

Anutu Sua Kini Potomaxana

Mbula Bible

Contents

Un	1
Kam	2
Rut	58
Mboe	96
Sua Tutɲana	100
Yona	222
Matai	270
Markus	273
Lukas	322
Yoan	351
Ŋgo	402
Rom	438
1 Korin	485
2 Korin	510
Galesia	534
Epesus	550
Pilipai	559
Kolosi	567
1 Tesalonika	573
2 Tesalonika	579
1 Timoti	584
2 Timoti	587
Titus	594
Pilemon	599
Iburu	602
Yems	604
1 Petrus	624
2 Petrus	630
1 Yoan	638
2 Yoan	643
3 Yoan	649
Yudas	650
Sua Turkenjana	651
	653

Anutu Sua Kini Potomaxana
Genesis, Exodus, Ruth, Psalms, Proverbs, Jonah, and The New Testament in the
Mbula Language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Mbula long Niugini

Copyright © 1996 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Mbula

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-10-08

ISBN 978-1-5313-0433-1

PDF generated on 21 Sep 2016 from source files dated 21 Sep 2016

a815c47a-4c36-5240-a396-70cbd5e9b593

This print-on-demand edition of Scripture is designed, produced, and provided at cost by the Digital Bible Society. This is made possible through partnerships with the Bible League of Canada, Open Doors International and other missions and translation agencies. We are deeply grateful for the sacrifices made in translating this edition of Scripture and the generosity of others in making this Bible available to you.

To order additional copies of this Bible or hundreds of translations like it or to learn more about our ministries and the mission of Scripture distribution in every language, we invite you to visit www.DBS.org (USA), www.BibleLeague.ca (Canada), and www.OpenDoors.org (Europe). May God bless your work in sharing and teaching these Scriptures, until, as it is written, the earth is *“filled with the knowledge of the glory of the LORD, as the waters cover the sea.”* (Habakkuk 2:14)

Anutu Sua Kini Potomaxana The Scriptures in the Mbula language of Papua New Guinea

Sampela hap Buk Baibel long tokples Mbula long Niugini

Anutu Sua Kini Potomaxana

The New Testament with Genesis, Exodus,
Ruth, Psalms, Proverbs, and Jonah in the
Mbula language of Papua New Guinea

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 1996, The Bible Society of Papua New
Guinea

Print publication, 1996 by The Bible
Society of Papua New Guinea

Web version
2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you
under the terms of the Creative Commons
license (Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share — to copy, dis-
tribute and transmit the text under
the following conditions:

- Attribution. You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- Noncommercial. You may not use this work for commercial purposes.
- No Derivative Works. You may not alter, transform, or build upon this work.
- In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem yu ken givim kopi long narepela manmeri. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. Yu mas givim nating. Na tu, yu no ken senisim Tok.

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken askim mipela.

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, plis askim mipela.

Table of Contents

Koroŋ Ta Boozomen Un

Anutu iur saamba mi toono mi koroŋ ta boozomen

¹ Indeeŋe ta matapopoten kat na, Anutu iur saamba mi toono mi koroŋ ta boozomen. ☆

² Mazwaana tana koroŋ sa ipet zen. Yok men ta imbotmbot. Mi ilala ma imarmar. Mi zugut ta izukkaala. Mi Anutu Bubujana tamen ta iwwa se yok tana.

³ Mi Anutu iso: “Mat sa be iyaara!” To mat iyaara. ☆ ⁴ Mi Anutu ire mat tana ma ndabok, mi iut pa zugut ma imbot ndel. ⁵ Mat tana, ni ipaata be aigule, mi zugut be mbej. Mbej imar ila, mi mankwono na, iwe aigule mataana kana.

⁶ To Anutu iso: “Koroŋ mboljana sa be ipet mi iyembut yok ma iwe ru.” ⁷ Tana iur koroŋ mboljana ta ma iyembut yok ta imbot kor na ma imbot ndel pa yok ta imbot meleebe. Tana uraata tana ipet, ito ni kwoono. ⁸ Koroŋ mboljana tana, ni ipaata be saamba. Mbej imar ila, mi mankwono mini na, aigule iwe ru pa.

⁹ Mi Anutu iso: “Yok ta imbot meleebe na, be ilup la lele tamen, bekana lele raraazajana ipet.” To uraata tana ipet, ito ni kwoono. ¹⁰ Lele raraazajana tana, ni ipaata be toono. Mi yok ta ilup la mbata na, ni ipaata be tai. Mi Anutu ire ma ndabok.

¹¹ Mi Anutu iso: “Zeere, mbutmbuutu, mi ke ŋononŋan matakija be tindom ma tise pa toono, mi tipiyotyoto pwon mi ŋonon.”

¹² To koroŋ tana tindom ma tise, tito ni kwoono. Mi Anutu ire ma ndabok. ¹³ Mbej imar ila, mi mankwono mini na, aigule iwe tel pa.

¹⁴⁻¹⁵ Mi Anutu iso: “Koroŋ pakan be tipet sala saamba mi tiur mat pa toono, mi tiur mbut pa aigule mi mbej, mi tiur seŋgaŋa pa aigule, ndaama, mi gorgor pakan tomini.” ¹⁶ Tana ni iur koroŋ bibip ru raama zin pitik. Koroŋ zazaŋana iyaara pa aigule, mi koroŋ rauraujana na, iyaara pa mbej. ¹⁷⁻¹⁸ Ni iur koroŋ boozomen tana sala saamba, be tiur mat pa toono, mibe tiur mbut pa aigule mi mbej. Mi Anutu ire ma

ndabok. ¹⁹ Mbej imar ila, mi mankwono mini na, aigule iwe paŋ pa.

²⁰ To Anutu iso: “Koroŋ kalaŋan matakija be tipet ma tipepen yok mi tai leleene. Mi man matakija be tipet ma tirie pa majaanajana.” ²¹ Tana ni iur zin buzur zazaŋan ta timbot tai leleene, ramaki koroŋ matakija ta timbot pa yok mi tai na, mi iur zin man tomini. Mi Anutu ire ma ndabok. ²² To ipombol zin mi iso: “Kepeebe mi kamasak ma kepepen tai, yok, mi toono.” ²³ Mbej imar ila, mi mankwono mini na, aigule iwe lamata pa.

²⁴ To Anutu iso: “Koroŋ kalaŋan matakija be tipet pa toono. Koroŋ ta kembei: Mbili kar kan, mi koroŋ su kan, mi koroŋ boozomen ta tikarra pa toono na.” ²⁵ Tana Anutu iur zin koroŋ tana, mi ire ma ndabok.

²⁶ Tona Anutu iso: “Iti ko tuur tomtom sa ma kembei ta iti. Ito itundu ruŋgundu. Mi ni ko imboro toono, mi ye, man, mbili, mi koroŋ boozomen ta tikarra pa toono na.” ☆

²⁷ Tana Anutu iur tomtom ma kembei itunu ruŋguunu.

Ni iuri ma irao kat itunu ruŋguunu. Iur tomooto mi moori. ☆

²⁸ Mi Anutu ipombol zin ma iso: “Kepeebe ma kamasak, mi karao pa toono ta boozomen. Mi komboro ye, man, mi koroŋ kalaŋan boozomen ta timbotmbot pa toono na, mi motoyom pa.

²⁹ Mi keleŋ, nio aŋur zeere, kini, mi mba ta boozomen piom be kakan. ³⁰ Mi koroŋ kalaŋan matakija boozomen ta timbotmbot pa toono na, ina nio aŋur mbutmbuutu mi ke runrun pizin be tikan.” Anutu iso ta kembei, mi uraata tana ipet, ito ni kwoono.

³¹ Anutu ire koroŋ boozomen ta iur zin na mi iso: “Wai! Ingi ambai komboono.” Mbej imar ila, mi mankwono mini na, aigule iwe lamata mi ta. ☆

2

¹ Ina zaala ta saamba, toono, mi koroŋ ta boozomen tipet.

² Indeeŋe aigule iwe lamata mi ru pa na, Anutu keteene su pa uraata kini. Pa uraata kini ta boozomen, ta ni iposop ma imap kek. ☆ ³ Mi iur kampejana kini pa aigule tana, mi ipakur ma iwe potomjana. Paso,

☆ 1:1: Yo 1:1,3; Kol 1:16; lbr 1:3 ☆ 1:3: 2Kor 4:6

☆ 1:31: 1Tim 4:4 ☆ 2:2: Kam 20:11; lbr 4:4,10

☆ 1:26: Mbo 8:5; 1Kor 11:7; Ep 4:24 ☆ 1:27: Mt 19:4

indeenje aigule tana, ni keteene su pa uraata kini tau iur saamba mi toono na. ⁴Ina mbol ta iso pa zaala ta saamba mi toono tipet.

Anutu iur tomtom

⁵Indeeje Merere Anutu iur saamba mi toono matapopoten na, kosa sa indom ma ise pa toono zen. Ke som, mbutmbuutu som. Paso, ni ikam yanj ma isu pa toono zen, mi tomtom sa imbot be ikam uraata pa toono zen. ⁶Tamen yok ize pa meleebe, mi ipembesmbeeze toono. ⁷Mi Merere Anutu ikam toono, mi imbuuzu ma iwe tomtom, to iwi bubujana mata yaryaaranjana ilela pa kuzuunu, mi tomtom tana imanga ma mataana iyaryaara.☆

Mokleene Eden

⁸Lele ta, ta imbotmbot la ki zorj uunu, zaana Eden. Lele tana Merere Anutu iur ma iwe mokleene. To iur tomtom ta itunu iuri na ma ila imbot pa. ⁹Mi Merere Anutu ikam ma ke ndabokbokjan matakija tindomdom pa mokleene tana. Ke tana ambai be tere mibe takan. Mi mokleene lukutuunu na, ke ru timendernder. Ta na, ke ki mbotjana mata yaryaaranjana. Mi toro na, irao be ikam ma tikilaala ngar sananjanana mi ngar ambaijana.☆

¹⁰Mi yok ta, ta irereere ma ipet pa mokleene tana mi ipembesmbeeze toono. Yok tana ipet mat pa mokleene, to ibogboogo ma iwe namannaman parj. ¹¹⁻¹²Namaana ta, zaana Pison. Ina ireere ma ila pa toono Abila. Toono Abila tina na, gol ambaijana mi pat ndabokbokjan pakan timbotmbot pa. ¹³Mi yok namaana toro ta iwe ru pa, zaana Gion. Ina ireere ma ila pa toono Kus. ¹⁴Mi namaana toro ta iwe tel pa, zaana Tigris. Ina ireere ma ila pa lele pakaana ki Asiria ta zorj ise pa i. Mi namaana ta iwe parj pa na, zaana Euprates.

¹⁵Tana Merere Anutu ikam tomtom ta imbuuzi na, mi ila iuri su mokleene Eden, be ikam uraata mi mataana pa. ¹⁶⁻¹⁷Mi iur sua pini ta kembei: “Ke ngonon boozomen ta timbotmbot pa mokleene ti, ina nu irao kan. Mi ke ta irao ikamu ma kilaala ngar sananjanana mi ngar ambaijana na, ke tana, nu kan pepe. Pa aigule ta sombe kan, na kola meete.”

¹⁸To Merere Anutu ikam ngar ta kembei: “Tomtom itutamennjana ta kembei na,

ambai som. Kenako anjor le gaabaranjana sa ta irao be iuuli.” ¹⁹Tana Merere Anutu ikam toono, mi imbuuzu ma iwe kororj ta tiwwa pa toono na, mi man ta tirie pa marjaanaranjana na, mi ikokor zin ma tila ki tomtom, bekana ire: Ko tomtom ipaata zin be parei. Mi tomtom ipaata kororj tana zanzan ma timap. ²⁰Ta kembena ta tomtom iur zan ma ikot zin mbili kar kan, mi kororj su kan, mi man ma timap. Mi ni itunu na, le gaabaranjana sa ta irao be iuuli na som.

²¹To Merere Anutu ipametmeete tomtom ma ikeene ma izemke i, mi ipas ka siel ta ma ipet, mi ipasirimkaala pa mazaana.

²²To ikam ka siel tana, mi iurpe ma iwe moori, mi ikam moori tina mi iuri ma ila ki tomooto.☆ ²³Beso tomooto ire i na iso: “Aa buri.

Tiroono kembei ta nio tiroj, mi mazaana kembei ta nio mozorj.

Ingi Adam ri.

Tana nio ko anpaati be waenj.

Paso, ni iyooto pa itunj.”

²⁴Uunu tina ta tomooto sa, sombe iwoolo, na bela izem tamaana mi naana, mi ziru kusiini tiparlup zin ma tiwe tamen.☆

²⁵Indeeje mazwaana tana na, tomooto ziru waene len mburu sa be ipakaala zin som. Tamen kan mianj som.

3

Mooto ipakaam Adam ma Eba

¹Mooto, ni tomini imbotmbot mokleene. Mi ni le ngar biibi kat pa pakaamjana ma ilip pa kororj boozomen ta Merere Anutu iur zin na. Aigule ta na, ni imanga mi iwi moori. Iso: “Parei, Anutu ingalsek pa niomru be kakan ke ngonono sa ta imbot mokleene tingi pepe? Ina ngonono?”☆

²Mi moori ipekel sua kini ma iso: “Soom, ke ta boozomen ti, niamru irao amkan ngonon makij. ³Tamen ke ta imender la mokleene lukutuunu na, Anutu iso yam pa ta kembei: ‘Kakan pepe, ketegee pepe. Kokena kemeete.’”

⁴⁻⁵To mooto iso pa moori mini: “Soom, niomru ko irao kemeete na som. Anutu, ni iute: Sombe kakan, inako motoyom ikam pak, mi ngar tiom ipet ma kembei ta ni itunu, mi kikilaala ngar ambaijana mi ngar sananjanana.”

☆ 2:7: 1Kor 15:45 ☆ 2:9: Un 3:22,24; Tur 2:7, 22:2,14

Ep 5:31 ☆ 3:1: Yo 8:44; Tur 12:9, 20:2

☆ 2:22: 1Kor 11:8,9; 1Tim 2:13 ☆ 2:24: Mk 10:7,8;

⁶ Moori ire ke tana ŋonoono na, kembei ambai pa kanjana. Tabe mata berber pa. Mi isombe ke tana ŋonoono ko ikam le ngar. Tana ikam mi ikan. Mi ikam waene ta ziru timbotmbot na kana ma ikan tomini.[☆]
⁷ Ziru tikan makiŋ, to matan ikam pak mi tikilaala zitun kembei timbot sorok. Tabe tila ma tikam ke runrun mi timbat, bekeni tipakaala zin pa.

⁸ Rorou, ma lele iluumu, to Merere Anutu isu mi iwwa pa mokleene. Mi ziru tikana-maali, to tiko ma tila tike lela ke lene.
⁹ To Merere Anutu iboobo tomooto ma iso: "Adam, nu mbot swoi?"

¹⁰ Mi ni ipekel sua kini ma iso: "Nu wa pa mokleene mi nio ankanamaalu, tabe anmoto mi anmar anke i. Pa ingi anbot sorok."

¹¹ To Anutu iwi i ma iso: "Asiŋ iso u ta kembena? Nu tana, ke tau anur ngalseki pu be kan pepe, ta ko kan sa kek, na?"

¹² Tomooto iso: "Nio som. Moori ta nu uri pio ta ikam ma ankan." ¹³ Tona Merere Anutu iso la pa moori: "Wai, nu kam mbulu taingi paso?" Mi moori iso: "Nio som. Mooto ipakaam yo, tabe ankan."

Merere iur kadoono ise kizin

¹⁴ To Merere Anutu iso la pa mooto ta kembei:

"Nu kam mbulu sananjana kat, tana kadoono tabe ankan pu i ko biibi ma ilip.

Mbotnjana ku ko ipa ndel pa zin mbili ma koronj su kan ta boozomen.

Ketem ruunu ko iwe kumbum keteene, mi pa pa.

Mi kom kini na, musmuuzu ki toono.

Mi ko mbotmbot ta kembena ma irao swom.

¹⁵ Mi nio ko ankan ma niomru moori ka-parwe koyom koi.

Mi poponjana ku mi poponjana kini ko tiparwe kan koi tomini.

Poponjana kini sa ko ipapaala utem, mi nu nase pa kumbu dibiini."[☆]

¹⁶ Mi moori na, Anutu iso pini ta kembei: "Nu sombe kopom, nako patanana ikamu. Mi sombe kam tomtom, na nio ko ankan ma re yoyonjana biibi kat.

Tamen ngar ku ko iko pa waem na som.

Mi nu ko mbot la ni kopo mbarmana mi ni imboro u."

¹⁷ Mi Adam na, Anutu iso pini ta kembei: "Nu lej la waem kaljaana, mi kan ke ŋonoono ta anur ngalseki pa na. Uunu ku tana, ta ikam ma ingi be an-pasaana toono i.

Mazwaana ta so nu mbotmbot su toono, nako kam uraata ma biibi, to ndeeje kom kini.

¹⁸ Toono ko ipiyotyooto ro sananjan mi worwooro matanmatanjan pu.

Mi nu ko kan zeere ma kini ta izze pa toono tana.

¹⁹ Tana ko mbel uraata ma kom uze ipet, tona ndeeje kom kini.

Mi ko tekteegi ta kembena ma irao meete mi sula mini toono.

Pa nu tina, nio anbuuzu u pa toono.

Tana ko miili mini pa toono.

Pa nu sa toono na."[☆]

²⁰ Tomooto na, ni ipaata kusiini zaana be Eba. Paso, ni iwe tomtom ta boozomen nan. ²¹ Mi Merere Anutu iurpe len mburu pa mbili kulin, mi ipakaala zin pa.

Anutu iziiri tomtom pa mokleene Eden

²² To Merere Anutu iso: "Wai! Ingi tomtom le ngar kembei ta iti. Pa iute ngar ambaijana mi ngar sananjana kek. Kokena isemboron namaana pa ke ki mbotnjana mata yaryaraana tomini ma ikan sorok, to imbotmbot ta kembei ma alok."

²³ Tana Merere Anutu iziiri zin pa mokleene Eden, bekeni tila tikam uraata pa toono ta ni iur zin ma tipet pa na. ²⁴ Iziiri zin ma tipet, to iur anela mboljan ma timbot la mokleene Eden ziljaana ta imbot la ki zorj uunu na, ramaki buza ta you ikanan la mi itortoori, bekeni tipakaala zaala ta ila pa ke ki mbotnjana mata yaryaraana.[☆]

4

Kain mi Abel

¹ Tona Adam ziru kusiini Eba tikeene. Mi Eba kopoono, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Kain. Pikin isu, mi Eba iso: "Merere iuulu yo, tana ankan pikin tomooto ti."

² Kaimer to Eba ikam pikin tomooto toro, zaana Abel. Ni ziru toono Kain timbot ma tiwe tomtom, to Abel imborro zin mbili mi Kain ikamam uraata pa mokleene.

³ Aigule ta na, Kain ikam kini pakan ma ila be ipatoron Merere pa. ⁴ Mi Abel, ni ikam sipsip kini mungamunga ta ndekndekjan,

☆ 3:6: 2Kor 11:3; 1Tim 2:14

☆ 3:15: Ro 16:20; 1br 2:14; 1Yo 3:8

☆ 3:19: Mbo 90:3; 1br 9:27

☆ 3:24: Tur

22:2,14 ☆ 4:4: 1br 11:4

mi ipun zin ma ikam mazan mi mbuyen be ipatoron Merere pa. Mi Merere leleene pa Abel mi patorongana kini.[☆] ⁵Tamen Kain mi patorongana kini na, Merere leleene pa som. Tabe Kain keteene malmal kat, mi mataana isukuundu.

⁶Tana Merere iso pa Kain ma iso: “Parei ta nu ketem malmal mi motom isukuundu?”
⁷Sombe kam kat mbulu, inako nio leleŋ pu mi irao nim ise mini. Nu tina, kozo re u. Pa sanaana izangjaarju su kataama kwoono. Tana gabiizi itum, mi koto ngar sanangana tana.”[☆]

⁸Tona Kain isu mi iso pa tiziini Abel. Iso: “A barau, mar na ituru tala tawwa lende ri.” Ziru tipa ma tilae ri, to Kain burup mi ipun tiziini Abel ma imeete.[☆]

⁹Tona Merere iso pa Kain: “Ai, tizim Abel ila parei?” Ni ipekel kwoono ma iso: “Wa, nio ajute i? Uraata tio be angborro tiziŋ?”

¹⁰Tona Merere iso pini ta kembei: “Wai, nu kam mbulu sanangana taiŋgi paso? Tizim siŋiini ta ireere su toono ta iboboobo se pio be angpokot.”[☆] ¹¹Nu pun tizim ma siŋiini ireere, mi toono kwoono ikaaga mi iwin kek. Tana ingi angur lem kadoono ta kembei: Nu ko irao mbot toono tingi mini na som. ¹²Mi sombe kam uraata pa toono mi paaza kom kini pa, nako ise som. Tana ko zirri u mi wwa pa toono. Mi ko lem kar sa be mbot pa na som.”

¹³Kain ileŋ su tana, to iso pa Merere ma isombe: “Kadoono ta ur pio na, biibi mete. Irao be angbaada na som. ¹⁴Pa ingi be nu ser yo pa toono tingi ma angla leŋ kat pa nu motom i. Mi ko leŋ kar sa be angbot pa na som. Tana ko angwwa leŋ sorok, mi sombe tomtom sa indeeŋe yo, nako ipun yo ma angmeete.”

¹⁵Tamen Merere iso: “Na som. Tomtom sa isombe ipunu, nako nio angpokot pa lamata mi ru.” To iur kilalan ta ise ki Kain, beso tomtom tire i, na irao tipuni som.
¹⁶Tona Kain izem Merere, mi ila imbot su toono pakaana ta zaana Nod. Toono tana imbot la lele pakaana ki mogleene Eden ta zong ize pa i.

Kain lutuunu bizin

¹⁷Kaimer to Kain ziru kusiini tikeene. Mi moori kopoono, to ikam pikin tomooto ta, zaana Enok. Timbotmbot ma kaimer tona

Kain iur kar biibi ta, mi ipaata lutuunu Enok zaana pa.

¹⁸Timbot ma Enok iwoolo, to ipeebe Irad. Irad imbot ma iwoolo, to ipeebe Meuyael. Meuyael imbot ma iwoolo, to ipeebe Metusael. Mi Metusael, ni ipeebe Lamek.

¹⁹Lamek, ni iwoolo moori ru. Ta zaana Ada, mi toro zaana Zila. ²⁰Ada, ni ipeebe Yabal. Yabal popongana kini timbotmbot la beeze men mi timborro mbili. ²¹Yabal tiziini zaana Yubal. Yubal, ni ikam maata pa gita punjana, mi mamaaza wiŋana.

²²Lamek kusiini Zila ipeebe Tubal-Kain. Tubal-Kain, ni ikam maata pa mburu uraata kana matakiŋa ta tiurpe pa baras mi ain na. Mi Tubal-Kain lunuri zaana Naama.

²³Lamek, ni iso pa kusiini bizin ru ta kembei:

“Ada niomru Zila, kuŋgun talŋoyom pio.

Kusiŋ bizin ru, keleŋ sua tio ti.

Tomtom tasa isombe ipun yo, nako angpuni ma imeete.

Mi sombe nangar tasa ipeeze pongor, na ni tomini, ko angpuni ma imeete.

²⁴Tomtom tasa isombe ipun Kain ma imeete, nako tipokot pa lamata mi ru.

Tamen nio na, tomtom tasa isombe ipun yo ma angmeete, nako tipokot pa tomtot laamuru mata mi ru (77).”

Set mi Enos

²⁵To Adam ziru kusiini Eba tipeebe pikin tomooto toro, mi Eba iso: “Kain ipun Abel ma imeete kek, tanata Anutu ikam leŋ pikin toro ti, be ikam Abel muriini.” Tana Eba ipaata pikin tana zaana be Set. ²⁶Kaimer to, Set ipeebe pikin tomooto ta, mi ipaata zaana be Enos.

Indeeŋe gorgor tana na, zin tomtom timanga be tikam suŋjana pa Merere mi tipakur zaana.

5

Adam popongana kini

¹Ingi Adam popongana kini tipet ta kembei:

Indeeŋe Anutu iur zin tomtom na, iur zin kembei ta itunu runguunu. ²Iur tomooto mi moori. Iur zin makin, to ipombol zin mi ipaata zin be ‘tomtom.’^{*}

³Adam ndaama kini irao kembei 130, to ipeebe pikin tomooto ta ma kembei ta itunu

☆ 4:7: Ro 6:12 ☆ 4:8: Mt 23:35; 1Yo 3:12 ☆ 4:10: Ibr 12:24 * 5:2: Zin Israel tipaata sua ‘tomtom’ ila zitun kaljan be ‘Adam.’

runguunu, mi ipaata zaana be Set. ⁴ Set isu, to Adam imbot pa ndaama 800 tomen, mi ipeebe pikin tomooto mi moori pakan. ⁵ Ndaama ki Adam irao 930, mana imeete.

⁶ Set ndaama kini irao 105, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Enos. ⁷ Enos isu, to Set imbot pa ndaama 807 tomen, mi ipeebe pikin tomooto mi moori pakan. ⁸ Ndaama ki Set irao 912, mana imeete.

⁹ Enos ndaama kini irao 90, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Kenan. ¹⁰ Kenan isu, to Enos imbot pa ndaama 815 tomen, mi ipeebe pikin tomooto mi moori pakan. ¹¹ Ndaama ki Enos irao 905, mana imeete.

¹² Kenan ndaama kini irao 70, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Malalel. ¹³ Malalel isu, to Kenan imbot pa ndaama 840 tomen, mi ipeebe pikin tomooto mi moori pakan. ¹⁴ Ndaama ki Kenan irao 910, mana imeete.

¹⁵ Malalel ndaama kini irao 65, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Yared. ¹⁶ Yared isu, to Malalel imbot pa ndaama 830 tomen, mi ipeebe pikin tomooto mi moori pakan. ¹⁷ Ndaama ki Malalel irao 895, mana imeete.

¹⁸ Yared ndaama kini irao 162, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Enok. ¹⁹ Enok isu, to Yared imbot pa ndaama 800 tomen, mi ipeebe pikin tomooto mi moori pakan. ²⁰ Ndaama ki Yared irao 962, mana imeete.

²¹ Enok ndaama kini irao 65, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Metusela. ²² Metusela isu, to Enok ziru Anutu tiwwa ma irao ndaama 300. Mi Enok ipeebe pikin tomooto mi moori pakan.

²³⁻²⁴ Tana Enok ziru Anutu tiwwa mi ndaama ki Enok irao 365, tona Enok imbirizi ma tire i mini som. Paso, Anutu ikami ma ila kini kek. ☆

²⁵ Metusela ndaama kini irao 187, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Lamek. ²⁶ Lamek isu, to Metusela imbot pa ndaama 782 tomen, mi ipeebe pikin tomooto mi moori pakan. ²⁷ Ndaama ki Metusela irao 969, mana imeete.

²⁸ Lamek ndaama kini irao 182, to ipeebe pikin tomooto ta ²⁹ mi iso: “Anutu ipasaana toono kek, tanata ikam ma takamam uraata biibi kat. Tamen tori ti ko iuulu iti ma ketende su pa uraata kiti.” Tana Lamek ipaata pikin zaana be Noa. ³⁰ Noa isu, to Lamek imbot pa ndaama 595 tomen, mi ipeebe pikin tomooto mi moori pakan. ³¹ Ndaama ki Lamek irao 777, mana imeete.

³² Noa ndaama kini irao 500, tona ipeebe pikin tomooto tel, ta zan Sem, Ham mi Yapet.

6

Mbulu sananjana kizin tomtom ipet ma iwe biibi

¹⁻² Indeeje tana zin tomtom timasak ma tiwe boozo kek. Mi Anutu lutuunu bizin tire zin tomtom lutun moori bizin rungun ambaimbaijan, tona tikam zin mi tiwoolo zin. To tipeebe. ☆ ³⁻⁴ Takenata zin tomtom us ta mburannan mi zannan mi malmaljan na, tipet ma timbot su toono. Tona Merere iso: “Zin tomtom na, toono kan men. Tana ko bubuŋorj imbot raama zin ma alok na som. Kozo ko timbot irao ndaama tomtom lamata mi ta (120) men, mana swon imap.”

⁵ Merere ire mbulu kizin tomtom ta timbot su toono na, isaana ma isaana kat, mi tikamam ngar mi lenen iurur pa mbulu sananjana totomen. ☆ ⁶ Tana ni leleene ipata kat pizin tomtom ta itunu iur zin su toono na mi ipeles pizin. ⁷ To iso: “Aiss, tonggo, ingi ko aŋpambiriizi zin wal ta boozomen ramaki zin mbili mi man mi kororj boozomen ta tikarra pa toono i ma tila len lup. Ŋonoono, nio iturj aŋur zin. Tamen mbulu kizin sananjana ta ikam yo ma aŋpeles kat pizin.”

⁸ Tamen Noa na, Merere leleene ambai pini, mi ikampewe i.

Mbol ki Noa

⁹⁻¹⁰ Ingi Noa zijan poporjana kini mbol kizin.

Noa ipeebe pikin tomooto tel, zan Sem, Ham, mi Yapet. Mi Noa, ni le sosor sa som. Ni itutamen ta tomtom ndeejejana imbot la wal ta boozomen lenen. Mi ilenlerj la Anutu kaljaana mi ziru tiwwa.

¹¹⁻¹² Indeeje tana Anutu ire mbulu sananjana kat ilol toono ma imap. Pa malmal imbot pa lele ta boozomen. Tana Anutu ire toono isaana kek. Pa tomtom timap ma tikamam mbulu sananjana men.

Noa ipo woonggo

¹³ To Anutu iso pa Noa: “Toono ipen pa mbulu ki malmal. Tana nio lelerj iur kek be aŋpasaana zin tomtom ramaki kororj boozomen ta timbotmbot toono na. ¹⁴ Tana manja be po lem woonggo sa. Re ke mboljan, to taara mi sap be po woonggo

pa. Mi sombe po woongo, na didi woongo leleene be iwe boozo mi ngal zim pa leleene mi pa mat tomini. Naso imbol kat. ¹⁵ Ur woongo ka kin ta kembei: molo kini irao re tomo tel lamoromata (133 mita), mi babajana kini irao re laamuru mi ru (22 mita), mi kor kana irao re lamata mi ru (13 mita). ¹⁶ Po ruumu uteene isala woongo gwaana, mi sombe pun didi, na isala tuj sala mbal pepe. Zem mazwaana ri be iwe miiri kwoono. To ur woongo ka kataama imbot la ziljaana. Mi ur woongo leleene tel: ta imbot meleebe, toro imbot lukutu-unu, mi toro imbot kor.

¹⁷ Ley. Nio kola ankam ma nonor biibi ipet pa toono, beken a ipasaana korog kalajan ta boozomen. Ko anpomon zin ma timap. Tana korog boozomen ta timbotmbot pa toono i, ko timetmeete lup. ¹⁸ Tamen nu ituru taparlup ti ma tewe tamen kek. Tana kam kusim, mi lutum bizin zijan rwom moori bizin, mi kelela woongo leleene. ¹⁹⁻²⁰ Mi yo zin mbili, man, mi korog matakija ta tikarra pa toono i tomini, runjaruŋa, tomooto mi pangara, mi kamap ma kelela woongo leleene. Naso zin tomini timbot ambai. ²¹ Mi yo kini matakija ta boozomen mi ur lela woongo be iwe niomjan zin mbili mi korog munmun ta boozomen koyom kini.”

²² Anutu iso sua tana ma imap, tona Noa ila ma ikam ka uraata. Ito Anutu sua kini ta boozomen.✠

7

Nonor biibi

¹ Kaimer to Merere iso pa Noa ta kembei: “Nio agre kembei nu itum tamen ta kamam mbulu ndeengerana pa nio motog. Tana niomjan kusim, mi lutum bizin, mi rwom moori bizin, kala ma kelela woongo.✠ ² Mi zin mbili matakija boozomen ta ambaim-baigan pa patoronjana i, kam tomooto lamata mi ru, mi pangara lamata mi ru ma tilela woongo. Mi zin mbili ta ambai pa patoronjana som i, ina kam ruruja men, tomooto ta mi pangara ta. ³ Mi man matakija ta boozomen tomini, kam tomooto lamata mi ru, mi pangara lamata mi ru. Naso kaimer tipeebe mi timasak ma tirao pa toono. ⁴ Pa aigule lamata mi ru imap, tonabe ankam yar ma isu toono

ma irao aigule tomtooru mi mberj tomtooru, beken a anpambiriizi korog kalajan boozomen ta agur zin na, ma timap pa toono ma tila len.”

⁵ Merere iso sua tana making, tona Noa ila ma ikam ka uraata. Ito Merere sua kini ta boozomen.

⁶ Indeeje Noa ndaama kini 600 na, nonor biibi be ipet pa toono. ⁷ Tana Noa ma kusiini mi lutuunu bizin zijan rwoono moori bizin timap ma tilela woongo leleene beken a timbot ambai. Kokena nonor ipasaana zin.

⁸⁻⁹ Mi zin mbili ta ambai pa patoronjana i, ramaki zin mbili ta ambai pa patoronjana som i, mi korog boozomen ta tikarra pa toono i, zin runjaruŋa timar ki Noa mi zijan tilela woongo. Tito sua ta Anutu iso na. ¹⁰ Tilela woongo mi aigule lamata mi ru imap, tona nonor biibi ipet ma ilol toono.

¹¹ Indeeje ta Noa ndaama kini iwe 600 na, ka puulu iwe ru pa mi ka mberj iwe lamoromata mi ru na, toono kwoono ikaaga, mi yok biibi ta imbot meleeba na, ise raama mburaana biibi. Mi saamba tomini, kwoono ikaaga mi yok ta imbot kor na itop ma zaza. ¹² Tana yar mosoolo isu toono ma irao aigule tomtooru mi mberj tomtooru.

¹³ Indeeje kat aigule tana na, Noa ma kusiini mi lutuunu bizin tel Sem, Ham, mi Yapet zijan kusin bizin tilela woongo leleene ¹⁴ ramaki zin mbili matakija kar kana mi buzur matakija su kana, mi korog matakija ta tikarra pa toono na, mi man matakija ta boozomen. ¹⁵⁻¹⁶ Tana korog kalajan matakija ta boozomen, ruruja, tomooto mi pangara, ta zijan Noa tilela woongo leleene, kembei ta mungu Anutu iso na. To Merere itunu ikotkaala kataama pizin.

¹⁷ Nonor ikelkel kat ma irao aigule tomtooru. Mi yok ipen ma ise kor ma li irao be woongo ipotpot. ¹⁸ Mi yok tana mburaana biibi ma ilip mi izze ma iwe li biibi, to woongo ipotpot se mi izurzur. ¹⁹ Tana yok izze raama mburaana biibi ma ilol abal bibip ta boozomen. ²⁰ Mi yok ipen ma izalla izalla ma ilip pa abal utenuten ta boozomen irao re parj (8 mita). ²¹ Tana korog kalajan boozomen ta timbotmbot pa toono na, timonmon lup. Mbili kar kan, buzur su kan, mi korog karrajan, ramaki zin tomtom ta boozomen timetmeete lup. ²² Korog kalajan boozomen ta tipa pa

toono, ta timap ma tila len. ²³Ina zaala ta Merere ipambiriizi kororj ta boozomen pa toono. Zin tomtom, mbili, kororj karrarjan, mi man ta tirie sala marjaanajana na, sa imbot mini som. Timap ma tila len. Tamen Noa zijan wal kini, zin timbot ambai lela woonggo leleene.✠

²⁴Tana yok ilol toono ma imbot irao puulu lamata (aigule 150).

8

Nonor imap

¹Anutu, ni mataana ingalngal Noa mi kororj boozomen ta zijan Noa timbotmbot lela woonggo leleene na. Tana ikam miiri ma imar be iwike yok ma izzu. ²To toono kwoono ta yok iwedet pa i, mi saamba kwoono ta yok izzu pa i, timun mini mi yarj imet. ³⁻⁴Tana yok ikamam be izzu. Puulu lamata imap na, yok matapot. Indeeje puulu iwe lamata mi ru ka mberj lamoro mata mi ru na, woonggo ileege sala abal Ararat uteene. ⁵Yok izzu men ma indeeje puulu iwe laamuru ka mberj mataana kana, to abal utenuten tizze be timbot mat. ⁶⁻⁷Aigule tomtooru tomen imap, to Noa ipakaaga woonggo ka konkwoono ta mungu iurpe na, mi ipirie man ajkor ta ma ila. Man tana irie ma ikoliulu ma irao yok imaaga kat. To imiili mini som.

⁸Tabe Noa isombe iute: Ko yok isula kek, som zen? Tana ipirie mbalmbal ta ma ila. ⁹Tamen yok imaaga kat zen. Tabe mbalmbal irao indeeje muriini sa be isala na som. Tana imiili ma imar mini, mi Noa isara namaana ipera mat, mi man ise namaana, to ikami ma ilela. ¹⁰Noa inaama ma aigule lamata mi ru tomen imap, to ipirie mbalmbal ma ila mini. ¹¹Rorou na, mbalmbal imiili ma imar raama ke olib ruunu poporjana ta imbot la kwoono. Tana Noa iute yok imaaga kek.

¹²Noa inaama ma aigule lamata mi ru tomen imap, to ipirie mbalmbal ma ila mini. Mi mazwaana tana mbalmbal imiili som. ¹³Tana indeeje Noa ndaama kini irao kembei 601, mi puulu mataana kana ka mberj mataana kana na, yok imaaga pa toono kek. Tana Noa ikiili woonggo ka ruumu uteene, mi itiri lele ma ire yok imaaga pa toono kek. ¹⁴Indeeje puulu toro ka mberj

tomoota lamata mi ru na, toono iraraaza ma sek kat.

¹⁵⁻¹⁶To Anutu iso pa Noa, iso: “Zem woonggo, mi niomnjan kusim mi lutum bizin mi rwom moori bizin koyooto ma kepera mat. ¹⁷Mi kam kororj kalajan boozomen ta niomnjan kombot lela woonggo na, ma tiyooto mi tipera mat, beken a tipeebe mi timasak ma tirao pa toono.”

¹⁸Tana Noa ma kusiini mi lutuunu bizin mi rwoono moori bizin tizem woonggo ma tipera mat. ¹⁹Mi zin mbili mi man mi kororj karrarjan ta boozomen tiluplup zin la unun, mi tizem woonggo ma tipera mat tomini.

Noa ikam patoronjana ila ki Anutu

²⁰Tona Noa indou pat pakan mi iurpe patoronjana muriini pa Merere. Mi ikam mbili mi man pakan ta ambai pa patoronjana i, mi ipun zin, to iur zin sala pat ndoujana tana, mi ineene zin be iwe patoronjana pa Merere. ²¹Mi Merere iyoozo patoronjana tana kuziini ambaijana kat, tona ikam ngar ta kembei: “Kaimer ko irao ajpasaana toono pa sanaana mi sosor kizin tomtom mini na som. Paso, nio ajute: Indeeje zin nanganjan mi imar na, ngar kizin izanzaana men. Tana nio ko ajpasaana kororj kalajan mini kembei ta ajkam kek na som.

²²Mazwaana ta so toono imbotmbot men, nako kini paazajana, mi kini ngaamarjana, lele lomojana, mi lele bayoujana, re mi iwaara, aigule mi mberj. Kororj ta boozomen tana ko irao imap na som.

Kola imbotmbot men.”

9

Anutu imbuk sua ila ki Noa

¹To Anutu ipombol Noa zijan lutuunu bizin, mi iso pizin ta kembei: “Kepeebe mi kamasak ma karao pa toono ta boozomen.

²Kororj boozomen ta timbotmbot pa su lene na, zijan man, mi kororj karrarjan, mi ye ko matan koikoi mi timoto yom. Mi nio ajzem zin ima nomoyom be komboro zin. ³Mungu ajkam koyom zeere mi kini men be kakan. Mi koozi na, ajkam kororj kalajan boozomen ta tiwwa pa toono na piom be kakan tomini.”

⁴“Mi kororj tamen ta angalsek pa. Buzur mazaana ta sij imbot la na, kakan pepe.

Paso, sij ta ikam ma koronj kalaŋan timbot matan yaryaara. ⁵ Tana tomtom sa sombe ipun yom ma sinijom ireere, nako nio apokot. Mi sombe buzur sa ikan tomtom sa ma sijiini ireere, nako kupuni ma imeete be ikot tomtom tana sijiini. Mi sombe tomtom tasa ipun tomtom toro ma imeete, na ni itunu sijiini ko ireere be ipokot tomtom tana sijiini.”

⁶ Tana tomtom ta so ipun tomtom toro ma imeete,

na ni tomini, tomtom ko tipuni ma imeete.

Paso, Anutu iur tomtom irao itunu ranguunu. [☆]

⁷⁻¹⁰ To Anutu iseenge sua kini, mi iso pa Noa zinan lutuunu bizin ta kembei: “Niom kepeebe mi kamasak ma karao pa toono. Mi keleŋ. Niom mi zin poponjana tiom tabe tipet pa kaimer i, mi koronj kalaŋan boozomen ta niomŋan kombot lela woongo leleene mi kepet mat mi kombotmbot su toono na, nio anj sombe anjuk sua piom. [☆]

¹¹ Sua ta kembei: Nio ko irao anjam mini nonor biibi sa be ipambiriizi koronj kalaŋan ma tila len na som. Mi toono ta kembena. Nonor biibi sa ko irao ipasaana mini na som.”

¹²⁻¹³ To Anutu iseenge sua kini ma iso: “Za tio ta imbot la maraanaŋana na, ta ingi buri anjur be iwe kilalan pa sua tio mbukjana tana. Sua tana, nio anjuk piom mi koronj kalaŋan boozomen ta niomŋan kombotmbot pa toono na. Sua tana kola imbotmbot ma alok. ¹⁴⁻¹⁵ Beso anjur miiri tieene sala maraanaŋana mi za ipet ramaki,

na nio ko motor ingal sua ta anjuk piom mi koronj kalaŋan ta boozomen. Sua ta kembei: Nonor sa ko irao ipambiriizi yom mini som.

¹⁶ Tana za isombe iwedet la miiri tieene, na nio ko agre la pa, mi motor ingalgal sua ta anjuk pa koronj kalaŋan boozomen ta timbotmbot pa toono na. Pa sua tana kola imbotmbot ma alok.”

¹⁷ Tana Anutu iso pa Noa ta kembei. Iso: “Za, ina iwe kilalan pa sua ta anjuk pa koronj kalaŋan boozomen ta timbotmbot pa toono na.”

Noa mi lutuunu bizin tel

¹⁸ Noa lutuunu bizin tel ta timbot woongo mi tiyooto ma tipet mat na, zan: Sem, Ham, mi Yapet. Ham, ni lutuunu zaana Kanaan.

¹⁹ Iwal boozomen ta timbotmbot su toono na, tiyooto pa Noa lutuunu bizin tel tana.

²⁰ Noa, ni tomtom ki woomo, mi ikam maata pa baen paazaŋana. ²¹ Aigule ta, ni iwin yok baen ma ikankaana. Mi kawaala kini ipurus ma itop, tabe ikenne le sorok lela beeze kini leleene. ²² Mi Noa lutuunu Ham, ta Kanaan tamaana na, ire la pa tamaana ta ikenne sorok na, to ila ki toono bizin, mi iso zin pa mbulu ta ire na. ²³ Tamen Sem mi Yapet tigaaba Ham pa mbulu kini tana som. Ziru tila ma tikam kawaala, to tiur se regen, mi tipa ki ndemen ma tila, mi tipakaala taman. Pa lenen be tire taman imbot sorok na som.

²⁴ Noa imanga ma mataana ikam pak, to ileŋ sua pa mbulu ta lutuunu kaimeraŋana Ham ikam pini na. ²⁵ Tana ipiri sua sananŋana pini ma iso ta kembei: “Wal ki Kanaan ko tibaada patanana biibi kat.

Pa zin ko tiwe wal sorokŋan mi tiwe mbesoonjo pa ton bizin.”

²⁶⁻²⁷ To iseenge sua kini ma iso:

“Iti tapakur Merere Anutu ki Sem.

Tamen zin Kanaan ko tiwe mbesoonjo sorok pa wal ki Sem.

Yapet lutuunu bizin, Anutu ko ipamasak zin ma tiwe boozo, mi iseenge toono kizin ma iwe biibi.

Mi zinan wal ki Sem ko timbot la mbata mi timbot ambai men.

Tamen zin Kanaan ko tiwe mbesoonjo sorok pa wal ki Yapet.”

²⁸⁻²⁹ Nonor biibi imap, tona Noa imbot pa ndaama 350 tomen. Tana ndaama kini irao kembei 950, mana imeete.

10

Noa lutuunu bizin poponjana kizin

¹ Ingi mbol ki Noa lutuunu bizin mi poponjana kizin.

Noa ipeebe lutuunu bizin tel, zan Sem, Ham, mi Yapet. Nonor biibi imap, to poponjana kizin tipet ta kembei:

² Yapet lutuunu bizin na: Gomer, Magog, Madai, Yaban, Tubal, Mesek, mi Tiras. ³ To Gomer lutuunu bizin na: Askenas, Ripat, mi Togarma. ⁴ Mi Yaban lutuunu bizin na: Elisa, Tasis, Kitim, mi Dodanim. ⁵ Zin wal uunu tana, ina Yapet tumbuunu bizin. Zin tila ma tirao sousou mi mutu ta boozomen.

Un tatarja tila timbot la lele kizin kizin, to tiparmbot molo pizin, mi zijan tiparso sua pizin mini som. Tabe kaljan itooro ma iwe ndelndelja.

⁶ Mi Ham ni lutuunu bizin na: Kus, Aikuptu, Put, mi Kanaan. ⁷ To Kus lutuunu bizin na: Seba, Abila, Sapta, Rama, mi Sapteka. Rama lutuunu bizin na: Siba mi Dedan.

⁸ Kus, ni ipeebe pikin ta, zaana Nimrot. Nimrot, ni zaana biibi pa malmal, ⁹ mi Merere ire i kembei ni irao kat pa nojana. Tanata kaimer tizzo ta kembei: Tomtom ta so irao kat pa nojana na, ni kembei ta Nimrot. ¹⁰ Nimrot, ni imboro lele pakaana biibi ta zaana Sinar (zaana toro Babilon). Lele tana na, kar bibip tel timbot pa. Zan Babel, Ereke, mi Akat. ¹¹⁻¹² Kaimer to Nimrot izem lele tana, mi ila pa lele pakaana ki Asiria mi iur kar bibip pa ta zan Ninibe, Reobot-Ir, Kala, mi Resen. Kar Resen, ina imbot la kar Ninibe mi kar Kala mazwan. Mi kar biibi kat ta Ninibe.

¹³⁻¹⁴ Mi Aikuptu lutuunu bizin na: Lud, Anam, Leap, Naptu, Patrus, Kaslu, mi Kaptor. Kaslu tana, ta zin Pilistia kan tiyooto pini.

¹⁵⁻¹⁹ Kanaan lutuunu bizin na: Sidon, ta pikin mungamunga, to Et, Yebus, Amor, Girgas, Ep, Aki, Sini, Arbad, Semar, mi Amat.

Kaimer to zin popojana ki Kanaan tipareege zin ma tiwe un un, mi tila timbot pa lele pakaana ta ka sengaanga uunu isu kar Sidon, mi isula pa kar Gerar mi kar Gasa, to ikakat ma ilae pa lele ta kar Sodom, Gomora, Adma, ni Seboim timbot pa na. To isala mini, mi imap su kar Lasa. Ina lele kizin Kanaan. ²⁰ Wal tana, ta tipet pa Ham. Mi tiwe un boozo, mi tila timbot la zitun lele kizin kizin, mi kaljan ndelndelja.

²¹ Noa lutuunu Sem, ta Yapet toono na, ni tomini ipeebe, mi iwe zin wal ki Eber un. ²² Sem lutuunu bizin na: Elam, Asur, Apaksat, Lut, mi Aram. ²³ Aram lutuunu bizin na: Us, Ul, Geter, mi Mas. ²⁴ Apaksat, ni ipeebe Sela. Mi Sela, ni ipeebe Eber. ²⁵ Eber lutuunu bizin ru. Ta zaana Pelek, mi toro zaana Yoktan. Indeeje tana, zin tomtom timureege, mi tila timbot legaleja. Tanata tipaata pikin ta zaana be Pelek.

²⁶⁻²⁹ Yoktan lutuunu bizin na: Almodat, Selepe, Asamabet, Yera, Adoram, Usal, Dikla, Obal, Abimael, Seba, Opir, Abila, mi Yobap. Wal tina, ta Yoktan lutuunu bizin. ³⁰ Toono kizin ka sengaanga uunu iyaara isu Mesa, mi

ila ipet lele abalabaljana ki Separ ta imbot la ki zoj uunu. ³¹ Wal tana, ta tipet pa Sem ma tiwe un un boozo, mi tila timbot la toono kizin kizin, mi kaljan ndelndelja.

³² Tana nonor biibi imap, to Noa popojana kini ta zan ise tingi lutuunu bizin tila mi tirao pa lele ta boozomen ma tiwe wal uunu boozo. Zin tel tana, ta tiwe wal boozomen ta timbotmbot toono na un.

11

Urum Babel ta uteene isala kat

¹ Mungu zin tomtom ta timbot su toono na, zin ta boozomen kaljan tamen. ² Mi zin tizirri zin ma tilala pa zoj uunu, to tindeenge lele keteenejana ta, ta imbot pa lele pakaana ki Sinar, mi tipun su tana.

³ To timanga mi tiparso pizin ta kembei: “Lak! Kozo tootooro toono sa mi teneene pa you be ipet ma iwe kembei ta pat mboljana i.” Tana tikam ta kembei, to len kororj be tipo ruumu mboljana pa. Mi tikam kororj toro kembei ta zim i, be ikis pat tana ma imbol.

⁴ To timanga mi tiso: “Lak! Kozo iti tuur lende kar biibi sa, mi topo urum tau uteene isala ma komsala saamba. Naso zanda iwe biibi. Mi kororj toro tomini. Uraata biibi tingi ko ilup ti ma tewe tamen. Kokena tumureege ma tomtot legaleja irao toono ta boozomen.”

⁵ To Merere isu be ilou zin, mibe ire kar biibi mi urum tau tomtom tiwwo ma uteene isala ta kor a. “Tabe iso: “Wae! Zin tomtom tau tilup ma tiwe tamen kek. Mi tiso kaljan tamen. Mi ingi timanga pa uraata biibi ta tingi tomini. Tana kaimer ko matan pasom uraata bibip ta boozomen. ⁷ Kozo tusula mi tootooro kaljan ma iwe ndelndelja. Naso tapakankaana zin ma irao tiparlej kaljan mini som.”

⁸ Tona Merere iyangwiiri zin mi tiko papirik ma tirao pa lele ta boozomen. Tana tizem uraata biibi tana ma imborene.

⁹ Kar biibi tana, tipaata zaana be ‘Babel.’ Paso, indeeje ta tomtom ta boozomen timbotmbot tana na, Merere itooro kaljan bekana ipakankaana zin, mi iyangwiiri zin ma tila tirao pa toono ta boozomen.

Sem popojana kini

¹⁰ Sem popojana kini tipet ta kembei:

Indeeje nonor biibi imap mi ndaama ru ilae na, Sem ipeebe pikin tomooto ta, zaana Apaksat. Mazwaana tana Sem ndaama kini

irao 100 kek. ¹¹ Apaksat isu, to Sem imbot pa ndaama 500 tomen, mi ipeebe pikin pakan, mana imeete.

¹² Apaksat ndaama kini irao 35, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Sela. ¹³ Sela isu to Apaksat imbot pa ndaama 403 tomen, mi ipeebe pikin pakan, mana imeete.

¹⁴ Sela ndaama kini irao 30, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Eber. ¹⁵ Eber isu, to Sela imbot pa ndaama 403 tomen, mi ipeebe pikin pakan, mana imeete.

¹⁶ Eber ndaama kini irao 34, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Pelek. ¹⁷ Pelek isu, to Eber imbot pa ndaama 430 tomen, mi ipeebe pikin pakan, mana imeete.

¹⁸ Pelek ndaama kini irao 30, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Reu. ¹⁹ Reu isu, to Pelek imbot pa ndaama 209 tomen, mi ipeebe pikin pakan, mana imeete.

²⁰ Reu ndaama kini irao 32, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Seruk. ²¹ Seruk isu, to Reu imbot pa ndaama 207 tomen, mi ipeebe pikin pakan, mana imeete.

²² Seruk ndaama kini irao 30, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Naor. ²³ Naor isu, to Seruk imbot pa ndaama 200 tomen, mi ipeebe pikin pakan, mana imeete.

²⁴ Naor ndaama kini irao 29, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Tera. ²⁵ Tera isu, to Naor imbot pa ndaama 119 tomen, mi ipeebe pikin pakan, mana imeete.

²⁶ Tera ndaama kini irao 70, to ipeebe lutuunu bizin tel ta zan Abaram, Naor, mi Aran.

Mbol ki Tera

²⁷ Ingi Tera zigan poponjana kini mbol kizin:

Tera ipeebe Abaram, Naor, mi Aran. Aran, ni ipeebe Lot. ²⁸ Aran tamaana Tera imbotbot men, mi Aran imeete su kar kini Ur, ta imbot la lele pakaana biibi ki Kaldia na.

²⁹ Abaram iwoolo Sarai, mi Naor iwoolo Milka. Milka ziru Iska taman ta Aran. ³⁰ Mi Sarai, ni kopo somjana, tana ipeebe pikin som. ☆

³¹ Tera, ni ikam lutuunu Abaram, mi tumbuunu Lot, ta Aran lutuunu na, mi rwoono moori Sarai, ta Abaram kusiini na, ma zigan tizem kar Ur tau imbot la lele pakaana ki Kaldia na, mi tisombe tila pa toono Kanaan. Tamen tipet kar Aran, to tipun su mi timbot tana. ³² Indeeje Tera ndaama kini irao 205, to imeete su kar tana.

12

Merere iboobo Abaram

¹ Aigule ta, Merere ipet ki Abaram mi iso pini ta kembei. Iso: “Abaram, zem toono ku, mi tomom ma nom ma torjmatizig ku, mi manga ma la pa toono tabe anso u pa i. ☆ ² Nio ko anjam poponjana ku ma tipet ma tiwe boozo kat mi wal zangan. Mi kampejana tio ko imbotmbot se ku, mi anjam zom ma iwe biibi. Mi nu ko we zaala pa wal boozomen be tikam kampejana ambaijana. ³ Wal ta so tikampe u, na nio ko anjampe zin. Mi zin wal ta so matan pasomu, na keterj malmalgana tio ko ise kizin. Mi nu ko we zaala be kampejana biibi ise kizin karkari ta boozomen ta timbotmbot pa toono na.” ☆

⁴ Merere iso sua tana, to Abaram ito kaljaana, mi imanga ma izem kar Aran. Mi tiziini lutuunu Lot igaabi ma zigan tila. Indeeje tana Abaram ndaama kini irao 75 kek. ⁵ Tana Abaram ikam kusiini Sarai, mi lutuunu Lot, mi mburu kizin ta boozomen ma zigan zin mbesoogo kizin tau tikam zin su kar Aran na, timanga pa pai kizin. Tiwwa ma tila, mi tipet toono Kanaan.

⁶ Abaram bizin tiwwa pa toono Kanaan, mi tila tipet kar Sekem. Kar tina, ke biibi ta imbotmbot, zaana More. Indeeje tana, zin tomtom ki Kanaan timbotmbot pa toono tana.

⁷ To Merere ipet ki Abaram isu tana, mi iso pini. Iso: “Toono tabe anjam pa poponjana ku ta tingi.” To Abaram indou pat isu lele tana be iwe patoronjana muriini. Paso, Merere ipet kini isu tana. ☆

⁸ Kaimer na, Abaram izem Sekem, mi ipa ma ila pa lele abalabaljana ta imbot la zong uunu pa kar Betel. To ipun su kar Betel mi kar Ai mazwan. Kar Betel imbot la iwaara mi kar Ai imbot la re. Mi Abaram ipo patoronjana muriini isu lele tana mi isurj pa Merere.

⁹ Kaimer to ni imanga mini pa pai, mi iwwa ma ila pa lele pakaana biibi ta zaana Negeb.

Abaram isula Aikuptu

(Un 20:1-18, 26:1-11)

¹⁰ Timbotmbot su tana, mi peteele biibi ipet ma toono ki Kanaan na, kini sa som kat. Tana Abaram iko ma isula pa Aikuptu be imbotjana ri, tonabe imiili ma ise mini.

¹¹ Tila ma tigarau pa Aikuptu, to Abaram iso pa kusiini Sarai ta kembei. Iso: "Leŋ. Nio aŋute nu moori kaibiim kat. ¹² Tana zin wal ki Aikuptu tisombe tire u, nako matan berber pu. To tipun yo ma aŋmeete be tikamu. ¹³ Tana kozo tala, to so pizin be nu tom ta nio i. Naso nu ndomom pio, mi tikampe yo ma aŋbot ambai."

¹⁴ Sua ki Abaram ŋonoono kat. Pa tila tipet Aikuptu, to zin Aikuptu kan tire Sarai kembei ni moori kaibiim kat. ¹⁵ Tana zin menderŋan ki king tire i, to tila ki king mi kwon mbesmbeeze pa Sarai. To tila na tikam Sarai, mi tiuri la ruumu ki king. ¹⁶ Mi Sarai ndomoono pa Abaram, tana king ikampe i mi ikam le sipsip, mekmek, makau, doŋki, mi kamel pakan, ramaki mbesooŋo pakan.

¹⁷ To Merere ikam ma mete sananŋana kat ise ki king ziŋan zin wal kini. Paso, ni ikam Abaram kusiini Sarai tau. ¹⁸⁻¹⁹ Tana king iboobo Abaram ma imar, mi iyaambi i ta kembei: "Parei ta nu kam mbulu tiŋgi pio? Ni sa nu kusim na! Parei ta nu sombe lumri? Nio aŋurla sua ku, tana aŋsombe aŋkami ma iwe kusirj. Is, kam kusim mi niomru kala leyom." ²⁰ Tona king iur sua pizin menderŋan kini be tiser Abaram ziru kusiini mi kororj kini ta boozomen ma tila len.

13

Abaram ziru Lot tiparzem zin

¹ Tana Abaram ziŋan kusiini mi lutuunu Lot tikam kororj kizin ta boozomen ma tizem Aikuptu, mi timiili ma timar mini pa lele pakaana ki Negeb. ² Abaram, ni mbio uunu kat. Pa ni le mbili mi pat milmilŋan boozo. ³⁻⁴ To Abaram izem lele ki Negeb, mi imanŋa mini mi izirri i ma ila ipet lele ta imbot la kar Betel mi kar Ai mazwan, mi isurj pa Merere su tana. Pa lele tana, ta munŋu ni ipun su pa mi ipo patoronŋana muriini.

⁵ Lot, ta ziru Abaram tiwwa na, ni le mbili boozo, mi wal kini ziŋan zin mbesooŋo kini boozomen tomini. ⁶ Tana Abaram ziru Lot, len kororj boozo kat, mi toono irao be ziru timbot la mbata na som. ⁷ To Lot mbesooŋo kini mi Abaram mbesooŋo kini timanŋa mi tiparzooro. (Indeeŋe tana zin wal ki Kanaan mi zin wal ki Peres, zin tomini timbotmbot lele tana.)

✧ 13:15: ŋgo 7:5

⁸ Tabe Abaram iso pa Lot ma iso: "Ituru toŋmatizirj tau. Tana leleŋ be ketende malmal par piti pepe. Mi mbesooŋo kiti tomini, tiparzooro pepe. ⁹ Luturj re. Toono biibi ta imbotmbot i. Tana itum re lem lele pakaana sa be mbot pa, mi nio leŋ pakaana. Nu sombe sulae, nako aŋsalae. Mi sombe lelae, nako aŋperae." ¹⁰ Tona Lot mataana ila mi itiiri lele. Ni ire la pa lele keteenerjana ta yok Yordan imbot pa ma ila imiili su kar Zoar na. Toono tana ambaiŋana kembei ta mokleene ki Merere mi kembei ta toono kizin Aikuptu. Paso, indeeŋe tana Merere ipasaana kar Sodom mi kar Gomora zen. ¹¹ Tana Lot ziru Abaram tiparzem zin, mi timbot la mbata mini som. Pa Lot ikam le toono keteenerjana ta igarau pa yok Yordan na, mi imanŋa be izirri i ma ila pa zorj uunu. ¹² Tana Abaram, ni imbotmbot toono Kanaan. Mi Lot, ni imbotmbot toono keteenerjana ta igarau pa kar Sodom na. ¹³ Indeeŋe mazwaana tana, zin tomooto mi moori ki kar Sodom tikamam mbulu bozboozo ma tisosor biibi kat pa Merere mataana.

Abaram ila pa kar Ebron

¹⁴ Lot izem Abaram, mana Merere iso pa Abaram. Iso: "Kozo mender mi motom lela, pera, sula, sala, mi tiiri lele. ¹⁵ Toono boozomen ta re i, ina aŋkam pu mi popoŋana ku be kombotmbot pa mi iseŋŋe iseŋŋe ma ila." ¹⁶ Mi nio ko aŋkam popoŋana ku ma tipet ma tiwe munŋaana ka tieene kembei ta ululu toono kana i. Tomtom tasa ko irao be inin zin na som. ¹⁷ Tana manŋa mi pa pa lele ta boozomen tiŋgi mi tiiri. Pa iŋgi, aŋkam ma iwe lem."

¹⁸ Tana Abaram imanŋa mini, mi izirri i ma ila ipet kar Ebron, to ipun su lele ta zaana Mamre. Lele tana ke bibip timbotmbot pa. Mi ipo patoronŋana muriini pa Merere isu tana.

14

Abaram ikamke Lot

¹⁻⁹ Indeeŋe mazwaana tina, Bera ni king ki kar Sodom, mi Birsu ni king ki kar Gomora, mi Sinap ni king ki kar Adma, mi Semeba ni king ki kar Zebo, mi Kedoleoma ni king ki kar Elam. Kedoleoma tina, ni imboro king parj tana ramaki king ki kar Bela, ta zaana toro Zoar na, ma irao ndaama laamuru mi ru kek. Mi indeeŋe ndaama iwe laamuru

mi tel pa, to king lamata tana timanja mi tizooro king Kedoleoma kaljaana.

Tana indeeje ndaama iwe laamuru mi pañ pa, to king Kedoleoma iboobo la pa gaabajana kini tel ta zan tis: Amrapel, ni king ki kar Sinar, Ariok, ni king ki kar Elasa, mi Tidal, ni king ki kar Goi. Mi king pañ tina ziñan malmal kan kizin tila, to ziñan zin wal ki Repaim tiporou isu kar Asterot-Karnaim ma tilip pizin.

To tila pa kar Am, mi ziñan zin wal ki Zuzim tiporou ma tilip pizin. To tila pa toono keteenejana ki Kiriataim, mi ziñan zin wal ki Enim tiporou ma tilip pizin. To tila pa lele abalabajana ki Seir, mi ziñan zin wal ki Or tiporou ma tilip pizin. To tiketoto zin ma tila pa kar El Paran, ta imbot koloujana pa lele bilimjana na.

Mana timiili mini ma tila pa kar Kades ta imbot la ki yok Mispas na. To ziñan zin wal ki Amalek mi zin wal ki Amor ta timbotmbot pa kar Azezon Tamar na, tiporou. Tiporou na, tilip pizin tomini.

Kedoleoma ziñan zin wal kini tilip pa wal uunu lamata mi ta tina makin, tona king lamata ki Sodom, Gomora, Adma, Zebo, mi Bela tilup zin ma tila pa toono keteenejana ta zaana Sidim na, mi timendernder mi timbotmbot. Tizanjaana Kedoleoma ziñan gaabajana kini tel tana be ziñan tiporou. Zin timanja pa malmal isu tana ma Kedoleoma ziñan gaabajana kini tilip pa zin lamata tana.¹⁰ Lele ki Sidim na, ka toono sumbunsumbun boozomen ta kolta imbotmbot pa. Tabe indeeje king ki Sodom mi king ki Gomora ziñan zin malmal kan kizin tikam pirik ma tiko ma tila len, to wal kizin pakan titoptop sula toono sumbunsumbun tana. Mi wal pakan na, tiko ma tisala pa abal.

¹¹ Kedoleoma ziñan gaabajana kini tilip pa malmal tana makin, tona tila mi tiyo len mbili, mburu, mi kini ta boozomen kizin wal ki kar Sodom mi Gomora ma tila.
¹² Mi Abaram lutuunu Lot ta imbotmbot kar Sodom na, zin tikoki i tomini ramaki koronj kini ta boozomen.

¹³ Tana tomtom ta, ni iko pa malmal ma ila ipet ki Abaram isu sapu uunu Mamre ta ni imbotmbot pa na, to isotaari pa malmal tana. Sapu tana katuunu, ni tomtom ta kizin Amor. Ni zaana Mamre, mi tiziini bizin zan Eskol mi Aner. Zin tel tina, koronj

to ziñan Abaram tiluplup zin ma timbotmbot.

¹⁴ Abaram ilej kembei tikam lutuunu Lot ma tila kek, to iboobo mbesoonjo kini 318 tau malmal kan kat i, ma ziñan tila tiketoto king pañ tana ma tila tise kizin ta kar Dan. Zin mbesoonjo kini tana, indeeje ta nan bizin tipeebe zin ma tisu mi imar na, ziñan Abaram timbotmbot.

¹⁵ Mberj na, Abaram ipeete zin malmal kan kini, to ziñan zin king tana tiporou ma tilip pizin. To tiketoto zin ma tila tipet kar Oba ta imbot kar Damaskus ndemeene na.
¹⁶ Tana Abaram iyo koronj ta boozomen mi ikam ma imiili mini. Ikam lutuunu Lot, ramaki mburu kini ta boozomen, mi zin tomtom ma moori ta king pañ tana tikoki zin na tomini.

Melkisedek ipombol Abaram

¹⁷ Abaram ilip pa Kedoleoma ziñan zin king ta tigaabi pa malmal na makin, to imiili ma imar na, king ki Sodom imar mi indeeji su lele keteenejana ta zaana Sabe na. (Lele tina, zaana toro 'Lele keteenejana kizin king.')

¹⁸ To king ki kar Salem tomini, ni zaana Melkisedek, ikam narabu mi yok baen mi imar. Melkisedek tana, ni patoronjana ka tomtom ki Anutu kor kana kat.¹⁹⁻²⁰ Tana ipombol Abaram ma iso ta kembei:

"Abaram, Anutu kor kana kat ta iur saamba mi toono na, itunu ko ipombolu. Ni ta iur kom koi bizin la nomom ma lip pizin. Tana iti tapakuri."

Tona Abaram imanga na, ipeete mburu ta iyo pa malmal na, ma iwe pakaana laamuru, mi pakaana ta ila ki Melkisedek.²¹

²¹ To king ki Sodom iso pa Abaram ta kembei: "Mburu mi mbili ta boozomen ti na, kam lem. Tamen zem zin wal tio ma timar ma niamjan amla."²² Tamen Abaram ipekel kwoono ma iso: "E-e, kembena pepe. Merere, ni Anutu kor kana kat ta iur saamba mi toono. Nio anjwit nomonj mi anjuk sua mboljana pa ni zaana ta kembei:²³⁻²⁴ "Nio irao arkam lej koronj ku sa na som kat. Koronj tau zin malmal kan tio tikan kek, ina ta tina. Mi gaabajonj tel ta tio yo ma niamjan amar i, Aner, Eskol, mi Mamre na, nio lej sua sa pizin som. Zitun tau. Sombe lelen be

☆ 14:18: Mbo 110:4; Ibr 5:6, 7:1-10

☆ 14:19-20: Lu 18:12; Ibr 7:4-10

tikam len kororj, ina tikam.” Abaram iso ta kembei paso, imoto pa toyanjana. Kokena kaimer king ki Sodom iso ni ta ikam ma Abaram iwe mbio uunu.

15

Merere imbuk sua ila ki Abaram

¹ Kaimer to Merere ipet ki Abaram ila miujana, mi iso pini ta kembei: “Abaram, moto pepe. Nio ta ko anjwe singiao pu. Mi nu ko kam lem kadoono biibi kat.”

^{2,3} Tamen Abaram iso: “O Merere Anutu tio, sokorei tabe nu kam pio i? Nio lej keljorj sa? Eliezer ki kar Damaskus tau imbesmbeeze pio i, na ni ta ko ikel yo mi imender pa kororj tio ta boozomen. Pa nu kam lej keljorj sa som.”

⁴ Mi Merere kaljaana imar ki Abaram ta kembei: “Som. Mbesoongo ku tina ko ikelu ma ikam murim na som. Lutum ronoono tabe itum peebi gi, ko ikam murim mi imender pa kororj ku ta boozomen.” ⁵ To Merere ikam Abaram ma tipera mat, mi iso pini ta kembei: “Motom sala mi re pitik ta timbot saamba a. Irao nin? Poporjana ku kola tipet ma tiwe munjaana ka tieene kembei ta pitik tinga.” ⁶ Mi Abaram leleene iurla kembei sua ki Merere ko iur ronoono. Tana Merere ire i kembei ni tomtom ndejejana. ☆

⁷ Mi Merere iso pini mini ta kembei: “Nio Merere ku. Nio ta ankamu ma zem kar Ur ki Kaldia, bekana ankam lem toono ta tingi.”

⁸ Tamen Abaram iso: “O Merere, biibi tio, nu ko kam so mbulu i bekana ajute kat ta kembei: Toono tingi ko iwe lej?” ⁹ To Merere iso pini ta kembei: “Kam makau pangaara ta, mekmek pangaara ta, mi sip-sip tomooto ta, ta kan ndaama teltelja na, ramaki mbalmbal mi uutu ma timar tio.”

¹⁰ Tana Abaram ila ma ikam zin kororj tana ma imar, to isupaala zin mi iur zin ma pakaana pakaana. Tamen man ru tana na, isupaala zin som. ¹¹ Mi manborj pakan ta timar ma tisu ma tisombe tikan buzur tana. Tamen Abaram inaana zin ma tila len.

¹² Zorj ikamam be isula, mi Abaram ikeene ma izemke i kat. To zugut mandij kat, ta isu ma izuki. Tabe motorjana biibi ikami. ¹³ To Merere iso pini ta kembei. Iso: “Ingi be anpaute u pa mbulu tabe ipet pa kaimer

i. Poporjana ku ko tiwe leembe pa lele toro. Mi lele tana ka tomtom bizin ko tikam zin ma tiwe len mbesoongo, mi tiseseeze matan ma irao ndaama 400. ☆ ¹⁴ Tamen kaimer nio ko anjur kadoono pa toono tana ka tomtom bizin. Mi poporjana ku ko tiyo len kororj boozomen kizin wal tana, mi tizem lele kizin, mi timiili ma timar toono ti mini. ☆

¹⁵ Tamen nu na, mbotjana ku ko ambai men ma irao we kolman kat, to meete. ☆

¹⁶ Tana wal ku ko loja mi timiili ma timar mini pa toono tingi na som. Ko timbotmbot ma molo su lele tabe tila pa i. Pa zin wal ki Amor ta timbotmbot pa toono tingi i, bela tikamam mbulu sanangan boozomen ma irao kat pa ka kin, tonabe nio anjur kadoono pizin, mi anjiiri zin ma tila len. Naso poporjana ku tirao timiili ma timar toono tingi mini.”

¹⁷ Indeeje zorj isula ma lele zugut to, you ta ipet mi iyaara ma biibi ila buzur pakan pakan mazwan. ¹⁸ Mberj tana, Merere imbuk sua ila ki Abaram mi iso: “Nio ko ankam toono ta boozomen tingi pa poporjana ku ma iwe len. Toono tiom ko ila tuj su yok kizin Aikuptu kezeene, mi ila imap su yok biibi Euprates. ☆ ¹⁹⁻²¹ Toono tana na, kizin wal ki Keni, Kenis, Kadmon, Et, Peres, Repa, Amor, Kanaan, Girgas, pa Yebus.”

16

Agar ipeebe Ismael

¹ Abaram kusiini Sarai, ni ipeebe Abaram le pikin sa zen. Tamen ni le mbesoongo moori ta ki Aikuptu, zaana Agar. ² Tana aigule ta na, ni isu mi iso pa Abaram ta kembei: “Lej. Nu ute: Merere, ni ikam ma nio koporj som. Tana la ki mbesoongo moori tio mi niomru kekeene. Naso ni ipeebe lej pikin tasa.” Abaram ilerj la Sarai kaljaana mi ito.

³ Tana indeenje Abaram imbot su toono Kanaan irao ndaama laamuru kek na, Sarai ikam mbesoongo moori kini ta ki Aikuptu na, ma iuri la ki Abaram be iwe kembei Abaram kusiini toro. ⁴ Mi Abaram ila ma ziru Agar tikeene, to Agar kopoono.

Agar iyamaana itunu kembei ni kopoono, tona niini ise mi mata pasom biibi kini Sarai. ⁵ Tabe Sarai isu mi isuk sua pa Abaram

☆ 15:5: Ro 4:18; Ibr 11:12 ☆ 15:6: Ro 4:3,20-24; Ga 3:6; Yems 2:23 ☆ 15:13: Kam 1:13-14, 12:40; Ugo 7:6

☆ 15:14: Kam 12:35 ☆ 15:15: Un 25:8 ☆ 15:18: Ugo 7:5

ma iso: “Wai, patanjana ta ise tio i, ina nu uunu ku tau! Nonoono, nio itun ajuri ima ku. Tamen indeeje ta ni iyamaana itunu kembei ni kopoono, mi imar indeeje koozi na, ni mata pasom yo. Tana re u. Pa Merere ko itiiri ituru pa patanjana tingi.”

⁶ Abaram ipekel kwoono ma iso: “Re, mbesoojo moori ku tana imbot la itum nomom. Tana mbulu ta so lelem be kam pini, na kam men tau.” Tana Sarai imanja mi ikam bakai pa Agar, tabe ni iko ma ila lene.

⁷ Agar ipa ma ila pa lele bilimjana, mi ipet yok bukbukjana ta igarau pa zaala ta ila pa lele pakaana ki Sur na, to Ngonjana ki Merere saamba kana ipet kini mi iso: ⁸ “Agar, mbesoojo moori ki Sarai, nu mbot swoi ta mar i? Mi ingi so la parei?” Agar iso: “Nio ingi angko pa biibi tio Sarai i.”

⁹ To Ngonjana ki Merere iso: “Miili ma la ki biibi ku mini, mi lej la kaljaana.” ¹⁰ Mi iseenge sua kini mini ma iso: “Nio ko ankam popojana ku ma tipet ma tiwe munjaana ka tieene. Irao tinin zin na som. Mi lej.

¹¹ Nu kopom kek
Mi ko peebe pikin tomooto ta.
Kozo paata zaana be Ismael.
Pa Merere ilerj tingizi ku kek.

¹² Lutum tana ko iwe kembei ta nge sajsajjana.

Ni ko iur koi pa wal ta boozomen.
Mi wal ta boozomen ko tiur koi pini.
Tana ni zijan tonmatizij kini ko tipargarau zin som.”

¹³ Tona Agar ikam ngar mi iso ta kembei: “Anutu, ni irre yo totomen. Mi koozi nio ajre kati pa moton isu lele ti.” Tana Agar ipaata ni ta ipet kini na be ‘El-Roi.’ Sua tina ka uunu ta kembei: ‘Anutu ta irre yo.’ ¹⁴ Tana yok toujana ta imbot lele tana na, tiwatwaata be Laai-Roi. Yok tana imbot su kar Kades mi kar Bered mazwan.

¹⁵⁻¹⁶ Tana indeeje Abaram ndaama kini irao 86 na, Agar ipeebe le pikin tomooto ta. Mi Abaram ipaata pikin zaana be Ismael.*

17

Merere iur reetjana ma iwe kilalan pa sua mbukjana

¹⁻² Indeeje Abaram ndaama kini irao 99 na, Merere ipet kini mini mi iso pini ta kembei: “Nio Anutu mburoj keskeezeejoj. Tana pa pai ku ma ndabok men pa nio motonj. Naso ituru taparlup ti ma tewe tamen, mi ankam popojana ku ma tipet ma tiwe boozo.”

³ Tona Abaram ingun kumbuunu pini mi uteene isu toono. To Anutu iso pini mini ma iso: ⁴⁻⁵ “Nio anbuk sua pu ta kembei: Nio ko ankamu ma we zin karkari boozomen taman. Tana koozi mi ila, nako zom Abaram mini som. Ko anpaata zom be Abaraam.

⁶ “Mi nio ko ankam popojana ku ma tipet ma timasak, ma tiwe wal un boozo. Mi kizin pakan ko tiwe king. ⁷ Sua ta koozi anbuk ima ku na, kaimer ko anpombol mini pa lutum bizin, tumbum bizin, mi iseenge iseenge ma ila. Tana sua tingi ko imbol ma imbotmbot ma alok. Sua ta kembei: Nu niomjan popojana ku tabe tipet pa kaimer i, na nio ko anjwe Anutu tiom. ⁸ Mi toono ta boozomen ki Kanaan ta koozi nu we leempe pa i, ko ankam ma iwe leyom. Nu mi zin popojana ku tabe tipet pa kaimer i. Toono tingi ko iwe leyom be kombotmbot pa ma alok. Tana nio ko anjwe Anutu kizin popojana ku, mi zin timbesmbeezee pio.”*

⁹⁻¹⁰ To Anutu iseenge sua kini mini, mi iso pa Abaraam ta kembei: “Nu niomjan popojana ku kozo motoyom ingalngal sua tio mbukjana taingi mi kototo, mi iseenge iseenge ma ila. Tana nu mi popojana ku ta boozomen tabe tipet pa kaimer i, bela tireete yom ma kamap.* ¹¹⁻¹³ Mbulu tabe kakam pa kuliyom, ina iwe kilalan pa sua mbukjana kiti. Sua tana ko imbotmbot ma alok. Lutuyom bizin, sombe tisu ma kan aigule iwe lamata mi tel, tona kereete zin. Mi zin mbesoojo tiom ta nan bizin tipeebe zin isu ruumu tiom, zijan zin mbesoojo tiom ta kingiimi zin ila kar molo na, zin tomini kereete zin. ¹⁴ Mi sombe tomtom sa, ni tireeti som, nako irao imbot la mazwoyom som. Keseri ma ila ne. Pa ina ni izooro la sua tio mbukjana taingi.”

Anutu iso Sarai be ipeebe pikin tomooto

¹⁵ Mi Anutu iso mini pa Abaraam ta kembei: “Kozo paata kusim zaana be Sarai

* 16:15-16: Ga 4:22 * 17:4-5: Pisis Abaram ka uunu ta kembei: ‘tamaana zaanaana.’ Mi pisis ‘Abaraam’ na, ka uunu ta kembei: ‘wal uunu boozomen taman.’ * 17:4-5: Ro 4:17 * 17:7: Lu 1:55 * 17:8: Njo 7:5

* 17:9-10: Njo 7:8; Ro 4:11 † 17:15: Pisis Sara ka uunu ta kembei: ‘moori zaanaana.’

mini pepe. Paati be Sara. † ¹⁶ Pa nio ko anjomboli bekeni ni irao ipeebe lem pikin tomooto. Mi ni ko iwe wal boozomen tumbun moori. Mi popojana kini pakan ko tiwe king.”

¹⁷ Abaraam ilerj sua tana, tamen iurla som. Ni ingun kumbuunu mi ituundu mi iseenge. Pa ikam ngar pa ta kembei: “A, ingi sa arjwe kolman kek na. Tomtom ta sombe ndaama kini irao tomtom lamata, ko irao be ipeebe? Mi Sara tomini, ni ndaama kini irao tomtom parj kwoono laamuru. Ko irao be ipeebe?” ¹⁸ Tana Abaraam iso pa Anutu: “Ina ambai. Mi lutuj Ismael imbotmbot i. Nio lelej be kampe i mi motom pini.”

¹⁹ Tamen Anutu iso: “Soom. Kusim Sara, ta ko ipeebe lem pikin tomooto. Mi pikin tana, kozo paata zaana be Isak. ‡ Sua ta arjbuk ima ku, nako iur ngonoono se kini mi popojana kini tabe tipet pa kaimeri i, mi iseenge iseenge ma ila. ²⁰ Mi nu wi yo be motorj pa Ismael, tana nio ko arjkam ta kembena. Nio ko anjomboli mi arjkam popojana kini ma tipet ma tiwe boozo kat. Uunu laamuru mi ru ko tiyooto pini. Mi nio ko arjkam zin ma tiwe wal boozo kat. ²¹ Tamen ndaama tingi imap, tonabe Sarai ipeebe Isak. Mi sua ta arjbuk ima ku, nako iur ngonoono se kini mi popojana kini.” ²² Anutu iso sua pa Abaraam makinj, to izemi mi ila lene.

²³ Indeeje kat aigule tana na, Abaraam ito Anutu kaljaana mi ireete tomooto kini ta boozomen. Ireete lutuunu Ismael, mi zin mbesoojo ta ni ingiimi zin na, mi zin mbesoojo ta nan bizin tipeebe zin su ruumu kini na. ²⁴⁻²⁷ Tana indeeje Abaraam ndaama kini irao tomtom parj kwoono lamoromata mi parj (99), mi lutuunu Ismael ndaama kini irao laamuru mi tel na, tireete ziru. Mi aigule tamen ta tana na, tireete zin mbesoojo kini tomini. Zin ta Abaraam ingiimi zin na, mi zin ta nan bizin tipeebe zin su ruumu kini na.

18

Merere ipet ki Abaraam, mi isotaari pa Sara be ipeebe Isak

¹ Kaimeri to Merere ila ipet ki Abaraam isu lele Mamre ta ke bibip timbotmbot pa na. Indeeje tana na, aigule palakuutu mi zorj

mataana men. Tabe Abaraam imbutultul su beeze kini kwoono. ² Beso mataana pok se na, ire la pa tomtom tel timendernder. Tabe imanga mi iloondo ma ila kizin.

Ila turj la kizin, to ilek kumbuunu mi iso: ³ “O biibi tio, nio mbesoojo ku. Sombe leleyom pio, na kapasal yo mi kala pepe. ☆ ⁴⁻⁵ Kamar ma talae ke uunu tinga mi keteyom su mungu. Mi arjkam yok sa imar be kunguuru kumbuyom, mi koyom kini risa be kokoto keteyom pa. Tonabe kamaŋa mini mi kala. Pa ingi niom kamar tio, tana lelej ambai kat.” Mi zin tiso: “Ambai. Kam kembei ta so na.”

⁶ Tona Abaraam iloondo ma ilela beeze leleene, mi ipiyar Sara. Iso: “Nomom karau pa kan narabu sa, mi nio arjla agru kan buzur.” ⁷ Tona iloondo ma ila pa siiri kizin makau, mi ikam makau lutuunu ndekndekjana ta ma iur la ki mbesoojo kini be iurpe. ⁸ Tjurpe kini makinj, to Abaraam ikam ma ila pizin leembe tel tana ma tikan. Zin tikanan su ke uunu, mi Abaraam ni imborro zin.

⁹ Tikan makinj, to tiwi i ma tiso: “Kusim Sara ila parei?” Abaraam iso: “Ni imbotbot beeze leleene a.” ¹⁰ To tomtom kizin ta, isu mi iso: “Ndaama ti imap, to arjmiili ma arjmar mini. Mi sombe arjmar, na kusim Sara ko ipeebe lem pikin tomooto ta kek.”

Izzo su tana na, Sara imbotbot la ndemeene uunu su beeze kwoono, mi ilerjlerj la. ☆ ¹¹⁻¹² Abaraam ziru Sara tiwe kolman ma kolmannan kek. Tana Sara ilerj kembei ni ko ipeebe pikin, to iseenge la leleene mi iso: “Wai, ingi sa niamru waenbi kuliyam imorou kek. Ko irao menmeen yam pa mbulu taiŋgi mini? Na som.”

¹³ To Merere iso pa Abaraam: “Parei ta Sara iseenge, mi iso ni iwe kolmannan kek tana irao be ipeebe pikin som?” ¹⁴ Nio Merere aytat pa kosa sa? Som. Tana ndaama ti imap, to arjmiili ma arjmar mini. Mi indeeje nol tana, kusim Sara ko ipeebe pikin tomooto ta kek.” ¹⁵ Tona Sara imoto, mi iwatkaala itunu ma iso: “Waa, nio arjseenge sa?” Tamen Merere iso: “Som. Nu seenge kek.”

Abaraam isuj pizin tomtom ki kar Sodom

¹⁶ To tomtom tel tina timanga, mi Abaraam iur zin ma zijan tila. Tipa

☆ 17:17: Ro 4:19 ‡ 17:19: Pisis Isak ka uunu ta kembei: ‘iseenge.’

☆ 18:3: Ibr 13:2

☆ 18:10: Ro 9:9

ma tila njana ri, to matan sula pa kar Sodom. ¹⁷ Mi Merere ikam ngar ta kembei: “Uraata tabe ankam i, ko anjwatkaala pa Abaraam? Som. Ko anjwe pini ma ilerj. ¹⁸ Pa kaimer popojana kini ko tipet ma tiwe wal boozomen mi wal zanjjan. Mi ni ta ko iwe zaala pa kamperjana biibi be ise kizin karkari boozomen ta timbotmbot pa toono na. ¹⁹ Mi nio ituj anjeikati kek, be anjpaute i pa ngar tio mi mbulu tio. To ni kadoono ipaute popojana kini be tito zaala tio mi tikam mbulu ta ndeengerjana men. Naso sua ta mungu anjuk pini na, iur jonoono.”

²⁰⁻²¹ Tona Merere iso pa Abaraam. Iso: “Zin Sodom mi Gomora kan tinoknok mbulu ta sananjan kat. Mi sanaana kizin uruunu ramaki tiijiizi biibi kizin wal ta tikamam joobo zin na, imar ma anjlerj kek. Tana anj sombe anjsula mi anje zin. Naso anjute kat: Urun mi tiijiizi biibi ta ize ma anjlerj i, ka uunu jonoono, som som? Mi sombe tikamam ta kembei, to anjpambiriizi zin ma timap.”

²² To Merere gaabanjana ru timanja pa pai mini be tisula pa kar Sodom. Tamen Merere, ni ziru Abaraam timbot. ²³ Tana Abaraam ila koloujana pini, to iwi i ta kembei. Iso: “Ambai. Mi parei pizin tomtom ndeengerjan ta zijan zin sananjan timbotmbot na, ko pambiriizi zin raama? ²⁴ Sombe wal ndeengerjan tomtooru laamuru timbotmbot kar tana, ko pasaana kar? Som, nu ko mujai zin, mi zem zin ma timbot. Pa ina, zin tina ta ndomon pa kar. ²⁵ Tana sombe wal ndeengerjan tomtooru laamuru timbotmbot, na nu irao pasaana kar tanga na som. Pa nu itum ta tiirijana katuunu tau. Tana bela kam mbulu ndeengerjana. Kokena pasaana sorok wal ndeengerjan raama zin wal sananjan.” ²⁶ Merere ipekel kwoono ma iso: “Sombe nio anjeeje tomtom ndeengerjan tomtooru laamuru ta timbotmbot kar Sodom, inako anjpasaana kar som.”

²⁷ Tona Abaraam isu mi iso sua mini: “O Biibi, nio tomtom soroknjor, kembei ta koukou mi ululu toono kana. Tamen anj sombe anjo sua pu mini. ²⁸ Mi sombe tomtom lamata tisu len, mi tomtooru kwoono lamata men timbotmbot, inako parei? Ko pasaana kar biibi tanga? Pa ina tomtom lamata men, to ingal ma iwe tomtooru laamuru.” Merere iso: “Som. Sombe anjeeje tomtom ndeengerjan tom-

tooru kwoono lamata, inako anjpasaana kar som.”

²⁹ To Abaraam iso mini: “Mi sombe tomtom ndeengerjan tomtooru men timbotmbot, inako parei?” Mi Merere iso: “Sombe anjeeje tomtom ndeengerjan tomtooru, inako anjpasaana kar som.”

³⁰ To Abaraam isu mi iso mini: “O biibi tio, nio anj sombe anjo sua mini. Mi ketem malmal pio pepe. Sombe tomtom laamuru men, inako parei?” Merere ipekel kwoono ma iso: “Inako som tomini.” ³¹ Tona Abaraam iso mini: “Merere, nio anjute anjel wijom kek. Tamen anj sombe anji u mini. Sombe ndeeje tomtom ndeengerjan tomtom men, ko parei?” Merere iso: “Inako som tomini.”

³² To Abaraam iso mini: “O Merere, lerj sua rimen kat be anjo pu ma anjemet pa i. Mi ketem malmal pio pepe. Sombe tomtom ndeengerjan laamuru men, inako parei?” Merere ipekel kaljaana ma iso: “Sombe tomtom ndeengerjan laamuru timbotmbot, inako anjpasaana kar som.” ³³ Ziru tiso sua ma imap, to Merere ila lene, mi Abaraam imiili ma ila beeze kini mini.

19

Mbulu sananjan kizin Sodom

¹ Anjela ru tana tipa ma tisula ma tipet kar Sodom pa rorou. Mi Lot, ni imbutultul su zaala kwoono. Ni ire ziru timar, to imanga ma ila kizin, mi ilek kumbuunu mi ituundu su toono, mi iso: ² “O bibip tio, niomru kamar ma tala ruumu tio. Mi kuurpe ituyom, mi itijan timbot ma mankwoono, to kamanga ma kala.”

Mi ziru tiso: “Som. Niamru amsombe amkeene mat.” ³ Tamen Lot imanjmar zin be tikeene mat pepe. Tabe ziru ilerj la kaljaana mi tito i ma tila pa ruumu kini. Mi ni iurpe kan kini biibi mi narabu ta ka yis somjana i ma ziru tikan makij, to zijan timbotmbot.

⁴ Zin imbutultul ma timbotmbot, mi molo som na, tomtoto ta boozomen ki Sodom, nangar mi kolman, timap ma timar tiliu ruumu ki Lot, ⁵ mi tiboobo sala pini ma tiso: “Wal ru ta timar ku pa rorou na, tila parei? So pizin ma tipet mat, be ambuulu zin.”

⁶⁻⁷ To Lot ipera mat, mi ikotkaala kataama, mi iso pizin ma iso: “O atogan mi tizijan, kakam mbulu sananjan pizin wal taijingi

pepe. ⁸ Kere, lutur moori bizin ru ta timbotmbot i, mi tomooto sa ire zin zen. Nio ko ankam zin ma tipet tiom. Mi niom sokakam mbulu pareijana pizin, ituyom tau. Tamen kumbuulu wal ru taiingi pepe. Pa ziru tiwe leembe pio, tana nio be motoj pizin.”

⁹ Tamen zin iwal timanga mi tiso: “La lem! Kar ku ti? Nu tana, asij iuru be we biibi mi mborro yam? Niam am-sombe amkam mbulu sananjana pa wal ru tana. Mi nu, nako ampasaana katu.” Tona timanga na tipusuk Lot, mi tisombe tipetepaala kataama.

¹⁰ Tamen wal ru ta timbotmbot ruumu leleene na, tiyakat Lot ma ilela ruumu leleene, mi tikotkaala kataama. ¹¹ To tipumun zin wal ta timbotmbot mat na matan. Tabe tirao tindeenge kataama som.

Tikamke Lot pa Sodom

¹²⁻¹³ To ziru tisu mi tiso pa Lot: “Mbulu sananjana nonono ki kar ti na, Merere ire kek. Mi tiijiizi biibi kizin wal ta tika-mam joobo zin na, ni ilerj tomini. Tana ni keteene malmal kat pizin, mi ingo yam ma amar be ampambiriizi kar ti ma ila ne. Parei, nu lem wal pakan sa timbot kar ti? Kam lutum bizin, rwom bizin, mi wal ku pakan ta timbot kar ti, mi niomjan kamanga ta buri mi koko ma kala leyom.”

¹⁴ Tana Lot iloondo ma ila ki rwoono bizin ru ta tiroogo zin be tiwoolo ni lutuunu moori bizin na, mi iso pizin ma iso: “Ai, kar ti, ingi be Merere ipambiriizi i! Kamanga mi kezem kar ti ta buri.” Tamen ziru tiso Lot ikamam geu pizin.

¹⁵ Igarau be berek na, ajela ru tipiyar Lot. Tiso: “Loja mi kam kusim mi lutum moori bizin ru tina, mi koko ma kala leyom. Pa ingi be Merere iur kadoono pa sanaana ki kar ti. Kokena ipasaana yom raama zin.”

¹⁶ Mi Lot, ni inaunau mete. Tamen Merere leleene isaana pini, tabe ajela ru titeege Lot zigan kusiini mi lutuunu moori bizin ru, mi tiyaaru zin ma tizem kar mi tipera mat. ¹⁷ To ajela ipiyar zin ma iso: “Kokoki ituyom mi koloondo karau ma kala! Mi motoyom imiili pepe. Kozo kezem lele keteenejana tingi, mi koloondo ma kasala pa lele ta abalabaljana na. Naso kemeete som.”

¹⁸ Tamen Lot iso: “O biibi tio, nio agrao som. ¹⁹ Nio ajute: Nu mujai yo mi uulu yo kat, tabe ajmeete som i. Tamen lele abalabaljana na, imbot molo. Agrao anjala loja na som. Tana nu sombe pambiriizi kar, nako ajmeete ma ajla lej tomini. ²⁰ Re kar musaana tinga. Inga imbot koloujana. Tana irao be loja ajla ma anpet. Parei, ko irao ajla ma anbot tinga? Naso anbot ambai.”

²¹ Ajela iso pini: “Ambai. Nio anyok pa sua ku. Tana ko anpasaana kar tinga som.

²² Tamen koloondo karau men! Pa nio ko irao ankam kosa sa som ma irao niom kala kepet kar tinga.” Kar musaana tina, tipaata zaana be Zoar.

Merere ipasaana Sodom mi Gomora

²³⁻²⁴ Lot ila ipet kar Zoar na, zorj ise kek. To Merere ikam pat ta you ikanan la mi kuziini sanangan i ma isu pa saamba ma ipasaana Sodom mi Gomora. ²⁵ Ni ipambiriizi kar bibip tina, ramaki lele keteenejana, mi iwal boozomen ta timbotmbot lele tana, mi kororj boozomen tau tindom pa toono tana. Ina ta timap ma you ikan zin lup. ²⁶ Mi Lot kusiini, ni mataana imiili, to itoori ma iwe pat, mi imender ma imborene. ²⁷⁻²⁸ Aigule tana, Abaraam ila ma imender sala lele mbukuunu ta mungu ziru Merere timender pa na. Mi mataana isula pa Sodom ma Gomora mi lele keteenejana na, ire you ka koi biibi izuk lele kembei ta you biibi ikanan i.

²⁹ Tana indeenge ta Anutu ipasaana kar ta timbot lele keteenejana tana na, ni mataana ingal Abaraam, tabe ikamke Lot pa kar tana.

Moap mi Amon un bizin

³⁰ Lot, ni leleene be imbot kar Zoar ma molo som. Pa imoto kana. Tana zigan lutuunu moori bizin ru timanga, mi tipa ma tisala pa lele abalabaljana, mi titu ma timbot lela raj sumbuunu.

³¹ Aigule ta na, lutuunu moori tau kolmanjana i, isu mi iso pa tiziini moori ta kembei. Iso: “Re. Tamanda ra, iwe kolman kek. Mi tomooto sa imbot lele pakaana tingi be iwoolo iti som. Tana ko parei piti?

³² Kozo takam tamanda ka yok baen sa be iwin ma ngar kini ikankaana, tonabe tarao

tala kini ma itinjā tekeene. Naso tepeebe lende keljanda.”

³³ Tana mberj na, tikam taman ka yok baen ma iwin ma ikankaana. To moori ta kolmanjana i ila ma ziru tamaana tikeene. Mi tamaana, ni ikanamaali som.

³⁴ Aigule toro na, Lot lutuunu moori kolmanjana i iso pa tiziini moori ma iso: “Nio niamru tamanda amkeene ta mberji. Tana mberj koozi ko takam ka yok baen ma ikankaana mini, tonabe nu kadoono la kini mi niomru kekeene. Naso ituru takam lende keljanda ma tipet ila ki tamanda.”

³⁵ Tana mberj na, ziru tikam taman ka yok baen ma ikankaana mini, tona lutuunu moori ta kaimerjana i, ila ma ziru tikeene. Mi ni tomini, tamaana ikanamaali som.

³⁶ Zaala tina ta Lot lutuunu moori bizin ru kopon pa taman. ³⁷ Mi lutuunu moori ta kolmanjana i ipeebe pikin tomooto ta, to ipaata zaana be Moap. Moap tana, ta popojana kini tipet ma tipaata zin be Moap na. ³⁸ Mi lutuunu moori ta kaimerjana i ipeebe pikin tomooto ta tomini, to ipaata zaana be Ben-Ami. Ben-Ami tana, ta popojana kini tipet ma tipaata zin be Amon na.

20

*Abaraam mi Abimelek
(Un 12:10-20, 26:1-11)*

¹ Kaimer to Abaraam izem kar Mamre, mi ipa ma ila pa toono Negeb. To ipun su kar Kades mi kar Sur mazwan. Mana imanja mini mi ila imbot ri su kar Gerar.

² Indeeje ta Abaraam imbotmbot kar Gerar na, izzo pizin wal kar kan ta kembei: “Sara, ina nio lujri.” Tabe Abimelek, king ki kar Gerar, inggo mbesoojo kini pakan ma tila, mi tikam Sara ma imar ruumu kini.

³ Tamen mberj na, Abimelek imiu be Anutu imar kini mi iso pini ta kembei: “Abimelek, lej! Ingi be meete i. Pa moori ta kami na, ni ulajana.”

⁴⁻⁵ Tamen Abimelek ila ma igarau Sara zen. Tana iso: “Wai, Merere, nio ankam sosor sa, ta sombe pun yo sorok i? Abaraam itunu, ta iso moori tana, ina ni lunuri. Mi Sara tomini iso: ‘Abaraam, ina nio atoj.’ Tana nio ankam joobo mbulu sa som. Pa nio ajute? Tana nio lej sosor sa som.”

⁶ To Anutu iso pini: “E, nio ajute nu ngar ku ambai. Uunu tina ta ajpeteke u be garau Sara pepe. Kokena kam sosor sa pini, to

kam sanaana pa nio motorj. ⁷ Tamen kozo ur Sara ma ila ki kusiini Abaraam mini ta buri. Pa tomtom tina, ni iwe nio kwogj. Tana ni isombe isuj pu, nako meete som. Tamen nu sombe ur Sara ma imili ma ila ki Abaraam mini som, inako niomjan wal ku ta boozomen kemetmeete lup.”

⁸ Mankwoono mberjberjana kat, to Abimelek imanja mi iboobo la pa menderjan kini ta boozomen ma timar, mi iso zin pa sua boozomen ta Anutu iso pini na. Iso makij, to motojana biibi ikam zin. ⁹⁻¹⁰ Tona Abimelek iboobo la pa Abaraam ma imar kini, mi iyaambi ma iso: “Wai, parei ta nu kam mbulu tingi piam? Rimen mi ankam sanaana biibi joonoono. Nio ankam sosor sa pu, ta kam patajana tingi ise tiam? Mbulu ta kam pio, ina ambai som kat.”

¹¹⁻¹³ Abaraam ipekel kwoono ma iso: “Niam amar kar ku zen, mi ankam ngar ta kembei: Wal ki kar tana tiute Anutu som, mi timoto i som. Kokena tipun yo ma ajmeete, mi tikam kusij. Sua tau Sara ina nio lujri, ina joonoono. Pa niamru Sara tomoyam tamen. Tamen noyam ndelndelja. Tanata ajrao ankami ma iwe kusij. Mungu indeeje ta ajbotmbot ki tamarj men na, Anutu iso pio be ajzem lele ki tamarj, mi ajla ma ajwwa pa lele pakaana toro. Mazwaana tana, nio ajso pa Sara ta kembei. Ajso: ‘Nu sombe lelem pio ilip, nako kam ta kembei: Kar boozomen tabe ituru tala pa i, sombe tiwi u pio, na so pizin: Abaraam, ina nio atoj.’”

¹⁴ Abaraam iso sua tana ma imap, tona Abimelek ikam le sipsip, mekmek, makau, mi mbesoojo pakan. Mi Sara na, Abimelek iuri ma imiili ma ila ki kusiini Abaraam mini. ¹⁵ To Abimelek iso pa Abaraam: “Re. Toono tingi, ina nio tio. Nu sombe lelem be mbot pa pakaana sa, ina ambai.”

¹⁶ Mi Sara na, Abimelek iso pini ta kembei: “Re. Nio ankam tom le pat milmiljan munjaana ta (1,000), bekenā wal ku ta boozomen tiute kembei nu kam sosor sa som. Kokena urum isaana.”

¹⁷⁻¹⁸ Tona Abaraam isuj pa Merere, mi ni iurpe Abimelek ziru kusiini mi zin mbesoojo moori kini ma tirao be tipeebe pikin mini. Paso, indeeje ta Abimelek ikam Sara ma imar ruumu kini na, Merere iur mete sananjana pa moori boozomen ta timbot lela Abimelek ruumu kini. Tabe tirao tipeebe pikin som.

21

Pepe ki Isak

¹⁻² Kaimer mana Anutu ikampe Sara mi ikam ma kopoono. Ito sua ta muggu imbuk pini na. Tana indeeje ka nol tau Anutu iur pini be ipeebe pikin, to Sara ipeebe kolman Abaraam le pikin tomooto ta. ³ Mi Abaraam ipaata pikin zaana be Isak. ⁴ Mi aigule iwe lamata mi tel pa to, Abaraam ito sua ki Anutu mi ireete lutuunu Isak. ⁵ Indeeje Sara ipeebe Isak na, Abaraam ndaama kini irao tomtom lamata.

⁶ Sara leleene ambai kat, tana iso: “Anutu ikam mbulu ambaijana pio, tana lelej ambai mi anseeje. Mi wal boozomen ta so tilerj nio uruj, nako niamjan amseeje mi menmeen yam.” ⁷ To Sara iseeje sua kini mini ma iso: “Muggu tomtom tiso ta kembei: Nio anrao be anpeebe pikin mi arpiwini na som. Mi inji Abaraam iwe kolman mi anpeebe le pikin.”

Abaraam iur Agar ziru Ismael ma tila len

⁸ Timbotmbot ma pikin iwe biibi ma izem tui, to Abaraam ikam kini biibi pini. ⁹ Tamen lutuunu Ismael ta naana Agar imar pa Aikuptu na, ni ikam mbulu pakan be ipasom Isak. ¹⁰ Mi Sara ire i, to isu na iso pa Abaraam ta kembei. Iso: “Mbesoono moori tinga ziru lutuunu, ziiri zin ma tila len. Ni lutuunu irao igaaba nio lutuj Isak, mi ziru timender pa kororj ta nu zom pa i na som.” ¹¹

¹¹ Tamen Ismael, ni Abaraam lutuunu tomini. Tana Abaraam ilerj sua ki Sara na, leleene ambai som. ¹² Mi Anutu iso pini: “Lelem ipata pa mbesoono moori ziru lutuunu pepe. To Sara ngar kini. Pa poponjana ku gonoono ko tipet la ki Isak men.” ¹³ Tamen nio ko ankam poponjana ki mbesoono moori lutuunu tomini ma tipet ma tiwe boozo. Pa ni tomini, ina nu lutum.” ¹⁴ Tana mankwono mbenbernjana na, Abaraam imanga to ikam Agar ka narabu mi yok putuunu, mi iur sala ka bolboolo, to iur Agar ziru Ismael ma tila len. Ziru tipa ma tila, mi tiwwa pa lele bilimjana ki Ber-Seba. ¹⁵ Mi yok kizin imap. To Agar izem lutuunu isu ke ta uunu, ¹⁶ mi ila molo ri pini, to mbuleene isu ma imbotmbot. Pa leleene be ire lutuunu mi imeete

pepe. Tana imbutultul, mi ziru lutuunu tikam tinjiizi biibi.

¹⁷ Anutu ilerj Agar lutuunu tinjiizi kini to, ngonjana kini saamba kana, iboobo sula pa Agar ma iso: “Agar, parei? Lelem ipata mi moto pepe. Pa lutum ta ikenne mi itanjatj na, Anutu ilerj tinjiizi kini kek. ¹⁸ Lutum tana, nio ko ankam poponjana kini ma tipet ma tiwe boozomen. Tana manga ma la mi teege su pa lutum mi witi ma imanga.”

¹⁹ To Anutu ikam Agar mataana ma ikam pak mi ire yok toujana ta, tau imbot koloujana pizin. Agar ikam yok putuunu kizin mi ila ma ikut. To imili ma imar mini, mi ikam pa lutuunu ma iwin. ²⁰ Timbotmbot su lele bilimjana mi Anutu imbora Ismael ma iwe tomtom mi tiroono imbol pa uraata kamjana. Mi ni peene kor kana ka tomtom. ²¹ Ni imbotmbot su lele bilimjana ta zaana Paran na, mi naana ikam Aikuptu nan ta ma iwooli.

Abaraam mi Abimelek timbuk sua isu Ber-Seba

²² Indeeje tana, king Abimelek ziru Pikol, ta biibi kizin malmal kan kini na, ziru timar ki Abaraam be zijan tiso sua. King isu to iso pini ta kembei. Iso: “Nio ajute: Anutu ta ilae ku pa kororj boozomen ta kamam na. ²³ Tana lelej be nu mbuk sua mboljana pio ila Anutu mataana ta kembei: Nu ko kam pakaamjana sa pio, mi lutuj bizin, mi poponjana tio tabe tipet pa kaimer i na pepe. Pa nio ankampewe u, tana nu irao kampe yo mi zin tomtom tau timbot toono ti ta we leembe pa i.” ²⁴ Mi Abaraam iso: “Ina ambai. Nio anjuk sua be ankam ta kembei piom.”

²⁵ Mi Abaraam le sua ri pa Abimelek. Pa yok toujana kini, ta mbesoono ki Abimelek tikam ma iwe len kek. ²⁶ Tamen Abimelek iso: “Wae, nio ajute kororj tana som. Pa mungu nu so yo som tau. Asinj ikam mbulu tana? Buri gonoono ta nu sotaara yo pa i, tabe anlerj.”

²⁷ Tona Abaraam ikam sipsip mi makau pakan pa Abimelek, mi ziru timbuk sua be tiparlup zin. ²⁸ Mi iyake sipsip pangarn-gaara poponjan lamata mi ru tomen ma iur zin lae. ²⁹ To Abimelek iwi i ma iso: “Uunu parei ta nu yake zin sipsip tana ma tilae?” ³⁰ Abaraam ipekel kwoono ma iso: “Inji nio ankam pu, bekana nu ute kat ta

☆ 21:1-2: Ibr 11:11

☆ 21:4: Un 17:12; Ijg 7:8

☆ 21:10: Ga 4:30

☆ 21:12: Ro 9:7; Ibr 11:18

kembe: Nio ta aytou yok tana.” ³¹ Tanata tiwatwaata lele tana be Ber-Seba. Paso, ziru timbuk sua mi tipombol isu tana. ³² Tana ziru timbuk sua isu Ber-Seba be tiparlup zin, to Abimelek ziru Pikol, timiili mini ma tila pa lele kizin Pilistia. ³³ Mi Abaraam ipaaza ke tamarisk ta isu Ber-Seba, mi isurj pa Merere ta imbotmbot ma alok i. ³⁴ Mi Abaraam imbotmbot isu toono kizin Pilistia ma molo.

22

Merere itoombo Abaraam

¹ Kaimer to Anutu itoombo Abaraam. Aigule ta na, iboobi. Iso: “Abaraam, Abaraam!” Abaraam ipekel kaljaana ma iso: “Oi, nio ituŋ ti.” ² To Anutu iso: “Nu lutum tamen ŋonoono ta Isak. Mi lelem pini ilip kat. Tamen koozi kami, mi niomru kala lele pakaana ki Moria. Kala, to kasala pa abal tabe arso u pa i. To puni ma imeete mi neeni be iwe patoronŋana pio.”

³ Tana kozeere, to Abaraam imanga, mi ipaala ke mi ituugu, to iur sala doŋki. Tona ikam lutuunu Isak mi mbesoongo kini ru, mi ziŋan timanga ma tipa ma tila pa lele ta Anutu iso i pa i. ⁴ Tipa pa aigule ru, mi so iwe tel pa, to Abaraam mataana ila na, ire la pa lele ta tisombe tila pa i. ⁵ To iso pa mbesoongo kini ru tana. Iso: “Niomru kombot tingi raama doŋki. Mi nio niamru lutuŋ ko amla lele pakaana tanga be amsurj. Tona amiili ma amar mini.”

⁶ To Abaraam ikam ke tabe ineene patoronŋana pa i, mi ikam la ki lutuunu Isak ma ikwaara, mi ni ikam you mi buza, mi ziru tipa ma tila. ⁷ Tiwwa ma tila, mi Isak iso pa tamaana Abaraam. Iso: “Wae tamar!” Abaraam iso: “Lutuŋ, parei?” Isak iso: “You ma ke, ta takam i. Mi sipsip ingoi, tabe tapatoron Merere pa i?” ⁸ To Abaraam iso: “Lutuŋ, sipsip na, Anutu itunu ko ikam piti be tapatoroni pa.” Abaraam iso ta kembei, mi ziru tipa ma tila.

⁹ Ziru tila ma tipet lele tau Anutu iso Abaraam pa na, to Abaraam ingas pat ma iwe patoronŋana muriini, mi isan ke isala pat ŋgasŋana tana. Tona ipo lutuunu Isak kumbuunu ma namaana mi iuri sala. ¹⁰ Mi ikam buza ma iwit namaana be iup su pa lutuunu. ¹¹ Som, mi ŋgoŋana saamba kana ki Merere iboobo sula pini ma iso: “Abaraam, Abaraam!” Abaraam iso: “Ituŋ ti.” ¹² To

ŋgoŋana tana iso: “Nomom pasaana lutum mi kam kosa sa pini pepe! Koozi mi nio aŋute kat: Nu mototo Anutu mi leŋleŋ la kaljaana. Pa lutum tamen ŋonoono tina, nu ruuti pio som.” ¹³ To Abaraam mataana ila na, ire sipsip ta ka kandaara ikolege la ke namaana ma imbotmbot. Tana ila ma ikam sipsip tana, mi ipekel lutuunu mi ipatoron Merere pa. ¹⁴ Tana Abaraam ipaata lele tana zaana be ‘Lele tau Merere ikam piti.’ Tabe koozi tomini tomtom tiwatwaata abal tana be ‘Lele ta Merere ikam piti.’

¹⁵ To ŋgoŋana ki Merere saamba kana iboobo sula pa Abaraam mini ma iso: ¹⁶ “Ingi Merere itunu kaljaana ta ima i. Nu leŋ la ni kaljaana mi ruutu lutum tamenŋana tina pini som. Tana Merere imbuk sua mbolŋana pu, mi ipombol pa itunu zaana.”

¹⁷ Sua ta kembei: Ni kola iur kampeŋana biibi kat ise ku, mi ikam popoŋana ku ma tipet ma tiwe boozomen kembei pitik ta timbot saamba i, mi magargaara ta tai kana i. Mi popoŋana ku tana ko timender mbolŋana pa malmal ma tilip pa kan koi bizin.”

¹⁸ Paso, nu leŋ la Merere kaljaana. Tana popoŋana ku ko tiwe zaala be kampeŋana biibi ise kizin wal boozomen ta timbotmbot su toono na.”

¹⁹ Tona Abaraam ziru Isak timiili ma tisula mini ki mbesoongo ru tau. Mi ziŋan timanga mi timiili pa lele Ber-Seba, to Abaraam ipun su tana.

Naor lutuunu bizin

²⁰ Kaimer na, Abaraam ileŋ tiziini Naor kusiini Milka uruunu kembei ni ipeebe pikin pakan kek. ²¹⁻²³ Mi lutuunu bizin ta zan tis: Uz (ni mungamunga). To Bus, Kemuel (Kemuel ti, ni Aram tamaana). To Kesed, Aso, Pildas, Yidlap, mi kaimernana kat na Betuel. (Betuel ti, ni ta Rebeka tamaana). Zin lamata mi tel tina, ina Abaraam tiziini Naor ziru Milka lutun bizin. ²⁴ Mi Naor, ni iwoolo moori toro tomini, zaana Reuma. Reuma, ni ipeebe pikin paŋ: Teba, Gaam, Taas, mi Maaka.

23

Meetenana ki Sara

¹⁻² Ndaama ki Sara irao 127, mana imeete su kar Kiriati Arba, ta imbot la lele pakaana ki Kanaan. (Kiriati Arba zaana toro na, Ebron). Abaraam itanjatŋ pini ma som, ³ to

✠ 22:12: Ibr 11:17; Yems 2:21

✠ 22:16: Ibr 6:13-14

✠ 22:17: Un 12:2; Ibr 11:12

✠ 22:18: ŋgo 3:25; Ga 3:8

izemi mi imanga ma ila kizin wal ki Et, mi iso pizin ta kembei. Iso: ⁴“Nio ingi anjwe leembe pa lele ti, mi lej toono sa som. Tana ko parei? Irao kere lej toono pakaana sa, be anggiimi ma iwe meetejan tiam murin, mi ajur kusij ilela?” ☆

⁵⁻⁶To zin wal ki Et tiso pini. Tiso: “Biibi, lej. Nu kolman mi tomtom zomjom ki Anutu ta mbotmbot raama yam i. Tana itum re lele ingoi ta ambai be kusim ilela. Mi kam ngar boozo pepe. Tomtom tiam tasa ko iruutu pu na som.”

⁷⁻⁹Tona Abaraam imanga, mi ituundu pizin, mi iso pizin. Iso: “Sombe koyok pio be anjurpe leyam meetejan murin isu lele tingi, na kala ki Zoar lutuunu Epron mi kiwi i pio, be ikam lej raj sumbuunu ta imbot toono kini Makpela ziljaana na. Pa lele tana, ta anjsombe anggiimi ma iwe leyam, mi anjurpe ma iwe meetejan tiam murin. Mi kadoono piizi ta ni isombe leleene pa i, inako ankam pini.”

¹⁰Abaraam izzo sua tana pizin wal ki Et ta tilup zin su lupjana muriini na, Epron itunu imbotmbot tomini. Tana imanga mi imender la iwal biibi matan, to ipekel Abaraam kaljaana ta kembei. Iso: ¹¹“O biibi tio lej, nio lelerj be ngiimi toono tio pepe. Nio anjbuk sua pu ila iwal ti matan ta kembei: Toono tana raama ka raj sumbuunu, ina nio ankam pu sorok, be iwe meetejan ku murin. La ma urpe kusim muriini mi uri lela.” ¹²Tona Abaraam ituundu pizin mini, mi iso pa Epron ila iwal ta boozomen matan ma iso: ¹³“Ina ambai. Mi tamen nio lelerj be anggiimi kat toono tana. Tana toono kadoono ima mungu, tonabe anja ma anjurpe kusij muriini.”

¹⁴Epron ipekel Abaraam kaljaana ma isombe: ¹⁵“Biibi, lej! Toono tana kadoono irao kembei pat milmiljan mungaana ta (400). Tamen tonggo pa. Pa tomtom kembei ta iti na, tere pat tana kembei ta koror sorok. La ma urpe kusim muriini.” ¹⁶Abaraam ilerj Epron kaljaana, to inin le pat milmiljan irao mungaana ta (400), kembei ta ni iso na.

¹⁷⁻¹⁹Tanata toono ki Epron ta imbot la Makpela mi igarau pa Mamre na, raama ka raj sumbuunu mi ke boozomen ta timbot pa toono tana, ina Abaraam ingiimi ma iwe lene. Mi wal boozomen ki Et ta timbotmbot

pa lupjana tana na, tilerj sua tana mi tire kat koror ki matan. To Abaraam ila ma iurpe kusiini Sara mi iuri ilela raj sumbuunu ta imbot pa toono Makpela, mi igarau pa kar Mamre na. (Kar Mamre, zaana toro Ebron.) ²⁰Tana toono pakaana tana raama ka raj sumbuunu, ina zin wal ki Et tikam ma iwe Abaraam lene, be iurpe ma iwe meetejan kini murin.

24

Mbesoongo ki Abaraam ila mi ikam Isak ka moori

¹Merere iur kampenana matakina boozo ise ki Abaraam, mi ila ila ma Abaraam iwe kolman kat. ²⁻³To aigule ta na, Abaraam isu mi iso pa mbesoongo kini mataana kana tau imborro koror kini ta boozomen i, ma iso: “Lej. Nio lelerj be nu ur nomom ise mbasanoj mi mbuk sua mboljana pio pa Merere ta imborro saamba mi toono na zaana ta kembei: Zin Kanaan ta itijan tomtombot i, na nu ko irao kam moori kizin sa pa lutuj Isak pepe. ⁴Kozo miili ma la pa toono tio mi wal tio, mi roogo moori sa ta niamjan uyam tamen na, mi kami ma kamar.”

⁵Mbesoongo kini ilerj sua tana, to iwi i ma iso: “Mi sombe moori leleene be izem lele kini ma niamru amar toono tingi som, nako parei? Ko ajur lutum ma imiili ma ila mini pa toono ta nu zem na?” ⁶Abaraam ipekel kwoono ma iso: “Som kat! Ur lutuj ma imiili mini pa kar mungujana ta anjem na pepe. ⁷Pa Merere Anutu saamba kana, ta ikam yo ma anjem taman bizin mi toono tio na, ni imbuk sua be ikam toono ta tingi pio mi zin popojana tio. Ni itunu ko ingo ajela kini ma imuungu pu. Tana nu ko rao ndeeje moori sa pa lutuj isu tinga. ⁸Tamen sombe moori mburaana be niomru kimiili ma kamar lele tingi som, inako sua mbukjana ku taingi iwe patanjana pu som. Mi motom ingal, kam lutuj ma imiili ma ila mini pa kar tio mungujana pepe.” ⁹Abaraam iso makin, to mbesoongo tana iur namaana ise Abaraam mbasajana, mi imbuk sua pini be ito sua kini tana.

¹⁰Tona mbesoongo ikam kamel laamuru ki biibi kini mi kororj ambaimbaigan matakina tomini, mi imanga raama ma ila. Ipa ma ila lele molo ki Mesopotamia. Ila igarau

kar ki Naor, ¹¹ mi rorou, to keteene su yok toujana ta imbot igarau kar. Kar tana ka moori bizin, rorou to tilala be tise kan yok isu tana. ¹² Tana mbesooŋo isu mi isuŋ ta kembei. Iso: “O Merere Anutu ki biibi tio Abaraam, koozi swe kampejana ku pa biibi tio, mi lae tio mi kam ma uraata tio iur ŋonoono. Lelej be kam ta kembei: ¹³ Nio ko anmender koloujana pa yok toujana ti. Mi ingi be zin moori kar kan timar ma tise yok i. ¹⁴ Tana nio ko aŋso pa moori sa be ise koŋ yok. Mi sombe ni ipekel sua tio ta kembei: ‘Ina ambai. Nio ko aŋse kom be win. Mi ko aŋse yok pizin kamel ku tomini.’ Sombe ni iso ta kembei, inako moori ta tana tabe aŋkami pa mbesooŋo ku Isak. Naso aŋute kembei nu motom ingalŋgal sua ta mbuk pa biibi tio Abaraam na, mi urur lelem pini.”

¹⁵ Ni izuŋzuŋ, mi moori ta, ni ikuundu kuuru mi imar pa yok toujana tana. Moori tina zaana Rebeka, mi tamaana Betuel. Betuel, ni Naor mi Milka lutun. Mi Naor, ni Abaraam tiziini. ¹⁶ Rebeka, ni moori kaibiim kat, mi tomooto tasa ire i zen. Ni isula yok toujana ma ise ka yok ila kuuru kini, mi ikuundu ma ise mini, ¹⁷ to mbesooŋo tana ipaŋuru i ma ila, mi iso pini. Iso: “Ai, irao liŋ koŋ yok risa ma aŋwin?” ¹⁸ Rebeka ipekel kaljaana ma iso: “Biibi tio, is, win.” To loŋa mi iur kuuru isu mi ise ka yok ma iwin. ¹⁹ Iwin makij, to Rebeka iso: “Nio ko aŋse kamel ku kan yok ma tiwin ma irao zin tomini.” ²⁰ Tana karau men mi ilij yok isula zwor kizin kamel mi ila ma ise mini. Inoknok ma kamel ta boozomen tiwin ma timap. ²¹ Mi mbesooŋo, ni imbotmbot, mi irre i men mi ikam ngar ta kembei: Pai kini ko iur ŋonoono, som som?

²² Zin kamel tiwin ma tirao, tona ni ikam ŋooro milmiljana ma iur la Rebeka kuzuunu, mi ikam ngeeme milmiljan bibip ru ma izun sala Rebeka namaana. ²³ To iwi lae pini ma iso: “Nu tomom asiŋ? Ko niam irao amkeene ruumu kini pa mbeŋ ta koozi?” ²⁴ Mi Rebeka ipekel kaljaana ma iso: “Nio Betuel lutuunu moori, mi tumbuŋ bizin Naor mi Milka. ²⁵ Ruumu tiam, inga irao. Mi zin mbili tomini na, kan kini irao.” ²⁶ Tona mbesooŋo ilek kumbuunu mi ituundu su toono, mi ipakur Merere ta kembei. ²⁷ Iso: “Nio aŋpakur Merere Anutu ki biibi tio Abaraam. Pa ni itoto sua ta imbuk pa biibi tio Abaraam mi iurur leleene

pini. Tanata ipaŋgutŋguutu yo ma aŋmar aŋpet mi aŋdeene kat Abaraam itunu wal kini tau.”

²⁸ Tona Rebeka iloondo ma ila, mi iso-taara naana pa mbulu boozomen ta ipet pini su yok toujana na. ²⁹⁻³⁰ Beso Rebeka toono Laban ire ŋooro milmiljana ta imbot la lunuri kuzuunu, mi ngeeme milmiljan ru ta isala namaana, mi ilerj ka sua ta boozomen na, iloondo karau men ma ila pa yok toujana be ire mbesooŋo tana. Beso ipet yok toujana uunu na, ire i imendernder raama kamel kini. ³¹ Ipet kini, to iso: “O kampejana ki Merere ko imbotmbot se ku. Parei ta nu mendernder mat? Mar ma tala ruumu. Pa nio aŋurpe nu niomjan kamel ku muriyom kek.” ³² Tana mbesooŋo ikam zin kamel mi ziŋan tila ruumu ki Laban. To Laban ikam mburu ma isu pizin kamel, mi ikam kan mbutmbuutu ma tikan. Mi ikam yok ma ila pa mbesooŋo ki Abaraam ziŋan zin wal ta tigaabi na, be tinguuu kumbun pa. ³³ Mi tiurpe kini pini mi tiur su kereene uunu be ikan. Tamen ni iso: “Kini ti imbot mungu. Pa nio lerj sua piom.” Laban iso: “Ambai. So yam lak.”

³⁴⁻³⁵ Tona mbesooŋo imanga mi iso ta kembei. Iso: “Nio mbesooŋo ki Abaraam. Ni, Merere Anutu ikampe i ma biibi kat, tana iwe tomtom zaanaŋana mi mbio uunu. Ni le makau, sipsip, mekmek, doŋki, mi kamel boozo kat. Mi le pat milmiljan boozo, mi mbesooŋo tomooto mi moori boozo tomini. ³⁶ Biibi tio Abaraam kusiini Sara iwe kolmannan kat mi ipeebe Abaraam le pikin tomooto ta. Mi ni iur kororj kini ta munjaana men be iwe lutuunu tana lene. ³⁷ Mi biibi tio iso pio ma aŋbuk sua mboljana pini ta kembei: Zin Kanaan ta ni ziŋan timbotmbot na, nio irao aŋkam moori kizin sa pa lutuunu Isak na som. ³⁸ Bela aŋla pa itunu wal kini mi aŋru moori sa pa lutuunu. ³⁹ Mi indeene tau nio be aŋmanga ma aŋmar i na, aŋwi biibi tio ta kembei. Aŋso: ‘Mi sombe moori tana mburaana be niamjan amar som, inako parei?’ ⁴⁰ Mi ni ipekel kalhoŋ ma isombe: ‘Merere ta imbotmbot raama yo mi aŋbesmbeeze pini i, ni ko ingo aŋela kini ma igaabu mi niomru kala, bekana uraata ku iur ŋonoono. Tana nu ko rao kam moori tasa ki wal ki tamarj bizin pa lutuŋ Isak. ⁴¹ Mi sombe wal tio tiyok som, inako sua ku mbukjana tana iwe patanja pu som.’”

⁴²To mbesoongo iseeŋge sua kini mini ma iso: “Koozi nio aŋmar yok touŋana na, aŋsuŋ ta kembei: ‘O Merere Anutu ki biibi tio Abaraam, sombe nu lelem be uraata tio iur ŋonoono, na lae tio be mbulu ta kembei ipet:’ ⁴³⁻⁴⁴Nio ko aŋbot kolouŋana pa yok touŋana ti. Mi sombe moori sa imar be ise yok, na nio ko aŋso pini be ikam koŋ yok risa ma aŋwin. Mi sombe ni ipekel ma iso: ‘Ina ambai. Ko aŋse kom yok risa be win. Mi ko aŋse pizin kamel ku tomini be tiwin.’ Sombe ipekel ta kembena, na moori ta nu itum roogi pa biibi tio lutuunu na, ni ta tina.’

⁴⁵Nio aŋzuŋzuŋ la leleŋ, mi motoŋg ila na, aŋre Rebeka ikuundu kuuru mi ipa ma imar. Ni isula ma ise yok makin, to aŋso lae pini be ikam koŋ yok risa ma aŋwin. ⁴⁶To ni loŋa men mi iur kuuru kini isu, mi iso: ‘Is, win. Mi kamel ku tomini, ko aŋse kan ma tiwin.’ Tana nio aŋwin, mi ni ise yok pizin kamel tio tomini ma tiwin ma tirao. ⁴⁷Tabe aŋwi i ma aŋso: ‘Nu asiŋ lutuunu moori?’ Mi ni iso: ‘Nio tamarj Betuel. Mi tumbuŋ bizin Naor mi Milka.’ Indeeŋe nio aŋleŋ sua tina, tona aŋkam ŋooro ma aŋur ila kuzuunu, mi aŋzun ŋgeeme ru sala na-maana. ⁴⁸Tona aŋlek kumbuŋ mi aŋtuundu su toono, mi aŋpakur Merere Anutu ki biibi tio Abaraam. Paso, ni ipangutŋguutu yo ma aŋmar aŋpet ma aŋdeeŋe kat biibi tio tumbuunu moori be aŋkami pa lutuunu. ⁴⁹Tana koozi, sombe niom kakampe biibi tio mi koto mbulu ki toŋmatizir ma koyok, na koso kat sua ma aŋleŋ. Mi sombe som, na kosotaara yo beken aŋru zaala toro sa.”

⁵⁰Tona Laban ziru Betuel tipekel kalgaana ma tiso: “Mbulu taing i pet pa Anutu itunu tau. Tana niamru amrao amso sua sa som. ⁵¹Rebeka, ni imbotmbot i. Kami mi niomru kala, beken a iwe biibi ku lutuunu kusiini, kembei ta Merere itunu iso na.”

⁵²Mbesoongo ki Abaraam ileŋ sua tana, to ingun kumbuunu mi ituundu su toono mi ipakur Merere. ⁵³Tona ikam yorondir mi natabu, mi korog milmilŋan pakan, mi mburu ndabokbokŋan ma ikam pa Rebeka. Mi ikam Rebeka toono Laban ziru naana len korog ambaimbaiŋan tomini beken a iroogokaala Rebeka pa Isak. ⁵⁴To ziŋan wal kini tikan kini mi tikeene. Mankwoono na, timaŋga to ni iso: “Nio leleŋ be aŋmiili ma

aŋla mini ki biibi tio. Parei, niom koyok?”

⁵⁵Tamen Rebeka toono Laban mi naana tiso: “E-e, kala loŋa pepe. Moori ti ko itinŋan tombot ŋana ri mungu, mana ko niomŋan kala.” ⁵⁶Tamen mbesoongo iso pizin. Iso: “Kuruutu yo pepe. Koyok pio mibe loŋa aŋmiili ma aŋla ki biibi tio. Pa Merere ilae tio, mi ikam ma uraata tio iur ŋonoono kek.” ⁵⁷To ziru tiso: “Kenako toboobo Rebeka ma imar, mi tiwi i ten.” ⁵⁸Tana tiboobo Rebeka ma imar, to tiwi i. Tiso: “Parei, nu lelem sombe niomru tomtom ti kala ta buri?” Mi ni ipekel kwon ma iso: “E, nio leleŋ be aŋla.”

⁵⁹Tabe tiur Rebeka ziru moori tabe mataana pini i, be ziŋan mbesoongo ki Abaraam mi wal kini tila. ⁶⁰Mi tipombol Rebeka pa sua ta kembei. Tisombe:

“Luyamri, nu ko we tomtom munŋaana ka tieene nan.

Mi popoŋana ku ko tikas kan koi bizin, mi tikam toono kizin.”

⁶¹Tona Rebeka ziŋan zin mbesoongo moori kini tise kamel, mi timaŋga be tila. Tana mbesoongo ki Abaraam ikam Rebeka ma ziŋan timiili ma tila.

⁶²Indeeŋe mazwaana tana, Isak imbotmbot lele pakaana ki Negeb. Imbot lele bilimŋana ta igarau yok touŋana ta zaana Laai-Roi. ⁶³Rorou ta na, ni ipera mat beken a iwwa lene ri. Mi mataana ila na, ire zin kamel timar. ⁶⁴Mi Rebeka tomini mataana ila na, ire la pa Isak imar. Tana izem kamel kini, mi isu toono, ⁶⁵mi iwi mbesoongo ki Abaraam ma iso: “Tomtom ta ipa ma imar i, inga asiŋ?” Mi mbesoongo iso: “Inga biibi tio.” To Rebeka ikam kawaala mi ipakaala mataana. ⁶⁶Tana Isak imar ipet kizin, to mbesoongo iso i pa mbulu boozomen ta ipet pini isu lele ki Mesopotamia na. ⁶⁷To Isak ikam Rebeka ma tila beeze ta mungu naana Sara imbotmbot pa na, mi ziru tiwoolo. Mi Isak, ni leleene ilip kat pa Rebeka. Tabe mataana mbelele naana ta imeete na, mi leleene ipata pini mini som.

25

Abaraam popoŋana kini pakan

¹Kaimer to, Abaraam iwoolo moori toro, zaana Ketura. ²Ketura, ni ipeebe pikin lamata mi ta. Pikin ta zan tis: Simran, Yoksan, Medan, Midian, Isbak, mi Sua. ³Yoksan, ni ipeebe Seba mi Dedan. Mi Dedan, ni popoŋana kini ta zin wal ki Asur, Letus, mi

Leum. ⁴Midian, ni lutuunu bizin zan ta Epa, Eper, Anok, Abida, mi Elda. Ina zin tana, ta tiyooto pa Ketura.

⁵Abaraam ikam koronj kini ta boozomen ila ki lutuunu Isak. ⁶Tamen indeeje ta ni imbotmbot men na, ni ikam sorok koronj kini pakan pa lutuunu bizin pakan, to iur zin ma tila len pa lele pakaana ki zonj uunu. Pa leleene be tigarau lutuunu Isak pepe.

Abaraam imeete

⁷⁻⁸Abaraam, mbotjana kini ambai men ma iwe kolman kat. Mi ndaama kini irao 175, mana imeete ma ila igaaba zin wal kini ta timeete mungu na. ⁹Mi lutuunu bizin ru, Isak ziru Ismael, ta tiuri lela naala ranjana su toono Makpela ta igarau pa kar Mamre na. Mungu, toono tana, ki Zoar lutuunu Epron. Zoar, ni uunu kini imar pa Et. ¹⁰Toono Makpela tana, ina Abaraam ingiimi la kizin Et. Toono tana, ta titwi Abaraam ziru kusiini Sara sula pa. ¹¹Abaraam imeete, to Anutu iur kampejana kini ise ki lutuunu Isak. Indeeje tana, Isak imbotmbot igarau yok toujana ta tipaata be Laai-Roi.

Popojana ki Ismael

¹²⁻¹⁵Ingi Abaraam lutuunu Ismael zijan popojana kini mbol kizin. Agar, ta Aikuptu nan mi mbesoongo moori ki Sara na, ta ipeebe Abaraam le pikin tomooto ta zaana Ismael. Mi Ismael, ni ipeebe Nebaiot, Kedar, Adbel, Mipsam, Misma, Duma, Masa, Adad, Tamar, Yetur, Napis, mi Kedema. ¹⁶Ismael lutuunu bizin tina tipet ma tiwe uunu laamuru mi ru, mi tila timbot pa lele kizin kizin. ¹⁷Ismael, ndaama kini irao 137, to imeete ma ila igaaba zin wal kini ta timeete kek na. ¹⁸Mi popojana kini tila ma timbot la lele ki Abila mi Sur mazwan. Lele tina igarau pa toono ki Aikuptu ka sengaanya mi zaala ta ila pa lele kizin Asiria. Mi Ismael popojana kini tana zijan zin tojmatizij kizin na, gorgori tiparzorzooro mi tiparwe kan koi.

Isau mi Yakop

¹⁹Ingi Abaraam lutuunu Isak zijan popojana kini mbol kizin. ²⁰Indeeje ndaama ki Isak irao tomtooru (40), to iwoolo Rebeka. Rebeka tamaana zaana Betuel. Ni uunu kini ipet pa Aram, mi imbotmbot la lele pakaana ki Mesopotamia. Mi Rebeka toono, ni zaana Laban. ²¹Rebeka,

ni koposomjana. Tana Isak isurj Merere be iuuli. Mi Merere ilej surjana kini, to Rebeka kopoono. ²²Pikin tana boogo tau. Mi timbulmbuulu lele lela nan kopoono. Tana Rebeka iso: “Wai, parei ta mbulu ti ipet pio i?” Mi ila isurj Merere be ipaute i pa ka uunu.

²³To Merere iso pini ta kembei. Iso: “Ina tomtom un ru ta timbot lela kopom na. Pa wal ru ko tiyooto pu, mi tipeete zin ma tiparmbot molo pizin. Ta ko mburaana ilip pa toro. Mi kolmanjana ko imbeeze pa kaimerjana.”

²⁴Indeeje Rebeka ikam tomtom na, ipeebe pikin boogo ma tisu.

²⁵Mungamunga na, kuliini sijsinjana mi rumunrumunjana. Tana tipaata zaana be Isau. ²⁶To tiziini na, isou kiskis toono kumbu guzuunu mi isu. Tana tipaata zaana be Yakop. Indeeje pikin ru tana tisu na, Isak ndaama kini irao tomtotel (60).

²⁷Timbotmbot ma pikin ru tana titum ma tiwe tomtom. Isau, ni tomtom ki buzur runjana mi kumbu paipairjana. Tamen Yakop, ni tomtom mannejana mi imborro uraata kar kana. ²⁸Tana Isak leleene ilip pa Isau. Pa leleene be ikanan buzur su kana. Mi Rebeka na, leleene ilip pa Yakop.

Isau irepiili muriini tau mungamunga kana i

²⁹Aigule ta na, Yakop iurpe yambon ambaigana ma inoinoi, mi Isau imbot su mi ipet. Mi peteli ma isaana kat. ³⁰Tana ipet to, iso pa Yakop: “Aiss, nio ti petel yo ma anjaana kat. Yambon sijsinjana tina, zoobo korj sa imar, be anjwin ta buri.” (Tanata tipaata Isau zaana toro be Edom). ³¹Tamen Yakop iso: “Ambai. Mita irao be taparpekel murindi, mi nio ankam murim ma anjwe pikin mungamunga?” ³²To Isau iso: “Aiss, muriij mungamunga na koronj sorok. Anjo pa kosa i. Mi yambon imar ma anjwin lak. Pa ingi be anmeete i.” ³³Yakop iso: “Ta nu yok kat mi mbuk sua pio mungu mi pombol ma imbol kat.” Tona Isau imbuk sua pini, mi ipombol ma imbol kat be ziru tiparpekel murin ma Yakop iwe pikin mungamunga. ³⁴Imbuk sua pini makinj, to Yakop ikam ka narabu mi yambon ma ikan mi iwin. To imanja ma ila ne.

☆ 25:5: Un 24:36 ☆ 25:7-8: Un 15:5 ☆ 25:18: Un 16:12 ☆ 25:21: Un 11:30, 29:31 ☆ 25:23: Ro 9:12

☆ 25:34: Ibr 12:16

Tana Isau irepiili muriini mungamunga kembei koronj sorok.[☆]

26

Isak imbotmbot su kar Gerar
(Un 12:10-20, 20:1-18)

¹Indeeje tana, peteele biibi toro ipet su toono Kanaan, kembei ta mungu ipet pa mazwaana ki Abaraam na. Tabe Isak imanga mi isombe iko ma isula pa lele kizin Aikuptu. Iwwa ma ila, to ipet kar Gerar. Kar tina, king kizin Pilistia ta zaana Abimelek, ni imborro. ²Isak imbotmbot su kar tina, mi Merere ipet kini mi iso pini ta kembei: “Sula pa lele kizin Aikuptu pepe. Mbotmbot lele ta arjo u pa na. ³Naso arjbotmbot raamu, mi anjampe u. Pa toono ta boozomen tingi, kola anjam ma iwe nu mi zin popojana ku leyom. Mi sua ta mungu arbuk la ki Abaraam mi anjombol, nako imbol ma imbotmbot men. ⁴Nio kola anjam popojana ku ma tipet ma tiwe mungaana ka tieene kembei pitik ta timbot sala saamba na. Mi anjam toono tingi ma imap ma iwe len. Mi popojana ku tana ko tiwe zaala be kampejana biibi ise kizin wal boozomen ta timbotmbot toono na. [☆] ⁵Kola anjam ta kembena. Paso, tomom Abaraam, ni ilenlej la kaljonj mi ito kat. Mi itoto tutu tio mi sua boozomen ta anjur pini na.”

⁶Tana Isak isula Aikuptu som, mi imbotmbot su kar Gerar. ⁷Tamen indeeje zin toomoto ki kar tana tiwi Isak pa kusiini na, ni iso: “Ingi nio lujri.” Iso sua tana paso, Rebeka, ni moori kaibiim kat. Tana Isak imoto: Kokena tipuni ma imeete mi tikam kusiini. ⁸Isak imbotmbot kar tana ma molo jana ri. To aigule ta na, Abimelek ta king kizin Pilistia na, imender la miiri kwoono mi mataana ila, to ire Isak imbenbeeje pa Rebeka. ⁹Tabe Abimelek iboobo Isak ma imar, mi iso pini: “Wae, ina sa nu kusim na! Parei ta nu so nu lumri?” Isak ipekel kaljaana ma iso: “Nio anjam ta kembena paso, anjmoto: Kokena kupun yo ma anjmeete mi kakam kusin.” ¹⁰To Abimelek iso: “Oo, parei ta nu kam pakaamjana piam ta kembei? Kozobe toomoto sa ziru kusim tikeene, so amkam sanaana biibi mi patajana ise tiam.” ¹¹Tona Abimelek iur sua pa tomtom kini ta boozomen ma

isombe: “Kelej! Tomtom tasa isombe imbuulu tomtom taingi, som kusiini, nako imeete.”

¹²Indeeje ndaama tana na, Isak ipaaza kini isula toono tana ma jonoono ipet ma irao kembei tomtom lamatana. Pa Merere ikampe i kat. ¹³Tabe ni iwe tomtom biibi. Pa ka kini mi le mburu boozomen. Mi ila ila ma irao ni iwe mbio uunu kat. ¹⁴Ni le mbili matakija boozo kat. Mi mbesoojoni kini ta kembena, boozomen. Tana zin Pilistia kan matan mburmbur pini, ¹⁵mi tikam toono mi tilol yok toujan boozomen ta mungu zin mbesoojoni ki Abaraam tikel na. ¹⁶Tona king Abimelek iso pa Isak: “Zem lele tiam tingi mi la lem. Pa nu mburom ilip piam kek.”

¹⁷Tana Isak imanga, to izem zin, mi ila ma itu su lele keteenejana ta zaana Gerar. ¹⁸To yok toujan ta mungu zin mbesoojoni ki Abaraam tikel mi zin Pilistia tilol na, ni itou mi iurpe mini, mi iwatawaata zan tau mungu tamaana iwatawaata na. ¹⁹To zin mbesoojoni kini tila ma tikel toono sumbuunu toro isu lele tana ma tindeeje yok bukbuk ma ise. ²⁰Tamen zin mborojan kizin sipsip ki kar Gerar zijan zin mbesoojoni ki Isak ta timborro sipsip kini na, tisu mi tinjooni pa yok tana. Zin Gerar kan tiso ina zin kizin. Mi zin mborojan ki Isak tiso: “Som, ina niam tiam.” Tanata tipaata yok toujana tana zaana be ‘Yok Ijoni Kana.’ Pa tinjooni pa tau. ²¹Tona zin mbesoojoni kini tikel yok toujana toro. Tamen wal pakan tinjooni pa yok tana tomini. Tana tipaata yok tana zaana be ‘Yok Ki Parzoorojana.’ ²²To Isak izem lele pakaana tana, mi ila ma ikel yok toujana toro. Mi yok toujana tina, tinjooni pa som. Tana Isak ipaata yok tana zaana be ‘Mazwaana Biibi.’ Pa isombe: “Koozi, Merere iur lele ta irao piti. Tana ingi be tombot ambai su toono ti ma tamasak.”

Anutu ipet ki Isak

²³To Isak imanga mini, mi isala pa kar Ber-Seba. ²⁴Mi mbej na, Merere ila ipet kini, mi iso pini ta kembei. Iso: “Nio Anutu ki tomom Abaraam. Moto pepe. Pa motorj ingalngal mbesoojoni tio Abaraam. Tana nio kola arjbotmbot raamu mi anjampe u, mi anjam ma popojana ku tipet ma tiwe boozomen.” [☆] ²⁵To Isak ingas pat ma iwe patorojana muriini, mi isunj pa Merere isu

lele tana. Mi itu su lele tana, mi mbesoorjo kini tikel yok toujana toro.

Isak ziru Abimelek timbuk sua

²⁶ Kaimer mana Abimelek, ni izem kar Gerar mi imar be ire Isak. Imar ramaki tomtom kini ngargjana ta zaana Ausat, mi biibi kizin malmal kan kini, zaana Pikol. Zin tel tana timar ma tipet ki Isak, ²⁷ to ni iso pizin ta kembei. Iso: “Niom kuur koi pio mi kiziiri yo pa toono tiom kek. Mi ingi parei ta kamar tio mini?” ²⁸ To zin tel mi tiso: “Niam amkilala kek ta kembei: Nu, Merere imbotmbot raamu. Tana am-sombe itijan tumbuk sua be taparlup ti ma tewe tamen. ²⁹ Naso nu pasaana yam som, kembei ta mungu niam ampasaanu som, mi amkampe u, mi amzemu ma la raama lelem ambaijana. Mi re, ingi kampejana ki Merere imbotmbot se ku i.” ³⁰ Tona Isak iurpe kini biibi, mi zijan tikanan ma tiwinin. ³¹ Mankwoono mberbenjana na, timanja mi zijan timbuk sua mi tipombol ma imbol kat. To Isak iur zin la zaala ma tila raama lenen ambai. ³² Indeeje aigule tana, zin mbesoorjo ki Isak timar ma tiso pini: “Ai, niam amdeeye yok bukuk ma ise pa toono sumbuunu ta amkel na.” ³³ To Isak ipaata yok toujana tina be Seba. Tanata tiwatwaata kar ta imbot igarau pa yok tana na, zaana be Ber-Seba. Mi zaana tana imbotmbot men i.

Isau kusiini bizin

³⁴ Indeeje Isau ndaama kini irao tomtooru (40), to iwoolo moori ru ta un ipet pa Et. Moori ta, zaana Yudit. Ni Beri lutuunu moori. Mi toro zaana Basemat. Ni Elon lutuunu moori. ³⁵ Tamen leembe nan ru tana tikam ma rwon Isak ma rwon moori Rebeka lenen ipata kat.

27

Yakop ikam pakaamjanya mi ikem pomboljana ki Isau

¹ Isak, ni iwe kolman kat mi mataana isaana ma irao ire kat lele mini som. Aigule ta na, iboobo lutuunu Isau ma imar, mi iso pini ma iso: “Lutuŋ ol!” Isau iso: “Oi, ituŋ ti.” ² To Isakbi iso: “Leŋ. Ingi aŋwe kolman kek, mi aŋkankaana pa koŋ mete. ³ Tana kam peene ku mi la pa su ma ru koŋ buzur sa. ⁴ To urpe koŋ yambon ambaijana sa tabe ikam ngureŋ i, mi kam ma imar ma

aŋwin. Tonabe aŋkam pomboljana tio ise ku. Besombe aŋmeete, na aŋmeete lak.”

⁵⁻⁶ Indeeje Isak izzo sua pa lutuunu Isau na, Rebeka ileŋuti kek. Tana Isau ila pa su be iru buzur, to Rebeka imanja mi iso pa lutuunu Yakop ma iso: “Buri ŋonoono ta aŋleŋ tomom iso pa tom ta kembei. Isombe: ⁷ ‘Isau, kam buzur sa ma urpe koŋ yambon ambaijana. Tonabe aŋpombolu pa Merere mataana. Besombe aŋmeete, na aŋmeete lak.’ ⁸ Tana lutuŋ, kozo leŋ la kalŋoŋ, mi to sua ta ingi aŋur pu i. ⁹ La ta mbili murin a. To kam mekmek lutuunu ndekndekjan ru ma timar tio, mi nio ko aŋurpe tomom ka yambon ambaijana tabe iwin ma ikam ngureene i. ¹⁰ To kam ma la kini ma iwin. Naso ikam pomboljana kini ise ku pataaŋa.”

¹¹ Mi Yakop iso pa naana Rebeka ma iso: “Wai anaŋ, ina ambai, mi tamen atoŋ Isau, ni kuliini rumunrumunjana. Mi nio na, kuliŋ ngeezeŋoŋ. ¹² Kokena tamaŋ izorom yo, to iute kembei nio aŋpakaami. Tona ikam pomboljana kini ise tio som, mi ipiri sua sananja pio.” ¹³ Tamen naana iso pini: “Lutuŋ, kam ngar booŋo pepe. Sombe ni ipiri sua sananja pu, inako ka patanja ise tio. Tana leŋ la kalŋoŋ ti, mi la ma kam zin mekmek ma timar.”

¹⁴ Tana Yakop imanja, to ila mi ikam zin mekmek ma ila ki naana. Mi ni karaukarau ma iurpe yambon ambaijana tabe Isak iwin ma ikam ngureene i. ¹⁵ To Rebeka ila ma ikam mburu ambaijana ki lutuunu Isau ta iur su beeze leleene na, mi ikam la ki Yakop be izeebi pa. ¹⁶ Mi iur mekmek kuliini ma ise Yakop ka bolboolo, mi itautau la namaana ngureene. ¹⁷ Tona ikam yambon tana ramaki narabu ma ila ki Yakop.

¹⁸ Yakop ikam mi ila ki tamaana, to iso pini. Iso: “O tamaŋ!” Tamaana iso: “Lutuŋ, ina nu asiŋ?” ¹⁹ Yakop iso: “Nio Isau tau, lutum mungamunga. Yambon ta so pa, ta ingi aŋkam ma aŋmar i. Manga ma win mi kam pomboljana ku ise tio.” ²⁰ To Isak iso: “Wae, lutuŋ, nu ndeeje koron karau men?” Yakop iso: “Merere Anutu ku ta ipangutnguutu yo, tabe loŋa mi aŋdeeye.”

²¹ To Isak iso: “Mar ŋana mi aŋteegu. Ko nu lutuŋ Isau tau?” ²² Tana Yakop ila ma tuŋla kat ki tamaana, mi ni izoromi to iso: “Kalŋom na, kembei Yakop kaljaana. Tamen nomom na, rumunrumunjana

kembe ta Isau namaana.” ²³⁻²⁴ Tana Isak ikilaala Yakop som. Paso, namaana rumunrumungana kembei ta Isau. To Isak imanga be ipomboli. Som, mi iso: “E-e! Nu Isau tau?” Yakop iso: “E, nio tau.”

²⁵ Tona Isak iso: “Kena kam korj yambon tana imar. Pa lelej be arjwin buzur su kana ka yambon ta itum urpe na. Tona arjombolu.” To Yakop ikam yambon ma ila ki tamaana Isak ma iwin, mi ikam ka yok baen tomini. ²⁶ Iwin makij, mi iso pini: “Lutuj, mar sou yo.” ²⁷ Tana Yakop ila ma isou i. Mi Isak iyoozo mburu ki Isau kuziini, to ikam pomboljana kini ise ki Yakop. Iso: ²⁸ “Aa, lutuj ti kuziini na, kembei su ta kamperjana ki Merere imbotmbot pal!

²⁸ Anutu ko ikam tolou ki saamba ma isu pu, mi ipembeze toono ku ma mbuyeene, bekena ipiyooto kini mi baen ma boozo kat.

²⁹ Zin karkari ko timbeze pu. Mi toono pakan ka tomtom bizin ko tilek kumbun pu.

Nu ko we biibi pa torjmatizij ku.

Mi nom lutuunu bizin ko tilek kumbun pu. Zin wal ta so tipiri sua sananjana pu, inako zitun tisaana.

Mi zin wal ta so tisuj Anutu be ikampe u, inako zitun tikam kamperjana tomini.” ³⁰

Isau itanjoro tamaana pa le pomboljana

³⁰ Isak ipombol Yakop makij, to Yakop izemi mi iyooto ma ila lene. To molo som na, toono Isau per ma ipet pa su. ³¹ Mi ni tomini iurpe yambon ambaijana. Tana ikam ma ila ki tamaana, mi iso: “O tamarj, buzur su kana ka yambon, ta arjorpe kek. Manga ma win mi pombol yo.” ³² Tabe Isak imorsop mi iso: “Wai, ingi nu asij toro?” Isau iso: “Nio Isau tau, lutum mungamunga.” ³³ To Isak keteene ikam kej mi iso: “Nu mar zen, mi tomtom sa ta ikam korj yambon ma imar ma arjwin mi arjomboli kek. Ko asij? Pa pomboljana tio, ta imap ma ise kini kek. Mi inga ko imbotmbot se kini ma alok.”

³⁴ Isau ilej tamaana iso sua tana, to isu na itarj ma biibi. Itarj ma iyeryer, mi iso: “O tamarj, pombol yo tomini lak.” ³⁵ Tamen Isak iso: “Waii, pomboljana ta arjo ankam

pu, ta tizim imar ma ipakaam yo mi ikem kek.”

³⁶ Tabe Isau iso: “Pisis Yakop, ina itop la kat kini! Pa ingi ni ipakaam yo pa ru i. Mungu ikem murij mungamunga kana i. Mi buri ikem pomboljana tabe ise tio i tomini.” To Isau iwi tamaana mini ma iso: “Parei, pomboljana toro sa som?” ³⁷ Isak ipekel kaljana ma iso: “Nio arjor tizim mi popojana kini be tiwe biibi pu, mi nu mi popojana ku be kewe mbesoojo pizin. Mi kini mi baen nonon na, ankam pini kek. Tana lutuj, kosa sa imbot be ankam pu i som.”

³⁸ Tamen Isau itanjoro tamaana. Iso: “Tamarj parei? Pomboljana ku tamen nonono ta tina? Toro sa som? O tamarj, pombol yo tomini.” To Isau isu ma iyeryer mini. ³⁹ Tona tamaana Isak ipekel kaljana ma iso:

“Kar ku, mi lele ku ko imbot molo pa toono mbuyenejana.

Mi tolou saamba kana ko isu pu som.

⁴⁰ Mi nu ko kam malmal pa buza, be ndeenge kom kini mi lem kororj.

Mi ko we mbesoojo pa tizim.

Tamen kaimer ko manga mi noknok zoorojana,

to ni ko irao imboro u mini som.”

Yakop iko ma ila ne

⁴¹ Isau, ni keteene malmal biibi kat pa Yakop. Pa pomboljana kini, ta tamaana iur se ki Yakop. Tamen iyaramraama ma imbot la leleene men. Pa ikam ngar ta kembei: “Molo som to tomoyam imeete. Tonabe arpun Yakop ma imeete.” ⁴² Tamen wal pakan tingal Rebeka taljana pa ngar ki Isau. Tabe iboobo Yakop ma imar, mi iso pini: “Lutuj, lej. Tom Isau isombe ipunu ma meete, bekena ipokot mbulu ta kam pini na.” ⁴³ Tana lej la kaljorj, mi manga ta buri ma ko ma la ki wom Laban ta imbotmbot ta kar Aran a. ⁴⁴ La mbotmbot kini ma irao tom leleene iluumu. ⁴⁵ Mi some tom leleene iluumu mi mataana mbelelele mbulu ta kam pini na, tona nio ko arjo ma pu be miili ma mar mini. Pa nio arjimoto: Kokena niomru koporou ma kemeete pa aigule tamen.”

⁴⁶ To Rebeka imanga mi iso pa Isak: “Aiss, nio ti nij gesges kat pa rwondo moori bizin ru tinga. Mi some Yakop tomini iwoolo

moori sa ta ki Et, na nio ko irao aḡbot mini na som. Ko aḡmeete ma aḡla leḡ.”

28

¹Tana Isak isu, mi iḡoobo Yakop ma imar. To ipomboli mi iur sua mbolḡana pini ta kembei. Iso: “Woolo moori tasa ki Kanaan pepe. ²Manḡa ma la pa lele Mesopotamia ta buri. Mi la ta ruumu ki tumbum Betuel, to woolo wom Laban lutuunu moori sa. ³Anutu mbura keskeezegana ko ipombolu mi ikam lem pikin boozomen ma kamasak bekena we tomtom boozomen un. ⁴Mi ni ko ipombolu mi zin popoḡana ku, kembei ta ipombol tumbum Abaraam. Naso nu irao kam lem toono biibi tingi, ta we leembe pa i. Pa toono tingi, Anutu imbuk ka sua pa tumbum Abaraam ta muḡgu kek.” ⁵Isak iso sua tana pa Yakop makin, to iuri ma ila pa Mesopotamia, be ila ki woono Laban, ta Betuel lutuunu na.

⁶Indeeḡe ta Isak ipombol Yakop mi iuri ma ila pa Mesopotamia na, iur sua mbolḡana pini be irao iwoolo moori ki lele tana men. Mi inḡalsek pini be iwoolo Kanaan nan sa pepe. ⁷Tabe Isau ilerḡ sua tina, mi ire kembei Yakop isombe ito tamaana ziru naana kaḡan mi ila pa Mesopotamia, ⁸tona ikilaala ta kembei: Kanaan nan ru ta ni iwoolo zin na, tamaana leleene pizin risa som. ⁹Tana ni izem tamaana ma naana, mi ila ki tamaana kolmanḡana Ismael, mi iwoolo moori toro, zaana Maalat. Maalat toono zaana Nebaiot. Ziru Ismael lutuunu bizin.

Yakop ire miuḡana isu kar Betel

¹⁰Tana Yakop imanḡa, mi izem kar Ber-Seba, mi isombe ila pa kar Aran. ¹¹Ni iwwa ma ila ipet lele ta, mi mberḡkaali. Tana isu to inḡas pat pakan ma iliu i, mi ikam pat ta ma ikiliḡi, mi ikeene. ¹²To imiu mi ire koronḡ kembei ndeete ta imbot saamba mi isu toono. Mi zin aḡela ki Anutu tizzu mi tizalla pa. ¹³To Merere itunu tau imender sala ndeete uteene, mi iso pini ma iso: “Nio Merere, Anutu ki tumbum Abaraam mi to-mom Isak. Toono ta kenne pa i, ina nio ko aḡkam pu mi popoḡana ku ma iwe leyom. ¹⁴Mi popoḡana ku kola tipet ma timasak ma tiwe boozomen, kembei ta ululu ki toono. Mi zin ko tipera mi tilela, mi tila pa

zilḡaana zilḡaana bekena tirao pa toono ta boozomen. Mi nu niomḡan popoḡana ku ko kewe zaala be kamperḡana biibi ise kizin wal boozomen ta timbotmbot toono na. ¹⁵Nio ko aḡbotmbot raamu mi motoḡ pu pa lele boozomen tabe la pa i. Mi ko aḡkamu ma miili ma mar mini pa lele tingi. Tana nio ko irao aḡzemu na som. Ko aḡbotmbot raamu, mi aḡkam ma sua tio mbukḡana ti iur ḡonoono.”

¹⁶Tona Yakop ipol ma imanḡa mi iso: “ḡonoono kat! Merere imbotmbot lele ti. Mi muḡgu nio aḡute som.” ¹⁷To motoḡana ikami. Tabe iso: “Lele tingi potomḡana kat! Ikam yo ma aḡmoto korḡ. Pa inḡi sa Anutu muriini na! Mi zaala saamba kana kwoono ta ti.”

¹⁸Mankwoono, mberḡberḡana na, Yakop ikam pat ta ikiliḡi na, ma isunḡun su toono be iwe kilalan pa lele tana. To ilinḡ ḡgere isalakaala pat tina. ¹⁹Mi ipaata lele tana zaana be Betel. Muḡgu na, kar tana zaana Lus. ²⁰⁻²¹To Yakop imbuk sua pa Anutu ta kembei: “Merere,ombe nu lae tio mi mboro yo pa pai tio ti, mi kam korḡ kini mi leḡ mburu be aḡzeebe yo pa i, miombe aḡbot ambai men ma irao aḡmiili ma aḡmar mini pa ruumu ki tamaj, inako nu we Anutu tio, mi nio ko aḡbeeze pa nu itum tamen. ²²Mi koronḡ boozomen ta so nu kam pio na, nio ko aḡpeete ma iwe pakaana laamuru, mi pakaana ta ko aḡpas ma ima pu. Mi pat ta aḡsunḡun su ti, inḡi iwe kilalan kembei lele tingi na Anutu muriini.”

29

Yakop ila ipet ki Laban

¹Yakop imanḡa mini pa pai kini, mi iwwa ma ila pa lele kizin wal ta timbot la zonḡ uunu na. ²Ila ipet lele tana, to ire yok touḡana ta. Mi zin sipsip uunu tel ta timbot kolouḡana pa yok tina. Pa yok tana, ta tizze pizin sipsip be tiwin. Mi yok kwoono na, pat biibi imbot se be ipakaala. ³Lele tana na, ka mbulu ta kembei: Sombe zin sipsip timap ma timar lup pa yok tana, tona zin mboronḡan kizin timar ma tizuuru pat biibi tana ilae pa yok kwoono, bekena tise yok pizin sipsip ma tiwin, mana tipakaala yok kwoono mini pa pat tana.

☆ 28:3: Un 12:2 ☆ 28:4: Un 17:4-8 ☆ 28:12: Yo 1:51 ☆ 28:13: Un 12:7, 13:14-15 ☆ 28:14: Un 12:3, 22:18

⁴Indeeje Yakop ipet lele tana na, iwi zin mboronjan ma iso: “Atonjan, niom kamar pa so kar i?” Zin tiso: “Niam amar pa kar Aran.” ⁵To iwi zin ma iso: “Laban ta Naor lutuunu i, niom kuute i?” Zin tiso: “E, niam amute i.” ⁶To iwi zin mini ma iso: “Mi parei, imbot ambai?” Mi zin tiso: “E, ni imbot ambai. Re. Inga lutuunu moori Rael ta zijan zin sipsip kini timar i.”

⁷To Yakop iso pizin: “Kere. Ingi aigule biibi ma zin sipsip tirao be tilela siiri leleene zen. Kese kan yok, mi kakam zin ma timiili mini be tikanan kan mbutmbuutu.”

⁸Tamen zin tiso: “Soom. Bela timbotmbot mi amnaama zin pakan ma timar lup, tona amzuuru pat tingi ma ilae pa yok kwoono, mi amse kan yok ma tiwin.”

⁹Yakop zijan zin mboronjan tana tizzo sua ma timbotmbot, mi Rael ikam sipsip ki tamaana ma timar. Pa ni ta imborro zin.

¹⁰Yakop ire woono Laban lutuunu moori Rael mi zin sipsip kini, to imanga mi izuuru pat biibi tana ilae pa yok kwoono, mi ise zin sipsip kan yok ma tiwin. ¹¹To isou Rael, mi itarj. ¹²Mi iso pini ma iso: “Nio ti, aworj ta Laban na. Tomom Laban tana lunuri Rebeka ta nio nangorj i.” Rael ilej sua tana, to iloondo ma ila ki tamaana Laban, mi isotaari.

¹³Laban ilej kembei woono Yakop imar kek, to imanga mi iloondo ma ila kini. Ila to isou i, mi ikami ma ziru tila pa ruumu kini. To Yakop ipit mbol pa mboti mi pai kini ta imar i ma Laban ilej. ¹⁴Ipit mbol makij, to Laban iso pini. Iso: “Oo ŋonoono kat. Ituru sij tamen.”

Yakop ikam uraata pa Laban bekeni iwoolo Rael mi Lea

¹⁵Yakop imbot ki Laban irao puulu ta, to Laban isu mi iso pini. Iso: “Nu na, nio aworj ŋonoono. Tana irao kam uraata pio sorok na som. Lelem pa so kadoono i? So ma arlej.”

¹⁶Laban, ni lutuunu moori bizin ru. Kolmanjana zaana Lea, mi nangangjana zaana Rael. ¹⁷Lea, ni rugguunu ambai pe som. Miso Rael na, ni moori kaibiim kat. ¹⁸Mi Yakop ni leleene pa Rael ilip kat. Tabe iso pa Laban ma iso: “Nio lelej be arwoolo Rael. Mi sombe nu yok pio be ankami, nako ankam uraata pu irao ndaama lamata mi ru, tona arwooli.” ¹⁹Laban ilej to iso: “Ambai be wooli. Pa lelej be iwoolo tomooto toro

pepe. Tana mbotmbot raama yo mi kam uraata.”

²⁰Tana Yakop ikam uraata pa Laban ma irao ndaama lamata mi ru bekeni ikam Rael. Tamen ndaama lamata mi ru tana, ni ire kembei kororj sorok. Paso, leleene pa Rael ilip. ²¹Ndaama lamata mi ru tana imap, to Yakop isu mi iso pa Laban: “Ndaama ta ur pio be ankam uraata pu, ta ingi imap i. Kam Rael ma imar be arwooli.” ²²Tana Laban iurpe kini biibi, mi iso la pizin wal kar kan be timar ma zijan tikan kini tana. ²³Tamen mberj na, ikam pakaamjana pa Yakop, mi iur lutuunu moori kolmanjana Lea ma ila kini, mi ziru tikeene. ²⁴Mi iur mbesoorjo moori kini, zaana Silpa, ma ila ki Lea be imbeze pini.

²⁵Mankwoono mberjberjana na, Yakop imanga mi so mataana lae na, ire Lea imbotmbot. To ila ma iso pa Laban: “Wae, parei ta nu kam mbulu tingi pio? Nio arjel uraata pu be ankam Rael. Mi nu pakaam yo paso?”

²⁶Laban ipekel kwoono ma iso: “Kam ‘Wael’ paso? Niam mbulu tiam imbot pataarja ta kembei: Moori nangangjana irao iwoolo sala moori kolmanjana uteene na som. ²⁷Kena mbot raama Lea ma irao uraata ula kana imap mungu, tonabe arjur Rael tomini ma ima. Tamen ko kam uraata pio pa ndaama lamata mi ru tomen.” ²⁸Yakop ilej na, iyok. Tana uraata ula kana imap, to Laban iur lutuunu moori Rael ma ila kini. ²⁹Mi iur mbesoorjo moori kini toro, zaana Bila, ma ila ki Rael be imbeze pini. ³⁰Tana Yakop ziru Rael tikeene tomini. Mi Yakop leleene ilip kat pa Rael. Mi Lea na, pe som. Mi Yakop imbotmbot ki Laban mi ikam uraata pa ndaama lamata mi ru tomen.

Yakop lutuunu bizin

³¹Merere ire kembei Yakop leleene pa Lea pe som, tana iuulu Lea bekeni kopoono. Mi Rael na, ni kopo somjana. ³²Tana Lea kopoono, to ipeebe pikin tomooto ta, mi ipaata zaana be Ruben. Pa ikam ngar ta kembei: “Merere ire patangana tio, tanata ikam lej pikin tingi. Ingi be kusij iur leleene pio i.”

³³Timbotmbot ma Lea kopoono mini, to ipeebe pikin tomooto toro. Tana isu mi iso: “Wai, Merere, ni iute kembei kusij iur kat

leleene pio som. Tanata ikam lej pikin toro ti." To ipaata zaana be Simion.

³⁴Timbotmbot ma Lea kopoono mini, to ipeebe pikin tomooto toro ma iwe tel pa. Mi isu to iso: "O, ingi ko kusij imar tuj mar tio i. Pa appeebe le pikin tomooto tel kek." Tana ipaati be Lebi.

³⁵Timbotmbot ma Lea kopoono mini, mi ipeebe pikin tomooto toro. To iso: "Koozi nio anpakur Merere." Tana ipaata pikin zaana be Yuda. Indeeje Yuda isu, to Lea kopoono mini som, mi imender ma molo.

30

¹Rael ire kembei ni irao be ipeebe Yakop le pikin sa som, tana mataana mburbur pa toono moori. Mi isu to iso pa Yakop ta kembei. Iso: "Kozo kam lej pikin sa. Som, to anmeete." ²Yakop ilej sua ki Rael na, keteene malmal. Tona iso: "Wail! Nio ti Anutu be anso mi nu kopom? Nio ansekaalu pa peebejana?" ³To Rael iso: "Ambai. Mi mbesoojo moori tio Bila imbotmbot i. Kami ma niomru kekeene, beken a ipeebe pio. Naso nio lej pikin tomini."

⁴Tana Rael iur mbesoojo moori kini ila ki Yakop ma ziru tikeene. ⁵Mi Bila kopoono, to ipeebe Yakop le pikin tomooto ta. ⁶Tabe Rael iso: "Ingi Anutu itiiri yo ma lej uunu sa isaana som. Pa ilej surjana tio mi ikam lej pikin tomooto ti." Tana ipaati be Dan. ⁷Bila kopoono mini, to ipeebe pikin tomooto toro. ⁸Tabe Rael iso: "Nio niamru atoj moori amparkam siloogo biibi ma anlip pini kek." Tana ipaata pikin zaana be Naptali.

⁹Lea ire kembei ipeebe pikin mini som, to iur mbesoojo moori kini Silpa ila ki Yakop be iwe kembei ta kusiini toro. ¹⁰⁻¹¹Silpa kopoono ma ipeebe pikin tomooto ta, tona Lea iso: "Ingi koroj ambaijana." Tana ipaati be Gat. ¹²Timbotmbot mi Silpa, ta mbesoojo moori ki Lea na, ipeebe Yakop le pikin tomooto toro. ¹³Tona Lea iso: "Koozi nio menmeen yo biibi. Mi zin moori kar kan ko menmeen zin pio tomini." Tana Lea ipaata pikin zaana be Aser.

¹⁴Indeeje mazwaana ki kini wit yembutjana na, Ruben iwwa pa mokleene mi indeeje ke pwoono pakan, to ikam ma ila ki naana Lea. (Koroj tina tikamam pizin tomtom be timbel zin pa.) Rael ire, to iso pa Lea ma iso: "Ai, kam lej sa imar." ¹⁵Tamen Lea iso pini: "Wae! Nu ta kam ma kusij leleene pio pe som. Mi ingi some kam

lutuj koroj kini tingi tomini? Ina ko som." To Rael iso: "Ambai. Nu kam lej sa. Mi mberj koozi to Yakop ima ku." ¹⁶Roror na, Yakop imiili ma ipet kar, to Lea ikoguru i mi iso pini ta kembei: "Lej. Mberj to nu mar tio. Pa nio angimu pa ke pwoono ki lutuj kek." Tana mberj na, Yakop ila ki Lea ma ziru tikeene.

¹⁷Anutu ilej surjana ki Lea, tabe kopoono mini to ipeebe pikin tomooto toro ma iwe lamata pa. ¹⁸Lea isu to iso: "Nio anur mbesoojo moori tio ila ki kusij, tanata Anutu ikam lej kadoono ambaijana ti." Tana ipaata pikin zaana be Isaka. ¹⁹Kaimer to Lea kopoono mini, to ipeebe pikin tomooto toro, ma iwe lamata mi ta pa. ²⁰Mi iso: "Anutu ipomoozo kat yo. Ingi be kusij Yakop ipakur yo. Pa appeebe le pikin lamata mi ta kek." Tana ipaata pikin zaana be Zebulun. ²¹Mi kaimer na, Lea ipeebe pikin moori ta. Mi ipaata zaana be Dina.

²²Kaimer mana, Anutu mataana ingal Rael tomini. ²³Tana ilej surjana kini mi ikam ma Rael kopoono. To ipeebe pikin tomooto ta. Mi isu to iso: "Aa buri! Anutu iziiri korj miarj ma ila lene kek. ²⁴Mi lelej be Merere ikam lej pikin tomooto toro." Tana ipaata pikin zaana be Yosep.

Mbili ki Yakop timasak

²⁵Rael ipeebe Yosep, tona Yakop isu na iso pa Laban ma iso: "Lak. Yok pio be anmiili ma ayla pa toono tio. ²⁶Nu ute: Nio anbel uraata biibi pu kek. Tana kam kusij bizin mi lutuj bizin ma timar be niamjan amla. Pa kadoono ta ur pio na, anposop ma imap kek." ²⁷Tamen Laban iso pini: "Wai zoj! Nio anso ituru tombotmbot. Pa nio anute nu ndomom pio ta Merere ikampewe yo i. ²⁸Tana nio lelej be zem yo ma la pepe. Sokorei sa ta so lelem pa, na nio ko ankam pu mi ituru tombotmbot." ²⁹Yakop iso pini ma iso: "Nu itum ute tau nio anbel uraata biibi pu, mi ina uunu tina ta mbili ku timasak ma tiwe boozo. ³⁰Mungu nu lem mbili boozo pe som. Tamen nio anmar aybot ku, tabe mbili ku timasak ma tiwe boozo kat. Tana nio ta anjwe zaala pa kamperjana ki Anutu ta imarmar pu i. Mi njiizi na ankam uraata pa ituw wal tio?" ³¹⁻³²To Laban iwi i mini ma iso: "Nu lelem pa sokorei?" Mi Yakop iso: "Kam lej koroj sa ta buri pepe. Mi parei, ko irao yok pio be ayla ankam lej sipsip lutunlutun koskoozogan ta boozomen, mi

mekmek ngaltitijan ta boozomen? Ina kadoono tina men ta nio leleŋ pa. Nu sombe yok pa, inako aŋbot mi aŋboro mbili ku mini. ³³ Beso kaimer, ma re mbili sa ta ka mos toro pa mos ru tana, inako nu ute kembei mbili tana, nio aŋkemi. Tana toto zaala ta kembei. Naso nu ute nio tomtom ki sua ŋonoono men.” ³⁴ Laban ilerj sua ki Yakop mi iso: “O, ina ambai. Ko takam kembei ta so na.”

³⁵ Tamen aigule tina Laban imanga mi iyo zin mekmek tomooto parrisjan mi zin mekmek pangaara ngaltitijan mi zin sipsip lutunlutun koskoozonan ta boozomen ma iur la ki lutuunu bizin tana be matan pizin. ³⁶ To lutuunu bizin tikoki zin mbili tana, mi tipa ma irao aigule tel, to timbotmbot su tana. Mi Yakop, ni mataana pizin mbili pakan ta Laban izem zin su kini na.

³⁷ To Yakop isu mi ikam ke namannaman pakan ta mbitijan i, mi izekzek tenten kulin bekena tiwe parrisjan. ³⁸ Mi iur se zwor kwon beso zin mbili timar ma tiwin na, tire ke parrisjan tana. ³⁹ Beso zin mekmek timar ma tiwin yok, mi tomooto tino zin pangaara igarau pa ke namannaman tana, to tipeebe ngaltitijan mi parrisjan men. ⁴⁰ Mi zin sipsip na, Yakop iur zin ma timbot ndel pizin mekmek. Mi indeeje ta zin tomooto tikamam be tino zin pangaara, to itooro zin ma matan ila kizin sipsip parrisjan mi koskoozonan ki Laban. Ikamam ta kembei, tabe ipamasak mbili kini ma tiwe boozo kat. Mi ikam zin ma timbot ndel pa Laban kini. ⁴¹ Tana indeeje zin mbili tumkatjan tikamam be tino zin pangaara na, Yakop iurur ke namannaman parrisjan se zwor kwoono. ⁴² Tamen indeeje zin mbili koŋkoŋjan tisombe tino na, itatkewe ke namannaman tana pizin. Tabe molo som mi, Yakop le mbili tumkatjan men. Mi ki Laban na koŋkoŋjan. ⁴³ Ina zaala tina ta Yakop iwe mbio uunu pa. Ni irao kat pa mekmek, sipsip, mburu, mbesooŋo, kamel, doŋki, mi koronj ta boozomen.

31

Yakop iko pa Laban

¹ Kaimer to Yakop ilerj Laban lutuunu bizin tizzo ta kembei. Tiso: “Yakop ti iyo koronj ta boozomen ki tamanda ma imap. Koronj ta boozomen kini tinga na, imar pa

tamanda tau.” ² Mi Yakop ire Laban iur leleene pini kembei ta mungu na som.

³ To Merere iso pa Yakop: “Miili ma la pa toono ki tomom bizin mi wal ku. Nio ko aŋbotmbot raamu.” ⁴ Tana Yakop iso la pa Rael mi Lea be timar ma tipet kini ta mbili murin a. ⁵ Ziru tila tipet kini to, iso pizin ma iso: “Nio aŋre tomoyom iur leleene pio kembei ta mungu na som. Tamen Anutu ki tamar, ni imbotmbot raama yo mi mataana pio.” ⁶⁻⁷ Niomru kuute: Nio aŋbelmbel uraata pa tomoyom. Mi ni ipakamkaam yo mi itortoro sua pa leŋ kadoono pa piizi sa kek. Tamen Anutu ipateke tomoyom, tabe ni ipasaana yo som. ⁸ Kere. Indeeje ta tomoyom iso: ‘Mekmek ngaltitijan ko tiwe lem kadoono’ na, zin mekmek tipeebe ngaltitijan men. Mi indeeje ta ni iso: ‘Zin mekmek parrisjan ko tiwe lem kadoono’ na, mekmek tipeebe parrisjan men. ⁹ Ina zaala tana, ta Anutu itatke zin mbili ki tomoyom, mi ikam zin ma tiwe leŋ. ¹⁰ Pa kere! Indeeje mazwaana kizin mbili be tiparno zin na, nio aŋmiu ta kembei: Mekmek tomooto ta tinono zin pangaara na, parrisjan mi ngaltitijan men. ¹¹ To aŋela ki Anutu ta iso pio ma isombe: ‘Yakop!’ Mi nio aŋtur la kaljaana ma aŋso: ‘Oi, itur ti.’ ¹² To ni iso: ‘Mbulu ta Laban ikamam pu na, nio aŋute ma imap. Tana re. Mekmek tomooto ta tino zin pangaara na, parrisjan mi ngaltitijan men.

¹³ Anutu ta ipet ku su lele Betel, mi nu mbuk sua mboljana pini na, nio tau. Lele tana, ta nu sungun pat mi liŋ ngere sala. Mi ingi aŋso pu: Marga ta buri ma zem lele tingi, mi miili ma la pa toono ta pesem isula pa na.” *✠

¹⁴ Yakop iso zin pa sua tana makinj, to Rael ziru Lea tisu mi tiso: “Tomoyam, kaimer ko ikam leyam koronj kini sa be iwe matamur kini? Na som. ¹⁵ Pa ni mataana ingalŋgal yam som. Ni ire yam kembei tomtom toro lutuunu bizin. Mi nu ute: Nu woolo yam sorok som. Nu ngiimi yam kek. Mi kadoono biibi tana, ta ni itunu ikan ma imap kek. Ire leyam ri sa som kat. ¹⁶ Koronj boozomen ta Anutu itatke pini, ina niamjan lutundu bizin koronj tiam. Tana kam kembei ta Anutu iso pu na.”

¹⁷⁻¹⁸ Tabe Yakop imangga mi iyauiyau mbili ma mburu kini boozomen ta ikam su lele pakaana ki Mesopotamia na, mi iur kusiini bizin ma lutuunu bizin sala kamel kini, to ziŋan timangga be tila ki Yakop tamaana Isak, tau imbotmbot su toono Kanaan na. ¹⁹ Indeeŋe mazwaana tana, Laban, ni imbotmbot kar som. Paso, ni ila be ipup sipsip kini rumunrumun. Tana Rael ila mi ikemut ke teeteŋan ki tamaana. ²⁰ Mi Yakop isotaara rwoonobi kembei ni be izemi ma ila ne na som. Ikam ki keŋana. ²¹ Tana Yakop iyauiyau koronj kini ta boozomen, mi ziŋan wal kini tiko ma tila len. Tila ma tindu yok Euprates, to tipa ma tila pa lele abalabalŋana zaana Gileat.

Laban iketo Yakop

²² Aigule ru ilae, beso iwe tel pa na, wal pakan tisotaara Laban ta kembei. Tiso: “A, nu mbotmbot? Zom ta iko ma ila ne kek.”

²³ To Laban imangga mi ikam wal kini pakan, mi ziŋan tiketoto Yakop bizin. Tiketoto zin ma tila tila ma irao kan mbeŋ lamata mi ru, to tigarau zin su lele abalabalŋana ki Gileat.

²⁴ Tamen mbeŋ na, Laban ta wal ki Aram na, imiu be Anutu ipet kini mi iso: “Kozo mbuulu kwom pa Yakop pepe.”

²⁵ Yakop, ni ipo beeze isu lele tana kek. Tana Laban ziŋan wal kini tise kini na, zin tomini tipo beeze su lele tamen tau. ²⁶ Laban isu to iso pa Yakop ma iso: “Parei ta nu kam mbulu tingi pio? Ingi pakaam yo mi koki lutuŋ moori bizin ma kembei ta mbulu ki malmal. ²⁷⁻²⁸ Parei ta kam mbulu ki keŋana mi ko pio sorok? Tabe nu sotaara yo, so irao leleŋ ambai pu, mi amkam kini biibi mi amkam naroogo piom, tona amur yom ma kala. Mi ingi som. Nu sotaara yo som, tana nio aŋkat lutuŋ moori bizin mi tumbuŋ bizin naman som. Ingi nu kam mbulu kankaanaŋana kat. ²⁹ Nio aŋrao be aŋpasaana yom. Mi toŋgo. Pa mbeŋi, Anutu ki tomom iso pio be aŋbuulu kworj pu pepe. ³⁰ Nio aŋute: Ŋgar ku imbol kat be miili ma la ki tomom mi wal ku. Tanata zem yo. Mi parei ta kem ke teeteŋan tio?”

³¹ Yakop ipekel Laban kaljaana ma iso: “Nio aŋmoto, ta aŋko pu: Kokena yakat lutum moori bizin pio. ³² Tamen ke teeteŋan ku, ina nio aŋkankaana pa. Nu sombe ndeeŋe tomtom sa ta ikem zin, inako imeete. Tana itum tiiri koronj tio ta boozomen ila wal

kiti tingi matan, mi ru ke teeteŋan ku. Mi sombe ndeeŋe koronj ku tasa, na kam.” Yakop, ni iute tau Rael ikem ke teeteŋan ki tamaana na som. ³³ To Laban ila ma ilela beeze ki Yakop, beeze ki Lea, beeze kizin mbesoonjo moori ru, mi ipitiiri koronj ta boozomen. Tamen indeeŋe kosa sa som. Mana ilela beeze ki Rael be iru koronj kini.

³⁴ Mi Rael, ni iturke ke teeteŋan ki tamaana lela pelpeeke ki kamel kek, mi mbuleene salakaala ma imbotmbot. Tabe Laban ipitirtiiri koronj boozomen ta imbot lela beeze ki Rael na, ma som. ³⁵ To Rael iso pa Laban ma iso: “O tamarj, ketem malmal pio pepe. Ingi irao aŋmangga na som. Pa mete tiam moori ikam yo.” Tana Laban iru iru ma indeeŋe som.

³⁶ Tona Yakop keteene malmal, mi iyaamba Laban ma iso: “Nio aŋmolo so tutu i, mi aŋkam so sosor i, ta nu ketoto yo ma mar?” ³⁷ Koozi nu pitiiri koronj tio ta boozomen, bekeni ru ke teeteŋan ku. Mi sombe ndeeŋe koronj ku tasa kek, na kam ma ur su mat ti pizin wal ku mi wal tio matan be tire. Koozi ko ituru tere kat. Asij ta iso sua ŋonoono. ³⁸ Nio aŋbot ku irao ndaama tomoota kek. Mi ndaama ta boozomen tana, sipsip mi mekmek ku tipepeebe ambai men. Mi nio aŋkan sorok sipsip ku sa som. ³⁹ Mi indeeŋe ta koronj saŋsaŋŋana sa ikam malmal pa sipsip ku tasa ma ikani na, nio aŋkam sipsip tana ma aŋmar aŋso u pa som. Som kat. Nio aŋpekel pa ituŋ mbili tio. Paso, nu ur sua mbolŋana pio, beso koronj ku tasa imbiiriŋi pa aigule, som mbeŋ, inako nio ituŋ aŋkot. ⁴⁰ Zorj ikanan yo pa aigule, mi tolou ikamam yo pa mbeŋ ma niŋ tekteeŋe. Tabe aŋkennekaala motorj som. ⁴¹ Nio aŋbesmbeeze pu ma irao ndaama tomoota kek. Aŋkam uraata pa ndaama laamuru mi paŋ bekeni aŋkam lutum moori bizin ru. Mi aŋkam uraata pa ndaama lamata mi ta tomen bekeni aŋkam leŋ mbili pakan. Mi nu tortooro kaljom pa leŋ kadoono pa piizi sa kek. ⁴² Kozobe Anutu ki tumbuŋ Abaraam, ta tamarj Isak imototo i mi imbesmbeeze pini na, ilae tio som mi mataana pio som, so irao nomorj ila ndemen, mi ziiri yo ma aŋla leŋ. Tamen Anutu ire patanaŋana tio mi uraata biibi ta aŋbelmbel pu na, tanata mbeŋi iyaambu. Pa nio leŋ uunu sa isaana som.”

Yakop ziru Laban timbuk sua

⁴³ Yakop iso sua tana makij, to Laban ipelok kaljaana ma iso: “Zin moori tingi na, nio lutuj moori bizin. Mi zin pikin tingi na, nio tumbuj bizin. Mi sipsip ma mekmek ta boozomen tingi, ina nio tio. Tana koronj boozomen ta nu rre i, ina nio tio men. Tamen koozi ko ankam parei? Pa lutuj moori bizin ru zigan lutun bizin tizem yo kek. ⁴⁴ Tana nio lelerj anjosome ituru tulup lelende mi tumbuk sua sa.” ⁴⁵ Tabe Yakop ikam pat molo ta mi ipamender, beken a iwe kilalan pa sua kizin mbukjana tana mi ipombol. ⁴⁶ To iso pa wal kini be tila mi tindou pat pakan. Tila tindou makij, to tilup zin mi tikan kini igarau pa pat ndoujana tana. ⁴⁷ Pat ndoujana tana, Laban ipaata zaana ila zin wal ki Aram kaljan be Yegar Saduta. Mi Yakop ipaata zaana be Galet.

⁴⁸ To Laban iso: “Koozi, pat ndoujana tingi imbot la ituru mazwanda be ipombol sua kiti mbukjana.” Tana tipaata pat ndoujana tana zaana be Galet. ⁴⁹⁻⁵⁰ Mi tipaata zaana be Mispa tomini. Pa Laban iso ta kembei: “Ituru ko taparlup ti mini som. Tamen Merere ko ire kiskis ituru. Tana nu sombe kam sanaana pa lutuj moori bizin, o woolo moori pakan, na kozo re u. Pa Anutu, ni ilerj sua mbukjana tingi kek. Mi mbulu kiti kejana ta tomtom tiute som na, ni ire lup.” ⁵¹ To Laban iseenge sua kini ma iso: “Tana re pat ndoujana mi pat sungunjana ta timbot la ituru mazwanda i. ⁵² Koronj ru tingi be tpeji ngar kiti mi matanda ingal sua kiti mbukjana. Sua ta kembei: Nio ko irao anjmol pat ndoujana tingi mi anjma ma ankam mbulu sananjana sa pu na som. Mi nu tomini ko irao molo pat ndoujana ma pat sungunjana tingi, mi mar ma kam mbulu sananjana sa pio na som. ⁵³ Anutu ki Abaraam, ziru anutu ki Naor ko tire kiskis ituru pa mbulu kiti. Mi sombe kiti tasa ikam sanaana, inako tiur kadoono pini.” Laban iso sua tana makij, tona Yakop tomini ipaata Anutu ta tamaana Isak imototo i mi imbesmbeeze pini na zaana be ipombol sua mbukjana tana. ⁵⁴ Tona ipun mbili ta ma ineeni sala abal uteene be ipatoron Merere pa. To iboobo wal ta boozomen ma timar, ma zigan tikan kini ma imap, mi tikeene su lele tana pa mberj.

⁵⁵ Mankwoono mberberjana na, Laban imanja, to ikat lutuunu moori bizin mi

tumbuunu bizin naman, mi ipombol zin pa sua pakan, mana izem zin, mi imiili ma ila mini pa kar kini.

32

Yakop iurpe koronj pakan beken a ipaluunu Isau leleene

¹ Mi Yakop tomini, ni imanja mini pa pai kini, mi ipa ma ila, mi zin anjela ki Anutu tipet kini su zaala lwoono. ² Yakop ire zin na, iso: “Wae! Ingi sa zin malmal kan ki Anutu na.” Tana ipaata lele tana be Manaim.

³ Tona Yakop ingo tomtom pakan be tikam sua mi timuungu ma tila ki toono Isau, ta imbotmbot su lele abalabalanja ki Seir. Toono tana imbot lele pakaana ki Edom. ⁴ Ni isope zin ta kembei. Iso: “Kozo kala kepet ki biibi tio Isau, to koso pini ma koso: ‘Mbesoonjo ku Yakop iso ta kembei: Ni ziru zaanabi timbel mbotjana, tamen buri isombe imiili ma imar mini. ⁵ Ni le makau, donji, sipsip, mekmek, mi mbesoonjo tomooto, mi mbesoonjo moori boozo kat. Tana ni ingo yam ma amar beken a amsotaaru pini. Pa leleene be nu munjai i mi lelem ambai pini.’”

⁶ Yakop isope zin makij, to tila. Beso timiili ma timar na, tiso: “Ou, niam amla ampet ki tom ta amar i. Mi lerj! Ni zigan tomtom munjaana ta (400), ta tiwwa ma timarmar pa zaala i be tire u.”

⁷ Yakop ilerj sua tana na, imoto kana mi ikam ngar boozo. To ipeete zin tomtom mi mbili ta zigan tiwwa i ma tiwe uunu ru. ⁸ Pa ikam ngar ta kembei: “Sombe Isau imar mi ikam malmal pa uunu ta ma ipun zin ma timetmeete, nako uunu toro tirao be tiko.”

⁹ To Yakop isurj. Iso: “O Anutu ki tumburj Abaraam mi tamaaj Isak, lerj yo. Merere, nu ta so pio ta kembei: Sombe anjmiili ma anjla mini pa toono tio mi wal tio, nako nu kampe yo mi anjbot ambai men. ¹⁰ Nio anjute nio tomtom ndabokronj som. Tamen nu munjai mbesoonjo ku mi kampe yo biibi kat. Pa munju, indeerje ta angdu yok Yordan ma anjla na, nio lerj kosa sa som. Anteege tete tio men mi appa. Tamen koozi anjmar raama zin tomtom mi koronj boozo, mi ingi anjpeete yam ma amwe uunu bibip ru. ¹¹ O Merere, nio anjuru be kamke yo pa atorj namaana. Pa nio anjmoto korj: Kokena imar ma ikam malmal pio mi kusij bizin mi lutuj bizin mi ipun

yam ma ametmeete lup. ¹²Merere, nu itum ta mbuk sua pio be kampe yo, mibe kam popojana tio ma tipet ma tiwe mungaana ka tieene, kembei magargaara tai kana ta amrao be amnin na som.”¹³ Yakop ikam surnjana tana ma imap, to imbot lele tana pa mbej. Mankwoono to ikam mbili pakan, mi ipumuungu zin ma tila pa toono Isau.

¹⁴Mbili ta kembei: Mekmek pangarjgaara tomtom laamuru, mi tomooto na, tomoota. Sipsip pangarjgaara tomtom laamuru mi tomooto na, tomoota. ¹⁵Kamel pangarjgaara raama lutun bizin, tomoota laamuru. Makau pangarjgaara tomtooru, mi tomooto na, laamuru. Mi dojki tomooto laamuru. ¹⁶Yakop iyake mbili kini tana makin, to iur un un la mbesoongo kini pakan naman be timboro zin, mi iso pizin ma iso: “Niom kumuungu. Mi kapa la mbata pepe. Kaparpa molo piom.”

¹⁷Mi Yakop isope mbesoongo kini ta imuungu na, ta kembei: “Sombe atoj Isau indeerj su zaala, mi iwi u ma iso: ‘Nu mbesoongo ki asij? Mi nu la swoi? Mi mbili uunu tana ki asij?’” ¹⁸Ni isombe iwi u ta kembei, to kozo pekel kwoono ma so: ‘Mbili ta boozomen tingi, ki mbesoongo ku Yakop. Ni ikam pu sorok, pa nu biibi kini. Mi ni itunu iwwa kaimer i.’”

¹⁹Yakop ikam sua raraate men pa mbesoongo kini ta iwe ru pa, mi toro ta iwe tel pa, mi mbesoongo kini boozomen tabe matan pizin mbili un un mi tikam zin ma tila i. Mi kwoono imbol pizin ma iso: “Niom kosombe kendeerje atoj Isau, na koso sua raraate men pini. ²⁰Mi motoyom ingal be koso pini ta kembei: ‘Biibi, mbesoongo ku Yakop iwwa kaimer ma imar i.’” Yakop ikam ta kembena, pa ikam ngar ta kembei. Iso: “Nio ko anjam kororj tingi pini sorok, beken ajuurpe leleene mi leleene ambai pio. Beso anjeerji, to imunaj yo.” ²¹Tana Yakop ipumuungu kororj boozomen tana ma ila. Mi ni itunu imbot su lele tana pa mbej.

Yakop ziru Anutu tipartoombo mburan

²²Mbej tana, ni imanga to ikam kusiini bizin ru, zijan mbesoongo moori kini ru, mi lutuunu bizin mi tila tindu yok Yabok. ²³Iur zin ma tilae, to imili mini ma iyo mburu

kini ta boozomen ma ilae tomini. ²⁴Mi itutamen imiili ma imbotmbot yok pakaana tana pa mbej. Molo som mi tomtom ta imar, to ziru Yakop tipartoombo mburan ma irao kozoere. ²⁵Tomtom tana ire kembei mburaana irao be ilip pa Yakop som, to ipun lae pa Yakop ka soobo ma imbekes. ²⁶Mi iso: “Kiskis yo pepe. Zem yo be anja. Pa ingi be kozoere i.” Tamen Yakop iso: “E-e. Nio ko anjkiskisu ta kembei ma irao pombol yo mungu, tona anjemu ma la.” ²⁷To tomtom tana iwi i ma iso: “Nu zom asij?” Yakop iso: “Nio zorj Yakop.” ²⁸To tomtom tana iso: “Nu ko zom Yakop mini som. Ko tipaatu be Israel. Pa nu niomjan Anutu mi zin tomtom kapartoombo mburoyom, mi nu lip pizin kek.” ²⁹To Yakop iso: “Mi nu zom asij?” Tomtom tana ipekel kwoono ma iso: “Parei ta nu wi yo pa zorj?” To ipombol Yakop isu lele tana.

³⁰Mi Yakop iso: “Nio anje Anutu pa motorj kek, tamen anmeete som.” Tana ipaata lele tana zaana be Peniel.³¹ Zorj ise na, Yakop izem lele Peniel tana, mi ipa kelsuk ma ila. Paso, ka soobo imbekes. ³²Uunu tina ta zin Israel tirao tikan buzur mazaana ta imbot la buzur ka soobo som, ta mungu mi imar ma indeerje koozi. Paso, Merere ipun Yakop ka soobo ma imbekes.

33

Yakop ziru Isau tiparndeerje zin

¹Yakop ipa ma ila, to mataana ila na, ire toono Isau imar raama zin tomtom kini mungaana ta. Tabe ibalak lutuunu bizin ki Lea, mi Rael, mi mbesoongo moori kini ru.

²Mi iur zin mbesoongo moori ru zijan lutun bizin ma timuungu, to Lea zijan lutuunu bizin tito zin, mi Rael ziru lutuunu Yosep tipa kaimer. ³⁻⁴Mi Yakop itunu imuungu. Ipa ma ila ma ire la pa toono, to ilek kumbuunu pini. To imanga mini ma ila njana ri, to ilek kumbuunu mini. Ikamam ta kembei ma irao lamata mi ru. Ni ikamam, mi toono iloondo ma imar na isou i mi ziru titarj. ⁵⁻⁶To Isau mataana ila na, ire zin moori ma pikin. Tabe iwi i ma iso: “Ingga zigoj ta niomjan kamar i?” Yakop iso: “Biibi. Ingga nio luturj bizin ta Anutu ipomoozo yo pa tau.” Tana zin mbesoongo moori ru zijan lutun bizin timar ma tilek kumbun pa Isau. ⁷To Lea

☆ 32:12: Un 28:13-15 * 32:28: Pisis Yakop ka uunu ta kembei: ‘Pakaamjana,’ som ‘Kumbu dibiini.’ Mi pisis Israel ka uunu ta kembei: ‘Ni ziru Anutu tipartoombo mburan.’ ☆ 32:28: Un 35:10 ☆ 32:30: Kam 24:11, 33:20

ziŋan lutuunu bizin timar ma tilek kumbun pini. Mi Yosep ziru naana Rael tipa kaimeri mi tilek kumbun pini tomini.

⁸ To Isau iwi Yakop ma iso: “Mi zin wal raama mbili uunugan ta timuungu ma timar tipet tio na, ka uunu parei?” Yakop iso: “Biibi tio, ina anŋkam pu bekena nu lelem ambai pio.” ⁹ Tamen Isau isombe: “Wai tizij, nio aŋrao pa koronj ta boozomen. Koronj ku imbot.” ¹⁰ To Yakop iso: “E-e atonj, kena pepe. Nu sombe lelem pio kat, nako kam koronj boozomen ta anŋkam pu na. Pa muŋaiŋana ta swe pio i, na aŋre kembei ta Anutu muŋaiŋana kini. ¹¹ Tana kam koronj ta nio anŋkam pu na. Pa Anutu ipomoozo yo ma ikam leŋ koronj boozo kat.” Yakop imaŋmarj tabe Isau ikam.

¹² To Isau iso: “Ambai, tamaŋga mini ma tala ta buri.” ¹³ Tamen Yakop iso: “E-e biibi, nu muungu. Pa ingi niamŋan zin pikin ma moori amwwa. Mi zin sipsip mi mekmek ti nan bizin tipiwinin zin men i. Mi nin saana pa pai kek. Sombe aŋpatoto zin ma tikam pai londi pa aigule tamen, nako timetmeete lup. ¹⁴ Tana nu muungu, mi nio niamŋan lutundu bizin mi zin mbili ko ampa riŋariŋa ma ko ama ampet ku ta Seir na.” ¹⁵ To Isau iso: “Ambai, kenako aŋur lem wal tio pakan be timboro yom mi niomŋan kamar.” Tamen Yakop iso: “E-e. Tongo. Muŋaiŋana ta swe piam kek, ina irao.”

¹⁶ Tana aigule tana Isau imiili ma ila mini pa Seir. ¹⁷ Tamen Yakop, ni ila Seir som. Ipa ma ila kar toro zaana Sukot. Ila ipet kar tana, tona ipo le beeze, mi ipo beeze pakan pizin mbili kini tomini. Tana tipaata kar tana zaana be Sukot.

¹⁸ Indeeŋe Yakop izem lele ki Mesopotamia, mi imiili ma imar toono Kanaan na, ipun su kolouŋana pa kar biibi ta zaana Sekem. ¹⁹ Mi ingiimi toono ta ni imbotmbot pa na ila kizin wal ki Amor pa pat milmilŋan tomo lamata. (Amor tina, ni lutuunu zaana Sekem.) ²⁰ Mi Yakop ipo patoronŋana muriini isu tana, mi ipaata be El Eloie Israel. *

34

Sekem imbuulu Dina

¹ Zin tipun su igarau kar Sekem, mi aigule ta na, Yakop ziru Lea lutun moori Dina ila

ma iso ire zin tamuriŋ kar kan. ² Tamen Amor ta ikamam peeze pa kar tana na, lutuunu Sekem ire Dina, to isou i mi imbuuli. ³ Sekem, ni leleene ilip kat pa Dina, tana ikam sua leleeneŋana pini bekena leleene pini. ⁴ Mi iso pa tamaana Amor ma iso: “Tamarj, nio leleŋ pa moori tarŋga. Tana leleŋ be la ki wal kini, mi niomŋan kuurpe sua be aŋwooli.”

⁵ Indeeŋe ta Yakop ileŋ sua pa mbulu ta Sekem ikam pa lutuunu moori na, iso sua karau som. Pa lutuunu bizin tila timborro mbili kini isu lele pakaana toro. Tana iyaraama itunu mi inaama zin be timar muungu.

⁶ Inamnaama zin ma imbotmbot, mi Amor ta Sekem tamaana i, imanga to ila kini, be ziru tiurpe sua. ⁷ Mi indeeŋe tana na, Yakop lutuunu bizin timiili ma tipet kar kek. Beso tileŋ sua pa mbulu pamiaŋŋana ta Sekem ikam pa lunri na, keten malmal ma lenen ibeleu kat. Pa tire mbulu tinga ma irao som kat.

⁸ Tamen Amor iso pizin ma iso: “Keleŋ. Lutuj Sekem, ni leleene ilip kat pa moori tiom tina. Tana parei, ko irao koyok be ziru tiwoolo? ⁹ To iti ko irao taparwoolo iti. Niam ko amwoolo lutuyom moori bizin, mi niom ko kowoolo lutuyam moori bizin. ¹⁰ Naso tewe tonmatizij. Mi iti ko taparlup ti, mi tombotmbot la mbata su toono ti, mi taparŋgingiimi koronj kiti.” ¹¹ To Sekem imanga mi iso pa Dina tamaana mi toono bizin ma iso: “Niom kosombe koyok la kalŋonj, na koronj ta sombe leleyom pa i, nako anŋkam piom. ¹² Tana koso yo pa kadoono ki moori. Mi sombe isala, som isu, na nio ko anŋkam piom. Tamen koyok pio be anŋkam moori tana.”

¹³ Tamen Yakop lutuunu bizin tikam ŋgar pa lunri Dina ta Sekem ipasaani kek. Tana tikam sua pakaamŋana pa Sekem ziru tamaana Amor ta kembei. Tiso: ¹⁴ “Niam ko irao amyok pa luyamri be iwoolo tomooto ta tireeti som na som. Pa sombe amkam ta kembena, inako koyam miaŋ. ¹⁵ Zaala tamen ta imbotmbot i. Bela niom kereete tomooto tiom ta boozomen ma tiwe kembei ta niam i, to amyok pa sua tiom. ¹⁶ Mi amyok piom be itijan taparwoolo iti, mibe ambot su lele tingi ma itijan tewe wal tamen. ¹⁷ Tamen sombe koyok pa reeteŋana som,

☆ 33:19: Yo 4:5 * 33:20: Zaana tina ka uunu ta kembei: ‘Merere Anutu ki Israel.’

nako amkam luyamri mi niamngan amla leyam.”

¹⁸⁻¹⁹ Amor ziru lutuunu Sekem tilej sua tana na, lenen pa. Tabe karau men mi Sekem imanga pa ka uraata. Paso, ni lelene ilip kat pa Yakop lutuunu moori. Sekem tina, wal kini ta boozomen matan ise kini mi tilejlej la kaljaana. ²⁰ Tana Amor ziru lutuunu Sekem tila pa lupjana muriini ta igarau pa zaala kwoono na, mi tiso sua pizin wal kar kan ta kembei. Tisombe: ²¹ “Wal tangga, zin ambaimbaijan. Mi tisombe itijan taparlup ti ma tewe wal tamen. Mi niamru amsombe zin tirao be timbot pa toono kiti mi tipa pa. Pa toono kiti biibi ma irao pa iti mi zin tomini. Mi iti sombe toyok pizin, inako irao be itijan taparwoolo iti. ²² Tamen zin timbol pa koronj tamen tis. Bela tereete tomooto kiti ta boozomen ma tewe kembei ta zin a, tona tiyok piti be itijan tombot lele tingi ma tewe wal tamen. ²³ Mi mbili ma mburu kizin ko tiwe lende tomini. Tana amsombe amwi yom mungu. Parei, ko toyok pa ngar kizin? Niom ituyom tau.” ²⁴ Zin wal kar kan tilej Sekem ziru tamaana Amor kaljan na, tiyok men. Tana tireete tomooto kizin ta boozomen.

²⁵ Uraata ki reetengana imap ma ka aigule iwe tel pa na, zin tomooto tina timbotmbot raama ka yoyoungana. Tana timbotmbot, mi Yakop lutuunu bizin ru, Simion mi Lebi, timanga ramaki buza kizin mi tilela kar biibi. Mi kar kan tiute ngar kizin som. Tana Simion ziru Lebi tila mi tikas zin tomooto ta boozomen ma timap. ²⁶ Mi tingal Amor ziru Sekem tomini. To tikam lunri Dina, mi tizem ruumu ki Sekem ma tila len. ²⁷⁻²⁹ To Yakop lutuunu bizin pakan timanga ma tilela kar tana, mi tiyo koronj kizin wal ta timetmeete na ma imap. Paso, zin tipasaana lunri tau. Mi tikam makau kizin, donki kizin, sipsip kizin, koronj kizin ruumu lelene kana, kini kizin, mburu kizin ta kadon bibip na, mi tiyo ma imap kat. Sa imbot mini som. Mi tikoki zin moori kizin mi pikin tomini. To tizem kar mi tila len.

³⁰ Tikam mbulu tana tabe Yakop isu mi iso pa Simion ziru Lebi ma iso: “Waii, niomru kapasaana uruj ma isaana kat. Zin wal ki Kanaan mi Peres ta timbotmbot lele pakaana ti na, sombe tilup zin mi tikam malmal piti, inako tikas ti ma tamap. Pa iti boozonganda iggoi?” ³¹ Tamen ziru tipekel

kaljaana ma tiso: “Luyamri, ni moori zaala lwoono kana be tikam mbulu ta kembei pini?”

35

Yakop imili ma ila pa Betel mini

¹ Kaimer to Anutu iso pa Yakop ma iso: “Indeeje ta nu ko pa tom Isau na, nio ta anjpet ku isu zaala lwoono. Tana manga ma sala mini pa kar Betel, mi po patorongana muriini pio isu tana.” ² Tana Yakop iso pa wal kini mi zin tomtom ta zijan timbotmbot na, ma iso: “Kozo kipiri ke teetengan tiom ta mungaana men ma tila len, mi kuurpe ituyom, mi kekel yom. ³ Tonabe tamanga mi tasala pa kar Betel. Pa nio anj-sombe anjo patorongana muriini pa Anutu ta ilej sunjana tio mi itatke yo pa patanjana tio, mi mataana pio pa pai tio.”

⁴ Tana zin tikam ke teetengan kizin ta boozomen ramaki aigau tau taljan kana i, mi tiur la ki Yakop, mi ni itwi sula ke biibi uunu ta igarau pa kar Sekem na. ⁵ Tona zijan wal kini timanga pa pai kizin, mi tiwwa ma tila. Mi wal boozomen ta timbotmbot koloungana pa kar Sekem na, Anutu ikam zin ma timoto biibi kat. Tabe timbuulu Yakop zijan wal kini som. “Yakop zijan wal kini tiwwa ma tila mi tipet kar Lus. Lus imbot pa lele pakaana ki Kanaan. Ina Betel tau. ⁷ To Yakop ipo patorongana muriini ta, mi ipaata kar tana be El Betel. Paso, mungu, indeeje ta ni iko pa toono na, Anutu ipet kini isu kar tana.

⁸ Yakop zijan wal kini timbotmbot su kar Betel, mi Debora ta mbesoongo moori ki Rebeka na, imeete. To titwi i su ke biibi uunu ta igarau pa kar na. Tana tipaata ke tana zaana be “ke ki tingiji.”

⁹⁻¹⁰ Indeeje Yakop izem lele pakaana ki Mesopotamia, mi imili ma imar ipet toono Kanaan mini na, Anutu ipet kini, mi ipomboli ma iso: “Nu zom Yakop tau. Tamen koozi ko zom Yakop mini som. Ko tipaatu be Israel.” Tana Yakop zaana popongana na Israel. ¹¹

¹² Mi Anutu iso pini ta kembei. Iso: “Nio Anutu mburoj keskezejonj. Popongana ku tabe tiyooto pu i, ko timasak ma tiwe wal boozomen un. Mi pakan ko tiwe king mi timboro zin wal pakan. ¹³ Toono tingi, ta mungu anjbuk sua pa be anjam pa

Abaraam mi Isak. Mi ingi koozi anjam pu mi popoŋana ku tabe tipet pa kaimer i.”[☆]
¹³ Anutu iso sua tana pa Yakop ma imap, to izemi mi ila.

¹⁴ Mi Yakop isungun pat molo ta, to ilin yok baen mi ngere isala be iwe kilalan pa sua ta ni ziru Merere Anutu tizzo su lele tana.

¹⁵ Mi ipaata lele tana zaana be Betel.

Rael imeete

¹⁶ To Yakop zigan wal kini tizem Betel. Beso tila ma tigarau pa kar Eparata na, Rael pikin ikamami. Mi ni iyamaana yoyouŋana biibi kat. ¹⁷ To moori ta ipapepe i gi, iso pini ma iso: “Moto pepe! Pa ingi kam pikin tomooto toro.” ¹⁸ Rael iyataaŋa be ipas, mi ipaata pikin zaana be Benoni, mana imeete. Tamen Yakop itooro zaana ma iwe Benyamen. *

¹⁹ Tana Rael imeete, mi titwi i sula zaala ta ila pa kar Eparata na zilŋaana. (Eparata, ina Betelem tau.)[☆] ²⁰ To Yakop isungun pat ta be iwe kilalan pa naala ki Rael. Mi koozi kilalan tana imbotmbot men a.

²¹ Israel imanga mini, mi iwwa ma ila ipet Migdol Eder, to ipo beeze isu lele tana, mi imbot pa.

²² Timbotmbot su lele tana, mi Ruben ila ki tamaana kusiini Bila ma ziru tikeene. Mi uruunu ila ma Yakop ilerj.[☆]

Yakop lutuunu bizin

Yakop lutuunu bizin tomooto laamuru mi ru tipet ta kembei:

²³ Lea, ni ipeebe Ruben, ta mungamunga na, mi Simion, Lebi, Yuda, Isaka, mi Zebulun. ²⁴ Mi Rael, ni ipeebe Yosep mi Benyamen. ²⁵ Mi mbesooŋo moori ki Rael ta zaana Bila na, ni ipeebe Dan mi Naptali. ²⁶ Mi mbesooŋo moori ki Lea ta zaana Silpa na, ni ipeebe Gat mi Aser. Indeeje Yakop imbotmbot su lele pakaana ki Mesopotamia na, zin pikin tana tisu.

Isak imeete

²⁷ Kaimer to, Yakop imanga mini mi ila ipet ki tamaana Isak isu kar Mamre ta iga-rau pa kar Kiriati Arba na. (Kiriati Arba, ina Ebron tau. Kar tina ta mungu Abaraam ziru Isak timbotmbot pa.)[☆] ²⁸⁻²⁹ Mi Isak, ni imbot ma iwe kolman kat, mi ndaama kini irao tomtom lamata tomtom parj (180),

mana imeete ma ila igaaba zin wal kini ta timetmeete kek na. To lutuunu bizin ru Isau mi Yakop titwi i.

36

Isau popoŋana kini

¹ Ingi Isau zigan popoŋana kini mbol kizin. (Isau zaana toro Edom.)

² Isau iwoolo moori ru kizin Kanaan: Ada mi Olibama. Ada, ni Elon lutuunu moori. Mi Elon, ni uunu ipet pa Et. Mi Olibama, ni tamaana Ana mi tumbuunu Zibeon. Zibeon, ni uunu ipet pa Ep. ³ Mi Isau iwoolo Basemat tomini. Ni Ismael lutuunu moori, mi Nebaiot lunuri.

⁴ Ada ipeebe Elipas. Mi Basemat ipeebe Reuel. ⁵ Mi Olibama ipeebe Yeus, Yalam, mi Kora. Zin pikin ki Isau tina, ta tisu Kanaan. ⁶ Kaimer to Isau imanga, mi ikam kusiini bizin, lutuunu bizin, mi wal boozomen ta zigan timbotmbot ruumu kini na, ramaki zin mbili mi kororj kini boozomen ta ikam su Kanaan na, mi izem tiziini Yakop ma ila pa lele pakaana toro. ⁷ Paso, Yakop ziru Isau, mbili kizin booze kat. Tana toono irao be ziru timbot mbata na som. ⁸ Tana Isau ta zaana toro Edom na, ila ma imbot pa lele abalabalŋana ki Seir.

⁹ Ingi mbol ki Isau ta popoŋana kini tipet ma tiwe wal ki Edom, mi timbotmbot pa lele abalabalŋana ki Seir na. ¹⁰ Isau lutuunu bizin tipet ta kembei: Kusiini Ada ipeebe Elipas, mi kusiini Basemat ipeebe Reuel.

¹¹ Isau lutuunu Elipas lutuunu bizin ta zan tis: Teman, Omar, Sepo, Gatam, mi Kenas. ¹² Elipas, ni iwoolo moori toro tomini, zaana Timna. Mi Timna, ni ipeebe Amalek. Ina Ada tumbuunu bizin.

¹³ Mi Reuel lutuunu bizin ta zan tis: Naat, Sera, Samma, mi Mizza. Ina zin tina ta Basemat tumbuunu bizin.

¹⁴ Mi Olibama na, ipeebe pikin tel ta zan tis: Yeus, Yalam, mi Kora.

¹⁵⁻¹⁶ Isau popoŋana kini tana tila timbot leŋaleŋa. Mi timender pa urum kizin kizin. Isau lutuunu mungamunga Elipas, ni lutuunu bizin ta zan tis: Teman, Oman, Sepo, Kenas, Kora, Gatam, mi Amalek. Zin popoŋana ki Elipas tina timbot lele pakaana ki Edom, mi timender pa urum kizin kizin. Ina Ada tumbuunu bizin.

¹⁷ To ki Reuel ta Naat, Zera, Samma, mi Mizza. Zin popoŋana ki Reuel tina, zin

* 35:18: Pisis Benoni ka uunu ta kembei: ‘pataŋana ka pikin.’ Mi pisis Benyamen na, ka uunu ta kembei ‘nomorj woono ka pikin.’ ☆ 35:19: Un 31:32 ☆ 35:22: Un 49:4 ☆ 35:27: Un 13:18

tomini timbot lele pakaana ki Edom, mi timender pa urum kizin kizin. Ina Basemat tumbuunu bizin.

¹⁸ Mi Olibama na, ni ipeebe Yeus, Yalam, mi Kora. Mi zin tomini timender pa urum kizin kizin.

¹⁹ Wal ta boozomen tana, ta Isau popoŋana kini men. Mi zin ta boozomen timender pa urum kizin kizin.

Seir popoŋana kini

²⁰⁻²¹ Tomooto ta, zaana Seir, ni imbot lele ki Edom tomini. Ni uunu ipet pa Or. Ingi Seir lutuunu bizin ta zan tis: Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, Dison, Ezer, mi Disan. Seir lutuunu bizin tina, ta tikamam peeze pizin Or ta timbot su lele pakaana ki Edom na. ²² Lotan kini ta Ori mi Omam. Mi Lotan lunuri zaana Timna. ²³ Mi Sobal lutuunu bizin na, Alban, Manaat, Ebal, Sepo, mi Onam. ²⁴ To Zibeon kini ta Aya mi Ana. Ana tina, ta imborro zin dorŋi ki tamaana isu lele bilimŋana mi indeeŋe yok bayouŋana na. ²⁵ Ana ipeebe pikin ru. Tomooto, ta zaana Dison, mi moori ta zaana Olibama. ²⁶ Dison na, lutuunu bizin tis: Emdan, Esban, Itran, mi Keran. ²⁷ Mi Ezer kini na, Bilan, Zaaban, mi Akan. ²⁸ To Disan lutuunu bizin ta Us mi Aran. ²⁹⁻³⁰ Tana zin Or kan merere kizin tis: Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ezer, mi Disan. Zin tina ta tiwe merere pizin wal ki Or. Mi zin tataŋa timender pa urum kizin kizin isu Seir.

Zin king kizin Edom

³¹ Muŋgu, indeeŋe king sa imborro zin Israel zen na, zin king ti ta timborro lele pakaana ki Edom.

³² Bela ta Beor lutuunu i, ni king mataana kana ta imborro lele pakaana ki Edom. Ni kar kini Dinaaba. ³³ Bela imeete, to Zera lutuunu Yobap, ikam muriini. Yobap, ni kar kini Bosra. ³⁴ Yobap imeete, to Usam ikam muriini. Usam imar pa toono kizin Teman. ³⁵ Usam imeete, to Bedat lutuunu Adad ikam muriini. Adad, ni kar kini ta Abit. Ni ziŋan zin wal ki Midian tiporou su lele ki Moap ma ilip pizin. ³⁶ Adad imeete, to Samla ikam muriini. Samla, ni kar kini Masreka. ³⁷ Imbotmbot ma imeete, to Saul ikam muriini. Saul, ni kar kini Reobot. Kar tana igarau pa yok biibi Euprates. ³⁸ Saul imeete, to Akbor lutuunu Bal-Anan ikam muriini. ³⁹ Bal-Anan imeete, to Adad ikam muriini. Adad, ni kar kini Pau, mi kusiini

zaana Meetabel. Meetabel naana Matret, mi tumbuunu moori Me-Zaab.

⁴⁰⁻⁴³ Tana inggi zin merere ta tipet pa Isau: Timna, Alba, Yetet, Olibima, Ela, Pinon, Kenas, Teman, Mibzar, Magdiel, mi Iram. Wal tina ta zin merere ki Edom, mi zin tataŋa timborro toono kizin kizin. Isau popoŋana kini tana, ta tipet ma tiwe wal ki Edom.

37

Yosep miuŋana kini

¹ Yakop, ni itu su toono Kanaan ta muŋgu tamaana Isak iwe leembe mi imbotmbot pa na. ² Ingi Yakop ziŋan lutuunu bizin mbol kizin.

Indeeŋe Yakop lutuunu Yosep ndaama kini irao lamoromata mi ru na, ziŋan toono bizin pakan ta ki Bila ma Silpa na, timborro zin mbili. Mi mbulu kini ta kembei: Sombe toono bizin tikam mbulu ambai som, na ni ilala ki tamaana mi isotartaari pa.

³ Yakop, ni leleene pa Yosep ilip pa lutuunu bizin ta boozomen. Paso, ni iwe kolman mana Rael ipeebe. Tana Yakop iurpe Yosep le mburu molo ta ambaiŋana kat. ⁴ Yosep toono bizin tire kembei taman leleene pa Yosep ilip pizin, tabe tiur ŋgis pini mi tiso sua pini som.

⁵⁻⁷ Mberj ta na, Yosep imiu. To iso pa toono bizin ma iso: “Ai, kelej miuŋana tio ti. Nio aŋmiu be iti tombotmbot ta mokleene a, mi tepezekat mok. To pezekatŋana ta nio tio na, imaŋga ma imender kat, mi pezekatŋan ta niom tiom na, timender papiliu nio tio mi tilek kumbun pa mi titu-undu su toono.” ⁸ Yosep toono bizin tilerj sua tana na, keten malmal pini mi tiso: “Wae! Nu sombe we biibi mi kam peeze piam?” Tana sua kini ta iso pa miuŋana kini na, ikam zin ma keten malmal biibi kat. ✧

⁹ Kaimeer na, imiu mini. To iso pizin ma iso: “Ou, kelej miuŋana tio toro. Aŋmiu be kunuŋ aŋmendernder, mi zoŋ ma puulu mi pitik laamuru mi ta timar ma tiliu yo mi tilek kumbun pio.” ¹⁰ Yosep tamaana ilerj miuŋana tana na, iyaambi mi iso: “Wae! Miuŋana ku tana pareiŋana? Nu sombe nio niamŋan nom bizin, tom bizin, mi tizim ko amap ma amlek kumbuyam pu mi amtu-undu su toono?” ¹¹ Tana Yosep toono bizin keten malmal mi matan mburmbur pini. Tamen tamaana Yakop na, ipo sua tana se ndomoono mi ikamam ŋgar pa.

Yosep toono bizin tikam ngomo pini

¹² Timbotmbot mi Yosep toono bizin tila pa lele ki Sekem be matan pizin mbili ki taman isu tana. ¹³ Aigule ta na, Israel iso pa Yosep ma iso: “O, tom bizin timbotmbot lele ki Sekem mi matan pizin mbili kiti a. Mi nio anso argo u ma la be re zin.” Yosep iso: “O, ambai. Ko arla.” ¹⁴ Tona Israel iso: “La mi lou zin. Ko ziŋan zin mbili timbot ambai, som som? Tonabe miili ma mar mi sotaara yo.” Tana inŋo Yosep ma izem lele keteenŋana ki Ebron mi ila. Iwwa ma ila ipet Sekem, to irru toono bizin. ¹⁵ Mi tomtom ta indeeŋi, to iwi i ma iso: “Ai, nu rru asinŋ?” ¹⁶ Yosep iso: “Nio anrru ator bizin ziŋan mbili tiam. Nu ute zin, som som?” ¹⁷ To tomtom tana iso: “Ai barau, tizem lele tingi kek. Tamen anŋer kembei zin tisombe tila pa lele ki Dotan.” To Yosep, ra, ito toono bizin ma ila, mi indeeŋe zin su lele ki Dotan.

¹⁸ Ni ila igarau toono bizin zen, mi zin tire la pini. To timbuk ka sua be tipuni ma imeete. ¹⁹ Tisombe: “Ou, tomtom ta ipakurkur itunu pa miuŋana kini, ta imar i!” ²⁰ Kozo tupuni mi tupundu i pataaŋa isula yok touŋana tasa. Beso tala ma tamanda iwi iti pini, to toso: “E-e, niam amute i som. Ko buzur saŋsaŋŋana sa ikani? Som ila parei?” Tonabe tombot mi tere: Ko miuŋana kini iur ŋonoono be parei?” ²¹ Tamen Ruben ilerŋ sua kizin tana na, isombe ikamke Yosep. Tana iso pizin ma iso: “E-e, tupuni ma imeete pepe.” ²² Kozo tupundu i sula yok touŋana sa ta imbot lele bilimŋana tingi. Kokena itundu tetege siŋ pini.” Ruben iso sua tina paso, isombe ikamke Yosep pa toono bizin. Beso kaimeer, to imiili mini, mi ikami ma ila ki tamaana mini.

²³ Yosep ila tuŋla ki toono bizin na, tisou i mi tikiskisi, mi tizun mburu kini ambaiŋana na, ma isu lene. ²⁴ To tikami mi tipundu i sula yok touŋana muriini ta. Yok muriini tana na, yok sa ipot pa som. ²⁵ To Ruben izem zin, mi ila iwwa lene. Mi zin pakan na, mbulen su be tikan kini. Som, mi matan ila na, tire wal pakan ki Ismael ta tiwwa ma timar. Wal tana, timar pa lele ki Gileat, mi tisombe tisula pa Aikuptu be tikam ngomo pa koror kizin. Mi kamel kizin na, tiuuzu koror kuzinŋan ta kadon bibip i. ²⁶ Yuda ire wal tana, to isu na iso pa toono ma tiziini bizin ta kembei. Iso: “Kere. Iti sombe

tetege siŋ pa tizindi, ko tarao be tuturke? Mi ko iuulu iti be parei?” ²⁷ Kena tongomooni ila kizin Ismael ta timar i. Kokena itundu tetege siŋ pini. Pa ni sa itinŋan siŋ tamen na.”

²⁸ Zin tilerŋ sua kini tana na, tiyok pa. Tana zin wal ngomo kan ki Midian timar, to Yosep toono bizin timaati ma ise pa yok touŋana muriini tana, mi tingomooni ila kizin Midian pa pat milmilŋan tomoota. To zin Midian tikami ma tisula pa Aikuptu. ☆

²⁹⁻³⁰ Kaimeer to Ruben imiili ma ila yok touŋana muriini tana. Mi ire tiziini imbotmbot som, to leleene isaana kat mi iraaza mburu kini, mi ila ma iso pa tiziini bizin. Iso: “Waii, to ri ta ila lene kek. Inŋi kozo ko anso parei pa tamanda?” ³¹ Tabe tisou to tipun mekmek ta, mi tikam mburu ki Yosep ma titizik sula siŋ. ³² To tikam ma tila ki taman, mi tiso pini ta kembei: “Tomoyam, re mburu ti mi tiiri ten. Ki asinŋ? Ki Yosep tau, som tomtom sa?” ³³ Beso Israel ire mburu na, ikilaala to iso: “Waii, inŋi lutuŋ ri mburu kini tau. Buzur saŋsaŋŋana sa ko ikani kek.”

³⁴ To Yakop itarŋ pa lutuunu. Isu na iraaza mburu kini ila ne, mi iur mburu gabgaŋŋana, mi imbel tingiizi ma molo. ³⁵ Mi lutuunu bizin ta boozomen timar kini mi titoombo be tipotor leleene. Tamen ilerŋ zin som. Itarŋtarŋ mi iso: “Nio ko arŋtarŋtarŋ pa lutuŋ ta kembei ma irao arŋto i ma anŋsula Andewa.” Tana Yakop mataana mbelele lutuunu som. Inoknok tingiizi pini ma imbotmbot.

³⁶ Mi zin Midian kan tila tipet Aikuptu, to tingomoono Yosep ila ki tomtom ta, ni zana Potipar. Mi Yosep iwe mbesoŋo pini. Potipar tina, ni iuluulu king kizin Aikuptu pa uraata kini mi imborro zin menderŋan kini.

38

Yuda mi rwoono moori Tamar

¹ Indeeŋe tana, Yuda izem torŋmatizinŋ kini, mi ila igaaba zin Kanaan mi imbot ki tomtom ta ki kar Adulam, zaana Ira. ²⁻³ Imbotmbot kar Adulam, mi ire Suwa lutuunu moori, to leleene pini. Suwa, ni Israel som, ni Kanaan. Yuda iwoolo moori tana, mi ziru timbotmbot ma moori kopoono, to ipeebe pikin tomooto ta, zaana Er. ⁴ Timbotmbot ma kopoono mini, to

ipeebe pikin tomooto toro, mi ipaata zaana be Onan. ⁵Timbotmbot ma kopoono mini, mi pikin tina tomini, tomooto. Mi ipaati be Sela. Ipeebe isu kar Kezip.

⁶Indeeje Yuda lutuunu mungamunga Er runguunu ki ula kek na, Yuda ikam moori ta pini. Moori tana, zaana Tamar. ⁷Tamen mbulu ki Er ambai pa Merere mataana som. Tabe Merere ipuni ma imeete.

⁸Tona Yuda iso pa lutuunu Onan: “Tutu kiti imbot pataŋa kek. Tana kam kom nooro bekena kam tom le keljana pakan.”

⁹Tamen Onan iute: Sombe ipeebe pikin pakan, nako tikeli som. Ko tikam toono muriini. Tana ziru moori tana tikeene, beso iyamaani to loŋa itatke i pa moori, bekena yok isu lene toono. Kokena ikam toono le keljana. ¹⁰Onan ngar kini tana ambai pa Merere mataana som. Tana ni tomini, Merere ipuni ma imeete. ¹¹To Yuda iso pa rwoono moori ma iso: “Kusim imeete kek. Tana miili ma la ki tomom, mi mbotmbot mi naama lutuŋ Sela. Beso iwe biibi, tona wooli.” Ni iso ta kembena paso, imoto: Kokena lutuunu Sela tomini imeete, kembei ta toono bizin. Tana Yuda iser rwoono moori Tamar ma ila imbot ki tamaana.

¹²Mazwaana moloŋana ri ilae to, Yuda kusiini, ta Suwa lutuunu moori na, imeete. Yuda imbotmbot la baibai pini ma imap, mi mataana mbeleeli, to isombe ila kar Timna, be ire zin wal kini uraata kan. Pa zin tila timbot su lele tana be tipup sipsip kini rumun. Mi toroono Ira, ta ni kar kini Adulam na, isombe igaabi ma ziru tila. Tana ziru timanga mi tiwwa ma tila. ¹³⁻¹⁴Indeeje tana, Yuda lutuunu Sela, ni runguunu ki ula kek. Tamen Yuda ikami ma ila iwoolo Tamar som. Tana Tamar ilej kembei rwoonobi isombe ila kar Timna be ire zin wal ta tipup sipsip kini rumun, to izun mburu ki muungu ma isu lene, mi iru pa mburu toro ramaki kawaala pakaana be izuk mataana pa. To ila mi mbuleene su zaala kwoono ta ila pa kar Enaim na. Pa zaala tina ta ila pa kar Timna na. To imbotmbot mi inaama rwoonobi be imar.

¹⁵⁻¹⁶Yuda ipet mi ire i, to ikam ngar ta kembei: “Wai, moori ti, ko zaala lwoono kana.” Ni ikilaali som paso, Tamar izuk mataana pa kawaala. Tabe Yuda ilae kini, to iso pini ma iso: “Ai. Mar ma ituru talae zaala zilŋaana tingi mungu.” Tamar iso: “Kenako nu kam lej sokorei?” ¹⁷To Yuda iso: “Kaimer to anŋengeere lem mekmek

lutuunu ta ma imar.” Mi Tamar iso: “Ambai. Tamen kam lej koron ku sa ma imar tio ta buri mi anbot raama. Beso ŋengeere mekmek ma imar, to anpimiili. Naso anjute nu ko to sua ku.” ¹⁸To Yuda iso: “Wai, kenako anjam lem sokorei?” Mi ni iso: “Kam lej koron ta kilalan ku imbot se na, ramaki ka wooro mi tete ku ta teege na.” Tana Yuda ikam koron tana ila ki Tamar, to ziru tilae mi imbuuli. ¹⁹To Tamar imanga ma ilae ŋana na, ikinke kawaala ta ipakaala mataana pa na ma isu lene, mi iur mburu muungu kana ila kuliini mini, mi imiili ma ila pa kar.

²⁰Kaimer to Yuda iur mekmek lutuunu ta ila ki toroono Ira, mi ingo i ma ila ki moori tana be ikam koron kini ma imiili. Tamen Ira ila ma indeeji som. ²¹To iwi zin tomtom pakan ki kar Enaim ma iso: “Ou, moori zaala lwoono kana ta mungu imbotmbot su zaala kwoono ti na, ila parei?” Mi zin tisombe: “E-e, moori sa ta kembena imbot ti som.” ²²Tona imiili ma ila isotaara Yuda. Iso: “Anla anru moori tau ma som. Mi anjwi zin wal kar kan na, tiso moori sa ta kembei imbot kar kizin som.” ²³To Yuda iso: “A, koron tio ta moori tinga ikam lene kek. Pa ingi anŋombe anŋengeere le kadoono, tamen ndeeji som. Tonjo pa. Imborene. Kokena wal pakan tiute, to tikam ŋeu piti.”

²⁴Beso puulu tel ilae na, Tamar uruunu imar. Tiso pa Yuda: “Rwom moori ta iwwa lene sorok ma kopoono.” Yuda ilej, to imanga mi kalŋaana ŋerŋer ma iso: “Kala kakami ma kala mat, mi keneeni pa you ma ilane.” ²⁵To tila na, tikam Tamar ma tiyooto ma timar. Tiwwa ma tila, to Tamar ikam sua ma ila pa rwoonobi ma iso: “Nio ti kopon pa tomooto ta koron kini tis. Itum re ten. Asij kilalan kini?” ²⁶Beso Yuda ire na, ikilaala itunu kilalan kini. To iso: “Moori tingi, ni le sosor som. Ina nio sosor tio. Nio be anjam lutuŋ Sela ma iwooli. Tamen anjam som, tanata itunu iru zaala mi ikam mbulu taingi.” Tabe tipasaana Tamar som. Mi kaimer Yuda ila kini mini som.

²⁷Indeeje ta Tamar be ikam tomtom na, pikin boogo timbot lela kopoono. ²⁸Pikin tikamam be tisu na, pikin ta isara namaana ipet mat. To moori ta ipapepe Tamar i, imbit wooro siŋsiŋjana ila pikin tana namaana mi iso: “Pikin mungamunga ta ti.” ²⁹Tamen pikin tana namaana sam lela mini, mi waene isu mungu. Tona moori

ta ipapepe Tamar i iso: “Ingi mbulu ki serseerengana taul!” Tana tipaata pikin zana be Peres. ³⁰ Mana pikin toro ta timbit wooro sijsiengana ila namaana na, isu. To tipaata zaana be Zera.

39

Yosep mi Potipar kusiini

¹Yosep, ni imbotmbot Aikuptu. Pa zin Ismael kan tikami ma tisula, to tingomooni la ki tomtom ta, zaana Potipar. Tomtom tana, ni iuluulu king kizin Aikuptu pa uraata kini, mi imborro zin menderjan kini.

²⁻⁴Yosep, ni Anutu mataana pini mi ikampewe i. Tana koronj ta boozomen ipet ambai men pini. Ni imbotmbot ruumu ki biibi kini Potipar mi ikamam uraata pini, mi Potipar ire kembei Merere imborro i, mi iuluuli be uraata kini iloondo ambai men. Tana Potipar leleene pini, mi iuri be iwe mbesoonjo mataana kana pa ruumu kini, mibe imborro koronj kini ta boozomen. ⁵ Mi indeenje ta Potipar iur Yosep be imborro koronj kini ta boozomen na, Yosep ni ndomoono pa Potipar, tabe Merere ikampe i ma biibi. Mi kamperjana kini imbotmbot se koronj kini ta boozomen: ruumu, mburu, mbili, mi koronj pakan tomini. ⁶ Tana Potipar iur koronj kini ta boozomen ila Yosep namaana be imborro. Mi ni itunu imborro ka kini tabe ikan i.

Yosep, ni karwaanga mi tomtom kaibiim kat. ⁷ Tabe Potipar kusiini mata berber pini to iso: “Ai, mar tio ta murig i.”

⁸⁻⁹ Tamen Yosep ititi, mi iso pini ma iso: “Leŋ! Biibi tio, ni indemeere yo, tabe iur yo be angoro koronj kini boozomen ta imbot ruumu leleene ti. Mi itunu ikam ngar pa kosa sa mini som. Tanata nio anywe biibi pa ruumu ti kembei ta ni itunu. Mi nu itum tamen, ta ni iur mar nio nomonj som. Paso, nu na ni kusiini. Tana nio leleŋ be ankam mbulu sananngana ta kembei som. Pa ina mbulu ambai som pa Anutu mataana.” ¹⁰ Aigule boozomen Potipar kusiini ingonjo Yosep. Tamen Yosep ileŋj som, mi igarau i som.

¹¹ Aigule ta na, Yosep ilela ruumu be ikam uraata kini. Mi mbesoonjo toro sa imbot som. ¹² To Potipar kusiini imar na, iyasaara lae pa mburu ki Yosep mi iso: “Mar ma ituru tekeene lak!” Tamen Yosep izem mburu kini ma imbot, mi iko ma ipera

mat. ¹³ Beso moori ire Yosep izem mburu kini ma imbot, mi iko ma ila lene kek na, ¹⁴⁻¹⁵ iboobo zin mbesoonjo pakan ma timar. To iso: “Ai, kere koronj tis. Iburu komboono ta kusig ikami ma imar kiti i, ni le nger pio som. Mi iso imar be imbuulu yo. Mi nio kaljonj sanaana, to imoto na iko sorok mi izem mburu kini tis.”

¹⁶ Iso ta kembei making, to iur mburu ki Yosep ilae, mi inaama kusiini Potipar be imar, to iso i pa. ¹⁷⁻¹⁸ Potipar imar na, kusiini ingal sua pa Yosep. Iso: “Ai, Iburu komboono ta nu ngiimi i piti na, ni le nger piti som. Mi iso imar be imbuulu yo. Tamen nio anyak mi anboobo zin wal, to imoto kana mi izem mburu kini isu kumbuj uunu, mi iko ma ipera mat. ¹⁹ Ina mbulu ki mbesoonjo ku tau.” Potipar ileŋj ma keteene malmal biibi kat. ²⁰ Tana ikam Yosep mi iuri lela ruumu sanaana ta king kizin Aikuptu iurur zin tomtom lelala pa i.

Yosep imbotmbot lela ruumu sanaana leleene

²¹ Yosep imbotmbot lela ruumu sanaana leleene. Tamen Merere izemi som. Ni mataana pini mi iuluuli. Tabe mborongan ki ruumu sanaana, leleene ambai pa Yosep. ²² Mi iuri be imborro waene bizin pakan ta zigan timbotmbot lela ruumu sanaana i, mi mataana pa uraata ta boozomen. ²³ Merere ilae ki Yosep mi iuluuli, tana uraata kini iloondo ambai men. Tabe menderjan ta imborro ruumu sanaana na, ikam ngar pa uraata ta Yosep imborro na som. Pa koronj ta boozomen ilonloondo ambai men. ²⁴

40

Yosep ipeeze miunjana kizin mbesoonjo ru ki king

¹ Timbotmbot ma kaimer to, mbesoonjo ru ki king tikam sanaana pini. Mbesoonjo ru tana, ta ni imborro uraata ki yok baen, mi toro ni imborro uraata ki narabu urperjana. ²⁻³ Mbesoonjo ru tana tikam na king keteene malmal kat, tana ni iur zin lela ruumu sanaana leleene. Mi ruumu sanaana tana na, biibi kizin menderjan ta imborro. Mi Yosep tomini, ni imbotmbot lela ruumu ta tina. ⁴ Tana biibi iur wal ru tana ila Yosep namaana be mataana pizin mi imborro zin.

⁵ Ziru timbotmbot lela ruumu sanaana mi mberj ta na, ziru mi timiu. Mi miunjana

☆ 38:29: Mt 1:3; Lu 3:33

☆ 39:12: 1Kor 6:18; 2Tim 2:22

☆ 39:23: Mbo 1:3

kizin kan un ndelndelɲa. ⁶Mankwoono na, Yosep imar kizin. Mi ire zin na, kembei ziru lenen ipata ma timbotmbot. ⁷Tabe iwi zin na iso: “Nio aɲre yom kembei leleyom ipata. Parei, patanjana sa?”

⁸Ziru tisu mi tiso: “Wai, mberji niamru amiu. Mi tomtom sa irao be ipeeze mi-ujana tiam un na som.” To Yosep iso: “Ina ŋonoono. Pa iti tomtom na, tarao som. Anutu itutamen ta irao. Ambai. Koso yo pa miujana tiom mi aɲleɲ.”

⁹Tona mbesooŋo ta imborro uraata ki yok baen na, iso Yosep pa miujana kini. Iso: “Nio aɲmiu be aɲre ke baen ta imender su kereɲ uunu. Ke tina namaana tel. ¹⁰Mi ruunu perper, to loɲa men mi ka aigau ipet ma iruɲ mi ŋonoono. ¹¹To nio kunuɲ i, aɲsu to aɲkam ŋonoono pakan, mi aɲpiizi sula mbooro ki king ta aɲtektege na, mi aɲkam ma aɲla mi aɲsara la kini.” ¹²Yosep ileɲ, to iso pini ta kembei. Iso: “Miujana ku tana na, ka uunu ta kembei: Ke baen ta namaana tel, ina ise ki aigule tel. ¹³Tana aigule tel ilae, to king ko ikampe u mi iuru be kam uraata ku mini. Mi nu ko mboro yok baen, mi liɲ sula mbooro kini mi sara la kini ma iwin, kembei ta mungu kamam pini na. Tana molo som, to nim ise mini. ¹⁴Mi leɲ. Sombe mboti ku ambai mini, to motom ingal yo mi muɲai yo, mi sotaara king pa patanjana tio ti. Naso uulu yo be aɲzem ruumu sanaana ti mi aɲyoto. ¹⁵Pa nio aɲkam sosor sa tabe tiur yo lela ruumu sanaana pa na som. Mi itur leleɲ mi aɲmar lele tingi som. Nio aɲbot su lele kizin iburu mi tikam yo sorok, ta aɲmar aɲpet lele ti.”

¹⁶Mbesooŋo ta imborro uraata ki narabu urpejana na, ileɲ Yosep ipeeze waene miujana kini ka uunu ma ambai men, to imanga mi iso pini ma iso: “Wai, mi nio ti aɲmiu tomini. Miujana tio na ta kembei: Nio kunuɲ i, aɲkuundu kiri tel. Mi narabu tisula ma bokbok. ¹⁷Mi kiri ta imbot se kor na, narabu matakija tisula be aɲkam pa king be ikan. Tamen man tirie na timar, to tikanan narabu ta imbot sula kiri tana.” ¹⁸Yosep ileɲ, to iso pini ta kembei. Iso: “Miujana ku tina na, ka uunu ta kembei. Kiri tel na ise ki aigule tel. ¹⁹Tana aigule tel ilae, to king ko imbit ngurem mi mbiɲbiɲ sala ke. Mi man ko timar ma tikan mozom.”

²⁰Sua ki Yosep tana na, iur ŋonoono. Indeeɲe aigule iwe tel pa na, king ikam kini

biibi be mataana ingal mberji kini ta naana ipeebe pa na. Tabe iboobo wal boozomen tau timborro uraata kini na ma timar. Mi iboobo mbesooŋo ta imborro yok baen na, ziru mbesooŋo toro ta imborro uraata ki narabu urpejana na, ma timar tomini. Ziru tiyoto pa ruumu sanaana ma timar tipet kini, to ni ipamender zin la iwal matan. ²¹Mi iur tomtom ta imborro yok baen na, ma imiili mini pa uraata kini be ilij ka baen isula mbooro kini. ²²Mi ni tau imborro uraata ki narabu urpejana na, king iso pizin wal be timbit ngureene mi imbiɲbiɲ sala ke. Tana uraata ta ipet na, ina itop la Yosep kaljaana men. ²³Tamen tomtom ta imborro yok baen na, mataana ingal Yosep som. Mataana mbeleeli.

41

Miujana ki king ki Aikuptu

^{1,2}Ndaama ru imap, mana king ki Aikuptu imiu. Imiu be kunuunu imendernder la yok Nil kezeene, mi ire makau tumkatɲan lamata mi ru per ma tise pa yok, mi tikanan pespeeze la yok kezeene. ³Molo som na, makau lamata mi ru tomen, ta korɲorɲ mi runggun sananjan na, per ma tise pa yok. To tikoɲuru zin makau tumkatɲan tina ma tila. ⁴Tila ma tuɲla ki waen bizin, to timanga mi tiwon zin ma timap. Tana king imiu ta kembei, to ipol ma imanga.

⁵To isu ikeene na imiu mini. Mi ire yagoɲ ŋonon ndinjan lamata mi ru ta timbot la kiini tamen. ⁶Molo som na, yagoɲ ŋonon lamata mi ru tomen tipet la kiini tana tomini. Mi yagoɲ ŋonon tina, mbinbingan. Pa miiri bayoujana ta imar pa lele bilimjana mi iwilaala zin, tabe titum som. ⁷To yagoɲ ŋonon mbinbingan tina tiwon yagoɲ ta ŋonon ndinjan na, ma murin bilim. Tana king imiu ta kembei, to ipol ma imanga. Mataana ito miujana kini ma ila, to iso: “Wai, a ingi sa miujana toro na!”

⁸Mankwoono na, king ikam ngar boozo pa miujana kini. Tana ikam sua ma ila pizin tomtom naboroujan mi zin tomtom ngarjan ta boozomen ki Aikuptu ma timar. Timar ma tipet kini, to ipit miujana kini pizin ma tileɲ, mi iwi zin be tipeeze kan un pini. Tamen tomtom kizin tasa irao be ipeeze som.

⁹Tana tirru zaala pa ma timbotmbot, mi mbesooŋo ta imborro yok baen na,

mataana la pa Yosep. To isu mi iso pa king. Iso: “O king, koozi motorj ingal sosor tio ta. ¹⁰ Mungu niamru mbesoorjo ku toro ta imborro narabu urpejana na, amkamu ma ketem malmal. Tana nu ur yam ma amlela ruumu sanaana leleene ta biibi kizin menderjan imborro na. ¹¹ Ambotmbot tana mi mberj ta na, niamru amiu. Mi miujana tiam tana, kan un ndelndelja. ¹² Mi ruumu tana na, nangarj lburu ta, ni mbesoorjo ki biibi kizin menderjan, ta niamjan ambotmbot. Niamru amiu, mana amso i pa miujana tiam, mi ni ipeeze kan un ma amlerj. ¹³ Mi sua kini iur jonoono. Nu ur yo ma anjmiili mini pa uraata tio, mi waerj na, nu yembut ngureene mi imbinbinj sala ke.”

¹⁴ Tona king iur sua be loja mi tikam Yosep ma iyooto pa ruumu sanaana mi imar kini. Tana tiurpe Yosep runguunu, mi ikeli pa mburu popojana, mana ila ipet king mataana. ¹⁵ Ila, to king iso pini na iso: “Ai, nio ti anjmiu ma tomtom tasa irao be ipeeze miujana tio kan un som. Mi tiso pio ta kembei: Nu sombe lerj miujana ki tomtom sa, na rao be peeze ka uunu.”

¹⁶ Yosep ipekel kaljaana ma iso: “Nio na, anrao som. Mi Anutu, ni imbotmbot. Ni irao be ipeeze miujana ku tana, mi iso u pa zaala tabe mbot ambai.” ¹⁷ Tana king iso pa Yosep ta kembei. Iso: “Nio ti anjmiu be kunurj anmendernder la yok Nil kezeene, ¹⁸ mi anje makau tumkatjan lamata mi ru ta rungun ambaimbaijan na, per ma tise pa yok mi tikanan pespeeze la yok kezeene. ¹⁹ Mi molo som na, makau lamata mi ru tomen, ta korjkorj mi rungun sananjan na, per ma tise pa yok. Ta mungu mi imar na, anje makau sananjana sa ta kembei isu lele ti na som. ²⁰ To zin makau ta rungun sananjan mi korjkorjan na, tila ma tiwon zin makau tumkatjan ta tise mungu na, ma timap kat. ²¹ Mi tamen kopon iputput som. Tana tomtom sa irao be iute kembei tikan zin makau tumkatjan tana na som. Pa rungun raraate kembei ta mungu na. Anje tana, to anpol ma anmanga. ²² Mana anjsu ankeene mini, to anje miujana toro. Anje yagorj jonon lamata mi ru ta rungun ambaimbaijan mi ndinjan na, timbot la kiini tamen. ²³ Mi molo som na, yagorj jonon lamata mi ru tomen tipet la kiini tamen ta tana. Mi yagorj jonon tina, mbinbinjan. Pa miiri bayoujana, ta imar pa lele

bilimjana mi iwilaala zin. Tabe ikam ma titum som. ²⁴ To yagorj jonon mbinbinjan tina tiwon yagorj ta ndinjan na, ma murin bilim. Miujana tio ru tina tikam na ngarj tio ikankaana. Tana anjo sua ma ila pizin wal naboroujan be timar ma tipeeze kan un pio. Tamen kizin tasa irao som.”

²⁵ Yosep ilerj miujana ru tana makirj, to iso pa king ma isombe: “Miujana ku ru tana na, un raraate. Ingi Anutu ipatoorjo pa mbulu tabe ikam ma ipet i. ²⁶ Makau lamata mi ru ta rungun ambaimbaijan, mi yagorj lamata mi ru ta jonon ndinjan, ina iwe kin pa ndaama lamata mi ru. Tana miujana ku ru tana na, kan un raraate. ²⁷ Mi makau lamata mi ru, ta korjkorjan mi rungun sananjan mi tipet pa kaimer na, ta kem-bena. Imender pa ndaama lamata mi ru. Mi yagorj jonon mbinbinjan lamata mi ru ta miiri bayoujana imar pa lele bilimjana ma iwilaala zin na, ina tomini imender pa ndaama lamata mi ru. Ndaama lamata mi ru tana na, peteele biibi ko isu. ²⁸ Ina kembei ta anjo na. Ingi Anutu ipatoorjo pa mbulu tabe ikam ma ipet i. ²⁹ Ingi ko mai ambaijana kat ipet pa toono ta boozomen ki Aikuptu ma irao ndaama lamata mi ru. ³⁰⁻³¹ Tamen kaimer na, peteele biibi ko isu lele tiom, mi imbot ma irao ndaama lamata mi ru tomen. Peteele tabe ipet i, ko sorok som. Ko sananjana kat. Tana ko ikam zin tomtom ma matan mbelelele kat mai ambaijana ta mungu ipet na. Paso, peteele tana ko ipasaana kat yom. ³² Anutu, ngarj kini imbol kat be molo som to ikam mbulu tana ma ipet. Tanata ikamu ma re miujana ru ta kan un raraate na.

³³ Tana ambai be re tomtom ngarjana tasa ta irao kat pa peeze kamjana na, mi uri be imboro toono biibi ki Aikuptu. ³⁴ Mi ur zin menderjan pakan ma tikot toono tingi, be tiuuli pa uraata. Beso ndaama lamata mi ru tabe mai ambaijana ipet pa i, to zin tiur kini pakan ilalae bekana imboro yom pa kaimer. Kozo tikam mbulu ta kembei: Tipeete kini ma iwe pakaana lamata, to pakaana ta na tiurur lae. ³⁵ Tana ndaama lamata mi ru tabe mai ambaijana ipet pa i, na zin menderjan tana ko tiyogegeege kini, mi tiluplup lela diditu ku boozomen ta timbot pa kar bibip ki Aikuptu na. ³⁶ Naso kini tana isaaja yom pa peteele biibi tabe ipet pa ndaama lamata mi ru i. Kokena peteele ipasaana kat yom ma kemetmeete.”

³⁷ King zijan zin wal ta timborro uraata kini na, tilej sua ki Yosep na, lenen pa.

³⁸ Tabe king isu mi iso pizin. Iso: "Ai, tomtom tingi, ni Anutu bubujana imbotmbot raami mi ikamam peeze pini. Ko tarao be tendeeje tomtom toro sa ta kembei? Som."

³⁹ To iso pa Yosep ma isombe: "Nu ta Anutu ikam ngar pu mi iso u pa koronj taing. Tana ko irao andeeje tomtom toro sa tau ngar kini kembei ta nu na som. ⁴⁰ Tana ko anjuru be kam peeze pa toono ta boozomen ki Aikuptu. Wal tio ta munjaana men ko tilej la kaljom mi tito. Mi nio iturj tamen kat, ta ko anjwe biibi pu."✠

⁴¹ Tona iso Yosep ta kembei: "Koozi nio anjuru be kam peeze pa toono ta boozomen ki Aikuptu." ⁴² To izun kukuugu kini ta kilalan kini imbot se na, mi iur la Yosep namaana lutuunu. Mi ikam mburu ngeezegan kat ma izeebi pa, to iur natabu milmiljana ila Yosep ngureene. ⁴³ Mi ikam karis kini ta ambaijana na ma iwe Yosep lene be iwwa pa. Beso Yosep ila na, zin menderjan ki king timurmuungu pini mi tiboboobo ta kembei: "Koko pa zaala. Pa ingi biibi ta ima il!" King ikam ta kembena, bekena wal ta boozomen ki Aikuptu tiute ta kembei: Yosep, ni iwe biibi pizin kek. ⁴⁴ Mi king iso pa Yosep mini ma iso: "Jonoono, nio king ki Aikuptu. Tamen koozi mi ila na, zin tomtom ki Aikuptu ko irao tikam koronj sa pa zitun ngar kizin mini som. Bela nu yok pizin mungu, tona tikam."

⁴⁵⁻⁴⁶ To king ipaata pisis Zapenat-Panea ise ki Yosep. Mi ikam Potipera lutuunu moori Asenat ila kini be iwooli. Potipera tana, ni patoronjana ka tomtom ki kar On.

Indeeje ta Yosep ndaama kini irao to-moota laamuru na, imanga pa uraata ta king kizin Aikuptu iuri pa na, mi iwwa pa lele ta boozomen ki Aikuptu be itirtiiri uraata.✠ ⁴⁷⁻⁴⁸ Ndaama lamata mi ru ta mai ambaijana ipet na, kini boozo indomdom ma izee pa toono, mi Yosep iyogegeege ma iurur lae zin diditu ta timbot pa kar bibip ki Aikuptu na. Ni ikamam pa kar bibip tatanja ta kembei: Kini ta ise koloujana pa kar biibi tasa, ina ni iur lela diditu ta imbotmbot la kar tana. ⁴⁹ Tana Yosep ilup kini mi indoundou ma zazajana kat, kembei magargaara ki tai. Tabe tirao be tinin som. Pa kini isu ma isaana.

⁵⁰ Yosep kusiini Asenat, ta Potipera lutu-unu moori na, ipeebe pikin ru pa Yosep, mana peteele ipet. ⁵¹ Pikin mungamunga na, Yosep ipaata zaana be Manase. Pa iso: "Anutu ikam yo ma motorj mbeleele patanjana tio mi wal tio kek." ⁵² Mi pikin toro ta iwe ru pa na, Yosep ipaata zaana be Eparaim. Pa iso: "Nio anjotmbot lele tingi mi andeeje patanjana boozo. Tamen Merere ikam lej pikin ru isu lele tingi."

⁵³⁻⁵⁵ Ndaama lamata mi ru ta mai ambaijana ipet su Aikuptu na imap, tona ndaama lamata mi ru ki peteele ipet. Ito sua ki Yosep. Mi peteele tana biibi kat. Isu lele ta boozomen. Mi zin Aikuptu men, ta kan kini imbotmbot. Tamen kaimer na, zin tomini tiyamaana peteele tana. Tabe titanroro king pa kan kini. Mi king iso pizin ma iso: "Kamar tio pepe. Kala ki Yosep. Mi sombe ni iso parei piom, na kelej la kaljaana."

⁵⁶ Indeeje peteele tana iwe biibi kat pa lele ta boozomen ki Aikuptu, tona Yosep ikaaga diditu kan kataama mi iyok pizin be tingiimi kan kini. Pa peteele tana ipasaana kat toono ki Aikuptu. ⁵⁷ Peteele tana isu toono ki Aikuptu men som. Irao pa toono ta boozomen. Tana karkari ta boozomen timarmar Aikuptu be tingiimi kan kini la ki Yosep. Pa peteele tana sorok som.✠

42

Yosep toono bizin tisula pa Aikuptu be tingiimi kan kini

¹ Yakop imbotmbot toono Kanaan, mi ilerj kembei kini imbotmbot Aikuptu a. Tabe isu mi iso pa lutuunu bizin ma iso: "Ai, parei ta niom kapargedgeede yom ma kombotmbot? ² Nio anlej kembei kini imbotmbot Aikuptu a. Kamanga ma kusula be kingiimi kanda kini. Kokena temetmeete."✠

³ To Yosep toono bizin laamuru tiurpe mburu kizin, mi timanga be tisula pa Aikuptu. ⁴ Tamen Yosep tiziini Benyamen na, Yakop iruuti ma imbot. Paso, ni kopoono rru pini: Kokena ni ila ma indeeje patanjana ma ingi. ⁵ Tana Yakop lutuunu bizin zijan zin wal pakan tipa ma tisula pa Aikuptu be tingiimi kan kini. Pa peteele biibi tana isu toono Kanaan tomini.

⁶ Mi indeeje tana na, Yosep ikamam peeze pa toono ki Aikuptu. Tabe zin karkari

boozomen ta timar Aikuptu be tingiimi kan kini na, tilala kini. Tana Yosep toono bizin timar, to zin tomini tila ma tipet kini, mi tilek kumbun pini. ⁷Yosep ire zin na, ikilaala zin kek. Tamen iswe itunu pizin som. Ikam mbulu kembei ta ni tomtom ndeljana i. Mi ipakej kumbun pa sua nasasaarajana ma iso: “Ai, niom so kar i? Ingi kakam so?” Mi zin tiso: “Niam ambot toono Kanaan, mi amar be amgiimi koyam kini.”

⁸Yosep, ni ikilaala toono bizin. Tamen zin na, tikilaali som. ⁹To ni mataana ila pa miujana kini ta mungu ire na, mi iso: “Wa, niom tina sa pautu na. Niom kamar be kitiiri toono tiam mibe kuute pakaana ingoi ta irao pa malmal som i.”[☆] ¹⁰Zin tipekel kaljaana ma tiso: “E-e, biibi tiam, kembena som. Niam mbesoorjo ku. Mi ingi amar be amgiimi koyam kini men. ¹¹Niam ta boozomen ti, tomoyam ta. Pautu sa imbot raama yam som. Sua ta niam amso u i, njonoono men. Pakaamjana som.”

¹²Tamen Yosep iso: “Som. Niom kamar be kitiiri toono tiam, bekena kuute pakaana ingoi ta irao pa malmal som i.”

¹³To zin tipekel kaljaana ma tiso: “Biibi, niam ti, tomtom ta lutuunu bizin. Mungu na, niam pikin tomooto laamuru mi ru. Tamen tiziyam ta, ni imbot mini som. Mi tiziyam toro, ta kaimernjana i, ni ziru tomoyam timbotmbot su lele Kanaan a.”

¹⁴Tamen Yosep iso pizin mini ma iso: “Sua ta arjo na. Niom pautu tau. Tana arjo sua mboljana piom pa king ki Aikuptu zaana ta kembei: ¹⁵⁻¹⁶Sombe tiziyom kaimernjana tana imar ipet tio som, inako arjem yom ma kala pa kar tiom mini na som. Tana korjo tomtom tiom tasa ma ila be ikam tiziyom tana ma imar. Mi niom pakan, nako kamap ma kelela ruumu sanaana mi kombotmbot. Mi ko ajre ten: Sua tiom njonoono, som som? Miombe som, na arjo kat pa king zaana ta kembei, niom tina pautu tau.” ¹⁷Ni iso sua tana makij, to iur zin ma tilela ruumu sanaana leleene ma timbot irao mberj tel.

¹⁸Mberj tel tana ilae, to Yosep iso pizin ma isombe: “Kelerj. Nio ti, ajmoto Anutu tomini. Tana ko arjur leyom zaala toro. Zaala tingi,ombe koto, inako kemetmeete som. ¹⁹Zaala ta kembei: Niomombe kapakaam yo som, mi koso sua njonoono men, nako tomtom tiom tasa imbot lela

ruumu sanaana leleene. Mi niom pakan na, kingiimi koyom kini, mi kakam ma kimiili ma kala kizin wal tiom tau timbot njoobo na. ²⁰Tonabe kakam tiziyom kaimernjana tau ma imar tio. Naso ajute kembei sua tiom njonoono men, mi niom kemetmeete som.”

Zin tilerj sua kini tana na, tiyok pa. ²¹To timanga mi tiparzzo sua pizin. Tiso: “Njonoono kat. Sosor ta takam pa tizindi Yosep, ta koozi indeerje iti i. Pa iti takam patajana pini, mi ni itajrroo iti be tumunjai i, tamen telerj som. Tanata koozi tendeerje patajana i.” ²²Mi Ruben iso pizin ma iso: “Lak, koronj ta nio arjo piom be kapasaana tizindi pepe. Tamen niom kelerj la sua tio som. Tanata koozi sirj kini ise kiti i.” ²³Zin tizzo sua tana na, tiute tau Yosep ilerjlerj zin i som. Paso, ni ikamam kembei tau ni ilerj kaljan som, mi izzo sua pizin ila ki tomtom toro ta itortooro kaljan i. ²⁴Ni ilerj zin na, leleene tijisjiizi. Tana itoori ma kereene ila ndel mi itarj, tona itoori, mi iso sua pizin mini. To iso pizin menderjan ma tipo Simion namaana la toono mi tiziini bizin matan, mi tikami ma tila.

²⁵Yosep imanga to iur sua pizin mbesoorjo kini be tizeebe zin gomsaaba ki toono bizin pa kini ma bokbok, mi tipimiili pat kizin ma tiur sula gomsaaba kizin tatana mini. Mi tikam kan kini mazeene be iulu zin pa zaala. Tana zin mbesoorjo tila ma tikam kembei ta ni iso na.

²⁶To Yosep toono bizin tiur kini mi mburu kizin isala dorjki kizin mi tila len. ²⁷Tiwwa ma tila mi tipet lele tabe tikeene pa i, to tomtom kizin ta ikaaga gomsaaba kini be ikam dorjki kini ka kini sa ma ikan. Beso mataana isula na, ire pat kini milmiljan imbotmbot se gomsaaba kwoono. ²⁸To iso toono ma tiziini bizin pa ma iso: “Wael Kamar ma kere. Pat tio, ta tipimiili mini il!” Tabe keten ikam kerj, mi timoto kan ma tiso: “Wai, parei ta Anutu ikam piti ta kembei?”

²⁹Timiili ma tila tipet ki taman Yakop ta Kanaan a, to tiso i pa mbulu boozomen ta ipet pizin isu Aikuptu na. ³⁰Mi tiso: “Biibi ki toono kizin Aikuptu iso sua nasasaarajana piam ma isombe niam amla be amreut zin pa toono kizin. ³¹Mi niam amso: ‘E-e, niam ti pautu som. Niam tomtom ki sua njonoono men. ³²Niam ti tomoyam tamen. Mungu

na, niam laamuru mi ru. Tamen tiziyam ta, ni imbot mini som. Mi tiziyam toro, ta kaimernjana i, ni ziru to moyam timbotmbot ta Kanaan a.’

³³To biibi tana isu na iso piam ma isombe: ‘Kena kezem tomtom tiom tasa ma ni-amru ambotmbot, mi niom pakan kakam kini pa wal tiom mi kimiili ma kala. Kokena petel zin. ³⁴Mi so kimiili mini, to niomnjan tiziyom ta kaimernjana na kamar. Naso anjute niom pautu som, mi sua tiom nonoono. Tonabe anjem tojmatizij tiom tana ma imiili ma ima tiom mini. Mi anjok piom be kapa sorok pa lele tingi mi kakam mburoonjo pa.’”

³⁵Tiso sua makin, mi tikam gomsaaba kizin be tilij kini isu pa. Beso matan su na, zin ta boozomen mi tire pat milmilnjan imbot lela gomsaaba kizin kizin. Zijan taman tire ta kembei, to keten ikam ker mi timoto kan biibi kat. ³⁶To taman Yakop isu mi iso pizin ma iso: “Niom ti kakam yo ma anjwe maandabi kek pa lutuñ bizin ru, Yosep mi Simion. Mi koozi kosombe kakam Benyamen tomini ma izem yo? Patanjana ize tío ta ize tío men i.”

³⁷Tona Ruben iso pini ma iso: “Taman, ndemeere yo be anjam Benyamen ma ni-amru amla. Ni ko imiili ma imar mini. Mi sombe som, nako rao pun lutuñ bizin ru ma timeete be tikoti.” ³⁸Yakop iso: “Ina som. Lutuñ ti ko irao niomnjan kala na som. Pa toono, ta imeete kek. Mi ingi ni itutamen ta imbotmbot i. Sombe ila ma patanjana sa indeerji isu zaala lwoono, na patanjana tana kola ipun yo ma anjmeete. Pa ingi anjwe kolman kek.”

43

Yosep toono bizin zijan Benyamen tisula mini pa Aikuptu

¹Mazwaana tana, peteele biibi imbotmbot men toono Kanaan. ²Tana Yakop zijan wal kini tikan kini ta tingiimi su Aikuptu na ma imap, to iso pa lutuunu bizin be tisula ma tingiimi kan kini mini. ³Tamen Yuda imanja mi iso: “Taman, sua ta amso u kek. Biibi kizin Aikuptu iur sua mboljana piam, be sombe amkam tiziyam ti ma niamnjan amla som, nako amrao ampet kini mini na som. ⁴Tana sombe yok pini be niamnjan amla, nako amsula ma anjiimi kanda kini mini. ⁵Mi sombe som, inako som. Pa biibi tana iso piam ta kembei: Sombe amkam

tiziyam ma niamnjan amla som, nako amrao ampet kini mini som.”

⁶Yakop ilerj, to iyaamba zin. Iso: “Niom tina, parei ta keswe tiziyom ila ki biibi tana? Ina kakam patanjana biibi pio.” ⁷Mi zin tipekel kaljaana ma tiso: “Mi tomtom tana, ni iwisese yam pa wal kiti tau. Iso: ‘Tomoyom imbotmbot men, som imeete kek? Mi tiziyom toro sa imbotmbot, som som?’ Tabe niam ampekel wijana kini men. Mi ngar kini tau isombe niam amkam tiziyam ti ma niamnjan amsula, ina niam amute?”

⁸To Yuda isu mi iso pa tamaana Israel. Iso: “Taman, kam tiziyam tana imar, to niamnjan ko amanja ta buri mi amsula ma amgiimi kanda kini. Kokena itijan tumbum bizin temetmeete. ⁹Nio anjuk sua pu ta kembei: Nio ituñ ko motorj pini ma irao anjuri ma imar ku mini. Mi sombe imar kerem uunu mini som, inako iwe lerj uunu mi anjbadbaada ka patanjana ma irao anjmeete. ¹⁰Re! Sombe yalele yam som, so ingi amsula ma amili mini pa ru sa kek.”

¹¹Tana taman Israel iyok, mi iso pizin ma iso: “Ambai. Kala. Mi kakam toono tingi ka kororj ambaimbainjan pakan kembei ngere kuzinjan, kanjar, bigil suruunu ma kororj ma isula gomsaaba tiom, mi kakam ma kusula be kakam pa biibi tana. ¹²Mi kakam pat milmilnjan pakan tomini be igaaba mungujana ta tiur sula gomsaaba tiom ma imiili na. Pat mungujana tana na, kakam ma imiili ma ila kizin mini. Pa ina, ko zin matan kankaana ma ingi, ta tizeebe sorok sula gomsaaba tiom. ¹³Tana kakam tiziyom ri ti, mi kamanga ta buri ma niomnjan kusula ki tomtom tana. ¹⁴Anutu mbura keskeezejana, ni itunu ko ikam tomtom tana ma imunaj yom, mi iyok piom be kakam Simion mi tiziyom ti ma niomnjan kimiili mini. Mi sombe som, mi anjwe maanda mini, inako kena.”

¹⁵To timanja mi tikam zin kororj tabe tipomoozo biibi ki Aikuptu pa na, ramaki pat mungujana mi popojana, to zijan Benyamen timanja ma tisula Aikuptu ma tila tipet ki Yosep. ¹⁶Yosep ire zijan Benyamen timar, to iso pa mbesoonjo ta imborro ruumu kini na, ma iso: “Kam zin wal tingi ma tila ruumu tio. Mi pun mbili tasa ma urpe be niamnjan amkan pa aigule palakuutu.” ¹⁷Tana mbesoonjo ito Yosep kaljaana, mi ikam Yosep toono bizin mi tiziini ma tila

pa ruumu kini. ¹⁸ Tiwwa ma tila mi tipet Yosep ruumu kini, to keten ikam kej, mi timoto kan ma tiso: “Wai! Pat ta tipimiili sula gomsaaba kiti, ta ko lende sua pa i. Uunu tina ta ko tikam ti ma tala ruumu kini pa i. Ingi ko timanga piti, mi tikam ti ma tewe mbesoorjo kini, mi tiyo dojki kiti tomini ma tiwe lene.”

¹⁹ Beso tila ma tigarau pa kataama kwoono, to tiso pa mbesoorjo ki Yosep ta mataana pa ruumu na. ²⁰⁻²² Tiso: “Ai biibi, irao amso sua ri pu mungu? Niam ti amsu lele tingi ma amgiimi kini pa ta kek. Tamen amiili ma amla mi ampet lele tabe keteyam su pa i, to amkaaga gomsaaba tiam na, amre pat tiam ta boozomen imbotmbot sula. Mi niam amute som, ko asij ta ipimiili pat tiam mini? Tana koozi amsombe ampimiili pat mungugana tana ma ima tiom mini. Mi amar raama tiam poponana tomini be amgiimi koyam kini mini.” ²³ Tamen mbesoorjo iso pizin ma iso: “A kakam ngar boozo pa pepe. Pat tiom ta mungu kakam ma imar na, nio anjam kek. Anutu tiom tau tomoyom imbesmbeeze pini i, ta ko ipimiili pat tana ma isula gomsaaba tiom mini.” Zigan tiso sua ma imap, to mbesoorjo ila ma ikam Simion, mi iuri la kizin mini. ²⁴⁻²⁵ To ikam zin ma tilela ruumu, mi ikam yok be tinguuru kumbun pa, mi iputu zin dojki kizin. Mi iso pizin ta kembei: Aigule palakuutu to zigan biibi kini Yosep tikan kini. Tana zin tiurpe korog ta tisombe tikam pa Yosep na, mi tinamnaami.

²⁶ Aigule palakuutu, ma Yosep imar ilela ruumu, to tikam korog kizin pini, mi tilek kumbun mi tituundu pini. ²⁷ Mi Yosep iso sua luumugana pizin mi iwi zin ma iso: “Parei, tomoyombi ta mungu koso yo pini na, ni imbot ambai, som som? Imeete kek, som imbotmbot men a?” ²⁸ Zin tipekel kaljaana ma tiso: “Niam tomoyam ta nu mbesoorjo ku i, ni imbotmbot a. Mete sa ikami som. Ni imbot ambai.” To tilek kumbun mi tituundu pini mini. ²⁹ Yosep mataana ila na, ire tiziini Benyamen ta ziru nan tamen na, to iso pizin: “Tiziyom ta mungu koso uruunu pio na, to ta tina?” To iso pini: “Aa lutuj, Anutu ko ikampe u.” ³⁰ Iso ta kembei, mi leleene isaana kat pa tiziini tau, ma rimen mi itaj su keren uunu. Tabe loja men, mi izem zin ma ila pa ruumu leleene toro mi itaj. ³¹ Itaj makin, to inguuru mataana, mi iyaraama itunu mi

ila ipet kizin mini. To iso pizin mbesoorjo be tikam kini ma imar.

³² Tikam kini ma imar, to tiur Yosep kana isala mbalia ta, mi toono bizin ma tiziini kan isala mbalia toro, mi zin Aikuptu tabe zigan tikan i, na kan isala mbalia toro. Pa mbulu kizin Aikuptu imbot pataanga kek. Irao zigan zin Iburu tikanan kini ila mbata na som. Pa mbulu ta kembei na, zin Aikuptu kan lenen pa ri sa som kat. ³³ Mi tiur Yosep toono bizin mi tiziini ma mbulen isu mbalia, mi tiur zin ma tiparto zin raraate kembei ta nan bizin tipeebe zin na. Mungamunga imuungu, to ila ila ma nangarj kaimernjana kat. Tabe Yosep toono bizin ma tiziini matan parngal zin mi lenen iurur. Pa tikamam ngar pa ma tirao som. ³⁴ Indeeje ta zin mbesoorjo tingal Yosep toono bizin mi tiziini kan kini na, Benyamen, ni ikam pakaana biibi ta ilip kat pa toono bizin. Tana Yosep zigan toono bizin ma tiziini tikan ma tiwin ma lenen ambai.

44

Mbooro ki Yosep imbirizi

¹ Tikan ma imap, to Yosep iso pa mbesoorjo kini ta imborro ruumu kini na. Iso: “Zeebe gomsaaba kizin wal tana pa kini ma bokbok, mi pimiili pat kizin ma ur se gomsaaba kizin kwonkwon.” ² Mi tomtom kaimernjana na, kam mbooro tio milmilnana ramaki pat kini, mi ur se gomsaaba kini kwoono.” Tana mbesoorjo ila ma ikam kembei ta Yosep iso na.

³ Tikeene ma mbejbejngana na, tiur Yosep toono bizin mi tiziini raama dojki kizin ma tila. ⁴ Tizem kar biibi ma tila gana ri, tona Yosep iso pa mbesoorjo kini: “Manga ma loondo toto zin wal ta tila a. La ma somebe se kizin, to wi zin. So: ‘Ai, niom kepekel mbulu ambaigana pa mbulu sananngana paso?’ ⁵ Parei ta kekem mbooro ki biibi tio ta iwinin la i. Mbooro tana be izzo i pa mbulu tabe ipet pa kaimeri i. Niom kakam sosor biibi kat.”

⁶ Tana mbesoorjo imanga, mi iloondo toto zin ma ila, mi ise kizin isu zaala lwoono. To iso zin pa sua ta Yosep iso i pa na. ⁷ Tilej to tiso: “Wai biibi, nu re yam be parei, ta so ta kembena? Niam mbesoorjo ku, mi irao amkam mbulu ta kembena na som. Som ma som kat! ⁸ Nu re kek. Pat milmilngan ta amdeene sula gomsaaba tiam isu kar tiam

ta Kanaan na, ina ampimiili ma ima tiom mini kek. Tana ko amkem silba mi gol lela ruumu ki biibi ku paso? ⁹Biibi, sombe ndeeje mbooro tana imbot ki tomtom tiam tasa, na tomtom tana ko imeete, mi niam pakan ko amap ma amwe mbesoongo pa biibi ku.” ¹⁰Tana ni iso: “Sua tiom tana ambai. Mi sombe aɗdeje mbooro tana imbot ki tomtom tiom tasa, inako ni itutamen iwe mbesoongo pio. Mi niom pakan, nako kala leyom.”

¹¹Tana loɗa men mi zin tataɗa tipundu gomsaaba kizin kizin isu toono mi tipeeze kwon be mbesoongo itiiri. ¹²Tona ni ipa mi itirtiiri zin mi irru mbooro tana. Itiiri ki tomtom kolmanɗana muɗgu, mi ila ila ma imap su ki tizin ta kaimernɗana kat na. Beso itiiri gomsaaba ki Benyamen na, indeeje mbooro tana imbot sula. ¹³Toono bizin tire ma keten ikam key. To tiraaza mburu kizin, mi tiyo mburu kizin isala doɗki ndemen, mi timiili ma tila pa kar biibi mini.

¹⁴Yosep imbotmbot ruumu kini, mi Yuda ziɗan toono ma tiziini bizin timar ma tipet kini. To tilek kumbun pini mi tituundu su toono. ¹⁵Mi Yosep iso pizin: “Parei ta niom kakam mbulu taɗgi? Niom kakankaana pio? Tomtom kembei ta nio i, ni irao iute koroɗ turkerɗan tomini.” ¹⁶Yuda ipekel kalɗaana ma iso: “O biibi tiam, leyam sua sa som. Pa sanaana tiam ta imbot kat mat kek. Tana ko amso so sua i? Som. Pa ingi Anutu itunu ta iswe sanaana tiam. Tana biibi, niam ta boozomen ko amap ma amwe mbesoongo pu. Niamɗan tiziyam ti, tau mbooro ku imbot kini na.” ¹⁷Tamen Yosep iso: “Kembeni na som. Tomtom ta mbooro tio imbot kini na, ni itutamen ta ko iwe mbesoongo pio. Mi niom pakan na, kimiili ma kala ki tomoyom. Nio leɗ sua sa piom som.”

Yuda isombe ikam Benyamen muriini

¹⁸Tona Yuda ila imender su Yosep kereene uunu mi iso: “Biibi tio, nu biibi kembei ta king itunu, mi nio kembei mbesoongo sorok men. Mi parei, irao aɗso sua ri pu? Mi ketem malmal pio pepe.” ¹⁹Muɗgu nu wi yam pa tomoyam ma tiziyam bizin. ²⁰Mi niam ampekel wiɗana ku ma amso: ‘E, biibi tiam, tomoyam ziru tiziyam kaimernɗana ta timbotmbot a. Tiziyam tana, tomoyam iwe kolman kat mi naana ipeebe. Mi noyam tana, ni ipeebe pikin ru men. Kolmanɗana, ni imeete

kek. Mi kaimernɗana ta imbotmbot a. Mi tomoyam izemzemi som. Pa ni leleene pini ilip kat.’ ²¹O biibi, nu leɗ sua tiam tana, ta so piam be amkam tiziyam ti ma imar be re kat i. ²²Mi niam ampekel sua ku ta kembei. Amso: Tiziyam tana ko irao be izem tamaana na som. Pa sombe izemi, nako tamaana leleene isaana pini ma ila ila ma imeete. ²³Tona nu kwom imbol mi so piam be amkam tiziyam tana ma niamɗan amar. Mi so som, inako irao ampet ku mini som. ²⁴Tana indeeje niam amiili ma ampet ki tomoyam na, amso i pa sua ku tana.

²⁵Tamen kaimernɗa to, tomoyam ingo yam mini be amar ku ma amgiimi koyam kini. ²⁶Mi niam amso pini ma amso: ‘Tomoyam, niam ko irao amsula na som. Pa sombe tiziyam igaaba yam ma niamɗan amsula som, inako niam irao amla ma ampet ki biibi kizin Aikuptu na som. Tana nu sombe yok pa tiziyam ti ma niamɗan amla, nako amsula. Som, nako som.’ ²⁷“Tona tomoyam iso piam ta kembei. Iso: ‘Niom kuute ta kusɗi Rael ipeebe pikin tomooto ru men.

²⁸Mi ta, ni izem yo kek. Pa indeeje ta ni imbirizi na, aɗre mataana som, mi imar imar ma indeeje koozi. Tana buzur saɗsaɗɗana sa ko ikani ma ingi. ²⁹Ingi aɗwe kolman kek. Mi niom sombe kakam lutuɗ ti ma kala, mi sombe pataɗana sa indeeɗi su zaala lwoono, inako kakam yo ma leleɗ isaana kat, mi aɗmeete.’ Ingi tomoyam iso ta kembei.

³⁰⁻³¹“Tana biibi, leɗ yo. Tamaɗ, ni iwe kolman kat kek. Sombe aɗmiili ma aɗla kini, mi ni ire tiziyam ti runguunu som, inako leleene isaana kat pini mi sosor tiam tina ko ipuni ma imeete. Pa ni leleene ilip kat pini. ³²Biibi, nio ituɗ aɗbuk sua pa tomoyam pa tiziyam ti be motorɗ pini ma irao aɗkami ma imiili ma ipet kini mini. Mi aɗso pini ma aɗso: Sombe aɗkam tiziɗ ti ma niamru amiili ma amla kereene uunu som, inako iwe leɗ uunu mi aɗbaada ka pataɗana ma irao aɗmeete. ³³Tana biibi parei, ko irao zem tiziyam ti mi ziɗan toono bizin pakan timiili ma tila ki tomoyam? Mi nio ko aɗkam muriini ma aɗwe mbesoongo pu mi aɗbot lele tingi. ³⁴Pa sombe tiziyam ti igaaba yo som, inako nio irao be aɗmiili ma aɗla ki tamaɗ mini na som. Pa leleɗ be aɗre pataɗana tingi ise ki tamaɗ ma ipasaani na som.”

45

Yosep iswe itunu pizin toymatizij kini

¹ Yuda iso sua tana ma imap, to Yosep leleene tinjisjiizi, mi irao be iyaraama itunu mini ila mbesoojo kini matan na som. Tabe kaljaana biibi mi iso pizin mbesoojo kini: “Koyooto ma kepera mat.” Tana tiyooto, mi zin men, tona iswe itunu pizin.[☆] ² Mi itaj ma iyeryer ma kaljaana biibi. Tabe wal pakan ki Aikuptu ta timbot koloujana na tilen, to tila ma tiso uruunu ila ki king.

³ To Yosep iso pa toono bizin mi tiziini ta kembei: “Ingi nio Yosep tau! Tamanda imbotmbot men a?” Tamen zin tirao be tipekel kaljaana na som. Pa sua kizin imap. ⁴ To Yosep iso pizin. Iso: “Kamar koloujana pio.” Tila koloujana, to iso: “Nio Yosep. Tiziyom tau. Niom kongomoono yo ila kizin Midian ta tikam yo ma anjar anbot lele tingi. ⁵ Tamen leleyom ipata mi kakam ngar boozo pa mbulu ta kakam pio na pepe. Nonono, niom kongomoono yo, ta tikam yo ma anjar anbot i. Tamen mbulu tana, niom kakam sorok som. Anutu itunu ta ingo yo ma anmuungu piom ma anjar anbot lele tingi, bekena anjuulu tomtom boozomen ma timbot ambai.[☆] ⁶ Petelele tingi imbot pa ndaama ru kek. Mi ko imbot pa ndaama lamata tomen. Mi ndaama lamata tabe imar i, ko kini paazarjana sa som, mi ngaamarjana sa som. ⁷ Tana Anutu, ni ingo yo ma anmuungu piom, bekena arwe tuyom. Naso kemetmeete ma kala leyom som, mi popojana tiom timbot ambai, mi tipet ma tiwe boozo kat, mi iseenje iseenje ma ila. ⁸ Tana niom tina konggo yo, ta anjar lele tingi na som. Ingi Anutu itunu ta ingo yo ma anjar. Mi ni ta iur yo be anjuulu king pa uraata kini, mi anboro kororj kini ta boozomen ramaki toono biibi ki Aikuptu.

⁹ Tana loja men mi kimiili ma kala ki tamanda mi kosotaari ta kembei. Koso: ‘Lutum Yosep, ta Anutu iuri ma iwe biibi pa lele ta boozomen ki Aikuptu. Mi ni leleene be nu zem lele ku loja men mi sula kini.[☆]

¹⁰ Nu niomjan lutum bizin, mi tumbum bizin, kayauyau mbili tiom mi kororj tiom ta boozomen, mi kamap ma kamar mi kombot koloujana pini isu lele pakaana ki Gosen.

¹¹ Pa peteele tina, ka ndaama lamata tomen

ta imbotmbot i. Tamen ni ko imboro yom pa koyom kini. Tana nu niomjan wal ku ko kombot joobo na som.’ ”

¹² To Yosep iso mini ma iso: “O atojan mi tizij Benyamen, niom ta boozomen kere kat yo kek. Nio Yosep ta anzzo sua piom i. ¹³ Tana kala ma koso pa tamaj ta kembei: ‘Lutum Yosep zaana iwe biibi isu lele kizin Aikuptu.’ Mi koso pini pa kororj boozomen ta kere su lele tingi na. Tona loja mi kakami ma niomjan kusu tio mini.” ¹⁴ Ni iso sua tana makij, tona isou tiziini Benyamen mi itaj. Mi Benyamen tomini isoukiskis toono mi itaj. ¹⁵ To Yosep isou toono bizin ta boozomen mi zigan titaj, mana kaimer to zigan tiso len sua.

¹⁶ Indeeje king ki Aikuptu zigan zin wal kini tilen kembei Yosep toymatizij kini timar tipet kini na, lenen ambai pizin. ¹⁷⁻¹⁸ Mi king iso pa Yosep: “So pa toymatizij ku be tikam mburu mi kini isala donki kizin, mi timiili ma tila pa toono Kanaan. To tikam tomom mi wal ku ma zigan timiili ma timar. Mi nio ko ankam len toono pakaana ta ambaijana kat be timbot pa. Naso kan kini irao, mi timbot ambai men.”

¹⁹ Mi king iur sua pizin ta kembei: “Kakam karis pakan ta niam tiam i, mi kala ma kakam lutuyom bizin, kusiyom bizin, mi tomoyom ma niomjan kamar. ²⁰ Mi kororj tiom ta so kezem su Kanaan, na kakam ngar boozo pa pepe. Pa nio ko anpekel pa kororj ambaimbaijan ki lele tingi.”

²¹ Tana Yakop lutuunu bizin tikam kembei ta tiso pizin na. Mi Yosep ito king kaljaana, mi ikam len karis pakan. Mi ikam kan kini mazeene tomini be tikan pa zaala lwoono. ²² Mi irai len mburu ambaimbaijan be tizeebe zin pa. Mi Benyamen, to Yosep ipomoozo kati. Ikam le mburu boozo ma ilip pa toono bizin, mi ikam le pat milmiljan tomta laamoromata (300).

²³ Mi tamaana Yakop na, Yosep ikam lene donki laamuru ramaki lele kizin Aikuptu ka kororj ambaimbaijan pakan ta imbot sala ndemen na, mi donki pangarygaara laamuru ramaki kini pakan be imboro i pa zaala lwoono.

²⁴ Tona Yosep iur toymatizij kini ma tila zaala. Mi iso pizin ma isombe: “Kala na, komoto pepe, koroojo pepe.” ²⁵ Tana zin tizem lele kizin Aikuptu, mi tila ma tipet

☆ 45:1: Ngo 7:13

☆ 45:5: Mt 1:21; Yo 4:42

☆ 45:9: Ngo 7:14

ki taman Yakop isu Kanaan. ²⁶To tiso pini ma tiso: “Wae, tomoyam! Lutum Yosep, ni imeete som. Imbotmbot men a. Mi ni ta imborro toono ta boozomen ki Aikuptu.” Yakop ilej na, keteene ise som. Pa iurla sua kizin som. ²⁷Mi indeeje zin tiso i pa sua boozomen tau Yosep iso pizin na, mi ire karis ta Yosep isengeere pini be ise mi ila kini, tona iurla. ²⁸Tana menmeeni biibi ma iso: “Jonoono kat! Nio lutuj, ni imbotmbot a. Nio ko ayla ma ayle i mungu, mana armeete.”

46

Yakop bizin tisula pa Aikuptu

¹Yakopbi iyauyau koronj kini ta boozomen, mi zijan zin wal kini timanga be tisula pa Aikuptu. Tipa ma tila tipet kar Ber-Seba, to ni ikam patoronjana pa Anutu ki tamaana Isak. ²Mi mberj na, kwoono ipot, to ire Anutu imar kini, mi iboobi ma iso: “Yakop, Yakop!” Mi Yakop iso: “Oi, ituj ti.” ³⁻⁴To Anutu iso pini ma iso: “Anutu ki tomom Isak ta nio i. Sula pa lele kizin Aikuptu, na moto pepe. Pa nio ko anjbotmbot raamu. Mi ko anjam poponjana ku ma tipet ma tiwe boo zo kat. Mi kaimeer, to anjam yom na kimiili ma kamar pa toono tainggi mini. Mi sombe meete, na lutum Yosep ko imbot raamu mi iturke motom.” ☆

⁵⁻⁷Mankwoono na, Yakop zijan lutuunu bizin, mi tumbuunu bizin, mi rwoono moori bizin tise karis kizin tau mungu king ki Aikuptu isengeere ma imar pizin na, mi timanga pa pai kizin mini. Tizem kar Ber-Seba, to tiwwa raama mbili mi koronj kizin ta tikam su lele Kanaan na, mi tisula pa Aikuptu. ☆

⁸Inggi Yakopbi poponjana kini ta zijan tisula pa Aikuptu ta zan tis: ⁹Ruben, ni Yakop lutuunu mungamunga. Ruben lutuunu bizin ta Anok, Palu, Ezron, mi Karmi. ¹⁰Mi Simion lutuunu bizin ta Yemuel, Yamim, Oat, Yakin, Zoar, mi Saul. Saul naana, ni Kanaan nan. ¹¹Mi Lebi lutuunu bizin ta Geson, Koat, mi Merari. ¹²Mi Yuda lutuunu bizin ta Er, Onan, Sela, Peres, mi Zera. Tamen Er ziru Onan, timeete su Kanaan. Mi Yuda lutuunu Peres, ni ipeebe pikin tomooto ru, zan Ezron mi Amul. ¹³Mi Isaka na, lutuunu bizin ta Tola, Pua, Yasup,

mi Simron. ¹⁴Mi Sebulun lutuunu bizin ta Seret, Elon, mi Yalel. ¹⁵Ruben, Simion, Lebi, Yuda, Isaka mi Sebulun na, Yakop ziru kusiini Lea timbotmbot Mesopotamia mi tipeebe zin raama moori ta, zaana Dina. Tana Lea lutuunu bizin mi tumbuunu bizin, zin tomtom tomoota laamuru mi tel.

¹⁶To Gat, ni lutuunu bizin ta Zepan, Agi, Suni, Ezbon, Eri, Arodi, mi Areli. ¹⁷Mi Aser lutuunu bizin ta Imna, Isba, Isbi, mi Beria. Aser ipeebe moori ta tomini, zaana Sera. Aser lutuunu Beria, ni ipeebe pikin tomooto ru, zan Eber mi Malkiel. ¹⁸Zin tomtom lamoromata mi tel tina, ina Lea mbesoonjo moori kini Silpa ziru Yakop lutun bizin mi tumbun bizin. Silpa tana, Lea tamaana Laban ta iuri ma iwe Lea lene.

¹⁹Yakop ziru kusiini Rael na, tipeebe pikin tomooto ru men, Yosep mi Benyamen. ²⁰Mi indeeje ta Yosep imbotmbot Aikuptu na, ziru kusiini Asenat tipeebe pikin tomooto ru, Manase mi Eparaim. Yosep kusiini Asenat, ni Potipera lutuunu moori. Potipera, ni patoronjana ka tomtom ki kar On. ²¹Mi Benyamen lutuunu bizin ta Bela, Beker, Asbel, Gera, Naaman, Ehi, Ros, Mupim, Upim, mi Art. ²²Zin tomtom laamuru mi pag tina, ina Yakop ziru kusiini Rael lutun bizin mi tumbun bizin.

²³To Dan, ni ipeebe pikin tamen, zaana Usim. ²⁴Mi Naptali, ni lutuunu bizin ta Yaziel, Guni, Yezer, mi Silem. ²⁵Zin tomtom lamata mi ru tina, ina Rael mbesoonjo moori kini Bila ziru Yakop lutun bizin mi tumbun bizin. Bila tana, Rael tamaana Laban iuri ma iwe Rael lene.

²⁶Tana Yakop lutuunu bizin mi tumbuunu bizin ta ni zijan tisula pa Aikuptu na, zin tomtom tomtom tel kwoono lamata mi ta (66). Mi rwoono moori bizin tomini.

²⁷Mi sombe tinin zin raama Yosep zijan lutuunu bizin ru ta ni ipeebe zin su Aikuptu na, to tipet tiwe kembei zin Israel tomtom tel kwoono laamuru (70), ta timbot pa lele kizin Aikuptu. ☆

Yakop bizin tipet Aikuptu

²⁸Yakop bizin tiwwa ma timar koloujana pa Aikuptu, tona inggo lutuunu Yuda ma imuungu ma ila mi isotaara Yosep ta kembei: Tamaana bizin timar tipet Gosen kek.

²⁹Tana Yosep ise karis kini, mi ila pa Gosen be ire tamaana. Ipet ki tamaana, to isou i mi

itarj. Imbel tijiizi. ³⁰Itarj makinj, to Yakopbi iso pini ma iso: "O lutun, jonoono kat. Nu mbotmbot. Sombe armeete, na armeete lak! Jonoono ta ajre u i."

³¹To Yosep iso pa tojmatizij kini ma iso: "Nio ingi be ajmiili mini ma ajla ki king be ajsoataari piom ta kembei: 'Nio tamarj mi atoj bizin ma tizij bizin ta munju timbotmbot Kanaan, ta timar tipet tio kek. ³²Zin wal ta timborro mbili. Tana timanga raama mbili kizin booza ma timar i.' ³³⁻³⁴Tana ko ajla mi arso pini ta kembei. Mi kelej. Zin Aikuptu kan na, zigan zin wal ta timborro mbili nan i timbotmbot mbata som. Pa lenen pizin ri sa som. Tana niom, sombe king iboobo yom ma kala kepet kini, mi iwi yom pa uraata tiom, na koso pini ta kembei. Koso: 'O biibi, indeeje ta niam nanganjoyam mi imar indeeje koozi na, niam tomtom ki amborro zin mbili, kembei ta tumbuyam bizin tikamam ta munju na.' Koso koso ta kembei. Naso ni iyok piom be kombot su lele Gosen."

47

¹⁻²Yosep iso sua ma imap, to ikam toono bizin pakan, mi zigan tila ma tipet ki king kizin Aikuptu. To isotaara king ta kembei. Iso: "O king, nio tamarj zigan atoj bizin mi tizij bizin tizem toono Kanaan mi timar ramaki mbili mi mburu kizin ta boozomen, mi buri tipet lele Gosen i." Iso makinj, mi iur toono bizin lamata ma tila king kereene uunu be ire zin. ³To king iwi zin. Iso: "Ai, niom tina kakamam so uraata i?" ⁴Zin tipekel kaljaana ma tiso: "Biibi, niam tomtom ki amborro zin mbili, kembei ta munju tumbuyam bizin tikamam na. Niam amkan peteele biibi isu toono Kanaan, mi lele tana ka mbutmbuutu sa be mbili tiam tikan i som. Tanata amar ma amsombe amwe leembe su lele ku ti. Mi parei? Ko irao yok piam be ambot su lele pakaana ki Gosen?"

⁵Tona king iso pa Yosep ma iso: "Ina nu itum wal ku. ⁶Mi lele ta boozomen ki Aikuptu na, nu ta mborro. Tana zin sombe lenen be timbot pa lele pakaana sa, na imbot ma ku tau. Uulu zin mi re len toono pakaana ambaigana kat be titu pa. Sombe lenen be timbot lele Gosen, ina ambai. Mi sombe tomtom kizin pakan len ngar ambaigana pa mbili mborogana, tona ur zin be timborro mbili tio tomini."

⁷Kaimer mana Yosep ikam tamaana Yakopbi mi iuri la king kereene uunu, mi Yakop ipombol king pa sua pakan. ⁸Ipomboli makinj, to king iwi i ma isombe: "Nu kom ndaama piizi?" ⁹Yakopbi ipekel kaljaana ma iso: "Nio angwpa pa toono ma irao ndaama tomtom lamata kwoono tomtom laamuru (130) kek. Tamen, korj ndaama booza kembei tumbuj bizin na som. Mi mbotjana tio na, patanjana booza indeeje yo." ¹⁰Yakop iso sua makinj, to ipombol king pa sua pakan mini, mana izemi, mi iyooto ma ila. ¹¹Tona Yosep ila ma iurpe mbotjana ki tamaana zigan tojmatizij kini, mi ikam len toono pakaana ambaigana kat ta imbot lele pakaana zaana Ramses na, kembei ta king iso pini na. ¹²Mi ni itunu mataana pizin pa kan kini, tabe zigan lutun bizin timbot ambai men.

Zin Aikuptu kan tikan peteele mi Yosep iuulu zin

¹³Indeeje tana, peteele iwe biibi kat. Tabe ipun zin Aikuptu mi zin Kanaan ma mburan imap. Paso, kan kini sa imbot mini som. ¹⁴Tana tilala ki Yosep be tingiimi kan kini. Mi ni iyoy pat kizin mi iurur la ki king. ¹⁵Tikamam ta kembei, ma pat kizin Aikuptu imap. Mi Kanaan kan tomini, pat kizin imap. To zin Aikuptu kan tila ki Yosep mi titagroro i ma tiso: "O Yosep, pat tiam ra, imap kat. Kam koyam kini sorok lak. Sombe kam piam som, to ametmeete lup su kerem uunu." ¹⁶To Yosep iso pizin ma iso: "Nakena kakam mbili tiom ma timar tio, mi nio ko anpekel pa koyom kini." ¹⁷Tana zin tila ma tikam hos, dogki, makau, sipsip, mi mekmek kizin ma timar ki Yosep, mi ni iuulu zin pa kan kini pa ndaama tana.

¹⁸⁻¹⁹Ndaama tana imap ma ila, to zin Aikuptu kan timiili ma timar ki Yosep mini mi tiso: "O biibi, niam amrao amwatkaala patanjana tiam pu na som. Peteele imbotmbot men i. Tamen pat tiam mi mbili tiam, ta nu kam ma imap kek. Mi kororj toro sa imbot be amkam ma ima ku som. Niam ituyam men ta ambotmbot i, ramaki toono tiam. O biibi, ingi be ametmeete lup isu kerem uunu, mi toono tiam imbot sorok. Tana uulu yam mi kam koyam kini ramaki kini iweniwen tabe ampaaza. Mi niam ko amap ma amwe mbesoorjo pa king, mi toono tiam ko iwe ni lene. Kokena ametmeete lup mi toono tiam imbot sorok."

²⁰ Tana Yosep ingiimi toono ta boozomen kizin Aikuptu kan ma iwe king lene. Paso, peteele ipun zin ma tisaana kat. ²¹ To zin Aikuptu kan tila ki Yosep mi tingomoono zitun tomini ila ki king, bekeni tikam kan kini. Tana zin iwal ta timap ma tiwe mbesoonjo pa king be tikamam uraata pini. ²² Tamen zin patoronjana kan na, Yosep ingiimi toono kizin som. Pa king ikamam len kadoono, tabe tingingiimi kan kini pa. Tanata tingomoono toono kizin som.

²³⁻²⁴ Zin Aikuptu kan ta Yosep ingiimi toono kizin na, ni iso pizin ta kembei. Iso: “Koozi nio anggiimi yom ramaki toono tiom mi kewe mbesoonjo pa king kek. Tana ingi be anjam leyom kini iweniwen be kapaaza. Mi kaimer sombe kini nonon, tona kuur pakaana ta ila pa king, mi pakaana pan, nako iwe koyom. Niomjan lutuyom bizin mi zin wal tiom kakan pakan, mi pakan imbot be kapaaza.”

²⁵ Yosep iso sua makir, to tiso pini ta kembei. Tiso: “O biibi, nu we tuyam pa patanjana tiam kek. Ingi amwe mbesoonjo pa king, tana amtanjoro u be mujai yam mi kampe yam.” ²⁶ Tana Yosep iur tutu pizin Aikuptu kan ta kembei: Kini boozomen ta tiyogeege na, bela tiur pakaana ta ma ila pa king. Mi pakaana pan na, imbot pa zitun. Mi kini ta indom pa toono kizin patoronjana kan, to som. Pa toono kizin, king ingiimi ma iwe lene som. Tutu tingi imbol ma imbotmbot men i.

Yakopbi kwoono imbol be titwi i su toono Kanaan

²⁷ Indeeje ta zin Israel timbotmbot su lele kizin Aikuptu na, titu su lele Gosen. Mi tipeebe ma timasak ma tiwe boozo kat. ²⁸ Yakopbi, ni imbotmbot Aikuptu ma irao ndaama lamoromata mi ru, ²⁹ ma ndaama kini irao kembei tomta lamata, tomtooru kwoono lamata mi ru (147), to iyamaana kembei swoono igarau. Tana iboobo lutuunu Yosep ma imar, mi iso pini ma iso: “O lutur, nu sombe ur kat lelem pio mi to leler, na ur nomom se mbasanoj mi mbuk sua mboljana pio ta kembei: Sombe armeete, na irao twi yo sula toono tingi pepe. ³⁰ Pa nio leler be twi yo sula toono ta mungu titwi tamar mi tumbur bizin sula pa na. Tana sombe armeete, na kam yo ma la toono Kanaan, mi twi yo su tana.”

Yakopbi iso sua tana makir, mi Yosep iso pini ma iso: “Tamar, kam ngar boozo pepe. Nio ko anjam kembei ta so na.” ³¹ To Yakopbi iso pini: “Sua ta nu mbuk pio na, leler be pombol ma imbol kat pa Merere mataana.” Tana Yosep imbuk sua pini, mi ipombol ma imbol kat, to Yakop leleene ambai, mi itop su muriini mi isur pa Merere. ☆

48

Yakopbi ipombol tumbuunu bizin Manase mi Eparaim

¹ Timbotmbot ma kaimer to tiso pa Yosep: “Tomom, mete ikami.” Tabe Yosep ikam lutuunu bizin ru, Manase mi Eparaim, mi zinan tila tire tamaana. ² Tipet kar, to zin wal tiso lae pa Yakop ma tiso: “O, lutum Yosep ta imar i.” Yakopbi iler, to ikam se ki mburaana mini, mi imanga ma imbutultul se mbalia kini. ³⁻⁴ Mi iso pa Yosep ta kembei: “Nu ute: Anutu mbura keskeezanana ipet tio isu kar Lus ta imbot toono Kanaan na, mi ipombol yo ma iso ta kembei: ‘Nio ko anjam poponjana ku ma tipet ma tiwe wal un boozo, mi anjam toono taingit ma iwe len be zinan poponjana kizin timbotmbot pa, mi iseenge iseenge ma ila.’ ” ☆

⁵ To Yakopbi iseenge sua kini ma iso: “Lutum bizin ru, Eparaim mi Manase, ta peebe zin isu lele tingi mana anjar na, leler be ziru tiwe ler kat, kembei ta lutur bizin nonoono Ruben ma Simion. ⁶ Mi pikin pakan ta so peebe zin pa kaimer i, nako timbotmbot ku, mi tikam len mata-mur ila ki ton bizin. ⁷ Indeeje ta anjem lele pakaana ki Mesopotamia mi anmiili ma anjar toono Kanaan ma angarau pa kar Eparata na, nom Rael imeete su zaala lwoono. Tana nio antwi i sula zaala lwoono ta igarau pa kar Eparata na.” (Kar Eparata, ina Betelem tau.) ☆

⁸ Yakop iso sua ma imap, to mataana ila pa Yosep lutuunu bizin ru, mi iwi i ma iso: “Asir lutuunu bizin ru tina?” ⁹⁻¹⁰ To Yosep ipekel kaljaana ma iso: “Ingi lutur bizin ru ta Anutu ikam pio isu lele ti.” Yakopbi ikilaala zin som paso, ni iwe kolman kat mi mataana isaana kek. Tabe irao ire kat lele som. To Yakop isu mi iso: “Kena kam zin ma timar tio be anpombol zin.” Tana Yosep ikam lutuunu bizin ru ma tila ki tumbun

Yakopbi. Mi ni isou zin, ¹¹to iso pa Yosep ma iso: “Mungu anso ko anre motom mini som. Tamen ingi Anutu ikampe yo mi anre u mi lutum bizin tomini.”

¹²Tona Yosep ikam lutuunu bizin ma tilae pa tumbun kereene uunu, mi itunu ilek kumbuunu pa tamaana mi ituundu su toono. ¹³Mana imanga mini, mi ikam lutuunu Manase, mi iuri ma ila imbot su Yakopbi namaana woono. Mi lutuunu Eparaim na, ila imbot su namaana nas. ¹⁴Tamen Yakopbi iparpekel namaana, mi namaana woono isala Eparaim ta kaimernjana na uteene, mi namaana nas isala Manase ta kolmanjana na uteene.

¹⁵To ipombol zin ma iso:

“O Anutu, nu Anutu ki tumbun Abaraam ziru tamar Isak. Ziru timbesmbeez pu mi titoto kaljom.

Indeeje ta anaj ipeebe yo ma anju, mi imar indeeje koozi na, nu mborro yo mi motom pio.”

¹⁶Mi ajela ku ta iwe tunj, mi ikamke yo pa patanjana tio ta boozomen.

Ingi anju be pombol pikin ru taingi.

Naso nio zong ramaki tamar Isak mi tumbun Abaraam zan timbot se ki popojana kizin, mi iseeje iseeje ma ila.

Mi popojana kizin ko tipet ma tiwe boozo kat.”

¹⁷Yosep ire tamaana iur namaana woono isala lutuunu kaimernjana uteene na, leleene ambai som. Tana isombe itatke tamaana namaana woono pa lutuunu kaimernjana, mi iur sala kolmanjana uteene. ¹⁸To iso pini ma iso: “Tamar, kam ta kembena pepe. Nomom woono isala kolmanjana uteene, to ambai.”

¹⁹Tamen Yakopbi iler la kaljaana som. Iso: “Lutun, mbulu ta ankam i, ina ka uunu. Lutum kolmanjana, popojana kini tomini ko tipet ma tiwe tomtom boozo mi wal zangan. Tamen tiziini zaana ko ilip pini. Pa popojana kini ko tipet ma tiwe wal boozo kat, mi wal un boozo ko tiyoto pini.”

²⁰Aigule tamen ta tana Yakopbi ipombol Yosep lutuunu bizin ru ma iso: “Kaimer sombe zin Israel tikam pomboljana pa wal sa, to tiwatwaata zoyom mi tiso: ‘A, Anutu ko ikampe yom kembei ta ikampe Eparaim

mi Manase na.’” Tana iwit Eparaim zaana ma ilip pa toono Manase zaana.☆

²¹Ipombol ziru makin, to iso pa Yosep: “Nio ingi be anmeete i. Tamen Anutu ko imbotmbot raama yom. Mi kaimer, ni ko ikam yom ma kimiili ma kala mini pa toono ki tumbuyom bizin mi tomoyom bizin. ²²Mi koozi anpakuru ma lip pa tom bizin. Mi ankam toono mbukuunu Sekem ma iwe lem. Toono tana, ta niamgan zin wal ki Amor amkam malmal su pa mi anlip pizin.”

49

Yakopbi ipombol lutuunu bizin

¹Tona Yakopbi iboobo lutuunu bizin ma timar. Tipet kini to iso: “Kamar ma kilui yo, bekana anpaute yom pa mbulu tabe ipet piom pa kaimer i.

²“O lutun bizin, tomoyom Israel ta nio i. Tana kamar kulup yom mi kelej sua tio.

³“Ruben, nu na nio lutun mungamunga. Indeeje ta nio nangan kaibiim na, anpeebe. Tanata mburoj ise ku. Zom mi mburom ko ilip pa tizim bizin.

⁴Tamen nu kembei wo biibi ta ikas ke ma ipet i.

Pa nu rao be gabiizi itum na som.

Tana nu ko we mataana pa tizim bizin mini na som.

Pa nu lem nger pio som, mi mbuulu waerj.

Tana pasaana mbalia tio kek.☆

⁵“Simion ziru Lebi na, mbulu kizin tamen. Ziru tikamam sorok malmal mi tikazas zin tomtom pa buza kizin.☆

⁶Tana nio lelej ila kizin som, mi irao angaaba zin pa lupjana kizin som tomini.

Pa ziru keten malmaljan, mi tipunun zin tomtom ma timetmeete, mi tipasansaana zin mbili sorok.

⁷Anutu ko iur kadoono ise kizin.

Pa zin keten malmaljan, mi lenen tatana men.

Mi tilelelele zin tomtom risa som.

Tana nio ko anyangwiiri zin mi popojana kizin ma timbot lejaleja pa tonmatizij kizin mazwan.

⁸ “Mi Yuda na, tom ma tizim bizin ko tipakuru.
Pa nu ko sabuleeze kom koi bizin nguren.
Tana tom bizin mi tizim bizin ko tilek kumbun pu.

⁹Yuda, nu kembei laion popoɽana ta mburaana biibi mi tomtom timoto kan pini.

Laion sa isombe ikan buzur ma imap, to isu mi ikeene.

Mi asij ko irao be imbuuli? Som.✠

¹⁰“Yuda ko iteege tete ki king, mi popoɽana kini ko tikamam peeze pizin tomtom

ma ila irao tete katuunu ɽonoono imar, tonabe ni ikam, mi wal ta boozomen ko timbot la ni kopo mbarmaana.✠

¹¹⁻¹² “Ni ko irao kat pa koron ta munjaana men,

mi toono kini ipiyooto baen mi kini booZo.

¹³ Popoɽana ki Sebulun ko timbot kolouɽana pa tai, mi woongo booZo ko tilela pa maata kizin. Toono kizin ko ila ma imap su kar Sidon.

¹⁴⁻¹⁵ “Isaka, ni kembei mbili uraata kana ta mburaana biibi, mi izza be mburu isala ndemeene ma imanga pa uraata.

Mi lele kini ko ambaiɽana be tomtom timbot pa mi tikam uraata.

Tana popoɽana kini ko timbel uraata.

Mi kizin pakan ko tiwe mbesooɽo mi tikam uraata patanɽana.

¹⁶⁻¹⁷ “Dan popoɽana kini ko tipet ma tiwe wal uunu ta.

Mi zin ko tiurpewe patanɽana kizin tomtom. Tamen ko loɽa mi tipasaana zin tomtom tomini.

Zin ko kembei ta mooto sananɽana ta imbot la zaala ziljaana mi izaɽzaanɽa, beso tomtom sa imar ramaki hos kini, to loɽa mi ija lae pa hos kumbuunu, mi tomtom ta imbot sala hos ndemeene na, itop su toono.

¹⁸ “O Merere, nio ajuɽ motoɽ pu be uulu yo.

¹⁹ “Popoɽana ki Gat na, zin wal kuumbuɽan ko tipamurur zin, mi tikam malmal pizin.

Tamen zin ko mburan mburan, mi tiketo zin ma tila len.

²⁰ “Toono tabe popoɽana ki Aser timbot pa i, ko mbuyeenenɽana, mi ipiyotyooto kini ambaimbaiɽan booZo kat.

Tana zin king ko matan berber pa be tikan.

²¹ “Popoɽana ki Naptali ko kembei ta mek-mek saɽsaɽanɽana

ta itoto itunu leleene mi iwwa le sorok, mi ipeebe lutuunu bizin ambaimbaiɽan.

²² “Yosep popoɽana kini ko kembei ta ke ɽonoonoɽana

ta imbot igarau yok kezeene, mi namaana iburakraaga,

mi ipiyooto ɽonon ambaimbaiɽan booZo.✠

²³ Yosep ka koi bizin timbuuru pini, mi tiso tipeeni ma imeete. Tamen tirao som.

²⁴ Pa ni namaana alalalɽana, mi tomtom mburaananɽana.

Paso, Anutu mbolkenkenɽana ki Yakop, tau mboronɽana kizin Israel mi tun ɽonoono, ni iporoukaali.

²⁵ Yosep, Anutu ki tomom iuluulu u.

Anutu mbura keskeezanɽana ko ikampe popoɽana ku,

mi ikam yan ma izzu pizin,

mi ikam yok ta imbot toono leleene na ma izzie pizin.

Mi ko ikampe zin pa mbili, mi pikin, mi kini booZo.

²⁶ Pa toono tabe timbot pa i, ka mba booZo, mi lele abalabalɽana.

Tana yan ko izzu pa totomen.

Pombolɽana ta anɽkamam pu i, ko imbotm-bot se ku ma alok.

Pa nu na, anjuɽu be we biibi pa tom bizin.

²⁷ “Benyamen, mbulu kini kembei ta me saɽsaɽanɽana.

Ni izaɽzaanɽa putar mi ikanan buzur pa aigule ma mber.”

²⁸ Tana taman Yakopbi ipombol lutuunu bizin tataɽa pa sua tana. Zin Israel un laamuru mi ru tiyooto pa Yakop lutuunu bizin laamuru mi ru tana.

Yakopbi imeete

²⁹⁻³⁰ Yakopbi ipombol lutuunu bizin makin, to iur sua pizin ta kembei. Iso: “Nio ingi be anzem yom i mi ayla kizin wal tio ta timetmeete kek na. Sombe anmeete, na kakam yo mi kala, mi kuur yo lela raj sumbuunu ta imbot toono Makpela ta mungu tumbuj Abaraam ingiimi la ki Eporon na. Raj sumbuunu tana imbot igarau pa kar Mamre ta Kanaan a.”[☆] ³¹ Pa ina, tiur Abaraam ziru kusiini Sara, mi Isak ziru kusiini Rebeka lela. Mi nio anjur kusiij Lea ilela tomini. ³² Tana raj sumbuunu ta Abaraam ingiimi la kizin wal ki Et na, nio anjsombe niom kuur yo lela tomini.”
³³ Kolman Yakopbi iso sua tana ma imap, to iswooro kumbuunu se mbalia, mi iyataanja, mi ipas.

50

¹ Yosep ire tamaana Yakopbi imeete, to itop sala njwaana mi itanj. ²⁻³ Itanj ma imap, to iso pizin mbesoonjo kini be tikam koronj kizin pakan ma tiurpe tamaana putuunu be imbot ma molo mi irao ibuuu som. Tana tikam uraata tana pa putuunu ma irao aigule tomtooru. Pa ka mbulu imbot ta kembei. Mi zin Aikuptu kan titanj pa Yakopbi mi timbot baibai pini ma irao aigule tomtel laamuru.

⁴ Baibai imap, to Yosep iso pizin menderjan ki king ma iso: “Niom sombe leleyom ambai pio, na kakam rungunj mi kala koso pa king. ⁵ Koso: ‘Indeerje ta Yosep tamaana imeete zen na, ni isotaara Yosep bizin kembei ni leleene be titwi i lela raj sumbuunu ta, ta ni itunu iurpe su toono Kanaan kek. Tana kwoono imbol pa Yosep, to Yosep imbuk sua pini, beso ni imeete, to itwi i su toono Kanaan. Tana koozi, Yosep leleene be ikam tamaana putuunu ma ila toono Kanaan, mi itwi i su tana. Mi sombe itwi i makin, tonabe imiili ma imar mini.’ ”

⁶ Yosep iso sua tana, mi zin menderjan tila ma tiso pa king. King ilerj, to iyok. Iso: “To sua ta mbuk pa tomom na, mi la twi i su Kanaan.”

⁷⁻⁹ Tana Yosep imanga mi ila be itwi tamaana su toono Kanaan. Mi ni itutamen som. Pa zin menderjan ki king, mi zin bibip pakan kizin Aikuptu, zijan zin wal ki Yosep mi Yakopbi lutuunu bizin timap ma tila. Pakan tise hos, pakan tise karis, mi

tila. Tana zin wal ta tigaaba Yosep na, sorok som. Boozo kat. Mi pikin zijan nan bizin mi mbili kizin men timbot Gosen.

¹⁰ Tila ma tindeerje lele ta tiparamut wit ngonon pa, ta imbot igarau kar Atat ta yok Yordan pakaana mbaaga na, to timanga pa tijiizi mini pa Yakop ma irao aigule lamata mi ru. Timbel tijiizi. ¹¹ Titanj ma zin wal ki Kanaan ta timbot lele tina tilerj tijiizi kizin, to tiso: “A inga ra, zin Aikuptu kan ta titantanj a.” Uunu tina ta tiwatwaata lele tana ‘Abel Mizraim.’

¹² Tana Yakopbi lutuunu bizin tito kaljaana, ¹³ mi tikam putuunu ma ila toono Kanaan, mi titwi i lela raj sumbuunu ta imbot toono Makpela mi igarau pa kar Mamre na. Raj sumbuunu tina ramaki ka toono, ina mungu Abaraam ingiimi la ki tomtom ta kizin wal ki Et, zaana Epron. [☆] ¹⁴ Titwi i makin, tona Yosep zijan toono ma tiziini bizin mi zin wal pakan ta tigaabi na, timiili ma tila mini pa Aikuptu.

Yosep ikam sua luumunjana pa toono bizin

¹⁵ Yakopbi imeete, to Yosep toono bizin timoto kan ma tisombe: “Aiss, tembel ti kek. Mbulu sananjana ta takam pa Yosep na, ingi ko ipokot piti.” ¹⁶ Tana tikam sua ila pa Yosep ma tisombe: “Tamanda imeete zen, mi isope yam ma iso: ¹⁷ Kala ma koso kaljorj pa lutuj Yosep ta kembei: ‘Nu irao be mujai tom bizin pa sanaana kizin, mi motom mbiriizikaala mbulu sananjana ta tikam pu na.’ Tamanda iso ta kembei, tana niam, ta mbesoonjo sorok ki Anutu ta tamanda imbesmbeezee pini na, amtajroro u be mujai yam pa sanaana tiam.” Yosep ilerj sua kizin tana na, leleene isaana pizin mi itanj.

¹⁸ Kaimer mana, toono bizin zitun timar tipet kini, mi tilek kumbun pini mi tiso: “Niam ko amap ma amwe mbesoonjo pu.”

¹⁹ Tamen Yosep iso pizin ma iso: “Komoto pepe. Pa nio anrao ankam Anutu muriini na som. [☆] ²⁰ Mungu niom kapaata korj be kapasaana yo. Tamen Anutu itooro mbulu sananjana tiom ma iwe zaala be ankamke tomtom boozomen. [☆] ²¹ Tana komoto pepe. Nio ko motorj piom, mi kusiyoum bizin, mi lutuyom bizin.” Tana Yosep iso

☆ 49:29-30: Un 23:16-19, 50:13 ☆ 50:13: Un 23:16-18; 11go 7:16 ☆ 50:19: Ro 12:19; 1br 10:30 ☆ 50:20: Un 45:5; Yo 11:51; Ro 8:28; 11go 2:23, 3:13

sua luumuḡana pa toono bizin, tabe ipotor
lelen.

Yosep imeete

²²Yosep zīḡan toono mi tiziini bizin tim-
bot Aikuptu. Timbot timbot ma Yosep
ndaama kini irao kembei tomtō lamata mi
laamuru (110). ²³Mi ni ire tumbuunu bizin,
mi le saaza bizin ta ki Eparaim i. Mi ire Man-
ase lutuunu Makir lutuunu bizin tomini,
mana imeete.

²⁴Yosep swoono igarau, to iso pa toono
ma tiziini bizin ma iso: “Iḡgi be aḡzem
yom. Tamen Anutu kola mataana piom
ma kombot ambai. Mi kaimer, ni ko ikam
yom ma kezem lele taḡgi, mi kala kom-
bot pa toono ta muḡgu ni imbuk ka sua
ila ki Abaraam, Isak, mi Yakop na.” ²⁵To
Yosep kwoono imbol kat pizin ma timbuk
sua pini, beso Anutu ikamke zin ma tizem
lele kizin Aikuptu, to tikam ni putuunu
tomini ma tila raama. ☆ ²⁶Tana indeerje
Yosep ndaama kini tomtō lamata kwoono
laamuru, to imeete. Mi zin tiurpe putuunu
bekena irao ibuuzu som, mana tiur sula
koror, mi timbotmbot raama.

Anutu Ikamke Zin Israel Ma Tizem Patanjana Muriini

Zin Israel ta tisula Aikuptu na zan

¹⁻⁵ Ingi Yakopbi lutuunu bizin ta zijan taman, kusun bizin, mi lutun bizin tisula pa Aikuptu ta zan tis: Ruben, Simion, Lebi, Yuda, Isaka, Zebulun, Benyamen, Dan, Nap-tali, Gat, mi Aser. Mi Yakopbi tana, ni zaana toro Israel. Popojana kini ta zijan tisula na, zin tomtoto tel laamuru. Mi lutuunu Yosep, ni isula ma imbot Aikuptu ta munju kek.[☆]

⁶ Yosep zijan toono mi tiziini bizin mi wal kizin pakan ta zijan tisula Aikuptu na, timbotmbot ma timetmeete lup. ⁷ Tamen zin Israel tipepeebe, tabe popojana kizin timasak ma tiwe boozo kat ma tirao lele kizin Aikuptu ma imap. Zin wal sorok som. Tana mburan ikamam be ilip pizin Aikuptu kan.[☆]

King popojana ki Aikuptu iseeze zin Israel matan

⁸ Timbotmbot ma kan ndaama ndaama mana, king popojana ta ipet mi imboro toono Aikuptu. Mi king tana, ni ilej Yosep uruunu risa som.[☆] ⁹ Tana ni iso pizin Aikuptu kan ma iso: “Ouo, kere iti kek? Pa zin Israel timbel masakjana ma ingi be mburan ilip piti i. ¹⁰ Tana nio agre ta kembei: Kozo turu zaala sa bekena tupunmeete mburan. Kokena timasak ma tilip piti. Pa sombe malmal sa imarga, to tila tigaaba kanda koi bizin, mi tikam malmal piti, mi tiko ma tila len pa lele kiti.”[☆]

¹¹ To tiur zin menderjan be timboro zin Israel mi tiseeze matan pa uraata patanjana. Tikam zin ma tipo kar bibip ru pa king, zan Pitom mi Ramses. Kar ru tana be tilup kini mi koron pakan ta ki king i be ilela ma imbot ambai. ¹² Tana zin Aikuptu tiurur uraata patanjana boozomen izeze kizin Israel bekena tipunmeete mburan. Tamen som. Pa zin Israel timasak ma tiwedet ma tiwe boozo kat. Tana tirao pa toono ta boozomen kizin Aikuptu. Tabe tikam ma zin Aikuptu timoto kan. ¹³ To tisula na tiseeze kat zin Israel matan pa uraata.[☆] ¹⁴ Tana tikam ma zin timbot ambai som kat. Pa timarman zin be tiurpe

pat mi koron pakan bekena tipo ruumu pa, mi timarman zin be tikam uraata matakinga pa mokleene tomini. Tiso pizin be tikam uraata kizin ta boozomen. Mi timunai zin risa som.

¹⁵⁻¹⁶ To king imarga mi iso pa moori ru ta tiuluulu zin lburu nan pa pepe kizin na, zan Sipra mi Pua. Isombe: “Niomru kelej. Sombe ku'uulu zin Israel nan pa pepe kizin, na kozo kere. Beso pikin to-mooto, to kupuni ma imeete. Mi sombe moori, to kezemi ma imbot.” ¹⁷ Tamen moori ru tina timototo Anutu mi tilejlej la kaljaana. Tana tilej la king kaljaana som, mi tizemzem zin pikin tomoto ma timbotmbot.[☆] ¹⁸ Tabe king iboobo ziru ma timar, mi iwi zin. Iso: “Ai, parei ta niomru kozo-zooro la kaljon, mi kezemzem zin pikin tomoto ma timbotmbot?”

¹⁹ Ziru tipekel kwoono ma tiso: “Aiss, zin lburu nan, pepe kizin, ina kembei ta zin Aikuptu nan som. Pa zin moori mburanjan mi tipepeebe karau men. Tana niam amwma mi amla be amre zin na, pikin isu kek.” ²⁰⁻²¹ Moori ru tana timototo Anutu mi tilejlej la kaljaana. Tana ni ikampe ziru ma zin tomini tipeebe len pikin. Mi zin Israel na, timasak ma tiwedet ma tiwe boozo kat.

²² To king isu mi iur sua pa tomtom ta boozomen ki Aikuptu ta kembei. Isombe: “Kozo kakam pikin tomoto popojan ta boozomen kizin lburu, mi kipiri zin sula yok Nil. Mi pikin moori kizin, to kezem zin ma timbot.”[☆]

2

Pepe ki Mose

¹ Indeeje mazwaana tana, tomoto ta imbotmbot. Ni ziru kusiini uunu kizin ipet la ki Yakopbi lutuunu Lebi. ² Mi moori tina kopoono, to ipeebe pikin tomoto ta. Mi ire pikin rugguunu ambai, tana isombe iturke i ma imbot. Tamen puulu tel imap, to irao be iturke i mini som.[☆] ³ Tana ikam tiigi ta, mi izilzil pa koron kembei ta zim ma kun sijiini na, bekena ipakaala sumbunsumbun. Kokena yok ilela. Tona iur pikin sula leleene, mi ikami ma ila iuri su ndomdom lene ta imbot sula yok Nil kezeene na. ⁴ Mi pikin ri tina toono moori, ni imendernder molo

☆ 1:1-5: Un 46:8+ ☆ 1:7: Ugo 7:17 ☆ 1:8: Ugo 7:18 ☆ 1:10: Ugo 7:19 ☆ 1:13: Un 15:13 ☆ 1:17: Ugo 5:29 ☆ 1:22: Ugo 7:19 ☆ 2:2: Ugo 7:20; Ibr 11:23

ɲana ri, mi mataana ilala pini be ire so mbulu i tabe ipet pini.

⁵Indeeɲe aigule tana, king lutuunu moori zijaɲ tamuriɲ kini pakan tisula pa yok Nil. Zin tamuriɲ tiwwa pa yok zilɲaana, mi ni isula be iwe lene. Som, mi mataana ila na, tiigi tana ipotpot lela ndomdom lene. To ingo mbesooɲo moori kini ta ma ila ikam tiigi tana ma imar. ⁶Beso ikaaga tiigi kwoono na, ire pikin musaari ta imbotmbot sula lelene mi itaɲtaɲ na. To lelene isaana pini, mi iso: “Aleɪ, ingi lɪburu nan sa ra lutuunu na!”

⁷To pikin toono moori permaare, mi iwi king lutuunu moori. Iso: “Parei? Lelem be aɲla aɲru lɪburu nan sa ma imar ipiwin pikin ti pu?” ⁸Mi king lutuunu moori iyok. Iso: “Ambai. La.”

⁹To pikin tana toono moori ila ma ikam pikin naana ɲonoono, mi ziru timar tipet ki king lutuunu moori. Tipet kini, to iso pa naana. Iso: “Kam pikin ri ti, mi piwini pio, mi mboro i ma iwe biibi. Nio ko aɲkam lem kadoono.” Tana pikin naana ikami, ma ipiwini mi imboro i. ¹⁰Pikin itum ma iwe biibijana ri, to naana iuri ma imiili mini ki king lutuunu moori be iwe lene. To king lutuunu moori imanga na iso: “O, pikin ri ti, ni imbot yok kezeene mi aɲkami ma ise. Tana ko aɲpaata zaana be Mose.”☆

Mose iko ma ila Midian

¹¹Timbotmbot, ma Mose iwe tomtom. Aigule ta na, ila be ire wal kini Israel. Ila na, itunu ire kat uraata patajana ta zin tikamam na. Mi ire tomtom ta ki Aikuptu ipunun tomtom ta kizin lɪburu. Mi lɪburu tana, ni toɲmatizij kini tau.☆ ¹²Tabe Mose mataana rikrik, ma ire tomtom sa som, to imanga mi ipun Aikuptu tana ma kup. To itou magargaara ma itwi i sula.

¹³Imbot ma aigule toro, to imiili ma ila mini. Mi indeeɲe tomtom ru kizin lɪburu tiporrou. Tabe isu to iwi ni ta imuungu pa malmal na. Iso: “Wai, pun sorok waem paso?” ¹⁴Mi tomtom tana iso: “Mi nu tina, asiɲ iuru ma we biibi be mboro yam mi urpe patajana tiam? Parei, nu sombe mar mi pun yo ma aɲmeete kembei ta neeri kam pa Aikuptu ta, na?”

Mose ileɲ to imurur ma iso: “Wai, uruɲ ko irao zin tomtom kek.” Tabe imanga to iko ma ila lene.

¹⁵King ileɲ Mose uruunu pa mbulu ta ikam na, to isombe ipuni ma imeete. Mi som. Pa Mose iko ma ila pa lele pakaana ta zin Midian timbotmbot pa na. Ila ipet, to imbotmbot su yok touɲana ta kezeene.☆

¹⁶Lele tana na, patoronɲana ka tomtom ta kizin Midian imbotmbot, zaana Reguel (Reguel zaana toro Yetro). Mi ni lutuunu moori bizin lamata mi ru. Indeeɲe Mose imbotmbot su yok tana na, Reguel lutuunu moori bizin timar be tise yok pa mbili kizin. ¹⁷Mi wal pakan ta timborro mbili ɲan i timar tomini ma tisombe tiser zin moori tana ma tila len. Tamen Mose imanga na iporoukaala zin. Mi kaimer to, ise yok pa mbili kizin.

¹⁸To zin moori tana timiili ma tila ki taman. Ni ire zin, to iwi zin. Iso: “Parei ta koozi mi kamar karau men?” ¹⁹Mi zin tipekel ma tiso: “Amla yok na, mboronɲan pakan kizin mbili tisombe tiser yam. Tamen tomooto ta ki Aikuptu imar, to iporoukaala yam. Mi ise yok pizin mbili tomini.” ²⁰Taman ileɲ, to iwi zin. Iso: “Wai, ma tomtom itunu ingoi? Kakami ma kamar som? Kimiili ma kala ta buri, mi kakami ma kamar, bekana itijaɲ takan kini.” Tana timiili ma tila mini, mi tikam Mose ma zijaɲ timar.

²¹Mose lelene ambai be zijaɲ Reguel bizin timbotmbot. Timbotmbot ma Reguel isu to ikam lutuunu moori ta pini be iwooli. Zaana Sipora. ²²Mi Sipora kopoono, to ipeebe pikin tomooto ta. Tana Mose iso: “Mungu aɲwe leembe. Kenako aɲpaata lutuɲ ti zaana be Gersom.”

²³Mose imbotmbot raama zin Midian ma molo. Mi mazwaana tana, king kizin Aikuptu ta mungu isombe ipuni na, imeete. Tamen zin Aikuptu ka tinoknok men zin Israel matan sesezeɲan pa uraata patajana. Tikam ma matan siɲiini isu. Tabe zin Israel tikaɲesɲeeze mi titanɲaɲ pa len ulaɲa. ²⁴Mi Anutu, ni ileɲ tiɲiizi kizin, mi mataana la pa sua ta mungu imbuk la ki tumbun bizin Abaraam, Isak mi Yakop na.☆ ²⁵Ni ire zin timbot ɲoobo kat. Tana patajana kizin, ni iute ma imap.

☆ 2:10: ɲgo 7:21

☆ 2:11: ɲgo 7:23; lɪr 11:24

☆ 2:15: ɲgo 7:29; lɪr 11:27

☆ 2:24: Un 15:13+, 26:24, 28:13

3

Anutu iboobo Mose

¹ Mose, ni uraata kini be imborro zin mbili ki rwoonobi Yetro, ta patorongana ka tomtom kizin Midian na. Aigule ta na, ikam zin mbili, mi tipa pa lele bilimjana. Mi tizem lele ta gorgori tiwwa pa i, mi tila tipet abal Orep uunu. Abal tina, ina abal potomjana ki Anutu. (Zaana toro ta Sinai.)

² Molo som na, Ngogana ki Yooba ta ipet kini. Imar kembei you miaana ta ibilbil lela ke leleene. Mose ire you tana ibilbil kat, tamen ikan ke som. ³ Tabe ikam ngar la pa ma iso: "Wai, mbulu tinga ipa ndel kat. Parei ta you miaana izalla, tamen ikan ke som. Kenako ayla nana mi anre kat."

⁴ Yooba ire Mose ipa ma imar koloujana, to kaljaana ipet pa ke tana mi iboobo. Iso: "Mose, Mose!" Mose ilej na itur. Isombe: "Oi, ituj ti." ⁵ To Yooba iso: "Kozo mar koloujana pepe! Mi kinke kumbum keteene. Pa toono ta nu mendernder pa i, ina potomjana." ⁶ Inggi nio, Anutu ki tomom tau. Nio Anutu ki Abaraam, Isak, mi Yakop."

Mose ilej na, imoto kana mi ipakaala mataana. Kokena ire Anutu. ⁷ To Yooba iso: "Nio anre wal tio Israel timbot noobo kat su Aikuptu. Pa zin menderjan ta timborro zin na, timbelmbel matan sesezejan. Mi tiijiizi kizin, nio anlej kek. Patanjana kizin ta boozomen, arjute ma imap." ⁸ Tana inggi arjsu be arjatke zin la zin Aikuptu kan naman, mibe ankam zin ma tizem Aikuptu, mi tila timbot toono kizin Kanaan, Et, Amor, Peres, Ibi, mi Yebus. Pa toono tana biibi mi mbuyeenerjana. Ipiyotyoto koronj ambaimbaijan boozomen. ⁹ Tana tiijiizi kizin Israel, ise tio ma anlej kek. Mi patanjana ta zin Aikuptu tikamam pizin bekana tikoto zin na, anre kek. ¹⁰ Tana koozi nio ango u be la ki king kizin Aikuptu, mi kam zin wal tio Israel ma kezem toono kizin Aikuptu mi kamar."

¹¹ Tamen Mose iso pa Anutu. Iso: "Wai! Mi nio ti asij be ayla mi anmender su king kereene uunu, mi ankam zin Israel ma tizem Aikuptu? Nio anrao som." ¹² To Anutu iso: "Lej. Nio ituj ko anbotmbot raamu

mi anpombolmbolu. Tana nu ko rao be kam zin wal tio ma tizem Aikuptu, mi timar ma tipet lele tingi. Kamar beso kakam sunjana biibi pio isu abal uunu tingi, tona iwe kilalan pu kembei nio ituj ta anjuru pa uraata ti."

¹³ Mose isu to ipekel Anutu kaljaana ma iso: "Ambai. Mi sombe armiili ma ayla, mi anso pizin Israel ta kembei: 'Anutu ki tumbundu bizin ta ingo yo ma anmar i,' to zin ko tiwi yo ma tiso: 'Anutu tana, zaana asinj?' Ma ko anpekel kwon be parei?"

¹⁴ To Anutu iso: "So pizin ta kembei. So: NIO ANBOTMBOT. Pa ina nio zonj mi mbulu tio. Tana so pizin Israel ta kembei: 'NI TA IMBOTMBOT, ta ingo yo ma anmar i.'"

¹⁵ Mi Anutu iso pa Mose mini ma iso: "So pizin Israel ta kembei: 'Yooba, Anutu ki tumbundu bizin Abaraam, Isak, mi Yakop, ta ingo yo ma anmar i. Ni zaana ANBOTMBOT. Zaana tana kola imbotmbot ma alok. Tana tomtom tabe tipet pa kaimeri i, ko matan ingalngal zaana tina, mi iseenge iseenge ma ila.'"

¹⁶ "Tana nu la ma lup zin kolman kizin Israel, mi so pizin ta kembei: 'Yooba, ta Anutu ki tumbundu bizin Abaraam, Isak, mi Yakop na, ni ipet tio kek, mi iso pio ta kembei: Ni mataana ingalngal yom Israel totomen. Tana mbulu sananjana ta zin Aikuptu kan tikamam piom na, ni ire kek. ¹⁷ Mi ni iso ta kembei: Ni kola ikam yom ma kezem lele kizin Aikuptu ta kerre patanjana biibi pa i, mi ikam yom ma kala kombot pa toono kizin wal ki Kanaan, Et, Amor, Peres, Ibi, mi Yebus. Pa toono tana na, mbuyeenerjana. Ipiyotyoto koronj ambaimbaijan boozomen.'"

¹⁸ "Tana so pizin kolman kizin Israel ta kembei, to zin ko tilej la kaljom. Tonabe kam zin, mi niomjan kala kepet ki king kizin Aikuptu, mi koso pini ta kembei. Koso: 'Yooba, ta Anutu tiam lburu na, ni ipet tiam kek. Tana yok piam be amla lele bilimjana mibe ampatoroni. Ko ampa ma irao aigule tel ma ingi.'"

¹⁹ "Mi nio anjute: King kizin Aikuptu, ni ko irao iyok piom sorok na som. Bela anjswe mburonj pini, tona iyok. ²⁰ Tana nio kola anjswe mburonj mi ankam uraata bibip

☆ 3:2: Ngog 7:30 ☆ 3:5: Yos 5:15; Ngog 7:33 ☆ 3:6: Mt 22:32; Mk 12:26; Lu 20:37 ☆ 3:7: Ngog 7:34 * 3:14: Sua 'ANBOTMBOT' na, zin Israel tiso la zitun kaljan ta kembei: 'Ehyeh.' Tana igarau ri pa Anutu zaana Yahweh. Zaana tana, ta tapaata la kaljanda ma tosombe 'Yooba.' " ☆ 3:14: Tur 1:4,8

pakan tabe ipa ndel kat, bekena anpun zin Aikuptu kan mburan. Tonabe king ipateke yom be kala. ²¹Mi sombe kamanga be kala na, nio ko ankam zin Aikuptu ma lelen ambai piom. Tana zin ko tikam leyom kororj pakan. Kokena nomoyom men mi kala. ²²Tana zin Israel nan ta boozomen ko irao tila ma tiwi zin Aikuptu nan ta zizan timbotmbot, som ruumu kizin igarau zin na, be tikam len mburu ambaimbaijan mi pat silba ma gol. Mi zin ko tikam piom. Mburu ta boozomen tina ko iwe lutuyom bizin len be tizeebe zin pa. Tana niom ko kiniimi kat zin mi kala.”[☆]

4

Anutu ipombol Mose be itooro mos pakan

¹Yooba iso sua makinj, to Mose ipekel kaljaana ma iso: “Ambai. Mi sombe zin Israel tiurla sua tio som, ko parei? Pa nio ajute: Sombe anla ma anpet kizin, na zin ko timanga mi tiso pio ta kembei: ‘Waa, Yooba ipet ku swoi? Ina sa pakaam na.’ Manako anso parei pizin?” ²To Yooba iwi i. Iso: “Mi ina sokorei ta tektege na?” Mose iso: “Ingi tete tio.”

³To Yooba iso pini: “Giibi sul!” Beso Mose igiibi su toono na, iwe mooto. Ni ire, to imorsop mi ilu i lae. ⁴To Yooba iso pini mini: “Nomom su pa wiini.” Beso Mose karau su pa mooto wiini na, itoori mini ma iwe tete. ⁵Tona Yooba iso pini ma iso: “Lej. Sombe la ma pet kizin Israel, to kam ta kembei. Naso tiurla kembei nio Yooba, Anutu ki tumbun bizin Abaraam, Isak mi Yakop, ta anpet ku. Tona tiurla sua ku.”

⁶Mi Yooba iso pini mini ma iso: “Ur nomom ila begem.” Tana Mose iur namaana ila begeene. Beso ipas ma ipet na, ire mbetmbeete sananjan ikam namaana ma ikokou ma imap. ⁷To Yooba iso pini: “Ur nomom imiili ma ila mini.” Tana Mose iur namaana ila begeene kembei Yooba iso pini. Beso ipas ma ipet na, ire namaana ambai mini.

⁸To Yooba iso pini ma iso: “Sombe zin Israel tire mos mataana kana mi tiurla som, to kam mos toro tana bekana tire mi tiurla. ⁹Mi sombe mos ruu tana ikam zin ma tiurla sua ku som, to se yok Nil risa mi lij su toono. Pa yok tana kola itooro ma iwe sij.”

¹⁰Tamen Mose isu to iso: “Yooba, ina ambai. Mi nio ti tomtom ki sua som. Ta mungu mi imar na, kworj ipata pa sua sojana. Mi koozi tomini, ingi nu pet tio mi zzo sua pio, tamen kworj ipata men.”[☆] ¹¹Tamen Yooba iso pini: “Mi asij ta iur tomtom kwon? Mi asij ta ipumun tomtom taljan mi kwon ma timun? Asij ta ikam tomtom matan ma tire lele, mi ipumun matan ma tire lele som. Nio tau.”[☆] ¹²Tana marga mi la ta buri. Pa nio itu j ko anbotmbot raamu mi anparaaurau kwom. Mi nio ko anpaute u pa sua tabe so pizin na.”[☆]

¹³Tamen Mose iso: “E-e, biibi tio, nio anrao som. Ngo tomtom toro sa.”[☆] ¹⁴To Yooba keteene malmal pini mi iso: “Mi parei pa tom Aron ta Lebi popojana kini na? Pa nio ajute: Ni kwo suajana. Ni iwwa ma imar a. Mi sombe ipet ku, nako menmeeni biibi kat. ¹⁵Tana sua tabe anso u pu i, na kozo so pini ma ilej. To ni ko iwe kwom ma iso pizin wal pakan. Mi nio itu j ko anbotmbot raama yom mi anparaaurau kwoyom, mi anpaute yom pa mbulu tabe kakam i. ¹⁶Tana nu ko kam pini kembei ta nio Anutu ankamam pizin wal tau tiwe kworj i. Pa sua ta so anso pu, nako so pini. To ni kadoono iso pizin iwal biibi.

¹⁷“Mi motom ingal tete ku, mi kam ma la. Pa ina be tooro mos pakan pa.”

Mose imiili mini pa Aikuptu

¹⁸Mose ziru Yooba tiso sua makinj, to Mose imiili ma ila mini ki rwoonobi Yetro mi iwi i. Iso: “Zonbi, parei? Irao be anmiili ma anla Aikuptu mi anlou zin wal tio? Ko mungan timbotmbot men a, som pakan timetmeete kek?” Iwi i na, rwoonobi iyok. Iso: “Ina ambai. La raama lelem ambai.”

¹⁹Indeeje Mose imbotmbot men raama zin Midian na, Yooba iso pini. Iso: “Miili ma la mini pa Aikuptu. Pa zin wal ta mungu tiso tipunu na, timetmeete lup kek.” ²⁰Tana Mose ikam kusiini mi lutuunu bizin, mi iur zin sala dorji. To ikam tete ki Anutu ma iteege, mi timanga pa pai kizin be tisula pa Aikuptu. ²¹Tiwwa ma tila, mi Yooba iso pini. Iso: “Mos mataki ja ta appombolu pa be kam na, la beso pet Aikuptu na, motom ingal be kam su king kereene uunu. Tamen nio kola ankam ngar kini ma imbol

☆ 3:22: Un 15:14; Kam 12:35+

☆ 4:10: Kam 6:12; 1Kor 2:1+

☆ 4:11: Mbo 94:9

☆ 4:12: Mt 10:19

☆ 4:13:

2Kor 2:16, 3:5+

kat. Tana ko loŋa iyok piom Israel be kala na som. ²² Tana kozo so pini ta kembei: 'Yooba ire zin Israel na kembei ta lutuunu mungamunga i. ²³ Tana ni iso pu be zem zin ma tila be tisuj pini. Mi nu sombe ruutu zin, na re u. Pa ni ko ipun itum lutum mungamunga ma imeete.' ²⁴☆

²⁴ Mose zinan kusiini mi lutuunu bizin tipa ma tila ma mberkaala zin, to tikeene su zaala lwoono. Mi Yooba ipet ki Mose ma isombe ipuni ma imeete. ²⁵ Tabe karau men mi Mose kusiini Sipora ikam yar ma ireete lutuunu. To ikam kuliini suruunu ma iur se Mose mbasanjana mi iso: "O, nu na nio kusij ŋonoono. Pa sij ise ŋwom kek." ²⁶☆

²⁶ Tana Yooba ire, to izem Mose ma imbot. (Sipora, ni ikam ŋgar pa reeterjana, tanata iso ta kembei.)

²⁷ Aron ta Mose toono na, Yooba ila ipet kini kek, mi iso pini ta kembei. Iso: "La pa lele bilimjana, to ndeeje tizim Mose." Tana imanga ma ila na, indeeje Mose su Anutu abal kini uunu. Ire Mose to, leleene ambai mi iso i. ²⁸ Mi Mose iso i pa sua mi mos matan ndeljan ta Anutu iur sua pini be ikam su Aikuptu na. ²⁹ To ziru timanga mini mi tila. Tipet Aikuptu, to tilup kolman ta boozomen kizin Israel. ³⁰ Mi Aron iso zin pa sua boozomen ta Yooba iso pa Mose na, mi itooro mos ila zin iwal biibi matan ma tire. ³¹ To zin iwal biibi tiurla sua kizin. Mi tilen kembei Yooba ire patanjana kizin kek mi isombe iuulu zin, to tilek kumbun mi tisuj pini.

5

Mose ziru Aron tila ma tire king kizin Aikuptu

¹ Mose ziru Aron tilup zin Israel makij, to tila ki king kizin Aikuptu mi tiso: "O king, Yooba, ta Anutu tiam Israel na, ni iso pu ta kembei: 'Zem wal kini ma tila pa lele bilimjana be tilup zin su tana mi tikam sunjana biibi pini.' " ² Tamen king iso: "Yooba tana, ni asij, be anlej la kaljaana mi anjem zin Israel ma tila? Nio ti ajute Yooba som. Tana ko irao anlej la kaljaana, mi anjem yom Israel ma kala na som."

³ To ziru tiso: "Yooba, Anutu tiam Iburu, ta ipet tiam kek, mi isombe niam amla lele bilimjana be amsurj pini mi amkam

patoronjana pini. Tana yok piam be amla. Ko ampa pa aigule tel ma ingi. Mi sombe amla som, nako ipasaana yam pa mete sananjana, som ikas yam pa buza." ⁴☆
⁴ Tamen king kizin Aikuptu ipekel kaljan ma isombe: "Niomru tina, parei ta kapandelndel zin tomtom mabe tizem uraata kizin? Kimiili ma motoyom ingal uraata tiom! ⁵ Ingi niom leembe sorrokjoyom kamasak ma kilip piam kartu kek. Parei ta niomru kapandelndel waeyom bizin ma ingi tikamam be tizem uraata kizin i?"

King ikam patanjana toro pizin Israel ma isala ki

⁶⁻⁷ Indeeje aigule ta tana na, king imanga, mi iur sua pizin menderjan kini zinan zin Israel pakan ta timborro waen bizin pa uraata na. Iso: "Kelej kat. Sombe zin Israel timbuuzu pat pa toono sekapkapjana mi rie, na ku'uulu zin mi koyoyo len rie mini pepe. Kombot mi zitun tiru len. ⁸ Mi uraata kizin ka kin ta kuuru pizin ta mungu mi imar na, imbotmbot men muriini. Tana uraata kizin iraurau pepe. Pa zin tibeleege kek, tanata titanjoro yo be anjem zin ma tila be tipatoron Anutu kizin. "Tana kozo kuur uraata patanjana kat pa wal tana be tikam. Kokena matan ilala pa sua soroksorok."

¹⁰ King iso sua tana makij, to zin menderjan kini zinan zin Israel pakan ta timborro waen bizin pa uraata na, tila kizin iwal biibi ki Israel ma tiso pizin. Tisombe: "King iso ta kembei: Niam ko irao amulu yom pa rie kamjana mini na som. ¹¹ Bela ituyom kala kuru. Mi uraata tiom ka kin ko irao isu na som. Kozo kuurpe pat boozomen ma raraate men kembei ta mungu kakamam na." ¹² Tana zin Israel tikam pirik ma tila tirao lele ta boozomen ki Aikuptu, mi tiyogegege mbutmbuutu soroksorok be tilup mi titooro raama toono sekapkapjana ma iwe pat. ¹³ Mi zin menderjan tinasasaara zin ma tiso: "Hai, koyomyom yom pa uraata paso? Aigule ta boozomen niom kozo kuurpe pat boozomen ma raraate kembei ta mungu na." ¹⁴ Mi zin menderjan tila kizin Israel pakan tau timborro waen bizin pa uraata na, mi tibalis zin ma tiso: "Ta mungu mi imar na, kakamam uraata ma irao kin ta

amur piom. Parei ta koozi porjoyom melle, mi kakam uraata biibi som.”

¹⁵⁻¹⁶ Tana zin Israel pakan ta timborro waen bizin pa uraata na, tila ki king mi tiso pini. Tiso: “Wai, niam tingi mbesoojo ku tau. Parei ta kam mbulu tingi piam? Koozi tibalis yam ma runguyam isaana. Pa tisombe niam amkam uraata ma irao som. Mi uunu ki asij? Nu mi zin menderjan ku tau. Pa mungu kakamam leyam rie. Mi koozi na som.”

¹⁷ To king iyaamba zin ma iso: “Niom tina ngwoljoyom mi maolpunkerjoyom kat. Tanata konoknok sua pio be arjem yom ma kala mi kakam patoronjana pa Merere tiom Yooba.” ¹⁸ Tamen ko som. Kimi-ili ma kala kakam uraata tiom ta buri! Rie, ko tikam piom mini na som. Mi pat na, kozo kuurpe boozomen ma irao pa kin ta mungu tiurur piom na.” ¹⁹ Zin Israel pakan ta timborro waen bizin pa uraata na, tilerj sua tana, to tiso: “Wae, tembel ti kek! Sombe tosotaara waende bizin kembei uraata kizin ka kin irao isu som, nako parei piti?”

²⁰ Tana tizem king mi tila, to tikonjuru Mose ziru Aron. Pa ziru tizza zin ma timbotmbot. ²¹ To tiyaamba ziru ma tiso: “Mbulu ta niomru kakam piam na, Yooba ire kek. Mi ni itunu ko ingal motoyom pa mi ipokot. Pa niomru kapamalmal king zijan zin wal ta timborro uraata kini na keten, tana tire yam kembei wal sananjoyam. Ingi kuur zaala pa king be ipun yam ma amet-meete lup.”

Mose leleene ipata mi itajrro Anutu

²² Tona Mose ila ma isurj pa Yooba mini. Iso: “O Merere, parei ta ur patanjana ta kembei pizin wal ku Israel? Mi parei ta ngo yo ma armar lele tingi? ²³ Nu re kek. Indeeje ta anla anso kaljom pa king kizin Aikuptu mi imar indeeje koozi na, ni iseseeze zin Israel matan. Mi nu kam mbulu sa bekena tatke zin pa patanjana kizin som.”

6

Merere mataana ingalngal sua kini mbukjana

¹ Tona Yooba iso pa Mose. Iso: “Ingi be re kat mbulu tabe ankam pa king i. Kola arjwe mburorj biibi pini, tona ni izem zin Israel ma tila. Ni kola ire kat nio mburorj, tonabe

iziiri zin Israel ma tizem kat lele kini mi tila len.”

² Mi Anutu iso pa Mose mini ta kembei. Isombe: “Nio Yooba arjbotmbot.

³ Mungu, indeeje ta ajpet ki Abaraam, Isak, mi Yakop na, zin tiwatwaata yo ta kembei: Anutu mbura keskeezejana. Mi zorj ta Yooba i na, arjwe pizin som.”

⁴ Tamen arjuk sua pizin be niamjan amparlup yam ma amwe tamen, mibe ankam toono Kanaan, ta zin tiwwa pa mi tiwe leembe pa na, ma iwe popojana kizin len.”

⁵ Koozi zin Aikuptu kan tikam zin Israel ma tiwe mbesoojo pizin, tana tikamam uraata patanjana kat ma nin isaana mi tikarajesjeeze. Tamen tingiizi kizin, nio anlerj kek. Mi motorj ingalngal sua tio mbukjana.”

⁶ Tana la mi so pizin Israel. So: “Merere kiti iso ta kembei: Nio Yooba arjbotmbot. Koozi niom kewe mbesoojo pizin Aikuptu kan, mi tikototo yom pa uraata patanjana, mi leyom zaala sa som. Tamen nio ankam yom ma kewe lerj kek. Tana ingi be ankam uraata bibip pakan, bekana arjatke yom la zin Aikuptu naman. Nio iturj ko arteege zaaba pizin mi arjur kadoono pizin. Naso kezem patanjana muriini mi kala. ⁷ Mi nio ko ankam yom ma kewe lerj kat. Niom ko kewe wal tio, mi nio Yooba ko arjwe Anutu tiom. Mi niom ko kuute kat yo. Pa uraata tabe ankam piom i, ko iswe mbulu mi ngar tio. Tana koozi niom kewe mbesoojo pizin Aikuptu kan mi tikototo yo pa uraata patanjana. Tamen nio kola arjatke yom la naman, mi arjur zaala piom be kezem lele kizin mi kala leyom. ⁸ Mi nio ko ankam yom ma kala pa toono tau mungu arjuk sua mboljana kat pa be ankam ma iwe Abaraam, Isak, mi Yakop len na. Mi toono tana, nio ko ankam ma iwe leyom kat be kombotmbot pa, mi iseege iseeje ma ila. Pa nio Yooba arjbotmbot.”

⁹ Yooba iso sua tana makirj, to Mose ila ma iso zin Israel pa. Tamen zin lenen ipata pa uraata patanjana ta tikamam na, mi mburan imap kat. Tana tiurla sua kini som. ¹⁰⁻¹¹ To Yooba iso pa Mose mini. Iso: “La ki king kizin Aikuptu, mi so pini be izem zin Israel ma tila len pa toono kini.” ¹² Mi Mose iso la Yooba mataana ma iso: “Wai, sombe zin Israel tiurla sua tio som, nako king ilerj la

☆ 6:3: Un 17:1, 26:24, 28:13+

☆ 6:4: Un 12:7; Ijgo 7:5; Ibr 11:8+

☆ 6:5: Kam 2:24

☆ 6:12: Kam 4:10

kaljorj be parei? Pa nio tomtom ki sua som.”☆

¹³ Tana Yooba iur sua pa Mose ziru Aron be tila ki king kizin Aikuptu, mi tikam zin Israel ma tizem Aikuptu.

Mose mi Aron un bizin

¹⁴ Irgi zin Israel un bizin:

Yakop lutuunu mungamunga zaana ta Ruben. Mi Ruben lutuunu bizin ta Anok, Palu, Ezron, mi Karmi. Zin tina, kaimer to tiwe urum parj.

¹⁵ Yakop lutuunu Simion, ni lutuunu bizin ta Yemuel, Yamin, Oat, Yakin, Zoar, mi Saul. (Saul naana, ni Kanaan nan.) Zin tina ta tiyooto pa Simion, mi tiwe urum lamata mi ta.

¹⁶ Yakop lutuunu Lebi, ni lutuunu bizin ta Geson, Koat, mi Merari. Lebi, ndaama kini irao 137 mi imeete. ¹⁷ Mi Geson ta ki Lebi na, ni lutuunu bizin ta Libni mi Simej. ¹⁸ Mi Lebi lutuunu toro Koat, ni lutuunu bizin ta Amram, Izar, Ebron, mi Usiel. Koat ndaama kini irao 133 mi imeete. ¹⁹ Mi Lebi lutuunu Merari, ni lutuunu bizin ta Mali mi Musi. Zin tel tina ta tiyooto pa Lebi mi tiwe urum tel.

²⁰ Koat lutuunu Amram, ni iwoolo tamaana lunuri Yokopet. To Yokopet ipeebe Aron mi Mose. Amram ndaama kini irao 137 mi imeete. ²¹ Mi Izar ta ki Koat i, ni lutuunu bizin ta Kora, Nepek, mi Zikri. ²² Mi Koat lutuunu Usiel, ni lutuunu bizin ta Misael, Elzapan, mi Sitri.

²³ Aron, ni iwoolo Eliseba, ta Aminadap lutuunu moori mi Nason lunuri na. Mi Aron ziru Eliseba lutun bizin ta Nadap, Abiu, Eleasar, mi Itamar. ²⁴ Kora lutuunu bizin ta Asir, Elkana, mi Abiasap. Kaimer to Kora lutuunu bizin tel tina tiwe urum tel. ²⁵ Aron lutuunu Eleasar, ni iwoolo Putiel lutuunu moori ta, to tipeebe Pineas.

Ina zin wal tana, ta tiyooto pa Lebi mi timender pa urum kizin kizin.

²⁶⁻²⁷ Tana Aron ma Mose tau Yooba iso pizin be tinoknok sua pa king ki Aikuptu, mibe tikam zin Israel ma tizem Aikuptu mi tila pa toono Kanaan na, un bizin ta tana.

²⁸⁻²⁹ Indeeje Mose imbotmbot su lele kizin Aikuptu na, Yooba iso pini ma iso: “Nio Yooba arjbotmbot. Sua boozomen ta so arjo pu, na kozo motom ingalngal be so pa king ki Aikuptu ma ilej.” ³⁰ Tamen Mose iso la Yooba mataana ma iso: “Mi nio ti,

tomtom ki sua som. Ko king ilej la kaljorj be parei?”☆

7

Aron iwe Mose kwoono be iso kaljaana pa king

¹ Tona Yooba iso pa Mose. Iso: “Lej. Nio ko arjuru be kam runguj mi mender la king mataana. Mi tom Aron ko iwe kwom mi iso kaljom pa king. ² Tana sua boozomen tabe arjo pu i, na nu ko so pa tom Aron, to ni kadoono iso pa king. Ko iso pini ta kembei: ‘Yok pizin Israel be tizem lele ku ti.’ ³ Tamen nio ko arjam ngar ki king ma imbol kat. Naso arja be arjam uraata bibip mi mos mburannan boozomen isu lele kizin Aikuptu.”☆ ⁴ Tana ni ko lora itooro ngar kini na som. Tamen kaimer to nio kola arjwe kat mburorj pizin Aikuptu, mi arjam uraata bibip kat bekena arja kadoono pizin. Naso arjam zin wal tio Israel ma tizem lele kizin Aikuptu mi tila. Ko timbot la uunu uunu, mi tipa ma tila. ⁵ Mi sombe arjwe kat mburorj pizin Aikuptu, mi arjam zin Israel ma tizem lele kizin, tona zin Aikuptu kan tomini ko tikilaala kat ta kembei: Nio Yooba arjbotmbot.”

⁶ Yooba iso sua tana ma imap, tona Mose ziru Aron tila ma timanga pa uraata ta ni iur la naman na. ⁷ Indeeje tana, Mose ndaama kini tomta parj (80). Mi Aron na, ndaama kini tomta parj kwoono tel (83).

Tete ki Aron iwe mooto

⁸ To Yooba iso pa Mose ziru Aron. Iso: ⁹ “Kelej. Sombe king kizin Aikuptu iso pa niomru be kotooro mos sa ma ire, na so pa Aron be ikam tete kini mi igiibi su king kereene uunu. Tonabe iwe mooto biibi.”

¹⁰ Tana ziru tila ma tipet ki king, mi tikam mbulu raraate kembei ta Yooba iso pizin na. Beso Aron igiibi tete kini isu king zigan zin bibip ta timurmuungu pa uraata kini na keren uunu, na iwe mooto biibi. ¹¹ King ire, tona iboobo zin ngarjan zigan zin nabororjan kini ma timar. Mi zin tomini tikam naborou kizin ma raraate kembei ta Aron ikam na.”☆ ¹² Zin tatarja tigigibi tete kizin kizin izzu toono na, tiwe mooto bibip. Tamen mooto ki Aron iwon zin lup. ¹³ Mbulu tana, king ire kat pa mataana. Tamen ngar kini imbol men,

tana leleene be ileŋ la kalŋan som. Mi ina indeeŋe kat sua ta mungu Yooba iso na.

Mos mataana kana: Yok iwe siŋ

¹⁴To Yooba iso pa Mose. Iso: “King kizin Aikuptu ngar kini imbol kat. Pa ni iyok pizin Israel be tila som. ¹⁵Tana mankwono, mbeŋbeŋjana, to manga mi kam tete ku ta itooro ma iwe mooto na, mi sula pa yok Nil kezeene be sa king ma imar, to re i. ¹⁶Mi so pini ta kembei: ‘Yooba Anutu tiam Iburu ta inggo yo ma aŋmar mi aŋso pu be zem wal kini Israel ma tila be tisun pini isu lele bilimjana. Tamen nu leŋ la kalŋaana som. ¹⁷⁻¹⁸Tana ni iso pu ta kembei: Iŋgi be ibalis yok Nil pa tete kini. To yok ko itooro ma iwe siŋ. Tana ye ta timbotmbot sula yok i, ko timetmeete lup, mi zin tomtom ki Aikuptu ko tirao be tiwin na som. Pa yok ko kuziini ma isaana kat. Naso ute kat ta kembei: Yooba, ni imbotmbot.’”[☆]

¹⁹Mi Yooba iso pa Mose mini ma iso: “So pa tom Aron be ikam tete kini mi izarra la pa yok ta boozomen kizin Aikuptu. Bibip, munmun, yok tatiliungan, mi yok ruumu leleene kana ta imbotmbot sula kuuru na tomini. To yok ta boozomen tana ko titooro zin ma tiwe siŋ lup. Tana siŋ ko imbot irao lele ta boozomen ki Aikuptu.”

²⁰Tana Mose ziru Aron tila mi tikam mbulu raraate kembei ta Yooba iso pizin na. Aron ila mi imender la king ziŋan zin bibip ta timborro uraata kini na matan, to iwit tete kini ma ise, mi ibalis su pa yok Nil. To yok itooro ma iwe siŋ. ²¹Tana ye ta timbotmbot sula yok Nil na, timetmeete lup, mi yok kuziini ma isaana kat. Yok kizin Aikuptu, sa imbot ambai mini som. Tiwe siŋ men ma timap. Tabe zin Aikuptu kan tirao be tiwin som.

²²Tamen zin naboroujan kizin Aikuptu timangga mi tikam naborou kizin pa yok ma ipet raraate. Tabe king ngar kini imbol mini, mi leleene be ileŋ la ziru kalŋan som. Mi ina indeeŋe kat sua ta mungu Yooba iso na. ²³Mi king itoori, mi imiili ma ila ruumu kini, to mataana mbelele mbulu tana, mi ikam ngar pa mini som. ²⁴Mi zin iwal biibi ki Aikuptu na, tirao be tiwin yok Nil som. Tana tisu mi titoutou kan yok isu yok kezeene. ²⁵Yooba ipasaana yok Nil ma isaana, mi imbotmbot ta kembei ma irao aigule lamata mi ru.

[☆] 7:17-18: Tur 16:4 [☆] 8:6: Mbo 78:45, 105:30

8

Mos ta iwe ru pa: Iŋgeu

¹Aigule lamata mi ru tana imap, to Yooba isu na iso pa Mose. Iso: “La ki king mini mi so pini ta kembei: ‘Yooba isombe nu zem zin wal kini Israel ma tila be tikam sunjana pini. ²Mi sombe yok pizin som, na re u. Pa ni ko iseeze motoyom mini pa ngeu. Ko ikam ma ngeu tilol lele tiom ma imap. ³Yok Nil kola bok pizin. Mi ko tizem yok Nil, mi tilema ruumu ku leleene, mi tima kat murim ta kenne pa i, mi tilulu zin sala mbalia ku. Mi you teegjana muriini ku ramaki kuuru ma timbiiri ku ko bokbok pizin. Mi zin bibip ta timuŋmuungu pa uraata ku, ziŋan zin iwal biibi ki Aikuptu na, ngeu ko tilela ruumu kizin tomini. ⁴Tana nu niomŋan zin bibip ta timuŋmuungu pa uraata ku, mi zin iwal biibi ki Aikuptu na, ngeu ko tilulu zin sala nwoyom.’”

Tana Mose ila to iso sua tana pa king. Tamen king ileŋ la kalŋaana som. ⁵Tona Yooba iso pa Mose mini. Isombe: “So pa Aron be iwit tete kini ma ise, mi izarra la pa yok rereeregan, mi yok toujan, mi yok tatiliungan ta boozomen ki Aikuptu. To ngeu ko tipet ma tilol toono ki Aikuptu ma imap.”

⁶Tana Aron iwit tete kini, mi izarra la pa yok kizin Aikuptu. Tona ngeu tipet ma tilol toono ki Aikuptu. Iŋgeu tana sorok som kat.

[☆] ⁷Tamen zin naboroujan ki Aikuptu tikam naborou kizin, mi zin tomini tikam ngeu ma tipet ma tilol lele.

⁸Tona king iboobo Mose ziru Aron ma timar, mi iso pizin. Iso: “Kusun pa Yooba be iziiri ngeu ti piam lak! Naso aŋzem zin Israel ma tila be tikam patoronjana pini.”

⁹Mose ileŋ, to iso pa king ta kembei. Iso: “Ambai. Kenako itum ur leŋ nol sa. Ko aŋsun Yooba ŋiizi be imunai u niomŋan zin bibip ta timuŋmuungu pa uraata ku na, mi zin iwal biibi ki Aikuptu, mi iziiri zin ngeu pa ruumu tiom ma tila len? Tamen zin ta timbot sula yok Nil na, ko timbotmbot men.” ¹⁰⁻¹¹Tana king iso: “Gaaga to sur.” Mose iso: “Ambai. Ko aŋkam kembei ta so na. Gaaga to ngeu tizem nu niomŋan zin bibip ta timuŋmuungu pa uraata ku na, mi zin iwal biibi ki Aikuptu, mi tila timbot men yok Nil. Naso nu ute kat ta kembei: Yooba Anutu tiam Israel, ni kadoono sa som.”

¹² Mose ziru Aron tizem king mi tila, to Mose itanjroo Yooba be iziiri zin ngeu ta ni ingo zin beken a tiseeze king mataana na, ma tila len. ¹³ Mi Yooba ilej suŋjana kini. Tana zin ngeu ta timbotmbot lela ruumu len ma ruumu ziljanziljan mi mokleene na, timetmeete lup. ¹⁴ To zin Aikuptu kan tiyyo zin, mi tila tindoundou zin, mi tibuzbuuzu ma kuzin irao lele. ¹⁵ Tamen indeenje king ire patanjana ki ngeu imap, to iso: “Ulei, koronj sa!” Mi ngar kini imbol mini be iruutu zin Israel. Tana ilej la Mose ziru Aron kaljan som. Mbulu tana, ina indeenje kat sua ta mungu Yooba iso na.

Mos ta iwe tel pa: Munggingin

¹⁶ Timbotmbot ma Yooba iso pa Mose mini. Iso: “So pa Aron be ikam tete kini, mi ipun su pa toono. Naso ululu ise, to itooro ma iwe munggingin, mi dudut ma timar mi tilol lele kizin Aikuptu.” ¹⁷ Tana ziru tilerj la kaljaana, mi Aron ikam tete kini, mi ipun su pa toono. To ululu ki Aikuptu itooro ma iwe munggingin. Mi munggingin tana dudut ma tila, mi tilol lele kizin Aikuptu ma imap. Mi tikan zin tomtom zijan mbili kizin ma tisaana kat. ¹⁸ Tona zin naboroujan timanga ma titoombo naborou kizin be tikam munggingin ma tipet. Tamen titoombo ma som. Mi munggingin ta Aron ikam na, tiseeze zin tomtom zijan mbili kizin matan ma tisaana kat. ¹⁹ Tabe zin naboroujan tila ma tiso pa king. Tiso: “Ingi tomtom mburan som. Ingi anutu sa mburaana ta ikamam patanjana taingi piti.” Tamen king ngar kini imbol men. Tana ilej la sua ki Mose ziru Aron som. Mbulu kini tana, ina indeenje kat sua ta mungu Yooba iso na.

Mos ta iwe paj pa: Mberomberom

²⁰ Timbotmbot ma Yooba iso pa Mose mini. Iso: “Gaaga, mbenbenjana, to manga mi sula yok Nil kezeene be sa king. Isombe imar, to koruru i ma la, mi so pini ta kembei. So: Yooba itunu kaljaana ta ingi be arjo pu i. Ni isombe nu zem zin wal kini ma tila be tikam suŋjana pini. ²¹ Mi sombe yok pizin som, na re u. Pa ni ko ingo mberomberom ma timar be tiseeze nu niomjan zin bibip ta timuŋmuuŋgu pa uraata ku na, mi zin iwal biibi motoyom. Ruumu tiom ko bok pizin, mi zin ko tilol lele tiom. ²²⁻²³ Tamen lele pakaana ki Gosen ta itunu wal kini Israel timbotmbot pa na,

ni ko imenderkaala. Tana mberomberom tasa ko irao ipet lele tana na som. Naso nu ute kat ta kembei: Yooba, ni imbotmbot lele ku taingi tomini. Pa ni ko ikam mbulu ndelndelja pa wal ku mi wal kini. Gaaga to mos tana ipet.”

²⁴ Tana Yooba ito itunu kaljaana, mi ingo mberomberom ma timar ma tilela ruumu ki king, mi ruumu kizin bibip ta timuŋmuuŋgu pa uraata kini na. Mi tilol toono biibi ki Aikuptu ma sik. Tana tipasaana zin Aikuptu ma tisaana kat. ²⁵ To king imanga na iboobo Mose ziru Aron ma timar, mi iso pizin. Iso: “Irao lak! Niom Israel kala mi kakam patoronjana pa Anutu tiom. Tamen ko irao kala lele molo na som. Kozo kakam su lele ta tingi.”

²⁶ Tamen Mose iso: “E-e, ina ambai som. Patoronjana tabe amkam pa Yooba Anutu tiam i, na irao amkam su lele tingi som. Kokena mbulu tiam irao pa niom Aikuptu motoyom som, to keteyom malmal piam mi kupun yam pa pat. ²⁷ Tana yok piam be amla lele bilimjana. Ko ampa ma irao aigule tel ma ingi, mana amla ampet. To amkam patoronjana pa Yooba Anutu tiam. Naso amto sua ta ni iur piam na.”

²⁸ King ilej to iso: “Ambai. Nio anyok piom be kala lele bilimjana mi kakam patoronjana pa Yooba Anutu tiom. Tamen kala lele molo pepe. Mi motoyom ingal yo pa suŋjana tiom.”

²⁹ Mose ipekel kwoono ma iso: “Lej. Sombe anjemu mi anja, tona anjuŋ Yooba be gaaga to iziiri zin mberomberom piom. Nu, niomjan zin bibip ta timuŋmuuŋgu pa uraata ku na, mi zin iwal biibi ki Aikuptu tomini. Mi re: Kokena nu pakaam yam mini, mi ruutu yam be amla amkam patoronjana som.” ³⁰ Iso sua tana, to izemi mi ila ma isurj pa Yooba. ³¹ Mi Yooba ilej suŋjana kini, mi iziiri mberomberom ta boozomen ma tizem king zijan zin bibip ta timuŋmuuŋgu pa uraata kini na, mi zin iwal biibi ki Aikuptu tomini ma tila len. Sa imbot mini som. ³² Tamen king ngar kini imbol mini. Tabe izem zin Israel ma tila som.

9

Mos ta iwe lamata pa: Merere ikas zin mbili

¹ Timbotmbot ma Yooba iso pa Mose mini. Iso: “La ki king, mi so pini ta kembei. So: Yooba Anutu kizin Iburu isombe nu zem zin wal kini ma tila be tikam suŋjana

pini. ² Mi nu sombe zoori mi ruutu zin mini, na kozo re u. ³ Pa ni mburaana ko iur mete sananɣana kat ise kizin mbili tiom. Tana hos, donki, kamel, makau, sipsip, mi mekmek tiom ko timetmeete lup. ⁴ Mi mbili kizin Israel na, kizin tasa ko irao imeete na som. Pa Yooba ko ikam mbulu ndelndelɣa pa mbili kizin Israel mi mbili tiom Aikuptu.”

⁵ To Yooba iur nol pa mbulu tana. Iso: “Gaaga, to sua tingi iur ɣonoono isu lele ti.” ⁶ Beso kozeere mini na, ikam ma mbili ta boozomen kizin Aikuptu timetmeete lup. Mi zin Israel na, kizin tasa imeete som. ⁷ To king ingo tomtom pakan ma tila be titiiri. Beso tila na, tindeerɣe ta kembei: Mbili kizin Aikuptu men ta timetmeete. Mi kizin Israel na, tasa imeete som. Tamen mbulu ti ipei ɣgar ki king som. Tana ikam kaisiigi, mi izem zin Israel ma tila som. Pa ɣgar kini imbol kat.

Mos ta iwe lamata mi ta pa: Mbetengal

⁸ Timbotmbot ma Yooba iso pa Mose ziru Aron mini. Iso: “Niomru kala you muriini mi koro koskoozo ise nomoyom ma bok, to kala ki king. Kala ma kepet kini, to Mose, nu mender su kereene uunu mi tiyaara koskoozo tana sala kor. ⁹ Tonabe imiyaara ma ila irao lele ta boozomen kizin Aikuptu. Mi sombe itoptop sala zin tomtom mi mbili ɣwan, nako isekap la kulin ma iwe mbetengal mi mbeete.”

¹⁰ Yooba iso sua tana makij na, ziru tila you muriini ma tiro koskoozo. To tila ma timender su king kereene uunu, mi Mose itiyaara koskoozo tana sala kor. Beso imiyaara ma ila itoptop sala zin tomtom mi mbili ɣwan na, isekap la kulin ma iwe mbetengal mi mbeete. ¹¹ Mi zin wal naborouɣan na, mbetengal ikam zin tomini ma tisaana kat, raraate kembei ta zin iwal biibi ki Aikuptu. Tana mburan irao Mose som. ¹² Tamen king na, Yooba ikam ma ɣgar kini imbol kat. Tana ni ileɣ la sua ki Mose ziru Aron som. Mbulu tina, ina indeerɣe kat sua ta Yooba iso pa Mose na.

Mos ta iwe lamata mi ru pa: Yarɣpat mi lolo

¹³⁻¹⁴ Timbotmbot ma Yooba iso pa Mose mini. Isombe: “Gaaga mberɣberɣana, to manga ma la, mi sa king be imar. Sombe re i, to so pini ta kembei. So: Yooba Anutu tiam Iburu kalɣaana, ta ingi ima i. Ni

isombe nu zem zin wal kini ma tila be tikam sunɣana pini. Mi sombe yok som, na kozo re u. Pa ni ko iseeze kat nu niomɣan zin bibip ta timuɣmuuɣu pa uraata ku na, mi zin iwal biibi ki Aikuptu motoyom. Ni ko ikam patanɣana bibip piom. Naso nu ute kat ta kembei: Yooba, ni kadoono sa som. Pa merere sa ki toono ti kembei ta ni na som. ¹⁵ Ingi be iswe kat mburaana, mi ipasaanu niomɣan zin wal ku, mi ipambiriizi yom ma kamap pa toono. ¹⁶ Tamen ko loɣa ipun yom ma kemetmeete na som. Pa ingi zaala kini tabe iswe mburaana ma ipet kat mat. Naso kaimer tomtom tipakurkur zaana ma iwe biibi irao toono ta boozomen. [☆]

¹⁷ “Ingi nu kototo wal kini mi rutruutu zin be tila som. ¹⁸ Tana gaaga mankwono, sombe zoɣ mataana ikam kembei ta buri, to ni ko ikam yarɣpat ma isu. Indeerɣe tumbuyom bizin titu su Aikuptu mata popoten, mi imar imar ma indeerɣe koozi na, yarɣpat sa ta kembei isu lele tiom ti pasa zen. ¹⁹ Tana ur sua pa wal ku uraata kan be tikam zin mbili ku mi kororɣ ku boozomen ta timbotmbot mat na, mi tizeebe zin lela ruumu leleene. Kokena tasa imbot mat. Pa yarɣpat tabe Yooba ikam i, ko isu ma ipun kororɣ boozomen ta tiwwa mat na, ma timetmeete lup.”

Yooba iso sua tana makij, mi Mose ila ma iso pa king. ²⁰ To zin bibip ta timuɣmuuɣu pa uraata ki king mi tiurla sua ki Yooba mi timototo i na, loɣa men mi tizeebe zin mbili mi mbesooɣo kizin ma timap tilela ruumu. ²¹ Tamen zin tau tiurla sua kini som na, tizem zin mbesooɣo mi mbili kizin ma tiwwa len mat.

²² To Yooba iso pa Mose. Iso: “Wit nomom isala kor, to yarɣpat ko isu ma irao pa lele pakaana ta boozomen ki Aikuptu. Mi ko ipasaana zin tomtom mi mbili, ramaki kini ma kororɣ boozomen ta timbotmbot mat na.” [☆]

²³ Beso Mose iwit tete kini isala kor na, Yooba ikam ma lolo iwenweene, mi lele ikam bil, mi yarɣpat isu ma tau irao toono ta boozomen ki Aikuptu. ²⁴ Yarɣpat ta isu lele kizin Aikuptu na, bibip kat. Mi lele ikimitmit, mi lolo iwenweene ma ila kena, ila kena. Tabe ikam ma lele isaana kat. Indeerɣe ta zin Aikuptu tumbun bizin titu

su Aikuptu mata popoten mi imar na, yanpat sa ta kembei isu Aikuptu som. Som kat.²⁵ Tana yanpat itoptop su toono kizin Aikuptu ma ipunun koronj boozomen ta timbotmbot mat na, ma tisaana lup. Tomtom, mbili, kini ta indomdom na, mi ke ma.²⁶ Tamen lele pakaana ki Gosen ta zin Israel timbotmbot pa na, yanpat tana isu som.

²⁷ Tana king iboobo Mose ziru Aron ma timar, mi iso pizin. Iso: “Inggi irao. Koozi mi anghilaala i. Nio ankam joobo mbulu kek. Yooba mbulu kini indeeje. Mi nio ni-amnjan zin wal tio, ta amkam joobo.”²⁸ Tana niomru kala, mi kusur Yooba be imurjai yam mi ipemet yanpat mi lolo tinggi. Pa inggi ipasaana kat yam. Mi sombe niom Israel leleyom be kezem yam mi kala leyom ta buri, na kala lak. Ko irao agruutu yom mini na som.”

²⁹ Tona Mose iso: “Ambai. Ko anjem kar biibi mi anla, to anwit nomonj isala kor, mi ansurj Yooba be ipemet lolo mi yanpat. Mi sombe koronj ru tina timap, tona nu ute kat ta kembei: Toono ta boozomen katuunu ta Yooba.”³⁰ Tamen nio ajute: Nu niomnjan zin bibip ta timborro uraata ku na, komoto kat Yooba Anutu tiam zen.”

³¹ Indeeje ta yanpat tana isu na, ipun kini bali mi koronj kembei rie ta tiurpewe kawaala pa i, ma isaana lup. Pa koronj ru tana tindomdom ma tizze kek.³² Mi kini wit na, ipasaana som. Pa indomdom zen.

³³ Tana Mose izem king, mi ila ma izem kar biibi mi ipera mat, to iwit namaana isala kor, mi isurj Yooba be ipemet yanpat mi lolo ma imap. To yanpat isu mini som.³⁴ Tamen king ire yanpat mi lolo imap, to zinan zin bibip ta timurmuungu pa uraata kini na ngar kizin imbol mini.³⁵ Tana itooro ngar kini, mi iruutu zin Israel be tila som. Mbulu kini tina, na indeeje kat sua ta Yooba iso pa Mose na.

10

Mos ta iwe lamata mi tel pa: Siizi

¹ Kaimer to Yooba iso pa Mose ma iso: “La ma re king mini. Pa ina nio ituŋ ta ankamam ma ni zinan zin bibip ta timurmuungu pa uraata kini na ngar kizin imbol, beken aŋkam mos bibip tainggi ila mazwan.”² Naso niom Israel kiwidit ka mbol pa lutuyom bizin mi tumbuyom bizin ma

kozzo pizin ta kembei: ‘Murŋu Yooba iswe mburaana, mi ikam mos bibip ma ipamianj zin Aikuptu kan.’ Mi niom ta boozomen ko kuute kat ta kembei: Nio Yooba anjotmbot.”

³ Yooba iso makinj, to Mose ziru Aron tila ki king, mi tiso pini ta kembei. Tiso: “Yooba Anutu tiam Iburu, ni isombe nu tina mbel zooronjana kek. Ŋiizi na lek kumbum pini mi lej la kaljaana? Zem zin wal kini ma tila be tikam surjana pini. ⁴ Mi sombe ruutu zin mini, na re u. Pa gaaga mankwono, to ni ingo siizi ma timar. ⁵ Ko tilol toono tiom ma imap. Tana niom ko karao be kere toono mini som. Som ma som kat. Pa siizi tabe timar i, ko munjaana ma munjaana. Tana kini ri ma ke pwonjan tatana ta timbotmbot mokleene tiom mi yanpat ipasaana som na, siizi tana kola tikan ma imap kat. ⁶ Mi ko tizeebe ruumu tiom ma bokbok. Nu niomnjan zin bibip ta timurmuungu pa uraata ku na, mi zin iwal biibi ki Aikuptu tomini. Indeeje ta tumbuyom bizin mi imar indeeje koozi na, mbulu sa ta kembei ipet piom pasa zen. Pa siizi tabe timar i, ko sorok som kat.”

Mose iso sua tana makinj, to itoori mi izem king ma ipera mat. ⁷ To zin bibip ta timurmuungu pa uraata ki king na, tisu mi tiso pa king. Tiso: “Wai, uunu parei ta nu lej la to tana kaljaana som? Ina nu ta we uunu piti, tabe ni ikamam patanjana boozomen tainggi piti i. Nu re som? Lele ki Aikuptu isaana kek. Tana zem zin tomoto kizin Israel ma tila len be tikam surjana pa Yooba Anutu kizin.” ⁸ Tiso sua tana, to tila mi tikam Mose ziru Aron ma timar mini. Timar na king iso pizin. Iso: “Inggi anjyok piom be kala ma kusur pa Yooba Anutu tiom. Mi zigoj kat tabe tila i?”

⁹ Mose ipekel kwoono ma iso: “Niam ko amap ma amla. Zin pikin zinan nan bizin mi taman bizin, tomoto, moori, zin kolman mi kolmannan, niamnjan mbili tiam tomini, niam ko amap lup ma amla. Pa amsombe amkam surjana biibi pa Yooba.”

¹⁰ To king iso: “Sombe kala, na Yooba ko ikampe yom. Tamen nio ko irao anjyok be niomnjan waeyom bizin ma lutuyom bizin kala na som. Pa nio ajute: Niom leyom ngar bozboozo. Tana ko irao anjyok be zin moori mi pikin niomnjan kala na som. Som

☆ 9:24: Tur 8:7, 16:21 ☆ 9:29: Mbo 24:1; 1Kor 10:26

ma som kat! ¹¹ Niom tomooto men, ta ko kala ma kusun pa Yooba. Pa ina niomru konoknok sua pa.”

Ni iso makinj, to tiser Aron zirur Mose pa mataana mi tipera mat. ¹² Tona Yooba iso pa Mose. Iso: “Wit nomom isala kor, mi zarra pa lele ta boozomen ki Aikuptu. To siizi ko dudut ma tipet ma tilol toono ki Aikuptu, mi tikan kini ri ta yanpat ipasaana som na.”

¹³ Beso Mose iwit tete kini isala kor mi izarra pa lele ta boozomen ki Aikuptu na, Yooba ikam miiri biibi ma imar pa re uunu. Mi miiri iloondo pa aigule tana, mi ila mbej, beso kozeere mini na, siizi dudut ma tipet.☆

¹⁴ Tipet na, tilol lele ki Aikuptu ma imar. Siizi tana munjaana ka tieene. Siizi ta kembei, munju zin Aikuptu kan tire pasa zen. Mi kaimar ta kembena, ko irao tire mini som. ¹⁵ Tana siizi timar ma tilol toono kizin Aikuptu ma imar. Tabe zin tomtom tirao be tire toono mini som. Mi siizi tana tikan koronj boozomen ta yanpat ipasaana som na ma imar kat. Mbutmbuutu, zeere, kini, ke runrun, mi ke pwonpwon. Kosa sa imbot mini som. ¹⁶ Tana king loja men mi iur sua be tikam Mose zirur Aron ma timar. Timar to, iso pizin ta kembei. Iso: “Nio ankam sosor biibi kat pa Yooba Anutu tiom mi niomru tomini. ¹⁷ Tana kumunjai yo pa sosor tio taijgi, mi kusun pa Yooba Anutu tiom be iziiri patanjaana biibi taijgi piam. Kokena ametmeete lup.”

¹⁸ Tana Mose izem king, mi ila ma isur pa Yooba. ¹⁹ Mi Yooba ilerj sunjana kini, to itooro miiri mini ma iwe iwaara ta mburaanajana kat. Tabe iwiki zin siizi ma tila len lup pa Tai Sinsinjana. Tasa imbot Aikuptu mini som. ²⁰ Tamen Yooba ikam ma ngar ki king imbol mini. Tana ni izem zin Israel ma tila som.☆

Mos ta iwe lamata mi paj pa: Zugut Mandij

²¹ Timbotmbot ma Yooba iso pa Mose mini. Iso: “Wit nomom isala kor, to zugut mandij ko isu ma ilol Aikuptu. Zugut tina ko biibi kat. Ko ikam ma zin Aikuptu kan tizoromrom kembei zin wal ta matan pisanj i.”

²² Tana Mose iwit namaana isala kor, to zugut biibi isu Aikuptu, ma imbot irao mbej tel mi aigule tel.☆ ²³ Ikam ma zin Aikuptu kan tirao be tiparre zin som. Tana

tipera mat som, mi timbotmbot men ta ruumu kizin. Tamen lele pakaana ta zin Israel timbotmbot pa na, zugut som. Timbotmbot la mat.☆ ²⁴ Tona king iboobo Mose ma imar mi iso: “Niom kala lak, mi kusun pa Yooba. Niomjan kusiyom bizin ma lutuyom bizin kamap ma kala. Tamen mbili tiom na, tila pepe. Munjan mi timbot.”

²⁵⁻²⁶ Mi Mose iso: “E-e, ina som. Bela amla raama mbili tiam ta boozomen. Tasa ko irao imborene na som. Pa niam amkankaana pa so mbili tabe amkam zin ma ampatoron Yooba Anutu tiam pa i. Tana ko amkam zin lup ma amla ampet lele tabe amkam sunjana su pa i, tona Yooba itunu ko iso yam pa so mbili tabe ampatoroni pa i.”

²⁷ Tamen Yooba ikam ma ngar ki king imbol mini. Tana ni iyok pizin Israel be tila som.☆ ²⁸ Mi king isu to iser Mose. Isombe: “La lem ta buri. Mi mar mini pepe! Sombe ajre motom mini, nako ajpunu ma kup.”

²⁹ To Mose iso: “Sua ta so na. Nu ko re motonj mini som.”

11

Mos ta iwe laamuru pa: Yooba ikas zin Aikuptu lutun bizin mungamunga

¹ Timbotmbot ma Yooba iso pa Mose ta kembei. Iso: “Nio ko anjeeze king zinan zin iwal biibi ki Aikuptu matan mini pa tamen sa, manako ni izem yom ta boozomen mi zin mbili tiom ma kala leyom. Tamen ko leleene ambai piom som. Ko iser yom raama keteene malmal. ² Tana la ta buri, mi sope zin Israel ta boozomen be zitun tataja tila ma tiwi zin tomooto ma moori ki Aikuptu ta zinan tipargarau zin na, be tikam len koronj ambaimbaijan ta tiurpe pa gol mi silba na. Zin ko tikam piom.”☆

³ (Yooba iso ta kembei paso, ni ikam zin Aikuptu kan ma lelen pizin Israel. Mi tomini zin bibip ta timunmuungu pa uraata ki king na, zinan iwal biibi tire Mose kembei ni tomtom zaanajana.)

⁴ Tana Mose iso pa king mini ma iso: “Lenj! Mbej lukutuunu, to Yooba isu mi ipa la mazwoyom. ⁵ Mi niom Aikuptu lutuyom bizin mungamunga ta boozomen kola timetmeete lup. Tasa ko imbot mini som. O king, itum lutum mungamunga tabe ikelu mi mbuleene se murim peeze

☆ 10:13: Mbo 78:46, 105:34+

☆ 10:20: Kam 4:21

☆ 10:22: Mbo 105:28; Tur 16:10

☆ 10:23: Kam 8:22

☆ 10:27: Kam 4:21

☆ 11:2: Un 15:14; Kam 3:21+

kana i, ko imeete. Mi ila ila ma zin mbe-soonjo moori ta titekteege you na tomini lutun bizin mungamunga kola timetmeete. Ta kembena men ma irao zin Aikuptu ta boozomen lutun bizin mungamunga zizan mbili kizin lutun bizin mungamunga timet-meete lup.[☆] ⁶Tana niom Aikuptu ko kataŋ ma kakam tiŋiizi biibi kat. Tiŋiizi tabe ipet i, sa ta kembei ipet piom pasa zen. Mi kaimer tomini, ko toro sa ta kembei mini som. ⁷Tamen zin Israel na, zin ko timbot ambai men. Me kizin sa ko irao imboolo pa mberj som. Naso nu ute kat ta kembei: Yooba, ni ikamam mbulu ndelndelŋa pa itunu wal kini mi niom Aikuptu.[☆] ⁸Mi zin bibip ta timuŋmuungu pa uraata ku na, zin ko timap ma timar mi tilek kumbun pio, mi titaŋroro yo be niamŋan zin wal tio Israel amzem yom. Tana niam ko amzem yom mi amla leyam.” Mose iso sua tana ma imap, to izem king mi iyooto ma ipera mat. Mi keteene malmal kat.

⁹Ipera na, Yooba iso pini. Iso: “Sua ku tana, king ko iurla som. Mi ina ambai. Pa zooroŋana kini ko iwe zaala pio be aŋtooro uraata bibip boozomen isu Aikuptu.”[☆]

¹⁰Tana Mose ziru Aron tikam uraata mburanŋan boozomen ila king mataana. Uraata tana ipa ndel kat. Tamen Yooba ikam ma ŋgar ki king imbol. Tana ni iyok pizin Israel be tizem toono kini ma tila len na som.

12

Pasoba: Merere ipotom zin Israel ma timbot, mi iteege zaaba pizin Aikuptu

¹Mose ziru Aron timbotmbot su lele ki Aikuptu, mi Yooba iso pizin ta kembei. Iso: ²“Puulu tingi ilip pa puulu ta boozomen. Pa ingi be aŋkam mbulu popoŋana piom. Tana ndaama ta boozomen na, kuur puulu taiŋgi ma iwe mataana kana. ³Niomru kala mi kulup zin iwal biibi ki Israel mi kosotaara zin ta kembei: Sombe aigule iwe laamuru pa puulu ti, to zin tomooto tataŋa timbit sipsip, som mekmek lutuunu ma ikot zin. ⁴Mi sombe ruumu sa ka tomtom bizin boozo pe som ma tirao be tikan buzur tana ma imap som, na irao tiso lae pa ruumu toro ta igarau zin na, bekena timar ma ziŋan tilup zin mi tikan buzur tana ma imap kat.

⁵“Zin mbili tana, sipsip, som mekmek tomooto ta ndabokbokŋan kat i mi kan

ndaama tataŋa, to kakam zin.[☆] ⁶⁻⁷Komboro zin ma aigule iwe laamuru mi paŋ ka rorou, to kupun zin, mi kakam siŋin ma kumus-mus se kataama tiom kwonkwon. Naso iwe kilalan pa ruumu tiom kembei niom kombotmbot lela mi kakanan buzur tana.

⁸“Mberj tana na, kakam mbili mazan mi kalas sala you, to kakan ramaki zeere pakpakŋana, mi narabu ta ka yis somŋana i.[☆] ⁹Buzur mazaana ta mbitiŋana na, kakan pepe. Mi konoi buzur koronŋana sa pepe. Kalas men tau mi kakan. ¹⁰Mi sombe kakan, na kuur ŋaara sa pa aigule toro pepe. Sombe koronŋana sa imbot, na isala you ma ikan ma imap, mana berek. ¹¹Mi kuurpe ituyom pataaŋa pa pai, mana mbuleyom su pa kini kanŋana. Tana kuur kumbuyom keteene, ketege tete tiom, mi kakan karau men. Pa kini tana, inabe iuulu yom ma motoyom ingalŋgal mazwaana ta nio Yooba aŋpotom yom ma kombot, mi aŋteege zaaba pizin Aikuptu.

¹²“Mberj tana, nio kola aŋpa pa lele ta boozomen ki Aikuptu, mi aŋteege zaaba pizin. Ko aŋpun zin tomtom lutun bizin mungamunga mi zin mbili lutun bizin mungamunga ma timetmeete lup. Naso aŋpunmeete merere pakaamŋan kizin mburan ma imap. Pa nio Yooba aŋbotmbot. ¹³Tana siŋ tabe kumusmus se kataama tiom kwonkwon, inabe iwe kilalan piom. Beso aŋwwa ma aŋpunun zin Aikuptu, mi sombe aŋre kilalan tana, to aŋpotom yom ma kombot. Kokena aŋkas yom raama zin.

¹⁴“Aigule tabe aŋkam yom ma kezem Aikuptu i, na niom Israel niomŋan popoŋana tiom tabe tipet pa kaimer i, kozo motoyom ingalŋgal, mi iseenge iseenge ma ila. Tana nio aŋur tutu piom ta kembei: Ndaama ta boozomen, aigule tana isombe ipet, na kakam lupŋana biibi mi kusuŋ pio. Pa ina aigule potomŋana. Tutu taiŋgi ko imbol ma alok.

Lupŋana ki narabu ta ka yis somŋana i

¹⁵“Lupŋana biibi tana isombe ipet, na kozo kakan narabu ta ka yis somŋana i men pa aigule lamata mi ru. Tana aigule mataana kana ki lupŋana tana isombe ipet, to kakam yis boozomen ta imbotmbot lela ruumu tiom na, mi kigilbi ma ilane. Kezem

☆ 11:5: Mbo 78:51, 105:36, 136:10

☆ 11:7: Kam 8:22, 10:23; Tur 7:3, 9:4

☆ 11:9: Kam 7:3

☆ 12:5: 1Pe 1:19

☆ 12:8: 1Kor 5:8

sa ma imbót pepe. Mi sombe tomtom sa izooro mi ikan narabu ta ka yisnjana i pa mazwaana tana, to keseri ma ila lene kat. Irao imbót raama yom Israel mini pepe.¹⁶ Lupnjana tana ka aigule mataana kana, mi aigule tabe imap pa i, ina aigule potomjan be kulup yom mi kakam sunnjana bibip. Tana aigule ru tana, kakam uraata sa pepe. Tamen kini na, kuurpe koyom.

¹⁷ “Lupnjana biibi tana zaana ta kembei: ‘Lupnjana ki narabu ta ka yis somnjana i.’ Mi nio anjur ka tutu piom mi popojana tiom tabe tipet pa kaimer i ta kembei: Ndaama ta boozomen na, niom kozo kakam lupnjana taingi bekená motoyom ingalngal mberj ta nio anjam yom ma kezem lele kizin Aikuptu na. Tutu tana ko imbol ma alok. ☆¹⁸⁻¹⁹ “Tana puulu mataana kana ti, sombe ka aigule iwe laamuru mi paj ka rorou, to lupnjana taingi ipet. Mi ko imbotmbot ma aigule iwe tomoota mi ta ka rou, to imap. Ndaama ta boozomen, niom ko irao kakan narabu ta ka yis somnjana i men pa aigule lamata mi ru tana. Tana yis sa imbót ruumu tiom pa mazwaana tana pepe. Mi sombe tomtom tiom sa, som leembe sa ikan narabu ta ka yisnjana i, na kozo keseri ma ila lene. Irao imbót raama yom Israel mini pepe.²⁰ Tana lele swoi ta so kombotmbot, na kakan kororj yisnjana sa pa mazwaana tana pepe. Kakan narabu ta ka yis somnjana i men.”

Mose isotaara zin Israel pa Pasoba ka tutu pakan

²¹ Yooba iso makij, to Mose ila mi iboobo kolman ta boozomen kizin Israel ma timar tilup zin, mi iso pizin ta kembei. Iso: “Kala ta buri mi kakam koyom mbili ma ikot yom, mi kupun zin be niomjan wal tiom kakan.²² Mi sij kizin mbili tana na, kilij sula timbiri, mi kakam kupunpun ma kitizik sula, to kumusmus se kataama tiom kizikwon. To niom ta boozomen kozo kamap ma kombot lela ruumu tiom tiom ma irao berek. Mi tomtom sa iyooto pepe.²³ Pa mberj to Yooba isu mi ipa pa Aikuptu ma itegee zaaba pizin. Mi sombe ire sij tana imbót se kataama tiom kwon, to ipeteke ajela kini tabe ikas zin Aikuptu i, be irao ilema ruumu tiom som. Naso ipun yom som, mi kombot ambai. ☆

²⁴ “Tutu ta ingi anjur piom i, niomjan popojana tiom tabe tipet pa kaimer i, bela motoyom ingalngal mi kototo ma ikot ndaama ta boozomen. Naso iseenge iseenge ma ila.²⁵ Tana niom sombe kala ma kepet toono ta Yooba imbuk sua pa be ikam piom, na motoyom ingalngal mbulu taingi mi kakamam su toono tana tomini.²⁶ Mi kaimer, sombe lutuyom bizin tiwi yom pa ka uunu, to koso pizin ta kembei.²⁷ Koso: ‘Iti tupun mbili taingi bekená tapakur Yooba, mibe matanda ingal mazwaana ki Pasoba ta ni ipotom iti Israel ma tombot, mi ila ma ikas zin Aikuptu na.’ ”

Zin Israel tiley sua ki Mose, to tilek kumbun mi tipakur Yooba zaana.²⁸ Tona tila mi tito sua ta Yooba iur pa Mose ziru Aron na. Tikam raraate kembei ta ni iso pizin na.

Merere ikas zin Aikuptu lutun bizin mungamunga

²⁹ Indeeje mberj lukutuunu kat na, Yooba isula Aikuptu, mi ikas zin Aikuptu lutun bizin mungamunga ta boozomen ma timetmeete lup. Tasa imbót som. King lutuunu mungamunga tabe ikeli mi imbutul se muriini peeze kana i, Yooba ipuni ma kup. Mi ikas zin ta kembena, mi ila ila ma zin wal sorrokjan ta timbotmbot lela ruumu sanaana lelene na, lutun bizin mungamunga timetmeete tomini. Mi mbili kizin tomini, ni ikasgeege lutun bizin mungamunga ta boozomen ma timetmeete lup. ☆³⁰ Tana mberj tamen ta tina, ta king zijan zin bibip boozomen ta timurmuungu pa uraata kini na, mi zin iwal biibi ki Aikuptu timanga ma tire zin pikin timetmeete lup. To tirjiizi irao pa ruumu ta boozomen. Titarj ma tiyeryer irao lele ta boozomen ki Aikuptu.

Zin Aikuptu tiso pizin Israel be tila len

³¹⁻³² To mberj tamen ta tina na, king iboobo Mose ziru Aron ma timar, mi iso pizin. Iso: “Niomru kamanga ma kezem lele tiam ti ta buri mi kala leyom. Mi niomru men som. Niomjan zin Israel ta boozomen kala leyom! Koyo mbili tiom ma timap, mi kala kakam sunnjana pa Yooba, kembei ta mungu kiwi yo pa na. Kala, kala! Mi motoyom ingal yo tomini pa sunnjana tiom, mi kusug Yooba be ikampe yo.”

³³ Tana zin Aikuptu tipiyar zin Israel be tizem lele kizin karau men. Pa tikam ngar

☆ 12:17: Kam 23:15, 34:18

☆ 12:23: 1br 11:28

☆ 12:29: Kam 4:22+; Mbo 78:51, 105:36

pa zitun ma tisombe kokena zin Israel timbot, to timetmeete lup. ³⁴ Tana zin Israel timanga ma tikam palawa kizin, mi tiur sula timbiiri, to tizuk pa kawaala, mi tikwaara ma tila. Palawa tana, titooro raama ki yis zen. ³⁵ Mi tito Mose kaljaana ma tiwi zin Aikuptu kan pa len koronj ambaimbainjan matakija. Koronj pakan tiurpe pa gol mi silba, mi pakan na mburu tabe tizeebe zin pa i. ³⁶ Mi Yooba itunu ikam zin Aikuptu kan ma lenen pizin. Tana koronj boozomen ta zin Israel tiwi zin pa na, zin tikam pizin sorok. Tabe zin Israel tiniimi kat zin Aikuptu kan.

Zin Israel tizem Aikuptu

³⁷ Tona zin Israel timanga ma tizem kar Ramses, mi tila pa lele ta zaana Sukot. Zin iwal ma iwal kat. Tomooto kizin men na, tirao kembei 600,000 ma ingi. ³⁸ Mi wal boozomen ta Israel somjan i, na zin tomini tigaaba zin ma zijan tila raama mbili kizin boozomen. ³⁹ Mi zin Israel tikam narabu kizin ta tiurpe su Aikuptu mi titooro raama yis zen na, mi tito sorok bekeni tikanan pa zaala lwoono. Tikam ta kembei paso, zin Aikuptu tipiyar zin tau. Tabe tirao be tiurpe kat kan kini som.

⁴⁰ Zin Israel timbotmbot su Aikuptu irao ndaama 430. ⁴¹ Mi indeenje kat aigule ta ndaama 430 tina imap pa i, na zin timap lup ma timanga mi tizem lele kizin Aikuptu. Timbot la uunu uunu mi tipa, kembei ta zin malmal kan ki Yooba i. ⁴² Mberj tana, Yooba mataana ingal sua kini mbukjana mi ikam zin Israel ma tizem lele kizin Aikuptu. Tana zin Israel ko matan ingalngal mberj tana, mi tipakurkur Yooba pa ikot ndaama ta boozomen, mi iseenge iseenge ma ila.

Pasoba ka tutu pakan

⁴³ Mi Yooba iso pa Mose ziru Aron ta kembei. Iso: “Lupjana tabe niom Israel kakam bekeni motoyom ingal mberj ki Pasoba ta ayyotom yom ma kombot, mi aykas zin Aikuptu pa na, ina ka tutu pakan ta kembei: “Tomtom ndeljana sa ki lele toro isombe imar ma niomjan kombotmbot, na ni irao ikan kini tana pepe. ⁴⁴⁻⁴⁵ Mi sombe tomtom sa imar ma ikam uraata pu bekeni ikam le pat, na ni tomini irao ikan pepe. Tamen sombe ngiimi tomtom sa ma iwe lem mbesoonjo ni reeti kek, na ni irao be ikan.

⁴⁶ “Niom sombe kuurpe lupjana tana ka kini lela ruumu sa, na kakan pataana. Kakam kalwoono sa ma kepet mat pepe. Mi kepetekat buzur tiroono sa pepe. ⁴⁷ Mi tomtom ta boozomen kizin Israel bela matan ingalngal lupjana tana mi titoto ka mbulu.

⁴⁸ “Sombe tomtom sa ki kar toro imar mi niomjan kombotmbot ma molo, mi sombe leleene be ikan Pasoba ka kini, na bela tireeti mi zin wal kini tomini ma tiwe kembei ta niom kartu, tona ni irao ikan. Mi sombe tomtom sa tireeti som, inako irao be ikan kini tana na som. ⁴⁹ Tana niom Israel niomjan zin leembe ta timar pa kar toro mi niomjan kombotmbot na, kozo koto tutu raraate men tau.”

⁵⁰ Tana zin Israel ta boozomen tito sua ta Yooba iur pa Mose ziru Aron na. Tikam raraate kembei ta ni iso pizin na. ⁵¹ Mi aigule tamen ta tina na, Yooba ikam zin ma timap lup mi tizem Aikuptu. Timbot la uunu uunu mi tipa, kembei ta zin malmal kan.

13

¹ Mi Yooba iso pa Mose mini ta kembei. ² Iso: “Niom Israel, kozo kuur lutuyom bizin mungamunga ta boozomen ma tiwe lej. Pa lutuyom bizin mungamunga mi zin mbili tiom lutun bizin mungamunga ta boozomen, ina nio tio men.” ³

Lupjana ki narabu ta ka yis somjana i

³ To Mose iso pizin iwal ta kembei. Iso: “Motoyom ingal aigule ta ti. Pa koozi Yooba namaana mburaanajana itatke yom la zin Aikuptu kan naman ma kezem patanana muriini. Tana kewe mbesoonjo mini som. Ndaama ta boozomen, mazwaana taingi isombe ipet, na niom irao kakan narabu yisjana pepe. ⁴ Motoyom ingal puulu Abib tingi. Pa aigule ta kezem lele kizin Aikuptu pa na, ipet pa puulu ta tingi. ⁵⁻⁶ Mungu Yooba imbuk sua pa tumbundu bizin be ikam toono Kanaan ta zin Kanaan, Et, Amor, Ibi, mi Yebus timbotmbot pa na, ma iwe lende. Pa toono tana ambainjana mi mbuyeenenana. Ipiyotyoto koronj ambaimbainjan boozomen. Tana kaimer, sombe Yooba ikam yom ma kala kepet toono tana, na motoyom ingal be kakamam ta kembei: Ndaama ta boozomen, puulu Abib tingi isombe ipet, tona niom

✧ 12:35: Un 15:14; Kam 3:21+

✧ 12:40: Un 15:13; Ga 3:17

✧ 12:46: Yo 19:36

✧ 13:2: Kam 22:28+, 34:19;

irao kakan narabu ta ka yis somɲana i men pa aigule lamata mi ru. Mi mazwaana tana ka aigule ta imap pa i, inabe kulup yom mi kakam suɲɲana biibi ma kapakur Yooba zaana. ☆ ⁷ Aigule lamata mi ru tana, niom irao kakan narabu ta ka yis somɲana i men. Tana yis kalwoono sa irao imbot toono tiom pa mazwaana tana pepe.

⁸ “Lupɲana taingɪ, sombe ka nol ipet, tona kapaute lutuyom bizin pa ka uunu ta kembei. Koso: ‘Iti takam mbulu taingɪ pado, mungu Yooba ikam uraata biibi piti, mi ikam ti ma tezem Aikuptu.’

⁹ “Yooba namaana mburaanaɲana, ta itatke yom la zin Aikuptu kan naman, mi ikam yom ma kezem lele kizin. Mi ka mbulu taingɪ, ina kakam, bekeno motoyom ingalɲgal uraata kizi tana, mi kopo se ndomoyom. Naso motoyom ingalɲgal sua ta ni ikam piti na, ma kwoyom itektege totomen. ¹⁰ Tana Yooba iur tutu piom ta kembei: Ndaama ta boozomen na, kalala beso ka nol ipet, to kakam mbulu taingɪ.

Zin pikin mungamunga tiwe Merere lene

¹¹ “Mungu Yooba imbuk sua pa niomɲan tumbuyom bizin mi ipombol ma imbol kat, be ikam yom ma kala kepet toono Kanaan, mibe ikam toono tana ma iwe leyom kat. ¹² Kaimer, sombe sua kizi tana iur ɲonoono, tona niom bela kuur pikin tomooto mungamunga ta boozomen raama zin mbili lutun bizin mungamunga na, ma timap tiwe Yooba lene. Kozo kakam ta kembei: Zin mbili lutun bizin mungamunga, sombe tomooto, na kupun zin be kapatoron Yooba pa. ¹³ Tamen doɲki lutun bizin mungamunga na, kapatoron Yooba pa pepe. Kepekɪ zin pa sipsip. Mi sombe kepekɪ zin som, na kupun zin ma timeete sorok. Mi lutuyom bizin mungamunga ta boozomen na, kepekɪ zin pa koron pakan.

¹⁴ “Mi kaimer, sombe lutuyom bizin tiwi yom pa mbulu tana ka uunu, to koso pizin ta kembei. Koso: ‘Mungu iti tewe mbesoono sorok su lele kizin Aikuptu. Tamen Yooba namaana mburaanaɲana ikam ti ma tezem lele kizin. ¹⁵ King kizin Aikuptu, ɲgar kizi imbol kat be tezem lele kizi som. Tamen Yooba isula mi ikas zin Aikuptu lutun bizin mungamunga ta boozomen ramaki zin mbili kizin lutun bizin mungamunga

ma timetmeete lup. Tanata koozi, mbili kiti lutun bizin tomooto mungamunga ta boozomen timap tiwe Yooba lene mi tapatoroni pa. Mi lutundu bizin mungamunga tiwe Yooba lene tomini. Tamen takamam patoronɲana pizin som. Tepekɪkel zin pa koron pakan. ¹⁶ Pa mungu Yooba namaana mburaanaɲana, ta ikam ti ma tezem lele kizin Aikuptu. Tanata takamam mbulu tingi bekeno matanda ingalɲgal uraata kizi tana mi topo se ndomondo.’”

Merere iso zin Israel pa zaala

¹⁷ Indeeɲe ta king ki Aikuptu izem zin Israel ma tila na, Yooba ipatoonɔ zin pa zaala katɲana ta ila pa lele kizin Pilistia na som. Pa ikam ɲgar ta kembei: “Sombe zin Israel tito zaala katɲana tana mi tindeeɲe kan koi bizin karau, mi sombe malmal imanga, to titooro ɲgar kizin mi timiili mini pa Aikuptu.” ¹⁸ Tana indeeɲe zin tizem Aikuptu na, ni ikam zin ma tipa zaala molo ta ila pa lele bilimɲana, mi ila ipet Tai Siɲsiɲɲana na. Mi mburu kizin malmal kana, na tipa raama.

¹⁹ Mi Mose, ni ikam Yosep tiroono ma tila raama. Pa mungu kat Yosep kwoono imbol pizin Israel ma timbuk sua mbolɲana pini, beso kaimer ma Anutu iulu zin, to tikam tiroono mi timanga raama. Tana Mose mataana ingal sua mbukɲana tana mi ikam. ☆ ²⁰ Zin Israel tila tipet lele Sukot, to tila ma tipet lele bilimɲana zilɲaana. Tona tipun su lele ta, zaana Etam.

²¹ Aigule na, Yooba imbotmbot la miiri tieene leleene mi imuɲmuungu pizin bekeno izzo zin pa zaala. Mi mberɲ na, ni iwe kembei ta you bilbilɲana bekeno ka azuɲka izzo zin pa zaala. Tana zin tirao be tipa pa aigule mi mberɲ tomini. ²² Pa miiri tieene mi you bilbilɲana tana tizemzem zin som. Timuɲmuungu pizin pa aigule ma mberɲ bekeno tizzo zin pa zaala. Ta kembena men mi tiwwa.

14

Zin Aikuptu tiketo zin Israel

¹ Yooba isu to iso pa Mose ta kembei. Isombe: ² “So pizin Israel be titooro zin, mi timiili mini ma tila pa kar Pi Airoṭ. Mi sombe kepet tai, to kupun su Migdol ka peende ta imbot kolouɲana pa kar Balzepon na. (Kar Pi Airoṭ tina, ina imbot

ndapet pa kar Migdol.) ³ Naso king kizin Aikuptu iso niom kakankaana pa zaala ki lele bilimjana, mi kasansanj ma kiliuliu men su lele kini.

⁴ “Mi nio ko ankam ma ngar kini imbol mini be iketo yom. Tona answa mburoj, mi ankas ni zijan zin malmal kan kini ma timurum ma timap. Naso zøj iwe biibi, mi zin Aikuptu kan tiute kat ta kembei: Nio Yooba anbotmbot.” Tana zin Israel tila ma tikam kembei ta Yooba iso na.

⁵ Indeeje king ki Aikuptu ilej kembei zin Israel tiko ma tila len kek na, zijan zin bibip ta timurmuungu pa uraata kini na, titooro ngar kizin mini ma tiso: “Wae, iti ti ko tallijanda kat. Tezem zin Israel ma tila paso? Ma ko lende mbesoojo ingoi be tikam uraata piti?”

⁶⁻⁷ Tona king iurpe karis kini malmal kana. Mi ikam karis ndabokbokjan ki malmal irao 600, ramaki karis malmal kan pakan. Mi tiur zin wal tau malmal kan jonoono i be tikam zin karis tana. Mi tiur zin hos be tiyaaru zin karis tana, to king zijan zin malmal kan kini timap ma timanga mi tila. ⁸ Pa Yooba ikam ma king ngar kini imbol kat. Tana indeeje zin Israel tizem Aikuptu na, ni ikam kaisigi, mi ikam zin malmal kan kini ma zijan tiketoto zin Israel. ⁹ Pakan tiko pa karis, pakan tiloondo pa hos, mi pakan tipa toono. Tila tila tila ma, tise kizin Israel su peende ta imbot koloujana pa Pi Airot mi Balzepon na.

¹⁰ Beso zin Israel matan imiili na, tire king zijan zin malmal kan kini timar mabe tise kizin. To keten ikam kej, mi motojana biibi kat ikam zin. Tana titaroro Yooba be iulu zin. ¹¹ Mi tiso pa Mose ma tiso: “Parei, naala kizin Aikuptu irao yam som, ta nu tina segeede yam ma amzem Aikuptu bekenametmeete ma amsu leyam lele bilimjana ti? Parei ta nu kam yam ma amzem Aikuptu?” ¹² Indeeje ta tombotmbot Aikuptu na, amso pu ta kembei: “Tonggo yam. Zem yam ma ambot be amkam uraata pizin Aikuptu.” Mibe nu lej yam, so ndabok. Tamen amso na som. Tana ingi be ametmeete lup su lele bilimjana ti.”

¹³ To Mose iyembut sua kizin. Iso: “Irao! Komoto pepe. Kemender mboljana. Pa Yooba, ni imbotmbot. Koozi ko kere kat

mburaana. Pa ni itunu kola ikamke yom. Zin tomtom ki Aikuptu ta kere zin a, inako kere zin mini som. ¹⁴ Pa Yooba itunu ko iporoukaala yom. Tana kuur niyom ma kombot.”

¹⁵ To Yooba iso pa Mose. Iso: “Parei ta nu taroro yo i? So pizin Israel be timanga ma tila. ¹⁶ To wit tete ku, mi sara la pa tai. Naso tai imet ma iwe ru, bekenai iur zaala pizin Israel, mi tipa pa toono raraazajana ma tilae mbaaga. ¹⁷⁻¹⁸ Mi nio, nako ankam zin Aikuptu ma ngar kizin imbol be tiloondo toto yom ma tima. Tonabe anpasaana king zijan zin malmal kan kini, ramaki zin hos mi karis kizin ma timap ma tisula len. Naso zøj iwe biibi, mi zin Aikuptu kan tiute kat ta kembei: Nio Yooba anbotmbot.”

¹⁹⁻²⁰ Tona ngonana ki Anutu saamba kana ta imurmuungu pizin Israel i, imiili ma ila ipa kaimer pizin. Mi miiri tieene tomini, imiili ma ila ikemer be imbot la zin Israel mi zin Aikuptu mazwan. Mberj tana na, zugut biibi. Tamen miiri tieene tana iur mat pizin Israel. Tabe zin Aikuptu tigarau zin som.

Uraata biibi ta Merere ikam su Tai Sijsijana na

²¹⁻²² Tona Mose isara namaana la pa tai. Mi Yooba ikam ma miiri biibi imar pa re uunu mi iwi tai pa mberj ma ila berek. Tabe tai imet ma iwe ru, mi toono raraazajana ipet. Tai pakaana ru tana timender kembei ta siiri! Tana zin Israel tipa pa toono raraazajana tana ma tilae mbaaga. ²³ Beso matan imiili na, tire king zijan zin malmal kan kini timar ramaki karis mi hos kizin ma tipeete tai lukutuunu kek.

²⁴ Zøj ise ri na, Yooba imbot la miiri tieene mi you bilbiljana leleene mi ire su pizin Aikuptu. To ipakankaana zin. ²⁵ Mi ikam karis kizin ma titatat, tabe tiloondo ma wis som. Tana timoto kan ma tiso: “Wai, loja mi timiili! Pa ingi Yooba itunu iporoukaala zin Israel.”

²⁶ Tona Yooba iso pa Mose. Iso: “Sara nomom imiili mini pa tai. Naso tai ila ilup mini, to ipomon zin Aikuptu raama karis kizin ma timap.” ²⁷⁻²⁸ Tana zøj ise kek, to Mose itoori mi isara namaana imiili pa tai. To tai ipol ma ila ilup mini. Zin Aikuptu kan ta tiketoto zin Israel na, titombo be tiko. Tamen som. Tai ilol zin malmal kan ta boozomen ki king ma timap. Ina zaala tana, ta Yooba ipambiriizi zin lup. Tasa

imbot mini som. ²⁹ Tamen zin Israel na, Yooba iur zaala pizin, tana tipa pa toono raraazanjana ta imbot la tai lukutuunu na, ma tilae pakaana mbaaga. Mi tai pakaana ru tana timender la naman woono mi ŋas kembei ta siiri.

³⁰ Ina zaala ta Yooba itatke zin Israel la zin Aikuptu kan naman pa aigule tana. Mi zin Aikuptu kan ta timetmeete na, zin Israel tire kat putun titimbilmbil su peende ma timbotmbot. ³¹ Yooba iswe mburaana biibi pizin Aikuptu ma zin Israel tire kat pa matan. Tana timoto i ma tiurla kini, mi tiurla sua ki mbesoŋo kini Mose tomini.

15

Mboe ta Mose ipakur Merere pa

¹ Mose zijan zin Israel timbo mboe ti pa Yooba.

“Nio ko aŋbo mboe pa Yooba,
pa ni imanga mi ikam uraata biibi, tana
ikam zaana biibi.
Ni igiibi zin hos mi karis
ma tisula len tai. ☆

² “Yooba ipombolmbol yo, tana aŋbo mboe
pini.
Ni ulaaŋa tio mburaanajana.
Anutu tio, ni ta kembeijanana.
Tana nio ko aŋpakuri pa mbulu kini nd-
abokŋana.
Muŋgu tamaŋ imbesmbeezee pini.
Mi nio tomini aŋwidit uruunu isala kor. ☆

³ Merere, ni irao kat pa malmal.
Ni zaana Yooba.

⁴ “Zin malmal kan ki king ramaki karis kizin
na,
Yooba igiibi zin ma timap tisula len tai.
Mi zin bibip kizin malmal kan ta king itunu
ipeikat zin na,
zin tisula len tomini.

⁵ Tai ilol zin ma timon kembei ta pat.
Tisula len ta mozo lukutuunu a.

⁶ O Yooba, nomom woono na, mbu-
raanajana.
Pa nu pun koyam koi bizin ma timap.

⁷ Nu ta biibi ma lip.

Pa zin wal ta timanga be tizooru na, nu
pundu zin sula tai.
Ketem ibayou kat pizin.
Tanata pambiriizi zin ma timap, kembei ta
you ikan rie.

⁸ Nu ketem malmal kat, tana pei miiri biibi
ma imanga.
To tai imet ma iwe ru,
mi pakaana ru tana timender kembei ta
siiri.
Duubu tiur nin ma timbot.
Mi tai leleene iwe zaala ma imbol.

⁹ “Koyam koi bizin tiso ta kembei:
‘Niam ko amketoto zin Israel mi amse kizin.
Ko amyo mburu kizin ma irao yam.
Ko amkas zin ma timap lup. Naso leleyam
ambai.
Buza tiam isombe itaara tomtom pakan.
Niam ko amkoto zin pa mburoyam.’

¹⁰ “Tamen nu kam miiri ku ma imar mi iwi
tai,
to ilol zin ma timap lup.
Tisula mozo leleene kembei ta pat.

¹¹ “O Yooba, nu kadom sa som.
Pa merere toro sa irao u na som. Som kat!
Nu potomŋom mi ndabokŋom.
Mi nu kamam uraata bibip ta ipa ndel kat.
Tabe tomtom timototo u, mi tipakurkuru. ☆
¹² “Nu giibi nomom woono mi kas koyam koi
bizin.
Toono kwoono ikaaga mi iwon zin ma
timap lup.

¹³ “Pa nu toto sua ku mbukŋana mi urur
lelem pa wal ku.
Tanata tatke zin pa patanjana kizin, mi ka-
mam peeze pizin.
Nu mbolkeŋkeŋŋom.

Tanata yaaru zin, mi kam zin ma tila tipet
murim potomŋana.

¹⁴ Zin karkari tileŋ uraata ku uruunu na,
timurur mi timoto.
Zin Pilistia kan tileŋ na, motogana biibi
ikam zin ma tiseŋeeŋe.

¹⁵ Zin bibip ki Edom tileŋ na, timoto ma
mburan imap.
Mi zin peeze kan ki Moap timurur mi mo-
togana ikam zin.

Mi zin wal ki Kanaan na, mburan imap kat.
¹⁶ O Yooba, zin tileŋ urum pa mburom biibi,

tanata motoŋjana biibi ikam zin ma mburan
imap kat.

Pa tirao be tikam kosa sa som.

Nu itum ta kam yam Israel ma ampet,
bekena amwe lem.

Tana zin karkari ko timendernder sorok
kembei ta ke tuntun,

mi tirre yam mi amlala amkam toono kizin.

¹⁷ O Yooba, nu ko kam yam ma amar ambot
ambai su abal ku.

Abal tana na, murim potomŋjana.

Pa nu pamender urum ku isala. ☆

¹⁸ “Yooba, ni ta king biibi ŋonoono.

Peeze kini ko iseeŋge iseeŋge ma ila.”

Mboe ki Miriam

¹⁹ Tana Yooba ipomon zin malmal kan ki
king raama zin hos mi karis kizin ma tisula
len tai. Tamen ikam ma toono raraaza-
ŋana ipet pizin Israel. Tabe tiwwa ma tilae
pakaana mbaaga. ²⁰ To Aron toono moori

Miriam ta Anutu kwoono na, ziŋan zin
moori ta boozomen tikam kakaaba kizin, mi
tirak. ²¹ Mi Miriam imbo mboe tiŋgi:

“Kombo mboe pa Yooba.

Pa ni imarŋa mi ikam uraata biibi, tana
ikam zaana biibi.

Ni igiibi zin hos mi karis

ma tisula len tai.”

Yok pakpakŋjana

²²⁻²³ To Mose iso pizin Israel ma timarŋa
mini pa pai. Tizem Tai Siŋsiŋŋana, mi
tiwwa pa lele bilimŋana ta zaana Sur na
ma irao aigule tel. Mi tindeeŋe kan yok
sa som. To tipet lele Mara. Lele tana yok
imbotmbot. Tamen yok tana pakpakŋjana.
Tabe zin Israel tirao be tiwin som. (Uunu
tina ta tipaata lele tana zaana be Mara.) ²⁴ To
zin Israel timarŋa mi tikam sua boozo pa
Mose. Tiso: “Waii, iŋgi ko amwin koyam
yok iŋgoi?”

²⁵ Tana Mose itarŋoro Yooba be iuuli. To
Yooba iso i pa ke ta. Mi Mose ikam ma
ipiri sula yok, to yok tana itoori ma iwe
ambaiŋana.

Timbotmbot tina, mi Yooba iur tutu
pakan pizin bekena itoombo zin pa. ²⁶ Iso:
“Nio Yooba ta Anutu tiom. Kozo kelej la
kalŋor, mi kakam mbulu ta indeeŋe men pa
nio motoŋ. Sombe motoyom iŋgalŋgal tutu
tio mi koto kat, inako aŋseeze motoyom pa

patarŋana sa kembei ta arŋur pizin Aikuptu
na som. Pa nio Yooba ta arŋurpewe mete
tiom ma niyom ndabok.” ☆

²⁷ To zin Israel tipa ma tila tipet lele Elim.
Lele tina na, ka yok bukbukŋan laamuru mi
ru, mi ka ke det tomta tel laamuru. Ke tana
ŋonoono ambai pa kanŋana. Tana tila tipet
tina, to tipun su be timbot kolouŋana pa
yok.

16

Merere ikam zin Israel kan kini mi buzur

¹ Zin Israel timarŋa ma tizem lele Elim,
mi tiwwa ma tila, to tipet lele bilimŋana
ta zaana Sin. Lele tana imbot la Elim mi
Sinai mazwan. Indeeŋe tana, pai kizin tau
timarŋa su Aikuptu mi tila tipet Sin na,
ikam puulu ta mi pakaana kek.

² Timbotmbot ma som, mi zin iwal biibi
ki Israel timarŋa mini pa ŋoji. Ziŋan Mose
ma Aron tau. ³ Timarŋa to tiso: “Niam ti,
Yooba ikas yam isu Aikuptu pataarŋa, so nd-
abok. Pa ambotmbot tiŋga na, mboti tiam
ambai. Ambombooreyam mi amkanan kini
ma buzur ta sorok som ma kopoyam isaana.
Tamen niomru keseegeede yam sorok ma
amar lele bilimŋana ti, ta iŋgi petel yam
mabe ametmeete lup i.” ☆

⁴ Tona Yooba iso pa Mose. Iso: “Iŋgi
be arŋkam koyom kini saamba kana. Mi
ko isuma ikot aigule ta boozomen. Tana
niom sombe koyo koyom, na koyo ma boozo
pepe. Koyo irao pa aigule tamen. Ina
kembei nio arŋtoombo yom pa mibe arŋre:
Ko kelej la sua tio, som som? ☆ ⁵ Mi sombe
uraata iwe lamata mi ta, na koyo raraate
kembei ta kakamam pa aigule pakan na. Pa
sombe kuurpe, nako arŋpamasak ma irao pa
aigule ru.”

⁶⁻⁷ To Mose ziru Aron tiso pizin iwal biibi
ki Israel. Tiso: “Niom keteyom malmal mi
kakamam sua boozo piam paso? Niamru
ti amso, ta tamar i? Iŋgi Yooba itunu ta
imborro iti i. Mi ni ilerŋ ŋoji tiom kek.
Tana rou to, iswe mburaana ma kere kat pa
motoyom. Naso kuute kat ta kembei: Ni
itunu ta ikam yom ma kezem Aikuptu, mi
kamar lele tiŋgi. Niam som. Mi berek to,
iswe mburaana mi mbulu kini ndabokŋana
piom ma kere mini.”

☆ 15:17: Mbo 78:54+, 80:8

☆ 15:26: Mbo 103:3

☆ 16:3: Kam 14:11

☆ 16:4: Yo 6:25+

⁸To Mose iseeŋge sua kini ma iso: “Kelerj, ŋorji ta kakamam pa Yooba na, ni ileŋ kek. Tana koozi rou, to itunu ko ikam koyom buzur. Mi berek, to ikam koyom kini ma irao leleyom. Naso ŋgar tiom ipet, mi kikilaala kembei pai kiti tingi katuunu ta ni. Niam som. Tana ŋorji tiom tana, kakamam piam som. Niom korjoŋo pini tau.”[☆]

⁹To Mose iso pa Aron. Iso: “Yooba ileŋ ŋorji kizin Israel kek. Tana so pizin be timap ma timar timender su Yooba kereene uunu.”¹⁰ Aron izzo sua tana pizin iwal biibi ki Israel, mi matan ila pa lele bilimjana na, tire Yooba iswe azuŋka kini ma iyaryaara lela miiri tieene leleene.

¹¹To Yooba iso pa Mose. Iso: ¹²“ŋorji kizin Israel, nio aŋlerj kek. Tana so pizin ta kembei: Rou to, kan buzur isuma. Mi berek to, kan kini isuma be tikan ma kopon isaana. Naso tiute kat ta kembei: Nio Yooba aŋbotmbot. Mi nio ta Anutu tiom.”

¹³Timbotmbot ma rorou to, kan man kiau dudut ma timar, mi tisu lele tana ma tilol ma imap. To berek na, tolou ipet.[☆] ¹⁴Tolou imap na, zin Israel tire kororj kokoujana ta ilol lele kizin ma sik. ¹⁵Tire na, tikankaana pa. Tabe tiparwwi zin pa ma tiso: “Wai, iŋgi sokorei?” To Mose iso pizin. Iso: “Ina kini ta Yooba ikam piom be kakan na.”[☆] ¹⁶Mi ni iur ka tutu ta kembei: Sombe beeze ta ka tomtom bizin piizi, na tiyo ta irao zin men tana be tikan ma imap. Mi tiyo ma zaza pepe.”

¹⁷Tana zin Israel tila mi tikam kembei ta Yooba iso na. Pakan tiyo biibi. Mi pakan tiyo rimen. ¹⁸Beso tikan na, zin wal ta tiyo biibi na, kini kizin irao kat zin. Mi kalwoono sa imbot som. Mi zin wal ta tiyo kini rimen na, zin tomini, kini kizin irao zin. Petel zin som. Tana zin ta boozomen tikam raraate men tau.[☆]

¹⁹Mi Mose iso pizin mini ma iso: “Kuur kalwoono sa ilae pa aigule toro pepe. Kozo kakan ma imap kat.” ²⁰Mi tomtom pakan, zin tizooro mi tisombe tiur kini kizin kalwoono ma imbot pa aigule toro. Tamen aigule toro, zoŋ ise na, motmooto tila kini tana ma bok, mi kuziini sananjana. Mi Mose ire to keteene malmal kat pizin.

²¹Aigule ta boozomen, zoŋ ise na, tilala mi tiyyo kini ta irao zin, beken a tikan ma

imap kat. Mi kini ta tiyo som mi tizem ma imborene na, sombe zoŋ ise ma biibi, to ikan mi ireere ma imap. ²²Mi indeeŋge uraata iwe lamata mi ta na, kini ta tiyo pa aigule tana, ina irao pa aigule ru. Tana zin kolman kizin Israel tila ki Mose mi tisotaari pa. ²³Ni ileŋ, to iso pizin. Iso: “Kelerj. Yooba iur sua ta kembei: Gaaga, iti ko irao takam uraata sa som. Pa ina aigule kini potomjana be ketende su. Tana koozi kuurpe koyom kini ma iwe mazeene pataaŋa. Naso koyom kalwoono imbot pa gaaga.”[☆] ²⁴Zin Israel tileŋ, to tikam kembei ta ni iso na. Mi aigule toro, zoŋ ise na, kini tana imbot ambai. Isaana som, motmooto tila som.

²⁵Mose isu to iso pizin. Iso: “Koozi kini sa ko isu som. Pa iŋgi aigule potomjana ki Yooba be ketende su pa uraata kiti. Tana kini kalwoono ta neeri kuur lae na, ina tana tabe kakan ta koozi. ²⁶Pa uraata iwe ta, mi ila imiili uraata iwe lamata mi ta na, kini ko izzu be koyo koyom. Beso iwe lamata mi ru pa, inako som. Pa ina aigule potomjana be ketende su. Ta kembei men mi ila.”

²⁷Mi wal pakan na, zin tizooro la Mose kaljaana, mi tila be tiyo kan kini pa aigule potomjana tana. Tamen tila na, tiru ma som. ²⁸Tona Yooba iso pa Mose. Iso: “Niom taljojom som? Ŋiizi na zooronjana tiom imap, mi koto tutu tio mi sua tio?” ²⁹Kere. Nio aŋur aigule potomjana tio piom, beken a keteyom su. Tana sombe uraata iwe lamata mi ta, na aŋkamam koyom kini ta irao pa aigule ru pataaŋa. Mi sombe iwe lamata mi ru pa, na niom ta boozomen kala lele sa pepe. Kombotmbot ta murijom men.” ³⁰To zin Israel tileŋ la Anutu kaljaana, mi keten su pa uraata kizin ta boozomen.

³¹Zin Israel tiwatwaata kini ta Yooba ikamam pizin na be ‘manna.’^{*} Manna na, kokoujana mi inamut kembei ta bigil suruunu.

³²Mose iso pizin Israel mini ta kembei. Iso: “Yooba iur sua piti be takam kuuru ta, mi toyo kini tingi sula ma bok, to tuur lae ma imbotmbot. Beso kaimer ma popojana kiti tipet, to toso zin pa. To tiute mi tiso: ‘O, indeeŋge ta tumbundu bizin tizem Aikuptu na, Yooba ikamam kan kororj ta kembei isu lele bilimjana.’”

☆ 16:8: Ro 13:2 ☆ 16:13: Mbo 78:27+ ☆ 16:15: Yo 6:31; 1Kor 10:3 ☆ 16:18: 2Kor 8:15 ☆ 16:23: Kam

20:8+ * 16:31: Sua ‘manna’ ka uunu ta kembei: ‘Iŋgi sokorei?’

³³ Mi Mose iso pa Aron ma iso: “Kam kuuru ta, mi la ma yo manna isula. To la mi ur su Yooba kereene uunu. Naso iwe matamur pa zin popojana kiti tabe tipet pa kaimer i.” ³⁴ Aron ito sua tana mi iur manna pakan ilae. Mi kaimer ma zin Israel tiurpe beeze potomjana ki Yooba ma imap, to tikam manna tana, mi tila tiur su Sua Mbukjana Ka Koror ta tutu imbot lela na kereene uunu. ☆ ³⁵⁻³⁶ Manna tana, zin Israel tikanan ma irao ndaama tomtooru. Timbotmbot se ki manna men ma irao tipet toono Kanaan mi titu su, to imap.

17

Yok ireere pa pat

¹ To zin iwal biibi ki Israel timanga mini pa pai. Tito Yooba kaljaana, mi tizirri zin pa lele bilimjana ta zaana Sin na, ma tila tipet lele ta, zaana Repidim. To timbot. Tamen lele tana, ka yok somjana.

² Tabe tisu to tikam sua boozo pa Mose mini. Tiso: “Re koyam yok sa ma amwin.” Mi ni iso: “Parei ta kakamam sua boozo pio i? Niom kosombe kuru Yooba mburaana?” ☆

³ Tamen zin ta boozomen tikarakyaga pa kan yok ma tisaana kat. Tabe tinoknok sua pa Mose. Tiso: “Nu tina segeede yam ma anzem Aikuptu mi amar lele ti, ta ingi be niamjan lutuyam bizin mi zin mbili tiam ametmeete lup pa koyam yok i.” ⁴ Tabe Mose itanjoro Yooba ma iso: “O Yooba, ingi ko anjam parei pizin wal ti? Pa ingi be tipun yo pa pat i.” ⁵⁻⁶ Mi Yooba iso: “Kam zin kolman pakan, mi niomjan kumuungu ma kala abal Sinai uunu. Pa nio ko anjbotmbot sala pat biibi ta imbotmbot abal uunu na. Sombe la, na motom ingal tete ku ta pun su pa yok Nil na, be teege. Mi sombe kamar ma kagarau pat tana, to pun lae pa. Mi yok ko ipet pa pat tana mi ireere, bekeni zin iwal tiwin.” Tana Mose ikam kembei ta Yooba iso pini na, ma kolman tire kat pa matan. ☆

⁷ Lele tana, Mose ipaata be Masa mi Meriba. Pa indeeje ta zin Israel timbotmbot tana na, tikam sua boozo pini mi tisombe tiru Yooba mburaana. Pa tisombe: “Yooba ko itijan tombotmbot i? Ko som ma ingi.” ☆

Zin Israel zigan zin Amalek tiporou

⁸ Zin Israel timbotmbot men su lele Repidim, mi zin Amalek timar be tikam malmal pizin. ⁹ Tana Mose iso pa Yosua ma iso: “Peikat tomtom kiti pakan, mi niomjan kuurpe ituyom be kala pa malmal ta gaaga i. Mi nio, nako anteege tete ki Anutu, mi anjmender sala lele mbukuunu tinga, mi anjsuji be ipombol yom.”

¹⁰ Yosua ila to ito Mose kaljaana mi iur wal pakan be tigaabi mi zigan zin Amalek tiporou. Mi Mose ziru Aron mi tomtom toro, zaana Ur, zin tel tisala lele mbukuunu tana. ¹¹ To Mose imanga mi sombe namaana isala kor mi isuj pa Yooba, na zin Israel tilipilip pizin. Beso namaana imetmeete ma isu, to zin Amalek kadoono tipimiili pizin Israel. ¹² Tinoknok ta kembei ma Mose namaana imetmeete ma ikonye kat. Tabe Aron ziru Ur tikam pat ta ma tiur su toono, mi ni mbuleene ise. To tiwit namaana ma isala kor. Ta iteege namaana gas, mi toro iteege woono. Tiwe suluken pini ta kembei ma irao zoj isula. ¹³ Tabe Yosua zigan zin Israel tikas zin Amalek pa buza kizin ma timap.

¹⁴ Tona Yooba iso pa Mose. Iso: “Beede malmal tingi ka mbol ila ro bekeni zin Israel matan ingal pa kaimer. Mi so pa Yosua be ipo sua ti ise ndomoono: Kaimer nio kola anjambiriizi zin Amalek ma timap kat. Ko zan sa mini som.”

¹⁵ Yooba iso makij, to Mose iurpe patoronjana muriini ta, mi ipaata zaana ta kembei: ‘Yooba, ni imujmuungu piti mi ikam ti ma tilip pa malmal.’ ¹⁶ Mi Mose iso: “Zin Amalek timanga be tizooro peeze ki Yooba. Tana ni itunu ko ikam malmal pizin totomen.”

18

Yetro ilou Mose

¹ Mose rwoono Yetro, ni patoronjana ka tomtom kizin Midian. Mi mbulu boozomen ta Anutu ikam pa Mose zigan wal kini Israel na, Yetro imbotmbot lele kini, mi ilejlej uruunu. Tana uraata biibi ta Yooba ikam pizin, mi zaala tau ni ikam zin ma tizem lele kizin Aikuptu na, ni ilej kek. ²⁻⁴ Tana isombe ila be ire zin. Mazwaana tana, Mose waene Sipora zigan lutuunu bizin ru, timbotmbot ki Yetro. Pa Mose iur zin ma tila kini ta mungu kek. Tana indeeje Yetro imanga be ila ire rwoono, to ikam zin mi zigan tila.

Mose lutuunu bizin ru na, ta zaana Gersom mi toro zaana Eliezer. Pisis ru tana na, un ta kembei: Indeeje lutuunu mungamunga isu na, Mose iso: “Mungu nio ajwe leembe.” Tana ipaata pikin zaana be Gersom. Mi lutuunu toro isu na, Mose iso: “Anutu ki tamar, ta iuulu yo mi ikamke yo pa king ki Aikuptu buza kini.” Tana ipaata pikin toro tana zaana be Eliezer.✠

⁵ Tana Yetro ikam Mose waene ma lutuunu bizin, mi zigan tila ma tipet ki Mose isu lele bilimjana ta zin Israel timbotmbot pa na. Lele tana igarau abal ki Anutu. ⁶ Yetro isu to isotaara la pa zaana kembei ni zigan lutuunu moori mi tumbuunu bizin ru ta timar i.

⁷ Mose ilej to, ila be ikam zin. Ila na indeeje zin su zaala, to ituundu pa rwoonobi, mi imberbejeje pini. To tiparwwi zin pa mbotjana kizin, mi Mose ikam zin ma tila beeze kini. ⁸ Tila to imanga na ipit mbol ma rwoonobi ilejlej. Iso i pa mbulu boozomen ta Yooba ikam pa king zigan zin iwal biibi ki Aikuptu bekeni ikamke zin Israel na. Mi iso i tomini pa patanjana boozomen ta indeeje zin su zaala lwoono na, mi mbulu ta Yooba ikamam bekeni iuulu zin.

⁹ Yetro ilej na, menmeeni biibi pa mbulu ambaimbaijan boozomen ta Yooba ikamam pizin Israel, mi zaala tau ni itatke zin la zin Aikuptu kan naman na. ¹⁰⁻¹¹ To iso: “Nio anpakur Yooba pa kampanjana kini! Mungu zin Aikuptu tikototo yom mi tiseseeze motoyom ma kasaana kat. Pa merere kizin tipesese zin tau. Mi ingi Yooba itatke yom la naman kek. Tana koozi nio ajute kat ta kembei: Yooba, ni ilip pa merere ta boozomen.”✠

¹² Tona zin Israel tikam mbili pakan, mi tiur zin la ki Yetro, bekeni ikam patonnjana pa Anutu. Pakan, ni iur sala yom ma ikan ma imap. Mi pakan na, tikan bekeni zigan Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen. Tana zigan Aron mi zin kolman ta boozomen kizin Israel tilup zin su Anutu kereene uunu, mi tisurj ma tikan kini.✠

Tiur peeze kan pakan be tiuulu Mose

¹³ Aigule toro, zoj ise to, Mose imanga be ilej sua kizin iwal, mibe iurpe patanjana kizin. Tana tomtom timekewe ma timarmar kini. Mi ni itektegi ma ila ila mberj.

¹⁴ Rwoonobi ire uraata ta Mose ikamam pizin tomtom na, biibi mete. Tabe isu to iso: “Wae, zoj o, so mbulu i ta kembei? Parei ta nu itum tamen kamam uraata tana? Re. Wal tana sorok som. Ingi tiparpekelkel taparpaara, mi timokorkor ma timarmar, mi timendernder su kerem uunu pa mankwono ma ila ila mberj.”

¹⁵ Mose ipekel ma iso: “Ingi timarmar tio be anzzo zin pa ngar ki Anutu. ¹⁶ Mi sombe tomtom pakan tijoojo, na zin tomini timar be anlej patanjana kizin mi ajurpe, mibe ajpaute zin pa tutu ki Anutu mi sua kini.”

¹⁷ Tabe rwoonobi iso pini ma iso: “Zaala ta kamam tina, ajre na, ambai som. ¹⁸ Pa uraata tana sorok som. Tana nu itum tamen kat, nako rao som. Ko noknok ta kembena ma mburom imap. Mi tomtom ta kembena, ko nin gesges. ¹⁹ Lej. Ingi ko anso u pa zaala ambaijana. Zaala ti, sombe to, nako Anutu imbotmbot raamu mi iuulu. Mi nu itum tau. Sombe to, nako kena. Sombe tomtom pakan tijoojo, na nu ta ko we kwon be kam sua kizin ila ki Anutu. Mi ni iso parei pu, to nu mar sope zin pa. ²⁰ Mi uraata ku be paute zin pa tutu mi sua ki Anutu, mi so zin pa mbulu mi uraata tabe tikam i.

²¹ “Nio anjsombe ur wal ambaimbaijan pakan be tiuulu u, mi niomjan komboro zin wal ti. Mi re: Kokena ur zin tomtom ta kwon pakamkaamjan, mi matan patjan. Tiiri kat zin, mi re zin wal tau timototo Anutu mi tilejlej la kaljaana, tizzo sua gonoono men, mi tirao pa uraata ti. To ur pakan be timboro tomtom munjaana ta (1,000), mi pakan be timboro tomtom tomtom lamata, to pakan pa tomtooru laamuru, mi pakan be timboro tomtom laamuru men.”✠ ²² Zin tomtom tina ko timbot be tipazalal sua ma koronj pa zin iwal biibi. Tana uraata kizin be tiurpewe patanjana rigarija. Naso tiuulu u mi niomjan kabaada uraata taingi ka patanjana. Mi patanjana ta bibip i, nako tiso u pa mi itum urpe. ²³ Sua ta anzzo i, ingi Anutu ngar kini tomini. Tana kam ta kembei. Naso uraata imarra pu, mi wal ta boozomen timiili ma tila karau men pa beeze kizin raama len ambai.”

²⁴⁻²⁵ Tana Mose ilej la rwoonobi kaljaana, mi iur zin tomtom ambaimbaijan be tikam peeze pizin Israel. Pakan tikamam peeze

✠ 18:2-4: Kam 2:21+; Ugo 7:29

✠ 18:10-11: Kam 15:11; Mbo 77:13, 86:8

✠ 18:12: Kam 24:5

✠ 18:21: Ugo

pa tomtom munjaana ta (1,000), pakan pa tomtom lamata (100), pakan pa tomtooru laamuru (50), mi pakan tikamam peeze pa tomtom laamuru men. ²⁶ Tana aigule ta boozomen, zin tileylej sua kizin tomtom mi tiurpewe patanjana kizin rigarija. Mi so patanjana bibip, to tizem la ki Mose itunu namaana be iurpe.

²⁷ Timbel mbotnjana, mana Mose iur rwoonobi Yetro ma imiili ma ila pa lele kini mini.

19

Zin Israel tila tipet abal Sinai uunu

¹⁻² To zin Israel timanga mini ma tizem Repidim, mi tipa ma tila tipet lele bilimjana ta zaana Sinai. Pai kizin ta tizem Aikuptu mi tila na, irao ka puulu ru kek. Mi iwe tel pa, to tipet abal Sinai uunu mi tipun su.

³ Mose imanga, to isala pa abal be ziru Anutu tiso sua. To Yooba imbot abal uteene, mi iboobo sula pini ma iso: "So pizin Israel ta Yakop poponjana kini na ta kembei." ⁴ "Mbulu ta ankam pizin Aikuptu na, niom Israel kere kat kek. Mi niom kuute tau nio anbis yom kembei manboj imbis lutuunu bizin, mi ankam yom ma kamar, tana ingi koozi kepet tio taingji. ⁵⁻⁶ Tana koozi niom sombe kelej la kaljon, mi motoyom ingal sua kiti mbukjana mi koto, inako kewe lej kat, mi itijan taparlup ti ma tewe tamen. Jonoono, wal boozomen ta timbotmbot toono i, ina nio tio men. Tamen niom na, nio itun ajroogo yom, mi anpeikat yom la karkari mazwan kek, be kewe lej wal potomjan kat. Niom ko kamap ma kewe kembei ta patoronjana ka tomtom bizin, mi kombot lela peeze tio lelene." ⁷ "☆

⁷ Yooba iso makir, mi Mose imiili ma isula mini. To iboobo zin kolman kizin Israel ma timar, mi iso zin pa sua ta boozomen tana. Ito Yooba kaljaana tau. ⁸ Tilej, to timap ma tilup kwon mi tiso: "Sua boozomen ta Yooba iso na, niam ko amto."

To Mose ikam kaljan, mi imiili ma isala mini ki Yooba. ⁹ Tana Yooba iso pini ma iso: "Lej. Nio ko anbot lela miiri tieene gabgapjana mi ajma ku, tona ituru toso

sua ma zin iwal biibi tilej. Naso zin tilej la kaljom, mi tiurla sua ku totomen."

¹⁰⁻¹¹ To Mose iso Yooba pa sua kizin Israel. Yooba ilej, to iso pini ta kembei: "Sula mini, mi so pizin be koozi mi gaaga na, zin irao tingguuru mburu kizin, mi tiurpe ngar ma mbulu kizin ma ingeeze men, mi tisa yo. Pa malama to, nio Yooba angsu abal Sinai, mi zin ta boozomen tire kat mburon." ☆

¹² "Tana ur mbut sa ma ipapiliu abal tingi, mi so pizin ta kembei. So: 'Mbut tingi, kozo komolo pepe. Mi kagarau abal ma ketegee pepe. Pa tomtom ta so imolo mbut tingi mi iteege abal, inako kupuni ma imeete. ¹³ Mi punjana, nako kupuni pa nomoyom som. Ko kombot molo mi kupun la pini pa pat, som kepeeni. Tana tomtom sa, som mbili sa isombe imolo mbut tana, inako irao imbot na som. Kozo kupuni ma kup. Sua tingi, ko imbol ma irao kelej twiiri sa itar ma molo, tonabe niom irao kasala abal.'" ☆

¹⁴⁻¹⁵ Yooba iso sua ma imap, tona Mose izem abal uteene mi isula mini kizin iwal biibi. Isula to iso: "Kelej. Kunguuru mburu tiom, mi kuurpe ngar mi mbulu tiom ma ingeeze men, mi tazza Yooba pa malama. Mi kagarau kusiyom bizin pepe."

Merere iswe itunu pizin Israel

¹⁶ Aigule ru imap, mi aigule iwe tel pa, mberjbenjana na, miiri tieene gabgapjana imar ma ilol abal. Mi lele ikurugurug mi lolo iwenweene. Mi koron ta itar kembei ta twiiri ma kaljaana biibi kat. Tabe ikam ma zin Israel ta boozomen timoto kat. ¹⁷ Tona Mose ikam zin ma tizem lele ta tipun su pa na, mi tila abal uunu be zijan Anutu tilup zin.

¹⁸⁻¹⁹ To Yooba iswe itunu pizin. Isu kembei ta you. Mi you ka koi gabgapjana bukbuk ma izze mi itungap ma ilol abal ma sik. To yenyeenge biibi itok. Mi koron ta itarjan kembei ta twiiri na imarmar koloujana. Tabe kaljaana izalla mabe iwe biibi kat.

To Mose iso sua pa Anutu. Beso Anutu ipekel kwoono na, kaljaana kembei ta lolo ipeene i. ☆

²⁰ Tana Yooba isu ma imbot sala abal Sinai uteene. Mi iboobo sula pa Mose ma isala kini ta kor a. ²¹ Isala na, Yooba iso pini ma isombe: "Miili ma sula mini, mi sope zin iwal biibi be timolo mbut tana pepe.

☆ 19:3: Hgo 7:38 ☆ 19:5-6: Tit 2:14; 1Pe 2:9; Tur 5:10
Ibr 12:20 ☆ 19:18-19: Mbo 29:3+; Ibr 12:18+

☆ 19:8: Kam 24:3 ☆ 19:10-11: Ga 4:24+ ☆ 19:13:

Kokena tizooro ma timar be tire yo, to timetmeete. ²² Mi zin patoronjana kan ta tisombe timar tigarau yo i, na bela tiurpe zitun ma tingeeze kat mungu, tona tipet tio. Mi so som, nako zin tomini anjmanja pizin mi anjasaana zin.”

²³ Mose isu to iso: “Yooba, tomtom sa ko irao ise abal ti na som. Pa nu itum kwom imbol pa tau. Tana niam amur mbut ma ipapiliu abal potomjana ti uunu kek, be tomtom tire mi timbot molo pa.”

²⁴ Mi Yooba iso pini mini ma iso: “Ambai. Sula mini, mi kam tom Aron ma niomru men kese. Mi re: Kokena zin patoronjana kan zizan zin iwal biibi tizooro mi timolo mbut tana, to anjmanja pizin mi anjasaana zin.”

²⁵ Yooba iso makiŋ, to Mose isula mini mi iso zin Israel pa Yooba kaljaana.

20

Tutu Laamuru

¹ To Anutu ikam sua ta boozomen tingi pizin. Iso:

² “Nio Yooba. Anutu ku ta nio i. Mungu nu we mbesoorjo sorok su lele kizin Aikuptu. Mi nio ta anjamke u ma zem lele tana, ta patanjana muriini na. ³ Nio itur tamen ta Anutu ku. Mbeeze pa kororj toro sa pepe.”

⁴ “Mi sap kororj sa kunuunu mi ur ma iwe merere pu pepe. Tana kororj boozomen ta timbot saamba, toono, mi tai na, urpe sa kunuunu mi surj pa pepe.”

⁵⁻⁶ “Mi lek kumbum mi mbeeze pa kororj sa ta kembei pepe. Pa nio Yooba ta Anutu ku. Mi motorj mburmburorj. Wal ta so tiur koi pio, inako motorj ingalngal sanaana kizin, mi anjur ka kadoono ise kizin, lutun bizin, tumbun bizin, mi len saaza bizin. Tamen zin wal tau lelen pio mi titoto tutu tio, inako anjurur lelerj pizin mi poponjana kizin, mi anjmujaingai zin, mi iseenje iseenje ma ila.”

⁷ “Pasaana nio zorj mi paata sorok pepe. Pa tomtom ta sombe ipaata sorok nio zorj, inako irao anjeeli na som.”

⁸ “Motom ingal aigule tio tabe ketem su pa i, mi ur ma iwe potomjana.” ⁹⁻¹⁰ Uraata iwe ta mi ila irao lamata mi ta, ina imbot be nu kam uraata ku. Mi so iwe lamata mi ru pa na, zem uraata ku ta boozomen, mi ketem su ma potom pa. Pa ina, aigule potomjana ki Yooba Anutu ku. Tana nu niomjan lutum bizin, mbesoorjo ku, mbili ku, mi zin karkari pakan ta niomjan kombotmbot na, kozo kamap ma keteyom su pa uraata tiom ta boozomen. ¹¹ Pa indeenje ta nio Yooba anjur saamba, toono, mi tai, ramaki kororj boozomen ta timbotmbot pa na, anjam uraata pa aigule lamata mi ta, to imap. Mi aigule ta iwe lamata mi ru pa na, ketey su. Tanata anpakur aigule tana, mi anjur ma iwe potomjana.”

¹² “Lem nger pa tomtom ma nom mi mbeeze pizin. Naso mbot ma molo isu toono tabe anjam pu i. Nio Yooba Anutu ku.”

¹³ “Pun tomtom ma imeete pepe.”

¹⁴ “Urrol pepe.”

¹⁵ “Kem pepe.”

¹⁶ “Ingal sua pakaamjana pa waem bizin pepe.”

¹⁷ “Motom berber pa waem bizin ruumu kizin, kusin bizin, mbesoorjo kizin, mbili kizin, mi kororj kizin toro sa pepe.”

Zin Israel timoto Anutu

¹⁸ Zin Israel tilej lolo ikamam pel, mi tire lele ikimitmit, mi tilej kororj ta itanjan kembei ta twiiri na, mi tire you ka koi gabgapjana ilol abal ma sik, to timurur ma timoto kan. Tabe timender molo pa abal.

¹⁹ Mi tiso pa Mose ma tiso: “Nu ta ko we Merere kwoono mi zzo kaljaana piam ma amlenjer. Pa niam ti amoto koyam. Kokena ni itunu iso sua piam, to ametmeete lup.”

²⁰ Mi Mose iso pizin. Iso: “Komoto pepe. Ingi Anutu isu bekana iswe itunu piom ma kuute kati. Naso kakam sanaana mini som, mi komototo i mi kelegenjer la kaljaana.”

²¹ To zin iwal biibi timap ma timender molo pa abal uunu, mi Mose imiili ma isala mini, ma ila koloujana pa miiri tieene gabgapjana ta Anutu imbotmbot lela na.

☆ 20:3: Mk 12:30; Lu 10:25+ ☆ 20:4: Kam 34:17; 1Kor 10:7,14; 1Yo 5:21; Tur 21:8 ☆ 20:5-6: Kam 34:7 ☆ 20:7: Mt 5:33+ ☆ 20:8: Kam 16:23+ ☆ 20:9-10: Kam 23:12, 34:21 ☆ 20:11: Un 2:1+ ☆ 20:12: Mt 15:4; Mk 7:10; Ep 6:2+ ☆ 20:13: Mt 5:21; Mk 10:19; 1Yo 3:15; Tur 21:8 ☆ 20:14: Mt 5:27+; Ro 13:9; 1Kor 6:15+; Ep 5:5; Ibr 13:4; Tur 21:8 ☆ 20:15: Mt 19:18; Mk 10:19; Lu 18:20; Ro 13:9; Ep 4:28 ☆ 20:16: Mk 10:19; Lu 18:20; Tur 21:8, 22:15 ☆ 20:17: Ro 7:7, 13:9 ☆ 20:19: Ibr 12:18+

Patoronjana muriini ka tutu

²²To Yooba iso pa Mose be iso pizin Israel ta kembei: “Niom kere yo kek. Nio anjbotmbot saamba mi anzzo sua piom i. ²³Tana kuurpe leyom merere pakaamjana sa pa silba mi gol pepe. Bela kembeeze pa nio ituḡ tamen tau.

²⁴“Kaimer nio ituḡ ko anso yom pa lele pakan tabe kuurpe patoronjana murin su pa i. Mi niom sombe kuurpe patoronjana muriini sa, na kuurpe pa toono men. Tona kakam zin sipsip, mekmek, mi makau tiom, mi kuur zin sala mi kakam patoronjana pio. Patoronjana pakan ko keneene ma imap kat. Mi pakan, nako kalas mi ituḡyom kakan, beken a itijan taparlup ti ma tewe tamen. Niom sombe kusur pio isu zin lele tana, inako anlae tiom mi anpombol yom. ²⁵Mi sombe kuurpe patoronjana muriini sa pio pa pat, na kakam pat sa ta tomtom tiurpe pa naman na pepe. Pa pat ta tomtom tiurpe pa naman, ina irao pa uraata ta kembei som. ²⁶Mi sombe kuurpe patoronjana muriini, na kopo ma isala kor pepe. Kokena kasala pa ndeete ma kuliyom imbot mat, to anḡpun yom ma kemetmeete.

21

Merere ipeeze Tutu Kini: Tutu mbesooḡo kana

¹“Inḡi tutu pakan be ikam peeze piom mi iso yom pa mbulu tabe koto. Kozo so zin Israel pa ma tileḡ.

²“Sombe nḡiimi tomooto sa ki lburu ma iwe lem mbesooḡo, nako imbeeze pu pa ndaama lamata mi ta. Beso iwe lamata mi ru pa, na kozo zemi ma ila ne. Mi boobo pa lem kadoono pepe. Pa uraata kini, ta ipokot kadoono ta nu nḡiimi i pa na.

³Sombe mungu ni iwoolo som mi nu nḡiimi i, nako zem itutamen ma ila lene. Mi sombe mungu nu nḡiimi i ramaki kusiini, nako zem ziru ma tila len. ⁴Mbesooḡo sa, sombe biibi kini ikam moori sa pini be iwooli, mi sombe moori tana ipeebe pikin pakan, na moori tana ziḡan lutuunu bizin tiwe biibi tana lene. Tana kaimer mbesooḡo tomooto tana isombe izem uraata kini mi ila lene, nako itutamen ila. Mi kusiini pizin lutuunu bizin, nako timbotmbot men ki biibi tana.

⁵Tamen sombe mbesooḡo tana iso kat ta kembei: “Nio leleḡ ilip pa biibi tio, kusin,

mi lutuḡ bizin. Tana mburoḡ be anḡzem zin som.” ⁶Sombe iso ta kembei, tona biibi kini ko ikami ma ziru tila tipet Anutu kereene uunu, mi ipagaabi ila kataama, to ikam kiruunḡu mi iro mbesooḡo tana talḡaana ila kataama. Mi kaimer mbesooḡo tana ko irao izem uraata kini som. Ko imbotmbot ki biibi kini ma irao swoono.

Mbesooḡo moori kan tutu pakan

⁷“Sombe tomtom sa ingomoono lutuunu moori ila ki tomtom toro be iwe le mbesooḡo, na zaala tabe moori tana izem uraata kini i, ko ipa ndel pa zaala kizin tomooto. ⁸Biibi ta inḡiimi moori tana, sombe ikami pa itunu be iwe kembei kusiini, mi kaimer itooro nḡar kini ma leleene pini mini som, nako irao ingomooni ila kizin wal pakan pepe. Bela ingomooni ila ki moori tana wal kini. Pa sua ta ni imbuk la ki moori tana na, ito som. ⁹Mi sombe tomtom sa inḡiimi moori sa pa lutuunu, na bela ikam kat mbulu pini, raraate kembei ta ikamam pa itunu lutuunu moori bizin na. ¹⁰Sombe tomtom sa inḡiimi mbesooḡo moori sa be iwe kembei kusiini, mi sombe kaimer iwoolo moori toro, na bela mataana inḡalḡal moori mataana kana pa ka kini, le mburu, mi mbulu ki ula. Kokena izemi ma imborene. ¹¹Mi sombe ikam ta kembei pini som, na kozo izem mbesooḡo moori kini tana ma ila lene. Mi biibi tana ko irao iiboobo pa le kadoono na som.

Mbulu pakan tabe tomtom timeete pa i

¹²“Sombe tomtom sa ipaata tomtom toro kana, mi ipuni ma imeete sorok, na kozo kupuni ma imeete be ipokot. ¹³Mi sombe ni ipaata tomtom tana kana som, mi ziru tiwwa ma mbulu sa ipet pa tomtom tana ma imeete sorok, na kupuni ma imeete pepe. Tomtom ta kembei ko irao iko ma ila pa lele pakan tabe nio anḡur piom pa kaimer i beken a imbot ambai. Pa nio Anutu, ta anḡur zaala pa meeterjana ki waene toro tana. ¹⁴Tamen, sombe tomtom sa keteene malmal kat pa tomtom toro, mi ipaata kana to ipuni ma imeete, mi sombe iko ma ila patoronjana muriini be urum ndomoono pini, na kopotomi pepe. Kala ma kayaaru tataati mi ketep mat, to kupuni ma imeete be ipokot meeterjana ki waene tana.

¹⁵“Tomtom sa isombe ipun tamaana, som naana, na kupuni ma imeete.

¹⁶ “Mi sombe tomtom sa ikoki tomtom toro, mi ikam mburoonjo pini be ikam le kadoono, som ikami ma iwe le mbesoonjo, na kupuni ma imeete.✠

¹⁷ “Sombe tomtom sa mata pasom tamaana, som naana, mi ikam sua repiilijana pizin, na kupuni ma imeete.✠

Tutu malmal kana

¹⁸⁻¹⁹ “Sombe tomooto ru tiporou, mi tomooto ta ipun toro pa namaana, som pat, ma imelek ma irao ikam uraata som, to ni ta ipuni na, ko ingiimi tomooto toro tana pa mazwaana ta ni imelek pa na, mi imboro i ma irao niini ambai mini. Tana sombe tomooto toro tana imeete som, mi irao iteege tete mi ipa ri, na kadoono tana ko irao. ²⁰ Mi sombe tomtom sa ipun mbesoonjo tomooto, som mbesoonjo moori kini pa ke, mi mbesoonjo kini imeete pataaŋa, na kozo kuur kadoono pa tomtom tana. ²¹ Tamen sombe mbesoonjo kini imeete karau som, mi imbot pa aigule ta, som ru, mana imeete, na kuur kadoono pini pepe. Pa pat ta ni ingiimi mbesoonjo tana pa na, ta ila ne kek. Ina ipokot mbulu kini.

²² “Sombe tomooto ru tiporrou, mi kizin tasa ipun sorok moori sa ta kopoono na, mi ikam ma pikin imeete, mi tamen moori itunu isaana som, na kozo ingiimi kadoono ta moori tana kusiini zijan zin peeze kan tiur pini na.

²³ “Nu sombe pasaana tomtom toro, na ni kadoono ta nu. Tana nu sombe pun tomtom sa ma imeete, na nu ko tipunu ma meete. ²⁴ Mi sombe pasaana mataana tasa, na nu tomini, ko tipasaana ku tasa. Mi sombe petekat tomtom tasa zoŋoono, ina nu ku tasa ko tipetekat. Mi sombe pasaana namaana tasa, na nu tomini ko tipasaana nomom tasa. Mi sombe pasaana kumbuunu tasa, inako tipasaana nu ku tasa tomini.✠

²⁵ Mi sombe tun waem pa you, ina nu tomini ko titunu. Taari, inako titaaru. Mi sombe puni ma kuliini iberebere, na nu tomini ko tipunu ma kulim iberebere.

²⁶⁻²⁷ “Sombe tomtom sa ipun mbesoonjo tomooto kini, som mbesoonjo moori kini, mi ipasaana mataana, na kozo izem mbesoonjo tana ma ila lene. Naso ipokot mbulu kini. Mi sombe ipun mbesoonjo kini ma zoŋoono itop su lene, nako ka zaala raraate men tau.

Tutu mbili kana

²⁸ “Mbili tasa isombe ipasaana tomooto sa, som moori sa ma imeete, inako tipun mbili tana pa pat ma imeete. Mi mazaana na, kakan pepe. Mi katuunu, nako le sua sa som. ²⁹ Tamen sombe mbili tana mbulu kini ta kemberaŋana mi tisotaara katuunu pa kek, mi sombe katuunu imboro kati som mi ikam mbulu tana pa tomooto sa, som moori sa, inako tipun mbili tana pa pat ma imeete, mi katuunu tomini. ³⁰ Mi sombe tiyok be tipun katuunu ma imeete som, mi tiur kadoono piizi sa pini be ikot, inako ikot. ³¹ Mi sombe mbili sa ipasaana nangar sa, som tamuriŋ sa, inako ka tutu raraate men. ³² Mi sombe mbili sa ipasaana mbesoonjo tomooto sa, som mbesoonjo moori sa ma imeete, na mbili katuunu ko ingiimi pat sekel tomoota laamuru ila ki biibi ki mbesoonjo tana. Mi mbili tana na, kozo kupuni pa pat ma imeete.

³³⁻³⁴ “Tomtom sa isombe ikel naala ma ikoto som, mi mbili sa ila ma itop sula, inako naala katuunu tana ikot la ki mbili katuunu, mi mbili tina iwe lene. Mi sombe tomtom sa ila ma itatke naala sa kwoono mi mbulu tana ipet, ina ni ta ko ikot. ³⁵ Tomtom sa, sombe mbili kini ipasaana tomtom toro mbili kini ma imeete, inako tingomoono mbili kalagana, mi ka pat to ziru tiparreege pizin. Mi mbili ta imeete na, ziru ko tipalpaala ma ni kana, ni kana. ³⁶ Tamen mbili tana, sombe mbulu kini ta kemberaŋana, mi sombe katuunu imboro kati som mi ikam mbulu tana, inako ni ipekel pa mbili kini ta raraate men, mi ikam ka meeteŋana tana.

22

Koronj pekelyana ka tutu

¹ “Sombe tomtom sa ikem makau, som sipsip mi ikam mburoonjo pa, som itunu ikan, na bela tomtom tana ipekel makau lamata pa makau ta, mi sipsip paŋ pa sipsip ta, tona ikot sosor kini.✠

² “Sombe tomtom kuumbuŋana sa ipetepaala ruumu ma ilela pa mberj, mi sombe ruumu katuunu indeerji mi ipuni ma imeete, nako le uunu sa som. ³ Tamen sombe mbulu ta kembei ipet pa aigule, nako ruumu katuunu le uunu pa meeteŋana ki tomtom kuumbuŋana tana.

✠ 21:16: Un 37:28; 1Tim 1:10

✠ 21:17: Mt 15:4; Mk 7:10

✠ 21:24: Mt 5:38

✠ 22:1: Lu 19:8

“Tomtom ta so ikem kororj sa, na kozo ipimiili kororj tana ma ila ki katuunu mini. Mi sombe ni irao be ipimiili som, nako tingomooni ila kizin wal pakan ma iwe len mbesoojo, mi tikam ka pat mi tiur la ki kororj tana katuunu.[☆] ⁴ Mi sombe tomtom sa ikem doŋki, makau, sipsip, som mbili toro sa, mi tindeenge mbili tana imbotmbot men kini, nako ni ipokot pa mbili ru.

⁵ “Sombe tomtom sa imboro kat mbili kini som, mi tila tikan mokleene ki tomtom toro, na bela mbili katuunu tana ikot pa kini ambaimbaijan ta imar pa itunu mokleene kini. ⁶ Mi sombe tomtom sa itun lele sa, mi you imanja ma ikan mokleene ki tomtom toro, som baen lene kini, na bela ikot pa kini ambaimbaijan ta imar pa mokleene kini, mi baen ambaimbaijan ta imar pa baen lene kini.

⁷ “Sombe tomtom sa izem pat kini, som kororj kini pakan ila waene toro namaana be mataana pa, mi sombe tomtom kuumbujana sa ikem kororj tana pa ruumu ki waene tana mi kaimer tindeengi, na tomtom kuumbujana tana ko ikot pa ru. ⁸ Tamen sombe tindeengi som, nako tikam tomtom ta mataana pa kororj tana, mi tila tipet Anutu kereene uunu, to tisuj Anutu be iswe tomtom tana uunu kini: Ni namaana sosor pa kororj ki waene, som som?

⁹ “Mi sombe wal ru tiparzorooro pa mbili, mburu, pat, som kororj toro sa, mi tiparsuk sua pizin ma tiso: “Nu ta kem kororj tio,” na kakam ziru mi kala kepet Anutu kereene uunu, mi kusuji be iswe tomtom ingoi ta ikam kuumbu na. To tomtom tana ko ikot kororj ta ni ikem na pa ru ila ki katuunu.

¹⁰⁻¹¹ “Mi sombe tomtom sa izem doŋki, makau, sipsip, som mbili kini toro sa ila tomtom toro namaana be imboro i, mi mbili tana imeete, som buzur saŋsaŋjana sa ikani, som wal boojo timar mi tikemi, mi sombe tomtom toro sa ire mbulu tana som, na tomtom ta imboro mbili tana ko ila ipet Yooba kereene uunu mi iso ta kembei: “Ŋonoono kat ta Anutu, nio aŋkem mbili tana som.” Mi sombe ikam ta kembei, na mbili katuunu irao leleene ambai mi sua kini imap. Mi kotjana sa som.[☆] ¹² Tamen sombe tomtom ta mbili imbotmbot kini na, imboro kati som, mi wal pakan tikemi, na

kozo ikot la ki katuunu. ¹³ Mi sombe buzur saŋsaŋjana ikan mbili tana mi iyatututi, na tomtom ta imborro i na, ko ikam mbili pakaana ma ila ki mbili katuunu mi iso i pa. Naso katuunu iute: Buzur saŋsaŋjana ta ipasaana mbili kini. To kotjana som. ¹⁴ Mi sombe tomtom sa ikam mbili ki tomtom toro be iuuli pa uraata, mi sombe mbili katuunu imbot som, mi kororj sa ipasaana mbili tana, som mbili tana imeete, na kozo tomtom ta ikami na ikot mbili tana. ¹⁵ Tamen sombe katuunu imbotmbot mi mbulu tana ipet, nako kotjana som. Mi sombe tomtom ta ikam mbili tana na ingimi uraata ki mbili tana kek, nako kotjana som.

Tutu pakan

¹⁶ “Sombe tomooto sa iyaaru moori metet sa mi imbuuli, nako ingiimi moori tana mi iwooli. ¹⁷ Mi sombe moori tana tamaana iyok pa tomooto tana som, nako iwooli som. Tamen ko ingiimi kat moori tana raraate kembei ta ngomo ula kana i, tona sua imap.

¹⁸ “Sombe moori sa ilej yaamba, na kupuni ma imeete. *

¹⁹ “Sombe tomtom sa ziru mbili sa tikeene, na kozo kupuni ma imeete.

²⁰ “Mi sombe tomtom sa ipatoron merere toro sa, na kupuni ma imeete.

Bela tumunjai zin wal ta len mburan biibi som

²¹ “Zin wal ta so tiwe leembe pa lele tiom, na kakam bakai pizin pepe, mi keseeze matan pepe. Kakampe zin. Pa motoyom ingal. Mungu niom tomini kewe leembe su Aikuptu. ²² Mi zin nororja mi monmoondo ta kembena. Kakam bakai pizin pepe.[☆] ²³⁻²⁴ Pa sombe kakam bakai pizin mi titajroro yo be arjuulu zin, nako anlej tijiizi kizin, to keterj malmal kat mi ituŋ anteege zaaba piom. Tona ituŋom kusiyom bizin ko tiwe nororja, mi lutuyom bizin ko tiwe monmoondo lup.[☆]

²⁵ “Wal tio ta timbot ŋoobo mi niomjan kombotmbot na, sombe tikam mbun pu mi kaimer lenen be tikot, na boobo pa pat pakan ma isala ki pepe. So pizin be tikot men pat ta tikam na. ²⁶ Mi sombe kam mburu kizin mberj kana ta tikototo zin pa na ma imbot ku, bekana matan ingalŋgal mbun kizin, na aigule ta boozomen

☆ 22:3: Mt 18:25 ☆ 22:10-11: Ibr 6:16 * 22:18: Tomooto tomini kan sua imbot. Re Wok Pris 20:27. ☆ 22:22:

Yems 1:27 ☆ 22:23-24: Lu 18:7; Yems 5:4

nu kozo pimilmiili pizin, mana zoŋ isula. Beso mankwono, to tiur ma nomom mini.²⁷ Kokena kiskis mburu kizin pa mberj, to nin tekteege mi tikeene kat som. Paso, mburu kizin ta tikenne pa i, ta nu kiskis ma imbotmbot. Tana sombe kam ta kembei, nako kam patanjana pizin. To zin ko titajroro yo. Mi nio kola aŋleŋ tiŋiizi kizin mi aŋuulu zin. Pa zin wal ta timbot ŋoobo na, nio leleŋ izanzaana pizin.[☆]

Tomoto Anutu mi lende ŋger pizin peeze kan

²⁸ “Motoyom pasom Anutu pepe, mi kigi-ibi sua sananjana pizin peeze kan tiom pepe.[☆] ²⁹ Mi kini, baen, mi olib tiom mataana kana na, motoyom kon pa pepe. Kakam imar pio. Mi lutuyom bizin tomooto ta mungamunga na tomini, kuur zin ma tiwe leŋ.[☆] ³⁰ Mi mbili tiom lutun bizin mungamunga ta tomooto na, ta kembena. Kezem zin ma ziŋan nan bizin timbot ma irao aigule lamata mi ru. Beso aigule iwe lamata mi tel, to kakam zin ma kapatoron yo pa. ³¹ Niom wal potomjoyom. Pa kewe leŋ kek. Tana kororj saŋsaŋjana sa isombe ipun mbili, som buzur toro sa ma imeete, na kakan pepe. Kigiibi su pizin me ma tikan.

23

Tapasaana sorok tomtom zan pepe

¹ “Sombe keleŋ sua sa, na loŋa kala mi koso sorok pizin wal pakan pepe. Mi sombe wal sananjana tiŋgal sua pakaamjana pa tomtom sa, na kopombol sua kizin pepe. Kokena kagaaba zin pa mbulu kizin tana.[☆]

² “Sombe zin iwal biibi tikam mbulu sananjana sa, na koto zin pepe. Mi sombe tipamender tomtom sa pa sua, mi zin iwal tiŋgal sua pakaamjana pini, na kopombol sua kizin pepe. Kokena kagaaba zin pa sanaana kizin tana.

³ “Sombe tipamender tomtom sorokjana sa pa sua, na kalae kini sorok pepe. Keleŋ kat sua kini ka uunu mungu, to kuur kadoono irao mbulu kini.

Tu'uulu kanda koi bizin

⁴ “Sombe kendeŋge mbili ki koyom koi sa ta ikowo sorok pa su leleene, na kakami, mi kuuri la ki katuunu mini. ⁵ Mi sombe

kendeŋge koyom koi sa ta iwwa raama doŋki kini, mi mbili tana ikenne su toono pa ikam mburu biibi mete, na kezemi ma imborene pepe. Kala mi ku'uulu koyom koi tana be iurpe mburu kini, mibe iwit doŋki kini ma imanja mini.

Sua urpejana ka mbulu

⁶ “Sombe tomtom sorokjana sa, ni le patanjana, mi iur la zin peeze kan naman be tiurpe, na zin tikoto i sorok pepe. Bela tileŋ sua kini mi titiiri kat. ⁷ Mi sombe wal pakan tiŋgal sorok sua pa tomtom sa, na kagaaba zin pa sua kizin tana pepe. Tomtom ndeŋgejana ta ni le uunu sa som, na kupuni ma imeete pepe. Pa zin wal ta so tikam ta kembei, inako irao aŋlele zin na som. Kola arur kadoono pizin.[☆] ⁸ Sombe tomtom iwat yom pa pat kini be ku'uuli pa pakaamjana kini, na koyok pepe. Pa mbulu ta kembei, ina irao ipakankaana wal ambaimbaijan ŋgar kizin tomini. To tiur sorok patanjana pizin wal ndeŋgejan ta len uunu sa som na.

⁹ “Kakam bakai pizin leembe pepe. Pa mungu niom tomini kewe leembe isu Aikuptu. Tana ka patanjana, kayamaana kek.[☆]

Mazwaana pakan tabe ketende su pa uraata kiti

¹⁰⁻¹¹ “Kawaswaaza kini pa toono tiom mi kangangaama ma irao ndaama lamata mi ta. Mi so ndaama iwe lamata mi ru pa, to ndaama tana kakam uraata pa pepe. Pa ndaama tana, inabe zin sorokjan tila mokleene tiom mi tiru kan rumul. Mi sombe tizem kini ri ma imbot, ina be iwe zin buzur saŋsaŋjan kan. Mbulu tana, niom ko kakam ma irao ndaama lamata mi ruruga. Mi ke olib mi ke baen tiom na, kan tutu raraate men tau.

¹² “Uraata iwe ta, mi ila irao lamata mi ta, ina imbot be niom kakam uraata tiom. Mi so iwe lamata mi ru pa, na kezem uraata tiom ta boozomen mi keteyom su. Naso mbili tiom uraata kan, mi zin mbesoŋgo tiom ta nan bizin tipeebe zin lela ruumu tiom na, mi zin leembe ta niomjan kombotmbot na, tirao be keten su, mi kulin ila murin mini pa uraata.[☆]

☆ 22:27: Kam 34:6; Yona 4:2

☆ 22:28: Kam 20:7; Ugo 23:5

☆ 22:29: Kam 13:2; Lu 2:23

☆ 23:1: Kam 20:16;

Mbo 15:3; Mt 19:18

☆ 23:7: Kam 20:16; Ep 4:25

☆ 23:9: Kam 22:21

☆ 23:12: Un 2:2+; Kam 20:8

¹³ “Sua boozomen ta anƙam piom na, moyom ingalngal be koto. Mi kusun pizin merere pakaamnan pepe, mi kwoyom teege zan risa pepe.

Lupjana bibip tel

¹⁴ “Lupjana bibip tel ko iwedet ikot ndaama tatarja, be niom kulup yom mi kakam sunjana pio. ¹⁵ Lupjana mataana kana ko ipet pa puulu Abib. To kulup yom, mi kusun pio, mi kakan narabu ta ka yis somjana i pa aigule lamata mi ru, mi motoyom ingal mazwaana ta kezem lele ki Aikuptu na. Ka sua, nio anjur piom kek.

“Mi sombe kamar mi kepet kerej uunu be kusun pio, na nomoyom men mi kamar pepe.”

¹⁶ “Kakam uraata mi kapaaza kini ma sombe kini tiom mataana kana ikamam be imetmet, tonabe lupjana toro ipet ma iwe ru pa. Tana kakam kini tiom mataana kana ma kamar, mi kulup yom mi kakam sunjana pio.

“Mi sombe ndaama igarau be imap, mi kotou kini tiom, to lupjana kaimer kana ko ipet ma iwe tel pa.”

¹⁷ “Nio Yooba, Merere tiom. Tana to-motoo tiom ta boozomen kozo timap ma tilup zin su kerej uunu, mi tikam sunjana pio pa mazwaana bibip tel tana ikot ndaama tatarja.

Tutu pakan

¹⁸ “Niom sombe kapatoron yo, na kapaaga patoronjana tiom pa koron ta yisjana i pepe. Mi sombe kakam lupjana bibip tana mi kapatoron yo pa buzur sa, na you ikan buzur tana ramaki mbuyeene ma imap kat. Kalwoono sa imbot ma aigule toro pepe.

¹⁹ “Nio Yooba, Anutu tiom. Sombe kapatoron yo, to kakam kini tiom mataana kana ta ambaimbaijan men, mi kamar urum tio.

“Kakam mekmek lutuunu mi konoi raama ki tui ki naana pepe.”

Ngonjana ki Yooba tabe imuungu pizin Israel

²⁰ “Kelerj! Nio ko ango Ngonjana tio saamba kana ma imuungu piom bekeni mataana piom pa zaala lwoono. Mi ni ko iso yom pa zaala ma irao kala kepet lele

tau nio anjur piom be kombotmbot pa na.”

²¹ Kozo kungun taljoyom pini mi kelerj la kaljaana. Mi kozoori pepe. Pa sombe kozoori, inako irao imuunai yom na som. Kola iur kadoono piom. Pa ni ikam nio rungun, mi nio anbotmbot raami.

²² “Mi niom sombe kelerj la kaljaana, mi koto sua tio ta boozomen, nako anjur koi pa koyom koi bizin, mi anporoukaala yom pizin. ²³ Tana Ngonjana tio saamba kana ko imuungu piom, mi ikam yom ma kala kepet toono kizin Amor, Et, Peres, Kanaan, Ibi, mi Yebus. Mi nio itun ko ankas zin ma timap, bekeni kakam toono kizin ma iwe leyom.”

Bela zin Israel timbeze pa Yooba itutamen

²⁴ “Kala ma sombe kepet toono Kanaan, na koto zin pa mbulu kizin sa pepe. Tana kelek kumbuyom pa merere pakaamnan kizin mi kembeze pizin pepe. Kozo kepetepaala zin ma tila len lup. Mi pat kizin potomjan ta timbotmbot sunjana murin kizin, ina tomini kepetepaala zin.”

²⁵ “Nio Yooba ta Anutu tiom. Kozo kem-besmbenze pio itun tamen. Naso ankanpewe yom, mi moton piom pa koyom kini ma yok, mi anzirziiri mete piom.” ²⁶ Mi moori tiom ta boozomen ko tipepeebe ambai men. Tasa ko koposomjana som, mi pikin sa ko iwe sirj som. Mi niom ko kombotmbot su toono ma molo.

²⁷ “Sombe kapa ma kala na, nio itun ko anmuungu piom, mi anjur motonjana bi-ibi pa koyom koi bizin mi wal boozomen tabe kese kizin i, bekeni anpakankaana zin. Tana koyom koi bizin kola tiko papirik ma tila len. ²⁸ Pa nio ko anjur motonjana biibi kat ma imuungu piom, bekeni iziiri zin wal ki Ibi, Kanaan, mi Et ma tikam pirik.”

²⁹ Tamen ko anziiri zin ma timap karau na som. Kokena toono kizin imbot sorok, to mbili sarsanjan tipet ma tiwe boozo, mi tikam patanjan piom. ³⁰ Tana ko anziiri zin rinarija ma irao kepet ma kewe boozo, toinabe kakam toono kizin ma imap.

³¹ “Toono tiom ka senjaanja ta tun su Tai Sirsinnjan, mi ila pa tai Mediterenian pakaana ta zin Pilistia timbotmbot pa na, ma isala pa yok Euprates, mi isula pa lele bilimjana ta magargaara men na. Toono tana, ta ko anpombol yom be kiziiri ka

☆ 23:15: Kam 12:17, 22:29; Mt 26:17; Ugo 12:3 ☆ 23:16: Kam 34:22 ☆ 23:19: Kam 22:29, 34:26 ☆ 23:20: Kam 32:34, 33:2 ☆ 23:23: Un 15:19+ ☆ 23:24: Kam 20:5, 34:13 ☆ 23:25: Kam 15:26 ☆ 23:28: Un 35:5

tomtom bizin ma tila len, mi kakam ma iwe leyom be kombotmbot pa. ³² Tana niomjan zin mi merere pakaamjan kizin kumbuk sua be kaparlup yom ma kewe tamen pepe. ³³ Mi niomjan kombotmbot mbata pepe. Kokena tikeske yom pa mbulu kizin sananjana, to kakam mbulu ta irao pa ngar tio som. Pa sombe tiyaaru yom ma kembeeze pa merere kizin pakaamjan, nako iwe kilis piom.”

24

Zin Israel timbuk sua be tiwe Merere lene

¹ To Yooba iso pa Mose ta kembei. Iso: “Nu niomru tom Aron, mi lutuunu bizin Nadap ziru Abiu, mi kolman tomtoto tel laamuru kizin Israel na, niom tana tabe kese tio ta abal i. Kese to, kombot mologjana ri mi kelek kumbuyom ma kusuj pio mungu. ² To nu itum tamen mar ma garau yo. Mi zin pakan zijan zin iwal biibi na, irao tise tio pepe. Timbot meeleba men.”

³ Yooba iso sua mi tutu kini ta boozomen tana ila ki Mose makinj, tona Mose imiili ma isula mi iso zin Israel pa. Iso ma tilej to, tilup kwon ma tiso: “Sua boozomen ta Yooba iso na, niam ko amto.” ⁴ To Mose ibeede sua ta boozomen ki Yooba ise ro pakaana.

Aigule toro, mbenbernjana na, Mose imanja ma indou pat pakan pa patoronjana muriini isu abal uunu. To isungun pat laamuru mi ru bekeni iwe kilalan pa zin Israel un bizin laamuru mi ru. ⁵ Tona ingo nanganj pakan ma tila tikam buzur pakan, mi tiur sala you ma you ikan ma imap kat, bekeni iwe patoronjana pa Yooba. Mi tikam makau popogan pakan, to tilas mi tikan, bekeni zijan Yooba tiparlup zin ma tiwe tamen. ⁶ Tona Mose ikam mbili tana sijin, mi ilinj sula timbiiri pakan. Mi kalwoono na, ikam mi itiyaryaara sala patoronjana muriini. ⁷ To ikam ro ta sua kizin mbukjana imbot se na, ma ipeelee, mi ipaata ma zin iwal biibi tilej. Tilej makinj, to tiso: “Sua boozomen ta Yooba iso na, niam ko motoyam ingalngal mi amto.”

⁸ Tona Mose ikam sij ta imbot sula timbiiri na, mi itiyaryaara salakaala zin iwal biibi mi iso: “Sij tingi be ipombol sua tau itijan Yooba tumbuk na. Sua tana imbot la

tutu kini. Tana iti sombe toto, inako itijan Yooba taparlup ti ma tewe tamen.” ⁹

⁹ Mose ikam mbulu tana makinj, to ikam Aron, Nadap, Abiu, mi zin kolman tomtoto tel laamuru ma zijan tisala pa abal. ¹⁰ Tisala na, tire Anutu kizin Israel tau, ni imendernder sala korog biibi kat ta keskeezanjana ma kembei ta saamba i. ¹¹ Jonoono kat. Zin kolman kizin Israel tire Anutu. Tamen ni ikam kosa sa pizin som. Tire i makinj to, tikan kini su lele tina. ¹²

Mose isala pa abal Sinai uteene

¹² To Yooba iso pa Mose. Iso: “Se njana, to ituru tombotmbot. Pa nio anpun sua mi tutu tio se pat babaran kek, bekeni anpaute zin Israel pa zaala tio. Mi anjsombe anjur pat taingj ima nomom.”

¹³⁻¹⁴ Tana Mose iso pizin kolman ta kembei. Iso: “Niom kombotmbot tingi mi kazza niamru Yosua. Mi Aron ziru Ur ta timbotmbot na. Sombe patanjana sa, tona ziru irao tiurpe.” Ni iso makinj to, ikam silou kini Yosua mi ziru timanja ma tisalae njana. To Yosua imbot, mi Mose ruk ma isala kat ta abal ki Anutu uteene na.

¹⁵ To miiri tieene imar mi ilol abal ma sik. ¹⁶⁻¹⁷ Mi azungka ki Yooba iyaara sala abal uteene, mi miiri tieene ilol abal ma irao aigule lamata mi ta. Mi zin iwal biibi ki Israel ta timbot meelebe na, tirre sala pa azungka mi mburaana ta Yooba izzwe na, ma kembei you biibi ikanan sala abal uteene. ¹⁸

Indeene aigule iwe lamata mi ru pa, to Yooba imbot miiri tieene lelene mi iboobo sula pa Mose be ise kini. ¹⁸ Tana Mose isala abal uteene ta kor a, ma miiri tieene iloli. Mi imbotmbot tina ma irao aigule tomtooru. ¹⁹

25

Sua sotaarajana pa beeze potomjana ki Merere (Pelekjana)

Mose imbotmbot sala abal Sinai uteene, mi Yooba isope i pa beeze potomjana tabe zin Israel tipo i. Beeze tana be iwe Anutu muriini, mi iwe kilalan pizin Israel kembei Anutu igabgaaba zin ma zijan tiwwa.

Yooba iur sua pizin be tiyogeege pat milmiljan, sipsip rumunrumun ta tiurpe

☆ 24:3: Kam 19:8 ☆ 24:8: Mt 26:28; 1Kor 11:25; Ibr 9:16+

☆ 24:11: Un 32:31

☆ 24:16-17: Mt 17:5; Ibr

12:18,29 ☆ 24:18: Mt 4:2

ma iwe kawaala na, mbili kulin matak-
iŋa, ke mbolmbolŋan, ŋgere kuzinŋan,
mi pat ndabokbokŋan matak-
iŋa, bekena
tipo beeze tana pa mi tiurpe ka aigau.
Beeze tana, Yooba itunu ikam ŋgar pa. To
iso Mose pa, be ni kadoono ila to iso zin
Israel pa, mi tikam ka mburu be tipo (Re
Ibr 8:5).

Beeze ka kin ta kembei: Molo kini irao
re lamata mi tel (15 mita), mi babanŋana
kini irao re tel (5 mita), mi kor kana irao
re tel (5 mita). Mi tidaada kawaala bi-
ibi ma isekaala ruumu pakaana musaana
tabe iwe potomŋana ŋonoono kat i (Re
Mt 27:51, Mk 15:38, Ibr 9:3). Pakaana
musaana tina na, koror ta imbotmbot
lela. Koror tana, tiurpe pa ke mi tipapak
gol ila leleene mi mat kana tomini. To
tiur pat babanŋan ru ta Yooba ipun tutu
kini ise na isula. Mi tisap ke ma kembei
ta agela ru, to tipamender zin sala ko-
ror tana ndemeene. Koror tana, tipaata
tisombe Sua Mbukŋana Ka Koror. Ina
tire kembei Yooba muriini peeze kana,
mi iwe kilalan pizin kembei Yooba itunu
imbotmbot raama zin (Re Tur 11:19).

Beeze tana, tikoto pa kawaala bibip
paŋ. Kawaala ta leleene kana na, ka
mos ambaiŋana kat. Tiurpe pa teret ta
totoŋana, siŋsiŋŋana, mi keskezeŋana
na. Mi agela kunun imbot la. Mi kawaala
ta iwe ru pa na, tiurpe pa mekmek ru-
muunu. Mi iwe tel pa na, tiurpe pa mbili
kulin ta titooro raama koror pakan ma
iwe siŋsiŋŋana. Mi kawaala ta iwe paŋ pa
na, tiurpe pa laboi kuliini.

Indeeŋe aigule tamen ŋonoono ikot
ndaama ta boozomen na, biibi kizin
patoronŋana kan itutamen ilela beeze
leleene ta musaana na, mi itiyayaara siŋ
ki mbili isala koror tana, bekena Yooba
ireege sanaana ta boozomen kizin Israel
ma imap, mibe zinan tiparlup zin mini
(Re Ibr 9:7,24-26, 10:1-4). Tana tiwat-
waata koror tana kwoono be Sanaana
Reegeŋana Muriini. Mi patoronŋana ka
tomtom toro sa, som tomtom sorok sa
irao ilela ruumu leleene musaana ta po-
tomŋana ŋonoono kat na som. (Re Ibr
10:19-21).

Beeze leleene biibi, ina potomŋana
tomini. Tamen potomŋana ŋonoono kat
kembei leleene ta musaana na som. Tana
zin patoronŋana kan ta boozomen tirao

be tilela mi tikam uraata pa. Mi leleene
biibi tana, koror tel timbotmbot pa.

Ta, ina mbalia ta tiurpe pa ke mi
tapakap pa gol na. Mbalia tana, tingasŋ-
gas narabu potomŋana ize be Yooba ire.
Narabu tana, zin patoronŋana kan men
ta tirao be tikan. Mi zin iwal biibi na som
(Re Mk 2:26).

Mi koror toro ta iwe ru pa, ina be iur
mat pa ruumu. Tiurpe pa gol. Koror tana
kiini tamen. Mi isala kor, to ibogboogo
ma iwe lamata mi ru. Mi ka lam lamata
mi ru ta timbotmbot se.

Mi iwe tel pa na, you muriini ta
tiurpe pa gol be tiruk ŋgere kuziiniŋana
isala. Zin patoronŋana kan tirukruk
ŋgere pa mankwono mi rou, ikot aigule
ta boozomen (Re Lu 1:8-10).

Tana koror tel tana, ta timbotmbot
lela ruumu leleene biibi ta imbot pet
mat na (Re Ibr 9:2-5). Koror tel tana
tipaute iti kembei Merere, ni potomŋana
mi ndabokŋana kat. Mi ni ta kini mata
yayaaraŋana, mi mataana piti pa kanda
kini ma koror. Mi ni azunŋa katuunu ta
iurur mat piti.

Beeze kereene na, timbiiri biibi kat
imbotmbot. Timbiiri tana, yok isula ma
imbotmbot. Yok tana be tingurŋguuru
naman ma kumbun pa. Mi patoronŋana
muriini imbot maare ri pa timbiiri biibi
tana. Pa bela Anutu ireege sanaana kizin,
mi ipus zin ma tiŋgeeze kat, tona tirao be
tipet kereene uunu.

Mat kana na, tidaada kawaala bi-
ibi ta mbolŋana na, ma ipapiliu beeze
tana bekena iwe siiri pa Merere muriini.
Muriini tana, ka kin ta kembei: Molo kini
na, re tomoota mi lamata (44 mita). Mi
babanŋana kini na, re laamuru mi tel (22
mita). Mi kawaala ta tidaada na, ina re ta
mi suruunu, ta isu mi isala.

Zin patoronŋana kan na, Yooba isope
Mose pa mburu kizin, uraata kizin, mi
mbulu tabe timaŋga pa uraata kizin i. Mi
zin men ta zan be tilela beeze potomŋana
ki Merere. Mi zin iwal biibi na som.

To Yooba iur sua pa Mose ta kembei:
Zin tomoota ta ndaama kizin irao to-
moota na, bela timap tiŋgiimi zitun la ki
Yooba. Tiŋgiimi zitun pa pat sekel
pakaana. Sombe tiŋgiimi zitun, to tiur ka
pat ila kizin patoronŋana kan, mi zin tiur
lae be imboro uraata pakan.

Tana Mose ziru Yooba timbotmbot sala abal Sinai uteene, mi Yooba itunu iso i pa kororj ta boozomen tana. To ipun tutu laamuru ise pat babanjan ru, mi iur la ki Mose.

32

Zin Israel tiurpe len merere pakaamjana

¹ Mose, ni imbotmbot sala abal Sinai uteene ma molo. Tabe zin Israel timbot ma som, to timanja mi tila ki Aron, mi tiso pini. Tiso: "Aiss! To ta ikam ti ma tezem lele kizin Aikuptu mi tamar lele tingi na, kororj sa ko ikami ma ilane kek. Kozo urpe lende merere pakan be tikam peeze piti."✠

² Aron ilej to iso pizin. Iso: "Ambai. Kena kala ma koyogeege aigau milmiljan ki kusiyom bizin mi lutuyom bizin ta tiurur la taljan na, mi kakam ma kamar." ³ Tana wal ta boozomen tikinke aigau kizin pa taljan ma isu lup, mi tiyogeege ma tilup la ki Aron. ⁴ Tona ni iurpe ma iwe kembei ta makau runguunu i. Zin Israel tire, to tiso: "Aa, buri! Ingi merere kiti tau ikam ti ma tezem Aikuptu mi tamar tingi na."✠

⁵ Aron ire mbulu kizin tana to, iurpe patoronjana muriini ta ila makau kereene uunu, mi isoyaara sua pizin ma isombe: "Gaaga na, aigule potomjana be tapakur Yooba."

⁶ Timbot ma mankwono, mbenbenjana, to zin iwal biibi timanja mi tikam patoronjana pakan. Mbili pakan, tineene ma imap kat. Mi pakan na, tilas ma tikan, beken a zigan Yooba tiparlup zin ma tiwe tamen. Tikanan ma tiwinin, to tisu na tikam narooگو mi tikam mbulu bozboozo.✠

Merere keteene malmal pizin Israel, mi Mose isurj pizin

⁷⁻⁸ Tikamam, mi Yooba isu na iso pa Mose. Iso: "Ouo. Loja men mi sula ta buri! Pa wal ku, ta kam zin ma tizem Aikuptu mi timar na, tisaana kek. Karau men mi tipizil ndemen pa zaala ta ajur pizin na. Inga tiurpe len makau runguunu milmiljana ta, mi tileklek kumbun pini mi tikamam patoronjana pini. Mi tizzo ka sua ta kembei: 'Aa, buri! Ingi merere kiti Israel ta ikam ti ma tezem Aikuptu na.' ⁹ Wal tana, nio ank-ilaala zin kek. Zin zorzooranjan kat. ¹⁰ Tana ingi ketej malmal kat pizin, mi anjombe

anjkas zin ma timap. Mi nu kozo peteke yo pepe. Pa anjombe ankam nu niomjan poponjana ku men ma kepet ma kewe wal boozo kat mi wal zangan. Tana niom ta ko kekel zin ma kewe lej kat."

¹¹ Tamen Mose itoombo be ipaluumu Yooba Anutu kini leleene. Isombe: "O Yooba, niwi swe mburom biibi, mi kam zin wal ku ma tizem Aikuptu. Tana ketem malmal pizin mi pasaana zin pepe. ¹² Kokena zin Aikuptu kan tininkao pu ma tiso: 'Merere kizin Israel, ni itut kan. Tanata ikam zin ma tizem ti, mi tila lele abalabalgana, beken a ikas zin su tanga mi ipambiriizi zin ma timap kat pa toono.' Tana kam ta kembena pepe. Koto ketem malmalgana ku, mi tooro ngar ku. Pasaana wal ku pepe.

¹³ "Pa motom ingal sua mboljana kat ta mbuk la kizin mbesoorjo ku Abaraam, Isak, mi Yakop na. Mungu nu so pizin ta kembei: Nu ko kam poponjana kizin ma timasak ma tiwe munjana ka tieene kembei ta pitik saamba kana. Mi ko kam toono Kanaan ma imap iwe len, be timbotmbot pa ma alok."✠

¹⁴ Mose isurj mboljana ta kembei, tabe Yooba itooro ngar kini, mi ipasaana zin Israel som.✠

¹⁵⁻¹⁶ To Mose ikam pat babanjan ru ta Anutu ipun tutu kini ise na, mi itoori ma imili mini be isula. Pat ru tina, bude imbot se keren mi ndemen. Mi Anutu itunu ta iurpe zin mi ipun tutu kini ise. Tutu tana be ipombol zin Israel ma matan ingal sua ta zigan Anutu timbuk na.✠

¹⁷ Mose isula ki Yosua, to ikami mi ziru tisula. Tigarau lele ta iwal biibi timbotmbot pa na, to Yosua ilej la pa orooro biibi. Tabe iso pa Mose ma iso: "A inga ko malmal sa ta ipet a."

¹⁸ Tamen Mose iso: "E-e. Orooro tinga kembei zin malmal kan menmeen zin, som titarj na som. Inga timbombo len sorok."

¹⁹ Mose ipet kizin na, ire zin tirakrak su makau kereene uunu. Tabe keteene ibeleu kat, mi ipundu pat babanjan ru tana isu toono ma timapalpaala. ²⁰ To ikam makau tana, mi igiibi sala you ma ikan, mi ikam ma ikotmumu, mana itiyaara sula yok mi

✠ 32:1: Ugo 7:40 ✠ 32:4: Ugo 7:41 ✠ 32:6: 1Kor 10:7 ✠ 32:13: Un 12:7, 17:8, 26:3+, 28:13 ✠ 32:14:

Yona 3:10 ✠ 32:15-16: Kam 24:12

iso pizin Israel be tiwin. Pa keteene malmal kat tau.

²¹ Tona iso pa Aron. Iso: “Lak, zin wal ti tikam parei pu, ta lej la kaljan mi we mataana pizin ma kakam sanaana biibi ti?”

²² Aron iso: “Wai biibi, ketem malmal pio pepe. Nu itum ute: Wal ti, lonja men mi keten izze pa sanaana be tikam. ²³ Zin tiso pio ta kembei. Tiso: ‘To ta ikam ti ma tezem Aikuptu mi tamar lele tingi na, niam amkankaana pini. Koron sa ko ikami ma ilane kek. Kozo urpe lende merere pakan be tikam peeze piti.’” ²⁴ Zin tiso sua ta kembei, tana arjo pizin ma arjo: ‘Kena kala kakam aigau tiom milmiljan ma kamar.’ Tana zin tila tiyo aigau kizin, mi tikam ma timar, tona arjswiri sala you, mi molo som na, itoori ma iwe makau tingi ma ipet.”

²⁵ Mose ire kembei Aron, ni ikam kat peeze pizin Israel som, tanata tikamam mbulu soroksorok bozboozo irao zitun len. Mi imoto: Kokena kan koi bizin timar ma tire zin, to tirepiili zin mi tikam geu pizin. ²⁶ Tana imender la zaala kwoono, mi iboobo ma iso: “Kelej! Niom ta sombe ki Yooba na, kamar tio!” To zin wal ki Lebi timap ma tila kini. ²⁷ Mi Mose iso pizin. Iso: “Yooba ta Anutu kiti Israel na, iso ta kembei: ‘Kakam buza tiom, mi kapa pa lele, mi kangal wal boozomen ta tilek kumbun pa koron tana na, ma timetmeete lup. Mi sombe tonmatizij tiom sa, som toroyom sa, som zin wal ta timbot tigarau yom, na leleyom isaana pizin mi kopotom zin pepe. Kukuruumu zin men tau.”

²⁸ To zin wal ki Lebi tila ma tikam kembei ta Mose iso na. Aigule tana na, tikuruumu zin tomooto kembei munjaana tel (3,000) pa buza ma timetmeete lup. ²⁹ Tana Mose iso pizin ma iso: “Niom wal ki Lebi, inji koozi Yooba iur yom be kakam uraata kini. Pa niom kelej la kaljaana, mi kopotom lutuyom bizin mi zin tonmatizij tiom som. Tana ta koozi mi ila na, kamperjana kini ko imbotmbot se tiom.”

³⁰ Timbot ma aigule toro to, Mose iso pizin iwal biibi. Iso: “Kelej! Sanaana ta niom kakam na, ina biibi kat. Tamen inji be arjala ki Yooba mini, be arjswi pini ten. Ko irao imujai yom mi ireege sanaana tiom, som som?” ³¹ To isala ki Yooba mini, mi iso pini. Iso: “O Yooba, iwal biibi tanga tikam sanaana ta biibi kat. Pa tiurpe len

merere pakaamjana. ³² Tamen inji arjswu be mujai zin mi reege sanaana kizin. Mi so som, na arjo yo. Zonj ta imboto se ro ku ta beede na, mus ma ilane.”☆

³³ Yooba ipekel kwoono ma iso ta kembei. Iso: “Ina som. Tomtom ta sombe izooro yo ma ikam sanaana, na ni ta ko arjmus zaana pa ro tio ma ilane. ³⁴ Tana miili ma sula kizin mini be kam zin mi niomjan kala pa lele ta mungu arjo yom pa na. Ajela tio sa ko imuungu piom be ikam peeze piom. Tamen kaimer, sombe ka nol ipet, tona arjur kadoono pa sanaana kizin tana.”

³⁵ Tana kaimer Yooba iur mete sanangjana pizin ma ipokot mbulu kizin tau timarjan Aron ma iurpe merere pakaamjana pizin na.

33

Merere iso ni ko igaaba zin Israel mini som

¹ To Yooba iso pa Mose. Iso: “Nu niomjan zin wal ku Israel ta kam zin ma niomjan kezem Aikuptu na, kuirpe ituyom bekeni kamanga mini mi kala pa toono Kanaan. Toono tana, ta mungu arjuk ka sua ila ki Abaraam, Isak, mi Yakop ma arjsombe: ‘Nio ko arjam toono tingi ma iwe popojana tiom len.’”☆ ² Mi nio ko arjo ajela sa ma imuungu piom be iziiri toono tana ka tomtom bizin ma tila len. ³ Naso kakam toono kizin ta ambaijana mi mbuyeenegana na ma iwe leyom, be kombotmbot pa. Tamen nio itur, nako irao angaaba yom mi itijan tala na som. Pa niom tina wal zorzoorongoyom kat. Kokena kakam mbulu toro mini mi kapamalmal keten, to arjas yom isu zaala lwoono ma kamap.”

⁴ Zin iwal biibi tilej Yooba sua kini mboljana tana, to len ipata kat mi tikam tigizi biibi. Tabe tiur mburu ambaimbaijan ila kulin mini som. ⁵ Paso, Yooba iso pa Mose ma iso: “So pizin Israel ta kembei: Niom tina, wal zorzoorongoyom kat. Tana nio ko irao angaaba yom risa na som. Kokena kapas keten, to arjas yom lup. Tana kikinke mburu tiom ambaimbaijan ma isu lup, mi kombotmbot ma kasa yo be motor ingal leyom zaala sa. Ko arjam parei piom?”

⁶ Tana indeenje ta zin Israel timangya be tizem abal Sinai mi ila na, tiur mburu ambaimbaigan ila kulin mini som.

Lupjana muriini ki Merere

⁷ Indeeje zin Israel tiwya pa zaala na, sombe tipun su lele pakaana sa, na Mose karau men mi ipamender beeze ta ma ila imbot ndel pizin iwal biibi. Beeze tana, tipaata tisombe lupjana muriini. Mi wal boozomen ta lelen be tiwi Yooba pa koror sa na, tilala beeze tana, mi tizzo pa Mose. To Mose iwe kwon mi izzo sua kizin ila ki Yooba. ⁸⁻⁹ Mi indeenje ta Mose isombe ipa ma ila pa beeze tana na, zin iwal biibi timanganga, to timendernder irao beeze kizin kizin kwon, mi tikoror matan pini ma irao ila ma sam lela. Ilela tona, miiri tieene biibi inarmar ma ipakalkaala beeze kwoono, mi ziru Yooba tizzo sua. ¹⁰ Mi sombe zin iwal biibi tire miiri tieene biibi tana isu ma ipakaala beeze kwoono, tona tileklek kumbun mi tikamam sugyana irao beeze kizin kizin. ¹¹ Mi Yooba ziru Mose tiparre zin mi tizzo sua kembei ta tomtom ru tiparzzo sua pizin i. Mi sombe tiso sua ma imap, na Mose iyooto ma ila pa muriini mini. Tamen silou kini Yosua, ta ki Nun i, ni izemzem beeze tana som. Ni mataana pa ma imbotmbot.

Mose leleene be Merere iswe kat itunu pini

¹² Aigule ta na, Mose isu to iso pa Yooba. Iso: "Re. Nu sombe nio ankam zin wal tingi ma niamnjan amla pa toono kizin. Tamen asiŋ tau uri be igaaba yo? Ina nu paute yo pini zen. Mi nu sombe kulim irou yo mi lelem be kampe yo. ¹³ Sombe lelem be kampe yo kat, na so yo pa zaala ku be anŋto. Naso anŋute katu, mi kamperjana ku imbotmbot se tio totomen. O Yooba, motom ingal zin Israel. Pa zin wal ku tau."

¹⁴ Yooba ipekel kwoono ma isombe: "Kopom ru pepe. Lelem ambai. Pa nio itur ko angaabu mi ituru tala." ¹⁵ Mose ileŋ to iso pini. Iso: "Ambai kat. Pa itum sombe gaaba yam som, na leleyam be kam yam ma amzem lele taingŋ pepe. Ko ambotmbot men ta taingŋ. ¹⁶ Pa sombe itum gaaba yam mi itijan tala som, nako amwe raraate kembei tau wal boozomen ta timbotmbot toono i. Mi sombe nu itijan, inako zin karkari tiute kat ta kembei: Niam ampa ndel pizin. Paso nu lelem piam, mi kam

yam ma amwe lem kek, mi kamperjana ku imbotmbot se tiam."

¹⁷ Tabe Yooba iso pa Mose. Iso: "Ambai. Koror ta so pa na, nio ko ankam. Pa nio kulij irou u, mi leleŋ be ankampe u."

¹⁸ Mose ileŋ sua tana, to keteene ise mi iso: "O Yooba, kena swe kat itum pio." ¹⁹ Mi Yooba ipekel ma iso: "Nio ko anŋswe kamperjana tio isu kerem uunu, mi anŋsoy-aara zoŋ Yooba mi mbulu tio ila motom. Nio, sombe leleŋ be ankampe tomtom sa, na ankampe i. Mi sombe leleŋ isaana pa tomtom sa mi leleŋ be anŋmunjai i, na anŋmunjai i. ²⁰ Tamen nu ko irao be re kat moton na som. Pa tomtom sa isombe ire kat yo, inako irre yo mi imeete pataaŋa. ²¹ Tana leŋ. Mar koloujana ma mender sala pat ti. ²² Mi sombe anŋmar koloujana mi anŋswe itur ramaki azuŋka tio, nako anŋzeebu lela pat ti kopoono, mi anŋpakaalu pa nomon ma irao anŋkonzaalu ma anŋlae. ²³ Tona anŋtatke nomon, mi re ndemeŋ. Mi moton na, tomtom sa irao ire na som."

34

Merere ipun tutu kini ise pat babajan ru mini

¹ To Yooba iso pa Mose. Iso: "Urpe pat babajan ru ma raraate kembei ta munŋunan, to anŋpun sua tio ise mini, kembei ta ankam pa pat babajan ru ta nu petepaala na. ² Urpe pataaŋa ta koozi. Mi gaaga, sombe zoŋ ise, to kam zin ma se tio ta abal Sinai uteene i, mi sa yo. ³ Mi tomtom toro sa igaabu ma niomru kese pepe. Mi tomtom sa, som mbili sa isu ma ise pa abal uunu pepe."

⁴ Yooba iso sua ma imap, to Mose ila ma iurpe pat babajan ru ma raraate kembei ta munŋunan na. Imbot ma aigule toro, mberbenŋjana na, imanga to ikam pat ru tana, mi isala pa abal Sinai uteene. Ito sua ta Yooba iur pini na. ⁵ Isala to, Yooba tau, ni imbotmbot lela miiri tieene leleene mi isu kini. To isoyaara itunu zaana Yooba mi mbulu kini. ⁶⁻⁷ Ipa ma ila pa Mose kereene uunu mi izzo ta kembei. Iso: "Nio Yooba. Nio zoŋ Yooba."

Nio Anutu ta leleŋ izanzaana pizin mbe-soonŋo tio, mi ankampewe zin mi anŋmunjaigai zin.

☆ 33:18: Yo 1:14,18; Kol 1:15; Ibr 1:3 ☆ 33:19: Ro 9:15

☆ 33:20: Un 32:31 ☆ 34:1: Kam 24:12, 32:19

Keterj malmal karau som.

Mi an̄toto sua tio mbuknjana, mi an̄jurur lelerj pa wal tio.

Nio an̄jurur lelerj pa iwal ta munjaana men, mi an̄muajaijin zin.

Mi sanaana mi zooronjana kizin, mi mbulu kizin ta irao pa motorj som na, an̄rekreege ma ila lene.

Tamen zin wal ta so len unu sa isaana, na an̄lelelele zin som.

An̄jurur kadoono ndeengjana pizin, mi lutun bizin, tumbun bizin, mi len saaza bizin.”⁸⁻⁹

⁸⁻⁹ Mose ilerj sua tana, to lojamen mi ilek kumbuunu mi ituundu su toono ma isurj. Iso: “O Yooba, nu sombe lelem be kampe yo kat, na gaaba yam mi itijan tala. Nonoono, iwal biibi tanga, zin zor-zooronjan kat. Tamen lelem isaana piam mi mujai yam. Sanaana tiam mi mbulu tiam boozomen ta irao pa nu motom som na, reege ma ilane. Mi kam yam ma amwe lem kat.”

Merere zijan zin Israel timbuk sua mini

¹⁰ Tona Yooba iso pa Mose ma iso: “Koozi, nio an̄sombe niom Israel itijan tumbuk sua mini be taparlup ti ma tewe tamen. Nio ko an̄kam uraata bibip piom, mi niom ta boozomen ko kere kat pa motoyom. Uraata tabe an̄kam piom i, ko ipa ndel kat. Iwal karkari tire mbulu sa ta kembei pasa zen. Tana zin kar ta kolouloujan i, sombe tire, inako timoto kan biibi kat. ¹¹ Tamen sua ta koozi an̄jur piom i, na kozo motoyom ingalngal mi kototo. Naso an̄muungu piom mi an̄ziiri zin wal ki Amor, Kanaan, Et, Peres, Ibi, mi Yebus ta timbotmbot toono Kanaan na, ma timap ma tila len. ¹² Mi kere. Kokena niomjan zin wal ta timbotmbot toono tana kaparlup yom ma kewe tamen. Pa sombe kakam ta kembei, inako zin tiwe kilis piom mi tikeske yom pa mbulu kizin sananjanana.”¹³ Tana kagaaba zin pepe. Koronj kizin sunjanana kana ta boozomen na, kayasureege ma tisu len lup. Patoronjana murin kizin ramaki pat kizin potomjan na, kepetepaala zin. Mi ke teetengan ta tizurzuurj pa bekana tipakur merere kizin pakaamjanana Asera na, kataara zin ma tisu len lup. ¹⁴ Pa nio Yooba iturj tamen kat ta

biibi tiom. Tana kembeeze pa merere toro sa pepe. Pa motorj mburburnjon. Tanata tiwatwaata zorj be ‘ni ta mata mburburnjanana.’

¹⁵ “Tana niomjan toono tana ka tomtom bizin kaparlup yom ma kewe tamen pepe. Pa zin sombe tisurj pa merere kizin pakaamjan mi tikam patoronjanana pizin, mi sombe tiboobo yom be kala kagaaba zin mi niomjan kakan kini kizin tana, na niom ko kipizil ndemeyom pio mi kakan.”¹⁶ Mi lutuyom bizin na, zijan wal tana lutun moori bizin tiparwoolo zin pepe. Kokena zin moori tana timbeeze pa merere kizin pakaamjan, to tiyaaru lutuyom bizin ma tipizil ndemen pa sua ta timbuk pio na, mi timbeeze pa merere pakaamjan ki kusin bizin.

¹⁷ “Kuurpe koronj sa ma iwe merere pakaamjanana runguunu be kusurj pa pepe.”¹⁸

Mi motoyom ingal lupjanana biibi ki narabu ta ka yis somjanana i. Niom kezem Aikuptu pa puulu Abib, tana ndaama ta boozomen niom kozo koto kaljon, mi kulup yom ma kakan narabu ta ka yis somjanana i pa aigule lamata mi ru ki puulu tana.”¹⁹

¹⁹ “Zin pikin tomooto mungamunga ta boozomen ramaki zin mbili lutun bizin mungamunga, ina nio tio men.”²⁰ Tamen donji lutun bizin mungamunga na, kepekel zin pa sipsip mi kapatoron yo pa. Mi sombe kepekel donji sa pa sipsip som, na kupuni ma imeete sorok. Mi lutuyom bizin tomooto mungamunga ta boozomen na, kepekel zin pa koronj pakan.

“Niom sombe kamar mi kepet kerej unu be kusurj pio, na nomoyom men mi kamar pepe.”²¹

²¹ “Uraata iwe ta, mi ila imiili uraata iwe lamata mi ta, ina be niom kakam uraata tiom. Mi so iwe lamata mi ru pa, na kakam uraata pa pepe. Keteyom su ma kombot. Mi mazwaana ki kini paazajanana mi kini ngaamanjana tomini, sombe uraata iwe lamata mi ru, na kakam uraata pa pepe. Keteyom su.”²² Sombe Pasoba imap, mi wik lamata mi ru ilae ma kini wit mataana kana ipet, to motoyom ingal be kulup yom mini mi kakam sunjanana biibi pio. Mi sombe ndaama igarau be imap mi kotou kini tiom,

⁸⁻⁹ 34:6-7: Kam 20:5+, 33:19; Ro 2:4; Yems 5:11 ¹⁰ 34:12: Kam 23:32; 1Kor 5:11 ¹¹ 34:15: 1Kor 10:20 ¹² 34:17: Kam 20:4, 20:23 ¹³ 34:18: Kam 12:17 ¹⁴ 34:19: Kam 13:2 ¹⁵ 34:20: Kam 22:29 ¹⁶ 34:21: Kam 20:8+, 23:12

to kulup yom mini mi kakam surɣana biibi pio. ²³Nio Yooba ta Anutu tiom Israel. Tana tomooto tiom ta boozomen irao timap ma timar mi tilup zin su kereɣ uunu be tisur pio pa lupɣana bibip tel tana ikot ndaama ta boozomen.✠

²⁴“Zin tomtom ta timbotmbot pa toono tabe niom kala ma kombot pa i, na nio ko aɣziiri zin ma timap ma tila len, beken a kakam leyom toono biibi. Mi niomombe kamar mi kulup yom su kereɣ uunu be kere surɣana bibip tel tana, na kopoyom rru pa toono tiom pepe. Pa tomtom sa ko mata berber be ikam toono tiom na som.

²⁵“Niomombe kakam patoronɣana pio, na kapagaaba pa koronɣ yisɣana pepe. Mi sombe kulup yom pa Pasoba be motoyom ingal uraata ta aɣkam piom su Aikuptu na, mi sombe kapatoron yo pa buzur sa, na kalwoono sa imbot ma mankwono pepe. Tana sombe kakan ma som mi kalwoono imbot, na kozo you ikan ma imap kat, mana zoɣ ise.✠

²⁶“Niomombe kakam kini mataana kana ta toono tiom ipiyooto na, ma imar pa urum ki Yooba Anutu tiom, na kakam kini ta ndabokbokɣan men.

“Kakam mekmek lutuunu sa mi konoi raama tui ki naana pepe.”✠

²⁷⁻²⁸Yooba iso makinɣ, to iso pa Mose mini. Iso: “Sua tio tana, nu itum beede se ro pakaana. Pa ina iso yom pa zaala tabe itijan taparlup ti ma tewe tamen.”

Mose ziru Yooba timbotmbot sala abal uteene ma irao aigule tomtooru. Mi mazwaana tana, ni ikan kini sa som, iwin yok sa som. Imbot sorok. Mi Yooba ipun tutu laamuru ise pat babanɣan ru. Tutu tana iso pa zaala tabe ni zikan zin Israel tiparlup zin ma tiwe tamen.✠

Mose izem abal uteene mi isu

²⁹Kaimer to Mose ikam pat babanɣan ru ta tutu laamuru imbot se na, mi imiili ma isu. Pat ru tana be ipombol zin Israel ma matan ingal sua ta zikan Yooba timbuk na. Mi Mose runguunu itooro ma imilmil kat. Paso, ziru Yooba timbotmbot mi tizzo sua tau. Tamen itunu iute som.

³⁰Beso ipet kizin Israel mi Aron zikan zin iwal biibi tire runguunu itooro ma imilmil, to timoto be tigarau i.✠ ³¹Tamen ni iboobo

zin be tila kini, to Aron ikam zin peeze kan ma zikan tila kini, mi Mose izzo sua pizin ma tileɣleɣ. ³²Mi kaimer to zin iwal biibi timar kini, mi ni iso zin pa tutu boozomen ta Yooba ikam pini sala abal na be tito. ³³Iso zin pa tutu tana ma imap, to ipakaala mataana pa kawaala.✠

³⁴Tamen, indeeɣe ta ni ilelala beeze ki Yooba be ziru tizzo sua na, ikinkewe kawaala tina ma isu. Mi tizzo sua ma imap, to imiili ma ipera mat, mi ikam sua tana pizin Israel ma tileɣ. ³⁵Mi indeeɣe ta ni iwedet mat na, zin Israel tirre runguunu imilmil. To Mose ipakalkaala mataana mini, mi imbotmbot ta kembena ma irao ilela beeze mini.

35

Beeze potomɣana tabe zin Israel tipo be iwe Yooba muriini na, Yooba itunu isope Mose pa kek. Mi Yooba iur tomtom ru, zan Besalel mi Oliap, be tikam peeze pa uraata tana. Mi ni ikam Bubunɣana ma izeebe zin beken a len ngar ambainɣana ma irao tikam kat uraata tana. Tana ziru tikam peeze pa uraata, mi zin Israel tiurpe beeze ka koronɣanɣan ta boozomen ma indeeɣe men.

40

Zin Israel tipamender beeze potomɣana ki Merere

¹To Yooba iso pa Mose ta kembei. Iso: ²“Aigule mataana kana ki puulu mataana kana isombe ipet, to pamender beeze potomɣana tabe iwe muriɣ i, beken a itijan tuluplup ti lela. Kam ta kembei: ³Sua Mbukɣana Ka Koror tabe tutu tio imbotmbot sula leleene na, kozo ur lela beeze mungu, to daada kawaala biibi be isekaala. Pa koror tana, ina potomɣana kat.

⁴“To kam mbalia tabe narabu potomɣana imbot se na, mi ur lela beeze leleene biibi ta imbot pet ki mat na, mi ngas narabu potomɣana ise.

“To ur koronɣ tabe iur mat pa ruumu i ma ilela. Mi kam ka lam lamata mi ru mi ur la murinmurin.

⁵“To kam you muriini tabe tirukruk ngere kuziinɣana se na, mi ur su kolonɣana pa Sua Mbukɣana Ka Koror tabe tutu tio imbotmbot sula leleene na. Imbot pet ki mat. Mburu ta beeze leleene kana

✠ 34:23: Kam 23:14 ✠ 34:25: Kam 12:10 ✠ 34:26: Kam 22:29 ✠ 34:27-28: Kam 24:18; Mt 4:2 ✠ 34:30:

i ilela makij, to daada kawaala biibi be isekaala beeze kwoono.

⁶ “To ur patoronjana muriini ila beeze kwoono, ⁷ mi ur timbiiri biibi ta yok imbotmbot pa na, ma ila isu lukutuunu pa patoronjana muriini mi beeze. ⁸ To urpe beeze ziljaana, mi pamender siiri ma ipapiliu beeze. Mi daada kawaala biibi ta mboljana na, ma ila siiri kwoono be isekaala.

⁹ “Sombe kam uraata ta boozomen tana ma imap, to kam ngere kuziinijana ma lij sala beeze tana ramaki ka mburu boozomen ta timbotmbot leleene na, bekeni ur zin ma tiwe lej. Naso tiwe potomjan. ¹⁰⁻¹¹ “To lij ngere isala patoronjana muriini ramaki ka mburu mi timbiiri biibi bekeni ur zin ma tiwe lej. Patoronjana muriini tana na, koror potomjana kat.

¹² “Uraata boozomen tana imap lup, tona kam Aron zijan lutuunu bizin tomooto ma timar koloujana pa beeze kwoono, mi ri zin pa yok. ¹³ Ri zin makij, to zeebe Aron pa mburu kini potomjana, mi lij ngere isala uteene bekeni uri ma iwe lej, mibe ikamam patoronjana pio. ¹⁴ To kam lutuunu bizin ma timar, mi zeebe zin pa mburu kizin, ¹⁵ mi lij ngere isala uten tomini kembei ta kam pa taman na. Naso ur zin tomini ma tiwe lej be tikamam patoronjana pio. Zijan popojana kizin tabe tipet pa kaimeri, ko titekteege uraata tana, mi iseejge iseejge ma ila.”

¹⁶ Yooba iposop sua kini tana, to Mose ila ma imanga pa ka uraata. Ikam koror ta boozomen raraate kembei ta Yooba iso pini na. Ito kat. ¹⁷ Tana indeeje zin Israel pai kizin ikam ndaama ta ma imap, mi puulu mataana kana ki ndaama popojana ka aigule mataana kana ipet, to tipamender beeze potomjana ki Yooba. ¹⁸⁻¹⁹ Tipamender nasil, gungun, mbal, siel, mi ka koronjanjan ta boozomen, to tipeele kawaala bibip pakan isala kor. Tana tikam raraate kembei ta Yooba iso na.

²⁰ To Mose ikam pat ru ta tutu ki Yooba imbot se na, mi iur zin lela Sua Mbukjana Ka Koror. Pat ru tana be ipombol zin Israel ma matan ingaljalgal sua ta zijan Yooba timbuk na. Mi Mose iur koror ka sij ru ma tiloondo pa sumbun bekeni tizinzij pa. To ipakaala kwoono. Koror kwoono

tana, ina tiwatwaata be ‘sanaana reeegerjana muriini.’²¹ Tona iur Sua Mbukjana Ka Koror tana ilela beeze leleene, mi idaada kawaala biibi ma ise ipakaala. Ikam raraate kembei ta Yooba iso pini na. ²²⁻²³ Tona iur mbalia narabu kana ilela beeze leleene biibi ta imbot pet ki mat na. Ila ziljaana ta imbot la namaana woono na. Mi ingas narabu ma isala, bekeni imbot la Yooba kereene uunu. Ikam raraate kembei ta Yooba iso pini na. ²⁴ To iur koror tabe iur mat pa ruumu leleene i ma ilela beeze leleene biibi. Ina ila ziljaana ta imbot la ki ngas na. ²⁵ Mi iur ka lam lamata mi ru ila murinmurin be tiyaara ila Yooba kereene uunu. Tana ikam raraate kembei ta Yooba iso na.

²⁶ To iur you muriini tabe tirukruk ngere kuziinijana ise na, ma ila koloujana pa kawaala ta isekaala beeze leleene ta potomjana kat i. ²⁷ Mi iruk ngere kuziinijana isala. Ikam raraate kembei ta Yooba iso pini na.

²⁸ Mose iurpe beeze ramaki ka mburu leleene kana makij, to idaada kawaala biibi ma ipakaala beeze kwoono, mi imanga pa uraata mat kana. ²⁹ Iurpe patoronjana muriini ma imbot mat pa beeze kwoono, mi iur mbili mi kini wit pakan isala, mi ineene ma imap bekeni iwe patoronjana. Ikam raraate kembei ta Yooba iso na. ³⁰⁻³³ To iur timbiiri biibi isu lukutuunu pa beeze kwoono mi patoronjana muriini, mi ise yok isula. Beso ni, som Aron, som Aron lutuunu bizin tilela beeze, som tigarau pa patoronjana muriini, to tingguuru naman ma kumbun pa yok tana. Ikam uraata tana makij, to iurpe beeze ziljaana, mi ipamender siiri ma ipapiliu, mi idaada kawaala biibi ila siiri kwoono bekeni ipakaala.

Tana uraata boozomen ta Yooba iso pini be ikam na, Mose ikam ma imap.

Yooba iswe azujka kini bekeni zin Israel tiute: Ni zijan timbotmbot

³⁴⁻³⁵ Tikam uraata tana makij, to miiri tieene tau, isu ma ilol beeze tana, mi Yooba iswe azujka kini ma iyaara lela ma biibi. Tabe ikam ma Mose irao be ilela som. Pa miiri tieene tana mi azujka ki Yooba na, mburaana biibi mete.³⁶

³⁶⁻³⁷ Indeeje zin Israel tiwwa pa lele bilimjana na, matan ilala pa miiri tieene men tau. Sombe izem beeze mi isala ma ila pa lele toro, to zin tomini timanga ma tilek

mburu kizin, mi tito miiri tieene tana. Mi sombe imbotmbot men sala beeze uteene, na zin timanga som. Timbotmbot mi tizza. Beso miiri tieene ipa mini, to timanga ma tila. Tana miiri tieene ta ipatorjtoorjo zin pa zaala.

³⁸ Tana indeenje tau zin Israel tiwwa pa lele bilimjana, mi ila irao tipet toono Kanaan na, tirre la pa miiri tieene ta imbotmbot sala beeze potomjana pa aigule. Mi mberj na, tirre la pa you miaana ta iyaryaara. Tana zin tiute kat ta kembei: Yooba, ni ziŋan timbotmbot.[☆]

[☆] 40:38: Kam 13:21; Mt 28:20; 1Kor 10:1

Rut

Elimelek ziru kusiini mi lutuunu bizin tila pa lele pakaana ki Moap

¹⁻² Mungu zin Israel len king sa som, mi wal kizin pakan ta tikamam peeze pizin. Indeeje tana, peteele biibi ipet. Mi tomtom ta, ni imbotmbot, zaana Elimelek. Mi kar kini Betelem ta imbot lele pakaana ki Yudea na. Mi ni ki Eparata. Peteele biibi tana ipet na, Elimelek ziru kusiini zaana Naomi mi lutun bizin ru, zan Malon mi Kilion, tizem kar Betelem, mi tila pa lele pakaana ki Moap. Mi timbotmbot tana pa ndaama pakan. ³ Kaimer to Elimelek imeete, mi Naomi zigan lutuunu bizin ru, zin tel men timbotmbot. ⁴ Mi Naomi lutuunu bizin tiwoolo moori ru kizin Moap, ta zaana Opa mi toro zaana Rut. Timbotmbot tana pa ndaama laamuru, ⁵ to Malon na Kilion ra, timeete tomini. Tana Naomi itutamen imbotmbot. Kusiini som mi lutuunu sa som.

⁶ Naomi imbotmbot Moap mi ilej ta kembei: Yooba iuulu wal kini Israel, mi ikam mai ambaigana ma ipet pizin. Tana Naomi zigan rwoono moori bizin timanga be tizem lele kizin Moap, mi tisombe timiili ma tila pa kar ki Naomi mini. ⁷ Tizem lele ta timbotmbot pa na, mi tiwwa pa zaala ta ila pa Yudea na. ⁸ Mi Naomi isu to iso pa rwoono moori bizin ru ta kembei: “Ou, niomru kimiili ma kala kar tiom, mi wal tiom, mi kombot ki noyom bizin. Niomru tana, kuur kat leleyom pio mi wal kiti ta timetmeete kek na, mi kakampe yam. Tana nio arsur Yooba, be ikam mbulu raraate men piom. ⁹⁻¹⁰ Mi ni ko iuulu yom be kowoolo mini. Naso kusiyoim bizin matan piom ma kombot ambai.” Naomi iso sua tana ma imap, to zigan rwoono moori bizin tiparsou zin mi titarj. To rwoono moori bizin tiso pini ta kembei: “E-e, niam ko itijan tala ki wal ku.”

¹¹ Tamen Naomi ipekel kwon ma iso, “Lutur moori bizin, niomru kimiili ma kala kar tiom. Kamarjarj be itijan tala paso? Irao be arpeebe pikin tomooto ru sa be tiwoolo yom mini? Som! ¹² Kimiili ma kala kar tiom. Pa kere. Ijgi arjwe kolmannan kek. Tana ko irao arjwoolo mini na som. Mi sombe arjwoolo pa mbej ta koozi mi arpeebe pikin

tomooto pakan, ¹³ ko niomru irao kanaama zin ma tiwe kaibijan to kowoolo zin? Irao niomru kombotmbot sorok mi kazza zin? Na som. O lutujan, ijgi lelej isaana kat. Pa patarjana biibi ta Yooba ikam pio i, ina ise tiom tomini.”

¹⁴ Ziru tilerj sua kini, to timanga pa tinjiizi mini. Mi Opa isou rwoono mooribi, to izemi mi imiili ma ila pa kar kini. Tamen Rut ngar kini imbol be imbot ki rwoono mooribi. ¹⁵ Tana Naomi iso pa Rut ta kembei, “Re! Tizim moori ta imiili ma ila ki wal kini mi merere kini. La ma niomru kala.”

¹⁶ Tamen Rut ipekel kwoono mi iso, “Ser yo pepe.

Nio ko irao arjzemu mi arjiili na som.

Lele ta nu sombe la pa, na nio ko arja pa tomini.

Mi kar ta sombe mbot pa, na nio ko arjbot pa tomini.

Wal ku, ko tiwe wal tio.

Mi Merere ku, ko iwe Merere tio.

¹⁷ Lele ta nu sombe meete pa, ina ko nio arjmeete

mi titwi yo sula lele tana tomini.

Sua tio ta boozomen ti, sombe arjo som, na Yooba itunu ko ipasaana yo.

Tana meetejana tamen, ta ko iyembut ituru.”

¹⁸ Naomi ire kembei Rut ikelkel mete, tana le sua sa mini som, mi iyok pini be ziru tila.

¹⁹ Ziru tiwwa ma tila tipet kar Betelem. Tona zin Betelem kan ta boozomen timurur pizin. Mi zin moori pakan tiwi: “Wai, ijgi Naomi tau?”

²⁰ Tamen Naomi ipekel kwon ma iso: “Niom kapaata zoj be Naomi mini pepe. Pa nio lelej ambai som. Kapaata yo be ‘Mara.’

* Pa Anutu mbura keskeezejana ikam ma mboti tio isaana kat. ²¹ Indeeje ta arjem lele taingji mi arja na, arjbot ambai pa kororj ta boozomen. Tamen koozi arjiili na, nomorj men. Tana kapaata yo be Naomi pepe. Pa Anutu mbura keskeezejana iur patarjana biibi ise tio mi ipasaana kat yo.”

²² Ina zaala ta Naomi izem lele kizin Moap, mi ziru rwoono moori Rut timiili ma timar mini Betelem. Indeeje tana, zin Betelem kan timbot la mai ki kini bali.

2

Rut ikam uraata isu bali lene ki Boas

* 1:20: Pisis Naomi ka uunu ta kembei: ‘Ambaigana.’ Mi sua ta ‘Mara’ na, ka uunu ta kembei: ‘Pakpakjana.’

¹ Tomtom ta imbotmbot, zaana Boas. Ni ziru Elimelek ta Naomi kusiini na, un tamen. Mi Boas tana, ni mbio uunu, mi ni biibi pa kar Betelem. ² Aigule ta na, Rut iso pa Naomi ta kembei: “Koozi tiyembutmbot kini bali. Tana nio lelej be anjla anjo zin uraata kan. Mi sombe timunai yo, nako irao anjo kanda bali pakan ta titoptop ma tizem na.” Naomi ipekel Rut kwoono ma iso: “Lutuŋ, ambai. La.”

³ Tana Rut ipa ma ila pa bali lene ta, mi ila kizin wal uraata kan ma ito zin mi iyyo kana. Mi ni iute som: bali lene tina katuunu asiŋ. Tamen ila indeeŋe kat bali lene ki Boas, ta ziru Elimelek un tamen na.

⁴ Molo som na, Boas izem Betelem mi isula be itiiri zin uraata kan. Mi iso pizin ta kembei: “Yooba ko imbotmbot raama yom mi imboro yom.” Zin tipekel kwoono ma tiso: “Yooba ko ikampe u.”

⁵ Mi Boas iwi mbesooŋo kini ta imborro zin uraata kan na ma iso: “Ai, so moori kaibiim tinŋa?” ⁶ Mbesooŋo tana ipekel kwoono ma iso, “Inŋa Moap nan ta izem lele kini mi ziru Naomi timar na. ⁷ Ni iwi yo be anyok pini ma ila ito zin uraata kan, mi iyo ka bali pakan ta titoptop zzu toono na. Ta mbegbeŋjana mi imar na, ni inoknok uraata. Ma buri ŋonoono ta keteene isu ri mi imanja mini.”

⁸ Boas ileŋ to, ila mi iso pa Rut ta kembei: “Lutuŋ moori, leŋ. Kozo la bali lene kizin wal pakan pepe. Mbotmbot men ta ti, mi niomŋan zin moori uraata kan tio kakamam uraata. ⁹ Re la pizin uraata kan tio tau. Sombe timanja mini pa bali yembutjana swoi, to nu la ma to zin, mi niomŋan koyyo. Nio anŋkam sua mboljana pizin kek be tikam bakai pu pepe. Mi sombe miri u, na la mi win kom yok ta tise sula yok putuunu ma imbotmbot.”

¹⁰ Rut ileŋ sua kini, to ilek kumbuunu, mi ituundu sula toono, mi iso pini ta kembei: “Wai, parei ta nu kam ŋgar biibi pio mi sombe kampe yo ta kembei? Nio inŋi sa moori ki lele toro na.”

¹¹ Boas ipekel sua kini ma iso: “Nio anŋleŋ urum kek. Indeeŋe ta kusim imeete ma imar na, nu kampewe kat rwom mooribi. Mi zem tomom ma nom, mi toono ku ma kar ku, mi mar mbot lele tinŋi ta ute ka tomtom bizin som. ¹² Yooba itunu ko ipokot mbulu ku ambaijana ta kamam na. Pa inŋi mar lele ki Yooba ta Anutu kizin Israel na,

be mataana pu mi ikuubukaalu, tana ni ko ikam lem kadoono ambaijana mi ikampe u ma biibi.”

¹³ Rut ipekel sua ki Boas ma iso ta kembei: “Biibi tio, inŋi nu kampe yo kat. Nio moori sorokŋoŋ, nio raraate kembei ta zin moori ku uraata kan tinŋa na som. Tamen nu so sua ambaijana men pio mi potor lelej. Tabe kam ma lelej ambai kat.”

¹⁴ Indeeŋe ta zin keten su be tikan kini na, Boas iso pa Rut ta kembei: “A barau, mar ŋana mi kam kom narabu suruunu, mi tizik sula yambon mi kan.” Tana Rut ziŋan zin uraata kan mbulen su, mi Boas ikam bali mazeene pini, mi ni ikam ma ikan ma irao kopoono isaana. Mi kini kalwoono imbotmbot. ¹⁵ Tikan ma imap, tona Rut imiili pa uraata. Mi Boas iur sua pizin uraata kan ta kembei: “Sombe Rut iyogeege bali ta igarau pa bali pezekatŋan na, kumbuulu kwoyom pini pepe. Pa nio anyok pini be ikam ta kembei. ¹⁶ Mi bali pezekatŋan tomini, kere be kapas pakan ma isu. Beso imar to iyo kana. Mi motoyom inŋal: Koyo kwoyom pini pepe.”

¹⁷ Tana Rut iyogeege bali ma irao zoŋ isula. Mi ilup ma indou, to itut, mi ikam ŋonon ma iyo sula kiri. ¹⁸ Tona ikam bali tana mi imiili ma ila kar Betelem, mi iso rwoono mooribi pa. Mi kini mazeene ta ikan ma kalwoono imbotmbot na, ikam la kini tomini. ¹⁹ Tana Naomi iwi i: “Koozi nu yogeege bali swoi? Nu la mi kam uraata pa bali lene ki asiŋ? Tomtom ta ikam mbulu ambaijana taiŋgi pu, na Yooba ko ikampe i.”

To Rut iso: “Koozi nio anŋkam uraata isu bali lene ki Boas.” ²⁰ Tona Naomi iso: “Yooba ko ikampe kat Boas! Muŋaijana ki Yooba na, imapmap som. Ni mataana inŋalŋal zin wal meeteŋan mi iti ta matanda yaryaara i tomini.” Mi Naomi iso mini: “Tomtom tana, ni ziru Elimelek un tamen tau. Tana ni le uraata be iuulu iti pa patanjana kiti.”

²¹ Tona Rut iso mini: “Mi koron toro. Boas iso pio ta kembei: Niamŋan zin moori kini uraata kan irao amkamam uraata ma ila irao bali ka uraata imap.”

²² Mi Naomi iso pa Rut: “Lutuŋ moori, re. Ina ambai kat. Kozo nu niomŋan zin moori uraata kan ki Boas kakamam uraata su bali lene kini men. Kokena la pa bali lene toro, to ko ndeeŋe patanjana.” ²³ Tana

Rut zijan zin moori uraata kan ki Boas tikamam uraata ila mbata ma irao uraata ki bali ma wit yembutjana imap. Mi indeenje mazwaana tana, Rut izem rwoono mooribi som. Ziru timbotmbot men.

3

Rut ila ki Boas

¹Aigule ta na, Naomi iso pa Rut ta kembei: “Lutuj moori, inji ko anru kom tomooto sa bekena ni mataana pu ma mbot ambai.

²Lej. Boas, ta nu niomjan mbesoojo moori kini kakamam uraata na, ni itijan undu tamen. Mbej koozi ko ikam uraata isu lele ki bali tirkenjana. ³Tana la ma we, mi kam ngere kuziinjana ma suulu u pa, mi zeebu pa mburu ambaijana. Tona la lele pakaana ta ni ikamam uraata pa na. Tamen la ma pet mataana karau pepe. Mbotmbot mi rre la pini. Beso ikam uraata makij, mi ikan ma iwin ma imap, ⁴mi sombe ila ikeene, to la ma palaala kuliini ta ikoto i pa na, mi keene isu kumbuunu uunu. Mi isombe iso sua sa pu, na lej la kaljaana mi to.” ⁵Rut ipekel kwoono ma iso: “Ambai, nio ko anjo kaljom.”

⁶Tana Rut imanga, mi ila pa bali tirkenjana muriini, mi ikam kembei ta rwoono mooribi iso pini na. ⁷Boas ikanan ma iwinin ma imap, mi lelene ambai kat. Mi ila ma ikeene su bali ndoujana uunu. Mi Rut iwwa rinja ma ila, mi ipalaala kuliini ta Boas ikoto i pa na kwopiriini, mi ikeene su kumbuunu uunu. ⁸Indeenge mbej lukutuunu na, Boas ipol ma imanga na, ire moori ta ikenne su kumbuunu uunu i. Tabe imorsop, mi imanga mi iwi i: ⁹“Nu asij?” Rut ipekel kwoono ma iso: “Biibi, inji nio Rut tau, mbesoojo ku. Ituru undu tamen tau. Tana nu lem uraata be uulu yo mi motom pio. Kam kawaala ku mi koto yo pa.”

¹⁰Boas iso: “Lutuj moori, Yooba ko ikampe u. Mbulu ta buri kam pio i, ina mbulu gonoono ki tojmatizij. Ilip pa mbulu ambaijana ta kamam pa rwom mooribi na. Zin nangarj kaibiim tau mbio uunu i, som zin ta sorrokjan i, na nu kamam pizin som. ¹¹Lutuj moori, kam ngarj boozo mi lelem ipata pepe. Pa kororj boozomen ta wi yo pa na, nio ko anjam. Wal ta boozomen ki kar ti tiute: Nu moori ambaijom kat. ¹²Iti undu tamen, ina gonoono. Tana nio lej uraata be anjuulu u

mi motorj pu. Tamen nio uj na, imbot molo ri. Mi tomtom toro imbotmbot. Ni uunu na, igarau kat yom. ¹³Tana keene mungu ma berek to, anla mi anlepe tomtom tana ngar kini. Sombe lelene be ito mbulu ki tojmatizij mi iuulu u, inako kena. Mi sombe mburaana som, na nio anbuk sua mboljana pu pa Yooba ta Merere mata yaryaaranjana i mataana ta kembei: Nio itu ko anjuulu u mi motorj pu. Tana keene su ti ma berek, to la.”

¹⁴Tana Rut ikeene isu Boas kumbuunu uunu ma irao lele imarmar. To Boas iso pini ma iso: “Re. Kokena tomtom tiute kembei nu mar lele taingji.” ¹⁵Mi iseenge sua kini ma iso: “Kam mburu ku kor kana ma war su toono.” Rut ikam su, to Boas ilij bali gonoono ise. Bali tana patarjana kini irao kembei bek rais biibi ta. Mi Boas iwit mi iur sala Rut uteene, to ni ikam mi imiili ma ila pa kar.

¹⁶Rut ipet ki rwoono mooribi, mi ni iwi i: “Lutuj moori, parei? Mbot ambai, som som?” To Rut iso i pa mbulu boozomen ta Boas ikam pini na. ¹⁷Mi iseenge sua kini ma iso: “Boas iso pio ta kembei: Irao nomorj men mi anmiili ma anmar ku na som. Tana ikam kanda bali tingi.”

¹⁸To Naomi iso pini ta kembei: Lutuj moori, mbotmbot mi naama ten. Koozi Boas ko keteene su som ma irao iurpe sua taingji ma ambai.”

4

Boas iwoolo Rut

¹Aigule tamen tana na, Boas ila ipet kar, to ila sua urpejana muriini ta siiri kwoono na, mi mbuleene isu ma imbotmbot. Molo som na, ire tomtom ta ni isotaara Rut pini na, ipa ma imar. Tomtom tana, ni le uraata be iuulu Rut ziru Naomi. Boas ire i, to iboobo la pini ma iso: “Atorj o, mar ma mbulem su mungu. Pa nio lej sua pu.” Tana ni ila ma mbuleene isu. ²To Boas ikam kolman laamuru ki kar Betelem ma timar, mi iso pizin be mbulen su tomini. Zin mbulen su makij, ³mi Boas iso pa toono ta le uraata be iuulu Naomi ziru Rut na ta kembei: “Lej. Naomi ta izem lele kizin Moap mi imiili ma imar na, isombe wal kini tasa iuuli mi ingiimi toono ki kusiini Elimelek. ⁴Tana inji anjotaaru pa. Mi sombe lelem pa sua taingji, na irao ngiimi toono tana ila zin kolman mi wal pakan ta itijan tombotmbot

ti matan. Nu kolmanjom. Tana nu irao be uulu Naomi mi ngiimi toono kini. Mi sombe lelem pa sua ti som, na so kat ma anlej. Tona nio ko anggiimi.” Mi tomtom tana iso, “Ambai, nio ko anjuuli mi anggiimi toono kini.”

⁵ To Boas iso: “Ambai. Mi nu sombe ngiimi toono tana, na kozo kam Rut ta Moap nan na, tomini ma iwe kusim. Naso Elimelek ta imeete kek na, zaana imbotmbot pa toono kini, mi iseeenge iseeenge ma ila.”

⁶ Tomtom tana ilej sua tana to iso: “Jonoono, nio lej uraata be anjuulu Naomi mi anggiimi toono kini. Tamen ko irao agrayi koronj tio ta boozomen ila ki lutunj bizin jonoono mi tomtom toro lutuunu bizin na som. Ambai. Kenako nu ngiimi.”

⁷ Mungu zin Israel tikamam mbulu ta kembei: Sombe tinggiimi koronj sa, som tiparpekel koronj pakan, na tomtom ta ikinke kumbu keteene kini, mi ikam la ki waene toro ta ziru tiparpekel koronj na. Naso sua kizin mbukjana imbol.

⁸ Tana Boas toono ta le uraata be iuulu Naomi na, iso pini ta kembei: “Nu itum ngiimi toono tana.” Mi ikinke kumbu keteene kini, mi ikam la ki Boas.

⁹ To Boas iso pa zin kolman mi wal pakan ta timbotmbot na ta kembei: “Koozi niom kere kat. Elimelek zigan lutuunu bizin ru Kilion mi Makolon toono kizin ta Naomi ikiskis, ta ingi anggiimi ma iwe lej. ¹⁰ Mi koronj toro tomini. Rut ta Moap nan mi nora ki Makolon na, nio ko anjkami ma iwe kusij. Naso Elimelek ta imeete kek na, zaana imbotmbot pa toono kini, mi iseeenge iseeenge ma ila. Mi wal kini mi kar kini ko matan ingalngali. Kokena zaana imbirizi. Koozi niom kere kat pa motoyom mi kuute.”

¹¹ Tona zin kolman mi wal pakan ta timbotmbot lupjana muriini tana na, tiso: “E! Niam amre kat mi amute kek. Kusim popojana tabe ima ruumu ku i, na Yooba ko ikampe i kembei ta mungu ikam pa tumundu bizin Rael mi Lea, ta tipeebe iti Israel undu bizin na. Mi nu urum ko iwe biibi pa Eparata, mi zom iwe biibi pa kar Betelem.

☆ ¹² Yooba ko ikam kusim popojana ma ipeebe lem pikin boozo. Naso wal ku tipet

ma tiwe boozo kembei ta Yuda ma Tamar lutun Peres na.” ☆

¹³ Tana Boas ikam Rut ma ila ruumu kini, mi Rut iwe kusiini. Mi Yooba iuulu Rut ma kopoono, mi ipeebe pikin tomooto ta. ¹⁴ Tabe zin moori kar kan tiso pa Naomi ta kembei: “Tapakur Yooba! Pa koozi, ni ikam lem tumbum ri ti, be iuulu u mi mataana pu. Tori tainggi ko iwe tomtom zaanaana ki Israel. ¹⁵ Rwom moori Rut, ni iur leleene pu, mi iuulu u biibi kat. Jonoono, nu lem pikin tomooto sa som. Mi sombe nu lem pikin tomooto lamata mi ru sa, so zin irao tiuulu u kembei rwom moori tana na som. Re. Koozi, ni ikam lem tumbum ri ti. Kaimer, sombe we kolmannan, na tumbum ti ko iuulu u ma mbot ambai, mi nu ko mbotmbot se kini.” ¹⁶ To Naomi ikam pikin ma imbaraari, mi ikam perj pini mi mataana pini.

¹⁷ Mi zin moori kar kan tiso: “Aa buril Naomi ikam le pikin tomooto ta kek.” Mi tipaata pikin zaana be Obet.

Obet iwe tomtom ma iwoolo, to ipeebe Yesi. Mi Yesi iwe tomtom ma iwoolo, to ipeebe Dabit.

¹⁸⁻²² Ingi Peres popojana kini: Peres ipeebe Ezron, Ezron ipeebe Ram, Ram ipeebe Aminadap, Aminadap ipeebe Nason, Nason ipeebe Salmon, Salmon ipeebe Boas, Boas ipeebe Obet, Obet ipeebe Yesi, mi Yesi ipeebe Dabit ta iwe king zaanaana kizin Israel na. ☆

Mboe

1

Zaala ambaijana mi zaala sananjana

¹Tomtom pareijana ta leleene ambai kat mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kini?

Ina tomtom ta wal sananjan ngar kizin ikamam peeze pini som.

Mi wal ta mbulu kizin irao pa Anutu mataana som na, ni itoto zin som.

Mi wal tau matan repiili Anutu mi zaala kini na, ni igabgaaba zin som.✠

²Ni leleene ambai kat pa sua ta Yooba ikam piti na,

mi ikamam ngar pa ikot mbej ma aigule.✠

³Tomtom ta kembena, ni kembei ke tau tipaaza sula yok ziljaana.

Indeeje ka nol na, ipiyotyooto jonoono ambaimbaijan.

Mi sombe zoj biibi na, irao runrun imelle na som.

Tana uraata kini ta boozomen ilonloondo ambai men.✠

⁴Mi zin wal zorzoorogan na, kembena som. Zin kembei musmuuzu ta miiri iwilaala ma ila ne.

⁵Tana Anutu isombe ipamender zin tomtom mi iur kadoono pizin, na wal sananjan ko irao timbot na som. Ko tila len.

Zin wal tau mbulu kizin irao pa ni mataana som,

nako irao tigaaba wal kini ndeengejan mi timbot lela lupjana kizin na som.✠

⁶Tana wal ndeengejan na, Yooba mataana pizin mi iurur zaala pizin.

Mi wal sananjan, nako timbiriizi ma tila len kat.✠

2

Merere iso pizin tomtom be tizooro king kini pepe

¹Parei ta zin karkari keten malmal mi kaljan izalla?

Wal matan munjan timburmbuuru sorok paso? ✠

²Zin king ki toono zijan zin peeze kan tiparlup zin,

mi tikam kumbun be tikam malmal pa Yooba ziru king ta Yooba itunu iroogi mi iuri pa uraata na.

³Tizzo ta kembei: "Ai, kozo temet ma tombot ndel pa ziru peeze kizin: Kokena timboro iti mini."

⁴Tamen Yooba imbotmbot se muriini peeze kana ta saamba a,

mi irepilpiili zin mi izejzeenge pizin.

⁵Mi ijasaara zin raama keteene malmal, mi leleene bayoujana tana ikam zin ma timoto kan.

Mi iso pizin ma iso:

⁶"King taingi, nio ituŋ aŋuri be ikam runguŋ,

mi imbot sala abal tio potomjana Sion mi ikam peeze."

⁷Mi king kiti, ni iso ta kembei: "Nio ko aŋsoyaara sua ta Yooba iso pio na.

Sua ta kembei: 'Nio lutuŋ ta nu na.

Koozi aŋwe tomom. ✠

⁸Mi nu sombe wi yo, nako aŋkam toono ta boozomen ka tomtom bizin ma timap tiwe lem.

Mi zin ko timbot la kopom mbarmaana, mi nu kam peeze pizin.

⁹Peeze ku ko mboljana kat.

Tana ko punmeete mburan kembei ta tomtom ipetepaala kuuru ma imapalpaala." ✠

¹⁰Tana niom king ta boozomen, kakam kat ngar.

Mi niom peeze koyom tomini, kere be koto sua tio ti.

¹¹Kozo komoto Yooba, kelej la kaljaana, mi kembeeze pini.

Mi kokoto ituym, mi kelek kumbuyom pa Lutuuu.

Kere: Kokena kepei Anutu kete malmaljana kini,

to ipasaana yom karau men, mi kemetmeete ma kala leyom.

Paso, ni mata mburmburjana. ✠

¹²Mi wal ta so tipase pini be iwe ur pizin mi imenderkaala zin na,

✠ 1:1: Mbo 26:4+ ✠ 1:2: Mbo 112:1, 119:1,35 ✠ 1:3: Un 49:22; Mbo 52:8, 92:12 ✠ 1:5: Mt 13:41+; Tur 22:14+ ✠ 1:6: Tur 20:15 ✠ 2:1: Ųgo 4:25+ ✠ 2:7: Ųgo 13:33; lbr 1:5, 5:5 ✠ 2:9: Tur 2:27, 12:5, 19:15 ✠ 2:11: Pil 2:9+; lbr 12:28 ✠ 2:12: Mbo 34:8, 84:12

zin ta boozomen ko lenen ambai kat,
mi kampejana kini imbotmbot se
kizin. ☆

3

*Suyjana berek kana be Merere iporoukaala
iti*
Mboe ki Dabit Indeeje Dabit iko pa lutuunu
Absalom na, itooro mboe ti
(2Sam 15:13-17:22)

¹ O Yooba, korj koi bizin na, munjaana ma
munjaana men.

Tomtom iwal kat, ta timanga be tizooro yo
mi tikam malmal pio.

² Wal boozomen tizzo pio ta kembei:
“Kere. Anutu ko irao iuuli na som.
Pa ipizil ndemeene pini kek.”

³ Tamen Yooba, nu we singiao pio mi
poroukalkaala yo.

Nu ta kam yo ma zorj iwe biibi. Kororj toro
sa som.

Mi nu ko pombol yo ma nij ise.

⁴ Nio arjboobo Yooba be iuulu yo.

Mi ni imbot sala abal kini potomjana, mi
ilerj suyjana tio.

⁵ Tana nio arjsu murij na, Yooba mataana
pio
mi arjam kene tio ambai men mi armanga
mini. ☆

⁶ Mi korj koi bizin munjaana ka tieene ta
timar tiliu yo na,
arjmoto zin som. ☆

⁷ Yooba, manga mi swe mburom!
Anutu tio, kamke yo pa zin wal sananjan.
Peeze korj koi bizin kwon ma zorjon ipolpol.
Pun zin ma mburan imap kat.

⁸ Yooba, ni ulaaja ngonono.
Ni ko ikampe wal kini mi ipombol zin. ☆

4

Suyjana mberj kana
Mboe ki Dabit

¹ O Anutu, inji arjboobu. Uulu yo mi so
zin tomtom ta kembei: Nio tomtom
ndeejerjorj.

Nu ta urur zaala pio pa patanja na tio ta
boozomen.

Tana lerj suyjana tio ti mi murjai yo. Pa nio
mbesoorjo ku tau.

² O yalei, niom tomtom ta kapasansaana nio
zorj na, njiizi na kezem mbulu tiom
tana?

Niom leleyom ilip pa mbulu pakaamjana.
Tamen mbulu tiom tana ko iur
jonoono som. Tana njiizi na kezem?

³ Kozo kakam kat ngar.
Zin wal ta tiurur lenen pa Yooba mi titoto
zaala kini na,
ni ikam zin ma tiwe lene.
Tana nio sombe arjsunji, na ni ko ingun
taljaana pa tijiizi tio.

⁴ Niom tina konok sanaana kamjana nd-
abok!
Kakam kat ngar mi komoto Anutu.

Sombe kusu muriyom be kekeene na, kuur
niyom mi kakam ngar pa mbulu ta
kakamam na.

⁵ Mi kakam patorongana ta inderjdeeje
men ila ki Yooba,
mi kapase pini.

⁶ Tomtom booze tizzo ta kembei: “Aiss,
takam lende mboti ambaijana so
ndabok.”

Mi nio na, arjsu ta kembei: “Yooba, swe
itum ramaki kampejana ku piam,
mi kam mat ku ma iyaara piam.”

⁷ Mai ambaijana isombe ipet, ina ikam zin
tomtom ma lenen ambai.

Tamen nio na, nu itum ta kam yo ma lelerj
ambai kat ma ilip. ☆

⁸ Yooba, inji arjsu murij be arjkeene i. Mi
irao arjmoto na som.

Pa nu itum ko motom pio. Tana nio ko
arjbot ambai, mi arjam kene tio ma
ambai men.

5

*Suyjana mankwono kana: Tusurj Anutu
be iuulu iti*
Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, ngun taljom pa sua tio.
Lerj tijiizi tio ti.

² Nu ta king tio mi Anutu tio.
Tana suyjana tio imama ku men.
Lerj bobi tio, mi uulu yo.

³Yooba, aigule ta boozomen, zoŋ isombe ise na, suŋjana tio imama ku.
Nio aŋurpewe ŋgar tio, mi aŋzuzuz, mi aŋzza pa pekeljana ku. ☆

⁴Pa Anutu, nu lelem pa mbulu sananjana risa som kat.
Tana zin wal sananjan tirao be timbotmbot raamu na som.

⁵Mi zin wal ta tipakurkur zitun na, irao timbot su kerem uunu na som.
Pa nu urur koi pa wal sananjan ta boozomen. ☆

⁶Yooba, nu pasansaana wal pakamkaamjan ma tila len.
Mi wal ta titekteege siŋ pizin tomtom, mi zin ta timburmbuuru pizin tomtom na, nu lelem pizin risa som. ☆

⁷Mi nio na, nu urur lelem pio, mi muŋaiŋai yo, mi kampewe yo biibi kat.
Tana aŋrao be aŋlema urum ku.
Nio ko aŋmoto u, mi aŋlek kumbuz pu lela urum ku potomjana mi aŋsugu.

⁸Yooba, koŋ koi bizin tizaŋzaaŋa yo.
Tana kam peeze pio, mi so yo pa mbulu ku ndeeŋjana.
Pazal yo mi uulu yo be aŋto kat zaala ku.

⁹Koŋ koi bizin na, sua ŋonoono sa iwedet pa kwon som.
Mi lenen na, bok pa ŋgar sananjana be tipasaana yo.
Sua kizin sananjana kat. Pa ipasansaana zin tomtom.
Mi tipakamkaam zin tomtom pa sua kizin mbuyeenejana. ☆

¹⁰Anutu, ŋgal matan mi ur kadoono pizin.
Patalli ŋgar kizin, mi kam kiizi kizin ma imiili mi ipasaana zitun.
Pa tizorzooru mi timbel sanaana kamjana kek.
Tana ser zin ma tila timbot molo pa motom.

¹¹Mi wal ta so tipase pu be we ur pizin mi menderkaala zin na, zin ta boozomen ko lenen ambai kat, mi timbombo mboe pakurjana pu to-tomen.

Kuubukaala zin wal ta tiur kat lenen pu.
Naso kam zin ma menmeen zin biibi kat.

¹²Yooba, nu pombolmbol zin wal ndeeŋjan mi kampewe zin.

Kampanjana ku ko iwe siŋgiao pizin, mi iporoukalkaala zin.

6

Suŋjana ki tomtom ta mete biibi ikami

Mboe ki Dabit

¹O Yooba, yaamba yo raama ketem malmal pepe.

Mi sombe pazal yo, na kam raama lelem bayoujana pepe. ☆

²Yooba, nio mbesoŋo ku tau. Tana muŋai yo mi iurpe yo lak!

Pa mburoŋ izzu, mi tiroŋ imukurkur lup.

³Mi iŋgi motojana biibi ikam yo ma aŋsaana kat.

Yooba, zem yo pepe. Ijiizi na mar uulu yo?

⁴Yooba, motom miili pio mi uulu yo.

Pa nu toto sua ku mbukjana, mi urur lelem pa wal ku. Tana muŋai yo mi tatke yo pa meetejana.

⁵Pa wal meetejan ta timbot sula Andewa na, tirao be matan iŋgalu mini som.

Re. Kizin tasa ipakurkuru? Som. ☆

⁶Nio aŋkaraŋeeze mete. Tabe ikam yo ma mburoŋ imap.

Mbeŋ ta boozomen na, motoŋ luluunu ipawizis muriŋ.

Kiliigi tio ibot pa motoŋ luluunu.

⁷Patajana ta ise tio i, koŋ koi bizin men-meen zin biibi pa.

Tana aŋtaŋ biibi kat, mi motoŋ izarzar ma aŋre kat lele som.

⁸Niom wal ta konoknok sanaana kamjana na, koko molo pio!

Pa tiŋjiizi tio, Yooba ileŋ kek.

⁹Nio aŋtaŋroro i be imuŋai yo, mi ni ileŋ yo kek.

Ni iŋgun taŋaana pa suŋjana tio. Mi ni ko iuulu yo.

¹⁰Ni ko ipamiaŋ koŋ koi bizin, mi ikam zin ma tiru zalan.

Ko titoombo ma som, to karau men mi timiili ma tila raama kan miaŋ biibi.

7

Suyjana ki tomtom ta ka koi bizin tinggal sorok sua pini

Mboe ki Dabit Tomtom ta, ni zaana Kus mi uunu ipet la ki Benyamen. Inggal sorok sua pa Dabit, to Dabit itooro mboe tingi.

¹O Yooba, Anutu tio, nio arpase pu be we ur pio mi menderkaala yo.

Uulu yo mi kamke yo pizin wal tau tiketoto yo i.

²Pa nio lej tomtom sa som. Sombe nu uulu yo som, inako timanga pio, mi titatutut yo kembei ta laion ma angsaana kat.

³Yooba, Anutu tio, nio lej uunu sa isaana som. ☆

⁴Wal ta niamngan ambuk sua be amlup yam ma amwe tamen na, anjam sanaana sa pizin som.

Mi koj koi bizin tomini. Anjam kuumbu pa koron kizin sa som.

⁵Mibe anjam mbulu sa ta kembei, na ambai be koj koi bizin tiketo yo mi tikis yo, mi tipalkeete yo su toono.

Mi sombe tipasaana zoy ma anjwe koron sorok, ina indeeje men.

⁶Yooba, manga mi swe ketem malmalgana ku pa koj koi bizin.

Pa zin na, keten malmal kat pio.

Anutu tio, loja mar mi uulu yo.

Ur kadoono ndeejengana pa koj koi bizin.

⁷Lup zin tomtom su kerem uunu, mi mbulem su murim peeze kana ta imbot kor a,

mi ur kadoono pizin. ☆

⁸Yooba, nu itum ta tiirigana katuunu.

Tana tiiri yo mi so kat ta kembei: Nio lej uunu sa isaana som. Nio tomtom ndeejengon.

⁹Anutu, nu ndeejengom.

Mi nu ta tirtiiri karkari ta boozomen lenen ma ngar kizin, mi ute zin lup.

Yembut mbulu sanangana kizin wal zor-zoorogan ma imap kat.

Mi zin wal ta tikamam mbulu ndeejengana na, pombol zin. ☆

¹⁰Anutu, ni iwe siggiao pio mi iporoukalka-ala yo.

Mi ni iuluulu zin wal ta lenen ngeezengan.

¹¹Anutu, ni tiirigana katuunu ta ikamam mbulu ndeejengana men.

Aigule ta boozomen izzwe kete malmalgana kini, mi iurur kadoono pizin wal sanangan. ☆

¹²⁻¹³Tana zin sombe titooro lenen som, na ni iurpe mburu kini malmal kana kek be ikam zaaba pizin.

Ni itwooro buza kini mata mbaaru, mi ineene peene lutuunu ma kembei Amarij sigjiini, mi iur ila palam be iser.

¹⁴Wal sanangan, zin kembei moori ta kopoono, mana kaimer ipeebe.

Pa ngar sanangana ta imbotmbot la lenen na, itum ma iwe biibi,

to ipiyotyooto mbulu pakaamngan boozomen ta ipasansaana zin tomtom. ☆

¹⁵Kere. Zin tikel naala mi tingun kulumbo sula lelene be tikam zin tomtom.

Tamen zitun ko titop sula sumbuunu tana.

¹⁶Tana patangana ta tiso tikam pa zin wal pakan, inako imiili pizin.

Mi zaaba ta tiso tikam pizin tomtom, inako imiili mini pa zitun.

8

Iti tomtom pareiganda ta Anutu ikam ngar biibi piti?

Mboe ki Dabit

¹O Yooba, Merere tiam, zom biibi ta swe ma irao toono kek.

Mi mburom ma mbulu ku ndabokngana ramaki azungka ku, ta ilol saamba ma imap.

²Nu ur zin nangar munmun mi pikin sigsingnan be tiwit urum mi tiswe mburom.

Naso pumun kom koi bizin kwon, mi kam zin wal zor-zoorogan ma tiur nin. ☆

³Nio sombe motoj sala pa saamba mi anje la pa nomom muriini—

☆ 7:3: Yo 8:46, 15:25 ☆ 7:7: Mt 25:31+ ☆ 7:9: Tur 2:23 ☆ 7:11: Mbo 90:9; Ro 1:18 ☆ 7:14: Yems 1:14+

☆ 8:2: Mt 21:16 ☆ 8:3: Un 1:14+; Mbo 19:1+

puulu ma pitik ta munjaana men ta ur zin
ma tirao murinmurin, ☆

⁴na anso ta kembei: “Wai! Niam tomtom
toono koyam na, koron sorok.

Parei ta nu kamam ngar biibi piam?

Mi motom ingalngal yam paso?” ☆

⁵Mi nu ur yam irao itum rungum, mi kam
yam ma ambot la nu itum tamen
kopom mbarmaana.

Mi pakur yam mi wit zoyam ma isala kor. ☆

⁶Pa koron boozomen ta ur zin na, nu ur mar
nomoyam be amboro.

Koron ta munjaana men imap imbot
la niam tomtom kopoyam mbar-
maana. ☆

⁷Zin sipsip ma makau,
mi buzur kar kan mi su kan ta boozomen.

⁸Mi man ta tirie sala majaanajana na,
mi ye ramaki koron boozomen ta tiwwa pa
tai leleene na.

Koron ta munjaana men tana timap tim-
bot la niam tomtom kopoyam mbar-
maana.

⁹O Yooba, Merere tiam, zom biibi ta swe ma
irao toono kek.

9

*Merere iuluulu zin wal ta timbotmbot
raama patanjana*

Mboe ki Dabit

¹O Yooba, nio lelej imap ipakuru.

Mi lelej be ansoyaara uraata ku bibip ta
boozomen urun. Pa uraata ku na,
ipa ndel kat.

²Nio lelej ambai mi menmeen yo biibi pu.
Pa nu Anutu kor kana kat. Tana nio ko anbo
mboe pu mi anpakur zom.

³Nu sombe swe mburom pa koron koi bizin,
nako tiko ma timiili,
mi timelmel ma timetmeete.

⁴Pa nu mbotmbot se murim peeze kana mi
tiriiri zin tomtom pa mbulu kizin.
Mi kadoono ta urur pizin, ina in-
dengeene men.

Mi nio tomtom ndeengejon, tanata nu
mender pio mi uulu yo.

⁵Nu swe ketem malmaljana ku pizin wal ta
matan munjan i,

mi pambiriizi zin wal sananjan ma timap
lup.

Nu mus zan ma imap kat. Tana tomtom sa
ko ikam ngar pizin mini som.

⁶Pa nu kas koron koi bizin ma timap kat. Irao
timanja mini na som.

Mi kar kizin tomini, ta reege zin ma tila len.
Tana tomtom matan mbiriizikaala kat zin.

⁷Yooba, ni imbotmbot se muriini
mboljana, mi ikamam peeze ma
alok.

⁸Mi ni ko itiiri wal boozomen ta timbotm-
bot su toono na, mi iur kadoono
ndeengejana pizin.

Mi uraata tana, ni ko ikam ma ikam kat.

Pa ni ndeengejana. ☆

⁹Zin wal ta so kan koi bizin tikototo zin mi
tikamam patanjana pizin, na Yooba
ko iwit zin, mi iur zin sala kor.

Ni ko iwe seraara pa kan koi bizin. Naso kan
koi bizin tirao be timbuulu zin mini
som.

¹⁰Yooba, zin wal tau tiute katu, nako tipase
pu.

Pa zin wal tau tikam kinkiini be tiute u mi
timbot koloujana pu na, nu rao pizil
ndemem pizin na som. ☆

¹¹Kapakur Yooba zaana! Pa ni imbotmbot
su kar Sion mi ikamam peeze.

Uraata ta ni ikamam na, kosoyaara uruunu
pa zin karkari ta boozomen!

¹²Ni ipokotkot sir kizin tomtom. Tana zin
wal ta so timbot raama patanjana, na
ni mataana ingalngal zin.

Irao ipumun taljana pa tijiizi kizin na
som.

¹³Yooba, re! Ingi koron koi bizin tiseseze mo-
ton ma anbotmbot naala kezeene i.

Mi nio mbesoogo ku tau. Tana munjai yo mi
tatke yo pa patanjana taingi.

¹⁴Naso anmender la iwal biibi ki Yerusalem
matan,
mi ansoyaara urum pa ulaaja biibi ta kam
pio na,
mi anpakur zom raama menmeen yo biibi.

¹⁵Wal matan munjan tikel naala, mi tin-
gun kulumbo be tikam zin tomtom.

☆ 8:4: Mbo 144:3; Ibr 2:6+ ☆ 8:5: Un 1:28+; 1Kor 15:27

☆ 8:6: Un 1:28, 9:2; 2Tim 2:12; Tur 22:3+ ☆ 9:8:

Un 18:25; Ugo 17:31 ☆ 9:10: Ibr 13:5

Tamen zitun titop sula sumbuunu kizin tana.

Mi kilis ta tiur pa wal pakan na, ikam zitun.
¹⁶ Mbulu tana iswe Yooba mburaana.

Pa ni ta iur kadoono pa wal sananjan tana, mi mbulu ta tisombe tipasaana zin tomtom pa i, na imiili mini pa zitun.

¹⁷ Tana zin wal sananjan ko timiili ma tisula mini toono.

Karkari boozomen ta so matan mbelelele Anutu, nako tisula Andewa.

¹⁸ Pa zin wal ta so timbot joobo mi tiru zalan na, Yooba irao mataana mbelelele zin na som. Tana zin ko timbotmbot ta kembei ma alok na som.

Mi zin wal ta so timbotmbot raama patanjana mi tiur matan pini, na ni irao itit ndomon na som. Ko iuulu zin.

¹⁹ Yooba, mang'a mi swe mburom! Kokena wal toono kan tipakur zitun ma tiso tilip pu.

Pamender zin su kerem uunu, mi ur kadoono pizin.

²⁰ Yooba, kam zin ma timoto kat.

Pei ngar kizin ma tikilaala zitun kembei zin koror sorok ki toono men.

10

Suyjana ki tomtom ta ka koi bizin tikamam patanjana pini

¹ O Yooba, ingi patanjana biibi ikam yo.

Parei ta nu pingis motom pio, mi mbotmbot molo pio?

² Re. Zin wal sananjan tipakurkur zitun mi tirru zin wal ta len mburan biibi som na, be tiseeze matan.

Yooba, mbulu sananjana ta lenen iur pa be tikam pizin wal pakan na, pimiili mini pa zitun.

³ Wal tana lenen pa mbulu sananjan boozo, mi nin ize pa.

Mi matan kororjan mi kuumbujan.

Mi tirepilpiili Yooba mi tigibgiibi sua sananjana pini.

⁴ Zin wal sananjan tipakurkur zitun mi tizzo ta kembei:
 “Anutu ko ipokot mbulu tiam som. Pa Anutu sa som.”

Tana tikam ngar pa Anutu risa som. ☆

⁵ Tamen tere kembei mboti kizin iloondo ambai men.

Mbulu kizin sananjana, nu urur kadoono pa som.

Mi timoto kan koi bizin som. Tirepilpiili zin mi kwon pasom zin. ☆

⁶ Tana tikam ngar pa zitun ta kembei: “Nio ti ko anbotmbot ambai men, ambai men.

Irao andeenje patanjana sa na som. Som ma som kat.” ☆

⁷ Kwon na, bok pa sua sananjana, mi sua pakaamnjana, mi sua pamotojana.

Sua sananjana tabe ipasaana zin tomtom i, na lenen pa ilip, kembei ta kini namutjana. ☆

⁸⁻⁹ Zin tikewe la kar ziljaana, mi tizanjaanja zin wal ambaimbainan be tipun zin ma timetmeete.

Zin kembei laion ta imbotmbot mi mataana ilala. Beso tomtom sa imar, to lorja men mi imanja pini.

Tana tikewe mi tizanjaanja zin wal ta len ulaanja sa som na, be tikam zin mi tipasaana zin.

Mi tiraraara pu kizin be tistou zin wal ta len mburan biibi som na.

¹⁰ To timanga mi tipun zin ma mburan imap kat,

mi timeete su ma timbotmbot.

Paso mburan ilip kat pizin.

¹¹ Mi tikam ngar la lenen ta kembei: “Anutu ikam ngar pa mbulu tiam som.

Pa mataana ipis kek. Irao ire yam som.” ☆

¹² Yooba, mang'a mi swe mburom pa zin wal sananjan mi koto zin.

Motom ingal zin wal ta kan koi bizin tika-mam patanjana pizin na, mi uulu zin.

¹³ Parei ta zem zin wal sananjan ma matan pasomu?

Pa ingi tirepilpiili ma tizzo ta kembei: “Anutu ko ipokot mbulu tiam som.”

¹⁴ Tamen nu rre mbulu ta boozomen kizin wal sananjan.

Jonoono kat. Patanjana ta tikamam pizin tomtom na, sa ike pa motom som.

Mi itum nomom ko ipokot mbulu kizin tana.

☆ 10:4: Mbo 14:1

☆ 10:5: Mbo 73:3+

☆ 10:6: Lu 12:16+; Tur 18:7

☆ 10:7: Ro 3:14

☆ 10:11: Mbo 64:5,

Tana zin wal ta timbot patanjana leleene na, tipase pu mi tizem zitun ima nomom.

Pa nu uluulu zin moondo mi zin wal ta len ulaana sa som na. ☆

¹⁵ Tana punmeete wal sananjan mburan, mi ur kadoono pizin.

Pokot mbulu kizin. Naso tizem ma imborene kat.

¹⁶ Yooba, ni ta king biibi gonoono. Mi ko imbotmbot se muriini peeze kana ma alok.

Tana zin karkari ta so tilek kumbun pini som, na ni ko iziiri zin pa lele kini ma tila len. ☆

¹⁷ Yooba, zin wal ta so timbotmbot raama patanjana na, nu ute lenen ma imap.

Mi nu ko ngun taljom pizin, mi pombol zin. Pa zin wal ta kembei na, nu lenlen tijiizi kizin.

¹⁸ Tana zin wal ta kan koi bizin tikototo zin mi tiurur patanjana pizin na, mi zin moondo na, nu ko uulu zin ma timbot ambai, mi ur kadoono ndeengana pa kan koi bizin.

Naso zin tomtom toono kan tipamoto zin mini som.

11

Suyjana ki mazwaana ta mbulu ta boozomen isaana lup

Mboe ki Dabit

¹ Nio ti anpase pa Yooba be iwe ur pio mi imenderkaala yo.

Parei ta koso sua kankaanajana pio ta kembei:

“Ko ma la lem pa lele abalabalajana, kembei man ta imoto mi irie ma isala pa abal.

² Pa re. Zin wal sananjan tikewe la zugut lene, mi tiur peene lutuunu ila palam kek.

Mi tizanjaana zin wal ta lenen ngeezengan na.”

³ O yalei, mbulu ma tutu boozomen ta ipombolmbol mbotjana ambajana, ta ingi tomtom tipasaana ma isaana kek.

Kozo ko tomtom ndeengana iuri ila parei? ☆

⁴ Tamen Yooba, ni imbotmbot lela urum kini potomjana.

Ni imbotmbot se muriini peeze kana ta saamba a,

mi mataana ikam tomtom ta boozomen, mi itirtiiri zin pa mbulu kizin.

⁵ Yooba itirtiiri zin wal ndeengana mi zin sananjan.

Mi zin ta lenen pa mbulu zigzikjana mi titekteege zaaba pizin tomtom na, ni leleene pizin risa som kat.

⁶ Tana ni ko itiyaara you keseene ramaki korog bayoujana ta kuziini sananjana kat na ma isu pizin wal sananjan.

Mi ikam miiri bayoujana kat ma iseeze matan pa. ☆

⁷ Pa Yooba, ni ndeengana mi leleene pa mbulu ndeengana.

Tana zin wal ta mbulu kizin izal men, ta ko timbotmbot su kereene uunu mi tire i. ☆

12

Tomtom tipakamkaam. Mi sua ki Merere, ina gonoono men

Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, uulu yam lak! Pa wal tau tiurur lenen pu mi titoto mbulu ku na, kizin tasa imbot mini som.

Mi tomtom ta tizzo sua gonoono men na, ta kembena. Timbiriizi lup. Kizin tasa imbot mini som.

² Tomtom ta boozomen tizzo sua ta gonoono somjana i, mi tikamam sua pakaamjana par pizin.

Kwon na, imbesmbeze pizin tomtom. Mi lenen na, ipa ndel.

³⁻⁴ Yooba, yambut sua mbuyeenengan boozomen ta iwedet pa kwon i.

Zin wal ta tipakurkur zitun mi tizzo:

“Niam tomtom ki sua. Mbulu pareijana ta so amso pa, na tomtom ko tikam men. Asij ko irao ipeteke yam? Som.”

Wal ta kembena na, pumun kwon.

⁵ Mi Yooba, ni iso ta kembei: “Zin wal ta len mburan biibi som, mi tomtom tipasana zin mi tiurur patanjana pizin na, ingi be anmanga mi anuulu zin.

☆ 10:14: Mbo 68:5, 82:3+, 146:7+ ☆ 10:16: 1Tim 1:17

☆ 11:7: Mbo 27:4; Mt 5:8; 2Pe 3:13

☆ 11:3: Mbo 82:5 ☆ 11:6: Un 19:24+; Tur 14:10, 21:8

Pa zin wal ta timbot ŋoobo na, anleŋ tiŋiizi kizin kek.

Tana nio kola amkamke zin, mi arjuulu zin ma timbot ambai.”

⁶Mi sua ki Yooba, ina ambai komboono, kembei silba ta tineene pa lamata mi ru bekena imilmil ma ingeeze kat.

Tana iti irao tuurla sua kini mi tapase pa. ☆

⁷⁻⁸ Ŋonoono, mazwaana taiŋgi, wal sananjan nin zze mi tiwwa pa lele ta boozomen.

Mi mbulu soroksorok ta tikamam na, tomtom tire mi tipakurkur zin pa.

Tamen Yooba, nu ko motom piam, mi poroukalkaala yam pa wal ta kembei ma alok. ☆

13

Sunjjana ki tomtom ta ibaada patanjana ma molo

Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, patanjana biibi taiŋgi imbel teegenon kek. Ŋiizi na motom ingal yo mini?

Ko pingis motom pio, mi zem yo ma anbotmbot ta kembei ma alok? Ŋiizi na motom imiili pio mini? ☆

² Mberj ma aigule na, leleŋ ipata kat mi ankamam ŋgar boozo.

Ŋiizi na mar uulu yo? Pa ingi konj koi ilip pio kek.

³⁻⁴ Yooba Anutu tio, re yo mi ŋgun taljom pa sunjjana tio ti.

Pombol yo mi payaryaara motoŋ. Kokena patanjana taiŋgi ikoto yo, som ipun yo ma anmeete.

To konj koi bizin tirepiili yo, mi nin se ma tiso tilip pio.

⁵ Mi nio na, anpase pa mbulu ku ta toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

Tana leleŋ ambai kat. Pa nio anjute: Nu ko kamke yo.

⁶ Nio ko anbo mboe mi anpakur Yooba zana.

Paso ni ikampe yo ma biibi.

☆ 12:6: Mbo 19:9, 119:140

☆ 12:7-8: Yo 17:15; 1Pe 1:5

☆ 13:1: Mbo 22:1+

☆ 14:1: Mbo 10:4, 53:1+; Ro

3:10+ ☆ 14:2: Un 18:21

☆ 14:3: Un 6:5

☆ 14:4: Yems 5:4+

☆ 14:7: Mbo 53:6, 126:1

14

Wal kankaananan ta tizorzooro Anutu

Mboe ki Dabit

¹ Wal kankaananan ta tizorzooro Anutu na, tizzo pa zitun ta kembei: “Anutu sa som.”

Wal ta kembei, ŋgar kizin isaana kek. Mi tiyo naman pa mbulu sananjan boozomen.

Tana Anutu leleene pizin risa som kat. Pa kizin tasa ikam mbulu ambaijana sa som. ☆

² Yooba imbotmbot saamba, mi irre su pizin tomtom mi itirtiiri zin.

Ko kizin tasa le ŋgar ambaijana, mi ikam kinkiini be iute Anutu mi ito mbulu kini? ☆

³ Mi som. Timap ma tizem zaala kini kek. Tisaana lup.

Kizin tasa ikam mbulu ambaijana sa som.

Som kat. ☆

⁴ Tana Yooba iso: “Wal tau tikamam mbulu sananjana i, ŋiizi na ŋgar kizin ipet?”

Gorgori tipasansaana zin wal tio, mi tipakamkaam zin, mi timbotmbot se kizin.

Mi matan ingalŋgal yo mi tizugzug pio na som.” ☆

⁵ Wal ta kembena na, kozo tire zin. Pa kaimer motojana biibi kola ikam zin ma tisaana kat.

Tamen wal ndeengen na, zin ko timbot ambai. Pa Anutu ko ilae kizin mi igabgaaba zin pa lupjana kizin.

⁶ Zin wal sorrokjan ta len mburan biibi som na, niom wal sananjoyom kapalkaala zaala pizin. Tanata ŋgar kizin iurur ŋonoono som.

Tamen Yooba itunu ko iwe ur pizin mi imenderkaala zin.

⁷ O yalei, ulaana ta imbot abal Sion a, imar ma ikamke zin Israel, so ndabok!

Mi sombe Yooba iuulu wal kini pa patanjana kizin ma timbot ambai mini, tona Yakop popojana kini ko len ambai ma menmeen zin biibi. ☆

15

Asij irao imbot koloungana pa Merere

Mboe ki Dabit

¹Yooba, asij ta irao be nu kami ma imbotm-
bot raamu lela beeze ku?

Mi tomtom pareijana ta irao be imbotmbot
sala abal ku potomngana Sion mi
isurj pu? ☆

²Tomtom ta kembei: Ni ipa pai kini ma
ambai men, mi le uunu sa isaana
som.

Mi ikamam mbulu ndeengjana.

Mi izzo sua ngonoono men raama leleene. ☆

³Mi ipasansaana sorok tomtom zan som,
mi ikam ngobo waene bizin som.

Mi iseket kao som, mi ingal sua
pakaamngana pa torjmatizij kini
som. ☆

⁴Mi wal tau Anutu leleene pizin som na, ni
leleene pizin som tomini.

Tamen zin wal ta so timototo Yooba mi
tilenglej la kalgaana na, ni mataana
ikotse kizin mi ipakurkur zin.

Mi itoto sua kini mbukjana. Sombe iporou
sala patanjana sa, na irao ipizil nde-
meene pa sua kini mbukjana na
som. Ko ito men.

⁵Mi sombe ikam mbun pizin tomtom, na zin
ko tikot kat mbun kizin ta tana. Ni
irao iboobo pa pat pakan ma isala ki
som.

Mi sombe wal pakan tiwati pa pat pakan
bekena igaaba zin pa pakaamngana
kizin mi tiur sorok patanjana sa pa
tomtom ta le uunu sa som, na irao
be iyok na som. ☆

Tomtom ta so ikamam mbulu ta kembei,
nako imender mbolngana. Kosa sa ko
irao be ikami ma itop na som. ☆

16

*Sungjana ki tomtom ta ipase pa Merere be
ikamke i pa meetejana*

Mboe ki Dabit

¹O Anutu, motom pio mi poroukaala yo.

Pa nio angpase pu be we ur pio mi
menderkaala yo.

²Nio angso pa Yooba ta kembei: “Nu ta
Merere tio.

Kororj tio ambaimbaijan ta boozomen na,
nu ta kam pio.”

³Mi wal ku potomngan ta timbotmbot su
toono na,
angre zin kembei wal ndabokbokngan.

Tana lelej ambai kat pizin mi angso angbotm-
bot raama zin. ☆

⁴Tamen zin ta timbesmbeeze pizin
merere pakaamngan, nako tindeenge
patanjana boozo.

Nio ko anggaaba zin pa patorongana ta tika-
mam pa merere kizin na som.

Mi irao kworj ipaata merere kizin zan, som
angpakur zin na som.

⁵Tamang bizin tikam lej toono pakaana am-
baijana be angbot se ki. Mi nio angre
Yooba kembei kororj tio ngonoono
ma ilip pa toono tana. Pa ni ikam-
pewe yo mi angbotmbot se kini pa
kororj ta boozomen.

Tana nio ko angbot ambai men. Pa ni ta
ikiskis yo i. ☆

⁶Lele pakaana ta Yooba ipemet pio, ina
ambaijana.

Mata muriini ta ni ikam pio na, nio angre
kembei ndabokngana kat mi lelej pa
ilip. ☆

⁷Nio angpakur Yooba. Pa ni ikamam peeze
pio mi ipazalzal yo.

Mberj na, ngar ta ni iur la lelej i, izzo yo pa
zaala kini.

⁸Nio motorj ingalngal Yooba totomen.

Mi ni imbotmbot raama yo mi ikiskis yo.
Tana kosa sa ko irao be ikam yo ma
angtop na som. ☆

⁹Ingj tabe ikam ma lelej ambai kat mi
menmeen yo.

Pa kosa sa ko irao be ipasaana yo na som.

¹⁰Mi nu irao zem yo ma angmeete mi angsula
Andewa be angbot na som.

Nio angjurur lelej pu mi angtoto mbulu ku.
Tana nu rao zem yo ma angsaana sula
naala ta usomngana i na som. ☆

¹¹Mi nu ko patoongo yo pa zaala ki mbotngana
ambaijana.

☆ 15:1: Mbo 23:6 ☆ 15:2: Mt 5:8; Ep 4:25; 1Tes 3:13

Kam 22:24, 23:8; 2Pe 1:5+ ☆ 16:3: Mbo 119:63; Ugo 2:42+; Ibr 10:25 ☆ 16:5: Mbo 23:5+, 73:25+; Pil 3:8 ☆ 16:6:

Mbo 142:5; Ro 8:17; Ga 4:7 ☆ 16:8: Mbo 15:5; Ugo 2:25 ☆ 16:10: Ugo 2:27, 13:35

Pa sombe aɲbot su kerem uunu, nako leleɲ
ndabok men.

Mi nomom woono na, bok pa kampeɲana
matakiɲa tabe ikam yo ma leleɲ
ndabok kat, mi iseɲge iseɲge ma
ila. ☆

17

Sunɲana ki tomtom ta ni le uunu sa isaana

som

Mboe ki Dabit

¹O Yooba, nio leɲ uunu sa isaana som. Tana
ɲgun talɲom pa bobi tio.

Leɲ tiɲiizi tio ti mi uulu yo.

Pa ɲgi aɲkam pakaamɲana pa som. Aɲso
kat sua raama leleɲ.

²Nu rre koronɲ ta boozomen. Mi nu ute: Nio
tomtom ndeeɲeɲonɲ.

Tana mender pio mi so zin tomtom ta kem-
bei: Nio leɲ uunu sa isaana som.

³Nu ute leleɲ kek.

Pa mbeɲ na, mar mi tiiri yo.

Nu toombo yo na,

ndeeɲe mbulu sananɲana sa imbot la leleɲ
som.

Pa ɲgar tio imbol be kwonɲ isosor som. ☆

⁴Mi aɲkam mbulu sananɲana kembei ta zin
wal pakan na som.

Pa motorɲ ɲgalɲgal sua ku.

Tana zin wal zigzikɲan ta tikamam zaaba
pizin tomtom i,

na aɲto zin pa mbulu kizin som.

⁵Aɲtoto zaala ku men.

Aɲzem risa som, aɲpa ndel pa som.

⁶Anutu, nu leɲleɲ sunɲana tio. Tana aɲ-
boobu be uulu yo.

ɲgun talɲom pio, mi leɲ sua tio ti.

⁷Nu toto sua ku mbukɲana mi urur lelem pa
wal ku. Tana swe muɲaiɲana ku, mi
kam uraata bibip be uulu yo.

Pa zin wal ta so tipase pu be we ur pizin mi
menderkaala zin, na nomom woono
ikamkewe zin pa kan koi bizin na-
man ma timbot ambai.

⁸Nio na, itum koronɲ ku ɲonoono.

Tana motom pio mi kuubukaala yo kembei
ta man ikuubukaala lutuunu bizin.

⁹Pa korɲ koi bizin tiliu yo i.

ɲgi wal sananɲan tikamam be tipasaana
yo.

¹⁰Wal tana lelen imun kek.

Mi kalɲan izalla ma tipakurkur zitun.

¹¹Tito yo mi timar tise tio kek.

Mi tiliu yo mi matan iurur be tipalkeete yo
su toono i.

¹²Zin kembei laion ta peteli mi irru ka
buzur.

Zin kembei laion poponɲana tau ikewe la su
leleene, mi izza ma imbotmbot.

¹³Yooba, maɲga lak! Muunɲu pio mi koto
korɲ koi bizin.

Kas zin pa buza ku ma tisu lup.

¹⁴Zin na, tire koronɲ ki toono kembei koronɲ
kizin ɲonoono kat. Swe mburom
pizin, mi pun zin ma timap.

Tamen wal ku ta nu lelem pizin ilip na,
nu pututu zin mi tikanan ma kopon
isaana.

Mi lutun bizin na, tirao kat pa koronɲ ta
boozomen.

Tabe tindoundou koronɲ boozo pa lutun
bizin tabe tipet pa kaimer i.

¹⁵Mi nio nako aɲre motom. Pa nio tomtom
ndeeɲeɲonɲ.

Tana sombe aɲkeene mi burup ma aɲ-
manga, nako leleɲ ambai kat mi
aɲyamaana kembei aɲbotmbot su
kerem uunu. ☆

18

*Dabit ipakur Anutu. Pa iuuli ma ilip pa ka
koi bizin*

Mboe ki Dabit, mbesoonɲo ki Yooba Indeeɲe
ta Yooba ikamke i pa Saul mi ka koi bizin ta
boozomen naman na, Dabit itooro mboe ti
(2Sam 22:1-51)

¹O Yooba, nio aɲkamam mburonɲ se ku tau.
Nio leleɲ pu ilip!

²Yooba, ni ta tuɲ ɲonoono. Pa ipombolm-
bol yo, mi ipakalkaala yo pa koronɲ
sananɲan kembei ta raɲ sumbuunu,
mi ni ulaaɲa tio.

Ni iwe kembei siiri mbolɲana pio be aɲke
lela mi aɲbot ambai.

Tana aɲpase pa Anutu tio mbolɲana be
iwe seraara pa korɲ koi bizin mi
iporoukaala yo.

Ni singiao tio. Itunu mburaana ta ikamkewe yo. Mi ni imborro yo ma anjbot ambai.

³ Nio sombe anjakur Yooba zaana, na indeeje men.

Pa anjboobi na, ni ikamke yo pa koj koi bizin naman.

⁴ Kilis ki meetejana, rimen mi ikam yo.

Pa patanjana sananjana kat ilol yo kembei ta wo biibi i.

⁵ Wooro ki Andewa, ta itautau yo mi iyakat yo be ansula.

Kilis ki meetejana, ta igarau yo kek.

⁶ Indeeje patanjana biibi tana ikam yo na, anjboobo Yooba.

Anjanoro Anutu tio be imar iuulu yo.

Mi ni imbot lela urum kini leleene mi ilerj kaljorj.

Ijgun taljaana pa bobi tio.

⁷ To ni keteene malmal kat, mi ikam ma yenyeenge itok toono ma toono ikam katkat.

Mi abal unun timirri.

⁸ You ka koi ta iwedet pa Anutu kuzuunu. Mi you miaana ramaki pat bayoujan iwedet pa kwoono. ☆

⁹ To ikaaga saamba, mi imbot se miiri tieene gabgapjana ma isu.

¹⁰ Ni imbot se anjela mboljana ndemeene mi irie.

Miiri tieene ta ikwaari ma irie karau men.

¹¹ Ni ike lela zugut.

Miiri tieene ta izuki ma iwe kembei beeze pini be imbot lela. ☆

¹² Azunja biibi imuungu pini mi lele ikimitmit.

Mi lolo niini ramaki yan pat iyotyooto pa miiri tieene kini mi izzu.

¹³ To Yooba imbot saamba, mi iso sua raama kaljaana biibi kat, kembei lele iku-ruj.

Anutu kor kana kat iso sua ma tomtom tilej. ☆

¹⁴ Mi ipeene ka koi bizin pa peene lutuunu kini ma tiko papirik.

Ikam ka lolo iwenweene. Mi ka koi bizin tire, to motojana biibi ikam zin ma tiko.

¹⁵ Yooba, indeeje ta nu yespokpok zin mi swe ketem malmaljana pizin na, miiri biibi iyooto pa kuzum, mi iwilaala tai ma ipei maanja ma ise mat. Mi itooro toono tomini ma meleebe kana ise mat. ☆

¹⁶ To Yooba imbot kor, mi isara namaana isu mi iteege yo.

Mi iweene yo ma anje pa mozo lukutuunu.

¹⁷ Koj koi bizin ta mburanjan i, ni itatke yo la naman.

Zin wal tau tiur koi pio mi mburan ilip pio na, ikamke yo pizin.

¹⁸ Indeeje ta anjbotmbot la patanjana leleene na, zin timanga pio.

Tamen Yooba, ni isilou yo,

¹⁹ mi iur lerj zaala be anjyooto pa patanjana leleene mi anjbot mat.

Pa ni leleene pio ilip, tanata ikamke yo.

²⁰ Nio anjamam mbulu ndeejejana, tanata Yooba leleene pio mi ikampe yo.

Ni ikam lerj kadoono ambaijana paso, lerj uunu sa isaana som.

²¹ Pa antoto zaala ki Yooba. Irao anjam mbulu sananjana mi anjpizil ndemerj pa Anutu tio na som. ☆

²² Nio motoj ingalngal tutu kini ndeejejana ta boozomen.

Tutu kini ta tibeede pataaja kek na, anjzooro som.

²³ Tana lerj uunu sa isaana pa ni mataana na som.

Pa motoj ngalngal iturj, tana anja joobo pa zaala kini som.

²⁴ Nio anjamam mbulu ndeejejana mi ngeeejejana men pa ni mataana.

Tanata ni leleene pio mi ikam lerj kadoono ambaijana.

²⁵ Yooba, sombe tomtom sa iurur leleene pu mi itoto mbulu ku, na nu ko to sua ku mbukjana mi motom pini.

Tomtom ta so le uunu sa isaana pa motom som, na nu ko kampe i.

²⁶ Mi tomtom ta so mbulu kini ingeeze men, na nu ko kam mbulu ngeeejejana pini.

Tamen zin wal ta len ngar biibi pa mbulu pakaamjana na, nu tomini lem ngar be pokot mbulu kizin.

²⁷ Tana wal ta so timbotmbot raama patanjana na, nu kamkewe zin. Mi zin ta tipakurkur zitun na, nu kototo zin.

☆

²⁸ Yooba, nu ta urur mat pio mi uluulu yo ma anbot ambai.

Anutu tio, nu ziiri zugut ma ila lene mi kam mat ku ma iyaara pio. ☆

²⁹ Nu gabgaaba yo, tana anporou raama koj koi bizin boozomen mi anlip pizin.

Anutu tio, ni imbotmbot raama yo. Tana siiri mboljana ki koj koi bizin, ina irao be ipakaala yo na som.

³⁰ Anutu taingi, zaala kini ambai komboono. Mi sua kini, ina nonono men. Irao tapase pa mi tuurla kat.

Wal boozomen ta so tipase pini be iwe ur pizin mi imenderkaala zin na, ni iwe singiao pizin.

³¹ Yooba itutamen ta Anutu nonono. Anutu toro sa som.

Mi ni tundu nonono. Pa ipombolmbol ti mi iporoukalkaala iti.

³² Ni ipombolmbol yo pa itunu mburaana, tana anmendernder mboljana.

Mi ni mataana pio pa pai tio, mi ipazalzal yo. ☆

³³ Ni ikam ma kumbuj isekapkap, tana anrao be anpa pa lele abalabalgana. Irao kumbuj giris ma anjtop na som.

³⁴ Mi ni ipaute yo pa mbulu ki malmal, mi ipakeke nomorj be andaada peene naana kekejana.

³⁵ Yooba, nu we singiao pio mi kamkewe yo. Mi nomom woono ta isilou yo. Nu uulu yo, tana zorj iwe biibi.

³⁶ Mi nu urpe kumbuj muriini beken a anmender mboljana mi anjam malmal.

Tana anjtop som.

³⁷ Nio anketo koj koi bizin mi anse kizin na, anmiili karau som.

Anjege zaaba pizin ma timap. Anjem tasa ma imborene som.

³⁸ Nio ankazas zin ma titoptop su kerej uunu, mi anpadagdaaga zin ma irao timanga mini som.

³⁹ Pa nu kam lej mburoj. Tanata anmender mboljana pa malmal,

mi anlip pa koj koi bizin ma tilek kumbun pio.

⁴⁰ Nu ta kam ma koj koi bizin tiko pio.

Tana zin wal ta tiur koi pio na, ankas zin ma timap kat.

⁴¹ Zin tiboobo pa len ulaaga. Tamen ulaaga sa imar pizin som.

Titanroro Yooba, mi ni ilerj tinjiizi kizin som.

⁴² Nio anpalamusmuuzu zin ma tiwe kembei ululu ta miiri iwilaala ma ila lene.

Anpadagdaaga zin kembei tinjiingi ta imbotmbot su zaala i.

⁴³ Tomtom timanga be tizooro yo, mi nu kamke yo.

Mi ur yo ma anje biibi be anjam peeze pizin karkari.

Toono pakan kan tomtom bizin ta anje zin som, ta timar timbot la koporj mbarmaana mi timbesmbeeze pio i.

⁴⁴ Sombe ilerj sua tio, na loja men mi tito.

Mi tipakur yo mi tilek kumbun pio.

⁴⁵ Paso motorjana ikam zin ma mburan imap.

Tana tiyooto pa siiri kizin mboljana ta tikewe la pa i, mi timar tio.

⁴⁶ Nonono kat, Yooba, ni imbotmbot!

Ni ta tuj nonono. Pa ipombolmbol yo mi iporoukalkaala yo.

Tana anpakuri mi anjit uruunu isala kor. Pa ni ulaaga tio.

⁴⁷ Ni iulu yo ma anpokot koj koi bizin mbulu kizin.

Mi ikam zin karkari ma timar timbot la koporj mbarmaana.

⁴⁸ Ni ta itatke yo la koj koi bizin naman, mi ikam ma anlip pizin.

Ni ikamke yo pizin wal ta titektege zaaba pizin tomtom i.

⁴⁹ Tana Yooba, nio ko anjit urum la zin karkari mazwan,

mi anbo mboe be anpakur zom. ☆

⁵⁰ Yooba, ni iuluulu king kini ma ilipilip pa malmal bibip.

Yooba itunu ta iur Dabit mi poporjana kini be tikam peeze.

Mujainana mi kamperjana kini ko imbotmbot se kizin, mi iseenge iseenge ma ila.

19

Koroy ta Anutu iur na ramaki sua kini, ta iswe i piti

Mboe ki Dabit

¹Koroy boozomen ta timbot sala saamba a, tizzo iti pa Anutu zaana biibi.

Pa koroy munjaana men ta timbot sala kor a, ina ni nama muriini.

Tana tizzo iti pa mburaana, ngar kini, azungka kini, mi mbulu kini ndabokjana. ☆

²Aigule ta boozomen tizzo iti pini.

Mi mberj ta boozomen tipaute iti pini.

³Koroy ta timbot sala manjaanajana na, kwon be tiso sua som.

Tana iti telerj kaljan som.

⁴Tamen sua kizin ila irao lele ta boozomen ma karkari tilerj lup. ☆

Anutu iur zoy le muriini ta, tau imbot sala manjaanajana na.

⁵Zoy pok ma ise kembei ta tomooto ula popojana ta iyooto pa ruumu kini raama menmeeni.

Mi irao kembei tomtom mboljana ta mataana isisjirj be imanga pa londi kini.

⁶Zoy ise pa lele pakaana ta, mi ikakat ma ila isula pa pakaana toro. Mi koroy sa irao be ike pa mburaana na som.

⁷Sua ta Yooba ikam piti, ina ambai komboono, mi ipombolmbol iti tomtom.

Mi zaala ta Yooba iur piti na, ka tutu itortooro som.

Tana irao tendemeere mi tapase pa. Mi zin wal ta len ngar biibi som na, tutu tana ipeyei ngar pizin. ☆

⁸Tutu boozomen ta Yooba iur piti, ina indeeje men.

Mi ikamam ma lelende ambai.

Tutu ki Yooba iurur mat piti.

Ikam ma matanda ikam pak. ☆

⁹Tomototo Yooba mi telerjlerj la kaljaana, to ambai.

Pa mbulu ta kembei, ina ingeeze men. Mi ko imbotmbot ma alok.

Tutu ta Yooba iur na, itortooro som. Imbol ma imbotmbot. Tana irao tendemeere mi tapase pa.

Mi tutu tana indeejeje men.

☆ 19:1: Mbo 89:5+, 97:6; Ro 1:19+ ☆ 19:4: Ro 10:18

119:105,130; 2Pe 1:19 ☆ 19:10: Mbo 119:72,103 ☆ 19:11: Yo 14:21+; 1Tim 4:8

¹⁰Jonono, iti tere pat gol kembei koroy zaanajana.

Tamen sua ki Yooba ilip pa.

Gol boozomen ta ingeeze kat i, na sa ilip pa Yooba sua kini som.

Mi bigil suruunu ta kembena. Inamut kat.

Tamen sua ki Yooba na, inamut ma ilip. ☆

¹¹Yooba, nio mbesoorjo ku. Mi sua ku ta iurur mat pio.

Nio sombe arjo sua tana, inako ankam lerj kadoono ambaijana kat. ☆

¹²Lak, asij ta irao be ikilaala itunu sosor kini ta boozomen? Som.

O Yooba, sanaana tio ta ankilaala som mi ankam sorok ma ila kek na, murjai yo mi ziiri ma ila lene.

¹³Mi sanaana ta ankilaala zin na, uulu yo be ankam mini pepe.

Kokena aņwe mbesoorjo pa.

Naso ankam zooronjana biibi pu som, mi lerj uunu sa isaana pa motom som.

¹⁴Yooba, nu ta ulaņa tio, mi turj jonono. Pa nu pombolmbol yo mi tatkewe yo pa patanjana tio.

Tana sua ta ipet pa kworj, mi ngar ta imbot la lelerj i, na lelerj be ankam ma ambai men pa nu motom.

20

Zin Israel tipombol king kizin mi tisurj Anutu be iuuli

Mboe ki Dabit

¹Nu sombe mbotmbot la patanjana leleene mi tanrro Yooba, na ni ko ileņu mi iuulu u.

Anutu ki Yakop ko iwitzu, mi iuru sala kor. Naso kom koi bizin tirao be timbulu u mini som.

²Anutu ko imbot urum kini potomņana ta Sion na,

mi ingo ulaņa sa pu mi ipombolu.

³Pa koroy boozomen ta nu kamam pini na, ni mataana ingalņgal.

Mi leleene ambai pa patoronņana boozomen ta nu nenne sala you na.

⁴Tana koroy boozomen ta so lelem pa, na ni ko ikam pu.

☆ 19:7: Mbo 119:104,142; 2Tim 3:15 ☆ 19:8: Mbo

Mi ngar boozomen ta lelem iur pa na, ni ko ikam ma iur ngonono.

⁵Kaimer, nu sombe lip pa malmal, to niam ko amyotyooto ma leleyam ambai kat.

Mi amkam kawaala pakaana mi ampabilbil, mi menmeen yam ma ampakur Anutu kiti zaana ma isala kor.

Mi koron boozomen ta nu sombe wi Yooba pa, na ni ko ilej la kaljom mi ikam pu.

⁶Ingi nio anjute: Yooba ko ikamke king ta ni itunu iroogi mi iuri pa uraata na.

Ko imbotmbot lele kini potomjana ta saamba a, mi ilej sunjana ki king mi iuuli.

Ko iswe mburaana, mi namaana woono ikam uraata bibip bekena ikamke i.

⁷Wal pakan nin se pa karis kizin ta malmal kana i, mi tipase pizin.

Mi pakan nin se pa hos kizin. Tamen niam na, niyam se pa Yooba Anutu tiam mburaana, mi ampase pini be iuulu yam. ☆

⁸Tana zin ko titutkat kumbun ma timelmel. Mi niam, nako amparaama ma turj mi amender mboljana.

⁹O Yooba, ngun taljom pa tigijizi tiam ti, mi pombol king tiam be ilip pa malmal.

21

Zin Israel tipakur Anutu pa ulaaja ta ni ikam pa king kizin

Mboe ki Dabit

¹O Yooba, nu pombolmbol king pa itum mburom, tana ni leleene ambai kat pu.

Pa nu uluuli pa malmal ma iliip pa ka koi bizin. Tanata menmeeni biibi kat.

²Koron ta ni leleene pa, ta kam pini kek. Koron ta ni iwi u pa na, nu ruutu pini som.

³Nu mar kini mi pomboli, mi pomoozi pa koron ambaimbaijan boozomen.

Mi ur mogar milmiljana isala uteene. Mogar tana, tiurpe pa pat gol ta ingeeze kat.

⁴Ni iwi u be uuli ma imbot ambai, mi nu lej la kaljaana.

Tana mbotjana kini ko iseenge iseenge ma ila.

⁵Nu uuli ma ilip pa malmal, tana ni zaana biibi mi mburaana biibi, mi tomtom tiwidit uruunu.

⁶Kampejana ku ko imbotmbot se kini ma alok.

Mi nu mbotmbot raami. Tana ni leleene ambai kat.

⁷King, ni ipase pa Yooba. Tana kosa sa ko irao be ikami ma itop na som.

Pa Anutu kor kana kat itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pini tomtomen.

⁸O king, nomom ko ikis kom koi bizin ta boozomen.

Zin wal ta tiurur koi pu na, nomom woono ko irokiskis zin.

⁹Nu sombe swe mburom, nako pasaana zin kembei ta you.

Pa Yooba itunu ko keteene malmal pizin mi ipambiriizi zin. Ko ikam ma you ikan zin.

¹⁰Mi lutun bizin ta boozomen tomini, nu ko kas zin ma timap lup.

Tana kaimer popojana kizin sa ko imbot toono mini som.

¹¹Jonono, zin tipaata kom, mi timbuk kom kiizi be tipasaanu.

Tamen ngar kizin ko iur ngonono som. ☆

¹²Pa tire peene lutuunu ta sara la matan na, tanata timoto mi tiko ma tila len.

¹³Yooba, mangja mi swe mburom!

Mi niam ko ambo mboe mi amwit urum. Pa nu mburom keskeezeron.

22

Sunjana ki tomtom ta iyamaana kembei Anutu ipizil ndemeene pini

Mboe ki Dabit

¹Anutu tio, Anutu tio, parei ta pizil ndemem pio?

Nio anjel tigijizi pu. Parei ta nu uulu yo som mi mbotmbot molo pio? ☆

²Anutu tio, aigule ta boozomen nio anj-tajrro u. Tamen nu pekel kaljon som.

Mi mbenj ta kembena. Anjenne kat som. Pa tigijizi tio ta imama ku tau.

³Mi Anutu, nu potomjom.

Nu mbotmbot se murim peeze kana, mi zin Israel tiwidit urum mi tipakurkuru.

⁴Mungu tumbuyam bizin tipase pu tau.

Tiurla ku mi nu kamke zin.

⁵ Mi indeeje ta titaroro u na, nu tatke zin pa patanjana kizin.

Tana tiur matan pu sorok na som. Pa tipase pu mi nu uulu zin.

⁶ Mi nio na, ingi tomtom tire yo kembei tomtom som.

Matan pasom yo mi tirepiili yo kembei motmooto toono leleene kana. ☆

⁷ Wal boozomen ta tire yo na, uten mbingbiy pio,

mi tirepilpiili yo, mi tikamam senge pio. ☆

⁸ Tizzo ta kembei: “Nu so nu pase pa Yooba tau. Ambai. Mbot mi re ten. Ko itatke u pa patanjana taingi, som som?”

Kozobe ni leleene pu, so ikamke u kek!” ☆

⁹ Yooba, nu itum ta pazal zaala pio, mi anar ikam yo ma anju.

Mi indeeje ta nio pikin sijsinjorj mi imar na, nu mborro yo ma anbot ambai. ☆

¹⁰ Pa indeeje ta anar ikam yo ma anju na, nu kam yo ma anwe lem.

Tana ta mungu mi imar na, nu Anutu tio.

¹¹ Tana mbot molo pio pepe.

Pa ingi anbot la patanjana leleene.

Mi lej tomtom sa be iuulu yo som.

¹² Ingi korj koi bizin timar ma tiliukaala yo, kembei makau sajsanjjan ki toono pakaana ki Basan ta mburanjan na.

¹³ Mi kwon ikakaaga mi zojon izirzir mar pio.

Kaljan izalla pio kembei laion ta petel zin mi tirru kan buzur.

¹⁴ Tana kulij imetmeete,

mi tiroj imukurkur lup.

Mi anmoto ma ngelbuk ileege yo.

¹⁵ Mburorj ta imap kat.

Mi ngurej na, ikerekere lup. Kauzirj ima-maaza, mi mion isekap sala korj gal-ablaaba.

Pa nu zem yo ma ingi be ansula lej naala i.

¹⁶ Ingi wal sananjan timar ma tiliu yo kek.

☆ 22:6: Yesa 53:3 ☆ 22:7: Mt 27:39; Mk 15:29 ☆ 22:8: Mt 27:43 ☆ 22:9: Mbo 71:6; Ga 1:15 ☆ 22:16:

Lu 23:33; Yo 19:18 ☆ 22:18: Mt 27:35; Yo 19:24 ☆ 22:22: Ibr 2:12

Zin kembei me sajsanjjan ta dudut ma timar, mi tinja mare pa kumburj mi nomorj. ☆

¹⁷ Wal tina tire yo na, lelen ambai.

Pa nio tiroj men ma rungurj isaana kat.

¹⁸ Mi tiparrai mburu tio ma len len. ☆

¹⁹ Yooba, nio anjamam mburorj se ku tau.

Tana mbot molo pio pepe.

Loja mar mi uulu yo!

²⁰ Pa nio anbot la zaaba kwoono kek.

Tana kamke yo lak. Kokena me sajsanjjan taingi tipasaana yo pa mburan.

²¹ Re. Laion taingi tikamam be tikan yo.

Mi makau sajsanjjan taingi tikamam be tikuruumu yo pa kan kandaara. Loja mi tatke yo pizin!

A buri. Nu lej yo kek!

²² Nio ko ansoyaara urum pizin tojmatizirj tio.

Sombe wal ku tila tilup zin pa sunjana, nako angaaba zin mi anwit urum. ☆

²³ Niom wal ta so komototo Yooba mi kelerlerj la kaljaana na, kapakuri.

Niom ta Yakop popojana kini na, kiwit uruunu.

Niom Israel ta boozomen, komoto i.

²⁴ Pa wal ta so timbotmbot raama patanjana, na ni irepiili zin som, mi ipizil nde-meene pizin som.

Indeeje nio anjaroro i na, ni ipingis mataana pio som. Ilej tinjiizi tio mi iuulu yo.

²⁵ Yooba,ombe zin iwal biibi tilup zin pa sunjana, na nio ko anwe kwom mi anpakuru pa mbulu ta kam pio na.

Nio ko anjo sua tio mbukjana, mi anjam patoronjana pu ila zin wal ta timototo u na matan.

²⁶ Zin wal tau timbot joobo, nako tikan kat kan kini ma kopon isaana.

Mi zin wal tau tikam kinkiini be tiute Yooba mi timbot kolourjana pini, nako ti-wit uruunu.

Pa ni ko ikampe zin ma timbot ambai, mi iseenge iseenge ma ila.

²⁷ Toono ta boozomen ka tomtom bizin ko timap ma matan ingal Yooba.

Karkari ta boozomen ko titooro zin mi timar kini.

Zin tau kulin pareigan, mi timar pa so kar i, nako timap mi tilek kumbun pini.

☆

²⁸ Pa Yooba, ni ta biibi nonono.

Ikamam peeze pa tomtom ta munjaana men ki toono ti.

²⁹ Tana zin wal ta tiwe mbio uunu su toono, nako timap mi tilek kumbun pini.

Mi wal tau timbot naala kezeene i, na zin tomini ko tilek kumbun pini.

³⁰ Mi zin wal ta so timeete, na popojana kizin ko timbeeze pa Merere, mi tisoyaara uruunu pizin wal tabe tipet pa kaimer i.

³¹ Wal tana tiso tipet, nako tiso zin pa mbulu kini ndeengejana.

Ko tiso zin pa uraata ta Merere ikamam na.”

23

Merere ni mborojan tio nonono

Mboe ki Dabit

¹ Yooba, ni mborojan tio nonono.

Tana nio ko arbot noobo pa kororj sa som.

☆

² Pa ni itunu ko iyaaru yo ma aŋla lele ta ambaigana kat be keterj su mi arbotmbot pa.

Lele tina na, ka kinijana ma yokjana, mi narenren ambaigana. ☆

³ Ni ipombolmbol yo ma mburoj imilmiili.

Mi izzo yo pa zaala kini ndabokjana.

Pa ina, mbulu kini ta kembena.

⁴ Yooba, sombe patajana sananjana ikam yo mabe aŋmeete, som zugut biibi izukkaala yo,

nako irao aŋmoto na som.

Pa nu mbotmbot raama yo.

Mi nu ko poroukaala yo mi pazal yo.

Tana aŋmoto kosa sa som, mi lelerj ambai men.

⁵ Nu pomoozo yo kat.

Pa ngun mbalia, mi kam korj kini biibi ila korj koi bizin matan.

Mi nu kam yo ma aŋwe leembe ku, mi liŋ ngere isala uterj, mi kam korj yok ambaigana be aŋwin.

Taba kam ma lelerj ambai kat.

⁶ Nonono kat, Yooba, nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pio.

Kamperjana mi mujaigana ku ko imarmar pio ma irao aŋzem toono ti.

Mi nio ko arbotmbot raamu lela itum murim,

mi iseenge iseenge ma ila. ☆

24

Merere ni king zaanajana ta iur kororj ta boozomen

Mboe ki Dabit

¹ Toono ramaki kororj boozomen ta timbotmbot pa na, katuunu ta Yooba.

Lele ta boozomen mi kan tomtom bizin, ina ni kini men. ☆

² Pa ni ta iur toono ma imbot se yok njaana.

Mi iparaama toono mbule tuunu ma turj sula kat ta tai leleene a. ☆

³ Asij ta irao be isala pa abal ki Yooba mi isurj pini?

Mi tomtom pareigana ta irao be ilela urum kini potomjana mi imender su kereene uunu? Ina tomtom ta kembei: ☆

⁴ Ni ikam noobo mbulu sa som. Mi leleene ma ngar kini na, ingeeze men.

Mi imbesmbeeze pa kororj pakaamjan som, mi ipombolmbol sua pakaamjana som.

Tomtom ta kembei, ni ko irao be ilela. ☆

⁵ Mi Yooba ko ikampe i.

Anutu ta ulaaja kini na, ko ikamke i ma imbot ambai, mi ipaati be tomtom ndeengejana.

⁶ Tana zin wal ta kembena, ta tikam kinkiini be tiute Merere mi timbot koloujana pini.

Anutu ki Yakop, ina zin wal ta kembena ta timama kerem uunu.

⁷ O niom kataama ta boozomen, niyom ise mi kakaaga ma biibi.

Niom kataama alingumoraŋoyom na, kakaaga ma itaanda kat.

☆ 22:27: Mbo 2:8; Tur 5:9-13, 7:9 ☆ 23:1: Un 48:15; Yo 10:11; Pil 4:19; Ibr 13:20; 1Pe 2:25 ☆ 23:2: Mbo 36:8; Tur 7:17 ☆ 23:6: Mbo 27:4+, 65:4; Yo 14:3; Tur 3:12 ☆ 24:1: Mbo 50:12, 89:11; 1Kor 10:26 ☆ 24:2: Un 1:6; 2Pe 3:5 ☆ 24:3: Mbo 15:1 ☆ 24:4: Kam 20:16; Mbo 51:10; Mt 5:8

Naso king zaanaŋana zalaana be imar ma iloondo piom. * ☆

⁸Lak, king zaanaŋana, ni asiŋ?

Ni Yooba tau!

Ni mbura keskezeŋana mi mbolkenkenŋana.

Mi ni irao kat pa malmal. Pa namaana alalalŋana tau. ☆

⁹O niom kataama ta boozomen, niyom ise mi kakaaga ma biibi.

Niom kataama alingumorajoym na, kakaaga ma itaanda kat.

Naso king zaanaŋana zalaana be imar ma iloondo piom.

¹⁰Lak, king zaanaŋana, ni asiŋ?

Ni Yooba tau.

Ni mbura keskezeŋana mi king zaanaŋana!

25

Tomtom ta isuy Merere be ipazali mi ireege sanaana kini

Mboe ki Dabit

¹O Yooba, inggi sunŋana tio ima ku raama lelej.

²Anutu tio, nio anpase pu be uulu yo.

Kokena koŋ koi bizin tilip pio, to menmeen zin mi nio koŋ mian.

³Zin wal ta so tipase pu mi tiur matan pu, nako kan mian som. Pa nu ko uulu zin.

Mi zin wal ta tirekreege sua kizin mbukŋana na, zin ta ko kan mian.

⁴Yooba, so yo pa zaala ku.

Pei nŋar tio pa bekana anŋto kat.

⁵Kam peeze pio bekana anpa pai tio ma indeeŋe men pa sua ku ŋonoono. Mi paute yo pa nŋar ku.

Pa nu ta Anutu tio mi ulaaŋa tio.

Tanata anŋurur motoŋ pu totomen.

⁶Yooba, ta mungu mi imar na, nu muŋaiŋana katuunu.

Mi nu toto sua ku mbukŋana mi urur lelem pa wal ku.

Motom ingalŋgal mbulu ku tana.

⁷Sanaana ta nio nangarŋŋoŋ mi anŋkamam na, motom mbiriizikaala.

Mi zooroŋana tio ta boozomen na, motom la pa mini pepe.

Yooba, nu toto sua ku mbukŋana mi urur lelem pa wal ku. Tana motom nŋal yo lak!

Pa kampeŋana katuunu ta nu na.

⁸Yooba, ni ambaiŋana mi ndeeŋeŋana.

Tana zin wal ta mbulu kizin irao pa mataana som na, ni ipazalzal zin.

⁹Mi zin wal ta tipase pa zitun som mi matan se kini na,

ni ipatoŋtoŋŋo zin be tito mbulu ndeeŋeŋana,

mi izzo zin pa zaala kini.

¹⁰Tana zin wal tau matan ingalŋgal sua ta ziŋan Yooba timbuk, mi titoto ka tutu na,

ni iurur leleene pizin, mi imuŋaiŋai zin.

Mi sua kini boozomen ta imbuk la kizin na, ni itoto.

¹¹O Yooba, nio anpaŋoobo kat pa zaala ku.

Tamen nu zom biibi pa muŋaiŋana ku.

Tana reege sanaana tio.

¹²Wal ta so timototo Yooba mi tileŋleŋ la kalŋaana,

na ni ko iso zin pa zaala tabe tito.

¹³Mi ko mataana pizin ma timbot ambai.

Mi lutun bizin tomini ko timbot ambai su toono ta Yooba ikam pa wal kini na. ☆

¹⁴Wal ta so timototo Yooba mi tileŋleŋ la kalŋaana, na tiwe le gaabaŋana, mi ni izzwe leleene mi nŋar kini pizin.

Mi ni ko ipaute zin pa zaala tabe ni ziŋan tiparlup zin ma tiwe tamen pa i.

¹⁵Nio anŋurur motoŋ pa Yooba be iuulu yo.

Pa ni ta itatkewe kumbun pa kilis ki koŋ koi bizin.

¹⁶Yooba, nio mbesoŋŋo ku tau. Tana lae tio mi muŋai yo.

Pa inggi itun tamen kat. Leŋ ulaaŋa sa tabe iuulu yo pa patanaŋana tio taiŋgi na som.

¹⁷Nio leleŋ ipata kat.

Tana tatke yo pa patanaŋana tio taiŋgi.

¹⁸Re patanaŋana biibi ta ikam yo i, mi uulu yo.

Pa inggi anbot ambai som kat.

* 24:7: Re 2 Samuel 6:1-19. Sua Mbukŋana Ka Koror ta mungu imbot lela beeze ki Merere mi zin Israel tizinziŋ pa lele bilimŋana na, zin tire kembei Anutu itunu imbotmbot raama. Tana indeeŋe ta tisiz koror tana ma tilela pa Yerusaleem na, tikam nŋar kembei Anutu itunu ilela kar Yerusaleem. ☆ 24:7: Mt 21:5; 1Kor 2:8 ☆ 24:8: Kam 15:3+ ☆ 25:13: Mbo 37:9,11; Mt 5:5

Mi mbulu tio boozomen ta irao pa nu motom som na, reege ma ila ne.

¹⁹ Re, koŋ koi bizin na, booŋo kat!
Mi keten malmal kat pio mi tisombe titeege zaaba pio.

²⁰ Tamen nio aŋpase pu be we ur pio mi menderkaala yo.
Tana motom pio mi we seraara pa koŋ koi bizin.

Kamke yo la naman. Kokena tilip pio, to koŋ miarj.

²¹ Yooba, leleŋ be aŋkam mbulu ndeenjɛnana men raama leleŋ.

Tana aŋur motoŋ pu mi aŋpase pu be poroukaala yo.

²² O Anutu, tatke wal ku Israel pa patanana kizin ta boozomen.

26

Tomtom ta iurpe itunu be ilela Urum Merere mi isuy

Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, nio aŋyamaana kembei aŋkam ŋoobo mbulu sa som. Aŋpa pai tio ma ambai men.

Mi aŋso nu itum tiiri yo pa mbulu tio.
Pa nio aŋpase pu. Tana ko irao aŋtop na som. ☆

² Yooba, nio leleŋ be tiiri mbulu tio ta boozomen. Toombo yo.

Tiiri kat ŋgar tio mi leleŋ. ☆

³ Pa mbulu ku ta muŋaiŋai zin tomtom mi toto sua ku na, motoŋ ingalŋgal totomen.

Mi aŋpase pa sua ku ŋonoono, mi aŋpa pai tio ma indenjɛeŋe men pa sua tana. ☆

⁴ Nio niamŋan zin wal ta tikamam mbulu pakaamŋana na, amluplup som.

Zin wal tau tizzo sua ŋonoono som na, aŋgabgaaba zin som. ☆

⁵ Pa nio aŋjurur koi pizin wal sananŋan.
Tana zin wal tau tikamam ŋoobo mbulu ma tisaana kat pa nu motom na, sombe tilup zin, na aŋbotmbot molo pizin.

⁶ Yooba, re. Nio leŋ uunu sa isaana som. Tana ingi aŋguuru nomoŋ pa nu motom.

Tonabe aŋgaaba zin wal pakan, mi niamŋan ampapiliu patoronŋana ku muriini. ☆

⁷ Mi leleŋ ambai pu mi aŋpakuru, mi aŋsoyaara uraata ku bibip mi ndabokbokŋan ta ipa ndel kat.

⁸ Yooba, nio leleŋ ilip be aŋbot lela urum ku. Pa ina nu itum murim.

Mi mburom mi mbulu ku ndabokŋana ta zom biibi pa i, ta zzwe lela urum ku. ☆

⁹ Zin wal ta tipa ŋoobo pa zaala ku na, pun yo raama zin pepe.

Kokena aŋmeete raama zin wal ta titekteege zaaba pizin tomtom na.

¹⁰ Wal tana naman sosor totomen.

Mi sombe wal pakan tikam len pat be tipasaana zin tomtom, na tiyok pa men.

¹¹ Mi nio na, aŋpa pai tio ma ambai men.

O Yooba, muŋai yo mi kamke yo. Pa nio mbesooŋo ku tau.

¹² Ingi kumbun iparaama toono mbolŋana.

Mi sombe zin iwal biibi tilup zin pa suŋŋana, na nio ko aŋbot la mazwan, mi aŋpakur Yooba zaana ma isala kor.

27

Mboe ki tomtom ta ipase pa Merere

Mboe ki Dabit

¹ Yooba, ni iurur mat pio, mi ni ulaaŋa tio. Tana nio aŋmoto tomtom sa som.

Pa aŋpase pa Yooba tau. Ni ta iwe kembei siiri mbolŋana pio be aŋke lela mi aŋbot ambai.

Tana irao aŋmoto koŋ pizin na som. ☆

² Sombe koŋ koi bizin timaŋa pio, mi tikamam be tipun yo ma aŋmeete, nako titutkat kumbun, mi timelmel su toono.

³ Mi sombe malmal kan booŋo timar ma tiliu yo be tipun yo, na tongo! Irao aŋmoto zin na som.

☆ 26:1: Mbo 7:8+ ☆ 26:2: Mbo 139:1,23+ ☆ 26:3: Mbo 119:30 ☆ 26:4: Mbo 1:1; 2Kor 6:14 ☆ 26:6:

Mbo 15:1+, 24:3+ ☆ 26:8: Kam 40:35 ☆ 27:1: Mbo 118:6; Yo 8:12; Ro 8:31

Pa sombe malmal ipet mi korj koi bizin
timanga pio,
na nio ko anj Pase pa Merere men tau.

⁴Kororj tamen ŋonoono ta nio lelerj pa ilip
mi anjo anjwi Yooba pa.

Mi ina ta kembei: Mazwaana ta so anjbotm-
bot su toono na,

lelerj be anjbotmbot kolourjana pa Yooba
lela urum kini leleene, mi motorj
lala pa mbulu kini ndabokjana mi
kamperjana kini.

Mi anjo anj sunj pini be ipazal yo mi iso yo pa
zaala tabe anjo. ☆

⁵Sombe patarjana sa ipet pio, na ni ko iturke
yo lela muriini potomjana bekana
anjbot ambai.

Ko iwit yo mi iur yo sala kor, mi iwe seraara
mboljana pa korj koi bizin.

Tana zin ko tirao be timbuulu yo na som.

⁶Ŋonoono, ingi korj koi bizin tiliu yo i.

Tamen Yooba ko iuulu yo ma anjlip pizin.

Tana kalhorj ko izalla, mi anjakuri raama
menmeen yo,

mi anjam patoronjana pini lela urum kini.

⁷O Yooba, ingi anjtarororo u. Lerj tiŋiizi tio ti.
Pa nio mbesoorjo ku tau. Tana lelem isaana
pio, mi uulu yo.

⁸Nio lelerj pu mi anjo anjute katu mi mbulu
ku.

Tana ingi anjam kinkiini be anjute u mi
anjbot kolourjana pu.

⁹Yooba, nio mbesoorjo ku.

Tana ketem malmal pio pepe, mi pingis
motom pio pepe.

Anutu, nu tunj ŋonoono. Ta munju mi imar
na, nu uluulu yo.

Tana ziiri yo pepe, mi pizil ndemem pio
pepe.

¹⁰Sombe tamarj ma anaj tipizil ndemen pio,
na Yooba itunu ko ikam yo mi mataana pio.

¹¹Yooba, paute yo pa zaala ku.

Munju pio mi so yo pa zaala ku
ndeerjana.

Pa ingi korj koi bizin tirre yo, mi titirtiiri
mbulu tio. ☆

¹²Mi tingalŋgal sua pakaamjana pio,
mi tikamam sua pamotorjana pio.

Tana zem yo la naman pepe! ☆

¹³Mi nio anjurla kat ta kembei:
Kamperjana ki Yooba ko imbotmbot se tio
ta kembei ma irao sworj.

¹⁴Tana pase pa Yooba mi ur motom pini.
Moto pepe. Mender mboljana mi zza i.

Pa ni ko iuulu u. ☆

28

*Tomtom ta isurj Merere be ipokot mbulu
kizin wal sananjan*

Mboe ki Dabit

¹O Yooba, nu ta tunj ŋonoono. Pa nu pom-
bolmbol yo mi poroukalkaala yo.

Tana ingi bobi tio ima ku be uulu yo.

Ŋgun taljom pa surjana tio ti.

Kokena tit kalhorj,

to angaaba zin wal ta tisula len Andewa na,
mi anla lerj.

²Ingi anjsara nomorj ima urum ku leleene ta
potomjana kat na,

mi anjtarororo u be uulu yo.

Lerj tiŋiizi tio ti mi munjai yo. Pa nio
mbesoorjo ku tau. ☆

³Zin wal sananjan ta tiute u som
mi tinok sanaana kamjana na,
ziiri yo raama zin pepe. Kokena niamjan
amla leyam.

Wal tana kwon na, izzo sua pizin tomtom
kembei lelen be zigan tiparlup zin
ma tiwe tamen.

Tamen lelen na, iurur be tipasaana zin.

⁴Pokot mbulu sananjana ta tikamam na.

Pa naman imbel sanaana kamjana kek.

Tana ur kadoono pizin mi pokot mbulu
kizin. ☆

⁵Pa uraata bibip ki Yooba mi nama muriini
na,

tikam ŋgar pa risa som.

Tana ni ko ipambiriizi zin ma timap kat.
Ko irao timanga mini na som.

⁶Nio anjakur Yooba zaana!

Pa nio anjtarororo i be imunjai yo, mi ni ilerj
tiŋiizi tio kek.

⁷Nio arkamam mburoj se ki Yooba tau. Mi
ni iwe singiao pio.

Nio anj Pase pini, mi ni iuluulu yo.

Tana lelerj ambai kat, mi anjo mboe.

☆ 27:4: Mbo 11:7, 23:6 ☆ 27:11: Kam 33:13; Mbo 25:4+ ☆ 27:12: Mt 26:59+; Ŋgo 6:13 ☆ 27:14: Mbo 31:24,

62:5+; Ep 6:10 ☆ 28:2: Mbo 63:4, 134:2 ☆ 28:4: Mt 16:27; Tur 20:12+, 22:12

Ko anpakurkur zaana ma isala kor.

⁸Yooba wal kini tikamam mburan se kini.
Mi ni iwe kembei siiri mboljana pa king ta
itunu iroogi mi iuri pa uraata na mi
luluuli. ☆

⁹Yooba, kamke wal ku mi kampe zin. Pa zin
na, koron ku nonono.
Motom pizin sipsip ku mi mboro zin ta buri,
mi iseenge iseenge ma ila. ☆

29

Merere kaljaana na, mburaana biibi kat
Mboe ki Dabit
¹Niom bibip ki kar saamba, kapakur Yooba.
Kiwit uruunu isala kor. Pa ni zaana mi
mburaana biibi. ☆
²Kapakur Yooba, pa ni zaana biibi kat.
Kuurpe ituyom ma kewe potomjoyom, mi
kelek kumbuyom pini.
Pa ni potomjana mi ndabokjana kat. ☆
³Yooba kaljaana na, mburaana biibi.
Mi ila irao tai pakaana ta boozomen.
Lolo ta iwenweene i, ina Anutu zaanajana
kaljaana tau.
Tana Yooba mburaana biibi kat. Ilip pa tai.
☆

⁴Yooba kaljaana na, mburaanajana.
Tana iswe i kembei ni ta biibi nonono.
⁵Yooba kaljaana irao ipetepaala ke bibip.
Ikamam ma ke mbolmboljan ki Lebanon
tomini, tiwolol mi tisu.
⁶Kaljaana irao itok abal biibi ki Lebanon ma
ilu i kembei makau lutun popogan
tilulu zin i.
Mi itok abal Hermon ma ilu i kembei bapalo
sajsanjan lutun bizin.
⁷Yooba kaljaana ikamam ma lolo iwen-
weene.
Ikamam ma you imanganga. ☆
⁸Mi ikamam ma lele bilimjana imurur.
Ikamam ma lele bilimjana ki Kades ilala ma
imarmar.
⁹Yooba kaljaana ikamam ma buzur
sajsanjan ta koponjan i, timorsop
mi tipepeebe sorok ma tisu.
Mi ikamam ma ke runrun ta boozomen
titoptop.

Tana wal boozomen ta timbotmbot lela
Urum Merere na, kaljan izalla ma
tizzzo: “Tapakur Yooba! Pa ni zaana
mi mburaana biibi kat!”

¹⁰Mungu indeeje nonor biibi na, Yooba im-
butul se muriini mi ikamam peeze.
Mi koozi tomini, ni king biibi nonono.
Peeze kini ko imbotmbot ma alok.
¹¹Yooba ikamam mburaana pa wal kini.
Mi ikampewe zin mi mataana pizin ma
timbot ambai.

30

Suyjana ki tomtom ta mete ikami, mi
Anutu iurpe i ma niini ndabok
Mboe ki Dabit Indeeje ta tiurpe urum mi
kataama ikaaga mini na, timbo mboe ti
¹O Yooba, nio anpakur zom. Pa nu weene
yo ma anje mini, mi tatke yo pa
patanjana tio.
Tana kor koi bizin irao nin se ma tiso tilip
pio na som.
²Yooba Anutu tio, nio anjoobu be uulu yo.
Mi ingi nu urpe yo ma nij ambai kek.
³Rimen mi ansula Andewa. Mi som. Pa nu
wit yo ma anmanga mini.
Tana ansula kizin meeterjan som, mi ingi
anjbot ambai. ☆

⁴Niom wal ki Yooba ta kototo zaala kini na,
kombo mboe pini mi kiwit uruunu!
Motoyom ngal uraata ta ni ikamam piom
na, mi leleyom ambai pini mi ka-
pakur zaana. Pa ni potomjana!
Mbulu kini ipa ndel kat.
⁵Kete malmaljana kini imbot rimem mi
imap.
Mi kampejana kini na, iseenge iseenge ma
ila irao swondo imap.
Tana tinjiizi isombe ikam ti pa mber,
na kozeere to, ni ikam ti ma lelende ambai
mini. ☆

⁶Yooba, indeeje ta mbotjana tio ambai
men na, anjo ta kembei:
“Patanjana sa ko irao itok yo na som.”
⁷Pa nu kampewe yo mi pombolmbol yo,
tanata anpakur ituy mi anjo ko anbol mi
anjbotmbot ta kembei ma alok, kem-
bei ta zin abal bibip.

☆ 28:8: Kam 15:2; Mbo 18:1, 27:1 ☆ 28:9: Mbo 23:1, 95:7 ☆ 29:1: Mbo 103:20 ☆ 29:2: Mbo 96:7+ ☆ 29:3:
Yo 12:28+; Tur 4:5 ☆ 29:7: Tur 8:5 ☆ 30:3: Mbo 16:10, 56:13; Yona 2:6 ☆ 30:5: Mbo 103:8+; Yo 16:20+; 2Kor
4:17

Mi indeenje ta nu pingis motom pio na, motojana biibi ikam yo mi anru zaala.

⁸⁻⁹ Tana anjboobu mi anjanjoro u be munai yo. Anjo ta kembei:

“O Yooba, sombe anjaana kat mi anmeete ma arsula lej naala, na meetejana tio ko iuulu u be parei?

Re. Zin meetejana ta tisula toono ma timbuuzu na, tipakuru, som tisoyaara mbulu ku ta toto sua ku mbukjana na? Som.

¹⁰ Tana Yooba, uulu yo lak! Lej sunjana tio ti mi munai yo! Pa nio mbesoonjo ku tau.”

¹¹ Mi ingi mus motoj luluunu ma tinjizi tio imap kek. Tana anje kombom ma anrakrak.

Mi ingi kinke muungu tio ma isu lene, mi zeebe yo mini pa mburu ambaijana. Mi kam ma lelej ambai kat.

¹² Tana irao anjaane na som.

Lelej ko imap ipakuru, mi anjo mboe pu. Yooba, nu Anutu tio. Nio ko lelej ambai pu, mi anpakurkur zom ta buri, mi iseenge iseenge ma ila.

31

Tapase pa Anutu

Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, nio anpase pu be we ur pio mi menderkaala yo.

Tana uulu yo: Kokena koj koi bizin tilip pio, to koj mianj.

Nu ndeengejom. Tana kamke yo.

² Ngun taljom pa sunjana tio, mi loja men tatke yo pa patanjana tio ti!

Pa nu tunj nonono. Nu pombolmbol yo mi poroukalkaala yo.

We kembei siiri mboljana kat pio be anke lela. Naso anbot ambai, mi kosa sa ko irao be ipasaana yo som.

³ Pa tunj nonono ta nu. Nu pombolmbol yo mi poroukalkaala yo. Mi nu we kembei siiri mboljana pio.

Tana muungu pio mi so yo pa zaala tabe anjo. Pa mbulu ku na, ta kembena.

⁴ Pazal yo: Kokena kilis ta koj koi bizin tiur pio na ikeene yo.

Pa nio anpase pu be poroukaala yo.

⁵ Yooba, nu motom ingalngal sua ku mi toto. Tana ingi anjur itunj ima nomom be kamke yo. ☆

⁶ Zin wal tau timbesmbeeze pa zin merere pakaamjan ta nonon somjan i, na nio anjurur koi pizin.

Mi anpase pa nu itum tamen tau.

⁷ Patanjana tio ti, nu re kek.

Mi nu ute: Lelej na, ipata ma ipata kat.

Tamen nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

Tanata lelej ambai mi menmeen yo biibi.

⁸ Pa nu zem yo la koj koi bizin naman na som.

Nu ur zaala pio, tana ingi anbot ambai.

⁹ Yooba, munai yo lak! Pa nio mbesoonjo ku tau. Mi ingi patanjana biibi indeenje yo.

Mi lelej ipata, mi anjanj ma biibi mi motoj izarzar.

Taba ikam ma mburoj imap kat.

¹⁰ Nio anyamaana kembei mboti tio ambai som kat. Pa lelej ipata ma anjaana kat.

Ingi ankarangeeze pa patanjana tio mi mburoj imap.

Tana nij mburaana pa koroj sa kamjana mini som.

¹¹ Koj koi bizin ta boozomen matan repiili yo lup.

Mi waenj bizin na, sombe tire yo na timoto. Taba timbotmbot molo pio.

Sombe tindeenge yo su zaala lwoono, na tikowo pio. ☆

¹² Zin matan ingalngal yo mini som.

Tire yo kembei anmeete kek.

Nio ingi kembei kuuru ta imapaala mi tipiri ila lene.

¹³ Nio anbotmbot raama motojana biibi.

Pa anlenlenj wal boozomen timburmbuuru pio.

Zin tilup zin mi tirru zaala be tipun yo ma anmeete. ☆

¹⁴ Tamen Yooba, nio anpase pu, mi anjo: “Nu ta Anutu tio.”

¹⁵ Ingi anjur itunj ima nomom tau.

Tatke yo la koŋ koi bizin mi zin tau tiseeseze motoŋ i naman.

¹⁶ Pa nio mbesoŋo ku tau. Tana swe itum ramaki muŋaijana ku pio, mi kam mat ku ma iyaara pio.

Pa nu muŋaijana katuunu mi toto sua ku. Tana kamke yo.

¹⁷ Yooba, nio aŋtaŋroro u be uulu yo: Kokena koŋ koi bizin tilip pio, to koŋ mian. Tana koto zin wal sananjan.

Pun mburan ma imap kat, mi piri zin sula Andewa. Naso kan mian, mi timaane men.

¹⁸ Mi zin wal pakamkaamjan ta tipakurkur zitun, mi tigibgiibi sua sananjan pizin wal ndeenjan, mi tipasomsom zin na, pumun kwon.

¹⁹ Yooba, kampejana ku na biibi kat. Zin wal ta timototo u mi tilenleŋ la kaŋjom na,

nu ur len koron ambaimbaian boozomen ma imbotmbot lae be kam pizin.

Zin wal ta so tipase pu be we ur pizin mi menderkaala zin na,

nu ko kampe zin ila iwal biibi matan. ☆

²⁰ Zin ko timbot ambai paso, nu mbotmbot raama zin mi we ur pizin.

Tana kan koi bizin mi zin wal sananjan ta timburmbuuru kan,

nako tirao be tikam kosa sa pizin na som.

Pa nu ko poroukaala zin.

Tana sua sananjan ta kan koi bizin tiwirri pizin,

nako irao be ipasaana zin na som.

²¹ Nio aŋpakur Yooba!

Pa indeeŋe ta koŋ koi bizin tiliu yo be tikam malmal pio na,

ni iswe muŋaijana biibi kat pio mi iuulu yo.

²² Nio aŋmoto mi aŋso ko ni iziiri yo ma aŋbot molo pini.

Tamen som. Aŋtaŋroro i be iuulu yo, mi ni ileŋ tiŋiizi tio mi ikamke yo.

²³ O niom wal ki Yooba ta kototo zaala kini na, kuur leleyom ila kini!

Pa zin wal ta titoto kaŋjaana na, ni ko mataana pizin ma timbot ambai.

Mi zin ta tizoroori mi tipakurkur zitun na, ni iurur kadoono pizin ma ikot mbulu kizin.

²⁴ Tana niom wal ta kapase pa Yooba mi kuurur motoyom pini na, komoto pepe. Kemender mboljana!

32

Sombe Anutu ireege sanaana kiti, ina ikampe iti kat

Mboe ki Dabit

¹ Tomtom ta so izooro Anutu mi ipa ŋoobo pa zaala kini na,

sombe Anutu imuŋai i mi ireege sanaana kini,

na ni ko leleene ambai kat pa kampejana biibi ta Anutu ikam pini na. ☆

² Pa tomtom ta so pakaamjana sa imbot la leleene som,

mi Yooba mataana ila pa sosor kini mini som,

na ni ko leleene ambai kat pa kampejana biibi tana. ☆

³ Yooba, indeeŋe ta aŋwatkaala sanaana tio na,

aŋkaraŋesŋeeze ikot mbeŋ ma aigule, mi tiroŋ imukurkur lup.

⁴ Pa nu seseeze motoŋ pa mbeŋ ma aigule.

Tabe ikam ma mburoŋ imap kat, mi malaiana ikam yo.

⁵ Aŋbot ma som to aŋswe sanaana tio ima ku.

Mbulu tio ta aŋzorooru mi aŋpaŋobŋoobo pa zaala ku na, aŋwatkaala mini som.

Mazwaana tana aŋso ta kembei: “Nio ko aŋswe zooronjana tio pa Yooba.”

Mi nu reege sanaana tio ta boozomen ma ilane, tana ingi leŋ uunu sa isaana mini som. ☆

⁶ Tana zin wal ku ta titoto zaala ku na,ombe patajana biibi kat ilol zin kembei ta nonor i,

na bela tisunju. Pa nu ko uulu zin.

Tana patajana tana ko irao be ipasaana zin na som.

⁷ Anutu, nio aŋpase pu be we ur pio.

Nu ko poroukaala yo pa patajana ta boozomen.

☆ 31:19: Mbo 23:5+ ☆ 32:1: Mbo 103:3; Lu 7:36+; Ro 4:6+; Ep 2:4+

☆ 32:2: Yo 1:47; 2Kor 5:19; Tur 14:5 ☆ 32:5:

Mbo 51:1+, 103:9+; 1Yo 1:9

Tana nio ko aŋbo mboe ma kalŋoŋ isala ta kor a.

Pa nu tatkewe yo pa patanana tio.

⁸ Mi Yooba, ni iso ta kembei: “Nio ko aŋ-paute u, mi aŋpazalu pa zaala tabe to i.

Mi ko motorŋ pu mi aŋso u pa ŋgar tio.”

⁹ Tana niom katalli kembei ta hos ma doŋki pepe.

Pa zin na, len ŋgar somŋan.

Tana tomtom tiurur ain tuunu raama wooro ila kwon,
bekenā tiyaraama zin mi tipazalzal zin pa pai.

¹⁰ Zin wal sananŋan ko tindeerŋe patanana booŋo.

Mi zin wal tau tipase pa Yooba na, kam-perŋana kini ko imbotmbot se kizin.
✧

¹¹ Niom tomtom ndeerŋeŋoyom, leleyom ambai mi menmeen yom pa mbulu ta Yooba ikamam piom na.

Niom wal booŋomen ta leleyom ŋgeezeyom na, leleyom ambai pini. Kalŋoyom isala ma biibi mi kapakuri!

33

Tombo mboe popoŋana pa Merere. Pa ni koronŋ imap katuunu

¹ O niom wal ndeerŋeŋoyom, leleyom ambai pa Yooba, mi kalŋoyom isala ma kapakuri.

Niom wal ta mbulu tiom ŋgeeze men na, kiwit uruunu. Pa kakam ta kembei to indeerŋe.

² Kapakur Yooba pa kombom!
Kupun koronŋ matakiŋa mi kombo mboe be kapakuri!

³ Kombo mboe popoŋana pini.
Mi kese kat kombom. Naso keperŋgeeze mboe.

Mi kalŋoyom isala ma kapakuri raama men-meen yom! ✧

⁴ Pa sua ki Yooba, ina ŋonoono mi indeerŋe men.

Mi uraata kini ta booŋomen izzwe kembei ni itoto sua kini. ✧

⁵ Ni leleene ilip pa mbulu ta ndeerŋeŋana mi ambaiŋana.

Mi mbulu kini ta itoto sua kini mi iurur leleene pa wal kini, ina ni izzwe ma irao toono ta booŋomen. ✧

⁶ Mungu, Yooba iur sua men mi saamba ipet. Kwoono iso sua men, mi koronŋ ta

booŋomen ki saamba tipet. ✧

⁷ Tai ta biibi i, ni ilup ma imbot la mbata, kembei ta tomtom tikut tai ila tai putuunu na.

Mi tai ta imbot la mozo lukutuunu na, ni ikes la tai putuunu kini, mi iur lae ma imbotmbot.

⁸ Niom tomtom ta karao pa toono na, ko-moto Yooba mi keŋeŋ la kalŋaana.

Niom iwal karkari kapakuri mi kopou i!

⁹ Pa ni iso sua men, mi saamba ma toono tipet.

Iur sua mi koronŋ ta booŋomen tipet ma timbot la murinmurin.

¹⁰ Zin karkari lenen iurur pa mbulu booŋo tabe tikam.

Tamen Yooba ikamam ma ŋgar kizin tana iurur ŋonoono som.

Tana ŋgar kizin ko iwe koronŋ sorok.

¹¹ Mi Yooba, ni mbolŋana. Tana tomtom sa irao izooro ŋgar kini na som.

Sombe leleene iur pa ŋgar sa, na ŋgar tana ko imbol mi imbotmbot ma alok.

Mi ŋgar ta so leleene iur pa, inako ipiyooto ŋonoono tabe imbotmbot ma alok.

¹² Zin wal ta timbesmbeeze pa Yooba na, ni itunu ta ipeikat zin, mi ikam zin ma tiwe lene.

Tana lenen ambai pa kamperŋana kini ta ise kizin na. ✧

¹³ Yooba, ni imbotmbot saamba, mi mataana isu

ma irre zin tomtom ta timbotmbot toono na. ✧

¹⁴ Ni imbotmbot sala muriini peeze kana, mi mataana ikamam zin karkari ta booŋomen.

¹⁵ Ni itunu ta iur tomtom ta booŋomen lenen. Mi mbulu booŋomen ta tikamam na, ni iute lup. ✧

✧ 32:10: Ro 2:9+ ✧ 33:3: Mbo 40:3; Tur 5:9 ✧ 33:4: Mbo 19:8, 119:142; Tur 19:11 ✧ 33:5: Mbo 11:7

✧ 33:6: Un 1:14+; Ibr 11:3 ✧ 33:12: Mbo 144:15 ✧ 33:13: Mbo 11:4, 53:2 ✧ 33:15: Mbo 119:73; Ibr 4:13

¹⁶ King sa sombe imbol se wal kini malmal kan men, nako irao som.

Mi tomtom malmal kana ta mburaanajana i ta kembena. Sombe ipase pa itunu men, nako irao som.

¹⁷ Mi hos malmal kan tomini, sombe tomtom tiur matan pizin be tiuulu zin ma tilip pa malmal, nako tiur matan sorok.

Pa hos mburan irao be ikamke zin na som. ☆

¹⁸ Tamen zin wal ta timototo Yooba mi tileŋleŋ la kaljaana,

mi tipase pa muŋajana kini ta imapmap som na,

ni mataana pizin. ☆

¹⁹ Mi ni itatkewe zin pa patanjana kizin. Kokena timetmeete.

Mi sombe peteele biibi isu, nako ipun zin som.

Pa ni ko iuulu zin ma timbot matan yaryaara. ☆

²⁰ Tana iti tapase pa Yooba mi tuur matanda pini.

Pa ni ulaŋa kiti mi iwe singiao piti.

²¹ Iti lelende ambai kat mi menmeen ti pini. Mi tapase pa zaana potomjɔna.

²² Yooba, niam amur motoyam pu be uulu yam.

Muŋajana ku ko imbotmbot se tiam to-tomen.

34

Mboe pakurjɔna ramaki sua tutjɔna pakan

Muŋgu Dabit imbot ki Abimelek mi ipakaam kembei ni gadgaadanana. To Abimelek iseri ma ila lene. Indeeŋe tana Dabit itooro mboe ti.

(1Sam 21:10-15)

¹ Nio ko leleŋ ambai pa Yooba mi aŋpakurkuri pa kampejana kini to-tomen.

Irao aŋmaane na som. Kwoŋ ko iwidit uruunu men, iwidit uruunu men!

² Nio ko niŋ se pa Yooba mi aŋpakuri.

Mi zin wal ta timbotmbot raama patanjana na, ko tileŋ to lenen ambai tomini.

³ Tana niom kamar mi itijan tulup kwondo mi tosoyara Yooba uruunu.

Tapakur zaana ma isala ta kor a. Pa ni ta biibi ŋonoono!

⁴ Nio aŋsuŋ Yooba na, ni ileŋ suŋjana tio mi iuulu yo.

Ni itatke yo pa koronŋ boozomen ta aŋmo-toto na.

⁵ Zin wal ta so tiur matan pini mi tipase pini, nako lenen ambai kat mi menmeen zin.

Pa zin ko tiur sorok matan pini na som.

⁶ Nio ti, muŋgu patanjana ikam yo ma leŋ zaala sa som, tana aŋtaŋroro Yooba.

Mi ni ileŋ suŋjana tio mi itatke yo pa patanjana tio ta boozomen.

⁷ Zin wal ta timototo Yooba mi tileŋleŋ la kaljaana na, aŋela kini imenderkalkaala zin.

Mi ni itatkewe zin pa patanjana kizin. ☆

⁸ Yooba ni ambaijana kat. Ituyom ko-toombo zaala kini to kere.

Zin wal ta so tipase pini be iwe ur pizin mi imenderkaala zin, na ni ikampewe zin ma lenen ambai kat. ☆

⁹ O niom wal kini potomjɔyom, komototo i mi keleŋleŋ la kaljaana.

Pa zin wal ta tikamam ta kembei na, irao tiru zalan pa kosa sa som. ☆

¹⁰ Laion popoŋan na, buzur mburanjan ma tilip. Tamen lwoono pakan petel zin mi tiru zalan pa kan buzur.

Tamen zin wal ta tikam kinkiini be tiute Yooba mi timbot koloujana pini na, zin ko tirao pa koronŋ ambaimbaijan ta boozomen.

¹¹ Niom nangarj tio, kamar mi keleŋ sua tio ti.

Nio ko aŋpaute yom pa zaala tabe komoto Yooba mi kembeeze pini i.

¹² Parei, niom leleyom be kombot ambai su toono ma molo raama leleyom ambai men?

¹³ Na komboro kat kwoyom.

Kokena sua sananjana sa, som pakaamjana sa ipet pa kwoyom. ☆

¹⁴ Mi kipizil ndemeyom pa mbulu sananjana, mi kakam mbulu ambaijana men.

☆ 33:17: Mbo 20:7 ☆ 33:18: Kam 3:16; 1Pe 3:12 ☆ 33:19: Mbo 56:13; ŋgo 12:11 ☆ 34:7: Mt 18:10; ŋgo 12:11 ☆ 34:8: 1br 6:5; 1Pe 2:3 ☆ 34:9: Mbo 23:1; 2Kor 9:8; Pil 4:19 ☆ 34:13: Mbo 141:3; 1Pe 3:10; Yems 1:26, 3:2+

Kakam kinkiini pa mbulu luumuɗana.
Kuru zaala be niomɗan tomtom
ta boozomen kaparlup yom ma
kombot ambai. ☆

¹⁵ Wal ndeeɗɗan na, Yooba mataana pizin.
Mi ni ileɗɗeɗ tɗiɗiizi kizin.

¹⁶ Tamen wal sananɗan na, ni iurur koi pizin
mi ipiɗɗisɗis mataana pizin.

Mi ko ipambiriizi zin ma timap kat. Kaimer
tomtom ko matan iɗgal zin mini
som.

¹⁷ Sombe wal ndeeɗɗan titanɗoro Yooba be
iuulu zin,
na ni ko ileɗ zin, mi itatke zin pa patanɗana
kizin ta boozomen.

¹⁸ Zin wal ta tikototo zitun mi tiyamaana
zitun kembei tirao som na, Yooba
imbotmbot kolouɗana pizin.

Mi wal ta so lelen ipata, na ni iuluulu zin ma
lelen ambai mini. ☆

¹⁹ Patanɗana boozomen ko indeeɗe tomtom
ndeeɗɗana.

Tamen Yooba ko itatke i pa patanɗana kini ta
munɗana men. ☆

²⁰ Mi ko mataana pini
ma irao tiroono tasa ipol som. ☆

²¹ Mbulu sananɗana kizin wal zorzoorɗan
ko ipun zitun ma timetmeete.

Mi wal ta so tiur koi pizin wal ndeeɗɗan,
nako tikam kadoono sananɗana ma
ipokot mbulu kizin.

²² Yooba ko ikamke zin mbesooɗo kini ma
timbot ambai.

Zin wal ta so tipase pini be iwe ur pizin
mi imenderkaala zin, na ni ko iur
kadoono sananɗana sa pizin som. ☆

35

*Suyɗana ki tomtom ta ka koi bizin tiɗgal
sorok sua pini*

Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, iɗgi koɗ koi bizin tikamam be
tikoto yo. Tana uulu yo mi koto zin.

Zin wal tau tikamam malmal pio i, na itum
kam malmal pizin.

² Kam mburu ku malmal kana ramaki siɗ-
giao ku,

mi mar ma poroukaala yo.

³ Pas se pa izi ku raama zaaba ku,
mi kas koɗ koi bizin ma timap.

Mi pombol yo ma so yo ta kembei: Nu
ulaɗa tio.

⁴ Yooba, zin wal ta tisombe tipasaana yo
na, koto zin ma mburan imap, mi
pamiar zin.

Mi zin ta timbuuru koɗ na, pakankaana zin,
mi kam zin ma tikam pirik ma tila
lene.

⁵ Aɗela ki Yooba ko iziiri zin ma tiko papirik,
kembei ta miiri iwilaala korɗ gubungubun
ma ila lene.

⁶ Aɗela tana ko iketo zin.

Mi zin ko tito zaala ta sipirpirɗana i, mi
tiwwa pa zugut lene. Tana ko irao
tiko na som.

⁷ Pa nio aɗkam ɗoobo zin som. Tamen zin
tiur kilis be tikeene yo,

mi tikel naala ta isula kat be aɗtop sula.

⁸ Yooba, pamorsop zin mi pambiriizi zin ma
tila len.

Kam kilis kizin ma ikeene zitun.

Mi kam zin ma zitun titoptop sula naala
kizin ma tisaana kat.

⁹ Tonabe nio leleɗ ambai kat pa Yooba,
mi menmeen yo pa ulaɗa kini.

¹⁰ Mi aɗso raama mburɗ, mi ɗgar, mi leleɗ
ta kembei:

“Yooba, nu lip kat. Nu kadom tomtom sa
som.

Pa zin wal ta len mburan biibi som na,
nu tatkewe zin la wal mburanɗan
naman.

Mi zin wal sorrokɗan ta kan koi bizin tiko-
toto zin na, nu uluulu zin.” ☆

¹¹ Re! Iɗgi tomtom timaɗa mi tiɗgal sua
pakaamɗana pio beken a tipasaana
yo.

Mi sua ta tiwisese yo pa i, na nio aɗute risa
som. ☆

¹² Mbulu ambaɗana ta aɗkamam pizin na,
zin tipokotkot pa mbulu sananɗana.

Mi timet molo pio, mi tizem yo ma motorɗ
monmoondo.

☆ 34:14: Mt 5:9; Ro 12:18, 14:19; Ibr 12:14; Yems 3:17+

3:11 ☆ 34:20: Yo 19:36 ☆ 34:22: Ro 8:1 ☆ 35:10: Kam 9:14 ☆ 35:11: Mt 26:60

☆ 34:18: Mt 5:3+; Lu 18:13; 2Kor 1:3+

☆ 34:19: 2Tim

¹³⁻¹⁴ Mi nio, indeeje mete ikam zin na, angun muungu,
mi angalsek itur pa kini kanjana mi anjur pizin.

Tamen surjana tana nu pekel som.

Tana lelej ipata kat mi angatjan pizin,
kembei ta zin tomatizir tio
nonono, som toroj bizin.

Mi anguntuundu pa pai tio ta boozomen,
kembei tomtom ta leleene ipata pa
meeterjana ki naana na.

¹⁵⁻¹⁶ Tamen indeeje patanjana ikam yo na, zin
menmeen zin ma kaipa zin.

Mi tilup zin mi tiru zaala be tipasaana yo.
Wal ta tikamam be tikoto yo i, na nio
anjankaana pa mbulu ta tikam pio.

Pa ingi tinoknok motorj seezejana.
Tizemzem som.

Mi sua repiilijana ta tigibgiibi pio i, na
ambai som kat.

Mi keten malmal mi tikarrut zurun pio. ☆

¹⁷ Yooba, parei ta gedgeede zin mi tikamam
mbulu tingi pio?

Zin kembei laion ta zorjon zirzir be tinja kan
buzur.

Tana tatke yo pizin! Kokena tipasaana yo.

¹⁸ Naso lelej ambai pu, mi anjur raama zin
wal ku, mi anjakuru.

Mi anjwit urum isala kor ila iwal biibi matan.

¹⁹ Ingi korj koi bizin tikam goobo yo mi tiur
koi pio sorok.

Tana uulu yo lak! Kokena menmeen zin ma
tiso tilip pio.

Zin sombe tire yo, na matan repiili yo mi
lelen ambai pa patanjana ta angbaada
i.

Zem zin ma tikam mbulu tana pio mini
pepe. ☆

²⁰ Sua kizin iswe kembei lenen be zinan zin
tomtom tiparlup zin ma timbot am-
bai som.

Pa tingalgal sua pakaamjan boozo pizin
wal ambaimbajan ta mannan i.

²¹ Mi kaljan izalla sorok mi tiso la motorj ta
kembei:

“Aa buri ituyam amre katu. Kam goobo
kek.”

²² Yooba, mbulu kizin ta boozomen tana, nu
re lup.

Zem zin ma tikamam ta kembei pepe.
Mi mbot molo pio pepe.

²³ Merere, marga mi menderkaala yo!

Anutu tio, mender pio mi koto korj koi
bizin.

²⁴ Yooba, nu kamam mbulu ndeejajana
men. Tana mender pio mi so pa korj
koi bizin ta kembei: Nio lej uunu sa
isaana som.

Uulu yo. Kokena zin menmeen zin pa
patanjana ta ise tio i,

²⁵ mi tiso: “Aa buri! Tilip pini.

Pa koroj ta lelene pa be ipet pini, ta ipet
pini kek!”

²⁶ Yooba, zin wal ta tire patanjana tio ti mi
menmeen zin pa na,
pamian zin mi kam zin ma tiru zaala.

Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili yo
na,
koto zin mi kam zin ma kan mianj.

²⁷ Tamen zin wal ta lenen be Anutu iuulu
yo mi iswe kembei nio lej uunu sa
isaana som,

nako lenen ambai mi menmeen zin kat.

Ko kaljan izalla ma tizzo ta kembei:
“Tapakur Yooba! Pa ni zaana biibi
kat.

Mi leleene be mbesoojo kini imbot ambai.”

²⁸ To nio ko angzoyaryaara sua pa mbulu ku
ndeejajana,
mi kwonj ko ipakurkuru pa mbenj ma aigule.

36

*Mbulu sananjana kizin tomtom, mi mbulu
ambaijana ki Merere*

Mboe ki Dabit, mbesoojo ki Yooba

¹ Zoorojana ta imbotmbot la wal sanangan
lelen, ta imburumrum lae pizin mi
ikamam peeze pizin.

Tanata matan imun pa Anutu, mi timoto i
risa som. ☆

² Zin tipakurkur zitun.

Tana sanaana kizin, tikilaala som, mi tiur
koi pa som.

³ Sua sananjana mi sua pakaamjana men ta
iwedet pa kwon.

Mi titoto mbulu ambaijana mini som. Pa
tipizil ndemen pa ngar ambaijana
kek.

⁴ Lelen iur pa zaala sananjana kek.

Tana sombe tikeene se murin, na ngar kizin
ilala pa mbulu sananjanana men tau.
Irao tizem na som.

⁵Yooba, niam amkam ngar pa mbulu ku na,
amrao som.

Pa muñajana ku na, biibi ma biibi kat.
Isala ma isala ta saamba a.

Mi mbulu ku ta toto sua ku mbukjana na,
ta kembena. Isala ma ilip pa miiri
tieene. ☆

⁶Mbulu ku ndeeñjana, ina kembei zin abal
ta bibip kat.

Mi mbulu ku ta tirtiiri zin tomtom pa
mbulu kizin mi urur kadoono
ndeeñjana pizin, ina isula kat
kembei ta mozo lukutuunu a.

Mi nu mborro zin tomtom mi buzur mi ulu-
ulu zin, tanata timbotmbot ambai.
☆

⁷Anutu, muñajana ku na koronj ñonoono
kat. Kosa sa ilip pa na som.

Tana tomtom ta boozomen tipase pu
be kuubukaala zin, kembei man
ikuubukaala lutuunu bizin. Wal
zanjan, mi zin sorrokjan tomini.
☆

⁸Ruumu ku na, bok pa kini ambaimbaijan.
Tana tomtom tikan ma tirao kat.

Mi koronj ku ambaimbaijan ilala pizin kem-
bei yok ta irereere na ma tiwinin.
Tabe ikam zin ma lelen ambai kat.
☆

⁹Nu kembei yok bukbukjana. Pa ko-
ronj boozomen ta timbot matan
yaryaara na, itum payaryaara zin mi
kiskis zin.

Mi nu kampewe yam mi urur mat piam,
tana motoyam ipeere mi ambotm-
bot la mat leleene. ☆

¹⁰Yooba, zin wal ta tiute u na, to sua ku
mbukjana mi ur lelem pizin.

Mi zin wal ta lelen ñgeezan na, zowe
mbulu ku ndeeñjana pizin.

¹¹Tana zem zin wal zorzoorjan ma
timanga pio pepe.

Mi zem zin wal sananjan ma tiser yo pepe.

¹²Kere. Zin wal ta tinoknok mbulu
sananjanana, ta Anutu ipalkeete zin
ma titoptop su toono kek.
Ko irao timanga mini na som.

37

*Anutu iurur kadoono pizin wal sananjan
mi ikampewe zin wal ndeeñjan*

Mboe ki Dabit

¹Zin wal sananjan ta timbotmbot ambai
men na, kam ngar boozo pizin pepe.

Mi zin wal ta tikamam ñoobo mbulu na,
motom mburmbur pizin pepe. ☆

²Ko timbot rimen, to timetmeete kembei ta
mbutmbuutu imelle.

Ko tila len kembei manman pwon ta timet-
meete ma titoptop na. ☆

³Mi nu na, pase pa Yooba mi kam mbulu
ambaijana men.

Naso mbotmbot ambai su toono ta ni ikam
pizin wal kini na, mi kosa sa ko
ipasaanu som. ☆

⁴Mbeze pini raama lelem ambai.

Naso ni ikam lem koronj ta lelem pa i. ☆

⁵Ur itum ila Yooba namaana mi pase pini.
To ni ko iuulu u mi iso u pa zaala tabe to i.
☆

⁶Mi ko iswe mbulu ku ndeeñjana ma ipet
kat mat, kembei ta zon iyaara.

Tana tomtom ko tikilaalu kembei mbulu ku
ambai men, mi lem uunu sa isaana
som.

⁷Sombe uraata kizin wal sananjan iloondo
ambai men, mi tiyo len koronj boozo
pa zaala sananjanana,
na kam ngar boozo pizin pepe.

Ur nim men mi sa Yooba be iur kadoono
pizin.

⁸Tana ketem malmal pepe, kam ngar boozo
pizin pepe.

Yaraama itum. Kokena ketem ibeleu, to
kam mbulu sananjanana sa. ☆

⁹Pa wal sananjan, Yooba ko ipambiriizi zin
ma tila len.

Tamen zin wal ta so tipase pa Yooba mi
tiur matan pini, nako zan be tikam

☆ 36:5: Mbo 57:10, 89:1+, 108:4 ☆ 36:6: Mbo 145:16

Yo 4:10+ ☆ 36:9: Yo 1:4, 4:10+, 7:37+; 1Pe 2:9 ☆ 37:1: Mbo 73:2+

☆ 37:2: Yems 1:10+ ☆ 37:3: Yo 10:9

☆ 37:4: Mbo 145:19; Mt 6:33 ☆ 37:5: 1Pe 5:7 ☆ 37:8: Ep 4:31; Kol 3:8

☆ 36:7: Rut 2:12; Mbo 17:8, 57:1 ☆ 36:8: Mbo 65:4;

☆ 37:2: Yems 1:10+ ☆ 37:3: Yo 10:9

matamur kini mi timbotmbot ambai su toono ta ni ikam pa wal kini na.

¹⁰ Molo som to wal sananjan ko timbiriizi ma tila len lup.

Sombe re la pa murin ta mungu timbotmbot pa na, ko bilim.

¹¹ Mi zin wal ta tikototo zitun mi tipase pa Yooba, nako tikam matamur kini mi timbot pa toono ta ni ikam pa wal kini na.

Mi ko lelen ambai kat pa mbotjana ndabokjana tabe ni ikam pizin i. ☆

¹² Wal sananjan timburmbuuru pa zin wal ndeerjan, mi keten malmal kat mi tikarrut zurun pizin.

¹³ Tamen Yooba, ni iseenge pizin wal sananjan.

Paso, ni iute: Molo som to, nol kizin ipet, mi ipamender zin mi iur kadoono pizin.

¹⁴ Wal sananjan tipas buza kizin be tikuruumu zin wal sorrokjan mi zin wal ta len ulaaga sa som na.

Mi tiser peene lutuunu kizin be tipeene zin. Pa tisombe tikas zin wal ta titoto zaala ambaijana na ma timetmeete ma tila len.

¹⁵ Tamen buza kizin ko timiili pa zitun. Mi peene naana kizin ko tipolpol.

¹⁶ Sombe tomtom ndeerjana le koron booza som, na tongo.

Mbotjana kini ko ambai ma ilip pa tomtom sananjan ta le koron booza na.

¹⁷ Pa Yooba, ni ko ipunmeete wal sananjan mburan.

Mi wal ndeerjan na, ni ko ipombol zin, mi ikiskis zin.

¹⁸ Wal ambaimbaijan ta len uunu sa isaana som na, Yooba mataana pizin.

Mi matamur ta ni ikam pizin, ko imbotmbot ma alok. ☆

¹⁹ Sombe mazwaana ki patanana ipet, na zin ko timbot ambai.

Miombe peteele isu, na zin ko tirao kat pa kan kini.

²⁰ Tamen wal sananjan ko timbiriizi ma tila len.

Yooba ka koi bizin ko timetmeete kembei manman pwon ta timetmeete ma titoptop.

Ko timap kembei you ka koi ta ikam buk ma ise mi imbiriizi.

²¹ Wal sananjan tikamam mbun mi tikodot som.

Mi wal ndeerjan na, timujaijai zin tomtom mi tikamam koron pizin sorok. ☆

²² Zin wal ta kamperjana ki Yooba imbotmbot se kizin na, zan be tikam matamur kini, mi timbotmbot ambai su toono ta ni ikam pa wal kini na.

Mi zin wal ta Yooba kete malmajana kini imbotmbot se kizin na, ni ko ipambiriizi zin ma tila len.

²³ Yooba izzo iti tomtom pa zaala kini, mi ipombolmbol ti be toto.

Mi tomtom ta so itoto zaala kini, na Yooba ko leleene ambai pini.

²⁴ Tomtom ta kembei,ombe itutkat kumbunu, nako irao imel na som.

Pa Yooba itunu ta ikiskisi.

²⁵ Indeeje ta nio nangarjon mi imar ma ingi arwe kolman i, na agre Yooba ipizil ndemeene pizin wal ndeerjan pasa zen.

Mi agre wal ndeerjan lutun bizin tinono ruumu ma tizunzun kan kini pasa zen. ☆

²⁶ Aigule ta boozomen wal ndeerjan tikampewe zin tomtom mi tikamam koron pizin sorok. Mi tomtom pakan na tikamam mbun la kizin tomini.

Mi lutun bizin tomini tikampewe zin tomtom.

²⁷ Pizil ndemem pa mbulu sananjan, mi kam mbulu ambaijana men.

Naso mbotmbot ambai su toono ta Yooba ikam pa wal kini na, mi iseenge iseenge ma ila. ☆

²⁸ Pa Yooba, ni lelene pa mbulu ndeerjana ilip.

Tana zin wal ta titoto zaala kini na, ni irao ipizil ndemeene pizin na som.

☆ 37:11: Mbo 73:18; Mt 5:5

☆ 37:18: 1Pe 1:4

☆ 37:21: Mbo 112:5; Mt 5:42; 2Kor 8:7

☆ 37:25: Ibr 13:5

☆ 37:27: Mbo 34:14; 3Yo 11

☆ 37:28: Mbo 18:25

Ko iporoukalkaala zin totomen. ☆

Tamen wal sananjan lutun bizin na, ni ko ipambiriizi zin ma zan imap kat pa toono.

²⁹ Mi wal ndeerjan na, zin ko timbotmbot ambai su toono ta Yooba ikam pa wal kini na, mi iseenje iseenje ma ila.

³⁰ Sua ta iwedet pa tomtom ndeerjana kwoono na, izzwe i kembei ni tomtom ngarjana.

Pa ni izzo pa mbulu ndeerjana men. ³¹ Mi tutu ki Anutu imbotmbot la leleene mi ikamam peeze pini. Tana ni ko irao itop na som.

³² Wal ndeerjan na, zin wal sananjan tiza-
ngaarja zin

be tipun zin na timetmeete.

³³ Tamen Yooba itunu ko iporoukaala zin. Irao izem wal kini ila kan koi bizin naman na som.

Miombe tomtom tipamender zin pa sua na, Yooba ko ilae kizin mi iswe zin kembei len uunu sa isaana som.

³⁴ Tana ur nim, zza Yooba, mi to zaala kini. Ni ko ipakuru mi iuru be mbotmbot su toono ta ni ikam pa wal kini na.

Mi nu ko re i ipasaana zin wal sananjan ma tila len.

³⁵⁻³⁶ Mungu nio agute tomtom sananjan ta, ni mburaana biibi kat.

Ni kembei ta ke mala.

Mi ipamototo tomtom ta boozomen, mi ikototo zin ma tisaana kat.

Tamen kaimer anpa pa lele tana mini na, anje tomtom tana imbot mini som.

Anru i na andeenji som. Ko ila ki parei?

³⁷ Re la pa wal ndeerjan ta len uunu sa isaana som na, mi kam ngar pa mbulu ta iwedet pizin.

Pa tomtom ta so iluplup zin tomtom ma len iwe tamen, na zijan poponjana kini ko timbotmbot ambai, mi iseenje iseenje ma ila.

³⁸ Tamen wal zorzooran na, Yooba ko ipambiriizi zin ma timap kat.

Mi poponjana kizin tomini, ni ko ikas zin lup.

³⁹ Yooba, ni ulaanja kizin wal ndeerjan.

Sombe patanana sa ipet pizin, na ni ko iwe siiri mboljana pizin mi iporoukaala zin.

⁴⁰ Pa zin tipase pini ma iwe ur pizin mi imenderkaala zin.

Tana ni iuluulu zin, mi itatkewe zin pa patanana kizin.

Ikamkewe zin, mi itatkewe zin pa wal sananjan naman ma timbotmbot ambai.

38

Suyjana ki tomtom ta mete biibi ikami

Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, yaamba yo raama ketem malmal pepe.

Miombe pazal yo, na kam raama ketem bayoujana pepe.

² Pa ingi peene ku lutuunu ingal yo, mi nomom ipun kat yo ma anju.

³ Nu ketem malmal pio biibi, tana kuliŋ ta boozomen ire yoyoujana.

Sanaana tio, ta ikam ma mete ipasaana kat yo.

⁴ Patanana ta anbaada pa sanaana tio, ina ilol yo.

Anrao be anbaada mini na som.

⁵ Nio anjam mbulu kankaanana mi an-
zooru,

tanata mbetmbeete surunsurunjan ta kuzin sananjan i ikam yo ma anjaana kat.

⁶ Yoyoujana ikam yo ma tau, ankaraneeze pa mi antuntuundu men. Motorj se kor som.

Aigule ta boozomen, antantjan pa berek ma ila mberj.

⁷ Kuliŋ ta boozomen ibayou kat kembei ta you i.

Sa imbot ambai som.

⁸ Mete ti ipun yo ma mburoj imap kat.

Tana lelerj ipata kat mi anyakyak men.

⁹ Yooba, koronj ta nio lelerj pa ilip na, nu ute kek.

Pa tijiizi tio ike pu som.

¹⁰ Ingi keterj ikamam uraata biibi kat ma mburoj imap.

Tabe ikam ma motorj zugutgut.

¹¹ Zin gaabaronj mi tonmatizij tio tire mete tio ti na, timbotmbot molo pio.

Mi wal ta ruumu kizin igarau yo na, zin tomini tiloulou yo som.

¹² Mi korj koi bizin na, timbuuru korj mi tiurur kilis kizin be tikam yo.

Mazwaana ta boozomen timburmbuuru pio,
mi tikamam sua pakaamjana pio.

¹³ Tamen nio ankam ngar pa sua kizin som, mi anpekel som.

Nio ingi kembei tomtom ta taljaana imun ma irao ilerj sua som.

Nio kembei tomtom kwo munjana ta irao iso sua som.

¹⁴ Ŋonoono kat, nio kembei tomtom taljaana munjana ta ilerj sua som, mi irao ipekel sua sa som.

¹⁵ Yooba, nio anjur motorj pu mi anpase pu. Yooba Anutu tio, nu ko lej sunjana tio mi uulu yo.

¹⁶ Pa nio arsuŋu be uulu yo.
Kokena anjtop, to korj koi bizin tire,
mi nin ise ma menmeen zin,
mi tiso tilip pio.

¹⁷ Re. Yoyoujana izem yo risa som.
Mete ti ipun kat yo. Kaimer ko irao an-
marga mini na som.

¹⁸ Mi ingi arsuwe sosor tio. Nio anjute: Ankam ŋoobo kek.
Mi lelerj ipata kat pa sanaana tio.

¹⁹ Wal ta keten malmal pio mi tiurur koi pio na, sorok som.

Mi nin ambaijan mi mburan biibi kat.

²⁰ Munŋu nio ankam mbulu ambaijana pizin. Mi ingi tipokot pa mbulu sananjanana.

Tiurur koi pio paso, nio ankam kinkiini be anjo mbulu ambaijana men. ☆

²¹ O Yooba, pizil ndemem pio pepe.
Anutu tio, mbot molo pio pepe.

²² Yooba, nu ulaaja tio.

Loŋa mar mi uulu yo!

39

Mboti kiti isu toono na, molo som
Mboe ki Dabit Timbo pa Yedutun. Ni iwe mataana pizin mboe kan

¹ Nio anso ta kembei: “Nio ko motorj ingal ituŋ:

Kokena sua sananjan sa ipet pa kwoŋ.
Mi some wal sananjan timbot koloujana pio,
nako anboro kat kwoŋ mi anmaane men.” ☆

² Tana kwoŋ imun mi anso sua sa pizin som.
Anyaraama ituŋ mi anmaane men.

Tamen lelerj ipata mi ila ila ma iwe biibi kat.

³ Leleŋ ibayou ma tau arsaana kat.

Pa ankam ngar boozo pa zin wal sananjan ta mboti kizin ambai men.

Tana anyamaana kembei ta you ikanan la lelerj ma anrao angabiizi ituŋ mini som.

To anjwi Anutu mi anso ta kembei:

⁴ “Yooba, paute yo kat.

Ndaama tio piizi ta imbotmbot men i?

Ko arjmeete mi anjmap pa toono ŋiizi?

Uulu yo be ankilaala kat ta kembei:
Mbotjana tio ta ki toono ti na molo som. ☆

⁵ Nu kam lej mazwaana rimen ŋonoono be anjbotmbot su toono.

Tana mboti tio na, kembei ta kororj sorok pa nu motom.

Ŋonoono kat, tomtom ta boozomen mbotjana kizin na, kororj sorok.

Timbot rimen mi timap, kembei miiri ta iwedet pa kwon na. ☆

⁶ Zin kembei kororj kunuunu. Some zorj imap na imap.

Tata ikam zin ma tizzu mi tizze pa uraata beken a tindoundou len kororj boozo.

Mi ina tipun sorok mburan.

Pa tiute som. Asij ko ikam kororj kizin tana?” ☆

⁷ Yooba, sokorei toro tabe anjur motorj pa? Som. Nio anjur motorj pu tau.

⁸ Uulu yo mi tatke yo pa sanaana tio ta boozomen.

Kokena wal kankaananjan tikam sua repiil-
ijana pio.

⁹ Nio ingi anmaane men. Irao anso sua sa som.

Pa nu itum ta ur patanana tingi pio.

¹⁰ Mi nu seeze motorj irao kek. Kam mini pepe.

☆ 38:20: 1Yo 3:12 ☆ 39:1: Mbo 34:13; Yems 1:26, 3:2

☆ 39:6: Lu 12:20; Yems 4:14

☆ 39:4: Mbo 78:39, 90:12

☆ 39:5: Mbo 90:4, 144:4

Pa mbel balisɔŋ ma iŋgi be aŋmeete i.

¹¹ Sombe tomtom tikam sanaana, na nu yamyaamba zin mi ballis zin bekenā pazal zin.

Mi koronj kizin ambaimbaijan ta lenen pa ilip na, nu pasansaana kembei ta kiibi ipasansaana kawaala na.

Ina kembei ta aŋso na. Niam tomtom, koronj sorok. Ambot rimen mi amap, kembei miiri ta iwedet pa kwoyam na. ☆

¹² O Yooba, pumun talɔŋom pa tiŋiizi tio pepe.

Ŋgun talɔŋom pio, leŋ suŋjana tio ti, mi uulu yo.

Pa iŋgi aŋwe leembe ku isu toono ti, kembei ta tumbunj bizin ta boozomen tiwe leembe na. ☆

¹³ Tana ŋgal motoŋ irao. Muŋai yo. Naso menmeen yo pa mazwaana ri ti, mana aŋmeete mi aŋmap pa toono.

40

Suŋjana ki tomtom ta ipakur Anutu pa ulaaŋa kini

Mboe ki Dabit

¹ Nio aŋur niŋ mi aŋsa Yooba be iuulu yo. Mi ni iŋgun taljaana pa tiŋiizi tio mi ileŋ yo.

² Nio kembei aŋbot sula naala ta sananjana kat.

Mi ni iweene yo ma aŋse.

Nio aŋdubup sula tiŋgi sananjana kat. Mi ni ipas yo ma aŋse,

mi iur yo sala toono mboljana

bekena aŋmender ma tunj. ☆

³ Mi ikam leŋ mboe popojana be aŋbo mi aŋpakur Anutu kiti zaana pa.

Mbulu ta Yooba ikam pio na, wal boozomen tire. Tabe motojana ikam zin mi tiurla kini. ☆

⁴ Tomtom ta so ipase pa Yooba itutamen, nako leleene ambai mi kamperjana ki Yooba imbotmbot se kini.

Tomtom ta kembei, ni ipizilzil ndemeene pizin wal ta tipakurkur zitun.

Mi zin wal ta tizem zaala ambaijana mi timbesmbeeze pizin merere

pakaamjan na, ni igabgaaba zin som. ☆

⁵ Yooba, nu ta Anutu tio. Kadom tomtom sa som. Pa nu kamam uraata bibip bekenā uulu yam. Uraata tana ipa ndel kat.

Mi lelem iur kek be kam mbulu ambaimbaijan boozomen piam.

Sombe aŋtoombo be aŋnin zin, na aŋrao som.

⁶ Nioombe aŋkam mbili sa, som kini sa be ampatoronu pa, na nu lelem pa pe som.

Miombe aŋneene mbili sa su kerem uunu, som aŋkam patoronjana sa bekenā reege sanaana tio, ina tomini, nu kam kinkiini pa som.

Mi nu kam ma talɔŋon ileŋleŋ kat sua ku. ☆

⁷ Tana aŋso ta kembei: Anutu, nio ta aŋbotmbot ti.

Konj sua ta kwom bizin tibeede se ro ku kek na, nio ko aŋto.

⁸ Anutu tio, leleŋ ilip be aŋto nu itum lelem. Pa sua ku imbotmbot la leleŋ i. ☆

⁹ Nu ute: Nio aŋmanne som.

Mbulu ku ndeerjanana ta kamam bekenā uulu yam na, aŋzzoyaryaara lela lupjana biibi kizin wal ku. ☆

¹⁰ Tana uruunu ambaijana ki ulaaŋa ku mi mbulu ku ndeerjanana na, aŋwatkaala som.

Mbulu ku ta uluulu zin tomtom mi toto sua ku na, aŋswe kat.

Tana mbulu ku ta muŋaiŋai zin wal ku mi toto sua ku mbukjana na, aŋwatkaala som.

Aŋzzoyaryaara lela lupjana biibi kizin wal ku. ☆

¹¹ Yooba, tatke muŋaijana ku pio pepe.

Kamperjana mi muŋaijana ku, ramaki sua ku ŋonoono, ta ko iporoukalkaala yo totomen.

¹² Re. Patanjana booza kat ilol yo ma sik. Irao aŋnin zin na som!

Iŋgi sanaana tio ka kadoono ta izze tio i.

☆ 39:11: Ibr 12:5+ ☆ 39:12: Un 23:4, 47:9; Ibr 11:13; 1Pe 2:11 ☆ 40:2: Mbo 27:5, 31:8, 69:14 ☆ 40:3: Mbo 96:1; Tur 5:9 ☆ 40:4: Mbo 1:1, 84:12; 2Kor 6:14+ ☆ 40:6: Mbo 50:8+; Ibr 10:5+ ☆ 40:8: Yer 31:33; Mt 26:39; Ro 7:22 ☆ 40:9: Mbo 22:22,25 ☆ 40:10: Ŋgo 20:20,27

Tana anjantanj mi motorj zarzar ma anje kat lele som.

Sanaana tio na boozo kat. Ilip pa uterj runrun.

Taba anjamoto mi mburoj imap kat.

¹³O Yooba, lelem isaana pio mi kamke yo lak! Loja mar mi uulu yo!

¹⁴Zin wal ta tirru zaala be tipun yo ma anjeete i,

na pakankaana zin, mi pimiili zin ma tila raama kan mianj.

Mi zin wal ta tire patanjana tio ti mi menmeen zin pa,

na zin tomini, ziiri zin ma timiili raama kan mianj.

¹⁵Mi zin wal ta kaljan izalla sorok mi tizzo: "Aa buri! Mbulu ta lelende pa be ipet pini, ta ipet pini kek!"

Na wal ta kembena, pamianj zin mi kam zin ma tiru zaala.

¹⁶Tamen wal boozomen ta so tikam kinkiini be tiute u mi timbot koloujana pu, nako lenen ambai mi menmeen zin pu.

Mi zin wal ta lenen pa ulaaja ku ilip, nako lenen ambai mi tizzo totomen ta kembei:

"Tapakur Yooba zaana. Pa ni ta biibi jonoono."

¹⁷Yooba, motom ingal yo mini!

Pa ingi patanjana ti ikam yo ma anrru zaala, mi lej ulaaja toro sa som.

Mi nu ta ulaaja tio mi turj jonoono.

Anutu tio, naunau pepe. Loja mar mi uulu yo!

41

Tomtom ta mete ikami na, isuj Anutu be iuuli

Mboe ki Dabit

¹Tomtom ta so mataana ingalngal zin sorokjan na, kamperjana ki Anutu ko imbotmbot se kini.

Mi sombe patanjana sa indeerji na, Yooba ko iuuli. ☆

²Yooba ko mataana pini mi iporoukaali.

Tana ni ko imbotmbot ambai su toono ta Yooba ikam pa wal kini na, mi kamperjana ki Yooba imbotmbot se kini.

Yooba ko irao izemi la ka koi bizin naman na som.

³Mi sombe mete ikami, na Yooba ko imborro i mi ipomboli, mi iwiti ma imanga mini pa mbalia kini.

⁴Nio anjo ta kembei: "Yooba, nio anjam sanaana pu.

Mi mujai yo mi urpe yo ma nij ambai mini. Pa nio mbesoojo ku tau."

⁵Ingi korj koi bizin tikamam sua sananjana pio. Tizzo ta kembei:

"To tana, njizi na imeete ma ila ne? Naso matanda mbelelele kati."

⁶Mi sombe tomtom timar ma tilou yo na, timar raama lenen som. Tipakaam. Pa timar be tireut mete tio men tau.

Mi kaimer, sombe tiyooto ma tila, to tipasaana uruj.

⁷Korj koi bizin ta boozomen tikamam ngar sananjana pio, mi tiparimburumrum zin ma tizzo ta kembei:

⁸"Aa, to tinga, mete sananjana kat ikami. Ko irao imanga mini na som. Inga be imeete a."

⁹Mi toroj jonoono ta andemeere kati mi anpase pini,

mi niamru ambot mbata mi anjamam ka kini na,

ni tomini itoori mi isu iwe korj koi. ☆

¹⁰Yooba, lelem isaana pio, mi wit yo ma burup ma anmanga mini.

Naso anrao be anpokot korj koi bizin mbulu kizin.

¹¹Tana koto korj koi bizin. Naso anjute: Nu lelem pio.

Kokena zin nin se, mi kaljan isala ma tiso tilip pio.

¹²Pa nio lej uunu sa isaana som. Tanata nu pombolmbol yo,

mi kam yo ma anjotmbot koloujana pu totomen.

¹³Tapakur Yooba! Ni Anutu kizin Israel.

Tapakur zaana ta buri, mi iseenge iseenge ma ila.

Jonoono kat!

42

Sunjjana ki tomtom tau iyamaana kembei imbot molo pa Anutu
Mboe kizin Kora

¹ Anutu, nio anso anbotmbot koloujana pu, to ambai. Mi ingi anbot molo pu.
Tabe ikam ma nio kembei buzur sajsanjana ta miri i, mi iwwa ma irru ka yok. ☆

² Nu Anutu motom yaryaaranjom, mi lelerj pu ilip kat.
Tana ingi nio kembei tomtom ta miri i ma isaana kat, mi iso iwin ka yok.
Ŋiizi na anjma anpet su kerem uunu mini be anjsun pu?

³ Patanjana tio ti ikam ma ingi anjwinin motonj luluunu ikot mberj ma aigule.
Mi koj koi bizin tinoknok wijana pio ta kembei: "Anutu ku imbot swoi?"

⁴ Sombe motonj imiili pa mbulu ta mungu anjamam na, lelerj isaana kat.
Pa niamjan zin iwal biibi, ta mungu amwwa ma amzalla pa urum ki Anutu.
Mi nio ta anjmuŋmuungu pizin mi amlala.
Mi leleyam ambai mi ambombo mboe ma kaljojam kat beken a ampakur Anutu. ☆

⁵ Mi parei ta ingi lelerj isaana mini ma kembei?
Parei ta lelerj ipata?
Nio anbotmbot ta kembei, na ambai som.
Tana ko anjur motonj pa Anutu mi anj Pase pini,
mi anjakuri mini.
Pa ni Merere tio mi ulaana tio.

⁶ Nio lelerj ipata kat, mi antwer ima pu.
Pa ingi anjmet ma anbot molo kat pu.
Ingi anbot mar ta abal Hermon mi abal Mizar ta yok Yordan kunduunu i.
Tana ko motonj ila mini pa mbulu ku.
⁷ Patanjana ta zem ma ise tio na, ina ilol yo ma anjaana kat.
Ingi kembei mozo lukutuunu ka duubu boozomen timar mi tipolpol salakaala yo i.
Mi kembei ta wo biibi itoktoogo raama kaljaana biibi, mi ka belut isabeleu yo i.

⁸ Tamen aigule ta boozomen, Yooba iurur leleene pio mi izzwe munjanjana mi kampejana kini pio.

Mi mberj ta boozomen na, anjakurkuri pa mboe.
Anjamam sunjana pa Anutu tio ta imborro mbotjana tio na.

⁹ Anutu, ni tunj ŋonoono. Pa ipombolmbol yo mi iporoukalkaala yo.
Tana anzzo pini ta kembei: "Parei ta nu motom mbelelele yo?"

Mi parei ta gedgeede koj koi bizin, mi tikototo yo ma tikamam patanjana pio?

Re. Ingi anbotmbot raama lelerj ipata kat.

¹⁰ Aigule ta boozomen, zorj ise mi ila zorj isula na,
koj koi bizin tikamam sua repiilijana pio.
Mi tinoknok wijana pio ta kembei: "Anutu ku imbot swoi?"
Tana sua kizin iwe kembei ta izi, mi ingaljalgal yo ma mburoj imap.

¹¹ Mi parei ta ingi lelerj isaana mini ma kembei?
Parei ta lelerj ipata?
Nio anbotmbot ta kembei, na ambai som.
Tana ko anjur motonj pa Anutu mi anj Pase pini,
mi anjakuri mini.
Pa ni Merere tio mi ulaana tio.

43

¹ Anutu, zin wal tau titoto zaala ku som, ta tiseseeze motonj.
Tana mender pio mi so zin ta kembei: Nio lelerj uunu sa isaana som.

Tatke yo pa zin wal pakamkaamjan mi wal sananjan naman.

² Pa nu ta Anutu tio. Tana anj Pase pu be we siiri mboljana pio.

Parei ta pizil ndemem pio?

Mi parei ta gedgeede koj koi bizin, mi tikototo yo ma tikamam patanjana pio?

Re. Ingi anbotmbot raama lelerj ipata kat.

³ Ur mat pio mi so yo pa sua ku ŋonoono.

Naso kam peeze pio,
mi pazal yo be anjiili ma anjala mini pa abal ku potomjana Sion.

Pa ina nu murim kat ta tina. ☆

⁴ Anutu, nio lelerj be ankojuru artaal ku mi anjmender la kerem uunu.

☆ 42:1: Mbo 63:1, 119:131, 143:6 ☆ 42:4: Mbo 100:2+

☆ 43:3: Mbo 25:5, 27:1; Yo 8:12; 2Kor 4:6

Pa nu potortor leler, mi kamam ma leler
ambai kat.
Mi nio ko anse kombom, mi anbo mboe be
anpakuru.
Pa nu ta Anutu tio.

⁵ Mi parei ta ingi leler isaana mini ma kem-
bei?
Parei ta leler ipata?
Nio anbotmbot ta kembei, na ambai som.
Tana ko anjur motor pa Anutu mi anpase
pini,
mi anpakuri mini.
Pa ni Merere tio mi ulaana tio.

44

*Indeeje zin Israel tilip pa malmal som na,
tikam suyjana ti*

Mboe kizin Kora

¹ Anutu, mungu kat nu kamam uraata bibip
pa tumbuyam bizin.

Tana tiwidit ka mbol,
mi imar imar ma niam amler tomini.

² Zin wal ta mungu timbotmbot toono tiam
Israel na, itum nomom ta iziiri zin
ma tila len.

Mi nu kam toono kizin ma iwe tumbuyam
bizin len be timbotmbot pa.

Pa nu koto zin Kanaan kan ma mburan imap
kat,

mi kampe tumbuyam bizin mi kam zin ma
tamar timbot ambai su toono tiam.
☆

³ Jonoono, tumbuyam bizin tikam malmal
be tikam toono kizin.

Tamen zitun mburan mi buza kizin ikam zin
ma tilip na som.

Pa nu ur lelem pizin mi lae kizin, mi nomom
woono mi mburom ta iporou pizin.

Tanata tilip pa kan koi bizin mi tikam toono
kizin. ☆

⁴ Yooba, nu king tio mi Anutu tio.

Mi nu ur sua mboljana ta kembei: Niam ta
Yakop popogana kini na, ko amlip
pa koyam koi bizin.

⁵ Mi nu gabgaaba yam, tanata amziiri koyam
koi bizin ma tila len.

Pa ampase pa zom, tanata amlip pizin mi
amparaama zin.

⁶ Nio ti anpase pa peene tio som.

Mi buza tio tomini, ina irao be ikamke yo na
som.

⁷ Nu itum ta uluulu yam mi tatkewe yam pa
koyam koi bizin naman.

Nu pakankaana zin ma tiko ma tila len
raama kan mianj.

⁸ Tana niyam se pu,
mi leleyam ambai pu mi ampakurkur zom
totomen. ☆

⁹ Tamen koozi na, nu pizil kat ndemem
piam, mi gaaba zin malmal kan tiam
mini som.

Mi zem koyam koi bizin ma tilip piam, tana
koyam mianj.

¹⁰ Nu kam ma amko papirik pa koyam koi
bizin,
mi zin tiyo mburu tiam ma imap.

¹¹ Mi zem zin ma tikas yam sorok kembei zin
sipsip ta timbit zin be tipun zin i.

Mi ingi nu yangwiiri yam ma ambot
lejaleja la zin wal pakan mazwan.

¹² Wal ku ta niam i. Tamen ingi zem wal
pakan ma tikam yam sorok be amwe
mbesoojo pizin.

Mi nu ur motom pa lem kadoono sa som.
Parei, nu re yam kembei koron sorok?

¹³ Zin wal ta timbot koloujana piam na,
tire mbulu ku tana, mi tizerzeenge
piam.

Mi tikamam sua repiilijana piam, mi matan
pasom yam.

¹⁴ Niam amwe kembei ta jeu pizin wal
matan munjan.

Zin karkari tizerzeenge piam mi uten
mbigbij piam.

¹⁵ Aigule ta boozomen, zoy ise mi ila zoy
isula na, tomtom tirepilpiili yo.

Tana kor mianj mi agtuntuundu men.

¹⁶ Pa kor koi bizin tiwirri sua repiilijana mi
pamiangjana pio.

Mi tiurur koi pio mi lelen be tipasaana yo.

¹⁷ Tamen niam motoyam mbeleelu som,
mi amolo sua kiti mbukjana ka tutu som.

Kena parei ta nu kam mbulu ta boozomen
taingi piam?

¹⁸ Pa niam ampizil ndemeyam pu som,
mi amparjoobo pa zaala ku som.

¹⁹ Tamen nu zem patarjana biibi taingi ma
ipun yam,

mi inggi kembei ambot lele bilimjana raama
zin buzur sajsanjan men.

Mi kembei ambot lela zugut mandij
leleene.

²⁰⁻²¹ Anutu tiam, ngar turkejan boozomen ta
imbotmbot la leleyam na, sa ike pu
som.

Mi nu ute: Niam motoyam mbeleelu som,
mi amsuj pa merere pakaamjana sa som.

²² Niam ambesmbeeze pa nu itum tamen.
Tamen zøj ise mi ila zøj isula na,
tikazas yam ma ametmeete,

kembei sipsip ta timbit zin be tipun zin i. ☆

²³ Yooba, manga mi motom iyaara! Swe
mburom.

Keene ndabok! Kam mbulu sa be uulu yam.
Pizil ndemem piam irao.

²⁴ Parei ta pinggis motom piam?

Patajana biibi ta ambaada i, nu re som?

²⁵ Niam inggi be ametmeete ma amla leyam i.
Tana amtimbimbil su toono,
mi ampatinjingi yam ma runguyam
isaana.

²⁶ Anutu, manga mi swe mburom! Mar mi
uulu yam!

Mbulu ku ta toto sua ku mbukjana mi urur
lelem pa wal ku na, motom ingal
mini, mi tatke yam pa patanjana
tiam taijingi!

45

Ula ki king ka mboe

Mboe kizin Kora

¹ Ngar ambaijana kat ta imanganga pio,
tabe angtooro mboe ti pa king.

Nio inggi kembei tomtom ta namaana
mbeezejana pa bude na.

Pa miorj imarra pa mboe toorojana.

² O king, nu tomtom kaibiim komboono tau
lip pa tomtom ta boozomen.

Mi sua ambaijana ta iwedet pa kwom, ina
ikampewe zin tomtom.

Tana kampejana ki Anutu imbotmbot
raamu totomen. ☆

³ Kam buza ku mi urpe u be kam malmal. Pa
nu mburom keskeezejom, mi nu ta
king biibi.

Nu ndabokjom kat mi zom biibi. ☆

☆ 44:22: Ro 8:36 ☆ 45:2: Lu 4:22 ☆ 45:3: Mbo 149:6; Tur 1:16

lbr 1:8 ☆ 45:7: Mbo 11:5, 33:5 ☆ 45:11: Ep 5:22+

⁴ O king, nu zomjom. Manga, sala hos ku,
mi la pa malmal.

Koto kom koi bizin ma mburan imap kat.
Poroukaala zin wal sorrokjan.

Mi porou pa sua ngonoono mi mbulu
ndeezejana.

Nomom woono na, alalaljana. Tana porou
mboljana. Naso kom koi bizin tire
mi timoto. ☆

⁵ Peene ku lutuunu na, matan iwilwil kat.
Tabe ingal kat kom koi bizin ma tisu.

Tana wal tau munjaana men ta irao toono
ma ila, ko timar ma baram baram su
kerem uunu.

⁶ Anutu, nu ko mbotmbot se murim peeze
kana ma alok.

Mi peeze ta kamam, ina indendeeje men.
☆

⁷ Pa nu lelem pa mbulu ndeezejana, mi
urur koi pa mbulu sananjana.

Tanata Anutu ku ipakuru ma lip pa waem
bizin pakan, mi iuru ma we king.

Mi ina ikam ma lelem ambai kat. ☆

⁸ Mburu ku mololo ta urur na, tisuulu korog
kuzinjan kembei ta konimban ma
kaikereje ise.

Mi ruumu ku na, tipakaibiim pa aigau
matakija ma ambai kat. Mi zin
naroogo kan timbot lela mi tirak pu,
tabe ikam ma lelem ndabok kat.

⁹ King pakan lutun moori bizin, ta timbesm-
beeze pu mi tipakaibiim ruumu ku.

Mi galiki tabe wooli na, imender su ziljom
uunu mi iur aigau kini ta ambaijana
kat. Aigau tana, tiurpe pa pat gol ta
imar pa lele pakaana ki Opir na.

¹⁰ Nu moori kaibiim ta sombe woolo king na,
ngun taljom mi lej sua tio ti.

Kozo motom mbelelele wal ku mi zin tojma-
tizij ku.

¹¹ Pa kaibiim ku tana ko ikam ma king
leleene pu.

Mi ni tabe imboro u i. Tana kozo lej la king
kaljaana. ☆

¹² Moori zaanajana ta ki kar Tiro ko ikam
lem mburu.

Mi zin mbio uunu ko tiyogeege lem korog
tomini bekana lelem ambai pizin.

☆ 45:4: Mbo 65:5; Tur 6:2, 19:11+ ☆ 45:6:

¹³Galiki ta, tau imbotmbot lela ruumu kini a. Ni kaibiim komboono kat.

Mburu kini tau irru pa i, ina tiurpe pa wooro milmiljana.

¹⁴Tana ni irupa mburu kini ta ka mos boozona, mi tikami ma tiuri la ki king.

Mi tamurij kini pakan ta tigabgaabi mi zijan tila. ☆

¹⁵Iwal biibi timbombo raama menmeen zin, mi tiyaaru zin ma tilela ruumu ki king.

¹⁶O king, nu ko peebe lem pikin tomooto be tikel tumbun bizin.

Mi nu ko ur zin be tikam peeze pa toono ta boozomen.

¹⁷Mboe tio taing, tomtom ko timbombo, mi matan ilala pu mi iseenge iseenge ma ila.

Tana zin karkari ko timap ma tiwe kwom, mi tipakurkur zom totomen.

46

Merere, ni iwe siiri mboljana piti

Mboe kizin Kora

¹Anutu, ni iwe siiri mboljana piti mi iporoukalkaala iti. Iti takamam mburanda se kini tau.

Mi sombe patanjana sa indeerje iti, na ni imbotmbot koloujana piti.

²Tana iti ko irao tomoto kanda na som.

Sombe yeyeeenge itok toono, mi abal tiwolol ma tizulla mozo lukutuunu,

³mi tai isaana ma duubu zojo njirnjir ma tila titutut zin la abal uunu,

mi tikam ma abal tomini ikam katkat, na tonggo.

Irao tessejeje na som.

⁴Kar potomjana ta Anutu kor kana muriini na, ka yok ta ireereere ma imbotmbot.

Yok tana ikam ma kar tana ka tomtom bizin timbot ambai mi menmeen zin. ☆

⁵Anutu imbotmbot lela kar kini tana, mi iporoukalkaala zin. Tana kosa sa ko irao be ipasaana zin na som.

Sombe patanjana sa ipet pizin, na ni irao inaama ma zoj mataana ise na som. Ko iuulu zin karau men.

⁶Karkari ta boozomen kaljan izalla mi timanganga be tikam malmal. Mi

king boozomen mburan imap, mi lele kizin ikamam be isaana.

Mi Anutu kaljaana isala ma biibi kembei ta lolopeene i, to ineene toono ta boozomen, ma ireere kembei yok. ☆

⁷Yooba ni mbura keskeezejana. Mi ni imbotmbot raama iti.

Anutu ki Yakop ta iwit ti mi iur ti sala kor, mi iwe seraara mboljana pa kanda koi bizin. Tana zin ko tirao be timbuulu iti na som. ☆

⁸Kamar kere uraata bibip tau Yooba ikamna.

Motoyom la pa uraata kini mburanjan ta ni ikam beken ipunmeete wal toono kan mburan na. Uraata tana, tomtom tire na, motojana biibi ikam zin.

⁹Ni ta ipeteke malmal ma imap pa toono ta boozomen.

Mi ibogboogo peene mi izi, mi izanzan singiao malmal kana mi igibgiibi sala you ma ikan.

¹⁰Mi ni iso ta kembei: "Malmal irao. Kuur niyom mi kakam kat ngar pio. Pa Anutu ta biibi jonoono na, nio tau.

Karkari ta boozomen ko tipakur yo.

Mi zoj ko iwe biibi pa toono ta munjana men."

¹¹Yooba, ni mbura keskeezejana. Mi ni imbotmbot raama iti.

Anutu ki Yakop ta iwit ti mi iur ti sala kor, mi iwe seraara mboljana pa kanda koi bizin. Tana zin ko tirao be timbuulu ti na som.

47

Anutu ikamam peeze pa koronj ta boozomen

Mboe kizin Kora

¹Niom iwal ta boozomen, menmeen yom mi kepespeeze nomoyom!

Kaljoyom isala, mi kombo mboe mi kapakur Anutu!

²Yooba, ni Anutu kor kana kat. Kozo komoto i mi kelejlej la kaljaana.

Pa ni ta king biibi jonoono, mi ikamam peeze pa wal boozomen ta timbotmbot toono na. ☆

☆ 45:14: Tur 19:7+ ☆ 46:4: Mbo 1:3, 36:8; Tur 22:1 ☆ 46:6: Mbo 97:5; 2Pe 3:10+ ☆ 46:7: Ro 8:31 ☆ 47:2: Mbo 46:10, 95:3; Mt 5:35

³Ni ikoto zin karkari, mi iur zin ma timbot la niam kopoyam mbarmaana.

Mi ipun zin wal matan munjan mburan ma imap kat, tabe kumbuyam ise nguren.

⁴Niam wal ta Yakop popojana kini na, menmeen yam mi niyam ise pa Yooba.

Pa ni leleene piam, mi iur leyam matamur ndabokjana kat. ☆

⁵Anutu izalla be mbuleene se muriini peeze kana.

Tana twiiri itagtag, mi tomtom kaljan iza-lla mi tiyotyoto raama menmeen zin. ☆

⁶Kombo mboe mi kapakur Anutu.

Kombo mboe mi kiwit king kiti uruunu ma isala kor!

⁷Pa Anutu, ni king biibi nonoona ta ikamam peeze pa toono ta boozomen.

Tana kombo mboe mi kapakuri! ☆

⁸Anutu imbotmbot se muriini peeze kana ta potomjana i,

mi imborro karkari ta boozomen. ☆

⁹Tana zin bibip kizin karkari ko timar ma tilup raama yam,

mi niamjan ambesmbeeze pa Anutu ki Abaraam.

Pa ni mburaana ilip pa zin peeze kan ta boozomen ki toono. Tana timap timbot la ni kopo mbarmaana men.

Tapakur zaana isala ta kor a!

48

Anutu kar kini, ina ndabokjana kat

Mboe kizin Kora

¹⁻²Yooba, ni zaana biibi kat.

Tana tomtom tiwidit uruunu ma isala kor!

Anutu kiti, kar kini imbotmbot sala abal kini potomjana Sion.

Abal tana na, ngeezejana kat mi isala ta kor a.

Tomtom ta boozomen ki toono lenen ambai pa abal Sion.

Pa kar ki king biibi nonoona, ta imbotmbot sala.

³Anutu kar kini na, ka siiri mboljana.

Pa ni itunu ta imbotmbot lela mi iporoukalkaala kar tana.

Tanata kar tana ka tomtom bizin timbot ambai. ☆

⁴⁻⁵King pakan tilup zin mi tiso tikam malmal pa Anutu kar kini.

Beso timar ma tire na, timorsop pa mi timoto ma tiko ma tila len.

⁶⁻⁷Motojana biibi ikam zin

ma tisejeje kembei moori tabe ikam tomtom i.

Mi nu pasaana zin kembei ta re ipol ma ipei duubu

mi ipasaana zin woongo ki kar Tarsis ma tisaana lup.

⁸Uraata bibip ki Anutu, mungu amlerj urun men.

Mi koozi na, amre kat uraata biibi ta Anutu tiam ikam pa kar kini na.

Yooba, ni mbura keskeezejana. Tana kar kini ko imbotmbot ambai ma alok.

Pa ni itunu ta ipamender kar tana mi mataana pa.

⁹Anutu, ingi ambotmbot lela urum ku leleene,

mi amkamam ngar pa mbulu ku. Nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

¹⁰Anutu, urum irak ma irao toono.

Tana zin karkari ta boozomen tipakurkuru.

Pa nu kampewe zin tomtom mi kamam mbulu ndeezejana men pizin.

¹¹Tana wal ta boozomen ki kar Sion lenen ambai kat.

Pa nu tirtiiri zin tomtom pa mbulu kizin mi urur kadoona ndeezejana men pizin.

Tana kar ta boozomen ki Yudea menmeen zin.

¹²O niom, kamanga mi kapapiliu kar biibi Sion.

Kapa mi kere siiri mboljana ki kar tana.

¹³Kinin zin ruumu ta uten isala kor kat, mi kitiiri kat ruumu mboljan ta tipo be tomtom timbot lela mi tikam malmal.

Naso kiaro be kipit kan mbol pa popojana tiom tabe tipet pa kaimer i.

¹⁴Ko koso pizin ta kembei: "Anutu kiti, ni mboljana kembei ta abal Sion.

Ko imbotmbot ma alok.

Mi ni ko imungmuungu piti mi izzo iti pa zaala kini, mi iseenge iseenge ma ila."

49

Koroŋ kiti sa irao ikamke iti pa meetejana na som

Mboe kizin Kora

¹⁻² Niom karkari ta boozomen, kelej sua tio ti.

Niom tomtom ta karao pa toono na, kungun talŋoyom pio.

Niom ta sorrokŋoyom, mi niom ta zoyomŋoyom tomini.

Mi niom ta mbio uunu na, mi niom ta leyom koroŋ somŋoyom tomini.

Kelej kat sua tabe aŋso i.

³ Pa nio aŋkamam kat ŋgar.

Tana kwoŋ ko ipiyooto sua ta imbot la leler i, bekena aŋpei ŋgar ambaijana piom. ☆

⁴ Ŋgi moton la pa ŋgar turkejan pakan, mi aŋso aŋpatiŋtiŋ kombom, mi aŋpeeze ŋgar tana piom mi aŋso yom pa.

⁵ Sombe mazwaana ki patanana ipet, mi wal sananjan mi pakamkaamjan tiliu yo be tipasaana yo, nako irao aŋmoto na som. ☆

⁶ Ŋonoono, zin len koroŋ booze kat.

Tanata tipakurkur zitun,

mi tipase pa koroŋ kizin ma nin ize pa. ☆

⁷⁻⁸ Mi koroŋ kizin tana ko irao ikamke zin pa meetejana na som.

Pa tomtom sa irao ziru Anutu tikam mburooŋo mi ingiimi mbotjana mata yaryaaranjana na som.

Ŋgar ta kembei, kozo tezem ma imborene kat.

Pa mbotjana tana na, ka kadoono biibi mete. ☆

⁹ Tana koroŋ kiti sa irao itatke iti pa naala, mi ikam ti ma tombot ma alok na som. Som kat! ☆

¹⁰ Iti tuute: Tomtom ta boozomen kola timetmeete.

Zin ŋgaran timetmeete raraate kembei wal kankaanajan ta len ŋgar somjan i.

Mi zin ta boozomen kola tizem koroŋ kizin ma imborene lup, mi naman men ma tila. Mi koroŋ kizin ko iwe wal pakan len.

¹¹ Tana naala kizin, ta ko iwe len ruumu be timbotmbot pa ma alok.

Indeeŋe ta matan iyaryaara na, zan bibip. Paso, len toono biibi mi koroŋ booze.

Mi so timeete na, naala ta iwe len murin be timbotmbot pa, mi iseenge iseenge ma ila.

¹² Tana tomtom ta so zaana biibi mi le koroŋ booze, ina ambai. Mi irao iko pa meetejana na som.

Kola imeete ma ila lene raraate kembei ta zin mbili.

¹³ Tana wal ta so tipase pa zitun, na zin kankaanajan.

Kere la pa mbulu ta iwedet pizin mi zin wal ta lenen pizin mi tito zin pa mbulu kizin, to kikilaala. ☆

¹⁴ Zin kembei sipsip ta timbit zin be tipun zin i.

Pa meetejana ko iyaaru zin ma kaŋkarj ma tisula Andewa.

Tana meetejana ko imborro zin, mi Andewa iwe len murin be timbotmbot pa mi tibuuu.

¹⁵ Mi nio na, Anutu ko ikamke yo.

Ni ko itatke yo pa meetejana mburaana, mi ikam yo ma aŋla aŋbot raami. ☆

¹⁶ Tana sombe tomtom sa, ni indoundou le pat,

mi ruumu kini bok pa koroŋ ndabokbokjan booze,

na kam ŋgar booze pini pepe.

¹⁷ Pa sombe imeete, na irao ila raama koroŋ kini tana som.

Koroŋ kini ndabokbokjan tana ko irao ito i ma isula naala na som. ☆

¹⁸⁻¹⁹ Indeeŋe ta tomtom tana mataana iyaryaara ma imbotmbot na,

ire kembei ikam mboti ambaijana kat.

Mi tomtom tipakurkuri paso, tire i kembei ni irao kat.

Tamen ni kola imeete, mi igaaba tumbuunu bizin ma isula zugut muriini.

Lele tana, zin wal ta so tisula, nako tire mat sa mini som.

☆ 49:3: Mbo 37:30 ☆ 49:5: Mbo 23:4, 27:1 ☆ 49:6: Mbo 73:12; 1Tim 6:17 ☆ 49:7-8: 1Pe 1:18+ ☆ 49:9: Mbo 16:10; Mt 16:26 ☆ 49:13: Lu 12:20 ☆ 49:15: Mbo 56:13; 1Kor 15:51+; 1Tes 4:13+ ☆ 49:17: Lu 12:15+; 1Tim 6:7

²⁰Tana tomtom ta so zaana biibi mi le koronj boozo, mi tamen le ngar ambaijana som, na ni kola imeete ma ila lene raraate kembei ta zin mbili.

50

Sungana pareijana ta Anutu leleene pa?

Mboe ki Asap

¹Yooba, ni Anutu mbura keskeezejana.

Iur sua pizin tomtom ta boozomen ki toono, mi iboobo zin be timar tilup zin su kereene uunu.

Zin ta timbot pa lele pakaana ta zonj izze pa i, mi ila tunj la lele ta zonj izulla pa i, na bela timap ma timar tipet kini.

²Anutu imbot Sion ta kar ndabokjana mi ngeezejana kat, mi iswe itunu raama mburaana mi azunka kini biibi.

³Anutu kiti ta imar i. Irao imaane mini na som.

You bilbiljana ta imuungu pini.

Mi miiri ma yanj biibi iliu i. ☆

⁴Ni iboobo saamba mi toono be tire i, mi itiiri zin wal kini mi iur kadoono pizin.

⁵Mi iso ta kembei: “Niom wal tio tau itijan tumbuk sua be kewe lej na, kamar kulup yom su kerej uunu be kakam patoronjana mi kopombol sua tiom mbukjana mini.” ☆

⁶Zin koronj ta timbot sala saamba na, tizwe kembei Anutu mbulu kini indeendeje men.

Mi ni ta tiirijana katuunu. ☆

⁷“O niom wal tio Israel, kelej sua tabe anso i.

Pa Anutu tiom ta nio i.

Mi ingi be arswa mbulu tiom ta kakamam joobo i. ☆

⁸Patoronjana ta kakamam pio na, nio anjaamba yom pa som.

Mi mbili ta gorgori kenenne zin su kerej uunu na, ta kembena. Anjaamba yom pa som. ☆

⁹Pa nio ankam kinkiini pa makau,

som mekmek tiom ta timbot siiri tiom leleene na som.

¹⁰Buzur boozomen ta tiwwa su leleene na, nio tio men.

Mi mbili ta timbot irao abal ta munjaana men lwonlwon, ina tomini nio tio men. ☆

¹¹Mi man boozomen ta tirie pa manjaanajana na, nio ta anboro zin.

Mi koronj boozomen ta tiwwa pa rie lene na, nio tio men. ☆

¹²Nio sombe petel yo, na irao anjwi yom pa korj kini sa na som.

Pa toono ramaki ka koronj boozomen ta timbotmbot pa, ina koronj tio men. ☆

¹³Parei, niom koso nio ankanan makau mazaana, som anjwinin mekmek sijiini? Som kat.

¹⁴Mi patoronjana ta nio lelej be kakam pio, ina ta kembei: Leleyom ambai pio, kapakur yo pa kampejana tio, mi koto kat sua ta kumbuk pa Anutu tiom mbura keskeezejana na. ☆

¹⁵Mi sombe patanjana sa indeeje yom, na kobooobo yo be anjuulu yom.

Naso ankamke yom, mi niom ko kapakur nio zonj. ☆

¹⁶Mi zin wal sananjan na, Anutu iso pizin ta kembei:

“Tutu tio ta tibeede pataaja kek na, niom kawatwaata sorok paso?

Mi parei ta kwoyom lala pa sua ta anjuk pa wal tio na?”

¹⁷Pa sua ta anso bekana anpazal yom pa na, kozorzooro.

Mi kipizil ndemeyom pa tutu tio.

¹⁸Niom sombe kere tomtom kuumbujana sa, na leleyom ambai pini mi kagaabi.

Mi zin wal ta tipasaana mbulu ki ula na, kagabgaaba zin ma niomjan kawwa. ☆

¹⁹Sua sananjana mi sua pakaamjana men ta iwedet pa kwoyom.

²⁰Mi kangalngal sorok sua pizin wal tiom, mi kapasansaana tonmatizij tiom urun.

☆ 50:3: Kam 19:16,18 ☆ 50:5: Kam 24:7 ☆ 50:6: Mbo 19:1*; Ro 1:20 ☆ 50:7: Kam 20:2 ☆ 50:8: Mbo 40:6 ☆ 50:10: Mbo 104:24 ☆ 50:11: Mt 6:26 ☆ 50:12: Kam 19:5; Mbo 24:1; 1Kor 10:26 ☆ 50:14: Mbo 66:13*; Ibr 13:15 ☆ 50:15: Mt 7:7; Yems 5:13 ☆ 50:18: Ro 1:32

²¹Parei, ingi kakamam ta kembei mi kere nio
arjmanne men piom, tana koso nio
anjyok pa mbulu tiom tana?

Niom koso nio raraate kembei ta niom?
Som kat!

Ingi be anyaamba yom mi anjal kat mo-
toyom.

²²Tana niom ta kipizil ndemeyom pio na,
kozo kakam kat ngar pa sua tio ti.

Kere yom: Kokena arjmanja mi arjasaana
kat yom, mi leiyom ulaaja sa som.

²³Tana leleyom ambai pio mi kapakur yo pa
kampejana tio.

Naso kakam patoronjana ngonono tabe
iwit nio zorj ma iwe biibi.

Mi tomtom ta so ito zaala tio ndeenejana,
nako anjwe ulaaja tio pini, mi anjamke i
ma imbot ambai. ☆

51

Suyjana ki sanaana swerjana

Mboe ki Dabit Indeeje Dabit ziru Bat-
seba tipasaana mbulu ki ula mi Merere
kwoono Natan ila ma iyaambi na, Dabit
ikam suyjana ti

(2Sam 12:1-15)

¹O Anutu, nu toto sua ku mbukjana mi urur
lelem pa wal ku.

Mujai yo pa zooronjana tio.

Pa nu lelem izanzaana pizin mbesoorjo ku,
mi mujajana ku na, biibi kat.

Tana mus sanaana tio ma ila lene. ☆

²Nio arjpañoobo pa zaala ku, mi mbulu tio
irao pa nu motom som. Tana pus yo
pa sanaana tio ta boozomen,

mi kam ma lelerj ingeeze mini. ☆

³Pa nio anjkilaala zooronjana tio kek.

Tana arjamam ngar pa sanaana tio ikot
mberj ma aigule.

⁴Sanaana boozomen ta anjamam na, ina
anjamam pa nu itum tau.

Mbulu tio na, irao pa motom som. Tana nu
sombe ngal motorj, ina kam joobo
som.

Miombe ur kadoono pio, ina indeeje men.
☆

⁵Indeeje ta anarj ipeebe yo ma anju,
mi imar indeeje koozi na, an-
pañoobo pa zaala ku.

Pa indeeje ta anbotmbot men lela anarj
kopoono na, anjaana pataaja kek.
☆

⁶Anutu, nu lelem be anjam mbulu tio ta
boozomen raama lelerj, mibe anjo
sua ngonono men.

Tana itum paute yo pa ngar ku ambaijana.
Naso imbol la lelerj. ☆

⁷Ziiri sanaana tio ma ila lene. Naso lelerj
ingalarj.

Uguuru yo ma lelerj ingeeze kat. ☆

⁸Kam mbulu sa tabe iswe kembei: Nu reege
sanaana tio kek. Naso lelerj ambai
mini mi menmeen yo.

Nu ngal motorj pa sanaana tio ma motorj
sigiini isu. Kam ma menmeen yo
mini.

⁹Motom mbiriizikaala mbulu tio boozomen
ta irao pa nu motom som na. Mbulu
ta anjam joobo na, mus ma ila lene.

¹⁰Anutu, ur ngar poponjana ta ingeeze men
sula lelerj, mi pombol yo.

Naso arjmender mboljana mi anjkiskis
mbulu ku. ☆

¹¹Ziiri yo pa kerem uunu pepe.

Mi tatke Bubujom Potomjana pio pepe.

¹²Ulaaja ta mujgu kakamam pio na, lelerj
be anje mini. Naso lelerj ndabok
kat.

Mi pombol yo be motorj lerlerj pu.

¹³Tonabe anpaute zin wal zorooronjan pa
zaala ku.

Mi zin wal ta mbulu kizin irao pa nu motom
som, nako titooro lenen ima ku mini.

¹⁴Anutu, nu ulaaja tio.

Sanaana tio na biibi kat. Irao anmeete pa.

Tana kamke yo, mi reege ma ila ne.

Naso lelerj ambai kat, mi kaljon isala mi
anjpakuru pa mbulu ku ndeenejana.
☆

☆ 50:23: Mbo 91:16; Lu 2:30 ☆ 51:1: Lu 18:13; Ugo 3:19 ☆ 51:2: Ugo 22:16; Ibr 9:14; 1Yo 1:9 ☆ 51:4: Lu
15:21; Ro 3:4 ☆ 51:5: Un 8:21; Ep 2:3 ☆ 51:6: Mbo 119:66; Yo 4:23 ☆ 51:7: Yesa 1:18; Ibr 9:19; Tur 7:14

☆ 51:10: Ezek 36:26; Yo 3:3+; 2Kor 5:17; 1Pe 1:22 ☆ 51:14: Ro 6:23

¹⁵ Inggi korj mianj pa sanaana tio ma anjmaane men. Tana paraurau kwoj be anjo sua.
Naso anjwe kwom mi anjakur zom.

¹⁶ Anutu, sombe lelem be anjatoronu pa korog sa, so anjam.
Mi sombe lelem be anjeene mbili sa ma iwe patoronjana pu, so anjeene.
Tamen patoronjana ta kembei na, nu lelem pa som.

¹⁷ Pa patoronjana ta nu lelem pa ilip, ina ta kembei: Bela ankoto iturj, mi lelerj ipata pa sanaana tio.
Pa tomtom ta so iyamaana itunu kembei mbulu kini irao pa nu motom som, mi leleene ipata pa sanaana kini, na nu ko tit ndomoono na som. ☆

¹⁸ Anutu, kampe kar Sion mi uulu wal ku.
Urpe siiri mboljana ki Yerusalem ma imender mini.

¹⁹ Tonabe amkam mini patoronjana tabe indeeje men pa nu motom.
Ko amyo makau ma amneene zin isala ar-taal ku be ampatoronu pa.
Mi nu ko re ma lelem ambai.

52

Wal sananjan ta mburan bibip na, Anutu ko iur kadoono pizin
Mboe ki Dabit Indeeje ta Dabit imbot ki Ahimelek na, Doeg ta imar pa lele pakaana ki Edom na ila ma isotaara Saul pa Dabit.
Kaimer Dabit itooro mboe tingi.

(15Sam 21:1-22:23)

¹ Nu tomtom mburomjom, parei ta kaljom izalla mi pakurkur itum pa mbulu ku sananjana?

Ambai, kamam lem!
Mi Anutu mbulu kini ta itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini, ina irao imap na som.

² Nu tina mbel pakaamjana, mi mburmbuuru pizin tomtom be pasaana zin.

Mi kwom na, kembei yar mataanajana.

³ Mbulu ambaijana mi sua ngonoono na, nu lelem pa som.

Mi mbulu sananjana mi sua pakaamjana na, nu lelem pa.

⁴ Sua sananjana boozomen tabe ipasaana zin tomtom i, ta nu lelem pa ilip.
Mi sua pakaamjana men ta iwedet pa kwom.

⁵ Tana Anutu itunu ko ipasaana katu ma irao mangga mini som.
Ko ilema murim, mi namaana ila nomom, mi ipalkeetu pera mat.

Mi itatke u pa wal matan yaryaaranjan mazwan, mi ipiri u sula Andewa.

⁶ Mbulu tabe Anutu ikam pu i, sombe wal ndeejejan tire, nako timoto.

Mi kaimer to tisu mi tiseenge pu, mi tiso ta kembei:

⁷ “Kere. To tainggi, ni leleene be ipase pa Anutu be iwe tuunu som.

Pa ni le korog boozo kat. Tanata ipase pa korog kini tana be ikami ma imbot ambai.

Mi ipasansaana zin tomtom, tanata inde-meere sorok ma iso ko mburaana biibi.”

⁸ Mi nio, nako anjmender mboljana lela Urum Merere, mi anjbot ambai ma molo kembei ke olib.

Mi Anutu mbulu kini ta itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini na, nio ko anjase pa ma alok.

⁹ Anutu, nio lelerj ambai pa mbulu ta kam na.

Tana ko anjakurkuru mi anjase pa nu zom, mi iseenge iseenge ma ila.

Mi anjzoyaryaara urum ila wal ku matan, mi anjzo zin ta kembei: Nu ambaijom kat.

53

Wal kankaanajan ta tizorzooro Anutu
Mboe ki Dabit

¹ Wal kankaanajan ta tizorzooro Anutu na, tiso pa zitun ta kembei: “Anutu sa som.”

Wal ta kembei, ngar kizin isaana kek. Mi tiyo naman pa mbulu sananjan boozomen. Tana Anutu leleene pizin risa som kat.

Pa kizin tasa ikam mbulu ambaijana sa som. ☆

² Anutu imbotmbot saamba, mi irre su pizin tomtom mi itirtiiri zin.

Ko kizin tasa le ngar ambaijana,

mi ikam kinkiini be iute Anutu mi imbot koloujana pini?

³Mi som. Timap ma tizem zaala kini kek. Tisaana lup. Kizin tasa ikam mbulu ambaijana sa som. Som kat. ☆

⁴Tana Anutu iso: “Wal tau tikamam mbulu sananjana i, jiizi na ngar kizin ipet?

Gorgori tipasansaana zin wal tio. Pa tipakamkaam zin, mi timbotmbot se kizin.

Mi matan ingalngal yo som, mi tizungzun pio som.”

⁵Kere koyom koi bizin ta timanja mi tiso tikam malmal piom na! Mungu timoto som.

Mi inga Anutu ipasaana zin, mi igibgiibi tirontiron ma timbot legaleja.

Tana motorjana biibi ikam zin ma tisaana kat.

Mi niom kilip pizin mi kapamiarj zin. Pa Anutu, ni ipizil kat ndemeene pizin.

⁶Mi nio na, lelej ilip kat be aŋre ulaaŋa ta imbot abal Sion a imar ma ikamke zin Israell!

Miombe Anutu iurpe wal kini ma timbot ndabok mini,

nako lenen ambai mi menmeen zin kat. ☆

54

Suyjana ki tomtom ta ipase pa Anutu zaana be iporoukaali

Mboe ki Dabit Indeenje ta zin tomtom ki kar Zip tila ki Saul mi tisotaari kembei Dabit ike ma imbotmbot pa lele kizin na, Dabit itooro mboe tinji.

(1Sam 23:13-29)

¹O Anutu, kamke yo lak! Pa nio aŋpase pa nu zom tau.

Mender pio, mi swe mburom keskeezejana. Naso tomtom tikilaala kembei nio lej uunu sa isaana som.

²Anutu, ngun taljom pa suyjana tio ti, mi lej yo.

³Pa zin wal ta tipakurkur zitun mi tikototo zin wal pakan, ta tikamam malmal pio.

Wal tana tipasansaana zin tomtom, mi timurjai zin risa som.

Mi ingi tikamam be tipun yo ma aŋmeete i! Mi Anutu tomini, tikamam ngar pini som.

⁴Mi Anutu, ni ulaaŋa tio.

Ni ikiskis yo tana aŋbot ambai.

⁵Tana Merere, zin wal ta tingalngal sua pio na, pimiili mbulu kizin sananjana pa zitun.

To sua ku mbukjana, mi pasaana zin ma timap kat.

⁶Yooba, nu ambaijom kat!

Tana lelej ambai pu,

mi aŋso aŋkam patoronjana pu mi aŋpakur zom.

⁷Pa nio aŋpase pa zom, tana nu tatke yo pa patanjana tio ta boozomen.

Mi ingi itun motorj aŋre u koto koŋ koi bizin ma aŋlip pizin kek.

55

Suyjana ki tomtom ta toroona isu mi iwe ka koi mini

Mboe ki Dabit

¹O Anutu, nio aŋtaŋroro u be murjai yo.

Pingis motom pio pepe.

Ngun taljom pa suyjana tio ti mi pekel kaljon.

²Motom ingal yo mi uulu yo.

Pa ingi patanjana boozomen ikam yo ma aŋru zaala, tana lelej ipata kat.

³Koŋ koi bizin kaljan izalla,

mi wal sananjan tiwirri sua pamotorjana pio mi tikamam patanjana pio.

Keten malmal pio, mi tiseseze motorj ma aŋsaana kat.

⁴Ingi aŋbot naala kezeene i.

Tana keterj iporrou biibi kat, mi aŋmoto koŋ.

⁵Motorjana biibi ipun yo ma mburorj imap, mi ndorjorj ikam yo ma aŋsaana kat.

⁶⁻⁷Tana aŋso ta kembei: “O yalei, begerj sa kembei man mbalmbal, so ndabok!

Tonabe aŋrie ma aŋla lej lele ta molo kat, mi keterj su.

Aŋso aŋla lele bilimjana,

mi aŋru lej murij ambaijana sa be aŋbotmbot pa.

⁸ Ɔonoono kat, begeh sa kembei man, so
aŋko ma aŋla aŋru leŋ muriŋ sa be
aŋbot pa mi aŋsa patanana ti ma
imap.

Pa ingi kembei aŋbot la yaŋ ma miiri biibi
leleene.

⁹ Merere, pambiriizi koŋ koi bizin ma timap
kat. Pakankaana sua kizin mi ŋgar
sanannana ta len iurur pa.

Pa aŋre mbulu ki malmal ma zigzik ilol kar
biibi ti ma imap.

¹⁰ Mbeŋ ma aigule mbulu ru tana tiwwa la
kar leleene, mi tikamam peeze pa.

Kar ti bok pa mbulu sanannana mi
patanana. Tana tomtom tipasaana
mboti ki kar ma isaana kat.

¹¹ Mi sombe tilup zin su kar keteene be
tiurpe sua, som tikam mburooŋo,
na tikototo zin tomtom,
mi tipakamkaam zin bekeni tiwatke len
koron kizin.

¹² Sombe koŋ koi sa ikamam sua repiilinana
pio, na nio aŋrao aŋbaada patanana
ta kembei.

Mi sombe tomtom sa ta iurur koi pio na,
ikamam be ikoto yo, na tonŋo. Nio
aŋrao aŋke pini.

¹³ Mi som. Ina nu tau.

Nu ta muŋgu aŋre u kembei gaabaŋon mi
toron Ɔonoono na.

¹⁴ Mi kulindi iparrou ti ma taparzzo sua,
mi itinan iwal biibi tuzunzun lela Urum
Merere.

Mi koozi na, nu we koŋ koi. ☆

¹⁵ Nio leleŋ be koŋ koi bizin swon imap karau
men.

Leleŋ be matan yaryaara mi tisula len An-
dewa.

Pa len na, bok pa mbulu sanannana, tana
itu raama zin.

¹⁶ Mi nio na, aŋboobo Anutu be iuulu yo.

Mi Yooba ko ikamke yo.

¹⁷ Aigule ta boozomen, aŋtaŋroro i mi
aŋzzwe patanana tio ilala kini pa
mankwoono, aigule, mi mbeŋ.

Mi ni ileŋleŋ kalŋon.

¹⁸ Ɔonoono, koŋ koi bizin boozomen tizor-
zooro yo,

mi tikamam malmal pio.

Tamen Anutu ko itatke yo la naman ma
aŋbot ambai.

¹⁹ Ni ko ileŋ surŋana tio mi ikoto zin.

Pa ta muŋgu mi imar na, ni imbotmbot se
muriini peeze kana.

Mi mbulu kini itortooro som.

Tana wal ta so timototo i som, mi tizorzooro
la kaljaana, na ni kola ikoto zin.

²⁰ Tomtom ta muŋgu igabgaaba yo na, ire
sua kini mbukjana kembei koron
sorok.

Tanata isu ma itoori mini, mi ikamam mal-
mal pa zin wal ta muŋgu ni zinan
tiparluplup zin na.

²¹ Sua kini na, ambainana mi mbuy-
eenejana.

Tamen leleene na, iso ikam malmal.
Kwoono mbesmbeezenana.

Tamen sua ta iwedet pa kwoono na,
ipasansaana zin tomtom kembei ta
buza mataanana.

²² Patanana ku ta boozomen na, ur la Yooba
namaana.

Ni ko ipombolu mi ikisu.

Pa ni mataana ingalŋgal zin wal
ndeerjan.

Irao izem zin ma titop na som. ☆

²³ Tamen wal pakamkaamjan mi wal ta tika-
mam zaaba pizin tomtom na,

Anutu, nu ko loŋa yambut swon,

mi giibi zin sula naala ta usomjana na be
tisaana ma tila len kat.

Mi nio, nako aŋpase pu.

56

Surŋana ki tomtom ta ipase pa Anutu

Mboe ki Dabit Indeeŋe ta zin Pilistia kan
tikis Dabit su kar Gat na, ni itooro mboe
tingi. Mboe ti ka ŋger: 'Mbalmal ta imbot
lele molo mi itaŋ som'

(1Sam 21:10-15)

¹ O Anutu, muŋai yo lak! Pa nio mbesoonŋo
ku tau. Mi ingi koŋ koi bizin tiketoto
yo i.

Mbeŋ ma aigule tomtom timanŋanŋa pio
mi tikamam patanana pio.

² Aigule ta boozomen tizaŋzaanŋa yo mi tike-
toto yo.

Re. Zin wal ta tisombe tikam malmal pio na,
sorok som.

³Anutu kor kana kat, sombe motorjana ikam
yo, na nio ko ajurla ku mi anpase
pu.

⁴Nio anpakur Anutu pa sua kini mbukjana,
mi anpase pini.

Irao aramoto na som.

Pa tomtom toono kan len mburan ingoi be
tipasaana yo? Som. ☆

⁵Mberj ma aigule kor koi bizin tipingisngis
sua tio,

mi tirru zaala be tipasaana yo.

⁶Tilup zin mi tikewe be tireut yo,
mi tizaranzaa yo be tipun yo ma anmeete.
☆

⁷Anutu, wal sananjan ta kembei, ko zem zin
ma timbot? Som!

Koto zin raama ketem malmaljana, mi pun
zin ma mburan imap kat. ☆

⁸Patajana tio ta boozomen na, nu beede se
ro ku kek.

Kes motorj luluunu la yok putuunu ku,
mi ur lae ma imbotmbot, bekena motom
ingalngal.

⁹Tana nio sombe anjoobu be uulu yo,
nako kam ma kor koi bizin tiko mi timiili
ma tila len.

Naso agute kat ta kembei: Nu lelem pio mi
lae tio. ☆

¹⁰⁻¹¹ Tana nio anpakur Anutu pa sua kini
mbukjana.

Nio anpase pa sua ki Yooba.

Irao aramoto na som.

Pa tomtom toono kan len mburan ingoi be
tipasaana yo? Som.

¹² Anutu, patoronjana ta anbuk sua pa be
ankam pu na, nio ko ankam.

Nio ko ankam patoronjana pu raama lelerj
ambai kat mi anpakuru.

¹³ Pa nu tatke yo pa meetejana, mi uulu yo
pa kor koi bizin.

Taba tikam yo ma aytap som.

Tana nu ko motom pio pa pai tio mi ur mat
pio,

mi mboro yo ma anbotmbot ambai men.

57

*Tomtom ta isun pa Anutu be iswe azungka
kini mi mburaana biibi*

Mboe ki Dabit Indeeje Dabit iko pa Saul mi
imbot lela raj sumbuunu na, itooro mboe
tingi. Ka nger: 'Pasaana pepe'

(1Sam 24:1-3)

¹ O Anutu, lelem isaana pio mi munai yo.

Pa nio mbesoorjo ku, mi anpase pu be we ur
pio mi menderkaala yo.

Kuubukaala yo kembei man ikuubukaala
lutuunu bizin

ma irao patajana sananjana taingi imap
ma ila ne.

Kokena ipasaana yo.

² Nio antarororo Anutu kor kana kat be iuulu
yo.

Pa ngar kini ta iurur nonoono. Tana mbulu
ta so leleene iur pa be ipet pio, na ni
ko ikam ma ipet.

³ Ni ko imbot saamba, mi ikam ulaaja sa pio
mi ikamke yo.

Ko imender pio, mi iyaamba kor koi bizin
ta tiketoto yo i.

Pa ni itoto sua kini mbukjana mi iurur
leleene pa wal kini.

⁴ Kor koi bizin tiliu yo kek.

Wal ta niamjan ambotmbot i, zin kem-
bei laion ta basmai zin pa tomtom
mazan.

Zonon na, mataana men, kembei peene
lutuunu mi izi.

Mi mian na, kembei buza ta mataanajana i.

⁵ Anutu, manga mi swe azungka ku mi
mburom ta zom biibi pa i sala
saamba.

Mi swe ma irao toono ta boozomen tomini!

⁶ Kor koi bizin tiraara pu pio be anti la.

Tana anyamaana kembei patajana biibi
taingi ikamam be ikoto yo.

Mi tikel naala isu zaala tio bekena antop
sula.

Mi som. Zitun titop sula.

⁷ Anutu, ngar tio imbol kat be anpase pu mi
antjo u.

Lelej iwe ru som.

Tana ko anjo mboe mi anpakuru.

⁸Ko anɲanɲa pa mbeɲ,
mi anɲze kombom tio ma ila irao zoɲ pok
ma ise.

⁹Merere, nio ko anɲpakuru ila karkari
mazwan.

Ko anɲo mboe mi anɲwit urum isala kor
ila toono ta boozomen ka tomtom
bizin mazwan.

¹⁰Pa munaiɲana mi kampeɲana ku, ina biibi
kat. Isala ta saamba a.

Mi mbulu ku ta toto sua ku mbukɲana na ta
kembena. Isala ta kor a. ☆

¹¹Anutu, manɲa mi swe azuɲka ku mi
mburom ta zom biibi pa i sala
saamba.

Mi swe ma irao pa toono ta boozomen
tomini.

58

*Tomtom ta isuy Anutu be iur kadoono pizin
peeze kan sananɲan*

Mboe ki Dabit Ka nɲer: 'Pasaana pepe'

¹Niom peeze koyom, niom kitirtiiri kat sua
kizin tomtom?

Mi sombe kuur kadoono pizin, na kakamam
ma inderɲdeɲe?

²Som kat! Leleyom iurur pa nɲar
sananɲana men.

Mi kakamam mbulu bozboozo ta
ipasansaana zin tomtom. Tabe
kakam ma toono bok pa mbulu
sananaɲana. ☆

³Wal sananɲan, indeeɲe ta nan
bizin tipeebe zin mi imar na,
tipaɲoɲoobo pa zaala ambaiɲana.

Mazwaana ta timbotmbot lela nan bizin ko-
pon mi imar na, tisaɲsaɲ pa Anutu
zaala kini, mi kwon bok pa sua
pakaamɲana men.

⁴⁻⁵Zin kembei mooto sananɲana kat. Pa sua
ta iwedet pa kwon na, ipasansaana
zin tomtom.

Mi tizeeze talɲan ma sik.

Sombe totoombo be tayaraama zin, na
tarao som.

⁶Yooba Anutu tio, zin kembei ta laion
sananɲan.

Popooro kan keskeeze, mi keende zoɲon ma
isu lene.

⁷Pambiriizi zin ma tila len, kembei lapot ta
ireere rimen mi imaaga ma imap.

Naso tiwe kembei ro sananɲan ta tomtom
tipadaaga mi imelle ma imetmeete.

⁸Mi tiwe kembei sek ta tikarra mi timet-
meete su zaala keteene na.

Mi tiwe kembei pikin ta ire mat som, mi iwe
siɲ ma isu lene.

⁹Anutu ko loɲa men mi iyembut swon, kem-
bei ta teyembut ke namannaman
ma tipiri sala you.

Kete malmalɲana kini ko iwilaala zin ma
tila len kembei musmuuzu.

¹⁰Mi wal ndeeɲɲan, sombe tire Anutu iur
kadoono pa zin wal sananɲan mi
ipokot mbulu kizin, nako menmeen
zin.

Mi siɲ kizin wal sananɲan ta ireere su toono
na, wal ndeeɲɲan ko tipadagaaga
kembei koroɲ sorok.

¹¹To tomtom ko tiso ta kembei:

"Ŋonoono kat. Anutu, ni imbotmbot mi
iurur kadoono pa zin tomtom ta
timbotmbot su toono na.

Tana zin wal ndeeɲɲan na, ni isarra zin pa
kampeɲana ambaimbaiɲan." ☆

59

*King isuy Anutu be itatke i pa ka koi bizin
naman*

Mboe ki Dabit Indeeɲe ta king Saul
inɲo menderɲan kini pakan ma tila mi
timenderkaala ruumu ki Dabit be tikisi na,
Dabit itooro mboe tiɲgi. Ka nɲer: 'Pasaana
pepe'

(1Sam 19:11)

¹O Anutu tio, tatke yo pa koɲ koi bizin
naman.

Wit yo mi ur yo sala kor. Kokena zin
wal ta tisombe tikam malmal pio na
timbuulu yo.

²Tatke yo pa zin wal sananɲan naman.

Kamke yo pa zin wal ta titekteege siɲ pizin
tomtom na.

³Yooba, re! Inɲi wal mburanɲan ta timbu-
uru koɲ,

mi tizaɲzaaɲa yo be tipun yo ma anɲmeete i.
Tamen nio anɲkam zooroɲana som, mi
anɲkam sanaana sa som.

⁴Nio ankam njoobo mbulu sa som. Tamen ingi tikamam kumbun be timanga pio sorok.

Merere, mang'a mi mar lae tio. Re yo mi uulu yo pa patanjana tio ti.

⁵Yooba, nu Anutu mburom keskeezegom. Nu ta Anutu kizin Israel.

Zin wal ta tipizil ndemen pio mi tisu tiwe korj koi na, mujai zin risa pepe.

Karkari boozomen ta timbesmbeezee pu som na, ur kadoono pizin.

⁶Rou ta boozomen, korj koi bizin timilmiili ma timar, mi tiwwa pa kar leleene ma tijurjur kembei me ta ikamam be ikan tomtom na.

⁷Re. Sua sananjana men ta iwedet pa kwon. Mian na, kembei ta buza mataanajana i.

Mi timototo u som. Pa tizzo ta kembei: "Asij ko ilerj yam?"

⁸Tamen Yooba, nu zenzeenge pizin.

Karkari boozomen ta timbesmbeezee pu som na, nu kamam sua repiilijana pizin.

⁹Anutu, nu ta pombolmbol yo mi kamam lerj mburoj. Tana arjurur motorj pu mi anpase pu.

Pa nu ko wit yo mi ur yo sala kor, mi we seraara mboljana pa korj koi bizin. Tana zin ko tirao be timbuulu yo na som.

¹⁰Anutu tio, nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

Muungu pio, mi koto korj koi bizin ta tireudut yo na, mi ajre kat pa motorj. Naso menmeen yo biibi.

¹¹Tamen pun zin ma timetmeete karau pepe.

Kokena wal tio matan mbelelee mbulu ku ta urur kadoono pizin wal sananjana.

Merere, nu ta we singiao piam mi menderkalkaala yam.

Tana koto zin pa itum mburom ma zan imap kat, mi yangwiiri zin ma tila timbot lejaleja ma irao tisula len Andewa.

¹²Wal tana mbulu kizin irao pa motom som. Pa tikamam sanaana boozomen pa kwon.

Sua ta iwedet pa kwon na sananjana men. Mi tipase pa zitun mburan mi tipakurkur zitun.

Tamen mbulu kizin pakurjana tana ko iwe kilis pizin.

¹³Zin tipakamkaam zin tomtom mi tigibgi-ibi sua sananjana be tipasaana zin.

Tana pasaana zin raama ketem malmaljana ku.

Pambiriizi zin ma timap kat.

Naso toono ta boozomen tiute ta kembei:

Niam Israel ta popojana ki Yakop na, Anutu ta ikamam peeze piam.

¹⁴Rou ta boozomen, korj koi bizin timilmiili ma timar,

mi tiwwa pa kar leleene ma tijurjur kembei me ta ikamam be ikan tomtom na.

¹⁵Zin kembei me ta tiwwa mi tirru kan kini. Mi sombe tikan ma irao som, to timbolmboolo ma ila berek.

¹⁶Tamen nio, nako anjo mboe mi anpakuru pa mburom biibi.

Aigule ta boozomen, zoj isombe ise, nako kalhorj isala mi anjo mboe pa mbulu ku ta toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

Pa sombe patanjana ikam yo, na nu ko wit yo mi ur yo sala kor, mi we kembei siiri mboljana pio be anje lela mi anbot ambai.

¹⁷Anutu, nu ta kamam lerj mburoj. Tana anjo mboe mi anpakur zom.

Anutu tio, nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku

Mi nu ta wit yo mi ur yo sala kor, mi we seraara mboljana pa korj koi bizin.

60

Sunjjana be Anutu leleene imiili pa wal kini

Mboe ki Dabit Timbombo beken'a tipaute zin tomtom. Indeeje ta Dabit zigan zin Aramea kan mi zin Mesopotamia kan mi zin Soba kan tiparkam malmal pizin na, Yoab imiili mi ipun zin Edom kan 12,000 isu lele ngoloobojana ki tai. Mana Dabit itooro mboe tingi

(2Sam 8; 1Sto 18)

¹Anutu, nu ketem malmal piam, mi pizil ndemen piam.

Tanata koyam koi bizin tilip piam, mi tireege siiri mboljana ki kar tiam.

O Merere, motom miili piam mini.

²Pa ingi kembei nu tok toono tiam ma imapalpaala,

mi koronj ta boozomen ikamam be isaana.
Tana amsuru be urpe toono tiam mini,
kokena isaana kat.

³Wal ku ta niam i. Mi nu kam yam ma amre
patajana biibi kat.

Nu piwin yam pa yok mboljana ki ketem
malmaljana ku. Tabe ikam ma
ampa na, kumbuyam mburaana
som.

⁴Zin wal ta so timototo u mi tilerlerj la
kaljom na,
twiiri ku itarj bekeno tiko pa zaaba tabe ipet
i.

⁵Anutu, lerj surjana tiam ti, mi swooro
nomom woono ma uulu yam.

Pa niam wal ku ta nu lelem piam ilip. Tana
kamke yam pa patajana taijgi.

⁶Mungu Anutu imbot lele kini potomjana,
mi iso ta kembei:

“Nio nij se paso, anporou ma anlip kek.

Tana ko anpeete toono Sekem mi lele
ngolooborjana ki Sukot, mi anjur ma
iwe leyom leyom.

⁷Toono pakaana ki Gileat, ina nio tio. Mi
toono kizin Manase tomini, ina nio
tio men.

Eparaim ta iwe kembei koronj ta ipakaala
uterj.

Mi lele pakaana ki Yudea, ina kembei tete
ta iwe kilalan pa peeze ta anjamam
na.

⁸Lele pakaana ki Moap iwe kembei timbiiri
ta anjwe pa.

Mi lele pakaana ki Edom, ina lele ta anpiri
kumburj keteene pa.

Mi zin Pilistia kan na, nio anlip pizin kek,
tana nij ise mi kaljonj izzalla.”

⁹Mi koozi na, asinj ta irao be ikam yo ma
anlip pa korj koi bizin mi anjela kar
kizin ta ka siiri mboljana na?

Asinj ko imuungu pio, mi iyaaru yo ma anja
anpet lele pakaana kizin Edom?

¹⁰Asinj toro? Anutu, nu tau!

Tamen ingi pizil ndemem piam,
mi gabgaaba zin malmal kan tiam mini som.

¹¹Anutu, uulu yam be amlip pa koyam koi
bizin.

Pa ulaarja ta amkamam la kizin tomtom na,
koronj sorok.

¹²Mi sombe Anutu igaaba yam, nako amlip.
Pa ni irao be ikoto koyam koi bizin ma
mburan imap.

61

*Surjana ki tomtom ta imbot molo pa lele
kini*

Mboe ki Dabit

¹O Anutu, lerj tijjiizi tio.

Ngun taljom pa surjana tio ti.

²Pa ingi anbot molo kat pa kar tio,
mi anmoto korj ma mburonj imap kat.

Tana anboobu be uulu yo.

Itum yaaru yo ma anjala abal ku mboljana.
Naso anbot ambai.

³Pa nio anjase pu be we ur pio mi
menderkaala yo.

Mi nu we kembei siiri mboljana ta isala kat
be anke lela.

Nu we seraara pa korj koi bizin.

⁴Nio lelerj be anbotmbot lela beeze ku to-
tomen.

Anso anja ku be kuubukaala yo kembei
man ikuubukaala lutuunu bizin.

⁵Pa sua boozomen ta anbuk pu na, Anutu nu
lerj kek.

Mi matamur ku ndabokjana ta nu kamam
pizin wal tau timototo u mi tilerlerj
la kaljom na, nu kam pio kek.

⁶Anutu, seenge ndaama ki king be imbot ma
molo.

Kami ma imbotmbot mata yaryaara men,
mi iseenge iseenge ma ila.

⁷Kami ma imbotmbot se muriini peeze kana
su kerem uunu ma alok.

Pa nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem
pa wal ku. Tana motom pini mi
poroukaali totomen. ☆

⁸Tonabe nio lelerj ambai, mi anjbombo mboe
be anpakur zom totomen.

Mi anjo sua tio mbukjana mi anjamam
patoronjana pu pa aigule ta
boozomen.

62

Suyjana ki tomtom ta kopoono rru som mi ipase pa Anutu be iporoukaali

Mboe ki Dabit Timbo pa Yedutun ta iwe mataana pizin mboe kan

¹ Nio koponj rru som. Ingi ajur nij ma ajbotmbot, mi anzza Anutu.

Pa ni itunu ko ikamke yo pa patanjana tio taingji.

² Jonoono kat, ni itutamen ta ulaanja tio, mi iwe siiri mboljana pio be ajbot lela.

Mi ni ta iwit yo mi iur yo sala kor. Tana kosa sa ko irao be ipasaana yo kat na som.

³ Niom wal ta kosombe kapasaana yo na, gjiizi na kezem mbulu tiom sananjana?

Niom ta boozomen kakamam be kupun yo paso?

Pa nio mburonj imap kek. Nio ingji kembei siiri ta isaana kek mabe borok su lene i.

⁴ Nio zongji biibi, tanata kakamam be kokoto yo.

Niom tina leleyom pa mbulu pakaamnjana ilip.

Pa kwoyom na, izurzurj pa Anutu be ikampe yo.

Tamen leleyom na, kosombe ni ipasaana yo.

⁵ Tamen nio koponj rru som. Ingi ajur nij ma ajbotmbot, mi anzza Anutu be iuulu yo.

Nio anjurur motonj pa ni itutamen.

⁶ Jonoono kat, ni itutamen ta ulaanja tio, mi iwe siiri mboljana pio be ajbot lela.

Mi ni ta iwit yo mi iur yo sala kor. Tana kosa sa ko irao be ipasaana yo na som. Som kat!

⁷ Nio anpase pa Anutu be imboro yo ma ajbot ambai, mibe ipakur yo.

Pa ni ta iwe siiri mboljana pio, mi iwe ur pio be anje lela.

⁸ Niom wal ki Anutu, kapase pini totomen. Mi koso i pa patanjana tiom boozomen ta imbotmbot la leleyom.

Pa ni ta iwe ur piti mi imenderkalkaala iti. ☆

⁹ Zin tomtom na, koronj sorok. Wal zangan mi zin sorrokjan tomini.

☆ 62:8: Mt 26:36+ ☆ 62:10: Lu 12:16+; 1Tim 6:6-17

☆ 63:1: Mbo 42:2, 84:2 ☆ 63:5: Mbo 23:5+; Mt 5:6

Tana irao tapase pizin na som.

Pa timbot rimen mi timap, kembei miiri ta iwedet pa kwondo na.

¹⁰ Tana mbulu ki takam malmal mi toyo koronj kizin tomtom ma iwe lende na, kapase pa pepe.

Mi kapase pa mbulu ki kuumbu be ikam yom ma kombot ndabok na pepe.

Mi sombe pat tiom ipepeebe mi koyyo leynom koronj boozo, na kuur leleynom pa koronj tana pepe. ☆

¹¹ Sua ta Anutu itunu izzo mi nio anjenlenjen na, imbot ta kembei:

Ni itutamen kat ta le mburaana biibi.

¹² Merere, nu toto sua ku mbuknjana mi urur lelem pa wal ku.

Mi nu ko ur kadoono pizin tomtom ta boozomen

ikot mbulu kizin kizin. ☆

63

Suyjana ki tomtom ta leleene ilip be imbot koloujana pa Anutu

Mboe ki Dabit Indeerje ni imbot lele bilimnjana ki Yudea na, itooro mboe ti

¹ O Anutu, nu Anutu tio.

Nio lelenj pu ilip kat.

Tana zongji ise na, suyjana tio imama ku be kam yo ma ajbot koloujana pu.

Pa ingji ajbot molo pu.

Tana nio kembei tomtom ta iwwa pa lele ta ka yok somnjana i, mi ngureene ikerekere ma mburaana imap kat i. ☆

² Pa motonj imilmiili pa mazwaana ta anjlema urum ku potomnjana,

mi anjilaala kat mburom biibi raama mbulu ku ndaboknjana ta zom biibi pa i.

³ Pa mbulu ku ta toto sua ku mbuknjana mi urur lelem pa wal ku, ina nio anje kembei ilip kat pa mboti tio ta ki toono ti.

Tana ko anje kwom mi anpakuru.

⁴ Nio ko anjwidit urum pa kampejana ku ma ila irao anjeete mi anjem toono ti. Ko anjwit nomonj ru sama mi ansurj pu.

⁵ Pa mbulu ta kamam pio i, ina kembei ajbot kini biibi uunu, mi anjan kini ta ambainjana kat ma koponj isaana.

☆ 62:12: Mt 16:27; Ro 2:6; 1Kor 3:8; 2Kor 5:10; Tur 22:12

Tana lelej ambai kat, mi anjo mboe mi
kwoj ipakuru. ☆

⁶Nio sombe ankenne se muriŋ na, moton
ingalngalu.

Mbej ma ila berek na, ankamam ngar pu.

⁷Pa nu ta ulaaŋa tio ŋonoono.

Nu kuubukaala yo kembei ta man iku-
ubukaala lutuunu bizin,
mi kalŋoj isala mi anjbombo raama men-
meen yo.

⁸Nio anjekap kat ima ku,
mi nomom woono mbolkenkenjana ta
ipalot yo.

⁹Mi zin wal tau tipaata koŋ be tipasaana yo
na, zitun ko tisaana
ma tisula len ta wal meetejan murin a.

¹⁰Ko tikas zin pa buza ma timetmeete,
mi me saŋsaŋjan tikan zin ma timap.

¹¹Tana king ko menmeeni biibi pa ulaaŋa
tabe Anutu ikam pini i.

Mi wal boozomen ta so timbuk sua
mboljana mi tipombol pa Anutu
zaana, mi tito sua kizin tana, na zin
tomini ko tipakur Anutu zaana.

Tamen wal pakamkaamjan na, Anutu ko
ipumun kwon.

64

*Tomtom ta isuj Anutu be iporoukaali pa ka
koi bizin*

Mboe ki Dabit

¹O Anutu, nio anjaŋroro u be uulu yo.

Pa ingi koŋ koi bizin tikam ma anmoto biibi
kat.

Tana leŋ kalŋoj, mi motom pio mi
poroukaala yo pizin.

²Re. Ingi zin wal sananjan tilup zin mi
timbuuru koŋ.

Tana turke yo pizin: Kokena tipasaana yo.

³Sua ta tigibgiibi na, ambai som kat. Mian
na, kembei buza ta titwooro ma
mataanaana kat.

Sua kizin na, kembei peene lutuunu ta tis-
ulu koroj sananjana ise be tipeene
yo pa.

⁴Zin tikewe lae zaala ziljaana, mi tizaŋ-
aŋa zin wal ta tikam ŋoobo mbulu
sa som.

Mi so tire zin na, karau men mi tipeene zin.
Mi timoto kosa sa som.

⁵Zin tiparpesese zin pa mbulu sananjana,
mi tiparzzo pizin pa lele tabe tiur kilis kizin
isu pa i.

Mi tizzo ta kembei: “Mbulu ta takamam i,
asiŋ ko ire? Som.”

⁶Tana lenen iurur be tikam mbulu kizin
sananjana ma tiso:

“Aa, mbulu tabe takam i, nako takam ma
takam kat. Tomtom sa ko iute iti
som.”

Aiss, iti tomtom na, ngar bozboozo imbot la
lelende!

⁷Tamen Anutu, ni ko iser kat peene kini
lutuunu ila kizin.

Ko karau men ikas zin ma baram su.

⁸Sua sananjana ta zin tigibgiibi na, Anutu
ko ipimiili pizin mi ipasaana zitun
pa.

Mbulu tabe ni ikam pizin i, wal boozomen
ko tire, to uten katkat pizin mi tiso:
“Na buri. Kayamaana kek?”

⁹Mi tomtom ta boozomen ko tikam ngar pa
mbulu ta Anutu ikam na,
to timoto kan, mi tisoyaara uruunu.

¹⁰Tona zin wal ndeengerjan ko menmeen zin
pa Yooba,

mi tipase pini be iwe ur pizin mi
imenderkaala zin.

Zin wal ta lenen ngeezegan, nako lenen am-
bai mi tiwit uruunu.

65

*Zin Israel tipakur Anutu pa yay mi mai
ambaijana ta ni ikam pizin*

Mboe ki Dabit

¹Anutu, niam ko amur niyam ma ambotm-
bot, mi ampakurkuru su abal Sion.

Mi sua ta ambuk ima ku, nako amto.

²Pa nu leŋleŋ suŋjana tiam mi uluulu yam.
Tana tomtom ta boozomen tirao tima tim-
bot su kerem uunu.

³Sombe sanaana mi zooronana tiam ikam
yam ma leleyam ipata kat,
na nu ta rekreege piam. ☆

⁴Zin wal ta itum peikat zin mi kam zin
ma tima timbot koloujana pu lela
urum ku leleene na, lenen ambai kat
pa kampejana ku ta ise kizin na.

Niam leleyam be ambotmbot lela urum ku
potomjana.

Pa ina iwe zaala piam be amkam pom-bolɔjana mi kampejana ambaimbaijan matakija boozomen.

⁵Ulaɔja tiam, niam amboobu be uulu yam.

Swe mburom ramaki mbulu ku ndeeɔjana, mi kam uraata bibip piam.

Pa tomtom ta boozomen irao toono biibi mi mutumutu ta munjaana men, ta tiurur matan pu mi tipase pu.

⁶Nu mburom keskeezeɔjom.

Itum mburom ta muŋgu iur zin abal ma timbot murinmurin.

⁷Mi sombe tai isaana kat, na nu rao be punmeete.

Mi duubu zogo ɔirɔir na, nu pun ma taun isu.

Mi tomtom ta kembena. Sombe timaɔja be tikam malmal mi orooro kizin isala, na nu punmeete ma lele ikam kiɔ.

⁸Zin tomtom ta timbot lele molo na tomini, tire mos bibip ta nu kamam ma iwedet. Tabe timurur ma motojana ikam zin.

Mi wal ku boozomen ta tire uraata ku na, menmeen zin pa, mi kaɔjan izalla ma timbo mboe.

Zin ta timbot pa lele ta zoɔ izze pa i, mi ila ila ma lele ta zoɔ izulla pa i.

⁹Nu ta motom pa toono, mi kamam ma yaɔ isu. Mi pemsmbeeze toono ma mbuyeene iwedet.

Yok ki Anutu na, ireere ma biibi pa toono. Irao imaaga na som.

Pa nu lelem be kam ma mai ambaijana ipet. Tanata urpewe toono be ipiyooto kini boozo.

¹⁰Nu ta kamam ma yaɔ izzu, beken a pem-beeze kuma pizin tomtom.

Mi kampejana ku, ta ikamam ma kini indomdom ma izze. ☆

¹¹Nu ambaijom kat. Pa ndaama ti, nu kam ma mai ambaijana ipet piam.

Lele ta so nu wwa pa na, kampejana ambaimbaijan boozomen iwedet. ☆

¹²Nu kam ma mbutmbuutu ambaijana ilol lele bilimjana beken a zin mbili tikan.

Mi kam ma mokleene ambaimbaijan ipengeeze abal ta boozomen. Tabe tomtom tire mi menmeen zin.

¹³Makau mi sipsip boozomen tiwwa pa lele mbutmbuutuɔjan.

Mi lele ɔgoloobogan na, kini boozomen indomdom ma izze.

Tana tomtom timbombo mi menmeen zin irao lele ta boozomen.

66

Mboe pakurjana pa uraata bibip ta Anutu ikamam pa wal kini

¹Niom karkari ta karao toono ta boozomen na, kaɔjoyom izalla mi menmeen yom pa Anutu.

²Kombo mboe mi kapakuri. Pa ni zaana biibi.

Kiwit uruunu ma isala kor!

³Koso pa Anutu ta kembei: “Anutu, uraata bibip ta kamam, ina tomtom tire mi timoto. Nu mburom biibi kat.

Tana kom koi bizin timoto kan mi tilek kumbun pu.

⁴Mi zin men som. Zin karkari ta tirao toono ta boozomen na, timap ma tilek kumbun pu.

Mi len ambai pu mi timbombo mboe be tipakur zom.

⁵Kamar mi kere uraata bibip ta Anutu ikam la tomtom mazwan.

Uraata tana iswe kat Anutu mburaana. Tabe tomtom tire mi timoto kan.

⁶Muŋgu ni ikam tai ma iwe toono raraazajana,

mi tumbundu bizin tindu ma tipa pa.

Tana iti menmeen ti pini. ☆

⁷Ni ko ikam peeze ma alok. Pa mburaana biibi kat.

Mi ni mataana izzu pizin tomtom mi itirtiiri zin.

Tana niom wal zorzoorojoyom kamaɔja be kozoori mini pepe. ☆

⁸Niom karkari ta boozomen, kapakur Anutu tiam pa kampejana kini.

Kaɔjoyom isala mi kiwit uruunu.

⁹Pa ni ta ikikis ti ma tombot matanda yaryaara.

Mi ni mataana piti, tana kumbundu ikam ɔgiris som.

¹⁰ Ɔonoono, Anutu nu toombo yam pa patanjana pakan beken a pengeeze urlanjana tiam,

kembe i tinenne pat silba beken a you ikan ka muk ma ila ne, mi silba tana iwe ngeezanjana kat. ☆

¹¹ Nu yok pa kilis ma ikam yam, mi ur patanjana biibi isalakaala yam be ambaada. ☆

¹² Mi zem koyam koi bizin ma tipadaaga yam.

Tana niam kembei ampa la you leleene, mi kembei ta wo biibi isur yam.

Tamen ingi ur leyam zaala kek. Tabe ambot ambai kat, mi amrao pa koroŋ ta boozomen. ☆

¹³⁻¹⁴ Indeeŋe ta nio aŋbotmbot la patanjana leleene na, aŋbuk sua pu be aŋkam patoronŋana pu. Tana ingi aŋto sua tio mbukŋana tana, mi aŋmar urum ku be aŋneene patoronŋana pu.

¹⁵ Nio ko aŋkam sipsip tumŋan, mi aŋneene zin su kerem uunu ma kuzin isama ta kor a.

Mi ko aŋkam makau mi mekmek mi aŋneene zin tomini be tiwe patoronŋana pu.

¹⁶ Niom wal ta komototo Anutu mi keleŋleŋ la kaljaana na, niom ta boozomen kamar mi keleŋ sua tio ti.

Nio ko aŋso yom pa uraata biibi ta ni ikam pio na.

¹⁷ Nio aŋtaŋroro i be iuulu yo, mi kwoŋ ipakuri.

¹⁸ Indeeŋe tana, sombe nŋar sananŋana sa imbot la leleŋ,

so ni ileŋ suŋŋana tio som. ☆

¹⁹ Tamen ni iŋgun taljaana pio, mi ileŋ suŋŋana tio.

²⁰ Tana nio aŋpakur Anutu.

Pa ni itit suŋŋana tio som, mi iruutu muŋaŋana kini pio som.

67

Tusuŋ Anutu be ikampe iti

¹ Anutu ko imuŋai iti mi ikampe iti.

☆ 66:11: Kam 1:14

☆ 66:12: Yesa 43:2

☆ 66:18: Yo 9:31; Yems 4:3; 1Yo 4:21+

☆ 67:1: Nam 6:24+ ☆ 67:2:

ŋgo 10:34+; Tit 2:11

☆ 67:6: Mbo 65:11

☆ 67:7: Mt 12:21, 28:19; Tur 7:9

Ni ko iswe itunu ramaki kampeŋana kini piti, mi ikam mat kini ma iyaara piti. ☆

² Naso tomtom ta tirao toono ta boozomen na, tikilaala mbulu kini, mi zin karkari ta boozomen tiute ulaaŋa kini. ☆

³ Anutu, zin karkari ko tiwe kwom mi tipakuru. Tomtom ta munjaana men ko tiwit urum.

⁴ Zin karkari ko menmeen zin mi timbo mboe pu.

Pa nu kamam mbulu ndeeŋejana men, mi urpewe patanjana kizin tomtom.

Mi nu ta kamam peeze pizin tomtom ta timbotmbot su toono i.

⁵ Anutu, zin karkari ko tiwe kwom mi tipakuru. Tomtom ta munjaana men ko tiwit urum.

⁶ Anutu kiti, ni ikampe iti, tana toono ipiyooto mai ambaigana.

Mi kampeŋana kini ko imbotmbot men se kiti. ☆

⁷ Anutu ko ikampe iti.

Mi tomtom ta tirao pa toono ta boozomen ko timototo i mi tileŋleŋ la kaljaana. ☆

68

Merere ni ulaaŋa mburaananjana kizin wal kini

Mboe ki Dabit

¹ Anutu ko imajŋa pa ka koi bizin mi iyangwiiri zin ma tiko pirik.

Zin ta tiurur koi pini, nako tiko pini ma tila len.

² Pa ni ko ipambiriizi zin ma timap, kembei ta miiri iwilaala you ka koi ma ila ne.

Wal sananŋan, sombe timbot Anutu kereene uunu, na ni ko ipasaana zin ma mburan imap kat ma tila len, kembei you ta ikan nŋwaara ma iwe gubuuu men.

³ Mi wal ndeeŋejana na, zin ko len ambai. Ko timbotmbot su Anutu kereene uunu raama menmeen zin.

Tana ko lenen ambai mi kaljan izalla ma tipakuri.

⁴Kombo mboe pa Anutu. Kapakuri pa mboe mi kiwit zaana.

Kuurpe zaala pa ni ta imbotmbot se miiri tieene mi iwwa.

Ni zaana Yooba.

Kulup yom su kereene uunu mi menmeen yom pini. ☆

⁵Anutu, ni imbotmbot muriini potomjana, mi imborro zin moondo kembei ta taman. Mi zin noroja na, ni imendernder pizin mi iporoukalkaala zin. ☆

⁶Mi tomtom ta so ni itutamenjana, mi le gaabajana sa som, na Anutu ko ikam le tomtom pakan be zijan timbot.

Mi zin wal ta tizeebe zin sorok lela ruumu sanaana na, ni ko ikam zin ma tiyooto, mi iyaaru zin ma tila. Tana zin ko timbombo mboe raama menmeen zin, mi tito i ma tila.

Tamen zin wal zoroorogan na, zin ko timbot lele kerekerejana men.

⁷⁻⁸Anutu, indeenje ta nu yaaru zin wal ku Israel, mi niomjan kapa pa lele bilimjana na, yenyeenge itok toono, mi yan biibi isu pa saamba.

Pa nu su mi mbot sala abal Sinai tau. Nu ta Anutu kizin Israel. ☆

⁹Anutu, toono ta kam pa wal ku na, sombe kerekerejana, na nu kamam yan biibi ma izzu beken pembeze ma ambai mini.

¹⁰Zin sorrokjan ta timbotmbot toono ta wal ku titu su pa na, na nu ko rre zin pa kan kini ma korog.

Pa nu ta kampejana katuunu.

¹¹Merere iso ta kembei: Ni ilip pa malmal kek.

Tana wal booze men tila ma tisoyaara urunu.

¹²Tiso: "Ou keleg! Zin king zijan zin malmal kan kizin tiko papirik ma tila len lup kek!

Tana toyo mburu kizin mi takam pizin moori kaibim ta timbot kar na be tiparrai pizin.

¹³Zin tikam korog pakan ta tiurpe ma kembei mbalmbal rungun na. Korog tana ndabokbokjan kat. Tipakapkap begen pa silba, mi rumun rumun pa gol.

Mi parei ta niom pakan kombombooreyom sorok raama zin sipsip men?"

¹⁴Indeenje ta Anutu mbura keskeezenana iyangwiiri zin king ma tiko pirik na, ikam ma njaukau mi yanpat isu pa abal gabgappjana Zalmon.

¹⁵Niom abal bibip ki Basan, niom zoyomjoyom mi bibip, mi uteyom izalla ta kor a!

¹⁶Kena parei ta motoyom mburmbur pa abal ta Anutu iroogo pa itunu mi ikam ma iwe lene na?

Abal tana, ta Yooba itunu muriini ko imbotmbot pa ma alok.

¹⁷Merere izem abal Sinai, mi iwwa raama karis kini malmal kan ta munjaana ka tieene, mi tila tipet muriini potomjana Sion.

¹⁸Mi iyaaru ka koi bizin booze ta ilip pizin na, ma tito i ma zijan tisala abal kini ta kor a. Mi tomtom tikam korog boozomen pini sorok.

Mi wal zoroorogan tilek kumbun pini, mi tikam le korog tomini.

Tana zin tomini, ko zijan Yooba Anutu timbotmbot pa muriini tana. ☆

¹⁹Tapakur Merere!

Pa aigule ta boozomen, ni iuluulu iti mi ibadbaada patajana kiti.

Mi ni Anutu ta ikamkewe iti. ☆

²⁰Anutu kiti, ni Anutu ta ikamkewe zin tomtom ma timbot ambai.

Merere kiti Yooba, ni itatkewe iti pa meetenjana. ☆

²¹Anutu ko ipetepaala ka koi bizin uten.

Tana zin wal ta titoto zaala sananjana na, ni ko ipun zin ma timap.

²²Merere iso ta kembei:

"Koyom koi bizin ta timbot lele Basan na, nio ko ankam zin ma timiili ma timar.

☆ 68:4: Kam 19:16; Mbo 18:10+; Mt 26:64

☆ 68:5: Kam 22:22+; Mbo 10:14, 146:7+

☆ 68:7-8: Kam 19:16+

☆ 68:18: Ep 4:8

☆ 68:19: Mbo 81:6; 2Kor 1:4+

☆ 68:20: Mbo 56:13; 1Kor 15:51+; 1Tes 4:13+; Tur 1:18

Mi zin ta timbot mozo lukutuunu na tomini,
nio ko anjam zin ma tise.

²³ Mi sijin ko iwe kembei ta karoozo be
kawwa la lelene.

Mi me tiom ko tiwin sijin tana."

²⁴ O Anutu, nu ta king tio. Mi nu lip pa
malmal kek.

Tana mar raama lelem ambai, mi lela urum
ku potomjana, be zin iwal biibi tire
u.

Nu muungu, mi wal ku tito u ma tilema.

²⁵ Zin mboe kan timuungu,
to zin tamurin ta tiyelyel kakaaba na timbot
lukutuunu,
mi zin kombom kan tipa kaimer.

²⁶ Niom wal ki Anutu ta kulup yom su
kereene uunu na, kapakuri pa kam-
perjana kini.

Niom wal ta uunu tiom ipet pa Yakop na,
kamap ma kiwit Yooba zaana!

²⁷ Benyamen ta kaimerjana na, wal kini
timuungu.

To zin peeze kan ki Yuda tila raama wal
kizin.

Mi zin peeze kan ki Sebulun mi Naptali tito
zin.

²⁸⁻²⁹ Anutu, nu ur sua pataana kek ta kembei:
Niam ko amender mboljana.

Tana mbot lela urum ku potomjana ta
Yerusalem na,
mi swe mburom ma amre mini, kembei ta
mungu kamam piam na.

Tonabe zin king len ambai pu, mi timar
ma tikam lem kororj pakan.

³⁰ Zin Aikuptu kan timbotmbot yok Nil
kezeene kembei puge.

Mi zin karkari ta mburan bibip na, zin kem-
bei makau uunujan ta zijan lutun
bizin tiketkeete ma tiwwa.

Yaamba zin wal tana. Naso tilek kumbun
pu, mi tikam lem pat silba pakan.

Zin wal ta lenen ilip pa mbulu ki malmal na,
yangwiiri zin ma timbot legaleja.

³¹ To bibi kizin Aikuptu ko ingo zin
menderjan kini ma timar
Yerusalem.

Mi zin Etiopia kan ko timar mi tikam lem
kororj ambaimbainjan pakan tomini.

³² Niom tomtom ta karao pa toono ta
boozomen, kombo mboe pa Anutu.
Kombo mboe pini mi kapakuri.

³³ Pa ni imbotmbot se miiri tieene, mi iwwa
pa marjaanana ta mungu kat mi
imar.

Kelej. Ni izzo sua raama mburaana biibi.

Kaljaana na, kembei ta lele ikuruj i. ☆

³⁴ Tana kosoyaara Anutu mburaana.

Pa ni king biibi ngonono, ta ikamam peeze
pizin Israel,

mi izzwe mburaana sala marjaanana.

³⁵ Anutu kizin Israel, ni imbotmbot lela
urum kini potomjana mi izzwe
mburaana. Tabe tomtom tire mi
timoto.

Mi ikamam mburaana pa wal kini mi ipom-
bolmbol zin.

Tana tapakur Anutu pa kamperjana kini! ☆

69

*Suyjana ki tomtom ta ibaada patajana
biibi pa Anutu zaana*

Mboe ki Dabit

¹ O Anutu, kamke yo lak!

Pa yok ise ngurej kek ma ingi be ilol yo i.

² Nio agdubup sula tiingi biibi
ma kumburj iteege toono mboljana sa som.
Nio anbot li biibi lukutuunu,

mi ingi be wo isur yo ma anla lej i.

³ Anutu, nio ajsaana kek.

Tijiizi tio imama ku ma ingi be ngurej
imun i.

Nio anjurur motorj pu be uulu yo, mi som.

Tana mburoj imap.

⁴ Zin iwal, ta tiurur koi pio sorok.

Irao anjin zin na som. Pa tilip pa uterj
runrun!

Korj koi bizin ta tisombe tipasaana yo na,
zin mburanjan,

mi tingalngal sua pakaamjana pio.

Tizzo be agpimiili kororj kizin.

Mi ko anpimiili be parei? Pa anjam kororj
kizin sa som. ☆

⁵ Anutu, mbulu tio kankaanana mi
zooronana tio, ina nu ute ma imap.

Mbulu boozomen ta anjam joobo na, sa ike
pa motom som.

⁶ Yooba, nu mburom keskeezenom.

Uulu yo lak!

Kokena zin wal ta tiurur matan pu mi tipase pu na, tire patanjana tio mi kan mian pa, to titop pa urlajana kizin.

O Anutu tiam Israel, nio ankam ngar biibi pa zin wal tau tikam kinkiini be tiute u mi timbot koloungana pu na.

Uulu yo: Kokena mbulu ta ipet pio na, ikam zin ma kan mianj.

⁷ Pa nio anbesmbeee pu. Tamen tomtom tirepilpiili yo, mi tikamam ma koj mianj mi antuntuundu men.

⁸ Wal tio tire yo kembei nio ndelngoj.

Mi tongmatizij tio ngonoona ta noyam tamen na, tipizil ndemen pio kembei nio tomtom ki lele pakaana toro.
☆

⁹ Nio lelej pa urum ku ilip, mi ankamam kaisiigi pa be anjurpe.

Tanata wal pakan ta tirepilpiilu na, tirepiili yo tomini. ☆

¹⁰ Nio antantanj mi angalsek itunj pa kini kanjana bekena motorj ingal katu.

Mi ina ikam ma tomtom matan repiili yo.

¹¹ Mi indeeje ta lelej ipata mi angun muungu na,

tomtom tikam senge pio.

¹² Zin wal ta tiluplup zin su kar keteene na, tiwidit mbol pio.

Mi anje we neu pizin wal winjana kan be timbut len mboe pa.

¹³ Mi nio na, anzunzun pu men.

Yooba, mujai yo lak! Pa nu urur kat lelem pa wal ku mi toto sua ku mbukjana.

Tana lej sunjana tio ti, mi swe kampenana ku pio. ☆

¹⁴ Tatke yo pa patanjana biibi ti:

Kokena anjdup sula tiingi mi sam ma anja lej!

Kamke yo pa koj koi bizin naman.

Tatke yo pa li biibi tingi: Kokena anmon.

¹⁵ Uulu yo: Kokena wo isur yo ma anja lej.

Kamke yo: Kokena anmon sula mozo luku-tuunu.

Maata yo ma anje pa naala ta usomjana i:

Kokena toono ipol salakaala yo.

¹⁶ Yooba, nu ambainjom. Nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

Tana lej sunjana tio mi uulu yo.

Mujainjana ku na, biibi kat. Tana motom ingal yo mini.

¹⁷ Nio mbesoongo ku. Pingis motom pio pepe. Pa ingi anbot la patanjana biibi kat leleene. Tana pekel kalngoj karau men.

¹⁸ Mar lae tio, mi uulu yo.

Kamke yo pa koj koi bizin.

¹⁹ Mbulu ta koj koi bizin tikamam pio, ina nu ute lup kek.

Zin tirepilpiili yo, mi tipamianj yo, mi tiko-toto yo.

²⁰ Mi tipamianj yo, mi tipasaana lelej ma isaana kat.

Tana anso ko tomtom sa imar mi ipotor lelej.

Mi som. Tomtom sa imar tio som.

²¹ Indeeje ta petel yo na, titooro koj kini raama koronj pakpakjana.

Mi miri yo na, tikam koj yok pakpakjana ma anjwin. ☆

²² Tana sunjana tio ima ku ta kembei: Mbalia ta kini kizin imbotmbot se na, ko iwe kembei ta napitpit pizin.

Mi guraaba kizin ko tiwe kembei ta kilis pizin. ☆

²³ Kam zin ma matan ipis ma irao tire lele mini som.

Mi pamoto zin kat ma riingrij ikam zin.

²⁴ Mbooro ta ketem malmaljana imbot sula na,

lij ma isalakaala zin be tiyamaana kat.

²⁵ Kam ma lele kizin ta timbotmbot pa na, bilim.

Tomtom sa ko ilela beeze kizin mini som. ☆

²⁶ Pa tomtom ta nu balisi kek na, zin tisu mi tiseeze mataana mini.

Tomtom ta nu puni ma ire yoyoungana na, zin tininin kao pini.

²⁷ Wal tana sanaana kizin na, motom mbelelele pepe.

Motom kiskis, mi pokot ma pokot kat! Mujai zin risa pepe.

²⁸ Mus zan pa ro ki mbotjana mata yaryaraana ma tila len.

Sombe beede wal ndeejengan zan ise, na wal tana zan ila raama pepe. ☆

²⁹ O Anutu, ingi anbaada patanjana mi anje yoyoungana biibi.

☆ 69:8: Mbo 31:11; Yo 7:5 ☆ 69:9: Yo 2:17; Ro 15:3

☆ 69:13: 2Kor 6:2

☆ 69:21: Mt 27:34,48; Yo 19:29

☆ 69:22: Ro 11:9+

☆ 69:25: Ngo 1:20

☆ 69:28: Kam 32:32+; Tur 20:12+, 21:27

⁷ Zin iwal tikamam ngar boo zo pio. Pa uraata bibip ta kamam pio, ina izwe mburom pizin.

Nu ta we ur mboljana pio, mi menderkalkaala yo.

⁸ Tana lelej ambai kat pu, mi kworj ipakurkuru. Pa nu zom biibi mi ndabokjom kat.

Zorj ise ma ila zorj isula na, anjwidit urum isala kor.

⁹ Tamen ingi anjwe kolman kek, mi mburoj izzu.

Ziiri yo pa kerem uunu pepe, mi pizil ndemem pio pepe.

¹⁰ Pa korj koi bizin tiluplup zin mi timburmbuuru korj be tipun yo ma anjmeete.

Mi tizarjaara yo ma tizzo pio ta kembei: ✧

¹¹ "Aa, ni, Anutu ipizil ndemeene pini kek. Tamanga mi takami.

Pa ni le tomtom sa be iuuli som."

¹² Tana Anutu, mbot molo pio pepe! Anutu tio, loja mar mi uulu yo.

¹³ Zin wal ta tingalngal sorok sua pio na, pamiaj zin mi pun zin ma timap.

Zin wal ta tisombe tipasaana yo na, koto zin mi pamiaj zin kat.

¹⁴ Mi nio, nako anjurur motorj pu mi anzza u be uulu yo.

Mi ko anjwidit urum totomen.

¹⁵ Kworj ko izzoyaryaara mbulu ku ndeengjana pizin tomtom.

Zorj ise ma ila zorj isula, nako anzzo pa uraata bibip ta nu kamam pizin tomtom be uulu zin na.

Uraata ku tana, sombe anjtoombo be anjin, na anrao som.

¹⁶ Yooba, nu kamam uraata bibip mi mburanjan. Tana anjwe kwom mi ansoyaara uraata ku tana pizin tomtom bekenan matan ingal.

Nio lelej be anzzo sua pa mbulu ku ndeengjana men.

¹⁷ Indeeje ta nio nangangon, mi imar indeeje koozi na, nu zzo yo pa mbulu ku.

Tana anzzoyaryaara sua pa uraata ku bibip ta ipa ndel kat.

¹⁸ O Anutu, ingi anjwe kolman ma momo isala utej kek.

Mi pizil ndemem pio pepe!

Mbotmbot raama yo ma irao ansoyaara mburom mi uraata ku bibip pizin popojana tiam tabe tipet pa kaimeri. ✧

¹⁹ Anutu, mbulu ku ndeengjana, ina ilip kat. Isala ma isala ta saamba a.

Mi uraata ku ta kembena. Bibip mi mburanjan.

Tana nu kadom sa som. Som kat.

²⁰ Jonoono, nu kam yam Israel ma amre patanjana boozomen, mi seeze moyam.

Tamen nu ko kam yam ma ambot ambai mini.

Ingi ambot naala kezeene i.

Tamen nu ko tatke yam pa meetejana.

²¹ Mi nio ta kembena. Nu ko pakur yo ma zorj iwe biibi mini.

Mi potor lelej, mi kam ma lelej ambai.

²² Tonabe anjse kombom mi anpakur zom. Pa nu toto sua ku mbukjana.

Anutu tio, nu Anutu potomjana kizin Israel. Mbulu ku ipa ndel kat.

Tana nio ko anjse kombom tio mi anbo mboe be anjit zom.

²³ Ko kaljorj isala mi anbo mboe pakurjana pu raama menmeen yo biibi.

Lelej ko imap ipakuru. Pa nu ta kamke yo.

²⁴ Tana aigule ta boozomen, zorj ise ma ila zorj isula na, nio ko anzzoyaryaara mbulu ku ndeengjana ta kamam pizin tomtom na.

Pa zin wal ta tisombe tipasaana yo na, nu koto zin ma mburan imap, mi pimiili zin ma tila raama kan miaj.

72

Zin Israel tisuj Anutu be ipombol king kizin
Mboe ki Salumo

¹ Anutu, pombol king tiam be imender pizin tomtom mi iurpe kat patanjana kizin.

Mi paute i pa mbulu ku ndeengjana.

² Sombe ikam peeze pizin wal ku, na uuli be ikam ma indeeje men.

Mi pomboli be imender pizin wal ku ta timbot joobo i, mi iurpe patanjana kizin.

³ Pa mbulu kini ndeengjana, ta ko iwe zaala pa lele ti be imbot ambai,

mi ipiyooto mbulu luumuɗana.

⁴King tiam ko imender pizin wal sorrokɗan, mi iporou pizin.

Mi zin wal ta timbot ɗoobo na, ni ko iuulu zin.

Tamen zin wal ta tikototo zin sorrokɗan mi tikamam patarjana pizin na, ni ko ikoto zin, mi iparamutmut zin ma mburan imap kat. ☆

⁵Pombol king tiam be imbotmbot ambai men, mi iseenge iseenge ma ila, kembei ta zoɗ ma puulu i.

⁶Mi uuli be ikam kat peeze.

Naso iuulu zin tomtom kembei yaɗ ta izzu pa mokleene mi ipembesmbeeze toono na.

⁷Mazwaana ta so ni ikamam peeze na, piyotyooto mbulu ndeerɗana ma izze ma iwe biibi.

Mi kam mbulu luumuɗana ma izze raama. Naso tomtom timbot ambai men, mi iseenge iseenge ma ila, kembei ta puulu i. ☆

⁸King tiam ko ikam peeze pa lele ta biibi kat. Ka sengaɗa su tai pakaana ta, mi ila ila ma imap su tai pakaana toro.

Ko imaɗa su yok Euprates, mi ila ila ma irao toono ta boozomen.

⁹Ni ko ilip pa ka koi bizin. Tana zin ko timar mi tilek kumbun pini, mi timbilmbil su kereene uunu be leleene isaana pizin mi imuɗai zin.

¹⁰Zin king ki Tarsis ziɗan zin king ta timbot irao mutumutu ta boozomen, nako timar mi tikam le korɗ ambaim-baiɗan pakan bekana tipakuri.

Mi zin king ta timborro lele pakaana ki Sieba mi Seba na, zin tomini ko timar mi tikam korɗ ambaim-baiɗan pini. Pa zin ko timbot la ni kopo mbarmaana tau.

¹¹Tana king ta munɗaana men ko tilek kumbun pini.

Mi karkari ta boozomen ko timbesmbeeze pini. ☆

¹²Pa zin wal ta len korɗ som, mi zin wal sorrokɗan ta timbot ɗoobo mi len ulaɗa sa som na, sombe titayroro i,

na ni ko iuulu zin mi itatke zin pa patarjana kizin.

¹³Zin wal tau len mburan biibi som, mi zin wal ta timbot ɗoobo mi tiru zalan na,

ni ko leleene isaana pizin mi ikamke zin pa patarjana kizin.

¹⁴Tana sombe wal pakan tiurur patarjana pizin mi tiseseze matan, na ni ko imender pizin mi itatke zin la wal tana naman.

Pa ni ko iur leleene pizin kembei toɗmatiziy kuni ɗonoono. Tana irao igeeze zin mi siɗin ireere sorok na som.

¹⁵Anutu ko ipombol king tiam be imbotmbot ma molo.

Mi zin wal ki lele pakaana ki Sieba ko tikam le pat gol ta milmilɗana ma ingeeze kat.

Mi aigule ta boozomen, zoɗ ise ma ila zoɗ isula na, wal kuni ko tizuɗzuɗ Anutu be ipomboli,

mibe ikampe i ma imbotmbot ambai men.

¹⁶Mai ambaiɗana ko ipet pa toono tiam.

Ko ipet pa mokleene ta imbot sala abal uteene na tomini.

Mi toono mbuyeene ko kembei ta abal Lebanon, mi ikam ma kuni ambaim-baiɗan boozi ipet.

Mi tomtom ta kembena. Kar ta boozomen ko timasak ma kan tomtom bizin tiwe boozomen

kembei ta mbutmbuutu izaara ma ilol toono.

¹⁷King zaana biibi ko imbotmbot ma alok, kembei ta zoɗ i!

Tomtom ko tiwidit uruunu, mi iseenge iseenge ma ila.

Pa ni ta ko iwe zaala pa wal ta munɗaana men be kamɗana ki Anutu ise kizin.

Tana zin karkari ta boozomen ko tire kamɗana ki Anutu ta imbotmbot se kuni na, mi tipakuri. ☆

¹⁸Tapakur Yooba! Ni Anutu kizin Israel!

Pa ni itutamen ta ikamam uraata bibip ta ipa ndel kat.

¹⁹Tapakurkuri totomen! Pa ni zaana biibi mi mburaanaɗana.

Ni ko iswe mbulu kuni ndabokɗana mi zaana biibi ma irao toono ta boozomen.

ŋonoono ma ŋonoono kat!

²⁰ Sunŋana ki Dabit ta Yesi lutuunu i, ta imar
imap su ti.

73

*Mboti ambaiŋana kizin wal sananŋan
itoombo urlaŋana ki tomtom ta*

Mboe ki Asap

¹ ŋonoono kat, Anutu, ni ikamam mbulu
ambaiŋana pizin Israel.

Zin wal ta lelen ngeezan na, ni ikampewe
zin biibi kat. ☆

² Nio ti, muŋgu kumbuŋ ikam ngiris, ma
rimen mi aŋmel.

Rimen ŋonoono mi aŋtop pa urlaŋana tio.

³ Pa aŋre mboti kizin wal sananŋan ta nin
izze mi tipakurkur zitun na, ambai
komboono.

Taba ikam ma motorŋ mburmbur pizin. ☆

⁴ Pa zin na, titum ma kulin ingeeze, mi tim-
bot ambai men ma irao meeteŋana
kizin.

Mi meeteŋana kizin tomini, tire yoyouŋana
pa som.

⁵ Pataŋana ki toono ta ikamam iti tomtom
na, inderdeere zin som.

Zin len pataŋana sa som.

⁶ Mbulu kizin ta tipakurkur zitun ma nin
izze sorok, ina tipamaala pizin tom-
tom kembei ta natabu i.

Mi mbulu kizin ta tikamam sorok malmal
pizin tomtom mi tipasansaana zin,
ina tiswe ma imbot kat mat, kembei
ta mburu kizin mat kana.

⁷ Tere zin na, keren indu. Pa tikam len mboti
ambaiŋana kat. Taba titum len ma
tau!

Mi ngar ki pakurŋana ta imbotmbot la lelen
na, biibi ma ilip.

⁸ Zin tirepilpiili zin tomtom, mi tiwirri sua
sananŋana pizin.

Mi tipakurkur zitun, mi tikototo zin tom-
tom pa sua kizin pamotoŋana.

⁹ Wal tana tipakurkur zitun. Pa Anutu ta
imbot saamba na, tipasansaana sua
pini.

Mi tiwirri sua sananŋana pizin tomtom ta
timbotmbot toono na tomini.

¹⁰ Taba tikamam ma Anutu wal kini tomini,
titoto zin,
mi tikanan la kaŋan.

¹¹ Mi tizzo ta kembei: “Aa, mbulu ta amka-
mam i, Anutu iute?”

Anutu kor kana, ni le ngar sa?”
¹² Kere kat kek? Wal sananŋan, mbulu kizin
ta kembei.

Len pataŋana sa som, mi tindoundou len
koronŋ boozo.

¹³ Munŋu nio aŋkam ngar ŋoobo ta kem-
bei, tana aŋso pa iturŋ ma aŋso:
“ŋonoono kat. Mbulu tio am-
baiŋana, ina aŋkamam sorok.

Parei ta motorŋ ingalŋgal iturŋ bekenaleleŋ
ingeeze, mi leŋ uunu sa isaana som?”

¹⁴ Mi ingi Anutu ikam yo ma aŋre yoy-
ouŋana pa mberŋ ma aigule.

Aigule ta boozomen, zorŋ ise na, ni iballis yo
men.”

¹⁵ Anutu, ngar tio sananŋana tana, sombe
aŋswe ma ipet mat,
so aŋpasaana zin wal ku, mi aŋpakankaana
ngar kizin.

¹⁶ Tana nio aŋkam ngar boozo kat pa mbulu
ta iwedet pizin wal sananŋan, mi
aŋrru ka ngar. Tamen aŋrao som.

Pa ike pio. Taba ikam ma leleŋ ipata kat.

¹⁷ Kaimer aŋlela urum ki Anutu mi aŋsurŋ.
To ngar tio ipet, mi aŋkilaala mbulu taba
ipet pizin wal sananŋan pa kaimer
i.

¹⁸ ŋonoono kat, nu ko ur zin la zaala sipir-
pirŋana,
bekena kam zin ma timelmel mi tipun kat
zin.

¹⁹ Ko karau men mi pambiriizi zin.
Ko yaŋgwiiri zin ma tila len. Tana tomtom
ko tire mi timoto. ☆

²⁰ Merere, nu sombe manga mi pambiriizi
zin, nako timap kat.

Zin ko kembei koronŋ ta tere la miuŋana na.
Sombe tamanga pa mankwono na, imbiri-
izi ma ila ne kek.

²¹⁻²² Indeeŋe ta motorŋ mburmbur, mi leleŋ
ingis na,

aŋkam kat ngar som.

Nio aŋtalli pu kembei mbili ta le ngar
somŋana i.

²³ Tamen nu zem yo som. Nu mbotmbot
raama yo totomen,

mi teege nomorj woono mi kiskis yo.

²⁴ Nu pazalzal yo be aŋto ngar ku.

Mi kaimer, nako pakur yo, mi kam yo ma aŋbotmbot raamu ma alok.

²⁵ Nio aŋkam ngar pa kororj toro sa ki kar saamba som. Nu itum tamen!

Mi ingi nu mbotmbot raama yo, tana aŋru leŋ kororj toro sa ki toono paso?

Pa nu itum tamen, ina rao pio. ☆

²⁶ Somba ngar tio ikamam be isaana mi mburoj izzu,

na Anutu ko ipombol yo mi ikis yo.

Tana nio aŋre Anutu kembei kororj tio ŋonoono kat.

²⁷ Zin wal ta so lelen imbot molo pu, nako tisaana ma tila len lup.

Mi zin wal ta so tipizil ndemen pa sua ta timbuk ima ku, na nu ko pasaana zin.

²⁸ Mi nio, sombe aŋbot kolouŋana pa Anutu, na leleŋ ambai kat ma ilip.

Pa aŋpase pa Yooba Anutu be iwe ur pio mi imenderkaala yo.

Tana ko aŋzzoyaryaara uraata kini boozomen ta ni ikamam na.

74

Zin Israel titayroro Anutu pa urum kizin ta kan koi bizin tireege ma isu lene

Mboe ki Asap

¹ O Anutu, parei ta nu pizil kat ndemem piam? Ko ambotmbot ta kembei ma alok?

Niam sipsip ku, mi nu ta mbororjan tiam. Parei ta ketem malmal kat piam ta kembei? ☆

² Niam wal ta ambot lela lupjana ku leleene na, wal ku ŋonoono.

Pa mungu kat nu tatke tumbuyam bizin pa patajana kizin, mi kam zin ma tiwe lem.

Tana motom ingal yam tomini. Mi motom ngal abal Sion.

Pa ina, nu kam ma iwe itum murim be mbotmbot pa. ☆

³ Itum mar mi re lele ku ta isaana ma imbotmbot i.

Koyam koi bizin tireege urum ku potomjana ma isu lene, mi tipasaana lup.

⁴ Lele ta mungu nu itijan taparluplup ti su pa i, ina kom koi bizin tikam ma iwe len.

Mi kaljan izalla, mi tipamender kororj kizin lela ma iwe kilalan kembei tilip piam kek.

⁵ Mi tikam mbulu kembei zin wal ta tikam nakabasi kizin

ma tila su be tikas ke.

⁶ Pa ke ndabokbokjan boozomen ta tisap kororj kunun ila be tipengeeze urum ku na,

tikam nakabasi mi tipetekatkat ma tisaana lup.

⁷ Mi tiur you pa urum ku, mi ikan ma imap. Tana itum murim ta zom imbotmbot pa na, tipasaana ma isaana kat.

⁸ Mi tisombe tikoto yam mi tipasaana kat yam.

Tana lele boozomen ki toono ti ta amluplup yam su pa i be amzungun pu na, tiur you pa, mi ikan zin ma timap.

⁹ Mi ingi amre kilalan sa kembei nu mbotmbot raama yam men i na som.

Mi kwom sa imbot be iso yam pa ngar ku na som.

Mi tomtom tiam sa iute som. Ko patajana ti imap ŋiizi?

¹⁰ Anutu, ingi kom koi bizin tikamam serge pu, mi tirepilpiilu, mi tipasomsom zom.

Parei, ko zem zin ma tinoknok ta kembei ma alok?

¹¹ Parei ta nu lul nomom, mi gedgeede yam men?

Manja mi pun zin ma timap!

¹² Anutu, ta mungu mi imar na, nu ta king tiam mi ulaaŋa tiam.

Mi nu kamam uraata bibip isu toono ti bekana uulu yam.

¹³⁻¹⁴ Itum mburom ta ipun tai ma tai mburaana imap. Mi Lebiatan itunu ta kororj sananjan ŋonoono mi imbotmbot tai na, nu petepaala uteene ta boozomen,

mi kam pizin buzur saŋsanjan ta timbot lele bilimjana na ma tikan. ☆

☆ 73:25: Mbo 16:2; Pil 3:8 ☆ 74:1: Mbo 43:2, 95:7, 100:3

☆ 74:2: Kam 15:16; 1Kor 6:20

☆ 74:13-14: Kam

14:21; Mbo 89:9+ ☆ 74:15: Kam 17:6; Mbo 107:33+

¹⁵ Lele pakan na, nu kam ma yok bukbuk ma ise pa toono, mi ireere ma iwe yok. Mi lele pakan na, nu kam yok bibip ma timakmaaga. ☆

¹⁶ Nu ta mborro aigule mi mberj tomuni. Mi nu ta ur zoj mi puulu ma timbotmbot la murin. ☆

¹⁷ Nu ur toono ka sengaaja, mi ur gorgor ki re mi iwaara. ☆

¹⁸ Yooba, motom ingal sua repiilijana ta kom koi bizin tikamam pu na. Ingi wal kankaanajan tizorzooru mi tipasansaana zom.

¹⁹ Mi niam ta wal ku na, mburoyam biibi som. Tana itum poroukaala yam.

Kokena koyam koi bizin timanga piam mi tipasaana yam.

Ingi ambot joobo kat. Kokena motom mbelelele kat yam.

²⁰ Motom ingal sua mbukjana ta kam piam wal ku na, mi uulu yam.

Re. Ingi wal sananjan tikewe la zugut, mi tikamam malmal mi zigzik ma irao toono ti.

²¹ Mi koyam koi bizin tikototo yam. Tana uulu yam: Kokena amur sorok moyam pu, to koyam mianj.

Uulu zin sorokjan mi zin wal ta timbot joobo na. Naso timanga mi tipakur zom.

²²⁻²³ Anutu, manga mi swe mburom. Poroukaala yam. Pa niam wal ku tau.

Motom ingalngal mbulu ki kom koi bizin, mi ur kadoono pizin. Pa kaljan izalla mi tiwirri sua boo zo pu.

Ingi wal kankaanajan tizorzooru mi tikamam sua repiilijana pu pa berek ma ila mberj.

Tana maane pizin pepe.

75

Anutu ko iur kadoono pizin tomtom

Mboe ki Asap Ka nger: Pasaana pepe

¹ Anutu, niam leleyam ambai pu mi ampakurkur zom.

Amwidit urum paso, nu mbotmbot koloujana piam.

Tanata amzzoyaryaara uraata ku bibip ta ndabokbokjan mi ipa ndel kat.

² Mi Anutu iso ta kembei: “Nio itunj arjur nol tabe anjamender zin tomtom pa i.

Mi sombe arjur kadoono pizin, nako anjam ma indeeje men.

³ Sombe toono imurur mi ka tomtom bizin ta boozomen tisejejeje, na nio ta ko anjis toono uunu ma imbol.

⁴ Zin wal ta tipakurkur zitun na, nio anso pizin ta kembei: ‘Kapakur ituyom irao!’

Mi zin wal sananjan na, anso pizin ta kembei: ‘Niyom izze sorok mi kapase pa ituyom mburoyom pepe!’

⁵ Pa mburoyom biibi ingoi? Tana kapakur yom pepe,

mi kipiri sua repiilijana pepe!”

⁶ Pa pakurjana imar pa zoj uunu som, imar pa lele ta zoj isula na som, imar pa lele toro sa som.

⁷ Imar pa Anutu itutamen tau. Pa ni ta tiirijana katuunu.

Wal pakan, ni ikototo zin. Mi wal pakan na, ni ipakurkur zin. Itoto itunu leleene tau. ☆

⁸ Jonoono kat. Mbooro ta imbot la Yooba namaana kek.

Mi mbooro tana na, bok pa kete mal-maljana kini.

Ni ko ipiwin wal sananjan boozomen ta timbotmbot toono na, mi tiwin ma imap.

Tuturaana sa ko irao imbot na som. ☆

⁹ Mi nio, nako anzzoyaryaara uraata bibip mi ndabokbokjan ki Yooba ma alok. Ko anjbombo mboe mi anpakurkur Anutu ki Yakop zaana.

¹⁰ Pa ni iso ta kembei: “Wal sananjan na, nio ko anpunmeete mburan.

Mi wal ndeejejan na, nio ko anpombol zin ma mburan izze, mi anpakur zin.

76

Anutu mburaana biibi kat

Mboe ki Asap

¹ Zin Yudea kan tiute Anutu.

Mi wal kini Israel tipakuri pa zaana biibi.

² Beeze ki Anutu imbotmbot Yerusalem.

Pa muriini jonoono ta abal Sion.

³Indeeje ka koi bizin timanga pini su lele tana na, ni isebogboogo buza kizin mi peene kizin lutunlutun ta you ikanan la i, mi ipetepaala singiao kizin.

Tana mburu kizin boozomen ta malmal kana i, na ni ipasaana lup.

⁴O Anutu, nu mbotmbot lela azurka biibi leleene, mi nu ta biibi nonoono.

Pa nu ndabokjom kat mi mburom keskeezegom. Nu lip pa zin abal ta alingumorajan.

⁵Kom koi bizin na, wal mburanjan mi lelen imet kat. Mi nu porou ma lip pizin, tabe wal ku tila mi tiyo len mburu kizin malmal kana ma imap.

Nu pun kom koi bizin ma tisu tiwe uri lup. Mi ko irao timanga mini na som.

Malmal kan kizin na, wal mburanjan.

Tamen tirao be tikam kosa sa som.

⁶Anutu ki Yakop, indeeje ta nu yespokpok zin na,

zin hos kizin raama kan tomtom bizin timetmeete ma timap, mi tisu timbombooren.

⁷O Merere, tomtom ta boozomen timototo u.

Pa sombe nu ketem malmal, na asij irao imender su kerem uunu? Som.

⁸⁻⁹Indeeje ta wal pakan tikam patanjana pa wal ku isu toono ti na, nu mender pizin mi kamke zin ta boozomen.

Nu mbot saamba, mi ur kadoono pa kan koi bizin.

Tabe kam ma tomtom ta boozomen ki toono timoto kan mi timaane men.

¹⁰Nonoono kat. Keten malmaljana kizin tomtom, ina iwe zaala pu be swe mburom. Tana tomtom tipakurkuru.

Mi zin wal ta ketem malmaljana ku ikas zin som, inako tiliu u, mi tizungzurj pu mi timbesmbeezee pu. ☆

¹¹Niom wal ta kumbuk sua pa Yooba be kakam koronj sa pini na, motoyom ingal sua tiom tana mi koto.

Mi niom karkari ta kombot kolourjana na tomini, kakam koronj tiom ambaim-bairan pakan pini.

Pa ni ta ikamam zin tomtom ma timoto kan.

¹²Zin peeze kan ta tipase pa zitun mburan na, Anutu ikototo zin.

Tana ni ikamam zin king ta toono kan i ma timototo.

77

Sunjjana ki tomtom ta iyamaana kembei Anutu ipizil ndemeene pizin Israel kek

Mboe ki Asap

¹Nio anjajroro Anutu be iuulu yo.

Kaljonj isala, mi anjurj be ingun taljaana pa sunjjana tio.

²Pa ingi anjbot patanjana biibi leleene. Tana anjam kinkiini be ajute ngar ki Merere.

Mberj ma aigule na, anjwidit nomoj izalla mi anjurzurj pini.

Tamen Anutu ikam mbulu sa be ipotor lelej na som.

³Nio motorj ingalngal Anutu na, lelej itanj-tanj.

Mi anjamam ngar boozo, tabe lelej ipata ma mburoj imap.

⁴Mberj na, ankennekaala motorj risa som.

Mi lelej ipata kat ma irao anso sua som.

⁵Pa ngar tio imilmiili pa mbulu ta munju Anutu ikamam pa wal kini na.

Motorj lala pa ndaama ndaama ta ni iuluulu zin.

⁶Tana mberj na, anjbombo mboe, mi anjamam ngar la lelej mi anrru patanjana taingi ka uunu.

⁷Parei, ko Merere ipizil ndemeene piam, mi ambotmbot ta kembei ma alok?

Irao leleene imiili piam mini som?

⁸Mbulu kini ta itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini na, imap kek?

Sua ta munju imbuk piam na, ko itop ma iwe koronj sorok?

⁹Parei, ingi Anutu mataana mbeleele kampejana kini,

mi kete malmaljana kini iyembut munajjana kini?

¹⁰Tana anso pa iturj ma anso: "Ingi Anutu itooro ngar kini kek, tanata mburaana iporoukalkaala yam mini som."

Uunu tingi tabe ikam ma lelen ipata kat.

¹¹ Pa Yooba, nio motoŋ ingalngal uraata ku. Motoŋ imilmiili pa mos bibip ta mungu nu tortooro na.

¹² Nio aŋkamam ngar pa uraata ku ta boozomen, mi motoŋ lala pa mos mburanŋan ta mungu kamam na.

¹³ O Anutu, nu kamam mbulu potomŋana men. Mbulu ku ipa ndel kat. Mi Anutu toro sa zaana biibi kembei ta nu na som. ☆

¹⁴ Nu Anutu ta tortooro mos bibip. Nu zzwe mburom pizin karkari ma tire kat.

¹⁵ Zin wal ku ta Yakop mi Yosep popoŋana kizin na, itum mburom, ta itatke zin pa patanana kizin. ☆

¹⁶ O Anutu, indeeŋe ta yok bibip tire u na, motoŋana ikam zin. Mi tai ta imbot sula kat ta maanŋa na, imoto tomini.

Tabe ikam uraata ma ka mbelut ise. ☆

¹⁷ Mi lele igabgap, mi iswiri yaŋ isu toono. Mi lele ikurugruŋ, mi ikimitmit, mi lolo niini iwenweene ma imiyaryaara.

¹⁸ Nu kam ma miiri napiu itoogo, mi lele ikurugruŋ ma kalŋaana biibi, mi lele ikimitmit ma ka azuŋka iyaara pa toono.

Mi nu toktok toono ma ilala imarmar.

¹⁹ Mi zaala ku ipa tai leleene.

Tai ta mburaana biibi na, nu peete, mi imet ma iwe ru.

Mi pa ma la na, tomtom sa ire kumbum muriini som. ☆

²⁰ Mi nu muŋmuuŋgu pa wal ku kembei ta mboron kizin sipsip.

Mi ur Mose ziru Aron ma tikam ruŋgum, mi tiyaaru zin Israel ma tila.

78

Muŋaŋana ki Merere mi zooroŋana kizin Israel

Mboe ki Asap

¹ O niom wal tio, kuŋgun talŋoyom pa sua tabe aŋkam piom i.

Niom ta boozomen kelenj sua tabe aŋso yom pa i.

² Pa kwonj ko ikaaga mi aŋpit mbol piom.

Ko aŋso pa mbulu ta muŋgu ipet na, mi aŋpeeze ka ngar turkenana piom.

³ Mbol ta ingi be aŋso i, tumbundu bizin tipit piom ma amlen, tanata amute.

⁴ Muŋgu Yooba izzwe mburaana ma iwedet mat.

Ni itortooro mos mburanŋan booze, mi ikamam uraata bibip.

Tanata tomtom tipakurkuri.

Mi uraata kini tana, iti irao tawatkaala pa lutundu bizin na pepe. Bela tozzo- yaryaara.

Naso popoŋana kiti tabe tipet pa kaimer i tileŋ tomini.

⁵ Zaala tabe wal kini tito bekeni ni ziŋan tiparlup zin ma tiwe tamen na, muŋgu Yooba iswe pa tumbundu bizin, ta popoŋana ki Yakop na.

Ni iso zin Israel pa sua kini.

Mi iur sua pa tumbundu bizin

be zin kadoono tipaute lutun bizin pa sua tana. ☆

⁶ Naso zin tomini tileŋ, tona zin kadoono tipaute lutun bizin, mi iseenge iseenge ma ila.

⁷ Mi popoŋana kizin ko tipase pa Anutu, mi matan ingalngal uraata ta ni ikamam na, mi titoto tutu kini.

⁸ Kokena tikam kembei ta tumbun bizin. Pa tumbun bizin na, wal zorzooran kat.

Titoto Anutu leleene som,

mi tiurur kat lenen pini som,

mi titoto sua ta timbuk pini na som.

⁹ Zin popoŋana ki Eparaim na, len peene ambaimbaiŋan be tikam malmal pa.

Tamen indeeŋe ta malmal ipet na, zin tiko ma tila len.

¹⁰ Mi sua ta ziŋan Anutu timbuk na, titoto som.

Mi tipa pai kizin ma indeeŋe pa tutu kini som.

¹¹ Mi matan mbeleele uraata ta muŋgu Anutu ikamam pizin na.

Mos bibip ta ni ikam la matan ma tire kat na, matan ingalngal som.

¹² Indeeŋe ta tumbun bizin timbotmbot Aikuptu na,

Anutu itooro mos bibip su lele keteeneŋana ki Zoan mi zin tire kat pa matan.

☆ 77:13: Kam 15:11

☆ 77:15: Kam 6:6

☆ 77:16: Kam 14:21

☆ 77:19: Kam 14:22

☆ 78:5: Kam 10:2,

¹³ Mi ni ikam ma tai imet ma iwe ru.
Ikam ma tai imender kembei ta siiri
mboljana.

Tabe iur zaala pizin mi tipa ma tilae
mbaaga.

¹⁴ Aigule na, ni imbotmbot la miiri tieene,
mi imuṃmuungu pizin mi izzo zin
pa zaala.

Mi mberj na, ni iwe kembei ta you mi
imuṃmuungu pizin. ☆

¹⁵ Indeeje ta timbotmbot lele bilimjana na,
ni ipetepaala pat, mi ikam ma yok
ipet.

Ikam ma yok tana ireere biibi kat bekena
tiwin. ☆

¹⁶ Ni ikam ma yok boozomen tiwedet pa raṃ,
mi tirereere ma kembei ta yok bibip.

¹⁷ Tamen zin tinoknok men mbulu
sananjana ta tikamam pa Anutu
na.

Indeeje ta timbotmbot lele bilimjana ta
magargaara men na, tizooro Anutu
kor kana kat. ☆

¹⁸ Pa tisu mi tiso titoombo mburaana.
Tiso pini be ikam kan kini ta zitun lenen pa
i. ☆

¹⁹⁻²⁰ Mi tipasaana sua pini ma tiso:
“Ingi tombot lele bilimjana tingi. Mi
ko Anutu mburaana irao be ingun
mbalia mi ikam kanda kini?

Ḥonoono, ni ipun lae pa pat, mi yok
boozomen tirereere kembei ta yok
bibip.

Tamen ko irao ikam kanda kini mi buzur?”

²¹ Anutu ileṃ sua kizin tana na, ipas keteene
ma leleene ibayou kat.

To ikam ma you isu mi ikan zin wal kini.
Keteene malmal mi imanga pizin Israel.

²² Paso, zin tiurla kini som,
mi tipase pini be iuulu zin som. ☆

²³ To ni iur sua pa kataama ki saamba ma
ikaaga.

²⁴ Mi ikam ma kini manna isu pizin be tikan.
Ikam kan kini saamba kana. ☆

²⁵ Zin tikan kini ta kizin aṃela i.
Anutu ikam kan kini biibi kat.

²⁶ To ipei miiri biibi ma imar pa zoṃ uunu.
Itunu mburaana ikam ma re ipol.

²⁷ Mi ikam zin man uunujan ma dudut ma
timar baram su pizin wal kini.

Man ta tirie ma timar na, munjaana
ka tieene, kembei magargaara ki
sosou. ☆

²⁸ Anutu ikam zin ma titoptop su lele ta wal
kini timbotmbot pa na,
mi tipapiliu beeze kizin.

²⁹ Tana zin Israel tikan tikan ma kopon
isaana.

Pa Anutu ikam kan kororj ta zin basmai zin
pa i.

³⁰⁻³¹ Mi zin basmai zin kat. Tana timbel
kanjana.

Tikanan buzur tana ma timbotmbot, mi
Anutu kete malmaljana kini isu,
mi ikas zin wal kizin ta mburanjan na ma
timetmeete.

Ni ikas zin nanṃarj karwanja kizin Israel.

³² Zin Israel tire katmbulu boozomen tana.
Tamen tinoknok men sanaana
kanjana.

Timbel mos rejana. Tamen lenen be tipase
pa Anutu som.

³³ Tana ni iyembut swon ma imap karau
men.

Mbotjana kizin kembei miiri ta ipet pa
kwondo, mi imbirizi ma imap.

Paso, tipiyooto ḡonoono ambainjana sa
som.

³⁴ Ḥonoono, indeeje ta ni ikazas tomtom
kizin pakan na, karau men mi zin
pakan tikilaala, mi titooro lenen ma
tiru zaala be tila kini mini.

Tana tisurji be iuulu zin.

³⁵ Mi matan ingal Anutu mini ta kembei:
Ni ta tun ḡonoono. Pa ipombolm-
bol zin mi ipakalkaala zin pa kororj
sananjana kembei ta raṃ sumbuunu.

Anutu kor kana kat, ta itatkewe zin pa
patanjana kizin.

³⁶ Mi ina tikam pakaamjana pini. Pa sua
tiso.

Mi ka mbulu na, tikam som.

³⁷ Zin tiso tiur kat lenen ila ki Anutu.

Mi sua ta zigan Anutu timbuk na, titoto
som. ☆

³⁸ Tamen Anutu, ni imuṃaiṃai zin, mi
irekreege sanaana kizin. Tana

☆ 78:14: Kam 13:21; Mbo 105:39

☆ 78:15: Kam 17:6; 1Kor 10:4

☆ 78:17: lbr 3:16

☆ 78:18: Kam 16:3, 17:2;

1Kor 10:9 ☆ 78:22: lbr 3:19

☆ 78:24: Kam 16:4; Yo 6:31; 1Kor 10:3

☆ 78:27: Kam 16:13

☆ 78:37: Ḥgo

ipasaana kat zin som, mi iyaram-raama kete malmaljana kini.

Leleene bayoujana kini na, ni izzwe ma iwedet kat mat som. ☆

³⁹Paso, ni mataana ingalɣal ta kembei: Zin na, koronj ki toono men.

Timbot rimen mi timap, kembei miiri ta itoogo ma imar, mi imbiriizi ma ila ne.

⁴⁰Indeeɣe ta timbotmbot lele bilimjana na, tikam zooronjana pa piizi sa?

Gorgori ta tiwwa pa lele ta magargaara men na, tipasansaana Anutu leleene.

⁴¹Ni Anutu Potomjana kizin Israel.

Tamen zin tinoknok toomborjana pini, mi tipazas keteene. ☆

⁴²Zin matan ingalɣal mburaana som.

Mi mazwaana ta ni ikamke zin pa kan koi bizin naman na, tikam nɣar pa som.

⁴³Pa muɣgu, ni itortooro mos mburanjan isu Aikuptu.

Ikamam uraata bibip isu lele keteeneɣana ki Zoan. ☆

⁴⁴Ni itooro yok kizin Aikuptu ma tiwe siɣ lup.

Tabe zin Aikuptu kan yok sa be tiwin som. ☆

⁴⁵Mi iɣgo mberomemberom ma tila tilol lele kizin, mi tikan zin ma tisaana.

Mi iɣgo ngeu ma tila tipasaana zin. ☆

⁴⁶Mi iɣgo siizi ma tila tikan kini kizin

mi tipasaana mokleene kizin. ☆

⁴⁷Mi ikam ma yaypat isu mi ipasaana ke baen kizin,

mi yanj mosoolo ipasaana ke fik kizin. ☆

⁴⁸Mi ikam ma yaypat isu mi ipun makau kizin.

Mi ikam ma lolo iwenweene sipsip kizin.

⁴⁹⁻⁵⁰Imbotmbot ma kaimer to irao iyaraama kete malmaljana kini mini som.

Leleene ibayou ma isaana kat.

Tana ileele zin Aikuptu kan mini som, mi ilij kete malmaljana kini ma isu ikam kat zin.

Pa iɣgo zin aɣela ma tila, mi tipasaana zin pa mete sananjanana ma timetmeete lup. ☆

⁵¹Tana ni ikasgeege zin pikin muɣamunga ta boozomen kizin Aikuptu kan ma timetmeete ma timap.

Zin Aikuptu kan, ula kizin ka nonoono mataana kana, ta tisu lup. ☆

⁵²To ikam zin wal kini ma tizem Aikuptu.

Imuɣmuungu pizin kembei ta mboronjan kizin sipsip, ma ziɣan tiwwa pa lele bilimjana.

⁵³Ni imuɣmuungu pizin mi iporoukalkaala zin, tana timbot ambai men, mi timoto kosa sa som.

Mi kan koi bizin na, tai ilol zin ma timon lup. ☆

⁵⁴Mi ni iyaaru zin ma timar tipet toono kini potomjana ka kambasa.

Tipet abal ta itunu mburaana ikam ma iwe lene na. ☆

⁵⁵Mi ni iziiri toono tana ka tomtom bizin ma tiko papirik, mi wal kini tila tikam toono kizin.

To ipeete toono tana ma ikot urum urum kizin Israel ma iwe len be timbot pa. ☆

⁵⁶⁻⁵⁷Tamen zin tisu mi titoombo Anutu kor kana kat mini.

Tikam mbulu raraate kembei ta taman bizin. Pa tizoroori, mi matan iɣgal tutu kini som.

Mi tipizil ndemen pini, mi timolo sua ta timbuk pini na.

Tana ni irao ipase pizin som.

Zin kembei peene ta palam imet pa ma le uraata sa mini som.

⁵⁸Pa tiurpewe patoronjana murin pizin merere pakaamjan sala lele mbukunbukun.

Tana tipas kat Anutu keteene.

Mi tiurpe merere pakaamjan kunun.

Tabe tikam ma Anutu mata mburmbur.

⁵⁹Ni ire mbulu kizin tana, to keteene ibeleu mi ipizil kat ndemeene pizin.

⁶⁰Tana izem beeze kini potomjana ta imbot kar Silo na, ma imborene.

Itunu muriini ta imbotmbot la wal kini mazwan na, leleene be imbot pa mini som.

☆ 78:38: Kam 34:6

☆ 78:41: Kam 17:2

☆ 78:43: Kam 10:1

☆ 78:44: Kam 7:20

☆ 78:45: Kam 8:2,6

☆ 78:46: Kam 10:13

☆ 78:47: Kam 9:23+

☆ 78:49-50: Kam 15:7; 1Kor 10:10

☆ 78:51: Kam 12:12

☆ 78:53:

Kam 14:19,28, 15:7

☆ 78:54: Kam 15:13,17

☆ 78:55: Yos 13:7; 1Jgo 13:19

☆ 78:61: 1Sam 4:4+

79

⁶¹ Mi Sua Mbukɔjana Ka Koror ta iwe kin
pa mburaana mi azunɔa kini, ina ni
izem ila kan koi bizin naman. ✠

⁶² Zin Israel na, wal kini ɔnoono. Tamen ni
keteene ibeleu kat pizin.

Tana izem zin mi kan koi bizin tikas zin pa
buza.

⁶³ Kete malmalɔjana kini ikan zin nanɔar
kaibiim kizin kembei ta you ma
timetmeete pa malmal ma timap.

Tabe tamuriɔ kizin kan tomooto sa be ti-
woolo zin som, mi timbombooren
sorok.

⁶⁴ Mi wal patoronɔjana kan na, tiɔgal zin pa
buza ma timetmeete.

Mi nora kizin titarɔ pizin som.

⁶⁵ To Anutu imanga, kembei tomtom ta
ikeene ma imanga mi mataana
iyaara.

Ikam kembei tomtom mbolɔjana ki malmal
ta iwin ma ikeene, to imanga ma
mataana ikam pak.

⁶⁶ Pa imanga pa ka koi bizin, mi iketo zin ma
timiili ma tila len raama kan mianɔ.

Mi kan mianɔ tana ko imbotmbot ma alok.

⁶⁷ To Anutu ipizil ndemeene pa wal ki
Eparaim, ta popoɔjana ki Yosep na.

Kaimer ipeikat zin pa uraata kini biibi sa
mini som.

⁶⁸ Mi ipeikat popoɔjana ta ki Yuda i, mi ikam
abal Sion ma iwe lene.

Abal tana, ni leleene pa ilip.

⁶⁹ Mi ipo urum kini potomɔjana isala be iwe
itunu muriini. Urum tana imbot
sala kor kat.

Mi uunu ko imbol ma imbotmbot ma alok,
kembei ta toono ta ni iur na.

⁷⁰ Mi ipeikat mbesooɔo kini Dabit.

Indeeɔ Dabit imbotmbot siiri kizin sipsip
mi imborro zin na, Anutu ikami pa
uraata kini. ✠

⁷¹ Tana Dabit izem zin sipsip lutuntun raama
nan bizin ma timbotmbot,
mi iwe king pizin Israel beken a imboro
Yakop popoɔjana kini.

⁷² Mi imboro zin raama nɔar nɔgeezɔjana, mi
ikam kat peeze pizin. ✠

*Tinjiizi kizin Israel ila ki Merere pa
Yerusalem reegeɔjana*

Mboe ki Asap

¹ O Anutu, iɔgi zin karkari timar toono ku
taingɔ, mi tipasaana wal ku.

Mi tipasaana urum ku potomɔjana ma
isaana kat pa motom,
mi tiyasureege kar Yerusalem ma borok su
lene.

² Mi tipun zin mbesooɔo ku ma timetmeete,
mi tizem zin uri tana ma timbotm-
bot sorok,

bekena tiwe man kan buzur.

Tana wal ku ta tiurur lelen pu mi titoto
mbulu ku, ta tiwe koronɔ samsanɔjan
kan buzur be tikan.

³ Koyam koi bizin tikas yam ma siɔ tiam
ireere kembei ta yok ma irao pa
Yerusalem.

Mi tomtom sa imbot be itwi zin uri tana na
som.

⁴ Tana zin karkari ta timbot kolouɔjana piam
na, tire yam mi tirepilpiili yam.

Mi tikamam nɔu piam, mi tizeɔzeenge
piam, mi kwon pasomsom yam.

⁵ O Yooba, parei? Ko ketem malmalɔjana
ku imbotmbot se tiam ta kembei ma
alok?

Ko motom mburmbur men, mi lelem
ibayou kembei ta you, mi iseenge
iseenge ma ila?

⁶ Liɔ ketem malmalɔjana ku ma isalakaala
zin karkari ta tiute u som na.

Zin wal ta timbesmbeeze pu som na, ur
kadoono pizin.

⁷ Pa niam ta wal ku na, zin tipambiriizi yam
ma amap.

Mi tipasaana toono tiam taingɔ ma koronɔ sa
imbot ambai mini som.

⁸ Sanaana ta niamɔjan tumbuyam bizin
amkamam na, motom ingalɔgal
pepe. Mi ka kadoono ise tiam pepe.
Lelem isaana piam, mi loɔa mar mi uulu
yam.

Pa iɔgi amsaana kat.

⁹ Anutu, nu ta tuyam ɔnoono. Uulu yam
lak!

Naso zom iwe biibi.

Yooba, tatke yam pa patanjana taingi mi reege sanaana tiam.

Pa nu zom biibi pa mbulu ta kembei.

¹⁰Tana uulu yam: Kokena zin karkari tikam sua repiiliñana piam ma tisombe:

“Aa, Anutu tiom mburaana ingoi?”

Anutu, zin karkari ta tikazas sorok zin mbe-soorjo ku ma sij kizin ireere na, leleyam be pokot mbulu kizin tana ma amre kat pa motoyam.

Naso zin tiute ta kembei: Nu urur kadoono pa mbulu sananjan.

¹¹Ngun taljom pa tinjiizi kizin wal ku ta tikoki zin ma timbot la kan koi bizin naman na.

Nu mburom biibi.

Tana swe mburom tana, mi kamke zin wal ku ta kan koi bizin tisombe tipun zin ma timetmeete na.

¹²O Merere, sua repiiliñana ta zin karkari tiwirri pu na,

pokot ma imiili pizin pa lamata mi ru.

¹³Naso niam wal ku leleyam ambai, mi ampakurkur zom mi amwidit mbol pa uraata ku, mi iseenge iseenge ma ila.

Pa niam sipsip ku, mi nu ta mboronjan tiam ngonono.

80

Zin Israel tisuj Merere be iuulu zin ma timbot ambai mini

Mboe ki Asap

¹⁻²O mboronjan tiam Israel, ngun taljom pa sunjjana tiam.

Pa niam poponjana ki Yakop, ta sipsip ku, mi nu ta muɣmuɣgu piam.

Nu mbotmbot se murim peeze kana ta imbot la zin ajela mboljan ndemen na.

Manga mi swe itum ramaki mburom mi azujka ku pa zin wal ki Eparaim mi Benyamen mi Manase.

Mar mi uulu yam.

³O Anutu, nu mburom keskeezeɣom, Uulu yam ma ambot ambai mini.

Swe itum ramaki kampejana ku piam, mi kam mat ku ma iyaara piam. Kamke yam.

⁴O Yooba, Anutu tiam. Nu mburom keskeezeɣom.

Mi ingi ketem malmal piam wal ku, tana lenlen sunjjana tiam mini som. ɲiizi na ketem malmaljana ku imap?

⁵Nu kamam patanjana ramaki tinjiizi ma iwe koyam kini.

Mi motoyam luluunu isula mbooro biibi ma iwe koyam yok.

⁶Pa ingi nu pizil ndemem piam. Tana zin karkari ta timbot koloujana na, tiserseere be tikam toono tiam.

Mi koyam koi bizin ta boozomen tikamam senje piam.

⁷O Anutu, nu mburom keskeezeɣom. Uulu yam ma ambot ambai mini.

Swe itum ramaki kampejana ku piam, mi kam mat ku ma iyaara piam. Kamke yam.

⁸Mungu ke baen ta imbot toono kizin Aikuptu. Mi nu puru, mi kam ma imar lele tingi,

to ziiri lele tingi ka tomtom bizin ma tiko papirik, mi paaza ke baen tana su toono kizin. ☆

⁹Mi nu laama ke uunu, beken a indom ma ise ambai.

Tana uranuran ikeraama sula kat, mi namannaman irao pa toono biibi ti.

¹⁰Ke baen ku tana isala ma isala kat, ma ilip pizin abal mi iur nerekou pizin.

Mi ke bibip pakan timbot la kopo mbarmaana tomini.

¹¹Namannaman pakan tiyaara ma tila pa tai biibi ta imbot lele ta zoɣ izulla pa na.

Mi namannaman pakan tiyaara ma tila pa yok biibi Euprates ta imbot zoɣ uunu na.

¹²Mi ingi parei ta nu reege siiri ta mungu iliu baen lene ku?

Re. Zin tomtom ta tiwwa len sorok na, tikemem baen ku ɲonon.

¹³Mi nge saɲsaɲjan tisuzus uranuran, mi buzur saɲsaɲjan tikanan ɲonon mi tipasansaana.

¹⁴O Anutu, nu mburom keskeezeɣom mi mbotmbot ta saamba a.

Motom miili piam.

Mar mi urpe ke baen ku ma imbot ambai mini.

¹⁵Pa ke baen tingi na, itum nomom woono ta ipaaza.

Mi nu mboro i ma iwe biibi, beken a ipiyooto kom ñonoono ambaimbaijan.

¹⁶ Re. Ingi kom koi bizin titaara ke baen ku, mi tiur you pa.

Tana ketem malmal pizin, mi pambiriizi zin ma tila len!

¹⁷ Mi mbesoorjo ku ta imbot la nomom woono na, kiskisi.

King tiam ta itum roogi mi uri pa uraata na, motom pini mi pomboli ma iwe biibi.

¹⁸ Tona niam ko ampizil ndemeyam pu mini som. Som ma som kat.

Tana uulu yam be ambot ambai mini, mi niam ko ambesmbeeze pu mi am-pakurkur zom.

¹⁹ O Anutu, nu mburom keskeezeyom. Uulu yam ma ambot ambai mini.

Swe itum ramaki kamperjana ku piam, mi kam mat ku ma iyaara piam. Kamke yam.

81

Merere leleene be zin Israel tiur kat lenen pini

Mboe ki Asap

¹ Leleyom ambai pa Anutu mi kombo mboe pini. Pa ni ta ipombolmbol ti.

Menmeen yom pa Anutu ki Yakop, mi kaljoyom isala ma kapakuri.

² Kamanga mi kombo.

Mi keyelyel kakaaba, mi kupun koronj matakiña beken a kepergeeze mboe.

³ Sombe puulu poporjana ka sunjana, som puulu ilup ma iwe munjaana na, kiwi twiiri ma kaljaana biibi.

⁴ Pa mbulu ta kembei, ina ito tutu ta Anutu iur piti Israel pataña kek na.

Anutu ki Yakop, ta ikam tutu tingi piti be toto.

⁵ Indeeje ta ni imanga pizin Aikuptu kan na, ni iswe tutu tingi piti Israel.

Nio anlen kaljaana ta imar. Mi mungu mbulu sa ta kembei ipet pio som. Tabe ikam yo ma ankankaana. Iso ta kembei;

⁶ “Nio ta antatke mburu tiom patañana pa regeyom,

mi ankam yom ma keteyom su pa uraata ta kakamam na. ☆

⁷ Indeeje ta kombotmbot lela patañana biibi leleene mi katagroro yo be anjulu yom na, nio anmar mi ankamke yom.

Mi anbotmbot lela miiri tieene, mi lele ikururur ma anpekelkel kwoyom.

Mi antoombo yom su yok bukukjana Meriba beken a anjute: Ko kelenj la kaljonj, som som? ☆

⁸ O niom wal tio, kelenj sua tabe anpazal yom pa i.

Niom Israel, sombe kurgun taljoyom pa sua tio, so ndabok!

⁹ Kozo kembeze pa merere toro sa pepe. Tana kelek kumbuyom pa wal pakan merere kizin pepe. ☆

¹⁰ Pa nio Yooba ta Anutu tiom.

Nio ta ankam yom ma kezem Aikuptu.

Tana kwoyom ikaaga. Naso anparaarau kwoyom be kapakur kat nio zoy.”

¹¹ Tamen wal tio Israel tilenj la kaljonj som.

Mi lenen be timbot la koponj mbarmaana som. ☆

¹² Tanata anjem zin ma tikam zoororjana irao zitun lenen mi ngar kizin. ☆

¹³ Mibe tilenj la kaljonj

mi tito zaala tio, so ndabok!

¹⁴ To lonja men mi ankoto kan koi bizin, mi anpun zin pa itunj mburoj ma timap.

¹⁵ To zin wal ta tiurur koi pio na, tilek kumbun pio raama motojana biibi, mi tikam kadoono kizin sananjan tabe imbotmbot se kizin ma alok.

¹⁶ Tamen zin Israel na, nio ko ankam kan kini ambaimbaijan be tikan ma kopon bok.

Mi ankam bigil suruunu ma ireere pa pat be tiwin ma tirao.

82

Anutu iur kadoono pa zin peeze kan sananjan mi zin anjela sananjan ta tipombolmbol zin

Mboe ki Asap

¹ Anutu imender la lupjana kini matan isu kar saamba,

☆ 81:6: Kam 1:11+, 6:6; Mt 11:28

☆ 81:7: Kam 17:7

☆ 81:9: Kam 20:3

☆ 81:11: Kam 32:1+

☆ 81:12:

¶ go 7:42; Ro 1:24

mi ipamender zin merere pakan be iur kadoono pizin. Isombe:

²“Niom tina, jiizi na kezem mbulu tiom sananjanana? Peeze ta kakamam, ina indeeje som.

Niom sombe kapamender zin tomtom be kitiiri sua kizin, na kalalae kizin wal sananjan.

³Niom tina kombot be koporoukaala zin wal ta len mburan biibi som na, mi zin moondo.

Mi niom bela kemender pa zin wal tau timbot joobo mi zin wal ta len ulaana sa som na, mi ku'uulu zin pa patanjan kizin.

⁴Mi zin wal ta len mburan biibi som, mi timbot joobo ma tiru zalan na, niom leyom uraata be motoyom pizin mi kakamke zin la wal sananjan nanan.

⁵Tamen niom kakamam ta kembei som. Niom tina leyom ngar sa som.

Kawwa la zugut lene men.

Pa mbulu mi tutu boozomen ta ipombolmbol mbotjana ambaijana isu toono, ta kapasaana ma isaana lup. ☆

⁶Jonoono, mungu anpaata yom be ‘anutu.’ Pa anjsombe niom ta boozomen Anutu kor kana kat lutuunu bizin. ☆

⁷Tamen niom kozo ko kemetmeete raraate kembei ta zin tomtom toono kan. Swoyom ko imap kembei ta zin bibip ki toono na, mi zoyom sa mini som.” ☆

⁸O Anutu, manga mi ur kadoono pizin wal sananjan ta timbotmbot toono na.

Pa karkari ta boozomen ramaki toono kizin na, koronj ku men. Nu ta mborro zin.

83

Zin Israel tisuj Merere be ikoto kan koi bizin

Mboe ki Asap

¹O Anutu, kwom imun paso?

Ur nim mi maane pepel!

²Re. Kom koi bizin kaljan izalla mi tikam kumbun pa malmal.

Zin wal ta tiurur koi pu na, nin se ma tiso tilip pu kek. ☆

³Mi wal ku ta nu lelem pizin ilip na, kom koi bizin timburmbuuru pizin mi timbuk kan kiizi.

⁴Mi tisombe: “Ou, kamaŋga ma tala takas zin Israel ma timap kat. Naso toono kizin imbot sorok mi zan imap.”

⁵Jonoono kat. Kom koi bizin tilup lelen mi ngar kizin ma iwe tamen, mi tiparmbuk sua pizin be tikam malmal pu. Zin wal ta kembei:

⁶Zin wal ki lele pakaana ki Edom zigan Ismael popojana kini, mi zin wal ki lele pakaana ki Moap zigan zin Agri,

⁷mi zin wal ki lele pakaana ki Gebal zigan zin Amon mi Amalek, mi zin Pilistia kan mi kar Tiro kan.

⁸Mi zin Asiria kan timbuk sua be tilae kizin Amon mi Moap ta Lot popojana kini na, mi tiuulu zin pa malmal tomini.

⁹Tana amsungu be kam mbulu pizin wal tana raraate kembei ta mungu kam pa zin wal ki Midian na, mi kembei ta mungu kam pa Sisera ziru Yabin su yok Kison na.

¹⁰Nu kas zin su kar Endor, mi uri kizin timbot sorok su toono kembei ta te ma tibuuu.

¹¹Tana zin bibip ki koyam koi bizin na, kam mbulu pizin raraate kembei ta mungu kam pa Oreb ziru Zeeb na.

Mi zin peeze kan kizin ta kembena. Koto zin kembei ta kam pa Zeba ziru Zal-muna na.

¹²Wal ru tana, mungu tiso ta kembei: “Aa, tala takam malmal pa Anutu wal kini. Naso takam toono kizin ma iwe lende.

Pa ina lele mbutmbuutuŋana ta ambai be zin sipsip timbot pa.”

¹³Anutu tio, palamuuzu zin ma tiwe kembei ta ululu.

Kam zin ma tiwe kembei koronj gubun-gubun ta miiri iwilaala ma ila ne lup.

¹⁴Pasaana zin kembei ta you ikanan rie, mi kembei ta you bilbiljana ikanan su ta imbot sala abal na.

¹⁵Pei miiri biibi ramaki yanj be iketo zin.

Mi kam miiri napiu tomini ma pamoto zin pa.

¹⁶O Yooba, koto kat zin. Naso kan miarj biibi, mi tikilaalu kembei nu zom biibi.

¹⁷Koto zin mi pamiarj kat zin. Naso timoto kan, mi timbotmbot ta kembei ma alok.

Kam zin ma tiru zalan. Mi pambiriizi zin ma timap kat.

¹⁸Naso tikilaala ta kembei: Yooba, nu itum tamen ta biibi ŋonoono.

Nu Anutu kor kana kat ta mborro koronj ta boozomen.

84

Mboe kizin wal ta tikam pai molo be tisala pa Urum Merere

Mboe kizin Kora

¹O Yooba, nu mburom keskeezerjom.

Nio lelej pa urum ku ilip. Pa ina nu itum murim tau. ☆

²Nio lelej ilip kat be anjbotmbot lela urum ku leleene. Mi ingi anjbot molo pa. Tana anjtwermiili pa mi anjo: "A tina ko!"

Pa nu Anutu motom yaryaarjom. Tana ngar tio mi lelej ta imap imama ku men. ☆

³Yooba, nu mburom keskeezerjom. Nu ta king tio mi Anutu tio.

Zin man ta timbotmbot lela urum ku leleene na, lenen ambai kat.

Mi yanjnaana tiwwa len ŋgini lela urum ku lene be tikenne pa.

Mi timborro lutun bizin koloujana pa ar-taal ku.

⁴Zin wal tau timbotmbot lela urum ku leleene totomen na, lenen ambai kat pa kamperjana biibi tana.

Tana timbombo mboe mi tipakurkuru.

⁵Mi zin wal ta tipase pu be pombol zin, mi ngar kizin imbol be tito zaala tabe isama pa abal Sion na, zin tomini lenen ambai kat pa kamperjana ku ta ise kizin. ☆

⁶Zin sombe tiwwa ma tisula pa lele ngoloobonjana ki Baka ta ka yok somjana i, nako yok boozomen bukbuk ma tise, mi tireere.

Mi Anutu ko ikampe lele tana, mi ikam yanj ma isu bekene lele tana ipiyooto koronj ndabokbokjan boozo.

⁷Tana zin tiwwa ma tila, mi mburan iwedet ma iwe biibi,

mi tila tipet Anutu kereene uunu ta Sion a.

⁸O Yooba, nu Anutu mburom keskeezerjom. Lej surjana tio.

Anutu ki Yakop, ngun taljom pio.

⁹Anutu, motom pa king tiam mi kampe i.

Pa nu itum roogi mi uri pa uraata kini. Mi ni ta iwe singiao piam.

¹⁰Nio sombe anjbotmbot lela urum ku pa aigule tamen ŋonoono, ina ilip pa aigule ta munjana men ta anjom-boorej sorok pa lele toro.

Tana mbotjana ambaijana ta niamjan zin wal sananjan amrao be amkam lela beeze kizin na, nio lelej pa risa som.

Nio lelej be anlonloondo pa urum ki Anutu tio mi anjuzuzuj. Pa ina koronj ŋonoono mi koronj ambaijana kat.

¹¹Yooba Anutu, ni iurur mat piti mi iwe singiao piti.

Mi ipomosmoozo zin mbesoonjo kini pa kamperjana mi munaijana kini, mi ipakurkur zin.

Wal ta so tipa pai kizin ma indeeje men, na ni irao iruutu koronj ambaijana sa pizin na som. ☆

¹²O Yooba, nu mburom keskeezerjom.

Wal ta so tipase pu, nako menmeen zin pa kamperjana ku ta imbotmbot se kizin. ☆

85

Anutu wal kini tisuji be iuulu zin ma timbot ambai mini

Mboe kizin Kora

¹O Yooba, mungu nu mujai toono ku.

Pa indeeje ta patagana ikam yam wal ta poponjana ki Yakop na, nu uulu yam ma ambot ambai mini.

²Mi indeeje wal ku tipagooobo pa zaala ku na, nu reege sanaana kizin.

Mbulu kizin ta boozomen ta irao pa nu motom som na, nu mus ma ila ne.

☆ 84:1: Mbo 27:4 ☆ 84:2: Mbo 42:1+, 63:1 ☆ 84:5: Ibr 11:13+ ☆ 84:11: Mbo 34:10; Tur 21:23 ☆ 84:12:

³Tana nu yaramraama ketem malmalɲana ku,
mi kototo lelem bayouɲana.

⁴Mi ingi amsuɲu mini. Anutu, ulaaɲa tiam,
motom miili piam.
Ketem malmal piam mini pepe.

⁵Parei, ko ketem malmalɲana ku ize tiam
ma alok?

Ko kiskis men ta kembei, mi iseenge
iseenge ma ila?

⁶Motom miili piam. Pa niam wal ku tau.
Uulu yam be ambot ambai mini.

Naso leleyam ambai pu mi amwidit urum.

⁷O Yooba, mbulu ku ta toto sua ku
mbukɲana mi urur lelem pa wal ku
na, swe ma amre mini.

Kamke yam ma ambot ambai.

⁸Nio ko angun talɲoɲ pa sua tabe Anutu iso
i.

Pa Yooba ko ikam sua luumuɲana piti ta
kembei:

Zin wal ta so tiurur lenen pini mi titoto
mbulu kini na, ni ko iuluu zin ma
timbot ambai mini.

Mi kozo tire zin: Kokena timiili mini pa
mbulu kankaanɲana. ☆

⁹ŋonoono kat. Zin wal ta timototo Anutu
mi tileɲleɲ la kalɲaana na, ni im-
botmbot raama zin mi iuluulu zin.

Pa ina zaala tabe ni iswe mburaana mi
mbulu kini ndabokɲana ma ipet
mat isu toono tainggi.

¹⁰Mbulu ki Anutu ta iurur leleene pa wal
kini, ina igabgaaba mbulu kini ta
itoto sua kini.

Mi mbulu kini ndeeɲeɲana mi mbulu kini
luumuɲana ta kembena. Tilup ma
tiwe tamen. ☆

¹¹Mbulu ki tozzo sua ŋonoono men mi to-
toto sua kiti, ta iwedet pa toono.

Mi mbulu ndeeɲeɲana ta izzu pa kar
saamba. Mi ziru tiparlup zin ma
tiwe tamen.

¹²ŋonoono kat. Yooba ko ikampe yam pa
koroɲ ambaimbaiɲan.

Ni ko ikam ma mai ambaiɲana ipet pa toono
tiam. ☆

¹³Mi mbulu ndeeɲeɲana, ta ko imuungu
pini
mi iurpe zaala pini be imar.

86

Merere, kamke yo mi paute yo pa zaala ku
Mboe ki Dabit

¹O Yooba, ŋgun talɲom pio. Leɲ suɲɲana
tio ti mi uulu yo.

Pa ingi aɲbotmbot raama patarɲana mi
aɲrru zaala.

²Nu ta Anutu tio. Mi nio mbesooɲo ku mi
aɲpase pu.

Tana poroukaala yo mi kamke yo: Kokena
aɲmeete.

Pa nio aɲurur leleɲ pu mi aɲtoto mbulu ku.

³Merere tio, muɲai yo lak!

Pa aigule ta boozomen, zoɲ ise ma ila zoɲ
isula na, aɲtaɲroro u.

⁴Merere, nio mbesooɲo ku. Uulu yo. Naso
kam ma leleɲ ambai mi menmeen
yo.

Pa ingi suɲɲana tio imama ku raama leleɲ.

⁵Merere, nu ambaiɲom kat. Nu rekreege
sanaana kizin tomtom,

mi toto sua ku mbukɲana, mi urur kat lelem
pa zin wal ta titarɲoro u na. ☆

⁶O Yooba, ŋgun talɲom pa suɲɲana tio.

Leɲ tiɲiizi tio ti mi muɲai yo. Pa nio
mbesooɲo ku tau.

⁷Nio sombe patarɲana indeeɲe yo, nako
aɲtaɲroro u.

Pa nu leɲleɲ suɲɲana tio mi uluulu yo.

⁸Merere tio, nu itum tamen ta Anutu
ŋonoono. Anutu toro sa kembei ta
nu na som.

Pa uraata ku ilip kat. Tana kadom sa som.
☆

⁹Merere tio, nu ur tomtom ta munɲaana
men ma timbot pa lele kizin kizin.

Karkari ta boozomen ko timar be tilek kum-
bun pu mi tipakur zom. ☆

¹⁰Pa nu ta biibi ŋonoono. Mi nu kamam
uraata mburanɲan ta ipa ndel kat.

Tana nu itum tamen ta Anutu ŋonoono.

¹¹O Yooba, paute yo pa zaala ku.

Naso aɲpa pai tio ma indeeɲe men pa sua
ku ŋonoono.

☆ 85:8: Yo 14:27; Ro 5:1; 2Tes 3:16

☆ 85:10: Mbo 89:14; Ro 3:26

☆ 85:12: Mbo 67:6; Yems 1:17

☆ 86:5:

Kam 34:6; Yona 4:2

☆ 86:8: Kam 8:10, 15:11

☆ 86:9: Tur 15:4

☆ 86:11: Kam 33:13; Mbo 25:5; Yer 32:39

Mi kam ma arur kat leleŋ pu. Naso armo-
toto u mi arleŋleŋ la kaljom. ☆

¹² Merere, nu Anutu tio.

Nio ko leleŋ ambai pu mi arur kat leleŋ pu,
mi anpakurkur zom ma alok.

¹³ Pa nu toto sua ku mbukjana mi urur kat
lelem pio.

Munŋu arbot la naala kezeene. Tamen
nu tatke yo pa patanjana tana, tabe
ar-meete som.

¹⁴ O Anutu, re. Ingi zin wal sananjan
timanga be tikam malmal pio mi
tikoto yo.

Wal zigzikjan tilup zin, mi tisombe tipun
yo ma ar-meete.

Wal tana timunjai tomtom sa som, mi tikam
ngar pu risa som.

¹⁵ Tamen Merere, nu lelem izanzaana pizin
mbesoŋo ku, mi munjaijai zin mi
kampewe zin.

Mi ketem malmal karau som, mi toto sua ku
mbukjana mi urur kat lelem pa wal
ku. ☆

¹⁶ Tana motom miili pio mi munjai yo.

Pombol yo mi kamke yo. Pa nio mbesoŋo
ku tau.

Arbesmbeze pu kembei ta munŋu nanŋor
ikamam na.

¹⁷ Tana Yooba, kam mbulu sa tabe iswe kem-
bei kampegana ku imbotmbot men
se tio.

Uulu yo mi potor leleŋ.

Naso koŋ koi bizin tire mi kan mianj.

87

*Karkari ta boozomen ko tiwe Yerusalem
lutuunu bizin*
Mboe kizin Kora

¹⁻² Yooba itunu ta ipamender kar biibi Sion
sala lele kini abalabaljana ta po-
tomjana na.

Mi ni iur kat leleene pa kar tana
ma ilip pa kar boozomen ta Yakop
popojana kini timbotmbot pa na.
☆

³ O Yerusalem, nu ta Anutu kar kini.
Tana tomtom tiwidit urum ma iwe biibi.

☆ 86:15: Kam 34:6 ☆ 87:1-2: Mbo 48:1

⁴ Anutu iso ta kembei: “Nio ko arkam zin
Aikuptu kan mi zin Babilon kan ma
tiute yo, mi arpaata zin be wal tio.

Mi ko arso pa zin Pilistia kan, Tiro kan, mi
Etiopia kan tomini ta kembei:

‘Niom tina, kewe Yerusalem lutuunu bizin,
kembei zin wal ta nan bizin tipeebe
zin ma tisu Yerusalem na.’”

⁵ Onoono kat. Kar Sion, nako tiso ka sua ta
kembei:

“Anutu kor kana kat iyo wal kini pa lele
ta boozomen, mi ikam zin ma tiwe
Yerusalem lutuunu bizin.
Kar tana, ni itunu ta ipamender.”

⁶ Mi sombe Yooba ibeede tomtom ta
boozomen zan ise ro kini,
nako ibeede wal tana kan sua sotaaranjana
ta kembei:

“Zin tiwe Yerusalem lutuunu bizin kek.”

⁷ Tana tomtom ko tizze kombom mi tim-
bombo raama menmeen zin ma
tizzu ta kembei:

“O kar Yerusalem, nu kembei ta yok buk-
bukjana. Pa nu piyotyooto kam-
pegana boozomen piam.”

88

*Surjana ki tomtom ta imbot lela patanjana
biibi leleene*

Mboe kizin Kora Heman, tomtom kizin Ezra
itooro

¹ Yooba, nu Anutu tio mi ulaŋa tio.

Aigule ma mberj na, tiŋiizi tio imama ku
men.

² Leŋ surjana tio.

Ingun taljom pa tiŋiizi tio ti.

³ Pa patanjana boozomen ilol yo lup kek,
ma ingi be arsula leŋ Andewa i.

⁴ Tomtom tire yo kembei arbot la naala
kezeene kek.

Pa mburoŋ imap kat.

⁵ Ingi tizem yo ma arbombooreŋ sorok kem-
bei ta zin wal meetejan.

Nio kembei zin wal ta tikas zin ma timet-
meete, mi tipiri zin sula naala,
mi nu motom ingalgal zin mini som, mi
kampe zin mini som.

⁶ Nu ur yo sula kat naala ta usomjana i,
mi zugut biibi ilol yo.

⁷ Ketem malmaljana ku, ta ikoto yo,
mi ilol yo kembei ta duubu biibi ipol ma
isalakaala yo.

⁸ Nu kam ma waen bizin timbotmbot molo pio.

Mbulu ta kam pio i, ina ikam ma wal tio timototo mi lenen be tire yo risa som.

Ingi kembei anbotmbot lela ruumu sanaana, mi len zaala sa tabe anyooto pa na som.

⁹ Tana patanjana tingi ikam yo ma mburon imap kat.

O Yooba, aigule ta boozomen nio anwidit nomon isala kor, mi antajroro u be uulu yo.

¹⁰ Lak, nu tooro mos sa pizin wal meetenjan ma tire?

Mi parei? Zin wal zanjana ta timetmeete kek na, kizin tasa irao imanga ma ipakur zom? Som.

¹¹ Zin wal ta timbotmbot sula naala na, tizzo sua pa mbulu ku ta urur lelem pa wal ku mi munajnai zin?

Zin Andewa kan tizzo pa mbulu ku ta toto sua ku mbukjana? Som.

¹² Zin wal ta timbotmbot la zugut leleene na, tiute mos ku bibip?

Mi zin wal ta timbotmbot la meetenjan murin mi tomtom matan mbeleele kat zin na, zin matan ingalngal mbulu ku ndeenjenana? Som kat!

¹³ Mi nio na, tinjiizi tio imama ku be uulu yo. O Yooba, aigule ta boozomen, zon ise na, anmanganga pa murin mi sunjana tio imama ku.

¹⁴ Yooba, parei ta nu pizil ndemem pio, mi turke motom pio?

¹⁵ Indeenje ta nio nangajon mi imar na, anbadbaada patanjana mi anbotmbot la naala kezeene.

Pa nu seseeze kat motor mi pamototo yo ma kembei ta kom koi ta nio i. Tana len zaala sa mini som.

¹⁶ Pa ketem malmaljana ku ta ilol yo kek.

Koron sananjan ta nu ur be tipasaana yo na, tikam yo ma anmoto ma anjaana kat.

¹⁷ Ingi patanjana matakina tiliu yo, mi tikamam be tilol yo kembei ta nonor ikot mberj ma aigule.

Irao anko na som.

¹⁸ Mi nu kam ma wal tio ma tomatizin tio timbotmbot molo pio.

Mi toron bizin nonono tomini tigarau yo som.

Ingi anbotmbot lela zugut biibi leleene.

89

Zin Israel lenen iwe ru pa sua mbukjana ta Merere ikam pa Dabit na

Mboe ki Etan, tomtom kizin Ezra

¹ O Yooba, nio ko anbotmbot mboe mi anpakurkuru pa uraata ku boozomen ta iswe kembei nu urur lelem pa wal ku mi munajnai zin.

Mi mbulu ku ta toto sua ku mbukjana na, kwon ko izzoyaryaara pizin tomtom totomen.

² Ko anjo ta kembei: Mbulu ku ta urur lelem pa wal ku mi munajnai zin, inako imbotmbot ma alok.

Mi mbulu ku ta toto sua ku mbukjana, inako imbol ma imbotmbot kembei ta saamba, mi iseenje iseenje ma ila.

³⁻⁴ Mungu nu itum so ta kembei: "Nio anpeikat mbesoonjo tio Dabit mi anbuk sua pini kek.

Mi anpombol sua tana ma imbol kat. Sua ta kembei:

'Nio ko anpamender zin poponjana ku be tiwe king. Mi zin ko tikam peeze pizin Israel ma alok.

Poponjana ku ko tiparpekelkel zin, mi timbutultul se king muriini peeze kana, mi tikamam peeze, mi iseenje iseenje ma ila.'"

⁵ O Yooba, zin wal mburanjan mi potomjan ki kar saamba tiwidit urum pa uraata bibip ta kamam na.

Zin tiluplup zin mi tipakurkuru pa mbulu ku ta toto sua ku mbukjana na. ☆

⁶ Yooba, nu kadom asin? Som. Pa nu lip pa koron boozomen ta timbotmbot saamba na.

Wal saamba kan, kizin tasa irao u som.

⁷ Nu mburom ilip kat pa zin wal mburanjan mi potomjan ta tiluplup zin su kerem uunu ta saamba a. Tanata timototo u mi timbesmbeze pu.

⁸ Yooba, nu Anutu mburom keskeezejom.
Merere toro sa kembei nu na som.

Pa nu mburom biibi. Mi tortooro ngar ku
som. Nu toto sua ku mbukjana pa
koronj ta boozomen.

⁹ Nu ta mborro tai.

Sombe duubu zoro zirzirjana, na nu rao be
kam ma taun isu.

¹⁰ Mi mungu nu petepaala Rahab uteene ma
imeete.*

Mi nomom mburaanajana ta iyangwiiri
kom koi bizin ma tiko papirik.

¹¹ Saamba na koronj ku. Mi toono tomini, ina
koronj ku men.

Pa nu ta ur saamba mi toono ramaki koronj
boozomen ta timbotmbot pa. ✧

¹² Nu ur toono ma ila imap su re uunu, mi ila
imap su iwaara uunu.

Abal Tabor mi abal Hermon lelen ambai pu
mi timbombo mboe be tipakur zom.

¹³ Nu mburom keskeezejom.

Nomom woono na, mburaana ilip kat be
ikas kom koi bizin.

¹⁴ Peeze ku, ina imender se mbulu ku ta
urpewe patanjana kizin tomtom mi
kamam mbulu ndeejenana men.

Mi mbulu ku ta boozomen izzwe kembei:
Nu toto sua ku mbukjana mi urur
lelem pa wal ku.

¹⁵ Yooba, zin wal ta tiluplup zin pa sunjana,
mi kaljan izalla ma tipakurkuru na,
menmeen zin.

Pa wal ta kembei tipa pai kizin pa mat ku
leleene, tana nu mbotmbot raama
zin mi kampewe zin. ✧

¹⁶ Zin tiute mbulu ta kamam na.

Tana aigule ta boozomen, zonj ise ma ila zonj
isula na,

lelen ambai kat, mi tipakurkuru pa mbulu
ku ndeejenana.

¹⁷ Nu pombolmbol yam, tanata niyam ise mi
zoyam iwe biibi.

Kampanana ku, ta ikam yam ma amlip pa
koyam koi bizin.

¹⁸ O Yooba, nu itum ta pamender king tiam
be iwe singiao piam.

Nu Anutu tiam Israel, mi nu potomjom. Mi
nu ta ur king tiam be ikam peeze
piam.

Sua mbukjana ta Merere ikam pa Dabit

¹⁹ Zin wal ta tiurur lelen pa Anutu mi titoto
mbulu kini na, mungu kat ni ipa-
toono zin pa mbulu tabe ni ikam.
Iso pizin ta kembei:

“Nangaj ta, ni imbotmbot la mazwoyom.
Nio itunj aipeikati be anpakuri ma iwe biibi.
Mi anpomboli ma ilip pa zin wal malmal
kan.

²⁰ Nio anjeeje mbesoonjo tio Dabit,
mi anlinj ngere potomjana isala uteene kek
beken aajuri pa uraata. ✧

²¹ Nio kola ajkiskisi mi anpombolmboli.

Mi nomonj woono ko isilou i.

²² Ka koi sa ko irao ilip pini na som.

Mi tomtom sananjana sa ko irao be ikoto i
na som.

²³ Pa nio ko anmunmuungu pini mi ankazas
ka koi bizin.

Zin wal ta so tiurur koi pini na, nio ko anpun
zin ma timetmeete lup.

²⁴ Nio ko antoto sua ta anbuk pini na, mi
anjurur lelenj pini. Mi ko irao anjemi
na som.

Ko anbotmbot raami mi anpombolmboli be
iliplip pa ka koi bizin. Tana zaana ko
iwe biibi kat.

²⁵ Nio ko ankam ma toono kini iwe biibi. Ko
ipera pa Tai Mediteranian,
mi ilela pa toono uunu, to ila imiili su yok
Euprates.

²⁶ Ni ko iso pio ta kembei: ‘Nu na nio Tamarj.
Nu Merere tio mi ulaaja tio mboljana ta
pombolmbol yo mi menderkalkaala
yo.’ ✧

²⁷ Mi nio ko ankami ma iwe lutunj munga-
munja.

Tana ni ko ilip pa king ta boozomen. ✧

*Sua ta Merere imbuk pizin poponjana ki
Dabit*

²⁸ Nio ko anjurur lelenj pini ma alok.

Mi sua ta anbuk pini na, ta kembena. Ko
imbol mi imbotmbot ma alok.

²⁹ Mi nio ko anpamender wal kini be tikam
peeze pizin Israel.

* 89:10: Wal pakan ta tigarau Israel na, tiurla ta kembei: Koronj sananjana ta imbot tai, zaana Rahab. Gorgori ikamam be ipasaana koronj ta boozomen. Mungu kat, ziru Anutu tiporou ma Anutu ilip. Mi koozi na, Anutu iyaramraami.

✧ 89:11: Mbo 24:1 ✧ 89:15: Yo 8:12; 1Yo 1:7 ✧ 89:20: Hgo 13:22 ✧ 89:26: Ibr 1:5 ✧ 89:27: Ep 1:20; Kol 1:18; Tur 1:5

Peeze kizin ko imbotmbot ma alok, kembei ta saamba.

Pa popoŋana kini ko tiparpekelkel zin ma tiwe king, mi timbutultul se Dabit muriini peeze kana, mi iseenge iseenge ma ila. ☆

³⁰Tamen, sombe popoŋana kini tipizil ndemen pa sua tio,
mi tipa pai kizin ma indeeŋe pa tutu tio som,

³¹mi tirepiili tutu tio ta imbot pataaŋa kek na kembei koronj sorok,
mi timolo tutu tio,

³²nako aŋbalis zin pa zooroŋana kizin.
Zin ko tire yoyouŋana pa sanaana kizin.

³³Tamen ko irao aŋtatke muŋaŋana tio pa Dabit mi popoŋana kini na som.
Mi sua ta aŋbuk pini na, irao aŋpizil ndemen pa na som.

³⁴Pa sua tana, irao aŋrepiili kembei koronj sorok na som.
Sua ta ipet pa itunj kwonj na, irao aŋtooro na som. Som kat.

³⁵Pa nio Merere potomŋonj. Tana sua ta aŋpombol ma imbol kek, nako imbotmbot ta kembei ma alok.
Irao aŋpakaam Dabit pa na som. Som ma som kat.

³⁶Sua ta kembei: Popoŋana kini ko irao timap na som.
Ko motonj pizin ma timbotmbot mi tikamam peeze, mi iseenge iseenge ma ila.

Peeze kizin ko imbotmbot ma alok, kembei ta zoŋ.

³⁷Peeze kizin ko imbol ma imbotmbot kembei ta puulu.

Pa Ni ta imbotmbot ta saamba a, irre koronj ta boozomen mi itoto sua kini."

Tijiizi pa pataŋana ta ipet pa king

³⁸Yooba, muŋgu nu so sua ta kembei. Tamen koozi nu ketem malmal biibi kat pa king ta itum roogi mi uri pa uraata na.

Mi lelem pini som, mi pizil kat ndemem pini.

³⁹Sua mbukjana ta kam pa mbesoorjo ku na, iŋgi nu reege kek.

Mi kinke mogar kini mi pundu sula toono.

⁴⁰Siiri bibip mi mboljan ta tiliu kar kini na, nu reege zin ma tisu lup.

Mi pasaana ruumu kini mboljan ta boozomen ma borok su toono.

⁴¹Tana wal boozomen ta tiwwa len sorok ma timar na, tikemem len koronj kini.

Mi wal ta tigarau i na, tirepilpiili i mi tikamam ŋeu pini.

⁴²Yooba, nu ta pombol king tiam ka koi bizin ma timanga pini mi tilip pini.

Tana kam ma zin ta boozomen menmeen zin.

⁴³Mi pimiili Dabit zaaba kini ma imiili mini mi ipasaana itunu.

Pa indeeŋe ta ni ikam malmal na, nu pomboli som.

⁴⁴Tana koronj kini ndabokbokjan ta zaana biibi pa na, nu tatke pini.

Mi muriini peeze kana na, nu reege ma borok su toono.

⁴⁵Ni nangay kaibiim. Tamen nu kami ma isaana ma iwe kolman karau men.
Tana pamianji biibi kat.

Sunŋana pa ulaaŋa

⁴⁶O Yooba, ŋiizi na motom mar piam mini? Ko ketem malmaljana ku imbotmbot se tiam ma alok?

⁴⁷Yooba, lelem isaana piam.
Motom ngal. Niam tomtom ambotmbot su toono ma molo som.

Nu itum ta mbuuzu yam pa toono ma ampet. Ko uraata ku tana iwe koronj sorok? ☆

⁴⁸Asiŋ ta irao imeete som mi imbot mataana iyaryaara men isu toono ti?

Asiŋ irao itatke itunu pa meeterjana mburaana? Som. ☆

⁴⁹Yooba, muŋgu nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku. Tamen buri na, muŋaŋana ku ila parei?

Sua ku mbukjana ta kam pa Dabit mi pombol ma imbol kat na, parei ta toto mini som?

⁵⁰O Yooba, motom iŋgal yam mbesoorjo ku. Pa iŋgi zin karkari tipamianj yam, mi tirepilpiili yam ma leleyam isaana kat.

⁵¹Yooba, re king ta itum roogi mi uri pa uraata na.

Lele swoi ta ni isombe ila pa i, na kom koi bizin tipasomi,
mi tigibgiibi sua repiiljana pini.

⁵²Tapakur Yooba pa kamperjana kini to-tomen.

ŋonoono kat.

90

Merere imbotmbot ma alok. Mi iti tomtom na, tomtot ma molo som

Surŋjana ki Mose, ta Anutu tomtom kini na

¹O Merere, ta muŋgu muŋgu mi imar na, nu we ur piam mi menderkalkaala yam.

²Muŋgu kat, indeeŋe zin abal tipet zen mi nu kam toono ma ipet zen na, nu mbotmbot.

Mi koozi ma kaimer tomini, nu ko mbotmbot.

Pa nu Anutu ta mbotmbot ma alok.

³Mi niam tomtom na, musmuuzu ki toono men.

Tanata nu zzo piam be amilmiili ma amsula mini toono. ☆

⁴Pa ndaama munjaana (1,000) ta ila kek na, nu re kembei ta aigule tamen.

Ina kembei neeri ŋonoono pa nu motom.

Ina mazwaana katjana kat, irao kembei ta amsu ma amkeene mi ampol pa mberj lukutuunu. ☆

⁵⁻⁶Nu yembutmbut swoyam ma imapmap karau men, kembei ta miuŋana i.

Niam kembei ta manman pwoono.

Sombe zoŋ ise, na ipeelee.

Beso rou mi zoŋ isula na, itoptop su lene. ☆

⁷Tana ketem malmaljana ku, ta ikanan yam totomen.

Mi kadoono ta urur pa sanaana tiam na, isalakalkaala yam.

Taba amoto koyam ma ambotmbot.

⁸Pa mbulu tiam ta ampanjobŋoobo pa zaala ku na, nu wwo se ndomom.

Mi sanaana tiam turkeŋan na, nu reke ma imap. Sa ike pu som. Pa mat ku izzwe koroŋ ta boozomen. ☆

⁹Tana aigule boozomen ta ambotmbot su toono na, nu ketem malmal piam.

Tanata ametmeete ma amla leyam karau men.

Swoyam na, katjana men. Niam kembei tomtom ta iyak pa tamen mi ipas.

¹⁰Koyam ndaama irao tomtot tel laamuru men, mi ametmeete.

Mi sombe mburoyam biibi, inako amsala tomtot paŋ ma iŋgi.

Mi ndaama ta boozomen tana na, amkamam uraata biibi mi ambadbaada patajana.

Ta kembei kembei men ma irao swoyam imap.

¹¹Asiŋ ikilaala kat ketem malmaljana ku mburaana?

Mi asiŋ ikam kat ŋgar pa lelem bayoujana, tana imototo u mi ilerlerj la kalŋom? Som.

¹²Tana paute yam be amkilaala kat ta kembei: Mboti tiam isu toono ti na, molo som.

Naso amkam ŋgar ku ma imbol la leleyam. ☆

¹³O Yooba, ŋiizi na tooro ŋgar ku mi motom miili piam?

Pa niam mbesooŋo ku tau. Tana lelem isaana piam.

¹⁴Zoŋ isombe ise na, zeebe yam pa kampejana ku. Naso leleyam ndabok.

Swe mbulu ku ta toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

Naso ambombo mboe raama menmeen yam ikot aigule ta boozomen.

¹⁵Muŋgu nu urur patajana bibip ise tiam. Mi buri na, amsuŋu be potot leleyam, mi kam ma leleyam ambai.

Naso pokot ndaama ndaama tau ambot ŋoobo na.

¹⁶Kam uraata bibip be amre mini.

Mi swe mburom ramaki mbulu ku ndabokjana pa lutuyam bizin ma tire tomini.

¹⁷Merere Anutu tiam, niam leleyam be kampejana ku imbotmbot se tiam.

Uulu yam be uraata tiam ta amkamam pa nomoyam na iloondo ambai.

Pombol uraata tiam. Naso iur ŋonoono.

91

Merere iwe ur pa wal kini mi imenderkalkaala zin

¹Tomtom ta so ipase pa Anutu kor kana kat be iwe ur pini mi imenderkaali,

mi Anutu mbura keskeezjana iku-ubukaali,

☆ 90:3: Un 3:19 ☆ 90:4: 2Pe 3:8 ☆ 90:5-6: Yems 1:10; 1Pe 1:24 ☆ 90:8: 1Kor 4:5; 1br 4:13 ☆ 90:12: Mbo 39:4

²na ni irao iso pa Anutu ta kembei: “Yooba Anutu tio, nio anpase pu.
Pa nu we siiri mboljana pio mi poroukalka-
ala yo.”

³Jonoono kat. Ni ko ipazalu mi ipingis kumbum pa kilis ta kom koi bizin tiur pu na.

Mi some mete sananjan sa ipet, na ni ko iziiri ma imbot molo pu.

⁴Ni ko ikuubukaalu kembei ta man ikamam pa lutuunu bizin, beken mbotmbot ndabok men.

Mi mbulu kini ta itoto sua kini mbukjana na, ko iwe singiao pu mi iporoukalkaalu.

⁵Tana nu ko moto kom pa koron sananjan ta tiwwa pa mber na som.

Mi aigule tomini, ko moto kom pa kom koi bizin peene lutunlutun kizin na som.

⁶Tana mete sananjan ta ikamam zin tomtom pa mber na,

mi patanjan ta ikazas zin pa aigule na, nu ko moto som.

⁷Sombe tomtom munjana men (1,000) timetmeete ma titoptop su ziljom uunu,

mi tomtom munjana laamuru (10,000) timetmeete su nomom wono, na moto pepe.

Pa koron sa ko ipasaanu som.

⁸Nu ko mbotmbot, mi re kat kadoono tabe Anutu ikam pizin wal sananjan.

⁹Jonoono kat. Yooba, nio anpase pa nu itum tamen be we ur pio mi menderkaala yo.

Tana some Anutu kor kana kat iwe ur pu, mi imenderkaalu,

¹⁰ na koron sananjan sa ko irao be ipasaanu na som.

Mi mete sananjan sa ko irao igarau ruumu ku na som.

¹¹Pa Anutu ko iur sua pizin ajela kini be timboro u mi matan pu pa pai ku ta boozomen.

¹²Mi zin ko tikiskisu: Kokena tutkat kumbum sala pat ma mel. ☆

¹³Nu ko paraama su pa laion mi mooto sananjan, mi zin tikam kosa sa pu som.

Laion poponjan ta malmaljan kat i, mi mooto ta kananjan i, ko tirao be tipasaanu na som. ☆

¹⁴Pa Yooba iso ta kembei: “Zin wal ta tiur lelen pio mi tisekap mar tio na, nio ko anboro zin ma timbot ambai.

Paso, zin tiute kat yo, tana nio ko anwit zin mi anur zin sala kor: Kokena koron sa ipasaanu zin.

¹⁵Zin some titanroro yo, nako anpekel kaljan mi anjuulu zin.

Mi some patanjan sa ikam zin, nako anbotmbot raama zin,

mi atatke zin pa patanjan kizin, mi anpakur zin ma zan iwe biibi.

¹⁶Nio ko anseenge swon ma timbot molo isu toono.

Mi zin ko tire kat ulaaja biibi tabe anjam pizin i.”

92

Aigule potomjana ka mboe

Mboe ta timbombo pa aigule tabe ketende su pa i

¹O Yooba, nu Anutu kor kana kat.

Nio some anpakuru mi anjo mboe be anwit zom isala kor, ina indeenge men.

²Tana aigule ta boozomen, zon ise ma ila mber na,

anzoyaryaara mbulu ku ta toto sua ku mbukjana, mi urur lelem pa wal ku mi munjanai zin.

³Nio anpombo mboe mi anzze kombom tio. Anpunun koron matakiya, beken anpakurkuru.

⁴Pa Yooba, nio anjamam ngar pa uraata ku, tana ikam yo ma leler ambai kat.

Mi anrrre lala pa nomom muriini, tana menmen yo mi anpombo mboe.

⁵Yooba, uraata ta kamam, ina bibip, mi ndabokbokjan, mi mburanjan.

Mi ngar ku na, ilip kat. Anjam ngar pa ma anrao som. ☆

⁶Tamen wal kankananan tikilaala som.

Zin wal tallijan ngar kizin ipet pa koron taingi som.

⁷Jonoono, iti tere kembei zin wal sananjan timasak ma tirao pa toono kembei mbutmbuutu ta izaara karau men.

Zin wal ta tinoknok sanaana kamjana na,
tere kembei mboti kizin ambai men.
Tamen kaimer, Anutu ko ipambiriizi zin ma
tila len kat.

⁸ O Yooba, nu ta biibi ma lip. Mi ko mbotm-
bot murim ta kor a, mi kamam
peeze, mi iseenge iseenge ma ila.

⁹ ŋonoono kat. Kom koi bizin boozomen ta
tikamam mbulu sananjana na, nu
ko yangwiiri zin.

Ko pambiriizi zin ma timap lup.

¹⁰ Mi nio na, nu pombol yo mi pakur yo,
mi kam lej mburoŋ biibi kembei ta
makau sajsanjana.

Mi kamperjana ku isalakaala yo, tana kam
ma lelej ambai kat.

¹¹ Indeeŋe ta koŋ koi bizin timanga mi ti-
zanjaana yo na, Anutu ikoto zin mi
aŋre kat pa motoŋ.

Ni iketo wal sananjan tana ma tiko papirik,
mi aŋleŋ la pa orooro biibi ramaki
tiŋiizi kizin.

¹² Zin wal ndeeŋejan, nako timbot ambai
mi tipiyotyooto ŋonoono ambaim-
baijan kembei ta ni roujana.

Mi zin timendernder mboljana kembei ke
ki Lebanon ta bibip mi mboljan. ☆

¹³ Pa Yooba ipaaza zin lela urum kini po-
tomjana.

Tana zin ko timender su lele ki Anutu tiam,
mi tizze ma tiwe bibip mi mboljan.

¹⁴ Mi sombe tiwe kolman,
na tipiyotyooto men ŋonon ambaimbaijan
kembei ta ke popoŋan. ☆

¹⁵ Mi tizzoyaryaara sua ta kembei: “Yooba,
ni ikam ŋoobo mbulu sa som.

Mbulu kini ta boozomen na, indeŋdeŋe
men. Mi ni tundu ŋonoono. Pa
ipombolmbol ti, mi iporoukalkaala
iti.”

93

Anutu peeze kini ko imbol ma imbotmbot

¹ Yooba, ni king biibi ŋonoono ta ikamam
peeze pa koron ta boozomen.

Zaana biibi mi mburaana, ina iwe kembei
mburu ta ni irru pa be ikam malmal.

Mungu kat, ni iur toono ma uunu imbol kat.
Tana kosa sa ko irao ikam ma imuzik
na som.

² O Yooba, mungu kat, indeeŋe ta ur kosa sa
zen na, nu mbotmbot.

Mi peeze ku ta kembena. Ta mungu mi imar
na, imbol ma imbotmbot.

³ Yooba, tai imanga raama mburaana biibi,
mi kaljaana izalla kembei lele ikuruj.

Duubu ipol mi kaljaana biibi.

⁴ Tamen Yooba, nu mburom keskeezeŋom.

Nu mbotmbot ta kor a, mi kamam peeze pa
koron ta boozomen.

Mburom ilip kat pa tai ma duubu mburan.
Mi nonor ma wo tomini, nu lip pizin.

⁵ O Yooba, tutu ta ur pa wal ku, ina imbol ma
imbotmbot.

Mi mbulu ku potomjana mi mbulu po-
tomjana ki wal ku ko ipengeeze
urum ku ma alok.

94

*Anutu ipokotkot mbulu sananjana kizin
tomtom*

¹ O Yooba, nu Anutu ta pokotkot mbulu
sananjana kizin tomtom.

Swe itum ramaki mburom mi azuŋka ku. ☆

² Nu ta tiirijana katuunu. Tana manga mi
pokot mbulu kizin wal ta tipakurkur
zitun na.

Pimiili mbulu kizin sananjana ma ipasaana
zitun. ☆

³ Yooba, re zin wal sananjan. Zin nin se
mi menmeen zin pa mbulu kizin
sananjana.

ŋiizi na kam mbulu sa pizin?

⁴ Zin wal ta tikamam mbulu sananjana na,
kwon bok pa sua pakurjana.

Timap ma kaljan izalla mi tipakurkur zitun
zan.

⁵ Yooba, zin tikamam patanjana biibi pa wal
ku.

Pa zin wal ta itum peikat zin mi kam zin ma
tiwe lem na, wal tana tiseseeze kat
matan.

⁶ Mi tipunun zin noronja mi moondo ma
timetmeete.

Mi zin wal ta tiwe leembe isu toono ti na,
tikazas zin. ☆

☆ 92:12: Mbo 1:3, 52:8

☆ 92:14: Yo 15:5

☆ 94:1: Ro 12:19

☆ 94:2: Un 18:25; Ibr 12:23; Yems 5:9

☆ 94:6:

⁷ Mi tikamam sua repiilijana pu ta kembei:
“Aa, Yooba ire yam?”

Mbulu ta amkamam i, Anutu ki Yakop iute som.”

⁸ Niom tina tallijoyom kat! Leyom ngar sa som.

Niom kankaanajoyom. Ijiizi na kakam kat ngar? ☆

⁹ Parei, ni ta iur taljjoyom na, irao ilej sua tiom som?

Mi ni ta iur motoyom na, irao ire mbulu tiom som?

¹⁰ Ni ta ipazalzal zin karkari ta boozomen na, ko ingal motoyom som?

Ni ta ipaute tomtom ta boozomen na, itunu le ngar som?

¹¹ Yooba, ni iute ngar turkejan boozomen ta tomtom lenen iurur pa.

Mi ni iute: Ngar kizin tana njono somjana. ☆

¹² O Yooba, tomtom ta so nu pazali mi paute i pa sua ku, na ni ko leleene ambai kat.

Pa kampejana ku ko imbotmbot se kini. ☆

¹³ Wal ta kembei, sombe patarjana sa indeeje zin, na irao tikam ngar boozo pa som.

Pa nu itum ko kipiiri zin mi motom pizin ma irao kel naala pa zin wal sananjan ma titotop sula.

¹⁴ Pa Yooba, ni irao ipizil ndemeene pa wal kini na som.

Zin wal ta ni itunu ikam zin ma tiwe lene kek na, ni ko izem zin som. ☆

¹⁵ Tana ni ko iur zin peeze kan ambaim-baigan be tikam kat peeze mi tipombol mbulu ndeejejana.

Mi wal boozomen ta lenen ngeezegan, nako tipombol mbulu ta kembei.

¹⁶ Sombe tomtom tikam njoo bo mbulu pio, na asij ko ilae tio mi iuulu yo?

Mi sombe zin wal sananjan tingal sua pio, na asij ko imender pio?

Tomtom sa som. Yooba itunu tau.

¹⁷ Mibe Yooba iuulu yo som, so karau men mi ajmeete mi ajbot sula zin meeterjan murin.

Zin wal ta timbot lele tana na, tizzo sua mini som.

¹⁸ Yooba, indeeje ta anyasipir mabe ajtop pa urlajana tio na, munajana ku ta ikis yo mi ikiipiiri yo.

¹⁹ Mi indeeje ta koponj rru mi lelej ipata kat na, nu poton lelej ma ambai mini.

²⁰ Zin peeze kan sananjan ta timbutultul se tiirijana muriini kizin mi tiurur tutu ta ipasansaana zin tomtom na, nu gabgaaba zin? Som kat!

²¹ Wal tana tilup zin mi timbuk sua be tikas zin wal ndeejejan ta len uunu sa isaana som na ma sij kizin ireere. ☆

²² Tamen Yooba, ni iwe siiri mboljana pio be ajke lela.

Ni iwe ur pio mi imenderkalkaala yo, tana ajbot ambai.

²³ Mi ni ko ipimiili mbulu sananjan kizin wal tana ma ipasaana zitun.

Tana mbulu ta tikam pa wal pakan, nako imiili pizin mi ipun zin ma timet-meete.

Yooba ta Anutu kiti i, ko ipambiriizi zin ma timap ma tila len.

95

Tapakur Merere. Mi tozoori pepe.

¹ Kamar ma tapakur Yooba.

Kaljanda isala mi tombo mboe pa ulaanja kiti mboljana raama menmeen ti.

Pa ni ta ipombolmbol ti mi imenderkalka-ala iti.

² Tamar kat ta kereene uunu mi lelende ambai pini.

Kaljanda isala mi tombo mboe pakurjana pini raama menmeen ti. ☆

³ Pa Yooba, ni ta Anutu biibi njonoono, mi king biibi njonoono.

Ilip pa merere ta boozomen. ☆

⁴ Ni imborro koronj ta boozomen ta irao toono ma ila.

Toono ta imbot meleeba kat ma ila isala abal ute ngutnguutujan na, katu-unu ta ni.

⁵ Tai mi toono na, koronj kini men tau. Pa ni itunu ta iur zin.

☆ 94:8: Mbo 14:1, 53:1 ☆ 94:11: Mbo 139:2; 1Kor 3:20 ☆ 94:12: 1Kor 11:32; Ibr 12:5 ☆ 94:14: Ro 11:1+

☆ 94:21: Mt 27:4 ☆ 95:2: Ep 5:19 ☆ 95:3: Mbo 47:2, 48:1

Mi itunu mburaana ta ikam ma toono
raraazajana ipet.

⁶Kamar tusuj mi tutuundu pa Yooba.
Telek kumbundu pini mi tapakuri.

Pa ni ta iur iti.✠

⁷Ni Anutu kiti ta mataana piti mi imborro
iti.

Mi iti na, sipsip kini tau.✠

Koozi kelej kat Yooba kaljaana. Iso ta
kembei:

⁸“Kelejtut sua pepe. Kokena ngar tiom
imbol mi kakam zooronjana kembei
ta mungu tumbuyom bizin tikam su
lele bilimjana ki Meriba mi Masa
na.✠

⁹Indeeye tana, titoombo mburoj.

Pa nio anjbelmbel uraata bibip pizin, mi zin
tire kat mburoj pa matan.

Tamen tinoknok zooronjana, mi tikam
kinkiini be tire mini.✠

¹⁰Tabe tikam ma lelej pizin risa som pa
ndaama tomtoru.

Mi arso pizin ta kembei: ‘Wal tina, tiute
zaala tio som,

mi gorgori lenen imbotmbot molo pio.’✠

¹¹Tana ketej malmal pizin, mi anjuk sua
mboljana, mi anjombol ma imbol
kat.

Sua ta kembei:

‘Jonono kat. Toono ta anjur pizin be tila
ma keten su mi timbot ambai pa na,
zin ko tirao be tilela na som. Som
kat!’✠

96

*Merere, ni king biibi jonono. Tana koroj
ta boozomen bela tipakuri*

¹Kombo mboe popojana pa Yooba!

Niom tomtom ta karao pa toono ta
boozomen na, kombo mboe pa
Yooba. ✠

²Kombo mboe pini mi kapakur zaana pa
kamperjana kini.

Aigile ta boozomen kozzoyaryaara uruunu
ambaijana pa uraata biibi ta ni ika-
mam be iuulu iti. ✠

³Kosoyaara zaana biibi pizin karkari ta
boozomen.

Koso zin tomtom ta munjaana men pa
uraata kini bibip ta ipa ndel kat. ✠

⁴Pa Yooba, ni ta biibi jonono. Tanata
tiwidit uruunu ma isala kor kat.

Ni ilip pa merere ta boozomen. Tana iti
tomototo i mi telejlej la kaljaana.

⁵Zin karkari, merere kizin ta boozomen na,
pakaamjan men.

Mi Yooba, ni Anutu jonono ta iur saamba
raama ka koroj ta boozomen. ✠

⁶Ni zaanaana mi king biibi jonono.
Mi ni mbura keskeezajana mi nd-
abokjana kat.

Sombe telela urum kini mi tombot su
kereene uunu, to tikilaala ta kem-
bei.

⁷Tana niom karkari ta boozomen, kapakur
Yooba.

Kewe kwoono mi kapakuri pa zaana biibi mi
mburaana.

⁸Kapakuri pa zaana biibi kat.

Mi kelela urum kini raama patoronjana
tiom be kakam pini.

⁹Kelek kumbuyom mi kutuundu pa Yooba.
Pa ni potomjana mi ndabokjana
kat.

Tana niom tomtom ta karao pa toono ta
boozomen na, sombe kombot su
kereene uunu, na kokoto ituyom, mi
komoto i mi kelej la kaljaana.

¹⁰Koso ma irao karkari ta boozomen ta
kembei: “Yooba, ni king biibi
jonono ta ikamam peeze pa koroj
ta munjaana men!

Mungu ni iur toono ma uunu imbol kat.
Tana kosa sa irao be ikam toono ma
imuzik mini na som.

Mi ni ko itiri zin karkari ta boozomen mi
iur kadoono pizin. Mi kadoono tabe
ikam pizin i, ko indeeye men. ✠

¹¹Niom koroj ta kombot saamba mi toono
na, niom ta boozomen leleyom am-
bai mi menmeen yom.

Mi tai ramaki ka koroj matakija ta
boozomen tomini, kaljoyom isala
ma biibi kat. ✠

✠ 95:6: Pil 2:10 ✠ 95:7: Kam 23:21; Mbo 23:1 ✠ 95:8: Kam 17:7; Ibr 3:7*, 4:7 ✠ 95:9: 1Kor 10:9 ✠ 95:10:
Nam 14:34 ✠ 95:11: Ibr 3:7-18 ✠ 96:1: Mbo 98:1; Tur 5:9 ✠ 96:2: Lu 2:30 ✠ 96:3: Mt 28:19 ✠ 96:5:
Un 1:1; 1Kor 8:4+ ✠ 96:10: Mbo 97:1 ✠ 96:11: Tur 12:12

¹² Mi mogleene ramaki koroŋ ta tindomdom pa, mi ke boozomen ta timbotmbot su leleene na,
 kozo kamap ma kalŋoyom isala ma biibi, mi menmeen yom isu kereene uunu.
¹³ Pa iŋgi be Yooba imar.
 Ni ko imar mi ikam peeze pa zin tomtom ta timbotmbot toono na, mi ito sua kini mi iurpe pataŋana kizin.
 Ni ko itiiri zin karkari, mi iur kadoono ndeeŋeŋana pizin. ☆

97

Merere, ni king biibi ŋonoono ta ilip pa merere ta boozomen

¹ Yooba, ni king biibi ŋonoono ta ikamam peeze pa koroŋ ta munjaana men.
 Tana niom tomtom ta karao pa toono ta boozomen na, leleyom ambai.
 Mi niom mutumutu ta munjaana men ta karao pa tai na, menmeen yom. ☆
² Yooba isombe iswe itunu, na imbotmbot lela miiri tieene gabgaŋana mi imar.
 Peeze kini, ina imender se mbulu kini ndeeŋeŋana.
 Pa ni imendernder pizin tomtom mi iurpewe pataŋana kizin. ☆
³ You kini imuŋmuungu pini, mi ikanan ka koi bizin ma timap lup.
⁴ Ni ikamam ma lele ikimitmit, mi lolo kini iwenweene.
 Tabe toono ire, to itortoori kembei moori ta ikamam be ipeebe i.
⁵ Yooba, ni biibi ta imborro toono ta boozomen.
 Sombe imar igarau na, you kini inenne zin abal ma tireere kembei ta yok ma tila len. ☆
⁶ Koroŋ ta timbotmbot sala maŋaanaŋana na, tizzoyaryaara mbulu kini ndeeŋeŋana.
 Mi karkari ta boozomen tire mburaana mi mbulu kini ndabokbokŋan ta zaana biibi pa i.
⁷ Tana zin wal ta so timbesmbeeze pa merere pakaamŋan mi nin zze pa ke teeteŋan ta koroŋ ŋonoono som na, Yooba ikam zin ma kan mianŋ.
 Pa mburaana ilip pa merere ta boozomen.

☆ 96:13: ŋgo 17:31 ☆ 97:1: Kam 15:18; Mbo 93:1
 Pil 4:21 ☆ 98:1: Kam 15:6; Lu 1:51 ☆ 98:2: Lu 2:30

Tana wal tana merere kizin tilek kumbun pini tomini.

⁸ O Yooba, nu mendernder pizin tomtom mi uluulu zin pa pataŋana kizin.
 Tana zin wal ki Sion tileŋ urum na, lenen ambai kat.
 Mi kar ta boozomen ki Yudea menmeen zin.
⁹ Pa Yooba, nu ta Anutu kor kana kat. Nu mborro toono ta boozomen, mi lip kat pa merere ta munjaana men.

¹⁰ Niom wal ta kuur leleyom pa Yooba na, kuur koi pa mbulu sananŋana.
 Pa wal kini ta tiurur lenen pini mi titoto mbulu kini na, ni iporoukalkaala zin, mi itatkewe zin la wal sananŋan naman.
¹¹ Mi iurur mat pizin wal ndeeŋeŋan.
 Mi zin wal ta lenen ngeezetan na, ni ikamam zin ma menmeen zin biibi.
¹² O niom wal ndeeŋeŋoyom, menmeen yom pa Yooba!
 Leleyom ambai pini mi kapakur zaana potomjana! ☆

98

Merere, ni king biibi ŋonoono ta iporou ma ilip kek

¹ Kombo mboe popoŋana pa Yooba!
 Pa ni ikamam uraata ta ipa ndel kat.
 Ni iporou pa namaana mburaanaŋana ta potomjana i ma ilip pa ka koi bizin kek. ☆
² Yooba iswe mburaana biibi mi ikamke iti.
 Iswe mbulu kini ndeeŋeŋana pizin karkari ma tire kat kek. ☆
³ Ni mataana ingalŋgal sua ta ni imbuk pizin Israel na, mi iurur leleene pizin mi imuŋaiŋai zin.
 Uraata biibi ta Anutu kiti ikam piti bekana ikamke iti na, zin tomtom ta tirao pa toono ta boozomen tire kek.
⁴ Niom toono ta boozomen, leleyom ambai pa Yooba mi koyotyooto pini.
 Menmeen yom pini mi kapakuri pa mboe.
⁵ Kese kombom mi kombo mboe pakurŋana pa Yooba!
 Kupun gita mi kiwit uruunu!
⁶ Menmeen yom, mi kiwi twiiri, mi kalŋoyom isala mi kapakur Yooba.

☆ 97:2: Kam 19:16+ ☆ 97:5: Mbo 46:2,6 ☆ 97:12:

Pa ni ta king biibi ḡonoono.

⁷Tai ramaki koronḡ boozomen ta timbotm-bot lela na, ko kalḡan isala mi tipakur Yooba.

Mi toono ramaki zin tomtom ta timbotm-bot pa na, ta kembena. Kalḡan ko isala mi tipakuri.

⁸Mi yok ta boozomen ko tipespeeze naman pini.

Mi abalabal ta boozomen ko tilup kwon, mi kalḡan isala ma tipakuri isu kereene uunu.

⁹Pa iḡḡi be Yooba imar i.

Ni kola imar mi iur kadoono pizin tomtom irao toono ta boozomen.

Mi kadoono tabe ikam pizin i, ko indeeḡen men. ☆

99

Merere, ni king potomḡana

¹Yooba, ni king biibi ḡonoono ta ikamam peeze pa koronḡ ta munḡaana men.

Tana niom karkari ta boozomen komoto i mi keleḡ la kalḡaana.

Ni mbuleene se muriini peeze kana ta imbotm-bot la zin aḡela mbolḡan beḡen na.

Mi toono ire i na, imurur mi ikam katkat.

²Yooba, kar kini ta Sion. Mi ni biibi kat. Ilip pizin karkari ta boozomen.

³Yooba, nu ta biibi ḡonoono. Mi mburom na, ilip kat. Tana tomtom timototo u.

Tomtom ta munḡaana men ko tipakur zom potomḡana. ☆

⁴Mi nu king mbolkenḡenḡom, mi lelem pa mbulu ndeeḡenḡana ilip.

Tutu ta ipombolmbol mbulu ndeeḡenḡana na, nu swe pizin popoḡana ki Yakop, mi tikiskis ma imbol pizin.

Mi nu kamam mbulu ndeeḡenḡan pizin mi urpewe pataḡana kizin.

⁵Tana kapakur Yooba ta Anutu kiti na. Kamar kolouḡana pa muriini peeze kana, mi kelek kumbuyom pini.

Pa ni potomḡana. Mbulu kini ipa ndel kat.

⁶Munḡu Mose mi Aron ziḡan wal pakan tikamam patoronḡana pini.

Mi Samuel, ni izunḡunḡ pini.

Wal tel tana titaḡroro Yooba be iuulu zin Israel, mi ni ileḡ kalḡan. ☆

⁷Ni imbot lela miiri tieene mi iso zin pa tutu kini.

Tutu tana iso zin pa zaala tabe ziḡan Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen.

Mi zin matan ingalḡalḡal tutu tana mi tutu pakan ta ni iur pizin na, mi titoto. ☆

⁸O Yooba, Anutu tiam, nu leḡleḡ suḡḡana kizin Israel, mi zzwe muḡaiḡana ku pizin mi rekreeḡe sanaana kizin.

Tamen mbulu ta tikamam ḡoobo na, nu urur kadoono pa tomini. ☆

⁹Kapakur Yooba Anutu kiti zaana, mi kuzunḡunḡ pini isu abal kini potomḡana. Pa Yooba Anutu kiti, ni potomḡana.

100

Tembeeze pa Merere raama lelende ambai

Mboe tabe tapakur Anutu pa i

¹Niom karkari ta karao pa toono ma ila na, kalḡoyom isala mi menmeen yom pa Yooba!

²Kembeeze pini raama leleyom ambai.

Kamar kereene uunu, mi kombo mboe raama menmeen yom.

³Mi kuute kat ta kembei: Yooba, ni ta Anutu ḡonoono.

Ni iur iti, mi ikam ti ma tewe lene kek.

Iti sipsip kini tau. Tana ni mataana piti mi imborro iti.

⁴Kapaḡuru urum kini kwoono mi leleyom ambai pini.

Kombo mboe pini mi kapakuri.

Leleyom ambai pini mi kiwit uruunu pa kampeḡana kini.

⁵Pa Yooba, ni ambaḡana.

Ni ko iurur leleene pa wal kini mi imuḡaiḡai zin ma alok.

Mi mataana ingalḡalḡal sua kini mbukḡana, mi iseḡḡe iseḡḡe ma ila.

101

Suḡḡana ki king ambaḡana ta itoto Anutu leleene

Mboe ki Dabit

☆ 98:9: Mbo 96:10; ḡḡo 17:31

☆ 99:3: Tur 4:8

☆ 99:6: Kam 4:15; 1Sam 7:9

☆ 99:7: Kam 19:9, 33:9

☆ 99:8: Kam 34:6+

¹ O Yooba, nio anƙam nƙar pa mbulu ku,
tana anƙooro mboe ti beƙena anƙo
mi anƙakuru pa.

Pa nu toto sua ku mbukƙana mi urur
lelem pa wal ku, mi kamam mbulu
ndeeneƙana men

² Mi zaala ku na, ndabokƙana kat.

Tanata leleƙ ambai pu mi anƙooro mboe ti.
Mi njiizi na mar uulu yo?

Pa nio anƙamam mbulu ngeezekana men
lela ruumu tio.

Mi peeze ta anƙamam, ina indendeenje
men.

³ Nio anyok be koron sananƙana sa imbot su
kereƙ uunu na som.

Mi zin wal ta tipaƙobjoobo pa zaala ku na,
nio anjurur koi pizin mi anƙirziiri zin
ma tila len.

Kokena tikeske yo pa mbulu kizin
sananƙana.

⁴ Zin wal ta len bok pa nƙar pakaamƙana
na, anƙirziiri zin ma timbotmbot
molo pio.

Mi zin wal sananƙan na, anƙabgaaba zin
som.

⁵ Zin wal ta tingalƙal sorok sua pizin
tomtom na, anƙazas zin beƙena
anƙumun kwon.

Mi zin wal ta tipakurkur zitun mi tikamam
be tiwe bibip na, leleƙ be tigarau yo
risa som.

⁶ Mi zin wal ki toono ti ta titoto zaala ku mi
tizzosua nƙonoona na, motor pizin,
mi anƙamam zin ma timbotmbot
raama yo.

Zin wal ta tipa pai kizin ma ingeeze men na,
zin ta tiwe mbesooƙo tio mi tiuluulu
yo pa uraata.

⁷ Tamen zin wal ta tikamam mbulu
pakaamƙana na, irao timbot lela
ruumu tio na som.

Pa zin wal ta tizzo sua pakaamƙana na,
anƙirziiri zin ma timbot molo pio.

⁸ Aigule ta boozomen, zon ise na, anƙazas
zin wal sananƙan ta timbotmbot
toono ti, beƙena anƙumun kwon.

Zin wal ta tikamam mbulu sananƙana na,
anƙirziiri zin pa Yooba kar kini ma
timap ma tila len. ☆

102

*Nanƙan ta itaƙoro Merere mi iswe
urlaƙana kini*

Ingi sunƙana ki tomtom ta patanana in-
deenji mi mburaana imap, tana itaƙoro
Yooba be iuuli

¹ O Yooba, ingi tinjiizi tio ima ku.

Leƙ sunƙana tio ti mi uulu yo.

² Pa nio anƙotmbot lela patanana biibi
lelene.

Tana pingis motom pio pepe.

Sombe anƙaƙoro u na,

nƙun talƙom pio, mi lonƙa mar mi uulu yo.

³ Nio ingi be anmeete ma anla leƙ i.

Nio kembei you ka koi ta ikam buk ma ise,
mi imbirizi ma imap.

Kuliƙ ibayou kat, mi tiroƙ ta boozomen
iyoyou.

⁴ Nio kembei mbutmbuutu ta zon ikan ma
imetmeete.

Mi leleƙ pa kini kanƙana mini som.

⁵ Tana anyakyak men,

mi kuliƙ isu ma anƙonƙon.

⁶ Ingi anyamaana kembei ta itun tamen kat.
Nio kembei man ta itababaaba sorok
pa lele bilimƙana.

Beso ila ma ire kar munguƙana sa ta tom-
tom tizem ma imborene sorok, to ila
ma imbotmbot pa.

⁷ Tana nio kembei man ta itutamankana
imbotmbot sala ruumu uteene.

Mberj na, anƙenne kat som.

⁸ Zon ise ma ila zon isula na, kon koi bizon
tirepilpiili yo mi tizenzeenge pio.

Mi some tisun soror pa tomtom sa, na
tiwatwaata nio zon mi tiso pu be
pasaana tomtom tana kembei ta
kam pio i.

⁹⁻¹⁰ Nu lelem bayou pio, mi ketem mal-
malƙana ku ikam kat yo.

Mi kam yo, mi piri yo lae kembei mus-
muuzu.

Tana you ka kokou, ta iwe kon kini be
anƙan,

mi anwinin yok raama motor luluunu.

¹¹ Ingi swon igarau be imap, kembei ta zon
isula i.

Mi mburon izzu kembei mbutmbuutu ta
zon ikan ma imelle.

¹² Tamen Yooba, nu ko mbutultul se murim peeze kana ma alok.

Mi zin wal popoŋan tabe tipet pa kaimer i, nako matan ingalŋgal zom, mi tizunzun pu, mi iseenge iseenge ma ila.

¹³ Nu ko lelem isaana pa kar Sion mi kam mbulu sa be uuli.

Pa nol tabe muŋai i mi urpe i mini, ta imar igarau kek.

¹⁴ Ŋonoono, tireege kar Sion ma borok su lene lup. Mi tipiri ruumu tirontiron mi kan koronŋanŋan ta boozomen ma timbot leŋaleŋa.

Tamen zin mbesooŋo ku lenen pa kar tana ilip. Tabe tire ma lenen isaana kat.

¹⁵⁻¹⁶ Mi Yooba kola ipamender kar Sion mini, mi iswe itunu raama mburaana mi zaana biibi.

Tona zin karkari ta boozomen ziŋan king kizin ko tikilaala mburaana mi zaana biibi,

mi timoto i mi tilek kumbun pini.

¹⁷ Pa zin wal kini ta timbot ŋoobo na, ni irao itit zin na som. Kola ileŋ suŋŋana kizin mi iuulu zin.

¹⁸ Yooba isombe ipiyooto uraata kini popoŋana, mi iuulu zin wal kini ma timbot ambai mini, nako tibeede uraata tana ise ro.

Naso zin wal popoŋan tabe tipet pa kaimer i, tiute mi tipakuri pa.

¹⁹ Yooba imbotmbot lele kini potomŋana ta kor a, mi mataana isu. Ni imbotmbot saamba, mi irre su pizin tomtom.

²⁰ Mi zin wal ta timbot ŋoobo la kan koi bizin naman mi tikarŋesŋeeze na, ni ko ileŋ tiŋiizi kizin mi itatke zin pa meeterjana.

²¹⁻²² Tana kaimer zin karkari ziŋan zin king kizin ko timar

ma tilup zin su Yerusalem be tizunzun pa Yooba.

Mi ko tizzoyaryaara zaana biibi, mi tipakurkuri sala abal Sion.

²³ Nio ti aŋwe kolman zen. Mi ingi Yooba ikoto yo mi ipun yo ma mburoŋ imap.

Ni ipemet mbotŋana tio ma swoŋ igarau kek.

²⁴ Tana aŋso pini ma aŋso:

“O Anutu tio, tatke yo pa toono ti pepe. Pa aŋwe kolman zen!

Mi nu na, mbotŋana ku iseenge iseenge ma ila.

²⁵ Yooba, muŋgu kat nu ur toono ma uunu imbol kat.

Mi saamba tomini, ina nomom muriini. ☆

²⁶⁻²⁷ Tamen kaimer saamba mi toono ko ti-saana kembei kawaala pasaana.

Tana nu ko lek zin ma timap ma tila len, mi pekel zin pa saamba mi toono popoŋan. Tamen nu na, mbotmbot men ta kembei.

Tortooru som, mi rao map na som. ☆

²⁸ Mi niam mbesooŋo ku na, nu ko mboro lutuyam bizin ma timbot ambai.

Mi popoŋana kizin tomini, nu ko motom pizin ma timbot ambai su kerem uunu, mi iseenge iseenge ma ila.”

103

Tapakur Merere pa kampejana mi muŋaijana kini

Mboe ki Dabit

¹ Leleŋ ko imap ipakur Yooba pa kampejana kini.

Ŋonoono kat, leleŋ, mburoŋ, mi koronŋonŋ ta boozomen ko imap ipakur Anutu tio zaana.

Pa ni potomŋana! Mbulu kini ipa ndel kat.

² Leleŋ ko imap ipakur Yooba pa kampejana kini.

Mi mbulu boozomen ta ni ikamam be iuulu yo na, irao motorŋ mbelelele na som.

³ Ni irekreege sanaana tio ta boozomen, mi iurpewe mete tio ta munŋaana men. ☆

⁴ Mi itatkewe yo pa meeterjana.

Mi ikampewe yo biibi kat, mi iurur leleene pio mi imuŋaiŋai yo.

⁵ Ni ipomosmoozo yo pa koronŋ ambaim-baiŋan matakiŋa, tana ikam yo ma aŋbot ambai kat.

Mi ipombolmbol yo ma mburoŋ imilmi-ili mini kembei ta nanŋar kaibiim. Tana aŋbol ma aŋbotmbot kembei ta manmbon. ☆

☆ 102:25: Un 1:1; Ibr 1:10+ ☆ 102:26-27: Mt 24:35; Ibr 13:8; 2Pe 3:7+; Yems 1:17; Tur 20:11 ☆ 103:3: Kam 15:26,

34:7; Mbo 32:1+; 1Pe 2:24; 1Yo 1:9 ☆ 103:5: 2Kor 4:16

⁶ Mbulu ta Yooba ikamam, ina indenjdeege men.

Zin wal ta so tomtom tikamam patanjana pizin mi tikototo zin na, ni imendernder pizin mi iuluulu zin pa patanjana kizin. ☆

⁷ Mungu, ni iswe zaala kini pa Mose, mi ikam uraata bibip ila zin Israel matan ma tire kat.

⁸ Yooba, ni leleene izanzaana pizin mbe-soorjo kini, mi imujainjai zin mi ikampewe zin.

Ni keteene malmal karau som.

Mi itoto sua kini mbukjana mi iurur kat leleene pa wal kini. ☆

⁹ Jonoono, ni keteene malmal pa sanaana kiti mi iyanyaamba iti pa.

Tamen kete malmajana kini ko imbotm-bot ma alok na som.

¹⁰ Mbulu ta takamam joobo na, ni irao ingal kat matanda pa.

Tamen ikamam ta kembei som. Imujainjai iti, mi ipokotkot kat sanaana kiti som. ☆

¹¹ Mujainjana ta Yooba izzwe pizin wal ta timototo i mi tilejlej la kaljaana na,

isala ta kor a, kembei saamba imbot kor kat pa toono. ☆

¹² Kere. Lele pakaana ta zorj izze pa i, mi pakaana ta zorj izulla pa i, tipargarau zin? Som. Timbot molo kat.

Mi Yooba ikamam pa sanaana kiti ta kembena. Izirziiri ma ila imbot molo kat piti.

¹³ Zin wal ta timototo Yooba mi tiurur lenen pini na,

ni leleene izanzaana pizin kembei ta pikin taman bizin lenen izanzaana pizin. ☆

¹⁴ Pa ni itunu ta imbuuzu iti.

Tana mataana ingaljalgal ta kembei: Iti tomtom toono kanda na, ululu men. ☆

¹⁵ Mbotjana ta takam su toono ti na, molo som. Tombot rimen ni tamap.

Iti kembei ta manman pwoono. Sombe zorj ise, na ipeepe. Mi so ila rorou, na imelle.

¹⁶ Mi sombe miiri iwilaala, na itop su toono ma muriini bilim.

¹⁷⁻¹⁸ Tamen zin wal tau timototo Yooba mi tilejlej la kaljaana na,

ni ko iurur leleene pizin mi imujainjai zin, mi iseenge iseenge ma ila.

Mi ni ko imendernder pa popojana kizin mi iuluulu zin pa patanjana kizin.

Tana zin wal tau titoto sua ta zijan Anutu timbuk na, mi tiurpe tutu kini mi titoto ka mbulu na,

ni ko iurur leleene pizin ma alok. ☆

¹⁹ Yooba iur muriini peeze kana isu saamba.

Ni king biibi ta ikamam peeze pa kororj ta boozomen.

²⁰ Tana niom ajela mbolkenkenjnyom ki Yooba, kamap ma kapakuri.

Niom ajela ta kelejlej la kaljaana mi kototo sua kini na, kiwit uruunu!

²¹ Mi niom malmal koyom ki kar saamba ta kembesmbeeze pini mi kototo kat leleene na, ta kembena.

Kiwit uruunu ma isala kor!

²² Niom kororj ta Yooba iur yom ma karao pa toono na, kamap ma kapakuri.

Pa ni biibi tiom mi ikamam peeze piom.

Mi nio ta kembena. Lelej ko imap ipakur Yooba pa kamperjana kini.

104

Tapakur Merere. Pa ni ta iur saamba mi toono

¹⁻² Lelej ko imap ipakur Yooba pa kamperjana kini.

O Yooba, Anutu tio, nu ta biibi jonoono.

Mburom mi azurjka ku, ramaki mbulu boozomen ta zom biibi pa i, ina iliu u ma iwe kembei ta mburu pu.

Mungu kat, nu ur saamba ma iwe kembei sajarai ta begeene ila molo na, bekena mbotmbot pa. ☆

³ Mi ur murim ise yok kor kana gwaana.

Mi miiri tieene, ta iwe lem karis be zze.

Tana miiri ikwarra u mi wwa pa marjaanajana.

⁴ Nu ngongo miiri ma ilala be ikam uraata ku.

Mi lolo ta iwenweene mi ikamam ma you iwedet, ta iwe lem mbesoorjo. ☆

☆ 103:6: Lu 4:18 ☆ 103:8: Kam 34:6 ☆ 103:10: Ro 6:23 ☆ 103:11: Mbo 57:10; Ep 3:18 ☆ 103:13: Yesa 63:16, 64:8+ ☆ 103:14: Un 2:7, 3:18; Mbo 139:13+ ☆ 103:17-18: Kam 20:6; Lu 1:50 ☆ 104:1-2: 1Tim 6:16 ☆ 104:4: 1br 1:7

⁵ Mungu nu ur toono ma imbot se uunu ta mboljana kat. Tana irao imuzik na som.

⁶ Mi nu kam ma tai ilol toono mi zin abal ma timap. ✠

⁷ To munga mi kaljom isala ma yaamba tai. Tabe iko pa toono.

Pa kaljom na, mburaana biibi, kembei ta lele ikuru i.

Tana tai ilej to, karau men mi iyaaru ma isula imbot muriini, mi toono raraazajana ipet.

⁸ Tai iyaaru ma isula na, izem toono mi abalabal ta boozomen ma timbot mat.

Mi yok rereerengan tipet ma tila tizulla lele ngoloobongan.

Pa ina murin ta nu ur pizin be timbotmbot pa.

⁹ Mi nu ur mbut pa tai mi toono. Mbut tana, tai irao imolo na som.

Tana tai ko irao izooro mi ilol toono mini na som. ✠

¹⁰ Nu ta kamam yok mbukmbukjan ma tiwedet pa abal ziljanziljan, mi tirereere ma tizulla pa lele ngoloobongan.

¹¹ Yok tana timbotmbot be zin buzur su kan ta boozomen tiwin.

Mi zin dogki sajsajjan ta miri zin na, zin tomini tiwin ma tirao.

¹² Mi ke ta timendernder la yok kezenkezen na, man tiwoo len ngini sala be timbotmbot pa mi titanjtaj.

¹³ Nu mbotmbot murim ta kor a, mi kamam yaj ma izzu beken a pembesmbeeze zin abal.

Mi uraata ku tana ikamam ma toono ipiyotyoto koror ambaimbaijan boozomen.

¹⁴ Nu kamam mbutmbuutu ma izze beken a zin mbili tikanan.

Mi ur koror pakan pa niam tomtom be ampaa za ma iwe koyam kini. ✠

¹⁵ Nu ur koyam baen be ampaa za mi amwin ma leleyam ambai.

Mi kam ke olib piam, beken a amkam ka ngere, mi amsuulu yam pa ma runguyam ambai.

Mi ur koyam kini beken a amkan ma ipom-bol yam.

¹⁶ Yooba, nu motom ingalngal ke ku bibip ta timbotmbot Lebanon na, mi kamam yaj ma izzu pizin. Tabe tise ma tiwe bibip.

Ke tana, nu itum ta paaza zin.

¹⁷ Ke tana namannaman na, man tiwoo len ngini isala.

Mi utenuten na, tiwe man kokomo murin.

¹⁸ Zin abal ta uten mololo na, mekmek sajsajjan timbotmbot sala.

Mi moozo tikewe lela toono sumbun-sumbun ta timbotmbot dogo ziljanziljan na.

¹⁹ Nu ta ur puulu beken a iwe senjaanja pa ndaama.

Mi zorj ta ur, ina iute nol tabe ise, mi nol tabe isula.

²⁰ Mben na, nu kamam ma lele zugut, beken a koror su kan tipa.

²¹ Tana laion kaljan izalla mi tiwwa pa mben ma tirru kan buzur ta nu itum ur pizin na.

²² Miombe zorj ise, na timilmiili ma tilala mini murin, mi tikenne lela.

²³ Tonabe tomtom kadoono tiyotyoto pa ruumu kizin, mi tilala ma tikamam uraata kizin ma irao zorj isula. ✠

²⁴ O Yooba, nu ur koror matakija boozo.

Mi koror boozomen ta nu ur na, ina tiswe kembei ngar ku biibi kat.

Toono ti bok pa koror munjaana ka tieene ta ur zin na.

²⁵ Mi nio anjam ngar pa tai tomini. Ina biibi kat.

Mi koror bibip mi munmun matakija ta timbotmbot sula.

Tinin zin na tarao som.

²⁶ Woongo tikowo pa tai.

Mi Lebiatan, koror zazaanja nonoono ta mungu uri na, ta imbotmbot tai leleene mi izogzoogo lele.

²⁷ Koror ta munjaana men tana,ombe petel zin,

na tiurur matan pu be kam kan kini.

²⁸ Nu mborro zin, tanata tikanan kan kini.

Itum nomom, ta ipututu zin pa koror ambaimbaijan ma kopon bok. ✠

✠ 104:6: Un 7:19

✠ 104:9: Un 9:15

✠ 104:14: Un 1:11; Mbo 147:8

✠ 104:23: 2Tes 3:10+

✠ 104:28: Mt

²⁹ Mi sombe turke motom pizin,
na tisejeenje ma tiru zalan.
Mi sombe kiskis zin som mi tatke bubujan
pizin,
to timetmeete ma tiwe toono mini.

³⁰ Zin buzur mi koronj matakinga ta timbotm-
bot su toono na, Bubujom ta ipiy-
otyooto popojana kizin ma tiwedet.
Gorgori nu kamam uraata,
tana popojana kizin iwedet su toono.

³¹ Yooba zaana biibi, ramaki mburaana mi
azujka kini ko imbotmbot ma alok.
Mi ni ko leleene ambai pa uraata boozomen
ta itunu namaana ikamam na.

³² Ni mburaana biibi kat. Sombe mataana
isu pa toono risa, na yerjeenje itok
toono.

Mi sombe iteege su pa zin abal, na you
imanga raama ka koi.

³³ Tana mazwaana ta so anbot motor
yaryaara na, kalhonj ko izalla mi
anjombo mboe pa Yooba.

Ko lelerj ambai pa Anutu tio, mi
anjakurkuri pa mboe ma irao
meetenjana tio.

³⁴ Nio nemmeen yo biibi pa Yooba.

Mi anjuni be ipazal ngar ta imbot la lelerj
i mi mboe tio ma irao pa itunu
leleene.

³⁵ Mi wal sanangan mi wal zorzoorongon na,
lelerj be ni ipambiriizi zin pa toono
ma timap kat.

Leleerj be kizin tasa imbot mini pepe.

Leleerj ko imap ipakur Yooba!

Haleluya!

105

*Merere mataana ingalngal sua ta ni imbuk
pizin Israel*

¹ Leleyom ambai pa Yooba, mi kosoyaara
zaana biibi.

Koso uraata kini bibip ila zin karkari
mazwan bekena zin tiute.

² Kombo mboe pini mi kapakuri.

Kipit mbol pa uraata kini ndabokbokjan
boozomen ta ipa ndel kat.

³ Yooba, ni zaana potomjana. Tana iti nindi
se pini mi tapakuri!

Zin wal ta so tikam kinkiini be tiute i mi
timbot koloujana pini, nako lenen
ambai kat mi menmeen zin.

⁴ Kuur motoyom pa Yooba mi kusuni be
ipombol yom pa itunu mburaana.

Kakam kinkiini be kuute kati mi kombot
koloujana pini. Naso ni imbotmbot
raama yom totomen. ✧

⁵⁻⁶ Niom popojana ki Abaraam ta mbesoonjo
kini na,

niom popojana ki Yakop ta Anutu ipeikat
yom na,

motoyom ingalngal uraata mi mos bibip ta
ni ikam na. Uraata kini tana ipa ndel
kat.

Mi kadoono ta ni iur pa kanda koi bizin na,
motoyom mbelelee pepe.

⁷ Ni Yooba, Anutu kiti tau.

Kadoono ta ni iurur pa kanda koi bizin
na, uruunu ila ma irao toono ta
boozomen.

⁸ Ko mataana ingalngal sua kini mbukjana
mi itoto ma alok.

Tomtom tipepeebe len keljan, mi iseenge
iseenge ma ila. Mi sua ta ni itunu
iur na, ta kembena. Ko imbol ma
imbotmbot ma alok. ✧

⁹ Mungu ni imbuk sua pa Abaraam be ziru
tiparlup zin ma tiwe tamen.

To ikam sua raraate men pa Isak, mi ipom-
bol ma imbol kat. ✧

¹⁰⁻¹¹ To ikam sua mbukjana tana pa Yakop,
mi ipombol mini ma iso sua tana ko imbol
ma imbotmbot ma alok.

Mi iso pa Yakop ta kembei: "Nio ko anjam
toono Kanaan ma iwe lem.

Mi toono tana ko iwe matamur pa
popojana ku, be timbotmbot pa,
mi iseenge iseenge ma ila." ✧

¹² Indeeje tana, zin wal boozongan som.

Wal rimen gonoono. Mi tiwe leembe men
su toono tana.

¹³ Tana timbot ri isu lele ta, to tizem mi tila
lele toro.

Tila tipet ki king ta mi timbot raami, to
tizemi mi tila tipet ki king toro. Ta
kembei men mi tiwwa.

¹⁴⁻¹⁵ Mi Anutu, ni mataana pizin. Tana iyok
pa wal sa be tikoto zin mi tipasaana
zin na som.

✧ 105:4: Yo 17:3 ✧ 105:8: Mbo 106:45, 111:5 ✧ 105:9: Un 15:18, 17:2*, 26:3; Lu 1:54*; Ibr 6:14* ✧ 105:10-11:
Un 28:13*, 35:12

Mi ikam ngalseki pa king pakan ma iso pizin ta kembei:

“Zin wal ta ituŋ aŋpeikat zin mi aŋur zin be tikam uraata tio na, kumbuulu zin pepe.

Pa zin tiwe nio kwoŋ. Tana kapasaana zin pepe.” ☆

¹⁶ To Yooba ikam ma peteele ipet pa toono Kanaan.

Tabe Yakop bizin tirao be tindeenge kan kini sa som.

¹⁷ Mi ni ingo tomtom kizin ta, zaana Yosep ma imuungu pizin.

Ni, tikam mburooŋo pini ma iwe mbesooŋo sorok pizin Aikuptu. ☆

¹⁸ Mi zin Aikuptu kan tiuri lela ruumu sanaana, mi tikam sen ila ngureene mi timbit la kumbuunu.

Tana ni ire yoyoujana ma isaana kat. ☆

¹⁹ Imbotmbot ta kembei ma irao iso zin Aikuptu kan pa mbulu tabe ipet pizin i, mi sua kini tana iur ŋonoono.

Tana sua ta Yooba ikam pini na, iswe Yosep kembei ni le uunu sa som, mi mbulu kini ingeeze men.

²⁰ To king ki Aikuptu ta ikamam peeze pizin wal boozomen na, iur sua be tiputke Yosep,

mi tizemi ma iyooto pa ruumu sanaana. ☆

²¹ Mi iuri be imboro ruumu kini biibi, mibe ikam peeze pa koronj kini ta boozomen. ☆

²² Tana Yosep iwe biibi pizin wal ta timuŋ-muungu pa uraata ki king na, mi ipazalzal zin.

Mi zin wal ta tiuluulu king pa ngar na, ni ipaute zin pa ngar ambaijana.

²³ Ina zaala tina ta zin Israel tisula Aikuptu. Tana popojana ki Yakop tiwe leembe pa wal ki Ham toono kizin. ☆

²⁴ Mi Yooba ipombolmbol wal kini, ma timasak ma tiwe booze kat.

Tabe mburan ilip pa zin kartu. ☆

²⁵ To itooro ngar kizin Aikuptu ma tiwe wal kini kan koi.

Tana tiru zaala be tipakaam zin mbesooŋo ki Anutu mi tikam patajana pizin.

²⁶ To Yooba ingo mbesooŋo kini Mose ziru Aron ma tisula Aikuptu.

Aron tana, Yooba itunu ipeikati. ☆

²⁷ Mi ziru tiwe Yooba kwoono mi tiso zin Aikuptu kan pa mos bibip mi uraata mburanjan tabe Yooba ikam la mazwan i. Uraata tana ipa ndel kat. ☆

²⁸ Yooba ikam ma zugut mandij ipet pa toono kizin Aikuptu.

Pa zin tizooro la kaljaana tau. ☆

²⁹ Mi itooro yok kizin ma tiwe sirj. Tabe ye kizin ta boozomen timetmeete lup. ☆

³⁰ Mi ikam ma lele kizin bok pa ngeu.

Ruumu leleene boozomen ta zin peeze kan kizin Aikuptu tikenne pa na, ina tomini ngeu tilela ma bok. ☆

³¹ Mi Yooba iur sua, to mberomemberom ramaki munggingin dudut ma timar, mi tirao pa toono kizin Aikuptu. ☆

³² Mi ni itooro yaŋ kizin ma iwe yaŋpat, mi isu ma ipasaana toono kizin.

Mi ikam ma lolo niini iwenweene irao lele kizin ta boozomen. ☆

³³ Tana ipasaana ke baen mi ke fik kizin, mi ke pakan tomini.

³⁴ Mi iur sua to siizi munjaana ka tieene tipet ma tilol lele ma sik.

Siizi tana, tinin na tarao som. ☆

³⁵ Mi tikan kini ramaki koronj boozomen ta tindomdom pa toono kizin Aikuptu na ma imap.

³⁶ Kaimer to Yooba ikasgeege lutun bizin muŋgamuŋga ta boozomen.

Ula kizin ka ŋonoono mataana kana, ta tisu lup. ☆

³⁷ To Yooba iyaaru zin Israel ma tizem Aikuptu, mi tila raama mburu milmiljan kizin Aikuptu ta tiurpe pa silba mi gol na.

Mi timap ma tipa ambai men mi tila. Kizin tasa imborene som. ☆

³⁸ Indeenje zin Aikuptu kan tire zin Israel tizem zin mi tila na, lelen ambai kat. Pa timoto zin tau!

☆ 105:14-15: Un 12:17, 20:3+ ☆ 105:17: Un 37:27+, 45:5 ☆ 105:18: Un 39:20 ☆ 105:20: Un 41:14
 ☆ 105:21: Un 41:40 ☆ 105:23: Un 46:1+ ☆ 105:24: Kam 1:7 ☆ 105:26: Kam 3:10, 4:16 ☆ 105:27: Kam
 7:9+ ☆ 105:28: Kam 10:22 ☆ 105:29: Kam 7:19+ ☆ 105:30: Kam 8:2 ☆ 105:31: Kam 8:17 ☆ 105:32:
 Kam 9:23+ ☆ 105:34: Kam 10:12+ ☆ 105:36: Kam 12:29 ☆ 105:37: Kam 12:35

³⁹ Yooba ikam miiri tieene ma iwe ur pizin pa aigule.

Mi mberj na, you miaana iyaryaara mi iurur mat pizin. ☆

⁴⁰ Indeeje zin tiwi i pa kan kini na, ni ikam man kiau mi kini saamba kana pizin.

Tana tikam ma tikan ma kapon bok. ☆

⁴¹ Ni ipetepaala pat, mi yok ipet pa.

Yok tana ireereere ma biibi pa lele magar-gaaraana ta ka yok somjana na. ☆

⁴² Yooba ikam mbulu ta boozomen tana paso,

mataana ingalngal sua kini potomjana ta imbuk pa mbesoorjo kini Abaraam na.

⁴³ Tana Yooba iyaaru zin wal kini ta itunu ipeikat zin na, ma tizem Aikuptu, mi tila raama menmeen zin, mi timbombo mboe pakurgana.

⁴⁴ Mi ni ikam toono kizin karkari pa wal kini ma iwe len.

Tana timbot se wal pakan uraata kizin tieene.

⁴⁵ Mbulu ta boozomen tana, Yooba ikam pizin, bekana tito tutu kini ta imbot pataana kek na,

mi mataana ingalngal sua ta ni ikam pizin.

Haleluya!

106

Zin Israel timbel zoorogana. Mi mujainjana ki Anutu irao imap na som

¹ Haleluya!

Leleyom ambai pa Yooba mi kapakuri. Pa ni ambainana kat.

Ni ko itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok.

² Asij irao inin uraata bibip ta Yooba ikam na?

Mi asij irao isoyaara mbulu kini boozomen ta iti tapakurkuri pa i ma imap? Som.

³ Zin wal ta so timendernder pizin tomtom mi tiuluulu zin pa patajana kizin, mi tikamam mbulu ndeejenana totomen, nako lenen ambai kat.

Pa kampejana ki Anutu ko imbotmbot se kizin.

⁴⁻⁵ O Yooba, nu itum ta peikat zin Israel mi kam zin ma tiwe lem.

Sombe swe kampegana ku pizin mini mi kamke zin pa patajana kizin, na motom ingal yo mi uulu yo tomini.

Pa lelej be ituj agre kat mbulu ambainana tabe kam pizin i.

Miombe uulu zin ma timbot ambai mini, mi kam zin ma lenen ndabok,

na lelej be angaaba zin, mi niamjan menmeen yam mi ampakuru.

⁶ Niam taingi, mbulu tiam sa irao pa nu motom som. Pa amkamam sanaana kembei ta tumbuyam bizin.

Amkam ngoobo kek. Pa zaala ku, amtoto som.

⁷ Indeeje tumbuyam bizin timbotmbot Aikuptu na, nu kam uraata bibip pizin. Uraata tana ipa ndel kat.

Tamen zin tikam ngar pa som.

Mi nu urur lelem pizin mi mujainjai zin biibi kat.

Tamen zin matan ingalngal mbulu ku tana som.

Nu ta Anutu kor kana kat. Mi zin tila tipet Tai Sijsinjana, to tikam zoorogana pu. ☆

⁸ Tamen Yooba, ni zaana biibi pa mburaana mi mujainjana kini.

Tana ikamke zin bekana iswe mburaana biibi ma ipet mat.

⁹ Indeeje tana, ni kaljaana isala ma iso la pa Tai Sijsinjana, to imet ma iwe ru, mi toono raraazajana ipet.

To iyaaru wal kini ma tipa pa magargaara ta imbot meelebe kat na, ma tila. ☆

¹⁰ Tana ni ikamke zin pa kan koi bizin.

Itatke zin la kan koi bizin naman, tana zin tirao be tipasaana zin som.

¹¹ To tai imiili ma ilol kan koi bizin ma timetmeete lup.

Kizin tasa imbot mini som.

¹² Tona zin Israel tiurla sua kini, mi timbo mboe pakurgana pini. ☆

¹³ Tamen molo som to, matan mbeleele uraata bibip ta ni ikam pizin na.

Mi tisa i be iswe ngar kini pizin som.

Tito zitun ngar kizin men.

☆ 105:39: Kam 13:21

☆ 105:40: Kam 16:13+

☆

105:41: Kam 17:6; 1Kor 10:4

☆ 106:7: Kam 14:11+

☆ 106:9: Kam 14:21+

☆ 106:12: Kam 15:1+

¹⁴Pa indeeje ta timbotmbot lele bilimjana na, nin gesges pa kini mataana ta, mi tikam kaisiigi be tikan koronj matakina.

Tana tisu mi tisombe titoombo Yooba mburaana. ☆

¹⁵Mi koronj ta tiwi i pa na, ni ikam pizin. Tamen iur mete sananjana ma ipasaana zin tomini.

¹⁶Zin tilup zin ma timbotmbot su lele bilimjana na, tomtom kizin pakan timanga mi matan mburmbur pa Mose ziru toono Aron ta mbesoonjo potomjana ki Yooba na. ☆

¹⁷To toono kwoono ikaaga, mi iwon Datan. Mi Abiram zigan wal kini titoptop sula toono sumbuunu tana tomini, to toono ila imun mini.

¹⁸To you imbot saamba mi isu ma ikan wal pakan ta tito zin pa ngar kizin tana. Wal sananjana tana, you ikan zin ma timap.

¹⁹Tila tipet abal Sinai uunu, to tiurpe makau runguunu pa pat gol, mi tilek kumbun pa merere pakaamjana tana. ☆

²⁰Tana Anutu kizin ta zaana biibi, mi mburaana biibi, mi imbotmbot lela azungka kini leleene na, tipizil ndemen pini.

Mi tisu ma tipakur koronj ta ikanan mbutmbuutu na runguunu. ☆

²¹Tana Anutu ngonoono ta ikamke zin, mi ikam uraata bibip su Aikuptu na, matan mbelelele kati.

²²Ni itooro mos bibip isu toono kizin Ham, mi ikam uraata mburanjan isu Tai Sijsinjana. Uraata tana, tomtom tire ma timoto.

Tamen zin Israel tikam ngar pa som.

²³Tana Anutu isombe ipambiriizi zin ma timap kat.

Tamen mbesoonjo kini Mose ta ni itunu ipeikati na, ni imender pizin Israel ma isug mboljana pa Anutu.

Taba ni ikoto kete malmaljana kini, mi ipasaana wal kini som. ☆

²⁴Indeeje zin Israel tigarau toono Kanaan na, tiurla sua mbukjana ki Yooba som.

Pa toono ambaijana ta ni isombe ikam pizin na, zin titit.

²⁵Mi lelen be tito kaljaana som, mi timbotmbot lela beeze kizin men mi tikamam ngunungunuj.

²⁶Tana ni imbuk sua mboljana pizin, mi iwit namaana bekena ipombol sua tana ma imbol kat.

Sua ta kembei: Ni kola ikas zin su lele bilimjana ma timap kat,

²⁷mi iyangwiiri popojana kizin ma tila timbot lejaleja irao lele ta boozomen.

²⁸Indeeje ta tila tipet abal Peor na, tigaaba zin wal ta timbesmbeeze pa merere pakaamjana zaana Baal.

Pa patoronjana ta wal tana tikamam pa ke teetejan kizin na, zin Israel tikan ka kini tomini. ☆

²⁹Tabe tipas kat Yooba keteene, mi ni ipasaana zin pa mete sananjana.

³⁰To tomtom kizin ta, zaana Pineas, imanga mi imender la Anutu mi zin Israel mazwan, mi isug pizin.

Taba mete sananjana tana imap.

³¹Mbulu kini tana, ta ikam ma Anutu ire i kembei tomtom ndeejajana.

Mi Anutu ko mataana ingalngali ta kembei ma alok.

³²Zin tila ma tipet yok Meriba, to tipamalmal Yooba keteene mini.

Mi tikam patanjana pa Mose tomini.

³³Pa tipas keteene, taba ni ikam kat ngar som, mi ipiri sorok sua. ☆

³⁴Indeeje ta tipet toono Kanaan na, Yooba iso pizin be tikas zin wal ta timbotmbot toono tana ma timap kat.

Tamen tikas zin som.

³⁵Zigan zin Kanaan timbotmbot mbata, mi tigabgaaba zin pa mbulu kizin soroksorok ta boozomen.

³⁶Mi timbesmbeeze pa merere kizin pakaamjan, mi mbulu tana iwe kilis pizin.

☆ 106:14: Kam 16:3; 1Kor 10:9 ☆ 106:16: Nam 16:1+

Kam 32:32+ ☆ 106:28: Nam 25:1+ ☆ 106:33: Nam 20:1+

☆ 106:19: Kam 32:4 ☆ 106:20: Ro 1:23 ☆ 106:23:

³⁷ To tisu ma tikam zitun lutun bizin mi lutun moori bizin,
mi tipun zin ma timetmeete, bekeni tiwe
patoronjana pa merere pakaamjan
kizin Kanaan.

³⁸ Zitun lutun bizin mi lutun moori bizin ta
len uunu sa isaana som,
ta zin Israel tipun zin ma sijin ireere su
toono,

bekeni tiwe patoronjana pa zin merere
pakaamjan kizin Kanaan.

Tana tikam ma toono kizin isaana kat pa
Anutu mataana. ☆

³⁹ Pa mbulu kizin ingeeze som,
mi sua ta zijan Yooba timbuk na, tipizil
ndemen pa.

⁴⁰ Zin na, Yooba wal kini jonoono. Tamen
tipas kat keteene.
Tabe tikam ma ni lelene pizin mini risa
som.

⁴¹ To izem zin la zin karkari naman,
mi kan koi bizin kadoono timboro zin.

⁴² Tana kan koi bizin tiur patanjana boozo ise
kizin, mi tikoto zin pa mburan,
mi tikam zin ma tiwe mbesoongo sorok
pizin.

⁴³ Tana Yooba, ni mataana ingalngal zin
Israel, mi itatke zin pa patanjana
boozomen.

Tamen zin tizoroori, mi titoto zitun ngar
kizin men.

Tipangoobo kat pa zaala kini. Tana tisu ma
timbot ngoobo kat.

⁴⁴ Mi Yooba ilejlej tijiizi kizin
mi irre patanjana kizin,

⁴⁵ to mataana ingal sua mbukjana ta ikam
pa tumbun bizin na, mi ikototo kete
malmaljana kini.

Pa ni itoto sua kini mbukjana mi iurur
lelene pa wal kini.

⁴⁶ Tana kan koi bizin boozomen ta tiyo zin
ma tila lele kizin na,

Yooba itooro ngar kizin ma len isaana
pizin Israel mi timujai zin.

⁴⁷ O Yooba, Anutu tiam, ingi ambot lejaleja
ila zin karkari mazwan.

Yogege yam, mi kam yam ma amiili mi
amlup yam su toono tiam mini.

Tonabe leleyam ambai pu mi ampakur zom
potomjana.

⁴⁸ Iti tapakur Yooba pa kampejana kini. Ni
Anutu kiti Israel.

Tapakurkuri totomen!

Mi iwal biibi be tiso: "Jonoono."

Haleluya!

107

*Tapakur Merere pa munajana kini matak-
ija*

¹ Leleyom ambai pa Yooba mi kapakuri. Pa
ni ambajana kat.

Ko iurur lelene pa wal kini mi imujajai
zin ma alok.

² Zin wal ta Yooba itatke zin la kan koi bizin
naman na, irao tiso sua ta kembei.
Paso ni itatke zin pa patanjana kizin, mi
ikam zin ma timbot ambai.

³ Mungu kan koi bizin tikam zin ma tila
timbot lejaleja ila karkari mazwan.

Pakan timbot lele ta zoj izze pa i, mi pakan
timbot lele ta zoj izulla pa i. Timbot
irao tai pakaana ta boozomen.

Mi Yooba iyogeege zin, mi ikam zin ma
timiili ma timar kar kizin mini.

⁴ Tomtom pakan tisanjan pa lele bilimjana
ta magargaara men.

Mi tirru zaala ki kar sa be tito mi tila timbot
pa. Tamen tindeenge som.

⁵ Zin petel zin, mi miri zin
ma mburan imap.

⁶ Tana timbot ngoobo kat. Mi titajroro
Yooba,
to ni iuulu zin pa patanjana kizin.

⁷ Ipatoongo zin pa zaala ambajana,
mi zin tito ma tila mi tindeenge kar be
timbot pa.

⁸ Tana zin irao lenen ambai pa Yooba mi
tipakurkuri.

Pa ni iurur lelene pa wal kini mi imujajai
zin.

Mi ikamam uraata bibip ta ipa ndel kat,
bekeni iuulu zin tomtom.

⁹ Wal ta miri zin na, ni ipalumluumu
nguren.

Mi zin wal ta petel zin na, ni ikamam kan
koron ambaimbaijan ma tirao kat.
☆

¹⁰ Mi tomtom pakan na, timbotmbot lela
zugut biibi lelene, mi patanjana
ikamam zin mabe timeete i.

Timbotmbot lela ruumu sanaana leleene,
mi re ma sen ikanan zin ma tisaana
kat.

¹¹ Pa tizorzooro sua ki Anutu kor kana kat.
Mi ngar ta ni leleene iur pa na, tirepilpiili
mi tito som.

¹² Tana ni iur uraata sananngana kat ise kizin
bekena ikoto zin.

Mi zin tikunkun ma titoptop su toono, mi
len tomtom sa be iuulu zin som.

¹³ Tana timbot ngoobo kat. Mi titajroro
Yooba,

to ni iuulu zin pa patanngana kizin.

¹⁴ Itatke zin pa zugut biibi tana leleene, mi
ikam zin ma tiyooto ma tipet mat.

Mi iyembut re mi sen pizin. ☆

¹⁵ Tana zin irao lenen ambai pa Yooba mi
tipakurkuri. Pa ni iurur leleene pa
wal kini mi imungaijai zin.

Mi ikamam uraata bibip ta ipa ndel kat,
bekena iuulu zin tomtom.

¹⁶ Kataama mbolngana ki ruumu sanaana na,
ni ipetepaala.

Mi ain mbolngan ta ipombolmbol kataama
na, ni ibogboogo ma ipolpol lup.

¹⁷ Mi tomtom pakan na, zin talligan mi
tinoknok zoorngana.

Zin tikamam ngoobo mbulu, tana mete biibi
ikam zin ma tirre yoyoungana pa.

¹⁸ Zin lenen pa kini sa mini som. Sombe tire
kini sa, na tikamam be tilulu.

Tana timbot naala kezeene kek.

¹⁹ Zin ra, timbot ngoobo kat. Mi titajroro
Yooba,

to ni iuulu zin pa patanngana kizin.

²⁰ Iur sua mi sua kini tana iurpe zin ma nin
ambai mini.

Mungu timbot naala kezeene. Mi ni itatke
zin pa meetanngana.

²¹ Tana zin irao lenen ambai pa Yooba mi
tipakurkuri. Pa ni iurur leleene pa
wal kini mi imungaijai zin.

Mi ikamam uraata bibip ta ipa ndel kat,
bekena iuulu zin tomtom.

²² Tana zin irao lenen ambai pa uraata bibip
ta ni ikam pizin na, mi tikam pa-
toronngana pini.

Mi kalngan isala mi tipakuri pa mboe, mi
tisoyaara uraata kini tana.

²³ Tomtom pakan na, tise woongo mi tikwai
ma tila lele molo be tikam mburoongo.

²⁴ Zin tire kat Yooba mburaana,

mi uraata bibip ta ni ikamam su tai lwoono
na.

²⁵ Pa ni iur sua, to miiri biibi ipol,
mi ipei duubu ma ise.

²⁶ Mi duubu iwit woongo kizin ma isala ta
kor a.

Beso izem na, sam ma ila ne. Som, mi ise
mini.

Tana motorngana biibi ikam zin ma mburan
imap kat.

²⁷ Mi matan mburri, mi tila ma timelmel
su kembei tomtom ta iwin ma
ikankaana.

Zin tiute kat peeze kamngana. Tamen tirao
som.

²⁸ Tana timbot ngoobo kat. Mi titajroro
Yooba,

to ni iuulu zin pa patanngana kizin.

²⁹ Ikam ma miiri imap,

mi duubu keten su, mi taun. ☆

³⁰ Zin tire taun isu, to lenen ambai mi men-
meen zin biibi.

Mi Yooba ikam zin ma sor lela lele ta ti-
sombe tila pa i.

³¹ Tana zin irao lenen ambai pa Yooba mi
tipakurkuri. Pa ni iurur leleene pa
wal kini mi imungaijai zin.

Mi ikamam uraata bibip ta ipa ndel kat,
bekena iuulu zin tomtom.

³² Tana sombe Anutu wal kini tilup zin
pa sunngana, na wal tana bela tiwit
Yooba uruunu ma isala ta kor a.

Mi tipakuri lela lupngana kizin wal peeze
kan tomini.

³³ Yooba, ni irao ikam ma lele ta yok
bibip tireere pa i iwe lele magar-
gaarngana ta ka yok somngana i.

Mi lele ta yok bukbuk ma tizze pa i na, ni
irao ipumun mi lele tana kerekere.

³⁴ Mi toono mbuyeenegana na, ni irao be
ipasaana ma iwe toono sananngana
ta kosa sa irao be indom pa mini
som.

Mbulu ta kembei, ni ikamam pa lele ta
ka tomtom bizin tinoknok mbulu
sananngana.

³⁵ Ni irao be ikam ma yok biibi ireere pa lele
magargaarngana ta ka yok somngana
i.

Mi ni irao be ikam ma yok bukbuk ma tise
pa lele kerekereanngana.

³⁶ Mi zin wal ta petel zin na, ni ko ikam zin
ma tila timbot pa lele ambaijana
tana,
mi titu ma iwe len kar.
³⁷ Mi zin ko tipaaza kan kini ma baen,
mi tikam mai ambaijana.
³⁸ Mi ni ko ipombol zin ma timasak ma tiwe
booze kat,
mi mataana pa mbili kizin tomini ma
timasak ma tiwe booze.
³⁹ Mungu mburan izzu mi tire yoyoujana.
Pa kan koi bizin tikototo zin mi
tiseseze matan.
Tana timbot noobo mi lelen ipata kat. Mi
ingji timbot ambai mini.

⁴⁰ Pa Yooba ikototo zin wal zangan mi ipa-
somsom zin.
Mi ikamam ma tizirri zin mi tila tiliulu len
sorok pa lele bilimjana.
⁴¹ Tamen zin wal ta timbot noobo mi tibaada
patajana biibi na, ni ipakurkur zin,
mi mataana pizin ma timasak ma tiwe wal
booze.
⁴² Mbulu kini tana, zin wal ndeengjan tire
ma lelen ambai kat.
Mi wal sanangan ta boozomen na, len sua
sa mini som. Sua kizin imap.
⁴³ Tomtom ta so le ngar, inako ikamam ngar
pa mbulu ti,
mi mataana ilala pa mbulu ki Yooba ta iurur
leleene pa wal kini mi imungaijai
zin.

108

*Tomtom ta isuy Anutu be iuuli pa ka koi
bizin*

Mboe ki Dabit

¹ O Anutu, ingji lelej iwe ru som. Ngar tio
imbol be anpase pu mi anjo zaala
ku.

Tana nio ko anbo mboe mi anpakuru.

² Ko anmanga mi ankam kombom tio,
mi anjze ma irao zorj pok ma ise.

³ Yooba, nio ko anpakuru ila karkari
mazwan, mi arso zin ta kembei: Nio
lelej ambai pa kamperjana ku.

Ko anpombo mboe mi anwidit urum isala
kor irao toono ta boozomen.

⁴ Pa mungaijana mi kamperjana ta nu zwe
pa wal ku, ina biibi kat. Isala ma ilip
pa saamba a.

Mi mbulu ku ta toto sua ku mbukjana na,
ta kembena. Isala ta kor a. ☆

⁵ O Anutu, marga mi swe azungka ku mi
mburom ta zom biibi pa i, sala
saamba.

Mi swe ma irao toono ta boozomen tomini.

⁶ Lej sunjana tiam ti, mi swooro nomom
woono ma uulu yam.

Pa niam wal ku ta nu lelem piam ilip. Tana
kamke yam lak!

⁷ Mungu Anutu imbot lela urum kini po-
tomjana mi iso ta kembei:

“Nio nij se paso, anporou ma anlip kek.

Tana ko anpeete toono Sekem mi lele
ngoloobojana ki Sukot,
mi anjur ma iwe leyom leyom.

⁸ Toono pakaana ki Gileat, ina nio tio.

Mi toono kizin Manase tomini, ina nio tio
men.

Eparaim ta iwe kembei kororj ta ipakaala
utej.

Mi lele pakaana ki Yudea, ina kembei tete
ta iwe kilalan pa peeze ta ankamam
i.

⁹ Mi lele pakaana ki Moap, ina iwe kembei
timbiiri ta anjwe pa i.

Mi lele pakaana ki Edom, ina lele ta anpiri
kumburj keteene pa.

Mi zin Pilistia kan na, nio anlip pizin kek.
Tana nij ise mi kaljonj izalla!”

¹⁰ Asij ta irao be ikam yo ma anlip pa korj koi
bizin, mi anlela kar kizin ta ka siiri
mboljana na?

Asij ko imuungu pio, mi iyaaru yo ma anla
anpet lele pakaana ki Edom?

¹¹ Asij toro? Anutu, nu tau!

Tamen ingji nu pizil ndemem piam,
mi gabgaaba zin malmal kan tiam mini som.

¹² O Anutu, uulu yam be amlip pa koyam koi
bizin.

Pa ulaanja ta amkamam la kizin tomtom, ina
kororj sorok.

¹³ Sombe Anutu igaaba iti, nako tilip.

Pa ni irao be ikoto kanda koi bizin ma
mburan imap.

109

*Tomtom ta isuy Anutu be ipimiili mbulu
sananjana ki ka koi bizin*

Mboe ki Dabit

¹ O Anutu, nio anpakurkuru. Mi nu mbom-boorem sorok pepe.

Manga mi kam mbulu sa tabe iswe kembei nio lej uunu sa isaana som!

² Pa wal sananjan mi wal pakamkaamjan tiwe korj koi

mi tingalngal sorok sua pakaamjana pio.

³ Zin tiurur koi pio mi tiwirri sorok sua sananjan kat pio.

Mi timanganga pio mi tipasansaana sorok nio zoj.

⁴ Mungu nio arjurer lelej pizin. Tamen inggi tisu mi tipokot mbulu tio tana pa mbulu sananjan mi tingalngal sua pio.

Mi nio tomtom ki surjana.

⁵ Nio ankamam mbulu ambaijana men pizin mi arjurer lelej pizin. Tamen zin tipokot pa mbulu sananjan, mi tiurur koi pio sorok.

Mi timbuuru korj mi tusuj sosor pio ta kembei:

⁶ “Kozo tuur tomtom sananjan tasa be imender su ziljaana uunu, mi ingal sua pini ta kembei: ‘To tana, nio ajre i ikam joobo mbulu.’

⁷ Beso ni imender be titiiri sua kini, nako tindeeye le uunu mi tiur kadoono sananjan pini.

Mi surjana kini tomini ko irao pa Anutu mataana som.

⁸ Niam leleyam be to tana swoono imap karau men.

Kozo tomtom toro ikam muriini mi ikeli pa uraata. ☆

⁹ Lutuunu bizin ko tiwe moondo, mi kusiini iwe nora.

¹⁰ Mi ko tipasaana lutuunu bizin ruumu kizin.

Tana zin ko tizem lele kizin mi tiwe wal sorokjan,

mi tiliulu len sorok ma tinono ruumu be tiru kan kini, mi tizunzuj zin tomtom pa len pat.

¹¹ Sombe mbun kini imbot ki tomtom sa, na tomtom tana ko imar mi iyo koroj kini ta boozomen men ma imap iwe lene.

Mi wal pakan ki lele toro ko timar mi tisei len koroj kini, mi imbot se uraata kini tieene.

¹² Tomtom sa ikampe i pepe.

Mi tomtom sa imujai zin moondo kini pepe.

¹³ Popojana kini ta boozomen ko timbiriizi ma timap lup.

Tana wal tabe tipet pa kaimer i, ko tiute zin risa som. Pa zan imap kat.

¹⁴ Sanaana ta tumbuunu bizin tikamam, nako tiso Yooba pa, bekenataana ingalngal mi iur ka kadoono ise ki to tana.

Mi naana sanaana kini tomini, Yooba imus ma ila ne pepe.

¹⁵ Tana sanaana ki to tana zijan wal kini na, Yooba ko mataana ingalngal tomtomen,

mi imus zan ma tila len. Naso tomtom matan mbeleele kat zin.

¹⁶ Pa to tana, ni mataana ingalngal mbulu ki kampejana mi muaijana som.

Zin sorokjan, mi zin wal ta imbot joobo, mi zin ta lelen ipata kat na, ni iseseeze matan mi ipunun zin ma timetmeete.

¹⁷ Mi mbulu ki tusuj sosor na, ni leleene pa ilip.

Tamen sua kini sananjan tana ko imiili mini pa itunu.

Mbulu ki tusuj Anutu be ikampe zin tomtom na, ni leleene pa som.

Tana kampejana ki Anutu imbotmbot molo pini tomini.

¹⁸ Mbulu kini ta iwirri sua sananjan na, ni izemzem som. Ina iwe kembei mburu ta ni izebzeebi pa totomen.

Tamen sua kini tana kola imiili mini ma ipasaana itunu.

Ko isula kat leleene kembei ta yok, mi izil pa mazaana ni tiroono kembei ta ngere.

¹⁹ Mi izukkaali ma sik kembei ta kawaala mat kana,

mi ikiipiiri i ma tunj kembei ta pus.

Mi ko imbotmbot ta kembei ma aloki!”

²⁰ O Yooba, sua sananjan boozomen ta korj koi bizin tingalngal pio na,

lelej be nu piimi pizin. Naso pokot mbulu kizin.

²¹ Yooba, Merere tio, nu zom biibi pa mbulu ku ambaijana.

Pa nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

Tana uulu yo, mi tatke yo pa patarjana tio taingi.

²² Pa ingi anjbot ngoobo kat, mi leŋ zaala sa som.

Tana keteŋ kutkut.

²³ Nio kembei koronj kunuunu ta so zoŋ isula na, imbiriizi raama.

Nio kembei siizi ta miiri iwilaali ma ila lene.

²⁴ Nio angalsek itun pa kini kanjana ma molo, tana kumbun mburaana mini som,

mi ankonkonj ma tiroŋ men.

²⁵ Mi some konj koi bizin tire yo, na tirepilpiili yo mi anwe ŋeu pizin.

Mi uten suk pio ma tiso: "Aa buri, yamaana kek?"

²⁶ Yooba Anutu tio, uulu yo.

Pa nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku. Tana kamke yo lak!

²⁷ Kam uraata biibi pa nomom woono, mi swe mburom pa konj koi bizin ma tire kat.

Naso tikilaala kembei nu ta ulaanjan tio.

²⁸ Ŋonoono, zin tiwirri sua sananjan pio. Tamen nu ko kampe yo.

Mi some lenen be timanja pio, na timanja lak! Pa nu ko koto zin mi pimiili zin ma tila raama kan mianj.

Naso kam mbesoonjo ku ma leleene ambai mi menmeeni.

²⁹ Tana zin wal ta tingalŋgal sua pio na, pakankaana zin mi kam zin ma tiru zalan. Naso kan mianj ma tisaana kat, mi imbotmbot men ta kembei.

Kan mianj tana ko iwe kembei mburu pizin be tizebzebe zin pa totomen.

³⁰ Some Yooba ikam ta kembei, nako leler ambai kat pini, mi kaljon isala ma anpakuri.

Mi some niamjan zin iwal biibi amlup am pa sunjana, nako anmanga ma anwit zaana ma isala ta kor a.

³¹ Pa zin wal ta timbot ngoobo mi tiru zalan na, ni imbotmbot ziljan uunu be iuulu zin.

Mi zin wal ta tomtom tingalŋgal sorok sua pizin ma tisombe tipun zin ma timetmeete na, ni ikamkewe zin.

110

Tomtom ta Anutu iuri ma iwe king mi patoronjana ka tomtom

Mboe ki Dabit

¹ Yooba itunu iso pa Merere tio ta kembei:

"Mar mbulem su ta nomonj woono i ma irao anjoto kom koi bizin ma mburan imap kat, mi kumbum ise nguren." ☆

² O king, ingi nu mbotmbot kar Sion mi Yooba ipombolmbolu. Tana peeze ku mbonjana ilala pa kom koi bizin, bekana kam zin ma timbot la kopom mbarmaana.

³ Mi nu some manga be la pa malmal, na wal ku ta munjana men ko nin se, mi lenen be tigaabu ma niomjan kala.

Sombe zoŋ pok ma ise, na nangarj kaibiim ku boozomen ko tisama ku mi tirao zin abal potomonj kembei ta numur berek kana irao mbutmbuutu.

⁴ Yooba imbuk sua pu, mi ipombol ma imbol kat.

Mi irao be itooro ngar kini mini na som. Sua ta kembei:

"Nu ko we patoronjana ka tomtom kembei ta Melkisedek, mi mendernder la Anutu mi zin tomtom mazwan ma alok." ☆

⁵ Merere, ni imbotmbot nomom woono mi ipombolmbolu.

Sombe nol tabe iswe kete malmaljana kini ipet, to ni kola ikasgeege zin king ma timap.

⁶ Ko iur kadoono pizin karkari, mi ikasgeege zin ma tisu tiwe uri men.

Tana zin peeze kan ta tirao toono ta boozomen na, ni ko ikasgeege zin ma timap. ☆

⁷ Mi king tiam na, ni ko iwin yok rereerejana ta imbot koloujana pa zaala ziljaana na, mi niini se.

Pa Anutu ko ipakuri ma iwe biibi.

111

Tapakur Merere pa uraata kini mi toto sua kini

¹ Haleluya!

Sombe zin wal ndeengerjan tilup zin pa surɲjana,
na nio ko angaaba zin mi aɲur lelerɲ imap
ma ila ki Yooba mi aɲpakuri.

²Pa Yooba, ni ikamam uraata bibip kat.
Tana zin wal ta lenen pa uraata kini ilip na,
matan ingalɲgal mi tikamam ɲgar pa.

³Uraata kini izzwe i kembei ni ta king biibi
ɲonoono, mi ni ndabokɲana kat.
Mbulu kini ndeengerjana ko imbotmbot ma
alok. ☆

⁴Ni ikam ti ma tuluplup pa surɲjana, bekeni
matanda ingalɲgal uraata kini bibip
ta ipa ndel kat.

Ni leleene izanzaana pizin mbesooɲo kini,
mi imuɲaiɲai zin mi ikampewe zin.

⁵Zin wal ta timototo i mi tileɲɲɲ la
kalɲaana na, ni ikamam kan kini.

Mi sua ta ni ziɲan wal kini timbuk be
tiparlup zin ma tiwe tamen na, ni ko
mataana ingalɲgal ma alok. ☆

⁶Mungu, ni iswe uraata kini mburanɲan pa
wal kini ma tire kat pa matan.

Pa ikam toono kizin karkari ma iwe len be
timbot pa.

⁷Uraata ta ni ikamam, ina iswe i kembei ni
ndeengerjana mi itoto sua kini.

Tana sua boozomen ta ni iur pizin tomtom
na, irao tuurla mi tototo.

⁸Pa sua tana ko imbol mi imbotmbot ma
alok.

Mi ni leleene be toto sua tana, mi
matanda ingalɲgal sua ta ni itijan
tumbuk na, mi takamam mbulu
ndeengerjana.

⁹Ni itatke zin wal kini pa patanɲana kizin.

Mi iur sua pizin pa zaala tabe ni ziɲan
tiparlup zin ma tiwe tamen. Sua
tana ko imbol mi imbotmbot ma
alok.

Ni potomɲana mi mburaana biibi. Tana
tomtom timototo i mi tileɲɲɲ la
kalɲaana.

¹⁰ɲgar ambaiɲana uunu ɲonoono, ina ta
kembei: Bela tomototo Yooba mi
telegɲɲ la kalɲaana.

Pa zin wal ta so titoto sua ta ni iur na, zin ko
tikam len ɲgar ambaiɲana.

Tana ko tapakurkuri ma alok!

112

Mbulu kizin wal ta titoto zaala ki Anutu

¹Haleluya!

Tomtom ta so imototo Yooba mi ileɲɲɲ la
kalɲaana,

mi leleene pa tutu kini ilip, nako leleene
ambai kat.

Pa kampeɲana ki Anutu ko imbotmbot se
kini.

²Mi popoɲana kini ko tiwe wal zanɲan mi
ndeengerjan.

Tana zin wal ta timbotmbot toono ti, nako
matan ikot se kizin, mi kampeɲana
ki Anutu imbotmbot se kizin.

³Tomtom ta kembena, ziɲan zin wal ta
timbotmbot ruumu kini na, ko tirao
kat pa kororɲ ta boozomen.

Mi ni ko ikiskis mbulu ndeengerjana ma
imbol pini, mi iseɲɲge iseɲɲge ma
ila.

⁴Tomtom ndeengerjana,ombe imbotmbot
la zugut biibi leleene, na mat ko
iyaara pini.

Mi ni leleene izanzaana pa zin mbesooɲo
kini, mi imuɲaiɲai zin mi ikampewe
zin.

⁵Tomtom ta so imuɲaiɲai zin tomtom, mi
irairai kororɲ kini pizin,

mi ikamam katkat mbulu pizin, nako imbol
ambai. ☆

⁶Tomtom ndeengerjana ta kembei na, toom-
borɲana sa ko irao be itoki na som.

Mi tomtom ko tikamam ɲgar pini mi matan
ingalɲgal mbulu kini, mi iseɲɲge
iseɲɲge ma ila.

⁷Sombe ni ileɲ uruunu sananɲana sa, na
irao imoto na som.

Pa ipase pa Yooba, mi urlanɲana kini imbol
kat.

⁸Tana kopoono rru som, mi imototo som.
Izza men mi iurur mataana pa Anutu be
ikoto ka koi bizin.

⁹Mi zin wal ta timbot ɲoobo ma tiru zalan
na, ni irairai kororɲ boozo pizin.

Mi ni ko ikiskis mbulu ndeengerjana ma
imbol pini, mi iseɲɲge iseɲɲge ma
ila.

Tana tomtom ko matan ikot se kini mi
tipakurkuri. ☆

¹⁰ Mi zin wal sananjan, sombe tire mbulu ta iwedet pini, nako keten malmal, mi matan mburnbur pini, mi tiŋa zurun. Tamen ngar ta lenen iur pa be tikam, nako iur ŋonoŋo som. Tana zin ko tikam ma som, mi tisaana ma tila len.

113

Yooba, ni biibi ŋonoŋo mi muŋaijana katuunu

¹ Haleluya!

Niom mbesoŋo ki Yooba, kapakuri.

Kapakur zaana ma isala kor!

² Kapakurkur Yooba zaana pa kampejana kini

ta buri, mi iseenge iseenge ma ila!

³ Niom ta zoŋ uunu koyom, mi ila irao lele ta zoŋ izulla pa i, kapakur Yooba zaana!

⁴ Yooba, ni imbotmbot sala kor kat. Ni ilip pa tomtom ta boozomen ki toono ti. Mi zaana biibi mi mburaana ilip pa koronj ta boozomen ki saamba.

⁵ Asiŋ ta ni irao pa Anutu tiam Yooba? Som. Ni kadoono sa som.

Ni imbotmbot se muriini peeze kana ta imbot sala kor kat.

⁶ Tana sombe lelene be ire koronj sa ki saamba, som toono, na bela ituundu mi mataana isu.

⁷⁻⁸ Tamen zin sorrokjan ŋonoŋo ta timbot ŋoobo kat mi tilala musmuuzu muriini be tiru kan kini na, ni mataana mbelelele zin som.

Ni iuluulu zin ma timbot ambai mini, mi ipakurkur zin.

Tana zin tirao be tigaaba zin wal zanjan ta tikamam peeze pa wal kini na, ma zijan timbotmbot. ☆

⁹ Mi zin moori ta kopon somjan i, na ni iuluulu zin mi iurur len zaala be tikam len pikin boozo.

Tana timbotmbot raama lutun bizin ma lenen ambai kat.

Haleluya!

114

Zin Israel matan ingal mazwaana ta tizem Aikuptu

☆ 113:7-8: 1Sam 2:8; Lu 1:52 ☆ 114:1: Kam 12:41 ☆ 114:2: Kam 19:5, 24:3+ ☆ 114:3: Kam 14:21 ☆ 114:4: Kam 19:18 ☆ 115:4: Ŋgo 19:26; Tur 9:20

¹ Muŋgu zin Israel ta Yakop popoŋana kini na, tizem Aikuptu.

Tizem zin wal ta tizzo kaljan toro. ☆

² Indeeŋe tana, zin Yuda tiwe wal potomjan ki Yooba.

Zin Israel tiwe Yooba lene, mi ni ikamam peeze pizin. ☆

³ Indeeŋe Tai Siŋsiŋjana ire i na, iko ma ila lene.

Mi yok Yordan ire i na, imiili ma ila, mi ipot ma imbotmbot. ☆

⁴ Zin abal tiseŋeeŋe mi tilulu zin kembei ta mekmek.

Mi lele mbukunbukun timorsop, mi tilulu zin kembei ta sipsip popoŋan. ☆

⁵ O tai, nu tina ko pa so uunu i?

Mi yok Yordan, parei ta nu miili ma la mi pot?

⁶ Mi niom abalabal mi lele mbukunbukun na, keseeŋeeŋe mi kululu yom paso?

⁷ O toono, re u kek? Pa molo som, to Yooba imar.

Ingi be Anutu ki Yakop iswe kat mburaana.

⁸ Ni ta ikam ma yok ipet pa pat mi irereere ma biibi.

Mi ikam ma yok ipet pa raŋ, mi irereere ma isu.

115

Yooba, ni Anutu ŋonoŋo

¹ O Yooba, niam leleyam be tomtom tipakur zoyam pepe.

Bela tipakur nu zom. Pa nu itum tamen ta zom biibi.

Mi nu toto sua ku mbukjana, mi urur lelem pa wal ku mi muŋaiŋai zin. Tana swe mburom mi uulu yam.

² Kokena zin karkari tirepilpiilu mi tizzo piam ta kembei:

“Anutu tiom mburaana ingoi?”

³ Anutu tiam, ni imbotmbot saamba.

Mi mbulu pareiŋana ta so ni lelene pa be ikam, na ikam men.

⁴ Tamen wal pakan na, tiurpewe merere kizin pa silba mi gol.

Merere kizin tana na, tomtom naman murin men. ☆

⁵ Zin kwon mi matan.

Mi tirao be tiso sua som, tire lele som.

⁶Zin taljan mi kuzun.

Mi tirao be tilej sua som, mi tiyoozo koron sa som.

⁷Zin kumbun mi naman.

Mi tirao be tipa som, mi tiyamaana koron sa som.

Mi miiri sa ipet pa kwon som. Pa ina zin matan yaryaaranjan som. ☆

⁸Tana zin wal ta so tiurpe merere pakaamjan ta kembei, mi zin ta tipase pa merere pakaamjan, nako len mburan sa som, mi tiwe koron sorok kembei ta merere kizin.

⁹Niom iwal biibi ki Israel, kapase pa Yooba. Pa ni ta ulaanja tiom, mi iwe singiao piom mi iporoukalkaala yom. ☆

¹⁰Mi niom patoronjana koyom ta poponjana ki Aron na tomini, kapase pa Yooba! Pa ni ta ulaanja tiom, mi iwe singiao piom mi iporoukalkaala yom.

¹¹Tana niom wal ta komototo Yooba mi kelelgej la kaljaana na, niom ta boozomen kapase pini.

Pa ni ta ulaanja tiom, mi iwe singiao piom mi iporoukalkaala yom.

¹²Yooba, ni mataana ingalngal yam. Mi ni ko ikampe yam.

Ko ikampe zin iwal biibi ki Israel, mi ikampe zin patoronjana kan ta poponjana ki Aron na tomini.

¹³Tana zin wal ta timototo i mi tilelgej la kaljaana na, ni ko ikampe zin ta boozomen.

Zin sorrokjan, mi zin ta zanjaan na tomini.

¹⁴Yooba ko ipombol yom ramaki lutuyom bizin ma kamasak ma kewe boozo.

¹⁵Yooba ta iur saamba mi toono. Itunu ko ikampe yom.

¹⁶Yooba iur saamba be iwe itunu muriini. Mi toono na, ni iur piti tomtom be tombot pa.

¹⁷Zin wal ta timetmeete ma tisula len Andewa na, tizzo sua mini som.

Tana tirao be tipakur Yooba mini som.

¹⁸Tamen iti ta tombot matanda yaryaara i, nako lelende ambai pa Yooba mi tapakurkuri pa kampejana kini ta buri,

buri, mi iseenge iseenge ma ila. Haleluya!

116

Suyjana ki tomtom ta Anutu itatke i pa patajana kini

¹⁻²Nio lelej pa Yooba ilip paso, ni ilej tijiizi tio.

Nio antanjororo i, mi ni ingun taljaana pio mi iuulu yo.

Tana mazwaana ta so anjbotmbot su toono, nako anjzoyaryaara uraata biibi ta ni ikam pio na.

³Kilis ki meetejana, rimen mi ikam yo.

Wooro ki Andewa ta ikaukau yo, mi iyakat yo be anjsula zin meetejan murin.

Tabe ikam ma lelej ipata, mi anjmoto kor ma anjsaana kat.

⁴To antanjororo Yooba.

Anso ta kembei: "O Yooba, uulu yo lak!"

⁵Yooba, ni ndeegejana. Mi imugaigai iti ta mbesoojo kini na, mi ikampewe kat iti.

Pa Anutu kiti, ni leleene izanzaana piti.

⁶Tana zin wal ta tirao be tiuulu zitun som na, Yooba itunu imenderkalkaala zin.

Kembei ta nio i. Indeeje ta mburoj imap ma anjsaana kat na, ni imar mi ikamke yo.

⁷Tana ko irao anjmoto mini som mi lelej ambai.

Pa Yooba ikampe yo kat, mi ikam yo ma keterju su.

⁸⁻⁹Nonoono kat, ni itatke yo pa meetejana, mi imus motorj luluunu ma ila ne.

Mi ni ta ikiskis yo. Tana antop som, mi anjeete som,

mi ingi anjbot motorj yaryaara, mi niamru Yooba amwwa.

¹⁰Nonoono, mungu anso ta kembei: "Ingi patajana biibi isalakaala yo mi anjbot joobo kat."

Tamen anjem urlanjaan tio som.

¹¹Patajana tana ikam yo ma anru zaala. Tana anjpiri sorok sua ma anso ta kembei:

"Tomtom ta boozomen na, pakamkaamjan men. Irao anjdemeere tasa na som. Som kat!" ☆

¹² Mi ko anjekel kampejana ambaimbaijan boozomen ki Yooba be parei?

¹³ Nio ko ankam patoronjana pini, mi ankam mbooro baen ma anliŋ sala. Mi lelej ambai pini, mi anpakuri pa ulaana biibi ta ni ikam pio na, mi anzzoyaryaara zaana biibi.

¹⁴ Tana Yooba wal kini tisombe tilup zin pa suŋjana, na nio ko anŋto sua ta anbuk la kini na, mi ankam ka uraata ila matan. ☆

¹⁵ Zin wal ta tiurur lenen pa Yooba mi titoto mbulu kini na, ni ire zin kembei koronŋ kini ŋonoono. Tana lelene be kizin tasa imeete sorok na som. ☆

¹⁶ O Yooba, nio mbesoonjo ku. Anbesmbeeze pu kembei ta mungu nanŋonŋ ika-mam na.

Mi nu ta putke wooro ta ikaukau yo na, mi tatke yo pa meeteŋana.

¹⁷ Tana lelej ambai pu, mi anso ankam patoronjana pu, mi anzzoyaryaara zom biibi.

¹⁸⁻¹⁹ Tana Yooba wal kini tisombe tisala Yerusalem mi tilup zin pa suŋjana lela urum kini, na nio ko anŋto sua ta anbuk la kini na, mi ankam ka uraata ila matan. Haleluya!

117

Karkari ta boozomen bela tipakur Merere zaana

¹ Niom karkari ta boozomen, kapakur Yooba!

Niom tomtom ta karao pa toono ta boozomen na, kiwit uruunu ma isala kor! ☆

² Pa muŋaijana mi kampejana ta Yooba izzwe piti na, biibi kat. Isala ta kor a!

Mi ni ko itoto sua kini mbukjana ma alok. Haleluya!

118

Zin Israel zijan king kizin lenen ambai kat pa Merere

¹ O niom iwal, leleyom ambai pa Yooba mi kapakuri. Pa ni ambaijana kat.

Ni ko itoto sua kini mbukjana mi iurur lelene pa wal kini ma alok.

² Niom iwal biibi ki Israel, koso ta kembei: “Ni ko itoto sua kini mbukjana mi iurur lelene pa wal kini ma alok.”

³ Mi niom patoronjana koyom ta poponjana ki Aron na tomini, koso ta kembei: “Ni ko itoto sua kini mbukjana mi iurur lelene pa wal kini ma alok.”

⁴ Tana niom wal ta komototo Yooba mi keŋenŋ la kaŋaana na, niom ta boozomen koso ta kembei:

“Ni ko itoto sua kini mbukjana mi iurur lelene pa wal kini ma alok.”

⁵ Nio ti, indeeŋe ta anbotmbot patanana lelene mi anru zolonŋ na, anŋanroro Yooba be iulu yo.

Mi ni ileŋ kaŋonŋ mi iur len zaala, tabe anŋooto pa patanana tana mi anbot mat.

⁶ Sombe Yooba ilae tio, na nio ko anmoto koronŋ sa som.

Pa tomtom len mburan ingoi be tipasaana yo? ☆

⁷ Ingi Yooba imbotmbot koloujana pio be iulu yo.

Tana nio ko anŋe i ikoto korŋ koi bizin mi ikam yo ma anlip pizin. ☆

⁸ Iti tapase pizin tomtom pepe. Tapase pa Yooba itutamen be iporoukaala iti, to ambai.

⁹ Mi zin bibip ta tikamam peeze i tomini, tapase pizin pepe.

Tapase pa Yooba itutamen be iporoukaala iti, to ambai.

¹⁰ Mungu zin karkari timar ma tiliukaala yo be tikam malmal pio.

Tamen nio anpase pa Yooba mburaana, tana ankas zin ma timap.

¹¹ Timar pa lele boozomen, mi tiliukaala yo ma sik.

Tamen nio anpase pa Yooba mburaana, tana ankas zin ma timap.

¹² Zin tiku yo ma sik kembei ta parambel.

Mi bil pa tamen mi mburan imap, mi tiko ma tila len, kembei ta you ikan mbutmbuutu gorokjana.

Pa nio anpase pa Yooba zaana, tana ankas zin ma timap.

¹³ Zin timanga pio ma rimen mi tikoto yo.

☆ 116:14: Mbo 22:25, 66:13 ☆ 116:15: Mbo 72:14 ☆ 117:1: Ro 15:11 ☆ 118:6: Mbo 56:4, 121:7; 2Tim 4:18; 1br 13:4 ☆ 118:7: 1Kor 15:57; 1Yo 5:4

Tamen Yooba iuulu yo.

¹⁴ Yooba ikamam lej mburoj mi
iporoukalkaala yo.
Ni ulaaja tio nonoono.

¹⁵ Kelej la pa zin wal ndeengeran. Inga
timbotmbot beeze kizin kizin, mi
kalkan izalla ma tiyotyotoo. Pa
Yooba ikamke iti kek.

Tizzo ta kembei: "Yooba namaana woona
na, mburaanajana.

¹⁶ Namaana woona, ta ikam uraata biibi
piam.

Yooba namaana woona na, mburaanajana
kat!"

¹⁷ Uunu tina ta anmeete som, mi ingi anbot
motoj yaryaara men,
bekena ansoyaara uraata bibip ki Yooba.

¹⁸ Nonoono, ni ibalis kat yo.

Tamen izem yo ma anmeete som. ✧

¹⁹ Tana kataama ta kizin wal ndeengeran i na,
kakaaga zin pio.

Pa anksombe anlela mi anpet Yooba kereene
uunu, mi anpakuri pa mbulu ta ni
ikam pio na.

²⁰ Ingi kataama ki Yooba
be zin wal kini ndeengeran tilela ma tipet
kereene uunu. ✧

²¹ Yooba, nu lej tinjiizi tio mi uulu yo.
Tana lelej ambai pu mi anpakuri.

²² Pat ta zin ruumu pojana kan matan repiili
mi tipiri lae lene na,
pat tamen tana ko iwe pat mataana kana be
ruumu mbuleene ise. ✧

²³ Mbulu tana ipet pa Anutu itunu mbu-
raana.

Mi amre na, ipa ndel kat.

²⁴ Aigule ambaijana ti, Yooba ikam piti.
Tana lelende ambai mi menmeen ti pa. ✧

²⁵ O Yooba, mujai yam mi kamke yam!
Kampe yam mi kam yam ma ambot ambai!

²⁶ Yooba ko ipombol tomtom taingi mi
ikampe i. Pa ni ikam Yooba rungu-
unu ta imar il!

Tana niam ta ambot lela Yooba urum kini
leleene na, amsuji be ipombol yom
mi ikampe yom. ✧

²⁷ Yooba, ni ta Anutu nonoono!

Ni iurur mat piti mi ikampewe iti.
Ketegee ni runrun ila nomoyom, mi kala
kapapiliu artaal mi kapakuri.

²⁸ Nu ta Anutu tio. Nio lelej ambai pu mi
anpakuri.

Nu ta Anutu tio. Nio ko anwit urum isala
kor!

²⁹ O niom iwal, leleyom ambai pa Yooba mi
kapakuri. Pa ni ambaijana kat.

Ni ko itoto sua kini mbukjana mi iurur
leleene pa wal kini ma alok!

119

*Suyjana ki tomtom ta iurur kat leleene pa
sua ki Anutu*

*Toto Anutu sua kini, to tendeeje kam-
perjana biibi*

¹ Zinjo ta lenen ambai mi kamperjana biibi
imbotmbot se kizin?

Ina zin wal ta tikamam joobo mbulu sa
som,
mi tipa pai kizin ma indeeje men pa sua ta
Yooba ikam piti.

² Pa zin tomtom tau matan ingalngal zaala
ta Anutu iur pa wal kini na, mi titoto
ka tutu,

mi tiur lenen imap ma ila kini mi tikam
kinkiini be tiute kati,
na zin ko lenen ambai, mi kamperjana biibi
imbotmbot se kizin. ✧

³ Pa zin tikamam joobo mbulu sa som,
mi titoto zaala ki Anutu men.

⁴ Yooba, sua boozomen ta nu kam piam na,
nu sombe amto ma amto kat.

⁵ Nio lelej ilip be ankam tutu ku ta tibeede
pataaja kek na, ma imbol pio,
mibe mbulu tio ito kat tutu tana.

⁶ Pa sombe motoj ingalngal tutu ku ta
boozomen,
nako kor mian ila iwal biibi matan som.

⁷ Nu sombe paute yo pa tutu ku ndeengeran,
nako lelej ambai pu mi anpakuri raama
lelej ta ingeeze men.

⁸ Tutu ku ta tibeede pataaja kek na, nio ko
motoj ingalngal mi antoto.

Tana pizil kat ndemem pio pepe.

Ingar ambaijana imar pa Anutu

✧ 118:18: 1Kor 11:32; 1br 12:5 ✧ 118:20: Mbo 15:1+, 24:3+; Tur 22:14 ✧ 118:22: Mt 21:42; Mk 12:10+; Ugo 4:11;
1Pe 2:7 ✧ 118:24: Pil 4:4 ✧ 118:26: Lu 13:35, 19:38; Yo 12:13 ✧ 119:2: Yo 14:21+; Ugo 24:16; 2Kor 1:12; 1Tim
1:5

⁹ Nangar sa, sombe leleene be mataana ingal itunu mi ikam mbulu ta ingeeze men pa nu motom, nako ikam parei?

Bela mataana ingalngal sua ku mi itoto.

¹⁰ Nio arur lelel imap ma ima ku, mi ankam kinkiini be arute katu mi anbot koloungana pu.

Tana uulu yo: Kokena angparjoobo pa tutu ku.

¹¹ Nio arur sua ku ila lelel be ipombol yo: Kokena ankam mbulu sa ta irao pa lelem som.

¹² O Yooba, nio angpakuru pa kamperjana ku. Paute yo pa tutu ku ta tibeede pataanga kek na.

¹³ Tutu ku ndeengjan boozomen ta nu so piam na, nio ansinin zin ma timap.

¹⁴ Zaala ta nu ur pa wal ku na, ka tutu ta ikam yo ma menmeen yo biibi kat, kembei tomtom menmeen zin pa koron bibip mi zangan ta ki toono i.

¹⁵ Sua boozomen ta nu ur na, motor lala pa mi anrru ka ngar.

Mi motor ingalngal zaala ku.

¹⁶ Tutu ku ta tibeede pataanga kek na, ina ikam yo ma lelel ambai kat.

Tana irao motor mbiriizikaala sua ku na som.

Sua ki Anutu ipombol ti be tabaada patangana

¹⁷ O Yooba, nio mbesoongo ku. Kampewe yo mi mungai yo.

Naso anbot ambai mi antoto sua ku.

¹⁸ Pei ngar tio bekana ankilaala ngar ndabokbokngan boozomen ta imbot la sua ku.

¹⁹ Toono ti na, kar tio nonono som. Ingi angwe leembe pa men.

Tana turke tutu ku pio pepe. ☆

²⁰ Gorgori nio lelel ilip pa tutu ku ndeengjan.

²¹ Zin wal tau tipakurkur zitun mi tipangobnoobo pa tutu ku na, nu yamyaamba zin, mi ketem malmalngana ku imbotmbot se kizin.

²² Mi nio na, motor ingalngal zaala ta nu ur pa wal ku na, mi antoto ka tutu.

Tana pingis sua repiilingana mi pamiangana kizin ma imbot molo pio.

²³ Zin bibip ta tikamam peeze i tomini tilup zin mi timbuuru pio.

Mi tongo. Nio ko motor lala pa tutu ku ta tibeede pataanga kek na, mi ankamam ngar pa. Pa nio mbesoongo ku tau.

²⁴ Zaala ta ur pa wal ku na, ka tutu ta ikam yo ma lelel ambai kat.

Mi tutu tana izzo yo pa mbulu tabe ankam.

Tuur lelende pa zaala ki sua nonono mi toto

²⁵ Nio mburong imap kat ma ingi be angmeete ma angla lelel i.

Tana to sua ku mbukngana, mi uulu yo ma anbot ambai mini.

²⁶ Nio angso u pa mbulu tio ta boozomen, mi nu lelel sunngana tio mi uulu yo.

Paute yo pa tutu ku ta tibeede pataanga kek na.

²⁷ Sua boozomen ta nu ur na, paute yo pa ka ngar.

Naso angte zaala ku, mi motor lala pa uraata ku bibip ta ipa ndel kat.

²⁸ Nio lelel ipata ma mburong imap kat.

Tana to sua ku, mi pombol yo mini.

²⁹ Uulu yo be anbotmbot molo pa mbulu pakaamngana. Kokena angpizil ndemen pu.

Sua ta nu kam piam, ina ko iwe zaala pio be kamperjana mi mungai ngana ku ise tio.

³⁰ Nio lelel iur kek be angto zaala ki sua nonono.

Mi angpo tutu ku ndeengjan se ndomong.

³¹ O Yooba, zaala ta nu ur pa wal ku na, nio ankiskis kat ka tutu.

Tana zem yo pepe: Kokena kong mian ila iwal matan.

³² Nu kam lelel ngar pa koron boozo.

Tana niy ise be angto zaala ki tutu ku.

Tusung Anutu be ipaute iti pa tutu kini

³³ O Yooba, tutu ku ta tibeede pataanga kek na, paute yo pa ka zaala.

Naso motor ingalngal mi antoto ma irao swong imap.

³⁴ Kam lelel ngar pa sua ta nu kam piam.

Naso motor ingalngal, mi antoto raama lelel.

³⁵ Pazal yo be angto zaala ki tutu ku.

Pa zaala tana, ta ko ikam yo ma lelel ambai kat.

³⁶ Zaala ta nu ur pa wal ku na, kam yo ma aŋur kat leleŋ pa ka tutu.

Kokena motorŋ kororŋorŋ mi aŋru zaala be aŋdoundou leŋ kororŋ boozo. ☆

³⁷ Kam yo ma aŋpiŋgis motorŋ pa kororŋ soroksorok ki toono ta ŋonon somŋan i.

Pombol yo be aŋto zaala ku. Naso kam yo ma aŋbot ambai mini.

³⁸ Nio mbesooŋo ku tau. Tana motom ingal sua ta mbuk pio na, mi kam ma iur ŋonoono.

Sua tana, nu kam pa wal boozomen ta timototo u mi tileŋleŋ la kaŋjom na.

³⁹ Nio aŋmoto sua repiiliŋana mi pami-aŋŋana ki korŋ koi bizin.

Tana piŋgis sua kizin tana pio. Pa kadoono ta urur pizin tomtom, ina indeŋdeŋe men.

⁴⁰ O Yooba, nio leleŋ ilip pa sua boozomen ta ur na.

Tana to mbulu ku ndeeŋeŋana, mi uulu yo ma aŋbot ambai mini.

Sua ki Anutu ipombol ti be tapase pini

⁴¹ O Yooba, nu toto sua ku mbukŋana mi urur lelem pa wal ku. Swe mbulu ku tana pio.

To itum kaŋjom, mi kamke yo.

⁴² Naso aŋrao be aŋpekel sua repiiliŋana ta tomtom tiwirri pio na.

Pa nio aŋpase pa sua ku.

⁴³ Nio aŋurur motorŋ pu be to tutu ku ndeeŋeŋan mi uulu yo. Naso aŋwit urum pa mbulu ku ta zzo sua ŋonoono men mi toto sua ku.

Tana re: Kokena uulu yo som, to aŋrao aŋso sua sa mini pa mbulu ku tana som.

⁴⁴ Sua ta nu kam piam na, nio ko aŋtoto totomen.

⁴⁵ Nio aŋkam kinkiini be aŋto sua boozomen ta nu ur na.

Tana kosa sa ko irao be ipakaala zaala pio mini na som.

⁴⁶ Nio ti aŋmoto som, mi korŋ miaŋ pizin tomtom som.

Zaala ta ur pa wal ku na, nio ko aŋsoyaara ka tutu ila zin king keren uunu. ☆

⁴⁷ Pa tutu ku ta ikam yo ma leleŋ ndabok kat. Tana leleŋ pa ilip.

⁴⁸ Nio aŋwit nomorŋ isala, mi aŋpakuru pa sua ku.

Mi motorŋ lala pa tutu ku ta tibeede pataaŋa kek na, mi aŋkamam ŋgar pa.

Sombe tabaada pataŋana, na sua ki Anutu ko ipotor lelende

⁴⁹ Nio mbesooŋo ku. Tana motom ingalŋgal sua ku mbukŋana ta kam pio na.

Pa ina ipombolmbol yo be aŋur motorŋ pu mi aŋsa ulaaŋa ku.

⁵⁰ Sombe pataŋana ikam yo, na sua ku ko iuulu yo be aŋbot ambai. ŋgar tana, ta ipotor leleŋ.

⁵¹ Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpili Anutu na, timbel sua repiiliŋana pio.

Tamen sua ta nu kam piam na, aŋzem som.

⁵² O Yooba, nio motorŋ ŋgalŋgal tutu ku ndeeŋeŋan ta ur mungu kek na.

Tabe ipombol yo mi ipotor leleŋ.

⁵³ Nio, sombe aŋre zin wal sananŋan tipizil ndemen pa sua ta nu kam piam, ina ikam yo ma keterŋ malmal kat.

⁵⁴ Toono ti, kar tio ŋonoono som. Ingi aŋwe leembe pa men.

Mi mazwaana ta so aŋbotmbot su toono ti na, nio ko aŋpakurkuru pa tutu ku ta tibeede pataaŋa kek na, mi aŋbombo mboe pa.

⁵⁵ Yooba, mbeŋ tomini, motorŋ ingalŋgalu, mi leleŋ be aŋto sua ta nu kam piam na.

⁵⁶ Tana nio aŋkamam ta kembei:

Sua boozomen ta nu ur na, motorŋ ingalŋgal mi aŋtoto.

Lelende ambai pa Anutu mi toto sua kini

⁵⁷ O Yooba, nio aŋre u kembei kororŋ tio ŋonoono. Pa nu kampewe yo, mi aŋbotmbot se ku pa kororŋ ta boozomen.

Tana aŋbuk sua pu be aŋto sua ku.

⁵⁸ Ingi suŋŋana tio ima ku raama leleŋ:

To sua ku mbukŋana, mi kampe yo mi muŋai yo. Pa nio mbesooŋo ku tau.

⁵⁹ Nio aŋkam ŋgar pa zaala ta aŋtoto i, tana aŋtooro yo mi aŋso aŋto zaala ta nu ur pa wal ku na.

⁶⁰ Mi irao aŋnaunau na som.

Ko aŋmaŋga mi aŋto tutu ku pataaŋa.

⁶¹ Zin wal sananŋan tiur kilis boozo be tikeene yo.

Tamen motorŋ mbelelele sua ta nu kam piam na som.

⁶² Nio aŋmaŋgaŋga pa mbeŋ lukutuunu,

☆ 119:36: Lu 12:13*; 1Tim 6:9*

☆ 119:46: Mt 10:18*; Mk 13:9; 1Pe 3:15

mi anpakurkuru pa tutu ku ndeerengan.

⁶³ Zin wal ta timototo u mi tileljen la kaljom na,

nio lelej pizin mi angabgaaba zin.

⁶⁴ O Yooba, mbulu ku ta toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku, ina nu zzwe ma irao toono ta boozomen.

Paute yo pa tutu ku ta tibeede pataaja kek na, bekena ajute kat.

Anutu, ni ambaijana kat

⁶⁵ O Yooba, nio mbesoonjo ku. Mi nu toto sua ku mbukjana,

mi kamam mbulu ambaijana pio.

⁶⁶ Paute yo pa ngar ku, mi kam lej ngar ambaijana.

Pa nio anpase pa tutu ku.

⁶⁷ Mungu nio anparajobroobo pa zaala ku.

Mi nu balis yo mi pazal yo, tana koozi motorj ingalngal sua ku mi ajtoto.

⁶⁸ Nu ambaijom kat. Mi mbulu ta kamam ta kembena, ina ambai men.

Paute yo pa tutu ku ta tibeede pataaja kek na.

⁶⁹ Zin wal ta tipakurkur zitun mi matan pasomu na, tingalngal sua pakaamjana pio.

Tamen nio arur lelej imap pa sua ta nu ur na, mi motorj ingalngal mi ajtoto.

⁷⁰ Wal tina len ngar somjan, mi tiyamaana sanaana kizin som.

Mi nio na, sua ta nu kam piam, ta ikam yo ma lelej ambai kat.

⁷¹ Patajana ta mungu ikam yo na, koron ambaijana.

Pa ipazal yo mi ipei ngar tio pa tutu ku ta tibeede pataaja kek na.

⁷² Sua ta ipet pa kwom na, nio ajre kembei koronj tio nonono.

Ilip pa pat silba mi gol munjaana ka tieene.

Anutu iur ti ma tepet. Tana iti bela toto tutu kini

⁷³ Itum nomom ta imbuuzu yo mi iur yo.

Tana uulu yo be ajkam kat ngar pa tutu ku.

⁷⁴ Zin wal ta timototo u mi tileljen la kaljom na,ombe tire yo, na men-meen zin.

Paso, anpase pa sua ku mbukjana, mi arur motorj pa ka nonono be ipet.

⁷⁵ O Yooba, nio ajute: Tutu ku mi kadoono ta urur pizin tomtom, ina indendeeje men.

Mi nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pio, tanata balis yo mi pazal yo.

⁷⁶ Nio mbesoonjo ku tau. Tana anjuju be to sua ku mbukjana, mi swe mbulu ku ta urur lelem pa wal ku mi munjaai zin na.

Naso poton lelej mi pombol yo.

⁷⁷ Lelem isaana pio, mi uulu yo ma ajbot ambai mini.

Pa sua ta nu kam piam, ta ikam yo ma lelej ndabok kat.

⁷⁸ Zin wal ta tipakurkur zitun mi matan pasomu, nako kan mianj. Pa tingalngal sorok sua pakaamjana pio.

Mi nio, nako motorj lala pa sua boozomen ta nu ur na, mi ankamam ngar pa.

⁷⁹ Zin wal ta timototo u mi tileljen la kaljom,

mi tiute tutu ta nu ur pa wal ku na, zin ko timar mi tigaaba yo.

⁸⁰ Nio lelej be ngar tio ingeeze men, mibe ajto kat tutu ku ta tibeede pataaja kek na.

Naso korj mianj pa itunj som.

Tinjizi ki tomtom ta itoto tutu ki Anutu

⁸¹ O Yooba, nio anzza u be uulu yo, mi ajbel naamajom kek. Tana mburonj imap ma anjaana kat.

Tamen anpase men pa sua ku.

⁸² Nio anjurur motorj pa sua ku mbukjana be iur nonono. Mi anjaama, anjaama ma som.

Jiizi na poton lelej ma ambai mini?

⁸³ Nio anjaana ma tomtom matan mbelelee yo kek.

Tamen tutu ku ta tibeede pataaja kek na, motorj mbelelee som.

⁸⁴ Nio mbesoonjo ku tau. Parei ta nu gedgeede korj koi bizin mi tiseseze motorj?

Jiizi na ur kadoono pizin?

⁸⁵ Re. Zin wal ta tipakurkur zitun mi matan pasomu na, tikel naala pio kek be ajtop sula.

Mi sua ta nu kam piam na, wal tana titoto som.

⁸⁶ Tutu ku ta boozomen na, irao ajdemeere mi anpase pa be iulu yo.

Mi ingi tomtom tiseseze sorok motorj. Tana uulu yo lak!

⁸⁷ Pa molo som to tipun yo ma ajmeete ma ajmap pa toono.

Tamen anjizil ndemej pa sua ta nu ur na som.

⁸⁸ Nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku. Tana uulu yo ma anjbot ambai mini.

Naso motorj inggalngal zaala ta nu ur pa wal ku na, mi antoto ka tutu. Tutu tana ipet pa itum kwom tau.

Sua ki Anutu imbotmbot ma alok

⁸⁹ O Yooba, sua ku ko imbol mi imbotmbot ma alok. Irao imap na som.

Pa uunu imbot ta saamba a. ☆

⁹⁰ Tomtom tipepeebe len keljan, mi iseenge iseenge ma ila. Mi mbulu ku ta zzo sua nonoono men mi toto sua ku na, ta kembena. Iseenge iseenge ma ila.

Nu ta ur toono ma turj kat, tana imbol ma imbotmbot.

⁹¹ Pa sua ta nu ur, ta ikiskis kororj ta munjaana men ma timbotmbot murin.

Mi kororj ta boozomen timbotmbot be timbesmbeezee pu men.

⁹² Sombe lelej ilip pa sua ku som, so patarjana tio ikam yo ma anjmeete.

⁹³ Sua boozomen ta nu ur na, irao motorj mbeleele na som. Som ma som kat.

Pa sua ku, ta ikam yo ma anjbot ambai.

⁹⁴ Nio anjwe lem kek. Tana kamke yo lak! Pa nio ankam kinkiini be anto sua boozomen ta nu ur na.

⁹⁵ Ingi zin wal sananjan tizarjaana yo be tipun yo ma anjmeete. Tamen nio ankamam ngar men pa tutu ta nu ur pa wal ku na.

⁹⁶ Nio anje kororj sa ila ma iwe ambai komboono na som. Pa kororj ta boozomen tilala ma timilmiili. Tamen tutu ku na, ambai komboono, mi imbotmbot ma alok.

Sua ki Anutu ta ikamam lende ngar ambainjana

⁹⁷ Sua ta nu kam piam na, nio lelej pa ilip! Tana zorj ise ma ila zorj isula na, motorj ilala pa mi anrru ka ngar.

⁹⁸ Tutu ku imbotmbot raama yo totomen. Tabe ikam ma ngar tio ilip pa korj koi bizin ngar kizin.

⁹⁹ Mi ngar tio ilip pa zin wal ngarnan ta tipaute yo na tomini.

Pa zaala ta nu ur pa wal ku na, motorj ilala pa ka tutu mi ankamam ngar pa.

¹⁰⁰ Mi ngar tio ilip pa zin kolman ngar kizin tomini.

Pa sua boozomen ta nu ur na, motorj inggalngal mi antoto.

¹⁰¹ Nio angabiizi iturj, mi anjbotmbot molo pa zaala sananjan ta boozomen, bekenan anto sua ku.

¹⁰² Tana anjizil ndemej pa tutu ku ndeengjan som.

Pa nu itum ta paute yo pa tutu tana.

¹⁰³ Bigil suruunu inamut. Mi sua ku na, inamut kat.

Ilip pa bigil suruunu.

¹⁰⁴ Sua boozomen ta nu ur na, iuluulu yo be ankam ngar ambainjana.

Tana anjurur koi pa mbulu boozomen ta iyaryaaru yo be anjizil ndemej pu.

Sua ki Anutu iurur mat piti

¹⁰⁵ Sua ku, ta iurur mat pio kembei ta kai i, mi izzo yo pa zaala tabe anto. ☆

¹⁰⁶ Nio anjuk sua pu, mi anjpombol ma imbol kat,

be anto tutu ku ndeengjan.

¹⁰⁷ O Yooba, ingi patarjana biibi kat indeenge yo.

To sua ku mbukjana, mi uulu yo ma anjbot ambai mini.

¹⁰⁸ Nio lelej be anpakuru mi sua tio iwe kembei patoronjana ta nu lelem pa i.

Paute yo pa tutu ku ndeengjan.

¹⁰⁹ Gorgori nio anjbotmbot naala kezeene.

Tamen sua ta nu kam piam na, motorj mbeleele som.

¹¹⁰ Zin wal sananjan tiurur kilis be tikeene yo.

Tamen sua boozomen ta nu ur na, anjem som.

¹¹¹ Tutu ta nu ur pa wal ku, ina matamur ambainjana ta kam pio. Tana nio ko ankiskis ma alok.

Pa ina, nio anje kembei kororj tio nonoono, mi ikam ma lelej ndabok kat.

¹¹² Tutu ku ta tibeede pataana kek na, nio lelej iur be antoto ma irao sworj imap.

Tuur kat lelende pa Anutu mi sua kini

¹¹³ Zin wal ta tiur kat lenen pu som, mi titeegee tete ru na, lelej pizin risa som.

Mi sua ta nu kam piam na, leler pa ilip. ☆

¹¹⁴ Nu we ur pio be anke lela, mi nu we singiao pio mi poroukalkaala yo.

Tana anpase pa sua ku mi anzza be iur jonoono.

¹¹⁵ Tana niom wal ta kakamam mbulu sananjanana na, koko molo pio.

Pa nio leler be motor ingalngal tutu ki Anutu tio mi antoto.

¹¹⁶ O Yooba, to sua ku mbukjana mi we silou pio. Naso anmender mboljana mi anbot ambai.

Kokena anjur sorok motor pu, to kor miar. ☆

¹¹⁷ Palot yo, mi tatke yo pa patanana tio ti.

Naso anbot ambai, mi motor ingalngal tutu ku ta tibeede pataanja kek na.

¹¹⁸ Wal boozomen ta so tipangoobo pa tutu ku ta tibeede pataanja kek na, nu pizil ndemem pizin.

Pa mbulu kizin pakaamjana iswe zin kembei tipizil ndemen pa zaala ku kek.

¹¹⁹ Zin wal sananjan ta timbotmbot toono na, nu re zin ta boozomen kembei musmuuzu sorok ta tiwirri ma ila lene.

Tana zaala ta nu ur pa wal ku, ramaki ka tutu na, nio leler pa ilip.

¹²⁰ Nio ankam ngar pu na, kulij imoto. Pa nu potomjom mi mburom keskeezejom.

Mi mbulu ku ta urur kadoono pizin tomtom, ina tomini ikam yo ma anmoto kor.

Suyjana ki mbesoojo ki Anutu

¹²¹ Nio ankam ngoobo tomtom sa som. Ankam mam mbulu ndeejjanana men.

Tana zem yo la kor koi bizin naman pepe.

¹²² Nio mbesoojo ku tau. Tana mender pio mi poroukaala yo ma anbot ambai.

Kokena zin wal ta tipakurkur zitun mi matan pasomu na, tiseeze motor mi tikoto yo.

¹²³ Nio anjurur motor pu be kamke yo, mi anbel naamajom kek.

Ijiizi na kam mbulu ndeejjanana ta mbuk sua pa na, mi uulu yo?

¹²⁴ Nio mbesoojo ku. Tana mbulu ku ta toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku na, swe pio ma anje tomini.

Mi paute yo pa tutu ku ta tibeede pataanja kek na.

¹²⁵ Nio mbesoojo ku. Tana kam ler ngar ambaijana.

Naso ankam kat ngar pa tutu ta ur pa wal ku na.

¹²⁶ O Yooba, ingi tomtom timbel zoorojana pa sua ta nu kam piam.

Tana manga mi kam mbulu sa pizin!

¹²⁷ Gol ta ingeeze kat, ina koror zaananana mi wal boozomen lenen pa.

Tamen nio na, leler pa tutu ku ma ilip pa gol.

¹²⁸ Tana sua boozomen ta nu ur, ta ikamam peeze pio pa pai tio.

Mi anjurur koi pa zaala boozomen ta iyaryaaru yo be anpizil ndemer pu.

Tuur kat lelende pa sua ki Anutu

¹²⁹ Tutu ta ur pa wal ku, ina ndabokjana kat. Tana motor ingalngal mi antoto.

¹³⁰ Sua ku, sombe tipeeze, to iur mat pizin tomtom.

Mi zin wal tau len ngar biibi som na, sua ku iwe zaala pizin be tikam len ngar ambaijana. ☆

¹³¹ Nio leler pa tutu ku ilip, kembei tomtom ta miri i pa ka yok.

¹³² Mar lae tio, mi mujai yo mi kampe yo.

Pa ina mbulu ta kamam pa zin mbesoojo ku tau tiurur lenen pa mi tipakurkur zom.

¹³³ Pazal yo pa sua ku. Naso anpa pai tio ma ambai men.

Kokena mbulu sananjanana sa ikam peeze pio.

¹³⁴ Zin wal ta tiseezeze motor mi tikamam be tikoto yo na, tatke yo la naman.

Naso anjo sua boozomen ta nu ur na.

¹³⁵ O Yooba, nio mbesoojo ku. Swe itum ramaki kampejana ku pio, mi ur mat pio.

Mi paute yo pa tutu ku ta tibeede pataanja kek na.

¹³⁶ Nio anbel tijiizi ma motor luluunu izzu. Pa sua ta nu kam piam na, tomtom tito som.

Mbulu ndeejjanana ki Anutu

¹³⁷ Yooba, nu ndeejjom.

Mi tutu ku ta kembena. Inderdeje men.

¹³⁸ Tutu boozomen ta nu ur pa wal ku, ina inderdeje men.

Mi tutu tana imbol ma imbotmbot. Itor-tooro som. Tana aŋro aŋpase pa mi aŋurla kat.

¹³⁹ Nio lelej pa sua ku ilip mi aŋkamam kaisiigi pa.

Tamen kor koi bizin na, tikam ŋgar pa sua ku risa som. Tabe tikam ma lelej ibayou kat.

¹⁴⁰ Niam amre kek. Sua ku, ina ŋonoono men. Tana irao amdemeere mi ampase pa kat.

Mi nio ta mbesooŋo ku na, lelej pa ilip.

¹⁴¹ ŋonoono, nio tomtom sorokŋor mi tomtom tirepilpiili yo.

Tamen sua boozomen ta nu ur na, motor mbeleele som.

¹⁴² Mbulu ku ndeeŋjana ko imbotmbot ma alok.

Mi sua ta nu kam piam, ina ŋonoono men. Tana irao aŋdemeere mi aŋpase pa kat.

¹⁴³ Ingi patajana boozomen isalakaala yo, mi lelej ipata kat.

Tamen tutu ku, ta ikam ma lelej ambai kat.

¹⁴⁴ Tutu ta nu ur pa wal ku, ina indeŋdeeŋe men, mi imbotmbot ta kembei ma alok.

Uulu yo be aŋkam kat ŋgar pa. Naso aŋbot ambai.

Sombe lelende ipata, na matanda ingal sua ki Anutu

¹⁴⁵ O Yooba, nio lelej imap ma aŋtaŋroro u. Lej sunjana tio mi uulu yo.

Mi nio ko motor ingalŋgal be aŋto tutu ku ta tibeede pataŋa kek na.

¹⁴⁶ Ingi tiŋiizi tio ima ku. Tatke yo pa patajana tio ti.

Mi nio ko motor ingalŋgal zaala ta nu ur pa wal ku na, mi aŋtoto ka tutu.

¹⁴⁷ Zor ise zen, mi aŋmaŋga mi aŋtaŋroro u be uulu yo.

Pa nio aŋpase pa sua ku mbukjana, mi aŋzza be iur ŋonoono.

¹⁴⁸ Mi mberj tomini na, aŋpamatmaata mi aŋkamam ŋgar pa sua ku.

¹⁴⁹ O Yooba, nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku. Tana lej sunjana tio ti.

To tutu ku ndeeŋjana, mi uulu yo ma aŋbot ambai mini.

¹⁵⁰ Ingi wal sananjan timar tigarau yo be tipasaana yo.

Mbulu kizin ipa ndel kat pa sua ta nu kam piam na.

¹⁵¹ Tamen Yooba, nu mbotmbot koloujana pio.

Mi tutu ku ta boozomen, ina ŋonoono men. Tana irao aŋdemeere mi aŋpase pa kat.

¹⁵² Zaala ta nu ur pa wal ku na, mungu kat nio aŋkilaala ka tutu ta kembei:

Ina nu ur be imbotmbot ma alok.

Tomtom ta itaŋroro Anutu be iuuli pa ka koi bizin

¹⁵³ Yooba, re yo pa patajana tio taingi, mi tatke yo pa.

Pa sua ta nu kam piam na, motor mbeleele som.

¹⁵⁴ Mender pio mi uulu yo.

Pa ingi tomtom tiŋgalŋgal sorok sua pio. Tana to sua ku mbukjana, mi uulu yo ma aŋbot ambai mini.

¹⁵⁵ Ulaŋa ku imbotmbot molo pa zin wal sananjan.

Pa tutu ku ta tibeede pataŋa kek na, zin tikam kinkiini be tito na som.

¹⁵⁶ O Yooba, nu lelem izanzaana kat pa zin wal ta timbotmbot raama patajana na.

Tana to mbulu ku ndeeŋjana, mi uulu yo ma aŋbot ambai mini.

¹⁵⁷ Pa kor koi bizin ta tiseseeze motor na, boozo kat.

Mi zaala ta nu ur pa wal ku na, aŋzem ka tutu som.

¹⁵⁸ Nio aŋre zin wal ta tipizil ndemen pu na, lelej pizin risa som kat, mi aŋbotmbot molo pizin. Pa zin titoto sua ku som.

¹⁵⁹ O Yooba, re. Sua boozomen ta nu ur na, nio lelej pa ilip.

Uulu yo ma aŋbot ambai. Pa nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku.

¹⁶⁰ Sua ku ka uunu ŋonoono, ina ta kembei: Nu zzo sua ŋonoono men mi toto sua ku mbukjana. Tana tomtom tirao be tipase pu.

Mi tutu ku ta boozomen na, ndeeŋjan, mi ko timbotmbot ma alok.

Mbulu kizin wal ta titoto zaala ki Anutu

¹⁶¹ Zin peeze kan tiseseeze sorok motor.

Tamen nio aŋkam ŋgar pizin som. Pa nio aŋmototo u, mi aŋkamam ŋgar pa sua ku.

¹⁶² Sua ku, ta ikam yo ma lelej ambai kat,

kembe tomtoom ta indeeje le koronj ta ambainana kat.

¹⁶³ Mbulu pakaamjan ta boozomen kizin wal ta tipizil ndemen pu na, lelej pa risa som, mi ajurur koi pa.

Mi sua ta nu kam piam na, lelej pa ilip.

¹⁶⁴ Nio ankamam ngar pa tutu ku ndeejejan.

Tana aigule ta boozomen lelej ambai pu mi anpakurkuru pa lamata mi ru.

¹⁶⁵ Zin wal ta so lenen ilip pa tutu ku, inako timbot ambai kat.

Mi kosa sa ko irao ikam zin ma titop na som.

¹⁶⁶ O Yooba, nio antoto tutu ku,

mi ajurur motorj pu be kamke yo.

¹⁶⁷ Zaala ta nu ur pa wal ku na, nio lelej pa ka tutu ilip.

Tana motorj ingalngal mi antoto.

¹⁶⁸ Nio antoto tutu tana ramaki sua boozomen ta nu ur na.

Pa mbulu tio mi pai tio ta boozomen na, nu re ma imap.

Matanda ingal sua ki Anutu mi tapakuri

¹⁶⁹ O Yooba, lej tijiizi tio ti.

To sua ku mi kam lej ngar ambainana.

¹⁷⁰ To sua ku mbukjana, ngun taljom pa sujjana tio, mi tatke yo pa patajana tio.

¹⁷¹ Paute yo pa tutu ku ta tibeede patajana kek na.

Naso kwoj ipakurkuru totomen.

¹⁷² Nio ko anbotmbo mboe pa sua ku. Pa tutu ku ta boozomen na, indejdeeje men.

¹⁷³ Itum nomom ko iuulu yo.

Pa lelej iur kek be anto sua boozomen ta nu ur na.

¹⁷⁴ O Yooba, nio lelej ilip be kamke yo. Tana ingi anbotmbo mi ajurur motorj pu.

Mi sua ta nu kam piam, ta ikam yo ma lelej ambai kat.

¹⁷⁵ Kiskis yo ma anbotmbo, bekeni anpakuru.

Tutu ku ko ipombol yo.

¹⁷⁶ Nio mbesoojo ku. Tamen ingi anjanjan kembei sipsip ta imbiizi na.

Tana ru yo, mi kam yo ma anmiili mini. Pa nio motorj mbelelele tutu ku som. ☆

120

Sujjana ki tomtom ta lelene pa mbulu luumujana

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹ Nio anbotmbo raama patajana, mi anjanjan Yooba be iuulu yo.

Mi ni ilej sujjana tio.

² O Yooba, zin wal ta kwoj pakamkaamjan, mi tingalngal sorok sua pizin tomtom na, tatke yo la naman.

³ Nu tomtom ta ngalngal sorok sua na, parei? Nu wi pa kadoono tabe Yooba ikam pu i?

Mi lelem be ute sokorei tabe ikam pu ma ipokot mbulu ku? Kadoono ku ko ta kembei:

⁴ Izi kini mataanaana ko ingalu.

Mi you keseene ko isalakaalu mi ineenu!

⁵ O ra, tembel yo kek! Pa ingi anbotmbo raama zin wal ta len ngar somjan il ingi kembei anje leembe su lele pakaana Mesek, mi tomini kembei anbotmbo la zin Kedar mazwan.

⁶ Pa lele ti ka tomtom bizin na, tika-mam mbulu kembei ta wal matan munjan. Zin lenen be tika mbulu luumujana mi niamjan amparlup yam na som.

Mi nio anbel mbotjana la mazwan kek.

⁷ Nio na, ankamam mbulu luumujana men pizin, mi lelej be niamjan amparlup yam ma amwe tamen.

Mi zin na, lenen pa mbulu ki malmal men.

121

Merere imbotmbo raama iti mi mataana piti

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹ Nio motorj izalla pa zin abal.

Ko lej ulaana sa imar be parei?

² Ulaana tio na Yooba itutamen tau.

Ni ta iur saamba mi toono.

³ Ni ko irao izemu ma tutkat kumbum mi mel na som.

Pa mboronjan ku, ni mata nenjene somjana.

⁴ Nonoono kat, mboronjan kiti Israel, mata nenjene somjana, mi ikenne som.

⁵Yooba, ni mataana pu mi imborro u.
Mi imbotmbot ziljom uunu totomen mi
iwe ur pu. ☆

⁶Tana zorj mataana ko ilasu pa aigule na
som.

Mi mberj na, puulu ko irao be ipasaanu na
som.

⁷Yooba ko mataana pu mi iporoukalkaalu
pa kororj sananjan ta munjaana
men.

Ni ko imboro u ma mbot ambai men. ☆

⁸Ni ko mataana pu pa pai ku ta boozomen.
Tana nu sombe le ma mar, som pet
ma la, na ni ko imbotmbot raamu mi
mataana pu,

ta buri mi iseenge iseenge ma ila.

122

Sunjana pa Yerusalem

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem
Mboe ki Dabit

¹Indeeje tomtom tiso pio ma tiso:
“Tamanga mi tasala pa urum ki
Yooba,”

na ikam yo ma lelerj ambai kat.

²Mi ingi tamar ma telela siiri kwoono ki
Yerusalem,
mi temendernder lela kar biibi kek.

³Yerusalem, ina kar ndabokjana. Tipa ma
ambai kat.

Mi ka siiri ta iliu na, mboljana.

⁴Niam wal ki Yooba amzze mi amluplup
yam su kar ta ti.

Zin Israel un bizin ta boozomen tiwwa ma
timarmar kar Yerusalem taiengi be
tipakur Yooba zaana.

Tito tutu ta ni iur pizin tau.

⁵Pa zin king tiam ta Dabit popojana kini na,
murin peeze kana imbotmbot kar ta
ti.

Tana timbotmbot ti mi tiurpewe patanjana
kizin tomtom.

⁶Kusurj pa kar Yerusalem bekeni imbot
ambai! Kusurj ta kembei:

“Zin wal ta so tiur lenen pa Yerusalem, nako
timoto som mi timbotmbot ndabok
men.

⁷Mi zin wal ta timbotmbot lela siiri
mboljana ki Yerusalem leleene,
nako timbot ambai.

Mi king zijan zin peeze kan kini ta tim-
botmbot lela ruumu mboljan ki
Yerusalem na, ta kembena. Ko tim-
oto som, mi timbot ndabok men.”

⁸Nio motorj ingal zin torjmatizij tio mi zin
gaabanorj, tana anso pa Yerusalem
ta kembei:

“Niom Yerusalem koyom, Anutu ko imboro
yom ma kombot ambai.”

⁹Mi ankam ngar pa urum ki Yooba ta Anutu
kiti na,
tana ansurji be imboro yom Yerusalem
koyom ma kombot ambai pa kororj
ta boozomen.

123

Merere mbesoorjo kini tipase pa munjajana

kini

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹O Yooba, nu mbotmbot se murim peeze
kana ta saamba a.

Tana ajurur motorj pu mi anpase pu.

²Yooba, Anutu tiam, niam ko amrre ma pu
ma irao nu munjai yam mi uulu yam.
Pa nu ta biibi tiam.

Tana ampase pu pa kororj ta boozomen,
kembei ta zin mbesoorjo tomooto ma moori
tipase pa zin bibip kizin.

³⁻⁴O Yooba, lelem isaana piam, mi munjai
yam mi uulu yam. Pa niam mbe-
soorjo ku tau.

Re. Ingi zin wal ta timoto u som, mi tipase
pa zitun ma tiso zin tirao pa kororj ta
boozomen, ta timbel repiilijoyam
kek.

Zin tana matan pasom yam mi tirepilpiili
yam ndabok!

124

Merere, ni iporoukaala wal kini pa kan koi bizin

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem
Mboe ki Dabit

¹“Sombe Yooba ilae kiti som, mi iuulu iti
som, nako parei piti?”

Niom iwali biibi ki Israel koso ta kembei:

²“Indeeje tau kanda koi bizin timanga piti
na,

sombe Yooba ilae kiti mi iuulu iti som, ☆

³ so kanda koi bizin tipambiriizi iti ma tamap lup.

Paso, keten malmal piam biibi kat.

⁴⁻⁵ Patanjana tana, ina kembei wo mburaanajana ta isur ti mabe tala lende.

Mi ina kembei nonor biibi ta ikamam be ilol ti. Mi som.

⁶ Tana tapakur Yooba pa kampejana kini!

Pa ni izem ti ila kanda koi bizin naman be tipasaana iti na som.

⁷ Indeeje tana, iti kembei nge ta kilis ikami. Tamen Yooba iputke wooro tana piti, mi matanda yaryaara mi toko ma tala lende.

⁸ Ulaaja kiti na, Yooba itutamen tau.

Ni ta iur saamba mi toono. ☆

125

Merere ni imenderkalkaala wal kini

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹ Zin wal ta tipase pa Yooba na, zin kembei ta abal Sion.

Pa abal tana irao imuzik na som. Turj ma imbotmbot ma alok. ☆

² Yerusalem na, abal boozomen iliu i.

Mi ina raraate men pa Yooba wal kini. Ni iwe kembei siiri mboljana ta iliu zin.

Mi imenderkalkaala zin ta buri, mi iseenge iseenge ma ila.

³ Tana toono ta Anutu ikam pa wal kini ndeejejan na, zin wal sananjan ko tikam peeze pa ma alok na som.

Kokena tikam ma zin wal ndeejejan tomini tisemboron zitun pa mbulu sananjan.

⁴ O Yooba, kampe zin wal ku ambaimbaijan ta lenen ngeezajan na. ☆

⁵ Tamen zin wal ta tipizil ndemen pa zaala ku, mi titoto zaala pakaamjana na, ziiri zin ma tila len raama zin wal sananjan. O Yooba, mboro zin Israel ma timbot ambai men! ☆

126

Zin Israel tisuj be Anutu iuulu zin

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹ Indeeje kar Sion isaana kat na, Yooba iuulu kar kini ma imbot ambai mini.

Tabe ikam ma lelende ambai kat. Mi tamen tuurla kat som. Toso “Mbulu ti, ko jonoono? Ko tere miujana ma ingi.” ☆

² To lelende ambai kat mi teseenge.

Mi kaljanda isala ma tombo mboe raama menmeen ti.

Indeeje tana, zin karkari tire ti ma tiso:

“Wai, Yooba ikam uraata bibip pizin Israell!”

³ Mi ina jonoono. Yooba ikam uraata bibip kat piti.

Tanata lelende ambai kat.

⁴ Tamen Yooba, koozi amsaana mini. Tana amsuj: Uulu yam ma ambot ambai mini, kembei ta kamam pa lele pakaana ki Negeb na.

Lele tana na, ka yok somjana. Mi nu kamam ma yarj izzu, tabe yok tireere pa.

⁵ Zin wal ta tiwaswaaza kini raama tinjiizi na, kaimer ko kaljan isala mi tingaama raama menmeen zin. ☆

⁶ Mi zin wal ta titantaj mi tibaada kini iweniwen ma tila mokleene na, kaimer ko timiili raama kini jonoono, mi kaljan isala ma menmeen zin.

127

Kampejana ki Merere ta ikam ma uraata kiti iur jonoono

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem
Mboe ki Salumo

¹ Zin wal ta tiwwo ruumu na, sombe Yooba igaaba zin pa uraata kizin som, na tipunun sorok mburan pa ruumu tana.

Mi zin menderjan ki kar biibi ta kem-bena. Sombe Yooba igaaba zin pa uraata kizin ma imenderkaala kar tana som, na tipamatmaata sorok. ☆

² Tana nu sombe pase pa Yooba som, mi kamam uraata pa berek ma ila mberj na, nu punun sorok mburom.

Pa kampejana kini, ta ikamam ma tere uraata kiti iurur jonoono mi takamam kanda kini.

Tana zin wal ta Anutu leleene pizin na, kopon rru som, mi tikenne kat pa mberj. ☆

☆ 124:8: Un 1:1; Mbo 121:2 ☆ 125:1: Mbo 46:5,7, 48:3

☆ 125:4: Mbo 36:10

☆ 125:5: Ga 6:16

☆ 126:1:

Mbo 14:7, 85:1

☆ 126:5: Mk 4:2+; Jgo 20:19,31; 1Kor 3:6+; 2Kor 2:4

☆ 127:1: Yo 15:5; 1Kor 3:7

☆ 127:2: Mt

³ Mi lutundu bizin tomini. Yooba ipo-
mosmoozo iti tomtom mi ikamam
lende pikin.

Ina kampejana kini tau.

⁴ Tana nangaj kaibiim sa isombe ipeebe le
pikin tomooto pakan,
nako leleene ambai. Pa zin ta ko timender
pa urum.

⁵ Mi sombe tomtom sa ipeebe le pikin to-
mooto boozo, na ni ko leleene am-
bai kat pa kampejana tana.

Pa kaimer, sombe zigan ka koi bizin tipar-
zorzooro pa sua isu kar keteene, na
lutuunu bizin tana ko timender pini
mi tiuuli. Tana ka koi bizin ko tirao
be tikoto i na som.

128

*Sua pomboljana pa zin wal ta timototo
Merere mi tilejlej la kaljaana*

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹ Zin wal ta so timototo Yooba mi titoto
zaala kini,
nako len ambai pa kampejana tabe ise
kizin i. ✧

² Nu sombe kam ta kembei, na uraata ta ka-
mam pa nomom na, ko iur jonoono,
mi kom kini ma lem koronj irao.

Tana ko lelem ambai pa kampejana tabe
imbotmbot se ku i, mi mbotmbot
ambai.

³ Mi kusim moori ta imborro ruumu ku,
nako ipeebe lem pikin boozo, kem-
bei ta ke baen ipiyotyooto jonoono
ambaimbaijan.

Tana niomjan lutum bizin ko kaparlup
yom pa kini kanjana, mi zin tiliu
u kembei ta ke olib iweene tindom-
dom ma tizze pa ke uunu na.

⁴ Tana kampejana ta kembena,
ta ko ise ki tomtom ta imototo Yooba mi
ilenlej la kaljaana.

⁵ Yooba, ni imbotmbot kar Sion. Itunu ko
ipombolu mi ikampe u.

Mi mazwaana ta so nu mbotmbot su toono
na, nu ko re Yerusalem imbotmbot
ambai men.

⁶ Mi ko mbotmbot ma molo su toono,
ma irao re tumbum bizin tipet.
Yooba ko imboro zin Israel ma timbot am-
bai men. Jonoono.

✧ 128:1: Mbo 119:1+

129

*Merere ikoto zin Israel kan koi bizin
Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem*

¹ “Indeeje ta nio nanganjjonj mi imar
na, korj koi bizin timbel motorj
seezejana.”

O niom iwal biibi ki Israel, koso ta kembei:

² “Jonoono kat. Indeeje ta nio nanganjjonj
mi imar na, korj koi bizin timbel
motorj seezejana.

Tamen tirao be tilip pio na som.

³ Tiballis yo ma tau ndemerj mbeljan men.”

⁴ Mi Yooba, ni ndeejejana.

Tana iuulu yo ma iyembut re ta wal
sananjjan tipo yo pa na.

⁵ Wal boozomen ta tiurur koi pa kar Sion na,
Yooba ko ipimiili zin ma tila len raama kan
mianj.

⁶⁻⁷ Pa zin tipiyooto koronj ambaijana sa som.

Tana zin kembei kini ambaijana ta tomtom
tinggaama, mi tikam ma ila ruumu i,
na som.

Zin ko tiwe kembei mbutmbuutu ta ise
sorok, mi karau men mi imelle.

⁸ Mi sombe tomtom pakan tipa se keren
uunu,

nako irao tipombol zin pa Merere zaana
mi tiso “Yooba ko ikampe yom” na som.

Mi niom na, amsuj Yooba be ikampe yom
mi ipombol yom.

130

Mujaijana ki Anutu

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹ O Yooba, ingi patajana biibi ilol yo ma
kembei ta nio be anjon sula lej ta
mozo lukutuunu i! Tana antanjroro
u.

² O Merere, ngun taljom pa tinjiizi tio.
Lej sunjana tio ti, mi mujai yo lak!

³ Yooba, sombe motom kiskis mbulu
boozomen ta amkamam joobo na,
asij ko irao be imender su kerem uunu?
Som.

⁴ Tamen nu mujaijana katuunu, mi
rekreege sanaana tiam.

Tanata tomtom timototo u mi tilejlej la
kaljom.

⁵Nio anpase pa Yooba mi anzza i. Pa lelej ilip be iswe muɲaɲana kini mi iuulu yo.

Tana aɲurur motorɲ pa sua kini mbukɲana be iur ɲonoono, mi aɲbotmbot.

⁶Nio lelej pa Yooba ilip mi aɲurur motorɲ pini, kembei zin menderɲan ta matan pa kar pa mberɲ na, tiurur matan pa zoɲ.

Zin, sombe tire zoɲ pok ma ise, na lelen ambai. Mi nio ta kembena. Sombe Yooba iswe itunu mi muɲaɲana kini pio, nako lelej ambai kat.

⁷O niom Israel, kapase pa Yooba mi kuur motoyom pini be iuulu yom.

Pa ni itoto sua kini mbukɲana mi iurur leleene pa wal kini.

Sombe ni itatke yom pa pataɲana tiom, nako ikam ma ikam kat.

⁸Tana ni itunu ko itatke yom Israel pa pataɲana tiom, mi ireege sanaana tiom ta boozomen ma ila lene. ☆

131

Sunɲana ki tomtom ta ipakur itunu som, mi ipase pa Merere men

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem
Mboe ki Dabit

¹O Yooba, ɲgar pakurɲana sa imbot la lelej som,

aɲwidit ituj som,
mi aɲkamam be aɲwe biibi som.

Tana koronɲ bibip mi uraata bibip ta aɲrao pa som na, aɲmaɲmaɲ pa som. ☆

²Pa anpase pu tau. Tana aɲkototo ituj, mi aɲur niɲ ma aɲbotmbot.

Mi kopon rru som, mi lelej ambai men, kembei pikin ta iwin tui ma irao, mi naana imbaraari na.

³O niom Israel, kapase pa Yooba, mi kuur motoyom pini be iuulu yom,
ta buri, mi iseeɲge iseeɲge ma ila.

132

Merere ta ipeikat Dabit mi abal Sion
Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹O Yooba, motom ɲgalɲgal Dabit mi pataɲana boozomen ta ni ibaada pa nu zom na.

²Munɲu, ni imbuk sua mbolɲana pa Yooba, ta Anutu mbolkeɲkeɲɲana ki Yakop na.

Mi ipombol sua tana ma imbol kat.

³⁻⁴Iso ta kembei: “Nio ti, ko irao aɲlela ruumu tio som,

aɲsu muriɲ be aɲkeene som,

aɲur motorɲ som,

mi aɲkeenekaala ki motorɲ som,

⁵ma irao aɲdeene Yooba le lele sa.

Pa ɲgar tio imbol be aɲkam Anutu mbolkeɲkeɲɲana ki Yakop le muriini sa be imbot pa. ☆

⁶Indeene niam ambot lele pakaana ki Eparata na, amlenɲ Sua Mbukɲana Ka Koror uruunu.

Tana amla ma amdeeneɲ imbot igarau kar Yar.

⁷To amsɔ: “Tamaɲga mi tala Anutu muriini ta Yerusalem a.

To tala tagarau muriini peeze kana, mi telek kumbundu pini ma tapakuri.”

⁸O Yooba, maɲga ramaki Sua Mbukɲana Ka Koror ta iswe mburom na, mi la pa murim.

⁹Patoronɲana ka tomtom bizin ku ko tikam mbulu ndeeneɲana totomen. Ko iwe kembei len mburu be tize-bzeebe zin pa.

Mi zin wal ku ta tiurur len pu mi titoto mbulu ku na, kaɲan ko izalla mi tiyotyoto raama menmeen zin.

¹⁰Yooba, motom ɲgal mbesoonɲo ku Dabit. Poponɲana kini ta itum roogi mi uri ma iwe king na, pizil ndemem pini pepe.

¹¹Munɲu Yooba itunu imbuk sua mbolɲana pa Dabit, mi ipombol ma imbol kat. Tana irao ireege sua tana na som. Sua ta kembei:

“Poponɲana ku tabe tiyoto pu i, nio ko aɲur kizin tasa ma ikelu be imbot se murim peeze kana. ☆

¹²Mi sombe lutum bizin matan ɲgalɲgal sua tio mbukɲana mi titoto kat ka tutu,

tona lutun bizin tomini kadoono ko tikam murim, mi timbutultul su murim

☆ 130:8: Mt 1:21; Lu 1:68 ☆ 131:1: Ro 12:16; 1Pe 5:5

☆ 132:5: ɲgo 7:46 ☆ 132:11: ɲgo 2:30

peeze kana, mi iseenge iseenge ma ila.

Tutu tana, nio ituḡ ko aṅpaute zin pa.”

¹³ Yooba iroogo kar Sion, mi ikam ma iwe lene kek.

Lele tana, ta ni leleene be imbotmbot pa.

¹⁴ Tana iso ta kembei: “Lele ti ko iwe muriṅ be aṅbotmbot pa ma alok.

Nio leleṅ be muriṅ peeze kana imbotmbot lele ta ti.”

¹⁵ Nio ko aṅpombol zin Sion kan, mi aṅkampe zin ma tirao kat pa koronj ta boozomen.

Tana zin wal ki Sion ta petel zin ma timbot ṅoobo na, nio ko aṅputu zin ma kopon bok.

¹⁶ Mi zin patoronjana kan ki Sion na, nio ko aṅpombolmbol zin pa uraata kizin, mi zin ko tizwe zaala tabe aṅkamke zin tomtom pa i.

Mi zin wal ki Sion ta tiurur lenen pio mi titoto mbulu tio na, kaḷjan ko izalla mi tiyotyooto raama menmeen zin.

¹⁷ Poponjana ki Dabit ta iwe king mi imbotmbot Sion na, nio ko aṅkam i ma zaana mi mburaana iwe biibi.

King ta ituḡ aṅroogi mi aṅuri pa uraata na, nio ko aṅpombolmbol peeze kini, mi iseenge iseenge ma ila.

Peeze kini ko kembei lam ta iyaryaara to-tomen. ☆

¹⁸ Mi nio ko aṅkoto ka koi bizin ma timbotmbot raama kan mianj.

Mi mogar ta imbotmbot sala king uteene, nako imilmil ma ingeeze kat.

133

Taparlup lelende. Naso kampejana ki Anutu imbotmbot se kiti

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem Mboe ki Dabit

¹ Sombe zin toṅmatizij timbot la mbata, mi tiparlup lenen ma iwe tamen, ina ambai kat.

Tere na, ikam ti ma lelende ambai. ☆

² Pa ina kembei ṅgere kuziinijana ta tilij sala Aron uteene

mi ireere ma isula pa kezeene ruunu ma tuṅ sala kawaala kini molo kwopiriini na.

³ Mi ina kembei ta tolou biibi ki abal Hermon isu pa zin abal ta tigarau kar Sion na.

Pa sombe taparlup ti ma tewe tamen su kar Sion, na Yooba ko iur kampejana kizi ma isalakaala iti.

Kampejana tana na, mbotjana ambaijana ta iseenge iseenge ma ila.

134

Suyjana mbej kana

Mboe kizin wal ta tizalla pa Yerusalem

¹ Niom mbesoonjo boozomen ki Yooba ta kembesmbeeze pini lela urum kini leleene pa mbej na, kamar mi kapakuri pa kampejana kini.

Kiwit uruunu ma isala kor.

² Motoyom ila pa lele ta potomjana kat na, mi kiwit nomoyom ma kapakur Yooba pa kampejana kini!

³ Yooba ta iur saamba mi toono.

Mi imbotmbot kar Sion.

Itunu ko ipombol yom mi ikampe yom. ṅonoono.

135

Anutu ki Israel imborro koronj ta boozomen mi ikamam uraata bibip

¹⁻² Haleluya!

Niom mbesoonjo ki Yooba ta kembesmbeeze pini lela urum kini leleene,

som kombotmbot urum ziljaana na,

kapakur Yooba zaana!

³ Kapakuri paso, ni ambaijana kat.

Kombo mboe pini mi kapakur zaana nd-abokjana.

⁴ Pa Yooba itunu ta ipeikat Yakop, mi ikami ma iwe lene.

Tana ni ire iti Israel kembei koronj kini ṅonoono, mi leleene piti ilip. ☆

⁵ Nio aṅute kat ta kembei: Yooba, ni ta biibi ṅonoono.

Merere kiti ilip kat pa merere ta boozomen.

⁶ Sombe Yooba leleene iur be ikam mbulu sa isu saamba, som toono, som tai,

som mozo lukutuunu, na ikam men.

Pa koronj sa irao be ipakaali na som.

⁷ Ni ta ikamam ma miiri tieene indoundou ma izze pa lele uunu.

Mi ingongo yanj, mi ikamam ma lolo iwen-weene zin koronj.

Mi ikakaaga kataama pa ruumu kini ta miiri imbotmbot lela na, be iyooto mi iloondo ma irao toono.

⁸ Mungu, ni ikasgeege zin pikin mungamunga mi mbili mungamunga kizin Aikuptu ma timap lup. ☆

⁹ Mi ikam mos mi uraata bibip isu Aikuptu, bekeni iseeze king kizin zizan mbesoonjo kini ta boozomen matan.

¹⁰ Ni ta ikasgeege zin karkari boozomen, mi ipun zin king mburanjan ma timet-meete.

¹¹ Ipun Sihon ta king kizin Amor na, Og ta king ki Basan na, mi king ta boozomen ki toono Kanaan.

¹² Mi ikam toono kizin pa wal kini Israel ma iwe len
be timbotmbot pa, mi iseenge iseenge ma ila.

¹³ O Yooba, zom biibi ko imbotmbot ma alok! Tomtom ko tipepeebe len keljan, mi matan ingalngal uraata ku mi tizzoyaryaara urum, mi iseenge iseenge ma ila.

¹⁴ Pa Yooba imendernder pa wal kini mi iurur kadoono pa kan koi bizin.
Mi leleene izanzaana pa zin mbesoonjo kini.

¹⁵ Zin merere kizin karkari na, tomtom tiurpewe zin pa silba mi gol.
Merere ta kembei na, tomtom naman muri-ini men. ☆

¹⁶ Zin kwon mi matan.
Tamen tirao be tiso sua som, mi tire lele som.

¹⁷ Zin taljan. Mi tirao be tilerj sua som.
Mi miiri sa iwedet pa kwon som. Paso zin matan yayaaranjan som.

¹⁸ Tana zin wal ta so tiurpe merere pakaamjan mi tipase pizin,
nako len mburan sa som, mi tiwe koronj sorok kembei ta merere kizin.

¹⁹ O niom iwal biibi ki Israel, kapakur Yooba pa kamperjana kini!
Mi niom patoronjana koyom ta poponjana ki Aron na tomini, kapakur Yooba pa kamperjana kini!

²⁰ Mi niom poponjana ki Lebi ta ku'uluulu uraata ki urum na, ta kembena. Kapakur Yooba pa kamperjana kini!

Tana niom wal ta komototo Yooba mi keleslerj la kaljaana na, niom ta boozomen kapakuri pa kamperjana kini.

²¹ Yooba muriini imbotmbot ta Yerusalem.
Tana niom wal ta kombot su Sion na, kapakuri pa kamperjana kini!
Haleluya!

136

Merere itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini

¹ Leleyom ambai pa Yooba mi kapakuri. Pa ni ambaijana kat.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok.

² Leleyom ambai pa Anutu mi kapakuri. Pa ni ilip pa merere ta boozomen.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok. ☆

³ Leleyom ambai pini mi kapakuri. Pa ni ta Merere biibi nonoono. Ilip pa merere ta boozomen.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok. ☆

⁴ Ni itutamen ta ikamam uraata bibip ta ipa ndel kat.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok.

⁵ Mungu ni iur saamba ramaki ka koronj ta boozomen. Uraata tana iswe i kembei ni le ngar biibi.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok.

⁶ Mi iur toono ma imbot se yok gwaana.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok.

⁷ Ni ta iur koronj bibip sala majaanjana be tiur mat piti.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok. ☆

⁸ Iur zong be iyaara pa aigule.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok.

⁹ Mi iur puulu ramaki pitik be tiyaara pa mberj.

Ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini ma alok.

☆ 135:8: Kam 12:29 ☆ 135:15: Mbo 115:4; Tur 9:20
Un 1:14

☆ 136:2: 1Kor 8:5+ ☆ 136:3: 1Tim 6:15 ☆ 136:7:

⁷ O Yooba, motom ingalngal mbulu kizin
Edom kan mi pokot.
Pa indeeje ta koyam koi bizin tireege
Yerusalem na,
zin Edom menmeen zin mi kaljan izalla ma
tizzu ta kembei:
“Yo! Kereege Yerusalem.
Kereege ma isu lene kat!”
⁸ Mi niom Babilon koyom, nako tireege kar
tiom ma isaana kat!
Tomtom ta so ipokot mbulu ta kakam piam,
nako leleene ambai mi kamperjana
ki Anutu imbot se kini.
⁹ Mi zin ta so tikam lutuyom bizin mi tipiliiti
zin sala pat na, ta kembena. Ko lelen
ambai kat mi kamperjana ki Anutu
imbot se kizin. ☆

138

*Sunjjana ki tomtom ta leleene ambai pa
ulaaja ki Anutu*
Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, nio lelej ambai pu, mi lelej imap
ipakuru!
Nio anjbo mboe pakurnjana pa nu itum
tamen. Merere toro sa som. Tana
sombe merere pakan tire yo, na tire
yo lak!
² Nio motoj ima pa urum ku mi anjlek kum-
bur pu.
Mi lelej ambai pu mi anjakur zom!
Pa nu toto sua ku mbukjana, mi urur lelem
pa wal ku mi mujaijai zin.
Nu zom biibi kat. Tamen mbulu pakan ta
mbuk sua pa be kam, inako ikam ma
zom biibi ma ilip.
³ Indeeje ta anjtanjoro u be uulu yo na, nu
lej sunjjana tio,
mi pombol yo, mi kam yo ma nij ise.

⁴ O Yooba, king ta boozomen ki toono,
sombe tilej sua ta ipet pa kwom,
nako lelen ambai pu mi tipakuru.

⁵ Ko timbo mboe mi tipakuru pa zom biibi,
mi mburom, mi mbulu ta kamam
pizin na.

⁶ Jonoono Yooba, nu biibi mi mbotmbot
sala kor kat. Mi motom ingalngal
zin wal sorrokjan.

Tamen zin wal tau tipakurkur zitun na, nu
ute zin lup. Pa nu motom molo. ☆

⁷ Sombe patarjana booze isalakaala yo, na
nu ko uulu yo ma anjbot ambai mini.
Mi sombe kor koi bizin keten malmal kat
pio, mi tikamam be tipasaana yo,
na nomom woono mboljana ko
iporoukaala yo ma anjbot ambai.
⁸ O Yooba, mbulu boozomen ta lelem iur pa
be ipet pio, ina kola ipet.
Pa nu toto sua ku mbukjana mi urur lelem
pa wal ku ma alok.
Tana pizil ndemem pio pepe. Pa nio na itum
nomom muriini tau. ☆

139

*Anutu imbotmbot raama iti mi irre iti to-
tomen*

Mboe ki Dabit

¹ Yooba, nu itum tiiri kat lelej

mi ute yo ma imap. ☆

² Nio, sombe keten su, som anjmanja mi anja
pa uraata, na nu ute.

Pa nu motom molo. Tana ute ngar tio ma
imap. ☆

³ Sombe anja ma anja lele sa, som anjur
motoj ri mi anjeene lej, na nu rre
yo.

Tana nu ute mbulu tio ta boozomen. ☆

⁴ Yooba, sua ta lelej iurur pa mi ipet pa
kwor zen i,
ina tomini, nu ute ma imap.

⁵ Nu mujmuungu pio mi kemermer pio.

Mi itum nomom, ta ikiskis yo mi ikamam
peeze pio.

⁶ Nio anjam ngar pa mbulu ku tana ma
anjrao som.

Pa ngar ku na, ipa ndel. Ilip kat pio. ☆

⁷ Nio sombe lelej be anko molo pu, nako
anja ki parei? Som.

Pa anjrao be anje pa motom na som. ☆

⁸ Sombe anjala pa saamba, na nu mbotm-
bot.

Mi sombe anjeene sula Andewa, na nu
mbotmbot su tina tomini.

⁹ Mi sombe anjie ma anja pa lele ta zorj ise,
som anja anjbot lele pakaana ta zorj isula pa,
¹⁰ nako anjeeju mbotmbot.

Mi nu ko wiliy yo ma ituru tala.

¹¹ Mi sombe anjo be zugut imar ma
izukkaala yo,

☆ 137:9: Tur 18:1-19:4 ☆ 138:6: Mbo 113:7-8; Lu 1:52, 14:11 ☆ 138:8: Pil 1:6 ☆ 139:1: Mbo 17:3, 44:21; Ibr 4:13 ☆ 139:2: Mbo 94:11; Mt 9:4 ☆ 139:3: Yo 21:17; Ibr 4:13 ☆ 139:6: Ro 11:33 ☆ 139:7: Yona 1:3

mibe mat itooro ma iwe mbej,
ina tomini irao be ipakaala yo pa motom na som.

¹² Pa zugut irao be isekaala motom na som.
Mi mbej na, nu rre koronj ta boozomen
raraate kembei ta aigule.
Tana zugut mi mat na, raraate men pa nu
motom.

¹³ Nu ta ur lelej.

Mi nu ur koronjonj ta boozomen, mi lup lela
anaj kopoono leleene mi anju. ☆

¹⁴ Tana nio anjmoto u mi anjakuru. Pa nu pa
ndel kat.

Mi uraata ku boozomen ta kembena. Ipa
ndel kat.

Nu ute yo ma imap.

¹⁵ Indeeje ta anjum rinarija lela anaj
kopoono na, nu ute.

Tironj ta boozomen ingalakenken, mi tasa
ike pa nu motom som.

¹⁶ Tana anjbotmbot lela anaj kopoono, mi nu
re yo kek.

Mi aigule ta munjaana men tabe anjbotm-
bot su toono i, na lelem iur pa mi
tibeede se ro ku, mana anaj ipeebe
yo ma anju.

¹⁷ O Anutu, nio anjam kinkiini be anjute ngar
ku. Tamen anrao som.

Pa ngar ku ilip kat. Nu kamam ngar pa
koronj munjaana ka tieene.

¹⁸ Sombe anjtoombo be anjin zin, na anrao
som. Pa tilip pa magargaara ta tai
kana i.

Mibe anjin ma imap, ina tomini irao ikam
yo ma anjute katu na som.

¹⁹ O Anutu, nio anjsombe nu pun kat zin wal
sanangan na timetmeete lup.

Mi zin wal ta titekteege sin pizin tomtom
na, lelej be timbot molo pio.

²⁰ Kom koi bizin tana tipakamkaam, mi ti-
wirri sua sanangan na pu,
mi tipombolmbol sorok sua kizin pa nu
zom.

²¹ O Yooba, zin wal ta tiurur koi pu na, nio
tomini anjurur koi pizin.

Mi zin wal ta timanja be tizorzooru na,
lelej pizin risa som kat.

²² Anjurur koi pizin, mi anje zin kembei konj
koi bizin nonoono.

²³ O Anutu, tiiri lelej mi ngar tio.

Toombo yo bekena ute kat ngar ta imbot la
lelej i. ☆

²⁴ Tiiri yo to re: Nio anjoto zaala sanangan na
som.

Mi pazalzal yo bekena anjo zaala ku nd-
abokjana. Naso anjbot ambai ma
alok. ☆

140

Tatke yo pa konj koi bizin naman

Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, tatke yo pizin wal sanangan.

Poroukaala yo pizin wal ta tikamam zaaba
pizin tomtom na. Kokena tipasaana
yo.

² Zin lelen iurur pa ngar sanangan boz-
boozo,

mi tipesese zin tomtom pa malmal.

³ Kwon na, kembei mooto sanangan. Pa sua
ta tiwirri na, mataanajana,
mi ipasansaana zin tomtom kembei mooto
kanangan na. ☆

⁴ O Yooba, menderkaala yo: Kokena zin wal
sanangan tikam yo.

We seraara pa zin wal ta tikamam zaaba
pizin tomtom na.

Pa ingi tirru zaala be tikam yo ma anjtop.

⁵ Zin wal ta tipakurkur zitun mi matan pa-
somu, ta ingi tiur napitpit kizin be
tipasaana yo.

Mi tiraara pu kizin be tikam yo.

Mi tiur kilis su zaala ta anjwwa pa, bekena
tikeene yo.

⁶ Mi nio anjo pa Yooba ta kembei: “Nu ta
Anutu tio!

Ngun taljom pa tinjiizi tio ti mi munjai yo.

⁷ O Yooba, Merere tio, nu ulaaja tio
mburomjom.

Indeeje mazwaana ki malmal na, nu
poroukalkaala yo.

⁸ Yooba, ingi zin wal sanangan lelen iur
be tipasaana yo, mi timburmbuuru
pio.

Tana anjuju be koto zin.

Kokena ngar kizin sanangan na iur
nonoono.

⁹ Zin nin se mi tiliu yo be tipasaana yo.

☆ 139:13: Mbo 119:73 ☆ 139:23: Mbo 26:2; Tur 2:23

☆ 139:24: Mbo 17:3+ ☆ 140:3: Ro 3:13; Yems 3:8

Mi nio aṅsuṅu be pimiili sua sananṅana ta iwedet pa kwon na, ma imiili pizin mi ipasaana zitun.

¹⁰ Kam ma you keseene itoptop sala ṅwan. Mi piri zin sula kat naala ta usomṅana i.

Kokena tise mini. ☆

¹¹ Zin wal ta tingalṅgal sua pakaamṅana pizin tomtom na, ziiri zin pa toono ku ma tila len.

Mi zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom na, mbulu sananṅana ko iketo zin mi ipasaana zin ma timap.

¹² Yooba, nio aṅute: Nu uluulu zin wal ta tomtom tikamam patanṅana pizin na, mi urur kadoono pa kan koi bizin.

Mi zin wal ta timbot ṅoobo na, nu mendernder pizin mi uluulu zin pa patanṅana kizin. ☆

¹³ Ṽonoono kat, zin wal ndeṅṅan na ko lelen ambai pu mi tipakur zom.

Mi zin wal ta lelen ṅgeezan na ko timbotmbot su kerem uunu totomen. ☆

141

Tomtom ta isuy Anutu be ipingis toom-boṅana ma imbot molo pini

Mboe ki Dabit

¹ O Yooba, nio aṅtaṅroro u be loṅa mar mi uulu yo!

ṅgun talṅom mi leṅ kalṅon.

² Lelerṅ be sunṅana tio iwe kembei koron kuziini ambaiṅana ta tirukruk su kerem uunu na.

Mi sombe aṅwit nomon mi aṅsuṅ, na re sunṅana tio kembei patoronṅana ta tikamam pa mberṅ na. ☆

³ O Yooba, mboro kat miorṅ mi menderkaala kwoṅ. Kokena sua sananṅana sa iyooto pa. ☆

⁴ Mi zem ṅgar sananṅana sa ma izeebe yo pepe. Kokena aṅgaaba zin wal sananṅan pa mbulu kizin.

Uulu yo be aṅmender mbolṅana. Kokena tiyaaru yo ma aṅla aṅgaaba zin mi niamṅan amkan kini kizin mbuy-eenṅana.

⁵ Tomtom ndeṅṅana sa, sombe ibalis yo mi iyaamba yo be ipazal yo, inako

lelerṅ ambai men. Pa ina iswe kembei ni iur kat leleene pio.

Tamen zin wal sananṅan na, irao aṅyok be tipomoozo yo mi tilin ṅgere kizin ambaiṅana sala uterṅ na som.

Pa nio aṅzunṅuru totomen be koto mbulu kizin sananṅana.

⁶ Zin wal sananṅan, sombe Ni ta Tiirṅana Katuunu i, iur kadoono pizin mi igiibi zin sula lele taranṅatṅana, to tikilaala ta kembei:

Sua ta munṅu aṅkamam pizin bekana aṅpazal zin na, sua ambaiṅana mi sua ṅonoono.

⁷ Wal tana tiron ko timbot leṅalerṅ su Andewa kwoono kembei toono ta bapalo itaara na.

⁸ O Yooba, Merere tio, nio aṅurur motorṅ pu be we ur pio mi menderkaala yo. Tana zem yo ma aṅmeete pepe.

⁹ Mboro yo mi motom pio. Kokena kilis ta zin wal sananṅan tiur pio na, ikeene yo,

som aṅti la pu ta zin tiraara pio.

¹⁰ Kam wal tana ma timap titi la zitun pu kizin.

Mi uulu yo ma pingis pai tio pa pu kizin.

142

Sunṅana ki tomtom ta iyamaana kembei ni itutamengana

Mboe ki Dabit Indeeṅe ni imbotmbot lela ranṅ sumbuunu na, itooro mboe ti

¹ Nio kalṅon isala mi aṅtaṅroro Yooba.

Tiṅiizi tio ila kini be imunṅai yo. Pa ni ta biibi tio.

² Patanṅana tio ta boozomen aṅzzwe la kini. Mi koronṅ ta ikam yo ma lelerṅ ipata na, aṅzzo i pa.

³ Nio sombe lelerṅ ipata kat mi mburonṅ ika-mam be imap, na nu ute zolonṅ.

Zaala ta aṅtoto na, koṅ koi bizin tiur kilis su be tikeene yo pa.

⁴ Mi motorṅ lae zilṅonṅ uunu na, tomtom sa imbot be iuulu yo na som.

Mi murinṅ sa be aṅke lela mi aṅbot ambai pa na som.

Mi tomtom sa ikam ṅgar pio som.

☆ 140:10: Mt 3:10; Tur 20:15 ☆ 140:12: Mbo 9:18, 34:6

☆ 140:13: Mt 5:8 ☆ 141:2: 1Tim 2:8; Tur 5:8, 8:3

☆ 141:3: Mbo 34:13; Mt 12:36; Ep 4:29; Yems 1:26, 3:8

⁵Yooba, nio antanjroro u be uulu yo.

Mi anjase pu mi anso ta kembei: Nu ta ko menderkaala yo mi we ur pio be anjke lela.

Tana mazwaana ta so anjbotmbot su toono na, sombe nu mbotmbot raama yo, na anju lej koronj toro mini paso?

Pa nu kampewe yo mi anjbotmbot se ku pa koronj ta boozomen.

⁶Ngun taljom pa tijiizi tio.

Pa ingi patanjana tio taingi ikoto yo ma anjbot njoo bo kat.

Tatke yo pa korj koi bizin naman.

Pa zin wal ta tiketoto yo na, mburan ilip kat pio.

⁷Ingi anyamaana kembei anjbot lela ruumu sanaana leleene i.

Tana uulu yo be anyooto. Naso anjakur zom.

Mi zin wal ndeengerjan ko tire kamperjana ku ta swe pio na, ma timar tiliu yo mi niamjan ampakur zom.

143

Tapase pa mujaiana ki Merere mi sua kini mbukjana

Mboe ki Dabit

¹O Yooba, lej sunjana tio ti mi uulu yo.

Pa nu toto sua ku mbukjana mi kamam mbulu ndeengerjana men.

Mi nu ta biibi tio. Tana ngun taljom pa tijiizi tio mi mujai yo.

²Nio mbesoorjo ku. Tana pamender yo pa sua pepe.

Pa tomtom sa ndeengerjana kat be imender su kerem uunu na som. Niam ta boozomen leyam uunu makij. ☆

³Re. Korj koi bizin tiketo yo mi tiparaama yo su toono kek.

Mi tikam yo ma anjbotmbot lela zugut biibi leleene, kembei zin wal ta timet-meete ta mungu kek na.

⁴Ingi lelej ipata, mi anjmoto korj ma mburorj imap.

Pa lej zaala sa mini som.

⁵Tana motorj ilala pa mbulu ta mungu kamam na.

Nio anjakam ngar pa uraata bibip boozomen ta itum nomom ikamam na. ☆

⁶Mi anjwit nomorj mi anjuru.

Nio lelej pu ilip, kembei tomtom ta miri i ma ngureene ikerekere. Nio ingi kembei toono ta ka yok somjana mi izza pa yarj. ☆

⁷O Yooba, lej sunjana tio ti, mi lorja mar uulu yo. Pa ingi mburorj imap kat.

Turke motom pio pepe. Kokena anjmeete mi angaaba zin wal meeterjan sula Andewa.

⁸Yooba, nio anjase pu tau.

Sombe zorj ise, na so lej sua sa. Kam mbulu sa tabe iswe kembei mujaiana ku imbotmbot se tio men.

Mi patoorjo yo pa zaala tabe anjo.

Pa nio lelej pu mi anjurur motorj pu be uulu yo.

⁹Yooba, tatke yo pa korj koi bizin naman.

Menderkaala yo mi we ur pio be anjke lela.

¹⁰Nu ta Anutu tio.

Tana paute yo be anjo kat mbulu ta nu lelem pa i.

Itum Buburjom ambaijana ko ikam peeze pio.

Naso anja pa zaala keteenerjana. ☆

¹¹Yooba, nu zom biibi pa mujaiana ku. Uulu yo be anjbot motorj yaryaara.

To mbulu ku ndeengerjana mi tatke yo pa patanjana ti.

¹²Mbulu ku ta toto sua ku mbukjana mi urur lelem pa wal ku na, swe mini, mi kas korj koi bizin ma timap.

Wal boozomen ta tiurur koi pio na, pam-biriizi zin ma timap kat.

Pa nio mbesoorjo ku tau.

144

Zin Israel tisurj Merere be iporoukaala zin mi ikampe zin

Mboe ki Dabit

¹Nio anjakur Yooba. Pa ni ulaana tio mboljana ta ipombolmbol yo mi imenderkalkaala yo.

Ni ipaute yo pa mbulu ki malmal, mi ikam ma nomorj alalaljana. ☆

²Ni iurur leleene pio mi iporoukalkaala yo. Mi iwe kembei siiri mboljana pio be anjke lela.

☆ 143:2: Mbo 14:3; Ro 3:10,20; Ga 2:16

☆ 143:5: Mbo 77:5

☆ 143:6: Mbo 42:2, 63:1

☆ 143:10: Mbo 25:4*,

119:12; Yo 16:13

☆ 144:1: Mbo 18:34

Mi iwidit yo mi iurur yo sala kor bekenā
arjbot ambai.

Ni itatkewe yo pa korj koi bizin naman, mi
iwe singiao pio.

Mi ikototo zin karkari ma timbot la koponj
mbarmaana.

³ O Yooba, niam tomtom toono koyam na,
koronj sorok.

Parei ta nu kamam ngar biibi piam, mi
motom ngalngal yam? ☆

⁴ Pa niam ambot rimen mi amap, kembei
miiri ta iwedet pa kwoyam na.

Mbotjana tiam isu toono na, kembei ko-
ronj kunuunu ta sombe zonj imap na
imap. ☆

⁵ Yooba, kaaga saamba mi su!

Teege su pizin abal, mi pei you raama ka koi
ma ise.

⁶ Kam ma lolo niini iwenweene mi iyangwi-
iri korj koi bizin ma tiko lerjaleja.

Ser peene ku lutuunu. Naso tiko papirik.

⁷ Pa ingi kembei wo mburaanajana ikamam
be isur yo ma arja lerj i. Tana
nomom su mi maata yo ma anje.

Uulu yo, mi tatke yo pizin wal ta timar pa
toono toro na naman.

⁸ Wal tana, kwon pakamkaamjan.

Tiwit naman woono isala be tipombol
sua kizin mbukjana ma imbol kat.
Tamen tito sua kizin som.

⁹ O Anutu, nio ko arjbo mboe popojana pu,
mi anje kombom be arjpakuru.

¹⁰ Pa nu ta uluulu zin king tiam Israel ma
tiliplit pa kan koi bizin.

Nu kamkewe mbesoongo ku Dabit zijan
popojana kini.

¹¹ Pingis zaaba pio, mi tatke yo pa zin wal ta
timar pa toono toro na naman.

Wal tana, kwon pakamkaamjan.

Tiwit naman woono isala be tipombol
sua kizin mbukjana ma imbol kat.
Tamen tito sua kizin som.

¹² Lutuyam bizin ko titum ma tiwe bibip,
kembei ke popojan.

Mi lutuyam moori bizin ko rungun am-
baimbaijan kembei gungun ta tisap
koronj kunun ila bekenā tipengeeze
king ruumu kini.

¹³ Mi diditu tiam ko bokbok pa kini matak-
ija,

mi sipsip mi mekmek tiam timasak ma tiwe
munjaana ma munjaana ka tieene.

¹⁴ Mi makau tiam ta kembena. Mete sa ko
irao ikam zin na som.

Ko tumjan, mi tipepeebe ambai men ma
tiwe booze kat.

Mi ko telegj tinjiizi sa isu kar keteene som.

¹⁵ Zin wal ta so kampejana ta kembei im-
botmbot se kizin, nako len ambai
kat.

Mi ina zin wal ta timbesmbeeze pa Yooba.
Tana zin ta ko len ambai. Pa
kampejana kini ko imbotmbot se
kizin. ☆

145

*Tapakur Merere pa mburaana mi kam-
pejana kini*

Mboe pakurjana Mboe ki Dabit

¹ O Anutu, nu ta king tio. Nio ko arjwit urum
isala kor,

mi arjpakur zom pa kampejana ku ta buri,
mi iseenge iseenge ma ila.

² Aigule ta boozomen nio ko arjpakurkuru
pa kampejana ku,

mi arjwidit zom isala kor ta buri, mi iseenge
iseenge ma ila.

³ Yooba, ni ta biibi nonoono. Takam ngar
pini na tarao som. Tanata tomtom
tiwidit uruunu ma isala kor kat!

Pa ni biibi kat. ☆

⁴ Tomtom ko tipepeebe len keljan, mi ti-
widit urum pa uraata ku ndabok-
bokjan, mi tizzo zin pa.

Ko tizzo zin pa mos ku mburanjan
ma tileljer. Naso zin tomini
tipakurkur zom, mi iseenge iseenge
ma ila.

⁵ Ko tizzo pa mburom, zom biibi, mi azunja
ku ta ilip kat.

Mi nio ta kembena. Lelerj be arjakam ngar
pa uraata ku ndabokbokjan ta ipa
ndel kat.

⁶ Tomtom ko tizzoyaryaara uraata ku mbu-
ranjan ta tomtom tire ma timoto
na.

Mi nio ko arjzoyaryaara zom biibi.

⁷ Tomtom ko matan ingalngal kampejana
ku biibi mi tizzoyaryaara uruunu.

Ko kaljan izalla mi timbombo mboe pa mbulu ku ndeengejana.

⁸Pa Yooba, ni leleene izanzaana pizin mbe-soorjo kini, mi imurajinai zin mi ikampewe zin.

Ni keteene malmal karau som.

Mi itoto sua kini mbukjana mi iurur kat leleene pa wal kini. ☆

⁹Yooba, ni ikamam mbulu ambainjana pa tomtom ta munjaana men.

Mi leleene izanzaana pa koronj boozomen ta itunu iur zin na. ☆

¹⁰O Yooba, koronj boozomen ta itum ur zin, nako timap ma tipakur zom.

Mi wal ku ta tiurur lenen pu mi titoto mbulu ku, nako lenen ambai pu mi tipakuru pa kampejana ku.

¹¹Ko tizzo pa peeze ku ta mburaanajana mi ndabokjana kat na.

Mi tiwidit mbol pa mburom biibi.

¹²Naso tomtom ta boozomen tiute ta kembei: Nu kamam uraata mburanjan.

Mi peeze ku ta kembena. Mburaanajana mi ndabokjana kat.

¹³Peeze ku ko iseenge iseenge ma ila.

Koronj ta boozomen ko timbotmbot la kopom mbarmaana, mi nu mborro zin ma alok.

Yooba itoto sua kini mbukjan ta boozomen.

Uraata kini ta boozomen iswe i kembei ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini. ☆

¹⁴Zin wal ta so patanjana ipun zin ma mburan imap na, ni iuluulu zin. Mi wal boozomen ta patanjana ikototo zin na, ni isilou zin. ☆

¹⁵⁻¹⁶Koronj matan yaryaaranjan ta boozomen tiurur matan pu. Pa sombe petel zin, na nu kamam kan kini.

Nu welweele nomom be pututu zin, mi zin ta boozomen tikan ma tirao. ☆

¹⁷Yooba mbulu kini ta boozomen iswe i kembei ni ndeengejana.

Mi uraata kini ta munjaana men iswe i kembei ni itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini.

¹⁸Zin wal ta so titanjoro i raama lenen, na ni imbotmbot koloujana pizin mi iuluulu zin.

¹⁹Mi zin wal ta timototo i mi tilejlej la kaljaana na, sombe lenen pa koronj pakan mi tisunji pa, na ni ikamam pizin.

Ilejlej tinjiizi kizin mi iuluulu zin.

²⁰Tana zin wal ta tiurur lenen pini na, ni mataana pizin mi imenderkalkaala zin.

Tamen zin wal sananjan na, ni ko ipasaana zin ma tila len lup.

²¹Nio kwonj ko ipakurkur Yooba.

Mi koronj boozomen ta ni iur zin na tomini, ko timap ma tipakur zaana potomjana.

Ta buri, mi iseenge iseenge ma ila.

146

Tapase pizin tomtom pepe. Tapase pa Anutu

¹Haleluya!

Lelenj ko imap ipakur Yooba!

²Mazwaana ta so anjbot motorj yaryaara, nako anjakurkur Yooba.

Nio ko anjbombo mboe pa Anutu tio, mi anjakurkuri ma irao swonj.

³Zin wal peeze kan na, kapase pizin pepe. Pa zin na, tomtom toono kan men. Tana tirao be tikamke yom na som.

⁴Mi sombe timeete, nako timiili ma tisula mini toono.

To ngar pareijana ta mungu lenen iur pa be tikam, nako iur gonoono som. Pa ina, ko timetmeete ramaki.

⁵Mi tomtom ta so ipase pa Anutu ki Yakop be iuuli, nako leleene ambai.

Pa tomtom ta so iurur mataana pa Yooba Anutu kini mi ipase pini, na kampejana ki Anutu ko imbotmbot se kini.

⁶Yooba, ni ta iur saamba, toono, mi tai, ramaki koronj boozomen ta timbotmbot pa. ☆

Mi sua ta ni imbuk pa wal kini na, ni ko mataana ingalngal mi itoto ma alok.

⁷Zin wal ta so tomtom tikam gobo zin mi tiseseze matan, na Yooba

☆ 145:8: Kam 34:6 ☆ 145:9: Mbo 103:13+, 136:1 ☆ 145:13: 1Kor 1:9; 1Tim 1:17; 1br 10:23; Tur 11:15 ☆ 145:14: Mbo 37:17 ☆ 145:15-16: Mbo 104:28; Mt 6:26 ☆ 146:6: 1Jo 14:15; Tur 4:11, 10:6, 14:7

imendernder pizin mi iuluulu zin pa patarjana kizin.

Mi zin wal ta so petetel zin, na ni ikamam kan kini.

Mi wal ta so timbotmbot la kan koi bizin naman, na ni ikamkewe zin. ☆

⁸Mi zin ta matan pisran na, ni iurpewe zin ma matan ipeere.

Mi zin wal ta tikunkun pa patarjana kizin na, ni iuluulu zin be tipa kat.

Yooba, ni iurur leleene pizin wal ndeengjan. ☆

⁹Mi zin wal ta so tiwe leembe pa lele sa, na ni mataana pizin.

Mi zin noronja mi zin moondo na, ni iuluulu zin ma timbot ambai.

Tamen zin wal sananjan na, ni ipakokoogo zaala kizin ma tindeerje patarjana booza. ☆

¹⁰Yooba ko ikam peeze ma alok.

O niom Sion koyom, peeze ki Anutu tiom ko iseenge iseenge ma ila. ☆

Haleluya!

147

Tapakur Merere pa mujaigana kini mi mburaana biibi

¹Haleluya!

Jonoono kat. Sombe tombo mboe pa Anutu kiti mi tapakuri, ina ambai.

Pa mbulu ta kembei, ina indeerje men. Mi ikamam ti ma lelende ambai.

²Ingi Yooba ikamam uraata be iurpe Yerusalem mi ipamender mini.

Mi iyyo zin Israel ta kan koi bizin tikoki zin ma tila timbot lejaleja na, mi ikamam zin ma timilmiili mini.

³Mi zin wal ta so lenen ipata ma tisaana kat na, ni ipotortor lenen mi iurpewe patarjana kizin. ☆

⁴Ni ta iur zin pitik, mi inin zin lup.

Mi itunu iwatawaata zanzan ma ikot zin.

⁵Merere kiti, ni biibi jonoono mi mburaana ilip kat.

Mi ngar kini ta kembena, biibi kat. Koronj boozomen ta ni ikamam ngar pa na, tomtom sa irao iute kat na som. ☆

⁶Zin wal ta so timbotmbot raama patarjana na, Yooba iuluulu zin ma timbot ambai mini.

Tamen zin wal sananjan na, ni ikototo zin mi iparamraama nguren isula toono. ☆

⁷Leleyom ambai pa Yooba mi kombo mboe pini.

Kese kombom mi kapakur Anutu kiti.

⁸Ni ikamam ma miiri tieene irao pa saamba. Mi ingongo yarj ma izzu bekana ipembesmbesee toono.

Mi ikamam ma mbutmbuutu izzu pa abal lwonlwon.

⁹Ni ikamam zin buzur kan kini.

Mi sombe man ankor lutun bizin titarj pa kan kini, na ni ipututu zin tomini. ☆

¹⁰Tomtom lenen pa hos mburanjan mi zin malmal kan ta kumbun imbol pa malmal na, mi nin se pizin.

Tamen Anutu, ni leleene pa koronj ta kembei som, mi niini se pizin som.

¹¹Ni leleene pizin wal ta timototo i mi tilejlej la kaljaana,

mi zin wal ta tipase pa mbulu kini ta itoto sua kini mbukjana mi iurur leleene pa wal kini na.

¹²O niom Yerusalem koyom, kapakur Yooba! Niom Sion koyom, kiwit Anutu tiom uru-unu ma isala kor!

¹³Pa kar tiom ka siiri kwonkwon na, ni ipombolmbol ma tunj.

Mi kampejana kini imbotmbot se tiom.

¹⁴Ni mataana pa lele tiom mi iporoukalkaala yom ma kombotmbot ambai men.

Mi ikamam koyom kini ta ndabokjana kat.

¹⁵Sombe ni leleene be mbulu sa ipet su toono, na iur sua men mi mbulu tana ipet.

Pa sua kini ikamam uraata karau men.

¹⁶Ni ikamam nganjau ma izzu mi ilol toono.

Mi iswirri tolou ma izzu ma irao toono.

¹⁷Ni iwirri yarjpat mi imiyaryaara kembei patpat,

mi ikamam ma lele ilomo kat. Tabe yok itooro ma iwe ais.

¹⁸To izzo sua mini mi ais itooro ma iwe yok.

☆ 146:7: Mbo 9:18, 37:17, 103:6, 107:9

☆ 146:8: Mt 11:5, 11:28

☆ 146:9: Kam 22:22+; Mbo 10:18

☆ 146:10:

Mbo 93:1, 99:1; Tur 11:15

☆ 147:3: Mbo 34:18; 2Kor 1:3+, 7:6

☆ 147:5: Ro 11:33

☆ 147:6: Lu 1:52

☆ 147:9:

Mt 6:26; Lu 12:24

Pa ipei miiri kini bayouŋana ma iloondo,
tabe ais itooro ma iwe yok mini mi
ireere.

¹⁹ Mungu ni ikam sua kini ila ki Yakop.

Iso zin Israel pa tutu kini ta iur pataaŋa
kek na, mi isope zin pa tutu kini
ndeeŋenan.

²⁰ Mbulu tana, ni ikam pa toono toro sa ka
tomtom bizin som.

Tanata zin tiute tutu kini ndeeŋenan som.
Haleluya!

148

Koroŋ ta boozomen bela tipakur Merere

¹ Haleluya!

Niom wal saamba koyom, kapakur Yooba!

Niom ta kombot sala kor kat na, kapakuri!

² Niom aŋela kini ta boozomen, kapakuri!

Mi niom malmal koyom ta boozomen ki kar
saamba, kapakuri! ☆

³ Zoŋ mi puulu, kapakuri!

Mi niom pitik ta kayaryaara na, kapakuri!

⁴ Nu saamba ta mbot sala kor kat na, pakuri!

Mi niom yok ta kombot sala kor a, kapakuri!

⁵ Zin ta boozomen tana bela tipakur Yooba
zaana.

Pa ni iur sua ma zin tipet.

⁶ Mi iur zin la murinmurin be timbotmbot
ta kembei ma alok.

Pa kan sua ta ni iur pataaŋa kek na, irao
imap na som.

⁷ Mi niom koroŋ ta kombotmbot su toono na
tomini, kapakur Yooba!

Niom koroŋ mburanŋan ki tai mi mozo
lukutuunu na, kapakuri!

⁸ Mi lolo niini, mi yaŋpat, ŋaŋau mi tolou,
mi miiri mburanŋan ta kelenleŋ la
kaŋaana na, kapakuri!

⁹ Niom abalabal mi lele mbukunbukun ta
boozomen,

mi ke ŋononŋan mi ke mbolŋan ta
munŋaana men ki su na, kapakuri!

¹⁰ Mi niom mbili kar koyom mi buzur su
koyom,

niom koroŋ karranŋoyom, mi niom man ta
kirie na, kapakuri!

¹¹ Niom king, mi iwal karkari ta boozomen,
niom peeze koyom, mi niom ta zoy-
omŋoyom na, kapakur Yooba!

¹² Niom nanŋarj mi tamuriŋ,

kolman mi pikin, kapakuri!

¹³ Niom ta boozomen bela kapakur Yooba
zaana.

Pa ni itutamen ta zaana biibi ma ilip.

Koroŋ boozomen ta timbot pa saamba mi
toono na, tiswe i kembei ni ta biibi
ŋonoono.

¹⁴ Mi ingi ni ikam wal kini len mburan
popoŋana mi ipakur zin mini.

Zin wal kini ta tiurur lenen pini mi titoto
mbulu kini na, ni ikam ma urun iwe
biibi.

Pa ni leleene pizin Israel mi imbotmbot
kolouŋana pizin.

Haleluya!

149

*Anutu ko ikam wal kini ma tilip, tana zin
tipakuri*

¹ Haleluya!

Kombo mboe popoŋana pa Yooba.

Niom wal kini ta kuurur leleyom pini mi
kototo mbulu kini na, kulup yom mi
kombo mboe pini ma kapakuri!

² Niom Israel, leleyom ambai pini. Pa ni ta
iur yom.

Niom Sion koyom, menmeen yom pini. Pa
ni ta king tiom.

³ Karak mi kapakur Yooba zaana.

Kitir kakaaba mi kese kombom be kapakuri.

⁴ Pa Yooba, ni leleene ambai kat pa wal kini.
Zin wal ta timbotmbot raama pataŋana mi
tipase pini men na, ni ko ikamke zin,
mi ikam zin ma nin se.

⁵ Tana zin wal tau tiurur lenen pa Yooba mi
titoto mbulu kini, nako lenen ambai
mi nin se. Pa ni ko ipakur zin, mi
ikam zin ma tilip.

Mi sombe tilek kumbun pini be tisun, nako
kaŋan isala mi tipakuri raama men-
meen zin.

⁶ Mboe pakurŋana ko imbot la kwon,
mi buza mata mbaaru imbot la naman ke-
teene, ☆

⁷ bekena tipokot mbulu sananŋana kizin
karkari

mi tiur kadoono pa kan koi bizin.

⁸ Ko tipo zin king kizin pa re mbolŋan,
mi tipo zin peeze kan kizin pa sen ta tiurpe
pa ain na.

⁹ Naso tikam ma wal tana tire kadoono kizin. Kadoono tana, tibeede ka sua pataaŋa kek.

Mbulu tana iso ipet, tona zin wal ta tiurur lelen pa Yooba mi titoto mbulu kini na zan ko iwe biibi.

Haleluya!

150

Takam mbulu matakiŋa be tapakur Anutu

¹Haleluya!

Kapakur Anutu lela muriini potomŋana!

Kapakuri lela muriini mbolŋana ta saamba a!

²Kapakur zaana pa uraata kini mburanŋan ta ni ikamam na.

Kapakuri pa ni ta zaana biibi ma ilip.

³Kiwi twiiri mi kapakur zaana.

Kese kombom mi kupun gita mi kapakuri.

⁴Kitir kakaaba, mi karak mi kapakur zaana. Kapakuri pa mamaaza mi gita.

⁵Kupun koŋ mi kapakuri.

Mi sombe kupun, na kupun kat bekeni kalŋaana biibi.

⁶Tana niom koronŋ mata yaryaaraŋoyom ta munŋaana men, kapakur Yooba! ☆

Haleluya!

Sua Tutjana

1

¹Inggi sua tutjana mi sua toorongan pakan ki
Dabit lutuunu Salumo ta king kizin
Israel na.

Sua tutjana tingi ka uunu

²Sua tingi ko ipaute iti pa ngar ambaijana
mi ipazal ngar kiti.

Mi ipei ngar kiti pa sua ta izzwe mbulu am-
baijana mi mbulu sananjanana na.

³Mi sua tingi ko iuulu iti be tagabiizi itundu,
mi takam mbulu kiti raama ngar.

Naso takam mbulu ambaijana men ta in-
deenge pa Anutu mi tomtom matan,
mi takam mbulu raraate men pizin
tomtom ta boozomen.

⁴Zin wal tau len ngar biibi som na, sua
tingi ko ipei ngar kizin mi iso zin pa
mbulu ambaijana tabe tikam i.

Sua tingi ko ipaute zin nangan pa so ngar i
tabe tito.

⁵Mi zin wal ta len ngar biibi na, zin tomini
irao tilej la sua ti. Naso tiseenge
ngar kizin.

Zin wal tau ngar kizin ipet kek na, sua tingi
irao ikam peeze pizin.

⁶Sua tingi ko iuulu iti be takam kat
ngar pa sua matakija: sua tutjan,
sua toorongan, mi sua pambaaranan
kizin wal ngarjan, ramaki sua kizin
pakan ta tizzo na.

⁷Mbulu tau tomototo Yooba mi telejlej la
kaljaana, ina ngar ambaijana uunu
jonoono.

Tamen wal kankaananan ta tizorzooro na,
matan repilpiili ngar ambaijana mi
sua pazaljana. ☆

*Tagaaba zin wal sananjan pa mbulu kizin
pepe*

⁸O lutuj, sombe tomom ipazalu, na lej la
sua kini.

Mi mbulu ambaijana ta nom ipaute u pa na,
ta kembena. Zem pepe. Kiskis mi
to. ☆

⁹Pa sua kizin ko iurpe mbulu ku ma ambai
pa Anutu mi tomtom matan,

kembe natabu ma mogar ta iwe aigau piti
na. ☆

¹⁰Lutuj, sombe wal sananjan tiwatu pa sua
kizin mbuyeenejana be gaaba zin,

na lej zin pepe. ☆

¹¹Wal tana tizzo ta kembei:

“Ai, mar itijan tala ma teke su zaala lwoono
mi tazanjaana.

Beso tomtom tasa ipa pa zaala ma imar, to
tupuni sorok ma imeete.

¹²Ko tapamorsopi, mi tupuni ma imeete,
kembei meetejana ipamorsop tomtom
mata yaryaaranjana, mi imeete
karau men ma isula lene naala.

¹³Naso takam lende koron ambaimbaijan
matakija ta kan kaden bibip i,
mi tadaaba ruumu kiti pa mburu tana ma
bok.

¹⁴Mi nu ta kembena. Sombe gaaba yam,
inako amur ndomom tomini. Pa
mburu ta so takam na, ko tarai ma
lende lende.”

¹⁵O lutuj, sombe tikam sua ta kembei pu, na
ruutu itum, mi la gaaba zin pepe.

Zaala ta titoto na, nu to zin pa pepe.

¹⁶Pa zin na, karau men mi timanganja be
tikam zaaba pizin tomtom, mi tipun
zin ma timetmeete.

Tiserseere kat pa sanaana kamjana. ☆

¹⁷Kwiili ta imbot la mban na, ye tire kek.

Tamen tikam kinkini pa mban be tikan,
tana tila ma kwiili ikam zin.

¹⁸Mi wal sananjan tana ta kembena. Mbulu
kizin ta tikewe mi tizanjaana zin
tomtom, ina kaimeer ko imiili pizin
mi ikam zaaba pizin ma timetmeete.
Tamen tikilaala som, mi tila men.

¹⁹Jonoono kat. Wal boozomen taso tika-
mam malmal be tikem len koron, na
zaala kizin ta kembei.

Mbulu kizin tana ko ipasaana mbotjana
kizin, mi tisaana ma tila len. ☆

Bobi ki ngar ambaijana

²⁰Ngar ambaijana ikewe piti som. Ina kem-
bei moori ta imbotmbot zaala biibi,
mi ilala nol uunu tomini mi ipajarairai
kaljaana. ☆

²¹Mi sombe zin iwal biibi tilup zin su kar
keteene, som zaala kwoono,
na ni iboboobo zin ma izzo ta kembei:

☆ 1:7: Kam 20:20; Mbo 111:10; Tut 9:10

☆ 1:8: Tut 6:20, 19:20

☆ 1:9: Tut 4:9, 19:20

☆ 1:10: Tut 16:29

☆ 1:16: Ro 3:15

☆ 1:19: 1Tim 6:10

☆ 1:20: Tut 8:1-3

²² Niom wal ta leynom ngar biibi som na, parei? Leleynom be kombotmbot men ta kembei ma alok?

Niom wal ta kapakurkur ituyom mi kerepilpiili ngar ambaijana na, mi niom wal kankaanarjyom ta kapase pa ituyom mi leleynom pa ngar ambaijana ri sa som na, njiizi mi kezem mbulu tiom tana?

²³ Nio anso anpazal yom. Tamen leleynom be kotooro ngar tiom som.

Mibe kotooro yom, so answa ngar ta imbotmbot la leleji i, mi anso yom pa.

²⁴ Nio ti, anbelmbel sua piom. Tamen niom kitidit kaljorj.

Mi ankololo yom be kamar, tamen leleynom be kamar som.

²⁵ Pa ngar ambaijana ta arizzo yom pa i na, leleynom pa som.

Mi antomtoombo be anpazal yom na, kelenleleji la kaljorj som.

²⁶⁻²⁷ Tana kaima, sombe patanjana biibi sa itok yom kembei miiri biibi, mi ipasaana yom kembei miiri napiu, mi isalakaala yom, mi ikau yom, mi ikam yom ma kasegege, na nio tomini ko uterj katkat piom, mi anseenge piom. ☆

²⁸ To niom ko kataroro yo be anjuulu yom. Tamen nio ko anleleji yom som.

Mi ko kuru yo. Tamen ko karaa be kendeenge yo na som. ☆

²⁹ Pa leleynom pa ngar ambaijana ri sa som. Mi leleynom be komoto Yooba mi keleleji la kaljaana som.

³⁰ Indeeje ta arizzo yom pa ngar ambaijana na, kakan la kaljorj som.

Mi indeeje ta antombo be anpazal yom na, motoyom pasom sua tio kembei kororj sorok.

³¹ Tana mbulu bozboozo ta kakamam, ta ingi be kakan ka nonono.

Gorgori kurru zaala sananjana, tana ingi be kayamaana kat ka patanjana. ☆

³² Pa zin wal ta len ngar biibi som, mi tilejsil sua na, mbulu kizin tana ko ipun zin ma timetmeete.

Mi zin wal kankaanarjan ta tipase pa zintun mi tindemeere sorok na, mbulu kizin tana ko ipasaana zin ma tila len.

³³ Tamen zin wal ta so tileleleji la kaljorj, na nio ko anporoukaala zin ma timbot ambai.

Irao timoto na som. Pa kosa sa ko irao be ipasaana zin na som. ☆

2

Takam kinkiini pa ngar ambaijana

¹ O luturj, kan la sua tio ti.

Re tutu tio ta boozomen kembei kororj ku nonono, mi kiskis ma imbol la lelem.

² Ngun taljom pa ngar ambaijana, mi ur lelem be kilaala kat ngar ingoi ta ambai ma ilip.

³ Tajaroro Anutu be ipei ngar ku, mi iso u pa ngar ingoi ta ambai ma ilip. ☆

⁴ Kam kinkiini pa ngar ambaijana mi rru, kembei tomtom tikelele toono mi tirru silba mi kororj ndabokbokorjan pakan ta timbotmbot la toono leleene na.

⁵ Naso mbot mat pa mbulu ki tomtoto Yooba mi tileleleji la kaljaana.

Mi nu ko ute kat Anutu. ☆

⁶ Pa Yooba ta ikamam lende ngar ambaijana.

Sua ta iwedet pa kwoono, ta ipeyei ngar kiti, mi iuluulu iti be tikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip.

⁷ Zin wal ta mbulu kizin ingeeze men na, ni iuluulu zin ma uraata kizin iurur nonono.

Mi zin wal ta tipa pai kizin ma ambai men na, ni iwe kembei singiao pizin. ☆

⁸ Pa ni mataana pizin wal ndeejejan pa pai kizin.

Zin wal ta tiurur lelen pini mi tikiskis mbulu kini na, ni imborro zin ma timbotmbot ambai. ☆

Ngar ambaijana iuluulu iti be tomtom molo pa mbulu sananjana

⁹ Tana kam kinkiini pa ngar ambaijana. Naso mbot mat pa zaala ambaimbaijan ta boozomen.

Nu ko kilaala mbulu ta indeeje men pa Anutu mi tomtom matan,

☆ 1:26-27: Mbo 2:4+ ☆ 1:28: Mbo 18:41+ ☆ 1:31: Tut 14:14; Ga 6:7 ☆ 1:33: Mbo 112:8 ☆ 2:3: Yems 1:5 ☆ 2:5: Pil 3:10 ☆ 2:7: Mbo 84:11 ☆ 2:8: Mbo 1:6, 18:25, 91:3-7

mi kam mbulu raraate men pizin tomtom ta munjaana men.

¹⁰ Pa ngar ambaijana ko izeebu.

Mi sombe kam kat ngar, nako yamaana ambai.

¹¹ Mbulu ki tombot mi takam kat ngar mungu, inako imboro u ma mbot ambai.

Mi sombe nu rao be kilaala ngar injoi ta ambai ma ilip, nako iuulu u be mbotmbot molo pa kororj boozomen tabe ipasaanu i.

¹² Ngarg ambaijana ko iuulu u be mbotmbot molo pa zaala ta wal sananjan titoto na.

Wal tana tipasansaana zin tomtom pa sua kizin pakamkaamjana.

¹³ Zin tizem zaala ndeengjana kek, mi ingi titoto zaala ki zugut.

¹⁴ Zin lenen pa mbulu sananjan ilip.

Sombe tikam goobo mbulu pa tomtom sa, ina ikam zin ma menmeen zin biibi.

¹⁵ Tana zaala nonoono, zin tizem kek.

Mi ingi titoto zaala sananjan.

¹⁶ Ngarg ambaijana ko iuulu u be mbotmbot molo pizin moori zaala lwoono kan. Zin moori ta kembei kwon imbesmbeeze pizin tomoto bekeni tiyaaru zin ma tila kizin. ☆

¹⁷ Pa zin moori ta kembei tipizil ndemen pa kusiin bizin ta mata popoten kana i kek.

Mi sua kizin mbukjana ta tikam la Anutu mataana na, matan mbelele kek.

¹⁸ Zaala ta isula pa Andewa na, kwoono imbot kat ta ndeete uunu kizin.

Tana wal ta so titop la kizin, nako tisula ma tigaaba zin wal meetegan ma zijan timbotmbot. ☆

¹⁹ Zin wal ta so tila kizin moori ta kembei, na kizin tasa ko imiili mi ito zaala ki mbotjana mata yaryaraanana mini na som.

Sombe tila, na timbot pataanja.

Zaala ru

²⁰ Tana zaala tau wal ambaimbaijan titoto na, nu tomini motom ingal be pa pa.

To zin wal ndeengjan pa mbulu kizin tomtom. Zem pepe.

²¹ Pa zin wal ta len uunu sa isaana som, mi mbulu kizin ingeeze men, ta tirao be timbotmbot pa toono ta Yooba ikam pa wal kini na. ☆

²² Tamen zin wal ta tipizil ndemen pini na, Yooba ko ipuru zin ma tila len pa toono kini, kembei ta tomtom tipuru ro sananjan pa mokleene kizin.

Ni ko iyembut kat zin wal sananjan ma irao timar tigarau toono kini mini som.

3

Tapase pa Yooba men

¹ Lutuj, sua ta nio ankam pu na, motom mbelele pepe.

Motom ingalngal tutu tio ta boozomen mi kiskis la lelem.

² Pa ina ko ikamu ma mbot ambai, mi iseenge mbotjana ku ma molo.

³ Mbulu ki tu'urur lelende pa Anutu mi zin tomtom mi tototo sua kiti mbukjana na, zem pepe.

Mbulu ru tana, kiskis la lelem mi zowe tomtom. Pa ina ko iwe kembei aigau ta imbot la ketem na. ☆

⁴ Tana kiskis mbulu ru tana. Naso ndeenge kampejana biibi, mi Anutu zijan zin tomtom tire u kembei nu lem ngar ambaijana.

⁵ Re: Kokena pase pa itum ngar ku.

Ur lelem imap ila ki Yooba, mi pase pini men.

⁶ Mi so zaala i ta lelem iur pa be to, na kam ngar pa Yooba mungu, mana kam.

Naso ni ikam peeze piwi mi iso u pa ka zaala.

⁷ Re itum kembei nu rao kat pa ngar pepe.

Moto Yooba, lejlej la kaljaana, mi pizil ndemen pa mbulu sananjan ta boozomen. ☆

⁸ Pa mbulu ta kembei ko iuulu kulim ma imbot ambai, mi ikam ku kulim ingeeze mi nim se pa uraata.

⁹ Yooba, ni ikam lem kororj boozo kek. Tana pimilmiili kororj pakan ma ilala kini bekeni pakuri pa.

Kororj ku paazajan ta boozomen na, motom ingal be pazas mataana kana ma ilala kini. ☆

☆ 2:16: Tut 6:24, 7:5 ☆ 2:18: Tut 5:5, 7:27 ☆ 2:21: Mbo 37:9; Mt 5:5 ☆ 3:3: Tut 6:21, 7:3 ☆ 3:7: Tut 28:26; Ro 12:16 ☆ 3:9: Kam 23:19

¹⁰ Naso Anutu ikam ma mokleene ku ipiyooto kini booze, mi diditu ku bok-bok men.

Mi baen ku ko ipiyotyooto nonon ta sorok som, mi baen piizijana muriini bok-bok kat pa yok baen popojana.

¹¹ Lutuj,ombe Yooba ikam mbulu sa pu bekena ipazalu pa, na parsiki pepe. Miombe iyaambu, na lelem ingis pa pepe.✠

¹² Pa zin wal ta Yooba leleene pizin na, ni ipazalzal zin, kembei ta takamam pa lutundu bizin tau lelende pizin ilip na.✠

Ngar ambaijana iuluulu iti pa zaala matakija

¹³ Tomtom ta so iru ngar ambaijana ma indeenge, mi ikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip, nako leleene ambai kat, mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kini.

¹⁴ Pa ngar ambaijana ipiyotyooto nonoono ambaimbaijan boozomen piti.

Ilip pa silba ma gol.✠

¹⁵ Mi ilip pa pat milmiljan pakan ta ndabok-bokjan kat.

Tana koronj boozomen ta nu lelem pa i na, sa irao kembei ngar ambaijana na som.✠

¹⁶ Ngargambaijana namaana ru iteege koronj boozomen be ikam piti.

Namaana woono irao iseege swondo ma molo.

Mi namaana nas na, irao ikam lende koronj booze, mi ikam ma zanda iwe biibi.✠

¹⁷ Zin wal ta so titoto zaala ki ngar ambaijana, nako tiyamaana ambai.

Pa mboti kizin ko ndabok kat.

¹⁸ Ngargambaijana, ina iwe kembei ke ki mbotjana mata yayaarajana.

Pa zin wal ta so tikami ma iwe len mi tikiskisi, nako timbot ambai, mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kizin.✠

¹⁹ Mungu kat Yooba ito ngar kini ambaijana, mi iur toono uunu ma imbol.

Mi ikam kat ngar, mana iur saamba.✠

²⁰ Mungu kat yok ta imbot meelebe na, ise raama mburaana biibi. Ito ni ngar kini.

Mi ngar kini, ta izzo i pa mbulu tabe ikam mayar izzu pa gubur tiene, mi tolou iwedet.

²¹ Lutuj, motom ingal be kiskis ngar ambaijana.

Ngar ta iurur nonoono na, zem pepe.

²² Pa ina ko ikamu ma mbot ambai, mi ipengeeze mbulu ku, kembei aigau ta imbot la ketem na.

²³ To pa pai ku ma ambai men.

Pa kosasa ko ipasaanu som, mi irao tutkat kumbum na som.✠

²⁴ Miombe su murim be keene, nako moto som.

Ko keene kat lem.✠

²⁵ Tana patajana biibi tabe ipamurur zin wal sanangan mi ipasaana zin i, nu ko irao moto na som.✠

²⁶ Pa Yooba ko imbotmbot ziljom uunu mi imborro u.

Tana kilis sa ko irao ikeene kumbum na som.

Sua tutjana pakan

²⁷⁻²⁸ Sombe patajana indeenge tomtom sa mi nu lem uraata be uuli, na titi pepe. Sombe rao be uuli, na kam pataaja.

So pini be ila ma gaaga to imiili mini pepe. Sombe lem koronj imbot, na kam pini pataaja.✠

²⁹ Tomtom ta so ruumu kini igarau u, na kam ngar be pasaani pepe.

Pa ina ni indemeere kembei nu ko kam mbulu ambaijana men pini.

³⁰ Mi tomtom ta so ikam joobo mbulu som, na marga mi kam sorok sua pini pepe.

³¹ Zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom na, motom berber pa mburu kizin pepe,

mi to zin pa zaala kizin pepe.✠

³² Pa zin wal ta tikamam joobo mbulu na, Yooba leleene pizin ri sa som kat.

✠ 3:11: Ibr 12:5-7,10; Tur 3:19 ✠ 3:12: Tut 13:24 ✠ 3:14: Mbo 19:10, 119:72,127; Tut 8:10+ ✠ 3:15: Mt 13:45

✠ 3:16: Tut 4:10, 8:18, 9:11, 10:27, 22:4 ✠ 3:18: Un 2:9; Tut 11:30; Tut 2:7 ✠ 3:19: Mbo 136:5 ✠ 3:23: Mbo

37:24; Tut 4:12 ✠ 3:24: Mbo 4:8, 91:5+; Tut 6:22 ✠ 3:25: Mbo 112:7+ ✠ 3:27-28: Nggo 9:36; Ga 6:10; 1Yo

3:17-18 ✠ 3:31: Mbo 1:1, 37:1,7; Tut 4:14-15 ✠ 3:32: Mbo 101:4, 25:14

Tamen zin wal ta mbulu kizin ingeeze men na, Yooba igabgaaba zin mi izzwe leleene mi ngar kini pizin.[☆]

³³ Wal sananjan zinan wal kizin na, Yooba kete malmalgana kini imbotmbot se kizin.

Mi wal ndeerjejan zinan wal kizin na, kamperjana kini imbotmbot se kizin.

³⁴ Zin wal ta tipakurkur zitun mi matan pasom ngar ambaijana na, Yooba irepilpiili zin.

Mi zin wal ta tikoto zitun na, ni leleene pizin mi ikampewe zin.[☆]

³⁵ Zin wal ta len ngar ambaijana, nako zan iwe biibi.

Mi wal kankaananan ta tizorzooro, nako kan mianj biibi.

4

Takam kinkiini pa ngar ambaijana

¹ O lutunjan, tomoyom ta nio i. Kelerj sua tio tutjana ti mi motoyom ingalgjal.

Naso ngar tiom ipet mi kikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip.[☆]

² Ngarg ambaijana ta tipaute yo pa kek, ta ingi be ankam piom i.

Tana kezem sua tio ti pepe.

³ Munju ta nio nangganjorj mi anbotmbot tamaj ruumu kini na, nangorj lutu-unu tamen nonoono ta nio i.

Tana ni leleene pio ilip.

⁴ Indeeje mazwaana tana, tamaj ipaute yo ma iso ta kembei:

“Motom ingal be kiskis sua tio ila lelem, mi toto tutu tio. Naso mbot ambai.

⁵ Kam kinkiini be kam lem ngar ambaijana mi kilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip.

Mi motom mbelele sua tio pepe, mi panjoobo pa pepe.

⁶ Pizil ndemem pa ngar ambaijana pepe.*

⁷ Kam kinkiini pa ngar ambaijana. Pa ina ilip pa kororj ta boozomen.

Tana ru zaala be kam lem ngar ambaijana. Sombe zem kororj ku ta boozomen ma ila bekena kam lem ngar ambaijana, na ila lak! Nin pepe.[☆]

⁸ Nu sombe pakur ngar ambaijana, nako ngar ambaijana ipakuru tomini.

Mi sombe yogege lem ngar ambaimbaijan matakija, nako ikam ma zom iwe biibi.

⁹ Ngarg ambaijana ko iwe kembei mogar ndabokjana kat tau imbot la ndomom mi iwe aigau pu.

¹⁰ O lutun, lerj sua tio ti mi kan la.

Naso mbotmbot su toono ma molo, mi kom ndaama booze.[☆]

¹¹ Nio ingi anjpaute u pa zaala ki ngar ambaijana.

Anmunjuungu pu, mi anzzo u pa zaala ndeerjejana.

¹² Zaala tana, ambaijana. Sombe pa pa, na kororj sa ko irao ingal kumbum na som.

Mi sombe loondo pa, na kumbum ko irao ikam giris ma mel na som.

¹³ Sua tutjana ta ankam pu na, zem pepe. Motom ingalgjal mi kiskis la lelem.

Pa ina ko ikamu ma mbot ambai.

Tombot molo pizin wal sananjan

¹⁴⁻¹⁵ Zaala ta zin wal sananjan titoto na, ur kumbum ise ri sa pepe.

Kokena gaaba zin mi to zin pa mbulu kizin. Tana pizil ndemem pa zaala kizin mi mbotmbot molo pa. Motom ingalgjal zaala ambaijana men mi toto.[☆]

¹⁶ Pa wal sananjan ngar kizin ta kembei: Aigule ta boozomen bela tikam mbulu sananjan sa, tona lenen ambai mi tisu murin ma tikeene kat len.

Mi sombe tipasaana tomtom sa som, na irao tikeenekala matan na som.

¹⁷ Pa mbulu sananjan ta iwe kan kini. Mi mbulu ki malmal ta iwe kan yok.

Aigule ta boozomen bela tikam, to lenen ambai.

¹⁸⁻¹⁹ Tana zin wal sananjan titoto zaala ki zugut biibi.

Mi kororj tabe titutkat zin sala ma sursur ma tila kanjurj su na, tikilaala som.

Tamen wal ndeerjejan na, zaala kizin toro. Mbotjana kizin kembei zorj mataana ta pok ma ise,

☆ 3:34: 1Pe 5:5+; Yems 4:10 ☆ 4:1: Tut 1:8, 13:1

* 4:6: Pa ina ko iuulu be mbotmbot molo pa mbulu sananjan.

☆ 4:7: Mt 13:45,46; Tut 23:23

☆ 4:10: Tut 3:16+

☆ 4:14-15: Mbo 1:1, 17:4-5; Tut 1:15, 3:31 ☆ 4:18-19: Mt

5:13; Yo 8:12; Pil 2:15

mi iyaara iyaara ma ila irao aigule palaku-
utu, to ka azunja biibi kat.✠

Matanda inggal itundu

²⁰ O lutuj, motom mar mi ngun taljom pa
sua ta anzzo i.

²¹ Motom mbelele sua tio pepe.

Kiskis mi ur la lelem.✠

²² Pa zin wal ta so tikam sua tio ti ma iwe
len, nako tindeenge mbotjana am-
bainana.

Mi sua tio ko iuulu zin ma kulin tomini
imbot ambai.✠

²³ Motom inggal be mboro kat lelem.
Ina koron biibi ta ilip pa koron ta
boozomen.

Pa lelende ta ipiyotyoto mbotjana kiti.✠

²⁴ Mi mboro kat kwom tomini:

Kokena sua sananjana, som pakaamjana
sa ipet pa.✠

²⁵ Motom su pa zaala ndeengejana men mi
toto.

Motom rikrik pepe.✠

²⁶ Motom inggal kumbum be itoto kat
zaala ndeengejana.

Naso pa pai ku ma ambai men, mi irao
yasipir na som.✠

²⁷ Kumbum ilalae mi inarmare pepe.

Kokena kam mbulu sananjana sa.

5

Mbulu ki tuurnol ko ipasaana kat iti

¹ O lutuj, lej la ngar ambainana tabe anso
u pa i.

Ngun taljom pio. Pa sua tio ti ko iuulu u
be kilaala mbulu ingoi ta ambai ma
ilip.

² Naso kam kat ngar,

mi kwom izzo ngar ambainana men.

³ Kozo re u pizin moori zaala lwoono kan. Pa
sua kizin inamut kat, kembei ta bigil
suruunu.

Sua ta iwedet pa kwon na, mbuyeenejana
ma ilip.✠

⁴ Mi nuombe la ki moori sa ta kembei, na
kaimer mbotjana ku ko isaana ma
ipakpak kat.

Ko kembei ta buza mata mbaaru ingalu.

⁵ Nuombe to zaala kini, nako meete ma la
lem.

Pa ni ko iyaaru ma sula lem naala.✠

⁶ Zaala ki mbotjana mata yayaaranjana na,
ni ikamam ngar pa ri sa som kat.

Zaala ta ni itoto, ina ipa ndel pa zaala
ndeengejana.

Tamen ni ikilaala som.

⁷ Tana lutujjan, kelej la kaljon.

Kipizil ndemeyom pa sua tio ti pepe.

⁸ Moori ta kembei na, kagarau i pepe.

Kombotmbot molo pini.✠

⁹ Kokena ipasaana zoyom, mi koron tiom
ta ndaama ndaama mi kembelbel
uraata pa na, imap pini sorok.

Mi koron toro tomini. Sombe kusiini ilej,
nako iseeze kat motoyom. Irao
imujai yom ri sa na som. Som kat!✠

¹⁰ Tana koron tiom ambaimbainan ta uze
tiom tiene na, ko iwe wal pakan len,
be tikanan ma tiwinin.

¹¹ Mi niom ko kusu ma kewe koron sorok, mi
mete ikam yom ma mburoyom imap
mi saana kat.

Mi sombe swoyom igarau, to ko ketwer ma
koso ta kembei:

¹² “O yae, mungu wal pakan titut yo. Mi
parei ta anlej la kaljan som?

Indeenge ta titoombo be tipazal yo na,
anrepilpiili sua kizin.

¹³ Mi titoombo be tipaute yo na, angun
taljon pizin som,

mi anjo sua kizin som.

¹⁴ Tana ingi mbotjana tio isaana kat,

mi koron mian biibi ila iwal matan.”✠

Matanda inggal itundu kusindi bizin men

¹⁵ O lutuj, niomru kusim men kaparlup yom
mi menmeen yom pa mbulu ki ula.

Pa ina kembei nu winin yok ta itum toujom
na.

¹⁶ Parei ta nu lelem be la kizin moori pakan
ma niomjan kekeene?

Pa ina kembei nu kam yok ta ireere pa yok
ku lepeene na, mi lij sorok su zaala
lwoono, som kar keteene.

¹⁷ Ula ka mbulu, ina koron ki niomru kusim
men be menmeen yom pa.

Tana niomjan moori pakan kakam pepe.

¹⁸ Bela nu menmeenu pa kusim ta nu nan-
ganjom mi wooli na.

✠ 4:21: Tut 3:21 ✠ 4:22: Tut 3:8 ✠ 4:23: Mt 12:34; Mk 7:20*; Lu 6:45 ✠ 4:24: Ep 4:29; Yems 3:6 ✠ 4:25:
Mbo 119:37 ✠ 4:26: Mbo 119:5; lbr 12:13 ✠ 5:3: Mbo 55:21; Tut 2:16*, 6:24 ✠ 5:5: Tut 2:18, 7:27 ✠ 5:8:
2Tim 2:22 ✠ 5:9: Tut 6:34-35 ✠ 5:14: 1Kor 6:18

Naso kampejana ki Anutu imbotmbot se
ula tiom, mi waem ko ikamu ma
lelem ambai kat.

¹⁹ Pa ni ko iurur kat leleene pu, mi nu
re runguunu mi koronjanjan ta
boozomen na, ambai men pa mo-
tom.

Zuzuunu ko ikamu ma so tekteege lem.

Tana ni ko ikam kat lelem, mi ngar ku imap
ma ilala kini.

²⁰ O lutuŋ, kokena moori toro ikam lelem ma
zem ula ku.

Re: Nu sombe teege tomotoo toro kusiini
zuzuunu, ko ambai? Som.

²¹ Pa mbulu boozomen ta iti tomtom taka-
mam na, imbot kat mat pa Yooba
mataana.

Ni itirtiiri iti pa mbulu kiti ta boozomen. ☆

²² Mbulu sananjan kizin wal sananjan ta
ikaukau zin.

Mbulu kizin ta irao pa Yooba mataana som
na, ina iwe kembei wooro be tipo zin
pa. ☆

²³ Tana wal ta kembei ko timeete ma tila len.
Paso tiyaraama zitun som tau.

Ŋgar kizin ikankaana kat mi timbelmbel
zooronjana. Tabe ikam zin ma
tipangoobo pa zaala ambaijana. ☆

6

*Tumbuk sua be tokot tomtom toro mbun
kini pepe*

¹ Lutuŋ, sombe waem toro sa ikam mbun,
mi tiwi u be mbuk sua ta kembei:
“Sombe ni itunu irao be ikot som,
na nio ko anmender pini mi ankot
mbun kini.” Na sua mbukjana ta
kembei, kam pepe. ☆

² Pa ina, sua ta ipet pa itum kwom, ta ko iwe
kembei kilis pu be ikeenu.

³ Tana mbotmbot pepe! Ru lem zaala sa be
tatke itum pa kilis tana. Pa tomtom
ta waem tana ikam mbun la kini na,
nu mbotmbot la namaana kek.

Tana koto itum, koruru tomtom tana ma
la, mi tajroro i be mataana mbiri-
izikaala sua ku mbukjana tana.

Pazonognoogi ma irao ileŋ la kaljom.

*Keene ma mbot aigule toro pepe.

Manga mi la ta buri be re i!

⁵ Kozo kam kembei nge ta iti la pu, mi ipus
ma ila ne,
som kilis ikeeni mi ipurus.

Tamaol pepe

⁶ Nu ta tomtom maoljom na, la ma re moolo
mbulu kizin mi kam ngar pa. ☆

⁷ Zin len biibi sa be iur zin pa uraata mi ikam
peeze pizin na som.

⁸ Tamen mazwaana ta so kini booza im-
botmbot na, tiyyo mi tindoundou
lae.

Beso mazwaana ki peteele, to tirao pa kan
kini. ☆

⁹ Nu tomtom maoljom, ŋiizi na zem
keenejana mi marga?

¹⁰⁻¹¹ Parei, nu sombe mbulu ki namanda ika-
mam uraata som, mi ketende izzu,
mi tekenne lende sorok, ina ambai?
Na kozo re u. Pa molo som to su ma
mbot ngoobo kat mi ru zolom.

Mbulu ta kembei ko ipamorsopu kembei ta
wal kuumbujan tikamam i. Mi ko
iwe kembei tomtom ta ipasepeelu
pa le koronj, mi iniimu ma map kat. ☆

Wal sananjan ko tindeeye patanjana

¹² Wal sananjan ta tipasansaana mboti kizin
tomtom na, kwon ambai som kat.

¹³ Mi lelen be tiswe mbulu mi ngar kizin ma
ipet mat na som.

Tana matan ikinmetmeete, mi tiurur na-
man, mi tikamam mbulu pakan pa
kumbun, bekena tipatoogo waen
bizin pa so mbulu i tabe tikam i. ☆

¹⁴ Lelen na, iurur pa mbulu soroksorok
boozomen ta sananjan i.

Mi tipesese zin tomtom mi tikamam
ŋonji imbotmbot la mazwan.

¹⁵ Tamen molo som to patanjana biibi sa ko
ipamurur zin, mi ipasaana zin ma
tila len.

Mi ko len zaala sa be timbot ambai mini na
som.

Mbulu pakan ta Yooba leleene pa ri sa som

¹⁶ Mbulu lamata mi ta, ta Yooba leleene pa ri
sa som, mi iurur koi pa.

E-e, anso ngoobo. Mbulu lamata mi ru:

¹⁷ Mbulu ki tapakur itundu mi matanda pa-
som zin tomtom,

mbulu tau kwondo ipakamkaam, ☆

☆ 5:21: Mbo 11:4, 26:2, 139:23; Ibr 4:13

☆ 5:22: Mbo 9:16

☆ 5:23: Tut 11:5

☆ 6:1: Tut 11:15, 17:18, 20:16,

22:26, 27:13

☆ 6:6: Tut 10:4, 20:4

☆ 6:8: Tut 30:24-25

☆ 6:10-11: Tut 24:33+

☆ 6:13: Mbo 35:19; Tut

10:10 ☆ 6:17: Mbo 101:5; Tut 16:5

mbulu ki namanda iteege sir pizin wal ta
len uunu sa isaana som,
¹⁸ mbulu tau lelende iur pa ngar sananjana,
mbulu tau kumbundu ipawwai iti be takam
mbulu sananjana,
¹⁹ mbulu ki topombol sorok sua
pakaamjana ila zin bibip matan,
mi mbulu tau tukuru tojmatizir kopon,
mi takam ma ngorj imbotmbot la
mazwan.☆

Tuurnol pepe

²⁰ O lutur, motom ingalngal tutu ta
boozomen ki tomom mi toto.
Mi ngar ambaijana ta nom ikam pu na, zem
pepe.
²¹ Po sua kizin ila ndomom, mi kiskis la ngar
ku.
Pa ina ko ipengeeze mbulu ku, kembei aigau
ta imbot la ketem na.☆
²² Sua kizin irao ikam peeze pu, mi iuulu u
be pa pai ku ma ambai men.
Mi keenerjana ku tomini ko ambai. Pa sua
kizin ta imborro u.
Miombe manga, na sua kizin ko ipeyei
ngar ambaijana pu.
²³ Tutu kizin ko iwe kembei ta kai pu be
iyaara pu mi iso u pa zaala.
Sua ta tikam pu na, ko iurur mat pu.
Mi sua tutjana ta tikam pu bekena tipazalu
pa na, ina ko iwe zaala pu be ndeeje
mbotjana ambaijana.☆
²⁴ Sua kizin ko iuulu u be mbotmbot molo
pizin moori zaala lwoono kan.
Kokena timbuulu kwon pu, to tikam
lelem.☆
²⁵ Nonoono, zin moori ta kembei na, rungun
ambaimbaijan. Tamen motom la
pizin pepe.
Miombe matan ikinmeete pu, na tikam
lelem pepe.☆
²⁶ Zin moori ta zaala lwoono kan na, kan
kadon bibip som.
Mi nuombe la ki tomtom toro kusiini ma
niomru kekeene, nako ka kadoono
biibi kat. Pa nu ko meete ma la lem!
²⁷ Lak,ombe tomtom sa iur namaana sala
you, ko ikani som?
²⁸ Miombe ipa se you keseene, ko kumbu-
unu ipokpok som?
²⁹ Mi ina raraate men pa tomtom ta so ila ki
tomotoo toro kusiini na.

Ni kola ire ka kadoono. Irao tileeli na som.☆

³⁰ Sombe tomtom sa peteli ma isaana kat, mi
ikam kuumbu pa ka kini,
nako tomtom tire kembei ambai ri. Paso
lelen isaana pini.

³¹ Tamenombe tindeeni, nako tiur sua
pini be ikot kororj ta ni ikem na pa
lamata mi ru.

Ko ikot mi ila ila ma irao ruumu kini leleene
ikolkol kat.

³² Mi tomtom ta so ila ki tomooto toro kusi-
ini, na ni kankaanajana kat.

Pa ina, ipasaana itunu.

³³ Ko tipuni ma runguunu isaana, mi ka mianj
biibi kat.

Mi ka mianj tana ko irao imap na som.

³⁴ Pa re. Sombe nu la ki tomooto toro
kusiini, nako kam tomooto tana
ma mataana mburmbur mi keteene
malmal biibi kat.

Tana ni kola ipokot mbulu ku. Irao imunai
u ri sa na som.

³⁵ Sombe toombo sua pini be ngiimi sosor
ku, na irao ileju na som.

Sombe kam le kororj zaanaana sa, ina
tomini, irao iurpe leleene na som.

7

*Tomotoo bela tire zin pizin moori zaala
lwoono kan*

¹ O lutur, motom ingalngal sua tio ti,
mi kiskis tutu tio ta boozomen ma imbol kat
la ngar ku.

² Motom ingalngal tutu tio mi toto. Naso
mbotmbot ambai.

Sua boozomen ta ankam pu na, kozo mboro
kat, kembei ta mborro kat itum mo-
tom na.

³ Tana kiskis sua tio ta boozomen ma imbol
la ngar ku totomen,

kembei ta kukuugu imbotmbot la nomom
totomen.

⁴ Ur kat lelem pa ngar ambaijana,
kembei ta lelem pa lumri bizin mi tojma-
tizir ku.

⁵ Paombe kam lem ngar ambaijana, nako
iuulu u be mbotmbot molo pizin
moori zaala lwoono kan ta tiwadat
zin tomooto na.

Kokena kwon imbuulu u, to sua kizin ikam
lelem.☆

☆ 6:19: Tut 12:17, 14:5 ☆ 6:21: Tut 1:9, 3:3 ☆ 6:23: Mbo 19:8, 119:105; 2Pe 1:19 ☆ 6:24: Tut 2:16, 5:3, 7:5

☆ 6:25: Mt 5:28-29 ☆ 6:29: lbr 13:4 ☆ 7:5: Tut 2:16, 6:24

⁶⁻⁷ Kembei ta lwoono ta. Nio anjbotmbot ruumu leleene, mi anjmender la miiri kwoono.

Mi motonj la na, anje nangarj pakan timendernder ma timbotmbot. Ngar kizin ipet zen.

Mi tomtom kizin ta, ni le ngar somjana.

⁸ Iwwa pa zaala ma ila, mi igarau ruumu ki moori ta.

⁹ Ila ipet ruumu tana na, zonj isula mi zugut isu.

¹⁰ To moori tana izeebi pa mburu kembei ta moori zaala lwoono kan tiurur na, mi ipanjuru i ma imar.

Imar raama ngar turkenjana ta.

¹¹ Moori tana mbuleene izzu ruumu som.

Gorgori iwwa lene mi ipanjairai kaljaana.[☆]

¹² Mi irru zin tomooto su nol muriini, mi ikewe su zaala lwoono be izarjaana zin.

¹³ Tana ire nangarj tina, to lonja men mi isou i, mi ikan kwoono.

Mi ka miarj ri sa som. Iso kat pini ma iso:

¹⁴ “Ai, nio ti, munju anjuk sua pa Anutu be anjam patoronjana pini.

Mi koozi arjam patoronjana tana, mi buzur ka lwoono imbotmbot ruumu tio be takan.

¹⁵ Tana anjyooto pa ruumu ma anjar be anru u tau.

Mi ingi anjdeerju kek.

¹⁶ Lenj. Nio anjarpe mbalia tio, mi anjar mburu ta kan mos ambaimbaijan na ise murij.

Mburu tana imbot taa Aikuptu mi imar.

¹⁷ Mi anlij koronj pakan ta kuzin ambaimbaijan na ise ma ambai leen!

¹⁸ Tana mar ma ituru tekeene.

Ko menmeen ti mi takamam ma ila irao zonj ise!

¹⁹ Kam ngar pa kusin pepe. Pa ni imbotmbot ruumu som. Inga ila pa lele molo.

Ko lonja imar na zeen.

²⁰ Pa ila raama kautu kini ta bok pa pat.

Tana ko imbotmbot ma puulu ilupi, tona imar.”

²¹ Moori tana ikam mbulu boozo pa nangarj tana bekeni iyaaru i. Mi kwoono imbesmbeze pini ma tau!

Tabi ikam leleene, mi ni ito i ma ziru tila.

²² Nangarj tana inamnaama som. Ziru tila pataaja.

Ni kembei makau ta iur niini mi tikami ma tila be tipuni ma imeete.

Mi kembei buzur ta ikilaala kilis som mi kumbuunu isula.

²³ Ni ikilaala som. Mbulu ta ikam na, ko ikami ma imeete.

Kaimer peene lutuunu sa ko ingetngeete ise kuliini.

Ni ko iwe kembei nge ta ila ma kilis ikami.[☆]

²⁴ Tana lutunjan, kelej la sua tio ti, mi motoyom ingaljal.

²⁵ Kere yom pizin moori ta kembei: Kokena tikam leleyom ma kezem zaala ambaijana, mi koto zin pa zaala kizin.

²⁶ Pa zin wal ta titop la kizin na, sorok som. Tikazas wal boozo kat ma timetmeete.

²⁷ Zaala biibi ta isula pa naala na, kwoono imbot kat ta ndeete kizin uunu na.

Tana zin wal ta so tito zaala kizin, nako tisula kizin wal meetegan.[☆]

8

Ngar ambaijana izzo pa itunu mi uraata ta ni ikamam na

¹ Ngar ambaijana, ina kembei moori ambaijana ta imbotmbot, mi ipanjairai kaljaana ma iboboobo ito tomtom be tala kini, bekeni ipaute ito pa ngar ingoi ta ambai ma ilip.

² Ni ikewe piti som. Imbotmbot sala lele mbukuunu ta igarau zaala biibi na, mi isu ma imendernder la zaala boogonjan tomini.

³ Mi ilala pa zaala kwoono, mi ipanjairai kaljaana ma izzo ta kembei:

⁴ “O niom iwal biibi ki toono, nio ingi anjbooboobo yom be kamar ma kelej sua tio ti.

⁵ Niom wal ta leyom ngar biibi som na, kamar tio. Naso anjuulu yom be kakam kat ngar.

Niom wal kankaanajoyom ta kozorzooro na, kamar tio bekeni anjuulu yom ma kikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip na.

⁶ Kelej sua tio ti. Pa nio lenj ngar ambaimbaijan boozomen be anjo yom pa.

Sua ta iwedet pa kwon na, indendeeje men.✠

⁷ Sua sananjana sa irao ipet pa kwon na som. Som kat.

Sua tio, ina nonono men.

⁸ Sua boozomen ta iwedet pa kwon na, sa ipanjoobo som.

Indendeeje men.✠

⁹ Zin wal ta ngar kizin ipet kek na, tikilaala kembei sua tio ta boozomen izal men.

Zin wal ta len ngar na, tiute: Sua tio, ina ambai men.

¹⁰ Kakam ngar pa pat silba pepe. Kakan la sua tio pazaljana. Pa ina ilip pa pat silba.

Mi ngar ambaijana tabe anso yom pa i, ta kembena. Ilip pa gol ta ambaimbaijan kat. Tana kakam ma iwe leyom.✠

¹¹ Pa ngar ambaijana, ina ilip pa pat milmiljan ta kan kadon bibip i.

Koron boozomen ta leleyom pa i, sa irao iuulu yom kembei ngar ambaijana na som.”

¹² Ngarg ambaijana izzo ta kembei: “Nio anbotmbot raama ngar ta iurur nonono.

Pa anjam kat ngar kek. Tana anrao be anpaute yom pa so mbulu tabe kakam i.

¹³ Tomtom ta so imototo Yooba mi ilenlej la kaljana, nako iurur koi pa mbulu sananjana.

Mi nio ta kembena. Mbulu ki pakurnjana mi repiilijana, ramaki mbulu sananjan mi sua pakamkaamjan ta boozomen na, lelej pa ri sa som kat.

¹⁴ Nio anrao be anso yom pa ngar ambaijana, mi anjuulu uraata tiom ma iur nonono.

Pa lej ngar ambaijana mi mburoj biibi.✠

¹⁵ Nio aguluulu zin king mi wal peeze kan be tikam kat peeze, mibe tiur tutu ndeenjan men pizin tomtom.

¹⁶ Nio aguluulu zin bibip be timboro kat zin tomtom,

mibe tiurpe patarjana kizin ma indeeje men.

¹⁷ Zin wal ta so tiurur lenen pio, na nio anjurur lelej pizin.

Mi zin wal ta so tikam kinkiini be tiru yo, nako tindeeje yo.✠

¹⁸ Sombe nio anbotmbot raama tomtom sa, na ni ko ikam le koron ndabokbokjan boozomen mi zaana iwe biibi.

Ni ko iute zaala ndeenjanana tabe irao kat pa le koron.

Mi koron kini ko imbotmbot ambai ma molo.✠

¹⁹ Nonono ambaimbaijan ta anpiyotyooto na, ilip pa gol ma silba ta ingeeze kat na.

²⁰ Mi zaala ta antoto, ina ndeenjanana.

Zin wal ta so titoto zaala tio, nako tirao be tiurpe patarjana kizin tomtom ma indeeje men.

²¹ Zin wal ta so tiurur lenen pio, na anjamam len koron boozomen.

Tabe ruumu leleene kizin tau titiurkewe koron kizin ambaimbaijan ilelala pa i na, bokbok.

Ta mungu mi imar na, ngar ambaijana imbotmbot

²² Indeeje ta matapopo ten na, Yooba iur yo ma anpet mungu, mana imarga pa uraata kini be iur koron ta boozomen.✠

²³ Mungu kat, indeeje toono ipet zen na, ni iur yo ma anpet.✠

²⁴⁻²⁵ Mazwaana ta ni ipiyooto yo na, tai imbotmbot som.

Mi yok lepenlepen ta yok irereere pa i ta kembena. Timbotmbot som.

Mi abal ma dogo ta boozomen tomini, tipet zen.✠

²⁶⁻²⁷ Indeeje ta Yooba iur toono, su, mi ululu zen na, nio anbotmbot raami.

Mazwaana tana, ni iur saamba, mi iut ma imbot ndel pa yok ta imbot meleebe na.

²⁸⁻²⁹ Mi iur gubur tiene ma isala kor, mi iyaraama yok ta imbot meleebe na, mi iur mbut pa. Kokena izooro tutu kini mi ilol toono.

✠ 8:8: Mbo 119:160; Pil 2:15 ✠ 8:10: Mbo 19:10; Tut 3:14, 16:16 ✠ 8:14: Ro 16:27 ✠ 8:17: Yo 14:21-23; Mt 7:7-11; Yems 1:5 ✠ 8:18: Tut 3:16 ✠ 8:22: Mbo 104:24 ✠ 8:23: Yo 1:1, 17:5 ✠ 8:24-25: Mbo 90:2

Mi ngar kini iur pa lele tabe toono imbot pa i, mana iur toono ma ipet, mi ipombol uunu ma imbol.

³⁰ Indeeje tana, nio anbotmbot ziljaana uunu, mi ankamam peeze pa uraata ta boozomen tana. Pa nio nomoj mosnoj.

Aigule ta boozomen, nio anbotmbot su kereene uunu na, menmeen yo mi anzerjeenge.

³¹ Pa leler ambai kat pa toono ramaki ka koroj ta boozomen, mi menmeen yo pizin tomtom tomini.☆

³² Tana lutunjan, kuur taljoyom pio.

Pa zin wal ta so matan ingalngal zaala tio mi titoto, nako lelen ambai kat mi kamperjana ki Anutu imbotmbot se kizin.

³³ Sua ta ankam piom na, keletut pepe.

Kelej la mi koto. Naso kakam leyom ngar ambaijana.

³⁴ Zin wal tau timbotmbot ruumu tio kwoono pa aigule ta boozomen mi tinamnaama beken ajsa zin pa ngar ambaijana, mi tilerler la sua tio na,

zin ko lelen ambai kat mi kamperjana ki Anutu imbotmbot se kizin.☆

³⁵ Pa tomtom ta so indeeje yo, nako ikam mbotjana ambaijana,

mi Yooba leleene pini.☆

³⁶ Tamen tomtom ta so iru yo ma som, ina ni imbel itunu.

Mi wal boozomen ta lelen pio som mi tiurur koi pio, na zin lelen be timeete.

9

Sua toorojana pa bobi ki ngar ambaijana

¹ Ngar ambaijana, ni ipo le ruumu kek, mi isap nasil lamata mi ru ta mosjan na, mi ipamender zin ma tiliu ruumu kini beken a ipengeeze ruumu.☆

² Mi iurpe buzur mi yok baen ambaijana, mi iur se mbalia, mi ipararar beken a tomtom tikan mi tiwin.

³ Mi ingo zin mbesoorjo moori kini ma tisala lele mbukuunu ta igarau kar na,

bekena tiboboobo la pizin tomtom be timar pa kini kanjana.☆

⁴ Mi zin wal ta ngar kizin ipet zen na, ni izzo pizin ta kembei:

“Ai, niom wal ta leyom ngar biibi som na, niom ta boozomen kamar ruumu tio.

⁵ Pa kini mi yok baen, ta anjurpe ma imap kek.

Kamar ma kakan mi kiwin.☆

⁶ Kezem mbulu tiom kankaanajana ma im-borene. Naso kombot ambai.

Koto zaala ki ngar ambaijana.”

⁷ Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, sombe tomtom sa itoombo be ipazal zin, nako tipiri sua sananjan pini.

Mi sombe tayaamba zin wal sananjan, nako tipekel sua sananjan kat piti ma kanda mian!☆

⁸ Tana zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, toombo be pazal zin pepe. Kokena tiur koi pu.

Mi tomtom ta le ngar ambaijana, to pazali. Pa ni ko leleene ambai pa sua ku pazaljana mi iur leleene pu.☆

⁹ Zin wal ta len ngar ambaijana na, sombe so zin pa sua ambaijana, nako tikam len ngar pakan ma isala ki.

Mi tomtom ndeejejana ta kembena. Sombe paute i, nako iseenge ngar kini.☆

¹⁰ Mbulu tau tomtoto Yooba mi telerler la kaljaana, ina ngar ambaijana uunu nonoono.

Pa sombe tuute kat Anutu ta potomjana i, inako tarao be tikilaala kat ngar ingoi ta ambai ma ilip.☆

¹¹ Ngar ambaijana ko iseenge swom ma molo.

Ko ikam ma kom ndaama boojo, mana meete.☆

¹² Tana nu sombe to ngar ambaijana, nako iuulu u ma biibi.

Mi sombe pakurkur itum mi zorzooro, na kozo re u. Pa mbulu ku tana ko ipasaanu.

☆ 8:31: Yo 1:1-4; Kol 1:15-20 ☆ 8:34: Mbo 119:1-2 ☆ 8:35: Tut 3:16; 1Yo 5:11 ☆ 9:1: Ep 2:20-22 ☆ 9:3:

Mt 22:1-11 ☆ 9:5: Yo 6:27; 7:37-38 ☆ 9:7: Tut 23:9; Mt 7:6; 1Pe 4:4 ☆ 9:8: Mbo 141:5; Tut 10:8, 28:23

☆ 9:9: Tut 18:15; Mt 13:12 ☆ 9:10: Mbo 111:10; Tut 2:4-5 ☆ 9:11: Tut 3:16

Sua toorogana pa bobi ki ngar kankaananana

¹³ Ng'gar kankaananana, ina kembei moori ta le ngar somnjana, mi irao iyaraama itunu som, mi kaljaana izalla sorok.

¹⁴ Ikewe piti som. Imbutultul su ruumu kini kwoono bekana iboboobo la pizin tomtom be tila kini.

Mi ilala mbalia kini ta imbotmbot sala lele mbukuunu ta igarau kar na tomini be iboboobo zin tomtom.

¹⁵ Zin wal ta matan ingalngal zaala ambaijana be titoto na, ni iboboobo la pizin bekana iyaaru zin ma tizem zaala ambaijana.

¹⁶ Mi zin wal ta ngar kizin ipet zen na, ni izzo pizin ta kembei:

"Ai, niom wal ta leyom ngar biibi som na, niom ta boozomen kamar ruumu tio.

¹⁷ Pa yok ta so takam kuumbu pa i, ina inamut kat.

Mi kini ta so tekewe mi takanan, ina ikamam ngurende."[☆]

¹⁸ Tamen zin wal ta tilej la kaljaana ma tila kini na, tikilaala som.

Zin wal ta so tiwe leembe kini, na kaimer ko timetmeete ma tisula len naala.

10

Sua tutjana ki King Salumo

¹ Ingi sua tutjana mi sua toorogan pakan ki King Salumo.

Nangar sa,ombe le ngar ambaijana, nako ikam ma tamaana leleene ambai.

Mi zin nangar kankaananan ta tizorzooro, nako tikam ma nan bizin lenen ipata.[☆]

² Iti irao takam lende korog boozomen pa zaala sananjanana. Tamen korog tana ko irao iuluu kat iti na som.

Mi mbulu ndeengerjana na, itatkewe iti pa meetejana.[☆]

³ Wal ndeengerjan na, Yooba irao izem zin ma tikan peteele na som.

Mi korog ta wal sananjan lenen pa i na, ni ipingisngis pizin.[☆]

⁴ Sombe namanda ikamam kat uraata som, nako tomtom joobo.

Miombe namanda ikamam kat uraata, nako lende korog boozo.[☆]

⁵ Sombe mazwaana ki mai ipet, mi lutundu bizin tikam uraata ma tiyo kanda kini, ina iswe kembei zin len ngar ambaijana.

Miombe tikenne mi timbombooren, ina tipamianj ti.[☆]

⁶ Wal ndeengerjan na, kampejana matakija imbotmbot se kizin.

Mi wal sananjan na, tizzwe malmal tabe tikam i som. Titurkewe.

⁷ Sombe wal ndeengerjan timeete, na tomtom matan lala pa mbulu kizin ambaijana mi tipakurkur Anutu pa.

Mi wal sananjan na, zan ko isaana ma isaana kat.[☆]

⁸ Wal ta len ngar ambaijana na,ombe tutut zin, nako tilej la kaljanda.

Mi wal kankaananan ta tizorzooro mi kwon perper sorok na, zin ko tisaana ma tila len.[☆]

⁹ Tomtom ta so ipa pai kini ma ambai men, na kosasa ko irao be ipasaana kati na som.

Tamen zin wal ta tipanjoboobo pa zaala ambaijana na, kaimer mbulu kizin ta tikamam ki kejana na, ko imbot kat mat mi tomtom tiute.[☆]

¹⁰ Zin wal ta matan iparkinmeete pizin na, kaimer ko tikam mbulu sa mi tikam patanana piti.

Mi wal kankaananan ta tizorzooro mi kwon perper sorok na, zin ko tisaana ma tila len.

¹¹ Sua kizin wal ndeengerjan, ina kembei yok lepeene. Pa iuluulu zin tomtom be timbot ambai.

Mi zin wal sananjan na, tizzwe malmal tabe tikam i som. Titurkewe.[☆]

¹² Mbulu ki tuurur koi, ina ikamam ma ngonj imbotmbot la mazwanda.

Miombe tuurur lelende pizin tomtom, nako matanda mbiriizikaala sanaana kizin, mi takam ngar pa mini som.[☆]

[☆] 9:17: Tut 20:17 [☆] 10:1: Tut 15:20, 17:21,25, 29:3 [☆] 10:2: Tut 11:4 [☆] 10:3: Mbo 34:9-10, 37:19,25

[☆] 10:4: Tut 12:24,27, 13:4, 19:15 [☆] 10:5: Tut 6:8-11 [☆] 10:7: Mbo 37:9,22,28,38 [☆] 10:8: Tut 9:8-9

[☆] 10:9: Mbo 23:4; Lu 8:17; 1Tim 5:24-25 [☆] 10:11: Mbo 37:30 [☆] 10:12: Tut 17:9; 1Kor 13:4-7; 1Pe 4:8; Yems 5:20

¹³ Zin wal tau tikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip na, kwon ipiyotyooto ngar ambaijana men.

Mi zin wal ta len ngar somnjan na, teene ko ikan zin! ☆

¹⁴ Zin wal ta len ngar ambaijana na, gorgori tirru ngar pakan be isala ki.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, molo som to sua sananjan ta iwedet pa kwon na, ko ipasaana zin.

¹⁵ Zin wal ta len koronj boozo na, tipase pa pat ma koronj kizin be iporoukaala zin pa patanjan.

Mi zin wal sorrokjan ta len koronj som mi timbot ngoobo na, patanjan kizin tana ko ipun zin ma tisaana kat.

¹⁶ Kadoono ta wal ndeengerjan tikamam pa uraata kizin, ina iuluulu zin be tikam mbotjana ambaijana.

Mi kadoono ta wal sananjan tikamam pa uraata kizin, ina tiwirri sorok pa koronj sananjan men.

¹⁷ Tomtom ta so ilerler la sua pazaljana, na imbotmbot la zaala ki mbotjana ambaijana kek.

Mi zin wal tau tilejtut sua pazaljana, nako tiyaaru zin tomtom pakan ma tipangoobo pa zaala ambaijana. ☆

¹⁸ Tomtom ta so iurur koi pu mi ikiskis la lelene, nako kwoono ipakamkaam.

Mi tomtom ta so iler sua ngaljana sa mi ila ma izzo pizin wal pakan, na ni tomtom kankaanajana.

¹⁹ Sombe nu kwom suajom, na re u. Pa nu kola kam sanaana. Irao kam som na som.

Mi tomtom ta so imborro kat kwoono, na ni tomtom ngarjana. ☆

²⁰ Sua ta iwedet pa wal ndeengerjan kwon, ina kembei pat silba ta tomtom lenen pa ilip.

Tamen ngar ta imbotmbot la wal sananjan lenen, ina nono somnjan.

²¹ Sua ta iwedet pa wal ndeengerjan kwon, ina iuluulu tomtom boozomen be timbot ambai.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tikam kat ngar som. Tana kaimer ko timetmeete ma tila len.

²² Kamperjana ki Yooba, ta ikamam lende koronj boozomen.

Mi koronj ta so ni ikam piti, nako ka patanjan sa som. ☆

²³ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, sombe lenen iurur pa mbulu sananjan sa, to ikam zin ma lenen ambai mi menmeen zin.

Mi tomtom ta so ngar kini ipet kek, na ngar ambaijana ta ikami ma lelene ambai. ☆

²⁴ Koronj ta wal sananjan timototo, ta ko ipet pizin.

Mi koronj ta wal ndeengerjan lenen pa na, Yooba ko ikam pizin. ☆

²⁵ Patanjan biibi ko ipambiriizi zin wal sananjan.

Tamen wal ndeengerjan ko timendernder mboljana ma alok. ☆

²⁶ Zin wal ta so tingo tomtom maoljana ma ila be ikam uraata, nako lenen ambai som.

Ko kembei koronj ta ikam ma zongon imenel, mi you ka koi ila matan.

²⁷ Sombe tomtoto Yooba mi telerler la kaljaana, nako iseenge swondo ma molo.

Tamen ni iyembutmbut wal sananjan swon beken timeete ma tila len karau men. ☆

²⁸ Koronj ambaimbaijan ta wal ndeengerjan tiurur matan pa na, zin kola tire mi menmeen zin pa.

Mi wal sananjan na som. Koronj ta tiurur matan pa na, zin ko tirao be tire na som. ☆

²⁹ Yooba, ni iwe kembei siiri mboljana pizin wal ndeengerjan be tike lela.

Tamen ipasansaana zin wal sananjan.

³⁰ Wal ndeengerjan, zin kembei ke mboljana ta irao be imuzu na som.

Mi wal sananjan na, zin ko tirao be timbot pa toono ta Yooba ikam pa wal kini na som. Ni ko iziiri zin ma tila len. ☆

³¹ Wal ndeengerjan na, kwon ipiyotyooto ngar ambaijana men.

☆ 10:13: Tut 19:29 ☆ 10:17: Tut 13:1,18 ☆ 10:19: Mt 12:36,37; Yems 1:19, 3:2-10 ☆ 10:22: Mbo 128:2

☆ 10:23: Tut 15:21 ☆ 10:24: Mbo 37:4; Mt 5:6; 1Yo 5:14-15 ☆ 10:25: Mbo 37:35-36; Mt 7:24-27; 2Tim 2:19

☆ 10:27: Tut 3:16+; Mbo 55:23 ☆ 10:28: Mbo 112:10; Tut 11:7 ☆ 10:30: Mbo 37:28+; 112:6, 125:1; Tut 2:22, 14:11

☆ 10:31: Mbo 37:30, 52:3-5

Mi zin wal ta kwon ipiyotyooto sua sananjan na, Yooba ko ipasaana zin ma tila len bekena ipumun kwon.✠

³² Wal ndeenejan matan ingalngal be tiso sua ambaijana men.

Mi wal sananjan na, sua soroksorok men ta iwedet pa kwon.

11

¹ Mbulu ki tapakaam zin tomtom mi tawatke lende koron kizin na, Yooba lelene pa ri sa som.

Tana itiombe takam ngomo pa koron sa, na tere be tuur kadoono ma irao kat pa ka kin. Pa Yooba lelene pa mbulu ta kembei. Kokena tasala mete.✠

² Tomtom ta so ipakurkuri ma iso ni irao, na kaimer ko ka miaj.

Mi tomtom ta so ikototo itunu, nako ikam le ngar ambaijana.✠

³ Zin wal ta lenen gheezejan na, lenen be tipa pai kizin ma ambai men. Mi ngar tana ta ikamam peeze pizin.

Tamen zin wal ta so tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, mbulu kizin pakaamjana ko ipasaana zin.

⁴ Anutu isombe iswe kete malmaljana kini ma ipet kat mat, na koron boozomen ta wal sananjan tindoundou na, ko irao iuluu zin ri sa som.

Tamen mbulu ndeenejana, ina ikamkewe iti pa meetejana.✠

⁵ Zin wal ta len uunu sa isaana som na, mbulu kizin ndeenejana ta iurpewe zaala pizin.

Mi zin wal sananjan na, mbulu kizin sananjan ta ipasansaana zin.

⁶ Zin wal ta lenen gheezejan na, mbulu kizin ndeenejana itatkewe zin pa patanana kizin.

Tamen zin wal pakamkaamjan ta so tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, koron ta zin lenen pa i ko iwe kembei kilis pizin mi ikeene zin.✠

⁷ Wal sananjan tipase pa zitun mburan, mi tiso ko tikam len koron boozo.

Tamenombe timeete, na tisula len naala raama ngar kizin tana. Tabe koron ta tiurur matan pa i, na tire ka ngonoono som.✠

⁸ Patanana tabe ikam zin wal ndeenejan na, Anutu ipingisngis ma ila izze kizin wal sananjan.

⁹ Tomtom ta so ikamam ngar pa Anutu som, na kwoono ko ipasansaana waene bizin.

Mi wal ndeenejan na, ngar kizin izzo zin pa zaala tabe tiko pa patanana kizin.

¹⁰ Sombe wal ndeenejan timbot ambai, na kar kan ko menmeen zin.

Miombe zin wal sananjan tisaana ma tila len, ina tomini ikam zin tomtom ma lenen ambai.

¹¹ Kampana ta imbotmbot se kizin wal gheezejan na, ikamam ma kar niini ise.

Mi sua ta iwedet pa wal sananjan kwon, ta ipasansaana kar.

¹² Zin wal ta len ngar somjan na, kwon pasomsom waen bizin pakan.

Mi tomtom ta so ikam kat ngar, nako imborro kat kwoono.

¹³ Zin wal ta tininin kao na, tilala ma tizzwe sua turkenjana kizin tomtom.

Mi tomtom ngonoono na, ni irao iswe sua turkenjana ki waene bizin pakan na som. Tana iti irao tendemeeri.✠

¹⁴ Sombe zin bibip ki lele sa tikamam kat peeze som, nako lele tana isaana.

Miombe wal boozomen tiuluulu zin bibip tana pa ngar, nako lele tana imbot ambai.✠

¹⁵ Tomtom ta so imbuk sua be imender pa tomtom toro mi ikot mbun kini, nako indeeje patanana.

Tana nuombe lelem be mbot ambai, na mbuk sua ta kembei pepe!✠

¹⁶ Moori sa,ombe mbulu kini irao pa tomtom lenen, nako ikam zaana biibi.

Mi zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom na, tikamam len pat men. Koron toro sa som.

¹⁷ Tomtom ta so iurur lelene pa wal kini mi ikampewe zin, na iuluulu itunu.

✠ 11:1: Tut 20:10 ✠ 11:2: Tut 16:18, 18:12 ✠ 11:4: Tut 10:2 ✠ 11:6: Tut 5:22, 12:13, 13:6 ✠ 11:7: Tut 10:28 ✠ 11:13: Tut 20:19, 25:9 ✠ 11:14: Tut 15:22, 20:18 ✠ 11:15: Tut 6:1+, 17:18, 20:16 ✠ 11:17: Mt 5:7

Mi tomtom ta so imurajai zin tomtom som, ina ni ipasansaana itunu.✠

¹⁸ Kadoono ta wal sananjan tikamam pa uraata kizin, ina rono somjana.

Mi tomtom ta so iwaswaaza mbulu ndeejanana, na kadoono tabe ikam i, ina kororj ronoono.✠

¹⁹ Tomtom ta so ikam kinkiini be ito mbulu ndeejanana, nako ikam mbotjana ambaijana.

Mi zin wal ta tirru zaala pa mbulu sananjanana, nako timetmeete ma tila len.

²⁰ Zin wal ta tikamam ngar sananjanana na, Yooba leleene pizin ri sa som kat.

Mi zin wal ta tipa pai kizin ma ambai men na, ni leleene pizin ilip.✠

²¹ Lelem iwe ru pepe. Wal sananjan na, Anutu irao ileele zin na som. Zin kola tire kadoono pa mbulu kizin.

Mi wal ndeejanan zizan poporjan kizin na, zin len uunu sa isaana som. Tana patanja sa ko irao ikam zin na som.

²² Moori ta so runguunu ambai, mi tamen ipizil ndemeene pa mbulu ambaijana, ina kembei aigau ta izuk kororj buzanajana.

²³ Wal ndeejanan lenen pa kororj ambaimbaijan men. Tana kaimer zin ko tindeenge kampejana ambaijana.

Mi wal sananjan na, tiurur matan pa kororj sananjan men. Tana kaimer Anutu kete malmaljana kini ko ikam kat zin.✠

Matanda kon pepe

²⁴ Tomtom ta, ni mata mererejanana mi irairai kororj boozo pizin tomtom. Tamen kororj ta imilmiili pini na, boozo ma ilip.

Mi tomtom toro, ni mata konjana, mi ikiskis kororj kini ta boozomen. Tamen molo som na, kororj kini tana imbiriizi, mi isu ma imbot joobo.✠

²⁵ Tomtom rairaijana ko ikam mboti ambaijana.

Pa tomtom ta so ise yok mi ikam pizin wal pakan, na itunu ko iwin kana tomini.✠

²⁶ Tomtom ta so iruutu kini kini pa mazwaana ki peteele, nako tipiri sua sananjanana pini.

Mi tomtom ta so iyok pizin tomtom be tingiimi kini kini na, kampejana tabe imbotmbot se kini i ko ikam ma zaana iwe biibi.✠

²⁷ Zin wal ta tikamam kinkiini pa kororj ambaimbaijan, nako tindeenge kampejana biibi.

Mi sombe ngar kiti ilala pa kororj sananjan men, na mbulu sananjanana ko ipet piti.✠

²⁸ Tomtom ta le kororj boozo mi ipase pa, na mbotjana kini ko isaana.

Mi wal ndeejanan na, zin kembei ke ka saluundu ta indom ma ise i.✠

²⁹ Tomtom ta so ikamam patanja pa wal kini, nako irao ikam le matamur sa na som.

Mi wal kankanajan ta tizorzooro na, zin ko tiwe mbesoorjo sorok pizin wal ta len ngar ambaijana na.

³⁰ Wal ndeejanan tiuluulu zin tomtom be timbot ambai, kembei ke ta ipiyotyooto ronoono ambaimbaijan.

Mi zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom na, tipunun zin tomtom ma timetmeete.

³¹ Iti tuute: Indeege ta wal ndeejanan timbotmbot men su toono na, tikamam len kadoono ambaijana pa mbulu kizin.

Kenako toso parei pizin wal sananjan mi zin wal ta tikamam ngar pa Anutu som na? Zin tomini ko tire kat kadoono pa mbulu kizin.✠

12

¹ Iti sombe lelende be tomtom tipazal ti, ina iswe kembei lelende pa ngar ambaijana.

✠ 11:18: Tut 22:8-9; Ga 6:8-9; Yems 3:18

✠ 11:20: Mbo 15:1-2, 101:4, 119:1; Tut 12:22

✠ 11:23: Ro 2:8-9

✠ 11:24: Mbo 112:9; Tut 22:9; 2Kor 9:6-9

✠ 11:25: Lu 6:38

✠ 11:26: Un 41:53-57

✠ 11:27: Mbo 7:15-16;

Mt 7:12 ✠ 11:28: Mbo 1:3, 49:6-8; Mk 10:25; 1Tim 6:17

✠ 11:31: Mbo 11:5-7, 73:17-19; 1Pe 4:17-18

✠ 12:1:

Tut 13:1,18, 15:5

Mi tomtom ta so leleene ingis pa sua paza-ljana, na ni italli kembei ta wok![✠]

²Tomtom ambaijana na, Yooba leleene pini mi ikampewe i.

Mi zin wal ta tirru zaala be tikam mbulu sananjana na, Yooba iurur kadoono pizin.

³Tomtom sa irao imbol se mbulu sananjana na som.

Mi wal ndeegan na, zin kembei ke ta uraana isula kat toono. Irao timuzu na som.[✠]

⁴Moori ta so ikamam kat uraata ma mbulu, na iwe kembei mogar pa kusiini. Pa ikamam ma kusiini niini ize.

Mi moori ta so mbulu kini ipamianj kusiini, ina ni kembei motmooto ta itoutou kusiini tiroono.[✠]

⁵Wal ndeegan na, lenen iurur pa koron ambaimbaijan men.

Mi wal sananjan na,ombe tikamam peeze piti, nako tipasaana iti. Tana irao tendemeere ngar kizin na som.

⁶Sua kizin wal sananjan iwe kembei kilis be ikeene zin tomtom mi ipasaana zin.

Mi wal ndeegan na, sua kizin itatkewe zin pa patanja kizin.

⁷Wal sananjan,ombe koron sa ipasaana zin, nako irao timanja mini na som.

Mi wal ndeegan zijan wal kizin na, zin ko timender mboljana ma timbotm-bot.[✠]

⁸Tomtom ta so ikamam kat ngar mi uraata kini ilonloondo ambai men, nako tipakuri.

Mi zin wal ta tikamam ngar sananjana na, tomtom tirepilpiili zin.

⁹Wal sorrokjan ru, ta len pat rija be iulu zin. Ta na, ikam ngar pa mboti kini, tana ingiimi le mbesoojo be imbeze pini.

Mi toro na, iwirri sorok pat kini bekena ikam tomtom lenen mi tipakuri. Tabe kaimer isu ma imbot joobo.

Asij ilip?

¹⁰Tomtom ndeegan, ni leleene izanaana pizin mbili kini mi imbesm-beze pizin.

Mi wal sananjan na, tiute mbulu ki munaijana ri sa som. Tanata tiseeze tomtom matan.

¹¹Tomtom ta so ikamam kat uraata pa mokleene kini, nako ka kini boozo.

Mi zin wal ta gorgori tirru zaala pa koron ta nonon somjan i, na zin len ngar sa som.[✠]

¹²Wal sananjanombe tiur kilis kizin sananjana sa be tikam zin tomtom, ina ikam zin ma lenen ambai kat.

Mi tomtom ndeegan, ni kembei ke ta uraana isula kat toono mi indom ma iwe biibi.

¹³Sua ta wal sananjan tizorzooro pa i, ko iwe kembei ta kilis pizin.

Mi wal ndeegan na, zin len zaala be tiko pa patanja kizin.[✠]

¹⁴Sombe sua ambaijana men iwedet pa kwondo, inako ikam ti ma tombot ambai.

Miombe namanda ikamam kat uraata, inako tere lende kadoono ambaijana.

¹⁵Wal kankaanan na tizorzooro na, lenen be iler la tomtom toro kajaana som. Pa tindemeere sorok ma tiso titoto kat zaala ambaijana.

Mi tomtom ta le ngar ambaijana na, ni ilerler la sua tutjana ta tomtom tikamam pini na.

¹⁶Wal kankaanan na tizorzooro na,ombe wal pakan tikam mbulu sa pizin, na karau men mi keten malmal.

Mi tomtom ta le ngar na,ombe wal pakan tipiri sua sananjana pini, na irao niini puliizi pa na som.

¹⁷Zin wal ta titoto mbulu nonono men,ombe tipombol tomtom toro sua kini, na irao tendemeere sua kizin. Pa ina sua nonono.

Miombe wal pakamkaman tipombol tomtom toro sua kini, na irao tendemeere sua kizin na som. Pa ina sua pakaman.

¹⁸Sua ta so takam ngar pa som mi tipiri sorok, ina irao ipasaana tomtom lenen ma kembei ta izi ingal zin.

Mi sua ta iwedet pa wal ngarjan kwon, ina iurpewe tomtom lenen.

✠ 12:3: Tut 10:25,30

✠ 12:4: Tut 14:1, 31:10+

✠ 12:7: Tut 14:11

✠ 12:11: Tut 28:19

✠ 12:13: Mbo

7:15+, 9:17; 2Pe 2:9

¹⁹ Zin wal ta kwon ipiyotyooto sua ŋonoono men, inako timbotmbot ma alok.

Mi zin wal ta kwon ipiyotyooto sua pakaamjana, inako timbot rimen mi timap.

²⁰ Zin wal ta lenen iurur be tikam mbulu sananjan na, ŋgar kizin bok pa pakaamjana.

Mi zin wal ta tirru zaala be tilup zin tomtom mibe tikam zin ma timbot ambai, inako lenen ambai kat.☆

²¹ Tomtom ndeengejana na, koronj sa irao ipasaana kati na som.

Mi wal sananjan na, patanjan lolol zin.☆

²² Zin wal ta kwon ipiyotyooto sua pakaamjana na, Yooba leleene pizin ri sa som kat.

Mi zin wal ta tizzo sua ŋonoono men mi titoto sua kizin mbukjana na, ni leleene pizin ilip.☆

²³ Wal ta len ŋgar ambaigana na, sombe lenen iurur pa ŋgar sa, na irao tiso sorok pizin tomtom na som. Pa ŋgar kizin tana ko iur ŋonoono kek?

Mi wal kankaananan ta tizorzooro na, keten pitpit mi loja tizzwe ŋgar kizin talijana pizin tomtom.☆

²⁴ Tomtom ki uraata, nako iwe biibi mi ikam peeze.

Mi tomtom maoljana, nako isu ma iwe mbesoŋo sorok.☆

²⁵ Sombe lelende ipata kat, ina ipun ti ma mburanda imap.

Mi sombe tomtom tikam sua ambaigana piti, nako ikam ma lelende ambai mini.☆

²⁶ Tomtom ndeengejana, ni itiiri kat zin tomtom mungu, mana ikam zin ma tiwe toroŋo bizon.

Mi mbulu ta wal sananjan titoto, ina iyaryaaru zin be tizem zaala ambaigana.☆

²⁷ Wal maoljan na, tirao be tiru kan buzur sa som.

Mi tomtom ki uraata, nako le koronj boozo. Tabe ikami ma leleene ambai.

²⁸ Zaala ndeengejana, ina zaala ki mbotjana ambaigana.

Sombe tototo zaala tana, na irao temeete ma tala lende na som.

13

¹ Pikin ta le ŋgar ambaigana, nako ilej la sua tutjana ki tamaana.

Mi zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ŋgar ambaigana na, sombe tayaamba zin, na irao tilerj la kaljanda na som.

² Sombe sua ambaigana men iwedet pa kwondo, ina irao iwe zaala piti be takam lende koronj ambaimbaigan.

Mi zin wal pakamkaamjan tau tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, lenen ilip be tikam zaaba pizin tomtom.

³ Tomtom ta so mataana ingalŋgal itunu mi imborro kat kwoono, nako imbot ambai.

Mi tomtom ta so ikam kat ŋgar som mi iwirri sorok sua, ina ni ipasaana itunu.☆

⁴ Tomtom beleengejana, ni leleene pa koronj boozo. Mi irao ikam na som.

Mi wal uraatanjan na, koronj boozomen ta lenen pa i, nako tikam ma tirao pa kat.☆

⁵ Tomtom ndeengejana, ni iurur koi pa mbulu pakaamjana.

Mi wal sananjan na, mbulu buzaananjan mi mbulu pamiarjanja ta igabgaaba zin ma zijan tiwwa.

⁶ Tomtom ta ikamam kat mbulu na, mbulu kini ndeengejana ko iporoukalkaali ma imbotmbot ambai.

Mi zin wal ta mbulu kizin irao som na, mbulu kizin sananjan ko ipasaana zin ma tisaana kat.

⁷ Tomtom ta, iti tere i na, toso ni le koronjana. Mi som. Ni le koronj sa som.

Mi tomtom toro, tere i na, toso ni sorokjana. Mi som. Ni le koronj boozo.☆

⁸ Zin mbio uunu, sombe kan koi sa ipamoto zin mi iboobo pa le pat, na tirao be tingiimi i, mi ni izem zin ma timbot.

☆ 12:20: Mt 5:9; Ro 14:18-19

☆ 12:21: Mbo 91:10-12

☆ 12:22: Tut 6:16*, 11:20

☆ 12:23: Tut 10:14, 13:16

☆ 12:24: Tut 10:4, 13:4, 19:15

☆ 12:25: Mbo 94:19

☆ 12:26: Tut 18:24

☆ 13:3: Mbo 12:2, 34:13; Tut 21:23

☆ 13:4: Tut 10:4, 12:24, 27, 19:15, 21:25

☆ 13:7: Tur 3:17; 2Kor 6:10

Mi wal sorrokjan na, patanjana ta kembei iwedet pizin som. Pa tomtom tiute: Zin len kororj sa som.

⁹ Wal ndeejan tikamam mbotjana ambajana mi tiurur mat pizin tomtom.

Mi wal sananjan na, mbotjana kizin kembei kai ta molo som mi imeete.✠

¹⁰ Mbulu ki tapakurkur itundu, ina ipiyotyooto njonj boozo.

Mi zin wal ta tilelrej la sua na, ngar ambajana imbotmbot la lenen.

¹¹ Pat ta ka usomjana mi ipet sorok, nako imap karau men mi ka njonono sa som.

Mi tomtom ta so ikamam uraata mi iurur pat kini ilalae, na pat tana ko ipet ma iwe biibi.

¹² Sombe tanamnaama kororj sa mi ipet karau som, inako ikam ma lelene isaana.

Mi talala ma sombe takam kororj tana, inako ikam ma menmeen ti, mi taya-maana kembei mbotjana kiti ambai.

¹³ Zin wal ta tirepilpiili sua ki Anutu kembei kororj sorok, nako tire kadoono pa mbulu kizin tana.

Mi tomtom ta so ilelrej la tutu ki Anutu mi imoto kana, nako ikam le kadoono ambajana.✠

¹⁴ Zin wal ta len ngar ambajana na, sua kizin kembei yok bukukjana ta ipiyotyooto mbotjana ambajana piti.

Pa ipingisngis kumbundu pa kilis tabe ikam ti ma temeete i.✠

¹⁵ Ngar ambajana ta iurur njonono, ina ikam ma tomtom lenen piti.

Mi zin wal pakaamjan ta tisu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, zaala kizin ko ipata.

¹⁶ Zin wal ta len ngar ambajana na, timbot mi titiiri uraata ka zaala mungu, mana tikam.

Mi wal kankaananjan ta tizorzooro na, tipa-malmaala ngar kizin tallijana ila iwal biibi matan.

¹⁷ Sombe tongo tomtom sananjan sa pa uraata, inako ikam patanjana piti.

Mi sombe ngorjana kiti ila ma iso kat sua kiti, ina irao iurpe patanjana kiti.✠

¹⁸ Tomtom ta so ilelrej sua tutjana, na kaimer ko imbot njoobo mi ka mianj biibi.

Mi tomtom ta so ilelrej la sua pazaljana, na kaimer zaana ko iwe biibi.✠

¹⁹ Sombe tanamnaama kororj sa ma molo mana takam, inako ikam ti ma lelene ambai kat mi toso: "Aa buri!"

Mi wal kankaananjan ta tizorzooro na, lenen be tipizil ndemen pa mbulu kizin sananjan ri sa som.

²⁰ Tomtom ta so igabgaaba wal ngarjan, nako iwe tomtom ngarjana.

Mi tomtom ta so igabgaaba wal kankaananjan ta tizorzooro na, ni ko indeeje patanjana.✠

²¹ Zin wal ta mbulu kizin irao pa Anutu mataana som na, patanjana indeeje zin.

Mi wal ndeejan na, mbotjana ambajana ta iwe len kadoono.

²² Mazwaana ta so tomtom ambajana imbotmbot toono na, ni ikamam le kororj boozo. Tana kaimer sombe imeete, na lutuunu ma tumbuunu bizin ko tikam len matamur ambajana.

Mi zin wal ta mbulu kizin irao pa Anutu mataana som na, kororj boozomen ta tindoundou na, kaimer ko iwe wal ndeejan len.

²³ Njonono, mkleene kizin wal sorrokjan ipiyotyooto kini boozo.

Tamen tomtom tipakamkaam zin mi tikamam njoobo mbulu pizin, tabe kan kini irao som.

²⁴ Tomtom ta so lutuunu ikamam njoobo mbulu mi ni ibalisi som, na iurur kat lelene pa lutuunu som.

Mi tomtom ta so iurur kat lelene pa lutuunu, nako karau men mi ipazali mi iurpe mbulu kini.✠

²⁵ Wal ndeejan tikanan kini ma kopon bok.

Mi wal sananjan na, peteltel zin ma kopon golok kat.✠

✠ 13:9: Tut 20:20, 24:20; Mt 5:14; Pil 2:15

✠ 13:13: Tut 16:20; Yo 12:48

✠ 13:14: Tut 10:11, 14:27, 18:4

✠ 13:17: Tut 10:26, 25:13

✠ 13:18: Tut 10:17

✠ 13:20: Tut 1:10, 2:20, 12:26

✠ 13:24: Tut 3:12, 19:18, 22:15,

23:13, 29:15; Ep 6:4; Ibr 12:7

✠ 13:25: Tut 10:3

14

¹ Zin moori ta len ngar ambaijana na, tika-mam uraata be tiurpe ruumu kizin mi mboti ki wal kizin.

Mi zin moori kankaanajan ta tizorzooro na, mbulu kizin ipasansaana ruumu kizin mi mboti ki wal kizin.✠

² Sombe tomtom sa ipa pai kini ma ambai men pa Yooba mataana, ina iswe i kembei ni imototo Yooba, mi ileplej la kaljaana.

Mi sombe tomtom sa itoto zaala pakaamjana, ina iswe i kembei ni irepilpiili Yooba kembei korog sorok.

³ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, sua kizin tallijana ta iwe uunu pizin be teene ikan zin.

Mi wal ta len ngar ambaijana na, sua kizin iporoukalkaala zin ma timbotmbot ambai.

⁴ Sombe tingiimi lende bapolo, nako lende uraata be tuputu i. Mi irao toмото pa ka uraata pepe.

Pa ulaaja tabe ni ipimiili piti i, ko biibi ma ilip. Ko ikam ma mokleene kiti ipiyooto kini boozo.✠

⁵ Tomtom nonono isombe ipombol tomtom toro sua kini, na irao ipakaam na som.

Mi sombe tomtom pakamkaamjana sa ipombol tomtom toro sua kini, na irao tendemeere sua kini tana na som. Pa zin wal ta kembei, kwon bok pa sua pakaamjana.

⁶ Tomtom ta so ipakurkur itunu mi irepilpiili ngar ambaijana, sombe iru ngar ambaijana, nako irao indeenje na som. Ko ike pini.

Mi zin wal ta ngar kizin ipet kek, nako imarra pizin be tikam len ngar pakan ma isala ki.

⁷ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, garrau zin pepe. Mbotmbot molo pizin.

Pa ngar ambaijana sa ko irao iyooto pa kwon na som.✠

⁸ Wal ngarjan na, matan ingalngal zitun mi tikamam ngar pa zaala ta titoto na: Zaala tana ambai, som ambai som?

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, ngar kizin tallijana ipakankaana zin.

⁹ Sombe tomtom sa ikam patoronjana pa sanaana kini, na wal kankaanajan ta tizorzooro na, ko tikam sua repi-ilijana pini.

Mi zin wal ta tikamam kat mbulu na, Anutu leleene pizin.

¹⁰ Tomtom toro sa irao iute kat lelende na som.

Pa sombe lelende ipata kat, som menmeen ti biibi, na iti itundu men ta taya-maana.

¹¹ Mbotjana kizin wal sananjan ko kembei ruumu ta ibuuzu ma borok su lene.

Mi zin wal ta tikamam kat mbulu na, mbotjana kizin ko kembei ruumu ta imbol ma imbotmbot.✠

¹² Zaala pakan ta tomtom titoto na, tindemeere ma tiso ko zaala ambaimbaijan.

Mi som. Ina zaala ki meetejana.✠

¹³ Wal pakan tizejzeenge sorok. Tamen lelen na, ambai som.

Mi tomtom pakan ta koozi lelen ambai mi menmeen zin na, kaimer ko lelen ipata.

¹⁴ Tomtom ta so ipizil ndemeene pa zaala ki Anutu, nako ire kat kadoono pa mbulu kini tana.

Mi wal ambaimbaijan ta kembena. Zin ko tikam len kadoono ambaijana pa mbulu ta tikamam na.

¹⁵ Zin wal ta len ngar biibi som na, tikanan la sorok sua ta boozomen.

Mi wal ngarjan na, tikamam ngar pa zaala ta titoto na: Zaala tana ambai, som ambai som?✠

¹⁶ Tomtom ta le ngar ambaijana na, imototo kana mi imbotmbot molo pa korog sananjan.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tipase pa zitun ma tiso tirao. Tanata timototo som, mi tikamam mbulu tallijana tabe ipasaana zin i.✠

¹⁷ Tomtom ta so keteene malmal karau, nako ikam mbulu tallijana.

Mi zin wal ta gorgori tirru zaala be tikam mbulu sananjana na, tomtom tiurur koi pizin.✠

✠ 14:1: Tut 12:4, 19:14, 31:10*; Rut 4:11

✠ 14:4: Tut 12:10

✠ 14:7: Ep 5:15

✠ 14:11: Tut 10:25; Mt 7:24-29

✠ 14:12: Mt 7:13-14, 21-23

✠ 14:15: Tut 4:26

✠ 14:16: Tut 28:14

✠ 14:17: Tut 12:16, 16:32; Tit 1:7; Yems

¹⁸ Zin wal ta len ngar biibi som na, tipamalmaala mbulu kizin tallijana, kembei zin naroogo kan tipamalmaala aigau kizin.

Mi zin wal ta len ngar ambaijana na, ngar kizin tana iswe zin kembei zan bibip, kembei mogar ta zin king tiurur na.

¹⁹ Wal sananjan ko tilek kumbun pizin wal ambaimbaijan.

Ko tilala pa wal ndeerjan ruumu kizin kwon kwon, mi tipakurkur zin. ☆

²⁰ Wal sorrokjan na, waen bizin tiurur kat len pizin som.

Mi zin wal ta mbio uunu na, len tomtom boozi. ☆

²¹ Tomtom ta so mata pasom waene bizin, ina ni ikam sanaana.

Mi tomtom ta so imunajai zin wal ta timbot ngoobo na, ni ko lelene ambai mi kampejana biibi imbotmbot se kini. ☆

²² Zin wal ta len iurur pa mbulu sananjan na, tisanjan pa zaala ambaijana kek.

Mi tomtom ta so irru zaala be ikam mbulu ambaijana pizin tomtom, na tomtom ko tiurur kat len pini. Irao tizemi na som.

²³ Uraata boozomen ta so takam kat, inako iulu iti.

Mi sombe tombomboorende men, mi toyoy kwondo pa sua soroksorok, nako molo som to tusu ma timbot ngoobo. ☆

²⁴ Zin wal ta len ngar ambaijana na, tirao kat pa koron boozi, mi koron kizin tana iswe zin kembei zan bibip, kembei mogar ta zin king tiurur na.

Mi wal kankanjan ta tizorzooro na, ta kembena. Mbulu kizin tallijana ta izzwe zin.

²⁵ Tomtom ta so ikam ngoobo mbulu sa som, mi tipamenderi sorok be tipuni ma imeete, sombe le gaabana sa be iso sua gonoono mi ipombol sua kini, na gaabana tana ko irao be ikamke i.

Mi sombe tomtom pakamkaamjana sa ipombol tomtom toro sua kini, na irao tendemeere sua kini tana na som. Pa sua kini tana ko pakaamjana.

²⁶ Tomtom ta so imototo Yooba mi ilerler la kaljana, nako ipase pa Yooba be iporukaali.

Mi lutuunu bizin tomini ko tipase pa Yooba be iwe ur pizin. ☆

²⁷ Mbulu ki tomtoto Yooba mi ilerler la kaljana, ina kembei yok buk-bukjana ta ipiyotyoto mbotjana ambaijana piti.

Pa ipingisngis kumbundu pa kilis boozomen tabe ikam ti ma temeete i. ☆

²⁸ King sa, sombe imborro iwal biibi, nako niini ise mi ikam zaana biibi.

Mi sombe imborro wal boozi som, inako mbotjana kini isaana, mi zaana biibi som.

²⁹ Sombe tomtom sa lelene lumunana, ina iswe i kembei ni le ngar biibi.

Mi tomtom ta so keteene malmal karau, ina ni ipamaala mbulu kini tallijana ma imbot kat mat. ☆

³⁰ Sombe lelende ambai, nako ikam ma kulindi imbot ambai tomini.

Mi sombe matanda mburmbur, inako ikam mete piti.

³¹ Tomtom ta so ikototo zin wal sorrokjan, ina ni irepilpiili Anutu ta iur zin na.

Mi sombe tomtom sa ikampewe zin wal ta timbot ngoobo, inako iwe zaala pa Anutu be ikam zaana biibi. ☆

³² Mbulu sananjan ta wal sananjan tika-mam na, ko ipasaana zitun.

Mi sombe wal ndeerjan timeete, na Anutu ko iwe ur pizin be tike lela ma timbot ambai. ☆

³³ Zin wal ta ngar kizin ipet kek na, len iwe kembei ngar ambaijana muriini be imbotmbot pa.

Mi wal kankanjan ta tizorzooro na, ngar ambaijana sa imbotmbot la len som.

☆ 14:19: Tur 3:9 ☆ 14:20: Tut 19:4,7 ☆ 14:21: Mbo 41:1; Tut 22:9, 31:9; Mt 5:7; Yems 2:12-16 ☆ 14:23: Tut 21:5 ☆ 14:26: Tut 18:10, 20:7 ☆ 14:27: Tut 13:14 ☆ 14:29: Tut 16:32, 17:27, 19:11; Yems 1:19 ☆ 14:31: Tut 17:5, 22:2; Mt 25:40; Yems 3:9 ☆ 14:32: Mbo 49:14-15

³⁴ Lele sa, sombe tikamam mbulu ndeengejana men, nako zan iwe biibi.

Mi sombe tinoknok sanaana, ina ipamiar zin.

³⁵ Mbesoorjo sa, sombe le ngar ambaijana, nako king leleene pini ilip.

Mi sombe mbesoorjo sa ipamiar biibi kini, nako biibi kini keteene malmal pini.✠

15

¹ Sombe tomtom keten malmal piti mi tepekeli pa sua luumujana, nako takam ma lenen iluumu.

Mi sua kekejana, ina ipazas tomtom keten.✠ ² Zin wal ta len ngar ambaijana na, tizzwe ngar kizin totomen som. Mazwaana tataja men ta tipiyotyooto ngar kizin pizin tomtom.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, kwon pereupereu pa sua. Sua kizin tallijana ireere kembei ta yok!✠

³ Yooba, ni mataana molo. Tana ire lele ta boozomen.

Mataana ikamam zin wal sananajan, mi wal ambaimbaijan tomini.✠

⁴ Sombe sua ta iwedet pa kwondo na iurpewe tomtom lenen, ina iwe kembei ke ta ipiyotyooto mbotjana ambaijana pizin.

Mi sombe sua pakaamjana iwedet pa kwondo, ina ipasansaana tomtom lenen.✠ ⁵ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, sombe taman bizin tipazal zin, na tileljen la kaljan som.

Mi tomtom ta le ngar ambaijana na, ni ilenjen la sua pazaljana.✠ ⁶ Wal ndeengejan ruumu kizin, ina bok pa koron ndabokbokjan matakija.

Mi pat ta wal sananajan tikamam, ina ikamam patajana pizin.✠ ⁷ Zin wal ta len ngar ambaijana na, sua ngarjana ta iwedet pa kwon, ina irak ma irao zin tomtom.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tikamam ta kembei som. Pa ngar ambaijana sa imbotmbot la lenen som.

⁸ Patoronjana kizin wal sananajan na, Yooba leleene pa ri sa som kat.

Tamen zin wal ta tikamam kat mbulu na, ni leleene pa surjana kizin ilip.✠

⁹ Zaala ta wal sananajan titoto na, Yooba leleene pa ri sa som kat.

Mi zin wal ta tikamam kinkiini pa mbulu ndeengejana na, ni iurur kat leleene pizin.✠ ¹⁰ Tomtom ta so izem zaala ambaijana, nako mbulu kekejana sa ipet pini bekana ipazali.

Mi tomtom ta so leleene ingis pa sua pazaljana, nako imeete ma ila lene.

¹¹ Andewa mi lele ta tipasansaana zin wal meetenjan su pa i, ina Yooba irre. Ike pa mataana som.

Mi so kembena, na ni irre iti tomtom lelende tomini.✠ ¹² Tomtom ta so ipakurkur itunu mi irepilpiili ngar ambaijana, sombe tipazali, nako leleene ingis.

Tana wal ta kembei lenen be tila kizin wal ngarjan ma tiuulu zin pa ngar pakan na som.

¹³ Sombe lelende ambai, nako tomtom tiki-laala mar pa rungundu.

Mi sombe lelende ipata, nako ipasaana ngar kiti.✠ ¹⁴ Tomtom ta so ngar kini ipet kek, nako ikam kinkiini be ikam le ngar pakan ma isala ki.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, tinoknok mbulu kizin tallijana mi lenen pa ilip, kembei ta kini namutjana.✠ ¹⁵ Zin wal ta timbotmbot raama patajana na, aigule sa ambai pizin som.

Mi tomtom ta so leleene ambai, na ni kembei tomtom ta ikanan ma iwinin mi menmeeni ikot aigule ta boozomen.

¹⁶ Iti sombe tomototo Yooba ma teleljen la kaljaana, mi lende koron rimen, nako mbotjana kiti ambai ma ilip pizin wal ta len koron booza, mi tamen timbotmbot raama lenen ipata.✠ ¹⁷ Iti

✠ 14:35: Mt 24:45-51, 25:14-30 ✠ 15:1: Tut 25:15 ✠ 15:2: Tut 12:23, 13:16 ✠ 15:3: Mbo 33:13-15, 90:8, 139:14; lbr 4:13 ✠ 15:4: Tut 6:19, 10:11, 22:22 ✠ 15:5: Tut 12:1, 13:1, 18 ✠ 15:6: Tut 10:2, 16 ✠ 15:8: Mbo 51:17; Tut 21:27, 28:9; Yo 9:31; Yems 5:16 ✠ 15:9: Tut 21:21; 1Tim 6:11 ✠ 15:11: Mbo 44:20-21, 139:8 ✠ 15:13: Mbo 51:8; Tut 17:22, 18:14 ✠ 15:14: Tut 18:15 ✠ 15:16: Mbo 37:16-17, 39:6-7; Tut 17:1

sombe kanda kini biibi som, mi tamen lelende par piti, nako mbotjana kiti ambai ma ilip pizin wal tau tikanan kini ambaijana, mi tamen tiurur lenen par pizin som.

¹⁸ Tomtom ta so keteene malmaljana, nako ipeyei malmal.

Mi zin wal ta keten malmal karau som na, tipunmetmeete nɔɔi. ¹⁹ Tomtom maoljana isombe ila pa uraata, inako som. Pa korɔɔ boozomen ko ipakalkaali ma kembei kolombɔɔ ikowo i.

Mi zin wal ta tikamam kat mbulu na, titoto zaala ambaijana ta mbaɔɔbaɔ sa isekaala som. Tana tipa pai kizin ma ambai men. ²⁰ Sombe pikin sa le ngar ambaijana, nako ikam ma tamaana leleene ambai kat.

Mi wal kankaanajan ta tizorooro na, tirepilpiili nan bizin. ²¹ Zin wal ta len ngar somjan i, na lenen ilip pa mbulu tallijana.

Mi tomtom ta so ngar kini ipet kek na, ni itoto zaala ndeɔɔɔɔɔɔɔ men.

²² Sombe wal pakan tiuulu iti pa ngar kizin som, nako ngar kiti iur nɔɔnoono som.

Mi sombe wal boozo tiuulu iti pa ngar kizin, nako uraata kiti iloondo ambai, mi ngar kiti iur nɔɔnoono. ²³ Sombe tepekel sua kizin tomtom, mi sua kiti ila ma indeɔɔɔɔ men, ina ikam ti ma lelende ambai kat.

Tana tipiri sua karau pepe. Tombot mi tanaama ka mazwaana mungu. Iso ipet, to tipiri. Naso sua kiti itop la kat. ²⁴ Zin wal ta len ngar ambaijana na, ko irao tisula Andewa na som. Zin ko tikam mbotjana ambaijana.

Pa titoto zaala ta izalla pa saamba.

²⁵ Zin wal ta tipakurkur zitun na, Yooba irekreege ruumu kizin mi mboti kizin.

Mi zin norɔɔɔɔ na, ni mataana pizin: Kokena tomtom sa ipakaam zin mi ikam

toono kizin. ²⁶ Wal sananjan na, Yooba leleene pa ngar kizin ri sa som kat.

Mi zin wal ta lenen ngɔɔɔɔɔɔɔɔɔ na, ni leleene pa sua kizin. ²⁷ Tomtom ta so mata korɔɔɔɔɔɔɔ, na ni ikamam patanana pa wal kini.

Mi mbulu ki tingiimi zin tomtom beken a tigaaba iti, ina tomini ikamam patanana piti. Tana tomtom ta so iurur koi pa mbulu tana, nako imbot ambai. ²⁸ Wal ndeɔɔɔɔɔɔɔ timbot mi tikam kat ngar pa sua uunu mungu, mana tipekel.

Mi sua ta iwedet pa wal sananjan kwon, ina ambai som kat. ²⁹ Yooba imbotm-bot molo pizin wal sananjan.

Mi wal ndeɔɔɔɔɔɔɔ na, ni ileɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ kizin. ³⁰ Sombe rungundu iswe iti kembei lelende ambai, nako ikam ma zin wal ta tire iti na, lenen ambai tomini.

Mi sombe teleɔɔ uunu ambaijana sa pizin wal pakan, inako ikam ma nindi ise.

³¹ Sombe tomtom tipazal ti beken a tiurpe mbotjana kiti, mi teleɔɔ la kaljan, nako tarao be tagaaba zin wal ngarjan.

³² Sombe takam sua pazaljana pa tomtom sa mi ni ileɔɔɔɔɔ, ina ni mata pasom itunu.

Mi tomtom ta so ileɔɔɔɔɔ la sua pazaljana, na ngar kini ko ize.

³³ Mbulu ki tomtoto Yooba mi teleɔɔɔɔɔ la kaljaana, ina zaala nɔɔnoono tabe takam lende ngar ambaijana.

Mi sombe lelende be zanda iwe biibi, na bela tokoto itundu mungu. ³⁴

16

¹ Nɔɔnoono, iti tomtom lelende iurur pa mbulu matakiɔɔ tabe takam i.

Mi sua ta iwedet pa kwondo na, Yooba itunu ta ikamam peeze pa. ²

² Iti tomtom tendemeere itundu kembei mbulu kiti ta boozomeen ingeeze men pa Anutu mataana.

Mi Yooba, ni itirtiiri lelende mi iute uunu tau takamam mbulu kiti pa i. ³

☆ 15:18: Tut 10:12, 26:21, 29:22; Yems 1:20 ☆ 15:19: Tut 22:5 ☆ 15:20: Tut 10:1, 17:21, 25, 19:13, 29:3 ☆ 15:22: Tut 11:14, 20:18, 24:6 ☆ 15:23: Tut 24:26, 25:11 ☆ 15:25: Tut 23:10-11; Lu 1:51; 1Pe 5:5 ☆ 15:26: Mbo 18:26, 24:4 ☆ 15:27: Mbo 15:5; Tut 28:25 ☆ 15:28: Tut 10:32; 1Pe 3:15 ☆ 15:29: Yo 9:31 ☆ 15:33: Mt 23:12; Lu 14:11, 18:14; 1Pe 5:6 ☆ 16:1: Tut 19:21; Yems 4:13-14 ☆ 16:2: Mbo 139:23; Tut 21:2; 1Kor 4:4; 1br 4:12 ☆ 16:3: Mbo 37:5, 55:22, 90:17; 1Pe 5:7

³Uraata boozomen ta lelem iurur pa be kam na, ur ila Yooba namaana.

Naso ngar ku tana iur ngonono. ☆

⁴Koroŋ boozomen ta Yooba iur na, kan uraata makinj.

Zin wal sananjan tomini. Yooba iur zin beso kan nol ipet, to iswe kete mal-maljana kini pizin. ☆

⁵Zin wal ta so tipakurkur zitun mi tikamam ngar kembei tilip pa waen bizin pakan na, Yooba leleene pizin ri sa som kat.

Tana kam ngar booza pizin pepe. Kola tire kadoono pa mbulu kizin tana. Ni ko irao ileele zin na som. ☆

⁶Iti sombe tuurur lelende pa Yooba mi zin tomtom, mi tototo sua kiti mbukjana, nako Yooba ireege sanaana kiti ma ila lene.

Mi mbulu tau tomtoto Yooba mi teleŋleŋ la kaljaana, ina iuluulu iti be tomtotmbot molo pa mbulu sananjana.

⁷Iti sombe takamam mbulu kiti ma irao Yooba leleene, na ni ko ikam ma kanda koi bizin tomini lenen piti, mi itinjan taparlup ti ma tomtot ambai. ☆

⁸Iti sombe lende koroŋ rimen, mi tamen mbulu kiti indeeŋe men pa Anutu mataana, na mbotjana kiti ko ambai ma ilip pizin wal ta tikam len koroŋ boozomen pa zaala sananjana. ☆

⁹Sombe lelende iurur pa ngar sa. na bela Yooba iyok pa ngar kiti tana, tona iur ngonono. ☆

¹⁰Sua ta iwedet pa king kwoono, ina Yooba ta ikamam peeze pa.

Tana king isombe iurpe patanana kizin tomtom, na bela ikam ma indeeŋe men.

¹¹Iti sombe lelende be takam ngomo pa koroŋ sa, na Yooba leleene be tuur ka kadoono ma irao kat pa ka kin.

Kokena tasala sorok pizin wal pakan, mi pakan na, tusu pizin. Takam kadoono raraate men pizin wal ta

boozomen. Pa mbulu ta kembei, ina imar pa Yooba. ☆

¹²Mbulu sananjana na, zin king lenen pa ri sa som kat.

Pa zin tiute: Bela lele ta zin timborro na titoto mbulu ndeeŋeŋana men, to peeze kizin imbol. ☆

¹³Tomtom ta so kwoono izzwe mbulu ndeeŋeŋana na, zin king ko lenen ambai pini.

Mi zin wal tau tizzo katkat sua ngonono men ta kembena. Zin king lenen pizin mi tipase pizin. ☆

¹⁴Sombe teleŋ kembei king keteene malmal, na tere iti. Pa ni irao ipun ti ma temetmeete!

Tamen tomtom ta le ngar ambaijana na, ni ko irao be ipaluumu king leleene.

¹⁵Sombe king menmeeni, nako iti ta boozomen tomtot ambai.

Pa sombe leleene ambai piti, nako kampejana kini isu ma isalakaala iti kembei ta yarj ipembesmbeeze toono. ☆

¹⁶Iti sombe takam lende ngar ambaijana, ina ambai ma ilip pa gol ma silba.

Tana tuur lelende pa silba pepe. Takam kinkiini be tuute kat ngar ambaijana. Pa ina koroŋ ta ambai ma ilip. ☆

¹⁷Tomtom ta so ikamam kat mbulu, ina kembei ipa kat pa zaala biibi. Ilae imare som. Paso leleene be imbotmbot molo pa mbulu sananjana.

Tana nu sombe lelem be mbot ambai, na motom ingalŋgal pai ku be to zaala ambaijana men.

¹⁸Mbulu ki nindi izzie mi tapakurkur itundu, nako ipasaana iti ma tala lende.

Tana sombe takam ngar kembei iti ambaijana ma tilip pa waende bizin pakan, na tere iti. Pa ko molo som, to totop. ☆

¹⁹Zin wal tau tipakurkur zitun mi tiwatkewe len koroŋ na, tomtom pakan tigabgaaba zin paso, lenen ilip pa ndomon ta wal tana tikamam pizin na.

Tamen iti sombe tokototo itundu mi tagabgaaba zin wal sorrokjan, nako

☆ 16:4: Kam 9:15-16 ☆ 16:5: Mbo 40:4; Tut 6:16-17

Tut 15:16, 17:1 ☆ 16:9: Tut 19:21, 20:24

☆ 16:11: Tut 11:1, 20:10

☆ 16:12: Tut 20:28, 25:5, 29:4,14; Ro 13:3+

☆ 16:13: Tut 22:11

☆ 16:15: Tut 19:12

☆ 16:16: Mbo 49:20; Tut 3:13+, 8:10+

☆ 16:18: Tut 11:2, 18:12

mbotjana kiti ambai ma ilip pizin
tomtom ta kembei. ☆

²⁰ Tomtom ta so ilenglej la sua tutjana mi
itoto, nako indeene mbotjana am-
baijana.

Mi tomtom ta so ipase pa Yooba, nako
leleene ambai kat mi kamperjana ki
Yooba imbotmbot se kini. ☆

²¹ Zin wal tau lenen bok pa ngar ambaijana
na, tomtom tiwidit urun pa ngar
kizin.

Mi sombe sua kiti ambai pa tomtom taljan,
nako ikam ma lenen be tilenglej len.
To ngar kizin ipet karau men.

²² Zin wal ta so tikamam kat ngar, na ngar
kizin tana ko iwe kembei yok buk-
bukjana ta ipiyotyoto mbotjana
ambaijana pizin.

Mi wal kankaananan ta tizorzooro na, zin
ko tire kadoono pa mbulu kizin tal-
lijana. ☆

²³ Ngar ambaijana ta imbotmbot la tom-
tom ngarjana leleene, ina ikamam
peeze pa sua ta iwedet pa kwoono
na.

Tana sua kini ipeyei ngar kizin tomtom.

²⁴ Sua ambaijana ta ikamam lelende i, ina
namutjana kat, kembei ta bigil su-
ruunu.

Sua ta kembei iurpewe lelende mi ngar kiti,
mi ikamam ma kulindi imbot ambai
tomini.

²⁵ Zaala pakan, tomtom tire na, tiso ko zaala
ambaijana.

Mi som. Sombe toto zaala tana ma tala,
nako temetmeete ma tala lende. ☆

²⁶ Wal uraata kan sombe petel zin, nako
timanga mi tikam kat uraata.

Paso lenen be tikan kan kini. ☆

²⁷ Zin wal ta tikamam mbulu soroksorok na,
lenen iurur pa mbulu bozboozo.

Mi sua kizin ipasansaana zin tomtom kem-
bei ta you na. ☆

²⁸ Zin wal ta tizem zaala ambaijana na,
tiyei ngaji.

Mi zin wal ta tininin kao na, tirao be tikam
ma itijan torondo bizin jonoono
taparmbotmbot molo piti.

²⁹ Zin wal ta tikamam zaaba pizin tomtom
na, tiyaryaru waen bizin be tito
zaala sananjana.

³⁰ Tomtom ta so mataana ikinmeete pa
waene toro, na leleene iurur be
ikam mbulu sa.

Mi tomtom ta so ikarrut zuruunu na, ni kola
ikam malmal. Peteke i, na rao som.
☆

³¹ Moomo kizin kolman ta iwe aigau pizin,
mi ikam ma tomtom tipakurkur zin.

Pa ina iswe zin kembei titoto zaala
ndeejengana. ☆

³² Tomtom ta so iyaramraama itunu, mi
keteene malmal karau som, na ni
ilip pizin wal ta tirao kat pa malmal
na.

Mi tomtom ta so imborro kat itunu, na ni
ilip pizin wal malmal kan ta tiporou
mboljana ma tilip pa kar ta kek. ☆

³³ Tomtom tikamam mbulu matakija
bekena ipatoogo zin pa zaala tabe
tito i.

Mi mbulu tana iso ipet be parei, na Yooba
itunu ta ikamam peeze pa.

17

¹ Sombe kanda kini ri sa, mi itijan wal kiti
lelende ambai, mi taparlup ti ma
tombotmbot,

na mbotjana kiti ko ambai ma ilip pizin wal
ta kan kini biibi, mi tamen timbotm-
bot raama ngaji. ☆

² Tomtom sa, sombe lutuunu ipamianji, nako
iur mbesoogo kini sorokjana sa ta
le ngar ambaijana na ma iwe biibi
pa lutuunu tana be imboro i.

Mi kaimer ni ko ikam mbesoogo tana le
matamur kini raraate kembei ta
ikam pa itunu lutuunu bizin pakan.

³ You ikanan gol ma silba bekana kan muk
ila ne ma tingeeze kat.

Mi iti tomtom na, Yooba izemzem patanjana
pakan ma iwedet piti bekana
itoombo iti mi ipenggeeze mbulu
kiti. ☆

⁴ Tomtom sananjana, ni ilenglej la sua ta
iwedet pa wal sanangan kwon.

☆ 16:19: Tut 3:34 ☆ 16:20: Mbo 34:8, 37:5; Tut 13:13

2Tes 3:10 ☆ 16:27: Mbo 140:2-3; Yems 3:6 ☆ 16:30: Tut 6:13, 10:10 ☆ 16:31: Tut 20:29 ☆ 16:32: Tut

14:17, 19:11; Yems 1:19 ☆ 17:1: Mbo 37:16; Tut 15:16*, 16:8 ☆ 17:3: Mbo 26:2, 139:23; 1Pe 1:7

Mi tomtom pakamkaamnjana na, ni ingungun taljaana pizin wal ta tipasansaana tomtom urun.

⁵ Tomtom ta so igibgiibi sua repiilijana pizin wal sorrokjan, ina ni kwoono pasom Anutu tomini. Pa ni ta iur zin wal sorrokjan ma tipet.

Mi tomtom ta so ire tomtom toro ibaada sorok patanjana mi lelene ambai pa, na ire i. Pa ni kola ire kadoono pa mbulu kini tana. Irao Anutu ileeli na som. ☆

⁶ Tomtom ta so iwe kolman kat mi ire tumbuunu bizin, nako niini ise. Paso tumbuunu bizin tana tiwe kembei aigau pini be tomtom tiwit uruunu.

Mi zin pikin ta kembena. Nin se pa mbulu ki taman ma nan bizin. ☆

⁷ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, mbulu kizin pakurjana tere kembei ambai som.

Mi sombe zin bibip ta tikamam peeze i tipakamkam, ina ambai som kat!

⁸ Zin wal ta tiwadat zin tomtom pa pat bekeno tito ngar kizin na, tinde-meere pat kizin tana kembei ta naborou i.

Pa tire kembei pat tana iuluulu uraata kizin ta boozomen ma ilonloondo ambai men! ☆

⁹ Iti sombe tuurur lelende pizin tomtom, nako matanda imbiriizikaala sanaana kizin.

Mi tomtom ta so izeizei lene sua kizin wal pakan mi iyyo kwoono pa, na ni irao ikam ma itijan torondo bizin gonoono taparmbot molo piti. ☆

¹⁰ Tomtom ta so ngar kini ipet kek na, sombe tayaambi, nako karau men mi itooro mbulu kini.

Mi wal kankaanjan ta tizorzooro na, som. Sombe tabalis zin pa re pa tomtolamata, na takamam lende men. Mi irao titooro mbulu kizin sananjana na som.

¹¹ Wal sanangan, ngar kizin imbol kat be tikam mbulu zooronjana.

Tana kaimer biibi sa kola ila ma ibalis kat zin. Mi ni ko irao imujai zin ri sa som.

¹² Nge sananjana ta so ipeebe na, koron ambai som. Sombe la garau ngini kini, nako imanga mi ikanu.

Mi wal kankaanjan ta tizorzooro na, zin ambai som kat. Pa mbulu kizin talijana irao be ipasaana katu. Tana la garau zin pepe. ☆

¹³ Tomtom ta so tikam mbulu ambaijana pini mi ipokot pa mbulu sananjana, na zijan wal kini mbotjana kizin ko isaana kat ma imborene ta kembei. Irao ambai mini na som. Som kat. ☆

¹⁴ Sombe patanjana sa ipet na, kwom la pa karau pepe. Zem sua pa.

Kokena kam ma ngoni musaana ila ma iwe patanjana biibi gonoono.

¹⁵ Zin bibip ta titirtiiri sua i, sombe tizem zin wal sanangan ma tila sorok, som tiur sorok kadoono pizin wal ta len uunu sa som,

na Yooba lelene pa mbulu ru tana ri sa som kat. ☆

¹⁶ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, titeege pat pepe.

Pa zin tikam kinkiini pa ngar ambaijana som.

¹⁷ Torondo bizin gonoono, nako tiurur lenen piti pa mazwaana ta boozomen.

Mi tomtomatizij kiti timbotmbot be tiuulu iti pa patanjana kiti. ☆

¹⁸ Tomtom ta so imender pa tomtom toro mi imbuk sua ta kembei: "Sombe ni irao be ikot mbun kini som, na nio itur ko ajkot."

Na tomtom ta kembei, ni kankaanjan kat. ☆

¹⁹ Zin wal ta lenen pa mbulu sananjana, ta tijogoojo len sorok.

Mi tomtom ta so ipo siiri biibi bekeno ipakuri pa, mibe iyembut itunu pa waene bizin pakan, na ni itoto zaala tabe ipasaani. ☆

²⁰ Tomtom ta so ngar sananjana izeebi kek, nako irao indeeje mbotjana ambaijana na som.

Mi tomtom ta so miaana ibogboogo, nako indeeje patanjana.

☆ 17:5: Tut 14:31, 24:17 ☆ 17:6: Mbo 128:5-6 ☆ 17:8: Kam 23:8; Tut 15:27, 28:16; 1Tim 6:10 ☆ 17:9: Tut 10:12, 16:28 ☆ 17:12: Tut 29:9 ☆ 17:13: Mbo 109:4+; Ro 12:17; 1Tes 5:15; 1Pe 3:9 ☆ 17:15: Kam 23:6-8; Mbo 94:21-23 ☆ 17:17: Rut 1:16; Tut 18:24; 1Kor 13:4-7 ☆ 17:18: Tut 6:1+, 11:5, 20:16, 22:26+ ☆ 17:19: Tut 16:18, 18:12, 29:22-23

²¹ Pikin kankaanajan ta tizorzooro na, tipasansaana taman bizin lenen. Tana taman bizin ko irao lenen ambai na som. ☆

²² Sombe lelende ambai mi menmeen ti, inako iuulu kulindi tomini be imbot ambai. Mi sombe lelende isaana ma tombotmbot, inako ikam mete piti. ☆

²³ Wal sananjan, sombe tomtom sa ipabeleu pat mi ikam pizin bekana tipakaam mi tiuuli pa sua kini, na zin ko tiyok pa men. Pa mbulu ki sua urpejana na, zin tikamam ngar pa ri sa som. ☆

²⁴ Tomtom ta so ngar kini ipet kek, nako ngar ambaijana imbotmbot keren uunu totomen.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, matan ipinin pa kororj ngonon somjan tau timbotmbot molo pizin i. Mi ko tirao be tikam na som.

²⁵ Pikin kankaanajan ta tizorzooro na, ko tipasaana taman bizin lenen. Mi nan bizin ta tipeebe zin na tomini, ko keten pakpak. ☆

²⁶ Sombe tuur sorok patanjana pizin wal ta tikamam kat mbulu, ina ambai som. Mi zin bibip tau tikamam kat uraata kizin ta kembena. Tapamiarj zin pepe, mi tiseeze sorok matan pepe.

²⁷ Tomtom ta so le ngar ambaijana, nako imborro kat kwoono.

Mi zin wal ta ngar kizin ipet kek na, keten meetejan. ☆

²⁸ Wal kankaanajan, sombe timborro kat kwon mi tizzo sua pe som, inako tomtom tire zin kembei zin tomini len ngar!

18

¹ Tomtom ta so leleene be igaaba zin iwal biibi som mi isombe itutamen imbotmbot ndel, nako ikam ngar pa itunu men.

Mi sombe wal pakan tiso i pa ngar ambaimbairjan pakan, nako izorzooro la kaljan.

² Wal kankaanajan ta tizorzooro na, tin-demeere sorok ma tiso zin tirao pa ngar kek. Tana lenen be tilej la tomtom pakan ngar kizin som.

Lelen be zin men tizzo sua. ☆

³ Mbulu sananjana imurmuungu, mi sua repiilijana itoto.

Pa sombe takam joobo mbulu, inako tomtom kwon pasom ti ma kanda miarj. ☆

⁴ Sua ta iwedet pa tomtom kwon, ina kembei yok ta ka li biibi. Pa sua kizin ka uunu biibi, mi uunu pakan na ike.

Ngar ambaijana ta tomtom tipiyotyooto, ina kembei yok bukukjana ta irereere ma iwedet. ☆

⁵ Sombe tuurpe patanjana kizin wal ndeejegan som, som talae kizin wal sananjan, ina ambai som. ☆

⁶ Sua ta iwedet pa wal kankaanajan kwon, ta ipazas tomtom keten ma tikamam sua boozo pizin.

Sua kizin tallijana ikamam ma tomtom lenen be tiballis zin men.

⁷ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, zitun kwon ta ipasansaana zin.

Sua kizin iwe kembei ta kilis be ikeene zin.

⁸ Zin wal ta tininin kao na, tomtom lenen pa sua kizin kembei kini ta inamut kat.

Mi tere iti. Pa sua kizin sananjana tana ko isula kat lelende ma ipasaana ngar kiti. ☆

⁹ Mbulu ki tamaol pa uraata, ina igabgaaba mbulu zigzikjana.

Mbulu ru tana tiwe kembei ta tojmatizij.

¹⁰ Yooba zaana, ina iwe kembei ruumu mboljana piti.

Wal ndeejegan tilonloondo pa ruumu tana, tabe timbotmbot ambai. ☆

¹¹ Mi zin wal ta mbio uunu na, tipase pa kororj kizin be iwe siiri mboljana pizin.

Mi tindemeere ma tiso patanjana sa ko irao ilela siiri kizin tana leleene na som. ☆

¹² Tomtom sa sombe leleene bok pa ngar pakurjana, nako molo som to isu ma iwe kororj sorok.

☆ 17:21: Tut 10:1, 15:20 ☆ 17:22: Mbo 32:3; Tut 15:13, 18:14 ☆ 17:23: Kam 18:21, 23:8 ☆ 17:25: Tut 10:1

☆ 17:27: Tut 10:19, 14:29; Yems 1:19 ☆ 18:2: Tut 13:16 ☆ 18:3: Mbo 31:18; Tut 11:2 ☆ 18:4: Tut 10:11,

13:14, 20:5 ☆ 18:5: Tut 24:23, 28:21 ☆ 18:8: Mbo 55:21; Tut 26:22 ☆ 18:10: Mbo 31:3, 61:3-4 ☆ 18:11:

Tut 10:15

Mi mbulu ki tokototo itundu mi tembesm-beeze pizin tomtom, ina iwe zaala piti be kaimer zanda iwe biibi. ☆

¹³ Mbot mi waem toro iposop sua kini mungu, mana pekɛl.

Serseere pa sua pepe. Pa ina mbulu kankaanajana tabe ipamianju.

¹⁴ Itiombe mete ikam ti, mi tamen lelende ambai, inako ipombolmbol ti.

Miombe koronj sa ipasaana kat lelende, ina patanjana biibi. Asinj irao be ibaada? Som. ☆

¹⁵ Zin wal ta tikilaala ngar ingoi ta ambai ma ilip na, tikamam len ngar pakan ma isala ki.

Pa zin wal ta len ngar ambaijana na, gorgori tirru len ngar pakan, mi tinjungun taljan pa. ☆

¹⁶ Zin wal ta tiso tire tomtom biibi sa, nako naman men ma tila kini na som. Matan ingalngal be tikam koronj ambaijana sa be tikam pini.

Pa zin tiute: Koronj tana ko iwe zaala pizin be tila kat kini ma zijan tiso sua.

¹⁷ Wal ru tisombe timender pa sua, mi kizin tasa iso sua kini mungu, nako tere kembei tomtom tana ilip to ambai.

Tamen wijana imiili pini zen. Tana tombot mi telej wijana pakan tabe tikam pini i. Naso tuute: Ni iso sua jonoono, o som?

¹⁸ Sombe wal ru ta tiparwe kan koi na, timender pa sua mi sua kizin iporou mete, ina ambai be takam mbulu sa bekena Anutu itunu iswe asinj ta iso sua jonoono. Naso sua kizin tana imap. ☆

¹⁹ Sombe takam joobo tomtom sa ma leleene ingis, ina ipata be takam leleene ma imiili piti mini. Pa ngar kini ko imbol kat kembei siiri mboljana ta iliu kar na.

Miombe njonj sa imbotmbot la wal pakan mazwan, ina iwe mbukuunu biibi pizin mi ikam zin ma tiparmbot molo pizin.

²⁰ Sua ta so kwondo ipiyotyooto, nako tere ka jonoono imiili piti, mi takan ma kopondo bok pa.

Sombe sua kiti ambai, nako ipiyooto jonoono ambaijana piti, mi ikam ma lelende ndabok.

²¹ Kwondo na, mburaana biibi. Irao ikam ti ma tombot ambai, mi irao ipasaana iti ma temeete ma tala lende tomini.

Tana zin wal ta lenen be tizzo sua, nako tire mbulu kizin tana ka jonoono. ☆

²² Tomtom ta so iwoolo moori jonoono ta le ngar ambaijana, ina ni ikam le koronj ambaijana kat.

Ina kamperjana biibi ta imar pa Yooba. ☆

²³ Wal sorrokjan, zin titanjroro zin bibip bekena timujai zin.

Mi zin wal ta mbio uunu na, tinin tomtom sa som. Tana kezen keke pa sua.

²⁴ Tomtom ta so le gaabanjana booza, nako indeeje patanjana.

Mi torondo bizin pakan na, tiurur kat lenen piti ma tilip pa tojmatizij kiti jonoono. ☆

19

¹ Tomtom sorokjana ta so ipa pai kini ma ambai men,

na ilip pizin wal kankaanajan ta kwon ipiyotyooto sua sananjana na. ☆

² Itiombe tombol kat pa mbulu sa, mi tamen takam kat ngar pa ka uunu som, ina ambai som.

Mi mbulu ki ketende pitpit tomini, ina ambai som. Pa ina ko ikam ti ma tapajoobo pa zaala ambaijana. ☆

³ Wal pakan mbulu kizin kankaanajana ta ipasansaana mbotjana kizin.

Tamen tiurur uunu ila ki Yooba, mi keten malmal pini sorok. ☆

⁴ Sombe iti lende koronj booza, nako wal booza lenen be tigaaba iti ma tiwe torondo bizin.

Mi zin wal ta len koronj somjan na, toron bizin jonoono tipizil ndemen pizin tomini. ☆

☆ 18:12: Tut 15:33, 16:18, 22:4, 29:23

☆ 18:14: Tut 15:13, 17:22

☆ 18:15: Tut 15:14

☆ 18:18: Tut 16:33

☆ 18:21: Mbo 12:2-4; Tut 13:2-3; Mt 12:36-37; Yems 3:5-6

☆ 18:22: Tut 12:4, 19:14, 31:10+

☆ 18:24: Tut 17:17;

Yo 15:13-15 ☆ 19:1: Tut 28:6

☆ 19:2: Tut 29:20; Ro 10:2

☆ 19:3: Un 4:5; Yems 1:13-14

☆ 19:4: Tut 14:20

⁵ Tomtom ta so ipombol sorok sua pakaamjana, na ni kola ire ka kadoono. Irao tileeli na som.

Mi zin wal tau gorgori timbelmbel sua pakaamjana ta kembena. Kadoono tabe ise kizin i, na tirao be tiko pa na som. ☆

⁶ Zin bibip ta tikamam peeze i, na wal boozomen tirru zaala be tikam len.

Mi tomtom ta so irairai koronj kini, nako tomtom ta boozomen lenen be tigaabi ma tiwe toroono bizin.

⁷ Tomtom sorrokjana na, waene bizin timbotmbot molo pini.

Sombe iso pizin be timar kini, na irao tilelji na som.

Mi tonmatizij kini nonoono tomini, tiurur lenen pini som. ☆

⁸ Tomtom ta so leleene be kunuunu imbot ambai, nako iru zaala be ikam le ngar ambaijana.

Mi sombe tomtom sa mataana ingalngal be ikiskis ngar ambaijana, inako indeene mbotjana ambaijana. ☆

⁹ Tomtom ta so ipombol sorok sua pakaamjana, na ni kola ire kadoono pa mbulu kini tana. Irao tileeli na som.

Mi zin wal ta timbelmbel sua pakaamjana ta kembena. Ko tisaana ma tila len. ☆

¹⁰ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, sombe tikam len mboti ambaijana kat, ina irao pa ngar kiti som.

Mi sombe tiur mbesoorjo sorok sa ma iwe biibi be ikam peeze pizin bibip pakan, ina tomini, ambai som kat. ☆

¹¹ Tomtom ta so le ngar ambaijana, nako keteene malmal karau som. Tana tere mbulu kini na, ingeeze men.

Pa sombe tomtom tikam noobo mbulu pini, na ni irao ikam ngar biibi pa na som. Ire kembei koronj sorok. ☆

¹² Sombe king keteene malmal, ina ikamam ti ma tomototo kembei laion ta kaljaana izalla be ikan tomtom.

Mi kamperjana ki king, ina kembei tolou ta izzu mi ipalumluumu kini. ☆

¹³ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, tipasansaana mbotjana ki taman bizin.

Mi sombe kusindi bizin tinoknok zoorjana mi tinjoonjo, inako tikam ma mbotjana kiti isaana kembei ruumu ta ka kooto sumbunsumbun, mi yaj itoptop su ruumu leleene na. ☆

¹⁴ Ruumu mi pat, ina matamur ta tamanda ma nanda bizin tikamam piti.

Mi sombe towoolo moori nonoono ta le ngar ambaijana, ina kamperjana biibi ta Yooba ikam piti. ☆

¹⁵ Wal maoljan sombe tikeene, na tizemke zin kat.

Mi tomtom ta so ikamam uraata som mi imbomboorene sorok, nako peteli. ☆

¹⁶ Tomtom ta so ikamam ngar pa itunu be imbot ambai, nako mataana ingalngal be ito kat zaala ambaijana.

Mi tomtom ta so irepilpiili zaala ambaijana mi itoto som, na ni ko imeete ma ila lene. ☆

¹⁷ Tomtom ta so ikampewe zin wal sorrokjan, ina ni ikamam mbulu tana pa Anutu.

Mi kaimer Anutu itunu ko ipokot mbulu kini tana. ☆

¹⁸ Pazal lutum pataaja. Pa ingi mazwaana ta ni ileljlaj la sua ku.

Re beso pazali som, ina kembei nu lelem be ni imeete ma ila lene. ☆

¹⁹ Tomtom ta so keteene malmal karau, nako ire ka kadoono.

Wal ta kembei, uulu zin pa patajana kizin pepe. Pa kaimer zin kola tikam mini mbulu raraate men tau.

²⁰ Sombe tomtom tisoote u mi tipazalu, na lej la kaljan.

Pa ina zaala tabe nu kam lem ngar ambaijana. ☆

☆ 19:5: Kam 20:16, 23:1; Tut 21:28 ☆ 19:7: Mbo 38:11; Tut 14:20 ☆ 19:8: Tut 8:35-36 ☆ 19:9: Tut 21:8

☆ 19:10: Tut 17:16, 26:1, 30:21-22 ☆ 19:11: Tut 14:29, 16:32 ☆ 19:12: Tut 16:14+, 20:2 ☆ 19:13: Tut 10:1,

17:25, 21:9, 27:15 ☆ 19:14: Tut 18:22, 31:10+ ☆ 19:15: Tut 6:6-11, 10:4, 20:13 ☆ 19:16: Tut 13:13, 16:17

☆ 19:17: Mt 10:42, 25:40 ☆ 19:18: Tut 13:24, 22:15, 23:13 ☆ 19:20: Tut 1:8-9 ☆ 19:21: Mbo 33:11; Tut

16:1,9

²¹Iti tomtom lelende iurur pa mbulu matak-
ija be takam.

Mi bela ngar kiti ito ngar ki Yooba, to iur
jonoono. ☆

²²Sombe tuurur kat lelende pizin tomtom
mi tototo sua kiti mbukjana, ina
koron biibi kat. Mbulu ta kembei,
tomtom lenen pa ilip.

Sombe lende koron som mi tombot ngoobo,
na turu zaala pakaamjana sa
bekena tawatke lende koron pepe.
Ambai be tombot ngoobo.

²³Mbulu ki tomtoto Yooba mi telenlen
la kaljaana, ina zaala tabe tombot
ambai pa i.

To tomtoto koron toro sa som, mi takam
kene kiti ma ambai men, mi
patanjana sa irao ipasaana iti som.

²⁴Wal maoljan naman isula timbiiri leleene
be tipei kan kini.

Tamen naman ipata be tiur ila kwon.

²⁵Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili
ngar ambaijana na,ombe tabalis
zin, ina ambai. Naso zin wal ta len
ngar biibi som na tire mi ipei ngar
kizin.

Mi zin wal ta ngar kizin ipet kek na, tabalis
zin pepe. Toso men sua be tapazal
zin. Pa zin ko tikam ngar. ☆

²⁶Pikin ta so imanja pa tamaana, mi iziiri
naana ma ila lene pa ruumu,

ina ni ipamian zin biibi kat. ☆

²⁷Lutun, nuombe zeeze taljom pa sua
pazaljana, ina ambai. Zeeze lak!

Naso nu talli kat pa ngar ambaijana!

²⁸Sombe tomtom timender pa sua, mi
takam wal sananjan pakan ma
timar be tipombol sua kizin, inako
teperu sua urpanjana tana ma iwe
koron sorok.

Wal sananjan lenen pa mbulu sananjana
ilip, kembei ta kini namutjana.

²⁹Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili
ngar ambaijana na, kadoono kizin
inamnaama zin ma imbotmbot.

Wal kankaananjan ta tizorzooro na, tomtom
ko tabalis zin ma ndemen berebere.

20

¹Tomtom ta so iwinin yok baen mi yok
mboljana, nako kaljaana izalla
sorok mi ikamam mbulu bozboozo.

Tana zin wal ta koron ru tana iyaryaaru zin
na, len ngar sa som. ☆

²Sombe king keteene malmal, ina ikamam
ti ma tomtoto kembei laion ta
kaljaana izalla be ikan tomtom.

Pa tomtom ta so ipas king keteene, nako
imeete.

³Tomtom ta so ingoongo som, nako uruunu
ambai.

Mi wal kankaananjan ta tizorzooro na, zin
ta boozomen karau men mi keten
malmal ma tinjoongo.

⁴Sombe mazwaana ki kini paazajana ipet,
na wal maoljan tikamam uraata be
tipaaza kan kini som.

Tana mai ki kini isombe ipet, na tila tiru kan
kini ma som.

⁵Iti tomtom lelende, ina kembei yok ta ka li
biibi. Pa ngar ta imbotmbot sula na,
ka uunu biibi mi turkajana.

Mi tomtom ngarjana na, ni iute zaala
tabe ikam ti ma teswe ngar kiti
turkajana ma imbot mat.

⁶Wal boozomen tizzo ta kembei: “Nio ti,
agurur lenen pa Anutu mi zin tom-
tom mi antoto sua tio mbukjana.”

Mi asin irao indeege tomtom sa ta ikamam
mbulu ta kembei? Som. Tomtom sa
ndemeerejana som.

⁷Wal ndeengjan tipa pai kizin ma ambai
men.

Tana kaimer lutun bizin ko lenen ambai kat,
mi kampanjana ki Anutu imbotmbot
se kizin. ☆

⁸King mbuleene ise muriini peeze kana be
iurpe patanjana kizin tomtom.

Ni le uraata be ipitpeelele zin tomtom.
Ambaimbaijan tila ndel, sananjan
tila ndel.

⁹Asin irao iso ta kembei: “Nio motor
ingalgal itun mi lenen ingeeze men.
Nio ambaijon, mi len sanaana sa
som.”

Tomtom sa isombe iso sua ta kembei, ko sua
kini jonoono? Som. ☆

☆ 19:25: Mbo 141:5; Tut 21:11 ☆ 19:26: Kam 21:15; Tut 20:20

☆ 20:1: Tut 23:20-21; Ep 5:18 ☆ 20:7: Mbo

25:12-13, 112:1-2 ☆ 20:9: Un 8:21; Mbo 51:1-5; Ro 3:23; 1Yo 1:8

¹⁰ Iti sombe leleende be takam ngomo pa koronj sa, na Yooba leleene be tuur ka kadoono ma irao kat pa ka kin.

Kokena tasala sorok pizin wal pakan, mi pakan na tusu pizin. Pa mbulu pakaamjana ta kembei, Yooba leleene pa ri sa som kat. ☆

¹¹ Mbulu kizin pikin ta izzwe zin.

Sombe mbulu kizin ambai mi indeerje men, na zin pikin ambaimbaijan.

¹² Yooba iur matanda be tere mi tikilaala.

Mi iur taljanda be telej sua mi takam ngar pa. ☆

¹³ Keene rimos! Kokena su ma mbot ngoobo.

Manja karau pa mankwoono mi kam uraata. Naso rao kat pa kom kini. ☆

¹⁴ Iti sombe takam mburoongo pa koronj sa bekeno kadoono isu, mi sombe mburoongo kiti ila ambai,

nako kaimer tala raama menmeen ti, mi tapakur itundu pa mburoongo ta takam na.

¹⁵ Wal ta tizzo sua raama ngar na, zin boozo njan som. Tana iti sombe tendeerje lende tomtom sa ta kembei, ina koronj biibi.

Pa wal ta kembei tilip pa gol mi pat milmiljan ta kan kadon bibip na.

¹⁶ Waem sa, sombe imbuk sua pa tomtom toro ta ni iute i som na ma iso: "Sombe nu rao be kot mbun ku som, na nio ituŋ ko anjender pu mi ankot." Ina ni ikam mbulu kankaanajana kat.

Tana sombe ni iso pu be kam mbulu raraate men pini, na ndemeeri pepe. So pini be ikam koronj kini pakan ma imar imbot ku. Beso ni irao be ikot som, to koronj kini tana iwe lem.

¹⁷ Ŋonoono, kini ta so takam pa zaala ki pakaamjana, sombe ila kwondo, ina inamut kat.

Mi sombe takan ma isula kopondo, nako tayamaana ambai som. Ko kembei ta patpat! ☆

¹⁸ Sombe turru zaala pa koronj sa, na itundu men takam ngar pa pepe. Tiwi wal

pakan be tiuulu iti pa ngar kizin tomini.

Mi sombe malmal biibi sa ipet, to matanda ingal kat be takam lende wal pakan bekeno tiso iti pa malmal ka zaala. ☆

¹⁹ Wal ta tininin kao na, tizzwe sua turkejana ki waen bizin.

Tana tomtom ta gorgori kwoono perper sorok na, nu mbotmbot molo pini: Kokena iswe sua ku ma wal pakan tilej. ☆

²⁰ Tomtom ta so ipiri sua sananjan pa tamaana som naana, nako imeete karau men. Ko iwe kembei lam ta tipunmeete mi lele zugut. ☆

²¹ Rai koronj ku pa lutum bizin karau pepe. Kokena timboro kat som, to kampejana ki Anutu imbotmbot se koronj tana som. ☆

²² Sombe tomtom sa ikam mbulu sananjan pu, na kam ngar be pokot pepe.

Zem la Yooba namaana, mi ni ko iuulu u pa patanjan ku tana. ☆

²³ Iti sombe leleende be takam ngomo pa koronj sa, na tuur ka kadoono ma irao kat pa ka kin. Kokena tasala sorok pizin wal pakan, mi pakan na tusu pizin.

Pa mbulu pakaamjana ta kembei, Yooba leleene pa ri sa som kat.

²⁴ Yooba ta ikamam peeze pa pai kiti.

Mbulu tabe ipet piti pa kaimer i, na asir iute? Tomtom sa som. Yooba itu-tamen ta iute. ☆

²⁵ Sombe tomtom sa ikam kat ngar som, mi imbuk sorok sua be iur koronj sa ma iwe Yooba lene, na ni iur kilis pa itunu.

Pa kaimer sombe ngar kini itooro, na le zaala sa be ireege mini sua kini mbukjana tana na som. ☆

²⁶ King ta so le ngar ambaijana, nako ipitpelele zin tomtom: Ambaimbaijan tila ndel, sananjan tila ndel.

Mi wal sananjan na, ni ko ipun zin ma mburan imap.

²⁷ Mat ki Yooba ta iyaryaara piti,

☆ 20:10: Tut 11:1, 16:11 ☆ 20:12: Mbo 94:9 ☆ 20:13: Tut 6:9+, 19:15, 24:30-34 ☆ 20:17: Tut 9:17, 10:2

☆ 20:18: Tut 11:14, 15:22, 24:6; Lu 14:31-32 ☆ 20:19: Tut 11:13, 25:9 ☆ 20:20: Kam 21:17; Tut 30:17; Mt 15:4

☆ 20:21: Tut 19:26; Lu 15:12-14 ☆ 20:22: Mbo 27:14, 37:34; Ro 12:19; 1Tes 5:15 ☆ 20:24: Mbo 37:23, 90:12; Tut

16:9, 19:21 ☆ 20:25: Mt 15:5+ ☆ 20:27: Tut 16:2; 1Kor 2:10-11

mi izzwe ngar kiti turkejana ta imbotmbot sula lelene. ☆

²⁸ King sa isombe iurur lelene pa Anutu mi zin tomtom mi itoto sua kini mbukjana, nako imbot ambai.

Pa sombe iurur lelene pizin tomtom mi imujajai zin, na peeze kini ko imbol ma imbotmbot.

²⁹ Zin nangar na, mburan biibi, tabe nin se pa.

Mi zin kolman na, momo kizin ta iwe aigau pizin mi iswe zin kembei mbulu kizin ingeeze men. ☆

³⁰ Sombe tabalis zin wal sananjan ma rugun isaana,

nako iurpe mbulu kizin, mi ipus zin ma lenen ingeeze.

21

¹ Yooba ta imborro king lelene mi ikamam peeze pini.

Tana king itoto Yooba lelene kembei ta yok itoto zalaana. ☆

² Iti tomtom tendemeere kembei mbulu kiti ta boozomen indeeje men.

Mi Yooba, ni itirtiiri lelene ma iute kat. ☆

³ Sombe takamam mbulu ndeejenana men mi tiurpewe patanjana kizin tomtom,

na Yooba lelene pa mbulu ta kembei ma ilip pa patoronjana matakija ta tomtom tikamam pini na.

⁴ Wal sananjan matan pasom zin tomtom mi tipakurkur zitun ma tiso tilip pizin.

Gorgori ngar sananjana tana ikamam peeze pizin. Tanata tinoknok sanaana kamjana. ☆

⁵ Zin wal ta tikamam kat uraata raama ngar na, uraata kizin ilonloondo ambai mi iurur ngonono.

Mi zin wal ta gorgori tirru zaala be tindou len koronj boozo karau men, na uraata kizin ko iur ngonono som, mi tisu ma timbot ngoobo. ☆

⁶ Sombe takam lende koronj boozo pa zaala ki pakaamjana, na koronj tana ko irao imbot ma molo na som.

Ko imap karau men kembei ta ngurau, mi iwe kilis piti, mi ipasaana iti. ☆

⁷ Wal sananjan ta titekteege zaaba pizin tomtom na, mbulu kizin tana ko imiili pizin mi ipasaana zin.

Pa zin lenen be tikam mbulu ndeejenana ri sa som.

⁸ Wal sananjan tipagobjoobo pa zaala ambaijana.

Mi wal ndeejenan na, mbulu kizin ingeeze men.

⁹ Sombe kusim inoknok zooronjana mi ingonono, na mbotmbot raami lela ruumu pepe.

Ambai be zemi mi pera lem mat! ☆

¹⁰ Wal sananjan lenen pa mbulu sananjana ilip.

Mi irao timujai waen bizin pakan na som.

¹¹ Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpili ngar ambaijana na, sombe tire kadoono pa mbulu kizin, nako ipei ngar kizin wal ta len ngar biibi som na.

Mi zin wal ta len ngar ambaijana na, sombe tapaute zin, nako tikam len ngar pakan ma isala ki.

¹² Anutu, ni ndeejenana, mi iute mbulu boozomen ta iwedet lela wal sananjan ruumu kizin.

Tanata ipasansaana zin.

¹³ Tomtom sa isombe izeeze taljaana pa tiijiizi kizin wal ta timbotmbot raama patanjana na, kozo ire i.

Pa kaimer sombe itajroro pa le ulaanja sa, nako irao tilerji na som. ☆

¹⁴ Sombe tomtom sa keteene malmal kat piti mi tesengeere le koronj ambaimbaijan pakan, nako tapaluumu lelene.

Sengeeri ta so takam pini ki kejana, nako iurpe lelene.

¹⁵ Sombe zin bibip tiurpewe patanjana kizin tomtom, ina ikam zin wal ndeejenan ma lenen ambai kat.

Tamen zin wal ta tikamam mbulu sananjana na, tire ma timoto kan. ☆

☆ 20:29: Tut 16:31 ☆ 21:1: Mbo 33:15-16 ☆ 21:2: Tut 16:2, 24:12; 1Kor 4:4-5; Ibr 4:12 ☆ 21:4: Mbo 101:4-5

☆ 21:5: Tut 13:11, 28:20 ☆ 21:6: Tut 10:2; Yems 5:1-5 ☆ 21:9: Tut 19:13 ☆ 21:13: Tut 22:8; Mt 18:23-34;

2Kor 9:6; Ga 6:7 ☆ 21:15: Ro 13:3

¹⁶ Tomtom ta so isarɣsar pa zaala ki ngar ambaijana, nako imeete ma ila igaaba zin wal meeterjan.

¹⁷ Tomtom ta so leleene ilip be ikam le mbulu matakija ta ki kulindi i, nako isu ma imbot ŋoobo.

Mi sombe tomtom sa leleene ilip pa kini namutjana mi yok baen, mi iwirri pat biibi pa, na ni ko irao iwe mbio uunu na som. ☆

¹⁸ Patarjana tabe ikam zin wal ndeerjan mi zin wal tau tikamam kat mbulu i, ina Yooba ipingisngis pizin, mi ilala ma ikamam zin wal sananjan mi zin wal pakamkaamjan tau tisuu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na.

¹⁹ Sombe kusim inoknok zoorjana mi iŋoŋoŋo, na mbotmbot raami lela ruumu pepe.

Ambai be zemi mi la mbomboorem lele bilimjana sa. ☆

²⁰ Zin wal ta len ngar ambaijana na, ruumu kizin bok pa koronj ndabokbokjan matakija.

Mi wal kankaananjan ta tizorzooro na, tirao be tiyaraama zitun som. Tana tipasansaana koronj kizin ta boozomen pa koronj soroksorok.

²¹ Tomtom ta so ikamam kinkiini be ito zaala ndeerjan mi iurur leleene pizin tomtom,

nako ikam mbotjana ambaijana, mi zaana iwe biibi, mi iwe tomtom ndeerjan. ☆

²² ŋonoono, kar pakan wal mburanjan. Mi tomtom ta le ngar ambaijana na, ni ko irao be ikam malmal pizin mi ireege siiri kizin mboljana ta tipase pa na. ☆

²³ Sombe lelem be patarjana ikamu som, na motom ingalŋgal be mboro kat kwom! ☆

²⁴ Zin wal ta tizorzooro mi tipasomsom zin tomtom, na tawatwaata zin be wal matan repiilijan.

Wal ta kembei timbel pakurjana. Pa tiso tilip pizin tomtom ta boozomen.

²⁵ Wal maoljan lenen ilip be tikam len koronj. Tamen naman ikamam uraata som. Tana tiru zaala pakan be tikam len koronj, mi ina ipasaana zin ma timeete.

²⁶ Zonj ise ma ila zonj isula na, wal maoljan timbombooren, mi ngar kizin ilala pa koronj boozomen ta lenen pa i.

Mi wal ndeerjan na, tirairai koronj kizin pakan pizin wal sorrokjan. Tirtruutu som. ☆

²⁷ Patoronjana kizin wal sananjan na, Anutu leleene pa ri sa som.

Mi re beso tikam patoronjana kizin raama ngar sananjana sa, na ni leleene pa ri sa som kat! ☆

²⁸ Tomtom ta so ipombol sua pakaamjana, nako ila lene.

Mi tomtom ta so ilenlen kat sua, nako tomtom lenen be tingun taljan pa sua kini.

²⁹ Wal sananjan, nin zze mi tipakurkur zitun kembei timoto kosasa som.

Mi zin wal ta tikamam kat mbulu na, matan ingalŋgal zitun be tito zaala ambaijana men.

³⁰ Ŋgar sa, som sua sa, som koronj toro sa irao ilip pa Yooba na som. ☆

³¹ Sombe malmal sa be ipet, nako tapararjan lende mburu malmal kana.

Mi tilip, som tilip som, ina koronj ki Yooba. Ni itunu ta imborro. ☆

22

¹ Tomtom lenen pa gol ma silba mi koronj ndabokbokjan pakan.

Tamen sombe urundu ambai mi tomtom lenen piti, ina ilip kat pa koronj ta boozomen tana.

² Yooba iur tomtom ta boozomen raraate men.

Zin mbio uunu ta len koronj booza, mi zin wal ta sorrokjan na tomini.

³ Tomtom ngarjana, ni irao iur itunu ila zaaba kwoono sorok na som. Sombe ikilaala kembei patarjana sa be ipet, na lonja men mi iru zaala be iko pa.

☆ 21:17: Tut 23:20-21; Lu 15:13+

☆ 21:19: Tut 25:25

☆ 21:21: Mt 5:6

☆ 21:22: Tut 23:5; 2Kor 10:4

☆ 21:23: Tut 13:3

☆ 21:26: Mbo 37:26, 112:5; Ep 4:28

☆ 21:27: Tut 15:8

☆ 21:30: Tut 16:9, 19:21; 1Kor

3:18-20 ☆ 21:31: Mbo 3:8, 33:16+, 147:10+

Mi zin wal ta len ngar biibi som na, tikilaala som. Tila men. Tabe tindeenge patanjana.

⁴Iti some tokototo itundu, mi tomototo Yooba mi teleglej la kaljaana, nako lende koronj boozo, mi urundu ambai, mi mbotjana kiti ambai.

⁵Zaala ta wal sananjan titoto, ina ipata. Pa worwooro matanmatanjan mi kilis boozomen imbotmbot la.

Tana tomtom ta so mataana ingalngal itunu, nako imbotmbot molo pa zaala kizin.

⁶Paute lutum pa zaala tabe ito i.

Naso itum raama ngar ambaijana, mi ikiskis ma irao iwe kolman. Irao izem na som. ☆

⁷Wal sorrokjan tileglej la zin mbio uunu kaljan. Irao tizooro zin na som.

Mi tomtom ta so ikam mbun, nako iwe kembei mbesoonjo sorok pa tomtom ta iuuli na.

⁸Mbulu sananjana ta tomtom tiwaswaaza, ina kaimer ipiyotyooto patanjana pizin.

Tona mburan imap, mi tirao be tipasaana zin tomtom mini som. ☆

⁹Tomtom ta mata mererejana, nako indeeje kampejana.

Paso irairai kini mi koronj kini pakan pizin wal sorrokjan.

¹⁰Zin wal ta tizorooro mi tirepilpiili ngar ambaijana na, ziiri zin ma tila len.

Naso mbulu ki zooronjana, ngonj, mi repiil-ijana imap. ☆

¹¹Tomtom ta so lelene ngeezerejana mi ikamam sua ambaijana men, nako king itunu lelene pini mi ikami ma iwe le gaabanjana. ☆

¹²Yooba itunu ta mataana pa ngar ambaijana.

Mi zin wal pakamkaamjan tau tisuu mini mi tiur koi pa zitun wal kizin na, ni ikamam ma sua kizin iurur ngonoono som.

¹³Wal maoljan, some toso pizin be tila tikam uraata, na tipandelndel sua piti ta kembei: "Aiss, nio mburon

som. Ko andeenge laion sa isu zaala lwoono mi ikan yo, som wal sananjan tipun yo ma anmeete ma ingi."

Tana tila pa uraata som.

¹⁴Zin moori ta tiyaryaaruu zin tomooto na, sua kizin kembei naala ta isula kat.

Mi wal ta Yooba kete malmaljana kini imbotmbot se kizin ta titoptop sula. ☆

¹⁵Zin nanjan lenen bok pa ngar tallijana.

Mi some taballis zin mi tapazalzal zin, nako ngar kizin tallijana tana imap pizin. ☆

¹⁶Tomtom ta so iur patanjana pizin wal sorrokjan bekana ikoto zin mi ikam koronj kizin ma iwe lene,

som ipomosmoozo zin wal mbio uunu, na kaimer ni ko isu ma imbot joobo.

Sua tutjan tomoota laamuru

¹⁷⁻¹⁸Zin wal ta len ngar ambaijana na, ngon taljom pizin mi leglej la sua kizin.

Mi ngar ta so nio anpaute u pa i, na kiskis ma imbol la lelem.

Pa nu so kam ta kembei, nako ikamu ma lelem ambai.

Mi ko irao ru zolom pa sua sa na som.

¹⁹Nio lelej be nu tina pase pa Yooba.

Tanata koozi anpaute u pa ngar ti.

²⁰Nio anjo anpaute u pa sua ngarjana tabe ikam peeze pu i.

Tana lem sua tomoota mi laamuru ta ingi be ima i.

²¹Sua tabe anpaute u pa i, ina sua ngonoono men. Nu irao pase pa kat.

Tana nu some miili ma la kizin wal tau tinggo u ma mar na, nu irao swe ngar tingi pizin. Pa ina ngonoono men.

1

²²Ngonoono, wal sorrokjan, len mburan biibi be tiporoukaala zitun som. Tamen nu irao pamoto zin sorok mi kem koronj kizin pepe.

Mi some timender pa sua, na koto zin sorok pepe. Tiiri kat sua kizin, mi urpe ma indeeje men.

²³Pa tomtom sa isombe iyo sorok koronj kizin wal sorrokjan,

na Yooba itunu ko imender pizin mi itatke koronj kizin tana pini. ☆

2

☆ 22:6: Tut 4:10-13; Ep 6:4

☆ 22:8: Tut 12:21; Ga 6:7

☆ 22:10: Tut 26:20+

☆ 22:11: Mbo 24:4; Mt 5:8

☆ 22:14: Tut 5:3-5, 7:25+, 23:27

☆ 22:15: Tut 13:24, 19:18, 23:13

☆ 22:23: Kam 22:22-27, 23:6,7; Mbo 12:5,

140:12; Yems 2:5-6

²⁴⁻²⁵ Tomtom ta so leleene tatarja mi keteene malmal karau men, na we toroono pepe, gabgaabi pepe. Kokena ikeske u pa mbulu kini, to iwe kilis pu. ☆

³
²⁶ Mi sombe tomtom sa leleene be ikam mbun, tana iwi u be uuli mi mbuk sua mboljana ta kembei: “Sombe ni irao ikot mbun kini som, na nio ko aymender pini mi aŋkot.”
Na nu yok pa sua kini tana pepe.
²⁷ Pa kaimer sombe nu rao be kot mbun kini som, nako tiniimi koror ku ta boozomen ma imap.
Itum mbalia ku ta kenne pa i, ina tomini, ko tikam ma tila!

⁴
²⁸ Toono ka kambasa ta tumbundu bizin tiur ta muŋgu kek na, tisiri pepe.

⁵
²⁹ Re la pizin wal ta tirao kat pa uraata kizin. Wal ta kembei ko irao tikam uraata pizin tomtom sorok na som.
Pa zin king ko lenen pizin mi tikam zin pa uraata kizin. ☆

23

⁶
¹ Sombe tomtom peeze kana sa iluŋke u ma la be niomru mbuleyom su pa kini kanjana, na kam kat ngar pa kini tana ka uunu muŋgu, mana kan. Pa ni iboobu sorok som.
² Mi sombe nu motom kinijom, na rre be yaraama itum
³ Kokena kini namtuŋana tana ikam motom, to kan sorok.
Pa kini tana na, ka zaala pakaamjana sa ko imbotmbot. ☆

⁷
⁴ Nu lem ngar. Tana pun kat mburom be we mbio uunu pepe.
Ŋonoono, nu lelem be kam koror boozo. Tamen yaraama itum.
⁵ Pa koror boozomen ta tomtom tindoundou isu toono na, ina imapmap karau men. Ina kembei koror ta

terre la pa, mi matanda kolom na, ila ne kek.

Nu so koror ku tana ko imbotmbot ma molo? Som. Ko kembei ta manboŋ. Itir begeene na, irie ma ila ne kek! ☆

⁸
⁶ Zin wal ta so tikampewe zin tomtom som na, ngurem kutkut pa kini kizin pepe.
Ŋonoono, kini ambaimbaijan matakina imbotmbot se mbalia kizin be kan.
Mi kini tana ikam motom pepe.
⁷ Pa wal ta kembei, gorgori tikamam ngar biibi pa pat kizin ta tipasansaana pa kini na.
Ŋonoono, kwon na, tiso pu be kan ma win. Mi tiur kat lenen pu som.
⁸ Tana kini ri ta so kan, na kaimer ko lulu. Mi sua pakurjana ta so kam pizin pa kini tana, na nu so sorok. Pa kaimer zin ko tikam kosasa pu mini som.

⁹
⁹ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, la kizin ma niomjan koso sua pepe.
Pa sua ngarjana ta so kam pizin, na zin ko tirepiili kembei koror sorok. ☆

¹⁰
¹⁰ Toono ka kambasa tau tiur ta muŋgu kek na, siri pepe.
Mi sei lem toono kizin monmoondo pepe.
¹¹ Pa zin len Tomtom Mburaanajana ta imbotmbot be imenderkaala zin.
Sombe niomru kakam sua, ko rao? ☆

¹¹
¹² Sua pazaljana ta so tikam pu, na kiskis ma imbol la lelem.
Mi sua ta izzwe ngar ambaijana na, ngungun taljom pa.

¹²
¹³ Sombe lutum sa ikamam ŋoobo mbulu, na leeli pepe. Kam ke mi balisi pa bekena pazali.
Kam ngar boozo pepe. Ni ko irao imeete na som.
¹⁴ Tana balisi.
Naso kamke i pa zaala ki meeterjana. ☆

¹³
¹⁵ O lutuŋ, sombe nu kiskis ngar ambaijana ila lelem, nako kam ma leleŋ ambai kat.

☆ 22:24-25: Tut 12:13; 1Kor 15:33; Ep 5:6-7 ☆ 22:29: Un 39:2-4, 41:39-40 ☆ 23:3: Mbo 141:4 ☆ 23:5: Tut 27:24; Mt 6:19; 1Tim 6:6-10; Ibr 13:5 ☆ 23:9: Tut 1:7, 9:7-8, 12:1; Mt 7:6 ☆ 23:11: Kam 22:22-23; Mbo 10:14, 12:5, 68:5, 146:7,9 ☆ 23:14: Tut 13:24, 19:18, 22:15

¹⁶ Mi sombe sua ndeeɣɣana men iwedet pa kwom,
nako lelen ndabok kat.

14

¹⁷ Zin wal ta mbulu kizin irao pa Anutu mataana som na, motom berber pizin pepe.
Zoj ise ma ila zoj isula na, mototo Yooba mi leɣleɣ la kalɣaana.

¹⁸ Naso mbot ambai,
mi kororj ambaiɣana ta urur motom pa i,
nako kam. ☆

15

¹⁹ O lutuɣ, leɣ la sua tio ti. Naso we tomtom ngarɣom.

Mi motom ingalɣgal be to kat zaala ambaiɣana.

²⁰ Zin wal ta tiwinin yok baen ma zaza na, mbotmbot raama zin pepe.
Mi zin wal ta tikanan saaba kini na, gabgaaba zin pepe.

²¹ Pa wal ta kembei tikamam uraata som mi gorgori tikenne len sorok.

Tana kaimer zin ko tisuu ma timbot ɣoobo, mi tizebzebe zin pa mburu marazaɣana men. ☆

16

²² Tomom ta iuru. Tana leɣleɣ la kalɣaana.
Mi sombe nom iwe kolman ma isaana, na motom pasomi pepe. ☆

²³ Re: Kokena ziiri sua ɣonoono ma ila ne.
Kam kinkiini pa sua ɣonoono mi ngar ambaimbaiɣan matakija bekema kam ma iwe lem.

²⁴ Pikin ta so ikamam mbulu ndeeɣɣana, nako tamaana menmeeni biibi pini.
Mi sombe ikam le ngar ambaiɣana, nako tamaana leleene pini ilip.

²⁵ Motom ingal mbulu tabe ikam ma tomom ma nom len ambai.
Kam mbulu ambaiɣana. Naso nom ta ipeebu na menmeeni biibi.

17

²⁶ O lutuɣ, ur kat lelem pio.
Mi motom ingalɣgal be to zaala tio.

²⁷ Kozo re u pizin moori zaala lwoono kan mi zin tau tiurur nol na.

Pa zin kembei naala ta isula kat.

²⁸ Gorgori tizaɣzaaɣa zin tomooto kembei zin wal kuumbujan.

Mi tikamam ma tomooto boozomen tirekreege sua kizin mbukɣana mi tipasansaana ula kizin.

18 (Mbulu kizin wal ta tiwinin)

²⁹ Ziɣoi ta len patanana boozomen mi tiyakyak?

Mi ziɣoi ta timbotmbot raama ɣoji mi tomtom tiyyo kwon pizin?

Mi ziɣoi ta kulin berebere sorok, mi matan uunu isiɣsiɣ?

³⁰ Ina zin wal ta tizemzem yok baen winɣana som,

mi lelen be tiitoombo yok mbolɣan matakija.

³¹ ɣonoono, yok baen ku tana isiɣsiɣ kat.

Yok ta imbotmbot sula mbooro ku na, ambai kat be rre lem.

Mi sombe win, na ikamam ngurem.

³² Tamen kaimer ko ikanu kembei ta mooto.
Mi ipasaanu kembei mooto sananɣana ta ikanan zin tomtom ma timetmeete i.

³³ ɣgar ku ko ikankaana,
mi nu ko re kororj pakan ta ipa ndel.

³⁴ Mi keenegana ku ko kembei mbotmbot sala woongo,
mi duubu ipiri u ma la kena, la kena.

³⁵ Mi ko kam sua ta kembei: "Aiss, tipun yo ma runɣur isaana.

Tamen ingi kuliɣ iyoyou som, mi aɣya-maana kosasa som.

Tana karau men mi motorj ikam pak, mi aɣla aɣru korj yok mbolɣana sa be aɣwin mini!"

24

19

¹ Wal sananɣan na, motom berber pizin pepe,

tikam lelem pepe, mi gabgaaba zin pepe.

² Pa wal ta kembei lelen be tikamam zaaba pizin tomtom.

Gorgori tiluplup zin mi timburmbuuru pizin tomtom.

20

³ Sombe ngar kiti ipet mi takam ngar ambaiɣana ma iwe lende, nako tuurpe mbulu kiti mi mboti kiti.

Naso itinjan wal kiti tombot ambai. Ko kembei topo lende ruumu ambaiɣana be tombot lela.

☆ 23:18: Mbo 37:1-4,37, 73:2+

☆ 23:21: Tut 21:17

☆ 23:22: Tut 15:20, 30:17

⁴Pa ngar ta iwe zaala piti be ruumu kiti bok pa koronj ambaimbaijan mi nd-abokbokjan matakija ta kan kadon bibip i.

21

⁵Tomtom ta le ngar ambaijana na, ni ilip pizin wal ta len mburan biibi na. Gorgori wal ngarjan mburan ize.

⁶Iti sombe lelede be takam malmal, na turu zin wal ngarjan be tikam peeze piti mi tiso iti pa malmal ka zaala.

Pa bela wal booza tiuulu iti pa ngar kizin, tona tilip pa kanda koi bizin. ☆

22

⁷Wal kankaananan ta tizorzooro na, tikam kinkiini pa ngar ambaijana. Mi tirao som.

Tana sombe tomtom tilup zin pa sua, na wal kankaananan len sua sa som. Timaane men.

23

⁸Tomtom ta so gorgori irru zaala be ikam mbulu sananjana, nako tipaati be pakaamjana katuunu.

⁹Wal kankaananan ta tizorzooro na, sombe tiru zaala pa koronj sa, na ngar kizin ilala pa zaala sananjan men.

Mi zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpiili ngar ambaijana na, tomtom lelen pizin ri sa som kat.

24

¹⁰Sombe nu mbotmbot la patanjana sa lelene mi mburom imap, na nu tomtom nonono som.

Pa zin wal ta tomtom nonono na, timendernder mboljana mi tirao be tibaada patanjana. ☆

25

¹¹Zin wal ta len uunu sa som, mi kan koi bizin tikam zin sorok ma tila be tipun zin ma timeete na, re be tatke zin la kan koi bizin naman.

Mi zin wal ta titoto zaala ki meetejana mi sursur ma tila na, karau men la mi kamke zin.

¹²Kokena pakaam ma so: “Wai, mi mbulu ta iwedet pizin na, niam ti amute som.”

Pa Anutu, ni irre iti tomtom lelede ma imap. Tana mbulu ta kam na, ni iute kek.

Pa Ni ta imborro u na, ikankaana pu som. Mi ni kola iur kadoono piti tomtom tatarja ikot mbulu kiti kiti. ☆

26

¹³O lutuŋ, win bigil suruunu. Pa ina koronj ambaijana.

Sombe win, na inamut kat.

¹⁴Mi ngar ambaijana ta kembena. Nio lelerj be nu ute kat ta kembei: Sombe kam ma iwe lem, nako yamaana ambai.

Pa sombe ndeerje ngar ambaijana, na kaimer ko mbot ambai.

Swom ko irao imap karau na som. Tana koronj ambaijana ta urur motom pa i, nako mbotmbot mi re kat ka nonono. ☆

27

¹⁵Nu tomtom sananjom, zarjaana zin wal ndeerjan su ruumu kizin pepe.

Mi petepaala ruumu kizin mi kem koronj kizin pepe.

¹⁶Pa sombe tomtom ndeerjan sa itop, nako imanja mini. Ni irao itop pa lamata mi ru. Mi tongo. Ni kola imanja mini.

Mi zin wal sananjan na som. Sombe patanjana sa ikam zin ma tisu, na tisu timbot patanja. ☆

28

¹⁷Kom koi sa, sombe patanjana ikami, na menmeenu pepe.

Mi sombe itop, na nim se pepe.

¹⁸Kokena Yooba ire mbulu ku tana, to kete malmajana kini ikam kat kom koi tana som.

29

¹⁹Zin wal sananjan na, tipas ketem pepe, mi motom berber pizin pepe.

Kokena tikam na ngar ku isaana.

²⁰Pa kaimer zin ko irao timbot ambai na som.

Anutu ko iyambut swon ma timeete karau men, kembei lam ta tupunmeete na. ☆

30

☆ 24:6: Tut 11:14, 15:22, 21:22 ☆ 24:10: Ga 6:9 ☆ 24:12: Mbo 82:3-4, 94:9-11; Tut 31:8-9; Ro 2:6 ☆ 24:14: Yems 1:5, 3:13, 17-18 ☆ 24:16: Mbo 34:19, 37:24; 2Tim 3:10-11 ☆ 24:20: Mbo 37:1-2, 38

²¹ O lutuŋ, mototo Yooba ziru king, mi leŋleŋ la kaljan.

Mi zin wal ta so tizorzooro la Yooba ziru king kaljan, na mbotmbot molo pizin.

²² Pa molo som to, wal ru tana tipamorsop zin wal zorzooroŋan pa patarjana sa.

Mi zaala tabe tipasaana zin pa i, ina tuute som. ☆

Sua pakan kizin wal ngarjan

²³ Ingi sua pakan kizin wal ta len ngar ambaiana na.

Sombe iti lende uraata be tuurpe patarjana kizin tomtom, na titiiri kat sua kizin. Kokena talae sorok kizin wal pakan. Pa ina mbulu ambai som.

²⁴ Biibi ta so itirtiiri kat sua som, mi iso pizin wal ta tikamam ŋoobo mbulu na ta kembei: “Nio aŋre kembei leyom uunu sa isaana som.”

Na biibi ta kembei, iwal biibi ko keten malm pini, mi tigiibi sua sananjan pini.

²⁵ Mi zin bibip ta tiurur kat kadoono pizin wal sananjan ma ikot mbulu kizin, inako timbot ambai, mi kamperjana ki Anutu imbotmbot se kizin.

²⁶ Sombe tomtom sa iso kat sua pu, ina iswe i kembei ni torom ŋonoono mi iurur kat leleene pu.

²⁷ Paaza lem koron, kam uraata pa mogleene ma imap, mi po lem ruumu, mana woolo.

Naso niomjan wal ku kombot ambai.

²⁸ Sombe tipamender tomtom sa, na ngal sorok sua pini pepe, mi kwom pakaam pepe.

²⁹ Re: Kokena nu so ta kembei: “A buri! Mbulu ta ni ikam pio, ta ingi be kadoono aŋpokot.

Nio ko aŋkam mbulu raraate men pini, kembei ta ni ikam pio.” Na mbulu ta kembei, kam pepe. ☆

Mbulu kizin wal maoljan

³⁰ Aigule ta na, nio aŋwwa ma aŋla mi aŋre la pa tomtom ta mogleene mi baen lene kini.

Tomtom tana, ni maoljana mi ngar somjana.

³¹ Worwooro matanmatangan mi mbutmbuutu sananjan ise pa mogleene kini mi ilol ma imap.

Mi siiri ta iliu lele kini tana na, borok su lene lup.

³² To aŋkam ngar pa mbulu ta aŋre na, mi ngar tio ipet.

³³ Iti sombe namanda mburanda pa uraata som,

mi tuurur matanda ri, tekenene lende ri, tombomboorende ri,

³⁴ na molo som, to tusu ma tombot ŋoobo kat.

Koron kiti ko imap kat, kembei tomtom kuumburjana sa iyo lup ma ila ne.

25

Sua tutjana pakan ki King Salumo

¹ Ingi sua tutjana mi sua tooroŋan pakan ki King Salumo. Hezekia, king ta imborro lele pakaana ki Yudea na, wal uraata kan kini ta tibeede sua ti ise ro na.

² Anutu, ni ikamam zaana biibi pa mbulu kini pakan ta turkejan na.

Mi zin king na, zan iwe biibi paso, tirao be tipeeze koron turkejan. ☆ ³ Mbulu ta iwedet pa kar saamba, som sula kat toono leleene na, asiŋ irao iute? Som.

Mi ina raraate pa ngar ta imbotmbot la king leleene na. Tomtom toro sa irao iute na som.

⁴ Sombe tikam pat silba ka muk ma ila ne, to silba tana ingeeze,

mi tirao be tiurpe ma iwe koron ambaiana.

⁵ Mi ina raraate men pizin wal sananjan. Sombe tatatke zin pa king kereene uunu ma tila len,

to king ikam mbulu ndeeŋerjana men mi peeze kini imbol. ☆ ⁶ Sombe mbotmbot raama king, na pakur itum pepe,

mi serseere be gaaba zin bibip pakan pepe.

⁷ Kokena kaimer king iseru ma la lem, to kom miaŋ biibi ila matan.

Tana mbotmbot mi namnaama. Sombe king itunu iboobu be sala kini, tona la. Zaala ta kembei, ina ambai ma

ilip. ☆ 8 Sombe nu re waem sa ikam
noobo mbulu, na loŋa pamenderi ila
zin bibip matan pepe. Mbot mi kam
kat ngar mungu.

Pa sombe sua ku ila ma ambai som, mi
waem tana ilip, nako kom mianj bi-
ibi.

Manako kam so? ☆ 9 Sombe nu niomru
waem sa koŋoŋo, na koŋoŋo lak!

Mi re: Kokena kwom iyabakes pa wal pakan
sua kizin turkerjan. ☆ 10 Pa sombe zi-
tun tilej, nako tipamianju ma urum
isaana kat.

Kaimer urum ko irao ambai mini na som.

11 Tomtom sa isombe iso sua ma sua kini itop
la kat, na tere kembei ambai.

Ina kembei aigau milmiljana ta tiurpe pa
gol ma silba na. ☆ 12 Tomtom ta le
ngar ambaijana na, isombe ipazal
tomtom sa mi tomtom tana ilej la
kaljana, na tere kembei ambai.

Ina tomini kembei aigau milmiljana ta
tiurpe pa gol na. ☆ 13 Sombe zin
bibip tingo mbesoŋo kizin tasa ma
ila pa uraata sa, mi ni ikam kat
uraata tana,

inako zin bibip kini lenen ambai kat mi tiso:
“Ulei,”

kembei wal uraata kan ta keten su mi tiwin
kan yok lomojana na. ☆ 14 Tomtom
ta so ipakurkur itunu sorok pa kam-
perjana kini, mi tamen ikamam ko-
roŋ pizin tomtom som,

ina ni kembei miiri tiene ta igabgap ma
imar ila ne, mi yanj sa isu som. ☆

15 Sombe zin bibip ngar kizin imbol
kat pa koronj sa mi nu lelem be tooro
ngar kizin, na toombo be kam sua
rigarija men pizin.

Pa sombe nim gesges som, mi noknok men
sua luumugana pizin, nako kam ma
tilej la kaljom. ☆ 16 Nu sombe
ndeeje bigil suruunu, na win ma
zaza pepe.

Kokena ipasaana kopom, to lulu.

17 Mi waem bizin ta kembena. Lala
taparpaara pa ruumu kizin pepe.

Kokena pagesges zin, to kam ma lenen be
tire u mini som.

18 Tomtom ta so ingal sorok sua
pakaamjana pa waene toro,

ina sua kini ko ipasaana waene toro tana
kembei zaaba, buza, o peene lutu-
unu mataanarjana. ☆ 19 Re. Sombe
zoŋondo iyoyou, ko tarao be takan
kini? Mi sombe kumbundu im-
bekes, ko tarao be temender se?
Som.

Mi zin wal ta ndemeerejan som na, ta
kembena. Irao tapase pizin pa
mazwaana ki patarjana na som.

20 Mi parei? Sombe lele ilomo kat, mi waem
sa ikoto i pa kawaala, mi nu la ma
tatke pini, ko leleene ambai? Som.

Mi sombe lombo ise mbeete ku keteene, *
ko lelem ambai? Som kat!

Mi zin wal ta timbot la patarjana leleene
na, ta kembena. Sombe kaljana
izalla mi tombombo lende mboe mi
zin tilej, nako tapasaana lenen. ☆

21 Sombe kom koi sa peteli, na kam ka kini.

Mi so miri i, na kam ka yok. ☆ 22 Naso
kami ma ka mianj biibi pa mbulu ta
ni ikam pu na,
mi Yooba ikam lem kadoono ambaijana.

23 Sombe tangal sorok sua pakaamjana
pizin tomtom,

inako tapas keten mi zurun imbukmbuk
piti, kembei ta re ipol mi ipei miiri
ma duubu.

24 Sombe kusim inoknok zorojana mi
ijoŋoŋo, na mbotmbot raami lela
ruumu leleene pepe.

Ambai be yooto ma wwa lem mat!

25 Sombe tomtom sa ilej uruunu ambaijana
sa ta imbot lele molo mi imar,
nako ikami ma leleene ambai, kembei tom-
tom ta ikam uraata ma niini isaana
mi iwin ka yok lomojana.

26 Sombe wal sananjan tikamam mbulu
sananjana mi tomtom ndeengerjana
sa igedgede zin men,

☆ 25:8: Tut 17:14, 24:28; Mt 5:25

☆ 25:9: Tut 11:13, 20:19

☆ 25:11: Tut 15:23

☆ 25:12: Tut 1:9, 3:22,

4:9, 15:31 ☆ 25:13: Tut 13:17

☆ 25:14: Yud 12

☆ 25:15: Tut 14:29, 15:1; Lu 18:1-5

☆ 25:18: Kam

20:16; Mbo 59:7

* 25:20: Iburu iso ta kembei: “Sombe tuur vinegar ise mbeete, ko ambai?” Vinegar, ina koronj ta
iyes ti. Tana ingi ampekkel vinegar pa lombo. Pa tomtom booze tiute vinegar som. ☆ 25:20: Mbo 137:1-4; Ro 12:15

☆ 25:21: Kam 23:4-5; Mt 5:44; Ro 12:20

na ni kembei yok toujana, som yok buk-bukjana ta imunmuundu ma isaana na.

²⁷ Sombe tiwin bigil suruunu ma zaza, ina ambai som.

Mi sombe takam kinkiini be zanda iwe biibi, ina tomini ambai som.

²⁸ Sombe tomtom sa irao be iyaraama itunu som,

na ni kembei kar ta ka siiri borok su lene, mi koroŋ sa imbot be ipakaala kan koi bizin mini som.

26

Mbulu kizin wal kankaanjan ta tizorzooro

¹ Iti tuute: Sombe lele ibayou, na irao ŋauŋau isu na som. Mi sombe yaŋpat isu pa mazwaana ki kini ŋgaamarjana, inako ipasaana kini.

Ina raraate men pizin wal kankaanjan ta tizorzooro na. Sombe tapakur zin, ina indeeje som. Pa kaimer zin ko tikam patajana piti. ☆

² Sombe tomtom sa ikam ŋoobo mbulu sa som, mi tisuj sosor pini be Merere ipasaani, na suŋjana tana ko irao ikam kosa sa pini na som.

Ina kembei man ta irie ma ila, mi le muriini sa be imbot pa na som.

³ Koroŋ ta boozomen kan uraata makij. Re na, taballis zin hos pa. Mi wooro na, tuurur la bapolo kuzun beken a tapazal zin pa.

Mi teene ta kembena. Imbotmbot be tabalis zin wal kankaanjan pa! Naso tepei ŋgar kizin. ☆

⁴ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, pekel sua kizin tallijana pepe.

Kokena nu we kembei ta zin. ☆

⁵ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, zem zin ma tizzo sua kizin tallijana pepe. Re be pekel.

Kokena maane men, to nin se mi tinde-meere sorok kembei tirao pa ŋgar.

⁶ Nu sombe ŋgo tomtom kankaanjan sa ma ila be iso kaŋjom pizin wal pakan, nako kam patajana pa itum.

Ina kembei nu yembut itum kumbum ma ila ne. Pa ni ko ila ma itooro kaŋjom, to ikam ma malmal ipet. ☆

⁷ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, sombe tikam sua tutjana pizin tomtom, na asij ko iler la kaŋjan? Som.

Sua kizin ko mburaana som, kembei tomtom ta kumbuunu imeete mi kolkol ma imbotmbot.

⁸ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, tapakur zin pepe. Pa ina takam mbulu tallijana tabe imiili piti mi ipasaana iti.

Ina kembei tembe ta tuurpe kat som, mi ka pat imiili ma ipetepaala ndomondo na!

⁹ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, sombe tikam sua tutjana pizin tomtom, na tire zin. Pa sua tana ko imiili pa zitun!

Ina kembei tomtom ta iwin ma ikankaana, mi iteege wooro matanmatanjan ma wooro tana ingal namaana.

¹⁰ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, mi zin wal ta tuute zin som na, tuur zin be tikam uraata piti pepe.

Mbulu tana kankaanjan kat, kembei tomtom ta iwenweene sorok zin tomtom pa peene lutuunu.

¹¹ Wal kankaanjan ta tizorzooro na, irao tizem mbulu kizin tallijana ma imborene kat na som.

Kaimer ko tikam mini, kembei me ta ilulu, to imiili mi ikan lulujana mini. ☆

¹² Wal kankaanjan, ina ipata piti be tepei ŋgar kizin.

Mi tomtom ta so indemeere sorok kembei ni irao kat pa ŋgar, sombe totoombo be tepei ŋgar kini, nako tarao som kat.

Mbulu kizin wal maoljan

¹³ Wal maoljan, sombe toso zin be tila ma tikam uraata, nako tipandelndel sua piti ma tiso:

“Aiss, nio mburoŋ som. Pa laion biibi sa ko imbotmbot zaala ma ingi. Kokena imanga mi ikan yo!”

¹⁴ Wal maoljan, sombe tikeene, na titor-tooro zin sala mbalia kizin, kembei kataama ta ilala mi imarmar.

¹⁵ Wal maoljan na, tingwol kat. Naman isula timbiiri leleene be tipei kan kini.

Mi naman ipata be tiur ila kwon!

¹⁶ Wal maoljan tire zitun kembei tirao kat pa ŋgar.

☆ 26:1: Tut 17:16; 19:10 ☆ 26:3: Mbo 32:8-9; Tut 10:13

☆ 26:4: Tut 22:9; Mt 7:6

☆ 26:6: Tut 10:26, 13:17

☆ 26:11: Mbo 85:8; Tut 23:35; 2Pe 2:22

Tipakurkur zitun ma tiso ngar kizin ilip pizin wal lamata mi ru ta len ngar na.

Mbulu ta ipepei ngoi

¹⁷ Tomtom ta so izeizei lene ngoi kizin wal pakan, ina ni kembei tomtom ta imbuulu me ki waene toro. Kozo ire i: Kokena me tana imanga mi ikani!

¹⁸⁻¹⁹ Tomtom ta so ikam sua pakaamjana pa waene toro, mi kaimer isu mini mi iso: "A, kam ngar boozo pa sua tana pepe. Ina nio anjam ngu pu men."

Na tomtom ta kembei, ngar kini italli kat. Ni kembei tomtom kankaanajana ta iwenweene sorok zin tomtom pa peene lutuunu tau timus koror ngar sananajana ise mataana mi you ikanan la.

²⁰ Tesegergeere you, to ikanan. Som, to imeete.

Mi ngoi ta kembena. Sombe tomtom tininin kao pa som, nako karau men mi imap.

²¹ Tesegergeere you, to ikan ma biibi.

Mi zin wal ta tizorzooro pa sua na, ta kembena. Ko tikam ma ngoi iwe biibi.

²² Zin wal ta tininin kao na, tomtom lenen pa sua kizin ilip, kembei kini namutjana.

Mi tere iti. Pa sua kizin sananajana tana ko isula kat lelende mi ipasaana ngar kiti.

Takan la sorok sua kizin tomtom pepe. Kokena tipakaam ti.

²³ Tomtom ta so ikamam sua mbuyeenenjana piti, mi tamen ngar sananajana imbotmbot la leleene,

ina ni kembei kuuru ta tipot ndemeene ma imilmil kat, mi leleene na tijti-inggijana. ☆

²⁴ Sombe itijan kanda koi bizin toso sua mi kaljan ambai piti, na tendemeere zin pepe.

Pa ngar sananajana sa ko imbotmbot la lenen.

²⁵ Tana kom koi sa isombe ikam sua ambaijana pu, na kan la sua kini pepe.

Pa ngar sananjan boozomen ta ko imbotmbot la leleene.

²⁶ Ngar sananajana ta imbotmbot la leleene na, ni irao iswe na som. Iturkewe.

Tamen kaimer, ngar kini sananajana mi pakaamjana kini ko ipet mat ma tomtom tiute. ☆

²⁷ Tomtom ta so ikel naala pizin wal pakan, nako itunu itop sula.

Mi tomtom ta so ipatimbil pat bekena ipasaana waene bizin pakan, inako pat tana ipili. ☆

²⁸ Tomtom ta so iurur koi pizin tomtom, nako ikam sua pakaamjana pizin bekena ipasaana zin.

Mi zin wal ta kwon imbesmbeeze piti sorok na, tere iti pizin. Pa zin ko tipasaana iti.

27

¹ Kororj tabe kam pa kaimer i, na pakur itum pa pepe.

Pa mbulu tabe ipet i, ina nu ute som. ☆

² Sombe wal pakan tiwe kwom mi tipakuru, ina ambai.

Mi nu na, kam mbulu pakurjana ma wit itum urum pepe. Pa ina mbulu ambai som. ☆

³ Pat ma magargaara na, kororj patarjan. Tabaada na, ipata.

Mi wal kankaanajan ta tizorzooro na, ta kembena. Sombe tipagesges iti, ina patarjana biibi kat be tabaada.

⁴ Mbulu ki ketende malmal mi ketende ibayou kat, ina ambai som. Pa sombe tomtom tipas ketende, inako tumunai zin som, mi teseseeze matan.

Tamen mbulu ki matanda mburmbur, ina sananajana ma ilip. Re sombe tomtom toro imbuuru ila ki waene, ko rao mender su kereene uunu? Som! ☆

⁵ Waende sa isombe ikam goobo mbulu mi iti tuur kat leleene pini, na tamaane pepe.

Mbulu ki tozzo katkat sua pizin tomtom mi tapazalzal zin, ina ambai ma ilip.

⁶ Kom koi, ni irao ikam mbulu ambaimbaijan boozomen pu, bekena ipakaamu mi ikam lelem.

☆ 26:23: Mt 23:25 ☆ 26:26: Lu 8:17 ☆ 26:27: Mbo 7:16, 9:16, 57:6 ☆ 27:1: Lu 12:9-10; Yems 4:13-15
 ☆ 27:2: 2Kor 10:12,18 ☆ 27:4: Tut 6:34 ☆ 27:6: Mbo 141:5; Tut 15:31, 28:23; Mt 26:49-50

Mi torom ŋonoono ta iurur kat leleene pu,
na ni ko iyaamba katu mi ipazalu. ☆

⁷Tomtom ta so ikan kini ma kopoono bok,
nako leleene be ikan kini mini som.
Koroŋ ambaijana kat tomini kem-
bei bigil suruunu, ni ko leleene pa
som.

Mi tomtom ta so peteli, na irao ipelelele kini
sa na som. Kini sananjanana tomini,
ni ko leleene pa mi ire kembei kini
namutjana.

⁸Tomooto ta so izem ruumu mi wal kini ma
timboren, mi ila ma iwwa le sorok,
ni kembei man ta izem ngini kini raama
lutuunu bizin ma timbot, mi irie ma
ila lene pa lele pakaana toro.

⁹Ŋgere mi koroŋ pakan ta kuzinjan na,
sombe tusuulu kulindi pa, ina ika-
mam ti ma nindi se mi lelende am-
bai.

Mi torondo bizin ta kembena. Sombe tiuulu
iti pa ngar ambaimbaijan pakan,
ina ikam ti ma lelende ambai.

¹⁰Itum torom bizin zijan tomom toroono
bizin na, pizil ndemem pizin pepe.

Miombe patanana sa indeenju mi toŋ-
matizij ku timbotmbot molo, na
la kizin pepe. Koŋuru zin wal ta
timbotmbot koloujana pu na. Pa
zin ko tikam ulaaja biibi pu ma tilip
pizin toŋmatizij ku ŋonoono. ☆

¹¹O lutuŋ, motom ingal be swe ngar am-
baijana men pizin tomtom. Naso
kam ma leleŋ ambai.

Mi zin wal ta tigiibi sua repiilijana pio,
sombe tire mbulu ku, nako sua kizin
imap.

¹²Tomtom ta so le ngar, na irao iur itunu ila
zaaba kwoono sorok na som. Sombe
ikilaala kembei patanana be ipet, na
loja men mi iru zaala be iko pa.

Mi zin wal ta len ngar biibi som na, tila men.
Tabe tindeenge patanana. ☆

¹³Waem sa, sombe imbuk sua pa tomtom
toro ta ni iute i som na ma iso:
“Sombe nu rao be kot mbun ku som,
na nio ko aŋmender pu mi aŋkot.”
Ina ni ikam mbulu kankaanjanana
kat.

Tana sombe ni iso pu be kam mbulu raraate
men pini, na ndemeeri pepe. So pini
be ikam koroŋ kini pakan ma imar
imbot ku. Beso ni ikot som, to koroŋ
kini tana iwe lem.

¹⁴Sombe waem sa ikenne, mi mberberŋjana
mi nu la kini ma kaŋom izalla mi
kam mankwoono pini, ko leleene
ambai? Som.

Ko kam ma keteene malmal kembei ta piri
sua sananjanana pini.

¹⁵Sombe kusindi bizin tinoknok zooroŋana
mi tiŋoŋoŋo, inako tikam ma
mbotjana kiti isaana,

kembei ruumu ta ka kotoo sumbunsumbun,
mi yaŋ itoptop su ruumu leleene na.
☆

¹⁶Zin moori ta kembei, tayaraama zin, na
tarao som.

Ina kembei totoombo be teteenge miiri, som
koroŋ sipirpirjana.

¹⁷Sombe totwooro buza, na tere ka pail ta
tiurpe pa ain na. Pa ain men ta irao
ikam uraata pa ain.

Mi ina raraate men piti tomtom. Bela
taparuluulu iti pa ngar mi
taparpazalzal ti, tona takam ma
mbulu kiti ingeze.

¹⁸Tomtom ta so imborro kat ke fik, nako
ikan ka ŋonoono.

Mi zin mbesoŋo ta kembena. Sombe tim-
boro kat uraata ta zin bibip kizin
tiur la naman, nako zan iwe biibi. ☆

¹⁹Iti sombe lelende be tere rungundu, na
titiiri itundu ila yok.

Miombe lelende be tuute iti tomtom
pareijanda, na tere mbulu tau tom-
tom tikamam piti na. Pa ina iswe iti.

²⁰Meeteganana ikam wal boozomen kek.
Tamen imap zen.

Mi iti tomtom ta kembena. Takam lende
koroŋ booza kek. Tamen toso: “Ingi
irao zeen.” ☆

²¹Tomtom tinenne gol ma silba, bekana
tiute: Gol ma silba tana ambaijan
som sananjan?

Mi iti tomtom ta kembena. Sombe tomtom
tipakur ti, tona teswe itundu: iti
pareijanda.

☆ 27:10: Tut 17:17 ☆ 27:12: Tut 7:21-23, 9:16-18

12:42-44; Yo 12:26; 2Tim 2:6 ☆ 27:20: Tut 30:15-16

☆ 27:15: Tut 19:13 ☆ 27:18: Un 39:2-4; Mt 25:21; Lu

²² Wal kankaanjan ta tizorzooro na, tirao be tizem mbulu kizin tallijana na som.

Sombe tupun zin ma rungun isaana, ina tomini irao ikam zin ma tizem na som.

Matanda ingalngal uraata kiti. Naso tombot ambai

²³ Motom pizin mbili ku mi mboro zin ma timbot ambai.

²⁴ Pa pat ma kororj ku pakan ko irao imbot ma alok na som.

Mi king zijan zin bibip pakan ta kembena. Ko irao tikam peeze ma alok na som.

²⁵⁻²⁶ Tana ndemeere zin pepe. Mboro kat zin mbili ku. Beso mbutmbuutu ise pa abal ziljanziljan, mi mazwaana ki yembutjana ipet, mi tomtom tiur mbutmbuutu ilae pizin mbili be tikan, na mbili ku tana ko tipeebe ma booze.

Mi sipsip ma mekmek ku ko tiwe zaala pu be kam lem mburu, toono, ma kororj pakan.

²⁷ Nu ko irao kam ngomo pa tui kizin mekmek ku,

mi niomjan wal ku mi zin mbesoorjo moori ku kombotmbot se ka pat.

28

¹ Wal sananjan mbulu kizin, ta ipakoikoi zin. Tana tomtom tiketoto zin som, mi tikowo len sorok.

Mi wal ndeejan na, timototo som. Timendernder mboljana kembei ta laion.

² Lele sa,ombe ka tomtom bizin wal zorzooran, nako tizirziiri zin peeze kan kizin koloujana koloujana.

Mi tomtom ta so le ngar ambaijana mi ikilaala mbulu ingoi ta ambai ma ilip, nako ikam ma kororj ta boozomen iloondo ambai. ☆

³ Biibi ta so ikototo zin wal sorrokjan, ina ni kembei yanpat ta isu mi ipasaana kini.

⁴ Zin wal ta tipakurkur zin wal sananjan na, tiswe kembei tipizil ndemen pa tutu ki Anutu kek.

Mi zin wal ta matan ingalngal tutu kini mi titoto, na tikamam uraata be tikoto zin wal sananjan.

⁵ Wal sananjan tikilaala mbulu ndeejanana som.

Mi zin wal ta tikamam kinkiini be tiute Yooba mibe timbot koloujana pini na, tiute mbulu ndeejanana ma imap.

⁶ Tomtom sorokjan ta so ipa pai kini ma ambai men,

na ilip pizin mbio uunu ta tipanobnjoobo pa zaala ambaijana na. ☆

⁷ Sombe lutundu bizin matan ingalngal tutu mi titoto, ina iswe kembei ngar kizin ipet kek.

Miombe pikin sa igabgaaba zin wal tau tiwirri pat ma kororj kizin pa kororj soroksorok men, ina ni ipamiarj tamaana.

⁸ Sombe tomtom tikam mbun mar kiti, na toso pizin be tipekel raama gegeene biibi pepe.

Pa pat ta so tondou pa zaala ta kembei, na Anutu ko itatke piti, mi ikam pizin wal ta tikampewe zin wal sorrokjan na. ☆

⁹ Tomtom ta so izezeze taljaana pa tutu, na Anutu ko leleene be ilej sunjana kini ri sa som. ☆

¹⁰ Tomtom ta so ipakamkaam zin wal ndeejanan mi iyaryaaru zin be tito zaala sananjan, nako itop la itunu kilis kini.

Mi zin wal ta so tipa pai kizin ma ambai men, nako tikam len matamur ambaijana. ☆

¹¹ Zin mbio uunu nin se ma tindemeere sorok kembei zin len ngar biibi.

Tamen zin wal sorrokjan ta ngar kizin ipet kek na, tikilaala mbulu ta zin mbio uunu tikamam.

¹² Sombe wal ndeejanan tilip pa kan koi bizin, na tomtom len ambai kat mi menmeen zin biibi.

Miombe wal sananjan timanga be tikam peeze, na tomtom tiru zaala be tike pizin. ☆

¹³ Tomtom ta so iwatkaala sanaana kini, na mboti kini ko irao ambai kat na som.

☆ 28:2: Tut 8:15-16, 29:4 ☆ 28:6: Tut 19:1 ☆ 28:8: Kam 22:25 ☆ 28:9: Mbo 66:18; Yo 9:31 ☆ 28:10:

Tut 26:27; Mt 15:14; lbr 6:12 ☆ 28:12: Tut 29:2 ☆ 28:13: Mbo 32:3-5; 1Yo 1:9

Mi sombe tomtom sa iswe sanaana kini mi izem, nako Anutu leleene isaana pini mi imujai i. ☆

¹⁴ Tomtom ta so imototo Anutu mi mataana ingalngal itunu, nako leleene ambai mi kamperjana ki Anutu imbotmbot se kini.

Mi tomtom ta so ngar kini imbolmbol se pa mbulu ki zoorojana, na ni ko indeeje patarjana. ☆

¹⁵ Sombe tomtom sananjan sa ikamam peeze mi ikototo zin wal sorrokjan, ina ni kembei laion ta kaljaana izalla, o bea ta ilonloondo ma ila be ikan tomtom.

¹⁶ Biibi sa isombe ikototo sorok zin wal ta timbot la ni kopo mbarmaana, ina iswe i kembei ngar kini ipet zen.

Mi sombe biibi sa iurur koi pa mbulu ki watkenjana, na ni ko imbot ambai su toono ma molo. ☆

¹⁷ Tomtom ta so ipun tomtom toro ma imeete, na kaimer ko irao mbuleene su kat na som.

Ko imototo mi leleene ipata pa mbulu kini tana ma irao meeterjana kini.

Mi ko irao ikam le gaabjan sa be ipomboli na som. ☆

¹⁸ Tomtom ta so ipa pai kini ma ambai men, nako Anutu itatke i pa patarjana kini.

Mi tomtom ta so ipanobjoobo pa zaala ambaijana, nako molo som to imeete ma isula lene Andewa. ☆

¹⁹ Tomtom ta so ikamam uraata pa toono kini, nako irao kat pa ka kini.

Mi zin wal ta tilala pa korog soroksorok ta ngon somjan i, nako tisu ma timbot joobo kat.

²⁰ Tomtom ta so izzo sua jonoono men mi itoto sua kini mbukjana, nako indeeje kamperjana biibi.

Mi zin wal ta gorgori tirru zaala pakaamjan sa be karau men mi tindou len korog booza, na Anutu ko irao ileele zin na som. Zin kola tire kadoono pa mbulu kizin. ☆

²¹ Sombe iti lende uraata be tiurpe patarjana kizin tomtom, mi talae kizin wal pakan, ina mbulu ambai som. Bela takam mbulu raraate men pizin wal ta boozomen.

Tamen zin bibip pakan ta titirtiiri sua i, sombe tomtom tikam len korog rimen jonoono, nako tilae kizin mi tiuulu zin pa sua kizin. ☆

²² Zin wal ta matan konjan na, tirru zaala be karau men mi tindou len korog booza.

Mi tikilaala som. Zaala ta titoto na, kaimer ko ikam zin ma tisu ma timbot joobo.

²³ Nu sombe yaamba tomtom sa bekena pazali,

na kaimer ni ko leleene ambai pu ma ilip pizin wal ta kwon imbesmbeezee pini sorok na. ☆

²⁴ Tomtom ta so ikam kuumbu pa tamaana ma naana, mana kaimer isu mi iso: "Nio ankam joobo mbulu sa som."

Na ni kembei igabgaaba zin wal ta tikamam zigzik na. ☆

²⁵ Zin wal ta matan korogjan na, tipasansaana tomtom lenen, mi tikamam ma ngori iwedet.

Mi tomtom ta so ipase pa Yooba, nako imbot ambai mi itum kat.

²⁶ Tomtom ta so ipase pa itunu, na ikankaana kat.

Mi tomtom ta so itoto zaala ki ngar ambaijana, na patarjana sa ko irao ipasaana kati na som. ☆

²⁷ Tomtom ta so irairai korog kini pakan pizin wal sorrokjan, nako irao iru zalaana pa korog sa som.

Mi tomtom ta so irre zin men, mi iuluulu zin som, nako tigilbi sua sanajan booza pini. ☆

²⁸ Sombe wal sananjan timanga be tikam peeze, na tomtom tiru zaala be tike pizin.

Mi sombe wal sananjan timeete ma tila len, inako zin wal ndeejerjan timasak ma tiwe booza. ☆

☆ 28:14: Tut 14:16 ☆ 28:16: Tut 29:4 ☆ 28:17: Un 4:14, 9:6; Kam 21:12-15 ☆ 28:18: Tut 12:13 ☆ 28:20: Tut 20:21, 21:5; 1Tim 6:6,9 ☆ 28:21: Tut 24:23 ☆ 28:23: Tut 9:8, 27:5 ☆ 28:24: Tut 19:26; Mt 15:4-6 ☆ 28:26: Tut 3:5,7; 1Kor 3:18-20 ☆ 28:27: Mbo 109:15-16; Tut 19:17, 22:9 ☆ 28:28: Tut 11:10, 29:2

29

¹ Tomtom ta so imbelmbel sua pazaljana leŋjana, mi tamen inoknok men zooronana,

nako lwoono sa to patanana biibi ipasaani. To zaala sa be imbot ambai mini na som.

² Sombe wal ndeerjanan timasak ma tiwe boozo, to tomtom menmeen zin mi len ambai kat.

Mi sombe wal sananjan tikamam peeze, na tomtom len ipata mi tikaranesjeeze. ☆

³ Pikin sa, sombe leleene ilip be ikam le ngar ambaijana, nako ikam ma tamaana leleene ambai kat.

Mi pikin ta so igabgaaba zin moori zaala lwoono kan, nako ipasaana koronj ki tamaana. ☆

⁴ King ta so ikamam mbulu ndeerjanan men, nako ipombol zin tomtom be tikam mbulu ambaijana, mi lele kini imbot ambai.

Mi king ta so mata koronjan mi isombe tomtom tingiimi i, tona iuulu zin, nako ikam ma lele kini isaana. ☆

⁵ Tomtom ta so kwoono imbesmbeeze pa waene toro, na iurpewe kilis pini be ikeeni.

⁶ Zooronana kizin wal sananjan ko iwe kilis pizin mi ipasaana zin.

Mi wal ndeerjanan na, zin len ambai men mi tilonloondo ma tila pa zaala ambaijana.

⁷ Wal ndeerjanan tikamam ngar biibi pizin wal sorrokjan, mi len be tikam joobo zin som.

Mi wal sananjan na, tikamam ngar pa koronj ta kembei som.

⁸ Zin wal ta tipakurkur zitun mi tirepilpili ngar ambaijana na, tipesese zin tomtom be tipasaana kar.

Mi zin wal ta len ngar ambaijana na, tipalumluumu tomtom len beken keten malmaljana kizin imap.

⁹ Tomtom ta le ngar ambaijana na, isombe ipamender tomtom kankaanajana sa pa sua,

nako tomtom kankaanajana tana kaljaana izalla mi ikam sua repiiljana boozo pini. Irao iur niini na som.

¹⁰ Zin wal ta tipa pai kizin ma ambai men na, wal ta tikamam zaaba pizin tomtom tiurur koi pizin.

Mi wal ndeerjanan na, tikamam kinkiini be tiuulu zin ma timbot ambai.

¹¹ Wal kankaanajan ta tizorzooro na, tirao be tiyaraama keten malmaljana kizin som. Tizzwe ma imbot mat.

Mi tomtom ta le ngar ambaijana na, ni iyaramraama itunu.

¹² Tomtom peeze kana sa isombe ileŋleŋ la sua pakaamjana, na wal uraata kan kini ko timap ma tiwe wal sananjan.

¹³ Wal sorrokjan mi zin bibip ta tiseseeze tomtom matan na, zin raraate som. Mi koronj tamen ta ilup zin:

Yooba ipayaryaara zin mi ikiskis zin, ta timbot matan yaryaara. ☆

¹⁴ King ta so iurpewe patanana kizin wal sorrokjan ma indendeege men, na peeze kini ko imbol ma imbotmbot.

¹⁵ Sombe tabalis zin tomtom mi tapazal zin, nako tikam len ngar ambaijana.

Mi sombe tezem pikin sa ma inoknok mbulu sananjan, na kaimer ni ko ipamianj naana. ☆

¹⁶ Sombe wal sananjan timasak ma tiwe boozo, na mbulu sananjan ko ipet ma iwe biibi.

Tamen kaimer wal ndeerjanan ko tire kat ki matan ta kembei: Wal sananjan ko tisu ma mburan imap.

¹⁷ Pazal lutum. Naso lelem ipata som mi mbotmbot raama menmeenu.

Pa ni ko ikamu ma lelem ndabok kat.

¹⁸ Sombe Anutu kwoono bizin tizzwe sua kini som, nako tomtom timanga mi tikam mbulu bozboozo. Pa koronj sa be iyaraama zin mini som.

Mi tomtom ta so mataana ingalngal tutu ki Anutu mi itoto, nako leleene ambai mi kamperjana ki Anutu imbotmbot se kini.

¹⁹ Nu sombe so sua men pa mbesoonj ku, nako rao urpe mbulu kini na som.

☆ 29:2: Kam 2:23-24; Tut 11:10, 28:12,28 ☆ 29:3: Tut 10:1, 15:20, 27:11; Lu 15:13-30 ☆ 29:4: Tut 16:12, 28:16

☆ 29:13: Mt 5:45 ☆ 29:15: Tut 13:24, 22:6,15, 23:13

Ʒonoono, sua ni ileŋleŋ. Mi ko irao ikan la na som. Bela nu balisi, tona ileŋ la kalƷom.

²⁰ Wal kankaanƷana ta tizorzooro na, ipata pizin be titooro mbulu kizin.

Mi tomtom ta so ikam kat nƷar som, mi iwirri sorok sua, nako ipata kat pini be itooro mbulu kini. ☆

²¹ Sombe mbesooƷo ku nangarƷana mi kwom ikanani pa uraata som, na kaimer ni ko irao ikam kat uraata som, mi ikam patarƷana pu.

²² Tomtom ta so keteene bayoƷana, nako ipeyi ƷoƷi booƷo, mi itunu ikamam sanaana booƷo.

²³ Mbulu ki tapakurkur itundu ko ikam ti ma kanda mianƷ.

Mi sombe tomtom sa ikototo itunu mi imbesmbeeze pizin tomtom, ina zaala tabe zaana iwe biibi. ☆

²⁴ Nu sombe gaaba tomtom toro pa mbulu ki kuumbu, na ur itum ila patarƷana.

Pa kaimer, sombe tipamenderu, mi tiso pu be so kat sua Ʒonoono ila Anutu mataana, nako kam so? Pa sombe swe mbulu ku tana, nako tiur kadoono pu. Mi sombe watkaala, nako Anutu itunu keteene malmal pu mi ipasaanu.

²⁵ Mbulu ki tomtoto zin tomtom ko iwe kilis piti.

Mi tomtom ta so ipase pa Yooba, na Yooba ko mataana pini mi imboro i ma imbot ambai. Irao koronƷ sa ipasaani na som. ☆

²⁶ Wal boozomen tirru zaala be tila tire zin peeze kan. Pa tiso ko zin tiuulu zin pa patarƷana kizin.

Mi tundu Ʒonoono na Yooba. Pa ni ta iuluulu kat iti pa patarƷana kiti.

²⁷ Wal ndeerƷan lenen pizin wal sananƷan ri sa som.

Mi wal sananƷan ta kembena. Lelen pizin wal ta titoto zaala ambaiƷana na ri sa som kat.

30

Sua pakan ki Agur

¹ InƷi sua ki Agur ta Yake lutuunu na. Ʒgar taiƷi, Anutu iswe pini.

Ni iso ta kembei: “O Anutu, nio nirƷ isaana kek.

Ʒonoono kat, inƷi nirƷ isaana ma mburoƷ imap kat.

² Nio ti, kembei tomtom som. Pa leƷ nƷar ri sa som kat.

Wal boozomen ta timbotmbot toono na, nƷar kizin ilip pio.

³ Nio, tipaute yo pa nƷar ambaiƷana som. Mi Anutu potomƷana na, aƷute kati som.

⁴ Lak, asinƷ ta isala saamba, mi isu mini be iso ka sua?

Mi asinƷ ta ikiskis miiri ila namaana keteene, mi iurur yarƷ ilala miiri tiene?

AsinƷ iur toono ka seƷgaanƷ ta boozomen?

Ni zaana asinƷ, mi lutuunu zaana asinƷ?

Sombe nu ute, na so yo lak!

⁵ Anutu sua kini ta boozomen na, totoombo ma tikilaala kek: Ina Ʒonoono men.

Mi zin wal ta tipase pini be iporoukaala zin na, ni iwe siƷƷiao pizin. ☆

⁶ Re: Kokena pagaaba sua ku ila raama sua kini,

to ni iyaambu, mi tomtom tiso nu kwom pakamkaamƷom. ☆

⁷ O Yooba, koronƷ ru ta nio leleƷ be aƷwi u pa.

Mazwaana ta aƷbotmbot su toono na, ruutu koronƷ ru taiƷi pio pepe.

⁸ Mbulu boozomen ta pakamkaamƷan mi Ʒonon somƷan na, ziiri ma timbotmbot molo pio.

Mboro kat yo. Kokena leƷ koronƷ som mi aƷbot Ʒoobo, som leƷ koronƷ booƷo mete. Kam korƷ kini ta irao yo. ☆

⁹ Pa sombe leƷ koronƷ booƷo mete, nako aƷpizil ndemeƷ pu mi aƷrepiilu ma aƷso: “Yooba, ni asinƷ?”

Mi sombe leƷ koronƷ som mi aƷbot Ʒoobo, nako aƷkam kuumbu mi aƷpamiarƷ Anutu tio zaana.

¹⁰ La ki biibi sa ma nƷgal sorok sua pa mbesooƷo kini pepe.

Kokena mbesooƷo tana ileƷ, to isurƷ Anutu be ipasaanu.

Pa nu uunu ku.

Wal pakan ta tembel zin kek

☆ 29:20: Tut 26:12; Yems 1:19 ☆ 29:23: Tut 15:33, 18:12; Lu 14:11; 1Pe 5:5 ☆ 29:25: Mt 10:28; Yo 12:42-43; Ʒgo

4:18-21 ☆ 30:5: Mbo 12:6, 18:30, 91:4 ☆ 30:6: Tur 22:18 ☆ 30:8: Mt 6:11; 1Tim 6:8

¹¹ Tomtom pakan, zin tizunzuj Anutu be ikampe nan bizin som, mi tigibgiibi sua sananjan boozomen pa taman bizin.

¹² Mi wal pakan na, tire zitun kembei mbulu kizin ingeeze men.

Tamen mbulu kizin pakan ta tikamam ki kejana na, sananjan kat. Ingeeze som.

¹³ Mi tomtom pakan na, tipakurkur zitun, mi matan pasom waen bizin pakan ma tau!

¹⁴ Mi wal pakan na, kwon kembei ta buza. Sua kizin ipasansaana kat zin wal sorokjan ta timbotmbot raama patarjana na, Pa tisombe tipambiriizi zin ma timap kat pa toono.

¹⁵ Wal pakan, zin kembei ta ndeeme i. Pa gorgori tizzo ta kembei: “Kam lej koronj. Kam konj koronj.”

Koronj parj, ta gorgori tizzo ta kembei: “Ingi amkam irao zeen.”

¹⁶ Koronj ta kembei: Meeterjana, zin moori ta kopon somjan, toono ta ka yok somjana mi ikerekere na, mi you.

¹⁷ Tomtom ta so mata pasom tamaana, mi irepilpiili naana mi izorzooro la kaljaana, na meeterjana kini ko ambai som kat, mi irao titwi i na som. Putuunu ko imbot mat mi man ankor timar ma tipai mata kutuluunu mi tikan!

¹⁸⁻¹⁹ Mbulu tel ta tipa ndel kat. Ankam ngar pa ma ajrao som. Mbulu ki manborj ta irie pa marjaananjana na, mbulu ki mooto ta iwwa se pat na, mi mbulu ki woonggo ta ikowo pa tai na. Mi toro ta iwe parj pa na, ina mbulu tau zin nanjarj ma tamurinjrij tikamam. Ankam ngar pa ma ajrao som kat.

²⁰ Mbulu kizin raraate kembei zin moori tau timololo ula ka tutu na. Pa zin kembei tikan kini, to timus kwon ma tiso: “Niam ti amkam ngoobo mbulu sa som.”

²¹ Mbulu parj ta iwedet su toono, mi tamen irao pa iti tomtom ngar kiti som. Tere na, tumurur pa.

²² Ta na, mbulu tau mbesoonjo sorok iwe king.

Mi iwe ru pa na, mbulu tau wal kankaananjan timbot ambai mi tirao kat pa kan kini mi len koronj.

²³ To iwe tel pa na, mbulu tau moori sa iwoolo, mi tamen kusiini iurur leleene pini som.

Mi iwe parj pa na, mbulu tau mbesoonjo moori sa ikam moori ta imborro i na muriini ma iwe biibi pini.

²⁴ Koronj munmun parj ta timbotmbot toono, mi len ngar biibi kat. Koronj ta kembei:

²⁵ Ta na, moolo. Pa zin len mburan biibi som. Tamen mazwaana ki zoj na, tikamam uraata biibi bekana tindoundou kan kini. Beso yarj imar ma lele isaana, to kan kini imbotmbot. Tiru zalan som.

²⁶ Mi iwe ru pa na, moozo. Pa zin tomini len mburan biibi som.

Tamen gorgori tirru len lele be tike lela mi timbot ambai.

²⁷ Mi iwe tel pa na, siizi pakan. Pa zin len king sa som.

Tamen sombe tipa, na tiparto zin mi tipa raraate men.

²⁸ Mi iwe parj pa na, ngulorj. Pa ina koronj musaana. Irao tetegee pa namanda. Tamen timbotmbot lela ruumu bibip kizin king tomini.

²⁹ Mi koronj parj ta tizarra kan mbooro mi tiwwa. Tana lelende be terre lende.

³⁰ Ta na, laion. Pa ni mburaana biibi ma ilip pa koronj boozomen ta tiwwa pa toono na.

Tana kosasa irao ikami ma iko na som.

³¹ Mi iwe ru pa na, man tatariigi ta iwwa.

To iwe tel pa na, mekmek.

Mi iwe parj pa na, king ta iwwa raama zin malmal kan kini.

³² Sombe nu kamam ngar be kam mbulu kankaananjana mi pakur itum, som lelem iurur pa mbulu sananjanana, na ambai be so sua sa pepe.

Maane men, mi zem ngar pa mbulu tana.

³³ Sombe totooro tui, nako iwe bata.

Mi sombe tumbuulu tomtom sa kuzuunu, nako takam ma sirj isu.

Mi sombe tapamalmal tomtom keten, nako takam ma malmal ipet!

31

Sua ki King Lemuel

¹Inggi sua ki King Lemuel. Nggar tainggi, Anutu iswe la ki Lemuel naana, mi naana kadoono ikam la kini.

²O lutuj, nom ngonoono ta nio i. Indeeje ta nu mbotmbot men lela koporj leleene na, anjuk sua pa Anutu be anjuru ma we ni lene.

Tana kozo ngun taljom pa sua tio ti.

³Re: Kokena pasaana kororj ku pizin moori mi zem mburom pizin.

Pa ina zaala ta ipasansaana king boozomen ma tizanzaana pa i.

⁴O Lemuel, motom ingal. Zin wal ta tika-mam peeze na, yok mboljana irao ipasiksik nguren na pepe.

⁵Kokena tiwin, to matan mbeleele tutu ta imbot pataaja kek na, mi tiurpe kat patanjana kizin wal sorrokjan som.

⁶Yok mboljana mi baen, ina king kororj kizin som.

Ina kororj kizin wal ta tikamam be timeete i, mi zin wal ta lenen ipata kat ma timbotmbot.

⁷Pa zin wal ta len kororj som ma timbot ngoobo, mi zin wal ta lenen ipata kat na, tiwinin bekenan matan mbeleele patanjana kizin.

⁸Zin wal ta tirao be tiporoukaala zitun som na, sombe tomtom tikam ngoobo zin, na nu maane pepe. Manga mi so sua bekenan uulu zin.

Zin wal ta timbotmbot raama patanjana na, mender pizin mi urpe patanjana kizin ma indeeje men.

⁹Tana sombe tomtom timbotmbot raama patanjana mi tiru zalan na, nu maane pepe. Manga mi so sua bekenan uulu zin.

Mender pizin, mi urpe patanjana kizin ma indeeje men.

Mbulu ki moori ambaijana

¹⁰Sombe tomooto sa leleene be iwoolo, mi indeeje moori ngonoono ta ikamam kat mbulu, na ni ikam le kororj ambaijana kat.

Zin moori ta kembei tilip pa pat milmiljan ta kan kadon bibip i. Tamen zin boozo som. Ko tendeeje zin la ki parei? ☆ ¹¹Moori ta kembei na, kusiini ko irao ipase pini kat.

Mi ni ko iuulu kusiini be ikam kororj nd-abokbokjan boozo. ☆ ¹²Mazwaana ta imbotmbot su toono, na ikamam mbulu ambaijana men pa kusiini.

Irao ikam mbulu sananjana sa pini na som.

¹³Ni moori nama mosjana. Irao iurpe sipsip rumuunu mi kororj pakan ma iwe mburu be tomtom tizeebe zin pa.

Mi ni mata sejana, mi ikamam uraata raama menmeeni.

¹⁴Ni kembei woongo ta ilala lele molo mi ikamam kororj popogan ma timar.

Pa ilala irru kini matakija bekenan ikam pa wal kini.

¹⁵Mbenbenjana mi ni imanganga be iteege you pa wal kini,

mi iurur zin mbesongo moori kini pa uraata.

¹⁶Ni irru toono ambaimbaijan be ingiimi ma iwe lene.

Mi ingiimi toono tana pa pat ta ikamam pa uraata kini na, mi ipaaza ke baen isula.

¹⁷Ni maoljana som.

Ni moori uraatajana.

¹⁸Mburoongo ta ni ikamam na, isipirpir som. Ire kembei iurur ngonoono.

Mi lam kini na, imetmeete som. Pa ni ikamam uraata pa mbenj tomini.

¹⁹Ni iurpewe kororj pakan be isese ma iwe mburu.

²⁰Mi iwelweele namaana mi irairai kororj pakan pizin wal sorrokjan.

Mi zin wal ta timbotmbot raama patanjana na tomini, ni iuluulu zin.

²¹Sombe lele isaana, na ni irao ikam ngar boozo pa na som. Pa iparajraj wal kini len mburu pataaja kek.

Wal kini tizebzebe zin pa mburu ambaimbaijan men.

²²Tana irao nin tekteege pa mbenj som. Pa ni iurpewe len mburu be tikototo zin pa.

Mi ni itunu na, izebzeebi pa mburu ndabok-bokjan ta kan mos ambaimbaijan na.

²³ Tomooto ta so iwoolo moori ta kembei,
isombe ila ma zigan zin kolman
tilup zin pa sua, nako tomtom len
nger pini, mi tire i kembei tomtom
ɲonoono.

²⁴ Moori ta kembei, ni isese mburu ambaim-
baigan mi ikamam ɲgomo pa.
Mi iurpewe pus bekena tomtom tingiimi mi
tila tikam ɲgomo pa.

²⁵ Mbulu kini ɲgeezɛɲana ta iwe aigau pini,
mi ikam ma tomtom tipakuri ma
tiso ni moori ɲonoono.

Mi mbulu tabe ipet pa kaimer i, na ni imo-
toto som. Pa mbulu pareɲana ta so
ipet, na ni ko imender mboljana.

²⁶ Ni izzo sua raama ɲgar.

Mi ipaute wal kini be tiurur kat lenen pa
Anutu mi zin tomtom.

²⁷ Ni imborro kat ruumu kini.

Irao imbomboorene mi ikam mbulu kembei
ta wal maoljan na som. Ikamam kat
uraata.

²⁸ Moori ɲonoono ta kembei na, lutu-
unu bizin ko lenen ambai pini mi
tipakurkuri.

Mi kusiini tomini ko iwidit uruunu ma iso
ta kembei:

²⁹ “Moori boozomen tirao pa mbulu.

Mi nu na, lip kat pizin.”

³⁰ Tana moori rungun, som mbulu kizin
pakan ta ikamam zin tomooto lenen,
na takam ɲgar pa pepe. Pa ina
koron ɲonoono som. Imbot rimen
mi imap.

Mi moori ta so imototo Yooba mi ilerlerɛ la
kaljaana, to tapakuri. ✨ ³¹ Pa ni ika-
mam kat mbulu. Tana iti tapakuri
pa uraata ta ni ikamam na,
mi tiwit uruunu ila iwal biibi matan, to
indeeɲe.

Yona

Yona izooro la Merere kaljaana

¹ Tomtom ta, zaana Yona. Ni Amitai lutuunu. Aigule ta na, Yooba kaljaana ila kini ma iso ta kembei: ² “Manja mi la ta kar biibi Ninibe, * mi paŋarai kaljorj pizin. Pa mbulu kizin sananjan boozomen ta tikamam na, nio aŋre lup.”

³ Tamen Yona mburaana som, mi isombe iko pa Yooba ma ila lene pa kar molo Tarsis. Tana ipa ma isula kar Yopa, mi indeeje woongo ta isombe ila pa Tarsis. Ingiimi woongo, to ise bekena iko pa Yooba mataana ma ila ne.✠

⁴ Tikwai ma tila, mi Yooba ikam ma miiri biibi ipol. To ipei duubu ma tai isaana kat, mi woongo ikamam be imapaala. ⁵ Tabe zin uraata kan ki woongo timoto kan, mi zin tataja timanja mi titaŋroro merere kizin kizin be tiuulu zin. Tamen som. Tona tipiri mburu pakan isula pa tai bekena woongo ipotpot. Mi Yona na, isula woongo leleene mi ikeene ma izemke i kat.

⁶ Tomtom peeze kana ki woongo ipa ma ila na, indeeje Yona ikenne. To iso pini ta kembei: “Ai, kenne paso? Ingi be temet-meete ma tala lende i! Manja mi toombo taŋroro Merere ku ten! Ko irao be imuŋai iti mi iuulu iti, som som?”

⁷ Tona zin uraata kan ki woongo timanja ma tiso: “Ou! Kozo turu patanjana taingi ka uunu. Ko asiŋ ikam ma patanjana ti ise kiti?” Beso tikam na, tindeeje uunu imbot la ki Yona. ⁸ To tiso pini ta kembei: “Lak, so kat piam. Uunu parei ta patanjana tingi ise kiti i? Mi nu pa pa so uraata i? Nu mbot swoi ta mar i? Mi nu mar pa so toono i?”

⁹⁻¹⁰ Tana Yona ipekel kaljan ma iso: “Nio tomtom ki lburu. Anjuzuzj pa Yooba. Ni Anutu ki kar saamba ta iur tai mi toono. Tamen aŋko pini ta aŋmar i.” Tilej sua tana to, motojana biibi ikam zin. Mi tiso pini: “Waii, nu kam ŋoobo kat!” ¹¹ To tiwi Yona ta kembei: “Ma ingi ko amkam parei pu bekena tai imeete mi taun isu?” Pa tai keteene isaana ma isaana kat.

¹² Yona iso pizin ta kembei: “Kakam yo mi kupundu yo sula tai. Tonabe taun isu piom.

Nio aŋute: Ina uunu tio ta ikam ma tai isaana kat mi tendeeje patanjana taingi.”

¹³ Tamen zin wal uraata kan ki woongo lenen be tikam ta kembei som. Tana titoombo be tingooro woongo ma mburan papiriizi be sor lela peende uunu. Tamen miiri ikelkel mete, mi ipimilmiili zin ma timilmiili mini.

¹⁴ Tona titaŋroro Yooba ma tiso: “O Yooba, niam sombe ampundu tomtom taingi isula tai, na pasaana yam ma ametmeete pepe. Ŋonoono, ni ikam ŋoobo mbulu sa piam som. Mi mbulu tabe amkam pini i, na pokot pepe. Pa nu itum ta ur kadoono pini. Ina ni sosor kini men. Sosor tiam som.”

¹⁵ Tana tikam Yona mi tipundu i sula tai, to loja men mi tai imeete ma taun isu. ¹⁶ Tingi tabe ikam ma zin uraata kan ki woongo timoto kat Yooba. Mi tikam patoronjana pa Yooba, mi timbuk sua mboljana pini.

¹⁷ Mi Yooba ingo ye biibi ma ila mi iwon Yona. Mi Yona imbotmbot lela ye kopoono leleene ma irao aigule tel mi mberj tel.✠

2

Suŋjana ki Yona

¹ Yona imbotmbot lela ye biibi kopoono leleene, mi isuj pa Yooba Anutu kini. ² Iso ta kembei:

“Indeeje ta nio aŋbotmbot la patanjana biibi leleene na, aŋtaŋroro Yooba.

Mi ni ilej kaljorj mi iuulu yo.

Yooba, nio aŋbotmbot sula Andewa mi aŋ-taŋroro u be uulu yo.

Mi nu lej tiŋiizi tio.

³ Nu puntu yo ma aŋsula kat ta tai leleene a,

mi tai ilol yo ma sik.

Mi nu kam duubu biibi ma ipol ma isalakaala yo.

⁴ Nio aŋso ta kembei: Nu ziiri yo pa motom kek.

Tamen nio ko aŋre urum ku potomjana mini.

⁵ Duubu ipol salakaala yo ma ikoto yo, mi tai ilol yo kek.

Mi uterj na, mbutmbuutu tai kana ikaukau ma imap.

⁶ Nio aŋsula kat abal uunu ta imbot sula tai leleene a.

* 1:2: Ninibe na kar biibi kizin Asiria. Mi imbot molo kat pa Israel. Zin Israel timototo zin Asiria kan mi lenen pizin ri sa som. Pa tire zin kembei wal sananjan kat. ✠ 1:3: Mbo 139:7 ✠ 1:17: Mt 12:40, 16:4

Lele sananġana tana, ta ikis yo ma aġso ko irao aġse mini na som.

Tamen Yooba Anutu tio, nu maata yo ma aġse pa naala, mi iġgi aġbot motoġ yaryaara.

⁷“Yooba, indeeġe ta mburoġ ikamam be imap na, motoġ iġgalu mi aġkam suġġana tio ima ku.

Mi nu mbotmbot lela urum ku potomġana mi leġ yo.

⁸“Wal tau tikikis merere kizin pakaamġan ta ġnonon somġan i, na tipizil ndemen pa Merere. Tana ni ko irao imuġai zin na som.

⁹“Mi nio, nako leleġ ambai pa kampeġana ku mi aġbo mboe mi aġkam pa-toronġana pu.

Mi koron boozomen ta aġbuk sua pu be aġkam na, nio ko aġkam. Yooba, nu itum tamen ta ulaġa tiam.”

¹⁰To Yooba iso pa ye biibi tana ma ila mi iluai Yona isu peende.

3

Yona ito Merere kalġaana mi ila pa kar biibi Ninibe

¹⁻²To Yooba kalġaana ila ki Yona mini ma iwe ru pa. Iso ta kembei: “Maġa mi la ta kar biibi Ninibe a, mi paġarai kalġon pizin. Nio itur ko aġso u pa sua tabe kam pizin i.”

³Tana Yona ito sua ki Yooba mi imaġa ma ila pa Ninibe. Ninibe tina, ina kar biibi kat. Tomtom sa isombe ipa ma ire le kar, nako ipa irao kembei aigule tel ma iġgi.

⁴Yona imaġa mi ilela kar biibi leleene. Iwwa pa aigule ta, mi ipaġarai Yooba kalġaana pizin. Iso ta kembei: “Aigule tomtooru isombe imap, tona Yooba ireege kar biibi Ninibe ma isu lene.”

⁵Zin Ninibe kan tileġ sua tana na, tiurla ki Anutu pataaġa, mi lenen ipata pa sanaana kizin. Tana zin ta boozomen timbuk sua raraate be tiġgalsek zitun pa kini kanġana. Mi timap ma tiġgun muuġu ma timbotmbot. Zin bibip mi zin sorrokġan tomini. ☆

⁶King ki Ninibe ileġ sua tana na, ni tomini izem muriini peeze kana, mi ikinke

mburu kini ndabokbokġan su lene, mi iġgun muuġu, mi mbuleene isu kookou uunu ma imbotmbot.

⁷Mi iur sua mbolġana ila pizin tomooto mi moori ta boozomen ki Ninibe ma iso ta kembei: “Nio niamġan zin bibip pakan, amur sua mbolġana ta kembei: “Kozo iti ta boozomen, ramaki mbili kiti, takan mi tiwin pepe. Tombot sorok men. ⁸Mi tamap ma turgun muuġu, mi iti tataġa tataroro Anutu. Mi iti tataġa tipizil ndemende pa mbulu kiti sananġana mi takam zaaba pizin tomtom mini pepe. ⁹Totoombo mi tere ten. Ko Anutu irao itooro ġgar kini, mi leleene isaana piti ma ikoto kete malmalġana kini. Naso irao temetmeete ma tala lende som.”

¹⁰Anutu ire zin tizem mbulu kizin sanaanġana mi titooro lenen, to leleene isaana pizin. Tana ipambiriizi zin som. Kadoono ta muġu ni isombe iur se kizin na, ikam som.

4

Yona keteene malmal pa muġaiġana ki Anutu

¹Yona ire mbulu ki Anutu na, irao leleene ri sa som. Paso, Anutu ipasaana zin Ninibe kan som. Tabe ikam ma Yona keteene malmal kat. ²Tana iso pa Yooba ma iso: “O Yooba, indeeġe ta aġbotmbot kar tio na, aġute kek. Nu ko kam ta kembei. Pa nu muġaiġai zin tomtom mi lelem izanzaana pizin. Mi kototo ketem malmalġana ku mi urur kat lelem pizin tomtom. Sombe lelem iur kek be pasaana zin tomtom, mi so titooro lenen, nako tooro ġgar ku karau men, mi ur kadoono pizin som. Nio aġute mbulu ku tana kek. Tabe aġso loġa men mi aġko ma aġla leġ pa kar Tarsis. ☆

³Tana Yooba, koozi leleġ aġsombe pun yo ma aġmeete. Pa nio mburoġ be aġbot mini som. Tana sombe aġmeete, ina ambai.”

⁴Yooba ipekel sua kini ta kembei: “Yona, ġoġi ku tana, re na indeeġe?” ⁵Mi Yona izem kar biibi, mi ipa ma isula pa lele pakaana ki zoġ ise, mi ipo lene beeze be keteene isu mi imbotmbot lela. Mi izza be ire so mbulu i tabe ipet pa kar biibi Ninibe.

⁶Tona Yooba Anutu ikam ke wooro ta ma indom ma ise be iur nerekou pa Yona: Kokena zoġ ikani, to imbot ambai som. Mi Yona, ni menmeeni biibi pa ke wooro tana. ⁷Tamen aigule toro, zoġ ise na, Anutu

inggo motmooto ta ma imar mi ikan lae pa ke wooro tana ma imeete mi gorokgorok.

⁸Beso zoŋ ise ma mataana kat na, Anutu ikam miiri bayouŋana kat ma imar pa re uunu. Mi zoŋ ikan Yona uteene ma ibayou kat. Tabe mataana mburri ma mburaana imap. Tana Yona ikam ŋgar ta kembei: “Toŋgo, nio aŋmeete lak. Pa nio mburoŋ be aŋbot mini som. Tana sombe aŋmeete, ina ambai.”

⁹Yooba iso pa Yona ta kembei: “Ke wooro tina imeete kek, mi nu ketem malmal pa, na? Ŋoŋi ku tana, re na indeeŋe?” Mi Yona ipekel kwoono ma iso: “E! ina indeeŋe. Tanata keterŋ malmal mi aŋso aŋmeete ma aŋla leŋ.”

¹⁰To Yooba iso pini ta kembei: “Ke wooro tana, indom ma ise mi iwe biibi pa mberŋ tamen. Mi mberŋ toro na, imeete. Nu kam uraata sa pa som. Itunu ta ise ma iwe biibi. Tamen nu kam ŋgar biibi pa koronŋ sorokŋana tana. Parei ta nu so mbulu ta nio aŋkam pizin Ninibe kan, ina indeeŋe som? Ŋgar ku tana ambai som. ¹¹Ninibe na kar biibi, mi ka tomtom bizin boozo kat (120,000) ta matan munŋan mi tikilaala mbulu kizin som. Mi mbili kizin tomini, boozomen. Parei, irao be aŋkam ŋgar pizin mi aŋmuŋai zin som?”

Uruunu ambainana ki Yesu Krisi ta Matai ibeede

*Yesu uunu bizin
(Lu 3:23-38)*

¹ Ingi ro pakaana ti iso pa Yesu Krisi uunu ta ipet pa i. Imbot ta kembei: Ni popojana ki king Dabit, mi Dabit ni popojana ki Abaraam.✠

² Ipet ta Abaraam mi iparto ma imar se ki Dabit, ta zan tis: Abaraam, ni ipeebe Isak, Isak ipeebe Yakop, Yakop ipeebe Yuda mi zin toymatizij kini,✠ ³ Yuda ziru Tamar lutun bizin ru, ta Peres mi Sera. To Peres lutuunu Ezron, mi Ezron lutuunu Ram.✠ ⁴ Ram lutuunu Aminadap, mi Aminadap lutuunu Nason. To Nason lutuunu Salmon. ⁵ Mi Salmon ziru kusiini Reap lutun ta Boas na. Boas iwoolo Rut, to tipeebe Obet. Obet lutuunu Yesi. ⁶ Mi Yesi tingi, ta lutuunu king Dabit. Dabit iwoolo Uraia kusiini, mi tipeebe Salumo.✠

⁷ Mi Salumo lutuunu Reobeam, to Reobeam lutuunu Abia, mi Abia lutuunu Asa. ⁸ Asa lutuunu Yosapat, Yosapat lutuunu Yoram, to Yoram lutuunu Usia, ⁹ Usia lutuunu Yotam, Yotam lutuunu Aas, to Aas lutuunu Esekia. ¹⁰ Esekia lutuunu Manase. Manase lutuunu Amon, to Amon lutuunu Yosia. ¹¹ Mi Yosia lutuunu bizin ta Yekonia mi tizini bizin pakan. Indeeje mazwaana tina na, zin Babilon timar ma tireege zin kar kizin Israel, mi tikam zin ma tila timbot Babilon.✠

¹² Tila ma timbotmbot Babilon mi timiili, to Yekonia ipeebe Sealtiel. Mi Sealtiel lutuunu Zerubabel. ¹³ Zerubabel lutuunu Abiut, Abiut lutuunu Eliakim, mi Eliakim lutuunu Azor. ¹⁴ Azor lutuunu Sadok, Sadok lutuunu Akim, mi Akim lutuunu Eliut. ¹⁵ Mi Eliut lutuunu Eleasar, to Eleasar lutuunu Mattan, mi Mattan lutuunu Yakop. ¹⁶ Yakop lutuunu Yosep, ta iwoolo Maria na. Mi Maria tingi, ta ipeebe Yesu ta tipaati be Krisi na.

¹⁷ Tana Abaraam popojana kini ta timar ma timiili su Dabit, ina pikin tiparpekel taman bizin pa laamuru mi paj. To indeeje

Dabit mi ila ma imiili ta zin Israel tisula Babilon na, ina pikin tiparpekel taman bizin pa laamuru mi paj. Mi indeeje ta zin Israel timiili mini pa Babilon, mi ila ipet ta Krisi naana ipeebe pa i, ina pikin tiparpekel taman bizin pa laamuru mi paj tomini.

*Agela isotaara Yosep pa pepe ki Yesu
(Lu 2:1-7)*

¹⁸ Yesu Krisi pepe kini ipet ta kembei. Naana Maria, ni tiroogi pa Yosep be ziru tiwoolo. Ziru tiparlup zin zen, mi tikilaala kembei Maria ni kopoono. Mi mbulu tana ipet pa Bubujana Potomjana mburaana tau.✠ ¹⁹ Yosep, ni tomtom ndeegajana, tana leleene be ikam Maria ka sua ma ipet mat pepe. Kokena ipamiani ila iwal biibi matan. Tana leleene iurur be ikam ki kerjana mi izemi ma imborene. ²⁰ Ikamam ngar ma imbotmbot, mi molo som na, Anutu agela kini ta ipet kini pa miujana mi iso: “Yosep, nu popojana ki Dabit, lelem iwe ru pepe. Kam Maria ma iwe kusim. Pa pikin ta ni kopoono pini na, inga Bubujana Potomjana ta iuri. ²¹ Kaimer, pikin tinga isu, nako tomotoo. Kozo paata zaana be Yesu. ✠ Pa ni ta ko ikamke zin wal kini pa sanaana kizin.”✠

²² Mbulu boozomen tingi, ina ikam ma sua ta mungu Anutu kwoono iso na iur ngonoono. Sua ta kembei:

²³ Kere. Moori metet tasa kola kopoono mi ipeebe pikin tomotoo.

Mi ko tipaata zaana be Imanuel. †✠

²⁴ Tana Yosep ikeene ma imanga, to ito sua ta Merere agela kini iur pini na, mi ikam Maria ma ila ruumu kini. ²⁵ Tamen igarau Maria som, ma ila indeeje ni ipeebe pikin tomotoo ma isu. Mi Yosep ipaata zaana be Yesu.✠

2

Zin ngarjan ki zoj uunu timar tire Yesu

¹ Indeeje king Erot ikamam peeze pizin Israel na, Maria ipeebe Yesu su kar Betelem ta ki Yudea na. Kaimer mana wal pakan ta tikamam ngar pizin pitik na, tiwwa ma timar tipet Yerusalem. Kar kizin imbot lele molo ta zoj uunu a. ² Timar to tiwi ma tiso: “King kizin Yuda ta buri naana ipeebe i, ni

✠ 1:1: Un 22:18 ✠ 1:2: Un 21:3, 25:24+ ✠ 1:3: Un 38:27+; Rut 4:18+ ✠ 1:6: 2Sam 12:24 ✠ 1:11: 2Kin 24:14+ ✠ 1:18: Lu 1:35 ✠ 1:21: Zaana ‘Yesu’ ka uunu ta kembei: ‘Anutu ikamke.’ ✠ 1:21: Lu 1:31, 2:21; Yo 1:29; Ŋgo 4:12 † 1:23: Zaana ti ka uunu ta kembei: ‘Anutu, ni itijan tombotmbot.’ ✠ 1:23: Yesa 7:14 ✠ 1:25: Lu 2:7,21 ✠ 2:2: Nam 24:17

imbot swoi? Pa niam amre ka pitik taa zoŋ uunu a, ta ingi amar be amlek kumbuyam pini mi ampakuri.”[✠]

³ King Erot ileŋ sua ti ma ziŋan iwal biibi ki Yerusalem timorsop pa mi tikam ŋgar boozo. ⁴ Tana zin bibip kizin patoronŋana kan mi zin ŋgarŋan ki tutu na, Erot iyo zin ta boozomen ma tilup zin, to iwi zin. Iso: “Lak, Mesia ko naana ipeebi su so kar i?” ⁵ Mi zin tiso: “Ko isu kar Betelem ta imbot lele pakaana ki Yudea ti. Pa mungu Anutu kwoono ta, iso ta kembei:

⁶ Kar Betelem ta imbot toono ki Yudea na, nu kar sorokŋom som.

Zom ko ilip pa kar bibip ta boozomen ki Yudea.

Paso, nu ko piyooto tomtom biibi tasa.

Mi ni ta ko ikam peeze pizin wal tio Israel mi imboro zin.”[✠]

⁷ Tana Erot iboobo zin wal zoŋ uunu kan ki keŋana ma tila kini, mi ziŋan tilup zin, mi iwi zin pa mazwaana ingoi kat ta tire pitik tana ipet. ⁸ To ingo zin ma tila pa kar Betelem, mi iso pizin ta kembei. Iso: “Kala kuru pikin tina ma sombe kendeenŋi, tona kimiili ma kamar mi kosotaara yo. Naso nio tomini aŋla ma aŋre i, mi aŋlek kumbuy pini.”

⁹⁻¹⁰ Erot isotaara zin zoŋ uunu kan makin, to tizemi mi tila. Mi pitik ta tire i su zoŋ uunu na, iyaara ma imuungu pizin, mi iso zin pa zaala. Zin tire ma menmeen zin biibi kat, mi tito i ma tila. Pitik ila ma imbot sala ruumu ta pikin imbotmbot pa na, ¹¹ to zin tilela na tindeenŋe pikin ziru naana Maria, mi tilek kumbun pini mi tipakuri. To tikaaga pelpee kizin mi tiweene koronŋ ndabokbokŋan pakan ta kadon bibip i, mi tipakuri pa. Tikam pat gol, mi koronŋ ambaimbaiŋan mi kuzinŋan ma tikam pini.[✠]

¹² Mi Anutu ipet kizin pa miuŋana mi isope zin be timiili ma tila ki king Erot mini pepe. Tana tito zaala toro mi timiili ma tila pa lele kizin.

Yosep bizin tiko ma tisula pa Aikuptu

¹³ Zin zoŋ uunu kan timanga ma tila mi molo som na, Anutu ingo aŋela kini ta ma ila ipet ki Yosep pa miuŋana, mi iso pini ta kembei. Iso: “Ingi Erot leleene iurur be iur pikin be ipuni ma imeete. Tana manga,

kam pikin ziru naana, mi koko ma kusula pa Aikuptu. Kala kombotmbot tina ma irao aŋso piom mini, to kimiili ma kese.”

¹⁴ Tana Yosep imanga pa mberŋ, to ikam pikin ziru naana, mi tiko ma tisula Aikuptu.

¹⁵ Mi timbotmbot tana ma irao Erot imeete.

Taba sua ki Anutu kwoono ta iur ŋonoono. Sua ta kembei:

Lutug imbotmbot su Aikuptu, mi aŋboobi ma imiili ma ise.[✠]

Erot ipun zin pikin ki kar Betelem

¹⁶ Yosep ikam pikin ziru naana ma tisula Aikuptu, mi Erot inaama zin zoŋ uunu kan ma som, to ikilala kembei zin tipakaami. Taba ikam ma keteene ibeleu kat. To mataana ila pa sua ta zin zoŋ uunu kan tiso pa mazwaana ta pitik ipet pizin pa na. Tana ingo zin malmal kan ma tila kar Betelem mi kar pakan ta timbot kolouŋana na. Tila tipet na, tipun pikin tomoto ta boozomen ta kan ndaama rurunŋa mi isu. ¹⁷ Taba sua ki Anutu kwoono Yeremia iur ŋonoono. Sua ta kembei:

¹⁸ Tiŋiizi biibi ko isu kar Rama * ma isaana kat.

Rael ko itaŋ ma iyeryer pa lutuunu bizin.

Pa tipun zin ma timetmeete lup.

Tana tikam be tipotor leleene, tamen tirao som.[✠]

Yosep bizin tizem Aikuptu mi timiili

¹⁹ Yosep bizin timbotmbot Aikuptu ma kaimer Erot imeete. To Anutu aŋela kini ta ila ipet ki Yosep pa miuŋana isu Aikuptu, ²⁰ mi iso pini. Iso: “Manga ma kam pikin ziru naana mi kimiili ma kala pa Israel. Pa wal ta timbuuru pa pikin taiŋgi, ta timetmeete kek.”[✠]

²¹ Tana Yosep imanga na, ikam pikin ziru naana, mi timiili ma tila pa Israel mini.

²² Tamen Yosep ileŋ kembei Erot lutuunu Arkelaus ikam tamaana muriini ma iwe king pa Yudea, tana imoto kana, mi leleene be ila pa Yudea mini som. Mi Anutu ipet kini pa miuŋana, mi iso pini be tisula pa lele pakaana ki Galilea. ²³ Tana tila mi titu su kar Nasaret. Taba sua ki Anutu kwoono bizin iur ŋonoono. Sua ta kembei:

Ni ko tipaati be tomtom ki Nasaret.[✠]

✠ 2:6: Mika 5:2; Yo 7:42

✠ 2:11: Mbo 72:10*; Yesa 60:6

✠ 2:15: Kam 4:22; Hos 11:1

* 2:18: Kar Rama

igarau kar Betelem.

✠ 2:18: Un 35:19; Yer 31:15

✠ 2:20: Kam 4:19

✠ 2:23: Lu 2:39; Yo 1:46

3

Yoa, tomtom ki yok kamjana isoyaara sua ki Anutu

(Mk 1:1-8; Lu 3:1-18; Yo 1:19-28)

¹ Kaimer mana Yoa, tomtom ki yok kamjana imanga pa uraata kini, mi ila lele bilimjana ki Yudea mi izzoyaryaara Anutu sua kini pizin tomtom. ² Ni ikamam sua pizin ta kembei: “Kotooro leleyom! Pa molo som to peeze ki kar saamba ipet mat.” ³ Yoa tina, mungu Anutu kwoono Yesaya iso ka sua ta kembei:

Kaljaana ta, iboboobo su lele bilimjana ma iso ta kembei:

Kuurpe zaala pa Merere!

Kapazal zaala pini. ☆

⁴ Yoa, ni izebzeebi pa mburu ta tiurpe pa kamel rumuunu na, mi ipezekat lwoono pa pus ta tiurpe pa mbili kuliini. Mi siizi ta iwe ka kini, mi bigil suruunu ta iwe ka yok. ☆

⁵ Mi wal ta boozomen ki Yerusalem, zijan kar boozomen ki Yudea mi lele pakaana ta igarau yok Yordan na, timapmap ma tilala kini. ⁶ Mi tizzwe sanaana kizin ilala kini, mi ni ikamam yok pizin isu yok Yordan. ☆

⁷ Yoa ire zin tutu kan mi sadusi boozomen timar tomini be ikam yok pizin, mi iso la matan ma iso: “Niom tina sananjoyom kat kembei mooto sananjana lutuunu bizin! Lak, asij iso yom, ta kamar ti be koko pa Anutu kete malmaljana kini? ☆

⁸ Kozobe kotooro kat leleyom, so kipiyooto ka mbulu ambaimbaijan pakan. Mi ingi som. ☆ ⁹ Niom koso Abaraam popojana kini ta niom. Ambai. Mi kapase pa kororj tana pepe. Pa nio anso kat piom: Anutu, ni irao iso pizin pat tingi mi timanga ma tiwe Abaraam popojana kini. ☆ ¹⁰ Mi kere. Ke boozomen ta tipiyotyooto nonon ambaimbaijan som na, ingi be nakabasi ikan zin ma tisu len lup be tisala you. ☆

¹¹ Niom wal ta so kotooro leleyom, na nio ankam yok piom. Mi ni tabe imar kaimer pio i, nako ikam Bubujana Potomjana isalakaala yom raama you. Nio ajre ituj

kembei ajrao pini risa som kat. Uraata sorokjana kembei kumbu keteene piejana, ina tomini, irao ankam pini na som. Pa ni mburaana ilip kat pio. ☆ ¹² Mi kororj imbot la namaana keteene kek be ipeleele kini. Ambaimbaijan ko izulla kiri mi ikam ma ila ruumu kini. Mi sanangan ramaki musmuuzu, nako ni itun pa you ta irao imap na som.” ☆

Yoa ikam yok pa Yesu

(Mk 1:9-11; Lu 3:21-22)

¹³ Indeeje mazwaana tana, Yesu izem Galilea mi ipa ma ila ipet yok Yordan bekeni Yoa ikam yok pini. ¹⁴ Tamen Yoa ipeteke i ma iso: “E-e, mar tio pepe. Bela nu kam yok pio, to ambai.”

¹⁵ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Soom. Iti takam ta kembei, to ambai. Pa iti bela toto mbulu ndeejejan ta boozomen ma imap.” Tana Yoa ileji, mi ikam yok pini.

¹⁶ To Yesu izem yok mi ise. Indeeje tana ire saamba ikaaga, mi Anutu Bubujana isu kembei mbalmbal, mi imbot sala gwaana.

☆ ¹⁷ To tilej kaljaana ta imbot saamba mi isu ma iso ta kembei. Iso: “Tomtom tana, ina nio Lutuj nonono. Nio lelej ambai pini mi lelej pini ilip.” ☆

4

Sadan itoombo Yesu

(Mk 1:12-13; Lu 4:1-13)

¹ To Bubujana ipangutnguutu Yesu ma ila pa lele bilimjana be Tomtom Sanaana itoombi. ☆ ² Yesu ikan kini som ma irao aigule tomtoru, mi peteli ma isaana kat. ☆

³ To Watiiji ipet kini mi iso: “Lak, nuombe Anutu Lutuunu, na kena ur sua pizin pat ti bekeni tiwe kom kini ma kan.” ⁴ Tamen Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua ki Anutu imbot pataja kek ta kembei:

Kini men ko irao ikis tomtom sa ma imbot ndabok na som.

Sua boozomen ta ipet pa Anutu kwoono ta ikam tomtom ma imbot ambai.” ☆

⁵ To Tomtom Sanaana ikami ma tila pa kar potomjana Yerusalem, mi tisala Urum Merere uteene. ⁶ To iso lae pa Yesu ma iso:

☆ 3:2: Mt 4:17; Ugo 2:38 ☆ 3:3: Yesa 40:3 ☆ 3:4: 2Kin 1:8 ☆ 3:6: Ugo 22:16 ☆ 3:7: Mt 12:34, 23:33

☆ 3:8: Mt 7:16; Ugo 26:20 ☆ 3:9: Yo 8:33,39; Ro 2:28+; Ga 3:7 ☆ 3:10: Mt 7:17+; Lu 13:6+; Yo 15:2,6; Ro 11:17+

☆ 3:11: Yo 1:26+; Ugo 1:5, 19:4 ☆ 3:12: Mt 13:30 ☆ 3:16: Yo 1:32 ☆ 3:17: Mbo 2:7; Yesa 42:1; Mt 12:18, 17:5

☆ 4:1: Ibr 2:18, 4:15 ☆ 4:2: Kam 34:28 ☆ 4:4: Lo 8:3; Yesa 55:1-2

“Sombe nu Anutu Lutuunu, na mbot ti mi lu uma sula. Pa sua imbot pataaŋa kek ta kembei:

Ni ko iur sua pizin aŋela kini be timboro u mi matan pu.

Mi zin ko tisiibu,

kokena punu se pat.”[☆]

⁷ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tamen sua lwoono toro iso ta kembei:

Nu irao toombo sorok Merere Anutu ku mburaana pepe.”[☆]

⁸ Tona Tomtom Sanaana ikami mini matisala pa abal biibi uteene, mi iso i pa lele mi toono ta boozomen, ramaki koronj ndabok-bokŋan mi zanŋan matakaŋa ta munjaana men. To iso pini. Iso: ⁹ “Lak, nu sombe lek kumbum pio mi pakur yo, inako aŋkam koronj ta boozomen taingŋi ma imap iwe lem.” ¹⁰ Tamen Yesu iseri ma iso: “Sadan, la lem! Pa sua ki Anutu imbot pataaŋa kek ta kembei:

Lek kumbum pa Merere Anutu ku,

mi mbeeze pa ni itutamen.”[☆]

¹¹ Tana Tomtom Sanaana izemi mi ila, mi aŋela pakan timar tipet ki Yesu mi tiuuli.[☆]

Yesu imanga pa uraata kini isu Galilea

(Mk 1:14-15; Lu 4:14-15)

¹² Indeeŋe ta Yesu ileŋ Yoan uruunu kembei tiuri lela ruumu sanaana na, imiili ma ila pa lele pakaana ki Galilea.[☆] ¹³ Mi ila ma itu su kar Nasaret mini som. Ila itu su kar Kapernaum ta imbot tai Galilea ka peende na. Kar tana imbot se toono pakaana ki Israel un bizin ru, Zebulon mi Naptali.[☆] ¹⁴ Tabe sua ta mungu Anutu kwoono Yesaya iso na, iur ŋonoono. Sua ta kembei:

¹⁵⁻¹⁶ Niom wal ta kombot pa toono pakaana ki Zebulon mi Naptali, mi kagarau zaala biibi ta isula pa tai na, mi niom wal ta kombot la yok Yordan pakaana ta zonj izze pa i, kelej sua ti.[☆]

Niom Galilea koyom ta kombot raama zin wal ta Yuda somŋan i, iŋgi sua tiŋgi ima piom tau.

Zin wal tau timbotmbot la zugut lene, ta tire azuŋka biibi.

Mi zin wal tau timbotmbot la zaala ki meeteŋana mi zugut izukkaala zin,

ta zonj mataana pok ma ise mi iur mat pizin.[☆]

¹⁷ Indeeŋe mazwaana tana na, Yesu imanga pa uraata kini be isoyaara sua ki Anutu pizin tomtom. Ni ikamam sua pizin ta kembei. Iso: “Kotooro leleyom! Pa nol tabe peeze ki kar saamba ipet mat, ta igarau kek.”[☆]

Yesu iboobo nanŋan paŋ

(Mk 1:16-20; Lu 5:1-11)

¹⁸ Aigule ta na, Yesu ipiyalyaala pa tai Galilea ka peende ma ila, mi ire toŋmatiziŋ ru, Simon (ni tipaata zaana toro be Petrus) mi tiziini Andreas. Ziru tiwaswaaza ma timbotmbot. Pa ziru na, tomtom ki tikamam ye. ¹⁹ To iso pizin ma iso: “Ai, niomru tina, kamar koto yo. Nio ko aŋpaute yom be kakam zin tomtom.”[☆] ²⁰ To loŋa men mi tizem pu kizin ma imbot, mi tito i ma ziŋan tila.[☆]

²¹ Tiwwa ma tilae ri, to Yesu mataana ila na, ire Zebedi lutuunu bizin ru, Yems ziru Yoan. Ziŋan taman timbotmbot sala woongo mi tiurpewe pu kizin. Mi Yesu iso la pizin, ²² to loŋa men mi tizem taman raama woongo kizin ma imbot, mi timar ma tito Yesu ma ziŋan tila.

Yesu isoyaara sua pizin tomtom mi iziiri mete pizin

(Lu 6:17-19)

²³ Tona Yesu imanga mi iwwa pa lele ta boozomen ki Galilea, mi ikamam sua lela lupjana murin kizin. Mi izzoyaryaara uruunu ambaŋana pa peeze ki kar saamba, mi izzo zin tomtom pa, mi izirziiri mete matakaŋa ta boozomen pizin tomini.[☆]

²⁴ Tabe uruunu irak ma irao lele ta boozomen, mi ila ipet lele pakaana ki Siria tomini. Mi tiyo zin meteŋan kizin ta munjaana men ma timar kini, mi ni iurpe zin ma nin ambai. Zin ta yoyouŋana biibi ikam zin, mi zin ta bubuŋana sananŋan tizeebe zin ma tigadgaada, zin ta tikadat ma titoptop, zin narapeŋan, mi zin kaamaran.

²⁵ Tabe iwal biibi ki Galilea mi iwal biibi ki lele pakaana ki Dekapolis, mi zin Yerusalema kan, mi zin Yudea kan, mi kar pakan ta

☆ 4:6: Mbo 91:11+ ☆ 4:7: Lo 6:16 ☆ 4:10: Lo 6:13; Mt 16:23 ☆ 4:11: Ibr 1:14 ☆ 4:12: Lu 3:19+
 ☆ 4:13: Yo 2:12 ☆ 4:15-16: Yesa 9:1,2 ☆ 4:15-16: Yesa 9:1, 42:7; Lu 1:79 ☆ 4:17: Mt 3:2 ☆ 4:19: Mt 13:47 ☆ 4:20: Mt 19:27 ☆ 4:23: Mt 9:35; Mk 1:39; ŋgo 10:38

timbot yok Yordan pakaana ta zoy izze pa i, timokor la kini mi tito i.

5

Yesu ikam mos pa Anutu sua kini sala abal ta

¹ Yesu ire zin iwal biibi tito i, tana ikam zin nangarj kini ma tisala pa abal. To mbuleene isu, ² mi ikam sua pizin ta kembei:

Kar saamba ka tomtom bizin, pareijan?

(Lu 6:20-23)

³ “Zin wal ta so tikilaala zitun kembei tirao pa Anutu mataana som, na lenen ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.

Pa timbot lela peeze ki kar saamba kek.✠

⁴ Mi zin ta lenen ipata na, lenen ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.

Pa ni ko ipotor lenen mi ipombol zin.✠

⁵ Mi zin ta tikototo zitun na, lenen ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.

Pa zin ta ko tikam toono ramaki kororj ta boozomen ta Anutu imbuk sua pa na.✠

⁶ Mi zin ta tikam kinkiini pa mbulu ndeejejana na, lenen ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.

Pa kororj ta lenen pa, ta Anutu ko ikam pizin ma tirao.✠

⁷ Mi zin ta timujajai zin tomtom na, lenen ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.

Pa zin tomini Anutu ko imujai zin.✠

⁸ Mi zin ta lenen ngeezenan na, lenen ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.

Pa zin ta ko tire i.✠

⁹ Mi zin ta tikamam uraata be tilup zin tomtom lenen ma iwe tamen na, lenen ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.

Pa ni ko ipaata zin be lutuunu bizin.✠

¹⁰ Mi zin ta titoto mbulu ndeejejana ki Anutu mi tomtom tiseeze matan pa uunu tana na, lenen ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.

Pa timbot lela peeze ki kar saamba kek.✠

¹¹ “Mi niom ta tipasomsom zoyom, mi tiseeze motoyom, mi tipasansaana sorok uruyom pa uunu ta kototo yo na, leleyom ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise tiom i.✠ ¹² Leleyom ambai kat mi menmeen yom biibi. Pa mbulu tana popojana som. Ina raraate kembei ta mungu tikamam pa Anutu kwoono bizin na. Tana kadoono tiom biiji ta imbotmbot saamba mi izza yom a.✠

Sua pa tai mi kai

(Mk 4:21, 9:50; Lu 8:16, 14:34-35)

¹³ Mi Yesu iso mini ma iso: “Niom ta kewe kembei ta tai, mi kombot la tomtom mazwan. Tamen sombe tai isaana ma mburaana imap, nako tuurpe mini be parei? Som. Tai ta kembena na, ka uraata sa mini som. Tana ko tipiri ma ila ne, mi tomtom tipadaaga.

¹⁴ Mi niom ta kewe kembei ta kai be kuur mat pa toono ti. Iti tuute: Kar ta so imbot sala lele mbukuunu, inako irao ike na som. Pa imbot malaj keteene kek.✠ ¹⁵ Mi parei, sombe tutun lam sa, ko tukutunkaala pa timbiiri? Som. Iti tuurur se kor. Naso iur mat pizin tomtom boozomen ta timbot ruumu leleene na.✠ ¹⁶ Mi niom ta kembena. Kawatkaala urlajana tiom pepe. Keswe ma imbot mat. Naso tomtom tire mbulu tiom ambaijana, mi tipakur Tomoyom Anutu ta imbotmbot saamba a.”✠

Tutu ka sua

¹⁷ Yesu iso mini: “Kokena leleyom iur sorok ma kosombe nio armar be arziiri tutu ki Mose mi sua kizin Anutu kwoono bizin. Na na som. Nio armar be arpiyooto ka ronoono ma ipet.✠ ¹⁸ Nio arso kat piom. Saamba mi toono ko timap. Tamen tutu ka bude kimbijana risa ko irao ila lene na som. Som kat. Ko imbotmbot men ta kembei ma irao sua ta boozomen iur ronoono.✠ ¹⁹ Tana tomtom sa isombe izem tutu kimbijana

✠ 5:3: Mbo 40:17; Yesa 57:15; Yems 2:5 ✠ 5:4: Yesa 61:2+; Yo 16:20; Tur 7:17 ✠ 5:5: Mbo 37:11 ✠ 5:6: Yesa 55:1+; Yo 6:35 ✠ 5:7: Mbo 41:1; Yems 2:13 ✠ 5:8: Mbo 24:3+; 1Yo 3:2+; Tur 22:4 ✠ 5:9: Ro 12:18; Yems 3:18 ✠ 5:10: 1br 12:4; 1Pe 3:14 ✠ 5:11: Mt 10:22; Yo 15:21; 1Pe 4:14 ✠ 5:12: 2Sto 36:16; Ugo 7:52; 1br 11:32+ ✠ 5:14: Yo 8:12; 2Kor 4:6; Ep 5:8 ✠ 5:15: Lu 11:33 ✠ 5:16: Ep 5:8+; Pil 2:15+; 1Pe 2:12 ✠ 5:17: Lu 24:44; Ro 3:31 ✠ 5:18: Lu 16:17, 21:33

risa, mi ipaute zin tomtom pakan be tikam ta kembei, nako tire i kembei ni za somjana mi ikemer kat pizin wal boozomen ta timbot kar saamba. Mi tomtom ta so ito kat tutu ta boozomen mi ipaute zin tomtom pa, inako tire i kembei ni zaana biibi isu kar saamba.✠

²⁰ Pa nio anso kat piom: Sombe kewe tomtom ndeengeyom pa Anutu mataana som, inako irao kelela kar saamba som. Bela kewe ndeengeyom kat ma kilip pizin tutu kan mi zin ngarjan ki tutu, tona kelela.”✠

Tuur koi pizin tomtom pepe

²¹ To Yesu iso pizin mini ta kembei: “Sua ta mungu Anutu iso pa tumbundu bizin mi niom tomini kelej kek, ina ta kembei: ‘Pun tomtom ma imeete pepe.’ Pa tomtom ta so ikam ta kembei, inako imender pa ka sua mi ikam ka kadoono.✠ ²² Mi nio na, anso piom ta kembei: Tomtom sa isombe iur koi pa tomtom toro sa, na ni tomini ko imender pa ka sua mi ikam ka kadoono. Mi sombe tomtom sa ipiri sua repiilijana pa tomtom toro sa, inako tipamenderi la zin peeze kan matan be tingal mataana. Mi sombe tomtom sa kwoono ipasom kat tomtom toro sa, mi iso ni ikankaana kat mi iute Anutu risa som, nako ikam ka kadoono mi ila lene you ki kar sanaana.✠

²³ “Tana nu sombe kam patoronjana ku sa ila ki Anutu, mi sombe motom imiili pa tomtom sa ta nu kam njoobo mbulu pini, ²⁴ na zem patoronjana ku tina ma imbotmbot artaal uunu, mi miili ma la ki tomtom tina ma niomru kaparurpe leleyom mungu, tonabe miili mi kam patoronjana ku.✠

²⁵ “Mi tomtom sa isombe ikamu ma kala sua tiirijana muriini be ipamenderu pa sua, na loja wi i be niomru kuurpe leleyom. Kokena iuru la ki biibi ta itirtiiri sua i. To biibi tana iuru la zin menderjan naman be tipiri u lela ruumu sanaana. ²⁶ Mi nio anso kat pu. Nu ko irao yoto karau na som. Ko mbotmbot ma irao posop kat kadoono ta tiur pu na.✠

Tapasaana ula pepe

²⁷ “Sua ta mungu tiso ma niom kelej kek, ina ta kembei: ‘Pasaana ula pepe.’✠

²⁸ Tamen nio na, anso piom ta kembei: Sombe tomooto sa mataana ila pa moori sa, mi leleene iurur pini be imbuuli, ina ni Anutu ire i kembei ipasaana ula ka tutu kek.✠ ²⁹ Tana sombe motom woono iyaryaaru upa mbulu sananjana, na ambai be pai ma isu lene. Kokena imbot, tona iyaaru u ma la lem kar sanaana.✠ ³⁰ Mi nomom woono ta kembena. Sombe iyaryaaru u pa mbulu sananjana, na ambai be yembut ma ila ne tomini. Kokena imbot, to iyaaru u ma la lem kar sanaana.✠

Ula yembutjana ka sua

(Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lu 16:18)

³¹ “Sua toro ta mungu tiso ma kelej kek, ina ta kembei: ‘Tomooto sa sombe leleene be iyembut ziru kusiini ula kizin, na bela ibeede sua sotaaranjana ise ro pakaana. Naso tomtom tiute kembei ni iziiri i kek.’✠ ³² Mi nio na, anso piom ta kembei: Tomooto sa irao be iziiri sorok kusiini na som. Kokena ikam ma kusiini tana ipasaana ula ka tutu. Pa sombe moori tana ila ma iwoolo tomooto toro, tona Anutu ko ire i kembei ziru tomooto poponjana tana tipasaana ula ka tutu. Tamen sombe moori sa izem itunu pa tomooto toro sa, tona kusiini ko irao be iyembut ula kizin.✠

Sua pomboljana ka sua

³³ “Sua toro ta mungu Anutu iso pa tumbundu bizin ma niom tomini kelej kek, ina ta kembei: ‘Paata Merere, som koronj toro sa zaana be pombol sua pakaamjana pepe. Mi sombe mbuk sua sa mi pombol sua tana pa Merere zaana, na reege pepe. Motom ingal be to.’✠ ³⁴⁻³⁵ Mi nio na, anso piom ta kembei: Sombe kumbuk sua sa, na kapaata koronj sa zaana be kopombol sua tiom tana pa pepe. Tana kapaata Merere zaana be kopombol sua tiom pa pepe. Mi koronj kini kembei saamba, ma toono, ma Yerusalem, ina tomini kapaata zan be kopombol sua tiom pa pepe. Pa saamba, ina Anutu muriini peeze kana. Mi toono, ina muriini be kumbuunu ise pa. Mi Yerusalem, ina kar ki King Biibi.✠ ³⁶ Mi uteyom tomini, kapaata pepe. Pa niom karao be koso mi uteyom ruunu gabgajana sa ise, som momoo ise?

✠ 5:19: Yems 2:10 ✠ 5:20: Mt 23:3; Lu 18:14 ✠ 5:21: Kam 20:13; Lo 5:17 ✠ 5:22: 1Yo 3:15 ✠ 5:24: Mk 11:25 ✠ 5:26: Mt 18:34+; Lu 12:58+ ✠ 5:27: Kam 20:14; Lo 5:18 ✠ 5:28: 2Pe 2:14 ✠ 5:29: Mt 18:9; Mk 9:47 ✠ 5:30: Mt 18:8; Mk 9:43 ✠ 5:31: Lo 24:1+; Mk 10:4 ✠ 5:32: Mt 19:9; 1Kor 7:10+ ✠ 5:33: Kam 20:7; Lo 23:22 ✠ 5:34-35: Mbo 48:2; Yesa 66:1; Mt 23:22; Tjo 7:49

Som. Anutu itutamen ta imboro. ³⁷ Tana koso men ta kembei: 'E, nio ko ankam', som 'Som, nio ko ankam som'. Ina irao. Pa sua pomboljana pakan, ina imar pa Tomtom Sanaana.☆

Tuur lelende pa kanda koi bizin
(Lu 6:29-30)

³⁸ "Sua toro ta mungu tiso ma keleŋ kek, ina ta kembei: 'Nu sombe pun waem sa mataana, inako irao be tipun nu ku tasa ma ikot. Mi sombe pun zoŋoono sa ma itop, inako irao be tipun nu ku tasa tomini ma ikot.'☆ ³⁹ Tamen nio na, aŋso piom ta kembei: Mbulu sananŋana ta so tikam piom, na kopokot pepe. Tana tomtom sa isombe ipeeze poŋom woono, na tooru mi ipeeze poŋom ŋas tomini.☆ ⁴⁰ Mi sombe tomtom sa ipamenderu pa sua be isei lene mburu ku sa, na yo kwom pa pepe. Zem ma ila pini, mi kam le mburu pakan ma isala ki tomini.☆ ⁴¹ Mi sombe menderŋana sa kwoono imbol pu, be uuli ma kwaara mburu kini ma la zaala lwoono, na kaŋkaŋ ma ur la pataaŋa lele ta ni iso ila pa i. ⁴² Mi sombe tomtom sa isuŋu pa le koron sa, na kam pini. Mi sombe iwi u be ikam koron ku sa be ila ikam uraata pa, na ruutu pepe. Yok pini.☆

Lelende pa kanda koi bizin
(Lu 6:27-28,32-36)

⁴³ "Sua toro ta mungu tiso ma niom keleŋ kek, ina ta kembei: 'Ur lelem pa waem bizin, mi ur koi pa kom koi bizin.'☆ ⁴⁴ Tamen nio na, aŋso piom ta kembei: Kuur leleyom pa koyom koi bizin tomini. Mi zin wal ta tiseseeze motoyom na, kusun Anutu be ipazal zin.☆ ⁴⁵ Naso keswe mbulu ki Tomoyom Anutu ta imboto saamba a. Pa ni ikampewe wal ta boozomen. Ikam ma zoŋ kini iyaryaara pizin wal ambaimbaiŋan, mi wal sananŋan tomini. Mi ikam ma yan izzu pizin wal sananŋan raraate kembei ta izzu pizin wal ndeerŋan.☆ ⁴⁶ Niom, sombe kuurur leleyom pizin wal ta lenen piom men, inako kakam leynom kadoono ambaiŋana be parei? Som. Pa mbulu ta kembei na, zin wal sananŋan tikamam tomini. ⁴⁷ Mi sombe

kakam 'aigule ambaiŋana' tiom pizin toŋmatizij tiom men, nako mbulu tiom ilip pa mbulu kizin wal pakan be parei? Som. Pa ina, zin wal ta tiute Anutu som na, tikamam ta kembena tomini. ⁴⁸ Tana kakam kinkiini be mbulu tiom ta boozomen ambai komboono kembei ta Tomoyom ta imboto saamba a."☆

6

Takam mbulu ambaiŋana bekena tapakur itundu pa pepe

¹ Mi Yesu iso pizin mini ta kembei: "Kere. Mbulu tiom ambaimbaiŋan ta so kakam pa Merere na, kapamaala ila tomtom matan be tire yom mi tiwit uruyom pa pepe. Pa sombe kakam ta kembei, inako Tomoyom ta imboto saamba a ikam leynom kadoono ambaiŋana sa som.☆

² "Tana sombe kakam koron pizin wal sorrokŋan, na kapamaala isu malaj keteene be iwal biibi tire yom pepe. Pa ina, mbulu kizin wal ta tikamam pakaamŋana pa urlaŋana kizin na. Pa zin tiwe zitun kwon mi tipakurkur zitun ilela lupŋana muriini leleene, mi isu kar keteene, bekena tomtom tire zin mi tiwit urun. Nio aŋso kat piom: Kadoono kizin ta tikam pataaŋa kek.

³⁻⁴ "Mi niom na, sombe kakam koron pizin wal sorrokŋan be ku'uulu zin, na kakam ki keŋana. Sombe nomoyom woono ikam, na nomoyom ŋas iute pepe. Naso Tomoyom ta imboto saamba a, ipokot nomoyom. Pa mbulu turkeŋana sa ike pini som.☆

Tusun be parei?
(Lu 11:2-4)

⁵ "Mi sombe kusun, na kakam kembei zin wal ta tikamam pakaamŋana pa urlaŋana kizin na pepe. Pa zin na, lenen be timender la lupŋana muriini leleene, som su kar keteene, mi tikam sunŋana ila iwal biibi matan. Naso tomtom tiwit urun. Nio aŋso kat piom: Kadoono kizin ta tikam pataaŋa kek.☆ ⁶ "Mi niom, sombe kusun, na kelela ruumu tiom leleene, mi kokotkaala kataama, mi kusun ila ki Tomoyom ta tomtom sa irao be ire i som na. Mi ni ko iler sunŋana tiom mi ikam leynom kadoono ambaiŋana. Pa mbulu turkeŋana sa ike pini som.

☆ 5:37: Yems 5:12 ☆ 5:38: Kam 21:24; Lo 19:21 ☆ 5:39: Ro 12:17,21; 1Tes 5:15 ☆ 5:40: 1Kor 6:7 ☆ 5:42: 1Yo 3:17 ☆ 5:43: Wkp 19:18 ☆ 5:44: Lu 23:34; ŋgo 7:60; Ro 12:14,20; 1Pe 3:9 ☆ 5:45: Ep 5:1 ☆ 5:48: Yems 1:4 ☆ 6:1: Mt 23:5 ☆ 6:3-4: Mt 25:37+ ☆ 6:5: Mt 23:5; Lu 18:10+

⁷ “Mi sombe kusuŋ, na kayaaru sua soroksorok boozomen kembei zin wal ta tiute Anutu som na pepe. Pa zin tikam ngar ta kembei: Sombe tikam suŋjana molo kenkenjana, nako tikamam len ulaŋa.✠
⁸ Mi niom na, kakam kembei ta zin pepe. Pa koronj ta kuru zoloyom pa i, na Tomoyom Anutu, ni iute kek.✠ ⁹ Tana sombe kusuŋ, na kusuŋ ta kembei:

‘Niam Tomoyam ta mbot saamba a, Nu zom wal ko tipotom pa.

¹⁰ Kam zin tomtom ma tito peeze ku.

Kam zin ma tito lelem isu toono,

kembei tito isu saamba.✠

¹¹ Ur koyam kini pa aigule ta koozi.✠

¹² Reege sanaana tiam,

kembei niam amzem ngar pa sanaana ta tomtom tikam piam.✠

¹³ Ziiri toombojana ma imbot molo piam.

Mi tatke yam pa koronj sananjan ta boozomen.✠

¹⁴ “Pa niom sombe kezem ngar pa sanaana ta tomtom tikam piom, inako Tomoyom ta imbot saamba a ireege sanaana tiom.✠

¹⁵ Mi sombe kezem ngar pa sanaana kizin tomtom som, inako sanaana tiom tomini, Tomoyom ireege som.

Kini ngalsekjanja ka sua

¹⁶ “Niom sombe kangalsek ituyom pa kini kanjana bekena motoyom ingal suŋjana, na motoyom muŋajrai kembei zin wal ta tikamam pakaamjana pa urlaŋana kizin na pepe. Pa zin sombe tingalsek zitun pa kini kanjana na, tipakamkaam kembei lelen ipata bekena tomtom tire mbulu kizin tana mi tiwit urun pa. Nio aŋso kat piom: Kadoono kizin ta tikam pataŋa kek.✠ ¹⁷ Mi niom na, sombe kangalsek ituyom pa kini kanjana, na keswe pepe. Kuŋguuru motoyom mi kuurpe ituyom ma ruŋguyom ambai. ¹⁸ Kokena tomtom tikilaala kembei niom kangalsek ituyom pa kini kanjana. Mi Tomoyom Anutu ta tomtom sa irao be ire i som na, ni ko iute, mi ikam leyom kadoono ambaŋana. Pa mbulu turkenjana sa ike pini som.

Koronj saamba kana ina koronj ŋonoono (Lu 12:21,33-34)

¹⁹ “Kakam kinkiini be kondou leyom koronj boozo isu toono pepe. Pa ina, rap ko ipasaana, mi pakan ko siŋin ikam ma isaana. Mi pakan na, wal kuumbujan ko tipetepaala ruumu tiom, mi tilela ma tikem.✠ ²⁰ Mi koronj ŋonoono ki saamba, to kakam kinkiini pa. Pa koronj tana, rap irao be ipasaana som, mi wal kuumbujan tirao be tikem som.✠ ²¹ Mi lele ta nu sombe re kembei koronj ku ŋonoono imbotmbot pa na, inako ngar ku imap ma ilala pa.

Mat ka zaala

(Lu 11:34-36)

²² “Iti matanda ta iurur mat piti. Tana sombe matanda ambai, ina iswe kembei mat imbot la lelende kek. ²³ Mi sombe matanda isaana, inako iswe kembei tombot la zugut lene. Tana motom ingalngal itum. Kokena ndemeere sorok ma so ko mat imbot la lelem, mi tamen ko zugut ma ingi. Pa zugut ta kembei na, biibi kat.

Irao tembeeze pa bibip ru na som

(Lu 16:13)

²⁴ “Tomtom sa ko irao be imbeeze kat pa bibip ru na som. Pa ina ko iur leleene pa ta, mi ileŋ la sua kini. Mi toro na, ko iur koi pini mi irepiili i. Tana niom koso tembeeze pa Anutu mi koronj sa ki toono, nako karao som.✠

Anutu ko mataana piti

(Lu 12:22-31)

²⁵ “Tana nio aŋso piom ta kembei: Kopoyom rru pa koyom kini ma yok, mi leyom mburu pepe. Pa koronj kulindi kana men kembei kini mi mburu, ina irao ikam ti ma tombot ndabok na som.✠ ²⁶ Kere. Man tiwaswaaza kan kini? Som titoutou kini ma tizebzebe lela diditu? Som. Tomoyom Anutu ta imbot saamba a, ni itunu ta ipututu zin. Mi niom na, kilip kat pizin man.✠ ²⁷ Mi parei? Sombe tiom tasa iru zaala be iseenge itunu swoono ma imbot molojana ri, ko irao? Som.

²⁸ “Mi parei ta kakamam ngar biibi pa leyom mburu be kapakaala yom pa? Kere. Aigau boozomen ta tizze na, tikamam

✠ 6:7: Yesa 1:15 ✠ 6:8: Mt 6:32 ✠ 6:10: 1Kor 15:24+; Tur 11:15 ✠ 6:11: Mbo 23:1; Pil 4:19; 1Tim 6:8

✠ 6:12: Mt 18:21+; Ep 4:32; Kol 3:13 ✠ 6:13: Lu 22:40; Yo 17:15; 2Tes 3:3; 2Pe 2:9 ✠ 6:14: Mk 11:25+ ✠ 6:16:

Yesa 58:5+; Mt 23:5 ✠ 6:19: Ibr 13:5; Yems 5:1+ ✠ 6:20: Mt 19:21; 1Tim 6:17+ ✠ 6:24: 2Kor 6:15+; Yems 4:4

✠ 6:25: Pil 4:6; 1Tim 6:6+; Ibr 13:5; 1Pe 5:7 ✠ 6:26: Mt 10:29+

uraata sa? Som. Mi zitun tiurpewe len mburu be tizeebe zin pa i? Som. ²⁹ Mi nio anso kat piom. Mungu, king Salumo, ni izebeebi pa mburu ta ndabokbokjan kat. Tamen mburu kini sa irao kembei aigau tingi som. ³⁰ Mi aigau tingi, ingi koron sorok. Koozi timbot. Gaaga tila len. Tamen Anutu itunu ta iurpe ma ambai kat. Lak, sombe ni mataana ingalngal koron sorok sorok ta kembei, na ni ko mataana ingalngal yom pa leyom mburu tomini. Oo niom, urlanana tiom musaari metel! ³¹

³¹ “Tana kopoyom rru mi koso: ‘Wai, koyam yok mi kini ingoi be amkam i? Mi leyam mburu ingoi tabe amzeebe yam pa i?’ Koso kembena pepe. ³² Pa ina, zin wal ta tiute Anutu som, ta tikamam ngar biibi pa koron ta kembei. Mi Tomoyom ta imbot kor a, ni iute koron ta kuru zoloyom pa i. Mi ni iute: Niom sombe leyom koron ta kembei som, nako mbotjana tiom ambai som. ³³ Tamen niom bela kakam kinkiini pa peeze kini mi mbulu kini ndeejegana, to koron taingoi ko ito mi ima piom tomini. ³⁴ Tana kopoyom rru pa aigule toro ka patanana pepe. Pa ina, niom komboro som. Kakam ngar men pa patanana ta ipet ta koozi. Ina irao. ³⁵

7

Tere waende bizin kembei wal sananjan pepe

(Lu 6:37-42)

¹ “Kere waeyom bizin mi lonja koso zin sananjan pepe. Kokena Anutu ire yom tomini kembei wal sananjoyom. ² Pa niom sombe lonja mi koso zin sananjan, inako Anutu iso piom ta kembei tomini. Pa mbulu ta so kakam pizin tomtom, ta ko imiili piom tomini. ³ Re. Ke pakaana biibi ta imbot la motom na, yamaana som? Kena parei ta lonja kwom ila pa ke tipiini ri ta imbot la toymatizij ku mataana na, ⁴ ‘mi so pini: ‘A barau, ke tipiini ri ta imbot la motom na, nio ansoombe ajuulu u mi anpai ma isu lene.’ ⁵ Ina nu kam pakaamjana! Pai nu ku ta biibi na ma isu mungu. Naso

re kat tipiini ta imbot toymatizij ku tana mataana na, mi rao pai ma isu lene.

⁶ “Koron potomjana na, kigiibi sorok pizin me pepe. Mi koron tiom ambaimbaijan na, kipiri su pizin nge pepe. Kokena tikelut ma isaana, mi timanga piom tomini. ⁷

Kusuj, kuru, mi kutut kataama

(Lu 11:9-13)

⁷ “Niom koso kiwi, to kakam. Kuru, to kendeenge. Kutut kataama, to kataama ikaaga piom. ⁸ Pa tomtom ta so iwi, nako ikam. Mi tomtom ta so iru, nako indeenge. Mi tomtom ta so itut kataama, nako kataama ikaaga pini.

⁹ “Parei, sombe pikin tasa iwi tamaana pa ka kini, ko tamaana ikam ka pat? Som. ¹⁰ Mi sombe iso pa ka ye, ko ikam ka mooto sananjan? Som. ¹¹ Lak, niom na sananjoyom. Tamen kakam koron ambaimbaijan men pa lutuyom bizin. Mi Tomoyom ta imbotmbot saamba a, kampejana kini ilip kat piom. Tana wal ta so tisunji, na ni ko ikam koron ambaimbaijan kat pizin. ¹²

¹² Mbulu ta so leleyom be tomtom tikam piom, na niom kupumuungu pizin. Pa tutu ki Anutu mi sua kizin Anutu kwoono bizin, ka uunu nonoono ta tingi. ¹³

Zaala ru

(Lu 13:24)

¹³ “Kelela siiri kwoono ta musaana na. Pa zin wal tabe tila len i, na siiri kwoono ta zin tilela pa i, na biibi. Mi zaala ta tito na, imarra pizin. Tabe tomtom boozomen lenen pa zaala tana. ¹⁴ Mi zaala tabe tomtom tito ma tikam mbotjana mata yayaaranana pa i, na kwoono musaari, mi ipata pizin be tito. Tabe wal rimen ta tindeenge mi tito. ¹⁵

Mbulu kizin wal pakamkaamjan ko iswe zin

(Lu 6:43-44, 13:25-27)

¹⁵ “Kere yom! Pa wal pakamkaamjan ta tiso zin Merere kwoono bizin, kola timar tipet tiom. Zin sombe timar na, mbulu kizin mat kana ko kembei ta sipsip. Mi

☆ 6:29: 1Kin 10:5,25; 2Sto 9:4 ☆ 6:30: Mbo 90:5+ ☆ 6:32: Mt 6:8 ☆ 6:33: Mbo 37:4,25; Ro 14:17 ☆ 6:34: Kam 16:4,19; Mt 6:11 ☆ 7:1: Ro 2:1; 1Kor 4:5; Yems 4:11+ ☆ 7:2: Mk 4:24 ☆ 7:3: Yo 8:7 ☆ 7:6: Mt 10:11 ☆ 7:7: Yo 14:13, 15:7; Yems 1:5; 1Yo 3:22, 5:14+ ☆ 7:11: Yems 1:17 ☆ 7:12: Mt 22:40; Lu 6:31+; Ro 13:8+ ☆ 7:13: Yo 10:7,9 ☆ 7:14: Ugo 14:22 ☆ 7:15: Mt 24:4,24; Ugo 20:29; 2Pe 2:1

lelen na, kembei me saŋsaŋjan ta mal-maljan i. ☆ ¹⁶ Tamen niom ko karao be kikilaala zin. Pa mbulu mi uraata kizin ko iswe zin piom. Parei, ko worwooro sananjan tipiyooto ŋonoono ambaijana sa be teke mi takan? Som. ☆ ¹⁷ Mi ke ta kembena. Sombe ambaijana, nako ipiyotyooto ŋonoono ambaimbaijan men. Mi ke sananjan, ina ipiyotyooto ŋonoono sananjan men. ¹⁸ Tana ke sananjan ko irao ipiyooto ŋonoono ambaijana sa na som. Mi ke ambaijana ko irao ipiyooto ŋonoono sananjan sa na som. ¹⁹ Mi ke boozomen ta so tipiyotyooto ŋonon ambaimbaijan som, inako titaara ma tisu len, mi tipiri sala you ikan. ☆ ²⁰ Tana mbulu mi uraata ta zin wal pakamkaamjan tipiyotyooto, ta ko iswe zin piom. ☆

Tapaata sorok Yesu be Merere kiti pepe
(Lu 13:25-27)

²¹ “Zin wal ta tiwatwaata yo be ‘Merere kizin’, inako timap ma tilela kar saamba som. Pa zin wal tau titoto Tamar Anutu ta imbot saamba na leleene, mi tikamam ka mbulu na, zin men ta ko tilela. ☆ ²² Tana mberj kaimer iso ipet, na wal booza ko timanga mi tiso ta kembei: ‘O Merere, mungu niam amkam uraata boozomen pa nu zom. Amwe kwom mi amzzo kaljom pizin tomtom. Mi amzirziiri bubujana sananjan pizin tomtom, mi amtorotooro mos booza ma ipet tomini.’ ²³ Tamen nio ko anso kat pizin ta kembei: ‘Nio ajute yom risa som. Kala leyom! Pa niom wal sananjoyom.’ ☆

Tomtom ru tipo ruumu
(Lu 6:47-49)

²⁴ “Tana wal ta so tileleng la sua tio ti, mi titoto, ina zin kembei ta tomtom ngarjana ta ipo ruumu mboljana isala ranj. ²⁵ Beso yarj mosoolo isu ma wo ipet mi miiri biibi imar ma itok ruumu tana, na irao imuzu na som. Pa ranj ipombol ruumu ma imbol kat.

²⁶ Mi wal ta so tileleng sorok kaljon, mi titoto som, ina zin kembei ta tomtom tallijana ta ipo ruumu kini sala lele magara-garajana. ²⁷ Beso yarj mosoolo isu ma wo ipet, mi miiri biibi itok ruumu tana, na loja

men mi imuzu ma isu lene, mi ka mburu ta boozomen porokporok ma imap.”

²⁸ Yesu iposop sua kini ma imap, to zin iwal ta tileleng la, timurur pa ngar kini.

²⁹ Pa ni ikamam sua kembei ta zin ngarjan ki tutu na som. Ni izzo katkat sua raama mburaana, kembei tomtom ta zaana pa uraata kini. ☆

8

Yesu iurpe tomtom ta mbetmbeete sananjan ikami

(Mk 1:40-44; Lu 5:12-16)

¹ Yesu izem abal tana, mi imiili ma isula. Mi iwal biibi tito i ma zijan tila. ² Mi tomtom ta, ni mbetmbeete sananjan ikami. Imar ipet ki Yesu mi itop su kereene uunu ma iso: “O biibi, sombe lelem isaana pio, na nu rao ziiri mete tio ti ma kulij ingeeze mini.”

³ Mi Yesu namaana ila ma iteegi mi iso: “E, nio lelej be aruulu u. Kulim ambai lak!” To loja men, mi mete tana iko pini ma kuliini ingeeze mini. ⁴ To Yesu iso pini. Iso: “Lej. Sombe la, na so tomtom sa pa mbulu ti pepe. Karjan ma la, mi pamaala itum pa patoronjana ka tomtom sa mungu, mi kam patoronjana pa Anutu kembei ta tutu ki Mose iso na. Naso ipombol zin patoronjana kan be tiurla tio.” ☆

Yesu iurpe mbesoogo ta ki biibi kizin malmal kan

(Lu 7:1-10)

⁵ Yesu iwwa ma ilela pa kar Kapenaum. Mi tomtom ta, ni biibi kizin malmal kan ki Rom, imar ipet kini mi itarjoro i be iuuli. ⁶ Iso: “Biibi, mbesoogo tio ta ra, mete ikam kati ma isaana kat. Ikenne ma imbotmbot ta ruumu a.” ⁷ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Oo, kenako anja mi ajre i.”

⁸ Tamen biibi kizin malmal kan tina ipeteke i mi iso: “E-e biibi, nio tomtom ambaijon som, tana mar ruumu tio pepe. Nio ajurla ta kembei: Nu sombe ur sua men, na mbesoogo tio ko niini ndabok. ⁹ Pa nio ajute pa iturj. Nio ti ajbot la zin bibip pakan kopon mbarman. Mi zin malmal kan pakan timbot la nio kopon mbarmaana. Tana sombe anso pa tingi ma anso: ‘La!’ nako ila. Mi sombe anso pa tinga: ‘Mar!’

☆ 7:16: Ga 5:19+; Yems 3:12 ☆ 7:19: Mt 3:10; Lu 3:9; Yo 15:6 ☆ 7:20: Mt 12:33 ☆ 7:21: Ro 2:13; Yems 1:22,25 ☆ 7:23: Mt 10:33, 25:41 ☆ 7:29: Mk 1:22; Lu 4:32; Yo 7:46 ☆ 8:4: Wkp 14:1+; Mt 9:30; Lu 17:14

nako imar. Mi sombe aṅso pa mbesoṅṅo tio: ‘Kam ta kembei.’ nako ikam.”

¹⁰ Yesu ileṅ sua tana na, imurur pa. To iso pizin iwal biibi ta titoto i na. Iso: “Nio aṅso kat piom. Nio aṅdeṅe tomtom sa ki Israel ta urlaṅana kini imbol kembei ta tomtom tingi na som.”[☆] ¹¹ Mi nio aṅso piom ta kembei: Wal boozomen ko timar pa toono ta munṅaana men be mbulen su ma ziṅan Abaraam, Isak, mi Yakop tilup zin pa kini kanṅana su kar saamba.”[☆] ¹² Tamen zin wal ta mungu timbot lela peeze ki kar saamba leleene, inako tiziiri zin ma tila len pa zugut lene, mi titanṅaṅ ma zoṅon ṅekṅek ma timbotmbot.”[☆]

¹³ Tona Yesu iso pa biibi kizin malmal kan tana ma iso: “La pa ruumu ku. Urlanṅana ku tina, ta buri iur ṅonoono i.” Mi indeṅe kat ta Yesu iso sua tina na, mbesoṅṅo kini, mete tana iko pini.

Yesu iziiri mete pizin wal boozomen
(Mk 1:29-34; Lu 4:38-41)

¹⁴ To Yesu ila pa Petrus ruumu kini, mi ire Petrus rwoono mooribi kuliini ibayou kat ma ikenne. ¹⁵ Tana iteege lae pa mooribi namaana, to mete iko pini ma niini ambai. To burup ma imanṅa, mi iurpe Yesu ka kini.

¹⁶ Timbotmbot ma lele ikamam be rou, to tomtom tiyo wal boozomen ta bubuṅana sananṅan tizeebe zin na, ma tila kini. Mi Yesu iur sua men, mi bubuṅan tina tiko pizin tomtom ma tila len. Mi iziiri mete pizin tomtom ta boozomen ma nin ambai lup. ¹⁷ Tana sua ta mungu Anutu kwoono Yesaya iso na iur ṅonoono. Sua ta kembei: Ni ibaada patanṅana kiti, mi iziiri mete kiti ma ila lene.”[☆]

Wal pakan ta tiso tito Yesu
(Lu 9:57-62)

¹⁸ Yesu ire zin iwal biibi timar mi tiliukaali, tana iso pizin nanṅaṅ kini be tikam woṅṅo mi tila yok tatiliuṅana pakaana mbaaga. ¹⁹ Som, mi tomtom ngarnṅana ta ki tutu, ni imar kini mi iso: “Mos katuunu, lele sa ta nu so la pa i, na nio ko aṅto umen.”

²⁰ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Me saṅsanṅan na, zin len murin ta toono sumbuunu. Mi man na, zin len ngini. Tamen

Tomtom Lutuunu, ni le muriini sa be keeteene su mi imbot pa na som.”[☆]

²¹ To nanṅaṅ kini toro isu na iso pini ta kembei. Iso: “Biibi parei? Ko irao aṅmiili ma aṅturke tamar mataana mungu, mana aṅto u?” ²² Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Som. Zin wal ta timbot la zaala ki meeterṅana na, zin irao titwi zin meeterṅan. Mi nu na, mar to yo.”

Yesu ipunmeete miiri ma duubu
(Mk 4:35-41; Lu 8:22-25)

²³ To Yesu ziṅan nanṅaṅ kini tisala woṅṅo ma tila. ²⁴ Tila lukutuunu, to miiri ipol ma mburaana. Mi ipei duubu ma ise tabe ikam ma lele isaana kat. Mi tai borokborok sula woṅṅo leleene mabe timon. Mi Yesu, ni ikeenemeete men. ²⁵ To nanṅaṅ kini tila tipai lae pini ma tiso: “Wai, Merere, ingi be tomon i! Re iti lak!”

²⁶ Yesu ipekel kalṅan ma iso: “Komoto sorok paso? Urlanṅana tiom musaari mete.” Tona imanṅa na iṅasaara miiri ma duubu, mi taun biibi isu.”[☆] ²⁷ Nanṅaṅ kini tire mos tana na, timurur pa mi tiso: “Wai, tomtom tingi, ni pareiṅana, ta miiri ma duubu tomini tileṅleṅ la kalṅana?”[☆]

Yesu iziiri bubuṅana sananṅan pa tomtom ru
(Mk 5:1-20; Lu 8:26-39)

²⁸ Yesu ziṅan nanṅaṅ kini tila tipet lele pakaana kizin Gadara ta imbot la tai pakaana mbaaga na. To Yesu ipa ma ila, mi indeṅe tomtom ru ta timbot lela zin meeterṅan murin mi tipet. Wal ru tana, bubuṅana sananṅan tizeebe zin ma tikankaana ma tisaana kat, tabe lenen tatara men. Sombe tire tomtom sa, na timanṅa pini pataṅa. Tana tomtom tilala pa lele tana som. Pa timototo zin tau. ²⁹ Wal ru tana tire Yesu, to kalṅan isala ma tiso: “O Anutu Lutuunu, ingi mar be kam parei piam? Pa nol tabe seeze motoyam pa i, ina zen.”[☆]

³⁰ Tire la pa nge uunu biibi ta tikanan ma timbotmbot la ki pakaana, ³¹ to tisu na titanṅroro Yesu ta kembei: “Sombe ziiri yam, na yok piam be amla amru pizin nge tanga.”

³² To ni iso pizin: “Kala!” Tona tizem wal ru tana, mi tila tiloondo pizin nge. To nge tana tiko mi tiparkamtoto zin ma tila

☆ 8:10: Mt 15:28 ☆ 8:11: Mbo 107:3; Lu 13:29 ☆ 8:12: Mt 22:13, 25:30; Lu 13:28 ☆ 8:17: Yesa 53:4; 1Pe 2:24 ☆ 8:20: 2Kor 8:9; Pil 2:6+ ☆ 8:26: Mt 14:31; Mbo 89:9 ☆ 8:27: Mbo 65:7, 89:9, 107:29 ☆ 8:29: Mt 25:41; Mk 1:24; Yems 2:19

pa yok tatiliunjana kezeene, to tizirir pa dogo ma tisula yok, mi tiwin katkat yok ma timetmeete lup.

³³ Zin wal ta timborro ngerjan i, tire mbulu tina, to tiko ma tila pa kar kizin mi tiso mbulu tana uruunu pizin tomtom ma tilen. ³⁴ Tona iwal biibi ki kar tana timap ma tila ki Yesu mi timarmanji be izem lele kizin, mi ila lele pakaana toro.

9

Yesu iurpe tomtom narapejana ta
(Mk 2:1-12; Lu 5:17-26)

¹ To Yesu zinan nangarj kini tisala woongo, mi timiili ma tila pa kar kini mini. ² Tipet kar na, tindeene wal pakan tisinj tomtom narapejana ta ma timar kini. Mi Yesu ire wal tina urlanjana kizin imbol kat. Tana iso pa tomtom narapejana tina ma iso: "Tizirj, lelem ipata pepe. Sanaana ku, nio anreege kek."

³ Zin ngarjan ki tutu tilenj sua tina, to tiparso sua pizin ma tiso: "Wai! Inga sa ipasaana sua pa Anutu na." ⁴ Mi Yesu, ni iute ngar kizin kek. Tana isu mi iso pizin. Iso: "Parei ta kakamam ngar sananjanana ta kembena ila leleyom?" ⁵⁻⁶ Sua tangoi ta imarra be anso? Anso pa tomtom taiingi be anreege sanaana kini, som anso pini be burup ma imanga mi ipa? Mi nio lelenj be kuute kat ta kembei: Tomtom Lutuunu, ni zaana be ireege sanaana kizin tomtom isu toono." To iso pa tomtom narapejana tana. Iso: "Manga, lek mi ku, mi la pa ruumu ku."

☆ ⁷ To tomtom tina burup ma imanga, mi izem zin ma ila pa ruumu kini. ⁸ Mi zin wal ta timbot mi tire uraata tana na, timoto kan mi tipakur Anutu. Paso, ni ikam mburaana biibi ta kembei pizin tomtom.

Yesu iso pa Matai ma ito i
(Mk 2:13-17; Lu 5:27-32)

⁹ Yesu izem kar tana, mi iwwa ma ila na, ire tomtom ta iyyo takesjana i, zaana Matai. Ni imbutultul su uraata kini muriini, mi ikamam uraata. Yesu ire i, to iso pini. Iso: "Mar to yo." Tabe Matai imanga, mi ito i ma zinan tila.

¹⁰ Kaimer to Matai ikam kini isu ruumu kini. Mi zinan Yesu mi nangarj kini tikanan ma timbotmbot. Molo som na, wal pakan ta tiyyo takesjan i mi wal sananjan pakan

timar, mi zinan tikanan kini ma timbotmbot. ¹¹ Zin tutu kan pakan tire mbulu tana, to tisu na tiso pizin nangarj kini. Tiso: "Wai, parei ta biibi ta ikamam ngar piom na, zinan zin wal ta tiyyo takesjan i mi zin wal sananjan tina tikanan kini la mbata?"

¹² Yesu taljaana ikam la pa sua tana, to iso pizin ma iso: "Parei, tomtom ta iurpewe zin metengan i, ko ila pizin wal ta nin ambaimbaijan i? Som. Ni ilala be iuulu zin wal metengan. ¹³ Sua imbot pataanga ta kembei: 'Anutu, ni leleene ilip pa mbulu ki mungaijana. Mi mbulu ki patoronjana na, ni ikamam ngar pa pe som.' Kozo kala mi kakam ngar pa sua tina ka uunu. Pa nio ti, anjar be anboobo zin wal ndeenengan na som. Nio anjar pizin wal sananjan." ☆

Wijana pa mbulu ki kini ngalsekjanana
(Mk 2:18-20; Lu 5:33-35)

¹⁴ Tona Yoan nangarj kini tikonjuru Yesu mi tiwi i ta kembei. Tiso: "Aigule tatanga, niamjan zin tutu kan amgalseksek ituyam pa kini kanjana bekana motoyam inggal kat Merere. Mi uunu parei ta nangarj ku titoto mbulu tana som?" ☆

¹⁵ Yesu ipekel kwon ma iso: "Sombe tikam kini biibi pa ula poponjana sa, inako parei pa tomotoo toroono bizin ta timar pa kini kanjana na? Ko lenen ipata mi tikan kini som? Som. Ko tikan. Pa tomotoo ta iwoolo poponjana na, ni imbotmbot raama zin, tana lenen ambai. Mi kaimer, ma sombe wal sa timar mi tikam tomtom ula kana tina ma izem zin, tona toroono bizin ko lenen ipata mi tingalsek zitun pa kini kanjana." ☆

Zaala mungunjana irao igaaba zaala poponjana som
(Mk 2:21+; Lu 5:36+)

¹⁶ Yesu iso mini ma iso: "Kawaala mungunjana ta imaraaza kek na, ko tesesekaala pa kawaala suruunu ta poponjana i? Ina som. Kokena kawaala poponjana suruunu iselul ma iwe musaari, to kawaala mungunjana tana imaraaza ma biibi. ¹⁷ Mi yok baen poponjana ta kembena. Ko tilinj sula baen putuunu mungunjana? Inako som tomini. Kokena baen poponjana iti putuunu mungunjana, to imapaala, mi baen borok su lene. Som. Baen poponjana

☆ 9:4: Yo 2:25 ☆ 9:5-6: Yo 5:8, 17:2 ☆ 9:13: Mt 12:7; Lu 19:10; 1Tim 1:5 ☆ 9:14: Lu 18:12 ☆ 9:15: Yo 3:29 ☆ 9:17: Hgo 15:1-29; Ro 10:4; Ibr 8:13

bela isula putuunu popoŋana. Naso baen mi putuunu imbot ambai.” ✧

Yesu iurpe moori ta, mi ipei morri ta ma imanja mini

(Mk 5:21-43; Lu 8:40-56)

¹⁸ Yesu izzo sua tana ma imbotmbot, mi molo som na, tomtom peeze kana ta ki kar, ni imar ma itop su Yesu kumbuunu uunu, mi itagroro i ma iso: “O biibi, buri ŋonoono ta lutuŋ moori, ra, imeete. Mar ruumu tio ma nomom isalakaali, to ni ko imanja mini.” ¹⁹ Tana Yesu imanja, mi zijaŋ nangaj kini tito i ma tila.

²⁰⁻²¹ Tiwwa ma tila, mi moori ta, ni mete kizin moori ikisi pa ndaama laamuru mi ru kek. Itokelkeele Yesu ma ila ise kini, to iteege lae pa mburu kini kwopiriini. Pa ikam ngar la leleene ta kembei: ‘Oo, nio sombe aŋteege lae pa mburu kini kwopiriini risa, to mete tio imap.’ ²² Yesu itoori mi ire moori tana, to iso pini ma iso: “Luŋri, lelem ambai. Pa urlaŋana ku ta iuulu uma mete ku imap kek.” Mi indeeje ta Yesu izzo sua pini na, mete kini imap.

²³ Tila tipet ruumu ki mboronjan tana mi tilela na, Yesu ire zin wal tiwwi mamaaza, mi zin iwal tizzu ma tizze, mi tiŋiizi biibi izalla. ²⁴ Tabe iso pizin ma iso: “Niom ta boozomen koyooto ma kala leyom. Morri tana, ni imeete som. Inga sa ikeene na.” Zin tileŋ sua kini tana na, tiseeŋje pini. ✧ ²⁵ Tiziiri zin iwal ma tiyooto lup, to Yesu ilela pa ruumu leleene. To iteege su pa morri tana namaana, mi iwiti mi burup ma imanja. ✧ ²⁶ Tana uruunu irak ma irao kar ta boozomen ki lele pakaana tina.

Yesu iurpe matan piŋjan ru mi tomtom kwo munjana ta

²⁷ Yesu izem lele tina, mi ipa ma ila na, tomtom matan piŋjan ru titoto i ma tila. Mi kaljan izalla ma tizzo: “O, Dabit Lutuunu, muŋai yam lak!” ✧ ²⁸ Yesu isala pa ruumu, mi matan piŋjan ru tana tila tuŋ la kini, to ni iwi zin. Iso: “Parei? Niomru kuurla kembei nio aŋrao be ajuurpe motoyom ma ambai?”

Ziru tipekeli kwoono ma tiso: “E Merere, niamru amurla ta kembena.” ²⁹ To Yesu namaana ila matan mi iso: “Koroŋ ta niomru kuurla, ta ko ipet piom.” ³⁰ Ni iso sua tana, mi matan ipeere ma tire kat lele.

To Yesu kwoono imbol pizin, beso tila na, tiswe uraata ti uruunu pizin tomtom pepe. ³¹ Tamen ziru tizemi mi tila, to tizzo uruunu ma irao lele tana.

³² Wal ru tana tizemi ma tila, mi wal pakan tikam tomtom kwo munjana ta ma imar ki Yesu. Tomtom tana, bubuŋana sananjan ta ikami ma irao be iso sua som. ³³ Yesu iziiri bubuŋana sananjan tana ma iyooto pini, to tomtom tina iso sua. Mi iwal biibi ta timbot mi tire mos tana na, timurur pa mi tiso: “Ai, ta muŋgu muŋgu mi imar i, na mbulu sa ta kembei ipet su Israel som.” ³⁴ Tamen zin tutu kan tiso: “Inga sa Belsebul, biibi kizin bubuŋana sananjan, ta ikamam le mburaana. Tanata izirziiri zin bubuŋana sananjan ma tiyotyooto.”

Wal uraata kan na, zin rimen

³⁵ Yesu iwwa pa kar ta boozomen ma izzo yaryaara uruunu ambaijana pizin tomtom pa peeze ki kar saamba. Kar bibip mi kar munmun tomini. Mi ikamam sua pizin lela lupjana kizin murin, mi iurpewe zin pa mete matakija ta boozomen. ³⁶ Mi ire zin iwal biibi ta patajana boozomen ikam zin ma mburan imap kat na, timekewe ma timarmar. Tana leleene isaana kat pizin. Pa zin kembei sipsip ta len mboronjan somjan i. ✧ ³⁷ Tana iso pa zin nangaj kini ma iso: “Kini metmetjana na, biibi kat. Tamen wal uraata kan tabe tikam na, zin rimen. ✧ ³⁸ Tana kusurj kini katuunu be ingo wal uraata kan pakan ma tila be tiŋgaama kini kini.”

10

Yesu ingo nangaj kini laamuru mi ru ma tila pa uraata

(Mk 3:13-19, 6:7-13; Lu 6:12-16, 9:1-6)

¹ Kaimer mana Yesu ilup zin nangaj kini laamuru mi ru, mi iur zin pa uraata be tila ma tiziiri bubuŋana sananjan, mibe tiurpe zin tomtom pa mete matakija ta boozomen. ✧ ² Ingonana laamuru mi ru tana zan ta kembei: Mataana kana na Simon, (ta tipaata zaana toro be Petrus na,) mi tiziini Andreas, to Zebedi lutuunu bizin ru, Yems ziru tiziini Yoan, ³ to Pilip ma Batolomai, to Tomas ma Matai ta iyyo takesjana i, to Yems ta Alpai lutuunu na, ma Tadeus, ⁴ to Simon (ni igabgaaba zin wal ta tisombe

✧ 9:24: Yo 11:11 ✧ 9:25: Yo 5:21; Ro 4:17 ✧ 9:27: Mt 20:29+ ✧ 9:36: Nam 27:17; 1Pe 2:25 ✧ 9:37: Lu 10:2; Yo 4:35 ✧ 10:1: Mk 6:7; Lu 9:1

tiziiri zin Rom na), mi Yudas Iskariot ta kaimier iur Yesu ila ka koi bizin naman.

⁵ Indeeje Yesu ingo zin laamuru mi ru tana be tila ma tisoyaara uruunu ambaigana na, isope zin ta kembei. Iso:

“Niom sombe kala, na kala pizin wal ta Yuda somjan i pepe, mi kelela kar sa kizin Samaria kan pepe. ⁶ Kala kizin Israel men. Pa zin na, sipsip ki Anutu ta tisaajsaj lup kek. ⁷ Mi kosoyaara sua pizin ta kembei: ‘Nol tabe peeze ki kar saamba ipet mat, ta ingi igarau kek.’

⁸ Kuurpe zin metengan mi kepei zin meetengan ma timanga mini. Zin wal ta mbetmbeete sanangan ikam zin na, kuurpe zin ma kulin ingeeze mini. Mi kiziiri bubujana sanangan pizin tomtom. Mbu-raana ta nio ankam piom na, niom kingiimi som. Ankam piom sorok. Tana niom ta kembena. Sombe kakam uraata pizin tomtom, na koboo pa lejom kadoono pepe. Kakam pizin sorok. ⁹ Mi sombe kala, na kapa raama mburu booze pepe. Kakam moni pepe, ¹⁰ pelpee pepe, mburu keenegana sa pepe, kumbuyom keteene pepe, mi tete pepe. Pa tomtom uraata kana na, ni irao ikam le ulaaja ila kizin tomtom ta ni ikamam uraata pizin na. ¹¹

“Sombe kala ma kelela kar sa, to kiwi zin ma so kendeerje tomtom sa ta irao, mi iyok be ikam yom, to kombot kini ma irao kezem kar tana. ¹² Sombe kasala ruumu, to koso pa ka tomtom bizin ta kembei. Koso: ‘Merere ko imboro yom ma kombot ambai!’ ¹³ Mi sombe zin tikam yom mi lenen ambai piom, inako pomboljana tiom tana imbotmbot se kizin. Mi sombe tikampe yom som, nako pomboljana tana imiili ma ima tiom mini. ¹⁴ Mi sombe zin tomtom ki kar sa, som ruumu sa tikam yom som, mi titit yom, na kezem zin ma timboren, mi kitiirke ululu pa kumbuyom ma isu lene. ¹⁵ Nio anjso kat piom: Indeeje mberj kaimier ma Anutu isombe iur kadoono pizin tomtom, na kar tana ko tikam kadoono sananjana ma ilip pizin Sodom ma Gomora. ¹⁶

Nangarj ki Yesu ko tindeerje patajana
(Mt 24:9-14; Mk 13:9-13; Lu 21:12-19)

¹⁶ “Kelej. Niom kembei sipsip ta ingi be ango yom ma kala kombot la me mal-maljan mazwan. Tana kere be kakam kat ngar mi koto mbulu ta ngeezanjana men. ¹⁷ Pa tomtom kola tikam yom ma tipamender yom pa sua, mi tibalisi yom lela lupjana kizin murin. ¹⁸ Mi ko tikam yom ma tipamender yom su zin peeze kan mi zin king keren uunu tomini. Paso, niom kototo yo tau. Tamen mbulu tana ko iwe zaala piom be keswe nio zoj mi kopombol sua tio ila zin peeze kan matan mi wal boozomen ta Yuda somjan i matan tomini. ¹⁹ Mi sombe tikam yom mi tipamender yom la zin bibip matan be titiiri sua tiom, na kopoyom rru mi motoyom rru sua tabe koso i pepe. Pa indeerje ta so tiwisesese yom, na Anutu itunu ko iso yom pa sua tabe koso i. ²⁰ Tana ituyom ko koso sua som. Pa Tomoyom Anutu Bubujana, ta ko ikam ngar piom mi iso yom pa sua tabe koso i. ²¹

“Tomtom ko tiur tojmatizij kizin ila zin bibip naman be tipun zin ma timet-meete. Mi zin kolman ko tikam ta kembena pa lutun bizin. Zin nangarj ko tizooro taman ma nan bizin, mi tiur zin la zin bibip naman be tipun zin ma timetmeete tomini. ²² Mi tomtom ta boozomen ko tiwe koyom koi. Paso, niom kototo yo tau. Tamen tomtom ta sombe ikikisi urlajana kini ma ila indeerje ka swoono, na Anutu ko ikamke i ma imbot ambai. ²³ Niom sombe kakam uraata isu kar sa mi zin tiseeze motoyom, na koko ma kala pa kar toro. Pa nio anjso kat piom: Niom ko kakam uraata pa kar ta boozomen kizin Israel ma imap zen, mi Tomtom Lutuunu kola imar.

²⁴ “Nangarj ta buri ikamam ngar na, ni irao ilip pa kolman ta ipaute i na som. Mi mbesoojo ta kembena. Ko irao ilip pa biibi kini na som. ²⁵ Tana mbulu ta so tikam pa kolman ta ipaute i, inako tikam pini tomini. Mi mbesoojo ta kembena. Mbulu ta so tikam pa biibi kini, inako tikam pini tomini. Tana sombe tipaata zaana Belsebul

☆ 10:5: Yo 4:9; Ugo 13:46 ☆ 10:6: Mt 15:24 ☆ 10:8: Ugo 20:33+ ☆ 10:10: Lu 10:7; 1Kor 9:7; 1Tim 5:18 ☆ 10:14: Ugo 13:51, 18:6 ☆ 10:15: Mt 11:24; Yud 7 ☆ 10:16: Lu 10:3; Ugo 20:29; Ro 16:19; 1Kor 15:32 ☆ 10:18: Ugo 26:21+, 27:24 ☆ 10:20: Kam 4:12; Ugo 4:8 ☆ 10:22: Tur 2:10 ☆ 10:24: Lu 6:40; Yo 13:16, 15:20 * 10:25: Zin Yuda tiwatwaata biibi kizin bubujana sanangan zaana be Belsebul, bekena tipamianji. Zaana tana ka uunu ta kembei: ‘Biibi kizin lokon.’ ☆ 10:25: Mt 9:34, 12:24

* ise ki tomtom ta iwe mataana pa lupɔjana sa, nako tipasaana wal kini zan tomini ma isaana kat.”☆

*Tomoto Anutu itutamen
(Lu 12:2-9)*

²⁶ “Tana nio aɔso piom: Komoto zin tomtom pepe. Pa koronj zukɔjan ta boozomen na, Anutu ko ipeeze ma borok su. Mi koronj turkejan, inako kaimer ni iswe ma ipet kat mat. ²⁷ Tana sua ta aɔso piom la zugut lene na, kozo keswe ma ipet mat pa aigule. Mi sua ta aɔburum pa ila talɔjoyom na, kala ma kosoyaara su kar keteene. ²⁸ Mi zin wal ta tiso tipun yom ma kemetmeete na, komoto zin pepe. Pa zin sombe tipun yom ma kemeete, ina imap ta tina. Kaimer na, tirao be tikam kosa sa pa kunuyom mata yaryaaraɔjana na som. Mi Anutu, to komoto i. Pa ni mburaana biibi. Irao be ipasaana tomtom kuliini ramaki kunuunu, mi iziiri i ma ila imbot kar sanaana.”☆

²⁹ “Kere. Man kimbinbin ina koronj sorok. Irao be tingiimi ru pa pat siɔsiɔɔjana tamen ɔnoono. Tamen Tomoyom Anutu, ni irao izem tasa ma imeete sorok mi itop su toono na som. ³⁰⁻³¹ Mi niom na, ndomoyomɔjoyom. Kilip pizin man. Uteyom runrun na, Anutu inin ma imap. Tana komoto koyom pepe.”☆

³² “Sombe tomtom sa iswe kembei ni iwe leɔ ila iwal matan, inako nio tomini aɔswe i kembei ni nangarj tio ila Tamarj ta imbot kar saamba a mataana. ³³ Tamen, sombe tomtom sa iwatkaala nio zoɔ ila iwal matan, inako nio tomini aɔwatkaali ila Tamarj ta imbot kar saamba a mataana.”☆

Yesu ko iwe uunu pizin tomtom be tiparya-paala zin

(Lu 12:51-53, 14:26-27)

³⁴ “Niom koso nio aɔmar be aɔlup zin tomtom ma lenen iwe tamen. Ina som. Pa nio ko aɔwe uunu pizin be tikam malmal mi tiparya-paala zin ma timbot ndelndelɔja.

³⁵ Ko aɔkam ma pikin tomooto ziɔjan taman bizin tilup zin mini som.

Mi pikin moori ta kembena. Ko ziɔjan nan bizin tilup zin mini som.

Mi moori ulajan ziɔjan rwon moori bizin ko tilup zin mini som.

³⁶ Mi toɔmatizij uunu tamen, nako tiparwe kan koi.”☆

³⁷ “Tomtom ta so lelene ilip pa naana ma tamaana, mi iur lelene pio pe som, inako irao be iwe nangarj tio na som. Mi sombe tomtom sa ni lelene ilip pa lutuunu bizin, mi iur lelene pio pe som, ina ni tomini ko irao be iwe nangarj tio som. ³⁸ Mi sombe tomtom sa ikwaara ke pambaaraɔjana kini † mi ito yo som, inako ni irao be iwe nangarj tio na som.”☆ ³⁹ Tomtom ta sombe ikam ɔgar biibi pa itunu kuliini men, inako ikam mbotɔjana ɔnoono ta ki Anutu i som. Mi tomtom ta sombe izem kat itunu pio, inako ikam mbotɔjana ɔnoono ta ki Anutu i.

Tu'uulu Merere wal kini. Naso takam lende kadoono ambaiɔjana

(Mk 9:40-42)

⁴⁰ “Sombe tomtom sa ikam yom mi iuulu yom pa uunu tau kewe leɔ, ina ni ikam yo tomini. Mi sombe ikam yo, nako ikam Ni ta ɔɔgo yo ma aɔmar i tomini.”☆ ⁴¹ Tana tomtom sa isombe ikam Anutu kwoono sa mi iuuli pa uunu tau ni imar pa Anutu zaana, inako ikam kadoono ambaiɔjana raraate kembei ta Anutu kwoono tana. Mi sombe tomtom sa ikam tomtom ndeerɔjana sa mi iuuli pa uunu tau tomtom tana ni tomtom ndeerɔjana, inako ziru tikam kadoono ta Anutu ikamam pizin wal ndeerɔjan. ⁴² Nio aɔso kat piom: Sombe tomtom sa ikam yok lomoɔjana risa pa nangarj tio sorokɔjana tasa pa uunu tau ni iwe nangarj tio, na Anutu ko irao mataana mbeleeli na som. Kaimer ni ko ikam tomtom tana le kadoono ambaiɔjana.”☆

11

*Yoan ɔɔgo nangarj kini ma tila ki Yesu
(Lu 7:18-35)*

¹ Yesu isope nangarj kini laamuru mi ru ma imap, to izem lele tana, mi imanga ma ila pa kar pakan ki Galilea, be ipaute zin tomtom mi ikam Anutu sua kini pizin.

Yoan ɔɔgo nangarj kini ma tila ki Yesu

² Yoan, tomtom ki yok kamɔjana, ni imbotmbot lela ruumu sanaana lelene, mi

☆ 10:28: Yems 4:12 ☆ 10:30-31: Mt 6:26 ☆ 10:33: Mk 8:38; Lu 9:26; 2Tim 2:12 ☆ 10:36: Mika 7:6 † 10:38: Ke pambaaraɔjana, ina sua tooroɔjana pa patarjana boozomen ta ise kiti pa Krisi zaana. ☆ 10:38: Mt 16:24+; Mk 8:34+; Yo 12:25 ☆ 10:40: Mk 9:37; Lu 10:16; Yo 13:20 ☆ 10:42: Mt 25:40; Ibr 6:10 ☆ 11:2: Mt 14:3

ilerleŋ Kriŋi uruunu pa uraata ta ni ikamam. Tana iŋgo nangarj kini pakan ma tila ki Yesu. ³Tila tipet kini, to tiwi i ma tiso: “Ulaŋa tabe imar i, ina nu tau? Som amsa tomtom toro?”[☆]

⁴Yesu ipekel kwon ma iso: “Sua ta kelerleŋ mi uraata ta kerre i, kimiili ma kala, to koso Yoan pa. ⁵Koso pini ta kembei: Matan piŋan tire lele, mi narapeŋan timaŋga mi tipa. Kulin mbetmbeeteŋan na, kulin iŋgeze mini. Mi taljan munjan tileŋ sua. Zin ta timetmeete kek na, timaŋga mini, mi uruunu ambaijana ilala pizin wal sorrokjan ta timbot ŋoobo na. ⁶Mi tomtom ta sombe leleene iwe ru pio som, mi ikikis urlaŋana kini, na ni ko leleene ambai pa kampejana ki Anutu tabe ise kini i.”[☆]

⁷⁻⁸Yoan nangarj kini timiili ma tila, to Yesu iso pizin iwal biibi pa Yoan ma iso: “Indeeŋe ta kala lele bilimjana be kere Yoan na, koso ko kere sokorei? Me wiini ta miiri ipamirri i? Som tomtom sa ta iru pa mburu ambaimbaijan? Ina som. Pa zin wal ta tirru pa mburu ta kembena na, zin timbotmot raama zin bibip lela ruumu kizin. Irao tizem murin ndabokbokjan tana na som. ⁹Lak! Kala be kere sokorei? Anutu kwoono sa, na? Mi keleŋ. Nio aŋso kat piom: Yoan tina, ni zaana ruk ten ŋana pa Anutu kwoono bizin ta boozomen. ¹⁰Ina ni ta tibeede ka sua pataŋa kek ta kembei: Re. Nio ko aŋso tomtom tasa be iwe kwoŋ. Mi ni ta ko imuungu pu mi iurpe zaala pu.”[☆]

¹¹“Nio aŋso kat piom: Wal boozomen ta nan bizin tipeebe zin su toono ti na, tasa zana biibi ma ilip pa Yoan ta yok kamjana ka tomtom na som. Tamen tomtom sorokjana sa, isombe ikilaala kat peeze ki kar saamba mi imbot lela, na ni ilip pa Yoan. ¹²Indeeŋe ta Yoan tana imaŋga pa uraata kini mi imar na, peeze ki kar saamba, ikamam be per se mat. Mi wal pakan tikam kaisiigi pa. ¹³Tutu mi sua boozomen ta mungu Anutu kwoono bizin tiso pa kororj tabe ipet i, ina imar imap su ta Yoan. ¹⁴Mi be kuurla sua kizin, so kikilaala ta kembei: Ilia ta mungu tisombe kaimer ko imiili mini na, ina tiso se

ki Yoan tau. ¹⁵Niom so talŋoyom, na keleŋ sua tio ti mi kakam ngar pa.”

¹⁶Yesu ikam sua toorojana ti ma iso: “Iŋgi ko aŋso parei pizin wal ta koozi timbotmot i? Wal ti pareijan? Zin kembei pikin ta timbutultul isu kar keteene, mi tiboboobo la pa waen bizin ma tiso:

¹⁷“Niam amse kombom piom, mi niom karak som.

Mi ambo lelaŋ, mi niom kataŋ som.”

¹⁸“Pa Yoan imar na, igabgaaba zin tomtom pa baen winjana mi kini kanjana na som. Tamen tomtom lenen pini som, mi tisombe ni bubuana sananjan izeebi. ¹⁹To Tomtom Lutuuu imar, mi ikanan mi iwinin. Mi ni tomini, tomtom lenen pini som, mi tisombe: ‘Iŋgi to ta igabgaaba zin wal sananjan mi zin ta tiyyo takesjan i, mi ziŋan timbel kini kanjana ma baen winjana.’ Tamen Anutu ngarj kini, ina indeeŋe men. Kere mbulu ta ngarj kini ipiyotyooto, to kikilaala.”[☆]

*Yesu iyaamba kar pakan ki Galilea
(Lu 10:13-15)*

²⁰Kar pakan na, Yesu imbel mos kamjana pizin kek. Tamen zin tiurla kini som, mi titooro lenen som. Tana isu to iyaamba zin. ²¹Iso: “Oora, niom Korazin koyom mi Betsaida koyom na, tembel yom kek! Mos bibip ta tipet su kar tiom na, kozobe zin wal matan munjan ki kar Tiro ma Sidon tire kororj sa ta kembei, so lenen ipata pa sanaana kizin ma tiŋgun muungu pa, mi titooro lenen ta alok kek. ²²Nio aŋso piom. Indeeŋe mbeŋ kaimer ma Anutu isombe iur kadoono pizin tomtom, na ni ko leleene imiili ri pizin. Tamen niom, nako som kat.

²³“Mi niom Kapenaum koyom na, niom koso Anutu ko iwit yom ma kasala kar saamba. Som kat! Niom ko kusula ta kar sanaana a. Pa niom kembel uraata bibip rejana kek. Mi be mungu zin Sodom kan tire mos boozomen ta kembei, so ra, tila len som, mi kar Sodom imbotmot men. ²⁴Nio aŋso kat piom. Indeeŋe mbeŋ kaimer, mi Anutu isombe iur kadoono pizin tomtom, nako leleene imiili ri pizin. Tamen niom, nako som kat.”[☆]

☆ 11:3: Mal 3:1 ☆ 11:5: Yesa 29:18, 35:5+, 61:1 ☆ 11:6: Mt 13:57, 26:31 ☆ 11:7-8: Mt 3:5, 6:29 ☆ 11:9: Lu 1:76 ☆ 11:10: Mal 3:1; Mk 1:2 ☆ 11:12: Lu 16:16 ☆ 11:13: Ro 10:4; Ibr 8:13 ☆ 11:14: Mal 4:5; Mt 17:10+; Mk 9:11+ ☆ 11:19: Lu 5:29+, 15:1+ ☆ 11:21: Yona 3:6 ☆ 11:24: Mt 10:15

Yesu ko iuulu iti be ketende su
(Lu 10:21,22)

²⁵ Indeeje mazwaana tana, Yesu isu mi iso: “O Tamar, nu ta Merere ki saamba mi toono, nio anpakuru. Pa koronj ta nu turke pizin wal ngarjan, ina nu swe pizin wal ta len ngar biibi som ma kembei ta zin pikin i. Tabe zin timbot mat pa.”²⁶ E, Tamar, ina nu itum lelem tau. ²⁷ Koronj ta munjaana men, ta Tamar iur mar nomonj kek. Tomtom sa kuliini irou kat Lutuunu som. Tamaana ituta. Mi Tamaana ta kembena. Tomtom sa kuliini irou kati som. Lutuunu itutamen, mi zin tau Lutuunu leleene be iswe Tamaana pizin na, zin men tina ta tiute i.”²⁸

²⁸ To Yesu iso mini ma iso: “Niom wal ta kembel uraata mi kabadbaada patanjana boozomen na, kamar tio mibe anjuulu yom ma keteyom isu.”²⁹ Kagaaba yo, mi kakam ngar imar tio. Nio iturj ko anpakiri yom pa mbulu tio. Naso itijan tapa raraate kembei bapalo ru ta tikamam uraata ile mbata i, mi anjamarra patanjana tiom, mi anjam yom ma keteyom isu. Pa nio tomtom luumunonj mi lerj ngeronj. ³⁰ Tana nioombe anjam peeze piom mi kagaaba yo ma itijan tapa raraate, inako ipata piom som. Mi uraata tabe anjam ma ise tiom, ina rauraujana.”³¹

12

Yesu ta imborro aigule potomjana
(Mk 2:23-28; Lu 6:1-5)

¹ Indeeje aigule potomjana tabe zin Yuda keten su pa na, Yesu zigan nangarj kini tiwwa pa zaala ta ila pa kini wit lene. Mi nangarj kini petel zin. Tana tiwwa ma tila, mi tikewe ngonon pakan mi tikanan. ² Mi tutu kan pakan tire zin, to timanga mi tiso pa Yesu. Tiso: “Ai re. Ingi sa aigule potomjana tabe ketende su pa i! Nangarj ku tina tikewe wit ngonon paso? Mbulu ta kembei, tutu ingalsek pa.”³

³⁻⁴ To Yesu ipekel kwon ma iso: “Sua ta iso pa mazwaana ta king Dabit zigan wal kini petel zin ma tiru zalan na, niom kapaata som? Sua tana iso ta kembei: Mazwaana tana, Dabit ilela beeze ki Anutu, mi ikan narabu potomjana ta tiurur la Anutu kereene uunu na. Narabu tana, ka

ngalsekijana. Pa tutu iso zin patoronjana kan men ta tirao be tikan. Mi som. Dabit ikam ma ikan, mi ikam pizin wal kini ma tikan tomini. Mi ka sua sa som.”⁵ Mi sua ta tutu iso pa uraata kizin patoronjana kan na tomini, niom kapaata som? Aigule potomjan boozomen tabe ketende su pa i, na zin tikamam uraata lela Urum Merere. Tana zin tomini timololo aigule tana ka tutu. Tamen len uunu sa pa mbulu kizin tana som. Kere kek?”⁶ Mi nio anjo kat piom: Koronj ta ilip pa Urum Merere, ta koozi imbotmbot ti. ⁷ Anutu sua kini iso ta kembei: ‘Nio lelej ilip pa mbulu ki munajana. Mi patoronjana na, anjamam ngar pa pe som.’ Mibe kikilaala kat sua ti uunu, so irao kangal sorok nangarj tio matan na som. Zin len uunu sa isaana som.”⁸ Pa aigule potomjana tabe ketende su pa i, Tomtom Lutuunu ta imborro.”⁹

Yesu iurpe tomtom nama kaamanjana pa aigule potomjana
(Mk 3:1-6; Lu 6:6-11)

⁹ Yesu izem lele tina, mi ila ma ilela lupjana muriini kizin. ¹⁰ Mi tomtom nama kaamanjana ta, ni imbotmbot lela lupjana tana tomini. Mi tutu kan pakan ta zigan timbotmbot na, zin tiso titoombo Yesu. Beso imolo aigule potomjana tabe keten su pa i ka tutu, tonabe iwe le uunu be tingal mataana pa. Tana tisu to tiwi i. Tiso: “Lak, tutu kiti iso parei? Irao be turpe zin tomtom ma nin ambai pa aigule potomjana tabe ketende su pa i, som som?”¹¹

¹¹ Yesu ipekel kwon ma iso: “Parei, sombe tiom tasa le sipsip tamen jonoono, mi sipsip kini tana itop sula toono sumbuunu pa aigule potomjana tabe ketende su pa i, ko ikeeni ma ise som? Som. Ko ikeeni ma ise.”¹² Mi iti tomtom na, tilip pizin mbili. Tana iti sombe tu'uulu zin tomtom pa aigule potomjana tabe ketende su pa i, na tomolo tutu som.”¹³ Tona iso pa tomtom nama kaamanjana tina ma iso: “Swooro nomom.” Beso iswooro namaana na, ambai kembei ta namaana toro. ¹⁴ Tabe zin tutu kan tana tizem lupjana muriini, mi tila ma tilup zin mi timbuuru kana be tipuni ma imeete.”¹⁵

☆ 11:25: 1Kor 1:26+ ☆ 11:27: Mt 28:18; Yo 3:35, 10:15, 17:2 ☆ 11:28: Yer 31:25; Mt 12:20 ☆ 11:30: 1Yo 5:3
☆ 12:2: Kam 20:10, 34:21 ☆ 12:3-4: 1Sam 21:1+ ☆ 12:5: Nam 28:9+ ☆ 12:7: Hos 6:6; Mt 9:13 ☆ 12:8:
Kol 2:16-17 ☆ 12:10: Lu 14:3 ☆ 12:11: Lu 14:5 ☆ 12:14: Yo 5:16

Yesu, ni Anutu mbesoongo kini

¹⁵ Mi Yesu, ni ikam la pa ngar kizin tutu kan kek. Tana izem lele tina mi ila lene. Mi iwal biibi ta tito i ma zinan tila. Mi Yesu iurpewe metengan kizin ta boozomen ma nin ambai. ¹⁶ Mi inggalsek pizin be tiswe uruunu ma ipet mat pepe. ¹⁷ Tana sua ta mungu Anutu kwoono Yesaya iso na, iur ngonono. Sua ta kembei:

¹⁸ Kere mbesoongo tio tainggi. Nio itung angroogi, mi leler ambai pini, mi leler pini ilip kat. Nio ko angkam Bubugor ma isalakaali. Mi ni ko ipaute zin wal ta Yuda somgan i

pa mbulu ndeengana ki Anutu.✠

¹⁹ Kaljaana ko izalla ma biibi som.

Mi zinan zin tomtom ko tiparkam siloogo pa sua som.

Kaljaana ko isala mi ipamaala itunu isu kar keteene na som.

²⁰ Zin wal ta patanjana ipun zin ma mburan imap na, ni ko ikam patanjana toro sa ma isalakaala zin som.

Mi zin wal ta mburan ikamam be imap na, ni ko ipayaryaara zin mini.

Mi ko inoknok ta kembena ma irao koror ta boozomen timap ma tito mbulu ndeengana ki Anutu.

²¹ Tana uruunu ko irak ma irao toono ta boozomen, mi zin wal ta Yuda somgan i ko tiur matan pini mi tipase pini.✠

Tisombe Yesu ikam Sadan mburaana (Mk 3:20-30; Lu 11:14-23)

²² Kaimer to tikam tomtom ta ma ila ki Yesu. Tomtom tana, bubujana sananjanu iru pini, mi ikami ma mataana ipis mi kwoono imun. Mi Yesu iurpe i, to mataana ire lele mi iso sua mini. ²³ Zin iwal tire mbulu tina na, kwon itaanda pa mi tiso ta kembei: “Ai, tomtom ti, ko Dabit Lutuuu * som?”

²⁴ Zin tutu kan tiler sua tina na, timanga mi tiso: “A ni, Belsebul ipombolmboli, tanata le mburaana be iziiri zin bubujana sananjan. Ingi biibi kizin bubujana sananjan uraata kini tau.”

²⁵ Mi Yesu, ni iute ngar kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Parei, lele sa, sombe ka tomtom bizin tibalak mi tiparkam malmal pizin, ko lele tana imbot ambai? Som.

Ko isaana. Mi kar sa, som ruumu sa, ta kembena. Sombe tikam ta kembei, inako timbot ambai som. ²⁶ Sombe Sadan iurur koi pa itunu wal kini, mi izirziiri zin, nako peeze kini imbot ambai be parei? Som. ²⁷ Lak, arwi yom. Sombe Belsebul ta ipombolmbol yo mi angzirziiri zin bubujana sananjan, na parei pa nangar tiom ta tizirziiri zin na? Asin ipombolmbol zin? Sua ta kipiri pio, ta imiili pa ituyom mi iswe ngar tiom sananjan. ²⁸ Tamen sombe Anutu Bubujana ta ipombolmbol yo mi angzirziiri zin bubujana sananjan, na inggi peeze ki Anutu ipet mat ma imbot la mazwoyom kek.✠

²⁹ “Parei, ko tomtom sa irao be ilela sorok ruumu ki tomtom ta ni mburaana biibi na, mi iyo mburu kini? Som. Bela ipun ruumu katuunu ma mburaana imap, mi ipo namaana ma kumbuunu, tona irao iyo koror kini ta boozomen.✠

³⁰ “Tomtom ta so igabgaaba yo som, ina iwe kor koi. Mi sombe tomtom sa, ni iuluulu yo be angluplup zin tomtom som, na ni kembei iyanggwirngwiiri zin.✠ ³¹ Tana nio angso piom ta kembei: Sanaana ta boozomen kizin tomtom, mi sua sananjan boozomen ta tiwirri pa Anutu na, ni irao ireege pizin. Tamen sua sananjan ta so tipiri pa Bubujana Potomjana, inako Anutu ireege pizin na som.✠ ³² Tana tomtom sa isombe igiibi sua sananjan pa Tomtom Lutuuu, na sanaana kini tina, Anutu ko irao ireege pini. Tamen sombe ipiri sua sananjan pa Bubujana Potomjana, na Anutu ko ireege pini som. Som ma som kat. Ko imbotmbot ma alok.”

Ke ngonono ta iswe ke pareijana (Lu 6:43-45)

³³ Yesu iso mini ma isombe: “Ke sa, sombe ipiyotyoto ngonono ambaijana, to toso ina ke ambaijana. Mi sombe ngonono ambai som, to toso ina ke sananjan. Pa ke ngonono ta izzwe ke tina pareijana. ³⁴ Mooto sananjanu lutuuu bizin ta niom na! Ko karao be koso sua ambaijana sa ma ipet pa kwoyom na som. Pa leleyom na, bok pa ngar sananjan. Mi ngar ta imbotmbot la lelende ta iwedet pa

✠ 12:18: Yesa 42:14; Mt 3:17 ✠ 12:21: Ro 15:12 ✠ 12:23: Sua kizin Yuda ta Dabit Lutuuu na, iswe kembei zin tiso Yesu, ni Mesia. Pa Mesia bela iyooto pa Dabit poponjana kini. ✠ 12:28: Igo 10:38 ✠ 12:29: Kol 2:15; 1Yo 3:8, 4:4; Tur 20:2 ✠ 12:30: Mk 9:40; Lu 9:50 ✠ 12:31: 1Tim 1:13; Ibr 6:4+, 10:26+ ✠ 12:34: Mt 3:7, 15:18

kwondo. ³⁵ Tomtom ambaijana, ni leleene bok pa ngar ambaijana. Tana ipiyotyooto mbulu ambaimbaijan ma iwedet. Mi tomtom sananjana na, ni leleene bok pa ngar sananjana. Tana ipiyotyooto mbulu sananjana ma iwedet.

³⁶ “Mi nio anso kat piom. Indeeje mberj kaimer na, Anutu ko ipamender zin tomtom, mi iwi zin pa sua soroksorok boozomen ta mungu iwedet pa kwon na, mi iur kadoono pa. ³⁷ Tana itum sua ku ta ko iswe u. Sombe sua ku ambai, nako Anutu ire u kembei lem uunu sa isaana som. Mi sombe sua ku ambai som, nako lem uunu mi ni iur kadoono pu.”[☆]

Yona iwe kilalan pa mbulu tabe ipet pa Yesu
(Mk 8:11-12; Lu 11:29-32)

³⁸ Yesu iso sua tana ma imap, tona zin tutu kan mi zin ngarjan ki tutu pakan tiso pini ma tiso: “Mos katuunu, niam amso amre nu tooro mos sa! Naso amurla ku.”

³⁹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Wais, niom tomtom ta koozi kombotmbot i, niom sananjayom kat. Sua ta kumbuk pa Anutu na, kipizil ndemeyom pa kek. Pa koso kere kat mos sa pa motoyom, to kuurla. Mi mos kembei ta mungu ipet pa Anutu kwoono Yona na, mos tamen tina ta ko Anutu ikam piom. ⁴⁰ Ni imbot la ye biibi kopoono pa aigule tel. Mi mbulu raraate men ta ko ipet pa Tomtom Lutuunu. Pa ni ko imbot sula toono leleene pa aigule tel.”[☆]

⁴¹ Indeeje mberj kaimer ma Anutu iso iur kadoono pizin tomtom na, zin Ninibe kan zigan zin tomtom ta koozi timbotmbot na, ko timanga. Mi zin Ninibe kan ko tingal matan. Pa mungu zin tilej sua ki Yona, mi titooro lenen. Mi ingi tomtom ta ilip pa Yona, ta koozi imbotmbot i. Tamen tomtom tilej la sua kini som.”[☆]

⁴² “Mi moori zaanaana ta mungu ikam mam peeze pa lele pakaana ta mbuleene kat na, ni tomini zigan zin tomtom ta koozi timbotmbot i ko timanga. Mi ni ko ingal matan pa zooronana kizin. Paso, ni iute Anutu som. Tamen imbel pai pa lele molo mi imar, bekana ilej ngar ta Anutu ikam pa king Salumo na. Mi ingi tomtom ta ilip pa Salumo, ta koozi imbotmbot i.”[☆]

Sua tooronana pa bubujana sananjana ta ila mi imiili mini

(Lu 11:24-26)

⁴³ Mi Yesu iso pizin mini ma iso: “Bubujana sananjana sa, sombe iru pa tomtom sa mi iyooto mini, inako iwwa le sorok pa lele bilimjana mi iru muriini sa be keteene isu. ⁴⁴ Mi sombe iru ma som, nako iso: ‘A, ingi ko anmiili ma anla anlou muri mungujana mini!’ Mi so imiili ma ila na ire kembei tiurpe ma tisiiri ma ingeeze kek, mi ikolkol ma imbotmbot, ⁴⁵ nako ila mini mi iyo waene bizin lamata mi ru tomen ta tilip pini pa mbulu sananjana na, ma zigan timar mi tiru pa tomtom tana ma timbotmbot. Tabe ni isaana kat. Mungu na pe som. Mi ingi be isaana ma isaana kat. Zin wal sananjan ta koozi timbotmbot i, na mbulu raraate men ta ko ipet pizin.”[☆]

Yesu naana mi toymatizij kini

(Mk 3:31-35; Lu 8:19-21)

⁴⁶ Yesu ikamam sua pizin iwal biibi ma imbotmbot, mi naana zigan tiziini bizin timar tipet. Timbot mat mi tiso tire i. ⁴⁷ Tana tomtom ta, iso pini ma iso: “Ai, nom ma tizim bizin ta timar timbotmbot mat a. Mi lenen be tire u.”

⁴⁸ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Anaj ma tizij bizin zijo?” ⁴⁹ Tona isara namaana ila kizin nangarj kini mi iso: “Wal ti, ta nio anaj ma tizij bizin. ⁵⁰ Pa zin wal ta so titoto Tamarj ta imbotmbot saamba a leleene, ina zin ta tiwe nio anaj mi tizij mi lugri bizin.”[☆]

13

Sua tooronana pa kini iweniwen tiyaaranana

(Mk 4:1-20; Lu 8:4-8)

¹ Indeeje aigule tana na, Yesu izem ru-umu, mi ipa ma isula pa tai Galilea. To mbuleene isu peende mi ikamam sua pizin tomtom. ² Molo som na, iwal biibi timar ma timokor la kini. Tabe ni ilu i se woonggo mi mbuleene isu, mi tipuzuuru woonggo ma iperae jana ri. Mi zin iwal biibi tana timaramraama su peende be tilej sua kini. ³ Mi Yesu iso zin pa koron boozomen ila sua tooronan. Iso pizin ta kembei:

“Lwoono ta na, tomtom ta, ni ikam kini iweniwen mi ila mokleene kini be itiyaara.

☆ 12:37: Yems 3:2 ☆ 12:40: Yona 1:17 ☆ 12:41: Yona 3:5 ☆ 12:42: 1Kin 10:1+ ☆ 12:45: Yo 5:14; Ibr 6:4+; 2Pe 2:20+ ☆ 12:50: Yo 15:14+; Ro 8:29; Ibr 2:11+

⁴Itiyaryaara ma ila na, pakan titoptop su zaala keteene. Mi man timar ma tire su pa, to tiŋa kan ma tila. ⁵Mi pakan na, titoptop su toono ta raŋ biibi imbot meleebe na. Tana karau men mi tindomdom. ⁶Beso zoŋ ise ma mataana kat, to run imelle ma timetmeete. Paso, toono biibi som, tana uran isula kat toono leleene som. ⁷Mi pakan na, titoptop su toono pakaana ta worwooro matanmatanŋan tindomdom pa i. Beso wooro tindom na, tikaukau kini tana ma isaana. ⁸Mi pakan na, titoptop su toono pakaana ta ambaiŋana. Tana tise ambai ma tiur ŋonoono. Kiini pakan tiur ŋonon booŋo, pakan booŋo kat, mi pakan booŋo ma ilip.” ⁹Mi Yesu ipemet sua kini ma iso: “Niom so talŋoyom, na kelej sua ti mi kakam ŋgar pa.”

Uunu ta Yesu ikamam sua ila sua tooroŋan (Mk 4:10-12; Lu 8:9-10)

¹⁰Kaimer mana nanŋan kini timar kini mi tiwi i. Tiso: “Parei ta nu kamam sua pizin tomtom ila sua tooroŋan men?” ¹¹Yesu ipekel kwon ma iso: “Mungu peeze ki kar saamba na, ka ŋgar turkeŋana. Mi iŋgi Anutu isombe ipeeze ŋgar tana ma imbot mat piom. Mi wal pakan na, ni leleene be ipeeze ma imbot mat pizin som.” ¹²Pa tomtom ta sombe ileŋ sua ki Anutu mi iurla, nako Anutu ikam le ŋgar pakan ma isala ki, beken a tomtom tana irao kat pa ŋgar. Tamen ni ta ileŋ, mi iurla som na, ŋgar kini musaari tina, Anutu kola itatke pini.” ¹³Tana uunu tau aŋkamam sua pizin ila sua tooroŋan men, ina ta kembei: Matan irre, mi tikilaala som. Mi talŋan ileŋleŋ, tamen tikam kat ŋgar pa ka uunu som. ☆

¹⁴Tana sua ki Anutu kwoono Yesaya iur ŋonoono ise kizin. Sua ta kembei: Niom ko kungun talŋoyom ma keleŋleŋ sua.

Tamen ko kakam ŋgar pa ka uunu som. Mi ko kerre pa motoyom.

Tamen ko kikilaala som. ☆ ¹⁵Paso, wal ti ŋgar kizin imbol kat, mi lenen be tikilaala som.

Tana sua ta talŋan ikamam na, tileŋ la som. Mi tipumun matan, tabe tire som.

Mi be lenen be tikam kat ŋgar, so matan ire, mi tileŋ la sua ta talŋan ikamam na mi tikilaala.

To titooro lenen mi aŋurpe zin.

¹⁶“Mi niom na, leleyom ambai pa kampeŋana ta ise tiom. Paso, koron ta niom kere ki motoyom mi keleŋ kat pa talŋoyom, ina ipei ŋgar tiom kek.” ☆ ¹⁷Pa nio aŋso kat piom: Mungu Anutu kwoono bizin booŋo ziŋan wal kini ndeeŋeŋan pakan lenen ilip be tire koron ta niom kerre i. Tamen tire som. Mi lenen be tileŋ koron ta niom keleŋleŋ i. Tamen tileŋ som.”

Yesu ipeeze sua ta ni itooro pa kini iweniwen tiyaaraŋana

(Mk 4:13-20; Lu 8:11-15)

¹⁸Mi Yesu iso mini ma iso: “Keleŋ! Sua tooroŋana ta aŋkam pa tomtom ta itiyaara kini iweniwen na, ka uunu ta kembei. ¹⁹Kini iweniwen ta titoptop su zaala keteene, ina ise kizin wal ta tileŋ sua pa peeze ki kar saamba, mi tamen ipei ŋgar kizin som. Tabe Tomtom Sanaana imar ma itatke sua ta tileŋ na. ²⁰Mi kini iweniwen ta titoptop su toono ta raŋ biibi imbot pa meleebe na, ina ise kizin wal ta tileŋ Anutu sua kini, mi loŋa men tikan la mi menmeen zin pa. ²¹Tamen sua tina isula kat pa lenen som. Tana patanana sa isombe indeeŋe zin, som sua ki Anutu iwe uunu pa wal pakan be tiseeze matan, to loŋa men mi tizem urlaŋana kizin. ²²Mi kini iweniwen ta titoptop su lele ta worwooro matanmatanŋan tindomdom pa i, ina ise kizin wal ta tileŋ sua ki Anutu, mi tamen tikam ŋgar biibi mete pa koron ki toono ma matan berber pa koron bozbooŋo. Tabe koron soroksorok tina ikaaukau zin ma urlaŋana kizin ipiyooto ŋonoono ambaiŋana sa som.” ☆ ²³Mi kini iweniwen ta titoptop su toono ambaiŋana na, ina ise kizin wal ta tileŋ la sua ki Anutu mi tikam ŋgar pa. Tabe urlaŋana kizin ipiyooto ka ŋonoono. Pakan tipiyooto uraata ambaimbaiŋan booŋo, pakan booŋo kat, mi pakan booŋo ma ilip.” ☆

Sua tooroŋana pa ro sananŋana ta ise pa mokleene

☆ 13:11: 1Yo 2:27 ☆ 13:12: Mt 25:29; Mk 4:25; Lu 19:26 ☆ 13:13: Lo 29:4 ☆ 13:14: Yesa 6:9+; Yo 12:39+; ŋgo 28:25+ ☆ 13:16: Lu 10:23+ ☆ 13:22: 1Tim 6:9-17; 2Tim 4:10 ☆ 13:23: Yems 1:25

²⁴ To Yesu ikam sua toorojana toro pizin. Iso: “Peeze ki kar saamba na, ka mbulu kembei tomtom tau ikam kini iweniwen tau ambaimbaijan ma ipaaza sula mokleene kini. ²⁵ Mberj ma zin tikeene, mi ka koi imar mi ikam ro sananjan iweniwen mi ipaaza sula mokleene tana tomini raama kini ambaimbaijan. To iko ma ila lene. ²⁶ Beso kini tina indom ma ise, na ro ise ramaki. ²⁷ Tana zin uraata kan tila ma ti-sotaara mokleene katuunu. Tiso: ‘Biibi, nu paaza kini iweniwen ambaimbaijan men. Parei ta ro sananjan taiŋgi tise tomini?’ ²⁸ Ni ipekel kwon ma iso: ‘Inako korj koi sa ma kororj.’ Tana zin uraata kan tiwi i ma tiso: ‘Kenako parei? Ko amla ma ampuru ro sananjan ma tila len?’ ²⁹ To ni ipekel kwon ma iso: ‘E-e, kembena pepe. Timbot ta kembena. Kokena kupuru ramaki kini ambaijana. ³⁰ Kezem zin ma timbot ma irao gorgor ki kini ngaa-manjana. Tonabe tikilaala kat zin. Pa nio ko arso pizin uraata kan be tipuru zin mungu ma tipezekat, mi tigiibi sala you. Mana kaimer to tila tikam kini jonoono, mi tindou lela diditu tio.”

*Sua toorojana pa mastet
(Mk 4:30-32; Lu 13:18-19)*

³¹ To Yesu ikam sua toorojana toro pizin. Iso: “Peeze ki kar saamba na, ka mbulu kembei mastet iweene musaari ta tomtom ikam mi ila ipaaza sula mokleene kini. ³² Kororj tina na somto kat pa kororj iweniwen ta boozomen. Tamen sombe indom ma ise, na isala ma ilip pa zeere boozomen ma iwe kembei ta ke i, mi iur namannaman boozo. Tana zin man tila ma tipo len ngini isala.”

*Sua toorojana pa yis
(Lu 13:20-21)*

³³ Mi Yesu ikam sua toorojana taiŋgi pizin tomini. Iso: “Peeze ki kar saamba na, ka mbulu kembei ta yis. Sombe moori sa ikam mi itooro raama palawa, to kororj ri tana irao izil pa palawa biibi ma imap.”

³⁴ Sua ta boozomen tana Yesu ikam pizin iwal biibi ila sua toorojan men. Mi iswe kat pizin som. ³⁵ Tana sua ki Anutu kwoono iur jonoono. Sua ta kembei:

Kworj ko ikaaga mi ankam sua pizin tomtom ila sua toorojan men.

Indeeje Anutu iur saamba mi toono, mi imar indeeje koozi na, kororj pakan ike.

Mi nio ko arpeeze ka ngar ma ipet mat.

Yesu ipeeze sua ta ni itooro pa ro sananjan

³⁶ Yesu izem iwal biibi tana, mi ila pa ruumu, to nangarj kini tila kini mi tiwi i. Tiso: “Sua ta nu tooro pa ro sananjan na, peeze ka uunu piam.”

³⁷ Tana Yesu iso: “Tomtom ta ipaaza kini iweniwen ambaimbaijan na, Tomtom Lutuunu tau. ³⁸ Mi mokleene, ina toono ti. Mi kini iweniwen ambaimbaijan, ina zin wal ta titoto peeze ki kar saamba. Mi ro sananjan, ina zin tau titoto peeze ki Tomtom Sanaana. ³⁹ Tomtom tana ka koi ta ipaaza ro sananjan isula mokleene, ina Tomtom Sanaana. Mi gorgor ki kini ngaa-manjana, ina toono swoono. Mi zin uraata kan, ina zin ajela. ⁴⁰ Indeeje toono swoono, nako tikam pizin wal sananjan kembei ta zin uraata kan tikam pa ro sananjan tana. Ko tilup zin mi tipiri zin sala you ma ikan. ⁴¹ Pa Tomtom Lutuunu ko ingo zin ajela kini be tiyo wal boozomen ta timololo tutu na, mi zin wal ta tiyaryaaru zin tomtom ma titoptop pa sanaana na. Kokena tigaaba zin wal ta timbot lela peeze kini leleene. ⁴² Mi ko tipiri zin sula you sananjan leleene, to tiyeryer ma zoŋon njekjek ma timbotmbot. ⁴³ Mi zin wal ndeejerjan ki Anutu, nako kan azurka biibi kembei ta zoŋ, mi timbotmbot lela kar ki Taman Anutu. Niom sombe taljoyom, na kelej sua tio ti mi kakam ngar pa!”

Sua toorojana pa tomtom ta indeeje kororj ndabokjana

⁴⁴ Mi Yesu iso mini ma iso: “Peeze ki kar saamba na, ka mbulu kembei ta tomtom ta iwwa pa lele pakaana ta ma indeeje kororj ndabokjana kat. Tana ikel toono, mi iturke kororj tana ma imbot. To ila raama menmeeni, mi ikam kororj kini ta boozomen ma ingomoono zin lup, bekana ingiimi toono tana ramaki kororj tana ma iwe lene.

Sua toorojana pa natabu

☆ 13:30: Mt 13:12 ☆ 13:32: Mt 24:14 ☆ 13:35: Mbo 78:2 ☆ 13:38: 1Yo 3:10 ☆ 13:41: Mt 24:31
☆ 13:42: Mt 8:12 ☆ 13:43: Dan 12:3; 1Kor 15:40+

⁴⁵ “Mi peeze ki kar saamba na, ka mbulu kembei ta tomtom tau irru natabu ndabokjana kat be ingiimi. ⁴⁶ Sombe indeeje tasa ta ambaijana kat, inako ila mi ingomoono kororj kini ta munjaana men beken a ingiimi natabu tana ma iwe lene.

Sua toorogana pa pu

⁴⁷ “Mi peeze ki kar saamba na, ka mbulu kembei ta pu ye tau zin wal ye kan tila tipiri sula tai mi tiraara. Mi ye matakaña booza tila titi la pu tana. ⁴⁸ Ye sombe tila pu ma sik, to wal ye kan tiyaaru ma tilela peende. Tona tikinke zin ye pa pu, mi tipitpelele zin ma tila ndelndelja. Ye ambaimbaijan, to tiyo zin sula ngamar. Mi sanangan na, tipiri zin ma tila len. ⁴⁹ Indeeje toono swoono na, mbulu raraate men ta ko ipet pizin tomtom. Pa Anutu aŋela kini ko tisu ma tipitpelele zin tomtom. Wal ambaimbaijan ko tila ndel, sanangan tila ndel. ⁵⁰ Tona zin ko tipiri zin wal sanangan sula you leleene ma you ikan zin ma tiyeryer mi zoŋon njekjek ma timbotmbot.”[☆]

Sua pemetjana

⁵¹ Yesu iso sua ma imap, to iwi zin nangarj kini ma iso: “Parei, sua ta aŋzjo na, kakam ngar pa ma imap?” Mi zin tiso: “E, niam amkam ngar pa kek.” ⁵² To ni ipekel kwon ma iso: “Tana zin ngarjan ki tutu ta so ngar kizin ipet mi tito peeze ki kar saamba, na zin ko tirao be tipaute zin tomtom pa sua mungujan mi sua popojana tomini. Kembei ta ruumu katuunu tau iweene kororj mungujan mi kororj popojan pa ditudu kini.”

Zin Nasaret kan tiurla ki Yesu som mi tirepiili

(Mk 6:1-6; Lu 4:16-30)

⁵³ Yesu ikam sua toorogana ta boozomen tana ma imap, to izem lele tina, ⁵⁴ mi imiili ma ila pa itunu kar kini. Mi ilela lupjana muriini mi ikamam sua pizin tomtom. Mi wal ta tileŋj sua kini na, timurur pa ngarj kini ma tiso: “Wai, asij ipaute tomtom ti, ta le ngar biibi ta kembei? Mi ni ikam mburaana biibi swoi, ta irao ikam uraata bibip ta kembei?”[☆] ⁵⁵ E-e, ni kar toro sa beken a takankaana pini? To ti tamaana, ni tomtom ki iwoo ruumu. Mi naana Maria tau. Mi tiziini bizin ta Yems, Yosep, Simon

mi Yudas.[☆] ⁵⁶ Mi lunuri bizin tomini ta itijan tomtotmbot i. Ko ni ikam ngarj mi mburaana tingi be parei?” ⁵⁷ Tana tirepiili i mi tiurla kini som.

Mi Yesu iso pizin ma iso: “Anutu kwoono sa, sombe ikam uraata su itunu lele kini, nako tomtom matan pasomi. Mi sombe ikam uraata pa itunu wal kini, nako tirepiili i. Mi sombe ila lele toro, tona len nger pini mi tiwit uruunu.”[☆] ⁵⁸ Tana ni itooro mos booza pe som isu kar kini. Paso, zin tiurla kini som.

14

Yoan ta yok kamjana ka tomtom na, imeete
(Mk 6:14-29; Lu 9:7-9)

¹ Indeeje tana, Erot, biibi ta imboro lele pakaana ki Galilea na, ilerj Yesu uruunu. Tana iso pizin menderjan kini ma iso: ² “Inga ko Yoan som? Ni ta mungu ikamam yok pizin tomtom mi imeete kek, ta ko imanga mini a? Tanata le mburaana biibi kat.”

³⁻⁴ Erot iso sua tana paso, ikam ngar pa mbulu ta ikam pa Yoan na. Pa Erot iwoolo kana toono Pilip kusiini, zaana Erodias. Tana Yoan ilala ki Erot, mi iyamyaambi ma izzo pini ta kembei. Iso: ‘Mbulu ta kam pa tom Pilip kusiini, ina nu molo tutu.’ Tana Erot iso mi tikam Yoan ma tila tipo i, mi tiuri lela ruumu sanaana ma imbotmbot. ⁵ Mi Erot, ni leleene be ipun Yoan ma imeete. Tamen imoto kana pizin Yuda. Pa zin tire Yoan kembei ni Anutu kwoono. [☆]

⁶ Erot imbotmbot ma indeeje mberj kini ta naana ikami pa na, to ikam kini biibi. Tikanan ma tiwinin ma timbotmbot, mi Erodias lutuunu moori ilela ruumu mi irak su keren uunu ma ambai kat. Tabe ipas Erot keteene, ⁷ mi imbuk sua mboljana pini. Iso: “ŋonoono kat. Kororj ta nu so lelem pa, nako aŋkam pu.” Mi ipombol sua kini tina ma imbol kat.

⁸ Morri tina ila ki naana Erodias, to naana isokere i mi iso pini be ikam Yoan uteene. Tana ito naana kalgaana, mi iso pa Erot ta kembei. Iso: “Yoan ta yok kamjana ka tomtom na, nio leleŋ be yembut ngureene, mi uteene isula timbiiri, mi imar tio ti.”

⁹ King ilerj sua tina na, leleene ipata. Tamen irao be itit kalgaana na som. Pa ipombol sua ma iso ŋonoono kat ila wal

☆ 13:50: Mt 13:42 ☆ 13:54: Yo 7:15 ☆ 13:55: Yo 6:42 ☆ 13:57: Yo 4:44 ☆ 14:3-4: Wkp 20:21 ☆ 14:5: Mt 21:26

biibi tina matan ma tilerj kek. ¹⁰ Tana ingo wal pakan ma tila ruumu sanaana, mi tiyembut Yoan ngureene. ¹¹ To tiur uteene isula timbiiri, mi tikam ma tila ki morri tina. Mi ni ikuundu ma ila ki naana.

¹² Yoan nanganj kini tilerj, to tila ma tikam putuunu, mi tila titwi i. Mi tila ma tisaara Yesu.

Yesu iputu tomtom munjaana lamata (5,000)

(2Kin 4:42-44; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17; Yo 6:1-14)

¹³ Indeeje Yesu ilerj Yoan uruunu kembei ni imeete kek na, izem lele tana, mi ikam woongo ma ila pa lele bilimjana bekana itutamen imbotmbot. Tamen zin iwal tilerj uruunu, to tizem kar kizin mi tipa toono ma tito i. ¹⁴ Yesu ilela peende na, ire zin iwal biibi tana ma leleene isaana pizin. Tabe iurpe zin metengan kizin ma nin ambai. ☆

¹⁵ Timbotmbot ma lele be rorou, to nanganj kini tila mi tiso pini. Tiso: “Lak, ingi rou kek. Mi ingi tombotmbot lele ta ka kini somjana i. So pizin bekana tila pa kar ta kolouloujan ma tingiimi kan kini.”

¹⁶ Yesu ipekel kwon ma iso: “Soom. Zin timbotmbot. Irao tila na som. Niom ituyom kakam kan kini ma tikan.”

¹⁷ Mi nanganj kini tipekel kwoono ma tiso: “Mi ta, niam amkam kini sa ma amar som. Niam narabu tiam zaraaba lamata men mi ye luluunu tamen ta imbotmbot i.”

¹⁸ To Yesu iso: “Kakam kini tana ma imar.” ¹⁹ Tona iso pizin iwal tana ma mbulen isu lele mbutmbuutujana. Zin mbulen su makij, to iteege narabu lamata mi ye luluunu ta tana, mi mataana isala kor mi isurj pa. To itete narabu mi izarra la kizin nanganj kini, mi tila ma tirai pizin tomtom.

²⁰ Mi wal ta boozomen tana tikan ma kopon isaana. Mi surunsurun ta imbotmbot na, nanganj kini tiyogeege sula kiri laamuru mi ru ma bokbok. ²¹ Wal ta tikan kini tina, tinin zin tomooto men ma tirao kembei munjaana lamata (5,000). Mi moori ma pikin na, ningnan som.

Yesu ipa se tai

(Mk 6:45-52; Yo 6:15-21)

²² Uraata tana imap to, Yesu ipiyar nanganj kini ma tise woongo be timuungu ma tila tai pakaana mbaaga. Tana zin tila, mi

ni itunu imbot ma iur zin iwal biibi ma tila. ²³⁻²⁴ Iwal biibi timap ma tila len, tona ni isala pa abal ta be itutamen imbot mi isurj. Izurjurj ma ila mberj. Indeeje tana na, nanganj kini tikam woongo ma tila ma tipet tai lukutuunu kek. Mi tikam sanaana pa miiri ma duubu. Mburan papiriizi pa puze.

☆ ²⁵ Yesu imbotmbot ma lele imarmar, to imanga ma izem lele tina, mi ipa se tai kuliini mi ikonuru zin nanganj kini ma ila.

²⁶ Beso tire lae pini na, motojana biibi ikam zin mi kaljan sanaana ma tiso: “Wai kere! Kon sa ta imar i!” Mi timoto kan ma tisaana. ☆

²⁷ To Yesu loja men mi iso la pizin ma iso: “Komoto pepe. Leleyom ambai. Ingi nio tau.” ²⁸ Tona Petrus imanga mi iso: “Merere, ina nu tau? Kena so mi nio aypa se tai ma anjma.”

²⁹ Yesu iso pini ma iso: “Mar lak!” Tona Petrus izem woongo, mi isula be ipa ma ila kini. ³⁰ Tamen ire miiri ma duubu biibi, to imoto kana, mi iso ko imon ma isula lene. Tabe kaljaana sanaana ma iso: “Merere, uulu yo lak!” ³¹ To Yesu loja mi karau la pa naaana ma iteegi. Mi iso pini: “Oo, urlajana ku imbol zeen. Lelem iwe ru paso?” ☆

³² Ziru tila ma tisala woongo na, miiri ma duubu imap mi taun isu. ³³ Tana nanganj ta timbot lela woongo leleene na, tilek kumbun pini mi tiso: “Jonono kat, nu Anutu lutuunu.” ☆

Yesu iziiri mete pizin tomtom isu kar Genesaret

(Mk 6:53-56)

³⁴ To Yesu zijan nanganj kini tila ma sor lela kar Genesaret. ³⁵ Mi zin tomtom ki kar tana tire zin, to tikilaala kembei Yesu ta imar i. Tana tiloondo ma tikam uruunu ma irao lele tana, mi tiyyo zin metengan kizin ma timap ma tila kini. ³⁶ Mi titagroro i be irao zin metengan titeegi, som titeege mburu kini kwopiriini men. Mi wal boozomen ta titeegi na, mete kizin imap mi nin ambai lup. ☆

15

Tutu ki Anutu ilip pa tutu kizin kolman (Mk 7:1-13)

☆ 14:14: Mt 9:36 ☆ 14:23-24: Lu 6:12, 9:28 ☆ 14:26: Lu 24:37 ☆ 14:31: Mt 8:26 ☆ 14:33: Mt 16:16
☆ 14:36: Mt 9:20+

¹ Tona zin tutu kan zigan ngarjan ki tutu pakan tizem Yerusalem, mi timar tipet ki Yesu. Mi tiso pini ta kembei. ² Tiso: “Parei ta nangar ku tina timololo tutu ki tumbundu bizin? Pa tutu ki namanda ngu-urujana na, titoto som mi tikanan sorok kini.”[☆]

³ Yesu ipekel kwon ma iso: “Mi parei ta niom kikiskis tutu kizin kolman mi komololo pa Anutu tutu kini? ⁴ Pa Anutu iso ta kembei:

Lem nger pa tomom ma nom mi mbeez pizin.

Mi tomtom ta sombe mata pasom tamaana ma naana, som ikam sua sananjan pizin na, kupuni ma imeete.”[☆]

⁵ “Tamen niom na, koso ta kembei: Tomtom sa, sombe le koron be iuulu tamaana ma naana pa, mi tamen ikam pizin som, mi iso pizin ma iso: ‘O koron ti, nio anrao arjam piom som. Pa ingi arjur ma iwe Anutu lene kek.’ ⁶ Tomtom sa iso ikam ta kembei, na niom koso ni ikam mbulu ambaijana mi kopomboli pa. Tabe kakam ma ni iuulu tamaana ma naana som. Tana tutu tiom tana ikam Anutu sua kini ma iwe koron sorok. ⁷ Niom wal pakamkaamjoyom. Sua ta mungu Anutu kwoono Yesaya ibeede na, ina indeeje kat yom. ⁸ Pa ni iso ta kembei:

Wal taiingi, tipakurkur yo sorok pa kwon.

Tamen lenen na, imbot molo kat pio.”[☆] ⁹ Pa tipaute zin tomtom pa tutu kizin kolman, mi tiso ina tutu ki Anutu. Tana mbulu ta tikamam be timbesmbeez pio na, iwe koron sorok.”[☆]

Koron ta ikam tomtom ma isaana pa Anutu mataana

(Mk 7:14-23)

¹⁰ Tona Yesu iboobo zin iwal ma tila kini, mi iso pizin ta kembei. Iso: “Kungun taljoyom pa sua tio ti mi kakam ngar pa!

¹¹ Koron ta takan ma isula pa kopondo i, ina irao be ikam ti ma tasaana pa Anutu mataana na som. Mi koron ta lelende iur pa, mi iyooto ma ipet pa kwondo, ina ta ikam ti ma tasaana pa Anutu mataana.”[☆]

¹² Tona nangar kini tila kini mi tiso: “Wai, sua ta giibi na, ipasaana zin tutu kan lenen. Manako parei?”

¹³⁻¹⁴ Yesu ipekel kwon ma iso: “Motoyom ila pizin pepe. Pa Tamar Anutu ta imbotmbot saamba a, koron boozomen ta ni itunu ipaaza som, inako ipuru zin ma timap ma tila len. Wal tana, zin kembei wal matan pisan ta tisombe tiso zin tomtom pa zaala. Mi parei? Sombe tomtom mata pisan tasu imuungu ma iso waene toro ta mata pisan i pa zaala, ko ziru irao titop sula sumbuunu som? Som. Ko titop.”[☆]

¹⁵ To Petrus imarga na iso: “Peeze sua toorjana tina ka uunu piam ma amlen.”

¹⁶ Tana Yesu iso pizin ma iso: “Wai, niom tomini kakankaana? ¹⁷ Ngar tiom ikam sua ti risa som? Koron ta takan pa kwondo na, isula pa kopondo, mi kaimer to iwe tiende ma ila lene. ¹⁸ Mi ngar sananjan ta imbotmbot la lelende mi iyooto ma ipet pa kwondo, ina ta ikam ti ma tasaana pa Anutu mataana. ¹⁹ Pa ngar sananjan boozomen ta imbotmbot la tomtom lenen, ta ipiyotyooto mbulu sananjan. Mbulu ta kembei: tupun sorok tomtom ma imeete, tapasaana ula, takam mbulu kizin me ma nge, tekem, topombol sua pakaamjan, mi tipiri sua sananjan pizin tomtom.”[☆] ²⁰ Mbulu ta kembena ta ipasaana iti pa Anutu mataana. Mi sombe tomtom sa ingguuru namaana som, mi ikan sorok kini, ina na som.”

Urlanana biibi ki Kanaan nan ta

(Mk 7:24-30)

²¹ To Yesu imarga mini, mi izem lele tina, mi ila pa lele pakaana ta kar bibip ru, Tiro ma Sidon timbot pa na. ²² Mi molo som na, Kanaan nan ta, ni imbot lele tina mi imar ki Yesu. Mi itanoro i ma iso: “Biibi, Dabit Lutuunu, mugai yo lak! Pa lutun moori ta bubujan sananjan izeebi ma isaana kat.”

²³ Mi Yesu ipekel kaljaana som. Kanjar men. Mi moori iboboobo mi itokelkeeli ma tila. To zin nangar tila ki Yesu mi tiso pini. Tiso: “Re moori tinga lak! Imar ma iyalle iti paso?”

²⁴ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Tamar Anutu, ni inggo yo ma anmar pizin Israel men. Pa zin na sipsip kini ta tisangar lup kek.”[☆]

²⁵ Moori tana ilej sua ti, to ila itop su Yesu kumbuunu uunu mi iso: “Biibi, uulu yo lak!” ²⁶ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso:

☆ 15:2: Lu 11:38 ☆ 15:4: Kam 20:12, 21:17 ☆ 15:8: Yesa 29:13; Ezek 33:31 ☆ 15:9: Kol 2:20+; Tit 1:14

☆ 15:11: Mt 12:34; 1Tim 4:4 ☆ 15:13-14: Mt 23:16,24; Lu 6:39; Ro 2:19 ☆ 15:19: Un 8:21; Mt 12:34 ☆ 15:24:

“Wai, kini kizin pikin ko loŋa tigiibi ila ma me tikan? Ina ambai som.”

²⁷ To moori ipekel kwoono ma iso: “Bi-ibi, ina ŋonoono. Tamen sombe pikin ikanan kini, mi muunu itoptop su, inako iwe me kan.” ²⁸ Yesu ilerj sua kini, to ipekel kwoono ma iso: “O moori, urlaŋana ku imbol kat. Tana kororj ta nu lelem pa, Anutu ko ikam pu.” Yesu iso sua tina, to bubuŋana sananŋana iyooto pa moori tina lutuunu moori ma niini ambai mini. ☆

Yesu iurpe meterjan boozo ma nin ambai

²⁹ To Yesu izem lele pakaana tana, mi ila ipet tai Galilea mini. Ipiyaala pa peende ma ila, to isala pa lele mbukuunu ta, mi mbuleene isu ma imbotmbot. ☆ ³⁰ Mi molo som na, iwal biibi tiyo zin meterjan kizin boozomen ma tila kini. Pakan kaamanjan, pakan narapejan, pakan matan pisŋan, pakan kwon munŋan, mi meterjan pakan tomini. Tiyo zin ma tila kini, mi tiur zin su kumbuunu uunu, to ni iurpe zin ma nin ambai. ³¹ Mi zin iwal ta tire mos tina na, timurur pa mi tipakur Anutu kizin Israel zaana. Paso, kwon munŋan tiso sua, kaamanjan nin ambai mini, narapejan tipa, mi matan pisŋan tire lele. ☆

Yesu iputu tomtom munjaana paŋ (4,000)
(Mk 8:1-10)

³² Tona Yesu iboobo zin nanŋarj kini ma tila kini, mi iso pizin. Iso: “Nio lelerj isaana pizin iwal biibi ti. Pa itinjan tombotmbot pa aigule tel, ma kini kizin imap kat. Mi lelerj be aŋur zin sorok ma tila raama petel zin na som. Kokena tila mi mburan imap isu zaala lwoono.” ☆

³³ Mi nanŋarj kini tiso: “Wail! Ko takam kini swoi ma irao be tuputu zin iwal biibi ta kembei? Pa ingi sa tombotmbot lele bilimŋana na.”

³⁴ To Yesu iwi zin. Iso: “Narabu tiom piizi ta imbotmbot na?” Zin tipekel kwoono ma tiso: “Lamata mi ru. Mi ye munmun pakan tomini.”

³⁵ Tona Yesu iso pizin iwal ma mbulen isu toono. ³⁶ Zin mbulen isu makirj, tona ikam narabu lamata mi ru raama zin ye tina mi isurj pa. To itete mi izarra la kizin nanŋarj kini, mi zin tila ma tirairai pizin iwal.

³⁷ Mi tomtom ta boozomen tikan ma kopon isaana. To tiyogeege kini surunsurun ma tizeebe sula tiigi lamata mi ru ma bokbok.

³⁸ Zin tomooto ta tikan kini tina na, tinin zin ma tirao kembei munjaana paŋ (4,000). Mi moori ma pikin na, ninŋan som.

³⁹ Zin iwal tina tikan kini ma imap, to Yesu iur zin ma tila len pa kar kizin kizin. Tona ilu i se woongjo, mi ila pa lele pakaana ki Magadan.

16

Zin tutu kan mi zin sadusi tisombe tire mos sa

(Mk 8:11-13; Lu 12:54-56)

¹ Timbotmbot mi zin tutu kan mi zin sadusi pakan tikonjuru Yesu ma timar mi tisombe titoombi. Tisombe ni ikam mos sa tabe iswe kembei ni iwwa raama saamba mburaana, to tiurla kini. ☆ ² Mi ni ipekel kwon ma iso: “Niom sombe kere zorj isula, mi ikam ma saamba uunu isiŋsin, tona koso: ‘Oo, iti gaaga ko zorj biibi.’” ³ Mi sombe kere zorj ise ma lele uunu igabgap, tona koso: ‘Wai, koozi ko yanj biibi.’” Tana lele na, karao be kikilaala. Mi mbulu ta koozi iwedet i na, kikilaala som. ⁴ Niom tomtom ta koozi kombotmbot na, niom wal sananjoyom. Sua ta kumbuk pa Anutu na, kipizil ndemeyom pa kek. Pa kamanmarj be kere kilalan sa pa motoyom, to kuurla. Mi nio aŋso kat piom. Kilalan tamen ta ki Yona, ta ko Anutu ikam piom ma kere.” Ni iso pizin ta kembei, to imanga ma izem zin, mi ila lene. ☆

Yis kizin tutu kan mi zin sadusi
(Mk 8:14-21)

⁵ Indeeje Yesu zinjan nanŋarj kini tila pa tai pakaana mbaaga na, nanŋarj kini matan ingal be tikam kan narabu som. ⁶ Yesu imbotmbot mi mataana ila pa mbulu sananŋana kizin tutu kan, to isu na iso pizin nanŋarj kini. Iso: “Motoyom ingal ituyom mi kere yom pa yis kizin tutu kan mi zin sadusi.” ☆

⁷ Mi nanŋarj kini tikam kat ngar pa sua kini som. Tabe tiparzzo pizin ma tiso: “Ingi ko iso piti paso, matanda mbeleele mi takam kanda narabu * som tau.”

☆ 15:28: Mt 8:10,13 ☆ 15:29: Mk 7:31 ☆ 15:31: Mk 7:37 ☆ 15:32: Mt 14:14 ☆ 16:1: Mt 12:38; Lu 11:16 ☆ 16:4: Yona 2:1; Mt 12:39*; Lu 11:29 ☆ 16:6: Lu 12:1; 1Kor 5:6*; 1Pe 2:1 * 16:7: Zin Yuda, sombe tiurpe narabu kizin na, titooro palawa raama yis.

⁸ Mi Yesu ikam la pa ngar kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Oo, niom tina, urlanjana tiom musaari mete. Koyyo kwoyom pa narabu paso? ⁹ Ngarg tiom ipet pio zen? Uraata tio ta kere kek na. Indeeje ta aytete narabu lamata men pizin tomtom munjaana lamata ma tikan na, koyogeege kini surunsurun isula kiri piizi? ¹⁰ Mi indeeje ta aytete narabu lamata mi ru pizin tomtom munjaana parj ma tikan na, koyogeege surunsurun isula tiigi piizi? ¹¹ Kena parei ta niom kakam ngar pa sua tio ti ka uunu som? Nio anjo pa narabu honoono som. Ingi anjo piom be kere yom pa mbulu pakaamjanya kizin tutu kan mi zin sadusi.”

¹² Tona ngar kizin ipet mi tikilaala kembei ni iso pa yis ta tiurur la narabu som. Ni iso pa sua ta zin tutu kan mi zin sadusi tikamam pizin tomtom.

*Petrus iswe kat kembei Yesu ni Mesia
(Mk 8:27-30; Lu 9:18-21)*

¹³ Yesu zigan nangarj kini tizem lele tina mi tipa ma tila pa lele pakaana ki kar Sisarea Pilipai. Timbotmbot tina, mi Yesu isu na iwi zin nangarj kini. Iso: “Lak, tomtom tikam ngar pa Tomtom Lutuunu be parei?”

¹⁴ Zin tipekel kwoono ma tiso: “Wal pakan tiso nu Yoan ta mungu ikamam yok pizin tomtom na. Mi pakan tiso nu Anutu kwoono Iliia. Mi pakan tiso nu Anutu kwoono Yeremia. Mi pakan tiso nu Anutu kwoono toro sa.” ¹⁵ To Yesu iwi zin mini ma iso: “Mi niom na, koso nio asi?” ¹⁶ Simon Petrus imanga mi ipekel kwoono ma iso: “Nu Mesia tau. Anutu mata yaraarajana Lutuunu.” ¹⁷ To Yesu iso: “Simon, Yona lutuunu. Lelem ambai pa kampenana ki Anutu ta ise ku na. Pa sua ta so na, tomtom toono kana sa iso u pa som. Tamarj Anutu ta imbot saamba a, ni itunu ta iswe sua tana pu. ¹⁸ Nio anjo pu: Nu Petrus. ¹⁹ Mi zin wal ta so timender sala pat taingi, nako nio anjup zin ma tiwe lupjana tio, mi anjombol zin ma timender mboljana kat. Tana kar sanaana mburaana ko irao ilip pizin na som. ²⁰ Mi nu Petrus, ko ajuru be mboro kar saamba

ka kataama. Tana kororj ta nu sombe ur ngalseki pa isu toono, nako ngalsekjana isu saamba tomini. Mi kororj ta nu so yok pa isu toono, inako yokjana isu saamba tomini.”

²⁰ Yesu iso sua tana ma imap, to kwoono imbol kat pizin be tiswe i la ki wal sa pepe. Kokena tiute ni Mesia. ²¹

*Yesu iso pa meetejana kini
(Mk 8:31-33; Lu 9:22)*

²¹ Indeeje tina mi ila na, Yesu izzo katkat pa mbulu tabe ipet pini i ma nangarj kini tilenlej. Ni izzo pizin ta kembei. Iso: “Nio bela arjala Yerusalem, mi zin peeze kan zigan bibip kizin patoronjana kan, mi zin ngargjan ki tutu ko tiseeze motorj mi tipun yo ma anmeete. Mi mberj iwe tel pa, tona Anutu ko ipei yo ma burup ma anmanga mini.”

²² Petrus ilerj sua tina na, ikam Yesu ma ziru tibealeu lae, to imanga mi iyaambi. Iso: “E-e biibi, kembena pepe. Mbulu ta kembei irao ipet pu pepe.”

²³ Tamen Yesu itoori, mi isu na iyaamba Petrus. Iso: “Sadan, ko molo pio. Nu peteke yo paso? Ngarg ku kembei Anutu ngarj kini som. Ina nu kam ngar kembei zin tomtom men.” ²⁴

*Zaala tabe toto Yesu pa
(Mk 8:34-38; Lu 9:23-27)*

²⁴ Tona Yesu iso pizin nangarj kini ma iso: “Tomtom sa isombe igaaba yo ma iwe lej, na bela ikoto itunu, mi ikwaara ke pambaarajana kini mi ito yo. ²⁵ Pa sombe tomtom sa ikam ngarj biibi pa itunu kuliini men, inako ikam mbotjana honoono ta ki Anutu i som. Mi tomtom sa isombe izem kat itunu pio, inako ikam mbotjana honoono ta ki Anutu i. ²⁶ Mi parei? Sombe tomtom sa ikam kororj toono kana ta munjaana men, mi tamen itunu kunuunu ila lene, ko ambai? Som. Pa ni le zaala sa be ikam kunuunu tana ma imiili mini na som. ²⁷ Kaimer Tomtom Lutuunu zigan ajela kini kola timiili ma timar raama Tamaana mburaana mi azungja kini. Tonabe itiiri zin tomtom ta boozomen, mi iur kadoono pizin ikot mbulu kizin kizin. ²⁸

☆ 16:9: Mt 14:17+ ☆ 16:10: Mt 15:34+ ☆ 16:14: Mt 14:1+ ☆ 16:16: Yo 6:69 ☆ 16:17: Ga 1:15+
† 16:18: Zaana 'Petrus' ka uunu ta kembei: 'pat'. ☆ 16:18: Yo 1:42; Ep 2:20; Tur 21:14 ☆ 16:19: Mt 18:18; Yo 20:23; Igo 10:34-44; Tur 3:7 ☆ 16:20: Mt 17:9 ☆ 16:23: Mt 4:10 ☆ 16:24: Mt 10:38; Lu 14:27 ☆ 16:25: Lu 17:33; Yo 12:25; Tur 12:11 ☆ 16:27: Mt 25:31; Ro 2:6; 2Kor 5:10; Tur 22:12

²⁸ Mi kelerj. Nio anso kat piom: Tomtom tiom pakan ta itijan tombotmbot i, ko ke-meete zen, mi kere Tomtom Lutuunu iswe peeze kini raama mburaana biibi.”

17

Yesu runguunu itooro ma iwe milmiljana
(Mk 9:2-13; Lu 9:28-36)

¹Timbotmbot ma kan mberj lamata mi ta ilae, tona Yesu ikam Petrus mi Yems ziru tizini Yoan ma zin paj men tisala pa abal ta uteene molo. ²Timbotmbot mi matan ila na, tire Yesu runguunu itooro ma iyaara ma kembei ta zorj mataana, mi mburu kini ikokou ma imilmil kat. ³Molo som na, tire Mose ziru Ilia tipet ki Yesu ma zijan tizzo sua. ⁴To Petrus imanga na iso la pa Yesu. Iso: “Aiss Merere, ingi ambai kat. Pa itijan ta tombotmbot i. Sombe lelem, nako ajpo beeze tel sa su ti. Ta pu, ta pa Mose, mi ta pa Ilia.”

⁵Petrus izzo mi molo som na, miiri tieene milmiljana ta izukkaala zin. To tilerj kaljaana ta imar pa miiri tieene mi iso: “Lutuj tamen nonoono ta lelerj pini ilip kat ta tina. Kelelj la kaljaana.”[✠]

⁶Nangarj tilerj sua tana na, motojana biibi ikam zin. Tabe titop su toono mi iturke matan. ⁷To Yesu imar igarau zin, mi iteege zin ma iso: “Komoto pepe. Kamanga.” ⁸Beso matan se na, tire Yesu itutamen imbotmbot. Tomtom toro sa som.

⁹Tizem abal mi tiwwa ma tisula na, Yesu kwoono imbol pizin ma iso: “Mbulu ta kere na, kozo keswe uruunu pizin wal pakan karau pepe. Imbotmbot ma sombe Tomtom Lutuunu imanga mini pa naala, tona keswe ma ipet.”[✠]

¹⁰To nangarj kini tiwi i ma tiso: “Parei ta zin ngarjan ki tutu tisombe Ilia bela imiili ma imar mungu, tona Mesia?”[✠]

¹¹Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “E, ina nonoono. Ilia bela imar mungu mi ipazal kororj ta boozomen. ¹²Mi nio anso piom: Ilia, ni imar kek. Tamen tomtom tikilaali som. Mi tito zitun ngar kizin mi tiseeze mataana. Mi zin kola tikam mbulu raraate men pa Tomtom Lutuunu.”[✠] ¹³Ni iso sua tana, to ngar kizin ipet mi tikilaala kembei ni izzo pa Yoan, tomtom ki yok kamjana.”[✠]

Yesu iziiri bubujana sananjana pa nangarj ta

(Mk 9:14-29; Lu 9:37-42)

¹⁴Tiwwa ma tila mi tipet kizin iwal biibi, to tomtom ta, ni ikojuru Yesu, mi ilek kumbuunu pini ¹⁵ma iso: “Biibi, munjai lutuj mi uuli lak! Pa mete sananjana ta ikami ma ikadat ma isaana kat. Mazwaana pakan, ni itoptop zalla you, mi mazwaana pakan izulla yok. Mete tana kembei ikam patanjana biibi kat pa lutuj tana. ¹⁶Tana anjkami ma ila kizin nangarj ku be tiurpe i. Tamen titoombo ma tirao som.”

¹⁷To Yesu iso: “Aiss, niom tina ko som kat! Leyom urlajana sa som. Niom zor-zoorojoyom kat. Itijan tembel mbotjana kek. Tana anso ko ngar tiom ipet risa? Mi ingi som. Ambai. Kakam nangarj tina ma imar.” ¹⁸Tana tikami ma ila ki Yesu, to Yesu igasasaara bubujana sananjana tina ma iyooto pini pataanja. Iyooto na, nangarj tina niini ambai, mi mete kini imap kat.

¹⁹Kaimer to nangarj kini men tila ki Yesu mi tiwi i. Tiso: “Parei ta niam ti amrao be amziiri kororj tana som?”

²⁰Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Pa leleyom iwe ru tau. Nio anso kat piom. Niom sombe leyom urlajana risa, inako karao be koso pa abal ti ta kembei: ‘Zem murim tingi mi la tinga.’ Mi ko izem muriini mi ila imbot lele toro. Pa niom ko katat pa kosa sa som.”[✠]

[²¹Mi zin bubujana sanangan ta kembei na, zaala tamen ta tarao be tiziiri zin pa i: Bela tangalsek itundu pa kini kangana mi tusuj Anutu be iuulu ti, to tarao. Zaala toro sa som.”]

Yesu iso mini pa meetejana kini ma iwe ru pa

(Mk 9:30-32; Lu 9:43-45)

²²Yesu zijan nangarj kini tila ma tilup zin su Galilea, to ni iso pizin ta kembei. Iso: “Kere. Tomtom Lutuunu, kola tikami mi tiuri la tomtom pakan naman. ²³Mi zin ko tipuni ma imeete. Tamen ka mberj iwe tel pa, to Anutu ko ipei i ma burup ma imanga mi mataana iyaara mini.” Nangarj kini tilerj sua tana na, lenen ipata kat.

Yesu ipiri takes pa Urum Merere

²⁴Yesu zijan nangarj kini tipa ma tila tipet kar Kapenaum, to zin tomtom ta tiyyo

✠ 17:2: Kam 34:29+; Yo 1:14; 2Pe 1:16+

✠ 17:5: Kam 40:34+; Mbo 2:7; Mt 3:17

✠ 17:9: Mt 16:20 ✠ 17:10:

Mal 4:5 ✠ 17:12: Mt 11:14, 14:10

✠ 17:13: Lu 1:17

✠ 17:20: Mk 11:23; Lu 17:6

✠ 17:24: Kam 30:13

takes pa Urum Merere na, timar ki Petrus mi tiwi i. Tiso: “Parei, biibi tiom iwirri takes pa Urum Merere, som som?”[☆]

²⁵ Mi Petrus ipekel kwoono ma iso: “E, ni iwirri.” Kaimer to imiili ma ila pa ruumu. To Yesu isu mi iwi i. Iso: “A Simon, nu kam ngar be parei? Zigoj ta tiwirri takes ila ki king? Itunu lutuunu bizin, som zin wal pakan?”

²⁶ Petrus iso: “Zin wal pakan.”

²⁷ To Yesu iso: “Tana lutuunu bizin irao tipiri som. Mi tonggo. Kokena tapasaana wal ti lenen. Tana la ma kam kwiili ku mi piri sula tai. Ye mataana kana ta so keeni, na pat sa ko imbot la kwoono. Mi pat tina irao ilup ituru. Tana kam ma la, mi giibi pa ituru ndomondo.”

18

Asij ta ni zaana biibi ma ilip

(Mk 9:33-37; Lu 9:46-48)

¹ Indeeje mazwaana tana, nangarj ki Yesu tila kini mi tiwi i. Tiso: “Lak, zin wal ta timbot lela peeze ki kar saamba na, asij ta zaana biibi ma ilip?”[☆]

² To Yesu iboobo nangarj musaana ta ma ila kini, mi ipamenderi su keren uunu mi iso: ³ “Nio anso kat piom. Bela kotooro ngar tiom na kewe kembei ta zin pikin, tona karaa kombot lela peeze ki kar saamba.”[☆]

⁴ Pa tomtom ta so ikoto itunu ma iwe kembei ta nangarj ti, inako zaana biibi ma ilip pizin wal pakan ta timbot lela peeze ki kar saamba. ⁵ Mi some tomtom sa ikam ngar pio, mi ikam zin nangarj munmun kembei ta nangarj ta tingi mi imbeze pizin, na ni ikam yo tau.”[☆]

Watjana ka sua

(Mk 9:42-48; Lu 17:1-2)

⁶ Mi Yesu iso mini: “Nangarj popojana sa ta kembei iso iurla tio, mi some tomtom sa iwati ma itop pa sanaana, na tomtom tana, tembeli kek. Some tikam pat biibi ma timbit la ngureene, mi tupundu i sula mozo lukutuunu ma ila ne, to ambai. ⁷ Tembel zin tomtom toono kan. Pa watjana boozo kola indeeje zin. Pa mbulu ta kembei imbot pataaja kek. Mi tomtom ta so ikam tomtom toro ma itop pa sanaana, na ra, tembeli kek. ⁸ “Nomom tasa, som kumbum tasa, isombe iyaryaaru u ma kamam mbulu

sanangana, na ambai be yembut ma ila ne. Kokena imbot, to ikam ma tigiibu sula lem you sanangana. Mi you tana ko irao imap na som. Tana tonggo. Nomom, som kumbum tataja men, ina irao. Pa kaimer ko kam mbotjana mata yaryaarajana.”[☆] ⁹ Mi motom ta kembena. Tasa isombe iyaryaaru uma kamam mbulu sanangana, na ambai be pai ma isu lene. Kokena motom ru imbot, to ikam ma tigiibu sula lem you ki kar sanaana. Tana tonggo. Motom tamen, ina irao. Pa kaimer nu ko kam mbotjana mata yaryaarajana.”

¹⁰ To Yesu iso mini ma iso: “Kere. Kokena motoyom pasom zin nangarj popojan tingi! Pa nio anso kat piom: Zin ajela ta matan pizin na, timbotmbot su Anutu kereene uunu ta kar saamba a.”[☆]

Sua toorogana pa sipsip ta imbiriizi

(Lu 15:3-7)

¹¹ “Tomtom Lutuunu, ni isu toono be iru zin tomtom ta tisaansaj pa Anutu zaala kini, mibe ikam zin ma timiili mini.”[☆]

¹² “Lak, some tomtom sa, ni le sipsip tomtom lamata, mi so tasa imbiriizi, inako ikam parei? Ni ko izem zin tomtom parj lamoro mata mi parj (99) tana ma timbotmbot su abal ziljaana, mi ila iru sipsip kini ta isansaj na. ¹³ Iru i iru i ma some indeeje, to lelene ambai kat. Nio anso kat piom. Ni ko menmeeni biibi kat pa sipsip ta tina, ma ilip pizin pakan ta tisaansaj som na. ¹⁴ Mi Tomoyom Anutu ta imbotmbot saamba a, ni ngarj kini raraate men. Ni lelene be zin nangarj popojan tingi, kizin tasa ila lene pepe.”

Sua urpejana ka mbulu

(Lu 17:3-4)

¹⁵ Mi Yesu iso mini ma iso: “Tonmatizin ku tasa isombe ikam ngoobo mbulu pu, na la kini mi niomru men kombot, to pazali. Mi some ilej la kaljom, ina ambai. Pa nu kam lelene ma imiili mini.”[☆] ¹⁶ Mi some ilej sua ku som, to kam tomtom ru sa, mi niomjan kala mi kotoombo sua pini. Beso ipekel sua pareijana, na niom tel tina kelej sua kini tana. Tona niom some koso zin wal pakan pa sua kini, na sa tiom ko imbol.”[☆] ¹⁷ Mi some ni ilej yom som, tona

☆ 18:1: Lu 22:24 ☆ 18:3: Mt 19:14; Mk 10:15; Lu 18:17

☆ 18:5: Mt 10:40; Lu 10:16; Yo 13:20

☆ 18:8: Mt

5:29+ ☆ 18:10: 1br 1:14

☆ 18:11: Lu 19:10

☆ 18:15: Wkp 19:17; Lu 17:3; Ga 6:1; Yems 5:19+

☆ 18:16: Lo

19:15; Yo 8:17

koso ka sua lela lupɔana ki Anutu leleene be tileɔ mi titiiri tomini. Mi sombe tomtom tana izooro lupɔana ki Anutu tomini, tona kere i kembei ni tomtom sananɔana mi iute Anutu som.✠

¹⁸ “Nio aɔso kat piom: Koronɔ ta so kanɔgalsek pa isu toono, ina ɔɔgalsekɔana isu saamba tomini. Mi koronɔ ta sombe koyok pa isu toono, ina yokɔana isu saamba tomini.✠

¹⁹ “Mi nio aɔso piom mini ta kembei: Sombe wal tiom ru sa tilup lelen mi tiyok raraate be tisuy Anutu pa koronɔ sa, na Tamaɔ Anutu ko ileɔ suɔɔɔana kizin mi ikam ma iur ɔnoono.✠ ²⁰ Pa sombe wal ru, som tel sa tilup zin pa nio zonɔ, na nio ko aɔbot raama zin.”✠

Sua tooroɔana pa mbesoonɔ ta imuɔai waene som

²¹ Tona Petrus imanɔa mi iwi Yesu ma iso: “Merere, sombe toɔmatiziy tio sa inoknok mbulu sananɔana pio, inako nio aɔurpe leleɔ pini mi motoɔ mbirizikaala sanaana kini pa piizi? Sombe aɔkam pa lamata mi ru, ko irao?”

²² Yesu ipekel kwoono ma iso: “E-e, lamata mi ru, ina irao som. Nin pepe. Noknok men. ✠ ²³ Pa peeze ki kar saamba na, ka mbulu kembei ta king ta. Ni leleene be itiiri zin uraata kan kini ta timborro pat kini na. Ko timborro kat, som som? ²⁴ Ni imanɔa pa tiiriɔana na, tikam tomtom kini ta ma imar. Tomtom tana, ni ipasaana pat zaanaɔana kat (kembei ta 10 milion kina) ma imbirizi. ²⁵ Mi ni le pat sa irao be ipekel na som. Tana king iur sua be tikam ɔgomo pa tomtom tina raama waene mi lutun bizin mi koronɔ kini ta boozomen. To kadoono tana imap ma ila ki king be ipekel pat ta tomtom tana ipasaana kek na. ²⁶ Tamen ni ila itop su king kereene uunu mi itaɔroro i ma iso: ‘Biibi, muɔai yo lak! Mbun tio imbotmbot. Mi kaimer ma ko aɔkot.’ ²⁷ Tana king leleene isaana pini, mi iso: ‘Tongo pa, imborene.’ To izemi ma ila.

²⁸ “Tomtom tana iyooto ma ila, mi ise ki toroono ta. Toroono tana, ni ikam mbun ri (kembei ta pius laamuru) ila kini. Ise

kini na, namaana ila ɔɔgureene mi ibibiizi mi iso pini ma iso: ‘Ai, kot mbun ku ta buri!’ ²⁹ Tona toroono tina itop su kereene uunu mi itaɔroro i ma iso: ‘Muɔai yo lak. Mbun tio imbotmbot. Mi kaimer ma ko aɔkot.’

³⁰ Tamen ni ileɔ sua kini som. To iso ma tiur toroono tana lela ruumu sanaana leleene. Mi iso ni ko imbot ma irao ikot mbun kini.

³¹ “Mi zin uraata kan pakan tire mbulu tana na, kembei ambai pa matan som, mi lelen ipata kat. Tana tila mi tisotaara king.

³² King ileɔ, to loɔa men mi iboobo tomtom tana ma imar, mi iso pini ta kembei. Iso: ‘Nu tina, mbesoonɔ sananɔom kat! Nu taɔroro yo be aɔmuɔai u, tana aɔzem mbun ku, mi motoɔ ɔɔgal mini som. ³³ Mi parei ta kam mbulu raraate pa torom tana som?”✠

³⁴ Tana king keteene malmal biibi kat, mi iur tomtom tana lela ruumu sanaana leleene be tiseeze mataana ma irao ikot mbun kini ma imap kat.”✠

³⁵ Tona Yesu ipemet sua kini ma iso: “Waeyom bizin ta so tikam sanaana piom, sombe kumuɔai zin som, mi kuurpe leleyom pizin som mi motoyom kiskis sanaana kizin men, inako Tamaɔ Anutu ikam mbulu raraate men piom.”✠

19

Sua pa ula yembutɔana
(Mk 10:1-12)

¹ Yesu ipemet sua tana makinɔ, tona izem Galilea mi ila pa lele pakaana ki Yudea, ta imbot yok Yordan pakaana ta zonɔ izze pa i. ² Mi iwal biibi ta titoto i ma ziɔan tila. Mi ni iurpe mete kizin isu lele tana ma nin ambai.

³ To zin tutu kan pakan tila kini ma ti-sombe titoombi. Tana tiwi i ma tiso: “Lak, tutu kiti iso parei? Tomooto sa, sombe koronɔ sa ikami ma leleene pa kusiini mini som, ko irao iyembut ula kizin, som som?”✠

⁴ Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom kapaata sua ki Anutu som? Pa sua iso ta kembei: Indeerɔ mata popoten ta Anutu iur saamba mi toono na, iur tomooto mi moori.✠

⁵ Mi Anutu iso mini ma iso: ‘Uunu tina ta tomooto izem tamaana ma naana, mi ziru moori tiparlup zin ma tiwe tamen.”✠

⁶ Tana ziru irao timbot ndelndelɔa mini

✠ 18:17: 1Tim 5:19+; Ro 16:17; 1Kor 5:13 ✠ 18:18: Mt 16:19; Yo 20:23 ✠ 18:19: Mk 11:24; Yo 15:7 ✠ 18:20: Mt 28:20; Yo 14:23 ✠ 18:22: Sua ta Matai ibeede na, iso ta kembei: ‘Urpe pa 70 taim 70 (o 490).’ ✠ 18:33: Ep 4:32; Kol 3:13 ✠ 18:34: Mt 5:25+ ✠ 18:35: Mt 6:15; Mk 11:25; Yems 2:13 ✠ 19:3: Mt 16:1 ✠ 19:4: Un 1:27, 5:2 ✠ 19:5: Un 2:24; Ep 5:31

som. Paso, tiparlup zin ma tiwe tamen kek. Mi koronj ta Anutu ilup ma iwe tamen kek na, tomtom sa irao be iyembut na som.”

⁷ To zin tutu kan tiwi i mini ma tiso: “Kena uunu parei ta Mose ibeede tutu ta kembei: Tomoto sa sombe leleene be iziiri kusiini, na bela ibeede ula yembutjana ka sua ise ro pakaana. Naso tomtom tiute kembei ni iziiri i kek.”[☆] ⁸ Yesu ipekel kwon ma iso: “Ina nonoono. Mi uunu tau Mose iyok piom be kiziiri kusiini bizin, ina imbot la sanaana ta imbol la leleyom tau. Mi indeeje ta mata popoten mi Anutu iur tomoto mi moori na, mbulu sa ta kembena som. ⁹ Tana nio anjo piom ta kembei: Tomoto sa irao iziiri kusiini sorok na som. Uunu tamen tau. Sombe kusiini izem itunu pa tomoto toro sa, tona tomoto tana irao iyembut ula kizin. Mi sombe iyembut ula pa uunu sorok sa, mi ila iwoolo kana moori toro, ina ni ipasaana ula ka tutu.”[☆]

¹⁰ Tabe nangarj kini tisui mi tiso: “Wai, ina ipata. Kenako towoolo pepe.”[☆]

¹¹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Sua tiom tana ambai. Tamen wal ta boozomen tirao be tito na som. Zin tau Anutu iur zin pataja be tiwoolo som, mi ipombol zin pa mbulu ta kembei na, zin men ta tirao.”¹² Pa tomtom ta tiwoolo som, ina ka uunu matakija. Tomtom pakan na, nan bizin tipeebe zin raama patajana sa ta ikam zin ma tirao be tiwoolo som. Mi pakan na, tomtom tipasaana kulin, tabe tirao be tiwoolo som. Mi pakan na, tikam ngarj biibi pa peeze ki kar saamba, tana lenen be tiwoolo som. Tana tomtom ta so irao be ito sua taingji, na ambai be ito.”[☆]

Yesu ipombol zin nangarj munmun
(Mk 10:13-16; Lu 18:15-17)

¹³ Wal pakan tikam zin nangarj munmun ma tila ki Yesu, be iur namaana isala uten mi isurj pizin mi ipombol zin. Tamen nangarj kini timanga mi tijasaara zin. ¹⁴ To Yesu iso pizin: “Ai, kapakaala zin paso? Pa peeze ki kar saamba ka tomtom bizin, ina ta kembei. Tana kezem zin ma timar.”[☆] ¹⁵ Tona iur namaana isala uten, mi ipombol zin. To izem lele tina mi ila.

Mbio uunu ta imar ki Yesu
(Mk 10:17-31; Lu 18:18-30)

¹⁶ Tomtom ta, ni imar ki Yesu, mi iwi i ma iso: “Mos katuunu, mbulu ambaigana pareigana tabe anjam, to anjam mbotjana mata yayaarajana?”[☆]

¹⁷ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Parei ta nu wi yo pa mbulu ambaigana? Anutu itutamen ta ni ambaigana. Nu sombe lelem be kam mbotjana mata yayaarajana, na to kat tutu.”[☆]

¹⁸ To ni iwi Yesu ma iso: “Tutu ingoi?” Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tutu, nu ute kek. ‘Pun tomtom ma imeete pepe, pasaana ula pepe, kem pepe, pombol sua pakaamjana pepe.’”[☆] ¹⁹ Lem nger pa tomom ma nom, mi mbeze pizin. Mi lelem pizin tomtom kembei ta lelem pa itum.”[☆]

²⁰ Tabe nangarj tina iso: “Wai, tutu sojana? Tutu boozomen tana, ta anjo anjo ma imar indeeje koozi. Mi sokorei toro ta anjam zen?”

²¹ To Yesu iso pini. Iso: “Sombe lelem be mbulu ku ambai komboono, na la mi kam koronj ku ta boozomen, mi kam ngomo pa. To rai ka pat pizin wal ta sorokjan i, mi mar to yo. Naso kam lem koronj nonoono ta izza u su kar saamba.”[☆] ²² Nangarj tina ilerj sua tana na, leleene ipata mi ila lene. Paso, ni le koronj boozo kat.

²³ Tona Yesu iso pizin nangarj kini ma iso: “Nio anjo kat piom: Zin ta mbio uunu na, inako ipata kat pizin be tiwe Anutu lene mi timbotmbot lela peeze ki kar saamba leleene.”[☆] ²⁴ Anpoto sua tio, ina ipata kat pizin mbio uunu. Kere. Mbili sa isombe itoombo be iloondo pa sor sumbuunu, ko irao? Som. Mi zin mbio uunu na, ka ngarj tamen tau. Sombe itoombo be tiwe Anutu lene mi timbot lela peeze kini leleene, nako ipata kat pizin. Tirao som kat.”

²⁵ Nangarj kini ilerj sua ti na, timurur pa mi tiso: “Wai, kena ko asij tabe Anutu ikamke i ma imbot ambai?”

²⁶ To Yesu mataana ila kizin mi iso: “Tomtom zitun sombe itoombo, nako tirao som. Mi Anutu, ni itat pa kosa sa som.”[☆]

☆ 19:7: Lo 24:1+; Mt 5:31 ☆ 19:9: Mt 5:32; 1Kor 7:10+

Mt 18:2+ ☆ 19:16: Ijo 16:30 ☆ 19:17: Wkp 18:5; Lu 10:28; Ro 10:5; Ga 3:12

Wkp 19:18; Ga 5:14; Yems 2:8 ☆ 19:21: Lu 12:33; Ijo 2:45, 4:34+; 1Tim 6:17+

5:1+ ☆ 19:26: Un 18:14

☆ 19:10: 1Kor 7:1-7+ ☆ 19:12: 1Kor 7:25+ ☆ 19:14:

☆ 19:18: Kam 20:12+ ☆ 19:19:

☆ 19:23: Mt 13:22; 1Tim 6:9+; Yems

²⁷ To Petrus imanga ma iso: “Lak, niam ti amzem koronj tiam ta boozomen ma im-borene lup, mi ingi amtoto u i. Ko amre leyam kampejana pareijana?”

²⁸ Mi Yesu iso pizin: “Nio anso kat piom ta kembei: Sombe Anutu iurpe koronj ta boozomen ma tiwe popongan mini, mi Tomtom Lutuunu mbuleene se muriini peeze kana raama azunja biibi, tona niom ta kototo yo i, ko mbuleyom se muriyom peeze kan laamuru mi ru, mi komboro zin Israel un laamuru mi ru.”[☆] ²⁹ Mi sombe tomtom sa izem ruumu kini, som tojmatizij kini, som tamaana ma naana, som lutuunu bizin, som mogleene kini pa nio zonj, inako ikam kampejana ma ilip ma ilip kat pa koronj ta izem na. Mi kaimer ko ikam mbotjana mata yaraarajana tomini.[☆] ³⁰ Tamen wal boozo men ta mungu tiwe mataana, nako tila tikemer. Mi zin tau kaimer kan, nako tiwe mataana.”[☆]

20

Sua tooronjana pizin wal ta tikam uraata pa baen lene

¹ Yesu ikam sua tooronjana taingij. Iso: “Peeze ki Anutu na, ka mbulu kembei ta tomtom ta. Mbejbejana mi ni imanga ma ila be iyo wal pakan ma tikam uraata pa baen lene kini. ² Ni indeene tomtom pakan, to iso pizin ta kembei: Sombe tikam uraata pa aigule ta, to ingiimi zin pa pat denari ta.

^{*} Iso pizin makij, to tila pa uraata. ³ Ni imbotmbot ma zonj mataana ise ma ikam kembei lamata mi paŋ, to ila mini pa nol uunu. Mi ire tomtom pakan timendernder sorok ma timbotmbot, ⁴ to iso pizin. Iso: ‘Ai, niom tina, kombombooreyom sorok paso? Leyom uraata som? Kena kala kakam uraata pa baen lene tio. Nio ko anjam leyom kadoono ma ikot uraata tiom.’ ⁵ Tana zin tomini tila tikam uraata.

Zonj mataana ise ma palakuutu, to ila mini. Mi zonj mataana ikam kembei tel na, ni ikam mbulu raraate men tau. ⁶ Rou, ma zonj mataana ikam kembei lamata, to ni iwwa ma ila nol uunu mini. Mi indeene tomtom pakan timendernder sorok ma timbotmbot, to iwi zin ma iso: ‘Ai, parei ta niom kombotmbot sorok ma zonj be isula

i? Leyom uraata som?’ ⁷ Mi zin tipekel kaljaana ma tiso: ‘E-e, tomtom sa ikam yam pa uraata som.’ To ni iso pizin ma iso: ‘Oo, kena kala kakam uraata pa baen lene tio.’

⁸ “Mi rou kat ma uraata imap, tona baen lene katuunu iboobo menderjana kini ta ma imar, mi iso pini. Iso: ‘Boobo zin uraata kan ma timar, mi kam len kadoono. Mi kam pizin kaimer kan mungu, to ila ma imap su kizin munga kan.’[☆] ⁹ Tana menderjana ila ma iyo zin uraata kan ma timar, mi ikam len kadoono. Zin wal ta timar kaimer ma tikam uraata rimen na, ni ikam len pat denari ta ma ikot zin. ¹⁰ Tana zin munga kan tindemeere ma tiso ko ni ikam len kadoono biibijana ma isalae pizin pakan. Mi som. Zin tikam raraate kembei ta zin pakan. ¹¹ Tana indeene ta zin tikam pat na, zurun imbuk mi tikam sua boozo pa baen katuunu. ¹² Tiso: ‘Wai, zin wal ta timar kaimer na, tikam uraata biibi som. Mi niam na, zonj ilas yam ma ambel uraata pa mbejbejana mi ila rou. Mi ingi parei ta nu ingiimi yam raraate kembei ta zin kaimer kan!’

¹³ “Tana baen katuunu iso pa tomtom kizin ta ma iso: ‘Toronj, nio anjam ngoobu som. Kadoono ta mungu anso ma yok pa, ta anjam pu na. ¹⁴ Tana kam pat ku, mi miili ma la pa ruumu ku. Mi leŋ. Sombe leleŋ be anjampe zin kaimer kan ma anjam len kadoono raraate kembei ta anjam pu, ¹⁵ ina nio koronj tio. Som parei? Nu ketem malmal pio, paso anjampe zin wal pakan?’” ¹⁶ Tona Yesu ipemet sua kini ma iso: “Kere. Wal kaimer kan ko timuungu, mi zin munga kan ko tila tikemer.”[☆]

Yesu iso mini pa meetejana kini ma iwe tel pa

(Mk 10:32-34; Lu 18:31-34)

¹⁷ Yesu iwwa be isala pa Yerusalem, mi ikam nangarj kini laamuru mi ru ma zijan tilae ri, to zin men mi iso sua pizin. ¹⁸ Iso: “Keleŋ. Ingi be tasala pa Yerusalem i. Mi Tomtom Lutuunu, ni ko tikami mi tiuri la zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin ngarjan ki tutu naman. Mi zin ko tiur sua be imeete. ¹⁹ Mi ko tiuri la zin wal ta Yuda somjan i naman, mi zin tipejeu i, mi

[☆] 19:28: Lu 22:30; 1Kor 6:2; Tur 3:21

[☆] 19:29: Ibr 10:34

[☆] 19:30: Mt 20:16; Lu 13:30

^{*} 20:2: Indeeŋe

mazwaana tana, tomtom sa isombe ikam kat uraata pa aigule ta, na tikamam le kadoono irao pat denari ta.

[☆] 20:8:

Wkp 19:13; Lo 24:15 [☆] 20:16: Mt 19:30

tibalisi, mi tipuni sala ke pambaarajana ma imeete. Tamen ko ka mberj iwe tel pa, to burup ma imanga mini.”

*Yems ziru Yoan lenen be tiwe biibi
(Mk 10:35-45)*

²⁰ Zebedi kusiini zigan lutuunu bizin ru tila ki Yesu, to nan ingun kumbuunu isu Yesu kereene uunu, mi iso iwi i pa kororj ta. ²¹ Tana Yesu iwi i ma iso: “Nu lelem pa sokorei?” Mi moori tina ipekel kwoono ma iso: “Nio lelej be kaimer, nu sombe swe mburom mi peeze ku ma ipet mat, na ur lutuj bizin ru ti be timbot su ziljog uunu mi tiuulu upa peeze kamjana. Ta imbot nomom woono, mi toro imbot la ki jas. ☆

²² Yesu ipekel nan kaljaana ma iso: “Kororj ta kiwi yo pa na, niom kuute ka patajana som. Kere. Mbooro tabe nio arjwin la i, ko niomru karaa be kiwin la tomini?” ☆

²³ Ziru tipekel kwoono ma tiso: “E, niam amrao.” To Yesu iso: “Jonoono, mbooro tio na, niomru kola kiwin la. Mi muriyom ta koso pa na, ina uraata tio som. Ina kororj ki Tamarj Anutu. Mi zin wal tabe timbot ziljog uunu i, ina ni iur zan pataaja kek. Zin ta ko timbot pa.” ☆

²⁴ Indeeje zin nangarj laamuru tilej wal ru tana sua kizin na, keten malmal pizin. ²⁵ Tabe Yesu iso pizin ma timar, mi iso pizin. Iso: “Mbulu ki toono na, niom kuute kek. Zin karkari ta Yuda somjan i, bibip kizin tipakurkur zitun, mi matan pasom zin wal ta timbot la kopon mbarmaana na. Mi zin wal ta zangan i, na tikototo zin tomtom. ☆

²⁶ Tamen niom na, kakam mbulu ta kembena pepe. Tiom tasa, isombe leleene be iwe biibi piom, na ni bela ikoto itunu ma iwe mbesoojo piom. ☆ ²⁷ Mi tiom tasa isombe leleene be iwe mataana piom, na bela iwe mbesoojo sorokjana kat piom. ²⁸ Pa ina, mbulu ki Tomtom Lutuunu. Kere. Ni imar be tomtom timbeze pini na som. Imar be itunu imbeze pizin tomtom, mibe izem kat itunu ma imeete pizin tomtom boozomen bekeni ingiimi zin ma tiwe lene.” ☆

*Yesu iurpe tomtom matan pisjan ru
(Mk 10:46-52; Lu 18:35-43)*

²⁹ Yesu zigan nangarj kini tizem kar Yeriko ma tila na, iwal biibi tito zin ma zigan tila. ³⁰ Mi tomtom matan pisjan ru ta mbulen isu zaala ziljaana ma timbotmbot. Ziru tilej kembei Yesu imar, to timanga mi kaljan biibi ma tiso: “O biibi, Dabit Lutuunu. Mujai yam lak!”

³¹ Iwal biibi tilej zin, to tipeteke la pizin be timaane. Tamen ziru kaljan izalla ma tiso: “Ai biibi, Dabit Lutuunu, mujai yam lak!” ³² Tana Yesu imender, mi iboobo zin ma timar. To iwi zin. Iso: “Niomru leleyom be anjam parei piom?”

³³ Ziru tipekel kwoono ma tiso: “Biibi, niam leleyam be motoyam peere ma amre lele.” ³⁴ Mi Yesu leleene isaana pizin. Tana namaana ila matan, to loja men mi matan ikam pak. Tona ziru tomini tito i ma zigan tila.

21

Yesu isala pa Yerusalem

(Mk 11:1-11; Lu 19:28-40; Yo 12:12-19)

¹ Yesu zigan nangarj kini tipa ma timar koloujana pa Yerusalem. Mi tigarau pa kar Betpage ta imbot sala abal Olib lwoono na, to Yesu ingo nangarj kini ru be timuungu ma tisala. ² Iso pizin ta kembei: “Kasala pa kar ta imbot mar kembei. Sombe kala kepet, to kere dorjki ziru lutuunu ta timbit zin lae ma timbotmbot. Kuputke zin, mi kakam zin ma kusu. ³ Mi sombe tomtom sa iwi yom, to koso pini ta kembei: ‘Merere, ni le uraata ri pizin. Mako ipimiili zin ma loja men mi timar mini.’”

⁴ Tabe sua ki Anutu kwoono ta, iur jonoono. Sua ta kembei:

⁵ Koso pizin Sion * kan ta kembei:

“Kere. King tiom ta isama i.

Ni ikoto itunu, mi mbuleene ise mbili uraata kana.

Mbuleene ise dorjki lutuunu popojana mi isama i.” ☆

⁶ Tana nangarj kini ru tina tila, mi tikam kembei ta ni iso pizin na. ⁷ Tikam dorjki lutuunu ziru naana ma timar, to tikinke mburu kizin mat kana mi tipeele sala dorjki lutuunu ndemeene, to Yesu isala mi mbuleene ise. ⁸ Mi iwal biibi tiwar mburu kizin isu zaala bekeni tipakuri. Mi wal pakan na, tisebogboogo ke namannaman,

☆ 20:21: Mt 19:28; Lu 22:30 ☆ 20:22: Mt 26:39+; Yo 18:11

Mt 23:11; 1Pe 5:3 ☆ 20:28: Lu 22:27; Pil 2:7; 1Tim 2:6

Yesa 62:11; Sek 9:9

☆ 20:23: Tur 1:9 ☆ 20:25: Lu 22:25+ ☆ 20:26:

* 21:5: Sion na, kar Yerusalem zaana toro. ☆ 21:5:

mi tisan zin su zaala tomini. ⁹ To wal pakan timuungu pini, mi pakan tikemer, mi kaljan izalla ma tizzo:

“Hosana! † Tapakur Dabit Lutuunu.

Merere ko ipombol tomtom ti mi ikampe i. Pa ni ikam Merere runguunu ta imar i.

Hosana! Tapakur Merere zaana ma isala kor!” ☆

¹⁰ Beso Yesu ilela Yerusalem na, kar kopoono iseleenge. Mi zin Yerusalem kan tiparwii zin ma tiso: “Inga asij ta imar a?”

¹¹ Mi zin iwai biibi tipekel kaljan ma tiso: “Inga Yesu, Anutu kwoono ta imar pa kar Nasaret ki Galilea.”

Yesu iziiri zin tomtom pa Urum Merere

(Mk 11:15-19; Lu 19:45-48; Yo 2:13-22)

¹² To Yesu ilela siiri ki Urum Merere leleene, mi imangayaara zin tomtom ta tikamam ngomo pa koronj kizin isu urum kwoono na. Ni imanga pa mbalia ta zin wal tiparpekelkel pat zalla na, ramaki mbalia kizin wal ta mbulen ize mi tikamam ngomo pa man mbalmal na. ¹³ Mi iso pizin ta kembei. Iso: “Sua ki Anutu iso pataanga kek ta kembei:

Zin ko tipaata urum tio be sunjana muriini.” ☆

Tamen niom kakam ma iwe kembei ‘raꝝ sumbuunu ta zin kuumbu kan tikewe lela i.’” ☆

¹⁴ Yesu imbotmbot la urum kwoono, mi wal matan pisnan mi naraperjan pakan timar kini, mi ni iurpe zin ma nin ambai.

¹⁵ Mi zin bibip kizin patoronjana kan mi zin ngarjan ki tutu tire uraata bibip ta ni ikamam na, mi tilerj zin nangarj munmun ta timbotmbot urum kwoono na, tipakurkur Yesu mi kaljan izalla ta kembei: “Hosana! Tapakur Dabit Lutuunu!” ¹⁶ To nin puliizi mi tiso lae pa Yesu ma tiso: “A, sua ta tizzo i, nu taljom ma lerj som?” Yesu ipekel kwon ma iso: “E, nio anlerj kek. Mi parei? Niom kapaata sua ki Anutu som? Sua ta kembei: Anutu, nu itum ur zin nangarj munmun mi pikin

be tiwit urum!” ☆

† 21:9: Hosana na, sua mbukuunu kizin Israel. Ka uunu ta kembei: ‘ikamke.’ Sombe tipakur tomtom biibi sa mi tiyotyoto pini, na tiboboobo ta kembei: “Hosana, Hosana!” ☆ 21:9: Mbo 118:26 ☆ 21:13: Yesa 56:7 ☆ 21:13:

Yer 7:11 ☆ 21:16: Mbo 8:2 ☆ 21:19: Lu 13:6+ ☆ 21:21: Mt 17:20 ☆ 21:22: Mt 7:7+, 18:19; Yo 14:13+

☆ 21:23: Yo 2:18; ŋgo 4:7

¹⁷ Yesu iso sua tana, to izem zin ma timbotmbot, mi imiili ma ila pa kar Betania, mi ikeene pa mberj tana.

Yesu ipiri sua pa ke fik

(Mk 11:12-14,20-24)

¹⁸ Berek su na, Yesu imiili ma ila mini pa Yerusalem. Iwwa ma ila mi peteli su zaala lwoono. ¹⁹ Tana mataana ila na, ire ke fik ta imender su zaala ziljaana na. To ipa ma ila be ikam ka gonoono. Tamen ila na, indeeje gonoono sa som. Ruunu men. Tana iso pa ke tana ma iso: “Indeeje ta tingi mi ila na, nu ko piyooto mini gonoono sa som.” Iso sua tana na, ke tana ruunu imelle ma imap, mi imeete pataanga. ☆ ²⁰ Nangarj kini tire mos tana na, timurur pa mi tiso: “Wai, parei ta ke tingi karau men mi imeete?”

²¹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anso kat piom: Sombe leleyom iwe ru som mi kuurla kat, inako karao be kakam kembei ta nio ankam pa ke tainggi. Mi tina men som. Ko karao be kakam uraata bibip pakan tomini. Kembei ta abal tinga. Sombe koso be izem muriini mi ila itop sula tai, nako mbulu tana ipet.” ☆ ²² Pa sombe kuurla kat mi kusurj Anutu pa koronj sa, inako ni ikam piom.” ☆

Zin bibip tiwi Yesu pa asij ta iuri pa uraata kini?

(Mk 11:27-33; Lu 20:1-8)

²³ Yesu imiili ma ilela siiri ki Urum Merere leleene mini, mi ikamam sua ki Anutu pizin tomtom ma imbotmbot. Mi zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin peeze kan pakan timar tipet kini, to tiwi i. Tiso: “Lak, uraata ta kamam na, nu zom pa? Mi asij iuru pa?” ☆

²⁴ Yesu ipekel kwon ma iso: “Wigana tiom ambai. Mi nio anjsombe anjwi yom pa tio ta i. Sombe kepekel, inako anpekel niom tiom.

²⁵ Lak, Yoan ta mungu ikamam yok pizin tomtom na, asij iuri pa uraata kini? Ni ta imbotmbot saamba a, som zin tomtom?” Mi zin tipekel karau som. Tiparwii zin ma tiso: “Wai, ingi kozo ko toso parei? Pa sombe toso Ni ta imbotmbot saamba a iuri, to ni ko iso piti ta kembei: ‘Kena parei ta niom kuurla sua kini som?’” ²⁶ Mi sombe toso: ‘A Yoan, tomtom tiuri pa uraata kini,’

inako iwal biibi ti timanga piti. Pa zin timap tipou Yoan ma tiso ni Anutu kwoono.”

²⁷ Tana tipekel Yesu kwoono ma tiso: “Ii, niam amute som.” To Yesu kadoono isu mi iso pizin. Iso: “Kenako nio tomini, irao be anso yom pa Ni ta iur yo pa uraata tio i na som.”

Sua toorogana pa zin nangar ru

²⁸ Mi Yesu iso pizin ma iso: “Lak, niom kakam ngar be parei? Tomtom ta, ni lutuunu bizin ru. Aigule ta, ni ila ki lutuunu ta, mi iso pini ta kembei. Iso: ‘Lutur, koozi la pa baen lene mi kam uraata.’” ²⁹ Mi lutuunu ipekel kalgaana ma iso: ‘E-e, nio mburog som.’ Mana kaimer itooro ngar kini, to ila mi ikam uraata.

³⁰ “Tona tomtom tana ila ki lutuunu toro, mi iso pini be ni tomini ila ikam uraata. Mi lutuunu tina, ni iyok sorok ma iso: ‘E, nio ko anla.’ Tamen ila som. ³¹ Lak, nangar ingoi ta ito tamaana lelene?”

Mi zin tiso: “Lutuunu mataana kana.”

To Yesu iso: “Nio anso kat piom. Zin wal sananjan ta tiyyo takes na, zijan zin moori zaala lwoono kan na, zin timurmuungu piom mi tila timbot lela Anutu peeze kini lelene. ³² Pa Yoan imar be iso yom pa zaala ndeerjehana ki Anutu, mi tamen niom kuurla kini som. Mi zin wal sananjan ta tiyyo takes na, zijan zin moori zaala lwoono kan na, zin tiurla kini. Mi niom kere zin titooro lenen, tamen ituyom kotooro leleyom mi kuurla kini som.”

*Sua toorogana pa zin wal uraata kan
(Mk 12:1-12; Lu 20:9-19)*

³³ Mi Yesu iso pizin mini ma iso: “Kungun taljyom mi keleg sua toorogana toro ti. Toono katuunu ta, ni iurpe toono kini mi ipaaza ke baen pa. Mi ipo siiri ma iliu, mi iurpe baen piizigana muriini, to ipo beeze ta isala kor, bekana uraata kan timbot sala mi matan lala pa baen lene. Iurpe korog ta boozomen ma imap, to izem la kizin wal uraata kan naman be matan pa, mi imanga ma izem kar kini, mi ila imbot pa lele pakaana toro.”

³⁴ “Imbot imbot ma indeeje mai ki baen kehana, to ingo mbesooro kini pakan ma tila kizin wal uraata kan tana be tikam baen

kini pakan ma imar. ³⁵ Tamen tila na, mbesooro ta, zin uraata kan tikiskisi ma tibalisi. Mi toro na, tipuni ma imeete. Mi toro na, tipuni pa pat. ³⁶ To baen katuunu ingo mbesooro kini pakan tomen ma tila. Mi zin tomini, uraata kan tikam mbulu raraate men pizin. ³⁷ Kaimer to ingo itunu lutuunu ma ila. Pa ikam ngar ta kembei. Iso: ‘Lutur gonoono, nako len nger pini mi tipou i.’” ³⁸ Tana ingo lutuunu ma ila. Beso ber na, molo mi uraata kan tiparso pizin ma tiso: ‘Ouo kere. Inga biibi itunu lutuunu ta imar a. Ni tabe imender pa korog ti pa kaimer mi iwe katuunu. Lak, kozo tupuni ma imeete. Naso korog ti imbot ma iwe lende.’” ³⁹ To timanga na tikiskisi, mi tiyaaru tataati pera siiri ndemeene, mi tipuni ma kup.”

⁴⁰ Yesu iso sua tana ma imap, to iwi zin. Iso: “Lak, ina kozoko baen katuunu ikam parei pa wal uraata kan tana?” ⁴¹ Mi zin tipekel kalgaana ma tiso: “Kola ikas zin wal sananjan tana ma timetmeete lup. Meeterjana kizin ko sananjan kat. Mi iur wal pakan be timboro baen lene kini tana. Beso mai ki baen kehana, tona zin ko tikam baen gonoono ila kini.”

⁴² To Yesu iso pizin mini ma iso: “Sua ki Anutu ta tibeede se ro na, niom kapaata som? Sua ta isombe:

Pat ta zin ruumu pohana kan matan repiili mi tipiri lae lene na,
pat tamen tana, ta ko tipamender ruumu sala ma imbol.

Mbulu tina ipet pa Anutu itunu mburaana.

Mi amre na, ipa ndel kat.”

⁴³⁻⁴⁴ Mi Yesu iso seengge sua mini ma iso: “Mi wal ta so titutkat zin sala pat tana, nako tisaana kat. Mi sombe pat tana itop sala gwan ma ipun zin, inako tiron imurummurum ma imap. Tana nio anso kat piom: Anutu ko itatke peeze kini piom, mi iur la wal pakan naman, bekana tipiyooto ka gonoono ma ipet.”

⁴⁵ Zin bibip kizin patoronjana kan mi zin tutu kan tileg sua toorogan ki Yesu na, tikilaala kembei ni iso sua tana ise kizin. ⁴⁶ Tana tisombe tikisi. Tamen timoto kan. Pa zin iwal biibi tire Yesu kembei ni Anutu kwoono.”

☆ 21:32: Lu 7:29+ ☆ 21:33: Mbo 80:8+; Yesa 5:1+

☆ 21:38: Mt 27:18

☆ 21:39: Ibr 13:12

☆ 21:41:

☆ 21:42: Mbo 118:22+; Igo 4:11; Ro 9:33; 1Pe 2:4+

☆ 21:43-44: Yesa 8:14+; Ro 9:33; 1Pe 2:8

☆ 21:46: Mt 21:26

22

Sua toorojana pa bobi ki Anutu
(Lu 14:15-24)

¹ To Yesu ikam sua toorojan pakan mini pizin tomtom. Iso: ² “Peeze ki kar saamba na, ka mbulu kembei ta king ta. Ni isombe ikam kini pa ula ki lutuunu. ³ Tana ikam sua ila pizin wal pakan pa ula tabe ipet i. Mi iparanran koron ta boozomen makin, to ingo mbesoogo kini mini ma tila be tiyo zin leembe. Tamen tila na, zin leembe mburan be timar som. ⁴ Tana ingo mbesoogo pakan mini, mi iso pizin ma iso: ‘Zin wal ta anjboobo zin be timar na, kala mi koso pizin ta kembei: ‘Kini ma buzur, ta anparanran pataana kek. Tana kamar mi takan ula ka kini.’ ⁵ Tamen zin leembe tikam ngar pa bobi tana som. Mi tila pa uraata kizin kizin. Pakan tila pa mogleene, mi pakan tila be tikam ngomo pa koron kizin. ⁶ Mi pakan na, tikiskis zin mbesoogo ki king, mi tikam bakai pizin, mi tipun zin ma timetmeete.

⁷ “Tabe tipas king tana keteene ma keteene malmal kat. To ingo zin malmal kan kini ma tila, mi tikas zin wal ta tipun mbesoogo kini na ma timetmeete lup, mi titun kar kizin. ⁸ Kaimer to, iboobo mbesoogo kini pakan ma timar, mi iso pizin ta kembei. Iso: ‘Aiss, lutun kini kini ula kana ta anparanran makin kek. Mi zin wal ta mungu anjboobo zin be timar na, anjur motor pizin sorok. Andemeere ma anso ko zin wal ambaimbaijan. Mi ingi som. ⁹ Kena kala mini, mi kapa pa zaala lwonlwon mi koso pizin wal ta boozomen be timar ma tikan kini ki lutun. Pa ingi koron isu ma isaana kek.’

¹⁰ “Tana zin mbesoogo tila pa zaala lwonlwon mi tiyo wal ta boozomen ma timar ma ruumu tana bok kat. Tikam zin wal ambaimbaijan, mi wal sananjan tomini.

¹¹ “Tikanan ma timbotmbot, to king ilela be ire zin leembe. Mi ire tomtom ta, ni iur mburu ki ula som mi imar sorok. ¹² Tana iwi i ma iso: ‘Ndar, parei ta nu ur mburu ki ula som, mi mar le ti sorok?’ Mi tomtom tina, ni le sua sa som. ¹³ To king iso pizin mbesoogo kini ma iso: ‘Kopo kumbuunu ma namaana, mi kipiri i pera zugut lene. Lele tana ka tomtom bizin tiyakyak mi zojon njekjek ma timbotmbot.’”

¹⁴ To Yesu iparwai sua kini ma iso: “Bobi ki Anutu ila pizin iwal biibi. Mi tamen ka tataja men, ta ni ikam zin.”

Wijana pa takes pirijana
(Mk 12:13-17; Lu 20:20-26)

¹⁵ To zin tutu kan tila tilup zin mi tiru zaala pa Yesu. Tisombe titoombi pa wijana pakan. Beso ni ipekel ngoobo, to iwe le uunu. ¹⁶ Tana tingo nangar kizin pakan zijan Erot wal kini pakan ma tila ki Yesu, mi kwon imbeeze pini ma tiso: “Mos katuunu, niam amute: Nu tomtom ki sua ngoono men. Nu mototo zin tomtom som, mi lae ki tomtom sa som. Nu zzo katkat zin tomtom pa Anutu zaala kini, mi kamam sua ngoono men pizin. ¹⁷ Tana so kat piam. Nu re be parei? Itiombe tigiibi takes ila ki Kaisa, ko indeeje pa tutu kiti, som som?”

¹⁸ Mi Yesu, ni iute ngar kizin sananjan kek. Tana iso pizin ma iso: “Niom pakamkaamjoyom! Parei ta koso ko-toombo yo? ¹⁹ Pat ta tiwirri pa takes na, kakam tasa imar ma anje.” Tana tikam pat denari ta ila kini. ²⁰ Mi ni iteege, to iwi zin. Iso: “Lak, asij runguunu mi zaana ti?”

²¹ Zin tiso: “Ina Kaisa tau.” To Yesu iso: “Tana. Koron ta Kaisa zaana pa, to ila kini. Mi koron ki Anutu na, ila ki Anutu.”

²² Tilerj sua kini tana na, timurur pa. To tizemi mi tila len.

Wal meetejan ko timanga mini, som som?
(Mk 12:18-27; Lu 20:27-40)

²³ Indeeje aigule tana na, zin sadusi pakan tomini timar ki Yesu. Zin sadusi na, Yuda pakan ta tiurla kembei Anutu ko irao ipei zin meetejan ma timanga mini som.

²⁴ Tana timar ki Yesu, mi tiwi i ma tiso: “Mos katuunu, Mose iso ta kembei: Sombe tomtom sa iwoolo moori ma tipeebe sa som mi imeete, to tiziini bela iwoolo ka nooro. Beso tipeebe ma ingi, tona pikin tana ikel toono kolmanjana ta imeete na. ²⁵ Lak, lwoono ta na, tojmatizij tiam lamata mi ru. Timbotmbot ma mungamunga iwoolo. Mi ikam keljana sa som, mi imeete. To tiziini ta ito i na, ikam ka nooro. ²⁶ Mi tipeebe sa som, mi ni tomini ra, imeete. To tiziini ta iwe tel pa na, ikam mbulu raraate men. Ta kembei kembei ma zin lamata mi ru tana timetmeete lup. Mi len keljan sa som. ²⁷ To kaimer na, moori tomini, ni

☆ 22:8: Ng 13:46 ☆ 22:11: Tur 3:4+, 19:8 ☆ 22:13: Mt 8:12 ☆ 22:21: Un 1:27; Ro 13:7; 1Pe 2:17 ☆ 22:23:

Ng 23:8 ☆ 22:24: Lo 25:5

imeete. ²⁸ Lak, indeeje mbej kaimer ma zin meetenjan tisombe timanga mini pa naala, nako moori tina iwe tomtom ingoi kusiini? Pa zin lamata mi ru ta tiwooli na.”

²⁹ Yesu ipekel kwon ma iso: “Aiss, niom tina, kuute Anutu mburaana mi sua kini risa som kat. Tanata kakam kat ngar som. ³⁰ Mbej kaimer, sombe Anutu ipei zin meetenjan ma timanga mini pa naala, na tomtom ko tiparwoolo zin mini som. Pa zin ko kembei zin aŋela ta timbot saamba a. ³¹⁻³² Mi manganjana kizin wal meetenjan, ina niom katalli pa kat. Parei, sua ta Anutu ikam piom na, kapaata som? Sua ta iso ta kembei:

Nio ingi Anutu ki Abaraam, Isak, mi Yakop.✠

“Sua tana iswe kembei wal tel tana matan yaryaara ma timbotmbot raama Anutu. Mibe timeete ma tila len kat, so ni irao ipaata itunu be Anutu kizin som.”✠

³³ Zin iwal biibi tilej sua kini tina na, timurur pa mi sua imap.

Tutu mataana kana
(Mk 12:28-34; Lu 10:25-28)

³⁴ Zin tutu kan tilej kembei Yesu ipiri sua pizin sadusi ma sua kizin imap, to tila tilup zin. ³⁵ To tomtom kizin ta, tau ni le ngar biibi pa tutu na, ni isombe itoombo Yesu. ³⁶ Tana ila ipet ki Yesu, mi iwi i. Iso: “Mos katuuu, tutu ingoi ta ilip pa tutu ta boozomen?”

³⁷ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Ur lelem ila ki Merere Anutu ku raama ngar ku mi mburom ma imap ma iwe ni lene men.✠

³⁸ “Tutu tingi ta biibi kat mi iwe mataana pa tutu ta boozomen. ³⁹ Mi tutu biibi toro ta ka ngar igarau, ina ta kembei:

Ur lelem pizin tomtom kembei ta lelem pa itum.✠ ⁴⁰ “Tutu ta boozomen ki Mose mi sua ta mungu Anutu kwoono bizin tiso na, timap ma timbot lela tutu ru taiŋgi lenen.”✠

Mesia ko iyooto pa Dabit be parei?
(Mk 12:35-37; Lu 20:41-44)

⁴¹ Zin tutu kan tilup zin ma timbotmbot, mi Yesu iwi zin ma iso: ⁴² “Lak, Mesia tabe imar i, niom kakam ngar pini be parei? Ko ipet pa asiŋ popoŋana kini?”

Mi zin tiso: “Ni ko ipet pa Dabit.”✠

⁴³ To Yesu iwi zin mini ma iso: “Kena parei ta Bubugana ipei ngar ki Dabit ma ipaata Mesia be Biibi kini?✠ ⁴⁴ Pa Dabit iso ka sua ta kembei:

Merere Anutu iso pa Biibi tio ta kembei: ‘Mar mbulem su ta nomoŋ woono i ma irao aŋkoto kom koi bizin ma mburan imap kat,

mi kumbum ise nguren.’✠

⁴⁵ “Tana Dabit itunu ipaata Mesia be Biibi kini. Lak, popoŋana sa ki Dabit ko irao be ilip pini be parei?”

⁴⁶ Tilej sua kini tana ma sua imap. Tomtom sa irao be ipekel kwoono som. Tana indeeje tana mi ila na, tomtom sa iwi i pa kosa sa mini som. Pa timoto.

23

Mbulu pakurjana kizin tutu kan mi zin ngarjan ki tutu

(Mk 12:38-39; Lu 11:43,46, 20:45-46)

¹ Tona Yesu iso pizin iwal biibi ziŋan nangaj kini. ² Iso: “Kere. Zin tutu kan mi zin ngarjan ki tutu tikam Mose muriini be tikam tutu pizin tomtom. ³ Tana sua boozomen ta so tikam piom, na kozo keleŋ la mi koto. Mi mbulu kizin na, koto pepe. Pa sua kizin ta tizzo na, zitun tikamam ka mbulu som.✠ ⁴ Mi tiyyo tutu namannaman boozomen, tabe tikam patanja biibi pizin tomtom. Tamen zitun tiur naman kunuunu risa be tiuulu zin na som.✠ ⁵ Mbulu kizin ta munjaana men na, tikamam pa tomtom matan men. Kere. Koroj kizin ta sua ki Anutu imbot la mi tiwwo sala ndomon mi ila naman ngureene na, ina bibip kat. Ilip pizin tomtom pakan. Mi kere mburu ta tizebzebe zin pa i, ka morenmoren mololo, beken a tomtom tire mi tipakur zin.✠ ⁶ Mi sombe tila pa kini kanjana, som tilela lupjana muriini, to loŋa mi tiserseere ma tila be mbulen se mbalia mataana kana ta zin wal zanjaŋ murin na.✠ ⁷ Mi lelen be tiwwo pa kar keteene, beken a tomtom tire zin mi tiso sua pakurjana pizin. Mi lelen be tomtom tipaata zin be ‘mos katuuu.’

⁸ “Tamen niom na, tomtom tipakur yom ma tipaata yom be ‘mos katuuu’ pepe. Niom ta boozomen kaparwatwaata yom be

✠ 22:31-32: Kam 3:6 ✠ 22:31-32: Kam 3:6; Ŋgo 7:32; Ibr 11:16 ✠ 22:37: Lo 6:5 ✠ 22:39: Wkp 19:18; Mt 19:19 ✠ 22:40: Mt 7:12; Ro 13:10; Ga 5:14 ✠ 22:42: Yo 7:42 ✠ 22:43: Ŋgo 2:30 ✠ 22:44: Mbo 110:1; Ŋgo 2:34+; 1Kor 15:25; Ibr 1:13 ✠ 23:3: Mal 2:7+ ✠ 23:4: Ŋgo 15:10 ✠ 23:5: Kam 13:9; Lo 6:8; Mt 6:1+ ✠ 23:6: Mt 6:5; Lu 14:7

toꝛmatizij men. Paso, niom lejom mos katuunu tamen ɲonoono ta imbotmbot. Ina nio tau. ⁹ Mi niom irao be kapakur tomtom toono kana sa mi kapaati be tomojom na pepe. Pa Tomojom tamen ɲonoono na, Ni ta imbotmbot saamba a. ¹⁰ Mi wal tipaata yom be biibi kizin pepe. Pa biibi tiom tamen ɲonoono ta Mesia. ¹¹ Tomtom ta sombe leleene be iwe biibi piom, na bela ikoto itunu ma iwe mbesooɲo piom. ¹² Pa tomtom ta sombe ipakurkur itunu, na Anutu ko ikoto i. Mi tomtom ta sombe ikototo itunu mi imbesmbeze pizin tomtom, na Anutu ko ipakuri. ¹³

Yesu ingal zin tutu kan mi zin ɲgarɲan ki tutu matan

(Mk 12:40; Lu 11:39-42,44,52)

¹³ “Niom tutu koyom mi niom ɲgarɲojom ki tutu na, tembel yom kek! Niom kembel pakaamɲana pa urlaɲana tiom. Ituyom kombotmbot lela peeze ki kar saamba som. Mi wal ta so tikam kinkiini be timbot lela, na kapakaala zaala pizin mi kepeteke zin.

¹⁴ “Niom tutu koyom mi niom ɲgarɲojom ki tutu, tembel yom kek! Niom kembel pakaamɲana pa urlaɲana tiom! Pa niom kororɲo to kawadatke zin nororɲa bekena kekem lejom ruumu kizin ramaki mburu kizin. Mi kapakaam ma kakamam surɲana mololo. Tana kadoono tabe kakam pa mbulu tiom tana, ko sorok som kat.]

¹⁵ “Niom tutu koyom mi niom ɲgarɲojom ki tutu, tembel yom kek! Niom kembel pakaamɲana pa urlaɲana tiom! Pa niom kawwa pa lele ta boozomen ta irao tai mi toono be kakam tomtom lenen ma tigaaba yom mi tiwe naɲgarɲ tiom. Mi zin wal ta kakam zin na, niom kekeske zin pa mbulu tiom sananɲana, ma tila tilip piom kat. Tana kaimer ko niomɲan mi kala lejom ta kar sanaana.

¹⁶ “Tembel yom kek! Pa niom motojom pisɲojom. Tamen kosombe koso zin tomtom pa Anutu zaala kini. Niom kapakankaana zin tomtom ma kozzo pizin ta kembei: “Tomtom sa sombe ipaata Urum Merere zaana bekena ipombol sua kini, na sua tina ko imbol pe som. Mi sombe ipaata mburu milmilɲana ta imbot lela Urum Merere na zaana, tona sua kini ko imbol kat. Irao be itooro kalɲaana mini

na som.” ¹⁷ Niom motojom pisɲojom mi talliɲojom kat! Kororɲo ingoi ta potomɲana kat ma ilip? Urum Merere, som mburu milmilɲana ta imbot lela? Som. Mburu, ina kororɲo sorok. Ina urum ta ikam mburu tana ma iwe kororɲo potomɲana. ¹⁸ Mi kakam mbulu toro ta kembei tomini. Pa koso: “Tomtom sa isombe imbuk sua sa mi ipaata artaal zaana bekena ipombol sua kini, na sua kini tana ko imbol pe som. Mi sombe ipaata patoronɲana ta imbot sala artaal na zaana, tona sua kini ko imbol kat. Irao be itooro kalɲaana mini na som. ¹⁹ Motojom pisɲojom kat! Pa kororɲo ingoi ta potomɲana kat ma ilip? Artaal, som patoronɲana ta imbot sala artaal? Som. Patoronɲana, ina kororɲo sorok. Ina artaal ta ikam patoronɲana tana ma iwe kororɲo potomɲana. ²⁰ Tana sombe tomtom sa ipaata artaal bekena ipombol sua kini, ina ni ilup artaal ramaki ka kororɲo boozomen ta timbot sala na. ²¹ Mi sombe ipaata Urum Merere be ipombol sua kini, ina kembei ipaata Anutu zaana pa tomini. Pa Urum Merere, ina Anutu muriini. ²² Mi sombe ipaata saamba bekena ipombol sua kini, ina kembei ni ipaata Anutu zaana mi Anutu muriini peeze kana tomini. Paso, Anutu ni imbotmbot ta tina.” ²³⁻²⁴

²³⁻²⁴ “Niom tutu koyom mi niom ɲgarɲojom ki tutu, tembel yom kek! Niom kembel pakaamɲana pa urlaɲana tiom! Pa motojom ingalɲal be kikinin zeere tiom soroksorok mataana kana be kakam la ki Anutu, kembei ta tutu iso na. Ina ambai. Tamen tutu bibip ɲonoono, ina kakam ɲgar pa som! Tutu ta kembei: Kitiiri kat patanɲana kizin tomtom, mi kuurpe ma ambai. Kumunai zin tomtom. Mi koto sua tiom mbukɲana. Tutu tel ti mi tutu pakan tomini, sombe koto to ambai. Niom motojom pisɲojom! Ko koso zin tomtom pa Anutu zaala kini be parei? ɲonoono, tutu namannaman munmun ta boozomen na, niom motojom ingalɲal be koto. Tamen tutu bibip ɲonoono na, kototo som. Niom kembei zin wal ta tisepet lokon pa yambon ma ila ne. Mi mbili biibi kat ta tutu ingalsek pa na, tire som, mi tiwon men.” ²⁵

²⁵ “Niom ɲgarɲojom ki tutu mi niom tutu koyom, tembel yom kek! Niom kem-

☆ 23:11: Mt 20:26; Lu 22:26; Pil 2:5+

☆ 23:12: Lu 14:11, 18:14; 1Pe 5:6; Yems 4:10

☆ 23:16: Mt 15:14

☆ 23:22:

Yesa 66:1; Mt 5:34

☆ 23:23-24: Wkp 27:30; Mika 6:8

bel pakaamjana pa urlajana tiom! Niom kembei mbooro ta ndemeene ingeeze kat mi leleene na imukmuk. Pa mbulu tiom mat kana na, kuurpe ma ambai pa tomtom matan. Tamen leleyom na, bok pa ngar sananjana. Pa motoyom koronjoyom mi kakamam ngar pa ituyom men.[☆] ²⁶ Niom tutu koyom tina, niom motoyom pisjoyom! Kuurpe leleyom munju. Naso mbulu tiom mat kana ingeeze tomini.[☆]

²⁷ “Niom ngarjoyom ki tutu mi niom tutu koyom, tembel yom kek! Niom kembel pakaamjana pa urlajana tiom! Niom kembei meeteran murin ta tipengeeze mat kana ma ingeeze kat. Mi leleene kana na, bok pa uri tironiron mi koronj buzanjan boozo.[☆] ²⁸ Ina raraate men piom. Pa mbulu tiom mat kana na, tomtom tire ma tiso ko niom ndeengeroyom. Tamen leleyom na, bok kat pa mbulu pakaamjana mi sananjana.[☆]

Yesu iswe kadoono kizin tutu kan mi zin ngarjan ki tutu
(Lu 11:47-51)

²⁹ “Niom ngarjoyom ki tutu mi niom tutu koyom, tembel yom kek! Niom kembel pakaamjana pa urlajana tiom! Motoyom ila pa Anutu kwoono bizin mi zin wal ndeengeran ta munju tumbuyom bizin tipun zin ma timetmeete na. Zin wal tana, ta koozi kuurpe naala kizin ma ingeeze kat bekena kapakur zin. ³⁰ Mi koso ta kembei: ‘Aiss, niam be ambot pa mazwaana tana, so amgaaba tumbuyam bizin pa mbulu ta tikam pa Anutu kwoono bizin tana na som.’ ³¹ Tana niom keswe kat ituyom. Zin wal ta tipunun Anutu kwoono bizin ma timetmeete na, poponjana kizin ta niom na![☆] ³² Kena koposop uraata ki tumbuyom bizin ma imap kat!

³³ “Niom sananjoyom kembei ta mooto. Mooto sananjana lutuunu bizin ta niom na! Ko kala koyom? Anutu kola iur kadoono piom mi ipiri yom sula kar sanaana.[☆] ³⁴ Tana nio anjo kat piom ta kembei: Nio ko anjo zin wal ngarjan, mi Anutu kwoono bizin, mi zin tomtom tabe tipaute yom pa mbulu ki Anutu. Mi

tomtom kizin pakan na, niom ko kupun zin ma timetmeete. Mi pakan, nako kupun zin sala ke pambaaranjana. Mi pakan, nako kabaliz zin lela lupjana muriini tiom, mi keketo zin pa kar ta boozomen.[☆] ³⁵ Tana kadoono tabe ise tiom i, ko sorok som. Pa wal boozomen ta titekteege sorok zaaba pizin wal ndeengeran na, kadoono kizin sananjana ta ingi be ise tiom i. Indeeje ta Abel, mi imar imar ma ipet ki Bereki lutuunu Sakaria ta imbot koloujana pa artaal uunu lela Urum Merere mi kupuni mi imeete na, mbulu sananjan ta boozomen tana ka kadoono kola ise tiom.[☆] ³⁶ Nio anjo kat piom: Niom ta kombotmbot i, ko kere sua ta boozomen ti iur gonoono.”

Yesu leleene isaana pa Yerusalem

(Lu 13:34-35)

³⁷ Yesu imanga to iso: “O kar Yerusalem, kar Yerusalem! Anutu kwoono bizin ta niom kembel kasjana kek. Mi zin ngonjana kini ta ni ingo zin piom na, ku'unun zin pa pat ma timetmeete. Mi nio na, lelej be ankokor yom ma kamar, kembei ta man ikuubukaala lutuunu bizin. Tamen niom leleyom pio som.[☆] ³⁸ Tana Anutu ko izem yom ma Urum Merere tiom imborene sorok.[☆] ³⁹ Pa nio anjo kat piom ta kembei: Niom ko kere motor mini som ma irao ituyom kosombe: Merere, ko ipombol tomtom ti mi ikampe i. Pa ni ikam runguunu ta imar i.”[☆]

24

Yesu iso pa Urum Merere reejenana

(Mk 13:1-2; Lu 21:5-6)

¹ Yesu izem Urum Merere ma ila, mi zin nangaj kini tikonjuru i mi tisombe tiso i pa urum tana mi ruumu pakan ta timbot raama. ² Mi ni iso pizin ma iso: “Jonoono kat. Koronj boozomen tinga ta kere la pa a, kaimer ko tireege ma tipiri kinajana ma tisu len lup. Kan koronjan risa ko imbot se muriini mini na som.”[☆]

Patanjana boozo kola iwedet mana urum reejenana

(Mk 13:13-13; Lu 21:7-19)

³ Tona Yesu ila ma isala abal Olib, mi mbuleene su ma imbotmbot. Mi nangarj

☆ 23:25: Mk 7:4 ☆ 23:26: Mt 15:20; Tit 1:15 ☆ 23:27: Ng 23:3 ☆ 23:28: Lu 16:15 ☆ 23:31: Ng 7:52

☆ 23:33: Mt 3:7 ☆ 23:34: Ng 5:40, 22:19; 2Kor 11:24; Ibr 11:36+ ☆ 23:35: Un 4:8; Ibr 11:4 ☆ 23:37: Ng

7:59 ☆ 23:38: 1Kin 9:7+; Yer 12:7, 22:5; Mt 24:15 ☆ 23:39: Mbo 118:26 ☆ 24:2: Lu 19:44

kini tila tipet kini, to zin men ziŋan Yesu timbot mi tiwi i. Tiso: “Biibi, so kat piam. Sua ta so pa urum reegeŋana na, uraata tana ko iur ŋonoono ŋiizi? Mi sombe miliŋana ku mi toono swoono ka nol igarau, inako ka kilalan pareiŋana?”

⁴ Yesu ipekel kwon ma iso: “Motoyom ingalŋgal ituyom! Kokena tomtom sa ipandelindel yom. ⁵ Pa wal booŋo kola timaŋga, mi tipaata sorok nio zoŋ mi tiso: ‘Ingi nio Mesia tau.’ Mi wal boozomen ko tikan la sua kizin pakaamŋana. ⁶ Mi sombe kelerj malmal ka orooro, som malmal bibip urun, na keteyom guruk mi komoto pepe. Pa mbulu ta kembena kola ipet. Mi toono swoono, nako zen. ⁷ Pa toono ta boozomen ka tomtom bizin kola tiparkam malmal pizin. Mi king ta ko ikam malmal pa king ki lele toro. Yenyeenge bibip kola titok toono, mi lele pakan ko tikan peteele. ⁸ Patanaŋana boozomen tana, ina iwe mataana pa patanaŋana bibip pakan tabe tipet pa kaimer i.

⁹ “To koyom koi bizin ko tikam yom, mi tiur yom la zin peeze kan naman be tiseeze motoyom mi tipun yom ma kemetmeete. Mi toono ta boozomen kan tomtom bizin kola tiur koi piom paso, niom kototo yo. ¹⁰ Mbulu tana iso ipet, to tomtom booŋo ko tizem urlaŋana kizin, mi tiparwe kan koi, mi tiparswe zin la ki kan koi bizin. ¹¹ Mi wal boozomen kola timaŋga, mi tipakaam kembei zin Anutu kwoono bizin. Mi tomtom boozomen ko tikan la kaljan. ¹² Mi wal boozomen ko lenen par pizin mini som. Pa mbulu sananŋana kola ipet ma iwe biibi. ¹³ Tamen tomtom ta so imender mbolŋana, mi ikis urlaŋana kini ma irao swoono, inako Anutu ikamke i ma imbot ambai. ¹⁴ Mi ko tisoyaara uruunu ambaiŋana tingi pa peeze ki kar saamba ma irao toono mungu, beken a tomtom ta boozomen tileŋ, tona toono swoono. ¹⁵

Patanaŋana biibi kat kola ikam zin Yerusalem kan
(Mk 13:14-23; Lu 21:20-24)

¹⁵ “Kaimer ko kere wal pakan tipamender kororj sananŋana kat lela lele potomŋana,

to lele tana isaana kat. Ka sua Anutu kwoono Daniel iso ta mungu kek. (Tomtom ta sombe ipaata sua ti, na ni itunu irao ikam ŋgar pa ka uunu.) ¹⁶ Mbulu tana iso ipet, na zin wal ta timbotmbot lele pakaana ki Yudea na, loŋa mi tiko ma tisala pa lele abalabalŋana. ¹⁷ Tana tomtom sa isombe imbot ruumu kini ka pooto, na ilela ruumu be ikam kororj kini sa pepe. Karŋarj pataaŋa ma ila. ¹⁸ Mi sombe tomtom sa imbot mokleene kini mi ikamam uraata, na iloondo ma ila ruumu mini be ikam mburu kini toro sa pepe. Ni tomini, karŋarj pataaŋa ma ila. ¹⁹ Zin moori ta sombe koponŋan mi zin ta pemyamŋan pa mazwaana tana, na ra, tembel zin kek. Pa patanaŋana biibi kola ikam zin. ²⁰ Tana kusurj pa Anutu. Kokena mbulu tana ipet pa gorgor ki yarj, som aigule potomŋana tabe ketende su pa i. To niom irao koko som, mi patanaŋana ikam yom. ²¹ Patanaŋana tana, ko sananŋana kat ma ilip pa patanaŋana boozomen ta tipet pa toono kek na. Indeeŋe mata popoten ta Anutu iur saamba mi toono, mi imar imar ma indeeŋe koozi na, patanaŋana sa ta kembei ipet pasa zen. Mi kaimer ko patanaŋana toro sa ta kembei ipet mini som. ²² Patanaŋana tana, sombe Anutu ipemet loŋa som, inako tomtom sa irao imbot na som. Tamen ni kopono pizin wal kini ta iroogo zin pa itunu kek, tana kola ipemet ma imap karau men.

²³ “Mbulu tana iso ipet, mi sombe tomtom sa iso piom ma iso: ‘Kere Mesia ta itunu tis’, som ‘Ni imbotmbot tinga’, na kuurla sua kini pepe. ²⁴ Pa wal pakamkaamŋan kola timaŋga, mi tipakaam zin tomtom ma tiso zin Mesia, som Anutu kwoono sa. Mi ko titooro mos booŋo, mi tikam uraata bibip pakan, beken a tipakaam zin tomtom pa. Mi Anutu wal kini ta ni iroogo zin pa itunu na tomini, wal tana ko titoombo be tipakaam zin. ²⁵⁻²⁶ Keleŋ! Kororj boozomen tana ipet zen, mi ingi arjsotaara yom pataaŋa. Tana sombe tomtom sa iso piom ma iso: ‘Kere. Mesia ta ila ma imbotmbot lele bilimŋana tinga!’ na kala pepe. Mi sombe tiso: ‘Mesia ta imbotmbot lela ruumu leleene al’ na kuurla sua kizin pepe. ²⁷ Pa Tomtom Lutu-

✠ 24:4: Ep 4:14; 2Tes 2:1+; 1Yo 4:1 ✠ 24:5: ŋgo 5:36+; 1Yo 2:18 ✠ 24:7: Tur 6:3+ ✠ 24:9: Mt 10:22; Yo 15:18
✠ 24:11: 1Tim 4:1+; 2Pe 2:1; 1Yo 4:1 ✠ 24:12: 2Tim 3:1+; Tur 2:4 ✠ 24:13: Mt 10:22 ✠ 24:14: Mt 10:18;
28:19; Mk 13:10 ✠ 24:15: Dan 9:27, 11:31, 12:11 ✠ 24:21: Dan 12:1; Yoel 2:2 ✠ 24:23: 2Tes 2:1+ ✠ 24:24:
Lo 13:1+; 2Tes 2:8+; Tur 13:13+ ✠ 24:25-26: Lu 17:23+

unu isombe imiili ma imar mini, na ni ko isu kembei ta lolo ikam bil ma ikakat saamba. Tana tomtom irao toono ta boozomen ko tire i.

²⁸ “Lele ta sombe koronj buzaana sa imbotmbot pa, inako man ankor tila tindou zin la ma bok. ☆

Miilijana ki Tomtom Lutuunu

(Mk 13:24-27; Lu 21:25-28)

²⁹ “Patarjana boozomen tana sombe tipet lup, inako molo som to zorj mataana imeete. Mi puulu tomini, ko iyaara mini som. Mi pitik ko tizem murin mi titoptop. Mi Anutu ko itok zin koronj mburanjan ta timbot sala marjaanajana na. ☆ ³⁰ To kilalan sa ko ipet sala marjaanajana be iso zin tomtom pa Tomtom Lutuunu be imiili. Tana zin tomtom ta timbot toono na, kola titantaj, mi tire sala pa Tomtom Lutuunu imbot lela miiri tieene, mi isu raama mburaana mi azunjka kini biibi kat. ☆ ³¹ Tona koronj sa kembei ta tiwiri ko itaj ma kaljaana biibi, mi Tomtom Lutuunu ingo zin ajela kini ma tila tipa pa lele ta boozomen be tiyogeege zin wal ta ni iroogo zin pa itunu na, ma tila tilup zin la kini. ☆

Sua toorojana pa ke fik

(Mk 13:28-31; Lu 21:29-33)

³² “Kere la pa ke fik mi kakam ngar pa. Ke tana isombe iruj, tona kikilaala kembei ingi be zorj biibi isu. ³³ Ina zaala raraate men pa mbulu ta anzzo yom pa i. Niom sombe kere mbulu ta boozomen tana tiwedet, to kikilaala ta kembei: Miilijana ki Tomtom Lutuunu, ta ka nol igarau kek. ³⁴ Nio anso kat piom: Wal ta koozi kan i, ko timap pa toono zen, mi tire uraata boozomen tingi ipet. ☆ ³⁵ Saamba mi toono kola timbiriizi ma tila len. Tamen sua tio ko irao be ila lene na som. Ko imbotmbot men ta kembei. ☆

Miilijana ki Tomtom Lutuunu na, tomtom sa iute ka nol som

(Mk 13:32-37; Lu 17:26-30,34-36)

³⁶ “Nol tabe koronj ta boozomen tana tipet pa i, na tomtom sa iute som. Ajela ta timbot saamba na tiute som, mi Lutuunu tomini, iute som. Tamaana itutamen ta iute. ☆ ³⁷⁻³⁹ Miilijana ki Tomtom Lutuunu

ko kembei nonor biibi ta ipet pa mazwaana ki Noa na. Indeeje tana, tomtom matan sorok ma timbotmbot. Tikilaala mbulu tabe ipet pizin i som. Tikanan ma tiwinin, mi tiparwolwoolo zin, ma ila indeeje kat aigule ta Noa bizin tilela woongo na. Tona nonor ipet ma ipambiriizi zin tomtom ma timap lup. Mi sombe Tomtom Lutuunu imiili ma imar mini, inako mbulu raraate men tau. ☆ ⁴⁰ Nol kini iso ipet, mi tomtom ru timbot mokleene mi tikamam uraata, inako tikam ta, mi ta imbot. ⁴¹ Mi sombe moori ru tikamam uraata pa kini urpejana ila mbata, inako mbulu raraate men tau. Tikam ta, mi ta imbot. ⁴² Tana motoyom ingal ituyom! Pa nol tabe biibi tiom imiili pa i, ina niom kuute som. ☆ ⁴³ Lak. Sombe ruumu katuunu sa iute nol tabe tomtom kuumbujana imar pa i, ko ikeene? Som. Ko ipamatmaata ma imbotmbot. Kokena tomtom kuumbujana tana ipetepaala ruumu kini mi ilela. ☆ ⁴⁴ Tana niom ta kembena. Kozo kuurur motoyom ma kombotmbot. Pa nol ki Tomtom Lutuunu na, niom kuute som. Ni ko imar kembei ta pamururujana.”

Zin mbesoojo bela tiurur matan ma timbotmbot

(Lu 12:41-48)

⁴⁵ To Yesu ikam sua toorojana ti. Iso: “Mbesoojo ta so ni mata sejana mi le ngar ambaajana, inako biibi kini iuri be imbora ruumu ka uraata mi irre waene bizin pa kan kini. ☆ ⁴⁶ Mi sombe biibi kini ila lele sa ma imiili ma imar mini, mi indeeje mbesoojo tana ikamam kat uraata kini, inako mbesoojo tana ikam kamperjana ambaajana. ⁴⁷ Nio anso kat piom: Biibi kini ko iuri ma iwe mataana be imbora koronj kini ta boozomen. ☆

⁴⁸ “Tamen sombe ni mbesoojo sananjana, mi ikam ngar ta kembei. Iso: ‘Aa, biibi tio ko loja imar na zen.’ ⁴⁹ To imanga mi ipun sorok waene bizin, mi igaaba zin winjana kan mi zizan tiwinin ma tikanan ma tigadgaada, na kozo ire i. ⁵⁰⁻⁵¹ Pa biibi kini ko imar mi ipamururi. Tonabe ikam zaaba pini, mi ipiri i ma ila igaaba zin wal ta tikam pakaamjana pa urlanjana kizin na, ma zizan tila lele

☆ 24:28: Lu 17:37 ☆ 24:29: Ezek 32:7; Yoel 2:10,31; 2Pe 3:10 ☆ 24:30: Dan 7:13; 1Tes 4:16+; Tur 1:7 ☆ 24:31: Yesa 27:13; 1Kor 15:52; 1Tes 4:16 ☆ 24:34: Mt 16:28 ☆ 24:35: Mt 5:18 ☆ 24:36: Ugo 1:7; 1Tes 5:1+ ☆ 24:37-39: Un 7:21+; Lu 12:40; 1Pe 3:20; 2Pe 3:6 ☆ 24:42: Mt 25:13 ☆ 24:43: 1Tes 5:2+; 2Pe 3:10; Tur 16:15 ☆ 24:45: 1Kor 4:2 ☆ 24:47: Mt 25:21+ ☆ 24:50-51: Mt 8:12

sananjana, mi tiyakyak mi zojon njekjek ma timbotmbot. ☆

25

Sua toorojana pa tamuriŋ laamuru

¹ “Indeerje nol tabe Tomtom Lutuunu imiili ma imar pa i, na peeze ki kar saamba, nako ka mbulu kembei tamuriŋ laamuru ta titeege lam kizin mi tila be tizza pa tomooto ula kana. ☆ ²⁻⁴ Lamata na, kankaanajan. Tikam lam kizin ma tila, tamen tikam len kerasin raama som. Mi zin lamata tomen na, len ngar. Tikam lam kizin mi tikam len kerasin raama. ⁵ Mi tomooto ula kana tana, ni loŋa imar som. Tabe zin tamuriŋ tina matan njenjeene ma tisaana kat.

⁶ “Mi so mbej lukutuunu na, tileŋ wal kaljan isala ma tiso: ‘Ouo, ula ka tomooto ta imar i. Kamar ma kere il’ ⁷ To tamuriŋ laamuru tina burup ma timanga be tiurpe lam kizin. ⁸ Mi zin kankaanajan timanga na, tiso pa zin tau len ngarjan na, ma tiso: ‘Ai, kere leyam kerasin sa. Pa niam tiam, ta ingi be imap i.’ ⁹ Mi zin tau len ngarjan na, tipekel kwon ma tiso: ‘E-e, amrao amuulu yom na som. Ingi irao piam men. Kala kingiimi lejom.’ ¹⁰ To moori kankaanajan tina tila be tingiimi len kerasin. Mi molo som na, tomooto ula kana imar ipet. Tana zin tamuriŋ ta len ngarjan na, timanga ma tila kini mi ziŋan tila ma tilela ruumu ula kana. Tilela, mi kataama imar kolok la.

¹¹ “Kaimer na, zin lamata tomen ta timar titut kataama mi tiso: ‘O biibi, sol kataama piam lak!’ ☆ ¹² Tamen tomooto ula kana tana iso pizin ma iso: ‘Ou, niom ziŋoi? Nio aŋute yom som. Kala lejom.’ ” ☆

¹³ To Yesu ipemet sua kini ma iso: “Tana motoyom ingalŋgal. Pa nol tabe Biibi tiom imiili pa i, na niom kuute som.” ☆

Sua toorojana pa mbesooŋo tel (Lu 19:11-27)

¹⁴ Mi Yesu ikam sua toorojana toro ma iso: “Peeze ki Anutu, nako ka mbulu kembei ta tomtom ta. Ni isombe imanga ma ila pa lele molo. Tana iboobo zin mbesooŋo kini ma timar, to iur kororj kini ta boozomen ila naman be timboro mibe tikam uraata pa. ¹⁵ Mi iur pat ikot zin tatarja irao ngar

kizin kizin. Iur pat munjaana lamata (kembei 5,000 kina) ila ki mbesooŋo ta. Mi munjaana ru (2,000 kina) ila ki toro, mi munjaana ta (1,000 kina) ila ki toro. Tona izem zin mi ila. ☆

¹⁶ “Mbesooŋo ta ikam pat munjaana lamata na, ni loŋa mi imanga pa ka uraata. Tabe ipeebe munjaana lamata (5,000) tomen ma isala ki ma iwe munjaana laamuru (10,000 kina). ¹⁷ Mi ni ta ikam munjaana ru na, ikam mbulu raraate. Tabe ipeebe munjaana ru tomen ma isala ki ma iwe munjaana paŋ (4,000 kina). ¹⁸ Tamen mbesooŋo ta ikam munjaana ta na, ni ila itwi pat ki biibi kini tina isula toono, mi iturke ma imbotmbot.

¹⁹ “Timbotmbot ma molojana ri, mana biibi kizin imiili ma imar mini. To iboobo zin ma timar bekena itiiri zin pa uraata kizin. ²⁰ Tomtom ta ikam pat munjaana lamata na, iteege munjaana laamuru ma ila iur su biibi kereene uunu mi iso pini ta kembei. Iso: ‘Biibi re. Pat ku munjaana lamata ta ur mar nomorj, ta aŋkam uraata pa ma ipeebe munjaana lamata tomen ma isala ki ma iwe munjaana laamuru na. Kam kororj ku tis!’ ²¹ Tana biibi kini iso pini ma iso: ‘Yo barau! Nu mbesooŋo ambaiŋom kat. Pa motom se mi kam kat uraata pa kororj musaari. Tana ko aŋuru be mboro kororj bibip pakan. Mar ruumu tio be itijan tombotmbot mi menmeen ti.’ ☆

²² “To mbesooŋo ta ikam pat munjaana ru na, ila ipet kini mi iso: ‘Biibi re. Pat munjaana ru ta ur mar nomorj, ta aŋkam uraata pa ma ipeebe munjaana ru tomen ma isala ki ma iwe munjaana paŋ. Kam kororj ku tis!’ ²³ Tana biibi kini iso pini ma iso: ‘Yo barau! Nu mbesooŋo ambaiŋom kat. Pa motom se mi kam kat uraata pa kororj musaari. Tana ko aŋuru be mboro kororj bibip pakan. Mar ruumu tio be itijan tombotmbot mi menmeen ti.’

²⁴ “Kaimer to, ni ta ikam pat munjaana ta na, ila ipet kini mi iso: ‘Biibi, nio aŋute nu tomtom toro. Pa nu muŋaiŋai zin tomtom risa som. Mi mbotmbot se wal pakan uraata kizin tieene. ²⁵ Tana aŋmoto u mi aŋla aŋturke kororj ku isula toono. Re pat ku tis. Kam lem kororj.’ ²⁶ Biibi kini iso pini

☆ 25:1: Tur 19:7; Lu 12:35 ☆ 25:11: Lu 13:25+ ☆ 25:12: Mt 7:23 ☆ 25:13: Mt 24:42 ☆ 25:15: Ro 12:6+;

1Kor 12:7+; Ep 4:7-11 ☆ 25:21: Mt 24:45+; Lu 16:10; 1Kor 4:2

ma iso: 'Oo, nu mbesooŋo sananŋom mi ŋgwolŋjom kat! Nu sombe nio anmuŋaiŋjai zin tomtom risa som. Mi anbotmbot se wal pakan uraata kizin tieene, na? ²⁷ Nakena uunu parei ta nu ur pat tio ti ilela ruumu pat kana, be ipepeebe som? Naso anmar to ankam pat tio ŋonoono mi gegeene ri isala ki.' ²⁸ To biibi iso pa mbesooŋo kini pakan ma iso: 'Pat ta imbot la to ti namaana na, katarke pini mi kakam la ki tomtom ta le munjaana laamuru na! ²⁹ Pa tomtom ta sombe le koron imbot mi ikam uraata pa, inako ikam le pakan isala ki ma ni irao kat pa koron ta boozomen. Mi ni ta le koron ri, mi ikam uraata pa som, inako titatke pini. ☆ ³⁰ Mi mbesooŋo sananjana tingi, kakami mi kipiri i pera zugut lene, be itanjanj zoŋoono ŋekjek ma imbotmbot.' ☆

Tomtom Lutuunu ko iur kadoono pizin tomtom

³¹ "Kaimer, sombe Tomtom Lutuunu imar raama zin aŋela mi iswe mburaana biibi, nako mbuleene ise muriini peeze kana be itiiri zin tomtom. ☆ ³² Mi ko tiyo zin karkari ta boozomen ma timap timender su kereene uunu. Tonabe ni ipitpeleele zin ma tiwe wal uunu ru, kembei ta mboronjan kizin mbili ipitpeleele zin sipsip ma tila timbot ndel, mi mekmek tila timbot ndel. ☆ ³³ Zin wal ndeeŋjan na, ni ko iur zin ma tila timbot su namaana woono. Mi sananjan, nako tila pa namaana ŋas.

³⁴ "To King ko iso pizin wal ta timbot la namaana woono na ma isombe: 'Niom tana kamar koloujana. Pa kamperjana ki Tamarj Anutu ta ise tiom kek. Kamar, kakam mata-mur kini, mi kelela kar ta ni ikamam peeze pa i. Mungu kek, indeeŋe ni iur saamba mi toono zen na, ni iurpe kar tingi piom. ☆ ³⁵ Pa indeeŋe ta nio petel yo na, kere korj kini ma anjan. Mi miri yo na, kakam korj yok ma anwin. Mi anwe leembe mi leŋ murin be anbot pa som na, kakam yo lela ruumu tiom. ³⁶ Mi leŋ mburu som na, kakam leŋ ma anpakaala yo pa. Mi mete ikam yo na, komboro yo. Mi tiur yo lela ruumu sanaana na, kamar kolou yo.'

³⁷ "Tona zin wal ndeeŋjan tina ko timanga, mi tiwi i ma tiso: 'Wai Merere, sua

ku tana, niam amkankaana pa. Nu so nu petelu, mi amkam kom kini. Mi miri u, mi amkam kom yok. ³⁸ Mi we leembe ma lem murim som, mi amkam ma mar ruumu tiam. Mi amkam lem mburu be zeebu pa. ³⁹ Mi amre umete ikamu, mi amboro u. Mi tiuru lela ruumu sanaana leleene, mi ama amlou u. Mbulu boozomen tana, niam amkam pu ŋiizi?'

⁴⁰ "Tona king ko ipekel kwon ma iso: 'Nio anjo kat piom ta kembei: Mbulu ta kakam pizin wal tio sorrokjan tau mungu niomjan kombotmbot na, ina nio anje kembei kakam pio tau.' ☆

⁴¹ "Tona ni ko itoori ma kereene ila kizin wal ta timbot la namaana ŋas na, mi iso pizin ma iso: 'Niom wal sananjoyom. Anutu kete malmaljana kini imbotmbot se tiom. Tana koko molo pio. Kala ma kusula leyom you sananjana ta tiurpe pa Sadan zigan aŋela kini pataaŋa kek na. ☆ ⁴² Pa indeeŋe ta nio petel yo na, kakam korj kini sa som. Mi miri yo na, kakam korj yok som. ⁴³ Mi indeeŋe ta anwe leembe mi leŋ murin sa be anbot pa som na, kakam yo lela ruumu tiom som. Mi kakam leŋ mburu be anpakaala yo pa som. Mi mete ikam yo na, komboro yo som. Mi anbot lela ruumu sanaana na, kamar kolou yo som.'

⁴⁴ "Tona zin ko timanga, mi tiwi i ma tiso: 'Wa Merere, sua ku tana, niam amkankaana pa. Nu so mungu nu petelu, mi miri u, mi we leembe, mi lem mburu som, mi mete ikamu, mi mbot lela ruumu sanaana, mi tamen niam amuulu usom. Mbulu tana, niam amkam pu ŋiizi?' ⁴⁵ Mi King ko ipekel kwon ma iso: 'Nio anjo kat piom: Zin wal tio sorrokjan ta mungu niomjan kombotmbot na, indeeŋe ta kipizil ndemeyom pa kizin tasa mi ku'uuli som na, kipizil ndemeyom pio tau.'"

⁴⁶ To Yesu iposop sua kini ma iso: "Zin wal ta kembei, Anutu ko iziiri zin ma tila len be tikam kadoono kizin. Kadoono tana ko imbotmbot se kizin ma alok. Mi zin wal ndeeŋjan na, ni ko ikam zin ma tila timbotmbot raami ma alok." ☆

☆ 25:29: Mt 13:12; Mk 4:25; Lu 8:18 ☆ 25:30: Mt 8:12

☆ 25:31: Mt 16:27, 19:28; Tur 20:11+ ☆ 25:32: Ezek 34:17; Ro 14:10; 2Kor 5:10 ☆ 25:34: Ep 1:4 ☆ 25:40: Mt 10:42; Mk 9:41; Ibr 6:10 ☆ 25:41: Mt 7:23; Tur 20:10

☆ 25:46: Yo 5:29; Ro 2:7+; Tur 20:15

26

Zin bibip timbuuru pa Yesu

(Mk 14:1-2; Lu 22:1-2; Yo 11:45-53)

¹Yesu iso sua ta boozomen tana ma imap, to iso pizin nangay kini ma iso: ²“Niom kuute: Malama, to surɔɔjana biibi ki Pasoba ipet. Mi Tomtom Lutuuu ko tikami mi tiuri la ka koi bizin naman be tipuni sala ke pambaaraɔjana.”[☆]

³Indeeje tana na, zin bibip kizin patoronɔjana kan ziɔan zin peeze kan pakan tilup zin lela ruumu ki Kaipas, ta biibi kizin patoronɔjana kan na. ⁴“Mi tirru zaala keɔjana sa pa Yesu be tikami, mi tipuni ma imeete. ⁵Mi tiparso pizin ma tiso: “Irao takami pa mazwaana ki lupɔjana biibi taɔngi pepe. Kokena zin iwal biibi timaɔga mi tikam malmal.”

Moori ta ilij ngere sala Yesu uteene

(Mk 14:3-9; Yo 12:1-8)

⁶Yesu ziɔan nangay kini timbotmbot ruumu ki Simon ta kar Betania. Simon tana, mungu mbetmbeete sananɔjana ikami. ⁷Tikanan kini ma timbotmbot, mi moori ta, ni ikam ngere kuziiniɔjana ta ka kadoono biibi kat na, mi imar ma ilij sala Yesu uteene.[☆] ⁸Nangay kini tire na, irao len len som. Tana tiso: “Waii, moori ti ipasaana sorok koronɔ tingi paso! ⁹Ngere ti na, ka pat ta sorok som. Be toɔgomoono, so takam pat biibi be tu'uulu zin wal sorrokɔjan pa.”

¹⁰Tamen Yesu iute ngar kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Kumbuulu kwoyom pa moori ti paso? Ingi ni ikam mbulu ambaiɔjana pio. ¹¹Zin wal sorrokɔjan ko niomɔjan kombotmbot ma alok. Mi nio, nako itinɔan tomtotmbot ma molo som. ¹²Ngere ti, ni ilij salakaala yo beken a iurpe yo pa koɔ mete. ¹³Tana nio aɔso kat piom: Kaimer sombe tomtom tisoyaara uruɔ pa irao karkari, inako tiwidit mbol pa mbulu ta ni ikam pio i, beken a tomtom matan kiskis.”

Yudas iyok be iswe Yesu

(Mk 14:10-11; Lu 22:3-6)

¹⁴To nangay laamuru mi ru ki Yesu tana, tomtom kizin ta, zaana Yudas Iskariot, ni imanga mi ila kizin bibip kizin patoronɔjana kan. ¹⁵Mi iwi zin ma iso: “Lak, nio sombe aɔur Yesu ima nomoyom, nako kakam leɔ

sokorei?” To zin tikam pat silba tomoota laamuru ise namaana mi ila. ¹⁶Tana indeeje tina mi ila na, Yudas irru zaala be iur Yesu ila naman.

Yesu ziɔan nangay kini tikan Pasoba ka kini

(Mk 14:12-21; Lu 22:7-14,21-23; Yo 13:21-30)

¹⁷Timbot ma aigule mataana kana ki lupɔjana biibi tabe zin Yuda tilup zin mi tikan narabu ta ka yis somɔjana i, to nangay ki Yesu timar kini mi tiwi i. Tiso: “Lak. Kini ki Pasoba, ko amurpe pu isu swoi?”[☆] ¹⁸Mi ni iso pizin ma iso: “Kelela pa kar biibi, to kere tomtom ta imbotmbot. Koso pini ta kembei. Koso: ‘Mos katuunu tiam iso nol kini igarau kek. Tana leleene be ziɔan nangay kini tikan kini ki Pasoba lela ruumu ku.’”

¹⁹Tana nangay kini tito kalɔaana, mi tiparaɔnɔjan kini mi koronɔ ta boozomen pa surɔɔjana ki Pasoba. ²⁰Timbotmbot ma zoɔ isula, to Yesu ziɔan nangay kini mbulen isu pa kini kanɔjana. ²¹Tikanan ma timbotmbot, mi Yesu isu ma iso pizin. Iso: “Nio aɔso kat piom, tomtom tiom tasa kola iur yo la koɔ koi bizin naman.”

²²Nangay kini tileɔ sua tana na, len len ipata kat. Mi zin tataɔa timaɔga mi tiwi i. Tiso: “Biibi, sua ku tana, nu so pio?”

²³Mi ni ipekel kwon ma iso: “Tomtom ta niamru amtiziɔ narabu isula mbooro tamen, ina ni tau.”[☆] ²⁴Tana Tomtom Lutuuu kola tipuni ma imeete. Ka sua imbot pataɔa kek. Mi tomtom tabe iswe i la ka koi bizin i, na tembeli kek! Naana ra ipeebe som, so ndabok!”

²⁵To Yudas tabe iswe i na, imanga mi iwi i. Iso: “Biibi, sua ku tana, nu so pio?” Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua ta itum so na.”

Temen pemetyana

(Mk 14:22-26; Lu 22:14-20; 1Kor 11:23-25)

²⁶Tikanan ma timbotmbot, mi Yesu ikam narabu ma isurɔ pa, to itette ma irao zin nangay kini. Mi iso: “Kakam mi kakan. Ingi nio mozonɔ ɔnonoono.”[☆] ²⁷Tona ikam mbooro baen ma isurɔ pa, mi ikam la kizin mi iso: “Is. Niom ta boozomen kakam mi kiwin. ²⁸Ingi nio siɔinɔ, ta ko ireere ma isu be ireege sanaana kizin tomtom boozomen, mi iwe zaala poponɔjana be ziɔan Anutu

☆ 26:2: Kam 12:1+; Mt 20:18 ☆ 26:7: Lu 7:37+ ☆ 26:17: Kam 12:3+, 12:18+ ☆ 26:23: Mbo 41:9 ☆ 26:26:

1Kor 11:23+ ☆ 26:28: Kam 24:8; 1Kor 10:16; Ibr 9:28

tiparlup zin ma tiwe tamen.^{☆ 29} Nio arso kat piom. Nio ko arwin baen mini som ma ila indeeje ta itijan tulup ti su kar ki Tamar, to arwin mini baen popojana isu tana.”[☆]

³⁰ Tikan makin, to timbo mboe surjana kana ta, mi tizem ruumu mi tisala pa abal Olib.[☆]

Yesu iso Petrus ko iwatkaali

(Mk 14:27-31; Lu 22:31-34; Yo 13:36-38)

³¹ To Yesu iso pizin nangarj kini ma iso: “Mbulu tabe ipet pio pa mberj ta koozi, kola ikam niom ta boozomen ma kotop pa urlajana tiom mi kipizil ndemeyom pio. Pa sua ki Anutu imbot pataarja kek ta kembei: Nio ko arpun mborongan kizin sipsip, to zin sipsip ko tiko papirik lup.”[☆]

³² “Tamen kaimer sombe armarja mini pa naala, nako armuungu ma ajla arja yom su Galilea.”[☆]

³³ To Petrus imarja ma iso: “Inako zin pakan. Mi nio, nako araro artop mi arpizil ndemerj pu na som.” ³⁴ Mi Yesu iso pini ma iso: “Petrus, nio arso kat pu. Mberj ta koozi nu kola watkaala zorj pa tel, mana man itarj.”^{☆ 35} Mi Petrus ipekel kwoono ma iso: “Asij iso u? So tipunu, nako tipun yo tomini ma ituru mi temetmeete raraate. Mi irao arwatkaala zom na som. Som kat.” Mi zin nangarj pakan tomini tiso sua raraate men.

Yesu isurj su lele Getsemane

(Mk 14:32-42; Lu 22:39-46)

³⁶ Yesu zijan nangarj kini tipa ma tila tipet lele ta, zaana Getsemane. Tona iso pizin ta kembei. Iso: “Mbuleyom isu tingi ma kombotmbot, mi nio anlae tinga be arsurj.” ³⁷ To ikam Petrus mi Zebedi lutuunu bizin ru ma zijan tila. Mi Yesu tinjsijizi ikami mi leleene ipata biibi kat. ³⁸ Tana iso pizin ma iso: “Aiss, lelej ipata kat. Lelej patarjana taingi be ipun yo ma armeete i. Tana kapamatmaata raama yo mi itijan tombotmbot.”[☆]

³⁹ Ni iso makin, to izem zin ma timbot, mi ipa ma ilae ri. To ingun kumbuunu, mi ituundu su toono ma isurj. Iso: “O Tamar,

irao be tatke mbooro * taingi pio? Ingi nio arso. Mi nu itum tau.”[☆]

⁴⁰ Isurj makin, mi imiili ma imar, to ire nangarj kini tel tina tikenne. Tana iso pa Petrus ma iso: “O niom tel, parei? Irao be kapamaata raama yo risa som? ⁴¹ Niom kapamaata mi kusurj. Kokena toombojana ikam yom to kotop. Pa lelende na, mata lenlej. Mi kulindi na, mburaana irao som.”[☆]

⁴² To izem zin mi ilae be isurj mini ma iwe ru pa. Iso: “Tamar, mbooro ti, sombe lelem be tatke pio som, na torjo. Nio ko arkam mi arwin la. Nu itum lelem tau.”

⁴³ Isurj ma imar, tona imiili ma ila mini. Mi ire nangarj kini tikenne men. Paso, matan ikam sanaana zin ma tisaana kat.

⁴⁴ Tana izem zin, mi ila ma isurj mini. Ipoto surjana kini ma iwe tel pa,^{☆ 45} tona imiili ma imar mini kizin nangarj, mi iso pizin ma iso: “Wail Niom kekenne men? Kamarja lak. Pa nol tabe tiur Tomtom Lutuuu ila zin wal sanangan naman, ta ingi ipet kek. ⁴⁶ Kamarja mi tala. Pa kere. Tomtom ta ila iswe yo la korj koi bizin, ta iwwa ma imar i.”[☆]

Tikam Yesu ma tila

(Mk 14:43-50; Lu 22:47-53; Yo 18:3-12)

⁴⁷ Yesu izzo sua tina ma imbotmbot, mi Yudas zijan zin iwal biibi ta timar raama buza mi zaaba. Wal tana, zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin peeze kan pakan kizin Yuda tingo zin ma timar. (Yudas tana, ni tomtom ta ta imbot la Yesu nangarj kini laamuru mi ru na.) ⁴⁸ Mi Yudas isotaara zin kek ta kembei. Iso: “Kere. Tomtom ta sombe arberbeerje pini, ina ni tau. Kikisi.”

⁴⁹ Tana iwal biibi tina tipet to, Yudas ikoguru Yesu ma ila, mi iso pini. Iso: “Mos katuunu, mberj ambarjanal!” To imberbeerje pini. ⁵⁰ Mi Yesu iso pini ma iso: “Toronj, mbulu ti, ta mar pa i?” Iso sua tina, to tikiskisi, mi tikami be tila. ⁵¹ To nangarj kini ta, ni ipas buza kini, mi ipiri na isap tomtom ta taljaana ma itop su. Tomtom tana, ni mbesoorjo ki biibi kizin patoronjana kan. ⁵² Tamen Yesu iso pa nangarj kini tana ma iso: “Hait! Zeebe

☆ 26:29: Tur 21:5 ☆ 26:30: Mbo 118:29 ☆ 26:31: Sek 13:7; Yo 16:32 ☆ 26:32: Mt 28:7,16 ☆ 26:34: Mt 26:69+ ☆ 26:38: Yo 12:27 * 26:39: Mbooro, ina imender pa Anutu kete malmaljana kini mi sanaana ka kadoono tabe Yesu ibaada i. ☆ 26:39: Mt 6:10; Ibr 5:7+ ☆ 26:41: Mt 6:13; Ro 7:18; Ga 5:17 ☆ 26:44: 2Kor 12:8 ☆ 26:46: Yo 14:31 ☆ 26:52: Un 9:6; Tur 13:10

buza ku tana isula muriini mini. Pa wal boozomen ta titeege buza na, kaimer ko imiili pizin.⁵³ Nu ute som? Nioombe anjboobo Tamar Anutu be iuulu yo, so lonja men mi ingo ajela munjaana ka tieene ma tisu be tiporoukaala yo.⁵⁴ Tamen sombe ankam ta kembena, ko sua ki Anutu iur jonoono be parei? Pa mbulu ti na, ka sua imbot pataaja kek.”

⁵⁵ To iso pa iwal biibi tina ma iso: “Wai! Nio ti tomtom malmaljon sa, ta kamar ramaki buza ma zaaba be kakam yo i? Aigule boozomen ta itijan tombotmbot Urum Merere kwoono, mi ankamam sua piom na. Parei ta kakam yo pataaja som?”⁵⁶ Ambai. Tonggo. Pa mbulu ta boozomen ti bela ipet. Naso sua ta Anutu kwoono bizin tibeede na, iur jonoono.” Iso sua tana, to nangarj kini ta boozomen tizemi mi tiko ma tila len.⁵⁷

Tipamender Yesu isu zin peeze kan keren uunu

(Mk 14:53-65; Lu 22:54-55,63-71; Yo 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Wal ta tikiskis Yesu na, tikami mi tila tiuri lela ruumu ki Kaipas leleene. Kaipas, ni biibi kizin patoronjana kan. Mi zin ngarjan ki tutu zijan zin peeze kan pakan tomini tilup zin su ruumu tina ma timbotmbot.⁵⁸ Mi Petrus, ni itokelkeeli ma ila. Ila ma igarau ruumu tana kwoono, to mbuleene isu, mi zijan zin menderjan timbotmbot mi tirre lae pa Yesu: Ko tikam parei pini? ⁵⁹ Mi zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin peeze kan ta boozomen titoombo be tiru tomtom pakan be tipombol sua pakaamjana pa Yesu. Naso iwe le uunu be tipuni pa. ⁶⁰ Mi wal boozo timanga mi tingal sua pakaamjana pini. Tamen sua kizin sa indeege som. Tona wal ru timanga mi tiso:⁶¹ “A, niam amlerj to ti iso ta kembei: ‘Nio anjrao be agreege urum biibi ki Anutu ma isu lene, mi anjamender mini pa aigule tel men.’”⁶²

⁶² To biibi kizin patoronjana kan imanga mi iso pa Yesu ma iso: “Sua ta tigibgiibi pu na, nu rao be pekel som?” ⁶³ Mi Yesu iso sua sa som. Imaane men. To biibi tana iso pini mini ma iso: “Nio anjo pu ta kembei:

Kozo so kat sua jonoono piam ila Anutu mata yaryaarajana mataana. Nu Mesia tau Anutu Lutuunu, som som?”⁶⁴

⁶⁴ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua ta itum so na. Mi nio anjo kat pa niom ta boozomen ta kembei: Kaimer to niom ko kere

Tomtom Lutuunu, ni mbuleene ise muriini ta imbot la Anutu mbolkenkerjana namaana woono. Mi ko kere ni imbot se miiri tieene saamba kana mi imiili ma imar.”⁶⁵

⁶⁵ Biibi kizin patoronjana kan ilej sua tina na, ipas keteene. To iraa za mburu kini mi iso: “Oo imap! Tana turu tomtom toro sa be iso ka sua paso? Buri na tapas sua ila itunu kwoono i. Niom ituyom kombot mi keleji. Ni ipasaana sua pa Anutu kek.”⁶⁶ Lak, niom koso parei?” Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Sua sa som. Ina uunu kini tina tabe imeete pa tau.”⁶⁷

⁶⁷ Tona tipures la mataana, mi tipuni. ⁶⁸ Mi tipeeze paajaana, mi tipegeu i ma tiso: “Nu Mesia mi Anutu kwoono, na? Kena so lak. Asinj ta ipunu na?”⁶⁹

Petrus iwatkaala Yesu zaana

(Mk 14:66-72; Lu 22:56-62; Yo 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Indeeje tina, Petrus ni imbutultul ma imbotmbot ruumu kwoono. Mi mbesoorjo moori ta, ni imar kini to iso: “Ai, nu tana tomini, niomru Yesu ta ki Galilea na kawwa.”

⁷⁰ Tamen Petrus kwoono imbol mi iso ila iwal biibi matan ta kembei: “Wa! Sua ta zzo i, nio ankankaana pa.” ⁷¹ To izem muriini mi ruk ma iperae jana ri ma imbotmbot. To moori toro ire i. Mi iso pizin wal ta zijan timendernder na, ma iso: “To ti, nio anje i zijan Yesu ki Nasaret tiwwa.” ⁷² Mi Petrus iwatkaali mini, mi kwoono imbol ma iso: “E-e, jonoono kat ta kor a, tomtom tana, nio ajute i som.”

⁷³ Timbot ri, to zin wal ta timendernder tina, tikonjuru Petrus ma timar mi tiso: “Wai, nu tina, niomjan tau. Pa kaljoyom mbukunbukun raraate.” ⁷⁴ Tabe Petrus imanga ma kwoono imbol mi iso: “Jonoono kat, tomtom ta niom kozzo pini na, nio ajute i risa som. Sombe anjapaam, na Anutu ipasaana yo laki!” Indeeje tana na, man itanj. ⁷⁵ To Petrus mataana ila pa

☆ 26:55: Lu 19:47, 21:37 ☆ 26:56: Mbo 88:8; Mt 26:31 ☆ 26:60: Kam 20:16; Lo 19:15 ☆ 26:61: Yo 2:19+; Ijgo 6:14 ☆ 26:63: Yesa 53:7; Mt 27:12 ☆ 26:64: Mbo 110:1; Dan 7:13; Mt 24:30 ☆ 26:65: Ijgo 14:14; Mt 9:3; Yo 10:33 ☆ 26:66: Wkp 24:16; Yo 19:7 ☆ 26:68: Yesa 50:6, 53:5

sua ta Yesu iso pini ma iso: 'Mberj ta koozi, nu kola watkaala zoŋ pa tel, mana man itarj.' Tana iyooto ma ipera mat, mi itarj ma iyeryer.✠

27

Tikam Yesu ma tila ki Pilatus
(Mk 15:1; Lu 23:1-2; Yo 18:28-32)

¹Timbot ma mbenberŋana, to zin bibip kizin patoronŋana kan ziŋan zin peeze kan timap ma tilup zin be tipombol Yesu ka sua be tipuni ma imeete. ²To tipo i, mi tikami ma tila tiuri la Pilatus namaana. Pa ni gabana ki Rom.

Yudas ikeene ŋgureene
(Ŋgo 1:18-19)

³Yudas ta iur Yesu ila ka koi bizin naman na, ileŋ kembei sua imbol kek be tipun Yesu ma imeete, to leleene ipata kat pa mbulu ta ikam na. Tana ikam pat kini mozooroŋan tomoota laamuru, mi ila be ipimiili pizin bibip kizin patoronŋana kan mi zin peeze kan. Ila ipet kizin, to iso:✠ "Is, pat tiom tis! Nio aŋkam sanaana biibi kat. Pa tomtom ta le uunu sa isaana som, ta aŋsegeedi ma aŋuri sorok ima nomoyom ma iŋgi be imeete i." Mi zin tipekel kwoono ma tiso: "Ila nu koroŋ ku. Niam koroŋ tiam som."

⁵To Yudas iswiiri pat tina isu keren uunu ta Urum Merere leleene, mi iyooto ma ila, mi ikeene ŋgureene ma imeete. ⁶Zin bibip kizin patoronŋana kan tiyogeege pat tana, to tiso: "Pat tiŋgi, iŋgi kembei siŋ ki tomtom ka kadoono. Tana irao be tuur sula pelpeeke ki Urum Merere pepe. Kokena tomolo tutu." ⁷Tiso sua pa ma tiyok raraate, to tikam pat tina mi tiŋgiimi toono pakaana kizin wal ta tiurpewe kuuru na. Mi tiso lele ti ko imbot pizin wal ta Yuda somŋan i be titwi zin meeteŋan kizin isula. ⁸Uunu tina ta tipaata lele tana zaana be 'Toono ki siŋ'. Mi zaana tina, tiwatwaata men ma imar indeeŋe koozi.

⁹⁻¹⁰Tabe sua ki Anutu kwoono Yeremia iur ŋonoono. Sua ta kembei:

Pat silba tomoota laamuru ta zin Israel tiur ma iwe kembei tomtom taiŋgi kadoono, ina tikam ma tiŋgiimi toono pakaana kizin wal ta tiurpewe kuuru na. Tito sua ta Merere iur pio na. ✠

Tipamender Yesu su Pilatus kereene uunu
(Mk 15:2-5; Lu 23:3-5; Yo 18:33-38)

¹¹To tikam Yesu ma tila tipamenderi su gabana ki Rom kereene uunu. Mi ni iwi i. Iso: "Parei, nu tana, ta king kizin Yuda?" Yesu ipekel kwoono ma iso: "Sua ta so na."

¹²To zin bibip kizin patoronŋana kan ziŋan zin peeze kan timaŋga mi tiŋgal sua pini. Mi ni ipekel kaŋan som.✠ ¹³Tana Pilatus iso pini ta kembei: "Nu lej zin som? Zin timbel sua ŋgaŋana pu." ¹⁴Mi sua ta tiŋgalŋgal pini na, Yesu ipekel sa som. Imaane men. Tabe Pilatus ikam ŋgar booZo.

Pilatus iyok be tipun Yesu ma imeete
(Mk 15:6-15; Lu 23:13-25; Yo 18:39-19:16)

¹⁵Lupŋana biibi tana iso iwedet, na gabana ki Rom ikamam mbulu ta kembei: Ni iwi zin iwal biibi pa zin wal ta timbotmbot lela ruumu sanaana leleene na. Beso lenen pa kizin tasa, to izemi ma iyooto sorok. ¹⁶Mi indeeŋe mazwaana tina na, tomtom sananŋana ta, zaana Barabas, ni imbotmbot lela ruumu sanaana. Ni uruunu irao karkari lup. ¹⁷Tana iwal timar tilup zin, to Pilatus iwi zin. Iso: "Tomtom iŋgoi ta niom leleyom be aŋzemi ma ima. Barabas, som Yesu ta tipaati be Mesia na?" ¹⁸Pa Pilatus, ni iute: Zin bibip kizin Yuda matan mburmbur pa Yesu, tanata tikami ma imar kini.✠

¹⁹Pilatus imbutultul ise sua urperŋana muriini ma imbotmbot, mi kusiini ikam sua ma imar. Iso: "Tomtom ndeeŋeŋana tina, mbuuli pepe. Pa mberji nio aŋmiu pini, ta ikam ma koozi leleŋ ipata kat."

²⁰Mi zin bibip kizin patoronŋana kan ziŋan zin peeze kan tikuru zin iwal lenen, tana tiwi Pilatus be izem Barabas ma iyooto, mi ipun Yesu ma imeete. ²¹Tabe Pilatus iwi zin mini ma iso: "Wal ru ta timbotmbot i, niom leleyom be aŋzem asij ma ima?" Mi zin tipekel kwoono ma tiso: "Barabas!"

²²To iwi zin mini ma iso: "Mi parei pa Yesu ta tipaati be Mesia na? Ko aŋkam parei pini?" Mi zin ta boozomen tikor kwon ma tiso: "Puni sala ke pambaaraŋana!" ²³Tabe Pilatus iwi zin mini. Iso: "Mi ni ikam so mbulu sananŋana i?" Mi zin kezen keke la pini ma tiso: "Puni sala ke pambaaraŋana!"

✠ 26:75: Mt 26:34

✠ 27:3: Mt 26:14+

✠ 27:9-10: Sek 11:12+

✠ 27:12: Yesa 53:7

✠ 27:18: Yo 11:47+,

²⁴ To Pilatus ire kembei sua kini irao som, mi rimen to malmal isu. Tabe ikam yok sula mbooro ma inguuru namaana ila wal matan, mi iso pizin ta kembei: “Tomtom tingi, sombe imeete, na nio lej uunu sa som. Ina niom uunu tiom.”[✠]

²⁵ Mi iwal biibi tilup kwon ma tiso: “Ambai. Siŋ kini ka kadoono ise tiam mi lutuyam bizin tomini!”[✠]

²⁶ Tona Pilatus izem Barabas ma iyooto. Mi Yesu na, ikami mi iuri ila zin malmal kan naman ma tibalisi, to tikami ma tila be tipuni sala ke pambaarajana.

Malmal kan tipejeu Yesu

(Mk 15:16-20; Yo 19:2-3)

²⁷ To zin malmal kan ki Rom tikam Yesu ma tilela gabana ki Rom ruumu kini leleene. Mi tiboobo waen bizin pakan ma timar mi zigan tiliu Yesu. ²⁸ To tikiŋke mburu kini ma isu, mi tikam mburu siŋsiŋjana mi tipiri sala ŋwaana. ²⁹ Mi tikam wooro matanmatanjana, mi tital ma tiur sala uteene. Mi tiur teene ila namaana woono ma iwe kembei ta tete. To tingun kumbun mbukuunu pini mi tipejeu i. Tiso: “Aa, king kizin Yuda, niam ampakuru!” ³⁰ To tipureskaali, mi tikam teene ma tirourou sala uteene.[✠] ³¹ Tipejeu i makij, to tikiŋke mburu siŋsiŋjana ma isu, mi tiur itunu mburu kini ila niini mini. To tikami ma tila be tipuni sala ke pambaarajana.

Tipun Yesu sala ke pambaarajana

(Mk 15:21-32; Lu 23:26-43; Yo 19:17-27)

³² Tiyooto pa ruumu ki gabana, mi tiwwa ma tila pa zaala na, tise ki tomtom ta ki Kairini. Zaana Simon. To zin malmal kan tiyasasaari be ikwaara ke pambaarajana ki Yesu. ³³ Tila ma tipet lele ta zaana ‘Gol-gata’. (Gol-gata ka uunu ta kembei: ‘Lele ki tomtom uteene putuunu.’) ³⁴ Tona tikam baen ma titooro raama korŋ pakpakjana be Yesu iwin. Mi ni itoombo ten na, leleene pa som.[✠]

³⁵ To tipuni sala ke pambaarajana. Mi tikam mburu kini ma tisombe tiparra pizin. Tana tikam mbulu ta be tire so tomtom tabe ikam so mburu i.[✠] ³⁶ Tirai mburu makij, to mbulen isu ma timbotmbot, mi timboro i. ³⁷ Mi uunu kini ta imeete pa i

na, tibeede ka sua sotaarajana ise korŋ pakaana mi tipakap la ke pambaarajana kini. Imbot kor pa uteene. Sua sotaarajana ta kembei: “Inggi Yesu, king kizin Yuda.”

³⁸ Mi tipun tomtom kuumbuŋan ru tomen ila ke pambaarajana. Ta imbot la ki namaana woono, mi toro imbot ila ki ŋas.[✠]

³⁹ Zin wal ta tilala ma timarmar mi tire sala pini na, uten suksuk sala pini, mi tigibgiibi sua repiilijana pini ma tiso:[✠]

⁴⁰ “Ywee, kam kosa kusa tau. Nu sombe reege Urum Merere ma isu lene, to pamender mini pa aigule tel tau! Mburum so kamke itum kek! Sombe nu Anutu Lutuunu ŋonoono, na su pa ke pambaarajana ku tina.”[✠] ⁴¹ Mi zin bibip kizin patoronjana kan zigan zin ŋgarjan ki tutu mi zin peeze kan tomini tirepiili i ma tiso: ⁴² “Ni imbot be iuluulu zin wal pakan. Mi parei ta irao be iulu itunu som? Tomtom tingi iso ni king kizin Israel. Ambai. Kozo tombot mi tere i ten. Sombe izem ke pambaarajana ma isu, nako tuurla kini.”[✠] ⁴³ Mi iso ni Anutu Lutuunu, mi iurla kat kini. Tana tombot mi tere ten. Ko Anutu leleene pini, mi ikamke i ma isu, som som?”[✠] ⁴⁴ Mi tomtom kuumbuŋan ru ta tipun zin raami na, ziru tomini tipasomi, mi tiso sua raraate men.

Yesu imeete

(Mk 15:33-41; Lu 23:44-49; Yo 19:28-30)

⁴⁵ Zoŋ mataana ikam kembei aigule palakuutu, to zoŋ mataana imeete mi zugut biibi izuk toono tana ma imap ma imbot irao zoŋ mataana ikam tel. ⁴⁶ To Yesu iboobo ma kaljaana biibi. Iso: “Eli, Eli lama sabaktani?” Sua tina ka uunu ta kembei:

Anutu tio, Anutu tio, parei ta nu pizil ndemem pio?[✠] ⁴⁷ Tomtom pakan ta timbotmbot koloujana na, tileŋ sua kini tana, to tiso: “Aa, kelen. Inga iboobo Anutu kwoono Ilia.” ⁴⁸ To tomtom kizin ta, ni iloondo ma ila ikam korŋ ta izenzen yok na, ma itizik sula baen pakpakjana, mi ipo la ke molo. To isara sala ki Yesu be isemsem.[✠] ⁴⁹ Mi tomtom pakan tiso: “Tombot mi tere i ten. Ko Ilia imar ma ikamke i ma inggi.”

✠ 27:24: Lo 21:6+; Mt 27:4 ✠ 27:25: Mt 23:35; ŋgo 5:28 ✠ 27:30: Yesa 50:6 ✠ 27:34: Mbo 69:21 ✠ 27:35: Mbo 22:18 ✠ 27:38: Yesa 53:12 ✠ 27:39: Mbo 22:7, 109:25 ✠ 27:40: Mt 26:61; Yo 2:19 ✠ 27:42: Yo 1:49, 12:13 ✠ 27:43: Mbo 22:8 ✠ 27:46: Mbo 22:1 ✠ 27:48: Mbo 69:21

⁵⁰To Yesu iyak ma kaljaana biibi, mi izem itunu mi imeete. ⁵¹Indeeje tana, kawaala biibi ta imbot lela Urum Merere leleene na, rek sala kor mi tuj sula meleebe. Mi yenyeenge biibi itok toono ma pat bibip tima-paala. ⁵²Mi Anutu wal kini potomjan boozomen ta timeete ma tila kek na, naala kwon ikaaga, mi burup ma timanga mi matan iyaara mini. ⁵³Mi tizem naala kizin, mi tila tiwwa ma indeeje ta Yesu imanga mini pa naala, to tilela kar biibi Yerusalem, mi tomtom boozo tire zin.

⁵⁴Beso zin malmal kan zijan biibi kizin ta timborro Yesu na, tire yenyeenge tana mi mbulu boozomen ta iwedet, na timoto kan mi tiso: “Jonono kat, tomtom ti, ni Anutu Lutuuu.”

⁵⁵Mi zin moori pakan ta zijan Yesu timbot Galilea mi timar, mi timbesmbeze pini na, zin timbot molo mi tire lala pini. ⁵⁶Zin moori tina, kizin ru zan ta Maria, ta ki kar Magdala, mi Maria toro ta Yosep ma Yems nan i. Mi Zebedi kusiini igaaba zin tomini.

Titwi Yesu

(Mk 15:42-47; Lu 23:50-56; Yo 19:38-42)

⁵⁷⁻⁵⁸Timbotmbot ma rou, to tomtom mbio uunu ta, zaana Yosep. Ni kar kini Arimatea. Mi ni nangaj ki Yesu tomini. Ila ki Pilatus mi iwi i pa Yesu putuunu be ikam ma ila mi itwi i. Tana Pilatus iso pizin menderjan kini ma tila tikam Yesu putuunu ma isu mi tikam la kini. ⁵⁹Tona Yosep ikami ma izuki pa kawaala ngeezajana, ⁶⁰mi iuri lela naala kini popojana ta tiurpe lela raj sumbuunu na. To ipatimbil pat biibi ta ma ila isekaala naala kwoono pa. Iposop uraata makin, to izem naala tana mi ila. ⁶¹Mi Maria ta Magdala i ziru Maria toro, timbutultul ma timbotmbot, mi tire lala pa naala.

Zin menderjan timenderkaala naala ki Yesu

⁶²Aigule tabe tiparararar koror pa aigule potomjana na imap, to aigule potomjana ipet. To zin bibip kizin patororjana kan zijan zin tutu kan tila ki Pilatus mi tiso pini. Tiso: ⁶³“Biibi, niam motoyam ingalngal sua ki tomtom pakaamjana tana. Indeeje ni imbot mataana iyaryaara men na, iso ta kembei: ‘Nio ko anmeete, mi so kor mberj iwe tel pa, to anmanga mini.’” ⁶⁴Tana ur sua pizin menderjan ku be timenderkaala

naala kini mi timboro kat ma irao ka mberj tel imap. Kokena nangaj kini tila tikem putuunu ma tila tiur la lele toro, mi tipakaam ma tiso Anutu ipei i ma burup ma imanga mini. To pakaamjana kizin tana ko ilip pa pakaamjana mataana kana.”

⁶⁵Tana Pilatus iso pizin ta kembei: “Zin menderjan timbotmbot a. Mi niom ituyom kala mi kuur zin be timenderkaala naala kwoono mi matan pa.” ⁶⁶Tana tizem Pilatus, mi tila ma tipokaala naala kwoono ma tuj kat, mi tiur zin menderjan be timboro.

28

Yesu burup ma imanga pa naala

(Mk 16:1-10; Lu 24:1-12; Yo 20:1-10)

¹Aigule potomjana kizin tabe keten su pa i, imap ma ilae, mi aigule mataana kana ipet, to mberjberjana mi Maria ki Magdala ziru Maria toro tila be tilou naala.

²Molo som na, yenyeenge biibi kat itok toono, mi ajela ki Anutu ta imbot saamba mi isu mi ipatimbil pat ma ilae pa naala kwoono. To mbuleene isala ma imbotmbot. ³Ajela tina kuliini iyaara kembei ta lolo niini, mi mburu kini ikokou kat. ⁴Tana zin menderjan tina tire i na, motogana biibi ikam zin mi timeete katkat ma tisu tikenne.

⁵To ajela tina iso pa moori ru tana ma iso: “Komoto pepe! Nio arjute: Niomru kamar be kuru Yesu ta tipuni ma imeete sala ke pambaarajana na. ⁶Mi ni imbotmbot ti mini som. Imanga kek, kembei ta mungu itunu iso na. Kamar ma kere muriini ta ikeene pa na. ⁷To lorja kala ma koso-taara zin nangaj kini ta kembei. Koso: ‘Ni burup ma imanga mini pa naala kek. Mi ko imuungu ma ila Galilea be izza yom. Kala kepet kini, to ko kere i. Sua ta arjso yom na.’”

☆

⁸Tabe moori ru tina menmeen zin kat, mi tamen timoto tomini. To karau men mi tizem naala, mi tiloondo ma tila be tisotaara zin nangaj kini. ⁹Tiloondo ma tila mi molo som na, Yesu itunu ipet kizin mi iso: “O niomru, aigule ambaijana!” Tona ziru tila titop su kereene uunu mi titeege kumbuunu mi tipakuri. ¹⁰Mi Yesu iso pizin mini ma iso: “Komoto pepe! Kala mi koso pa tizij bizin be tila Galilea, to tire yo.” ☆

☆ 27:51: Kam 26:31+; Ibr 6:19+, 10:19+

☆ 27:60: Yesa 53:9

☆ 28:6: Mt 12:40, 16:21

☆ 28:7: Mt 26:32

☆ 28:10: Ibr 2:11

¹¹ Tana moori ru tina tiwwa pa zaala ma tila, mi zin menderjan pakan ta timborro naala na, zin tomini tila pa Yerusalem be tisotaara zin bibip kizin patoronjana kan pa mbulu ta ipet pizin su naala uunu na.

¹² To zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin peeze kan tilup zin, mi timbuk sua be tikam zin menderjan tina len pat biibi beken a tipakaala kwon pa. Kokena tiso sua tingi ma ila irao iwal. Tiso pizin ta kembei:

¹³ “Kala na, keswe sua ti pepe. Koso ta kembei: ‘Niam amkeenemeete pa mber, mi zin nangarj kini timar ma tikem putuunu ma tila len.’” ¹⁴ Mi sombe gabana ki Rom ilej koroj ti uruunu, na niam ko amurpe ngarj kini mi amso niom leyom uunu sa som.” ¹⁵ Tana zin malmal kan tikam pat tina mi tila, to tikam kembei ta zin bibip tiso pizin na. Tanata zin Yuda tiwidit mbol tingi ma imar indeenje koozi.

Yesu ipet kizin nangarj kini

(Mk 16:14-18; Lu 24:36-49; Yo 20:19-23; *Ŋgo* 1:6-8)

¹⁶ To nangarj kini laamuru mi ta tito Yesu kaljaana, mi tila Galilea ma tilup zin sala lele mbukuunu ta ma timbotmbot.

☆ ¹⁷ Beso tire i na, tilek kumbun pini mi tipakuri. Tamen tomtom kizin pakan lelen iwe ru. ¹⁸ To Yesu ikojuru zin ma ila, mi iso:

“Koroj ta boozomen ta imbot saamba mi toono na, Anutu iur ma imap imbot la nio kopoj mbarmaana kek.” ☆ ¹⁹ Tana kala ma karao pa lele ta boozomen mi kakam wal ta boozomen ma tiwe nangarj tio. Kakam yok pizin mi kapaata Tamaana, Lutuuunu mi Bubujana Potomjana zan ise kizin. ☆ ²⁰ Mi sua boozomen ta aŋur piom na, kapaute zin pa be tikis mi tito. Mi kelej. Nio ko aŋbotmbot raama yom totomen, mi aŋboro yom ma irao toono swoono.” ☆

☆ 28:13: Mt 27:64 ☆ 28:16: Mt 26:32 ☆ 28:18: Dan 7:14; Yo 13:3; Ep 1:20+ ☆ 28:19: Mk 16:15+; *Ŋgo* 1:8, 8:15+ ☆ 28:20: Yo 14:23

Uruunu ambaijana ki Yesu Krisi ta Markus ibeede

Yoan, tomtom ki yok kamjana iurpe zaala pa Yesu Krisi

(Mt 3:1-12; Lu 3:1-18; Yo 1:19-28)

¹ Ingi aruunu ambaijana ki Anutu Lu-tuunu Yesu Krisi. Uraata kini imanga ta kembei.

² Mungu Anutu kwoono Yesaya ibeede ka sua ma iso ta kembei:

Nio ko ango tomtom tasa be iwe kwonj.
Mi ni ko imuungu ma iurpe zaala pu.[☆]

³ Kaljaana ta iboboobo su lele bilimjana.

Iso: 'Kuurpe zaala pa Merere!

Kapazal zaala pini.'[☆]

⁴ Sua tana iur nonoono se ki Yoan ta ikamam yok pizin tomtom. Pa ni ila pa lele bilimjana, mi ikamam sua pizin tomtom be titooro lenen mi tikam yok. Naso Anutu ireege sanaana kizin.[☆] ⁵ Mi wal ta boozomen ki lele pakaana ki Yudea, zijan zin Yerusalem kan timap ma tilala kini isu yok Yordan. Mi tizzwe sanaana kizin ila kini, mi ni ikamam yok pizin isu tana.

⁶ Yoan, ni izebeebi pa mburu ta tiurpe pa kamel rumuunu na, mi ipezekat lwoono pa pus. Mi siizi ta iwe ka kini, mi bigil suruunu ta iwe ka yok. ⁷ Mi ni ikamam sua pizin tomtom ta kembei: "Tomtom tabe imar kaimer pio i, ni mburaana ilip pio. Tana aŋre iturj kembei aŋrao pini risa som kat. Uraata sorokjana kembei aŋtuundu mi aŋputke kumbu keteene ka wooro, ina tomini, aŋrao aŋkam pini na som.[☆] ⁸ Pa nio aŋkam yok men piom. Mi ni, nako ikam Bubujana Potomjana ma isalakaala yom."[☆]

Yoan ikam yok pa Yesu

(Mt 3:13-17; Lu 3:21-22)

⁹ Yoan ikamam uraata kini, mi Yesu izem kar Nasaret ki Galilea, mi ipa ma ila ipet ki Yoan isu yok Yordan. To Yoan ikam yok pini su tana. ¹⁰ Beso Yesu ise pa yok, mi mataana isala na, ire saamba imapaala mi kwoono ikaaga, to Bubujana isu kembei mbalmbal

mi imbot sala ŋwaana.[☆] ¹¹ To tileŋ kaljaana ta imbot saamba mi isu ma iso ta kembei: "Nu na, nio luturj nonoono. Nio leleŋ ambai pu mi leleŋ pu ilip."[☆]

Sadan itoombo Yesu

(Mt 4:1-11; Lu 4:1-13)

¹² Tona loŋa men mi Bubujana imanga pa Yesu ma izem yok Yordan, mi ila ipet lele bilimjana. ¹³ Ni imbotmbot lele tana pa aigule tomtooru. Mi Sadan ila ma iwedet kini be itomtoombi. Mi ni imbotmbot raama zin buzur saŋsaŋjan, mi zin aŋela timbesmbeeze pini.[☆]

Yesu ikam uraata isu Galilea mi iboobo zin naggay paj

(Mt 4:12-22; Lu 4:14-15, 5:1-11; Yo 1:35-42)

¹⁴ Yoan ikamam uraata kini, mi tikiskisi ma tizeebi lela ruumu sanaana. Tona Yesu ila ipet lele pakaana ki Galilea, mi imanga be izzoyaryaara uruunu ambaijana ki Anutu. ¹⁵ Ikamam sua pizin tomtom ta kembei: "Kelen! Nol ki Anutu tabe iswe peeze kini ma ipet mat, ta imar igarau kek. Tana kezem mbulu tiom sananjana, kotooro leleyom, mi kuurla uruunu ambaijana!"[☆]

¹⁶ Aigule ta na, Yesu ipiyalyaala pa tai Galilea ka peende ma ila. Mi ire toŋmatiziŋ ru, Simon ma Andreas, tiwaswaaza ma timbotmbot. Pa ziru na, tomtom ye kan. ¹⁷ Ire zin, to iso pizin. Iso: "Ai, niomru tina, kamar koto yo. Nio ko aŋpaute yom be kakam zin tomtom."¹⁸ To loŋa men mi tizem pu kizin, mi tito i ma zijan tila.

¹⁹ Tiwwa ma tilae ri to, Yesu mataana ila na, ire Zebedi lutuunu bizin ru, Yems ziru tiziini Yoan, timbotmbot se woonggo mi tiurpewe pu kizin. ²⁰ Ire zin na, loŋa men mi iboobo zin be timar tito i. Tana ziru tizem taman zijan uraata kan kizin pakan ma timbotmbot woonggo, mi timar tito Yesu ma zijan tila.

Yesu iziiri bubujana sananjana pa tomtom ta

(Lu 4:31-37)

²¹ Tiwwa ma tila tipet kar Kapenaum. Mi timbot ma ila aigule potomjana, to Yesu ilela lupjana muriini mi ikamam sua pizin tomtom. ²² Zin iwal tileŋ sua kini ma kwon

☆ 1:2: Mal 3:1; Mt 11:10; Lu 7:27 ☆ 1:3: Yesa 40:3, 57:14; Yo 1:23 ☆ 1:4: ŋgo 13:24, 19:4 ☆ 1:7: ŋgo 13:25

☆ 1:8: ŋgo 2:4, 11:16 ☆ 1:10: Yesa 64:1 ☆ 1:11: Mbo 2:7; Yesa 42:1; Mt 12:18; Mk 9:7 ☆ 1:13: Un 2:19-3:7;

Mbo 91:11+; 1Kor 15:47 ☆ 1:15: Mt 3:2; Ga 4:4

itaanda pa. Pa ni ikamam sua kembei ta zin ngarjan ki tutu na som. Izzo katkat sua raama mburaana, kembei tomtom ta zaana pa uraata kini.²³ Lupɔjana muriini kizin leleene na, tomtom ta imbotmbot. Ni, bubujana sananjanana izeebi. Indeeje ta Yesu ikamam sua pizin tomtom na, tomtom tana iboobi ma kaljaana biibi mi iso: ²⁴“Aii, Yesu ki Nasaret, nu sombe kam parei piam? Ingi mar be pambiriizi yam? Nio ankilaalu kek. Nu Anutu tomtom kini potomɔjana.”²⁵

²⁵ Tamen Yesu ijasaari ma iso: “Hait, mane mi yooto pinil” ²⁶Tabe bubujana sananjanana tina iyelkatkat tomtom tina, mi iyak ma kaljaana biibi, to iyooto ma ila ne.²⁷ Zin iwal tana tire mbulu tina ma timorsop pa Anutu mburaana. Mi tiparwwi zin ma tiso: “Wai, mbulu ti, pareijana? Ingi sua popojana ta mburaanajana kat. Pa ni iurur sua pizin bubujana sananjan, mi zin tomini tilelɔɔ la kaljaana.” ²⁸Tabe loja men mi Yesu uruunu irak ma irao pa kar ta boozomen ki lele pakaana ki Galilea.

Yesu iziiri mete pizin wal boozomen
(Mt 8:14-17; Lu 4:38-41)

²⁹ Tiyooto pa lupɔjana muriini, to loja men mi tila pa ruumu ki Petrus ziru Andreas. Mi Yoan ziru Yems, ta tigaaba zin ma zijan tila. ³⁰Simon rwoono mooribi, ni kuliini ibayou kat ma ikenne. Tabe loja men mi tisotaara Yesu pini. ³¹To Yesu ila kini ma iteege namaana, mi iwiti ma imanga. Tana mete iko pini mi niini ambai mini, to ila ma iurpe kan kini.

³²Rou ma zoɔ isula na, zin iwal tiyyo metenjan kizin ta boozomen zijan zin wal ta bubujana sananjanan tizeebe zin na ma tila ki Yesu. ³³Zin kar kan timap ma timar tilup zin su ruumu kwoono. ³⁴Mi Yesu iurpe tomtom boozomen pa mete matakija ma nin ambai, mi iziiri bubujana sananjan boozomen pizin tomtom tomini. Mi bubujana sananjan na, tikilaali kek. Tana ni ipeteke zin be tiso ka sua pepe.³⁵

Yesu izzoyaryaara sua isu Galilea
(Lu 4:42-44)

³⁵Aigule toro mbeɔbeɔɔjana na, Yesu imanga mi izem kar, mi ila pa lele ta ka tomtom somjana i bekana itutamen imbot mi isuj.³⁶ Mi Simon zijan waene bizin tila

be tiru i. ³⁷Tila ma tindeeri, to tiso pini ma tiso: “Wai, nu mar lele ti paso! Iwal biibi ta tirru u a.” ³⁸Yesu ipekel kwon ma iso: “E-e, pa ingi be tala pa kar pakan ta kolouloujan i, bekana arjam sua ki Anutu pizin tomini. Pa nio arjam pa uraata ta kembei.” ³⁹Tana imanga mini, mi ipa pa kar ta boozomen ki Galilea ma ila. Mi ikamam Anutu sua kini pizin tomtom lela lupɔjana murin kizin, mi izirziiri bubujana sananjan pizin tomtom.

Yesu iurpe tomtom ta mbetmbeete sananjanana ikami

(Mt 8:1-4; Lu 5:12-16)

⁴⁰Tomtom ta, ni mbetmbeete sananjanana ikami. Imar ki Yesu mi ingun kumbu mbukuunu su kereene uunu, mi itajroro i ma iso: “O yae, sombe lelem isaana pio, na nu rao ziiri mete tio ti ma kuliɔ ingeeze mini.” ⁴¹Tana Yesu leleene isaana pini, mi iteege ma iso: “E, nio leler be arjuulu u. Kulim ambai lak.” ⁴²Mi loja men mi mete tana iko pini ma kuliini ingeeze mini. ⁴³⁻⁴⁴To Yesu iur sua mboljana pini ta kembei. Iso: “Lerɔ kat! Sombe la, na so tomtom sa pa mbulu ti pepe. Karɔkan ma la, mi pamaala itum pa patoronjana ka tomtom sa mungu. Mi kam patoronjana pa Anutu mi pakuri pa kulim ta ingeeze na, kembei ta tutu ki Mose iso. Naso ipombol zin patoronjana kan be tiurla tio.”⁴⁵ Tamen tomtom tina, ni ito sua ki Yesu som. Ila na, loja men mi isoyaara uraata tana uruunu pizin tomtom boozomen ma ila. Tabe Yesu, ni irao ilela kar sa leleene mini som. Ni imbotmbot lele bilimjana men. Tamen zin karkari tikonuru i ma tilala kini.

2

Yesu iurpe tomtom narapejana ta
(Mt 9:1-8; Lu 5:17-26)

¹Yesu imbotmbot su lele tina ma aigule pakan ilae, to imiili ma ila mini pa kar Kapenaum. Mi zin wal tileɔ uruunu kembei ni imiili ma imar imbotmbot ruumu kini, ²to tomtom boozomen timokor lela ruumu kini ma bok ma bok kat. Zin iwal biibi mete. Tabe tipakaala kataama ma zalan som. Yesu ikamam sua ki Anutu pizin, ³⁻⁴mi tomtom paɔ tisij tomtom narapejana ta ma timar be Yesu iurpe i. Tamen len zaala sa be tilela na som. Tana tikam narapejana

☆ 1:22: Mt 7:28+ ☆ 1:24: Mt 25:41; Mk 15:39; Yems 2:19 ☆ 1:26: Mk 9:26 ☆ 1:34: Mk 1:24, 3:11+; Lu 4:41

☆ 1:35: Mbo 5:3; Mt 14:23; Mk 6:46 ☆ 1:43-44: Wkp 14:1+

tina mi tisala pa ruumu uteene, to tipetepis mi titu i ma isula ma indeeje kat Yesu kereene uunu. ⁵ Yesu ire wal tina urlaŋana kizin imbol kat. Tana iso pa tomtom narapejana tina ta kembei: “Tizij, sanaana ku ta aŋreege kek.” ☆

⁶ Zin ŋgarŋan ki tutu pakan ta timbotm-bot tana, tileŋ Yesu sua kini, to lenen iur pini ta kembei: ⁷ “Ai, to ti iso sua kembeia paso? Inga sa ipasaana sua pa Anutu na! Tomtom sa irao be ireege sanaana na som. Anutu itutamen ta irao.” ☆ ⁸ Mi Yesu, ni iute ŋgar kizin kek. Tana isu mi iso pizin. Iso: ⁹⁻¹⁰ “Parei ta leleyom iurur mi kakamam ŋgar boozo. Sua tangoi ta imarra be aŋso: Aŋso pa tomtom narapejana ti be aŋreege sanaana kini, som aŋso pini be burup ma imanga, mi ilek mburu kini, mi ipa ma ila? Mi leleŋ be niom kuute kat ta kembei: Tomtom Lutuuu, ni zaana be ireege sanaana kizin tomtom isu toono.” Iso sua tana ma imap, to iso pa tomtom narapejana tana ma iso: ¹¹ “Nio aŋso pu: Manga, lek mi ku, mi la pa ruumu ku.” ☆ ¹² To wal ta boozomen tikor matan pa narapejana tina, mi ni imanga ma ilek mi kini, mi ila lene. Mi zin iwal ta tire mos tina na, timurur pa Anutu mburaana mi tikam ŋgar boozo pa. Mi tipakur Anutu ma tiso: “Wai, ta munŋu mi imar na, tere mbulu sa ta kembei pasa zen.” ☆

Yesu iso pa Lebi ma ito i
(Mt 9:9-13; Lu 5:27-32)

¹³ To Yesu izem kar tina, mi ipiyaala mini pa tai Galilea ka peende. Mi iwal biibi ta titoto i mi ziŋan tiwwa ma tila. ¹⁴ Iwwa ma ila, mi ire Alpeus lutuuu Lebi, ni tomtom ta iyyo takesjana i, imbutultul su uraata kini muriini mi ikamam uraata. Yesu ire i, to iso pini. Iso: “Mar to yo.” Tana Lebi imanga, mi ito i ma ziŋan tila.

¹⁵ Kaimer to Lebi iso pa Yesu ziŋan naŋgaŋ kini be tila tikan kini isu ruumu kini. Mi wal pakan ta tiyyo takesŋan i mi wal sananŋan pakan, ta timar mi ziŋan tikanan kini ma timbotm-bot. Pa wal ta kembei na, boozomen ta titoto Yesu. ¹⁶ Zin tutu kan pakan ta len ŋgar biibi pa tutu na, tire Yesu ziŋan zin wal ta tiyyo takesŋan i mi wal sananŋan tina tikanan kini ma

timbotm-bot, to timanga na tiso pizin naŋgaŋ kini. Tiso: “Wai, parei ta biibi tiom ziŋan zin wal sananŋan tina tikanan kini la mbata?” ☆ ¹⁷ Yesu talhaana ikam la pa sua tana, to iso pizin ma iso: “Parei, tomtom ta iurpewe zin meterjan i, ko ila pizin wal ta nin ambaimbaiŋan? Som. Ni ilala be iuulu zin wal meterjan. Mi nio ta kembena. Aŋmar be aŋboobo wal ndeeŋerjan na som. Nio aŋmar pizin wal sananŋan.” ☆

Wiyana pa mbulu ki kini ŋgalsekŋana
(Mt 9:14-15; Lu 5:33-35)

¹⁸ Yoan ta ikamam yok pizin tomtom na, naŋgaŋ kini ziŋan naŋgaŋ kizin tutu kan tingalseksek zitun pa kini kanjana, bekena matan ingal kat Anutu. Tana aigule ta na, wal pakan tila ki Yesu mi tiwi i ta kembei. Tiso: “Naŋgaŋ ki Yoan ziŋan naŋgaŋ kizin tutu kan, zin tingalseksek zitun pa kini kanjana bekena matan ingal kat Anutu. Mi uunu parei ta naŋgaŋ ku tina titoto mbulu tana som?” ¹⁹ Yesu ipekel kwon ma iso: “Sombe tikam kini biibi pa ula popoŋana sa, inako parei pa wal ta timar pa kini kanjana na? Ko lenen ipata mi tikan kini som? Som. Ko tikan. Pa tomooto ta iwoolo popoŋana na, ni imbotm-bot raama zin, tana lenen ambai. ²⁰ Mi kaimer, ma sombe wal sa timar mi tikam tomtom ula kana tina ma izem zin, tona toroono bizin ko lenen ipata pini, mi tingalsek zitun pa kini kanjana.”

Zaala munguŋana irao igaaba zaala popoŋana na som
(Mt 9:16-17; Lu 5:36-39)

²¹ Yesu iseŋge sua kini mini ma iso: “Kawaala munguŋana ta imaraaza kek na, ko tesesekaala pa kawaala suruunu ta popoŋana i? Ina som. Kokena kawaala popoŋana suruunu iselul ma iwe musaari, to kawaala munguŋana tana imaraaza ma biibi kat. ²² Mi yok baen ta kembena. Ko tilij popoŋana isula baen putuunu munguŋana? Inako som tomini. Kokena baen popoŋana iti putuunu munguŋana, to imapaala mi baen borok su lene. Som. Baen popoŋana bela isula putuunu popoŋana.” ☆

Yesu ta imborro aigule potomŋana
(Mt 12:1-8; Lu 6:1-5)

☆ 2:5: Lu 7:48 ☆ 2:7: Mbo 32:5; Yesa 43:25; 1Yo 1:9
Mt 11:19; Lu 15:1+ ☆ 2:17: Lu 19:10; 1Tim 1:15 ☆ 2:22: Ŋgo 15:1-29; Ro 10:4; Ibr 8:13

☆ 2:11: Yo 5:8; Ŋgo 3:6 ☆ 2:12: Mt 9:33 ☆ 2:16:

²³ Indeeŋe aigule potomɲana ta kizin Yuda tabe keten su pa i na, Yesu zijaŋ naŋgaŋ kini tiwwa pa zaala ta ila pa wit lene. Mi naŋgaŋ kini tiwwa ma tila, mi tikewe ŋonon pakan. ☆ ²⁴ Mi tutu kan pakan tire zin, to timaŋga mi tiso pa Yesu ta kembei. Tiso: “Ai re! Ingi sa aigule potomɲana tabe ketende su pa i. Naŋgaŋ ku tina tikewe wit ŋonon paso? Pa mbulu ta kembei na, tutu ingalsek pa.” ☆ ²⁵⁻²⁶ Yesu ipekel kaljaŋ ma iso: “Sua ta iso pa mazwaana ta king Dabit zijaŋ wal kini petel zin ma tiru zalan na, niom kapaata som? Sua tana iso ta kembei: Indeeŋe Abiatar iwe biibi kizin patoronɲana kan na, Dabit ilela beeze ki Anutu mi ikan narabu potomɲana ta tiurur la Anutu kereene uunu na. Narabu tana, ka ngalsekiŋana. Pa tutu iso zin patoronɲana kan men ta tirao be tikan. Mi som. Dabit ikam ma ikan, mi ikam pizin wal kini ma tikan tomini. Mi ka sua sa som.” ☆

²⁷ To Yesu iposop sua kini mi iso: “Aigule potomɲana tabe ketende isu pa i, ina Anutu iur be iwe patanana pizin tomtom som. Ina, ni iur bekena iuulu zin. ☆ ²⁸ Tana aigule potomɲana tabe ketende isu pa i, Tomtom Lutuuu ta imborro.” ☆

3

Yesu iurpe tomtom nama kaamaŋana pa aigule potomɲana

(Mt 12:9-14; Lu 6:6-11)

¹ Indeeŋe aigule potomɲana toro tabe keten su pa i na, Yesu ilela lupɲana muriini mini, mi tomtom nama kaamaŋana ta, ni imbotmbot lela lupɲana tana. ² Mi tutu kan pakan, zin tireudut Yesu, beso ni iurpe tomtom tina pa aigule potomɲana, tonabe iwe le uunu be tingal mataana pa. ³ Tana Yesu iso pa tomtom nama kaamaŋana tina ma iso: “Maŋga mi mender la iwal biibi matan.”

⁴ Tona iwi zin tutu kan ma iso: “Mbulu pareiŋana ta ito kat aigule potomɲana ka tutu. Takam mbulu ambaiŋana, som takam mbulu sananana? Tu'uulu zin tomtom, som tapasaana zin?” Yesu igiibi sua tina, mi zin len sua sa som. Timaane men. ☆ ⁵ Tona igeede zin raama keteene malmal. Mi

tamen leleene ipata pizin tomini. Paso ŋgar kizin imbol kat. Irao titooro zin na som. To iso pa tomtom nama kaamaŋana tina ma iso: “Swooro nomom.” Beso iswooro namaana na ambai. ⁶ Tabe zin tutu kan tana timaŋga ma tizem lupɲana muriini, mi tila ma zijaŋ zin wal ta tilae ki Erot na, tilup zin mi timbuuru Yesu kana be tipuni ma imeete. ☆

Iwal biibi tito Yesu

(Mt 12:15-16; Lu 6:17-19)

⁷ To Yesu zijaŋ naŋgaŋ kini tizem lele tina, mi tisula pa tai Galilea. Mi iwal biibi ki Galilea, ta tito zin ma zijaŋ tila. ⁸ Mi zin wal ta Yudea kan, Yerusalem kan, Idumea kan, mi zin wal pakan ta timbot Yordan pakaana mbaaga, mi lele pakaana ki kar Tiro mi Sidon na tomini, zin tileŋ Yesu uruunu pa uraata bibip ta ni ikamam ma iwedet na, to timap ma tila be tire i. ⁹ Yesu ire zin wal biibi tana, to iso pizin naŋgaŋ kini be tire le woongo sa be ise. Kokena iwal biibi tisala pini. ¹⁰ Pa ni iurpe zin metenjan boozo ma nin ambai kek. Tana wal metenjan boozomen tizorzooro ma tipusuksuk zin tomtom be tila tigarau i mi titeegi.

¹¹ Mi zin bubuɲana sananjan tire i na, titoptop su kumbuunu uunu, mi kaljaŋ izalla ma tiso: “O biibi, nu Anutu Lutuuu taul!” ☆ ¹² Tamen Yesu iŋasaara zin mi ipeteke zin be tiswe i pizin tomtom pepe.

Yesu ipeikat naŋgaŋ laamuru mi ru ma tiwe lene

(Mt 10:1-4; Lu 6:12-16)

¹³ Kaimer to Yesu iwwa ma isala abal ta, mi iboobo tomtom pakan ta ni leleene iur pizin na, ma tila kini. ¹⁴⁻¹⁵ To ipeikat tomtom laamuru mi ru be tigaabi ma zijaŋ tiwwa, mibe ingo zin ma tila tisoyaara Anutu sua kini. Mi ikam len mburan be tiziiri bubuɲana sananjan pizin tomtom.

¹⁶ Zin laamuru mi ru ta ni iur zin pa uraata na, zan ta kembei: Simon (ni, Yesu ipaata zaana toro be Petrus), ¹⁷ Yems ziru tiziini Yoan (wal ru tina, Zebedi lutuuu bizin. Mi zan toro tipaata tisombe Boanerges. Zaana tana ka uunu ta kembei: ‘Lolo lutuuu bizin’.) ☆ ¹⁸ To Andreas, Pilip, Batolomai, Matai, Tomas mi Yems toro, ta Alpai lutuuu i, Tadeus, Simon (ni igabgaaba zin wal

☆ 2:23: Lo 23:25 ☆ 2:24: Kam 20:10, 34:21 ☆ 2:25-26: 1Sam 21:4+; Wkp 24:5+ ☆ 2:27: Kam 23:12 ☆ 2:28: Kol 2:16-17 ☆ 3:4: Lu 14:3 ☆ 3:6: Mt 22:15+; Yo 5:16 ☆ 3:11: Mk 1:24,34; Lu 4:41; ŋgo 19:15 ☆ 3:17: Lu 9:54

ta tisombe tikam malmal pa Rom mi tiziiri zin na), ¹⁹ mi Yudas Iskariot ta kaimer iur Yesu ila ka koi bizin naman.

Tiso Yesu ikam Sadan mburaana
(Mt 12:22-32; Lu 11:14-23, 12:10)

²⁰ Tona Yesu ila ma ilela ruumu ta. Mi wal booza ta tila timokor la kini mini. Tabe ziŋan nangarj kini tirao be keten su mi tikan kan kini na som. ☆ ²¹ Mi indeeje Yesu tiziini bizin tilej uruunu, to tila be tikiskisi. Pa tiso ko ngar kini ikankaana. ☆

²² Mi zin ngarjan pakan ki tutu ta timbot Yerusalem mi timar na, tingal sua pini ta kembei. Tiso: “Belsebul, biibi kizin bubuŋana sananjan ta izeebi mi ipom-bolmboli, tanata ni le mburaana be iziiri zin bubuŋana sananjan.” ☆

²³ To Yesu iboobo zin ma timar kini, mi ikam sua tooroŋana ti pizin. Iso: “Lak, ko Sadan iur koi pa itunu wal kini mi iziiri zin? ²⁴ Parei, lele sa, sombe ka tomtom bizin tibalak zitun mi tiparkam malmal pizin, ko timbot ambai? Som. ²⁵ Mi sombe ruumu sa ka tomtom bizin tiparwe kan koi mi tiporrou, ko ruumu tana irao be imbot? Som. ²⁶ Tana Sadan ta kembena. Sombe iur koi pa itunu mi wal kini mi tiparkam malmal pizin, inako zaana mi mburaana imap.”

²⁷ “Parei, ko tomtom sa irao be ilela sorok ruumu ki tomtom ta ni mburaana biibi na, mi iyo mburu kini? Som. Bela ipun ruumu katuunu ma mburaana imap mi ipo namaana mi kumbuunu, tonabe iyo kororj kini ta boozomen. ☆ ²⁸ Nio arso kat piom ta kembei: Sanaana ta boozomen kizin tomtom, mi sua sananjan boozomen ta tiwirri pa Anutu, inako Anutu irao ireege pizin. ²⁹ Tamen sua sananjan ta so tipiri pa Bubunana Potomjanana, inako Anutu ireege pizin na som. Som ma som kat. Ko imbotmbot ma alok.” ☆

³⁰ Yesu iso sua tana pizin paso, zin tisombe bubuŋana sananjan ta izeebi.

Yesu naana mi tojmatizij kini
(Mt 12:46-50; Lu 8:19-21)

³¹ Tona Yesu naana mi tiziini bizin timar ma timbot mat, mi tiso lela pini be ipet ma zin tire i. ³² Tana Yesu imbotmbot lela iwal biibi lenen, mi sua ikami ta kembei: “Ai, nom ma tizim bizin ta timar timbotmbot

mat a. Tiso tire u.” ³³ Tamen Yesu ipekel kwon ma iso: “Anarj ma tizij bizin zijo?”

³⁴ Tona mataana ikam zin wal ta tiliu i, mi iso ta kembei: “Kere. Wal ti ta nio anarj ma tizij bizin. ³⁵ Pa wal ta so tilegleg la sua ki Anutu mi titoto, ina zin ta ko tiwe nio anarj mi tizij mi lugri bizin.” ☆

4

Sua tooroŋana pa kini iweniwen tiyaarajana

(Mt 13:1-9; Lu 8:4-8)

¹ To Yesu ipera pa tai Galilea ka peende, mi imanga mini be ikam sua ki Anutu pizin tomtom. Mi iwal biibi ta timokor la kini. Tana iru zalaana ma som, to ilu i se woongo ma mbuleene isu, mi tipusuki ma iperae ŋana ri. Mi iwal biibi tana timaramraama su peende mi tiur taljan pa sua kini. ² Mi Yesu ipaute zin pa kororj boozomen ila sua tooroŋan. Ni iso pizin ta kembei: ³ “Kungun taljoyom mi kelej. Lwoono ta na, tomtom ta, ni ikam kini iweniwen, mi ila mogleene kini be itiyaara. ⁴ Itiyaryaara ma ila na, pakan titoptop su zaala keteene. Mi man timar ma tire su pa, to tiŋa kan ma tila. ⁵ Mi pakan na, titoptop su toono ta rarj biibi imbot meleebe na. Tana tisula kat toono leleene som, mi karau men mi tindomdom. ⁶ Beso zorj ise ma mataana kat, to run imelle ma timetmeete. Paso, uranuran isula kat toono leleene som. ⁷ Mi pakan na, titoptop su toono pakaana ta worwooro matan-matanjan tindomdom pa i. Beso worwooro tindom na, tikaukau kini tana ma isaana. Tabe kini iweniwen tana tipiyooto ŋonoono som. ⁸ Mi pakan na, titoptop su toono pakaana ta ambaijana. Tana tise to, titum ambai ma tipiyooto ŋonoono. Kiini pakan tipiyooto ŋonon booza, pakan booza kat, mi pakan booza ma ilip.”

⁹ Yesu iso sua tana ma imap, to ipombol ta kembei: “Niom so taljoyom, na kelej sua ti mi kakam ngar pa.”

Uunu ta Yesu ikamam sua ila sua tooroŋan
(Mt 13:10-17; Lu 8:9-10)

¹⁰ Kaimer ma zin iwal biibi tila len mana, Yesu ziŋan nangarj kini laamuru mi ru mi wal pakan, zin men timbotmbot. To zin tiwi i pa sua kini tooroŋanjan. ¹¹ Mi ni iso pizin ma iso: “Peeze ki Anutu na, ka ngar

☆ 3:20: Mk 6:31 ☆ 3:21: Yo 7:5, 10:20 ☆ 3:22: Mt 9:34 ☆ 3:27: Kol 2:15; 1Yo 3:8, 4:4; Tur 20:2 ☆ 3:29:

Mt 12:31*; Lu 12:10; lbr 10:26+ ☆ 3:35: Yo 15:14; Ro 8:29; lbr 2:11+

turkejana. Mi ingi Anutu isombe ipeeze ngar tana ma imbot mat piom. Mi zin wal ta timbot lela peeze ki Anutu leleene som na, tilejlej sua kini ila sua toorogan men.

¹² Kokena titooro lenen mi Anutu ireege sanaana kizin.

Tanata tirre pa matan, tamen tikilaala som. Mi taljan ilejlej, tamen tikam ngar pa ka uunu som.”[☆]

Yesu ipeeze sua ta ni itooro pa kini iweniwen tiyaarajana

(Mt 13:18-23; Lu 8:11-15)

¹³ To Yesu iwi zin ma iso: “Niom sombe kakankaana pa sua ti ka uunu, inako kikilaala sua toorogan pakan kan un be parei? ¹⁴ Kini iweniwen ta tomtom tana itiyaryaara, ina Anutu sua kini.”[☆] ¹⁵ Kini iweniwen ta titoptop su zaala keteene na, ina ise kizin wal ta tilej sua ki Anutu, mi karau men Sadan imar mi itatke sua tana pizin. ¹⁶ Mi kini iweniwen pakan ta titoptop su toono ta ranj biibi imbot melebe na, ina ise kizin wal ta tilej sua ki Anutu, mi loja men tikan la mi menmeen zin pa. ¹⁷ Tamen sua tina isula kat lenen som. Tana tiurla mazwaana rimen, mi sombe patanjana sa indeeje zin, som wal pakan tiseeze matan pa uunu tau titoto sua ki Anutu, to karau men mi tizem urlanjana kizin. ¹⁸ Mi kini iweniwen ta titoptop su toono pakaana ta worwooro matanmatanjan tindomdom pa i, ina ise kizin wal ta tilej Anutu sua kini. ¹⁹ Tamen tikam ngar biibi mete pa patanjana ta izze kizin i, mi koronj matakiya ki toono ipalpaala matan, ma lenen ilip pa koronj pakan. Tabe koronj soroksorok tina ikaukau zin, ma urlanjana kizin ipiyooto ngonono ambaijana sa som.”[☆] ²⁰ Mi toono pakaana ambaijana ta kini iweniwen pakan titoptop su pa na, ina ise kizin wal ta tilej Anutu sua kini, mi tikam ma imbol pizin. Tabe urlanjana kizin ipiyooto ka ngonono. Pakan tipiyooto uraata ambaimbaijan boozo, pakan boozo kat, mi pakan boozo ma ilip.”[☆]

Sua toorogana pa lam
(Lu 8:16-18)

²¹ Yesu iso mini ma iso: “Parei? Sombe tutun lam sa, ko tuur lela mbalia kopo

mbarmaana, som tukutunkaala pa timbiiri? Som. Iti tuurur se kor.”[☆] ²² Tana koronj turkejan, inako kaimer tisle ma ipet mat. Mi koronj zukjan, inako kaimer tipeeze ma borok su.”[☆] ²³ Niom so taljnyom, na kelenj sua tio ti mi kakam ngar pa.”

²⁴ Mi Yesu iso pizin mini ma iso: “Sua ta niom kelenj i, na kakam kat ngar pa. Pa mbulu pareijana ta so kakam pa sua tana, inako kere ka pekelnj, mi ko ilip.”[☆] ²⁵ Pa tomtom ta so ikam ngar pa sua ki Anutu, mi ikam ka uraata, inako Anutu ikam le ngar pakan ma isala ki. Tamen ni ta ikam ngar pa som, mi ikam ka uraata som na, ngar kini musaari tina, Anutu kola itatke pini.”[☆]

Yesu itooro sua pa kini iweene ta indom ma ise

²⁶ Yesu iso mini ma iso: “Peeze ki Anutu na, ka mbulu kembei ta tomtom ta. Ni ikam kini iweniwen ma itiyaryaara isu mokleene. ²⁷⁻²⁸ Itiyaara makij, to imbotmbot mi iurur mataana pa toono be ikam ma kini indom ma ise mi ipiyooto ngonono. Tana ni ikenne pa mberj, mi iloulou pa aigule, mi toono itunu iputum kini tina. Mi mbulu tabe kini itum pa i, ina ni iute som. Loja men mi ber ma ise, to iur kiini ma isala, iur ruunu, to ngonono.”[☆] ²⁹ Mi sombe ngonono irao pa kanjana mi mai ka nol ipet, na katuunu ko ingo zin uraata kan ramaki buza ma tila tiyembut, mi tiyo ma tila ruumu kini.”[☆]

Yesu itooro sua pa zeere mastet
(Mt 13:31-34; Lu 13:18-19)

³⁰ Yesu ikam sua toorogana mini mi iso ta kembei: “Peeze ki Anutu na, ka mbulu pareijana? Ko anso se ki sokorei, to kakam ngar pa? ³¹ Ina kembei ta mastet iweene. Koronj tina na, somto kat pa koronj iweniwen ta boozomen isu toono ti. ³² Tamen sombe tapaaza sula toono, na indom ma ise, mi isala ma ilip pa zin zeere pakan ma iwe kembei ta ke i. Mi iur namannaman bibip ma iur narenren pizin man tabe tipo len ngini sala.”[☆]

³³ Tana Yesu ikam sua ki Anutu ila sua toorogan boozomen ta kembei. Pa isombe ikam sua ta irao pa ngar kizin bekana tilej

[☆] 4:12: Yesa 6:9*; Yo 12:40; Igo 28:26*; Ro 11:8

[☆] 4:14:

2:15+ [☆] 4:20: Yems 1:25 [☆] 4:21: Mt 5:15; Lu 11:33

[☆] 4:25: Mt 13:12, 25:29; Lu 19:26 [☆] 4:27-28: Yems 5:7

1Pe 1:23 [☆] 4:19: Mt 19:23*; Lu 12:15; 1Tim 6:9,17; 1Yo

[☆] 4:22: Mt 10:26; Lu 12:2 [☆] 4:24: Mt 7:2; Lu 6:38

[☆] 4:29: Tur 14:15+ [☆] 4:32: Mt 24:14

mi tikam ngar pa. ³⁴ Tana iwal biibi na, ni ikamam sua toorongan men pizin. Mi sombe zigan nangarj kini men timbotmbot, tona iwesweeze sua uunu ta boozomen pizin.

*Yesu ipunmeete miiri ma duubu
(Mt 8:23-27; Lu 8:22-25)*

³⁵ Timbotmbot ma rou, to Yesu iso pizin nangarj kini ma iso: “Ayo, tamanga mi takam woonggo ma talae mbaaga.” ³⁶ Tana tizem zin iwal biibi tina ma timbotmbot, mi nangarj kini tiyo zin se woonggo ta Yesu imbotmbot sala na, ma tila. Mi woonggo pakan tomini tigaaba zin ma zigan tila. ³⁷ Tila lukutuunu, to miiri ipol ma mburaana, mi ipei duubu ma ise. Tabe ikam ma lele isaana kat, mi tai borokborok sula woonggo leleene mabe woonggo imon. ³⁸ Mi Yesu, ni iur uteene se kiliigi mi ikenne ta woonggo mbuleene a. Tana nangarj kini tipai i mi tiso: “Wae, mos katuunu, re iti! Ingi be tomon i!”

³⁹ To Yesu imanga mi ingasaara miiri. Mi iso pa duubu: “Hai! Ur nim. Pol mini pepel!” Tona miiri imap mi taun biibi isu. ⁴⁰ To Yesu iso pizin nangarj kini ma iso: “Komoto sorok paso? Urajanana tiom imbol zen?” ⁴¹ To motogana biibi ikam zin ma tikam ngar boozo. Mi tiparso sua pizin ma tiso: “Wai, to ti ni parejana, ta miiri ma duubu tomini tilerlerj la kaljaana?”[☆]

5

Yesu iziiri bubujana sananjan pa tomtom ta

(Mt 8:28-34; Lu 8:26-39)

¹ Yesu zigan nangarj kini tila tipet lele pakaana kizin Gerasa, ta imbot la tai pakaana mbaaga na. ²⁻³ Yesu izem woonggo mi ilu i su peende na, tomtom ta ikoguru i ma imar. Tomtom tana bubujana sananjan ikami ma imbotmbot lela raj sumbunsumbun ta tiurur zin wal meetegan lela i. Mi tomtom tirao be tikiskisi mi tipo i na som. ⁴ Pa titomtoombo be tipo kumbuunu ma namaana pa re mi sen na, ni iyatutut zin mi iko ma ila ne. Tana tomtom tirao be tiyaraami na som. Pa ni mburaana ilip kat. ⁵ Ni ra, ikennekaala mataana som. Mberj ma aigule na, iwwa le sorok pa su, mi imbotmbot ta zin meetegan murin ma iyakyak mi itartaara itunu pa pat.

⁶ Ni imbot molo mi mataana ila na ire Yesu. To iloondo ma ila itop su kereene uunu. ⁷⁻⁸ Tona Yesu iso pa bubujana sananjan tana be iyooto pa tomtom tana. Tabe ni iboobo se pini ma iso: “Aii, Yesu, Anutu kor kana Lutuunu, ingi ko kam parei pio? Nio antagroro u pa Anutu zaana, seeze motogj pepel!”[☆] ⁹ To Yesu iwi i. Iso: “Ai, nu zom asinj?” Mi ni ipekel ma iso: “Nio zorj Legion.”^{*} Pa niam ta iwal kat.”

¹⁰ To bubujana sananjan tina itagroro i be iziiri zin pa lele tana pepe. ¹¹ Lele tana na, nge uunu biibi kat ta tikanan sala abal ziljaana ma timbotmbot. ¹² Tana bubujana sananjan tina tiso pini ma tiso: “A, yok piam ma amla amloondo pizin nge tinga.”

¹³ Ni iyok pizin, tona tiyooto pa tomtom tana mi tila tiru pizin nge. Nge uunu tana biibi kat, kembei munjaana ru (2,000) ma ingi. To zin nge tana tiko, mi tiparkamtoto zin ma tila pa yok tatiliujana kezeene, to tizirir pa dogo ma tisula, mi tiwin katkat yok ma timetmeete lup.

¹⁴⁻¹⁵ Zin tomtom ta timborro nge njan i, tire mbulu tina, to tiko ma tila mi tizzo uruunu pizin tomtom ta boozomen ma irao kar ma ila. Tabe tomtom timeke ma tila be tire kat mbulu ta ipet na. Tipet ki Yesu na, tire tomtom ta munju bubujana sananjan boozomen tizeebi na, ngarj kini ambai mini, mi iurpe runguunu ma ambai, mi imbutultul ma imbotmbot. Wal tana tire i na, motogana biibi ikam zin. ¹⁶ Mi zin wal tau timbotmbot ma tire kat mbulu ta Yesu ikam pa tomtom tina mi zin nge na, tipit mbol pa ma iwal tilerj. ¹⁷ Tona iwal tana timanga mi timarjarj Yesu be izem lele kizin, mi ila pa lele pakaana toro sa. ¹⁸ Tana Yesu ila ma ise woonggo mini. Beso ila na, tomtom tana ikam biluungu be zigan tila. ¹⁹ Tamen Yesu iyok pini som, mi iso pini ta kembei. Iso: “Miili ma la kar ku, mi so zin togmatizirj ku pa mbulu ta Anutu ikam pu na. Pa ni imujai u mi ikam uraata biibi pu.” ²⁰ Tana tomtom tina ila, mi isoyaara sua pa uraata biibi ta Yesu ikam pini na isu kar ta boozomen ta imbot lele pakaana ki Dekapolis na. Mi wal boozomen ta tilerj sua kini na, timurur pa Anutu mburaana. Tikam ngarj pa ma tirao som.

[☆] 4:41: Mbo 65:7, 89:9, 107:29

[☆] 5:7-8: Mt 25:41; Mk 1:24; Yems 2:19

^{*} 5:9: Wal zaaba kan 6,000 na, tipaata

zin be ‘legion.’

Yesu iurpe moori ta, mi ipei Yairus lutuunu moori ma imanga mini

(Mt 9:18-26; Lu 8:40-56)

²¹ Yesu zijan nangarj kini tikam woongo, mi timiili ma timar mini pa tai pakaana mbaagi, to zin iwal biibi timar ma timokor la kini su peende, mi zijan timbotmbot.

²² Mi mborogan ta ki lupjana muriini, zana Yairus, ni ila ipet ki Yesu, mi itop su kumbuunu uunu, ²³ to itaroro i ma iso: “O biibi, lutuŋ moori ra, mete biibi ikami mabe imeete. Mar ruumu tio ma nomom isalakaali, bekana niini ambai mini. Kokena imeete.”

²⁴ Tana Yesu imanga mi ziru tipa ma tila. Mi iwal biibi ta tikuuti mi tiparzalla pizin ma zijan tila. ²⁵ Tiwwa ma tila na, tindeenge moori ta. Ni, mete kizin moori ikami ma ikisi pa ndaama laamuru mi ru kek. ²⁶ Ni ilala kizin tomtom ta tiurpewe zin meterjan i, mi ire yoyoujana biibi ila naman, mi ipasaana korogj kini ta boozomen pizin bekana tiuuli. Tamen tikam, na som. Mete kini tana ipasaani mabe isaana kat. ²⁷ Moori tana ilerj Yesu uruunu kek. Tana itokelkeeli ma ila be iteege mburu kini. ²⁸ Pa ikam ngar ta kembei: “Oo, sombe anteege lae pa mburu kini korogjana risa, to mete tio imap.”

²⁹ Beso iteege na, iyamaana itunu kembei mete kini imap ma niini ambai. ³⁰ Mi indeenge tana, Yesu iyamaana itunu kembei mburaana ri izemi. Tana mataana imiili pizin iwal biibi tana mi iwi zin. Iso: “Asirj ta iteege mburu tio?” ³¹ Mi nangarj kini tipekel kwoono ma tiso: “Nu wi paso? Zin iwal biibi ta tizalla piti i, motom ma re zin som?” ³² Tamen Yesu mata rru tomtom ta iteege na. ³³ Beso moori tina iyamaana itunu kembei mete kini imap na, motojana ikami mi kete kutkut. To ikoŋuru Yesu ma ila itop su kereene uunu, mi iswe mbulu ta ipet pini na. ³⁴ Tana Yesu iso pini. Iso: “O lupri, urlajana ku ta iuulu u ma nim ambai. La raama lelem ambai. Pa patarjana ku ta imap kat.” ³⁵ ³⁶

³⁵ Yesu izzo sua pa moori tina ma imbotmbot, mi wal ta timbot Yairus ruumu kini na, tikam lutuunu moori uruunu ma timar, mi tiso lae pa Yairus. Tiso: “Ou kolman, segeede sorok tomtom biibi tana ma ila ruumu ku pepe. Pa lutum moori ipas kek.” ³⁶ Tamen Yesu ilerj sua ta tiso pa Yairus

na, iso pini ta kembei: “Moto pepe. Kis urlajana ku. Pa nio anjbotmbot.” ³⁷ To iso pizin iwal biibi be timbot, mi ikam Petrus ziru Yems mi tiziini Yoan men ma zijan tila. ³⁸ Tiwwa ma tila tipet ruumu ki Yairus. Mi Yesu ilerj tingiizi biibi izalla, mi ire zin wal tizzu ma tizze, ³⁹ to ilela ruumu leleene mi iso pizin. Iso: “Parei ta katarjar ma koyo orooro biibi ma kembei? Morri tana, ni imeete som. Inga sa ikeene na.” ⁴⁰ Zin tilerj sua kini tana na, tiseenge pini. Tana iziiri zin ma tiyooto lup. To ikam morri tana tamaana ma naana, mi nangarj kini tel tina, mi zijan tilela ruumu leleene ta morri ikenne pa na. ⁴¹ To Yesu iteege su pa namaana mi iso: “Talita kum!” (Sua ti ka uunu ta kembei: ‘Morri, nio anjo pu: mangal!’) ⁴² To ni burup ma imanga mi iwwa pataana. Morri tina, ka ndaama laamuru mi ru. Zin wal ta tire mos tina na, tiŋa naman. Paso, tikam ngar pa ma tirao som. ⁴³ Mi Yesu ingalsek pizin be tiso uruunu pa tomtom sa pepe. Tona iso pa tamaana ma naana be tikam lutun moori ka kini ma ikan.

6

Zin Nasaret kan tiurla ki Yesu som mi tirepiili i

(Mt 13:53-58; Lu 4:16-30)

¹ Yesu izem lele tana, mi imiili ma ila pa itunu kar kini. Mi nangarj kini tito i ma zijan tila. ² Indeege aigule potomjana tabe keten su pa i na, Yesu ilela lupjana muriini mi ikamam sua ki Anutu pizin tomtom. Mi wal boozomen ta tilerj sua kini na, timurur pa ngar kini ma tiso: “Wai, to tingi ikam mbulu boozomen tingi be parei? Asirj ipaute i, ta le ngar biibi ta kembei? Mi parei ta ni irao ikam mos bibip ta kembei?” ³ Ni kar toro sa bekana takankaana pini? To ti, ni tomtom ki iwwu ruumu tau. Naana Maria, mi tiziini bizin Yems, Yose, Yudas, mi Simion, zijan lunuri bizin, ta niamngan ambotmbot i.” Tana tirepiili i mi tiurla kini som. ⁴ Tabe Yesu iso pizin ma iso: “Anutu kwoono sa, sombe ikam uraata su itunu kar kini, nako wal kini mi toŋmatizirj kini matan pasomi. Mi sombe ila lele toro, nako len nger pini mi tiwit uruunu.” ⁵

☆ 5:30: Lu 6:19

☆ 5:34: Mk 10:52; Lu 7:50, 17:19; ŋgo 14:9

☆ 5:41: Lu 7:14

☆ 5:42: Yo 5:21, 11:43; Ro 4:17

☆ 6:2: Yo 7:15

☆ 6:3: Yo 6:42

☆ 6:4: Yo 4:44

⁵Tana Yesu irao be itooro mos biibi sa isu tana na som. Tamen namaana isalakaala zin meterjan tataŋa ma nin ambai. ⁶Mi ikam ngar boozo pa zin wal kini. Parei ta tiurla kini som?

Yesu ingo nangay kini laamuru mi ru ma tila pa uraata

(Mt 10:5-15; Lu 9:1-6)

Tona Yesu imanga ma izem kar kini, mi iwwa pa kar ta boozomen mi ikamam Anutu sua kini pizin tomtom. ⁷Mi ilup nangay kini laamuru mi ru, mi iur zin se ruŋa pa uraata, be tila ma tiziiri bubuŋana sananŋan. ⁸⁻⁹Mi iur sua pizin be tila na, tipa raama mburu boozo pepe. Irao tikam kini pepe, pelpeepe pepe, pat pepe, mi mburu keenenjana pepe. Tiur kumbun keteene mi titeege len tete men be tipa pa. Ina irao. ¹⁰Mi iso pizin ta kembei. Iso: “Niom sombe kala pa kar sa, mi tikam yom ma tiur yom pa ruumu tasa, na kombotmbot ruumu tina men ma irao kezem kar tana. ¹¹Mi sombe kar sa tileŋ yom som, mi titit yom, na kitirke ululu kizin pa kumbuyom ma isu lene, mi kezem zin ma kala leyom. Naso iwe kilalan pizin pa sanaana kizin.” ☆

¹²Tana nangay kini tila mi tizzoyaryaara sua pizin tomtom boozomen be tizem sanaana kizin mi titooro lenen. ¹³Mi tizirziiri bubuŋana sananŋan boozomen pizin tomtom, mi tizulzuulu ngere ise zin meterjan kulin, mi tiurpewe zin ma nin ambai. ☆

Yoan ta yok kamjana ka tomtom na imeete
(Mt 14:1-12; Lu 9:7-9)

¹⁴Yesu uruunu ila ma irao lele ta boozomen kek. Tabe king Erot, ni ileŋ uruunu tomini. Pa tomtom pakan tiso ta kembei: “Inga ko Yoan som? Tomtom ta muŋgu ikamam yok pizin iwal, mi imeete ma ila, ta inga burup ma imanga mini a. Tanata le mburaana biibi kat.” ☆ ¹⁵Mi pakan tiso: “Soom. Inga Anutu kwoono ilia ta imiili ma imar mini a.” Mi pakan tiso: “E-e. Inga ko Anutu kwoono toro sa, raraate kembei ta Anutu kwoono bizin ta muŋgu tikamam uraata na.” ☆

¹⁶Mi Erot ileŋ Yesu uruunu na, iso: “Inga ko Yoan tau. Tomtom ta anjuni ma imeete, ta imanga mini ma imbotmbot a.” ¹⁷⁻²⁰Ni iso ta kembei paso, ikam ngar pa mbulu

ta muŋgu ikam pa Yoan na. Mbulu ta kembei: Muŋgu Erot iwoolo kana toono Pilip kusiini, zaana Erodias. Tana Yoan ila ki Erot, mi iyaambi ma iso pini ta kembei. Iso: “Mbulu ta kam pa tom Pilip kusiini, ina nu molo pa tutu.” ☆

Sua tana ikam ma Erodias keteene malmal pa Yoan. Tana iru zaala be ipuni ma imeete. Tamen itoombo ma som. Paso, Erot ire Yoan kembei ni tomtom ndeenenjana mi tomtom potomjana ki Anutu. Tana imoto i, mi ipeteke waene be ipasaani pepe. Mi iso ma tikam Yoan ma tila tipo i, mi tiuri lela ruumu sanaana ma imbotmbot. Yoan imbotmbot lela ruumu sanaana lelene, mi ikamam sua pa Erot. Mi indeeje ta Erot ileŋleŋ sua kini na, dadaru ikamami pa. Tamen ni lelene be ileŋleŋ men.

²¹Timbot ma kaimer to zaala ipet pa Erodias be ipun Yoan. Indeeje Erot mberj kini na, ni ikam kini biibi, mi ilup zin wal ta timuŋmuuŋgu pa uraata kini na, raama zin bibip kizin malmal kan mi zin peeze kan ki Galilea be zijan tikan kini mi menmeen zin. ²²To Erodias lutuunu moori ilela ruumu lelene, mi irak su keren uunu ma ambai kat. Tabe ipas Erot zijan zin wal tina keten. Tana Erot isu mi iso: “Wai, sokorei sa ta nu sombe wi yo pa, na nio ko anjam pul!” ²³To ipombol sua kini ma imbol kat. Iso: “Jonoono kat, sokorei sa ta nu sombe wi yo pa, na nio ko anjam pu men tau. Sombe lelem be anjeete koronj tio ta boozomen, ramaki toono taingj ta anborro na, ma pakaana iwe lem, nako anjam ta kembei!”

²⁴Erot iso sua tana, to morri tina iyooto ma ila, mi iwi naana. Iso: “Parei, ko anjwi pa leŋ sokorei?” Naana ipekel kaljaana ma iso: “Wi pa Yoan ta yok kamjana ka tomtom na, uteene.” ²⁵Tana ni iloondo ma ila ki Erot mini mi iso: “Nio leleŋ be yembut Yoan ta yok kamjana ka tomtom na ngureene ta buri, mi uteene isula timbiiri, mi kam pio.”

²⁶King Erot ileŋ sua tina na, lelene ipata biibi kat. Tamen irao be itit kaljaana na som. Pa ipombol sua ma iso jonoono kat isu wal biibi tina keren uunu ma tileŋ kek.

²⁷⁻²⁸Tana lonja men mi ingo menderjana kini ta ma ila pa ruumu sanaana, be iyembut Yoan ngureene mi ikam uteene ma imar. Menderjana tana ila ma iyembut Yoan ngureene makin, to ikam uteene mi iur sula

☆ 6:11: ŋgo 13:51 ☆ 6:13: Yems 5:14+ ☆ 6:14: Mk 8:28 ☆ 6:15: Mt 16:14; Yo 4:19, 9:17 ☆ 6:17-20: Wkp 18:16

timbiiri, mi ikam ma imar, mi iur la ki morri tina. To ni ikam ma ila ki naana.

²⁹Indeeje nangarj ki Yoan tilej Yoan uruunu na, tila ma tikam putuunu, mi tila titwi i lela raj sumbuunu.

Yesu iputu tomtom munjaana lamata (5,000)

(2Kin 4:42-44; Mt 14:13-21; Lu 9:10-17; Yo 6:1-14)

³⁰Kaimer to Yesu ngojana kini timiili ma zijan Yesu tilup mini, mi tisotaari pa uraata mi sua boozomen ta tikam pizin tomtom na. ☆ ³¹Mi iwal biibi timarmar ma tilala. Tabe Yesu zijan nangarj kini tirao be keten su ma tikan kan kini na som. Tana Yesu iso pizin ta kembei: "O nangarj tio, kamanga ma tala lele bilimjana sa bekeni iti men tomtombot mi ketende su ri." ☆ ³²Tana tila ma tise woongo ta, mi tisombe zin men tila len toono pakaana sa ta ka tomtom somjana. ³³Tamen woongo ikowo ma ila, mi iwal tire la pizin mi tikilaala zin. To tiloondo pa peende ma tikonzaala zin mi timuungu ma tila tizza zin.

³⁴Yesu zijan nangarj kini sor lela peende na, ire zin iwal biibi tana ma leleene isaana pizin. Pa ire zin kembei sipsip ta len mborongan sa som mi timbot sorok. Tabe imanga mi ikam sua ki Anutu pizin mi ipaute zin pa koron boofo. ☆ ³⁵Timbotmbot ma lele be rorou, to nangarj kini tila kini mi tiso pini. Tiso: "Lak, ingi rou kek mi tombot lele ta ka kini somjana i." ³⁶Tana so pizin wal be tila pa kar ta kolouloujan i ma tingiimi kan kini."

³⁷Yesu ipekel kwon ma iso: "Soom. Niom ituyom kakam kan kini ma tikan." Mi zin tipekel kwoono ma tiso: "Wai, mi niam leyam pat denari 200 sa be amgiimi iwal biibi ti kan kini? Wal ti sorok?" ☆ ³⁸Mi Yesu iso pizin ma iso: "Kala kere. Koyom narabu piizi ta imbotmbot?" Tana tila tire, to timiili ma timar, mi tisotaari ta kembei: "Ingi ye luluunu tamen, mi narabu lamata ti." ³⁹To Yesu iur sua pizin nangarj kini be tila mi tiso zin iwal biibi tana be mbulen isu mbutmbutu mi timbot la utumbuunu. ⁴⁰Tana zin mbulen su mi timbot la utumbuunu. Uunu pakan na, tomtom kembei tomtom lamata, mi uunu pakan na, tomtom kembei tomtoru laamuru.

⁴¹Tona Yesu ikam narabu zaraaba lamata mi ye luluunu ta tana, mi mataana isala kor mi isurj pa. To itete narabu mi izarra la kizin nangarj kini, mi tila ma tirai pizin tomtom. Mi ye ru tina tomini, ina ni iya-palpaala mi izarra la kizin, mi zin tila tirai pizin tomtom ta boozomen. ⁴²Mi tomtom boozomen tina tikan ma kopon isaana. ⁴³Mi narabu mi ye surunsurun ta imbotmbot na, nangarj kini tiyogeege sula kiri laamuru mi ru ma bokbok. ⁴⁴Wal ta tikan narabu tana na, tinin zin tomooto men ma tirao kembei munjaana lamata (5,000).

Yesu ipa se tai

(Mt 14:22-33; Yo 6:15-21)

⁴⁵To loja men mi Yesu iur sua pizin nangarj kini be tise woongo mi timuungu ma tila pa kar Betsaida ta imbot tai pakaana mbaaga na. Mi ni itunu imbot ma iur zin iwal biibi ma tila len lup. ⁴⁶Tona imiili na isala pa abal ta be imbot mi isurj. ☆ ⁴⁷Mberj na, woongo ila ma ipeeete tai lukutuunu kek. Mi Yesu itutamen ta imbotmbot toono uunu. ⁴⁸Ni ire la pizin nangarj kini na, kembei tiseebe miiri mi mburan papiriizi pa puze. Ni imbotmbot ma lele imarmar, to imanga ma ipa se tai kuliini mi ikonjuru zin nangarj kini ma ila. Ila ma isombe ikonzaala zin, ⁴⁹to tire lae pini na tiso ko kon sa ta ipa se tai kuliini. Tana tijarakrak ma kaljan sanaana. ⁵⁰Pa zin ta boozomen tire i, mi timoto kan ma tisaana. To Yesu loja men mi iso pizin. Iso: "Hai! Komoto paso? Kakam ngar boofo pepe. Ingi nio tau." ⁵¹Tona ise kizin. Isala woongo na, miiri imap mi taun isu. Nangarj kini tire mos tina na, timurur pa. Tikam ngar pa ma tirao som. ⁵²Paso, lenen imun kat. Mos ta ni ikam pa narabu, ina ipei ngar kizin risa som. ☆

Yesu iziiri mete pizin tomtom isu kar Genesaret

(Mt 14:34-36)

⁵³To Yesu zijan nangarj kini tila ma sor lela kar Genesaret. ⁵⁴Tilu zin su pa woongo na, iwal biibi tikilaala Yesu. ⁵⁵Tabe tiloondo ma tila mi tiso uruunu ma irao lele tana. Tana tilej Yesu uruunu beso imbot swoi na, tisiin zin meterjan mi tikonguru i ma tila. ⁵⁶Mi Yesu ipa ma ila pa kar bibip mi kar munmun mi su tomini. Mi indeeje ta sombe ni ipet

☆ 6:30: Lu 10:9*, 10:17

☆ 6:31: Mk 3:20

☆ 6:34: Mt 9:36

☆ 6:37: Yo 6:7

☆ 6:46: Mk 1:35

☆ 6:52: Mk 8:17

kar sa, na zin wal tiyyo meterjan kizin ma tila tiluplup zin su kar keteene, mi titagroro i be irao zin wal meterjan titeegi, som titeege mburu kini kwopiriini men. Mi wal boozomen ta titeegi na, mete kizin imap mi nin ambai. ☆

7

*Tutu ki Anutu ilip pa tutu kizin kolman
(Mt 15:1-9)*

¹⁻⁴ Zin tutu kan ziyan zin Yuda pakan tomini, zin timbolmbol pa tutu kizin kolman. Nggar kizin ta kembei: Sombe tikan kini, na bela tinguuu kat naman mungu, tona tikan. Mi sombe tila nol muriini ma timiili ma timar, na bela tikam yok ma titiyaara sala nwan be tinguuu wal burjin ma ila lene, tona tikan kini. Tana zin len tutu boozo ta kembei. Tutu pakan iso pa kuuru ma mbooro nguurujana mi tutu pakan iso pa koronj pakan. ☆

Zin tutu kan pakan ziyan zin ngarjan ki tutu tizem Yerusalem mi timar ki Yesu, mi tire nangarj kini tito tutu ki naman nguurujana som, mi tikan kini. Tana tire ma ambai som. Pa nangarj kini naman ingeeze som, mi titeege kini ma tikan. ☆

⁵ Tabe tisu to tiwi Yesu. Tiso: “Nangarj ku tina tinguuu naman som mi tikan sorok kini. Parei ta timololo tutu kizin kolman?” ⁶ Yesu ipekel kwon na iso: “Niom tina pakamkaamjoyom! Mungu Anutu kwoono Yesaya ibeede sua ta indeenje kat yom. Iso ta kembei:

Wal tainggi, zin tipakurkur yo sorok pa kwon.

Tamen lenen na, imbot molo kat pio.

⁷ Pa tipaute zin tomtom pa tutu kizin kolman, mi tiso ina tutu ki Anutu.

Tana mbulu ta tikamam be timbesmbeeze pio na, iwe koronj sorok.” ☆

⁸ Mi Yesu iso pizin mini ma iso: “Tutu ta Anutu iur na, niom kezem ma imborene. Mi tutu ta tumbuyom bizin tiur, ta inggi kikiskis, mi kakam ma imbol piom.” ⁹ Mi iseenge sua kini ta kembei: “Jonooono kat, niom kipizil ndemeyom pa tutu ki Anutu, bekenamotoyom ingal ituyom tutu tiom mi koto. Mbulu tana, niom karaa pa kat. ¹⁰ Nio

arjso paso, Mose ibeede tutu pataarja kek ta kembei:

Lem nger pa tomom ma nom mi mbeeze pizin.

Mi tomtom ta sombe mata pasom tamaana ma naana, som ikam sua sananjan pizin na, kupuni ma imeete. ☆

¹¹⁻¹² “Mi niom na, kakamam ta kembena som. Pa kozzo ta kembei: Sombe tomtom sa le koronj be iuulu tamaana ma naana pa, mi tamen ikam pizin som, mi iso pizin ma iso: ‘O, koronj ti, nio arjao ankam piom som. Pa inggi arur ma iwe Anutu lene kek.’ Tomtom sa iso ikam ta kembei, na niom kepeteke i som, mi kopomboli be iuulu tamaana ma naana som. ¹³ Ta kembena ta niom kakamam Anutu sua kini ma iwe koronj sorok, mi kapakurkur zin kolman tiom tutu kizin ma ilip. Mi mbulu tiom boozomen raraate men.”

Koronj ta ikam tomtom ma isaana pa Anutu mataana

(Mt 15:10-20)

¹⁴ Tona Yesu iboobo zin iwal ma tila kini mini, mi iso pizin ta kembei: “O niom ta boozomen, kungun taljoyom pa sua tio ti mi kakam nggar pa ka uunu. ¹⁵⁻¹⁶ Koronj ta sombe tomtom titeege mi tikan ma isula pa kopon, ina irao be ikam zin ma tisaana pa Anutu mataana na som. Mi koronj ta tomtom lenen iur pa ma iyooto ma ipet, ta ikam zin ma tisaana.” ☆ ¹⁷ Ni iso sua tana makirj, to izem zin iwal tina ma timbot, mi ila pa ruumu. To zin nangarj kini tiwi i be ipeeze sua tina ka uunu pizin ma tilej. ¹⁸ Tabe ni iso pizin: “Wai, niom tomini kakankaana? Nggar tiom ikam sua ti risa som? Koronj boozomen ta tetegee mi takanan ma isula pa kopondo, ina irao be ipasaana iti pa Anutu mataana na som. ¹⁹ Pa ina ikam kosa sa pa lelende som. Isula pa kopondo men, mi molo som, to isu lene.” (Yesu sua kini ti, ka uunu ta kembei: Koronj ta boozomen ambai pa kanjana. Sa ipasaana iti pa Anutu mataana som.)

²⁰ Mi Yesu iso mini ma iso: “Mbulu ta imbot pa tomtom lenen mi iyooto ma ipet, ta ipasaana zin pa Anutu mataana. ²¹⁻²² Paso, nggar sananjan boozomen ta imbot la tomtom lenen, ta ipiyotyooto mbulu sananjan.

☆ 6:56: Mt 9:20, 14:36; Nggo 19:12 ☆ 7:1-4: Mt 23:25+; Yo 2:6 ☆ 7:1-4: Lu 11:38 ☆ 7:7: Yesa 29:13; Kol 2:20+; Tit 1:14 ☆ 7:10: Kam 20:12, 21:17 ☆ 7:15-16: Nggo 10:14+; Ro 14:14,20; 1Tim 4:4

Mbulu ta kembei: Tuur nol, takam kumbu, tupun sorok tomtom ma imeete, tapasaana ula, matanda berber, takam zigzik, mbulu pakaamjana, mbulu kizin me ma nge, matanda mburmbur, tipiri sua sananjana, tapakur itundu mi terepili waende bizin, takam mbulu sananjan bozboozo. ²³ Tana motoyom inggal! Mbulu sananjan boozomen ta iyotyooto pa lelede i, ta ikam ti ma tasaana pa Anutu mataana.”

Urlajana biibi ki moori ta Yuda somjan i
(Mt 15:21-28)

²⁴ To Yesu imanga mini mi izem lele tina ma ila pa lele pakaana ta kar bibip ru, Tiro mi Sidon, timbot pa na. Ni ipa ma ila, to ike sala ruumu ta. Kokena tomtom tire i. Tamen ike na, irao som. ²⁵⁻²⁶ Pa moori ta, ni lutuunu moori, bubujana sananjana izeebi ma igadgaada kat. Iley Yesu uruunu, to loja men mi ila ipet kini. Mi moori tina, ni Yuda som. Ni Grik nan ta ki toono Ponisia ta imbot lele pakaana ki Siria na.

Ni ila ipet ki Yesu, to itop su kereene uunu mi itajroro i be iziiri bubujana sananjana tana pa lutuunu moori. ²⁷ Tamen Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wai, kini kizin pikin, ko iti loja mi tigiibi su ma me tikan? Som. Bela pikin tikan mungu.” * ²⁸ Mi moori ipekel kwoono ma iso: “Merere, ina njoono. Tamenombe pikin tikanan kini mi muunu itopotop su, inako iwe me kan.” ²⁹ To Yesu iso: “Ina nu pekel kat. Miili ma la ruumu ku. Pa bubujana sananjana iko pa lutum moori kek.”

³⁰ Beso moori tana imiili ma ila ruumu na, ire lutuunu moori niini ambai mi ikenne sala mbalia kini. Bubujana sananjana iko pini kek.

Yesu iurpe tomtom ta, ni taljaana imun mi kwo somjana

³¹ Tona Yesu imanga mini ma izem lele pakaana ki Tiro, mi ila ipet kar Sidon. To ila ipet lele pakaana ki Dekapolis, mi iyembut ma ilae pa tai Galilea. ³² Ipet lele tana to, tikam tomtom ta ma tila kini. Tomtom tana, ni taljaana imun mi kwoono iso kat sua som. Tana titajroro Yesu be iur namaana isalakaali mibe iurpe i. ³³ Tana Yesu ikami ma ziru tilae ri, to izeebe namaana ru ila tomtom tina taljaana. To ikiziu se

nama lutuunu mi ipakap se tomtom tina miaana. ³⁴ To mataana isala pa saamba, mi iyataanga ma biibi, mi iso pa tomtom tina ma iso: “Epata!” (Sua tina, ka uunu ta kembei: ‘Kaaga’.)

³⁵ To loja men mi tomtom tina taljaana ikam pus mi kwoono ikam kak, mi iso kat sua. ³⁶ To Yesu ingalsek pizin iwal be tiso uruunu pepe. Tamen iso na som. Pa tire kat kek. Tabe kanjan ma tila mi tisoyaara uruunu. ³⁷ Mi wal boozomen ta tilej na, timorsop biibi kat mi tiso: “Wae, tomtom ti, ni irao kat. Koroj boozomen ta ikamam na, ambai men. Pa zin taljan munjan tilej sua, mi kwon munjan tiso sua.”

8

Yesu iputu wal munjaana paj (4,000)
(Mt 15:32-39)

¹ Indeeje mazwaana tana na, iwal biibi tilup zin mar ki Yesu mini. Timbotmbot ma kini kizin imap, to Yesu iboobo nangarj kini ma timar, mi iso pizin ma iso: ² “Nio leleja isaana pizin wal taingi. Pa itijan tombot pa aigule tel ma kini kizin imap kat. ³ Miombe ankam kan kini som, mi arur zin sorok ma tila len raama petel zin, inako mburan imap su zaala lwoono. Pa zin pakan, tipa pai molo ma timar.” ⁴ Nangarj kini tipekel kwoono ma tiso: “Wai, mi ko takam kini swoi mi tuputu zin wal ta kembei! Pa ingi sa tombot lele bilimjana na.” ⁵ To Yesu iwi zin. Iso: “Narabu tiom piizi ta imbotmbot na?” ⁶ Zin tiso: “Lamata mi ru.”

To ni iur sua pizin iwal ma mbulen isu. Mi ikam narabu lamata mi ru tina mi isuj pa makiy, to itete mi izarra la kizin nangarj kini, bekana tila ma tirairai pizin. Tana tito kaljaana, mi tikam ma tila tirai pizin. ⁷ Mi ye kizin munmun pakan timbotmbot tomini. Ina tikam la kini mi ni isuj pa, to iso pizin ma tila tirairai pizin iwal. ⁸ Iwal biibi tina tikan ma irao zin, to tiyogege kini surunsurun ma tizeebe zin sula tiigi lamata mi ru ma bokbok. ⁹ Zin iwal ta tikan kini tina na, tinin zin ma tirao kembei munjaana paj (4,000). Tikan makiy to, Yesu iso pizin be timureege mi timilmiili ma tila pa kar kizin kizin. ¹⁰ Mi ni zijan nangarj kini loja

* 7:27: Sua ki Yesu ka uunu ta kembei: Uraata kini ko ila pa zin Yuda men mungu. Mana kaimor to ila pizin wal ta Yuda somjan i. [☆] 7:31: Mt 15:29+ [☆] 7:33: Mk 8:23; Yo 9:6 [☆] 7:35: Yesa 35:5+

men mi tise woonggo, mi tila pa lele pakaana ta zaana Dalmanuta.

*Zin tutu kan tisombe tire mos sa
(Mt 16:1-4)*

¹¹To zin tutu kan pakan timar ki Yesu mi zijan tiparzorzooro ma titoombi. Tisombe ni ikam mos sa tabe iswe kembei ni iwwa raama saamba mburaana, to tire mi tiurla kini. ☆ ¹²Tana Yesu niini gesges pizin mi iyataaja ma biibi ma iso: “O yae, niom tomtom ta koozi kombotmbot na, unu parei ta kamaŋmaŋ be kere mos? Nio aŋso kat piom ta kembei: Anutu ko ikam mos sa ma ipet be kere na som. Som kat.” ☆ ¹³Tona izem zin, mi zijan nanŋarj kini tise woonggo mi tila mini pa tai pakaana mbaaga.

*Yis ki Erot zijan zin tutu kan
(Mt 16:5-12)*

¹⁴Nanŋarj kini matan mbelelele ma tikam kan kini booza som. Tikam narabu zaraaba tamen. ¹⁵Timbotmbot se woonggo, mi Yesu mataana ila pa mbulu ki Erot zijan zin tutu kan ta ire kembei ambai som. Tana imaata kwoono pizin nanŋarj kini ma iso: “Motoyom ingal ituyom, mi kere yom pa yis ki Erot zijan zin tutu kan!” ☆ ¹⁶Mi nanŋarj kini tikam kat ŋgar pa sua kini som. Tabe tiparzzo pizin ma tiso: “Ingi ko iso piti paso, matanda mbelelele mi takam kanda narabu som tau.” ¹⁷Mi Yesu ikam la pa ŋgar kizin, tana iso pizin ma iso: “Wae, niom koyyo kwoyom pa koyom narabu paso? Kakam kat ŋgar zen? Kikilaala zen? Kororj sa ipei ŋgar tiom som?” ☆ ¹⁸⁻¹⁹Niom motoyom, ma kere som? Mi taljoyom ma kelej som? Motoyom la pa mos ta aŋkamam na. Indeeje ta aŋtete narabu lamata men pizin iwal munjaana lamata ma tikan ma irao zin na, ituyom koyogeege surunsurun isula kiri piizi?” Zin tipekkel ma tiso: “Laamuru mi ru.” ☆ ²⁰To iwi zin mini. Iso: “Mi parei? Indeeje ta aŋtete narabu lamata mi ru pizin tomtom munjaana paŋ ma tikan na, niom koyogeege surunsurun isula tiigi piizi?” Zin tipekkel ma tiso: “Lamata mi ru.” ²¹Tona Yesu iso pizin ma iso: “Ta tina. Niom kikilaala zen?”

Yesu iurpe tomtom mata pisjana ta isu kar Betsaida

²²Yesu zijan nanŋarj kini tila ma tipet kar Betsaida, mi wal pakan tikam tomtom mata pisjana ta ma tila kini. Mi titanroro i be iteeji mi iurpe i. ²³Tana Yesu iteeje mata pisjana tina namaana, mi ikami ma ziru tizem kar mi tilae ziljaana. To ipures la tomtom tana mataana, mi namaana isalakaali, mi iwi i ma iso: “Parei, re lele, som som?” ²⁴To tomtom tina mataana se pini, mi iso: “E! Aŋre zin tomtom tiwwa. Tamen aŋre kat zin som. Aŋre zin na, kembei ta ke, mi tiwwa.” ²⁵Tana Yesu iur namaana ise mataana mini. Tona mataana ikam pak mi ire kat lele. ²⁶Mi Yesu iso pini ta kembei. Iso: “Manga ma la pa ruumu ku. Mi lae kar pepe.” To izemi ma ila.

*Petrus iswe kat kembei Yesu ni Mesia
(Mt 16:13-20; Lu 9:18-21)*

²⁷Tona Yesu zijan nanŋarj kini timanŋa mini, mi tila be tire kar munmun ta timbot kolourjana pa kar Sisarea Pilipai. Tiwwa pa zaala ma tila, mi Yesu isu to iwi zin. Iso: “Lak, nio ti, tomtom tikam ŋgar pio be parei?” ²⁸Zin tipekkel kwoono ma tiso: “Wal pakan tisombe nu Yoan, ta mungu ikamam yok pizin tomtom na. Mi pakan tisombe nu Anutu kwoono Ilia. Mi pakan tiso nu Anutu kwoono toro sa.”

²⁹To Yesu iwi zin mini ma iso: “Mi niom na, koso nio asiŋ?” Petrus ipekkel kwoono ma iso: “Nu Mesia tau, ulaaja biibi tiam Israel.” ☆ ³⁰Petrus iso, to Yesu kwoono imbol pizin be tiswe i la ki tomtom toro sa pepe.

*Yesu iso zin pa meetenana kini
(Mt 16:21-23; Lu 9:22)*

³¹Tona Yesu imanŋa be ipaute zin nanŋarj pa meetenana kini. Iso pizin ta kembei: “Tomtom Lutunu bela ire patanana booza. Pa zin peeze kan, mi zin bibip kizin patonŋana kan, mi zin ŋgarŋan ki tutu ko lelen pini som, mi tipuni ma imeete. Tamen mbej iwe tel pa, to Anutu ipei i ma burup ma imanŋa mini.” ³²Yesu iturke sua tana pizin som. Ni iswe kat. Tabe Petrus ikami ma ziru tibelee lae, to imanŋa mi iyaambi. ³³Tamen Yesu itoori ma mataana ila kizin nanŋarj kini, to isu mi iyaamba Petrus ma iso: “Sadan, ko molo pio. ŋgar ku kembei Anutu ŋgar kini som. Ina nu kam ŋgar kembei zin tomtom men.”

☆ 8:11: Mt 12:38; Lu 11:16; Yo 6:30 ☆ 8:12: Lu 11:29

☆ 8:18-19: Mk 4:12; ŋgo 28:26+ ☆ 8:29: Yo 6:68+, 11:27

☆ 8:15: Lu 12:1; 1Kor 5:6+; 1Pe 2:1 ☆ 8:17: Mk 6:52

*Zaala tabe toto Yesu pa
(Mt 16:24-28; Lu 9:23-27)*

³⁴ Tona Yesu iboobo zin iwal biibi zigan nangarj kini ma tila kini, mi iso pizin ta kembei: “Tomtom sa isombe igaaba yo ma iwe lej, na bela ikoto itunu, mi ikwaara ke pambaarajana kini, mi ito yo.” ³⁵ Pa tomtom sa, sombe ikam ngar biibi pa itunu kuli-ini men, inako ikam mbotjana nionoono ta ki Anutu i som. Mi tomtom sa isombe izem kat itunu pio mi uruunu ambajana, nako ikam mbotjana nionoono ta ki Anutu i. ³⁶ Mi parei? Sombe tomtom sa ikam korogj toono kana ta munjaana men, mi tamen itunu kunuunu ila lene, ko ambai? Som. ³⁷ Pa ni le zaala sa be ikam kunuunu tana ma imiili na som. ³⁸

³⁸ “Koozi, tomtom boozi tipizil ndemen pa sua mbukjana ta tikam pa Anutu na, mi tikamam mbulu bozboozo. Tana kere yom. Pa tomtom ta sombe iwatkaala nio zorj mi sua tio ila tomtom matan, na indeeje ta Tomtom Lutuunu zigan zin ajela potomjan tisombe timiili ma timar raama Tamaana mburaana biibi, na ni ko iwatkaala tomtom tana zaana tomini.” ³⁹

9

¹ Mi Yesu iso mini ma iso: “Nio anso kat piom, niom pakan ta itigan tomtotmbot i, ko kemeete zen, mi kere Anutu iswe peeze kini raama mburaana biibi.” ²

*Yesu rugguunu itooro ma iwe milmiljana
(Mt 17:1-13; Lu 9:28-36)*

² Yesu zigan nangarj kini timbotmbot ma kan mbej lamata mi ta ilae, tona ikam Petrus, Yems, mi Yoan ma zin parj men tisala pa abal uteene ta kor a. ³ Timbotmbot mi molo som na, zin tel tana tire Yesu rugguunu itooro mi mburu kini ikokou kat ma imilmil. Tomtom toono kana sa irao be inguuru mburu ma ikokou kat kembeia som. ⁴ To nangarj kini tel tina matan ila na, tire Iliia ziru Mose tipet ma zigan Yesu tizzo sua.

⁵ To Petrus imanga na iso la pa Yesu. Iso: “Mos katuunu, ingi ambai kat. Pa itigan ta tomtotmbot i. Mi parei, ko ampo beeze tel sa? Ta pu, ta pa Mose, mi ta pa Iliia?” ⁶ Sua tina, Petrus iso sorok. Pa zigan

waene bizin timoto biibi kat. ⁷ Molo som mi miiri tieene isu ma izukkaala zin. To tilerj kaljaana ta imbot lela miiri tieene mi ipet ma iso ta kembei: “Lutuj tamen nionoono ta nio lelerj pini ilip kat ta tina. Kelej la kaljaana!” ⁸ ⁹ To loja men mi matan ise na, tire Yesu itutamen. Tomtom toro sa som.

⁹ Tizem abal mi tiwwa ma tisula na, Yesu kwoono imbol pizin be tiswe mbulu ta tire na uruunu pizin wal pakan karau pepe. Imbotmbot ma sombe Tomtom Lutuunu imanga mini pa naala, tona tiswe ma ipet. ¹⁰ Tana nangarj kini tipo sua tana ise ndomon, mi zitun tiparwwi zin ma tiso: “Wai, sua ta ni iso pa mangajana pa naala na, ina ka uunu parei?” ¹¹ To tiwi Yesu ma tiso: “Parei ta zin ngarjan ki tutu tisombe Iliia bela imiili ma imar mungu, tona Mesia?” ¹²⁻¹³ Mi ni ipekel kwon ta kembei. Iso: “E, ina nionoono. Iliia bela imar mungu, mi ipazal korogj ta boozomen. Mi nio anso piom. Sua tina iur nionoono ise ki Yoan kek. Motoyom ingal mbulu ta tikam pini na. Tito zitun ngar kizin mi tiseeze sorok mataana, kembei ta ka sua imbot ta mungu kek. Kenako parei pa sua ta mungu tibeede pa Tomtom Lutuunu? Sua ta kembei: ‘Zin ko tiseeze mataana, mi tirepiili i.’” ¹⁴

Yesu iziiri bubujana sananjana pa nangarj ta

(Mt 17:14-21; Lu 9:37-43a)

¹⁴ Zin timiili ma timar mi tipet kizin nangarj pakan ki Yesu, to tire zin iwal biibi timar tiliu zin ma timbotmbot. Mi ngarjan pakan ki tutu timbotmbot raama zin, mi zigan tiparzorzooro pa sua. ¹⁵ Iwal biibi tire Yesu, to timurur mi loja tiloondo ma tila be tire i. ¹⁶ To Yesu iwi zin ma iso: “Niom kaparzorzooro pa so sua i?”

¹⁷ Tomtom ta imbotmbot la iwal biibi tina lenen, ni imanga mi ipekel kwoono ma iso: “Mos katuunu, nio lutuj ta bubujana sananjana izeebi ma kwoono imun. Tana ingi anj kami ma ama ku i. ¹⁸ Lutuj ti, re beso korogj tana imanga pini, to ipalkeeti isu toono ma zojoono njekjek, ka toptoobo izzu, mi ikadat ma mburaana imap. Tana ajwi zin nangarj ku be tiziiri bubujana tana ma ila ne. Tamen titoombo na tirao som.”

☆ 8:34: Mt 10:37+ ☆ 8:35: Lu 17:33; Yo 12:25 ☆ 8:37: Mbo 48:7+ ☆ 8:38: Mt 10:33; Ro 1:16; 2Tim 12:12

☆ 9:1: Mt 16:28; Lu 9:27 ☆ 9:7: Kam 40:34+; Mt 3:17; Ijgo 3:22; 2Pe 1:17+ ☆ 9:11: Mal 4:5; Mt 11:14 ☆ 9:12-13:

Mbo 22:1+; Yesa 53:3; Lu 1:17

¹⁹ Yesu ipekel kaljaana ma iso pizin: “Aiss, niom tina ko som kat! Leyom urlanjana sa som. Itijan tembel mbotjana kek. Tana anso ko ngar tiom ipet risa? Mi ingi som. Ambai. Kakam nangar tina ma imar.” ²⁰ Tana tikami ma ila kini. Beso bubujana sananjana tana ire Yesu na, imanga pa nangar tina, mi ipalkeeti su toono ma ikadat ma ka toptoobo izzu. ²¹ To Yesu iwi tamaana ma iso: “Mete ti ikami ta mungu mi imar, som ta buri?” Tamaana ipekel kwoono ma iso: “Wai, indeenje ta ni nanganjana mi imar. ²² Lwoono pakan, sombe imanga pini, to ipiri i sala you. Mi lwoono pakan na, ipundu i sula yok. Pa isombe ipasaana kati. Tana lelem isaana piam, mi sombe nu rao, na uulu yam.” ²³ Tabe Yesu iso: “Wai, nu wi yo kembena paso. Ina imbot la urlanjana men tau. Tomtom ta sombe iurla, na ni ko itat pa kosa sa som.” ☆ ²⁴ Tabe nangar tina tamaana loja men mi itajroro Yesu ma iso: “Nio ajurla. Mi tamen urlanjana tio imbol som. Pombol yoi!”

²⁵ Yesu mataana ila na, ire zin iwal biibi ta timekewe ma timarmar. Tana ijasaara bubujana sananjana ma iso: “Nu tana, ta kamam nangar ti ma kwoono mi taljaana imun na, nio ajur sua pu be zemi ta buri. Mi kozo loondo pini mini pepe.” ²⁶ To kororj tina iyak ma kaljaana sanaana, mi iyelkatkat nangar tina ma itop su toono, mana iyooto pini ma ila lene. Iyooto ma ila na, nangar tina mataana mburri mi imetekat su ma imbotmbot. Iwal tina tire i mi tiso: “Wei, a ra, imeete kek!” ²⁷ Tamen Yesu iteege namaana mi iwiti, to burup ma imanga imender.

²⁸ Uraata tana imap, tona Yesu ilela pa ruumu leleene. Mi zijan nangar kini men timbotmbot. To tiwi i ma tiso: “Parei ta niam ti amrao be amziiri kororj tana som?” ²⁹ Yesu ipekel ma iso: “Zaala toro sa som. Bela [tangalsek itundu pa kini kanjana mi] tusuj, tona tarao tiziiri kororj ta kembei.”

Yesu iso mini pa meetejana kini ma iwe ru pa

(Mt 17:22-23; Lu 9:43b-45)

³⁰ Tona Yesu zijan nangar kini tizem lele tina, mi tikewe mi tiwwa pa lele pakaana ki

Galilea. Mi ni leleene be tomtom tiute pai kizin som. ³¹ Pa ikamam sua pizin nangar kini ma izzo pizin ta kembei: “Tomtom Lutuunu, ni ko tikami ma tiuri la tomtom pakan naman, mi zin ko tipuni ma imeete ma kup. Tamen ko ka mbenj iwe tel pa, tona burup ma imanga mini.” ³² Tamen zin nangar tikam ngar pa sua kini ka uunu som. Mi lelen be tiwi i som. Pa timoto.

Asij ta ni zaana biibi ma ilip?

(Mt 18:1-5; Lu 9:46-48)

³³ Tiwwa ma timar tipet Kapenaum, mi tilela ruumu leleene, to Yesu iwi zin nangar kini. Iso: “Lak, iti tawwa ma tamar pa zaala na, niom kaparzorzooro pa so sua i?” ³⁴ Mi zin tipekel kaljaana som. Timaane men. Pa tiparzorzooro pa kizin asij ta ko zaana biibi ma ilip. ³⁵ To Yesu mbuleene isu mi iso pizin. Iso: “O, kamar tis mi kelej. Tomtom ta sombe leleene be iwe mataana, na irao ipumuungu itunu som. Bela ikoto itunu mi imbeeze pizin tomtom ta boozomen.” ☆ ³⁶ Tona ikwaara nangar musaana ta ma tila, mi ipamenderi la lukutuunu mi iso pizin nangar kini ta kembei: “Tomtom sa sombe ikam nangar munmun ta kembei, mi imbeeze pini pa nio zor, na ni imbeeze pio tau. ³⁷ Mi tomtom ta sombe imbeeze pio, ina ni imbeeze pio men som. Ni imbeeze pa Tamar Anutu ta ingo yo ma ajmar i tomini.” ☆

Lelede ambai pizin wal ta timbot lupjana toro tomini

(Lu 9:49-50)

³⁸ Yoan isu to iso pa Yesu ma iso: “Mos katuunu, niam amre tomtom ta, ni izirizi-iri bubujana sananjana pa nu zom. Mi ni igabgaaba iti som. Tana ampeteke i.” ³⁹ Tamen Yesu iso pizin: “E-e, kepeteke i pepe. Pa tomtom ta sombe ipaata nio zor ma itooro mos biibi sa, inako ni irao be loja mi iyyo kwoono pio na som. ☆ ⁴⁰ Mi tomtom ta sombe iwe kanda koi som, na ni gaabanjanda. ☆ ⁴¹ Nio ajso kat piom ta kembei: Kozobe tomtom sa ikam koyom yok risa ma kiwin pa uunu tau kewe Mesia lene kek, ina tomtom tina kola ikam le kadoono. ☆

Watjana ka sua

(Mt 18:6-9; Lu 17:1-2)

☆ 9:23: Mt 17:20; Mk 11:23; Yo 11:40 ☆ 9:35: Mt 20:26+, 23:11; Mk 10:43+ ☆ 9:37: Mt 10:40; Yo 13:20 ☆ 9:39: 1Kor 12:3 ☆ 9:40: Mt 12:30; Lu 11:23; 1Kor 3:1-9 ☆ 9:41: Mt 10:42

⁴² “Nangarj poporjana tasa ta iurla tio na, sombe tomtom sa iwati ma itop pa urlanana kini, na tomtom tana, tembeli kek. Sombe tikam pat biibi ma timbit la ngureene, mi tila tipundu i sula mozo lukutuunu ma ila ne, to ambai.

⁴³⁻⁴⁴ “Nomom tasa isombe iyaryaaru u ma kamam mbulu sananjanana, na ambai be yembut ma ila ne. Kokena imbot, to ikam ma tigiibu sula lem kar sanaana ta ka you imapmap som. Tana tonggo. Nomom tamen ina irao. Pa kaimer ko kam mbotjana mata yaryaaranana. ⁴⁵⁻⁴⁶ Mi kumbum ta kembena. Sombe tasa ipawa u be kamam mbulu sananjanana, na ina tomini, yembut ma ila ne. Kokena imbot, to ikam ma tigiibu sula lem kar sanaana. Tana tonggo. Kumbum tamen, ina irao. Pa kaimer ko kam mbotjana mata yaryaaranana. ⁴⁷ Mi motom tomini. Tasa isombe iyaryaaru u pa mbulu sananjanana, na pai ma isu lene. Tonggo. Motom tamen, ina irao. Pa kaimer ko lela kar ki Anutu. Kokena motom toro tana imbot, to ikam ma tigiibu sula lem kar sanaana. ⁴⁸ “Pa kar tana, ka motmooto sananjan ta timetmeete som. Mi ka you ta kembena, ko imbotmbot ma alok. ⁴⁹

“Patoronjana ta izalla you na, titi-yaryaara tai * isala bekeni iurpe ma ingeeze. Mi tomtom ta kembena. You kola ipet pizin tomtom ta boozomen. ⁵⁰

“Tai na, korog ambaijana. Tamen sombe mburaana imap, na irao tuurpe mini na som. Tai ta imbot sula leleyom na, kikiskis, mi leleyom par piom mi kaparlup yom ma kombotmbot.” [☆]

10

Sua pa ula yembutjana

(Mt 19:1-12; Lu 16:18)

¹ Yesu imangja mini ma izem lele tina. Mi ila pa pakaana ki Yudea, to indu yok Yordan ma ilae mbaaga. Mi iwal biibi ta timokor la kini mini, tana ni ito mbulu kini mi ikamam sua pizin.

² Mi zin tutu kan pakan tila kini be titoombi. Tana tiwi i ma tiso: “Lak, tutu kiti iso parei? Irao zin tomooto tiyembut ula

kizin mi tiziiri kusin bizin ma tila len, som som?” ³ Yesu ipekel kwon ma iso: “Tutu ta Mose ikam piom na, iso parei?” ⁴ Zin tiso: “Mose iso ta kembei: Sombe tomooto sa ibeede ula yembutjana ka sua ise ro pakaana sa, na ni irao be iyembut ula kini.”

⁵ To Yesu iso pizin ma iso: “Ina ngonono. Mi uunu tau Mose ibeede tutu tana piom, ina imbot la sanaana ta imbol la leleyom tau. ⁶ Mi indeerje mata popoten ta Anutu iur saamba mi toono na, ni iur tomooto mi moori. ⁷ Uunu tina ta tomooto izem tamaana ma naana, mi ziru moori tiparlup zin ma tiwe tamen. ⁸ Tana ziru irao timbot ndelndelja mini som. Paso, tiparlup zin ma tiwe tamen kek. ⁹ Mi korog ta Anutu ilup ma iwe tamen na, tomtom sa irao be iyembut na som.”

¹⁰ Timiili ma tila ruumu, tona nangarj kini tiwi Yesu mini pa sua tina. ¹¹ Mi ni ipekel kwon ma iso: “Tomooto sa isombe iziiri kusiini ma ila lene, mi iwoolo moori toro, ina ni ipasaana mboti ki kusiini mi imolo ula ka tutu. ¹² Mi moori ta kembena. Sombe izem kusiini ma imborene, mi iwoolo kana tomooto toro, ina ni ipasaana ula ka tutu.” [☆]

Yesu ipombol zin nangarj munmun

(Mt 19:13-15; Lu 18:15-17)

¹³ Tomtom pakan lutun bizin ma tila ki Yesu bekeni iteege zin. Tamen nangarj kini timangja mi tinasaara zin. ¹⁴ Yesu ire mbulu tana, to keteene malmal pizin mi iso: “Ai, kapakaala zin paso? Pa peeze ki Anutu ka tomtom bizin, ina ta kembei. Tana kezem zin ma timar. ¹⁵ Nio angso kat piom: Bela kotooro ngar tiom ma kewe kembei ta zin pikin, tona karao be kombot la peeze ki Anutu mi kelela kar kini.” [☆]

¹⁶ Tona ikam zin munmun ma imbaraara zin, mi namaana sala zin tatanga uten mi ipombol zin.

Mbio uunu ta imar ki Yesu

(Mt 19:16-30; Lu 18:18-30)

¹⁷ Yesu imangja mini pa pai kini. Som, mi tomtom ta, ni ikojuru i ma ila ma ingun kumbuunu su kereene uunu, mi iwi i. Iso: “Mos katuunu, nu ambaijom. Ko

[☆] 9:43-44: Mt 5:30 [☆] 9:47: Mt 5:29 [☆] 9:48: Yesa 66:24 ^{*} 9:49: You iwe kin pa: 1) kadoono urjana ki mberj kaimer, 2) Bubunana Potomjana, mi 3) toombojana. Mi Wok Pris 2:13 iso ta kembei: Tai iwe kin pa sua mbukjana ki Anutu. [☆] 9:49: Ezek 43:24 [☆] 9:50: Mt 5:13; Lu 14:34+; Ro 12:18 [☆] 10:4: Lo 24:1+; Mt 5:31 [☆] 10:6: Un 1:27; 5:2 [☆] 10:7: Un 2:24; Ep 5:31 [☆] 10:12: Mt 5:32; 1Kor 7:10+ [☆] 10:14: 1Kor 14:20; 1Pe 2:2 [☆] 10:15: Mt 18:3

anjkam parei, to anjkam mbotjana mata yaryaaranjana?" ¹⁸ Yesu ipekel kwoono ma iso: "Parei ta nu sombe nio ambaijon? Anutu itutamen ta ni ambaijana. Tomtom toro sa som. ¹⁹ Nu ute tutu kek. 'Pun tomtom ma imeete pepe, pasaana ula pepe, kem pepe, pombol sua pakaamjana pepe, watke lem koron pepe, lem nger pa tomom ma nom mi mbeze pizin.'" ²⁰ To tomtom tina ipekel kwoono ma iso: "Wai mos katuunu, tutu sojana? Tutu ta boozomen tana, ta nanganyonj mi anjo anjo ma imar indeeje koozi." ²¹ Yesu ire i na, leleene pini. Tana iso pini ta kembei: "Ambai. Mi koronj tamen ta kam zen. La mi kam ngomo pa koronj ku ta boozomen. Mi rai ka pat pizin wal ta sorrokjan i. Naso kam lem koronj jonoono ta izza u su kar saamba. Mi mar to yo." ²² Tomtom tina ilej sua tana na, irao pa leleene som. To izem Yesu, mi ila raama leleene ipata. Pa ni le koronj boozo kat.

²³ Tona Yesu mataana ila lae pa zin nanganyonj kini, mi iso pizin ta kembei. Iso: "Zin wal ta mbio uunu na, inako ipata pizin be tiwe Anutu lene mi timbotmbot lela peeze kini leleene." ²⁴ Nanganyonj kini tilej sua tina na, tikam ngar boozo pa. Tamen Yesu iso pizin mini ma iso: "O tizijan, ina ipata pizin tomtom be tiwe Anutu lene mi timbot lela peeze kini leleene. ²⁵ Kere. Mbili sa isombe itoombo be iloondo pa sor sumbuunu, ko irao? Som. Mi zin mbio uunu na, ka ngar tamen tau. Sombe zitun titoombo be tiwe Anutu lene mi timbot lela peeze kini leleene, nako ipata kat pizin. Tirao som kat." ²⁶ Nanganyonj kini tilej sua ti na, timurur mi tikam ngar biibi pa. Tana tiso pini ma tiso: "Wai, kenako asij ta Anutu ikamke i ma imbot ambai?" ²⁷ To Yesu mataana ila kizin mi iso: "Tomtom zitun sombe titoombo, nako tirao som. Mi sombe Anutu iuulu zin, nako tirao. Pa Anutu, ni itat pa kosa sa som."

²⁸ To Petrus imanga mi iso pini ma iso: "Lak re. Niam ti, amzem koronj tiam ta boozomen ma imborene lup, mi ingi amtototo u i. Ko parei piam?" ²⁹ Yesu ipekel kwoono ma iso: "Nio anjo kat piom. Tomtom sa isombe izem ruumu kini, som tojmatizij kini, som tamaana ma naana, som

lutuunu bizin, som mokleene kini pa nio zonj mi uruunu ambaijana, ³⁰ inako ikam kamperjana ta ilip ma ilip kat pa koronj ta izem na. Pa indeeje ta tomtom tana imbot toono na, ni ko ikam le ruumu, ma tojmatizij, ma pikin, ma naana ma tamaana bizin, ma mokleene boozomen. Tamen ko tiseeze mataana pa nio zonj tomini. Mi indeeje mberj kaimer, nako ikam mbotjana mata yaryaaranjana.

³¹ "Tamen wal boozomen ta munju tiwe mataana, inako tila tikemer. Mi zin tau kaimer kan, nako tiwe mataana." ³²

Yesu iso mini pa meetejana kini ma iwe tel pa

(Mt 20:17-19; Lu 18:31-34)

³² Yesu imuungu, mi nanganyonj kini tito i ma zijan tisombe tisala pa Yerusalem. Tiwwa ma tila, mi nanganyonj kini tikamam ngar boozo. Mi zin wal ta zijan tila na, timoto kan. Tana Yesu ikam nanganyonj kini laamuru mi ru ma timet lae, mi isotaara zin pa mbulu tabe ipet pini i. ³³ Iso: "Kelerj. Ingi be tasala pa Yerusalem i. Mi Tomtom Lutuuu, ni ko tikami ma tiuri la zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin ngarjan ki tutu naman. Mi zin ko tiur sua be imeete, mi tiuri la kizin wal ta Yuda somjan i naman. ³⁴ Mi zin ko tipegeu i, tipureskaali, tibalisi, mi tipuni ma imeete. Tamen ko ka mberj iwe tel pa, tona burup ma imanga mini pa naala."

Wijana ki Yems ma Yoan

(Mt 20:20-28)

³⁵ Tona Zebedi lutuunu bizin ru, Yems ziru Yoan, tila ki Yesu mi tiso pini ta kembei. Tiso: "Mos katuunu, niam amso amwi u pa koronj ta be nu kam piam." ³⁶ Tana Yesu iwi zin ma iso: "Sokorei ta leleyom pa be anjkam piom?" ³⁷ Zin tiso: "Kaimer ma nu sombe swe mburom mi zom biibi ma ipet mat, na niam leleyam be kam niamru ma ambot su ziljom uunu. Ta imbot la nomom woono mi toro imbot la gas." ³⁸ To Yesu iso pizin ta kembei: "Koronj ta niomru kiwi yo pa na, ina kuute ka patajana som. Kere. Mbooro tabe nio anjwin la i, niomru karao be kiwin la tomini? Mi patajana biibi tabe isalakala yo i, niomru karao be kakam?" ³⁹ Ziru tipekel kwoono ma tiso:

☆ 10:19: Kam 20:12+; Lo 5:16+; Ro 13:9 ☆ 10:21: Mt 6:19+; Igo 2:45, 4:32+; 1Tim 6:17+ ☆ 10:23: Mk 4:19; 1Tim 6:9+; Yems 5:1+ ☆ 10:31: Mt 20:16; Lu 13:30 ☆ 10:38: Mk 14:36; Lu 12:50

“E, niamru amrao.” To Yesu iseenge sua mini ma iso pizin ta kembei: “Ŋonoono, mbooro tabe nio anwin la i, ina niom kola kiwin la. Mi patanjana tabe isalakaala yo i, inako isalakaala yom tomini. ☆ ⁴⁰ Mi muriyom ta niomru koso pa na, ina uraata tio som. Ina koronj ki Tamaŋ Anutu. Mi zin wal tabe timbot zilŋonj uunu i, ina ni iur zin pataanja kek. Zin ta ko timbot pa.”

⁴¹ Nangarj pakan tileŋ Yems ziru Yoan sua kizin, to keten malmal pizin. ⁴² Tabe Yesu iso pizin ma timar, mi iso pizin. Iso: “Mbulu ki toono na, niom kuute kek. Zin bibip kizin karkari ta Yuda somŋan i, tipakurkur zitun mi matan pasom zin wal ta timbot la kopon mbarmaana na. Mi zin wal ta zanjana i, na tikototo zin tomtom. ☆ ⁴³ Tamen niom na, kakam mbulu ta kembena pepe. Tiom tasa isombe leleene be iwe biibi piom, na bela ikoto itunu ma iwe mbesoonjo piom. ☆ ⁴⁴ Mi tiom tasa isombe leleene be iwe mataana piom, na bela iwe mbesoonjo sorokjana kat pizin wal ta boozomen. ☆ ⁴⁵ Pa ina mbulu ki Tomtom Lutuuu tomini. Kere. Ni imar be tomtom timbeze pini na som. Imar be itunu imbeze pizin tomtom, mibe izem kat itunu ma imeete pizin tomtom boozomen bekana ingiimi zin ma tiwe lene.” ☆

Yesu iurpe Patimai mataana
(Mt 20:29-34; Lu 18:35-43)

⁴⁶⁻⁴⁷ Yesu zijan nangarj kini tila tipet kar Yeriko. To zijan iwal biibi tizem kar ma tilae ri, mi tomtom mata piŋjana ta imbotmbot, zaana Patimai. Ni Timai lutuuu. Imbutultul su zaala ziljaana be izuzuz le koronj. Mi ileŋ kembei tomtom ta imar i na Yesu ki Nasaret, to imanga mi kaljaana biibi ma iso: “O Dabit Lutuuu, muŋai yo lak!”

⁴⁸ Wal pakan tiŋasaari mi tiso pini be imaane. Tamen som. Kaljaana biibi kat ma iso: “O Dabit Lutuuu, muŋai yo lak!”

⁴⁹ Tana Yesu imender mi iso: “Koso i ma imar.” Tana tiboobo mata piŋjana tina ma tiso: “A, lelem ambai mi manja. Pa iso mar pu be la ma re i.” ⁵⁰ Tana tomtom tina ilu i ma imanga. To ipiri mburu kini kor kana itop isu lene, mi ila ki Yesu. ⁵¹ Ila to Yesu iwi i. Iso: “Nu lelem be ankam parei pu?” Mata piŋjana iso: “A mos katuunu,

nio leleŋ be anre lele.” ⁵² Tabe Yesu iso pini ma iso: “La lak! Urajana ku ta iuulu u ma motom ambai.” To loŋa men mi mataana ikam pak mi ire lele. Tana ito Yesu mi zijan tila pa zaala. ☆

11

Yesu isala pa Yerusalem

(Mt 21:1-11; Lu 19:28-40; Yo 12:12-19)

¹ Yesu zijan nangarj kini tipa ma timar koloujana pa Yerusalem, mi tila tipet kar Betpage mi Betania, ta timbot sala abal Olib lwoono na. ² To Yesu ingo nangarj kini ru be timuungu ma tisala. Iso pizin ta kembei: “Kasala pa kar ta imbot mar kembei. Beso kala kepet, nako kere doŋki popojana ta, ta timbiti lae ma imbotmbot. Ina tomtom sa isala ndemeene mi ipa pa zen. Kuputke i, mi kakami ma kusu. ³ Mi sombe tomtom sa iwi yom ma iso: ‘Ina kakami sorok paso?’ Tona koso pini ta kembei: ‘Merere, ni le uraata ri pini. Mako ipimiili i ma loŋa men mi imar mini.’”

⁴ Beso ziru tila na, tire doŋki popojana ta. Ina timbiti lae ruumu ta imbot koloujana pa zaala na. Mi tila tiputke i to, ⁵ wal pakan ta timendernder koloujana na, tiwi zin: “Ai, ina kuputke i sorok paso?” ⁶ Ziru tipekel kwon ma tiso sua kembei ta Yesu iso pizin na. Tona wal tana tiyok pizin, mi ziru tikami ma tila. ⁷ Tikami ma tisula ki Yesu, to tikiŋke mburu kizin mat kana, mi tipeele sala doŋki ndemeene. To Yesu isala mi mbuleene ise. ⁸ Mi wal boozo tiwar mburu kizin su zaala be tipakuri. Mi pakan na, tila tiyambut komkom, mi tikam ma timar mi tisan su zaala tomini. ⁹ To wal pakan timuungu pini mi pakan tikemer, mi kaljan izalla ma tiso:

“Hosana! Merere ko ipombol tomtom ti mi ikampe i.

Pa ni ikam Merere runguunu ta imar i!” ☆

¹⁰ Tomtom ta buri imar i ko ikam peeze kembei muŋgu tumbundu Dabit ikamam na. Tana Anutu ko ipomboli mi ikampe i.

Hosana! Tapakur Merere zaana ma isala ta kor a!

¹¹ Yesu isala Yerusalem ma ilela siiri ki Urum Merere leleene na, mataana rikrik be

☆ 10:39: Ŋgo 12:2; Pil 3:10; 2Tim 2:11+; Tur 1:9

☆ 10:44: 1Pe 5:3 ☆ 10:45: Yo 13:14; Pil 2:7; 1Tim 2:5+

☆ 10:42: Lu 22:25+

☆ 10:43: Mt 23:11; Mk 9:35; Lu 9:48

☆ 10:52: Mt 9:22; Mk 5:34

☆ 11:9: Mbo 118:25+

itiiri koronj ta boozomen. Tamen lele igarau be mbej. Tana zijan nangarj kini laamuru mi ru tizem urum, mi timiili mini ma tila pa kar Betania.

*Yesu ipiri sua pa ke fik
(Mt 21:18-19)*

¹² Tikeene ma berek su, to Yesu zijan nangarj kini timanga ma tizem kar Betania, be tisala mini pa Yerusalem. Tiwwa pa zaala lwoono ma tila, mi Yesu peteli. ¹³ Tabe mataana ila na, ire la pa ke fik ta imendernder. Mi mazwaana tana mai ki ke fik jonoono som. Tamen tataja ta jnonon. Mi ire kembei ke tana iurpe i be jonoono, tana ikojuru ma ila be ikam ka jonoono. Tamen ila na, ire jonoono sa som. Ruunu men. ¹⁴ Tana Yesu iso pa ke tana ma iso: "Indeerje ta tingi mi ila na, nu ko piyooto mini jonoono sa be tomtom tikan na som." ¹⁵

Yesu iso sua tana na, nangarj kini tilerj.

*Yesu iziiri zin wal pa Urum Merere
(Mt 21:12-17; Lu 19:45-48; Yo 2:13-22)*

¹⁵ Zin tiwwa ma tila tipet kar Yerusalem, to Yesu iwwa ma ilela siiri ki Urum Merere leleene. Mi imangayaara zin wal ta tikamam ngomo pa koronj kizin isu urum kwoono na. Ni imanga pa mbalia ta zin wal tiparpekelkel pat zalla na, ramaki mbalia kizin wal ta mbulen ize mi tikamam ngomo pa man mbalmbal na. ¹⁶ Mi zin wal ta tikwarra mburu, mi tiyembutmbut pa siiri ki Urum Merere leleene na, ni ipeteke zin be tikam mini pepe. ¹⁷ Tona ikam sua pizin tomtom ma iso: "Niom kuute som? Sua ki Anutu iso pataaja kek ta kembei:

Urum tio, ko tipaata ma tiso ina sunjana muriini kizin karkari ta boozomen. ¹⁸

"Tamen niom kakam ma iwe kembei: ranj sumbuunu ta zin kuumbu kan tikewe lela i!" ¹⁹

¹⁸ Zin bibip kizin patoronjana kan mi zin ngargan ki tutu tilerj sua tina, to tisombe tiru zaala sa be tipuni ma imeete. Pa sua kini ikam ma iwal bibi lelen imap ma ila kini. Tabe zin bibip timoto i.

¹⁹ Rorou na, Yesu zijan nangarj kini tizem kar Yerusalem mi tila.

*Urlajana na, mburaana biibi
(Mt 21:20-22)*

²⁰ Tikeene ma berek, to Yesu zijan nangarj kini tiwwa ma tisula pa zaala. Mi tire la pa ke fik ta Yesu ipiri sua pa na, imeete sula ta uunu mi isala. ²¹ Tana Petrus mataana ila pa sua ki Yesu, mi iso pini ta kembei: "Mos katuunu re! Ke ta neeri piri sua pa na, ta imeete kek!" ²²⁻²³ Tona Yesu iso pizin ma iso: "Kuurla kat ki Anutu. Pa nio arjo kat piom ta kembei: Tomtom sa isombe iso pa abal ti be izem muriini mi ila itop sula tai, mi sombe leleene iwe ru som, mi iurla kembei sua kini ko iur jonoono, inako Anutu ikam mbulu tana ma ipet pini. ²⁴ Tana nio arjo piom. Niom sombe kusuj Anutu ma kiwi i pa koronj sa, mi sombe kuurla kembei ni ilerj sunjana tiom kek, inako kere ka jonoono. ²⁵

[²⁵ "Mi niom sombe kusuj, mi ngar tiom ilala pa sosor sa ta waeyom bizin tikam piom, na kuurpe leleyom pizin mi kezem ngar pa sanaana kizin. Naso Tomoyom ta imbot saamba a ireege sanaana tiom tomini. ²⁶ Mi sombe kuurpe leleyom pa waeyom bizin som, mi kezem ngar pa sanaana kizin som, inako sanaana tiom tomini, Anutu ireege som."]

*Zin bibip tiwi Yesu pa asij ta iuri pa uraata
kini*

(Mt 21:23-27; Lu 20:1-8)

²⁷ Zin tisala ma tipet Yerusalem mini, mi Yesu iwwa lela siiri ki Urum Merere leleene. Mi zin bibip kizin patoronjana kan, mi zin ngargan ki tutu zijan zin peeze kan tire i, to timar kini mi tiwi i. Tiso: ²⁸ "Lak, uraata ta kamam na, nu zom pa? Mi asij iuru pa?" ²⁹

²⁹ Yesu ipekel kwon ma iso: "Wijana tiom ambai. Mi nio arjomb arji yom pa tio ta i. Mi sombe kepekel, inako nio tomini appekel niom tiom, mi arjo yom pa asij ta iur yo pa uraata tio ti. ³⁰ Lak! Yoan ta muggu ikamam yok pizin tomtom na, asij iuri pa uraata kini? Ni ta imbotmbot saamba a, som zin tomtom?"

³¹ Mi zin tipekel karau som. Tiparwwi zin ma tiso: "Wai, ingi kozo ko toso parei? Pa sombe toso 'Ni ta imbotmbot saamba a iuri', to ni ko iso piti ta kembei: 'Kena parei ta niom kuurla sua kini som?' ³²⁻³³ Mi sombe toso: 'A Yoan na, tomtom ta tiuri

☆ 11:14: Lu 13:6 ☆ 11:17: Yesa 56:7 ☆ 11:17: Yer 7:11 ☆ 11:22-23: Mt 17:20; Lu 17:6 ☆ 11:24: Yo 14:13; Yems 1:5+ ☆ 11:25: Mt 5:23, 6:14+; Kol 3:13 ☆ 11:28: Yo 2:18; ŋgo 4:7

pa uraata kini', ko ambai?" (Tiso ta kembei paso, tomtom timap tipou Yoan ma tiso ni Anutu kwoono ŋonoono tau.) Tana timoto, mi tipekel sua ki Yesu ta kembei. Tiso: "Ii, niam amute som." To Yesu kadoono isu mi iso pizin ta kembei: "Kenako nio tomini irao be arso yom pa Ni ta iur yo pa uraata tio i na som."

12

Sua toorojana pa zin wal uraata kan

(Mt 21:33-46; Lu 20:9-19)

¹Tona Yesu imanga mi ikamam sua pizin ila sua toorojana. Iso: "Tomtom ta, ni iurpe toono kini be ipaaza ke baen pa. Mi ipo siiri ma iliu, mi iurpe baen piizijana muriini, to ipo beeze ta isala kor, beken a zin uraata kan timbot sala mi matan lala pa baen lene. Iurpe koronj ta boozomen ma imap, to izem la kizin wal uraata kan naman be matan pa, mi imanga ma izem kar kini, mi ila imbot lele pakaana toro."*

²"Imbot imbot ma indeeje mai ki baen kejana, to ingo mbesoonjo kini ta ma ila kizin wal uraata kan, beken a ikam baen ŋonon pakan ma imar. ³Tamen mbesoonjo kini tana iwwa ma ila ipet kizin uraata kan na, tikiskisi mi tibalisi. To tiseri ma namaana men mi ila ne. ⁴Tona baen katuunu ingo mbesoonjo kini toro ma ila. Mi ni tomini, zin uraata kan tipeeze pajaana mi tipamajaji. ⁵To baen katuunu ingo mbesoonjo kini toro ma iwe tel pa ma ila. Beso ila ipet na, zin tipuni ma imeete. Mi mbesoonjo kini pakan na, wal tana tikam mbulu raraate men pizin. Pakan, tibalis zin. Mi pakan na, tipun zin ma timetmeete.

⁶"Baen katuunu inok inok ma som, to mataana ila pa itunu lutuunu ta leleene pini ilip kat na ma iso: 'O, nioombe ango lutuŋ ŋonoono, nako zin len nger pini mi tipou pini.' Tana ingo i ma ila. ⁷Beso zin uraata kan matan ila mi tire lutuunu imar na, timanga mi tiparso pizin ma tiso: 'Ouo kere! Biibi itunu lutuunu ta imar i. Ni tabe imender pa koronj ti pa kaimer mi iwe katuunu. Lak, kozo tupuni ma imeete. Naso koronj ti imbot ma iwe lende!'"* ⁸To timanga na tikiskisi, mi tipuni ma imeete, to tipiri i lae siiri ndemeene."*

⁹Yesu iso sua tana ma imap, to iwi zin ma iso: "Lak, ina kozoko baen katuunu ikam

parei pizin wal tana? Ni kola imar ma ikas zin ma timetmeete lup, mi ikam baen lene kini tana ma iur la wal pakan naman be timboro kat."* ¹⁰To iseenge sua kini mi iso: "Sua ki Anutu ta tibeede se ro na, niom kapaata som? Sua ta isombe:

Pat ta zin wal ruumu pojana kan matan repiili, mi tipiri lae lene na, pat tamen tana, ta ko tipamender ruumu sala ma imbol.

¹¹Mbulu tina ipet pa Anutu itunu mburaana. Mi amre na, ipa ndel kat."*

¹²Zin bibip kizin Yuda tileŋ sua toorojana tana na, tikilaala kembei Yesu iso sua tana ise kizin. Tanata tisombe tikisi pataaja. Tamen timoto kan pizin iwal biibi, tana tizemi ma imbotmbot, mi tila len.

Wijana pa takes pirijana

(Mt 22:15-22; Lu 20:20-26)

¹³Kaimer, mana tingo tutu kan pakan zijan Erot wal kini pakan ma tila ki Yesu be titoombi pa wijana pakan. Beso ni ipekel ŋoobo, to iwe le uunu. ¹⁴Tana timar tipet kini, mi kwon imbeeze pini ma tiso: "Mos katuunu, niam amute: Nu tomtom ki sua ŋonoono men. Nu moto tomtom sa som, mi zzo katkat sua ŋonoono men pizin tomtom, beken a paute zin kat pa Anutu zaala kini. Tana so kat piam. Nu re be parei? Itiombe tigiibi takes ila ki Kaisa, ko indeeje pa tutu kiti, som som? Ko takam pini, som takam som?" ¹⁵Tamen Yesu, ni iute pakaamjana kizin kek. Tana isu mi iso pizin: "Parei ta koso kotoombo yo? Pat ta tiwirri pa takes na, kakam tasa imar ma anje." ¹⁶Tana tikam pat denari ta ila kini. Mi ni iteege, to iwi zin. Iso: "Lak, asirj runguunu mi zaana ti?" To tiso: "Ina Kaisa tau." ¹⁷Tona Yesu iso: "Tana. Koronj ta Kaisa zaana pa, to ila kini. Mi koronj ki Anutu na, ila ki Anutu." Tileŋ pekeljana kini tana mi timurur pa.*

Wal meetejan, ko timanga mini, som som?

(Mt 22:23-33; Lu 20:27-40)

¹⁸⁻¹⁹Zin sadusi na, Yuda pakan ta tiurla kembei Anutu ko ipei zin meetejan ma timanga mini som. Tana Yesu imbotmbot, mi zin sadusi pakan timar kini mi tiwi i ta kembei. Tiso: "Mos katuunu, Mose ibeede tutu piti ta kembei. Sombe tomooto sa iwoolo moori ma tipeebe sa som, mi imeete,

* 12:1: Mbo 80:8+; Yesa 5:1+

* 12:7: Mt 27:18

* 12:8: lbr 13:12

* 12:9: ŋgo 13:46, 28:28

* 12:11:

Mbo 118:22+ * 12:17: Un 1:27; Ro 13:7; 1Pe 2:17

to tiziini bela iwoolo ka nooro. Beso ipeebe ma ingi to, pikin ikel toono kolmanjana ta imeete na.[✠]

²⁰ “Lak, lwoono ta na, toymatizij lamata mi ru. Timbotmbot ma mungamunga iwoolo. Mi ikam keljana sa som, mi imeete.

²¹ To tiziini ta ito i na, ikam ka nooro. Mi tipeebe sa som, mi ni tomini ra, imeete. Mi tiziini ta iwe tel pa na, ikam mbulu raraate men. ²² Ta kembei kembei ma zin lamata mi ru tana timetmeete lup. Mi len keljana sa som. To kaimer na, moori tomini, ni imeete. ²³ Lak, indeeje mberj kaimer ma zin meeterjan tisombe timanga mini pa naala, na moori tina ko iwe tomtom ingoi kusiini? Pa zin lamata mi ru ta tiwooli na.”

²⁴ Yesu ipekel kwon ma iso: “Aiss, niom tina kuute Anutu mburaana mi sua kini risa som kat, tanata kakam ngar ngoobo.

²⁵ Indeeje mberj kaimer ma zin meeterjan tisombe timanga mini pa naala, na tomtom ko tiparwoolo zin mini som. Pa zin ko kembei zin aŋela ta timbot saamba a.[✠]

²⁶⁻²⁷ Mi mangajana kizin wal meeterjan, ina niom katalli pa kat. Parei, mazwaana ta Anutu ipet ki Mose na, kapaata ka mbol som? Indeeje tana, ni iwe kembei you ta ikanan la ke leleene na, mi iso pa Mose ma iso:

Nio ingi Anutu ki Abaraam, Isak, mi Yakop.[✠]

“Sua tana iswe kembei zin matan yaryaara ma timbotmbot raama Anutu. Mibe timeete ma tila len kat, so ni irao ipaata itunu be Anutu kizin som.”

*Tutu mataana kana
(Mt 22:34-40; Lu 10:25-28)*

²⁸ Timbotmbot ma tomtom ngarjana ta ki tutu, ni imar mi ilej Yesu zijan zin Sadusi tiparzorzooro pa sua. Mi ire kembei Yesu ipekel kat wiŋana kizin, tana imar kini mi iwi i ta kembei. Iso: “Tutu ingoi ta ilip pa tutu ta boozomen?”

²⁹ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tutu mataana kana ta kembei:

O niom Israel kelerj! Merere Anutu kiti, ni itutamen ta Merere ŋonoono. [✠]

³⁰ Tana ur lelem ila ki Merere Anutu ku, raama ngar ku mi mburom, ma imap ma iwe ni lene men. [✠]

³¹ “Mi tutu biibi toro ta iwe ru pa, ina ta kembei:

Ur lelem pizin tomtom kembei ta lelem pa itum.

“Tutu lwoono ru tina ta tilip pa tutu ta boozomen.”[✠]

³² Tomtom ngarjana ki tutu tina ilej, to iso pa Yesu ma iso: “Mos katuunu, nu so kat! Sua ta so na, ina ŋonoono men. Pa Merere Anutu, ni itutamen ta Merere ŋonoono. Merere toro sa som. [✠] ³³ Tanata tuur lelende ila kini raama ki ngar kiti mi mburanda ma imap ma iwe ni lene men. Mi tuur lelende pizin tomtom kembei ta lelende pa itundu. Pa iti sombe takan la tutu lwoono ru men ti mi tuurpe, inako Anutu ire kembei ilip pa patorongjana boozomen ta tenenne sala artaal mi patorongjana pakan tomini.”[✠]

³⁴ Yesu ire kembei tomtom tana ipekel kat raama ngar, tana iso pini ma iso: “Nu mbot molo pa peeze ki Anutu som.” Indeeje tana mi ila na, zin tiwi Yesu pa kosa sa mini som. Pa timoto.

*Mesia ko iyooto pa Dabit be parei?
(Mt 22:41-46; Lu 20:41-44)*

³⁵ Indeeje Yesu ikamam sua pizin tomtom lela Urum Merere lene na, iwi zin ma iso: “Lak! Parei ta zin ngarjan ki tutu tisombe Mesia ko iyooto pa king Dabit popoŋana kini? Pa mungu Bubujana Potomjana ipei ngar ki Dabit, mi ni iso ta kembei:

³⁶ Merere Anutu iso pa Biibi tio ma iso: Mar mbulem su nomoŋ woono ma irao aŋkoto kom koi bizin ma mburan imap kat,

mi kumbum ise nguren.[✠]

³⁷ “Tana Dabit itunu ipaata Mesia be Biibi kini. Lak, popoŋana sa ki Dabit ko irao be ilip pini be parei?”

Iwal biibi ta tileglerj Yesu sua kini na, menmeen zin mi len ambai kat.

*Mbulu pakurjana kizin ngarjan ki tutu
(Mt 23:1-36; Lu 20:45-47)*

³⁸ Yesu ikamam sua pizin mi iso ta kembei: “Motoyom ingal ituyom pizin ngarjan ki tutu. Pa zin lenen be tirru pa mburu kizin ta mololo i. Mi tiwwa pa kar keeteene, bekana tomtom tire zin mi tiso sua

✠ 12:18-19: Lo 25:5; ŋgo 23:8 ✠ 12:25: 1Kor 15:42+, 15:52 ✠ 12:26-27: Kam 3:6; ŋgo 7:32; lbr 11:16 ✠ 12:29: Lo 6:4+ ✠ 12:30: Lo 10:12+ ✠ 12:31: Wkp 19:18; Ga 5:14; 1Tim 1:5; Yems 2:8 ✠ 12:32: Lo 4:35,39 ✠ 12:33: 1Sam 15:22; Yesa 45:21 ✠ 12:36: Mbo 110:1; ŋgo 2:34+; 1Kor 15:25; lbr 1:13

pakurɲana pizin. ³⁹Mi sombe tilela lupɲana muriini, som tila pa kini kanɲana, to loɲa mi tiserseere ma tila be mbulen se mbalia mataana kana ta zin wal zanɲan murin na. ⁴⁰Mi zin korɔɲ to tiwadatkewe zin noroɲa bekena tikem len ruumu kizin ramaki mburu kizin. Mi tipakamkaam ma tikamam surɲana mololo. Tana kadoono tabe tikam pa mbulu kizin tana, ko sorok som kat.”

Patoronɲana ki nora tuunu ta
(Lu 21:1-4)

⁴¹Yesu mbuleene isu kolouɲana pa kolekta muriini, mi mataana ilala pizin iwal biibi ta tilala ma tiurur pat izulla. Mi zin mbio uunu boozo ta timar ma tipiri pat bibip. ⁴²Yesu imbotmbot, mi nora ta, ra, imar ma ipiri pat siɲsiɲɲan ru ta munmun i. ⁴³Yesu ire mbulu ki nora tana, to iboobo nanɲaɲ kini ma timar, mi iso pizin ta kembei: “Ai, kere nora tuunu tinga. Nio aɲso kat piom. Pat ta ni ipiri sula kolekta na, ilip pa tomtom ta boozomen tingi. ⁴⁴Paso, zin pakan na, korɔɲ kizin boozo ta imbotmbot mi tipiri rimen. Mi ni na som. Pat kini ri tabe imboro i, ta imap lup ma isula. Tana itunu ko imbot sorok.”[☆]

13

Yesu iso pa Urum Merere reegeɲana
(Mt 24:1-2; Lu 21:5-6)

¹Yesu izem urum lene, mi isombe iyooto ma ila. Som, mi nanɲaɲ kini ta, ni imanga mi iso pini. Iso: “Mos katuunu re! Pat ta tipo urum ti pa na, ngeezɲan mi bibip men! Mi zin ruumu tingi ta kembena. Tilip kat!” ²Yesu ipekel kalɲaana mi iso: “Ruumu bibip ta rre zin ti, kaimer ko tireege ma tipiri kiɲakiɲa ma kan mburu tisu len lup. Kan korɔɲɲan risa ko imbot se muriini mini na som.”[☆]

Patayana boozo kola iwedet mana urum reegeɲana

(Mt 10:17-22, 24:3-14; Lu 21:7-19)

³Tizem Urum Merere mi tipa ma tila ma tisala abal Olib, to Yesu mbuleene su mi ire la pa urum. Imbotmbot mi Petrus, Yems, Yoan, mi Andreas tila kini mi tiwi i. Tiso: ⁴“Biibi, so kat piam. Sua ta koozi so pa urum tinga reegeɲana na, ko iur ɲonoono ɲiizi?

Mi sombe ka nol igarau, inako ka kilalan pareiɲana?”

⁵Yesu ipekel kwon ma iso: “Motoyom iɲɲalɲal ituyom. Kokena tomtom sa ipandelndel yom. [☆] ⁶Pa wal boozo kola timaɲa mi tipaata sorok nio zoɲ mi tiso: ‘Ulaaɲa tabe imar i, na nio tau.’ Mi wal boozomen ko tikan la sua kizin. [☆]

⁷“Mi sombe keleɲ malmal ka orooro, som malmal bibip urun na, keteyom guruk mi komoto pepe. Pa mbulu ta kembena kola iwedet. Mi toono swoono, nako zen. ⁸Pa toono ta boozomen ka tomtom bizin kola tiparkam malmal pizin. King ta ko ikam malmal pa king ki lele toro. Yenyeenge kola titok toono pakan, mi lele pakan ko tikan peteele. Patayana boozomen tana, ina iwe mataana pa patayana bibip tabe tipet pa kaimer i. [☆]

⁹“Mi motoyom iɲɲal ituyom! Pa koyom koi bizin ko tikam yom, mi tipamender yom su zin wal peeze kan matan, mi tibalis yom lela lupɲana kizin murin. Mi ko tikam yom ma tipamender yom la zin king mi zin bibip keren uunu, mi iɲɲal motoyom. Paso, niom kototo yo tau. Mi mbulu tina ko iwe zaala piom be keswe uruɲ mi kopombol sua tio ila matan. [☆] ¹⁰Mi bela tisoyaara uruunu ambaiɲana ma ila irao karkari ta boozomen mungu, to mbulu tana ipet.

¹¹“Mi sombe tikam yom mi tipamender yom la zin bibip matan be titiiri sua tiom, na kopoyom rru mi motoyom rru sua tabe koso i pepe. Pa indeeɲe ta so tipamender yom, na Anutu itunu ko iso yom pa sua tabe koso i. Tana nɲar ta so ise pa leleyom pa mazwaana tana, na koso men tau. Pa ina niom ituyom leleyom mi koso som. Ina imar pa Bubunɲana Potomɲana tau. [☆]

¹²“Indeeɲe mazwaana tana, tomtom ko tiur toɲmatizɲ kizin ila wal pakan naman be tipun zin ma timetmeete. Mi zin kolman ko tikam ta kembena pa lutun bizin. Mi zin nanɲaɲ ko tizooro taman ma nan bizin, mi tiur zin la wal pakan naman be tipun zin ma timetmeete. ¹³Mi tomtom ta boozomen ko tiwe koyom koi. Paso, niom kewe leɲ mi kototo yo tau. Tamen tomtom ta sombe imender mbolɲana mi ikikis urlaɲana kini

☆ 12:44: 2Kor 8:1-12 ☆ 13:2: Lu 19:44 ☆ 13:5: Ep 4:14; 2Tes 2:1+; 1Yo 4:1 ☆ 13:6: ɲgo 5:36+; 1Yo 2:18
☆ 13:8: Tur 6:3+ ☆ 13:9: ɲgo 18:12; Tur 2:10 ☆ 13:11: Lu 12:11+ ☆ 13:13: Yo 15:18,20; Tur 2:7,11, 3:5

ma irao swoono, na Anutu ko ikamke i ma imbot ambai. ☆

Patanjana biibi kat kola ikam zin Yerusalem kan

(Mt 24:15-28; Lu 21:20-24)

¹⁴“Kaimer ko kere wal pakan tipamender kororj sananjana kat ilela lele potomjana ta ka ngalsekijana. To lele tana isaana kat ma imborene. (Tomtom sa isombe ipaata sua ti na, itunu irao be ikam ngar pa ka uunu.) Mbulu tana iso ipet, na zin wal ta timbotmbot lele pakaana ki Yudea na, loja mi tiko ma tisala pa lele abalabalyana. ☆ ¹⁵ Tana tomtom sa isombe imbotmbot sala ruumu kini ka pooto, na ilela ruumu be ikam kororj kini sa pepe. Kanjanj pataaja ma ila. ☆ ¹⁶ Mi sombe tomtom sa imbotmbot mokleene kini mi ikamam uraata, na iloondo ma ila ruumu mini be ikam kawaala kini toro sa pepe. Ni tomini, kanjanj pataaja ma ila. ¹⁷ Zin moori ta sombe koponjan mi zin ta pe-myamjan pa mazwaana tana, na ra, tembel zin kek. Pa patanjana biibi kola ikam zin. ¹⁸ Tana kusuj pa Anutu. Kokena mbulu tana ipet pa gorgor ki yanj. ¹⁹ Pa patanjana tana, ko sananjana kat ma ilip pa patanjana boozomen ta tipet pa toono kek na. Indeeje mata popoten ta Anutu iur saamba mi toono, mi imar imar ma indeeje koozi na, patanjana sa ta kembei ipet pasa zen. Mi kaimer ko patanjana toro sa ta kembei ipet mini som. ☆ ²⁰ Patanjana tana, sombe Merere ipemet loja som, inako tomtom sa irao imbot na som. Tamen ni kopoono pizin wal kini ta iroogo zin pa itunu kek, tana kola ipemet ma imap karau men.

²¹“Mbulu tana iso ipet, mi sombe tomtom sa iso piom ma iso: ‘Kere. Mesia ta itunu tisl’, som ‘Ni imbotmbot tingal’, na kuurla sua kini pepe. ☆ ²² Pa wal pakamkaamjan kola tipet, mi tipakaam ma tiso ta kembei: ‘Nio Mesia’, som ‘Nio Anutu kwoono.’ Mi ko titooro mos booze mi tikam uraata bibip pakan bekena tipakaam zin tomtom pa. Mi Anutu wal kini ta ni iroogo zin pa itunu na tomini, wal tana ko titoombo be tipakaam zin. ☆ ²³ Kelerj, kororj boozomen tana ipet

zen, mi ingi arjsotaara yom pataaja. Tana motoyom ingal ituyom.

Miilijana ki Tomtom Lutuunu

(Mt 24:29-31; Lu 21:25-28)

²⁴“Patajana boozomen tana tisombe tipet lup, inako molo som to zoj mataana imeete. Mi puulu tomini, ko iyaara mini som. ²⁵ Mi pitik ko tizem murin mi titoptop, mi Anutu ko itok zin kororj mburanjan ta timbot sala manaanajana na. ²⁶ Tona tomtom kola tire sala pa Tomtom Lutuunu imbot lela miiri tieene mi miili ma isu raama mburaana biibi kat mi azujka kini. ☆ ²⁷ Mi ni ko ingo zin ajela kini ma tila tipa pa lele ta boozomen irao toono mi saamba ka sengaaja bekana tiyogeege zin wal kini ta ni iroogo zin pa itunu na, ma tila tilup zin la kini. ☆

Sua toorojana pa ke fik

(Mt 24:32-35; Lu 21:29-33)

²⁸“Kere la pa ke fik mi kakam ngar pa. Pa ke tana isombe iruj, tona kikilaala kembei ingi be zoj biibi isu. ²⁹ Ina zaala raraate men tau pa mbulu ta arjzo yom pa i. Niom sombe kere mbulu ta boozomen tana tiwedet, to kikilaala ta kembei: Miilijana ki Tomtom Lutuunu, ta ka nol igarau kek. ³⁰ Nio arso kat piom: Wal ta koozi kan i ko timap pa toono zen, mi tire uraata boozomen tingi ipet. ³¹ Saamba mi toono kola timbiriizi. Tamen sua tio irao be ila lene na som. Ko imbotmbot men ta kembei. ☆

Miilijana ki Tomtom Lutuunu na, tomtom sa iute ka nol som

(Mt 24:36-44)

³²“Nol tabe kororj ta boozomen tana tipet pa i, na tomtom sa iute som. Mi ajela ta timbot saamba na tiute som, mi Lutuunu tomini, iute som. Tamaana itutamen ta iute. ☆ ³³ Tana motoyom ingalngal ituyom. Pa nol tana, niom kuute som. ³⁴ Ko ipet kembei ta tomtom ta, ni ikam ngar be ila pa lele molo. Tana izem ruumu kini ila mbe-sooro kini naman be timboro, mi iur len uraata ikot zin tataya. Mi isotaara tomtom ta imborro kataama na, be iur mataana pini mibe izza i. Tona izem zin mi ila. ☆ ³⁵ Nio arso piom. Motoyom ingal ituyom. Pa nol

☆ 13:14: Dan 9:27, 11:31, 12:11 ☆ 13:15: Lu 17:31

☆ 13:19: Dan 12:1; Yoel 2:2 ☆ 13:21: 2Tes 2:1+

☆ 13:22: Lo 13:1+; 2Tes 2:9+; Tur 13:13

☆ 13:26: Dan 7:13; 1Tes 4:16+; Tur 1:7

☆ 13:27: Mt 13:41 ☆ 13:31:

Mbo 102:25+, 119:89; Mt 5:18

☆ 13:32: Hgo 1:7; 1Tes 5:1+

☆ 13:34: Mt 25:14; Lu 12:35+

tabe ruumu katuunu imiili ma imar pa i, ina niom kuute som. Ko indeeje rorou, som mberj lukutuunu, som lele imarmar, som mberjberjɲana. ☆ ³⁶ Kokena ni imar karau men na, ire yom kekeenemeete. ³⁷ Sua ti arjo som, mi ila pizin wal ta boozomen tomini. Kapamatmaata ma kombotmbot, mi kuur motoyom pa biibi tiom!”

14

Zin bibip timbuuru pa Yesu

(Mt 26:1-5; Lu 22:1-2; Yo 11:45-53)

¹ Pasoba mi lupɲana biibi kizin Yuda tabe tikan narabu ta ka yis somɲana i na, ka mberj ru men imbotmbot be ipet. Tana zin bibip kizin patoronɲana kan ziɲan zin ɲgarɲan ka tutu tilup zin, mi tirru zaala keɲana sa pa Yesu be tikami, mi tipuni ma imeete. ² Mi tiparso pizin ma tiso: “Kozo takami pa mazwaana ki lupɲana biibi taɲgi pepe. Kokena zin iwal biibi timaɲga mi tikam malmal.”

Moori ta ilij ɲgere sala Yesu uteene

(Mt 26:6-13; Yo 12:1-8)

³ Yesu ziɲan naɲgaɲ kini timbotmbot ki Simon ta kar Betania. Simon tana, ni munɲu mbetmbeete sananɲana ikami. Zin mbulen isu ma tikanan kini ma timbotmbot, mi moori ta, ni ikam ɲgere kuzi-iniɲana ta ka kadoono biibi kat na, mi imar. To ibokat ɲgere putuunu kwoono mi ilij sala Yesu uteene. ⁴ “Mi wal pakan ta ziɲan Yesu timbotmbot na, tire na irao lelen som. Tana tiyo kwon pini ma tiso: “Wai, moori ti ipasaana sorok ɲgere paso? ⁵ ɲgere ti na, ka pat ta sorok som. Be tonɲomoono, so takam pat biibi kembei 300 denari mi kwoono be tu'uulu zin sorrokɲan pa!” Tana tiyaambi. ⁶ Tamen Yesu iso: “Kumbuulu kwoyom pini paso? Mbulu ta ni ikam pio na, ambaiɲana kat. ⁷ Pa wal sorrokɲan ko niomɲan kombotmbot ma alok. Tana mazwaana boozomen ta niom sombe leleyom be ku'uulu zin, inako karao be ku'uulu zin. Mi nio, nako itiɲan tombotmbot ma molo som. ⁸ Koron ta ni irao be ikam pio, ta ikam kek. ɲgere ti, ni ilij salakaala yo bekeni iurpe yo pa koron mete.☆ ⁹ Tana nio arjo kat piom: Kaimer sombe tomtom tisoyaara uruɲ ma irao karkari,

inako tiwidit mbol pa mbulu ta ni ikam pio i, bekeni tomtom matan kiskis.”

Yudas iyok be iswe Yesu

(Mt 26:14-16; Lu 22:3-6)

¹⁰ To naɲgaɲ ki Yesu laamuru mi ru tana, tomtom kizin ta, zaana Yudas Iskar-iot, ni imanga ma ila kizin bibip kizin patoronɲana kan, mi iso pizin ta kembei: Ni ko iurpe zaala pizin be tikam Yesu. ¹¹ Mi tileɲ sua kini na, lelen ambai kat mi timbuk sua pini be tikam le pat. Ziɲan timbuk sua maɲiɲ, tona Yudas ila ma irru zaala be iur Yesu ila naman.

Yesu ziɲan naɲgaɲ kini tikan Pasoba ka kini

(Mt 26:17-25; Lu 22:7-14,21-23; Yo 13:21-30)

¹² Timbot ma aigule mataana kana ki lupɲana biibi tana ipet. Mi ina aigule tabe tipun zin sipsip pa Pasoba i. Tana naɲgaɲ kini tiwi Yesu ma tiso: “Lak, kini ki Pasoba na, ko amurpe pu isu swoi?”☆ ¹³ Tana Yesu ɲgo naɲgaɲ kini ru be tila. Mi isotaara zin ta kembei. Iso: “Kelela pa kar biibi, to kere tomtom ta ikwaara yok kuurɲana, mi ikonɲuru yom ma ima. Koto i, ¹⁴ mi kere, beso isala ruumu tasa, to koto i ma kelela. Mi koso pa ruumu katuunu ta kembei. Koso: ‘Mos katuunu tiam ikam wiɲana pu ta kembei: Ruumu leleene ɲgoi tabe ni ziɲan naɲgaɲ kini timbot pa mi tikan kini ki Pasoba i?’

¹⁵ Ni ko iso yom pa ruumu leleene biibi ta imbot kor mi tiurpe ma ambai pataaɲa kek. Tana kuurpe kanda kini isu tana.”

¹⁶ Yesu iso sua ma imap, tona naɲgaɲ kini ru tana tizemi, mi tiwwa ma tila kar biibi. Mi tire koron ta boozomen ila itoptop kat la Yesu kaɲaana. Tana tiparɲarɲan kini mi koron ta boozomen pa suɲana ki Pasoba. ¹⁷ Timbotmbot ma zon isula, to Yesu ziɲan naɲgaɲ kini pakan timar, mi mbulen su pa kini kanɲana. ¹⁸ Tikanan ma timbotmbot, mi Yesu isu ma iso: “Nio arjo kat piom. Tomtom tiom tasa kola iur yo la koron koi bizin naman. Tomtom tau itiɲan takanan kini i.”☆ ¹⁹ Naɲgaɲ kini tileɲ sua tana na, lelen ipata. To zin tataɲa timaɲga mi tiwi i. Tiso: “Sua ku tana, nu so pio?” ²⁰ Yesu iso pizin: “Niom laamuru mi ru tana, tiom tasa ko ikam. Tomtom tana, niamru amtizik

narabu isula mbooro tamen. ²¹ Tana Tomtom Lutuunu kola tipuni ma imeete. Ka sua imbot pataanya kek. Mi tomtom tabe iswe i la ka koi bizin i na, tembeli kek! Naana ra, ipeebi som, so ndabok!”

Temen pemetyana

(Mt 26:26-30; Lu 22:14-20; 1Kor 11:23-25)

²² Tikanan ma timbotmbot, mi Yesu ikam narabu ma isurj pa, to itette ma irao zin nangarj mi iso: “Kakam ma kakan. Ingi nio mozoj yonoono.” ²³ Tona ikam mbooro baen ma isurj pa, mi ikam la ki nangarj kini, mi zin ta boozomen tiwin. Tiwin makij, to ni iso: ²⁴ “Ina nio sinij, ta ko ireere ma isu, mi iwe zaala be Anutu zigan zin tomtom boozomen tiparlup zin ma tiwe tamen.”

²⁵ Nio anjo kat piom. Nio ko anjwin baen mini som, mi ila indeeje ta anjwin baen poponana lela Anutu kar kini.”

²⁶ Tikan makij, to timbo mboe sunjana kana ta, mi tizem ruumu mi tisala pa abal Olib.”

Yesu iso Petrus ko iwatkaali

(Mt 26:31-35; Lu 22:31-34; Yo 13:36-38)

²⁷ Mi Yesu iso pizin nangarj kini ma iso: “Mberj ta koozi, niom ta boozomen ko kotop pa urlajana tiom mi kipizil ndemeyom pio. Pa sua ki Anutu imbot pataanya kek ta kembei:

Nio ko anjpun mboronjan kizin sipsip,

mi zin sipsip ko tiko papirik lup.” ²⁸ Tamen kaimerombe anjanga mini pa naala, nako anjmuurju ma anjla mi anja yom su Galilea.” ²⁹ To Petrus imanja mi iso: “Inako zin pakan. Mi nio, nako anjrao antop mi anjizil ndemey pu na som.” ³⁰ Mi Yesu iso pini ma iso: “Petrus, nio anjo kat pu. Mberj ta koozi, nu kola watkaala zoj pa tel, mana man itanj ma iwe ru pa.” ³¹ Mi Petrus kwoono imbol ma imbol kat ma iso: “Asirj iso u? So tipunu, nako tipun yo tomini ma ituru mi temetmeete raraate. Mi irao anjwatkaala zom na som. Som kat!” Mi zin ta boozomen tiso sua raraate men.

Yesu isurj su lele Getsemane

(Mt 26:36-46; Lu 22:39-46)

³² Yesu zigan nangarj kini tipa ma tila tipet lele ta, zaana Getsemane. Tona iso pizin ta kembei: “Mbuleyom su tingi ma kombotmbot, mi nio anjla anjurj.” ³³ To ikam Petrus, Yems, mi Yoan ma zigan tila. Yesu leleene ipata biibi kat, mi ikam ngar boozo pa patajana tabe ise kini i. ³⁴ Tana iso pizin ma iso: “Aiss, lelej ipata kat. Lelej patajana taingi be ipun yo ma anjmeete i. Tana kapamatmaata mi itijan tombotmbot.”

³⁵ Pa Yesu iute: Nol kini ta ipet kek. Tana izem zin ma timbot, mi ipa ma ilae ri. To ingun kumbuunu isu toono mi isurj Anutu, be sombe itunu leleene, nako ipingis patajana tana ma imbot molo pini.

³⁶ To iso: “O Abba * Tamanj, nu tat pa kosa sa som. Tatke mbooro taingi pio. Ingi nio anjo. Mi nu itum tau.”

³⁷ Isurj makij, mi imiili ma imar, to ire nangarj kini tel tina tikenne. Tana iso pa Petrus. Iso: “Simon, nu kenne? Irao be pamaata risa som?” ³⁸ Niom kapamaata mi kusurj. Kokena toomborjana ikam yom to kotop. Pa lelende na, mata lerlelej. Mi kulindi na mburaana irao som.”

³⁹ To izem zin mi ila ma ipoto sunjana kini mini. ⁴⁰ Isurj ma imar, tona imiili ma ila mini. Mi ire zin nangarj kini tikenne men. Paso, matan ikam sanaana zin ma tisaana kat. Tana len sua sa be tiso pini na som. ⁴¹ Yesu ila isurj mini ma iwe tel pa. Mi imiili ma imar mini, to iso pizin: “Wai, malaijana ikam yom ma kekenne men? Irao tana! Pa nol tabe tiur Tomtom Lutuunu ila zin wal sananjan naman, ta ingi ipet kek. ⁴² Kamanga mi tala. Pa kere: Tomtom ta ila iswe yo la korj koi bizin, ta iwwa ma imar il!”

Tikam Yesu

(Mt 26:47-56; Lu 22:47-53; Yo 18:3-12)

⁴³ Yesu izzo sua mi molo som na, Yudas zigan zin iwal biibi ta timar raama buza mi zaaba. (Yudas tana, ni tomtom ta ta imbot la Yesu nangarj kini laamuru mi ru na.) Wal tana, zin bibip kizin patoronjan kan zigan zin ngarjan ki tutu mi zin peeze kan kizin Yuda tingo zin ma timar. ⁴⁴ Mi Yudas isotaara zin kek ta kembei. Iso: “Kere. Tomtom ta sombe anjberjbeeje pini, ina ni tau. Kikiskisi mi komboro kati ma

☆ 14:24: Kam 24:8; 1Kor 10:16; Ibr 8:8+, 9:16+ ☆ 14:26: Mbo 118 ☆ 14:27: Sek 13:7 ☆ 14:34: Yo 12:27

* 14:36: Yesu izzo Aramea kaljan. Zin Aramea tiwatwaata taman bizin be ‘Abba’. ☆ 14:38: Ro 7:23; Ga 5:17

kala.”⁴⁵ Tana zin iwal biibi tina timar tipet to, Yudas ikonururu Yesu ma ila, mi iso pini: “Mos katuunu!” Mi imberbeene pini.⁴⁶ To tikiskis Yesu, mi tikami be tila.⁴⁷ Mi nangarj kini ta, tau imender koloujana, ni imanga na ipas buza kini mi ipiri na, isap tomtom ta taljaana ma itop su. Tomtom tana, ni mbesoojo ki biibi kizin patoronjana kan.⁴⁸ To Yesu iso pa iwal biibi tana. Iso: “Wai, nio ti tomtom malmaljon sa, ta kamar ramaki buza ma zaaba be kakam yo i?”⁴⁹ Aigule boozomen ta itijan tombotmbot la Urum Merere kwoono mi ankamam sua piom na. Parei ta kakam yo pataja som? Ambai. Tonggo. Ingi be sua ki Anutu ta tibeede munju kek na, iur jonoono.”⁵⁰ Ni iso sua tana, to nangarj kini ta boozomen tizemi, mi tiko ma tila len.⁵¹

⁵¹ Nangarj kaibiim ta, ni ikawaali pa kawaala kokoujana mi ito Yesu. Mi zin malmal kan tiso tikami tomini.⁵² Tabe ni imanga to, kawaala kini ipurus ma itop su lene, mi iko ma ila lene.

Tipamender Yesu isu zin peeze kan keren uunu

(Mt 26:57-68; Lu 22:54-55,63-71; Yo 18:13-14,19-24)

⁵³ To tikam Yesu ma tila ruumu ki biibi kizin patoronjana kan. Mi zin patoronjana kan, zijan zin ngarjan ki tutu mi zin peeze kan tilup zin su ruumu tana ma timbotmbot.⁵⁴ Mi Petrus, ni itokelkeeli ma ila. Ila ma igarau ruumu tana kwoono, to mbuleene su you uunu, mi zijan zin menderjan timbotmbot ma you ilolo zin.

⁵⁵ Mi zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin peeze kan ta boozomen titoombo be tiru tomtom pakan be tipombol sua pakaamjana pa Yesu. Naso tirao be tipuni ma imeete. Tamen tiru ma som.⁵⁶ Jonoono, wal boojo timanga mi tipombol sua pakaamjana pini. Tamen sua kizin ila iwe mataana tamen som. Tomtom ta iso sua ta, mi toro iso toro.⁵⁷ Tona zin tomtom pakan timanga mi tipombol sua pakaamjana ti pini. Tiso: ⁵⁸“A! Niam amlerj ni itunu iso ta kembei: Urum Merere biibi ta tomtom tipo pa naman ti na, ni ko ireege ma isu lene. Mi ko ipamender toro pa aigule tel men. Mi urum toro tana ko imanga pa

tomtom mburan som.”⁵⁹ Tamen zin tomini, tiso sua raraate som. Tiso ndelndelja.

⁶⁰ To biibi kizin patoronjana kan imanga ma imender su zin iwal keren uunu, mi iwi Yesu. Iso: “Sua ta tigibgiibi pu na, nu rao be pekel som?”⁶¹ Mi Yesu ipekel sua sa som. Imaane men. Tabe biibi tana iwi i mini ma iso: “Kozo so kat sua ma amlerj. Nu Mesia? Nu Anutu ta tapakurkuri na Lutuunu?”⁶² Yesu ipekel kwoono ma iso: “E! Nio tau. Mi kaimer to niom ko kere:

Tomtom Lutuunu, ni mbuleene ise muriini ta imbot la Anutu mbolkejkejngana namaana woono. Mi ko kere ni imbot se miiri tieene saamba kana mi imiili ma imar.”⁶³

⁶³ Biibi kizin patoronjana kan ilej sua tina na, ipas keteene. To iraaza mburu kini mi iso: “Oo imap. Turu tomtom toro be iso ka sua paso? Buri na tapas kat sua ila itunu kwoono i.”⁶⁴ Niom ituyom kombot mi kelesi. Ni ipasaana sua pa Anutu kek. Lak, niom koso parei?” Tona zin ta boozomen timanga mi tiso: “Tomtom ta kembena imbot pepe. Ina uunu kini tina tabe imeete pa i!”⁶⁵ Mi tomtom kizin pakan timanga mi tipures la mataana, mi tizuk mataana, mi tilul naman mi tipuni. Mi tipejeu i ma tiso: “Nu Anutu kwoono, na? Kena so lak! Asij ta ipunu na?” To zin menderjan kadoono tikami mi tipuni.

Petrus iwatkaala Yesu zaana

(Mt 26:69-75; Lu 22:56-62; Yo 18:15-18,25-27)

⁶⁶⁻⁶⁷ Petrus imendernder koloujana pa you ta ikanan la ruumu ka siiri leleene na, ma ilolo i. Mi mbesoojo moori ta ki biibi kizin patoronjana kan, ni imar ma ire i, to igeedi ma iso: “Ai, nu tomini, niomru Yesu ki Nasaret kawwa.”⁶⁸ Tamen Petrus iwatkaali ma iso: “Wa, sua ta so na, nio ajute som. Ankankaana pa.” To izem muriini mi ruk ma ipera njana.⁶⁹ Mbesoojo moori tina ire Petrus mini, to iso pizin wal ta zijan timendernder na, ma iso: “Kere to tis. Ni tomini zijan tau.”⁷⁰ Tamen Petrus iwatkaali mini.

Timbot ri, to zin wal ta zijan timendernder tina na, timanga mi tiso pa Petrus mini ta kembei: “Jonoono kat. Nu tina niomjan tau. Pa nu sa tomtom ki Galilea na.”⁷¹ Tabe

☆ 14:50: Mbo 88:8; Mk 14:27 ☆ 14:56: Kam 20:16; Lo 19:15 ☆ 14:58: Yo 2:19; Nggo 6:14 ☆ 14:61: Yesa 53:7

☆ 14:62: Mbo 110:1; Dan 7:13; Tur 1:7 ☆ 14:64: Wkp 24:16; Yo 19:7

Petrus imanga mi kwoono imbol ma iso: “Jonoono kat. Sombe anpakaam na, Anutu itunu ipasaana yo lak! Tomtom ta niom kozzo pini na, nio anjute i risa som kat!”⁷² Indeeje tana na, man itaj mini ma iwe ru pa. To Petrus mataana ila pa sua ki Yesu ta iso pini ma iso: ‘Mberj ta koozi, nu kola watkaala zong pa tel, mana man itaj ma iwe ru pa.’ Tabe Petrus leleene isaana kat, mi itaj ma iyeryer.

15

Yesu imender su Pilatus kereene uunu
(Mt 27:1-2,11-14; Lu 23:1-5; Yo 18:28-38)

¹ Timbot ma mbenbernjana, to zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin peeze kan mi zin ngarjan ki tutu timap ma tilup zin, mi timbuk sua pa Yesu. To tipo i mi tikami ma tila tiuri la Pilatus namaana. ² Pilatus ikami, to iwi i ma iso: “Parei, nu tana, ta king kizin Yuda?” Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua ta so na.” ³ To zin bibip kizin patoronjana kan timanga mi tingal sua boozo pini. ⁴ Tana Pilatus iwi i mini ma iso: “Parei, nu rao be pekel kwon som? Pa re. Zin timbel sua ngaljana pu.” ⁵ Tamen Yesu ipekel sua sa som. Imaane men. Tabe Pilatus ikam ngar boozo.✠

Pilatus iyok be tipun Yesu ma imeete
(Mt 27:15-26; Lu 23:13-25; Yo 18:39-19:16)

⁶ Lupjana biibi tana iso iwedet, na gabana ki Rom ikamam mbulu ta kembei: Zin wal ta timbotmbot lela ruumu sanaana leleene na, sombe iwal biibi tiwi i pa kizin tasa be iyooto, to izemi ma ila sorok. ⁷ Indeeje mazwaana tina na, tomtom ta, zaana Barabas, ni zijan wal pakan timbotmbot lela ruumu sanaana tomini. Uunu kizin ta kembei: Mungu timanga ma tikam malmal be tiziiri zin Rom. Mi malmal tana na, tipun tomtom pakan ma timetmeete.

⁸ Tana iwal biibi tila tilup la ki Pilatus, mi timanga na tiwi i be ito mbulu tana mi ikam tomtom kizin sa ma iyooto. ⁹⁻¹⁰ Mi Pilatus, ni iute: Zin bibip kizin Yuda matan mburmbur pa Yesu, tanata tikami ma tiuri la namaana. Tana iwi zin ma iso: “Parei, niom leleyom be anjem king tiom Yuda ma ima?”

¹¹ Tamen zin bibip kizin patoronjana kan tikuru zin iwal lelen be tiyok la kaljaana

pepe mi tiwi i be izem Barabas ma iyooto.✠
¹² Tabe Pilatus iwi zin mini ma iso: “Mi parei pa tomtom ta niom kosombe ni king tiom Yuda. Ko anjam parei pini?” ¹³ To tiboobo mini mi kaljan izalla ma tiso: “Puni sala ke pambaarajana!” ¹⁴ Tabe Pilatus iwi zin mini ma iso: “Mi ni ikam so mbulu i?” Mi zin kezen keke la pini ma tiso: “Puni sala ke pambaarajana!” ¹⁵ Pilatus leleene be ikam iwal biibi tina ma lenen ambai, tana izem Barabas ma iyooto. Mi Yesu na, iuri la zin malmal kan naman ma tibalisi, to tikami ma tila be tipuni sala ke pambaarajana.

Malmal kan tipejeu Yesu
(Mt 27:27-31; Yo 19:2-3)

¹⁶ Zin malmal kan tikam Yesu ma tilela gabana ki Rom ruumu kini leleene. Mi sua ikam zin malmal kan ta boozomen ma timar tilup zin, ¹⁷⁻¹⁸ to tikam mburu totonjana kembei ta kizin king i, mi tigi-ibi se regeene. Mi tikam wooro matanmatanjanana, mi tital ma tiur sala uteene. To tiyotyooto pini ma tiso: “Aa, king kizin Yuda. Niam ampakuru!” ¹⁹ Mi tiballis uteene pa teene, mi tipureskaali, mi tingungun kumbun mbukuunu pini. ²⁰ Tipejeu i makin, to tikiinke mburu totonjana ma isu, mi tiur itunu mburu kini ila niini. To tikami ma tila be tipuni sala ke pambaarajana.

Tipun Yesu sala ke pambaarajana
(Mt 27:32-44; Lu 23:26-43; Yo 19:17-27)

²¹⁻²² Tiwwa ma tila pa zaala, mi tindeerje tomtom ta, zaana Simon. Ni imbot pa su mi imar be ilela pa kar biibi. Ni tomtom ki kar Kairini. Mi lutuunu bizin ru, zan Alisande ma Rupus. Timar tindeerji, to tiyasasaari be ikwaara ke pambaarajana ki Yesu. Mi zijan tila ma tipet lele ta zaana Golgata (Golgata ka uunu ta kembei: Lele ki tomtom uteene putuunu).✠ ²³ Mi tisombe tikam Yesu ka yok baen ta titooro ramaki koronj ta tisombe mir* na. Tamen ni leleene be iwin som. ²⁴⁻²⁵ To tipuni sala ke pambaarajana. Indeeje tana, zong mataana ikam kembei lamata mi paj. Mi tisombe tiparrai mburu kini ma irao zin. Tana tikam mbulu ta be tire so tomtom tabe ikam so mburu i.✠ ²⁶ Mi uunu kini tabe imeete pa i, ina tibeede ta kembei: ‘Ingi king kizin Yuda.’ ²⁷⁻²⁸ Mi tipun tomtom kuumburan ru tomen sala

✠ 15:5: Yesa 53:7 ✠ 15:11: Ngō 3:13+ ✠ 15:21-22: Ro 16:13 ✠ 15:23: Mir na, koronj ta ipunmeete yoyoujana.
✠ 15:24-25: Mbo 22:18 ✠ 15:27-28: Yesa 53:12

ke pambaarajana. Ta imbot la ki Yesu namaana woono, mi toro imbot la ki jas. ☆
²⁹ Zin iwal ta tilala timarmar mi tire sala pini na, uten suksuk sala pini, mi tigibgiibi sua repiilijana pini ma tiso: “Ywee, kam kosa kusa tau. Nu sombe reege Urum Merere ma isu lene, to pamender mini pa aigule tel tau! ☆ ³⁰ Mburom mi kamke itum ma su pa ke pambaarajana ku tina.” ³¹ Mi zin bibip kizin patoronjana kan tomini, zijan zin ngarjan ki tutu tiperjeu i ma tiparzzo pizin ta kembei: “Ni imbot be iuluulu zin wal pakan. Mi parei ta irao be iuluulu itunu som! ³² Ni isombe ni Mesia mi king kizin Israel. Ambai. Kozo tombot mi tere i ten. Sombe izem ke pambaarajana ma isu, nako tuurla kini!” Mi zin tomtom ru ta tipun zin raami na, zin tomini kwon pasomi.

Yesu imeete

(Mt 27:45-56; Lu 23:44-49; Yo 19:28-30)

³³ Zorj mataana ikam kembei aigule palakuutu, to zorj mataana imeete mi zugut biibi izuk toono tana ma imap, mi imbot ma irao zorj mataana ikam tel. ³⁴ To Yesu iboobo ma kaljaana biibi. Iso: “Eloi, Eloi lama sabaktani!” Sua ti ka uunu ta kembei: Anutu tio, Anutu tio! Parei ta nu pizil ndemem pio? ☆

³⁵ Tomtom pakan ta timbotmbot koloujana na, tilej sua kini tana, to tiso: “Aa kelej, ni iboobo Anutu kwoono Ilia.”

³⁶ To tomtom ta iloondo ma ila ikam kororj ta izenzen yok na, ma itizik sula baen pakpakjana, mi ipo la ke molo. To isara sala ki Yesu be isemsem. Mi iso ta kembei: “Tombot mi tere i ten. Ko Ilia imar mi ikinke i ma isu pa ke pambaarajana kini ma ingi.” ☆ ³⁷ Tona Yesu iyak ma kaljaana biibi, mi iyataaja ma ka bolboolo ipol.

³⁸ Indeeje tana, kawaala biibi ta imbot lela Urum Merere leleene na, rek sala ki kor mi turj sula meleebe. ³⁹ Beso biibi kizin malmal kan ta imendernder su Yesu kereene uunu na, ire Yesu iyataaja mi ka bolboolo ipol na, iso ta kembei: “Jonoono kat, tomtom ti ni Anutu lutuunu. Pa meetejana kini ipa ndel kat!” ☆ ⁴⁰ Mi moori pakan ta timbotmbot molo ri mi matan lala pa Yesu. Zan ta kembei: Maria ta ki kar Magdala, Maria toro ta Yems ta nangarj i ma Yose nan

na, mi Salume. ⁴¹ Indeeje ta Yesu imbotmbot Galilea mi ikamam uraata kini na, zin moori ti ta titoto i mi timbesmbeeze pini. Mi zin moori ta zijan Yesu tiwwa ma timar Yerusalem na, boozomen timbotmbot mi tire meetejana kini.

Titwi Yesu

(Mt 27:57-61; Lu 23:50-56; Yo 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Aigule tana ina aigule tabe zin Yuda tiparararj kororj kizin pa aigule potomjana tabe keten su pa i. Tana timbotmbot ma rou, to Yosep ki Arimatea imar ipet. Tomtom tina, ni imbot la lupuuju biibi kizin peeze kan kizin Yuda, mi tomtom boozomen matan se kini. Mi ni tomini iurur mataana pa peeze ki Anutu be ipet mat.

Yosep tana imoto som mi ila ki Pilatus, mi iwi i be ikam Yesu ma ila itwi i. ⁴⁴ Pilatus ilej kembei Yesu imeete karau men, to ikam ngar boozo. Tana iboobo biibi kizin malmal kan ma imar, mi iwi i pa Yesu: Ni imeete ma kup kat? ⁴⁵ Biibi kizin malmal kan iso: “E.” Tabe Pilatus iyok pa Yosep be ikam Yesu ma ila. ⁴⁶ Tana Yosep ingiimi kawaala kokoujana ta, mi ikam ma ila. Mi ikam Yesu putuunu ma isu, to izuki pa kawaala tana, mi iuri lela naala lene ta tiurpe lela rarj sumbuunu pataaja kek. To ipatimbil pat biibi ta ma ila isekaala naala kwoono. ⁴⁷ Mi Maria ki Magdala zirur Maria ta Yose naana i timbotmbot mi tire la pa lele ta tiur Yesu ilela pa na.

16

Yesu burup ma imajga pa naala

(Mt 28:1-8; Lu 24:1-12; Yo 20:1-10)

¹ Aigule potomjana kizin tabe keten su pa i imap ma ila, tona Maria ki Magdala, zirur Maria ta Yems naana i, mi Salume, zin tel tila tingiimi kororj kuzingjan, mi tikam ma tila be tisuulu se Yesu putuunu. ² Tana aigule mataana kana, mbejbejjana ta zorj pok ma ise na, zin timanga mi tiwwa ma tila pa naala. ³⁻⁴ Tiwwa ma tila pa zaala lwoono, mi tiparzzo pizin ta kembei. Tiso: “Ingi kozo ko asinj ipatimbil pat biibi pa naala kwoono piti?” Tipet naala mi matan ila na, tire pat biibi tana imbot mini muriini som, mi kembei ta tipatimbil ma ilae kek. ⁵ To tilela pa naala leleene. Tilela na, tire nangarj ta iru pa mburu kokoujana mi

☆ 15:29: Mbo 22:7, 109:25; Yo 2:19

☆ 15:34: Mbo 22:1

☆ 15:36: Mbo 69:21

☆ 15:39: Mk 1:24

mbuleene isu ma imbotmbot la ki naman woono. Tire i na, timorsop mi motonjana biibi ikam zin. ⁶To ni iso: “Komoto pepe. Nio ajute: niom kurru Yesu ki kar Nasaret ta tipuni ma imeete sala ke pambaaranjana na. Mi ni imbotmbot ti mini som. Ni burup ma imanga ma ila kek. Kere. Muriini ta tiuri pa ta ti. ⁷Tana kala mi koso uruunu pizin nangarj kini. Mi motoyom ingal Petrus tomini bekeni kosotaari. Koso pizin ta kembei: Yesu, ni imuungu ma ila Galilea be izza yom. Kala kepet kini, to ko kere i kembei ta mungu ni iso piom na.”

⁸To tiyooto ma tipet mat, mi tiko ma tila len. Pa motonjana biibi ikam zin ma ngar kizin imap. Mi tiso kororj tana pa tomtom sa som.

Yesu ipet ki Maria ki Magdala
(Mt 28:9-10; Yo 20:11-18)

⁹Aigule mataana kana, mbenberngana na, Yesu burup ma imanga pa naala mi ila ipet ki Maria ta ki kar Magdala mungu. Maria tina, ta mungu Yesu iziiri bubujana sananjan lamata mi ru pini na. ¹⁰Maria ire i, to ila ma isotaara zin wal ta tigabgaaba Yesu na. Pa lelen izanzaana mi titarjarj pini ma timbotmbot. ¹¹Ni iso pizin ta kembei: Ni ire kat Yesu pa mataana kek. Ni mataana iyaryaara ma imbotmbot. Tamen tilej na, tiurla sua kini som.

Yesu ipet ki nangarj kini ru
(Lu 24:13-35)

¹²Kaimer to nangarj ru ki Yesu tizem kar biibi, mi tiwwa pa zaala ma tila na, ni ipet kizin isu zaala lwoono. Tamen runguunu ipa ndel. ¹³Ziru tire i, to tiloondo ma timiili mini be tisotaara zin nangarj pakan. Tamen ziru sua kizin tana, tiurla som tomini.

Yesu ipet ki nangarj kini laamuru mi ta
(Mt 28:16-20; Lu 24:13-53; Yo 20:19-23; Nggo 1:6-8)

¹⁴Kaimer, mana nangarj kini laamuru mi ta, zin tilup zin mi tikanan kini ma timbotmbot. Mi Yesu ipet kizin mi iyaamba zin. Paso ni imanga mini pa naala, mi wal pakan tire i mi tila tiso uruunu pizin kek. Tamen ngar kizin imbol mi tiurla som. ☆

¹⁵Mi ni iso pizin ma iso: “Kala ma kapa pa toono ta boozomen mi kosoyaara uruj ambaijana pizin tomtom ta munjaana men ta timbotmbot su toono na. ☆ ¹⁶Wal ta so tiurla mi tikam yok, inako Anutu ikamke zin ma timbot matan yaryaara. Mi zin wal ta so tiurla som, inako Anutu iur kadoono pizin ma tila len. ☆ ¹⁷Mi wal ta so tiurla, nako anjam len mburan be titooro mos pakan ma ipet. Mos ta kembei: Zin ko tiziiri bubujana sananjan pizin tomtom pa nio zorj, mi tiso sua ila karkari kaljan ta zitun tiute som. ☆ ¹⁸Mi so titeege mooto sananjan sa, som tiwin kororj sananjan sa, nako irao be ipasaana zin na som. Mi sombe tiur naman sala zin metenjan, nako nin ambai ma timanga mini.” ☆

Yesu isala pa saamba
(Lu 24:50-53; Nggo 1:9-11)

¹⁹Merere Yesu iso sua pizin nangarj kini makin, to Anutu ikami ma isala pa kar saamba, mi mbuleene su Anutu namaana woono. ☆ ²⁰Mi nangarj kini tila mi ti-soyaara uruunu ambaijana ma irao lele ta boozomen. Mi Merere igabgaaba zin pa uraata kizin, mi ipombolmbol zin ma titooro mos pakan ma iwedet, bekeni tomtom tikilaala kembei sua kizin sua nonoono. ☆

☆ 16:9: Lu 8:2 ☆ 16:14: 1Kor 15:5+ ☆ 16:15: Mt 28:19; Nggo 1:8; Kol 1:23 ☆ 16:16: Yo 3:18,36, 12:48; Nggo 2:38; Ro 10:9 ☆ 16:17: Nggo 5:16, 8:7, 10:46; 1Kor 12:10,28 ☆ 16:18: Lu 10:19; Nggo 3:7+, 28:3+; 1Kor 12:9; Yems 5:14+ ☆ 16:19: Mbo 110:1; Nggo 2:33+, 7:55; Ro 8:34; Ibr 1:3 ☆ 16:20: Nggo 4:29, 14:3; Ibr 2:3

Uruunu Ambaijana ta Lukas Ibeede

Sua Sotaarajana ki Lukas

¹⁻² O biibi tio Teopilus, uraata biibi, ta iur ŋonoono ma ipet la mazwanda kek. Mi indeenje ta imanja mata popoten mi imar na, wal pakan, zin timbotmbot mi tire kat pa matan. Zin tina ta tipombolmbol ka sua mi tikiskis ka uraata. Mi tizzoyaryaara sua tana ma niam amlej, mi tomtom pakan tibeede ka mbol kek.[☆]

³⁻⁴ Mi nio ta kembena. Anjwi nanaana zin wal ta tiute kat uraata tana bekana ituj ajute la ta uunu mi imar. Mi anjpal ka mbol ma ingeeze kek, ta ingi anjeede ima bekana nu ute kat ta kembei: Sua ta zin tipaute u pa na, ina ŋonoono men.[☆]

Anjela iso pa pepe ki Yoan

⁵ Indeeje ta king Erot imborro lele ta zin Yuda timbotmbot pa na, patoronjana ka tomtom ta, zaana Sakaria, ni imbotmbot. Ni imbot la lupjana ki Abia pa uraata ki patoronjana. Kusiini zaana Elisabet. Mi ni ziru un imar pa Aron. ⁶ Ziru wal ndeerjan pa Anutu mataana. Pai kizin ta munjaana men, ta titoto Anutu kaljaana mi tutu kini. Mbulu kizin sa isaana som. ⁷ Tamen ziru tipeebe sa som. Pa Elisabet, ni kopo somjana. Mi ziru tiwe kolman kek.[☆]

⁸⁻⁹ Aigule ta na, lupjana ki Abia kadoono tila be tikam uraata su Merere kereene uunu. Mi mbulu kizin ta kembei: Somba tila, tona tikam mbulu sa be tire asij ta irao be ineene korog kuziinjana isu Anutu mataana. Tana tikam, mi Sakaria zaana ipet. ¹⁰ Tana ni ilela Urum Merere mi ikamam uraata tana. Mi iwal biibi na, timbotmbot mat mi tizunzun.

¹¹ Ni ikamam uraata mi molo som na, Merere anjela kini ipet mi imender su you muriini ziljaana ta imbot la ki Sakaria namaana woono na. ¹² Sakaria ire i, to imorsop mi motojana biibi ikami. ¹³ Tamen anjela iso pini. Iso: "Sakaria, moto pepe. Sunjana ku, ta Merere ilej kek. Kusim Elisabet, ni

kola ipeebe lem pikin tomooto ta. Pikin tana, kozo paata zaana be Yoan. ¹⁴ Nu ko lelem ndabok mi menmeenu biibi pini. Mi nu itum tamen som. Tomtom boozomen ko menmeen zin pini. ¹⁵ Pa ni ko iwe biibi pa Anutu mataana. Mi ni ko irao iwin baen som, yok mboljana som. * Indeeje ta ni imbot lela naana kopoono mi ila na, Bubujana Potomjana ko izeebi.[☆]

¹⁶ Mi ni ko ikam zin Israel boozomen ma titooro lenen, mi timiili mini ki Merere Anutu kizin. ¹⁷ Ni ko ikam ngar mi mburaana kembei ta Anutu kwoono Ilija, mi imuungu pa Merere mi iurpe zaala pini. Ko itooro zin kolman ma lenen ila ki lutun bizin mini, mi ikam zin wal zoroorogan ma tito ngar ambaijana kizin wal ndeerjan. Naso ikam zin tomtom ma tiurpe zitun, mi tizza Merere kizin tabe imar i."[☆]

¹⁸ Sakaria isu to iwi anjela. Iso: "Sua ku tana, ko anjurla be parei? Pa ingi niamru waerbi amwe kolman kek."[☆]

¹⁹ Anjela ipekel kwoono ma iso: "Ingi nio Gabriel tau. Nio ajmendernder su Anutu kereene uunu. Mi ni itunu ta ingo yo ma anjmar i, bekana anjo sua pu mi anjam uruunu ambaijana ti pu.[☆]

²⁰ Mi lej. Sua tio ti kola iur ŋonoono. Tamen nu urla som. Tana ko irao so sua som, mi kwom imun ma irao sua ti iur ŋonoono."

²¹ Sakaria imbot ma molo lela urum lelene. Tabe zin iwal tinaami ma som mi tikam ngar boozo pini. ²² Beso ni iyooto ma ipet na, irao be iso sua pizin mini som. Iurur namaana men. Paso, kwoono imun kek. Tabe ikam ma tomtom tiso Anutu ko ikam mbulu sa pini lela urum lelene ma ingi.

²³ Imbotmbot ma uraata kini imap, tona imiili ma ila pa kar kini. ²⁴ Timbotmbot ma waenebi Elisabet kopoono. To imbot ruumu men pa puulu lamata. ²⁵ Mi iso: "Ingi ko tomtom matan pasom yo mini som. Pa Merere mataana ingal yo, mi ikam uraata ti pio."[☆]

Anjela isotaara Maria pa pepe ki Yesu.

²⁶ Elisabet puulu kini iwe lamata mi ta, to Anutu ingo anjela Gabriel ma ila kar

☆ 1:1-2: ŋgo 1:1+; lbr 2:3; 1Pe 5:1; 1Yo 1:1 ☆ 1:3-4: 2Tim 3:14; 2Pe 1:16 ☆ 1:7: Un 16:1 * 1:15: Yoan ko ito mbulu kizin Nasiri. Zin Nasiri na, wal ta tisombe tiwe Anutu lene kat. Tana tingalsekek zitun pa mbulu pakan kembei yok mboljana winjana mi ute ruunu pupjana. ☆ 1:15: Nam 6:1+ ☆ 1:17: Mal 3:1, 4:5+; Mt 3:3; Mk 9:12

☆ 1:18: Un 18:11 ☆ 1:19: Dan 8:16, 9:21; lbr 1:14 ☆ 1:25: Un 30:23

Nasaret, ta imbot lele pakaana ki Galilea na,
²⁷ mi ila ipet ki moori metet ta, zaana Maria.
 Moori tana, tiroogi kek pa tomtom ta, zaana
 Yosep. Yosep tana, ni uunu imar pa king
 Dabit.✠

²⁸ Tana aŋela ila ipet ki Maria, mi iso pini
 ta kembei. Iso: “Maria, aigule ambaijana.
 Merere, ni leleene pu mi ikampe u biibi kat.
 Mi ni imbotmbot raamu.”

²⁹ Maria ileŋ sua tana na, ikam ngar boo zo
 pa. Iso: “Wai, sua tingi ka uunu be parei?”

³⁰ Tona aŋela iso pini: “Maria, moto pepe.
 Pa kampejana ki Anutu, ta ise ku kek. ³¹ Leŋ.
 Nu ko kopom, mi peebe pikin tomooto ta.
 Kozo paata zaana be Yesu.✠

³² Lutum tana ko iwe tomtom zaanaŋana,
 mi tipaati be Anutu kor kana Lutuuu. Ni,
 Merere Anutu ko iuri be ikam tumbuunu
 Dabit muriini peeze kana.✠

³³ Mi peeze kini ko irao imap na som. Ko
 imboro Yakop wal kini ma alok.✠

³⁴ Tona Maria iso pa aŋela: “Ingi ko mbulu
 tana ipet pio be parei? Pa nio niamru
 tomooto sa amkeene zen.”

³⁵ To aŋela ipekel kwoono ma iso:
 “Bubunana Potomjana ko imar ise ku, mi
 Anutu kor kana mburaana ko isalakaalu.
 Tana pikin tabe peebe i, na ni potomjana.
 Mi ko tipaati be Anutu Lutuuu.✠

³⁶ Mi leŋ. Nom musaana Elisabet ta iwe
 kolmannan kek mi mungu tiwatwaati be
 kopo somjana na, ni tomini kopoono, mi
 ingi ka puulu iwe lamata mi ta kek. ³⁷ Pa
 Anutu, ni itat pa kosa sa na som.”✠

³⁸ To Maria iso: “Ambai, nio ingi mbe-
 soong sorok ki Merere. Sombe sua ku tana
 iur ŋonoono pio, ina ta tina.” To aŋela
 izemi mi ila.

Maria ilou Elisabet

³⁹ Aigule pakan ilae, to Maria imanga, mi
 karau ma ila pa kar ta, ta imbot la lele
 abalabaljana ki Yudea. ⁴⁰ To ilela ruumu ki
 Sakaria mi ikam aigule ambaijana pa Elisa-
 bet. ⁴¹ Indeeŋe Elisabet ileŋ Maria kaljaana
 na, pikin imuzik lela kopoono mi Bubunana
 Potomjana izeebe Elisabet.✠

⁴² To kaljaana biibi ma iso: “O Maria,
 kampejana biibi ki Anutu ta isalakaalu ma
 lip pa moori ta boozomen. Mi kampejana
 kini ko imbotmbot se ki pikin tabe peebe
 na. ⁴³ Nio pareiŋon, ta Merere tio naana
 imar ma ilou yo? ⁴⁴ Pa re. Indeeŋe ta aŋleŋ
 kaljom na, pikin ta imbot kopon leleene i,
 imuzik raama menmeeni. ⁴⁵ Kampejana ki
 Merere ko ise ku. Pa nu urla kembei sua ta
 ni iso pu, inako iur ŋonoono.”

Maria mboe kini (1Sam 2:1-10)

⁴⁶⁻⁴⁷ Tona Maria isu mi iso:
 “Merere, ni biibi ŋonoono ta ilip pa koron
 ta boozomen.

Tana nio leleŋ imap ipakuri.

Nio menmeen yo pa Anutu. Pa ni ulaaŋa
 tio.✠

⁴⁸ Pa nio mbesooŋo kini sorokŋon tau.

Tamen ni mataana ingal yo mi ipakur yo.

Tana koozi mi ila na, tomtom boozomen ko
 tizzo pa kampejana ki Merere ta ise
 tio.✠

⁴⁹ Pa ni mbura keskeezana. Mi zaana na,
 potomjana.

Mi imbel uraata biibi kat pio.✠

⁵⁰ Zin tomtom ta timototo i mi tileŋleŋ
 la kaljaana na, muŋaijana kini
 imbotmbot se kizin, mi iseenge
 iseenge ma ila.✠

⁵¹ Ni iswe mburaana mi ikam uraata bibip.
 Pa zin tomtom ta tipakurkur zitun na, ni
 iyangwiiri zin ma timbot leŋaleŋa.✠

⁵² Mi zin bibip ta tikamam peeze na, ni itatke
 zin pa murin peeze kana, mi tisu ma
 tiwe paŋaŋae sorok.

Tamen zin wal sorrokjan ta tikototo zitun
 mi tipase pini na, ni ipakur zin.✠

⁵³ Wal ta petel zin na, ni itunu ikam koron
 ambaimbaijan boozomen pizin, mi
 tikan ma tirao.

Mi zin ta len koron boo zo na, ni iser zin ma
 naman men mi tila len.✠

⁵⁴⁻⁵⁵ Mungu ikam sua mbukjana pa tum-
 bundu bizin ta kembei: Ni ko imuŋai
 Abaaram mi zin popoŋana kini, mi
 iseenge iseenge ma ila.

✠ 1:27: Mt 1:6+; Lu 2:5 ✠ 1:31: Yesa 7:14; Mt 1:21; Lu 2:21 ✠ 1:32: Mbo 2:6+, 89:26+; Yesa 9:6+; Mk 5:7 ✠ 1:33:
 Dan 2:44, 7:14; Ibr 1:8 ✠ 1:35: Mt 1:18+; Mk 5:7, 15:39 ✠ 1:37: Un 18:14; Mt 19:26; Ro 4:21 ✠ 1:41: Lu 1:15
 ✠ 1:46-47: Mbo 34:2+; 1Tim 2:3, 4:10 ✠ 1:48: Mbo 138:6; Lu 11:27 ✠ 1:49: Mbo 71:19, 111:9, 126:2+ ✠ 1:50:
 Kam 20:6; Mbo 103:13-18 ✠ 1:51: Lu 18:9+; 1Pe 5:5 ✠ 1:52: Mbo 113:7, 147:6; Mt 23:12; Kol 2:15 ✠ 1:53:
 Mbo 34:10, 107:9; Lu 6:21 ✠ 1:54-55: Un 17:7; Mbo 98:3; Mika 7:20; Ro 11:28; Ga 3:16

Tanata mataana ingal zin mbesoongo kini Israel, mi imugai zin mi iulu zin.”[☆]

⁵⁶ Maria imbotmbot ki Elisabet ma irao puulu tel ma ingi, mana imiili ma ila kar kini mini.

Pepe ki Yoan

⁵⁷ Indeeje Elisabet ikam tomtom na, ipeebe pikin tomoto ta. ⁵⁸ Mi tojmatizij kini mi wal ta tigarau i na, tire kampejana biibi ta Merere ikam pini, to zin ta boozomen zigan Elisabet menmeen zin. ⁵⁹ Aigule iwe lamata mi tel pa na, zin timar be tireete pikin tina. Mi tiso tipaata tamaana zaana Sakaria pini.[☆]

⁶⁰ Tamen naana iso: “Som! Ni zaana Yoan.”

⁶¹ To tiso pini. Tiso: “Ina ambai. Mi nu um bizin mi imar na, kawatwaata pisis tana?”

⁶² Tana tiurur naman pa tamaana be tire: Ko ni iur pikin zaana asij. ⁶³ To Sakaria iso pizin ma tikam korog ki bude imar, be ni ibeede. Beso ibeede na, ibeede ta kembei: Ni zaana Yoan. Tabe zin wal tikam ngar boozo. ⁶⁴ To molo som mi Sakaria kwoono ikam kak, miaana igolok, mi ipakurkur Anutu. ⁶⁵ Tabe iwal biibi ta kar kan i motojana ikam zin pa mbulu ta ipet na. Mi tiso ka sua ma irao lele abalabalgana ta boozomen ki Yudea. ⁶⁶ Mi wal boozomen ta tilej na, tikam ngar boozo pa ma tiso: “Wai, pikin ti, kaimer ko pareijana?” Pa tire kembei Anutu mburaana imbotmbot se kini.

Sakaria mboe kini

⁶⁷ Bubujana Potomjana izeebe pikin tamaana Sakaria, to iwe Anutu kwoono, mi iso kaljaana ta kembei:

⁶⁸ “Iti tapakur Merere Anutu ki Israel.

Pa ni imar kek be itatke wal kini pa patanjana kizin.[☆]

⁶⁹ Ingi be ipamender lende ulaaja mburaanajana mi ipakuri.

Ulaaja tana ko ipet la uunu ki mbesoongo kini Dabit.[☆]

⁷⁰ Mi ina ito sua ta mungu kat ni iswe la kizin wal potomjan ta tiwe ni kwoono na.

Pa iso ta kembei. Iso:[☆]

⁷¹ Ni ko ikamke iti pa kanda koi bizin

mi wal boozomen ta tiurur koi piti na.[☆]

⁷²⁻⁷³ Pa mungu ni imbuk sua pa tumbundu Abaraam mi ipombol sua tana ma imbok kat. Sua ta kembei:

Ni ziru ko tiparlup zin ma tiwe tamen, mi imugaijai Abaraam popojana kini ma alok.

Mi ingi ni mataana ingalngal sua mbukjana potomjana tana ta ikam pa tumbundu bizin na,[☆]

⁷⁴ be itatke iti la kanda koi bizin naman.

Naso tomoto mini som, mi tembesmbeeze pini.[☆]

⁷⁵ Mi takam mbulu ta potomjana mi ndeejajana men pa ni mataana ma irao swondo.”[☆]

⁷⁶ To Sakaria iso pa lutuunu ta kembei:

“O lutug ri, nu tana ko tipaatu be Anutu kor kana kwoono.

Paso, nu ko muungu pa Merere,

mi urpe zaala pini.[☆]

⁷⁷ Mi ko pei ngar kizin wal kini pa zaala tabe ni ireege sanaana kizin pa i.

Naso ikamke zin ma timbot ambai.[☆]

⁷⁸ Pa Anutu kiti, ni leleene itanjatj piti mi imugaijai iti.

Tana ni ko ikam azungka kini saamba kana ma iyaara su piti, kembei ta zoj pok ma ise.

⁷⁹ Mi iur mat piti iwal ta zugut izukkaala iti mi tombot la zaala ki meeterjana na.

Mi ipazal pai kiti be tapa pa zaala kini.

Naso itijan Anutu taparlup ti ma tewe tamen, mi tombot ambai.”[☆]

⁸⁰ Tana pikin tana itumtum raama Bubujana mburaana ma iwe tomtom. To ila imbotmbot su lele bilimjana ma irao imanja pa uraata kini ila zin Israel matan.[☆]

2

Pepe ki Yesu

(Mt 1:18-25)

¹ Indeeje mazwaana tana na, Kaisa Augustus iur sua be wal boozomen ta timbot la Rom kopo mbarmaana na, timap ma tila be tikam zan se ro. ² Ingi zan urjana mataana kana ta ipet indeeje Kirinius ikamam peeze

☆ 1:59: Un 17:12 ☆ 1:68: Mbo 72:18, 111:9; Lu 7:16

1:2 ☆ 1:71: Mbo 106:10

☆ 1:72-73: Un 17:1+, 22:16+; Mbo 105:8+; Ibr 6:13+

☆ 1:75: Ep 4:24; 2Tim 1:9; Tit 2:11+; 1Pe 1:15; 2Pe 1:4

☆ 1:69: 1Sam 2:1; Mbo 18:2, 89:17 ☆ 1:70: Ro 1:2; Tit

☆ 1:74: Ro 6:18,22; 1Yo 4:17+; Ibr 9:14 ☆ 1:76: Yesa 40:3; Mal 3:1, 4:5; Mt 3:3, 11:9 ☆ 1:77:

Yer 31:34; Mt 1:21; Lu 3:3 ☆ 1:79: Yesa 9:1+; Mt 4:16; Yo 8:12; Igo 26:18 ☆ 1:80: Lu 2:40,52

pa lele pakaana ki Siria na. ³Tana iwal timap ma tilala pa kar kizin kizin be tiur zan.

⁴Mi Yosep tomini, ni izem kar Nasaret ta imbot Galilea na, mi isala pa kar ki Dabit, zaana Betelem, ta imbot Yudea na. Paso, ni uunu ipet la ki Dabit.✠

⁵⁻⁶Tana ni ziru Maria ta tiroogi pini be iwooli na, tila be tiur zan. Indeeje ziru timbotmbot Betelem na, Maria kopoono iwe rojroj kana be ikam tomtom. ⁷Mi ipeebe pikin tomooto mungamunga, to izuki pa kawaala, mi ipegeeni sula koror ta imbot la mbili murin na. Tana timbotmbot raama zin mbili. Paso, len murin toro sa be timbot pa i som.

Angela tipet kizin mborogan kizin sipsip

⁸Kar ziljaana na, mborogan pakan timborro sipsip kizin pa mberj. ⁹Molo som na, angela ki Merere ipet kizin. To azungka ki Merere iyaara su ma iliu zin. Tabe motojana biibi ikam zin ma tisaana kat. ¹⁰Tamen angela iso pizin. Iso: “Komoto pepe. Kelej. Nio ajmar be anjo yom pa uruunu ambaijana tabe ikam yom ta munjaana men ma menmeen yom biibi.✠

¹¹Mberj ta koozi, Ulaaja tiom, ni tipeebi isu kar ki Dabit kek. Ni Mesia, mi ni Merere tiom.✠

¹²Mi koronj tingi ko iwe kilalan piom: Kala, to ko kere pikin ta tizuki pa kawaala, mi ikenne sula koror ta imbot la mbili murin na.”

¹³Molo som na, iwal munjaana men ki kar saamba timeke ma tisu, mi tigaaba angela tana ma tipakur Anutu pa mboe ta kembei. Tiso:

¹⁴“Tapakur Anutu ta imbot kor a. Pa ni zaana biibi.

Wal ta so ni lelene pizin, nako lenen ndabok.

Pa inji sua luumuana * isu toono kek.”✠

¹⁵Tona zin angela tizem zin, mi timiili ma tisala saamba mini. Mi zin mborogan tiparso pizin ma tiso: “Ou, tamanga ta buri mi tala Betelem be tere koronj ta Merere iso piti pa na.”

¹⁶Tana loja men mi tila. Mi tindeeye Maria ziru Yosep, mi pikin ta ikenne sula

koror. ¹⁷Tila ma tire i, tona tipit mbol pa sua ta angela iso pa pikin tana. ¹⁸Mi zin tomtom ta tilej sua kizin mborogan na, timap timurur pa. ¹⁹Tamen Maria ikam ngar pa mbulu ta boozomen tana ma iur se ndomoono.✠

²⁰Kaimer na, zin mborogan timiili ma tila, mi tipakurkur Anutu mi tiwidit uruunu pa uraata boozomen ta tilej mi tire na. Paso, ila itoptop kat la angela kaljaana tau.

Maria ziru Yosep tikam Yesu ma ila Urum Merere be tireeti

²¹Aigule lamata mi tel ilae, to reetenjana ka nol ipet. Mi tipaata zaana be Yesu. Pisis tana, Maria kopoono zen mi angela iso la kini.✠

²²Timbotmbot ma irao nol tabe tiurpe zitun ma tingeeze mini pa Anutu mataana kembei ta tutu ki Mose iso na, to tikam pikin tina, mi tisala pa Yerusalem be tiuri ma iwe Merere lene.✠

²³Pa ka sua tibeede ila Merere tutu kini pataaja kek ta kembei:

Pikin tomooto boozomen ta mungamunga na, bela kakam zin ma tiwe Merere lene.✠

²⁴Tana ziru tila tiur pikin ma iwe Merere lene, mi tipatoron Merere pa mbalmbal munmun ru, bekena Maria ingeeze mini pa Anutu mataana. Tito tutu ta Merere iso na.✠

Mboe mi sua ki Simeon

²⁵Tomtom ta, zaana Simeon, ni imbotmbot Yerusalem. Ni tomtom ndeejengana mi imoto Anutu mi ilejlej la kaljaana. Mi iurur mataana pa mazwaana tabe Anutu ikam zin Israel ma timbot ambai mini. Mi Bubujana Potomjana imbotmbot raami.✠

²⁶Mi Bubujana Potomjana iso i kek ta kembei: Ni ko imbotmbot mi ire Mesia ki Merere, mana imeete. ²⁷Yesu naana ma tamaana tikami ma tilela Urum Merere be tikam pini kembei ta tutu iso na. Mi indeeye tana, Bubujana ipangutnguutu Simeon ma imbotmbot lela Urum Merere lelene kek. ²⁸Tana ni ire pikin, to ikami mi imbaraari. Mi ipakur Anutu ma iso:

✠ 2:4: 1Sam 16:1; Yo 7:42 ✠ 2:10: Ugo 13:52; Ro 15:13 ✠ 2:11: Yesa 9:6; Mt 1:16,21; Ugo 2:36; Yo 3:17; 1Yo

4:14 * 2:14: Sua luumuana ti na, ka uunu ta kembei: Zaala tabe itijan Anutu taparlup ti ma tewe tamen na Yesu tau. ✠ 2:14: Yesa 57:19; Lu 19:38; Yo 14:27; Ro 5:1; Ep 2:14 ✠ 2:19: Lu 2:51 ✠ 2:21: Un 17:10; Mt 1:21,25

✠ 2:22: Wkp 12:2+ ✠ 2:23: Kam 13:2,12 ✠ 2:24: Wkp 12:8 ✠ 2:25: Yesa 40:1 ✠ 2:29: Un 46:30; Pil

1:23

²⁹ “O Merere, sua ta nu mbuk pa mbesoonjo ku, ta ingi iur ngonoono kek.

Tana sombe anmeete, na anmeete lak. Nio ko anja raama lelerj ambai.✠

³⁰⁻³¹ Pa Ulaanja ta ngo i ma imar be ikamke zin tomtom i,

ta swe i pizin tomtom ma tire i kek.

Mi ituj anje kati tomini.✠

³² Ni ta ko iur mat pizin wal ta Yuda somjan i.

Mi ikam zin wal ku Israel ma zan iwe bi-ibi.”✠

³³ Yesu tamaana ziru naana tilej sua ta Simeon iso pa lutun na, tikam ngar boozo pa. ³⁴⁻³⁵ Tona Simeon ipombol ziru tomini, mi iso pa Yesu naana Maria ta kembei: “Lerj. Pikin taingi ko iwe uunu pizin Israel boozomen ma titoptop. Mi boozomen na, ni ko iwe zaala pizin be Anutu iwit zin. Pa ni ta ko iswe kat Anutu mbulu kini pizin tomtom, mi ikam na ngar ta imbot la lelen na ipet mat. Tamen tomtom ko tikam sua boozo pini. Mi nu tomini ko yamaana kembei buza mataanajana ingal lelem.”✠

Merere kwoono Ana izzo Yesu ka sua

³⁶ Mi Anutu kwoono moori ta, ni imbotmbot urum lene tomini. Ni zaana Ana, mi tamaana Panuel. Uunu ipet la ki Aser. Ni ra, iwe kolmannan kek. Mungu ziru waene timbot irao ndaama lamata mi ru men, to waene imeete. ³⁷ Tabe ni iwe nora ma imbotmbot mi ingi ndaama kini irao tomtom pañ kwoono pañ (84). Mi ni imbesmbeezee pa Anutu lela urum lene ikot mberj ma aigule. Izemzem som. Mi ingalseksekitunu pa kini kannjana pa aigule pakan mi izunzurj men.✠

³⁸ Indeeje kat ta Yosep bizin timbotmbot urum lene na, Ana imare kizin, to ipakur Anutu mi izzo pikin tana ka sua ila kizin iwal ta tiurur matan pa Anutu be ikamke Yerusalem na.✠

³⁹ Yosep ziru Maria tikam uraata boozomen ta tutu ki Merere iso na makij to, timiili ma tila pa kar kizin Nasaret ta imbot Galilea na.✠

⁴⁰ Mi pikin itum ma iwe kaibijana mi ikam ngar ambaijana ki Anutu ma imbol

pini. Mi kamperjana ki Anutu imbotmbot se kini.✠

Yesu nanganyana mi ila Urum Merere

⁴¹ Ndaama ta boozomen Yesu naana ma tamaana tilala Yerusalem pa lupjana biibi ki Pasoba.✠

⁴² Indeeje Yesu ndaama kini iwe laamuru mi ru na, ni zijan tito mbulu tana mi tisala pa Yerusalem. ⁴³⁻⁴⁴ Lupjana imap, tona Yosep ziru Maria timanga be timiili pa kar kizin. Mi Yesu, ni imborene su Yerusalem. Mi tamaana ma naana tiute som. Tindemeere ma tiso ko ni zijan wal pakan timuungu ma tila kek. Tiwwa ma tila mi rou na, tikir mataana. Tabe tila ki tojmatizirj kizin ma tiwi zin pini. ⁴⁵ Tamen tindeeni som. Tana timiili ma tila mini pa Yerusalem be tiru i. ⁴⁶ Tiru i ma aigule iwe tel pa i, to tindeeni lela Urum Merere leleene. Ni zijan zin wal ta tikamam sua pizin tomtom i timbutultul, mi ilelerj zin mi ikamam wijana pizin. ⁴⁷ Mi zin wal ta tilej i na, kwon itaanda pa ngar kini mi pekelnjana kini.✠

⁴⁸ Beso tamaana ma naana tire i na, timurur. Mi naana ila ma iso pini. Iso: “Wai lutuj, parei ta kam mbulu ta kembei pa niamru tomom? Kopoyam rru pu ma ambel rujom kek.”

⁴⁹ To ni iso: “Wa, kuru yo paso? Niom kuute som? Nio bela anjbot lela Tamarj urum kini mi angaabi pa uraata kini.”✠

⁵⁰ Tamen ziru tikam ngar pa sua kini tina som.✠

⁵¹ To zijan timanga, mi timiili ma tila pa Nasaret. Mi ni ilelerj la kaljan men. Mi mbulu ta boozomen tana na, naana ikam ngar pa ma iur se ndomoono.✠

⁵² Mi Yesu itumtum, mi ngar kini izeze pa koronj ki Anutu. Tana Anutu leleene ndabok pini. Mi zin tomtom ta kembena. Lelen ndabok pini.✠

3

*Yoan, tomtom ki yok kamjana
(Mt 3:1-12; Mk 1:1-8; Yo 1:19-28)*

✠ 2:30-31: Yesa 40:5, 52:10; Lu 3:6 ✠ 2:32: Yesa 42:6, 49:6; Ugo 13:47, 26:23 ✠ 2:34-35: Yesa 8:14; Mt 21:42+; Yo 19:25; Ro 9:32+; 1Kor 1:23; 2Kor 2:16; 1Pe 2:7+ ✠ 2:37: 1Tim 5:5 ✠ 2:38: Yesa 52:9; Lu 1:68 ✠ 2:39: Mt 2:23 ✠ 2:40: Lu 1:80, 2:52 ✠ 2:41: Kam 23:14+ ✠ 2:47: Mt 7:28 ✠ 2:49: Yo 2:16 ✠ 2:50: Mk 9:32; Lu 9:45, 18:34 ✠ 2:51: Kam 20:12; Lu 2:19 ✠ 2:52: Lu 2:40

¹Indeeje ta Kaisa Tiberius ikamam peeze pa toono biibi ki Rom ma irao ka ndaama lamoro mata i, na Pontius Pilatus ni gabana ki lele pakaana ki Yudea, mi Erot imborro lele pakaana ki Galilea, mi toono Pilip imborro lele pakaana ki Iturea ma Trakonis, mi Lisanius imborro lele pakaana ki Abilene. ²Mi Anas ziru Kaipas ta bibip kizin patoronjana kan. ³Indeeje mazwaana tana, Yoan ta Sakaria lutuunu na, imbotm-bot lele bilimjana mi Anutu kaljaana imar kini. ³Tana Yoan imanga ma iwwa pa lele boozomen ta timbot tigarau yok Yordan na, mi izzoyaryaara sua pizin iwal be titooro lenen mi tikam yok. Naso Anutu ireege sanaana kizin.

⁴Tana sua ki Anutu kwoono Yesaya ta tibeede se ro na, iur nonoono. Sua ta kembei:

Kaljaana ta iboboobo su lele bilimjana ma iso:

Kuurpe zaala pa Merere!

Kapazal zaala pini.

⁵Lele ngolobloobongan ta boozomen na, bela timun.

Mi abal ma lele dogodogongan ta boozomen na, kataara zin ma raraate.

Zaala kokoogongan na, kapazal zin.

Mi zaala sananjan na, kuurpe ma ambai.

⁶Mi tomtom ta boozomen ko tire uraata biibi tabe Anutu ikam bekana ikamke zin tomtom pa i.

⁷Zin iwal biibi ta timar kini be ikam yok pizin na, ni izzo pizin ta kembei: “Niom tina sananjyom kat kembei mooto sananjana lutuunu bizin! Lak, asinj iso yom, ta ingi kamar ti be koko pa Anutu kete malmaljana kini?”

⁸Kozobe kotooro kat leleyom, so kipiyooto ka mbulu ambaimbaijan pakan. Mi ingi som. Niom kozzo Abaraam popojana kini ta niom. Ambai. Mi kapase pa koronjana pepe. Pa nio anyo kat piom: Anutu, ni irao iso pizin pat tingi ma timanga mi tiwe Abaraam popojana kini.

⁹Mi kere. Ke boozomen ta tipiyotyooto nonon ambaimbaijan som na, ingi be nakabasi ikan zin ma tisu len be tisala you.

¹⁰To zin iwal tiwi i. Tiso: “Wai. Kena ko amkam parei?” ¹¹Tana Yoan ipekel kaljan ma iso: “Tomtom sa sombe le kawaala ru, na ikam tasa pa tomtom ta lene som na. Mi tomtom ta sombe ka kinijana, na ni ikam ta kembena tomini.”

¹²Mi zin wal ta tiyyo takeshan i, timar be tikam yok tomini. Tana tiso pini ma tiso: “Mos katuunu, parei pa niam ti? Ko amkam parei?”

¹³Yoan iso pizin ma iso: “Sombe koyyo takes na, koyyo men ta irao pa kin ta zin bibip tiur piom na. Koyo pakan ma isala ki pepe.”

¹⁴To malmal kan pakan tomini tiwi i ma tiso: “Mi niam na, ko amkam parei?” Mi ni iso pizin: “Keseeze tomtom matan mi kapamoto zin mi kapakaam zin be kakam kuumbu pa koron kizin pepe. Kadoono ta so bibip tiom tikam piom na, leleyom ambai pa. Pa ina irao.”

¹⁵Iwal biibi tiurur matan pa Mesia be imar. Tana tire uraata ki Yoan mi tikam ngar booza ma tiso Yoan ti ko Mesia ma ingi. ¹⁶Mi Yoan isu to iso pizin iwal biibi tana ta kembei: “Nio ingi anjam yok piom. Mi tomtom ta mburaana ilip kat pio, ta ingi be imar i. Nio anye itu ingi kembei anyao pini risa som kat. Uraata sorokjana kembei kumbu keteene ka wooro putkejana na, ina tomini, anyao anjam pini na som. Mi ni ta ko ikam Bubujana Potomjana raama you ma isalakaala yom.”

¹⁷Koron imbot la namaana keteene kek be ipelelele kini. Ambaimbaijan ko izulla kiri kini mi ikam ma ila ruumu kini. Mi sananjan ramaki musmuuzu, nako ni itun pa you ta irao imap na som.

¹⁸Yoan ipombolmbol zin tomtom pa sua pakan tomini, mi izzoyaryaara uruunu ambaijana pizin bekana tiler mi titooro lenen. ¹⁹Kaimer to iyaamba Erot ta imborro lele pakaana ki Galilea na. Paso, ni iwoolo kana toono kusiini Erodias, mi ikamam mbulu sananjan pakan tomini. ²⁰To Erot ikam mbulu toro mini ma isala ki, mi izeebe Yoan lela ruumu sanaana.

☆ 3:2: Mt 26:3; Yo 18:13; Igo 4:6 ☆ 3:3: Igo 22:16; 1Pe 3:21 ☆ 3:6: Mbo 98:2; Yesa 40:3-5, 52:10 ☆ 3:7: Mt 12:34, 23:33 ☆ 3:8: Mt 7:17+; Yo 8:33,39; Ro 2:28+; Ga 3:7 ☆ 3:9: Mt 7:19 ☆ 3:11: Mt 25:35+; 2Kor 8:14; Yems 2:15+; 1Yo 3:17 ☆ 3:12: Lu 7:29 ☆ 3:13: Lu 19:8 ☆ 3:16: Mt 3:11; Yo 1:33; Igo 1:5, 2:3 ☆ 3:17: Mt 13:30 ☆ 3:20: Mt 14:3+; Mk 6:17+

Yesu ikam yok

(Mt 3:13-17; Mk 1:9-11)

²¹ Indeeje ta zin iwal biibi tikamam yok na, Yesu tomini, ni ila ma ikam yok. Ikam yok makij, mi izunjuz ma imbotmbot, to saamba ikaaga, ☆

²² mi Bubujana Potomjana iwe kembei mbalmbal, mi isu ma imbot sala gwaana. To tilerj kaljaana ta imbot saamba mi isu ma isombe: “Nu na, nio lutuj gonoono. Nio lelerj ambai pu, mi lelerj pu ilip.” ☆

Yesu uunu bizin ta ipet pa i

(Mt 1:1-17)

²³ Yesu ndaama kini iwe tomoota laa-muru, mi imanga pa urata kini. Zin tomtom tire i kembei ni Yosep lutuunu. Mi Yosep, ni tamaana Eli, ☆

²⁴ Eli tamaana Matat, Matat tamaana Lebi, Lebi tamaana Melki, Melki tamaana Yana, Yana tamaana Yosep, ²⁵ Yosep tamaana Matatias, Matatias tamaana Amos, Amos tamaana Naum, Naum tamaana Esli, Esli tamaana Nagai, ²⁶ Nagai tamaana Maat, Maat tamaana Matatias, Matatias tamaana Semein, Semein tamaana Yosek, Yosek tamaana Yoda, ²⁷ Yoda tamaana Yoanan, Yoanan tamaana Resa, Resa tamaana Zerubabel, Zerubabel tamaana Sealtiel, Sealtiel tamaana Neri, ²⁸ Neri tamaana Melki, Melki tamaana Adi, Adi tamaana Kosam, Kosam tamaana Elmadam, Elmadam tamaana Er, ²⁹ Er tamaana Yosua, Yosua tamaana Elieser, Elieser tamaana Yorim, Yorim tamaana Matat, Matat tamaana Lebi, ³⁰ Lebi tamaana Simeon, Simeon tamaana Yuda, Yuda tamaana Yosep, Yosep tamaana Yonam, Yonam tamaana Eliakim, ³¹ Eliakim tamaana Melea, Melea tamaana Mena, Mena tamaana Matata, Matata tamaana Natan, Natan tamaana Dabit, ³² Dabit tamaana Yesi, Yesi tamaana Obet, Obet tamaana Boas, Boas tamaana Salmon, Salmon tamaana Nason, ☆

³³ Nason tamaana Aminadap, Aminadap tamaana Admin, Admin tamaana Ani, Ani tamaana Ezron, Ezron tamaana Peres, Peres tamaana Yuda, ☆

³⁴ Yuda tamaana Yakop. Yakop tamaana Isak, Isak tamaana Abaraam, Abaraam tamaana Tera, Tera tamaana Naor,

³⁵ Naor tamaana Serug, Serug tamaana Reu, Reu tamaana Peleg, Peleg tamaana Eber, Eber tamaana Sela, ³⁶ Sela tamaana Kainan, Kainan tamaana Apaksad, Apaksad tamaana Sem, Sem tamaana Noa, Noa tamaana Lamek, ³⁷ Lamek tamaana Metusela, Metusela tamaana Enok, Enok tamaana Yaret. Yaret tamaana Malalel, Malalel tamaana Kenan. ³⁸ Kenan tamaana Enos, Enos tamaana Set, Set tamaana Adam, Adam tamaana Anutu. ☆

4

Sadan itoombo Yesu

(Mt 4:4-11; Mk 1:12-13)

¹ Bubujana Potomjana izeebe Yesu, to izem yok Yordan, mi Bubujana ipangutnguuti ma ila iwwa pa lele bilimjana pa aigule tomtooru. ² Mi Sadan iwedet kini mi itomtoombi. Mazwaana tana, Yesu ikan kini sa som, tabe peteli ma isaana kat.

³ Tana Sadan ipet kini mi iso: “Lak, nu sombe Anutu Lutuunu, na ur sua pizin pat ti, bekene iwe kom kini ma kan.” ⁴ Tamen Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua imbot pataarja kek ta kembei:

Kini men ko irao ikis tomtom sa ma imbot ndabok na som.” ☆

⁵ Tona Sadan ikami ma tisala lele ta imbot kor kat. To karau men mi iso i pa lele mi toono ta boozomen ma imap. ⁶⁻⁷ Mi iso pini ma iso: “Re. Kororj tau ndabokboknjan mi zangan mi mburanjan taingi, nio ko arjam ma iwe lem. Pa kororj ta boozomen taingi imar nomorj kek. Tana sombe lelerj be arjam pa tomtom sa, na irao arjam pini. Mi nu itum tau. Sombe lek kumbum pio mi pakur yo, na kororj taingi ko imap ma iwe lem.” ☆

⁸ Tamen Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua imbot pataarja kek ta kembei:

Lek kumbum pa Merere Anutu ku mi mbeeze pa ni itutamen.” ☆

⁹ Mi Sadan ikam Yesu ma tila Yerusalem, mi tisala pa Urur Merere uteene, to iso lae pa Yesu ma iso: “Sombe nu Anutu Lutuunu, na mbot ti mi lu u ma sula. ¹⁰⁻¹¹ Pa sua imbot pataarja kek ta kembei:

☆ 3:21: Yo 1:32

☆ 3:22: Mbo 2:7; Yesa 42:1; Mt 17:5; Yo 1:32; Igo 10:38

☆ 3:23: Lu 4:22; Yo 6:42

☆ 3:32:

Rut 4:17-22

☆ 3:33: Un 29:35

☆ 3:38: Un 1:27

☆ 4:4: Lo 8:3; Yesa 55:1-2

☆ 4:6-7: Yo 12:31; 2Kor 4:4;

1Yo 2:15+

☆ 4:8: Lo 6:13, 10:20

Ni ko iur sua pizin aŋela kini be timboro u mi matan pu.

Mi zin ko tisiibu,
kokena punu se pat.”[✠]

¹² Tamen Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tamen sua lwoono toro iso ta kembei: Nu irao toombo sorok Merere Anutu ku mburaana pepe.”[✠]

¹³ Tana Sadan itoombo Yesu pa zaala ta boozomen ma som, to izemi ma imbot ŋana ri.”[✠]

*Yesu imanga pa uraata kini isu Galilea
(Mt 4:12-17; Mk 1:14-15)*

¹⁴ Toomboŋana tana imap na, Bubuyana Potomŋana mburaana izeebe kat Yesu. To imanga mi imiili ma ila pa Galilea. Mi uruunu irak ma irao lele. ¹⁵ Ni ikamam sua pizin tomtom isu lupŋana muriini kizin kizin, mi iwal biibi ta tileŋ sua kini na, tiwidit uruunu.

Zin Nasaret kan tiurla ki Yesu som mi tirepiili i

(Mt 13:53-58; Mk 6:1-6)

¹⁶ Yesu ila kar kini Nasaret. Indeeŋe ta ni musaana mi imar na, imbotmbot kar ta tana. Mi indeeŋe aigule potomŋana tabe keten su pa i na, ilela lupŋana muriini. Pa mbulu kini ta kembeaŋana. Ni ilela, to imanga mi imender la iwal biibi matan be ipaata sua.”[✠]

¹⁷ Mi tisara ro ta sua ki Anutu kwoono Yesaya imbot se na ila kini, to ipeelee ma indeeŋe sua ta iso ta kembei. Isombe:

¹⁸⁻¹⁹ Merere Bubuyana mburaana ise tio kek. Pa ni iroogo yo mi iur yo be aŋla aŋsoyaara uruunu ambaiŋana pizin tomtom ta timbot ŋoobo na.

Mi ingo yo be aŋso pizin wal ta timbot la kan koi bizin naman na ta kembei: “Koyooto ma kala. Kosa sa ipakaala yom mini som.”

Mi zin wal ta matan pisŋan na, ingi be matan peere.

Mi zin wal ta tomtom tiseseeze matan mi tikototo zin na, nio aŋmar be aŋtatke zin pa patayana kizin.

Mi aŋmar be aŋsoyaara sua pizin tomtom ta kembei: Nol tabe Merere iswe kat kamperjana kini i, ta ipet kek.”[✠]

²⁰ Yesu ipaata sua ma imap, to ilek ro mi iur la ki urum tuunu. Tona mbuleene su be iso ka ŋgar pizin. Tabe zin iwal ta timbot tina tikor matan pini. ²¹ Mi ni imanga pa sua ta kembei: “Sua ta kelerŋerŋ i, koozi iur ŋonoono kek.”

²² Iwal biibi tileŋerŋ sua ta ni izzo pa kamperjana ki Anutu na, tiwit uruunu mi tikam ŋgar booza pa. To tisu na tiparzzo pizin. Tiso: “Wai, to ti, ni Yosep lutuunu tau. Mi parei ta ni irao izzo sua ta kembei?”[✠]

²³ Tana Yesu iso pizin ta kembei: “Nio aŋute. Niom ingi be koso yo pa sua ta gorgori tizzo na ma kosombe: ‘Nu tomtom ta urpewe zin tomtom pa mete kizin na, motom ingal be urpe itum mungu. Mbulu ta amleŋ nu kamam su kar Kapenaum na, parei ta kam su tingi som? Pa ingi sa itum kar ku na.’”[✠]

²⁴ To Yesu iseenge sua kini mini ma iso: “Nio aŋso kat piom: Tomtom ta so iwe Anutu kwoono, na itunu wal kini ko tiur lenen pini som.”[✠]

²⁵ Mbulu ta ipet mungu na, motoyom ingal som? Indeeŋe gorgor ki Anutu kwoono Ilia na, yarŋ isu som pa ndaama tel mi pakaana. Tana peteele biibi ikam zin. Mi Israel nan na, noroŋa boozomen timbotmbot.”[✠]

²⁶ Tamen Anutu ingo Ilia ma ila be iuulu kizin tasa na som. Ni ingo i ma ila ki nora ta, ta imbot su kar Sarapet ta imbot lele pakaana ki Sidon na.”[✠]

²⁷ Mi indeeŋe gorgor ki Anutu kwoono Elisa tomini na, zin Israel tomtom kizin boozomen ta mbetmbeete sananŋana ikam zin. Tamen Elisa iurpe tomtom kizin tasa som. Iurpe Naeman ifutamen ma mete iko pini. Naeman tana tomini, tomtom ki lele pakaana toro zaana Siria.”[✠]

²⁸ Iwal biibi ta timbotmbot lela lupŋana leleene na, tileŋ Yesu sua kini, to keten ibeleu kat. ²⁹ Tana timanga mi tiziiri i pa kar, to tiyaaru tataati ma tisala pa lele ndomoonoŋana ta kar kizin imbot pa na. Mi tisombe tipiri i sula pa lele sipkatŋana.

³⁰ Som, mi ni ipa pa mazwan, mi ibeleu ma imar ila lene.”[✠]

✠ 4:10-11: Mbo 91:11+ ✠ 4:12: Lo 6:16; 1Kor 10:9 ✠ 4:13: lbr 2:18, 4:15 ✠ 4:16: Mt 2:23 ✠ 4:18-19: Yesa 61:1+; Yo 3:34; 2Kor 6:2 ✠ 4:22: Mk 1:22; Yo 6:42, 7:15 ✠ 4:23: Mk 1:21+ ✠ 4:24: Mt 13:57; Yo 4:44 ✠ 4:25: 1Kin 17:1, 18:1; Yems 5:17+ ✠ 4:26: 1Kin 17:8+ ✠ 4:27: 2Kin 5:1+ ✠ 4:30: Yo 8:59, 10:39

Yesu iziiri bubujana sananjana pa tomtom ta

(Mk 1:21-28)

³¹ Yesu imanga mi isula pa kar ta ki Galilea, zaana Kapernaum. Mi indeeje aigule potomjane tabe keten su pa i na, ni ikamam sua pizin tomtom. ³² Mi zin tilej sua ma kwon itaanda. Pa ni izzo katkat sua raama mburaana kembei ta tomtom ta zaana pa uraata kini.✠

³³ Mi lupjana muriini leleene na, tomtom ta imbotmbot. Ni, bubujana sananjana izeebi. Tana iboobo mi kaljaana izalla ma iso: ³⁴ “Aii, Yesu ki Nasaret, nu sombe kam parei piam? Ingi mar be pambiriizi yam? Nio ankilaalu kek. Nu Anutu tomtom kini potomjane.”✠

³⁵ Tamen Yesu injasaari ma iso: “Hait, mane mi yooto pini!” Tona bubujana sananjana ipalkeete tomtom tana isu iwal biibi keren uunu mi iyooto pini. Mi ikam kosa sa pini som.

³⁶ Zin iwal biibi tire mbulu tina ma timurur pa Anutu mburaana. To tiparso pizin ma tiso: “Ingi sua ti pareijana? Ingi kembei tomtom tingi le mburaana mi zaana be iur sua pizin bubujana sananjana ma tiyooto ma tila len.” ³⁷ Ingi uunu tingi tabe Yesu uruunu irak ma irao lele pakaana tina.

Yesu iziiri mete pizin wal boozomen

(Mt 8:14-17; Mk 1:29-34)

³⁸ To Yesu imanga ma izem lupjana muriini tana, mi ilela Simon ruumu kini. Mi Simon rwoono mooribi, ni kuliini ibayou kat ma ikenne. Tabe titanjoro Yesu be iuuli. ³⁹ Tona Yesu ila ma imender salakaali, mi iyaamba mete tana be iyooto pini. To mooribi tana, burup ma imanga, mi ila iurpe kan kini.

⁴⁰ Rou ma zorj isula na, zin iwal tiyyo zin tomtom kizin ta mete matakija ikam zin na, ma tilala kini be iuulu zin. Mi ni iur namaana salakaala zin tataja, mi iurpe zin ma nin ambai lup. ⁴¹ Mi bubujana sananjana tomini tiyotyooto pizin tomtom, mi kaljan izalla ta kor a ma tizzo: “Nu Anutu Lutuunu tau.” Tamen ni iyaamba zin mi ipeteke zin be tiswe i pepe. Paso, zin tiute: Ni ta Mesia.✠

Yesu izzoyaryaara sua pizin tomtom
(Mk 1:35-39)

⁴² Mbenbernjana mi Yesu imanga ma ila pa lele ta ka tomtom somjana i beken a itutamen imbot. Mi som. Pa tomtom pakan tiru i ma timar. Beso tindeenji na, tisombe tiruuti. Kokena izem zin.✠

⁴³ Tamen ni imanga mi iso: “Som. Nio bela anja ma ansoyaara uruunu ambainana pa peeze ki Anutu ila kar bibip pakan tomini. Pa Anutu ingo yo pa uraata ta kembei.”✠

⁴⁴ Tana ni iwwa pa lele pakaana ta zin Yuda timbotmbot pa na, mi izzoyaryaara sua lela lupjana muriini kizin kizin.

5

Yesu iboobo zin nanganj mataana kan

(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20)

¹ Aigule ta na, Yesu imendernder su peende ki yok tatiliujana Genesaret. Mi zin iwal biibi timokor la kini, mi tiliu i ma sik be tilej len sua ki Anutu. ² Mi ni mataana ila na, ire woongo ru ta tiyaaru sala ma timbotmbot. Pa katuunu bizin tisu ma tila tingurguuru pu kizin. ³ Woongo ta na, ki Simon. Tana Yesu ila ma iso pini be iyaaru ma isula. To ise mi tikeltapaari ma tiperae jana ri. Tana ni mbuleene sala woongo tana, mi ikam sua pizin iwal biibi.

⁴ Ikam sua pizin ma imap, to iso lae pa Simon: “Kozo ngaltekeere ri mi teperae lijana, to pu tiom isula. Pa inga ye murin.”

⁵ Simon ipekel kaljaana ma iso: “Wai mos katuunu, mbeji amnok amnok ma som. Tamen ingi nu so, tana ko pu isula.” ✠

⁶ Beso timanga pa na, pu be rek. ⁷ To tikoolo lela pa waen bizin be tikam woongo toro ma tipet mi tiuulu zin. Zin timar mi tikiinke zin ye pa pu ma tisula woongo ru mabe timonmon.

⁸ Simon Petrus ire mbulu tana na, itop su Yesu kereene uunu mi iso: “Biibi, mbot molo pio. Pa nio tomtom sananjog.” ✠

⁹⁻¹⁰ Ni iso ta kembei paso, zijan waene bizin ta timbot woongo na, tire mbulu ki ye kamjana tana ipa ndel kat. Tabe timurur pa Anutu mburaana. Mi zin men som. Yems mi Yoan ta Zebedi lutuunu bizin mi

✠ 4:32: Mt 7:28*; Yo 7:46

✠ 4:34: Mt 8:29; Mk 1:24; Yems 2:19

✠ 4:41: Mk 1:24*; 3:11+

✠ 4:42: Mbo 5:3;

Mt 14:23; Mk 6:46

✠ 4:43: Lu 8:1; 1Kor 9:16

✠ 5:5: Yo 21:3+

✠ 5:8: Yesa 6:5; 1Tim 1:15+

tigabgaaba Petrus pa uraata na, zin tomini timurur pa.

Tamen Yesu iso pa Petrus ma iso: “Moto pepe. Indeeje ta koozi ma ila na, nu ko kam zin tomtom ta kembei.” ¹¹ Tana tiyaaru woongo kizin ma tisala peende, to tizem koronj kizin ta munjaana men ma imborene lup, mi tito i. ✨

Yesu iurpe tomtom ta mbetmbeete sananjana ikami

(Mt 8:2-4; Mk 1:40-45)

¹² Indeeje Yesu imbotmbot kar ta na, tomtom ta, ni mbetmbeete sananjana ikam kati. Imar ma ire Yesu, to itop su kereene uunu, mi itajroro i ma iso: “O biibi, sombe lelem isaana pio, na nu rao ziiri mete tio ti ma kulij ingeeze mini.”

¹³ Mi Yesu namaana ila ma iteegi, mi iso: “E, nio lelej be anjuulu u. Kulim ambai lak.” To loja men mi mete tana iko pini ma kuliini ingeeze mini.

¹⁴ To Yesu ipeteke i be iso tomtom sa pa mbulu tana pepe. Mi iso pini. Iso: “La ma pamaala itum pa patoronjana ka tomtom sa mungu. To kam patoronjana pa kulim ta ingeeze na, kembei ta tutu ki Mose iso na. Naso ipombol zin patoronjana kan be tiurla tio.” ✨

¹⁵ Tamen uraata kini uruunu irak ma iwe biibi ma ilala, tabe zin iwal timekewe ma tilala kini be tilegleji mibe iurpewe zin pa mete kizin. ¹⁶ Mi lwoono pakan na, ni izemzem zin iwal, mi ilala pa lele bilimjana be izunjuz. ✨

Yesu iurpe tomtom narapejana ta
(Mt 9:1-8; Mk 2:1-12)

¹⁷ Aigule ta na, Yesu ikamam sua pizin tomtom. Mi zin tutu kan mi ngarjan pakan ki tutu, ta zijan timbotmbot. Wal tana, pakan timar pa kar ta boozomen ki Galilea, pakan timar pa Yudea, mi pakan timar pa Yerusalem. Mi Merere mburaana imbot se ki Yesu, tana ni irao be iurpe zin metegan. ¹⁸ Timbotmbot mi wal pakan tisij tomtom narapejana ta ma timar. Mi tirru zaala be tikami ma tilela ruumu mi tiuri su Yesu kereene uunu. ¹⁹ Tamen zalan sa som. Pa iwal biibi mete. Tana tikami ma tisala pa ruumu uteene, to tipetepis ruumu uteene,

mi titu i ma isula ma indeeje kat Yesu zijan iwal biibi keren uunu.

²⁰ Yesu ire wal tina urlajana kizin imbol kat. Tana iso pa tomtom narapejana tina ma iso: “Tizij, sanaana ku ta anjeege pu ma ila ne kek.” ✨

²¹ Tabe zin tutu kan mi zin ngarjan ki tutu tisu mi tiparzzo pizin. Tiso: “Inggi so tomtom ta ipasansaana sua pa Anutu i? Tomtom sa irao be ireege sanaana? Anutu itutamen ta irao.” ✨

²² Mi Yesu, ni iute ngar kizin kek. Tana ipekel kwon ma iso pizin. Iso: “Wai, parei ta leleyom iurur mi kakamam ngar booza?”

²³⁻²⁴ Sua tangoi ta imarra be anjo? Anjo pa tomtom taingi be anjeege sanaana kini, som anjo pini be burup ma imanga mi ipa? Mi lelej be niom kuute kat ta kembei: Tomtom Lutuunu, ni zaana be ireege sanaana kizin tomtom isu toono.” Iso sua tana ma imap, to iso pa tomtom narapejana tana ta kembei: “Nio anjo pu: Manga, lek mi ku, mi la pa ruumu ku.” ✨

²⁵ To wal ta boozomen tikor matan pa narapejana tina, mi ni imanga ma ilek mi kini, mi iwidit Anutu uruunu mi ila pa ruumu kini. ²⁶ Mi zin iwal ta tire mos tana na, timurur pa Anutu mburaana mi tipakur zaana. Mi motojana biibi ikam zin ma tiso ta kembei: “Wai, mbulu ta koozi tere na, ipa ndel kat. Takam ngar pa ma tarao som.”

Yesu iso pa Lebi ma ito i
(Mt 9:9-13; Mk 2:13-17)

²⁷ Yesu izem kar tina, mi ila, to ire tomtom ta iyyo takes jana i, zaana Lebi. Ni imbutul su uraata kini muriini. Yesu ila to iso pini. Iso: “Mar to yo!” ²⁸ To Lebi imanga ma izem koronj kini ta munjaana men ma imborene, mi ito Yesu. ✨

²⁹ Kaimer to Lebi ikam kini biibi pa Yesu isu ta ruumu kini a. Mi wal booza ta tiyyo takesjan i, zijan zin tomtom pakan timar ma zijan timbotmbot mi tikanan kini. ³⁰ Wal tutu kan pakan zijan gaabajan kizin ta len ngar biibi pa tutu i tire mbulu tana, to timanga mi tikam jununjunun pa. Mi tiso pizin nangaj ki Yesu ma tiso: “Wai, parei ta niom tina kagabgaaba zin wal ta tiyyo takesjan i mi zin wal sananjan ma niomjan kakanan mi kiwinin la mbata?” ✨

✨ 5:11: Lu 5:28, 14:33; Pil 3:7+

✨ 5:14: Wkp 14:1+; Lu 17:14

✨ 5:16: Mt 14:23; Mk 1:35, 6:46

✨ 5:20: Lu 7:48

✨ 5:21: Mbo 32:5; Yesa 43:25; Mika 7:18; Lu 7:49

✨ 5:23-24: Yo 5:8

✨ 5:28: Lu 5:11, 14:33; Pil 3:7+

✨ 5:30:

Lu 15:1+

³¹ Yesu ipekel kwon ma iso: “Parei? Tomtom ta iurpewe zin meterjan i, ko ila pizin wal ta nin ambaimbaijan? Som. Ni ilala be iuulu zin meterjan. ³² Mi nio ta kembena. Anjar be anboobo zin wal ndeerjejan na som. Anjar be anboobo zin wal sananjan bekeno titooro lelen mi tizem mbulu kizin sananjan.” ☆

Wijana pa mbulu ki kini ngalsekijana
(Mt 9:14-15; Mk 2:18-20)

³³ To zin tiso: “Zin nangar ki Yoan na, tingalseksek zitun pa kini kanjana bekeno matan ingal Anutu mi tikamam sunjana. Mi zin tutu kan tomini, nangar kizin tikamam ta kembei. Tamen nu ku na, som. Tikanan ma tiwinin pa aigule ta boozomen.”

³⁴ Tona Yesu ipekel kwon ma iso: “Ambai. Mi ta sombe tikam kini biibi pa ula popojana sa, mi ni zijan toroono bizin timbotmbot, ko kuur ngalseki pizin pa kini kanjana? Som.” ☆

³⁵ Mi kaimer, ma sombe wal sa timar mi tikam tomtom ta iwoolo popojana na ma izem zin, tona toroono bizin tana ko lelen ipata mi tingalsek zitun pa kini kanjana.”

Zaala mungujana irao igaaba zaala popojana na som
(Mt 9:16-17; Mk 2:21-22)

³⁶ Yesu iso makin, mi ikam sua toorojana taingi pizin tomini: Isombe: “Lak, ko teyembut kawaala popojana pakaana mi tesesekaala la ki kawaala mungujana? Som. Kokena ipasaana kawaala popojana. Mi tomini, kawaala popojana tana, ko raraate pa mungujana som. ³⁷ Mi yok baen popojana ta kembena. Ko tiliŋ sula baen putuunu mungujana? Inako som tomini. Kokena baen popojana iti putuunu mungujana, to imapaala mi baen borok su lene. To baen raama putuunu tisaana lup. ³⁸ Som. Baen popojana bela isula putuunu popojana.” ☆

³⁹ Mi zin wal ta tiwinin baen mungujana na, lelen pa popojana som. Pa ina kola tiso ta kembei: ‘E-e, kanda mungujana men imar. Pa ina ambai.’” ☆

6

Yesu ta imborro aigule potomjana
(Mt 12:1-8; Mk 2:23-28)

¹ Indeeje aigule potomjana ta kizin Yuda tabe keten su pa i, na Yesu zijan nangar kini tiwwa pa zaala ta ila pa wit lene. Mi nangar kini tiwwa ma tila, mi tikewe nonon ma timbulmbuulu se naman be kulin ikam pokpok mi tikanan.” ☆

² Mi tutu kan pakan tire zin, to tiwi zin. Tiso: “Ai, ingi sa aigule potomjana tabe ketende su pa i. Kekewe wit nonon paso? Pa mbulu ta kembei na, tutu ingalsek pa.” ☆

³ Yesu isu to ipekel kwon ma iso: “Sua ta iso pa mazwaana ta king Dabit zijan wal kini petel zin ma tiru zalan na, niom kapaata som? ⁴ Sua tana iso ta kembei: Mazwaana tana, Dabit ilela beeze ki Anutu, mi ikam narabu potomjana ta tiurur la Anutu kereene uunu na. Narabu tana, ka ngalsekijana. Pa tutu iso zin patoronjana kan men ta tirao be tikan. Mi som. Dabit ikam ma ikan, mi ikam pizin wal kini ma tikan tomini. Mi ka sua sa som.” ☆ ⁵ To Yesu iseeje sua kini ma iso: “Aigule potomjana tabe ketende su pa i, na Tomtom Lutuunu ta imborro.” ☆

Yesu iurpe tomtom nama kaamajana pa aigule potomjana
(Mt 12:9-14; Mk 3:1-6)

⁶ Indeeje aigule potomjana toro tabe keten su pa i na, Yesu ilela lupjana muriini ta, mi ikamam sua ki Anutu pizin tomtom. Mi tomtom ta imbotmbot lela lupjana tana. Ni namaana woono ikaama. ⁷ Mi zin ngarjan ki tutu zijan zin tutu kan pakan tireudut Yesu, beso ni iurpe tomtom tina pa aigule potomjana, tonabe iwe le uunu be tingal mataana pa. ⁸ Tamen Yesu, ni ikam la ngar kizin kek. Tana iso pa tomtom nama kaamajana tina ma isombe: “Manga mi mender la iwal biibi matan.” To ni imanga ma imender.

⁹ Mi Yesu iwi zin ma iso: “Lak. Arwi yom. Mbulu pareijana ta ito kat aigule potomjana ka tutu. Takam mbulu ambaijana, som mbulu sananjan? Tu'uulu zin tomtom, som tapasaana zin?”

¹⁰ Mi mataana ikam zin iwal makin, to iso pa tomtom tana. Iso: “Swooro nomom.”

☆ 5:32: Yo 3:17; 1Tim 1:15 ☆ 5:34: Yo 3:29 ☆ 5:38: ŋgo 15:1+; Ro 10:4; 1br 8:13 ☆ 5:39: Ro 10:16 ☆ 6:1: Lo 23:25 ☆ 6:2: Kam 20:10, 34:21 ☆ 6:4: Wkp 24:5+; 1Sam 21:1+ ☆ 6:5: Kol 2:16+

Beso iswooro namaana na, ambai. ¹¹ Tabe zin tutu kan keten ibeleu kat mi tiparso pizin ma tiso: “Ingi kozo ko takam parei pini?”

Yesu ipeikat nangay laamuru mi ru ma tiwe lene

(Mt 10:1-4; Mk 3:13-19)

¹² Mberj ta na, Yesu isala abal ta be isurj pa Anutu. Izurjuzurj ma ila berek, ¹³ to iboobo zin nangay kini ma timar, mi ipeikat tomtom kizin laamuru mi ru, mi iur zin pa uraata be tiwe le njonjana. ¹⁴ Wal tina zan ta kembei: Simon (ni, Yesu ipaata zaana toro be Petrus) mi tiziini Andreas, Yems ma Yoan, Pilip, Batolomai, ¹⁵ Matai, Tomas, Yems ta Alpai lutuunu i, Simon (ni iga-bgaaba zin wal ta tisombe tikam malmal pa Rom mi tiziiri zin na), ¹⁶ Yudas ta Yems lutuunu, mi Yudas Iskariot ta kaimier iur Yesu ila ka koi bizin naman.

Yesu ikam sua pizin tomtom mi iurpe zin metenjan

(Mk 3:7-12)

¹⁷ To Yesu zijan nangay kini tisula ma timender su lele keteenjanana. Lele tina, ina zin iwal biibi timar timbot. Zin wal ta titoto i na, zijan wal booze kat ki Yudea, Yerusalem, mi zin sousou unu kan ki Tiro mi Sidon tomini. ¹⁸ Zin timar be tileji, mibe iurpe zin pa mete kizin. Mi zin tau bubujanana sanangan tipasansaana zin na, ni izirziiri bubujan tana pizin. ¹⁹ Mi zin iwal biibi tana tiliu i ma titomtoombo be titeegi men tau. Paso, mburaana biibi iyotyooto pini, mi ikamam ma tomtom boozomen nin ambai mini.

Zin wal tabe menmeen zin

(Mt 5:1-12)

²⁰ Yesu mataana ila kizin nangay kini, mi iso ta kembei:

“Niom wal ta leyom kororj somjyom na, leleyom ambai pa kampejana ki Anutu ta imbotmbot se tiom.

Pa ingi kombot lela peeze ki Anutu kek.✠

²¹ Mi niom ta koozi petel yom i, na leleyom ambai, pa kampejana ki Anutu ta imbotmbot se tiom.

Pa ni ko ikam koyom kini mi karao kat.

Mi niom ta koozi leleyom ipata mi katarjtarj i, na leleyom ambai pa kampejana ki Anutu ta imbotmbot se tiom.

Pa niom ko leleyom ambai kat mi ke-seenge.✠

²² “Mi niom ta so kototo Tomtom Lutunu, mi ikam ma tomtom tiur koi piom, mi tiziiri yom pa lupjana kizin, mi tipiri sua repiilijana piom, mi tipasaana zoyom ma tire yom kembei wal sananjyom kat, na leleyom ambai pa kampejana ki Anutu ta imbotmbot se tiom.✠

²³ Leleyom ambai mi kululu yom raama menmeen yom biibi. Pa kadoono tiom biibi, ta izza yom ta saamba a. Kere. Mbulu tana popojana som. Mungu tumbun bizin tomini, tikamam mbulu raraate men pa Anutu kwoono bizin.✠

Zin wal tabe lenen ipata

²⁴ “Aiss, niom ta koozi leyom kororj booze ma karao kat, na ra, tembel yom kek.

Pa kororj tiom ambaijana ta kakam patajana kek.✠

²⁵ Mi niom ta koozi karao kat pa koyom kini, na ra, tembel yom kek.

Pa niom ko petel yom ma kombot joobo.

Mi niom ta koozi leleyom ambai kat mi kezeenge, na ra, tembel yom kek.

Pa niom ko leleyom ipata, mi katarj ma keyeryer.✠

²⁶ “Mi niom ta wal boozomen tiwidit uruyom na, tembel yom kek. Pa mungu zin wal ta tipakamkaam ma tiso sorok be zin tiwe Anutu kwoono bizin na, tumbuyom bizin tipakurkur zin ta kembena.✠

Tuur lelende pa kanda koi bizin

(Mt 5:38-48)

²⁷ “Niom ta keleglegj yo i, nio anjo piom ta kembei: Kuur leleyom pa koyom koi bizin, mi kakamam mbulu ambaijana men pizin wal ta tiurur koi piom.✠

²⁸ Zin wal ta so tiwirri sua sananjana piom na, kuzurjuzurj Merere be ikampe zin. Mi zin tomtom ta so tikamam mbulu sananjana piom na, kuzurjuzurj pizin.✠

✠ 6:20: Mt 25:34; Yems 2:5 ✠ 6:21: Mbo 126:5+; Yesa 55:1+; Tur 7:16+ ✠ 6:22: Yo 15:19, 16:2; 1Pe 4:14 ✠ 6:23: Ijgo 5:41, 7:52; 1Tes 2:15 ✠ 6:24: Lu 16:25; Yems 5:1 ✠ 6:25: Yesa 65:13 ✠ 6:26: Yo 15:19; 1Yo 4:5; Yems 4:4 ✠ 6:27: Ro 12:20 ✠ 6:28: Lu 23:34; Ijgo 7:60 ✠ 6:29: 1Kor 6:7

²⁹ Sombe tomtom sa ipeeze porjom, na pekel namaana pepe. Tooru mi ipeeze pakaana tomini. Mi sombe tomtom sa ikam mburu ku kor kana, na kam meleebe kana ma ila pini tomini. Ruutu pepe.✠

³⁰ Zin tomtom ta sombe tisunju pa len kororj, na kam pizin. Mi sombe tomtom sa ikam kororj ku sa, na so pini be ipimiili pepe.✠

³¹ Mbulu ta niom leleyom be zin wal tikam piom, na niom kupumuungu pizin.✠

³² “Niom sombe kuurur leleyom pizin wal ta lenen piom men, na asiŋ ko ipakur yom? Som. Pa zin wal sananjan tikamam ta kembena tomini. ³³ Mi sombe kakampe zin wal ta tikampe yom men, na asiŋ ko ipakur yom? Som. Pa ina, zin wal sananjan tikamam ta kembena tomini. ³⁴ Mi niom sombe kakamam kororj tiom ilala pizin tomtom ta niom kuute zin tirao be tipekel, na asiŋ ko ipakur yom? Som. Pa ina, zin wal sananjan tikamam ta kembena tomini. Pa bela tiute kembei zin ko tikam len pekeljana ta ikot kat kororj kizin, tona tiyok pizin tomtom be tikam kororj kizin. ³⁵ Tamen niom na, kuur leleyom pa koyom koi bizin, mi kakampe zin. Kakam kororj pizin raama leleyom. Mi kuur motoyom pa leyom pekeljana sa pepe. Naso kakam mbulu ki Tomoyom Anutu kor kana, mi ni ikam leyom kadoono biibi. Pa zin wal sananjan mi zin wal ta matan mbelele pa kamperjana kini na, ni ikampewe zin men.✠

³⁶ Tana leleyom izanzaana pizin tomtom, mi ku'uluulu zin kembei Tomoyom Anutu ikamam.

Tere waende bizin kembei wal sananjan pepe

(Mt 7:1-6)

³⁷ “Kere waeyom bizin mi loŋa koso zin sananjan pepe. Kokena Anutu ire yom tomini kembei wal sananjoyom. Mi kangal waeyom bizin matan pepe. Kokena niom tomini, Anutu ingal motoyom. Tana kumugai waeyom bizin, mi kezem ngar pa sanaana kizin. Naso Anutu imugai yom tomini mi ireege sanaana tiom.✠

³⁸ “Ku'uluulu zin tomtom. Naso kendeerje leyyom ulaŋa pakan tomini. Pa mbulu

mi kororj ambaimbaijan ta so kakam pizin tomtom, inako kere ka pekeljana ta ilip ma ilip kat. Pa mbulu mi kororj ta so kakam pizin tomtom, ta ko imiili piom.”✠

³⁹ Yesu ikam sua toorongana taingi pizin tomini. Iso: “Parei? Sombe tomtom mata pisjana tasa imuungu mi iso waene toro ta mata pisjana i pa zaala, ko ziru titop sula naala som? Som. Ko titop.✠

⁴⁰ Mi nangarj ta buri ikamam ngar i, ko irao be ilip pa kolman ta ipaute i? Som. Tamen nangarj tana, sombe ikam kat ngar, inako iwe kembei ta kolman ta ipaute i na.✠

⁴¹⁻⁴² “Re. Ke pakaana biibi ta imbot la motom na, yamaana som? Kena parei ta loŋa kwom la pa ke tipiini ri ta imbot la toŋmatizij ku mataana na, mi su ma so pini: ‘A barau, ke tipiini ri ta imbot la motom na, nio anjombe ajuulu u mi anpai ma isu lene.’ Ina nu kam pakaamjana! Pai nu ku ta biibi na ma isu mungu. Naso re kat tipiini ta imbot la toŋmatizij ku tana mataana na, mi irao pai ma isu lene.✠

Ke ngonoona ta iswe ke pareijana

(Mt 7:16-18, 12:33-35)

⁴³ “Ke ambaijana ko irao ipiyooto ngonoona sananjana sa na som. Mi ke sananjana ta kembena. Ko irao ipiyooto ngonoona ambaijana sa na som. ⁴⁴ Tana iti tere la pa ke ngonoona, tona tikilaala. Ke ambaijana, som sananjana. Parei, ko worwooro matanmatanjana ipiyooto kanda ngonoona ambaijana sa be teke? Som. ⁴⁵ Ina raraate men pizin tomtom. Wal ambaimbaijan na, tipiyotyooto mbulu ambaimbaijan ta imbotmbot la lenen na. Mi wal sananjan na, tipiyotyooto mbulu sananjan ta imbotmbot la lenen na. Pa ngar ta lelende bok pa, ta iwedet pa kwondo.

Tomtom ru tipo ruumu

(Mt 7:24-27)

⁴⁶ “Parei ta niom kawatwaata yo be Merere, Merere, tamen kototo sua tio som?✠

⁴⁷ Tomtom ta so imar tio mi ilerlerj la sua tio mi itoto na, tomtom tina, ni pareijana? Ko anjo yom pini.✠

⁴⁸ Ni kembei tomtom ta iso ipo ruumu, mi ikel kitiimbi muriini ma isula kat ta raj

✠ 6:30: Lo 15:7+; 1Yo 3:17 ✠ 6:31: Mt 7:12 ✠ 6:35: Ro 5:8 ✠ 6:37: Mt 6:14; Ro 2:1; Yems 2:13 ✠ 6:38: Tut 19:17; Mk 4:24; Ga 6:7+ ✠ 6:39: Mt 15:14 ✠ 6:40: Mt 10:24+; Yo 13:16, 15:20 ✠ 6:41-42: Ro 2:1+ ✠ 6:46: Yems 2:26 ✠ 6:47: Ro 2:13; Yems 1:22

na. Beso yarj mosoolo isu ma wo ipet mi itok ruumu tana, na irao imuzu na som. Paso, tomtom tana, ni ipo ruumu mboljajana kat. ⁴⁹Tamen tomtom ta ni ilejlej sorok kaljorj, mi itoto som, ni kembei tomtom ta ipo ruumu pa ke kaskas, mi iur sorok su toono. Tabe indeeje yarj biibi ma wo ipet, to loja men mi ruumu tana borok su lene, mi ka mburu ta boozomen porokporok ma imap.”

7

Yesu iurpe mbesoojo ta ki biibi kizin malmal kan

(Mt 8:5-13)

¹Yesu ikam sua tana pizin tomtom ma imap, to imanga ma ila pa kar Kapenaum. ²Mi tomtom ta ki Rom, ta imborro zin wal malmal kan tomtom lamata na, ni imbotmbot. Mi ni le mbesoojo ambaijana ta, ta ni lelene pini ilip. Mi mbesoojo tina, ni mete biibi ikami mabe imeete. ³Tana indeeje biibi tana ilerj Yesu uruunu, tona ingo zin kolman pakan kizin Yuda ma tila be tiso pa Yesu ma imar be iurpe mbesoojo kini ma niini ambai. ⁴Tana timar ki Yesu, mi titajroro i ma tiso: “Ou, ko irao be mar mi uulu tomtom tinga. Pa ni tomtom ambaijana. ⁵Ni iur kat lelene piti Yuda, mi ipo leyam lupjana muriini ta.”

⁶To zijan Yesu timanga ma tila. Tigarau ruumu, mi biibi kizin malmal kan ingo wal kini pakan ma tila tiso pa Yesu. Tisombe: “Merere, biibi tiam iso pu ta kembei. Iso: ‘Mbuulu itum pa pai pepe. Pa nio tomtom ambaijorj som. Tana lelerj be nu mar ruumu tio pepe. ⁷Uunu tingi tabe re, iturj irao ajma som. Mi nio ajurla ta kembei: Nu sombe ur sua men, na mbesoojo tio ko niini ndabok. ⁸Pa nio ajute pa iturj. Nio ti arjbot la zin bibip pakan kopon mbarman. Mi zin malmal kan pakan timbot la nio kopon mbarmaana. Tana sombe arjo pa tingi ma arjo: ‘La!’ nako ila. Mi sombe arjo pa tinga: ‘Ma!’ nako imar. Mi sombe arjo pa mbesoojo tio: ‘Kam ta kembei.’ nako ikam.”

⁹Yesu ilerj sua kizin tana na, imurur pa. To itoori mi iso pizin iwal ta titoto i na. Iso: “Nio arjo kat piom. Nio arjdeeje tomtom

sa ki Israel ta urlajana kini imbol kembei wal tainggi biibi kizin na som.”[☆]

¹⁰Tona zin wal ta biibi tana ingo zin ma tila na, timiili ma timar ruumu. Tipet ruumu na, tire mbesoojo ki biibi tau, ni niini ambai ma imbotmbot.

Yesu ipei nora ta lutuunu ma imanga mini

¹¹Aigule toro na, Yesu imanga ma ila pa kar Nain. Mi zin nangaj kini zijan zin iwal biibi tito i ma tila. ¹²Tila ma tigarau zaala kwoono ki kar, to tire wal pakan tisirj uri ta ma tizem kar mi timar. Tomtom meetejana tana, ina ra, nora lutuunu ta itutamenjana. Tabe iwal biibi ki kar tina, tigaabi mi zijan tipa ma timar.

¹³Merere ire nora tana ma lelene isaana pini. To iso lae pini. Iso: “A barau, tarj pepe!” ¹⁴Mi ipa ma ila ma iteege ke pojana ta uri imbot sala na, to zin tomtom ta tisirji na turj ma timbotmbot. Mi Yesu iso: “Nangaj, nio arjo pu: Mangal!”[☆]

¹⁵To tomtom meetejana tana burup ma imanga, mi imbutul mi izzo sua. To Yesu ikami mi iuri ila ki naana.[☆]

¹⁶Tabe motojana biibi ikam zin iwal, mi tiwit Anutu uruunu ma tiso: “Wai, ingi ko Anutu kwoono zaanaana ta imbotmbot mazwanda i. Ingi Anutu mataana ingal iti wal kini mi iuulu iti kek.”[☆]

¹⁷Tana Yesu uruunu irak ma irao toono ta boozomen kizin Yuda mi kar ziljanzijan tomimi.

Yoan ingo nangaj kini ma tila ki Yesu

(Mt 11:2-19)

¹⁸Yoan nangaj kini tila ma tiso Yoan pa mbulu boozomen ta Yesu ikamam na. Tabe Yoan iboobo nangaj kini ru, ¹⁹mi ingo zin ma tila ki Merere be tiwi i ta kembei: “Ulaaja tabe imar i, ina nu tau? Som amsa tomtom toro sa?”

²⁰Tana ziru tila ma tipet ki Yesu, to tiso: “Yoan ta yok kamjana tomtom na, ingo yam ma amar be amwi u: Ulaaja tabe imar i, nu tau? Som amsa tomtom toro sa?”[☆]

²¹Indeeje mazwaana tana Yesu, ni iurpewe zin tomtom boozomen ta mete matakija ikam zin na. Mi izirziiri bubujana sanangan, mi iurpewe tomtom boozomen ta matan pisjan na, ma tire lele mini. ²²Tana Yesu ipekel wijana kizin

☆ 7:9: Mt 15:28

☆ 7:14: Lu 8:54; Ugo 9:40

☆ 7:15: 1Kin 17:17*; 2Kin 4:32*

☆ 7:16: Lu 1:68,76, 24:19; Yo

4:19 ☆ 7:20: Mal 3:1

ma isombe: “Uraata ta kerre mi sua ta keleyej i, kimiili ma kala, to koso Yoan pa. Koso pini: Matan pisjan tire lele, mi narapejan tipa, kulin mbetmbeeterjan na, kulin ingeeze mini, taljan munjan tilej sua, meeterjan timanga, mi uruunu ambaijana ilala pizin wal ta timbot joobo na. ²³ Mi tomtom ta so lelene iwe ru pio som, mi ikikis urlajana kini, nako menmeeni pa kampejana ki Anutu tabe ise kini i.”[☆]

²⁴⁻²⁵ Yoan ngogjana kini timiili ma tila, to Yesu iso pizin iwal biibi pa Yoan. Iso: “Indeeje ta niom kala lele bilimjana be kere Yoan na, koso ko kere sokorei? Me wiini ta miiri ipamirri i? Som tomtom sa ta iru pa mburu ambaimbaijan? Ina som! Pa zin wal ta tirru pa mburu ambaimbaijan ta kadon bibip i, mi zin mbio uunu na, zin timbotmbot ruumu kizin king. Mi irao tizem murin ambaimbaijan tana na som. ²⁶ Lak! Kena kala be kere sokorei? Anutu kwoono sa, na? Mi keley. Nio anjo kat piom: Yoan tina, ni zaana ruk ten njana pa Anutu kwoono bizin ta boozomen. ²⁷ Ina ni ta tibeede ka sua pataanja kek ta kembei: ‘Re. Nio ko anjo tomtom tasa be iwe kworj. Mi ni ko imuungu mi iurpe zaala pu.’[☆]

²⁸ Nio anjo kat piom. Wal boozomen ta nan bizin tipeebe zin su toono ti na, tasa zaana biibi ma ilip pa Yoan na som. Tamen tomtom sorokjana sa, isombe ikilaala kat peeze ki Anutu mi imbot lela, na ni ilip pa Yoan.”

²⁹ Tomtom ta munjaana men zijan zin wal ta tiyyo takesjan i, tilej sua tana na, tikam ngar pa mi tiso: “O Anutu, mbulu kini, ina indeeje men.” Pa zin tiurla sua ki Yoan mi tikam yok kek.[☆]

³⁰ Tamen zin tutu kan mi zin ngarjan ki tutu na, titit uraata ta Anutu isombe ikam pizin. Pa tiurla sua ki Yoan som, tana tikam yok som.[☆]

³¹ Yesu ikam sua toorojana ma iso: “Inggi ko anjo parei pizin wal ta koozi timbotmbot i? Wal ti pareijan? ³² Zin kembei pikin ta timbutultul isu kar keteene, mi tiboboobo la pa waen bizin ma tiso: ‘Niam amse kombom piom, mi niom karak som.

Mi ambo lelay,
mi niom katay som.’

³³ “Pa Yoan, ta yok kamjana ka tomtom na, ni imar na iwinin baen som mi igabgaaba zin tomtom pa kini biibi kanjana som. Mi niom leleyom pini som, mi kosombe ni bubujana sananjana izeebi.

³⁴ To Tomtom Lutuunu imar mi ikanan ma iwinin. Tamen niom leleyom pini som tomini, mi kosombe: ‘Inggi to tau igabgaaba zin wal sananjan mi zin tau tiyyo takesjan i, mi zijan timbel kini kanjana mi baen winjana’.[☆]

³⁵ Tamen Anutu ngar kini, ina biibi mi indeeje men. Tana zin tomtom ta titoto ngar ki Anutu na, zin tikilaala kembei ngar tana, ina indeeje men.”

Mbulu ta tomtom tutu kana ta mi moori sananjana ta tikam pa Yesu

³⁶ Zin tutu kan, tomtom kizin ta, zaana Simon, iso pa Yesu be ila ruumu kini ma zijan tikan kini. Yesu ila ma zijan mbulen su pa kini kanjana.[☆]

³⁷ Moori ta ki kar tana, ni moori sananjana. Iley kembei Yesu imbotmbot la ruumu ki tomtom tana pa kini kanjana, to ikam ngere kuziinijana mi ila. ³⁸ Ila to mbuleene isu ta Yesu kumbuunu uunu, mi itanjatj ma mata luluunu itoptop se Yesu kumbuunu. Mana imus pa ute ruunu, mi imbenbeene pini. To isu na, ilinj ngere kuziinijana ise Yesu kumbuunu.

³⁹ Ruumu katuunu ta iboobo Yesu ma ila na, ni ire mbulu tina, to iso pa itunu. Iso: “Wai, sombe tomtom tinggi, ni Anutu kwoono ngonoono, so ikilaala moori ta itek-teegi na kek. Pa ni sa moori sananjana na.”

⁴⁰ Yesu isu mi iso: “Simon, nio lej sua ri tabe anjo pu.”

Simon iso: “Mos katuunu, so lak!”

⁴¹ To Yesu iso: “Tomtom ru tila ki tomtom ta, mi tikam mbun la kini. Ta ikam pius tomtooru laamuru, toro ikam pius lamata.

⁴² Tamen kaimer ziru len pat sa be tikot som. To tomtom tana imujai zin, mi iyembut mbun kizin ma imborene. Lak, wal ru tana, ingoi ko lelene pa tomtom tana ilip?”

⁴³ Simon iso: “Inako tomtom ta ikam mbun biibi mi koronj katuunu imujai i na.” Mi Yesu iso: “Ambai, nu so kat.”

☆ 7:23: Yesa 29:18+, 35:5+, 61:1; Lu 4:18

☆ 7:27: Mal 3:1; Mk 1:2

☆ 7:29: Lu 3:12

☆ 7:30: Mt 21:32

☆ 7:34: Lu 5:29+, 15:1+

☆ 7:36: Lu 11:37

⁴⁴ To itoori ma kereene ila ki moori tau, mi iso pa Simon: “Lak, nu so pio, ta ajmar ruumu ku ti. Tamen nu kam lej yok sa be anguuru kumbuj? Som. Mi re moori ti. Ni inguuru kumbuj pa mata luluunu mi imus pa ute ruunu.”[☆]

⁴⁵ Mi nu mberbeene pio som. Mi ni na, imbeli. Pa indeene ta ayle ajbot ti na, ni imberbeene pa kumbuj mi inoknok men i.

⁴⁶ Mi nu lij ngere risa isala uterj som. Tamen ni na, ilirj ngere kuziinijana ise kumbuj.[☆]

⁴⁷ “Tana nio ajso pu. Nonoono, moori ti sanaana kini biibi. Tamen sanaana kini ta boozomen, nio ajreege ma imap lup. Tanata ni iur kat leleene pio. Mi ni ta indemeere ma isombe le sanaana musaari, inako iur kat leleene pio som.”[☆]

⁴⁸ To Yesu iso pa moori tana: “Sanaana ku ta boozomen, nio ajreege kek.”[☆]

⁴⁹ Tabe wal ta zijan tikanan na, tikam ngar booza ma tiso: “To ti, ni asirj ta iso ni irao be ireege sanaana?”[☆]

⁵⁰ Mi Yesu iso pa moori: “Urajanana ku ta ikamke u kek. La raama lelem ambai.”[☆]

8

Zin moori ta tigabgaaba Yesu bizin ma zijan tiwwa

¹ Kaimer mana, Yesu imarja pa pai mini. Ila kar ta, ikam uruunu ambaijana pizin pa peeze ki Anutu makinj, to ila kar toro. Ta kembei mi iwwa pa kar bibip mi kar munmun ta boozomen, mi izzo zin pa uruunu ambaijana. Mi nangarj kini laamuru mi ru, ² zijan zin moori pakan ta Yesu iziiri bubujana sananjan mi mete ma iko pizin na, tigabgaabi ma zijan tila. Zin moori tana zan ta kembei: Maria ki Magdala (ni ta Yesu iziiri bubujana sananjan lamata mi ru ma tiko pini na), ³ Yoana ta kusiini Kuza na (Kuza tana, ni iuluulu Erot pa uraata pakan), to Susana, mi zin pakan tomini. Zin moori tana ra, tiuluulu Yesu zijan nangarj kini pa kan kini ma len kororj pakan.[☆]

Sua toorogana pa kini iweniwen tiyaarajana

(Mt 13:1-9; Mk 4:1-9)

⁴ Mazwaana ta, iwal biibi kizin karkari timarmar ki Yesu be tilej sua. Mi ni ikam sua toorogana taingji pizin. Isombe:

⁵ “Lwoono ta na, tomtom ta, ni ikam kini iweniwen mi ila mokleene kini be itiyaara. Itiyaryaara ma ila na, pakan titoptop su zaala keteene ma tomtom tipadagdaaga, mi man timar ma tire su pa, to tira kan ma tila. ⁶ Mi pakan titoptop su toono ta rarj biibi imbot meleebe na. Tabe tindom ma tise ma timetmeete. Pa toono kerekerejana mi ka yok somjana. ⁷ Mi pakan na, titoptop su lele ta worwooro matanmatanjan tindomdom pa i. Beso worwooro tindom na, tikaukau kini tana ma isaana kat. ⁸ Mi pakan na, titoptop su toono ambaijana. Tana titum ma tise mi tipiyooto nonon booza kat kembei tomtom lamatana.”

Yesu ikam sua toorogana tana makinj, to kaljaana biibi ma isombe: “Niom so taljyoyom, na kelerj sua ti mi kakam ngar pa.”

⁹ To nangarj kini tiwi i pa sua toorogana tingji uunu.

Uunu ta Yesu ikamam sua ila sua toorogana (Mt 13:10-17; Mk 4:10-12)

¹⁰ Mi Yesu iso: “Peeze ki Anutu na, ka uunu turkejana. Mi ingi Anutu isombe ipeeze ngar tana ma imbot mat piom. Mi zin pakan na, tilejlerj sua kini la sua toorogana men. Tabe

Matan irre, mi tikilaala som.

Mi taljan ilejlerj, tamen tikam kat ngar pa ka uunu som.[☆]

Yesu ipeeze sua ta ni itooro pa kini iweniwen tiyaarajana

(Mt 13:18-23; Mk 4:13-20)

¹¹ “Mi sua toorogana tingji, ina ka uunu ta kembei: Kini iweniwen, ina Anutu sua kini.[☆]

¹² Mi iweniwen ta titoptop su zaala keteene na, ina ise kizin wal ta tilej sua. To Sadan loja imar mi itatke sua ta imbot la len na. Kokena tiurla, to Anutu ikamke zin. ¹³ Mi pakan ta titoptop su toono ta rarj biibi imbot meleebe na, ina ise kizin wal ta tilej sua ki Anutu, mi nin se mi menmeen zin pa. Tamen sua tina isula kat len som. Tana tiurla pa mazwaana rimen, mi sombe toombogana sa indeene

☆ 7:44: Un 18:4 ☆ 7:46: Mbo 23:5 ☆ 7:47: Mbo 32:1 ☆ 7:48: Mt 9:2; Mk 2:5-7; Lu 5:20+ ☆ 7:49: Mt 9:3; Mk 2:7 ☆ 7:50: Mt 9:22; Mk 10:52; Lu 17:19, 18:42 ☆ 8:3: Mt 27:55 ☆ 8:10: Yesa 6:9-7; Ugo 28:26; Ro 11:8 ☆ 8:11: 1Pe 1:23

zin, to karau men mi tizem urlaɲana kizin.

¹⁴ Mi kini iweniwen ta titoptop su lele ta worwooro matanmatanɲan tindomdom pa i, ina ise ki zin wal ta tileɲ sua ki Anutu, mi tamen tikam nɲar biibi mete pa pataɲana ta izze kizin i, mi koroɲ matakiɲa ki toono ipalpaala matan. Tabe koroɲ soroksorok tina ikaukau zin, ma urlaɲana kizin ipiyooto ɲonoono ambaiɲana sa som.✠

¹⁵ Mi iweniwen ta titoptop su toono ambaiɲana, ina zin tomtom ta lenen ɲgeezɲan. Tana tileɲ sua ki Anutu, mi tiur kat lenen pa, tikiskis ma imbol pizin, mi timender mbolɲana, mi tipiyooto ka ɲonoono.”✠

*Sua tooroɲana pa lam
(Mk 4:21-25)*

¹⁶ Yesu iseɲge sua kini ma iso: “Parei, sombe tutun lam sa, ko tukutunkaala pa kuuru, som tuur lela mbalia kopu mbarmaana? Som. Iti tuurur se kor. Naɲo iur mat pizin tomtom ta tile ruumu na.”✠

¹⁷ Pa koroɲ zukɲan ta boozomen, inako kaimer tipeeze ma borok su. Mi koroɲ turkeɲan ta boozomen, ko tiswe ma timbot mat lup.✠

¹⁸ Tana kungun talɲoyom kat mi kakam nɲar pa sua ta kelenleɲ i. Paso, tomtom ta sombe ikam nɲar pa sua ki Anutu mi ikam ka uraata, nako Anutu ikam le nɲar pakan ma isala ki. Tamen tomtom ta sombe indemeere sorok kembei ni irao pa sua ki Anutu, mi ikam ka uraata som, ina nɲar kini musaari tina, Anutu kola itatke pini, mi ni imbot sorok.”✠

*Yesu naana mi toɲmatizɲi kini
(Mt 12:46-50; Mk 3:31-35)*

¹⁹ Indeeɲe tana, Yesu naana mi tiziini bizin timar mi tisombe tire i. Tamen iwal biibi mete. ²⁰ Tabe wal pakan tila, to ti-sotaari. Tiso: “Ai, nom ma tizim bizin ta timendernder mat a, mi lenen be tire u.”

²¹ Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio nɲar-ɲon bizin mi tizɲi bizin, ina zin wal tiɲgi ta tileɲleɲ Anutu sua kini mi titoto ka mbulu.”✠

*Yesu ipunmeete miiri ma duubu
(Mt 8:23-27; Mk 4:35-41)*

²² Aigule ta na, Yesu isu to iso pa nɲar-ɲon kini. Iso: “Ouo, tamaɲga mi takam woongo mi talae mbaaga.” Tana baram sala woongo ta, mi tipet ma tila. ²³ Tiyaara ma tila, mi Yesu mata ɲenɲeene. Tabe isu ma ikeene. Tilala mi molo som na, miiri ipol. To ipei duubu ma lele isaana kat. Mi tai borokborok sula woongo leleene mabe timon.

²⁴ Tabe nɲarɲon kini tila ma tipai Yesu. Tiso: “Wai biibi, ɲgi be tusula lende i.” To Yesu imanga, mi ɲasaara la pa miiri ma duubu. To taun isu. ²⁵ Mi Yesu isu to iso pizin nɲarɲon kini. Iso: “Parei ta niom loɲa mi kezem urlaɲana tiom?”

Mi nɲarɲon kini, motoɲana biibi ikam zin mi tikam nɲar boozo. To tiparwwi zin ma tiso: “Wai, tomtom tiɲgi, ni pareiɲana, ta iur sua, mi miiri ma duubu tomini tileɲleɲ la kalɲana.”✠

*Yesu iziiri bubuɲana sananɲana pa tomtom ta
(Mt 8:28-34; Mk 5:1-20)*

²⁶ Tona le isala mini, mi tiyaara ma tila tipet lele pakaana ki Gerasa, ta imbot la tai Galilea pakaana mbaaga na. ²⁷ Tila ma sor lela, to Yesu ilu i su peende ma ila. To tomtom ta ki kar tana ikoɲuru i ma imar. Tomtom tana, ni bubuɲana sananɲan tizeebi ta mungu kek mi imar. Ni irru pa mburu som, mi imbotmbot la ruumu som. Mi muriini na, ɲar sumbunsumbun ta tiurur zin wal meeterɲan tilelala na.

²⁸⁻²⁹ Ire Yesu, to iyak mi ila itop su Yesu kereene uunu. Tona Yesu iur sua pa bubuɲana tana be iyooto pini. Mi ni kalɲana izalla ma iso: “Aii, Yesu, Anutu kor kana Lutuuu, ɲgi ko kam parei pio? Nio aɲtaɲroro u. Seeze motoɲ pepe.” Tomtom tana, gorgori ta sombe bubuɲana sananɲana imanga pini, to tomtom tiwwu kumbuunu ma namaana pa re mi sen be tikisi ma iur niini. Tamen ni inin koroɲ tana som. Iyatutut ma tizzu len, mi bubuɲana sananɲana ipirie i ma ikowo ma ila ne pa lele bilimɲana.✠

³⁰ To Yesu iwi i. Iso: “Ai, nu zom asiɲ?” Ni ipekel ma iso: “Nio zoɲ Legion. Pa ɲgi niam iwal kat.” Ni iso ta kembei paso, bubuɲana sananɲan ta tiloondo pini na,

✠ 8:14: 1Tim 6:9-17; 2Tim 4:10 ✠ 8:15: 1br 10:36; Yems 1:25 ✠ 8:16: Mt 5:15; Lu 11:33 ✠ 8:17: Mt 10:26; Lu 12:2 ✠ 8:18: Mt 13:12, 25:29 ✠ 8:21: Yo 15:14+; Ro 8:29; 1br 2:11+ ✠ 8:25: Mbo 65:7, 89:9, 107:29 ✠ 8:28-29: Mt 25:41; Yems 2:19 ✠ 8:31: Tur 9:2

wal sorok som. ³¹To titajroro Yesu be iziiri zin ma tila timbot sula naala ta usomɲana i pepe.✠

³²Lele tina na, nge uunu biibi kat ta tikanan sala abal ziljaana ma timbotmbot. Tana bubuɲana sananɲan tina titajroro Yesu be iyok pizin, mibe tila tiru pizin nge.

³³Ni iyok pizin, to tiyooto pa tomtom tana, mi tila ma tiru pizin nge. To nge tana tiparkamtoto zin ma tila pa yok tatiliuɲana kezeene, to tizirir pa dogo ma tisula, mi tiwin katkat yok ma timetmeete lup.

³⁴Zin wal ta timborro ngeɲan i, tire mbulu tina, to tiko ma tila mi tizzo uruunu pizin tomtom ta boozomen ma irao kar ma ila. ³⁵Tabe tomtom timeke ma timar be tire kat mbulu ta ipet na. Tipet ki Yesu na, tire tomtom ta bubuɲana sananɲan tiko pini na, nɲar kini ambai mini, mi izeebi pa mburu, mi imbutultul su Yesu kumbuunu uunu ma imbotmbot. Wal tina tire i na, motoɲana ikam zin. ³⁶To zin wal ta timbotmbot mi tire kat mbulu tana pa matan na, tipit mbol pa uraata ta Yesu ikam pa tomtom tana ma iwal tileɲ. ³⁷To zin tomtom ki lele tana, motoɲana biibi kat ikam zin lup. Tana timaɲmaɲ Yesu be izem zin mi ila ne. Tana Yesu ziɲan naɲaɲaɲ kini tisula ma tise woongo be timiili ma tila.

³⁸Som, mi tomtom ta zin bubuɲana sananɲan tiko pini na, imar to ikam biluɲu be ziɲan Yesu tila. Tamen Yesu iyok pini som, mi iso pini ta kembei. Iso: ³⁹“Som. Miili ma la kar ku, mi so zin pa uraata biibi ta Anutu ikam pu na.” Tana ni imiili ma ila, mi izzo uraata ta Yesu ikam pini na, uruunu ma irao kar.

Yesu iurpe moori ta, mi ipei Yairus lutuunu moori ma imanga mini

(Mt 9:18-26; Mk 5:21-43)

⁴⁰Zin iwal biibi tire Yesu imiili, to men-meen zin biibi mi tikami. Pa tizza i tau. ⁴¹Mi molo som na, tomtom ta imborro lupɲana muriini na, zaana Yairus, ni imar ma itop su Yesu kumbuunu uunu, mi itajroro i be ziru tila ruumu kini. ⁴²Pa lutuunu moori ikamam be imeete. Lutuuu moori tana, ni itutamɲana, mi ndaama kini irao kembei laamuru mi ru.

Yesu iwwa ma ila, mi iwal biibi tikuuti mi tiparzalla pizin ma ziɲan tila. ⁴³Tiwwa ma tila mi tindeɲe moori ta. Ni mete kizin

moori ikisi pa ndaama laamuru mi ru kek, mi tomtom sa irao be iuuli i na som. ⁴⁴Tana ni itokelkeelee Yesu ma ila, mi iteege lae pa mburu kini kwopiriini. To loɲa men mi mete kini imap.

⁴⁵To Yesu iwi zin. “Wai, asiɲ iteege yo?” Mi zin tiso: “E-e, niam som.” To Petrus isu ma iso: “Mos katuunu, ina tomtom sa ko isala pu ma ingi. Pa ingi iti iwal biibi.”

⁴⁶Tamen Yesu iso: “Soom. Tomtom sa iteege yo kek. Pa anyamaana kembei mburoɲ ri izem yo.” ⁴⁷Tana moori ire kembei le zaala sa be iwatkaala itunu na som. Tabe kete kutkut mi ila, to itop su Yesu kumbuunu uunu, mi iso pa uunu ta ni iteege ma zin iwal tileɲ. Mi iso zin tomini pa Yesu mburaana tau ikam ma mete kini loɲa men mi imap. ⁴⁸To Yesu isu na iso pini. Iso: “Lugri, urlaɲana ku ta iuulu u ma nim ambai. La raama lelem ambai.”

⁴⁹Yesu izzo sua pini ma imbotmbot, mi tomtom ta, ni imbot ruumu ki Yairus mi imar. To iso lae pa Yairus ma iso: “Ou kolman, segeede sorok tomtom biibi tana ma ila ruumu ku pepe. Pa lutum moori ipas kek.” ⁵⁰Yesu ileɲ na, iso lae pa Yairus: Iso: “Moto pepe. Kis urlaɲana ku. Lutum moori ko imanga mini. Pa nio aɲbotmbot.”

⁵¹Tila tipet ruumu ki Yairus, to Yesu iziiri zin wal ma tiyooto lup, mi ikam Petrus, Yoan, Yems, mi pikin tamaana ma naana. Ina zin men ta ziɲan tilela ruumu.

⁵²Indeeɲe tana na, tiɲiizi isu ma isaana pa morri tau. Yesu isu to iso pizin. Iso: “Kataɲ pepe. Ni imeete som. Ingga sa ikeene na.”✠

⁵³Tileɲ sua kini tana na, tiseenge pini. Pa zin tiute ni ipas kek. ⁵⁴Mi Yesu ila, to iteege su pa namaana, mi kaljaana biibi ma iso: “Morri, manga.”✠

⁵⁵To bubuɲana iru pini mini, mi burup ma imanga pataaɲa. Mi Yesu iso pizin be tikam ka kini ma ikan. ⁵⁶Morri tana naana ma tamaana tire uraata tana ma nɲar kizin imap. Tamen Yesu inggalsek pizin be tiso uruunu pizin tomtom ma tileɲ pepe.✠

9

Yesu ingo zin naɲaɲaɲ kini laamuru mi ru pa uraata

(Mt 10:1-15; Mk 6:7-13)

¹Kaimer mana Yesu ilup zin naɲaɲaɲ kini laamuru mi ru, mi iur zin pa uraata,

✠ 8:52: Yo 11:11+

✠ 8:54: Yo 5:21, 11:43; Ro 4:17

✠ 8:56: Lu 5:14

mi ikam len mburan be tiziiri bubujana sananjan ta boozomen mi tiurpe zin tomtom pa mete kizin. ² Mi ingo zin ma tila be tisoyaara sua pizin tomtom pa peeze ki Anutu, mibe tiurpe zin meteyan ma nin ndabok. ☆

³ Mi iso pizin ta kembei: “Kala, na kapa raama mburu booze pepe. Tana koronj kembei tete, pelpee, kini, pat, mi mburu keenejana na, kakam pepe. ☆

⁴ Mi sombe kala pa kar sa mi tiur yom pa ruumu tasa, na kombotmbot ruumu tina men ma irao kezem kar tana. ⁵ Mi sombe kar sa tikam yom som, mi titit yom, na kitirke ululu kizin pa kumbuyom ma isu lene, mi kezem zin ma kala leyom. Naso iwe kilalan pizin pa sanaana kizin.” ☆

⁶ Iso pizin makinj, to tila ma tiwwa pa kar ta boozomen, mi tizzoyaryaara uruunu ambaijana pizin tomtom, mi tiurpewe zin pa mete kizin.

*Erot ikam ngar booze pa Yesu
(Mt 14:1-2; Mk 6:14-16)*

⁷ Erot, biibi ta imboro lele pakaana ki Galilea na, ilerj Yesu uruunu pa uraata ta ni ikamam na, to ikam ngar booze pa. Pa tomtom pakan tiso ta kembei: “Ingga Yoan ta imeete ma ila, ta ko burup ma imanga mini a.” ⁸ Mi pakan tiso: “Soom. Ingga Anutu kwoono Ilia ta ipet mini a.” Mi pakan tisombe: “E-e. Ingga ko Anutu kwoono toro sa ta imeete mungu kek mi imanga mini a.” ⁹ Tamen Erot itunu iso: “Yoan na, nio anyambut ngureene ma put kek. Mi inggi asinj toro mini ta anjlerj uruunu i?” Tabe irru zaala be ire i. ☆

Yesu iputu tomtom munjaana lamata (5,000)

(2Kin 4:42-44; Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Yo 6:1-13)

¹⁰ Kaimer to Yesu ngonjana kini timiili ma zijan Yesu tilup mini, mi tiwidit mbol pa uraata boozomen ta tikamam na. Tona ni ikam zin ma zijan tiko ma tila pa lele pakaana ki kar Betsaida bekenan zin men timbotmbot. ¹¹ Tamen iwal biibi tilej urun, to tito zin. Mi Yesu, ni leleene ambai pizin iwal biibi tana, mi izzo zin pa peeze ki Anutu, mi iurpe zin meteyan kizin ma nin ndabok.

¹² Timbotmbot ma lele ikamam be rou, to nangarj kini tila kini mi tiso pini. Tiso: “Biibi o, so pizin iwal ti be tila pizin kar ta kolouloujan ti, ma tiru kan kini mi tiru murin be tikeene. Pa re. Inggi tombot lele ta ka kini somjana i.”

¹³ Mi Yesu iso pizin. Iso: “Soom. Niom ituyom kakam kan kini ma tikan.”

To tiso: “Wai, niam ti amrao be amputu zin iwal tinggi? Wal ti sorok? Niam inggi narabu tiam zaraaba lamata men, raama ye luluunu ta. Parei, nu sombe amla mi amgiimi kan kini?” ¹⁴ Tiso ta kembei paso, wal tana, tinin zin tomoto men ma irao kembei munjaana lamata (5,000).

Tona Yesu iso pizin: “Kuur zin tomtom ma irao tomtooru laamuruna pa uunu uunu.”

¹⁵ Tana tila ma tiur zin makinj, tona tiso pizin iwal biibi tana ma mbulen su. ¹⁶ To Yesu ikam ye luluunu ta mi narabu zaraaba lamata tana, mi mataana isala kor, mi isuj. To itete mi izarra la kizin nangarj kini, mi tila ma tirai pizin tomtom. ¹⁷ Mi zin iwal tikan ma kopon isaana. Mi surunsurun ta imbotmbot na, nangarj kini tiyo sula kiri laamuru mi ru ma bokbok.

*Petrus iswe kat kembei Yesu ni Mesia
(Mt 16:13-20; Mk 8:27-30)*

¹⁸ Aigule ta na, Yesu itutamen ikamam surjana kini. Mi nangarj kini na, timbotmbot raami. To isu na iwi zin: “Lak, nio ti, tomtom tikam ngar pio be parei?”

¹⁹ Nangarj kini tipekel kaljaana ma tiso: “Wal pakan tisombe nu Yoan ta mungu ikamam yok pizin tomtom na. Mi pakan tisombe nu Anutu kwoono Ilia. Mi pakan tisombe nu Anutu kwoono toro sa ta mungu imeete ma ila kek, mi inggi imanga mini.” ☆

²⁰ To Yesu iwi zin mini mi iso: “Mi niom na, koso nio asinj?” Petrus imanga ma ipekel kaljaana ma iso: “Nu Mesia tau. Anutu inggo u ta mar.” ☆

²¹ Tana Yesu isu to kwoono imbol pizin be tiswe i la ki tomtom toro sa pepe.

*Yesu iso pa meeteyana kini
(Mt 16:21-23; Mk 8:31-33)*

²² Tona Yesu iso: “Tomtom Lutuunu, ni bela ibaada patanjana booze mi ire yoyoujana biibi. Pa zin peeze kan, zijan zin bibip kizin patoronjana kan, mi zin

☆ 9:2: Mt 28:19+; Mk 16:15+ ☆ 9:3: Lu 10:4 ☆ 9:5: Lu 10:4+; Ugu 13:51 ☆ 9:9: Lu 23:8 ☆ 9:19: Lu 9:7+

☆ 9:20: Yo 6:68+, 11:27

ngarjan ki tutu, ko tititi. Mi ko tipuni ma imeete. Tamen mber iwe tel pa, to Anutu ipei i ma burup ma imanga mini.”

*Zaala tabe toto Yesu pa
(Mt 16:24-28; Mk 8:34-9:1)*

²³ Mi Yesu iso pizin iwal ta kembei. Iso: “Tomtom sa isombe igaaba yo ma iwe ley, na bela ikoto itunu, mi ikwaara ke pambaaranjana kini pa aigule ta boozomen, mi ito yo. ☆

²⁴ Pa tomtom sa isombe ikam ngar biibi pa itunu kuliini men, inako ikam mbotjana gonoono ta ki Anutu i som. Mi tomtom sa isombe izem kat itunu pio, inako ikam mbotjana gonoono ta ki Anutu i. ☆

²⁵ Mi parei? Sombe tomtom sa ikam kororj toono kana ta munjaana men ma imap, mi tamen itunu kunuunu ila lene, ko ambai? Som.

²⁶ “Tomtom sa sombe imoto, mi iwatkaala nio zorj mi sua tio ila tomtom matan, na indeeje ta so Tomtom Lutuuu zijan zin ajele mburanjan timiili, mi iswe itunu mburaana mi azujka kini biibi, ramaki Tamaana mburaana ma ipet mat, na ni ko iwatkaala tomtom tana zaana tomini. ☆

²⁷ “Mi kelej. Nio anjo kat piom: Tomtom tiom pakan ta itijan tombotmbot i, ko kemeete zen, mi kere Anutu peeze kini ipet mat.”

*Yesu runguunu itooro ma iwe milmiljana
(Mt 17:1-8; Mk 9:2-8)*

²⁸ Yesu iso sua tana ma imap, mi aigule lamata mi tel ilae, to ikam Petrus, Yoan, mi Yems ma zijan tisala pa abal be tisuj.

²⁹ Yesu izujzuj ma ilala, mi runguunu itooro mi mburu kini iwe kokoujana mi imilmil kat. ³⁰⁻³¹ To molo som mi tomtom ru, Mose mi Ilia, tipet kini raama azujka. Mi zijan tizzo pa uraata ta Anutu iur pini be ikam su Yerusalem mi zaala tabe izem toono ma isala mini pa saamba i. ☆

³² Mi Petrus zijan waene bizin na, matan ikam sanaana zin ma tikeenemeete. To timanga ma matan ikam pak na, tire azujka ki Yesu, mi wal ru ta zijan Yesu timendern-der na. ☆

³³ Timbotmbot mi wal ru tana tikamam be tizem Yesu to, Petrus imanga mi iso la pa Yesu. Iso: “Wai mos katuunu, inji ambai

kat. Pa itijan ta tombotmbot i. Mi parei, ko ampo beeze tel sa? Ta pu, ta pa Mose, mi ta pa Ilia?” Sua ti ni iso sorok.

³⁴ Petrus izzo sua, mi miiri tieene isu ma izukkaala zin. Tabe motojana biibi ikam zin. ☆

³⁵ To tilej kaljaana ta imbot lela miiri tieene mi imar ma iso ta kembei. Iso: “Lutuj tamen gonoono ta anroogi mi anjuri pa uraata ta tina. Kelej la kaljaana!” ☆

³⁶ Sua tana imap, mi zin nangar matan ila na, tire Yesu itutamen imbotmbot. Mi uraata biibi ta tire na, loja mi tiso uruunu pa tomtom sa som. Timbotmbot ma kaimera mana tiso.

Yesu iziiri bubujana sananjana pa nangar ta

(Mt 17:14-20; Mk 9:14-29)

³⁷ Timbotmbot ma aigule toro, to tizem abal mi timiili mini ma tisula. Mi tise kizin iwal biibi ta timar be tire i. ³⁸ To tomtom ta, ta imbotmbot la iwal biibi tina lelen na, ni itajroro Yesu ma iso: “Mos katuunu, re. Ingi lutuj tamen gonoono ta ti. ³⁹ Ni, bubujana sananjana ikamami. Re beso kororj tana imanga pini, to ipalkeeti su toono, mi iyakyak ma biibi. Mi ikadat mi ka toptoobo izzu. Tana ipasaana kati. Mi izemzemi som. ⁴⁰ Tana anajroro zin nangar ku be tiziiri bubujana tana ma ila ne. Tamen titoombo ma tirao som.”

⁴¹ To Yesu iso: “Aiss, niom wal ta koozi kombotmbot i, ko som kat! Leyom urlajana sa som. Niom zorzororjoyom kat. Itijan tembel mbotjana kek. Tana anjo ko ngar tiom ipet risa? Mi inji som. Ambai. Kam lutum ma niomru kamar.”

⁴² Nangar tana iwwa ma imar, mi bubujana sananjana tana imanga pini mini ma ipalkeeti su toono mi ikadat. Mi Yesu ipasaara bubujana sananjana tana, to izem nangar tana mi iyooto. Mi ni iurpe i ma niini ndabok, mi iuri la ki tamaana mini. ⁴³ Tabe ikam ma zin iwal sua kizin imap. Pa timurur pa Anutu mburaana tau.

Yesu iso mini pa meetejana kini ma iwe ru pa

(Mt 17:22-23; Mk 9:30-32)

Zin iwal tikamam ngar boozo pa uraata ta Yesu ikamam na, mi Yesu iso pizin nangar

☆ 9:23: Mt 10:38; Lu 14:27

☆ 9:24: Mt 10:39; Lu 17:33; Yo 12:24+

☆ 9:26: Mt 10:33; Lu 12:9; 2Tim 2:12

☆ 9:30-31: Lu 9:22, 13:33

☆ 9:32: Kam 34:29; Yo 1:14; 2Pe 1:16+

☆ 9:34: Kam 40:34+

☆ 9:35: Mbo 2:7; Yesa

42:1; Lu 3:22

kini ta kembei. Iso: ⁴⁴“Kozo kopo sua tio ti ise ndomoyom. Tomtom Lutuunu, ni ko tikami ma tiuri la tomtom pakan naman be tipuni ma imeete.” ☆

⁴⁵Tamen nannganj kini, tikilaala sua kini tana ka uunu som. Pa ike pizin. Mi lelen be tiwi i som. Pa timoto. ☆

Asij ta ni zaana biibi ma ilip?

(Mt 18:1-5; Mk 9:33-37)

⁴⁶Timbotmbot mi nannganj kini timanga na, tiparzooro pa kizin asij ta ko zaana biibi ma ilip. ☆

⁴⁷Mi Yesu ikam la pa ngar kizin kek. Tana ikam nannganj musaana ta ma imar imender su zilgaana uunu, ⁴⁸mi iso pizin: “Tomtom sa isombe ikam pikin tingi mi imbeeze pini pa nio zoj, na ni imbeeze pio tau. Mi tomtom ta sombe imbeeze pio, na ni imbeeze pa Ni ta ingo yo ma anmar i tomini. Tana tiom tasa isombe ikoto itunu ma iwe kembei mbesoojo sorok, ina ni ta zaana biibi kat.” ☆

Tomtom ta so iwe kanda koi som, na ni iwe gaabanyanda

(Mk 9:38-40)

⁴⁹Yoan ilej sua tana to iso: “Biibi, niam amre tomtom ta, ni izirziiri bubugana sananjan pa nu zom. Mi ni igabgaaba iti som. Tana ampeteke i.”

⁵⁰Tamen Yesu iso pini: “E-e, kepeteke i pepe. Pa tomtom ta sombe iwe koyom koi som, na ni gaabanyoyom.” ☆

Zin Samaria kan tipizil ndemen pa Yesu

⁵¹Yesu ka nol igarau kek be Anutu ikami ma isala pa kar saamba. Tabe leleene imet kat be isala pa Yerusalem. ☆

⁵²Mi ingo zin tomtom pakan ma timuungu ma tila kar ta ki Samaria be tiurpe koronj pini. ⁵³Tamen zin tomtom ki kar tana lelen be tikami som. Paso, ni isombe isala pa Yerusalem. ☆

⁵⁴Mi nannganj kini ru, Yems mi Yoan tilej, to timanga mi tiso: “Merere, parei? Ko amso pa you ma isu pa saamba mi ikan wal tana?” ☆

⁵⁵Tamen Yesu itoori mi iyaamba lae pizin. ⁵⁶Tona zijan nannganj kini timanga mi tipa ma tila pa kar toro.

Wal pakan ta tiso tito Yesu

(Mt 8:19-22)

⁵⁷Tiwwa pa zaala, mi tomtom ta isu na iso pa Yesu. Iso: “Biibi, lele sa ta nu so la pa i, na nio ko ajto u men.”

⁵⁸Mi Yesu iso pini: “Me sajsanngan na, len murin ta toono sumbuunu. Mi man na, len ngini. Tamen Tomtom Lutuunu, ni le muriini sa be imbot pa mi keteene su na som.” ☆

⁵⁹Mi tomtom toro imar, to Yesu iso pini. Iso: “To yo.”

Tamen ni iso: “Biibi, parei? Ko irao anjmili, ma ajturke tamarj mataana mungu, mana ajto u?”

⁶⁰Tamen Yesu iso pini: “Na som. Zin wal ta timbot la zaala ki meetejana na, zin irao titwi zin meetejan. Mi nu la, mi soyaara sua pizin tomtom pa peeze ki Anutu.”

⁶¹To tomtom toro imar kini mi iso: “Biibi, nio lelej be ajto u. Tamen anso ajla ma ajsotaara zin wal tio, mi niamngan amparteege nomoyam mungu, tonabe anmar ajto u.”

⁶²Tamen Yesu iso pini: “Som. Tomtom sa isombe iteege peeze pa woongo, mi mataana imilmiili, inako woongo irao iko kat som. Tomtom ta kembei, ni irao be ikam uraata pa peeze ki Anutu na som.” ☆

10

Yesu ingo zin nannganj tomtom tel laamuru mi ru (72)

¹Kaimer to Yesu ipeikat tomtom tomtom tel laamuru mi ru (72) tomen, mi iur zin se ruja pa uraata be timuungu ma tila pa kar boozomen ta ni isombe ila pa i. ☆

²Mi iso pizin ta kembei: “Kere. Kini metmetejana na, biibi kat. Tamen wal uraata kan tabe tikam na, zin rimen. Tana kusurj pa kini katuunu be ingo zin uraata kan pakan ma tila pa kini ngaamanjana. ☆

³Niom kembei sipsip ta ingi be ango yom ma kala kombot la me malmaljan

☆ 9:44: Lu 9:22 ☆ 9:45: Lu 18:34 ☆ 9:46: Mk 10:35+; Lu 22:24+ ☆ 9:48: Mt 10:40; Lu 10:16; Yo 13:20

☆ 9:50: Mt 12:30; Lu 11:23; 1Kor 3:1-9 ☆ 9:51: Igo 21:12+ ☆ 9:53: Yo 4:9 ☆ 9:54: 2Kin 1:10+; Mk 3:17

☆ 9:58: 2Kor 8:9; Pil 2:6+ ☆ 9:62: Lu 17:32; Pil 3:13+ ☆ 10:1: Mk 6:7; Igo 13:2, 15:39+ ☆ 10:2: Mt 9:37+;

Yo 4:35 ☆ 10:3: Mt 10:16; Igo 20:29; 1Kor 15:32 ☆ 10:4: 2Kin 4:29; Lu 9:3+

mazwan. Tana sombe kala, na motoyom ingal ituyom.✠

⁴ Mi kapa raama kautu, som pelpee, som kumbuyom keteene sa pepe. Mi sombe kese kizin tomtom su zaala lwoono, na koyo kwoyom pa sua booze pepe.✠

⁵ “Mi ruumu ta sombe kala pa, na loja mi kupumuungu sua luumuḡana pa ruumu katuunu bizin ma koso: ‘Anutu ko imboro yom ma kombot ambai.’” ⁶ Mi sombe ruumu katuunu ni tomtom ambaiḡana, to pombolḡana tiom ko imbotmbot se kini. Mi sombe som, nako imiili ma ima tiom mini. ⁷ Mi ruumu ta so kala pa, na kombotmbot men ruumu ta tina. Kapa pa ruumu pakan pepe. Mi kini ma yok ta so tikam piom, inako iwe leyom kadoono. Kakan mi kiwin men. Pa niom kakam uraata pizin tau.✠

⁸ Tana sombe kala kar sa, mi tikampe yom mi tikam koyom kini, na kepelele pepe. Kakan men.✠

⁹ Mi kuurpe zin metegḡan ki kar tina ma nin ndabok, mi koso pizin ta kembei. Koso: ‘Inggi peeze ki Anutu imar igarau yom kek!’ ¹⁰⁻¹¹ Tamen, sombe kala kepet kar sa mi tikam yom som, to kala kar keteene mi kitirke ululu ki kar tana pa kumbuyom, mi koso pizin: ‘Kere. Ululu tiom ta imbot la kumbuyam, ta inggi amtirke leyom korog ma isu lup. Pa inggi peeze ki Anutu imar piom, tamen kitit.’”✠

¹² To Yesu iseenge sua ma iso ta kembei: “Nio aḡso kat piom: Kar sa tisombe tikam ta kembei, na mbeḡ kaimer zin kola tikam pataḡana ma ilip kat pa kar Sodom.”✠

*Yesu iyaamba zin kar ta tiurla kini som
(Mt 11:20-24)*

¹³ “Oora, niom Korazin koyom mi Bet-saida koyom na, tembel yom kek! Mos bibip ta tipet su kar tiom na, kozobe zin wal matan munḡan ki kar Tiro ma Sidon tire korog ta kembei, so lenen ipata pa sanaana kizin ma tingun muungu pa, mi titooro lenen ta alok kek. ¹⁴ Nio aḡso piom: Indeenge mbeḡ kaimer ma sombe Anutu iur kadoono pizin tomtom, na ni ko leleene imiili ri pizin. Tamen niom, nako som kat. ¹⁵ Mi

niom Kapenaum koyom na, niom kosombe Anutu ko iwit yom ma kasala kar saamba? Som!

Niom ko kusula kat ta kar sanaana a.”✠

¹⁶ “Niom wal ta kewe ngonḡana tio na, tomtom sa isombe ileḡ la sua tiom, na ni ileḡ la sua tio. Mi tomtom ta so itit yom, na ni itit yo tau. Mi zin wal ta titit yo, ina zin titit Ni ta ingo yo ma aḡmar i.”✠

Zin tomtom tel laamuru mi ru timiili

¹⁷ Zin tomtom tomtom tel laamuru mi ru tila tipa pa sua makinḡ, to timiili ma timar raama lenen ambai mi tiso pa Yesu. Tiso: “Merere, sombe amur sua pizin bubuḡana sananḡan pa nu zom, na zin tomini tileḡleḡ la kalḡoyam!”

¹⁸ Yesu isu to iso pizin. Iso: “Inggi kembei aḡre Sadan itop pa kar saamba mi isu karau men kembei ta lele ikimit i.”✠

¹⁹ Tana keleḡ. Nio aḡkam leyom mburoyom bekeni niom karao kapadaaga mooto sananḡan mi zirkuumbu, mi kokoto Tomtom Sanaana mburaana. Tana kosa sa ko irao be ipasaana yom kat na som.”✠

²⁰ Tamen niom menmeen yom pa bubuḡana sananḡan ta tileḡleḡ la kalḡoyom na pepe. Pa uunu ngonoono tabe menmeen yom pa i, ina ta kembei: Zoyom tibeede se ro ki kar saamba kek.”✠

²¹ Yesu iso sua tana makinḡ, mi Bubuna Potomḡana ikami ma lelene ambai ma ambai kat. Tana isu mi iso: “O Tamaḡ, nu Merere ki saamba mi toono, nio aḡpakuru. Pa korog ta nu turke pizin wal ngarḡan, ta inggi swe pizin wal tau len ngar biibi som ma kembei ta zin pikin i. Tabe zin timbot mat pa. E Tamaḡ, mi ina nu to itum lelem tau.”✠

²² “Korog ta munḡana men, ta Tamaḡ iur mar nomog kek. Tomtom sa kuliini irou kat Lutuunu som. Tamaana itutamen. Mi Tamaana ta kembena. Tomtom sa kuliini irou kati som. Lutuunu itutamen, mi zin tau Lutuunu ipeikat zin be iswe Tamaana pizin. Ina zin men tina ta tiute i.”✠

²³ Tona Yesu itoori ma kereene ila kizin nangarḡ kini, mi iso lae pizin ma iso: “Niom

✠ 10:7: Mt 10:10; 1Kor 9:11+; 1Tim 5:18 ✠ 10:8: 1Kor 10:27 ✠ 10:10-11: Lu 9:5; Ng 13:51, 18:6 ✠ 10:12: Un 19:24+; Mt 10:15 ✠ 10:15: Yesa 14:13+ ✠ 10:16: Mt 10:40; Yo 13:20; 1Tes 4:8; 1Yo 4:6 ✠ 10:18: Mk 3:27; Yo 12:31; Tur 12:7+, 20:2+ ✠ 10:19: Mbo 91:13; Mk 16:18; Ro 8:37+; Ng 28:5 ✠ 10:20: Kam 32:32; Dan 12:1; Mt 7:22; Pil 4:3; Ibr 12:23; Tur 3:5, 20:12, 21:27 ✠ 10:21: 1Kor 1:20,26+, 3:18+ ✠ 10:22: Mt 28:18; Yo 1:18, 3:35, 10:15, 17:26 ✠ 10:23: Mt 13:16+

ta kerre uraata ti na, leleyom ambai pa kamperjana ki Anutu ta ise tiom na![✠]

²⁴ Pa nio anjo kat piom: Mungu Anutu kwoono bizin mi zin bibip ki toono boozomen lenen ilip be tire koronj ta niom kerre i. Tamen tire som. Mi lenen be tilen koronj ta niom keleylen i. Tamen tilen som.[✠]

Mbulu ambaijana ki tomtom Samaria ta (Lu 18:18-30)

²⁵ Tomtom ta, ni le ngar biibi pa tutu, imanga mi iso itoombo Yesu. Tana ikam wijana pini ma iso: “Mos katuunu, ko anjam parei, to anjam mbotjana mata yaryaaraana?” ²⁶ Mi Yesu iso pini. Iso: “Sua ta imbot la tutu na, paata na iso parei?”

²⁷ To tomtom tana iso:
Ur lelem ila ki Merere Anutu ku, raama mburom mi ngar ku ma imap ma iwe ni lene men.

Mi ur lelem pa waem bizin kembei ta lelem pa itum.[✠]

²⁸ Yesu ilen na iso pini: “Ambai, nu pekel kat. Kozo kamam ta kembena, to Anutu ikam mbotjana mata yaryaaraana pu.[✠]

²⁹ Tamen tomtom tina, ni lelene be tire i kembei mbulu kini indeene kat pa tutu tina. Tana iso pa Yesu mini ma iso: “Wai, mi waen bizin zigoj tabe anur lelen pizin i?”

³⁰ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Kembei ta tomtom ta. Ni imbot Yerusalem, mi isombe ipa ma isula pa kar Yeriko. Izulla pa zaala lwoono, mi zin kuumbujan tipet kini, to tipun kati ma runguunu isaana, mi imetekat ma isu imbotmbot. Mi tikem mburu kini ta boozomen, mi tiko ma tila len. ³¹ Molo som na, patoronjana ka tomtom ta, ni ipa ma isu. Iwwa ma isula, mi ire la pa tomtom ta ikenne su zaala ma imbotmbot. To ipa lae zaala ziljaana, mi izemi ma imar ila lene. ³² Mi urum tuunu ta, ta kembena. Isu pa zaala tamen tau. Isula na, ire tomtom tana ikenne su ma imbotmbot. To ni tomini ire su pini, mi ipasali mi imar ila. ³³ To tomtom ta ki lele pakaana ki Samaria, ni ipa ma isula pa zaala tina tomini. Iwwa ma isula mi ire tomtom tana, to lelene isaana pini.[✠]

³⁴ Tana ikonuru i ma ila, mi ilin ngere ma baen sijiini ize zaaba kwon muriini,

mi ipo. Tona iwiti se dorjki kini, mi ikami ma ila ruumu kizin leembe, mi imboro i. ³⁵ Timbotmbot ma aigule toro, to iweene pat denari ru pa katu kini, mi ikam pa ruumu katuunu ma iso pini. Iso: ‘Pat ru ti ima ku be imboro tomtom ti. Mi sombe pat tina imap, na uluuli ma irao anjar mini, to anjot pat ku.’ ”

³⁶ Yesu iso sua tana makinj, to iwi tomtom ngarjana ki tutu. Iso: “Lak, wal tel tana, nu kam ngar pizin be parei? Tomtom ingoi ta iur kat lelene pa tomtom ta zin kuumbujan tikam zaaba pini na?”

³⁷ Tomtom ngarjana ki tutu iso: “Tomtom ta imujai i na.” Tona Yesu iso pini: “Ta tina. La mi kam mbulu raraate men.”

Yesu ila ilou Mata ma Maria

³⁸ Yesu zigan nangarj kini tiwwa ma tila tipet kar ta. Mi moori ta, ni zaana Mata, ikami ma ila ruumu kini.[✠]

³⁹ Mi Mata tiziini moori Maria, ni mbuleene su Yesu kumbuunu uunu mi ileljenj sua kini. ⁴⁰ Tamen Mata, ni imbesmbeeze pizin leembe. Tana tata ikami, mi izzu ma ize pa uraata. To imanga na iso: “Merere, nu kam ngar pio risa som? Parei ta nio itunj tamen anjamam uraata, mi tizij moori imbomboorene sorok? So pini ma imar iuulu yo lak!”

⁴¹ Merere ipekel kaljaana ma iso: “O Mata, nu zzu ma zze pa uraata, mi kamam ngar pa koronj boozo mete. ⁴² Mi koronj tamen, ta so kam, ina irao. Maria, ni ikam koronj ambaijana ma ilip. Mi koronj tana na, irao titatke pini na som.”[✠]

11

Yesu ipaute nangarj kini pa sunjana ka mbulu

(Mt 6:9-13)

¹ Aigule ta na, Yesu izunzurj su lele ta. Isunj makinj, mi nangarj kini ta, isu mi iwi lae pini ma iso: “Merere, so yam pa zaala ki sunjana kembei ta Yoan ikam pa nangarj kini na.”

² Tabe Yesu iso pizin. Iso: “Kelenj. Sombe kusurj, to koso ta kembei:

‘Niam Tomoyam, nu zom iwal ko tipotom pa.

Kam zin tomtom ma tito peeze ku.[✠]

✠ 10:24: 1Pe 1:10+ ✠ 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5 ✠ 10:28: Wkp 18:5; Ezek 20:11+; Ro 13:8+; Ga 3:12 ✠ 10:33: Yo 4:9 ✠ 10:38: Yo 11:1, 12:2+ ✠ 10:42: Mbo 27:4, 73:25; Mt 6:33 ✠ 11:2: 1Kor 15:24+; Tur 11:15 ✠ 11:3: Mbo 23:1; Pil 4:19; 1Tim 6:8

³Ur koyam kini pa aigule ta boozomen.✠

⁴Reege sanaana tiam.

Pa niam tomini amzemzem ngar pa sanaana boozomen ta tomtom tikamam piam na.

Mi ziiri toombonana ma imboto molo piam.' ✠

⁵Tona Yesu iseenge sua kini ma iso pizin: "Sombe guraaba ku sa imboto lele molo mi ima pa mberj lukutuunu, mi sombe nu kom kosa sa be kam pini som, inako kam so? Nu ko la ki torom sa mi so pini: 'Ou toroj, kam narabu zukjana tel sa imar be ankam ma ajla. 'Pa guraaba tio ta imboto lele molo mi imar, mi ingi korj kosa sa be ankam pini som!'

⁷"Tamen takankaana pa. Ko torom tana mburaana som ma ingi, mi ipekel kaljom ma iso: 'Aiss, pagesges yo paso? Pa ni-amjan lutuj bizin amkotkaala kataama, mi amsu muriyam kek. Ingi be amkeene i. Irao ajmanga mi ankam kosa sa pu na som.'

⁸"Lak, parei? Sombe ni ipekel ta kembei, ko zemi? Som. Nu ko noknok sua pini. Mi nio anjo kat piom. Nonono, torom tana, ni niini gesges. Tamen ni kola ilej la kaljom mi iuulu u pa koroj boozomen ta nu ru zaala pa. Pa sombe iuulu u som, to itunu urunu isaana.✠

Anutu ko ilej sunjana kiti. Pa ni kampejana катууну

(Mt 7:7-11)

⁹"Tana nio anjo piom: Kiwi, to kakam. Kuru, to kendeenge. Kutut kataama, to kataama ikaaga piom.✠

¹⁰Pa sombe tomtom sa iwi, nako ikam. Mi tomtom ta so iru, nako indeenge. Mi tomtom ta so itut kataama, nako kataama ikaaga pini. ¹¹Parei? Sombe pikin tasa iwi tamaana pa ka ye, ko tamaana ikam ka mooto sa? ¹²O sombe iwi i pa ka man kutuluunu, ko ikam ka zirkuumbu sa? Som. ¹³Lak, niom na sananjoyom. Tamen mbulu tabe kakam pa lutuyom bizin na, niom kuute. Tanata kakam koroj ambaimbaijan pizin. Mi Tomoyom ta imboto saamba a, kampejana kini ilip kat piom. Tana zin wal ta so tisuj

i pa Bubujana Potomjana, na ni ko ikam pizin."✠

Tiso Yesu ikam Sadan mburaana (Mt 12:22-30; Mk 3:22-27)

¹⁴Tomtom ta, ni bubujana sananjana ikami ma kwoono imun. Mi Yesu iziiri bubujana sananjana tana ma iyooto pini, to tomtom tana iso sua. Tabe iwal biibi tire mi kwon itaanda pa. ¹⁵Tamen tomtom pakan timanga mi tiso: "Inga sa Belsebul, biibi kizin bubujana sananjana ta ipom-bolmboli. Tanata le mburaana be iziiri zin bubujana sananjana ma tiyooto." ¹⁶Mi pakan na, tiso titoombo Yesu. Tisombe ni itooro mos sa tabe iswe kembei ni iwwa raama saamba mburaana, to tiurla kini.✠

¹⁷Mi Yesu, ni iute ngar kizin kek. Tana iso pizin: "Parei, lele sa, sombe ka tomtom bizin tibalak zitun mi tiparkam malmal pizin, ko timbot ambai? Som. Ko tiparkazas zin ma lele tana bilim. Mi ruumu tomini. Sombe ka tomtom bizin tikam ta kembei, inako tireenge ruumu ma borok su lene.✠

¹⁸"Mi Sadan ta kembena. Sombe zin wal ta ni ikamam peeze pizin i, tibalak zitun mi tiparkamam malmal pizin, nako peeze kini imboto be parei? Kere. Niom tina kosombe Belsebul ta ipombolmbol yo, mi anjirziiri zin bubujana sananjana ma tiyotyooto. ¹⁹Kena parei pa nangaj tiom ta tizirziiri zin na? Asij ipombolmbol zin? Sua ta kipiri pio, ta imiili pa ituyom ma iswe ngar tiom sananjana. ²⁰Tamen sombe Anutu mburaana ta ipombolmbol yo mi anjirziiri zin bubujana sananjana, ina iswe kembei peeze ki Anutu ipet mat ma imboto la mazwoyom kek.✠

²¹"Mi tomtom sa ta ni mburaanajana i, sombe iur mburu kini malmal kana ila niini lup, mi imenderkalkaala ruumu kini mboljana, nako koroj kini boozomen imboto ambai. ²²Tamen, sombe tomtom toro sa, ta mburaana ilip kat na, imar mi ziru tikam malmal, inako ilip pini. Tonabe iyo mburu malmal kana boozomen ta tomtom mataana kana ipase pa na, mi iyo le koroj kini pakan tomini, mi irai ma irao waene bizin.✠

²³"Tomtom ta so igabgaaba yo som, ina ni iwe korj koi. Mi sombe tomtom sa, iuluulu

✠ 11:4: Mt 18:21+; Yo 17:15; Ep 4:32; 2Tes 3:3 ✠ 11:8: Lu 18:1+ ✠ 11:9: Mk 11:24; Yo 15:7; 1Yo 5:14+ ✠ 11:13: Yo 4:10, 7:38+, 14:16+; Ugo 3:28 ✠ 11:16: Mt 12:38, 16:1; Mk 8:11 ✠ 11:17: Mt 9:4 ✠ 11:20: Kam 8:19; Lu 17:21 ✠ 11:22: Kol 2:15; 1Yo 3:8, 4:4; Tur 20:2 ✠ 11:23: Mk 9:40; Lu 9:50

yo be aɲluplup zin tomtom som, na ni kembei iyaɲgwiɲgwiiri zin.”[✠]

Sua tooroɲana pa bubuɲana sananɲana ta ila mi imiili mini
(Mt 12:43-45)

²⁴⁻²⁵ Yesu iseeɲge sua kini mini ma iso: “Bubuɲana sananɲana sa, sombe iru pa tomtom sa mi iyooto mini, inako iwwa le sorok pa lele bilimɲana, mi iru muriini be imbot pa mi keteene su. Mi sombe iru ma som, nako iso: ‘A, nio iɲgi ko aɲmiili ma aɲla aɲlou muriɲ munguɲana mini.’ Mi so imiili ma ila muriini munguɲana tana, mi ire kembei tisiiri ma iɲgeze kek, ²⁶ nako ila mini mi iyo waene bizin lamata mi ru tomen ta tilip pini pa mbulu sananɲana na, ma ziɲan timar mi tiru pa tomtom tana ma timbotmbot. Tabe ni isaana kat. Mungu na pe som, mi iɲgi isaana ma isaana kat.”[✠]

²⁷ Yesu izzo sua tana, mi moori ta imbot lela iwal biibi mazwan, ni imanga to iso la pini ma iso: “Moori ta ipee bu mi ipiwinu pa tui na, ni ikam kampeɲana biibi!”[✠]

²⁸ Tamen Yesu iso: “Ina ɲonoono. Tamen zin wal ta tikan la sua ki Anutu mi titoto, ina zin tomini tikam kampeɲana biibi.”[✠]

Yona iwe kilalan
(Mt 12:38-42)

²⁹ Tomtom boo zo timarmar, to Yesu imanga mi ikam sua pizin. Iso: “Wal ta koozi timbotmbot i, zin sananɲan kat. Pa tiso tire mos sa pa matan, to tiurla. Mi mos tamen kembei ta mungu ipet pa Anutu kwoono Yona na, mos tamen tina ta ko Anutu ikam pizin. ³⁰ Pa mungu Yona iwe kilalan pizin tomtom ki Ninibe, mi ipei ɲgar kizin pa mbulu kizin sananɲan. Mi Tomtom Lutuunu ko ikam mbulu raraate men pizin tomtom ta koozi timbotmbot i.”[✠]

³¹ Indeeɲe mbeɲ kaimer ma Anutu iso iur kadoono pizin tomtom na, moori zananaɲana ta mungu ikamam peeze pa lele pakaana ta mbuleene kat na, ni tomini ziɲan zin tomtom ta koozi timbotmbot i, ko timanga. Mi ni ko iɲgal matan pa zoroɲana kizin. Paso, ni iute Anutu som, tamen imbel pai pa lele molo mi imar, bekana ileɲ ɲgar ta Anutu ikam pa king

Salumo na. Mi iɲgi tomtom ta ilip pa Salumo, ta koozi imbotmbot i.”[✠]

³² Mi zin Ninibe kan tomini. Ziɲan zin tomtom ta koozi timbotmbot i, ko timanga mi tiɲgal matan. Pa mungu zin tileɲ sua ki Yona, mi titooro lenen. Mi iɲgi tomtom ta ilip pa Yona, ta koozi imbotmbot i.”[✠]

Mat mi zugut

(Mt 5:14-16, 6:22-23)

³³ “Parei, sombe tutun lam sa, ko tuturke? Som. Iti tuur se kor, bekana zin tomtom ta tile na, timbot la mat tomini.”[✠]

³⁴ Iti matanda ta iurur mat piti. Tana sombe matanda ambai, ina iswe kembei mat imbot la lelende kek. Mi sombe matanda isaana, ina iswe kembei tombot la zugut lene men. ³⁵ Tana motom iɲgalɲal itum. Kokena nu ndemeere sorok ma so ko mat imbot la lelem, mi tamen ko zugut ma iɲgi. ³⁶ Tana sombe koroɲɲom sa ikam zugut ka mbulu sa som mi mbotmbot la mat leleene men, nako kembei ta lam iyaara kat pu i.”

Mbulu sananɲana kizin tutu kan mi zin ɲgaran ki tutu

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40)

³⁷ Yesu ikamam sua tana, mi tomtom ta kizin wal tutu kan, ni iso pini be ziru tila ma tikan kini la mbata. ³⁸ Tila ma mbulen su pa kini kanɲana. Mi tomtom tina ire Yesu iɲguuru namaana som, mi ikan kini, tabe ikam ɲgar boo zo.”[✠]

³⁹ To Merere iso pini. Iso: “Aiss, niom tutu koyom, kakam ɲgar biibi pa koroɲ mat kana men kembei ta mbooro ma kuuru ɲguuruna. Tamen leleyom na, bok pa kuumbu mi mbulu sananɲan ta boozomen.”[✠]

⁴⁰ Niom talliɲoyom kat! Parei, Anutu ikam ɲgar pa koroɲ mat kana men, mi lelende som? ⁴¹ Tamen sombe kuur leleyom pizin wal sorrokrɲan mi ku'uulu zin, nako koroɲ ta munɲaana men iɲgeze piom.”[✠]

⁴² “Niom tutu koyom na, tembel yom kek! Pa motoyom iɲgalɲal be kikinɲ zeere tiom soroksorok mataana kana be kakam la ki Anutu. Mi ina ambai. Tamen tutu bibip ɲonoono, ina kakam ɲgar pa som! Tutu ta kembei: Takam mbulu ndeeɲenana

✠ 11:26: Yo 5:14; Ibr 6:4+; 2Pe 2:20+

✠ 11:27: Lu 1:28,42,48

✠ 11:28: Lu 8:15,21; Yo 14:21; Yems 1:25

✠ 11:30:

Yona 1:17, 2:10, 3:4

✠ 11:31: 1Kin 10:1+; 2Sto 9:1+

✠ 11:32: Yona 3:5+

✠ 11:33: Mt 5:15; Mk 4:21; Lu 8:16;

Pil 2:15+

✠ 11:38: Mt 15:1+; Mk 7:1+

✠ 11:39: Mk 7:4; Tit 1:15

✠ 11:41: Yesa 58:6+; Lu 12:33; Tit 1:15; Yems

1:27

✠ 11:42: Lo 6:5; Mika 6:8

men, mi tuur kat lelende pa Anutu mi zin tomtom. Niom sombe koto tutu, na bela koto tutu ta boozomen, tona ambai.✠

⁴³ “O niom tutu koyom na, tembel yom kek! Pa sombe kelela lupjana muriini, na niom leleyom be mbuleyom izze mbalia ta wal zangan murin na. Mi sombe tipakur yom isu kar keteene, to leleyom ndabok mi niyom ise.✠

⁴⁴ Aiss, tembel yom kek! Niom kembei wal lepen ta tomtom tire som, tana tiso ko lele ambaijana men, mi tilala mi timarmar pa.”

⁴⁵ To tomtom ta, ni zin wal ta ngar kizin ilip pa tutu i, iso pa Yesu. Iso: “Biibi, sua ta piri na, ipamiar yam tomini.”

⁴⁶ Tabe Yesu iso pini. Iso: “Aiss, niom wal ta ngar tiom iliipil pa tutu i, niom tomini tembel yom kek! Pa tutu tiom ikamam patanjana boozomen pizin tomtom. Nonono, tutu tana ipata piom som. Mi zin na, ipata pizin. Tamen kuur nomoyom kunuunu risa be ku'uulu zin na som.✠

⁴⁷⁻⁴⁸ “Mi Anutu kwoono bizin ta mungu tumbuyom bizin tipun zin ma timetmeete lup, ta koozi kuurpewe lepen be ingeeze kat. Tamen mbulu ta kakamam, ina iswe kembei ngar tiom raraate kembei ta tumbuyom bizin, mi koyok pa mbulu kizin sananjana. Tana tembel yom kek.✠

⁴⁹ Tanata Anutu iswe ngar kini biibi ma iso ta kembei: ‘Nio ko ango zin wal ta tiwe nio kwoj na, mi zin ngogjana tio. Mi pakan na, tomtom ko tipun zin ma timetmeete. Mi pakan, nako tiseeze matan.’⁵⁰⁻⁵¹ Mi kadoono sananjana kizin wal boozomen ta tipun sorok Anutu kwoono bizin, inako ise tiom. Indeeje ta Anutu iur saamba mi toono, mi meetejana ki Abel, mi imar imar ma meetejana ki Anutu kwoono Sakaria ta tipuni su artaal uunu lela urum lene na, mbulu sanangan ta boozomen tana ka kadoono kola ise kizin tomtom ta koozi timbotmbot i. E, nio ango piom: Niom ta ko kere kadoono kizin.✠

⁵² “O niom wal ta ngar tiom iliipil pa tutu i, tembel yom kek! Pa sua ki Anutu ta iwe zaala pizin tomtom be tiute kati na, niom keswe pizin som. Mi ituyom kombot lela

peeze ki Anutu som, mi zin wal ta tikamam be tilela na, kapakalkaala zaala pizin.”

⁵³ Yesu ikam sua tana ma imap, to imanga be izem zin. Som, mi zin tutu kan mi zin ngargjan ki tutu keten malmal kat pini. Tana timanga mi tikam wijana boojo pini,⁵⁴ beso ipekel joobo ma ingi, tona iwe le uunu be tikami.

12

*Takam pakaamjana pa urlajana pepe
(Mt 10:26-27, 16:6; Mk 8:15)*

¹ Iwal ta munjana ka tieene kat timar tilup zin mi tiparzalla pizin ma timbotmbot. Mi Yesu imanga pa sua kamjana ma iso lae pizin nangaj kini mungu. Isombe: “Kozo kere yom pa yis kizin tutu kan. Yis tana, ina pakaamjana ta tikamam pa urlajana kizin na.✠

² Pa kororj zukjan ta boozomen, nako tipeeze ma borok su. Mi kororj turkejan ta boozomen, nako kaimer tiswe ma imbot mat.✠

³ Tana sua ta koso la zugut lene, nako tiswe ma ipet mat pa aigule. Mi sua ta kumburumrum pa lela ruumu leleene, inako tisoyaara isu kar keteene.

*Komoto pepe
(Mt 10:28-31)*

⁴ “O tororjan, nio ango piom. Zin tomtom ta tiso tipun yom ma kemetmeete na, komoto zin pepe. Pa sombe tipun yom ma kemeete, ina imap ta tina. Kaimer na, zin ko tirao be tikam kosa sa toro piom mini na som.✠

⁵ Mi Anutu, to komoto i. Pa ni mburaana biibi. Irao be ipun tomtom ma imeete. Mi irao iziiri kunuunu tomini ma ila imbot kar sanaana. Tana ango piom: Komoto Anutu itutamen tau.✠

⁶ “Kakam ngar pa man kimbinbin. Ina man sorokjana. Irao tinggiimi lamata pa pat sinjinyan ru. Tamen Anutu, ni mataana mbelele tasa na som. ⁷ Mi niom na, ndomoyom noyom. Kilip kat pizin man kimbinbin. Uteyom runrun na, Anutu inin ma imap. Tana komoto koyom pepe.✠

⁸ “Nio ango kat piom. Sombe tomtom sa iswe kembei ni iwe lej ila tomtom matan,

✠ 11:43: Lu 14:7, 20:46 ✠ 11:46: Ugo 15:10; Ga 5:1 ✠ 11:47-48: Ugo 7:51+ ✠ 11:50-51: Un 4:8; 2Sto 24:20+

✠ 12:1: Mt 16:6; Mk 8:15; 1Kor 5:6+; 1Pe 2:1 ✠ 12:2: Mk 4:22; Ro 2:16; 1Kor 4:5; lbr 4:13 ✠ 12:4: lbr 13:6

✠ 12:5: lbr 10:31; Yems 4:12 ✠ 12:7: Lu 21:18; Ugo 27:34 ✠ 12:8: Tur 3:5

na Tomtom Lutuunu ko iswe i tomini kembei ni nangarj kini ila zin ajela ki Anutu matan.✠

⁹Tamen, sombe tomtom sa iwatkaala nio zong ila tomtom matan, na Tomtom Lutuunu ko iwatkaali tomini ila zin ajela ki Anutu matan.✠

¹⁰ “Tomtom sa, isombe igiibi sua sananjana pa Tomtom Lutuunu, na sanaana kini tina Anutu ko irao ireege pini. Tamen sombe igiibi sua sananjana pa Bubujana Potomjiana, nako Anutu ireege pini na som.✠

¹¹ “Mi sombe tikam yom ma tipamender yom lela lupjana muriini, som zin bibip mi zin peeze kan keren uunu, na kopoyom rru mi kuru zaala pa sua pareijana tabe kekel pa i na pepe.✠

¹² Pa mazwaana tana Bubujana Potomjiana itunu ko ikam ngar piom mi iso yom pa sua tabe koso i.”

Sua toorogjana pa mbio uunu ta ni tallijana kat

¹³To tomtom ta, ni imbot lela iwal biibi len, mi iso la pa Yesu ma iso: “Mos katuunu, so pa atong be ipeete korong ta tomoyam iur piam na ma nio lej pakaana.”

¹⁴Tamen Yesu ipekel ma iso: “Wai, asij iur yo be arjiiri sua tiom mi arpeete korong tiom?” ¹⁵Tona iseenge sua kini, mi iso pizin iwal ta kembei. Isombe: “Motoyom ingal ituyom: Kokena motoyom berber pa korong booze mi motoyom korongjyom. Pa sombe tomtom sa, ni irao kat pa korong ta boozomen ki toono, na korong tana men ko irao be ikami ma imbot ndabok na som.”✠

¹⁶Tona ni ikam sua toorogjana taiengi pizin. Isombe: “Kembei ta mbio uunu ta. Ni toono kini mbuyeene biibi, tabe korong kini boozomen ta iwaswaaza na, titum ma tizze ma ngonon ta sorok som kat. ¹⁷To tomtom tana imbot ma som mi ikam ngar. Iso: ‘Wai, ingi kozo ko ankam parei pa kini tio ti? Ko anjur ila parei? Pa muriini tingi na, irao som.’ ¹⁸To imanga mi iso pa itunu ta kembei: ‘Oo, ingi ko ankam ta kembei: Ko anreege diditu munmun tingi, mi anpo bibipjan. Naso arjdaaba kini ma korong tio

ta munjaana men lela. ¹⁹Toinabe anmanga mi anso pa ituy ma anjombe: Aa buri, kini ta arjdaaba lela muriini tingi, ta ko imboro yo ma irao ndaama boozomen. Tana buri be keteng su, mi ankam kat mboti ambaijana. Ko ankaman ma arjwinin, mi anjbotmbot men ta kembei.’✠

²⁰ “Tamen Anutu iso pini ta kembei: ‘A, nu tana tallijom kat! Mberj ta koozi ko meete. Mi korong ta ndoundou na, ko asij ikam?’ ”✠

²¹Tona Yesu ipemet sua kini ma iso ta kembei. Iso: “Mbulu raraate men, ta ko ipet pizin wal ta tindoundou len korong booze su toono, mi tamen korong ngonono ta ki Anutu i, na zin tirao pa som.”✠

*Anutu ko mataana piti
(Mt 6:25-34)*

²²⁻²³To Yesu iso pizin nangarj kini. Isombe: “Tana kopoyom rru pa koyom kini mi leyom mburu pepe. Pa korong kulindi kana men kembei kini mi mburu, ina irao ikam ti ma tombot ndabok na som.✠

²⁴Kere. Zin man tiwaswaaza kini, som titoutou kini ma tidabdaaba lela ruumu? Som. Anutu itunu ipututu zin. Mi niom na, kilip kat pizin man. ²⁵Mi parei? Sombe tiom tasa iru zaala be iseenge itunu swoono ma imbot mologjana ri, ko irao? Som. ²⁶Mi sombe karao be kakam korong rinja ta kembei som, na parei ta kopoyom rru pa korong pakan?

²⁷ “Mi kere aigau boozomen ta tizze na, tikamam uraata sa? Som. Mi zitun tiurpewe len mburu be tizeebe zin pa i? Som. Mi nio anso kat piom: Mungu, king Salumo, ni izebzeebi pa mburu milmiljan ta ndabokbokjan kat. Tamen mburu kini sa irao kembei aigau tingi na som.✠

²⁸Mi aigau tingi, ingi korong sorok. Koozi timbot. Gaaga tila len. Tamen Anutu itunu ta iurpe ma ambai kat. Lak, sombe ni mataana ingalngal korong soroksorok ta kembei, nako mataana ingalngal yom pa leyom mburu tomini. Oo niom, urlanjana tiom musaari mete!✠

²⁹Tana kopoyom rru pa koyom kini ma yok mi kakam ngar booze pa pepe. ³⁰Pa ina, zin karkari ta tiute Anutu som, ta tikamam

✠ 12:9: Mk 8:38; Lu 9:26; 2Tim 2:12; 1Yo 2:23 ✠ 12:10: Mt 12:31+; Mk 3:28+; lbr 6:4+, 10:26; 1Yo 5:16 ✠ 12:11: Mk 13:11; Lu 21:14+ ✠ 12:15: Mbo 6:210; Lu 4:4; 1Tim 6:6-17 ✠ 12:19: 1Kor 15:32; Yems 5:5 ✠ 12:20: Mbo 39:4-6, 49:16+, 52:7; Yems 4:14 ✠ 12:21: Mt 6:19+; 1Tim 6:18+; Yems 2:5 ✠ 12:22-23: Pil 4:6; lbr 13:5; 1Pe 5:7 ✠ 12:27: 1Kin 10:4+; 2Sto 9:3+ ✠ 12:28: Mt 10:29

ngar biibi pa kororj ta kembei. Tamen niom, sombe kuru zoloyom pa kororj sa, na Tomoyom iute kek. ³¹ Tana bela kakam kinkiini pa peeze kini mungu, to ni ikam zin kororj taing'i ma ito ma ima."☆

Tupun mburanda pa kororj yonoono
(Mt 6:19-21)

³² Yesu iso: "O niom sipsip ki Anutu, niom wal boozorjoyom som. Mi komoto pepe. Pa Tomoyom, ni leleene be ikam yom ma kombot lela peeze kini leleene mi kelela kar saamba.☆

³³ Tana korogomoono kororj tiom, mi karai ka pat pizin wal ta len kororj somngan i. Naso kuurpe leyom kautu ta irao be isaana som, mi imbotmbot ma alok su kar saamba. Mi ina wal kuumbuyan tirao be tikem som. Mi rap tomini, irao be ipasaana som.☆

³⁴ Pa lele ta so nu re kembei kororj ku yonoono imbotmbot pa, inako ur lelem imap ma ilala pa lele ta tana."

Zin mbesoongo be tiurur matan pa miiliyana ki biibi kizin
(Mt 24:45-51; Mk 13:32-37)

³⁵ "Kutun lam tiom ma ikanan, mi kuurpe ituyom ma kazza.☆

³⁶ Kembei zin mbesoongo ta tiurur matan pa biibi kizin ta imbot ula uunu na, beso imiili mi itut kataama, na loja mi tisol pini.

³⁷ Nio anjo piom: Zin mbesoongo ta sombe biibi kizin imar, mi ire zin tiurur matan pini mi tizza i, inako lenen ambai pa kamperjana tabe ise kizin i. Nio anjo kat piom: Biibi kizin ko iselek mburu kini mi iurpe itunu pa uraata, to iso pizin ma mbulen isu be tikan kini, mi itunu imbesmbeee pizin.☆

³⁸ "Tana sombe biibi kizin imar pa mberj lukutuunu, som man itarjatj, mi ire zin tizza i, inako lenen ambai pa kamperjana tabe ise kizin i.

³⁹ "Lak, sombe ruumu katuunu iute nol tabe tomtom kuumbuyan imar pa i, ko izem ruumu kini ma imborene sorok mi ila? Som. Ko imenderkaala ruumu kini ma imbotmbot. Kokena tomtom kuumbuyan tana ipetepaala ruumu mi ilela.☆

⁴⁰ Tana niom ta kembena. Kozo kuurur motoyom ma kombotmbot. Pa nol ki Tomtom Lutuunu na, niom kuute som. Ni ko imar kembei ta pamururjana."☆

⁴¹ To Petrus iso: "Merere, sua toorogana tana, nu so piam men, som so pizin iwal biibi?"

⁴² Merere ipekel kwoono ma iso: "Mbesoongo ta so ni mata sejana mi le ngar ambaijana, nako biibi kini iuri be imboro ruumu ka uraata mibe irre waene bizin pa kan kini. ⁴³ Mi sombe biibi kini ila lele sa, mi imiili ma imar mini, mi indeeje mbesoongo tana ikamam kat uraata kini, inako mbesoongo tana leleene ambai pa kamperjana tabe ise kini i. ⁴⁴ Nio anjo kat piom: Biibi kini ko iuri ma iwe mataana be imboro kororj kini ta boozomen.☆

⁴⁵ "Tamen sombe mbesoongo tana ikam ngar ta kembei. Iso: 'Aa, biibi tio ko loja mi imar na zeen.' To imanga ma ipun sorok zin mbesoongo pakan, mi igaaba zin winngana kan mi zigan tiwinin ma tigadgaada, na kozo ire i.☆

⁴⁶ Pa biibi kini ko imar ma ipamururi. Tonabe ikam zaaba pini, mi ipiri i ma ila igaaba zin wal ta tiurla som na.

⁴⁷ "Mbesoongo sa, sombe iute mbulu ta biibi kini leleene pa i, mi tamen iurpe ka uraata som, inako tibalisi ma kuliini berebere.☆

⁴⁸ Mi sombe mbesoongo sa iute som, mi ikam ngoobo mbulu, inako biibi kini leleene imiili ri pini mi iseeze kat mataana som. Pa tomtom ta so Anutu ikam le kororj biibi, na ni bela ipimiili ma biibi. Mi sombe tomtom sa, Anutu indemeeri mi iur kororj biibi ila namaana be ikam uraata pa, inako Anutu iur mataana pini be ipimiili ma biibi.☆

Yesu ko iwe uunu pizin tomtom be tiparya-paala zin

(Mt 10:34-36)

⁴⁹ "Nio ti anjar be anjiri you isu toono. Mi so you tana ikanan pataaja, so lelerj ndabok. ⁵⁰ Tamen patajana biibi tabe isalakaala yo i, ina iwwa i. Tana lelerj ipata ma ipata kat. Mi ko anjotmbot ta kembei ma irao patajana tana ikam yo, mi anjaada ma imap.☆

☆ 12:31: Mbo 37:4,25; Ro 14:17 ☆ 12:32: Mt 25:34; Tur 1:6 ☆ 12:33: Lu 18:22; Ijo 2:45; 1Tim 6:18+ ☆ 12:35: Mt 25:1+; Pil 3:20; 1Tes 5:4; 1Pe 1:13 ☆ 12:37: Yo 13:4 ☆ 12:39: 1Tes 5:2+; 2Pe 3:10; Tur 3:3 ☆ 12:40: Mk 13:33; Tur 16:15 ☆ 12:44: Lu 19:17+ ☆ 12:45: 2Pe 3:3 ☆ 12:47: Yems 4:17 ☆ 12:48: Wkp 5:17; Ro 2:12+; 1Tim 1:13 ☆ 12:50: Mk 10:38+; Yo 12:27

⁵¹ Parei? Niom koso ko nio anjar be arlup zin tomtom ma lenen iwe tamen? Ina som. Pa nio ko anjar uunu pizin be tiparyapaala zin ma timbot ndelndelnga. ⁵² Pa indeenge koozi mi ila na, lupjana kizin togmatizij ko imureege, mi lenen iwe tamen mini som. Sombe zin lamata, nako tel timbot pakaana, ru timbot pakaana. ⁵³ Mi zin kolman zijan lutun bizin ko tilup zin mini som, mi tiparmbot molo pizin. Mi zin kolmannan ta kembena. Ko zijan lutun moori bizin tilup zin mini som, mi tiparmbot molo pizin. Mi zijan rwon moori bizin tomini, ko tikam mbulu raraate men tau.”✠

Kilalan
(Mt 16:2-3)

⁵⁴ Yesu iso pizin iwal mini ma isombe: “Keler. Niom sombe kere miiri tieene izukzuk re uunu ri, to loja mi koso: ‘O, inji be yar imar i.’ Mi yar imar. ⁵⁵ Mi sombe kayamaana miiri iloondo ki iwaara, to kosombe: ‘Inji be lele ilomo mini.’ Mi lele ilomo. ⁵⁶ Niom wal ta kakamam pakaamjana pa urlajana tiom! Pa lele na, niom karao be kikilaala. Mi mbulu ta koozi iwedet i, parei ta karao be kikilaala som?”

Loja mi tuurpe lelende pa kanda koi bizin
(Mt 5:25-26)

⁵⁷ “Mbulu ndeengejana na, niom kuute kek. Mi parei ta kusu mi katalli pa mini? ⁵⁸ Sombe tomtom sa ikamam be ipamenderu pa sua, na mbotmbot pepe. Loja men mi toombo be la kini, mi niomru kuurpe leleyom. Kokena ni ikamu ma niomru kala ki biibi ta itirtiiri sua i. To biibi tana iuru la zin menderjan naman, mi tipiri u lela ruumu sanaana. ⁵⁹ Mi nio anjo kat pu. Nu ko irao yooto karau na som. Ko mbotmbot ma irao posop kat kadoono ta tiur pu na.”✠

13

Sombe totooro lelende som, inako tala lende

¹ Indeeje mazwaana tina, tomtom pakan timar mi tisotaara Yesu pa zin Galilea kan pakan ta tikamam patoronjana ila ki Anutu, mi Pilatus ipun zin ma sinjin ireere sala artaal ki patoronjana tana. ² Tana Yesu iso pizin ma iso: “Wal tana, niom kakam ngar pizin be parei? Sanaana kizin ilip pizin

Galilea kan pakan, tana patarjana ta kembei ise kizin?”✠

³ Nio anjo piom: Som kat! Mi keler. Sombe kotooro leleyom som mi kezem sanaana tiom som, na niom ta munjaana men ko kamap ma kala leyoum kembei ta zin na.✠

⁴ Mi zin wal lamoro mata mi tel ta ruumu ute ngutngutugana zaana Siloam ipol salakaala zin ma timetmeete na, niom kakam ngar pizin be parei? Sanaana kizin ilip pizin wal pakan ki Yerusalem? ⁵ Nio anjo piom: Som kat! Mi sombe kotooro leleyom mi kezem sanaana tiom som, inako kala leyoum tomini raraate kembei ta zin.”

Yesu ikam sua tooronjana pa ke ta njono somjana

⁶ To Yesu ikam sua tooronjana taijgi pizin. Isombe: “Ke fik ta imender la baen lene ki tomtom ta. Ni ila na, mataana izalla pa uteene be iru ka njonoono. Mi som. ⁷ To isu na iso pa mbesoongo kini ta imborro baen lene na ta kembei. Iso: ‘Ler! Nio anjarbelbel lele ti marjana pa ndaama tel i, be anjar ke tiji ka njonoono. Mi njonoono sa som. Tana taara ma isu lene. Kokena ikam sorok toono mbuyeene.’✠

⁸ Tamen tomtom ta imborro baen lene na, iso pini ta kembei: ‘O biibi, pasaana paso? Imbotmbot mi anjoombo ma anjamam toono ila uunu pa ndaama tasa.’✠

⁹ Mi ndaama toro, to tere. Sombe njonoono, inako kena. Mi so som, inako tataara ma isu lene.”

Yesu iurpe moori ta pa aigule potomjana

¹⁰ Indeeje aigule potomjana ta na, Yesu ni ikamam sua pizin tomtom ilela lupjana muriini. ¹¹ Mi moori ta, ni bubugana sananjana ipasaani ma ikunkun ki pai ma irao ndaama lamoro mata mi tel kek. Irao iswooro ndemeene risa som. ¹²⁻¹³ Mi Yesu ire i, to iboobi ma ila kini, mi iur namaana isalakaali mi iso pini. Iso: “Moori, mete ku ko ikisu mini som.” To loja men iswooro ndemeene, mi imender kat mi ipakur Anutu.

¹⁴ Tamen tomtom ta imborro lupjana muriini na, ni keteene malmal. Pa Yesu iurpe moori tana pa aigule potomjana tau. Tanata iso pizin iwal ma isombe: “Aiss, parei ta niom kamar be iurpe yom pa uraata

✠ 12:53: Mika 7:6 ✠ 12:59: Mt 18:34+ ✠ 13:2: Yo 9:2+ ✠ 13:3: Mbo 7:12 ✠ 13:7: Mt 3:10, 7:19; Yo 15:2,6 ✠ 13:8: Ro 2:4; 2Pe 3:9,15 ✠ 13:14: Kam 20:8+

lene som? Ingi sa aigule potomjana tabe ketende su pa i.”¹⁵

¹⁵ Tabe Merere iso: “Niom wal pakamkaamjoyom! Niom ta boozomen kuputkewe mbili tiom, mi kakamam zin ma tilala tiwinin kan yok pa aigule potomjana.”¹⁶

¹⁶ Mi moori ti, ni Abaraam popojana kini. Tamen Sadan ikisi pa ndaama lamoro mata mi tel kek. Parei? Ko irao tatatke i pa patanjana kini pa aigule potomjana som?”¹⁷

¹⁷ Yesu ka koi bizin tilej pekeljana kini na, kan miaj. Mi zin iwal biibi na, menmeen zin pa uraata mburangkan mi ndabokbokjan ta ni ikamam na.

Yesu itooro sua pa zeere mastet

(Mt 13:31-32; Mk 4:30-32)

¹⁸ To Yesu iso: “Peeze ki Anutu na, ka mbulu pareijana? Ko anjo se ki sokorei, to kakam ngar pa?” ¹⁹ Ina kembei mastet iweene musaari kat ta tomtom ikam, mi ila ipaaza sula mokleene kini. Mi kaimer to indom ma iwe biibi kembei ta ke i, mi iur namannaman boozo, Tana zin man tila ma tipo len ngini isala.”²⁰

Sua toorojana pa yis

(Mt 13:33)

²⁰ To Yesu iso mini. Iso: “Peeze ki Anutu ka mbulu, nako anjo se ki sokorei toro?”

²¹ Ina kembei ta yis. Sombe moori sa ikam mi itooro raama palawa biibi, to kororj ri tana irao izil pa palawa biibi tana ma imap.”

Zaala ta ila pa kar saamba na, kwoono musaana

(Mt 7:13, 14:21-23)

²² Yesu isombe isala pa Yerusalem. Ni ipa ma ila, beso indeeje kar tasa, to ikam sua pizin, mi imanga mini ma ila. Ta kembei kembei mi ila. ²³ Mi tomtom ta, isu to iwi i. Iso: “Merere, parei? Wal tabe Anutu ikamke zin i, ko rimen ngonono?”

²⁴ Yesu iso pizin ma iso: “Kar saamba na, ka kataama musaari. Tana kakam kinkini be kelela. Pa tomtom boozomen ko titoombo be tilela ma tirao som.”²⁵

²⁵ “Tana kere. Pa kaimer ruumu katuunu ko imanga mi ikotkaala kataama. Indeeje

tana, niom sombe kombotmbot mat mi kutut kataama ma koso: ‘Merere, sol kataama piam lak!’, nako ni ipekel ma iso: ‘Niom zijo? Nio anjkankaana piam.’²⁶

²⁶ Tona niom ko kamanga mi koso: ‘Wai, parei ta nu kankaana piam? Mungu itijan takanan ma tiwinin, mi nu kamam sua piam isu kar tiam na.’

²⁷ Tamen ni ko iso piom mini ma isombe: ‘Nio anjkankaana piam. Niom so kar i? Kala leyom. Pa niom wal sananjoyom.’²⁸

²⁸ “Mi niom sombe kere Abaraam, Isak, Yakop, mi Anutu kwoono bizin ta boozomen zijan Anutu tilup zin lela kar kini, nako zongoyom njekjek mi katantaj. Paso, niom, nako tipiri yom pera mat kek. Zoyom sa mini som.”²⁹

²⁹ Mi tomtom ko timar pa toono ta boozomen, be mbulen su pa kini kangana lela Anutu kar kini.”³⁰

³⁰ Tana kere. Zin wal ta timar kaimer, nako timuungu. Mi zin tau timuungu, nako tikemer.”³¹

Yesu leleene isaana pa Yerusalem

(Mt 23:37-39)

³¹ Indeeje tana, zin tutu kan pakan timar ki Yesu mi tiso pini. Tiso: “Aa, manga ma zem lele tingi, mi ko ma la lem lele toro sa. Pa Erot isombe ipunu.”

³² Yesu ipekel kaljan ma iso: “To ri tana, ni irao kat pa ngar bozboozo! Kala ma koso pini ta kembei: ‘Nio ingi anzirziiri bubujana sanangan mi anjupewe zin tomtom ta koozi, gaaga, mi ko malama, to anjosop uraata tio ma imap.’ ³³ Tana nio ko anjam pai ta koozi, gaaga mi malama. Pa sombe tipun Anutu kwoono sa ma imeete, na bela tikam su Yerusalem.”

³⁴ To Yesu iseenge sua kini ma iso: “O Yerusalem, Yerusalem! Anutu kwoono bizin ta niom kembel kasjana kek. Mi zin ngojana kini ta ni ingo zin piom i, na kupunun zin pa pat ma timetmeete. Mi nio na, gorgori lelerj be anjekor yom ma kamar kembei ta man ikuubukaala lutuunu bizin. Tamen leleyom pio som. ³⁵ Tana Anutu ko izem yom ma Urum Merere tiom imborene sorok. Mi nio anjo kat piom ta

☆ 13:15: Lu 14:5; Yo 7:22+ ☆ 13:16: Yesa 58:6+; Lu 6:9 ☆ 13:19: Mt 24:14 ☆ 13:24: 1Kor 9:24+; Pil 2:12+

☆ 13:25: Mt 25:10+ ☆ 13:27: Mt 25:41 ☆ 13:28: Mt 8:11+, 13:42, 24:51 ☆ 13:29: Mt 8:11+; Lu 14:15; Tur

19:9 ☆ 13:30: Mt 19:30, 20:16 ☆ 13:35: Mt 23:37+; Lu 21:20,24 ☆ 13:35: Mbo 118:26

kembe: Niom ko kere motorj mini som ma irao ituyom kosombe:✠
 'Merere ko ipombol tomtom ti mi ikampe i. Pa ni ko ikam runguunu ta imar i!' ✠

14

Yesu iurpe tomtom metejana toro pa aigule potomjana

¹ Aigule potomjana toro tabe keten su pa i na, Yesu ila ruumu ki biibi ta kizin wal tutu kan be zijan tikan kini. Mi tomtom pakan ta zijan timbotmbot mi tireuduti. ✠

² Molo som na, tomtom ta, ta kumbuunu mi namaana izarzar na, ni ilela mi imender su Yesu kereene uunu. ³ Tabe Yesu imanga to, iwi lae pizin wal tutu kan zijan zin ngarjan ki tutu ma iso: "Lak, tutu kiti iso parei? Ko irao tuurpe zin tomtom pa aigule potomjana, som som?" ✠

⁴ Mi zin tipekel sua sa som. Timaane men. To Yesu iteege su pini ma niini ambai, mi iso pini ma ila lene.

⁵ Tona Yesu iso pizin ta kembei. Iso: "Parei, kozobe tiom tasa lutuunu, som mbili kini sa itop sula yok sumbuunu pa aigule potomjana tabe ketende su pa i, ko ire i mi imbotmbot? Som. Ina kola ila karau men, mi imaati ma ise." ✠

⁶ To sua kizin imap. Pa Yesu ipiri la ma korj.

Tapakur itundu pepe. Tokoto itundu

⁷ Yesu ire wal pakan ta timar pa kini kanjana na, tikorjuru mbalia mataana kana. Tabe ikam sua toororjana tingi pizin. ✠

⁸ Iso: "Sombe tomtom sa iso pu be la mi niomjan kakan kini ula kana, na mbulem isu sorok lele ta tiur pizin bibip i pepe. Pa takankaana pa. Sombe tomtom toro, ta zaana biibi ma ilip pu i, ni ima tomini, ⁹ inako kini tamaana ima mi iso: 'Ou, manga mi tomtom ti mbuleene su.' Tona ko manga raama kom miarj, mi miili ma la mbulem su ta kaimer kat. ¹⁰ Tana kam mbulu ta kembei pepe. Sombe sua ikamu be la pa kini kanjana, na mbulem isu mbalia ta kaimer kat. Naso kini tamaana ima, mi iso pu ma iso: 'O tororj, manga mi mar mbulem isu mbalia ambaijana tis.' Naso kembei ni ipakuru ila iwal biibi matan. ¹¹ Pa

tomtom ta sombe ipakur itunu, nako tikoto i. Mi tomtom ta sombe ikototo itunu, inako tipakuri." ✠

¹² Tona Yesu iso mini pa kini tamaana ta kembei: "Sombe kam kini biibi sa, na boobo zin guraaba ku, som torjmatizij ku, som wal ku, som zin mbio uunu ta timbot koloujana pu na pepe. Pa wal ta kembei, kaimer ko tipekel mbulu ku mi tiboobu pa kini kanjana. Tona lem kadoono ambaijana toro sa pa kaimer i som. ¹³ Tana kam mbulu ta kembei pepe. Sombe kam kini biibi sa, to boobo zin wal sorrokjan, zin kaamanjan, zin narapejan, mi zin matan pisjan. ✠

¹⁴ Naso ndeeje lem kamperjana ambaijana. Pa zin na, tirao be tipekel mbulu ta nu kam pizin na som. Tamen indeenje mberj kaimer mi Anutu isombe ipei zin wal ndeejenjan ma timanga mini pa naala, to Anutu itunu ko ikam lem kadoono ambaijana kat." ✠

*Sua toororjana pa bobi ki Anutu
 (Mt 22:1-10)*

¹⁵ Timbotmbot ma tikanan kini, mi tomtom ta, ni ilerj sua tana, to isu na iso pa Yesu. Iso: "Waii, zin wal ta so tilela ma mbulen su mi tikan kini biibi isu kar ki Anutu, ina zin tina ko lenen ambai mi tindeenje kamperjana biibi kat." ✠

¹⁶ To Yesu ipekel kwoono mi ikam sua toororjana tingi. Iso: "Lwoono ta na, tomtom ta, ni isombe ikam kini biibi. Tabe ikam sua ma ila pizin tomtom boozomen be timar ma zijan tikan kini tana. ¹⁷ Tiparararj kororj making to, kini tamaana ingo mbesoorjo kini ma ila mini be iso pizin tomtom ta sua ikam zin kek na ta kembei: 'Ouo, kamar ta buri. Pa kororj ta boozomen amurpe lup kek.'

¹⁸ "Tamen zin tomtom ta mbesoorjo ila pizin na, mburan be tila som. Tabe tiurur sua ila kena, ila kena. Tomtom mataana kana imanga na iso: 'Aiss, nio ti ko irao arjma na som. Pa buri jonoono ta anggiimi toono pakaana ta. Tana ingi be arja mi arjiiri i.' ¹⁹ Mi toro na iso: 'Aiss, nio ti tomini irao arjma som. Pa buri jonoono ta anggiimi bapalo laamuru. Tana ingi be arja mi arjtoombo zin pa uraata i.'

²⁰ Mi tomtom toro na iso ta kembei: 'Nio buri ta arjwoolo i. Irao arjma na som.' ✠

✠ 14:1: Lu 11:37 ✠ 14:3: Mt 12:10; Lu 6:9 ✠ 14:5: Mt 12:11; Lu 13:15 ✠ 14:7: Mt 23:6 ✠ 14:11: Mt 23:12; Lu 18:14; Yems 4:6; 1Pe 5:5 ✠ 14:13: Lo 14:29 ✠ 14:14: Yo 5:29 ✠ 14:15: Lu 13:29; Tur 19:9 ✠ 14:20: 1Kor 7:33

²¹ “Mbesoongo tana imiili ma ila, mi iso uunu kizin tana ila ki biibi kini ma ilej. To biibi kini keteene malmal, mi iso pini ma iso: ‘Kena loja mi miili ma la pa zaala lwonlwon, mi yo zin wal sorrokjan, kaa-mangan, narapejan, mi matan pisjan ma timar.’ ☆

²² Tana mbesoongo tana ila mi iso zin makij, to imiili ma imar mi iso: ‘Biibi, kaljom ta ayla arso pizin ma timar kek. Tamen ruumu leleene imbotmbot i. Bok zen.’

²³ “Tona biibi iso pini ma iso: ‘Kena la mini, mi wwa kijaqiya pa zaala namanna-man ta boozomen, mi marmar zin tomtom ma timar bekeni ruumu tio bok.’ ²⁴ Mi kelej. Nio arso kat piom ta kembei. Zin tomtom ta mungu bobi tio ila pizin mi mburan som na, kizin tasa ko irao kwoono iteege kini tio tingi na som. Som ma som kat!’ ” ☆

Bela takam kat ngar mungu, mana tewe nangaj ki Yesu
(Mt 10:37-38)

²⁵ Iwal biibi ta titoto Yesu ma zijan tila. To Yesu itoori ma iso pizin. Iso: ²⁶ “Tomtom sa,ombe leleene be ito yo, mi tamen ikam ngar biibi mete pa tamaana ma naana, som kusiini ma lutuunu bizin, som tojmatizij kini, som ikam ngar biibi mete pa itunu kuliini, inako irao be iwe nangaj tio na som. ²⁷ Miombe tomtom sa leleene be ito yo, tamen ikwaara ke pambaaranjana kini som, inako ni tomini irao be iwe nangaj tio na som. ☆

²⁸ “Kembei ta niom,ombe tomtom tiom sa leleene iur be ipo ruumu ta uteene molo, nako mbuleene isu mi mataana iurur pa pat ma ire pat irao be ruumu imun, tonabe imanga pa ka uraata. ²⁹ Kokena kitiimbi men isula, mana kaimer ni irao be iposop som. Tona tomtom tire i mi matan pasom i. ³⁰ Mi tiso pini ma tisombe: ‘To tana, imarman pa ruumu pojana ta ipo ma isala kek?’

³¹ “Mi king ta so ikam malmal pa king toro, na ta kembeni. Ko mataana su pa wal kini mungu ma ire. Sombe ni le malmal kan mujaana laamuru men, mi king toro ni le malmal kan munjaana tomoata, ko ni irao pini, som som? ³² Beso som, inako loja

men mi ingo tomtom kini pakan ma tila be tipunmeete malmal.” ☆

³³ Tona Yesu iposop sua kini mi iso: “Mi niom ta kembeni. Bela kezem koronj tiom ta munjaana men ma imbarene, tona karao be kewe nangaj tio. ☆

Tai ka sua
(Mt 5:13; Mk 9:50)

³⁴ “Tai, ina koronj ambairjana. Tamenombe isaana, nako tuurpe mini be parei? Som. ☆

³⁵ Tana ko tipiri ma ila ne. Pa irao ipembeze toono mini som. Mi irao tootooro raama bapalo tieene be tuurpe mokleene pa na som. Tana ka uraata sa mini som. Sua ta arso ma ima na. Mi niom so taljojyom, inako kelej mi kakam ngar pa.”

15

Sua toorogana pa sipsip ta imbiriizi
(Mt 18:12-14)

¹ Aigule ta na, wal pakan ta tiyyo takesjan i zijan wal sananjan pakan tila ma timokor la ki Yesu be tilej sua kini. ² Tabe zin tutu kan mi zin ngarjan ki tutu timangga, to tikam gununjunun ma tiso: “Wai, parei ta to ti leleene pizin wal sananjan ma zijan tikanan kini la mbata?” ☆

³ To Yesu ikam sua toorogana taingi pizin. Iso: ⁴ “Lak, kozobe tomtom tiom tasa imborro zin sipsip tomtom lamata, miombe tasa imbiriizi, inako ikam parei? Ni ko izem zin tomtom par lamoro mata mi par (99) tana ma timbotmbot su lele bilimjana, mi ila iru sipsip tamen ta isarjan na. ☆

⁵ Iru i, iru i maombe indeerji, to iwiti ma iuri segeene, ⁶ mi ikwaari ma imiili pa kar. Tona iboobo wal kini mi zin wal ta ruumu kizin timbot koloujana na ma timar, mi iso pizin. Iso: ‘Ouo, kamar ma tulup ti mi itijan menmen ti. Pa sipsip tio ta imbiriizi, ta ingi ardeeri kek.’ ☆

⁷ “Nio arso kat piom. Tomtom sananjana sa isombe itooro leleene, na kar saamba kan ko tikam mbulu raraate men. Ko tikam orooro biibi isala, mi len ambai kat pa tomtom tina ma ilip pa wal tomtom par lamoro mata mi par (99) ta tindemeere

☆ 14:21: Ep 2:11+ ☆ 14:24: Mt 21:43; Ŋgo 13:46 ☆ 14:27: Mt 16:24+; Lu 9:23+; Yo 16:33; 2Tim 3:12 ☆ 14:32: 2Kor 5:20 ☆ 14:33: Lu 5:11,28; Pil 3:7+ ☆ 14:34: lbr 6:4-6 ☆ 15:2: Lu 5:30; Ŋgo 11:3; Ga 2:12 ☆ 15:4: Mbo 119:176; Ezek 34:11,16; Lu 19:10 ☆ 15:6: 1Pe 2:25

sorok kembei zin wal ndeerjangan mi titooro lelen som.

Sua toorojana pa pat ta imbiriizi

⁸“Mi moori sa,ombe ni le pat milmiljan laamuru imbotmbot, mi so tamen sa imbiri-izi, inako ikam parei? Ni ko itun lam, mi isiiri ruumu leleene ma ipitiiri kat, ma irao indeeje pat tana. ⁹Mi re beso indeeje, nako loja mi iboobo zin wal kini mi zin moori ta timbotmbot koloujana na, mi iso pizin: ‘Ouo, kamar ma tulup ti mi itijan menmeen ti. Pa pat tio ta imbiriizi, ta ingi andeeje kek.’

¹⁰“Nio anjo kat piom: Sombe tomtom sananjan sa itooro leleene, na zin ajela ki Anutu tikam mbulu raraate men. Ko menmeen zin biibi kat pa tomtom tamen gnoono tana.”

Sua toorojana pa tomtom ta iur kat leleene pa lutuunu bizin ru

¹¹To Yesu ikam sua toorojana tingi. Iso: “Kembei ta tomtom ta, ni lutuunu bizin ru. ¹²Timbot ma lwoono ta na, lutuunu kaimernjana i imanga to iso pa tamaana. Iso: ‘Taman, rai koron ku ma nio lej imar pataaja.’ Tabe taman irai koron ma kolmanjana lene, kaimernjana lene.

¹³⁻¹⁴“Aigule pakan ilae, to lutuunu kaimernjana i, iyauiyau koron kini ta boozomen, mi iko ma ila lele molo. Ila ipet lele tana na, ipasaana pat kini ma imap pa mbulu soroksorok ta boozomen. To isu imbot goobo. Mi peteele biibi isu lele tana. Tabe ikam ma mbotjana kini ambai som kat. ¹⁵Tona ila ma iwi kartu ta, bekena ikam uraata pini. Ila to tomtom tina ingo i ma ila be imboro zin nge kini. ¹⁶Mi ni ra, peteli ma isaana kat. Tabe irru zaala be ikam nge kini kizin risa ma ikan be ikoto keteene pa. Tamen tiyok pini som.

¹⁷“Imbotmbot ma ngar kini ipet, to itwer la pa mboti ki tamaana zigan mbesoonjo kini. Iso: ‘A tina ko! Taman mbesoonjo kini na, inga tikan tikan ma som, mi ka lwoono isu imborene. Mi nio tingi, ingi be anmeete pa kon kini i. ¹⁸Kena ko anmanga ta buri mi anja ki taman. Miombe anja anpet kini, to anjo pini ta kembei. Anjo: Taman, nio ankam sanaana pa Anutu mataana, mi ankam goobo mbulu pu. Nio sananjon kat. ☆

¹⁹Tana kozo paata yo be lutum mini pepe. Mi parei, ko irao yok pio be ankam uraata pu kembei mbesoonjo?”

²⁰“Tona ni imanga na imiili ma ila ki tamaana. Iwwa ma ila na, molo mi tamaana ire la pini. Ikilaali, to leleene isaana pini mi iloondo ma ila. Ila to, isu i mi itan. ²¹To ni iso pa tamaana. Iso: ‘Taman, nio ankam sanaana pa Anutu mataana, mi ankam goobo mbulu pu. Nio sananjon kat. Tana kozo paata yo be lutum mini pepe.’

²²“Tamen tamaana iyembut sua kini, mi iboobo zin mbesoonjo kini ma timar, mi iso pizin. Iso: ‘Loja mi kakam mburu ndabokjana kat imar be lutun izeebi pa. Mi kakam kukuugu tio isala namaana, mi kakam kumbu keteene ila kumbuunu. ²³Mi kala ma kere mbili ndekndekjana tasa, to kupuni be takam kini biibi mi lelende ambai pini. ²⁴Pa lutun ti, iti toso ko ni imeete ma ila ne kek. Tamen ni imeete som. Mataana yaryaara, mi koozi imar ipet mini. Ni, toso ko imbiriizi kek. Tamen som. Koozi tendeeji mini.’ Tana tilup zin ma tikan kini mi menmeen zin. ☆

²⁵“Tikamam, mi lutuunu ta kolmanjana i, imbot mokleene mi imar. Iwwa ma imar igarau ruumu, mi ilej tizze kombom ni tirakrak ma kaljan izalla. ²⁶Tabe imar na, iboobo mbesoonjo ta, mi iwi i. Iso: ‘Ingga wal kaljan izalla paso? Uraata sa?’ ²⁷Mi mbesoonjo ipekel kaljaana ma iso: ‘E, tomom leleene ambai kat mi ipun mbili ndekndekjana ta. Pa tizim ri ta toso ko imeete, ta imiili ma imar imbotmbot a.’

²⁸“Tomtom kolmanjana i ilej sua tana na, keteene malmal mi mburaana be ilela ruumu som. Tabe tamaana iyooto ma ipet kini, to imarmanji be ilela. ²⁹Tamen ni ipekel tamaana kaljaana ma iso: ‘Re. Ndaama ndaama ta tamar i, mi nio anjooro la kaljom pa tasa? Som. Nio arbelmbel mbesoonjo pu. Mi nu kam kosa sa pio som. Mekmek lutuunu sorokjana tomini, nu kam tasa pio bekena niamjan waerj bizin amkan mi menmeen yam pa? Som. ³⁰Mi lutum tina, ni ila ma zigan moori zaala lwoono kan tipasaana koron ku ma imap, mi imiili ma imar na, nu ngal mbili ndekndekjana ma isala ki mini. Re. Mbulu ku tina indeeje?”

³¹ “To tamaana iso pini. Iso: ‘O lutuŋ, nu ituru ta tombotmbot i. Mi koronj tio ta boozomen, ina nu ku tau. ³² Mi tizim ri ta toso ko ni imeete ma ila ne kek, ta koozi imili ma imar mataana yaryaara. Ni, toso ko imbirizi kek. Mi som. Koozi tendeenji mini. Tana sombe takam kini biibi mi menmeen ti pini, ina indeenje.’”

16

Sua toorojana pa mbesoonjo sananjanana ta iur zaala be imbot ambai pa kaimer

¹ Yesu ikam sua toorojana tingi pizin nanggar kini. Iso: “Lwoono ta na, mbio uunu ta, ni le mbesoonjo ta imborro koronj kini. Mi biibi kini ilej kembei mbesoonjo tana ikamam kat uraata som, ² to iboobi ma imar, mi iso pini. Iso: ‘Lak, nio anlej sua pakan pa uraata ku, mi agute som: Ko ŋonoono, o ŋonoono som? Tana uraata ta kamam na, karau men mi beede ka sua ise ro, mi kam ma imar be anjiiri. Pa ingi be nu map pa uraata i.’

³ “Mbesoonjo imbot ma som, to iso pa itunu. Iso: ‘Wai, ingi ko anjam parei? Pa ingi be biibi tio iyembut yo pa uraata i. Mi nio mburoŋ irao be anjam uraata mat kana som. Mi korj mianj be ansuŋ zin wal pa lej pat.’ ‘Imbotmbot mi irru ngar. To ngar ta ipet pini. Tana iso: ‘Aa, buri! Motorj ingal zaala ta kek. Ingi ko anjam mbulu tabe ikam zin tomtom ma lenen ambai pio. Beso anjam pa uraata, tona tomtom pakan ko tiboobo yo ma anja ruumu kizin mi anjbot se kizin.’

⁵ “Tana imanga na iso la pizin wal tatana ta len mbun imbot la ki biibi kini na be timar. Tomtom mataana kana imar ipet kini na, mbesoonjo iwi lae pini. Iso: ‘Ai, nu mbun ku piizi?’ ‘Mi ni ipekel ma iso: ‘Ŋgere kesjana tomtom lamata.’

To iso pini: ‘Is, kam mbun ku ka ro ti, mbulem su, mi beede karau tomtooru laamuru men ise. Mi pakan imborene.’ ⁷ To iwi lae pa toro. Iso: ‘Mi nu na, mbun ku piizi?’

Ni ipekel ma iso: ‘Bek tomtom lamata ta bokbok pa kini wit.’

To mbesoonjo iso pini: ‘Is, kam mbun ku ka ro ti, mi beede tomtom parj men ise. Mi tomoata imborene.’

⁸ “Biibi ilej mbesoonjo kini sananjanana tana uruunu, to iwit zaana. Paso, ni ikam kat ngar mi indeenje zaala tabe imbot ambai pa.

“Tomtom ta titoto ngar ki toono na, tilip pa zin wal ta timbot la mat ki Anutu leleene. Pa zin wal toono kan na, len ngar biibi mi tiute kat zaala tabe tikam mbotjana ambaijana isu toono. Mi ngar tana, ta ikamam peeze pizin pa mbulu ta tiparkamam pizin. ☆

⁹ Tana niom ta kembena. Kuru zaala be kombot ambai. Karai koronj tiom ki toono pizin tomtom. Naso lenen piom. Mi sombe koronj ta boozomen ki toono imap, tona tikam yom raama lenen ambai, mi kala muriyom ta saamba a, mi kombotmbot ma alok. ☆

Koronj saamba kana ta koronj ŋonoono.

¹⁰ “Tomtom ta sombe mataana ise mi imboro kat koronj musaana, nako irao imboro koronj biibi tomini. Mi tomtom ta sombe ikam pakaamjanana mi ipasaana koronj musaana, nako ipasaana koronj biibi tomini. ☆

¹¹ Tana niom sombe komboro kat koronj toono kana som, inako Anutu indemeere yom pa koronj ŋonoono ki saamba be parei?

¹² Mi parei, sombe tomtom sa iur koronj kini ima be komboro, mi sombe komboro kat som, na asin ko ikam leyom koronj ŋonoono ma ima be komboro? Som.

¹³ “Tomtom sa ko irao be imbeee kat pa bibip ru na som. Pa ina ko iur leleene pa ta, mi ilej la sua kini. Mi toro, nako iur koi pini mi irepiili i. Tana niom sombe kembeee pa Anutu mi koronj sa ki toono, nako karao som.” ☆

¹⁴ Zin tutu kan na, matan monijan. Tana tilenj sua ki Yesu tana, to tikam sua repiilijana pini. ¹⁵ Tabe Yesu iso pizin: Iso: “Niom kakamam mbulu tiom ambaimbaijan ilala tomtom matan beken tire yom kembei wal ndeenjeyoyom. Tamen Anutu, ni iute leleyom ma imap. Mi kelej! Koronj ta tomtom tire kembei koronj ŋonoono mi tipakur, ina Anutu ire kembei koronj sananjanana kat, mi leleene pa risa som. ☆

Tutu ki Anutu mi peeze kini

☆ 16:8: Yo 12:36; Ep 5:8; 1Tes 5:5 ☆ 16:9: Mt 6:19+; Lu 12:33 ☆ 16:10: Lu 19:17+ ☆ 16:13: Mt 6:24

☆ 16:15: Mbo 7:9; Mt 23:28; Lu 10:29, 18:9+

¹⁶ “Tomtom timbot la zaala ki Mose zijan Anutu kwoono bizin ma imar imiili su ta Yoan ikam yok pizin tomtom. To peeze ki Anutu ipet mat, mi ka tomtom bizin timanga be tisoyaara uruunu. Tanata tomtom tikam kaisiigi mi tirru zaala be timbot lela peeze kini mi tilela kar kini. ☆

¹⁷ “Saamba mi toono ko timbiriizi ma tila len. Tamen tutu ka bude kimbirjana risa ko irao imbiriizi ma ila lene na som. ☆

¹⁸ “Tomoto sa sombe iziiri kusiini ma ila lene, mi iwoolo moori toro, na ni ipasaana ula ka tutu. Mi sombe tomoto sa iwoolo moori ta kusiini iziiri i na, na ni tomini ipasaana ula ka tutu.” ☆

Mbio uunu mi Lazarus

¹⁹ Yesu ikam sua toorogana tingi. Iso: “Kembei ta mbio uunu ta. Aigule ta boozomen, ni irru pa mburu totojan ta ngezezanja kat. Mi mbotjana kini na, ambai komboono. Mi imbomboorene ta kembei. ²⁰ Mi tomtom sorokjana ta, ni imbotmbot tomini. Zaana Lasarus. Ni mbetmbeete iloli ma sik, mi ila ikenne su mbio uunu tana kataama kini kwoono. ²¹ Pa peteli ma isaana. Tana ilala tina be ikanan ka kini muunu ta itoptop pa mbalia ki mbio uunu mi tiwirri pera mat na. Ni imbotmbot tina, mi me tilala be tinemnem mbetmbeete kini.

²² “Ikamam ta kena kena ma ra, imeete. To anjela tikami ma isala saamba, mi tiuri la muriini ndabokjana ta imbot isu Abaraam ziljaana uunu. Mi mbio uunu tomini, ni imeete ma titwi i.

²³ “Mi isula Andewa ma ire yoyoujana biibi kat. Be mataana isala kor na, ire la pa Abaraam ziru Lasarus timbutultul ma timbotmbot. ²⁴ To iboobo. Iso: ‘Oo tamarj Abaraam, mujai yo lak! Nggo Lasarus ma imar iur nama lutuunu isula yok, mi ipembeze mioj risa. Pa ingi agre yoyoujana biibi isu you tingi.’ ☆

²⁵ Tamen Abaraam iso: ‘Ooi luturj, motom la pa mbotjana ku ta kam su toono na. Ambai komboono. Mi Lasarus na, imbot ngoobo kat. Tana buri, ni leleene ndabok mi imbotmbot ambai su kar tainggi, mi nu rre yoyoujana biibi isu tana. ☆

²⁶ Mi re lele sipkatjana biibi ta imbotmbot la mazwanda i. Sombe tomtom tiam tasa leleene be ima, nako irao som. Mi niom ta kembena, tiom tasa ko irao imar ti na som.’

²⁷ “To mbio uunu itanjroro i ma iso: ‘O tamarj, kena ngo Lasarus ma imiili ma isula ki wal tio ta timbot tamarj ruumu kini na, ²⁸ bekana isope zin. Pa tizij bizin lamata, ta timbotmbot a. Kokena timar sorok lele tinggi. Pa lele tinggi ambai som kat.’ ☆

²⁹ Mi Abaraam iso pini ta kembei. Iso: ‘Mi tizim bizin tiute sua ki Mose mi Anutu kwoono bizin pakan kek. Sombe tilej la kaljan, inako timbot ambai.’ ☆

³⁰ “Mi mbio uunu ipekel mini ma iso: ‘E-e tamarj, ina irao som. Bela tomtom meetejana sa imanga, mi ila ma iso zin, tona tiurla mi titooro lenen.’ ³¹ Tamen Abaraam iso: ‘Ina na som. Sombe tilej la Mose zijan Anutu kwoono bizin kaljan som, nako irao tiurla ki tomtom ta burup ma imanga pa naala i som tomini.’” ☆

17

Watjana ka sua

(Mt 18:6-7,21-22; Mk 9:42)

¹ Yesu iso pizin nangarj kini ta kembei. Iso: “Watjana booza kola indeeje zin tomtom, mi ikam zin ma titop pa sanaana. Mi tomtom ta sombe iwe zaala pa tomtom toro be itop pa sanaana, na ra, tembeli kek. ² Sombe tikam pat biibi ma timbit ila ngureene, mi tila tipundu i sula mozo lukutuunu ma ila lene, to ambai. Kokena imbot, to iwe zaala pa zin nangarj popojan tainggi ma kizin tasa itop pa sanaana. ³ Tana motoyom ingalngal ituyom!

“Torjmatizij ku tasa isombe ikam ngoobo mbulu sa, na yaambi. Mi sombe ilej la kaljom mi itooro leleene, to motom mbiriizikaala sanaana kini mi lelem ambai pini. ☆

⁴ Sombe ni ikam ngoobo mbulu pu pa lamata mi ru pa aigule tamen, mi imama mi izzo pu ta kembei: ‘Nio lelej ipata pa mbulu ta anjam pu na,’ to motom mbiriizikaala sanaana kini mi lelem ambai pini mini.”

☆ 16:16: Mt 11:12+; Ro 10:4 ☆ 16:17: Mbo 119:89; Yesa 40:8; Mt 5:18; Lu 21:33; 1Pe 1:25 ☆ 16:18: Mt 5:32, 19:9; Ro 7:2+; 1Kor 7:10+ ☆ 16:24: Yesa 66:24; Mk 9:48 ☆ 16:25: Mbo 17:14; Lu 6:24 ☆ 16:28: Nggo 2:40 ☆ 16:29: Yesa 8:20; Yo 5:39-47; Nggo 15:21 ☆ 16:31: Yo 11:44+, 12:10+ ☆ 17:3: Mt 18:15; Ep 4:32; Yems 5:19+

⁵ To ngogana kini timanga mi tiso pini. Tiso: “Merere, nakena kozo pombol urlanjana tiam ma imbok kat!”

⁶ Merere ipekel kaljan ma iso: “Niom sombe leyom urlanjana risa, inako karao be koso pa ke biibi tingi ta kembei: ‘Puru itum, mi la mender sula mozo lukutuunu.’ Mi ke tana ko ilerj la kaljoyom.” ☆

Mbesooŋo ki Merere ko ikam mbulu pareinjana?

⁷ “Kozobe lem mbesooŋo sa ta ikelel toono pu, som imborro mbili ku, mi sombe rou ma uraata kini imap, mi imar pa ruumu, nako so parei pini? Ko loŋa men mi so pini be ila keteene su mi ikan ka kini? ⁸Som. Nu ko so pini ma sombe: ‘La, kelu mi urpe korj kini, mi mbesmbeeze pio ma aŋkan ma aŋwin mungu, mana nu kadoono ketem su mi kan kom.’ ☆ ⁹Mi parei? Sombe mbesooŋo ku tana ilerj la kaljom, mi ikam uraata ta boozomen tana, ko iur mataana pu be pakuri? Som. Pa ina ni uraata kini. ¹⁰Ina raraate men piom. Sombe kakam uraata boozomen ta Anutu iur ma nomoyom, na kozo koso men ta kembei. Koso: ‘Amkam mbulu sa tabe tipakur yam pa i na som. Pa niam ingi mbesooŋo sorok ki Anutu. Tabe motoyam ingalngal uraata tiam mi amkamam.’ ” ☆

Yesu iurpe tomtom laamuru ta mbetm-beete sananjana ikam zin

¹¹ Yesu iwwa be isala pa Yerusalem. Mi ila ma indeerje lele pakaana ki Samaria mi Galilea kan kambasa, to isombe ilela kar ta. ¹²Iwwa ma ilela, mi tomtom metegan laamuru ki kar tana tise kini. Zin tina mbetmbeete sananjana ikam zin. ¹³Tana timbot molo, mi tiboboobo la pini ma tiso: “Yesu, biibi tiam, mugai yam lak!” ☆

¹⁴ Yesu ire zin, to leleene isaana pizin ma iso: “Kala ma koso ituyom pizin pa-toronjana kan.” Tana tizemi, mi tipa ma tila. Tiwwa pa zaala lwoono, mi mete iko pizin ma kulin ingeeze. ☆

¹⁵ To kizin ta i, ire itunu kembei kuliini ingeeze na, kaljaana izalla mi iwidit Anutu uruunu, mi imiili ma ila ki Yesu mini. ¹⁶Ila ipet kini, to itop su kumbuunu uunu, mi

ipakuri raama leleene ambai kat. Mi tomtom tina, ni Yuda som. Ni ki Samaria. ☆

¹⁷Tabe Yesu iso: “Wai, niom tomtom laamuru, ta aŋurpe yom ma kuliyoŋ ingeeze na. Mi lamata paŋ tila parei? ¹⁸Parei ta lele toro ka tomtom taingi itutamen imiili ma imar be ipakur Anutu zaana?” ¹⁹To Yesu iso pini. Iso: “Manga mi la raama lelem ambai. Pa urlanjana ku, ta iuulu u.” ☆

Peeze ki Anutu ko ipet mat ŋiizi?

²⁰ Zin tutu kan pakan timanga mi tiwi Yesu ma tiso: “Peeze ki Anutu ko ipet mat ŋiizi?”

Yesu ipekel kwon ma iso: “Peeze ki Anutu ko ipet mat be tomtom tire pa matan na som. ²¹Tana tomtom sa ko irao iso: ‘Kere. Peeze ki Anutu tis’, o ‘imbot tanga,’ na som. Pa peeze ki Anutu imbot la leleyom.” ☆

Nol ki Tomtom Lutuunu be imiili (Mt 24:23-28,37-41; Mk 13:14-23)

²² Yesu iso pizin nangarj kini. Iso: “Mazwaana sa kola imar. Tona niom ko kakam siliigi be loŋa kere nol ki Tomtom Lutuunu ipet. Tamen ko loŋa kere na zeen. ²³Tana kere yom. Pa wal pakan kola tiso piom ta kembei: ‘A, kere itunu tis!’, som ‘Itunu tanga!’ Tamen niom kelej la sua kizin pepe, mi kala kagaaba zin pepe. ☆

²⁴ Pa sombe nol ki Tomtom Lutuunu ipet, inako ni isu kembei ta lolo niini iyaara ma ikakat saamba. ☆

²⁵ Tamen mbulu tana ko ipet loŋa na zen. Pa bela Tomtom Lutuunu imbot mi ibaada patanjana boozomen. Mi tomtom ta koozi timbotmbot i kola tititi. ☆

²⁶ “Nol kini isombe igarau, nako tomtom tikamam mbulu raraate men kembei ta mazwaana ki Noa na. ☆

²⁷ Indeerje tana, tomtom matan lawelawe, mi tikanan ma tiwinin, mi tiparwolwoolo zin, ma ila indeerje kat aigule ta Noa ilela woŋgo. Tona nonor ipet ma ipambiriizi zin ma timap ma tila len.

²⁸ “Mi ina ko raraate kembei ta mazwaana ki Lot na tomini. Pa indeerje tana, tomtom tikanan ma tiwinin, tiparngingimi kororj kizin, tiwaswaaza kini, mi tiwwo ruumu ma ila ²⁹indeerje aigule ta Lot izem kar Sodom. To you raama ka kakoi ta kuziini sananjana

☆ 17:6: Mt 17:20; Mk 11:23 ☆ 17:8: Lu 12:37 ☆ 17:10: Mt 25:30; 1Kor 9:16+ ☆ 17:13: Wkp 13:45+
 ☆ 17:14: Lu 5:14 ☆ 17:16: Yo 4:9 ☆ 17:19: Mt 9:22; Lu 7:50 ☆ 17:21: Yo 18:36; Ro 14:17 ☆ 17:23: Lu 21:8; 2Tes 2:1 ☆ 17:24: 1Tes 4:16+ ☆ 17:25: Mk 8:31; Lu 9:22 ☆ 17:26: Un 6:5-7:1 ☆ 17:29: Un 18:20-19:25; 2Pe 2:6; Yud 7

kat na, imbot saamba mi baram baram su, mi ipambiriizi zin ma timap ma tila len. ☆

³⁰ Mi nol ki Tomtom Lutuunu tabe iswe mburaana ma ipet mat i, ko raraate men tau. ☆

³¹ “Nol tana isombe ipet, miombe tom-tom sa imbot ruumu kini ka pooto, na irao imiili ma ilela ruumu be iyo mburu kini na pepe. Miombe tom-tom sa imbot mokleene kini mi ikamam uraata, na ni ta kembena. Irao imiili ma iyo mburu kini na pepe. ☆

³² Pa motoyom ingal mbulu ta ipet pa Lot kusiini na. ☆

³³ Tomtom taombe ngar kini ilala pa mbotjana ki toono mi ikiskis, inako ila lene. Mi tom-tom taombe ngar kini ilala pa mbotjana ki toono som, inako imbot ambai. ☆

³⁴ “Nio angso piom. Indeege mberj tana, sombe tom-tom ru tikeene sala mbalia ta, nako tiyake ta, mi tizem ta ma imbot. ☆

[³⁵ Miombe moori ru tikamam uraata ila mbata, inako raraate men. Tiyake ta, mi tizem ta ma imbot. ³⁶ Miombe tomooto ru tilup zin pa uraata su mokleene, nako tiyake ta, mi tizem ta ma imbot.”]

³⁷ Nangaj kini tilej sua tana, to tiwi i. Tiso: “Merere, mbulu ta zzo pa i, ko ipet swoi?” Yesu ipekel kwon na iso: “Kere. Lele taombe koronj buzaanajana sa imbotmbot pa, inako man angkor tila mi tindoundou pa be tikan.” ☆

18

Tusuj taparpaara. Naso tere jonoono

¹ To Yesu ikam sua toorojana tingi pizin nangaj kini bekana ipaute zin be tisuj taparpaara, mi nin gesges pa pepe. ☆

² Iso: “Kembei ta kar ta, biibi kizin ta itirtiiri sua i, ni imototo Anutu som, mi ikamam ngar pizin tom-tom som. ³ Mi kar tana na, ka nora ta imbotmbot tomini. Ni koronj to inoknok lalanjana ki biibi tana, mi itajroro i ta kembei: ‘Uulu yo pa sua tio lak! Mi ur kadoono pa korj koi.’

⁴ “Marjaana molo ta ila kek na, ni inoknok ta kembei. Mi biibi tana lelene be ileji

som. Ma kainer to isu mi iso pa itunu ma iso: ‘Nio ti angmototo Anutu som, mi angkamam ngar pa tom-tom sa som. ⁵ Tamen nij gesges kek pa norabi ti patanjana kini ta imarmar tio pa i. Tana ko ajre i mi anguli pa sua kini. Kokena anguli som, to inoknok ma ko ikelwai motorj ma isu lene.’ ” ☆

⁶ To Yesu iseenge sua ma iso: “Lak, sua ta tiirijana ka tom-tom sananjana tana iso na, kelerj kek? ⁷ Sombe tom-tom sananjana ta kembeia ilerj norabi tana sua kini mi iuuli, na Anutu ko ikam parei pizin wal ta itunu ipeikat zin mi ikam zin ma tiwe lene na? Sombe zin titajroro i pa mberj ma aigule, ko ilerjtut zin? ” ☆

⁸ Som. Ko lonja men mi ikam mbulu ndeegejana ma iuulu zin pa patanjana kizin. Tamen wal urlajan ta kembei, sombe Tomtom Lutuunu imiili ma imar mini, ko indeege sa imbot su toono?” ☆

Tapakur itundu pepe

⁹ Yesu ikam sua toorojana tingi pizin wal pakan ta tire zitun kembei zin ndeegejan, mi matan repilpiili tom-tom pakan. ☆

¹⁰ Iso: “Lwoono ta na, tom-tom ru tisala Urum Merere be tisuj. Ta na, tom-tom tutu kana. Mi toro na, tom-tom ta iyyo takesjana i. ¹¹ Ni ta tutu kana na, ila to, imender mi isuj la lelene ta kembei. Iso: ‘O Anutu. Nio lelerj ambai kat pu. Pa nio ti mbulu tio ipa ndel pa wal pakan. Angkamam kuumbu som, angkamam joobo zin tom-tom som, mi angbulmbuulu zin moori som. Mi nio kembei ta to ta iyyo takesjana tinga na som. ☆

¹² Nio ti angkamam katkat mbulu. Pa aigule rurunja ikot wik tatana na, angalsek ituj pa kini kanjana mi arzunzun men. Mi koronj tio ta boozomen na, angpetpeete ma iwe uunu laamura, mi angkamam tatana ma iwe lem.’ ☆

¹³ “Ni izzo ta kembei, mi tom-tom ta iyyo takesjana i, ilela to imbot lae ziljaana. Mi mataana ise kor som. Ituundu mi itaj. Paso, lelene ipata pa sanaana kini. Tana iso men ta kembei: ‘O Anutu. Nio ti, tom-tom sananjonj. Munjai yo lak!’ ” ☆

☆ 17:30: 2Tes 1:7+ ☆ 17:31: Mt 24:17+; Mk 13:15+ ☆ 17:32: Un 19:26 ☆ 17:33: Mt 10:39; Lu 9:24; Yo 12:25

☆ 17:34: Mt 24:40+; 1Tes 4:17 ☆ 17:37: Mt 24:28 ☆ 18:1: Ep 6:18; Kol 4:2; 1Tes 5:17 ☆ 18:5: Lu 11:7+

☆ 18:7: Mbo 88:1; Tur 6:10 ☆ 18:8: 2Tim 3:1+ ☆ 18:9: Lu 16:15 ☆ 18:11: Yesa 1:15; Tur 3:17 ☆ 18:12:

Mt 23:23 ☆ 18:13: Mbo 51:1; Yesa 57:15

¹⁴ To Yesu iseenge sua kini mi iso: “Nio anjo kat piom: Tomtom ta iyyo takesjana i, ta ikam kat mbulu pa Anutu mataana. Tana ni iyooto ma ila na, Anutu ire i kembei tomtom ndeerjajana. Mi ni ta tutu kana i, na som. Pa tomtom ta sombe ipakur itunu na, Anutu ko ikoto i. Mi tomtom ta sombe ikoto itunu, na Anutu ko ipakuri.” ☆

*Yesu ipombol zin nangaj munmun
(Mt 19:13-15; Mk 10:13-16)*

¹⁵ Tomtom pakan tikam pikin munmun ma tila ki Yesu bekana iteege zin. Mi nangaj kini tire zin, to timanga mi tijasaara zin.

¹⁶ Tamen Yesu iboobo zin pikin ma timar kini, mi iso: “Ai, kapakaala zin paso! Pa peeze ki Anutu ka tomtom bizin, ina ta kembei. Tana kezem zin ma timar.” ☆

¹⁷ Nio anjo kat piom. Bela kotooro ngar tiom ma kewe kembei ta zin pikin, tona karao be kombot la peeze ki Anutu mi kelela kar kini.” ☆

*Mbio uunu ta ila ki Yesu
(Mt 19:16-30; Mk 10:17-31)*

¹⁸ Tomtom peeze kana ta kizin Yuda, ni imar ki Yesu, mi iwi i ma iso: “Mos katuunu, nu ambaijom. Ko ankam parei mi Anutu ikam mbotjana mata yaryaaraana pio?”

¹⁹ Yesu ipekel kwoono ma iso: “Parei ta nu sombe nio ambaijom? Anutu itutamen ta ni ambaijana. Tomtom toro sa som. ²⁰ Tutu, nu ute kek: ‘Pasaana ula pepe, pun tomtom ma imeete pepe, kem pepe, pombol sua pakaamjana pepe, mi lem nger pa tomom ma nom mi mbeezee pizin.’ ” ☆

²¹ To tomtom tana ipekel ma iso: “Wai, tutu sojana? Tutu ta boozomen tana, ta nanganjorj mi anjo anjo ma imar indeeje koozi.” ²² Yesu ilerj to iso: “Ambai. Mi kororj tamen ta so kam, to imap. La mi kam ngomo pa kororj ku ta munjaana men, mi rai ka pat pizin wal ta sorrokjan i. Naso kam lem kororj ngonono su kar saamba. To mar mi to yo.” ☆

²³ Tomtom tana ilerj na, leleene ipata. Paso, ni le kororj boozo kat.

²⁴ Yesu ire kembei tomtom tana leleene ipata, to isu mi iso: “Zin wal ta mbio uunu

na, inako ipata pizin be tiwe Anutu lene mi timbotmbot lela peeze kini leleene.” ☆

²⁵ Kere. Mbili sa isombe itoombo be iloondo pa sor sumbuunu, ko irao? Som. Mi zin mbio uunu na, ka nger tamen tau. Sombe zitun titoombo be tiwe Anutu lene mi timbot lela peeze kini leleene, inako ipata kat pizin. Tirao som kat.”

²⁶ Tabe zin wal ta tilejlej Yesu na, tisu mi tiso: “Wai, kena ko asij tabe Anutu ikamke i ma imbot ambai?”

²⁷ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Tomtom zitun sombe fitoombo, nako tirao som. Mi Anutu na, ni itat pa kosa sa som.”

²⁸ To Petrus imanga mi iso: “Mi parei pa niam ti? Pa ingi amzem kororj tiam ta boozomen ma imborene lup mi amtoto u i.” ☆

²⁹ Yesu iso pizin ma iso: “Nio anjo kat piom. Tomtom sa sombe mataana ise pa peeze ki Anutu, mi izem ruumu kini, som kusiini, som tojmatizij kini, som tamaana ma naana, som lutuunu bizin, ³⁰ inako ikam kamperjana biibi isu toono ma ilip kat pa kororj ta izem na. Mi kaimer ko ikam mbotjana mata yaryaaraana tomini.”

Yesu iso mini pa meetejana kini ma iwe tel pa

(Mt 20:17-19; Mk 10:32-34)

³¹ To Yesu ikam zin nangaj kini laamuru mi ru ma tilae, mi iso pizin. Iso: “Kelej. Ingi be tasala pa Yerusalem i. Mi sua boozomen ta Anutu kwoono bizin tibeede pa Tomtom Lutuunu na, kola iur ngonono.” ☆

³² Pa ni ko tiuri ila zin wal ta Yuda somjan i naman. Mi zin ko tipejeu i, mi tipamianji, mi tipureskaali. Mi ko tibalisi, mi tipuni ma imeete. ³³ Tamen ko ka mberj iwe tel pa, tona burup ma imanga mini pa naala.”

³⁴ Yesu izzo na, nangaj kini tikam nger pa sua kini risa som. Pa ka uunu ike pizin.

*Yesu iurpe tomtom matapisjana ta
(Mt 20:29-34; Mk 10:46-52)*

³⁵ Yesu ila igarau kar Yeriko, mi indeeje tomtom matapisjana ta. Ni imbutultul su zaala ziljaana be izunjur le kororj. ³⁶ Mi ilerj iwal biibi timar mabe tizemzemi ma tila, to iwi zin. Iso: “Ou, parei?”

☆ 18:14: Lu 14:11; Ro 4:5; Yems 4:6; 1Pe 5:5+ ☆ 18:16: 1Kor 14:20; 1Pe 2:2 ☆ 18:17: Mt 18:3 ☆ 18:20: Kam 20:12+; Ro 13:9 ☆ 18:22: Mt 6:19+; Lu 12:33; Hgo 2:45; 1Tim 6:17+ ☆ 18:24: Lu 8:14; 1Tim 6:9+; Yems 5:1+ ☆ 18:28: Mt 4:19+; Lu 5:11 ☆ 18:31: Mbo 22; Yesa 53:3+; Mt 16:21; Lu 24:44

³⁷ Mi zin tiso pini ta kembei: “Wai, Yesu ki Nasaret ta imar ma ingi be ila i.”

³⁸ Tomtom tana ileŋ, to kaljaana biibi ma iso: “Yesu, Dabit Lutuunu, muŋai yo lak!”

³⁹ To zin tomtom ta munga kan i tiŋasaara miili pini be imaane. Tamen ni iboobo mini mi kaljaana kat ma iso: “Oo Dabit Lutuunu, muŋai yo lak!”

⁴⁰ Tabe Yesu imender, mi iso pizin be tikami ma imar. Imar kolouŋana na, Yesu iwi i. Iso: ⁴¹ “Nu lelem be aŋkam parei pu?” Mi ni iso: “Merere, nio leleŋ be urpe motoŋ mi aŋre lele.”

⁴² To Yesu iso pini ma iso: “Re lele lak! Uraŋana ku ta iuulu u.” ⁴³ To loŋa men, mi tomtom matapisŋana tana mataana ikam pak mi ire lele. Tana itoto Yesu mi ziŋan tila, mi ipakurkur Anutu zaana. Mi iwal biibi ta timbotmbot mi tire mos tina na, timap ma tipakur Anutu zaana tomini. ☆

19

Yesu ma Sakaius

¹ Yesu iwwa ma ilela pa kar Yeriko. ² Mi tomtom ta imbotmbot, zaana Sakaius. Ni biibi kizin wal ta tiyyo takesŋan i. Mi ni mbio uunu kat. ³ Sakaius tana leleene be iute Yesu ni tomtom pareiŋana. Tana ikam kinkiini be ire i. Tamen ni kumbuunu katŋana mete. Tabe irao ire i na som. Pa iwal biibi. ⁴ Tana iloondo ma imuuŋgu ma ila to, ire ke ta. Tana isala ma imbotmbot, beso Yesu imar to ire i.

⁵ Yesu iwwa ma ila mi indeeŋe ke tana uunu. To mataana sala pa Sakaius, mi iso pini. Iso: “Sakaius, nol ku ta koozi be aŋma ruumu ku. Tana loŋa mi su.” ⁶ Sakaius ileŋ na, leleene ambai kat pa Yesu. Tana karaukarau ma isu, mi ikami ma ziru tila ruumu.

⁷ Tamen iwal biibi tire Yesu ikam mbulu tana na, irao lenen som. Tabe tikam ŋunurŋunur pa ma tiso: “Wai, to ti ila ma iwe leembe pa tomtom sananŋana tanga paso?” ☆

⁸ Sakaius isu to iso pa Yesu. Iso: “Merere leŋ! Koronŋ tio, ko aŋpeete ma pakaana ila pizin wal sorrokŋan ta buri. Mi sombe aŋwatke leŋ koronŋ ki tomtom sa, nako aŋkot pa paŋ.” ☆

⁹ To Yesu iso: “Koozi Anutu ikamke ruumu ti ka tomtom bizin kek. Pa tomtom ti, ni tomini Abaraam popoŋana kini.” ☆

¹⁰ Mi Tomtom Lutuunu, ni imar be iru zin tomtom ta tisaŋsaŋ pa Anutu zaala kini na mibe ikamke zin.” ☆

Uraata ta Merere iur mar namanda na, matanda ingal be takam

(Mt 25:14-30)

¹¹ Indeeŋe tana, Yesu imar igarau kar Yerusalem kek. Mi ikamam sua pizin tomtom ma tileŋleŋ. Mi zin tiso ko molo som, to Anutu iswe peeze kini ma ipet kat mat. Tana Yesu ikam sua tooroŋana tainggi pizin. ☆

¹² Iso: “Kembei ta tomtom ta. Ni zaana biibi, mi iso ila lele pakaana toro ta imbot molo na, be tiuri ma iwe king pa itunu lele kini. Ma ko kaimer to imiili ma imar mini.

¹³ Tana iboobo mbesooŋo kini laamuru ma timar, to irai pat milmilŋan ma irao zin making, mi iso pizin. Iso: ‘Nio inggi be aŋla i. Mi pat ta aŋkam ma irao yom kek. Sombe aŋla aŋbotmbot tanga, na niom bela kakam uraata pa pat tana, be ipeebe.’ Ni iso sua ma imap, to imanga pa pai ma ila.” ☆

¹⁴ “Mi tomtom tana, lele kini ka tomtom bizin lenen pini som. Tana tingo wal pakan ma tito i ma tila pa lele molo tana, mi tiso ka sua ta kembei. Tiso: ‘Tomtom tainggi, niam leleyam be ni imboro yam ma iwe king piam na som.’ ☆

¹⁵ Tamen zin bibip ki lele toro tana tileŋ la kalŋan som. Mi tiur tomtom tana ma iwe king pa lele kini. Tona ni imiili ma ila kar kini mini. Ipet to, iso la pizin mbesooŋo kini ma timar be tiso i pa uraata kizin. Ko tiyaaru pat pispiziŋa pa pat ta mungu ni ikam pizin na.

¹⁶ “Tomtom mataana kana imar to iso: ‘Biibi, pat milmilŋana ta, ta ur mar tio, ta aŋkam uraata pa ma ipeebe laamuru tomen tis.’ ¹⁷ Biibi ileŋ to iso pini. Iso: ‘Yo baraul Nu mbesooŋo ambaiŋom kat. Pa motom seŋom mi kam kat uraata pa koronŋ musaari. Tana ko aŋuru ma mboro kar laamuru.’ ☆

¹⁸ “Mi mbesooŋo toro imar to iso: ‘Biibi, pat milmilŋana ta, ta kam mar tio ta aŋkam uraata pa ma ipeebe pat lamata tomen tis.’

☆ 18:43: Yo 9:1+ ☆ 19:7: Lu 5:30, 7:34, 15:2 ☆ 19:8: Kam 22:1+; Wkp 6:1+; Lu 3:13 ☆ 19:9: Ga 3:7,29

☆ 19:10: Mbo 23; Ezek 34:11+; Lu 15:1+ ☆ 19:11: ŋgo 1:6 ☆ 19:13: Ro 12:6+; 1Kor 12:7+; Ep 4:7-13 ☆ 19:14:

Yo 1:11 ☆ 19:17: Mt 24:45+; Lu 16:10; 1Kor 4:2

¹⁹Tana biibi iso pini. Iso: ‘Kena ko nu mboro kar lamata.’

²⁰“Tona mbesoongo toro ta iwe tel pa i, imar na iso: ‘Biibi, re pat milmiljana ku ta tis. Nio anjuk pa kawaala pakaana taingi, mi anjurke lem koronj ma imbotmbot. ²¹Pa nio anjmoto u. Nu tomtom toro. Pa nu mujaigai zin tomtom risa som. Mi mbotmbot se wal pakan uraata kizin tieene.’

²²“To biibi tana ipekel kwoono ma iso: ‘O nu tina, mbesoongo sananjom kat! Sua ta ipet pa itum kwom, ta iwe uunu pu be anjal motom mi anjur kadoono pu. Pa nu sombe nio tomtom toro. Mi anmujaigai zin tomtom som. Mi nu so nio anjbotmbot se wal pakan uraata kizin tieene na? ²³Nakena uunu parei ta nu ur pat tio tana ilela ruumu pat kana be ipepeebe som? Naso anjar to anjam pat tio njonoono mi lej gegeene ri isala ki.’

²⁴“To iso pizin wal pakan ta timendern-der koloujana na. Iso: ‘Pat ta imbot la to tina namaana, katatke pini, mi kakam la ki mbesoongo ta itektege pat laamuru na.’ ²⁵Mi zin ta imbotmbot na tiso: ‘E-e, biibi. Ina ila ki tomtom toro. Pa ni na, ikam laamuru kek.’ ²⁶Tamen biibi tana iyembut sua kizin ma iso: ‘Som. Pa nio anjo kat piom: Zin wal ta sombe len koronj mi tikam uraata pa, inako tikam len koronj pakan ma isala ki. Mi tomtom ta so le koronj ri, mi ikam uraata pa som, inako titatke koronj tana pini, mi ni imbot sorok.’[☆]

²⁷Mi korj koi bizin ta lenen be anjwe king mi anjboro zin som na, kakam zin ma kamar, mi kakas zin su kerej uunu ma timap.’”

Yesu isala pa Yerusalem

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Yo 12:12-19)

²⁸Yesu ikam sua toorogana tana makinj, to imanga mini ma imuungu, mi iwal biibi tito i ma zinan tisala pa Yerusalem. ²⁹Ila ila ma igarau pa kar Betpage mi Betania ta timbot pa abal Olib lwoono na. To injo nangarj kini ru be timuungu ma tisala. ³⁰Iso: “Kozo kasala pa kar ta imbot mar kembei. Beso kala kepet kar, to ko kere donji poponjana ta, ta timbiti lae ma imbotmbot. Ina tomtom sa mbuleene ise ndemeene mi ipa pa zen. Kuputke i, mi kakami ma kimiili ma kusu. ³¹Mi sombe tomtom sa iwi yom ma iso: ‘Wai, ina uunu parei ta kuputke i na?’

To koso ta kembei: ‘Merere, ni le uraata ri pini.’”

³²Beso ziru tila na, tire koronj ta boozomen timbotmbot la murin kembei ta ni iso na. ³³Tila ma tiputkewe donji, mi katuunu bizin tiso la pizin ma tiso: “Ai, niomru kuputke donji tiam tana paso?”

³⁴To ziru tipekel kwon ma tiso: “Merere, ni le uraata ri pini.”

³⁵Tiso ta kembei, to tikam donji ma tisula ki Yesu. To tikiinke mburu kizin mat kana, mi tipeele sala donji ndemeene. Mi tiuulu Yesu be isala. ³⁶Ni ise donji ma ilala na, zin timuungu pini mi tiwar mburu kizin mat kana su zaala beken tipakuri.

³⁷Tila ma tizirir pa dogo ma tisula be tisala mini pa Yerusalem, to zin iwal ta titoto i njan i, menmeen zin biibi kat. Mi timanga mi kaljan izalla ma tipakurkur Anutu zaana. Paso, tikam ngar pa uraata bibip boozomen ta tire kek na. ³⁸Tana kaljan izalla ma tizzo:

“Merere ko ipombol king ti ma ikampe i!

Pa ni ikam Merere runguunu ta imar i.

Anutu ta imbotmbot saamba a leleene ilu-umu pizin wal kini.

Tana tapakur zaana biibi ma isala kor kat!”[☆]

³⁹Tabe zin tutu kan pakan ta zinan tiwwa i, tiso lae pa Yesu. Tiso: “Biibi, peteke zin nangarj ku be timaane lak!” ⁴⁰Tamen Yesu iso pizin: “Wal! Kozobe zin wal taingi timaane, so pat timanga ma tikam orooro biibi.”[☆]

Yesu itanj pa Yerusalem

⁴¹Yesu iwwa ma ila mi ire sala pa Yerusalem, to lelene isaana pa mi itanj.

⁴²Mi iso: “O niom Yerusalem koyom, koozi kozobe kuute zaala tabe kombot ambai pa i, so ambai. Mi inji som. Pa zaala tana, ike piom.”[☆]

⁴³⁻⁴⁴Tana mazwaana sa kola imar. To koyom koi bizin timar ma tiliu yom, mi tiurpe len zaala be tilema kar tiom. Mi ko irao koko na som. Pa tiliu yom kek. Tana ko timanga piom, mi tikas yom ramaki lutuyom bizin ma kamap lup. Mi ko tireege kar tiom ma isu lene. Ka koronjana risa ko imbot se muriini mini som. Paso, Anutu, ni ima piom kek be iuulu yom tau. Tamen niom kikilaali som.”[☆]

☆ 19:26: Mt 13:12; Mk 4:25; Lu 8:18 ☆ 19:38: Mbo 118:26; Lu 2:14; Ro 5:1; Ep 2:14 ☆ 19:40: Hab 2:11 ☆ 19:42:

Mt 13:13*; Ro 11:8 ☆ 19:43-44: Mika 3:12; Lu 21:6

*Yesu iziiri zin tomtom pa Urur Merere
(Mt 21:12-17; Mk 11:15-19; Yo 2:13-22)*

⁴⁵ Yesu iwwa ma ilela siiri ki Urur Merere leleene, mi ire zin wal tikamam ngomo pa kororj kizin. To imangayaara zin, mi iziiri zin ma tipera mat, ⁴⁶ mi iso: “Tibeede sua ki Anutu pataaŋa kek ta kembei:

Urur tio, ina sunŋana muriini.✠

“Tamen niom kakam ma iwe kembei sunbuunu ta zin kuumbu kan tikewe lela il!”✠✠

⁴⁷ Indeeje mazwaana tana mi ila, Yesu keteene isu som. Aigule ta boozomen na, ilala Urur Merere mi ikamam sua pizin tomtom. Tabe zin patoronŋana kan ziŋan zin ngarŋan ki tutu mi zin peeze kan tirru zaala be tipuni ma imeete. ⁴⁸ Tamen tikam ma som. Pa iwal biibi timokorkor la kini be tilej sua kini.

20

*Zin bibip tiwi Yesu pa asij ta iuri pa uraata
kini*

(Mt 21:23-27; Mk 11:27-33)

¹ Aigule ta na, Yesu, imbotmbot lela siiri ki Urur Merere leleene, mi ikamam sua pizin tomtom mi izzoyayaara uruunu ambaiŋana pizin. Mi zin bibip kizin patoronŋana kan, ziŋan zin ngarŋan ki tutu mi zin peeze kan tilup zin mi tila tipet kini. ² To tiso pini ta kembei. Tiso: “Ai, nu so yam lak. Uraata ta kamam na, nu zom pa? Mi asij iuru pa?”✠

³ Yesu ipekel kwon ma iso: “Wiŋana tiom tana ambai. Mi nio anŋombe aŋwi yom pa tio ta i. ⁴ Lak, Yoan ta muŋgu ikamam yok pizin tomtom na, asij iuri pa uraata kini? Ni ta imbotmbot saamba a, som zin tomtom?”

⁵ Mi zin tipekel karau som. Tiparwwi zin ma tiso: “Wai, ingi kozo ko toso parei? Pa sombe toso: Ni ta imbotmbot saamba a iur Yoan pa uraata kini, to ni ko iso piti ta kembei: ‘Kena parei ta niom kuurla kini som?’ ⁶ Mi sombe toso: ‘A Yoan, tomtom tiuri pa uraata kini’, ina kozo ko iwal biibi ti timaŋga piti mi tipun ti pa pat. Pa timap ma tiurla kat ta kembei: Yoan ni Anutu kwoono ngonoono.”✠

⁷ Tana zin tiso: “Ii, niam ti amute som. Yoan uraata kini tana imar ki parei?” ⁸ To Yesu kadoono isu mi iso pizin ta kembei: “Kenako nio tomini, irao be aŋso yom pa Ni ta iur yo pa uraata tio i na som.”

*Sua toororŋana pa zin wal uraata kan
(Mt 21:33-46; Mk 12:1-12)*

⁹ Tona Yesu imanga mini mi ikam sua toororŋana taingji pizin iwal. Iso:

“Kembei ta tomtom ta, ni ipaaza ke baen isula toono kini, mi izem la kizin uraata kan naman be matan pa. To imanga ma izem kar kini, mi ila imbot lele pakaana toro.”✠

¹⁰ Imbot imbot ma indeeje mai ki baen keŋana, to ingo mbesoorŋo kini ta ma ila kizin uraata kan, bekeni ikam kana baen ngonon pakan ma imar. Tamen mbesoorŋo kini tana iwwa ma ila mi ipet kizin uraata kan na, tibalisi. To tiseri ma namaana men mi imiili ma ila ne. ¹¹ Tona baen katuunu ingo mbesoorŋo kini toro ma ila. Tamen ni tomini, tibalisi mi tipamiagi. To tiseri ma namaana men mi imiili ma ila ne. ¹² Tona baen katuunu ingo mbesoorŋo kini toro ma iwe tel pa ma ila. Beso ila ipet na, ni tomini, tipuni tipuni ma runguunu isaana, to tiseri ma ila ne.

¹³ “Baen katuunu ire ma som, to isu na iso: ‘Wai, a ingi kembei men, mana ko aŋkam parei? Kenako aŋgo iturj luturj tamengana ila. Pa ni, nako len nger pini mi tipou i.’

¹⁴ “Tana ingo lutuunu ma ila. Beso ber na, molo mi, uraata kan tiparso pizin ma tiso: ‘Ouo, kere. Inga biibi itunu lutuunu ta imar a. Ni tabe imender pa kororj ti pa kaimer. Lak, kozo tupuni ma imeete. Naso kororj ti imbot ma iwe lende.”✠

¹⁵ Tana ni ipet, to tiyaaru tataati pera siiri ndemeene, mi tipuni ma kup.”✠

Yesu iso sua tana ma imap, to iwi zin. Iso: “Lak, ina kozo ko baen katuunu ikam parei pizin wal tana? ¹⁶ Ni kola imar mi ikas zin ma timetmeete lup, mi ikam baen lene kini tana ma iur la wal pakan naman be timboro kat.” Zin iwal tilej sua kini tana, to tiso: “E-e, so kembena pepe.”✠

¹⁷ To Yesu igeede zin mi iso: “Nakena ko parei pa sua ki Anutu ta isombe:

✠ 19:46: Yesa 56:7 * 19:46: Yesu iyaamba zin paso, kororj ta tomtom tingimgiimi lela urur be tikam patoronŋana pa i, na katuunu bizin tiurur karon ma isala ta kor a. Mi tipase pa urur tana be ikamke zin pa Anutu kete malmal kana kini. ✠ 19:46: Yer 7:11 ✠ 20:2: Yo 2:18; Ŋgo 4:7 ✠ 20:6: Mt 14:5; Lu 7:29 ✠ 20:9: Mbo 80:8+; Yesa 5:1+

✠ 20:14: Mt 27:18 ✠ 20:15: Ibr 13:12 ✠ 20:16: Ŋgo 13:46, 28:28

Pat ta zin ruumu porjana kan matan repiili mi tipiri lae lene na,
pat tamen tana, ta ko tipamender ruumu sala ma imbol. ☆

¹⁸ Mi wal ta so titutkat zin sala pat tana, inako tisaana kat. Mi sombe pat tana itop sala rjwan ma ipun zin, inako tiron murum-murum ma imap.”☆

¹⁹ Zin rjgarjan ki tutu zijan zin bibip kizin patoronjana kan tilej sua tooronjana tana na, tikilaala kembei Yesu iso sua tana ise kizin tau. Tana tisombe tikiskisi pataaja. Tamen timoto kan pizin iwal biibi. Tabe tikami som.

Wijana pa takes pirijana
(Mt 22:15-22; Mk 12:13-17)

²⁰ Zin rjgarjan ki tutu zijan zin bibip kizin patoronjana kan tirru Yesu le uunu. Tana tingo tomtom pakan ta tipakaam kembei zin lenen kat be tilejlerj sua ki Yesu. Tamen zin tila be tireuti mi titoombi pa wijana pakan. Beso ipekel rjoobo sua, to iwe le uunu be tiuri ila gabana ki Rom namaana. ²¹ Tana zin pautu tana tila ma tiso lae pa Yesu. Tiso: “Mos katuunu, niam amute: Nu nin tomtom sa som, mi lae ki tomtom sa som. Nu tomtom ki zzo sua rjonoono men, mi paute katkat zin tomtom pa Anutu zaala kini. ²² Tana so yam lak. Tutu kiti iso parei? Iti sombe tigiibi takes ila ki Kaisa, ko indeeje, som som?”

²³ Tamen Yesu, ni iute pakaamjana kizin kek. Tana isu mi iso pizin. Iso: “Pat ta tiwirri pa takes na, kakam tasa imar ma ajre.” ²⁴ Tikam ta ila kini, to iwi zin. Iso: “Lak, asij runguunu mi zaana ti?” To tiso: “Ina Kaisa tau.”

²⁵ To Yesu iso: “Tana. Koronj ta Kaisa zaana pa na, ambai be imiili ma ila ki itunu. Mi koronj ki Anutu, to ila ki Anutu.”☆

²⁶ Yesu ipekel ma len sua sa som. Timaane men. Pa titombo be tipakaami ila iwal biibi matan, tamen tirao som.

Wal meetegan ko timanga mini, som som?
(Mt 22:23-33; Mk 12:18-27)

²⁷ Zin sadusi na, zin Yuda pakan ta tiurla kembei Anutu ko ipei zin meetegan ma timanga mini som. Tana Yesu imbotmbot,

mi zin sadusi pakan timar kini mi tiwi i ta kembei. Tiso:☆

²⁸ “Mos katuunu, Mose ibeede tutu piti ta kembei: Sombe tomoto sa iwoolo moori ma tipeebe sa som, mi imeete, to tiziini bela iwoolo ka nooro. Beso ipeebe ma ingi, to pikin ikel toono kolmanjana ta imeete na.”☆

²⁹ Lak, lwoono ta na, torjmatizij lamata mi ru. Timbotmbot ma mungamunga iwoolo. Mi ikam keljana sa som, mi imeete. ³⁰ To tiziini ta ito i na ikam ka nooro. Mi tipeebe sa som, mi ni tomini ra, imeete. ³¹ To tiziini ta iwe tel pa na, ikam mbulu raraate men. Ta kembei kembei ma zin lamata mi ru tana, timetmeete lup. Mi len keljan sa som. ³² To kaimer na, moori tomini, ni imeete. ³³ Lak, indeeje mberj kaimer ma zin meetegan tisombe timanga mini pa naala, nako moori tina iwe tomtom ingoi kusiini? Pa zin lamata mi ru ta tiwooli na.”

³⁴ Yesu ipekel kwon ma iso: “Zin tomoto ma moori ta timbot su toono ti na, tipar-wolwoolo zin. ³⁵⁻³⁶ Mi zin wal ta Anutu ire zin kembei wal ndeejejan, mi ipei zin ma timanga mini be timbot kar kini, nako irao be tiwoolo mini som, mi timeete mini som. Pa zin ko kembei ta zin ajela. Mi marjanjana kizin ta ko iswe kembei zin Anutu lutuunu bizin.”☆

³⁷ Mi niom na, sombe kakam kat rjar pa sua ki Mose, so kikilaala kembei Mose tomini iso zin meetegan ko timanga mini. Ingi ajso pa sua ta ni ibeede pa mazwaana ta Anutu ipet kini na. Indeeje tana, Anutu iwe kembei you ta ikanan la ke lelene na, mi iso pa Mose ma iso:

Nio ingi Anutu ki Abaraam, Isak, mi Yakop.☆

³⁸ Sua tana iswe kembei zin matan yaryaara ma timbotmbot raama Anutu. Mibe timeete ma tila len kat, so ni irao ipaata itunu be Anutu kizin na som. Pa Anutu wal kini ta boozomen na, timbotmbot matan yaryaara men. Irao meetegana ikis zin na som.”☆

³⁹ Zin rjgarjan ki tutu pakan tilej sua ki Yesu tana, to timanga na tiso: “O mos katuunu, pekeljana ku tana ambai kat.”

⁴⁰ Tana kaimer tomtom tiwi i pa kosa sa mini som. Pa timoto.

☆ 20:17: Mbo 118:22 ☆ 20:18: Yesa 8:14+; Dan 2:34+
Igo 23:8 ☆ 20:28: Lo 25:5 ☆ 20:35-36: Yo 1:12; 1Kor 15:42,49,52 ☆ 20:37: Kam 3:6; Igo 7:32; Ibr 11:16
☆ 20:38: Ro 6:10+, 14:8+

☆ 20:25: Un 1:27; Lu 23:2; Ro 13:7; 1Pe 2:17 ☆ 20:27:
☆ 20:37: Kam 3:6; Igo 7:32; Ibr 11:16

Mesia ko iyooto pa Dabit be parei?

(Mt 22:41-46; Mk 12:35-37)

⁴¹ Yesu imanga to iwi zin. Iso: “Lak, parei ta tisombe Mesia, ko iyooto pa king Dabit popojana kini?” ⁴² Pa Dabit itunu ibeede sua ise ro ki mboe ta kembei:

Merere Anutu iso pa Biibi tio.

‘Mar mbulem su ta nomoro woono,

⁴³ ma irao ankoto kom koi bizin ma mburan imap kat,

mi kumbum ise nguren.’[☆]

⁴⁴ Tana Dabit itunu ipaata Mesia be Biibi kini. Lak, popojana sa ki Dabit ko irao be ilip pini be parei?”

Mbulu pakurjana kizin ngarjan ki tutu

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 11:37-54)

⁴⁵ Iwal biibi timbotmbot, mi tilej Yesu iso pizin nangarj kini ta kembei. Iso: ⁴⁶ “Motoyom ingalngal ituyom pizin ngarjan ki tutu. Pa zin lenen be tirru pa mburu kizin ta mololo i. Mi tiwpa pa kar keteene, bekana tomtom tire zin mi tiso sua pakurjana pizin. Mi sombe tilela pa lupjana muriini, som tila pa kini kanjana, to loja mi tiserseere ma tila be mbulen se mbalia mataana kana ta zin wal zangan murin na. ⁴⁷ Mi zin kororj to tiwadatkewe zin nororja, bekana tikem len ruumu kizin ramaki mburu kizin. Mi tipakamkaam ma tikamam surjana molo. Tana kadoono tabe tikam pa mbulu kizin tana, ko sorok som kat.”

21

Nora ta ipiri pat sula Anutu pelpeelee kini

(Mk 12:41-44)

¹ Yesu imbotmbot mi mataana ila na, ire zin mbio uunu ta tiurur pat izulla kolekta muriini i. ² Molo som na, ire nora ta. Ila to ipiri pat sigsigjan ru ta munmun i. ³ Ire i, to iso: “Ai, kere nora tuunu tinga. Nio arso kat piom. Pat ta ni ipiri sula kolekta na, ilip pa zin tomtom ta boozomen tingi. ⁴ Paso, zin pakan na, kororj kizin boozo imbotmbot mi tipiri rimen. Mi ni na som. Pat kini ri tabe imboro i, ta imap lup ma isula. Tana itunu ko imbot sorok.”[☆]

Yesu iso pa Urum Merere reegejana

(Mt 24:1-2; Mk 13:1-2)

⁵ Timbotmbot, mi nangarj kini pakan tisu to, kwon imbesmbeeze pa Urum Merere. Tiso: “Urum ta a, tipo ma tipegeeeze pa pat ndabokjan ta kan mos yaryaaranan ma ambai kat! Pa tomtom boozomen lenen ambai pa Anutu tabe tipiri naman pa.”

⁶ Tana Yesu isu to iso pizin. Iso: “Kere. Koozi iti tombotmbot mi tere la pa urum tinga. Mi talala ma sombe ka nol ipet, to tireege ma isu lene. Ka kororjana risa ko imbot se muriini mini na som.”[☆]

Patagana boozo kola iwedet mana urum reegejana

(Mt 24:3-14; Mk 13:3-13)

⁷ Tabe zin tiwi i. Tiso: “Mos katuunu, sua ta so pa urum reegejana na, ko iur nonoono jiizi? Mi sombe ka nol igarau, inako ka kilalan pareijana?”

⁸ To Yesu ipekel kwon ma iso: “Motoyom ingalngal ituyom! Kokena wal pakan tipan-delndel yom. Pa wal boozo kola timanga mi tipaata sorok nio zorj mi tiso: ‘Ulaanja tabe imar i, na nio tau’, mi ‘Toono swoono ka nol, ta ingi be ipet i.’ Tamen niom sombe kelejer sua ta kembei, na koto zin pepe.”[☆]

⁹ Mi sombe kelejer malmal bibip, som wal pakan ta tiparyangwiiri zin na urun, na keteyom guruk mi komoto pepe. Pa mbulu ta kembena kola iwedet. Mi toono swoono nako zen.”

¹⁰ To Yesu iseenge sua kini ma iso: “Pa toono ta boozomen ka tomtom bizin kola tiparkam malmal pizin. King ta ko ikam malmal pa king ki lele toro.”[☆]

¹¹ Yenyeenge bibip kola itok toono. Mi peteele, mi mete sanangan kola ipet pa lele pakan mi ipasaana kat zin tomtom. Mi uraata bibip matakija kola ipet mi ipa sala majaanajana. Tana motojana biibi ko ikam zin tomtom.”[☆]

¹² “Tamen uraata ta boozomen tina ko ipet zen, mi tikis yom ma tiseeze motoyom. Ko tipamender yom lela lupjana murin-murin, mi tizeebe yom lela ruumu sanaana. Mi ko tikam yom ma tipamender yom la zin king mi zin bibip keren uunu tomini. Paso, niom kezzwe nio uruj mi kopombolmbol sua tio.”[☆]

☆ 20:43: Mbo 110:1; Ugo 2:34+; 1Kor 15:25; Ibr 1:13 ☆ 21:4: 2Kor 8:1,12 ☆ 21:6: Lu 19:44 ☆ 21:8: Ep 4:14; 2Tes 2:1+; 1Yo 4:1 ☆ 21:10: Tur 6:3+ ☆ 21:11: Yoel 2:31; Tur 6:12+ ☆ 21:12: Ugo 16:23, 22:19,30, 24:1+, 25:23+; 2Kor 11:24 ☆ 21:13: Ugo 4:5+, 9:15, 22:1+, 24:10+, 26:1+

¹³ Mi mbulu tana ko iwe zaala piom be kosoyaara uruj pizin. ☆

¹⁴ Tana kuurpe ngar tiom pataanya be kemender mboljana. Mi kuru ngar ma sua tabe koso i pepe. ☆

¹⁵ Pa nio iturj ko apazal ngar mi sua piom. Tana ko kupumun koyom koi bizin kwon, mi kakam zin ma tiru zalan pa sua. ☆

¹⁶ Indeerje mazwaana tana na, ituyom to-moyom ma noyom bizin, tonmatizij tiom, wal tiom, mi toroyom bizin ko tiur yom la koyom koi bizin naman. Mi niom pakan, nako tipun yom ma kemetmeete. ☆

¹⁷ Mi tomtom ta boozomen ko timap tiur koi piom. Paso, niom kototo yo tau. ☆

¹⁸ Tamen komoto pepe. Honoono, kuliyom ko ire yoyoujana. Tamen Anutu ko mataana piom. Tana uteyom ruunu tasa ko irao ila lene na som. ☆

¹⁹ Tana kemender mboljana mi kakis urlajana tiom. Naso kakam mbotjana mata yaryaraanana. ☆

Patajana biibi kat kola ikam zin Yerusalem kan
(Mt 24:15-21; Mk 13:14-19)

²⁰ “Niom sombe kere zin malmal kan timar ma tiliu Yerusalem, tona kuute: Nol tabe tireege Yerusalem ma isu lene, ta ka nol igarau kek. ²¹ Mbulu tana iso ipet na, zin wal tau timbotmbot lele pakaana ki Yudea na, loja mi tiko ma tisala pa lele abalabalgana. Mi zin tau timbotmbot kar Yerusalem na, tizem kar biibi mi tiko ma tila len. Mi zin tau timbotmbot Yerusalem ziljanziljan na, kozo tilela kar biibi mini pepe. Kaykar pataanya ma tila len. ²² Pa indeerje tana, sua boozomen ki Anutu ta tibeede kek na, kola iur honoono, mi zin Yuda tire kadoono pa mbulu kizin sananjanana. ☆

²³ Zin moori ta sombe koponjan mi zin ta pemyamjan pa mazwaana tana, na ra, tembel zin kek. Pa Anutu ko iswe kete malmalgana pizin tomtom ta timbotmbot toono tingi, mi patajana biibi ikam zin. ☆

☆ 21:14: Mt 10:19+; Lu 12:11+ ☆ 21:15: Hgo 6:10 ☆ 21:16: Hgo 7:59, 12:2 ☆ 21:17: Mt 10:22; Yo 15:18,20

☆ 21:18: Mt 10:30; Lu 12:7 ☆ 21:19: Ibr 10:36; Tur 2:7 ☆ 21:22: Yer 5:29; Dan 9:26+; Hos 9:7; 1Tes 2:14

☆ 21:23: 1Kor 7:26 ☆ 21:24: Mbo 79:1; Lu 20:16; Ro 11:25; Tur 11:2 ☆ 21:25: 2Pe 3:10+; Tur 6:12+ ☆ 21:27:

Dan 7:13; Mt 26:64; 1Tes 4:16+; Tur 1:7 ☆ 21:33: Mbo 119:89; Yesa 40:8; Mt 5:18; 1Pe 1:25

²⁴ Tana tomtom pakan ko timetmeete pa buza kwoono, mi pakan ko tikoki zin ma tila timbot lejaleja pa karkari ta boozomen mazwan. Mi zin wal ta Yuda somjan i ko tipadagdaaga Yerusalem ma irao mazwaana ta Anutu iur pizin na imap. ☆

Miilijana ki Tomtom Lutuunu
(Mt 24:29-31; Mk 13:24-27)

²⁵ “To mbulu pakan ko ipet pa zorj ma puulu mi zin pitik be iwe kilalan. Mi toono na, patajana ko ikam zin tomtom ma tiseerjeerje. Pa tai kola isaana ma isaana kat. ☆

²⁶ Mi kororj mburangan ta timbot sala marjaanjanana na, Anutu kola itok zin. Tana tomtom ko tikam ngar ma tiso: ‘Wai, patajana biibi sa ko iwwa i.’ Tana ko ikam zin ma timoto kan mi mburan imap kat. ²⁷ Tona tomtom kola tire sala pa Tomtom Lutuunu imbot lela miiri tieene, mi imiili ma isu raama mburaana mi azuyka kini biibi kat. ☆

²⁸ Tana kere, beso uraata ti imanganga, to leleyom ambai mi niyom ise. Pa ina be ulaaja tiom isu.”

Sua toorojana pa ke fik
(Mt 24:32-35; Mk 13:28-31)

²⁹ To Yesu ikam sua toorojana tingi pizin. Iso: “Kere la pa ke fik mi ke pakan tomini, mi kakam ngar pa. ³⁰ Sombe tirurj, tona kiki-laala kembei ingi be zorj biibi isu. ³¹ Ina zaala raraate men tau pa mbulu ta arizzo yom pa i. Niom sombe kere mbulu ta boozomen tana tiwedet, to kiki-laala ta kembei: Ingi be Anutu iswe kat peeze kini ma ipet mat isu toono.

³² “Nio arjo kat piom: Wal ta koozi timbotmbot i ko timap pa toono zen, mi tire uraata ta boozomen men taingi ipet. ³³ Saamba ma toono kola timbiriizi ma tila len. Tamen sua tio na, irao be ila lene na som. Ko imbotmbot men ta kembei. ☆

Tapamatmaata mi matanda ingaljalgal itundu

³⁴ “Kere yom. Kokena kiwinin ma kakankaana, som kakam ngar boozo pa patajana ki toono, to ikam yom ma kakam

ngar pa miilijana ki Tomtom Lutuunu som, mi ni ipamorsop yom kembei ta kilis. Tana motoyom ingalngal ituyom. ☆

³⁵ Pa mbulu tabe ipet pa aigule tana na, tomtom sa ko irao iko pa na som. Ko ise kizin tomtom ta boozomen ta timbotmbot su toono. ³⁶ Tana kapamatmaata totomen, mi kuzunzur Anutu be ipombol yom mibe kemender mboljana. Naso patanjana tana irao ipasaana yom som, mi sombe kemender la Tomtom Lutuunu mataana, nako komoto som."

³⁷ Indeeje mazwaana tana na, aigule ta boozomen, Yesu ilala ma ikamam sua pizin tomtom lela Urum Merere. Beso rorou na, ilala abal Olib be imbotmbot pa mbej. ³⁸ Tana aigule ta boozomen, zor ise na, zin iwal biibi tilala urum leleene be tilej i.

22

Zin bibip timbuuru pa Yesu

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Yo 11:45-53)

¹ Timbotmbot ma sunjana biibi kizin Yuda ta tipaata be Pasoba na, ka nol igarau be tila tilup zin, mi tikan narabu ta ka yis somjana i. ☆

² Mi zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin ngarnan ki tutu na, tilup zin, mi tirru zaala be tipun Yesu ma imeete. Mi lelen be iwal biibi tiute som. Pa timoto zin. ☆

Yudas iyok be iswe Yesu

(Mt 26:14-16; Mk 14:10-11)

³ To nangaj ki Yesu laamuru mi ru tana, tomtom kizin ta, zaana Yudas Iskariot. Ni Sadan izeebi, ☆

⁴ to imanga mi ila kizin bibip kizin patoronjana kan mi zin menderjan ki urum, mi zijan timbuuru pa Yesu. Mi Yudas iso-taara zin pa zaala tabe iur Yesu ila naman i. ⁵ Zin tilej na, lelen ambai mi tiso tikam Yudas le pat. ⁶ Mi ni iyok pa sua kizin. To ila ma iru zaala be iur Yesu ila naman. Mi isombe ikam ki kejana. Kokena iwal biibi tiute.

Nangaj ki Yesu tiurpe Pasoba ka kini

(Mt 26:17-25; Mk 14:12-21; Yo 13:21-30)

⁷ To aigule tabe tikan narabu ta ka yis somjana i ipet. Mi ina aigule tabe tipun zin sipsip pa Pasoba i. ☆

⁸ Tana Yesu ingo Petrus ziru Yoan. Iso: "Niomru kala be kuurpe kanda kini pa Pasoba."

⁹ To ziru tiwi i. Tiso: "Mi lelem be amla amurpe isu swoi?"

¹⁰ Mi Yesu iso: "Kelela kar biibi, to kere tomooto ta ikwaara yok kuurunjana mi ikonjuru yom ma ima. Koto i mi kere, beso isala ruumu tasa, to koto i ma kelela. ¹¹ Mi koso pa ruumu katuunu ta kembei. Koso: 'Mos katuunu tiam iso pu ta kembei: Ruumu leleene kizin leembe ingoi tabe zijan nangaj kini timbot pa mi tikan Pasoba ka kini i?' ¹² Mi ni ko iso yom pa ruumu leleene biibi ta imbot kor mi tiurpe ma ambai pataja kek. Tana niomru kaparanjan koroj ta boozomen isu tana."

¹³ Beso ziru tila na, tire koroj ta boozomen ila itoptop kat la Yesu kaljaana. Tana tiparanjan kini ma koroj ta boozomen pa Pasoba.

Yesu zijan nangaj kini tikan Pasoba ka kini

(Mt 26:26-30; Mk 14:22-26; 1Kor 11:23-25)

¹⁴ Zor isula na, Yesu zijan ngonjana kini tila ma mbulen su pa kini kanjana. ¹⁵ Mi ni isu ma iso pizin. Iso: "Nio agurur motorj pa mbej ta taingi be itijan tumbutultul mi takan Pasoba ka kini tingi mungu, mana anbaada patanjana mi agre yoyoujana. ¹⁶ Mi nio anjo piom: Imap ta ti. Ko ankan Pasoba ka kini mini som ma irao Pasoba ka nonoono ipet isu Anutu kar kini, to ankan." ☆

¹⁷ To ikam mbooro ma isurj pa, mi isara la kizin mi iso: "Kakam mbooro ti mi kiwin ma irao yom. ¹⁸ Nio anjo piom: Nio ko anwin baen mini som ma irao Anutu iswe peeze kini ma ipet kat mat."

¹⁹ To ikam narabu ma isurj pa, mi itette ma irai pizin mi iso: "Ingi nio mozorj nonoono. Pa nio ko ankan muriyom mi armeete piom. Mbulu ti, kozo kakamam bekena motoyom ingalngal yo." ☆

²⁰ Tikan kini makinj, to Yesu ikam mbulu raraate men tau pa baen. Ikam mbooro, mi iso: "Ingi nio sininj tabe ireere ma isu piom,

☆ 21:34: Mt 24:42+; Mt 25:13+; Ro 13:11+; Ep 5:18; 1Tes 5:2+; 1Pe 4:7; 2Pe 3:10; Tur 16:15 ☆ 22:1: Kam 12:15+

☆ 22:2: Mbo 2:2; Ugo 4:27 ☆ 22:3: Yo 13:2,27 ☆ 22:7: Kam 12:18+ ☆ 22:16: Lu 13:29, 14:15; Tur 19:9

☆ 22:19: 1Kor 10:17 ☆ 22:20: Kam 24:8; 1Kor 10:16; Ibr 9:12+, 10:10

mi iurpe zaala poporjana piom be niomnjan Anutu kaparlup yom ma kewe tamen.✠

²¹ Mi keley. Iti ta tombotmbot mi takanan kini ila mbata i, tiom tasa ko iur yo la korj koi bizin naman.✠

²² Pa zaala ta Anutu iur pa Tomtom Lutunu be ito na, ni bela ito. Mi tomtom tabe iur yo la korj koi bizin naman i, na tembeli kek.✠

²³ Yesu iso sua tana, to nangarj kini timanga mi tiparwwi zin ma tiso: "Wai, kiti asij ta irao ikam mbulu ta kembei?"

*Tomtom pareijana tabe iwe biibi i
(Mt 20:25-27; Mk 10:42-44)*

²⁴ To zin nangarj timanga mi tiparzor-zooro pa asij ta ni zaana biibi ma ilip kat.✠

²⁵ Tabe Yesu iso pizin. Iso: "Mbulu ki toono na, niom kuute kek. Zin king kizin karkari tipakurkur zitun, mi tikototo wal kizin. Mi zin peeze kan kizin lelen be zin wal ta timbot la kopon mbarmaana na, kwon imbesmbeeze pizin pa uraata ta tikamam na. ²⁶ Tamen niom na, koto zin pa mbulu kizin tana pepe. Tiom tasa isombe lelene be iwe mataana piom, na bela ikoto itunu mi imbesmbeeze piom kembei ta tiziyom bizin ta kaimernjan i tikamam. Mi tomtom ta so ikamam peeze piom, na bela ikoto itunu ma iwe kembei ta mbesoorjo.✠

²⁷ Lak, arji yom. Asij ta ni biibi? Ni ta mbuleene isu mi ikan kini, som ni ta ingal tomtom kan kini mi imbesmbeeze pizin? Ina tomtom ta mbuleene isu mi ikan na! Mi kere. Ingi nio arjbesmbeeze piom kembei ta mbesoorjo i.✠

²⁸ "Nio, patanjana boozo indenjeerje yo. Tamen niom kezem yo som, mi ingi kagaba-gaaba yo men.✠

²⁹⁻³⁰ Ambai. Mi Tamañ Anutu, ni iur yo be arjam peeze pa koron ta boozomen. Tana nio ta kembena. Ingi arjur yom be kaimer to kombot sala muriyom peeze kana isu kar tio, mi kakam peeze pa zin Israel un bizin laamuru mi ru. Mi ko itijan takanan ma tiwinin ila mbata ma tombotmbot.✠

*Yesu iso Petrus ko iwatkaali
(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Yo 13:36-38)*

³¹ Yesu isu to iso pa Petrus. Iso: "O Simon, Simon, re ul Pa ingi Tomtom Sanaana, irru zaala be itok urlanjana tiom.✠

³² Tamen nio arsurj pu kek: Kokena zem kat urlanjana ku. Tana kaimer ma sombe urlanjana ku imiili ma imbol mini, tona pombol toñmatizij ku ti.✠

³³ Tabe Petrus isu mi iso: "Merere, inako zin pakan. Mi nio na, irao arjemu na som. Som ma som kat! Sombe tiuru la ruumu sanaana, inako ituru mi tala. Miso tipunu ma meete, nako tipun yo tomini ma ituru mi temetmeete raraate!"

³⁴ To Yesu iso pini. Iso: "Petrus, nio arso kat pu. Mberj ta koozi, nu kola watkaala zorj pa tel, mana man itanj."

Yesu isope zin nangarj kini pa mburu tabe tikam mi tipa raama i

³⁵ Tona Yesu iwi zin nangarj kini ma iso: "Lak, mungu indeerje ta arjo yom pa uraata na, arso piom ta kembei: Kapa raama kauto pepe, pelpeelee pepe, mi kumbuyom keteene pepe. Tana nomoyom men mi kala. Mi parei, mazwaana tana, niom kuru zoloyom pa leyom koron sa, som som?" Mi zin tiso: "Som. Niam amrao pa koron ta boozomen."✠

³⁶ To Yesu iso: "Tana. Tamen buri, sombe kala, na kala raama kauto tiom mi pelpeelee tiom. Mi sombe tomtom sa, ni le pat be ingiimi buza som, na kozo ila mi ingomoono mburu kini beken ingiimi le buza tasa. ³⁷ Pa nio arso kat piom. Mberj ta koozi, sua ta tibeede mungu kek na, ko iur jonoono ise tio. Sua ta kembei:

Zin tire i kembei ta tomtom sananjana sa. Pa sua boozomen ta mungu tizzo se tio, ingi buri be iur jonoono i.✠

³⁸ Nangarj kini tiso: "Merere, buza ru tis." Yesu iso pizin: "Ina irao."

*Yesu isurj su lele Getsemane
(Mt 26:36-46; Mk 14:32-42)*

³⁹ Yesu ito mbulu kini ta ikamam na, mi izem kar biibi be isala abal Olib. Mi nangarj kini tito i ma zijan tila. ⁴⁰ Tila tipet, to iso pizin. Iso: "Niom kombotmbot ti mi kusuj. Kokena toombojana sa ikam yom."✠

✠ 22:21: Mbo 41:9; Yo 13:21+ ✠ 22:22: Ingo 1:6, 2:23 ✠ 22:24: Mk 9:34+; Lu 9:46 ✠ 22:26: 1Pe 5:3
✠ 22:27: Mt 20:28; Lu 12:37; Yo 13:12+; Pil 2:7 ✠ 22:28: 2Kor 1:7; 2Tim 2:12 ✠ 22:29-30: Mt 19:28; Lu 14:15;
Tur 3:21, 19:9 ✠ 22:31: 2Kor 2:11; 1Pe 5:8 ✠ 22:32: Yo 17:9+; 21:15+ ✠ 22:35: Mt 10:9; Lu 9:3 ✠ 22:37:
Yesa 53:12; Lu 24:26+ ✠ 22:40: Mt 6:13 ✠ 22:42: Mt 6:10; Yo 6:38

⁴¹ To izem zin, mi ilae ri na, ingun kumbu mbukuunu mi isuj. ⁴² Iso: “O Tamar, sombe lelem, na tatke mbooro taingji pio. Ingi nio arjso. Mi nu itum tau.”[☆]

⁴³ Ni izuguzuj, mi ajela ta, imbot saamba mi isu kini be ipomboli. ⁴⁴ Pa Yesu leleene ipata mi ikamam sujyana mboljyana kat. Tabe ikam ma mburaana be imap. Tana ka uze raama sij ndorjorj sula toono.[☆]

⁴⁵ Isuj makin, to imanga, mi imiili ma ila be ire zin nangarj kini. Mi zin tikeene ma tizemke zin kat. Pa lenen isaana kat, tabe ka malaijana ikam zin. ⁴⁶ Tana ni isu na iso pizin. Iso: “Wai, kekeene rimos! Kamanga mi kusuj. Kokena toombojana ikam yom to kotop.”

Tikam Yesu

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Yo 18:3-11)

⁴⁷ Yesu izzo sua tana, mi molo som na, Yudas iyaaru zin iwal ma timar. (Yudas tana, ni tomtom ta ta imbot la Yesu nangarj kini laamuru mi ru na.) Ikonjuru Yesu ma ila, to imberjbeerje pini. ⁴⁸ Mi Yesu iso pini: “Wai Yudas, ingi mberjbeerje pa Tomtom Lutuunu be uri la ka koi bizin naman?”

⁴⁹ Nangarj kini ta timbotmbot raami na, tire ma irao lenen som kat. To tiso: “Merere parei, ko ampas buza mi amkas zin?”

⁵⁰ To tomtom kizin ta, ni imanga na ipas buza kini, mi ipiri na isap tomtom ta taljaana woona ma itop su. Tomtom tana, ni mbesoojo ki biibi kizin patoronjana kan. ⁵¹ Tamen Yesu iso: “Hait, imbot. Kezem zin mi tikam.” To iteege lae pa mbesoojo tana taljaana, mi iurpe ma ambai mini.

⁵² Mi Yesu iso pizin patoronjana kan zijan zin menderjan ki urum, mi zin mboronjan ta timar be tikam i na. Iso: “Wai, nio ti tomtom malmalgorj sa, ta kamaramaki buza ma zaaba be kakam yo i? ⁵³ Aigule ta boozomen ta itijan tombotmbot la Urum Merere kwoono mi anjamam sua piom na. Parei ta kakam yo pataja som? Ambai. Kakam yo lak. Pa ingi mazwaana ta zugut mburaana ikamam peeze. Tana nol tiom ta ti.”[☆]

Petrus iwatkaala Yesu zaana

(Mt 26:57-58,69-75; Mk 14:53-54,66-72; Yo 18:12-18,25-27)

⁵⁴ To tikikis Yesu, mi tikami ma tila ruumu ki biibi kizin patoronjana kan. Mi Petrus, ni itokelkeele zin ma ila. ⁵⁵ Mi tomtom pakan tindou you isu biibi ruumu kini kwoono, mi timbutultul ma timbotmbot. Tana Petrus ila igaaba zin. ⁵⁶ Molo som na, mbesoojo moori ta, ni imar ma ire Petrus imbotmbot you uunu. To igeedi ma iso: “To ti, ni tomini zijan Yesu tiwwa.” ⁵⁷ Tamen Petrus iwatkaali ma iso: “Wa moori, nu so sorok. To tana, nio ajute i som.”

⁵⁸ Timbotmbot, mi tomtom toro imar. Mi ikilaali to iso: “Ai, nu tana tomini, niomjan tau.” Tamen Petrus iso: “E-e. Nio som kat.”

⁵⁹ To timbotmbot ma molojana ri, mana tomtom toro ire i. To imanga na kwoono imbol ma iso: “Ouo, to ti, ingi zin tau! Pa ni sa tomtom ki Galilea na.” ⁶⁰ Tamen Petrus iso: “Ai, sua ku tana, nio ajute risa som.” Indeeje kat Petrus izzo sua tana na, man itaj. ⁶¹ To Merere itoori mi mataana ila ki Petrus. Mi Petrus ire i, to mataana la pa sua ta mungu Yesu iso pini na. Sua ta isombe: “Mberj ta koozi, nu kola watakala zorj pa tel, mana man itaj.” ⁶² Tana Petrus imanga mi iyooto ma ipera mat, to itaj ma iyeryer.

Tipejeu Yesu mi tipuni

(Mt 26:67-68; Mk 14:65)

⁶³⁻⁶⁴ Indeeje tana, zin menderjan ta timborro Yesu na, timanga be tipejeu i. Tisu to, tizuk mataana mi tiununi. Mi tiwwi i ma tizzo: “O Anutu kwoono, so lak. Asij ta ipunu na?” ⁶⁵ Mi timbel sua repiilijana pini.

Tipamender Yesu isu zin peeze kan keren uunu

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Yo 18:19-24)

⁶⁶ Timbotmbot ma ila berek, to zin peeze kan kizin Yuda, zijan zin bibip kizin patoronjana kan, mi zin ngarjan ki tutu tilup zin, mi tikam Yesu ma ila imender su keren uunu. Mi tiwi i ma tiso: ⁶⁷⁻⁶⁸ “Lak, sombe nu Mesia, na so kat ta buri!”

Yesu ipekel kwon ma iso: “Sombe arjso piom, na niom ko kuurla kalgorj som. Mi sombe arji yom pa kororj sa, na niom ko kepekel som tomini. ⁶⁹ Tamen koozi mi ila na,

Tomtom Lutuunu ko mbuleene su Anutu mbolkerjkejyana namaana woona.”[☆]

☆ 22:44: Yo 12:27; Ibr 5:7

☆ 22:53: Lu 19:47, 21:37; Yo 12:27

☆ 22:69: Mbo 110:1; Dan 7:13; Hgo 7:56; Ibr 1:3,

⁷⁰ Tabe tilup kwon ma tiso: “Kena ko nu Anutu Lutuunu tau?” Yesu ipekel kaljaana ma iso: “Sua ta ituyom koso na.”

⁷¹ Tona timanga mi tiso: “Oo imap. Turu tomtom toro be iso ka sua paso? Buri na tapas kat sua ila itunu kwoono i.”

23

Yesu imender su Pilatus kereene uunu
(Mt 27:1-2,11-14; Mk 15:1-5; Yo 18:28-38)

¹ Tona zin bibip timap ma timanga mi tikam Yesu ma tiuri la ki Pilatus. ² Mi tingal sua boo zo pini. Tiso: “Tomtom tingi, niam amkami paso, ni ipandelndel yam Yuda mi isokere zin iw al be tipiri takes ila ki Kaisa pepe. Mi ipakuri ma iso ni Mesia mi king.”✠

³ Tabe Pilatus iwi Yesu ma iso: “Parei, nu tana, ta king kizin Yuda?” Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua ta so na.”✠

⁴ To Pilatus iso pizin bibip kizin patoronjana kan zi jan zin iw al biibi. Iso: “To ti, nio an deen je le uunu sa isaana som.”✠

⁵ Tamen zin kwon imbol ma tiso: “Ai, to tina, ni ikamam sua pizin tomtom mi ikurru lenen pa lele ta boozomen tiam Yuda. Imanga su ta Galilea, mi imar imar, ma ingi buri ipet ta ingi.”

Tiur Yesu ila ki Erot

⁶ Pilatus ilej sua kizin tana, to iwi zin ma iso: “O to ti, ni ki Galilea?” Mi zin tiso: “E, ni tomtom ki Galilea.”

⁷ Pilatus ilej kembei Yesu imar pa lele pakaana ta Erot ikamam peeze pa na, to iuri ma ila kini. Pa indeen je mazwaana tana, Erot, ni imbotmbot Yerusalem tomini. ⁸⁻⁹ Mazwaana molo ta ila a, Erot ilej lej Yesu uruunu mi ikam kinkiini be ire i. Pa leleene be ire Yesu itooro mos pakan. Tana Yesu ila ipet kini, to ni leleene ambai mi ikam wi jana boo zo pini. Tamen Yesu ipekel sua sa som.✠

¹⁰ Mi zin bibip kizin patoronjana kan, zi jan zin ngarjan ki tutu ta timbotmbot na, timbel sua ngaljana pa Yesu. ¹¹ Mi Erot zi jan zin malmal kan kini na, tikam mbulu repiilijana pa Yesu mi tipejeu kati. Tisu to, tiur mburu ambaimbaijan ise regeene, mi tipimiili i ma ila mini ki Pilatus. ¹² Mungu na, Erot ziru Pilatus tiparwe kan koi. Tamen indeen je aigule tina mi ila, to ziru tiparlup zin mi lenen par pizin.✠

Pilatus iyok be tipun Yesu ma imeete

(Mt 27:15-26; Mk 15:6-15; Yo 18:39-19:16)

¹³ Yesu ila ipet ki Pilatus mini, to ni iboobo zin bibip kizin patoronjana kan zi jan zin peeze kan mi iw al biibi ma som. ¹⁴ mi iso pizin. Iso: “Niom tana, ta kakam tomtom tingi ma imar tio, mi koso ni ikurru zin iw al lenen. Mi ituyom kombotmbot mi an tiiri sua kini na, an deen je kembei ni le uunu sa isaana kembei ta kozzo na som. ¹⁵ Mi Erot tomini iru le uunu ma som. Tanata ipimiili i ma imar kiti. Tana to ti, ni le uunu sa tabe imeete pa i som. ¹⁶ Kenako an balisi men, mi an zemi ma ila?” [¹⁷ Indeen je lupjana biibi tana na, Pilatus bela izem tomtom tasa ma iyooto pa ruumu sanaana ma ila lene.]

¹⁸ To iw al biibi tilup kwon, mi kaljan izalla ma tiso: “To tana, puni ma imeete. Mi Barabas na, zemi ma iyooto mi imar tiam.” ¹⁹ Barabas tina, ni imbotmbot lela ruumu sanaana paso, igabgaaba wal pakan ta timanga ma tikam malmal pa gabman ki Rom isu Yerusalem, mi tipun tomtom pakan ma timetmeete.

²⁰ Pilatus, ni leleene be izem Yesu ma ila lene. Tana itoombo sua pizin mini.

²¹ Tamen kaljan izalla ma tizzo ta kembei: “Puni sala ke pambaarajana, puni sala ke pambaarajana!”

²² Tinoknok to Pilatus iso la pizin mini ma iwe tel pa. Iso: “To ti, an puni sorok paso? Ni ikam mbulu sananjan sa? Nio an je kembei ni le uunu sa tabe imeete pa i som. Ing i ko an balisi men, mi an zemi ma ila ne.”

²³ Iso ta kembei, tamen zin tiyok som. Timap ma kaljan izalla be ipun Yesu ma imeete sala ke pambaarajana. Tana Pilatus itoombo be ipeteke zin ma irao som. ²⁴⁻²⁵ To ilej la kaljan, mi izem tomtom ta zin iw al lenen pini na, ma iyooto pa ruumu sanaana. Ni ta igabgaaba zin wal ta tikamam malmal pa gabman ki Rom mi tipun wal pakan ma timetmeete na. Mi Yesu na, Pilatus ito iw al biibi tana lenen, mi iuri la zin malmal kan naman be tipuni ma imeete.

Tikam Yesu ma tila be tipuni

(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Yo 19:17-27)

²⁶ Tana zin malmal kan tikam Yesu, mi tiwwa ma tila pa zaala na, tise ki tomtom ta ki Kairini, zaana Simon. Ni iwwa ma imar be ilela pa kar biibi. To tisasaara lae pini, mi tiur ke pambaarajana ki Yesu ise regeene

✠ 23:2: Mt 17:27; Lu 20:25; Ŋgo 17:7

✠ 23:3: 1Tim 6:13

✠ 23:4: 1Pe 2:22

✠ 23:8-9: Yesa 53:7; Lu 9:9

✠ 23:12: Ŋgo 4:27

ma kadoono ikwaara. Mi ito Yesu ma zijan tila. ²⁷ Mi zin iwal biibi kat ta titoto Yesu ma tilala. Mi moori boozomen ta zijan tiwwa na, lenen isaana pini mi tikamam tijiizi biibi. ²⁸ Tamen Yesu itoori mi iso pizin. Iso: “Niom Yerusalem nan, katarj pio pepe. Katarj pa ituyom mi lutuyom bizin. ²⁹ Pa kaimer nol tasa kola ipet, to tomtom ko titwer mi tiso ta kembei: ‘O tina! Zin moori ta tipepeebe som, mi zin tau len pikin somjan i, na lenen ambai pa kampejana ta ise kizin i!’”[☆]

³⁰ Indeeje mazwaana tana, tomtom kola timanga mi tiso pizin abal ta kembei: ‘Kopol salakaala yam mi kokoto yam!’[☆]

³¹ Tana niom motoyom inggal ituyom. Pa sombe tikam mbulu ta kembei pa tomtom ta le uunu sa isaana som, nako mbulu pareijana ipet piom?”[☆]

Tipun Yesu sala ke pambaaranjana

³² Mi wal sananjan ru tomen, ta tikam zin ma tila be tipun zin raama Yesu. ³³ Timar ma tipet lele ta zaana ‘Tomtom Uteene Putuunu’ na, to tipun Yesu zijan wal ru tana la ke pambaaranjan, mi tipamender zin. Wal ru tana, ta imbot la Yesu namaana woono, mi toro imbot la ki njas.

³⁴ Timbotmbot mi Yesu iboobo. Iso: “O Tamarj, reege sanaana kizin. Pa mbulu ta tikamam i, zin tikankaana pa.” To zin malmal kan tisombe tiparra mburu kini. Tana tikam mbulu ta, be tire so tomtom tabe ikam so mburu i.[☆]

³⁵ Mi zin iwal biibi na, timendernder mi tirre la pa Yesu zijan wal ru tana. Mi zin peeze kan tomini timbotmbot mi timbel sua repiilijana pini ma tiso: “Ni imbot be iuluulu zin wal pakan. Mi ni itunu na som. Sombe ni Mesia mi Anutu iroogi, nakena ikamke itunu lak!”[☆]

³⁶ Mi zin malmal kan tomini tipejeu i. Tila kini mi tikam yok pakpakjana mi tisara sala pini be iwin.[☆]

³⁷ Mi tiso pini ma tiso: “Nu sombe king kizin Yuda, na kamke itum lak!” ³⁸ Mi bude ta imbot sala Yesu ke pambaaranjana kini uteene, ta iso ta kembei: “Inggi king kizin Yuda.” ³⁹ Mi wal sananjan ru ta timbotmbot sala ke pambaaranjan na, kizin ta ikam sua

repiilijana pa Yesu ma iso: “A, nu ta sombe nu Mesia na? Nakena uulu itum mi niamru tomini.”

⁴⁰ Tabe toro ijasaara lae pini ma iso: “Hai, nu moto kom pa Anutu som? Nu ituru ko temetmeete raraate kembei ta ni. ⁴¹ Mi patanjana ta ituru tabaada i, inggi indeeje men. Paso, ikot mbulu kiti sananjana. Mi ni na, le sanaana sa som.”[☆]

⁴² To iso mini. Iso: “Yesu, sombe lela kar ku, na motom ngal yo.” ⁴³ To Yesu iso pini. Isombe: “Nio anjo kat pu: Koozi, ko ituru tombot lele ta ndabokjana kat.”

Yesu imeete

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Yo 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Zorj mataana ikam kembei palakuutu ma inggi, to zorj mataana imeete mi zugut biibi izuk toono tana ma imap, mi imbot ma irao zorj mataana ikam tel. To kawaala biibi ta ipakaala urum lelene ta potomjana kat na, rek ma iwe ru.[☆]

⁴⁶ Mi Yesu kaljaana biibi ma iso: “Tamarj, inggi anjur itun ima nomom i.” Iso ta kembei, mi iyataaja ma ka bolboolo ipol.[☆]

⁴⁷ Biibi kizin malmal kan ire mbulu ta ipet, to iwit Anutu uruunu ma iso: “Jononoono kat. Tomtom ti, ni tomtom ndeejejana kat. Ni le uunu sa isaana som.” ⁴⁸ Mi iwal biibi ta timar be tire len uraata tana na, ngar kizin ipet, to lenen ipata mi titanjatj mi timilmiili ma tila kar.

⁴⁹ Mi Yesu gaabanjana ta boozomen zijan zin moori pakan ta zijan Yesu timbot Galilea mi timar na, timendernder molojana ri mi tirre la pini.[☆]

Titwi Yesu

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Yo 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Yuda ta, ni zaana Yosep mi kar kini ta Arimatea. Mi ni tomtom ambaianjana mi ndeejejana, mi iurur mataana pa peeze ki Anutu be ipet mat. Mi ni imbot la lupuuju biibi kizin peeze kan kizin Yuda tomini. Tamen mbulu ta zin tikam pa Yesu na, ni igaaba zin pa som. ⁵² Tana indeeje ta Yesu imeete na, ni ila ki Pilatus, mi iwi i be ikam Yesu putuunu mi ila itwi i. ⁵³ Pilatus iyok pini, to ila ikam Yesu ma isu pa ke pambaaranjana, mi izuki pa kawaala kokourjana, mi ila iuri lela raj sumbuunu ta

☆ 23:29: Mt 24:19; Lu 21:23

☆ 23:30: Yesa 2:19; Hos 10:8; Tur 6:16

☆ 23:31: 1Pe 4:17+

☆ 23:34: Mbo

22:18; Mt 5:44; Ugo 3:17, 7:60

☆ 23:35: Mbo 22:7

☆ 23:36: Mbo 69:21

☆ 23:41: Lu 23:33; Yo 8:46; Ibr 4:15

☆ 23:44-45: Yoel 2:31; Ibr 9:3,8

☆ 23:46: Mbo 31:5; Ugo 7:59; 1Pe 2:23

☆ 23:49: Mbo 38:11; Lu 8:2+

tiurpe pataŋa kek ma iwe naala na. Naala tana tiur tomtom sa ilela zen.

⁵⁴ Aigule tana na, zin Yuda be tiparaŋraŋ kororj kizin ta boozomen beken keten su pa aigule potomŋana. Mi ingi rou, tana aigule potomŋana imar igarau kek.

⁵⁵ Zin moori Galilea kan ta titoto Yesu na, ziŋan Yosep tila ma tipet naala uunu. Mi tire Yesu putuunu ka nakene, ⁵⁶ to timiili ma tila kar, mi tiparaŋraŋ Yesu le ngere ta kuzinŋan i. Mi aigule potomŋana ki Anutu imar kek. Tana tikam uraata sa mini som. Tito tutu kizin ma timbot kar mi keten su.

24

Yesu burup ma imangja mini pa naala
(Mt 28:1-10; Mk 16:1-8; Yo 20:1-10)

¹ Aigule potomŋana imar mi aigule mataana kana ipet, to mberjberjŋana mi zin moori tikam ngere kuzinŋan ta tiurpe kek na, mi tila be tilou naala. ² Tila tipet na, tire pat biibi imbot naala kwoono mini som ma kembei ta tipatimbiil ma ilae. ³ To tilela. Tilela na, tire Yesu putuunu imbot mini som. ⁴ Tabe tikam ngar boozo. Molo som na, wal ru ta tiru pa mburu milmilŋana kat na, tipet kizin. ☆

⁵⁻⁶ Zin moori tire zin aŋela na, timoto. Tabe tingun kumbun mi tituundu su toono. Mi wal ru tana tiso pizin. Tiso: “Ai, niom na kamar ma kuru tomtom mata yaryaaraŋana ila meetenŋan murin paso? Ni imbotmbot ti mini som. Imangja kek. Parei, sua ta mungu iso yom su Galilea na, motoyom mbelelee? ” Ta isombe: “Tomtom Lutuunu, bela tiuri la zin wal sananŋan naman, mi tipuni ma imeete sala ke pambaaraŋana. Mi ko mberj iwe tel pa, to imangja mata yaryaara mini.” ☆

⁸ Zin tiso, to zin moori matan la pa Yesu sua kini tana.

⁹ To zin moori tizem naala, mi timiili ma tila, mi tisoataa zin nangaŋ laamuru mi ta, mi wal pakan. ¹⁰⁻¹¹ Moori tana zan ta kembei: Maria ki Magdala, Yoana, Maria toro ta Yems naana i, mi zin moori pakan tomini. Tiso zin ngorjŋana pa mbulu boozomen ta ipet pizin na. Tamen zin ngorjŋana tiurla som. Pa tiso ko tiyo kwon na ingi. ¹² Mi Petrus, na som. Imangja mi iloondo ma ila ta naala uunu a. Ila ipet na, ituundu mi

mataana ilela. To ire kawaala ta tizuk Yesu pa na men ta imbotmbot. Mi kororj toro sa som. Tana izem naala mi imiili ma ila. Mi ikam ngar boozo pa mbulu ta ipet na.

Yesu ipet ki nangaŋ ru isu zaala ta ila pa kar Emaus na
(Mk 16:12-13)

¹³ Aigule tamen ta tina na, Yesu nangaŋ kini ru tisombe tila pa kar Emaus. Kar tana, imbot molo ri pa Yerusalem. ¹⁴ Ziru tiwwa mi tiparazzo pizin pa mbulu boozomen ta ipet na. ¹⁵⁻¹⁶ Sua izalla ma tiwwa, mi Yesu itoto zin ma ila ise kizin. To ziŋan tiwwa ma tila. Tamen kororj sa ikam ma tirao be tikilaali som. ¹⁷ Ni isu na iwi lae pizin. Iso: “Ou, niomru kozzo pa so sua i?”

To ziru timender mi tigeede lae pini. Tamen ngar kizin sa ambai som mi lenen ipata. ¹⁸ Tana kizin ta, ta zaana Kelopas na, imangja to iwi lae pa Yesu. Iso: “Wai, a nu tina ko mbot swoi ta kam wiŋana ta kembena? Mbulu ta neeri gonoono ipet na, tomtom boozomen ta timbot Yerusalem a tiute makinj. Mi nu itum tamen som?”

¹⁹ Tabe ni iwi zin ma iso: “So mbulu i?”

To ziru tiso: “Wai, mi mbulu ta tikam pa Yesu ki Nasaret na. Ni Anutu kwoono gonoono. Sua kini mi uraata kini ta mburaaraŋana men. Tabe ikam ma niam tomtom boozomen amre i kembei ni, Anutu imbotmbot raami. ☆

²⁰⁻²¹ Mi amdemeere kembei ni ulaaŋa biibi tabe ikamke zin Israel pa pataŋana kizin. Tamen zin bibip kizin patoronŋana kan ziŋan zin peeze kan kiti tiuri sorok ila gabana ki Rom namaana. To ni iur sua ma tipuni ma imeete sala ke pambaaraŋana ta urizi. ☆

²² “Tamen mankwooni mbulu toro ipet piam. Zin moori tiam pakan ta mberjberjŋana mi tila naala uunu. ²³ Tamen tila na, tire i som. Mi mbulu toro ipet pizin tomini. Aŋela pakan tipet kizin, mi tiso pizin ta kembei: ‘Yesu imbot mataana yaryaara.’ ²⁴ To timiili ma timar mi tisoataa yam. Tabe ammurur, mi wal tiam pakan tila be tire. Beso tila na, kembei ta zin moori tiso na. Tiru Yesu ma som. Tingi tabe ikam yam ma amkam ngar boozo.” ☆

²⁵ Yesu imangja mi iso pizin. Iso: “Wai, niom tina leyom ngar som? Sua boozomen

☆ 24:4: ŋgo 1:10 ☆ 24:7: Lu 9:22, 18:31+ ☆ 24:19: Mt 21:11; Yo 6:14; ŋgo 2:22 ☆ 24:20-21: Lu 1:68, 2:38, 19:11; ŋgo 1:6, 13:27+ ☆ 24:24: Yo 20:3+

ta Anutu kwoono bizin tiso na, parei ta kuurla karau som? ²⁶ Pa sua imbot pataaŋa kek ta kembei: Mesia bela ire yoyouŋana mi ibaada pataŋana boozomen ta kembei, to isala kar saamba be ikam zaana biibi.” ☆

²⁷ To ni ipei ngar kizin pa sua matamur boozomen ta izze kini na. Ipit la ta Mose ibeede na, mi imar imar ma indeeje sua ki Anutu kwoono bizin ta boozomen. ☆

²⁸ Tiwwa ma timar kwa uunu, to ni be izem zin mi karŋar ma ila. ²⁹ Tamen ziru tiruuti. Tiso: “Ai, la pepe. Miili ma mar mi itijan tombot. Pa ingi rou kek.” Tana Yesu ila ma ziŋan timbot.

³⁰ Tila timbotmbot ma ingi be tikan kini. Tana Yesu ikam narabu ma isuŋ pa, to itete mi isara la pizin. ³¹ Tona matan ikam pak, mi tikilaali. Tamen ni karau men mi imbirizi la mazwan. ³² Ziru tipargeede zin ma som, mi tiso: “Wai, tamar pa zaala, mi ni iwesweeze sua ki Anutu piti na, lelende ikam uraata biibi kat. Tayamaana kembei ta you iŋanan lela lelende i.”

³³ To ziru burup na tizem kini kanŋana, mi timiili mini pa Yerusalem. Tila na, tindeeje zin nanŋar laamuru mi ta, ta ziŋan wal pakan tilup zin ma timbotmbot. ³⁴ Ziru tipet na, zin wal ta tilup zin na, tiso pizin ma tiso: “Jonoono kat. Merere, ni imanga mi ila ipet ki Simon kek.” ☆

³⁵ Tona ziru tomini tiso pizin pa mbulu ta ipet pizin su zaala lwoono na. Mi tiso pizin ta kembei: Indeeje ta ni itete narabu na, matan ikam pak.

Yesu ipet kizin nanŋar kini

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Yo 20:19-23; Ũgo 1:6-8)

³⁶ Ziru tizzo sua, mi molo som na, Yesu itunu ila ipet la mazwan mi iso pizin. Iso: “Leleyom ambai.”

³⁷ Tamen zin timorsop, mi motoŋana biibi ikam zin. Pa tiso ko tire kon. ³⁸ To Yesu iso pizin. Iso: “Wai, parei ta kakamam ngar boozo mi leleyom iwe ru? ³⁹⁻⁴⁰ Kere zaaba kwo muriini ta imbot la nomoŋ ma kumbur i. Ingi nio itur tau. Kamar mi ketege kat yo. Kon, ni mazaana mi tiroono kembei nio i? Som.” ☆

☆ 24:26: Lu 9:22; Ũgo 17:3; Ibr 12:2; 1Pe 1:10+ ☆ 24:27: Un 3:15; Lo 18:15; Mbo 22; Yo 1:45 ☆ 24:34: 1Kor 15:4+ ☆ 24:39-40: 1Yo 1:1 ☆ 24:41: Yo 21:5; Ũgo 10:41 ☆ 24:44: Mbo 2, 16, 22, 69, 72, 110, 118 ☆ 24:45: Ũgo 16:14 ☆ 24:46: Ũgo 17:3 ☆ 24:47: Mt 28:19; Ũgo 1:8, 2:38; Ũgo 10:42+, 13:38; 1Tim 3:16 ☆ 24:48: Yo 15:27; Ũgo 1:8, 21+, 2:32 ☆ 24:49: Yesa 44:3; Yoel 2:28; Yo 14:16, 15:26, 16:7; Ũgo 1:4, 2:4; Ga 3:14 ☆ 24:51: Yo 20:17 ☆ 24:52: Yo 14:28, 16:22 ☆ 24:53: Ũgo 2:46, 5:42

⁴¹ To zin menmeen zin biibi. Tamen lenen iwe ru mi tikamam ngar boozo. Tabe Yesu isu to iso pizin: “Lak, kini sa imbotmbot i?” ☆

⁴²⁻⁴³ Tana tikam ye neeneŋana suruunu ila kini, to tirre i mi ni ikan. ⁴⁴ Tona Yesu iso pizin. Iso: “Kere. Sua ta mungu itijan tombotmbot mi anzzo yom pa, ta ingi koozi iur ŋonoono i. Pa sua ta imbot la Mose tutu kini, mi bude ki Anutu kwoono bizin, mi mboe pakan tomini, sua matamur ta munŋaana men ta tiso se tio i, na bela iur ŋonoono.” ☆

⁴⁵ Iso ta kembei, to ipei ngar kizin pa sua ki Anutu ta tibeede kek na, bekana tiute kat ka uunu. ☆

⁴⁶ Iso: “Sua imbot pataaŋa kek ta kembei: Mesia, ni bela ire yoyouŋana, mi imeete ma aigule iwe tel pa, tona imanga mini. ☆

⁴⁷ Mi uraata tingi, bela tisoyaara uruunu su Yerusalem mungu, mana ila ma irao karkari ta boozomen. Ko tiso ta kembei: Tomtom bela titooro lenen mi tizem mbulu kizin sananŋana, mi tiurla ki Mesia, tona Anutu ireege sanaana kizin. ☆

⁴⁸ Mi niom ta kere kat uraata taingi pa motoyom na, bela kala mi kopombol ka sua. ☆

⁴⁹ Tamen kala loŋa pepe. Kombotmbot kar ti mi kazza ma irao sua mbukŋana ki Tamaŋ iur ŋonoono piom, mi ango mburaana ta imbot kor a ma isu isalakaala yom, to kala.” ☆

Yesu isala pa saamba

(Mk 16:19-20; Ũgo 1:9-11)

⁵⁰ Timbotmbot ma Yesu ikam zin nanŋar kini ma tila tigarau kar Betania. To iwit namaana isala kor, mi ipombol zin. ⁵¹ Ipombolmbol zin, mi Tamaana ikami ma izem zin mi isala pa saamba. ☆

⁵² Tana zin tire i to, tilek kumbun mi tipakuri. Imap na, timiili mini ma tila Yerusalem raama lenen ambai mi menmeen zin biibi kat. ☆

⁵³ To indeeje tina mi ila na, tiluplup zin lela Urum Merere ka siiri leleene, mi tipakurkur Anutu zaana. ☆

Uruunu ambaijana ta Yoaan ibeede

Sua ta iswe Anutu ngar kini, ta iwe tomtom ma isu toono kek

¹Indeeje mata popoten ta saamba mi toono ipet zen na, Sua ta iswe Anutu ngar kini, ni imbotmbot. Mi ni imbotmbot raama Anutu, mi ni Anutu. ²Tana indeeje ta mata popoten mi imar na, ni imbotmbot raama Anutu. ³Ni ta iwe zaala pa koronj ta boozomen ma tipet. Koronj sa ipet pa zaala toro sa som. ⁴Mbotjana kini uunu na, ni itunu tau. Mi mbotjana kini ta iurur mat pizin tomtom. ⁵Mat tana iyaryaara pa zugut leleene, mi zugut mburaana irao be ilip pini na som.

⁶Tomtom ta, Anutu ingo i ma imar. Ni zaana Yoaan. ⁷Ni imar be ipombol mat tana ka sua, mibe ikam tomtom ta boozomen ma tiurla ki mat tana. ⁸Mi Yoaan, ni mat tana som. Imar be ipombol ka sua men. ⁹Tana mat gonoono ta iyaryaara pizin tomtom ta boozomen ma ipeyei ngar kizin, ta ingi isu toono i.

¹⁰Koronj boozomen ta timbot toono na, ni itunu ta iwe zaala pa ma tipet. Tamen isu toono na, zin wal toono kan tikilaali som.

¹¹Mi imar pa itunu lele kini na, wal kini lelen pini som.

¹²Tamen wal boozomen ta tiur lelen pini mi tiurla kini na, ni ikam zin ma tirao be tiwe Anutu lutuunu bizin.

¹³Wal tana, sij ki taman ma nan bizin ikam zin ma tiwe Anutu lutuunu bizin som. Mi tomtom sa ki toono ti ngar kini, som mbulu kini ikam zin ma tiwe Anutu lutuunu bizin som. Anutu itunu ta ikam zin ma tiwe lutuunu bizin.

¹⁴Tana kere. Sua ta iswe Anutu ngar kini, ta iwe tomtom ma isu toono, ni imbot la mazwanda kek! Mi iswe Anutu mburaana

mi mbulu kini ndabokjana, mi niam amrre kat pa motoyam kek. Tana amkilaali kembei ni Anutu Lutuunu tamen gonoono. Ni zaanajana, mi ipa kat ki Tamaana. Mi iswe kat kamperjana mi sua gonoono ki Anutu.

¹⁵Yoaan, ni ipanjarai kaljaana, mi ipombol sua kini ma iso ta kembei: "Tomtom tingi ta mungu anjo yom pini ma anjombe: 'Tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Mi ni zaana ilip pio. Pa nio anju zen na, ni imbotmbot.'" ¹⁶Iti boozomen ta tamap takamam koronj ambaimbaijan ta munjaana men ilala kini. Pa ni ta kamperjana katuunu. Kere. Kamperjana mungujana, ta ni ipekel pa kamperjana ta biibi ma ilip. ¹⁷Pa Mose ta iwe zaala pa tutu. Mi Yesu Krisi, ni iswe kat kamperjana ki Anutu mi sua gonoono.

¹⁸Tomtom tasa ire kat Anutu pasa zen. Mi Anutu Lutuunu tamengjana ta ni Anutu, mi imbotmbot la Tamaana kereene uunu na, ni tina ta iswe kat Anutu piti.

Yoaan ta ikamam yok pizin tomtom na, ipombol Yesu sua kini

(Mt 3:1-12; Mk 1:1-8; Lu 3:1-18)

¹⁹⁻²⁰Yoaan, ni ipombol Yesu ka sua ta kembei: Indeeje zin bibip kizin Yuda ta timbot kar Yerusalem na, tingo patoronjana ka tomtom bizin pakan raama urum tuunu pakan ma tila kini mi tiwi i pa uraata kini na, ni iur sua ila kena kena som. Ni iso kat pizin ma iso: "Nio ti, Mesia * som."

²¹Tana tiwi i mini ma tiso: "Kenako nu Anutu kwoono Ilia tau?" Mi ni iso: "Som."

To tiso: "Wai, kenako nu Anutu kwoono zaanajana tau amzza i be imar i?" Mi ni ipekel mini ma iso: "Som."

²²Tabe tiwi i mini ma tisombe: "Wai, nakena nu so tomtom i? Mi uraata ta kamam na, ka uunu parei? Itum sope yam lak. Beso amiili ma amla, tona amsotaara zin wal ta tingo yam ma amar i." ²³Tana Yoaan isu to iso: "Mungu Anutu kwoono Yesaya iso ta kembei:

Kaljaana ta iboboobo isu lele bilimjana.

★ 1:1: Un 1:1; Yo 10:30, 17:5; Pil 2:6; 1Yo 1:1+; Tur 19:13
★ 1:5: Yo 3:19 ★ 1:6: Mt 3:1 ★ 1:7: Yo 1:15,34 ★ 1:8: Yo 1:19, 3:28+ ★ 1:9: Yo 8:12; 2Kor 4:6; 1Yo 2:8 ★ 1:10: Yo 1:3 ★ 1:11: Yesa 53:3; Ugo 13:46; Yo 3:11, 12:37+ ★ 1:12: Yo 3:15; Ro 8:14+; Ga 3:26; 1Yo 3:1+ ★ 1:13: Yo 3:3,5+; Tit 3:5+; 1Yo 3:1-9, 4:7, 5:1+ ★ 1:14: Kam 33:18, 40:34; Pil 2:7; 1Tim 3:16; Ibr 2:14; 1Yo 1:1+ ★ 1:15: Mt 3:11 ★ 1:16: Ro 5:17; Ep 1:6+ ★ 1:17: Ro 3:24, 10:4; Ibr 8:6, 10:1 ★ 1:18: Kam 33:20; Mt 11:27; Yo 14:9; Kol 1:15; Ibr 1:3

* 1:19-20: Mesia, ina Iburu kaljan. Ka uunu ta kembei: 'Ulaanja ta Anutu iroogi mi iuri be iuulu zin wal kini.' Mi zin Grik tiso la kaljan ta kembei: 'Krisi.' ★ 1:19-20: Yo 3:28 ★ 1:21: Mal 4:5; Mt 11:14 ★ 1:21: Lo 18:5 ★ 1:23: Yesa 40:3

Iso: 'Kapazal zaala pa Merere!'✠
Sua tina, ni iso pio tau."

²⁴⁻²⁵ "To tutu kan pakan ta tigaaba wal tana na, timanga mi tiwi i. Tiso: "Lak. Nu sombe nu Mesia som, mi Ilia som, mi Anutu kwoono zaanaana ta amzza i som. Nakena parei ta nu kamam yok pizin tomtom?"

²⁶⁻²⁷ Yoan ipekel kwon ma iso: "Jonoono. Nio anjamam yok pizin tomtom. Tamen tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Ni imbotmbot la mazwoyom, mi kikilaali som. Mi nio aigre ituŋ kembei anrao pini risa som kat. Uraata sorokjana kembei kumbu keteene ka wooro putkejana, ina tomini anrao anjam pini na som. Pa ni ilip kat pio."

²⁸ Mbulu boozomen tana ipet isu kar Betania, ta imbot yok Yordan pakaana ta zorize pa i. Pa Yoan ikamam yok pizin tomtom isu lele tana.

Yesu ni sipsip ki Anutu

²⁹ Timbot ma aigule toro na, Yoan ire Yesu ipajuru i ma imar. To iso: "Kere. Inga sipsip ki Anutu ta imar i. Ni ta ko ikam sanaana kizin tomtom toono kan ma ila lene."✠ ³⁰ Tomtom tinga ta mungu anso yom pini ma anjsombe: 'Tomtom ta, ni ito yo ma iwwa i. Tamen ni ilip pio. Pa nio anjsu zen na, ni imbotmbot.' ³¹ Jonoono, mungu nio tomini anjkilaala kati som. Mi ingi anjar mi anjamam yok pizin tomtom bekana anjarpe zaala pini. Naso Anutu iswe i ma imbot mat pizin Israel."

³² Mi Yoan ipombol mini sua kini ma iso ta kembei: "Nio motorŋ aigre kat Bubujana izem saamba, mi isu kembei mbalmbal, ma imbot sala gwaana."✠ ³³ Jonoono, mungu nio anjkilaala kati som. Tamen Ni ta ingo yo ma anjar be anjam yok pizin tomtom na, isotaara yo ta kembei: 'Re. Sombe Bubujana isu ma imbot sala tomtom sa gwaana, na tomtom tina ta ko ikam Bubujana Potomjana pizin tomtom.'✠ ³⁴ Mi kelerŋ. Nio aigre kat mbulu tana pa motorŋ kek. Tana anso kat piom ta kembei: Tomtom tinga ta Anutu ipeikati. Ni Anutu Lutuunu jonoono."✠

*Yesu ikam zin nangaj mataana kan
(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20; Lu 5:2-11)*

³⁵ Aigule toro na, Yoan zigan nangaj kini ru timendernder mini ma timbotmbot. ³⁶ Ni ire la pa Yesu iwwa ma ila, to iso pizin. Iso: "Kere. Inga sipsip ki Anutu."✠ ³⁷ Nangaj ru tana tileŋ sua tina, to timanga mi tila tito Yesu. ³⁸ Yesu mataana imili na, ire ziru tito i ma timar. To iwi zin. Iso: "Ou, niomru na parei?" Ziru tiso: "Rabi, nu mbotmbot swoi?" (Sua 'rabi' na, ka uunu ta kembei: 'mos katuunu.') ³⁹ Mi ni ipekel kwon ma iso: "Kamar ma tala to kere." Indeeŋe tana na, rorou kek. Tana ziru tila ma tire ruumu ta ni imbotmbot pa na, mi zigan timbotmbot mi tizzo sua ma mberŋ.

⁴⁰ Nangaj ru ta tileŋ sua ki Yoan mi tito Yesu na, kizin ta zaana Andreas. Mi tiziini ta Simon Petrus na. ⁴¹ Timbotmbot, som mi Andreas imanga mi nangaj ma ila be ire tiziini Simon. Ila ma indeeŋi, to iso pini ta kembei: "Ai, niam amdeeeŋe Mesia kek," (Sua 'Mesia' na, ka uunu raraate kembei ta 'Krisi'). ⁴² Tana Andreas ikam tiziini Simon ma ziru tila ki Yesu. Mi Yesu igeeŋe Simon, to iso: "Nu tina Simon, Yoanes lutuunu. Mi kaimer ko tipaata zom be Kepas." (Pisis 'Kepas' na, zin Grik tipaata tisombe 'Petrus.') †✠

Yesu ikam Pilip ziru Natanael ma tiwe nangaj kini

⁴³ Aigule toro na, Yesu isombe ipa ma ila pa lele pakaana ki Galilea. Tana ila ma indeeŋe tomtom ta, zaana Pilip. To iso pini: "Mar to yo." ⁴⁴ Pilip, ni tomtom ki kar Betsaida. Ni ma Andreas mi Simon na, zin kar ta. ⁴⁵ Timbotmbot mi Pilip imanga ma ila, to indeeŋe waene ta, zaana Natanael. Mi iso pini ta kembei: "Leŋ. Tomtom ta mungu Mose ibeede ka sua imbot se tutu ki Anutu, mi Anutu kwoono bizin tibeede ka sua tomini, ta amdeeeŋi kek! Ni tomtom ki kar Nasaret. Zaana Yesu. Mi tamaana Yosep."✠

⁴⁶ Tamen Natanael iso pini: "Waa, kar Nasaret irao be ipiyooto koronŋ ambainana sa?" To Pilip iso pini: "Kena mar ma tala to itum re kat!"✠

⁴⁷ Yesu ire Natanael ipajuru i ma imar, mi iso ka sua ta kembei: "Kere. Inga tomtom ta itoto mbulu jonoono kizin Israel mi izzo

✠ 1:29: Kam 12:3+; 1Kor 5:7; 1Pe 1:19; Tur 5:6, 13:8 ✠ 1:32: Mt 3:16 ✠ 1:33: Yo 14:16, 15:26; Ŋgo 2:1+ ✠ 1:34: Mt 3:17 ✠ 1:36: Yo 1:29 † 1:42: Pisis Kepas mi pisis Petrus na, kan un ta kembei: 'pat.' ✠ 1:42: Mt 16:18 ✠ 1:45: Un 3:15, 49:10; Yesa 7:14; Mt 2:23 ✠ 1:46: Yo 7:41,42,52 ✠ 1:47: Mbo 32:2; Ro 2:28, 9:6+

sua ngonoono men. Ni le pakaamjana sa som.”⁴⁸ Tabe Natanael iwi i ma iso: “Nu ute yo be parei?” Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio aje u mbulem su ta ke fik uunu mungu, mana kaimer Pilip ima to iboobu.”⁴⁹ Tabe Natanael ipekel kwoono ma iso: “Mos katuunu, Anutu Lutuunu ngonoono ta nu na. Nu ta king kizin Is-rael.”⁵⁰

⁵⁰ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Parei Natanael, sua tio ta angsombe aje u su ke fik uunu, ta ikamu ma urla tio i? Lej. Kaimer nu kola re uraata bibip pakan ta ilip pa koronj tana.”⁵¹ To iso pizin mini ta kembei: “Nio aje kat piom. Kaimer niom kola kere saamba ikaaga, mi zin ajela ki Anutu tizalla ma tizzu. Pa Tomtom Lutuunu, ta ko iwe zaala pizin.”⁵²

2

Yesu itooro yok ma iwe baen isu kar Kana

¹ Aigule ru ilae ma aigule ta iwe tel pa na, ula ipet su kar Kana ta imbot Galilea na. Yesu naana, ni ila pa ula tana tomini.² Mi Yesu zigan nangarj kini tomini, sua ikam zin be tila tire ula tana.³ Timbotmbot mi kini ula kana ila be tikan. Tikanan ma tiwinin ma tilala, som mi baen imap. Tabe Yesu naana isu to iso pini: “A baen kizin ta imap kek.”⁴ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Anaj, nu so paso? Ina koronj kiti som. Pa nol tio ipet zen.”⁵ To naana iso pizin mbesoonjo ta timborro temen tana ma isombe: “Kere. Ni isombe iso piom pa koronj sa, na kakam men.”

⁶ Ruumu tana na, ka kuuru bibip kat lamata mi ta, ta timbotmbot.^{*} Kuuru tana be tingurguuru naman ka kumbun pa, to tingeeze pa Anutu mataana, kembei ta tutu kizin Yuda iso na.⁷ Tana Yesu imajga ma iso pizin mbesoonjo ta kembei. Iso: “Kese yok sula kuuru tana ma bokbok.” Tana tilerj la kaljaana mi tise yok sula kuuru tana ma bokbok lup.⁸ To iso pizin ta kembei: “Yok tana, kesepet risa mi ila ki tomtom ta imborro kini na ma itoombo ten.” Tana tilerj la sua kini, mi tikam ma tila.⁹ Beso tomtom tana itoombo na, yok tana itoori ma iwe baen kek. Tana mata rru ka uunu mi iso: “Wai, baen ti imbot swoi ta imar i?”

Mi zin mbesoonjo ta tise yok na, zin tiute uunu. Tona tomtom tana iboobo tomooto ula kana ma ila kini,¹⁰ mi iso pini ma isombe: “Kini kamjana ta gorgori na, takamam yok baen ta ambaigana kat ila pizin wal ma tiwin mungu. Mi sombe tiwin ma isoonjo zin zen, tonabe takam baen ta ambai pe som na ma ila. Mi baen tingi ta ambaigana kat. Parei ta nu ruutu, ma buri mi kam ma imar?”

¹¹ Ina mos mataana kana ta Yesu ikam bekena iswe zaana mi mburaana biibi. Ni itooro su kar Kana ki Galilea. Tana zin nangarj kini tire to tiurla kini.

¹² Ula tana imap, tona Yesu zigan naana ma tiziini bizin, mi zin nangarj kini timiili ma tila mini pa kar Kapenaum, mi timbotmbot tana pa aigule pakan.

Yesu imajgayaara zin wal ngomo kan ilela Urum Merere

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-17; Lu 19:45-46)

¹³ Pasoba, lupjana biibi kizin Yuda be matan ingal mazwaana ta Anutu ikamke tumbun bizin isu Aikuptu na, ka nol igarau kek. Tana Yesu isala pa Yerusalem.¹⁴ Ni imbotmbot mi ire zin wal tingomonmoonoo makau ma sipsip ma man isu Urum Merere kwoono. Mi ire zin wal ta tiparpekelkel pat na tomini, zin mbulen su mbalia kizin ma timbotmbot.¹⁵ Tana ikam re tuntun ma ilup la mbata, mi iketo zin wal ta tingomonmoonoo sipsip mi makau na ma tiko molo pa urum kwoono. Mi imanga pa mbalia kizin wal ta tiparpekelkel pat na, ma pat kizin imiyayaara su toono.¹⁶ To iso pizin wal ta tikamam ngomo pa man ta kembei: “Kakam koronj tiom tana ma ila lene! Kakam urum potomjana ki Tamarj Anutu ma iwe nol muriini paso?”¹⁷ Tabe zin nangarj kini matan ila pa sua ki Anutu suruunu ta iso ta kembei: Nio lelerj pa urum ku potomjana ilip, tanata anjam kaisiigi pa be ajurpe. Tamen ko iwe zaala pio be anjeete.¹⁸

Yesu itunu ko ikam Urum Merere muriini

¹⁸ Zin bibip kizin Yuda tire mbulu tana, mi tiso pini ta kembei: “Nu so tomtom ta kam mbulu ti? Tooro mos sa ma amre kat. Naso amute nu zom pa uraata ti.”¹⁹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom koso kereeze

¹ 49: Mt 2:2, 16:16, 27:42; Yo 12:13 ² 1:51: Un 28:12

²⁰ som 30 galon, o 100 lita, to bok.

²¹ 2:19: Mk 14:58; Ngo 6:14

²⁶ 2:6: Mk 7:3+

²⁶ 2:6: Kuuru tataga na, lenen irao be tise yok kembei

²⁷ 2:17: Mbo 69:9; Mal 3:1+

²⁸ 2:18: Mt 12:38, 16:1

urum tainggi ma isu lene, na nio ko arjpa-mender mini pa aigule tel.”¹⁹ ²⁰Tabe zin Yuda tiso: “Wa, urum biibi tainggi, tikamam uraata pa ma irao ndaama tomtooru lamata mi ta (46) kek. Mi nu sombe rao pamender mini pa aigule tel men?”²¹ Tamen Yesu iso sua tana ise ki urum kizin som. Ni iso pa itunu. Pa ni ta iwe kembei Urum Merere jonoono.²² Tana kaimer indeeje ta ni burup ma imanga mini pa naala na, nangarj kini matan ila pa sua kini tana, mi tiurla sua ta mungu tibee de na, ramaki sua ta Yesu itunu iso na.²³

Wal booze tiso tiurla ki Yesu. Mi tiurla kat som

²³Yesu imbotmbot Yerusalem pa lupjana biibi tana na, itortooro mos booze ma tiwedet. Tabe tomtom booze tire mi tiurla kini. ²⁴Tamen ni iurla kizin som. Paso, ni iute tomtom ta boozomen lelen ma imap. ²⁵Tomtom sa irao be ipaute i pa wal lelen na som. Pa ni itunu iute tomtom lelen lup.²⁶

3

Yesu ziru Nikodemus tiso sua

¹Tomtom tutu kana ta, ni zaana Nikodemus. Mi kaunsil biibi ta tikamam peeze pizin Yuda na, ni zaana imbot la tomini. ²Mberj ta na, ni ila ki Yesu, mi iso pini ta kembei: “O mos katuunu, niam amute: Nu, Anutu ingo u ma mar be paute zin tomtom. Pa sombe Anutu ilae ki tomtom som, na ni irao be itooro mos boozomen kembei ta nu kamam na som.”³ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anso kat pu ta kembei: Bela tomtom iwe popojana, * tona ni irao be ire peeze ki Anutu.”⁴

⁴Mi Nikodemus ipekel ma iso: “Wae. Sua ku tina, nio arjkaana pa ka uunu. Tomtom ta sombe iwe kolman kek, nako irao be iwe popojana mini be parei? Ko tomtom sa irao be itoori ma ilela naana kopoono be ipeebi mini?”

⁵Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anso kat pu ta kembei: Bela tomtom iwe popojana pa yok raama Bubujana, tona ni

irao be imbot la peeze ki Anutu mi ilela kar kini. ⁶Koroj ta tomtom toono kan tipiyooto na, koroj ki toono. Mi koroj ta Bubujana ipiyooto na, koroj ki Bubujana. ⁷Kokena nu murur pa sua ta anso pu ma anjsombe: Bela Anutu itooro yom ma kewe popojoyom. ⁸Re. Miiri zalaana ta imbot ki parei mi imar, mi imap su swoi na, iti tuute som. Pa ni itoto itunu zalaana men. Mi iti tarao be tere miiri som. Telej men kaljaana mi tikilaala. Mi ina raraate men pa uraata ta Anutu Bubujana ikamam pizin tomtom be itooro zin na tiwe popojan na.”

⁹Nikodemus ilerj sua tana to iso: “Wai, mbulu tina ko ipet be parei?” ¹⁰Mi Yesu ipekel kaljaana ma iso: “Wae! Zin Israel tire u kembei nu zom biibi pa uraata ki pauterjana. Parei ta su mini, mi so nu kankaana pa sua tio ti? ¹¹Nio anso kat pu ta kembei: Koroj ta niam amute, ta amzzo pa. Pa niam amre kat pa motoyam. Tanata ampombolmbol ka sua. Tamen niom kakan la sua tiam som. ¹²Ingi anso sua pa mbulu ta iwedet su toono, mi tamen niom kuurla som. Tana sombe anso pa koroj saamba kana, nako kuurla be parei? Som. ¹³Asij isala kar saamba kek bekana ire mi iso ka sua? Tomtom sa som. Tomtom Lutuunu itutamen ta imbot kar saamba mi isu. ¹⁴⁻¹⁵

Mungu Mose iurpe mooto kunuunu ta, mi iur sala ke ma ipamender. Beso tomtom tire la pa, to timeete som. Ina raraate pa Tomtom Lutuunu. Bela tiuri sala ke mi tipamenderi, tona wal boozomen ta so tiurla kini mi tisekapkap la kini, nako tikam mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ¹⁶

“Pa Anutu, ni iur kat leleene pizin tomtom toono kan. Tanata ingo Lutuunu tamen jonoono ma isu pizin. Mi sombe tiurla kini, nako tisaana ma tila len som. Som kat. Zin ko tikam mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ¹⁷Pa Anutu, ni ingo Lutuunu ma isu toono tainggi be ipamender zin tomtom ma iur kaadoono pizin na som. Ni ingo i ma isu bekana ikamke

¹ 2:21: 1Kor 3:16; 2Kor 6:16; Ep 2:21+ ² 2:22: Mbo 16:10; Lu 24:8,27 ³ 2:25: Mbo 139:1+; Mk 2:8; Yo 6:64; Tur 2:23 ⁴ 3:1: Yo 7:50, 19:39 ⁵ 3:2: Yo 9:16, 10:38, 14:11; Ijgo 2:22 ⁶ 3:3: Zaala toro tabe totooro sua ti na ta kembei: “Bela mburaana kor kana itooro tomtom ma iwe popojana, tona ni irao be ire peeze ki Anutu.” ⁷ 3:3: Mbo 51:10; Ezek 36:25+; Yo 1:12+; 1Kor 2:14; 2Kor 5:17; Ga 6:15; Yems 1:18; 1Pe 1:23 ⁸ 3:5: Yo 7:37+; Ep 5:26; Tit 3:5+; 1Pe 3:21 ⁹ 3:6: Mbo 51:5; Yo 1:13; 1Kor 15:50 ¹⁰ 3:11: Yo 1:11 ¹¹ 3:13: Yo 3:31; 1Kor 15:47; Ep 4:9+ ¹² 3:14-15: Nam 21:4+; Yo 3:36, 6:47, 20:31 ¹³ 3:16: Yo 10:28; Ro 5:8, 8:32; 1Yo 5:10+ ¹⁴ 3:17: Lu 19:10; Yo 12:47; 1Tim 1:15

zin. ✧ ¹⁸ Tana tomtom ta sombe iurla ki Anutu Lutuunu, inako Anutu ipamenderi ma iur kadoono pini na som. Tamen sombe tomtom sa iurla kini som, na ni kembei tomtom tau zin bibip titiiri sua kini ma imap kek mi izza men be ikam le kadoono. Paso, ni iurla ki Anutu Lutuunu tamengana som. ✧

¹⁹ Sombe Anutu iur kadoono pizin tomtom, nako ka uunu ta kembei: Mat ta isu toono kek. Tamen tomtom mbulu kizin ta boozomen isaana lup. Tana lenen pa mat tana som, mi lenen pa zugut ilip. ✧ ²⁰ Pa wal boozomen ta tikamam mbulu sanangana na, tiurur koi pa mat mi timbotmbot molo pa. Kokena mat iswe mbulu kizin. ✧ ²¹ Mi zin tau titoto sua gonoono ka mbulu na, lenen be timar ma timbot la mat leleene. Paso, mat izzwe zin kembei Anutu ta ipom-bolmbol zin ma tikamam mbulu tana.” ✧

Yoaan iswe kat Yesu uunu

²² Yesu zigan zin nangarj kini timbotmbot, mi kaimer to tizem Yerusalem, mi tila ma tiwwa pa lele pakaana ki Yudea. Timbotmbot tana, mi ni ikamam yok pizin tomtom. ²³ Mi Yoaan tomini ikamam yok pizin tomtom isu kar Aenon ta igarau pa kar Salim na. Pa lele tana na ka yokjana. Mi tomtom boozo timokorkor lala kini be ikam yok pizin. ²⁴ Indeeje tana, Erot iur Yoaan ilela ruumu sanaana zen. ✧

²⁵ Aigule ta na, nangarj pakan ki Yoaan zigan tomtom ta, tiparzorzooro pa wejana ka tutu. † ²⁶ To tila ki Yoaan mi tiso pini ta kembei: “Mos katuunu o, re. Tomtom ta mungu niomru kombotmbot Yordan pakaana mbaaga, mi nu pombol zin tomtom be tiurla kini, ta zin iwal timap ma tilala kini ma ikamam yok pizin a.” ✧ ²⁷ Mi Yoaan ipekel kwon ma iso: “Ambai. Mbulu ta kembeia irao ipet sorok na som. Anutu ipombolmboli, ta ni ikamam a. ✧ ²⁸ Motoyom ingal. Mungu ituyom kombotmbot, mi kelerj sua ta anso piom ma ajs: Nio Mesia som. Nio na, Anutu ingo yo ma agmuungu be ajurpe zaala pini men.” ✧ ²⁹ To Yoaan ikam sua toorongana ti ise ki ni

ziru Yesu. Iso: “Sombe tomooto sa iwoolo, na moori tana iwe lene. Mi sombe ula kizin ipet na, tomooto toroono ta iurpe zaala pa ula kizin na, ni leleene ndabok. Paso, uraata kini ta iur gonoono ma ziru tiwoolo kek. Mi nio ta kembena, lelerj ndabok kat. ✧ ³⁰ Yesu, ni zaana be izalla ma iwe biibi. Mi nio zoj, inabe izzu.”

Tomtom ta imbot saamba mi isu

³¹ Yoaan, ni tomtom ki toono men. Paso ni ipet pa toono tainggi. Tana ni irao iso pa kororj ki toono men. Mi ni ta imbot saamba mi isu na, ni ilip pa kororj ta boozomen. ✧ ³² Kororj ta tomtom saamba kana tana ire kat pa mataana mi ilerj pa taljaana, ta izzo pa. Tamen tomtom sa ikan la sua kini som. ✧ ³³ Mi sombe tomtom sa ikan la sua kini, na iswe kembei ni iurla Anutu sua kini, ina sua gonoono. ✧ ³⁴ Pa tomtom ta Anutu ingo i ma isu na, ni izzo Anutu kaljaana. Mi Anutu ikam Bubujana pini na, irre ki som. Imap ma ise kini. ✧ ³⁵ Tamaana, ni leleene pa Lutuunu, mi iur kororj ta boozomen ma imap ila namaana kek. ✧ ³⁶ Tana tomtom ta sombe iurla ki Lutuunu, na ni ikam mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. Mi tomtom ta so izooro Lutuunu, nako ikam mbotjana tana som. Som kat. Anutu kete malmalgana ko imbotmbot se kini, mi iseenge iseenge ma ila. ✧

4

Yesu ziru Samaria nan ta tizzo sua

¹ Mazwaana tana na, zin tutu kan tilerj sua ta kembei: Yesu ikamam tomtom boozomen ma tiwe nangarj kini, mi ikamam yok pizin. Tana nangarj kini tiwe boozo ma tilip pa Yoaan kini kek. ² Sua tina gonoono. Tamen Yesu itunu ikamam yok pizin tomtom som. Nangarj kini men ta tikamam. ³ Yesu ilerj kembei zin tutu kan tirre pa uraata kini, to izem lele pakaana ki Yudea, mi isombe imiili ma ila mini pa lele pakaana ki Galilea. ⁴ Mi lele pakaana ki Samaria imbot la zaala tabe ni ito ma ila pa i.

✧ 3:18: Mk 16:16; Yo 5:24; Ijgo 4:12; Ro 8:1 ✧ 3:19: Yo 1:4+, 8:12 ✧ 3:20: Ep 5:11+ ✧ 3:21: 1Yo 1:7+

✧ 3:24: Mk 6:14+ † 3:25: Zin Yuda len tutu boozo pa wejana. Ka ngar ta kembei: Zin sombe tito tutu tana, nako tiwe ngeezenan pa Anutu mataana. ✧ 3:26: Yo 1:29,35 ✧ 3:27: 1Kor 3:5+; Yems 1:17 ✧ 3:28: Yo 1:20,23

✧ 3:29: Mt 9:15 ✧ 3:31: Yo 8:23; Ro 9:5; 1Kor 15:47 ✧ 3:32: Yo 1:10+, 3:11, 12:37+ ✧ 3:33: Ro 3:4 ✧ 3:34:

Yesa 42:1; Lu 4:14; Ijgo 10:38 ✧ 3:35: Mt 11:27, 28:18; Ibr 2:8 ✧ 3:36: Yo 5:24, 6:47; Ro 1:17; 1Yo 5:10+

⁵ Tana ni ipa ma ila mi ipet Samaria, to ilae kar Sikar. Kar tana igarau pa toono pakaana ta mungu Yakop ikam pa lutuunu Yosep na. ⁶ Mi yok toujana ta mungu Yakop ikel na, imbot lele ta tina. Yesu, ni imbel pai ma niini isaana. Tana keteene isu yok tana ziljaana ma imbotmbot. Indeeje tana, zoj mataana ikam aigule palakuutu.

⁷⁻⁸ Ni imbotmbot, mi nangarj kini tila pa kar be tingiimi kan kini. Molo som na, Samaria nan ta, ni imar be ise ka yok. Mi Yesu iso pini ma isombe: “Ou, kam koj yok risa imar anjwin. Pa miri yo.” ⁹ Tabe moori tana iso pini ma isombe: “Wae, nu na Yuda, mi nio inggi Samaria nan. Parei ta nu wi yo pa kom yok?” Ni iso sua tana paso, zin Yuda zijan Samaria tiparluplup zin som, mi tikanan mi tiwinin la mbata som. ¹⁰

Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio inggi anji u pa koj yok. Mibe nu ki-laala kat yo mi ute koroj ta Anutu isombe ikam pu, so nu wi yo, to anjam yok mata yaryaaranjana pu. Yok tana ireere to-tomen.” ¹¹ To moori iso pini: “Biibi, nu lem kuuru sa som. Mi yok toujana tingi na, yok imbot sula ta meleebe. Kenako kam yok mata yaryaaranjana tana be parei?” ¹² Nu ute: Yok tingi, tumbundu Yakop ikel piam ta alok kek. Mi ni itunu zijan lutuunu bizin mi zin mbili kini tiwinin yok ta tingi. Mi nu tana so kam ma lip pini, ta sombe kam yok toro sa ma ipet?”

¹³ Tana Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta sombe iwin yok tainggi, nako miri i mini. ¹⁴ Mi sombe iwin yok ta anjo anjam pini, inako kaimer miri i mini som. Pa yok mata yaryaaranjana tabe anjam pini i, ko iwe kembei yok bukujukana mi izze pa leleene, mi ikami ma imbot mata yaryaara.” ¹⁵ Moori ilej sua tana, to isombe: “Wai biibi, kena kam koj yok tana imar. Naso kaimer miri yo mini som. Pa ina agre na, irao be iulu yo. Pa asij toro ko imarmar lele tingi mini.”

¹⁶ To Yesu iso pini: “La ma kam kusim, mi niomru kimiili ma kamar.” ¹⁷ Mi moori ipekel kwoono ma iso: “Nio kusij somjoj.”

Tana Yesu iso pini ma iso: “Nu sombe kusim som, ina so kat. ¹⁸ Tamen nu woolo

pa lamata kek. Mi tomooto ta buri niomru kombotmbot na, ina kusim jonoono som. Tana sua ku jonoono men.”

¹⁹ Tabe moori iso pini: “O biibi, nio anjkilaalu kek. Nu sa Merere kwoono na. ²⁰ Lak, mungu niam Samaria tumbuyam bizin tiluplup zin mi tizuzuzur sala abal tinga. Tamen niom Yuda kosombe iti bela tuzuzuzur su Yerusalem men. Kena lele ingoi tabe tuzuzuzur su pa i?” ²¹

To Yesu iso pini. Iso: “Moori, urla sua tio ti. Molo som to tomtom ko matan ila mini pa abal tinga, som kar Yerusalem, be timbot pa mi tikam surjana pa Tamanda Anutu na som. ²² Niom Samaria koyom kuute kat Merere ta kuzuzuzur pini i som. Mi niam Yuda, to amute Merere ta amzuzuzur pini i. Paso, ulaaja ki Anutu na iyooto piam Yuda. ²³ Lej. Mazwaana sa kola imar. Mi inggi ka nol igarau kek. To Bubujana ko ikam peeze pizin tomtom ma surjana kizin ito sua jonoono, mi tisur kat pa Tamanda Anutu raama lelen. Pa Tamanda Anutu ni irru zin wal ta tizuzuzur ta kembei. ²⁴ Anutu, ni Bubujana. Tana wal ta tisombe tisur pini na, bela Anutu Bubujana ikam peeze pizin ma surjana kizin ito sua jonoono, mi tisur raama lelen, to Anutu leleene ambai pa surjana kizin.”

²⁵ Yesu iso sua tana makij to, moori iso: “Nio ajute: Mesia, ni kola imar. Mi isombe imar, nako ipeeze koroj ta boozomen ma imbot mat piam.” (Sua ‘Mesia’ ti na, ka uunu ta kembei: ‘Krisi’.) ²⁶ To Yesu iso pini ma iso: “Tomtom tina, ina nio tau.” ²⁷

Ni izzo pini, mi nangarj kini timar tipet. Mi tire la pa Yesu ziru moori tana tizzo sua, to tikam ngar boozo pa. Tamen kizin tasa iwi i pa sua sa som. ²⁸ To moori tana izem yok putuunu kini ma imbotmbot, mi imiili ma ila kar. Mi iso pizin wal ma iso: ²⁹ “Ai, kamar ma tala tere tomtom ta imbot tinga. Pa ni iswe kat mbulu tio boozomen ta anjamam ta mungu mi imar. Ko ni Mesia som?” ³⁰ To wal tana tizem kar, mi tila be tire Yesu.

³¹ Indeeje moori tana izem Yesu ma ila na, zin nangarj kini tiso pa Yesu ma tiso: “Mos katuunu, kan kom koroj sa lak!”

☆ 4:5: Un 48:22

☆ 4:9: Mt 10:5; Lu 9:52+; Yo 8:48; Jgo 10:28

☆ 4:14: Yesa 44:3; Yo 6:35, 7:37+; Tur 21:6, 22:17

☆ 4:19: Lu 7:16; Yo 6:14

☆ 4:20: Lo 12:5+; Mbo 122:1+

☆ 4:21: Zep 2:11; Mal 1:11; 1Tim 2:8

☆ 4:22: Lu

24:47; Ro 3:1+, 9:4+

☆ 4:23: Yo 1:17; Pil 3:3

☆ 4:26: Mt 26:63+; Yo 9:35+

³² Tamen ni iso pizin ma iso: “Nio koŋ kini imbotmbot i. Mi tamen niom kuute som.”

³³ Tana zin tiparso pizin ma tiso: “Asiŋ ikam ka kini ma ikan?” ³⁴ Mi Yesu iso pizin. Iso: “Keleŋ. Kini tio, ina ta kembei: Bela aŋto kat Ni ta iŋgo yo ma aŋmar i leleene, mi aŋposop uraata kini ma imap kat. Ina ta ipombolmbol yo kembei ta kini. ☆ ³⁵ Niom kozzo ta kembei: ‘Puulu paŋ tomen, to kini imetmet.’ Tamen nio aŋso piom: Ina ila mete. Motoyom se mi kitiiri. Kini boozo imetmet kek. ☆ ³⁶ Tana tomtom ta iŋgamgaama kini na, inamnaama som. Ikamam uraata kini, mi biibi kini ikamam le kadoono. Tana tomtom ta iwaswaaza kini, mi tomtom ki kini ngaamaŋana na, ziru ko lenen ambai. Pa uraata kizin ta iŋgi iur ŋonoono i. Mi ŋonoono tana ko imbotmbot ma alok. ☆ ³⁷ Tana sua ta gorgori iwedet pa kwondo ta iŋgi iur ŋonoono i. Sua ta kembei: ‘Tomtom ta, ni iwaswaaza kini. Mi toro, ni le uraata be iŋgaama.’ ³⁸ Nio aŋur yom kek be kala mi kangaama kini pa mokleene ta niom ituyom kakam uraata pa som. Tana kini ŋonoono tabe kakam i, ina wal pakan uze kizin tieene.”

³⁹ Zin Samaria kan boozo ki kar tana tileŋ sua ki moori tana, to tiurla ki Yesu. Pa moori tana ipombol sua kini ma isombe: “Ni iswe kat mbulu tio boozomen ta aŋkamam ta muŋgu mi imar indeeŋe koozi.”

⁴⁰ Tana zin Samaria kan timar ki Yesu, mi tiruuti be ziŋan timbot. To imbot kizin pa mbeŋ ru. ⁴¹ Mi wal boozomen ta tigaaba zin wal mataana kan mi tiurla kini. Pa tileŋ sua ila ni itunu kwoono tau. ☆ ⁴² Mi tiso pa moori tana ta kembei: “Muŋgu niam amleŋ sua ku men, mi amurla ki tomtom ta iŋgi. Mi koozi na, amleŋ kat sua ila ni itunu kwoono. Tana amute: Iti tomtom toono kanda na, ulaaŋa kiti ta ti.” ☆

Yesu iurpe menderŋana ta lutuunu ma ni-ini ambai

⁴³ Tana Yesu imbot kar tana pa mbeŋ ru, to imaŋga mini mi ila pa Galilea. ⁴⁴ Mi muŋgu ni iso ta kembei: “Anutu kwoono sa,ombe ikam uraata isu itunu lele kini, nako tomtom matan pasomi.” ⁴⁵ Beso ila ipet Galilea na, zin Galilea kan lenen ambai pini mi tikami. Paso, ziŋan Yesu timbot

Yerusalem pa lupŋana biibi ki Pasoba, mi tire uraata boozomen ta ni ikam su tana.

⁴⁶ To Yesu imiili ma ila mini pa kar Kana ki Galilea. Kar tana, ta muŋgu ni ila pa mi itooro yok ma iwe baen. Mi menderŋana ta ki king, ni imbotmbot. Ni lutuunu ta mete biibi ikami ma ikenne ta kar Kapenaum a. ☆

⁴⁷ Tana menderŋana tina ileŋ Yesu uruunu kembei izem Yudea ma imar pa Galilea kek, to iloondo ma ila kini, mi itaŋroro i be isula kar kini, mi iurpe lutuunu ma niini ambai. Pa mete ikam kati mabe imeete. ⁴⁸ Mi Yesu iso pini ta kembei: “Waii, niomombe kere mos mburanŋan mi uraata bibip som, nako kuurla som.” ☆ ⁴⁹ Mi menderŋana tana iso pini. Iso: “Biibi, loŋa mi su. Kokena lutuŋ imeete.” ⁵⁰ To Yesu iso pini ma isombe: “La! Lutum ko imbot.” Tana menderŋana tina iurla Yesu kaŋaana mi ila.

⁵¹ Ni iwwa ma ila pa zaala, mi indeeŋe zin mbesooŋo kini timar. To tiso pini: “Lutum niini ambai kek.” ⁵² Tana iwi zin ma iso: “Zoŋ mataana ikam piizi mi mataana ikam pak?” Zin tiso: “Neeri, zoŋ mataana imolo aigule palakuutu, to kuliini iluuumu, mi mataana pit se.” ⁵³ To pikin tamaana mataana iŋgal. Indeeŋe kat mazwaana ta tina na, Yesu iso pini ma isombe: “La. Lutum ko niini ambai.” Tabe ni ziŋan wal kini timap ma tiurla ki Yesu. ⁵⁴ Tana indeeŋe Yesu izem lele pakaana ki Yudea mi imiili ma ila pa Galilea na, itooro mos toro tana ma iwe ru pa.

5

Yesu iurpe tomtom kaamaŋana ta isu yok tatiliuŋana Betesda

¹ Kaimer mana lupŋana biibi toro kizin Yuda ipet. Tana Yesu isala pa Yerusalem.

² Ni ipa ma ila ipet yok tatiliuŋana ta imbot Yerusalem na. Yok tana imbot igarau pa siiri kwoono kizin sipsip. Mi tipaata zaana la Iburu kaŋan be Betesda. * Ina, beeze lamata timbot se kezeene. ³ Gorgori wal metenŋan boozomen timbotmbot lela beeze tana lenen. Pakan matan pisŋan, pakan melekŋan, mi pakan kaamaŋan. Timbotmbot tana mi tizza. [Beso yok ka belut ise, tona loloŋa men mi tila tilu zin sula. ⁴ Paso, lwoono tataŋa Anutu aŋela kini isula, mi

☆ 4:34: Yo 6:38, 17:4 ☆ 4:35: Mt 9:37; Lu 10:2 ☆ 4:36: 1Kor 3:6+ ☆ 4:41: ŋgo 8:5+ ☆ 4:42: Lu 2:11; 1Yo 4:14 ☆ 4:46: Yo 2:1+ ☆ 4:48: Mt 16:1+; Yo 2:18; 1Kor 1:22 * 5:2: Yok tana, tipaata zaana toro be Betsata.

ikam ma ka belut ise. To tomtom ta sombe ilu i sula mungu, inako mete kini sa tina iko pini ma niini ambai.]

⁵ Tomtom kaamajana ta, ni imbot yok tana kezeene. Ni imbotmbot ta kembei ma irao ndaama tomoata lamoro mata mi tel (38) kek. ⁶ Yesu ila ipet mi ire i ikenne ma imbotmbot. Mi ilerj kembei ni ikaama ta alok kek mi imar, to iso pini: “Parei? Nu lelem sombe nim ambai?”

⁷ Tomtom kaamajana tana ipekel kwoono ma isombe: “Biibi, nio lerj tomtom sa tabe iur yo sula yok ta belutjana i som. Mi sombe ituj angtoombo be ansula, na anrao som. Pa tomtom pakan tikonzaala yo ma tisula kek.”

⁸ Tana Yesu iso pini ta kembei: “Manga, lek mi ku, mi pa ma la.” ⁹ To loja men mi imanga ma ilek mi kini, mi ikam ma iwwa. Tamen aigule tana, ina aigule potomjana kizin Yuda be keten su. ¹⁰ Tana zin bibip kizin Yuda tire tomtom tana, to tiyaambi. Tiso: “Ai, ingi aigule potomjana kiti tabe ketende su pa i. Nu irao kam mi ku tana mi baada na som. Pa tutu ingalsek pa.”

¹¹ Tamen ni ipekel kwon ma iso: “Mi tomtom ta iurpe yo na, ni iso pio be anjam mi tio mi anpa.” ¹² Tabe tiwi i: “Asirj iso pu ta kembena?” ¹³ Tamen ni ikankaana pa Yesu. Pa Yesu ibeleu ma itop la iwal biibi lelen kek.

¹⁴ Kaimer to Yesu indeenje tomtom tana isu Urum Merere kwoono mi iso pini: “Re. Ingi nim ambai kek. Kozo zem mbulu ku sananyana. Kokena patanjana biibi kat indeenju.” ¹⁵ Tona tomtom tana ila mi iso pizin bibip kizin Yuda ta kembei: “Tomtom ta iurpe yo ma nij ambai na, Yesu tau.”

¹⁶ Yesu, ni ikamam mbulu ta kembei pa aigule potomjana, tabe zin bibip kizin Yuda tirru zaala pini be tiseeze mataana.

¹⁷ Tamen Yesu iso pizin: “Ta mungu mi imar na, Tamañ ikamam uraata totomen. Tana nio ta kembena. Anjamam uraata men.”

¹⁸ Uunu tina tabe ipas keten ma tisombe tipuni ma imeete. Pa tisombe ni imololo aigule potomjana ka tutu. Mi ingi ikam mbulu toro ma isala ki. Pa isombe Anutu na, ni Tamaana. Tana zin tire i kembei ni

ipakur itunu ma raraate kembei ta Anutu. ☆

Tamaana iur Lutuunu pa uraata kini

¹⁹ Tana Yesu ipekel kwon ma iso: “Jonoono kat. Nio anjo piom ta kembei: Lutuunu, ni irao be ikam sorok uraata sa pa itunu ngar kini na som. Som kat. Pa ni irre la ki Tamaana men tau. Kororj ta so ni ire Tamaana ikamam, to ni ikamam. Pa kororj boozomen ta Tamaana ikamam na, Lutuunu ikamam tomini. ☆ ²⁰ Pa Tamaana, ni leleene ilip pa Lutuunu, tanata izzo i pa uraata boozomen ta ikamam na. Mi ko iso i pa uraata bibip pakan ta ilip pa uraata boozomen taingi. To niom ko kumurur

pa. ☆ ²¹ Tamaana, ni ipeyei zin tomtom meetejan ma timanga matan yaryaara mini. Mi ina raraate pa Lutuunu. Zin wal ta so ni leleene iur pizin na, ni ipayaryaara zin mi ikamam mbotjana ta ki Anutu i pizin.

☆ ²² Mi uraata ki tiirijana tomini, Tamaana ikamam som. Ni iur uraata tana ma imap lup ila Lutuunu namaana kek. ☆ ²³ Naso tomtom ta boozomen tipakur Lutuunu raraate kembei ta tipakur Tamaana. Mi sombe tomtom sa ipakur Anutu Lutuunu som, ina ni ipakur Tamaana ta ingo i ma isu i som tomini. ☆

²⁴ “Nio anjo kat piom ta kembei: “Tomtom ta so ilerj la kalhorj mi leleene iurla ki Ni ta ingo yo ma anjar i, na ni ikam mbotjana ki Anutu kek. Mi ni le uunu sa tabe ikam kadoono pa i mini na som. Tana ni izem zaala ki meetejana, mi imbot la zaala ki mbotjana mata yaryaaraana kek.

☆ ²⁵ Jonoono kat. Nio anjo piom ta kembei: Mazwaana sa kola imar. Mi ingi ka nol igarau kek. To zin wal ta timbot la zaala ki meetejana na, ko ilerj Anutu Lutuunu kaljaana. Mi wal boozomen ta so ilerj la kaljaana mi tito i, inako tikam mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ☆ ²⁶ Pa Tamaana, mbotjana kini uunu na ni itunu tau. Mi ni iur mburaana tana ila ki Lutuunu kek be ikam ta kembena tomini. ☆ ²⁷ Mi Tamaana iur Lutuunu be itiri zin tomtom mi iur kadoono pizin. Paso, ni Tomtom Lutuunu.

☆ 5:8: Mt 9:6 ☆ 5:14: Mt 12:43+; Yo 8:11; 2Pe 2:20+

☆ 5:19: Yo 8:28+, 14:10

☆ 5:20: Yo 3:35; 2Pe 1:17

☆ 5:21: Yo 11:25; Ro 4:17; 1Kor 15:45; Ep 2:5

☆ 5:22: Mt 25:31; Ugo 10:42, 17:31

☆ 5:23: Lu 10:16; Pil 2:10+; 1Yo 2:23

☆ 5:24: Yo 3:16, 6:40, 8:51; 1Yo 5:13

☆ 5:25: Ga 2:20; Ep 2:1,5; Kol 2:13

☆ 5:26: Yo 1:4

☆ 5:17: Yo 9:4, 14:10

☆ 5:18: Yo 10:30,33, 19:7

☆ 5:21: Yo 11:25; Ro 4:17; 1Kor 15:45; Ep 2:5

☆ 5:22: Mt 25:31; Ugo 10:42, 17:31

☆ 5:23: Lu 10:16; Pil 2:10+; 1Yo 2:23

☆ 5:24: Yo 3:16, 6:40, 8:51; 1Yo 5:13

☆ 5:25: Ga 2:20; Ep 2:1,5; Kol 2:13

☆ 5:26: Yo 1:4

²⁸ “Kozo kumurur pa sua tio taiŋgi pepe. Nol tabe zin meetenjan ta boozomen tileŋ Anutu Lutuunu kaljaana, mi tizem naala lene ma tise mat i, ina kola imar. ²⁹ To wal ta muŋgu tikamam mbulu ambaijana, nako timanŋa mini mi timbot matan yaryaara ma alok. Mi zin tau tikiskis mbulu sananjanana, inako timanŋa mini be tikam kadoono pa mbulu kizin tana. ³⁰ Nio anrao be anŋkam koronŋ sa pa itunŋ leleŋ na som. Pa sua ta anŋleŋleŋ la Anutu kwoono, ta ikamam peeze pio i. Tana sombe anŋtiiri zin tomtom pa mbulu kizin, inako anŋkam ma indeeŋe men. Paso, nio anŋtoto itunŋ leleŋ som. Nio anŋtoto Ni ta inŋgo yo ma anŋmar i leleene.” ³¹

Koronŋ pakan ta tipombol sua ki Yesu mi tiswe kembei ni Anutu Lutuunu

³¹ Yesu iso mini ma iso: “Sombe nio itunŋ tamen anŋso koŋ sua, mi leŋ pomboljanana toro sa som, na niom ko kuurla sua tio som. ³² Tamen tomtom toro imbotmbot mi ipombolmbol sua tio. Mi nio anŋute ni izzo sua ŋonoono men. Ina nio Tamarŋ. ³³

“Mi indeeŋe ta niom koŋgo wal pakan ma tila ki Yoan be tiwi i pio na, ni tomini ipombol sua ŋonoono, mi iso pizin tomtom be tiurla tio. ³⁴ ŋonoono, nio itunŋ na anŋpase pa tomtom sa be ipombol sua tio na som. Inŋgi anŋpei ŋgar tiom pa men, beken a Anutu ikamke yom ma kombot ambai. ³⁵ Yoan, ni kembei kai ta iyaryaara pizin tomtom mi iurur mat pizin. Mi mazwaana rimen ŋonoono ta ni imbotmbot raama yom na, niom menmeen yom pa mat kini tana.

³⁶ “Tamen koronŋ biibi ta ipombolmbol sua tio mi ilip pa sua ki Yoan, ina uraata tio. Pa uraata boozomen ta Tamarŋ iur mar nomonŋ mi anŋkamam i, ina iswe kat ta kembei: Tamarŋ Anutu ta inŋgo yo ma anŋmar i. ³⁷

“Mi Tamarŋ Anutu ta inŋgo yo ma anŋsu toono na, ni tomini ipombol sua tio. Tamen niom kelerŋ kaljaana som, mi kere runguunu pasa zen. ³⁸ Mi sua kini imbot la leleyom som. Paso, ni ta Anutu inŋgo i ma isu toono

i na, niom kuurla kini som. ³⁹ Niom kawatwaata Anutu sua kini, mi kakam kinkiini be kuute ka uunu paso, kendemeere kembei sua tana ko iwe zaala piom be kakam mbotjanana mata yaryaaranjana. Mi sua kini tina, ina ipombol sua tio tau. ⁴⁰ Tamen niom leleyom be kamar tio mi kakam mbotjanana mata yaryaaranjana som.

⁴¹ “Nio ti anŋkamam be tomtom tiwit urunŋ pa na som. ⁴² Mi niom na, anŋkilaala yom kek. Niom kuur leleyom pa Anutu risa som. ⁴³ Pa inŋgi anŋkam Tamarŋ runguunu ta anŋmar i. Tamen niom leleyom be kakam yo mi kakan la sua tio na som. Mi sombe tomtom sa ito itunu ŋgar kini mi imar, na niom loŋa men mi kakami mi kakan la sua kini. ⁴⁴ Mi sombe tomtom tiwit uruyom, to leleyom ndabok. Tamen pakurjanana ŋonoono ta imar pa Anutu itutamen na, niom kakam kinkiini pa som. Tana ko kuurla be parei? ⁴⁵

“Kokena niom koso nio ko anŋgal motoyom isu Tamarŋ kereene uunu. Na som. Pa ni tabe inŋgal motoyom i, na Mose tau. Ni ta kapase pini ma koso tutu kini ko ikam yom ma kombot ambai. ⁴⁶ Kozobe kuurla sua kini, so kuurla tio tomini. Pa sua ta ni ibeede na, iso ise tio tau. ⁴⁷ Mi inŋgi niom kuurla sua kini som. Tana ko kuurla tio be parei? Som.” ⁴⁸

6

Yesu iputu tomtom munjaana lamata (5,000)

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17)

¹ Kaimer mana Yesu imanŋa to ila pa tai Galilea pakaana mbaaga. (Yok tina, zaana toro Tiberias.) ² Mi wal biibi kat ta tito i ma ziŋan tila. Paso, tire kat mos bibip ta ni ikamam pizin meteŋan na. ³ Yesu ziŋan nanŋanŋ kini tisala lele mbukuunu ta, to mbulen isu ma imbotmbot. ⁴ Indeeŋe tana, Pasoba, lupjanana biibi kizin Yuda tau matan inŋgal mazwaana ta Anutu ikamke tumbun bizin su Aikuutu na, ka nol igarau kek. ⁵

Yesu mbuleene isu ma imbotmbot, mi mataana ila na, ire iwal biibi tana tikeete

☆ 5:28: 1Kor 15:52; 1Tes 4:16 ☆ 5:29: Mt 25:46; ŋgo 24:15; Ro 2:7+; Tur 20:12 ☆ 5:30: Yo 8:16; Tur 19:11

☆ 5:32: Mt 3:17; Yo 8:18 ☆ 5:33: Yo 1:29,35 ☆ 5:36: Yo 10:25, 14:11 ☆ 5:39: Lu 24:44; ŋgo 13:27; Ro 1:2,

2:17+ ☆ 5:41: Ga 1:10; 1Tes 2:6 ☆ 5:44: Mt 23:5+; Yo 12:43; Ro 2:29 ☆ 5:45: Yo 9:28; Ro 2:17 ☆ 5:46: Un

3:15, 22:18, 49:10; Kam 12:21; Lo 18:15+ ☆ 5:47: Lu 16:31 * 6:4: Pasoba iwedet pa ndaama ta boozomen. Yoan

ibeede sua pa Pasoba tel. Sua pakaana ta iwe ru pa na, iso pa Pasoba mataana kana. Mi inŋgi Pasoba ta iwe ru pa.

ma timar kini. Tabe iwi lae pa Pilip ma iso: "Iti ko takam kini swoi be takam pizin iwal biibi tainggi?" "Sua tainggi, ni iso bekena itoombo urlañana ki Pilip. Mi mbulu tabe ikam i, na lelene iur pa kek." ⁷ Mi Pilip ipekel kwoono ma iso: "Wae, wal ti sorok? Iti lende pat biibi ingoi be tinggiimi kan kini pa? Sombe tinggiimi kan kini risa be tikoto keten pa, na pat denari tomtom laamuru irao som tomini."

⁸ To nangaj kini toro, zaana Andreas, ni Simon Petrus toono na, iso lae pa Yesu ma iso: ⁹ "Mi nangaj ta ti, ni ikam ka narabu mbutkaalanana lamata, mi ye munmun ru. Tamen kini ri ta kembei ko irao pizin iwal biibi ti?" ¹⁰⁻¹¹ Tona Yesu iso pizin nangaj kini ma iso: "Kala koso pizin iwal ma mbulen isu." Lele ta timbot pa na, mbutmbuutunana. Iwal biibi tana mbulen su makin to, Yesu ikam narabu tana mi isur pa, mi irai pizin. To ikam mbulu raraate men pa ye tomini. Mi tomtom ta boozomen tikan ma isoogo zin. Iwal biibi tana, tinin zin tomooto kizin men ma tirao kembei munjaana lamata (5,000). Mi moori ma pikin na, ninjan som.

¹²⁻¹³ Zin ta boozomen tikan ma irao zin, to Yesu iso pizin nangaj kini ma iso: "Kala koyogeege kini kalwonkalwon ta tizem ma imbotmbot a. Kokena tapasaana kini." Tana tila ma tiyogeege kini kalwon kalwon tana, mi tizeebe sula kiri laamuru mi ru ma bokbok.

¹⁴⁻¹⁵ Iwal biibi tana tire mos tina to, timanga ma tiso: "Jonoono kat. Anutu kwoono zaananana ta tizzo pini be isu toono na, tomtom ta ti!" Tabe timanga ma tisombe tipamenderi pataana ma iwe king pizin. Mi Yesu ikam la pa ngar kizin kek. Tana izem zin mini, mi isala pa lele abalabalanana be itutamen imbot. [☆]

Yesu ipa se tai

(Mt 14:22-33; Mk 6:45-52)

¹⁶ Zin nangaj ki Yesu timbotmbot ma rou, to tisula pa peende. ¹⁷ Tinamnaama Yesu ma som, to tilu zin se woongo be timiili ma tila pa kar Kapenaum ta imbot tai pakaana mbaaga. Indeeje tana, lele guruj kek. ¹⁸ Tipeeze ma tila mi molo som na, miiri ipol ma mburaana, mi ipei duubu. ¹⁹ Mburan papiriizi pa puze ma tila tipeete

tai lukutuunu, to matan imiili na, tire Yesu iwwa se tai, mi ipanjuru zin ma imar. Tabe timoto. ²⁰ Mi Yesu iso pizin. Iso: "Kamaane. Komoto pepe. Ingi nio tau." ²¹ Tona lelen ambai, mi tikami ma ise kizin, mi zigan tila. Mi molo som na, sor lela lele tabe tila pa i.

Zin iwal tiru Yesu

²²⁻²³ Zin iwal biibi tana tizza sorok Yesu ma ila aigule toro. To tikam ngar boozo pini. Pa tire woongo tamen jonoono ta neeri nangaj kini tikam ma tila na. Mi tamen Yesu, ni zigan som. Timbotmbot, mi tire woongo pakan ki kar Tiberias tilela lele ta Merere isur pa kini mi iputu zin tomtom isu pa na. ²⁴ Tana iwal biibi tina tiru Yesu bizin ma som, to tilulu zin se woongo tina, mi tila pa Kapenaum be tiru i.

Yesu, ni kini mata yaryaraanana

²⁵ Wal tana tila mi tindeeje Yesu su tai pakaana mbaaga, to tiwi i. Tiso: "Mos katuunu, nu pa parei, ta mar lele ti?" ²⁶ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: "Nio arjo kat piom. Mos bibip ta kere na, niom kikilaala kan un ta kuru yo ma kamar i na som. Ingi kototo yo pa koyom kini men. Pa kakan ma isoogo yom tau. ²⁷ Kelej. Kini ta lonja izanzaana na, kupun mburoyom pa pepe. Kakam kinkiini pa kini mata yaryaraanana tabe ikis yom ma alok i. Kini tina, Tomtom Lutuuu ta ko ikam piom. Pa mos bibip ta Tamaana Anutu ipombolmboli ma ikamam, ta iwe kin pini kembei ni zaana pa uraata ta kembena." [☆]

²⁸ Tabe zin tiwi i ma tiso: "Kenako Anutu lelene be amkam so uraata i?"

²⁹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: "Uraata ta Anutu lelene pa be kakam, ina ta kembei. Kuurla ki tomtom tau Ni ingo i ma imar i." [☆]

³⁰⁻³¹ Tana zin timanga mi tiwi i. Tiso: "Kena tooro mos sa ma amre kat. Naso amurla ku. Re. Mungu tumbuyam bizin tikanan kini manna su lele bilimjana. Pa sua ki Anutu iso ta kembei: Ni ikam kini saamba kana pizin ma tikan. [☆]

Mi nu na, ko kam so?" [☆]

³² Yesu ipekel kwon ma iso: "Nio arjo kat piom. Niom koso Mose ikam kini saamba kana pa tumbuyom bizin ma tikan. Na som. Pa kini jonoono ta ki saamba i, ta ingi Tamañ Anutu ikam piom i. ³³ Kini tana na, ni

☆ 6:8: Yo 1:40+

☆ 6:14-15: Lo 18:15,18; Mk 6:46

☆ 6:27: Yesa 55:2; Mt 4:4; Yo 6:48+

☆ 6:29: 1Yo 3:23

☆ 6:30-31: Kam 16:4,15; Mbo 78:24, 105:40

☆ 6:30-31: Mt 12:38, 16:1

☆ 6:33: Yo 3:13,31; 1Yo 5:11

ta izem saamba mi isu be ikam mbotjana ki Anutu pizin tomtom toono kan.”✠

³⁴To zin tiso pini: “Wai biibi, kena kam kini tana imar be amkanan mi imbotmbot ta kembei.”

³⁵Mi Yesu iso pizin: “Nio ituŋ ta kini mata yaryaaraŋana. Tomtom ta sombe imar tio, inako peteli mini som. Mi sombe tomtom sa iurla tio, inako miri i mini som.”✠ ³⁶Mi kembei ta aŋso ma ila na. Niom kere kat mburoŋ kek, mi tamen kuurla tio som. ³⁷Mi zin tau Tamaŋ Anutu iur zin be tiwe leŋ i, na zin ta boozomen kola timar tio. Mi tomtom ta sombe imar tio mi iwe leŋ kek, na nio ko irao aŋziiri i mini na som. Som kat.”✠

³⁸“Pa nio aŋbot saamba mi aŋsu toono be aŋkam kororŋ sa irao ituŋ leleŋ na som. Nio aŋsu be aŋto Ni ta iŋgo yo ma aŋsu i leleene. ³⁹Mi ni leleene ta kembei: Zin wal tau ni iur zin be tiwe leŋ na, irao aŋzem tasa ma ila lene na som. Som kat. Ni leleene be mberŋ kaimer to aŋpei zin ta boozomen ma timap timaŋga matan yaryaara mini.”✠ ⁴⁰Pa wal boozomen ta so tikilaala Lutuunu mi tiurla kini, na Tamaŋ Anutu leleene be tikam mbotjana kini, mibe aŋpei zin ma timaŋga matan yaryaara pa mberŋ kaimer.”✠

⁴¹Zin Yuda tileŋ sua tana na, tikam ŋunurŋunurŋ pini. Pa ni iso ta kembei: Kini ta imbot saamba ma isu toono, ina ni itunu. ⁴²Mi tikam sua boozo pini ma tiso: “Ywee, iŋga sa Yesu ta Yosep ma Maria lutun na. Iti takankaana pini? Ni iso imbot saamba mi isu be parei?”✠

⁴³Tabe Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom kaparkam ŋunurŋunurŋ, mi kakamam sua boozo paso? ⁴⁴Tomtom sa ko itunu leleene mi imar tio sorok na som. Bela Tamaŋ ta iŋgo yo ma aŋsu i, ikam uraata pa leleene mi iyaaru i, to imar tio. Mi tomtom ta kembena na, nio kola aŋpei i ma burup ma imanga mini pa mberŋ kaimer.”✠

⁴⁵“Muŋgu Anutu kwoono bizin tibeede sua ta kembei: Anutu ko ipaute tomtom ta boozomen.”✠ Mi wal ta boozomen ta so tileŋleŋ la Tamaŋ sua kini mi tikamam ŋgar la kini, inako timar tio. ⁴⁶Tomtom sa ire kat Tamaŋ pasa

zen. Mi ni ta ziru Anutu timbotmbot mi imar i, to ire kati.”✠

⁴⁷“Nio aŋso kat piom: Tomtom ta sombe iurla tio, na ni ikam mbotjana ta ki Anutu i kek.”✠ ⁴⁸Pa nio ituŋ ta kini mata yaryaaraŋana. ⁴⁹Tumbuyom bizin ta muŋgu tikanan kini manna isu lele bil-imjana na, timetmeete lup kek. ⁵⁰Tamen tomtom ta sombe ikan kini tau imbot saamba mi isu i, inako imeete ma ila ne som. ⁵¹Mi kini tana, ina nio ituŋ tau. Ina nio mozorŋ ŋonoono. Pa nio ko aŋzem ituŋ ma aŋmeete pizin tomtom toono kan, bekena tikam mbotjana ta ki Anutu i. Tana tomtom sa isombe ikan kini tana, inako imbot ma alok.”✠

⁵²Yesu iso sua tana, to zin Yuda timaŋga mi tiparzorzooro raama keten malmal. Tiso: “Wai, to tinga iso ikam be iti takan kanda mazaana? Mana ko parei?” ⁵³Tana Yesu iso pizin: “Nio aŋso kat piom. Sombe kakan Tomtom Lutuunu mazaana som, mi kiwin siŋiini som, nako irao kakam mbotjana ta ki Anutu i na som.”✠ ⁵⁴Mi sombe tomtom sa ikanan mozorŋ mi iwinin siŋiŋ, na ni ikam mbotjana ta ki Anutu i kek. Mi indeeŋe mberŋ kaimer, to nio ko aŋpei i ma burup ma imanga mini. ⁵⁵Paso, nio mozorŋ, ina iwe kini ŋonoono. Mi siŋiŋ, ina iwe yok ŋonoono. ⁵⁶Tomtom ta sombe ikanan mozorŋ mi iwinin siŋiŋ, na niamru amparlup yam ma amwe tamen, mi ambotmbot ta kembei.

⁵⁷“Tamaŋ ta iŋgo yo ma aŋsu toono i, ta mbotjana mata yaryaaraŋana katuunu. Mi ni ta ipombolmbol yo mi aŋkamam mburoŋ lala kini. Mi ina raraate men pa tomtom ta ikamam mburaana marmar tio. Nio ko aŋkam mbotjana ta ki Anutu i pini. ⁵⁸Kini ta aŋzzo pa i, imbot saamba mi isu. Mi ipa ndel pa kini manna ta muŋgu tumbuyom bizin tikanan. Pa tikanan, mi tamen kaimer timetmeete ma tila len lup. Mi tomtom ta sombe ikan kini taŋgi, inako imbot mata yaryaara ma alok.”

⁵⁹Sua tana, Yesu ikam lela lupjana muri-
ini ta Kapenaum a.

Sua mata yaryaaraŋana

✠ 6:35: Yesa 55:2; Yo 6:48

✠ 6:37: Mt 11:28; Yo 10:28+

✠ 6:39: Yo 10:28+; Ro 8:29+, 8:38+; Pil 1:6; 1Pe 1:5

✠ 6:40: Yo 3:16, 11:25+

✠ 6:42: Mt 13:54+; Yo 7:27+

✠ 6:44: Yer 31:3; Yo 12:32; Ųgo 13:48; 1Kor 2:14

✠ 6:45:

Yesa 54:13; Yer 31:34; Ibr 8:10; 1Yo 2:27

✠ 6:46: Kam 33:20; Yo 1:18

✠ 6:47: Yo 3:36; 1Yo 5:13

✠ 6:51: Ibr

10:5,10 ✠ 6:53: Mt 26:26+

⁶⁰⁻⁶¹ Wal boozomen ta titoto Yesu na, tilej sua kini tana to, tikam njunungjunung pa ma tiso: “A, sua ti, ipata mete. Asij irao ikan la?” Mi Yesu, ni ikam la pa ngar kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Parei, sua taingji ipasaana leleyom mabe kezem yo i?”

⁶² Ambai. Mi talala ma sombe kere Tomtom Lutuunu imiili ma isala mini pa lele tau mungu ni imbotmbot pa na, inako koso parei?⁶³ Bubujana tamen ta ipayaryaara zin tomtom mi ikamam mbotnjana ta ki Anutu i pizin. Mi tomtom toono kan mburan na iuulu risa som. Sua ta ajzzo piom i, ta ko iwe zaala piom be kakam Bubujana mi mbotnjana ta ki Anutu i.⁶⁴ Tamen niom pakan na, kuurla som.” Yesu iso sua tana paso, indeenje ta ni imanga pa uraata kini mi imar na, ni ikilaala zin wal ta tiurla kini som. Mi tomtom tabe iswe i ila ki ka koi bizin na, ni tomini, Yesu ikilaali.

⁶⁵ Mi Yesu iseenge sua kini ma isombe: “Uunu tina ta arso piom ma arsombe: Tomtom sa ko irao itunu leleene mi imar tio sorok na som. Bela Tamarj Anutu ikam uraata pa leleene, to imar.”⁶⁶

⁶⁶ Yesu iso sua tana, to wal booza ta mungu titoto i na, tizemi mi tila len. Kaimer zijan tiwwa mini som. ⁶⁷Tana Yesu iwi nangarj kini laamuru mi ru ta kembei: “Parei? Niom tomini leleyom be kala leloyem?”

⁶⁸ Simon Petrus ipekel kaljaana ma iso: “Biibi, amla ko amla ki asij toro? Pa sua ku ta izzo yam pa zaala tabe amkam mbotnjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila.”⁶⁹ Niam amkilaalu kek, mi amurla ku ta kembei: Nu tomtom potomnjana ki Anutu.”⁷⁰

⁷⁰ Tabe Yesu ipekel kwoono ma iso: “Niom laamuru mi ru taingji, nio itur ta anpeikat yom. Tamen tomtom tiom ta, ni iwe Tomtom Sanaana lene kek.” ⁷¹Sua taingji, ni iso se ki Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na. Nonoono, ni nangarj ki Yesu. Tamen kaimer ila ma iswe i ila ki ka koi bizin.”⁷²

7

Yesu tiziini bizin tiurla kini som

¹ Uraata tana imap, to Yesu iwwa pa lele pakaana ki Galilea men. Pa ni iute zin bibip kizin Yuda tirru zaala be tipuni ma

imeete. Tana leleene be imbot pa Yudea mini som. ² Mi lupjana biibi toro kizin Yuda ka nol igarau. Lupjana tana, tikam be matan ingal mazwaana ta tumbun bizin tiwwa pa lele bilimjana mi timbotmbot la beeze men.³ Tana Yesu tiziini bizin tiso pini ma tisombe: “A, zem lele ti, mi la pa Yudea. Naso nangarj ku pakan ta timbotmbot tingga tire uraata ta kamam na tomini. ⁴ Pa tomtom sa isombe ikam be uruunu irao lele, na irao ikam uraata kini ki kejana na som. Tana swe uraata ku tina ila iwal biibi matan bekena tire kat.” ⁵ Zin Yesu tiziini bizin nonoono. Tamen tiurla kini som. Tanata tipiri sua tana pini.⁶

⁶ Tabe Yesu ipekel kwoon ma iso: “Niom koso kala, na kala. Pa mazwaana ta boozomen na ambai piom. Mi nio na, nol tio igarau zen. ⁷ Zin tomtom toono kan irao tiur koi piom na som. Mi nio na, tiurur koi pio. Paso, ajzzwe mbulu kizin sanangan ma iwedet mat.”⁸ Niom kasala be kere lupjana biibi tingga. Mi nio, nako ansama som. Pa nol tio igarau zen.” ⁹ Yesu iso pizin ma tila, mi ni imbot Galilea.

Yesu isala pa Yerusalem mi ire lupjana biibi

¹⁰ Yesu tiziini bizin tila lup pa lupjana biibi tana, mi kaimer mana, ni ipa zaala leleene kana ma ila ipet. ¹¹ Indeenje lupjana biibi tana na, zin bibip kizin Yuda tikir mataana. To tisombe: “A niom kere. Anoj ko imar, som som?” ¹² Mi iwal biibi tiparmburumrum zin pini. Pakan tiso: “Ni tomtom ambainjana.” Mi pakan tiso: “Som, ni ipandelndel zin tomtom.” ¹³ Tamen tiso kat ka sua ma ipet mat som. Paso, timoto zin bibip kizin Yuda.

¹⁴ Timbotmbot pa lupjana biibi tana ma tila tise lwoono, to Yesu iwwa ma isala pa Urur Merere be ikam sua pizin tomtom. ¹⁵ Mi zin bibip kizin Yuda tilej sua kini tana, to tikam ngar booza pa. Tiso: “Wai, to ti, tomtom ngarjana sa ipaute i pa sua uunu som. Mi ikam ngar biibi ti be parei?”¹⁶

¹⁶ Tabe Yesu iso: “Ngar ta ankamam piom i, ina nio sua tio som. Ina Ni ta ingo yo ma anju toono i sua kini.”¹⁷ Mi sombe tomtom sa leleene be ito Anutu leleene, inako ikilaala ta kembei: Sua ta ankamam

☆ 6:62: Mk 16:19; Ugo 1:9+; Ep 4:8

☆ 6:63: 2Kor 3:6; 1Pe 1:23

☆ 6:65: Yo 6:44

☆ 6:68: Yo 6:63

☆ 6:69:

Mt 16:16; Yo 18:2+

☆ 6:71: Mt 26:14+

☆ 7:2: Wkp 23:33

☆ 7:5: Mbo 69:8; Mk 3:21

☆ 7:7: Yo 3:19+,

15:18+ ☆ 7:15: Mt 13:54; Ugo 4:13

☆ 7:16: Yo 14:24

piom i, ina ipet pa itur lelen na som. Imar pa Anutu. ¹⁸ Tomtom ta sombe iso sua pa itunu ngar kini, na ni ikamam pa itunu zana. Mi tomtom tau ikam kinkiini be ipakur Ni ta ingo i ma imar i, na pakaamjana sa imbot la leleene som. Sua kini ngonoono men. ¹⁹ Mungu, Mose ikam tutu piom. Mi tamen tiom tasa ito kat som. Tana uunu parei ta kosombe kupun yo ma armeete?" ²⁰ Zin iwal tiley sua kini tana mi tiso pini: "Wai, asij ta isombe ipunu ma meete? Nu tina, bubujana sananjana sa ko izeebu kek, tanata piri sorok sua tana."

²¹ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: "Nio artooro mos tamen ngonoono pa aigule potomjana, mi niom kakam ngar boozo pa. ²²⁻²³ Kere. Mungu Mose iur tutu piom pa reetjana. Mi ni imuungu pa som. Tumbundu bizin ta tiwe mataana pa. Tamen ni ta iur ka tutu. Mi niom leleyom be koto tutu kini tana, tanata kereteete lutuyom bizin. Tamen mazwaana pakan na, uraata ki reetjana iwedet pa aigule potomjana. Lak, sombe niom ituyom kakamam uraata tana pa aigule potomjana, na uunu parei ta keteyom malmal pio pa arjurpe tomtom naraperjana ta ma niini ambai pa aigule potomjana?" ²⁴ Kakam ngar pa koronj mat kana men pepe. Kokena kakam ngar sananjana sorok. Kombot mi kitiiri kat mungu, mana koso sua. Naso sua tiom indeenje."

Tomtom tikam ngar pa Yesu ma tiso ko ni Mesia

²⁵ Yesu izzo sua, mi wal pakan ki Yerusalem timanga ma tiso: "Parei? Tomtom ta zin bibip kiti tikamam be tipuni, ta itunu ti?" ²⁶ Mi kere. Ingi ni izzo sua ila iwal biibi matan, mi zin bibip kiti tikam kosa sa pini som. Kenako tiurla kini som? Soom, zin tiute i kek. Ni Mesia tau. ²⁷ Tamen tomtom tingi, iti tiute kar kini. Mi sombe Mesia itunu imar, na tomtom sa ko iute zalaana ta imar pa i som."

²⁸ Yesu, ikamam sua pizin tomtom ta Urum Merere kwoono, mi kaljaana biibi ma iso: "Waii, niom koso kuute yo mi zolonj ta armar pa i? Kelej. Nio armar pa itur ngar tio na som. Som kat. Mi Ni ta ingo

yo ma armar i, mbulu mi sua kini, ina ngonoono men. Tamen niom kuute i som. ²⁹ Mi nio na, ajute i. Pa arbot kini mi ni ingo yo, ta armar i."

³⁰ Zin tiley sua kini tana, to tisombe tikisi pataaja. Mi som. Pa nol kini ipet zen. ³¹ Mi tomtom boozomen ta timbot mi tilegleji na, tiurla kini ma tiso: "Kaimer sombe Mesia itunu imar ma ingi, ko irao be ilip pa tomtom taingi pa mos kamjana? Som. Mesia ta ti."

³² Sua tana, zin iwal biibi timburumrum ki ma irao kwon. Tabe zin tutu kan tiley to, zigan zin bibip kizin patoronjana kan tingo zin menderjan pakan ma tila be tikis Yesu.

³³ Tana Yesu iso: "Nio ko itijan tombotmbot rimen ngonoono, to anzem yom mi armiili ma ajla ki Ni ta ingo yo ma armar i." ³⁴ Mi niom ko kikir motorj. Pa lele tabe nio ajla pa i, na niom ko karao be kala na som."

³⁵ Tabe zin bibip kizin Yuda tiparwi zin ma tiso: "Ni ko ila swoi tabe tere i mini som? Ko iso ila ki waende bizin pakan tau tila timbotmbot lejaleja raama zin Grik a mi ipaute zin Grik tomini?" ³⁶ Pa isombe: "Iti ko tikir mataana. Mi lele tabe ni ila pa i, na iti ko tarao be tala na som. Sua kini tana na, ka uunu parei?"

Yok mata yaryaaranjana

³⁷ Lupjana biibi tana ka aigule kaimer kana, ina aigule biibi kat. Indeeje aigule tana na, Yesu imanga, mi kaljaana biibi ma isombe: "Tomtom sa sombe miri i, na imar tio beken a njkam ka yok ma iwin." ³⁸ Pa sua ki Anutu imbot pataaja kek ta kembei: Tomtom ta sombe iurla tio, na yok mata yaryaaranjana ko bukuk ma izee pa leleene." ³⁹ Sua tina, Yesu iso se ki Bubujana ta kaimer izeebe zin wal ta tiurla kini. Tamen indeenje tana, Bubujana isu ma izeebe kat zin tomtom zen. Paso, Yesu isala pa saamba mini be ikam zaana biibi zen."

Iwal biibi tiparbalak zin ma tiparzorzooro pa Yesu

⁴⁰ Tilej sua ki Yesu tana mi tomtom pakan tiso: "Ngonoono kat. Anutu kwoono ta tazza

☆ 7:19: Ugo 7:38,53; Ro 2:17+ ☆ 7:20: Mk 3:22 ☆ 7:21: Yo 5:2+ ☆ 7:22-23: Un 17:9+; Wkp 12:3 ☆ 7:25: Yo 5:18 ☆ 7:29: Mt 11:27; Yo 10:15 ☆ 7:33: Yo 12:35 ☆ 7:34: Yo 8:21, 13:33+ ☆ 7:37: Yesa 55:1; Yo 4:10,14; Tur 22:17 ☆ 7:38: Yesa 12:3, 44:3, 58:11; Ezek 47:1+; Sek 14:8 ☆ 7:39: Yoel 2:28; Yo 14:16+; Ugo 2:4 ☆ 7:40: Lo 18:15+; Yo 6:14

i, ta itunu ti.”⁴¹ Mi pakan tiso: “Som. Tomtom taingi, ni Mesia tau.” Mi pakan tiso: “E-e. Mesia ko ipet pa lele pakaana ki Galilea som.”⁴² Pa sua ki Anutu iso ta kembei: “Mesia ko ipet pa Dabit popojana kini, mi ko tipeebi su kar Betelem, ta Dabit kar kini.”⁴³ Tana wal biibi tana tiparbalak zin ma tiparzorzooro pa Yesu. “Mi tomtom pakan tisombe tikiskisi pataaja. Mi som. Tomtom sa imbuuli som.

Zin bibip kizin Yuda tiurla ki Yesu som

⁴⁵Tana zin menderjan ta tingo zin ma tila be tikam Yesu na, naman men mi timiili ma tila kizin bibip kizin patoronjana kan mi zin tutu kan. Tabe zin bibip tana tiwi zin ma tiso: “Parei ta kakami ma kamar som?”⁴⁶ Mi zin menderjan tipekel kwon ma tiso: “Wai, ta mungu mi imar na, tomtom sa ikam sua kembei ta tomtom tinga som.”⁴⁷

⁴⁷ To zin tutu kan tiyaamba zin ma tiso: “Wai, niom tomini kakan la sua kini pakaamjana? ⁴⁸Kakam ngar. Niam tutu koyam ti, niamjan zin bibip pakan, tiam tasa iurla sua kini? Som.”⁴⁹ Zin iwal biibi ta len ngar somjan mi titalli pa tutu ki Mose na, zin men ta tiurla kini. Mi tongo zin. Anutu kete malmaljana kini ko imbotmbot se kizin.”

⁵⁰ Zin bibip tana, tomtom kizin ta, zaana Nikodemus. Ni zijan timbotmbot. Ni ta mungu ila ki Yesu ma ziru tizzo sua na. Tana isu to iso pizin. Iso:⁵¹ “Ai kelej. Iti irao tuur sorok kadoono sananjana pa tomtom sa pepe. Tutu kiti iso ta kembei: Bela telej sua kini mungu mi titiiri kat uunu, tona tuur kadoono.”⁵²

⁵² Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Nu tina sombe lae kizin Galilea kan tomini? Tiiri kat Anutu sua kini mi kam ngar pa. Anutu kwoono sa irao be ipet pa Galilea na som.”

⁵³ To tisu na tikam pirik ma tilala len pa ruumu kizin kizin.

8

Yesu imujai moori ta ipasaana ula

¹ Yesu izem kar biibi mi isala pa abal Olib mi imbot tana pa mberj. ² Mankwoono mberjbenjana, to imiili ma ilela mini pa Urum Merere. Mi iwal biibi tila ma

tiliukaali, to ni mbuleene isu mi ikam sua pizin. ³⁻⁴ Ni ikamam sua ma imbotmbot, mi zin ngarjan ki tutu zijan zin tutu kan pakan tikis moori ta, mi tikami ma tila tipet kini. To tipamender moori tana ila iwal biibi matan, mi tiso pa Yesu. Tiso: “Mos katuunu, re. Moori taingi ziru tomooto ta timbotmbot, mi wal pakan tindeerje zin. Tana ni ipasaana ula ka tutu. ⁵ Mi Mose, ni iur tutu mboljana piti ma iso: Moori ta kembei, to takam pat mi tupuni ma imeete ma ila ne. Mi nu so parei?” ⁶ Ina, zin tiso bekenita titoombi. Pa tirru zaala be tingal sua pini. Tamen Yesu ipekel kwon karau som. Imaane men, mi ituundu ma irris su pa toono pa namaana lutuunu.

⁷ Zin tiwisesa i ma timbotmbot, mi ni mataana pok se mi iso pizin. Iso: “Tiom tasa sombe le sanaana sa som, na ipumuungu pat pirijana pa moori ti.” ⁸ To ituundu mi irris su pa toono mini. ⁹ Zin tilej sua tana, to tataja tipazas zin. Kolman kizin timuungu, mi nangar kizin tito zin ma tiyooto ma tila len. Mi moori tana itutamen ta imendernder su Yesu kereene uunu. ¹⁰ To Yesu mataana pok se mini, mi iwi moori. Iso: “Moori, wal ta tingal motom na, tila parei? Tasa imbot som?” ¹¹ Mi moori iso: “Biibi, timap ma tila lup kek.” To Yesu iso: “Kenako nio tomini, angal motom som. La lem. Tamen kaimer kam sanaana mini pepe.”¹²

Yesu, ni mat ki toono

¹² Yesu iso pizin iwal biibi mini ma isombe: “Nio ituj ta mat ki toono. Tana tomtom sa isombe ito yo, inako iwwa la zugut lene mini som. Pa mat ko iyaryaara pini, mi izzo i pa zaala tabe ikam mbotjana ki Anutu pa i.” ¹³ Zin tutu kan tilej, mi tiso pini. Tiso: “Sombe nu itum tamen pombol sua ku, na irao amurla na som. Pa sua ta kembei, ina imbol som.” ¹⁴ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Ina jonoono. Ingi nio appombol ituj sua tio. Mi sua tio taingi sua jonoono. Paso, lele ta aymar pa i, mi ingi be aymiili ma ayla pa mini i, na nio ajute. Mi niom na, kuute lele tana som.” ¹⁵ Niom kitiiri kat zin tomtom som. Pa kototo ngar tiom toono kana men, tanata kakamam sorok ngar sananjana pizin tomtom. Mi

☆ 7:42: Mbo 132:11; Mika 5:2; Mt 2:5+

☆ 7:46: Mbo 45:2; Mt 7:28+

☆ 7:48: Yo 12:42; 1Kor 1:26, 2:8 ☆ 7:50:

Yo 3:1+, 19:39

☆ 7:51: Lo 1:16+

☆ 8:5: Wkp 20:10; Lo 22:22+

☆ 8:7: Mt 7:1+; Ro 2:1,22

☆ 8:11: Yo 3:17,

5:14 ☆ 8:12: Mbo 27:1; Yesa 49:6; Lu 2:32; Yo 1:4+; 2Kor 4:6

☆ 8:14: Yo 5:31+, 7:28+, 9:29

nio na, anjamam ta kembei pa tomtom sa som. ¹⁶Mi sombe antiiri zin tomtom, nako anjam ma indeeje men. Paso, nio itur tamen anjam som. Tamarj ta ingo yo ma anjsu toono i, ta igabgaaba yo mi niamru amkamam. ¹⁷Tutu tiom iso ta kembei: Tomtom ru bela tiso sua tamen, tona sua kizin imbol, mi tuute kembei ina sua nonono. ☆ ¹⁸Ingi nio anpombol iturj sua tio. Mi Tamarj ta ingo yo ma anjar i, ni ipombol tomini. Tana sua tio nonono.” ☆

¹⁹To zin tiso pini ma tiso: “Tomom tana, imbotmbot swoi?” Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Niom kikilaala yo som, mi Tamarj tomini, kuute i som. Mibe kikilaala yo, so kuute Tamarj tomini.” ☆ ²⁰Yesu imbotmbot lele ta tiwirri pat pa uraata ki Urum Merere na, mi iso sua tana. Mi tomtom sa imbuuli som. Paso, nol kini ipet zen.

Yesu iso lele tabe ni ila pa i, na zin tirao be tila som

²¹Yesu iseenge sua kini ma iso: “Talala mako kikir motorj. Tamen ko kuru yo ma som, mi kemetmeete raama sanaana tiom. Tana lele tabe nio anja pa i, na niom ko karaa be kala na som.” ☆

²²Tabe zin Yuda tiparwi zin ma tiso: “Wai, ni iso lele tabe ni ila pa i, na iti tarao be tala som. Kenako iso ipun itunu ma imeete ma ingi?”

²³Mi Yesu iso pizin ma iso: “Kelerj. Niom muriyom ta tingi. Mi nio murij na, imbot ta kor a. Niom tomtom toono koyom. Mi nio tomtom toono korj som. ☆ ²⁴Uunu tina ta anso yom pataaja ta kembei: Niom kola kemetmeete raama sanaana tiom mi kala leyom. Pa Ni ta zaana NIO AJBOTMBOT na, nio tau. Tana niom koso kuurla sua tio som, nako kemetmeete raama sanaana tiom, mi kala leyom.” ☆

²⁵Zin tilej sua tana mi tiso: “Mi nu tina asij kat?” Tana Yesu iso pizin. Iso: “Nio anso yom ta mungu kek. ²⁶Nio lerj sua boozomen tabe angal motoyom pa i. Mibe anjam ta kembei, so sua tio indeeje men. Pa Ni ta ingo yo ma anjar i, na sua kini nonono men. Mi sua ta anlerjlerj la kini, ta anjamam pizin tomtom i.”

²⁷Sua tana, ni iso ise ki Tamaana Anutu. Tamen zin tikilaala som. ²⁸Tana iseenge sua kini mini ma iso: “Niom sombe kapamender Tomtom Lutuunu ma isala kor, tona ngar tiom ipet mi kikilaala yo ta kembei: Ni ta zaana NIO AJBOTMBOT na, nio tau. Mi nio anjam kororj sa pa iturj ngar tio som. Pa sua ta anlerjlerj la ki Tamarj, ta anjamam pizin tomtom i. ☆ ²⁹Ni ta ingo yo ma anjar i, na izemzem yo som. Ni igabgaaba yo totomen. Paso, nio angtoto leleene pa kororj ta boozomen.” ³⁰Yesu izzo sua tana, mi wal boozo ta tilejlerj na tiurla kini.

Zijoi ta Abaraam lutuunu bizin nonono

³¹Yesu iso pizin Yuda ta tiurla kini na ma iso: “Niom sombe kikikis sua tio mi kototo, inako kewe nanjarj tio nonono. ³²Tona kuute sua nonono, mi sua nonono ko ikam ma kewe mbesoojo sorok mini som.” ☆ ³³Tilej sua tana, to timanga ma tiso: “Wae, mi niam popojana ki Abaraam tau. Niam ti amwe mbesoojo pasa zen. Parei ta nu so niam ko amwe mbesoojo mini som.” ☆

³⁴Tana Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anso kat piom. Wal boozomen ta tikamam sanaana na, zin tiwe mbesoojo pa sanaana. Pa sanaana ikikis zin, mi tirao be tizem na som. ☆ ³⁵Iti tuute: Mbesoojo, ni imbotmbot raama biibi kini ma alok na som. Mi so Lutuunu, na ni imbot raami ma alok. ☆ ³⁶Tana sombe Anutu Lutuunu itatke yom pa sanaana mburaana, inako itatke yom kat. ☆ ³⁷Nonono, niom popojana ki Abaraam. Tamen sua tio le zalaana sa be imbot la leleyom na som. Tanata kurru zaala be kupun yo ma anmeete. ³⁸Kororj ta Tamarj iso yo pa kek, ta ingi anzzo yom pa i. Mi niom ta kembena. Mbulu ta niom tomoyom iso yom pa, ta kakamam i.”

³⁹To tipekel kwoono ma tiso: “Niam tomoyam ta Abaraam.” Mi Yesu iso pizin: “Sombe niom Abaraam lutuunu bizin nonono, so koto mbulu kini. ☆ ⁴⁰Mi ingi som. Pa anso yom pa sua nonono boozomen ta anjam la ki Tamarj na, tamen ngar tiom imbol be kupun yo ma anmeete.

☆ 8:17: Lo 19:15; Mt 18:16 ☆ 8:18: 1Yo 5:9 ☆ 8:19: Yo 14:7; 1Yo 2:23 ☆ 8:21: Yo 7:34, 13:33 ☆ 8:23: Yo 3:31 ☆ 8:24: Kam 3:14; Yo 3:18 ☆ 8:28: Yo 5:30, 12:32, 14:24 ☆ 8:32: Ro 6:18, 8:2; Ga 5:1 ☆ 8:33: Lu 3:3+ ☆ 8:34: Ro 6:16+; 2Pe 2:19 ☆ 8:35: Un 21:10; Ga 4:30 ☆ 8:36: 1br 2:14+; 1Yo 3:6,9 ☆ 8:39: Mt 3:9; Ro 2:28; Ga 3:7,29

Mi Abaraam, ni ikam mbulu sa ta kembena som. ⁴¹Ina niom kapa ki tomoyom tau.” Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Niam ti zaala lwoono koyam? Niam tomoyam tamen jonoono ta Anutu.”

⁴²Tabe Yesu ipekel kwon ma iso: “Sombe niom Anutu lutuunu bizin jonoono, so kuur leleyom pio kek. Paso, nio anjbot kini ta anjmar i. Nio anjto ituŋ lelej ta anjmar i na som. Ni inggo yo ta anjso i. ⁴³Parei ta kakam ngar pa sua tio som? Taljyom imun kek, tanata karao be kelerj la sua tio som. ⁴⁴Kelej kat. Niom tomoyom ta Sadan! Tanata kototo ni leleene. Pa ta mungu mi imar na, ni ikazas zin tomtom. Mi ni le sua jonoono sa som. Pa ina imbot molo pini. Ni pakaamjana ka tomtom. Ina mbulu kini jonoono. Pa pakaamjana boozomen katuunu ta ni. ⁴⁵Mi nio na, anjzo sua jonoono men piom. Tamen niom kototo mbulu ki tomoyom tana, tanata kuurla sua tio som. ⁴⁶Som parei? Niom tina, asij ire kat yo anjam sosor sa? Som. Mi sombe nio lej uunu sa isaana som, mi anjzo sua jonoono men piom, na parei ta kuurla sua tio som? ⁴⁷Tomtom ta sombe iwe Anutu lene, nako ilerlej la Anutu kaljaana. Mi niom Anutu wal kini som, tanata kelerlej la sua kini som.” ⁴⁸

⁴⁸Mi nio na, anjzo sua jonoono men piom. Tamen niom kototo mbulu ki tomoyom tana, tanata kuurla sua tio som. ⁴⁶Som parei? Niom tina, asij ire kat yo anjam sosor sa? Som. Mi sombe nio lej uunu sa isaana som, mi anjzo sua jonoono men piom, na parei ta kuurla sua tio som? ⁴⁷Tomtom ta sombe iwe Anutu lene, nako ilerlej la Anutu kaljaana. Mi niom Anutu wal kini som, tanata kelerlej la sua kini som.” ⁴⁸

Indeeje ta Abaraam isu zen na, Yesu ni imbotmbot

⁴⁸Yesu iso sua tana, to zin bibip kizin Yuda tipekel kaljaana ma tiso: “Wae, inggi kembei ta anso ma ila kek. Nu tina kankaana kat pa Anutu, kembei ta zin Samaria kan. Bubujana sananjana sa ko izeebu kek!” ⁴⁹Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio ti, bubujana sananjana sa izeebu yo som. Inggi anjakur Tamaj zaana tau. Tamen niom kerepiili yo. ⁵⁰Inggi anjakamam be ituŋ zoŋ iwe biibi som. Uraata tana ki Tamaj. Pa ni ta tiirijana katuunu. ⁵¹Nio anjso kat piom: Tomtom sa sombe ikiskis sua tio, inako imeete ma ila ne na som.” ⁵²⁻⁵³

⁵²⁻⁵³Zin ilerj sua tana, mi tiso: “A buri na, amkilaala katu. Nu sa bubujana sananjana izeebu na. Pa Abaraam zijan Anutu

kwoono bizin ta boozomen timetmeete lup kek. Mi inggi nu sombe wal ta tiurla sua ku, mi tikiskis ma titoto, nako timeete ma tila len som. Parei, nu so lip pa tumbuyam Abaraam?” ⁵⁴Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Kozobe nio anjakur ituŋ, so anjakamam lej sorok. Mi Tamaj itunu, ta iwidit nio uruj. Ni ta niom kawatwaati be Anutu tiom na. ⁵⁵Tamen niom kuute i risa som. Mi nio na, anjute kati. Tanata anjerlej la kaljaana mi anjoto sua kini. Mi sombe anjso anjute i som, so anjam pakaamjana kembei ta niom na. ⁵⁶Mungu tumbuyom Abaraam, ni iurur mataana pa mazwaana tabe nio anjbot su toono i. Tana ikam ma menmeeni kat. Mi mataana la pa na, leleene ambai kat.” ⁵⁷

⁵⁷Tabe zin Yuda tipekel kwoono ma tiso: “Ai, nu kom ndaana tomtooru laamuru zen. Mi nu pakuru mi so re Abaraam?” ⁵⁸To Yesu iso: “Nio anjso kat piom. Abaraam tana, ni isu zen, mi NIO ANJBOTMBOT.” ⁵⁹Sua kini tana ipas zin Yuda keten, tabe tikam pat mi tiso tipuni. Tamen ni ibeleuleu ma izem Urum Merere, mi imar sam ma ila ne.

9

Yesu iurpe tomtom matapisjana ta

¹Yesu iwwa ma ila na, ire tomtom matapisjana ta. Ni ta kembeijana mi naana ipeebi. ²Mi nangarj kini tiwi i ma tiso: “Mos katuunu, uunu ki asij ta tomtom ti mataana ipis ma isu? Uunu imbot la ni itunu sanaana kini, som tamaana ma naana sanaana kizin?” ³

³Yesu ipekel kwon ma iso: “Uunu ta tomtom ti mataana ipis imbot la ni itunu sanaana kini som, mi tamaana ma naana sanaana kizin som. Patajana ta ipet pini, inabe iwe zaala pa Anutu ma iswe mburaana mi uraata kini ma tomtom tire kat. ⁴⁻⁵Inggi kembei agule. Pa nio anjbotmbot toono mi ajurur mat pizin tomtom toono kan. Tana zoŋ mataana iyaryaara ta kembei, mi takam uraata ki Ni ta inggo yo ma anjmar i patajana. Pa molo som to mberj imar. Tona tomtom sa ko irao ikam uraata mini som.” ⁶

⁶Yesu iso sua tana makij to, iro su pa ululu ma ise nama keteene, mi ikiziu

⁴² 8:42: Yo 16:27+; 1Yo 5:1 ⁴³ 8:43: Ro 8:7; 1Kor 2:14

⁴⁵ 4:15; 1Pe 2:22; 1Yo 3:5 ⁴⁷ 8:47: Yo 10:26+; 18:37; 1Yo 4:6

⁴⁸ 7:18 ⁴⁹ 8:51: Yo 5:24; 11:26 ⁵⁰ 8:56: 1br 11:13 ⁵¹ 8:58: Kam 3:14; Yo 1:1; Kol 1:17; Tur 1:8

⁵²⁻⁵³ 9:3: Yo 11:4 ⁵⁴ 9:4-5: Yo 1:4+; 5:17; 8:12; 12:35 ⁵⁵ 9:6: Mk 7:33

⁵⁶ 8:44: Un 3:4; 4:9; 1Yo 3:8 ⁵⁷ 8:46: 2Kor 5:21; 1br

⁵⁸ 8:48: Mk 3:21+; Yo 7:20; 10:20 ⁵⁹ 8:50: Yo 5:41;

⁶⁰ 9:2: Lu 13:2+

kauziini ise, mi ipaɲoneɲ. To imoono la tomtom tana mataana, [☆] 7 mi iso pini: “La ma nguuru motom sula yok tatiliɲana Siloam.” (Zaana Siloam ka uunu ta kembei: ‘Ŋgojana’) Beso tomtom tana ileɲ la Yesu kaljaana, mi ila ma inguuru mataana na, mataana ikam pak mi ire lele. To imiili ma ila ruumu kini.

⁸ Tana wal pakan ki kar tina, ziɲan tomtom pakan ta mungu tire tomtom tana izunɲuɲ le koron na, timanga ma tiso: “Wai, tomtom ta mungu imbutultul mi izunɲuɲ le koron, ta itunu ti?” ⁹ Mi pakan tiso: “E! Ni tau.” Mi pakan tiso: “E-e, ni som. Ingi ko tomtom toro. Mi ko rungun raraate ma ingi.” To ni itunu imanga mi iso: “Som. Ingi nio tau.”

¹⁰ Tabe zin tiwi i ma tiso: “So mbulu i ta ipet pu, ta kam ma motom ipeere mi re lele na?” ¹¹ Ni ipekel kwon ma iso: “Tomtom ta zaana Yesu, ni ipaɲoneɲ ululu ma imoono ila motorɲ, mi iso pio be anla anguuru motorɲ sula yok tatiliɲana Siloam. Tana anɲo kaljaana na, lonja men mi motorɲ ikam pak ma aɲre lele.” ¹² To zin tiwi i mini ma tiso: “Mi tomtom tana ila parei?” Mi ni iso: “Ii, nio aɲute i?”

Zin tutu kan titiiri uraata ki Yesu

¹³ To tikam tomtom tana ma tila kizin wal tutu kan. ¹⁴ Pa aigule ta Yesu ikam uraata pa mataana na, aigule potomɲana kizin be keten su. ¹⁵ Tana zin tutu kan tomini tiwi i ma tiso: “Nu motom ipeere be parei?” Mi ni iso pizin: “Ni ikam tiingi ma imoono la motorɲ, mi anla anguuru motorɲ, to motorɲ ikam pak.”

¹⁶ Tana tutu kan pakan tiso: “Tomtom tana, ni Anutu ingo i som. Pa ni itoto aigule potomɲana ka tutu som.” Mi pakan tiso: “Soom. Kozobe ni tomtom sananɲana, so irao itooro mos biibi ta kembena?” Tana tiparbalak zin. ¹⁷ To tiwi tomtom ta Yesu iurpe i na mini ma tiso: “Nu ta iurpe u ma motom ambai na, kam ngar pini be parei?” Ni ipekel kwon ma iso: “Ni Anutu kwoono.”

¹⁸ Ŋonoono, tomtom tana naana ipeebi na, mata pisɲana. Mi buri, ni mataana ipeere. Tamen zin bibip kizin Yuda tiurla som. Tana tiboobo tamaana ma naana ma timar, ¹⁹ mi tiwi zin. Tiso: “Tomtom ti, ingi lutuyom ŋonoono? Parei, indeeɲe ta kepeebi ma isu na, ni mataana ipis, som

som? Mi parei ta buri mataana ipeere ma ire lele?”

²⁰ Mi tamaana ma naana tiso: “Tomtom ti, ingi niam lutuyam. Ni isu raama mataana ipis. ²¹ Tamen uunu tau mataana ipeere pa i, mi asig ta ikam mbulu tana pini, ina niam amkankaana pa. Ni nangarɲ? Mi kena kiwi i. To itunu iso.” ²² Zin tiso ta kembei paso, timoto zin bibip kizin Yuda. Pa zin timbuk sua kek ta kembei: Tomtom sa isombe iurla kembei Yesu ni Mesia, inako tiziiri i pa lupɲana kizin ma imbot mat. Irao igaaba zin pa sunɲana ma koron mini som. [☆] ²³ Uunu tana, ta tamaana ma naana tiso: “Ni nangarɲ? Kena kiwi i.”

²⁴ Tana tiso la pa tomtom tana ma imar kizin mini, mi tiso pini. Tiso: “Kozo so kat sua ŋonoono piam ila Anutu mataana. Niam ti amute: To tana, ni tomtom sananɲana.” ²⁵ Mi ni ipekel kwon ma isombe: “Ni tomtom sananɲana, som tomtom ambaiɲana, ina leɲ sua sa pa koron tana som. Mi koron tamen ta nio aɲute kat na ta kembei: Mungu motorɲ ipis. Mi buri taingi motorɲ ipeere ma aɲre lele.”

²⁶ Tana tiwi i mini ma tiso: “Ni ikam parei pu? Ni ipeere motom be parei?” ²⁷ To ni ipekel kwon ma iso: “Wai, sua ta anso ma keleɲ kek. Tamen niom kakan la kalɲon som. Uunu parei ta konoknok wiɲana? Kenako niom tomini leleyom be kewe nangarɲ kini?”

²⁸ Tabe zin keten malmal, mi tigiibi sua repiiliɲana pini ma tiso: “Nu ta we to tana nangarɲ kini. Mi niam na, ki Mose. ²⁹ Pa niam amute: Mose, ni ikam kat sua ila Anutu kwoono. Mi to tana na, amkankaana pini. Ni iwwa le parei ta imar ipet i.” ³⁰ Tabe tomtom ta mungu mataana ipis na, ipekel kwon ma iso: “Waa! Tomtom tana ipeere motorɲ. Mi ingi kusu mini mi koso kakankaana pini? Niom tina ko leyom ngar? Motoyom mar. ³¹ Iti tuute: Anutu, ni irao be ileɲ la zin wal sananɲan kalɲan na som. Ni ileɲleɲ zin wal ta timototo i mi tileɲleɲ la kaljaana. [☆] ³² Ta mungu mungu mi imar na, teleɲ tomtom sa uruunu pa mos ta kembei i som. ³³ Tomtom taingi, sombe ni imar pa Anutu som, so irao be ikam uraata biibi sa ta kembei na som.”

³⁴ Sua kini tana ipas kat keten. Tabe tigiibi sua pini ma tiso: “Ai nu tina na, nom ipeebu ma su raama sanaana! Mi nu sombe paute

yam?” Tiso pini ta kembena, to tiziiri i pa lupjana kizin ma imboto mat.

Wal ta matan munjan pa mbulu ki Anutu

³⁵ Yesu ilerj tomtom tana uruunu kembei tiziiri i pa lupjana kizin, to ila na indeeri mi iwi i. Iso: “Parei? Nu lelem iurla ki Tomtom Lutuuu, som som?” ³⁶ Mi ni ipekel kwoono ma iso: “Biibi, Tomtom Lutuuu tana, ni asij? So yo pini beken aajurla kini.” ³⁷ To Yesu iso: “Nu re i kek. Nio ta ituru tozzo sua i.” ³⁸ Tana tomtom tina iso: “Merere, nio aajurla ku.” Mi ilek kumbuunu pini mi ipakuri.

³⁹ To Yesu iso: “Marjana tio, inabe iswe zin tomtom. Pa nio ajsu toono ti beken zin wal tau matan munjan na, matan ipeere. Mi zin tau tisombe matan peerejan, nako matan imun.” ☆

⁴⁰ Yesu izzo sua tana na, zin tutu kan pakan timbotmbot koloujana pini ma tilerji. Tana tiso pini: “Parei, nu so niam ti motoyam munjoyam?” ⁴¹ Mi Yesu iso pizin ma iso: “Kozobe motoyom munjoyom, so leyom uunu sa som. Tamen niom koso motoyom peerejoyom mi kombot mat kek. Tanata iwe uunu piom ma kombotmbot raama sanaana tiom.” ☆

10

Yesu itooro sua pa mborongan kizin sipsip

¹ To Yesu iso: “Nio anjo kat piom. Tomtom ta isombe ilela pa siiri kizin sipsip, na ni bela iloondo pa siiri kwoono. Miombe tomtom sa ipa le zaala toro, mi ilu i sula, na ni kuumbujana mi zigzikjana. ☆ ² Mi ni ta sombe ipa kat pa siiri kwoono mi ilela, ina ni mborongan jonoono kizin sipsip. ☆

³ Tana tomtom ta imborro siiri kwoono na, ni ko isol kataama pini be ilela. Mi zin sipsip kini ko tilerjer la kaljaana. Mborongan jonoono, ni iute zan lup. Mi iboboobo zin tataja ma tila kini be ikam zin ma tipet mat. ☆ ⁴ Miombe zin ta boozomen tiyooto ma tipet lup, tona ni imuungu pizin, mi zin tito i ma zijan tila. Paso tikilaala kaljaana. ☆ ⁵ Miombe tomtom toro sa iboboobo zin, inako zin ilerj la kaljaana som. Ko tiko pini. Paso, tikilaala kaljaana som.”

⁶ Yesu itooro sua taingi pizin, mi zin tikankaana pa ka uunu.

Yesu ni mborongan jonoono kizin sipsip

⁷ Tana Yesu iseenge sua kini ma iso: “Nio anjo kat piom: nio iturj ta siiri kwoono ta zin sipsip tilelala pa i. ⁸ Wal boozomen ta timuungu pio mi tipakaam zin tomtom, ina zin kuumbujana mi zigzikjana. Tamen, zin sipsip tikan la kaljan som. ⁹ Nio iturj ta siiri kwoono. Tana tomtom ta sombe imar tio be ilela siiri, inako anjamke i ma imboto ndabok. Mi ni ko irao ilelala mi iwedet pa siiri, mi ikamam ka kini ambaijana. ☆ ¹⁰ Mi tomtom kuumbujana, ni ilela siiri pa uunu tamen tau. Inabe ikem zin sipsip, mi ipun zin ma ipasaana zin. Tamen nio na, anjar be anjam mbotjana ndabokjana ta ilip kat pizin tomtom.

¹¹ “Nio mborongan ambaijan kizin sipsip. Paso, mborongan ambaijana, ni izemzem itunu kat beken iulu zin sipsip kini. ☆ ¹²⁻¹³ Mi tomtom ta sombe ni sipsip katuunu som, mi iute uraata ki sipsip mborongan som, mi imborro zin sipsip pa le kadoono men, na ni ko ikam kat uraata som. Somba ire me sanjanjana sa imar, to izem zin sipsip, mi iko ma ila lene. Tabe me sanjanjana tana imar ma ipasaana zin sipsip, mi imar-gayaara zin ma tiko papirik. Paso, tomtom tana, ni iur lelene pizin sipsip som, mi ikamam pa le kadoono men. ☆

¹⁴⁻¹⁵ “Nio mborongan ambaijan kizin sipsip. Niamjan zin sipsip tio amparute yam kembei ta niamru Tamaj amparute yam i. Mi nio ko anjem iturj ma anjeete beken ajuulu zin. ☆

¹⁶ Tamen nio ilerj sipsip pakan tomini. Zin timbot siiri ti lelene som. Mi nio ilerj uraata be anjam zin ma timar tito yo tomini. Naso ilerj la kaljan, mi zijan sipsip tio pakan tiparlup zin ma tiwe lupjana tamen, mi len mborongan tamen. ☆

¹⁷ “Tamaj lelene pio ilip kat. Paso, nio ko anjem iturj ma anjeete. Tamen kaimer ko anjamga motorj yayaara mini. ☆ ¹⁸ Tomtom sa irao be ipun yo ma anjeete sorok na som. Bela iturj anyok, tona

☆ 9:37: Yo 4:26 ☆ 9:39: Mt 13:11+; Yo 3:19, 12:47+

10:11 ☆ 10:3: Mika 2:12

☆ 10:4: Yo 10:14

☆ 10:12-13: Ugo 20:28+

☆ 10:14-15: Mt 11:27; 2Tim 2:19; 1Pe 2:25; 1Yo 3:16

☆ 10:16: Yo 11:51+; Ugo 10:34; Ep 2:11+

☆ 9:41: Yo 15:22+

☆ 10:1: Yo 10:8,10

☆ 10:2: Yo

10:9: Yo 14:6; Ep 2:18; Ibr 10:19

☆ 10:11: Mbo 23:1; Ezek

10:17: Pil 2:8+; Ibr 2:9

anjmeete. Mi ingi angyok kek. Pa nio mburoj irao be anjem ituj ma anjmeete, mibe anj-manga motorj yaryaara mini. Mbulu tana, nio anjo Tamarj kaljaana pa tabe anjam i.”

¹⁹ Zin Yuda tilej sua kini tana, to tipar-balak zin mini. ²⁰ Tomtom kizin boojo tiso: “Telerj sua kini paso? Tomtom ti, ngar kini ikankaana kat. Bubujana sananjana sa ko izeebi.” ☆

²¹ Mi pakan tiso: “Som. Bubujana sananjana isombe izeebe tomtom tasa, ko irao iso sua ta kembei? Som kat. Mi kere. Bubujana sananjana sa irao be iurpe tomtom mata pisjana ma ire lele?” ☆

Yuda tipizil ndemen pa Yesu

²² Timbot ma kaimer sujjana biibi kizin Yuda tabe matan ingal mazwaana ta tisuj pa Urum Merere mi tikaaga kataama mini na, ka nol ipet. Mi lele ilomo, ²³ tana Yesu iwwa pa pooto biibi ta imbot igarau Urum Merere na. Pooto tana, tipaata King Salumo zaana pa. ²⁴ Mi zin bibip kizin Yuda timar ma tiliu i, mi tiso pini: “Niam ambel naamajom kek. Ijizi na swe kat itum? Nu Mesia, som som?”

²⁵⁻²⁶ Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nio anjo yom kek. Pa uraata boozomen ta anjam pa Tamarj zaana, ina iswe kat yo mi ipombol sua tio. Tamen niom leleyom be kuurla som. Paso niom sipsip tio som. ☆ ²⁷ Mi sipsip tio na, zin tilejlerj la kaljorj mi titoto yo. Mi nio ajute zin lup, ²⁸ mi anjam mbotjana ki Anutu pizin. Tana zin ko timetmeete ma tila len na som. Mi tomtom sa ko irao be isan zin la nomoj na som. ☆ ²⁹ Pa Tamarj iur zin ma tiwe lej kek. Mi ni mburaana ilip pa koroj ta boozomen. Tana tomtom sa ko irao be isan zin la ni namaana na som. Som ma som kat. ☆ ³⁰ Nio niamru Tamarj na, niam tamen tau.” ☆

³¹ Zin Yuda tilej sua kini tana, to timanga mini mi tikam pat ma tisombe tipuni. ☆ ³² Tabe Yesu iso pizin: “Uraata ambaim-baijan boozomen ki Tamarj, ta anjam ma kere kek. Mi uraata ingoi ta ipasaana leleyom ma koso kupun yo pa i?” ³³ Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “E-e. Niam amso ampunu pa uraata ambaijana sa som. Amso ampunu paso, nu tomtom ki toono.

Mi tamen pakur itum ma sombe nu raraate pa Anutu. Tana nu tina pasaana sua pa Anutu.” ☆

³⁴⁻³⁵ To Yesu ipekel kwon ma iso: “Mi niom kuute som? Sua lwoono ta imbot la tutu tiom ma iso ta kembei: Zin wal zanjana ta Anutu ikam sua kini pizin na, ni ipaata zin be ‘anutu’. Mi iti tuute sua kini, ina gonoono men. Irao itooro na som. ☆ ³⁶ Mi nio na, Tamarj Anutu ta iur yo pa uraata, mi ingo yo ma anju toono i. Tana nio sombe anpaata ituj be Anutu Lutuunu, na parei ta kosombe anpasaana sua pini? ³⁷ Nio sombe anjamam Tamarj uraata kini som, na kuurla tio pepe. ³⁸ Tamen ingi anjamam uraata kini tau. Tana sombe kuurla sua tio som, na kere uraata ta anjamam na, mi kuurla. Naso ngar tiom ipet mi kikilaala yo ta kembei: Nio niamru Tamarj ta amparlup yam ma amwe tamen.” ☆

³⁹ Zin Yuda tilej sua kini tana, to titoombo be tikisi mini. Tamen ni ibeleu, mi izem zin ma ila ne.

⁴⁰ Ni ila to indu yok Yordan, mi ila ipet mini pa lele ta mungu Yoaan imbotmbot pa mi ikamam yok pizin tomtom na. Ni imbotmbot tana, ⁴¹ mi iwal biibi tila kini ma tiso: “Yoaan, ni itooro mos sa som. Tamen sua boozomen ta iso pa tomtom taingi na, gonoono men.” ⁴² Tana wal boozomen ta timbot lele tana na, tiurla kini.

11

Meetenjana ki Lasarus

¹⁻² Tomtom ta ki kar Betania, zaana Lasarus. Ni mete ikami. Ni zijan lunuri bizin ru, Mata mi Maria, timbotmbot. Maria tana, ta kaimer ilij nggere kuzi-inijana ise Yesu kumbuunu, mi imus pa ute ruunu na. ☆ ³ Tana Lasarus mete ikami, to moori ru tana tikam sua ma ila pa Yesu ma tiso: “Biibi, toyam Lasarus ta nu lelem pini ilip, ta mete biibi ikami ma isaana kat.”

⁴ Yesu ilerj sua tana, to iso: “Mete tana ipet be ikam ma Lasarus imeete pa i na som. Inako iwe zaala pa Anutu be iswe mburaana. Naso ziru Lutuunu zan iwe biibi.” ☆

⁵ Yesu, ni leleene ilip pa Mata ziru tiziini moori Maria mi ton Lasarus. ⁶ Mi ilerj

☆ 10:20: Yo 8:48,52 ☆ 10:21: Yo 9:32+ ☆ 10:25-26: Yo 5:36, 8:47, 14:11; 1Yo 4:6 ☆ 10:28: Yo 6:39; Ro 8:38+; 2Tes 3:3 ☆ 10:29: Yo 14:28, 17:2+ ☆ 10:30: Yo 1:1, 17:11,21+ ☆ 10:31: Yo 8:59 ☆ 10:33: Wkp 24:16; Mt 26:65; Yo 5:18 ☆ 10:34-35: Mbo 82:6; Mt 5:18 ☆ 10:38: Yo 14:10+, 17:21 ☆ 11:1-2: Lu 10:38+ ☆ 11:4: Yo 9:3

kembe Lasarus mete biibi ikami na, loŋa mi ila ire i som. Imbotmbot lele tana pa ka mber ru tomen, mana iso pizin nangarj kini ma iso: “Ouo, iti timiili ma tala mini pa lele pakaana ki Yudea.”

⁸ Mi nangarj kini tipekel kwoono ma tiso: “Mos katuunu, buri ŋonoono ta wal tana tisombe tipunu pa pat. Mi ingi sombe miili ma la mini?” ☆

⁹ Ni ipekel kwon ma iso: “Waa, zugut ka nol ipet zen. Ingi aigule biibi ta Anutu iur piti be takam uraata. Tana zin ko tirao be tikam kosa sa piti loŋa na som. Tomtom ta sombe ipa pa aigule, inako itutkati som. Pa mat ki toono, ta iyaara pini. ☆ ¹⁰ Mi sombe ni ipa pa mberj, inako itutkati. Paso, mat iyaara pini som.” ☆ ¹¹ To Yesu iseenge sua kini ma iso: “Torondo Lasarus, ni ikenne a. Mi nio ko aŋla be aŋpai i ma imanga mini.”

¹² Tabe nangarj kini tipekel kwoono ma tiso: “Biibi, sombe ni ikenne lene a, nako niini ambaimbai kek.”

¹³ Yesu, ni iute Lasarus imeete kek. Tamen ni ipambaara ka sua, tabe nangarj kini tikam kat ngar som, mi tisombe Lasarus ikenne men. ¹⁴⁻¹⁵ Tana Yesu iso kat pizin ma iso: “Lasarus, ni imeete ma kup kek. Pa nio loŋa mi aŋla aŋurpe i som. Mi ingi ambai bekena tala ma kere, to iuulu yom ma kuurla. Tana nio lelej ambai. Ayo, kamanga mi tala tere i.”

¹⁶ Tabe Tomas, ta tipaata zaana toro be Didimus na, iso pa waene bizin ma iso: “Tongo, tala. Sombe tipun biibi kiti, na tipun iti tomini. Naso itigan mi temet-meete raraate.” ☆

Yesu, ni manggajana mi mbotjana mata yayaarajana katuunu

¹⁷ Yesu zigan nangarj kini timanga ma tila, mi tigarau kar Betania na, ilej kembei Lasarus, ni imeete ma titwi i, mi imbot pa ka mberj parj kek. ¹⁸ Kar Betania tana, ina imbot koloujana pa kar biibi Yerusalem. Irao kembei kilomita tel ma ingi. ¹⁹ Tana Yuda booza, ta timar ma zigan Mata ma Maria timbotmbot be tipalumluumu lenen pa ton Lasarus ta imeete na.

²⁰ Indeeŋe Mata ilej Yesu uruunu kembei iwwa ma imar na, iyooto ma ila be ire

i. Mi Maria, ni imbotmbot men ruumu. ²¹ Mata ila ipet ki Yesu, to iso pini ma iso: “O Merere, kozobe nu mbot tainggi, so atonj imeete som.” ²² Mi tamen nio aŋute: Nu sombe surj Anutu pa koronj sa, nako ilej la kaljom.”

²³ To Yesu iso pini: “Tom ko burup ma imanga mini.” ²⁴ Mi Mata ipekel kwoono ma iso: “E. Nio aŋute. Mberj kaimer iso ipet mi Anutu ipei zin meetegan ma timanga mini, to ni ko burup ma imanga mini.” ☆

²⁵ Tona Yesu iso pini: “Lej. Nio itunj ta manggajana mi mbotjana mata yayaarajana katuunu. Tomtom ta sombe iurla tio mi imeete, na meetejana ko irao ikisi na som. Kola imanga mini. ☆ ²⁶ Mi tomtom ta sombe ikam mbotjana ta ki Anutu i mi iurla tio, inako irao imeete ma ila ne na som. Parei, nu urla sua tainggi, som som?”

²⁷ Mata ipekel kwoono ma iso: “E, Merere nio aŋurla kat ta kembei: Nu Mesia. Anutu Lutuunu tamen ta nu na. Ni ingo u ta su toono ti, kembei ta sua iso pataarja kek.” ☆

Yesu itan pa Lasarus

²⁸ Mata ziru Yesu tizzo sua tana makinj, to Mata imiili ma ila pa ruumu, mi imburum lae pa tiziini moori ma iso: “Mos katuunu ta imar kek ma imbotmbot a. Mi iso ire u.” ²⁹ Maria ilej sua tana na, loŋa men mi iyooto ma ila ire Yesu. ³⁰ Indeeŋe tana, Yesu ber pet kar zen. Imbotmbot men lele ta mungu Mata ila ipet kini pa na. ³¹ Zin wal ta zigan Maria timbotmbot mi tipalumluumu leleene na, tire Maria burup ma imanga mi izem ruumu ma ila, to tito i ma zigan tila. Pa tiso ko ila pa naala ki Lasarus be itan pini.

³² Maria ila ipet ki Yesu, to itop su kereene uunu mi iso: “O Merere, kozobe nu mbot, so atonj imeete som.” ³³ Yesu ire ni zigan zin iwal biibi tana titan, to leleene isaana, mi keteene malmal tomini. * ³⁴ To iwi zin ma iso: “Lasarus, kitwi i sula swoi?” Mi zin tiso pini: “Merere, mar tala to re.”

³⁵ To Yesu mata luluunu isu. ☆

³⁶ Mi iwal biibi tiso: “Kere. Ni leleene pa Lasarus ilip.” ³⁷ Mi tomtom kizin pakan

☆ 11:8: Yo 8:59, 10:31 ☆ 11:9: Yo 9:4+ ☆ 11:10: Yo 12:35 ☆ 11:16: Yo 14:5, 20:24+ ☆ 11:24: Dan 12:2; Yo 5:28, 6:39+ ☆ 11:25: Yo 1:4+; Kol 3:4; 1Kor 15:52+; 1Tes 4:16+ ☆ 11:27: Mt 16:16; Yo 6:69 * 11:33: Yesu keteene malmal pizin tomtom som. Ni keteene malmal pa sanaana mi meetejana, mi patajana ta meetejana ikamam pizin tomtom. ☆ 11:35: Lu 19:41

tiparso pizin ma tiso: “Mi ni ta iurpe tomtom mata pisnana tau. Kozobe ni imbotmbot, so tomtom ti imeete som.”

Yesu ipei Lasarus ma imanga mini

³⁸ Yesu ire mbulu ma keteene malmal pa meetejana mini. Tabe ipanjuru naala ki Lasarus ma ila. Naala tana, tikel lela ranj, mi tipakaala kwoono pa pat biibi. ³⁹ Ni ila ma ipet naala uunu to iso: “Kuzuuru pat tana ma ilae.” To Mata, ta tomtom meetejana tana lunuri na, iso pa Yesu. Iso: “E-e Merere, kembena pepe. Pa niam amtwi i ma ka mberj panj kek. Ko kuziini ma ingi.”

⁴⁰ Mi Yesu iso pini: “Mata, nio anso pu na, nu lej som? Nu sombe urla, nako re Anutu iswe kat mburaana ta buri.” ⁴¹ To tizuuru pat ma ilae pa naala kwoono, mi Yesu mataana isala kor, mi iso: “O Tamañ, nio lelerj ambai pu mi anpakuru. Pa surjana tio, nu lej kek. ⁴² Nio agute: Nu lejlej kaljoj totomen. Mi anso sua ti bekena zin wal taingi tiurla kembei: Nu ta ngo yo ma anjar i.” ⁴³ Ni iso sua tana makij, to kaljaana biibi ma iso: “Lasarus, yooto ma pet!” ⁴⁴ To Lasarus imanga ma ipet, ramaki mburu ta tizuki pa mi tiuri lela naala leleene na. Ipet to, Yesu iso pizin: “Kepeeze mburu ta imbot ta imota namaana, kumbuunu, mi mataana na. Naso ipa kat ma ila.”

Zin bibip timbuuru pa Yesu

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lu 22:1-2)

⁴⁵ Zin Yuda ta timar ki Maria na, tire uraata tana, to tomtom kizin boozo tiurla ki Yesu. ⁴⁶ Tamen tomtom kizin pakan tila kizin tutu kan, mi tingal taljan pa uraata tana. ⁴⁷ Tabe zin bibip kizin patoronjana kan mi zin tutu kan tila ma zijan zin peeze kan kizin Yuda tilup zin mi tiso: “To tana, ingi kozo ko takam parei pini? Pa ni itor-tooro koronj boozo mete. ⁴⁸ Sombe tepeteke i som, mi inoknok men ta kembei, inako tomtom ta boozomen tiurla kini mi tito i. Tona zin Rom ko timar mi tireege Urum Merere kiti, mi tiyangwiiri iti ma itundu tarao be tomboro lele kiti mini som.”

⁴⁹ Timbotmbot mi tomtom kizin ta, zaana Kaipas, ni iwe mataana pizin patoronjana kan pa ndaama tana. Imanga mi iso pizin ma iso: “Niom leyom ngar sa som! ⁵⁰ Kakam parei, ta katalli ta kembena. Kere. Ni tomtom tamen ngonono. Sombe ikam murindi

mi imeete piti, inako ambai piti. Kokena imbot, to itijan zin iwal biibi tamap ma tala lende.” ⁵¹ Ndaama tana, Kaipas iwe mataana pizin patoronjana kan. Tana sua ta ni iso pa Yesu ko ikam zin Yuda murin mi imeete pizin na, iso sorok pa itunu ngar kini som. Ina, Anutu ikam peeze pini ma iso sua tana. Tana kaimer indeeje Yesu imeete na, sua kini tana iur ngonono. ⁵² Mi Yesu imeete pizin Yuda men som. Ni imeete pa Anutu lutuunu bizin boozomen ta timbot legaleja na, bekena ilup zin ma tiwe lupjana tamen. ⁵³

⁵³ Indeeje aigule tina mi ila na, zin bibip kizin Yuda timbuuru Yesu kana be tipuni ma imeete. ⁵⁴ Tana ni ipa se matan mini som. Izem zin, mi ila pa kar Eparaim ta imbot lele bilimjana ziljaana na, mi zijan nangaj kini timbotmbot tana.

⁵⁵ Timbotmbot to lupjana biibi kizin Yuda, ta tipaata be Pasoba na, ka nol igarau. Tana iwal karkari tizalla pa Yerusalem be tiurpe zitun ma tingeeze pa Anutu mataana kembei ta tutu kizin iso na, mana Pasoba ipet. ⁵⁶ Mi timbotmbot Urum Merere kwoono mi tikir Yesu mataana, to tiparso pizin ta kembei: “Oo, niom kakam ngar be parei? Lupjana biibi ti, ni ko imar pa?” ⁵⁷ Mi zin bibip kizin patoronjana kan mi zin tutu kan tiur sua pizin iwal biibi kek. Beso tire Yesu imbot lele sa, na loja mi sua ikam zin, bekena tikisi.

12

Maria ilij ngere kuziinijana ise Yesu kumbuunu

(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)

¹ Aigule lamata mi ta imbotmbot, tonabe lupjana biibi ki Pasoba ipet. Mi Yesu ila ipet kar Betania. Kar tana ki Lasarus, tomtom ta Yesu ipei i ma imanga mini pa naala na. ² Tana Yesu zijan nangaj kini tila tipet, mi kar tana tikam kini pini. Lasarus zijan Yesu bizin tikanan kini na, Mata ni imbotmbot mi irre zin pa kan koronj. ³ Tikanan ma timbotmbot, mi Maria ikam ngere kuziinijana ta ka kadoono biibi kat, ma ilij se Yesu kumbuunu, mi imus pa ute ruunu. Mi ngere tana kuziini irao ruumu leleene.

☆ 11:43: Lu 7:14; Yo 5:25 ☆ 11:51: Un 50:20 ☆ 11:52: Yo 10:16, 17:20*; Ep 2:11*; 1Yo 2:2 ☆ 11:55: Kam 12:1+ ☆ 12:1: Yo 11:1+

⁴Tamen Yudas Iskariot, nangarj ki Yesu ta kaimer iuri la ka koi bizin naman na, imangja mi iso: ⁵“Waii, pasaana sorok nggere tana paso! Kozobe imbot ma tala tonggo-moono, so takam pat ta sorok som kat. Irao kembei 300 denari ma inggi. Tona tu'uulu zin wal sorrokjan pa.” ⁶Sua tana, ni iso raama leleene som. Pa ni ikamam nggar pizin wal sorrokjan som. Ni tomtom kum-umbujana. Mi imborro kautu kizin, tanata ikamam bekena itunu ikamam pakaana. ⁷To Yesu iso pini: “Wa, mbuulu sua pini pepe. Sombe ni leleene be ikam mbulu ti pio, na mbot mi ikam. Pa inggi ikam pataaja pa koj mete. ⁸Zin wal sorrokjan ko niomjan kombotmbot totomen. Mi nio na som.”

⁹Zin iwal biibi tilej kembei Yesu imbotmbot kar Betania, to timeke ma tila be tire i. Mi tiso tire Lasarus tomini. Pa Yesu ipei i ma burup ma imangja mini pa naala tau. ¹⁰To zin bibip kizin patoronjana kan timbuk sua be tipun Lasarus ma imeete tomini. ¹¹Pa Yuda boozo ta tilej Lasarus uruunu mi tire kat i na, tizem zin bibip tana, mi tiur lenen ila ki Yesu.✠

Yesu isala pa Yerusalem

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lu 19:28-40)

¹²Timbot ma aigule toro to, zin iwal biibi ta tila timbotmbot Yerusalem pa lupjana biibi tana na, tilej Yesu uruunu be isala pa Yerusalem. ¹³Tana tikam ni runrun, mi tila be tire i mi tiloolo pini. Tiso:

“Hosana! Tapakur Anutu kiti zaana!

Merere ko ipombol tomtom tainggi. Pa ni ikam Merere runguunu ta imar i.

Merere ko ikampe king kiti Israel!”✠

¹⁴To Yesu ikam donji popojana ta ma mbuleene ise, mi ipa ma isala pa Yerusalem. Tabe sua ki Merere ta mungu tibeede se ro na, iur ngonoono. Sua ta kembei:

¹⁵Niom Sion koyom, komoto pepe.

Kere. King tiom isama il

Ni mbuleene ise donji popojana ma ima i.✠

¹⁶Mbulu tana ipet na, zin nangarj ki Yesu tikankaana pa ka uunu. Tamen kaimer indeeje tau ni imeete mi isala mini pa

saamba ma ikam zaana biibi, to matan inggal mbulu boozomen ta tikam pini na, mi tikilaala kembei sua tana, tibeede pini tau.

¹⁷⁻¹⁸Uunu ta iwal biibi tana tila ma tire Yesu na, ta kembei: Indeeje tau ni ipei Lasarus ma imangja mini pa naala na, iwal biibi ta zijan tiwwa na, timbot mi tire mos tana. Tana tila mi tipombol ka sua pizin tomtom boozomen ma tilej. ¹⁹Beso zin tutu kan tire zin iwal biibi tana zijan Yesu tiwwa mi tiloolo pini na, tiparso pizin ma tiso: “Wai! Ingi ko takam ma som. Pa iwal munjaana men, ta timap ma titop la kini kek.”

Zin Grik pakan tisombe tire Yesu

²⁰Zin Grik pakan tisala ma timbot Yerusalem pa lupjana biibi tana tomini.

²¹Tana tila ki Pilip, (ni kar kini Betsaida ta imbot Galilea na), mi tiso pini: “Biibi, niam leleyam be amre Yesu.”✠

²²Tana Pilip ila ma iso pa Andreas, mi ziru tila ma tiso pa Yesu. ²³Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Nol tabe Tomtom Lutuunu iswe kat mburaana mi mbulu kini ndabokjana mi ikam zaana biibi, ta inggi imar ipet kek.✠

²⁴Nio anso kat piom: Kini iweene sa, sombe isula toono som, nako indom ma ise be parei? Som. Ko imbot sorok. Mi sombe isula toono, nako popojana indom ma ise, mi iur ngonoono boozo. Pa bela kini iweene tana isula toono, tona ipiyooto popojana.✠

²⁵Tomtom ta sombe ikam nggar biibi mete pa itunu kuliini isu toono, inako ila lene. Mi tomtom ta sombe ikam nggar pa itunu som, nako ikam mbotjana ki Anutu ta irao imap na som.✠ ²⁶Tomtom ta so imbeeze pio, na bela ito yo. Naso lele tabe nio anja mi anbot pa i, na ni tomini ko imbot pa. Mi tomtom ta sombe imbesmbeeze pio, na Tamarj ko ipakuri.✠

Yesu iso pa meetejana kini

²⁷“Nio lelenj ipata biibi kat. Pa inggi nol tio ipet kek. Mi ko anso parei? Ko anso: ‘Oo Tamarj, tatke yo pa patanjana biibi ti.’ E-e, kembena pepe. Pa uunu tina ta anso toono.✠ ²⁸O Tamarj, swe mburom mi mbulu ku ndabokjana pizin tomtom. Naso tipakur nu zom!”

✠ 12:11: Yo 12:17+ ✠ 12:13: Mbo 118:25+ ✠ 12:15: Yesa 62:11; Sek 9:9 ✠ 12:21: Nggo 10:34+, 11:20

✠ 12:23: Yo 1:14, 13:31+, 17:1 ✠ 12:24: 1Kor 15:36 ✠ 12:25: Mt 10:39, 16:25 ✠ 12:26: Yo 14:3, 17:24; 1Tes

4:17 ✠ 12:27: Mt 26:38+; Lu 12:50; Ibr 5:7 ✠ 12:28: Mt 3:17

Yesu iso sua tana, to Anutu kaljaana ta imbot saamba mi isu. Iso: “Nio answa itun pizin tomtom kek, mi kola answa mini.”[✠]

²⁹ Zin iwal ta zigan timbotmbot mi tilej sua tana na, pakan tiso lele ikuruj. Mi pakan tiso: “Al Inga ko anjela sa ta iso sua pini na.”[✠]

³⁰ Tamen Yesu iso pizin: “Sua ta niom kelejer na, isu be iuulu yo na som. Inabe iuulu yom.”[✠] ³¹ Ingi be Anutu iswe kat sanaana kizin tomtom toono kan, mi iur kadoono pa. Mi ingi be iziiri ni ta ikamam peeze pa toono ti ma ila ne. [✠][✠] ³² Ingi nio anbotmbot su toono. Mi kaimer sombe tiwit yo ma anjala kor, tona nio ko anyaaruu tomtom ta boozomen ma timar tio.”[✠] ³³ Sua tana, ni iso bekena iswe zaala tabe imeete pa i.

³⁴ Zin iwal tilej sua kini tana, to tipekel kwoono ma tiso: “Sua ta imbot la tutu kiti na, iso ta kembei: Mesia ko imbotmbot ma alok. Kena parei ta nu so Tomtom Lutuunu, bela tiwiti ma isala kor? Tomtom Lutuunu tana, ni asij?”[✠] ³⁵ To Yesu iso pizin. Iso: “Molo som, to mat izem yom. Tana mat imbotmbot ta kembei, mi kapa pa mi kakamam ka mbulu pataaja. Kere: Kokena zugut mburaana ikoto yom. Pa tomtom ta sombe iwwa pa zugut leleene, inako ikankaana pa zaala tabe ila pa i.”[✠] ³⁶ Tana mat iyaryaara ta kembei mi kuurla kini pataaja. Naso kewe mat lutuunu bizin.”

Yesu iso sua tana makin, to izem zin, mi ila ma ike pizin.

Zoorojana kizin Yuda

³⁷ Nonoono, Yesu itooro mos boozomen ma zin Yuda tire. Tamen tiurla kini som.[✠]

³⁸ Tabe sua ta mungu Anutu kwoono Yesaya ibeede na, iur nonoono. Sua ta kembei:

O Merere, niam amkam sua ku pizin na zin tiurla? Som.

Mi nu swe mburom pizin na, tikam ngar pa? Som.[✠]

³⁹ Mi Yesaya iso iti pa uunu tau zin tiurla som. Pa iso ta kembei:

⁴⁰ Anutu ni ipumun matan mi isekaala ngar kizin kek.

Tanata matan imun mi ngar kizin ipet som. Uunu tina ta titooro lenen som,

mi lenen be timar tio mi anjurpe zin som.[✠]

⁴¹ Sua tana, Yesaya iso paso, mungu kat ire la pa mbulu mi uraata ki Yesu tabe zaana iwe biibi pa i. Tanata iso sua tana pini.

⁴² Indeerje tana, zin peeze kan kizin Yuda tomini, tomtom kizin boozo tiurla ki Yesu. Tamen tiswe urlajana kizin ma ipet mat som. Paso, timototo zin tutu kan: Kokena tiziiri zin pa lupjana kizin. ⁴³ Tana zin lenen ilip pa pakurjana kizin tomtom. Mi pakurjana nonoono ta imar pa Anutu na, tikam ngar pa pe som.[✠]

Yesu ipemet sua pizin iwal biibi

⁴⁴ Yesu imanga mi kaljaana biibi ma iso:

“Tomtom ta sombe iurla tio, na iurla tio men som. Ina ni iurla ki Ni ta ingo yo ma anjar i tomini.”[✠] ⁴⁵ Mi tomtom ta sombe ire yo, ina ire Ni ta ingo yo ma anjar i tomini.

⁴⁶ Nio anju toono be anjar mat pizin tomtom. Tana zin wal ta sombe tiurla tio, na tasa ko imbot la zugut lene mini som.[✠]

⁴⁷ “Mi sombe tomtom sa ilejlerj sorok sua tio, mi itoto som, ina nio itun ko anjamenderi mi anjar kadoono pini na som. Pa anju toono be antiiri zin tomtom mi anjar kadoono pizin na som. Anjar be anjamke zin.”[✠] ⁴⁸ Mi motoyom ingal! Tomtom ta sombe ipizil ndemeene pio mi izooro sua tio, inako ire ka kadoono pa mberj kaimer. Pa sua ta anjo na, ko iwe uunu pini be ikam kadoono tana.[✠] ⁴⁹ Pa sua ta anjam piom na, itun lelerj mi anjo som. Tamarj ta ingo yo ma anjar i, ni izzo pio ta anjo. ⁵⁰ Mi nio anjute: Sua kini ta ni iur, ina ta iwe zaala pizin tomtom be tikam mbotjana ki Anutu ta iseerge iseerge ma ila. Tana sua ta anjo, ina Tamarj iso yo pa ta anjo.”

13

Yesu inguuru ngagaj kini kumbun

¹ Aigule tamen imbotmbot, tonabe lupjana biibi ki Pasoba ipet. Mi Yesu, ni

✠ 12:29: Kam 19:16; Mbo 29:3; Tur 4:5 ✠ 12:30: Yo 11:42 * 12:31: Ni ta ikamam peeze pa toono, ina Sadan tau. Mi indeerje Yesu imeete mi imanga mini pa naala na, ipunmeete Sadan mburaana. ✠ 12:31: Lu 10:18; Yo 16:11; Ep 2:2; Kol 2:15; Tur 12:9, 20:2+ ✠ 12:32: Yo 3:14, 8:28; Ro 5:18 ✠ 12:34: Mbo 89:36+; 110:4; Yesa 9:6+; Dan 7:14 ✠ 12:35: Yo 8:12, 11:9+; Ep 5:8; 1Yo 1:7 ✠ 12:37: Yo 1:11; Ro 10:16 ✠ 12:38: Yesa 53:1; Ro 10:16 ✠ 12:40: Yesa 6:9+; Mt 13:15 ✠ 12:43: Yo 5:44; Ga 1:10 ✠ 12:44: Mt 10:40 ✠ 12:46: Yo 1:4, 8:12 ✠ 12:47: Yo 3:17, 4:42; 1Yo 4:14 ✠ 12:48: Lo 18:19; Yo 3:18

iute: Nol kini tabe izem toono ti mi imiili ma ila ki Tamaana mini na, igarau kek. Ta mungu mi imar na, ni iurur kat leleene pizin wal kini ta titoto i su toono na. Mi ikiskis mbulu tana ma ila irao iswe kat ka jonoono pa meetejana kini.[☆]

² Rou na, Yesu zinan nangarj kini tikanan kini ma timbotmbot. Indeeje tana, Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na, Tomtom Sanaana ipei ngar sananjana pini kek be ila ma iswe Yesu ila ki ka koi bizin. ³ Mi Yesu, ni iute: Tamaana iur koronj ta boozomen ma imbot la ni namaana kek. Mi ni imbot ki Anutu ta isu i. Mi kaimer ko imiili ma isala ki Anutu mini.[☆] ⁴ Tana izem kini kanjana, mi imanga ma ikinke mburu kini mat kana ma isu, mi ikam kawaala musaana ta ma ipezekat ila lwoono. ⁵ Tona ilinj yok isula kuuru, mi imanga be inguuru nangarj kini kumbun, mi imus pa kawaala ta ipezekat la lwoono na.[☆]

⁶ Ni ingurnguuru ma ila indeeje Simon Petrus. To Simon iso pini: “Wai Merere, nu mbesoorjo sorok sa ta sombe nguuru kumbuj i?”

⁷ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Mbulu tabe anjam pu i, na nu ute ka uunu som. Mi kaimer, to ko kilaala ka uunu.” ⁸ To Petrus kwoono imbol ma iso: “Nu ko irao nguuru kumbuj na som kat!” Mi Yesu iso pini: “Sombe anguuru u som, na gaabangonj nu som.”[☆] ⁹ Tabe Simon Petrus ipekel kwoono ma iso: “O Merere, nakena nguuru kumbuj men pepe. Nguuru nomonj mi uterj tomini.”

¹⁰ Mi Yesu iso pini ma isombe: “Tomtom ta iwe ma ingeeze kek, inako iwe mini na som. Ina kaimer to inguuru kumbuuu men. Niom ti na, kewe ngeezengoyom kek. Tamen niom ta boozomen som.”[☆] ¹¹ Yesu iso sua tana paso, ni iute tomtom ta itut kana kek. Tanata iso zin ta boozomen ngeezengan som.

¹² Yesu inguuru nangarj kini kumbun ma imap, to iur mburu kini ila mini, mi imiili ma ila muriini. To iwi zin. Iso: “Parei, mbulu ta anjam piom i, niom kikilaala ka uunu, som som?” ¹³ Niom kawatwaata yo be biibi tiom mi tomtom ta ikamam ngar piom. Mi sua tiom tina, ina indeeje. Pa

ina nio tau.[☆] ¹⁴ Kere. Sombe nio ti, ta Merere tiom mi anjamam ngar piom na, anjkoto ituŋ mi angguuru kumbuyom, na niom tomini leyom uraata be kakam mbulu raraate men par piom.[☆] ¹⁵ Mbulu ti, nio anjuk mataana pa, bekeni niom kere mi kakam kembei ta nio anjam piom i.[☆] ¹⁶ Nio anjo kat piom, mbesoorjo sa irao be ilip pa biibi kini na som. Mi ngonjana sa irao be ilip pa tomtom ta ingo i na som.[☆] ¹⁷ Tana zaala taingi niom kere kek. Mi sombe koto, inako leleyom ambai mi kampejana ki Anutu imbot se tiom.[☆]

¹⁸ “Sua ti, nio anjo pa niom ta boozomen som. Pa nio ituŋ anpeikat yom mi anjute yom lup. Mi tomtom tiom ta, ni igaaba yo som. Tamen tonggo. Pa sua ki Anutu bela iur jonoono. Sua ta kembei:

Tomtom ta niamru amkanan kini la mbata, ta isu mi iwe koŋ koi.[☆]

¹⁹ Kere. Mbulu tana ipet zen, mi ingi anjsotaara yom pa pataana. Beso kaimer ipet, tonabe kuurla tio ta kembei: NI TA IMBOTMBOT TOTOMEN na, nio tau. ²⁰ Nio anjo kat piom ta kembei: Tomtom ta sombe ikam zin ngonjana tio mi imbeze pizin, na ni ikam yo tau. Mi tomtom ta sombe ikam yo, na ni ikam Tamarj tau ingo yo ma anjar i tomini.”[☆]

Yesu mi Yudas

(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lu 22:21-23)

²¹ Yesu iso sua tana, to leleene ipata biibi kat mi iso: “Nio anjo kat piom. Tomtom tiom ta, ko iur yo la koŋ koi bizin naman.”

²² Tabe nangarj kini matan pangal zin. Pa zin tikankaana pa: Ko iso pa asinj kat?

²³ Nangarj kini ta Yesu leleene pini ilip na, ni imbot koloujana pini.[☆] ²⁴ Tana Simon Petrus mataana ila kini mi iso: “Wi i lak. Iso pa asinj?”

²⁵ To nangarj kini tana ruk ma ila koloujana ki Yesu, mi iwi lae pini ma iso: “Merere, sua tana, nu so pa asinj?”

²⁶ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta so antizik narabu sula yambon mi anjam pini, ina ni tau.” Tona ikam narabu suruunu, mi itizik sula yambon, mi iur

☆ 13:1: Pil 2:8; 1Yo 3:16 ☆ 13:3: Mt 28:18; Yo 3:35; 1Kor 15:27 ☆ 13:5: Mt 20:28; Lu 22:27; Pil 2:7+ ☆ 13:8: Tit 3:5; Ibr 10:22 ☆ 13:10: Yo 15:3 ☆ 13:13: 1Kor 8:6; Pil 2:11; Kol 2:6 ☆ 13:14: Lu 22:25+; Ga 5:13; 1Pe 5:5 ☆ 13:15: Mt 11:29; Pil 2:5; 1Pe 2:21; 1Yo 2:6 ☆ 13:16: Mt 10:24+ ☆ 13:17: Mt 7:24; Yems 1:25 ☆ 13:18: Mbo 41:9 ☆ 13:20: Mt 10:40; Lu 10:16 ☆ 13:23: Yo 19:26, 20:2, 21:7

14

la ki Yudas ta Simon Iskariot lutuunu na.
²⁷Indeeje ta Yudas ikam narabu tana na, Sadan izeebi. To Yesu iso pini ma iso: “Koroŋ ta nu sombe kam, na loŋa men mi kam.” ²⁸Ni iso sua tana pa Yudas na, tomtom kizin sa ikam nŋar pa som. ²⁹Mi zin pakan tiso ko Yesu iso pini be ila ma ingiimi koroŋ pakan pa lupŋana biibi tana, som ila be ikam koroŋ sa pizin wal sorrokŋan. Paso, Yudas imborro kautu kizin.

³⁰Yudas ikam narabu suruunu tana, to loŋa men mi iyooto ma ipera mat. Indeeje tana, zugut kek.

Tutu popoŋana

³¹⁻³²Yudas izem zin mi ila, to Yesu iso pizin ma iso: “Inggi be Tomtom Lutuuu iswe kat mburaana mi mbulu kini ndabokŋana mi ikam zaana biibi. Mi ni ko ikam ma Anutu mburaana mi mbulu kini ndabokŋana ipet mat tomini. Naso ikam Anutu zaana ma iwe biibi kat. Mi Anutu ta kembena. Ko ipakur Lutuuu zaana ma iwe biibi. Molo som to ikam.” ³³O tizijan, nio ko itijan tombot ma molo som. Mi ko kikir motoŋ. Tana sua ta muŋgu aŋso pizin Yuda, ta inggi aŋso piom tomini. Lele tabe nio aŋla pa i, niom ko karao be kala ta buri na som. ³⁴Keleŋ. Inggi aŋkam tutu popoŋana piom ta kembei: Leleyom par piom. Pa nio aŋur leleŋ piom. Tana niom ta kembena. Kuur leleyom par piom.” ³⁵Niom sombe kuur leleyom par piom, nako tomtom tikilaala yom kembei niom nangar tio ŋonoono.”

Petrus ko iwatkaala Yesu zaana

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lu 22:31-34)

³⁶Yesu iso sua tana makin, mi Petrus iwi ma iso: “Merere, nu ko la swoi?” Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nu rao to yo ta buri ma la pa lele tabe aŋla pa i na som. Tamen kaimer ko to yo ma mar.” ³⁷

³⁷Tabe Petrus iwi i mini ma iso: “Merere, parei ta nu sombe nio aŋrao aŋto u ta buri som? Nio aŋrao aŋzem ituŋ ma aŋmeete pu.” ³⁸To Yesu iso pini ma iso: “Ma ko ŋonoono? Pa nio aŋso kat pu: Mbeŋ ta koozi, nu ko watkaala nio zoŋ pa tel, mana man itaŋ.”

Yesu ta iwe zaala pizin tomtom be tila ki Tamaana

¹To Yesu iso pizin nangar kini ma iso: “Niom kopoyom rru pepe. Niom kuurla ki Anutu. Kuurla tio tomini. ☆ ²⁻³Tamaŋ ruumu kini na, leleene boozomen. Kozobe leleene boozo som, so aŋso yom ta kembena som. Inggi be aŋla mi aŋurpe zaala piom. Naso karao be kala pa muriyom tana. Mi sombe aŋla mi aŋurpe zaala tana piom, na niom kuute: Nio ko aŋmiili ma aŋmar mini, mi aŋkam yom ma itijan tala lele tio, bekana kombot raama yo. ☆ ⁴Mi lele tabe aŋla pa i, ina niom kuute ka zaala kek.”

⁵To Tomas iso pini ma isombe: “Merere, niam ti amkankaana pa lele tabe la pa i. Ko amute ka zaala be parei?” ☆ ⁶Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wai Tomas, nio ituŋ ta zaala, mi sua ŋonoono, mi mbotŋana mata yaryaaraŋana katuunu. Zaala tamen ŋonoono ta nio i. Toro sa imbot be tomtom tito ma tila ki Tamaŋ na som. ☆ ⁷Niom sombe kuute yo, nako kuute Tamaŋ tomini. Tana indeeje ta tingi mi ila na, niom ko kuute i. Paso, kere kati kek.” ☆

⁸To Pilip iso pini: “Merere, Tomom tana, so i piam mi amre i, tona irao.”

⁹Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wai Pilip, itijan tembel mbotŋana kek. Mi nu kilaala yo zen? Tomtom ta so ire yo, na ni ire Tamaŋ tau. Parei ta nu wi yo mini ta kembena? ☆ ¹⁰Sua ta aŋso nio niamru Tamaŋ amparlup yam ma amwe tamen na, nu urla som? Sua ta aŋzzo piom i, na aŋzzo pa ituŋ nŋar tio som. Ina imar pa Tamaŋ ta imbot la leleŋ mi ipiyotyooto uraata kini i. ☆ ¹¹Tana sua ta aŋsombe nio niamru Tamaŋ amparlup yam ma amwe tamen na, niom irao kuurla. Mi sombe sua tio ikam yom ma kuurla som, na motoyom ise ki uraata ta aŋkamam na mi kakam nŋar pa. ☆

¹²“Nio aŋso kat piom: Tomtom ta sombe iurla tio, inako ikam uraata kembei ta nio aŋkamam. Som. Uraata kini ko ilip pa

☆ 13:31-32: Yo 12:23, 17:5 ☆ 13:34: Mk 12:31; Yo 15:12+; 1Pe 1:22; 1Yo 2:3, 3:11 ☆ 13:36: Yo 21:18+; 2Pe 1:14
 ☆ 14:1: Mt 6:25; Yo 14:27; Pil 4:6+; 1Pe 5:7 ☆ 14:2-3: Yo 12:26; 2Kor 5:1+; Ibr 11:16; 1Tes 4:16+ ☆ 14:5: Yo 11:16, 20:24+ ☆ 14:6: Yo 10:9, 11:25; Ep 2:18; Ibr 10:19+ ☆ 14:7: Yo 8:19 ☆ 14:9: Yo 12:45; 2Kor 4:4; Kol 1:15; Ibr 1:3
 ☆ 14:10: Yo 7:16+ ☆ 14:11: Yo 5:36, 10:38

uraata tio. * Paso, nio inggi be anjem toono mi aŋla ki Tamaŋ mini. ☆ ¹³ Mi koronj boozomen ta niom kosombe kiwi pa nio zonj, inako anjam piom. † Naso Lutuunu ikam Tamaana zaana ma iwe biibi. ☆ ¹⁴ Tana koronj ta so kiwi pa nio zonj, na nio ko anjam piom.

Yesu iso ni ko inggo Bubujana Potomjana ma isu

¹⁵ “Niom sombe leleyom pio, na motoyom ngal tutu tio mi koto. ☆ ¹⁶⁻¹⁷ Mi nio ko anjwi Tamaŋ be ikam Ulaaŋa toro ma isu be ipombol yom. Ulaaŋa tana na, Bubujana. Ni izzwe sua ŋonoono men. Mi ni ko imbotmbot raama yom ma alok. Tomtom toono kan, zin tirao be tikami som. Pa tire i som, mi tikilaali som. Mi niom na, kuute i. Pa ni imbotmbot raama yom, mi kaimer ko izeebe yom. ☆

¹⁸ “Tana nio sombe aŋla, nako anjem yom ma kombot sorok kembei ta zin moondo i na som. Nio ko anjar tiom mini. ☆ ¹⁹ Molo som to tomtom toono kan ko tire yo mini som. Mi niom, nako kere yo. Paso, nio kola anmanga ma motorj iyaryaara mini. Tana niom tomini ko kakam mbotjana poporjana. ²⁰ Mazwaana tana na, ngar tiom ko ipet mi kikilaala kat kembei: Nio anbot raama Tamaŋ, mi niom kombot raama yo, mi nio anbot raama yom. Iti ta boozomen taparlup ti ma tewe tamen. ☆

²¹ “Tomtom ta sombe mataana ingalngal tutu tio mi itoto, ina ni ta iur leleene pio. Tomtom ta kembena na, Tamaŋ ko leleene pini. Mi nio tomini ko lelerj pini, mi answa iturj pini.” ☆

²² Yesu iso ta kembei, to Yudas iso pini ma isombe: “Merere, parei ta nu sombe swe itum piam men, mi iwal biibi na som?” Yudas tana, ni Yudas Iskariot som. Ni Yudas toro. ☆

²³ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Tomtom ta sombe iur leleene pio, inako mataana ingalngal sua tio mi itoto. Tomtom ta kembena, Tamaŋ ko iur leleene pini, mi ni ko iwe niamru Tamaŋ muriyam be ambot lela. ☆ ²⁴ Tamen tomtom ta sombe iur leleene pio som, inako ito sua tio som. Sua ta keleslerj i, ina nio iturj sua tio som. Ina imar pa Tamaŋ ta inggo yo ma anjar i.

²⁵ “Kere. Ingi itijan tombotmbot, mi anso yom pa sua taiŋgi. ²⁶ Tamen molo som to anjem yom. Tana Tamaŋ ko inggo Ulaaŋa toro ma isu be ikam rungurj, mi ipombol yom. Ina Bubujana Potomjana. Mi ni ko ipaute yom pa koronj ta munjaana men, mi ipei ngar tiom pa sua boozomen ta anjam piom na, bekana motoyom kiskis. ☆

²⁷ “Nio inggi be anjem yom i. Tana an-sombe anjam ma leleyom ambai. Mi nio sombe anjam ma leleyom ambai, nako anjam kat. Pa nio anjamam kembei ta wal toono kan som. Tana kopoyom rru pepe, mi komoto pepe. ☆ ²⁸ Nio anso piom kek ta kembei: Nio ko anjem yom. Tamen ko anmiili ma anjar tiom mini. Mi niom sombe leleyom pio, so menmeen yom pa pai tio ta inggi be anmiili mi aŋla ki Tamaŋ mini i. Pa Tamaŋ, ni ilip pio. ☆ ²⁹ Tana koronj ta boozomen taiŋgi, inggi ansoara yom pa pataaŋa. Beso kaimer ma iur ŋonoono, tona ipei ngar tiom mi kuurla kat. ³⁰ Ingi be anposop sua tio. Pa Tomtom Sanaana tau ikamam peeze pa toono ti, ni iwwa ma imar igarrau kek. Ni mburaana irao be ilip pio na som. ☆ ³¹ Tamen zin tomtom toono kan bela tiute ta kembei: Nio anjur lelerj pa Tamaŋ, mi angtoto kat kaljaana pa uraata ta ni iur mar nomorj na. Tana kamanga. Tezem lele taiŋgi mi tala. ☆

15

Yesu ikam sua tooronjana pa ke baen

* 14:12: Indeeŋe Kriisi imbot su toono na, ni ikam uraata pa lele kizin Israel men. Mi isala pa saamba, to inggo Bubujana ma isu. Tana koozi Bubujana imbotmbot pa lele ta boozomen mi ikamam uraata pizin karkari ta boozomen. Mi indeeŋe Kriisi ikamam uraata isu toono na, tomtom tikilaala kat uraata kini uunu som. Mi koozi na, uraata kini uunu imbot kat mat. Ina uunu ru ta Yesu iso uraata kizin urlajana kan ko ilip pa ni kini. ☆ 14:12: Mk 16:16+; Lu 10:17; Ųgo 2:43, 5:12 † 14:13: Sua ti ka uunu ta kembei: Sombe tiwi pa koronj ta irao Kriisi leleene mi ngar kini, nako ni ndomoono pa mi Anutu ikam piti. ☆ 14:13: Mt 7:7; Yo 15:7; Yems 1:5+; 1Yo 3:22, 5:14 ☆ 14:15: Yo 15:10+; 1Yo 2:3+, 5:3 ☆ 14:16-17: Yo 15:26, 16:7,13+; 1Kor 2:14 ☆ 14:18: Mt 28:20; Ųgo 2:4 ☆ 14:20: Yo 17:21 ☆ 14:21: 1Yo 2:5, 5:3 ☆ 14:22: Ųgo 10:41+ ☆ 14:23: 1Kor 3:16, 6:19; 2Kor 6:16; Tur 3:20 ☆ 14:26: Lu 24:49; Yo 15:26, 16:13; 1Yo 2:20,27 ☆ 14:27: Yo 16:33; Ro 5:1; Pil 4:7; Kol 3:15 ☆ 14:28: Mt 16:27; Yo 14:2+ ☆ 14:30: Mk 3:23+; Yo 12:31; Ep 2:2 ☆ 14:31: Yo 8:29, 10:18; Pil 28; Ibr 5:8 ☆ 15:1: Mbo 80:8+; Yesa 5:1+

¹ “Nio itugj ta ke baen tau ipiyotyooto jonoono ambaimbaijan. Mi Tamarj, ni baen katuunu. ² Mi zin wal ta tisekapkap mar tío, ta tiwe kembei ke baen namannaman. Ke baen namannaman boozomen ta jnonon somjan i, na Tamarj iyembutmbut zin ma tila len. Mi namannaman boozomen ta tipiyotyooto jnonon ambaimbaijan i, ina ni iurpewe zin bekana tingeeze mibe jnonon ipet ma boozo. ³ Niom na, sua ta anso ma kelenj, ta iurpe yom ma kewe ngeezengoyom kek. ⁴ Kozo kesekapkap mar tio totomen. Naso ansekap kat ma tiom. Motoyom la pa baen namaana. Sombe tiyembut ma isu lene, mi imbot ndel pa kiini, ko irao be iur jonoono? Som. Bela isekap kat la kiini, tona iur jonoono. Mi niom ta kembena. Sombe kesekapkap kat mar tío som, inako urlajana tiom iur jonoono sa som.”

⁵ “Nio itugj ta ke baen, mi niom na baen namannaman. Tomtom ta sombe isekapkap mar tío, mi nio ansekapkap la kini mi anpombolmboli, inako ipiyooto jonoono ambaimbaijan boozo. Mi sombe som, inako som. Pa niom karao be kakam korogj sa pa ituyom mburoyom na som. ⁶ Mi tomtom ta sombe isekapkap mar tío som, na ni kembei ke namaana meeterjana ta tisebut ma itop su lene, mi tipiri lae be you ikan. ⁷ Niom sombe kesekapkap mar tío mi kikiskis sua tío ma imbotmbot la leleyom, mi sombe kiwi pa korogj sa, nako kakam. ⁸ Mi sombe kipiyooto jonoono ambaimbaijan boozo, nako kakam ma tomtom tipakur Tamarj zaana pa. Mbulu ta kembei ko iswe kembei niom nangarj tío jonoono. ⁹ Nio anjur lelerj piom raraate kembei ta Tamarj iur leleene pio. Tana kakam ngar pa mbulu tío tana, mi kombotmbot la totomen. ¹⁰ Niom sombe motoyom ingal tutu tío mi kototo, inako iswe kembei kakam ngar pa mbulu tío ta anjur lelerj piom na, mi kombotmbot la mbulu tana. Kembei nio. Anglerj la Tamarj tutu kini, mi anjamam ngar pa mbulu kini ta ni iur leleene pio na, mi anbotmbot la mbulu

tana.”

¹¹ “Sua taingj, nio anso piom bekana anjam ma leleyom ndabok ma ndabok kat kembei ta nio i. ¹² Nio anjur tutu piom ta kembei: Kuur leleyom par piom, kembei ta nio anjur lelerj piom. Pa ina tutu tío jonoono. ¹³ Tomtom sa isombe izem itunu ma imeete pa toroono bizin, inako iswe kembei ni iur kat leleene pizin. Pa mbulu toro sa ko ilip pa mbulu tana na som. ¹⁴ Mi niom na, sombe motoyom ingal tutu tío mi kototo, inako iswe yom kembei niom na torogj bizin jonoono. ¹⁵ Tana nio ko anpaata yom be mbesoogj tío mini som. Ingi ko anpaata yom be torogj bizin. Pa mbesoogj sa iute kat uraata ta biibi kini ikamam i na som. Mi niom na, kuute. Paso, sua boozomen ta anlerj la ki Tamarj, ta anso yom pa ma kuute kek. ¹⁶ Niom ituyom leleyom mi kamar koto yo som. Nio ta anpeikat yom mi anjur yom be kala ma kakam uraata, mibe uraata tiom iur jonoono boozo tabe imbot ma alok. Mi niom sombe kiwi Tamarj pa korogj sa, na ni ko ikam piom. Pa nio ta ndomogj pa. ¹⁷ Tana nio anjur tutu piom ta kembei: Kuur leleyom par piom. Ina tutu tío jonoono.”

Wal toono kan ko tiur koi pizin nangarj ki Yesu

¹⁸ “Sombe wal toono kan tiur koi piom, na motoyom ingal: Mbulu tana, zin tikam pio mungu. ¹⁹ Niom sombe kala ma kagaaba zin wal toono kan pa mbulu kizin, so zin lelen piom. Paso, kewe kembei zin. Mi inggi som. Pa nio anpeikat yom la mazwan ma kewe lerj kek. Tanata zin tiurur koi piom. ²⁰ Motoyom ingal sua tío. Mbesoogj sa ko irao ilip pa biibi kini na som. Tana zin wal ta tiseeze motogj, nako tiseeze niom motoyom tomini. Mi zin tau tilerj la sua tío, inako tilerj la sua tiom tomini. ²¹ Pa niom kewe lerj kek. Tana mbulu ta boozomen taingj, zin ko tikam piom. Paso, Ni ta inggo yo ma anso toono ti na, zin tiute i risa som. ²² Nio sombe anjam ma anjam

☆ 15:2: Mt 3:10, 7:19+; 13:8; Ga 5:22+ ☆ 15:3: Yo 13:10, 17:17; Ep 5:26; 1Pe 1:22 ☆ 15:4: Kol 1:23, 2:7 ☆ 15:5: 2Kor 3:5; Pil 4:13 ☆ 15:6: Mt 3:10+, 7:19 ☆ 15:7: Yems 5:16; 1Yo 5:14+ ☆ 15:8: Mt 5:16; Lu 6:43 ☆ 15:10: 1Yo 5:3 ☆ 15:12: Yo 13:34+; 1Tes 4:9; 1Pe 4:8; 1Yo 3:11 ☆ 15:13: Ro 5:7+; Ep 5:2; 1Yo 3:16 ☆ 15:14: Mt 12:50; Yo 14:23 ☆ 15:15: Un 18:17; Ugo 20:27; Yems 2:23 ☆ 15:16: Mt 28:19; Yo 14:13; Ep 1:4 ☆ 15:17: Yo 13:34 ☆ 15:18: Mt 10:22; 1Yo 3:13 ☆ 15:19: Lu 6:22; Yo 17:14; 1Yo 4:5 ☆ 15:20: Mt 10:24+; 2Tim 3:12; 1Yo 4:6 ☆ 15:21: Mt 5:10+; Yo 16:2+

sua pizin som, so Anutu ire zin kembei len uunu sa som. Mi ingi anjmar mi anjpaute zin kek. Tamen lenen pio som. Tana len sua sa mini som. Pa sanaana kizin ta imbot mat kek.²³ Tomtom ta sombe iur koi pio, ina ni iur koi pa Tamañ tomini.²⁴ Uraata bibip ta anjam la mazwan na, tomtom toro sa ikam pasa zen. Uraata tana sombe anjam som, so zin len uunu sa som. Tamen nio anjmar mi anjam uraata tana ma tire kat kek. Mi tamen tiur koi pa niamru Tamañ.²⁵ Zin tikam mbulu tana paso, sua ta munju tibeede la tutu kizin na bela iur ñonoono. Sua ta kembei:
Zin tiur koi pio sorok.”²⁶

²⁶ To Yesu iseenge sua kini mini ma iso: “Ulaañja tabe imar mi ipombol yom i, ni imbot ki Tamañ. Mi nio ko anjo i ma isu piom. Ni Bubujana ta izzo sua ñonoono men. Mi ni ko ipombol sua tio.²⁷ Mi niom tomini, ko kopombol sua tio. Paso, indeeje ta anmanga pa uraata tio mi imar indeeje koozi na, itiñan tomtotmbot.”²⁸

16

¹ “Sua ta boozomen ti, nio anjo yom pa kek bekena anpombol yom. Kokena kotop pa urlañjana tiom. ² Pa zin ko tiziiri yom pa lupñjana kizin. Mi mazwaana sa kola imar, tona tomtom sa isombe ipun yom ma kemetmeete, na ni ko indemeere kembei imbeeze kat pa Anutu. ³ Mbulu tana, zin ko tikam piom paso, tiute niamru Tamañ som. ⁴ Sua taingí, nio anjo piom beso kaimer ma tikam mbulu tana piom, to motoyom ingal sua tio ti, mi ipombol yom be kemender mbolñjana.

Uraata ki Bubujana Potomñjana

“Sua taingí, munju nio anjo piom som. Paso, nio itiñan tomtotmbot. ⁵ Mi ingi be anjem yom mi añla ki Ni ta ingo yo ma anjmar i. Tamen tomtom tiom sa iwi yo pa lele tabe añla pa i som. ⁶ Ñonoono, sua ta arizzo piom i ko ikam yom ma leleyom ipata kat. ⁷ Tamen nio anjo kat piom ta kembei: Sombe anjem yom som, inako

Ulaañja tana irao imar piom som. Mi sombe añla, nako anjo i ma imar piom. Tana nio sombe anjem yom mi añla, inako ambai piom. ⁸ Ulaañja tana isombe imar, to iswe mbulu sananjana kizin tomtom toono kan ma ipet mat, mi iso zin pa mbulu ingoi ta ndeeñejana pa Anutu mataana, mi kadoono urñjana tabe ipet pa kaimer i. ⁹ Zin tikam sanaana paso, tiurla tio som. ¹⁰ Mi mbulu ndeeñejana na, nio sombe anmiili ma añla ki Tamañ, mi kere yo mini som, tona iswe kembei nio tomtom ndeeñejor pa Anutu mataana. ¹¹ Mi kadoono urñjana, ina kola ipet. Pa biibi ki toono ti na, Anutu iur le kadoono ma imender kek.
☆

¹² “Nio lej sua boozomen tabe anjo piom. Mi irao anjo ta buri na som. Pa ko ipata piom. ¹³ Mi Bubujana, ni izzo sua ñonoono men. Tana ni isombe imar, nako ipazal ngar tiom, mi iso yom pa sua ñonoono ta boozomen, mi mbulu pakan tabe ipet pa kaimer i tomini. Mi ni ko iso sua sa pa itunu ngar kini na som. Sua tau ilej la ki Tamañ men, to iso. ¹⁴ Ni ko ikam ma nio zorj iwe biibi. Pa ni ko ipaute yom pa uraata tio, mi mbulu tio, mi kororj tio pakan. ¹⁵ Tamañ kororj kini ta munjaana men na, nio kororj tio tau. Tanata anjo piom ta kembei: Bubujana ko ipaute yom pa uraata tio, mbulu tio, mi kororj tio pakan.” ☆

Nangarj ko lenen ipata, mi kaimer to lenen ambai mini

¹⁶ Mi Yesu iso sua mini ma iso: “Molo som to kikir motorj. Mi talae rimen, to kere yo mini.”

¹⁷ Tabe nangarj kini pakan tiparwwi zin ma tiso: “Sua taingí ka uunu parei? Pa ni iso piti ma isombe, molo som to tikir mataana. Mi talae rimen, to tere i mini. Mi iso mini ma iso ila ki Tamaana. ¹⁸ Sua kini ta ‘molo som’ ti, ka uunu parei? Iti takankaana pa.” ¹⁹ Mi Yesu ikam la pa wiñjana kizin kek. Tana iso pizin ma iso: “Parei, sua tau anjo molo som to kikir motorj, mi talae rimen, to kere yo mini, ina kaparwwi yom pa ka uunu? ²⁰ Nio anjo kat piom: Niom ko kakam

☆ 15:22: Lu 12:47; Yo 9:41; Ro 1:20; Yems 4:17 ☆ 15:25: Mbo 35:19, 69:4 ☆ 15:26: Lu 24:49; Yo 16:14; ñgo 2:33; 1Yo 5:7 ☆ 15:27: Lu 24:48; ñgo 1:8; 2Pe 1:16; 1Yo 1:1+ ☆ 16:2: Mt 24:9; ñgo 26:9+ ☆ 16:3: Yo 15:21; Ro 10:2; 1Tim 1:13 ☆ 16:7: Yo 14:16,26, 15:26 ☆ 16:9: Yo 15:22 * 16:10: Zin Yuda pakan tikam ngarj joobo ma tiso Yesu itoto mbulu ki Anutu som. Tamen, indeeje ni isala pa saamba na, iswe kembei Anutu leleene ambai pini mi uraata kini. ☆ 16:10: Ro 1:4 ☆ 16:11: Yo 12:31; lbr 2:14 ☆ 16:13: Yo 14:17, 14:26; 1Kor 2:10; 1Yo 2:27 ☆ 16:15: Mt 11:27; Yo 17:10

tiriji biibi mi leleyom ipata kat. Mi zin wal toono kan, inako menmeen zin. Tamen talae ri, to niom ko menmeen yom mini. ²¹Kembe i ta moori tabe ikam tomtom i. Ni iyamaana yoyoujana biibi. Miombe ikam tomtom ma isu, nako mataana mbelelele yoyoujana tana. Paso, ni menmeeni pa pikin popojana tana. ²²Mi niom ta kembena. Koozi leleyom ipata. Tamenombe ammar ma kere motorj mini, nako menmeen yom biibi mi leleyom ndabok kat. Mi leleyom ndabokjana tana na, tomtom sa ko irao itatke piom na som. ☆

²³Indeeje tana na, niom ko kombot mat pa kororj ta boozomen. Tana ko kiwi yo pa kororj sa ka uunu mini som. Mi nio anso kat piom: Niomombe kiwi Tamarj be ikam leyom kororj sa pa nio zorj, na ni ko ikam piom. ²⁴Ta mungu mi imar na, niom kiwi i be ikam leyom kosa sa pa nio zorj zen. Mi nio anso piom: Kiwi, tona kakam. Naso leleyom ndabok ma ndabok kat. ☆

Yesu ilip pa toono mburaana

²⁵“Sua taiŋgi nio ankamam ila sua toorojana. Mi nol tio iso ipet, tona ankam sua toorojana piom mini som. Ko anso kat yom pa Tamarj. ²⁶Mi mazwaana tana isombe ipet, na nio ko anwe kwoyom mini be anwi Tamarj pa leyom kororj sa na som. Niom itu yom ko kiwi i pa nio zorj. ²⁷Pa ni tomini leleene piom. Paso, niom leleyom pio mi kuurla tio ta kembei: Nio anbot kini ta ammar i. ²⁸Jonoono kat, mungu nio anbot ki Tamarj mi anso toono. Mi ingi be anzem toono ti, mi anmiili ma anla kini mini.”

²⁹Yesu iso sua tana, to nanngan kini tiso: “Biibi, mungu nu kamam sua piam ilala sua toorojan. Mi buri na, zzo katkat. ³⁰Tana niam amkilaalu kembei nu ute kororj ta boozomen. Tomtom lenen iurur pa wijana kizin be tiwi u, na nu kam la pa ngar kizin kek. Tana amurla ku ta kembei: Nu, Anutu ingo u ta mar i.”

³¹Mi Yesu ipekel kwon ma iso: “Ambai. Mi ko kuurla kat? ³²Nol tio ta igarau kek. Miombe ipet, to niom ko kakam pirik ma kala leyom, mi kezem yo ma iturj tamen anbotmbot. Tamen nio ko iturj tamen kat

na som. Pa Tamarj, ni ko imbotmbot raama yo. ☆ ³³Sua taiŋgi, nio anso piom bekana ke-sekap mar tio. Naso leleyom ambai men mi kombotmbot. Jonoono, ingi kombotmbot la wal toono kan mazwan, tana ko kendeerje patajana. Tamen kemender mboljana. Pa nio anlip pa toono mburaana kek.” ☆

17

Yesu isuy mi iur itunu ila Anutu namaana

¹Yesu iso sua tana ma imap, tona mataana isala kor mi isuy. Iso: “O Tamarj, ingi nol tio ipet kek. Tana swe Lutum ramaki mburaana mi mbulu kini ndabokjana. Naso ni zaana iwe biibi, mi ikam ma nu zom tomini iwe biibi. ☆ ²Pa nu ur tomtom ta boozomen ma timbot la Lutum kopo mbarmaana kek, bekana ikam mbotjana ku pizin tomtom ta munjaana men ta ur zin ma tiwe ni lene na. ☆ ³Anutu tamen jonoono ta nu na. Mi mbotjana ku ta kamam pizin tomtom, ina ta kembei: Tomtom tiute katu, mi tiute Yesu Krisi ta nggo i ma isu na. ☆ ⁴Uraata boozomen ta ur mar nomorj, ina nio ankam ma imap kek, bekana answa mburom mi mbulu ku ndabokjana isu toono mibe zom iwe biibi. ☆ ⁵O Tamarj, mungu kat, indeeje ta nu ur toono zen na, nu ituru tombotmbot lela azungka leleene mi nio zorj biibi. Mi ingi nio lelerj be kam yo ma anma ku mini be anbot raamu, mibe zorj iwe biibi kembei ta mungu na. ☆

Yesu isuy pizin nanngan kini

⁶“O Tamarj, zin tomtom ta nu tatke zin pizin wal toono kan mi kam zin ma tiwe lerj na, nio answa zom pizin ma tiute u. Zin wal ku tau. Mi nu kam zin ma tiwe lerj, tana ingi tikan la sua ku kek. ☆ ⁷Mi ingi tiute ta kembei: Kororj boozomen ta kam mar tio na, katuunu ta nu itum. ⁸Pa sua ta kam mar tio, ta anso pizin ma tikan la kek. Mi ingi tiute kat ta kembei: Nio anbot ku ta ammar i. Tana zin tiurla ta kembei: Nu nggo yo ta ammar i.

⁹“Tamarj, sunjana tio ti ima ku pizin wal ti. Pa zin wal ku tau. Mi nu kam zin ma tiwe lerj. Mi zin wal toono kan

☆ 16:22: Lu 24:52; Yo 20:20; 1Pe 1:8 ☆ 16:24: Mt 7:7; Yo 15:11 ☆ 16:32: Mt 26:31,56; Yo 8:29 ☆ 16:33: Yo 14:27; Ro 8:35+; 1Yo 4:4, 5:4 ☆ 17:1: Yo 12:23 ☆ 17:2: Dan 7:14; Mt 28:18; Yo 6:39 ☆ 17:3: Yo 3:16; Pil 3:8+; 1Pe 1:3; 1Yo 5:20 ☆ 17:4: Yo 4:34, 13:31, 19:30 ☆ 17:5: Yo 1:1+; Pil 2:6; Ibr 1:3 ☆ 17:6: Yo 6:37+, 10:29, 17:26 ☆ 17:9: Yo 6:37+, 10:29

na, aɲsuɲu pizin som. ☆ ¹⁰ Koronj tio ta boozomen, ina nu koronj ku. Mi koronj ku ta boozomen ina koronj tio. Zin wal tio ti ta tiswe mbulu tio ndabokɲana, mi tikam ma zonj iwe biibi. ¹¹ Nio ko aɲbot su toono ma molo som. Pa ingi be aɲzem mi aɲma ku i. Tamen zin, nako timbotmbot. O Tamarj, nu Potomɲom. Poroukaala zin, mi pombol zin be tikiskis mbulu ku ndabokɲana mi zom ta kam pio mi aɲswe pizin na. Naso tilup zin ma tiwe tamen kembei ta ituru i. ☆ ¹² Indeeɲe ta niamɲan ambotmbot na, nio iturj motorj pizin mi aɲporoukalkaala zin. Mi zom mi mbulu ku ndabokɲana ta kam pio na, aɲswe pizin. Tanata tikiskis zom mi mbulu ku tana mi timbot ambai. Tasa ila lene som. Tamen tomtom tabe ila ne, ta ila kek. Pa sua ta tibeede pataaɲa kek na, bela iur ɲonoono. ☆

¹³ “Nio ingi be aɲzem zin wal ti mi aɲma i. Tana niamɲan ambotmbot men su toono, mi aɲkam sua taingɲi bekenal len ndabok ma ndabok kat kembei ta nio i. ☆ ¹⁴ Wal ti, nio aɲkam sua ku pizin ma tileɲ kek. Tanata tiwe kembei ta nio, mi titoto ɲgar toono kana mini som. Uunu tina ta zin wal toono kan tiurur koi pizin. ☆ ¹⁵ Ingi nio aɲwi u be tatke zin pizin wal toono kan som. Tamen poroukaala zin pa Tomtom Sanaana. ☆ ¹⁶ Pa wal ti, tigaaba yo kek. Tana niamɲan ki toono mini som.

¹⁷ “Sua ku na sua ɲonoono men. Mi sua ku ta ko iwe zaala pizin be nu tooro zin ma tiwe wal ku potomɲan. ☆ ¹⁸ Nu ɲgo yo ma aɲsu toono, ta ingi nio kadoono aɲgo zin ma tila pizin tomtom toono kan. ☆ ¹⁹ Nio ingi aɲzem iturj ima nomom be aɲkam uraata ta ur pio na. Naso aɲkam zin ma tiwe wal ku potomɲan. ☆

Yesu isurj pizin wal urlaɲana kan ta boozomen be tiparlup zin ma tiwe tamen

²⁰ “Surɲana tio ti ima ku pizin wal ti men som. Pa zin wal tabe kaimer tileɲ sua kizin mi tiurla tio i, na aɲsuɲ pizin tomini. ²¹ Tamarj, lup zin raama ituru ma itijan tewe tamen, kembei ta ituru tulup ti ma tewe tamen. Naso wal toono kan tiurla ta kembei: Nu ɲgo yo ta aɲmar i. ☆

²² Mbulu ku ndabokɲana ta zom biibi pa i, ta kam pio mi aɲswe pizin kek, bekenal tiparlup zin ma tiwe tamen kembei ta nu ituru i. ²³ Tana itijan ko taparlup ti ma tewe tamen kat. Naso wal toono kan tikilaala ta kembei: Nu ɲgo yo ma aɲsu, mi nu lelem pizin wal ta tiurla tio na, raraate kembei ta nu lelem pio. ☆

²⁴ “O Tamarj, zin wal ta nu kam zin mar nomonj kek na, nio leleɲ be zin timbotmbot raama yo isu lele tabe nio aɲma aɲbot pa i, mibe tire azuɲka tio mi mburonj. Indeeɲe ta nu ur kosa sa zen na, nu lelem pio ilip, tanata kam azuɲka mi mburom tana pio. ☆ ²⁵ O Tamarj, nu ndeeɲejom. Wal toono kan tiute u som. Mi nio na, aɲute u. Mi wal ti, zin tikilaala kembei nu ta ɲgo yo ma aɲmar i. ²⁶ Mi nio aɲswe zom mi mbulu ku ndabokɲana pizin kek. Mi ko aɲzzwe men. Naso lelen par pizin kembei ta nu lelem pio, mi nio ko aɲbotmbot la lelen.”

18

Tikam Yesu

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lu 22:47-53)

¹ Yesu isurj makinj to, zijan nanganj kini tizem kar biibi, mi tisula tindu yok Kidron ma tisala pa olib lene ta. ² Lele tana Yudas, tomtom tabe iur Yesu ila ka koi bizin naman na, ni iute tomini. Paso, Yesu zijan nanganj kini tiluplup zin su lele tana. ³ Tana Yudas ikam zin menderɲan pakan ta zin bibip kizin patoronɲana kan mi zin tutu kan tingo zin na, mi zijan zin malmal kan pakan kizin Rom tiwwa ma tila pa lele tana. Tiwwa raama mburu kizin malmal kana, mi titeeɲe kai mi lam ma tila. ⁴ Mbulu tabe ipet pini i, Yesu iute lup. Tana izem olib lene tana, mi ipaɲuru zin ma ila, mi iwi zin. Iso: “Niom kuru asin?” ⁵ Mi zin tiso: “Niam amru Yesu ki Nasaret.” To ni iso: “NIO AɲBOTMBOT.” Mi Yudas ta iur Yesu ila ka koi bizin naman na, ni tomini zijan timendernder.

⁶ Indeeɲe ta Yesu iso pizin ma iso: “NIO AɲBOTMBOT,” to ruk ma timiili, mi timalaala ki ndemen ma tila titoptop su. ☆ ⁷ To ni iwi zin mini ma iso: “Niom kuru

☆ 17:11: Yo 10:29+; 2Tes 3:3; 1Pe 1:5; Yud 24+ ☆ 17:12: Mbo 41:9; Yo 6:39,70 ☆ 17:13: Yo 15:11 ☆ 17:14: Yo 15:19; 1Yo 2:15+ ☆ 17:15: Mt 6:13; 2Tes 3:3; 1Yo 5:18 ☆ 17:17: Yo 15:3; 1Pe 1:22 ☆ 17:18: Mt 28:19; Yo 20:21 ☆ 17:19: 1Kor 1:2,30; 1br 10:10 ☆ 17:21: Ro 12:5; Ga 3:28; Ep 4:3+ ☆ 17:23: Yo 16:27 ☆ 17:24: Yo 12:26; 1Tes 4:17 ☆ 18:6: Kam 3:14

asij?” Mi zin tiso: “Niam amru Yesu ki Nasaret.”

⁸⁻⁹ Mi ni iso: “Nio anso piom kek. NIO ANBOTMBOT. Sombe leleyom be kakam yo, ina ambai. Mi kezem zin wal tio ti ma tila.” Tabe sua kini ta iso kek na iur nonoono. Sua ta kembei: ‘Zin wal ta nu ur zin mar nomon na, anzem tasa ma ila lene som.’ ☆

¹⁰ Simon Petrus, ni le buza malmal kana ta imbotmbot. Tana ipas buza tana mi ipiri na, isap tomtom ta taljaana woono. Tomtom tana, zaana Malkus. Mi ni mbesoonjo ki biibi kizin patoronjana kan. ¹¹ To Yesu iso pa Petrus ma isombe: “Hait! Zeebe buza ku tana isula muriini mini. Parei, mbooro ta Tamag iur pio be arwin la i, ko arwin som?”

Tikam Yesu ma ila ki Anas

¹² Tona zin malmal kan zizan biibi kizin mi zin menderjan kizin Yuda tikam Yesu ma tipo namaana, ¹³ mi tikami ma tila ki Anas be ilej sua kini. Anas tina, ni Kaipas rwoonobi. Mi Kaipas, ni iwe biibi pizin patoronjana kan pa ndaama tana. ¹⁴ Ni ta munju isope zin peeze kan kizin Yuda ta kembei: Yesu, ni tomtom tamen nonoono. Sombe ikam zin tomtom murin mi imeete pizin, inako ambai. Kokena imbot to iwal biibi tila len. ☆

Petrus iwatkaala Yesu zaana

(Mt 26:69-70; Mk 14:66-68; Lu 22:55-57)

¹⁵ Simon Petrus ziru nangarj toro tito Yesu ma tila tipet ruumu ki biibi kizin patoronjana kan. Nangarj toro tana ni, biibi kizin patoronjana kan iute i. Tana igaaba Yesu ma ziru tilela pa ruumu kwoono ma timbotmbot. ¹⁶ Mi Petrus, ni imbotmbot mat ta siiri kwoono a. Tana nangarj toro tana ila ma isope moori ta imborro kataama na pini, to ikam Petrus ma ilela tomini. ¹⁷ To moori tana iwi lae pa Petrus ma iso: “Ai, nu tina, nangarj ki tomtom tinga tomini?” Mi Petrus iso: “E-e, nio som.” ¹⁸ Mazwaana tana, lele ilomo. Tana zin mbesoonjo mi zin menderjan tindou you ma timbotmbot you uunu. Mi Petrus tomini ila ma zizan timendernder mi you ilolo zin.

Anas iwisese Yesu

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lu 22:66-71)

¹⁹ To biibi kizin patoronjana kan imanga, mi iwi Yesu pizin nangarj kini mi sua ta ni ikamam pizin tomtom. ²⁰ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Nio anturkewe ki sua tio

som. Anzzo katkat su mat keteene men. Gorgori ta anzzo lela lupjana murin, som anjamam su Urum Merere kwoono. Pa ina lele ta zin Yuda tiluplup zin pa. ²¹ Tana nu wi yo paso? Wi zin wal ta tileljen yo na. Pa zin tilej sua tio ma tiute lup kek.”

²² Yesu iso sua tana, to menderjana ta imender su ziljaana uunu i, ipeeze lae pa Yesu paana mi iso: “Nu so sua ta kembena ila biibi kizin patoronjana kan mataana paso? Kom nger pini som?”

²³ Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “So yo lak. Nio anso nonoo so sua i? Mi sombe sua tio ambai men, na parei ta nu pun yo sorok?”

²⁴ Tona Anas izemi, mi tikami ma ila ki Kaipas ta biibi toro kizin patoronjana kan na. Mi wooro ta tipo i pa na, imbotmbot men la namaana.

Petrus iwatkaala Yesu zaana mini

(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lu 22:58-62)

²⁵ Petrus, ni imendernder men ta you uunu mi you ilolo i. Tana zin wal ta zizan timbotmbot na, tire lae pini i tiso: “O, nu tana ko nangarj ki tomtom tinga tomini, na?” Tamen Petrus iwatkaali ma iso: “E-e, nio som.”

²⁶ To mbesoonjo ki biibi kizin patoronjana kan ta Petrus isap taljaana na, toymatizij kini ta, imanga mi iso pa Petrus ma iso: “Waii, mi nu tina ta anje u niomjan kombotmbot olib lene na.” ²⁷ Tamen Petrus iwatkaali mini ma iso sua tana nonoono som. Indeeje tana, man itarj.

Tipamender Yesu ila Pilatus kereene uunu

(Mt 27:1-2,11-14; Mk 15:1-5; Lu 23:1-5)

²⁸ Mankwoono mbenbenjana na, tikam Yesu ma tizem Kaipas, mi tila ki Pilatus. Pa ni gabana ki Rom. Mi zin bibip kizin Yuda ta zizan tila na, tilela ruumu leleene som. Timbotmbot mat. Paso, matan ingal kembei nol tabe tikan Pasoba ka kini i, na igarau kek. Tana timoto: Kokena titeege koron sa kizin Rom, to tingeeze pa Anutu mataana mini som. ²⁹ Tana Pilatus iyooto ma ipet kizin, mi iwi zin. Iso: “Tomtom ti, ni le so uunu i, ta kakami ma imar tio?”

³⁰ Mi zin tipekel kwoono ma tiso: “Wai, sombe ni tomtom sananjana som, so amkami sorok ma ima ku?”

³¹Tana Pilatus iso: “Kena kakami ma kala, mi ituyom kuurpe sua kini kembei ta tutu tiom iso na.”

Mi zin tipekel kaljaana ma tiso: “Mi niam amrao be ampun tomtom sa ma imeete na som. Pa zoyam sa pa uraata ta kembena som.” ³²Sua kizin tana indeeje kat sua ta mungu Yesu iso pa zaala tabe ni imeete pa i. Pa sua kini tana bela iur ŋonoono.

³³To Pilatus imiili ma ilela mini ruumu kini, mi iso ma tikam Yesu ma ilela kini. To iwi i. Iso: “Parei? Nu tina ta king kizin Yuda tau?” ☆

³⁴Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Wiŋana tana ipet pa itum lelem, som tomtom pakan tiso u pio ta wi pa i?”

³⁵Mi Pilatus ipekel kwoono ma iso: “Nio tomtom ki Yuda be aŋute sua ti? Ingi nu itum wal ku mi zin bibip kizin patoronjana kan, ta tiuru mar nomoŋ. Tana so lak. Nu kam so mbulu i?”

³⁶To Yesu iso: “Koroŋ ta nio aŋkamam peeze pa i, ina koroŋ ki toono som. Mi be koroŋ ki toono, so wal tio tiporoukaala yo ma zin Yuda tirao be tikam yo som. Tamen koroŋ ta nio aŋkamam peeze pa i, ina koroŋ ki toono som.” ☆

³⁷Tabe Pilatus iwi i mini ma iso: “Kena ku nu king sa?”

Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sua ta so na. Pa tipeebe yo ma aŋsu toono ti be aŋpombol sua ŋonoono. Tana tomtom sa sombe lelene be ito sua ŋonoono, inako ilerŋ la kalhoŋ.” ☆

³⁸To Pilatus iwi i mini ma iso: “Sua ingoi ta sua ŋonoono?” ☆

*Pilatus iur sua be tipun Yesu ma imeete
(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lu 23:13-25)*

Tona Pilatus iyooto ma ipera mat mini, mi iso pizin Yuda. Iso: “Nio aŋdeeje tomtom ti le uunu sa som. ³⁹Kere. Ndaama ta boozomen, sombe lupjana biibi taiŋgi ipet, na aŋzemzem tomtom tiom tasa ta imbotmbot lela ruumu sanaana na, ma iyooto sorok. Parei? Ko aŋto mbulu tana, mi aŋzem king tiom Yuda ti ma iyooto ma ila lene?”

⁴⁰Mi zin tipekel kwoono ma kaljan biibi ma tiso: “Niam leleyam pini som! Barabas

imar!” Barabas tana, ni ikamam malmal be iziiri gabman ki Rom. ☆

19

¹Tona Pilatus iur Yesu ila zin malmal kan naman be tibalisi pa re. ²Tibalisi makin, to tikam wooro matanmatanjana ma tiperek ma iwe kembei ta mogar, mi tiur sala uteene. Mi tikam kawaala totoŋana kembei ta kizin king i, mi tipeele sala ŋwaana, to tilala mi tituntuundu pini, mi tikam sua repiilijana pini ma tizzo: ³“Aa, tapakur king kizin Yuda ti lak!” Mi pakan tipeeze paŋaana.

⁴To Pilatus ipera kizin iwal biibi mini mi iso: “Kere. Ingi be aŋkam tomtom ti ma ipet tiom mini, bekana kuute kat ta kembei: Nio aŋdeeje le uunu sa som.”

⁵Tana tikam Yesu ma ipet mat raama wooro matanmatanjana ta imbot sala uteene mi mburu totoŋana ta imbot sala ŋwaana na. Mi Pilatus iso pizin ma iso: “Kere. Tomtom tis!”

⁶Zin bibip kizin patoronjana kan mi zin menderŋan matan tire i, to timaŋa mi kaljan izalla ma tiso: “Puni sala ke pambaarajana! Puni sala ke pambaarajana!” Tabe Pilatus iso pizin: “Kena niom ituyom kakami mi kupuni sala ke pambaarajana. Pa nio na, aŋdeeje le uunu sa tabe aŋur kadoono pini pa i na som.” ☆

⁷Tamen zin Yuda tipekel kwoono ma tiso: “Tutu tiam iso ta kembei: Ni bela imeete. Pa ipakur itunu ma isombe ni Anutu Lutunu tau.”

⁸Pilatus ilerŋ sua kizin tana, mi motoŋana biibi ikami. ⁹Tana ilela ruumu lelene mini mi iwi Yesu. Iso: “Nu tomtom pareiŋom? Nu mar pa so zaala i?” Tamen Yesu ipekel kwoono som. Imaane men. ¹⁰Tabe Pilatus iso pini: “Parei, nu pekel kalhoŋ som? Re. Ingi nu mbot la nio nomoŋ. Sombe aŋzemu ma la, nako la. Mi sombe aŋso be tipunu ma meete sala ke pambaarajana, inako meete sala ke pambaarajana.”

¹¹To Yesu ipekel kwoono ma iso: “Sombe Anutu izem yo la nomom som, so nu rao be kam kosa sa pio na som. Mi tomtom ta iur yo ma nomom i, na ni tembeli kek. Pa sanaana kini ta biibi ma ilip.” ☆

☆ 18:33: Mt 2:2 ☆ 18:36: Dan 2:44, 7:14; Lu 17:21; Ro 14:17 ☆ 18:37: Yo 8:47; 1Tim 6:13 ☆ 18:38: Yo 14:6
☆ 18:40: Ųgo 3:14 ☆ 19:6: Ųgo 3:13+ ☆ 19:11: Yo 10:18, 18:28+; Ųgo 2:23; Ro 13:1

¹² Pilatus ilej sua tana, to iso ikam be izemi ma ila lene. Tamen zin Yuda tikelkel ma tizzo: “Sombe nu zemi ma ila lene, inako nu Kaisa gaabaxana som. Pa tomtom ta so ipakur itunu ma iso iwe king, na ni ikamam be izooro Kaisa tau.”[☆]

¹³ Pilatus ilej sua kizin tana, to ikam Yesu ma iyooto mat, mi Pilatus mbuleene ise sua urpejana muriini ta imbot su lele ta tipaata zaana ila Yuda kaljan be ‘Gabata’ na. (‘Gabata’ ka uunu ta kembei: lele ta tiurpe pa pat.)¹⁴ Indeeje tana, zoj mataana igarau aigule palakuutu. Mi aigule tana, inabe tiurpe kini ma koroj ta boozomen pa Pasoba ka aigule potomjana tabe ipet i. To Pilatus imanga ma iso pizin Yuda. Iso: “Kere. King tiom ta itunu ti.”

¹⁵ Mi zin tipekel kaljaana ma tiso: “E-e, tomtom tana, puni ma ila ne! Ila ne! Puni sala ke pambaarajana!”

Tabe Pilatus iwi la pizin mini ma iso: “Parei, niom leleyom be apun king tiom ti sala ke pambaarajana?”

Mi zin bibip kizin patoronjana kan tipekel kwoono ma tiso: “Niam leyam king toro sa som. Kaisa itutamen ta king tiam.”

¹⁶ Tana Pilatus ilej la kaljan, mi iur Yesu ila zin malmal kan naman be tipuni ma imeete.

Tipun Yesu sala ke pambaarajana ma imeete

(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lu 23:26-43)

¹⁷ To tikam Yesu ma tila kar ziljaana, mi Yesu itunu ikwaara ke pambaarajana kini mi tisala pa lele ta tipaata be ‘Uteene putuunu.’ Iburu kaljan tisombe ‘Golgata’.[☆]

¹⁸ Tipet lele tana, to tipuni la ke pambaarajana. Mi tipun tomtom ru tomen. Ta imbot la Yesu namaana woono mi toro imbot la namaana jas. Mi Yesu, ni imbot lukutuunu.

¹⁹ Mi Pilatus iso ma tibeede sua so-taarajana ise ke pakaana ta, mi tiur sala ke pambaarajana. Sua sotaarajana tana iso ta kembei: “Yesu ki Nasaret, king kizin Yuda.”²⁰ Sua tana, tibeede la Iburu kaljan, mi Latin kaljan, mi Grik kaljan tomini. Lele ta tipun Yesu pa na, imbot koloujana pa kar biibi Yerusalem. Tana wal boozo tiwwa ma tirre sala pa bude tana.²¹ To zin bibip kizin patoronjana kan tila ki Pilatus

mi tiso pini: “Nu beede sua ta kembena paso? Bela beede ta kembei: ‘Tomtom ti iso ni king kizin Yuda.’”

²² Tamen Pilatus ipekel kwon ma iso: “Tonggo. Sua ta anjbeede kek na, imbot pataaja.”

²³ Zin malmal kan tipun Yesu sala ke pambaarajana makij to, tikam mburu kini, mi tiur ma iwe pakaana pa, mi tiparrai pizin. Mi tikam mburu kini biibi ta munjaana na,²⁴ mi tiparso pizin ma tiso: “Mburu biibi taingi, irao be taraaza pepe. Kenako imbot ta kembei, mi takam mbulu sa be tere asij tabe ikam.” Tabe sua ki Anutu ta munju tibeede na, iur nonono. Sua ta kembei:

Mburu tio, tiparrai pizin. Mi mburu tio biibi na, tiru zaala pa be tire asij tabe ikam.[☆]

Tana mbulu ta zin malmal kan tikam na, indeeje kat sua tana.

²⁵⁻²⁶ Yesu naana ziru naana musaana, mi Maria ta Kleopas kusiini, mi Maria ki Magdala, mi nangaj ta Yesu leleene pini ilip na, timendernder su ke pambaarajana uunu. Beso Yesu mataana isu na, ire naana ziru nangaj tana timendernder ma timbotmbot. Tana iso pa naana ma iso: “Anaj, re lutum tina.”[☆] ²⁷ To iso mini pa nangaj tina ma iso: “Re nom tina.” Indeeje tana ma ila na, nangaj tina ikam Yesu naana ma ila ruumu kini, mi imborro i.

Yesu imeete

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lu 23:44-49)

²⁸ To Yesu iute ta kembei: Uraata kini ta boozomen, ni iposop ma imap lup kek. Tana iso: “Miri yo!” Sua tana, ni iso bekana sua ki Anutu ta tibeede munju kek na iur nonono.²⁹ Mbooro ta, tise baen pakpakjana isula ma imbotmbot. Tana tikam ke namaana mi tipo koroj ta ila, to titizik sula baen pakpakjana tana, mi tikam la Yesu kwoono.[☆] ³⁰ Ni isemsem makij, to iso: “Uraata ta anposop ma imap lup kek.” Tona ka bolboolo ipol, mi izem itunu ma imeete.

Tingal Yesu ngilini

³¹ Aigule tana, inabe tipararaj koroj ta boozomen pa aigule potomjana tabe ipet. Tana zin bibip kizin Yuda tila ki Pilatus, mi tiwi i be iso pizin malmal kan ma tila

☆ 19:12: Lu 23:2 ☆ 19:17: Ibr 13:12 ☆ 19:24: Mbo 22:18 ☆ 19:25-26: Yo 13:23 ☆ 19:29: Mbo 22:15, 69:21

tipetekatkat zin uri kumbun. Naso timet-meete karau, mi tikam zin ma tila titwi zin. Kokena timbotmbot sala ke pambaarajana kizin ma aigule potomjana tana ipet. Pa ina sugjana biibi. ³² Tana zin malmal kan tila ma tipetekat tomtom ru ta tipun zin raama Yesu na kumbun. ³³ Beso tila ki Yesu na, tire i imeete ma kup kek. Tana tipetekat kumbuunu som. ³⁴ Tamen zin malmal kan, tomtom kizin ta, ikam izi mi ingal sala pa Yesu ngiliini na, sirj ramaki yok isu. [☆]

³⁵ (Tomtom ta ire kat mbulu tana ipet, ta ingi ipombol ka sua, bekeni nom kuurla tomini. Mi ni iute: Sua kini, ina jonoono men. Pa ni ire kat ta iso.) ³⁶ Mbulu ru ti ipet pa Yesu, tana sua ki Anutu ta tibeede mungu kek na iur jonoono. Sua ta kembei: Zin ko irao tipetekat tiroono sa ma ipol na som. [☆]

³⁷ Mi sua toro iso ta kembei:
Zin ko tire sala pa tomtom ta tingali na. [☆]

Titwi Yesu

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lu 23:50-56)

³⁸ Mbulu boozomen tana ipet lup, to Yosep ki kar Arimatea ila ma iwi Pilatus pa Yesu be ikami ma ila itwi i. Yosep tina, ni nangarj ki Yesu tomini. Tamen imototo zin bibip kizin Yuda, tana iswe urlajana kini ma ipet mat som. Pilatus iyok pini, to ni ikam Yesu. ³⁹ Mi Nikodemus ta mungu ila ki Yesu mi ziru tizzo sua pa mberj na, ikam ngere kuziinijana biibi mi igaaba Yosep ma ziru tikam Yesu ma tila. [☆]

⁴⁰ Tikami ma tila naala, to tito mbulu kizin Yuda ta tikamam pizin uri i, mi tikaukau i pa kawaala surunsurun, mi tiliirj ngere tana isala. ⁴¹⁻⁴² Lele ta tipun Yesu isu pa na, na ke lene ambaijana ta imbot koloujana pa. Mi ke lene tana na, naala popojana ta imbotmbot. Uri sa ikeene lela pasa zen. Tana Yosep ziru Nikodemus tikam Yesu, mi tiuri lela naala tana. Pa aigule tana, inabe zin Yuda tipararj kororj ta boozomen pa aigule potomjana tabe ipet i.

20

Yesu imajja mini

(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lu 24:1-12)

¹ Aigule potomjana imap ma ka mankwono, mberjberjana na, Maria ki Magdala ila be ilou naala. Ipet na ire pat

ta isekaala naala kwoono na, tipatimbil ma ilae kek. ² Tana iloondo ma ila ki Simon Petrus mi nangarj toro ta Yesu leleene pini ilip na, mi iso pizin ta kembei: “Ai, Merere na, wal sa ko tikoki i pa naala ma tila kek. Mi amkankaana pini. Ko tiuri ila parei?”

³ Tabe Petrus ziru nangarj toro tana timanga be tila pa naala. ⁴ Ziru tiloondo ma tila na, Petrus ikamam mi nangarj tana loja ma ila ipet naala uunu mungu. ⁵ To ituundu, mi mataana lela naala leleene na, ire la pa kawaala ta tipiu Yesu pa na, piujana ma imbotmbot. Mi ni ilela kat naala leleene som. ⁶ Mi Simon Petrus na som. Ila ma karkarj ma ilela. Ilela to, irre su pa kawaala ta tipiu Yesu pa na, piujana ma timbotmbot. ⁷ Mi kawaala ta mungu tipakaala Yesu mataana pa na, imbot raama kawaala piujana tana som. Lekjana ma imbot ndel. ⁸ Tona nangarj toro tana ilela kat naala leleene tomini. Mi ire kororj boozo tana, to iurla kat. ⁹ (Jonoono, sua ki Anutu iso pataja kek ta kembei: Yesu bela imeete mi imanga mini pa naala. Tamen ngarj kizin ikam kat sua tana ka uunu zen.) [☆] ¹⁰ To ziru tizem naala, mi timiili ma tila pa ruumu kizin.

Yesu ipet ki Maria ta ki Magdala na

(Mt 28:9-10; Mk 16:9-11)

¹¹ Maria imiili ma imar ipet naala mini, to imendernder su naala kwoono, mi itarjarj ma imbotmbot. Beso ituundu mi mataana ilela naala leleene na, ¹² ire ajela ru ta tiru pa mburu kokoujan na, timbutul se Yesu muriini ta mungu imbot pa na. Ta imbot la ki uteene, mi toro imbot la ki kumbuunu. ¹³ To ajela ru tana tiwi i. Tiso: “A barau, tarjarj paso?” Mi ni ipekel kwon ma iso: “Wal sa tikam Merere tio ma ila ne kek. Mi nio ankankaana pa. Ko tiuri ila parei?”

¹⁴ To mataana ilae na, ire Yesu itunu imendernder su ndemeene uunu. Tamen ikilaali som. ¹⁵ To Yesu iwi i ma iso: “A barau, nu ru asirj ta tarjarj na?”

Mi Maria iso ko ni tomtom ta imborro lele tana. Tana iso pini ma iso: “Biibi, sombe nu kam Merere tio, na so yo pini, mi ajla anj kami.”

¹⁶ To Yesu ipaata kat zaana mi iso: “Maria!” Tana Maria ikilaala nager kini, to itoori mi iso: “Wai, Rabboni!” (Rabboni, ina

☆ 19:34: 1Yo 5:6+ ☆ 19:36: Kam 12:46; Mbo 34:20
3:1+, 7:50 ☆ 20:9: Mbo 16:10

☆ 19:37: Mbo 22:16+; Sek 12:10; Tur 1:7 ☆ 19:39: Yo

lburu kalhan. Mi ka uunu ta kembei: ‘mos katuunu.’) To ila mi iteegi.

¹⁷ Tamen Yesu iso pini: “Wa! Zem yo. Pa ingi ajsala ki Tamarj zen. Miili ma la ki tizij bizin, mi so pizin ta kembei: Ingi be ajmiili ma ajsala ki Tamarj. Mi ni Tomoyom tomini. Mi ni Anutu tio, mi Anutu tiom tomini.” ☆

¹⁸ Tana Maria ila ipet kizin nangarj, mi iso-taara zin ta kembei: “Nio ajre kat Merere pa motoj.” Mi iso zin pa sua ta Yesu iso pini na.

Yesu ipet kizin nangarj kini

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lu 24:36-49)

¹⁹ Indeeje aigule mataana kana tana ka mbenj na, zin nangarj ki Yesu tilup zin lela ruumu lelene. Mi kataama ila ma tuj. Pa timoto zin Yuda tau. Timbotmbot mi molo som na, Yesu ipet kizin mi iso pizin. Iso: “Leleyom ambai.” ²⁰ To iso zin pa namaana mi ngiliini, mi zin tire i mi tikilaali kembei ni Merere kizin. Tabe ikam ma len ambai ma tau ambai kat. ²¹ To Yesu iso pizin mini ma iso: “Leleyom ambai. Ingi nio anjo yom ma kala, kembei ta Tamarj ingo yo ma anjar i.” ☆ ²² Tona iwi Bubujana ma ila pizin mi iso: “Kakam Bubujorj Potomjana ta ima na. ²³ Tomtom ta sombe Anutu ireege sanaana kini kek, na niom irao kopomboli ma koso pini ta kembei: ‘Anutu ireege sanaana ku kek.’ * Mi sombe kereege pini som, nako sanaana kini tana imbotmbot men.” ☆

Yesu ipet ki Tomas

²⁴ Yesu ipet kizin nangarj kini na, kizin ta, zaana Tomas, ni zijan timbotmbot som. Tomas tana zaana toro Didimus. ☆ ²⁵ Tana kaimer, Tomas ila ipet kizin, mi zin tiso Yesu uruunu pini. Tiso: “Ai, niam amre Merere kiti kek.” Tamen Tomas ipekel kwon ma iso: “Wa, ina sa kapakaam na. Nio ajurla som. Kena so ituj ajre kat kiruujuri muriini mi izi muriini pa motoj, mi nomor ilela, to ajurla.”

²⁶ Aigule lamata mi ru ilae na, nangarj kini tilup zin mini ma timbotmbot. Mi kataama ta boozomen tikotkaala lup. Indeeje tana, Tomas tomini zijan timbotmbot. Molo som na, Yesu ipet la mazwan mi iso: “Leleyom

ambai.” ²⁷ Mi mataana ila ki Tomas, to iso pini: “Lelem iwe ru ndabok. Mar ma nomom ilela kiruujuri muriini mi izi muriini, mibe urla.”

²⁸ To Tomas iso pini ma iso: “Oo, jonoono kat. Nu Merere tio, mi Anutu tio!”

²⁹ Mi Yesu iso pini: “Nu re kat yo kek, tana urla. Mi wal ta sombe tire kat yo som, mi tamen tiurla, na zin ko menmeen zin pa kampejana ki Anutu tabe ise kizin i.” ☆

Ro ti ka uunu

³⁰ Indeeje ta Yesu zijan nangarj kini tiwwa na, ni itooro mos boozomen ma tire kat pa matan. Tamen mos boozomen tana, kan mbol ise ro ti som. ☆ ³¹ Mi sua boozomen ta imbot se ro ti, ina be ipei ngarj tiom mi kuurla ta kembei: Yesu, ni Mesia mi Anutu Lutuunu jonoono. Mi sombe kuurla kini, inako ni ndomoono pa, mi kakam mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. ☆

21

Yesu ipet ki nangarj kini isu yok tatiliujana Tiberias ka peende

¹ Kaimer to Yesu ila ipet kizin nangarj kini isu yok tatiliujana Tiberias ka peende. Ipet ta kembei: ² Simon Petrus, Tomas (ta zaana toro Didimus na), Natanael (ni kar kini Kana ta Galilea na), Zebedi lutuunu bizin ru, mi nangarj ru tomen ta zijan timbotmbot. ³ To Simon Petrus isu mi iso pa waene bizin tana. Iso: “Nio ingi anja ajwaaza kanda i.” Mi zin pakan tiso: “Soom. Niam ko itijan.” Tana tise woongo mi tila, to titekteegi ma mankwono. Tamen tikam ye sa som. ☆ ⁴ Lele imarmar mi Yesu ila ipet ma imendernder su peende. Mi tire la pini, tamen tikilaali som. ⁵ To ni iwi la pizin ma iso: “Ou tizijan, kakam koyom ye sa?”

Mi tipekel kwoono ma tiso: “Wai, som kat.”

⁶ To ni iso pizin ma iso: “Kena kotoombo ma kipiri pu isula ki nomoyom woono ten.” Tana tipiri pu isula. Beso tiyo ma ise na, tirao som. Pa ye tila ma bok kat. ⁷ Tona nangarj ta Yesu lelene pini ilip na, iso lae pa Petrus ma iso: “Ouo, inga Merere taul!” Petrus ilerj sua kini tana, na lonja men mi

☆ 20:17: Ibr 2:11+ ☆ 20:21: Mt 28:19 * 20:23: kereege sanaana ki tomtom sa, na sanaana kini reegejana.

☆ 20:29: Yo 3:16; 2Kor 5:7; 1Pe 1:8 ☆ 20:30: Yo 21:25

Zaala toro tabe totooro sua ti na, ta kembei: ‘Niom sombe ☆ 20:23: Mt 16:19+; 18:18 ☆ 20:24: Yo 11:16, 14:5

☆ 20:31: Ro 1:17; 1Yo 5:13 ☆ 21:3: Lu 5:4+

iur mburu kini mat kana ila niini mini, mi ilu i sula ma ilela pa peende. ⁸⁻⁹ Mi nangar pakan, zin timbot woongo mi tiyaaru pu ta bok pa ye na, mi tito i ma tilela pa peende. Pa zin timbot molo pa peende som. Tilela peende, to tire narabu ma ye imbot sala you. ¹⁰ Tona Yesu iso pizin ma iso: “Ye ta buri kakam ma kele na, pakan imar.”

¹¹ Tana Simon Petrus ipera ma isala woongo, mi iyaaru pu raama ye ma ilela pa peende. Pu tina, ye tilela ma bok kat mabe rek. Mi ye ta sorok som. Ye ta bibip men. Mi tinin zin na irao tomtom lamata, tomtooru, laamuru mi tel (153). ¹² To Yesu iso pizin ma iso: “Kamar ma kakan kini.” Nangar kini tiute: Ni Merere kizin. Tamen tasa kwoono ikam kak ma iwi kati som. ¹³ To Yesu namaana ila pa narabu ma ye mi irai pizin. ☆

¹⁴ Yesu imeete mi imanga mini pa naala na, ipet kizin nangar kini pa ru. Mi toro ti ta iwe tel pa.

Yesu iur Petrus pa uraata mini

¹⁵ Zin tikan kini ma imap, to Yesu iwi Simon Petrus ma iso: “Simon, Yoan lutuunu, parei? Nu lelem pio ma ilip pa zin pakan taingi, som som?” Petrus ipekel kwoono ma iso: “E! Merere, nu ute nio leler pu.” Mi Yesu iso pini: “Kena putu zin sipsip tio lutunlutun.” ☆

¹⁶ To Yesu iwi i mini ma iwe ru pa. Iso: “Simon, Yoan lutuunu, nu lelem pio ilip, som som?” Mi ni ipekel kaljaana ma iso: “E! Merere nu ute nio leler pu.” Mi Yesu iso pini ma iso: “Kena motom pizin sipsip tio.”

¹⁷ To Yesu iwi i mini ma iwe tel pa. Iso: “Simon, Yoan lutuunu, nu lelem pio, som som?” Tabe Petrus leleene ipata. Pa Yesu ikam wijana tana pini pa tel kek. Tana ipekel kwoono ma iso: “E! Merere nu ute koror ta boozomen. Nu ute nio leler pu.” Mi Yesu iso pini ma iso: “Putu zin sipsip tio. ☆ ¹⁸ Nio anso kat pu ta kembei: Indeege ta nu kaibijom na, itum urur mburu ku. Mi lele swoi ta nu lelem pa be la na, nu la men. Tamen kaimar,ombe we kolman, nako swooro nomom ma ila, mi tomtom toro ko iur mburu ku ila nim, mi iyaaru u ma la pa lele ta nu lelem pa som i.” ¹⁹ Sua ti, Yesu iso se ki meetejana ki Petrus. Pa kaimar meetejana kini tana ko iwe zaala be

Anutu zaana iwe biibi. Mi Yesu iso pini mini ma iso: “To yo!” ☆

Nangar ta Yesu leleene pini ilip

²⁰ To Petrus mataana imiili na, ire nangar ta Yesu leleene pini ilip na, ni ito zin ma zigan tila. Mungu indeege ta tikanan kini na, nangar tana, ta imbot koloujana pa Yesu mi iwi i pa asig tabe iuri la ka koi bizin naman. ☆ ²¹ Tana Petrus mataana ila kini, mi iwi Yesu pini ma iso: “Biibi, mi parei pa tomtom tinga?”

²² Mi Yesu ipekel kwoono ma iso: “Oo, ina nio itur tau. Sombe leler be ni imbotmbot ma irao anmiili ma anmar mini, ina koror ku som. Ina koror tio. Tamen nu to yo.”

²³ Uunu tina ta kaimar sua irak ma irao nangar kini ta boozomen ma tiso nangar kini tana ko irao imeete som. Tamen Yesu iso sua ta kembei som. Ni iso men ta kembei: “Sombe nio leler be nangar tinga imbotmbot ma irao anmiili ma anmar mini, ina koror tio. Mi ina koror ku som.”

²⁴ Nangar tana, ta ire kat koror ta boozomen taingi. Tanata ipombol ka sua, mi ibeede ise ro ti. Mi njam amute: Sua kini na, sua jonoono men. ☆

Sua pemetjana

²⁵ Yesu ikam uraata boozomen. Tamen uraata kini pakan tibeede se ro som. Mibe tibeede ma imap lup, so ro tana munjana ka tieene. Sombe totoombo be tuurpe muriini isu toono ti, nako tarao som. ☆

☆ 21:13: Yo 6:11; Jgo 10:41 ☆ 21:15: Jgo 20:28; 1Pe 5:2 ☆ 21:17: Lu 22:61+ ☆ 21:19: Mk 1:16+; 2Pe 1:14

☆ 21:20: Yo 13:23+ ☆ 21:24: Yo 19:35 ☆ 21:25: Yo 20:30

Uraata Kizin Ŋgojana Ki Yesu

¹⁻³ O Tiopilus, sua mi uraata mataana kan boozomen ta munḡu Yesu ikam, ta aḡbeede se ro tio mataana kana. *☆

⁴ Aigule ta na, ni zijan timbotmbot mi tikanan kini, mi ni iur sua pizin ma iso: “Kozo kezem Yerusalem loḡa pepe. Kombot mi kazza. Pa koroḡ ta Tamaḡ imbuk sua pa, ta iḡgi be iur ḡonoono i. Ka sua ta nio aḡso ma kelej kek.☆ ⁵ Yoan, ni ikam yok men pizin tomtom. Mi niom na, molo som to Anutu ikam Bubujana Potomjana ma isalakaala yom.”☆

Yesu isala pa saamba
(Mk 16:19-20; Lu 24:50-53)

⁶ Tana zin wal ta zijan Yesu timbotmbot na, tiwi i. Tiso: “Biibi, parei? Iḡgi nol tabe pamender yam Israel mini be amkam peeze pa toono i?”☆

⁷ To Yesu ipekel kwon ma iso: “O, uraata tina ka nol, ina imbot la Tamaḡ itunu leleene. Pa ni ta imboro. Mi ina niom koroḡ tiom be kuute na som.☆ ⁸ Mi kelej. Bubujana Potomjana isombe imar ma isalakaala yom, toinabe kakam mburaana, mi kamaḡa mi kosoyaara uruḡ pizin tomtom be kopombol sua tio. Ko kakam isu Yerusalem munḡu, mana kapa pa Yudea, to kala pa Samaria, mi kala karao lele pakaana ta boozomen.”☆

⁹ Yesu iposop sua tana, to tizem ruumu mi tisala pa lele mbukuunu Olib. Tirre i, mi miiri tieene izukkaali, mi Anutu ikami ma isala pa saamba.☆ ¹⁰ Matan izalla be tirre kinkiini i, mi molo som na, wal ru tipet kizin ma zijan timendernder. Mburu kizin kokoujan men. Timanja na tiso:☆ ¹¹ “O niom tomtom ki Galilea, parei ta kemendernder mi motoyom izalla pa saamba? Kelej. Yesu ta Anutu ikami ma izem yom mi isala pa

saamba a, kaimer ni kola imiili mini ma isu ta kembena.”☆

Matias ikel Yudas

¹² To tizem abal Olib, mi timiili mini ma tisala pa Yerusalem. (Lele mbukuunu tana imbot koloujana pa Yerusalem. Sombe tasala, na irao aigule potomjana ka pai.)☆

¹³⁻¹⁴ Tipet kar na, tisala ruumu leleene kor kana ta tiluplup zin pa i. Zin ta tingi: Petrus ziru Yoan, mi Yems, Andreas, Pilip, Tomas, Patolomai, Matai, Yems toro ta Alpai lutuunu i, Simon (ni igabgaaba zin wal ta tisombe tikam malmal pa Rom mi tiziiri zin pa Israel na), mi Yudas ta Yems lutuunu na. Zijan Maria ta Yesu naana i, mi moori pakan, mi Yesu tiziini bizin tomini. Zin tana koroḡ to tiparluplup zin mi tizunḡuḡ.

¹⁵ Indeeḡe mazwaana tana na, aigule ta, zin wal ta titoto Yesu i tilup zin. Zin ko kembei tomtom lamata tomooto (120). To Petrus imanga mi iso ta kembei. ¹⁶⁻¹⁹ Iso: “O niom toḡmatizij tio, kere. Munḡu, Yesu ipeikat Yudas mi itijan tawwa mi takamam uraata ki Merere tingi. Tamen ni isu mi iwe zaala pa Yesu ka koi bizin, ta tikami. To ikam mbulu kini sananjana tana ka pat, mi isu iḡgiimi toono pakaana pa. To ila itop su toono, mi ipetepaala kopoono ma koponkopon ipet. Mi zin Yerusalem kan ta munjaana men tileḡ, tabe tipaata toono tana la zitun kaḡan ma tiso Akeldama. (Zaana tana ka uunu ta kembei ‘Toono ki siḡ.’) Mbulu tana ka sua, munḡu Bubujana Potomjana iswe la ki Dabit.☆ ²⁰ Pa mboue surujana kana ta ki Dabit iso ta kembei: Muriini ta ni imbotmbot pa na, ko bilim.

Tomtom sa ko imbotmbot pa som.☆ Mi sua lwoono toro iso ta kembei. Iso: “Kozo tomtom toro ikam muriini mi ikeli pa uraata.”☆ Sua tana iur ḡonoono kek. Pa Merere sua kini ta boozomen bela iur ḡonoono. ²¹⁻²² Tana tomtom sa bela imar mi iḡgal yam ma munḡoyam mini. Naso amap ma ampombol sua pa mangajana ki Yesu.

* 1:1-3: Ro mataana kana tana, ina uruunu ambaigjana ta Lukas ibeede.☆ Sua mi uraata kini tana imar imar ma Anutu ikami ma isala pa saamba mini. Mi iḡgi be anseeḡe sua tio pa sua mi uraata kini pakan. Indeeḡe tau Yesu imeete mi imanga mini, mi aigule tomtooru ta iparto i tana na, ni ila iwedet kizin ḡgojana kini ta itunu ipeikat zin na. Mi izzwe itunu pizin pa zaala boozo. Pa isombe zin tire kati. Naso tiute kat tau ni imanga kek. Mi izzo zin pa peeze ki Anutu, mi ikam ma Bubujana Potomjana iso zin pa uraata pakan tomini. ☆ 1:1-3: Lu 1:1+, 9:51, 24:13+; Yo 20:19+; 1Kor 15:5+ ☆ 1:4: Lu 24:49; Yo 14:16+; Ŋgo 2:33 ☆ 1:5: Lu 3:16 ☆ 1:6: Mika 4:8; Lu 24:21 ☆ 1:7: Mk 13:32+; 1Tes 5:1+ ☆ 1:8: Lu 24:47+; Ŋgo 2:1+ ☆ 1:9: Mk 16:19; Lu 24:50+ ☆ 1:10: Lu 24:4 ☆ 1:11: Mt 26:64; 1Tes 4:16; Tur 1:7 ☆ 1:12: Lu 24:52 ☆ 1:16-19: Mbo 41:9; Mt 27:3+; Yo 6:70+ ☆ 1:20: Mbo 69:25 ☆ 1:20: Mbo 109:8

Tana tere tomtom kiti sa tau igabgaaba iti, mi itijan Yesu tawwa. Indeeje tau uraata ki Yoan pa yok kamjana, mi imar imar ma aigule ta Anutu ikami ma izem ti, mi isala pa saamba mini.”✠

²³ Petrus iso sua tana, to tiur wal ru: Yosep Barsabas ta zaana toro Yastus na, mi Matias. ²⁴ Tipamender ziru zan makin to, tisurj. Tiso: “O Merere, nu ute leleyam lup kek. Tana wal ru ti, so yam pa tomtom ŋgoi ta itum roogi✠ ²⁵ be ikam Yudas muriini, mi iwe ŋgojana ku mi ikam uraata pu. Pa Yudas ta ipizil ndemeene pa uraata ku, mi imeete ma ila lene pa muriini tau nu ur pini pataja kek na.” ²⁶ To tikam ma Matias zaana ipet. Tabe Matias ikam Yudas muriini, mi iwe ŋgojana ki Yesu, mi ŋgal zin laamuru mi ta ma ila imun mini.

2

Bubuŋana Potomjana isu

¹ Indeeje aigule ki Pentekos * na, zin urlajana kan timap ma tilup zin ma timbotmbot.✠ ² Mi molo som na, tilerj koronj kembei ta miiri biibi i. Imbul ki saamba, mi isu ma izeebe ruumu lelene ta timbotmbot pa i.✠ ³ To tire koronj kembei ta you miaana ipet, mi imureege ma isala tomtom tataja uten ma ikot zin.✠ ⁴ Tana Bubuŋana Potomjana izeebe zin wal tana lup, mi ipaurau kwon ma tiso sua ila karkari kaljan.✠

⁵ Indeeje tana, zin Yuda boozo ta timbotmbot lejaleja irao lele pakaana ta boozomen na, zin tila timbotmbot Yerusalem tomini. Zin wal ki titoto mbulu ki Anutu. ⁶ Timbotmbot mi tilerj la pa, to timokor la pataja. Mi zin wal ta Bubuŋana Potomjana izeebe zin na, sua kizin ikam ma iwal biibi tau ŋgar kizin imap. Pa tilerjlerj kat la pa zitun kaljan tau. ⁷ Tabe kwon itaanda mi tikamam ŋgar boozo. Tiso: “Wai, a niom, wal tingi tikam parei kembei? Zin ŋgi sa Galilea kan men. ⁸ Mi parei ta iti tomtom tataja telejlerj zin tizzo sua lala itundu kaljanda

kat kembei? ⁹ Iti tamar pa lele pakaana ki Partia, Midia, mi Elam, mi Mesopotamia, Yudea mi Kapadosia, mi Pontus ma Asia, ¹⁰⁻¹¹ mi Pirigia ma Pampilia, mi Aikuptu, mi lele pakaana ki Libia ta koloujana pa Kairini na, mi Krit mi Arabia. Mi tomtom kiti pakan timar pa Rom tomini. Mi zin Rom kan na, pakan zin Yuda ŋonoono. Mi pakan na, zin wal ta titooro zin ma tiwe Yuda i. Tamen sua ta wal taŋgi tikamam pa Anutu uraata kini bibip, ta iti tamap telejlerj la itundu kaljanda.” ¹² Tana zin iwal tana kwon taanda lup. Pa tikankaana pa mbulu tingi. Mi tiparwwi zin ma tiso: “Wai, ŋgi parei?” ¹³ Mi pakan na, tikam senge pizin ma tiso: “Ou, niom iwal, ŋgi sa tiwin na.”

Mos ta Petrus ikam pizin iwal biibi

¹⁴ Petrus zinan zin ŋgojana laamuru mi ta timbotmbot, mi imanga na iso ma kaljaana biibi. Iso: “Niom Yuda mi niom wal boozomen ta kombotmbot Yerusalem i, kuŋgun taljoyom pio, mi nio ko anjo yom pa mbulu tingi ka uunu.✠ ¹⁵ Niom koso zin wal tingi tiwin. Mi ŋgi zonj ise zen. Lak, winjana sa, tiwinin pa mazwaana ta kembei? Som.✠ ¹⁶ Kelej. Mbulu ti ka sua, ta Anutu kwoono Yoel iso ta mungu kek. Mi ŋgi buri iur ŋonoono i. Sua ta kembei:

¹⁷ Anutu iso: Indeeje mazwaana kaimerkana ma uraata tio iso ipet kat mat,
†

na nio kola anjam Bubuŋonj ma isalakaala tomtom ta mungaana men.

To lutuyom bizin ma lutuyom moori bizin ko tiwe nio kwonj mi tiso kaljonj pizin tomtom.

Mi zin nangarj kaibiim ko tikeenetondo.

Mi Anutu ko iswe koronj pakan pizin kolman ila miujana.✠

¹⁸ Mi zin mbesoorjo mi mbesoorjo moori tio ta kembena.

Indeeje mazwaana tana na, nio ko anjam Bubuŋonj ma isalakaala zin.✠

¹⁹ Mi nio ko anjam uraata bibip ma ipet sala manjaanajana,

✠ 1:21-22: Lu 24:48+ ✠ 1:24: Yo 2:25; Tur 2:23 * 2:1: Pentekos, ina sunjana biibi ta kizin Yuda. Zin tilup zin pa Pasoba, mi aigule tomtooru laamuru ilae, to Pentekos ipet. ✠ 2:1: Kam 23:16 ✠ 2:2: Ezek 37:9+; Yo 3:8 ✠ 2:3: Kam 3:2; Mt 3:11 ✠ 2:4: Mk 16:17; Yo 7:37+, 14:16; Ŋgo 4:31, 10:44+, 19:6 ✠ 2:14: Mt 16:19 ✠ 2:15: 1Tes 5:7

† 2:17: Mazwaana kaimerkana imanga pa meetejana mi manganjana ki Yesu. Mi ko ila ila ma toono swoono. Mi ka kilalan biibi na uraata ki Bubuŋana Potomjana. ✠ 2:17: Yesa 44:3; Ezek 39:29; Yo 7:37+ ✠ 2:18: Ŋgo 21:9

mi anjam mos mburanjan isu toono tomini.

Ko kembei ta siŋ, you, mi you kakoi ta buk ma ise i.

²⁰Pa zoŋ kola iyaara mini som, mi lele zugut. Mi puulu mataana ko isiŋsiŋ.

Uraata tana kola ipet munŋu, mana nol biibi ki Merere be iswe mburaana ma ipet kat mat.✠

²¹Mi wal boozomen ta so titanroro Merere be iuulu zin, na ni ko ikamke zin ma timbot ambai.✠

²²“Tana niom tomtom ki Israel, kelerj sua tingi. Uraata mburanjan mi mos bibip ta Yesu ki Nasaret ikam la mazwoyom na, niom kuute lup kek. Uraata ta Anutu ipomboli ma ikam, ina iswe i kembei: Ni Anutu inŋo i.✠ ²³Anutu, ni itunu nŋar kini mi iur Yesu pataaŋa kek be ima nomoyom. Tanata niomnjan zin Rom kan tau titoto tutu som na, kupuni ma imeete sala ke pambaaranjana.✠ ²⁴Tamen meetejana irao ikisi na som. Pa Anutu itatke i pa meetejana mburaana, mi iwiti ma burup ma imanga pa naala.✠ ²⁵Ka sua, Dabit iso ta munŋu kek. Pa iso: Nio aŋre Merere imbotmbot kereŋ uunu totomen.

Ni imbotmbot raama yo mi ikiskis yo. Tana kosa sa ko irao ikam yo ma aŋtop na som.

²⁶Inŋi tabe ikam yo ma lelerj ambai kat, mi aŋso sua raama menmeen yo.

Ŋonoono, nio ko aŋmeete. Pa nio tomtom toono koŋ.

Tamen kopon rru som. Inŋi aŋmbotmbot mi aŋjurur motoŋ pu men tau.

²⁷Pa nu irao zem yo ma aŋmeete mi aŋsula Andewa be aŋbot na som.

Nu irao zem mbesoonjo ku potomjana ma ibuuzu na som.

²⁸Nu patoonjo yo pa zaala ki mbotjana mata yayaanjana.

Mi nu ko kam yo ma aŋbot su kerem uunu, mi kam ma lelerj ndabok men.✠

²⁹“O atonjan mi tizijan. Nio lelerj be aŋso kat yom pa tumbundu Dabit. Ni imeete

ma titwi i ta munŋu kek. Ma naala kini ta imbotmbot men kar ti.✠ ³⁰Tamen Dabit, ni Anutu kwoono. Mi ni iute tau Anutu imbuk sua mboljana pini be kaimer to iur poponjana kini sa ma iwe king kembei ni itunu.✠ ³¹Ni ire mbulu tabe ipet pa kaimer i. Tanata iso pa mangajana ki Mesia, mi iso Anutu ko irao izemi ma imeete mi isula Andewa be imbot na som. Mi irao izemi ma ibuuzu na som.✠

³²“Mi Yesu ta amzzo yom pini i, ta Anutu iwiti ma burup ma imanga mini pa naala. Niam ta boozomen ti amre kat pa motoyam, tanata ampombolmbol ka sua. ³³Ni, Anutu ipakuri, mi iuri ma imbot la namaana woono. Mi Tamaana ikam Bubujana Potomjana pini kek. Ito itunu sua kini mbukjana tau. Bubujana tana, ta Yesu kadoono ikam ma isalakaala yam, mi inŋi kere mi kelerj i.✠ ³⁴Mi Dabit itunu na, isala saamba som. Tamen ni iso ta kembei. Iso:

Merere iso pa Biibi tio ta kembei:

Mar mbulem su ta nomon woono i

³⁵ma irao aŋkoto kom koi bizin ma mburan imap kat,

mi kumbum ise nŋuren.✠

³⁶“Tana niom Israel ta munjaana men, kelerj kat. Yesu ta kupuni ma imeete sala ke pambaaranjana, ta Anutu iuri ma iwe Merere mi Mesia.”

Wal boozomen tiurla

³⁷Tomtom tilerj la pa sua tana ma ambai som. Pa sua inŋal zin. To tisu na tiso pa Petrus bizin. Tiso: “Wai toyamjan, kenako amkam parei?”✠

³⁸Petrus ipekel kwon na iso: “Kozo kamap kotooro leleyom, mi kakam yok pa Yesu Krisi zaana. Naso sanaana tiom ila ne, mi ni ipomoozo yom ma ikam Bubujana Potomjana piom.✠ ³⁹Pa sua mbukjana ti, inŋi ima pa niom Israel niomjan lutuyom bizin, mi zin iwal karkari ta timbot lele molo na tomini. Pa wal boozomen taombe Merere Anutu kiti iboobo zin na, sua mbukjana tingi imar pizin.”✠

✠ 2:20: Mt 24:29+, 27:45 ✠ 2:21: Yoel 2:28+; Ŋgo 4:12; Ro 10:13 ✠ 2:22: Yo 5:36 ✠ 2:23: Yesa 53:10; Ŋgo 4:28 ✠ 2:24: Lu 24:5; Ŋgo 3:15 ✠ 2:28: Mbo 16:8+ ✠ 2:29: 1Kin 2:10; Ŋgo 13:35+ ✠ 2:30: 2Sam 7:12+; Mbo 89:3+, 132:11 ✠ 2:31: Mbo 16:10 ✠ 2:33: Yo 14:26; Pil 2:9 ✠ 2:35: Mbo 110:1 ✠ 2:37: Ibr 4:12 ✠ 2:38: Mk 16:16; Lu 24:47; Ŋgo 3:19 ✠ 2:39: Yesa 57:19; Yo 10:16; Ŋgo 14:27; Ep 2:13+

⁴⁰Petrus iso sua tingi men som. Kwoono imbol pizin pa sua boozomen. Pa isombe ikam zin ma tiurla ki Kriisi. Tana iso pizin ma iso: “Motoyom ingal mi kuru zaala pa ituyom be kombot ambai. Pa ingi kombot la wal sananjan lenen. Kokena niomjan kala leyom.”⁴¹ Aigule tana na, zin tau tiurla Petrus kaljaana, mi tikam yok mi tila tigaaba zin wal urlanjana kan na, zin ko kembei munjaana tel (3,000) ma ingi. ⁴²Mi zin tiurur kat lenen pa sua kizin ŋgojana ki Yesu, mi tiluplup zin pa surjana mi kini kanjana.

Mbulu kizin wal mataana kan ki Kriisi

⁴³Zin ŋgojana ki Yesu tikamam uraata bibip mi titortoro mos boozo. Tabe tomtom ta boozomen tire mi timoto kan. Pa tire kat Anutu mburaana tau.⁴⁴ Mi zin urlanjana kan tiluplup zin, mi tiparkamam zin ma ambai. Tomtom sa irao kwoono imbol pa kororj kini sa be iwe itutamen lene i na som. Kororj kizin ta munjaana men, ta tiparra pizin men.⁴⁵ Pa tikamam mburoorjo pa kororj kizin, mi tiparra pizin pakan ta len som i. Tabe zin ta boozomen len kororj irao.⁴⁶⁻⁴⁷ Mi aigule ta boozomen tilala ma tiluplup zin su Urum Merere kwoono. Mi tiparluplup zin la ruumu kizin kizin pa surjana mi kini kanjana. Mi tikanan kini raama lenen ambai men, mi tiwidit Anutu zaana. Paso, tiur kat lenen pini. Tana tomtom timap ma lenen pizin. Mi zin wal ta Merere ikamam uraata pizin be ikamke zin na, ni ipangutnguutu zin ikot aigule ta boozomen, ma tilala tigabgaaba zin wal urlanjana kan.

3

Petrus iurpe tomtom kumbu kaamajana ta

¹Aigule ta, zorj mataana ikam tel na, Petrus ziru Yoan tisala pa Urum Merere. Pa surjana rou kana be imanga. ²Ziru tiwwa ma tisala na, tomtom kaamajana ta, tikami ma tiuri su urum kwoono ta tipaata be Kataama Kwoono ta Ambaijana Kat na. Tomtom tana, naana ipeebe na, ni ta kembeajana. Tana aigule ta boozomen tiziziji ma timar, mi tiuri mi imbotmbot. Beso tomtom timar be tiloondo pa urum na, izarra namaana pizin pa le kororj. ³Ikamam

ta kembea, mi ire Petrus ziru Yoan tila mabe tilela. To isurj ziru pa le pat. ⁴Ziru tigeede su pini, mi Petrus iso: “Motom mar!” ⁵Tana tomtom imbot mi iur mataana pizin. Pa indemeere iso ko tikam le kororj sa.

⁶Tamen Petrus iso pini. Iso: “A barau, pat silba mi gol na, lej sa som. Mi kororj ta, ta imbotmbot i. Ingi be ankam pu. Nio anjo pu pa Yesu Kriisi ki Nasaret zaana: Mangan mi pal!”⁷

⁷⁻⁸To iteege su pa namaana woono mi iwiti. Beso burup na imanganga to, sirj iloondo pa kumbuunu uranuran, mi iya-maana kembei kuliini ikam pirik. Ipa ma ila ri, to ilulu i raama menmeeni biibi, mi ipakurkur Anutu zaana, mi zigan tilela pa urum.⁹ Wal matan la na, tire ni iwwa mi ipakurkur Anutu ma ikamam. ¹⁰Mi tikilaali kembei ni ta mungu imbotmbot Kataama Kwoono ta Ambaijana Kat, mi izarra namaana pa le pat. Tabe timurur pa mbulu ta ipet pini na, mi kwon itaanda. Tikam ngar pini ma tirao som.

Mos ta Petrus ikam su Urum Merere kwoono

¹¹Tomtom tana isou kiskis Petrus ziru Yoan ma zigan timbotmbot, mi iwal biibi tilonloondo ma tila kizin ta Pooto ki Salumo a. Pa timurur pa mos ta ipet na. ¹²Petrus ire zin, to iso pizin. Iso: “O niom Israel, parei ta kumurur pa uraata tingi mi kegeede yam? Tomtom ti, niam amkami ma ipa pa ituyam mburoyam, som mbulu tiam sa ta ndabokjana i na som. ¹³Kelej kat. Anutu ki tumbundu bizin, Anutu ki Abaraam, Isak mi Yakop, ina ni ikam mbesoorjo kini Yesu ma isala saamba kek be ikam zaana biibi. Mi Yesu tana, ta ikam mbulu tingi. Ni ta kakami ma ila be tipuni na. Pilatus ire i ma iso izemi. Mi niom koso: “E-e. Niam leleyam pini som. Puni ma imeete.”¹⁴ Kere. Tomtom potomjana mi ndeejanana, ta niom leleyom pini som. Mi tomtom sananjanana ta ipunun zin tomtom, ta koso pizin ma tiputke i mi ima tiom na.¹⁵ Tana ni ta mbotjana mata yaraarajana katuunu i, ta niom kupuni ma imeete. Tamen ni, Anutu ipei i ma burup na imanga mini pa naala. Niam tingi amre kat ki motoyam. Tanata

☆ 2:40: Ga 1:4; Pil 2:15 ☆ 2:43: Ŋgo 5:12; 2Kor 12:12

☆ 3:6: Ŋgo 14:10 ☆ 3:7-8: Ŋgo 5:15+, 9:34+, 14:8+; Yems 5:14+

☆ 3:15: Lu 24:48; Ŋgo 1:8, 2:24, 32+

☆ 2:44: Lu 12:33, 18:22; Ŋgo 4:32+

☆ 3:13: Kam 3:6; Lu 23:18+

☆ 2:45: 2Kor 8:13

☆ 3:14: Lu 23:18+

ampombolmbol ka sua i.[☆] ¹⁶ Mi kosa sa som. Yesu zaana tau. Waende ti, niom kuute patanjana kini kek. Mi ni iurla mi ipase pa Yesu zaana, tanata ikami ma niom ta boozomen kere ni niini ndabok.[☆]

¹⁷ “O atonjan ma tizijan, nio agute. Ina niomjan zin bibip tiom kikilaala Yesu som, tanata kakam mbulu tana pini.[☆] ¹⁸ Mi ina zaala ki Anutu tau. Ni itunu ipazal, bekeni sua kini boozomen ta mungu iso la ki kwoono bizin na iur ŋonoono. Sua tana iso ta kembei: Mesia kini ko ire yoyoujana biibi.[☆] ¹⁹ Tana niom kere be kipizil ndemeyom pa mbulu tiom sananjana, mi kotooro yom, mi kimiili ma kala ki Anutu. Naso ni imus sanaana tiom mi ila ne. Mi niom so kakam ta kembei, inako Merere ipayaryaara yom,[☆] ²⁰ mi ingo Mesia ta ni itunu iuri piom na ma imiili mini.[☆] ²¹ Pa ni bela imbotmbot men ta saamba a ma irao mazwaana tabe Anutu iurpe koronj ta boozomen ma ambai mini. Ito sua kini mbukjana ta iso la ki kwoono bizin ta mungu kek na.[☆] ²² Pa Mose iso ta kembei. Iso:

Merere Anutu tiom ko ipamender tomtom tiom sa ma iwe kwoono kembei ta nio i. Mi niom kozo keler la kaljaana pa koronj ta munjaana men. ²³ Mi sombe tomtom sa ilenji som, nako Anutu ipambiriizi i ma ila lene kat. Kokena igaaba wal kini.[☆]

²⁴ “Tana kere. Pa mungu ta Anutu kwoono Samuel mi imar na, Anutu kwoono bizin tiso sua pa mazwaana ta tingi.[☆] ²⁵ Ingi matamur ki Anutu kwoono bizin, ta imar kiti tomtom ta poponjana kizin i. Pa sua mbukjana kini ta ni ikam la ki tumbundu bizin, ta ingi iur ŋonoono piti i. Motoyom ingal sua ta mungu iso pa Abaraam na. Isombe

Poponjana ku ko iwe zaala be kamperjana biibi ise kizin wal boozomen ta timbotmbot su toono na.[☆]

²⁶ “Tana kere. Anutu ipei mbesoongo kini Yesu ma burup ma imanga mini pa naala

kek. Mi ni isombe ipumuungu kamperjana kini piom. Tanata ingi ikam Yesu uru-unu ma imar piom mungu, bekeni ikam yom ma kipizil ndemeyom pa mbulu tiom sananjana.[☆]

4

Tipamender Petrus ziru Yoan

¹ Petrus ziru Yoan tizzo sua pizin tomtom, mi zin patoronjana kan pakan zijan biibi kizin menderjan ta timborro Urum Merere i, mi zin sadusi pakan timar. ² Timar raama keten malmal kat pa Petrus ziru Yoan. Pa ziru tikamam sua pizin tomtom mi tizzo ta kembei: Wal ta so tisekap la ki Yesu, nako timanga mini pa naala.[☆] ³ Mi rorou kek. Tana tila ma tikiskis zin, mi tiur zin lela ruumu sanaana pataaja be tinaama sua. Ziru be timbot tana, mi tikeene ma aigule toro. ⁴ Mi zin tomtom tau tilej sua kizin na, boozomen tiurla. Tabe tila tigaaba zin ta mungujan na, to zan isala kat. Zin tomtom tirao kembei munjaana lamata (5,000).

⁵ Aigule toro na, zin peeze kan kizin Yuda, zijan zin mboronjan mi zin ngarjan ki tutu tilup zin su Yerusalem. ⁶ Mi bibip kizin wal patoronjana kan ta Anas, Kaipas, Yoan, mi Alisande na, mi wal kizin pakan, zijan tau. ⁷ Timbotmbot, mi tikam Petrus ziru Yoan ma timar na, tipamender ziru ila keren uunu. To tiwi zin ma tiso: “Ai, niomru kakam uraata ti pa asirj zaana mi mburaana?”[☆]

⁸ To Bubujana Potomjana izeebe Petrus, mi imanga to iso pizin. Iso: “Niom peeze koyom mi niom mboronjan. ⁹ Parei? Koozi niom kosombe kiwi yam pa mbulu ambaijana tau ipet pa tomtom kaamanjana ti, mi zaala tau ni niini ambai, ta koboobo yam i? ¹⁰ Nakena niom ta boozomen keler kat. Mi niom men som. Zin Israel ta munjaana men. Ingi kosa sa som. Mi Yesu Krisi ki Nasaret ta kupuni ma imeete sala ke pambaarajana, mi Anutu ipei i ma burup ma imanga pa naala na. Ina ni zaana mi mburaana, ta ikam ma niom kere tomtom kaamanjana taiŋgi niini ambai mi

☆ 3:16: Lu 17:19; Ŋgo 4:10 ☆ 3:17: Lu 23:34; Ŋgo 13:27; 1Kor 2:8; 1Tim 1:13 ☆ 3:18: Mbo 22; Yesa 53:5+; Lu 24:26,44; Ŋgo 2:23; 1Pe 1:10+ ☆ 3:19: Ŋgo 2:38 ☆ 3:20: Ŋgo 1:11; 1Tes 4:16 ☆ 3:21: Mt 19:28; Ro 8:19+; 2Pe 3:13 ☆ 3:23: Lo 18:15+; Ŋgo 7:37 ☆ 3:24: Lu 24:27 ☆ 3:25: Un 12:3, 18:18, 22:18; Ga 3:8 ☆ 3:26: Ŋgo 13:46, 22:21; Ro 1:16 ☆ 4:2: Mt 22:23; Ŋgo 17:18 ☆ 4:7: Mt 21:23 ☆ 4:10: Ŋgo 3:13+

imendernder la motoyom i.✠ ¹¹ Yesu ta munngu tibeede ka sua ta kembei:

Pat ta niom wal tau kowwo ruumu na, motoyom repiili mi kipiri lae lene na, pat tamen tana, ta ko tipamender ruumu sala ma imbol.✠

¹² “Ni itutamen ta ulaaja kiti. Sombe turu ulaaja la ki tomtom toro sa, ina tarao tendeeje som. Pa tomtom ta tirao toono ti, na sa zaana irao iuulu kat iti ma tombot ndabok na som. Pa Anutu iur ni itutamen.”✠

¹³ Timbotmbot mi tire Petrus ziru Yoan timoto som mi tizzo katkat sua, to timurur pizin. Pa tiute zin tomtom kar kan men. Tila skul biibi som. Tana tikilaala zin kembei zigan Yesu tiwwa tau. ¹⁴ Mi tire tomtom ta tiurpe i ma niini ambai i, zigan timender ma timbotmbot, tabe len sua sa som mi timaane men. ¹⁵ To tiser Petrus ziru Yoan pa lupjana kizin ma tipera mat, mi zin be tiso kan sua. ¹⁶ Mi timanga na tiparwi zin. Tiso: “Lak, ingi kozo ko takam parei pizin? Pa mos biibi ta ziru tikam na, ina ipet kat mat, mi iwal biibi ta timbot Yerusalem i tiute lup kek. Tana iti tosombe takam be tawatkaala, nako takam ma tarao som.”✠ ¹⁷ Mi bela tupunmeete sua tingi ma imborene kat. Kokena irak ma wal pakan tilej mi tiurla. Kozo takam sua pamotojana pizin mi tepeteke zin be tiso sua pa tomtom sa pa Yesu zaana mini pepe.”

¹⁸ Tiso makij, to tiboobo Petrus ziru Yoan ma tile mini na, kwon imbol pizin be tikam sua sa pizin tomtom pa Yesu zaana mini pepe.✠ ¹⁹ Tamen ziru tipekel ma tiso: “Wai, kena niom ituyom kitiiri. Ko parei? Amlej la niom kaljeyom, som Anutu kaljaana? Mbulu ingoi ta indeeje pa Anutu mataana?”✠ ²⁰ Pa kororj biibi ta niam amre mi amlej kek. Tana ingi irao amaane na som. Ko amzzo men ta kembei.”

²¹ Tiso ta kembei, tabe zin bibip tisu ma tise pizin, mi tikam sua pamotojana pizin mini. Mana tizem zin ma tila. Tana zin bibip tana tiru zaala be tiseeze matan ma som. Pa iwal timap tire uraata tana ma len ambai mi tipakur Anutu pa. ²² Pa tomtom kaamarjana ta mos tana ipet pini

ma niini ndabok na, ndaama kini ilip pa tomtooru kek.

Suyjana kizin wal urlajana kan

²³ Petrus ziru Yoan tiyooto na, kanjan ma tila ki waen bizin, mi tiso zin pa sua ta zin bibip kizin patoronjana kan mi zin mboronjan tikam pizin na. ²⁴ To waen bizin tilej na, tilup lenen mi tikam suyjana ila ki Anutu ta kembei. Tiso: “O Merere, nu ta mburom keskeezeyom mi kororj imap katuunu. Nu ur saamba mi toono, mi tai raama kororj boozomen men ta timbot pa.”✠

²⁵ Itum Bubunjom Potomjana ta ikam peeze pa tumbuyam Dabit ta mbesoorjo ku na, ma iso ta kembei:

Parei ta zin karkari keten malmal mi kaljan izalla?

Wal matan munjan timburmbuuru sorok paso?

²⁶ Zin king ki toono zigan zin peeze kan tilup zin,

mi tikam kumbun be zigan Merere mi Mesia kini tiporou.✠

²⁷ “Mi ingi sua tingi iur ŋonoono kek. Pa nu itum roogo mbesoorjo ku potomjana Yesu, mi uri ma iwe Mesia. Tamen Erot ziru Pilatus zigan zin wal ta Yuda somjan i mi zin Israel, ta tilup zin su kar biibi ti mi tipuni ma imeete.”✠ ²⁸ Mi timanga ma tikam mbulu ti na, itoptop la zaala tau nu itum lelem iur pa pataaja kek be ipet ta kembena.✠ ²⁹ Merere, sua pamotojana ta tikamam piam i, nu lej kek. Tana pombol niam mbesoorjo ku be amoto pepe, mibe amender mboljana pa sua ku kamjana.✠ ³⁰ Swe mburom mi urpe zin metegan mi kam mos bibip pakan ma ipet pa mbesoorjo ku potomjana Yesu zaana.”

³¹ Tisurj makij, to kembei ta yenyeenge itok pa lele tau tilup zin pa i, mi Bubunjana Potomjana izeebe zin ta boozomen. Tana timoto som, mi timender mboljana pa Anutu sua kini soyaarajana.✠

Zin urlajana kan tiparlup lenen

³² Zin urlajana kan ta munjaana men lenen mi ngar kizin iwe tamen. Mi tomtom sa irao kwoono mbol pa kororj kini sa be iwe itutamen lene i som. Kororj kizin ta

✠ 4:11: Mbo 118:22; Mt 21:42 ✠ 4:12: Mt 1:21; Yo 14:6; Ŋgo 10:43; Ro 10:13 ✠ 4:16: Yo 11:47 ✠ 4:18: Ŋgo 5:28,40 ✠ 4:19: Ŋgo 5:29 ✠ 4:24: Kam 20:11 ✠ 4:26: Mbo 2:1+ ✠ 4:27: Lu 23:7+ ✠ 4:28: Ŋgo 2:23 ✠ 4:29: Ŋgo 3:13, 13:46; Ep 6:19+; Pil 1:14 ✠ 4:31: Ŋgo 2:2+ ✠ 4:32: Lu 12:33, 14:33; Lu 18:22; Ŋgo 2:44+

munjaana men, ta tiparrai pizin men.✠

³³ Mi uraata kizin ŋgogana ta tipombolmbol sua pa manganjana ki Merere Yesu na, mburaana biibi. Mi kampejana biibi imbotmbot raama zin urlajana kan ta boozomen. ³⁴ Mi tomtom kizin sa imbot ŋoobo som. Pa zin ta len toono mi ruumu na, tiurur ŋgomo pa. Beso tikam ka pat, ³⁵ to tikam ma tiur la kizin ŋgogana. Toinabe zin tirai pizin wal tau len kororj som mi timbot ŋoobo i.✠

³⁶⁻³⁷ Tikamam ta kembei, tana tomtom ta ki mutu Saiprus, zaana Yosep, ni tomini iur ŋgomo pa toono kini. To tingiimi, mi ikam ka pat ma ila iur la kizin ŋgogana. Yosep tana, ni uunu ipet la ki Lebi. Mi zin ŋgogana tileele zaana be Panabas. (Pisis Panabas ka uunu ta kembei: ‘Tomtom ki ipombolmbol zin tomtom’.)✠

5

Mbulu pakaamjana ki Ananias ziru kusiini Sapira

¹ Tomtom toro, ni zaana Ananias. Mi kusiini zaana Sapira. Ni ziru tomini tiur ŋgomo pa toono kizin pakaana, mi wal tingiimi. ² Tamen ziru tisu mi tikam pakaamjana. Pa pat ta tisombe tiur ma iwe Anutu lene na, tiruutu pakaana ma imbot pizin. Mi pakaana men, Ananias ikam ma iur la kizin ŋgogana, mi iso: “Is. Ingi pat munjaana ta ti.” ✠

³ Tamen Petrus ilej na, iso pini. Iso: “Wai, Ananias. Parei ta nu zem Tomtom Sanaana ma izeebu, mi ruutu pat pakan? Parei? Nu so kam be pakaam Bubujana Potomjana? ✠ ⁴ Indeeje ta nu kam ŋgomo pa toono ku tana zen, ina nu kororj ku. Mi kaimer ma tomtom tingiimi mi kam ka pat, ina tomini kororj ku men. Nu itum ta mboro. Mi sokorei ikamu ta lelem iur pa mbulu ta kembena? Ina nu kam pakaamjana piam tomtom som. Ina nu kam pa Anutu tau.” ✠

⁵ Ananias ilej men sua tingi mi imalaala. Itop su ma kup. Beso tomtom tilej uruunu na, motogana biibi ikam zin lup. ⁶ To nargar timar ma tizuki pa kawaala, mi tisiŋi ma tila titwi i.

⁷ Timbot ma molorjana ri, mana Ananias kusiini ile. Mi mbulu ta ipet pa Ananias na, ni iute som. ⁸ Ile na, Petrus imanga mi iwi

i. Iso: “Ai, nu so lak. Nu niomru kusim Ananias, toono ka ŋgomo munjaana men ta ti?” Moori ipekel ma iso: “E, ŋgomo ta tina.”

⁹ To Petrus iso pini. Iso: “Lak, parei ta niomru kulup leleyom mi koso kotoombo Merere Bubujana? Lej. Wal ta titwi kusim ta timbotmbot kataama ndemeene i. Mi nu ko tisiŋu ma pera tomini.”

¹⁰ Lak molo? Moori imalaala ma ila ituti su Petrus kumbuunu uunu ma kup. Nangarj tile ma tire i kup su ma imbotmbot, to tiroŋroongi ma tiyooto, mi tila titwi sula waene ziljaana uunu. ¹¹ Uraata ti ipet ma lupjana ki Krisi zinan zin wal pakan tilej, to motogana biibi ikam zin lup.

Zin ŋgogana titooro mos bibip pakan

¹² Yesu ŋgogana kini timbotmbot mi titortooro mos mi uraata bibip boozomen pizin tomtom. Mi zin urlajana kan na, tiluplup zin se pooto ki Salumo ta imbot Urum Merere ziljaana na. ✠ ¹³ Mi tomtom tila ma tigabgaaba zin sorok na som. Pa timoto. Tamen iwal biibi na, matan ise kizin mi tiwidit urun. ¹⁴ Tabe moori ma tomooto na, iwal ma iwal kat ta tiurla ki Merere, mi tila tigabgaaba zin ma tiwe boozo. ¹⁵ Mi uraata boozomen ta iwedet. Tabe tomtom tikamam zin metengan kizin izee ke ponjana ma mi kizin, mi tikamam zin ma tilala zaala. Pa tikam ngar ta kembei: Sombe Petrus ipa ma ila igarau zin, mi so kunuunu men isalakaala zin, toinabe mburaana iyooto pini, mi iuulu zin ma nin ndabok. ✠ ¹⁶ Mi kar ta timbot koloujana pa Yerusalem na, ta kembena. Tikamam zin metengan kizin ma wal kizin pakan ta bubujana sananjan tipasansaana zin na, mi tilala Yerusalem. To timokor men la kizin ŋgogana, mi zin tiurpe zin ma nin ambai lup. ✠

Zin bibip kizin Yuda tiseeze zin ŋgogana matan

¹⁷ Zin ŋgogana tikamam ta kembena, tabe biibi kizin wal patoronjana kan, zinan gaabajana kini boozomen ta zin sadusi na, ngar sananjana izeebe zin ma matan mburmbur mi keten malmal kat pizin ŋgogana. Paso, tire uraata kizin ilonloondo

✠ 4:35: 2Kor 8:13+ ✠ 4:36-37: Ŋgo 9:27, 11:22,30, 13:2
Mt 23:27+ ✠ 5:12: Ŋgo 2:43; 2Kor 12:12 ✠ 5:15: Mt 9:21, 14:36; Ŋgo 19:12

✠ 5:2: Yos 7:1-26 ✠ 5:3: Lo 23:21+; Lu 22:3 ✠ 5:4:
✠ 5:16: Mt 8:16 ✠ 5:18: Ŋgo

raama mburaana. ¹⁸ Tabe timanga, to karau lae pizin, mi tizeebe zin lela ruumu sanaana. ☆

¹⁹ Mi mbej na, aŋela ki Merere ta ila, to isol ruumu sanaana ka kataama pizin, mi ikam zin ma tiyooto ma tipera mat. ☆ ²⁰ To iso pizin. Iso: “Kala ta Urum Merere kwoono, mi koso kat zin tomtom pa mbotjana popojana ti ka zaala.”

²¹ Tana berek su na, tiloondo pa Urum Merere, mi timanga ma tikam sua pizin tomtom. Tito sua ta tilej kek na. Tikamam mi, biibi kizin patoronjana kan ziŋan zin gaabana kini, tiboobo zin peeze kan kizin Israel ziŋan zin mboronjan ta boozomen ma timar be tilup zin. Tilup zin ma timbotmbot, mi tiŋgo menderjan pakan ma tila ruumu sanaana be tikam zin ngojana.

²² Beso tiwwa ma tilela ruumu sanaana na, matan ru zin ma som. Tana timiili ma tila lupjana, to tisotaara zin. ²³ Tiso: “Wai, niam amla ruumu sanaana na, ka kataama kotkaalanjana, mi zin ta timborro kataamanjan i, timendernder. Tamen amkaaga kataama ma amlela na som. Tomtom som.” ²⁴ Biibi kizin menderjan ta timborro Urum Merere i ziŋan bibip kizin patoronjana kan tilej sua sotaaranjana tingi na, tikam ngar boozo. Tiso: “Wai, iŋgi kozo ko parei?”

²⁵ Be molo som na, tomtom ta imar mi isotaara zin. Iso: “A, niom na kombotmbot? Mi zin wal ta kezebe zin lela ruumu sanaana, ta tikamam sua pizin tomtom ta Urum Merere kwoono a.” ²⁶ Biibi kizin menderjan ilej sua tana na, imanga mi iyo zin tomtom kini, to pai. Karjan pataaja ma tila be tikam zin. Tamen ruŋgun kembei malmal mi tila tikam zin som. Pa timoto kan. Kokena zin iwal biibi timanga pizin, mi tipun zin pa pat.

²⁷⁻²⁸ Tila tikam zin ngojana makin, to timiili ma tila mi tipamender zin la zin bibip matan. Mi biibi kizin patoronjana kan iyaamba zin. Iso: “Kapaata to tana zaana ndabok! Niom taljoyom som? Niam kwoyam imbol piom kek. Irao koso zin tomtom pa tomtom tana pepe. Mi iŋgi kosoyaara uruunu ma irao Yerusalem kek. Parei? Niom koso kakam be kuur siŋ kini ka kadoono ise tiam?” ☆

²⁹ Petrus ziŋan ngojana pakan tipekel kwon ma tiso: “Niam ti amrao amto sorok sua ki tomtom sa na som. Bela indeenje Anutu ngar kini to amto. ☆ ³⁰ Kelej. Yesu ta niom kupuni ma imeete sala ke pambaarjana, ta Anutu ki tumbundu bizin ipei i ma imanga mini kek. ☆ ³¹ Mi ipakuri mi iuri la itunu namaana woono, mi iwe koronj imap katuunu kek. Mi ni ulaaja kiti. Tana ni ta ko itooro iti Israel, mi ireege sanaana kiti ma ila ne. ☆ ³² Mi niam tingi amre kat uraata kini, tanata ampombolmbol koronj tingi ka sua. Mi niam men som. Bubujana Potomjana tomini ipombolmbol sua ti. Ni, Anutu ikami pizin tomtom ta boozomen ta titoto sua kini na.” ☆

Ŋgar ambaijana ki Gamaliel

³³ Zin tilej sua tana, to keten ibeleu kat ma tiso tipun zin ngojana ma timetmeete ma tila len pataaja. ³⁴ Tamen tomtom ta ki lupjana tana, zaana Gamaliel. Ni tomtom zaananjana kizin ngarjan ki tutu. Mi zin iwal tau matan izeze kini. Imanga to iso pa waene bizin. Iso: “Ai, kakam wal tina ma tipera mat mungu.” ³⁵ Zin ngojana tipera, to ni iso pa lupjana tana. Iso: “Niom Israel, kelej. Kumbuulu zin loja pepe. Timbot mi iti takam kat ngar mungu, tona tuur len zaala sa. ³⁶ Motoyom imiili pa Teudas. Ndaama pakan ta ila kek na, ni imar ipet, mi izzo pa itunu be ni tomtom toro. Ma tomtom tau sorok som (400), ta tila tito i. Lak, koozi imbotmbot i? Som. Tipuni ma imeete, to nangarj kini tikam pirik, mi kosa sa som. ³⁷ Ni imar ila, to kaimer ma mazwaana ta tikam tomtom zan na, Yudas ki Galilea imar ipet, mi ipese zin tomtom ma tito i, mi tila be tiziiri gabman ki Rom. Tamen ni tomini, tipuni ma imeete, mi tomtom kini tisu ma tiwe paraenjae sorok. ³⁸ Tana koozi, nio lelej be ansope yom ta kembei: Wal tina, kumbuulu zin pepe. Kezem zin ma tila. Pa takankaana pa ngar mi uraata kizin. Sombe ki toono, nako tikam ma som. ☆ ³⁹ Tamen sombe uraata ti imar pa Anutu, na niom ko karao be kokoto zin na som. Tana kere yom. Kokena niomjan Anutu koporou.” ☆

☆ 5:19: Mbo 34:7, 146:7; Ŋgo 12:7*; 16:26 ☆ 5:27-28: Mt 23:35, 27:25; Ŋgo 4:18 ☆ 5:29: Ŋgo 4:19; Ga 1:10; 1Tes 2:4 ☆ 5:30: Ga 3:13 ☆ 5:31: Mk 16:19; Lu 24:47*; Ŋgo 2:38, 3:19 ☆ 5:32: Lu 24:48; Yo 15:26+ ☆ 5:38: Mt 15:13 ☆ 5:39: Lu 21:15

⁴⁰ Sua ki Gamaliel ikam ma titooro ngar kizin. Tana tiboobo zin ngonjana ma tilela mini, to tibalis zin, mi tingalsek pizin be tila mi tiso zin tomtom pa Yesu zaana mini pepe. To tizem zin ma tila. ⁴¹ Zin ngonjana tizem lupjana mi tila na, lenen ambai kat ma menmeen zin biibi. Paso, tire ta kembei: Sombe tomtom tipamiarj zin, mi tibaada patanjana pa Yesu zaana, ina kembei pakurjana. ☆

⁴² Mi uruunu ambaijana soyaarajana na, tizem risa som. Aigule ta boozomen tikamam sua pizin tomtom su Urum Merere kwoono. Mi tilala ruumu kizin tomtom tomini ma tizzo zin bekeni tiute: Yesu, ni Mesia.

6

Tiur wal lamata mi ru be tiuulu zin ngonjana

¹ Indeeje mazwaana tana, zin wal ta titoto Yesu i timasak ma tiwe boozo. To zin Yuda tau tizzo Grik kaljan i, tisu mi tikam sua boozo pizin wal tau tizzo lburu kaljan i. Tiso: Kini raigana mi kororj reegejana ta gorgori tikamam na, tirre zin noronja kizin Yuda ta tizzo Grik i som. ² Tabe zin ngonjana laamuru mi ru tiboobo wal boozomen ta titoto Yesu i ma tilup zin, mi tiso pizin. Tiso: “Niom tojmatizij tiam, kere. Sombe amzem sua ki Anutu soyaarajana, mi am-boro kuni ma kororj raigana, ko Anutu leleene ambai? Som. ³ Tana niom kaparre yom, mi kuur leyom tomtom lamata mi ru sa tau urun ambaimbaijan, mi len ngar ambaijana, mi Bubujana ikamam peeze pizin. To amur zin ma timender pa uraata taingji. ☆ ⁴ Mi niam ti, nako ambot kat pa sunjana mi ambesmbeeze pa Merere pa sua kini soyaarajana.” ☆

⁵ Wal ta boozomen tilej ma titiiri sua ta zin ngonjana tipiri na, mi tiyok pa. To tiur Setepan (ni Bubujana Potomjana izeebe kati mi urlajana kini imbol kat), mi Pilip, Prokorus, Nikeno, Timon, Pamenas mi Nikolas ta ki kar Antiok na. (Nikolas ti, naana ma tamaana Yuda som. Mi ni itoori ma iwe Yuda.) ⁶ Mi tikam wal lamata mi ru tana ma tila kizin ngonjana, to zin tiur

naman sala uten ma tisurj pizin bekeni tiur zin pa uraata. * ☆

⁷ Mi mazwaana tana, Anutu sua kini mburaana ma ila pizin tomtom boozomen. Tabe zin wal ta titoto Yesu i tiwe boozo kat su Yerusalem. Mi zin patoronjana kan ta kembena, tomtom kizin boozo tilej la sua mi tiurla. ☆

Titeege Setepan

⁸ Setepan, ni tomtom tau Merere mburaana mi kampejana kini biibi imbotmbot se kini. Tana itortooro uraata mburanjan mi mos bibip ma tomtom tire. ☆ ⁹ Tamen zin Yuda pakan ki lupjana ta, ta timbotmbot. Wal tana, mungu tiwe mbesoorjo pizin tomtom pakan. Tamen buri na, tomtom sa imboro zin mini som. Mi timar pa kar Kairini, mi kar Aleksandria, mi lele pakaana ki Silisia, mi lele pakaana ki Asia. Timanga mi zijan Setepan tiparzooro pa sua. ¹⁰ Tamen tirao i som. Pa Bubujana Potomjana ipazalzali pa sua ta ni izzo pa Anutu ngar kini. ☆ ¹¹ To tiru zaala pini, mi tipese tomtom pakan ma tila mi tiso sorok sua pakaamjana ta kembei. Tiso: “Niam ti amlej Setepan ipiri sua repiilijana pa Mose, mi Anutu tomini.” ☆

¹² Tikam sua ta kembei, tabe tikuru zin ngarjan ki tutu mi zin mboronjan zijan iwal biibi lenen ma timanga mi titeege Setepan. To tila mi tipamenderi la lupjana biibi kizin wal peeze kan matan. ¹³ Mi tisokere zin tomtom ma timanga mi tipombol sua pakaamjana pa Setepan. Tiso: “To ti, gorgori iwirri sua sananjana pa Urum Merere potomjana tingi mi tutu ki Mose. Izemzem som. ¹⁴ Pa niam amleji isombe Yesu ki Nasaret, kola ireege urum ti ma isu lene, mi itooro mbulu mi tutu ta Mose ikam piti na tomini.” ☆

¹⁵ Beso zin peeze kan tau timbutul pa lupjana tana tilej ta kembei na, timap ma tikor matan pa Setepan. Mi tire runguunu na, kembei ta ajela i.

7

Sua ki Setepan

☆ 5:41: Mt 5:10*; Ugo 14:22; Pil 1:29; 1Pe 4:13 ☆ 6:3: 1Tim 3:2*; Tit 1:6* ☆ 6:4: Ro 1:9 ☆ 6:6: Wal lamata mi ru ta tiur zin pa uraata na, zin ta boozomen tizzo Grik kaljan. Pa pisis kizin na, kizin Grik. ☆ 6:6: Ugo 13:3; 1Tim 4:14 ☆ 6:7: Ugo 12:24, 19:20 ☆ 6:8: Ugo 2:43 ☆ 6:10: Lu 21:15 ☆ 6:11: Mt 26:59+ ☆ 6:14: Mt 5:17; Mk 14:57*; Yo 2:20*; Ugo 7:49

¹ To biibi kizin patoronjana kan iwi Setepan ma iso: “Lak, sua ta tiso na, jonoono?”

Anutu ipet ki Abaraam isu lele pakaana ki Mesopotamia

² Mi Setepan ipekel kwoono ma iso: * “O atoran mi tamajan, kungun taljoyom mi kelej sua tio ti. Mungu kat, indeenje tamanda Abaraam ila itu su kar Aran zen, mi imbotmbot men ta Mesopotamia na, Anutu ta azunka katuunu na ila ipet kini, ☆

³ mi iso pini ta kembei. Iso: Zem toono ku ramaki wal ku, mi manga ma la pa toono tabe anjo u pa i. ☆

⁴ “Tana Abaraam izem lele pakaana ki Mesopotamia ta toono kizin Kaldia na, mi ila itu su kar Aran. Tamaana imeete mi kaimer mana, Anutu iso pini mini, to isiri i ma imar lele ta buri tombotmbot pa i. ☆ ⁵ Mi Abaraam, Anutu ikam toono pakaana risa ma iwe lene kat i na som. Tamen imbuk sua pini be ikam toono tingi pini mi popojana kini tabe tipet pa kaimer i. Jonoono, mazwaana tana, Abaraam ipeebe pikin sa zen. Tamen Anutu ikam sua mbukjana tana pini. ☆ ⁶ Mi Anutu isope i tomini ta kembei:

Kaimer popojana ku ko tiwe leembe pa lele toro. Mi lele tana ka tomtom bizin ko tikam zin ma tiwe len mbesoongo, mi tiseseeze matan ma irao ndaama 400. ☆

⁷ Tamen kaimer to nio kola anjur kadoono pa toono tana ka tomtom bizin mi anpokot mbulu kizin, mi anjam zin popojana ku ma tizem lele tana, mi timiili ma timar mini be tisur pio isu toono ti. ☆

⁸ “Mi Anutu iur reetjana ma iwe kilalan pa sua ta imbuk la ki Abaraam na. Tana Abaraam ipeebe Isak mi imbot pa kozolwoono lamata mi tel, to ireeti. To Isak ipeebe Yakop mi ireeti. Mi Yakop ta kembena. Ipeebe lutuunu bizin laamuru mi ru na, ireete zin tomini. Mi zin tina ta tiwe undu bizin. ☆

Anutu imbotmbot raama Yosep isu Aikuptu

⁹ “Yakop lutuunu bizin tana timbot ma matan mburmbur pa Yosep, to tongomooni ma ila Aikuptu mi iwe mbesoongo su tana. Tamen Anutu imbotmbot raami, ☆ ¹⁰ mi itatke i pa patanjana kini ta munjaana men. Mi ikam ngar ambaijana pini. Tabe king kizin Aikuptu leleene pini, to iuri ma ikam peeze pa ruumu kini ramaki koronj kini ta boozomen mi toono biibi ta Aikuptu a tomini. ☆

¹¹ “To peteele biibi ipun zin Aikuptu ta boozomen zijan zin Kanaan ma timbot ngoobo kat. Ikam ma tumbundu bizin tiru kan kini ma marjaanakaala zin. ☆

¹²⁻¹³ Yakopbi imbotmbot mi ilej kembei kini wit imbot ta Aikuptu a, to isu na ingo lutuunu bizin ma tisula Aikuptu be tingiimi kan kini. Tikam kini makinj to, timiili ma tila ki taman mini. Ina pai kizin mataana kana. Timbot to tisula mini pa Aikuptu ma iwe ru pa. Indeenje tana, Yosep iswe itunu pizin. Tabe king kizin Aikuptu, ni tomini iute Yosep wal kini. ☆ ¹⁴ Tona Yosep iso la pa tamaana mi toono ma tiziini bizin be tiyauyau mi timar kini. Zin wal ta tisula na, zin tomta tel lamoro mata (75). ☆ ¹⁵ Tana Yakopbi isula Aikuptu, mi zijan lutuunu bizin ta timetmeete su ta tinga. ☆ ¹⁶ Mi titwi zin isu Aikuptu som. Tikam zin, mi timiili ma tila pa kar Sekem, mi titwi zin sula naala ta Abaraam ingiimi la ki Amor lutuunu bizin na. ☆

Mose

¹⁷ “Tumbundu bizin ta timbot Aikuptu na, timasak ma tiwe booza kat to, sua mbukjana ta Anutu ikam la ki Abaraam na, ka nol igarau be Anutu ikam ma iur jonoono. ☆ ¹⁸ To king toro imanga ma ikam peeze pa Aikuptu. Mi ni ikam ngar pa Yosep som. ¹⁹ King tina imanga ma ikam pakaamjana pa tumbundu bizin, mi iseeze kat matan. Mi iur sua mboljana pizin be tikam lutun bizin popojan ta buri tipeebe

* 7:2: Sua ki Setepan na, ka uunu ru. Ta na, Zin Yuda tikam ngar biibi kat pa toono kizin mi urum kizin ta imbot Yerusalem. Tamen Anutu imbot lele tana men som. Lele swoi ta wal kini timbot pa na, na ni imbotmbot raama zin. Mi uunu toro na, ta mungu mi imar, zin Yuda timbel Anutu kwoono bizin zoorojana. ☆ 7:2: Un 11:31 ☆ 7:3: Un 12:1 ☆ 7:4: Un 12:4+ ☆ 7:5: Un 12:7, 17:8; Ibr 11:13 ☆ 7:6: Un 15:13+; Kam 12:40 ☆ 7:7: Kam 3:12 ☆ 7:8: Un 17:10+, 35:18 ☆ 7:9: Un 39:2, 21+ ☆ 7:10: Un 41:37+ ☆ 7:11: Un 41:54, 42:1+ ☆ 7:12-13: Un 42:1+, 45:1-16 ☆ 7:14: Un 45:9+, 46:26+ ☆ 7:15: Un 46:1+, 49:33 ☆ 7:16: Un 23:3+, 33:18+, 50:7+ ☆ 7:17: Kam 1:7 ☆ 7:19: Kam 1:9+

zin i, mi tizem zin ma timboren bekenā timetmeete ma tila len.✠

²⁰ “Indeeje gorgor tana na, Mose tipeebi ma isu. Ni pikin kaibiim, mi kampejana ki Anutu imbotmbot se kini. Tuyeete bizin tikam perj pini ma irao puulu tel,✠ ²¹ to tizemi su yok kezeene, mi king lutuunu moori kadoono ikami ma iwe lene, mi ila imborro i.✠ ²² Mose itum ma iwe tomtom, mi ikam ngar kizin Aikuptu ma imap. Mi ni tomtom mburaanajana, mi sua kini tomini mburaanajana.

²³ “Imbotmbot ma ndaama kini tomtooru, to ikam ngar be ila ilou zin wal kini Israel.✠

²⁴ Ila to ire tomtom ta ki Aikuptu ipunun sorok tomtom ta ki Israel. Tana iloondo ma ila na ilae ki Israel tana, mi ipun Aikuptu tana ma kup bekenā ipokot mbulu kini. ²⁵ Mi iso ko wal kini tikilaala kembei ni, Anutu ipeikati be ikamke zin pa patanjana kizin. Tamen som.

²⁶ Aigule toro na, Israel ru tiporrou. Mi Mose ila ma ire zin, to itoombo be ipeteke zin mibe ilup lenen. Tana iso pizin ma isombe: ‘Wai, niomru na sa tojmatizirj na! Kaparpun yom ma kembena paso?’✠

²⁷ Tamen ni ta namaana imuungu pa malmal na, imanga to ipusuk Mose ma ilae ziljaana mi iso: ‘Nu tina, asirj iuru be we biibi piam mi urpe patanjana tiam?’ ²⁸ Parei? Nu so pun yo kembei ta neeri kam pa Aikuptu tana na?’ ²⁹ Mose ilerj sua tana, to imanga na iko ma ila lele molo ta kizin Midian. Ila iwe leembe isu tana, mi imbot ma iwoolo, mi ipeebe pikin tomooto ru.✠

³⁰ “Ndaama tomtooru tomen imap ma ila, mi kaimer to ajela ta ila ipet kini su lele bilimjana ta imbot igarau abal Sinai na. Imap kembei you miaana ta ibilbil lela ke matanmatangana leleene.✠ ³¹ Mose mata kunduunu ikam you, mi imurur. To iso ipa ma ila koloujana be ire kat. Som, mi ilerj Merere kaljaana. ³² Isombe:

Ŋgi nio Anutu ki tumbum bizin tau. Nio Anutu ki Abaraam, Isak, mi Yakop.✠ Mose ilerj to motojana biibi ikami, mi iturke mataana.

³³ Mi Merere iso pini mini. Iso: “Kinke kumbum keteene. Pa toono ta nu

mendernder pa i, ina potomjana. ³⁴ Lerj. Nio ajre zin Aikuptu kan tiseeze zin wal tio Israel matan ma timbot joobo kat. Tinjiizi kizin ajlerj kek. Mi patanjana kizin, nio ajute ma imap. Tanata ingi ajrsu be ajtatke zin la zin Aikuptu naman. Mi nu mar. Pa nio ajrsombe ajgo u be miili ma la pa Aikuptu.”✠

Zoorojana kizin Israel burijana som. Ta mungu mi imar

³⁵ “Ina Mose tina, ta mungu lenen pini som mi tisombe: ‘Nu tina, asirj iuru be we biibi piam mi urpe patanjana tiam?’ Mi tomtom tamen ta tina, ta Merere itunu ingo ajela ma ila ipet kini su lele bilimjana, mi iuri be ikam peeze pizin Israel, mibe iwe tun. ³⁶ Mi ni tina, ta ikam zin ma tizem Aikuptu, mi itortooro uraata bibip mi mos boozomen isu Aikuptu, mi Tai Singsinjana, mi lele bilimjana ma irao ndaama tomtooru.✠ ³⁷ Mi ni tina, ta iso pizin Israel ma iso: Kaimer, Anutu ko iur tomtom tiom sa be iwe kwoono kembei ta nio i.✠

³⁸ “Mose zijan tumbundu bizin, ta tiwe lupjana ki Anutu isu lele bilimjana na. Mi ni ziru ajela, ta tizzo sua sala abal Sinai na, mi ikam sua mata yaryaaranjana mi iso zin Israel pa, ta imar imar ma iti takamam i.✠

³⁹ “Tamen tumbundu bizin lenen be ilerj la Mose kaljaana som. Titit sua kini, mi lenen be timiili pa Aikuptu. ⁴⁰ To tisu mi tiso pa Aron. Tiso:

Urpe lende merere pakan be timuungu piti, mi tiso iti pa zaala. Pa tizim Mose ta ikam ti ma tezem Aikuptu ma tamar taing na, amkankaana pini. Ko kosa sa ikami ma ila ne kek.✠

⁴¹ “To timanga na tiurpe merere pakaamjana ma runguunu kembei ta makau lutuunu. Mi tiyyo zin koroj ma tikam patoronjana be tipakur koroj tau zitun tiurpe pa naman na, mi menmeen zin pa.✠ ⁴² Tana kaimer Anutu ipizil ndemeene pizin, mi izem zin ma timbeeze pa pitik ma puulu ramaki koroj boozomen ta timbot saamba na irao zitun lenen ma ngar kizin. Ka sua imbot la sua ta mungu Merere kwoono bizin tibeede na. Isombe:

✠ 7:20: Kam 2:2; Ibr 11:23 ✠ 7:21: Kam 2:3+ ✠ 7:23: Kam 2:11+; Ibr 11:24+ ✠ 7:26: Kam 2:13+ ✠ 7:29: Kam 2:15+ ✠ 7:30: Kam 3:1+ ✠ 7:32: Kam 3:6 ✠ 7:34: Kam 3:5+ ✠ 7:36: Kam 7:11,14-17; Mbo 105:27 ✠ 7:37: Lo 18:15; Ŋgo 3:22 ✠ 7:38: Kam 19:1-20:17 ✠ 7:40: Kam 32:1+, 32:23 ✠ 7:41: Mbo 106:19

O niom Israel, ndaama tomtooru ta kawwa isu lele bilimɗana mi kakamam zin mbili ma koronj pa patoronɗana na, kakam sa pio? Som.[☆]

⁴³ Pa leleyom imbot molo pio. Tanata kuurpe merere pakaamɗana Molok muriini, mi kizinjɗi ramaki merere pakaamɗana Repan ta pitik i kunuunu.

Ina merere tiom tina ta ituyom kuurpe bekana kelek kumbuyom pizin.

Tana ingi ko anmanga piom, mi ajzi-iri yom ma kala kewe pajaenae sorok pa lele molo ta imbot Babilon mbuleene kat.

Mungu zin Israel len urum ɗonoona sa som

⁴⁴ “Indeeɗe tau tumbundu bizin tiwwa isu lele bilimɗana na, tiwwa raama beeze potomɗana ta iswe kembei Merere, ni imbotmbot raama zin. Beeze tana, Merere itunu ipatoonjo Mose pa, mi kwoono imbol pini be ito ka mos ta ire sala abal na mi ipo kat.[☆] ⁴⁵ Tumbundu bizin tizinjɗi beeze tana ma tila, to kadoona isu ki lutun bizin. Tila tipet toono Kanaan to, Anutu iziiri ka tomtom bizin ma tila len, mi Yosua ikam zin Israel ma tila tikam len. Mi beeze tana imbot imbot ma indeeɗe gorgor tau king Dabit ikamam peeze pizin Israel na.[☆]

⁴⁶ Dabit, Anutu leleene pini. Tana imanga to iwi ten Anutu ki Yakop. Beso iyok, to iurpe le muriini sa be imbotmbot pa.[☆] ⁴⁷ Tamen ni itunu ipo urum sa som. Lutuunu Salumo ta ipo.[☆]

⁴⁸ “Tamen Anutu kor kana kat, ni imbotmbot lela ruumu tau tomtom tiwwa pa naman i som. Pa Anutu kwoono ta iso ta kembei.[☆]

⁴⁹ Merere iso: Saamba, ina nio murin peeze kana.

Mi toono, ina kumbuj muriini.

Mi ruumu sojana ta koso kopo pio i?

Som len lele tau be ajmbormbooreɗ pa i ingoi?[☆]

⁵⁰ Som. Pa koronj ta munjaana men tingi, nio itun ta ajur zin.”

⁵¹ To Setepan iso pizin wal ta tipa-menderi na ta kembei. Iso: “Niom tina kapa kat ki tumbuyom bizin. Pa niom zorzooronjyom, mi ngar tiom imbol kat. Reeterjana ɗonoona ta ki lelende i, na niom kuute risa som. Pa motoyom munjyom, mi taljyom pampamjyom kembei zin wal ta tiute Anutu som i. Gorgori korzooro Bubujana Potomɗana.[☆] ⁵² Kere. Anutu kwoono bizin ta boozomen, tumbuyom bizin tizem tasa? Som. Anutu kwoono bizin ta mungu tisoyaara sua pa Tomtom Ndeerjana tabe imar na, tipun zin ma timap. Beso itunu imar na, ta kembena. Niom kusu kuuri la ka koi bizin naman, mi kupuni ma imeete.[☆] ⁵³ ɗonoona. Tutu ta ajela tiwe zaala pa ma isu na, niom kakam kek. Tamen koto som.”[☆]

Tipun Setepan ma imeete

⁵⁴ Tileɗ sua tana, to ipas kat keten mi tikaɗ zurun pini. ⁵⁵ Tamen Setepan, ni Bubujana Potomɗana izeebe kati, mi mataana sala saamba to, ire Anutu azujka kini biibi, mi ire Yesu imendernder la Tamaana namaana woono.[☆] ⁵⁶ To iso: “Kere. Nio ajre saamba ikaaga, mi Tomtom Lutuuu, ni imendernder la Anutu namaana woono!”[☆]

⁵⁷ Aa, ingi tileɗ sua koronjɗana ri tingi, tabe orooro biibi isala, mi tizeeɗe taljan, mi borok ma tila. ⁵⁸ To tiyaaru tataati ma tila mi tizem kar na, tikor naman pini pa pat. Mi zin wal ta tipombol sua pakaamɗana pa Setepan na, tizun mburu kizin mat kana, mi tila tindou su nanɗaj kaibiim ta kumbuunu uunu. Zaana Saul.[☆] ⁵⁹ Pat itoptop zalla Setepan gwaana, mi ni isuj. Iso: “O Merere Yesu, kam kunuɗ.”[☆] ⁶⁰ To ingun kumbuunu, mi kaljaana biibi ma iso: “O Merere, sanaana tau tikam pio i, na pokot pepe. Reege pizin.” Iso ta kembei, mi itop su ma kup.[☆]

8

Saul iseeze zin urlajana kan matan

¹ Saul, ni imbot mi ire meetenana ki Setepan na, iyok pa men tau.

☆ 7:42: Mbo 81:12; Yer 19:13 ☆ 7:44: Kam 25:9,40, 26:30; Ibr 8:5 ☆ 7:45: Yos 3:14+, 18:1, 23:9 ☆ 7:46: 2Sam 7:1+; Mbo 132:1+ ☆ 7:47: 1Kin 6:1+ ☆ 7:48: Ŋgo 17:24 ☆ 7:49: Yesa 66:1+; Mt 5:34+ ☆ 7:51: Kam 32:9; Lo 10:16; Yesa 63:10; Ro 2:28+ ☆ 7:52: Mt 23:31+; Lu 13:34; 1Tes 2:15 ☆ 7:53: Kam 20:1; Ŋgo 7:38; Ga 3:19; Ibr 2:2 ☆ 7:55: Mk 16:19; Lu 22:69 ☆ 7:56: Mbo 110:1; Ro 8:34; Kol 3:1; Ibr 12:2 ☆ 7:58: Ŋgo 22:20; Ibr 11:37 ☆ 7:59: Mbo 31:5; Lu 23:46 ☆ 7:60: Mt 5:44; Lu 23:34

Mi indeeje aigule tana na, timanga be tikam malmal tau musaana som pa lupjana ki Krisi ta imbot Yerusalem a. Tiseeze kat matan, tabe tiko papirik lup ma tilala pa Yudea ma Samaria ma. Mi zin ngonjana men ta timbotmbot Yerusalem.[☆] ² Mi Setepan na, wal pakan ta titoto Anutu mbulu kini na, titwi i. Mi timbel tinjiizi pini. ³ Mi Saul, ni imanga pa lupjana ki Krisi, mi isombe ipambiriizi zin ma timap kat. Tana isinin zin ruumu, mi iyaaru tataata zin tomotoo ma moori ma ilala iurur zin lela ruumu sanaana.[☆]

Pilip ikam uraata isu Samaria

⁴ Zin tau tiko papirikjan i, na tiwwa mi tizzoyaryaara uruunu ambaijana pizin tomtom isu kar ta boozomen ta tila pa i. ⁵ Tana Pilip ta kembena, ni isula pa kar biibi ki Samaria, mi izzoyaryaara Krisi uruunu isu tana.[☆] ⁶ Iwal biibi tilej sua ta ni izzo, mi tire mos ta itortooro, to timap tingun taljan pini. ⁷ Pa bubujana sananjan tinarakrak mi tiyotyotoo pizin tomtom boozomen. Mi wal kaamanjan ma naraperjan boozomen, ta ni iurpe zin ma nin ambai lup.[☆] ⁸ Tana zin tomtom ki kar tana menmeen zin biibi kat.

Simon ta tomtom ki naborou

⁹ Kar tana, tomtom ta imbotmbot. Zaana Simon. Mi ni ikamam naborou. Tabe zin Samaria kan tire i ma kwon itaanda pini. Mi ni ipakurkur itunu ma kembei ta ni tomtom biibi sa.[☆] ¹⁰ Ikam ma zin tomtom ta boozomen timokorkor la kini. Wal zangan mi zin sorrokjan tomini. Mi tizzo ta kembei. Tiso: “Wai, to ti, ni mburaana kembei Anutu itunu. Ko ikam Anutu runguunu ma ingi?” ¹¹ Mi naborou kini ta gorgori ikamam na, tomtom tire ma kwon itaanda pa. Tana tizemzemi som. ¹² Tamen Pilip izzoyaryaara sua pa uruunu ambaijana, mi Anutu peeze kini, mi Yesu Krisi zaana, to tomtom tiurla mi tikamam yok. Zin tomotoo mi moori tomini.[☆] ¹³ Mi Simon tomini, iurla mi ikam yok. Indeeje tana mi ila na, izemzem Pilip risa som kat. Itoto i ila kena. Itoto i ila kena. Pa Pilip itortooro uraata bibip ma korog boozo. Tabe Simon irre ma kwoono itaanda.

¹⁴ Beso zin ngonjana ta timbotmbot Yerusalem na, tilej kar Samaria uruunu kembei tikan la Anutu sua kini kek, to tingo Petrus ziru Yoan ma tisula be tire zin. ¹⁵ Ziru tisula ma tipet, to tisuj pa Anutu be ikam Bubujana Potomjana pizin wal popoan ta tiurla. ¹⁶ Pa tomtom kizin sa ikam Bubujana Potomjana zen. Tikam yok men pa Merere Yesu zaana bekeni tiwe lene. ¹⁷ Tana Petrus ziru Yoan tiur naman isalakaala zin, mi tikam Bubujana Potomjana.[☆]

¹⁸ Simon ta tomtom ki naborou na, ire zin ngonjana naman izalakalkaala zin tomtom mi tikamam Bubujana, to iur sorok pat ila kizin mi iso: ¹⁹ “Aiss, nio ti anjo anggiimi mburoyom tina. Beso tomtom sa imar mi nomoj isalakaali, tonabe ikam Bubujana Potomjana.”

²⁰ Tabe Petrus imanga na iso pini. Iso: “Wai Simon, korog ta Anutu itunu leleene mi ikam piti sorok, ta nu su mini ma sombe ngiimi pa pat? Na nu ko la lem raama pat silba ku tana.[☆] ²¹ Nu tina, itijan temender pa uraata tingi som. Pa lelem mi ngar ku indeeje pa Anutu mataana som.[☆] ²² Tana tooro lelem, zem ngar ku sananjan tina, mi toombo ten ma suj pa Merere. Mi re. Ko ireege sanaana ku, o som? ²³ Pa nio ajre u kembei lelem bok pa mbulu ki motom berber, mi sanaana ikis katu kek.”[☆]

²⁴ To ngar ki Simon ipet, mi isu na iso: “Wai, kena niomru kusuj pa Merere pio. Kokena sua tiom tana iur ngonono pio.”

²⁵ Petrus ziru Yoan tipombol sua ki Merere mi tiso zin Samaria kan pa makin, to timiili ma tisala mini Yerusalem. Ziru tiwwa ma tila na, tikamam uruunu ambaijana pizin kar pakan ki Samaria ta timbot zaala zilhanzilhan. Ta kembei, mi tila tunj la Yerusalem.

Pilip ikam uruunu ambaijana pa biibi ta imar pa lele pakaana ki Etiopia

²⁶ To Merere ajela kini ta, ipet ki Pilip mi iso: “Marja ma sala pa Yerusalem. Tona to zaala ta ipa pa lele bilimjana ma isula pa kar Gaza na.” ²⁷ Pilip ilej sua ti, to imanga pa pai. Ila zaala lwoono na, ise ki tomtom ta, ni imar pa lele pakaana ki

☆ 8:1: Ŋgo 1:8, 11:19 ☆ 8:3: 1Kor 15:9; Ga 1:13,23; Pil 3:6; 1Tim 1:13 ☆ 8:5: Ŋgo 6:5, 21:8 ☆ 8:7: Mk 16:17+
 ☆ 8:9: Ŋgo 13:6+ ☆ 8:12: Ŋgo 2:38 ☆ 8:17: Ŋgo 2:4, 19:1+ ☆ 8:20: Mt 10:8; Ŋgo 2:38 ☆ 8:21: Mbo 78:37; Ep 5:5 ☆ 8:23: 1Tim 6:9; Ibr 12:15 * 8:27: Etiopia, ina lele pakaana ta ki Aprika. Mi imbot molo kat pa Yerusalem.

Etiopia. * Mi tomtom tana, ni zaana biibi. Imborro pat mi koron zanjan ki Kandake, ni moori ta imborro lele pakaana ki Etiopia na. †²⁸ Tomtom tana isala pa Yerusalem pa sunjana, mi sunjana tana imap. Tana ni mbuleene sala karis kini, mi ingi be imiili mini pa kar kini i. Karis ikowo, mi ni iwatwaata sua ta mungu Anutu kwoono Yesaya ibeede na. ²⁹ Pilip ise kini, to Bubujana iso pini. Iso: “Koruru karis tinga ma la koloujana.”

³⁰ To Pilip iloondo ma ila karis uunu. Ila na, ileŋ tomtom tana iwatwaata ro ta Yesaya ibeede na. Tana Pilip iwi lae pini. Iso: “Ai, sua ta watwaata na, ute ka uunu?”

³¹ Mi ni ipekel kwoono ma iso: “Wai, arjute ko arjute be parei? Bela tomtom sa iso yo pa.” To iso pa Pilip ma isala kini ta karis a. ³² Mi sua lwoono ta tomtom tana iwatwaata na, iso ta kembei:

Ni kembei sipsip ta tikami be tipuni. Mi imaane kembei sipsip lutuunu ta iur niini mi tipup rumuunu na.

Pa iso sua sa som.

³³ Ni, tipasomi mi tipamenderi.

Mbulu ta tikam pini na, indeeŋe som.

Mi ni le tomtom sa be imender pini som.

Asiŋ ko ipit mbol pa popojana kini? Som.

Pa swoono ko imap karau men.”³⁴

³⁴ Tana biibi kizin Etiopia isu to iwi lae pa Pilip. Iso: “A, nu so yo lak. Sua tingi, Anutu kwoono tana iso pa itunu, som iso pa tomtom toro sa?” ³⁵ Tona Pilip kwoono ila pa sua tana, mi iso seenge ma ila, mi izzo i pa uruunu ambaijana ki Yesu. [³⁶ Tilala ma tindeene yok ta, to biibi tana isu na iso: “Mi parei pio? Irao ankam yok? Pa yok ta, ta tamar i.”³⁷ Pilip ipekel kwoono ma iso: “Nu sombe ur lelem imap ila ki Merere, ina ta tina. Rao kam yok.” Ni ipekel kwoono ma iso: “E, nio ajurla. Yesu Krisi, ni Anutu lutuunu.”]

³⁸ To ikam ma karis imender ma imbot, mi ziru Pilip tisula yok ma Pilip ikam yok pini. ³⁹⁻⁴⁰ Ziru tizem yok ma tise, to biibi tana ire Pilip mini som. Pa Merere Bubujana, ta iwiti ma ila iuri su kar Asdot. Tana Pilip iwwa pa kar ta boozomen ki lele pakaana tana, mi izzo uruunu ambaijana pizin ma

ila ipet kar Sisarea. Mi biibi tana, ni imiili ma ila kar kini raama menmeen i biibi kat.⁴⁰

9

Yesu itooro Saul

(Ŋgo 22:3-16, 26:9-18)

¹⁻² Indeeŋe mazwaana tana, ngar sananjana izebzebe men Saul, mi ni ikamam sua pamotojana pizin wal ta titoto Merere na. Pa isombe ipun zin ma timetmeete lup. Imbot ma som, mi ikam ngar. Iso: “O, nio ko aŋla kar Damaskus tomini. Beso andeeŋe tomtom pakan ta titoto zaala ki Yesu isu tana, to anjo zin ma timar ta Yerusalem i.” Tana ila ma ire biibi kizin patoronjana kan, mi iwi i be ibeede sua yokjana pini. To ikam ma ila be lupjana kizin Yuda ta timbot kar Damaskus na tire. Naso zaana imbot mat pa uraata kini.

³ Saul imbel pai. Ila ila ma igarau kar Damaskus na, azuŋka tau imbot saamba mi ikelyaara su pini ma kembei ta ilele ikimit i. ⁴ Tabe itop su toono, mi ileŋ sua ta kembei: “Saul, Saul, parei ta nu noknok motorj seezenjana?”

⁵ Saul ipekel ma iso: “O biibi, nu asiŋ?” To pekelyana imar. Iso: “Inggi nio Yesu ta nu seseeze motorj na. ⁶ Maŋga ta buri mi lela kar, to leŋ sua pa mbulu tabe kam i.”

⁷ Mi zin wal ta zijan Saul tiwwa na, len sua som. Timbot mi tire men. Pa tileŋleŋ sua ta imarmar, mi tire tomtom sa som.

⁸ Saul burup ma imangga na, irao ire lele som. To titeegi mi tilela kar Damaskus. ⁹ Ni mataana ipis ma imbot pa aigule tel. Mi mazwaana tana, ikan kini sa som, iwin yok sa som.

¹⁰ Kar Damaskus na, tomtom ta tau itoto Yesu i, ni imbotmbot. Zaana Ananias. Ni ikeenetondo, mi ileŋ Merere iso sua pini ma iso: “Ananias o!” Ananias iso: “Oi Merere, nio anbotmbot i!”

¹¹ To Merere iso pini. Iso: “Maŋga mi la pa zaala ta tipaata tisombe Zaljana na. La to, lela ruumu ki Yudas mi wi pa tomtom ta ki kar Tasus, zaana Saul. Pa izuŋzuŋ a.

¹² Inga ikeenetondo u, mi ire u pa ma la kini

† 8:27: Tomtom tina, tipal lembeene ma isu. Pa mazwaana tana tikamam mbulu ta kembei pizin tomooto ta tikamam uraata pa king ma kwin. Kokena timbuulu moori kizin sa. Buk Lo 23:1 iso wal ta kembei irao tigaaba Anutu wal kini pa sunjana kizin som. Tamen sua ti iswe kembei Anutu iyok pizin wal ta kembei raraate kembei ta wal pakan. ⁴⁰ 8:27:

Mbo 68:31, 87:4 ✕ 8:33: Yesa 53:7+ ✕ 8:36: Ŋgo 2:38, 10:47 ✕ 8:39-40: Ŋgo 21:8 ✕ 9:5: 1Kor 15:8

mi nomom isalakaali, to mataana ikam pak mini.”

¹³ To Ananias iso: “Mi Merere, tomtom tina, wal boozo tiso uruunu ma anlej kek. Wal ku potomjan ta timbot Yerusalem a, ni ikamam mbulu sananjan boozomen pizin.

☆ ¹⁴ Mi zin bibip kizin patoronjana kan tiuri ma zaana be ikam mbulu raraate men pizin wal tau tizungzuj pa nu zom isu kar ti tomini.”

¹⁵ Tamen Merere iso pini ma iso: “Soom. La. Pa tomtom tana, nio iturj anpeikati be ikam uraata tio, mibe iswe zoj ila ki zin wal ta Yuda somjan i, mi zin king, mi zin Israel matan tomini. ☆ ¹⁶ Mi patajana tabe ibaada pa nio zoj kana, ina nio iturj ko arjo i pa.” ☆

¹⁷ To Ananias ila mi kanjan ma ilela ru-umu ki Yudas. Ilela na, iur namaana ru isala Saul njaana, mi isombe: “O tizirj Saul, Merere Yesu, ta nu mar pa zaala mi ni ipet ku na, ni isombe nu re lele mini mi Bubujana Potomjana izeebu. Tanata ingo yo ma armar i.” ¹⁸ Molo som na, kororj ta ipakaala Saul mataana na, ikam pok mi itop su. To ire lele mini. Mi isu na ikam yok pataaja. ☆ ¹⁹ Kaimer ma ikan kini, to mburaana imiili mini. To zijan zin wal ki kar Damaskus pa titoto Yesu i, timbot su Damaskus pa aigule pakan.

Saul imanga pa sua soyaaranjana isu Damaskus

²⁰ Saul inamnaama som. Imanga pataaja na ilelala lupjana murin kizin Yuda, mi izzoyaryaara sua ta kembei: Yesu, ni Anutu Lutuunu. ²¹ Tabe zin wal tau tilej i na, timap timurur pini. To tisu mi tiso ta kembei: “Wai, to ta kororj mi ikamyaryaara zin wal ta tizungzuj pa Yesu zaana isu Yerusalem, ta ingi isu mi iso mini kembei? Iti toso ko imar be iyo zin wal ki kar tingi ta titoto Yesu i, ma tila kizin bibip kizin patoronjana kan ta Yerusalem a.” ☆

²² Anutu ipombolmbol Saul ma sua kini mburaanjanja kat. Tabe ikam ma zin Yuda ta timbotmbot Damaskus mi tileji na, tiru zalan pa sua. Pa izzo pa sua mungunjana ta iur nonoono ise ki Yesu. Tana sua kini iswe kat ta kembei: Yesu, ni Mesia. ☆

²³ Zin Yuda timbot ma aigule boozomen ilae, to tisu mi timbuuru kana. ²⁴ Mbej ma aigule tizaranzaari su ta zaala kwoono. Beso tire i, to tipuni ma imeete. Tamen tingal Saul taljaana pa kiizi kizin tana, ²⁵ mi mbej ta na, wal pakan ta titoto Yesu i, tiuri sula tiigi, mi tipabeleu i pa siiri ndemeene, mi titu i ma isula. ☆

Saul ila Yerusalem

²⁶ To Saul iko ma ila pa Yerusalem. Ila ipet to, isombe igaaba zin wal tau titoto Yesu i. Mi zin tiurla kembei ni itoori ma iwe Yesu lene i na som. Tana timoto i lup. ☆ ²⁷ Tamen Panabas, ni iwe zaala pini. Ikami ma ila kizin ngonjana, mi iso zin pa mbulu ta pet pa Saul na. Iso: ‘Saul ila ma Merere ipet kini isu zaala lwoono, mi iso sua pini. To Saul ila Damaskus, mi imender mboljana, mi ikam sua pizin tomtom pa Yesu zaana.

Imoto som.’ ☆ ²⁸ Tilej sua tana, to lelen ambai pa Saul, mi ni igabgaaba zin ma zijan timbotmbot ta Yerusalem. Mi ni imender mboljana kat, mi iwwa pa Yerusalem, mi ikamam sua pizin tomtom pa Yesu zaana.

²⁹ Ni zijan zin Yuda ta tizzo Grik kaljan i tiparzorzooro pa sua, to timanga na tiso tikam be tipuni ma imeete. ³⁰ Tamen zin tonmatizirj ki Krisi tilej sua tana, to tikami ma tisula kar Sisarea, to tiuri ma ila lene pa kar kini Tasus.

³¹ Tona lupjana ki Krisi ta timbot irao lele pakaana ki Judea, Galilea, ni Samaria na, timbot ambai. Kosa sa imbuulu zin mini som. Mi Bubujana Potomjana ipombolmbol zin, mi timototo Merere mi titoto mbulu kini. Tana timasaksak ma tiwe boozo. ☆

Petrus iurpe tomtom narapejana ta isu kar Lidda

³² Petrus, ni izzu ma izze pa lele ta boozomen. Aigule ta na, isula kar Lidda be ilou Anutu wal kini potomjan ta timbot tana. ³³ Ila ipet na, indeeje tomtom narapejana ta, zaana Aineas. Ni ra, imbel keenerjana. Pa ikeene pa ndaama lamata mi tel kek. ³⁴ Petrus ila ire i, to iso pini. Iso: “Aineas, Yesu Krisi iurpe u ma nim ndabok. Manga mi lek murim.” Iso ta kembei mi Aineas burup ma imanga pataaja. ☆

☆ 9:13: Ŋgo 8:3 ☆ 9:15: Ŋgo 26:16+; Ro 1:5; Ga 1:15+; 1Tim 1:12 ☆ 9:16: Lu 21:12+; Ŋgo 20:23; 2Kor 6:4+; 11:23+; 2Tim 2:9 ☆ 9:18: Ŋgo 2:38 ☆ 9:21: Ŋgo 9:2+; Ga 1:23 ☆ 9:22: Ŋgo 5:42, 17:3, 18:5 ☆ 9:25: 2Kor 11:32+ ☆ 9:26: Ga 1:17+ ☆ 9:27: Ŋgo 4:36; 1Kor 9:1, 15:8 ☆ 9:31: Ŋgo 2:41+, 4:32+ ☆ 9:34: Ŋgo 3:6, 14:8+, 28:8+; Yems 5:14+

³⁵ Zin Lidda kan mi Saron kan ta munjaana men na, tire i, to titooro lenen mi tiurla ki Merere.

Petrus ipei moori ta ma imanga mini isu kar Yoppa

³⁶ Kar Yoppa na, moori ta itoto Yesu i imbotmbot, zaana Tapita. (Tipaata pisis tana ila Grik kaljan, tisombe Dorkas.) Ni ikamam uraata ambaimbaijan boozomen mi iuluulu zin wal tau timbot ŋoobo pa kan kini ma len mburu ma. Tana welu kini ambaijana kat. ³⁷ Indeeje mazwaana tana, ni mete ikami ma imeete. Tana tiurpe i, mi tiuri sala ruumu leleene ta imbot kor na ma imbotmbot. ³⁸ Kar Lidda mi Yoppa na, tipargarau zin. Tana zin wal ta titoto Yesu i tilej kembei Petrus imar imbotmbot Lidda, to tiŋgo wal ru ma tila, mi tisotaari pa mooribi tau. Tiso: “Aiss Petrus, niam leyam patarjana ta, ta amar i. Parei? Ko irao mar ma itiŋan tala ta buri?”

³⁹ To ziŋan Petrus tila. Tipet kar na, tikam Petrus ma isala ruumu leleene ta imbot kor na. Per sala na, zin noroŋa ra, tila ma tiliu i. Mi titanŋan, mi tiso i pa mburu ta Tapitabi imbotmbot mata yaryaara mi ikamam pizin na. ⁴⁰ Petrus isu na iser zin wal ta timbot ruumu leleene na, ma tiyooto lup. Tiyooto makij na, iŋgun kumbu mbukuunu mi isurj. To itoori ma kereene ila ki uri mi iso pini. Iso: “Tapita, manga!” ☆

Molo som na, moori mataana ikam pak, mi ire Petrus. To imanga mi mbuleene su. ⁴¹ Petrus iteege su pa namaana mi iwiti ma imanga imender, to iboobo zin noroŋa mi Anutu wal kini ma timar na, tire Tapita mataana iyaara mini ma imbotmbot. ⁴² Uraata ti uruunu irak ma irao kar biibi Yoppa. Tabe tomtom boozo tiurla ki Merere. ⁴³ Mi Petrus, ni izem kar Yoppa loŋa som. Ila ki Simon tau ikamam uraata pa buzur kulin na, ma ziru timbot pa mazwaana ri.

10

Konili iso la pa Petrus be imar

¹ Kar Sisarea na, tomtom ta imbotmbot, zaana Konili. Ni biibi ta kizin malmal kan ta timar pa toono Itali na. Imborro tomtom tomtoto lamata. ² Mi ni Yuda som. Tamen ziŋan wal boozomen ta timbot ruumu kini

na, timototo Anutu mi titoto mbulu kini, mi tigabgaaba zin Yuda pa suŋjana kizin. Mi ni ikamam sorok kororj boozo pizin Yuda ta timbot ŋoobo i. Mi ni tomtom ki izunzuj pa Anutu totomen.

³ Aigule ta na, zoŋ mataana ikam kembei tel, mi ni ikeenetondo. Mi ire kat aŋela ki Anutu ta imar kini mi iboobi. Iso: “Konili o!”

⁴ Konili igeedi mi imoto. Imbot ma som mi iso: “Biibi, parei?”

Mi aŋela iso pini. Iso: “Suŋjana ku ramaki mbulu ku ambaijana ta uluulu zin sorroŋjan i, na Anutu ire kek. Mi mataana iŋgalŋgal mi leleene ambai pa kembei ta patoronjana ambaijana.”☆ ⁵ Kar Yoppa na, tomtom ta imbotmbot, zaana Simon Petrus. Ŋgo wal pakan ma tila kini be tikami. ⁶ Imbotmbot ki Simon toro ta ikamam uraata pa buzur kulin na. Ruumu kini imbot ta tai a.”☆

⁷ Aŋela iso sua tana makij, to izemi mi ila lene. To Konili iboobo mbesoŋgo kini ru ta tikamam uraata pa ruumu kini na, mi tomtom kini malmal kana ta tau imbesm-beeze pini. Tomtom tana, ni tomini itoto mbulu ki Anutu. ⁸ Konili iso zin pa mbulu boozomen ta ipet na makij, mana iŋgo zin ma tila pa kar Yoppa.

*Petrus ikeenetondo
(Ŋgo 11:5-14)*

⁹ Aigule toro, zoŋ mataana ikam kembei palakuutu na, zin tel tana tiwwa ma tigarau kar Yoppa. Indeeje tana, Petrus isala pa pooto ta imbot ruumu uteene na be isurj. ¹⁰ Imbotmbot ma peteli, to iso ikan ka kini. Tikamam uraata pa ka kini, mi ni isu na ikeenetondo. ¹¹ Mataana isala na, ire saamba ikaaga mi kororj kembei ta kawaala biibi i, timbuk tumbuntumbun paŋ, mi titu ma isu. ¹² Mi buzur matakiŋa ta tisula kawaala tana. Kar kan, su kan, kororj karranjan, mi zin man ta tirrie sala marjaanana na. ¹³ Molo som na, ilej sua ta kembei: “Petrus, manga, pun zin mi kan.”

¹⁴ Mi Petrus iso: “E-e Merere, irao aŋkan na som kat. Pa mungu mungu mi imar na, kworj iteege kororj sa ta kembei pasa zen. Kororj pakan tina ambai pa kanjana som. Pa tutu iŋgalsek pa.”☆

☆ 9:36: 1Tim 2:10, 5:10; Tit 3:8

☆ 9:40: Mk 5:41+; Lu 7:14; Yo 11:43+; Ŋgo 20:9+

☆ 10:4: Tur 8:4

☆ 10:6:

Ŋgo 9:36 ☆ 10:14: Wkp 11:1+

³⁹ “Uraata kini boozomen ta ikamam su lele pakaana ki Yudea mi Yerusalem na, niam ti amre kat pa motoyam. Tanata ampombolmbol ka sua. Uraata kini tana, ta ikam ma tipuni ma imeete sala ke.”
⁴⁰ Tamen aigule iwe tel pa, to Anutu ipei i ma burup ma imanga mini pa naala, mi ipatoonji pizin tomtom pakan ma tire kati.
⁴¹ Mi indeeje ta ni imanga pa naala na, ila ipet kizin iwal booza som. Niam men ta ipet tiam mi amre i, mi niamjan amkan kini. Pa Anutu ipeikat yam ta mungu kek be amender pa sua kini mi ampombol.
⁴² Mi ni itunu iur sua piam be amsoy-aara sua pizin Israel ta kembei: Ni, Anutu iuri be itiri zin tomtom pa mbulu kizin, mibe iur kadoono pizin. Zin ta matan yaraaraŋan, mi wal meeterjan tomini.
⁴³ Mi Anutu kwoono bizin ta boozomen, sua kizin ipombol sua kini ma iso ta kembei: Wal boozomen ta so tiurla kini, inako ni iwe zaala pizin be Anutu ireege sanaana kizin.”

Anutu ikam Bubujana Potomjana pizin wal ta Yuda somjan i

⁴⁴ Petrus izzo sua tana, mi Bubujana Potomjana tau isu ma isalakaala wal ta boozomen ta tileŋleŋ sua i. ⁴⁵⁻⁴⁶ Zin Yuda pakan ta tiurla ki Krisi mi ziŋan Petrus timar na, tire Bubujana isalakaala zin wal tana, mi tileŋ zin tizzo karkari kaljan mi tipakurkur Anutu, to timurur mi tisombe: “Wai, wal tingi, zin Yuda som. Mi iŋgi Anutu ikam pizin ta kembei tomini?”

⁴⁷ To Petrus isu mi iso: “Asiŋ irao iŋgalsek pizin wal ti be tikam yok? Som. Zin iŋgi tikam Bubujana Potomjana raraate kembei ta iti.”
⁴⁸ Tana Petrus iso pizin ma tikam yok pa Yesu Krisi zaana. Kaiŋer mana tibiigi Petrus ma ziŋan timbot pa aigule pakan.

11

Petrus isope zin Yerusalem kan pa uraata kini

(Ŋgo 10:9-44)

¹ Zin ŋgojana ziŋan zin toŋmatizij ki Krisi ta timbotmbot irao lele pakaana ki Yudea na, tileŋ zin wal ta Yuda somjan

i urun kembei zin tomini tikan la Anutu sua kini kek. ² Tabe Petrus isala Yerusalem na, zin tau timbolmbol pa tutu ki Mose mi reeterjana na, tiyyo kwon pini. ³ Tiso: “Petrus o, nu tina la ma niomjan zin wal ta tireete zin som na, kakanan kini isu ruumu kizin, na?”

⁴ Petrus imanga to isinin mbulu boozomen ta ipet pini na. Iso: ⁵ “Keleŋ, nio ti aŋbotmbot ta kar Yoppa, mi aŋzuŋzuŋ. Mi aŋkeenetondo, mi motoŋ sala na, aŋre koror kembei ta kawaala biibi i. Timbit tumbuntumbun paŋ mi titu ma isu. Isu isu ma isu ta kereŋ uuunu i. ⁶ Mi motoŋ isula kawaala lelene na, aŋre buzur matakiŋa. Kar kan, su kan, pakan ta tikarra i, mi man ta tirrie sala maŋaanaŋana i tisula ma bok. ⁷ Molo som na, aŋleŋ kaljaana ta iso ta kembei: ‘Petrus o, marga! Pun zin, mi kan.’

⁸ “To aŋso: ‘E-e Merere, irao aŋkan na som kat. Pa mungu mungu mi imar na, koror ta kembei isula kopor pasa zen. Koror pakan tina ambai pa kanjana som. Pa tutu iŋgalsek pa.’

⁹ “To sua imbot saamba mi isu ma iwe ru pa. Iso: ‘Koror ta Anutu itunu ikam ma iwe ŋgeezana na, nu re kembei sananjan pepe.’
¹⁰ Iso ta kembei pa tel, to koror ta boozomen imiili ma isala mini pa saamba.

¹¹ “Molo som na, tomtom tel ki kar Sisarea ta tiŋgo zin pio na, timar timender ruumu tau nio aŋbotmbot pa i, ka kataama kwoono. ¹² Mi Bubujana iso pio be leleŋ iwe ru pepe, mibe aŋgaaba zin ma niamjan amla. Zin toŋmatizij lamata mi ta ti tomini. Niamjan amla mi amlela tomtom tana ruumu kini. ¹³ To ruumu katuunu imanga na iso piam ta kembei. Ni ire aŋela ta ila ipet kini su ruumu kini mi iso: ‘Ŋgo wal pakan ma tila kar Yoppa be tikam Simon ta zaana toro Petrus na ma imar. ¹⁴ Pa ni ko ikam sua piom. Mi sua kini ko iwe zaala pu mi wal boozomen ta timbot ruumu ku na be Anutu ikamke yom.’

¹⁵ “Tana aŋmaŋga be aŋso sua, mi Bubujana Potomjana isu ma isalakaala zin. Ikam raraate kembei tau mata popoten ikam piti na. ¹⁶ To motoŋ iŋgal Merere kaljaana ta isombe: ‘Yoan ikam yok pizin tomtom. Mi niom, nako kakam Bubujana

☆ 10:39: Ŋgo 2:32, 5:30 ☆ 10:41: Lu 24:36+ ☆ 10:42: Mt 28:19+; Ŋgo 17:31; Ro 14:9+; 2Kor 5:10 ☆ 10:43: Yesa 53:5; Ro 10:9; 1Yo 2:2,12 ☆ 10:45-46: Mk 16:17; Ŋgo 2:4, 11:15; Ga 3:14 ☆ 10:47: Ŋgo 15:8+ ☆ 11:8: Wkp 11:1+ ☆ 11:9: Mk 7:14+; Ro 14:14-20; 1Tim 4:3+ ☆ 11:16: Mt 3:11; Ŋgo 1:5

Potomɔjana ma isalakaala yom.[☆] ¹⁷ Kere. Mungu iti tuurla ki Merere Yesu Kriisi, mi Anutu ikam Buburjana piti. Mi ni ikam kororɔ pizin wal tana raraate men kembei ta ikam piti na. Kena nio asij ta aɗrao be arɔoro Anutu? Pa kororɔ tingi imar pa ni itunu tau.[☆]

¹⁸ Tileɗ ta kembei to, timbuulu sua pini mini som. Mi tipakur Anutu zaana ma tiso: “Ŋonoono kat. Anutu, ni ipomoozo zin wal ta Yuda somɔjan i tomini, mi ikam zin ma titooro lenen, beken a tikam mbotɔjana ta ki Anutu i.”[☆]

Lupɔjana ki Kriisi ta imbot su kar Antiok

¹⁹ Indeeɗe tipun Setepan mi imar na, wal ki Kriisi tibadbaada patarɔjana biibi pa sua ki Merere. Tana timureege, mi tiko kinakiɗa pa lele pakaana ki Ponisia, mutu Saiprus, mi kar Antiok. Tiwwa na, tikamam sua pizin Yuda men.[☆] ²⁰ Mi tomtom kizin pakan ta timar pa mutu Saiprus mi lele pakaana ki Kairini na, tila pa kar Antiok, to tiso zin Griki tomini pa uruunu ambaiɔjana ki Merere Yesu. ²¹ Mi tiwwa raama Merere mburaana, tana iwal biibi ki kar tana tiurla ki Merere mi titooro lenen.[☆]

²² Uraata ti uruunu ila ipet ta Yerusalem mi lupɔjana ki Kriisi tileɗ, to tingo Panabas ma ila kar Antiok be ire zin.[☆] ²³ Ila ma ipet na, ire kampeɗana biibi ki Anutu ta imbotmbot se kizin, tana menmeeni pa. Mi ipombolmbol zin iwal ma izzo pizin be tiur lenen imap ila ki Merere mi tikiskis urlarɔjana kizin.[☆] ²⁴ Pa Panabas, ni tomtom ambaiɔjana. Urlarɔjana kini imbol kat, mi Buburjana Potomɔjana izeebe kati. Mi mazwaana tana, wal boozomen tiurla ki Merere mi tigaaba wal kini.[☆]

²⁵ To Panabas ila Tasus be iru Saul.[☆] ²⁶ Iru i iru i ma indeeɗi to ikami ma ziru timiili ma tila mini pa kar Antiok. Mi ndaama munɔaana tina, Panabas ziru Saul zigan lupɔjana ki Kriisi ta imbot kar tana na

tiparluplup zin. Mi ziru tikamam sua pizin iwal biibi. Zin Antiok kan ta titoto Yesu i, ta mata popoten mi tomtom tiwatwaata zin be ‘Kristen.’[☆]

²⁷ Indeeɗe mazwaana tana na, Merere kwoono bizin pakan timbot Yerusalem mi tisula kar Antiok. ²⁸ To tomtom kizin ta, zaana Agabus, Buburjana ipazali mi imanga to ipityaara sua pa peteele biibi tabe isu pa toono ta boozomen. (Peteele tana ipet indeeɗe Klodias iwe Kaisa mi imborro lele.)[☆]

²⁹ To zin wal ta titoto Yesu i, tilup zin mi tikam naman ikot zin be tiuulu zin toɗmatizij kizin ta timbotmbot lele pakaana ki Yudea na. Tikam irao zitun pat kizin.[☆]

³⁰ Tikam ta kembei to, tikam sengeeri kizin se ki Panabas ziru Saul. Mi ziru tikam ma tila tiur la kizin mbororɔjan ta timbot Yerusalem na.[☆]

12

Tiseeze zin urlarɔjana kan matan mini

¹ Indeeɗe mazwaana tana na, king Erot ^{*} ni imanga, mi ikis tomtom pakan ta timbot lela lupɔjana ki Kriisi i be iseeze matan.

² Iso ma tikam Yems ta Yoan toono na, mi tiyembut ngureene pa buza ma imeete. [☆]

³ Mi ire kembei zin Yuda lenen ambai pa uraata tana, tona imanga na ikis Petrus tomini. Uraata tina ipet indeeɗe zin Yuda tilup zin be tikan narabu ta ka yis somɔjana na. [☆] ⁴ Tana Erot ikam Petrus to, ila iuri lela ruumu sanaana. Mi iuri la kizin menderɔjan lamoro mata mi ta be matan pini. Zin menderɔjan tana na, paɗpaɗa timbot la uunu tataɗa mi tiparpekelkel zin. Pa Erot ikam ngar ta kembei. Lupɔjana biibi ki Pasoba isombe imap, to ikam Petrus mi ipamenderi ila iwal biibi matan. ⁵ Tana Petrus, tiuri lela ruumu sanaana ma imbotmbot. Tamen lupɔjana ki Kriisi, zin tiur lenen imap mi tizugzuj mbolɔjana pa Anutu be iuuli. [☆]

☆ 11:17: Ŋgo 10:47, 15:8+ ☆ 11:18: Ro 10:12+, 15:9,16

☆ 11:19: Ŋgo 8:1,4 ☆ 11:21: Ŋgo 13:1+, 14:26+, 18:22+

☆ 11:22: Ŋgo 8:14+ ☆ 11:23: Ŋgo 14:22 ☆ 11:24: Ŋgo 2:41, 4:36+ ☆ 11:25: Ŋgo 9:27,30 ☆ 11:26: 1Pe

4:16 ☆ 11:28: Ŋgo 21:10 ☆ 11:29: Ro 15:26; 1Kor 16:1; 2Kor 8:1+, 9:1 ☆ 11:30: Ŋgo 12:25 * 12:1: Sua

ki Merere iso pa tomtom boozo ta zan Erot. Indeeɗe Yesu isu na, Erot mataana kana ikamam peeze pizin Israel. Ni ta

ipun zin pikin ki Betelem ma timetmeete. Mi ni lutuunu zaana Erot tomini. Lutuunu tana, ta ipun Yoan ma imeete, mi

igaaba Kaipas mi Pontius Pilatus ma tipun Yesu. To isu mini pa Erot ta iwe tel pa. Sua pakaana ti iso pa Erot tana. Ni Erot

mataana kana tumbuunu. Erot ta iwe tel pa ta ipun Yems ma imeete, mi kaimer motmooto tikani. To ni lutuunu, zaana

Erot Agripa, ta kaimer tipamender Paulus ila kereene uunu. Ka mbol imbot la sua pakaana 25:13–26:32. ☆ 12:2: Mt

4:21, 20:22+ ☆ 12:3: Kam 12:15, 23:15 ☆ 12:5: Ro 15:30+; Ep 6:18

Aŋela itatke Petrus pa ruumu sanaana

⁶Indeeŋe nol tabe Erot ikam Petrus ma iyooto pa ruumu sanaana be ipamenderi na ka mbeŋ na, menderŋan ru timenderkalkaala Petrus, mi ni ikenne su ziru mazwan. Ni, tipo i pa re ru. Mi menderŋan pakan timendernder su kataama kwoono tomini be timboro ruumu sanaana. ⁷Molo som na, aŋela ki Merere ta imar. Mi azuŋka kini iyaara lela ruumu sanaana tana leleene. To aŋela ipai Petrus ma iso: “A, marga ta buri!” Izzo sua tana, mi re ta tipo Petrus pa na, imet ma isu lene.

⁸To aŋela iso pini mini. Iso: “Ur pus ku mi kumbum keteene ila.” Petrus izeebi pa mburu kini makin, to aŋela iso pini. Iso: “Ur mburu ku mat kana isala regem mi to yo.” ⁹Tona Petrus ito i mi ziru tiyooto pa ruumu sanaana. Tamen ni le ŋgar sa pa mbulu ta aŋela ikam pini i som. Iso ko ikeenetondo ma ingi. ¹⁰Ziru tila ma tizem menderŋan uunu ta, to tila tizem toro, mana timar kataama mbolŋana ta ila pa zaala kwoono na. Tipa ma timar to, kataama itunu ikaaga sorok, mi ziru tiyooto. Tizem ruumu sanaana mi titoto zaala ma tilala mi molo som na, aŋela izemi. ✧

¹¹To Petrus ŋgar kini ipet mi iso: “O, ingi buri na aŋkilaala i. Ingi Anutu ingo aŋela kini ma imar bekana itatke yo pa Erot namaana mi mbulu boozomen ta zin Yuda tisombe tikam pio i.”

¹²Petrus ikilaala mbulu ta ipet pini to, ikoguru ruumu ki Maria, ta Yoan Markus naana na. Ruumu tana leleene na, wal boozomen ta tila tilup zin pa, mi tizunzuz ma timbotmbot. ✧ ¹³Petrus ila na ipitpit lae pa kataama. To mbesoono moori ta, zaana Roda, ila be isol kataama. ¹⁴Som, mi ikilaala Petrus kalŋaana. To menmeeni biibi kat, mi iloondo ma ilela kizin iwal biibi ma iso: “Aleei, Petrus itunu ta imendernder kataama kwoono a!” ¹⁵To zin tiso: “Waa, nu kankaana. Petrus imbot ruumu sanaana leleene.” Mi Roda kwoono imbol ma iso: “Soom, ni tau.” To zin tiso: “Inako aŋela kini ma ingi.”

¹⁶Mi Petrus ni imbotmbot mat men mi ipunun kataama. Beso tisol kataama na, tire i to timurur. ¹⁷To kalŋan izalla. Tamen ni iur namaana pizin be timaane. To ipit mbol pa zaala ta Merere ikami ma iyooto

pa ruumu sanaana na. Ipit ma imap, mi iso pizin be tila tisotaara Yems [†] mi toŋmatizij pakan tomini pa mbulu ta ipet pini na. To izem zin, mi iko ma ila lele toro.

¹⁸Tikeene ma aigule toro, zoŋ ise na, orooro tau sorok som isala. Pa zin menderŋan tiru Petrus zalaana. Tiso: “To tana ko sokorei ikami?” ¹⁹Erot ilej sua tana, to iso pizin menderŋan be tila tiru i. Tamen tiru i ma som. To iwisese zin. Iwi zin ma som to, iur sua mi tikam zin ma tila be tiur kadoono pizin. Mana kaimer to Erot imarŋa na izem lele pakaana ki Yudea, mi isula imbot kar Sisarea.

Meeteŋana ki Erot

²⁰Erot, ni keteene malmal kat pa kar ru, Tiro mi Sidon. Tana kar ru tana tilup zin mi tila be tire i. Paso tingingimi kan kini ta king lele kini a. Mi timoto: Kokena ni iruutu pizin. Tana tila na loŋa mi tikam Blastus leleene. Pa Blastus tana, ni imborro king ruumu kini. Mana tila ki Erot itunu be ziŋan tiparurpe lenen. Tiso sua kizin ma ilej, to iur nol pizin be ipekel kalŋan.

²¹Indeeŋe nol tana ipet na, Erot izeebi pa mburu milmilŋana ki king, mi ila imbutul sala sua urpeŋana muriini be ikam sua pizin tomtom. ²²Mi zin tomtom ta tileŋleŋ la pa kalŋaana na, kalŋan zalla ma tizzo: “To inga tomtom som. Inga ko Anutu taul!” ²³Tizzo na molo? Merere aŋela kini ituti ma kaŋ kurug su. Pa ipakur itunu ma isombe ikam Anutu muriini mi zaana ilip. Tana motmooto tikan ketenketen ma imeete.

Panabas ziru Saul timiili pa Antiok

²⁴Mi Merere sua kini na, mburaana mi ila ma ila. ✧ ²⁵Mi Panabas ziru Saul na, tiposop uraata kizin isu Yerusalem makin to, tikam Yoan Markus mi ziŋan timiili ma tisula mini pa kar Antiok. ✧

13

Tiur Panabas ziru Saul pa uraata

¹Lupŋana ki Kriisi ta imbot su kar Antiok na, Merere kwoono bizin pakan mi zin tau tipaute zin tomtom pa sua ki Merere na, ta zan tis: Panabas, Simion ta tipaati be Aigap na, Lusius ta imar pa lele pakaana ki Kairini na, Manaen ta munŋu iwe Erot toroona na, mi Saul. ²Aigule ta na, tingalsek

✧ 12:10: Mbo 34:7; Ŋgo 5:19, 16:25+; 2Kor 1:10 ✧ 12:12: Ŋgo 12:5,25, 15:37+ † 12:17: Yems ti, ni Yesu tiziini ŋonoono. ✧ 12:24: Ŋgo 6:7, 19:20; Kol 1:6 ✧ 12:25: Ŋgo 11:29+, 12:12

ziton pa kini kanjana bekana timbot kat pa sunjana. Tizunzun, mi Bubujana Potomjana iso pizin ta kembei. Iso: "Kozo kuur Panabas ziru Saul be tikam uraata ta ayyrogo zin pa na."¹³ ³Tana tisun mi kaimer, to tiur naman salakaala zin, mi tiur zin ma tila.¹⁴

Saul ziru Panabas tila mutu Saiprus

⁴ Tana Bubujana Potomjana ingo Panabas ziru Saul ma tila pa uraata. Tisula kar Selusia, to tikam woongo mi tikwai ma tila pa mutu Saiprus. ⁵Tilela kar Salamis, to tilala lupjana murin kizin Yuda mi tizzoyaryaara Anutu sua kini. Mi Yoan Markus, ni igaaba zin tomini be iuulu zin pa uraata.⁶

⁶ Tiwwa pa mutu tana ma timar tipet kar biibi Papos. Tipet Papos, to tindeenge Yuda ta. Ni tomtom naboroujana mi ipakamkaam kembei ni Anutu kwoono. Zana Bar-Yesu.⁷ Mi ni igabgaaba Sergius Paulus ta ni biibi mi imborro mutu tana. Sergius Paulus, ni tomtom ngarjana, mi leleene be ilej sua ki Anutu. Tabe iso la pa Panabas ziru Saul be timar kini. ⁸Tomtom naboroujana tana zaana toro Elimas. Pisis tana ka uunu ta kembei: 'tomtom yaambaana.' Mi ni izorzooro ziru kwon. Pa leleene be biibi ki mutu tana iurla ki Krisi pepe. ⁹To Bubujana Potomjana izeebe Saul, ta tipaata zaana toro be Paulus na, mi igeede la pa tomtom naboroujana tana, ¹⁰mi iso: "Hai, nu tina ta urur koi pa mbulu ndeengejan ta munjaana men. Mi mbulu pakaamjan ta boozomen na, nu rao pa kat. Tomtom Sanaana lutuunu ta nu na! Nu pandelndel zin tomtom pa zaala ndeengejana ki Merere paso? ¹¹Yiji na zem mbulu ku tana?¹² ¹¹Ing'i be re kat Anutu mburaana. Ni ko ipumun motom ma ipis kat ma rao re lele som. Mi ko mbot ta kembei ma risa."

Molo som na, zugut izukkaali ma sik. To isu na izoromrom, mi iuru le tomtom sa be iteenge namaana mi iuuli. ¹²Mi biibi ki mutu tana ire mbulu ta ipet na, to iurla kat. Mi imurur pa sua ki Merere ta tipaute i pa na mburaana.

Paulus ziru Panabas tila kar Antiok ta Pisidia

¹³ Paulus zijan waene bizin tikam woongo isu Papos, mi tikwai ma tila mi tilela kar Perga, ta imbot lele pakaana ki Pampilia na. Timbot tana, mi Yoan Markus izem zin mi imiili ma ila lene pa Yerusalem.¹⁴ ¹⁴To Paulus bizin tizem Perga mi tisala pa kar Antiok ta imbot lele pakaana ki Pisidia na. Timbot ma indeenge aigule potomjana kizin Yuda be keten su, to tilela lupjana muriini kizin ma mbulen su. ¹⁵Kaimer ma tipaata tutu ki Mose mi sua ki Merere kwoono bizin makij, to zin mboronjan ki lupjana muriini tana tiso pa Paulus ziru Panabas. Tiso: "Ou, niom tonmatizij ru tana, sombe leyom sua sa be kopombol zin wal tingi pa, na koso."¹⁶

Mos ta Paulus ikam pizin Yuda isu kar Antiok

¹⁶ To Paulus imanga imender, mi iur namaana pizin be matan ila kini, mi isu na iso: "O niom tomtom ki Israel mi niom pakan ta komototo Anutu mi kototo mbulu kini na, kungun taljoyom mi kelej! ¹⁷Mungu, Anutu kiti Israel, ni itunu ipeikat tumundu bizin, mi ikam zin ma tiwe lene. Mi indeenge mazwaana ta tila tiwe leembe isu Aikuptu na, ni ikam zin ma urun iwe biibi kat, mi iswe mburaana biibi, mi iyaaru zin ma tizem Aikuptu.¹⁸ ¹⁸Mi indeenge tau tiwwa isu lele bilimjana pa ndaama tomtoru na, timbel zooronjana. Tabe Anutu niini gesges pizin. Tamen ni izem kat zin som, mi mataana pizin.¹⁹ ¹⁹Tiwwa ma tipet toono Kanaan to, ni ipambiriizi lele pakaana lamata mi ru ka tomtom bizin, mi iur toono kizin ma iwe zin Israel len.²⁰ ²⁰Uraata ta boozomen tana ikam ndaama 450, to zin Israel tikam toono Kanaan ma iwe len kat.

"Kaimer mana, Anutu iur zin bibip tau len ngarjan i be tikam peeze pizin, mi imar imar ma indeenge mazwaana ki Samuel ta Anutu kwoono na. ²¹Tona zin tisu na titanrooro Anutu pa len king. Tana ni iur Saul ta Kis lutuunu na, ma iwe king pizin. Saul tana, uunu kini ipet pa Benyamen. Mi ni imboro Israel pa ndaama tomtoru.²²

¹³ 13:2: Ng'o 9:15; Ro 10:15; Ep 3:7; 1Tim 2:7 ¹⁴ 13:3: Ng'o 6:6, 14:26 ¹⁵ 13:5: Ng'o 13:13, 15:37+ ¹⁶ 13:6: Ng'o 8:9+ ¹⁷ 13:10: Mt 13:38; Yo 8:44; 1Yo 3:8 ¹⁸ 13:13: Ng'o 13:5, 15:37+ ¹⁹ 13:15: Lu 4:16+ ²⁰ 13:17: Kam 6:6+, 12:51 ²¹ 13:18: Kam 16:8; Nam 14:33+; Mbo 95:10; Ng'o 7:36 ²² 13:19: Lo 7:1; Mbo 78:55; Ng'o 7:45 ²³ 13:21: 1Sam 8:4+, 10:17+

²² Tamen kaimer na, Anutu iziiri i, mi iur Dabit ma ikam Saul muriini. Mi iwit Dabit uruunu ma iso ka sua ta kembei:

Aa, Dabit ta Yesi lutuunu na, nio lelej pini ilip. Pa ni itoto kat lelej. Ni ko ito ngar tio pa koronj ta boozomen.[☆]

²³ “Imar imar ma Anutu iur Yesu ta iyooto pa Dabit poponjana kini na, ma iwe ulaarja pizin Israel. Ito sua kini mbukjana tau.[☆]

²⁴ Indeeje Yesu imangja pa uraata kini zen na, Yoan imuungu pini mi ikamam sua pizin Israel ta boozomen be titooro lenen mi tikam yok.[☆] ²⁵ Ni ikamam uraata ta Anutu iur la namaana na, mabe imap, to iwi zin. Iso: ‘Ou, niom koso nio asinj? Nio ti, tomtom ta kuurur motoyom pini i som. Mi tomtom tana, ni itoto yo ma iwwa i. Nio agre itunj kembei agrao pini risa som kat. Uraata sorokjana kembei kumbu keteene ka wooro putkerjana, ina tomini agrao ankam pini na som. Pa ni ilip kat pio.’ ”[☆]

²⁶ To Paulus iseenge sua kini ma iso: “O niom tojmatizij tio, niom ta Abaraam poponjana kini, mi niom pakan ta komototo Anutu mi kototo mbulu kini na tomini, kelej. Sua ta iso pa ulaarja tabe imar i, ingi imar piti tau.[☆] ²⁷⁻²⁸ Tamen zin Yerusalem kan zijan zin peeze kan kizin tikilaala Yesu som. Ŋonoono, tiwatwaata sua ki Anutu kwoono bizin ikot aigule potomjan ta boozomen. Tamen tikam ngar pa som. Tanata tiseeze sorok Yesu mataana, mi timarmanj Pilatus, tabe ni iur sua ma tipuni ma imeete. Mi Yesu, ni le uunu sa isaana som. Mi mbulu ta tikam pini, ina ikam ma sua ki Anutu kwoono bizin ta tawatwaata na, iur ŋonoono.[☆] ²⁹ Pa mbulu boozomen ta ipet pini na, Anutu kwoono bizin tiso ka sua pataarja kek. Tana tikam mbulu ta boozomen tana makinj, to tikami ma isu pa ke pambaarajana, mi tila tiuri lela naala.[☆] ³⁰ To Anutu ipei i ma burup ma imangja mini.[☆] ³¹ Mi ilala iwedet kizin tomtom tau mungu zijan tiwwa ta Galilea mi tila tipet Yerusalem na. Wal tana, ta

koozi tipombolmbol sua kini, mi tikamam sua pizin wal kiti Israel.[☆]

³² “Mi niam tingi amar be amkam uruunu ambaijana ti piom. Kere. Sua ta mungu Anutu imbuk pa tumbundu bizin, ta ingi ikam ma iur ŋonoono piti kek.[☆] ³³ Pa ni ipei Yesu ma imangja pa naala kek. Ka sua imbot la mboe surjana kana ta iwe ru pa. Iso: Nio lutunj ta nu na.

Koozi nio arjwe tomom.[☆]

³⁴ “Tana Anutu ipei i ma burup ma imangja mini kek. Mi ko irao imeete ma isula mini naala be ibuuzu na som. Ka sua imbot pataarja kek ta kembei:

Nio arjuk sua mboljana pa Dabit be ankampe i pa koronj matakina ta ndabokbokjan mi potomjan. Mi koronj ta boozomen tana, nio kola ankam piom.[☆]

³⁵ “Mi sua lwoono toro iso ta kembei. Iso: Nu ko irao zem mbesoonjo ku potomjana ma ibuuzu na som.[☆]

³⁶ “Kere. Dabit, ni imbeeze pa Anutu mi ito ngar kini ma irao meeterjana kini. To titwi i sula ki tumbuunu bizin ma ibuuzu.[☆] ³⁷ Tamen ni tau Anutu ipei i ma burup ma imangja pa naala na, ni irao imeete mini ma ibuuzu na som.

³⁸⁻³⁹ “Tana niom tojmatizij tio, kelej! Niam amso kat piom ta kembei: Yesu ta iwe zaala piti be Anutu ireege sanaana kiti. Tana tomtom sa isombe iurla kini, inako Anutu ire i kembei ni tomtom ndeejerjana. Pa sanaana boozomen ta tutu ki Mose irao be iurpe som, mi ikam ti ma tasaana pa Anutu mataana na, Yesu, ni irao iurpe.[☆]

⁴⁰ “Tana kere yom. Kokena kitit ulaarja ta ingi Anutu ikam piti, to mbulu ta Anutu kwoono bizin tiso pa na ipet piom. Ka sua imbot ta kembei:

⁴¹ Niom wal ta kerepiili sua ki Anutu na, kere yom!

Pa uraata poponjana tabe ankam ma kere i, ko ipa ndel kat.

Tabe ipet pizin wal pakan mi kelej uruunu men, so kuurla som.

☆ 13:22: 1Sam 13:14, 15:23+; 16:12+; Mbo 89:20 ☆ 13:23: Mbo 132:11; Lu 1:32 ☆ 13:24: Lu 3:3 ☆ 13:25: Lu 3:16 ☆ 13:26: Lu 24:47; Ŋgo 2:39, 3:26 ☆ 13:27-28: Mt 27:20+; Lu 23:18+; Ŋgo 3:14+ ☆ 13:29: Lu 23:50+; 24:44; Yo 19:36+ ☆ 13:30: Mt 28:6 ☆ 13:31: Yo 20:19+; Ŋgo 1:3, 2:32 ☆ 13:32: Un 12:3; Ro 1:2, 4:16 ☆ 13:33: Mbo 2:7; Mt 3:17; Ibr 5:5 ☆ 13:34: Yesa 55:3 ☆ 13:35: Mbo 16:10; Ŋgo 2:27, 31 ☆ 13:36: Ŋgo 2:29 ☆ 13:38-39: Ŋgo 2:38; Ro 3:28; Ga 2:16; 1Yo 2:2, 12 ☆ 13:41: Hab 1:5

Tana niom ko kwoyom taanda pa mi kakam
ngar pa ma som, mi kala leyom.”[✠]

⁴²Paulus iso sua ma imap, to ziru Panabas
be tiyooto pa lupjana muriini. Som
mi timanga ma tiwi ziru beso aigule po-
tomjana toro ipet, to timiili mi tiso zin pa
sua tana mini. ⁴³Lupjana imureege na, zin
Yuda ŋonoono, mi wal pakan ta titooro zin
ma tiwe Yuda i mi timarmar pa sunjana
na, boozomen tito ziru ma ziŋan tila. Mi
ziru tipombol zin be tikikis kamperjana mi
munjanjana ki Anutu.[✠]

⁴⁴Timbot ma aigule potomjana ipet mini,
to kar kan timeke ma timap ma kar putu-
unu. Pa timar tilup zin be tileŋ sua ki
Merere tau. ⁴⁵Zin bibip kizin Yuda tire iwal
biibi tana tila be tileŋ Paulus ziru Panabas,
to matan mburmbur ma tau tisaana kat.
Tana timanga mi ziŋan Paulus tiparzor-
zooro pa sua. Mi tiwirri sua repiilijan
boozo pini.[✠]

⁴⁶Tamen Paulus ziru Panabas timoto
som. Timender mboljana, mi kwon imbol
kat ma tiso: “Ina som. Anutu isombe
ipumuungu sua kini piom. Tamen ŋgi
niom kitit. Pa niom, ina motoyom ŋgal
ituyom be kakam mbotjana ki Anutu ta
iseeŋge iseeŋge ma ila na som. Tana ŋgi ko
anŋem yom ma komboreyom, mi amla kizin
wal ta Yuda somjan i.”[✠] ⁴⁷Pa Merere iur sua
pam kek ta kembei. Iso:
Nio anur u be la mi ur mat pizin wal ta Yuda
somjan i.

Naso we zaala pa toono ta boozomen be
tikam ulaŋa tio.”[✠]

⁴⁸Ŋgi sua ti ila ma zin wal ta Yuda
somjan i tileŋ, to lenen ambai kat pa Merere
sua kini mi tipakurkur sua tana. Mi zin wal
tau Anutu iroogo zin pataŋa kek be tikam
mbotjana kini na, tiurla.[✠]

⁴⁹Tana Merere sua kini irak ma irao lele
pakaana tina. ⁵⁰Tamen zin bibip kizin Yuda
timanga ma tipesse zin bibip ki kar tana,
ziŋan zin moori zanŋan pakan ta tigab-
gaaba zin Yuda pa sunjana kizin. Tona
timanga pa Paulus ziru Panabas ma tiseeze
matan, mi tiser zin pa lele kizin ma tila

len.[✠] ⁵¹Tana ziru titir ululu pa kumbun
pizin bekeni iwe kilalan pa sanaana kizin,
mi tiwwa ma tila kar Ikonium.[✠] ⁵²Mi zin wal
ki kar Antiok ta titoto Yesu na, Bubujana
Potomjana izeebe zin lup, ma lenen ambai
kat.[✠]

14

*Paulus ziru Panabas tikam uraata su kar
Ikonium*

¹Mbulu raraate men ta ipet su kar Iko-
nium. Paulus ziru Panabas tila tipet to,
tilela lupjana muriini kizin Yuda, mi tikam
sua pizin. Mi sua kizin ŋgal tomtom
boozomen ma tiurla ki Yesu. Zin Yuda, mi
pakan ta Grik i tomini.

²Tamen zin Yuda ta tiurla som na, tikuru
zin wal ta Yuda somjan i lenen. Tabe lenen
pizin toŋmatiziŋ ki Krisi mini som. ³Tana
Paulus ziru Panabas timbot kar tana ma
molojana ri, mi timender mboljana mi tiz-
zoyaryaara Merere uruunu. Mi tipombol-
bol sua pa kamperjana kini. Mi Anutu ipom-
bolbol sua ta ziru tizzo na, mi ikamam
len mburan. Tabe titortooro mos ma uraata
bibip pakan ma iwedet. [✠] ⁴Tana iwal biibi
ki kar tana tisu to tiwe ru. Pakaana tilae
kizin Yuda, mi pakaana tiyo se ki ŋgojana
ru tana. [✠]

⁵To zin wal ta Yuda somjan i mi Yuda
pakan, ziŋan zin bibip kizin tilup lenen be
tipasaana ziru, mibe tipun zin pa pat. [✠]
⁶Mi Paulus ziru Panabas taljan ikam sua ti,
to tiko ma tila pa lele pakaana ki Likonia
mi timbot kar Listara mi kar Derbe. Mi
tilalae pa kar munmun ta timbot koloujana
na tomini, [✠] ⁷mi tizzoyaryaara uruunu
ambaijana pizin.

Mbulu ta ipet su kar Listara mi kar Derbe

⁸Tomtom kumbuunu sananjanana ta, im-
botmbot kar Listara. Irao ipa na som.
Ni ta kembejanana, mi naana ikami ma
isu. ⁹Paulus izzo sua na, ni imbutultul mi
ileŋleŋ. To Paulus igeede la pini, mi ire
kembei ni iurla ma Anutu irao iurpe i. [✠]
¹⁰Tana kalhaana biibi ma iso: “Ai, nu tana,
burup ma manja mender.” Tomtom tana

✠ 13:43: Ŋgo 11:23, 14:22 ✠ 13:45: 1Tes 2:15+ ✠ 13:46: Mt 21:41; Ŋgo 3:26+, 18:6; Ro 1:16 ✠ 13:47: Yesa
42:6, 49:6; Lu 2:32 ✠ 13:48: Ro 8:29+ ✠ 13:50: 2Tim 3:11 ✠ 13:51: Mt 10:14 ✠ 13:52: Ŋgo 16:34; Ro
14:17; 1Pe 1:8 ✠ 14:3: Mk 16:20; Ŋgo 5:12; 2Kor 12:12 ✠ 14:4: Lu 12:51+; Ŋgo 28:25 ✠ 14:5: 2Tim 3:11
✠ 14:6: Mt 10:23 ✠ 14:9: Mt 9:28+ ✠ 14:10: Mk 2:11; Ŋgo 3:6, 9:34, 28:8+; Yems 5:14+

inaunau som. Burup ma imanga mi iwwa pataaja. ☆

¹¹ Zin iwal biibi ki lele pakaana ki Likonia na, tire Paulus ikam uraata tana, to kaljan isala mi tiso la zitun kaljan ma tiso: “Wai. Ingi zin merere kiti, ta tisu ma tiwe tomtom i.” ☆ ¹² Tona tiboobo merere kizin Grik zaana Zeus, * ise ki Panabas. Mi Paulus na, tiboobo Ermes zaana pini. Pa Paulus ta imuŋmuungu pa sua. ¹³ Kar tana ziljaana na, merere pakaamjana Zeus urum kini imbotmbot. Tana patoronjana ka tomtom ta ki urum tina, ni zijan zin iwal tikam mbili pakan mi aigau ma timar zaala kwoono be tikam patoronjana pa Panabas ziru Paulus.

¹⁴ Tamen ziru tikilaala mbulu ta ingi be ipet i, to tiraaza mburu kizin, mi wis ma tilela ta iwal biibi lenen. ¹⁵ Mi kaljan biibi ma tiso: “Wai, ingi parei ta koso kakam piam ta kembei? Niamru ti, tomtom kembei ta niom na. Iti raraate men tau. Niamru amar be amsoyara urunu ambaijana piom. Merere tiom soroksorok na, kezem zin ma timboren. Mi kuur leleyom ila ki Anutu ŋonoona ta mata yaryaaranjana na. Pa ni ta iur saamba, iur toono, iur tai, mi koronj boozomen ta timbotmbot pa. ☆ ¹⁶ Mungu, ni izem zin tomtom ma tiwwa ma tikamam mbulu irao zitun lenen mi njar kizin. ☆ ¹⁷ Tamen ni ikewe piti som. Pa ikamam koronj ambaimbaijan ma imarmar ta gorgori. Ikamam leyom yarj ta imbot saamba mi isu, mi iurur gorgor ki mai pa koronj ta boozomen. Mi ikamam koyom kini booza bekena leleyom ndabok, mi menmeen yom pa. Mbulu kini boozomen tana izzwe kembei ni imbotmbot.” ☆ ¹⁸ Sua tingi, ziru tiso paso, zin iwal biibi tana njar kizin imbol be tikam patoronjana sa pa ziru. Mi rimen mi tikam. Tamen ziru tipetekewe zin, tabe tikam som.

¹⁹ To zin Yuda pakan ta timbot kar Ikonium mi kar Antiok ta ki Pisidia na, timar. Timar ma tikuru zin iwal lenen be tizem Paulus bizin mi tilae kizin. To timanga na tipun Paulus pa pat, mi tiyaaru tataati ma tila kar ziljaana. Pa tiso ko imeete kek. ☆

²⁰ Tamen waene bizin ta titoto Yesu i, tila tiliu i, to ni imanga mi zijan timiili ma tilela kar mini. Tikeene ma aigule toro to, ziru Panabas timanga mi tila pa kar Derbe.

Ziru timiili pa kar Antiok ta ki Siria na

²¹ Paulus ziru Panabas tipet kar Derbe to tizzo urunu ambaijana isu tana. Tikam ma tomtom booza tiurla mi lenen be tito Yesu. To timiili ma tila kar Listara, to tila kar Ikonium. Mana tila kar Antiok ta ki Pisidia na. ²² Mi tipombolmbol zin wal ta titoto Yesu i mi kwon imbol pizin be tikis kat urlanana kizin. Mi tiso pizin ta kembei: “Bela temender mboljana mi tabaada patajana booza, to tombot lela peeze ki Anutu mi tala kar kini.” ☆ ²³ Ziru tiwwa na, tiurur zin tomtom ma tiwe mboronjan be tikam peeze pa lupjana ki Krisi ikot kar tataja. Mi tingalseksek zitun pa kini kanjana mi tizunzun, mi tiur zin ila Merere, ta zin tiurla kini i, namaana. To tizem zin. ☆

²⁴ Tipa pa lele pakaana ki Pisidia ma imap. To tila tipet lele pakaana ki Pampilia. ²⁵ Tiso urunu ambaijana isu kar Perga, mana tisula kar Atalia. ²⁶ To tikam woongo su tina, mi tikwai ma timiili ma tila mini kar Antiok. Pa zin toŋmatizij ki Krisi ta timbot kar tana, ta mungu tiur Paulus ziru Panabas pa uraata, mi tisun Anutu be ikampe zin mi mataana pizin. Mi ingi tila ma tikam uraata ma imap, ta timiili ma timar mini i. ☆

²⁷ Tana timar tipet kar Antiok, to zijan lupjana ki Krisi tilup zin mi tiwidit mbol pa uraata ta Anutu ipombol zin pa ma tikam na. Mi tiso pizin ta kembei: Anutu, ni ikaaga kataama pizin wal ta Yuda somjan i mi zin tiurla kek. ²⁸ Mi zijan waen bizin ta titoto Yesu i ta ki kar tana timbel mbotjana.

15

Wal pakan kwon imbol pizin wal ta Yuda somjan i be tito tutu ki Mose

¹ To tomtom pakan timbot Yudea mi tisula kar Antiok. Mi timanga ma tizzo pizin toŋmatizij ta ki Krisi i ta kembei. Tiso: “Ai, niom wal ta Yuda somjoyom i, bela koto tutu mi mbulu ta Mose iur

☆ 14:11: Ŋgo 28:6 * 14:12: Zin Grik, merere kizin booza. Zin tiurla ta kembei. Zeus, ni merere biibi kat ta ilip pizin merere kizin ta boozomen. Mi Ermes, ni merere toro ta iwe Zeus kwoono mi izzo zin tomtom pa sua kini. ☆ 14:15: Un 1:1*; Ŋgo 10:26; 1Kor 8:4; 1Tes 1:9 ☆ 14:16: Mbo 81:12; Ŋgo 17:30; 1Pe 4:3 ☆ 14:17: Mbo 104:27*, 147:8; Mt 5:45; Ŋgo 17:27; Ro 1:20 ☆ 14:19: 2Kor 4:9, 11:25; Ga 6:17; 2Tim 3:11 ☆ 14:22: Mt 7:14, 16:24; Ŋgo 11:23; 1Tes 3:3*; 2Tim 3:12 ☆ 14:23: Ŋgo 6:6, 13:1*; Tit 1:5 ☆ 14:26: Ŋgo 13:1+

na, mi tireete yom, tona Anutu ikamke yom. Mi sombe koto som, inako Anutu ikamke yom som.” ² Paulus ziru Panabas tilerj sua tana na, keten malmal pa. Tabe zijan tiparzooro. Timbel sua sojana. To tilup lenen, mi tiur Paulus ziru Panabas mi waen bizin pakan ta ki Antiok na be tisala Yerusalem, mi tire zin ŋgorjana pakan zijan zin mboronjan, mi tiurpe patanjana ti.✠

³ Tana lupjana ki Krisi iurpe zaala pizin, mi tiur zin ma tila. Tiwwa pa lele pakaana ki Ponisia ma Samaria, mi tizzotartaara zin tojmatizij ta timbot tana ta kembei: Wal boozomen ta Yuda somjan i, titooro lenen mi tiurla ki Merere kek. Tana waen bizin tilerj ma lenen ambai kat.✠ ⁴ Tila tipet Yerusalem, to lupjana ki Krisi zijan zin ŋgorjana mi mboronjan lenen ambai pizin mi tikam zin ma tila ruumu kizin. Mi zin tipit mbol pa uraata ta Anutu ipombol zin pa ma tikam na, mi waen bizin tana tilerj.

⁵ To zin tutu kan pakan tau tiurla ki Krisi na, timanga mi tiso: “Som. Ina kembena pepe. Zin wal ta Yuda somjan i, sombe tiurla ki Krisi, na bela tereete zin mi tuur sua pizin be tito tutu ki Mose, tona ambai.”

Lupjana biibi ta ipet su Yerusalem mi iur zaala pizin wal tau Yuda somjan i

⁶ Tabe zin ŋgorjana mi mboronjan tilup zin, mi titiiri sua taingji. ⁷ Tinok sua ma molo, mana kaimer to Petrus imanga mi iso: “O atorjan mi tizijan, niom kuute. Anutu, ni ipei kat yo la mazwoyom ta alok kek, mi ingo yo ma ajla kizin wal ta Yuda somjan i beken aŋkam urunu ambaijana pizin. Mi zin tilerj na tiurla.✠

⁸ Mi Anutu, ni iute iti tomtom lelende lup kek. Tanata ikam Buburjana Potomjana pizin raraate kembei ta mungu ikam piti na, beken aŋkam iswe kembei ni lelene ambai pizin tomini.✠ ⁹ Mbulu ta ni ikam piti mi zin, ina raraate men. Ikam ndelndelja som. Pa urlajana kizin ta ikam ma Anutu ipus zin ma lenen ingeeze.✠ ¹⁰ Mi ingi parei ta kusu mi koso kuur patanjana ise kizin wal poponjan ta titoto Yesu i? Niom kere. Tumbundu bizin ta mungu mungu mi imar

ma isu kiti i, iti tarao be toto kat tutu? Som. Tana kere yom. Kokena kozooro Anutu ŋgar kini, to kapamalmal keteene.✠ ¹¹ Ina som. Pa iti tuurla ta kembei: Mungajana ki Merere Yesu ta ikamke iti. Koronj to ro sa som. Mi zin ta kembena tomini.”✠

¹² Wal tana tilerj, mi timap timaane men. To tingun taljan pa Panabas ziru Paulus. Pa ziru tiwidit mbol pa mos pakan mi uraata bibip ta Anutu ipombol zin pa ma tikam la zin wal ta Yuda somjan i mazwan na. ¹³ Tiso making, to Yems imanga mi iso: “O niom tojmatizij tio, kelej sua tio ti! ¹⁴ Merere, ni mataana ingalngal zin wal ta Yuda somjan i, mi lelene be ikam zin tomini ma tiwe wal kini beken a tipakur zaana. Sua tingi poponjana piti som. Indeeje ta Simon ila mi ikam sua pizin wal ta Yuda somjan i na, Anutu ikaaga zaala pizin. Ka sua ta ni ila lelene pa kat ma telej kek.✠ ¹⁵ Mi Anutu kwoono bizin tiso sua tamen tau. Pa tibeede sua ta kembei:

¹⁶ Kaimer to aŋmiili mini.

Toinabe aŋurpe ruumu ki Dabit ta borok su lene na,

mi aŋpamender mini.✠

¹⁷ Naso ipei ŋgar kizin tomtom pakan.

To wal boozomen tau Yuda somjan ta aŋroogo zin kek be tiwe leŋ, nako tikam kinkiini be tiute yo.

¹⁸ Sua tingi na, Merere kaŋjaana. Itunu iswe ta mungu kek.”✠

¹⁹ To Yems iso seenge. Iso: “Tana nio aŋre ta kembei: Zin wal tau Yuda somjan ni ingi titooro lenen ma tiurla ki Merere i, iti irao tuur patanjana biibi ise kizin sorok pepe.

²⁰ Miso kembena, na iti bela tebeede ro tasa ila, mi tosotaara zin pa tutu ingoi tabe tito i. Tutu ta kembei: Kini ta tipakur zin merere pakaamjan pa i, na zin irao tikan pepe. Mi siŋ mi buzur siŋjana ta kembena, irao tikan pepe. Mi tiyaraama zitun: Kokena timolo ula ka tutu.✠ ²¹ Pa ta mungu mi imar na, tutu ki Mose ka tomtom bizin tirao karkari lup. Mi aigule potomjana ta boozomen na, tiwatwaata tutu tana ilela lupjana murin kizin Yuda.”

Ro ta tibeede pizin wal ta Yuda somjan i

✠ 15:2: Ga 3:5,10, 5:2+; Pil 3:2+; Kol 2:16+ ✠ 15:3: Ŋgo 11:18, 14:27 ✠ 15:7: Mt 16:19; Ŋgo 10:9-44, 11:18
✠ 15:8: Ŋgo 10:43+ ✠ 15:9: Ŋgo 10:43; Ro 10:9+ ✠ 15:10: Lu 11:46; Ga 3:10 ✠ 15:11: Ro 3:24,28; Ga 2:16;
Ep 2:5+; Tit 3:4 ✠ 15:14: Ŋgo 15:7+ ✠ 15:16: Amos 9:11+ ✠ 15:18: Yesa 45:21 ✠ 15:20: Un 9:4; Kam
20:3+; 1Kor 6:18, 8:7+, 10:14+; Ga 5:19+; Ep 5:3; 1Tes 4:3

²²To zin ŋgorjana ziŋan zin mboronjan mi waen bizin ta boozomen ta timbot lupŋana tana, tilup lenen mi ŋgar kizin, mi tiur tomtom kizin pakan be tiwe kwon, mibe tigaaba Paulus mi Panabas ma ziŋan tisula pa Antiok. Tana tiur Yudas ta zaana toro Barsabas na, mi Silas. Pa ni ziru ta zin toŋmatizij ki Kriŋi matan ise kizin. ²³Mi tiur ro ila kizin be tikam ma tila. Ro tana, tibeede sua ta kembei ise:

“Niam ŋgorjana niamŋan zin mboronjan amkam aigule tiam ima piom toŋmatizij tiam ta kombot Antiok, mi Siria, mi Silisia na. Niom ta Yuda som mi kuurla i.

²⁴“Niam taiŋgi amleŋ kembei tomtom tiam pakan tima, mi tiso sua pakan ta ikam yom ma leleyom ipata mi kakam ŋgar boozo. Tamen wal tana, niam amgo zin som. ²⁵Tanata amlup yam, mi niam ta boozomen amyok raraate men be amur tomtom tiam pakan ma tiwe kwoyam, mi amgo zin ma tima i. Mi Panabas ziru Paulus, tomtom kiti ru ta leleyam pizin kat na, ko ziŋan tima. ²⁶Ziru tana tizem kat zitun pa uraata ki Merere kiti Yesu Kriŋi, mi tiurur zitun ila zaaba kwoono pa ni zaana. ²⁷Tana niam iŋgi amgo Yudas ma Silas be tikam ro ti ma tima. Mi ziru ko tiso pa kwon tomini. ²⁸Niam taiŋgi, Bubujana Potomŋana ta ikam peeze piom mi amyok raraate ta kembei: Niam ko irao amur tutu boozo piom na som. Kokena amkam patanŋana piom. Mi tutu ta tiŋgi: ²⁹Kini ta tipakur zin merere pakaamŋan pa i, na kakan pepe. Mi siŋ mi buzur siŋŋana ta kembena, kakan pepe. Mi komolo ula ka tutu pepe. Tanaombe kagabiizi ituyom kat pa mbulu ta kembei, na niom ko kakam kat mbulu. Sua ta tana. Ambai. Amzem su ti.”[☆]

Zin Antiok kan lenen ambai pa ro kizin Yerusalem kan

³⁰Zin tomtom ta tiŋgo zin i, tisula ma tipet kar Antiok, to ziŋan zin toŋmatizij tana tilup zin mi tiur ro tana ila kizin. ³¹Beso tipaata mi tiler sua pombolŋana tiŋgi na, lenen ambai kat mi menmeen zin pa. ³²Yudas mi Silas, ziru Merere kwoono bizin. Tana tikam sua boozomen pizin Antiok kan bekana tipombol zin ma timender mbolŋana. ³³Ziŋan timbot pa mazwaana

ri, mana kaimer to, zin Antiok kan tiur zin raama lenen ambai, mi timiili ma tisala mini kizin wal ta tiŋgo zin na. [³⁴Tamen Silas leleene be miili som. Tabe ziŋan timbotmbot ta tina.]

³⁵Mi Paulus ziru Panabas na, timbotmbot su Antiok ma moloŋana ri. Mi ziŋan waen bizin boozomen tiparluplup zin, mi tikamam sua ki Merere pizin mi tipaute zin pa.

Paulus ziru Panabas tiparzem zin

³⁶Timbotmbot ma Paulus isu to iso pa Panabas. Iso: “Ouo, ituru timiili ma tapa pa karkari, mi tolou waende bizin ta mungu tosoyaara sua ki Merere pizin na. Timbot ambai, som som?” ³⁷Mi Panabas, ni leleene be ikam Yoan Markus ma ziŋan tila. ³⁸Tamen Paulus itiiri na, ambai be tikami som. Pa kena so pai mataana kana i ziŋan tipa pa sua, mi tila tila ma uraata imap, so ambai. Mi ina som. Pa indeeŋe ta zin tila Pampilia mi timanŋa be tipa pa sua na, Yoan Markus izem zin, mi ila lene. [☆]

³⁹Tana ziru tisu ma keten malmal mi tiparzooro pa. Tabe tiparzem zin. Panabas isu na karau pa Markus, to ziru tikam woongo, mi tikwai ma tila pa mutu Saiprus. ⁴⁰Mi Paulus, ni ikam Silas. Tana zin toŋmatizij ki Kriŋi tiur zin la Merere namaana, mi tisur Merere be ikampe zin mi mataana pizin. ⁴¹to Paulus ziru Silas timanŋa ma tila mi tiwwa pa lele pakaana ki Siria ma Silisia, mi Paulus ipombolmbol lupŋana ki Kriŋi ta timbot lele tana.

16

Timoti ila ma igaaba Paulus ziru Silas

¹Paulus ziru Silas tiwwa ma tila tipet kar Derbe, to tila pa kar Listara. Kar tana, nanŋay ta tau itoto Yesu i, ni imbotmbot. Zaana Timoti. Naana, ni Yuda nan. Mi iurla ki Kriŋi. Mi tamaana na, ni Grik. ²Zin toŋmatizij ki Kriŋi ta timbot kar Listara mi kar Ikonium na, timap tiwidit Timoti uruunu. ³Tana Paulus leleene be ikami ma ila igaabi ma ziŋan tila pa uraata. Tana iso mi tireeti. Ikam ta kembei paso, zin Yuda boozomen ta timbotmbot lele tana na, zin tiute Timoti tamaana ni Grik. Kokena tiyo kwon pini. [☆]

☆ 15:26: Ŋgo 9:23+, 14:19; 1Kor 15:30 ☆ 15:29: Tur 2:14, 20 ☆ 15:37: Ŋgo 13:5; Kol 4:10; 2Tim 4:11; 1Pe 5:13
 ☆ 15:38: Ŋgo 13:13 ☆ 15:40: Ŋgo 13:3 ☆ 16:1: Ŋgo 14:6+; 1Kor 4:17, 16:10; 2Kor 1:19; Pil 2:19+; 1Tim 1:2; 2Tim 1:2 ☆ 16:3: 1Kor 9:20

⁴Tona Paulus bizin timanga mini pa pai. Mi tila ma tiwwa pa kar ta boozomen, mi tizzotartaara waen bizin pa sua kizin ŋgonjana mi mboronjan ta timbot Yerusalem na. Mi tipombol zin be tito zin tutu ta zin Yerusalem kan timbol pa. ☆

⁵Tana zin lupjana ki Krisi, urlanjana kizin izze be imbol kat. Mi aigule ta boozomen tomtom poponjan tiwedet mi tikanan la sua kizin. Tabe timasak ma tiwe boozo. ☆

Merere iboobo Paulus be ila mi isoyaara uruunu ambaijana pizin Masedonia kan

⁶Paulus bizin tipa pa lele pakan ki Pirigia mi Galesia. Mi tila lele pakaana ki Asia som. Pa Bubujana Potomjana ipeteke zin be tikam sua pizin Asia kan pepe. ⁷Tiwwa ma tipet lele pakaana ki Misia, to tiso tilae pa lele pakaana ki Bitinia. Tamen Yesu Bubujana iyok pizin som. ⁸Tana tipa pa lele pakaana ki Misia men, mi tisula tipet kar Troas.

⁹Mberj ta na, Paulus ikeenetondo, mi ire tomtom ta ki lele pakaana ki Masedonia imendernder. Mi tomtom tana itajroro i ma iso: “Nu tana kozo mar ta Masedonia i be uulu yam.” ¹⁰Paulus ikeenetondo makin, to niamjan * Paulus amanga ma kanjan pataaja be amla pa Masedonia. † Paso, amkilaala mbulu boozomen ta ipet na ta kembei: Ingi Merere iboobo yam be amsoy-aara uruunu ambaijana pizin wal ta timbot lele pakaana tana.

Paulus bizin tila kar Pilipai

¹¹Niam amse woongo mi le isala, to amzem Troas mi amyembut ma amla mutu Samotaras. Be kozeere mini na, amla sor lela Neapolis. ¹²To ampa toono mi amlela ta kar Pilipai. Pilipai, ina kar biibi ta ki lele pakaana ki Masedonia. Mi zin Rom kan ta tiur kar tina. Amla to ambot pa aigule pakan.

¹³Indeeje aigule potomjana kizin Yuda be keten su, to amzem kar biibi, mi amla ta yok kezeene a. Pa ina lele ta zin Yuda tiluplup su pa i be tisurj. To mbuleyam su mi amkamam sua pizin moori pakan ta tilup zin su tana. ¹⁴Zin moori tana, kizin ta zaana Lidia. Ni moori ki kar Tiatira.

Mi uraata kini ta ingomonmoonoo mburu ta kan mos totonjan mi ambaimbaijan kat. Ni Yuda som. Mi iurla ki Anutu, mi igabgaaba zin Yuda pa sunjana kizin. Ilenlenj sua ki Paulus na, Merere ikam uraata pa leleene ma iurla. ☆ ¹⁵Tana zijan wal kini ta timbot ruumu kini na, timap ma tikam yok. Mana iso piam. Iso: “Niom sombe kere kembei ajurla kat ki Merere, na kamar tala ruumu tio.” Itunu imanjmay yam, to niamjan amla ruumu kini. ☆

Tiur Paulus ziru Silas lela ruumu sanaana

¹⁶Indeeje aigule ta na, niam amsombe amla mini pa sunjana muriini tana. Tana amla na amse ki moori ta ni mbesoonjo sorok. Moori tana, ni irao iswe koron turkenjan pakan. Pa bubujana sananjana iru pini tau. Mi pat ta ni ikamam pa uraata kini tana na, sorok som. Mi pat tana, ni ikamam mi iurur la kizin bibip kini. ¹⁷Moori tana ire yam, to itokelkeele yam, mi iboboobo ma iso: “Ai, kere. Wal ti, zin mbesoonjo ki Anutu kor kana kat. Ingi timar be tiso yom pa zaala tabe Anutu ikamke yom pa i.” ☆ ¹⁸Inoknok ta kembei pa aigule boozogana ri. Tabe Paulus ilenj ilenj ma keteene malmal, to itoori mi ijasara bubujana sananjana tana. Iso: “Hail! Nio ajur sua pu pa Yesu Krisi zaana. Zem moori tina mi yooto ta buri.” To bubujana sananjana iko pa moori pataaja. ☆

¹⁹To zin bibip ki moori tana keten malmal kat pa Paulus ziru Silas. Pa tire kembei zaala kizin ta tikamam pat pa i, ina imun kek. Tana tikam zin, mi tiyaaru tataata zin ma tila kar keteene be tipamender zin ila zin bibip matan. ☆ ²⁰Tikam zin ma tila zin peeze kan keren uunu, to tingal sua pizin. Tiso: “Wal tingi, zin Yuda. Mi timar kar kiti ma tikamam mbulu boozo ta ipasaana mboti ki kar. ☆ ²¹Mi timolo tutu kiti tomini. Pa tipesese zin tomtom be tikam mbulu pakan ta iti Rom kanda irao takam som.”

²²Iwal biibi tilej sua tana to, tigaaba zin mi tiija ziru. Zin peeze kan timanga na tiso ma tiraaza mburu kizin be tibalis zin. ²³Tona tikam teene mi tibalis zin ma rungun

☆ 16:4: Ŋgo 15:28+ ☆ 16:5: Ŋgo 2:42+; 4:32+ * 16:10: Sua “niamjan” ti iswe ta kembei: Indeeje Paulus bizin timbot Troas na, Lukas ila igabgaaba zin. † 16:10: Masedonia, ina lele pakaana ta ki Yurop. Tana indeeje Paulus ila ma ikam sua pizin, ina mazwaana mataana kana ta uruunu ambaijana ila pa zin Yurop kan. ☆ 16:14: Lu 24:45; Yo 6:44; Ŋgo 13:48; 2Tes 2:13+ ☆ 16:15: Ŋgo 16:33; 18:8; 1Kor 1:16 ☆ 16:17: Mk 1:24,34 ☆ 16:18: Mk 16:17; Ŋgo 5:16; 8:7 ☆ 16:19: Ŋgo 19:25+ ☆ 16:20: Ŋgo 17:6

isaana kat. Mana tila tipiri zin lela ruumu sanaana. Mi tiur sua pa menderjana ta imborro kataama i ta kembei: Sombe ikotkaala kataama, na bela namaana tuŋ pa. ☆ ²⁴ Ni ilej, to ikam zin mi ipiri zin lela ruumu leleene kat. Mi kumbun ma naman tiloondo pa ke patanpatan ta bibip i, mi tipongeere.

²⁵ Indeenge mberj lukutuunu na, Paulus ziru Silas tizunzuj mi timbombo mboe pa Anutu. Mi wal pakan ta zijan timbotmbot lela ruumu sanaana na, tingun taljan mi tileŋleŋ zin. ☆ ²⁶ Molo som na, toono ikam kat. Yenyeenge biibi kat itok ruumu sanaana ma ka kataama ta boozomen tikaaga lup. Mi re ma koronj ta tiwwo zin pa na, titoptop lup pa naman ma kumbun. ☆ ²⁷ Menderjana ta imborro zin i, ikenne. Beso burup ma imanga be mataana ila na, kataama ta munjaana men, ta kakaaganjan men. Tana iso ko zin tomtom tiko ma tila len lup kek. Tabe ngelbuk ikami, to ipas buza kini, mi iso ikuruumu itunu ma kup. ²⁸ Tamen Paulus loŋa kaljaana biibi ma iso pini. Iso: "Ai! Pasaana itum pepe. Niam munjoyam ta ambotmbot i."

²⁹ To menderjana tina iso ma tikam kai imar bekenalele mat. Mi wis ma ila kizin, to itop su Paulus ma Silas kumbun uunu. Pa motojana biibi ikami tau. ³⁰ Mana ikam zin ma tiyooto, mi iwi zin. Iso: "Bibip tio, ingi ko anjam parei mi Anutu ikamke yo ma anbot ndabok?" ☆

³¹ Ziru tiso pini. Tiso: "Urla ki Merere Yesu. Naso ni ikamke u mi zin wal ta niomjan kombot ruumu ku na tomini." ☆

³² To ziru tikam sua ki Merere pini mi wal boozomen ta ni zijan timbot ruumu kini na. ³³ Mberj tamen ta tina, ni ikam ziru mi inguuru zaaba kwon murinmurin, mi ni zijan wal kini ta boozomen tikam yok. ☆

³⁴ To ikam Paulus ziru Silas ma tisala tikan kini ta ruumu kini. Mi ni menmeeni kat. Paso, zijan wal kini, ta ingi tiurla ki Anutu i. ☆

³⁵ Aigule toro, zonj ise na, zin bibip ki kar tinjo menderjan pakan ma tila ruumu sanaana mi tiso: "Wal ru tina, kozo zem zin ma tila len."

³⁶ To menderjana ta imborro kataama i, ila ma isotaara Paulus pa sua tana. Iso: "Zin bibip tiso mar ta kembei: Niomru Silas irao kala leyom. Tana ingi anjem yom i. Niomru kala raama leleyom ambai!"

³⁷ Tamen Paulus iso pizin menderjan ta timar na ma iso: "Na na som. Zin bibip tina timolo tutu ki Rom kek. Pa niamru ti, tomtom ki Rom. Mi zin titiiri kat uunu tiam som, mi tibalisi yam sorok ila iwal biibi matan. To tipiri yam sorok ilela ruumu sanaana. Mi ingi tisu mini ma tiso tiser yam ki kegana? Irao amlej zin na som. Bela zitun timar ta ti, mi tikam yam ma amla." ☆

³⁸ To zin menderjan tila mi tisotaara zin bibip pa sua ki Paulus. Beso tilej kembei Paulus ziru Silas, zin tomtom ki Rom, to timoto kan. ³⁹ Tana zitun tila ma zijan tiurpe lelen, tona tikam ziru ma tiyooto, mi tiwi zin be tizem kar tana.

⁴⁰ Ziru tizem ruumu sanaana mi tila, to kanjan pa ruumu ki Lidia. Tila tina to, tindeenge tonmatizij pakan ta ki Krisi i. Mi tipombol zin pa sua pakan, tona tizem zin ma timbot, mi ziru tila len.

17

Paulus ziru Silas tila ta Tesalonika a

¹ Paulus ziru Silas tipa ma tila pa kar Ampipolis ma kar Apolonia, to tizem mi tila kar Tesalonika. Mi kar tina, lupjana muriini kizin Yuda ta imbotmbot. ² Tana Paulus ito mbulu kini, mi ikonjuru lupjana muriini tana. Ni imbotmbot kar tina pa wik tel. Mi aigule potomjan ta boozomen tau zin Yuda keten su pa i, na ni ilelala lupjana muriini kizin, mi ikamam mos pa Anutu sua kini, mi itomtoombo be ipei ngar kizin. ³ Zijan wal kar kan tizzo sua, mi ni iwesweeze kat sua ki Anutu ta iso pa Mesia bela ire yoyoujana mi imeete, to imanga mini pa naala. Mi iso sua tana iur gonoono se ki Yesu. Tana iso pizin mi iso: "Kelej. Yesu ta anjzom yom pini i, ni Mesia tau." ☆ ⁴ Tomtom kizin pakan tilej sua tingi na, tire kembei sua gonoono. Tana tila ma tigaaba Paulus ziru Silas. Mi zin iwal biibi ki Grik ta tiurla ki Anutu mi tigabgaaba zin Yuda

☆ 16:23: 2Kor 6:5, 11:23+; 1Tes 2:2

☆ 16:25: Mbo 119:62; Ep 5:19

☆ 16:26: Ŋgo 5:19, 12:7+

☆ 16:30: Lu

3:10, 10:25; Ŋgo 2:37

☆ 16:31: Yo 3:16, 36, 6:47; 1Yo 5:10+

☆ 16:33: Ŋgo 2:41, 16:15, 18:8; 1Kor 1:16

☆ 16:34:

Ŋgo 13:52; Ro 14:17; Ga 5:22; 1Pe 1:8

☆ 16:37: Ŋgo 22:25

☆ 17:3: Lu 24:26, 45+; Ŋgo 3:18, 18:28

pa sunɗana kizin i, ziɗan zin moori zannan pakan, ta tila tigaaba zin tomini.

⁵Tamen zin Yuda tire iwal biibi timokor la kizin, to matan mburmbur. Tana tila tiyo tomooto sananɗan pakan ta tiwwa len sorok i ma tilup zin, mi timanga be tikuru zin kar kan lelen. Be molo som na, orooro biibi isala. To wis ma tila Yason ruumu kini, be tiru Paulus ziru Silas. Beso tindeenge zin ma ingi, to tiso tikam zin ma tipamender zin ila iwal biibi matan. ☆ ⁶⁻⁷Tamen tila tiru zin ma som. To tiyaaru tataata Yason mi toɗmatizij pakan ta ki Krisi i, mi tikam zin ma tila kizin peeze kan ki kar. Mi kalɗan izalla ma tiso: “Wal ta Yason ikam zin ma tila timbot ruumu kini na, tipa pa lele ta boozomen mi tipesese zin tomtom be tikam mbulu bozboozo. Mi ingi buri timar tipet kar kiti i. Wal tana tizorzooro tutu tau biibi itunu ɗonoono ki Rom iur na. Pa tisombe king toro imbotmbot tomini. Zaana Yesu.” ☆ ⁸Ingi tipiri sua tingi ila, to zin iwal biibi ziɗan zin peeze kan ki kar timanga ma tikam orooro biibi pa. ⁹Tona zin peeze kan tiso pa Yason ziɗan waene bizin ma tikam pat pakan ma ila imbot kizin beken a ipamoto zin. Beso tikam mbulu toro sa mini som, to pat kizin imiili. Tingiimi makin, mana zin peeze kan tizem zin ma tila.

Paulus ziru Silas tila kar Berea

¹⁰Timbot ma mberɗ to, zin toɗmatizij ta ki Krisi i karau men mi tiur Paulus ziru Silas ma tila pa kar Berea. Ziru tila tipet na, kanɗan ma tila pa lupɗana muriini kizin Yuda. ¹¹Zin Yuda ki Berea na, ɗgar kizin ambaiɗana. Tilipilip pizin Tesalonika kan. Pa tingun talɗan pa sua, mi lelen ilip be tikam kat ka uunu. Tana aigule ta boozomen tiwatwaata sua ki Anutu, mi titirtiiri sua ta Paulus izzo na: Ko sua kini ɗonoono, som som? ☆ ¹²Tabe zin Yuda boozo tiurla. Mi zin Grik nan ta zannan na, ziɗan tomooto pakan tiurla tomini.

¹³Beso zin Yuda ta ki kar Tesalonika tilen Paulus uruunu kembei ikamam Anutu sua kini isu kar Berea tomini na, timar be tikuru zin iwal lelen mi tipes zin. ¹⁴Tamen zin toɗmatizij ta ki Krisi i loɗa men mi tiur Paulus ma ipera lene tai. Mi Silas ziru Timoti na, timbot men Berea. ¹⁵Zin tau tiur Paulus na, ziɗan tipa ma tila ta kar zaanaɗana Athens a. To Paulus iso pizin ta

kembei: “Kimiili ma kala mini pa Berea, to koso pa Silas ma Timoti be loɗa timar.”

Paulus imbot kar biibi Athens

¹⁶Indeenge Paulus imbotmbot Athens mi in-amnaama Silas ziru Timoti na, keteene mal-mal mi lelene ipata biibi kat. Pa irre la pa kar lene na, bok kat pa merere pakaamɗan kunun. ¹⁷Tana ni ilelala lupɗana muriini kizin Yuda, mi ziɗan zin Yuda mi wal pakan ta tiurla ki Anutu mi tigabgaaba zin Yuda pa sunɗana kizin na, tizzo sua. Mi aigule ta boozomen na, ziɗan zin wal ta timarmar pa nol muriini i tomini, ni ziɗan tizzo sua.

¹⁸Zin wal nganɗan tau tipaute zin tomtom pa ɗgar bibip i, timbot la uunu ru. Ta, tipaata zin be Epikurean. Mi uunu toro na, tipaata zin be Stoik. Ina zin tomini ziɗan Paulus tiparzorzooro. To pakan timanga mi tiparso pizin ma tiso: “A, niom kere. To na, iyyo kwoono paso? Ina sa ilerɗ la kizin wal pakan, ta izzo na.” Mi pakan tiso: “E-e, ingi ko isombe ikam ma tuurla kizin merere sorok ta kizin wal pakan.” Tiso ta kembei paso, Paulus izzo pa uruunu ambaiɗana ki Yesu mi manganɗana kini tau.

¹⁹Tabe timanga mi titeege lae pini, to tikami ma tila pa lupɗana kizin biibi ta zaana Areopagus na. To tiso pini. Tiso: “Lak, niam leleyam be amkam kat sua ta nu zzo pa na. ²⁰Pa koronɗ pakan ta amlerɗ nu zzo i, ina poponɗana piam. Tana leleyam be nu so mini mi amkam kat ka uunu.” ²¹Pa zin tomtom ki Athens mi zin leembe ta timbotmbot tana na, re beso tilenɗ sua poponɗana sa ta buri ipet i, na irao tilae timaare som. Timap ma kwon itekteege len mi timbombooren.

Mos ta Paulus ikam pizin Athens kan

²²To Paulus imanga mi imender la lupɗana tana matan mi iso: “O niom tomtom ki Athens, nio aɗkilaala yom kembei niom kosombe kembeeze kat pizin merere ta boozomen. ²³Pa aɗwwa pa kar lene ti, mi aɗrre zin koronɗ tau kuzuguzug pizin i na, aɗdeenge artaal ta. Mi buɗe ta imbot se i, ina iso ta kembei. Iso: ‘Merere ta niam amute zaana som, ta ampo artaal ti pini.’ Lak, Merere soɗana? Ni tau niom kuute i som mi kuzuguzug pini i, ta nio aɗzoyaryaara uruunu piom i.

☆ 17:5: Ŋgo 13:45; Ro 16:21; 1Tes 2:2,16+

☆ 17:6-7: Lu 23:2; Yo 19:12; Ŋgo 16:20

☆ 17:11: Yo 5:39

²⁴ “Ni Anutu ta iur toono mi kororj ta munjaana men ta timbot pa. Saamba mi toono katuunu ta ni. Mi urum surjgana kana ta tomtom zitun tiwwo pa naman na, ni imbotmbot pa som. ☆ ²⁵ Som ni iur sokorei bekeni tomtom tikam pini? Som. Pa ni itunu, ta ikam ma tomtom ta boozomen matan yaryaaran, mi ikam kororj ta munjaana men pizin. ☆ ²⁶ Mungu kat, ni iur tomtom tamen ŋonoono. To tomtom tamen ŋonoono tina, ta tomtom ta boozomen un tipet pini, mi timasak ma tirao toono ta boozomen. Mi munju kek, ni itunu ngar kini mi leleene iur pa lele pakaana boozomen tabe tomtom timbotmbot pa. Mi iur len mazwaana be timbot su toono kizin kizin. ☆ ²⁷ Anutu ikam ta kembena bekeni ipei ngar kizin tomtom ma tikam kinkiini be tiute i. Mi iti kembei tomtom mata pisjgana ta izoromrom kosa sa be ikam. Tamen Anutu, ni imbot molo pa tomtom sa som. ☆ ²⁸ Pa pai kiti mi mboti kiti ta tombot su toono tingi na, iti tombot se kini men tau. Mi ina kembei ta tomtom tiom mboe kan pakan tisombe: ‘Iti ta boozomen na, Ni lutuunu bizin.’ ☆

²⁹ “Tana sombe Anutu lutuunu bizin iti, na irao takam ngar ma toso ni kembei kororj kunun ta tomtom tiurpewe pa pat milmiljan na som. Pa Anutu ŋonoono na, ni kembei merere soroksorok ta tomtom matan iur, mi zitun tikam mos pa naman keteene na som. ☆

³⁰ “Ŋonoono, munju zin tomtom kembei matan munjan ma tiute i som. Tanata Anutu ingal matan pa sanaana kizin som. Mi koozi, ni iur sua pizin tomtom boozomen ta timbot irao lele ta munjaana men be tizem kat mbulu kizin sananjan mi titooro lenen. ☆ ³¹ Pa ni itunu iur nol pataanga kek be itiiri iwal ta timap timbot su toono ti pa mbulu kizin mi iur kadoono pizin. Mi kadoono tabe ikam pizin i, ko indeeje men. Mi tomtom ta, Anutu iuri ma zaana imender pa uraata tana kek. Mi iwal ta munjaana men tirao be tikilaali paso, ni, Anutu ipei i ma burup ma imanga pa naala kek.” ☆

³² Indeeje ta tilej Paulus kwoono la pa sua lwoono tau “burup ma imanga pa naala kek” na, tomtom kizin pakan tiseeje pini. Mi pakan na, tiso pini ma tiso: “Kozo kaimer to so sua tana mini ma amlej.” ³³ To Paulus izem zin mi ila. ³⁴ Mi tomtom pakan tiurla, tana tila tigaabi. Zin ta tito i njan na, kizin ta zaana Dionisis. Ni tomtom ki lupjana biibi tana. Mi moori ta, zaana Damaris, ni iurla tomini. Mi zin pakan.

18

Paulus ikam uraata su kar Korin

¹ To Paulus izem Atens mi ila kar Korin. ² Ila to indeeje Yuda ta. Zaana Akwila. Ni, naana ipeebe su lele pakaana ki Pontus. Mi waene zaana Prisila. Ziru timbot Itali mi timar. Pa Klodias, ta Kaisa ki Rom na, iur sua be zin Yuda ta timbotmbot kar biibi Rom na, timap ma tizem Rom mi tila len. ☆ ³ Paulus ila be ire ziru, to zigan timbotmbot mi tikamam uraata pa mbili kulin ma kororj, be tisee ma iwe kembei ta sel. Pa uraata ta ziru waene tikamam, ina Paulus uraata kini tomini be ikam le pat. ☆ ⁴ Mi agule potomjan ta munjaana men tau zin Yuda keten su pa i na, Paulus ilelala lupjana muriini kizin, mi zigan zin Yuda mi zin Grik tizzo sua. Pa iso ikam zin ma tiurla.

⁵ Indeeje Silas ziru Timoti tizem Masedonia mi timar tipet na, Paulus izem uraata ta ikamam pa mbili kulin na, mi mataana ingalngal sua kamjana men. Ni izzokatkat pizin Yuda ta kembei: Mesia kizin na Yesu tau. ⁶ Tamen zin tizoroori mi tiwirri sua sananjan boozo pini. Tabe itir ululu pa mburu kini ma isu pizin, mi iso la nin. Iso: “Ambai. Mi sombe kala leyom, na niom uunu tiom tau. Mi kuur mar tio pepe. Ingi buri be anjem kat yom, mi anla kizin wal ta Yuda somjan i.” ☆

⁷ To izem zin, mi ila imbot ki Titius Yastus. Ni Yuda som. Mi iurla ki Anutu mi igabgaaba zin Yuda pa surjgana kizin. Mi ruumu kini igarau lupjana muriini kizin Yuda. ⁸ Mboronjan mataana kana ta ikamam peeze pa lupjana muriini tana, ni zaana Krispus. Ni zigan zin wal ta timbot ruumu

☆ 17:24: Un 1:1+; Ŋgo 7:48+; 14:15 ☆ 17:25: Mbo 50:10+ ☆ 17:26: Un 2:7 ☆ 17:27: Mbo 145:18; Ro 1:20
 ☆ 17:28: Kol 1:17; Ibr 1:3 ☆ 17:29: Yesa 40:18+; Ro 1:22+; Ŋgo 19:26 ☆ 17:30: Lu 24:47; Ŋgo 14:16; Ro 3:25; Tit 2:11+ ☆ 17:31: Mbo 9:8, 96:13; Ŋgo 2:24, 10:42 ☆ 18:2: Ro 16:3; 1Kor 16:19; 2Tim 4:19 ☆ 18:3: Ŋgo 20:34; 1Kor 4:12; 1Tes 2:9; 2Tes 3:7+ ☆ 18:6: Ezek 33:7+; Mt 10:14+; Ŋgo 13:46; Ro 1:16

kini na, timap tiurla ki Merere. Mi zin men som. Tomtom boozomen ki Korin ta tilenlerj sua na, tiurla mi tikam yok. ☆

⁹ Mbenj ta na, Paulus ikeenetondo, mi ire Merere ipet kini ma iso: “Moto kom pepe, mi maane pa sua pepe. Tekteege sua ta kembena. ☆ ¹⁰ Pa nio anjbotmbot raamu. Mi tomtom sa ko ikam malmal pu be ipasaanu na som. Pa kar ti, inggi nio wal tio boozomen ta timbotmbot i.” ☆ ¹¹ Tana Paulus imbot kar Korin ma irao ndaama ta mi pakaana, mi ikamam sua ki Anutu pizin.

¹² Indeeje ta Galio imborro lele pakaana biibi ki Akaia na, zin Yuda tilup lenen mi timanga pa Paulus. To tikami ma tila tipamenderi ila Galio mataana. ¹³ Tila to tiso: “To ti, ni ipandelndel zin tomtom, mi iso ikam be itooro zin ma tito zaala popojana pa surjana ta tikamam pa Anutu i. Tana ni ikamam zoorojana pa tutu ki Rom.”

¹⁴ Paulus be kwoono ikaaga pa sua. Som mi, Galio iso pizin Yuda. Iso: “Niom Yuda kelej. Sombe tomtom ti ikam mbulu sananjana njonono sa tabe kakami ma kamar pa i, so irao anlej yom mi itijan tuurpe. ¹⁵ Mi inggi niomjan kaparzooro pa sua mi tutu tiom Yuda men, mi tomtom zan ma koronj ta kembei. Tana niom ituyom kuurpe. Pa nio lelej be antiiri sua sorok ta kembena som.” ☆ ¹⁶ To iser zin ma tipera mat. ¹⁷ To iwal biibi timanga pizin mi tipun Sostenes pataaja isu sua urpejana muriini tana. Pa ni ta imborro lupjana muriini kizin Yuda isu kar tana. Tikamam na, Galio mataana ila pizin risa som.

Paulus imiili mini ma ila pa kar Antiok ta Siria a

¹⁸ Paulus zigan zin tojmatizij ki kar Korin timbot ma molojana ri, mana iteege naman mi izem zin. Pa isombe imiili ma ila lele pakaana ki Siria mini. Mi Prisila mi Akwila tigaabi. Tizza woongjo su kar Kenkrea, mi tipup Paulus ute ruunu ma isu lene. Pa ina iwe kilalan pa sua mboljana ta ni imbuk pa Anutu na. Mana woongjo ilela be ikam zin. ☆

¹⁹⁻²¹ Tikwai ma tila tipet kar Epesus, to Paulus ilela lupjana muriini kizin Yuda ma zigan zin Yuda tiparzorzooro pa sua. Zin Epesus kan tiso tiruuti be zigan timbot ma

molojana ri. Tamen ni ipiyar. To iteege naman mi iso pizin. Iso: “Anutu itunu tau. Sombe leleene be anmiili ma anjma tiom mini, nako kena.” Iso ta kembei, mi keje se woongjo mini be ila pa Sisarea. Mi Prisila ziru Akwila na, timboren Epesus. ☆ ²² Paulus ila ipet kar Sisarea, to kanjan ma isala Yerusalem be ire lupjana ki Krisi ma zigan tiso sua ri. Mana isula mini pa kar Antiok.

Paulus imanga pa pai kini ta iwe tel pa

²³ Ni imbot molojana ri isu Antiok, mana imanga mini pa pai ma iwwa pa lele pakan ki Galesia mi Pirigia, mi ipombolmbol zin wal ki lele tana ta titoto Yesu i.

Apolos ikam Anutu sua kini isu kar Epesus mi Korin

²⁴ Yuda ta, ni imar kar Epesus. Zaana Apolos, mi kar kini Aleksandria. Mi ni tomtom ngarjana mi kwo suajana. Mi ikam kat ngar pa sua ki Anutu. ²⁵⁻²⁶ Ni, tipaute i pa zaala ki Merere kek. Tana sua kini ta izzo pa Yesu na, indendeeje men. Mi izzo katkat sua raama leleene, mi ikamam sua mboljana pizin tomtom. Tamen iute yok kamjana ki Yoan men. Tana imanga be ikam sua lela lupjana muriini kizin Yuda, mi Prisila ziru Akwila tilenji, to tikami ma tila ruumu kizin, mi tisoje i pa zaala ki Anutu bekena iute kat.

²⁷ Apolos, ni leleene be ila lele pakaana ki Akaia tomini. Mi zin tojmatizij ki kar Epesus tiso tipomboli. Tana tibeede ro ta ila kizin Akaia kan ta titoto Yesu i, mi tisoaara zin be tiur matan pini. Beso ila ipet to tikami. Apolos ila ipet Akaia na, iuulu kat zin wal ta Anutu ikampe zin ma tiurla kek na. ☆ ²⁸ Pa ni izzwe katkat sua ki Anutu pizin tomtom. Mi zigan zin Yuda tiparzorzooro ila iwal biibi matan, mi imendernder mboljana mi ikototo zin. Tabe ikam ma tomtom tikalaala ta kembei: Yesu, ni Mesia. ☆

19

Paulus ikam Anutu sua kini isu kar Epesus

¹ Indeeje Apolos imbotmbot kar Korin na, Paulus iwwa pa karkari ta timbotmbot abal uteene na, mi ipombolmbol zin urlajana kan ma ila ila ma isula kar Epesus.

☆ 18:8: Ŋgo 16:15,33; 1Kor 1:14 ☆ 18:9: Ŋgo 23:11; 1Kor 2:3 ☆ 18:10: Mt 28:20; Yo 10:16 ☆ 18:15: Yo 18:31; Ŋgo 23:29, 25:18+ ☆ 18:18: Nam 6:18; Ŋgo 21:24 ☆ 18:19-21: Ro 1:10; 1Kor 4:19; Ibr 6:3; Yems 4:15 ☆ 18:27: 1Kor 3:6 ☆ 18:28: Ŋgo 9:22

Ila mi indeeje wal pakan ta titoto Yesu i, ²to iwi zin. Iso: “Parei, indeeje ta niom kuurla na, kakam Bubujana Potomjana tomini, som som?”[☆] Mi zin tipekel ma tiso: “E-e, niam amleŋ sua sa pa Bubujana Potomjana som.”

³Paulus iso: “Ambai. Mi yok kamjana pareijana ta tikam piom na?” To tiso: “Yok kamjana ta ki Yoan na.”[☆]

⁴Tabe Paulus iso: “Yok kamjana ki Yoan, ina iwe kilalan pizin wal ta titotoo lelen mi tizem sanaana kizin. Mi Yoan iso pizin tomtom be tiurla ki tomtom toro tabe imar pa kaimer na. Mi ina Yesu tau.”[☆] ⁵Tileŋ na, tikam yok pataaŋa pa Merere Yesu zaana. ⁶Mi Paulus iur namaana isalakaala zin, to Bubujana Potomjana imar isalakaala zin lup. To timanga na, tiso sua ila karkari kaljan, mi tiwe Anutu kwoono ma tiso kaljaana pizin tomtom.[☆] ⁷Zin tomooto tana ko kembei laamuru mi ru sa.

⁸Mi puulu tel, ta Paulus ziŋan zin Yuda tiparzorzooro pa Anutu peeze kini lela lupjana muriini kizin. Ni imototo som. Kwoono imbol mi izzokatkat sua. Pa iso ikam zin ma tiurla. ⁹Tamen zin pakan na, nŋar kizin imbol. Tabe tiurla som, mi tipiri sua sananjana pa Merere zaala kini ila iwal biibi matan. To Paulus izem zin, mi ikam zin wal ta titoto Yesu i ma tila. Mi aigule ta boozomen ziŋan tiluplup zin lela ruumu biibi ki Tiranus, mi tizzo sua.[☆] ¹⁰Tikamam ta kembei ma irao ndaama ru. Tabe zin Yuda mi Grik ta timbot lele pakaana biibi ki Asia na, timap tileŋ Merere sua kini.[☆]

Seba lutuunu bizin

¹¹Anutu ipombolmbol Paulus ma itorotoo mos mburanjan ma tiwedet. Mos tana tipa ndel kat.[☆] ¹²Ikamam ma sombe kororj kini riŋariŋa kembei ta kawaala kini pakanpakan na ila ise wal meteŋan, to nin ndabok. Mi zin tau bubujana sananjan tiru pizin na, tiyotyooto pizin ma nin ambai.[☆]

¹³Zin Yuda pakan ta tizirziiri bubujana sananjan na, zin timbotmbot i. Mi tiwwa ma tiso tiziiri bubujana sananjan pizin tomtom pa Merere Yesu zaana tomini.

Tana tizzo sorok pizin bubujana sananjan ta kembei: “Yesu ta Paulus izzoyaryaara uruunu i, ta nio aŋmender se ni zaana mi aŋur sua piom be koyooto.”[☆] ¹⁴Mi Yuda ta, zaana Seba. Ni biibi ta kizin patoronjana kan na, lutuunu bizin lamata mi ru ta tika-mam ta kembei tomini.

¹⁵Tamen aigule ta na, tikam ta kembei, mi bubujana sananjan ipekel kaljan ma iso: “Yesu, nio agute i. Mi Paulus na, aŋleŋleŋ uruunu. Mi niom tina na, aŋkankaana piom.”[☆] ¹⁶To tomtom tau bubujana sananjan aizeebi na, imanga mi ipun zin ma rungun isaana. Pa mburaana ilip kat pizin. Mi iraraaza mburu kizin ma isu lene lup. To timanga na tiko pa ruumu tana ma tila len.

¹⁷Zin Yuda ma zin Grik ta boozomen ta timbot kar Epesus na, tileŋ urun, to motonjana biibi ikam zin, mi tiwidit Merere Yesu zaana ma isala ta kor a. ¹⁸Mi wal urlaŋan boozomen timar ma tizzwe mbulu kizin sananjan ila iwal matan. ¹⁹Mi wal boozomen ta tikamam naborou na, timar raama ro kizin ta naborou kan sua izze i. To iwal biibi tirre, mi tiswiri sala you ma ikan ma imap. Beso titoombo tirobon ro kizin tana kadoono na, sorok som kat Ko irao kembei pat milmiljan 50,000 ma ingi. ²⁰Ina zaala tana ta Merere ipombol sua kini ma irak ma irao lele. Pa sua iloondo raama mburaana. Tabe zin wal ta tiurla i, timasak ma tiwe boozo.

²¹Uraata ti ilae, mana kaimer to Bubujana ipazal Paulus, mi ni ikam nŋar be ipa ma ila pa lele pakaana ki Masedonia ma Akaia, tona imiili mini pa Yerusalem. Mi ikam nŋar ta kembei. Iso: “Aŋla tinga mungu, mi kaimer to ko aŋla aŋre zin Rom kan tomini.”[☆] ²²Tana iŋgo Timoti mi Erastus, gaabajana ru ta tiuluuli pa uraata i, be timuungu ma tila Masedonia. Mi ni imbot nana ri isu lele pakaana ki Asia.

Malmal biibi ipet su Epesus

²³Indeeje mazwaana tana, Merere zaala kini iwe uunu pa malmal biibi ma ipet su kar Epesus.[☆] ²⁴Tomtom ta, ni zaana Demitrius. Ni uraata kini be iurpewe zin kororj pa pat silba. Mi kororj ta, ta ni

☆ 19:2: Yo 7:39; Ŋgo 2:38, 8:16, 10:44

☆ 19:3: Mk 1:4; Ŋgo 1:5

☆ 19:4: Mt 3:11+

☆ 19:6: Ŋgo 2:4, 8:17,

10:44+

☆ 19:9: 2Kor 6:14+

☆ 19:10: Kol 1:6

☆ 19:11: Ŋgo 5:12+, 14:3; 2Kor 12:12

☆ 19:12: Mk 16:17+;

Ŋgo 5:15

☆ 19:13: Mk 9:38

☆ 19:15: Mk 1:34

☆ 19:21: Ro 1:11+, 15:23

☆ 19:23: 2Kor 1:8+

* 19:24:

Artemis, ni merere pakaamjana kizin Grik. Mi ni moori.

iurpewe zin na, ina urum ki merere Artemis kunun. * Zin uraata kan kini timbelmbel pat kamjana pa koronj ta tana. ²⁵ Tana Demitrius iboobo zin uraata kan kini ma timar, mi zijan tomtom pakan ta uraata kizin raraate na, tilup zin. To imanga na iso pizin.

Iso: “Ou, niom kuute, iti uraata kiti tingi ta tayaryaaru pat booza pa i. ²⁶ Mi Paulus tana, niom ituyom kere i mi kelesi lup kek. Ni kwo mboljana, mi inoknok sua ta kembei: ‘Merere kunun ta tomtom tiurpe pa naman na, ina Merere ŋonoono som.’ Tana ipandelndel zin Epesus kan booza ma titooro zin kek. Mi ingi be ikam Asia ka tomtom bizin ma timap i. ²⁷ Tana arjo kere iti kek? Pa ingi be toporou sala patarjana i. Pa to tana ko ikam ikam ma tomtom tirepiili uraata kiti. Mi tina men som. Ko ikam patarjana pa merere kiti zaanarjana Artemis tomini. Pa ina kola ikam ma urum kini iwe koronj sorok. Mi Artemis zaana ta kembena. Koozi zin iwal biibi ki Asia mi toono ta boozomen tipakuri. Tamen Paulus ko ikam ma iwe koronj sorok.”

²⁸ Zin tilerj sua tana, to ipas keten ma tau timanga ma kaljan izalla ma tiso: “Artemis, ni merere kiti Epesus. Ni ta zaana biibi taul!”

²⁹ Molo som na, orooro isala ma irao kar biibi. To keten malmal mi titeege lae pa Gaius ziru Aristakus. Pa zijan Paulus tiwwa tau. Wal ru tina, zin Masedonia kan. Karau lae pizin mi tiyaaru tataata zin ma tila lele tau iwal biibi tiluplup zin su pa i. ³⁰ Paulus, ni iso ila ipet iwal biibi matan be iso sua pizin. Tamen wal pakan ta titoto Yesu i tipeteke i. ³¹ Mi guraaba pakan ki Paulus ta timborro lele pakaana ki Asia na, zin tomini tipeteke la pini be ila iso runguunu pizin iwal biibi tana pepe.

³² Mi iwal biibi ta timbotmbot na, tika-mam orooro ma kaljan izalla ta kor a. Tomtom pakan kaljan izalla pa koronj ta, mi pakan tizzo len sorok pa sua toro. Pa zin booza ta timar tilup zin na, tiute lupjana tana ka uunu som. ³³ To zin Yuda timanga na tipusuk Alisande ma ila ta mataana a. Mi tomtom pakan tire i, to tiso ko ni ta iwe uunu pa malmal tana. To Alisande iur na-maana pizin iwal biibi be lele ikam kijn mibe

isope zin. ³⁴ Tamen zin matan ila na, tikilaali kembei ni Yuda. To tilup kwon mi kaljan isala ta kor a. Tiso: “Artemis, ni merere kiti Epesus. Ni ta zaana biibi taul!” Tinoknok ta kembei ma irao mazwaana molojana ri.

³⁵⁻³⁶ Tana kuskus ki Epesus imanga, to zin timaane mi tingun taljan pini. To ni iso: “O niom tomtom ki Epesus, toono ta boozomen tiute iti makij. Iti tingi ta tomborro merere zaanarjana Artemis urum kini ramaki kunuunu ta imbot saamba, mi itop ma isu na. Tomtom sa irao izooro iti pa koronj taingji na som. Tana kakam mbulu kankaanarjana pepe. Kamane! ³⁷ Pa wal ta kakam zin ma timar i, zin tipasaana urum ka kosa sa som. Mi tikam sua repiilijana sa pa merere Artemis som. ³⁸ Sombe Demitrius mi waene bizin ta zijan tikamam uraata na len sua sa pa tomtom sa, na irao timbot ma ni ka aigule. Pa zin bibip ki titirtiiri sua i, ta timbotmbot i. Tana zin irao tila kizin, to zijan tiurpe sua. ³⁹ Mi sombe sua pakan sa ta leleyom be koso, na kuur la lupjana ki kar namaana be titiiri mi tiurpe. Naso koto tutu kiti. ⁴⁰ Pa koozi iti tososor pa mbulu kek. Tere na, orooro tingi ka uunu sa som. Mbulu ta koozi kakam na, sombe tiwi iti pa ka uunu, ko tepekel be parei?” ⁴¹ Tana iso makij, mi kaimer mana iso: “Kala leyomi!” To timureege ma tila len.

20

Paulus ila ire zin Masedonia kan mi zin Grik

¹ Orooro biibi tana imap, mana kaimer to Paulus iboobo zin wal ta titoto Yesu i ma tila tilup zin, mi isotaara zin kembei ni be izem zin. Tila mi ni ipombol zin pa sua pakan, to izem zin ma timbot, mi imanga ma ila pa Masedonia. ² Iwwa ma ila beso ipet lele sa mi indeenje wal pakan ki Krisi, to ipombol zin pa sua booza, mana ipa mini. Iwwa ma ila mi ipet lele pakaana kizin Grik, ³ to imbot pa puulu tel. To iso imanga mi ikam woongo be ila lele pakaana ki Siria. Som mi ilerj kembei zin Yuda timbuuru kana. To itoori mini be ipa pa lele pakaana ki Masedonia. ⁴ Mi wal ta ni zijan tila ta zan tis: Sopata ta Pirus lutuunu i, ni ki kar Berea, mi Aristakus ziru Sekundus ki kar Tesalonika, mi Gaius ki kar Derbe, mi Timoti, mi Tikikus ziru Tropimus ki Asia. ⁵ Zin tina timuungu ma tila tizza yam su kar Troas. ⁶ Mi niam pakan na, ambot kar

☆ 19:26: Mbo 115:4; Yesa 44:10+; Ŋgo 17:29; Tur 9:20

☆ 20:3: 2Kor 11:26; 1Tes 2:15+

Pilipai pa lupɣana biibi ki narabu ta yis somɣana i. Ina imap, to amla ma amkam woongo. Amkowo pa aigule lamata, mana amlela Troas. To amdeɛɛ zin. Mi ambot Troas pa aigule lamata mi ru.

Paulus ipei Yutikus ma imayga mini

⁷⁻⁸Indeɛɛ aigule mataana kana na, niam amlup yam pa kini kanɣana mi surɣana lela ruumu leleene ta imbot kor. Mi Paulus ziɣan zin tomtom tizzo pa sua ki Anutu ma ila mbeɣ lukutuunu. Pa aigule toro to pai. Mi titun lam boozomen. ⁹“Mi nanɣar ta, ni zaana Yutikus. Imbutultul se miiri kwoono mi iɣungun talɣaana pa sua. Paulus ziɣan zin tomtom tizzo ma tizzo be molo som na, Yutikus mata ɣenɣeene. To itur ma som mi imbot. Ta kembei men ma ikanamaala itunu risa som. Tabe imalaala to iwwa. Itop pa ruumu leleene ta kor a ta iwe tel pa i, mi isula ta toono a. Wis ma tila be naman su pini na, Yutikus ni imeete ma kup kek. ¹⁰Tamen Paulus isula toono, to isala ɣwaana mi isou i. To iso pizin. Iso: “Leleyom ipata pepe. Ni mataana iyaara mini kek.” ¹¹Paulus imiili ma isala mini, to titete narabu ma tikan, mi ni izzo sua pizin ma berek su. To izem zin mi pai. ¹²Mi Yutikus na, tikami ma tila ruumu kini mi lelen ambai kat. Paso, ni mataana yaryaara ma imbot.

Paulus izem kar Troas mi ila kar Miletus

¹³Paulus iurpe zaala piam be amse woongo, mi amuuɣu ma amla kar Asos, to amsa i isu tana. Mi itunu na, ipa toono. ¹⁴Imar ma indeɛɛ yam su Asos, to amkami mi amkwai ma amla mutu Mitilene. ¹⁵Amkeene ma aigule toro na, amla amdeɛɛ mutu Kios. Kozeere na, amar ampet mutu Samos. Mi kozeere mini na, kanɣar ma amla amkam kar Miletus. ¹⁶Paulus ipiyar. Pa leleene be ila Yerusalem, mana lupɣana biibi ki Pentekos ipet. Tana leleene be ilela ta kar Epesus som. Pa imoto: Kokena ilela, to imbotmbot ma molo su lele pakaana ki Asia.

Paulus ipombol zin mboronɣan ki Epesus pa sua pakan

¹⁷Tana Paulus imbot kar Miletus, mi ikam sua ma ila pa lupɣana ki Krisi ta imbot

kar Epesus na, be mboronɣan kizin timar. ¹⁸Timar tipet, to iso pizin. Iso: “Keleɣ. Indeɛɛ aigule mataana kana ta aɣmar aɣpet lele pakaana ki Asia, mi imar imar ma indeɛɛ koozi na, mbulu tio ta anɣkamam na, niom kere kek. ¹⁹Zin Yuda timbukmbuk koɣ kiizi totomen, mi tikamam patarɣana boozo pio, mi tomtom tipamianɣ yo kat. Tamen nio aɣkototo ituy, mi aɣbesmbeeze pa Merere raama tinjiizi. ²⁰Mi niom kuute: Sua boozomen ta irao be iuulu yom na, aɣwatkaala sa piom som. Aɣzzo sua su mat keteene, mi aɣmama ruumu ma aɣzzo yom pa tomini. ²¹Kwoɣ imbolmbol pizin Yuda, mi zin Griki tomini, be tizem sanaana kizin, mibe titooro ɣgar kizin ma ila ki Anutu, mi tiurla ki Merere kiti Yesu.”

²²“Mi buri na, Buburɣana Potomɣana imanga pio be aɣla Yerusalem. Mi aɣkankaana pa. Ko mbulu pareiɣana ipet pio su tana?” ²³Nio aɣute men tau kar boozomen ta aɣlala pa i, na Buburɣana Potomɣana izzo yo ta kembei: Ruumu sanaana, mi patarɣana boozo ta izza yo a. ²⁴Tamen nio aɣre ta kembei: Ituy mbotɣana tio, ina koroɣ sorok. Pa aɣkamam ɣgar men pa uraata ta Merere kiti Yesu iur mar nomoɣ i be aɣkiskis mi aɣposop kat. Uraata tana na, ta kembei: Uruunu ambaiɣana ta iso pa muɣaiɣana mi kampeɣana ki Anutu na, bela aɣso pizin tomtom mi kwoɣ imbol pa.”

²⁵“Kere. Niom tingi, mungu nio aɣbotmbot la mazwoyom mi aɣzzo yom pa peeze ki Anutu. Mi iɣgi buri na, aɣute kat tau tiom tasa ko irao ire motoɣ mini som. ²⁶Tana koozi nio aɣso kat yom ta kembei. Sombe tomtom tiom tasa ila lene, ina uunu tio som. ²⁷Pa nio aɣwatkaala sua sa piom som. ɣgar ta boozomen ki Anutu, ta aɣso yom pa ma imap lup.

²⁸“Motoyom iɣgal ituyom, mi sipsip boozomen ki Anutu ta Buburɣana Potomɣana iur yom be komboro zin na. Komboro kat lupɣana ki Anutu. Pa ni iɣgiimi zin pa itunu Lutuunu siɣiini. ²⁹Mi nio aɣute. Sombe aɣzem yom, inako wal

☆ 20:7-8: Yo 20:1+; 1Kor 16:2 ☆ 20:10: 2Kin 4:32+; Ŋgo 9:40 ☆ 20:11: Lu 22:19 ☆ 20:20: Mbo 40:10
 ☆ 20:21: Ŋgo 2:38 ☆ 20:22: Ŋgo 20:16 ☆ 20:23: Ŋgo 9:16 ☆ 20:24: Ŋgo 21:13; 2Kor 4:1; Ga 1:1; Pil 1:20;
 2Tim 4:7; Tur 12:11 ☆ 20:26: Ezek 3:17+; Ŋgo 18:6 ☆ 20:28: 1Tim 4:16; 1Pe 1:18+; 5:2; Tur 5:9 ☆ 20:29: Mt
 7:15; Yo 10:12; 2Pe 2:1

pakan timar kembei ta me saɲsaɲɲan, mi tigaaba yom ma tipasaana Anutu wal kini. ☆

³⁰ Mi niom ituyom tomini, tomtom tiom pakan kola timaɲga, to tipabogboogo sua ɲonoono, mi tiyaaru wal pakan ta titoto Yesu i be tito zin. ☆ ³¹ Tana kere yom pizin. Mi motoyom ɲgal ndaama tel ta itijan tombotmbot na. Mazwaana tana, nio aɲmaane piom som. Aɲzzopewe yom tataɲa pa mbeɲ ma aigule raama tiɲiizi. ☆

³² “Mi iɲgi buri aɲso aɲur yom la Anutu namaana. Tana kwoɲ imbol piom ta kembei: Motoyom iɲgal Anutu sua kini ta iso pa muɲaɲana kini. Pa ina ko ipombol yom, mi iuulu yom be kakam matamur kini ambaɲana ta ni imbuk sua pa be ikam pizin wal kini. ☆ ³³ Indeeɲe ta itijan tombotmbot na, nio motoɲ berber pa tomtom sa pat kini, som mburu kini sa be aɲkam leɲ i som. ☆ ³⁴ Niom ituyom kere kek. Koron ta iu-luulu yo raama zin gaabaɲon ti, ina iwedet pa uraata ta itur aɲkamam pa nomon na. ☆

³⁵ Aɲkamam ta kembei paso, aɲsombe aɲwe kin ambaɲana piom. Pa iti sombe takam uraata ma biibi, nako lende koron ma irao, mi tarao be tu'uulu zin wal ta len koron somɲan i. Matanda ɲgal Merere Yesu sua kini ta iso: ‘Ŋonoono, iti sombe tikam lende koron, na menmeen ti pa. Mi sombe itundu tu'uulu zin tomtom pa koron kit, nako ikam ma menmeen ti biibi kat.’ ☆

³⁶ Paulus iso sua tana ma imap to, zizan tilek kumbun mi tisur. ³⁷ Tisur makin, to timaɲga mi tila tisou i, mi zizan titar. ³⁸ Lelen isaana kat pa sua lwoono ri ta isombe zin ko tirao be tire mataana mini som. Tana titar makin, mi tiuri ila woongo.

21

Paulus ila Yerusalem

¹ Niam amparzem yam na, zin timbot mi niam ampet. Mi amkwai ma kaɲkar ma amla pa mutu Kos. Kozeere mini na, amla mutu Rodos. To amla mi amlela Patara. ² Amlela Patara, to amdeee woongo toro tabe ikakat ma ila pa lele pakaana ki Ponisia. Tana amlu yam se mi amla. ³ Amkowo amkowo ma amre la pa

mutu Saiprus. To amzem ma imborene, mi ampa ndapet men, mi amkonuru toono biibi Siria. Amla na amlela kar Tiro. Pa kar tana, ta gorgori woongo tana izemzem mburu su pa i. ⁴⁻⁵ Amla amru zin wal ki kar tana ta titoto Yesu i, to niamɲan ambot pa aigule lamata mi ru. Pa amzza woongo tau. Mi Merere Bubugana ipatoon zo zin pa mbulu tabe ipet pa Paulus i, tabe tibiigi i be imbot. Kokena isala Yerusalem. Niamɲan ambotmbot, to amzem zin mi amla. Wal boozomen ta titoto Yesu i, zizan waen bizin mi lutun bizin, ta timap tiur yam ma amzem kar mi ampera tai. Ampera tai na, amlek kumbuyam mi amsuɲ su peende. ☆ ⁶ To amparzem yam mi niam amla ma amsala woongo, mi zin ra, timiili ma tila kar.

⁷ To ampet mini, mi woongo iko ma amla mi amlela kar Tolemais. Amre toɲmatizɲ pakan, mi niamɲan ambot pa aigule ta. ⁸ To kozeere mini na, amzem zin, mi amla ampet kar Sisarea. To amla ambot ruumu ki Pilip. Ni tomtom ki izzo uruunu ambaɲana. Wal lamata mi ru ta muɲgu tiur zin be tiuulu zin ɲgoɲana pa uraata na, kizin ta ta tingi. ☆ ⁹ Ni lutuunu moori bizin paɲ ta tiwoolo zen. Mi zin tiwe Anutu kwoono bizin. Pa ni ipatoɲtoon zo zin pa koron pakan.

¹⁰ Niamɲan ambot pa aigule pakan, mana Merere kwoono ta, zaana Agabus, ni imbot Yudea ni isu. ¹¹ Imar tiam, to ikam lae pa pus ki Paulus, mi ipo itunu namaana ma kumbuunu pa, mi iso: “Bubuɲana Potomɲana iso ta kembei: Mbulu raaate men ko ipet pa pus ti katuunu. Pa zin Yuda ta timbot Yerusalem a kola tipo namaana ma kumbuunu, mi tiuri la kizin wal ta Yuda somɲan i naman.” ☆

¹² Amleɲ sua tingi to niamɲan waeyam bizin tana leleyam be Paulus isala Yerusalem pepe. Tana amtoombo be amruuti. ¹³ Tamen ni iso piam ma isombe: “Ah, tiɲiizi tiom tingi parei? Koso kakam be kaparru kopon pa patana tingi? Sombe tipo yo su Yerusalem, na tipo yo lak! Mi sombe tipun yo ma aɲmeete pa Merere Yesu zaana, ina ambai tomini.” ☆

¹⁴ Tana amso ma som. Pa ni itunu imbol.

☆ 20:30: 1Tim 1:3-19+; 1Yo 2:19 ☆ 20:31: Mk 13:37; 1Tes 2:11 ☆ 20:32: Ŋgo 14:23; Ep 1:18; Kol 1:12; 1Pe 1:4+

☆ 20:33: 1Kor 9:11+; 2Kor 2:17, 7:2; 1Tes 2:5 ☆ 20:34: Ŋgo 18:3; 1Kor 4:12; 2Kor 12:14+; 1Tes 2:9 ☆ 20:35: 2Kor 9:8; Ep 4:28; 1Tes 4:11+; 1Tim 6:18 ☆ 21:4-5: Ŋgo 20:36 ☆ 21:8: Ŋgo 6:5, 8:5 ☆ 21:11: Ŋgo 20:23, 21:33

☆ 21:13: Lu 9:51; Ŋgo 20:24

To leyam sua sa mini som, mi amso: “Am-bai, imbot la ki Merere itunu leleene tau.”

¹⁵ Sua tana imap tona, amkam mburu tiam mi amsala pa Yerusalem. ¹⁶ Wal pakan ki Sisarea ta titoto Yesu i, tiurur yam, mi niamŋan amap ma amla ruumu ki Nason, to ambot. Nason tana, ni tomtom ta kizin wal mataana kan ta titoto Yesu i. Mi ni tomtom ki mutu Saiprus.

Paulus ila ipet Yerusalem

¹⁷ Amsala Yerusalem mi zin toŋmatizij ta timbot tina tire yam, to lelen ambai kat mi timar tikam yam ma amla. ¹⁸ Kozeere mini na, niamŋan Paulus amla be amre Yems. Mi amla na, zin mboronjan kizin ta boozomen timar timbotmbot tomini. ¹⁹ To Paulus ila ma ire zin, mi ipit mbol pa uraata boozomen ta Anutu ipomboli pa ma ikam la zin wal ta Yuda somŋan i mazwan na.

²⁰ Tileŋ to tipakur Anutu zaana pa. To tisu mini mi tiso pa Paulus. Tiso: “Toyam, re. Zin Yuda boozo kat ta tiurla ki Yesu i. Mi zin timap timbol kat pa tutu. ²¹ Mi urum na, imar ma zin tileŋ kek. Pa tomtom pakan tipingisngis sua ku ma tiso zin Yuda ta timbotmbot la zin wal ta Yuda somŋan i mazwan na, nu zzo pizin be tipizil ndemen pa tutu ki Mose mi mbulu kiti munguŋan, mibe tireete lutun bizin pepe. ²² Tana ingi ko takam parei mi tupunmeete sua tana? Pa tomtom ko tileŋ urum kembei nu mar kek, to dudut ma timar mi tikam mbulu sa.

²³ “Tana leŋ la sua tiam ti mi kam ta kembei. Tomtom paŋ ta timbotmbot i. Zin timbuk sua pa Anutu kek. ²⁴ La kizin ma niomŋan kuurpe yom be kewe ngeezerojom pa Anutu mataana, mi uulu zin mi giibi pat pa uten ruunu pupŋana. * Naso tomtom ta boozomen ki kar ti tire mi tiso: ‘O, to ti urunu ta imar ma teleŋ na, ina pakaamŋana. Pa ingi ni itoto men tutu ki Mose.’ ²⁵ * ”

²⁵ “Mi wal urlaŋan ta Yuda somŋan i na, niam amur zaala pizin kek mi ambeede ro ila pizin, mi amso pizin be tikan kini ta tipakur zin merere pakaamŋan pa i pepe,

tikan siŋ pepe, tikan buzur siŋŋana pepe, mi timolo ula ka tutu pepe.” ²⁶ * ”

²⁶ Tikeene ma aigule toro to, Paulus ila ikam tomtom paŋ tana, mi ziŋan tila be tiurpe zin ma tiwe ngeezonjan pa Anutu mataana. Ni ila Urum Merere, to iur sua sotaaraŋana kizin ise: Ko tikam aigule piizi be tiurpe zitun ma imap, mana tikam pa-toronŋana ma ikot zin.

Zin Yuda titeege Paulus su Urum Merere

²⁷ Aigule lamata mi ru tana be imap. Som mi, Yuda pakan ta timar pa lele pakaana ki Asia na, tire Paulus imbotmbot Urum Merere kwoono. Tabe tila tikuru zin iwal lelen, to tila mi tikiskis lae pini. ²⁸ Mi kalŋan izalla ma tizzo: “Ou, niom tomtom ki Israel, kamar mi ku'uulu yam lak! Tomtom tau iwwa pa lele ta boozomen mi ikamam sua pizin tomtom ta mungaana men kembei iti ramaki tutu kiti mi Urum Merere potomŋana tingi na koroŋ sorok, ta itunu tis! Mi buri ŋonoono, ni ikam mbulu toro ma isala ki. Pa iyo Grik pakan ma tilela Urum Merere potomŋana ti ma tau tipasaana ma isaana kat. ²⁹ * (Zin tiso ta kembei paso, mungu tire Tropimus ta ki kar Epesus i ziru Paulus tiwwa pa Yerusalem. Tana tikam ngar sorok ma tiso ko Paulus ikami ma ziru tilela Urum Merere ka siiri.) ³⁰ * ”

³⁰ To zin Yerusalem kan timap ma timaŋa ma kalŋan isala. Mi tilonloondo ma timar tile urum lene, to tiyasasaara Paulus mi tiyaaru tataati ma tipera mat, mi tikotkaala kataama pataaŋa. ³¹ Tiso tikam be tipuni ma kup. Tamen sua ikam biibi ŋonoono ta imborro zin malmal kan ki Rom i. Tiso pini ta kembei: Zin Yerusalem kan ta timap ma tikamam malmal biibi. ³² Tabe tikamam, mi biibi ŋonoono tana wis ma isu raama zin malmal kan kini mi zin bibip kizin. Zin Yuda tipunun Paulus, mi tire biibi tana ziŋan zin malmal kan kini tuŋ sula, to tizemi.

³³ Biibi tana ila ipet kizin, tona iso ma tikiskis Paulus, mi tipo namaana pa re ru. To iwi zin. Iso: “To tingi, ni asiŋ? Mi ikam so mbulu i?” ³⁴ * Iwal biibi ta timbotmbot i, pakan timaŋa ma tiso pa sua uunu ta. Be

☆ 21:20: Ŋgo 15:1,5 ☆ 21:21: 1Kor 7:18+; Ga 3:10+, 5:2+, 6:15; Kol 2:16+ ☆ 21:24: Zin Yuda tikamam mbulu ta kembei: Sombe tomtom sa imbuk sua mbolŋana pa Anutu, na ni, tipupi som ma ila ila beso sua kini iur ŋonoono, to ikam patoronŋana pa mbili pakan. Tana zin urlaŋana kan ki Yerusalem lelen be Paulus ingiimi zin mbili pa tomtom paŋ taingji. Naso iswe kembei ni itoto men tutu. ☆ 21:24: Ŋgo 18:18; 1Kor 9:20 ☆ 21:25: Ŋgo 15:29 ☆ 21:28: Ŋgo 6:13, 24:5+ ☆ 21:29: Ŋgo 20:4 ☆ 21:33: Ŋgo 20:23, 21:11

pakan timanga, to tiso pa uunu toro. Tabe tikam ma biibi tana ipas kat sua ŋonoono sa som. Pa tiso sua ndelndelja, mi orooro kizin isala mete. To biibi tana iso ma tikam Paulus mi tiuri lela ruumu mboljana ta zin malmal kan timbotmbot pa na. ³⁵ Zin malmal kan zijan Paulus tipa ma tila ndeete uunu, to tikwaari. Pa iwal biibi tau tiso tikam be tiyatuti. ³⁶ Mi iwal biibi tana titoto zin ma tila, mi timap ma kaljan izalla ma tiso: “A, ila lene. Kupuni ma imeete!” ☆

Paulus iso sua pizin iwal biibi

³⁷ Zin malmal kan be tikoki Paulus ma tilela ruumu kizin mboljana. Som mi, Paulus iwi lae pa biibi kizin. Iso: “Irao be anso sua pu munḡu?” To biibi tana iso: “Wai! Mi nu zzo Griki kaljan?” ³⁸ Pa nio anjam nḡar pa tomtom ki Aikuptu ta uriizi ŋonoono ipese wal zigzikjan munḡaana paṅ (4,000) mi iyaaru zin ma tila pa lele bilimjana be tikam malmal na. Tabe anso ko nu tau.”

³⁹ To Paulus iso: “E-e, nio ti Yuda. Anjam pa Tasus, ta kar zaanaḡana ki Silisia na. Parei? Irao yok pio mi anso sua pizin iwal tingi munḡu?”

⁴⁰ Biibi tana iyok pini, to Paulus imender sala ndeete, mi iur namaana be iso sua. Iwal biibi tire i, to lele ikam kiṅ. Mi ni iso sua pizin ila zitun kaljan ta lburu i. Iso:

22

¹ “O atorjan ma tamarjan, kungun talḡoyom. Pa nio leleṅ be anso uunu tio ma keleṅ kat.”

² Tileṅ iso lburu kaljan, to lele ikam kiṅ.

³ Mi ni iso: “Nio ti Yuda. Tipeebe yo su kar Tasus ta ki Silisia na. Tamen nio musaari mi tikam yo ma anjam anbot kar tingi. Mi ankan su tingi ma anwe kaibinḡ. Mi tutu ki tumbundu bizin na, Gamalielbi ipaute yo pa ma imap. Mi nio anjam kinkiini be anḡo kat mbulu ki Anutu kembei ta koozi niom ta boozomen kakamam i. ☆ ⁴ Zin wal ta titoto zaala popoḡana tingi na, munḡu anbelmbel matan seezeḡana. Mi tomtom kizin pakan na, anpun zin ma timetmeete. Mi pakan na, anjyaraaru zin ma anḡa anjurur zin lela ruumu sanaana. Zin tomooto, mi moori tomini. ☆ ⁵ Biibi kizin patoronḡana kan zijan

zin peeze kan ta boozomen tiute mbulu tio. Zin tirao be tipombol sua tio ti. Pa zin ta tiyok mi tikam ro imar tio, to anjam ma anso anḡa kizin tonmatizij kiti ta timbot kar Damaskus na. Pa anso anḡa be anjam zin tomtom ta titoto zaala tingi na, mi anjo zin ma timar Yerusalem be tiseeze matan.

Paulus iso pa mazwaana ta itooro leleene (Ŋgo 9:1-18, 26:9-18)

⁶ “Tana anjam pa pai, mi anjwma ma anḡa anjarau kar Damaskus. Zoṅ mataana ikam kembei aigule palakuutu mi molo som na, azurka imbot saamku mi ikelyaara su ma iliu yo ma kembei ta lele ikimit i. ⁷ To anḡo su toono mi anleṅ sua ta isu pio ma iso ta kembei. Iso: ‘Saul, Saul, parei ta nu noknok motorḡ seezeḡana?’ ⁸ Mi anpekel ma anso: ‘O Biibi, nu asiṅ?’ To pekelnja imar. Iso: ‘Inḡi nio Yesu ki Nasaret ta nu seseeze motorḡ na.’ ☆ ⁹ Sua tana, waṅ bizin ta niamjan amla na, tileṅ som. Tigeeḡe men, pa tire azurka men.

¹⁰ “To anji. Anso: ‘Biibi, kenako anjam so?’ Mi Merere ipekel kalḡon ma iso: ‘Manga mi lela Damaskus, to leṅ sua pa uraata boozomen ta leleṅ iur pa kek be kam i.’ ¹¹ Waṅ bizin timar na, titeeḡe nomḡ mi amlela kar Damaskus. Pa azurka mburaana mete. Tabe ikam yo ma anrao anḡe lele som.

¹² “Kar tana, tomtom ta imbotmbot, zaana Ananias. Ni iur kat leleene pa Anutu, mi itoto tutu. Mi Yuda ta boozomen ki lele tana matan ise kini. ¹³ Ni ikoḡuru yo ma imar, to imender lae zilḡon uunu mi iso: ‘O tiziṅ Saul, motom kam pak lak!’ To karau men mi motorḡ iyaara mi anḡe i. ¹⁴ To imanga mi iso: ‘Anutu ta ki tumbundu bizin, ta itunu ipeikatu be ipaute u pa nḡar kini mi leleene, mibe re kat Tomtom Ndeeneḡana, * mi leṅ sua ila ni itunu kwoono. ☆ ¹⁵ Mi nu be pombol sua kini ila wal ta boozomen matan, mi so zin pa koronḡ ta nu leṅ mi re kat pa motom na. ☆ ¹⁶ Tana manga ta buri, kam yok, mi suṅ pa ni zaana be ipusu pa sanaana ku ma ila ne.’ ☆

¹⁷ “Uraata tana imap, tona anmiili ma anḡa Yerusalem mini. Anbot mi aigule ta na, anḡela Urum Merere be ansuṅ. Anzuṅzuṅ na, ¹⁸ ankeenetondo mi Merere iso sua pio.

☆ 21:36: Lu 23:18,21; Ŋgo 22:22 ☆ 22:3: Ŋgo 5:34+; Ga 1:13+; Pil 3:5+ ☆ 22:4: Ŋgo 8:3; 1Kor 15:9; 1Tim 1:13

☆ 22:8: 1Kor 15:8; Ga 1:15+ * 22:14: Tomtom Ndeeneḡana na, Yesu tau. ☆ 22:14: Ga 1:12+; Ep 3:2+ ☆ 22:15:

Ŋgo 23:11, 26:16 ☆ 22:16: Ro 10:13; 1Pe 3:21

Iso: 'Loŋa mi zem Yerusalem ta buri. Pa wal tina, re beso swe uruŋ pizin, na irao tileŋu som.'

¹⁹ "Nio aŋsu to aŋso: 'Biibi, wal tingi, zin tiute: Munŋu nio aŋlonloondo pa lupŋana murin ta boozomen, mi aŋtekteeŋe zaaba pizin wal ta tiurla ku na, mi aŋyyo zin ma aŋurur zin lela ruumu sanaana. ²⁰ Mi indeeŋe ta tipun Setepan ma imeete, mi siŋiini ireere paso, izzwe nu urum na, nio aŋbotmbot ma aŋyok pa mbulu tana. Mi aŋmendernder raama mburu kizin wal ta tipununi.' ☆

²¹ "Tamen Merere iso pio. Iso: 'Manga. Pa iŋgi arŋo u be la pa lele ta molo kat. Nu ko la kizin wal ta Yuda somŋan i.' " ☆

Paulus iso ni ki Rom

²² Iwal biibi tingun talŋan ma ilala, beso tileŋ Paulus iso ta kembei, to timaŋga na kalŋan isala. Tiso: "A, to na, kala kupuni ma imeete lak! Imbot ko ikam so?" ☆
²³ Mi tiboboobo ma tiwirri mburu kizin, mi titiyaryaara toono zalla kor. † ²⁴ Tana biibi ŋonoono kizin malmal kan iso ma tikam Paulus mi tilela ruumu mbolŋana ta zin malmal kan timbotmbot pa na. Mi iso pizin be tilela to tibalisi Paulus pa wooro matan-matangana, mi tiwisese i beken a ipeeze kat uunu tau zin iwal biibi kalŋan izalla pini pa i.

²⁵ Tana tilela mi tipo i be tibalisi. Som mi, Paulus iso la pa biibi tau imborro zin malmal kan i. Iso: "Parei? Tomtom ta ni ki Rom na, sombe kendeŋe le uunu sa som, ko irao kabalisi sorok?" ☆ ²⁶ Biibi ileŋ sua tana, to ila mi iso pa biibi ŋonoono kizin malmal kan. Iso: "Iŋgi ko parei? Pa tomtom taing, ni ki Rom."

²⁷ Tabe biibi ŋonoono tana ila ma iwi Paulus. Iso: "Ai, so kat. Nu tina, tomtom ki Rom?" Paulus iso: "E. Nio tomtom ki Rom."
²⁸ Biibi tana imaŋga to iso: "Nio ti aŋgiibi pat zaanaŋana be aŋwe tomtom ki Rom." To Paulus iso: "Mi nio na, aŋgiimi som. Pa tamarŋ ta ipeebe yo na, ni ki Rom."

²⁹ Tabe zin ta timar mi timendernder be tiwi Paulus i, timilmiili ma timar tila len. Mi biibi ŋonoono tana ire ma imoto kana. Pa

Paulus, ni ki Rom. Mi ni iso pizin ma tipo i sorok.

Paulus imender su zin bibip keren uunu

³⁰ Kozeere mini na, biibi ŋonoono kizin malmal kan iso ipas kat sua uunu. Parei ta zin Yuda tingal sua pa Paulus? Tana iboobo zin bibip kizin patoronŋana kan ziŋan zin peeze kan ta boozomen ma tilup zin. To ila ma iputke Paulus, mi ikami ma ila ipamenderi su keren uunu.

23

¹ Paulus ire la pizin peeze kan mi iso: "O niom toŋmatiziz tio, ta munŋu mi imar indeeŋe koozi na, nio aŋyamaana itunŋ kembei aŋkam ŋoobo mbulu sa pa Anutu mataana som." ☆ ² Biibi kizin patoronŋana kan, zaana Ananias, ileŋ sua tana, to iso la pizin wal ta timender kolouŋana i ma tipeeze lae pa Paulus kwoono. ☆ ³ To Paulus iso pini. Iso: "Nu tina, Anutu ko ipunu tomini. Nu kembei didi ta ibuuzu kek, mi timusmus pen kokouŋana ma ise sorok. Pa mbulu ku mat kana men ta iŋgeeze. Mi lelem na som. Nu mbulem su tina be tiiri yo pa tutu tau. Tamen itum molo tutu kek. Pa so pizin ma tipun yo sorok." ☆

⁴ Zin wal tau timender kolouŋana pa Paulus na, timaŋga to tiso: "Wai, kwom pasom biibi kizin patoronŋana kan paso? Ni sa Anutu tomtom kini na!"

⁵ Paulus ipekel ma iso: "O niom toŋmatiziz tio, nio aŋkilaala kembei ni biibi kizin patoronŋana kan na som. Mibe aŋkilaali, so aŋso sua ta kembei som. Pa sua ki Merere imbot pataaŋa kek ta kembei:

Tomtom peeze kana ta imborro yom na, piri sua sananŋana sa pini pepe." ☆

⁶ Paulus, ni iute zin peeze kan tana lup kek. Zin timbot la uunu ru. Pakan na, zin sadusi. Mi pakan na, zin tutu kan. Tabe Paulus kalŋaana mi iso la pizin. Iso: "Niom toŋmatiziz tio, keleŋ. Nio ti tutu koŋ tau. Mi tamarŋ ma anarŋ tomini na, zin tutu kan. Nio aŋurur motorŋ pa manŋaŋana kizin meeterŋan, tanata tipamender yo pa i." ☆

☆ 22:20: Ŋgo 7:58, 8:1 ☆ 22:21: Ŋgo 9:15, 26:17+; 1Tim 2:7 ☆ 22:22: Ŋgo 21:36 † 22:23: Zin Yuda, sombe tileŋ sua ta ambai som kat, to tikam mbulu ta kembei. ☆ 22:25: Ŋgo 16:37 ☆ 23:1: Ŋgo 24:16; 1Kor 4:4; 2Kor 1:12; 2Tim 1:3 ☆ 23:2: Yo 18:22+ ☆ 23:3: Lo 25:1+; Mt 23:27+ ☆ 23:5: Kam 22:28 ☆ 23:6: Ŋgo 24:21, 26:5+; Pil 3:5

⁷⁻⁸ Paulus ipiri sua ti, to zin peeze kan tana timureege pataaŋa. Pa zin sadusi na, tiurla ta kembei: Sombe tomtom sa imeete, na irao imanga mini som. Mi tiso aŋela sa imbot som, bubuŋana sa som. Mi zin tau tutu kan i na, urlaŋana kizin toro. Pa tiso zin meeteŋan kola timanga mini, aŋela timbotmbot, mi bubuŋan tomini timbotmbot. ⁹ Tana kalŋan izalla kat ma tiparzorzoro ma ila to, wal ŋgarŋan pakan tau tutu kan i kalŋan sala ma tiso: “Ai, niam amtiiri na, tomtom ti, ni ikam mbulu sananŋana sa som. Ko bubuŋana sa, som aŋela sa iso sua sa pini na iŋgi.” ¹⁰

¹⁰ Biibi ŋonoono kizin malmal kan ire ma ambai som. Pa sua iporou mete. Tabe iso pizin malmal kan kini ma tila tikoki Paulus la zin peeze kan tina naman, mi tikami ma tilela ruumu kizin mbolŋana. Pa imoto: Kokena tiyatut Paulus.

¹¹ Mberŋ na, Merere ipet ki Paulus mi ipomboli. Iso: “Paulus, moto pepe. Mender mbolŋana. Pa uruŋ ta swe su Yerusalem, inako swe su Rom tomini.” ¹²

Zin Yuda timbuuru Paulus kana

¹² Kozeere mini na, Yuda pakan tila tilup zin be timbuuru pa Paulus. To timbuk sua mbolŋana kat pa Merere zaana be tikan kini som, tiwin yok som ma irao tipun Paulus ma imeete. ¹³ Zin wal ta timbuuru pini na, zin kembei tomtooru mi kwoono sa. ¹⁴ To timanga na tila tire zin bibip kizin patoronŋana kan mi zin mboronŋan. Tila to tiso: “Ou, niam taŋgi ambuk sua mbolŋana kat pa Merere zaana kek ta kembei: Koozi mi ila na, kwoyam ko iteege kini sa som ma irao ampun Paulus ma imeete. ¹⁵ Tana niomŋan zin peeze kan pakan kala ki biibi ŋonoono kizin malmal kan, mi koso pini ta kembei. Koso: ‘Kam Paulus mi kusu. Pa niam amsombe ampas kat sua kini uunu.’ Niom koso kakam ta kembei, na niam ti ko amzaŋzaaŋi. Beso isu to loŋa ampuni. Mi irao imar ipet lele tiŋgi na som.”

¹⁶ Tamen Paulus woono, ni talŋaana ikam kiizi kizin kek. Tana ila ma ilela ruumu mbolŋana kizin malmal kan mi isotaara Paulus. ¹⁷ To Paulus iboobo la pa biibi tau imborro zin malmal kan na ma ilar, mi iso pini. Iso: “Kam nanŋan ti ma ila ki biibi tiom ŋonoono. Pa ni le sua ri be iso pini.”

¹⁸ Ikami ma tila ki biibi ŋonoono tana, to iso: “Paulus ta imbotmbot ruumu sanaana na, iso pio, tabe aŋkam nanŋan tiŋgi ma niamru amar. Pa ni le sua ri be iso pu.”

¹⁹ Biibi ŋonoono ila to iteege nanŋan tina namaana mi ziru men tilae. To iwi i. Iso: “Parei, nu lem so sua i, ta mar pio pa i?”

²⁰ To nanŋan tina iso: “Zin Yuda tilup len ma iwe tamen, mi tiso tipun Paulus ma imeete. Iŋgi ko molo som to sua ikamu be berek, to kam Paulus ma kusula pa lupŋana biibi kizin peeze kan be tipas kat sua kini uunu. Mi ina sua ŋonoono som. ²¹ Tana leŋ zin pepe. Pa zin kembei tomtooru mi kwoono sa, ta ko tizaŋzaaŋi su zaala. Mi timbuk sua mbolŋana kat pa Merere zaana kek be tikan kini som, tiwin yok som ma irao tipun Paulus ma imeete. Inga tiurur matan ta timbotmbot a. Beso yok pizin, to tikam mbulu tana.”

²² Biibi ŋonoono ileŋ sua tana to kwoono imbol pini. Iso: “Sua ta so yo i. Kozo so pa tomtom toro sa pepe. Kokena wal pakan tiute kembei nu ta mar mi so yo na.” Iso ta kembei, mi iso pini ma ila lene.

Tikam Paulus ma isula Sisarea

²³ Biibi ŋonoono tana imanga to iboobo bibip ru kizin malmal kan ma timar, mi iso pizin. Iso: “Kala ma kere zin malmal kan tomtom laamuru (200), mi zin hos kan tomtom tel laamuru (70), mi izi kan tomtom laamuru (200) be tisu la pa Sisarea pa mberŋ ta koozi. ²⁴ Mi kere hos pakan pa Paulus tomini. Kozo komboro kati ma imbot ambai men ma irao ila ipet ki gabana kiti Peliks.” ²⁵ Mi ibeede sua sotaaraŋana ta kembei. Iso:

²⁶ “O biibi tio ŋonoono, gabana Peliks. Nio Klodias Lisius aŋkam aigule tio ima ku.

²⁷ “Tomtom taŋgi, zin Yuda tikisi mi tipasaani mabe imeete. Tamen nio aŋmar raama zin malmal kan tio, to amkamke i pizin. Pa aŋleŋ kembei ni tomtom ki Rom.”

²⁸ Mi nio leleŋ be aŋpas kat uunu kini. Parei ta zin tikamam sua boozo pini. Tana aŋkami ma ila pa lupŋana biibi kizin peeze kan. ²⁹ Tamen aŋla ma aŋdeŋe kembei, ni le uunu sa tabe ilela ruumu sanaana, som imeete pa i som. Zin kwon ikanani sorok. Mi ina tiparzorzoro pa zitun tutu kizin tau. ³⁰ Mi aŋleŋ kembei wal pakan tikamam to tiŋgi kuziini, tana loŋa men mi

✠ 23:7-8: Lu 20:27 ✠ 23:9: Ŋgo 25:25 ✠ 23:11: Ŋgo 18:9, 27:23+ ✠ 23:27: Ŋgo 21:30+, 22:25+ ✠ 23:29: Lu 23:14+; Ŋgo 18:14+, 25:25, 26:31

anjuri ma ima ku na. Mi anjur sua pizin Yuda be tima ku, to zizan tikam sua su ta kerem uunu na.”

³¹Tana zin malmal kan tito sua ki biibi kizin, mi zizan Paulus timanga pa mbej. Tila tila ma ta Antipatris a. ³²Tikeene ma aigule toro to, zin tau tipa toono i timiili mini ma tila ruumu kizin mboljana ta Yerusalem a. Mi zin tau tise hos i, zizan Paulus tila. ³³Tikami ma tila tipet kar Sisarea, to tisara ro ila ki gabana, mi tiur Paulus ila kini. ³⁴Gabana ipaata ro makin, to iwi Paulus: Ni imar pa lele pakaana swoi? Mi Paulus iso ni imar pa Silisia. ³⁵To gabana iso pini. Iso: “Ambai. Mbot mi zin tau tingal sua pu na timar mungu, toinabe anjiiri sua tiom.” To gabana iso pizin menderjan be tikam Paulus ma tila ruumu biibi ta mungu Erot ipo na, mi timboro i isu tana.

24

Paulus zizan zin Yuda timender su Peliks kereene uunu

¹Aigile lamata ilae to, Ananias ta biibi kizin patoronjana kan na, zizan zin mboronjan pakan, mi tomtom ngarnjana ta ni zaana Tertulus, tisula pa Sisarea be zizan Paulus timender la gabana kereene uunu, mibe tingal sua pini. Tertulus tana, ni iute kat tutu ki Rom. Mi uraata kini be iuluulu zin tomtom pa sua kizin. ^{2,3}Tana tiboobo Paulus ma ilela kizin, to Tertulus imanga mi iso sua kini. Iso:

“O biibi tiam Peliks, niam tingi leleyam ambai kat pu. Pa mazwaana ta kamam peeze pa lele tingi na, niam ambot ambai men. Mi koronj boozomen ta mungu isaana, ta ingi nu pazalzal mabe ambai lup. Tana lele pakaana ti, niam amap ma leleyam pu. Pa nu uluulu yam pa koronj matakija boozo. ⁴Tamen ko irao anjaaru sua ma molo som. Tana anwi u be lej sua tiam katjana ri ti.

⁵“To ti, niam amre i na, mbulu kini ambai som kat. Ni kembei ta mete sananjan i. Pa ipeyei malmal boozomen ma tiwedet la zin Yuda mazwan irao toono ta boozomen. Mi zin wal ta titoto Yesu ki Nasaret mi tipabogboogo sua ki Merere na, ni ta imunmuungu pizin. ⁶“Mi itoombo be ipasaana Urum Merere tomini. Ingi tabe amkisi. [Mi

niam amso ituyam ampamenderi mi amtiri mbulu kini pa tutu tiam. ⁷Tamen biibi kizin malmal kan Lisius imar, to imanga piam mi isani la nomoyam mi ikami ma ila. ⁸To Lisius iur sua piam be amar ku i.] Tana nu itum wi i, to re kat uunu ta niam ampamenderi pa i. Pa sua tiam ti, pakaamjana som. Ŋonoono men.”

⁹Tertulus iso sua tana makin to, zin Yuda pakan timanga mi tipombol sua ta ni ingal pa Paulus na.

Paulus iso sua kini

¹⁰To Peliks iyembut sua kizin, mi iur na-maana pa Paulus be iso sua. Paulus imanga to iso:

“O gabana Peliks, nio ajute: Ndaama ndaama ta nu mbel sua urperjana pa lele ti kek. Tana nio lelerj ambai mi anjo sua tio ti ima ku. ¹¹Sua tingi ipata pu som. Nu rao ute karau men. Re. Uriizi, aigule laamuru mi ru men ta ila kek na, nio anjala pa Yerusalem be anjuy. ¹²Mi niamru tomtom sa amparzooro lela Urum Merere som, mi ankuru tomtom lenen lela lupjana muriini kizin, som kar leleene ma ingi som tomini. Zin wal ta tingal sua pio i, tomtom kizin sa ire yo ankam mbulu ta kembei na som. ¹³Tana sua kizin, ina zin tiso. Mi sokorei toro tabe ipombol? Som.

¹⁴“Tamen sua kizin koronjana ri, ta anyok pa. Zaala ki Krisi ta zin tizzo be pakaamjana, ina nio antoto. Mi ina nio anzuzugj men pa Anutu ta mungu tumbuyam bizin tizuzugj pini na. Mi sua ta Merere kwoono bizin tibeede na, ramaki koronj ta munjaana men ta indeerje tutu ki Mose, ina nio ajurla men i. ¹⁵Nio niamnan zin wal tingi amur motoyam pa koronj tamen tau. Pa amso Anutu, ni kola ipei zin tomtom ma timanga mini pa naala be tikam kadoono kizin. Wal ndeengerjan, mi wal sananjan tomini. ¹⁶Tanata nio gorgori ankamam kinkiini be lelerj ingeeze, mibe ankam kat mbulu pa Anutu mataana mi tomtom matan tomini. ¹⁷“Nio anjem Yerusalem mi anbot lele pakaana toro pa ndaama boozo kek. Tanata ingi ajla mini be anjur nomonj ila pizin wal tio, mibe ankam patoronjana pakan tomini. ¹⁸Mi nio anto mbulu mi anjurpe

✧ 24:5: Ŋgo 16:20, 17:6, 21:28 ✧ 24:14: Ŋgo 26:22, 28:23; 2Tim 1:3 ✧ 24:15: Yo 5:28+; Ŋgo 23:6, 26:6+; 2Kor 5:10

✧ 24:16: Ŋgo 23:1; 1Kor 4:4; 2Kor 1:12; 2Tim 1:3 ✧ 24:17: Ro 15:25+; 2Kor 8:1+; Ga 2:10

itun ma angeeze munngu, mana aŋlela Urum Merere lene be aŋkam uraata tindi. Mi nio itun tamen kat ta aŋlela. Tomtom toro sa igaaba yo som. Mi aŋkam orooro sa som, kosa sa kembena som. ☆ ¹⁹ Aŋkamam uraata tindi ma aŋbotmbot, mi Yuda pakan ta timar pa lele pakaana ki Asia na, tindeene yo. Ina zin ta tiwe uunu pa sua tindi. Mi wal tina, sombe len sua pio, na ambai be zitun timar mi tiso kat sua kizin isu kerem uunu ma leŋ. ²⁰ Mi sombe som, na zin wal tindi ta niamŋan amendernder i, zitun irao tiso kat uunu tio ma teleŋ. Nio aŋkam ŋoobo so mbulu i? Pa uriizi, indeeŋe ta tipamender yo ila zin peeze kan matan ta Yerusalem na, zin timbotmbot. ²¹ Nio aŋso ko tikamam pa sua lwoono ta, ta kalŋor biibi pa ma tileŋ. Sua ta kembei: ‘Koozi, nio sua indeeŋe yo mi aŋmar amender su kereyom uunu ti paso, aŋurla kembei zin meeterjan kola timaŋga mini.’ ☆

²² Peliks, ni ikankaana pa zaala ki Krisi som. Tana ileŋ, to ipeteke sua ma imbot mi iso: “Kezem su tana. Tombot ma biibi kizin malmal kan Lisius itunu imar, toinabe aŋtiiri sua tiom.” ²³ To iur sua pa biibi kizin malmal kan be iur Paulus lela ruumu sanaana mi mataana pini. Mi irao ikam pataŋana biibi pini pepe. Sombe wal kini tila ma tiso tire i pa kopoono ma koron, na irao iyok pizin. ☆

Paulus izzo pa zaala tabe tuurla ki Yesu Krisi i

²⁴ Aigule pakan ilae mi kaimer mana, Peliks ziru waene Drusila timar. Drusila, ni Yuda nan. Tana Peliks iso la pa Paulus ma imar, to Paulus izzo sua pa zaala tabe tuurla ki Yesu Krisi i, mi ni ileŋleŋ. ²⁵ Beso Paulus kwoono iyabakes lae pa mbulu ndeeneŋana, mi mbulu ki tagabiizi itundu, mi kadoono urgana tabe ipet pa mber kaimer i, na sua ingal Peliks ma imoto. To iyembut sua. Iso: “Ambai. Irao ta ti. La munngu. Mi ko aŋre lwoono toro sa, to aŋboobu mini.” ²⁶ Mi Peliks, ni iurur mataana pa Paulus. Pa iso ko ni ikam le pat sa. Tindi tabe iboboobi ma ilala kini be ziru tizzo sua.

²⁷ Ndaama ru ilae, tona Peliks isu mi Porsius Pestus ikam muriini. Mi Peliks, ni leleene be zin Yuda lenen pini. Tana izem

Paulus ma imbotmbot lela ruumu sanaana, mi ni imap pa uraata.

25

Paulus imender su Pestus kereene uunu

¹ Pestus imar ipet Sisarea be iteege uraata kini. Mi aigule tel ilae mana, izem Sisarea mi isala pa Yerusalem. ² Isala to, zin bibip kizin patoronŋana kan ziŋan zin bibip pakan kizin Yuda tila kini mi tingal sua pa Paulus. ³ Tila to loŋa mi tikuru leleene bekana ilae kizin, mibe ikam Paulus ma isala pa Yerusalem. Pa timbuk Paulus ka kizi kek be tipunke i su zaala lwoono. ⁴ Tamen Pestus iso pizin. Iso: “Paulus, ni imbotmbot ruumu sanaana leleene ta Sisarea a. Mi nio ingi be ajsula i. ⁵ Sombe ni ikam ŋoobo mbulu sa, na zin bibip tiom pakan timar ma niamŋan amsula, tona tiso ka sua isu tinda.”

⁶ Pestus ziŋan timbotmbot ma aigule ko laamuru sa ma ingi, mana isula Sisarea. Kozeere mini na, ila ma mbuleene su sua urpeŋana muriini, mi iso be tikam Paulus ma imar. ⁷ Paulus imar ipet to, zin Yuda tau timbot Yerusalem mi timar i, tila ma tiliu i. Mi tigiibi sua boozo pini. Tiso ni ikam mbulu ta sananŋana kat. Tamen sua kizin tana, ka pombolŋana sa som.

⁸ To Paulus ipekel kalŋan ma iso: “Nio ti aŋkam ŋoobo mbulu sa pa Yuda tutu kizin som, Urum Merere som, mi Kaisa som tomini.” ☆

⁹ Mi Pestus, ni ikamam be Yuda lenen pini. Tana imaŋga to iwi ten lae pa Paulus. Iso: “Parei, ko irao se Yerusalem, mi mender su kereŋ uunu ta tinda?” ¹⁰ Paulus iso: “Wai, mi lele tabe aŋla ma aŋkam sua isu pa i, ina ruumu ki Kaisa ta ingi aŋbotmbot pa i. Som nu re kembei nio aŋkam ŋoobo mbulu sa pizin Yuda? Lak, ina tina, nu itum ute kek. ¹¹ Mi sombe aŋkam mbulu sa ta sananŋana kat ma irao be aŋmeete pa i, na tipun yo lak. Irao aŋko pa kadoono tio na som. Tamen sombe zin Yuda ti, sua kizin ŋonoono som, na tomtom sa irao iur yo sorok la naman na som. Ambai. Nio aŋso aŋre Kaisa itunu mi ni itiiri sua tio.” ☆

¹² Pestus ileŋ Paulus iso ta kembei, to ila ma ziŋan zin ŋgaŋan kini pakan tizzo sua. Mana iso pa Paulus. Iso: “Nu sombe la mi re Kaisa tau. Tana ko la ma re i.”

☆ 24:18: Ŋgo 21:26+

☆ 24:21: Ŋgo 23:6+

☆ 24:23: Ŋgo 27:3, 28:16

☆ 25:8: Ŋgo 24:12, 28:17

☆ 25:11:

Ŋgo 28:19

Pestus isope king Agripa

¹³ Timbot ma king Agripa ziru lunuri Benis timar tipet Sisarea be tilou Pestus. ¹⁴ Zijan timbot pa aigule pakan, tana Pestus izzo pa sua ta tikam pa Paulus na, ma king Agripa ileŋleŋ. Iso: "Tomtom ta, tau Peliks iuri lela ruumu sanaana ma imbotmbot, mi ni imap pa uraata. ¹⁵ Mi indeeje ta nio aŋsala Yerusalem na, zin bibip kizin patoronjana kan zijan zin mboronjan kizin Yuda tingal sua pini, mi timaŋmar yo be aŋur kadoono pini. ¹⁶ Mi nio aŋpekel sua kizin ta kembei. Aŋso: 'Keleŋ. Niam Rom koyam na, mbulu tiam ta kembei som. Sombe wal pakan tingal sua pa tomtom sa, na irao amuri sorok ila naman na som. Bela ni zijan tiso sua pa, mi itunu iso uunu kini munŋu.'

¹⁷ "Tana nio aŋmiili ma aŋsula mini na, niamŋan mi amar. Be ampet Sisarea na, aŋnaunau som. Ambot ma aigule toro, to mbuleŋ su sua urpejana muriini, mi aŋboobo Paulus ma ilela pataaŋa. ¹⁸ Beso ka koi bizin timanga be tingal sua pini na, aŋso ko tiso pa mbulu pakan ta sananjan ŋonoono. Som mi som. ¹⁹ Tiso kat sua sa som. Zijan Paulus tiparzorzooro pa urlajana kizin, mi tizzo pa tomtom ta, zaana Yesu. Zin na, tiso ni imeete kek. Mi Paulus izzo be ni imbot mata yaryaara men i. ²⁰ Tana aŋleŋ na, ŋgar tio sa ambai som. Irao be aŋkam kat ŋgar pa sua ti be aŋurpe na som. Tana aŋwi i beso parei na, isala Yerusalem, tonabe imender mini pa sua tingi. ²¹ Tamen ni ipemet sua, mi kwoono imbol be Kaisa itunu itiiri sua kini. Tana aŋur sua pizin menderjan be timboro i ma irao aŋuri la ki Kaisa."

²² To Agripa iso pa Pestus. Iso: "Mi nio ti leleŋ be itun aŋleŋi tomini."

Taba Pestus iso: "Ambai. Gaaga to leŋi."

Tipamender Paulus su king Agripa kereene uunu

²³ Aigule toro na, king Agripa ziru Benis timar ma zijan zin wal zanjan ki kar tana mi zin bibip kizin malmal kan tilela ruumu leleene biibi ta zin bibip tiluplup zin pa i. Mi tikam mbulu booŋo be tipakur Agripa ziru Benis. To Pestus iso, mi tikam Paulus ma imar ilela. ☆ ²⁴ Pestus imanga to iso: "O king Agripa mi niom tau kamar ma

itiŋan tombot tingi, koozi kere mar pa tomtom tingis. Tomtom tingi, ta zin Yuda ta booŋomen timaŋmar yo pini isu Yerusalem mi isu tingi tomini. Timap ma kaŋjan sala ma tisombe to ti, ni imbot pepe. Imeete ma ila ne. ☆ ²⁵ Mi nio na, aŋre kembei ni ikam mbulu sananjana sa tabe imeete pa i som. Tamen ni itunu isombe ila ki Kaisa be ni itiiri sua kini. Tanata aŋsombe aŋuri ma ila Rom. ²⁶ Tamen aŋdeje sua ŋonoono sa pa tomtom ti bekena aŋbeede se ro ma ila ki Kaisa i na som. Tanata aŋkami ma imar imender su kereyom uunu bekena kitiiri uunu kini. Pa aŋso nu, king Agripa, niomŋan zin wal tingi koso ka sua, tonabe aŋbeede uunu kini ise ro. ²⁷ Pa sombe sua izar som, mi tuur sorok tomtom sa ma ila ki Kaisa, ina mbulu kankaanajana. Bela tebeede kat uunu kini ise ro mi ni ipa raama, to ambai."

26

Paulus iso sua su king Agripa kereene uunu (Ŋgo 9:1-18, 22:3-16)

¹ Tana king Agripa iso pa Paulus. Iso: "Ŋgi be nu kadoono so sua ku."

Tana Paulus iur namaana, mi imanga to iso uunu kini: ² "O king Agripa, koozi nio leleŋ ambai. Pa aŋmar ma aŋmender su nu itum kerem uunu be aŋpekel sua booŋomen ta zin Yuda tingal pio na. ³ Pa mbulu tiam Yuda mi sua pakan ta amparzorzooro pa i, na nu ute lup kek. Tana aŋsombe aŋwi u ten. Ko irao be ŋgun taŋhom mi leŋ mar pa kaŋŋoŋ? Pa sua tio ko molojana ri. Kokena nim gesges ma ingi.

⁴ "Mbulu tio tau naŋgaŋŋoŋ mi imar indeeje koozi na, zin Yuda ta booŋomen tiute lup kek. Mbulu tio ta aŋkam su itun kar tio, mi kaimer aŋkam su Yerusalem na, ike pizin som. ⁵ Tana indeeje ta tanga mi tamar i na, zin tiute yo lup kek. Mi sombe lelen pa, na irao tipombol sua tio ti. Indeeje ta nio naŋgaŋŋoŋ mi imar na, aŋgabaŋa zin wal tutu kan ta timbol kat pa tutu mi suŋjana tiam i. Amlip pizin Yuda pakan. ☆ ⁶ Mi koozi na, tipamender yo su tingi paso, nio aŋurur motoŋ pa koron ambaijana ta Anutu imbuk sua pa ila ki tumbuyam bizin tau. ☆ ⁷ Sua mbukjana tana, ta

niam Yuda uunu laamuru mi ru amurur motoyam pa, mi amzunzur Anutu pa ikot mbej ma aigule be iur ɲonoono. O king, nio anjurur motorj pa koronj ambaijana tana, tanata ikam ma zin Yuda tingal sua pio.

⁸Lak, parei ta niom tina kere kembei Anutu ni irao be ipei zin meetejan ma timanga mini som?

⁹“Mungu, nio tomini ankamam kaisi-igi be anpasaana Yesu ki Nasaret uru-unu. Mi anjdemeere anso ko mbulu ta ankamam, ina ambai. ☆ ¹⁰Mbulu tana, ankam su Yerusalem mungu. Zin bibip kizin patoronjana kan ta tiyok pio, tanata anzebezebe Anutu wal kini potomjan boozomen lela ruumu sanaana. Mi nio ti anyok be tipun zin ma timetmeete tomini. ¹¹Tana anjwwa pa lupjana murin ta boozomen, mi ankamam patajana pizin wal tau tiurla ki Yesu i, mi anseseeze matan. Mi anmajmaj zin be tipasaana Yesu zaana. Anjmalma pizin biibi kat. Tana anjwwa pa karkari ta lele molo na tomini be agru zin.

¹²“Uunu tina ta aigule ta, nio anpa ma anso anla ta kar Damaskus a. Uraata ta anso ankam su tana, nio zorj pa. Pa zin bibip kizin patoronjana kan tipombol sua ma tiyok pio tabe anla. ¹³O king, nio anjwwa pa zaala lwoono ma zorj mataana ikam kembei palakuutu. Mi molo som na, anre azunka ta imbot saamba mi ikelyaara su ma iliu yo raama waerj bizin ma kembei ta lele ikimit i. Mi mburaana biibi kat. Ilip pa zorj mataana. ¹⁴Ikam ma niam iwal mi amtoptop su toono. To anlej sua ta iso la lburu kaljan ma isombe: ‘Saul, Saul, parei ta noknok motorj seezenjana? Zooronjana ta kamam, ina ipata pu. Pa ina kembei urur itum ila zaaba kwoono.’ ¹⁵Tabe anjwi: ‘Biibi, ina nu asij?’

“To Merere iso: ‘Mi ingi nio Yesu ta nu seseeze motorj na. ¹⁶Burup ma marga mender. Ingi anpet ku be anjuru ma kam uraata pio. Koronj ta buri rre i, ramaki koronj pakan tabe anjwe ma ku pa kaimeri, nu ko so zin tomtom pa, bekeni pombol sua tio. ¹⁷Nio ko ankamke u pa wal ku, mi zin wal ta Yuda somjan i tomini. Mi ingi ango u be la kizin tomtom mi pei ngar kizin ¹⁸ma matan ikam pak. Nu be tooro zin ma tipizil

ndemen pa zugut mi tipet mat, mi kam zin ma tizem Sadan mburaana, mi tiur lelen ila ki Anutu. Naso anreege sanaana kizin, mi timar tigaaba zin wal tau tiurla tio mi tiwe wal potomjan ta ki Anutu i.’ ☆

¹⁹“O king Agripa, re. Koronj ta kar saamba iswe mar tio na, irao anjzooro na som.

²⁰Tana mataana mi anjzoyaryaara ka sua isu Damaskus. To isu Yerusalem, to isu lele ta boozomen ki Judea. Mana ila kizin wal ta Yuda somjan i tomini. Nio anjzoz pizin tomtom be tipizil ndemen pa mbulu kizin sananjan, mi tiur lelen ila ki Anutu, mi tikam kat mbulu. Naso tiswe kembei titooro kat lelen. ☆ ²¹Ingi uunu tingi ta zin Yuda tikikis yo la Urum Merere kwoono, mi tiso tikam be tipun yo. ²²Tamen nio anre ulaana biibi kat imarmar pa Anutu, ma irao indeene koozi. Tanata anjenderder mboljana, mi anjombolmbol sua ki Yesu ila zin wal ta boozomen matan. Zin zanjjan, mi zin sorrokjan tomini. Mi sua ta ankamam i na, poponjana som. Ina anjo men Mose mi Anutu kwoono bizin kaljan. Pa sua ta mungu tiso, ta ingi iur ɲonoono kek. ☆ ²³Pa tiso Mesia, ni ko ire yoyonjana, mi iwe mataana pa manjanjana kizin wal meetejan. Mi ni ko isoyaara sua tabe ikam zin Yuda mi zin wal ta Yuda somjan i ma timbot mat.” ☆

²⁴Paulus iso sua kini ma indeene tingi, to Pestus imanga mi kaljaana biibi ma iso: “Ai Paulus, nu kankaanajom kat. Kam ngar biibi mete ta ipatalli u na!” ☆

²⁵To Paulus iso: “O biibi tio Pestus, nio ti kankaanajom som. Nio anjzoz sua ɲonoono men raama ngar tau. ²⁶Tanata anmototo som, mi anjzoz katkat sua. Sua ti, king Agripa ni iute ma imap. Pa mbulu ta boozomen ti, sa ike som. ²⁷Lak, king Agripa, nio anjwi u. Nu urla Anutu kwoono bizin kaljan, som som? E, nio anjute. Nu urla.”

²⁸Tabe king Agripa iso: “Wai Paulus, ingi so tooro yo karau men be anjwe Krisi lene ta buri?”

²⁹Paulus iso: “O, so buri, buri. Miso kaimeri, kaimeri. Mi nio anjurj Anutu pu mi zin wal ta tilenlej sua i tomini be kuurla la kewe kembei ta nio i. Mi tamen nio lelen be

☆ 26:9: Ŋgo 8:3; 1Kor 15:9; Ga 1:13; 1Tim 1:13 ☆ 26:18: Yo 8:12; Ŋgo 2:38; Ep 1:18, 5:8; Kol 1:13; 1Pe 2:9 ☆ 26:20: Mt 3:8; Ŋgo 9:20+ ☆ 26:22: Lu 24:27,44+; Yo 5:46; Ŋgo 10:43; Ro 3:21 ☆ 26:23: 1Kor 15:20,23; Kol 1:18 ☆ 26:24: Yo 10:20; 1Kor 2:14; 2Kor 5:13

tipo nomoyom ma kumbuyom ma tiur yom lela ruumu sanaana kembei ta tikam pio na pepe.”

³⁰ To king ziŋan gabana Pestus mi Benis mi zin tau timbotmbot na burup ma timanga. ³¹ Tiyooto ma tila na, tiparzzo pizin. Tiso: “To ti, ni ikam ŋoobo mbulu sa tabe ilela ruumu sanaana, som imeete pa i na som.” ☆

³² To Agripa isu na iso pa Pestus. Iso: “Tomtom ti, ni iso ila ki Kaisa ma ni itiiri sua kini. Pepe so tezemi, mi iyooto ma ila ne.” ☆

27

Paulus ikam woongo be ila pa Rom

¹ Zin timbuk sua be niam amkwai ma amla Itali. Tana tikam Paulus ziŋan wal pakan ta timbot lela ruumu sanaana na, ma tiur zin la Yulius namaana. Yulius, ni biibi kizin malmal kan. Imborro zin malmal kan tomtom lamata ki Kaisa itunu tau. ² Amla ma woongo ta ki kar Adramitium imar. Mi ingi iso imiili mini ma ila pa kar pakan ki Asia. Tana amse mi le isala ma amla. Mi tomtom ta ki kar Tesalonika ta imbot la lele pakaana ki Masedonia na, igaaba yam ma niamŋan amla. Zaana Aristakus.

³ Aigule toro na, amlela kar Sidon. Mi Yulius leleene ambai pa Paulus, tana izemi ma ila kizin guraaba kini bekena tire i pa kopoono ma koronj. ☆

⁴ To amzem Sidon mi ampet mini na, amko pa mutu Saiprus leleene ta miiri ilonloondo pa som i. Pa amseebe miiri biibi tau.

⁵ Amko ma ampa ndapet men, mi amla Silisia ma Pampilia. To amyembut ma amlae na, amlela kar Mira ta imbot lele pakaana ki Lisia a. ⁶ Amlela tina, mi biibi kizin malmal kan ire woongo kizin Aleksandria ta isombe ila Itali. To iso piam ma ŋes lae woongo tina.

⁷ Woongo iko riŋariŋa. Tabe amko amko ma molo mana, amso amlela Nidus. Som mi, miiri biibi kat ma amselala na amrao som. Tana amko pa toono uunu ma amla, to ambeleu pa mutu Krit zuruunu ta iyaara ma ipera. Tipaata be Salmone. To mutu tana ipakaala miiri. ⁸ Amkosal toono, mi amkowo riŋariŋa, mi amla amla ma sor lela lele ta tipaata be ‘Maata Ambaiŋana’ na. Imbot kolouŋana pa kar Lasea.

⁹ Indeeŋe tana, ambel koŋana kek. Mi ingi be lele isaana ma irao kwaiŋana mini som. Pa aigule biibi ki Sanaana Urperjana ila ne kek. ^{*} Tana Paulus imanga mi isope zin. Iso: ¹⁰ “Keleŋ. Nio aŋre tai ingi be isaana i. Sombe tepet mini, inako tendeeŋe patarjana biibi. Kokena woongo mi mburu kiti ila ne, mi iti itundu tomini.” ¹¹ Tamen biibi kizin malmal kan, ni iurla sua ki Paulus som. Mi ikanan la ki ni ta itekteeege peeze ki woongo i mi woongo katuunu. ¹² Timbot ma som mi miiri swoono ipet. Tabe lele ta woongo ipot pa i, ambai som. To iwal biibi lelen be tila pa maata toro ta imbot kar Peniks a. Pa lele tina na, miiri pe som. Irao timbot pa ma miiri isu. Maata tina, ina imbot ta mutu Krit a. Imbot la ki pakaana ta zonj isula na.

Miiri biibi ma lele isaana

¹³ Miiri riŋariŋa ta ipa ki meleeba mi ise. Tabe zin woongo kan tindemeere ma tiso ko ambai pizin. Tana tiyaaru pat ise, to amko ma amsal men pa mutu Krit. ¹⁴ Molo som na, miiri biibi imanga. Ipa ki ndalea mi ipet ma indeeŋe yam. ¹⁵ Miiri imar ma amtoombo be amkunyaara duubu. Tamen som. To amsur men. ¹⁶ Amla ma amko pa mutu musaana ta zaana Kauda na ndemeene, to ipakaala miiri. Tana amso amyaaru woongo musaari ta timbit la woongo mbuleene i ma ise. Mi miiri mburaana men. Tabe ambel uraata pa woongo musaari tana. ¹⁷ To amyaaru ma ise, mi zin pakan tipo woongo biibi pa re pakan bekena tipombol. Mi timoto: Kokena duubu ipiri woongo ma isala magat biibi ta igarau Aprika na. Tabe tipun le, mi woongo itunu rukruk ma ilala. ¹⁸ Lele isaana kat ma tau runguyam isaana lup. Tabe kozeere to tipiri mburu pakan ila ne. ¹⁹ Aigule iwe tel pa na, tikam mburu woongo kana pakan, mi tipiri sula len tai. ²⁰ Mi lele na, isaana kat. Aigule boozo, zonj iyaara risa som. Mi pitik ta kembena. Sa imbot mat som. Tabe ikam ma amso ko irao ambot na som. Amla leyam.

²¹ Zin tomtom tikan kini som, mi timbot sorok men pa mazwaana molo kek. Tana Paulus imanga na iso pizin. Iso: “Kozobe niom kakan mar tio ma tezemi Krit pepe, so iti irao tendeeŋe patarjana tingi som, mi mburu kiti sa irao ila ne som.” ²² Mi

☆ 26:31: Lu 23:14+; Ŋgo 23:9, 25:25 ☆ 26:32: Ŋgo 25:11

☆ 27:3: Ŋgo 24:23, 28:16

* 27:9: Aigule tana, ina

suŋŋana biibi kizin Yuda. Iwedet pa Septemba.

toŋgo. Nio aŋso aŋpombol yom ta kembei. Komoto pepe. Pa iti ti, tasa ko irao ila ne na som. Woonggo men ta ko ila ne. ²³ Pa mbenji, Anutu tio ta aŋbesmbeeze pini i, iŋgo aŋela kini ta ma imar imbot su ta zilŋor uunu mi iso pio. ☆ ²⁴ Iso: 'Paulus, moto pepe. Nu kola la ma pet ki Kaisa. Pa Anutu leleene iur ta kembei. Mi Anutu, ni muŋaiŋana katuunu. Tana ni ko mataana pa wal boozomen ta niomŋan kamar i ma irao tasa ila lene som.' ²⁵ To Paulus iseŋge sua kini mini ma iso: "Tana nio aŋso piom: Komoto pepe. Pa nio aŋurla ki Anutu. Kororj ta ni iso yo pa, inako iur ŋonoono. ²⁶ Tamen iti ti kola tala ma tosoolo sala mutu sa."

Woonggo isaana

²⁷ Amzurzur ma aigule laamuru mi paŋ imap, to amla tai pakaana ta tipaata be Adria na. Indeeŋe mbenj lukutuunu na, zin woonggo kan tiso ko amgarau toono kek. ²⁸ Beso tikin yok na, tire kembei mozo biibi imbot. Timbot rimen mi tikin mini, to tire ise. ²⁹ Tabe timoto ma tiso ko woonggo ila ma ituti sala patmbu sa ma iŋgi. Tona tila woonggo mbuleene, mi tipusuk pat bibip paŋ ta re ikan ma tuŋ i, ma tisula tai beken a tibiigi woonggo. Mi tizunzun be loŋa mi berek. ³⁰ Mi zin tau tikamam uraata pa woonggo i, na tila ta woonggo zuruunu, to tiputke woonggo musaari mi tipeleŋ ma isula be tiko ma tila len. Pa matan iŋgal zitun men. Tana tipakaam zin tau tise woonggo na, mi tiso tila be tipusuk pat pakan isula ki munga beken a tibiigi woonggo. ³¹ Tamen Paulus imanga to iso pizin malmal kan zizan biibi kizin. Iso: "Kere zin wal ta tikamam uraata pa woonggo ti. Sombe tizem woonggo mi tila len, tona niom ko irao kombot ambai som." ³² Tabe zin malmal kan timanga na tiyembut wooro pa woonggo musaari, mi itop ma ila ne.

³³ Berek zen mi Paulus iso pizin ta boozomen be tikan kini. Iso: "Ou, niom ti kakan koyom kini. Pa iti toporou sala patarjana ti ma kombotmbot ki kopoyom men ma iŋgi aigule iwe laamuru mi paŋ i. ³⁴ Tana aŋsombe kakan koyom kini sa ta buri be ipombol yom. Pa iti ta boozomen ko tombot ambai. Tomtom tiom sa ko irao

uteene ruunu sa ipas ma ila lene na som." ☆ ³⁵ Iso pizin makinj to, ikam narabu mi isunj pa Anutu ila iwal biibi matan. To ite kana ma ikan. ☆ ³⁶ Tanata ipombol ngar kizin pa, to len ambai mi timap ma tikan kini. ³⁷ Niam tomtom laamuru tomtom tel lamoro mata mi ta (276), ta amse woonggo i. ³⁸ Tikan irao zitun lenen ma kopon bokbok, to tila ma tipiri mburu pakan ila ne tai, beken a woonggo ipot ma ise ŋana.

³⁹ Berek su na, matan lae toono uunu. Tamen tikilaala lele som. Mi tire lele lum-buunungana tau, to matan ito ma ila na, tire la pa maanga. Tana tiso tikam woonggo ma tilela. ⁴⁰ Timanga na tiyembut re pa zin pat ta tibiigi woonggo pa i ma titoptop sula len. Mi tiyembutmbut lae pa re ta timbit peeze pa i ma putput. To tiyaaru le ma isala. Pa tiso tilela pa toono uunu. ⁴¹ Tamen woonggo iko ma ila, mi woonggo ndomoono isoolo sala magat. Mi mbuleene na iwwa. Tabe duubu ipun ipun ma imapaala la ki mbuleene. ☆

⁴² To zin malmal kan timanga na, tiso tipun zin tomtom ta ruumu sanaana kan i. Kokena tiyaago ma tila, to tiko ma tila len.

⁴³ Mi biibi kizin malmal kan na, leleene be tipun Paulus ma imeete pepe. Tana ipeteke zin ma tikam mbulu tina som. Mi iso pizin be zin tau tiute yaagorjana na, loŋa tilu zin sula mi tiyaago ma tila toono uunu. ⁴⁴ Mi wal biibi na, zin be tire len ke pakanpakan tau duubu ikiili pa woonggo i, tona tizze mi tiyaago raama ma tilela toono uunu. Amkam ta kembei, tabe niam ta boozomen mi amla amsala toono ma ambot ambai.

28

Amla amse mutu Malta

¹ Amlela toono uunu, tona amleŋ kembei mutu tingi zaana Malta. ² Zin tomtom tau timbot mutu tingi, kamperjana kizin ilip pa wal pakan. Timar mi tire yam, to tindou you ma ilo yam. Pa paŋ tomini ma lele ilomo. ³ Paulus ila iyo ke ma iliigi, mi ikam ma imar, mi iur sala you mataana be ikut. Molo som na, mooto sananŋana pus ma ipet pa ke liigirjana, mi ila ma iŋakiskis lae pa Paulus namaana. ⁴ Zin mutu tana tire mooto imbotmbot la Paulus namaana, to tiparso pizin ma tiso: "Wai, to ti ko ipun

☆ 27:23: Ŋgo 23:11; Ro 1:9 ☆ 27:34: Lu 12:7 ☆ 27:35: Mt 15:36; 1Tim 4:4+ ☆ 27:41: 2Kor 11:25 * 28:4: Wal taingji, zin Kristen som. Merere ta tiso pa na, ina Merere Anutu som. Ina zin zitun merere kizin.

tomtom sa ma imeete som? Ŋonoono, miiri ma duubu na, ni iko pa. Mi merere kiti ta ipokotkot mbulu i na, * irao ileeli na som.”⁵ Tamen Paulus itirke mooto tana isala le you ma you ikani, mi kosa sa ipet pini som.⁶ Ikam ma zin tomtom tiurur matan pini. Pa tiso ko izarzar ma ingi, som itop su ma imeete. Tamen kosa sa ipet pini som. To tisu na titooro ŋgar kizin ma tiso: “Wai, to tingi ko merere sa.”⁷

⁷ Biibi ki mutu tana, ni zaana Publius. Mi lele kiti igarau. Imar ma ire yam, to ikam yam ma amla ambot ruumu kiti pa aigule tel. ⁸ Publius tamaana, ni ibayyou ma kopo suruunu ramaki siŋ. Tabe ikenne men ta muriini. Tana Paulus ila to ilela ma ire i. Mi imanga to iur namaana isala ŋwaana, mi isur pa Merere, to niini ndabok.⁹ Zin mutu kan tire mbulu tana, to tila tiyo zin metenjan ta boozomen ma timar. Mi Paulus isur pizin ma nin ndabok lup mi tilala. ¹⁰ Tabe kororj ta boozomen tau tipakur yam pa men. Beso amparanraŋ kororj tiam be ampet na, zin timar ma tiulu yam pa kororj boozomen ta leleyam pa i.

Amla ampet Rom

¹¹ Indeeŋe ta miiri biibi mi imar na, woongo ta kizin Aleksandria imbot su mutu tana. Woongo ndomoono na, merere boogo ru kunun imbot la. Zan Kasto mi Poluks. Tana niam ambot pa puulu tel ma miiri imap, mana kaimer to, amkam woongo tana ma amla. ¹² Amla amla ma amlela Sirakus, to ambot pa aigule tel. ¹³ To amzem kar tina, mi amko mini ma amla amlela Regium. Amkeene ma aigule toro na, mi-iri ipa ki meleebe mi ise. Aigule ru ta amkowo amkowo ma amla ampet kar Puteoli. ¹⁴ Amlela tina, to amdeeeŋe tojmatiziŋ pakan ta ki Krisi i. To tikam yam ma amla, mi niamŋan ambot pa aigule lamata mi ru. Mana amanga mini pa pai be amla Rom.

¹⁵ Mi waeyam biziŋ ta timbot Rom a tiler uruyam kek. Tana tomtom kizin pakan tizem kar, mi tipa ma timar tau nol muriini ki kar Apius na. Mi pakan timar pa kar toro ta ruumu tel kizin leembe timbotmbot pa na, mi tizza yam su tana. Amar mi Paulus ire zin, to ipakur Merere pa kampejana

kini. Pa kembei mbulu tana ipomboli. ¹⁶ Amla ampet kar biibi Rom na, tiyok pa Paulus be itutamen ila imbot ndel. Ziru menderjana tamen be mataana pini.¹⁷

Paulus ikam uruunu ambaijana isu kar biibi Rom

¹⁷ Aigule tel ilae mana, Paulus iso la pizin bibip kizin Yuda be timar. Timar ma tilup zin, to ni iso pizin. Iso: “O niom tojmatiziŋ tio, kelej. Nio ti, aŋzooro zin wal kiti pa kosa sa som, mi aŋzooro mbulu sa ta ki tumbundu biziŋ na som. Tamen titeeŋe yo sorok isu Yerusalem, mi tiur yo la zin Rom naman.”¹⁸ Mi zin Rom titiiri yo ma som, to tisombe tizem yo ma aŋla lej. Pa tire yo na, kembei aŋkam ŋoobo mbulu sa tabe aŋmeete pa i som.¹⁹ Tamen zin Yuda tinoknok sua ŋgaljana pio, tabe lej zaala sa som. To aŋso: ‘Kena nio aŋso aŋla aŋre Kaisa itunu be itiri sua tio.’ Mi nio ituŋ na, lelej be aŋgal sua sa pa wal tio som. ²⁰ Ingi uunu tingi ta aŋboobo yom ma kamar, bekena aŋre yom mi aŋso sua ma kelej. Pa kororj ta iti Israel boozomen tuurur matanda pa i, ta nio aŋurla tomini. Nio, tipo nomorj mi tiur yo lela ruumu sanaana pa uunu ta tingi.”²¹

²¹ To zin tiso: “Ambai. Mi zin Yudea kan tibeede sua sotaaranjana sa pu ma imar piam som. Mi tomtom sa imbot Yudea mi imar be ingal sua pu i som. ²² Mi ingi itum mar na ambai. Pa amso amlej kat sua ku. Pa niam amute men ta kembei: Lele ta munjaana men kan tomtom biziŋ tiwirri sua sananjanana pa lupjana tiom ta tingi.”²³

²³ To tiur len aigule toro tabe ziŋan tilup zin mini. Aigule tana, zorj ise na, tomtom boozomen timeke ma timar, to tila ruumu tau Paulus imbotmbot pa i. Mi ni ipaute zin pa sua, mi ilala leleene pa ma tileŋlej ma ila mberj. Izzo zin pa peeze ki Anutu, mi izzo zin pa tutu tau imar pa Mose mi Anutu kwoono biziŋ na. Iso ikam be ipatooro Yesu pizin, mibe ikam zin ma tiurla.²⁴ Tomtom pakan tileŋ sua kini ma ingal zin, to tiurla. Mi pakan na, tiurla som. ²⁵ Zitun timanga na tiparzorzooro pa sua ma burupburup be tiyooto. To sua kaimer kana ta Paulus

☆ 28:5: Mk 16:18; Lu 10:19

☆ 28:6: Ŋgo 14:11

☆ 28:8: Mk 16:18; Ŋgo 3:2+; Ŋgo 9:34, 14:8+; Yems 5:14+

☆ 28:16: Ŋgo 24:23, 27:3

☆ 28:17: Ŋgo 21:33

☆ 28:18: Ŋgo 26:31+

☆ 28:20: Ŋgo 2:31+, 26:6+; Ro 15:8; 2Tim

2:8+ ☆ 28:22: Ŋgo 24:5; 1Pe 2:12, 4:14

☆ 28:23: Lu 24:27+

ipemet pizin mi timureege i, na iso ta kembei. Iso: “O, sua ta Bubunana Potomnana ipazal Anutu kwoono Yesaya pa mi iso pa tumbundu bizin, ta ingi indeenje kat yom. Pa iso ta kembei. Iso:

²⁶ La kizin wal tiŋgi mi so zin. So: Niom ti ko kuurur taljoyom ma kelejlenj sua. Mi ko kakam ngar pa ka uunu som.

Ko kerre ki motoyom. Tamen ngar tiom ko ipet som.

²⁷ Pa wal ti, ngar kizin imbol kat. Zitun tizeeze taljan mi tipumun matan. Pa lenen be tikilaala som, mi lenen be matan ire mi taljan ilerj som. Pepe so ngar kizin ipet, mi titooro lenen,

mi timar tio be aŋurpe zin.’☆

²⁸ “Tana nio lelej be niom kuute kat ta kembei: Zaala tau Anutu ikamkewe zin tomtom pa i, na uruunu ila pizin wal ta Yuda somjan i kek. Mi zin ko tilerj la.”☆

[²⁹ Paulus iso makinj, mi zin Yuda tiyotyooto na, tiparzorzooro pa sua mi tilala.]

³⁰ Mi ndaama ru kat, ta Paulus imbotmbot ruumu tau itunu ingiimi be imbotmbot pa, mi irre wal boozomen ta timarmar kini na.

³¹ Ni imototo som. Izzokatkat sua pa Anutu peeze kini, mi ikamam sua pizin tomtom pa Merere Yesu Krisi. Mi tomtom sa ipeteke i som.☆

☆ 28:27: Yesa 6:9+; Mt 13:13+; Ro 11:18

☆ 28:28: Mbo 67:2; Lu 3:6; Ŋgo 13:46+; Ro 11:11

☆ 28:31: Ep 6:19

Ro Ta Paulus Ibeede Pizin Rom

¹ Nio Paulus ta anbeede ro ti. Nio mbe-soongo ki Yesu Krisi. Ni itunu ta ipeikat yo, mi iboobo yo ma anwe ngogana kini. Tanata anzzoyaryaara uruunu ambaijana ki Anutu.[☆]

² Uruunu ambaijana tingi, ni imbuk sua pa, mi ipatoongo la ki kwoono bizin, ma tibeede se ro kini potomjana ta mungu kek.[☆] ³⁻⁴ Mi ina iso pa Lutuunu Yesu Krisi. Ni Merere kiti. Indeeje ta tipeebi ma isu iwe tomtom na, ni popojana ki Dabit. Mi indeeje ta burup ma imanga pa naala, ina iswe kat ta kembei: Ni Anutu Lutuunu mburaanajana, mi ni potomjana kembei Anutu itunu.[☆] ⁵ Mi nio na, Yesu Krisi ikampe yo mi iur yo ma anwe ngogana kini, bekena ankam zin karkari ta boozomen ta Yuda somjan i ma tiurla kini mi tito i. Naso ankam zin ma tipakur ni zaana.[☆] ⁶ Mi sua tingi indeeje yom Rom koyom tomini. Pa Anutu iboobo yom ma kewe Krisi lene kek.

⁷ Tana niom Rom koyom ta Anutu iur lelene piom, mi iboobo yom ma kewe wal kini potomjan kek na, nio anbeede ro tingi ima piom ta boozomen.

Tamanda Anutu mi Merere kiti Yesu Krisi ko tikampe yom, mi timboro yom ma kombot ambai. Njonoono.[☆]

Paulus lelene be ila mi ire zin Rom kan

⁸ Sua tio mataana kana, ina ta kembei: Niom ta boozomen tana kakam yo ma lelej ambai kat, mi anpakur Anutu tio pa Yesu Krisi zaana. Pa urlajana tiom uruunu tizzo ma irao lele ta boozomen kek.[☆] ⁹⁻¹⁰ Anutu ta anjur lelej imap ila kini, mi anbesmbeeez pini, mi anzzoyaryaara uruunu ambaijana ki Lutuunu na, ni iute ta kembei: Nio motorj ingalngal yom pa sunjana tio totomen. Mi ingi anzunzuni beso parei na, itunu iur lej zaala sa be anjma mi anje yom.[☆] ¹¹ Pa

lelej ilip be anje yom mi anpombol yom pa koron ambaimbaijan pakan ta ki Bubujana i.[☆] ¹² Mi niom tomini ko kopombol yo. Naso itijan taparpombol ti pa urlajana kiti.[☆]

¹³ O niom torjatizij tio, nio lelej be kuute kat ta kembei: Ta mungu mi imar na, lelej be anjma mi anje yom. Pa anjo anje uraata tio iur njonoono pakan ila mazwoyom tomini, kembei ta anje su lele pakan kizin wal ta Yuda somjan i. Tamen mazwaana boozomen ta anmanga be anjma, na som. Koron pakan ipakalkaala yo. Tabe ikamam ma anjma anje yom som.[☆]

¹⁴ Pa nio ti, anyamaana kembei mbun tio biibi imbotmbot men i. Paso Anutu, ni ikampe yo mi imugai yo biibi. Tana anjo ankam uraata pizin wal ta boozomen, bekena anpokot mbun tio tana. Zin Grik, mi zin wal ta Grik somjan i tomini. Mi zin ngarjan, mi zin wal ta len ngar somjan i tomini.[☆] ¹⁵ Uunu tina ta ankam siliigi be anjma mi ansoyaara uruunu ambaijana piom wal ta kombot Rom na tomini.

Uruunu ambaijana iswe zaala tabe tewe ndeejenda pa Anutu mataana

¹⁶ Nio ti, korj miarj pa uruunu ambaijana som. Pa ina zaala tau Anutu izzwe mburaana pizin wal boozomen ta tiurla na, mi ikamkewe zin ma timbot ambai. Mataana mi ikam pizin Yuda mungu. Mana ikam pizin wal ta Yuda somjan i tomini.[☆] ¹⁷ Pa uruunu ambaijana, ta izzwe zaala tau Anutu ikam ti ma tewe ndeejenda pa ni mataana. * Zaala tana ki urlajana men. Kembei ta sua ki Merere ta tibeede pataanja kek na isombe:

Tomtom ta so iurla, nako iwe ndeejenda mi ikam mbotjana ta ki Anutu i.[☆]

Anutu kete malmaljana kini izze kizin tomtom pa sanaana kizin

¹⁸ Anutu ta imbot saamba a, ni izzwe kete malmaljana kini pizin wal boozomen ta titoto mbulu kini som. Mi zin wal tau tika-mam mbulu bozboozo ta indeeje som, mi

☆ 1:1: Hgo 9:15; Ga 1:15 ☆ 1:2: Lu 24:25+; Yo 5:39; Ro 16:25+ ☆ 1:3-4: Mt 1:1+; lbr 1:5 ☆ 1:5: Hgo 26:16+; Ro 16:26; 1Kor 15:9+; Ga 1:15+ ☆ 1:7: 1Kor 1:2+; Ga 1:3 ☆ 1:8: Ro 16:19; Kol 1:3+ ☆ 1:9-10: 1Tes 3:10; 2Tim 1:3 ☆ 1:11: Ro 12:6+; 1Kor 12:7+ ☆ 1:12: lbr 10:24 ☆ 1:13: Ro 15:22+ ☆ 1:14: 1Kor 9:16 ☆ 1:16: Mk 8:38; Hgo 3:26, 13:46; Ro 5:9+; 1Kor 1:18+; 2Tim 1:8 * 1:17: Zin wal ta tiwe ndeejenda pa Anutu mataana na, Anutu ire zin kembei len uunu sa tabe ni iur kadoono pizin pa i na som. Tana sombe mbej kaime ipet mi ni ititiri zin pa mbulu kizin, inako iso pizin ta kembei: "Niom tina, Lutunj ikam yom ma kewe ndeejenoyom kek. Tana nio irao anjur kadoono sa piom na som." ☆ 1:17: Hab 2:4; Ro 3:21+; Ga 3:11; Pil 3:9

tipakalkaala sua ŋonoono pa mbulu kizin sananŋan na, ni iurur kadoono pizin.✠

¹⁹⁻²⁰ Mi sombe Anutu iur kadoono pizin, na len sua sa som. Pa ni ipaute zin tomtom pa mbulu kini pakan ma timbot mat pa kek. Ŋonoono, tomtom tire i som. Tamen indeeje tau ni iur saamba ma toono mi imar na, tirre zin kororj ta ni iur na. Mi nama muriini tana ipaute zin pa mbulu kini pakan kek. Mbulu ta kembei: Ni mburaana biibi, mi mburaana tana ko imbotmbot ma alok. Mi ni ipa ndel kat piti tomtom mi kororj ta boozomen. Pa ni Anutu tau.✠

²¹ Pa tomtom ta boozomen tiute lup. Anutu, ni imbotmbot. Tamen tipakuri som, tipou i som. Mi lenen ambai pini pa kampeŋana kini som, mi tikamam ŋgar pa kororj soroksorok ta ŋonoono somŋana i. Tanata ŋgar kizin ikankaana lup, mi matan imun pa kororj ki Anutu.✠ ²² Zitun tiso zin len ŋgar biibi. Tamen zin kankaanŋan kat.✠ ²³ Pa Anutu ŋonoono ta zaana biibi, mi mburaana biibi, mi imbotmbot ma alok i, na tipizil ndemen pini, mi lenen be timbeeze pini som. Mi tisu mi timbesmbeeze pa kororj soroksorok ta zitun tiurpe pa naman na, ma iwe tomtom, som man, som mbili, som kororj karranŋan ruŋgun. Tana kororj tabe loŋa men mi isaana i, ta zin tiso timbeeze pa.✠

²⁴ Uunu tina ta Anutu izem zin ma tikam mbulu irao zitun lenen mi ŋgar kizin sananŋana. Tana tikamam mbulu ki me ma ŋge ta ingeeze som na, mi tiparpamiŋ zitun.✠ ²⁵ Paso, tipizil ndemen pa sua ŋonoono ki Anutu, mi lenen pa ŋgar pakaamŋana ilip, mi timbesmbeeze pa zin kororj ta Anutu iur zin na, mi tipakurkur zin. Mi ni ta iur zin kororj tana ma tipet na, tipakuri som, mi timbeeze pini som. Mi iti, nako lelende ambai pini mi tapakuri pa kampeŋana kini totomen. Ŋonoono.✠

²⁶ Tana zin tipizil ndemen pa Anutu, mi ni izem zin ma timbot la tuntunŋana ki kulin be tikam mbulu ta pamiŋŋana biibi na. Mbulu kizin irao ŋgar sa som. Pa zin moori tizem mbulu ki ula, mi ziŋan zin moori pakan tikenne.✠ ²⁷ Mi zin tomooto ta

kembena. Tuntunŋana ise pizin, to tizem mbulu ki ula, mi ziŋan zin tomooto pakan tikenne. Tana tipa ŋoobo pa zaala ki Anutu, mi mbulu sananŋana ta tiparkamam pizin ta iwe len kadoono. Mi ina indeeje men.✠

²⁸ Zin lenen be tikam ŋgar pa Anutu som, tanata izem zin ma ŋgar kizin italli kat, mi tikamam mbulu ta irao ŋgar sa som.✠

²⁹ Tere zin na, kembei zin bok pa mbulu sananŋan matakija boozomen ta ambai som kat. Pa tikamam mbulu kizin me ma ŋge i. Mi matan kororjŋan kat. Tiurur koi pizin tomtom. Matan mburbur. Titekteege siŋ pizin tomtom. Tiparzorzooro. Tipakamkaam. Tikamam ŋgar sananŋana pizin tomtom. Tininin kao.✠ ³⁰ Tingalŋgal sua. Tiurur koi pa Anutu. Matan repilpiili zin tomtom mi tikototo zin. Tipakurkur zitun. Tiwidit zitun urun. Matan rru mbulu sananŋan ta popoŋan i be tikam. Mi tizorzooro pa taman ma nan bizin. ³¹ Tana tikankaana kat. Mi sua kizin na, irao tendemeere na som. Mi tiurur lenen pizin togmatizij kizin som, mi timuŋaiŋai tomtom sa som. ³² Mi zin tiute: Anutu iur sua pataaŋa kek ta kembei: Wal ta so tikamam mbulu ta kembei, ina ambai be timetmeete ma tila len. Tamen tinoknok men. Mi so wal pakan tikam ta kembei tomini, to zin lenen ambai pizin mi tipombol zin.✠

2

Zaala tau Anutu itiiri iti pa mbulu kiti

¹ Mi nu tomtom ta so tirtiiri zin tomtom pakan pa mbulu kizin, mi zzo be zin sananŋan na, kozo re u. Pa mbulu ta tikamam, ina nu tomini kamam. Tana sua ta zzo pizin, ina nu zzo pa itum tau. Nu lem sua sa som. Pa nu sananŋom raraate kembei ta zin na.✠ ² Mi iti tuute: Zin wal ta so tikamam mbulu sananŋana, na Anutu kola iur kadoono pizin. Mi ina indeeje men.✠ ³ Tana parei? Nu ta sombe tirtiiri wal pakan pa mbulu kizin mi zzo be zin sananŋan, mi tamen itum kamam mbulu sananŋana raraate kembei ta zin na, nu so ko mbot? Som. Nu tina, Anutu kola iur kadoono pu tomini. ⁴ Re. Ingi Anutu

✠ 1:18: Mbo 7:11; Yo 3:36; Ep 5:6; Kol 3:6

✠ 1:19-20: Mbo 19:1+; Ŋgo 14:17+

✠ 1:21: Un 8:21; Ep 4:17+ ✠ 1:22:

1Kor 1:20,27, 3:18+ ✠ 1:23: Lo 4:16+; Mbo 106:20; Ŋgo 17:29 ✠ 1:24: Mbo 81:12; 1Kor 6:18; Ep 4:18+; 1Pe 4:3

✠ 1:25: 1Tes 1:9; 2Tes 2:10; 1Yo 5:20

✠ 1:26: Wkp 18:22+; Ep 5:11+

✠ 1:27: Un 19:5; 1Kor 6:9,18; 1Tes 4:4+

✠ 1:28: Ro 1:22

✠ 1:29: Ga 5:19+

✠ 1:32: Mbo 50:18; Ro 6:21,23

✠ 2:1: Mt 7:1+; Yo 8:7+

✠ 2:2: 1Kor

ikampe u mi imugai u biibi kat. Pa ni izza u, mi loja ipokot sanaana ku som. Parei? Kampejana mi muajana kini tana, nu re kembei korog sorok? Nu ute som? Ni ikamam pu ta kembei bekeni re mi tooro lelem.✠

⁵Tamen ngar ku imbol, mi lelem be tooru som. Mi ina nu ndoundou lem kadoono sananjana. Be mberj kaimeri, ma Anutu isombe iswe kete malmajana kini ma ipet kat mat, mi iur kadoono ndeengerana pizin tomtom, to kam kadoono ku tana.✠

⁶Pa Anutu kola iur kadoono pizin tomtom ta boozomen ikot mbulu kizin kizin.✠

⁷Tana zin wal ta so tipiyotyoto mbulu ambajana, mi tikamam kinkiini be timbot raama Anutu lela azugka kini lelene ma alok, mibe Anutu iwit urun, na zin ko tikam mbotjana ki Anutu tabe iseege iseege

ma ila.✠ ⁸Mi zin wal ta so matan ingal zitun men, mi titoto sua ngonono som, mi tinoknok mbulu sananjana, na Anutu ko keeteene malmal pizin mi iur kadoono pizin.✠

⁹Tana wal boozomen ta so tikamam mbulu sananjana, na patajana mi yoyoujana biibi ko ikam zin ma tiru zalan. Ko mataana mi ipet pizin Yuda. Mana ipet pizin wal ta Yuda somjan i.✠ ¹⁰Mi wal boozomen ta so tikamam mbulu ambajana, nako zijan Anutu tiparlup zin ma timbot ambai lela azugka kini lelene, mi Anutu iwit urun. Ko mataana mi ipet pizin Yuda. Mana ipet pizin wal ta Yuda somjan i tomini.✠ ¹¹Pa Anutu, ni ikamam mbulu ndelndelja pizin tomtom som. Ni ikamam mbulu raraate men pizin tomtom ta boozomen.✠

¹²Ngono, zin wal ta Yuda somjan i, tiute tutu ki Mose som. Tana Anutu irao itiiri zin pa tutu tana som. Mi korog pakan na, tiute. Tamen tito som. Sanaana kizin tana, ta ko ikam zin ma tila len. Mi zin Yuda na, tiute tutu ki Mose. Tana Anutu ko itiiri zin pa tutu tana. ¹³Mi kere yom. Pa tutu lenjana men ko irao ikam ti ma tewe ndeengeranda pa Anutu mataana na som. Bela urlajana kiti ipiyoto mbulu ta tutu

iso pa na, tona Anutu ire iti kembei tomtom ndeengeranda.✠

¹⁴Zin wal ta Yuda somjan i, titum raama tutu ki Mose som. Tamen sombe tikamam mbulu kizin ma indeege pa tutu ki Anutu, ina iso iti ta kembei: Mbulu ambajana mi mbulu sananjana na, zin tikilaala.✠ ¹⁵Tana mbulu ambajana ta tikamam, ina iswe kembei: Anutu ibeede tutu kini ila lelen kek. Mi korog toro iswe tomini. Sombe tikam mbulu sananjana sa, na tiyamaana zitun kembei tikam ngobo. Mi sombe tikam mbulu ambajana, na tiyamaana zitun kembei tikam ngobo mbulu sa som.✠

¹⁶Tana indeege mberj kaimeri, Anutu ko iur Yesu Krisi be itiiri zin tomtom pa ngar kizin turkejana. Uruunu ambajana ta anjzoyaryaara na, iso ta kembei.✠

Anutu kete malmajana kini imbotmbot se kizin Yuda tomini

¹⁷Mi nu ta so paata itum be Yuda na, parei pu? Pa nu tina pase pa tutu be ikamu ma mbot ambai. Mi nim se ma zzo: "Niam Yuda ta amute kat Anutu."✠ ¹⁸Mbulu ta Anutu lelene pa, ina nu ute. Mi korog ta ambajana ma ilip, ta tutu ipaute u pa ma yok pa kek. ¹⁹⁻²⁰Tana nu kamam ngar pa itum ma sombe ngar ambajana mi sua ngonono ta imbot la tutu ki Mose na, nu ute lup kek. Mi nu sombe so zin matan munjan pa zaala ki Anutu, mi ur mat pizin wal tau timbot zugut lelene na. Mi nu sombe pazal zin wal ta len ngar somjan i, mi paute zin wal ta ngar kizin ipet zen i.✠

²¹Lak, nu ta sombe paute zin wal pakan na, parei ta paute itum som? Re. Nu kamam sua pizin tomtom be tikem pepe. Mi parei pa itum? Kem som?✠ ²²Mi nu zzo pizin tomtom be tipasaana ula pepe. Itum pasaana ula som? Mi nu zzo be lelem pizin merere pakaamjan risa som. Mi parei pa itum? Sei lem urum kizin ka korog sa som?✠ ²³Tana nu ta nim se pa tutu mi pase pa na, itum molo tutu som kek? Re: Kokena molo tutu, to pasaana Anutu

✠ 2:4: Kam 34:6+; Ep 2:4+; 2Pe 3:9,15 ✠ 2:5: Ro 1:18; Tur 6:17 ✠ 2:6: Mbo 62:12; Mt 16:27; 2Kor 5:10; Tur 22:12 ✠ 2:7: Mt 25:46 ✠ 2:8: Mt 7:18; Ro 1:18; 2Tes 1:6+, 2:12 ✠ 2:9: Lu 12:47+; Ro 1:16; 1Pe 4:17 ✠ 2:10: Hgo 10:34+; Ro 2:26; Yems 2:24 ✠ 2:11: Ep 6:9; Kol 3:25; 1Pe 1:17 ✠ 2:13: Mt 7:21; Yems 1:22+, 2:22,24; 1Yo 3:7 ✠ 2:14: Hgo 10:35 ✠ 2:15: Yer 31:31+; Ibr 8:10 ✠ 2:16: 1Kor 4:5; 2Kor 5:10 ✠ 2:17: Mbo 147:19+; Mt 3:9; Ro 9:4+ ✠ 2:19-20: Mt 15:14; Yo 9:40+; 2Tim 3:5 ✠ 2:21: Mbo 50:16+; Mt 23:3+ ✠ 2:22: Mt 5:27+ ✠ 2:24: Ezek 36:20+; 2Pe 2:2

uruunu. ²⁴ Sua ki Merere iso kom sua mungu kek ta kembei:

Mbulu tiom ta ikamam ma zin wal ta Yuda somŋan i kwon pasom Anutu.✠

Reetejana ŋonoono, ina koronj ki lelende

²⁵ Nu sombe toto tutu, na mbulu ki reetejana ko iuulu u. Mi sombe mololo tutu, na reetejana ku ko iwe koronj sorok. Pa Anutu ko ire u raraate kembei zin wal ta tireete zin som na.✠ ²⁶ Mi sombe tomtom sa, ni tireeti som, mi tamen urlaŋana kini ipiyootyoto mbulu ta tutu iso pa na, ina ni ko iwe Anutu tomtom kini raraate kembei ta zin wal ta tireete zin na.✠ ²⁷ ŋonoono, tutu ta tibeede se ro na, niom Yuda kuute. Mi tireete yom kek. Tamen sombe komololo tutu, na kere yom. Pa zin wal ta tireete zin som, mi tamen matan ingalŋgal tutu ka mbulu mi titoto, nako tiwe uunu piom be Anutu ingal motoyom mi iur kadoono piom. Pa mbulu kizin ilip piom kek.✠

²⁸⁻²⁹ Tomtom ta so zaana Yuda mi tireeti kek, mi tamen itoto tutu ka mbulu som, ina ni Yuda ŋonoono som. Ni Yuda ka woono men. Pa mbulu ŋonoono ki Yuda, ina koronj ki lelende. Mi reetejana ŋonoono ta kembena. Ina koronj ki kulindi som. Ina koronj ki lelende. Reetejana ta kembei na, tutu ta tibeede se ro na, irao ikam piti som. Ina imar pa uraata ki Bubunjana Potomŋana. Mi tomtom ta so ikam reetejana ta kembena, na ni iurur mataana pizin tomtom be tiwit uruunu som. Tamen Anutu, ni ko iwit tomtom tana uruunu.✠

3

Anutu itoto sua kini

¹ Sua tio tana ko ipei wiŋana ta kembei: “Kena parei pizin Yuda? Len kosa sa tabe ikam zin ma tilip pizin wal pakan i som? Mi reetejana tomini. Iuulu zin be parei?”

² Wai! Mbulu ambaimbaiŋan matakina ta ipet pizin Yuda. Mataana mi tileŋ Anutu itunu kaljaana, mi ni iur sua kini tana ila naman be matan pa.✠ ³ ŋonoono, sua ta ziŋan Anutu timbuk na, Israel pakan tito som. Mi parei? Ko mbulu kizin tana ikam ma Anutu tomini mataana mbelelee sua kini mbukŋana, mi ito som? Na som.✠

⁴ Pa niam amso ta kembei: Tomtom ta boozomen tipakaam lak. Mi Anutu, ni izzo sua ŋonoono men mi itoto sua kini. Kembei ta sua kini ta tibeede pataaŋa kek na iso:

Anutu, sua ku iswe kembei nu kamam mbulu ndeetejana men.

Kozobe titiiru pa mbulu ku, so tindeene lem uunu sa isaana som.✠

⁵ Mi nio aŋute. Wal pakan ta tikamam ŋgar ki toono na, ko tisu mi tiso sua kankaanaŋana ta kembei: “Anutu mbulu kini indeene som. Pa sanaana tiam, ina iuluuli. Pa ikam ma mbulu kini ndeetejana imbot kat mat. Kozobe niam amkam sanaana som, so ni zaana biibi pa mbulu kini ndeetejana be parei? Tana parei ta ni keteene malmal mi iurur kadoono pa sanaana tiam? Koronj so ni lelene ambai piam!”✠ ⁶ Ina ko som ma som kat. Anutu, ni ikamam mbulu ndeetejana men. Mi be som, so ni irao itiri kat zin tomtom ta timbot su toono na, mi iur kadoono pizin pa mbulu kizin be parei?✠

⁷ Mi tomtom toro ko imaŋga mi iso sorok ta kembei: “Mbulu tio pakaamŋana ta iwe zaala pa Anutu be zaana iwe biibi. Pa ina ikam ma mbulu kini ta izzo sua ŋonoono men na, imbot kat mat. Mi so kembena, na uunu parei ta ni iso nio tomtom sananŋonj mi isombe iur kadoono pio? ⁸ Koronj so tonoknok mbulu sananŋana men. Naso tu'uuli mi ikam zaana biibi pa muŋaiŋana kini.” Nio aŋute: Wal pakan tingalŋgal sorok sua pio ma tizzo nio aŋkamam sua kankaanaŋana ta kembena. Wal tana, Anutu itunu ko iur kadoono pizin. Mi sombe ikam ta kembei, ina indeene men.✠

Tomtom ta boozomen tizem Anutu zaala kini kek

⁹ Tana ko toso parei? Zin Yuda tilip pizin wal ta Yuda somŋan i? Som kat! Pa nio aŋso ma imbot kat kek. Iti tomtom ta boozomen ta sanaana ikis ti lup. Zin Yuda mi zin wal ta Yuda somŋan i tomini.✠ ¹⁰ Ka sua ta tibeede pataaŋa kek:

Tomtom sa, ni ndeetejana som.✠

¹¹ Mi tomtom sa ikam kat ŋgar som.

✠ 2:25: Ga 5:3 ✠ 2:26: Ro 2:7,10; Ga 5:6 ✠ 2:27: Mt 12:41+ ✠ 2:28-29: Ro 9:6+; 1Kor 4:5; 2Kor 3:6; Ga 6:15; Pil 3:3; Kol 2:11+ ✠ 3:2: Mbo 147:19+; ŋgo 7:38; Ro 9:4 ✠ 3:3: Ro 9:6, 11:29; 2Tim 2:13; Ibr 4:2 ✠ 3:4: Mbo 51:4, 116:11 ✠ 3:5: Ro 3:8, 6:1-15 ✠ 3:6: Un 18:25 ✠ 3:8: Ro 6:1,15+ ✠ 3:9: Ro 1:18+; Ga 3:22 ✠ 3:10: Mbo 14:1+, 53:1+

Sa ikam kinkiini be iute Anutu mi ito mbulu kini som.

¹² Pa timap ma tizem zaala kini kek. Tipiyooto mbulu ambaigana sa som.

Tana tomtom sa ikamam mbulu ndabokjana na som. Som ma som kat.

¹³ Sua mbuyeenegana ta iwedet pa kwon. Mi lelen na, tiso tipasaana zin tomtom. Zin mian bogboogogan mi tipakamkaam.

Mi zin kembei ta mooto sananjana. Paso, kwon bok pa sua sananjana ta ipasansaana zin tomtom.☆

¹⁴ Tana kwon kalaana som kat. Pa gorgori ta tiwirri sua sananjana kat.☆

¹⁵ Zin tilonloondo be titeege sij pizin tomtom.

¹⁶ Mi tiwwa raama mbulu boozomen ta ipasansaana zin tomtom mi ikamam patanjana pizin.

¹⁷ Tana zaala ambaigana ki taparlup ti ma tewe tamen na, zin tiute risa som.☆

¹⁸ Mi Anutu na, timototo i som, mi tilejlej la kaljaana som. Som kat.☆

Tutu ipumun iti tomtom ta boozomen kwondo

¹⁹ Sua tana indeeje zin wal ta Yuda somjan i mi zin Yuda tomini. Pa iti tuute: Anutu sua kini ta boozomen, ina ni iur pizin Yuda be tito. Tamen tito som. Tana iti tomtom ta boozomen ta tamap tomtom su toono ti na, tutu imbot be ipumun kwondo lup, mibe ipei ngar kiti ma tikilaala itundu ta kembei: Anutu kete malmalgana kini imbotmbot se kiti. Pa takam ngoobo kek.☆

²⁰ Tana mbulu ki toto tutu, ina ko iwe zaala pa tomtom sa be iwe ndeegjegana pa Anutu mataana na som. Som ma som kat. Tutu imbot be ipei ngar kiti ma tikilaala sanaana kiti.☆

Zaala ta Anutu ikam ti ma tewe ndeegjeganda

²¹ Mi koozi na, Anutu iswe zaala toro piti be tewe ndeegjeganda pa ni mataana. Zaala tana, ki tutu tojana som. Tamen tutu mi sua ta mungu Anutu kwoono bizin tibeede na, tipatoongo iti pa zaala tana.☆ ²² Zaala

tana ki urlajana. Pa wal boozomen ta so tiurla ki Yesu Kisi, inako Anutu ire zin kembei wal ndeegjegana. Zin Yuda, mi zin wal ta Yuda somjan i tomini. Pa iti ta boozomen na raraate men.☆ ²³ Tamap ma takam sanaana lup. Mi ina ikam ma tomtom molo pa Anutu mi mbulu kini ndabokjana.

Pa mbulu kiti irao som.☆ ²⁴ Tamen Anutu, ni mungajana katuunu. Tanata imugai iti, mi iur lende zaala toro be tewe ndeegjeganda. Zaala tana imbot la uraata ki Yesu Kisi. Pa sanaana kiti ka kadoono, ta ni ibaada kek. Tana ni itatke iti pa patanjana ki sanaana kiti.☆

²⁵ Ni, Anutu iuri ma sijini ireere ila iwal biibi matan, bekena ibaada sanaana kiti ka kadoono mi ipunmeete Anutu kete malmalgana kini. Tana zin tomtom ta so tipase pa uraata kini tana, na ni ireege sanaana kizin. Mi ina iswe kembei Anutu mbulu kini indeeje men. Mi be Anutu ikam mbulu tana som, so mbulu kini indeeje som. Paso wal boozomen ta mungu tikamam sanaana na, ni iyaramraama kete malmalgana kini, mi iurur kadoono pizin som.☆ ²⁶ Mi koozi tomini, Anutu mbulu kini ta imugajai zin wal urlajan pa sanaana kizin, ina indeeje men. Paso, Kisi ibaada sanaana kizin ka kadoono kek. Tana sombe Anutu ipaata zin wal ta tiurla ki Yesu na be wal ndeegjegana, ina indeeje men.☆

²⁷ Mi so kembena, na asij irao ipakur itunu pa mbulu kini ambaigana? Som. Pakurgana ta kembei na, sa mini som. Pa iti toto kat tutu, to tapakur itundu. Mi ingi som. Ingi tomtom la zaala ki urlajana men.☆ ²⁸ Pa tuurla ta kembei: Urlajana men ta iwe zaala piti be tewe ndeegjeganda pa Anutu mataana. Mi mbulu ki toto tutu, na som.☆

²⁹ Mi parei? Anutu, ni Anutu kizin Yuda men? Som. Ni Anutu kizin wal ta Yuda somjan i tomini.☆ ³⁰ Pa Anutu tamen ta imbotmbot. Mi ni iur zaala tamen pizin tomtom ta boozomen. Zin Yuda ta titoto mbulu ki reetegana, mi zin wal ta tito mbulu tana som na tomini. Mi zaala tana, ina ta kembei: Zin sombe tiurla, inako

☆ 3:13: Mbo 5:9, 140:3 ☆ 3:14: Mbo 10:7 ☆ 3:17: Yesa 59:7+; Lu 1:79 ☆ 3:18: Mbo 36:1 ☆ 3:19: Ro

3:9,23, 4:15 ☆ 3:20: Mbo 143:2; Ro 7:7; Ga 2:16, 3:11; Tit 3:5 ☆ 3:21: Un 15:6; Hgo 10:43, 15:11; Ro 4:6; Pil 3:9

☆ 3:22: Ro 1:17, 10:12; Ga 3:28; Kol 3:11 ☆ 3:23: Ro 11:32; Ga 3:22 ☆ 3:24: Ro 5:1; Ep 1:7, 2:8; Kol 1:14; Tit 3:5

☆ 3:25: Hgo 13:38+; 2Kor 5:19; Kol 1:20; Ibr 9:12+ ☆ 3:26: Mbo 51:4; Ga 2:16 ☆ 3:27: 1Kor 1:29+; Ro 4:5; Ep 2:9

☆ 3:28: Ro 3:20, 8:3; Ga 2:16; Ep 2:8+ ☆ 3:29: Hgo 10:34+; Ro 9:24+, 10:12; Ga 3:28 ☆ 3:30: Hgo 15:9+; Ro 4:11+;

Ga 3:8

ni ire zin kembei wal ndeengejane. ³¹ Mi parei? Sombe tapakur urlanjana ma iwe koronj biibi, ko takam ma tutu iwe koronj sorok? Som kat. Pa urlanjana ta ipeeze kat tutu ka uunu, mi ipiyotyooto ka mbulu. ³²

4

Abaraam mi Dabit tipatoongo iti pa zaala ki urlanjana

¹Iti matanda miili pa Abaraam ta niam Yuda amyooto pini na. Ko toso parei pini? ²Mbulu kini ambaijana ikami ma iwe ndeengejana pa Anutu mataana? Som. Pa sombe kembena, to ni irao ipakur itunu mi niini se. Mi ingi som. ³Pa sua ki Anutu isombe:

Abaraam iurla ki Anutu, tanata Anutu ipomoozi ma ire i kembei ni tomtom ndeengejana. ⁴

⁴Iti tuute: Sombe tomtom sa ikam uraata, mi biibi kini ikam le kadoono, na tere kadoono kini tana kembei pomoozonjana som. Pa ina ikot uraata kini men. ⁵Mi tomtom ta so ipase pa itunu mbulu kini, som uraata kini ambaijana sa som, mi ipase men pa Anutu tau ikamam iti tomtom sananjanda ma tewe ndeengejanda i, na tomtom ta kembena ta Anutu ipomoozi, mi ikami ma iwe ndeengejana pa urlanjana kini. ⁶⁻⁸Dabit tomini iso ka ngar tamen. Pa sua kini isombe:

Zin wal ta so tipaŋoobo pa zaala ki Anutu, mi Anutu imuŋai zin ma ireege sanaana kizin, nako lenen ambai pa kampejana biibi ta ise kizin na.

Pa tomtom ta sombe Anutu mataana ila pa sanaana kini mini som, na ni tana ko lelene ambai kat pa kampejana biibi tana. ⁹

Sua taing'i iso iti ta kembei: Iti sombe tuurla men, ina irao. Anutu ko ipomoozo ti, mi ire iti kembei tomtom ndeengejanda. Mi uraata toro sa som. Tana tomtom ta kembei, nako lelene ambai kat. Pa ina Anutu ikampe i ma biibi. ¹⁰

⁹Mi ziŋoi ta ko tikam kampejana tana? Zin Yuda men ta tireete zin, som zin wal ta tireete zin som na tomini? Takam

ngar pa Abaraam mini. Niam amso kek: Ni iurla, tanata Anutu ire i kembei tomtom ndeengejana. ¹⁰Lak, Abaraam iwe ndeengejana be parei? Ni tireeti, mana iwe ndeengejana? Som. Ni iwe ndeengejana mungu, mana tireeti. ¹¹Tana indeenge Abaraam tireeti zen na, urlanjana kini, ta ikami ma iwe ndeengejana. To imbot imbot ma kaimer to tireeti. Tana Anutu ikam mbulu ki reetengana pini bekena ipomboli, mibe iwe kilalan pini kembei ni iwe ndeengejana kek. Naso Abaraam iwe wal urlanjan ta boozomen taman. Tana zin wal ta so tireete zin som, mi tiurla men bekena tiwe ndeengejan pa Anutu mataana, ina tiwe Abaraam lutuunu bizin tomini. ¹²Mi wal reetengana ta kembena. Sombe tipase pa reetengana kizin tana som, mi titoto zalala ki urlanjana kembei tamanda Abaraam ikamam pa mazwaana ta tireeti zen na, zin tomini tiwe lutuunu bizin.

Urlanjana ta iwe zaala pa sua mbukjana be iur ŋonoono

¹³Mungu, Abaraam iurla, tana iwe ndeengejana pa Anutu mataana. To Anutu imbuk sua pini mi zin popojana kini, mi iso zin zan be tikam toono ta boozomen. Sua mbukjana tana, Anutu ikam pini pa uunu tau ni itoto tutu i na som. ¹⁴Mi kozobe tapase pa mbulu ki tutu tojana be ikam ti ma zanda pa matamur ki Anutu, so tarao be takam matamur tana som. To sua mbukjana tana iwe koronj sorok. Mi urlanjana ta kembena. Iwe koronj sorok. ¹⁵Pa iti ta boozomen tomlololo tutu. Tana tutu ikam ma Anutu kete malmaljana kini imbotmbot se kiti. Mi be tutu imbot som, so iti tarao be tomlolo tutu som. To lende uunu sa isaana som. ¹⁶

¹⁶Mi Anutu, ni lelene be sua kini mbukjana iur ŋonoono pa Abaraam popojana kini ta boozomen. Zin Yuda ta titoto tutu ki Mose na, mi zin wal pakan ta titoto Abaraam pa urlanjana kini na tomini. Pa iti tomtom ta tuurla na, iti ta boozomen tamanda ta Abaraam. Tanata Anutu ikampe iti, mi iur lende zaala toro be tere sua kini mbukjana ka ŋonoono.

☆ 3:31: Mt 5:17; Ro 8:3+, 13:10; Ga 5:22+ ☆ 4:3: Un 15:6; Ga 3:6; Yems 2:23 ☆ 4:4: Ro 11:6 ☆ 4:5: Yo 6:29; 2Kor 5:21; Pil 3:9 ☆ 4:6-8: Mbo 32:1+; 2Kor 5:19 ☆ 4:6-8: Ro 3:28; Ga 2:16 ☆ 4:11: Un 17:10+; Ro 4:16+; Ga 3:7+ ☆ 4:13: Un 17:4+; Ga 3:18,29; Ibr 11:9 ☆ 4:15: Ro 5:13, 7:7+; 1Kor 15:56; Ga 3:10 ☆ 4:16: Ro 3:24, 15:8; Ga 3:7,22

Zaala tana na, urlaŋana tau. ☆ ¹⁷ Kembei sua ta tibeede pataaŋa kek na iso:

Nio ko aŋkamu ma we zin karkari ta boozomen taman. ☆

Tana Abaraam iwe kembei iti tamanda pa Anutu mataana. Pa ni ta ipatoono iti pa zaala ki urlaŋana, mi iurla ki Anutu tau irao be ipei zin meeteŋan ma timaŋga, mi sombe leleene be koroy sa ipet, na iso men pa kwoono mi koroy tana ipet. ☆

Abaraam iwe kin ambaŋana pa mbulu ki urlaŋana

¹⁸ Muŋgu Anutu imbuk sua pa Abaraam ta kembei: “Popoŋana ku kola timasak ma tiwe munjaana ka tieene.” Mi Abaraam iute: Sua tana na, zaala sa be iur ŋonoono som. Tamen iurla kat kembei Anutu, irao be ikam mbulu tana ma ipet, mi iurur mataana pa. Tanata ikam ma ni iwe zin karkari ta boozomen taman. ☆ ¹⁹ Indeeje mazwaana tana, Abaraam iute: Ni iwe kolman ma mburaana imap kek. Pa ndaama kini igarau pa tomtom lamata. Mi Sara tomini, ni iwe kolmannan kek. Tabe irao ipeebe na som. ☆

²⁰ Tamen Abaraam leleene iwe ru pa sua mbukŋana ki Anutu som. Uurlaŋana kini imbol ma imbotmbot. Mi urlaŋana kini tana ipombolmboli, tanata ikamam ngar pa sua mbukŋana ki Anutu men, mi ipakurkuri pa.

²¹ Pa ni iurla kat ta kembei: Sombe Anutu imbuk sua pa koroy sa, ina ni mburaana irao ikam ma sua kini tana iur ŋonoono. ☆

²² Abaraam urlaŋana kini ta kembei, tanata sua isombe: “Anutu ipomoozi, mi ire i kembei ni tomtom ndeeŋeŋana.”

²³ Sua lwoono tana, tibeede pa Abaraam itutamen som. Tibeede piti tomini. ☆ ²⁴ Pa sombe tuurla ki Anutu ta ipei Merere kiti Yesu ma imaŋga mini pa naala, nako Anutu ipomoozo iti tomini, mi ire iti kembei tomtom ndeeŋeŋanda. ☆ ²⁵ Pa Anutu izem Yesu ila tomtom naman, mi tipuni ma imeete bekenaa ireege sanaana kiti. Mi ipei i ma imaŋga mini, tana iti tuute: Ni ikam iti tomtom urlaŋanda ma tewe ndeeŋeŋanda kek. ☆

5

Anutu, ni ikam koroy boozo piti kek

¹ Tana, urlaŋana ta iwe zaala piti ma tewe ndeeŋeŋanda pa Anutu mataana kek. Mi so kembena, na itigan Anutu taparwe kanda koi mini som. Pa Merere kiti Yesu Krisi ta ikam ma itigan Anutu taparlup ti ma tewe tamen kek. ☆ ² Tana iti tomtom ta tuurla kini na, ni iwe zaala piti ma koozi tomtombot lela Anutu kameŋana kini leleene mi tarao be tagarau Anutu. Tanata iti menmeen ti ma nindi se, mi tu'urur matanda pa nol tabe Anutu ikam ti ma tala tomtom raami lela azuŋka kini leleene i. ☆

³ Mi tina men som. Sombe pataŋana ikam ti, na menmeen ti pa tina tomini. Pa iti tuute: Ina ipombol ti be temender mbolŋana. ☆

⁴ Mi sombe temender mbolŋana mi tabaada pataŋana ma imap, inako ikam ti ma leleende imet kat la ki Anutu. To ketende guruk pa kosa sa mini som, mi tomtom ma tomtombot, mi tazza koroy ambaŋana tabe Anutu ikam piti i. ☆ ⁵ Mi iti ko tasa i sorok na som. Pa Anutu ikam Bubuna ma isalakaala iti kek. Mi Bubuna tana ikamam ti ma tayamaana la leleende kembei Anutu, ni leleene piti ilip. ☆

⁶ Kere. Muŋgu iti tuute Anutu som, mi lende mburanda sa be takam mbulu ambaŋana sa som. Tamen indeeje kat ka nol na, Yesu Krisi imeete piti tomtom sananŋanda. ☆ ⁷ Lak, so tomtom i ta irao izem itunu ma imeete, bekenaa iuulu tomtom toro? Som. Inako wal rimen ŋonoono. Mi ko tizem zitun sorok pa tomtom ta boozomen som. Bela tomtom ta ni ndeeŋeŋana mi ambaŋana kat mi zin lelen pini ilip, to ko irao tizem zitun pini. ⁸ Mi Anutu ikam ta kembena som. Pa indeeje ta iti tomtombot men la zaala sananŋana na, Krisi imeete piti. Ina iswe kat kembei Anutu leleene piti ilip. ☆ ⁹ Mi sombe Krisi siŋiini ikam ti ma tewe ndeeŋeŋanda kek, na parei? Ko ni irao igedgeede iti, mi Anutu kete malmalŋana kini tabe ipet pa mberj kaimer i ise kiti? Na som. Ni ko ikamke iti

☆ 4:17: Un 17:4+ ☆ 4:17: Yo 5:21; Ep 2:1-5; Ibr 11:3,19

☆ 4:18: Un 15:5; Ibr 11:11

☆ 4:19: Un 17:17, 18; 11;

Ibr 11:11+

☆ 4:21: Mbo 115:3; Mt 19:26

☆ 4:23: Ro 15:4

☆ 4:24: Ūgo 2:24, 13:30; Ro 10:9

☆ 4:25: Ro

5:9, 8:32; 2Kor 5:21; Ga 1:4

☆ 5:1: Ūgo 10:36; Ro 3:28+; 2Kor 5:19; Ep 2:13+; Kol 1:20

☆ 5:2: Ep 2:5+, 3:12; Ibr

2:10+, 10:19

☆ 5:3: Ūgo 5:41; 2Kor 12:10; Yems 1:2+; 1Pe 1:5+, 3:14

☆ 5:4: Ibr 6:18+, 10:36; Yems 1:12

☆ 5:5:

Mbo 22:5; Ro 8:15; 2Kor 1:22; Ga 4:6

☆ 5:6: Ro 4:25; Ga 4:4+; Kol 2:13

☆ 5:8: Yo 3:16, 15:13; 1Pe 3:18; 1Yo 4:10

☆ 5:9: 1Tes 1:10

pa tina tomini. ☆ ¹⁰ Pa kere. Mungu iti tewe Anutu ka koi bizin. Tamen meetejana ki Lutuunu ta ikam ma itijan Anutu taparlup ti ma tewe tamen kek. Mi so kembena, na iti tuute: Lutuunu ta imanga mini pa naala mi imbot mata yaryaara ma alok i, ni kola ikamke iti ma tombot ambai. ☆ ¹¹ Mi kororj toro tomini. Iti tapakur Anutu pa Merere kiti Yesu Krisi zaana, mi menmeen ti biibi pini. Pa ni ta ikam ma koozi itijan Anutu taparlup ti ma tewe tamen.

Adam ikam ti ma tasaana pa Anutu mataana. Mi Yesu Krisi ikam ti ma tewe ndeeyejanda pa Anutu mataana

¹² Iti tuute: Mungu tomtom tamen ta iwe zaala pa sanaana ma ipet pa toono. Mi sanaana kini tana, ta ikam tomtom ta boozomen ma tisaana lup, mi iwe zaala pa meetejana ma ipet. Tanata meetejana ila ma ikam tomtom ta boozomen. ☆ ¹³⁻¹⁴ Mi indeerje ta Adam mi ila Mose na, tomtom timbot mat pa Anutu tutu kini som. Paso, tutu ki Mose imar zen. Tamen mazwaana tana tomtom timetmeete. Ina iso iti ta kembei: Sanaana imbotmbot. Honoono, zin tomtom ta timbot pa mazwaana tana na, tikam sanaana kembei Adam som. Pa tiute Anutu tutu kini som. (Uunu tina ta zin len uunu pa sanaana kizin som). Tamen Anutu ire zin kembei timbot lela Adam sanaana kini leleene, tana meetejana izemzem zin som. Tana Adam, ni iwe kin pa Ni ta imar pa kaimer na. ☆ ¹⁵⁻¹⁶ Pa Adam, ni tomtom tamen honoono. Mi mbulu kini ta izooro Anutu kaljaana, ta ikam ma tomtom ta boozomen timetmeete. Mi Yesu Krisi, ni tomini tomtom tamen honoono. Tamen uraata kini ikampe tomtom ta boozomen mi iwe zaala pizin be mujaigana mi kampejana ki Anutu ise kizin ma biibi. Tana mbulu ta zoorojana ki Adam ipiyooto, mi mbulu ta mujaigana mi kampejana ki Anutu ipiyooto, na raraate kat som. Pa sanaana tamen honoono ki Adam, ta ipasaana iti ta boozomen ma iwe uunu piti be Anutu iur kadoono piti mi temetmeete ma tala lende. Tamen indeerje iti ta boozomen tembel zoorojana kek na, Anutu isu na ipomoozo iti, mi ikam ti ma tewe

ndeeyejanda. ☆ ¹⁷ Tana mungu tomtom tamen izooro Anutu kaljaana. Mi ina iwe zaala pa meetejana ma ipet mi imborro tomtom ta boozomen. Mi mujaigana mi kampejana ki Anutu, ina mburaana biibi. Ilip kat pa meetejana mburaana. Mi tomtom tamen ta iwe zaala piti be takam mujaigana mi kampejana kini tana. Ni Yesu Krisi. Tana zin wal ta so tikam mujaigana mi kampejana kini biibi tana ma iwe len beken a tiwe ndeeyejan pa Anutu mataana, nako tikam mbotjana ta ki Anutu i, mi tikam peeze kembei zin king ma alok. ☆

¹⁸⁻¹⁹ Tana mungu tomtom tamen honoono izooro Anutu kaljaana mi ikam sanaana. Mi ina ikam tomtom ta boozomen ma tiwe wal sananjan pa Anutu mataana ma len uunu be Anutu iur kadoono pizin ma tila len. Mi Krisi ta kembena. Ni tomtom tamen honoono. Mi ito Anutu tutu kini ma imap. Mbulu kini tana, ta iwe zaala pizin tomtom boozomen ma tiwe ndeeyejan pa Anutu mataana. Naso tikam mbotjana ki Anutu. ☆

²⁰ Tutu imar pizin tomtom beken a sanaana kizin ipet mat. Naso tikilaala kembei sanaana kizin biibi kat. Tamen mujaigana ki Anutu na, ilip ma ilip kat pa sanaana kizin tomtom. ☆ ²¹ Tana mungu, sanaana mi meetejana ta timborro iti. Mi koozi na, Merere kiti Yesu Krisi ikam ti ma tewe ndeeyejanda kek. Tana kampejana mi mujaigana ki Anutu ta imborro iti. Naso takam mbotjana kini tabe iseenge iseenge ma ila. ☆

6

Itijan Krisi temeete kek. Tana tamap pa sanaana kamjana

¹ Tana ingi ko toso parei? Sombe Anutu imugai iti sorok, mi ikam ti ma tewe ndeeyejanda kek, ko tonoknok sanaana beken a mujaigana kini tana ipet ma iwe biibi? ☆ ² Som kat! Pa iti tomtom ta tuurla na, tamap pa sanaana kek kembei ta wal meetejan. Parei, ko tusu mi tombot la zaala ki sanaana mini? ☆ ³ Niom kuute som? Iti

☆ 5:10: Ro 8:34; 2Kor 5:18+; Ep 2:16; Kol 1:20+ ☆ 5:12: Un 2:17, 3:6,19; Mbo 51:5; Ro 6:23; 1Kor 15:21+ ☆ 5:13-14: Ro 4:15; 1Kor 15:21+ ☆ 5:15-16: Ro 3:23+; 2Kor 5:14+ ☆ 5:17: Yo 1:16, 10:10; Tur 22:5 ☆ 5:18-19: Ro 6:23; Pil 2:8; Ibr 5:8+; 1Yo 2:2 ☆ 5:20: Yo 15:22; Ro 3:20, 7:7+; Ga 3:19 ☆ 5:21: Ro 6:23 ☆ 6:1: Ro 3:5+ ☆ 6:2: 2Kor 5:14+; Ga 2:20; Kol 3:3+; 1Pe 2:24 ☆ 6:3: Ga 2:20, 5:24

ta boozomen takam yok beken a tesekap la ki Krisi, mibe tagaabi pa meetejana kini. ☆ ⁴ Tana zaala ki Krisi ta iti tototo. Pa ni imeete mi Tamaana mburaana ndabokjana ipei i ma burup ma imanga mini pa naala. Mi iti ta kembena. Indeeje ta takam yok, ina kembei itijan Krisi temeete ma titwi iti, beken a takam lende mbotjana popojana ta ambaijana i. ☆

⁵ Mi sombe tesekap la ki Krisi, mi tagaabi pa meetejana kini, inako tagaabi pa mangajana kini tomini, mi takam mbotjana popojana kembei ta ni na. ☆ ⁶ Pa iti tuute: Lelende mungujana ta sananjana i, ina tipun raama Yesu sala ke pambaarajana kek beken a mburaana imap. Naso tewe mbesoorjo pa sanaana mini som. ☆ ⁷ Pa tomtom ta sombe igaaba Krisi pa meetejana kini, na Anutu itatke i pa sanaana mburaana kek. Tana sanaana zaana be imboro i mini som. ☆

⁸ Tana iti tuurla ta kembei: Sombe tagaaba Krisi pa meetejana kini, inako tamanga mi takam mbotjana popojana tomini kembei ta ni. ☆ ⁹ Iti tuute: Anutu ipei Krisi ma imanga mini pa naala kek. Tana ni irao imeete mini som, mi meetejana imboro i mini som. ☆ ¹⁰ Pa ni imeete pa sanaana pa tamen nonono, tona isala ki Anutu. Mi koozi ni imbotmbot be imbeeze pa Anutu mi ikam ma Anutu zaana iwe biibi. ☆

¹¹ Tana niom ta kembena. Kakam ngar pa ituyom ta kembei. Koso: "Niam tomtom ta amsekap la ki Yesu Krisi i na, amap pa sanaana kamjana, kembei zin tomtom ta timeete ma timap pa toono na. Mi ingi ambotmbot be ambesmbeeze pa Anutu mi ampakur zaana." Kozo kakam ngar ta kembei, to ambai. ☆ ¹² Pa niom kuute: Kaimer ko kemetmeete. Tana kezem sanaana mi leleyom mungujana ma ikamam peeze piom mini pepe. ☆ ¹³ Motoyom ingalngal ituyom raama koronjoyom kembei ta kumbuyom mi nomoyom mi kwoyom ma ingi. Kokena kezem zin ma tiwe sanaana lene be tikam

mbulu sananjana. Pa mungu niom kembei zin tomtom meetejan. Mi koozi na, Anutu ipei yom ma kamanga pa mbotjana popojana kek. Tana kuur ituyom ramaki koronjoyom ta boozomen ma kewe Anutu lene kat, mi kakam mbulu ta ndeejajana men. ☆ ¹⁴ Pa ingi kombot la zaala ki tutu mini som. Ingi kombot la zaala ki kampejana mi mungujana. Tana sanaana zaana sa be imboro yom mini som. ☆

Tewe mbesoorjo pa sanaana mini pepe

¹⁵ Mi parei? Sombe tombot la zaala ki tutu mini som, mi tombot la zaala ki kampejana mi mungujana, ko tonoknok sanaana? Som kat! ☆ ¹⁶ Niom kuute som? Sombe koyok pa tomtom sa be imboro yom, mi kototo ngar kini, na niom kewe mbesoorjo pini kek. Tana kere: Kokena kewe mbesoorjo pa sanaana, to ikam ma kemetmeete. Kewe mbesoorjo pa Anutu mi kototo i. Naso mbulu tiom indeeje men. ☆ ¹⁷ Nonono, mungu niom kewe mbesoorjo pa sanaana. Tamen iti tapakur Anutu! Pa indeeje ta tikam sua ki Anutu piom na, kuur leleyom ma imap pa sua tana mi koto. Tana koozi sua tana ta imborro yom mi ikamam peeze piom. ¹⁸ Mungu sanaana ikototo yom. Tamen Anutu itatke yom pa sanaana mburaana ma sanaana zaana sa be imboro yom mini som. Tana ingi kewe mbesoorjo pa mbulu ndeejajana. ☆

¹⁹ Nio ajute: Iti tomtom toono kanda na, lelende be tewe mbesoorjo som. Mi ingi anjo sua se ki mbulu ki mbesoorjo beken aajuulu yom ma kakam kat ngar. Mungu niom kezemzem ituyom ma kewe mbesoorjo pa mbulu zoorojana mi mbulu ta ingeeze som na. Mi koozi na, ka ngar tamen tau. Bela kezem ituyom ma kewe mbesoorjo pa mbulu ndeejajana. Naso kewe potomjoyom. ☆

²⁰ Indeeje tau kembesmbeeze pa sanaana na, kewe mbesoorjo pa mbulu ndeejajana som. ²¹ Mi kere. Mbulu ta kakamam pa mazwaana tana na, uluulu yom risa?

☆ 6:4: 2Kor 5:17; Ep 2:5+, 4:22+; Kol 2:12 ☆ 6:5: Ro 8:11; Pil 3:10+; 2Tim 2:11 ☆ 6:6: Ga 5:24, 6:14; Ep 4:22; Kol 3:5,9; 1Yo 3:9 ☆ 6:7: Yo 8:32+; Ro 8:2; 2Kor 3:17; 1Pe 4:1 ☆ 6:8: Ro 8:11; Ga 2:19+; Pil 3:10+; 2Tim 2:11 ☆ 6:9: Ngjo 2:24; Tur 1:18 ☆ 6:10: Ibr 7:27, 9:26+; 1Pe 3:18 ☆ 6:11: 2Kor 5:14+; Ga 2:20; Kol 3:3+; 1Pe 2:24 ☆ 6:12: Un 4:7; Mbo 119:133 ☆ 6:13: Ro 12:1; 2Kor 5:14+; Kol 3:5; 1Pe 4:2 ☆ 6:14: Ro 7:4+, 8:2; Ga 5:18; 1Yo 3:6 ☆ 6:15: Ro 6:1; 1Kor 9:21; Ga 2:17+; 1Yo 3:9 ☆ 6:16: Yo 8:34; 2Pe 2:19 ☆ 6:18: Yo 8:32; Ro 8:2; 1Pe 2:16 ☆ 6:19: Ro 12:1 ☆ 6:21: Ro 8:13; Ep 5:12; Pil 3:19

Som. Koozi motoyom la pa mi koyom miaŋ. Pa ina mbulu tabe ikam yom ma kemetmeete ma kala leyom. ☆ ²² Mi koozi na, Anutu itatke yom pa sanaana mburaana ma sanaana zaana sa be imboro yom mini som. Mi kewe mbesoonjo pa Anutu kek. Ina iuulu kat yom. Pa ipiyotyooto mbulu potomŋana piom, mi iwe zaala piom be kakam mbotŋana ki Anutu tabe iseenge iseenge ma ila. ☆

²³ Zin wal ta so timbesmbeeze pa sanaana, na meeteŋana ta ko iwe len kadoono. Mi iti tomtom ta tesekap la ki Merere kiti Yesu Krii i, na Anutu ipomoozo iti mi ikam lende mbotŋana kini tabe iseenge iseenge ma ila. ☆

7

Zin urlaŋana kan timbot la zaala ki tutu mini som

¹ Niom toŋmatizij tio, tutu ka mbulu na, niom kuute kek. Tutu, ina imborro zin wal matan yaryaaraŋan men. Mi zin wal ta timetmeete kek na, tutu le sua sa pizin mini som. ² Kembei ta moori ulaŋana sa. Tutu iso ni bela imbot ki kusiini ma irao meeteŋana iyembut ziru. Mi sombe kusiini imeete, na tutu tana imboro moori tana mini som. ☆ ³ Tana sombe kusiini imbotmbot men, mi moori tana izemi mi ila ki tomooto toro, na imolo ula ka tutu. Mi sombe kusiini imeete, mi moori tana iwoolo tomooto toro, na imolo ula ka tutu som. Paso, meeteŋana ki kusiini iyembut ula kizin, tana tutu ula kana imboro i mini som. ☆

⁴ Niom toŋmatizij tio, ina raraate men piom. Pa niom kagaaba Krii pa meeteŋana kini, mi sanaana tiom ka kadoono ta tutu iso pa na, Krii ibaada kek. Tana koozi kamap pa zaala ki tutu, mi kewe tomtom toro lene kek. Ina ni ta burup ma imanga mini pa naala bekena ikam ti ma tipiyotyooto mbulu ambaimbaiŋan ta Anutu leleene pa i. ☆

⁵ Munŋu, indeeŋe ta lelende munguŋana men imborro iti, na tutu ipeyei mbulu ki lelende munguŋana. Tana nindi izze pa mbulu sananŋan bozboozo tabe ikam ti ma

temetmeete ma tala lende i. ☆ ⁶ Mi koozi na, iti tagaaba Krii pa meeteŋana kini kek. Tana zaala ki tutu ta munŋu imborro iti na, imborro iti mini som. Ingi tamap pa zaala munguŋana ki tutu ta tibeede se ro na, mi tototo zaala popoŋana ta ki Bubunana i, mi tembesmbeeze pa Anutu. ☆

Tutu ipei ngar kiti ma tikilaala sanaana kiti

⁷ Tana ingi ko toso parei? Tutu, ina koron sananŋana? Som kat! Sombe tutu imbot som, so aŋkilaala kat sanaana tio som. Kembei ta mbulu ki matanda berber. Nio aŋkilaala sanaana tana paso, tutu iso ta kembei: "Motom berber pepe." Mi be tutu tana imbot som, so nio irao aŋkilaala sanaana tio som. ☆ ⁸ Tamen tutu tana imbot, tabe ipiyooto sanaana ta imbot la leleŋ i ma ipet mat. Pa ikam ma motor berber pa koron matakiŋa ta boozomen! Mi be tutu imbot som, so sanaana le mburaana som ma kembei imeete kek. ☆ ⁹ Tana indeeŋe tau aŋute tutu zen na, aŋbot ambai. Mi kaimer, indeeŋe ta tutu imar na, ikam ma sanaana imanga raama mburaana biibi. Tabe ikam yo ma aŋmeete. ¹⁰ Kere. Tutu ta Anutu iur bekena takam mbotŋana kini, ta ikam yo ma aŋmeete! ☆ ¹¹ Paso, tutu iwe zaala pa sanaana ma ipet, tabe ipakaam yo, mi ipun yo ma aŋmeete. *

¹² Kena ko toso parei pa tutu? Tutu, ina koron sananŋana? Som kat! Ina koron ambaiŋana mi potomŋana. Mi mbulu ta tutu iso pa na tomini, ina potomŋana, mi ndeeŋeŋana, mi ambaiŋana. ☆

¹³ Lak, koron ambaiŋana tana, ta ipun yo ma aŋmeete? Som. Sanaana ta imbot la leleŋ i, ta ikam yo ma aŋmeete. Tana kere. Sanaana itooro tutu ta koron ambaiŋana na, ma iwe koron sananŋana pio. Pa sanaana ikam yo ma aŋmololo tutu, tabe iwe uunu pio be Anutu iur kadoono pio ma aŋmeete. Mbulu tana iswe kat kembei sanaana, ina koron ambai som kat. ☆

Mbulu ambaiŋana ta lelende pa be takam, na takamam som. Pa lelende munguŋana imbotmbot men raama iti

☆ 6:22: 1Pe 2:16 ☆ 6:23: Un 2:17; Ezek 18:4; Yo 3:16; Ro 5:18; Yems 1:15 ☆ 7:2: 1Kor 7:39 ☆ 7:3: Mt 5:32; Lu 16:18 ☆ 7:4: Ro 6:3; Ga 2:19+; 5:18+; Kol 2:14 ☆ 7:5: Ro 6:21, 8:8; Ga 5:19; Yems 1:15 ☆ 7:6: Ro 6:4, 8:2+; 2Kor 3:6 ☆ 7:7: Kam 20:17; Ro 3:20 ☆ 7:8: Yo 15:22; Ro 4:15 ☆ 7:10: Un 2:16-3:7; Wkp 18:5 * 7:11: Wal ngarŋan pakan tiso ta kembei. Nonoono, ingi Paulus iso sua se ki itunu. Mi ni ikam ngar pa mbulu ta ipet pa Adam ziru Eba. ☆ 7:12: Mbo 19:7+; Ga 3:21; 1Tim 1:8 ☆ 7:13: Ro 6:23

8

¹⁴Iti tuute: Tutu, ina koronj ki Bubujana. Mi nio na, lelej mungujana ta imbotmbot raama yo men i. Nio ingi kembei ta sanaana ingiimi yo ma anjwe lene kek be anbesm-beeze pini. ☆ ¹⁵Nio anjkankaana pa mbulu ta anjamam i. Pa mbulu ta lelej pa, na anjamam som. Mi mbulu ta lelej pa som kat, ta ingi anjamam i. ☆ ¹⁶Mi sombe lelej pa mbulu sananjana ta anjamam i som, ina iswe kembei lelej nonoono na, anyok pa tutu, mi anjre tutu kembei koronj ambaijana. ¹⁷Tana mbulu tio sananjan, nio ituj lelej mi anjamam som. Ingi imar pa sanaana ta imbot la lelej i. ¹⁸Nio agute kat ta kembei: Koronj ambaijana sa imbot la lelej som. Ingi anjo pa lelej ta mungujana i. Pa nio lelej be anjam mbulu ambaijana men. Tamen anjrao som. ☆ ¹⁹Tana mbulu ambaijana ta lelej pa be anjam na, anjamam som. Mi mbulu sananjana ta lelej pa som kat, ta ingi anjamam i. ²⁰Mi sombe lelej pa mbulu sananjan ta anjamam i som, ina iswe kembei nio ituj lelej mi anjamam som. Ina imar pa sanaana ta imbotmbot la lelej i.

²¹Tana nio anjre mbulu ti iwedet pio. Sombe lelej be anjam mbulu ambaijana sa, na irao anjam kat na som. Pa sanaana ta imbotmbot raama yo men i. ²²Mi nio ituj lelej nonoono na, anjo anjo kat tutu ki Anutu, mi lelej pa ilip. ☆ ²³Tamen ingi anjre kembei mburaana toro imbotmbot la lelej mi ikamam uraata pio i. Mi mburaana tana ziru Anutu tutu kini ta ngar tio iyok pa i tiporrou. Pa sanaana ta imbotmbot la lelej i, ina ikikis yo ma kembei lej zaala som. ☆

²⁴Oora nio. Lelej mungujana ti, ta ko ikam yo ma anjeete. Mi asij ko irao be itatke pio? ☆ ²⁵Nio anjakur Anutu mi lelej ambai pini. Pa ni iur Merere kiti Yesu Krisi be itatke pio.

Tana nio ituj ngar tio anjo anjeeze pa Anutu mi anjo tutu kini. Tamen lelej ta mungujana i, ina iso imbeze pa sanaana. ☆

Mbotjana kizin wal ta Bubujana ikamam peeze pizin

¹⁻²Sua boozomen ta anjo ma ila kek na, ka uunu ta kembei: Iti wal ta tesekap la ki Yesu Krisi i na, lende uunu sa mini tabe Anutu iur kadoono piti pa i na som. Pa Bubujana ta ikamam mbotjana ki Anutu piti i, itatke iti pa zaala ki sanaana mi meeterjana kek. ☆ ³Tana koronj ta tutu irao be ikam som, ta Anutu itunu ikam piti. Pa ni iute: Nggar ki lelede mungujana na, imbol mete piti. Tanata ingo itunu Lutuunu ma isu iwe tomtom kembei ta iti, mi kuliini ire yoyoujana, mi imeete piti tomtom sananjanda. Tana sanaana kiti ka kadoono, ta Anutu ikam se ki Krisi lup kek, mi mbulu ta tutu iso pa na, Krisi ito ma imap. ☆ ⁴Naso tipiyotyooto mbulu ndeegerjanda ta tutu iso pa na. Ingi anjo pa iti tomtom ta tototo nggar ki lelede mungujana mini som, mi tototo peeze ki Bubujana na. ☆

⁵Zin tomtom ta lenen mungujana ikamam peeze pizin i, na ngar kizin ilala pa koronj ta ki lenen mungujana men. Mi zin tomtom ta Bubujana ikamam peeze pizin i, na ngar kizin ilala pa koronj ta ki Bubujana i. ☆ ⁶Zin tomtom ta ngar kizin ilala pa koronj ki lenen mungujana men na, timbotmbot la zaala ki meeterjana. Mi zin tau tikamam nggar ta ki Bubujana i, na timbotmbot la zaala ki mbotjana mata yaryaaranjana, mi zigan Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen kek. ☆ ⁷Tomtom ta so ngar kini imap ma ilala pa koronj ki leleene mungujana men, na ni iwe Anutu ka koi. Pa ni leleene be tutu ki Anutu ikam peeze pini som. Mi ni irao be ito tutu tana som. ☆ ⁸Tana zin tomtom ta lenen mungujana ikamam peeze pizin i, na zin tirao be tikam mbulu sa ta Anutu leleene pa i na som. Som ma som kat.

⁹Mi niom na, leleyom mungujana ikamam peeze piom som. Pa sombe Anutu Bubujana imbot la leleyom, na Bubujana tana kola ikam peeze piom. Mi sombe tomtom sa, Krisi Bubujana imbot la leleene som, na ni tomtom ki Krisi

☆ 7:14: Mbo 5:15; Ro 3:9, 6:15 ☆ 7:15: Ga 5:17; 1Yo 1:8+ ☆ 7:18: Un 6:5, 8:21 ☆ 7:22: Mbo 1:2, 119:35

☆ 7:23: Ga 5:17; Yems 4:1; 1Pe 2:11 ☆ 7:24: Ro 6:6, 8:2 ☆ 7:25: Yo 8:36; 1Kor 15:57 ☆ 8:1-2: Yo 8:36; Ro

5:16, 6:14+; 2Kor 3:6 ☆ 8:3: Ugo 13:38+; Ro 7:18; 2Kor 5:21; 1br 10:1+ ☆ 8:4: Ro 3:31, 13:10; Ga 5:22+ ☆ 8:5:

Yo 3:6; 1Kor 2:14+; Ga 5:19+ ☆ 8:6: Ro 5:1, 6:21+; Ga 6:8 ☆ 8:7: 1Kor 2:14; Kol 1:21; Yems 4:4 ☆ 8:9: 1Kor

3:16, 6:19; Ga 5:22+; 1Yo 4:13

som.[☆] ¹⁰ Ɔonoono, niom ko kemeete. Ka uunu imbot la ki sanaana tau. Tamen sombe Krisi imbotmbot la leleyom, na kewe ndeengeoyom pa Anutu mataana kek. Tanata Bubujana ipiyoyoto mbotjana ki Anutu piom.[☆] ¹¹ Pa Anutu, ni ipei Yesu Krisi ma imanga mini pa naala kek. Mi sombe Anutu Bubujana imbotmbot la leleyom, na ni ko ikam ma Bubujana tana mburaana ipei yom tomini ma burup ma kamaŋa raama kuliyom popojana.[☆]

Uraata ta Bubujana ikamam pa Anutu lutuunu bizin

¹² Tana niom toŋmatizij tío, iti lende uraata be toto nŋar ki Bubujana. Mi toto nŋar ki lelende muŋgujana mini pepe.[☆] ¹³ Pa sombe koto nŋar ki leleyom muŋgujana, ina kozo ko ikam ma kemet-meete ma kala leyom. Mi sombe kapase pa Bubujana mburaana mi kupunmetmeete mbulu boozomen ki leleyom muŋgujana, inako kakam mbotjana ta ki Anutu i.[☆]

¹⁴ Pa zin tomtom ta Anutu Bubujana ikamam peeze pizin, ta tiwe Anutu lutuunu bizin. ¹⁵ Mi Bubujana ta Anutu ikam piti na, ni irao ikam ti ma tewe mini kembei ta zin mbesoŋo tau timototo zin bibip kizin na som. Ni izzo piti ta kembei: "Anutu lutuunu bizin ta niom na." Mi ni ikamam ti ma tozzo ta kembei: "O, Abba tamaŋ."[☆]

¹⁶ Tana Bubujana Potomjana itunu mi nŋar ta imbotmbot la lelende i, ziru tilup mi tizzo piti ta kembei: "Niom tana, Anutu lutuunu bizin."[☆] ¹⁷ Mi sombe tewe Anutu lutuunu bizin kek, na iti zanda be takam matamur ambaijana ta Anutu isombe ikam pizin wal kini. Mi iti men som. Itiŋan Krisi ko takam matamur tana. Pa sombe tabaada patanjana pa Krisi zaana isu toono ti, inako kaimer to itiŋan Krisi tombot ndabok lela azuŋka kini leleene.[☆]

Anutu kola ikam ti ma tala tombot raami lela azuŋka kini leleene

¹⁸ Patanjana boozomen ta koozi iwedet i, nio aŋre kembei koron sorok. Paso, mbotjana ndabokjana tabe Anutu ipiyooto piti pa kaimer i, ina ko ilip kat pa

patanjana tana.[☆] ¹⁹ Kere. Koron boozomen ta Anutu iur zin na, tiyakyaaga nŋuren, mi tiurur matan ma timbotmbot. Pa lenen be tire kat nol tabe Anutu ipamaala lutuunu bizin ma timbot kat mat.[☆] ²⁰⁻²¹ Pa buri ti, sanaana ikam ma koron boozomen ta Anutu iur zin na, tisaana lup. Tikamam katkat uraata kizin som, mi loŋa men mi tizanzaana. Mi ina zitun lenen mi tikamam ta kembena som. Ina tito Anutu leleene. Tamen Anutu ko izem zin ma timboren ta kembena ma alok na som. Kaimer, ni kola itooro zin ma tiwe ndabokjan kat kembei ta lutuunu bizin. To koron sananjana sa ko irao imbuulu zin mini som. Tanata ingi tiurur matan pa ma timbotmbot.[☆]

²² Iti tuute: Ta muŋgu mi imar ma imar-mar men i, koron boozomen ta Anutu iur zin na, tikaŋesneeze ma timbotmbot, kembei moori ta ikam pikin i. ²³ Mi zin men som. Iti ta Anutu ipomoozo iti mi ipumuungu Bubujana piti na tomini. Tetwer la pa kar saamba mi tozzo ta kembei: "Ɔiizi na Anutu ikam ti ma tewe ni lutuunu bizin kat, mi itatke iti pa sanaana mburaana, mi ikam lende kulindi popojana?"[☆]

²⁴ Ɔonoono, Anutu ikamke iti kek. Tamen tere kat ka Ɔonoono zen. Tanata ingi tu'urur matanda pa ma tombotmbot. Pa koron ta takam zen, to tu'urur matanda pa. Mi sombe tere kat ka Ɔonoono kek, na irao tuur matanda pa mini som.[☆] ²⁵ Mi iti tuute: Koron ta tu'urur matanda pa i, na iti kola takam. Tanata temendernder mboljana mi tanamnaama men tau.[☆]

²⁶ Mi koron toro tomini. Iti mburanda biibi som. Tamen Bubujana imarmar mi iuluulu iti be tabaada patanjana kiti. Mi sombe lelende ipata kat, mi tuute som: Ko tusuŋ be parei, mi toso so sua i, na Bubujana itunu izuŋzuŋ piti, mi ipazalzal suŋjana kiti.[☆] ²⁷ Mi suŋjana ta Bubujana ikamam pa Anutu wal kini na, itoto kat Anutu leleene. Mi Anutu ta itirtiiri lelende i, ni iute nŋar ki Bubujana. Tana ni ko iler suŋjana tana.

Kosa sa ko irao be ipasaana kat iti na som

☆ 8:10: Ro 6:23; Ga 2:20; Ep 3:17 ☆ 8:11: Ro 6:5; 1Kor 6:14; 2Kor 4:14 ☆ 8:12: Ro 6:14 ☆ 8:13: Ro 6:23; Ga 5:24, 6:8; Kol 3:5+ ☆ 8:15: Ga 4:6; 2Tim 1:7; 1Yo 4:18 ☆ 8:16: Yo 1:12; 2Kor 1:22 ☆ 8:17: Ga 3:29, 4:7; Pil 1:29; 2Tim 2:11+; Tur 21:7 ☆ 8:18: 2Kor 4:17; Pil 3:20+ ☆ 8:19: Kol 3:4; 1Yo 3:2 ☆ 8:20-21: Un 3:17+, 5:29; 2Pe 3:13; Tur 21:1,5 ☆ 8:23: 2Kor 5:2+; Ga 5:5; Pil 1:23, 3:21 ☆ 8:24: 2Kor 5:7; Tit 3:7 ☆ 8:25: Ibr 11:1 ☆ 8:26: Yo 14:16; Ep 6:18

²⁸ Iti tuute: Mbulu boozomen ta iwedet i, ina Anutu itortooro ma iwe kororj ambaim-baigan pizin wal tau tiur lelen pini i. Mi ina zin wal ta ni itunu leleene mi iboobo zin ma tiwe lene na. ²⁹ Pa zin wal ta ni ipeikat zin pataaja kek, ta ni leleene iur be ikam zin ma tiwe kembei ta itunu Lutuunu Kriisi na. Naso Lutuunu tana iwe mungamunga, mi tiziini ma lunuri bizin boozi. ³⁰ Mi zin wal ta ni leleene iur pizin, ta ni iboobo zin ma tiwe lene. Mi zin wal ta ni iboobo zin, ta ni ikam zin ma tiwe ndeengerjan. Mi zin wal ta ni ikam zin ma tiwe ndeengerjan na, ni ko ikiskis zin ma ila ila irao timbot lela azungka kini leleene. [☆]

Kosa sa ko irao be itatke iti pa mungajana ki Anutu na som

³¹ Tana ko toso parei? Sombe Anutu itunu ilae kiti, na asij ko irao be ipasaana iti? Som. [☆] ³² Pa kere. Anutu iruutu itunu Lutuunu piti som. Ni iyok pini ma isu toono mi ikam murindi ma imeete. Mi sombe Anutu ikam piti ta kembena, ko iruutu kororj kini pakan? Som. Ina iswe kembei ni ko ikampe iti pa kororj ta mungaana men. [☆]

³³ Mi asij ko ipamender iti pa sanaana kiti? Som. Pa Anutu ipei kat iti ma tewe lene, mi ikam ti ma tewe ndeengerjanda kek. [☆]

³⁴ Mi asij ko iur kadoono piti pa sanaana kiti? Som. Pa Yesu Kriisi imeete piti, mi Anutu ipei i ma imanga mini kek. Mi koozi ni imbotmbot la Anutu namaana woono, mi izungzuj piti a. [☆]

³⁵ Mi sokorei ta irao be itatke iti pa mungajana ki Kriisi? Ko patajana sa? Som tombot ngoobo? Som tiseeze matanda? Som peteele? Som tombot sorok? Som kororj sanangana toro sa ta ikamam be ipasaana iti? Som buza kwoono? Som kat. ³⁶ Ngoono, mbulu boozomen tana iwedet piti. Ka sua imbot pataaja kek ta kembei: Niam ti amwe lem kek, tanata gorgori tikazas yam sorok ma ametmeete i. Tire yam kembei sipsip ta timbit zin be tipun zin i. [☆]

³⁷ Tamen kororj ta boozomen tana irao ikam kosa sa piti na som. Pa Ni ta iur kat leleene piti, ta ikamam ma tilipilip pa kororj ta boozomen tana. [☆]

³⁸⁻³⁹ Tana nio angurla kat ta kembei: Mungajana ki Anutu ta imar pa Merere kiti Yesu Kriisi na, kororj sa ko irao itatke iti pa na som. Tana meetejana, mbotjana ki toono, mbulu sa ta koozi iwedet i, mbulu sa tabe ipet pa kaimer i, angela sa, bubujana sanangana sa, kororj mburaanajana toro sa, kororj sa ta imbot kor, som kororj sa ta imbot meleebe na, kororj boozomen ta Anutu iur zin na, tasa ko irao itatke iti pa mungajana ki Anutu na som. Som ma som kat. [☆]

9

Paulus leleene ipata kat pizin Israel ta tiurla ki Kriisi som

¹ Sua ta nio buri be angso i, pakaamjana som. Mi inggi angso raama lelen. Pa nio tomtom ki Kriisi. Mi Bubujana Potomjana ta ikamam peeze pio i, ni ikam yo ma angute kat ta kembei: Sua ti, sua ngoono. ²⁻³ Nio ti, gorgori ta angkamam ngar pizin wal tio Israel na, lelen izanzaana pizin mi lelen ipata kat. Pa niam uyam tamen tau. Tana lelen ilip be Anutu ikamke zin. Mi inggi angrru zaala be angulu zin. Mi so parei na, irao angok pa ituj be sanaana kizin ka kadoono ise tio ma angla len, mi zong imap pa Kriisi. [☆]

Anutu ikam kororj boozi pizin Israel

⁴ Pa kere. Anutu ikam kororj boozi pizin Israel. Ni ikam zin ma tiwe lutuunu bizin. Mi mungu imbotmbot la mazwan, mi izzwe mburaana mi azungka kini pizin. Zijan Anutu timbuk sua boozi bekena tiparlup zin ma tiwe tamen. Mi zin ta tikam tutu. Anutu itunu ipaute zin pa zaala mi mbulu ki sunjana. Mi Anutu imbuk sua pizin pa kororj boozi. [☆] ⁵ Abaraam, Isak, mi Yakop popojana kizin ta zin i. Mi sij kizin, ta imar imar ma Kriisi ipet. Kriisi, ni Anutu. Mi imborro kororj ta boozomen. Tana iti tapakur ni zaana totomen. Ngoono. [☆]

[☆] 8:28: Un 50:20; Ep 1:11; 2Tim 1:9 [☆] 8:29: 2Kor 3:18; Ep 1:5,11; Kol 1:5,11,15+; 1Pe 1:2; 1Yo 3:2 [☆] 8:30: Yo 10:27+; Ro 9:23+; Ep 1:5,11; 2Tim 1:9; 1Pe 2:9 [☆] 8:31: Mbo 56:4; Ibr 13:6 [☆] 8:32: Un 22:13; Yo 3:16 [☆] 8:33: Yesa 50:8+; Tur 12:10+ [☆] 8:34: Mbo 110:1; Ro 8:1; Ibr 7:25; 1Yo 2:1 [☆] 8:36: Mbo 44:22; 1Kor 4:9, 15:30+ [☆] 8:37: Yo 16:33; 1Kor 15:57; 2Kor 2:14; 1Yo 4:4; Tur 12:11 [☆] 8:38-39: Ep 1:21; Kol 2:15; 1Pe 3:22 [☆] 9:2-3: Kam 32:32; Ro 10:1 [☆] 9:4: Un 17:2, 28:14+; Kam 4:22, 19:5 [☆] 9:5: Mt 1:1+; Yo 1:1; Ro 1:3+, 11:28

Ta mungu mi imar na, Abaraam popoɲana kini pakan na, Israel ɲonoono, mi pakan na som

⁶ ɲonoono, koozi zin Israel booɓo tiurla ki Kriɓi som. Mi kokena toso sua mbukɲana ta Anutu ikam pizin na iur ɲonoono som. Na som. Pa kere. Zin Israel timap ma tiwe Anutu wal kini ɲonoono som. Pakan men.✠

⁷ Mi Abaraam popoɲana kini ta kembena. Zin wal ta tiyooto la kini na, timap ma tiwe popoɲana kini ɲonoono som. Pa Anutu iso pa Abaraam ta kembei:

Popoɲana ku ɲonoono ko tipet la ki Isak men.✠

⁸ Sua ti ka ɲgar ta kembei. Anutu, ni ikam ɲgar pa siɲ som. Tana zin wal ta tiyooto pa siɲ ki Abaraam na, timap ma tiwe Anutu lutuunu bizin som. Mi zin wal ta sua mbukɲana ki Anutu ipiyooto zin na, zin men ta Anutu ire zin kembei lutuunu bizin.✠ ⁹ Pa sua ta Anutu imbuk la ki Abaraam na, iso ta kembei:

Talala beso ka nol ipet, to aɲmiili ma aɲmar mini. Mi sombe aɲmar, na kusim Sara ko ipeebe lem pikin tomooto kek.✠

Anutu itoto itunu leleene mi muɲajana kini, mi ipeikat zin tomtom

¹⁰ Mi tina men som. Mungu tumbuyam Isak ziru Rebeka tipeebe boogo ru.✠ ¹¹⁻¹² Mi pikin ru tana tisu zen mi, Anutu iso pa Rebeka ma iso:

Kaimer pikin mungamuɲga ko iwe mbe-soorɓo pa pikin ta kaimernɲana na.✠

Kere. Mazwaana tana, pikin ru tana tikam kosa sa zen. Tikam mbulu ambaiɲana sa som, sananɲana sa som. Tamen kan sua imuungu pataaɲa. Mbulu tana iso iti ta kembei: Sombe Anutu ipeikat tomtom sa, na uunu imbot la ki tomtom tana itunu mbulu kini, som uraata kini sa na som. Ina Anutu ito itunu leleene mi ɲgar kini mi ikam mbulu tana pini.✠ ¹³ Mi Anutu sua kini lwoono toro iso ka ɲgar raraate men. Iso:

Yakop na, nio lelej pini mi aɲkami. Mi Isau na som.✠

¹⁴ Kenako toso parei? Anutu mbulu kini indeeɲe som? Som.✠ ¹⁵ Pa kere. Mungu ni iso pa Mose ma iso:

Nio, sombe lelej isaana pa tomtom sa, mi lelej be aɲmuɲai i, inako aɲmuɲai i.✠

¹⁶ Tana sombe Anutu ikam ti, na uunu imbot la itundu uraata kiti, som mbulu kiti ta lelende pini i na som. Ina ni ikam ti irao itunu muɲajana kini men tau.✠ ¹⁷ Mi sua lwoono toro iso pa sua ta Anutu ikam pa king kizin Aikuptu na. Iso ta kembei:

Nio aɲuru ma we king bekene we zala pio mi aɲswe mburoɲ ma ipet mat. Naso kaimer tiwit nio zoɲ, mi tisoyaara uruɲ ma irao toono ta boozomen.✠

¹⁸ Tana iti tuute: Sombe Anutu leleene be imuɲai tomtom sa, na imuɲai i. Mi sombe leleene be ikam ta kembei som, na izem tomtom tana ma ila ito itunu leleene sananɲana.✠

¹⁹ Mi tomtom tiom sa ko imanga mi iso: “Wai, sombe Anutu ikamam ta kembena, na uunu parei ta keteene malmal pa sanaana kiti? Asij irao izooro ɲgar kini?”✠ ²⁰ Mi pekelnɲana tio ta kembei: Nu so tomtom i ta sombe we biibi pa Anutu, mi peleeli pa mbulu kini? Nu sa musmuuzu mi koror sorok ki toono na! Parei, ko kuuru iso pa tomtom ta imbuuzi na ma iso: “Uunu parei ta nu urpe yo ta kembei?” Som.✠ ²¹ Tomtom ta imbusmbuuzu toono ma iwe kuuru na, ni itoto itunu leleene mi iurpewe zin kuuru. Tana ni irao ikam toono ndouɲana ta, mi iurpe pakaana ma iwe kuuru ambaiɲana kat be imbot pa uraata biibi sa. Mi pakaana na, ikam ma iwe kuuru ta sorok i.✠

²²⁻²³ Mi Anutu, ni ikam mbulu raraate men. Pa ni leleene be iswe muɲajana kini, ramaki mburaana mi mbulu kini tau keteene malmal pa sanaana mi iurur kadoono pa. Mi zin kuuru ta kete malmalɲana kini imbotmbot se kizin i, na ni ipasansaana zin karau som. Iyaramraama kete malmalɲana kini, mi inamnaama zin. Paso, ni mataana ɲgalɲgal zin kuuru ta ni leleene iur pizin be imuɲai zin na. Kuuru tana, ni isombe

✠ 9:6: Yo 8:39+; Ro 2:28+; Ga 6:15+ ✠ 9:7: Un 21:12; Ibr 11:18 ✠ 9:8: Ga 3:29, 4:23,28 ✠ 9:9: Un 18:10,14
✠ 9:10: Un 25:21 ✠ 9:11-12: Un 25:23 ✠ 9:11-12: Ro 8:29+; Ep 2:8 ✠ 9:13: Mal 1:2+ ✠ 9:14: Lo 32:4;
Mbo 92:15 ✠ 9:15: Kam 33:19 ✠ 9:16: Ep 2:8+; 2Tim 1:9; Tit 3:5 ✠ 9:17: Kam 9:16 ✠ 9:18: Kam 4:21,
14:4,17; Ro 11:25 ✠ 9:19: Dan 4:32+ ✠ 9:20: Yesa 45:9, 64:8 ✠ 9:21: 2Tim 2:20 ✠ 9:22-23: Ro 2:4, 8:28+

ipaute zin pa mbulu kini ndabokŋan matak-
iŋa ta boozomen, mi ikam zin ma timbot
raami lela azuŋka kini leleene. ²⁴ Mi kuuru
tana na zijoŋi? Ina wal boozomen ta ni
iboobo zin ma tiwe lene na. Zin Yuda men
som. Zin wal ta Yuda somŋan i tomini.
²⁵ Kembei ta Anutu kwoono Hosea iso:
Zin wal ta nio wal tio som na, nio ko anpaata
zin be “wal tio.”

Mi ni ta muŋgu leleŋ pini som, nako anso
pini ta kembei: “Nio leleŋ pu.” ²⁶

²⁶ Mi lele ta muŋgu tomtom timbot pa, mi
Anutu iso pizin ma iso: “Niom wal
tio som.”

Na lele tamen ta tina ta zin ko timbot pa, mi
Anutu mata yaryaaraŋana iso pizin
ma iso: “Nio lutuŋ bizin ta niom
na.” ²⁷

²⁷ Mi Yesaya, ni ipaŋarai kaljaana pizin Is-
rael ma iso:

Ŋonoono, zin Israel boozo kat ma kembei
ta magargaara tai kana. Tamen
zin tomtom kizin tabe ankamke zin
ma timbot ambai na, zin rimen
ŋonoono. ²⁸

²⁸ Pa kadoono ta Merere isombe iur pizin
tomtom toono kan na, ni ko ikam pizin
karau men. ²⁹ Mi ina kembei sua lwoono
toro ta muŋgu Yesaya iso na.

Malanto Merere mbura keskeezeraŋa ipo-
tom tomtom tiam pakan ma timbot
be tipepeebe. Pepe, so amap ma
amla leyam kembei ta zin Sodom ma
Gomora. ³⁰

Zin Israel lenen be tito zaala ki urlaŋana som

³⁰ Tana ko toso parei? Zin wal ta Yuda
somŋan i, ta muŋgu tikamam kinkiini be
tiwe ndeereŋan pa Anutu mataana som, ta
koozi tiurla mi tiwe ndeereŋan kek. ³¹ Mi
zin Israel na som. Ŋonoono, tikamam kinki-
ini kat pa tutu. Pa tiso ko iwe zaala pizin be
tiwe ndeereŋan pa Anutu mataana. Tamen
tikam ma som. ³² Paso, lenen be tito zaala
ki urlaŋana som, mi tipase pa zitun mbulu
kizin ambaimbaŋan. Tabe ikam ma zin
kembei titutkat kumbun la pat mi tisursur
ma tila. ³³ Kembei ta sua ki Merere iso:

Re. Nio anŋur pat ta isu abal Sion.

Pat tana, tomtom pakan ko titutkat kum-
bun la, mi sursur ma tila.

Mi pakan na, pat tana ko ikam zin ma
timlernel.

Tamen zin tomtom ta so tipase pini mi
tiurla kini, na tasa ko ka mianŋ
som. Zin ta boozomen ko nin se.
Pa zin kola tire urlaŋana kizin ka
ŋonoono. ¹⁰

10

*Zin Israel ŋgar kizin ipet pa Anutu zaala
kini zen*

¹ O niom toŋmatizirŋ tio, kororŋ ta, ta nio
leleŋ pa ilip. Ina nio anso Anutu ikamke
zin wal tio Israel to ndabok. Tanata gorgori
anŋuzunŋ pizin. ² Nio ti ajute kat zin,
tana agraŋ anso kan sua. Ŋonoono, zin
tikamam kaisiigi be timbeeze pa Anutu.
Tamen tikam kat ŋgar som, mi tikamam
sorok. ³ Pa zaala tau Anutu ikam ti ma
tewe ndeereŋanda pa i, ina ŋgar kizin ipet
pa zen. Tanata tizorzooro pa, mi tiso tipase
pa zitun mbulu kizin mi uraata kizin be
ikam zin ma tiwe ndeereŋan. ⁴ Tamen
zaala ki tutu na, imar imiili su ta Kisi i. Pa
wal boozomen ta sombe tiurla kini, na ni
itunu ko ikam zin ma tiwe ndeereŋan pa
Anutu mataana. ⁵

Zaala ki tutu mi zaala ki urlaŋana

⁵ Zaala ki tutu na, muŋgu Mose ibeede ka
sua ta kembei. Iso: “Tomtom ta sombe ito
kat tutu, inako imbot ambai.” Ina zaala tabe
tewe ndeereŋanda pa tutu. ⁶

⁶ Mi zaala tabe tewe ndeereŋanda pa
urlaŋana na, imarra. Pa zaala tana iso piti
ta kembei: “Kokena kakam ŋgar boozo ma
kosombe: ‘Aiss, asirŋ ko irao be isala pa
saamba?’ ” Som. Pa Kisi isu toono kek.
⁷ “Mi kokena koso: ‘Asirŋ irao be isula ta
meeteŋan murin a, mi ipei Kisi?’ ” Som. Pa
Anutu ipei Kisi ma imanga mini pa naala
kek. ⁸ Sua ti ka ŋgar ta kembei:

Anutu sua kini imbotmbot molo piti be turu
na som. Pa imbotmbot la kwondo
mi lelende kek. ⁹

☆ 9:25: Hos 2:23; 1Pe 2:10 ☆ 9:26: Hos 1:10 ☆ 9:27: Un 22:17; Yesa 10:22+; Ro 11:5 ☆ 9:29: Un 19:24+;
Yesa 1:9 ☆ 9:30: Ro 1:16+, 3:22, 4:5; Ga 2:16; Pil 3:9 ☆ 9:31: Ro 10:2+, 11:7; Ga 5:4 ☆ 9:32: Lu 2:34; 1Kor
1:23 ☆ 9:33: Mbo 118:22; Yesa 8:14, 28:16; Mt 21:42; 1Pe 2:6+ ☆ 10:1: Ro 9:3 ☆ 10:2: Ŋgo 22:3; Ga 1:14
☆ 10:3: Ro 9:31+; Pil 3:9 ☆ 10:4: Mt 5:17; Ro 7:4+; 2Kor 3:6; Ga 3:24+; Ibr 8:13 ☆ 10:5: Wkp 18:5; Lu 10:27+; Ga
3:12 ☆ 10:8: Lo 30:11-14

Lak, so sua i? Ina sua ta amzoyaryaara pa urlajana na. ⁹ Mi sua tana iso ta kembei: Nu sombe swe urlajana ku ila iwal biibi matan ma so: “Yesu, ni Biibi tio,” mi sombe lelem iurla kembei Anutu ipei i ma imanja mini pa naala kek, inako Anutu ikamke u ma mbot ambai. ¹⁰ Pa sombe lelende iurla, inako Anutu ikam ti ma tewe ndeenjanda. Mi sombe teswe urlajana kiti ila iwal biibi matan, inako Anutu ikamke iti ma tombot ambai. ¹¹ Pa sua ki Merere isombe:

Zin tomtom ta so tipase pini mi tiurla kini, na tasa ko ka mianj som. Zin ta boozomen ko nin se. Pa zin kola tire urlajana kizin ka jonoono. ¹²

Sua tana ikam iti ta boozomen. Zin Yuda, mi zin wal ta Yuda somjan i tomini. Pa Anutu, ni Biibi kizin tomtom ta boozomen. Mi ni ikampewe kat wal boozomen ta titajroro i be iuulu zin na. ¹³

Pa Wal boozomen ta so titajroro Merere be iuulu zin, na ni ko ikamke zin ma timbot ambai. ¹⁴

Zooronjana kizin Israel na, ka uunu somjana. Pa tilej uruunu ambaijana kek

¹⁴ Tamen sombe tomtom tiurla kini som, inako titajroro i be iuulu zin be parei? Mi sombe tilej sua som, inako tiurla kini be parei? Mi sombe tomtom tisoyaara sua pizin som, inako tilej be parei? ¹⁵ Mi sombe wal pakan tinggo zin tomtom ma tila be tisoyaara sua som, inako tisoyaara be parei? Mi zin Israel na, tomtom tila ma tisoyaara uruunu ambaijana pizin kek. Pa sua ki Merere isombe:

Tomtom lenen ambai kat pizin wal ta tikam uruunu ambaijana ma timar. ¹⁶

¹⁶ Tamen zin Israel boozo tikan la uruunu ambaijana som. Kan sua ta Yesaya iso pataaja kek. Sua ta kembei:

Merere, asij iurla sua tiam? Som. ¹⁷

Tana sua ta telejlej, ta ipei urlajana. Mi sua tana, telejlej la kizin wal ta tizzoyaryaara Kisi uruunu na.

¹⁸ Kenako toso parei pizin Israel? Zin tilej uruunu ambaijana zen? Soom. Zin tilej kek. Pa sua ki Merere isombe:

Kaljan ila ma irao lele ta boozomen ma karkari tilej lup.

Pa sua kizin ila ma irao toono kek. ¹⁹ Mi parei? Kenako zin Israel tirao be tikam kat ngar pa Anutu zaala kini som ma ingi? Soom. Zin tirao. Pa zin matan munjan ta tikamam ngar pa. Mose iso kan sua ta munju kek ta kembei:

Zin wal ta zan somjan, mi len ngar somjan i na, nio ko ankam zin ma tiwe lej.

Mi mbulu ambaijana tabe ankam pizin i, ko ikam yom ma keteyom malmal mi motoyom berber. ²⁰ Mi kere. Yesaya iso kat ta kembei:

Zin wal ta tikamam kinkiini be tiute yo som na, zin tana ta tindeeje yo.

Mi zin wal ta tirru yo som, ta answa itur pizin. ²¹

Tamen zin Israel na, ni iso kan sua ta kembei:

Niom wal ta kelejsil sua mi kozorzooro na, gorgori ta nio anjarra nomoj piom mi anzza yom be kamar. Mi som. ²²

11

Anutu, ni ipizil kat ndemeene pizin Yuda som

¹ Kenako toso parei? Anutu, ni ipizil kat ndemeene pizin Israel kek? Som kat! Kere. Nio ti, tomtom ki Israel tomini. Nio poponjana ki Abaraam, mi uj ipet la ki Benyamen. Mi nio ajurla ki Kisi. ² Tana Anutu, ni ipizil kat ndemeene pizin Israel som. Pa ni lelene iur pizin pataaja kek. Motoyom ila pa mbol ki Ilia ta imbot la Merere sua kini na. Ilia iswe sanaana kizin Israel ila ki Anutu, mi itajroro i ma iso:

³ O Merere, zin tikas kwom bizin ta boozomen ma timetmeete lup.

Mi patoronjana murin ku ta kembena. Tirekreege zin ma tisu len lup.

☆ 10:9: Mt 10:32; Yo 3:15; Ugo 16:31 ☆ 10:11: Mbo 25:3; Yesa 28:16; Ro 9:33 ☆ 10:12: Ugo 10:34+; Ro 3:22,29; Ga 3:28 ☆ 10:13: Yoel 2:32; Ugo 2:21 ☆ 10:14: Ugo 8:30+ ☆ 10:15: Yesa 52:7; Ep 6:15 ☆ 10:16: Yesa 53:1; Yo 12:38; Ibr 4:2 ☆ 10:18: Mbo 19:4; Mt 24:14, 28:19; Kol 1:6,23 ☆ 10:19: Lo 32:21; Ro 11:11,14 ☆ 10:20: Yesa 65:1; Ro 9:30 ☆ 10:21: Yesa 65:2 ☆ 11:1: Mbo 94:14; 2Kor 11:22; Pil 3:5 ☆ 11:3: 1Kin 19:10+

Tana ingi nio iturj tamen kat ta aḡbotmbot i. Mi tikamam be tipun yo tomini. ✠

⁴ Mi Anutu ipekel sua kini be parei? Iso: Soom. Zin tomtom tio 7,000 tomen ta aḡkiskis zin ma timbotmbot na. Mi zin tina tilek kumbun pa merere pakaamḡana Baal pasa zen. ✠

⁵ Koozi na, ka ḡgar raraate men tau. Zin Israel pakan ta Anutu ikampe zin mi ipeikat zin ma tiwe lene, ta timbotmbot i. ✠ ⁶ Zin na, Anutu ire la pa mbulu mi uraata kizin, mi ipeikat zin na som. Ina ni itunu leleene mi imuḡai zin. Mi be ire la pa mbulu mi uraata kizin mi ipeikat zin, so muḡaiḡana kini tana, muḡaiḡana ḡonoono som. ✠

⁷ Tana ko toso parei? Zin iwal biibi ki Israel timbelmbel uraata be tiwe ndeeḡḡan pa Anutu mataana ma som. Mi zin wal rimen ḡonoono ta Anutu ipeikat zin la zin Israel mazwan, ta tiwe ndeeḡḡan. Mi zin pakan na, Anutu izem zin ma tila tito zitun lelen sananḡana. ✠ ⁸ Kembei ta sua lwoono ta iso:

Anutu ikam zin ma matan mbelele zitun kembei zin wal ta tikeenemete i. Tanata matan imun, mi talḡan pam-pam.

Mi mbulu tina, ta iseḡḡe iseḡḡe ma imar-mar men i. ✠

⁹ Mi Dabit iso kan sua tomini ta kembei:

Mbalia ta kini kizin imbot se na, ko iwe kembei ta kilis pizin, mi ikam zin ma titop ma tisaana kat. Naso tikam kadoono pa sanaana kizin. ✠ ✠

¹⁰ Mi matan ko imun ma sik ma tire mini som.

Mi patanḡana tabe ise kizin i, ko ikam zin ma tikunkun mi timbombooren ta kembena.

Zooroḡana kizin Yuda iwe zaala pizin wal ta Yuda somḡan i

¹¹ Ingi aḡso aḡwi mini pa zin Yuda ta titutkat zin la Krisi ma timelmel na. Ko tisu ma timboren ta kembei, mi zan imap kat? Soom. Kola timanḡa mini. Mi kere. Zooroḡana kizin, ta iwe zaala pizin wal ta Yuda somḡan i be Anutu ikamke zin. Pa Anutu isombe zin Yuda tire la pa mbulu ambaiḡana ta ni ikamam pizin wal pakan i, mi matan berber pa. ✠ ¹² Kakam ḡgar. Indeeḡe ta zin Yuda tipizil ndemen pa Anutu mi titop pa zaala kini, ina iwe zaala pizin tomtom boozomen ta timbot toono na, be tikam kamperḡana biibi. † Pa indeeḡe tana, kamperḡana biibi ila pizin wal ta Yuda somḡan i. Mi so kembena, na iti tuute: Sombe zin Yuda timap ma titooro zin, inako ipiyooto kamperḡana ta sorok som kat. ✠

¹³ Ayo, ingi be aḡso sua piom wal ta Yuda somḡan i. Pa nio, Anutu ingo yo be aḡkam uraata piom. Mi uraata tio ti, nio aḡre kembei uraata biibi mi uraata ḡonoono. Tana aḡso aḡkam ma aḡkam kat. ✠ ¹⁴ Naso zin wal tio Israel tire mar pa koron ambaimbaiḡan ta Anutu ikamam piom i, mi matan berber pa. To ko iwe zaala pizin pakan be Anutu ikamke zin tomini ma timbot ambai. ✠ ¹⁵ Pa kere. Indeeḡe ta zin Yuda tizooro ma Anutu ipizil ndemeene pizin, ina iwe zaala pizin wal boozomen ta timbot toono na, be ziḡan Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen. Tana talala ma sombe Anutu ikam zin Yuda tomini ma timiili mini, na tuute: Ingi be zin meeteḡan timanḡa. ¹⁶ Iti tuute: Zin Yuda, sombe tiurpe narabu, na mataana mi tikam pakaana ta ma ila be iwe Anutu lene. Mi ina iwe kilalan kembei narabu ta boozomen tana, koron ki Anutu. Mi ke olib ta kembena. Sombe uunu iwe Anutu lene, inako namannaman tomini tiwe Anutu lene. ✠ ✠

✠ 11:4: 1Kin 19:18 ✠ 11:5: Ro 9:27 ✠ 11:6: Ro 4:4+, 9:15+; Ep 2:8; Ga 3:18 ✠ 11:7: Ro 9:31; 2Kor 3:14 ✠ 11:8: Lo 29:3+; Yesa 29:10; Yo 12:40; ḡḡo 28:26+ ✠ 11:9: Wal ḡḡarḡan pakan tiso sua ti na, ka uunu ta kembei: Tutu ta Anutu ikam pizin Israel, ina koron ambaiḡana. Tamen zin tikam ḡgar biibi mete pa tutu tana mi tipase pa, tabe ipakaala ḡgar kizin ma lelen pa Krisi som. Tana tutu, ta koron ambaiḡana na, iwe kembei koron sananḡana pizin. ✠ 11:9: Mbo 69:22+ ✠ 11:11: ḡḡo 13:46; Ro 10:19 † 11:12: Zooroḡana kizin Yuda ta ikam ma tipun Yesu sala ke pambaaranḡana. Mi meeteḡana kini tana, ta iwe zaala piti be Anutu ikamke iti. To indeeḡe zin Yuda tiseeze zin ḡḡoḡana matan na, tikam ma zin ḡḡoḡana tiko pa Yerusalem. Mi ina iwe zaala pizin wal ta Yuda somḡan i be tileḡ uruunu ambaiḡana. ✠ 11:12: Ro 11:25 ✠ 11:13: ḡḡo 9:15 ✠ 11:14: Ro 10:19 ‡ 11:16: Narabu pakaana ta imuḡḡu ma ila, ina imender pa wal rimen kizin Israel ta koozi timuḡḡu mi tiurla ki Krisi i. Mi ke olib uunu, ina imender pa Israel un bizin kembei ta Abaraam, Isak, ma Yakop ta Anutu imbuk sua pizin na. Koron ru tana, ta ikam ma Anutu irao ipizil kat ndemeene pizin Israel na som. ✠ 11:16: Nam 15:17+

Terepiili zin Yuda pepe. Tomoto kanda. Pa Anutu ko ileele iti som

¹⁷ Zin Israel na, zin kembei ke olib ŋonoono ta tapaa za i. Mi niom wal ta Yuda somŋoyom i na, niom kembei olib sorok ta su leleene kana i namannaman. Koozi, iŋgi kembei Anutu isebogboogo olib ŋonoono tana namannaman pakan ma tisu len, mi ikam yom ma ila iŋgalseŋseenge yom la, beken a kakam murin. Tana niomŋan namannaman pakan ta timbotmbot na, kakamam toono mbuyeene lala ki olib tana uranuran. ☆ ¹⁸ Tamen kokena niyom ise sorok, mi kapakur ituyom ma koso: “Niam tindi amlip pa olib namannaman ta Anutu isebogboogo zin ma tisu len kek na.” Kakam kembena pepe. Pa niom na, ke namannaman men. Niom kopombol ke uranuran som. Ke uranuran ta ipombolmbol yom na. ☆

¹⁹ Mi niom pakan ko kamaŋga ma koso: “Mi olib namannaman tana, Anutu isebogboogo zin beken a niam amkam murin tau.”

²⁰ Ina ambai. Mi Anutu, ni isebogboogo zin ma tisu len paso, tiurla som tau. Mi niom ta kakam murin na tomini. Bela kikiskis urlaŋana tiom, to kombotmbot la muriyom. Tana kapakur yom pepe. Komoto koyom. ☆ ²¹ Pa kere. Olib ŋonoono namannaman na, Anutu ileele zin? Som. Mi niom ta kembena. Ni ko irao ileele yom na som.

²² Tana motoyom iŋgal ituyom. ŋonoono, Anutu, ni muŋaiŋana katuunu. Tamen ni ileelele iti som. Kere. Zin Yuda ta tipizil ndemen pini ma titop na, ni ileele zin som. Mi niom na, ni imuŋai yom. Tamen bela kikiskis mbulu kini, to kombotmbot men la muŋaiŋana kini leleene. Mi kere beso som, na niom tomini, ni ko isebogboogo yom ma kusu leyom. ☆ ²³ Mi zin Yuda, sombe titooro zin mi tiurla, inako Anutu iŋgalseŋseenge zin la murin mini. Ni irao ikam ta kembei. ²⁴ Pa niom wal ta Yuda somŋoyom i, niom kembei ke olib sorok ta su leleene kana i. Niom koyooto pa olib ŋonoono som. Tamen Anutu ikam yom, mi iŋgalseŋseenge yom la olib ŋonoono ma kewe ke tana namannaman kek. Mi sombe

ni ikam piom ta kembena, na ni irao ikam olib itunu namannaman ta tisu len na, mi timiili ma tila murin mini.

Kaimer zin Yuda ko titooro zin

²⁵ Niom toŋmatiziz tinio, sua tinio taingina, ka uunu biibi mi turkeŋana. Kokena kakankaana pa, to kapakur yom sorok. Ka uunu ta kembei: Zin Israel pakan ta Anutu izem zin ma tila titozitun lelen sananŋana na, ni ko izem zin ma timboren ta kembei ma alok na som. Ko timbotmbot ta kembei ma Anutu iyo zin wal pakan ma irao pa ka kin muŋgu, ☆ ²⁶ to ikamke zin Israel ma timap. Pa ka sua imbot pataaŋa kek. Ulaaŋa ko imbot abal Sion mi imar.

Mi ni ko ikam ma Yakop popoŋana kini tizem kat mbulu kizin sananŋana. ☆ ²⁷ Mi nio ko aŋur zaala popoŋana pizin be niamŋan amparlup yam ma amwe tamen, mi aŋreege sanaana kizin. ☆

²⁸ Tana koozi, zin Israel ta tizorzooro uruunu ambaŋana na, tiwe kembei Anutu ka koi kizin. Mi ina iwe zaala pizin wal ta Yuda somŋan i be kampaŋana ise kizin. Tamen Anutu, ni ipeikat zin Israel mi leleene pizin men. Paso, ni mataana ise ki tumbun bizin. ☆ ²⁹ Mi sombe Anutu iboobo tomtom sa ma iwe lene, na ni irao itooro ŋgar kini mini na som. Mi sombe ipomoozo tomtom pa kororŋ sa, na ni irao itatke kororŋ tana pini mini na som. ☆

³⁰ Muŋgu, niom wal ta Yuda somŋoyom i koorzooro Anutu. Tamen zooroŋana kizin Yuda iwe zaala piom, tanata koozi kakam muŋaiŋana ki Anutu kek. ☆ ³¹ Mi ina raraate men pizin Yuda tau. Koozi tizorzooro. Tamen kaimer, muŋaiŋana tau Anutu izzwe piom wal ta Yuda somŋoyom i, ko iwe zaala pizin be zin tomini tikam muŋaiŋana kini. ³² Pa Anutu izem tomtom ta boozomen ma zooroŋana kizin ikaukau zin. Naso tomtom ta muŋaana men tipase pa muŋaiŋana kini men. ☆

Tapakur Anutu. Pa ni ŋgar kini biibi

³³ Wai! Anutu ni kororŋ imap katuunu. Mi ŋgar kini ta kembena. Biibi ma ilip kat.

☆ 11:17: Yer 11:16; Yo 15:2+; Ep 2:11+

☆ 11:22: Yo 15:2+; 1Kor 15:2; Ibr 3:14

☆ 11:27: Yesa 27:9; Yer 31:33+; Ibr 8:8, 10:16

☆ 11:30: Ep 2:2; Kol 3:7

☆ 11:18: Yo 4:22

☆ 11:25: Lu 21:24; Yo 10:16; Tur 7:9

☆ 11:28: Lo 10:15; Ro 9:5

☆ 11:32: Ro 3:9; Ga 3:22

☆ 11:20: Yesa 66:2; 1Kor 10:12; Pil 2:12; 1Pe 1:17

☆ 11:26: Mbo 14:7; Yesa 59:20

☆ 11:29: Nam 23:19; Ro 8:28+; 2Tim 2:13

☆ 11:33: Yop 11:7+; Mbo 92:5

Ni iute koronj ta boozomen. Asij irao be iute zaala kini, mi ikam ngar pa mbulu ta ni ikamam piti tomtom? Som.[☆]

³⁴Pa asij iute Merere ngar kini?

Mi asij irao be ipazali?[☆]

³⁵Mi asij ikam koronj sa pini be ikot? Som.[☆]

³⁶Pa ni ta iur koronj ta boozomen, mi iwe koronj ta boozomen un. Mi ni iwe zaala pa koronj ta boozomen, mi koronj ta boozomen na, ni kini men. Tana iti tapakurkuri tomtomen. Nonoono.[☆]

12

Anutu imugai iti biibi, tana tezem itundu ma tewe ni lene kat

¹Tana niom tonmatizij tio, kere. Anutu leleene isaana piti mi imugai iti biibi. Uunu tina ta anjo anpombol yom be kezem ituyom ma kewe ni lene kat. Naso kewe kembei patoronjana mata yaraarajana ta potomjana, mi Anutu leleene pa ilip. Pa niom sombe kakam kat ngar pa mugajana ki Anutu, inako kembeeze pini ta kembei. Mi mbulu ta kembei, ina sunjana nonoono.[☆] ²Mi kere yom. Kokena kapa pai tiom ma kembei zin wal tau titoto ngar tiom ma iwe popojana kat. Naso mbulu tiom itooro, mi karao be kuute mbulu ambajana mi ndabokjana ta Anutu leleene pa i, mi leleyom be kakam mbulu tana tomini.[☆]

Iti lende uraata matakija ma ikot ti

³Anutu, ni ikampe yo mi iur yo ma anje ngonjana kini, tana anjo anpombol yom ta boozomen ta kembei. Kapakur ituyom sorok pepe. Kakam kat ngar pa ituyom. Urajanana ta Anutu ikam piom, ina ko iwe kin piom, mi ipaute yom kembei niom tomtom pareinoyom.[☆]

⁴Iti tomtom na, koronjanda boozo. Kumbundu, namanda, kwondo, ma koronjanda pakan. Mi koronjanda ta boozomen na, len uraata ndelndelja

ma ikot zin.[☆] ⁵Ina raraate men piti tomtom ta tesekep la ki Krisi i. Iti kembei tomtom tamen namaana ma kumbuunu mi koronjangan ta boozomen ta tilup ma tiwe tomtom tana.[☆] ⁶Pa Bubujana ikampewe iti, mi ipombolmbol ti be takam uraata matakija. Tana matanda sigsinj pa uraata kiti kiti mi takam kat. Sombe ni iur ti ma tewe Anutu kwoono be toso kaljaana pizin tomtom, na matanda ingal be toso sua ta indeeje men pa urlajana kiti.[☆] ⁷Mi sombe ikam lende uraata be tembeeze pizin tomtom, na tembeeze kat. Sombe iur ti be tapaute zin tomtom, na tapaute kat zin. ⁸Mi sombe ikam lende uraata be topombol zin tomtom, na matanda ingal be topombol zin. Sombe iti lende uraata be tarai koronj pizin tomtom, na matanda ingal be tarai raama ngar ambajana. Mi sombe ni iur ti be takam peeze pizin tomtom, na matanda se pa uraata tana. Mi sombe iti lende uraata be tu'uulu zin tomtom pa patajana kizin, na tu'uulu zin raama lelende ambai.[☆]

Mbulu kizin wal tau tikilaala kat mugajana ki Anutu

⁹Sombe kuur leleyom pizin tomtom, na kapakaam pa pepe. Kuur kat leleyom pizin. Mbulu sanangan na, kombot molo pa. Mi mbulu ambaimbaian, tona kikiskis.[☆] ¹⁰Niom kaparwe tonmatizij ki Krisi kek, tana ku'urur kat leleyom par piom. Mi kokototo ituyom, mi kiwidit waeyom bizin.[☆] ¹¹Sombe kembeeze pa Merere, na motoyom pot pa pepe. Motoyom zze pa. You ki Bubujana ta imbota leleyom na, ko ipayaryaara yom be kakamam ta kembei.[☆] ¹²Koronj ambajana ta tu'urur matanda pa mi tazza i, ko ipombol yom ma leleyom ndabok kat ma kombotmbot. Mi sombe patajana sa ikam yom, na kemender mboljana. Mi motoyom ingal be kuzunguzung totomen.[☆] ¹³Sombe Anutu wal kini potomjan pakan timbot noobo, na ku'uulu zin. Mi sombe leembe tima, na kakam zin ma kala pa ruumu tiom.[☆]

[☆] 11:34: Yesa 40:13; 1Kor 2:16 [☆] 11:35: Yop 35:7, 41:11

Yo 4:24; Ro 6:13; 1Kor 6:20; 1Pe 2:5

[☆] 12:2: Ep 4:23, 5:17; Pil 1:10; 1Yo 2:15+ [☆] 12:3: Ep 4:7; 1Pe 4:10+ [☆] 12:4: 1Kor 12:12+; Ep 4:16 [☆] 12:5: 1Kor 12:12-27; Ep 4:4, 25 [☆] 12:6: 1Kor 12:4-11; Ep 4:11+; 1Pe 4:10+ [☆] 12:8: Ugo

20:28; 2Kor 9:6-13; 1Pe 5:2 [☆] 12:9: Mbo 34:14; 2Kor 6:6; 1Tim 1:5; 1Pe 1:22 [☆] 12:10: Ga 5:26; Pil 2:3; 1Tes 4:9; Ibr 13:1; 1Pe 1:22 [☆] 12:11: Ugo 18:25; 1Tes 5:19; Tur 3:15 [☆] 12:12: Ro 5:2, 15:13; Kol 4:2; 1Tes 5:16+; Yems 1:4

[☆] 12:13: 1Kor 16:1+; 2Kor 8:7; Ibr 13:2; 1Pe 4:9

¹⁴ Sombe wal pakan tiseeze motoyom, na kusun̄ sosor pizin pepe. Kusun̄ Merere be ikampe zin. ¹⁵ Zin wal ta so menmeen zin, na kagaaba zin ma niomn̄an menmeen yom. Mi zin ta so titar̄, na kagaaba zin ma niomn̄an katar̄. ¹⁶ Kaparlup leleyom mi n̄gar tiom ma iwe tamen. Mi kapakur ituyom pepe. Kokena kagabgaaba zin wal ta zan̄an men na, mi kombotmbot molo pizin wal sorrok̄an. Mi kapase pa ituyom n̄gar tiom pepe. ¹⁷

Sombe tomtom sa ikam mbulu sanan̄jana piom, na kopokot pa mbulu sanan̄jana pepe. Kakamam kinkiini pa mbulu ta ingeeze pizin wal ta boozomen matan. ¹⁸ Mi kotoombo be niomn̄an wal ta boozomen kaparlup leleyom ma kombot ambai. Tana mbulu boozomen tabe ilup yom, mi karao be kakam, na kakam. ¹⁹ O niom tōmatizij tio, mbulu sanan̄jana ta so tikam piom, na kepekel pepe. Kezem la Anutu namaana. Mi ni itunu ko iur len zaala sa. Pa sua ki Merere iso ta kembei: Mbulu sanan̄jana na, nio ko ar̄jur kadoono pa.

Tana kuur la nomor̄. Pa nio itur̄ ko an̄pokot. ²⁰

Tana kepekel mbulu sanan̄jana pepe. Pa sua lwoono toro iso ta kembei: Sombe kom koi sa peteli, na kam ka kini. Mi so miri i, na kam ka yok. Naso kami ma ka miar̄ pa mbulu kini. ²¹

Tana kezem mbulu sanan̄jana ma ikoto yom pepe. Bela kokoto mbulu sanan̄jana pa mbulu ambaijana.

13

Tombot la zin bibip kopon mbarman

¹ Wal ta boozomen bela timbot la zin bibip tau tikamam peeze piti isu toono i kopon mbarman. Pa zin peeze kan ta timborro iti i, na tikamam sorok som. Ina Anutu itunu ta iur uraata tana ila naman be tikam. ² Tana sombe tomtom sa izooro la zin peeze kan kal̄an, na ni izooro Anutu. Pa Anutu ta iur wal ta kembei be

tikam peeze piti. Tana tomtom ta so izooro zin, nako ire kadoono pa mbulu kini tana. ³ Lak, wal pareijan ta timototo zin peeze kan? Zin ta tikamam mbulu ambaijana? Som. Ina zin ta tinoknok mbulu sanan̄jana na. Tana nu sombe lelem be zin peeze kan tikam kosa sa pu som, na kam mbulu ambaijana men. Naso lenen ambai pu mi tiwit urum, mi moto som. ⁴ Pa zin peeze kan, ina zin tomini mbesoorjo ki Anutu. Ni iur zin be tiuulu u ma mbot ambai. Tamen nu sombe noknok mbulu sanan̄jana ta Anutu keteene malmal pa i, na kozo re u. Pa Anutu ikam zin peeze kan len mburan mi zan be tiur kadoono pizin wal tau tikamam mbulu sanan̄jana na. Mi ko irao tileelu na som. ⁵ Tana iti ta boozomen bela tombot la zin peeze kan kopon mbarman mi tel̄er la kal̄an. Kokena takam mbulu sanan̄jana ta Anutu keteene malmal pa i, to tikam ni run̄guunu mi tiur kadoono piti. Mi tomini itundu ko tayamaana la lelende kembei takam n̄oobo mbulu pa Anutu mataana. ⁶

Uunu tina ta kiwirri takes tomini. Pa zin peeze kan na, zin mbesoorjo ki Anutu. Uraata ta gorgori tikamam na, tikamam pini tau. ⁷ Tana motoyom ingal be kakam kat mbulu pizin bibip ta boozomen. Sombe tiboobo yom pa takes, na kipiri. Mi zin tabe komoto zin i, na komoto zin. Mi zin tabe kopou zin mi kapakur zin na, kakam pizin ta kembei. ⁸

Tuur lelende pizin tomtom. Naso tipiyooto tutu ka mbulu n̄onoono

⁹ Niom koso kakam mbun, na ikeene ma molo pepe. Lōja mi kokot. Mi iti ta boozomen na, lende mbun biibi ta imbotmbot. Tokot na tarao som. Mbun tina ta kembei: Iti bela tuur lelende pa tomtom ta boozomen. Pa tomtom ta sombe iur leleene pizin tomtom, na ni ipiyooto tutu ka mbulu n̄onoono. ¹⁰ Pa tutu ta mungaana men kembei “Pasaana ula pepe,” “Pun tomtom ma imeete pepe,” “Kem pepe,” “Motom berber pepe,” mi tutu pakan, ina ta timap timbot la tutu ti leleene: “Ur lelem pizin tomtom, kembei ta lelem pa itum.” ¹¹ Pa sombe tuur lelende pizin tomtom, inako takam mbulu sanan̄jana sa pizin som. Tana

✠ 12:14: Mt 5:44+; 1Kor 4:12; 1Pe 3:9 ✠ 12:16: Mbo 131:1+; Ro 15:5+ ✠ 12:17: Mt 5:39; Ro 14:16; 2Kor 8:21; Pil 4:8; 1Tes 5:15 ✠ 12:18: Mt 5:9,39; Ro 14:19; 2Tim 2:24; 1br 12:14 ✠ 12:19: Lo 32:35; Mbo 94:1; 1br 10:30 ✠ 12:20: Kam 23:4+; Tut 25:21+; Mt 5:44 ✠ 13:1: Yo 19:11; Tit 3:1; 1Pe 2:13+ ✠ 13:5: 1Pe 2:19 ✠ 13:7: Mt 22:21 ✠ 13:8: Mk 12:31; Ro 3:31; Ga 5:14; Kol 3:14 ✠ 13:9: Kam 20:13+; Wkp 19:18 ✠ 13:10: Mt 22:40; Ro 3:31; 1Kor 13:4+; Ga 5:6; Yems 2:8

takamam ta kembei. Naso tipiyooto tutu ka mbulu jonoono. ☆

Mat ta ingi be ipet i

¹¹ Tana niom bela kakamam ta kembena. Paso niom kikilaala mazwaana tingi kek. Kekeene ndabok. Kamanga! Pa mazwaana tabe Anutu ikamke iti i, ka nol ta igarau kek. Indeege ta tuurla mata popoten na, nol tana kembei imbot molo ri. Mi ingi imar igarau kek. ☆ ¹² Zugut ta ingi be imap i, mi lele imarmar kek. Tana tezem kat zugut ka mbulu ma imborene lup, mi takam mat ka mbulu ma iwe lende, kembei tomtom ta izeebi pa mburu ki malmal na. ☆ ¹³ Kozo takam mat ka mbulu men. Mi mbulu ki tulup ti pa winjana mi takam mbulu boz-boozo, mbulu ki urnanol, mbulu ta kanda miarj som mi takamam mbulu soroksorok isu mat keteene, mbulu ki taparzorzooro, mi mbulu ki matanda mburmbur na, takam mini pepe. ☆ ¹⁴ Tana kakam mbulu ki Merere Yesu Kisi ma iwe leyom mi kombot lela. Mi mbulu sananjana ta lelende mungujana imangarja pa i, na kuru zaala pa pepe. ☆

14

Sombe wal pakan tito zaala toro be timbeze pa Kisi, na toyo kwondo pizin pepe, mi itijan taparzooro pa pepe

¹ Tomtom ta sombe urlanjana kini imbol som, mi leleene be igaaba yom pa surjana, na koyok pini mi kakami men tau. Kokena koyo kwoyom pini pa mbulu mi ngar kini pakan ta ipa ndel pa niom tiom na. ☆ ² Kembei ta tomtom pakan, zin tiurla kembei kororj ta boozomen ki kanjana makin. Mi tomtom pakan na, urlanjana kizin imbol som, tana tiur ngalseki pa buzur ta boozomen be tikan pepe, mi tikanan kini mi zeere men. Pa timoto. Kokena tikan, to tingeeze pa Anutu mataana som. ☆ ³ Tana tomtom ta so ikanan kororj ta boozomen, na mataana repiili waene toro ta iurur ngalseki pa kororj pakan na pepe. Mi tomtom ta so iurur ngalseki

pa kororj pakan mi ikanan som, na ni ta kembena. Ire waene toro ta ikanan kororj ta boozomen na kembei tomtom sananjana pepe. Pa waene toro tana, ni tomini Anutu ikami ma iwe lene kek. ☆ ⁴ Mi nu asirj ta sombe tiiri Merere mbesoorjo kini pa mbulu kini? Sombe Merere leleene ambai pini, som leleene ambai pini som, ina kororj ki Merere. Mi ni ko leleene ambai pini. Pa ni irao be ipomboli ma imender mboljana. ☆

⁵ Tomtom pakan tire kembei aigule pakan na potomjan. Tipa ndel pa aigule pakan. Mi tomtom pakan na, tire kembei aigule ta boozomen, ina raraate men pa Anutu mataana. Ina ambai. Tamen tomtom ta boozomen bela tiurla kat kembei mbulu ta titoto i, ina indeege pa Anutu ngar kini, to ambai. ☆ ⁶ Zin tomtom ta tipotom pa aigule pakan na, tikamam pa Merere. Mi zin ta tikanan buzur na, tikamam pa Merere, mi lenen ambai pini mi tipakurkuri pa. Mi zin tau tiurur ngalseki pa kororj pakan mi tikanan som na, zin tomini tikamam mbulu tana pa Merere, mi lenen ambai pini, mi tipakurkuri. ☆ ⁷ Pa iti tombot su toono ti be tembeze pa itundu men som. Mi kanda mete ta kembena. Itundu tomborro som. ☆ ⁸ Tana sombe tombot, na tombot be tembeze pa Merere, mibe tapakur ni zaana. Mi sombe temeete, na tombotmbot men la ni namaana. Tana iti sombe tombot, som temeete, na iti kororj kini men tau. ☆ ⁹ Pa Kisi, ni imeete mi imanga mataana yaryaara mini bekeni iwe biibi pizin wal ta boozomen. Zin meetenjan, mi zin tau matan iyaryaara na tomini. ☆ ¹⁰ Mi nu so tomtom i, ta su mi sombe tiiri zin tomatizij ku ta ki Kisi i pa mbulu kizin? Mi motom repiili zin paso? Pa iti ta boozomen ko tamap ma temender su Anutu kereene unu be itiri iti mi iur kadoono piti. ☆ ¹¹ Ka sua imbot pataarja kek ta kembei:

Nio Merere ta anbotmbot ma alok. Mi anjur sua mboljana ta kembei:

Tomtom ta boozomen kola timap ma tilek kumbun pio,

☆ 13:11: 1Kor 7:29+; Ep 5:14; 1Tes 5:5+ ☆ 13:12: Ep 5:11, 6:11+; Kol 3:8; 1Yo 2:8 ☆ 13:13: Lu 21:34; Ga 5:19+; Ep 5:18; 1Pe 4:3; 1Yo 1:8 ☆ 13:14: Ga 3:27; Kol 3:10; 1Pe 2:11 ☆ 14:1: Ro 15:1; 1Kor 8:9+, 9:22 ☆ 14:2: Un 1:29, 9:3 ☆ 14:3: Kol 2:16 ☆ 14:4: Mt 7:1; Yems 4:11+ ☆ 14:5: Ga 4:10; Kol 2:16+ ☆ 14:6: 1Kor 10:30+; 1Tim 4:3+ ☆ 14:7: 2Kor 5:15; Ga 2:20; 1Pe 4:2 ☆ 14:8: Lu 20:38; Pil 1:20; 1Tes 5:10 ☆ 14:9: Igo 10:36; 2Kor 5:15 ☆ 14:10: Mt 25:31+; Igo 17:31; 2Kor 5:10 ☆ 14:11: Yesa 45:23; Pil 2:10+

mi tiso: “Ŋonoono kat. Anutu, nu ta bi-ibi.”[✠]

¹²Tana iti ta boozomen, itundu tatana ko temender la Anutu kereene uunu ma toso sua kiti be ni ilej mi itiiri.[✠]

Takam ngar pa waende bizin. Kokena takam zin ma titop

¹³Inggi kembei tabe anjo piom. Iti taparti-iri iti pa mbulu kiti mi taparrepili iti mini pepe. Mi ngar kiti imbol be takam mbulu sa tabe ipasaana Kriisi wal kini lenen pepe. Kokena takam zin ma titop pa urlanjana kizin.[✠] ¹⁴Pa Merere Yesu ikam yo ma anjute kat ta kembei: Kororj boozomen ta takanan na, sa sananjana pa Anutu mataana som. Tamen sombe tomtom sa ikam ngar pa kororj sa ma iso kororj tana ingeeze pa Anutu mataana som, na ire i. Pa sombe ikan kororj tana, na ikam sanaana.[✠] ¹⁵Mi nu ta so urlanjana ku imbol na tomini. Re u. Kokena kan kororj sa ma pasaana tojmatizirj ku ta ki Kriisi i ngar kini, to nu to mbulu ki lelende par piti mini som. Pa tojmatizirj ku tana, ni, Kriisi imeete pini. Ko nu su mini mi kan sorok su kereene uunu be pasaana urlanjana kini?[✠] ¹⁶Tana niom sombe kiki-laala kek kembei kororj ta boozomen ambai pa kanjana, ina ambai. Mi kere yom. Kokena ngar tiom tana iwe uunu pizin tomtom be tiyyo kwon piom.[✠] ¹⁷Pa sombe tombot la peeze ki Anutu, inako takam ngar biibi pa kororj pareijan tabe takanan mi tiwinin i na som. Ko tombot la peeze ki Bubujana Potomjana, mi takamam mbulu ndeengerjana, mi itijan taparlup ti ma tewe tamen, mi lelende ndabok.[✠] ¹⁸Tomtom ta so imbeze pa Anutu pa zaala ta kembei, nako Anutu leleene ambai pini. Mi mbulu kini ko ambai pa tomtom matan.[✠]

¹⁹Tana iti bela takam kinkiini pa kororj boozomen tabe ilup ti ma tewe tamen, mibe taparpombol ti.[✠] ²⁰Kokena kini iwe uunu piom ma kapasaana Merere uraata kini. Ŋonoono, kini ta boozomen ingeeze pa Anutu mataana. Tamen sombe tomtom sa ikan kororj sa, mi ikam ma waene toro

itop pa urlanjana kini, na ni ikam sanaana.[✠]

²¹Tana nu sombe kan buzur sa, som win yok baen sa, som kam mbulu toro sa, mi mbulu ku tana ikam tojmatizirj ku ta ki Kriisi i ma itop, na mbulu ku tana indeeje som. Tana ambai be kam pepe.

²²Tana kororj boozomen ta kembei, sombe nu urla kembei kororj ambaijana, som sananjana, ina ambai. Mi ngar ku tana, ina kororj ki itum mi Anutu. Tomtom ta sombe mbulu kini ambai pa Anutu mataana mi iyamaana kembei ikam ŋoobo som, nako menmeeni pa kampenjana tana.[✠] ²³Tamen tomtom ta sombe leleene iwe ru pa kororj sa, mi ikan sorok, na ikam ŋoobo. Paso mbulu ta ni ikam, ina imar pa urlanjana kini som. Mi mbulu boozomen ta urlanjana ipiyooto som, ina sanaana.

15

Takam ngar pa itundu men pepe. Takam ngar pa waende bizin

¹Iti ta sombe urlanjana kiti imbol na, takam ngar pa itundu men pepe. Takam ngar pizin wal ta urlanjana kizin imbol zen na, mi takam mbulu ta irao pa lenen mi ngar kizin.[✠] ²Tana itundu tatana irao tu'uulu zin tojmatizirj kiti ta ki Kriisi i, mi takam mbulu ta irao pa lenen mi ngar kizin. Naso topombol zin pa urlanjana kizin.[✠] ³Kakam ngar pa Kriisi. Ni ikam ngar pa itunu men som. Pa sua ki Merere iso ta kembei: O Anutu, sua repiilijana ta tipiri pu, ta ise tio tomini.[✠]

⁴Sua boozomen ki Merere ta tibeede se ro na, ina imbot be ipaute iti, mi ipotor lelende, mi ipombol ti be temender mboljana mi tabaada patanjana. Naso lelende iwe ru som, mi tombotmbot mi tazza kororj ambaijana tabe ni ikam piti pa kaimer i.[✠]

⁵Anutu ta ipombolmbol ti be temender mboljana mi tabaada patanjana na, ni itunu ko ikam yom ma kaparlup leleyom mi ngar tiom ma iwe tamen, mi kototo Yesu Kriisi.[✠] ⁶Naso kulup leleyom, kulup kwoyom, mi

✠ 14:12: Mt 12:36; 2Kor 5:10; 1Pe 4:5 ✠ 14:13: Mt 18:6+; 1Kor 8:9, 10:32; 2Kor 6:3; Pil 1:10 ✠ 14:14: Mk 7:14+; Ŋgo 10:15; 1Kor 8:7+; 1Tim 4:4+; Tit 1:15 ✠ 14:15: 1Kor 8:11+ ✠ 14:16: Tit 2:5 ✠ 14:17: Lu 17:20; Ro 5:1; Ga 5:22+ ✠ 14:18: 2Kor 8:21 ✠ 14:19: Ro 15:2; 1Kor 14:12; Ibr 12:14 ✠ 14:20: Ro 14:14+; 1Kor 8:9,13; Tit 1:15 ✠ 14:22: 1Yo 3:21 ✠ 15:1: Ro 14:1; Ga 6:1+; 1Tes 5:14 ✠ 15:2: 1Kor 10:24; Pil 2:4+ ✠ 15:3: Mbo 69:9; Yo 6:38 ✠ 15:4: Ro 4:23+; 1Kor 10:11; 2Tim 3:16+ ✠ 15:5: Ro 12:16; 1Kor 1:10; Pil 2:2

kapakur Anutu tau Merere kiti Yesu Krisi Tamaana na.✠

Krisi imar pizin Yuda men som. Imar pizin tomtom ta boozomen

⁷ Tana nio aṅso piom ta kembei: Niom ta boozomen na toṅmatizij ki Krisi. Tana leleyom ambai par piom mi kaparkam yom, kembei ta Krisi leleene ambai piom mi ikam yom na. Naso kakam ma Anutu zaana iwe biibi.✠ ⁸ Pa Krisi, ni iwe mbesoonjo pizin Yuda beken a ikam ma sua ta mungu Anutu imbuk pa tumbun bizin na, iur ŋonoono.✠ ⁹ Naso tomtom tikilaala kembei Anutu itoto sua kini, mi zin wal ta Yuda somṅan i tiwit Anutu uruunu pa muṅaiṅana kini tomini. Mi ina ito sua ta tibeede mungu kek. Sua ta kembei:

Uunu tina ta nio ko aṅbot la zin wal ta Yuda somṅan i mazwan,
mi aṅwidit urum mi aṅbombo mboe beken a aṅpakur zom.✠ ¹⁰ Mi sua lwoono toro iso ta kembei:
Niom wal ta Yuda somṅoyom na, kagaaba Anutu wal kini, mi niomṅan men-meen yom pini.✠ ¹¹ Mi sua lwoono toro tomini iso ta kembei:

Niom wal ta Yuda somṅoyom na, kapakur Merere zaana.

Niom karkari ta boozomen, kombo mboe mi kiwit uruunu.✠ ¹² Mi Yesaya tomini iso ka sua. Pa iso:

Popoṅana zaanaṅana tasa ki Yesi ko ipet. Mi ni tana, ta ko Anutu iuri ma iwe biibi be ikam peeze pizin kar ta boozomen. Tana zin wal ta Yuda somṅan i, ko tipase pini mi tiur matan pa koronj ambaigana tabe ni ikam pizin i.✠

¹³ Anutu ta tu'urur matanda pini i, ko ikam yom ta kuurla na ma leleyom ambai, mi kombot ambai kat. Mi Bubugana Potomṅana mburaana ko ipombol yom be kombot, mi kazza koronj ambaigana kat tabe Anutu ikam piti i. ŋonoono.✠

Mbulu ta Paulus ikamam uraata kini

✠ 15:6: Mbo 34:3; ŋgo 4:24 ✠ 15:7: Ro 14:1+ ✠ 15:8: Mt 15:24+; ŋgo 3:25+; 2Kor 1:20 ✠ 15:9: Mbo 18:49; Yo 10:16; Ro 11:30 ✠ 15:10: Lo 32:43 ✠ 15:11: Mbo 117:1 ✠ 15:12: Yesa 11:1,10; Mt 12:21; Tur 5:5, 22:16 ✠ 15:13: Ro 14:17; 1Kor 4:20 ✠ 15:14: 2Pe 1:12; 1Yo 2:21 ✠ 15:15-16: ŋgo 9:15; Ro 11:13; Ga 2:7+ ✠ 15:17: Kol 1:29 ✠ 15:18: ŋgo 15:12; 2Kor 3:5, 10:15; 1Tes 1:5 ✠ 15:19: ŋgo 19:11; 1Kor 2:4; 2Kor 12:12 ✠ 15:20: 2Kor 10:15+ ✠ 15:21: Yesa 52:15 ✠ 15:22: Ro 1:13

¹⁴ O niom toṅmatizij tio, nio aṅute: Niom karao kat pa mbulu ambaigana, mi ṅgar matakija ta boozomen. Mi niom ituyom karao be kaparpaute yom pa sua ki Merere.✠ ¹⁵⁻¹⁶ Sua pakan ta aṅbeede se ro ti, ina mbolṅana. Tamen leleyom isaana pa pepe. Pa ingi aṅso beken a aṅpei ṅgar tiom pa mini. Pa Anutu ikampe yo, mi iur yo ma aṅwe mbesoonjo ki Yesu Krisi be aṅsoyara uruunu ambaigana ki Anutu pizin wal ta Yuda somṅan i. Mi lelej be aṅkam zin ma tiwe Anutu lene, mibe Bubugana Potomṅana ikam uraata pizin ma tiwe potomṅan. Naso tiwe kembei patoronṅana ta Anutu leleene pa ilip.✠

¹⁷ Nio lelej ambai mi aṅpakur Yesu Krisi. Pa ni ipombolmbol yo pa uraata ta aṅkamam pa Anutu na.✠ ¹⁸ Nio lelej be aṅso pa wal pakan uraata kizin na som. Lelaj be aṅso men pa ituj uraata tio ta aṅkamam beken a aṅyaaru zin wal ta Yuda somṅan i ma tila ki Anutu mi tito mbulu kini. Mi ituj tamen na, aṅrao aṅkam kosa sa som. Krisi ta ipombolmbol sua tio mi uraata tio.✠ ¹⁹ Mi Bubugana mburaana ta izeze tio. Tanata ikam ma aṅtortoro mos ma uraata bibip. Tana indeeje ta kar Yerusalem, mi imar imar ma ipet lele pakaana ki Ilirikum na, aṅwwa mi aṅzzo uruunu ambaigana ki Krisi pizin ma tilej lup kek.✠ ²⁰ Pa nio ti, lelej ilip be aṅkam uruunu ambaigana isu lele pakan tau tiute Krisi zen na. Pa nio zoṅ pa uraata ta kembei. Naso kembei ituj aṅpo kat ruumu ma imap. Pa lelej be aṅpo ruumu sala kitiimbi ta tomtom toro ipaaza na som.✠ ²¹ Tana ingi aṅtoto zaala ta kembei. Mi ka sua imboto se bude pataaṅa kek:

Zin wal ta tisoyaara uruunu pizin zen, nako tire.

Mi zin ta tilej sua kini zen, nako tiute.✠

Paulus isombe ila mi ire zin Rom kan

²² Nio, gorgori aṅkamam ṅgar be aṅma Rom ma aṅre yom. Mi tamen som. Pa aṅkamam ṅgar biibi pizin wal tau tilej sua

zen na.[☆] ²³⁻²⁴ Tamen buri na, aŋre kembei zin lele boozomen ta mungu aŋkamam uraata pizin na, leŋ uraata sa pizin mini som. Mi iŋgi aŋso aŋla pa lele pakaana ki Spen. Tana ko aŋma ma aŋre yom, mi itijan tombot risa mi tozzo lende sua mungu, tona ku'uulu yo pa pai tio, mi aŋmanga mini mi aŋla pa Spen. Pa ndaama ndaama ta leleŋ aŋso aŋma ma aŋre yom.[☆]

²⁵ Tamen iŋgi ko aŋla pa Yerusalem mungu, mi aŋuulu Anutu wal kini ta timbot su tana.[☆] ²⁶ Pa zin wal ki Masedonia mi Akaia na, zitun lelen mi tilup pat pakan, mi tiur mar nomoŋ kek, be aŋkam ma aŋla, mi aŋur la ki Anutu wal kini ta timbot ŋoobo su Yerusalem a.[☆] ²⁷ Mbulu kizin tina, zitun lelen mi tikam. Mi ina indeeŋe men. Paso zin Yuda ta tiwe zaala pizin wal ta Yuda somŋan i ma tikam koroŋ ambaimbaiŋan ta ki kunundu i. Tana zin wal ta Yuda somŋan i, na kembei len mbun biibi imbot kizin Yuda. Mi sombe tipimiili koroŋ ambaimbaiŋan ta ki toono i ma ila be iuulu zin, ina ambai.[☆] ²⁸ Tana nio aŋso aŋboro kat pat ti ma irao aŋur se zin Yerusalem kan naman mungu, tona aŋma ma aŋre yom, mi aŋla pa Spen.[☆] ²⁹ Mi nio aŋute: Sombe aŋma, nako itijan taparpombol ti, mi kampeŋana ki Kriŋi ko ise kiti ma biibi.[☆]

³⁰⁻³¹ O niom toŋmatizij tio, itijan tuurla ki Merere kiti Yesu Kriŋi, mi Bubunana ikam ti ma lelende par piti kek. Tana nio aŋtaŋroro yom pa Merere kiti Yesu Kriŋi zaana. Kuzunzun mbolŋana pa Anutu be iporoukaala yo pizin Yudea kan ta tiurla ki Kriŋi som na, mibe aŋkam kat uraata tio ma ambai men pa Anutu wal kini ta timbot Yerusalem a matan. Naso kagaaba yo ma kembei itijan toporou pa uraata ki Yesu Kriŋi.[☆] ³² Mi kaimer, sombe Anutu leleene, inako aŋma mi aŋre yom raama leleŋ ndabok. Tona keteŋ su, mi itijan tombotmbot mi taparpombolmbol ti.

³³ Anutu ta ikam ti ma tombot ambai, na ni itunu ko imbot raama yom ta boozomen. ŋonoono.

16

Paulus ikam aigule ambaiŋana kini pizin

Rom kan

¹ Nio leleŋ be aŋsotaara yom pa lunduri ta zaana Pibi. Ni imbesmbeeze pa wal ki Kriŋi ta tiluplup zin su kar Kenkriŋa na. ² Mi ni moori ki Merere. Pa iuluulu kat wal boozomen, mi iuluulu yo tomini. Tana leleŋ be kakami ma niomŋan kombot. Pa ina mbulu tabe takam pa Anutu wal kini potomŋan. Mi sombe ni le patarŋana sa, na ku'uuli.

³ Kakam aigule tio ila ki Prisila ziru waene Akwila. Pa ziru tigabgaaba yo pa uraata ki Yesu Kriŋi.[☆] ⁴ Mi tizem kat zitun pio, mi rimem mi timeete. Tana leleŋ ambai kat pizin mi aŋwidit urun. Mi nio itun tamen som. Lupŋana ta boozomen kizin wal ta Yuda somŋan i na, tiwidit urun tomini.

⁵ Mi zin wal ki Kriŋi ta tiluplup zin lela Prisila mi Akwila ruumu kizin na, kakam aigule tio pizin tomini. Kakam aigule tio ila ki Epenetus. Ni tomtom mataana kana ki Asia ta itoori ma iwe Kriŋi lene na, mi leleŋ pini ilip.[☆] ⁶ Mi kakam aigule tio ila ki Maria. Pa ni imbelmbel uraata piom. ⁷ Mi kakam aigule tio ila ki Andronikus ziru Yunias. Ziru toŋmatizij tio, mi mungu niamŋan ambot lela ruumu sanaana. Mi ziru ŋgoŋana ki Kriŋi tomini. Tana wal boozomen matan ikot se kizin. Mi ziru tiwe Kriŋi lene mungu, mana nio.

⁸ Kakam aigule tio ila ki Ampliatuŋ tomini. Pa Merere ikam yo ma leleŋ pini ilip. ⁹ Mi kakam aigule tio ila ki waende Urbanus ta igabgaaba iti pa uraata ki Kriŋi i, mi ila ki waerŋ toro Stakis tomini. Pa nio leleŋ pini ilip. ¹⁰ Mi kakam aigule tio ila ki Apeles. Ni tomtom ambaiŋana ki Kriŋi. Pa ni ibaada patarŋana pa Kriŋi zaana, mi imender mbolŋana. Tana ni irao pa uraata. Mi kakam aigule tio ila ki Aristobulus bizin. ¹¹ Mi kakam aigule tio ila ki toŋmatizij tio Erodian. Mi kakam aigule tio ila kizin wal ki Narisus ta tiwe Merere lene kek na.

¹² Kakam aigule tio ila ki Tripena ziru Triposa. Pa moori ru tina timbelmbel uraata pa Merere. Mi kakam aigule tio ila ki Pesis. Ni moori toro ta ikamam uraata biibi pa Merere, mi leleŋ pini ilip. ¹³ Mi kakam aigule tio ila ki Rupus ziru naana. Rupus, ni ikamam mbesooŋo ambaiŋana

☆ 15:23-24: 1Kor 16:6

☆ 15:25: ŋgo 19:21, 20:22, 24:17

☆ 15:26: 1Kor 16:1+; 2Kor 8:1, 9:2, 12; Ga 2:9

☆ 15:27:

1Kor 9:11; Ga 6:6

☆ 15:28: 2Kor 8:20+

☆ 15:29: Ro 1:11

☆ 15:30-31: 2Kor 1:11; Kol 4:3

☆ 16:3: ŋgo

18:2-26; 2Tim 4:19

☆ 16:5: 1Kor 16:15

☆ 16:13: Mk 15:21

kat pa Merere. Mi naana, ni kembei nio nangorj tomini.¹⁴ Mi kakam aigule tio ila ki Asinkritus, Pelegon, Emes, Patorobas, Emas, mi zin tojmatizij pakan ki Krisi ta zijan timbotmbot na. ¹⁵ Mi kakam aigule tio ila ki Pilologus, Yulia, mi Nereus ziru lunuri, mi Olimpas zijan wal boozomen ki Krisi ta zijan timbotmbot na.

¹⁶ Niom ta boozomen kewe tojmatizij ki Krisi kek. Tana kaparteege nomoyom mi leleyom par piom.[☆]

Lupjana boozomen ki Krisi ta timbot lele pakaana ti na, tikam aigule kizin piom tomini.

Sua pemetjana

¹⁷ O niom tojmatizij tio, zin wal ta tizor-zoor pa sua tau tipaute yom pa ma kelej kek, mi tirekreege lupjana tiom, mi tiwadat zin tomtom ma titoptop pa urlajana kizin na, kere yom mi kombot molo pizin.[☆]

¹⁸ Pa sua kizin mbuyeenajana iyaryaaru zin wal ta ngar kizin kembei ta zin pikin i ma titoptop. Zin wal ta kembei, zin timbesm-beeze pa Merere kiti Krisi som. Ina zin matan ingalngal zitun men.[☆]

¹⁹ Mi niom tina na, kakam yo ma lelej ndabok kat. Pa tiso uruyom pa mbulu tiom tau kototo Merere na, ma irak ma irao lele ta boozomen kek. Nio lelej be niom kuute kat mbulu ambajana. Mi so mbulu sananjana, na motoyom ingal be kombotmbot molo pa.[☆]

²⁰ Anutu ta ilup ti ma tewe tamen, mi ikam ti ma tombot ambai na, molo som to ikam yom ma kaparaama Sadan ngureene.[☆]

Kampejana ki Merere kiti Yesu Krisi ko ise tiom. Honoono.

²¹ Timoti, ta igabgaaba yo pa uraata i, ni ikam aigule kini piom tomini. Mi tojmatizij tio tel, zan Lusius, Yason, mi Sosipater, zin tomini tikam aigule kizin piom.[☆]

²² Mi ingi nio Tesis. Paulus izzo sua mi anbedbeede se ro ti. Aigule tio ima piom pa Merere zaana.

²³ Gaius tomini ikam aigule kini piom. Ni tomtom ki ikamam zin leembe. Tana nio

anjbotmbot ti na, anjbot se kini. Mi wal ki Krisi ta timbot kar ti mi tiluplup zin lela ruumu kini na, tikam aigule kizin piom tomini. Mi Erastus, tomtom ta imborro pat ki kar ti, ni ziru tojmatizij kiti Kwartus tikam aigule kizin piom tomini.[☆]
[²⁴ Kampejana ki Merere kiti Yesu Krisi ko ise tiom. Honoono.]

Paulus ipakur Anutu

²⁵ Uruunu ambajana ta anjzoyaryaara pa Yesu Krisi i, ina ko iwe zaala piom be Anutu ipombol yom ma kemender mboljana. Honoono, ta mungu mungu mi imar na, uruunu ambajana tana ike.[☆]

²⁶ Tamen Anutu kwoono bizin tizzo ka sua. Mi ingi Anutu mata yaryaaranana ta imbotmbot ma alok i, iswe uruunu ambajana tana ma ipet mat kek. Mi ni iur sua mboljana be sua tana ila pizin karkari ta boozomen. Naso tiurla ki Krisi mi tito i.[☆]

²⁷ Anutu tana, ni itutamennana. Mi ngar kini na, biibi kat. Tana iti ko tapakurkuri pa Yesu Krisi zaana ma alok. Honoono.[☆]

☆ 16:16: 1Kor 16:20; 2Kor 13:12; 1Tes 5:26; 1Pe 5:14 ☆ 16:17: 1Kor 5:9+; 2Tes 3:6,14; 2Tim 3:5; Tit 3:10; 2Yo 10
☆ 16:18: Pil 3:18+; Kol 2:4; 2Pe 2:3 ☆ 16:19: Mt 10:16; Ro 1:8; 1Kor 14:20 ☆ 16:20: Un 3:15; 1Kor 16:23; 1Tes 5:28; Tur 22:21 ☆ 16:21: Hgo 16:1+, 20:4 ☆ 16:23: Hgo 19:29; 1Kor 1:14 ☆ 16:25: 1Kor 2:7; Ep 3:9,20; Kol 1:26+; 2Tim 1:9+ ☆ 16:26: Ro 1:5; Tit 1:2+ ☆ 16:27: Ro 11:36; 1Tim 1:17, 6:16; Yud 25

Ro Mataana Kana Ta Paulus Ibeede Pizin Korin

¹⁻² Nio Paulus. Anutu itunu leleene mi iboobo yo, mi iur yo ma anwe ngojana ki Yesu Kisi. Niamru gaabangon Sostenes ambeede ro tingi ima piom wal ki kar Korin ta kombot lela lupjana ki Anutu na. Niom wal ta kesekap la ki Yesu Kisi na, ni ikam yom ma kewe Anutu wal kini potomjan kek. Mi Anutu iboobo yom be kewe ni lene kat mibe kakam mbulu potomjana. Mi niom men som. Niomjan karkari boozomen ta tizunzun pa Merere kiti Yesu Kisi na. Pa Yesu Kisi, ni Biibi kizin, mi Biibi kiti tomini.[☆]

³ Tamanda Anutu mi Merere Yesu Kisi ko tikampe yom, mi timboro yom ma kombot ambai. Jonoono.

Paulus leleene ambai pa kampegana biibi ta ise kizin Korin

⁴ Gorgori na, nio lelej ambai pa Anutu mi anpakurkuri piom. Pa Yesu Kisi iwe zaala piom ma kampegana biibi ki Anutu ise tiom. ⁵ Niom kesekap la ki Kisi, tanata Anutu ikam yom ma karao kat pa koron matakija. Nggar ma sua ma.[☆] ⁶ Mi ina iswe kembei: Uruunu ambaijana ki Kisi ta munju amsoyara piom, ina kakam ma imbol piom kek. ⁷ Tana ingi kombotmbot mi kazza Anutu be iswe Merere kiti Yesu Kisi ma ipet mat, mi ni ipombolmbol yom be kakam uraata matakija boozomen ta ki Bubujana i.[☆] ⁸⁻⁹ Mi Anutu itunu ko ipombolmbol yom ma kemender mboljana ma irao toono swoono. Naso nol ki Merere kiti Yesu Kisi iso ipet, tona leyom uunu sa isaana som. Pa Anutu ta iboobo yom ma niomjan Lutuunu Yesu Kisi kaparlup yom na, ni itoto sua kini. Tana iti irao tapase pini.[☆]

Zin Korin tiparyapaala zin

¹⁰⁻¹¹ O niom tojmatizij tio, nio anj sombe anpombol yom pa Merere kiti Yesu Kisi zaana ta kembei: Kulup leleyom mi nggar tiom

ma iwe tamen kat, mi koso sua raraate men. Kokena kaparyapaala yom. Pa Kloe wal kini pakan timar mi tisotaara yo piom ta kembei: Nggar boozo imbot la mazwoyom.[☆]

¹² Nggi anjo pa mbulu tiom tau kaparyapaala yom ma kozzo ta kembei: “Niam ti amtoto nggar ki Paulus,” som “Niam amtoto nggar ki Apolos,” som “Niam amtoto nggar ki Petrus,” som “Niam ti amtoto Kisi.” Mbulu ta kembei irao yom makij.[☆]

¹³ Lak, anjo anwi yom. Kisi, tisupaali ma iwe pakan pakan? Som Paulus ikam muriyom, mi tipuni ma imeete sala ke pambaarajana piom? Som niom kakam yok pa Paulus zaana? ¹⁴ Nio lelej ambai pa Anutu paso, anjam yok piom som. Malanto anjam pa Krispus mi Gaius men.[☆] ¹⁵ Tana tomtom sa irao imender mi iso: “Nio ti anjam yok pa Paulus zaana,” na som. ¹⁶ O jonoono, nio anjam yok pa Setepan mi wal kini tomini. Mi zin pakan na, motorj ingal mini som. Anjam yok pizin, o som.[☆] ¹⁷ Pa Kisi, ni ingo yo ma anla be anjam yok pizin tomtom som. Ni ingo yo be ansoyara uruunu ambaijana. Mi ni leleene be anjam sua mbuyeenegana kembei ta zin nggarjan ki toono i tikamam na pepe. Pa sua ta kembena ko ikoto ke pambaarajana ki Kisi ma iwe kembei koron sorok.[☆]

Meetajana ki Kisi iswe kat Anutu mburaana mi nggar kini

¹⁸ Sua ta iso pa meetajana ki Kisi sala ke pambaarajana na, zin wal tabe tila len i tire kembei sua kankaanajana. Tamen iti ta Anutu ikamam uraata piti be ikamke iti na, tikilaala ta kembei: Meetajana kini ta iswe kat Anutu mburaana.[☆] ¹⁹ Ka sua imbot pataaja kek ta kembei:

Wal nggarjan na, Anutu ko itatke nggar kizin, mi ipasaana ma iwe koron sorok.

Zin wal ta len nggar biibi na, ni ko ikam ma nggar kizin iur jonoono som.[☆]

²⁰ Tana wal nggarjan, mi zin ta len nggar biibi pa tutu na, mi zin wal ta tizorzooro pa sua ma nggar pa mazwaana taingi na, ko toso parei pizin? Pa nggar ta tomtom

☆ 1:1-2: 1Kor 6:11; 2Tim 1:9 ☆ 1:5: 1Kor 12:7; 2Kor 8:7 ☆ 1:7: Pil 3:20; 1Tes 1:10; Tit 2:13 ☆ 1:8-9: Pil 1:6; Kol 1:22; 1Tes 3:13; 5:23; 1Pe 5:10; 1Kor 10:13; 1Yo 1:3 ☆ 1:10-11: Ro 12:16; 2Kor 13:11; Pil 2:2; 3:16; 1Pe 3:8 ☆ 1:12: Yo 1:42; Nggo 18:24; 1Kor 3:4 ☆ 1:14: Nggo 18:8; Ro 16:23 ☆ 1:16: 1Kor 16:15 ☆ 1:17: 1Kor 2:14; Ga 1:15; 2Pe 1:16 ☆ 1:18: Nggo 17:18; Ro 1:16; 1Kor 2:14; 2Kor 4:3 ☆ 1:19: Yesa 29:14 ☆ 1:20: Yesa 19:12; Lu 10:21; Ro 1:22,28; 1Kor 3:18

toono kan tipakurkur na, Anutu iso iti pa ta kembei: Ina ngar kankaanajana kat.✠

²¹ Anutu ngar kini biibi. Ni iute: Iti tomtom toono kanda na, ngar kiti irao ikam ti ma tuute i na som. Tanata ni iur zaala toro pizin wal urlajan be ikamke zin pa i. Mi sua ki Anutu ta amzzoyaryaara i, ta iso yom pa zaala tana. Zaala tana, wal toono kan tire kembei mbulu kankaanajana.✠ ²² Pa zin Yuda tiso tire mos bibip to tiurla. Mi zin Grik na, tikam kinkiini be tikam ngar biibi.✠ ²³ Tamen niam na, amzzoyaryaara sua pa meetejana ki Krisi sala ke pambaaranajana. Sua tana, sombe zin Yuda tilej, na tiurla som, mi lelen pa som kat. Mi so zin wal ta Yuda somjan i tilej, na tire kembei ngar kankaanajana.✠ ²⁴ Tamen iti ta Anutu iboobo iti ma tewe lene na, iti Yuda, mi zin wal pakan tomini, iti tuute: Krisi ta iswe kat Anutu mburaana mi ngar kini biibi.✠ ²⁵ Pa ngar ki Anutu ta tomtom tire kembei ngar kankaanajana, ina ilip pa ngar kizin tomtom. Mi mbulu ki Anutu ta tomtom tire kembei mburaana som, ina ilip pa tomtom mburan.✠

²⁶ O niom torjmatizirj tio, kakam ngar pa ituyom. Niom wal ta Anutu iboobo yom ma kewe lene na, niom pareinoyom? Wal toono kan tire yom booza kembei leyom ngar biibi? Som. Mi niom booza mburoyom biibi som, mi zoyom biibi som.✠ ²⁷ Pa zin wal ta tomtom toono kan tire zin kembei wal kankaanajan, ta Anutu ipeikat zin ma tiwe lene, beken a ipamianj zin wal ngarjan ki toono. Mi zin wal ta tomtom toono kan tire zin kembei mburan bibip som, ta Anutu ipeikat zin ma tiwe lene, beken a ipamianj zin wal tau mburan bibip i.✠ ²⁸⁻²⁹ Mi zin wal ta tomtom toono kan tirepilpiili zin ma tiso zin sorrokjan, ta Anutu ipeikat zin ma tiwe lene. Naso iswe zin wal zanjan ki toono kembei zan tina koronj sorok, mi tomtom sa irao ipakur itunu ila Anutu kereene uunu som.✠

³⁰ Anutu itunu, ta ikam yom ma kesekap la ki Yesu Krisi. Mi Yesu Krisi, ta iswe

ngar biibi ki Anutu piti, mi ikam ti ma tewe ndeenenajana pa Anutu mataana, mi ipeyei mbulu potomjana piti, mi ikamke iti.✠

³¹ Tana toto sua ta tibeede se ro pataaja kek. Tapakur koronj toro sa pepe. Tapakur Merere itutamen.✠

2

¹ Niom torjmatizirj tio, motoyom ingal. Indeeje ta nio ajma mi ansoyaara sua ki Anutu piom na, anjam sua mbuyeenenajana kembei ta wal kwon suajan tikamam na som. Mi anzzo pa ngar bibip ta ki toono i na som. Anzzo katkat sua pa Anutu ngar kini biibi ta mungu ike mi ingi ipet mat kek.✠ ² Paso, indeeje ta ajma ma anbotmbot la mazwoyom na, ngar tio imbol be anzzo men pa Yesu Krisi, mi meetejana kini sala ke pambaaranajana.✠ ³ Mazwaana tana, motojana biibi ikam yo ma mburonj imap, mi anyamaana itunj kembei anrao som kat.✠ ⁴ Tana indeeje ta ansoyaara uru-unu ambaijana piom na, anzzo sua mbuyeenenajana kembei ta zin ngarjan ki toono tikamam beken a tiyaryaaru zin tomtom na som. Mi Anutu Bubujan a ta ikamam uraata mburaanajana piom, mi ipombolmbol sua tio.✠ ⁵ Tana urlajana tiom imendernder se tomtom ngar kizin som. Imendernder se Anutu itunu mburaana.✠

Bela Anutu Bubujan a ikam peeze piti, to takam kat ngar

⁶⁻⁷ Mi zin wal ta tikam ngar ki Anutu ma imbol pizin na, amzzo zin pa ngar kini biibi ta mungu ike mi ingi ipet mat kek. Ngar tana, indeeje toono ipet zen na, Anutu leleene iur pa, beken a ikam ti ma tombot raami lela azunja kini leleene. Mi ngar tana ipa ndel kat pa ngar ta tomtom tipakurkur pa mazwaana taingi, mi ngar kizin bibip ki toono tabe tila len i.✠ ⁸ Zin bibip tana, kizin tasa ikilaala Anutu ngar kini som. Mi be tikilaala, so tipun Merere kiti ta azunja katuunu i sala ke pambaaranajana som.✠

✠ 1:21: Mt 11:25+ ✠ 1:22: Mk 8:11; Yo 4:48; Ugo 17:18,32 ✠ 1:23: Yo 6:60+; Ugo 22:22; Ro 9:32; 1Kor 2:14
✠ 1:24: Ro 1:16; Kol 2:3 ✠ 1:25: 2Kor 13:4 ✠ 1:26: Lu 16:15; Yo 7:48; Yems 2:1+ ✠ 1:27: Mt 11:25; Yems 2:5
✠ 1:28-29: Ro 3:27; Ep 2:9 ✠ 1:30: Yo 17:19; Ro 4:25; 2Kor 5:21 ✠ 1:31: Yer 9:23+; 2Kor 10:17 ✠ 2:1: 1Kor 1:17 ✠ 2:2: Ga 6:14; Pil 3:8 ✠ 2:3: Ugo 18:9; 2Kor 10:1,10,11:30 ✠ 2:4: 2Pe 1:16 ✠ 2:5: 1Kor 4:20; 2Kor 4:7, 6:7; 1Tes 1:5 ✠ 2:6-7: Ro 16:25+; 1Kor 1:28; Ep 3:5,9; Kol 1:26; Pil 3:15; Ibr 5:14 ✠ 2:8: Lu 23:34; Yo 16:3; Ugo 13:27; 2Kor 3:14

⁹ Nggar ta amzzo pa i na, tibeede ka sua mungu kek ta kembei:

Koroŋ ta Anutu iparaŋraŋ pizin wal tau tiur lelen pini na, mungu tomtom tire som, tileŋ som, mi tikam nggar pa som.*

¹⁰ Mi niam na, Anutu ikam Bubujana piam, mi Bubujana tana iswe koroŋ tana piam kek. Pa Bubujana, ni irre koroŋ ta boozomen. Anutu nggar kini turkejana kat tomini, Bubujana iute.* ¹¹ Kere. Asij iute tomtom toro lelene ma imap? Som. Ni itutamen ta iute kat lelene. Mi ina raraate pa Anutu. Bubujana men, ta iute Anutu lelene ma imap.* ¹² Niam taiŋgi amkam nggar ki toono som. Amkam nggar ki Bubujana ta imar pa Anutu na. Mi Bubujana tana, ta ipaute yam pa koroŋ ambaimbaijan ta Anutu ipomoozo iti pa kek na.* ¹³ Mi iŋgi amzzo pa koroŋ ta tana. Tana sua ta amzzo i, imar pa tomtom nggar kizin som. Ina, Bubujana Potomjana ta ipaute yam pa. Mi gorgori ta amwesweeze sua ta imar pa Bubujana na, amtoto peeze ki Bubujana.*

¹⁴ Tomtom ta sombe nggar ki toono ikamam peeze pini na, ni irao be ikam nggar pa koroŋ ta ki Anutu Bubujana i na som. Ni ire koroŋ tana kembei koroŋ kankaanajana. Pa bela Bubujana ipei nggar piti, to takam kat nggar pa koroŋ ta ki Bubujana i. Uunu tina ta tomtom toono kan, nggar kizin irao ipet pa koroŋ ta ki Bubujana i na som.*

¹⁵ Mi tomtom ta sombe Bubujana ikamam peeze pini, na ni irao be ikilaala koroŋ ta boozomen. Ingoi ta ambaijana, mi ingoi ta sananjana. Tomtom ta kembena na, wal ta tikamam nggar ki toono na, irao tiyo kwon pini na som.* ¹⁶ Pa zin wal ta tikamam nggar ki toono na,

Kizin asij ta iute kat nggar ki Merere, som irao be ipaute i pa koroŋ pakan? Som.

Mi niam na, nggar ki Kisi ta ikamam peeze piam.*

3

Mbulu kizin Korin iswe zin kembei lelen mungujana ikamam peeze pizin men

¹ O niom toŋmatizij tio, mungu nio irao anjam sua piom kembei ta anjamam pizin wal tau Bubujana ikamam peeze pizin i na som. Pa mazwaana tana, niom kakam kat nggar pa mbulu ki Kisi zen. Nggar tiom kembei ta zin pikin. Pa leleyom mungujana ta ikamam peeze piom.* ² Tanata nio anjam kini mboljana piom som. Anjam tui men. Pa mazwaana tana, niom karao pa kini mboljana zen. Mi koozi na, raraate men. Karao zen.* ³ Pa leleyom mungujana ta ikamam peeze piom men. Kere mbulu ta kakamam i. Ŋorji imbotmbot la mazwoyom, kakamam kaisiigi pa ituyom nggar tiom, mi kakamam be kokoto waeyom bizin. Mbulu tiom tana iswe yom kembei leleyom mungujana ta ikamam peeze piom men. Niom kapa pai tiom kembei zin wal ta titoto nggar ki toono na.* ⁴ Pa sombe kaparyapaala yom, mi tomtom tiom pakan tiso: “Niam amtoto nggar ki Paulus,” mi pakan tiso: “Niam amtoto nggar ki Apolos,” na mbulu tiom tana iswe yom kembei kototo nggar ki toono men.

Zin wal ta tikamam uraata ki Merere na, zin ta boozomen mbesoorjo kini men

⁵ Apolos, ni asij? Mi Paulus, ni asij? Niamru iŋgi mbesoorjo men ta amwe zaala piom ma kuurla ki Kisi i. Mi Merere, ni iur leyam uraata ndelndelja. Uraata tana, ta amkamam i. ⁶ Nio ta ajpaaza kini. Mi Apolos, ni mataana pa, mi ipun ro pa. Mi Anutu ta ikam ma kini ise. ⁷ Tana tomtom ta iwaswaaza kini na, ni zaana biibi som. Mi tomtom ta mataana pa na, ni tomini zaana biibi som. Anutu itutamen ta zaana biibi. Pa ni ta ikamam ma kini izze. ⁸ Tana tomtom ta iwaswaaza kini, mi ni ta mataana pa na, ziru raraate men. Mi kaimer Anutu ko ikam len kadoono ma ikot uraata kizin kizin.* ⁹ Tana niamru amgabgaaba Anutu

* 2:9: Yesa 64:4; Yer 3:16 * 2:10: Mt 13:11; Yo 16:13; 1Yo 2:27 * 2:11: Ro 11:33+ * 2:12: Ro 8:9 * 2:13: Zaalaa toro ta tarao be totooro sua suruunu ti na, ta kembei: “Mi zin wal tau tikam nggar ta ki Bubujana i na, amwesweeze sua yonoono ta imar pa Bubujana na pizin.” * 2:13: 1Kor 1:17, 2:4; 2Pe 1:16 * 2:14: Yo 6:44, 14:17; Ro 8:5+; 1Kor 1:18,23 * 2:15: 1Tes 5:21; 1Yo 2:20, 5:20 * 2:16: Ro 11:34 * 3:1: Ep 4:13+ * 3:2: Ibr 5:12+; 1Pe 2:2 * 3:3: 1Kor 1:10+, 11:18; Ga 5:19+; Yems 3:16 * 3:8: Ŋgo 18:1+, 19:1; 1Kor 4:15; 2Kor 3:3+; Ga 6:3; 2Yo 8 * 3:9: Mt 13:3+; 2Kor 6:1; Ep 2:20+; Ibr 3:3+

pa uraata kini. Mi lupɣana tiom ta iwe kembei mokleene ki Anutu mi kembei ta ruumu kini.✠

Wal ta so tipombol lupɣana ki Kisi pa sua ki Anutu na, zin kembei tipo ruumu pa Anutu

¹⁰ Nio kembei tomtom ta ni le nɣar biibi pa ruumu poɣana. Pa uraata ta mungu aɣkam la mazwoyom, ina kembei ta aɣpaaza kitiimbi pa ruumu ki Anutu. Uraata tana, Anutu itunu ta ikampe yo mi ikam leɣ nɣar pa. To tomtom toro imar ito yo, mi ingi iseeɣge uraata pa, mi iwwo ma izalla. Niam wal ta amkamam uraata na, niam tataɣa bela motoyam ingal uraata tiam tiam mi ampo kat.✠ ¹¹ Mi Yesu Kisi ta iwe kembei kitiimbi pa ruumu ki Anutu be imender se. Koronj toro sa irao na som. Kitiimbi tana, nio aɣpaaza kek.✠ ¹² Wal uraata kan ta tiwwo ruumu ma izalla na, pakan tiwwo pa koronj ɣonoono kembei ta gol, silba, ma pat ndabokbokɣan. Mi pakan na, tiwwo pa koronj soroksorok kembei ta ke ma rie mi kooto. ¹³ Talala ma sombe nol biibi ipet raama you, mi Anutu itiiri zin tomtom pa mbulu kizin, tona uraata kizin tomtom ta boozomen kola ipet mat. Pa you * ko itoombo uraata kizin mi iswe zin.✠ ¹⁴ Tomtom ta so iwwo ruumu ki Anutu pa koronj ɣonoono, na you tana ko irao ikam kosa sa pa uraata kini som, mi ni ko ikam le kadoono ambaiɣana. ¹⁵ Mi sombe tomtom sa iwwo pa koronj soroksorok, na you tana ko ikan uraata kini ma imbirizi ma ila ne lup. Mi rimen ɣonoono mi ni itunu ila ne tomini. Tamen som. Ni ko imbot ambai, kembei tomtom ta you ikanan ruumu kini, mi namaana men, mi iko ma ipet mat.

¹⁶ Niom kuute som? Lupɣana tiom ta iwe kembei Anutu urum kini. Mi Anutu Buburɣana imbotmbot la mazwoyom.✠ ¹⁷ Tana kere. Sombe tomtom sa ipasaana urum kini tana, na ni tomini, Anutu ko ipasaani. Pa urum kini na, koronj kini potomɣana. Mi lupɣana tiom ta iwe kembei urum kini.

Iti tapase pizin tomtom mi nindi ise pizin pepe

¹⁸ Kere. Kokena kapakaam ituyom. Sombe tomtom tiom sa ikam nɣar pa itunu kembei ni irao kat pa nɣar ta tomtom tipakurkur pa mazwaana ta taingɣi, na bela ipizil ndemeene pa nɣar tana, mi ikoto itunu ma iwe kembei tomtom kankaanajana. Naso ni irao ikam nɣar ɣonoono ta ki Anutu i.✠ ¹⁹ Pa nɣar ta tomtom toono kan tipakurkur, ina Anutu ire kembei nɣar kankaanajana. Ka sua tibeede pataaɣa kek:

Zin nɣarɣan ki toono na, nɣar kizin tana ko iwe kembei ta kilis pizin be Anutu ikeene zin pa.✠

²⁰ Mi sua lwoono toro iso ta kembei: Merere, ni iute: Wal nɣarɣan ki toono na, nɣar kizin ɣono somɣana.✠

²¹ Tana tapase pizin tomtom mi nindi se pizin pepe. Pa koronj ta boozomen, ina timbot be iuluu yom. ²² Paulus, Apolos, Petrus, toono ti, mbotɣana tiom, meeteɣana, koronj ta timbot ta buri, mi koronj tabe tipet pa kaimeri i tomini. Koronj ta boozomen tana, ina niom tiom men. ²³ Mi niom ta boozomen ki Kisi. Mi Kisi, ni ki Anutu.✠

4

Anutu itunu ko itiiri zin mbesoɣo kini

¹ Tana tomtom irao tikam nɣar piam ta kembei: Niam ingi mbesoɣo ki Kisi. Mi Anutu indemeere yam, mi iur sua kini imar nomoyam be amboro. Sua tana, mungu ike. Mi ingi Anutu iswe ma imbot mat kek. ✠ ² Mbesoɣo ta so biibi kini indemeeri mi iur uraata ila namaana, na ni bela mata siɣsiɣ pa uraata tana mi ikam kat. To biibi kini leleene ambai pa uraata kini. ✠ ³ Mi nio na, sombe niom, som tomtom pakan kere yo kembei nio ambaiɣonj, som sananɣonj, na aɣkam nɣar biibi pa koronj ta kembena som. Mi ituy ta kembena. Irao aɣso nio ambaiɣonj, som sananɣonj na som. ⁴ ɣonoono, aɣyamaana ituy kembei aɣkam ɣoobo mbulu sa som. Tamen irao aɣdemeere sorok mi aɣso mbulu tio ta boozomen indeeɣe men pa Anutu mataana

✠ 3:10: Ro 15:20; 1Kor 4:15, 15:10; 2Pe 3:15 ✠ 3:11: 2Kor 11:4; Ep 2:20; 1Pe 2:4+ * 3:13: You ti, ina sua toorɣana pa tiiriɣana biibi tabe ipet pa mbeɣ kaimeri. ✠ 3:13: 1Kor 4:5 ✠ 3:16: 1Kor 6:19; 2Kor 6:16; Ep 2:21+; 1br 3:6; 1Pe 2:5 ✠ 3:18: Ga 6:3 ✠ 3:19: Yop 5:13; 1Kor 1:20, 2:6 ✠ 3:20: Mbo 94:11 ✠ 3:23: Ro 14:8; 1Kor 11:3; 2Kor 10:7 ✠ 4:1: 1Kor 3:5; 2Kor 6:4; 1Pe 4:10 ✠ 4:2: Lu 12:42 ✠ 4:4: Mbo 143:2; ɣgo 23:1; Ro 2:13

na som. Anjbot mi anjza Merere itunu be itiiri yo. Tona anjute kat. Anjam ambai, som anjam ambai som. ☆ ⁵ Tana niom ta kembena. Irao loja kitiiri zin tomtom mi koso zin sananjan, som ambaijan na pepe. Kombot mi kazza nol ki Merere. Pa ni isombe imiili ma imar, tona iswe koronj ta tike lela zugut leleene na, ramaki ngar boozomen ta imbot la tomtom lenen na, ma ipet mat. Tona Anutu ko ipakur ti ikot mbulu kiti kiti. ☆

Mbulu ki ngonjana ngonono ki Krisi

⁶ O niom tonmatizij tio, sua boozomen tana, nio anso se ki itur mi Apolos bekenan angulu ngar tiom. Pa mbulu tiam, ina iwe kin ambaijana piom. Kokena niom ta kototo tomtom ta na, kapakur yom mi koso kilip pa waeyom bizin ta titoto tomtom toro. Pa mbulu ta kembei, ina imolo sua ta tibeede patajan kek. ☆ ⁷ Lak, nu tina, asij iuru ma lip pa waem bizin pakan? Mi parei, koronj ku sa imar pa itum mburom, som ngar ku? Som. Koronj ku ta boozomen imar pa kamperjana ki Anutu men. Zaala toro sa som. Nakena uunu parei ta nim se mi pakur itum? ☆

⁸ Aiss, niom tina na, karao kat pa koronj ta boozomen! Pa kozzo ta kembei: Leyom koronj boozo ma karao kat. Mi kilip piam ma kewe king kek. ☆ ⁹ Mi niam, na ra zeen. Kozobe sua tiom tana ngonono, so ndabok! To itijan tewe king mi takamam peeze. Mi som. ☆

⁹ Pa nio anje kembei Anutu iur yam ngonjana ki Krisi ma amkemer kat. Niam kembei wal sananjan ta tiur sua be timeete ila iwal biibi matan bekenan zin tire len. Mi zin wal ta tirre yam na, tomtom men som. Zin ajela tomini. ☆ ¹⁰ Niam ambesmbeeze pa Krisi, mi tomtom tire yam kembei kankanajoyam kat. Mi niom na, koso karao kat pa ngar ki Krisi! Niam na, mburoyam biibi som. Mi niom na, mburoyam biibi kat. Niom na, tomtom

tipakurkur yom. Mi niam na, tirepilpi-ili yam. Niom tina karao kat! ☆ ¹¹ Ta mungu mi imar indeene koozi na, niam ambotmbot raama petel yam mi miri yam. Mi amzebzebe yam pa mburu mararaazanja, mi tipunun yam sorok. Mi gorgori amwwa men, tana leyam muriyam sa tabe ambot pa i na som. ☆ ¹² Ambelmbel uraata pa nomoyam. Sombe tomtom tipiri sua sananjan piam, na amsur Anutu be ikampe zin. Mi sombe tiseeze motoyam pa Krisi zaana, na amender mboljana mi ambaada men. ☆ ¹³ Sombe tingal sua piam, na ampimiili pa sua ambaijana. Tana ta mungu mi imar na, niam kembei musmuuzu ki toono. Pa tomtom tirepilpiili yam ma tire yam kembei sorokojoyam kat.

Paulus leleene be zin Korin tito i pa mbulu kini

¹⁴ Sua tana, nio anjeede piom bekenan angamianj yom pa i na som. Nio lelej piom, mi anje yom kembei lutur bizin niom. Tanata ingi angpazal yom. ¹⁵ Pa sombe niom leyom tomtom piizi sa ta tipaute yom pa Krisi, na tomoyom boozo som. Tomoyom tamen ta nio i. Pa indeene ta anjam urunu ambaijana piom, mi kuurla ma kewe Yesu Krisi lene na, anje kembei tomoyom. ☆ ¹⁶ Tana anso angpombol yom be koto mbulu tio. ☆ ¹⁷ Uunu tina ta ango Timoti ma ima. Ni na, nio lelej pini ilip, mi angdemeere kati. Pa Merere ilup yam ma anje i kembei lutur ngonono. Ni ko ipei ngar tiom pa mbulu tabe wal ki Krisi tito. Mbulu tana, nio itur anjamam, mi angpaute lupjana ki Krisi pa irao lele ta boozomen. ☆

¹⁸ Nio anje: Tomtom tiom pakan tikam ngar kembei nio ko irao anja anje yom mini som. Tanata tipakurkur zitun mi tikamam zooronjana biibi. ¹⁹ Tamen sombe Merere leleene pa, inako molo som to anja. Tona anje zin wal ta tipakurkur zitun mi tizorzooro na, mi anje kat zin. Tizzo sua men, som tikam Bubunana mburaana tomini? ☆ ²⁰ Pa wal ta timbot lela

☆ 4:5: Ro 2:1,16,29; 1Kor 3:8; 2Kor 5:10; Tur 20:12 ☆ 4:6: Ro 12:3 ☆ 4:7: Yo 3:27; Ro 12:6; Yems 1:17; 1Pe 4:10 ☆ 4:8: Sua ki Merere iso ta kembei: Sombe Mesia imar raama mburaana pa mbej kaimer, tona zijan wal kini ko tikam peeze pa koronj ta boozomen. Zin Korin tikam ngar ngoobo ma tiso mbulu tana ipet pizin kek. ☆ 4:8: Tur 3:17+ ☆ 4:9: Ro 8:36; 1Kor 15:30+; 2Kor 6:9; Ibr 10:33 ☆ 4:10: Ijgo 26:24; 1Kor 2:3; 2Kor 13:9 ☆ 4:11: Ijgo 23:2; Ro 8:35; 2Kor 11:23+ ☆ 4:12: Mbo 109:28; Mt 5:44; Ijgo 18:3+; Ro 12:14 ☆ 4:15: Ijgo 18:11; Ga 4:19 ☆ 4:16: 1Kor 11:1; Pil 3:17; 1Tes 1:6; 2Tes 3:9 ☆ 4:17: Ijgo 19:22; Pil 2:19+ ☆ 4:19: 1Kor 16:5; 2Kor 1:15

peeze ki Anutu na, tizzo sua pa kwon men som. Tizzwe Bubungana mburaana ramaki. ☆ ²¹ Tana parei? Niom leleyom pa so mbulu i? Ko aŋma raama teene be aŋbalis yom pa, som aŋma raama sua luumuŋana mi mbulu ki lelende par piti?

5

Zin Korin bela tiziiri tomtom sananŋana pa lupŋana kizin

¹ Ayo, ingi be aŋpazal yom pa mbulu pakan ta kakamam i. Nio aŋlej uruyom kembei kakamam mbulu kizin me ma nge. Mi tomtom tiom ta, ni ikam tamaana waene popoŋana mi ziru tiwwa. Mbulu ta kembei na, ambai som kat. Kere. Zin wal ta tiute Anutu som na, tasa irao ikam mbulu ta kembei? Som. ☆ ² Nakena kapakur yom mi koso niom karao kat pa mbulu ki Anutu be parei? Sombe niom kakam kat ngar, so leleyom ipata kat mi kataŋ pa mbulu tana, mi kiziiri tomtom tana ma imbot mat pa lupŋana tiom kek. Mi ingi som. ³⁻⁵ Ŋonoono, mazwaana ti, nio itijan tombotmbot som. Tamen ngar tio na, imbotmbot raama yom ma kembei ta itijan tombotmbot. Tomtom ta ikam mbulu tana na, nio aŋkam ngar kek pa kadoono tabe ise kini i. Tana nio aŋso piom pa Merere kiti Yesu Kisi zaana ta kembei: Niom sombe kulup yom, mi sombe Merere kiti Yesu mburaana imbotmbot raama yom, mi Bubungana ilup ti ma kembei nio aŋbot raama yom tomini, tona kiziiri tomtom tana pa lupŋana tiom ma imbot mat, bekeni iyamaana kat peeze ki Sadan. Naso ngar kini ipet mi izem ngar kini muŋguŋana ma imborene. Mi sombe nol ki Merere Yesu ipet, na ni ko imbot ambai. ☆

⁶ Mbulu tiom ta kapakurkur yom ma koso karao kat pa mbulu ki Anutu, ina ambai som. Niom kuute som? Yis musaari, ina irao ikam uraata pa palawa biibi. ☆ ⁷ Mbulu sananŋana ki tomtom tana, ina kembei ta yis muŋguŋana. Tana kigiibi ma ila ne. Naso lupŋana tiom iwe kembei narabu popoŋana ta ka yis somŋana i. * Ŋonoono, niom kewe popoŋoyom kek. Pa Kisi,

tipuni ma imeete kek. Ni patoronŋana kiti, kembei sipsip ta tipunun zin pa Pasoba na. ☆ ⁸ Tana iti irao takam Pasoba ka mbulu pa mazwaana ta boozomen, mi menmeen ti, tapakurkur Merere, takamam mbulu ngeezanŋana, mi tototo sua ŋonoono. Mi ngar sananŋana ramaki ka mbulu ta boozomen na, kipiri ma ila ne lup, kembei ta yis muŋguŋana. Imbot raama yom mini pepe. Naso kewe kembei narabu ta ka yis somŋana i. ☆

⁹ Muŋgu nio aŋbeede ro piom mi aŋso piom ta kembei: Zin wal tau tikamam mbulu kizin me ma nge na, kombot molo pizin. ☆ ¹⁰⁻¹¹ Sua tana, nio aŋso pizin iwal biibi ta timbotmbot toono mi tikamam mbulu tana na som. Aŋso pizin wal urlaŋan men ta tikamam mbulu tana. Pa sombe leleyom be kombot molo pizin wal matan muŋgan ta tikamam mbulu kizin me ma nge, som matan koronŋan, som tiwatkewe len koronŋ kizin wal pakan, som timbesmbeezee pizin merere pakaamŋan, na niom bela kezem kat toono ti! Tana sombe tomtom sa iso ni toŋmatizij ki Kisi, mi tamen ikamam mbulu kizin me ma nge, som mataana koronŋana, som imbesmbeezee pizin merere pakaamŋan, som igibgiibi sua sananŋana pizin tomtom, som iwinin ma zaza, som iwatkewe len koronŋ kizin wal pakan, na tomtom ta kembena, niom kombot molo pini. Mi kini kanŋana tomini, kagaabi pa pepe. ☆

¹² Zin wal ta timbot lela lupŋana ki Kisi som na, iti lende uraata be titiiri zin pa mbulu kizin na som. Tamen zin wal ta timbot lela lupŋana ki Kisi na, niom bela kitiiri zin pa mbulu kizin mi kapazal zin. ¹³ Mi zin wal ta timbot lela lupŋana ki Kisi som na, Anutu itunu ko itiiri zin mi iso zin ambaigan, som sananŋan.

Tana kakam kembei ta sua ki Merere iso na:

Tomtom sananŋana sa isombe imbot la mazwoyom, na kiziiri i ma imbot mat. ☆

☆ 4:20: 1Kor 2:4+; 1Tes 1:5

☆ 5:1: Lo 27:20; Ep 5:3

☆ 5:3-5: Mt 18:18+; Kol 2:5; 1Tim 1:20; 1Pe 4:6

☆ 5:6:

Mt 16:6+; Ga 5:9; Yems 4:16

* 5:7: Narabu ta ka yis somŋana i, ina iwe kin pa mbulu ambaigan kizin wal ki Kisi.

Mi yis na, iwe kin pa wal sananŋan mi mbulu kizin.

☆ 5:7: Kam 12:3-21; Yo 1:29; 1Pe 1:19

☆ 5:8: Kam 12:18

☆ 5:9: 2Kor 6:14; Ep 5:11; 2Tes 3:14

☆ 5:10-11: Mt 18:17; Yo 17:15; Ro 16:17; 1Kor 10:27; 2Tes 3:6

☆ 5:13: Lo

13:5

6

Zin wal urlayan irao tiparpamender zin ila zin bibip ki toono matan pepe

¹Niom sombe njonji imbot la mazwoyom, na parei ta leleyom be kuur sua tiom ila Anutu wal kini naman be tiurpe som? Kere. Niom kaparpamendernder yom ila zin bibip ki toono ta tiute Anutu som na matan. Mbulu tiom tana, koyom mianj pa som? ²Niom kuute som? Indeeje mberj kaimer ma Anutu isombe itiiri zin tomtom toono kan na, wal kini potomjan ko tigaabi pa uraata tana. Mi so kembena, na parei ta karao be kuurpe patanjana munmun ta timbot la mazwoyom ta buri i som? ³Niom kuute som? Iti ko titiiri zin ajelela. Tana iti irao tuurpe patanjana ta ki toono ti tomini. ⁴Angso mini. Sombe patanjana sa imbot la mazwoyom, na parei ta ku'urur ila zin bibip ki toono naman be tiurpe? Zin zan be timboro lupnjana ki Krisi? ⁵Koyom mianj som? Parei, tomtom tiom tasa le ngar irao be iurpe zin tojmatizij ki Krisi sua kizin som? ⁶⁻⁷Tamen niom kototo zaala ta kembei som. Ingi kapamendernder waeyom bizin ta ki Krisi i ila zin bibip ki toono ta tiurla som na keren uunu. Kere. Mbulu tana ambai?

Mbulu tiom tana iswe yom kembei kotop pa mbulu ki Krisi kek. Sombe tomtom tikam njoobo yom, som tikem koronj tiom, na tonjo pa. Tikam lak! Niom irao kumunjai zin. ⁸Tamen niom kakamam ta kembei som, mi ituyom kakamam njoobo zin tomtom, mi kekemem koronj kizin. Mi mbulu tana, kakamam pa tojmatizij tiom ta ki Krisi il!

⁹Niom kuute som? Zin wal ta so tika-mam mbulu ndeegjajana som, nako tirao be tilela Anutu kar kini som. Tana kapakaam ituyom pepe. Wal ta so tikamam mbulu kizin me ma nge, mi wal ta timbesm-beeze pizin merere pakamjan, mi wal ta tipasaana ula, mi zin tomooto ta tipar-mbulmbuulu zin, ¹⁰mi wal kuumbujan, mi wal ta matan koronjan, mi wal ta tiwinin ma zaza, mi wal ta tigibgiibi sua sanannjana

pizin tomtom, mi wal ta tiwatkele len koronj kizin tomtom pakan na, wal boozomen ta kembei, kizin tasa ko irao be ilela Anutu kar kini na som. ¹¹Mungu tomtom tiom pakan tikamam mbulu ta kembei tomini. Tamen Yesu Krisi ndomoono piom, tanata Anutu kiti Bubugana mburaana ipus yom, mi ikam yom ma kewe wal kini potomjan, mi kewe ndeegjajom pa mataana. ¹²

Iti tewe kembei Urum Merere be Bubugana Potomjana imbot lela. Tana tuurnol pepe

¹²Wal pakan tizzo ta kembei: “Mbulu ta boozomen na, niam amrao be amkam. Ingaaleki sa som.” Ina ambai. Tamen mbulu ta boozomen iuluulu iti som. Mi tomini, nio lelej be ajele mbesoonjo pa koronj sanannjana sa na som. ¹³

¹³Mi tomtom pakan tizzo ta kembei: “Mbulu ta so amkam pa kuliyam, ina koronj sorok ki toono men. Kembei kini, ina koronj ki kopoyam. Mi kopoyom, ina imbot be kini izulla. Mi kaimer na, Anutu ko ikam koronj ru tana ma tila len.” Ina njoono. Tamen kulindi, ina imbot be ikam mbulu kizin me ma nge na som. Ina imbot be imbeze pa Merere. Pa ina koronj ki Merere. ¹⁴Kere. Mungu Anutu mburaana ipei Merere kiti ma imanga pa naala. Mi kaimer, ni ko ipei iti tomini ma tamanga kulindi munjaana. ¹⁵

¹⁵Niom kuute som? Kuliyom tana, ina koronj ki Krisi. Pa niom ta kewe kembei Krisi namaana, ma kumbuunu ma koronjanjan ta boozomen. Parei, sombe tulup Krisi koronjana sa raama moori zaala lwoono kana, ko ambai? Som kat! ¹⁶⁻¹⁷Kakam ngar. Sombe tomtom sa ziru moori zaala lwoono kana tiparlup zin, na ziru tiwe kembei tomtom ta. Pa sua imbot pataja kek:

Ziru ko tiparlup zin ma tiwe tamen. ¹⁸

Tamen tomtom ta sombe Bubugana ikami ma iwe Merere lene, na ni ziru Merere tiparlup zin ma tiwe tamen. Parei, ko tomtom ta kembena isu mini mi ilup raama moori zaala lwoono kana? ¹⁸

¹⁸Tana kombot molo pa mbulu kizin me ma nge. Pa sanaana boozomen ta tomtom tikamam, ina kembei imbot mat pa kulin.

✠ 6:2: Mt 19:28; Tur 20:4 ✠ 6:3: 2Pe 2:4; Yud 6

✠ 6:9: Ga 5:19+; Ep 5:5; Ibr 12:14; Tur 22:15

✠ 6:13: Ro 14:17; Kol 2:22+; 1Tes 4:3+

✠ 6:16-17: Un 2:24

13:4

✠ 6:6-7: Mt 5:39+; Lu 6:29; Ro 12:17+; 1Tes 5:15; 1Pe 3:9

✠ 6:11: Ep 2:1+; Kol 3:7+; Tit 3:3+; Ibr 10:22; 1Pe 1:2 ✠ 6:12: 1Kor

10:23 ✠ 6:14: Ro 8:11; 2Kor 4:14; Ep 1:19+

✠ 6:15: Ro 12:5; 1Kor 12:27; Ep 5:30 ✠ 6:16-17: Yo 17:21+; Ro 8:9+; 1Kor 12:13; Ep 4:4

✠ 6:18: Ro 6:12+; 1Tes 4:3; Ibr

Tamen sombe takam mbulu kizin me ma nge, na takam sanaana pa itundu kulindi.✠

¹⁹ Niom kuute som? Kuliyom tana, ina iwe kembei Urum Merere be Bubujana Potomjana ta Anutu ikam piom na imboto lela. Tana niom komboro ituyom mini som.✠

²⁰ Pa Anutu ingiimi yom pa kadoono biibi ma kewe lene kek. Tana mbulu ta kakamam pa kuliyom, ina be ipakur Anutu.✠

7

Paulus ipazal zin Korin pa ula ka ngar pakan

¹ Ayo, ingi be anpekel wišana pakan ta imboto la ro tiom ta kebeede ma imar na. Niom kozzo ta kembei: “Sombe tomooto ila ki moori som, ina ambai.” ² Tamen mbulu kizin me ma nge ta ipet ma iwe biibi kek. Tana sombe tomooto ziru kusiini tiparmbot molo pizin, na tirre be tiparlup zin mini. ³ Sombe moori sa leleene be ziru kusiini tikeene, na kusiini irao iyok pini. Mi tomooto ta kembena. Sombe kusiini leleene be ziru tikeene, na ni irao iyok pini. Pa ina mbulu ki ula.✠ ⁴ Moori, ni imborro itunu kuliini som. Waene ta imborro. Mi tomooto ta kembena. Ni imborro itunu kuliini som. Waene ta imborro. ⁵ Tana kuruutu kuliyom pa kusiynom bizin pepe. Tamen sombe niomru kusim koyok raraate be kasapaara pa mbulu ki ula pa mazwaana rimen beken kombot kat pa sunjana, ina ambai. Sua sa som. Mi kaimer to kaparlup yom mini. Kokena karao be kayaraama ituyom som, to Sadan iwato yom ma kotop. ⁶ Tana nio ansope yom ta kembei: Sombe leleyom be kasapaara pa mbulu ki ula pa mazwaana rimen, na irao. Mi kakam ma iwe tutu piom pepe. ⁷ Mi nio lelej anso tomtom ta boozomen tiwe kembei ta nio i mi tiwoolo som, to ndabok. Tamen Anutu iur mbotjana matakina piti. Mi mbulu parejana ta so ni iur piti, na kampenana kini ko imbotmbot raama.✠

⁸ Mi niom kisa ma noronja na, nio anso piom ta kembei: Niom sombe kowoolo mini som, mi kombot kembei ta nio i, ina ambai. ⁹ Tamen sombe karao be kayaraama ituyom som, na kowoolo koyom! Kokena

kowoolo som, to leleyom imanganga pa mbulu sananjana.✠

¹⁰ Mi wal ulajan na, nio anur sua pizin ta kembei. Mi sua ti, nio sua tio som. Ingi Merere itunu kaljaana. Moori irao izem kusiini mi iyembuto ula kizin na pepe. ¹¹ Mi sombe moori sa izem kusiini, na irao iwoolo mini pepe. Som na imiili ma ila ki kusiini, mi ziru tilup zin mini. Mi zin tomooto ta kembena. Irao tiyembuto ula kizin pepe.✠

¹² Mi niom pakan na, nio lej sua piom ta kembei. Mi ingi Merere sua kini som. Ingi itur anso. Sombe tomooto urlajana sa kusiini iurla som, mi tamen kusiini iyok be imbot raami, na tomooto tana iyembuto ula kizin pepe. ¹³ Mi sombe moori urlajana sa kusiini iurla som, mi kusiini iyok be imbot raami, na moori tana tomini iyembuto ula kizin pepe. ¹⁴ Pa moori urlajana ko iwe zaala pa kusiini ta iurla som na be iwe Anutu lene. Mi tomooto urlajana ko iwe zaala pa kusiini ta iurla som na be iwe Anutu lene. Mi sombe keyembuto ula tiom, inako kapakaala zaala pa lutuyom bizin be tingeeze pa Anutu mataana. Tamen ingi timbot la zaala tabe tiwe Anutu lene i kek.

¹⁵ Tamen sombe tomtom urlajana sa kusiini iurla som, mi imangaj be iyembuto ula kizin, na tomtom urlajana tana irao iyok pini, mi izemi ma ila. Ka ngalseki sa som. Pa Anutu iboobo iti be tombot la mbulu luumujana men.✠ ¹⁶ Mi niom moori ta kuurla na, kuute som. Ko kewe zaala pa kusiynom bizin be Anutu ikamke zin na ingi. Mi niom tomooto ta kembena. Kuute som. Ko kewe zaala pa kusiynom bizin be Anutu ikamke zin ma ingi.✠

Mbotjana parejana taso Anutu ikam piti, na lelene ambai pa men

¹⁷ Mbotjana parejana ta so Anutu ikam piti, na lelene ambai pa men. Tana mbotjana kiti ta takamam indeerje Anutu iboobo iti ma tewe Kisi lene na, tombot men ta kembei mi ila. Sua ti, nio anpate zin lupjana ki Kisi pa irao lele ta boozomen. ¹⁸ Tana sombe tomtom sa tireeti mi Anutu iboobi, na ni itoombo be iurpe kuliini pepe. Mi sombe tomtom sa tireeti som mi Anutu iboobi, na irao ikam ngar pa reeterjana pepe. ¹⁹ Pa sombe tireete

✠ 6:19: Ro 14:7+; 1Kor 3:16+; 2Kor 6:16

✠ 6:20: Yo 15:8; 1Kor 7:23; Ga 3:13; Ibr 9:12; 1Pe 1:18+

✠ 7:3: Kam

21:10; 1Pe 3:7 ✠ 7:7: Mt 19:11+; 1Kor 12:4,11

✠ 7:9: 1Tim 5:14

✠ 7:11: Mk 10:11+

✠ 7:15: Ro 12:18,

14:19 ✠ 7:16: 1Pe 3:1

iti, som tireete iti som, ina kororj sorok. Mi mbulu tau matanda inggalngal Anutu tutu kini mi tototo, ina kororj ŋonoono.✠
²⁰ Tana mbotjana kizin tomtom tataja ta tikamam indeeje Anutu iboobo zin na, irao tikiskis men. ²¹ Sombe tomtom sa ikamu ma mbotmbot kini be mbesmbeeeze pini, mi Merere iboobu ma we lene, na lelem ipata pa uraata ku tana pepe. Tamen sombe zaala ambaɲana sa ipet pu be zem uraata ku tana, na nu rao zem. ²² Pa tomtom ta so iwe mbesoongo pa tomtom toro ma imbotmbot, mi Merere iboobi ma iwe lene, na Merere ire i kembei ni mbesoongo mini som. ŋonoono, mbesoongo tana ko imbesmbeeeze men pa biibi kini. Tamen Merere itatke i pa sanaana ta mungu imborro i na. Mi tomtom ta ni mbesoongo som, mi imborro itunu mi Anutu iboobi na, ni iwe mbesoongo pa Anutu.✠
²³ Mi niom na, Anutu ingiimi yom pa kadoono biibi ma kewe lene kek. Tana kusu mini ma kewe mbesoongo pa ngar soroksorok kizin tomtom pepe.✠
²⁴ Tana niom toɲmatizij tio, mbotjana kiti ta takamam indeeje Anutu iboobo iti na, iti irao tikiskis men mi tembesmbeeeze pa Anutu.

Sua ta ila pizin wal ta tiwoolo zen

²⁵ Mi zin tamuriɲ ma naɲgarj ta tiwoolo zen na, nio lej sua pizin tomini. Mi ingi tutu ki Merere som. Ingi iturj sua tio. Tamen muɲaiɲana ki Merere imbotmbot se tio. Tana niom irao kendemeere sua tio ti mi keleɲ la kalɲorj.✠
²⁶ Nio aɲre ta kembei: Tomtom sa isombe iwoolo kek, som iwoolo zen, na imbot men ta kembei mi ila to ambai. Pa ingi be toporou sala patanjana biibi i. ²⁷ Mi nu sombe mbuk sua pa moori sa be wooli, na reege sua ku mbukɲana tana pepe. Mi sombe woolo zen na, kam kinkiini be woolo pepe. ²⁸ Tamen sombe woolo, ina ambai tomini. Sanaana sa som. Mi moori ta kembena. Sombe iwoolo, na ikam sanaana som. Mi nio aɲute: Wal ulajan ko tindeeje patanjana booɲo isu toono ti. Mi leleɲ be patanjana ta kembei indeeje yom pepe. Tanata aɲkam sua ti piom.

Takam ngar biibi pa kororj toono kan pepe

²⁹ O niom toɲmatizij tio, sua tio ti ka uunu ta kembei. Iti ko tombot su toono ma molo na som. Tana ta koozi mi ila na, irao takam ngar biibi pa mbotjana kiti ta ki toono i na pepe. Tana zin tomooto ta tiwoolo kek na, irao timbot kembei zin wal ta tiwoolo som.✠
³⁰ Mi zin wal ta lelen ipata na, irao timbot kembei zin wal ta lelen ipata som. Mi zin wal ta menmeen zin na, irao timbot kembei zin wal ta menmeen zin som. Mi zin wal ta tingingiimi len kororj na, irao tikam ngar ta kembei: Kororj tana, kororj kizin som. Ina kororj ki Anutu.✠
³¹ Mi zin wal ta tikamam uraata pa kororj ta imbotmbot toono na, irao ngar kizin imap ma ilala pa kororj tana pepe. Pa iti tuute: Toono ti ramaki ka mbulu, ta ingi be imap i.✠

³² Nio leleɲ be niom kopoyom rru mi kakamam ngar booɲo pepe. Tanata aɲso sua ti. Tomooto urlaɲana ta sombe iwoolo som, na ni ikamam ngar biibi pa kororj ki Merere. Pa leleene be ikam ma Merere leleene ambai.✠
³³ Mi tomooto urlaɲana ta so iwoolo kek, na ni ikamam ngar biibi pa kororj ki toono. Pa leleene be ikam ma kusiini leleene ambai.✠
³⁴ Tana ngar kini iwe ru. Mi zin nororja mi tamuriɲ ta tiurla na, ta kembena. Tikamam ngar pa Merere men. Pa tisombe tiur zitun ma tiwe ni lene kat. Ngar kizin, lelen, kulin, kororj kizin ta boozomen. Tamen zin moori urlaɲan ta so tiwoolo kek na, tikamam ngar biibi pa kororj ki toono. Pa tisombe tikam ma kusin bizin lelen ambai.✠

³⁵ Sua tio ti, nio aɲso bekana aɲpakaala yom pa ula som. Ingi aɲso bekana aɲuulu yom ma ngar tiom imap ma ila ki Merere, mibe kakam kat mbulu mi kewe Merere lene kat.✠
³⁶ Tamen sombe tomtom sa tiroogo moori pini kek, mi tamen ziru tiwoolo zen, mi sombe ire kembei moori tana imbot sorok ta kembei, ina ambai som, mi itunu imaɲmarj pa mbulu ki ula, na ambai be ito leleene mi ziru tiwoolo. Sanaana sa som.✠
³⁷ Tamen sombe tomooto sa leleene mi ngar kini imbol be iwoolo moori ta tiroogi pini na pepe, mi ni irao be iyaraama itunu, na tomtom ta kembei isombe iwoolo som, na ikam ambai. Sua sa som. Tamen bela

✠ 7:19: Yo 15:14; Ro 2:25; Ga 5:6, 6:15 ✠ 7:22: Yo 8:36; Ga 5:13; Ep 6:6; Plm 16; 1Pe 2:16 ✠ 7:23: 1Kor 6:20; 1Pe 1:18+ ✠ 7:25: 2Kor 8:8+; 1Tim 1:12-16 ✠ 7:29: Ro 13:11+; 1Kor 10:11 ✠ 7:31: Mbo 39:6; Kol 3:2; 2Pe 3:11+; 1Yo 2:15+ ✠ 7:33: Lu 14:20 ✠ 7:34: 1Tim 5:5

itunu iyok kat. Kokena ito wal pakan ngar kizin, mi ikam ta kembei. ³⁸Tana tomooto ta sombe iwoolo, na ni ikam ambai. Mi tomooto ta sombe iwoolo som, na ni ikam ambai ma ilip.✠

³⁹Mi zin moori urlan na, sombe kusin bizin timetmeete zen, na irao tiyembut ula kizin pepe. Timbot men ki kusin bizin. Mi sombe moori sa kusiini imeete, na irao iwoolo mini. Mi kozo mataana ingal be iwoolo tomooto urlanana men.✠ ⁴⁰Tamen nio aŋre ta kembei: Sombe zin noroŋa tiwoolo mini som mi timbotmbot men ta kembei, inako lenen ambai ma ilip pizin noroŋa ta tiwoolo mini na. Mi nio tomini aŋso Anutu Buburjana ikamam peeze pa ngar tio.

8

Sua pa buzur ta tipatoron zin merere pakaamjan pa i

¹Ayo, ingi be aŋso pa buzur ta tipatoron zin merere pakaamjan pa i.

Niom pakan kozzo ta kembei: “Buzur tana ka ngar, niam ta boozomen ambot mat pa kek.” Ina ambai. Mi kere yom. Kokena ngar tiom ikam yom ma kapakur yom mi koso kilip pa waeyom bizin pakan. Mi mbulu ki lelene par piti, ina ikam ti ma taparpombolmbol ti.✠ ²Sombe tomtom sa indemeere kembei ni irao kat pa ngar, ina iswe kembei ni ikam kat ngar zen.✠

³Mi sombe tomtom sa iurur kat lelene pa Anutu mi zin tomtom, ina iswe kembei ni ikam kat ngar.✠

⁴Aŋmiili mini pa buzur ta tipatoron zin merere pakaamjan pa i. Niom kiwi ta kembei: “Ko wal urlan irao tikan, som som?”

Mi pekelnana tio ta kembei: Iti tuute: Merere pakaamjan, ina koron ŋonoono som. Pa Anutu tamen ta imbotmbot i. Toro sa som.✠ ⁵ŋonoono, tomtom tiurla ki koron boozo ta timbot saamba ma toono na, mi tiwatwaata zin be ‘anutu’ som ‘merere’ kizin. “Tamen iti na, tuurla ki Anutu tamen. Ni Tamanda ta iur koron ta boozomen, ni iti tombot be tembeeze pini. Mi iti tuurla ki Merere tamen, Yesu Kisi. Ni ta iwe zaala pa

koron ta boozomen ma tipet, mi iwe zaala piti ma tewe Anutu lene.✠

⁷Tamen wal pakan ta urlanana kizin imbol zen na, timbot mat pa koron taing i som. Wal ta kembei, ta mungu mi imar na, timbesmbeeze pizin merere pakaamjan. Tana koozi, sombe tikan kini, som buzur sa ta tipakur merere pakaamjana pa na, to ngar kizin ilala pa merere pakaamjana tana. Tabe ikam ma tiyamaana zitun kembei tikam ŋoobo mbulu ma tisaana pa Anutu mataana.✠ ⁸ŋonoono, kini ma buzur, sombe takan, som takan som, ina koron sorok. Irao ikam ti ma tewe ambaijanda, som sananjananda pa Anutu mataana na som.✠

⁹Tamen niom wal ta leyom ngar pa koron taing i mi kuute kembei kini ma buzur tana ka ngalseki sa som na, kere yom. Kokena kayaaru zin wal ta urlanana kizin imbol zen na, ma titop.✠ ¹⁰Nu tomtom ta ndemeere kembei mbot mat pa ngar ki Kisi na, sombe kanan kini lela urum ki merere pakaamjana sa, mi sombe tomtom sa ta urlanana kini imbol zen na, imar mi ire u, nako pomboli be ito u ma ikan kini tana tomini. ¹¹Tana re u. Kokena ngar ku tana ipasaana urlanana ki toŋmatizij ku ta Kisi imeete pini na, ma ila lene.✠ ¹²Pa niom sombe kakam ta kembei, na kakam sanaana pa Kisi. Paso, kakam sanaana pa zin toŋmatizij ku ta urlanana kizin imbol zen na, mi kakam zin ma tiyamaana zitun kembei tikam ŋoobo mbulu. ¹³Tana sombe kini sa, som buzur sa irao ikam toŋmatizij tio ma itop pa urlanana kini, na nio ko irao aŋkan mini koron tana na som. Kokena aŋkami ma itop pa urlanana kini.✠

9

Paulus isotaara zin Korin pa uunu tau ni iyok pizin be tikam le kadoono som

¹Niom Korin koyom kere yo be parei? Nio irao aŋboro itun som? Nio zon pa uraata ki ngorjana som? Nio ti aŋre kat Merere kiti Yesu som? Uraata ki Merere ta aŋkamam na, iur ŋonoono piom som?✠ ²ŋonoono,

✠ 7:38: lbr 13:4 ✠ 7:39: Ro 7:2+; 2Kor 6:14 ✠ 8:1: ŋgo 15:20; Ro 14:3,10,14 ✠ 8:2: 1Kor 13:8-12; Ga 6:3; 1Tim 6:4 ✠ 8:3: 1Yo 4:7+ ✠ 8:4: Kam 34:14+; 1Kor 10:19+; Ga 4:8; Ep 4:5+; 1Tim 2:5 ✠ 8:6: Yo 1:3+; ŋgo 17:28; Ro 11:36; Pil 2:11 ✠ 8:7: Ro 14:14,23; 1Kor 10:28+ ✠ 8:8: Mk 7:19; Ro 14:14,17; lbr 13:9 ✠ 8:9: Ro 14:13+; Ga 5:13; 1Pe 2:16 ✠ 8:11: Ro 14:15+ ✠ 8:13: Ro 14:19+ ✠ 9:1: ŋgo 9:3, 9:15+; 1Kor 3:5+, 4:15

wal pakan sa ko tire yo kembei nio ngogana jonoono ki Kisi som. Mi niom na, kuute. Pa uraata ta ankam la mazwoyom ma iur jonoono, ta iswe yo kembei nio ngogana jonoono ki Merere.*

³ Zin wal ta titirtiiri yo ma tizzo nio ngogana jonoono som na, nio anpekel sua kizin ta kembei: ⁴ Parei, niam ta zoyam pa uraata ki Merere na, irao tomtom tiuulu yam pa koyam kini ma yok som? ⁵ Mi parei, sombe amwoolo, na irao amkam kusiyan bizin ta tiurla i, mi niamgan amwawa pa uraata ki Merere som? Irao amkam kembei Merere itunu tiziini bizin, mi Petrus, raama ngogana pakan som? ⁶ Mi parei, niom koso niamru Panabas men ta amrao be amkam uraata pa nomoyam som, tanata leleyom be ambot mi amdemeere yom men pa mbotjana tiam?

⁷ Kakam ngar pizin wal malmal kan. Zin timborro zitun pa len pat mi kan kini? Som. Mi sombe tomtom sa ipaaza baen, ko itunu irao ikan ka jonoono som? Som. Ni irao ikan. Mi parei? Ko mborogan kizin sipsip mi mekmek irao ikam tui kizin mi iwin som? ⁸⁻⁹ Sua tio ti, kokena niom koso nio anjo ngar kizin tomtom men mi anjo. Na som. Pa tutu ki Mose iso sua raraate men ta kembei:

Sombe bapalo ikamam uraata pu mi ipadagdaaga kini wit, na po kwoono pepe. Bela kwoono imbot sorok. Naso irao ikan kana tomini.*

Parei, Anutu ikam ngar pizin bapalo men, mi iur tutu tana? ¹⁰ Som. Ni ikam ngar piti tomtom tomini. Sua tana indeeje kat niam ngogana. Kokena tomtom ta itaara toono be ipaaza kini, mi tomtom ta ingaama kini na, tikam ngar kembei tikamam sorok uraata. Ina ambai som. Zin irao tiur matan pa kan kini pakan tomini. Uunu tina ta tibeede tutu tana. ¹¹ Indeeje ta amkam uraata la mazwoyom na, niam kembei ampaza kini ta ki Bubujana i. Tana niom sombe kipimiili korog pakan tabe ipombol kuliyam i, ina indeeje. Mi niom kere be parei? Amur motoyam pa korog biibi mete? ¹² Wal pakan na, kere

zin kembei zan be kakam ulaaja pizin. Ina ambai. Mi so kembena, na niom irao kakam leyam tomini. Naso indeeje kat.

Tana niamru Panabas tomini zoyam be amkam ulaaja pakan pa uraata tiam. Tamen mungu amyok be ku'uulu yam som. Pa amoto: Kokena amkam, to ipakaala zaala pa uruunu ambaijana ki Kisi. Mi sombe ambot joobo, na tojgo. Pa niamru amrao ambaada patajana ta boozomen.*

¹³ Niom kuute som? Zin wal ta tika-mam uraata lela Urum Merere na, tikanan urum tana ka kini. Mi zin wal ta tikamam patorongana sala artaal na, zin tikanan patorongana pakan.* ¹⁴ Ina zaala raraate men pizin wal ta tizzoyaryaara uruunu ambaijana na. Pa Merere, ni itunu iur len zaala ta kembei: Zin tirao be tikam len kadoono pa uraata kizin. Naso iuulu zin pa mboti kizin.*

¹⁵ Tana nio sombe ankam lej kadoono pa uraata tio, ina indeeje men. Tamen ta mungu mi imar na, anyok be ankam som. Mi koozi tomini, anjeede sua ti bekenan ankam leleyom ma kakam lej kadoono na som. Lelej pa som kat. Bela anjeete mungu, tona kakam lej kadoono! Pa zaala ta ankamam uraata pa i, ta ikam yo ma niij ise. Tana ngar tio imbol kat be ankam lej kadoono sa pa uraata tio pepe. Mi tomtom sa irao itooro ngar tio ti na som.*

¹⁶ Nio sombe ansoyaara uruunu ambaijana, na lej uunu sa be anpakur ituj pa i na som. Pa Anutu itunu ta iur uraata tana imar nomoj. Tana nio sombe ansoyaara uruunu ambaijana som, na anjel ituj kek.* ¹⁷ Nio sombe ituj lelej men mi ansoyaara sua ki Merere, so irao ankam lej kadoono pa uraata tana. Mi inji som. Pa anje Anutu mbesoojo kini kek, mi ni iur uraata ti imar nomoj be ankam.* ¹⁸ Tana ko ankam lej kadoono pareijana? Pa gorgori ta anjzoyaryaara uruunu ambaijana pizin tomtom na, anboboo pa kadoono ta zoj pa i som. Ankamam pizin sorok. Mi mbulu tina, ta ikam yo ma niij ise. Kadoono tio ta tina.

Paulus ito mbulu matakiija bekenan iyaaru zin tomtom ma tiwe Kisi lene

* 9:2: 2Kor 3:2+ * 9:4: Lu 10:8 * 9:7: 2Tim 2:6 * 9:8-9: Lo 25:4; 1Tim 5:18 * 9:11: Ro 15:27; Ga 6:6 * 9:12: Ugo 20:33+; 2Kor 11:7-12+; 1Tes 2:9 * 9:13: Wkp 6:16,26; Lo 18:1 * 9:14: Lu 10:7; 1Tim 5:17+ * 9:15: Ugo 18:3, 20:34; 2Kor 11:10 * 9:16: Yer 20:9; Ugo 9:15; Ro 1:14+ * 9:17: 1Kor 4:1; Ga 2:7; Kol 1:25

¹⁹ Nio ti, tomtom sa imboro yo som. Ituj anjboro yo. Tamen anjurur ituj ma anje mbesoojo pa wal ta boozomen, beken a anyaar u tomtom boo zo ma tiwe Kri si lene. ²⁰ Som be anjbot raama zin Yu da, na anjo mbulu kizin beken a anyaar u zin ma tiwe Kri si lene. Nonoono, tutu kizin imboro yo mini som. Tamen anjbot kembei zin wal ta tutu imborro zin na, beken a anyaar u zin ma tiwe Kri si lene. ²¹ Mi som be anjbot raama zin wal ta tiute Yu da tutu kizin som, na nio tomini anjo tutu tana som. Pa anjo anyaar u zin tomini ma tiwe Kri si lene. Tamen nio anjooro Anutu tutu kini som. Pa tutu ki Kri si ta ikamam pee ze pio. ²² Som be anjbot raama zin wal ta urla nana kizin imbol zen, na nio anjbot kembei ta zin, beken a anjam zin ma timbol kat. Tana nio anjo wal ta boozomen pa mbulu kizin kizin, beken a anjamke tomtom kizin pakan ma tiwe Kri si lene. Tana zaala pareina na ta som be ambai pizin, na nio anjo men. ²³ Pa mbulu tio ta boozomen na, anjamam beken a anpoloondo uruunu ambai nana mi irak ma irao zin tomtom. Naso niamjan mi ambot lela kampe nana ki uruunu ambai nana.

Matanda sijsij pa londi biibi ta ki Anutu i

²⁴ Iti tuute: Londi sa isom be ipet, na zin wal ta zan imbot pa londi tina, inako timap ma tiloondo. Mi tomtom tamen ta ko ilip mi ikam le kadoono. Tana motoyom sijsij pa londi biibi ta ki Anutu i, mi koloondo kat. Naso kakam leyom kadoono ambai nana. ²⁵ Wal boozomen ta tisom be tiloondo pa londi biibi, na tigabiizi kat zitun pa korog boo zo. Pa tiso ko iuulu zin be tilip. Mi kadoono ta tikam kinkiini pa i, ina irao imbot ma molo na som. Loja men mi isaana. Mi iti na, takam kinkiini pa korog tabe imbot ma alok i. ²⁶ Nio kembei tomtom ta mata lawelawe pa londi i som. Nio anjamam kembei tomtom ta

ingun uteene, mi iloondo kat beken a ise londi ka sengaana ta imap pa i. Mi nio kembei tomtom ta iwirri sorok namaana pa malmal i som. Nio kembei tomtom ta iwirri namaana mi ipunun katkat tomtom i. ²⁷ Pa anpunun ngar ta ki kulij i beken a anjoto ngar tana mi anyaraama kat ituj. Kokena anjam kat mbulu som, mi anjamam sua pizin tomtom, to kaimer ituj anrao anjam lej kadoono ambai nana som. ²⁸

10

Tere ti. Kokena tagabiizi itundu som, to totop kembei ta zin Israel

¹ O niom tomatizij tio, nio lelej be motoyom ingal mbulu ta mungu ipet pa tumbundu bizin na. Indeeje ta zigan Mose tizem Aikuptu na, miiri tieene ikamam pee ze pizin ta boozomen. Mi zin ta boozomen tindu tai. ² Mbulu ta ipet pizin pa tai ma miiri tieene na, ina kembei tikam yok. Pa mazwaana tana timanga pa mbot nana popo nana be tito Mose. ³⁻⁴ Mi zin ta boozomen tikan kini ta ki Bubuna i, mi tiwin yok ta ki Bubuna i. Tana zin ta boozomen raraate men. Pa timap tiwinin yok la pat ta ki Bubuna i tau igabgaaba zin ma zigan tiwwa. Pat tana na, Kri si itunu tau. ⁵ Tamen kaimer tomtom boozomen kizin Israel tizooro Anutu. Tanata ni leleene ambai pizin som, mi ikasgeege zin ma timetmeete lejaleja pa lele bilim nana. ⁶

⁶ Mbulu boozomen ta ipet pizin, ina iso iti ta kembei: Kokena tuur lelende pa korog sanangan kembei ta zin na, to iti tomini tala lende. ⁷ Tana kembeeze pizin merere paka manjan kembei ta mungu zin Israel pakan tikam na pepe. Pa sua ki Anutu iso ta kembei:

Zin tomtom mbulen su, mi tikanan ma tiwinin, to tisu na tikam mbulu bozboo zo. ⁸

☆ 9:19: Mt 20:26+; Ga 5:13 ☆ 9:20: Hgo 16:3, 20:21-24; Ro 6:14+; Ga 3:25 ☆ 9:21: Ro 2:12+, 7:6; Ga 2:3+ ☆ 9:22: Ro 15:1+; 1Kor 10:33; 2Kor 11:29 ☆ 9:24: Pil 2:16, 3:14; 2Tim 4:7+; Ibr 12:1 ☆ 9:25: 1Tim 6:12; 2Tim 2:4+; Yems 1:12; 1Pe 1:4, 5:4; Tur 2:10 ☆ 9:27: Ro 13:14; Pil 3:13+; Kol 3:5 ☆ 10:1: Kam 13:21+, 14:22+; Mbo 78:13 * 10:3-4: Kam 17:1+ mi Nam 20:1+ iso pa mazwaana ru ta Anutu ikam ma yok ireere pa pat beken a zin Israel tiwin. Zin Yu da pakan tiwidit mbol pa mbulu tana ma tiso ina pat tamen tau. Mi tizzo ta kembei: Pat tana, mungu tumbun bizin tiwwa raama isu lele bilim nana. Mi gorgori yok ireereere pa. Tamen wal ngarjan pakan tisom be pat tana, ina sua toorojana pa Anutu itunu. Pa ni iwwa raama zin mi ipombolmbol zin. Re Lo 32:4,31. ☆ 10:3-4: Kam 16:14+, 17:1+; Nam 20:1+; Mbo 78:15-24 ☆ 10:5: Nam 14:29+; Mbo 106:26; Ibr 3:17+; Yud 5 ☆ 10:6: Nam 11:4; Mbo 106:14 ☆ 10:7: Kam 32:6

⁸ Mi takam mbulu kizin me ma nge pepe. Pa zin Israel pakan tikam ta kembei, mi tomtom kizin 23,000 timetmeete pa aigule tamen nionoono. ⁹ Mi tootombo Merere mburaana pepe. Pa zin Israel pakan tikam ta kembei, to mooto sananjan tipet, mi tipasaana zin ma timetmeete. ¹⁰ Mi toyyo kwondo pa Anutu mi wal peeze kan kini pepe. Pa zin Israel pakan tikam ta kembei, to ajela ta ikamam zaaba pizin tomtom i, ikas zin ma timetmeete. ¹¹

¹¹ Nionoono, mbulu boozomen tana ipet pizin Israel. Mi ina ipei ngar kiti tomini be matanda ingal itundu. Pa ingi tombot la mazwaana kaimera kana tabe koroŋ ta boozomen imap pa i. ¹² Tana sombe tomtom sa indemeere kembei imender mboljana, na ire i. Kokena itop. ¹³ Toombogana boozomen ta tiwedet piom, ina raraate men pa toombogana ta gorgori tiwedet pizin tomtom ta boozomen. Tipa ndel som. Mi niom irao kapase pa Anutu. Pa toombogana ta so karao be kabaada som, na ni ko iyok pa be ise tiom na som. Som kat. Mi sombe izem toombogana sa ma ipet piom, na ni kola iur leyom zaala tomini be koko pa. Naso kemender mboljana mi kilip pa toombogana tana. ¹⁴

Tombot molo pizin merere pakaamjan mi urum kizin

¹⁴ Tana mbulu ki tembeeze pizin merere pakaamjan na, kombot molo pa. O niom, nio lelej piom, tanata ajkam sua taiŋgi piom. ¹⁵ Niom leyom ngar. Tana ituyom irao kitiiri sua tio ti. ¹⁶ Iti sombe takan Pasa ma tiwin la mbooro, na tapakur Anutu mi lelende ambai pini pa kampegana kini. Mi iti tuute: Sombe tiwin la mbooro tana, inabe itiŋan Kriŋi tulup ti ma tewe tamen ma kembei siŋ kini iwe lende. Mi narabu ta tetete na, ta kembena. Sombe takan, inabe itiŋan Kriŋi tulup ti ma tewe tamen ma kembei mazaana iwe lende. ¹⁷ Mi narabu tamen ta iti ta boozomen takan la, ina iwe kin kembei iti ta boozomen tulup ti ma tewe kembei tomtom tamen. Pa takan la narabu tamen tau. ¹⁸

¹⁸ Kakam ngar pa mbulu kizin Israel tomini. Sombe tikam patoronjana, na mbili suruunu ta, tineene sala artaal pa Anutu. Mi suruunu toro na, zitun tikan bekena zigan Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen. ¹⁹ Kenako toso parei pizin merere pakaamjan mi kini ta tikamam pizin na? Ina koroŋ nionoono? Som. ²⁰ Patoronjana ta wal matan munjan tikamam lela urum kizin merere pakaamjan, ina tikamam pa Anutu som. Tikamam pa zin bubujana sananjan. Mi nio lelej be kagaaba zin pa mbulu tana pepe. Kokena niomjan zin bubujana sananjan kaparlup yom ma kewe tamen. ²¹ Tana niom irao kiwin la Merere mbooro kini, to kusu mi kiwin la mbooro kizin bubujana sananjan na pepe. Mi niom irao kakan kini ta imbota sala Merere mbalia kini, to kusu mi kakan kini ta imbota sala mbalia kizin bubujana sananjan lela urum kizin na pepe. ²² Kokena kakam ta kembei, to kapamalmal Merere keteene. Pa ni mata mburmburgana. Mi parei, iti mburanda ilip pini? ²³

Mbulu kiti ta boozomen bela iuulu waende bizin mi ipakur Anutu

²³ Tomtom tiom pakan tizzo ta kembei: “Niam amrao amkam mbulu ta boozomen. Koroŋ sa ko iwe ngalsekŋana piam som.” Ina ambai. Tamen mbulu ta boozomen iuluulu iti som. Mi mbulu ta boozomen ipombolmbol ti som. ²⁴ Mi takam ngar pa itundu men pepe. Takam ngar pa waende bizin be tu'uulu zin. ²⁵

²⁵ Mi buzur ta so kere imbota su nol muriini na, kakam ngar boozo pa mi kiwi pa pepe. Irao kingiimi mi kakan. Pa sombe imar pa urum ki merere pakaamjana sa, ina koroŋ sorok. ²⁶ Pa sua ki Merere iso ta kembei: Toono ramaki koroŋ boozomen ta timbota pa, ina koroŋ ki Merere men. ²⁷

²⁷ Tana sombe tomtom sa ta iurla ki Kriŋi som na, iso piom be kala ruumu kini mi niomjan kakan kini, mi sombe leleyom be

☆ 10:8: Nam 25:1+; Mbo 106:29; Tur 2:14 ☆ 10:9: Kam 17:2,7; Nam 21:5+; Mbo 95:9 ☆ 10:10: Kam 12:33; Nam 14:1+; Ibr 3:11,17 ☆ 10:11: Ro 15:4; 1Kor 7:29; 1Pe 4:7; 1Yo 2:18 ☆ 10:12: Ro 11:20 ☆ 10:13: Mbo 68:19; 1Kor 1:9; 1Tes 5:24; 2Pe 2:9 ☆ 10:14: Ŋgo 15:20; 2Kor 6:16+; 1Yo 5:21 ☆ 10:16: Mk 14:22+; Ŋgo 2:42,46 ☆ 10:17: Yo 6:33+; Ro 12:5; 1Kor 12:13,27 ☆ 10:18: Wkp 7:15 ☆ 10:19: 1Kor 8:4+ ☆ 10:20: Lo 32:17; Mbo 106:37; Tur 9:20 ☆ 10:21: 2Kor 6:15+ ☆ 10:22: Lo 32:21; Mbo 78:58 ☆ 10:23: 1Kor 6:12 ☆ 10:24: Ro 15:1+; 1Kor 13:5; Pil 2:4-21 ☆ 10:25: 1Tim 4:4 ☆ 10:26: Kam 19:5; Mbo 24:1

kala, na irao kala. Mi kini pareijana ta so tikam piom na, kakan men. Kakam ngar boozo pa mi kiwi pa pepe.²⁸ Tamen sombe tomtom sa isotaara yom kembei buzur tana imar pa urum ki merere pakaamjana sa, na kakan pepe. Kokena kakan, to ni ikam ngar boozo piom, mi iso niom kakam joobo.²⁹ Jonoono, niom sombe kakan buzur tana, na kakam joobo mbulu som. Mi kakam ngar pa waeyom tana. Kokena ni isombe niom kakam joobo.

Mi nio ajute: Tomtom pakan ko timanja ma tiso: "Niam ti amrao amyok pa tomtom toro sa be imboro yam na som. Ko tomtom toro sa irao be iso yam pa mbulu ambainjana mi mbulu sananjana? Som kat!³⁰ Sombe ampakur Anutu pa kini tiam, mi leleyam ambai pini, na parei ta tomtom toro iyo kwoono piam."³¹

³¹ Mi nio arjo sa kembei: Niom sombe kakan, som kiwin, som kakam mbulu pareijana sa, na kakam mbulu ta boozomen be kapakur Anutu zaana pa.³² Tana kakam ngar pizin Yuda, mi zin Grik ta tiurla som na, mi lupjana ki Anutu tomini. Kokena kakam mbulu sa ta irao pa ngar kizin som, to kapakaala zin pa Krisi, som kakam zin ma titop.³³ Kakam kembei ta nio i. Nio ankam ngar pa itu som. Ingi antomtoombo be ankam mbulu ta irao pa wal ta boozomen lelen ma ngar kizin. Pa lelej be Anutu ikamke zin. Tana arjo ankam mbulu tabe iulu zin.³⁴

11

¹ Tana koto yo pa mbulu tio, kembei ta nio ajtoto Krisi pa mbulu kini. ²

Zin moori bela tiurpe rungun ma irao tomtom matan

² Nio anpakur yom pa mbulu tiom ta motoyom ingalngal sua tio ta boozomen. Sua tana, mungu tikam pio. Mi nio kadoono ankam piom, ta kikiskis men na. ³ Tamen lelej be niom kuute kat ta kembei: Krisi ta iwe uteene pa tomoto ta boozomen.

Mi zin tomoto ta tiwe kusin bizin uten. Mi Anutu ta iwe uteene pa Krisi. ⁴

⁴ Tomoto boozomen ta sombe tipakaala uten ruunu pa koron sa, mi tisun, som tiwe kembei Anutu kwoono be tiso kaljaana pizin tomtom na, tipamianj Krisi ta iwe uteene pizin na. ⁵ Mi moori boozomen ta sombe tipakaala uten ruunu som, mi tisun, som tiwe kembei Anutu kwoono be tiso kaljaana pizin tomtom na, zin tomini tipamianj kusin bizin ta tiwe uten na. ⁶ Moori ta kembei na, zin raraate kembei zin moori sanangan ta tomtom tipup uten ruunu ma isu lene lup bekana tipamianj zin. ⁷ Tana sombe moori sa izooro mi lelene be ipakaala uteene som, na ambai be tipup uteene ruunu ma isu lene lup. Mi sombe moori sa ka mianj be tipup uteene ruunu, na mataana ingal be ipakaala uteene.

⁷ Tana tomoto, ni irao ipakaala uteene pepe. Pa ni iswe Anutu runguunu, mi imbot be iwit Anutu uruunu. Mi moori ta kembena. Sombe mbulu kini ambai, nako ikam ma waene uruunu ambai. ⁸ Kere. Tomoto mataana kana iyooto pa moori som. Moori ta iyooto pa tomoto. ⁹ Pa Anutu iur tomoto mungu, mana iur moori be iwe le gaabanjana. ¹⁰ Tana zin moori bela len nger pizin ajela, mi tipakaala uten. Naso tikam kat mbulu.

¹¹ Tamen iti moori ma tomoto ta tesekap la ki Krisi na, irao tombot ndelndelja na som. Zin moori len uraata pizin tomoto, mi zin tomoto ta kembena. Len uraata pizin moori. ¹² Kakam ngar pa Adam pi Eba. Mata popoten moori iyooto pa tomoto. Mi koozi na, tomoto tiyotyooto pizin moori. Mi Anutu itunu ta iwe uunu jonoono mi ipiyotyooto koron ta boozomen. ¹³ Niom ituyom kitiiri. Sombe moori sa ipakaala uteene som, mi isun pa Anutu lela lupjana tiom, ko ambai? ¹⁴ Mi itundu mbulu kiti ipaute iti pa koron taingi tomini. Sombe tomoto sa uteene ruunu biibi, ina ipami-ari. ¹⁵ Mi sombe moori sa uteene ruunu biibi, ina ikami ma niini ise. Pa ikam ma kaibiim kini ipet. Uteene ruunu biibi tana, ina Anutu itunu ikam pini bekana

☆ 10:27: Lu 10:7+ ☆ 10:28: 1Kor 8:7 ☆ 10:29: Ro 14:14,16 ☆ 10:30: Ro 14:6; 1Tim 4:3+ ☆ 10:31: Kol 3:17; 1Pe 4:11 ☆ 10:32: Ro 14:13+; 1Kor 8:13; 2Kor 6:3 ☆ 10:33: Ro 15:2; 1Kor 9:19+ ☆ 11:1: 1Kor 4:16+; Pil 3:17; 2Tes 3:7+ ☆ 11:2: 2Tes 2:15; 2Tim 1:13+ ☆ 11:3: Un 3:16; 1Kor 15:27+; Ep 5:23; 1Pe 3:1,5+ * 11:5: Zin ngarjan pakan tisombe sua ti ka uunu ta kembei: Zin moori ta tipakaala uten som mi tizunzuj na, tipamianj zitun, som tipamianj kusin bizin. Pa kar Korin ngar kizin ta kembei: Sombe moori sa ipakaala uteene som, na ni moori naikikijana. ☆ 11:7: Un 1:26+ ☆ 11:9: Un 2:18+; 1Tim 2:13

ipakaala uteene. ¹⁶Sua tio ti, sombe tomtom sa izooro pa, na pekeljana tio ta kembei: Niamjan lupjana ta boozomen ki Anutu amtoto mbulu tamen ta ti.

Zin Korin tipasaana mbulu ki Pasa

¹⁷Ayo, ingi be anpazal yom pa mbulu tiom pakan. Irao anpakur yom na som. Ko anyaamba yom. Pa sombe kuluplup yom pa sunjana, na iuluulu yom som. Ipasansaana yom.

¹⁸Sua tio mataana kana ta kembei: Nio anlej uruyom kembei niom, sombe kulup yom pa kini kanjana mi sunjana, na kaparyapalpaala yom ma kewe uunu boozo, mi kombotmbot ndelndelja. Sua tana, nio anso ko nonoono. ¹⁹Mbulu tiom ta kaparyapalpaala yom, ina ambai som. Mi tonjo. Kakam lak! Naso tere kat: Zijoi ta urlajana kizin ambai pa Anutu mataana. ²⁰Niom sombe kulup yom pa kini kanjana mi sunjana, na kini ta kakanan, ina kawatwaata be kini ki Merere. Mi som. ²¹Pa kakam ngar pa waeyom bizin mi kaparsa yom som. Kombotmbot ndelndelja, mi ituyam tataja kakanan kini tiom tiom. Tana tomtom ta, ni ikan som mi peteli. Mi toro na, ni ikam ka kini biibi mi iwin ma ikankaana. ²²Parei, niom tina karao be kakan mi kiwin ila ruumu tiom som? Niom leleyom be kerepiili lupjana ki Anutu mi kapamianj waeyom bizin ta len koronj som na? Ko anso parei piom? Anpakur yom pa mbulu tiom tana? Som kat! ²³Sua ta anjam la ki Merere, ta munju anjam piom na. Sua ta kembei: Indeeje mbej ta Yudas iur Yesu ila ka koi bizin naman na, Yesu ikam narabu. ²⁴Mi ipakur Anutu pa, to itete mi iso: "Ingi nio mozonj. Pa nio ko anjam muriyom mi anmeete piom. Kakam mbulu ti bekenam motoyom ingal yo." ²⁵Tikan kini makij, to ikam mbulu raraate men pa mbooro. Iteege mi iso: "Mbooro ti, ingi sinj tio tabe ireere be ipiyooto zaala poponjana tabe Anutu zijan zin tomtom tiparlup zin ma tiwe tamen. Gorgori ta niom sombe kiwin la mbooro ti,

na kakam mbulu ti bekenam motoyom ingal yo." ²⁶Yesu sua kini tana iso iti ta kembei: Gorgori ta niom sombe kakan narabu tana mi kiwin la mbooro tana, na kozzoyaryaara meetejana ki Merere uruunu ma irao miil-ijana kini. ²⁷Tana mazwaana ta sombe takan narabu mi tiwin la mbooro ki Merere, sombe tomtom sa ikam mbulu ta indeeje som, na iwe le uunu. Pa ina kembei ni ikam Merere mazaana mi sijiini ma iwe kembei koronj sorok. ²⁸Tana tomtom tataja bela titiiri zitun mungu, tona tikan narabu mi tiwin la mbooro. ²⁹Pa iti ta tombot lela lupjana ki Kisi na, tewe kembei Kisi namaana, kumbuunu, mi koronjana ta boozomen. Mi wal ta tikamam ngoobo zin tonmatizij kizin ta ki Kisi i na, tikilaala koronj tana som. Wal ta kembei, sombe tikan Merere mazaana mi tiwin la mbooro na, tikam sorok. Tana Anutu ko iur kadoono pizin. ³⁰Uunu tina ta tomtom tiom boozo mete ikamam zin ma mburan imap. Mi pakan na, timetmeete kek. ³¹Mi be titiiri kat itundu mungu, so Anutu iur kadoono piti som. ³²Tamen ni isombe iur kadoono piti mi ibalis ti, ina ambai. Pa ina, ni ikam bekenam ipazal ti. Kokena izem ti ma tikiskis sanaana kiti, to mbej kaimer iur kat kadoono piti, mi itijan iwal biibi ki toono tala lende. ³³Tana niom tonmatizij tio, sombe kulup yom pa sunjana mibe kakan kini ki Merere, na kasa waeyom bizin mi niom ta boozomen kakan raraate. ³⁴Mi sombe tomtom sa peteli ma isaana, na ambai be ikan ka kini pataaja ta ruumu kini, mana ila pa lupjana. Kokena lupjana tiom isaana, to Anutu leleene ambai piom som, mi iur kadoono piom. Nio lej sua pakan tabe ansope yom pa, mi tonjo. Itun ajma, tona anso.

12

Peeze ta ki Bubujana i

¹O niom tonmatizij tio, nio lelej be kakam kat ngar pa uraata ta Bubujana ipombolmbol yom pa ma kakamam.

²Motoyom imiili pa mazwaana ta kuute Anutu som na. Indeeje tana, zin merere

☆ 11:18: 1Kor 1:10+, 3:3 ☆ 11:19: 1Yo 2:19 ☆ 11:22: Yems 2:5+ ☆ 11:23: Mt 26:26+; Mk 14:22+; Lu 22:17+

☆ 11:25: Kam 24:3+; Lu 22:20+; Ibr 8:8+, 9:15+ ☆ 11:26: Yo 14:3; Igo 1:11 ☆ 11:28: 2Kor 13:5 ☆ 11:32: Mbo

94:12+; 2Kor 7:10; Ibr 12:7+; Tur 3:19 ☆ 12:2: Mbo 115:5+; 1Kor 6:11; Ep 2:11+; 1Tes 1:9

pakaamngan ta tirao be tiso sua som na, tikamam peeze piom mi tiyaryaaru yom pa mbulu sananngana.✠ ³Tana nio anso arpaute yom ta kembei: Tomtom ta sombe Bubungana ikamam peeze pini, na ni ko irao ipiri sua sananngana pa Yesu na som. Mi tomini bela Bubungana ikamam peeze pa tomtom, to tomtom tana irao iso raama leleene ta kembei: “Yesu, ni Merere.”✠

Bubungana ipombolmbol iti be takam uraata mi mbulu matakiŋa

⁴Anutu ipomoozo iti mi ipombolmbol ti ma takamam uraata mi mbulu matakiŋa ta ki Bubungana i. Mi Bubungana tamen ŋonoono ta ipeyei uraata mi mbulu tana.✠

⁵Mi iti lende zaala matakiŋa be tembeeze pa Merere. Mi Merere tamen ŋonoono ta tembesmbeeze pini i.✠ ⁶Mi iti takamam uraata matakiŋa ta ki Anutu i. Mi Anutu tamen ŋonoono ta ipombolmbol ti, mi ikamam lende mburanda be takam uraata tana.

⁷Bubungana, ni izzwe mburaana matakiŋa ma ikot iti tataŋa, bekenā tu'uulu lupngana ki Kriŋi pa.✠ ⁸Tomtom ta na, Bubungana ipomboli ma imbot kat mat pa Anutu ngar kini, bekenā iso zin tomtom pa. Mi tomtom toro na, Bubungana tamen ta ikam le ngar pa koronj pakan, bekenā iso zin tomtom pa. ⁹To tomtom toro na, Bubungana tamen ta ipomboli ma le urlaŋana biibi. Mi tomtom toro na, Bubungana tamen ta ipomoozi mi ikam le mburaana be iurpe zin metenjan ma nin ndabok.✠ ¹⁰Mi tomtom toro na, Bubungana ikam le mburaana be itooro mos pakan. Mi tomtom toro na, Bubungana ipomboli ma iwe kembei Anutu kwoono be iso kalŋaana pizin tomtom. Mi tomtom toro na, Bubungana ipomboli ma irao ikilaala mbulu ta iwedet i: Imar pa Anutu Bubungana, som imar pizin bubungā sananngan? To tomtom toro na, Bubungana ikami ma iso sua pakaukaungana ta tomtom tilenjan mi tikam ngar pa som. Mi tomtom toro na, Bubungana ipomboli ma irao itooro sua tana, bekenā tomtom tilenjan mi tikam ngar pa.✠ ¹¹Mbulu ta boozomen tana, ina imar pa Bubungana tamen tau. Ni itoto itunu leleene mi ipeyei mbulu ta munŋaana

men tana ma ikot iti tomtom tataŋa. Tomtom ta ikam mbulu ta, toro ikam mbulu toro.✠

Kriŋi tamen, mi ni koronjngan boozo

¹²Iti tuute: Tomtom ta, ni koronjngan boozo. Namaana, kumbuunu, mataana, ma. Mi koronjngana ta boozomen tana ilup ma iwe tomtom tamen. Ina raraate pa Kriŋi wal kini.✠ ¹³Pa iti ta boozomen takam Bubungana tamen. Mi Bubungana tana isalakaala iti, mi ilup ti ma tewe kembei ta tomtom tamen. Iti Yuda, mi Griki, mi mbe-soonjo, mi zin wal pakan ta tiwe mbe-soonjo som mi timboro zitun na tomini. Tana Anutu ikam Bubungana tamen ŋonoono piti ta boozomen. Bubungana tana, ina kembei ta yok mata yaryaaraŋana. Pa ipombolmbol ti, mi ipayaryaara iti.✠

¹⁴Iti tuute: Tomtom, ni koronjngana tamen som. Ni koronjngan boozo. Ina kembei iti. Pa Bubungana ipombolmbol ti ma takamam uraata mi mbulu matakiŋa bekenā tu'uulu lupngana ki Kriŋi. ¹⁵Kere. Sombe tomtom kumbuunu ikam ngar ma iso: “A, nio ti anso arŋwe tomtom ti namaana, to ambai. Mi som. Tana ko arŋmet mi arŋla arŋbot ndel.” Ko sua kini tana ikami ma izem muriini, mi ila imbot ndel pa tomtom tana? Som. ¹⁶Mi talŋaana ta kembena. Sombe iso: “A, nio ti anso arŋwe tomtom ti mataana, to ambai. Mi som. Tana ko arŋmet mi arŋla arŋbot ndel.” Ko sua kini tana ikami ma izem muriini, mi ila imbot ndel pa tomtom tana? Som. ¹⁷Mi parei? Sombe tomtom sa koronjngana ta boozomen titooro zin ma tiwe tomtom tana mataana men, ko ni irao be ileŋ sua? Som. Mi sombe koronjngana ta boozomen titooro zin ma tiwe talŋaana men, ko tomtom tana irao be iyoozo? Na som.

¹⁸Mi Anutu, ni ikamam ta kembei som. Ni ito itunu leleene, mi iur iti tomtom koronjnganda ta boozomen ma timbot la murinmurin be tikam uraata kizin kizin.✠ ¹⁹Tamen sombe koronjnganda ta boozomen titooro zin ma tiwe koronjnganda tamen sa, inako parei? Ko tombot ambai? Som. ²⁰Pa bela tomtom koronjngana ta boozomen tilup mi tikam uraata kizin kizin, to tomtom

✠ 12:3: Mt 16:17; 1Yo 4:2+ ✠ 12:4: Ro 12:6+; Ep 4:4; 1br 2:4; 1Pe 4:10 ✠ 12:5: Ep 4:11 ✠ 12:7: 1Kor 14:26; Ep 4:12; 1Pe 4:10+ ✠ 12:9: Mk 16:17+; 1Kor 13:2; Yems 5:14 ✠ 12:10: ŋgo 2:4; Ro 12:6; 1Kor 14:5; 1Yo 4:1 ✠ 12:11: Ro 12:3+; 1Kor 7:7; 1br 2:4 ✠ 12:12: Ro 12:4+; 1Kor 10:17; Ep 4:4-16 ✠ 12:13: Yo 6:63; Ro 10:12; Ga 3:28; Kol 3:11 ✠ 12:18: Ro 12:3; 1Kor 3:5

tana imbot ambai. Mi ina raraate men piti. Pa Bubujana ipombolmbol ti ma takamam uraata mi mbulu matakija bekeni tu'uulu lupjana ki Krisi ma imbot ambai.

²¹Tana tomtom mataana irao irepiili namaana ma iso: "Aiss, nu rao uulu yo na som." Mi uteene ta kembena. Irao iso sua ta kembei pa kumbuunu na som. ²²Kakam ngar pa koronjanda pakan ta timbot la lelende i. Nonoono, koronj tana timbol som. Tamen tikamam uraata biibi piti. Sombe timbot som, inako temetmeete. ²³Mi koronjanda pakan ta tere kembei ambai pe som mi kanda mianj pa, ina kembei tapakur zin. Pa matanda ingalngal kat be tapakaala zin. ²⁴Mi koronjanda pakan ta tere kembei ambaimbaijan na, takamam mbulu ta kembei pizin som. Timbotmbot mat men. Anutu itunu ta iur koronjanda matakija, mi ilup zin na tiwe tomtom tamen. Mi ipakur koronjanda pakan ta tere zin kembei ambai pe som na, ma ilip pa koronjanda pakan. ²⁵Pa ni leleene be koronjanda timbot ndelndelja pepe, mibe tilup ma tiwe tamen, mi lelen par pizin mi tiparuulu zin. ²⁶Iti tuute: Sombe koronjanda sa ire yoyoujana, inako koronjanda ta boozomen tire yoyoujana. Mi sombe tipakur koronjanda sa, nako koronjanda ta boozomen menmeen zin tomini.

²⁷Lupjana tiom, ta iwe kembei Krisi itunu. Mi tomtom tiom tataja na, kewe kembei Krisi koronjanjan. Pa kakamam uraata mi mbulu matakija bekeni kopombol lupjana tiom tana. ²⁸Takam ngar pa lupjana ki Krisi. Anutu iur zin ngonjana ma tiwe mataana pa, to zin wal ta tiwe kembei ni kwoono be tiso kaljaana pizin tomtom. Mi iwe tel pa na, zin wal ta tipaute zin tomtom pa Anutu ngar kini. To zin wal ta titortooro mos, mi zin wal ta ni ipomoozo zin mi ikam len mburan be tiurpe zin metengan, mi zin wal ta tiuluulu zin tomtom, mi zin wal ta len ngar ambaijana be tikam peeze pa uraata, mi zin wal ta Bubujana ipombol zin ma tirao be tiso sua pakaukajana ta tomtom tirao be tikam ngar pa som na. ²⁹Parei? Wal ta boozomen tiwe ngonjana? Som wal ta boozomen tiwe kembei Anutu

kwoono be tiso kaljaana pizin tomtom? Som wal ta boozomen tirao be tipaute zin tomtom? Som wal ta boozomen tirao be titooro mos? ³⁰Som ni ipomoozo wal ta boozomen ma tirao be tiurpe zin metengan? Som wal ta boozomen tirao be tiso sua pakaukajana ta tomtom tikam ngar pa som na? Som wal ta boozomen tirao be titooro sua ta kembei? Som. ³¹Tana Anutu ipomoozo iti mi ipombol ti be takam uraata mi mbulu matakija ta ki Bubujana i. Mi niom kozo kakam kinkiini pa uraata mi mbulu ta ambaimbaijan ma ilip. Mi ingi be anjo yom pa zaala ta ambaijana kat. [☆]

13

Mbulu ki lelende par piti, ina ilip pa uraata mi mbulu boozomen ta ki Bubujana i

¹Nio sombe anjrao be anjo sua ila karkari kaljan, som zin anjela kaljan, mi tamen anjur lelej pizin tomtom som, na nio kembei koj ta itanjtanj sorok, som kombom ta tizze sorok. ²Mi sombe ajwe kembei Anutu kwoono be anjo kaljaana pizin tomtom, mi ajute ngar kini turkenjan ta munjaana men, mi ajkam ngar ta boozomen ma imap, mi urlajana tio biibi kat mi anjrao anjo pa abal boozomen ma tila len, mi tamen anjur lelej pizin tomtom som, na nio koronj sorok. ³Mi sombe anjrai koronj tio ta boozomen pizin wal sorrokjan, mi anjem ituj ila tomtom naman be tineene yo pa you, mi tamen anjur lelej pizin tomtom som, ina tomini irao iuulu yo risa som. [☆]

⁴Iti sombe tuur lelende pizin tomtom, nako takampewe zin. Mi sombe tikam patajana piti, nako ketende malmal som, mi tabaada men. Mi sombe tuur lelende pizin tomtom, nako matanda mburmbur pizin som, mi tapakurkur itundu ma toso tilip pizin som. ⁵Mi takam ngoobo zin som, mi takam ngar pa itundu men som. Mi ko lonja ketende malmal pizin som, mi matanda ingalngal sanaana kizin som. ⁶Sombe tuur lelende pizin tomtom, mi patajana sa isombe indeeje zin, nako menmeen ta pa patajana kizin som. Mi ko lelende ambai pa sua ma mbulu nonoono. [☆]

⁷Mi mazwaana ta boozomen, sombe

[☆] 12:27: Ro 12:5; Ep 1:23, 5:30; Kol 1:24 [☆] 12:28: Ng'o 13:1; Ro 12:6+; Ep 2:20, 4:11+ [☆] 12:31: 1Kor 14:1

[☆] 13:2: Mt 17:20; 1Kor 12:8+, 12:28 [☆] 13:3: Mt 6:2 [☆] 13:4: 1Pe 4:8 [☆] 13:5: Ro 13:10; 1Kor 10:24,33; Pil 2:4

[☆] 13:6: Mbo 15:2+; Ro 1:32, 12:9; 1Pe 1:22; 2Yo 4

tomtom tikam ngoobo iti, nako tokototo itundu mi tabaada men. Mi ko takam ngar ambaijana men pizin tomtom, mi tuur matanda pa Anutu be ikampe zin. Mi mbulu pareigana ta so ipet piti, nako tu'urur lelende pizin men. ☆

⁸ Mbulu ki tuur lelende pizin tomtom, ina irao imap na som. Tamen mbulu ki tewe kembei Anutu kwoono be toso kaljaana pizin tomtom, nako imap. Mi mbulu ta Bubugana ipombol iti ma toso sua pakaukaugana ta tomtom tikam ngar pa som, inako imap. Mi mbulu ta Bubugana izzwe Anutu ngar kini piti, ina tomini ko imap. ⁹ Pa iti takam kat ngar zen. Takam supurpuuru men. Mi mbulu ki tewe kembei Anutu kwoono mi toso kaljaana pizin tomtom, ina tomini takam supurpuuru men. ☆ ¹⁰ Mi talala ma koronj ambai komboono iso ipet, tona mbulu boozomen ta takamam supurpuuru men na, ko timap. ☆

¹¹ Mungu indeeje ta nio pikin na, sua tio, lelerj, mi ngar tio kembei ta zin pikin i. Mi ingi aŋwe kolman kek. Tana aŋmap pa mbulu kizin pikin. ☆

¹² Koozi tere koronj saamba kan kunun men, kembei tomtom ta itiiri itunu ila yok. Tamen kaimer ko tere kat. Koozi nio aŋkam supurpuuru ngar. Mi kaimer to aŋute kat, kembei ta Anutu iute kat yom. ☆

¹³ Tana koozi mbulu bibip tel ta timbotm-bot i: urlajana, mbulu ki tuur matanda pa koronj ndabokjana tabe Anutu ikam piti i, mi mbulu ki tuur lelende pizin tomtom. Mi mbulu ki tuur lelende pizin tomtom, ta ambaijana ma ilip pa mbulu tel tina. ☆

14

Mbulu ki tewe kembei Anutu kwoono mi toso kaljaana pizin tomtom, ina ilip pa mbulu ki toso sua ta tomtom tikam ngar pa som

¹ Tana kakam toto mbulu ki lelende par piti, mi koronj boozomen ta imar pa Bubugana i. Mi koronj kini tabe kakam kinkiini pa kati, ina mbulu ki tewe kembei Anutu kwoono mi toso kaljaana pizin tomtom ila sua ta tirao be tilej mi tikam ngar pa. ² Pa tomtom ta sombe Bubugana

ipomboli ma iso sua pakaukaugana ta tomtom tirao be tikam ngar pa som na, ni izzo sua pizin tomtom som. Ina ni izzo sua turkejana pa Anutu tau. Tana tomtom tilej mi tikam ngar pa som. ☆ ³ Mi wal ta so Bubugana ipombol zin ma tiwe kembei Anutu kwoono be tiso kaljaana pizin tomtom, ina tipombol zin tomtom, mi tiuulu ngar kizin, mi tipotor lenen. Pa sua ta tiso, ina tomtom tirao be tilej mi tikam ngar pa. ⁴ Tana tomtom ta sombe Bubugana ipomboli ma iso sua pakaukaugana ta tomtom tirao be tikam ngar pa som na, ni ipombol itunu men. Mi tomtom ta so iwe kembei Anutu kwoono, mi iso kaljaana pizin tomtom ila sua ta tirao be tilej mi tikam ngar pa na, ni ipombol lupjana ki Krixi.

⁵ Nio lelerj be Bubugana ikam yom ta boozomen ma koso sua pakaukaugana. Mi lelerj ilip kat be kewe kembei Anutu kwoono mi koso kaljaana pizin tomtom ila sua ta tirao be tilej mi tikam ngar pa. Pa tomtom ta sombe iso sua pakaukaugana na, bela itooro sua tana ila tomtom zitun kaljan, to ambai. Mi so som, na tomtom ta so iwe kembei Anutu kwoono mi iso kaljaana pizin tomtom ila sua ta tirao be tilej mi tikam ngar pa na, uraata kini ambai ma ilip. Paso, ipombol lupjana ki Krixi. ☆

⁶ O niom toŋmatizij tio, sombe aŋma mi aŋso sua pakaukaugana ta karao be kakam ngar pa som, inako aŋuulu yom be parei? Som. Pa bela aŋso sua pa koronj pakan ta Anutu iswe mar tio, som aŋpate yom pa ngar pakan, som aŋwe kembei Anutu kwoono mi aŋso kaljaana piom ila sua ta niom karao be kelej mi kakam ngar pa, to aŋuulu yom. ⁷ Kakam ngar pa koronj pakan ta kalaŋan som mi titanŋan na, kembei ta kombom mi mamaaza. Sombe titanŋan kat som, inako tomtom tiute mboe ka nger be parei? ⁸ Mi tiwiri ta tiwi be tiboobo zin tomtom pa malmal na, ta kembena. Sombe itanŋan kat som, nako tomtom tiurpe zin pa malmal be parei? ⁹ Ina raraate piom. Sombe koso sua ta tomtom tirao be tilej som, nako tikam ngar pa be parei? Som. Sua tiom tana ko iwe miiri men. ¹⁰ ŋonoono, tomtom ta timbot su toono na, tizzo kalaŋan ndelndelja. Mi sombe tilej sua ila zitun kalaŋan,

☆ 13:7: Ro 15:1; Ga 6:2; 2Tim 2:24; 1Pe 4:8

☆ 13:9: 1Kor 8:2+

☆ 13:10: Ep 4:13; Pil 3:12

☆ 13:11: 1Kor 3:1

☆ 13:12: Mbo 17:15; 2Kor 3:18, 5:7; 1Yo 3:2; Tur 22:4

☆ 13:13: Kol 1:4+; 1Tes 1:3, 5:8; 1Yo 4:16

☆ 14:2: ŋgo

10:46 ☆ 14:5: Nam 11:26,29

na tikam kat ngar pa ka uunu. ¹¹ Tamen sombe tomtom sa izzo sua mi nio ajute kaljaana som, nako niamru amparre yam kembei wal ndelndelja. ¹² Niom tina kakam kinkiini pa uraata mi mbulu matakinga ta ki Bubujana i. Ina ambai. Mi kakam kinkiini kat pa uraata mi mbulu kini ta ipombolmbol lupjana ki Kisi na.

¹³ Tana tomtom ta so Bubujana ipomboli ma iso sua pakaukaujana ta tomtom tikam ngar pa som na, bela isur pa Anutu be iuuli ma irao itooro sua tana ila tomtom zitun kaljan. Naso tilej mi tikam kat ngar pa. ¹⁴ Nio sombe Bubujana ipombol yo ma arjam surjana tio ila sua pakaukaujana, ina Bubujana ta imbot la lelej i ta izzo sua tana. Mi ngar tio na ikam som. ¹⁵ Tana ko arjam parei? Bubujana ta imbot la lelej i ko isur, mi ko arsur raama ngar tio tomini. Mi Bubujana ta imbot la lelej i ko imbo mboe pakurjana pa Merere, mi ko arjo raama ngar tio tomini. ¹⁶ Re. Sombe Bubujana ta imbot la lelej i izurzur mi ipakurkur Anutu, mi sombe tomtom toro ta ni ikankaana pa sua ku na imbot raama yom, inako ni irao iyok pa sua ku tana mi iso "jonoono" be parei? Som. Pa sua ta zzo i, ni ikam ngar pa som. ¹⁷ Jonoono, nu zzo sua ambaijana mi pakurkur Anutu. Tamen sua ku ipombol tomtom tana som.

¹⁸ Nio lelej ambai pa Anutu mi arpakuri paso, arlip pa niom ta boozomen pa mbulu ki takam surjana ila sua pakaukaujana. ¹⁹ Tamen sombe niamjan Anutu wal kini amlup yam pa surjana, na lelej be arjo sua ta tomtom ta boozomen tirao be tilej mi tikam ngar pa. Sombe arjo sua lamata men ta tomtom tirao be tikam ngar pa, ina ambai ma ilip pa sua munjaana ma munjaana kat (10,000) ta tomtom tirao be tikam ngar pa som na. ²⁰ Niom torjatizij tio, kakam ngar kembei zin pikin ndabok. Jonoono, koror sanangan na, niom sombe kakam ngar pa som kembei ta zin pikin i, ina ambai. Tamen koror ambaimbaijan, to kakam kat ngar pa, kembei ta zin kolman. ²¹ Sua ki Anutu iso ta kembei: Mungu indeje Merere keteene malmal pizin Israel na, ikam sua pizin ma iso:

Nio ko arjam lele pakaana toro ka tomtom bizin ta kaljan ndeljan na, ma timar. Mi zin ko tiwe kworj mi tiso kaljor pizin wal tio ti. Tamen kaljor tabe wal tana tiso i, na wal ti ko tilej la som. ²²

²² Tana mbulu ki toso sua pakaukaujana ta tomtom tirao be tikam ngar pa som, inabe ipei ngar pizin wal urlajan som. Mi sombe zin wal ta tiurla som na tilej sua ta kembei, ina ikam zin ma tikankaana. Tana iswe zin kembei tiwe Anutu lene zen, mi kete malmaljana kini imbotmbot men se kizin. Mi mbulu ki tewe kembei Anutu kwoono bizin mi toso kaljaana pizin tomtom, ina iwe kilalan pizin wal urlajan kembei Anutu imbotmbot la mazwan. Mi zin wal ta tiurla som, na som.

²³⁻²⁴ Tana kere yom. Sombe kulup yom pa surjana, mi niom ta boozomen kozzo sua pakaukaujana ta tomtom tirao be tikam ngar pa som na, mi sombe wal pakan ta tiurla som mi tikankaana pa Anutu na, tilela mi tigaaba yom pa surjana tiom, inako tire mi tiso niom kankaanajoyom kat! Tamen sombe tomtom ta kembena ilela mi ilerj tomtom boozomen ta tiwe kembei Anutu kwoono mi tizzo kaljaana ila sua ta ni irao be ikam ngar pa, inako ipei ngar kini ma ikilaala sanaana kini mi kadoono tabe Anutu ikam pini i. ²⁵ Pa ni ko iyamaana kembei ngar kini turkejan ta imbot la lelene i, ina tiswe ma imbot mat lup kek. Tana ko itop su toono, mi ipakur Anutu ma iso: "Jonoono kat, Anutu imbotmbot la mazwoyom." ²⁶

Mbulu pakan tabe takam, to surjana iloondo ambai

²⁶ Tana niom torjatizij tio, ko toso parei? Sombe kulup yom pa surjana, na niom tataja kakam uraata ikot yom. Tomtom ta, imbo mboe. Mi toro na, ni ipaute yom pa sua ki Anutu. Mi toro, ni iso yom pa koror pakan ta Anutu iswe pini na. Mi toro, ni iso sua pakaukaujana ta tomtom tirao be tikam ngar pa som na, som itooro sua ta kembena ila niom kaljoroyom bekenalej mi kakam ngar pa. Mi mbulu boozomen

☆ 14:15: Mbo 136:1; Ep 5:19; Kol 3:16

☆ 14:20: Mt 18:3; Ro 16:19+; 1Kor 3:1; Ep 4:14+; Ibr 5:12+

☆ 14:21: Yesa

28:11+ ☆ 14:23-24: Yo 16:8; Ugo 2:13

☆ 14:25: Yo 4:19

☆ 14:26: Ro 14:19; 1Kor 12:7+; Ep 4:12

ta so kakam, na kakam beken kopombol lupjana ki Krisi.✠

²⁷ Zin wal ta so Bubujana ipombol zin ma tiso sua pakaukajana na, sombe wal ru, som tel sa tiso, ina irao. Mi sombe koso sua, na niom ta boozomen kamanga raraate pepe. Tomtom ta iso sua kini ma imap, tona toro irao iso sua kini. Mi bela tomtom sa itooro sua kizin. Naso tomtom tilej mi tikam ngar pa. ²⁸ Mi sombe tomtom sa irao be itooro sua kizin som, na tiso ma kaljan biibi lela lupjana ki Krisi pepe. Timbot mi tisuj pa Anutu la lenen men.

²⁹ Mi zin wal ta tiwe kembei Anutu kwoono be tiso kaljaana pizin tomtom na, ta kembena. Wal ru, som tel sa tiso sua kizin, tomtom pakan bela titiiri sua kizin. Ito Anutu ngar kini, som som?✠ ³⁰ Mi sombe tomtom sa izzo sua, mi Anutu iswe korog sa pa tomtom toro ta mbuleene isu ma imbotmbot, na bela tomtom mataana kana imbot mungu, mi tomtom toro tana iso sua kini. ³¹ Tana niom wal ta so kewe kembei Anutu kwoono mi koso kaljaana pizin tomtom na, bela kakam ta kembei: Tomtom ta, iso sua kini ma imap, tona tomtom toro iso sua kini. Naso tipaute tomtom ta boozomen mi tipombol zin. ³² Pa Bubujana isombe izeebe tomtom sa ma iwe kembei Anutu kwoono be iso kaljaana pizin tomtom, na tomtom tana irao iyaraama itunu ma imbot, mi tomtom toro iposop sua kini mungu. Tona ni kadoono iso sua. ³³ Pa Anutu, ni leleene be uraata kini iloondo ambai men. Kokena tomtom tiyo ororo pa sua kini. Mi ni leleene be timbot la mbulu luumujana men. Anutu wal kini potomjan ta boozomen tikamam mbulu ta kembei lela lupjana kizin.

³⁴ Niom sombe kulup yom pa sunjana, na zin moori bela timaane men. Irao tiso sua pepe. Bela tikoto zitun kembei ta tutu iso na.✠ ³⁵ Mi sombe len wijana pakan, na tila ruumu kizin to tiwi kusin bizin. Pa sombe moori sa iso sua ilela lupjana, na tere kembei ambai som.

³⁶ Mi niom ta koso kozooro la kaljorj na, parei? Sua ki Anutu ipet tiom mungu, mana ila pizin karkari? Som niom men ta

kakam sua ki Anutu? ³⁷ Sombe tomtom sa iso iwe Anutu kwoono be iso kaljaana pizin tomtom, som indemeere kembei Bubujana ikamam peeze pini, na ni irao iyok pa sua ta anjeede piom i, mi ikilaala kembei ina Merere tutu kini.✠ ³⁸ Mi sombe tomtom sa itit sua tio ti, na ni tomini Anutu ko ititi.

³⁹ Tana niom tojmatizij tio, kakam kinkini pa mbulu ki tewe kembei Anutu kwoono mi toso kaljaana pizin tomtom ila sua ta tirao be tilej mi tikam ngar pa. Mi zin wal ta so Bubujana ipombol zin ma tiso sua pakaukajana ta tomtom tirao be tikam ngar pa som na, kepeteke zin pepe.✠ ⁴⁰ Mi sombe kulup yom pa sunjana, na kakam kat mbulu. Naso sunjana tiom iloondo ambai men mi indeenje.✠

15

Krisi imeete mi imanga pa naala kek

¹⁻² O niom tojmatizij tio, nio anso anpei ngar tiom mini pa uruunu ambaijana ta ansoyaara piom ma kakan la kek na. Uruunu ambaijana tina, ta koozi kemendernder se, mi iwe zaala piom be Anutu ikamke yom. Tamen niom bela kikiskis sua ta mungu ansoyaara piom na. Kokena kezem, to urlajana tiom iur jonoono som.✠

³ Sua biibi kat ta mungu tikam pio, mi nio anjam piom ma kelej kek, ina ta kembei: Krisi, ni ikam murindi mi imeete pa sanaana kiti, kembei ta sua ki Merere iso na.✠ ⁴ Mi titwi i ma ka aigule iwe tel pa, to Anutu ipei i ma imanga pa naala. Ina tomini ito sua ta imbot pataaja kek na.✠ ⁵ Mi Petrus ire kati mungu, to nangaj kini pakan tire i.✠ ⁶ To aigule ta na, ipet kizin tojmatizij kiti 500 mi kwoono, mi tire i lup. Wal tana, kizin boozomen ta timbotmbot men i. Mi tomtom kizin tatana, na ra, timetmeete kek. ⁷ To ni ipet ki Yems, mana ipet kizin ngogjana ta boozomen.✠ ⁸ Mi ta imap pa na, ipet tio tomini mi ajre kati. Jonoono, zaala ta anje ngogjana pa i, ina ipa ndel pa zaala kizin ngogjana pakan.✠ ⁹ Nio ankemer kat pizin ngogjana ki Krisi. Mi nio ambaijorj be zong pa uraata ki ngogjana na som. Pa

✠ 14:29: Ugo 17:11; 1Tes 5:20+; 1Yo 4:1 ✠ 14:34: 1Kor 10:32; 1Tes 5:23; 1Tim 2:11+ ✠ 14:37: 2Kor 10:7; 1Yo

4:6 ✠ 14:39: 1Kor 12:31; 1Tes 5:20 ✠ 14:40: 1Kor 14:33; Kol 2:5 ✠ 15:1-2: Ro 1:16+; 1Kor 3:5+; Ga 1:11+, 3:4

✠ 15:3: Yesa 53:5+; Ga 1:4,12; 1Pe 2:24 ✠ 15:4: Mbo 16:8+; Lu 24:26,46 ✠ 15:5: Mk 16:14; Lu 24:34+; Yo 20:19

✠ 15:7: Ugo 1:3+ ✠ 15:8: Ugo 9:3+; 1Kor 9:1 ✠ 15:9: Ugo 8:3, 9:1; Ga 1:13; Ep 3:8; 1Tim 1:13+

mungu aḡseseeze Anutu wal kini matan.✠

¹⁰ Mi kampejana ki Anutu, ta itooro yo ma aḡwe kembei. Mi kampejana kini tana iwe kororj sorok som. Iur ḡonoono. Pa nio aḡbel uraata ma aḡlip pizin ḡoḡjana pakan. Mi nio som. Kampejana ki Anutu, ta imbotmbot raama yo mi ipombolmbol yo ma aḡkamam uraata.✠ ¹¹ Tana nio, som ḡoḡjana pakan, sombe amkam sua pizin tomtom, na amzzo sua ta tina. Mi ina sua ta mungu kelej mi kuurla na.

Anutu ko ipei zin wal urlanja ma timanga mini pa naala

¹² Gorgori na, amzzoyaryaara sua ta kembei: “Anutu ipei Kriḡi ma imanga pa naala kek.” Kena parei ta tomtom tiom pakan tizzo sua kankaanajana ma tiso zin meetejan tirao be timanga mini som? ¹³ Kere. Sombe sua kizin tana ḡonoono, mi zin meetejan tirao be timanga mini som, na Kriḡi tomini, Anutu ipei i ma imanga som. ¹⁴ Mi sombe Anutu ipei Kriḡi ma imanga som, na sua ta amkamam pizin tomtom, ina kororj sorok. Mi urlanjana tiom ta kembena. Ina kororj sorok. ¹⁵ Mi tina men som. Sombe Kriḡi imanga pa naala som, na niam taingji wal pakamkaamḡoyam. Paso, ampombolmbol sorok sua pakaamjana pa Anutu, mi amzzo ni ipei Kriḡi ma imanga pa naala kek. Tamen sombe sua tiom tana ḡonoono, mi zin meetejan tirao be timanga mini som, na Kriḡi tomini, Anutu ipei i ma imanga som.✠ ¹⁶ Aḡso mini. Sombe zin meetejan tirao be timanga mini som, na Kriḡi tomini, Anutu ipei i ma imanga som.✠ ¹⁷ Mi sombe Anutu ipei Kriḡi ma imanga som, na urlanjana tiom kororj sorok, mi niom kombotmbot men raama sanaana tiom. ¹⁸ Mi zin wal ta tiurla ki Kriḡi mi timet-meete na, zin tomini tila len kek.✠ ¹⁹ Iti tu'urur matanda pa mangajana kizin wal meetejan mi mbotjana ki kar saamba tabe Kriḡi ikam piti i. Tamen sombe mbotjana tana kororj ḡonoono som, mi urlanjana kiti iuluulu iti pa mbotjana kiti ta ki toono men, na ra, tembel ti kek. Wal ta boozomen ko lenen isaana piti ma ilip kat.

²⁰ Tamen som! Pa Anutu ipei Kriḡi ma imanga pa naala kek. Ni ta iwe mataana pizin wal meetejan tabe timanga pa mberj kaimer i.✠ ²¹ Kere. Mungu tomtom tamen ta iwe zaala pa meetejan ma ipet. Mi ina raraate pa mangajana kizin wal meetejan. Tomtom tamen ta iwe zaala pa.✠ ²² Koozi, tere iti tomtom ta toyooto pa Adam na, tamap ma temetmeete. Mi zin wal ta tisekap la ki Kriḡi i, na kaimer Anutu ko ipei zin ta boozomen ma timap timanga matan yaryaara. ²³ Tamen tomtom ta boozomen bela tito nol kizin kizin. Kriḡi imanga mungu. Pa ni ta iwe mataana. Mi talala ma sombe ni imiili ma imar, tona zin wal kini kadoono timanga.✠ ²⁴ Tonabe toono swoono ipet, mi ni ipambiriizi kororj sananjan ta bibip, mi mburanjan, mi zannan na, ma tila len lup. Mi ipimiili kororj boozomen ta ni ikamam peeze pizin na, ma tila ki Tamaana Anutu mini. ²⁵ Pa ni bela ikamam peeze ma irao ikoto ka koi bizin ta boozomen ma mburan imap kat, mi kumbuunu ise ḡguren.✠ ²⁶ Mi ka koi kaimer kana kat tabe ni ipambiriizi i ma ila lene i, ina meetejan.✠ ²⁷ Sua ki Anutu iso ta kembei: Anutu ko ikoto kororj ta boozomen, mi iur zin ma timap timbot la Kriḡi kopo mbarmaana. ḡonoono, sua ti iso kororj ta boozomen ko timbot la Kriḡi kopo mbarmaana. Tamen iti tuute: Tamaana itunu, nako imbot la Kriḡi kopo mbarmaana som.✠ ²⁸ Sombe Anutu ikam uraata tana ma imap, mi kororj ta boozomen timbot la Kriḡi kopo mbarmaana lup, tona Lutuunu ko iur itunu ma imbot la Anutu kopo mbarmaana. Naso Anutu imboro kororj ta boozomen, mi kororj ta boozomen timap ma tito kat ni lelene.✠

²⁹ Lak, sombe niom kuurla kembei zin meetejan tirao be timanga mini som, na parei ta wal tiom pakan tikamam yok be tiuulu zin wal meetejan? Sombe sua tiom tana ḡonoono, na kakamam mbulu tana paso? ³⁰ Mi niam tomini, sombe sua tiom tana ḡonoono, na parei ta mazwaana ta boozomen ambadbaada sorok patanjana pa Kriḡi zaana, mi amurur ituyam ila zaaba

✠ 15:10: Ro 15:18; 1Kor 3:10; 2Kor 11:5,23; Pil 2:13

✠ 15:18: 1Tes 4:14

✠ 15:23: 1Tes 4:15; Tur 20:5

✠ 15:28: 1Kor 3:23; Pil 3:21

✠ 15:15: ḡgo 2:24,32; 4:33; 5:32; 13:30

✠ 15:20: ḡgo 26:23; Kol 1:18; 1Pe 1:3; Tur 1:5

✠ 15:26: Tur 20:14, 21:4

✠ 15:30: Ro 8:36; 2Kor 11:26

✠ 15:16: Ro 8:11;

✠ 15:21: Yo 11:25; Ro 5:12+

✠ 15:27: Mbo 8:6;

✠ 15:25: Mbo 110:1; Mt 22:44

kwoono?✠

³¹ O niom toŋmatizij tio, niom ta kakam yo ma nij ise paso, uraata tio iur ŋonoono piom ma kewe Merere kiti Yesu Krisi lene kek. Mi aŋso kat sua ŋonoono piom ta kembei: Aigule ta boozomen, nio aŋute som: Ko aŋbot, som aŋmeete?✠ ³² Kere. Sombe aŋto ŋgar soroksorok kizin tomtom men pa uraata ta aŋkamam i, na uunu parei ta aŋzem itur mi niamŋan zin buzur saŋsaŋŋan amporou su kar Epesus. Aŋbaada sorok pataŋana tana paso? Sombe zin wal meeteŋan tirao be timaŋga mini som, na toŋgo. Takanan ma tiwinin mi turu lende mboti ambaiŋana isu toono. Pa gaaga, malama, to temetmeete.✠

³³ Wal pakan tipandelndel yom ndabok! Motoyom iŋgal ituyom. Tomtom ambaiŋana sa isombe igaaba zin wal sananŋan, inako tikeske i ma ni tomini, mbulu kini isaana. ³⁴ Niom katalli irao. Kakam kat ŋgar mi kezem mbulu tiom sananŋana. Koyom miaŋ som? Pa nio aŋso kat yom ta kembei: Tomtom tiom pakan, zin tiute Anutu risa som kat.✠

Sombe zin meeteŋan timaŋga mini, nako kulin pareiŋan?

³⁵ Tomtom sa ko iwi yo ma iso: “Sombe Anutu ipei zin meeteŋan ma timaŋga mini, nako ka zaala parei? Mi so timaŋga, nako kulin pareiŋan?”

³⁶ Nu kankaanaŋom! Sombe tapaaza koror sa, na bela koror tana isula toono ma kuliini tana ibuuzu, tona ipiyooto popoŋana ma ise.✠ ³⁷ Mi sombe tapaaza kini wit, som koror toro sa ta kembei, na putuunu ta tapaaza na, ruŋguunu raraate pa popoŋana ta ise pa kaimer i som. ³⁸ Pa Anutu ikam ma kini iweniwen mi koror putunputun tipiyotyooto namannaman ma runrun ma ŋonon matakija. Tito ni itunu leleene tau.

³⁹ Koror ta timbotmbot su toono na, ruŋgun ndelndelja. Iti tomtom, ruŋgundu ta. Mi zin mbili ma buzur na, ruŋgun toro. Mi man na, ruŋgun toro. Mi ye ta kembena, ruŋgun toro.

⁴⁰ Koror ta timbotmbot na, pakan ki toono, mi pakan na koror saamba kan. Koror saamba kan tipa ndel pa koror toono kan. ⁴¹ Mi zor azuŋka kini ipa ndel pa puulu. Mi pitik ta kembena. Azuŋka kizin ipa ndel pa zor ma puulu. Mi pitik ta boozomen raraate som. Pitik pakan, azuŋka kizin ilip.

⁴² Ina raraate men pizin wal meeteŋan tabe timaŋga i. Sombe titwi iti ma tusula toono, na kulindi ibuuzu. Mi sombe Anutu ipei iti ma tamanga mini, inako ikam lende kulindi toro. Kulindi popoŋana tana ko irao isaana na som.✠ ⁴³ Kulindi ta titwi sula toono, ina koror sorok. Tamen kaimer, sombe Anutu ipei iti ma tamanga mini, inako kulindi ndabokjana kat mi ka azuŋka biibi. Kulindi ta titwi sula toono na, mburaana biibi som. Mi so Anutu ipei iti ma tamanga mini, inako mburanda biibi.✠ ⁴⁴ Mi kulindi ta titwi sula toono na, koror ki toono. Mi sombe Anutu ipei iti ma tamanga mini, inako kulindi ambai pa mbotjana tabe takam su kar saamba i.

⁴⁵ Sua ki Merere iso ta kembei: Adam, ta tomtom mataana kana na, Anutu iuri ma imanga mataana iyaryaara. Mi Adam kaimer kana * na, ni bubuŋana ta irao ikam ti ma tomtom matanda yaryaara.✠

⁴⁶ Tana mbotjana ta ki Bubuŋana i tabe takam su kar saamba, ina imuŋgu som. Pa mbotjana ki toono ta ipet muŋgu, mana mbotjana ta ki Bubuŋana i. ⁴⁷ Adam mataana kana na, Anutu imbuuzi pa toono. Tana ni tomtom toono kana men. Mi Adam ta iwe ru pa na, ni imar pa kar saamba.✠ ⁴⁸ Wal toono kan na, zin kembei tomtom ta Anutu imbuuzi pa toono na. Mi zin wal tabe tila pa kar saamba i, nako tiwe kembei Ni ta imar pa saamba na. ⁴⁹ Ingi iti ruŋgundu ma mbotjana kiti kembei tomtom ta ipet pa toono na. Mi kaimer, nako ruŋgundu ma mbotjana kiti iwe kembei Ni ta imar pa saamba na.✠

⁵⁰ O niom toŋmatizij tio, nio aŋso kat piom ta kembei: Kulindi ta ki toono ti, ina irao be ikam mbotjana ta ki kar saamba i na som. Bela itoori, to irao ikam mbotjana tana. Pa kar saamba ramaki ka koror ta

✠ 15:31: Ro 8:36; 2Kor 4:10+ ✠ 15:32: ŋgo 19:23+; 2Kor 1:8 ✠ 15:34: Ro 13:11+; 1Kor 6:5; Ep 5:14; 1Tes 4:5

✠ 15:36: Yo 12:24 ✠ 15:42: Mt 13:43 ✠ 15:43: Pil 3:20+; Kol 3:4 ✠ 15:45: Adam kaimer kana na, Krisi tau.

Mi ves 47 ipaati be Adam ta iwe ru pa na. ✠ 15:45: Un 2:7; Yo 5:21, 6:33, 39-54, 63; Ro 5:15+ ✠ 15:47: Un 3:19; Yo

3:13, 31 ✠ 15:49: Un 5:3; Ro 8:29+; 1Yo 3:2 ✠ 15:50: Yo 3:5+

boozomen na, tizanzaana som. Tana koronj ta izanzaana i, ina irao ikam mbotjana ta ki kar saamba i na som.✠

Meetejana mburaana kola imap

⁵¹⁻⁵² Kelenj. Ingi be anso yom pa koronj ta mungu ike, mi ingi Anutu iswe ma ipet mat kek. Iti ta boozomen ko temetmeete som. Pa sombe mberj kaimer ipet, mi twiiri kaimer kana itanj, nako bil pa tamen mi Anutu itooro iti lup. To zin meetejana ko timanga raama kulin mungaana ta irao isaana mini som. Mi iti ta matanda yaryaara i na, Anutu ko itooro iti tomini.✠

⁵³⁻⁵⁴ Pa kulindi ta izanzaana ma imeete i, bela itooro ma iwe koronj ndabokjana ta irao isaana mini som. Mi bela iwe koronj mata yaryaaraana ta irao imeete mini som. Mbulu tana iso ipet, to Anutu sua kini iur jonoono. Sua ta kembei: "Anutu, ni ilip kek. Pa ipambiriizi meetejana ma imap kat."✠

⁵⁵ O meetejana, mburom ingoi? Nu rao lip na som!

O meetejana, nu lem izi ingoi tabe ngal zin tomtom pa i? Som.✠ ⁵⁶ Pa izi ki meetejana na, sanaana. Mi sanaana ikamam mburaana la ki tutu.✠ ⁵⁷ Tamen iti tapakur Anutu mi lelende ambai pini! Pa Merere kiti Yesu Krisi ndomoono piti, tana ni ikamam ti ma tilipilip pa zin koronj tana.✠

⁵⁸ Tana niom tonjatizij tio ta lelej piom ilip na, kemender mboljana. Kezem kosa sa ma itok yom pepe. Mi motoyom sijsij pa uraata ki Merere pa mazwaana ta boozomen. Pa niom kuute: Uraata ta kakamam pini na, kakamam sorok som. Kola iur jonoono.✠

16

Paulus iso pa pat tabe zin Korin tiyogeege pa wal ki Krisi ta timbot joobo su Yerusalem na

¹ Ayo, nio lej sua ri pa pat tabe koyogeege pa Krisi wal kini potomjan ta timbot joobo su Yerusalem a. Zaala ta nio ajur pizin lupjana ki Anutu ta timbot lele pakaana ki Galesia na, niom tomini irao koto. ✠ ² Wik

ta boozomen, aigule mataana kana iso ipet, na niom tatana bela ku'urur pat tiom pakan ta kakam pa wik tana na ila lae. Naso ipet ma iwe boozojana. Beso anja to anjam men. Kokena kakam ta kembei som, mi anja to anbobobo yom pa. Ina ambai som. ✠ ³ Sombe anja, to ituyom kuur wal pakan ta kere zin kembei tirao na, be tikam pat tana ma ila pizin Yerusalem kan. Mi nio ko anbeede sua sotaaraana pakan pa wal tana be tikam mi tila raama. ✠ ⁴ Mi sombe anje kembei ambai be nio tomini anja, nako niamjan mi amla.

Paulus isombe ila ma ire zin Korin

⁵ Ingi nio anso anja anje zin Masedonia kan. Tana ko anja anje zin mungu, tona anja ma anje yom. ✠ ⁶ Mi anso ko itijan tombotmbot ma molojana ri. Tana ko anbot tiom ma irao gorgor ki lomojana imap, tona niom irao kere yo pa pai tio, mi kuur yo ma anja pa lele swoi tabe anja pa i. ✠ ⁷ Tana sombe Merere leleene, na nio lelej be itijan tombotmbot ma molojana ri. Pa lelej be anlou yom men mi anja pepe. ✠ ⁸ Tamen ko anbot men su kar Epesus ti mungu ma irao lupjana biibi ki Pentekos. ✠ ⁹ Pa ingi Merere ikaaga kat kataama pio be anjam uraata biibi isu kar ti. Mi uraata tio iurur jonoono. Tamen wal boojo tizor-zooro yo tomini. ✠

Paulus isotaara zin pa Timoti mi Apolos

¹⁰ Sombe Timoti ima ma ipet tiom, na kere be kakami ma leleyom ambai pini. Kokena imoto. Pa ni ikamam uraata ki Merere kembei ta nio i. ✠ ¹¹ Tana tomtom sa mata pasomi pepe. Mi sombe imanga mini pa pai, na ku'uuli. Naso ila raama leleene ambai, mi imiili ma imar. Pa nio ingi anzza i mi tonjatizij kiti pakan.

¹² Mi tonjatizij kiti Apolos na, nio anpombolmboli be zijan tonjatizij kiti pakan tima ma tire yom. Tamen ni leleene be ima ta buri i som. Mi ko ire le mazwaana sa, to ima ire yom.

Sua pemetjana

¹³ Motoyom izzze, kemender mboljana, mi kikiskis urlajana tiom. Mi kaparaama ma

✠ 15:51-52: Mt 24:31; Pil 3:21; 1Tes 4:15+ ✠ 15:53-54: Yesa 25:8; 2Kor 5:4; Ibr 2:14+; Tur 20:14 ✠ 15:55: Hos 13:14 ✠ 15:56: Un 3:3; Ro 3:19,20, 4:15, 5:12+, 7:5,13 ✠ 15:57: Ro 8:37; 2Kor 2:14; 1Yo 5:4+ ✠ 15:58: 1Kor 3:8; 2Pe 3:14; Tur 14:13 ✠ 16:1: Ugo 24:17; Ro 15:25+; 2Kor 8:1-9:15 ✠ 16:2: Ugo 20:7 ✠ 16:9: 2Kor 2:12; Kol 4:3; Tur 3:8 ✠ 16:10: 1Kor 4:17 ✠ 16:13: Mbo 31:24; Ep 6:10; Pil 1:27; Kol 1:11; 1Tes 5:6

tuŋ mi kombotmbot. ☆ ¹⁴ Mi mbulu tiom ta boozomen bela iswe kembei ku'urur leleyom pizin tomtom. ☆

¹⁵ Niom kuute: Setepanas ziŋan wal kini, ta tiwe mataana piom Akaia koyom ma tiurla. Mi zin tizem kat zitun pa Anutu wal kini potomŋan mi timbesmbeeze pizin.

☆ ¹⁶ Wal ta kembei, ziŋan wal boozomen ta tigabgaaba zin mi timbelmbel uraata pa Merere na, aŋso aŋpombol yom be kombot la kopon mbarman, mi kelej la kaŋjan. ☆

¹⁷ Indeeŋe Setepanas ma Portunatus mi Akaikus timar tipet tio na, tikam yo ma tau lelej ambai kat. Pa tikam niom Korin runguyom, mi timar ma tiuulu yo. ¹⁸ Tana zin tikam yo ma lelej ambai, kembei ta tikam yom tomini ma leleyom ambai. Wal ta kembei na, kapakur zin.

¹⁹ Lupŋana ki Kriŋi ta timbot pa lele pakaana ki Asia ti na, tikam aigule kizin piom. Mi Akwila ma Prisila ziŋan wal ki Kriŋi ta tiluplup zin pa suŋŋana lela ruumu kizin na, zin tomini tikam aigule piom pa Merere zaana. ☆ ²⁰ Mi zin toŋmatizij ki Kriŋi ta niamŋan ambotmbot i na, zin ta boozomen tikam aigule kizin piom tomini.

Niom ta boozomen toŋmatizij ki Kriŋi. Tana leleyom ambai par piom mi ka-parteege nomoyom. ☆

²¹ Inŋi nio Paulus ituŋ ta aŋbeede sua tiŋgi. Aŋkam aigule tio piom. ☆

²² Sombe tomtom sa leleene pa Merere som, na Anutu kete malmalŋana kini ko imbotmbot se kini.

O Merere, mar lak!

²³ Kampeŋana ki Merere Yesu ko ise tiom.

²⁴ Mi nio aŋso piom ta kembei: Itiŋan Yesu Kriŋi tulup ti ma tewe tamen kek, tana nio lelej piom ta boozomen.

☆ 16:14: 1Kor 14:1; 1Pe 4:8 ☆ 16:15: 1Kor 1:16 ☆ 16:16: Pil 2:29; 1Tes 5:12; 1Tim 5:17; Ibr 13:17 ☆ 16:19: ŋgo 18:2,18,26; Ro 16:3,5 ☆ 16:20: Ro 16:16 ☆ 16:21: Kol 4:18; 2Tes 3:17

Ro Ta Iwe Ru Pa Ta Paulus Ibeede Pizin Korin

¹Nio Paulus. Anutu itunu leeleene mi iur yo ma ajwe ngojana ki Yesu Kisi. Niamru tojmatizij kiti Timoti, ta ambeede ro ti ima piom wal ki kar Korin ta kombot la lupjana ki Anutu na. Mi ima pa Anutu wal kini potomjan boozomen ta timbot irao lele pakaana biibi ki Akaia na tomini.

²Tamanda Anutu mi Merere Yesu Kisi ko tikampe yom, mi timboro yom ma kombot ambai. Nonoono.

Anutu iuluulu iti pa patanjana kiti. Naso tarao be tu'uulu waende bizin pa patanjana kizin

³Anutu ta Merere kiti Yesu Kisi Tamaana na, iti lelende ambai pini mi tapakuri. Pa ni munaigana katuunu mi ulaaga kiti nonono.[☆] ⁴Patanjana pareijana ta so ipet piti na, ni iuluulu iti, mi ipotor lelende, mi ipombolmbol iti. Naso iti tarao be tu'uulu wal pakan ta patanjana indeenje zin na, mi topotor lenen, mi topombol zin. Paso, ni ipombol iti mi ipotor lelende kek. Tana iti tarao be tu'uulu wal pakan ta patanjana indeenje zin na.[☆] ⁵Pa Kisi ibaada patanjana, tana iti ta tesekap la kini i, bela tabaada patanjana tomini. Mi so patanjana biibi, nako takam pomboljana biibi ila ki Kisi.[☆] ⁶Niam sombe ambaada patanjana, inabe iulu yom mi ipombol yom. Mi sombe Anutu iulu yam pa patanjana tiam mi ipombol yam, inako ipombol yom tomini be kemender mboljana mi kabaada patanjana kembei ta niam i.[☆] ⁷Tana niam amurla kat ta kembei: Niom ko kemender mboljana. Pa niam amute: Niom sombe kabaada patanjana kembei ta niam, nako kakam pomboljana kembei ta niam i.[☆]

Paulus isotaara zin pa patanjana biibi ta indeenje isu lele pakaana ki Asia na

⁸O niom tojmatizij tiam, niam leleyam be kuute patanjana ta indeenje yam isu lele pakaana ki Asia na. Patanjana tana biibi ma ilip kat pa mburoyam. Irao be ambaada na som. Tabe ikam ma amso ta

kembei: "Ingi be ametmeete i."[☆] ⁹Nonoono kat. Mazwaana tana amyamaana kembei leyam zaala sa som, mi amso ko ametmeete. Tamen mbulu tana ipet piam bekena ampase pa Anutu tau ipei zin meeterjan ma timanga mini na. Kokena ampase pa ituyam mburoyam.[☆] ¹⁰⁻¹¹Tana patanjana biibi ta ise tiam na, ikam yam ma ambot la naala kezeene. Tamen Anutu ikamke yam. Mi ni kola ikamkewe yam. Pa niam amurla ta kembei: Kaimer sombe patanjana sa ipet piam, mi niom ku'uulu yam mi motoyom ingalngal yam pa suhjana, na ni ko ikamke yam mini. Naso niomjan wal boozomen kere, mi leleyom ambai pini, mi kapakuri. Pa suhjana tiom ta iur nonono, mi iwe zaala pa kamperjana kini ma ise tiam.[☆]

Paulus isotaara zin Korin pa uunu tau itooro ngar kini mi ila kizin som

¹²Koroj biibi ta niyam ise pa i, ina ta kembei: Amyamaana la leleyam kembei mbulu ta amkamam isu toono ti na, amtoto ngar ki toono som. Som kat. Niam ampase pa kamperjana ki Anutu, mi amtoto mbulu kini. Tana ampakaam som, mi amzzo sua nonono men raama leleyam ngeezejana. Mi niom na, amkam kat mbulu ta kembei piom.[☆] ¹³⁻¹⁴Mi sua boozomen ta ambeede piom na, ka ngar imbot mat. Irao be kapaata men mi kakam ngar pa. Nonoono, mazwaana ti amso ko niom kakam kat ngar piam zen. Tamen amurur motoyam pa mazwaana tabe ngar tiom ipet mi kikilaala kat yam. Beso aigule biibi ki Merere kiti Yesu ipet, tona niom niyom ise piam, kembei ta niam niyam ise piom.[☆]

¹⁵⁻¹⁶Mungu nio agurla kembei niom kakam kat ngar piam. Tana indeenje mazwaana tana na, ankam ngar be anja anje yom mungu, mana anla pa lele pakaana ki Masedonia. Mi so anjem Masedonia, tona anmiili ma anja anje yom mini, mi niom ku'uulu yo pa pai tio ma anla pa Yudea. Naso kembei anuulu yom pa ru.[☆] ¹⁷Nonoono, ngar tio tana anto som. Mi niom tina kere yo be parei? Nio anjurpe kat ngar tio som, tana antortooro sorok sua tio? Som ankam ngar ki toono mi antoto

☆ 1:3: Ep 1:3; 1Pe 1:3 ☆ 1:4: Ro 15:5; 2Kor 7:6 ☆ 1:5: Mbo 94:19; 2Kor 4:10; Kol 1:24 ☆ 1:6: 2Kor 4:15; 2Tim 2:10 ☆ 1:7: Ro 8:17 ☆ 1:8: Hgo 19:23+; 1Kor 15:32 ☆ 1:9: Yo 5:21; Ro 8:36 ☆ 1:10-11: Ro 15:30+; 2Kor 4:15; Pil 1:19 ☆ 1:12: 1Kor 1:17, 2:4,13; 2Kor 2:17; 1Tes 2:10 ☆ 1:13-14: 2Kor 5:12; Pil 2:16; 1Tes 2:19 ☆ 1:15-16: Hgo 19:21; 1Kor 16:5+

ituj lelej men, tana anso sorok: “E, nio ko ajma,” mana anso mini mi anso: “Som, nio ko ajma som.”¹⁸ Jonono kat ta Anutu, ni ta itoto sua kini na. Niam amtortooro sorok sua tiam som. Irao amso piom: “E, niam ko ajma,” mana amso mini mi amso: “Som, niam ko ama som,” na som.¹⁹ Pa Anutu Lutuuu Yesu Krisi ta nio niamjan Silas mi Timoti amsoyara uruunu la mazwoyom na, ni itortooro ngar kini som. Sombe ni iso: “E, nio ko ankam,” na irao isu mini mi ipelele itunu na som. Som kat. Ni zaala ta Anutu iso: “E” piti.²⁰ Pa ni ta iwe zaala pa Anutu sua kini mbukjan ta boozomen ma tiur jonono piti. Tana Yesu, ni kembei ta “E” ki Anutu. Uunu tina ta gorgori sombe tapakur Anutu, na toso “Jonono” pa Yesu Krisi zaana.²¹⁻²² Anutu itunu ta ipombolmbol yam mi niom tomini be tesekap la ki Krisi ma tur. Mi iroogo iti, mi ikam ti ma tewe lene, mi ikam Bubujana piti kek. Bubujana tana, ina iwe kilalan piti kembei iti ki Anutu. Tana iti tuute: Koron ta ni imbuk sua pa be ikam piti, na ni kola ikam.²³

²³Kelej. Ingi anso sua jonono ila Anutu mataana. Mi ni iute lelej ma imap. Uunu ta ajma som, ina ta kembei: Lelej be angal motoyom som. Tanata anmugai yom mi ajma som.²⁴ Mi ingi amkamam be amwe biibi piom mi amboro urlajana tiom na som. Pa niam amute: Niom kemender mboljana pa urlajana tiom kek. Mi ingi amso itijan takam uraata. Naso amuulu yom ma menmeen yom biibi.²⁵

2

¹Tana nio ajma agre yom mini som paso, anmoto: Kokena ajma mi ankam sua mboljana piom, to taparpasaana lelende mini.² Mi sombe ankam yom ma leleyom isaana, inako asij imbot be ikam yo ma lelej ambai? Som. Pa niom tina men ta karao be kakam ma lelej ambai.³ Uunu tina ta ajma som, mi ajbeede ro mboljana piom bekana anjurpe ngar tiom. Pa anmoto: Kokena patanjana imbot la mazwanda mi ajma, to kakam yo ma lelej isaana. Mi nio anurla ta kembei: Sombe nio lelej ambai kat, inako niom ta boozomen leleyom

ambai kat tomini.⁴ Ro mboljana tana, nio ajbeede piom raama tinjiizi biibi. Pa mazwaana tana, ankam ngar boozo piom, mi lelej ipata ma ipata kat. Mi ajbeede ro tana bekana anpasaana leleyom som. Ajbeede bekana answa kembei anjur kat lelej piom.⁵

Paulus iso pizin Korin be timugai tomtom ta mugu ikam joobo pini na

⁵Tomtom ta mugu ipasaana lelej na, ni ikam pio men som. Ni kembei ipasaana niom ta boozomen leleyom tomini. Mi lelej be anso sua boozo pa koron tingi som.⁶ Pa kadoono ta lupnana tiom iur pini, ina irao.⁷ Tana niom bela kumugai i, mi kopotor leleene ma kopomboli. Kokena leleene isaana kat.⁸ Tana anso anpombol yom be kakam mbulu tabe iswe kembei leleyom pini men.

⁹Uunu ta ajbeede ro mboljana tana piom, ina ta kembei: Anso antoombo yom. Ko koto kaljon pa koron ta boozomen, som som?¹⁰ Mi ingi kuur kadoono pa tomtom tana kek. Tana niom sombe kumugai i mi motoyom mbiriizikaala sanaana kini, na nio tomini anmugai i. Mi mbulu pareijana ta ni ikam joobo pio na, motor mbiriizikaala pa Krisi mataana kek bekana anjuulu yom.¹¹ Kokena tumugai i som, to Sadan ipakaam ti, mi ikam tomtom tana ma iwe lene. Pa zaala matakija ta ni iwadat iti pa i, na iti takankaana pa som.¹²

Paulus iso pa uraata ki ngogana ta ni ikamam

¹²Indeeje nio anla kar Troas be ansoyara uruunu ambaijana ki Krisi pizin na, andeeje kembei Merere ikaaga kataama pio be ankam uraata su tana.¹³ Tamen lelej ambai som, mi ankamam ngar biibi. Pa anso ko andeeje tonmatizij kiti Titus isu tana. Mi som. Tana amparkat nomoyam, to zin timbot, mi nio anla pa lele pakaana ki Masedonia be anju i.

¹⁴Mi nio lelej ambai pa Anutu mi anpakuri. Pa gorgori ni imugmuungu piam mi iuluulu yam pa uraata ta amkamam pa Krisi i. Niam ingi kembei zin malmal kan ta tigaaba biibi kizin pa malmal ma tilip, mi timiili pa kar kizin be iwal biibi tiyaaru

☆ 1:19: ngo 18:5 ☆ 1:20: Ro 15:8+; Tur 3:14 ☆ 1:21-22: Ro 8:16+; 2Kor 5:5; Ep 1:13+; 2Tim 2:19; 1Yo 2:20,27; Tur 7:3+ ☆ 1:24: 1Pe 5:3 ☆ 2:4: ngo 20:31 ☆ 2:5: 1Kor 5:1+ ☆ 2:9: 2Kor 7:15 ☆ 2:11: Lu 22:31+

zin. Uraata tiam, ina iwe zaala pa Anutu be iswe Krisi uruunu pizin tomtom. Uruunu tana na, kembei ta aigau rukjana ta kuziini ila ma irao pa lele ta boozomen.¹⁵⁻¹⁶ Pa Anutu iur yam be amwe zaala pizin tomtom ma tiyoozo Krisi kuziini. Zin wal ta timbot la zaala ki meetejana na, lenen be tiyoozo kuziini tana som. Pa ina, tiyamaana kembei tiyoozo meetejana kuziini. Mi zin wal ta Anutu ikamam uraata pizin be ikamke zin na, tiyamaana Krisi kuziini kembei kororj ambaijana kat. Pa ni ta iwe zaala pizin ma tikam mbotjana ta ki Anutu i. Uraata ta kembena, asirj irao pa? Som. ☆¹⁷ Wal pakan, zin tiwwa mi tikamam pakaamjana pa sua ki Anutu bekena tikam len pat ma kororj. Mi niam na, amrao amkam ta kembei na som. Pa niam mbesoojo ki Krisi. Mi Anutu itunu ta iur yam pa uraata tiam. Tana ampakaam som, mi amzzo katkat sua pizin tomtom raama leleym. Pa niam amute: Anutu irre uraata tiam. ☆

3

Uraata ta Paulus ikam pizin Korin iswe kembei ni zaana pa uraata ki ngogjana

¹Nio agute: Tomtom pakan ko tiso ingi amkamam be amwit ituyam uruyam mini. Na som. Mi niam kembei ta wal pakan som. Pa zin na, bela len ro sa ta isotaara zin tomtom kembei zin zan pa uraata kizin, to tomtom tiurla sua kizin. Mi niam na, leyam uunu sa be kebeede ro ta kembei piam, o amso yom pa ro sa ta kembei na som. ☆² Pa uraata ta amkam la mazwoyom ma iur ngonono, ta iwe leyam ro. Mi sua boozomen ki ro tana imbot la lende. Ro tana, tomtom ta boozomen irao tipaata mi tikam ngar pa. Naso tiurla sua tiam. ☆³ Mbulu ta uraata tiam ipiyooto la mazwoyom, ina iswe kembei niom ro ki Krisi. Ro tana, Anutu mata yaryaaraana Bubujana ibeede. Mi ni ibeede pa koskoozo som, mi ibeede se pat babajan kembei ta tutu ki Mose na som. Ibeede la tomtom lenen. ☆

⁴Sua ta ingi amzzo pa uraata tiam na, amurla paso, Krisi ta iwe zaala piam mi ipombolmbol yam. Tanata uraata tiam irao pa Anutu mataana. ⁵Mi irao ampakur ituyam na som. Pa ituyam mburoyam irao be amkam uraata ta kembei na som. Anutu ipombolmbol yam, tanata amrao. ☆⁶ Tana Anutu ta ikam yam ma amrao be ambeeze pini, mi amso zin tomtom pa zaala popojana tabe zijan Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen pa i. Zaala tana ki tutu som. Ina imbot la uraata ki Bubujana. Pa tutu ta tibeede na, ikam ti ma temetmeete. Mi Bubujana na, ikam mbotjana ta ki Anutu i piti. ☆

Zaala popojana na, ka azunjka ma mburaana biibi. Ilip pa zaala mungujana

⁷Kakam ngar. Zaala mungujana ta tomtom titoto bekena timbeeze pa Anutu na, ipiyotyooto meetejana. * Mi zaala tana, indeenje Anutu ipun ka sua ise pat, mi ikam pizin Israel na, imar raama azunjka mi mburaana biibi. Tabe zin Israel tirao be tigeede la pa Mose runguunu som. Pa iyaara ma ka azunjka biibi mete. Tamen azunjka tana imbot rimen mi imap. ☆⁸ Mi zaala popojana ta koozi tototo bekena tembeeze pa Anutu, ina zaala ki Bubujana. Tana zaala tina na, ka azunjka mi mburaana biibi ma ilip kat pa zaala mungujana. ☆⁹ Kere. Zaala mungujana ta tomtom titoto bekena timbeeze pa Anutu, ina ka azunjka mi mburaana biibi. Tamen zaala tana iso piti ta kembei: “Nu ko meete pa sanaana ku.” Nako parei pa zaala popojana ta koozi tototo be tembeeze pa Anutu na? Pa zaala tana iso piti ta kembei: “Nu we ndeengerjom pa Anutu mataana kek.” Zaala ta kembei na, ka azunjka mi mburaana biibi ma ilip kat pa zaala mungujana. ☆¹⁰ Iti sombe takam ngar pa azunjka ki zaala popojana, nako tere azunjka ki zaala mungujana kembei mburaana sa mini som. ¹¹Mi sombe zaala ta ikamam be imap na, imar raama azunjka mi mburaana biibi, nako parei pa zaala

☆ 2:15-16: Lu 2:34; 1Kor 1:18; 2Kor 4:3; 1Pe 2:7+ ☆ 2:17: Ro 16:18; 2Kor 1:12, 4:2; 1Tes 2:5 ☆ 3:1: 2Kor 5:12, 10:12 ☆ 3:2: 1Kor 9:2 ☆ 3:3: Kam 24:12; Yer 31:33; 1Kor 3:5+; Ibr 8:10 ☆ 3:5: Yo 15:5; 1Kor 15:10; Pil 2:13 ☆ 3:6: Yo 6:63; Ro 7:6; Ga 3:10+; Ibr 8:6+ * 3:7: Zaala mungujana, ina ta kembei: Tomtom ta so ito kat tutu, nako imbot ambai. Mi so som, na Anutu kete malmalgana kini ko imbotmbot se kini, mi imeete ma ila ne. ☆ 3:7: Kam 34:1-28+; Ibr 12:18+ ☆ 3:8: Ro 7:6; Ga 3:2,5,14 ☆ 3:9: Lo 27:26; Ro 1:16+, 3:21+, 8:1+ ☆ 3:11: Ro 10:4; Ibr 7:18, 8:13 ☆ 3:12: Igo 4:13; Ep 6:19

tabe imbot ma alok i? Ina ka azungka mi mburaana biibi ma ilip.✠

¹² Niam amurla kat ta kembei, tanata amoto som mi amzwe katkat sua pizin tomtom.✠ ¹³ Niam kembei Mose som. Pa mungu ni ipakalkaala mataana pa kawaala. Kokena zin Israel matan ilala pa koronj ta ka azungka imbot rimen to imap.✠ ¹⁴ Tamen zin Israel ngar kizin imbol, tanata tikilaala mbulu tana ka uunu som. Mi koozi tomini, sombe tipaata zaala mungujana ka sua, ina kembei ta kawaala tana isekalkaala men ngar kizin. Tanata ngar kizin ipet som. Pa Krisi itutamen ta irao be itatke kawaala tana pizin.✠ ¹⁵ Ta mungu mi imar indeeje koozi, sombe tipaata sua ki Mose, ina kembei ta koronj sa isekaala lelen ma ngar kizin. ¹⁶ Tamen sombe tomtom sa itooro leleene, mi iurla ki Merere, na Krisi itatke koronj tana pini.✠

¹⁷ Merere, ni Bubujana. Mi sombe Merere Bubujana imbotmbot raama iti, nako tewe mbesoorjo mini som.✠ ¹⁸ Iti ta kawaala sa ipakaala matanda mini som na, tamap tere azungka mi mbulu ndabokjana ki Merere ila ki Krisi. Pa ni ta iswe kat Anutu piti. Tana matanda ilala pa azungka kini mi mbulu kini ndabokjana tana, mi ni itortooro iti be tewe kembei ta ni itunu. Mbulu ti, Merere ikamam piti. Ingi anso pa Bubujana tau.✠

4

Uruunu ambaijana ki Krisi ta iur mat piti

¹ Tana Anutu, ni imujai yam mi iur uraata ti imar nomoyam. Tanata niam irao leleyam ipata mi amzem uraata tiam ti na som.✠ ² Mi mbulu turkejan mi sananjan boozomen ta kanda mianj pa i, na ampizil ndemeyam pa kek. Mi amkamam uraata tiam raama mbulu pakaamjana som, mi ampagaaba sua toro ma ila raama Anutu sua kini som. Som kat. Ingi amzwe katkat sua nonoono men pizin tomtom. Naso tiyamaana la lelen kembei amkamam kat uraata ila Anutu mataana.✠ ³ Nonoono, tomtom pakan, zin kembei ta koronj sa

isekaala ngar kizin. Tabe ngar kizin ipet pa uruunu ambaijana ta amzzo i som. Wal tana titoto zaala tabe ikam zin ma tila len i.✠ ⁴ Pa merere pakaamjana ta ikamam peeze pizin tomtom pa mazwana ti, ni isekaala zin wal tau tiurla som na ngar kizin kek. Tanata zin tirao be tikilaala azungka ki uruunu ambaijana som. Uruunu ambaijana tana iso ta kembei: Krisi, ni iswe kat Anutu mburaana, azungka, mi mbulu kini ndabokjana piti.✠ ⁵ Sua ta niam amzoyaryaara pizin tomtom na, amkamam bekeno tomtom tipakur yam pa na som. Niam amkamam sua ta kembei: "Yesu Krisi, ni Merere. Mi ni ikam yam ma amwe mbesoonjo kini, tanata ambesmbeeze piom."✠ ⁶ Mungu kat, indeeje Anutu iur saamba mi toono na, ni iso ta kembei: "Mat sa be iyaara lela zugut leleene." Anutu tina ta ikam ma mat kini iyaara lela leleyam tomini. Tanata ambot mat pini, mi amute mburaana, azungka, mi mbulu kini ndabokjana ta tere se ki Krisi i.✠

Koronj ndabokjana kat ki Anutu imbot la kuuru toononjan lelen

⁷ Uraata ta amkamam i na, ituyam amrao pa som. Tana koronj ndabokjana ta Anutu iur la leleyam i, ina kembei imbot lela kuuru sorokjana ta tiurpe pa toono na. Naso amswe Anutu mburaana ta biibi ma ilip na pizin tomtom.✠

⁸ Niam na, patanjana boozomen ikamam yam. Mi tamen ikototo yam som. Amrru zaala. Tamen leleyam ipata kat som. Pa niam amute: Zaala sa kola ipet.✠ ⁹ Tiseseeze motoyam. Mi Anutu, ni ipizil ndemeene piam som. Patanjana matakiya ipunun yam. Tamen ipasaana kat yam som.✠ ¹⁰ Yoyoujana ta gorgori kuliyam irre i, ina kembei amgabgaaba Krisi pa meetenjana kini. Tamen Krisi ipombolmbol yam, mi amendernder mboljana, mi ambadbaada patanjana tana ta ki kuliyam i. Tana amswe kembei ni mataana iyaryaara ma imbotmbot.✠ ¹¹ Niam tomtom toono koyam

✠ 3:13: Kam 34:33+ ✠ 3:14: Yo 12:40; Ro 11:7-25 ✠ 3:16: Kam 34:34; Ro 11:23+ ✠ 3:17: Yo 8:32,36; Ro 8:2,15; Ga 4:6+, 5:1 ✠ 3:18: Kam 33:19+; Yo 1:14; Ro 8:29; 1Kor 15:49; 1Yo 3:2 ✠ 4:1: 1Kor 15:10; 2Kor 3:6; 1Tim 1:12+ ✠ 4:2: 2Kor 2:17, 6:4+; 1Tes 2:3+ ✠ 4:3: 1Kor 1:18, 2:14; 2Kor 3:14 ✠ 4:4: Yo 1:14, 12:31, 14:9; Ep 2:2; Pil 2:6; Kol 1:15; Ibr 1:3 ✠ 4:5: Igo 2:36; 1Kor 3:5; 2Kor 1:24 ✠ 4:6: Un 1:3; Mt 4:16; Yo 8:12; 1Pe 2:9 ✠ 4:7: 1Kor 2:5; 2Kor 3:5, 12:9 ✠ 4:8: 2Kor 1:8, 7:5 ✠ 4:9: Mbo 37:24 ✠ 4:10: Ro 8:17; 1Kor 15:31; 2Kor 1:5; Pil 3:10

men, mi mburoyam biibi som. Mi gorgori ta ambotmbot su toono ti na, amso ko molo som to ameete pa Yesu zaana. Tamen amendernder mbolɔjana mi ambadbaada patajana tana. Tana amswe kembei Kriɔi, ni mataana iyaryaara ma imbotmbot.✠ ¹² Niam ingi kembei ambotmbot la naala kezeene pa uraata ta amkamam i. Tamen amuluulu yom be kakam mbotɔjana ta ki Anutu i.

¹³ Sua imbot pataɔa kek ta kembei: Nio aɔurla, tanata aɔso sua.✠

Mi niam tomini leyam urlaɔana ta kembei. Tanata amzoyaryaara urunu ambaiɔana. ¹⁴ Pa niam amute: Ni ta ipei Merere Yesu ma imanga mini pa naala na, kaimer ko ipei yam tomini, kembei ta ikam pa Merere Yesu na. Mi ni ko ikam ti ma temender su kereene uunu mi iso: “Kere. Wal tio tis.”✠

¹⁵ Pataɔana boozomen ta ambadbaada i, ina be iuulu yom. Naso kampeɔana ki Anutu ila kizin tomtom boozomen. Mi zin ko lenen ambai pa Anutu, mi tipakurkur zaana, mi iseenge iseenge ma ila.✠

Paulus ikam ngar biibi pa koron ta tarao be tere som

¹⁶ Tana niam irao leleyam ipata mi amzem uraata tiam na som. ɔonoono, kuliya mat kana ikamam be isaana. Mi leleyam na, aigule ta boozomen Anutu imbolmbol yam, mi ikamam leyam mburoyam popoɔana.✠ ¹⁷ Pataɔana boozomen ta izze tiam i, na amre kembei bibip som. Mi ko imbot rimen ɔonoono, to imap. Tamen pataɔana boozomen tana ko iuulu yam be ambot raama Anutu lela azuɔka kini lelene ma alok. Tana koron ndabokɔana tabe amkam i, ina ilip kat pa pataɔana tiam ta boozomen.✠ ¹⁸ Tana niam amkam ngar pa koron ta tere ki matanda i som. Amkam ngar pa koron ta tarao be tere som. Pa koron ta tere ki matanda i, ko imbot rimen to imap. Mi koron ta tarao be tere som, ina imbotmbot ma alok.✠

5

Paulus ikam kinkiini pa ruumu kini saamba kana

¹ Kuliya ta ki toono ti, ina niam amre kembei beeze sorok be kunuyam imbot lela. Mi niam amute: Sombe tireege beeze tiam ti, na niam leyam ruumu ɔonoono ta imbot saamba a. Ruumu tana, tomtom tipo pa naman som. Anutu ta ipo. Mi ko imbotmbot ma alok. ✠ ²⁻³ Tana koozi niam leleyam ipata mi amzzo ta kembei: “A tina ko. Amzeebe yam lela muriyam saamba kana, so ndabok!” Muriyam saamba kana, ina kuliya popoɔana tau. Tana leleyam be amzeebe yam pa pataɔa. Kokena ambot sorok. ✠ ⁴ Mazwaana ta ambotmbot men lela beeze tiam ta ki toono ti na, leleyam ipata mi amtaɔa pa mbotɔjana ki kar saamba. Mi leleyam be amzem kuliya ti na som. Leleyam be kuliya ti imbotmbot, mi amzeebe yam pa kuliya popoɔana ta ki saamba i, ma kembei izuk kuliya ta ki toono ti. Naso kembei mbotɔjana ki kar saamba iwon mbotɔjana tiam ta ki toono ti. ✠ ⁵ Anutu, ni iur ti be takam mbotɔjana ta kembei. Mi ikam Bubɔana piti kek. Bubɔana tana, ina iwe mataana pa koron boozomen tabe ni ikam piti pa kaimer i. ✠

⁶ Uunu tina ta gorgori niam amototo som mi leleyam ambai. Pa niam amute: Kuliya, ina iwe kembei muriyam men be ambot lela su toono ti. Mi sombe ambot raama kuliya ta ki toono i, na ambot raama Merere isu kar saamba zen. ✠ ⁷ Pa ingi tere kati zen. Tototo zaala ki urlaɔana ma tomtotmbot. ✠ ⁸ Tana kembei ta aɔso na, niam leleyam ambai mi amre ta kembei: Sombe ambot men su toono, ina ambai. Mi sombe amzem kuliya ti, mi amla ambot raama Merere isu saamba, inako ambai kat. ✠ ⁹ Tamen sombe ambot raama kuliya ti, som amzem mi amla ma ambot raama Merere isu kar saamba, na amkam kinkiini kat pa mbulu ta ni lelene pa i. ✠ ¹⁰ Pa iti ta boozomen kola temender su Kriɔi kereene uunu be itiiri iti mi iur kadoono

✠ 4:11: Mbo 44:23; Ro 8:36; 1Kor 15:31,49 ✠ 4:13: Mbo 116:10 ✠ 4:14: ɔgo 2:24,32; Ro 8:11; 1Kor 6:14; Ep 2:6
✠ 4:15: 2Kor 1:3+; Kol 1:24; 2Tim 2:10 ✠ 4:16: Mbo 103:5; Ro 7:22; Ep 3:16; Kol 3:10 ✠ 4:17: Mbo 30:5; Mt 5:12;
Ro 8:17+; 1Pe 1:6+ ✠ 4:18: Ro 8:24; 2Kor 5:7; 1br 11:1+ ✠ 5:1: 2Kor 4:7; 2Pe 1:13+ ✠ 5:2-3: Ro 8:23 ✠ 5:4:
Ro 8:11; 1Kor 15:53+ ✠ 5:5: Ro 8:16,23; 2Kor 1:22; Ep 1:13+ ✠ 5:6: Mbo 119:19; 1br 11:13+ ✠ 5:7: Ro 8:24+;
1Kor 13:12; 2Kor 4:18; 1br 11:1 ✠ 5:8: Pil 1:23 ✠ 5:9: Kol 1:10; 1Tes 4:1

piti tomtom tataŋa pa mbulu ta takamam su toono na. Mbulu ambaŋana, mi mbulu sananŋana tomini. ☆

Paulus leleene be ikam zin tomtom ma zijaŋ Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen

¹¹Tana niam amototo Merere. Uunu tina ta amkamam uraata be ampei ŋgar kizin tomtom ma titooro lenen. Leleyam mi ŋgar tiam, ina imbot mat pa Merere. Mi amso ko niom tomini kombot mat piam, mi kikilaala kembei uraata ta amkamam i, na amkamam raama leleyam ŋgezeŋana men. ☆

¹²Kokena niom koso ingi amkamam be amwit ituyam uruyam mini. Na som. Ingi amso sua ti bekana niyom ise piam, mibe amuulu yom ma karao be kepekel sua kizin wal pakan. Wal tana, nin zze pa mbulu mat kana men. Mi koronj ta imbot la leleende i, na tikam ŋgar pa som. ☆ ¹³Nio agute: Wal tana tiso niam amkamam ŋgar pa Anutu, mi ila ila ma ipakankaana ŋgar tiam. Ambai, tiso lak! Mi uraata ta amkamam na, amkamam pa Anutu zaana tau. Miombe amkam kat ŋgar, ina be iuulu yom. ¹⁴Mbulu ki Krisi ta ni iur kat leleene piti, ta ipesese yam mi amkamam uraata kini. Pa niam amre ta kembei: Tomtom tamen ikam tomtom ta boozomen murin, mi imeete pizin. Tana zin ta boozomen kembei timbot lela meeteŋana kini tana leleene mi imeete raami. ☆ ¹⁵Mi ni imeete pa tomtom ta boozomen, bekana tito zitun lenen pa mbotŋana kizin isu toono ti na som. Imeete pizin bekana ikam zin ma tito ni leleene. Ni ta imeete pizin, mi burup ma imanŋa mini pa naala na. ☆

¹⁶Tana niamombe amkam ŋgar pizin tomtom, na amto ŋgar ki toono mini som. ŋonoono, mungu amkam ŋgar pa Krisi kembei ta zin wal toono kan tikam ŋgar pini. Mi ingi amurla kek, tana amkam ŋgar pini ta kembei mini som. ☆ ¹⁷Tanaombe tomtom sa isekap la ki Krisi ma iwe lene, na Anutu ikami ma iwe tomtom popoŋana. Tana koronj munguŋan timap, mi koronj popoŋan tipet kek. ☆

¹⁸Mbulu ta boozomen tana na, Anutu ta ikam piti. Kere. Mungu iti tewe ni ka koi bizin. Tabe ni itijaŋ tarao be taparlup ti som. Tamen ni ingo Krisi ma isu toono, mi Krisi iwe zaala piti, ta ingi itijaŋ Anutu taparlup ti ma tewe tamen kek. Mi ni iur uraata imar nomoyam be amsoyaara ka sua pizin tomtom. Naso zin tomini, zijaŋ Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen. ☆ ¹⁹Sua tiam ti ka uunu ta kembei: Iti tomtom toono kanda ta mungu tewe Anutu ka koi bizin na, ni ingo Krisi ma isu bekana iwe zaala piti ma itijaŋ Anutu taparlup ti ma tewe tamen. Tana Anutu ininin sanaana kiti mini som. Mi iur uraata imar nomoyam be amsoyaara sua kini, mi amso zin tomtom pa zaala tabe ni zijaŋ tiparlup zin ma tiwe tamen pa i. ☆ ²⁰Tana niam kembei amkam Krisi runguunu, mi amwe Anutu kwoono be amso sua kini pizin tomtom. Mi ingi kwoyam imbol piom ta kembei: Kotooro leleyom. Naso niomŋan Anutu kaparlup yom ma kewe tamen. ☆ ²¹Pa kere. Krisi, ni iute sanaana kamŋana som. Tamen ikam murindi, mi iwe patoronŋana pa sanaana kiti. Tana sanaana kiti ka kadoono, ta Anutu iur se kini. Naso iti ta tesekap la ki Krisi ma tewe lene na, tewe ndeeŋananda pa Anutu mataana. ☆

6

Mbulu ki mbesoŋo ŋonoono ki Krisi

¹Tana niam kembei amgabaŋa Anutu pa uraata kini. Mi amso ampombol yom ta kembei: Kere yom. Kokena kampeŋana ki Anutu ta kakam kek na iur ŋonoono piom som. ☆ ²Pa ni iso ta kembei: Indeeŋe nol ta anso anjampe yom na, anler yom.

Mi indeeŋe aigule ta anso anjamke yom na, anjuulu yom. ☆

Mi kere. Nol tabe Anutu ikampe iti mi ikamke iti, ina ta koozi! ☆

³Niam leleyam be tomtom tiyyo kwon pa uraata tiam som. Tana motoyam ingalŋgal ituyam: Kokena amkam ŋoobo mbulu sa,

☆ 5:10: Mt 16:27, 25:31+; Ro 2:16, 14:10; Ga 6:7; Kol 3:24+; Tur 22:12 ☆ 5:11: Mbo 139:1+; 2Kor 4:2; Ibr 10:31; Yud 23 ☆ 5:12: 2Kor 1:14+, 3:1 ☆ 5:14: Ro 5:15, 6:11+; 1Tim 2:6 ☆ 5:15: Ro 14:7+; Ga 2:20; 1Pe 4:2 ☆ 5:16: Mt 12:50; Pil 3:7+; Kol 3:11 ☆ 5:17: Yesa 43:18; Ro 8:10; Ga 5:6, 6:15; Tur 21:4+ ☆ 5:18: Ro 5:10; 2Kor 3:6; 1Yo 2:2 ☆ 5:19: Mbo 32:1+; Ro 3:23+; Kol 1:19+ ☆ 5:20: 1Kor 4:1; 2Kor 6:1; Ep 6:20 ☆ 5:21: Yesa 53:6+; Yo 8:46; Ro 5:19; 1Kor 1:30; Ga 3:13; Pil 3:9; Ibr 4:14+; 1Pe 2:22+; 1Yo 3:5 ☆ 6:1: 1Kor 3:9; 2Kor 1:24, 5:20; Ibr 12:15 ☆ 6:2: Yesa 49:8 ☆ 6:2: Lu 4:18+; Ibr 3:13 ☆ 6:3: Ro 14:13; 1Kor 8:13, 9:12, 10:32

to ampakaala zin tomtom pa Anutu, som amkam zin ma titop.[☆] ⁴ Mbulu tiam ta boozomen iswe kembei niam mbesoongo ki Anutu. Pa amendernder mboljana kat mi ambadbaada patanjana matakiŋa. Amrre yoyoujana pa uunu tau amtoto zaala ta Anutu iur piam na. Mazwaana pakan amre kembei leyam zaala sa som.[☆] ⁵ Mi tomtom tiballis yam, mi tizebzebe yam lela ruumu sanaana, mi iwal biibi timanganga piam. Mi ambelmbel uraata ma niyam isaana. Mi amkenne kat som, mi peteltel yam.[☆]

⁶ Mi mbulu tiam na, ingeeze men. Mi amkamam kat ngar pa Anutu. Niam amkampewe zin tomtom. Mi sombe tikam ŋoobo yam, na amyaramraama ituyam ma keteyam malmal karau som. Niam amwwa raama Bubujana Potomjana mburaana, mi amurur kat leleyam pizin tomtom.[☆] ⁷ Mi amzzo katkat sua ŋonoono men. Mi Anutu mburaana ta ipombolmbol yam. Mi mburu malmal kana ta Anutu izarra piam na, ndeenejana men. Mburu tana iwe kembei ta izi mi singiao be amporou pa.[☆]

⁸ Niam amkamam uraata ki Anutu na, tomtom pakan tipakur yam, mi pakan tire yam kembei wal sorokŋoyam. Tomtom pakan tiwit uruyam, mi pakan tinjal sua piam. Tomtom pakan tire yam kembei mbesoongo ŋonoono ki Anutu, mi pakan tiso niam ampandelndel zin tomtom. ⁹ Tomtom pakan tikilaala kat yam, mi pakan tikankaana piam. Mazwaana pakan amso ko ameete. Mi som. Ambotmbot men. Patanjana pakan, Anutu ipazal yam pa. Mi ni ipun yam ma ametmeete som.[☆]

¹⁰ Patanjana ta ambadbaada i, ina ikam yam ma leleyam ipata. Tamen leleyam ambai kat pa mazwaana ta boozomen. Niam na, ambot ŋoobo. Tamen amkamam koronj ndabokjana kat pizin wal boozomen ma tirao pa kat. Niam leyam koronj sa som. Tamen leyam koronj ta boozomen ma amrao pa.[☆]

¹¹⁻¹² O niom Korin, niam ingi amurur kat leleyam piam, tanata amkamam sua boozomen ti piam. Mi niom na, ku'urur kat leleyom piam som. ¹³ Tamen nio aŋre yom kembei lutuŋ bizin. Tana aŋso piam ta kembei: Kuur leleyom piam tomini, kembei ta niam amurur leleyam piam.[☆]

Tombot molo pa koronj sananjan ta boozomen

¹⁴ Kere yom! Niomjan zin wal ta tiurla som na, kapargabgaaba yom pepe. Pa mbulu ndeenejana mi mbulu ki tomololo tutu ko tilup be parei? Mi mat ma zugut tirao timbot mbata be parei?[☆] ¹⁵ Mi Krisi mi Sadan * ko tiyok raraate be parei? Mi sokorei ta irao ilup tomtom ta iurla som na, mi tomtom urlajana?[☆] ¹⁶ Mi ko merere pakaamjan tirao be tigaaba Urur Merere be parei? Som. Mi urum ki Anutu mata yaryaaraana ta iti. Ina kembei ta Anutu iso:

Nio ko aŋbot la mazwan mi aŋwwa raama zin.

Mi nio ko aŋwe Anutu kizin, mi zin ko tiwe wal tio.[☆] ¹⁷ Uunu tina ta Merere iso ta kembei:

Kezem wal tana, mi kala kombot ndel. Mi koronj ta so ingeeze som, na kakam pepe. Naso nio aŋkam yom.[☆]

¹⁸ Mi nio ko aŋwe tomyom, mi niom kewe lutuŋ bizin mi lutuŋ moori bizin.

Ina Merere mbura keskeezeraana itunu iso ta kembei.[☆]

7

¹ O niom toŋmatizij tiam, Anutu imbuk sua ta boozomen tana piti kek. Tana mbulu boozomen ta ipasansaana kulindi, som kunundu ma ingeeze pa Anutu mataana som na, tezem ma imborene kat. Mi tomtom Anutu, tuurpe itundu ma tewe potomjanda kat. [☆]

Paulus leleene ambai kat paso, iley kembei zin Korin tiurpe mbulu kizin kek

Paulus iso pizin Korin be tiur lenen pini

☆ 6:4: 2Kor 4:9+ ☆ 6:5: ŋgo 16:23; 2Kor 11:23+ ☆ 6:6: Ro 12:9; 2Kor 4:2; Ga 5:22; Kol 3:12; 1Tim 4:12 ☆ 6:7: Ro 13:2; 1Kor 2:4; 2Kor 10:4; Ep 6:11+ ☆ 6:9: Mbo 118:18; Ro 8:35+; 1Kor 4:9; 2Kor 4:9+ ☆ 6:10: Mt 5:12; 2Kor 7:4; Pil 2:17, 4:4; Kol 1:24 ☆ 6:13: 1Kor 4:14 ☆ 6:14: Un 24:3; 1Kor 5:9+; Ep 5:7, 5:11; 1Yo 1:5+ * 6:15: Paulus ibeede Belial. Belial na Sadan zaana toro. ☆ 6:15: 1Kor 10:20+ ☆ 6:16: Wkp 26:12; Ezek 37:27; Yo 14:23; 1Kor 3:16, 6:19; Tur 21:3 ☆ 6:17: Wkp 5:2; Yesa 52:11; 2Kor 7:1; Tur 18:4 ☆ 6:18: Yesa 43:6; Ro 8:14; Tur 21:7 ☆ 7:1: 2Kor 6:17+; 1Tes 4:7; 1Tim 4:8+; Ibr 10:22; 1Pe 1:15; 1Yo 3:3

² O niom wal tiam, kuur leleyom piam. Pa niam amkam ŋoobo tomtom sa som, mi ampasaana tomtom sa som, mi amwatke leyam kororŋ ki tomtom sa som. ✧ ³ Sua tio ti, nio aŋkam bekana aŋgal motoyom pa na som. Ingi aŋpazal ŋgar tiom men. Pa nio aŋso kek. Niam leleyam piom. Tana sombe ambot, som ameete, na kororŋ sa irao be iyembut ti na som. ✧ ⁴ Niom tina, leleŋ iwe ru piom som. Pa niom ta kakam yo ma niŋ se kat. Ŋonoono, patarjana boozomen ikam yam. Tamen aŋkam ŋgar piom, tanata ipombol yo, mi ikam yo ma leleŋ ambai ma ambai kat.

⁵ Indeeŋe niam amla ma ampet lele pakaana ki Masedonia na, niam ra, irao keteyam su risa som. Paso, patarjana matakina boozo ikam yam. Niamŋan zin tomtom amparzorzooro, mi ambot la malmal leleene. Tabe motoŋana biibi ikam yam, mi kopoyam irru. ✧ ⁶ Mi indeeŋe Titus imar mi ipet tiam na, Anutu ta ipombolmbol zin wal ta lenen ipata na, ipombol yam, mi ikam ma leleyam ambai. ✧ ⁷ Mi tina men som. Kororŋ toro ipombol yam tomini. Pa Titus imar na, iso yam pa uruyom ambaijana ta kembei. Iso: Niom kopomboli mi kopotor leleene. Mi iso niom leleyom ipata pa mbulu ta kakam na, mi katarŋ pa. Mi kuur kat leleyom pio mi kalae tio, mi leleyom ilip be kere yo mini. Tabe ikam yo ma leleŋ ndabok kat.

⁸ Ŋonoono, ro ta muŋgu aŋbeede piom na, ipasaana leleyom ma leleyom isaana risa kek. Tamen leleŋ ipata pa kororŋ tana som. Pa ro tana, aŋbeede bekana aŋuulu yom. Ŋonoono, muŋgu leleŋ ipata pa. Mi buri na som. Pa ingi niom leleyom isaana mini som. ✧ ⁹ Tabe ikam ma leleŋ ambai kat. Mi leleŋ ambai pa leleyom patarjana tana som. Leleŋ ambai paso, aŋre ikam yom ma kuurpe mbulu tiom. Tana leleyom patarjana tana indeeŋe pa Anutu ŋgar kini. Uunu tina ta ro tiam tana ipasaana kat yom som. ¹⁰ Pa lelende patarjana ta indeeŋe pa Anutu ŋgar kini, ina ikam ti ma tuurpe mbulu kiti. Tana iwe zaala piti be Anutu ikamke ti. Mi asiŋ ko leleene ipata pa

mbulu ta kembei? Som. Tamen sombe lelende ipata kembei ta zin wal toono kan, na tere ti. Pa lelende patarjana ta kembei na, ipiyotyoto meeterjana. ✧ ¹¹ Niom kere. Indeeŋe Anutu ikam yom ma leleyom ipata na, ipiyoto so mbulu i? Ikam yom ma irao kombot na som. Karau men mi kuurpe mbulu tiom. Pa leleyom be leloyom uunu sa isaana som. Tanata komoto, mi keteyom malmal, mi kuur kadoono pa tomtom ta ikam ŋoobo na. Mi leleyom ilip be kere yo mini. Mbulu tiom ta boozomen tana iswe kembei leloyom uunu sa pa kororŋ taingi som.

¹² Tana indeeŋe ta aŋbeede ro tana piom na, aŋkam ŋgar biibi pa tomtom ta ikam ŋoobo mbulu tana, som tomtom ta ni ikam ŋoobi na som. ✧ Aŋbeede ro tana bekana ituyom kikilaala kembei leleyom be kakam kat mbulu pa Anutu mataana, mi kuur kat leleyom piam mi kalae tiam. ¹³ Tana mbulu tiom tana ipombol yam, mi ikam yam ma leleyam ambai.

Mi tina men som. Pa indeeŋe Titus ima ipet tiom na, niom ta boozomen kakami raama leleyom ambai. Tabe kopomboli mi kakami ma leleene ambai kat. Mbulu tiom tana ikam ma niam tomini menmen yam biibi. ¹⁴ Pa muŋgu aŋwit uruyom ila Titus mataana. Mi ingi sua tio tana iur ŋonoono kek, tana korŋ mian piom som. Pa sua ta amkam pa Titus be amwit uruyom pa na, mbulu ta kakam pini iswe kembei sua tana ŋonoono men. Kembei sua tiam boozomen ta amzzo piom na, sua ŋonoono men. ¹⁵ Mi Titus tomini leleene piom ilip. Pa mataana ingalŋgal mbulu tiom tau niom ta boozomen kakami, mi leloyom ŋger pini, mi keleŋ la kaljaana. Paso, komoto Anutu mi leleyom be kakam kat mbulu pa ni mataana. ¹⁶ Tana ingi nio leleŋ ambai kat. Pa nio aŋurla ta kembei: Niom kototo Anutu leleene pa kororŋ ta boozomen. ✧

8

Paulus ipombol zin Korin be tiyo pat pakan pizin Yerusalem kan

¹ O niom toŋmatiziŋ tiam, niam leleyam be kuute mbulu ta kamperjana ki Anutu ipiyoto pizin lupjana ki Anutu ta timbot

✧ 7:2: Ŋgo 20:33; 2Kor 12:17

✧ 7:3: 2Kor 6:11+

✧ 7:5: Ŋgo 20:1; 2Kor 2:13

✧ 7:6: 2Kor 1:3+, 2:13

✧ 7:8:

2Kor 2:4 ✧ 7:10: Mbo 51:3+; Mt 26:75, 27:3-5; Ibr 12:16+

* 7:12: Ingi Paulus iso pa tomtom ta muŋgu izoori mi

ikam ŋoobo mbulu pini. Tamen leleene be ipaata kat tomtom tana zaana som. Tana iso baba men. ✧ 7:16: 2Kor 2:9

✧ 8:1: Ro 15:26+

pa lele pakaana ki Masedonia na.[☆] ² Zin ra, patanjana biibi jonoono ikam zin, mi timbot jooobo kat. Tamen lelen ambai ma ilip, mi tiyo pat boo zo kat be tiuulu zin tojmatizij ki Kisi ta timbotmbot jooobo su Yerusalem a.[☆] ³⁻⁴ Nio anje kat mbulu kizin kek, tanata anjo ka sua. Kororj ta zin tirao be tikam, ta tikam. Mi tina men som. Tikam pakan ma isala ki tomini. Pa zitun lelen tisombe tigaaba lupjana pakan ki Anutu, mi tiur naman pa uraata ti. Tanata ngar kizin imbol mi timanjmanj yam be amyok pizin ma tiuulu Anutu wal kini potomjan ta timbotmbot jooobo na.[☆] ⁵ Niam amso ko tikam mbulu tana men. Mi som. Pa tito Anutu lelene, mi tiur kat lelen pa Merere, mi tiur lelen piam tomini.

⁶ Uraata ti ta kampejana ki Anutu ipiyooto na, mungu Titus imanja pa ila mazwoyom. Tana amso pini be ipombolmbol yom pa ma irao koposop kat. ⁷ Pa niom tina karao kat pa uraata mi mbulu matakina ta Bubujana ipiyotyooto na: Urajana, sua, ngar, mbulu ki matanda zze pa kororj ki Anutu, mi mbulu ki lelende par piti ta uraata tiam ipiyooto la mazwoyom na. Tana niom sombe karao kat pa uraata ti tomini, to ndabok. Pa ingi mbulu toro ta kampejana ki Anutu ipiyooto.[☆]

⁸ Ingi anjur sua piom som. Anjo anjtoombo yom. Niom kuur kat leleyom pa Anutu mi zin tomtom, som som? Tanata anjo yom pa mbulu kizin wal pakan ta matan sijsij pa uraata ti na. ⁹ Pa kampejana ki Merere kiti Yesu Kisi na, niom kuute kek. Mungu, ni irao kat pa kororj ta boozomen. Tamen izem kororj kini tana, mi isu toono ma imbot jooobo, bekena iuulu yom mi ikam yom ma karao kat pa kororj ta ki Anutu i.[☆]

¹⁰ Ndaama ta ila kek na, leleyom iur be kakam mbulu tingi. Mi niom ta kamanga pa ka uraata mungu. Tana nio anje ta kembei: Niom sombe koposop, inako ambai. ¹¹ Tana motoyom se pa uraata ti, mi koposop kat. Pa indeenje ta kamanga pa na, motoyom sijsij pa. Tana pat piizi sa ta so karao be kakam, na kakam. ¹² Pa kororj ta so tarao be takam, mi sombe takam raama lelende, nako Anutu lelene ambai pa. Mi sombe iti

lende kororj som, na irao Anutu iwi iti pa na som.[☆]

¹³ Ingi anjo be ku'uulu wal pakan ma timbot ambai, mi ituyom kombot jooobo, na som. Lelerj be niom ta boozomen kombot raraate men. ¹⁴ Koozi, niom karao pa kororj boo zo. Tana karao be ku'uulu zin pa kororj ta zin timbot jooobo pa. Mi kaimer, sombe zin tirao pa kororj pakan ta niom kombot jooobo pa, nako zin kadoono tiuulu yom. Naso niom ta boozomen kombot raraate men.[☆] ¹⁵ Pa mbulu ta Anutu iso pizin Israel be tikam pa kini manna isu lele bilimjana na, ina iwe kin ambaijana piom be koto. Ka sua iso ta kembei:

Tomtom ta iyo kini biibi na, ikam ka kini ma irao, mi gegeene sa som.

Mi tomtom ta iyo kini rimen na, imbot jooobo som. Ikam ka kini ma irao.[☆]

Paulus isotaara zin pa wal tabe tiyo pat i zan

¹⁶ Nio lelerj ambai pa Anutu mi anjakuri. Pa ni ikam ma Titus mata sijsij be iuulu yom, kembei ta niam i. ¹⁷ Tana indeenje ta niam ampomboli be ima ma ire yom na, ni iyok pa men. Mi ni ima pa uunu tana men som. Itunu lelene isombe ima. Pa ni mata sijsij kat be iuulu yom. ¹⁸ Mi ko amgo tojmatizij kiti toro ma igaabi, mi ziru tima. Ni, lupjana ta boozomen ki Anutu tiwidit zaana pa uraata ta ni ikamam pa uruunu ambaijana na. ¹⁹ Mi tina men som. Tomtom tana, lupjana ki Anutu tiuri be niamjan amwwa mi amkam uraata pa pat yojana. Uraata taingi ta kampejana ki Anutu ipiyooto na, amkam bekena ambeeze pa Merere mi ampakur zaana pa. Mibe amswe kembei niam tomini motoyam sijsij be amuulu Anutu wal kini.

²⁰ Pat biibi tabe kakam pizin Yudea kan i, leleyam be amboro kat. Kokena tomtom sa iyo kwoono piam. ²¹ Tana amso amkam mbulu ta indeenje men pa Anutu mataana mi tomtom matan tomini.[☆]

²² Mi niam ko amgo tojmatizij kiti toro ma igaaba wal ru tana. Ni na, amtoombi pa uraata matakina boo zo kek. Mi amre i kembei ni mataana ize pa uraata ki Anutu. Mi ingi ni indemeere kat yom, tana mata sijsij be iuulu yom pa uraata ti.

☆ 8:2: Mk 12:44; Ro 12:8

☆ 8:3-4: Ijo 11:29; 2Kor 9:1+

☆ 8:7: 1Kor 1:5, 16:1+; 2Kor 9:8

☆ 8:9: Mt 8:20; Pil

2:6+

☆ 8:12: Mk 12:43; 2Kor 9:7; 1Pe 4:10

☆ 8:14: 2Kor 9:12+

☆ 8:15: Kam 16:18

☆ 8:21: Ro 12:17+; Pil

4:8; 1Pe 2:12

²³ Tana Titus, niom kuute i kek. Pa ni igabgaaba yo mi niamru amkamam uraata be amuulu yom. Mi tojmatizij kiti ru tana, ziru tikam lupjana ki Anutu rungun mi tima. Mi tizzwe katkat Krisi mbulu kini ndabokjana. ²⁴ Tana zin tel sombe tima tipet, na kakam zin mi keswe kembei leleyom pizin. Naso lupjana ta boozomen ki Anutu tiute: Sua ta mungu amso be amwit uruyom pa, na jonoono men. ☆

9

Paulus ipombol zin Akaia kan pa pat yonjana

¹⁻² Mi niom wal pakan ta kombot lele pakaana biibi ki Akaia na, irao anjeede sua molo piom som. Pa nio ajute: Niom motoyom sijsij pa uraata tingi. Leleyom ilip be kembeeze pa Anutu wal kini potomjan ta timbot joobo na mi ku'uulu zin. Tanata anjwidit uruyom pizin Masedonia kan, mi anizzo pizin ta kembei: Indeeje ndaama ta ila kek mi imar na, niom kakamam uraata be kaparanjraj sengeeri tiom tabe ila i. Mi mbulu tiom ta motoyom sijsij pa uraata ti, ina ipei ngar pa wal boozomen. ³ Tana ingi anso ango tojmatizij kiti tel tana ma timuungu ma tima, bekeni tiso yom ma kaparanjraj kororj pataaja. Pa mungu amwit uruyom, mi amso niom ko kakam ta kembei. Kokena kakam som, to sua tiam tana iwe kororj sorok. ⁴ Tana kere: Kokena wal pakan ki Masedonia tigaaba yo ma niamjan ama, mi tire yom kaparanjraj kororj som, to kanda mianj biibi. Pa mungu amwit uruyom mi amso amdemeere kat yom. ⁵ Uunu tina ta ajkam ngar, mi anso pizin tojmatizij tana ma timuungu ma tima, bekeni tiparanjraj kororj biibi tabe kesengeere i. Kororj tana, niom kumbuk sua pa kek be kakam. Mi lelerj be kakam kororj biibi tana raama leleyom. Kokena kulul nomoyom kembei ta wal matan konjan i. Pa ina mbulu ambaijana som.

⁶ Mi motoyom ingal sua ta ti: Tomtom ta so izarra namaana, nako itunu ikam kamperjana biibi. Mi tomtom ta so ilulul namaana, inako ire kamperjana som. ☆ ⁷ Tana kororj piizi sa ta tomtom tataja len iur pa be tikam, na tikam. Kokena

kakam som, to timanjan yom, mi tinok tinok mana kakam. Pa mbulu ta kembei na, Anutu leleene pa som. Ni leleene pizin wal ta tikamam kororj pizin tomtom raama lenen ambai. ⁸ Mi Anutu, ni irao ikampe yom biibi pa kororj ta boozomen. Naso karao kat pa kororj ta munjaana men pa mazwaana ta boozomen, mi leloyom kororj irao be kakam uraata ambaimbaijan matakija ta boozomen. ☆ ⁹ Kembei sua ki Merere ta tibeede pataaja kek na iso:

Tomtom ambaijana, ni irairai kororj kini, mi ikamam pizin wal tau timbot joobo na.

Tomtom ta kembei, Anutu ko mataana ingalngal mbulu kini ndeejejana ma alok. ☆

¹⁰ Anutu ta ikamam kini iweniwen pizin wal tau tiwaswaaza kini, mi ikamam kanda kini i, na ni itunu ko ikam kororj tiom tana ma ipet ma iwe biibi, mi ikam ma mbulu tiom ndeejejana tana ipiyooto jonoono ambaimbaijan boozo. ☆ ¹¹ Ni ko ikam yom ma karao kat pa kororj ta munjaana men. Naso karao be kakam ulaaja biibi pizin tomtom pa mazwaana ta boozomen. Mi zin ko lenen ambai pa Anutu mi tipakuri pa ulaaja biibi tabe kesengeere mi amkam ma ila pizin i. ☆

¹² Uraata ti, niom koso kakam be kembeeze pa Anutu mi ku'uulu wal kini potomjan ta timbot joobo su Yudea na. Mi ko ikam ma wal boozomen lenen ambai pa Anutu mi tipakuri tomini. ☆ ¹³ Mi niom sombe kembeeze pa Anutu pa zaala ti, mi kesengeere ulaaja biibi ila pizin Yerusalem kan mi zin wal pakan, inako keswe kembei kuurla uruunu ambaijana ki Krisi mi koto kat. Tana tomtom ko tire mi tipakur Anutu piom. ¹⁴ Pa zin ko tire kamperjana biibi kat ki Anutu ta imbotmbot salakaala yom. Tana ko lenen piom ilip, mi matan ingalngal yom pa sunjana.

¹⁵ Iti lelende ambai pa Anutu mi tapakuri! Pa ni ikampe iti mi ipomoozo iti pa kororj ndabokjana kat. Sombe toso pa, nako toso so sua i?

☆ 8:24: 2Kor 7:14 ☆ 9:6: Tut 11:24, 22:9; Ro 12:8; Ga 6:7+ ☆ 9:8: Tut 28:27; Pil 4:19 ☆ 9:9: Mbo 112:9
 ☆ 9:10: Yesa 55:10; Hos 10:12; Mt 6:1+ ☆ 9:11: 2Kor 8:2 ☆ 9:12: 2Kor 1:11, 4:15, 8:14

10

Paulus iporoukaala itunu pa sua ta wal pakan tingal pini

¹ Inggi nio, Paulus itunj anjo anpombol yom pa sua pakan. Pa nio agute: Tomtom pakan tingalngal sua pio ta kembei. Tiso: “To tana, sombe imbotmbot raama iti, na imototo mi izzo sua luumuɣana men. Mi so imbot molo, tona ipakur itunu mi ikamam sua kekeɣana piti.” Mi nio na, aɣkamam ngar pa mbulu ki Kriisi ta ni ikototo itunu mi ikamam mbulu luumuɣana men pizin tomtom, tana irao anjur sua sa piom na som.✠

² Inggi aɣtaɣroro yom be kuuɣpe mbulu tiom. Pa leleɣ be aɣma mi aɣkam sua kekeɣana piom som. Tamen zin wal ta tizzo niam amwɣa raama Anutu mburaana som, mi niam tomtom sorok ki toono men na, kozo tire zin. Pa sombe ama, nako irao leleyam iwe ru, som amoto na som. Ko amkam sua kekeɣana pizin.✠ ³ ŋonoono, inggi niam ambotmbot su toono. Tamen amporrou kembei ta wal toono kan tikamam i som. ⁴ Pa mburu malmal kana ta Anutu ikam piom mi amporrou pa i, ina ki toono som. Mburu tana na, mbolɣana. Pa Anutu itunu mburaana ta imbotmbot raama. Uunu tina ta niam amrao be amreege siiri mbolɣan ki koyam koi bizin ma tisu len.✠ ⁵ Ngar mi sua pakaamɣan boozomen kizin wal tau tipakurkur zitun, mi tizorzooro Anutu, mi tikamam be tipakaala zin tomtom pa ngar kini na, niam amrekreege ma iwe koronj sorok. Mi amyaramraama ngar ta boozomen ma itoto Kriisi ngar kini men.✠ ⁶ Niam inggi amur motoyam mi amzza yom. Beso keleɣ la kalɣoyam mi koto kat sua tiam, inako amur kadoono pa zooronjana ta boozomen kizin wal tana.✠

⁷ Kere. Koronj tainggi ipata piom be kakam ngar pa na som. Imbot mat. Zin wal ta tindemeere kembei zin men ta Kriisi iur zin pa uraata na, irao tikam ngar mini. Pa niam tomini, Kriisi iur yam pa uraata.✠ ⁸ ŋonoono, inggi aɣwit uruyam pa uraata ta amkamam i. Mi korj miarj pa som. Pa Merere ta iur yam pa uraata tiam ti, bekena ampombol urlaɣana tiom. Mi ni iur yam

be ampasaana yom som.✠ ⁹ Kokena niom koso ro pakan ta aɣbeede piom na, ina be ipamoto yom. Na som.

¹⁰ Nio agute: Tomtom pakan tizzo pio ta kembei: “Sua ta ni ibeede se ro na, kekeɣana mi mataanaɣana. Mi so itunu imar, mi imbotmbot raama iti mi ikam sua piti, na tomtom tirepiili i ma tiso: ‘A, to tana, mburaana ingoi?’” ¹¹ Wal ta kembei, kozo tikam kat ngar. Pa sua ta ambot molo mi ambeede se ro mi ima na, sombe ama ma itijan tomtommbot, inako amkam ka mbulu raraate men tau.✠

Paulus iso ni zaana be ikam uraata isu Korin

¹² Wal pakan na, zin tirao kat! Niam amre zin na, tilip kat piom. Pa mbulu ta zin tikamam na, irao niam amkam na som. Niam na, koyam miarj be amwit ituyam uruyam. Mi zin na, kan miarj be tikam ta kembei som. Mi zitun tiur kin pa mbulu tabe tito. Tana tindemeere sorok ma tiso tikamam katkat mbulu. Wal tana kankaanaɣan kat!✠

¹³ ŋonoono, niam tomini niyam se pa uraata tiam. Mi irao amwit uruyam ma isala ma zaza na som. Kokena amolo Anutu sua kini. Tana ko niyam ise pa uraata ta ituyam amkam lele lele ta Anutu iur piom be amkam uraata su pa i. Lele tiam tana, niom Korin kombot lele tomini.✠ ¹⁴ Tabe mungu ama mi amsoyaara Anutu sua kini piom som, mi koozi amkam sua piom, so amolo uraata tiam ka kambasa. Mi som. Pa niam ta amuungu mi amsoyaara uruunu ambaiɣana ki Kriisi piom.✠ ¹⁵ Mi irao niyam se pa wal pakan uraata kizin na som. Niyam se pa uraata ta ituyam amkamam pa lele ta Anutu iur piom be amkam uraata su pa i. Mi niom Korin na, kombot lele lele tiam. Tana niam amurla ta kembei: Uraɣana tiom ko izze ma imbol, mi uraata ta amkamam la mazwoyom na, ko izze ma imbol tomini.✠ ¹⁶ Mi ina ko iwe zaala piom be amsoyaara uruunu ambaiɣana isu lele pakan ta timbot ndemeene piom. Mi irao niyam se pa uraata ta tomtom toro ikam su lele kini na som.

¹⁷ Sua ki Anutu iso ta kembei:

✠ 10:1: Mt 11:29; Ro 12:1; 1Kor 2:3 ✠ 10:2: 1Kor 4:21
1Kor 1:19 ✠ 10:6: 2Kor 2:9 ✠ 10:7: 1Kor 14:37
2Kor 3:1, 5:12 ✠ 10:13: Ro 12:3 ✠ 10:14: 1Kor 3:5
1Kor 1:31

✠ 10:4: 1Kor 2:5; 2Kor 6:7; Ep 6:13+; 1Tim 1:18 ✠ 10:5:
✠ 10:8: 2Kor 13:10 ✠ 10:11: 2Kor 13:2 ✠ 10:12:
✠ 10:15: Ro 15:20 ✠ 10:17: Yesa 65:16; Yer 9:24;

Kapakur koronj toro sa pepe. Kapakur Merere itutamen.✠

¹⁸Pa bela Merere iwit tomtom sa uruunu, tona iti tuute: Merere lelene ambai pa uraata kini. Mi sombe tomtom sa iwit itunu uruunu, na tuute som: Uraata kini irao pa Anutu mataana, o som?✠

11

Paulus iswe zin ngogana pakamkaamjan

¹Nio lelej be anjam mbulu kankaanajana ri. Parei, ko koyok pio mi anjam? ²Pa niom tina, anroogo yom kek be kewe tomtom tamen kusiini. Ni Krisi tau. Mi Anutu ipombol ngar tio be anporoukaala yom ma kewe Krisi lene kat. Tana lelej be mbulu tiom ta boozomen ingeeze, mi anjur yom ma kala kini, kembei ta moori metet ta. ✠ ³Pa ingi mbulu tiom ingeeze men, mi kuur leleyom ma imap ma ila ki Krisi. Tamen anmoto: Kokena wal pakan tiyaaru ngar tiom ma kezem Krisi, kembei ta mungu mooto ipakaam Eba pa ngar kini. ✠ ⁴Pa wal pakan ta tima mi tizzoyaryaara sua toro piom. Sua ta tizzo pa Yesu i, ina ipa ndel pa sua ta niam amkam piom na. Mi Bubujana ta tizzo piom be kakami, ina tomini kembei Bubujana ta mungu kakami na som. Mi tizzoyaryaara uruunu ambaijana toro ta ipa ndel pa uruunu ambaijana ta kelej mi kakan la kek na. Tamen niom tina kakam zin ma leleyom ambai pizin. Mi kezem zin ma tikamam men! ✠

⁵Zin ngogana pakan ta kere zin kembei zan bibip i, na nio anje ituj kembei anbot ndemeene pizin som. ✠ ⁶Jonoono, nio kwonj suanjon som. Mi ngar ki Anutu na, anbot mat pa. Mi ngar tana, ta anjwe piom pa zaala matakija booze kek. ✠

⁷Niom kuute: Indeeje ta anjzoyaryaara uruunu ambaijana ki Anutu piom na, arkototo ituj mi anjoobo pa lej kadoono sa som. Zaala tana, nio anto beken a anjwit urlajana tiom ma ise ma imbol. Mi parei, ina anjam sanaana piom? ✠

⁸Indeeje mazwaana tana, nio kembei anjam lupjana pakan ki Anutu koronj kizin. Pa anbotmbot se pat ta zin tiuluulu yo pa i, mi anbesmbeeeze piom. ⁹Mi indeeje ta itijan tombotmbot mi anbot njoobo na, anjam patajana sa piom som. Pa tonmatizij kiti pakan ta ki Masedonia na, timar mi tikam koronj pakan pio beken a tiuluulu yo pa mboti tio. Tana mazwaana tana, nio anjam patajana sa piom som. Mi koozi mi kaimer tomini, nio ko irao anjam patajana sa piom na som. ✠ ¹⁰Jonoono kat. Sua jonoono ki Krisi ta imbot la lelej i! Mi ni ire yo mi anjo ta kembei: Niom Akaia koyom na, tomtom tiom sa ko irao ikam yo ma anjem zaala ta antoto pa uraata tio i na som. Pa sombe antoto zaala tio tana pa uraata, na ikam yo ma nij se. ✠ ¹¹Parei, nio lelej piom som, tanata antoto zaala tio tinggi? Anutu, ni iute: Nio anjurur kat lelej piom. ¹²Tana mbulu ta antoto pa uraata tio i, nio ko anjknok men. Naso anpakaala zaala pizin wal ta tiwidit zitun urun na. Kokena anjyok piom be ku'uulu yo, to tiso niam raraate kembei ta zin na.

Mbulu kizin ngogana pakamkaamjan

¹³Pa wal tana, zin ngogana pakamkaamjan! Tipakamkaam pa uraata kizin, mi tipatwen yam ngogana jonoono ki Krisi. ✠ ¹⁴Mi iti tumurur pa mbulu kizin tana pepe. Pa Sadan itunu irao itoori mi ikam mat ka mbulu kembei ta zin ajela ki Anutu. ✠ ¹⁵Tana sombe mbesoonjo kini tomini tipatwen zin mbesoonjo ndeejejan ki Anutu, na iti tumurur pizin pepe. Mi kaimer na, wal tana kola tire kadoono pa uraata kizin tana. ✠

Patajana ta Paulus ibadbaada, ta iswe i kembei ni ngogana jonoono

¹⁶Ingi anjo mini. Tomtom sa ire yo kembei tomtom kankaanajonj pepe. Mi sombe kakam ngar ta kembei pio, na tongo. Kere yo kembei tomtom kankaanajonj lak! Tana nio ra, kezem yo mi anjam mbulu kembei ta zin wal kankaanajan, mi anjwit ituj uruj risa. ✠ ¹⁷Mi nio anjute: Mbulu

✠ 10:18: Tut 27:2; Ro 2:29; 1Kor 4:4+

✠ 2Pe 3:17 ✠ 11:4: 1Kor 3:11; Ga 1:6+

✠ 4:2, 5:11; Ep 3:4 ✠ 11:7: 1Kor 9:12+

✠ 11:13: Mt 7:15+; Ugo 20:29+; 2Kor 2:17; Tur 2:2

✠ 11:2: Hos 2:19+; Ep 1:4, 5:26+; Kol 1:28; Tur 14:4

✠ 11:5: 1Kor 15:10; 2Kor 12:11; Ga 2:6

✠ 11:9: Ugo 20:33+; 2Kor 12:13; Pil 4:15+; 1Tes 2:9

✠ 11:14: Ga 1:8 ✠ 11:15: Pil 3:19

✠ 11:3: Un 3:1+;

✠ 11:6: 1Kor 1:17, 2:1,13; 2Kor

✠ 11:10: 1Kor 9:15

✠ 11:16: 2Kor 12:6

pakurjana ta ingi be ankam i, ina mbulu ki Merere som. Ina mbulu kembei ta zin wal kankaanajan tikamam. ¹⁸Mi tongo. Pa wal boozomen ta niomjan kombotmbot na, tikam kek. Tana nio tomini ko ajto mbulu toono kana, mi agwit ituj uruj kembei ta zin na. ¹⁹Pa niom tina ko karao kat pa ngar. Tanata leleyom ambai pizin wal kankaanajan, mi kezem zin ma tikamam mbulu kizin kankaanajana! ²⁰Mi tina men som. Paombe tomtom sa ikoto yom, mi ikam yom ma kewe kembei mbesoojo kini, som iyo koronj tiom ma imap, som iyaaru yom pa pakaamjana kini, som ipakurkur itunu, som ipamianj yom biibi, na koyok men pini, mi kezemi ma ikamam. ²¹Wal tana tilip kat piam! Tana niam ra, koyam mianj pizin. Paso amrao amkam mbulu kembei ta zin na som.

Ingi be anseenge sua tio kankaanajana. Pa tomtom pakan kan mianj som, mi tiwidit zitun urun. Tana nio tomini ko korj mianj som, mi agwit ituj uruj. ☆

²²Parei, wal tana lburu? Nio tomini lburu. Mi zin wal ki Israel? Na nio tomini tomtom ki Israel. Mi zin popojana ki Abaraam? Na nio tomini. ☆

²³Mi zin mbesoojo ki Krisi? Na nio tomini mbesoojo kini. Mi aglip pizin. (Nio ajute: Ingi ajzzo sua kankaanajana kat. Mi tongo!)

Nio na, anjbelmbel uraata ma aglip pizin. Mi tomtom tizebzebe yo lela ruumu sanaana pa mazwaana boozo kat ma aglip pa wal tana. Tibilis yo pa re pa piizi sa kek. Mi mazwaana ta boozomen anjbotmbot la zaaba kwoono. ☆

²⁴Zin peeze kan kizin Yuda tiso ma tikam re tuunu mi tibilis yo pa lamata kek. Mi lwoono tatanja ta tibilis yo na, tibilis yo pa tomoata lamoro mata mi panj. ☆ ²⁵Mi zin Rom kan tikam teene mi tibilis yo pa tel kek. Lwoono ta na, tomtom tipun yo pa pat. Mi lwoono tel, woongo imon pio. Mi lwoono ta, ta woongo imon pio na, anjbot la mozo lukutuunu pa mberj ta, aigule ta. ☆

²⁶Mazwaana boozomen ta anjwwa na, anjbotmbot raama patanjana mi anjo: "Ingi

ko anjeete ta ti." Pa wo ikamam be isur yo. Mi zin kuumbujan, mi wal tio ta Yuda i, mi zin wal ta Yuda somjan i, tikamam be tipun yo ma anjeete. Nioombe anjbot lela kar bibip, som anjwwa pa lele bilimjan, som ankam woongo mi anjo pa tai biibi, na anjbotmbot la patanjana. Mi zin wal ta tipakamkaam kembei zin tonjatizij ki Krisi na, tikamam patanjana biibi pio tomini. ☆ ²⁷Nio anjbelmbel uraata ma nij isaana kat. Mi mberj boozomen na, anjkenne kat som. Mi anjbotmbot raama petel yo mi miri yo. Mazwaana boozomen korj kini sa som, mi anjbot joobo kat. Mi nij tekteege paso, lej mburu be anjeebe yo pa i som. ☆

²⁸Patanjana boozomen tana, ki kulij men. Mi koronj toro ta ikamam patanjana pio tomini. Pa aigule ta boozomen ankamam ngar biibi pa lupjana ta boozomen ki Anutu mi koponj rru pizin. ☆ ²⁹Sombe tomtom sa urlanjana kini imbol som, na ikam yo ma nio tomini anyamaana kembei mburoj imap. Miombe tiwat tomtom sa ma itop pa sanaana, na ikam ma lelej ibayou kat. ☆

³⁰Nio,ombe anjwit ituj uruj, na lelej be anjo men pa koronj ta iswe kembei nio mburoj biibi som. ☆ ³¹Anutu ta Merere Yesu Krisi Tamaana na, iti ko tapakur zaana ma alok. Mi ni iute: Sua tio ti pakaamjana som. ☆

³²Mi indeeje ta anjbot kar biibi Damaskus na, biibi ta king Aretas iuri be imboro kar tana, ni iur menderjan pakan be timenderkaala zaala kwoono. Mi iso pizin beso tire yo, to tikis yo. ³³Tamen waerj bizin pakan tiur yo sula tiigi, mi titu yo ma anjula pa miiri kwoono ta imbot la kar tana ka siiri. Tabe biibi tana ikam yo som. ☆

12

Paulus iso pa miujana kini

¹Jonoono, mbulu ki tiwidit itundu urundu na, nio anje kembei iuluulu iti som. Tamen lej zaala toro sa som. Tana ko anseenge sua tio, mi anjo pa mazwaana pakan ta Merere ikam yo ma anjeenetondo,

☆ 11:21: 2Kor 10:10 ☆ 11:22: Hgo 22:3; Ro 11:1; Pil 3:4+ ☆ 11:23: Hgo 16:23; 1Kor 4:9+; 2Kor 1:10, 4:11, 6:4+

☆ 11:24: Lo 25:3 ☆ 11:25: Hgo 14:19, 16:22, 27:41; 1Tes 2:2 ☆ 11:26: Hgo 9:23, 13:50, 20:3,10+ ☆ 11:27:

Hgo 20:31; 2Kor 6:5 ☆ 11:28: Hgo 20:18+ ☆ 11:29: Ro 14:1; 1Kor 9:22 ☆ 11:30: 2Kor 12:5,9+ ☆ 11:31:

Ro 1:9+; 2Kor 1:23 ☆ 11:33: Hgo 9:23+

mi iswe koronj pakan pio. ² Nio ajute tomtom ta ki Krisi. * Ndaama laamuru mi paj ta ila kek na, Anutu iwiti ma isala pa saamba ta kor a kat. Mi nio ajute som. Tomtom tina itunu isala kat ma ire, som ikeenetondo men. Anutu itutamen ta iute. ³⁻⁴ Tana tomtom tina, Anutu iwiti ma isala pa kar kini ndabokjana kat. (Mi anso mini. Ajute som. Ni itunu isala kat ma ire, som ikeenetondo men. Anutu itutamen ta iute.) Mi indeerge ni imbotmbot tina na, ilej koronj pakan. Koronj tana, sombe totoombo be toso sua pa, nako tarao som. Mi tomini kan ngalsekijana. Tomtom toono kana sa irao iso na som. ⁵ Tomtom ta mbulu tana ipet pini na, nio ko anwit urunu. Mi sombe anwit iturj uruj, na lelej be anso men pa koronj ta iswe kembei nio mburonj biibi som. ☆ ⁶ Mi sombe anwit iturj uruj pa mbulu pakan ta kembei, nako anjam mbulu kankaanajana som, mi anso sua ngonono men. Tamen lelej be anjam ta kembei som. Kokena tomtom sa ipakur yo sorok. Lelej be tomtom tire mbulu tio, mi tilej sua tio. Naso tikilaala yo: Nio tomtom pareijonj? ☆

Sombe itundu mburanda biibi som, na irao tessew kat Anutu mburaana

⁷ Tana Anutu, ni izzwe koronj ndabok-bokjan boozo kat pio. Tamen ni leleene be anpakur iturj pa koronj ta ni izzwe mar tio pepe. Tanata izem Sadan ma ipasansaana yo pa patanjana ta, ta ki kulij i. Patanjana tana ipunun yo, mi ingalngal yo kembei ta ngezuzu. ☆ ⁸ Koronj tana, nio ansoj Merere pa tel be itatke pio. ⁹ Tamen ni iso pio ta kembei: "Som. Munajana tio, ina irao pu. Nu ru sokorei toro? Pa sombe tomtom sa itunu mburaana biibi som, tona ni iswe kat nio mburonj." Tana nio sombe mburonj biibi som, na nij se mi lelej ambai kat. Pa mazwaana ta kembei na, Krisi mburaana ta imbotmbot salakaala yo. ☆ ¹⁰ Tana nio sombe iturj mburonj irao som, mi sombe tomtom tipamianj yo, mi tiseeze motorj, mi tikamam patanjana pio pa Krisi zaana, na lelej ambai men. Pa sombe iturj mburonj

biibi som, tona Krisi ipombol yo ma anbol kat. ☆

Paulus ikam ngar boozo pizin Korin

¹¹ Wei, o niom tina kakam yo ma anjam mbulu kankaanajana kek. Kozobe niom kiwit uruj, so indeerge. Mi ingi som. Nonoono, tomtom pakan tire yo kembei nio sorokjonj. Ambai. Mi mbulu tio sa imbot ndemeene pa mbulu kizin ngonjana ta kere zin kembei zin zanzan kat i som. ☆ ¹² Mbulu ki ngonjana ngonono ki Krisi, ta answa ma kere kek. Pa Anutu ipombol yo ma anjamender mboljana mi anbaada patanjana. Mi anjam mos pakan, mi uraata ta bibip mi mburanjan na ila mazwoyom. ☆ ¹³ Lak, anjam ngoobo so mbulu i piom? Mbulu tamen ngonono, ta anjam piom ma ipa ndel pa lupjana pakan ki Anutu. Ina nio angoobo yom pa lej kadoono som. Paso, lelej be anjam patanjana piom som. O niom, kumunaj yo, mi motoyom mbirizikaala sanaana tio biibi tana! ☆

¹⁴ Ingi pai tio tabe iwe tel pa i be anja anre yom. Mi irao anjam patanjana sa piom na som. Pa lelej be anjam koronj tiom som. Nio lelej be kuur leleyom pio. Kere. Pikin taman ma nan bizin timbotmbot se ki lutun bizin? Som. Pikin timbotmbot se ki taman ma nan bizin. ☆ ¹⁵ Tana nio sombe lelej imet mi anjem iturj ramaki koronj tio ta boozomen be anjuulu yom, na lelej ambai pa men. Mi parei? Ko mbulu tio ta anjurur kat lelej piom ikam yom ma kuur leleyom pio som? ☆

¹⁶ Tana nio lelej be anjam patanjana piom som. Tanata angoobo pa lej kadoono som. Ambai. Sua tana irao.

Mi nio ajute: Tomtom pakan tizzo pio ta kembei: "To taa, ni ngar kini biibi. Imar mi ipakaam ti, mi iwatke le koronj kiti pakan, mi ikam ma ila a." ¹⁷ Mi sua kizin tana, nio anjamkaana pa. Zin wal ta ango zin ma tima na, tiwe zaala pio be anjatke lej koronj be parei? ¹⁸ Nonoono, nio anpombol Titus mi anso pini be ima. Mi ango tonmatizij kiti toro ma igaabi. Mi parei? Titus ipakaam

* 12:2: Ingi Paulus iso pa itunu. Mi leleene be ipaata kat itunu zaana som. Kokena ikam pakurjana biibi mete. Tanata iur sua kembei miunajana kini ipet pa tomtom toro. ☆ 12:5: 2Kor 11:30 ☆ 12:6: 2Kor 10:8, 11:16 ☆ 12:7: Lu 13:16; Ga 4:13+ ☆ 12:9: 2Kor 11:30; Pil 4:11+; 1Pe 4:14 ☆ 12:10: Ro 5:3; 2Kor 7:4, 13:4 ☆ 12:11: 2Kor 11:5 ☆ 12:12: Ro 15:19 ☆ 12:13: Mk 16:17+; 2Kor 11:9 ☆ 12:14: 2Kor 13:1 ☆ 12:15: Pil 2:17; 1Tes 2:8 ☆ 12:18: 2Kor 8:6, 8:16+

yom, mi iwatke le koronj tiom? Na niom kuute: Ni irao ikam mbulu sa ta kembei na som. Mi niamru Titus, ngar tiam mi mbulu tiam tamen tau. ☆

Mbulu pakan kizin Korin ta Paulus leleene be ire som

¹⁹ Kokena niom koso sua tiam ta boozomen ti, amkam bekeni amporoukaala ituyam pa. Na som. Ngar tiam kembena som. Pa niam amsekap la ki Krisi mi sua tiam ti, Anutu ire yam mi amso. O niom, leleyam piom ilip. Tana mbulu tiam ta boozomen amkam bekeni amuulu yom mi ampombol yom. ²⁰ Tamen ingi anmoto: Kokena anjma mi agre mbulu tiom ma irao lelerj som, to anjam mbulu ta irao pa niom leleyom som tomini. † Pa anmoto. Sombe anjma, inako agre niom kakamam mbulu ta kembei: Ngonj imbot la mazwoyom, mi kakamam kaisiigi pa ituyom ngar tiom men, keteyom malmal, kurru zaala be ituyom zoyom iwe biibi mi kokoto waeyom bizin pakan, kangalgal sua, kininin kao, kapakurkur ituyom, mi kakamam mbulu ta irekreege lupjana tiom. ☆ ²¹ Mi anmoto koronj toro tomini: Kokena anjma mini mi agre yom kuarpe mbulu tiom som, to Anutu ikam ma korj miarj mini pa mbulu tiom. Mi ko lelerj ipata, mi antarj pa wal boozomen ta tikam sanaana mi tiurpe mbulu kizin zen na. Ingi arjo pizin wal tau tirao be tiyaraama zitun som, mi tikamam mbulu ki kulin ta ingeeze som, mi mbulu ki me ma nge. ☆

13

Paulus iso pizin Korin be titiiri zitun. Mbulu kizin iswe kembei tiurla, som som?

¹ Ingi pai tio ta iwe tel pa i be anjma anjlou yom. Sua ki Merere iso ta kembei: Bela tomtom ru, som tel tipombol sua, to sua tana imbol mi tomtom tikilaala kembei sua ngonoono. ☆

² Mi niom kuute: Indeege mazwaana ta iwe ru pa ta itijan tomtotmbot na, anjo piom be kere pa mbulu tiom. Mi ingi anbot molo mi arjo piom mini. Tana nio

sombe anjiili mini ma anjma, mi sombe agre zin wal ta mungu tikam sanaana na tiurpe mbulu kizin zen, nako irao anjelele zin na som. Mi zin men som. Wal pakan ta buri tikamam sanaana na tomini, ko irao anjelele zin na som. ³ Tana kere yom. Pa ngar tiom imbol be kere kilalan mburaanajana sa ta iswe kembei nio arjwe Krisi kwoono mi anjzo sua kini, tana niom ko kere. Tamen Krisi mburaana imbotmbot molo piom som. Ni ikamam uraata mburaanajana la mazwoyom. Mi niom kikilaala som. ⁴ Ngonoono, indeege Krisi imeete sala ke pambaanajana na, tomtom tire i kembei mburaana biibi som. Tamen Anutu mburaana ipei i ma imarja mini, mi koozi ni imbotmbot. Mi ina raraate men piam. Niam mburoyam biibi som. Tamen amsekap la ki Krisi, mi ni imbotmbot raama yam. Mi Anutu mburaana ta ipombolmbol yam ma amkamam uraata be amuulu yom. ☆

⁵ Kitiiri su pa ituyom. Mbulu tiom iswe kembei niom leyom urlajana, som som? Mi karao be kikilaala kembei Krisi imbotmbot la leleyom, som som? Kokena kendemeere sorok kembei kuurla, mi kuurla som ma ingi. ⁶ Mi niam amdemeere ta kembei: Sombe kitiiri yam, nako kikilaala kembei niam ngonjana ngonoono ki Krisi. ⁷ Ingi amzunzun Anutu be ipombol yom. Kokena kakam sanaana. Pa leleyam be kakam kat mbulu. Mi sombe tomtom tire yam kembei ngonjana ngonoono, som ngonjana ngonoono som, ina koronj sorok. Mi niom sombe kakam kat mbulu, nako leleyam ambai. ⁸ Pa niam amrao amzooro sua ngonoono na som. Ingi ambot be ampombol. ⁹ Tana sombe tomtom tire yam kembei mburoyam biibi som, ina ambai. Mi niom bela kemender mboljana. Naso leleyam ndabok. Mi sugjana ta amkamam piom i, ina ta kembei: Urlajana tiom ramaki mbulu tiom ambaijana ko izze izze ma iwe biibi.

¹⁰ Sua tio ti, ingi anbot molo mi anbeede piom. Pa lelerj be anjma mi anjam sua kekejana piom pepe. Ngonoono, Merere iur yo pa uraata tio ti. Tana anrao be anjam sua kekejana piom. Tamen lelerj be anjam ta kembei som. Pa Merere iur yo be anpasaana

† 12:20: Paulus ikam ngar ta kembei: Sombe zin Korin tiurpe mbulu kizin som, na ni ko iyaamba zin mi ikam sua mboljana pizin. Tamen leleene be ikam mbulu ta kembei som. ☆ 12:20: 1Kor 4:21; 2Kor 10:2, 13:2, 10 ☆ 12:21:

2Kor 13:2 ☆ 13:1: Lo 17:6 ☆ 13:4: Ro 6:4; Pil 2:7; 1Pe 3:18 ☆ 13:10: 1Kor 4:21; 2Kor 2:3, 10:2,8

zin tomtom som. Ni iur yo be anpombol zin.☆

¹¹ O niom toymatizij tio, ingi be anposop sua tio. Tana anso anpombol yom ta boozomen be leleyom ambai, kuurpe mbulu tiom ma ambai, kaparpombol yom, kulup leleyom ma iwe tamen, mi kombot la mbulu luumujana men. Mi Anutu ta iur leleene piti mi imborro iti ma tombot ambai na, ni ko imbot raama yom.☆

¹² Leleyom ambai par piom mi kaparteege nomoyom. Pa ina mbulu kizin wal ki Anutu.☆

¹³ Anutu wal kini potomjan ta timbot lele ti na, tikam aigule kizin piom.

¹⁴ Merere Yesu Kresi ko ikampe yom, mi Anutu iur leleene piom, mi Bubuana Potomjana ilup yom ma kewe tamen. Ŋonoono.

Ro Ta Paulus Ibeede Pizin Galesia

¹ Nio Paulus, ngogjana ki Yesu Kri si ta anjbeede ro tingi. Nio ti, tomtom sa iur yo, som iwe zaala pio pa uraata ta anjamam i na som. Som kat. Yesu Kri si itunu mi Tamaana Anutu ta ipei i ma burup ma imanga pa naala na, ina ziru ta tiur yo pa uraata tio.✠

² Niamjan tojmatizir kiti pakan ta niamjan ambotmbot i, ta ambeede sua tingi ima pa niom lupjana boozomen ki Kri si ta kombot pa lele pakaana ki Galesia na.✠

³ Tamanda Anutu mi Merere kiti Yesu Kri si ko tikampe yom, mi timboro yom ma kombot ambai. Jonoono.

⁴ Kri si, ni ito Tamanda Anutu leleene, mi izem itunu ma imeete pa sanaana kiti, beken a itatke iti pa sanaana mburaana ta ilol toono pa mazwaana ti. ⁵ Tana tapakur Anutu zaana totomen. Jonoono.

Uruunu ambaijana tamen ta imbotmbot

⁶ Aiss, niom tina, nio anjam ngar piom ma arao som. Anutu, ni ikampe yom pa Yesu Kri si zaana, mi iboobo yom ma kewe lene kek. Mi ingi parei ta karau men mi kakamam be kipizil ndemeyom pini, mi kakan la sua toro kizin wal pakan? ⁷ Jonoono, zitun tiso sua kizin tana, ina uruunu ambaijana. Mi som. Pa uruunu ambaijana tamen jonoono ta imbotmbot. Nio kwoj imbol piom paso, wal pakan ta niomjan kombotmbot na, tipingisngis uruunu ambaijana ki Kri si, mi tikamam be tipakankaana ngar tiom.✠ ⁸ Tamen niom kelej la kaljan pepe. Kere. Sombe tomtom sa iso yom pa sua ta ipa ndel pa uruunu ambaijana ta mungu amkam piom, na Anutu kete malmalgana kini ko ise kini ma ila lene. Niam tingi mi zin ajela saamba kan tomini. Sombe amkam ta kembei, na ambai be Anutu ipasaana yam ma amla leyam.✠ ⁹ Tana sua ta amso ma kelej kek. Mi ingi

anjoto mini. Sombe tomtom sa ikam sua piom, mi sua kini ipa ndel pa uruunu ambaijana ta mungu kakan la, na Anutu kete malmalgana kini ko ise kini ma ila lene.✠

¹⁰ Lak. Sua tutjana ti, ingi anjam beken a tomtom lenen ambai pa, * som anjam beken a Anutu leleene ambai pa? Mi parei? Ingi anjamam sua mbuyeenejana beken a tomtom lenen pio? Som kat. Pa sombe anjamam men ta kembei, na nio mbesoonjo jonoono ki Kri si som.✠

Kri si itunu ta ipaute Paulus pa uruunu ambaijana, mi iuri ma iwe ngogjana

¹¹ O niom tojmatizir tio, lelej be anpei ngar tiom mini ta kembei: Uruunu ambaijana ta mungu ansoyaara piom, ina ipet pa tomtom toono kana sa ngar kini som.✠

¹² Pa ina, nio anjam la ki tomtom sa som. Mi tomtom sa ipaute yo pa som. Som ma som kat! Yesu Kri si itunu ta iswe pio.✠

¹³ Mbulu ta mungu anjamam indeeje anjoto zin Yuda pa surjana kizin mi mbulu kizin na, niom ko kelej sa kek. Zin wal tau timbot la lupjana ki Kri si na, anjesezee kat matan. Anjamunai zin risa som. Pa anjsombe anjambirizi zin ma timap kat.✠ ¹⁴ Indeeje tana, anjamunmuungu pa surjana mi tutu tiam Yuda, mi anjlip pa waer bizin boozomen. Pa anjsombe anjam ma anjam kat mbulu ki tumbur bizin. Tanata anjam kaisiigi pa.✠

¹⁵⁻¹⁶ Tamen, indeeje ta anaj ipeebe yo zen na, Anutu leleene iur pio kek be ikampe yo, mibe iboobo yo ma anjwe lene. Mi kaimer ma indeeje nol ta ni itunu iur pio, tona iswe Lutuunu pio, mi ingo yo ma anja be ansoyaara Lutuunu uruunu pizin wal ta Yuda somjan i. Indeeje tau mbulu tana ipet na, anja anru tomtom sa be ikam ngar pio som.✠ ¹⁷ Mi zin wal ta tiwe ngogjana mungu ma timbotmbot Yerusalem na, zin tomini, anja be anje zin som. Kanjan ma anja anbot pa lele pakaana ki Arabia.

✠ 1:1: Ngoo 9:15 ✠ 1:2: Ngoo 13:13-14:24, 16:1-6, 18:23 ✠ 1:7: Ngoo 15:1,24; 2Kor 11:3+ ✠ 1:8: 1Kor 16:22

✠ 1:9: Tur 22:18+ ✠ 1:10: Zin wal ta tipandelndel zin Galesia kan na, tingal sua pa Paulus ta kembei: Tiso ni itoto itunu ngar kini men mi ipingisngis uruunu ambaijana. Pa sua patanjana kembei iti bela toto tutu ki Mose pa reetejana mi koronj ta boozomen, ina ni iturkewe, beken a ipamarra zaala ki Kri si pizin wal ta Yuda somjan i. Naso lenen pini mi titi ngar kini. Mi Paulus, ni iyok pa ngar kizin tana som kat. ✠ 1:10: 1Tes 2:4; Yems 4:4 ✠ 1:11: 1Kor 15:1

✠ 1:12: 1Kor 11:23, 15:1+; Ep 3:3 ✠ 1:13: Ngoo 8:3, 26:9+; 1Tim 1:13 ✠ 1:14: Ngoo 22:3+; Pil 3:6 ✠ 1:15-16:

Mbo 139:13+; Ngoo 9:15; Ro 1:1

Mana kaimere to, aŋmiili ma aŋla aŋbot kar Damaskus mini.

¹⁸Ndaama tel ilae, to aŋsala pa Yerusalem be aŋre Petrus. Aŋsala to, aŋbot kini pa aigule lamoro mata. ¹⁹Mazwaana tana, aŋdeeye Yems, ta Merere tiziini i tomini. Mi zin ngoŋana pakan na, aŋre zin som. ²⁰Sua ta aŋbeede piom ti, pakaamŋana som. Anutu ire yo mi aŋso. ²¹Kaimere to aŋla aŋbot lele pakaana ki Siria mi Silisia. ²²Mi mazwaana tina, zin lupŋana ki Krisi ta timbotmbot pa lele pakaana ki Yudea na, tiute yo som. ²³Tilenleŋ uruŋ men ta kembei: “To ta mungu iseseeze matanda mi ikamam be ipasaana urlaŋana kiti, ta koozi isu mini mi izzoyaryaara uruunu ambaiŋana.” ²⁴Uunu tiŋgi tabe zin tipakur Merere pa mbulu ta ipet pio na.

2

Paulus iso zin ngoŋana pa uraata kini, mi zin tiyok pa men

¹Nio aŋbotmbot ma ndaama laamuru mi paŋ ilae, mana niamru Panabas amsala mini pa Yerusalem. Mi aŋkam Titus tomini ma igaaba yam. ²Mazwaana tana, aŋsala sorok som. Aŋto nŋar tau Anutu itunu iswe pio, tanata aŋsala. Amsala to aŋso zin pa uruunu ambaiŋana ta aŋzoyaryaara pizin wal ta Yuda somŋan i. Pa aŋmoto: Kokena kaimere timaŋga mi tipeleele yo, tona uraata ta aŋkamam ta mungu mi imar na, iur ŋonoono som. Tana niamŋan zin wal ta tikamam peeze pa lupŋana ki Krisi na, niam men amlup yam mi aŋso zin pa sua ta aŋkamam pizin tomtom.

³Mi kere. Titus ta niamŋan amsala na, ni Yuda som. Ni na, tomtom kizin Grik. Tamen lupŋana tana timaŋmaŋi pa reeteŋana som. Som kat. ⁴ŋonoono, tomtom pakan na, tisombe timaŋmaŋi Titus pa reeteŋana. Tamen zin toŋmatiziŋ ŋonoono ki Krisi som. Timar ma tigaaba yam sorok beken a tireut yam. Pa tiute tau niam amurla ta kembei: Iti tomtom ta tesekap la ki Krisi i, na Krisi ikam ma kosa sa ipakaala iti pa Anutu mini som. Mi ina zin tiso tikam yam ma amwe mbesooŋo sorok mini pa tutu mi mbulu kizin Yuda.

⁵Tamen niam amender mbolŋana mi amzooro zin. Amleŋ la kaŋan risa som. Paso amoto: Kokena titatke sua ŋonoono ki uruunu ambaiŋana piom wal ta Yuda som i.

⁶Tana niam amsu zin pa uruunu ambaiŋana ta amkamam pizin tomtom, mi zin wal ta zan bibip i tiyok pa men. Tilen na, tipeleele som, mi tiseeŋge pa sua toro sa som. Mi kozobe tiyok pa som, na nio irao aŋkam nŋar pizin na som. Paombe tomtom zaanaŋana, som sorokŋana, som pareiŋana, na nio ti aŋninin kororŋ ta kembei som. Pa Anutu tomini ininin som. ⁷

Mi zin bibip tana tikilaala yo ta kembei: Nio, Anutu iur uraata imar nomorŋ be aŋsoyaara uruunu ambaiŋana pizin wal ta Yuda somŋan i, kembei ni iur uraata ila Petrus namaana be isoyaara uruunu ambaiŋana pizin Yuda. ⁸Pa Anutu iur yo ma aŋwe ngoŋana pizin wal ta Yuda somŋan i, mi ipombolmbol yo pa uraata ta aŋkamam pizin, raraate kembei ta iur Petrus ma iwe ngoŋana pizin Yuda, mi ipombolmboli pa uraata ta ni ikamam pizin. ⁹Tana Yems, Petrus, mi Yoan, ta zan bibip mi tiwe mataana pa uraata ki Anutu na, tikilaala yo ta kembei: Anutu itunu ta ikampe yo mi iur uraata biibi taiŋgi imar nomorŋ. Mi lelen ambai pa uraata tio, tana niamŋan amparteeye nomoyam. Paso, amre yam kembei niamŋan amkamam uraata tamen tau. Mi niamŋan amyok raraate be niamru Panabas amla pa lele kizin wal ta Yuda somŋan i be amkam uraata pizin. Mi zin na, timbot be tikam uraata pizin Yuda.

¹⁰Mi kororŋ tamen ta lelen pa be amkam. Sombe amla na, motoyam ingalŋgal be amsengeere ulaaŋa pakan pa wal kizin ta timbot ŋoobo na. Mi mbulu ta kembei, ta aŋkamam mi aŋkamam men i. ¹¹

Paulus ijasaara Petrus

¹¹Mi indeeŋge Petrus isula pa kar Antiok na, nio aŋso kat sua pini ila iwal biibi matan. Paso, ni ikam ŋoobo kat. ¹²Pa mungu, ni ziŋan zin wal ta Yuda somŋan i tikanan kini ila mbata. Tamen indeeŋge ta Yems iŋgo tomtom kini pakan ma timar na, Petrus izem zin wal ta Yuda somŋan i, mi ziŋan tiparluplup zin mini som. Paso, ni imoto

☆ 1:18: ŋgo 9:26+ ☆ 1:19: Mt 13:55 ☆ 1:21: ŋgo 9:30 ☆ 2:1: ŋgo 11:27+, 15:2 ☆ 2:3: ŋgo 16:3

☆ 2:4: ŋgo 15:24; 2Kor 11:20,26; Pil 3:2+ ☆ 2:6: ŋgo 10:34; Ro 2:11; 2Kor 12:11 ☆ 2:7: ŋgo 22:21; Ro 11:13+

☆ 2:10: ŋgo 11:29+; Ro 15:25; 1Kor 16:1; 2Kor 8:1+, 9:1+ ☆ 2:12: ŋgo 11:3

zin wal ta timbolmbol pa reetejana mi tutu ki Mose na. ☆ ¹³ Mi ni itutamen som. Zin urlajana kan pakan ta Yuda i, tisu na tikam pakaamjana raraanen men. Tabe Panabas tomini, tipakankaani ma igaaba zin pa pakaamjana kizin tana.

¹⁴ Mi nio ajre zin kembei tipagoobo kat pa sua honoono ki uruunu ambaijana. Tana anso kat pa Petrus ila iwal biibi matan ta kembei. Ajro: “Nu tina na Yuda. Tamen mbulu kizin wal ta Yuda somjan i, na nu toto. Mi ingi parei ta su mi tooru mini. Mbulu ku tana ko ikam ma zin wal ta Yuda somjan i tikam ngar ta kembei: Zin tomini bela tito zin Yuda pa mbulu kizin.” ☆

Urlajana ta iwe zaala piti be tewe ndeengeranda pa Anutu mataana

¹⁵ Ayo. Honoono, niam ta amyooto pizin Yuda na, amololo tutu kembei niom wal ta Yuda somjoyom i som. ¹⁶ Mi niam amute: Mbulu ki tutu tojana ko irao ikam tomtom sa ma iwe ndeengeranda pa Anutu mataana na som. Pa bela tuurla ki Yesu Krisi, to iwe zaala piti ma tewe ndeengeranda pa Anutu mataana. Uunu tina ta niam Yuda tomini amtoto zaala ki urlajana, mi ampase pa Yesu Krisi men be ikam yam ma amwe ndeengeroyom pa Anutu mataana. Mi mbulu ki tutu tojana na, ampase pa mini som. Pa ina irao iwe zaala pa tomtom sa be iwe ndeengeranda pa Anutu mataana na som. ☆

¹⁷ Tana ingi niam Yuda ampase pa Yesu Krisi men be ikam yam ma amwe ndeengeroyom pa Anutu mataana. Mi mbulu ki tutu tojana na, ampase pa mini som. Mi parei,ombe ampase pa Yesu Krisi men, ko ikam yam ma amsu mini mi amolo Anutu tutu kini? Som kat. Kena, so Yesu Krisi iwe uunu pa sanaana kamjana! ☆ ¹⁸ Mi kere. Kokena totooro ngar kiti mi tapamender mini zaala ki tutu ta tezem kek na. Paombe tapase pa zaala tana, inako tewe sananganda pa Anutu mataana mini.

¹⁹⁻²⁰ Nio anmap pa zaala ki tutu kek. Pa indeeje Krisi imeete sala ke pambaaranjana, mi ibaada sanaana tio ka kadoono ta tutu iso pa na, ina kembei nio tomini anmeete

raami bekena ankam mbotjana ta ki Anutu i. Mi mbotjana tio ta koozi na, itun ajborro mini som. Pa Krisi ta imbotmbot la lelej i, ta imborro yo. Tana urlajana tio, ta ikamam peeze pa mbotjana tio isu toono ti. Pa nio anjurla ki Anutu Lutuunu ta iur leleene pio, mi izem itunu ma imeete pio. ☆ ²¹ Tana nio irao anpizil ndemer pa kampejana mi munajana ki Anutu na som. Paombe tutu irao ikam ti ma tewe ndeengeranda pa Anutu mataana, na Krisi imeete sorok. ☆

3

Tutu itooro zin Galesia kan som, mi ikam Bubujana pizin som

¹ O niom Galesia koyom, niom tina katalli kat! Asinj ipakankaana ngar tiom? Mungu niam amso yom pa Yesu Krisi ma kembei ta ituyom kombot mi kere i tipuni sala ke pambaaranjana. ☆ ² Lak, anso anjwi yom pa koronj ta. Niom kakam Anutu Bubujana be parei? Kototo tutu ta ni izeebe yom, som kelej uruunu ambaijana mi kuurla men? ☆ ³ Niom tina, ngar tiom ikankaana kat! Indeeje ta Anutu ikam uraata piom mata popoten, mi ikam yom ma kewe lene na, kapase pa Bubujana mburaana. Mi ingi parei ta kusu mini, mi koso kapase pa ituyom mburoyom mi mbulu tiom be iurpe yom ma kewe ngeezeyom kat? ‘Ko mbulu boozomen ta ipet piom kek na iwe koronj sorok? Som! ⁵ Mi parei? Anutu izebezebe yom pa Bubujana, mi ikamam mos bibip ila mazwoyom pa so uunu i? Niom kototo tutu ta ni ikamam, som kuurla men uruunu ambaijana?

Abaraam ipatooro iti pa zaala ki urlajana

⁶ Motoyom imiili pa Abaraam. Sua ki Anutu iso parei pini? Iso:

Abaraam iurla ki Anutu, tanata Anutu ipomoozi, mi ire i kembei ni tomtom ndeengeranda. ☆

⁷ Tana iti tuute: Abaraam popojana kini honoono, ina zin tomtom ta tiurla. ☆ ⁸ Mi sua ki Anutu iso mungu kek ta kembei: Urlajana ko iwe zaala pizin wal ta Yuda somjan i be Anutu ikam zin ma tiwe

☆ 2:14: 1Tim 5:20 ☆ 2:16: Ugo 13:38+, 15:10+; Ro 1:17, 3:20,28; Ga 3:11 ☆ 2:17: Ga 5:22+ ☆ 2:19-20: Yo 13:1; Ro 6:6,11, 7:6; 2Kor 5:15 ☆ 2:21: 1br 7:11 ☆ 3:1: Ga 5:7 ☆ 3:2: Ugo 2:38; Ro 10:16+; Ep 1:13 ☆ 3:6: Un 15:6; Ro 4:3; Yems 2:23 ☆ 3:7: Yo 8:39; Ro 4:11+

ndeejɛjana pa ni mataana. Pa Anutu iso uruunu ambaijana pa Abaraam ma iso: Nu ko we zaala pa wal ta boozomen be tikam kampejana ambaijana.✠

⁹ Tana zin wal ta so titoto zaala ki urlaɛjana kembei ta Abaraam, inako tikam kampejana ambaijana kembei ta mungu Abaraam ikam na.✠

Zaala ki tutu toɲana na, ka patajana biibi

¹⁰ Zin wal ta so tipase pa zaala ki tutu be ikam zin ma tiwe ndeejɛjana pa Anutu mataana, inako tindeeɛ patajana biibi. Pa Anutu kete malmalɛjana kini ko imbotmbot se kizin. Ka sua tibeede pataɲa kek ta kembei:

Koroɲ boozomen ta tibeede se ro ki tutu na, niom bela kototo ma imap kat. Mi zin wal ta so tikam ta kembei som, inako tindeeɛ patajana biibi. Pa Anutu kete malmalɛjana kini ko imbotmbot se kizin.✠

¹¹ Tana mbulu ki tutu toɲana ko iwe zaala pa tomtom sa be iwe ndeejɛjana pa Anutu mataana na som. Ina imbot mat. Pa sua ki Anutu iso ta kembei:

Tomtom ta sombe iurla, nako iwe ndeejɛjana mi ikam mbotɲana ta ki Anutu i.✠

¹² Mi zaala ki tutu toɲana na, ipa ndel kat pa zaala ki urlaɛjana. Pa zaala ki tutu iso ta kembei:

Tomtom ta sombe ito kat mbulu ta boozomen tingi, nako imbot ambai.✠

¹³ Tana tutu ikam ma Anutu kete malmalɛjana kini imbotmbot se kiti. Tamen Yesu, ni itatke iti pa patajana tana. Pa ikam murindi mi ibaada Anutu kete malmalɛjana kini sala ke pambaaraɲana kek. Ka sua imbot pataɲa ta kembei:

Tomtom ta sombe tipuni sala ke, na Anutu kete malmalɛjana kini ko imbot se kini.✠

¹⁴ Mi mbulu tana, Krisi ikam bekena kampejana ta mungu Abaraam ikam na, ise kizin wal ta Yuda somɲan i tomini. Naso urlaɛjana kiti iwe zaala piti, mi takam Bubunana ta mungu Anutu imbuk sua pa na.✠

Tutu irao iyembut sua mbukɲana som. Pa sua mbukɲana ipet mungu, mana tutu

¹⁵ O niom toɲmatizir tío, ingi be aɲkam sua tooroɲana pa mbulu ta gorgori iwedet i. Sua mbukɲana ta topombol ma imbol kat, na kaimer tomtom toro sa ko irao iyembut sua tana, som iseenge pa sua pakan na som. Paso, sua tana imbol kek. ¹⁶ Ayo, takam nɲar pa sua ta mungu Anutu imbuk la ki Abaraam na. Sua ki Merere iso parei? Iso Anutu imbuk sua tana pa Abaraam mi popoɲana kini. Iso pa popoɲana boozo som. Iso pa tamen nɲonoono. Mi ina Krisi tau.✠ ¹⁷ Sua tío ti na, ka uunu ta kembei: Anutu imbuk sua pa Abaraam, mi ndaama boozo kat (430) imap mana, ikam tutu pizin Israel. Tana tutu irao iyembut sua mbukɲana tana na som. Pa imar kaimer.✠

¹⁸ Mi kere. Sombe mbulu ki tutu toɲana ta iwe zaala piti be takam matamur ki Anutu, inako parei pa sua mbukɲana tana? To iwe koroɲ sorok. Mi som. Pa Anutu ikampe Abaraam, mi imbuk sua pini be ikam mata-mur tana pini sorok.✠

Uunu ta Anutu ikam tutu piti

¹⁹ Mi kena uunu parei ta Anutu ikam sua mbukɲana mungu, mana isu mini mi ikam tutu piti? Ingi ko aɲso ka uunu. Anutu iur tutu bekena ipei nɲar kizin tomtom ma tikilaala sanaana kizin, mibe iyaraama sanaana kizin. Mi isombe tutu tina ko imbol ma imbot ma irao popoɲana * tau ni imbuk sua pini na imar. Tutu na, zin aɲela ta tikam la ki Mose, to ni kadoono ikam pizin Israel.✠ ²⁰ Mi sua mbukɲana na, Abaraam ileɲ la ki Anutu itunu kwoono. Wal toro sa tiwe zaala pa som. Pa Anutu tamen ta imbotmbot.✠

²¹ Mi parei, ko sua mbukɲana ki Anutu mi tutu kini tiporrou? Som. Sombe tutu ta takam kek na irao iwe zaala piti be

✠ 3:8: Un 12:3, 18:18, 22:18; ɲgo 3:25 ✠ 3:9: Ro 4:16

✠ 3:10: Lo 27:26 ✠ 3:11: Hab 2:4; Ro 1:17; Ga 2:16; lbr 10:38 ✠ 3:12: Wkp 18:5; Ro 10:5 ✠ 3:13: Lo 21:23; Ro 8:3; 2Kor 5:21 ✠ 3:14: Yo 20:22; ɲgo 2:33 ✠ 3:16:

Un 12:7, 22:18, 24:7 ✠ 3:17: Un 15:13+; Kam 12:40+; ɲgo 7:6 ✠ 3:18: Ro 4:13+, 11:6 * 3:19: Popoɲana ti, ni

Krisi. ✠ 3:19: Yo 1:17; ɲgo 7:38, 53; Ro 5:20, 7:7 ✠ 3:20: 1Tim 2:5; lbr 8:6, 9:15, 12:24

takam mbotnjana ta ki Anutu i, so tewe ndeengejanda pa zaala ki tutu. ²² Mi ingi som. Pa sua ki Anutu iso kat ta kembei: Iti ta boozomen na, kembei zin wal tau timbotmbot lela ruumu sanaana leleene. Pa sanaana ikis ti lup, ma lende zaala sa som. Naso tuurla ki Yesu Krisi, mi urlanjana kiti iwe zaala piti be takam koronj ambaijana ta munngu Anutu imbuk sua pa na. [☆]

²³ Tana indeenje zaala ki urlanjana ipet mat zen na, tutu ta imborro iti. Ikiskis ti ma kembei ta tombotmbot lela ruumu sanaana leleene. Mi tombot ta kembei ma irao Anutu iswe zaala ki urlanjana ma ipet kat mat. [☆] ²⁴ Kakam ngar pizin mbesoonjo ta timborro zin pikin ma irao tiwe tomtom na. Ina kembei ta uraata ki tutu. Pa Anutu iur tutu be imborro iti, mibe ikam ti ma tala ki Krisi. Naso tewe ndeengejanda pa zaala ki urlanjana. [☆] ²⁵ Mi ingi zaala ki urlanjana ipet kek, tana tombot la zaala ki tutu mini som. [☆]

Zin wal ta tiurla ki Krisi, ta tiwe Anutu lutuunu bizin

²⁶ Niom wal ta kesekap la ki Yesu Krisi i, na urlanjana ta iwe zaala piom ta boozomen ma kewe Anutu lutuunu bizin. [☆] ²⁷ Pa niom wal ta kakam yok bekeni kesekap la ki Krisi na, Krisi iwe kembei ta kawaala kokoujana be ipakaala yom ta boozomen. Pa kakami raama mbulu kini ma iwe leyom kek. [☆]

²⁸ Mi niom ta boozomen na, raraate men pa Anutu mataana. Sombe niom Yuda, som Yuda som, som tomtom jonoono, som sorokjyom, som moori, som tomooto, ina koronj sorok. Pa Yesu Krisi ilup yom ta boozomen ma kewe tamen kek. [☆] ²⁹ Mi sombe kewe Krisi lene, na kewe Abaraam popojana kini tomini, mi zoyom pa mata-mur ta munngu Anutu imbuk sua pa na. [☆]

4

Krisi itatke iti pa patanjana ki tutu, mi ikam ti ma tewe Anutu lutuunu bizin

¹⁻² Sua tio ti na, ka ngar ta kembei: Pikin tasa, sombe zaana be ikam koronj ta boozomen ki tamaana i, nako ikam loja

som. Jonoono, ni zaana pa koronj tana. Tamen indeenje ni nanganjana na, tikam pini be imborro som. Tana tere i na, kembei ta mbesoonjo i. Pa wal pakan timborro i ramaki koronj kini. Mi ni ko imbot ta kembei ma ila indeenje nol ta tamaana iur pini be ikam koronj kini, to ikam. ³ Ina raraate piom Yuda. Munngu, niam kembei ta zin pikin. Mazwaana tana, niam amwe mbesoonjo pa tutu munmun boozomen ta iso pa mbotnjana tiam ta ki toono ti. [☆] ⁴ Ma ila indeenje ka nol ipet, tona Anutu ingo itunu Lutuunu ma isu toono. Naana ipeebe ma isu kembei ta iti. Mi ni ito tutu ma imap, [☆] ⁵ bekeni ikamke yam wal ta ambot la zaala ki tutu na. Tana ingi amwe mbesoonjo sorok mini som, mi amwe Anutu lutuunu bizin kek. [☆]

⁶ Mi niom tomini kewe Anutu lutuunu bizin kek. Tanata Anutu ingo Lutuunu Bubujana ma izeebe yom. Mi Bubujana tana, ta izzo piom ta kembei: “Niom To-moyom ta Anutu.” Tana ikamam yom ma kozzo ta kembei: “O Tamarj.” ⁷ Tana koozi kewe mbesoonjo sorok mini som. Pa Anutu ikam yom ma kewe lutuunu bizin kek. Mi sombe ni lutuunu bizin niom, na zoyom pa matamur kini tomini. [☆]

Mbulu kizin Galesia ikam ma Paulus imoto

⁸ Munngu niom tina kuute Anutu som, mi kemesmbeezee pa merere pakaamjan boozo ta Merere jonoono som na. [☆] ⁹ Mi koozi na, kewe Anutu lene mi kuute i kek. E-e, ina anjo joobo. Niom som. Ni itunu ta iute yom, mi ikam yom ma kewe lene. Nakena parei ta niom kosombe kimiili mini ma kewe mbesoonjo pa koronj soroksorok ta irao be iulu yom som i. [☆] ¹⁰ Pa ingi kapakurkur aigule, puulu, gorgor, mi ndaama pakan kembei ta zin Yuda na. ¹¹ Mbulu tiom tana ikam yo ma ajmoto. Kokena uraata biibi ta anjel piom na iwe koronj sorok. [☆]

Paulus itayroro zin Galesia kan

¹² O niom tojmatizij tio, nio aytayroro yom. Kotooro ngar tiom mi kewe kembei ta nio i. Pa nio tomini anje kembei niom

[☆] 3:22: Ro 3:9+, 11:32; Ga 3:14 [☆] 3:23: Ga 4:3; Ibr 9:10

7:18, 8:13 [☆] 3:26: Yo 1:12; Ro 8:14+

[☆] 3:29: Un 21:12; Ro 9:7+ [☆] 4:3: Ga 3:23; Kol 2:20

Ro 8:14+; Ga 3:13; 1Pe 1:18+ [☆] 4:7: Ro 8:17; Ga 3:29

Kol 2:20; Ibr 7:18 [☆] 4:11: Ro 14:5; Kol 2:16

[☆] 3:24: Igo 13:39; Ro 10:4 [☆] 3:25: Ro 7:6, 10:4; Ibr

[☆] 3:28: Yo 10:16; Ro 10:12+; 1Kor 12:13; Kol 3:11

[☆] 4:4: Un 3:15; Mt 5:17; Yo 1:14; Ep 1:10 [☆] 4:5: Yo 1:12;

[☆] 4:8: 1Kor 8:4+, 12:2; Ep 2:11+ [☆] 4:9: Ro 8:3; 1Kor 8:3;

wal ta Yuda somɲoyom i kek. Kere. Mungu niom kakam ɲoobo mbulu sa pio som.
¹³ Motoyom ila pa ta mungu na. Indeeje ta aɲsoyaara uruunu ambaiɲana piom mata popoten na, mete biibi ikam yo.¹⁴ Mi mete tio tana ikam patanjana biibi piom. Tamen kitit yo som, kerepiili yo som. Mi kakam yo, mi kisiibi yo se nomoyom keteene ma kembei ta nio aɲela sa. Mi kere yo kembei ta Yesu Krisi.
¹⁵ Indeeje tana, niyom ise mi leleyom ambai kat. Mi koozi na som. Ka uunu parei? Mi indeeje tana na, leleyom pio ilip. Sombe aɲbot ɲoobo pa kosa sa, na kakam pio men. Irao kuruutu na som.
¹⁶ Mi parei? Ingi aɲso kat sua ɲonoono piom, ta kere yo kembei koyom koi?

¹⁷ Zin wal ta aɲsope yom pizin na, zin tikamam kinkiini be tikam leleyom. Tamen ɲgar kizin ambai som. Pa tisombe tikam yom ma kezem yo, mi kagaaba zin.
¹⁸ Gorgori, iti sombe lelende ilip pa koron ambaiɲana mi takam kinkiini pa, ina ambai. Tana nio sombe aɲbot, som aɲbot som, na kakamam ta kembei.
¹⁹ O lutujan, parei ta kakam patanjana biibi pio mini? Mbulu tiom tana ikam yo ma aɲyamaana yoyouɲana kembei moori ta ikamam be ipeebe pikin i. Mi ko aɲyamaana ta kembei ma irao urlaɲana tiom ise ma iwe biibi, mi ɲgar ki Krisi imbol la leleyom.²⁰ O niom, lelej be aɲyamba yom som. Mi ko aɲso parei piom? Kena so itijan tombotmbot lak!

Mbulu ta ipet pa Agar mi Sara na, ipatooyo iti pa zaala ki tutu mi zaala ki urlaɲana

²¹ Niom wal ta kosombe koto zaala ki tutu na, niom kuute som? Sua ki Merere iso ta kembei.
²² Abaraam, ni lutuunu bizin ru. Ta na, mbesoongo moori kini Agar ipeebe. Mi toro na, kusiini ɲonoono Sara ta ipeebe.²³ Mbesoongo moori lutuunu na, ipet pa zaala ta iti ta boozomen tewedet pa i. Mi kusiini ɲonoono lutuunu, ina ito sua mbukɲana ki Anutu ma ipet.

²⁴ Sua tana, ina kembei ta sua toorogana. Moori ru tana timender pa zaala ru ta Anutu iur pizin tomtom. Zaala ta, ipet pa abal Sinai. Ina zaala ki tutu. Zaala tana ipiyotyooto zin wal ta mbesoongo sorok. Mi

Agar ta imender pa zaala tana.²⁵ Abal Sinai, ina imbot pa lele pakaana ki Arabia. Tana Agar, ni imender pa abal tina mi kar Yerusalem ta koozi imbotmbot su toono i. Paso, kar tana lutuunu bizin tiwe mbesoongo sorok pa tutu.
²⁶ Tamen Yerusalem ɲonoono ta kor a, lutuunu bizin tiwe mbesoongo som. Mi Yerusalem tana, ta iwe kembei ta iti nanda na.²⁷ Ina kembei ta sua ki Anutu iso:

Nu moori ta kopom somɲom na, lelem ambai lak!

Mi nu ta yamaana yoyouɲana ki pepe zen na, kaɲom izalla mi lelem ambai!

Pa moori ta kusiini izemi ma imborene sorok na,

Anutu ko iur le zaala be ikam pikin boozo ma tilip pa moori kusiiniɲana lutuunu bizin.²⁸ O niom toɲmatizij tio, niom tina kembei Sara lutuunu Isak. Pa sua mbukɲana ta iwe zaala piom ma kewe Anutu lutuunu bizin kek.²⁹ Mi motoyom ila pa mbulu ta mungu Ismael ikam pa Isak na. Pa pikin ta ipet pa zaala ta iti ta boozomen tewedet pa i, na ikam patanjana pa pikin ta ipet pa Bubujana mburaana na. Mi ina raraate kembei mbulu ta koozi iwedet piti i.³⁰ Mi sua ki Anutu iso parei?

Iso:

Ziiri mbesoongo moori ziru lutuunu ma tila len. Pa mbesoongo moori lutuunu ko irao igaaba lutum ɲonoono, mi ziru tiparpeete matamur ku ma len len na som.

³¹ Tana niom toɲmatizij tio, iti mbesoongo moori lutuunu bizin som. Pa iti nanda, ni mbesoongo moori som.

5

Sombe tapase pa tutu, nako teyembut itundu pa Krisi

¹ Tana iti tewe mbesoongo mini som. Pa Krisi itatke iti pa patanjana ki tutu kek. Tana kemender mbolɲana. Kokena kezem wal

☆ 4:13: 1Kor 2:3 ☆ 4:19: Ro 8:29; 1Kor 4:15 ☆ 4:22: Un 16:15, 21:2 ☆ 4:23: Un 17:16*, 18:10*; Ro 9:7*; Ibr 11:11 ☆ 4:24: Ro 8:15; Ibr 8:9+ ☆ 4:26: Ibr 12:22; Tur 3:12, 21:2, 10 ☆ 4:27: Yesa 54:1 ☆ 4:28: Ro 9:7+ ☆ 4:29: Un 21:9; Ga 5:11, 6:12 ☆ 4:30: Un 21:10; Yo 8:35 ☆ 4:31: Ga 3:29, 5:1, 13 ☆ 5:1: Yo 8:32, 36; Ro 6:18, 7:6; Ga 2:4, 5:13; 1Pe 2:16

pakan mi tikam yom ma kewe mbesoorjo mini. ☆

² Kelej. Nio Paulus anso kat yom ta kembei: Sombe kelej la wal tana kaljan pa reetejana, na uraata ki Krisi ko irao iuulu yom som. ☆ ³ Nio anso mini. Tomtom sa, sombe lelene be ito zaala ki reetejana mi tutu, na ni bela ito kat tutu ma imap, tona imbot ambai pa Anutu mataana. ☆ ⁴ Tana kere yom. Pa tomtom ta so ipase pa tutu be ikami ma iwe ndeetejana pa Anutu mataana, na iyem-but itunu pa Krisi, mi ipizil ndemeene pa kampejana mi murajana ki Anutu. ☆

⁵ Mi iti ta tototo zaala ki urlajana na, Bubujana ipombolmbol ti be tuur matanda pa koror ambaijana tabe Anutu ikam pizin wal ndeetejan. ☆ ⁶ Mi sombe tesekap la ki Yesu Krisi, inako takam ngar biibi pa reetejana mi koror ta kembei mini som. Pa sombe tireete iti, o tireete iti som, ina koror sorok ki kulindi. Mi urlajana ta ipiyotyooto mbulu ki lelende par piti, ina koror ngonono. ☆

⁷⁻⁸ Mungu na, urlajana tiom iloondo ambai. Mi ingi asij ta imar mi ipandelndel yom ma kezem zaala ki sua ngonono? Mbulu tina imar pa Anutu ta iboboobo yom i som. ☆ ⁹ Tana kere yom pa wal tana mi ngar kizin. "Pa yis musaari kat, ina irao izil pa palawa biibi ma imap." ☆ ¹⁰ Mi Merere, ni ipombol yo ma anurla ta kembei: Ni ko ipazal yom ma koto ngar tio. Mi tomtom ta sombe ipakankaana ngar tiom na, ni tana ko ire ka kadoono. ☆

¹¹ O niom tojmatizij tio, nio ajute. Wal pakan tingalngal sua pakaamjana pio, mi tizzo nio ituj anso pizin tomtom be tito zaala ki reetejana mi tutu. Lak, sombe ankamam ta kembena, ko tomtom tiseseeze motor kembei ta tikamam i? Som. Pa sombe ankamam ta kembei, so sua ta anzoyaryaara pa meetejana ki Yesu sala ke pambaaranjana na, ipasaana tomtom lenen mini som. ☆ ¹² Zin wal ta tipakankaana ngar tiom, mi timajmarj yom pa reetejana na,

nio anso tiyembut zitun kulin tana ma put kat to ambai!

Zaala ki Bubujana, mi mbulu ki lelende mungujana

¹³ O niom tojmatizij tio, ngonono, Anutu iboobo yom ma kewe lene kek, mi isombe niom kewe mbesoorjo pa tutu mini som. Mi kere: Kokena iwe uunu piom be kusu mi koto mbulu ki leleyom mungujana. Kakam kembena pepe. Kuur leleyom par piom mi kaparmbesmbeez piom. ☆ ¹⁴ Pa tutu ta mungaana men, ta timap timbot la tutu lwoono ti lelene: Ur lelem pizin tomtom kembei ta lelem pa itum. Tana takam ta kembena, to tipiyooto tutu ka mbulu ngonono. ☆ ¹⁵ Tamen mbulu tiom pakan na, kembei zin me sanjanjan ta tiparkamam malmal mi tiparkanan zin. Kere: Kokena konoknok mbulu ta kembei, to kapasaana lupjana tiom ma isaana kat.

¹⁶ Tana nio anso piom ta kembei. Kapa pai tiom mi koto peeze ki Bubujana. Naso karao be kayaraama ituyom, mi koto leleyom mungujana mini som. ☆ ¹⁷ Ngonono, gorgori lelende mungujana ziru Bubujana tiparwe kan koi mi tiporrou. Pa mbulu ta Bubujana lelene pa i, na lelende mungujana izorzooro pa. Mi mbulu ta lelende mungujana isombe ikam, na Bubujana izorzooro pa. Tabe ikam ma karao be kakam kat mbulu ta leleyom pa i som. ☆ ¹⁸ Tamen sombe kototo peeze ki Bubujana, inako kombot la zaala ki tutu mini som. ☆

¹⁹ Mbulu ta lelende mungujana ipeyei, ina iti tuute lup kek. Mbulu ta kembei: Mbulu kizin me ma nge, mbulu ta ingeeze som, mbulu ki tayaraama itundu som mi tala men pa mbulu sananjana ki kulindi, ☆ ²⁰ tembesmbeez pizin merere pakaamjan, takamam yaamba, tu'urur koi pizin tomtom, taparzorzooro, matanda mburmbur, lelende tataja, takam ngar pa itundu men, taparyangwiiri ti ma tewe uunu booza, ²¹ matanda berber, tiwinin ma tagadgaada, itijan waende bizin taparkere iti ma takam mbulu bozbooza, mi mbulu

☆ 5:2: Ngo 15:10,11 ☆ 5:3: Ro 2:25, 4:4; Ga 3:10 ☆ 5:4: Ga 2:21 ☆ 5:5: Ro 8:24*; 2Tim 4:8 ☆ 5:6: 1Kor 7:19; Ga 6:15; Kol 3:11; Yems 2:18+ ☆ 5:7-8: 1Kor 9:24; Ga 1:6, 3:1 ☆ 5:9: 1Kor 5:6 ☆ 5:10: 2Kor 11:15; Ga 1:7 ☆ 5:11: 1Kor 1:23; Ga 6:12 ☆ 5:13: 1Kor 8:9, 9:19; 1Pe 2:16 ☆ 5:14: Mt 22:37*; Ro 3:31, 13:8*; Yems 2:8 ☆ 5:16: Ro 6:12, 8:4, 13:14; 1Pe 2:11 ☆ 5:17: Ro 7:15*, 8:6+ ☆ 5:18: Ro 6:14, 8:2,14 ☆ 5:19: Ro 13:13*; 1Kor 3:3, 6:9*; Ep 5:3*; Kol 3:5

sanangjan boozomen ta irao be tinin na som. Sua ta mungu anso piom, ta ingi aypoto mini: Zin wal ta so tikamam ta kembei, inako tirao be timbot la Anutu peeze kini mi tilela kar kini na som. ☆

²² Mi Bubujana, ni ipeyei mbulu ta kembei: Lelende par piti, lelende ambai kat pa mazwaana ta boozomen, takamam mbulu luumušana mi itijan waende bizin taparlup ti ma tewe tamen, topokotkot mbulu sanangjana som, takampewe zin tomtom, tumušanai zin tomtom, tototo sua kiti mbukšana, ☆ ²³ tokototo itundu, lende nger pizin tomtom, mi tayaram-raama itundu. Kere: Mbulu ta kembei, ta tutu izzo pa na. ☆ ²⁴ Tana zin tomtom ta tiwe Yesu Krisi lene kek na, zin kembei tipunmeete lenen mungušana ramaki mbulu sanangjan boozomen ta nin izzie pa i, sala ke pambaarajana ma imeete kek. ☆ ²⁵ Mi Bubujana ta ikamam mbotšana ki Anutu piti. Tana iti bela tapa pai kiti ma indeeje men pa peeze kini. ☆ ²⁶ Mi so kembena, na iti irao takam kinkiini pa itundu zanda be iwe biibi pepe, tapamalmal waende bizin keten pepe, mi matanda berber pa waende bizin pepe. ☆

6

Wal ki Krisi bela tiparuulu zin

¹ O niom tojmatizij tio, sombe tomtom tiom sa itop pa sanaana, na niom ta kototo ngar ki Bubujana i, kala ma kapazali. Mi kapamiani pepe. Leyom nger pini. Mi kere yom: Kokena toombošana ise tiom tomini. ☆ ² Tana kaparuulu yom, mi ku'uluulu waeyom bizin be tibaada patajana kizin. Naso koto kat tutu ki Krisi. ☆ ³ Sombe tomtom sa indemeere kembei ni irao kat pa mbulu ki Anutu, na ni ipakaam itunu. ☆ ⁴ Mi kere. Sombe mbulu kiti pakan ilip pa waende bizin mbulu kizin, na tapakur itundu pa koron tana pepe. Iti tatana titiiri itundu. Sombe mbulu kiti indeeje Anutu sua kini, na lelende ambai pa. Mi matanda la pa waende bizin mbulu kizin pepe. ⁵ Pa

itundu tatana lende patajana be tabaada. ☆

Koron pareijana ta so tawaswaaza, inako ise ma takan

⁶ Sombe tomtom sa ikamam ngar pu pa sua ki Anutu, na nu lem uraata be kam koron ku ambaimbaijan pakan pini tomini. ☆

⁷ Mi kerre yom! Kokena koso karao be kapakaam Anutu. Som. Pa kini pareijana ta so tapaaza, nako ise ma takan. ☆ ⁸ Tana iti sombe tawaswaaza koron ta ipombolmbol lelende mungušana i, inako ipiyooto nonono sanangjana ta kembei: Ipasaana iti ma tala lende. Mi sombe tawaswaaza koron ta irao pa Bubujana leleene mi ngar kini, inako tere ka nonono ta kembei: Bubujana ko ikam lende mbotšana ki Anutu tabe iseenge iseenge ma ila. ☆ ⁹ Tana iti tegesges pa mbulu ambaijana pepe. Pa sombe tezem som, mi tonoknok men ma irao ka nol, inako tere ka nonono. ☆ ¹⁰ Tana sombe iti tarao be tu'uulu tomtom sa, na loja mi tu'uuli. Mi so zin wal urlajan, to matanda ingal kat be tu'uulu zin. Pa ina, zin kembei ta iti tojmatizij kiti i. ☆

Sua pemetjana

¹¹ Kere bude tio bibip ti ta ituŋ anbeede i. ¹² Zin wal ta timaŋmaŋ yom pa reetejana na, ingi be anso yom pa mbulu kizin ka uunu nonono. Zin tikamam men be tomtom tiwit urun. Mi timototo tomini: Kokena timender mbolšana pa ke pambaarajana ki Yesu Krisi, to zin wal ta tiurla ki Krisi som na tikam patajana pizin. ☆ ¹³ Mi kere. Zin wal ta timbol pa reetejana na, zitun titoto kat tutu som. Mi ingi timaŋmaŋ yom pa reetejana paso, lenen be tikam yom ma kagaaba zin. Naso nin se pa mbulu ta tiso tikam pa kuliyom na.

¹⁴ Mi nio na, Yesu Krisi itutamen ta imeete sala ke pambaarajana, ta ikam yo ma niŋ se. Koron toro sa som. Pa meetejana kini ta ikam yo ma aŋmap pa mbulu mi ngar ki toono. Pa aŋre ituŋ kembei anmeete raami

☆ 5:21: Tur 22:15 ☆ 5:22: 1Kor 13:7; Ep 5:9; Kol 3:12

13:4; Kol 3:5; 1Pe 2:11 ☆ 5:25: Ro 8:4+, 12+ ☆ 5:26: Ro 12:10+; Pil 2:3 ☆ 6:1: Mt 18:15; 2Tim 2:25; Yems 5:19

☆ 6:2: Yo 13:14+; Ro 15:1; 1Kor 9:21; 1Tes 5:14; 1Yo 4:21 ☆ 6:3: Ro 12:3; 1Kor 8:2; 2Kor 3:5; Yems 1:26 ☆ 6:5: Ro

14:12 ☆ 6:6: Ro 15:27; 1Kor 9:7,11,14 ☆ 6:7: Lu 16:25; Ro 2:6; 1Kor 6:9; 2Kor 9:6 ☆ 6:8: Ro 8:13; Yems 3:18

☆ 6:9: 1Kor 15:58; 2Tes 3:13; Tur 2:10 ☆ 6:10: Ep 2:19; 1Tes 5:15; 1Tim 6:18; 2Pe 1:7 ☆ 6:12: Ga 5:11; Pil 3:18

☆ 6:14: Ro 6:6; 1Kor 1:31, 2:2; Pil 3:3,7,8

sala ke pambaaranjana, tanata ingi anjmap
kat pa koronj toono kan ta munjaana men.

☆ ¹⁵ Mi sombe tomtom sa tireeti, som tireeti
som, ina koronj sorok. Pa koronj tamen ta
koronj ŋonoono. Ina uraata ki Anutu ta
ikam ti ma tewe poponjanda. ☆ ¹⁶ Wal
boozomen ta so tipa pai kizin ma titoto
zaala ta kembei, na Anutu ko imboro zin ma
timbot ambai mi imujai zin. Pa ina zin ta
Israel ŋonoono.

¹⁷ Ingi be anjpetet sua tio. Lelenj be tom-
tom sa ikam patanjana pio mini pepe. Pa
zaaba kwoono murinmurin ta imbotmbot
la kulij i, ina anjam pa Yesu Kresi zaana tau.
☆

¹⁸ O niom tonmatizij tio, kamperjana
ki Merere kiti Yesu Kresi ko ise tiom.
ŋonoono.

☆ 6:15: 1Kor 7:19; 2Kor 5:17; Ga 5:6; Kol 3:11 ☆ 6:17: 2Kor 4:10, 11:23

Ro Ta Paulus Ibeede Pizin Epesus

¹ Nio Paulus. Nio, Anutu itunu leleene mi iur yo ma aŋwe ŋgojana ki Yesu Krisi. Aŋbeede ro ti ima piom Epesus ta kewe Anutu wal kini potomŋan kek, mi kuurla ki Yesu Krisi, mi kesekap la kini i.✠

² Tamanda Anutu mi Merere kiti Yesu Krisi ko tikampe yom, mi timboro yom ma kombot ambai. Ŋonoono.

Krisi iwe zaala pa kampejana ta boozomen ki Anutu

³ Iti tapakur Anutu! Ni Merere kiti Yesu Krisi Tamaana. Pa iti ta tesekap la ki Krisi i, na Anutu ikampe iti pa kampejana saamba kana matakaŋa boozomen ta ki Bubujana i.

⁴ Kere. Muŋgu kat, indeeŋe ni iur saamba mi toono zen na, ipeikat iti tomtom ta tesekap la ki Krisi i be ikam ti ma tewe potomŋanda, mibe mbulu kiti iŋgeez men ma lende uunu sa pa ni mataana som.✠

⁵ Tana indeeŋe ta muŋgu kat na, ni iur leleene piti, mi leleene iur be iŋgo Yesu Krisi ma isu iwe zaala piti, mibe ikam ti ma tewe lutuunu bizin. Ina ni itunu leleene mi muŋaijana kini tau.✠ ⁶ Pa ni isombe zaana iwe biibi pa muŋaijana mi kampejana kini ndabokjana. Tanata ikampe iti, mi ipomoozo kat iti pa itunu Lutuuu ta ni leleene pini ilip kat na.✠

⁷⁻⁸ To kaimer ma Krisi siŋiini ireere na, iwe zaala piti tomtom ta tesekap la ki Krisi i ma Anutu itatke iti pa sanaana mburaana, mi ireege sanaana kiti. Pa Anutu ŋgar kini mi kampejana kini na, biibi ma ilip kat. Tanata ni ipomoozo iti ta kembei.✠

⁹⁻¹⁰ Mi ŋgar kini turkejana ta imbot la itunu leleene, ta iswe piti kek. Ŋgar kini tana ta kembei: Ni ko ikamam peeze, mi ila ila ma indeeŋe ka nol, to ilup koron boozomen ta timbot saamba mi toono na ma tiwe tamen, mi iur Krisi ma iwe uteene pizin be imboro zin.✠

¹¹ Tana Anutu, ni ikam koron ta boozomen irao itunu leleene mi ŋgar kini.

Mi ni leleene iur piti tomtom ta tesekap la ki Krisi i ta muŋgu kek, be ikam ti ma tewe itunu wal kini. Naso zanda be takam matamur kini.✠ ¹² Mi ni isombe niam wal mataana koyam ta amur motoyam pa Krisi mi amzza i, na niam ko amwe zaala pizin wal pakan be tipakur ni zaana pa mbulu kini ndabokjana.

¹³ Mi niom tomini. Indeeŋe tau keleŋ sua gonoono ki uruunu ambaijana mi kuurla na, niomŋan Krisi kaparlup yom ma kewe tamen, mi kewe lene. Pa sua tana iso yom pa zaala ta Anutu ikampe iti pa i. Mi Krisi ikam ma Bubujana ta muŋgu Anutu imbuk sua pa na, ise tiom tomini. Bubujana tana, ina iwe kilalan piti kembei iti ki Anutu.✠ ¹⁴ Mi ina iwe mataana pa matamur ta boozomen ki Anutu, mi ipombol ti be tuurla kembei zanda pa matamur kini tana. Tana iti tuute: Kaimer ni kola imar, mi ikam ti ma tala tombot su kereene uunu ta kar saamba a. Iŋgi kembei tabe iti tapakur zaana pa mbulu kini ndabokjana.✠

Suŋjana ki Paulus

¹⁵ Indeeŋe ta aŋleŋ uruyom kembei kuurla ki Merere Yesu, mi ku'urur kat leleyom pa Anutu wal kini potomŋan ta boozomen na, mazwaana tana mi imar na,✠ ¹⁶⁻¹⁷ nio aŋzemzem suŋjana piom som. Aŋnoknok ma imar indeeŋe koozi. Mi leleŋ ambai pa Anutu ta Merere kiti Yesu Krisi Tamaana zaanaŋana na, mi aŋpakurkur zaana pa uraata ta ikamam la mazwoyom. Nio leleŋ be kuute kat Anutu, tana aŋzuŋzuŋi be ipombol yom pa Bubujana ta ipeyei ŋgar ambaijana mi izzwe Anutu ŋgar kini piti i.✠ ¹⁸ Mi aŋzuŋzuŋi tomini be ikam mat kini ma iyaara la leleyom. Naso kikilaala matamur kini ndabokjana ta wal kini potomŋan zan pa be tikam. Pa ni iboobo yom be kuur motoyom pa koron ta tana.✠

¹⁹ Mi aŋzuŋzuŋi be ikam yom ma kikilaala mbura keskeezejana ta ikamam uraata piti tomtom ta tuurla kini i.✠ ²⁰ Mburaana tana, tere ka kin se ki mburaana biibi ta ipei Krisi ma imanga la zin meetejan lenen, mi iuri ma mbuleene su Anutu namaana

✠ 1:1: Ŋgo 18:19+, 19:1+, 20:17+

✠ 1:4: Ro 8:28+; Ep 5:27; Kol 1:22; 2Tes 2:13; 2Tim 1:9

✠ 1:5: Yo 1:12; Ga 4:5

✠ 1:6: Mt 3:17

✠ 1:7-8: Ro 11:33; Kol 1:14,20; Ibr 9:12; 1Pe 1:18+

✠ 1:9-10: Ro 16:25+; Ep 3:9+; Kol 1:16-26

✠ 1:11: Ro 8:17,28+; Kol 1:12

✠ 1:13: Yo 14:16+; Ro 8:9; Ga 3:14; Ep 4:30; Tur 7:3

✠ 1:14: Ro 8:23; 2Kor 1:22;

1Pe 2:9

✠ 1:15: Kol 1:3+

✠ 1:16-17: Pil 1:3+; 1Tes 1:2; 2Pe 1:3

✠ 1:18: Ŋgo 26:18; 2Kor 4:6

✠ 1:19: Ep

3:7; Kol 1:29, 2:12

✠ 1:20: Mbo 110:1; 2Kor 13:4; Kol 3:1; Ibr 1:3+

woono ta saamba a.[☆] ²¹ Kere. Koozi, Krisi imbotmbot ta kor a, mi ikamam peeze pa kororj ta boozomen. Tana wal peeze kan, mi kororj bibip mi mburanjan mi zangan ta ki saamba mi toono na, Krisi zaana mi mburaana ilip kat pizin. Ta koozi, kaimer, mi iseege iseege ma ila.[☆] ²²⁻²³ Pa Anutu iur kororj ta boozomen ma imap imbot la Krisi kopo mbarmaana be ni iwe uteene pizin mi ikamam peeze pizin. Mi peeze ta ni ikamam, ina be iuulu zin wal kini. Pa zin tiwe kembei ni kwoono, kumbuunu, namaana, mi kororjjana ta boozomen ta tilup ma tiwe kembei ni itunu. Mi ni izeebe zin kembei ni imbot pa lele ta boozomen, mi izeebe kororj ta boozomen.[☆]

2

Mbotjana mungujana mi mbotjana popojana

¹ Mungu niom tina kembei wal meetejan. Pa komololo tutu, mi kakamam mbulu tiom sa ma irao som.[☆] ² Pai tiom na, kototo mbulu ki toono men, mi kelegleg la Sadan kaljaana. Ni ta biibi kizin bubujana sananjan tau timbotmbot la manjanjana na, mi ipepei ngar sananjan pizin wal tau tizorzooro Anutu i.[☆] ³ Mi niom men som. Niam tomini. Pa mungu iti ta boozomen raraate men. Takamam mbulu sananjan ta nindi izze pa i, mi tototo ngar sananjan ki lelende mungujana. Pa iti tomtom toono kanda na, ta kembeiganda. Tusu raama sanaana. Tabe ikam ma Anutu kete malmaljana kini imbotmbot se kiti.[☆]

⁴⁻⁵ Tana mungu mbulu kiti ta tomololo tutu, ina ikam ti ma kembei temeete kek. Tamen Anutu, ni mungujana katuunu, mi leleene piti ilip kat. Tanata ipei iti raama Krisi ma tamanga tewe popojanda. Ina ni itunu kampejana kini ta ikamke iti.[☆] ⁶ Mi ingi kembei ni ikam iti ta tesekap la ki Krisi i, ma itijan Krisi tasala ma mbulende su kar saamba kek.[☆] ⁷ Tana kampejana mi mungujana ki Anutu, ina biibi ma ilip kat. Mi ni leleene be kampejana mi mungujana kini imbot kat mat ta koozi, kaimer, mi iseege iseege ma ila. Tanata imunai iti,

mi ingo Yesu ma isu piti. ⁸ Tana kampejana mi mungujana ki Anutu ta ikamke iti. Mi ulaaja tana ipet pa itundu uraata kiti, som mbulu kiti ambaigana sa som. Ina Anutu ipomoozo iti pa. Mi urlanjan ta iwe zaala pa.[☆] ⁹ Tana iti lende uunu sa tabe tapakur itundu pa i na som. Pa ulaaja tana ipet pa iti uraata kiti, som mbulu kiti sa som. Som kat.[☆] ¹⁰ Tana iti ta tesekap la ki Krisi i, na Anutu itunu ta ikam ti ma tewe popojanda. Pa ni leleene be takamam uraata ambaimbaigan ta ni iparagranj piti pataaja kek be takam.[☆]

Krisi ilup zin Yuda mi zin wal ta Yuda somjan i ma tiwe wal tamen

¹¹ Niom wal ta Yuda som na, motoyom ila pa ta mungu na. Zin Yuda nin zze pa reetejana kizin ta tomtom tikam pa naman na, mi tirepilpiili yom ma tizzo ta kembei: “Niom tina reetejyom som.” ¹² Mazwaana tana, niom kombotmbot molo pa Krisi, mi niom wal ki Anutu kembei ta zin Israel i som. Pa niom wal ndeljojom. Tana sua mbukjana ki Anutu ikam yom raama zin som. Mi kombotmbot su toono ti, mi kikilaala kororj ambaigana ta Anutu isombe ikam piom na som. Paso, indeeje tana, niom kuute i som.[☆] ¹³ Mi koozi, niom wal ta mungu kombotmbot molo pa Anutu na, kesekap la ki Yesu Krisi i, tabe ikam yom ma kamar koloujana pa Anutu kek. Pa Krisi sinjiini ta iwe zaala piom.[☆]

¹⁴ Tana Krisi ta ikam ti ma itijan Anutu taparlup ti ma tewe tamen. Kere. Zin Yuda mi zin wal ta Yuda somjan i, mungu tiparluplup zin som. Pa tiparwe kan koi ma kembei ta siiri biibi imbot la mazwan. Tamen Krisi, ni ireege siiri tana, mi ilup zin ma tiwe wal tamen kek.[☆] ¹⁵⁻¹⁶ Ka zaala ta kembei: Indeeje kuliini ire yoyoujana sala ke pambaaranjana na, ikam ma tutu boozomen ta mungu iwe mbukuunu pa wal uunu ru tana na, len uraata sa mini som. Pa ni isombe ikam mbulu popojana, mi ilup zin ma tiwe wal tamen nonoono. Tana indeeje Krisi imeete sala ke pambaaranjana na, ipunmeete mbulu kizin ta tiparwe kan

☆ 1:21: Ro 8:38; Kol 1:16+; Pil 2:9+ ☆ 1:22-23: Mbo 8:6; Mt 28:18; Ro 12:5; 1Kor 12:27; Ibr 2:7+ ☆ 2:1: Kol 2:13
 ☆ 2:2: Yo 8:44; Ep 5:6, 6:12; Kol 3:6+; Tit 3:3 ☆ 2:3: Mbo 51:5; Ro 1:18+; 5:12; Ga 5:16,24; 1Pe 4:3 ☆ 2:4-5: Yo 3:16; Ro 5:6+, 6:4+; Kol 2:12+ ☆ 2:6: Kol 3:1+ ☆ 2:8: Ro 3:24+; 4:16; Ga 2:16; Tit 3:4+ ☆ 2:9: Ro 3:27, 4:5; 1Kor 1:29+; 2Tim 1:9 ☆ 2:10: 2Kor 5:17; Ep 4:24; Tit 2:14 ☆ 2:12: Ro 9:4 ☆ 2:13: Kol 1:20 ☆ 2:14: Yo 14:27; Ro 5:1; Ep 3:6; Kol 1:19+

koi na, mi ikam zin ma timiili mini ki Anutu, be ziŋan Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen. ¹⁷ Mi imar mi isoyaara uruunu ambaiŋana ta kembei: “Leleyom ambai. Pa niomŋan Anutu kaparlup yom ma kewe tamen kek.” Sua tana ima piom wal ta mungu kombotmbot molo pa Anutu na, mi zin wal tau kembei timbotmbot kolouŋana pini na tomini. ¹⁸ Tana iti wal uunu ru, ta Krisi iwe zaala piti, mi Bubujana tamen ta iuluulu iti be tala kolouŋana pa Tamanda Anutu mi toso sua kiti ila kini. ¹⁹

Tana koozi niom wal ndelŋoyom mini som. Ingi kewe Anutu wal kini potomŋan, mi niomŋan wal kini pakan kewe kartu pa kar saamba kek. ²⁰⁻²¹ Niom kewe kembei ta Urum Merere ka uraata pakan. Urum tana imender se uraata ki Anutu kwoono bizin ta mungu tibeede sua kini na mi zin ŋgoŋana ki Krisi. Mi pat mataana kana ta ikis urum ka korogŋanŋan ta boozomen ma timbot murinmurin na, Krisi itunu. Naso urum izze ma iwe biibi, mi iwe Merere muriini potomŋana be imbot pa. ²² Tana niom tomini, niomŋan wal boozomen ta tisekap la ki Krisi i, na Krisi ikamam uraata piom bekana ilup yom. Naso ipo Anutu le muriini be Bubujana imbot pa. ²³

3

Paulus, ni le uraata be iswe ngar turkeŋana ki Anutu pizin wal ta Yuda somŋan i

¹ Nio Paulus. Ingi tiur yo ma anbotmbot lela ruumu sanaana ti paso, anbesm-beeze pa Yesu Krisi mi ankamam uraata bekana ajuulu yom wal ta Yuda som na. ² Anutu, ni ikampe yo mi iur uraata imar nomoŋ be anso yom pa muŋaŋana mi kampeŋana kini. Uruŋ na, niom ko keleŋ risa kek. ³ Niom kuute: Anutu iswe ngar kini turkeŋana pio. Ka sua pakan, ta ingi anbeede ma ima i. ⁴ Mi so kapaata, nako kikilaala kembei nio anbot mat pa ngar kini turkeŋana. Ngara tana iso pa Krisi tau. ⁵ Ta mungu mi imar na,

Anutu iswe kat ngar tana pizin tomtom som. Mi koozi na, Bubujana iswe piam ngorŋana potomŋoyam ki Anutu mi Anutu kwoono bizin pakan ma imbot mat kek.

⁶ Ngara tana iso ta kembei: Zin wal ta Yuda somŋan i, sombe tisekap la ki Krisi, na uruunu ambaiŋana ko iwe zaala pizin be ziŋan zin Yuda zan pa matamur ki Anutu, mibe tiparlup zin ma tiwe wal tamen, mi tikam koror ambaiŋana ta mungu Anutu imbuk sua pa na. ⁷

⁷ Mi nio na, Anutu itunu mburaana ta ikam uraata pio, mi ikampe yo biibi, mi iur uruunu ambaiŋana tana imar nomoŋ be anwe mbesoŋo pa. ⁸ ŋonoono, nio ti sorokŋor ŋonoono. Anbot kaimer kat pa Anutu wal kini ta boozomen. Tamen Anutu ikampe yo biibi, mi iur uraata ti imar nomoŋ be anso zin wal ta Yuda somŋan i pa Krisi mbulu kini ndabokbokŋan ta boozomen. Mbulu kini tana, iti tarao be takam ngar pa ma imap na som. ⁹ Mi Anutu iur yo be anpaute zin tomtom pa zaala tau ni ikam ma ngar kini turkeŋana iur ŋonoono. Pa ta mungu mi imar indeeŋe koozi na, Anutu ta iur koror ta boozomen ma tipet na, iswe zaala tana som. Mi koozi, ni iswe ma ipet mat kek. ¹⁰ Ni ikam ta kembei paso, ni leleene be zin aŋela zanŋan mi zin bubujana mburanŋan ta timbotmbot sala marjaanana na, tire mar piti tomtom tau tombot lela lupŋana ki Krisi i. Naso ngar kizin ipet, mi tiki-laala Anutu ngar kini matakina boozomen ta ndabokbokŋan ma ilip na. ¹¹ Tana mbulu ta boozomen ti, ina ito Anutu itunu ngar kini ta leleene iur pa ta mungu kek, indeeŋe saamba mi toono ipet zen na. Mi Merere kiti Yesu Krisi iwe zaala pa, ta ingi iur ŋonoono kek. ¹² Tana iti sombe tesekap la ki Krisi mi tuurla kini, inako toмото be tagarau Anutu mi toso sua kiti ila kini som. Pa kosa sa ipakaala iti pini mini som. ¹³ Tana ŋonoono, pataŋana ta ikamam yo i, ingi anbaada piom tau. Mi anso anpombol

☆ 2:15-16: Ro 8:3+; Kol 2:14 ☆ 2:17: Yesa 57:19; Lu 2:14; ŋgo 10:36 ☆ 2:18: Ro 5:2; Ep 3:12; Ibr 10:19+; 1Pe 3:18
 ☆ 2:19: Ep 3:6; Pil 3:20; Ibr 12:22+ ☆ 2:20-21: Mt 16:18; 1Kor 3:9-16; 2Kor 6:16; Ep 4:15+; Tur 21:14 ☆ 2:22: 1Pe 2:5 ☆ 3:1: Ep 4:1; Pil 1:7; Plm 13,16; Kol 4:3; 2Tim 1:8; Plm 1,9 ☆ 3:2: ŋgo 9:15; 1Kor 4:1; Ga 2:7; Kol 1:25
 ☆ 3:3: ŋgo 22:17,21, 26:16+; Ga 1:11+; Ep 1:9+; Kol 1:26 ☆ 3:5: ŋgo 10:28; 2Pe 1:21 ☆ 3:6: Ga 3:14, 3:28+; Ep 2:13+ ☆ 3:7: Ro 1:5; 1Kor 4:1; Kol 1:23+ ☆ 3:8: ŋgo 9:15; 1Kor 15:9+; Ga 1:16; 1Tim 1:13+ ☆ 3:9: Ro 16:25+
 ☆ 3:10: Ro 11:33; Ep 1:21; 1Pe 1:12 ☆ 3:12: Yo 14:6; Ro 5:2; Ep 2:18; Ibr 4:16, 10:19 ☆ 3:13: Pil 1:13+; Kol 1:24

yom ta kembei: Leleyom ipata pa pepe. Kemender mbolɔjana, mi niyom se pa. ☆

Suyɔjana ki Paulus

¹⁴Nio aɔkam nɔar pa koronɔ ta boozomen tana, tabe aɔlek kumbun pa Tamanda Anutu mi aɔso aɔsunɔ piom. ¹⁵Pa ni zaana ta ise ki wal kini ta boozomen. Zin ta timbotmbot saamba a, mi zin ta timbotmbot toono na tomini. ☆ ¹⁶Mi ni irao kat pa koronɔ matakina boozomen ta ndabokbokɔjan mi zanɔjan. Tana itunu ko ikam mburaana piom, mi izeebe yom pa Bubugana. Naso ipombol kat leleyom. ☆ ¹⁷Mi ni ko ikam yom ma kuurla kat. Naso Krisi itu sula leleyom. Mi ko ikam yom ma kikiskis kat mbulu ki kuur leleyom pizin tomtom mi Anutu, kembei ta ke uraana irokiskis toono na. Nio leleɔ be kombol se mbulu tana, kembei ruumu imbol se kitiimbi. ☆ ¹⁸Naso niomɔjan Anutu wal kini potomɔjan ta boozomen karao be kakam kat nɔar pa muɔaɔjana ki Krisi, mi kikilaala babanɔjana kini ta kembei: Ina ila ma ila, mi isala ma isala, mi isula ma isula kat ta meleeba na. ☆ ¹⁹Mi so kembei, nako kikilaala kat muɔaɔjana kini. Tamen ko som. Pa ina ilip kat pa iti tomtom nɔar kiti. Mi ina zaala tabe Anutu itunu izeebe iti mi lelende bok kat pa mbulu kini ndabokbokɔjan ta boozomen. ☆

²⁰Tana iti tapakuri. Pa mburaana ta ikamam uraata la lelende i, na biibi ma biibi kat. Tana koronɔ pareiɔjana ta so tiwi i pa, som takam nɔar pa men, na ni irao be ikam. Mi ni irao be ikam koronɔ pakan isala ki ma ilip kat. Pa ni itat pa kosa sa na som. ☆ ²¹Tana iti ta tombot lela lupɔjana ki Krisi i, itijan Krisi itunu ko tezzwe Anutu zaana ma mbulu kini ndabokɔjana, mi iseɔnge iseɔnge ma ila. ɔnonono. ☆

4

Koronɔ pakan ta ilup Krisi wal kini

¹Tana nio ta aɔbotmbot lela ruumu sanaana ti pa Merere zaana na, aɔso aɔpombol yom be kapa pai tiom ma ambai men. Kakam ta kembei, to indeeɔe. Pa

Anutu iboobo yom ma kewe lene kek. ☆ ²Tana kokoto kat ituyom, mi kakam mbulu luumugana men pa waeyom bizin ta ki Krisi i. Mi sombe tikam nɔobo yom, som tikam patajana piom, na keteyom malmal pizin pepe. Kabaada men, mi ku'urur leleyom pizin. ☆ ³Pa Bubugana, ni ilup ti ma tewe wal tamen kek. Tana kakam kinkiini be kopombolmbol lupɔjana ki Krisi ma imbot ambai. ☆ ⁴⁻⁶Kere. Krisi, lupɔjana kini tamen ta imbotmbot. Ina iti tomtom ta tuurla kini na. Mi Bubugana ta kembena. Tamen ta imbotmbot. Mi indeeɔe Anutu iboobo iti ma tewe lene na, iboobo iti be tuur matanda pa koronɔ tamen. Ina mbotɔjana ki kar saamba. Mi Merere tamen imbotmbot, urlanɔjana tamen imbotmbot, mi takam yok be tewe Merere tamen lene. Mi Tamanda Anutu tamen ta imbotmbot. Ni koronɔ imap katuunu. Mi izeebe koronɔ ta boozomen, mi koronɔ ta boozomen tiwe zaala pini be ikamam uraata kini. ☆

Anutu iur uraata matakina ma irao iti

⁷Krisi, ni ikampe iti tomtom tatana, mi ikam lende uraata matakina ma ikot ti be topombol lupɔjana kini. Ito itunu leleene tau. ☆ ⁸Ka sua imbot pataana kek ta kembei. Iso:

Ni iporou ma ilip, ta ikam ka koi bizin ma tisala, mi ipamaala zin ila iwal biibi matan.

Mi ipomoozo zin tomtom, mi ikam len koronɔ ambaimbaijan. ☆ ⁹Sua ta iso ni isala kor na, ina ka uunu parei? Ka uunu ta kembei: Ni isala men som. Munɔu ikoto itunu, mi isu toono, mi imeete ma isula kat ta toono. ☆ ¹⁰Tana ni ta isu, mi ni tana ta imiili ma isala pa saamba, mi izem ma isala ta kor a. Naso izeebe koronɔ ta munɔana men, mi koronɔ ta boozomen timap timbot la ni kopo mbarmaana. ☆ ¹¹Mi ni ipomoozo lupɔjana kini pa koronɔ ambaimbaijan matakina. Pa iur tomtom pakan ma tiwe nɔonɔjana kini, mi pakan tiwe kwoono bizin,

☆ 3:15: Ep 1:10; Pil 2:9+ ☆ 3:16: 2Kor 4:16 ☆ 3:17: Yo 14:23; Kol 1:23, 2:7 ☆ 3:18: Mbo 103:11 ☆ 3:19: Yo 1:16; Ro 10:11+; Kol 2:2,9+ ☆ 3:20: Ro 16:25; 1Kor 2:9+; Kol 1:29 ☆ 3:21: Ro 11:36, 16:27; Ibr 13:21 ☆ 4:1: Ep 3:1; Pil 1:27; 1Tes 2:12 ☆ 4:2: Ga 5:22+; Kol 3:12+; 1Tes 5:14 ☆ 4:3: Kol 3:14+ ☆ 4:4-6: Ro 11:36, 12:5; 1Kor 8:6, 12:4, 11+; Ga 3:27+ ☆ 4:7: Ro 12:3,6; 1Kor 12:11 ☆ 4:8: Mbo 68:18; Kol 2:15 ☆ 4:9: Yo 3:13 ☆ 4:10: ɔɔo 1:9; Ep 1:21+; Ibr 4:14

mi pakan tizzoyaryaara uruunu ambaijana pizin wal tau tiurla som na. Mi pakan na, len uraata be timboro zin tomtom mi tipaute zin pa sua ki Anutu.¹² Ni iur zin wal ta kembei, bekana tiurpe Anutu wal kini ta boozomen. Naso tirao be tikam uraata ambaimbaijan, mi timbeeze pini, mi tipombol lupjana ki Krisi.¹³ Mi ko ila ila ma irao iti ta boozomen ngar kiti iwe tamen, mi tuurla raraate, mi tuute Anutu Lutuunu raraate. Pa urlajana kiti ko izze ma tewe kolman pa, mi ila ila ma mbulu kiti raraate pa mbulu ki Yesu Krisi.¹⁴

¹⁴ Tana iti takam mbulu kembei ta zin nangar munmun mini pepe. Kokena takan la sorok sua ma ngar kizin wal pakamkaamjan ta tipandelndel zin tomtom mi tikurru lenen pa mbulu kizin boozo. To tewe kembei woongo ta miri ma duubu tipambigbij mataana ma ila kena, ila kena.¹⁵ Tana takam kembena pepe. Bela toto sua ngonono men, mi tuur kat lelende pizin tomtom. Naso mbulu ta boozomen ki Krisi itum la lelende, mi tewe kembei ta ni.¹⁶ Pa iti tomtom ta tewe kembei Krisi namaana ma kumbuunu ma koronjana ta boozomen. Mi ni ta iwe uteene piti, mi ikamam peeze piti, mi ikis ti ma tombot la murindi murindi. Mi some mbukunbukun ta boozomen tiparkis zin, mi itundu takamam uraata kiti kiti, mi tuur lelende par piti, inako lupjana ki Krisi ipet ma iwe biibi mi imbol.¹⁷

Zaala popojana ki Krisi

¹⁷⁻¹⁸ Tana nio anjo sua mboljana piom pa Merere zaana ta kembei: Kapa pai tiom kembei zin wal ta matan munjan mi tiute Anutu som na pepe. Pa ngar kizin na, ngon somjana. Mi mbotjana ta ki Anutu i na, zin tiute risa som. Pa zitun tizeeze taljan,¹⁹ tanata tiyamaana sanaana kizin mini som, mi tikankaana. Mi tirao be tiyaraama zitun

som, mi nin zze pa mbulu soroksorok ta boozomen.²⁰

²⁰ Kere. Indeeje tipaute yom pa Krisi na, tiso yom pa ka mbulu ta kembei? Som. ²¹ Niom kelej Krisi kaljaana kek. Mi sua ngonono ta Yesu iswe piti na, tipaute yom pa kek. ²² Mi tiso piom ta kembei: Mbulu tiom mungujana ramaki leleyom mungujana ta ipakamkaam yom, mi ikamam ma niyom izze pa mbulu bozboozo, mi ipasansaana yom na, kikinke ma tila len kembei ta mburu sananjana.²³ Bela Anutu itoro leleyom mi ngar tiom ma iwe popojana kat.²⁴ Naso Anutu ikam yom ma kewe kembei tomtom popojana, mi kakam mbulu ta ndeejana mi potomjana men kembei ni itunu.²⁵

²⁵ Tana, niom ta boozomen kezem mbulu ki pakaamjana ma imborene, mi kaparzzo sua ngonono men piom. Pa iti ta boozomen taparlup ti ma tewe wal tamen kek.²⁶ Mi some keteyom malmal, na kikiskis pepe. Kokena kakam sanaana. Tana loja mi kumurpe leleyom, mana zoj isula.²⁷ Kokena keteyom malmal ma kombotmbot, to iwe zaala pa Tomtom Sanaana.²⁸

²⁸ Mi zin wal ta so tikemem, na timap pa kuumbu kamjana, mi timanga ma naman ikam uraata. Naso zitun len koron, mi tirao be tikam pizin wal ta timbot noobo na tomini.²⁹

²⁹ Mi sua sananjana sa ipet pa kwoyom pepe. Koso sua ambaijana men ta irao iuulu zin tomtom, mi ipei ngar kizin, mi ikam ma lenen ambai.³⁰

³⁰ Mi kapasaana Anutu Bubujana Potomjana leleene pepe. Pa ni ta iwe kilalan piom kembei niom wal ki Anutu. Mi some izeebe yom, na niom kuute: Some ka nol ipet, tona Krisi ko imar mi iyo yom ma kala kombot su kar kini.³¹

³¹ Tana mbulu ki lelende inggis, mi ketende malmal, mi ketende ibeleu, mi kaljanda izalla, mi tangalngal sorok sua, ramaki mbulu matakija ki tuur koi na, kiziiri ma ila

☆ 4:11: Ro 12:6+; 1Kor 12:27+ ☆ 4:12: Kol 1:24; 2Tim 3:17 ☆ 4:13: 2Kor 3:18; Kol 1:28, 2:2 ☆ 4:14: 1Kor 14:20; 1br 13:9; Yems 1:6 ☆ 4:15: Ep 1:22; Kol 1:18; 2Pe 3:18; 1Yo 3:18 ☆ 4:16: Kol 2:19 ☆ 4:17-18: Ro 1:21; Ep 2:12; 1Pe 1:14, 4:3 ☆ 4:19: Ro 1:24; Kol 3:5; 1Tes 4:5 ☆ 4:22: Ep 4:17; Kol 3:9; 1br 12:1; 1Pe 2:1 ☆ 4:23: Yo 3:3; Ro 12:2; Kol 3:10 ☆ 4:24: Ro 6:4; 2Kor 5:17; Ep 2:10; Kol 3:10 ☆ 4:25: Sek 8:16; Ro 12:5; Kol 3:8+ ☆ 4:26: Mbo 4:4; Mt 5:22+; Yems 1:19+ ☆ 4:27: Yems 4:7; 1Pe 5:9; 1Yo 5:18 ☆ 4:28: Nggo 20:34; 1Tes 4:11+; 2Tes 3:8+ ☆ 4:29: Mt 12:36; Ep 5:4; Kol 3:8 ☆ 4:30: Ro 8:23; 2Kor 1:22, 5:5; Ep 1:13+; 1Tes 5:19; Tur 7:3

ne. ³² Mi kaparkampewe yom, mi leleyom zanzaana par piom, mi kaparurpewe leleyom, mi motoyom mbirizikaala sanaana ki waeyom bizin, kembei Anutu ireege sanaana tiom paso, Yesu Krisi ta ndomoono piom.✠

5

Takam mat ka mbulu

¹⁻² Niom kewe Anutu lutuunu bizin kek, mi ni leleene piom ilip kat. Tana kapa ki Tomoyom Anutu, mi kuur leleyom pa tomtom ta boozomen, kembei Krisi iur leleene piti, mi izem itunu ma imeete piti. Mbulu kizi tana, Anutu ire kembei patoronjana kuzinijana ta ni leleene pa ilip.✠

³ Niom kewe Anutu wal kini potomjan kek. Tana mbulu ki urjanol, mi mbulu kizin me ma nge, mi mbulu ki matanda koronjana na, kakam pepe. Miombe mbulu sa irao be ipei wal pakan ngar kizin ma tiso ko niom kakam mbulu ta kembei, ina tomini, kakam pepe. Kombot molo pa.✠ ⁴ Mi sua sananana sa ipet pa kwoyom pepe. Tana kekel kombol pepe, koso sua soroksorok pepe, mi kakam kombol ma iwe ngu pepe. Pa mbulu ta kembei, ina indeeje som. Mi leleyom ambai pa Anutu, mi kwoyom ipakurkuri pa kampaana kini.✠

⁵ Kere. Somba tomtom sa iurur nol, som ikamam mbulu kizin me ma nge, som mataana koronjana, ina ni imbot lela peeze ki Krisi ziru Anutu som, mi zaana be ikam matamur kizin som. Pa mbulu tana, sombe ngar kiti ilala pa, ina kembei tembeeze pa merere pakaamjana.✠

⁶ Tana motoyom ingalngal ituyom. Kokena wal pakan tipakaam yom pa sua soroksorok pakan, mi tiyaaru yom ma kakam mbulu sananjan tana. Pa zin wal ta so tizorzooro Anutu, mi tinoknok mbulu ta kembei, ta Anutu kete malmaljana kini izze kizin.✠ ⁷ Tana wal ta kembena, kagaaba zin pa mbulu kizin risa pepe. Kombot molo pizin.

⁸ Mungu na, niom tomini kombotmbot la zugut leleene. Mi ingi Merere ikam yom ma kombot la mat leleene kek. Tana motoyom ingal be kapa pai tiom ma keswe mat tana ka mbulu.✠ ⁹ Mat ipiyotyooto ka nonono ta kembei: mbulu ambaimbaijan ta boozomen, mbulu ndeejerjan, mi sua nonono.✠ ¹⁰ Kakam kinkiini be kuute kat mbulu ta Anutu leleene pa i.✠

¹¹⁻¹² Mi zin wal ta tikamam zugut ka mbulu ta nono somjana na, kagaaba zin pa mbulu kizin pepe. Keswe mbulu kizin tana ma ipet mat, bekena tikilaala mi tizem. Pa mbulu sananana tau tikamam ki kijaana na, ipamian zin kat. Miombe toso ka sua, na itundu kanda mian pa tomini.✠ ¹³ Tamen mat ikam koron ta boozomen ma timbot mat. Pa mat iswe koron ta boozomen.✠ ¹⁴ Uunu tina ta tozzo ka sua ta kembei:

Nu ta kenne na, mangal

Zem zin wal meetejan.

To mat ki Krisi iyaara pu.✠ ¹⁵ Tana motoyom ingal pai tiom. Kokena koto zin wal ta len ngar somjan i. Mi zin wal ta len ngar ambaijana na, to koto zin.

¹⁶ Koozi, sombe karao be kakam mbulu ambaijana sa, na kakam pataaja. Pa kaimer ko kam kek? Pa ingi mazwaana sananana.

¹⁷ Tana kakam ngar kankaanana pepe. Kurru ngar pa mbulu ta Anutu leleene pa i.✠

¹⁸ Kiwin yok mboljana ma zaza pepe. Kokena ikam ma karao be kayaraama ituyom mini som, to kakam mbulu bozboozo. Kuur ituyom ila ki Bubujana be izebzebe yom mi ikamam peeze piom. Naso kipiutyooto mbulu ta kembei.✠ ¹⁹ Ko kaparzo sua piom mi kozzo pa mboe ta timbot la sua ki Merere na, mi mboe pakurjan, mi mboe poponjan ta timarmar pa Bubujana na. Mi kombombo mboe mi kezze kombom pa Anutu raama leleyom ambai.✠ ²⁰ Mi mbulu parejana ta so ipet, nako leleyom ambai men pa Tamanda Anutu, mi kapakuri

✠ 4:32: Mt 6:14; Kol 3:13 ✠ 5:1-2: Mt 5:48; Yo 13:34; Ga 2:20; 1Pe 1:15+; 1Yo 2:6 ✠ 5:3: 1Kor 5:1, 6:15+; Kol 3:5; 1Tes 4:3 ✠ 5:4: Ep 4:29 ✠ 5:5: 1Kor 6:9+; Ga 5:19+; Kol 3:5 ✠ 5:6: Ro 1:18; 2Tes 2:1+ ✠ 5:8: Yo 12:36; Ng 26:18; Ep 2:11+; 1Pe 2:9; 1Yo 1:7+, 2:9+ ✠ 5:9: Ga 5:22+ ✠ 5:10: Mt 18:15; Ro 12:2 ✠ 5:11-12: Ro 13:12; 1Kor 5:9+; 2Kor 6:14 ✠ 5:13: Yo 3:20+; Ibr 4:13 ✠ 5:14: Ro 13:11 ✠ 5:17: Ro 12:2; 1Tes 4:3; 5:18 ✠ 5:18: Tut 20:1; Yesa 5:11; Lu 21:34 ✠ 5:19: Mbo 33:2+; Ng 16:25; 1Kor 14:26 ✠ 5:20: Mbo 34:1; Kol 3:16+; 1Tes 5:18; Ibr 13:15 ✠ 5:21: 1Pe 5:5

pa Merere kiti Yesu Kresi zaana. ²¹ Mi kokototo ituyom, mi kaparlenlen la kaljyom. Paso niom komototo Yesu Kresi mi kelenlen la kaljaana. ²²

Mbulu tabe iti wal ulanjanda takam pa kusindi bizin i

²² Niom moori na, kokototo ituyom mi kelenlen la kusiyom bizin kaljan, raraate kembei ta kokototo ituyom ma kelenlen la Merere kaljaana na. ²³ Pa kusiyom bizin, ta tiwe uteene piom mi tikamam peeze piom, kembei ta Kresi iwe uteene pa wal kini ta ni ikamke zin ma timbot lela lupjana kini na. ²⁴ Tana niom moori kokototo ituyom mi kelenlen la kusiyom bizin kaljan pa koronj ta boozomen, kembei ta lupjana ki Kresi tikamam pini.

²⁵ Mi niom tomooto na, ku'urur kat leleyom pa kusiyom bizin, kembei ta Kresi iur kat leleene piti tomtom ta tombot lela lupjana kini na, mi izem itunu ma imeete piti. ²⁶⁻²⁷ bekana ikam ti ma tewe Anutu wal kini potomjan. Mi ni ipus ti pa yok ramaki sua kini ma tewe ngeezenda kek. Tana ikam ma iti ta tombot lela lupjana kini na, tewe kembei moori ulajana ta runguunu ambaijana kat. Kuliini ngeeze men, muk sa ikami som, mi koronjana sa isaana som. Pa Kresi isombe ikam ti ma tewe lene kat, kembei ta tomooto ikam moori ma iwe kusiini. ²⁸

²⁸ Mi ina raraate piom tomooto. Ku'urur kat leleyom pa kusiyom bizin, kembei ta leleyom pa ituyom kuliym. Pa tomtom ta so iurur leleene pa kusiini, na iur leleene pa itunu tau. ²⁹ Kere. Asij iur koi pa itunu kuliini? Som. Iti ta boozomen tupututu itundu mi tomborro kat itundu kulindi. Mi Kresi ikamam mbulu raraate men piti tomtom ta tombot lela lupjana kini na. ³⁰ Pa iti ta tewe kembei ni namaana ma kumbuunu ma kwoono, mi koronjana ta boozomen. ³¹

³¹ Mi sua imbot pataaja kek ta kembei: Uunu tina ta tomooto ko izem tamaana ma naana, mi ziru kusiini tiparlup zin ma tiwe tamen. ³²

³² Sua ti na, ka ngar turkenjana biibi. Pa nio agre kembei tiso se ki Kresi mi lupjana

kini. ³³ Tamen sua ti imar piti tomini. Tana niom tomooto ta boozomen bela kuur kat leleyom pa kusiyom bizin, kembei ta leleyom pa ituyom. Mi niom moori ta boozomen tomini, leym ngar pa kusiyom bizin, mi kapakur zin.

6

Sua ta ila pizin pikin mi taman ma nan bizin

¹ Mi niom pikin na, kozo kelej la to moyom ma noyom bizin kaljan. Pa ina indeenje pa Merere ngar kini. ²⁻³ Kelej sua ki Anutu ti:

Lem ngar pa tomom ma nom mi mbeeeze pizin. ⁴

Tutu ti na, tutu mataana kana ta ka sua mbukjana imbotmbot raama. Sua ta kembei:

Naso nu mbot ambai su toono ma molo.

⁴ Mi niom ta taman bizin na, kapamalmal sorok lutuyom bizin keten pepe. Komboro kat zin, mi kapazal zin mi kosope zin. Mi sombe kapazal zin, na koto zaala ki Merere mi kakam. ⁵

Sua pizin mbesoongo mi zin bibip kizin

⁵ Mi niom mbesoongo na, kozo kelej la zin bibip tiom kaljan, kapakur zin, mi kembeeeze pizin raama leleyom, kembei ta kembesmbeeze pa Kresi itunu. ⁶ Kokena kakam pakaamjana pa uraata tiom ta kembei: Sombe kere zin bibip tiom timar, to kakam kat uraata pa matan bekana kakam lenen. Mi so tizem yom mi tila len, tona kakam kat uraata mini som. Kakam kembena pepe. Pa niom na, mbesoongo ki Kresi. ⁷

⁷ Tana kakam kat uraata tiom, mi kakam raama leleyom. Naso koto Anutu leleene. Pa uraata tiom tana, kakamam pizin tomtom men som. Ina kakamam pa Anutu tomini. ⁸ Tana motoyom ingal be kakam kat. Pa niom kuute: Iti ta boozomen, sombe tewe mbesoongo, som tewe mbesoongo som, mi sombe takam uraata kiti ambai, inako Merere ikam lende kadoono ambaijana. ⁹

⁹ Mi niom wal ta leym mbesoongo na tomini, leym ngar pizin. Kokena kapamoto zin sorok. Pa niom kuute: Niomjan leym

☆ 5:22: Un 3:16; Ep 6:5; Kol 3:18; 1Pe 3:1+ ☆ 5:23: 1Kor 11:3; Ep 1:22+; 4:15; Kol 1:18 ☆ 5:25: Ga 1:4; Kol 3:19; 1Pe 3:7 ☆ 5:26-27: Yo 3:5, 15:3; 2Kor 11:2; Kol 1:22; Tit 3:5; Ibr 10:22 ☆ 5:30: Ro 12:5; 1Kor 12:27 ☆ 5:31: Un 2:24; Mt 19:5; 1Kor 6:16 ☆ 5:32: Tur 19:7 ☆ 6:1: Kol 3:20+ ☆ 6:2-3: Kam 20:12; Mt 15:4 ☆ 6:4: Lo 6:7; Tut 22:6 ☆ 6:5: 1Tim 6:1; Tit 2:9+; 1Pe 2:18 ☆ 6:8: Mt 25:34+; 2Kor 5:10

biibi tamen tau: Ni ta imbotmbot saamba a. Mi ni ikamam ngar pa tomtom zan som. Ikamam mbulu raraate men pa tomtom ta boozomen.☆

Wal urlayan bela tiur mburu malmal kana ki Anutu, to timender mboljana

¹⁰ Ayo, ingi be anjemet sua tio. Niom bela kakam mburoyom la ki Merere. Naso mburaana keskeezejana ipombol yom.☆ ¹¹ Pa Tomtom Sanaana, ni le ngar biibi kat pa pakaamjana. Tana kuur mburu malmal kana boozomen ta ki Anutu i be ipakaala yom. Naso kemender mboljana, mi kopotop pa Tomtom Sanaana pakaamjana kini som.☆ ¹² Pa toono ti na, zugut muriini. Mi ingi itijan zin tomtom toono kan men toporrou som. Ingi zin bubujana sananjan ta timbotmbot pa marjaananjana i, mi zin peeze kan, mi kororj bibip ki toono ti ta mburanjan mi zanjaan na, ta itijan toporrou.☆ ¹³ Tana kuur mburu malmal kana boozomen ta ki Anutu i be ipakaala yom. Beso gorgor sananjan ki toombojana ipet, tona niom ko karao be kemender mboljana, mi koporoukaala ituyom ma kilip pa toombojana tana. Mburu malmal kana ki Anutu, ina mbulu ta kembei:☆ ¹⁴ Kozo kemender mboljana, mi koto sua nionoona raama leleyom. Pa ina iwe kembei ta pus be ikikis kawaala tiom. * Mi kakam mbulu ndeezejana. Pa ina iwe kembei mburu mboljana ta zin zaaba kan tipakalkaala kan mbooro pa i.☆ ¹⁵ Mi urunu ambaijana ta iso iti pa zaala tabe itijan Anutu mi zin tomtom taparlup ti ma tewe tamen na, motoyom sijsij pa be kosoyaara pizin tomtom. Pa ina iwe kembei kumbuyom keteene.☆ ¹⁶ Mi kikikis kat urlajana tiom. Pa ina kororj biibi kat. Iwe kembei ta singiao piom be koporoukaala ituyom pa Tomtom Sanaana peene kini lutuunu boozomen ta you ikanan la matan na.☆ ¹⁷ Mi kakam ulaaja ki Anutu ma iwe leyom. Pa ina iwe kembei ta mburu mboljana be isekaala uteyom. Mi sua ki

Anutu ta Bubujana ikam piti na, kakam ma iwe leyom buza.☆ ¹⁸ Tana kakamam mbulu ta boozomen tana, mi kuzunzuj raama Bubujana mburaana totomen. Katanjoro Anutu be iuulu yom. Mi kezem sunjana pepe. Konoknok men. Tana kapamatmaata mi kuzunzuj pa Anutu wal kini potomjan ta boozomen.☆

¹⁹ Mi motoyom ingal yo tomini pa sunjana. Kusuj pa Anutu beso anjam sua pizin tomtom na, ni ipombol yo be anmoto som, mi iso yo pa sua tabe anjam pizin i. Naso anjwe kat urunu ambaijana ta mungu ike, mi koozi ipet mat kek.☆

²⁰ Uruunu ambaijana, nio anjam Anutu runguunu mi anjzo. Tanata ingi tiur yo ma anjar anbotmbot lela ruumu sanaana ti. Tana kusuj pio be anmoto som, mi anjmender mboljana mi anjo ka sua. Naso anjam kat uraata tio.☆

Sua pemetjana

²¹ Tonmatizij kiti Tikikus ta mbesoonjo nionoona ki Merere mi nio lelej pini ilip na, ni ko isotaara yom pa kororj ta boozomen. Naso kuute mbotjana tio mi uraata ta anjamam i.☆ ²² Uunu tina ta anjo i ma ima i. Pa lelej be ni isotaara yom pa mbotjana tiam, mibe ipombol yom pa sua pakan tomini.

²³ Tamanda Anutu mi Merere kiti Yesu Krisi ko timboro yom tonmatizij tiam tana ma kombot ambai, mi ikam yom ma leleyom par piom, mi kuurla kat. ²⁴ Mi wal boozomen ta so tiurur lenen pa Merere kiti Yesu Krisi, mi tizemi som na, kamperjana kini ko imbotmbot se kizin. Nionoona.

☆ 6:9: Ugo 10:34+; Ro 2:11; Kol 4:1 ☆ 6:10: 1Kor 16:13; 2Tim 2:1 ☆ 6:11: Ro 13:12+; 2Kor 6:7, 10:4; 1Tes 5:8+ ☆ 6:12: Ep 2:2; 1Pe 5:8+ ☆ 6:13: 2Kor 6:7, 10:4 * 6:14: Zin zaaba kan ki Rom, sombe tila pa malmal, to tiselek kawaala kizin ma ise, mi tipo kat pa kororj kembei ta pus, bekena tiloondo kat. ☆ 6:14: Mbo 132:9; Yesa 11:5; Lu 12:35; 1Tes 5:8; 1Pe 1:13 ☆ 6:15: Yesa 52:7; Ro 10:15 ☆ 6:16: 1Pe 5:9; 1Yo 5:4 ☆ 6:17: Yesa 59:17; 1Tes 5:8; Ibr 4:12; Tur 1:6, 19:15 ☆ 6:18: Mt 26:41; Lu 18:1; Ro 12:12; Kol 4:2; 1Tes 5:17 ☆ 6:19: Ugo 4:29; Ro 15:30+; Kol 4:3; 2Tes 3:1 ☆ 6:20: Ugo 28:20; 2Kor 5:20 ☆ 6:21: Ugo 20:4; Kol 4:7+

Ro Ta Paulus Ibeede Pizin Pilipai

¹ Nio Paulus. Niamru Timoti, niam mbe-sooro ki Yesu Krisi. Ambeede ro ti ima piom wal boozomen ki kar Pilipai ta kewe Anutu wal kini potomjan kek mi kesekap la ki Yesu Krisi i, mi zin mborongan tiom ta matan piom, mi niom pakan ta ku'uluulu uraata i tomini. ² Tamanda Anutu ziru Merere Yesu Krisi ko tikampe yom, mi tim-boro yom ma kombot ambai. Nonoono.

Paulus isuy pizin Pilipai

³⁻⁴ Mazwaana ta boozomen nio lelej ambai pa Anutu mi anpakurkuri pa mbulu tiom boozomen ta izzwe kembei niom motoyom ingalngal yo. Mi sunjana tio boozomen ta anjamam piom na, anjamam raama lelej ambai kat. ⁵ Pa indeeje ta mata popoten, mi imar imar indeeje koozi na, anre kembei itijan mi takamam uraata pa uruunu ambaijana. ⁶ Mi nio anjurla kat ta kembei: Anutu itunu ta imanga pa uraata ambaijana piom kek na, ni ko ikikis uraata tana ma ila irao nol ki Yesu Krisi ipet, to iposop ma imap kat.

⁷ Tana ngar ta kembei ta imbotmbot la lelej piom ta boozomen. Mi ina indeeje men. Pa sombe anbot lela ruumu sanaana, som anbot mat mi anporou mboljana be anpombol uruunu ambaijana, na anre kembei itijan mi tombot lela kampejana ki Anutu, mi temender pa uraata ta ni iur mar nomoj i. Tanata lelej piom ilip mi anjamam ngar piom totomen. ⁸ Nio ingi anso kat sua nonoono pa Anutu mataana ta kembei: Nio lelej piom ta boozomen kembei ta Yesu Krisi leleene piom. Tanata ikam ma lelej itantjan piom mi anso anre yom.

⁹ Sunjana ta anjamam piom, ina ta kembei: Anutu ko ipombol yom be kuur leleyom pini mi zin tomtom, mi mbulu tana ize ma iwe biibi. Mi ko ipei ngar tiom mi ikam yom ma kuute kati. ¹⁰⁻¹¹ Naso karao be kikilaala koronj pareijana ta ambai kat mi koronj nonoono. Mi mbulu tiom ko

imap ma ingeeze men, mi leynom uunu sa isaana som. Paso, Yesu Krisi ikam yom ma kewe ndeerjeyom kek, mi urlajana tiom ipiyotyoto nonoono ambaimbaijan boozo kat. Mi ko kombotmbot ta kembei ma irao nol ki Krisi ipet. Naso kakam ma Anutu zaana iwe biibi, mi tomtom tipakuri.

Patajana ki Paulus iwe zaala pa uruunu ambaijana

¹² O niom tonmatizij tio, nio lelej be kuute kat ta kembei: Mbulu ta ipet pio i, ina ipakaala uruunu ambaijana som. Ina iwe zaala pa be ila pa tomtom boozomen. ¹³ Kere. Zin malmal kan ta timborro Kaisa itunu ruumu kini i, zinan wal pakan timap ma tikilaala yo ta kembei: Nio ingi anbot lela ruumu sanaana ti pa Yesu Krisi zaana. ¹⁴ Mi koronj toro tomini. Patajana tio ti ipombolmbol tonmatizij boozomen ta ki Merere i ma lelen imet kat, mi timender mboljana pa sua ki Merere soyaarajana. Pa tire yo anmender mboljana, tabe zin tomini timoto mini som.

¹⁵ Nonoono, tomtom pakan na, tizzo Krisi uruunu paso, matan mburnbur pio. Tanata tizorzooro mi tiso tikoto yo. Mi zin pakan na, tizzo raama ngar ambaijana. ¹⁶ Pa tiur lelen pio, mi tiute ta kembei: Anutu iur uraata imar nomoj be anporrou mboljana pa uruunu ambaijana. ¹⁷ Zin pakan ta tizzo Krisi uruunu raama lelen ingeeze som, ina tikamam bekeni tyakat zin tomtom ma tito zin. Mi tiso ko tikam patajana toro pio mini. ¹⁸ Tamen nio ko irao motonj ila pa mbulu kizin tana na som. Pa mbulu pareijana ta so tikam pa uruunu ambaijana soyaarajana, ina ambai men. Sombe tikam raama ngar sananajana, som tikam raama ngar ambaijana, ina zin koronj kizin. ¹⁹ Mi nio na, lelej ambai kat pa Krisi uruunu ta ilala pizin tomtom pa zaala matakina boozo.

¹⁹ Mi ko lelej ambai kat ta kembei ma ila. Pa niom tina kuzunguzung pio, mi Bubujana ki Yesu Krisi iuluulu yo. Tana nio ajute: Mbulu pareijana ta so ipet pio, na Anutu ko iuluulu yo be anbot ambai. ²⁰ Mi nio sombe anbot men, som anmeete, ina koronj sorok. Mi koronj ta, ta nio lelej pa ilip. Ta buri, mi mazwaana ta boozomen. Ina nio

☆ 1:1: Ugo 16:12-40 ☆ 1:3-4: Pil 4:10+ ☆ 1:6: 1Kor 1:8+ ☆ 1:7: Ep 3:1 ☆ 1:8: Ro 1:9+ ☆ 1:9: Ep 1:17; 1Tes 3:12 ☆ 1:10-11: Ro 12:2,18; 1Kor 1:8 ☆ 1:19: 2Kor 1:11

leleŋ be aŋmender mbolŋana, mi mbulu tio boozomen ta aŋkamam su toono na, imap ma ipakur Kriŋi zaana. Kokena aŋmoto mi aŋzem uraata ki Kriŋi, som aŋkam ŋoobo mbulu, to koŋ mianŋ pa itunŋ, mi aŋpasaana Kriŋi uruunu.²¹ Pa nio aŋre ta kembei: Mbotŋana tio uunu ŋonoono, ina imbot la ki Kriŋi tau. Mi sombe aŋmeete, inako aŋkam koronŋ ta ambaiŋana kat ma ilip.²² Tamen sombe aŋbot men su toono, inako aŋrao aŋkam uraata pakan ta iurur ŋonoono ambaimbaiŋan. Tingi tabe ikam ma aŋkankaana. Ko zaala iŋgoi ta ambai kat? ²³⁻²⁴ Tana iŋgi dadaru ikamam yo. Pa leleŋ be aŋzem toono, mi aŋla ma niamru Kriŋi ambot. Pa ina koronŋ ta ambaiŋana kat ma ilip. Tamen nio leŋ uraata be aŋuulu yom tomini. Mi sombe aŋbot men su toono, nako aŋrao be aŋkam uraata tana.²⁵ Tana nio aŋurla ta kembei: Nio ko irao aŋzem yom loŋa na zen. Ko itianŋ tombot risa beken aŋpombol yom ta boozomen. Naso urlaŋana tiom ize ma imbol, mi leleyom ambai kat. ²⁶ Mi sombe aŋma aŋlou yom mini, inako ikam yom ma leleyom ambai kat pa Yesu Kriŋi mi kapakur zaana.

Zin Pilipai bela tilup lelen ma iwe tamen mi timender mbolŋana

²⁷ Mi niom na, kewe kartu ki saamba kek. Tana motoyom iŋgal be kipiŋyotoo ka mbulu. Naso mbulu tiom indeeŋe pa uruunu ambaiŋana ki Kriŋi. Pa sombe aŋma ma aŋre yom, som aŋma som, mi aŋleŋ uruyom men, na leleŋ be kulup leleyom mi ŋgar tiom ma iwe tamen, mi kemender mbolŋana mi koporou pa urlaŋana ki uruunu ambaiŋana.²⁸ Mi zin wal ta tizor-zooro yom na, komoto zin pepe. Kemender mbolŋana. Naso iwe kilalan pizin kembei zin ko tila len. Mi niom na, Anutu ko ikamke yom ma kombot ambai. ²⁹ Anutu, ni ipomoozo yom pa Yesu Kriŋi zaana. Pa ikam yom ma kuurla kini, mi ikam yom ma kabaada patanŋana pa Kriŋi zaana tomini.³⁰ Tana itianŋ mi toporrou pa sua ki Merere. Pa patanŋana ta munŋu kere ipet pio, mi

keleŋ kembei aŋbadbaada men i, ta ipet piom tomini mi kabadbaada.³¹

2

Zin Pilipai bela tikoto zitun

¹ Niom tina kesekap la ki Kriŋi ma kewe lene kek, mi ni ipombolmbol yom. Mi mbulu kini ta iur leleene piom, ina ipotor leleyom. Mi Bubunŋana tamen ta izebzebe yom, mi iluplup yom ma kewe tamen. Mi mbulu ki Anutu tau leleene izanzaana piti mi imuŋaiŋai iti na, kere kek. ² Tana, kaparlup leleyom mi ŋgar tiom ma iwe tamen, mi kuur leleyom par piom. Naso kakam yo ma leleŋ ndabok ma ndabok kat.³ Mi kurru zaala be zoyom iwe biibi pepe, mi kapakur ituyom pepe. Bela kokototo ituyom, mi kiwidit waeyom bizin pakan. Kere zin kembei zin ambaimbaiŋan ma tilip piom.⁴ Tana motoyom iŋgal ituyom men pepe. Kakam ŋgar pa waeyom bizin tomini.⁵

Kriŋi ipatoonŋo iti pa mbulu ki tokoto itundu

⁵ Tana kaparkamam mbulu ta kembei piom. Naso koto ŋgar ki Yesu Kriŋi.⁶ Pa ni kembei Anutu itunu, mi ni raraate pa Anutu.

Tamen leleene be ikiskis zaana mi mbotŋana ta ki Anutu i som.⁷

⁷ Zaana mi mbotŋana tana, ni iur lae, mi izem itunu ma iwe koronŋ sorok.

Mi ikam mbulu mi mbotŋana ki mbesoonŋ sorok,

mi isu toono ma iwe tomtom kembei ta iti.⁸

⁸ Tana ni iwe tomtom kembei ta iti, mi imbot la mazwanda.

Mi ikototo itunu, mi itoto mbulu ki mata leŋleŋŋana ma ila ila irao imeete.

Mi meeteŋana kini tomini, ambai som kat.

Pa imeete sala ke pambaaraŋana.⁹

⁹ Tanata Anutu iwiti ma isala ta kor a, mi ikami ma zaana iwe biibi kat. Ilip pa koronŋ ta boozomen zan.¹⁰

¹⁰ Pa isombe wal ta munŋaana men timap ma tilek kumbun pa Lutuunu, mi tiso ta kembei: "Yesu Kriŋi, ni ta zaana biibi."

☆ 1:20: Ro 15:30+; Ep 6:19+; 1Pe 4:16 ☆ 1:21: Yo 14:6; Ga 2:20 ☆ 1:23-24: 2Kor 5:8; 2Tim 4:6 ☆ 1:27: Ep 4:1; Pil 3:20; Kol 1:10; 1Tes 2:12 ☆ 1:29: ŋgo 5:41+; Ro 5:3 ☆ 1:30: ŋgo 16:19+; 1Tes 2:2 ☆ 2:2: Ro 15:5 ☆ 2:3: Ro 12:10+; Ga 5:26; 1Pe 5:5 ☆ 2:4: 1Kor 10:24,33, 13:5 ☆ 2:5: Mt 11:29; Yo 13:15; 1Pe 2:21; 1Yo 2:6 ☆ 2:6: Yo 1:14, 17:5; Kol 1:15; Ibr 1:3 ☆ 2:7: Mt 20:28; Yo 1:14, 13:4+; 2Kor 8:9; Ga 4:4; Ibr 2:14+ ☆ 2:8: Mt 26:39; Yo 10:17+; Ibr 5:8, 12:2 ☆ 2:9: Mbo 110:1; Yo 17:1+; ŋgo 2:33; Ep 1:20+; Ibr 1:3+

Zin ta timbot toono i, mi zin ta timbot saamba a, mi zin Andewa kan tomini.☆

¹¹ Tana wal ta boozomen kola timap ma tiso sua ila iwal biibi matan ta kembei:

“Yesu Krisi, ni Merere.”

Mi zin ko tipakur Tamaana Anutu zaana.☆

Zin Pilipai tiwe kembei pitik be tiur mat pizin tomtom

¹² O niom wal tio, indeeje ta mata popoten mi imar na, kelejlerj la sua mi kototo. Tana sombe itijan tombot, som itijan tombot som, na komototo Anutu, kelejlerj la kaljaana, mi kipiyotyooto uraata mi mbulu tau iswe kembei Anutu ikamke yom kek. Mi sombe agra agra som, na motoyom ingal kat be kakamam ta kembei.☆

¹³ Mi uraata tana, niom ituyom men ko kakam som. Pa Anutu itunu ikamam uraata biibi la leleyom, mi ikamam yom ma leleyom be koto ngar kini, mi ipombolmbol yom be kakam.☆

¹⁴ Tana koyo kwoyom pizin tomtom mi kaparzorzooro pepe. Kakam korogj ta boozomen raama leleyom ambai men.☆

¹⁵ Naso leym uunu sa isaana som, mi leleyom ingeeze men, mi mbulu tiom ta boozomen indeeje men. To kombot kembei Anutu lutuunu bizin nonoona ila wal sanangan mi zorzoorogan mazwan, mi ku'urur mat pizin kembei zin pitik ta tiyaryaara pa manaanajana i.☆ ¹⁶ Paso kikikis sua mata yaryaaranjana mi kazarra la pizin tomtom. Tana kakamam ta kembena. Beso kaimer ma nol ki Krisi ipet, na mbulu tiom ko iswe yo kembei angpun sorok mburoj som, mi anjam kat uraata tio. To nij se mi menmeen yo piom.☆ ¹⁷ Mbulu tau urlanajana tiom ipiyotyooto mi kakamam be kembeeze pa Merere, ina kembei kakamam patoronajana pini. Tana nio, sombe tipun yo ma sinij ireere, nako lelej ambai pa men. Pa ina ko iwe kembei yok baen ri ta ireere sala patoronajana tiom tana be iposop ma imap kat. Tana sombe tipun yo ma angmeete, na nio ko lelej ambai men.☆ ¹⁸ Mi niom ta boozomen tina tomini,

leleyom ambai. Naso itijan lelende ambai mi menmeen ti.☆

Paulus iso ingo Timoti pizin Pilipai

¹⁹ Merere Yesu, ni ikam yo ma agurla ta kembei: Molo som to anggo Timoti ma ima be ire yom mi ipombol yom. Mi so imiili ma imar mi iso uruyom, to ko ipombol yo tomini ma lelej ambai. ²⁰ Nio lej tomtom toro sa ta kembei som. Ni itutamen ta leleene raraate kembei ta nio i. Pa iur kat leleene piom mi leleene ilip be iulu yom. ²¹ Mi zin wal pakan na, matan ingalngal zitun men. Tana tikam ngar be tiuulu uraata ki Yesu Krisi som.☆ ²² Mi Timoti na, niom kuute i kek. Ni igabgaaba yo kembei iturj luturj, mi niamru ambesmbeeze pa uraata ki uruunu ambaijana. Mi ibaada patanajana pa Krisi zaana mi imender mbolajana. Tana ni irao pa uraata.☆ ²³ Tana nio ko angbot mi angre mungu: Ko tiur zaala pareinajana pio? Tona loja men mi anggo i ma ima. ²⁴ Mi nio agurla ta kembei: Merere ko iur zaala sa pio, be molo som to iturj angma mi angre yom tomini.

Mbulu ki Epaproditus iwe kin ambaijana. Pa ni izem kat itunu pa uraata ki Krisi

²⁵ Mi tojmatizij kiti Epaproditus ta konggo i ma imar be iulu yo na, nio angre kembei ambai be loja mi angpimiili i ma ima mini. Nonoona, ni igabgaaba yo pa uraata, mi niamru amporou mbolajana pa uruunu ambaijana. ²⁶ Tamen ingi leleene isaana piom ta boozomen, mi leleene be imiili ma ire yom mini. Pa ni iute kembei niom kelej uruunu pa mete kini kek. ²⁷ Mi ina nonoona. Pa mete biibi ikami ma rimen mi imeete. Tamen Anutu imugaj i. Mi ni itutamen som. Anutu imugaj yo tomini. Pa sombe ni imeete, so ikam patanajana toro pio ma isala ki. ²⁸ Tana lelej be loja mi argo i ma ima be kere i. Naso leleyom ambai mini, mi nio tomini lelej ipata mini som. ²⁹ Tana leleyom ambai pini mi kakami. Pa ni tomtom ki Krisi. Wal ta kembei na, niom irao kapakur zin.☆ ³⁰ Kere. Ni rimen mi imeete pa uraata ki Krisi. Paso, ni iute tau niom kombot molo ma karao be ku'uulu yo som. Tanata ikam

☆ 2:10: Mt 28:18; Yo 5:23; Ro 14:11

☆ 2:11: Yo 13:13; Igo 2:36; Ro 10:9; 1Kor 8:6; Tur 5:8+

☆ 2:12: Mbo 2:11;

1Pe 1:17 ☆ 2:13: Yo 15:5; 2Kor 3:5; Ibr 13:21

☆ 2:14: 1Kor 10:10; 1Pe 4:9

☆ 2:15: Mt 5:14-45; Ep 5:1,8; Tur

1:20 ☆ 2:16: Ga 2:2; 1Tes 2:19+

☆ 2:17: Igo 21:13; Ro 15:16; 2Tim 4:6

☆ 2:18: Pil 3:1, 4,4

☆ 2:21: 1Kor

10:24, 13:5; 2Tim 4:10,16

☆ 2:22: 1Kor 4:17; 1Tim 1:2

☆ 2:29: 1Kor 16:16+; 1Tes 5:12; 1Tim 5:17

☆ 2:30: 1Kor

16:17

ngar pa itunu kuliini som, mi ikam se ki mburaana, mi imar ipet.✠

3

Paulus isope zin Pilipai pizin wal tau timar-mar zin be tito zin Yuda pa mbulu kizin

¹O niom torjmatizij tio, ingi be anjosop sua tio ti, tana anso piom ta kembei: Kesekap la ki Merere mi leleyom ambai kat. Sua ta mungu anjam piom, ta ingi anpoto mi anbeede ma ima mini. Mi irao nin gesges pa na som. Pa ingi ko ipombol yom be kombot ambai.✠

²Kere yom pizin wal tau timar-mar yom pa reetenjana mi mbulu pakan kizin Yuda. Wal tana, zin sananjan kembei ta me, * mi tikamam uraata sananjan. Tanata tiso tipasansaana sorok tomtom kulin.✠ ³Mi iti ta Anutu Bubugana ipombolmbol ti ma tembesmbeeze pini, mi tapakurkur Yesu Kisi, mi tapase pa itundu mbulu kiti sa som na, iti ta tewe Anutu wal kini nonono mi takam reetenjana nonono. Pa reetenjana nonono na, koronj ki lelende.✠

Mbulu ta boozomen kizin Yuda, ta Paulus ito ma imap

⁴Kere. Wal tana, sombe lenen be tipase pa zitun mbulu kizin, na nio tomini lej mbulu pakan ma anlip pizin.✠ ⁵Pa indeenje ta anar ipeebe yo ma anju mi korj mber lamata mi tel na, tireete yo. Nio tomtom ki Israel. Unj ipet la ki Benyamen. Tamar ma anar tizzo Iburu kahan mi titoto kat mbulu tiam Yuda, mi nio tomini antoto. Mi mbulu ki tutu tojana na, anto zin tutu kan, mi anjam kaisiigi pa kat.✠ ⁶Ingi kembei tabe mungu anjseeseze zin wal tau timbot lela lupjana ki Kisi na matan. Tana mbulu boozomen ta tutu kizin Yuda iso pa, ina ta nio anto ma imap. Pa anso anjam be anjwe ndeengejorj pa Anutu mataana.✠

Paulus ipase pa itunu mbulu kini sa mini som. Ipase pa Kisi men

✠ 3:1: 2Kor 13:11+ * 3:2: Zin Yuda tirepilpiili zin me. Paso, me tikanan sorok koronj ta boozomen. Tana zin Yuda tiso me, ni koronj ngeezenjana pa Anutu mataana som. Mi titooro sua se kizin wal ta Yuda somjan i, mi tiwatwaata zin tomini be me. Tamen ingi Paulus itooro sua mini, mi iso zin wal tau timar-mar pa reetenjana mi tutu, ta tiwe kembei me. ✠ 3:2: 2Kor 11:13; Ga 5:2,15 ✠ 3:3: Ro 2:28+; Kol 2:11 ✠ 3:4: 2Kor 11:18,21+ ✠ 3:5: Un 17:12; Hgo 23:6, 26:4+; Ro 11:1; 2Kor 11:22 ✠ 3:6: Hgo 8:3, 9:1+; Ga 1:13+ ✠ 3:7: Mt 13:44+ ✠ 3:8: Yo 17:3; 1Kor 2:2; Kol 2:2 ✠ 3:9: Ro 1:7, 3:21+, 10:3+ ✠ 3:10: Ro 6:3+, 8:17; 2Kor 4:10+; 1Pe 4:13 ✠ 3:11: Yo 11:24; Ro 6:5; Tur 20:5+ ✠ 3:12: 1Tim 6:12,19 ✠ 3:13: Lu 9:62; 1Kor 9:24+ ✠ 3:14: 1Kor 9:24; 2Tim 4:7+; Ibr 3:1, 12:1

⁷Mi koozi na, mbulu boozomen ta mungu anso ko iuulu yo ma anjwe ndeengejorj na, anje kembei ipasaana yo. Paso, ipakaala yo pa Kisi.✠ ⁸Mi tina men som. Nio anje koronj ta mungaana men tana kembei koronj sorok. Mi koronj tamen, ta koronj nonono ma ilip kat pa koronj ta boozomen, ina ta anjute Merere tio Yesu Kisi, mi anso anjwe ni lene kat. Uunu tina ta motorj la pa mbulu tio ta boozomen tana mini som. Pa ina, anje kembei musmuuzu.

Tana nio anso anjam Kisi ma iwe lej kat.✠ ⁹Mi lelej be anjekap la kini ma tunj kat. Tana ingi anjase mini pa mbulu tio tau antoto tutu na som. Pa ina ko irao be ikam yo ma anjwe ndeengejorj pa Anutu mataana na som. Ingi anjase pa zaala toro. Zaala ki urlanana. Pa zaala tana na, Anutu itunu ikam ti wal ta tuurla ki Kisi na, ma tewe ndeengejanda pa ni mataana.✠ ¹⁰Tana koozi, nio lelej be anjute kat Kisi mi Anutu mburaana tau ipei i ma imanga mini na. Mi anjsombe angaabi mi anjaaba patanana pa ni zaana, mi angaabi pa meetenjana kini.✠ ¹¹Naso iwe zaala pio be Anutu ipei yo tomini ma burup ma anmanga mini pa naala.✠

Paulus ikamam kinkiini pa Kisi

¹²Kokena niom koso nio anjam kat mbulu ta boozomen tana, mi mbulu tio ta boozomen ambai lup. Som. Ingi anjam kinkiini pa men. Pa uunu tina ta Yesu Kisi ikam yo ma anjwe lene.✠ ¹³O niom torjmatizij tio, nio ti anje itunj kembei anjam Kisi ma iwe lej kat zen. Mi koronj tamen ta ingi anjamam i. Koronj boozomen ta tila kek na, motorj imilmiili pizin mini som, mi mburoj mburoj ma anjamam kinkiini pa koronj ta anje la pa mi anso anjam.✠ ¹⁴Ingi anjseere pa londi, bekana lonja mi anje kat ka senjaanja, mi anjam lej kadoono ta Anutu iboobo yo pa be anjam i. Kadoono tana na, mbotjana ki kar saamba tabe Yesu Kisi ikam piti i.✠ ¹⁵Tana iti ta so tewe

kolman pa ngar ki Anutu, inako takam ngar ta kembena. Mi sombe niom pakan ngar tiom ipa ndel pa ngar tio, ina ambai. Anutu itunu ko ipaute yom pa. ¹⁶ Tamen mbulu pakan ta iti tombot mat pa kek na, matanda ingal be takam. [☆]

Zijoi ta tiwe kin ambaijana be toto, mi zijoi ta tiwe kin sananjana

¹⁷ O niom toymatizij tio, nio lelej be niom ta boozomen kaparlup leleyom mi koto yo pa mbulu ta ankamam i. Mi nio ituj tamen som. Wal boozomen ta so tipa pai kizin ta kembei, ina tiwe kin ambaijana piom be kere la pa mi koto. [☆] ¹⁸ Pa kere. Sua ta mungu ajzzo piom, ta koozi ajso piom mini raama tinjiizi. Wal boozomen na, pai kizin iswe zin kembei tiwe ke pambaaranjana ki Krisi ka koi bizin. [☆] ¹⁹ Wal ta kembei ko tilala beso swon, to tila len. Pa kororj boozomen ta ki kulin i, ina timbesm-beeze pa ma iwe kembei ta merere kizin. Mi mbulu ta tere kembei pamiangjana na, nin se pa, mi tire kembei mbulu ambaijana. Pa ngar kizin imap ma ilala pa kororj toono kan men. [☆]

Kar kiti ta kar saamba

²⁰ Mi iti na, kar kiti jonoono ta kar saamba. Tanata tu'urur matanda pa ulaanja kiti Yesu Krisi, mi tazza i be imbot saamba mi isu. [☆] ²¹ mi itooro kulindi toono kana ta loja izanzaana i ma iwe kembei itunu kulinini ndabokjana ta ka azujka biibi. Mbulu tana ko ipet pa itunu mburaana ta irao ikam kororj ta boozomen ma timap timbot la ni kopo mbarmaana. [☆]

4

Paulus lelene be zin Pilipai timender mboljana mi tilup lenen

¹ O niom toymatizij tio, nio lelej piom ilip mi ankam ngar biibi be ajre yom. Pa uraata ta mungu ankam la mazwoyom na iur jonoono. Tana niom ta kewe kembei kadoono ambaijana ta Anutu ikam pio, mi

kakam yo ma lelej ambai kat. Tana kemender mboljana. Merere itunu ko ipombol yom pa. [☆]

² Mi nu Euodia mi nu Sintike, niomru kewe Merere lene kek. Tana ajso anpombol yom be kuurpe ngar tiom mi kaparlup leleyom. ³ Mi nu ta gabgaaba yo pa uraata na, lelej be uulu moori ru tana ma tikam ta kembei. Pa ziru tana, mi Kelemen, zijan zin pakan ta tigabgaaba yo pa uraata mi zan imbotmbot la ro ki mbotjana mata yaryaraanjana i, ta niamjan amporrou mboljana pa uruunu ambaijana. [☆]

Lelende ambai kat pa Merere totomen

⁴ Leleyom ambai kat pa Merere totomen. Ajso mini: Leleyom ambai kat! [☆] ⁵ Mi kumujai wal ta boozomen mi kokototo ituyom. Naso kewe kin ambaijana pizin tomtom. Pa Merere imbot koloujana kek. [☆] ⁶ Mi kopoyom rru pa kosa sa pepe. Leleyom ambai pa Anutu, kapakurkuri, kuzugzuji pa kororj ta boozomen, mi kiwwi i be iuulu yom. [☆] ⁷ Mi lelene luumujana ki Anutu, tau ilip kat pa iti tomtom ngar kiti, inako iporoukaala leleyom mi ngar tiom, mi ikam yom ma kesekap kat la ki Yesu Krisi. [☆]

⁸ O niom toymatizij tio, ingi be anpemet sua tio. Nio lelej be ngar tiom ilala pa mbulu ambaimbaijan men ta kembei: mbulu jonoono, mbulu ambaijana ta ipa ndel ma ilip kat, mbulu ndeengerjana, mbulu ngeezengerjana, mbulu ta iti lelende pa, mi mbulu ambaijana ta ikam ti ma zanda ambai pa. Tana mbulu boozomen ta tere kembei ndabokbokjan na, motoyom ingalngal mi kakamam ngar pa. [☆] ⁹ Mi mbulu boozomen ta ajpaute yom pa, som kere yo ankam, mi sua boozomen tau kelerj la kworj na, kikiskis mi koto. Mi Anutu ta mbulu luumujana katuunu na, ni ko imbot raama yom. [☆]

Paulus iso ni lelene ambai pa sengeeri kizin Pilipai

¹⁰ Nio ajute: Ta mungu mi imar na, leleyom be ku'uulu yo. Tamen leyom zaala

[☆] 3:15: 1Kor 2:6, 14:20; Ga 5:10 [☆] 3:16: Ro 12:16, 15:5; Ga 6:16 [☆] 3:17: 1Kor 4:16+, 11:1; 1Tes 1:6+; 1Pe 5:3
[☆] 3:18: 1Kor 1:23; Ga 1:7, 2:21, 6:12; Pil 1:15+ [☆] 3:19: Ro 8:5+, 16:18; 2Pe 2:1+ [☆] 3:20: Ep 2:6; Kol 3:1; 1Tes 1:10; Ibr 12:22 [☆] 3:21: Ro 8:29+; 1Kor 15:25-43+; Ep 1:19 [☆] 4:1: 1Tes 2:19+ [☆] 4:3: Lu 10:20; Tur 3:5, 20:12
[☆] 4:4: Mbo 32:10; Ro 12:12; Pil 3:1; 1Tes 5:16 [☆] 4:5: Ibr 10:37; Yems 5:8+; 1Pe 4:7 [☆] 4:6: Mbo 55:22; Mt 6:25+; 1Pe 5:7 [☆] 4:7: Yo 14:27; Ro 5:1; Kol 3:15 [☆] 4:8: Ro 12:17, 13:13 [☆] 4:9: Ro 15:33; 1Kor 4:16; Pil 3:16+; 2Tes 3:16

som. Mi ingi buri ngar ta kakamam pio na, iur nionoono mini, mi kesengeere koronj pio. Tana lelej ambai mi anpakur Merere kiti Yesu Krisi pa. ¹¹ Mi ingi anbot ngoobo ta anso sua tana na som. Pa ngar tio ipet kek. Tana mbulu pareijana ta so ipet pio, na lelej ambai men. ☆ ¹² Nio iturj anyamaana mboti sananjana mi mboti ambaijana kek. Mi mbulu ki lelende ambai totomen, ina anjam ngar pa ma imbot mat pio kek. Pa sombe koponj bok, som petel yo, som lej koronj boozo, som lej koronj som mi anbot ngoobo, na mbulu pareijana ta so ipet pio, na lelej ambai men. ☆ ¹³ Pa ansekap la ki Krisi mi ni ipombolmbol yo, tana anrao anbaada koronj ta boozomen. ☆

¹⁴ Tamen mbulu ta kakam be ku'uulu yo na, ikam yo ma lelej ambai. Pa ina kembei kagaaba yo pa patanjana tio ti. ¹⁵ Niom Pilipai kuute: Indeeje mata popoten ta anjar anpet lele pakaana ki Masedonia mi anjam uruunu ambaijana piom, mi ila ila ma anjem yom mi anla pa lele toro, ina niom men tau kagabgaaba yo pa uraata tio mi ku'uluulu yo pa pat. Mi lupjana pakan na som. ☆ ¹⁶ Mi indeeje ta anla anjam uraata pizin Tesalonika mi anbot ngoobo su tana na, kesengeere lej ulaaja pakan pa mazwaana tana tomini. ☆ ¹⁷ Mi ingi anjamam be kakam koronj toro sa pio na som. Nio ingi anjam ngar men pa kadoono ambaijana tabe Anutu ikam piom i. Pa ulaaja ta kakamam be ku'uluulu uraata ki Anutu, ina kembei ku'urur pat ila kautu ki kar saamba be ipeebe. Tana lelej be kakam ma iwe biibi. Naso kakam biibi isu kar saamba.

¹⁸ Mi ingi anru kosa sa mini som. Anrao kat. Pa koronj boozomen ta kakam la ki Epaproditus, ta ni ikam ma imar nomonj kek. Sengeeri tiom ti, nio anje kembei patoronjana kuziinjana ta Anutu leleene pa mi iyok pa kat. ☆ ¹⁹ Anutu tio, ni koronj imap katuunu. Tana niom wal ta kesekap la ki Yesu Krisi i na, ni ko iuulu yom pa koronj boozomen ta kombot ngoobo pa. ☆ ²⁰ Tana iti tapakur Tamanda Anutu zaana totomen!

²¹ Wal boozomen ta tiwe Anutu lene kek mi tisekap la ki Yesu Krisi i na, kakam aigule tio pizin tatarja. Mi zin tonmatizij ta niamjan ambotmbot i tikam aigule kizin piom tomini. ²² Mi Anutu wal kini ta boozomen ti, mi zin pakan ta tikamam uraata pa Kaisa na, zin tomini tikam aigule kizin piom.

²³ Kampejana ki Merere kiti Yesu Krisi ko ise tiom. Inionoono.

Sua pemetjana

☆ 4:11: 1Tim 6:6+ ☆ 4:12: 1Kor 4:11; 2Kor 6:10, 11:27 ☆ 4:13: Yo 15:5; 2Kor 12:9+; 2Tim 4:17 ☆ 4:15: 2Kor 11:9 ☆ 4:16: Ugo 17:1+ ☆ 4:18: Ep 5:2; Pil 2:25; Ibr 13:16; 1Pe 2:5 ☆ 4:19: Mbo 23:1; 2Kor 9:8

Ro Ta Paulus Ibeede Pizin Kolosi

¹⁻² Nio Paulus. Anutu itunu leleene mi iur yom ma aŋwe ngojana ki Yesu Kriŋi. Niamru gaabanoŋ Timoti ta ambeede ro ti ima piom toŋmatizir ki kar Kolosi ta kewe Anutu wal kini potomŋan kek, mi kuurla ki Yesu Kriŋi ma kesekap la kini i.

Tamanda Anutu ko ikampe yom, mi im-boro yom ma kombot ambai. Ŋonoono.

Paulus leleene ambai pa Anutu mi ipakuri pizin Kolosi kan

³ Gorgori ta niam amzuŋzuŋ mi ŋgar tiam ikam yom na, leleyam ambai pa Anutu ta Merere kiti Yesu Kriŋi Tamaana na, mi ampakurkuri. ⁴⁻⁵ Pa amler ŋruyom kembei kuurla ki Yesu Kriŋi mi kesekap la kini, mi ku'urur leleyom pa Anutu wal kini potomŋan ta boozomen. Mi mbulu tiom tana, kakamam paso, ku'urur motoyom pa koror ambaijana ta Anutu iparagrar piom ma izza yom ta saamba a. Koror tana, indeeŋe ta tiso yom pa sua ŋonoono ki uruunu ambaijana na, keleŋ ka sua. ⁶ Koozi, uruunu ambaijana tana izza ma ilala pa toono ta boozomen, mi ipiyotyooto ŋonoono ambaimbaijan. Mi mbulu raraate men ta iwedet piom tomini. Pa indeeŋe ta keleŋ sua ŋonoono ki uruunu ambaijana mata popoten mi kikilaala kat Anutu kampejana kini, mi imar imar ma indeeŋe koozi na, uruunu ambaijana ipiyotyooto ŋonoono ambaimbaijan ma iwedet la mazwoyom.

⁷ Gaabanoŋyom Epararas ta niam leleyam pini ilip, ta ikam ruŋguyam, mi iuulu yom ma ipaute yom kat pa kampejana ki Anutu. Ni mbesoŋo ambaijana ki Kriŋi, mi mataana izza pa uraata kini. ⁸ Mi ni iwit uruyom tomini, mi iso yam pa mbulu ki leleyom par piom ta Bubujana ipiyotyooto piom na.

Suyjana ta Paulus ikamam pizin Kolosi

⁹ Tana indeeŋe ta amler ŋruyom mata popoten mi imar na, amzemzem suyjana piom som. Niam amwwi Anutu be izeebe

yom pa ŋgar ambaimbaijan matakaŋa ta boozomen ta imarmar pa Bubujana na, mibe ikam yom ma kuute kat mbulu ta ni leleene pa i. ¹⁰ Naso kapa pai tiom ma indeeŋe men, mi kakam ma Merere zaana iwe biibi, mi mbulu tiom ta boozomen ko irao ni leleene. Pa urlaŋana tiom ko ipiyotyooto uraata ambaimbaijan matakaŋa ta kembei: Niom ko kakamam kat ŋgar pa Anutu, mi ŋgar tiom tana izza ma iwe biibi. ¹¹ Mi Anutu mburaana ko imap ma ise tiom, mi ipombolmbol yom. Tana niom ko kemender mboljana pa patajana ta boozomen, mi niyom gesges pa som. ¹² Mi ko leleyom ambai kat mi kapakurkur Tamanda Anutu. Pa ni ta ikam ma niomŋan wal kini potomŋan ta boozomen zoyom be kakam matamur kini ambaijana, mi kombot lela azuŋka kini leleene. ¹³ Mi ni ikamke iti pa zugut mburaana kek, mi ikam ti ma tombot lela peeze ki Lutuunu ta ni leleene pini ilip na. ¹⁴ Lutuunu tana, ta iŋgiimi iti ma tewe Anutu lene, mi ireege sanaana kiti. ¹⁵

Kriŋi iwe mataana pa koror ta boozomen
¹⁵ Anutu, iti tarao be tere i som. Mi Lutuunu, ni iswe kat Anutu ruŋguunu piti. Ni imuungu pa koror boozomen ta Anutu iur zin na ma iwe mataana pizin. ¹⁶ Pa ni ta iwe zaala pa koror ta boozomen ma tipet. Koror saamba kan, mi koror toono kan. Koror ta tere ki matanda, mi koror ta tarao be tere som. Koror bibip mi mburanjan, mi zin bubujan ta zanjaŋ mi tikamam peeze na. Koror ta boozomen tana, Lutuunu ta iwe zaala pa ma tipet. Mi timbot be timbeeze pini men. ¹⁷ Tana koror ta boozomen tipet zen na, ni imbotmbot pataaŋa kek. Mi ni ikiskis koror ta munjaana men, ta timbotmbot i. ¹⁸ Zin wal ta timbot lela lupjana kini na, ni ta imuungu pizin, mi iwe uteene pizin, mi ikamam peeze pizin. Ni ta iwe mataana.

☆ 1:4-5: Ep 1:13,15; Plm 5; 1Pe 1:4 ☆ 1:7: Kol 4:12; Plm 23 ☆ 1:9: Ep 1:15+, 5:17; Pil 1:9 ☆ 1:10: Yo 15:16; Ep 4:1+; Pil 1:27+; 1Tes 4:1 ☆ 1:11: Ep 3:16 ☆ 1:12: Ŋgo 26:18; Ep 1:11,18 ☆ 1:13: Ep 2:2+; 1Tes 2:12; Ibr 2:14+; 1Pe 2:9 ☆ 1:14: Ep 1:6+ ☆ 1:15: Yo 1:18, 14:9; 2Kor 4:4; Ibr 1:3 ☆ 1:16: Yo 1:1,3,10; Ro 11:36; Ibr 1:2; 1Pe 3:22

Mi ni ta imuungu pizin wal meetejan, mi imanga pa naala.

Naso zaana ilip pa koronj ta boozomen.✠

¹⁹ Pa Anutu leleene be mburaana, zaana, mi mbulu kini ta munjaana men imap ma imbot se ki Lutuunu.✠

²⁰ Mi Anutu leleene be ikam koronj boozomen ta timbot saamba mi toono na, ma timap timiili, mi ni nijan tiparlup zin ma tiwe tamen mini.

Tanata ikam ma itunu Lutuunu sigiini ireere sala ke pambaarajana.✠

Mungu zin Kolosi tiwe Anutu ka koi bizin. Mi koozi tiwe ni lene kek

²¹ Mungu, niom kombotmbot molo pa Anutu. Pa mbulu tiom sananjana, ta ipasansaana ngar tiom, mi ikam yom ma kewe Anutu ka koi bizin.✠ ²² Mi koozi, ni ipunmeete malmal tana, mi ikam yom ma niomjan kaparlup yom ma kewe tamen kek. Paso, ikam ma Kriisi kuliini ire yoyoujana mi imeete, bekena ikam yom ma kewe potomjoyom ma ngeezeyoyom. Naso leyom uunu sa isaana mini som, mi karao be kemender su kereene uunu.✠

²³ Tamen niom bela kikiskis urlajana tiom, mi kombol se, mi kemender mboljana. Tana kere: Kokena koronj sa iyaaru yom ma kezem koronj ambaijana ta uruunu ambaijana iso yom pa, mi ku'urur motoyom pa i. Uruunu ambaijana tana, ta tiso yom pa ma kelej kek. Mi niom men som. Tisoyaara ma irao karkari ta boozomen. Mi nio Paulus anjwe mbesoonjo pa uruunu ambaijana tina.✠

Zaala tau Paulus imbesmbeeze pa lupjana ki Kriisi

²⁴ Nonoono, buri ti nio anjbadbaada patajana boozomen isu toono ti, mi kuliir irre yoyoujana. Tamen lelej ambai paso, patajana ta anjbadbaada i, ina be iulu yom. Pa iti ta tombot lela lupjana ki Kriisi na, bela tabaada patajana kembei ta ni. Mi patajana tana imap zen. Tana nioombe anjbaada patajana pakan, ina

ambai. Naso anjuulu zin wal ta timbot lela lupjana kini na. Pa zin ta tiwe kembei Kriisi namaana, kumbuunu, mi koronjana ta boozomen.✠ ²⁵ Anutu itunu ta iur yo ma anjwe mbesoonjo pa lupjana ki Kriisi, mi iur uraata imar nomonj be anjwe kat sua kini piom.✠ ²⁶ Ta mungu mungu mi imar na, sua tana ike. Mi koozi Anutu iswe pa wal kini potomjan ma imbot mat kek.✠ ²⁷ Pa ni leleene be ipaute zin wal ta Yuda somjan i pa koronj turkejana ta ndabokjana ma ilip. Koronj tana na, Kriisi itunu ta imbotmbot la leleyom, mi ikamam yom ma ku'urur motoyom pa koronj ndabokbokjan ta ki kar saamba a.✠

²⁸ Tanata amzoyaryaara Kriisi uruunu pa tomtom ta boozomen, mi ampazalal zin, mi ampaute zin raama ngar ambaimbaijan ta boozomen. Mi leleyam be amkam tomtom ta munjaana men ma tiwe Kriisi lene, mi tirao kat pa Anutu ngar kini mi mbulu kini. Naso amrao be amur zin la ki Anutu, mi timender su kereene uunu.✠ ²⁹ Tana nio anjkelkel mi anjeebe kat uteg pa uraata tio. Mi Kriisi, ni ipombolmbol yo biibi pa itunu mburaana, mi anjamam uraata.✠

2

¹ Nio lelej be niom kuute ta kembei: Nio anjbelmbel uraata bekena anjuulu yom, mi zin Laodisia kan, mi wal boozomen ta tire runguy zen na. ✠ ² Pa anjo anjombol leleyom, mi anjam yom ma leleyom par piom. Naso kaparlup yom ma kewe tamen, mi kakam kat ngar, mi kikilaala koronj ndabokjana ta mungu ike, mi ingi Anutu iswe ma imbot mat kek. Koronj tana na, Kriisi tau. ✠ ³ Pa Anutu ngar kini ambaimbaijan matakija boozomen ta turkejan i, ta imap ma imbot kini. Tana tala kini, to ni ipeeze piti. ✠

⁴ Sua ti nio anjo paso, anmoto: Kokena wal pakan tipakaam yom pa sua kizin mbuyeenerjana. Nonoono, tomtom pakan tiso wal tana len ngar biibi. Tamen som. ✠

✠ 1:18: Hgo 26:23; 1Kor 15:20,23; Ep 1:22+; Tur 1:5 ✠ 1:19: Yo 1:16; Ep 1:5 ✠ 1:20: Ro 5:1,10; 2Kor 5:18+; Ep 1:10, 2:13; 1Yo 2:2 ✠ 1:21: Ro 5:10; Ep 2:3,12+ ✠ 1:22: 2Kor 4:14; Ep 2:14+; Yud 23 ✠ 1:23: Mk 16:15; Kol 1:6; Ro 10:18; Ep 3:17 ✠ 1:24: 1Kor 12:27; 2Kor 1:6+; Ep 3:13; Pil 2:17; 2Tim 1:8 ✠ 1:25: 1Kor 9:17; Ep 3:2,7,8 ✠ 1:26: Ro 16:25+; 1Kor 2:7; Ep 3:3+; 2Tim 1:10 ✠ 1:27: Ro 9:23; 2Kor 2:14 ✠ 1:28: Mt 5:48; Ep 4:13, 5:27 ✠ 1:29: Hgo 20:20; 1Kor 15:10; Ep 3:7; Pil 4:13 ✠ 2:1: Kol 4:13,16; Tur 3:11+ ✠ 2:2: Ep 3:18+; Pil 1:9, 3:8 ✠ 2:3: 1Kor 1:24,30; Ep 1:8, 3:19 ✠ 2:4: Ro 16:17+; Ep 5:6

⁵ Ingi nio itiŋan tombotmbot som. Tamen Bubunjana ilup ti ma kembei ta aŋbotmbot raama yom. Mi aŋre kembei uraata ki Anutu iloondo ambai la mazwoyom, mi ku- urla ki Kriŋi, mi urlaŋana tiom tana imbol. Tanata ikam yo ma leleŋ ndabok. ✧

Kriŋi ta koronj ŋonoono. Tana tombol se kini

⁶⁻⁷ Niom kakam Yesu Kriŋi ma iwe Merere tiom kek. Tana ni bela ikam peeze pa pai tiom mi mbulu tiom, mi niom kakam mburoyom ila kini, kembei ke ta uraana isula kat toono leleene na. Kozo kombol se kini, kembei ruumu ta imender se kitiimbi mbolŋan. Naso urlaŋana tiom izze ma imbol, mi koto sua ta munŋu tikam piom na. Mi leleyom ndabok kat pa kampejana ki Anutu, mi kapakurkuri. ✧

⁸ Kere. Kokena wal pakan tiyaaru yom pa sua kizin soroksorok ta ŋono somŋana i ma kewe mbesoŋo sorok pa pakaamŋana kizin tana. ŋonoono, tomtom pakan tileŋ sua kizin na, tiso ina ŋgar ŋonoono. Tamen wal pakamkaamŋan tana, titoto ŋgar ki Kriŋi som. Ina titoto ŋgar mi mbulu kizin tomtom men. Mi sua kizin, ina imar pizin bubunjana sananŋan ta ki toono ti. ✧

⁹ Mi Kriŋi na, Anutu ŋgar kini, mbulu kini, mburaana, mi koronj kini ta munŋaana men, ta imap ma ise kini, mi iwe tomtom kembei ta iti. ✧ ¹⁰ Mi koronj boozomen ta zanŋan mi mburanŋan i, na ni imborro zin lup. Tana niom ta kewe Kriŋi lene kek mi kesekap la kini i, na ni izeebe yom pa koronj ambaimbaiŋan ta boozomen ki Anutu. ✧

¹¹ Mi niom ta kesekap la ki Kriŋi i, ta koto mbulu ŋonoono ki reetejana. Mi ina mbulu ta tomtom tikam pa naman na som. Reetejana ŋonoono, ina mbulu ta Kriŋi ikam pa lelende. Pa ni ta itatke lelende munŋunana piti ma ila lene. ✧ ¹² Ka zaala ta kembei: Indeeŋe ta kakam yok, ina kembei kagaaba Kriŋi pa meetejana kini ma titwi yom. Mi niom kuurla ki Anutu ta ipei Kriŋi ma imanŋa pa naala na mburaana, tana Anutu ipei yom tomini ma niomŋan Kriŋi kamangga mini pa mbotjana popoŋana. ✧

Uraata biibi ta Kriŋi ikam sala ke pam- baarajana

¹³ Munŋu niom wal ta tireete yom som na, komololo Anutu tutu kini, mi le- leyom munŋunana ikiskis yom. Tabe ikam ma kembei kemeete kek. Tamen Anutu ipei yom raama Kriŋi, mi koozi kakam mbotjana popoŋana. Mi ni ireege sanaana kiti ta munŋaana men ma tila len lup. ✧

¹⁴ Munŋu iti lende mbun biibi kat pa tutu boozomen ta tomololo na. Tabe tutu iwe kembei kanda koi. Pa iwe uunu piti be Anutu iur kadoono piti. Mi ingi kembei tutu boozomen ta tomololo na, tibeede se ro mi Anutu ipun sala ke pambaarajana lup kek bekena ikot mbun kiti tana. ✧

¹⁵ Mi zin bubunjana sananŋan ramaki koronj boozomen ta mburanŋan mi zanŋan na, Anutu isan mburu kizin malmal kana ma isu len lup, mi ipunmeete mburan ma imap kek. Mi iyaaru zin mi ipamianŋ zin ila iwal biibi matan. Paso Kriŋi ilip pizin kek. ✧

Tutu soroksorok ko iuulu iti be tuute Anutu na som

¹⁶ Tana sombe wal pakan tiyo kwon piom pa koronj ta kakanan mi kiwinin na, mi kwon imbol be koto zin pa sunŋana bibip, sunŋana ta iwedet pa puulu i, mi aigule potomŋana kizin Yuda tau keten su pa i, na kakam ŋgar pa sua kizin pepe. ✧ ¹⁷ Pa tutu boozomen ta kembei, ina koronj ŋonoono som. Ina tiwe kin men pa koronj ŋonoono ta ipet kaimer. Mi Kriŋi ta koronj ŋonoono. ✧

¹⁸ Wal pakan na, lelen ilip be tikam patanana pa zitun kulin mi titoto tutu soroksorok boozo. Pa tindemeere kembei mbulu tana ko iuulu zin be tiyamaana kembei timbot kar saamba mi tigaaba zin aŋela pa sunŋana kizin. Wal tana, sombe tomtom kizin sa ipakur itunu pa miunana ta ire na, mi irepiili yom, na kakam ŋgar boozo pa sua kini pepe. Pa ina, ni izzo sorok. ŋgar kini tana, ina ŋgar ki toono men. ¹⁹ Tomtom ta kembena, ni isekap la ki Kriŋi mini som. Mi iti tuute: Kriŋi, ni iwe kembei ta utende be ikam peeze piti. Mi iti na, kembei ta ni namaana ma kumbuunu mi koronjana ta boozomen. Mi ni ipombolmbol iti kembei

✧ 2:5: 1Kor 5:3, 14:40 ✧ 2:6-7: Ep 2:20*, 3:17; 1Tes 5:18 ✧ 2:8: Mk 7:3; Ga 4:3,9; 1Tim 4:1*, 1br 13:9 ✧ 2:9: Yo 1:14*, Kol 1:15,19 ✧ 2:10: Ep 1:21*, 1Pe 3:22 ✧ 2:11: Ro 2:29, 6:6; Ep 4:22; Pil 3:3 ✧ 2:12: Ro 6:3*, Ep 2:6, 3:7; Kol 3:1+ ✧ 2:13: Mbo 103:3; Ep 2:1,5,11 ✧ 2:14: Ep 2:14*, 1Pe 2:24 ✧ 2:15: Un 3:15; Lu 11:22; Yo 12:31; Kol 1:13 ✧ 2:16: Mk 7:19; Ro 14:3*, 1Kor 8:8; Ga 4:10; Tit 1:14+ ✧ 2:17: 1br 8:5, 10:1

ta kini, mi ikiskis ti kembei ta mazanda ikis tirondo. Naso Anutu ipombol ti ma urlanjana kiti ize, mi lupnjana ki Kisi imbol ma iwe biibi. ☆

²⁰ Niomjan Kisi kemeete mi kamap pa mbotjana mungujana kek. Tana zin bubujana mburanjan ta ki toono ti zan be timboro yom mini som. Nakena uunu parei ta kelejlej la tutu soroksorok ta ki toono ti? ☆ ²¹ Tutu ta kembei: “Kororj tingi, ketegee pepe, kakan pepe, kakam pepe.” ☆ ²² Kere. Tutu boozomen ta kembei tiso pa kororj ta takam uraata pa rimen to imap. Tana tutu ta kembei tiwedet pa tomtom zitun ngar kizin men. Ina sua kizin tomtom men. ☆ ²³ Jonoono, tutu ta kembei na, wal pakan tiso ko ngar ambaijana. Pa tindemeere ta kembei: Sombe zitun tiru len zaala pa Anutu, mi tikoto zitun, mi tikam patanjana pa zitun kulin, nako tiwe potomjan mi timbeze kat pa Anutu. Tamen mbulu ta kembei irao iuulu iti be tayaraama mbulu sananjana ki kulindi na som. Ina ikam ma nindi se sorok.

3

Tuur lelende pa kororj saamba kan men

¹ Anutu, ni ipei yom ma niomjan Kisi kamanga pa mbotjana popojana kek. Tana kakam kinkiini pa kororj saamba kan men. Pa kar tana, ta Kisi imbotmbot pa, mi mbuleene su Anutu namaana woono. ☆ ² Tana kakam ngar biibi pa kororj ki toono mini pepe. Ngara tiom imap ma ilala pa kororj ta imbot kor a men. ☆ ³ Pa niom kemeete ma kamap pa mbotjana mungujana kek. Mi mbotjana tiom uunu jonoono, ina imbol la ki Anutu. Tamen ipet kat mat zen. Mi ni iparararj piom kek, mi mbotjana tana imbotmbot raama Kisi mi izza yom. ☆ ⁴ Mi kaimer, sombe Kisi imar mini ma ipet mat, tona mbotjana tiom tana ko ipet mat tomini raama azunja kiibi. Pa mbotjana

tiom uunu jonoono na, imbol la kini tau. ☆

Tezem mbulu mungujana ma imborene

⁵ Tana mbulu boozomen ki toono ta imbol la leleyom na, kupunmetmeete. Mbulu ta kembei: Mbulu ki urjanol, mbulu ta ingeeze som, mbulu ki nindi ize pa mbulu sananjana, mbulu ki tu'urur lelende pa kororj sananjana, mi mbulu ki matanda kororjanda. Kere. Mbulu ki matanda kororjanda, ina kembei tembeze pa merere pakaamjana. ☆ ⁶ Pa zin wal ta so tizorzooro mi tinoknok mbulu ta kembena, na Anutu kete malmaljana kini ko ise kizin. ☆

⁷ Mungu niom tomini, mbulu mi mbotjana tiom ta kembena. ☆ ⁸ Tamen koozi na, niom bela kezem mbulu sananjana ta boozomen. Mbulu ta kembei: Mbulu ki tikiskis ketende malmaljana, mbulu ki lelende tataja, mbulu ki tu'urur koi, mbulu ki tiwirri sua sananjana pizin tomtom, mi kombol kamjana. Tana sua sananjana sa irao ipet pa kwoyom pepe. ☆ ⁹⁻¹⁰ Mi kaparpakamkaam yom pepe. Pa niom kezem leleyom mungujana ramaki ka mbulu ma imborene, mi leleyom iwe popojana kek. Mi Anutu ta ikam yom ma kewe poporjoyom, ta koozi ikamam uraata pa leleyom be itooro kat yom ma kewe kembei ta ni itunu. Naso ngar tiom iwedet, mi ila ila ma kuute kati. ☆

¹¹ Iti wal ta tewe popojanda kek na, iti ta boozomen raraate men. Sa ambaijana ma ilip na som. Tana sombe iti Grik, som iti Yuda, som toto mbulu ki reetejana, som toto som, som takankaana pa kaljanda biibi, som tamar pa lele pakaana ki Skitia, * som tomtom toro imboro iti ma tewe mbe-soonjo pini, som tomboro itundu, na kororj ta boozomen tana, kororj sorok. Mi Kisi ta imbol la iti wal urlanjanda ta boozomen lelende i, ta kororj biibi mi kororj jonoono. ☆

☆ 2:19: Ep 1:22, 2:21, 4:15+ ☆ 2:20: Ro 6:6; Ga 4:3+, 4:9 ☆ 2:21: 1Tim 4:1+ ☆ 2:22: Mt 15:9+ ☆ 3:1: Mbo 110:1; Mk 16:19; Ep 1:20, 2:6; Pil 3:20+; Kol 2:12 ☆ 3:2: Mt 6:33; Ro 8:5 ☆ 3:3: Ro 6:2; 2Kor 5:14+; Ga 2:20 ☆ 3:4: 1Kor 15:43; Pil 1:21, 3:21; 1Yo 3:2 ☆ 3:5: Ro 6:11+, 8:13; Ga 5:24; Ep 4:22, 5:3+; 1Tes 4:5 ☆ 3:6: Ro 1:18; Ep 5:6 ☆ 3:7: Ro 6:19+, 7:5; 1Kor 6:11; Ep 2:2+; 1Pe 4:3 ☆ 3:8: 2Kor 7:1; Ep 4:22, 25+, 5:4; Ibr 12:1; 1Pe 2:1 ☆ 3:9-10: Un 1:26; Ro 12:2; Ep 2:10, 4:22+ ☆ 3:11: Zin wal ta timar pa lele pakaana ki Skitia na, wal ta boozomen tirepilpiili zin. Tiso zin kankaananjan kat, len ngar som, tipet zen, mi zin sorokjan kat. Tamen Paulus iso ta kembei: Zin Skitia kan, sombe tiurla ki Kisi, na Anutu ire zin raraate kembei zin Grik mi Yuda ta tiurla. ☆ 3:11: Ro 10:12; 1Kor 7:19; Ga 3:28; Ep 1:23

Tewe Anutu wal kini potomjan kek. Tana matanda ingal be teswe mbulu kini

¹²⁻¹³ Anutu, ni leleene piom, mi ipeikat yom ma kewe wal kini potomjan kek. Tana kezeebe yom pa mbulu kini ta kembei: Kumujaijai zin tomtom, kakampewe zin, leyom nger pizin, mi kokototo ituyom. Mi sombe wal pakan tikam ŋoobo yom, na keteyom malmal pizin pepe. Leleyom ambai pizin, mi kabaada men. Mi sombe leleyom sa pa wal pakan, na motoyom kiskis sanaana kizin pepe. Kuurpe leleyom pizin, mi motoyom mbiriizikaala sanaana kizin, kembei ta Merere ireege sanaana tiom mi mataana imbirizikaala. ☆ ¹⁴ Mi mbulu ambaimbaijan ta boozomen tana na, kopombol pa mbulu ki lelende par piti. Pa ina iurpe mbulu ta boozomen ma tingeeze men, mi ilup ti ma tewe tamen. ☆ ¹⁵ Krisi, ni ikam ma niomjan Anutu kaparlup yom ma kewe tamen kek. Tana mbulu lumujana kini bela ikam peeze pa leleyom, mi iso yom pa mbulu tabe kakam pizin tomtom. Naso kulup yom ma kewe kembei ta tomtom tamen. Pa mbulu ta kembei, ta Anutu iboobo yom pa. Mi leleyom ambai pa kampejana ki Anutu, mi kapakurkuri. ☆

¹⁶ Sua ndabokjana ki Krisi bela izeebe leleyom ma bok kat. Tana kaparpazalzal yom, mi kaparpaute yom pa sua tana. Mi sombe kakam ta kembei, na kakam kat raama ngar. Mi leleyom ambai pa Anutu, mi kombo mboe matakija be kapakuri. Kombo mboe ta imbot la sua ki Merere na, mi mboe sunjana kana, mi mboe popoŋan tau imar pa Bubujana na tomini. ☆ ¹⁷ Mi sua tiom, mi uraata tiom, ramaki mbulu tiom ta boozomen na, bela indeege men pa Merere Yesu ngar kini, mi ipakur ni zaana. Mi leleyom ambai pa Tamanda Anutu, mi kapakurkuri pa Yesu zaana. ☆

Mbulu tabe takam pizin tomtom
(Ep 5:22-6:9; 1Pe 2:18-3:7)

¹⁸ Niom moori na, kokototo ituyom mi kombot la kusiyom bizin kopon mbarman. Pa ina mbulu tabe Merere wal kini tikam. ☆

¹⁹ Mi niom tomooto na, ku'urur leleyom pa kusiyom bizin, mi kapasaana lenen pepe.

²⁰ Niom pikin na, kelenlen la motoyom ma noyom bizin kaljan pa koron ta boozomen. Pa Merere, ni leleene pa mbulu ta kembei.

²¹ Mi niom tomooto na, kapasom lutuyom bizin pepe. Kokena lenen isaana ma tiyamaana kembei tirao som.

²² Mi niom mbesoonjo na, kelenlen la bibip tiom kaljan pa koron ta boozomen. Kokena kakam pakaamjana pa uraata tiom ta kembei: Sombe kere bibip tiom tima, to kakam kat uraata pa matan bekana kakam lenen. Mi so tizem yom mi tila len, to kakam kat uraata mini som. Kakam kembena pepe. Komototo Merere mi keleylen la kaljaana, mi kakam kat uraata tiom raama leleyom.

☆ ²³ Tana uraata pareipareijan ta niom so kakam, na kakam kat raama leleyom. Pa niom kakamam uraata pizin tomtom men som. Ina kakamam pa Merere. ²⁴ Tana kaimer Merere itunu ko ikam matamur kini ambaijana ma iwe leyom kadoono. Pa Biibi tiom ŋonoono ta kembesmbeeze pini i, na Merere Krisi tau. ☆ ²⁵ Mi sombe tomtom sa ikam ŋoobo mbulu, na ni kola ire ka kadoono. Pa Merere ilae ki tomtom sa som. Sombe itiiri zin tomtom pa mbulu kizin, na ito zaala tamen pa tomtom ta boozomen. ☆

4

¹ Mi niom bibip na, motoyom ingal be kere zin mbesoonjo tiom pa mboti kizin, mi kakam mbulu ndeeŋjana men pizin. Pa niom kuute: Niom tomini, leyom Biibi ta imbot saamba a. ☆

² Mi sunjana na, kezem pepe. Kikiskis totomen. Tana motoyom izee, mi kuzunzuj raama leleyom ambai pa Anutu. ☆ ³ Mi motoyom ingal ingal yam tomini pa sunjana. Kusuj pa Anutu be ikaaga kataama piam. Naso amrao amsoyaara sua ki Krisi ta mungu ike mi ingi ipet mat kek na. Nio, tiur yo lela ruumu sanaana ti paso, aŋkamam sua tana pizin tomtom. ☆ ⁴ Mi kusuj pa Anutu be iuulu yo ma aŋzzo katkat sua.

☆ 3:12-13: Mk 11:25; Ga 5:22; Ep 4:1,2,32, 5:2; Pil 2:1; 1Pe 2:9 ☆ 3:14: Yo 15:12; Ro 13:8; 1Kor 13:13; Ep 4:3; Kol 2:2 ☆ 3:15: Yo 14:27*; 1Kor 12:13; Ep 2:16*, 4:4; Pil 4:7 ☆ 3:16: 1Kor 14:15,26; Ep 5:19+ ☆ 3:17: 1Kor 10:31; 1Tes 5:18; Ibr 13:15 ☆ 3:18: 1Kor 14:34*; Tit 2:5 ☆ 3:22: 1Tim 6:1; Tit 2:9 ☆ 3:24: Mt 16:27 ☆ 3:25: Lo 10:17; Igo 10:34; Ro 2:11; 2Kor 5:10; 1Pe 1:17 ☆ 4:1: Wkp 25:43; Ep 6:9 ☆ 4:2: Ro 12:12; Ep 6:18; Pil 4:6; 1Tes 5:17 ☆ 4:3: Ro 15:30; Ep 3:1, 6:19+

Naso tomtom timbot mat pa ka ngar. Pa Anutu leleene be angkam ta kembei.

⁵ Zin wal ta timbot lela lupnana ki Krisi zen na, mbulu mi sua ta so kakam pizin, na kakam raama ngar. Mi sombe karao be kakam mbulu ambaijana sa, na kakam pataarja. ☆ ⁶ Mi motoyom ingal be koso sua ambaijana men ta ambai pizin tomtom taljan mi irao pa ngar kizin. Naso karao be kepekel wijana kizin, mi zin ko lenen pa sua tiom kembei ta kini ambaijana ta tai ise ma ikamam ngurende i. ☆

Sua sotaarjana pakan

⁷ Tojmatizij kiti Tikikus, ta nio lelej pini ilip, ni ko isotaara yom pa mbotjana tio. Ni mataana izze pa uraata, mi igabgaaba yo ma niamru ambesmbeeze pa Merere. ☆ ⁸ Nio ingi ango i ma ima bekeni ipaute yom pa mbotjana tiam, mibe ipombol yom. ☆ ⁹ Mi ni itutamen som. Tomtom tiom ta, Onesimus, ko igaabi ma ziru tima. Onesimus, ni tojmatizij kiti nonoono, mi leleyam pini ilip. Mi ni tomini mataana izze pa uraata. Ziru sombe tima tipet, tona tisotaara yom pa mbulu boozomen ta iwedet su lele ti. ☆

¹⁰ Aristakus ta niamru ambotmbot lela ruumu sanaana na, ni ikam aigule kini piom. Mi Markus ta Panabas tiziini na, ni tomini ikam aigule kini piom. Niom kelej sua sotaarjana pini kek ta kembei: Sombe ima, na kakami. ☆ ¹¹ Mi Yesu ta zaana toro Yastas na, ni ikam aigule kini piom tomini. Yuda tel tana tipombolmbol kat yo. Pa zin men ta tigabgaaba yo, mi niamjan amkamam uraata pa peeze ki Anutu. Mi Yuda pakan na som.

¹² Tomtom tiom toro, Epaparas, ni tomini ikam aigule kini piom. Ni mbesoojo ki Yesu Krisi, mi imbelmbel sunjana piom be koto Anutu leleene pa korog ta boozomen, mibe urlajana tiom izze ma imbol mi karao kat pa Anutu ngar kini mi mbulu kini. ☆

¹³ Mbulu ki Epaparas, nio ituj anje kat kek. Ni imbelmbel uraata piom, mi zin Laodisia kan, mi zin Hierapolis kan.

¹⁴ Mi Lukas ta ikamam uraata pa mete kizin tomtom mi niam leleyam pini ilip na, ziru Demas tikam aigule kizin piom tomini.

☆ ¹⁵ Kakam aigule tio pizin tojmatizij kiti ta timbot kar Laodisia na, mi moori ta zaana Nimpa na, mi zin wal ta tiluplup zin pa sunjana lela ruumu kini na.

¹⁶ Ro tingi, sombe tipaata ma kelej, tona kesengeere mini ma ila kizin Laodisia kan be zin tomini tipaata. Mi sombe zin tikam ro ta anbeede pizin na ma tima, to niom kadoono kapaata.

¹⁷ Koso pa Arkipus ta kembei: “Uraata ta Merere iur ma nomom na, motom ingal be kam kat mi posop.” ☆

¹⁸ Ingi nio Paulus ituj anbeede aigule tio ti. Motoyom ingal yo. Pa ingi anbotmbot lela ruumu sanaana.

Kampejana ki Anutu ko ise tiom. Nonoono. ☆

☆ 4:5: Ep 5:15+; 1Tes 4:11+ ☆ 4:6: Mk 9:50; Ep 4:29; Kol 3:16; 1Pe 3:15 ☆ 4:7: Ugo 20:4; 2Tim 4:12 ☆ 4:8: Ep 6:21+ ☆ 4:9: Plm 10+ ☆ 4:10: Ugo 12:12,25, 13:13, 15:37+, 19:29, 27:2; Plm 24 ☆ 4:12: Kol 1:7; Plm 23 ☆ 4:14: 2Tim 4:10+ ☆ 4:17: Plm 2 ☆ 4:18: 1Kor 16:21; 2Tes 3:17

Ro Mataana Kana Ta Paulus Ibeede Pizin Tesalonika

¹ Nio Paulus. Niamnjan Silas mi Timoti ambeede ro ti ima piom wal ki kar Tesalonika ta kesekap la ki Tamanda Anutu mi Merere Yesu Krisi, mi kombotmbot lela lupnana ki Krisi na.✠

Anutu ko ikampe yom, mi imboro yom ma kombot ambai. Nonoono.

Paulus, ni leleene ambai kat pa mbulu kizin Tesalonika

^{2,3} Mazwaana ta boozomen na, niam taingi leleyam ambai kat pa Tamanda Anutu, mi ampakurkuri piom ta boozomen. Pa gorgori ta amkamam sunjana pini na, motoyam ilala pa mbulu tiom. Niom tina, urlanjana tiom ipiyotooto uraata ambaimbaijan. Mi ku'urur kat leleyom pizin tomtom, tabe kembelmbel uraata pizin. Mi ku'urur motoyom pa miilijana ki Merere kiti Yesu Krisi, tabe kemendernder mboljana ma kombotmbot.✠

⁴ O niom tojmatizij tiam, Anutu, ni leleene piom ilip. Mi niam amute: Ni ipeikat yom ma kewe lene kek.✠ ⁵ Pa indeeje ta amsoyara uruunu ambaijana piom na, amkam sua tiam men piom som. Bubujana Potomjana ipombol sua tiam ma ima raama mburaana, mi amzzo raama leleyam iurla kat. Mi mbulu ta amkamam la mazwoyom beken aamuulu yom, ina tomini, niom kuute.✠ ⁶ Mazwaana tana, patanjana biibi kat indeeje yom. Tamen kakan la sua tiam, mi Bubujana Potomjana ikam ma leleyom ambai kat. Tana amre yom kembei kototo yam pa mbulu tiam, mi kototo Merere tomini.✠

⁷ Tana niom kewe kin ambaijana pizin urlanjana kan ta timbot irao Masedonia mi Akaia na, be kapatoonjo zin pa mbulu ta Merere leleene pa i.✠ ⁸ Niom kembei kelegkeleg ta itanj ma kaljaana biibi. Pa kewe zaala pa sua ki Merere ma ila ma irao Masedonia mi Akaia kek. Mi tina men som. Lele ta boozomen tilej uruyom kek kembei

kuurla ki Anutu. Tana niam leyam sua sa be amso pizin mini som. Pa uruyom ta tilej kek.✠ ⁹ Tana mbulu tau kakam piam indeeje ta ama ma itijan tombotmbot na, tomtom boozomen tiwidit mbol pa ma amlenlej. Mi tizzo pa mbulu tiom tau kipizil kat ndemeyom pizin merere pakaamjan, mi kotooro leleyom ila ki Anutu nonoono ta mata yaryaraanana i, mi kembesmbeeze pini.✠ ¹⁰ Mi ingi kazza Lutunu Yesu tau Anutu ipei i ma imanga pa naala na, be imiili ma imar mini. Ni kola izem saamba mi isu be ikampe iti pa Anutu kete malmalgana kini tabe ipet pa kaimer i.✠

2

Paulus ikam uraata su Tesalonika

¹ O niom tojmatizij tiam, ituyom kuute: Indeeje tau ama mi itijan tombotmbot na, uraata tiam itop som. Iur nonoono.

✠ ² Mi niom ko motoyom ingal: Mungu, indeeje ta amkam uraata su kar Pilipai na, tibalisi yam ma amre yoyoujana biibi, mi tipamianj yam kat. Mi kaimer ma ama amp-et tiom na, parzoorojana ipet ma tomtom tikam patanjana biibi piam mini. Tamen Anutu ipombol yam, tana amoto som, mi amender mboljana, mi amso yom pa uruunu ambaijana ta Anutu iswe piti na. ✠

³ Niam sombe amkam sua pizin tomtom be ampombol zin, na ampandelndel zin som, mi ampakamkaam zin som. Amzzo sua nonoono men. Mi amzzo raama leleyam ngeezejana. ✠ ⁴ Anutu, ni itombo yam ma ire yam kembei amrao pa uraata kek, tanata indemeere yam mi iur uruunu ambaijana imar nomoyam. Tana niam sombe amzzo zin tomtom pa uruunu ambaijana, na amkamam ngar biibi pa Anutu ta itirtiiri leleyam i be ni leleene ambai pa uraata tiam. Mi zin tomtom, sombe lenen ambai piam, o lenen ambai piam som, na amkamam ngar biibi pa koronj ta kembei som. ✠

⁵ Mi niom kuute: Indeeje ta itijan tombotmbot na, amkamam sua mbuy-eenejana beken a amkam leleyom pa i na som. Mi amkam pakaamjana sa beken a

✠ 1:1: Ugo 17:1-13 ✠ 1:2-3: 1Kor 13:13; Ga 5:6; Kol 1:4+; 1Tes 4:13+ ✠ 1:4: 2Tes 2:13 ✠ 1:5: Ro 1:16+; 1Kor 2:4+; 4:20 ✠ 1:6: Ugo 17:1-9; 1Kor 4:16+ ✠ 1:7: 1Tes 4:10 ✠ 1:8: Ro 1:8 ✠ 1:9: Ugo 14:15; 1Kor 12:2 ✠ 1:10: Ro 5:9; Pil 3:20; 1Tes 5:9; Tit 2:13 ✠ 2:1: 1Tes 1:5,9 ✠ 2:2: Ugo 16:19+, 17:1+; Pil 1:30 ✠ 2:3: 2Kor 2:17, 4:2 ✠ 2:4: 1Kor 4:2+; Ga 1:10; 1Tim 1:11; Tit 1:3 ✠ 2:5: Ugo 20:33; Ro 1:9; 2Kor 2:17

amwatke leyam koronj tiom na som. Sua tio ti, ngonono men. Anutu ire yo mi anso. ✧
 6 Mi niam amkamam be niom, som tomtom pakan kiwit uruyam mi kapakur yam na som. ✧

7 Nonoono, niam ngonjana ki Krisi. Tana irao be amkeke piom, mi amur sua piom be ku'uulu yam. Tamen amkamam ta kembei som. Amkamam mbulu luumujana men piom, kembei moori ta mataana pa lutuunu bizin munmun. ✧ 8 Pa niam amur kat leleyam piom. Tana leleyam be amkam uruunu ambaijana ki Anutu men piom na som. Amso amzem ituyam ma amwe leyom tomini. Paso, leleyam piom ilip. ✧ 9 O toymatizij tiam, niom ko motoyom ingalngal. Indeeje ta itijan tombotmbot mi amkamam uruunu ambaijana piom na, leleyam be amkam patanjana piom som. Tana ambelmbel uraata biibi pa nomoyam ikot mberj ma aigule, beken a amkam leyam pat be iuulu yam. ✧

10 Tana mbulu ta amkamam piom wal ta kuurla na, ituyom kere kek. Mi Anutu tomini ire. Niam ti amkam ngonobo mbulu sa piom som. Mbulu ta amkamam na, potomjana mi ndeejenana men. 11-12 Mi niom kuute: Mbulu kembei ta tamanda bizin tikamam piti i, ta amkamam ma ikot yom tatana. Pa ampakirkiri yom, mi ampom-bolmbol yom be kikiskis kat sua ki Anutu. Mi kwoyam imbol piom ta kembei: Kapa pai tiom ma ambai men. Naso mbulu tiom itop la kampejana ki Anutu. Pa ni iboobo yom be kombotmbot la peeze kini ma ila irao kala kar kini mi kombot lela azungka kini leleene. ✧

Zin Tesalonika urlajana kizin imbol kat, tabe timender mboljana pa patanjana

13 Uunu toro ta gorgori niam leleyam ambai pa Anutu mi ampakurkuri, ina ta kembei: Indeeje ta amkam sua ki Anutu piom na, kelej sua tiam tana mi kere kembei sua sorok kizin tomtom som. Niom kikilaala kat kembei ina Anutu itunu sua kini, mi kakan la. Mi niom wal tau kuurla na, sua tana ikamam uraata la leleyom men i. ✧

14 Niom toymatizij tiam, mbulu tamen ta ipet piom, mi zin wal ki Krisi ta timbotmbot lele pakaana ki Yudea na. Pa zin wal ta niomjan kar ta na, tikamam patanjana piom, raraate kembei ta zin Yuda tikamam pa waen bizin ta tiurla ki Krisi na. ✧ 15 Kere. Zin Yuda, mungu tipun Merere Yesu Krisi mi Anutu kwoono bizin ma timetmeete. Mi ingi tiseseeze niam motoyom tomini. Tana Anutu leleene pizin som kat. Pa tiurur koi pa tomtom ta boozomen. ✧ 16 Mi ingi lenen be amkam sua pizin wal ta Yuda somjan i pepe, mi tikamam be tisekaala zaala piam. Paso, lenen be Anutu ikamke zin wal ta Yuda somjan i pepe. Tana sanaana kizin ta gorgori tinoknok, ta ingi indoundou ma iwe biibi kat, mi ikamam be ise ka senggaaja i. Tana ingi be Anutu kete malmaljana kini ise kizin mi ikam kat zin. ✧

Paulus leleene ilip kat be ire zin Tesalonika mini

17 O niom toymatizij tiam, niom kuute: Zin Yuda timanga piam, tabe tikam ma lonja amzem yom, mi mazwaana ri tingi taparmbot molo piti. Tamen leleyam na, imbotmbot raama yom men. Tana ambot mi amkamam kinkiini be ama mini. ✧ 18 Pa leleyam ilip kat be amre motoyom mini. Nio Paulus anrru zaala be anjma. Tamen anmanga be anjma na som. Beso anmanga mini na som. Pa Tomtom Sanaana ta isekalkaala zaala piam. ✧ 19 Kelej. Merere Yesu Krisi isombe imiili ma imar, na niam ko amur motoyam pa sokorei? Mi sokorei tabe ikam yam ma niyam ise, mi menmeen yam isu kereene uunu? Mi sokorei ta ko iwe kembei kadoono ambaijana piam? Ina niom tau! ✧ 20 Nonoono kat. Niom tina, ta ko kakam yam ma menmeen yam biibi mi niyam ise. ✧

3

Uunu ta Paulus ijgo Timoti ma ila kizin Tesalonika kan

1-2 Indeeje ta niam ambotmbot kar Athens na, kopoyam rru piom. Ko kombot ambai, som som? Amru zaala ma som, ta amgo

✧ 2:6: Yo 5:41,44; 2Kor 11:7+ ✧ 2:7: 2Tim 2:24 ✧ 2:8: Ijgo 20:24; 2Kor 12:15; Pil 2:17 ✧ 2:9: Ijgo 18:3+, 20:34; 1Kor 4:12; 2Kor 11:9, 12:15 ✧ 2:11-12: Ijgo 20:31; Ep 4:1; Pil 1:27; Kol 1:10; 1Pe 5:10 ✧ 2:13: Ga 1:11+; 1Tes 1:5 ✧ 2:14: Ijgo 17:5+; Ibr 10:33+ ✧ 2:15: Mt 5:12; Mt 23:34+; Ijgo 2:23 ✧ 2:16: Mt 23:32+; Ijgo 13:45,50, 17:5 ✧ 2:17: Ijgo 17:5-10 ✧ 2:18: Ro 1:13, 15:22 ✧ 2:19: Pil 2:15+, 4:1; 2Tes 1:4 ✧ 2:20: 2Kor 1:14; 1Tes 3:13; Tur 1:7

toŋmatizij tiam Timoti ma ima. Mi niam pakan na, ambot. Timoti, ni igabgaaba yam pa uraata ki Anutu, mi iuluulu yam pa Krisi uruunu soyaarajana. Tana niam amgo i piom, bekana ipombol urlajana tiom, mi iuluu yom ma kemender mboljana. ☆ ³Pa amoto: Kokena patarjana ta ikamam yom i itok tomtom tiom pakan urlajana kizin. Mi niom kuute kek. Sombe toto Anutu zaala kini, nako tabaada patarjana ta kembei. ☆ ⁴Pa indeeje ta itijan tombotmbot na, amzzo piom ta kembei: “Kere yom. Pa tomtom ko tikam patarjana piti.” Sua tiam tana, ingi kere iur ŋonoono kek. ⁵Tana anru zaala ma som, to ango Timoti ma ima. Pa anmoto: Kokena Watiiji itoombo yom, to ikam ma uraata tiam itop ma iwe koronj sorok. Tana anso anute kat: Urlajana tiom imbol, som som? ☆

Paulus ilej zin Tesalonika urun ma leleene ambai kat

⁶Uunu tina ta ango Timoti ma ima. Mi ni ima ilou yom makij, ta ingi imar ipet tiam i. Mi ikam uruyom ambaijana ma imar, mi iso piam ta kembei: Niom kikiskis men urlajana tiom, mi ku'urur leleyom pizin tomtom. Mi ketwer piam pa mazwaana ta boozomen, mi leleyom ilip be kere yam, kembei ta niam tomini leleyam be amre yom. ☆ ⁷⁻⁸Tana niom toŋmatizij tiam, ŋonoono, ingi niam ambotmbot raama patarjana boozomen, mi tomtom tiseseeze motoyam. Tamen amlej uruyom kembei kemendernder mboljana, mi kikiskis urlajana tiom ta ila ki Merere i, tanata ipombol yam ma leleyam ambai kat!

⁹Mi indeeje ta amzunguz su Anutu kiti kereene uunu na, leleyam ambai kat mi ampakurkuri piom. Tana ko amso so sua i be answe leleyam ambaijana ti? Som. Pa sua sa irao som. ¹⁰Mi mberj ma aigule na, amkamam sunjana mboljana be Anutu iur leyam zaala sa be ama mi amre motoyom mini. Naso amrao be ampaute yom pa koronj pakan ta kuute zen na, mi ampombol urlajana tiom ma imbol kat. ☆

Paulus isuj pizin Tesalonika kan

¹¹Tana ingi ansoj Tamanda Anutu ziru Merere kiti Yesu be tiur leyam zaala sa mi ama. ¹²Mi Merere ko ikam ma ku'urur leleyom par piom mi pizin tomtom ta boozomen. Mi mbulu tana ko ize ma iwe biibi ma raraate kembei ta niam amurur leleyam piom na. ☆ ¹³Mi ni itunu ko ipombol leleyom. Beso Merere kiti Yesu Krisi imiili ma imar raama wal kini potomjan ta boozomen, mi kemender su Tamanda Anutu kereene uunu, na ni ko ire yom kembei niom ndabokŋoyom, mi potomŋoyom, mi leyam uunu sa isaana som. ☆

4

Mbulu pakan ta Anutu leleene pa

¹Ayo, niom toŋmatizij tiam, ingi be anposop sua tio. Mbulu ta Anutu leleene pa be kakam, ina niam ampaute yom pa ma kuute kek. Mi mbulu tana ta kakamam, mi iseenge iseenge ma imarmar i. Mi ingi amso ampombol yom mini pa Merere Yesu zaana be kakam ma kam kat, mi iseenge iseenge ma ila. ☆ ²Tutu ta amur piom pa Merere Yesu zaana, ina niom kuute kek. ³Anutu, ni leleene be kewe potomŋoyom. Tana mbulu ki urjanol na, kombot molo pa. ☆ ⁴Niom tomtom tataya, motoyom ingal be koto zaala ki Anutu pa mbulu ki ula, mi kagabiizi ituyom. Naso kakam mbulu potomjana ta ambai pa Anutu mi tomtom matan. ⁵Kokena kakam kembei wal matan munjan ta tiute Anutu som i. Pa zin na, nin zze pa mbulu soroksorok boozomen ki kulin, mi tikamam. ☆ ⁶Tana kere yom. Kokena kakam mbulu ki urjanol, to kapasaana toŋmatizij tiom mi kakam ŋoobo zin. Pa mbulu boozomen ta kembei na, Merere kola ipokot. Ka sua ta niam amso ma kelej kek. Pa mungu amkam sua mboljana piom pa mbulu ta ti. ☆ ⁷Anutu, ni iboobo iti be takam mbulu sananjana som. Ni iboboobo iti be tewe ni lene kat, mibe tewe potomjanda. ☆ ⁸Tana sombe tomtom sa izooro sua ti, na ni izooro yam tomtom som. Ina ni izooro Anutu ta ikamam Bubujana Potomjana piti i. ☆

☆ 3:1-2: ŋgo 17:15 ☆ 3:3: Yo 16:33; ŋgo 14:22; 2Tim 3:12 ☆ 3:5: Pil 2:16 ☆ 3:6: ŋgo 18:5 ☆ 3:10: Ro 1:10; 2Tim 1:3 ☆ 3:12: 1Pe 1:22 ☆ 3:13: 1Kor 1:8; 1Tes 4:16; 2Tes 1:10; Tur 14:5 ☆ 4:1: Pil 1:27; Kol 1:10; 1Tes 2:12 ☆ 4:3: 1Kor 6:13; Ep 5:3,17,27; 1Pe 1:16 ☆ 4:5: Ro 1:24; 1Kor 15:34; Ep 4:17; Kol 3:5 ☆ 4:6: Kam 20:14; Ibr 13:4 ☆ 4:7: Yo 17:19; 1Pe 1:15+ ☆ 4:8: Lu 10:16; 2Kor 1:22; Ep 4:30; 1Yo 3:24

Tuur lelende pizin tomtom

⁹⁻¹⁰ Mi mbulu ki tuur lelende pizin tojmatizij ta ki Kriisi i, na niam leyam sua sa be ambeede piom som. Pa Anutu itunu ipaute yom pa mbulu tana ma karao pa kek. Mi ingi ku'urur leleyom pa tojmatizij ta boozomen ki Kriisi ta timbot irao lele pakaana biibi ki Masedonia na. Tamen amso ampombol yom mini be kakam kat mbulu tana, mibe kikiskis mi iseenje iseenje ma ila. ✧

Takam uraata. Kokena tombot se kizin wal pakan

¹¹⁻¹² Niam leleyam be kombot se kizin wal pakan pepe. Tana kuur niyom, mi mbuleyom tuj su kat, mi kakam uraata pa ituyom nomoyom, kembei ta munju amso piom na. Naso mbulu tiom ambai pizin wal ta tiurla som na matan. Kokena motoyom ingal uraata tiom som, mi kawwa leyom sorok. ✧

Miilijana ki Yesu

¹³ Niom tojmatizij tiam, niam leleyam be kakam kat ngar pizin wal meetenjan. Nonoono, zin wal ta tiurla som na, lenen ipata kat pizin meetenjan. Paso, zin tiurur matan pa mangajana kizin meetenjan som. Mi niom na, leleyom ipata kat kembei ta zin pepe. Kakam ngar pizin meetenjan kembei zin tikenne men. ✧ ¹⁴ Pa iti tuurla ta kembei: Yesu, ni imeete mi imanga mini kek. Tana zin wal ta tiwe ni lene mi timeete na, Anutu kola ipei zin ma timanga mini, mi ikam zin ma zijan Yesu tila kini. ✧

¹⁵ Ingi Merere itunu kaljaana ta amso piom: Ni isombe imiili ma imar mini, na iti ta tombotmbot matanda yaryaara i ko tumuungu pizin wal meetenjan som. ✧

¹⁶ Pa Merere isombe izem saamba mi isu, na ni ko iur sua raama kaljaana biibi, mi ajela kini mataana kana iboobo, mi twiiri ki Anutu itarj. To zin wal ta tiwe Kriisi lene mi timeete kek na, ko timanga munju, ✧ ¹⁷ mana tiyogeege iti pakan ta tombotmbot matanda yaryaara i, mi tilup ti raama zin meetenjan, mi karau men mi

tikam ti ma tasala miiri tieene ta imbota manajanana na. Mi itijan Merere ko tasala kar saamba be tombotmbot raami ma alok. ✧ ¹⁸ Tana motoyom ingalngal sua ti, mi kaparpombolbol yom pa.

5

Tuurpe itundu mi tuur matanda pa miilijana ki Merere

¹ Niom tojmatizij tiam, miilijana ki Merere ka nol na, niam irao ambeede ka sua sa na som. ² Pa ituyom kuute kek. Nol ki Merere ko ipet kembei tomtom kuumbujana ta imar pa mberj i. ✧ ³ Tomtom ko tizzo ta kembei: "Aiss, ingi mazwaana ambaijana kat be tombot. Pa kosa sa irao ipasaana iti na som." Tana ko tizzo ta kembei, mi patajana tabe ipasaana kat zin ipet. Ko ipamurur zin kembei moori ta pikin ikam kati be ipeebe i. Mi ko tirao be tiko na som.

⁴ Mi niom tojmatizij tiam, niom kombotmbot lela zugut lene mini som. Tana nol biibi tana irao be ipamurur yom kembei tomtom kuumbujana i na som. ⁵ Pa iti zugut kanda som. Niom ta boozomen tina aigule koyom. Kewe mat lutuunu bizin kek. ✧ ⁶ Tana iti tekeenemeete kembei ta zin wal pakan pepe. Tagabizbiizi itundu, mi tapamatmaata ma tombotmbot. ✧ ⁷ Kere. Zin wal ta tikenne na, tikenne pa mberj. Mi zin wal ta tiwinin ma tigadgaada na, tiwinin pa mberj. ⁸ Mi iti na, aigule kanda. Tana tagabiizi itundu, mi tiurla kat, mi tuur lelende pizin tomtom. Pa ina iwe kembei mburu malmal kana ta isekalkaala kanda mbooro na. Mi tu'urur matanda pa mazwaana tabe Anutu ikamke iti ma tombot ambai. Pa ina iwe kembei mburu malmal kana ta isekalkaala utende na. ✧ ⁹ Pa Anutu, ni iur ti be kete malmaljana kini ise kiti na som. Ni iur ti be takam ulaaja kini ma iwe lende. Ulaaja tana na, Merere kiti Yesu Kriisi ta iwe zaala pa. ✧ ¹⁰ Pa ni ta ikam murindi mi imeete piti, bekana ikam ti ma tala tombotmbot raami su kar saamba. Tana sombe temeete, som tombot matanda yaryaara, nako ni

✧ 4:9-10: Yo 13:34, 15:12; Ep 5:2; 1Yo 3:11+ ✧ 4:11-12: Ep 4:28; Kol 4:5; 2Tes 3:6+; 1Pe 2:12, 4:15 ✧ 4:13: Ep 2:12 ✧ 4:14: Ro 14:9; 1Kor 15:13+ ✧ 4:15: 1Kor 15:51+ ✧ 4:16: Mt 24:30+; 2Tes 1:7+ ✧ 4:17: Yo 12:26; Ugo 1:9; Tur 11:12 ✧ 5:2: Mt 24:43+; 1Kor 5:5; 2Pe 3:10; Tur 3:3, 16:15 ✧ 5:5: Lu 18:8; Yo 12:36; Ep 5:8+ ✧ 5:6: Mt 24:42, 25:1-13; Ro 13:11+; 1Kor 15:34; Ep 5:14; 1Pe 5:8 ✧ 5:8: Ep 6:13+ ✧ 5:9: Ro 5:9; 1Tes 1:10; 2Tes 2:13+ ✧ 5:10: Ro 14:8+; 2Kor 5:15; 1Tes 4:14

itiŋjan tombotmbot. ☆ ¹¹ Tana niom ta boozomen kaparpombolmbol yom be kemender mboljana, kembei ta kakamam i. ☆

Sua tutjana pakan

¹² Niom toŋmatizij tiam, zin wal tau Merere iur zin be timboro yom, mi tikamam uraata piom, mi tipazalzal yom pa sua ki Anutu na, timbelmbel uraata piom. Tana niam leleyam be leynom nger pizin, ☆ ¹³ mi kuur kat leleyom pizin, mi motoyom ikotse kizin. Pa zin tikamam uraata biibi piom. Mi leleyam be niom ta boozomen kaparlup leleyom ma kewe tamen, mi kombotmbot la mbulu luumuŋjana men.

¹⁴ Niom toŋmatizij tiam, niam amso ampombol yom pa mbulu pakan tabe kakam i. Zin wal ta so mburan pa uraata som, mi timbombooren sorok i, na kapazal zin. Mi zin wal ta so timototo, na kopombol zin. Zin wal ta so timbol som, na kapalot zin bekana timender mboljana. Mi kakam mbulu luumuŋjana men pa tomtom ta boozomen. ☆ ¹⁵ Sombe tomtom sa ikam ŋoobo mbulu piom, na kopokot pepe. Mazwaana ta boozomen na, kakam kinkiini be kaparkam mbulu ambaigana piom, mi pizin tomtom ta boozomen. Tana kere be kaparpombolmbol yom pa mbulu ta kembei. ☆

¹⁶ Leleyom ambai pa mazwaana ta boozomen. ☆ ¹⁷ Mi kuzunzuj taparpaara. ☆ ¹⁸ Mbulu pareipareijan ta so ipet, na leleyom ambai men pa Anutu mi kapakuri. Pa ni leleene be niom wal ta kesekap la ki Kriŋi i kakam mbulu ta kembei. ☆

¹⁹ You ki Bubunana Potomjana na, kupunmeete pepe. ☆ ²⁰ Mi Anutu kaljaana ta kwoono bizin tiso yom pa na, kerepiili kembei koronj sorok pepe. ☆ ²¹ Tamen sua mi mbulu ta boozomen na, niom bela kipitpelele. Koronj ambaimbaijan na kikiskis. ☆ ²² Mi koronj sanangan ta boozomen na, kombot molo pa.

Sua pemetjana

☆ 5:11: Ibr 10:24+; Yud 20 ☆ 5:12: 1Kor 16:18; Ga 6:6; Pil 2:29; 1Tim 5:17; Ibr 13:7,17 ☆ 5:14: Mt 18:15; Ro 14:19; Ga 6:1+; Kol 3:12; 2Tes 3:6+ ☆ 5:15: Mt 5:39+; Ro 12:17; 1Pe 3:9 ☆ 5:16: 2Kor 6:10; Pil 4:4 ☆ 5:17: Lu 18:1; Ro 12:12; Ep 6:18; Kol 4:2 ☆ 5:18: Ep 5:20; Kol 3:17 ☆ 5:19: Ep 4:30; 2Tim 1:6 ☆ 5:20: 1Kor 14:1,39 ☆ 5:21: 1Kor 14:29; 1Yo 4:1 ☆ 5:23: Ro 15:33; 1Kor 1:8; 1Tes 3:13; 2Tes 3:16 ☆ 5:24: 1Kor 1:9, 10:13; Pil 1:6; 2Tes 3:3 ☆ 5:25: Kol 4:3; 2Tes 3:1 ☆ 5:26: Ro 16:16

²³ Anutu, ni imborro iti ma tombot ambai, mi ni mbulu luumuŋjana katuunu. Ni itunu ko ikam yom ma kewe potomŋoyom kat, mi imborro kunuyom, ngar tiom, leleyom, mi kuli yom ma ambai men ma irao miiljana ki Merere kiti Yesu Kriŋi. Naso leynom uunu sa isaana som. ☆ ²⁴ Anutu ta iboboobo yom i, ni itoto sua kini mbukjana. Tana ni kola ikam ta kembena. ☆

²⁵ Niom toŋmatizij tiam, motoyom ingalgal yam pa sunjana. ☆ ²⁶ Mi zin toŋmatizij kiti ta tiurla na, kakam zin ta boozomen mi kaparteege nomoyom. ☆

²⁷ Nio anjam sua mboljana piom pa Merere zaana be kapaata ro ti pizin wal urlanjan ta boozomen ma tilej.

²⁸ Kamperjana ki Merere kiti Yesu Kriŋi ko ise tiom. ŋonoono.

Ro Ta Paulus Ibeede Pizin Tesalonika Ma Iwe Ru Pa

¹ Nio Paulus. Niamɲan Silas mi Timoti ambeede ro ti ima piom wal ki kar Tesalonika ta kesekap la ki Tamanda Anutu mi Merere Yesu Krisi, mi kombotmbot lela lupɲana ki Krisi na.✠

² Tamanda Anutu mi Merere Yesu Krisi ko tikampe yom, mi timboro yom ma kombot mbai. ɲonoono.

Pataɲana ikamam zin Tesalonika. Tamen timender mbolɲana

³ Niom toɲmatizij tiam, mazwaana ta boozomen na, niam irao leleyam mbai pa Anutu mi ampakurkuri piom. Mi sombe amkam ta kembei, ina indeeɲe. Pa urlaɲana tiom ta ize ma ize. Mi mbulu ki lelende par piti ta kembena. Ize ma iɲgi be niom ta boozomen kombol pa.✠

⁴ Uunu tina ta amwidit uruyom lela lupɲana ta boozomen ki Anutu, mi amzzotartaara zin piom ta kembei: Pataɲana boozomen ikamam yom, mi tomtom tiseseze mo-toyom. Tamen kemendernder mbolɲana, mi kikiskis urlaɲana tiom.✠

Anutu kola iur kadoono pizin tomtom ta tizorzooro uruunu ambaiɲana

⁵ ɲonoono, iɲgi niom kerre pataɲana pa peeze ki Anutu. Tamen mbulu tiom ta kemendernder mbolɲana, ina iswe ta kembei: Kaimer sombe Anutu itiiri zin tomtom mi iur kadoono pizin, na ni ko ikam mbulu ndeeɲeɲana piom mi ire yom kembei karao be kelela kar kini.✠ ⁶ Pa mbulu kini, ina indeeɲeɲe men. Tana zin wal ta tikamam pataɲana piom na, ni kola ikam pataɲana pizin tomini, beken a ipokot mbulu kizin.✠

⁷ Mi niom ta kerre pataɲana i, na ni kola itatke pataɲana tana piom, mi ikam yom ma kombot mbai. Mi ko ikam ta kembei piam tomini. Merere Yesu ziɲan zin aɲela mbolɲan, sombe tizem saamba mi tisu ma tipet mat raama you bilbilɲana, to mbulu tana ipet.✠ ⁸⁻⁹ To zin wal tau tiute Anutu som, mi tizorzooro uruunu ambaiɲana ki

Merere Yesu na, Anutu kola ipokot mbulu kizin, mi iur kadoono pizin ta kembei: Zin ko tirao be tila ki Merere, mi timbot su kereene uunu, mi tire azuɲka kini mburaanaɲana na som. Ko timbot ndel ma tisaana kat, mi timbotmbot ta kembei ma alok.✠ ¹⁰ Merere isombe imiili ma imar be ikam zaana biibi, to mbulu tana ipet. To wal kini potomɲan ta tiurla kini na, ko tiwe kwoono, mi tipakuri mi tiwit uruunu pa uraata biibi mi ndabokɲana ta ni ikam pizin na. Mi niom tomini ko kagaaba zin. Paso, indeeɲe ta amkam sua ki Merere piom na, kuurla.✠

Paulus bizin tisuj pizin Tesalonika kan

¹¹⁻¹² Niam amkam ɲgar pa koron boozomen tana, tabe gorgori amzuɲɲuɲ Anutu kiti be ikam ma bobi kini iur ɲonoono piom. Naso ire yom kembei karao be kakam mbotɲana ta ni iboobo yom pai. Mi amzuɲɲuɲ be ipombol yom pa itunu mburaana. Naso karao be kakam uraata ambaimbaiɲan boozomen ta leleyom pa be kakami, mi urlaɲana tiom ko ipiyotyooto ka mbulu. To kakam Merere kiti Yesu zaana ma iwe biibi, mi ni ko ipakur yom wal ta kesekap la kinii tomini, mi ikam yom ma kombot lela azuɲka kini leleene. Tana Anutu kiti ziru Merere Yesu Krisi ko tikampe yom ta kembei. ɲonoono.✠

2

Tomtom Sananɲana ɲonoono Tabe Izooro Kat Anutu I kola ipet mungu, mana Krisi imiili

¹ Niom toɲmatizij tiam, iɲgi be amso sua pa miilijana ki Merere kiti Yesu Krisi, mi mazwaana tabe tiyogeege iti ma tala kini be itijan tombotmbot. ✠ ² ɲonoono, wal pakan sa ko tiso piom ta kembei: Nol ki Merere ta ipet kek. Tamen niom kumurur pa sua kizin tana pepe. Mi kakam ɲgar boozo pa pepe. Sombe tiso sua kizin tana imar pa Bubujana, som tisoyaara sua ta kembei piom, som tiso niam ambeede ka sua ta kembei ise ro sa, na toɲgo. Kuurla sua kizin pepe. ✠ ³ Kokena tipakaam yom. Pa nol tana irao ipet sorok na som. Bela tomtom tikam zooroɲana biibi ɲonoono pa Anutu mungu, mi Tomtom Sananɲana

✠ 1:1: ɲgo 17:1 ✠ 1:3: 2Tes 2:13 ✠ 1:4: 2Kor 7:4,14; 1Tes 2:19 ✠ 1:5: Pil 1:28 ✠ 1:6: Ro 12:19; Tur 18:6+ ✠ 1:7: Mt 25:31; 1Tes 3:13, 4:16 ✠ 1:8-9: Mt 25:41; Ro 2:8; Pil 3:19; 2Pe 3:7; Tur 20:15 ✠ 1:10: ɲgo 1:11; Kol 3:4; 1Tes 3:13 ✠ 1:11-12: Yo 17:10; Pil 1:27+, 2:13; Kol 1:9; 1Tes 1:2+ ✠ 2:1: Mt 24:31; 1Tes 4:13+ ✠ 2:2: Mt 24:4; Ep 5:6; 1Yo 4:1

Ʒonoono Tabe Izooro Kat Anutu I ipet tomini. Ni tana kola ila lene kat ta kar sanaana. ✧ ⁴ Pa ni ko iur koi pa Anutu. Mi koronj boozomen ta tomtom tiwatwaata be Merere kizin mi tizunzunj pizin na, ni ko ipakur itunu ma iso ilip pizin. Mi ko ilela Urum Merere leleene ma mbuleene su ta bi-bi muriini, mi iso ta kembei: “Nio ti, Anutu Ʒonoono.” ✧ ⁵ Sua taingji, poponjana piom som. Pa indeeje ta itijan tombotmbot na, anjzo yom pa. ⁶ Mi niom kuute: Mazwaana ti na, koronj ta imbotmbot mi ipakalkala zaala pa Tomtom Sananjanana Ʒonoono tana. Kokena ipet karau. Mi ko talala ma indeeje ka nol, to ni ipet. ✧ ⁷ Pa mbulu ki zooronjana ta ingi iwedet kek. Tamen ikamam ki kejana men. Mi ko ikamam ta kembei ma irao Anutu itatke koronj ta ipakalkala zaala pa tomtom sananjanana tana, to ni ipet kat mat. ✧ ⁸ Tomtom Tabe Izooro Kat Anutu I, isombe ipet, to Merere Yesu ko imar raama azunja kini mburaanjanana, mi ipasaani ma ila lene. Ko iwilaali men, mi mburaana imap. ✧ ⁹ Tomtom tana, Tomtom Sanaana ko ipombolmboli pa itunu mburaana. Tana ni ko ikam uraata bibip mi mos mburanjan matakija bekeni ipakaam zin tomtom pa. ✧ ¹⁰ Mi ko ikam pakaamjanana sananjan matakija. Mi zin wal tabe tila leni, ko tikan la sua kini. Paso lenen pa sua Ʒonoono som. Mi be lenen pa, so tikan la, mi Anutu ikamke zin ma timbot ambai. Tamen som. ✧ ¹¹ Tana Anutu ko izem zin mi njar sananjanana izebe zin, bekeni tikan la pakaamjanana tana mi tiurla. ✧ ¹² Naso ni irao be ipamender zin mi iur kadoono pizin, mi timap ma tila len. Paso, tiurla sua Ʒonoono som, mi lenen pa mbulu sananjanana ilip. ✧

Anutu leleene iur pizin Tesalonika kan ta mungu kek be ikamke zin

¹³ Mi niom tonmatizij tiam, Anutu leleene piom ilip. Tana mazwaana ta boozomen na, niam irao leleyam ambai pini mi ampakurkuri piom. Pa indeeje ta mungu kat na, ni leleene iur kek be ikam yom ma kuurla sua Ʒonoono, mibe

Bubunjana ikam uraata piom mi itooro yom ma kewe potomjonjom. Naso ni ikamke yom ma kombot ambai. ✧ ¹⁴ Anutu iboobo yom pa koronj tina paso, ni leleene be Merere kiti Yesu Krisi azunja kini iwe leyom tomini. Tanata ingo yam ma ama, mi amkam uruunu ambaijanana piom.

Paulus ipombol zin Tesalonika kan mi isur pizin

¹⁵ Tana niom tonmatizij tiam, kemender mboljanana. Mi sua boozomen ki Merere ta tikam mar tiam mi niam kadoono amkam ma tiom, tau amso pa kwoyam, som ambeede se ro na, kozo kikiskis mi koto. ✧

¹⁶⁻¹⁷ Tamanda Anutu, ni leleene piti, mi ikampe iti pa koronj tabe imbot ma aloki. Koronj ambaijanana tana, ta koozi tu'urur matanda pa mi ipombolmbol ti. Ni ziru Merere kiti Yesu Krisi ko tipotor leleyom, mi tipombol yom be kakam uraata mi sua ambaimbaijan matakija ta boozomen. Ʒonoono. ✧

3

Zin Tesalonika be tisur pa Paulus bizin

¹ Niom tonmatizij tiam, ingi be amposop sua tiam. Niam leleyam be kusur Anutu be iuulu yam, mibe sua ki Merere irak karau ma irao pa lele ta boozomen, mibe tomtom tikilaala sua kini kembei sua Ʒonoono. Naso tiurla mi timbeze pa sua tana kembei ta niom kakamam na. ² Mi kusur pini be ikamke yam pizin wal sananjan naman. Pa tomtom ta boozomen tiurla zen. ✧

³ Merere ni itoto sua kini mbukjanana. Tana iti irao tapase pini. Ni ko ipombol yom, mi iporoukaala yom pa Tomtom Sanaana. ✧ ⁴ Mi ni ikam yam ma amurla kat ta kembei: Sua boozomen ta amur piom be koto, ta ingi kototoi. Mi kaimer tomini niom kola koto. ✧

⁵ Merere itunu ko ipei njar tiom ma kiki-laala kat ta kembei: Anutu, ni iur leleene piom. Mi ni ko ipombol yom ma kemender mboljanana pa patanjanana kembei ta mungu Krisi ikam na.

✧ 2:3: Mk 13:22; 1Tim 4:1; 1Yo 2:18; Tur 19:20 ✧ 2:4: Dan 7:25, 11:36; Mk 13:14; Tur 13:5+ ✧ 2:6: Tur 20:1+

✧ 2:7: 1Yo 2:18, 4:3 ✧ 2:8: Yesa 11:4; Dan 7:10; Tur 19:15,20 ✧ 2:9: Mt 24:24; Ep 2:2; Tur 13:11+ ✧ 2:10:

2Kor 2:15, 4:3 ✧ 2:11: Mt 24:5,11; Mk 13:5; Ro 1:24; 2Tim 4:4 ✧ 2:12: Ro 1:32 ✧ 2:13: Ep 1:4; 1Tes 5:9; 2Tes

1:3 ✧ 2:15: 2Tes 3:6 ✧ 2:16-17: 1Tes 3:13; 1Pe 5:10 ✧ 3:2: Ʒgo 28:24; Ro 10:16, 15:31 ✧ 3:3: Yo 17:15;

1Kor 1:9, 10:13; 1Tes 5:24; 2Pe 2:9 ✧ 3:4: 2Kor 7:16

Tomborende sorok pepe. Takam uraata

⁶Niom tojmatizij tiam, niam amkam sua mboljana piom pa Merere Yesu Kresi zaana ta kembei: Wal tiom ta so tikamam uraata som, mi timbombooren sorok, mi tizorzooro sua ta amkam piom na, niom kombot molo pizin. ☆ ⁷Pa niom kuute. Bela koto yam pa mbulu tiam. Kere. Indeeje ta itijan tombotmbot na, niam amboreyam sorok som. ☆ ⁸Mi amkan sorok kini ki tomtom sa na som. Amgingiimi. Pa leleyam be amkam patajana piom som. Tana ambelmbel uraata biibi pa nomoyam ikot mberj ma aigule, bekenaleyam pat be iuulu yam. ☆ ⁹Jonono, niam irao amur motoyam piom pa ulaaja pakan. Tamen amkam ta kembei som. Pa amsombe ampatooro yom pa mbulu ambaijana bekenale kere mi koto. ☆ ¹⁰Mi indeeje ta itijan tombotmbot men na, amur tutu piom ta kembei: Tomtom ta so leleene be ikam uraata som, na irao ikan kini som. ☆ ¹¹Tamen ingi amlerj kembei tomtom tiom pakan tikamam uraata som, mi timbombooren sorok. Mi tinono ruumu, mi tizeizei len sua kizin wal pakan. ☆ ¹²Wal ta kembei na, amkam sua mboljana pizin pa Merere Yesu Kresi zaana be tiur nin, mi naman iteege uraata. Naso kan kini. ☆ ¹³Mi niom tojmatizij tiam, niyom gesges pa mbulu ambaijana kamjana pepe. ☆

¹⁴Sombe tomtom tiom tasa izooro pa sua ta ambeede se ro ti, na niom kerei pataaja, mi kombot molo pini. Naso itunu ikilala mbulu kini mi ka miaja pa. ☆ ¹⁵Tamen kerei kembei koyom koi pepe. Pa ni tojmatizij tiom. Tana kosopei mi kapazali. ☆

Sua pemetyana

¹⁶Merere, ni mbulu luumujana mi mbotjana ambaijana katuunu. Ni itunu ko imbot raama yom ta boozomen, mi ikam yom ma kombot ambai pa koron ta munjaana men, mi kombot la mbulu luumujana leleene pa mazwaana ta boozomen. ☆

¹⁷Ingi nio Paulus ituja anybeede aigule tio ti ima piom. Bude tio ti iwe kilalan pa ro tio ta boozomen.

¹⁸Kamperjana ki Merere kiti Yesu Kresi ko ise tiom ta boozomen. Jonono. ☆

☆ 3:6: Mt 18:17; Ro 16:17; 1Kor 5:11+; Tit 3:10; 2Yo 10 ☆ 3:7: 1Kor 4:16; 1Tes 1:6 ☆ 3:8: Ugo 18:3; 2Kor 11:9; 1Tes 2:9 ☆ 3:9: Lu 10:7; 1Kor 9:4; 1Tes 1:6 ☆ 3:10: Un 3:19; 1Tes 4:11 ☆ 3:11: 1Tim 5:13; 1Pe 4:15 ☆ 3:12: Ep 4:28 ☆ 3:13: Ga 6:9 ☆ 3:14: Mt 18:17; 1Kor 5:9+; Tit 3:10 ☆ 3:15: Ga 6:1; 1Tes 5:14 ☆ 3:16: 1Tes 5:23 ☆ 3:18: 1Kor 16:21

Ro Mataana Kana Ta Paulus Ibeede Ila Ki Timoti

¹ Nio Paulus, xgoxana ki Yesu Krisi. Anutu ta ulaaxa kiti, mi Yesu Krisi ta tapase pini mi tu'urur matanda pinii, na ziru tau tiur yo pa uraata ta axkamami. ² O Timoti, axbeede ro ti ima paso, urlaxana kiti ilup ituru ma tewe tamen, mi axreu kembei lutux xonoono. ³ Tamanda Anutu ziru Merere kiti Yesu Krisi ko tikampeu, mi timuxaiu, mi timborou ma mbot ambai. Xonoono.

Paulus ipombol Timoti be ikoto zin wal pakamkaamxan

³ Indeexe ta nio axzemu be axla pa lele pakaana ki Masedonia na, axso pu be mbotmbot su kar Epesus, mi kwom imbol pizin wal tau tipandelndel zin tomtom pa sua ki Anutu na, be tizem mbulu kizin tana. Mi ixgi axso axpombolu mini be motom ixgal uraata ku tana. ⁴ Tana kwom imbol pa wal tana be tizem mbol kizin soroksorok ma imborene. Kwon ixgalxgal tomtom un pitxana ndabok! Pa sua ta kembei, ina ikam zin tomtom ma xgar kizin ilala pa korox soroksorok ta xonon somxani. Mi irao be ipei xgar kizin tomtom pa uraata ta Anutu ikamam na som. Pa sua tamen ta iti tuurlai, ta ipeyei xgar kizin tomtom pa uraata tana. ⁵ Tana kwom imbol pizin wal tana. Pa nio lelex be tomtom lelen ixgeeze, mi tipa pai kizin ma ambai men pa Anutu mataana, mi tiurla ki Yesu Krisi raama lelen. Naso mbulu ki lelende par piti imbol pizin. ⁶

Tamen wal pakan tipizil ndemen pa mbulu ta kembei kek. Tanata tizem zaala ki Anutu, mi tiyyo kwon pa sua soroksorok. ⁷ Zin lelen be tipaute zin tomtom pa tutu ki Mose. Pa tindemeere kembei tiute kat Anutu sua kini uunu. Tamen sua tau tikamam pizin tomtom ma kwon imbolmbol pai, na zitun tikam kat xgar pa ka uunu som. Som kat. Kwon perper sorok.

Uraata xonoono ki tutu

☆ 1:1: Ga 1:1; Kol 1:27 ☆ 1:2: Ŋgo 16:1; Tit 1:4 ☆ 1:3: Ga 1:6; 1Tim 6:3+ ☆ 1:4: 1Tim 4:7; 2Tim 2:14+; Tit 1:14 ☆ 1:5: Mk 12:30+; Ro 13:8+; Ga 5:6,14 ☆ 1:8: Ro 7:12 ☆ 1:9: Kam 21:12,15; Ga 3:19, 5:23 ☆ 1:10: Ro 7:7; 1Tim 6:3; 2Tim 4:3; Tit 1:9 ☆ 1:11: 1Tes 2:4 ☆ 1:12: Ŋgo 9:15 ☆ 1:13-14: Ŋgo 8:3, 9:1+; Ro 5:20; 1Kor 15:9+; Ga 1:13 ☆ 1:15: Mt 1:21; Lu 19:10; Ro 5:8; 1Yo 3:5

⁸ Iti tuute: Tutu, ina korox ambaixana. Tamen iti bela toto Anutu xgar kini pa uraata ki tutu, tona ambai. ⁹ Pa Anutu iur tutu be ipazal wal ndeexexan som. Ni iur tutu be ipazal wal zorzooroxan tau timololo tutu kini, mi zin wal tau titoto mbulu kini som, mi tinoknok mbulu sananxana, mi zin wal tau mbulu kizin ixgeeze pa ni mataana som, mi tirepilpiili korox kini mi tikamam xgar pa korox ki toono men, mi zin wal tau tiwe taman ma nan bizin kan koi mi tipun zin ma timetmeete, mi zin wal tau tipun tomtom toro ma imeete. ¹⁰ Mi tutu imar be ipazal zin wal tau tikamam mbulu kizin me ma xge, mi zin tau tikamam mbulu sananxana kembei zin tomooto tiparmbulmbuulu zin, mi zin wal tau tikoki zin tomtom mi tixgomoono zin la kizin wal pakan be tiwe len mbesooxo, mi zin wal tau tipakamkaam, mi zin wal tau tiwatwaata sorok Anutu zaana bekana tipombol sua pakaamxana.

Tana wal boozomen ta tizorzooro sua ambaixana ki Anutu na, tutu imar pizin bekana iyaraama zin, mi ipei xgar kizin. ¹¹ Sua tina imbot la uruunu ambaixana ta Anutu iur mar nomox kek be axsoyaara pizin tomtom. Uruunu ambaixana tina, ina iswe kat Anutu mbulu kini ndabokxana piti, mi iso iti pini ta kembei: Ni kampexana katuunu. [☆]

Paulus leleene ambai kat pa muxaixana ki Anutu

¹² Nio lelex ambai kat, mi axpakur Merere kiti Yesu Krisi ta ipombolmbol yo pa uraatai. Paso, ni indemeere yo mi iur yo be axkam uraata kini. ¹³⁻¹⁴ Xonoono, muxgu nio axurla kini som, mi axpasansaana uruunu, mi axmaxgaxga pa wal kini, mi axseeseze kat matan, bekana axpamiaux zin. Axmuxei zin risa som. Paso, nio axkilaala Merere kiti Yesu Krisi som, mi axkankaana pini. Uunu tina ta ni leleene isaana pio, mi imuxai yo, mi kampexana kini isalakaaala yo ma biibi. Re. Ni ikam yo ma axsekap la kini, tana axurla kini, mi axur lelex pini mi zin tomtom tomini. [☆]

¹⁵ Pa Yesu Krisi, ni isu toono bekana ikamke iti tomtom sananxanda ma tewe lene. Sua ti, xonoono kat. Irao takan la mi tapase pa. Mi nio ta axwe mataana pizin

tomtom ta boozomen pa sanaana kamx-ana.[☆] ¹⁶ Tamen ulaaxa kiti Yesu Krisi, ni leleene be tomtom ta boozomen tiute i kembei ni muxaixana katuunu, mi loxa keeteene malmal piti som. Tanata ipumuuxgu muxaixana kini pio. Naso axwe kin pizin tomtom pa muxaixana kini. To tiurla kini, mi tikam mbotxana ki Anutu ta iseexge iseexge ma ila.

¹⁷ Anutu kiti, ni king biibi xonoono. Mi imbotmbot ma alok. Ni irao imeete som, mi tomtom sa irao be irei na som. Ni itutamen ta Anutu xonoono. Mi zaana mi mburaana na, biibi kat. Tana iti ko tapakurkuri to-tomen. Xonoono.[☆]

Paulus ipombol Timoti be imender mbolxana

¹⁸⁻¹⁹ O lutux Timoti, uraata ta ixgi axur ma nomomi, ina indeexe sua tau muxgu Anutu kwoono bizin tiso pu na. Sua kizin tana, kozo kiskis ramaki uruunu ambaixana ta tuurla na, mi pa pai ku ma ambai men pa Anutu mataana. Naso ipombolu be porou mbolxana pa Anutu sua kini. Pa wal pakan, zin tipizil ndemen pa mbulu ta kembei kek. Tabe urlaxana kizin isaana ma tiwe kembei wooxgo ta ileege sala magat na.[☆]

²⁰ Wal ta kembei, kizin ru na, Aimenias ziru Alisande. Tanata axziiri zin pa lupxana ki Krisi ma timbot mat, bekena tiyamaana kat Sadan peeze kini. Naso ipei xgar kizin, to tipasaana Anutu zaana mini som.[☆]

2

Suxxana ka mbulu

¹ Lak, uraata mataana kana ta axsombe axpombol yom pa be kakami, ina ta kembei: Niom bela kusux Anutu be iuulu tomtom ta boozomen. Mi leleyom ambai pini mi kapakuri pa kampexana kini. ² Kusux pa king kiti zixan zin bibip kiti ta boozomen. Naso iti lende pataxana som, mi lelende mi mboti kiti ambai. Mi ko irao toto mbulu ta Anutu leleene pai, mi mbulu kiti ixgeeze pa tomtom matan tomini.[☆] ³ Suxxana ta kembei, ina ambai pa Ulaaxa kiti Anutu mataana, mi ni leleene pa ilip. ⁴ Paso, ni leleene be ikamke wal ta boozomen ma tiwe lene, mibe tomtom ta munxaana men tiute

kat sua xonoono.[☆] ⁵ Pa Anutu tamen ta imbotmboti. Mi tomtom tamen ta iwe zaala piti be itixan Anutu taparlup ti ma tewe tamen. Ina Yesu Krisi.[☆] ⁶ Indeexe ka nol na, ni izem itunu ma imeete, bekena ixgiimi tomtom ta boozomen ma tiwe lene. Mbulu kini tana iswe kat kampexana mi muxaixana ki Anutu, mi ipombol zin tomtom be tiurla kini.[☆] ⁷ Uunu tina ta Anutu iur yo ma axwe xgoxana kini, be axla pizin wal ta Yuda somxani, mi axsoyaara sua kini pizin, mi axpaute zin pa urlaxana xonoono. Sua tio ti, pakaamxana som. Xonoono men.[☆]

⁸ Tanata nio lelex be niom karkari ta boozomen, sombe kulup yom pa suxxana, na zin tomooto ta mbulu kizin ixgeeze men pa Anutu mataana, to tiurpe naman mi tisux ila iwal matan. Mi sombe tomtom sa, ni keteene malmalxana, som izorzooro pa sua, na isux ila iwal matan pepe.[☆]

Mbulu kizin moori urlaxan

⁹ Mi zin moori na, nio lelex be tiur mburu ambaimbaixan be tipakur zitun pai na pepe. Mi tizeebe zin pa mburu kembei ta zin moori naikikixan pepe. Mi timbuk uten ruunu, som tiur aigau kulindi kana, som tiru pa mburu ta ka kadoono biibi na pepe. Bela tizeebe zin pa mburu ta irao pa tomtom matan.[☆] ¹⁰ Pa zin moori ta so tikam kat xgar mi tigabiizi zitun na, mbulu kizin ambaixana ko iwe kembei aigau xonoono pizin.[☆]

¹¹ Mi zin moori ta so tilela lupxana tiom be tisux, na kozo timbot la zin mboroxan kopon mbarman, mi tiur nin, mi tixgun talxan pa sua ta tilelex.[☆] ¹² Nio axkam xgalseki pizin moori be tikam sua ki Anutu pizin tomtom pepe. Mi irao tikam be tikoto zin tomooto ma tiwe bibip pizin na pepe. Bela tiur nin mi tixgun talxan pa sua.¹³⁻¹⁴ Sua tio taixgi ka uunu ta kembei: Anutu iur Adam muxgu, mana Eba. Mi Tomtom Sanaana ila ki Adam mi ipakaami som. Ila ki moori mi ipakaami. Tabe ni itop mi imolo tutu ki Anutu.[☆] ¹⁵ Tamen zin moori ta so tiwoolo mi tipeebe na, sombe tikiskis urlaxana kizin ramaki mbulu ki lelende par piti, mi mbulu potomxana, mi tikam kat

☆ 1:17: Ro 16:27; 1Tim 6:15+ ☆ 1:18-19: 1Tim 3:9, 6:12 ☆ 1:20: 1Kor 5:5; 2Tim 2:17+, 4:14+ ☆ 2:2: Ro 13:1; Ep 6:18; Pil 4:6 ☆ 2:4: Yo 3:16+; 1Tim 4:10; 2Pe 3:9 ☆ 2:5: Yo 17:3; Ro 3:29+; Ga 3:20; Ibr 9:15 ☆ 2:6: Mt 20:28; Ga 1:4; Ep 1:7+; Tit 2:14 ☆ 2:7: Ga 1:16, 2:7+; Ep 3:7+; 2Tim 1:11 ☆ 2:8: Mbo 134:2; Mt 5:23+; Yems 1:6+ ☆ 2:9: 1Pe 3:3+ ☆ 2:10: 1Tim 5:10 ☆ 2:11: 1Kor 14:34+ ☆ 2:13-14: Un 2:7,21+, 3:1+; 1Kor 11:8+; 2Kor 11:3

xgar mi tigabiizi zitun, inako Anutu ikamke zin ma timbot ambai.

3

Mboroxan kan sua

¹ Sombe tomtom sa leleene be iwe mboroxan pa lupxana ki Krisi, na uraata ta ni leleene pa be ikam, ina uraata ndabokxana kat. Sua ti xonoono men. Irao tuurla kat. ² Mi tomtom ta iso ikam uraata tina na, irao ikam xoobo mbulu sa som. Tana xgar kini ilala pa moori pakan pepe. Igabiizi itunu mi imbotmbot ki kusiini xonoono men. Mi sombe leleene be ikam mbulu sa, na imbotmbot mi ikam kat xgar pa muxgu, to ikam. Mbulu kini bela ixgeeze men, mi imbesmbeze pizin leembe. Mi ni irao kat be ipaute zin tomtom pa sua ki Anutu. ³ Irao iwin ma zaza pepe, mi keteene ize pa malmal pepe. Bela leleene luumuxana. Mi izorzooro pa sua pepe, mi leleene ilip pa pat pepe. ⁴ Bela imborro kat itunu wal kini, mi lutuunu bizin tilexlex la kalxaana. Naso mbulu kini ixgeeze pa tomtom matan. ⁵ Pa sombe tomtom sa irao be imboro itunu wal kini som, inako imboro lupxana ki Anutu be parei? ⁶ Tomtom ta buri itoori na, loxa mi uri ma iwe mboroxan pepe. Kokena niini ise mi ipakur itunu, to Anutu iur kadoono pini kembei ta muxgu ikam pa Tomtom Sanaana na. ⁷ Mboroxan mbulu kini bela ambai pizin wal ta tiurla som na matan tomini. Kokena wal pakan ta timbot lela lupxana ki Krisi som na tiyyo kwon pini, to kilis ki Sadan ikami. ⁸

Sua pizin wal pakan ta tiuluulu uraata na

⁸ Mi zin wal pakan ta tiuluulu uraata ki Merere na, ta kembena. Bela mbulu kizin ta boozomen ambai men, mi tomtom matan iкотse kizin, to tikam uraata. Tana irao tiso sua xonoono men. Mi mian bogboogo pepe. Irao tiwin ma zaza pepe. Mi matan iru xgar be tiwatke len pat ma korox pepe. ⁹ Bela lelen ixgeeze, mi tikiskis kat sua xonoono ta iti tuurlai. Sua tana, muxgu ike, mi ixgi Merere iswe ma imbotmbot mat piti kek. ¹⁰ Tana ur zin tomtom ma tiwe mboroxan sorok pepe. Re zin wal ta tikam xoobo mbulu sa som, mi toombo zin pa uraata pakan muxgu. Mi sombe re zin kembei

tirao, tona ur zin ma tikam uraata. ¹¹ Mi zin moori ta kembena. Bela tikam mbulu kizin ma ambai men pa tomtom matan, mi tigabiizi zitun, mi tomtom irao tindemeere zin pa mbulu mi uraata kizin ta boozomen. Mi irao zin moori tixgal sorok sua pizin tomtom pepe. ¹² Zin mboroxan xgar kizin ilala pa moori pakan pepe. Tigabiizi zitun, mi timbotmbot ki kusin bizin xonoono men. Mi bela timboro kat kusin bizin ma lutun bizin, mi wal pakan ta zixan timbotmbot ruumu kizin na. ¹³ Zin mboroxan ta so timbeze kat pa Merere, inako urun ambai. Mi Anutu ko ipombol zin ma tiurla kat ki Yesu Krisi. Mi iuulu zin be timoto som, mi timender mbolxana. ¹⁴

Anutu xgar kini ka uunu biibi

¹⁴⁻¹⁵ Timoti, nio lelex be loxa axma axreu. Tamen axbeede sua taixgi pu beso axma loxa som, na ro ti ko ipauteu pa mbulu tabe wal ki Anutu tikam. Pa iti ta timbot lela lupxana ki Anutu mata yaryaaxana na, tewe kembei ta urum kini ka kitiimbi be tabaada sua kini xonoono. ¹⁶

¹⁶ Mbulu ki Anutu ta iti tototo, ina imender se Anutu xgar kini turkexana ta muxgu ike, mi ixgi ipet mat kek. Xgar tana, wal boozomen ko tiyok pa ma tiso ta kembei: Ina ka uunu biibi kat. Pa iso pa Krisi ta kembei:

Ni isu toono ma iwe tomtom kembei ta iti. Mi Bubuxana mburaana ta ipei na imaxga, ina iswei kembei ni tomtom ndeexexana.

Zin axela tirei.

Tomtom tikam uruunu ma irao karkari ta boozomen.

Mi tomtom ta timbotmbot toono na, tiurla kini.

Tana ni, Anutu iwiti ma isala pa kar saamba, mi ikam zaana biibi kek. ¹⁷

4

Wal pakamkaamxan ko timar

¹ Bubuxana Potomxana iswe kat sua piti ta kembei: Mazwaana kaimer kana isombe ipet, to bubuxana sananxan ko tipandelndel zin tomtom ma tizem sua xonoono ta iti tuurlai, mi tito xgar pakamkaamxan tabe imar pizin bubuxana sananxan i. ² Wal tana, bubuxana sananxan ko tikam peeze

✠ 3:1: Ŋgo 20:28 ✠ 3:2: Tit 1:6+; 1Pe 5:3 ✠ 3:3: 2Tim 2:24 ✠ 3:7: 2Kor 8:21; 1Tes 4:12 ✠ 3:8: Ŋgo 6:3

✠ 3:9: 1Tim 1:19 ✠ 3:11: Tit 2:3 ✠ 3:13: Mt 25:21; 1Tim 5:17 ✠ 3:14-15: Ep 2:19+ ✠ 3:16: Yo 1:14;

Ŋgo 1:9; Ro 1:4; Ep 1:20, 3:6; 1Pe 1:12, 3:18 ✠ 4:1: Mt 24:23+; 2Tim 3:1+; 2Pe 3:3; 1Yo 2:18; Yud 18

pizin. Tana tiyamaana sanaana kizin mini som, mi tikam pakaamxana pa urlaxana kizin. Pa Tomtom Sanaana ikam zin ma tiwe lene kek. ³ Zin ko tixgalsek pizin tomtom be tiwoolo pepe, mibe tikan korox pakan pepe. Tamen iti tuute: Anutu, ni iur kanda korox matakixa bekeni iti ta tuurla kini mi tuute sua xonoono na, takam men mi takan raama lelende ambai pini pa kampexana kini. ⁴ Pa korox boozomen ta Anutu iur na, ina ambaimbaixan men. Tana korox ta ni iur piti na, titit pepe. Takam men mi takan raama lelende ambai pini. ⁵ Pa sua ki Anutu mi suxxana kiti, ta ikam ti ma tikilaala kembei korox tana ina korox ambaixana ta imar pa Anutu.

Mbesooxo ambaixana ki Krisi

⁶ Timoti, nu sombe so zin toxmatizix ki Krisi pa sua tio ta boozomen tana be ikipi-iri zin, nako we mbesooxo ambaixana ki Yesu Krisi. Mi urlaxana xonoono mi sua ambaixana ta nu toto na, ko ipombolu mi ikipiiru tomini. ⁷ Tamen sua soroksorok ta wal pakan tiyyo kwon pai, na xgun talxom pa pepe. ⁸

Kam kinkiini be to mbulu ta Anutu leleene pai. ⁹ Pa iti sombe takam kinkiini be kulindi imbol, ina iuulu iti rimen. Mi sombe takam kinkiini be toto mbulu ta Anutu leleene pai, ina iuulu kat iti. Pa iuulu mbotxana kiti ta buri, mi mbotxana tabe takam pa kaimeri tomini. ¹⁰ Sua ti na, xonoono kat. Irao tuurla mi tapase pa. ¹¹ Anutu mata yaryaaraxana, ni iuluulu tomtom ta boozomen. Mi wal urlaxan na, ni iwe tun xonoono. Mi iti tu'urur matanda pa korox ambaimbaixan tabe ni ikam pitii, tanata lelende ambai mi tembelmbel uraata pini.

¹² Sua tio ta boozomen tana, paute zin tomtom pa, mi kwom imbolmbol pizin be tito. ¹³ Xonoono, nu naxgax. Mi re. Kokena wal pakan matan repiilu. Kozo we kin ambaixana pizin wal urlaxan, mi patooxo zin pa sua mi mbulu ku. Tana ur kat lelem pizin tomtom, swe urlaxana ku, mi kam mbulu xgeezexana men. ¹⁴ Mazwaana taixgi, nio sombe axma loxa som, na motom ixgal uraata ku, mi watwaata sua ki Anutu pizin tomtom, mi paute zin pa, mi pombolmbol zin be tito ka mbulu ma irao

itux axma. ¹⁵ Muxgu, indeexe tau Anutu kwoono bizin tipombolu pa sua pakan, mi zin mboroxan tiur naman isala utem na, Anutu ipomoozu mi Bubuxana mburaana isalakaalu ma ipombolu pa uraata ku. Tana motom ixgalxgal be piyooto ka mbulu. Mi zem pepe. ¹⁶ Sua ta ixgi axbeede pui, na motom ixgalxgal, mi zem kat itum pa ka uraata. Naso wal ta boozomen tikilaalu kembei mbulu ku mi urlaxana ku rukruk ma izze. ¹⁷ Tana motom ixgal itum, ramaki sua tau kamam pizin tomtom na. Naso uulu itum mi zin wal ta tilexlex la kalxom na tomini. ¹⁸

5

Mbulu tabe Timoti ikam pizin wal urlaxan

¹ Nu sombe pazal zin kolman mi pombol zin pa mbulu ki Krisi, na kalxom xerxer pizin pepe. Lem xger pizin, mi kalxom iluumu pizin kembei ta kamam pa itum tomtom na. Mi naxgax popoxan na, kam mbulu pizin raraate kembei ta kamam pa itum tizim bizin na. ² Mi zin kolmannan na, kam mbulu pizin raraate kembei ta kamam pa itum nom na. Mi zin tamurix na, kam mbulu xgeezexana men pizin kembei ta kamam pa itum lumri bizin na.

Sua pizin noroxa

³ Zin noroxa ta len ulaaxa sa som, mi tikamam kat mbulu na, lem xger pizin mi uulu zin. ⁴ Mi sombe nora sa, ni lutu-unu bizin, som tumbuunu bizin timbotmbot men, na uraata kizin mataana kana ta kembei: Bela tiuulu mooribi tana. Naso tito mbulu ki Anutu, mi kembei tipekel mbesooxo ta muxgu taman ma nan bizin tikamam pizin na. Pa mbulu ta kembei, ina ambai pa Anutu mataana, mi ni leleene pa ilip. ⁵ Zin noroxa ta len ulaaxa sa som, mi tiurur matan pa Anutu be iuulu zin, mi tizuxzux pini ikot mbex ma aigule, ta tikamam kat mbulu. ⁶ Tamen sombe nora sa itoto itunu xgar kini, mi imbesmbeeze pa itunu kuliini men, ina urlaxana kini imeete kek. ⁷ Sua ti, kozo kwom imbol pa. Kokena sua sa indeexe zin noroxa.

⁸ Sombe tomtom sa iso ta kembei: "Nio axurla ki Anutu," mi tamen itunu wal kini mi zin wal ta ni zixan timbotmbot na, ni

☆ 4:3: Un 9:3; Ro 14:6; 1Kor 10:30+ ☆ 4:4: Un 1:31; Hgo 10:15; Ro 14:14, 14:20; 1Kor 10:25; Tit 1:15

☆ 4:7: 1Tim 1:4, 6:20; 2Tim 2:16,23 ☆ 4:8: Mbo 37:4,9,11; Mt 6:33; 1Tim 6:6 ☆ 4:12: 1Kor 16:11; Tit 2:7, 2:15;

1Pe 5:3 ☆ 4:14: Hgo 6:6, 19:6; 1Tim 1:18; 2Tim 1:6 ☆ 4:16: Hgo 20:28; 1Kor 9:22; Yems 5:20 ☆ 5:4: Mt 15:4+;

Ep 6:1+; 1Tim 2:3 ☆ 5:5: Lu 2:37

iuluulu zin som, ina iswei kembei ni ipizil ndemeene pa urlaxana kini kek. Pa mbulu ta kembei, sananxana xonoono. Ilip pa sanaana kizin wal tau tiurla somi.✠

⁹Niom koso kuur nora sa zaana ise ro, na bela kitiiri mbulu kini muxgu, tona ikam uraata ki Merere, mi kerei pa mbotxana kini. Kere zin moori ta kembei: Ni ndaama kini irao tomtom tel kek. Mi muxgu ni ilala kizin tomtoto pakan som, mi imbotmbot ki kusiini xonoono men. ¹⁰Mi tomtom tiwidit uruunu paso, ikamam welu kini ma ambai. Ni imborro kat lutuunu bizin, mi ikampewe zin leembe. Mi ikototo itunu, mi imbesmbeze pa Anutu wal kini.* Mi iuluulu zin wal ta pataxana indeexe zin na. Mi ikamam uraata ambaimbaixan matakixa ta boozomen. Tana nora ta kembena, tona kuur zaana ise ro.✠

¹¹⁻¹²Mi zin noroxa ta tiwe kolmannan zen na, kuur zan ise ro pepe. Kokena kaimer tikam xgar pa mbulu ki ula mini, to tipizil ndemen pa Krisi, mi timolo sua kizin mbukxana ma iwe sua pizin. ¹³Mi korox toro tomini. Sombe kuur sorok zin noroxa ta tiwe kolmannan zen na, inako mburan pa uraata kamxana mini som. Ko timbombooren kar, mi tinogeege ruumu, tinininkao mi tizeizei len sua, mi tiyyo kwon pa sua soroksorok boozomen.✠

¹⁴Tana nio lelex be zin noroxa ta tiwe kolmannan zen na, tiwolo mini, mi tipeebe, mi timboro zitun ruumu kizin mi wal kizin. Naso kanda koi sa irao be ixgal sua piti som.✠ ¹⁵Sua tio ti, nio axso sorok som. Pa noroxa pakan, zin tipizil ndemen pa Krisi, mi tito Sadan zaala kini kek.

¹⁶Moori urlaxana sa, sombe wal kini pakan tiwe noroxa, na ni le uraata be iuluu zin. Kokena tikam pataxana pa lupxana ki Krisi. Naso lupxana irao be iuluu zin nora tuunu tau len wal somxani.

Mbulu tabe takam pizin mboroxan

¹⁷Zin mboroxan ta so timborro kat lupxana ki Krisi, na leyom xger pizin mi kakam len kadoono ambaixana. Mi zin mboroxan ta so tipaute yom pa sua ki Anutu mi tika-mam mos pa, na leyom xger biibi pizin, mi kupumuuxgu korox ambaimbaixan pizin.

Pa zin timbelmbel uraata piom.✠ ¹⁸Ka sua imbot pataaxa kek ta kembei: *Bapalo ta so ikamam uraata pu mi ipadagdaaga kini wit, ina nu irao po kwoono pepe. Bela kwoono imbot sorok. Naso irao ikan kana tomini.* Mi sua lwoono toro iso ta kembei: *Tomtom ta sombe ikamam uraata, na ni irao ikam le kadoono.*✠

¹⁹Sombe tomtom tamen ixgal sua pa mboroxan sa, na lexi pepe. Mi sombe wal ru, som tel sa tipombol sua kini, tona lex zin.✠

²⁰Zin wal ta so tinoknok sanaana kamxana, na swe zin ila iwal matan mi yaamba zin. Naso zin pakan tire mi timoto.✠

²¹Timoti, nio axur sua mbolxana pu pa Anutu ziru Yesu Krisi mi zin axela ta Anutu ipeikat zin ma tiwe lene na matan ta kembei: Sua tio taixgi, kozo motom ixgal be to kat. Mi re. Kokena kam mbulu ndelndelxa pizin tomtom, mi lae kizin wal pakan. Kam mbulu raraate men pa tomtom ta boozomen.✠ ²²Mi ketem pitpit mi ur zin tomtom be tiwe mboroxan loxa pepe. Kokena kaimer tikam sanaana, to iwe lem uunu. Mi motom ixgal itum be mbulu ku ta boozomen ixgeeze men.✠

²³Nio axute: Mete ta kopom yoyouxana na, izemzemu som. Tana win yok men pepe. Win yok baen rixarixa tomini. Naso iuluu ma kopom ambai.

Mbulu turkexana kola ipet mat

²⁴Tomtom pakan na, mbulu kizin sananxana imbot kat mat. Tabe loxa men mi iti tikilaala zin kembei kaimer to Anutu ko iur kadoono pizin. Mi tomtom pakan na, sanaana kizin ike. Tamen zin tomini, kaimer sanaana kizin ka kadoono kola indeexe zin.✠ ²⁵Mi mbulu ambaimbaixan ta kembena. Pakan imbot kat mat ma tomtom tire. Mi pakan na, ike pa tomtom matan. Tamen kaimer kola ipet mat.✠

6

Sua ta ila pizin mbesooxo sorrokan

¹Sombe tomtom urlaxana sa, ni mbesooxo sorokxana, na bela ipakur biibi kini, mi le xger pini, mi ilex la kalxaana. Be beso som, to ikam ma tomtom tipasaana Anutu

✠ 5:8: Tit 1:16 * 5:10: Sua ta Paulus ibeede na, iso ta kembei: "Ni ixgurxguuru Anutu wal kini potomxan kumbun."

Uraata ta kembei, ina uraata ta zin mbesooxo sorok tikamam. ✠ 5:10: Lu 7:44; Yo 13:14; Ibr 13:2; 1Pe 4:9 ✠ 5:13: 2Tes 3:11; Tit 2:3 ✠ 5:14: 1Kor 7:9 ✠ 5:17: Pil 2:29; 1Tes 5:12+; Ibr 13:17 ✠ 5:18: Lo 25:4; Lu 10:7; 1Kor 9:9

✠ 5:19: Lo 19:15; Mt 18:16+ ✠ 5:20: Lo 17:13; Ep 5:11; Tit 1:13 ✠ 5:21: 1Tim 6:13 ✠ 5:22: Ugo 6:6, 13:3;

1Tim 4:14; 2Tim 1:6 ✠ 5:24: Ga 5:19 ✠ 5:25: Mt 10:26+ ✠ 6:1: Ep 6:5+; Kol 3:22+; Tit 2:8+; 1Pe 2:18

zaana, mi tiyo kwon pa sua ta takamam pizin tomtomi. [☆] ² Xonoono, mbesooxo ta sombe biibi kini iurla ki Krisi tomini, na ziru tiwe toxmatizix ki Krisi kek. Tamen mbesooxo tana irao irepiili biibi kini pepe. Bela mata sixsix pa uraata kini mi imbeeze kat pini. Pa mbesooxo ta ikamam uraata pa tomtom urlaxana na, ni ko iur kat leleene pini. [☆]

Sua tio taixgi na, kam pizin tomtom, mi pombol zin be tito.

Tondou lende korox booze ki toono pepe

³⁻⁴ Sombe tomtom sa izem sua ambaixana ki Merere kiti Yesu Krisi mi sua ta iti takamam pizin tomtom pa Anutu mbulu kini na, mi isu mi ikam sua toro pizin tomtom, ina ni ipakur sorok itunu xgar kini. Tamen ni ikam kat xgar pa kosa sa som. Ni kembei tomtom ta mete ikami ma xgar kini ikankaana. Pa iyyo kwoono pa sua soroksorok, mi izorzooro sorok pa sua mbukunbukun. Tamen sua ta kembei ko ipiyooto xonoono ambaixana sa som. Ina ikamam zin tomtom ma matan mburm-bur, mi keten malmal ma tixoxoxo, mi tiwirri sua sananxana, mi tikamam sorok xgar sananxana pa waen bizin. [☆] ⁵ Tana sua kizin ko ikam zin tomtom ma tiparzor-zoro totomen. Pa wal ta kembei na, Tomtom Sanaana itatke sua xonoono pizin, mi ipasaana xgar kizin kek. Tanata tikankaana ma tiso mbulu ki Anutu ko iwe zaala pizin be tikam len korox booze ki toono. [☆]

⁶ Mi mbotxana pareixana ta so Anutu ikam piti, na lelende ambai men mi toto mbulu kini. Pa mbulu ta kembei, ko iuulu iti biibi kat. [☆] ⁷ Iti tuute: Indeexe ta nanda bizin tipeebe iti ma tusui, na namanda men. Mi sombe temetmeete ma tezem toono ti, inako namanda men mi tala. [☆] ⁸ Tana sombe lende mburu be turu pa, mi kanda kini be takan, na lelende ambai mi toso: "Ixgi irao ta ti." [☆] ⁹ Pa zin wal ta xgar kizin imbol be tindoundou len korox booze ki toono na, xgar kizin tana ko iwe zaala be toomboxana matakixa booze ise kizin. Pa korox ta zin len pa, ko iwe kembei kilis pizin mi ikeene zin, mi ipatalli zin, mi ipasaana zin ma tila len. [☆] ¹⁰ Pa mbulu ki lelende pa pat ilip, ina

iwe uunu pa mbulu sananxan matakixa ta boozomen. Re. Wal pakan ta tikam kinkiini be tiyo len pat biibi na, tizem urlaxana kiti ka zaala, mi timbel zitun ma tisaana kek. [☆]

Zaala ta temender mbolxana mi tikiskis urlaxana kiti

¹¹ Tamen nu na, we Anutu tomtom kini kek. Tana mbot molo pa mbulu ta boozomen tana. Mi kam kinkiini be we nde-exexom pa Anutu mataana. Kozo to mbulu kini, mender mbolxana, kiskis urlaxana ku, ur lelem pizin tomtom, mi kam mbulu luumuxana men pizin. [☆] ¹² Urlaxana kiti na, korox ambaixana kat. Tana porou mbolxana pa, mi kiskis ma ila irao kam mbotxana mata yaryaaraxana. Motom imi-ili pa mazwaana ta nu mender ila iwal biibi matan, mi moto som, mi swe kat urlaxana ku. Mbulu ta ipet pu pa mazwaana tana, ina iswe kembei nu, Anutu iboobu kek be kam mbotxana tana. [☆]

¹³ Anutu, ni ikiskis korox ta boozomen ma timbot matan yaryaara. Mi Yesu Krisi, ni ta imender la Pontius Pilatus mataana, mi imoto som, mi iso kat itunu ka sua. [☆] ¹⁴ Nio axkam sua mbolxana pu ila ziru matan be motom ixgalxgal sua tio ti, mi toto ma irao nol tabe Merere kiti Yesu Krisi iswe itunu minii. [☆] ¹⁵ Nol tana iso ipet, tona Anutu ko ixgoi ma imiili mini.

Iti tapakur Anutu pa kampexana kini.

Ni itutamen ta mbura keskeezexana.

Mi ni King biibi xonoono ta ikamam peeze pa king ta boozomen, mi ilip pa merere ta boozomen. [☆]

¹⁶ Ni itutamen ta irao imeete som.

Mi imbotmbot raama azuxka kini mburaanaxana. Azuxka tana, tomtom sa irao be igarau na som.

Mi tomtom sa ire kat ruxguunu zen. Pa tomtom sa irao be ire kati na som.

Ni zaana biibi kat, mi peeze kini ko imbotmbot ma alok.

Xonoono. [☆]

Sua pizin wal ta len korox booze

¹⁷ Zin wal ta len korox booze isu toono ti na, kwom imbol pizin be tipakur zitun pepe, mi tipase pa pat mi mburu kizin pepe. Pa korox tana, korox xonoono som. Imbot

[☆] 6:2: Kol 4:1; Plm 16 [☆] 6:3-4: 1Kor 8:2; Ga 1:6+; 1Tim 1:3+; 2Tim 1:13, 2:23; Tit 3:9 [☆] 6:5: Tit 1:11 [☆] 6:6: Mbo 37:16+; Pil 4:11+ [☆] 6:7: Yop 1:21; Mbo 49:17 [☆] 6:8: Tut 30:8; Mt 6:25; lbr 13:5 [☆] 6:9: Tut 28:22; Mt 13:22; Yems 5:1 [☆] 6:10: Kam 23:8; Mt 27:5; Ep 5:5 [☆] 6:11: 2Tim 2:22 [☆] 6:12: 1Kor 9:25-26; 1Tim 1:18; 2Tim 4:7 [☆] 6:13: Yo 5:21+, 18:36+ [☆] 6:14: 1Tes 3:13, 5:23 [☆] 6:15: Lo 10:17; 1Tim 1:17; Tur 17:14, 19:16 [☆] 6:16: Kam 33:20; Mbo 104:2; Yo 1:18; 1Yo 4:12

rimen mi imap. Tana zin bela tipase pa Anutu men. Pa ni ikamam korox boozomen piti, bekena tombotmbot ambai mi men-meen ti pa.[☆] ¹⁸ Mi so pizin tomini be tikam uraata ambaimbaixan matakixa ta boozomen, mibe tirai korox kizin pakan pizin tomtom, mi tiuulu zin raama lelen ambai.[☆] ¹⁹ Naso tindoundou len korox xonoono tabe iuulu kat zin pa kaimeri, mi tikam mbotxana mata yaryaaraxana ma iwe len. Pa mbotxana tana, ta korox xonoono.[☆]

Timoti irao mataana ixgal uraata kini

²⁰ O Timoti, sua xonoono mi uraata, ta ima nomom kek. Motom ixgal be mboro kat. Mi sua soroksorok ki toono ta xono somxanai, mi xgar pakaamxana kizin wal ta tizorzooro iti na, pizil ndemem pa. Xonoono, zitun tiso tikam xgar biibi. Tamen tikam kat xgar sa som.[☆] ²¹ Pa wal pakan ta tikan la sua ta kembena na, matan mbelelele zitun, mi tipaxoobo pa zaala ki urlaxana xonoono kek.

Kampexana ki Anutu ko ise tiom tina. Xonoono.

☆ 6:17: Mbo 62:10; Mk 10:24; Lu 12:15,20+

☆ 6:18: Lu 6:38; Ro 12:13; 2Kor 9:6+; Ga 6:9+; Ibr 13:16

☆ 6:19: Mt

6:19+ ☆ 6:20: 1Tim 1:4, 4:6+; 2Tim 1:14, 2:14; Tit 1:9

Ro Ta Paulus Ibeede Pa Timoti Ma Iwe Ru Pa

¹ Nio Paulus, ngorjana ki Yesu Krisi. Anutu itunu leleene mi iur yo be ansoyaara sua kini mbukjana pa mbotjana ngonono ta takamam la ki Yesu Krisi i. ² O lutuŋ Timoti, nio anbeede ro ti ima paso, leleŋ pu ilip.

Tamanda Anutu mi Merere kiti Yesu Krisi ko tikampe u, mi timuŋai u, mi timboro u ma mbot ambai. Ŋonoono.✠

Paulus ipombol Timoti be imender mboljana mi isoyaara uruunu ambaijana

³ Nio aŋurur leleŋ imap ma ilala ki Anutu, mi anbesmbeze pini raama leleŋ ngeezjana, kembei ta mungu tumbur bizin tikamam na. Mi mbeŋ ma aigule na, nio motorŋ ingalŋgalu pa suŋjana tio mi leleŋ ambai pa Anutu pa kampejana kini ta ise ku na.✠ ⁴ Mi anso anŋre u to leleŋ ndabok kat. Pa nio motorŋ ingal mazwaana ta ituru taparzem ti mi nu taŋ na. ⁵ Mi motorŋ lala tomini pa mbulu ku ta urla kat ki Anutu raama lelem, kembei tumbum moori Lois mi nom Yunis na.✠

⁶ Uunu tingi ta anso anŋpei nŋgar ku mini ta kembei: Mungu indeeŋe ta anŋur nomor sala utem na, Anutu ikampe u mi ikam lem mburom be mbeze pini. Mburaana tana, motom ingal be payaryaara totomen, kembei ta tomtom tisegeere you na.✠ ⁷ Pa Bubujana ta Anutu ikam piti, ina ipombolmbol ti be tomoto som, mi ikamam ma lelede par piti mi iuluulu iti be takam kat nŋgar mi tagabiizi itundu.✠

⁸ Tana mender mboljana, kam sua ki Merere kiti pizin tomtom mi pombol zin be tiurla kini. Ŋonoono, ingi anbotmbot lela ruumu sanaana pa Krisi zaana. Mi mbulu ta tikam pio na, nu kom miarŋ pa pepe, mi moto pepe. Kozo mender mboljana mi baada patanjana pa uruunu ambaijana kembei ta nio i. Anutu ko ipombol u pa itunu mburaana be kam ta kembena.✠

⁹ Anutu ni ikamke iti, mi iboobo iti ma tewe lene kek, bekana toto zaala kini potomjana. Mi uunu imbot la itundu mbulu kiti, som uraata kiti ambaijana sa na som. Ina ni ito itunu leleene mi kampejana kini tau. Pa iti tomtom ta tasekap la ki Krisi i, na mungu kat, indeeŋe ta Anutu iur kosa sa zen na, ni leleene iur piti be ikampe iti.✠ ¹⁰ Mi ingi ulaaŋa kiti Yesu Krisi isu toono, mi iswe kampejana tina ma imbot mat, mi ipunmeete meetejana mburaana kek. Mi uruunu ambaijana kini ta iswe zaala tabe tilip pa meetejana mi takam mbotjana mata yaryaarajana.✠

¹¹ Nio, Anutu iur yo ma anŋwe ngorjana kini, mi ingo yo be ansoyaara uruunu ambaijana tana pizin tomtom mi anpaute zin pa.✠ ¹² Uunu tina ta anbadbaada patanjana boozomen tingi. Tamen nio anmoto kosa sa som, mi korŋ miarŋ som. Ingi niŋ se paso, nio anŋute Tomtom ta anpase pini i. Tana anŋurla kat ta kembei: Uruunu ambaijana ta ni iur mar nomorŋ na, ni irao imboro ma imbot ambai ma irao nol tabe ni imiili mini pa i.✠

¹³ O Timoti, sua ambaijana ta nu leŋ mar tio, ina iwe kin pu pa sua tabe kam pizin tomtom i. Mi motom ingal be itum to sua tana tomini. Kiskis urlanjana ku, ramaki mbulu ki lelede par piti. Pa ina mbulu kizin wal ta tisekap la ki Yesu Krisi i.✠ ¹⁴ Uruunu ambaijana ta ima nomom be mboro, ina kororŋ ndabokjana kat. Tana motom pa mi mboro kat. Bubujana Potomjana ta imbotmbot la lelede i ko ipombolu be kam ta kembena.✠

¹⁵ Nu ute: Wal urlanjana kan ta timbotmbot pa lele pakaana ki Asia na, timap tipizil ndemen pio kek. Wal tana, tomtom kizin ru na Pigelus mi Ermogenes. ¹⁶⁻¹⁷ Mi Onesiporus zian zin wal ta timbotmbot ruumu kini na, Merere ko imuŋai zin. Ŋonoono, nio anbotmbot lela ruumu sanaana leleene. Tamen Onesiporus ka miarŋ som, mi imoto som. Indeeŋe ta ni imar Rom na, imbel ruŋorŋ ma irao imar indeeŋe yo. Mi imar-mar ma iloulou yo mi ipombolmbol yo.✠

✠ 1:2: Ŋgo 16:1; 1Tim 1:2 ✠ 1:3: Ro 1:8+; Pil 3:5; 1Tes 1:2, 3:10 ✠ 1:5: 2Tim 3:15 ✠ 1:6: 1Tim 4:14
✠ 1:7: Ro 8:15 ✠ 1:8: Ro 1:16; Ep 3:1+; Pil 4:4; 2Tim 2:3 ✠ 1:9: Ro 8:28; Ep 1:4, 2:8+; 1Tes 4:7; Tit 1:2, 3:4+
✠ 1:10: Ro 16:25; 1Kor 15:26,54+; Kol 1:26; 1Pe 1:20 ✠ 1:11: Ŋgo 9:15; Ga 1:15+; 1Tim 2:7 ✠ 1:12: Ep 3:1+; 1Pe 4:19 ✠ 1:13: 1Tim 1:10; 2Tim 3:14; Ibr 10:23 ✠ 1:14: Ro 8:11; 1Tim 6:20 ✠ 1:16-17: Mt 25:36; Ŋgo 28:30; 2Tim 4:16,19; Ibr 13:3 ✠ 1:18: Mt 25:36; Yud 21

¹⁸ Mi nu ute: Mungu ni imbeeze kat pio isu kar Epesus tomini. Tana ajsuŋ Merere beso mbej kaimer ipet, na ni ko imuŋai i. ☆

2

Paulus ikam sua tooroŋan pakan pa Timoti

¹ O lutuŋ Timoti, kampejana mi muŋaŋana ki Yesu Krisi, ta ko ipombolmbolu. ☆ ² Mi sua boozomen ta nio aŋso ila iwal biibi matan ma lej kek, ina kozo kam pa tomtom pakan ta nu rao ndemeere zin na, be zin kadoono tipaute zin wal pakan. Naso sua tana iseenge ma ila. ☆

³ Gaaba yo ma ituru timender mboljana mi tabaada patanja na pa Yesu Krisi zaana, kembei ta zin malmal kan ambaimbaŋan tikamam pa bibip kizin. ☆ ⁴ Iti tuute: Zin malmal kan, matan lala pa uraata pakan kembei ta zin iwal biibi som. Tizem kat zitun pa uraata ki malmal men. Naso tikam ma biibi kizin leleene ambai. ⁵ Mi sombe tomtom tasa iloondo pa londi biibi, na bela ito londi tana ka tutu, tona irao ikam kadoono ambaijana kizin wal ta tilip i. ☆ ⁶ Tomtom woomoŋana ta imbelmbel uraata pa kini paazaŋana na, sombe kini ngaa-manjana ipet na, ni ta ko ikam le kadoono mungu. ☆ ⁷ Sua tio tooroŋan taiŋgi, sombe motom pinin pa ka uunu, inako Merere iuulu u be kam kat ngar pa.

⁸⁻⁹ Motom ingalŋgal Yesu Krisi totomen. Ni popoŋana ki king Dabit. Mi imeete, to Anutu ipei i ma imanga mini. Nio aŋzoyaryaara uruunu ambaijana tina pizin tomtom, tanata aŋrre patanja na, mi tiur yo lela ruumu sanaana leleene kembei ta tomtom sananŋana sa. Tamen sua ki Anutu na, tirao be tipakaala na som. ☆ ¹⁰ Tiŋgi tabe aŋmender mboljana, mi aŋbaada patanja na ta boozomen taiŋgi. Pa aŋso aŋuulu zin wal tau Anutu ipeikat zin be tiwe lene na, be tisekap kat la ki Yesu Krisi. Naso ni ikamke zin ma timbotmbot raama Anutu lela azuŋka kini leleene ma alok. ☆

¹¹ Sua ti ŋonoono kat. Irao tuurla mi tapase pa: Sombe tagaaba Krisi pa meeteŋana kini,

inako kaimer itijaŋ tombotmbot matanda yaryaara. ☆

¹² Mi sombe temender mboljana mi tabaada patanja na pa ni zaana, inako tagaabi pa uraata ki peeze kamjana. ☆

¹³ Tamen sombe tipizil ndemende pini mi tawatkaala zaana, inako ni ipizil ndemeene piti mi iwatkaala zanda tomini.

Mazwaana pakan na, iti tumbuk sua pini be toto i, mi tamen toto sua kiti mbukjana som.

Mi ni na, itoto sua kini mbukjana.

Paso, ni irao be ipeleele itunu ngar kini na som. ☆

Timoti bela ikoto zin wal pakamkaamjan

¹⁴ Sua tio taiŋgi, kozo zzo zin tomtom pa bekena matan ingalŋgal. Mi kwom imbolmbol pizin ila Anutu mataana be tiparzorzooro pa sua soroksorok pepe. Pa sua ta kembena irao iuulu zin tomtom risa som. Ina ipasansaana zin. ☆ ¹⁵ Mi kam kinkiini be kam kat uraata ku, mi paute kat zin tomtom pa sua ŋonoono. Beso kaimer mi mender su Anutu kereene uunu, to kom miaŋ som, mi nim se. Pa ni ko ire u kembei kam uraata ku ma ambai. ☆ ¹⁶⁻¹⁷ Mi sua soroksorok ta ito ngar ki toono men na, mbotmbot molo pa. Pa sua ta kembena, ina kembei mbeete sananŋana ta ipasaana kat zin tomtom. Pa ina iyaryaaru zin ma tizem mbulu ki Anutu. Wal ta tizzo sua ta kembei, tomtom kizin ru ta Imeneus mi Piletus. ☆ ¹⁸ Ziru tipaŋoobo pa sua ŋonoono. Pa tikamam sua pakaamjana pizin tomtom ta kembei: Mangana kizin wal meeteŋan, ina ipet kek, mi kaimer na mangana toro sa som. Sua kizin tana ipasansaana wal pakan urlaŋana kizin. ☆ ¹⁹ Tamen iti ta Anutu wal kini ŋonoono na, tuurla sua ta ni ikam piti na, mi tombol se. Wal kini na, kan kilalan ru. Ta, iso ta kembei: “Merere, ni iute wal kini.” Mi kilalan toro na, iso ta kembei: “Wal boozomen ta so tiswe Yesu zaana ma tiso ni Biibi kizin, na bela timet

☆ 2:1: Ep 6:10 ☆ 2:2: Tit 1:5 ☆ 2:3: 1Tim 1:18; 2Tim 1:8, 4:5 ☆ 2:5: 1Kor 9:25+; 2Tim 4:8 ☆ 2:6: 1Kor 9:7,10 ☆ 2:8-9: Mbo 89:3+; Iŋgo 21:33; Ro 1:3, 2:16; 1Kor 15:1,4,20; Pil 1:7,12+; Kol 4:3; Ibr 4:12 ☆ 2:10: 2Kor 1:6; Kol 1:24 ☆ 2:11: Ro 6:5,8; 2Kor 4:10+; Pil 3:10 ☆ 2:12: Mt 10:33, 19:28; Ro 8:17; 1Pe 4:13 ☆ 2:13: Nam 23:19; Mbo 33:4; Ro 3:3+, 9:6 ☆ 2:14: 1Tim 6:4; Tit 3:9 ☆ 2:15: 1Tim 4:6+; Tit 2:7+ ☆ 2:16-17: 1Tim 1:4,20, 4:7, 6:20; Tit 1:14 ☆ 2:18: 1Kor 15:12; 2Tes 2:1 ☆ 2:19: Mt 7:23; Yo 10:14,27; 1Tim 3:15; 1Yo 2:19

ma timbot molo pa mbulu sananjana.” Kialan ru tana, ta tiswe zijo pa Anutu wal kini jonoono. ☆

²⁰ Ruumu biibi na, kuuru matakiya timbotmbot lela. Kuuru pakan na, tiurpe pa gol ma silba. Ina timbot be takam uraata bibip pa. Mi kuuru pakan na, kuuru sorok ta irao pa uraata soroksorok. ☆ ²¹ Ina raraate men piti tomtom. Sombe tomtom sa izem mbulu mi sua soroksorok, mi iurpe itunu ma iwe ngeezanjana mi potomjane, nako iwe kembei kuuru ngeezanjana. Tana biibi kini ko leleene ambai pini, mi iuri pa uraata bibip pakan. Paso, ni iurpe itunu, tana irao be ikam uraata ambaimbaijan ta boozomen. ☆

Mbulu ki mbesoojo ambaijana ki Merere

²² Tana ko molo pa mbulu bozboozo ta nangaj popogan nin zze pa i. Mi kam kinkini be we ndeejekom pa Anutu mataana, mi kiskis urlanjana ku, ur lelem pizin tomtom, mi niomjan wal boozomen ta lenen ngeezanjana mi tizunzun pa Merere kiti na, kaparlup leleyom ma kewe tamen, mi kombotmbot la mbulu luumujana men. ☆ ²³ Tamen zin wal ta tiute sua ki Anutu som, mi tiyyo kwon pa sua kankaanajana, mi tiparzorzooro pa sua soroksorok na, gaaba zin pa mbulu kizin tana pepe. Pa nu ute, sua ta kembena ipiyotyooto mbulu ki ketende malmal, mi ikamam ti ma tojorjoojo sorok. ☆

²⁴ Tomtom ta sombe iwe mbesoojo ki Merere, na irao keteene malmal mi ijoojo pepe. Bela ikam mbulu luumujana pa tomtom ta boozomen, mi irao kat be ipaute zin tomtom pa sua ki Anutu. Mi sombe tomtom tikam joobo mbulu pini, na irao iur ngis pa pepe. ☆ ²⁵ Mi sombe wal pakan tizorzooro la kaljaana mi ni ipazal zin, na bela iso sua luumujana men pizin. Pa ina ko iwe zaala pizin be Anutu ikam zin ma titooro lenen, mi tikilaala kat sua jonoono. ☆ ²⁶ Naso ngar kizin ipet, mi tipurus pa kilis ki Tomtom Sanaana. Pa ni ta ikeene zin, mi ikam zin ma timbesmbeze pini na.

3

Mbulu sananjana tabe tipet i

¹ Timoti, nio lelen be nu ute kat ta kembei: Mazwaana kaimer kana ta tingi i, na patanjana bibip kola tipet. ☆ ² Pa tomtom ko lenen pa zitun men, mi matan monijan. Mi tipakurkur zitun ma tiso tilip pa waen bizin pakan. Mi tiwirri sua sananjana pizin tomtom, mi tizorzooro la taman ma nan bizin kaljan. ☆ ³ Mi sombe tomtom tikampe zin, na zin lenen ambai pizin som. Mbulu kizin ko ingeeze pa Anutu mataana som, mi lenen pizin tojmatizij kizin som. Mi sombe keten malmal, na irao lenen imiili mini na som. Tikiskis ma timbotmbot. Zin ko tingalngal sorok sua pizin tomtom. Mi tirao be tigabiizi zitun na som. Ko timagjanga sorok pizin tomtom kembei ta buzur malmajana, mi tiurur koi pa mbulu ambaimbaijan ta mungaana men. ⁴ Mi tiurur wal kizin ila kan koi bizin naman. Zin ko lenen tatana men, mi tipakurkur zitun. Mi mbulu pareijana ta so tiyamaana kembei ambai, nako tikam men. Mi Anutu na, lenen pini risa som. ☆ ⁵ Jonoono, mbulu pakan ta Anutu wal kini tikamam na, zin ko titoto sorok. Tamen mbulu kizin ko iswe zin kembei tiute Anutu mburaana som mi lenen pa som. Wal ta kembei na, pizil ndemem pizin mi mbot molo pizin. ☆

⁶⁻⁷ Tomtom kizin pakan ko tiru zaala be timbot se kizin moori kankaanajan ta urlanjana kizin imbol zen na. Ko tila kizin moori tau lenen ipata pa sanaana kizin, mi tamen lenen bok pa ngar bozboozo mi ngar tana ikamam peeze pizin. Zin moori ta kembei na, lenen be tilenglen len sua. Tamen tirao be tikan la kat sua jonoono na som. Tana wal pakamkaamjan tana ko tila kizin moori ta kembei, mi tikam sua leleenejana pizin, to zin moori tana titop la kizin. ☆ ⁸ Wal pakamkaamjan tana, mbulu kizin irao pa Anutu mataana som kat. Tanata ni ipizil ndemeene pizin. Pa ngar kizin mi urlanjana kizin isaana kek, mi tizorzooro pa sua jonoono kembei ta mungu Yanes mi

☆ 2:20: Ro 9:21; 1Kor 3:12+

☆ 2:21: 2Tim 3:17 ☆

2:22: 1Tim 1:5; 6:11; 1br 12:14

☆ 2:23: 2Tim 2:16; Tit 3:9

☆ 2:24: 1Tim 3:2+; Tit 1:7+

☆ 2:25: Ga 6:1; 2Tim 4:2; 1Pe 3:15

☆ 3:1: 1Tim 4:1; 2Pe 2:1, 3:3; Yud 8

☆ 3:2:

Ro 1:29+; 1Tim 6:4; 2Pe 2:3,12

☆ 3:4: Pil 3:19; Yud 4,19

☆ 3:5: Mt 7:15,21; Ro 2:19+, 6:17+; 2Tes 3:6; Tit 1:16

☆ 3:6-7: Tit 1:11

* 3:8: Re Kam 7:22 mi 9:11. Mbol pakan kizin Yuda iso ta kembei: Zin naborou kan ki Aikuptu ta mungu zijan Mose tiparkam siloogo na, tomtom kizin ru zan Yanes mi Yamberes.

☆ 3:8: Kam 7:11+; Ro 1:28; 1Tim

Yamberes tizooro Mose na. * ☆ ° Mi mbulu raraate men ko ipet pizin kembei ta munju ipet pa Yanes mi Yamberes na. Ko tikam ma som to, iwal biibi tikilaala zin kembei len ngar somjan.

Paulus ipombol Timoti mini

¹⁰⁻¹¹ O Timoti, nu gabgaaba yo. Tana sua ta ajkamam pizin tomtom, mi mbulu tio, mi uunu tau ajkamam uraata pa i, mi urlanjana tio, mi mbulu tio ta loja keterj malmal pizin tomtom som, mi ajjurur lelej pizin, mi ajmendernder mboljana mi ajbadbaada patanjana, ina nu ute lup kek. Mi patanjana boozomen ta tomtom tikam pio, bekena tiseeze motoj, ina tomini nu ute. Mungu tiseeze motoj isu kar Antiok, ma Ikonium, mi Listara. Tamen ajmender mboljana mi ajbaada men, mi Merere, ni iuulu yo mi itatke yo pa patanjana ta boozomen tana, ta ingi ajbotmbot men i. ☆ ¹² Mi nio ituj tamen ajbaada patanjana som. Pa wal boozomen ta sombe lenen be tisekap la ki Yesu Krisi mi tito mbulu ki Anutu, inako tomtom tiseeze matan. ☆ ¹³ Mi zin wal sananjan ta tipakamkaam zin tomtom mi tipandelndel zin, nako tinoknok men ta kembei, mi sanaana kizin tana ila ila ma iwe biibi kat. Mi ina, zin tipakaam zitun tomini. ☆

¹⁴ Tamen nu na, kozo kiskis sua gonoono ta lej mi kan la kek na. Pa niam ta ampau te u pa sua tana na, nu ute yam. ☆ ¹⁵ Mi indeenje ta nu nanganyjom mi imar, na nu tum raama Anutu sua kini potomjana ta tibeede se ro na. Sua tana irao be ipei ngar ambaijana pu, mi iso u pa zaala tabe Anutu ikamke u pa i. Zaala tana ta kembei: Sombe urla ki Yesu Krisi mi sekap la kini, inako mbot ambai. ☆

¹⁶ Anutu sua kini ta boozomen na, itunu Bubujana ta ipei ngar kizin tomtom ma tibeede se ro na. Mi sua kini iuulu kat iti be tapau te zin tomtom pa sua gonoono, mi tokoto sua pakaamjana kizin tomtom, mi tapazal zin tomtom, mi tozzo zin pa mbulu ndeengejana. ☆ ¹⁷ Tana Anutu tomtom kini

sa isombe iute sua tana, na ni ko irao kat be ikam uraata ambaimbaijan matakina ta boozomen. ☆

4

Paulus ikam sua mboljana pa Timoti

¹ Merere kiti Yesu Krisi, ni kola imiili ma imar mini be iswe peeze kini ma imboto kat mat, mibe itiri tomtom ta boozomen mi iur kadoono pizin. Zin ta timbot matan yaryaara, mi zin ta timetmeete kek na tomini. Nio ajkam sua mboljana pu pa ni ziru Tamaana Anutu matan ta kembei: ☆ ² Soyaara Anutu sua kini. Sombe tomtom lenen be tilej la, som lenen pa som, na tonggo pa. Ina uraata ku be kam men tau. Sua pakaamjana kizin tomtom na, zzwe ma imboto kat. Mi pazalal zin tomtom mi pombolmbol zin. Tana kam sua ki Anutu pizin pa mazwaana ta boozomen. Mi nim gesges pizin pepe, mi ketem malmal pizin karau pepe. ☆

³ Pa mazwaana sa kola imar, to tomtom ko lenen be tingun taljan pa sua ambaijana mini som. Mi ko lenen be tilejlej len sua soroksorok ta boozomen. Tana wal boozomen ta kwon mbesmbeeeze pizin tomtom mi tipombolmbol zin be tito zitun lenen sananjan na, tomtom ko tiyogeege zin ma timar, bekena tilejlej len sua kizin pakaamjana. ☆ ⁴ Tana tomtom ko tizeeze taljan ma sik pa sua gonoono, mi tipizil ndemen pa, mi tingun taljan pa mbol soroksorok men. ☆

⁵ Mi nu na, kozo ketem guruk pa kosa sa pepe. Kam kat ngar. Mi mender mboljana, baada patanjana, mi kam uruunu ambaijana pizin wal ta tiurla zen na. Naso kam kat uraata ta Anutu iur ma nomom na. ☆

Paulus swoono igarau kek

⁶ Pa nio, ingi be anjem toono ti. Molo som, to sinij ireere kembei yok baen ta tiliglij sala patoronjana i. ☆ ⁷ Nio anporou mboljana ma anlip kek. Pa nio mburoj mburoj be anjo kat Merere, mi anposop londi tio, mi ingi ankiskis men urlanjana

☆ 3:10-11: Mbo 34:19; Ugo 13:14-52, 14:1-20; 2Kor 1:10; Pil 2:22; 1Tim 4:6 ☆ 3:12: Mt 16:24; Yo 15:18+, 17:14; Ugo 14:22; 1Tes 3:3 ☆ 3:13: 2Tes 2:11; 1Tim 4:1 ☆ 3:14: 2Tim 2:2 ☆ 3:15: Mbo 19:7, 119:98,105,130; Yo 5:39 ☆ 3:16: Ro 15:4; 2Pe 1:20+ ☆ 3:17: 1Tim 6:11; 2Tim 2:21 ☆ 4:1: Ugo 10:42; Ro 14:9+; 1Pe 4:5 ☆ 4:2: Ugo 20:20; Kol 4:5; 1Tim 4:13; 2Tim 2:25; Tit 1:13, 2:15 ☆ 4:3: 1Tim 1:10+, 4:1; 2Tim 3:6; Tit 1:9 ☆ 4:4: 1Tim 1:4, 4:7; Tit 1:14 ☆ 4:5: Ugo 21:8; Ep 4:11; 2Tim 1:8, 2:3 ☆ 4:6: Pil 1:23, 2:17; 2Pe 1:14 ☆ 4:7: Ugo 20:24; 1Kor 9:24+; Pil 3:14; 1Tim 6:12; Ibr 12:1

tio. ☆ ⁸ Tana mogar ambairjana kizin wal ta tiporou mboljana ma tilip, ta izza yo a. Mogar ta kembei: Indeeje mberj kaimera, na ni ta tiirijana katuunu ndeejejana i, ko ipaata yo be tomtom ndeejejan. Mi nio ituj tamen som. Pa wal boozomen ta so tiurur lelen pini, mi tiurur matan pa miilijana kini, na ni ko ikam mbulu raraate men pizin tomini. ☆

Sua pa koron pakan

⁹ Timoti, toombo be loja mi mar. ¹⁰ Pa Demas, ni iur lelene pa koron ki toono, tana izem yo ma anbornej, mi ila lene pa kar Tesalonika kek. Mi Kresenes, ni ila pa lele pakaana ki Galesia kek. Mi Titus, ni ila pa lele pakaana ki Dalmesia. ☆ ¹¹ Mi Lukas itutamen ta niamru ambotmbot i. Tana kam Markus na niomru kamar. Pa ni irao be iuulu yo pa uraata ki Merere. ☆ ¹² O, mi Tikikus na, nio ango i ma ima pa kar Epesus kek.

¹³ Mburu tio mat kana ta anjem su ruumu ki Karpus ta kar Troas na, re beso mar, na motom ngal be kam. Mi kam zin buk tomini. Mi zin buk pakan ta kulin mboljana na, kozo motom ngal kat be kam zin tomini.

¹⁴ Alisande ta iurpewe mburu pa mbaras na, ni ikam mbulu sananjana kat pio. Kaimera Merere itunu ko ipokot mbulu kini. ☆ ¹⁵ Tana re u pini. Pa ni imbel zooronjana pa sua kiti.

¹⁶ Mataana mi tipamender yo be titiiri sua tio na, tomtom sa ilae tio be ipombol sua tio som. Som kat. Timap ma tizem yo lup. Tamen nio anjau Merere be ipokot mbulu kizin tana pepe. ¹⁷ Onono, nio ituj tamen. Tamen Merere, ni imbot raama yo, mi ipombol yo, tabe anrao ankam sua ki Anutu pizin tomtom pa mazwaana tina tomini. Tana uraata tio ta anjzoyaryaara uruunu ambairjana pizin karkari ta boozomen, ta imar imap su ti. Pa sua irao lele kizin wal ta Yuda somjan i ma tilerj kek. Mazwaana tana, anso ko anmeete. Mi som. Anutu iuulu yo ma kembei ta itatke yo pa laion kwoono. ☆ ¹⁸ Mi ni kola itatke yo pa koron sananjan ta munjaana men, mi ikamke yo ma anla anbot ambai su kar kini ta saamba a. ☆

Tana iti tapakur ni zaana totomen. Onono.

Sua pemetjana

¹⁹ Kam aigule tio ila ki Prisila ziru Akwila, mi zin wal ta zigan Onesiporus timbotmbot ruumu kini na. ☆ ²⁰ Erastus, ni imbotmbot men kar Korin. Mi Tropimus, ni mete ikami ma anjemi su Miletus. ☆

²¹ Timoti, toombo be loja mi mar. Pa molo som to, lele ilomo mi miiri swoono. Eubulus mi Pudes, Linus, Klaudia, mi tojmatizij pakan ki Kisi ta niamjan ambotmbot i, zin tomini tikam aigule kizin pu.

²² Timoti, Merere ko imbotmbot raamu. Mi kampana kini ko ise tiom ta boozomen. Onono.

☆ 4:8: 2Tim 1:12; Yems 1:12; 1Pe 5:4; Tur 2:10 ☆ 4:10: Kol 4:14; 1Yo 2:15 ☆ 4:11: Ugo 15:37+; Kol 4:10,14; 1Pe 5:13 ☆ 4:14: Mbo 28:4; 1Tim 1:20 ☆ 4:17: Mbo 22:21; Ugo 23:11, 27:23+ ☆ 4:18: Mbo 121:7; Mt 6:13; Ro 11:36
☆ 4:19: Ugo 18:2; 2Tim 1:16+ ☆ 4:20: Ugo 19:22, 20:4, 21:29

Ro Ta Paulus Ibeede La Ki Titus

¹ Nio Paulus, mbesooŋo ki Anutu mi ŋgoŋana ki Yesu Kriŋi, ta aŋbeede ro ti. Zin wal tau Anutu ipeikat zin be tiwe lene na, nio aŋkamam uraata beken aŋuulu zin ma tiurla kini mi tiute kat sua ŋonoono. Naso tito mbulu kini, ² mi tiur matan pa mbotŋana mata yaryaaraŋana. Mbotŋana tana, mungu kat, indeeŋe Anutu iur kosa sa zen na, ni imbuk sua pa. Mi ni irao ipakaam na som. Izzo sua ŋonoono men. ³ Mi indeeŋe ka nol na, Anutu ta ulaaŋa kiti i, iur uruunu ambaiŋana imar nomoŋ, mi iŋgo yo ma aŋla be aŋsoyaara sua tana pizin tomtom. Naso timbot mat pa. ⁴

O Titus, aŋbeede ro ti ima paso, urlaŋana kiti ilup ituru ma tewe tamen, mi aŋre u kembei lutuŋ ŋonoono. Tamanda Anutu mi ulaaŋa kiti Yesu Kriŋi ko tikampe u, mi timboro u ma mbot ambai. ŋonoono. ⁵

Titus bela iur mboronjan ambaimbaiŋan
(1Tim 3:2-7)

⁵ Mungu nio aŋzemu su mutu Krit mi aŋso pu be urpe uraata pakan ta aŋposop som na, mi ur zin mboronjan ma ikot kar ta boozomen. Mi iŋgi aŋsope u pa uraata ta ima nomom kek na. ⁶ Tomtom ta nu sombe uri na, bela mbulu kini ta boozomen ambai men. Kokena tomtom tiyyo kwon pini. Mi bela igabiizi itunu mi imbotmbot ki kusiini ŋonoono men. Mi lutuunu bizin na, bela tileŋleŋ la kaŋaana, mi tiurla ki Yesu, mi urun ambai. Kokena tizorzooro mi tiwirri pat kizin pa mbulu soroksorok. ⁷ Pa mboronjan ta ikamam peeze pa lupŋana ki Kriŋi na, mbulu kini ta boozomen bela ambai men. Kokena tomtom tiyyo kwon pini. Tana irao ito itunu leleene men pepe, mi keteene malmal karau pepe. Mi ni iwin ma zaza pepe, mi imangayaryaara pa malmal pepe. Mi irru zaala be iwatke le pat pepe. ⁸ Ni kamŋa leembeŋana,

mi leleene pa mbulu ambaiŋana ilip. Mi ikamam kat ŋgar mi igabizbiizi itunu. Mi ikamam mbulu ndeeŋeŋana mi potomŋana men. ⁹ Mi ikiskis sua ta tipaute i pa na, ma imbol pini. Pa sua tana, sua ŋonoono. Irao tapase pa. Naso ni irao be ikam sua ambaiŋana pizin tomtom be ipombol urlaŋana kizin, mi iswe zin wal ta tizorzooro pa sua ŋonoono na. ¹⁰

Mbulu kizin wal pakamkaamŋan

¹⁰ Tana ur zin mboronjan ta kembei. Pa wal boozomen tau niomŋan kombotmbot na, zin wal zorzooronjan, mi tiyyo kwon pa sua soroksorok ta ŋono somŋana i, mi tipandelndel zin tomtom. Zin Yuda ta timbotmbot la lupŋana tiom na, zin ta timuŋmuungu pa mbulu tana. ¹¹ Wal ta kembei na, peteke zin mi pumun kwon. Pa tipasansaana tomtom pakan ziŋan zin wal ta timbotmbot ruumu kizin na, ma urlaŋana kizin isaana. Wal pakamkaamŋan tina na, kan miaŋ somŋan. Pa tipabog-boogo sua ki Merere, beken a tiwatke len koron kizin tomtom. ¹² Mungu Krit zitun merere kizin kwoono ta, ni iswe kat zin ma iso ta kembei: “Tomtom ki Krit tiŋgi, zin pakamkaamŋan mi sananŋan kat. Zin kembei buzur saŋsaŋŋan. Mi zin belegeleeŋan mi kopon kiniŋan kat.”

¹³ Sua tana na, ŋonoono men. Tana yaamba kat wal tana mi swe zin pa mbulu kizin pakaamŋana. Naso urpe urlaŋana kizin ma ambai mini. ¹⁴ Kokena tiŋgun talŋan pa mbol soroksorok kizin Yuda, ramaki tutu soroksorok kizin tomtom ta tipizil ndemen pa sua ŋonoono kek na. ¹⁵

Zin wal tau lelen ŋgeeeŋan na, koron sa irao ipasaana zin pa Anutu mataana na som. Pa mbulu kizin ramaki koron kizin ta boozomen na iŋgeee men. Tamen zin wal tau lelen iŋgeee som, mi tiurla som na, mbulu kizin mi koron kizin sa ko irao iŋgeee pa Anutu mataana na som. Pa lelen mi ŋgar kizin isaana kek. ¹⁶ Wal ta kemben a tindemeere sorok ma tiso tiute Anutu. Tamen mbulu kizin iswe zin kembei tipizil ndemen pini kek. Tana Anutu leleene pizin

☆ 1:2: Ro 16:25+; 2Tim 1:1,9 ☆ 1:3: Ro 1:5; Ga 1:1; Ep 1:9+; 1Tes 2:4; 1Tim 1:1-11 ☆ 1:4: Ro 1:7 ☆ 1:5: ŋgo 14:23; 2Tim 2:2 ☆ 1:6: 2Tim 2:24+ ☆ 1:7: Mt 24:45; 1Kor 4:1; Ep 5:18; 1Pe 5:2 ☆ 1:9: 1Tim 1:10, 6:3+; 2Tim 1:13, 2:15, 4:3; Tit 2:1 ☆ 1:10: ŋgo 15:1; 1Tim 1:6 ☆ 1:11: Yo 10:12; 1Tim 6:5; 2Tim 3:6+; 1Pe 5:2 ☆ 1:13: 2Tim 4:2 ☆ 1:14: Mt 15:9; Kol 2:21+; 1Tim 1:4, 4:7 ☆ 1:15: Mt 15:11; Lu 11:39+; ŋgo 10:15; Ro 14:14,20,23; 1Kor 6:12 ☆ 1:16: 2Tim 3:5; 1Yo 1:6, 2:4; Yud 4

risa som. Pa tizorzooro la kaljaana, mi tirao be tikam uraata ambaijana sa som.✠

2

Mbulu tabe wal ki Krisi tikam

¹ Mi nu Titus, kozo paute zin tomtom pa ngar ambaijana tabe ipombol urlajana kizin. ✠ ² Tana so pizin kolman be tigabiizi zitun, mi tikam mbulu kizin ma ambai men pa tomtom matan. Bela tikam mbulu raama ngar, mi urlajana kizin imbol, mi tiur lelen pizin tomtom, mi timender mboljana pa patajana. ✠ ³ Mi zin kolmannan ta kembena. So pizin be tikam mbulu potomjana men mi timoto Merere. Mi tingal sua pizin tomtom pepe, mi tiwe mbesoongo pa winjana pepe. Bela tipaute zin tomtom pa mbulu ambaijana. ✠ ⁴ Naso tipombol zin moori pakan be tiur lelen pa kusin bizin ma lutun bizin, ⁵ mibe tikam kat ngar mi tigabiizi zitun, mi tikam mbulu ngeezejana men, mi timboro kat lele mi ruumu kizin, mi tikampe zin tomtom, mi tikoto zitun ma timbot la kusin bizin kopon mbarman. Tona tomtom sa ko irao be iyyo kwoono pa Anutu sua kini som. ✠

⁶ Mi zin nangar kaibiim na, pombol zin be tikam kat ngar mi tigabiizi zitun. ⁷ Mi nu itum na, kozo we kin ambaijana pizin, mi patoongo zin pa mbulu ambaimbaijan ta munjaana men, to zin ziyose. Sombe kam sua pizin tomtom, na kam sua njoono men raama lelem. Mi motom ingal itum be mbulu ku ingeeze men pa tomtom matan.

✠ ⁸ Mi kam sua ambaijana tabe ipombol urlajana kizin tomtom. Kokena tomtom sa iyo kwoono piti. Tona zin wal ta tizorzooru ko kan miarj pa mbulu kizin, mi timaane men. Paso, zin ko tire u kembei nu kam njoobo mbulu sa som. ✠

⁹ Mi zin wal ki Krisi ta tiwe mbesoongo sorok na, so pizin be tilenlerj la bibip kizin kaljan, mibe tikam kat uraata kizin ta boozomen ma irao bibip kizin lelen. Mi tipetekat sua pizin pepe, ✠ ¹⁰ naman sosor pa bibip kizin koronj kizin sa pepe. Bela

matan ingalngal uraata kizin mi tikam kat. Naso bibip kizin tirao be tindemeere zin. Pa mbulu ta kembei ko ikam ma Anutu ta ulaaja kiti na, sua kini ingeeze pa tomtom matan. ✠

Kampejana mi muajana ki Anutu ta ipiyooto mbulu ambaijana

¹¹ Iti tuute: Kampejana mi muajana ki Anutu ta ipet mat kek. Tana koozi wal ta boozomen len zaala be Anutu ikamke zin. ✠ ¹² Mi kampejana mi muajana kini tana ipaute iti ta kembei: Koozi, mbulu boozomen ta ito Anutu ngar kini som, ramaki mbulu toono kan ta nindi izze pa i, na bela tipizil ndemende pa ma imap ma imborene. Mi takam kat ngar mi tagabiizi itundu, mi takam mbulu ndeejejana men ta ito Anutu ngar kini. ✠ ¹³ Tana iti bela takamam ta kembei, mi tu'urur matanda pa Merere kiti Yesu Krisi, be imiili ma imar mini raama mburaana mi azurjka kini biibi. Ni Anutu kiti mi Ulaaja kiti zaanaana. Mbulu tana iso ipet, nako lelene ambai kat pa kampejana tabe ise kiti i. ✠ ¹⁴ Yesu Krisi, ni ikam murindi mi izem itunu ma imeete piti, bekenan isan ti la sanaana mburaana, mibe ipus ti ma tewe ndeejejana, mi tewe ni lene. Naso matanda sijsij be takam uraata ambaimbaijan matakija. ✠

¹⁵ Sua tio ta boozomen taingi, kozo paute zin tomtom pa, mi pazal zin pa, mi pombol zin be tito kat. Mi re. Kokena tomtom sa mata pasomu. Pa nu zom pa uraata ku. ✠

3

Mbulu kizin wal urlajana kan

¹ Pei ngar kizin tomtom be timbotmbot la zin bibip ki gabman ta tikamam peeze piti i kopon mbarman mi tilenlerj la kaljan, mibe matan sijsij pa uraata ambaimbaijan matakija ta boozomen. ✠

² Mi so pizin be tipiri sua sananjana pa tomtom sa pepe, mi tizooro pepe. Mibe tikam mbulu luumujana men, mi len nger pa tomtom ta boozomen. ✠

✠ 2:1: 2Tim 1:13; Tit 1:9 ✠ 2:2: 1Tim 3:2+ ✠ 2:3: 1Tim 3:11; 2Tim 2:9+; 1Pe 3:3+ ✠ 2:5: 1Kor 14:34; Ep 5:22; Kol 3:18; 1Tim 2:11, 6:1; 1Pe 3:1 ✠ 2:7: 1Tim 4:12; 1Pe 5:3 ✠ 2:8: Tit 1:9; 1Pe 2:12,15, 3:16 ✠ 2:9: Ep 6:5+; Kol 3:22+; 1Tim 6:1+ ✠ 2:10: Mt 5:16; Pil 2:15 ✠ 2:11: 1Tim 2:4; Tit 3:4+; 2Pe 3:9 ✠ 2:12: Ro 6:19; Ep 1:4; Kol 1:22; 1Tes 4:7; 1Pe 1:15; 1Yo 2:15+ ✠ 2:13: 1Kor 1:7; Pil 3:20; 1Yo 3:2 ✠ 2:14: Kam 19:5; Mbo 130:8; Ga 1:4; Ep 2:10; Ibr 9:14; 1Pe 2:9 ✠ 2:15: 1Kor 16:11; 1Tim 4:12; 2Tim 4:2 ✠ 3:1: Ro 13:1+; 1Pe 2:13+ ✠ 3:2: Ep 4:2,31; Pil 4:5; Kol 3:12; 2Tim 2:24+

³ Pa mungu iti tomuni takankaana pa Anutu, mi tozoroori, mi takamam mbulu bozboozo, mi tomtom tipandelndel ti pa sua kizin pakaamjana, mi nindi izze pa mbulu sorokorok boozomen ki toono mi tewe mbesoojo pa. Takamam ngar sananjana pizin tomtom, mi matanda mburmbur pizin, mi itigan tomtom ta boozomen taparwe kanda koi ma tombotmbot.☆

⁴ Tamen indeeje kampejana mi mungaijana ki Anutu ta ulaaja kiti na ipet mat na, ni iwe tundu mi ikamke iti.☆
⁵⁻⁶ Mi iti takam mbulu ndeejanana sa ta ni ikamke iti pa i na som. Som kat. Ina ni itunu mungaijana kini tau. Zaala ta ni ikamke iti pa i, ina ta kembei: Bubujana Potomjana ikam uraata piti ma tewe popojanda, mi ipus ti ma tewe ngeezejanda. Pa Ulaaja kiti Yesu Krisi iwe zaala piti, tanata Anutu ikam Bubujana Potomjana ma isu ma isalakaala iti.☆
⁷ Tana kampejana mi mungaijana ki Anutu, ta ikam ti ma tewe ndeejananda pa ni mataana. Mi koozi zanda be takam mbotjana mata yaraarajana mi tu'urur matanda pa.☆

⁸ Sua tana, sua nonono. Irao tuurla mi tapase pa. Tana nio lelej be nu kwom imbolmbol pa. Naso zin wal tau tiurla ki Anutu na, matan ingalngal be tikam uraata mi mbulu ambaimbaijan totomen. Pa mbulu ta kembei, ina ambai mi iuluulu zin tomtom.☆

⁹ Mi zin wal ta tiyyo kwon pa sua kankaanajana, mi tiwidit Yuda tumbun bizin un mi tiparzorooro pa tutu ki Mose na, mbotmbot molo pizin. Pa sua sorokorok ta kembei, ko iuluulu iti risa som, mi ipiyooto nonono ambaijana sa som.☆
¹⁰⁻¹¹ Sombe tomtom sa izorooro mi irekrege lupjana ki Krisi, na loja mi peteke i. Peteke i pa ta ma som, mi so iwe ru pa ma som, to pizil ndemem pini, mi mbot molo pini. Pa nu ute: Tomtom ta inoknok sanaana ta kembei, ni izem zaala ki Anutu kek. Tana mbulu kini tina iswe i kembei kaimer ni kola ikam kadoono sananjana mi ila lene.☆

¹² Re sombe ango Atemas, som Tikikus ma ima, to toombo be loja mi mar tio ta Nikopolis i. Pa ingi lele ilomo kek. Mi re lene ta tingi na, anso ayla anbot ta tinga.☆

¹³ Sombe Zenas ta iute kat tutu ki Rom na, ziru Apolos tima tipet ku, na re zin pa mboti mi pai kizin, kokena timbot ngoobo.☆
¹⁴ Pa iti wal kiti tomuni, irao tikam ngar pa mbulu ki kampejana, mi tiuulu zin wal ta timbot ngoobo i. Kokena urlajana kizin ipiyooto nonono ambaijana sa som.☆

¹⁵ Wal boozomen tau niamjan ambotmbot taingi na, tikam aigule kizin pu. Mi pakanda bizin ta niomjan kombotmbot tina, mi tiur lelen piam mi tikiskis urlajana kizin na, we kwoyam mi kam aigule tiam pizin.

Kampejana ki Anutu ko ise tiom. Nonono.

Sua pemetjana

☆ 3:3: 1Kor 6:11; Ep 2:1+, 5:8; 1Pe 4:3 ☆ 3:4: Tit 2:11 ☆ 3:5-6: Yo 3:3+; Ugo 2:17-33, 15:11; Ro 3:20+, 5:5; Ga 2:16; 2Tim 1:9 ☆ 3:7: Ro 8:17,23+ ☆ 3:8: 1Tim 1:14+ ☆ 3:9: 1Tim 1:4; 2Tim 2:23; Tit 1:14 ☆ 3:10-11: Mt 18:15+; Ro 16:17+; 2Tes 3:6; 1Tim 6:3+; 2Tim 3:5; 2Yo 10 ☆ 3:12: Kol 4:7+ ☆ 3:13: Ugo 18:24+ ☆ 3:14: Pil 1:11; Kol 1:10; Tit 2:14

Ro Ta Paulus Ibeede Pa Pilemon

¹ Nio Paulus. Nio aŋbesmbeezee pa Yesu Krisi, tanata tiur yo ma ingi aŋbotmbot lela ruumu sanaana. Nio niamru toŋmatizij kiti Timoti, ta ambeede ro tingi ima pu Pilemon. Paso, nu gabgaaba yam pa uraata ki Krisi, mi leleyam pu ilip. ² Mi moori kiti ta Apia na, aigule tiam ila kini. Mi Arkipus ta niamŋan amporrou pa sua ki Merere, mi wal ki Krisi tau niomŋan kuluplup yom pa suŋŋana lela ruumu ku na, aigule tiam ila kizin tomini.

³ Tamanda Anutu mi Merere kiti Yesu Krisi ko tikampe yom, mi timboro yom ma kombot ambai. Ŋonoono.

Suŋŋana ta Paulus ikamam pa Pilemon

⁴ O Pilemon, gorgori ta aŋzuŋzuŋ na, motoro ingalŋgalu, mi aŋpakurkur Anutu tio pu. ⁵ Paso aŋleŋleŋ urum kembei nu urla kat ki Merere kiti Yesu, mi urur lelem pa Anutu wal kini potomŋan ta boozomen. ⁶ Uraŋana kiti ta ilup ti ma tewe tamen kek. Mi nio aŋzuŋzuŋ Anutu be lupuuŋu kiti iwe zaala pu ma ute kat kampeŋana ambaimbaiŋan boozomen ta imarmar piti tomtom ta tesekap la ki Krisi i. ⁷ O tizij, mbulu ku ta urur lelem pizin tomtom, ta ikam yo ma leleŋ ambai kat, mi ipombol yo tomini. Pa nu pombolmbol Anutu wal kini potomŋan, mi kamam zin ma lenen ambai.

Paulus iurpe Pilemon leleene pa mbesooŋo kini Onesimus ta iko pini na

⁸ O Pilemon, nio leŋ sua ri pu pa uraata ta, ta nio leleŋ be kam. Uraata ti, nu so kam, to indeeŋe. Re. Nu ituru tewe Krisi lene kek. Tana nio aŋrao aŋso kat sua pu, mi aŋur sua pu be kam. Tamen leleŋ be aŋkam ta kembei som. ⁹ Leleŋ be nu kam uraata ti paso, nu lelem pio. Tana nio Paulus ta aŋwe kolman kek mi ingi aŋbotmbot lela ruumu sanaana pa Yesu Krisi zaana na, ¹⁰ aŋso aŋwi u pa lutuŋ Onesimus. Pa nio aŋbotmbot ruumu sanaana tingi, mi urlaŋana ta ilup yam ma ni iwe kembei lutuŋ. ¹¹ Ŋonoono, muŋgu ni mbesooŋo ku. Tamen iuluulu u pe som. Mi buri na, ni irao be iuluulu ituru.

¹²⁻¹³ Tomtom tingi, nio leleŋ pini ilip kat. Tana aŋso aŋruuti ma imbot be ikam murim mi iuluulu yo. Pa ingi aŋbotmbot lela ruumu sanaana paso, aŋzoyaryaara uruunu ambaiŋana. Mi som. Ingi aŋpimiili i ma ima ku mini. ¹⁴ Kokena aŋkam sorok mbulu sa, mi nu yok som, to aŋpasaana lelem. Uraata ambaiŋana ta aŋzzo pa i, na aŋsombe nu itum kam raama lelem, to ambai. Tana leleŋ be aŋmaŋmarju pa som. ☆

¹⁵ Mi takankaana pa. Mbulu ta Onesimus izemu pa mazwaana ri tingi, inako Anutu zaala kini be itoori ma iwe Krisi lene. Naso imiili ma ima ku mini be niomru kombotmbot ma alok. ¹⁶ Mi ni isombe ima, nako re i kembei mungu som. Ko ipa ndel ri. Pa mungu, ni mbesooŋo ku men. Mi ingi ko re i kembei toŋmatizij ki Krisi ta nu lelem pini ilip. Nio ti leleŋ pini tomini. Mi nu ko lelem pini ilip kat. Paso, ni ko iwe mbesooŋo ambaiŋana kat pu, mi ni toŋmatizij ku ta ki Merere i tomini. ☆

¹⁷ Tana nu sombe re yo kembei nu gaabaŋom, nako lelem ambai pini mi kami kembei ta nu kam yo. ¹⁸ Mi sombe ikam ŋoobo mbulu sa pu, som ikam koron ku sa ma iwe mbun pini, na ur nio zon pa be aŋma to aŋkot. ¹⁹ Re su pa bude suruunu ti. Ingi nio ituŋ aŋbeede. Tana kam ŋgar pa mbun kini pepe. Nio ko aŋkot. Mi tamen itum ko motom ingalŋgal mbun biibi ta imbotmbot ku i. Pa nio ta aŋwe zaala pu ma kam mbotŋana ta ki Anutu i. ²⁰ Tizij, nio leleŋ be nu uulu yo ma kam uraata ti pa Merere zaana. Naso swe mbulu ki Krisi, mi kam ma leleŋ ambai. ²¹ Mi nio aŋbeede ro tingi na, leleŋ iwe ru pu som. Nio aŋute: Nu ko to kalŋon. Mi ko kam ma ilip ma ingi.

²² Aŋso aŋwi u pa koron toro tomini. Parei, ko irao re leŋ muriŋ sa ma imbotmbot? Pa ingi aŋre kembei molo som, to suŋŋana tiom iur ŋonoono, mi aŋyooto ma aŋma leŋ.

Sua pemetŋana

²³ Torondo Epaparas, ta ra niamru ambotmbot lela ruumu sanaana tingi pa Yesu Krisi zaana na, ni tomini ikam aigule kini pu. ☆ ²⁴ Mi ni itutamen som. Zin tau tigabgaaba yo pa uraata i, zin tomini tikam

☆ 1:10: 1Kor 4:15; Kol 4:9 ☆ 1:14: 2Kor 9:7 ☆ 1:16: Ep 6:9; 1Tim 6:2 ☆ 1:23: Kol 1:7; 1:12 ☆ 1:24: Ŋgo 12:12, 19:29, 27:2; Kol 4:14; 2Tim 4:10+

aigule kizin pu. Markus ma Aristakus, Demas, mi Lukas.✠

²⁵ Kampejana ki Merere kiti Yesu Kisi ko ise tiom. Ijonoono.

Ro Ta Ila Pizin Iburu

Anutu Lutuunu ta iswe kat Anutu piti

¹ Mungu Anutu kaljaana ila iwedet ki kwoono bizin pa zaala matakija, mi tum-bundu bizin tilegley sua kini ila kizin.

² Tamen mazwaana kaimer kana ta ti na, iti telej Anutu kaljaana ila ki ni itunu Lutuunu tau. Indeeje Anutu iur saamba mi toono na, Lutuunu ta iwe zaala pa korog ta boozomen ma tipet. Mi Anutu ipeikati be korog ta munjaana men imap ma iwe lene. ³ Ni ta iswe kat Anutu piti. Pa Anutu mburaana mi azugka kini ramaki mbulu kini boozomen ta zaana biibi pa i, ta imap ma imbot se ki Lutuunu. Mi sua mboljana ki Lutuunu ta ikiskis korog ta munjaana men ma timbot murin. Ni izem itunu ma imeete pizin tomtom bekana ipus zin pa sanaana kizin ma tingeeze kat pa Anutu mataana. Mana imiili ma isala mini saamba, mi mbuleene isu Anutu ta mbura keskeezjana na namaana woono be ikam peeze. ⁴

Lutuunu zaana biibi ma ilip pizin ajela

⁴ Anutu, ni iur Lutuunu ma iwe biibi mi zaana ilip pizin ajela. ⁵ Pa kere. Kena so Anutu iso pa ajela tasa ma isombe:

Nio lutug ta nu na.

Koozi nio ajwe nu tomom. ⁶

Som na isombe:

Nio ko ajwe ni tamaana,

mi ni ko iwe nio lutug. ⁷

Kembe lak. Mi ingi som.

⁶ Indeeje Anutu ikam itunu Lutuunu mungamunga ma imiili ma isala mini pa muriini na, iso ka sua ta kembei:

Ajela ta boozomen ki Anutu ko tilek kumbun pini mi tipakuri. ⁸

⁷ Mi zin ajela na, kan sua imbot ta kembei:

☆ 1:2: Mbo 2:8; Mt 11:27; Yo 1:3; Hgo 2:17; Kol 1:16; Ibr 12:25 ☆ 1:3: Yo 1:14; Hgo 2:33+; 2Kor 4:4; Kol 1:15-20; Ibr 9:11+; Tur 4:11 ☆ 1:4: Ep 1:20+; Pil 2:9+ ☆ 1:5: Mbo 2:7; Mt 3:17; Hgo 13:33; Ibr 5:5 ☆ 1:5: 2Sam 7:14

☆ 1:6: Mbo 97:7; Ro 8:29; Kol 1:18 * 1:7: Sua ti ka ngar ta kembei. Zin ajela raraate pa Yesu som. Pa zin na, Anutu mbesoojo kini men. Mi mbulu kizin itortooro kembei ta miiri mi you. Tamen Yesu, ni Anutu itunu Lutuunu. Mi mbulu kini imbot pataaja. Itortoori som. Tana ni ilip pizin ajela. ☆ 1:7: Mbo 104:4 ☆ 1:9: Mbo 45:6+; Hgo 10:38

☆ 1:10: Mbo 8:6, 102:25+ ☆ 1:11-12: Yesa 34:4, 51:6; Ibr 13:8; Yems 1:17; 2Pe 3:13; Tur 6:14 ☆ 1:13: Mbo 110:1; Mk 12:36 ☆ 1:14: Mbo 34:7, 91:11, 103:20; Mt 25:34; Hgo 12:7 ☆ 2:1: Ro 11:22; Yems 1:6

Anutu ikam zin ajela kini ma tiwe kembei ta miiri mi you miaana. Pa zin na, mbesoojo kini men. *☆

⁸ Lutuunu na, Anutu iso pini ta kembei: Anutu, nu ko mbotmbot se murim peeze kana mi kamam peeze, mi iseenge iseenge ma ila.

Mi peeze ta kamam, ina indejdeeje men.

⁹ Nu lelem pa mbulu ndeenjana, mi urur koi pa mbulu sananjana.

Tanata Anutu ku ipakuru ma lip pa waem bizin, mi ilij ngere isalakaalu mi iuru pa uraata biibi.

Mi ina ikamu ma lelem ambai kat. ¹⁰ Mi Anutu iso pini mini ta kembei:

O Merere, mungu kat ta mata popoten na, nu ur toono ma uunu imbol kat.

Mi saamba tomini, ina nomom muriini. ¹¹⁻¹²

¹¹⁻¹² Saamba mi toono ko tisaana ma tiwe mungujan kembei kawaala pasaana.

Tana nu ko lek zin ma timap ma tila len, mi pekel zin pa saamba mi toono poporjan.

Tamen nu na, mbotmbot men ta kembei. Tortooru som.

Tana ndaama ku ko iseenge iseenge ta kembei ma alok. ¹³

¹³ Mi Anutu sua kini iso seenge ta kembei: Mbulem su ki nomog woono ma irao ajkoto kom koi bizin ma mburan imap kat, mi kumbum ise nguren. ¹⁴

Lak, Anutu iso sua sa ta kembei pizin ajela? Som. ¹⁴ Pa zin ajela na, Anutu mbesoojo kini men. Ni ingonggo zin ma tilala be tiuulu zin wal tau zan be tikam ulaaja kini na. ¹⁵

2

Tipizil ndemende pa Krisi pepe. Pa ni ikam uraata biibi piti

¹ Tana, sua ki Anutu ta telej kek na, matanda ingalngal be tikis ma tuntur pataaja. Kokena tezem, to tewe kembei

woongo ta timbit kat som, mi isur ma ila lene. [☆] ² Kere. Anutu tutu kini ta munngu zin Israel tilej la zin ajela kwon na, mboljana kat. Wal ta timolo tutu tana mi tikam zoorojana pa na, Anutu ilelele zin som. Timap tire kadoono pa ma ikot mbulu kizin. [☆] ³ Mi uraata ta Yesu ikam bekenka ikamke iti na, biibi ma ilip kat pa uraata ta munngu Anutu ikam pizin Israel na. Tana sombe terepiili uraata kini tana kembei koroj sorok mi tipizil ndemende pa, ko tombot? Som kat! [☆]

Uraata tana na, mataana mi Merere itunu isoyaara ka sua. To zin ta tileji mi tire i na, tisoyaara sua tana piti mi tipombol, tabe tikam ma iti tomini tuurla. [☆] ⁴ Mi Anutu igabgaaba zin pa uraata kizin mi ipombolmbol sua kizin. Pa irairai mbulu pakan ta ki Bubuana Potomjana i pizin wal urlajan irao itunu leleene, mi ipombolmbol zin ma titortooro mos bibip mi uraata mburanjan matakija. [☆]

Yesu, ni zaana biibi. Tamen Anutu ikoto i ma zaana isu ri pizin ajela pa mazwaana ri

⁵ Saamba mi toono popogan tabe tipet pa kaimer ma amzzo sua pa i, na Anutu iur zin ajela be timboro na som. ⁶ Pa tomtom ta, ni iso kat ka sua ta kembei:

O Merere, niam tomtom pareinoyam ta nu kamam ngar biibi piam?

Mi Tomtom Lutuunu na, parei ta nu motom pini? [☆]

⁷ Nu koto zaana ma isu ri pizin ajela pa mazwaana rimen.

To pakuri mini ma zaana iwe biibi ma ilip kat,

⁸ mi uri ma imboro koroj boozomen ta itum nomom iur zin na.

Tana koroj ta munjaana men, ta timap timbot la ni kopo mbarmaana.

Indeeje Anutu iur koroj ta munjaana men ma timbot la Tomtom Lutuunu kopo mbarmaana na, izem tasa som. Tamen koozi tere koroj ta boozomen timap ma tito peeze kini zen. [☆] ⁹ Mi Yesu itunu na, tere i. Anutu isombe ikampe iti mi ikamke iti pa meetejana, tanata ikoto Yesu zaana ma isu

ri pizin ajela pa mazwaana rimen. Mi ni ikam murindi, mi ire yoyoujana ma imeete piti tomtom ta boozomen. Uunu tina ta Anutu ipakuri ma zaana iwe biibi kat. [☆]

Yesu iwe tomtom kembei iti

¹⁰ Anutu, ni iur koroj ta munjaana men, mi ikiskis koroj ta boozomen ma timbot la murinmurin. Mi ni leleene be iyaaru lutuunu bizin ta boozomen ma tila mi zijan timbot lela azungka kini leleene. Tanata ikam Lutuunu Yesu ma ire yoyoujana biibi. Mi ina indeeje men. Pa ikam ma Yesu irao kat be imuungu pa Anutu lutuunu bizin, mi iporou pizin, mi ikamke zin ma timbot ambai. [☆] ¹¹ Zijan wal kini ta ni ikam zin ma tiwe potomjan na, un tamen tau. Tanata niini ise pizin mi leleene pizin, mi ipaata zin be tojmatizij kini. [☆] ¹² Pa ni iso sua ta kembei:

Nio ko ansoyaara urum pizin tojmatizij tio.

Mi sombe wal ku tilup zin pa sunjana, na nio ko angaaba zin mi arbo mboe be anpakur zom pa. [☆]

¹³ Mi iso mini ta kembei. Isombe: Nio, nako anpase pa Anutu. [☆]

Mi iso sua toro ta kembei:

Nio ta itug ti. Niamjan tizij bizin ta Anutu iroogo zin pio, ta ambotmbot i. [☆]

¹⁴ Wal kini tana na, zin tomtom toono kan. Tanata Yesu tomini iwe tomtom kembei ta zin, mi iyamaana patanjana ki toono ti, mi imeete bekenka ipunmeete Tomtom Sanaana mburaana ma imap. Pa ni ta ipasansaana zin tomtom mi iwe uunu pa meetejana. [☆] ¹⁵ Iti tomtom, gorgori tomototo meetejana, mi motojana tana ikiskis ti ma lende zaala sa som. Tamen meetejana ki Yesu itatke iti pa patanjana tana. [☆] ¹⁶ Mi kere. Uraata tana, ni ikamam pizin ajela som. Ikamam piti tomtom ta popojana ki Abaraam na. [☆] ¹⁷ Uunu tina ta ni isu toono ma iwe tomtom raraate kembei iti ta tojmatizij kini na. Pepe, so irao ikam

☆ 2:2: Igo 7:38,53; Ga 3:19; Ibr 10:28 ☆ 2:3: Ibr 10:29, 12:25 ☆ 2:3: Mk 1:14+; Igo 1:8; 1Yo 1:1+ ☆ 2:4: Mk 16:20+; Igo 14:3; 1Kor 12:4-11 ☆ 2:6: Mbo 8:4+, 144:3 ☆ 2:8: Mt 28:18; 1Kor 15:25+; Ep 1:22 ☆ 2:9: Pil 2:7+; 1Yo 2:2; Tur 5:9 ☆ 2:10: Lu 24:46; Ro 11:36; Ibr 5:8+ ☆ 2:11: Mk 3:35; Kol 1:22; Ibr 10:10, 13:12 ☆ 2:12: Mbo 22:22+; Yesa 8:18 ☆ 2:13: Yesa 8:17 ☆ 2:13: Mbo 18:2; Yesa 8:18; Yo 17:6,9+ ☆ 2:14: Yo 1:14, 12:31, 16:11; 1Kor 15:54+; 2Tim 1:10; 1Yo 3:8; Tur 12:9+ ☆ 2:15: Lu 1:74; Ro 8:15; 2Tim 1:7 ☆ 2:16: Yesa 41:8+

kat uraata kini som. Pa ni ta patoronjana ka tomtom biibi nonoono. Tana imbot be ireege sanaana kiti mi ipunmeete Anutu kete malmaljana kini, mibe ilup ti raama Anutu ma tewe tamen. Mi uraata kini tana, ni mataana izze pa, mi ikamam raama mungaijana biibi.[☆] ¹⁸ Pa itunu iyamaana toombojana mi patanjana ki toono ti kek. Tana ni irao kat be ilae kizin wal ta toombojana iwedet pizin i, mi iuulu zin.[☆]

3

Yesu zaana biibi ma ilip pa Mose

¹ O niom tomtatizij tio, bobi ki kar saamba ta ikam yom tomini ma kewe Anutu wal kini potomjan kek. Tana kakamam ngar pa Yesu mi kopo i se ndomoyom. Pa urlajana kiti ta tezzwe na, iso ta kembei: Ni ta ngonjana ki Anutu, mi patoronjana ka tomtom biibi nonoono.[☆] ² Mi uraata ta Anutu iur la namaana na, ni itoto Anutu lelene mi ikamam kat, kembei ta Mose ito Anutu lelene mi imborro kat iwal biibi ki Israel. Pa mungu zin ta tiwe kembei Anutu ruumu kini.[☆] ³ Iti tuute: Sombe tomtom sa ipo ruumu ambaijana, na ni ta ikam zaana biibi. Mi ruumu nonoono na som. Ina raraate men pa Yesu mi Mose. Pa Mose, ni kembei ta ruumu men. Tamen Yesu, ni kembei tomtom ta ipo ruumu. Tana Yesu zaana biibi ma ilip pa Mose.[☆] ⁴ Ruumu sa irao ipet sorok na som. Ruumu ta boozomen na, kan tomtom bizin ta tiwwo. Mi Anutu ta iur kororj ta boozomen ma tipet.[☆] ⁵ Mose, ni mbesoorjo men ki Anutu ta itoto Anutu lelene, mi ikamam kat uraata pa Anutu ruumu kini, mi ipatoorjo zin tomtom pa kororj pakan ta kaimer Anutu iswe ma ipet kat mat.[☆] ⁶ Tamen Kisi, ni Anutu itunu Lutuuu ta itoto kat Tamaana lelene mi imborro kat ruumu kini. Tana ruumu katuunu ta ni. Ruumu tana na, iti tomtom ta tuurla kini na. Pa sombe tomtom som, tikiskis urlajana kiti ma turj, mi menmeen ti ma tazza kororj ambaijana tabe Anutu ikam piti pa kaimer i, na tewe kembei Anutu ruumu kini.[☆]

Tere iti: Kokena tipizil ndmende pa Anutu mata yaraarajana

⁷⁻⁸ Tana kelej sua ta Bubugana Potomjana ipiyooto na. Iso ta kembei: Koozi, sombe kelej Anutu kaljaana, na kelesil sua pepe.

Kokena kakam zoorogana kembei ta tum-buyom bizin.

Pa indeerje ta ni itoombo zin su lele bilimjana na, tilejsil sua mi tizoori.

⁹ Pa ni imbelmbel uraata bibip isu lele tana pa ndaama tomtooru, mi zin tire kat pa matan.

Tamen tiurla som, mi titomtoombo mburaana.

¹⁰ Tanata keteene malmal kat pizin mi isombe:

“Gorgori ta zin titoto zaala tio som, mi len imbotmbot molo pio.”

¹¹ Mi ni iso sua mboljana pizin raama keteene malmal ta kembei:

“Nonoono kat. Toono ta ajur pizin be tila ma keten su mi timbot ambai pa na, zin ko irao tilela na som. Som kat!”[☆]

¹² Tana niom tomtatizij tio, kere yom: Kokena tiom tasa ngar kini isaana, to izem urlajana kini, mi ipizil ndemeene pa Anutu mata yaraarajana. ¹³ Tana aigule ta boozomen kaparpombolmbol yom. Kokena tiom tasa, ngar sananjana ipakaami, to ngar kini imbol kat, mi irao ilej Anutu kaljaana mini som. Mi uraata ki pomboljana tana, sombe kakam, na kakam ta koozi. Keseke ma ila aigule toro pepe.[☆]

¹⁴ Tana iti temender mboljana, mi tikiskis urlajana kiti ta mataana kana na, ma tur-turj ma irao swondo. Naso teswe kembei iti Kisi wal kini nonoono.[☆]

¹⁵ Kembei ta Anutu sua kini iso ma ila kek. Isombe:

Koozi, sombe kelej Anutu kaljaana, na kelesil sua pepe.

Kokena kakam zoorogana kembei ta tum-buyom bizin.[☆]

¹⁶ Lak, zijoi ta tilej sua, mana tizooro Anutu? Ina iwal biibi ki Israel ta Mose

☆ 2:17: Yo 1:14; Pil 2:7; Ibr 2:11, 3:1, 4:14+ ☆ 2:18: Mt 4:1+; Ibr 4:15 ☆ 3:1: Ro 8:29+; Ibr 2:17, 4:14+, 10:23, 12:2

☆ 3:2: Nam 12:7 ☆ 3:3: Mt 16:18; 2Kor 3:7+ ☆ 3:4: Un 1:1+ ☆ 3:5: Kam 14:31 ☆ 3:6: 1Kor 3:16; 2Kor 6:16; 1Tim 3:15; Ibr 4:14, 6:11, 12:1; 1Pe 2:5 ☆ 3:11: Nam 14:21+; Mbo 95:7+; Mt 4:7 ☆ 3:13: 1Tes 5:11,14; Ibr 10:24+ ☆ 3:14: Kol 1:23; Ibr 6:11, 4:14, 10:35; Tur 2:25 ☆ 3:15: Mbo 95:7+; Ibr 4:7 ☆ 3:16: Nam 14:1+; 1Kor 10:1+

iyaa ru zin, mi tizem Aikuptu ma tila na.[☆]

¹⁷ Mi ziŋoi ta Anutu keteene malmal pizin pa ndaama tomtooru na? Ina zin wal tau tinoknok sanaana kamjana na. Uunu tina ta tiwe uri lup isu lele bilimjana.[☆] ¹⁸ Mi ziŋoi ta Anutu iso sua mboljana pizin ma iso:

“Ŋonoono kat. Toono ta aŋur pizin be tila ma keten su mi timbot ambai pa na, zin ko irao tilela na som. Som kat!”[☆]

Ina zin wal tau tizoroori tau.[☆] ¹⁹ Tana sua ti iso iti ta kembei: Zin tiurla som, tanata tirao be tilela mi keten su som.[☆]

4

Anutu imbuk sua pizin wal kini be ikam zin ma keten su

¹ Tana Anutu imbuk sua pizin wal kini be ikam zin ma keten su. Mi sua tana imendernder men i. Tana iti ta boozomen tomoto. Kokena tiom tasa imanga pa zaala ki urlajana, mi ila ma som mi imiili, to sua mbukjana tana iur ŋonoono pini som.[☆]

² Pa ingi tisoyaara uruunu ambaijana piti ma telej kek, kembei ta mungu zin Israel tilej sua ki Anutu. Tamen zin na, tilejlej sorok mi tiurla som. Tanata sua tana iuulu zin som. ³ Mi koozi, iti tomtom ta tuurla ki Krisi, ta Anutu ikam ti ma ketende su. Mi zin Israel na som. Pa sua ki Anutu iso ta kembei.[☆]

Ingi aŋso sua mboljana raama keterj malmal ta kembei:

“Ŋonoono kat. Toono ta aŋur pizin be tila ma keten su mi timbot ambai pa na, zin ko irao tilela na som. Som kat!”[☆]

Mi kere. Anutu itunu, ni keteene su kek. Pa uraata kini ta iur saamba ma toono mi koronj ta boozomen na, ni iposop ma imap kat ta alok kek. ⁴ Pa sua kini lwoono ta iso pa aigule ta iwe lamata mi ru pa na ta kembei:

Indeeŋe uraata iwe lamata mi ru na, Anutu keteene su pa uraata kini ta boozomen.[☆]

⁵ Mi sua ta aŋzoo pa i na iso ta kembei:

☆ 3:17: Mbo 106:24; 1Kor 10:5+ ☆ 3:18: Mbo 95:11

☆ 4:1: Ibr 12:15 ☆ 4:3: Mt 11:28 ☆ 4:3: Mbo 95:11; Ibr 3:11,14

☆ 4:7: Mbo 95:7+ ☆ 4:8: Yos 22:4 ☆ 4:10: Tur 14:13

☆ 4:13: Mbo 33:13+, 90:8; Mbo 139:1+; 2Kor 5:10

Toono ta aŋur pizin be tila ma keten su mi timbot ambai pa na, zin ko irao tilela na som. Som kat!”[☆]

⁶ Sua mbukjana ki Anutu ta iso ni ko ikam zin tomtom ma keten su, ina imendernder men i. Tana tomtom pakan kola tire ka ŋonoono. Mi zin wal tau mungu tilej sua ambaijana tana na, tire ka ŋonoono som. Pa tilej mi tizooro tau. ⁷ Uunu tina ta Anutu iur mazwaana toro be ikam wal kini ma keten su. Kere. Ndaama boozo kat ilae, mi kaimer mana, Dabit iwe Anutu kwoono mi iso ka sua, kembei ta aŋso ma ila kek na.

Koozi, some kelej kaljorj, na kelejtut sua pepe.

Kokena kakam zoorojana.[☆]

Sua ta “koozi” ti, ina iswe kembei ni iur mazwaana toro be ikam zin tomtom ma keten su. ⁸ Kozobe Yosua ikam zin Israel ma tila ma keten su mi timbot ambai kat su toono Kanaan, so Anutu irao iso mini pa mazwaana toro na som.[☆] ⁹ Tana sua ti iswe ta kembei: Sua mbukjana ki Anutu ta iso ni ko ikam wal kini ma keten su kembei ta ni keteene su pa aigule ta iwe lamata mi ru pa na, ina imendernder men. ¹⁰ Mi tomtom ta so Anutu ikami ma keteene su, nako itunu uraata kini imap mi keteene su kat, kembei ta Anutu keteene isu pa uraata kini na.[☆] ¹¹ Tana sua mbukjana ta iso Anutu ko ikam ti ma ketende su na, iti takam kinkiini be tere ka ŋonoono. Kokena tomtom sa ito zin Israel pa zoorojana kizin, mi itop pa urlajana kini.[☆]

Anutu sua kini na, mataanaŋana kat

¹² Anutu sua kini na, mata yaryaaraŋana mi ikamam uraata raama mburaana biibi. Pa sua kini mataanaŋana kat ma ilip pa buza ta mata mbaarujana i. Tana ingalŋgal kat lelende, mi ipitpelelele ngar kiti, mi izzo iti pa ngar ingoi ta imar pa Bubujana, mi ngar ingoi ta itundu ngar kiti men. Mi ngar turkejana ta imbotmbot la lelende na, sua kini izzwe mi itirtiiri.[☆] ¹³ Zin koronj ta Anutu iur na, sa ike pini som. Pa ni mataana molo. Tana koronj turkejan mi rekejan ta boozomen imbot mat pini. Mi iti

☆ 3:18: Lo 1:34+ ☆ 3:19: Mbo 78:22; Yo 3:36; Ibr 4:6

☆ 4:4: Un 2:2+ ☆ 4:5: Mbo 95:11

☆ 4:11: Ibr 3:18+ ☆ 4:12: Ep 6:17; Tur 1:16

ta boozomen kola temender la ni mataana be toso sua kiti mi ni itiiri ti.✠

Yesu ni patoronjana ka tomtom biibi nonono

¹⁴Tana iti lende tomtom zaanaana ta kek. Ni Anutu itunu Lutuuu, Yesu. Ni ta patoronjana ka tomtom biibi nonono. Mi ikam rungundu ma isala kat ki Anutu ta saamba kek, be imender piti mi iwe kwondo. Tana iti tikis kat urlajana kiti ta tezzwe na.✠ ¹⁵Nonono, iti mburanda biibi som. Tamen patoronjana ka tomtom kiti tana, ni lelene izanzaana piti mi imugainai iti. Pa toombonana boozomen ta tiwedet piti i, ta tipet pini tomini, mi ni iyamaana kek. Tamen ni na, itop som.✠ ¹⁶Tana iti lelene iwe ru pepe, mi toмото be tala koloujana pa Anutu pepe. Pa ni ta imbutultul se Biibi muriini na, kampejana katuunu. Tana sombe patanjana sa indeeje iti, na ni ko imugai iti mi iuulu iti pa.✠

5

Krisi, ni patoronjana ka tomtom kembei ta Melkizedek

¹Zin bibip ta boozomen kizin patoronjana kan na, Anutu ipeikat zin la tomtom mazwan, mi iur zin be timender pizin tomtom, mi tipazalal koronj ta boozomen ila kini. Tana zin timbot be tikam patoronjana pa sanaana kizin tomtom mi patoronjana pakan tomini.✠ ²Mi zin tiute: Zin tomini timbol som, mi tikamam joobo mbulu. Tana zin wal tau tiute kat Anutu sua kini som mi tipajoobo pa na, zin bibip kizin patoronjana kan tikeke pizin som. ³Ingi kembei tabe tikamam patoronjana pa Anutu be ireege zitun sanaana kizin mungu, mana tikam pa sanaana kizin tomtom pakan.✠ ⁴Uraata ki biibi kizin patoronjana kan na, uraata biibi mi zaanaana. Mi tomtom sa irao iserseere mi iur itunu pa na som. Bela Anutu itunu iboobi mi iuri pa, kembei ta mungu ikam pa Aron na. ⁵Tana Krisi ta kembena. Ni ipakur itunu mi iur itunu ma iwe patoronjana ka tomtom som. Ina Anutu itunu ta iuri. Kere. Mungu Anutu iso pini ta kembei:

Nio luturj ta nu na.

Koozi nio arjwe nu tomom.✠ ⁶Mi sua kini lwoono toro iso ta kembei:

Nu ko we patoronjana ka tomtom kembei ta Melkizedek,

mi mbotmbot ta kembei ma alok.✠

⁷Indeeje ta Yesu imbotmbot su toono na, itaroro Anutu mi ikam sunjana pini raama tinjiizi biibi. Pa ni iute: Anutu, ni irao be ikamke i pa meetejana. Mi Anutu ilej sunjana kini tana. Paso Yesu ikototo itunu mi itoto Anutu kaljaana.✠ ⁸Nonono, ni Anutu lutuuu. Tamen patanjana ta ni ibaada na, ina ipaute i kat pa mbulu ki toto Anutu lelene pa koronj ta boozomen. ⁹Mbulu ta Anutu iur pini na, ni ito ma imap. Tanata ikam ma ni irao kat be ikamke zin tomtom. Tana zin wal ta so tilerj la kaljaana, na ni ko ikamke zin ta boozomen ma timbot ambai ma alok.✠ ¹⁰Pa ni, Anutu iuri ma iwe biibi nonono pa patoronjana kembei ta Melkizedek be imender pizin tomtom mi Anutu.✠

Tezem urlajana kiti pepe

¹¹Niam leyam sua boozo pa Krisi mi uraata kini. Mi sombe ajla lelene pa, inako ipata piom. Pa niom tina kelegsil suajoyom. ¹²Anutu sua kini na, niom kakam ta mungu kek. Tana ajdemeere yom mi arjo ko kapaute wal pakan pa Krisi kek. Mi som. Ingi kewe kembei zin wal tau popogan pa sua ki Anutu i. Pa sua raurajana ta mat kana i, niom kusu mi kakankaana pa. Parei, ko tomtom sa ima mi iso yom pa mini? Ingi kembei kiwinin tui men. Karao pa kini mboljana zen.✠ ¹³Tomtom ta imbotmbot se ki tui men na, ni kembei ta pikin i. Pa sua ta iso pa mbulu ndeejajana na, ngar kini imbol pa zen.✠ ¹⁴Mi kini mboljana, ina koronj kizin kolman. Pa mbulu boozomen ta iwedet pizin, ina ipaute zin ma ngar kizin ipet kek. Tana zin tirao be tikalaala mbulu ingoi ta ambaijana, mi ingoi ta sananjana.✠

✠ 4:14: Ibr 3:1,14, 6:11, 10:19+; 10:35+ ✠ 4:15: Mt 4:1+; 2Kor 5:21; Ibr 2:17; 1Pe 2:22; 1Yo 3:5 ✠ 4:16: Ep 2:18, 3:12; Ibr 10:19+; 1Yo 3:21 ✠ 5:1: Ibr 8:3 ✠ 5:3: Ibr 7:27, 9:7 ✠ 5:5: Mbo 2:7; Mt 3:17; Ibr 1:5 ✠ 5:6: Un 14:18+; Mbo 110:4; Ibr 6:20, 7:1+ ✠ 5:7: Mk 14:35+; Yo 12:27; Igo 2:24; Pil 2:8 ✠ 5:9: Ibr 2:10 ✠ 5:10: Ibr 2:17, 5:6, 7:1+ ✠ 5:12: 1Kor 3:1+; Ibr 6:1+ ✠ 5:13: 1Kor 13:11, 14:20; Ep 4:14 ✠ 5:14: Ro 16:19; Pil 1:10

6

¹⁻² Zin wal ta so popoŋan pa sua ki Anutu na, mataana mi tapaute zin pa koronj ta kembei: Mbulu tabe ikam ti ma temet-meete ma tala lende i, na iti bela tezem ma imborene kat, mi totooro lelende mi tuurla ki Anutu. Mi tapaute zin pa uunu matakija ta tomtom tikamam yok pa i, * mi mbulu tau tuur namanda isala tomtom uten bekena topombol zin. Mi toso zin pa mangajana kizin wal meetenjan, mi nol biibi tabe Anutu itiiri iti pa mbulu kiti mi iur kadoono piti. Kadoono tana ko imbotmbot ma alok. Tana sua ta kembena, ta takamam pizin wal popoŋan. Pa ina iwe kembei urlaŋana kiti uunu. Tamen iti wal ta tomtom mat ri pa sua ki Anutu kek na, irao talala mi timilmiili pa sua ta kembei men pepe. Toso pa koronj pakan tomini. Naso njar kiti izza ma tewe kolman pa sua ki Anutu. ³ Tana sombe Anutu leleene, inako takam ta kembena.

⁴ Pa kere. Zin wal ta so tipizil kat ndemen pa urlaŋana kizin, inako len zaala sa be titooro zin ma timiili mini na som. Pa Anutu ipei njar kizin ma timbot mat leleene kek. Mi mburaana saamba kana tau Anutu ikampewe iti pa sorok na, zin titoombo ma tiyamaana kek. Pa Bubunana ikam uraata pizin kek. ⁵ Mi tikan la Anutu sua kini ma tiyamaana ka ambaŋana kek. Mi Anutu mburaana matakija tabe ipet kat mat pa kaimer i, na zin tire tenten kek. ⁶ Tana zin wal ta kembei, sombe tisu mini mi tipizil kat ndemen pa urlaŋana kizin, inako len zaala sa be titooro zin mini som. Pa ina, zin kembei tipun Anutu Lutuunu sala ke pambaaraŋana mini, mi tipamianji ila iwal biibi matan. ⁷

Toono ta so yarj izzu pa ma ipem-besmbeeze mi ipiyotyooto koronj ambaimbaŋan pizin tomtom ta tikamam uraata pa, inako kampeŋana ki Anutu imbotmbot se ki. ⁸ Tamen toono ta so ipiyooto koronj ambaŋana sa som, mi ipiyotyooto ro mi wooro matanmatanjan men, na ire i.

Pa sombe imbotmbot men ta kembei, na kaimer Anutu kete malmaljana kini ko ise ki toono tana, mi you ikan ma ila ne. ⁹

O niom wal tio ta lelerj piom ilip na, ŋonoono, iggi amkam sua kekeŋana ri piom. Tamen niam amute yom kek. Niom kembei toono ambaŋana. Tana niam amurla kembei Anutu ko ikamke yom ma kombot ambai. ¹⁰ Pa ni irao be ikam ŋoobo mbulu sa na som. Mi ni iute uraata tiom ramaki mbulu tiom tau kuurur leleyom pini, mi ku'uluulu wal kini potomjan ta mungu mi imar. Mbulu tiom tana, ni irao be mataana mbelele na som. ¹¹ Mi niam leleyam be niom ta boozomen motoyom sigsij pa mbulu ki Anutu. Tana leleyom iwe ru pepe. Kikikis urlaŋana tiom ma irao kere kat koronj ambaŋana ta kuurur motoyom pa i. ¹² Kokena keleŋsil sua mi kekeenemeete pa. Koto zin wal ta urlaŋana ipombolmbol zin ma timender mboljana pa patana. Pa ina zin wal ta kembei, ta ko tikam matamur ambaŋana ta Anutu imbuk sua pa na, mi tire ka ŋonoono. ¹³

Tuurla sua mbukjana ki Anutu kembei Abaraam

¹³ Indeeŋe ta Anutu imbuk sua pa Abaraam na, tomtom sa tau ilip pa Anutu be ni ipaata zaana mi ipombol sua kini pa i na som. Tanata ipaata itunu zaana pa sua kini mbukjana tana ma ipombol pa. ¹⁴ Isombe: ŋonoono kat. Nio itunj kola anjampe u, mi anjam popoŋana ku ma timasak ma tiwe boozo kat. ¹⁵

Mi Abaraam iurla sua mbukjana tana. Tanata iurur mataana pa, mi izza ma ila ila ma ire ka ŋonoono.

¹⁶ Iti tomtom takamam mbulu ta kembei. Sombe taparzooro pa koronj sa, na tapaata tomtom sa ta ni biibi ma ilip piti na zaana. Naso tomtom tina zaana ipombol sua kiti mi ipumun waende bizin kwon ma sua kizin imap. ¹⁷

* 6:1-2: Mungu tomtom tikamam yok pa uunu boozo. Sombe tomtom sa itoori ma iwe Yuda, na ikam yok. Mi sombe tomtom sa leleene be ito Yoan ta ikamam yok pizin tomtom na, mi iwe nangaj kini, na ni tomini ikam yok. Zin Yuda tingurjguuru naman mi tikamam mbulu matakija ki wejana bekena tingeeze pa Anutu mataana. Mi zin wal ki Krisi tikamam yok bekena tiwe ni lene, mibe tiswe urlaŋana kizin. [☆] 6:1-2: Pil 3:14 [☆] 6:4: Mt 12:43+; Yo 1:9; Ga 3:5; Ibr 10:26+; 2Pe 2:20+ [☆] 6:5: Mbo 34:7 [☆] 6:6: Ibr 10:26+; 2Pe 2:20+; 1Yo 5:16 [☆] 6:8: Mt 3:10; 7:19; Lu 13:6+ [☆] 6:10: Mt 10:40+; 25:40; 1Kor 15:58; 1Tes 1:3 [☆] 6:11: Ibr 3:6; 4:14; 10:36; 12:1 [☆] 6:12: 2Tes 1:4; Yems 1:3+; Tur 14:12 [☆] 6:14: Un 22:16+ [☆] 6:16: Kam 22:10+

¹⁷ Mi Anutu ta kembena. Matamur ta ni imbuk sua pa be ikam piti na, ni irao be itooro mini ngar kini pa na som. Tanata ipaata itunu zaana pa sua kini mbukjana bekana ipombol pa ma imbol kat. Kokena iti ta zanda pa matamur tana lelende iwe ru pa. ¹⁸ Tana iti ta toko ma tala ki Anutu na, lende koron ru ta ipombol ti. Mi koron ru tana, ni irao ikam pakaamjana pa, som itooro ngar kini pa na som. Som ma som kat. Ta na, sua kini mbukjana. Mi toro na, itunu zaana ta ipaata bekana ipombol sua mbukjana tana. Koron ru tana tipombol kat iti be tikiskis urlanjana kiti, mi tuurur matanda pa koron ambaijana tabe takam pa kaimer i.✠

¹⁹⁻²⁰ Koron ambaijana tau tuurur matanda pa i, ina ikis ti ma turtur, kembei woongo ta timbit ka re mboljana ila patmbu bekana turu ma imbot. Pa Ni ta iwe zaala pa koron tana, ta imuungu piti, mi ilela ruumu leleene ta potomjana nonono i, mi ilela kat ki Anutu ta saamba a. Mi iwe patoronjana ka tomtom biibi nonono kek, kembei ta Melkizedek. Tana ni ko imender be ipazal sua pizin tomtom mi Anutu, mi iseeenge iseeenge ma ila.✠

7

Melkizedek ilup uraata ru. Pa ni king, mi patoronjana ka tomtom zaanajana

¹ Niom ko motoyom ingal. Melkizedek tana, ni king ki kar Salem, mi patoronjana ka tomtom ki Anutu kor kana kat. Mazwaana ta na, Abaraam zigan king pakan tiporou ma Abaraam ilip pizin, to imiili na indeeje Melkizedek inamnaami. Ise kini, to ni ipomboli.✠ ² To Abaraam imanga na, ipeete mburu ta iyo pa malmal na, ma iwe pakaana laamuru, mi ikam pakaana ta ila ki Melkizedek.

Ayo, sua tio mataana kana na, Melkizedek zaana ka uunu ta kembei: 'king ki mbulu ndeejajana.' Mi ni imborro kar Salem. Salem ka uunu ta kembei: 'mbulu luumujana,' som 'mbotjana ambaijana.' Tana ni king ki mbulu luumujana mi mbotjana ambaijana. ³ Mi koron toro tomini. Iti tapaata sua ki Merere na, teneje sua sa ta iso pa Melkizedek tamaana ma naana mi uunu ta ipet pa i na som. Mi

pepe kini uunu, mi meetejana kini tomini, tibeede ka sua sa som. Tana ni iwe kin ambaijana pa Anutu Lutuunu. Pa Krisi, ni patoronjana ka tomtom ta imender piti tomtom mi Anutu, mi imbotmbot ta kembei ma alok.✠

⁴ Tana kere. Mungu tumbundu Abaraam ipeete mburu ta iyo pa malmal na ma iwe pakaana laamuru, mi ikam pakaana ta ambaijana ma ilip na, ma ila ki Melkizedek. Mbulu tana iswe kembei Melkizedek, ni zaanajana kat. ⁵ Ayo, takam ngar pa tutu ta kaimer Anutu ikam pizin Israel na. Nonono, Lebi popojana kini ta tiwe patoronjana ka tomtom bizin na, zigan iwal biibi ki Israel, zin torimatizij tau. Pa timap ma tiyooto pa Abaraam. Tamen tutu iur sua ta kembei: Sombe iwal biibi ki Israel tipeete koron kizin, mi tiur pakaana ta be iwe Anutu lene, na pakaana tana ilala ki Lebi popojana kini men.✠ ⁶ Mi Melkizedek na, uunu ipet pa Lebi som. Tamen mburu tau Abaraam iyo pa malmal na, ni ikam pakaana ta ma ila ki Melkizedek. Kere. Abaraam zaana biibi kat. Pa Anutu imbuk sua pini pa koron boozo. Tamen ni ila ipet ki Melkizedek na, Melkizedek ta ipomboli.✠

⁷ Mi iti tuute: Tomtom ta so ipombol tomtom toro, na ni ta iwe biibi. Tana Melkizedek, ni ilip pa Abaraam. ⁸ Mi koron toro tomini. Lebi popojana kini tau tiyo koron ta tomtom tikamam pa Anutu na, tikiskis uraata kizin ma alok som. Tikamam ma tila, to timetmeete, mi wal pakan tikel zin. Ta kembei kembei mi ila. Mi Melkizedek ta Abaraam ikam mburu pakan ma ila kini na, tibeede sua sa pa meetejana kini som. Tana ni iwe kin pa Ni ta imbotmbot ma alok i.✠

⁹⁻¹⁰ Mi indeeje ta Abaraam ikam koron ma ila ki Melkizedek na, tere kembei popojana ki Lebi naman imbot la tomini. Nonono, indeeje ta Melkizedek ise ki Abaraam na, Lebi tipeebi zen. Tamen kaimer ni iyooto pa popojana ki Abaraam.

Yesu ni kembei ta Melkizedek. Tana uraata kini ilip pa uraata tau zin patoronjana kan kizin Israel tikamam

¹¹ Mungu, indeeje ta zin Israel tikam tutu na, Anutu iur Lebi mi popojana kini men be timboro patoronjana ka uraata. Mi tutu ta imborro zin Israel na, imendernder

✠ 6:18: Ro 8:24*; Tit 1:2; Ibr 12:1

✠ 6:19-20: Mbo 110:4; Ibr 3:1, 5:6,10, 9:11,24

✠ 7:1: Un 14:17+

✠ 7:3:

Mbo 110:4 ✠ 7:5: Nam 18:21

✠ 7:6: Ro 4:13

✠ 7:8: Ibr 5:6, 6:20

se uraata kizin. Lak, sombe uraata kizin tana iurpe zin tomtom ma tingeeze kat pa Anutu mataana, na parei ta Anutu isu mini mi iso pa patoronjana ka tomtom toro tabe imar? Pa ni iso pa patoronjana ka tomtom tabe ipa ndel pa Aron. Tomtom tana ko kembei ta Melkizedek. ¹² Mi kere. Sombe patoronjana ka uraata ila tomtom toro namaana, na tutu tomini bela itooro. ¹³⁻¹⁴ Patoronjana ka tomtom ta amzzo pini i, ina Merere kiti tau. Ni ipet pa uunu ki Lebi som. Ni ipet pa uunu ki Yuda. Mi iti tuute: Ta mungu mi imar na, popojana sa ki Yuda zaana pa uraata ki patoronjana som. Pa indeeje ta Mose iso pa uraata ki patoronjana na, kwoono ila pa popojana ki Yuda som. ¹⁵

Anutu ipekel zaala mungujana ki tutu pa zaala popojana ta ambaijana ma ilip

¹⁵ Sua ta amkamam, ta ingi ko ka ngar iwedet piom i. Koozi patoronjana ka tomtom toro kembei ta Melkizedek ipet kek. ¹⁶ Tutu iso ta kembei: Bela tomtom sirj kini ipet pa Lebi, tona iwe patoronjana ka tomtom. Tamen Yesu, ni iwe patoronjana ka tomtom pa zaala tana som. Uunu imbot la ni itunu mburaana tau ikami ma imbotmbot ma alok. ¹⁷ Pa Anutu sua kini iso ta kembei:

Nu ko we patoronjana ka tomtom kembei ta Melkizedek,

mi mbotmbot ta kembei ma alok.” ¹⁸⁻¹⁹

¹⁸⁻¹⁹ Zaala mungujana na, mburaana biibi som, mi iuulu kat zin tomtom som. Pa ina irao ikam zin ma tingeeze kat na som. Tanata Anutu ipekel pa zaala ta ambaijana ma ilip. Zaala tana na, Yesu itunu tau. Pa ni ta ikam ti ma tarao be tala koloujana kat pa Anutu. Tanata iti tuurur matanda pini. ²⁰

²⁰ Ni, Anutu imbuk sua pini, mi ipaata itunu zaana pa sua tana bekana ipombol, mi iuri ma iwe patoronjana ka tomtom. Mi Lebi zijan popojana kini na, Anutu ikam mbulu sa ta kembei pizin som. ²¹ Tana indeeje Yesu iwe patoronjana ka tomtom na, Anutu imbuk sua mboljana kat pini. Pa Anutu sua kini iso ta kembei:

Merere, ni imbuk sua mboljana pu kek.

Mi ni irao be itooro ngar kini mini na som.

Nu ko we patoronjana ka tomtom, mi mbotmbot ta kembei ma alok. ²²

²² Tana zaala popojana tabe itijan Anutu taparlup ti ma tewe tamen pa i, ina ambai ma ilip pa zaala mungujana. Mi Yesu itunu ta imender piti pa zaala tana. ²³

Yesu, ni patoronjana ka tomtom ta irao kat be ikamke iti

²³ Mungu na, patoronjana ka tomtom bizin boozomen. Paso, meetejana iyem-butmbut uraata kizin. Pakan tikam ma tila mi timeete, to pakan tikel zin. Ta kembei kembei mi ila. ²⁴ Tamen patoronjana ka tomtom kiti Yesu na, uraata kini ko irao imap na som. Pa ni imbotmbot ta kembei men ma alok. ²⁵ Tana zin wal ta so tiurla kini bekana tila ki Anutu, na ni mburaana irao be ikamke zin ma ikamke zin kat. Paso, ni imbotmbot totomen, mi ikamam rungundu ma izunguzung Anutu be iuulu ti. ²⁶

²⁶ Yesu, ni patoronjana ka tomtom ta kembei, tana ni irao kat be iuulu iti. Pa ni le uunu sananjana sa som, mi ni potomjana, mi mbulu kini ingeeze men. Mi toono ti ta sanaana muriini na, ni imbotmbot pa mini som. Pa Anutu ikami ma isala kini ta saamba a kek. ²⁷ Tana ni kembei ta zin bibip pakan kizin patoronjana kan som. Pa zin na, aigule ta boozomen tikamam patoronjana bekana Anutu ireege zitun sanaana kizin mungu, mana tikamam pa sanaana kizin iwal biibi. Mi Yesu, ni le sanaana sa tabe ikam patoronjana pa i som. Mi patoronjana ta ni ikam bekana ireege sanaana kizin tomtom, ina tomini boozo som. Izem itunu ma imeete pa tamen gonoono mi imap. Patoronjana toro sa mini som. ²⁸

²⁸ Zin bibip kizin patoronjana kan mburan biibi som. Mi tutu iso, tabe tiurur zin pa uraata kizin. Tamen kaimer Anutu imbuk sua mboljana pa Lutuunu, mi ipaata itunu zaana pa sua tana bekana ipombol ma imbol kat, mi iuri ma iwe patoronjana ka tomtom. Paso, Lutuunu ikam kat mbulu ta Anutu iur pini na ma imap. Tabe ikam ma ni irao kat pa uraata kiti. Mi ko imbotmbot ta kembei maa alok. ²⁹

☆ 7:11: Kam 40:12+; Ga 2:21 ☆ 7:12: Lu 16:16; Ro 10:4; Ga 3:24+; Ibr 7:18+, 8:13 ☆ 7:13-14: Un 49:10; Mt 1:1, 2; 6; Tur 5:5 ☆ 7:17: Mbo 110:4; Ibr 5:6 ☆ 7:18-19: Yo 1:17; Ro 8:3+, 10:4; Ga 3:24; Ep 2:18; Ibr 7:12, 8:13 ☆ 7:21: Mbo 110:4 ☆ 7:22: Ibr 8:6, 12:24 ☆ 7:25: Ro 8:34; 1Yo 2:1 ☆ 7:26: 2Kor 5:21; Ibr 4:14+ ☆ 7:27: Ro 6:10; Ibr 5:3, 9:12, 10:28; 1Pe 3:18 ☆ 7:28: Ibr 2:10, 5:1+, 7:23

8

Krisi, ni imbotmbot saamba mi ikamam uraata kini su Anutu kereene uunu

¹ Sua boozomen tau amzzo i, na ka uunu ta kembei: Koozi, iti lende patorongana ka tomtom biibi ŋonoono. Ni mbuleene su Anutu ta Biibi ŋonoono na namaana woono ta saamba a. Tana imbot koloujana pa Anutu muriini peeze kana kek. ² Mi ikamam uraata su ruumu leleene ta potomjana ŋonoono kat ta imbot la beeze ŋonoono ki Anutu ta saamba a. Beeze tana, tomtom tipamender som. Anutu itunu ta ipamender. ³

³ Bibip ta boozomen kizin patorongana kan na, tomtom tiur zin be tikam patorongana pa sanaana mi patorongana pakan tomini. Mi patorongana ka tomtom biibi ŋonoono kiti ta kembena. Irao namaana men mi ila ki Anutu na som. Ila raama le patorongana tomini. ⁴

⁴ Kozobe Yesu imbotmbot men su toono, so irao zaana sa pa uraata ta ki patorongana i som. Som kat. Pa ka tomtom bizin ta timbotmbot pataaja kek. Mi ina zin tau tikamam patorongana kembei ta tutu iso na. ⁵ Tamen zin timbesmbeeze pa Anutu lela beeze toono kana men. Beeze tana, koronj ŋonoono som. Ina beeze ŋonoono ki Anutu ta imbotmbot saamba a kunuunu men. Uunu tingi tabe indeerje tau Mose ipamender beeze ki Anutu na, Anutu iur sua pini ma isombe: "Beeze ka mos ta anso u pa sala abal na, kozo rre, mi to kat." ⁶

⁶ Mi koozi, uraata ki patorongana ta Anutu iur Yesu pa ma ikamam i, ina ilip kat pa uraata ta zin patorongana kan tikamam su toono na. Mi zaala popojana ta koozi Anutu zizan zin tomtom tiparluplup zin pa i, ta kembena. Ilip kat pa zaala mungujana. Mi ka sua mbukjan ta ambaimbaijan ma ilip tomini. Zaala popojana tana ipet pa uraata ki Yesu. Pa ni ta imender piti mi Anutu, mi ilup ti ma tewe tamen. ⁷

⁷ Kozobe zaala mungujana ambai kat, so irao Anutu ipekel mini pa zaala popojana ti som. ⁸ Tamen Anutu ire kembei gorgori tomtom titoto kat zaala mungujana som,

mi tikamam ŋoobo mbulu. Tanata Merere iso ta kembei:

Kere. Mazwaana sa kola imar.

Tona nio anjur zaala popojana pizin Israel mi Yuda be niamjan amparlup yam ma amwe tamen. ⁹

⁹ Zaala tana ko ipa ndel pa zaala mungujana ta anjur pa tumbun bizin na.

Indeerje tau anjaaru zin Israel ma tizem Aikuptu na, anso zin pa zaala mungujana tana.

Tamen tito som, tana anpizil ndemerj pizin. ¹⁰

¹⁰ Zaala popojana tabe anjur pizin Israel i, ko ta kembei:

Kaimer, nio itur ko anjam tutu tio ma imbol la ngar kizin,

mi anbeede la lelen tomini.

Mi nio ko anjwe Anutu kizin,

mi zin ko tiwe wal tio. ¹¹

¹¹ To tomtom sa ko le uraata be ipaute zin tomtom pa Merere mini som.

Mi tomtom sa ko iso pizin tojmatizij kini ma iso: 'Aiss, nijom some kuute Anutu, so ndabok!' na som.

Pa zin ta boozomen ko tiute yo lup.

Zin sorrokjan, mi ila ila ma zin ta zan bibip i tomini. ¹²

¹² Mi sanaana kizin na, nio ko anjeege ma ila lene lup,

mi motorj la pa mini som." ¹³

¹³ Kere. Sombe Anutu izzo pa zaala popojana, ina iswe kembei zaala mataana kana iwe mungujana mi ikamam be imap. Mi koronj ta kembei, nako molo som to imap kat. ⁹

9

Zaala mungujana, ina irao ikam ti ma tala koloujana kat pa Anutu na som

¹ Zaala mataana kana na, ka tutu ta iso pa mbulu ki sunjana mi beeze potomjana ki Anutu ta imbot toono na. ²⁻³ Beeze tana, tipamender, to tididiut pa kawaala biibi ma leleene iwe ru. Leleene ta na, tipaata be lele potomjana. Ina lam muriini mi mbalia ta timbot pa. Mbalia tana, tingasngas narabu potomjan izzie be Anutu ire. Mi

☆ 8:1: Mk 16:19; Ep 1:20; Ibr 1:3, 4:14 ☆ 8:2: Ibr 9:11,24 ☆ 8:3: Ep 5:2; Ibr 5:1, 9:12 ☆ 8:5: Kam 40:1+; Ŋgo 7:44; Kol 2:17; Ibr 10:1 ☆ 8:6: 2Kor 3:6+; Ibr 7:22 ☆ 8:7: Ibr 7:11,18, 10:1 ☆ 8:8: Yer 31:31+ ☆ 8:9: Kam 19:5+, 20:1+ ☆ 8:10: Ezek 36:25+; 2Kor 3:3; Ibr 10:16 ☆ 8:11: Yesa 54:13; Yo 6:45; 1Yo 2:27 ☆ 8:12: Ro 11:27; Ibr 10:17 ☆ 8:13: Lu 16:16; Ro 10:4; Ga 3:24; Ibr 7:18, 9:10 ☆ 9:2-3: Kam 25:31-40

leleene ta kawaala biibi iut ma iwe ru pa, ina tipaata be lele ta potomjana jonoono kat. [☆] 4 Beeze leleene tana, you muriini ta tiurpe pa pat gol na, imbot lela. You muriini tana, ina be tirukruk koror kuzinjan isala. Mi Sua Mbukjana Ka Koror ta tipakap gol ila leleene mi mat kana, ina imbot lela tomini. Koror tana leleene na, koror pakan imbotmbot. Koror ta kembei: Kuuru ta tiurpe pa pat gol mi tiyo kini manna pakan isula na, mi Aron tete kini ta indom na, raama pat babajan ru ta tutu laamuru imbot se na. Tutu tana, bela tito ma imap, to zigan Anutu tilup zin ma tiwe tamen. Ina zin koror tina, ta timbot sula koror leleene. [☆] 5 Mi koror kwoono na, koror ru ta tisap ma kembei ta ajela na, timbot sala. Koror ru tana tiwe kilalan pa azunka ki Anutu ma mburaana, mi tiswe kembei ni imbotmbot raama zin Israel. Mi koror tana kwoono, ina tipaata be munajana muriini. Tamen ko irao amla leleene pa sua tingi ta buri na som.

⁶Indeeje ta tiurpe zin koror tina mi tipamender ma imap na, zin patoronjana kan timanga be tikam uraata kizin. Aigule ta boozomen tilelala ruumu leleene ta ipet ki mat na, mi tikamam uraata kizin. ⁷Mi biibi kizin itutamen ta ilelala ruumu leleene ta potomjana jonoono kat na. Tamen ilelala pa aigule tamen jonoono ikot ndaama tataja. Mi irao namaana men mi ilela na som. Bela ikam mbili sijin, to ilela raama. Ilela to, mataana mi ikam patoronjana pa itunu sanaana kini mungu. Mana ikam pizin tomtom tau tikilaala kat mbulu kizin som, mi tikam sorok sanaana. [☆] 8 Mbulu ta tikamam pa beeze tana na, Bubujana Potomjana ipiyooto ka ngar piti ta kembei: Sombe beeze tana imendernder men, na zaala tabe tomtom tila ma tigarau kat Anutu i, na imbot mat zen. [☆] 9 Tana beeze tana iwe kin piti ta koozi ta kembei: Zin tomtom ta titoto zaala mungujana mi tikamam patoronjana pa mbili mi koror pakan na, koror tina ko irao iurpe zin ma lelen

ingeeze kat na som. [☆] 10 Pa patoronjana ta kembei, ramaki tutu matakaia ta iso pa koror ta takanan mi tiwinin, mi tutu matakaia ki wejana na, koror ta boozomen tana, ina koror mat kana men. Mi irao be iurpe lelende ma ingeeze kat pa Anutu mataana na som. Tana Anutu iur zaala ta kembei be imbot rimen ma irao ni ipiyooto zaala poporjana ma ipet mat. [☆]

Krisi sijiini ta iwe zaala poporjana piti be itigan Anutu taparlup ti ma tewe tamen

¹¹ Mi koozi zaala poporjana tana imbot mat. Pa Krisi ta patoronjana ka tomtom biibi jonoono i, imar kek. Ni ta iwe zaala piti ma takamam koror ambaimbaijan ki Anutu. Pa ni ilela beeze jonoono ta imbot saamba a, mi ilela kat ki Anutu. Beeze tana, koror ndabokjana kat. Ilip pa beeze ta mungu zin Israel tipamender. Pa beeze jonoono tana, tomtom tipo som, mi imbot toono som. Imbot ta saamba a. [☆] 12 Indeeje Krisi ilela kat ki Anutu na, ikam mbili sa sijiini be ikam patoronjana pa i som. Ikam itunu sijiini * ma ilela ruumu leleene ta potomjana jonoono kat na, mi ikam pa Anutu, bekana ni ireege sanaana kiti mi ikamke iti ma tombot matanda yaryaara ma alok. Mi uraata tana, ni ikam pa boozo som. Ikam pa tamen jonoono mi imap. Irao ikam mini som. [☆] 13 Kere. Zaala mungujana na, sombe koror mat kana sa ikam zin tomtom ma tingeeze pa Anutu mataana som, † tona titiyaara mbili sa sijiini, som makau pangaara gubuunu isalakaala zin. Naso tingeeze mini, mi irao timiili pa sunjana ma koror. [☆] 14 Lak, sombe mbili sijin irao ikam uraata ta kembei, nako parei pa Krisi sijiini? Ina mburaana biibi kat. Irao ipus lelende ma ingeeze kat, mi ikam ti ma tezem mbulu soroksorok tabe ikam ti ma temetmeete ma tala lende pa i. Naso tembeeze kat pa Anutu mata yaryaaraana. Pa Bubujana ta imbotmbot ma alok i, ta ipombol Krisi mi izem itunu ma imeete piti.

[☆] 9:4: Kam 16:33 [☆] 9:7: Wkp 16:2-34; Ibr 5:2+ [☆] 9:8: Yo 14:6; Ibr 10:19+ [☆] 9:9: Ga 3:21; Ibr 10:1+

[☆] 9:10: Wkp 11:2+; Nam 19:7; Ro 10:4; Ga 3:24+; Kol 2:16+; Ibr 7:18, 8:13 [☆] 9:11: Ibr 4:14, 8:1+, 9:24 * 9:12: Krisi sijiini, ina imender pa uraata kini tau ibaada sanaana kiti ka kadoono mi imeete sala ke pambaraarajana na. [☆] 9:12:

Ibr 10:10+; 1Pe 1:19 † 9:13: Zin Yuda tikam ngar ta kembei: Sombe titeege uri sa, som tikan koror pakan, som kulin mbetmbete, som moori ipeebe, ina ikam zin ma tingeeze pa Anutu mataana mini som. To tikam mbulu pakan be tiurpe zitun ma tingeeze mini. Ka sua imbot la Wok Pris 11:1+, 12:1+, 13:1+. [☆] 9:13: Nam 19:9 [☆] 9:14: Ro 6:22; Ep 5:2; Tit 2:14; Ibr 10:22; 1Pe 1:18+

Mi patoronjana ta ni ikam pa Anutu na, ndabokjana kat. Kosa sa isaana som.✠

¹⁵ Tana zin wal ta Anutu iboobo zin ma tiwe lene na, Krisi iurpe zaala popojana pizin, mi ilup zin raama Anutu ma tiwe tamen. Pa sanaana kizin ka kadoono ta zaala mungujana iso pa na, ina ni ingiimi pa meetejana kini kek. Naso tikam mata-mur ambaijana ta Anutu imbuk sua pa na. Matamur tana ko imbotmbot ma alok.✠

Krisi sijiini ipombol sua mbukjana popojana ki Anutu ma imbol kat

¹⁶⁻¹⁷ Sua mbukjana na, ka zaala ta kembei: Bela tipun mbili sa ma imeete, to sua mbukjana tana imbol kat ma irao titooro mini som. Mi sombe tipun sua mbukjana ka patoronjana ma imeete som, mi imbot mata yaryaara men, nako sua mbukjana tana imbol som.✠ ¹⁸ Uunu tina ta indeeje Anutu zikan zin Israel timbuk sua be tiparlup zin ma tiwe tamen na, sij kizin mbili ireere. ¹⁹⁻²⁰ Pa Mose iso zin Israel pa Anutu tutu kini ta boozomen mungu, mana ikam makau mi mekmek sijin mi itooro raama yok. To ipi sipsip rumuunu sijsijjana ila ke isop namaana, mi itizik sula sij tana. Mi itiyaryaara se ro ta Anutu tutu kini imbot se na, ramaki zin tomtom, mi iso pizin ta kembei:

Sua mbukjana ta Anutu iso piom be koto na, sij tingi be ipombol.✠

²¹ Mi beeze ki Anutu ramaki koron surjana kan ta timbot lela na, Mose ikam sij mi ikam mbulu raraate men pa tau. ²² Pa sua ta imbot la tutu na, iso ta kembei: Koron ta boozomen, bela sij isalakaala, to ingeeze pa Anutu mataana. Mi sombe sij ireere som, inako sanaana reegejana sa som. Mbulu tana, mazwaana tatana men ta tikamam som.✠

Krisi ikam patoronjana tamen jonoono

²³ Beeze ta zin Israel tipamender ramaki ka mburu na, koron jonoono som. Ina kembei ta koron saamba kan kunun men. Tanata patoronjana ta tikamam pa mbili sijin na, irao iurpe ma ingeeze pa Anutu mataana. Mi koron jonoono ta ki saamba

na, bela tikam patoronjana pa koron ta ambaijana ma ilip kat pa mbili sijin, tona ingeeze pa Anutu mataana.✠ ²⁴ Tana indeeje Krisi imeete mi imanga mini na, ilela lele potomjana jonoono ta tomtom tiurpe pa naman i na som. Pa ina kembei koron jonoono kunuunu men. Ni ilela lele potomjana jonoono ta imbot saamba a. Mi koozi imbotmbot su Anutu kereene uunu, mi ikam rungundu ma izunguz pini be iuulu iti.✠

²⁵ Zin Yuda na, ndaama ta boozomen biibi kizin patoronjana kan ilelala lele ta potomjana jonoono i. Mi sombe ilela, na ilala raama itunu sijiini som. Ilala raama mbili sijin. Mi Krisi, ni ikam ta kembena som. Izem itunu ma imeete pa tamen jonoono bekana ireege sanaana kiti, to ila ki Anutu ta saamba a. Tana ikam uraata tana pa boozo som. ²⁶ Mibe ikam uraata kembei ta zin bibip kizin patoronjana kan, so indeeje tau Anutu iur saamba ma toono mi imar na, ni imetmeete men. Mi som. Pa indeeje mazwaana ta ti, tabe koron ta boozomen imap pa i na, ni imar pa tamen jonoono kat, mi izem itunu ma imeete, bekana ireege sanaana kiti. Tana uraata kini tana, ni ipemet pataja kek. Irao ikam mini na som.✠ ²⁷ Iti tuute: Tomtom ta boozomen kola timetmeete lup. Mi kaimer to timender la Anutu kereene uunu be iur kadoono pizin.✠ ²⁸ Mi Krisi ta kembena. Ikam patoronjana pa tamen jonoono, bekana ireege sanaana kizin tomtom boozomen. Mi kaimer ko imiili mini. Tamen marjana kini tabe iwe ru pa i, inako ikam uraata pa sanaana mini som. Ina be ikamke zin wal kini ta tiurur matan pini mi tizza i na.✠

10

Meetejana ki Krisi ta patoronjana jonoono

¹⁻² Tutu ta zin Yuda titoto pa patoronjana na, koron jonoono som. Ina iwe kembei koron jonoono kunuunu men. Pa ipatoonj ito pa koron ambaijana ta ipet pa kaimer na. Kere. Ndaama ndaama ta tikamam mbulu raraate men, mi tipunun zin mbili pa patoronjana. Paso, zin wal ta tiso tila

✠ 9:15: Lu 22:20; Ro 3:25+; 1Tim 2:5

✠ 9:16-17: Un 15:9+; Kam 24:6+; Mt 26:28

✠ 9:19-20: Kam 24:3+; Mt 26:28

✠ 9:22: Wkp 17:11; Ep 1:7

✠ 9:23: Ibr 8:5

✠ 9:24: Ro 8:34; Ibr 4:14, 8:2; 1Yo 2:1

✠ 9:26: Ibr 7:27; 1Pe 3:18

✠ 9:27: Un 3:19; 2Kor 5:10; Tur 20:12+

✠ 9:28: Mt 26:28; Ro 6:10; Pil 3:20; Tit 2:13

ki Anutu mi tisur pini na, patoronjana ta kembei irao iurpe zin ma tingeeze kat pa Anutu mataana na som. Som ma som kat. Mibe ipus kat zin ma sanaana kizin imap kat, so tiyamaana zitun kembei sanaana kizin ipakaala zin pa Anutu mini som, mi mbili punjana imap.[☆] ³ Mi ingi som. Pa tinoknok mbili punjana. Tabe ikam ma ndaama ta boozomen matan lala pa sanaana kizin. ⁴ Pa makau mi mekmek sijin irao ireege sanaana na som. Som ma som kat.

⁵ Tana indeeje Krisi be isu toono na, iso pa Anutu ma iso:

Patoronjana ta tikamam pa mbili mi kororj pakan na, nu lelem pa som.

Mi nu paranjran itun kulij kek be iwe murij mi anbot pa. [☆]

⁶ Mbulu ta tineneene zin mbili sala artaal ma tiwe gubuunu men, mi tipunun zin mbili bekana tireege sanaana, ina nu lelem pa som.

⁷ Tana nio ajre ma som mi anso:

“O Anutu, nio anbotmbot i.

Korj sua ta tibeede se ro pataaja kek.

Nio anmar be ajto lelem.”

⁸ Tana kere. Mungu Krisi iso ta kembei: “Patoronjana ta tikamam pa mbili mi kororj pakan, mi mbulu ta tineneene zin mbili sala artaal ma tiwe gubuunu men, ina nu lelem pa som.” Jonoono, mbulu tana, tutu iso ta tikamam. Tamen ni iso Anutu leleene pa mbulu tana som. [☆] ⁹ To isu mini mi iso: “O Anutu, nio anbotmbot i. Nio anmar be ajto lelem.” Sua tingi iswe ta kembei: Zaala mungujana ki patoronjana na, ni iyembut, mi ipekel pa itunu uraata kini. ¹⁰ Pa Yesu Krisi ito Anutu leleene, mi izem itunu ma imeete pa tamen jonoono bekana ireege sanaana kiti. Mi uraata kini tana, ta ikam ti ma tewe potomjanda. [☆]

¹¹ Zin patoronjana kan ta boozomen tinoknok mbulu tamen pa patoronjana ikot aigule ta boozomen. Tamen patoronjana kizin irao ireege sanaana ma ila ne na som. ¹² Mi Krisi, ni ikam patoronjana tamen jonoono bekana ireege sanaana kizin tomtom, to isala pa saamba

mi mbuleene su ta Anutu namaana woono a. Paso uraata ki patoronjana ta ni iposop ma imap kek. Mi patoronjana kini tana mburaana ko imbol, mi imbotmbot ta kembei ma alok. [☆] ¹³ Tana ingi ni imbotmbot saamba mi izza be Anutu ikoto ka koi bizin ma mburan imap kat mi kumbuunu ise nguren. [☆] ¹⁴ Pa patoronjana kini tamen jonoono tana, ina iurpe zin tomtom pataaja ma tingeeze kat pa Anutu mataana be timbotmbot ta kembei ma alok. Mi ina zin wal tau ni ikamam uraata pizin be itooro zin ma tiwe potomjan kat.

¹⁵ Bubujana Potomjana tomini ipombol ti be tuurla sua tingi. Pa mataana mi isombe:

¹⁶ Zaala popojana tabe anjur pizin Israel i, ko ta kembei:

Kaimer, nio ko ajkam tutu tio ma imbol la lelen,

mi anbeede la ngar kizin tomini. [☆] ¹⁷ To iseenge sua kini ma iso:

Mi sanaana mi zooronjana kizin na, nio ko anreege,

mi motoj la pa mini som.” [☆] ¹⁸ Tana kere. Sombe Anutu ireege sanaana kek, na iti irao be takam mini patoronjana sa pa sanaana reegejana na som.

Tala koloujana pa Anutu raama lelende, mi tuurla kat kini

¹⁹⁻²⁰ Tana niom tojmatizij tio, iti lelende iwe ru mini pepe, mi tomoto mini pepe. Koozi iti tarao be telela kat ki Anutu. Paso, Yesu izem itunu ma imeete, mi sijiini iurpe lende zaala popojana mi mburaanajana kek. Zaala tana, ta ikamam mbotjana mata yaryaraanjana piti. Mi zaala tana ilela pa beeze jonoono ta imbot saamba a, mi izem kawaala biibi ta mungu ipakaala iti pa Anutu na, mi ilela kat ki Anutu ta lele potomjana jonoono a. [☆] ²¹ Mi iti lende patoronjana ka tomtom zaanajana ta imborro Anutu wal kini mi kororj kini ta boozomen. [☆]

²² Tana matanda lala pa sanaana kiti mini pepe. Pa Yesu sijiini ipus ti ma lelende

[☆] 10:1-2: Kol 2:17; Ibr 8:5, 7:19, 9:9+ ^{*} 10:5: Irgi iso pa mazwaana ta Maria ipeebe Yesu isu toono. [☆] 10:5:

Mbo 40:6+, 50:9 [☆] 10:8: Hos 6:6; Mt 9:13, 12:7 [☆] 10:10: Yo 17:19; Ro 6:10; Ibr 9:28; 1Pe 2:24 [☆] 10:12: Mk

16:19; Kol 3:1; Ibr 1:3, 8:1 [☆] 10:13: Mbo 110:1; Ibr 1:3 [☆] 10:16: Yer 31:33+; Ibr 8:10+ [☆] 10:17: Yer 31:34

[☆] 10:19-20: Mt 27:51; Yo 10:9, 14:6; Ep 2:18, 3:12 [☆] 10:21: Ibr 4:14

ingeeze, mi takam yok ngalangana kek. Tana iti talala koloungana pa Anutu raama lelende, mi tuurla kat kini. ²³ Mi koron ambaijana ta Anutu imbuk sua pa be ikam piti i, na lelende iwe ru pa pepe. Pa Anutu, ni itoto sua kini. Tana tezem sua mbukjana tana pepe. Tikiskis ma imbol la lelende, mi tezzwe pizin tomtom. ²⁴ Mi matanda ingalngal be taparpombolmbol ti pa mbulu ki lelende par piti ramaki mbulu mi uraata ambaimbaijan ta boozomen. ²⁵ Mi mbulu ki tuluplup ti pa sunjana na, tezem pepe. Pa kere. Ingi nol biibi imar igarau kek. Tana matanda ingal be tuluplup ti mi taparpombolmbol ti. Ingi anso paso, tomtom tiom pakan timama pa lupjana pe som. ²⁶

Tikiskis urlanjana kiti mi temendernder mboljana. Pa sombe tipizil ndemende pa Krisi, inako lende zaala toro sa mini som

²⁶ Tana kere yom. Pa sombe ngar kiti ipet pa sua ngonono ma takan la kek, to tusu mini, mi tonoknok sanaana kamjana, inako lende patoronjana toro sa be ireege sanaana kiti som. ²⁷ Pa wal ta kembei na, zan imap kek. Tikam ko tikam so? Som. Tanata motojana biibi ikam zin ma timotmbot, mi tizza men kadoono tabe Biibi iur pizin i. Mi ina you biibi tabe ikan zin wal ta tizorzooro Anutu na. ²⁸

²⁸ Kakam ngar pa tutu ki Mose. Tutu tana mboljana kat. Sombe tomtom sa izooro, mi sombe wal ru, som tel sa tire kati mi tiswe i, na bela tipuni ma imeete. Irao timurjai i na som. ²⁹ Kere. Sombe mbulu ta kembei iwedet pizin tomtom ta tizooro Mose tutu kini, inako parei pa tomtom ta so mata pasom Anutu itunu Lutuuu? Ni kola ikam kadoono ta sanangana kat. Pa Krisi sirjiini potomjana ta ireere bekana ipombol sua mbukjana ki Anutu, mi ikam tomtom tana ma iwe Anutu lene na, ni irepiili kembei koron sorok. Mi Bubujana tau ipiyotyoto kampanjana ki Anutu piti na, tomtom tana kwoono ipasomi. ³⁰ Mi iti tuute: Anutu sua kini iso ta kembei:

Nio iturj ko anpokot mbulu kizin tomtom, mi anjur kadoono pizin. ³¹

Mi sua lwoono toro iso ta kembei. Iso: Merere ko itiiri wal kini pa mbulu kizin, mi iur kadoono pizin. ³²

³¹ Tana iti tomtom Anutu mata yaryaaranjana. Pa ni namaana alalaljana. Irao toko pini na som. ³³

³² Motoyom ila pa ta mungu na. Indeeje ta mata popoten mi Anutu ipei ngar tiom ma kombot mat pa uruunu ambaijana na, patajana biibi ikam yom pa Krisi zaana. Tamen kezem urlanjana tiom som, mi kemender mboljana. ³³ Mazwaana pakan tipamender yom ila iwal biibi matan, mi kwon pasom yom mi tiseeze motoyom. Mi mazwaana pakan tikam mbulu ta kembei pa waeyom bizin pakan. Tabe leleyom isaana pizin, mi kagaaba zin ma niomjan kabaada patajana kizin tana. ³⁴ Mi indeeje tau tikis waeyom bizin pakan ma tiur zin lela ruumu sanaana na, leleyom isaana pizin mi ku'uulu zin. Mi indeeje tau tomtom timar, mi tiyo len koron tiom ma tila na, leleyom ambai men. Paso, niom kuute ta kembei: Leyom koron ambaijana toro ta ilip kat pa koron ta tikam ma tila na. Koron ambaijana tana, koron ngonono. Mi ko imbotmbot ma alok. ³⁵

³⁵ Tana mbulu tiom ta komoto som mi kemender mboljana na, kezem pepe. Pa kaimer ko ka kadoono ambaijana ta biibi kat. ³⁶ Tana kemender mboljana. Naso koto Anutu leleene, mi sua kini mbukjana iur ngonono piom. ³⁷ Pa Anutu sua kini iso ta kembei. Isombe: Molo som to ni tabe imar i, ko imar ipet. Ni ko inaunau som.

³⁸ Mi tomtom ta so iwe ndeejengana pa nio moton na, urlanjana kini ko ikam peeze pini.

Tamen sombe tomtom sa imoto kana, mi izem urlanjana kini, nako lelej ambai pini som. ³⁹ Mi iti kembei zin wal ta timototo kan, mi tizem

✧ 10:22: Hgo 22:16; Ep 5:26; Ibr 9:14 ✧ 10:23: 1Kor 1:9; 1Tes 5:24; Ibr 3:6 ✧ 10:24: Ibr 3:13 ✧ 10:25: Hgo 2:42; Ro 13:11; Pil 4:5; Kol 3:16 ✧ 10:26: Ibr 6:4; 2Pe 2:20; 1Yo 5:16 ✧ 10:27: 2Tes 1:7; Ibr 12:29; Tur 20:15 ✧ 10:29: Mt 26:28; Ep 4:30; Ibr 2:2; 12:25 ✧ 10:30: Lo 32:35; Ro 12:19 ✧ 10:30: Mbo 50:4, 135:14 ✧ 10:31: Lu 12:5; 2Kor 5:11 ✧ 10:32: Pil 1:29+ ✧ 10:33: 1Kor 4:9; Pil 4:14; 1Tes 2:14 ✧ 10:34: Mt 6:20; Hgo 5:41; Ibr 13:3; 1Pe 1:4+ ✧ 10:35: Mt 5:12 ✧ 10:36: Lu 21:19; Ibr 6:12, 12:1; Tur 13:10 ✧ 10:38: Hab 2:3; Ro 1:17; 2Pe 3:9

urlajana kizin na som. Pa wal ta kembei ko tila len. Iti na, tikikis urlajana kiti bekenatombot matanda yaryaara ma alok.✠

11

Mbulu ta urlajana ipiyotyooto

¹Urlajana na, ka mbulu ta kembei: Kororj ambaimbaijan tabe Anutu ikam piti i, na lelende iwe ru pa pepe. Mi kororj ta tere ki matanda som, na urlajana ta ikam ti ma ngar kiti imbol pa ma toso kororj tana imbotmbot.✠ ²Zin wal urlajan ta mungu timbot na, urlajana kizin imbol ta kembei, tanata Anutu leleene ambai pizin mi iwit urun.

³Urlajana ta ikam ti ma toso: Anutu iso sua men mi saamba, toono, mi kororj ta boozomen tipet. Tana kororj boozomen ta tipet ma tere zin i, tipet pa kororj sa ta iti irao tere ki matanda i som.✠

Urlajana ki Abel, Enok mi Noa

⁴Mungu Abel iurla ki Anutu, tanata ikam patoronjana ta ambaijana ma ilip pa patoronjana ki toono Kain. Tana urlajana kini, ta ikam ma Anutu leleene ambai pini, mi iwit uruunu ma isombe ni tomtom ndeenejana, mi iyok pa patoronjana kini. Tana nonono, Abel ni imeete kek. Tamen urlajana kini ka mbol ta ipombolmbol ti men i.✠

⁵Enok, ni iurla ki Anutu, tabe meetejana indeeji som. Mata yaryaarajana, mi Anutu ikami ma isala. Pa sua ki Anutu iso ta kembei: Tomtom tire i mini som. Pa Anutu ikami ma isala kek.✠

Mi mungu, indeeje tau Anutu ikami ma isala zen na, Anutu iwit uruunu ma iso ni leleene ambai pini. ✠Mi sombe tuurla ki Anutu som, na mbulu kiti sa ko irao Anutu leleene na som. Pa bela tuurla kembei Anutu, ni imbotmbot, mi ikamam kadoono ambaimbaijan pizin wal tau tika-mam kinkiini be tiute kati, tona tarao be tala koloujana pini.

⁷Motoyom ila pa Noa. Indeeje Anutu iso-taari pa mbulu tabe ipet i, na ni iurla Anutu

kaljaana. Nonono, ta mungu mi imar na, tomtom tire mbulu sa ta kembei som. Tamen Noa, ni imototo Anutu. Tanata ito Anutu kaljaana ma ipo woongo, mi ikamke itunu mi wal kini pa nonor biibi. Urlajana kini tina, ta iswe mbulu sananjana kizin tomtom ta timbot toono pa mazwaana tana ma imbot mat. Mi ikami ma zaana pa mata-mur ki Anutu, mi Anutu ipaati be tomtom ndeenejana.✠

Urlajana ki Abaraam

⁸Mi Abaraam tomini iurla. Pa indeeje Anutu iboobi be izem kar kini mi ila pa lele toro tau ni imbuk sua pa be ikam pini na, ni ilerj la sua tana mi imanga pataaja pa pai. Nonono, mata popoten ni ikankaana pa lele ingoi tabe ni ila ma imbot pa i.✠ ⁹Tamen iurla kembei Anutu imbuk sua pini be ikam toono tana pini, tanata imanga mi iwwa ma ila, mi iwe leembe pa. Mi ni iur kar sa som. Ipamendernder beeze men mi imbotmbot pa. Ila kena, ipamender. Ila kena, ipamender. Mi ni itutamen som. Kaimer lutuunu Isak mi tumbuunu Yakop tomini. Nonono, zin zan pa sua mbukjana ki Anutu kembei Abaraam. Tamen tire kat ka nonono som, mi timbotmbot lela beeze men.✠ ¹⁰Tana Abaraam izirri i mi iwwa. Paso, ni iurur mataana pa kar nonono tau Anutu itunu ikam mos pa mi ipamender. Kar tana ko imbol mi imbotmbot ma alok.✠

¹¹Abaraam iurla, tanata Anutu ipomboli ma irao ziru waene Sarai tipeebe. Nonono, mazwaana tana, Sarai irao ipeebe mini som. Paso, ni iwe kolmannan kek. Tamen Abaraam iurla kembei Anutu itoto sua kini mbukjana, tanata ire sua tana iur nonono.✠ ¹²Kere. Abaraam, ni tomtom tamen nonono. Mi mburaana imap kek. Tamen zin wal ta tiyooto pini na, booze kat. Irao tinin zin na som. Pa zin kembei pitik ta timbot saamba mi magargaara ta sousou kana i.✠

¹³Wal ta boozomen tana, urlajana ikamam peeze pizin ma irao meetejana kizin. Nonono, kororj ta Anutu imbuk sua pa be ikam pizin na, tikam som. Pa ka nol igarau zen. Tamen matan iurur pa sorok, mi lelen ambai pa ma kembei ta tirre la pa

✠ 10:39: 1Tes 5:9; 2Pe 2:20+

✠ 11:1: Ro 8:24+; 2Kor 4:18, 5:7

✠ 11:3: Un 1:1+; Mbo 33:6+; Yo 1:3; 2Pe 3:5

✠ 11:4: Un 4:3+; Ibr 12:24; 1Yo 3:12

✠ 11:5: Un 5:21+

✠ 11:7: Un 6:13+; Ro 3:22; 1Pe 3:20

✠ 11:8: Un

12:1+; Igo 7:2+

✠ 11:9: Un 35:27

✠ 11:10: Ibr 12:22, 13:14; Tur 21:2,10

✠ 11:11: Un 17:19, 21:2; Ro 4:18+

✠ 11:12: Un 15:5, 22:17

kororɔ ɲonoono i. Mi zitun tizzo katkat ma tiso: “Toono tingi, niam kar tiam som. Ingi amwe leembe pa sorok.”¹⁴ Mi wal ta tizzo sua ta kembei na, tizzwe kembei kar kizin ɲonoono sa ko imbotmbot i. Mi ingi tirru ta tiwwa i.¹⁵ Mi be tikamam ngar biibi pa kar ta tizem kek na, mi titwer miili pa, so timiili ma tila kek.¹⁶ Mi som. Pa lenen itaytarɔ la pa kar toro ta ambaijana kat ma ilip. Kar tana imbot ta kor a. Uunu tina ta Anutu niini ise, mi lelene pizin, mi iyok pizin be tipaati kembei Anutu kizin. Pa kar ta zin tiurur matan pa, ina ni iurpe pizin ma imap kek.¹⁷⁻¹⁸

¹⁷⁻¹⁸ Indeeɲe Anutu itoombo Abaram na, ni iyok la Anutu kaljaana mi ikam lutuunu Isak ma ila be iwe patoronjana pini. ɲonoono, mungu Anutu imbuk sua pini ma iso: “Kororɔ ta nio aɲbuk sua pa na, poponjana ku tabe tiyooto pa Isak i ko tikam.” Kere. Isak, ni itutamengana. Keljana sa som. Tamen Abaram iurla, tanata ikam lutuunu tana, mi iso ipuni be iwe patoronjana.¹⁹ Paso, ni iurla ta kembei: Anutu, ni irao be ipei zin meetegan ma burup ma timanga mini. Mi mbulu ta ipet pa Isak, ina kembei ta ni imeete kek, mi Anutu ipei i ma burup ma imanga, mi iuri la ki Abaram mini. Mbulu tana ipatooɲo iti pa mangajana kizin wal meetegan.²⁰

Uurlajana ki Isak, Yakop, mi Yosep

²⁰ Isak, ni iurla ki Anutu, tanata ipombol lutuunu bizin Yakop ziru Isau, mi iso zin pa mbulu tabe ipet pizin pa kaimer i.²¹ Mi Yakop iurla ki Anutu, tanata indeeɲe ni iwe kolman kat mabe imeete na, loɲa mi ipombol Yosep lutuunu bizin ru mungu. Mi ipejeene paɲaana se tete kini ta iwwa pa i, mi isurɲ pa Anutu.²² Mi Yosep iurla ki Anutu, tanata indeeɲe ni ikamam be imeete na, iso pa mazwaana tabe zin Israel tizem Aikuptu i, mi isotaara zin pa itunu tirontiron tomini. Beso timanga na, matan ingal be tikam ma tila, mi titwi su toono Kanaan.²³

Uurlajana ki Mose

^{11:13:} Un 23:4; Mbo 119:19; 2Kor 5:7; Pil 3:20; 1Pe 1:17, 2:11 ^{11:16:} Pil 3:20; Ibr 13:14 ^{11:17-18:} Un 21:12, 22:1+; Ro 9:7; Yems 2:21+ ^{11:19:} Yo 5:21; Ro 4:17+ ^{11:20:} Un 27:27-39+ ^{11:21:} Un 47:31+, 48:15+ ^{11:22:} Un 50:24+; Kam 13:19 ^{11:23:} Kam 2:2+; ɲgo 7:20+ ^{11:24:} Kam 2:10+ ^{11:25:} Mbo 84:10; Ibr 10:33 ^{11:26:} Ibr 10:34+, 13:13 ^{11:27:} Kam 2:10+; Yo 20:29; 2Kor 4:18 ^{11:28:} Kam 12:7-21+ ^{11:29:} Kam 14:21+ ^{11:30:} Yos 6:12+

²³ Mose tamaana ma naana tiurla ki Anutu, tanata indeeɲe tau tipeebi na, timoto king kaljaana som, mi titurke i ma imbot pa puulu tel. Paso, tire runguunu ambaijana kat ma ipa ndel pizin pikin pakan.²⁴

²⁴ Mose, ni iurla ki Anutu, tanata kaimer ma iwe tomtom na, lelene be tomtom tipaati be king lutuunu moori lutuunu na pepe. Pa zaana tana, ni ire kembei kororɔ sorok.²⁵ Mi mboti ambaijana ki kulindi ta molo som mi imap na, ni ikam ngar biibi pa som. Pa imoto: Kokena iyaaru i pa sanaana. Tana lelene imet kat, mi igaaba Anutu wal kini, mi ibaada patarjana kembei ta zin. Pa ina, ni ire kembei kororɔ ambaijana ma ilip.²⁶ Mi ni iurur mataana pa kadoono ambaijana tabe Anutu ikam pini pa kaimer i, tanata ikam ngar ta kembei: Sombe tirepiili i mi tikam patarjana pini pa Mesia zaana, ina ambai. Pa Mesia tana ilip kat pa kororɔ ndabokbokɲan matakija tau zin Aikuptu kan tindoundou na.²⁷ Mi urlajana ki Mose, ta ikami ma imoto kete malmaljana ki king som, mi izem Aikuptu. ɲonoono, iti tomtom tarao be tere kat Anutu ki matanda som. Mi Mose, ni ikam ma kembei ta irre Anutu i. Tabe imender mboljana.²⁸

²⁸ Mose iurla ki Anutu, tanata iso pizin Israel ma tikam mbulu ki Pasoba, mi timusmus siɲ ise kataama kizin kizin. Tana aɲela tau Anutu ingo i ma ila be ikasgeege zin Aikuptu na, ikam kosa sa pizin pikin mungamunga kizin Israel som.²⁹

²⁹ Zin iwal biibi ki Israel tiurla ki Anutu, tanata tipa pa toono raraazajana men mi tindu Tai Sigsinjana ma tilae. Beso zin Aikuptu titoombo be tito zin na, tai ipol ma imiili mi ipomon zin.³⁰

³⁰ Uurlajana kizin Israel, ta ikam zin ma tipapiliu kar biibi Yeriko pa aigule lamata mi ta. Beso aigule iwe lamata mi ru na, Anutu ikam ma siiri mboljana ki kar tana baram baram su lene.³¹

³¹ Reap, ni moori zaala lwoono kana ta mungu imbot kar Yeriko na. Mi ni tomini

iurla ki Anutu. Tana indeenje Yosua ingo zin pautu ma tila be titiiri lele na, Reap ikam zin ma tila ruumu kini mi imboro zin ma timbot ambai. Tana kaimer ma zin Israel tikas zin iwal biibi ki kar Yeriko ta tizorzooro Anutu na, Reap imeete raama zin som.✠

Wal urlajan pakan ta Anutu mburaana itatke zin pa patanjana kizin

³² Ambai, anso imar imiili su ti. Kokena ayyaaru ma molo. Pa lej mazwaana sa be anso pa Gideon, Barak, Samson, Yepta, mi Dabit ma Samuel, mi Anutu kwoono bizin ta mungu tikamam sua pizin tomtom na som.✠ ³³ Zin wal tina tiurla ki Anutu mi ni ipombolmbol zin, tana tomtom kizin pakan tila pa malmal ma tilip pizin king ta timborro lele pakan ta bibip i. Mi kizin pakan na, tiurpewe patanjana kizin tomtom mi tipombolmbol mbulu ndeengejana. Kizin pakan na, tire sua ta Anutu imbuk pizin na iur gonoono. Mi kizin pakan na, Anutu iuulu zin, tabe laion tirao be tikan zin som.✠ ³⁴ Kizin pakan na, tikam zin mi tipiri zin lela you. Tamen you ineene zin som. Mi kizin pakan na, tomtom tiso tikuruumu zin pa buza. Mi som. Pa zin tila len kek. Tomtom kizin pakan na, mburan biibi som. Tamen Anutu ipombol zin, tana zinan zin karkari tiporou ma tilip pizin, mi tiketo kan koi bizin tana ma tila len.✠ ³⁵ Mi moori pakan na, Anutu ipei wal kizin ta timeete kek na, mi burup ma timanga mini.✠

Wal pakan ta urlajana ipombol zin ma tibaada patanjana

Mi tomtom pakan na, kan koi bizin tiseeze matan mi tizzo pizin ta kembei: “Niom sombe kezem urlajana tiom, tona amzem yom ma kala leyom.” Tamen zin tilej la kaljan som. Paso, tire kembei mangajana ki mberj kaimer na kororj ambaijana ma ilip. Tanata kan koi bizin keten malmal pizin, mi tiur yoyoujana pizin pa zaala booze, ma ila ila ma timetmeete. ³⁶ Mi wal pakan na, tomtom tikam senge pizin, mi tibalis zin pa re tuunu. Pakan, tipo zin pa re, mi tiur zin lela ruumu

sanaana.✠ ³⁷ Mi pakan na, tipun zin pa pat ma timetmeete. Pakan, titeete zin ma timetmeete. Mi pakan na, buza ikan zin ma timetmeete. Tomtom pakan timbot goobo kat. Tiurur mbili kulin men ma iwe len kawaala, mi tikanan peteele. Mi tomtom tiseeze matan mi tikamam bakai pizin.✠ ³⁸ Zin tana, wal ambaimbaijan kat ma tilip pa iwal biibi ki toono ti. Tamen timbot goobo kat. Tomtom kizin pakan tiwwa pa lele bilimjana mi lele abalabalyana. Mi pakan na, timbotmbot lela toono mi ranj sumbun sumbun. Paso len murin sa som.✠ ³⁹ Zin wal ta anjwidit kan mbol ti na, tiurla kat. Tanata Anutu leleene ambai pizin mi iwit urun. Tamen kororj ambaimbaijan ta Anutu imbuk sua pa be ikam pizin na, kizin tasa ire kat som. ⁴⁰ Paso, mungu kat Anutu leleene iur kek be ikam uraata toro tabe iurpe kat zin mi iti tomini. Uraata tana, ta kororj ambaijana ma ilip. Mi ni iso zin wal mungujan tirao be tire uraata tana ka gonoono lonja som. Pa leleene be itirjan tere raraate.

12

Yesu ipatooro kat iti pa mbulu ki temender mboljana mi tikis urlajana kiti

¹ Lak, sombe wal booze kat ta kembei timbot mi tipombol ti be tuurla, nako parei piti ta koozi? Pa ingi kembei toloondo pa londi molo. Tana kororj boozomen ta iyalele iti pa loondojana na, titirke ma tisu len lup, raama sanaana ta iyaryaaru iti ma taparjobgoobo i. Mi toto zaala ta Anutu iur piti na, mi toloondo kat, mi tikikis ma tala tur la ka senganja.✠ ² Mi matanda imilmiili pepe. Matanda ingaljalgal Yesu men tau, mi toloondo ma tala. Pa ni ta imuungu pa urlajana mi iswe kat ka mbulu. Kere. Ni tipamianji, mi ibaada patanjana ma imeete sala ke pambaarajana. Tamen pamianjana tana, ni inin som. Ina ni ire kembei kororj sorok, mi imender mboljana. Paso, ni iute: Kaimer ni ko menmeeni. Mi koozi ni imbotaamba kek mi mbuleene su muriini peeze kana ta Anutu namaana woona a.✠ ³ Ni, tomtom sananjan tiurur koi pini, mi tizorzooro kati. Tamen imender mboljana.

✠ 11:31: Yos 2:14, 6:22+; Yems 2:25 ✠ 11:32: Het 4:16; 1Sam 1:1–1Kin 2:12 ✠ 11:33: 1Sam 17:34+; 2Sam 7:11+; Dan 6:1+ ✠ 11:34: Het 7:22, 15:14+; 1Sam 18:11; Dan 3:1+ ✠ 11:35: 1Kin 17:22+; 2Kin 4:36+ ✠ 11:36: Yer 20:2 ✠ 11:37: 1Kin 21:13; 2Sto 24:21; Dgo 7:58, 14:19 ✠ 11:38: 1Kin 18:4, 19:9 ✠ 12:1: 1Kor 9:24+; Pil 3:13+; Ibr 10:36; 1Pe 2:1 ✠ 12:2: Pil 2:8+; Ibr 1:3, 3:1, 13:13 ✠ 12:3: Yo 15:18+; Ga 6:9; Tur 2:3

Tana kakam ngar pini mi koto i. Kokena mburoyom imap, mi kegesges, to kezem urlanjana tiom.✠

⁴ Nonoono, niom kerre patanjana biibi pa mbulu sananjana tau tomtom tikamam piom. Tamen tiom tasa sijiini ireere pasa zen.✠ ⁵ Mi parei, sua pomboljana ta Anutu iso pa lutuunu bizin na, motoyom ingal som? Pa sua lwoono ta iso ta kembei. Iso: Lutuj, sombe Merere ikam mbulu sa beken a ipazalu pa, na kilaala itum mi kam kat ngar pa.

Mi sombe iyaambu, na lelem isaana mi nim gesges pa pepe.

⁶ Pa wal boozomen ta Merere leleene pizin na, ni ipazalzal zin.

Mi wal boozomen ta ni ipaata zin be lutuunu bizin na, ni iballis zin.✠

Anutu izem lutuunu bizin ma tibaada patanjana beken a ipazal zin mi ipaute zin pa koronj pakan

⁷⁻⁸ Tana patanjana sa isombe ikam yom, na leleyom ambai, kemender mboljana, mi kabaada men. Pa ina Anutu ikam beken a ipazal yom pa. Tana iswe kembei niom kewe ni lutuunu bizin kek. Kere. Sombe pikin sa ikam ngoobo, ko tamaana ipazali som? Som. Pikin ta boozomen taman bizin tipazalzal zin makij. Mi Anutu ta kembena. Ni ikamam ma lutuunu bizin ta boozomen tirre patanjana, beken a ipazal zin mi ipaute zin pa koronj pakan. Tana sombe ni ipazalzal som, inako ni lutuunu nu som, mi nu kembei tomtom ta tama somjana i.✠

⁹ Mi koronj toro tomini. Takam ngar pa mbulu ta tamanda bizin tikamam piti na. Tamanda bizin ta boozomen tiballis ti beken a tipazal ti. Tamen iti lelende ingis pizin som, mi lende nger pizin. Mi Tamanda ta imbot saamba a, ni ilip pizin. Tana ni isombe ipazal ti, na bela tokoto itundu mi toyok pa men. Naso tombot ambai ma alok. ¹⁰ Tamanda bizin ta ki toono i, zin tipazalzal ti pa mazwaana rimen, mi tikamam irao zitun ngar kizin. Mi Tamanda Anutu na som. Pa ni ipazalzal ti beken a iuulu kat iti, mibe ikam ti ma tewe potomjanda kembei ni itunu.✠ ¹¹ Iti tuute:

Sombe tibalis ti, na lelende ambai som mi lelende ipata. Mi sombe Anutu ikam ma tendeeje patanjana sa beken a ipombol ti mi ipaute iti pa mbulu kini pakan, nako raraate men tau. Tamen lelende ingis pa pepe. Pa patanjana tana, kaimer ko ipiyooto nonono ambaijana ta kembei: Mbulu ndeejajana ko imbol piti, mi itijan Anutu taparlup ti ma tewe tamen.✠

¹² Nio ajute: Niom pakan na, kembei zin wal ta tiloondo pa londi molo ma nin isaana, mi naman ma kumbun timetmeete lup kek. Tamen kakam se ki mburoyom!✠ ¹³ Mi motoyom ingal be koto zaala ndeejajana men. Naso wal tiom pakan ta urlanjana kizin imbol som na, titoyom mi kopombol zin ma timbol. Tana kere yom. Kokena kapangoobo, to kakam zin ma titop ma tisaana kat.✠

Tere iti. Kokena tipizil ndemende pa Anutu mi takam ngar toono kana kembei ta Isau

¹⁴ Kakam kinkiini be niomjan tomtom ta boozomen kaparlup leleyom ma kewe tamen, mibe koto mbulu potomjana men. Pa tomtom ta so ikamam mbulu potomjana som, nako irao ire Merere som.✠

¹⁵ Tana kerre yom. Kokena tomtom tiom sa ipizil ndemeene pa Anutu mi kampejana kini. Mi kokena kezem tomtom sa ma ngar sananjana izeebi, to ipasaana urlanjana kizin tomtom boozomen ma tisaana pa Anutu mataana, kembei ro sananjana ilol kini pa mokleene.✠ ¹⁶ Mi kokena tomtom tiom sa ipizil ndemeene pa Anutu, mi ikam ngar toono kana kembei Isau. Pa Isau, ni mungamunga mi zaana be ikam matamur ki tamaana Isak. Tamen ikam ngar pa matamur tana som, mi isemboron la ne pa ka yambon mbooro tamen nonono.✠ ¹⁷ Mi niom kuute. Kaimer indeeje ta ni ila ki tamaana be ikam matamur kini na, itayroro i raama tiijiizi biibi be ipomboli. Tamen tamaana ititi. Tana mbulu ta Isau ikam kek na, ni le zaala sa be itooro mini na som.✠

Zaala popojana ilip pa zaala ta ki abal Sinai

✠ 12:4: 1Kor 10:13; Ibr 10:32+ ✠ 12:6: Tut 3:11+; Mbo 94:12; Yems 1:12; Tur 3:19 ✠ 12:7-8: Lo 8:5; Tut 13:24; Yems 1:2+; 1Pe 5:9 ✠ 12:10: 1Pe 1:15+; 2Pe 1:4 ✠ 12:11: Yems 3:17+ ✠ 12:12: Yesa 35:2+ ✠ 12:13: Tut 4:26; Ga 6:1; Ibr 12:1 ✠ 12:14: Mbo 34:14; Mt 5:8+; Ro 12:18; 2Kor 7:1; 1Pe 1:16 ✠ 12:15: Lo 29:18; Ngo 8:23; 2Kor 6:1; Ga 5:4; Ibr 3:12 ✠ 12:16: Un 25:29+; Ibr 3:12 ✠ 12:17: Un 27:30

¹⁸⁻¹⁹ Niom kembei zin Israel ta mungu tila tipet abal Sinai na som. Pa ingi kamar koloujana pa kororj ta irao kere kat mi ketege pa nomoyom na som. Mi zin na, tire kat you ta ikanan sala abal na, mi miiri tieene ta ipalakoikoi mi izuk abal ma sik, mi zugut biibi, mi lele ikimitmit, mi miiri biibi. Mi tilerj lele ikurururj, mi kororj kembei ta twiiri na itarj ma kaljaana biibi. Mana tilerj sua. Tabe motojana ikam zin ma tisaana kat. To titaaroro Mose. Tisombe: "Wai Mose, so pa Anutu be iso sua sa piam mini pepe."¹⁸ ²⁰ Tiso paso, timoto Anutu kaljaana ta isombe tomtom sa, som mbili sa isombe ila ma turj la kat ta abal uunu, tona tipuni pa pat ma imeete pataarja.¹⁹ ²¹ Mi mbulu ta ipet pizin, ina ikam ma motojana biibi ikam Mose tomini. Tabe iso: "Wai, nio ti anjmurur mi anjmoto ma taul!"

²² Tamen niom na, kombot la zaala toro. Pa ingi kamar koloujana pa abal Sion kek. Mi ina Yerusalem ta imbot saamba a, kar biibi ta Anutu mata yaryaaranjana imbotmbot pa. Niom ingi kamar lele tau zin ajecha munjaana ma munjaana tiluplup zin su pa i be menmeen zin.²³ ²³ Mi ingi kamar kombot la lupjana ki Anutu lutuunu bizin kek. Mi niom ta boozomen kewe kembei pikin mungamunga lup. Wal boozomen ta timbot la lupjana tana na, zan ise Anutu ro kini ta imbot saamba a. Tana Ni tabe itiri zin tomtom ta munjaana men mi iur kadoono pizin na, niom kamar koloujana pini kek. Ni Anutu kiti. Mi ingi kamar kagaaba zin wal ndejejejan tau timetmeete ma kunun tila timbot saamba a. Wal tana, uraata ki Kisi ikam zin ma tiwe ngezejejan pa Anutu mataana kek.²⁴ ²⁴ Mi ingi kamar ki Yesu. Ni ta imender piti mi Anutu. Mi kamar pa zaala popojana tabe itijan Anutu taparlup ti ma tewe tamen pa i. Zaala tana na, Yesu sijiini ta ipiyooto ma ipet. Tana Yesu sijiini ilip pa Abel sijiini. Pa Abel sijiini iboboobo pa mbulu pokotjana sa. Mi Kisi sijiini na, izzo iti pa mujaajana ki Anutu.²⁵

²⁵ Kelerj. Ingi Yesu itunu ta izzo sua piom.

Tana kititi pepe. Pa kere. Zin Israel ta mungu tizooro la Anutu sua kini na, tila kan lele sa, som Anutu ileele zin? Som. Mi indeeje tana, ni imbot toono men mi izzo kaljaana pizin. Tamen koozi, Yesu imbot saamba mi izzo piti. Tana sombe tipizil ndemende pini, nako toko be parei? Som ma som kat!²⁶ ²⁶ Mungu Anutu kaljaana imar mi itok toono ma imurur. Mi koozi na, ni imbuk sua ta kembei:

Kaimer ko aytok toono mini pa tamen sa, to imap.

Mi toono men som. Ko aytok saamba tomini.²⁷ ²⁷ Sua lwoono ta iso ni ko itok toono mini pa tamen sa, ina iso iti ta kembei: Kororj boozomen ta ni iur na, sombe timbol som, nako itok zin ma timap ma tila len. Naso kororj nonoono men tau irao timuzik som na timbot.²⁸

²⁸ Mi peeze ki Anutu mi kar kini na, kororj mboljan. Irao timuzik na som. Tana iti ta tombot la peeze tana, mi zanda be telela kar kini na, lelende ambai pa Anutu mi tapakurkuri. Mi topou i mi tomoto i. Naso tembesmbeeze pini irao ni leleene.²⁹ ²⁹ Pa Anutu kiti, ni potomjana kat.

Ni kembei you ta ikanan kororj ta boozomen.³⁰

13

Zaala tabe tembesmbeeze pa Anutu

¹ Niom kewe tojmatizij ta ki Kisi i kek. Tana leleyom par piom ma kombotmbot. Kezem pepe.² ² Sombe leembe tima, na kere zin mi kakam zin ma kala ruumu tiom. Pa mungu wal pakan ta tikam zin leembe ma tila ruumu kizin ma timbeeze pizin na, tiso ko timbeeze pizin tomtom. Mi som. Ina zin ajecha tau.³ ³ Mi Anutu wal kini ta tiur zin lela ruumu sanaana na, motoyom ingal be kalala ma koloulou zin. Kakam ngar kembei ta niomjan kombotmbot lela patajana tana. Mi zin wal ta tomtom tikam noobo mbulu pizin na, ta kembena. Motoyom ingal be ku'uulu zin. Tana patajana

☆ 12:18-19: Kam 19:12+; 20:18+ ☆ 12:20: Kam 19:12+ ☆ 12:22: Ga 4:26; Pil 3:20; Ibr 11:10; Tur 21:2+ ☆ 12:23: Lu 10:20; Ibr 10:14, 11:40; Tur 13:8 ☆ 12:24: Un 4:10+; Ibr 8:6, 9:15+; 1Pe 1:2 ☆ 12:25: Kam 20:22; Ibr 1:2, 2:1+, 10:26+ ☆ 12:26: Kam 19:18; Mbo 68:8; Hag 2:6 ☆ 12:27: Mbo 102:25+; 2Pe 3:10; 1Yo 2:17; Tur 21:1 ☆ 12:28: Pil 2:12 ☆ 12:29: Kam 24:17; Yesa 33:14; 2Tes 1:7; Ibr 10:27 ☆ 13:1: Yo 13:34+; Ro 12:10; 1Pe 1:22; 1Yo 4:7 ☆ 13:2: Un 18:1+; Mt 25:35; Ro 12:13; 1Pe 4:9 ☆ 13:3: Mt 25:36; Ro 12:15; 1Kor 12:26; Ibr 10:34

ta ise kizin na, kayamaana kembei ise tiom tomini.✠

⁴ Mbulu ki ula, ina koronj ambaijana. Tana niom ta boozomen kopotom pa, mi motoyom ingal kusiyoum bizin men. Pa zin wal ta so tipasansaana mbulu ki ula, mi zin tau tikamam sorok na, Anutu kola iur kadoono pizin.✠

⁵ Mi kuur leleyom pa pat pepe. Sombe leyoum risa, ina irao. Pa Anutu itunu isombe:

Nio ko irao anjzemu, som anjizil ndemeng pu na som.✠

⁶ Tana iti tomoto pepe, mi lelende iwe ru pepe. Nindi ise mi toso ta kembei:

Merere, ni ta Ulaaja tio.

Nio ko irao anjmoto pa kosa sa na som.

Pa tomtom mburan ingoi be tipasaana yo? Som.”✠

⁷ Zin peeze kan tiom ta mungu tipaute yom pa Anutu sua kini na, motoyom ingalgal zin, mi kototo zin pa mbulu kizin mi urlajana kizin. Kakam ngar pa ngonono ta urlajana kizin ipiyooto na. Naso ipombol yom be koto zin.✠ ⁸ Pa Yesu Krisi, ni itortoori som. Ta mungu mi imar, koozi, mi kaimer tomini, mbulu kini imbotmbot raraate men tau.✠ ⁹ Tana kerre: Kokena sua soroksorok ta ipa ndel pa Anutu sua kini na, iyaaru yom ma kezem zaala ki Anutu. Pa zin wal ta titoto zin Yuda pa mbulu ki kini kanjana mi kwon imbolmbol pa na, mbulu tana iuluulu zin som. Bela tombol se munajana mi kamperjana ki Anutu, to ambai.✠

¹⁰ Iti lende patoronjana muriini ta imbotmbot. Mi patoronjana kiti na, Yesu Krisi tau. Tamen zin patoronjana kan ta timbesmbeze pa Anutu lela Urum Merere kizin Yuda na, tirao tikan patoronjana kiti tana som.✠ ¹¹ Pa kere. Gorgori ta so aigule biibi ki sanaana reegejana ipet, na biibi kizin patoronjana kan ikam mbili sinjin mi ilela pa ruumu leleene ta potomjana ngonono kat be ipatoron Anutu pa. Mi mbili nonon na, tikam zin ma

tipera mat, mi tizem kar ma tilae kar ziljaana, to tindou you mi ikan zin ma tila len. ¹² Tanata Yesu tomini, tikami mi tizem kar Yerusalem ziljaana ma tipera mat, to imeete raama yoyoujana biibi, bekeni sinjiini ipus zin tomtom pa sanaana kizin ma tiwe ngeezengan pa Anutu mataana.✠

¹³ Tana iti tomini irao toto i, mi tezem iwal biibi ta titoto zaala munjugana na, ma tala tombot ndel. Mi so tipamianj iti kembei ta tikam pini, ina ambai. Tikam lakl✠ ¹⁴ Paso, iti lende kar ngonono sa ta imbot toono tingi na som. Ingi takamam kinkiini be tala Anutu kar kini tabe ipet mat pa kaimer i.✠

¹⁵ Iti tuute: Yesu ta iwe zaala piti kek. Tana iti ta tezzwe ni zaana i, na irao tapase pini mi kwondo ipakur Anutu pa mazwaana ta boozomen. Pa patoronjana tabe takam pini ta koozi na, ka zaala ta kembei.✠ ¹⁶ Mi motoyom ingal be kakampewe waeyom bizin mi kaparrair koronj piom. Pa mbulu ta kembei, ina patoronjana ta Anutu leleene ambai pa.✠

¹⁷ Kelelej la mboronjan tiom kaljan, mi kototo. Pa zin ta gorgori matan piom mi timborro yom. Mi uraata kizin tana na, kaimer ko timender su Anutu kereene uunu mi tiso i pa. Tana kelelej la kaljan. Naso tikam uraata kizin raama len ambai. Mi kozooro zin pepe. Kokena kakam patarjana pizin, to tikam kat uraata kizin som, mi uraata kizin iuluulu yom som.✠

¹⁸ Niam ti amyamaana la leleyam kembei amkam noobo mbulu sa som. Mi niom kezem sunjana piam pepe. Pa niam leleyam be mbulu tiam ta boozomen ambai pa Anutu mi tomtom matan.✠ ¹⁹ Mi koronj toro. Ingi anji yom be motoyom ingal yo pa sunjana bekeni Anutu iuluulu yo mi lonja anjiili ma anja anje yom mini.

Sua pomboljana

²⁰ Merere kiti Yesu Krisi tau imeete mi Anutu ipei i la meetengan lenen ma imanga mini kek, ta mboronjan biibi ngonono kizin sipsip.

✠ 13:4: 1Kor 6:9+; Kol 3:5+; Tur 22:15 ✠ 13:5: Lo 31:6+; Mt 6:25,34; Pil 4:11+; 1Tim 6:6+ ✠ 13:6: Mbo 56:4, 118:6; Ro 8:31,35+ ✠ 13:7: 1Kor 11:1; 1Tes 1:6+; Ibr 6:12 ✠ 13:8: Mbo 102:27+; Ibr 1:12; Yems 1:17 ✠ 13:9: Ro 14:17; Ep 4:14; Kol 2:4,16-20+ ✠ 13:10: 1Kor 9:13, 10:18 ✠ 13:12: Mt 21:39; Yo 19:17+; Ugo 7:58 ✠ 13:13: Lu 9:23; Ibr 11:26, 12:2; 1Pe 4:14 ✠ 13:14: Pil 3:20; Ibr 11:10+, 12:22; 1Pe 3:20 ✠ 13:15: Mbo 69:30+; Ep 5:20; 1Pe 2:5 ✠ 13:16: Ro 12:13; 2Kor 9:8+; Pil 4:18 ✠ 13:17: 1Tes 5:12+; 1Tim 5:17 ✠ 13:18: Ugo 24:16; Ro 15:30; 2Kor 1:12

Ni sirjiini ta ipiyooto zaala poporjana tabe
Anutu zinan zin tomtom tiparlup
zin pa i.

Zaala tana ko imbotmbot ma alok.

Tana Anutu ta ikamam ti ma tombot ambai
na, ☆

²¹ ni itunu ko ikampe yom pa koronj ambaim-
baijan ta boozomen. Naso karao be
kakam mbulu ta irao ni leleene.

Mi Yesu Kriisi ko iwe zaala piti be Anutu
ikam uraata la leleene mi ipiyooto
mbulu ta ni leleene ambai pa.

Tana iti ko tapakurkur Anutu zaana ma
alok.

ŋonoono. ☆

Sua pemetyana

²² O niom tonmatizij ki Kriisi, nio anbeede
ro ti ima bekenan anpombol yom pa. Mi
niyom gesges pa pepe. Pa ingi anbeede sua
molo pe som.

²³ Mi anjotaara yom ta kembei: Waende
Timoti, ni iyooto pa ruumu sanaana kek.
Mi sombe imar karau, nako niamru ama ma
amlou yom.

²⁴ Kakam aigule tiam ila kizin mboronjan
tiom, mi Anutu wal kini potonjan
boozomen ta timbotmbot tana. Mi zin Itali
kan ta niamjan ambotmbot ti, aigule kizin
ima tiom.

²⁵ Kamperjana ki Anutu ko ise tiom ta
boozomen.

Ro Ta Yems Ibeede

¹ Nio Yems. Nio mbesooro ki Anutu mi Merere kiti Yesu Krisi. Anjeede sua ti ima piom Israel un bizin laamuru mi ru ta kombot lejaleja irao lele ta boozomen. Aigule ambaijana ima piom. Njonoono.✠

Toombojana ipombol urlajana kiti

² O niom tojmatizij tio,ombe patanjana matakija indeeje yom, na irao leleyom ndabok men.✠ ³ Pa niom kuute: Toombojana sa isombe indeeje yom, miombe kikiskis urlajana tiom, nako ipombol yom be kemender mboljana mi kabaada patanjana.✠ ⁴ Tana kemender mboljana mi kiskis urlajana tiom. Naso patanjana tana ipiyooto njonoono ambaijana piom, mi mbulu tiom ijeeze kat, mi karao pa mbulu ki Anutu.

⁵ Sombe tomtom tiom sa, irru ngar ambaijana, na bela isurj Anutu be ikam lene ngar pakan. Ni ko ikam pini. Pa ni mata mererejana. Ikamam sorok kororj matakija pa tomtom ta boozomen. Mi ni niini gesges somjana.✠ ⁶⁻⁷ Sombe tomtom sa isurj Anutu pa kororj sa, na bela isurj raama leleene iurla. Mi leleene iwe ru pepe. Pa sombe leleene iwe ru, nako Anutu ikam kosa sa pini som. Pa tomtom ta kembena, ni kembei duubu ta miiri ikam ma ipol kankaana. Ila kena, ila kena.✠ ⁸ Tana ito mbulu tamen som. Pa ngar kini rururja tau.

Tomtom sorokjana mi tomtom ta le kororj boozo

⁹ Sombe tomtom urlajana sa ni sorokjana, na irao leleene ndabok mi niini ise. Pa ni tomtom zaanaana pa Anutu mataana.✠ ¹⁰ Mi tomtom ta le kororj boozo na, sombe ikilala kembei kororj kini ta boozomen tana kororj sorok pa Anutu mataana, na ni tomini irao leleene ndabok. Pa ni ko imbot su toono ma alok na som. Molo som to imeete kembei ta manman pwoono.✠ ¹¹ Iti tuute manman pwoono. Sombe zorj ise mi ikan, to imelle mi itop ma ka aigau imbiriizi. Ina zaala tamen

tau pizin wal tau len kororj boozo na. Ko tikamam uraata kizin mi ila ila ma aigule tasa, to timap.✠

Toombojana ka mbulu

¹² Sombe toombojana ise ki tomtom sa mi iwati pa sanaana, mi ni imender mboljana ma ilip pa toombojana tana, inako indeeje kamperjana biibi. Pa Anutu ko ikam le mogar ta kizin wal ta tiporou ma tilip na. Mogar tana na, mbotjana mata yaryaaraana ta Anutu imbuk ka sua pataja kek be ikam pizin wal ta tiur lenen pini na.✠

¹³ Mi kere! Sombe toombojana ise ki tomtom tasa mi iwati pa sanaana, na ni isuk sua pa Anutu pepe. Kokena iso ta kembei: "Ingi ko Anutu ta iwat yo i." Na som. Pa Anutu, ni iwadat ti som. Mi kororj sananjana sa irao be iyaaru Anutu be ikam sanaana na som. ¹⁴ Iti tomtom itundu lelende, ta ipeyei ngar sanangan mi iwadat ti, mi iyaryaaru iti be takam sanaana.✠ ¹⁵ Ka zaala ta kembei: Ngarg sananjana imanga piti mungu. Miombe ngar tana imbotmbot ma iwe biibi, tona iur njonoono mi ipeebe mbulu sananjana. Miombe mbulu sananjana ila ila ma iwe biibi, to ipeebe meetejana.✠

¹⁶ O niom tojmatizij tio ta lelej piom ilip na, kere yom. Kokena ngar sa ipandelndel yom. ¹⁷ Kororj ambaimbaijan mi ndabokbokjan ta boozomen imar pa kar saamba. Tamanda Anutu ta ikamam piti sorok. Ni mat katuunu ta iur zorj, puulu, mi pitik. Mi mbulu kini itortooro som, mi kororj sa irao ipakaala mat kini mi kamperjana kini na som.✠ ¹⁸ Ni ito itunu leleene mi ikam sua kini njonoono piti, bekana itooro iti ma tewe popojanda, mi ikam ti ma tewe ni lutuunu bizin. Naso tewe mataana pa kororj boozomen ta ni iur zin na.✠

¹⁹ O niom tojmatizij tio ta lelej piom ilip na, lelej sua tio ti mi motoyom kiskis. Iti ta boozomen bela tayaraama kwondo. Tana tipiri sua karau pepe. Telenlej kat sua kizin tomtom. Mi ketende malmal karau pepe. ²⁰ Pa mbulu ki ketende malmal, ina irao

✠ 1:1: Mt 13:55; Yo 7:35; Njgo 15:13; Ga 1:19 ✠ 1:2: Mt 5:11+; Ibr 12:11; 1Pe 1:6 ✠ 1:3: Ro 5:3+; 1Pe 1:7 ✠ 1:5: 1Kin 3:9+; Tut 2:3+; Mt 7:7; Yo 15:7 ✠ 1:6-7: Mk 11:24 ✠ 1:9: Yems 2:5 ✠ 1:10: Mbo 90:5+, 103:15+; 1Kor 7:31 ✠ 1:11: 1Yo 2:17 ✠ 1:12: 2Tim 4:8; 1Pe 5:4; Tur 2:10 ✠ 1:14: Un 3:6; Ro 7:7+ ✠ 1:15: Ro 6:23 ✠ 1:17: Mt 7:11; Yo 3:27; 1Kor 4:7; 1Yo 1:5 ✠ 1:18: Yo 1:13; 1Pe 1:23; Tur 14:4

be ipiyooto mbulu ndeeyjana ta Anutu leleene pa i na som. ²¹Tana mbulu sananjan boozomen tau iwedet ta gorgori mi ingeeze pa Anutu mataana som na, kezem kat. Mi kokoto ituyom mi kakan la sua kini ta ni iur la leleyom kek na. Pa sua tana, mburaanajana. Irao be ikamke yom ma kombot ndabok.✠

²²⁻²³ Mi kere. Iti bela toto Anutu sua kini. Kokena telenley sorok, mi toto som, to tapakaam itundu, mi tewe kembei tomtom ta itiiri runguunu ila natiloya, mi tamen iurpe runguunu som,✠ ²⁴ to ila mi loja men mi mataana mbiriizikaala runguunu mini. ²⁵ Tutu ki Krisi ta isan ti la sanaana mburaana, ina ambai komboono. Tana tomtom sa,ombe mataana ingalngal, mi ikiskis, mi ikamam ka mbulu, inako indeeye kampejana biibi pa uraata kini ta boozomen.✠

Mbulu ta indeeye kat Anutu ngar kini

²⁶ Sombe tomtom sa iso ni iurla ki Anutu mi imbesmbeze pini, mi tamen imboro kat kwoono som, na ni ipakaam itunu. Pa urlajana ta kembena, ina kororj sorok. Ko iur ngonono sa som.✠ ²⁷ Mi urlajana ta isaana som, mi ingeeze kat pa Tamanda Anutu mataana, ina ta kembei: Tu'uluulu zin moondo mi zin noroja pa patajana kizin, mi matanda ingalngal itundu pa pai kiti. Kokena ngar toono kana ikeske iti.✠

2

Lende nger pa tomtom ta boozomen

¹ O niom tojmatizij tio, niom kuurla ki Merere kiti Yesu Krisi kembei ni ta azugka katuunu mi iswe kat Anutu piti. Tana leyom nger pa tomtom ta boozomen. Kokena kapakur wal pakan, mi wal pakan na kerepiili zin.✠

² Nio anjo paso? Tomtom ru. Ta, ni mbio uunu. Iru pa mburu ambaimbaijan, mi kukuugu milmiljana imbot sala namaana. Mi tomtom toro, ni sorokjana, mi iru pa mburu maraazajana. Niomombe kulup yom pa sugjana, mi wal ru ta kembei tile be tigaaba yom, inako kakam parei pizin? ³ Ina kozo ko kapakur tomtom ta iru pa mburu

ambaimbaijan mi koso pini: “Mar, mbulem su mbalia ndabokjana ti.” Mi tomtom sorokjana, nako koso pini ta kembei: “Ai, nu mender tana,” som, “Mar, mbulem su ta kumburj uunu.” ⁴ Kere. Mbulu tiom tana ambai? Som. Niom koso kitiiri waeyom bizin mi kipitpeleele zin ta kembei, na ngar sananjana izeebe yom kek.

⁵ O niom tojmatizij tio ta lelej piom ilip na, niom kuute som? Zin wal ta tomtom toono kan tire zin kembei zin sorrokjan, ina Anutu ipeikat zin be ipombol zin na tirao kat pa urlajana, mibe zan pa kar kini. Kar tana, ni imbuk sua mungu kek be ikam pizin wal tau tiur lelen pini na.✠ ⁶ Tamen niom na, kerepilpiili zin wal sorrokjan. Lak. Ziñoi ta tiurur patajana piom mi tipamendernder yom pa sua? Ina zin mbio uunu tau.✠ ⁷ Mi ziñoi ta tipasansaana Krisi zaana ambaijana ta ise tiom na? Ina zin tau. Kere som?

⁸ Peeze ki Anutu na, ka tutu biibi ta imbot la bude ta kembei:

Lelem pa tomtom ta boozomen, kembei ta lelem pa itum.✠

Niomombe koto kat tutu tamen tina, inako kakam kat mbulu.✠ ⁹ Tamenombe kakam mbulu raraate pa tomtom ta boozomen som, mi kapakur wal pakan, mi kerepiili zin pakan, na mbulu tiom tana iswe yom kembei komolo tutu ki Anutu kek. ¹⁰ Pa kere. Sombe tomtom sa ito tutu ta boozomen, mi tamen imolo pa tutu tamen sa, inako uunu kini isaana ma kembei tomtom ta imolo tutu ta mungaana men.✠ ¹¹ Pa Anutu tamen ta iso: “Pasaana ula pepe,” mi “Pun tomtom ma imeete pepe.” Tana nuombe pasaana ula ka tutu som, mi tamen pun tomtom ma imeete, na ta tina. Nu molo tutu kek.✠

¹²⁻¹³ Tana motoyom ingal ituyom be mbulu tiom mi sua tiom ito kat tutu ki Krisi. Pa tutu tana irao be isan ti la sanaana mburaana. Mi indeeye mberj kaimer na, Anutu ko itiiri iti pa tutu tana. Tana zin tau timujaijin zin tomtom som na, zin tomini, Anutu ko imujai zin som, mi iur kadoono

✠ 1:21: Lu 8:15; Ro 13:12; 1Kor 15:1+; Kol 3:8; 1Pe 2:1 ✠

Mbo 19:7; Ro 8:2; Yems 2:12 ✠ 1:26: Mbo 34:13, 39:1, 141:3; 1Pe 3:10 ✠ 1:27: Mt 25:35+; Ro 12:2 ✠ 2:1: Mt 22:16; Ngjo 10:34; Yems 2:9 ✠ 2:5: Lu 6:20; 1Kor 1:26+ ✠ 2:6: 1Kor 11:22 ✠ 2:8: Wkp 19:18 ✠ 2:8: Mt 19:19; Ro 13:8+; Ga 5:14 ✠ 2:10: Mt 5:19; Ga 3:10 ✠ 2:11: Kam 20:13+; Ro 13:9 ✠ 2:12-13: Mt 5:7, 18:32+, 25:41+; Yems 1:25+

pizin. Mi zin ta titoto mbulu ki murjaigana, nako nin ise mi lenen ambai.✠

Sombe urlajana ipiyooto mbulu am-baijana som, na imeete kek

¹⁴O niom tojmatizij tio, sombe tomtom sa iso ni iurla ki Krisi, mi tamen ikamam ka mbulu som, nako urlajana kini tana iuuli be parei? Som. Pa urlajana ta kembei irao iwe zaala pini be Anutu ikamke i na som.✠ ¹⁵Lak, sombe tojmatizij tiom pakan len mburu som mi kan kini som, mi timbot ŋoobo kat,✠ ¹⁶mi sombe ku'uulu zin som, mi koso sua men pizin ta kembei: "Ai, kala raama leleyom ambai mi kakam koyom kini mi kuru leynom mburu. Kokena niyom tekteege." Nako sua tiom tana iuulu zin be parei? Som. ¹⁷Ina raraate men pa urlajana. Sombe koronj ki sua men, mi ipiyotyooto mbulu ambaigana som, na imeete kek.

¹⁸Mi tiom tasa ko imanga mi iso ta kembei: "Wal pakan timbol pa urlajana, mi wal pakan na, timbol pa mbulu ambaigana." Tamen nio ko aŋpekel ta kembei: Sombe nu urla, mi tamen kamam ka mbulu som, na sokorei ta iswe kembei urlajana ku koronj ŋonoono? Som. Mi nio na, aŋre ta kembei. Mbulu tio ambaigana ta izzwe kembei urlajana tio ina koronj ŋonoono.✠ ¹⁹Mi nu ta zzo ta kembei: "Nio ti aŋurla kembei Anutu tamen ta imbotmbot." Ina ambai. Mi tamen zin bubugana sananjan tiurla ta kembei tomini. Tanata timoto kan ma timbotmbot.✠

²⁰Nu kankaanangom! Sombe nu so ta kembei: "Nio aŋurla ki Anutu," mi tamen kamam ka mbulu som, na urlajana ku koronj ŋono somnana. Parei? Ko aŋpaute u pa sua ti ka uunu?

²¹Motom ise ki tumbundu Abaraam. Ni iwe tomtom ndeejajana pa Anutu mataana be parei? Uunu imbot la mbulu kini tau ikam lutuunu Isak be iwe patoronjana pa Anutu.✠ ²²Re kek? Mbulu ki Abaraam, ta ikam uraata ramaki urlajana kini, mi ikam ma urlajana kini iwe koronj ŋonoono kat.✠ ²³Tana sua ta tibeede pataaŋa kek na, iur ŋonoono. Sua ta kembei:

Abaraam, ni iurla ki Anutu. Tana Anutu ipomoozi mi ire i kembei ni tomtom ndeejajana.✠

Uunu tana ta tipaati be "Anutu toroono."

²⁴Tana iti sombe tuurla, mi tamen takamam ka mbulu som, inako irao som. Bela mbulu ambaigana igaaba urlajana kiti, tona tewe ndeejajana pa Anutu mataana.

²⁵Mi motoyom ise ki moori ta zaana Reap tomini. Ni moori zaala lwoono kana. Tamen iuulu zin ŋogonjana ki Yosua ma timbot ambai, mi iurpe len zaala be tiko ma tila len. Uraata kini tana, ta ikam ma Anutu ire i kembei ni moori ndeejajana.✠ ²⁶Tana sombe tomtom sa iurla men, mi ikamam ka mbulu som, na urlajana kini imeete kek. Kembei ta iti tomtom. Sombe bubuganda imap piti, na temeete.✠

3

Iti bela tomboro kat kwondo

¹O niom tojmatizij tio, kokena tomtom tiom boozo tiserseere be tipaute zin tomtom pa sua ki Anutu. Pa iti tuute: Zin wal ta so tipaute zin tomtom na, Anutu ko itiiri kat zin pa mbulu mi uraata kizin. Mi sombe tikam ŋoobo, na ni ko iŋgal kat matan.✠

²Iti ta boozomen totopop pa zaala matakija. Mi sombe tomtom sa irao be imboro kwoono, na ni irao kat pa mbulu ki Anutu. Tomtom ta kembena ko irao be igabiizi itunu pa mbulu ta boozomen.✠ ³Kere. Iti tu'urur wooro musaana ila bapalo kuzuunu beken a tapazali ma ito kat zaala. Mi bapalo na, mbili biibi. Tamen wooro musaana tana irao be ikam peeze pini. ⁴Mi woonggo ta kembena. Ina koronj biibi. Mi ka peeze na, biibi som. Tamen sombe miiri mi duubu ipambijbir woonggo mataana, na tomtom peeze kana irao itooro peeze musaana tana, mi woonggo ko iko pa lele ta ni isombe ila pa i. ⁵Ina zaala tamen tau pa kwondo. Kwondo, ina koronjganda musaari. Mi ka kaljaana mi mburaana na, biibi ma ilip.

Kere. You keseene musaari, ina irao be imanga mi ikan lele pakaana ta biibi kat ma imap.✠ ⁶Mi kwondo ta kembena. Ina koronjganda musaari. Tamen ipeyei sua sananjan matakija boozomen,

✠ 2:14: Mt 7:21,26; Ro 6:15; Ga 5:6; Yems 1:23 ✠ 2:15: Lu 3:11; 1Yo 3:17+ ✠ 2:18: Yems 3:13 ✠ 2:19: Mk 1:24 ✠ 2:21: Un 22:1+ ✠ 2:22: 1br 11:17+ ✠ 2:23: Un 15:6; Ro 4:3 ✠ 2:25: Yos 2:1+, 6:17,25; 1br 11:31 ✠ 2:26: Yems 2:17 ✠ 3:1: Mt 23:8; 1Pe 5:3 ✠ 3:2: Mbo 34:13; Mt 12:37; Yems 1:26 ✠ 3:5: Mbo 12:3+, 73:8+

mi ipasansaana mbotjana kiti, mi ngar kiti, mi lelende, ma isaana kat. Kembei ta you ipasaana su biibi. Pa kwondo ikamam mburaana la ki kar sanaana tau. ☆

⁷ Iti tomtom tarao be tomboro koron sarjanjan matakija ma matan isu. Koron su kan, tai kan, yok kan, mi zin man, ina tomtom tipamormor zin lup kek. ⁸ Tamen tomtom sa irao be imboro kat itunu kwoono na som. Pa kwondo, ina koron sananjan kat, mi iurur niini som. Inoknok sanaana kamjana mi ipasansaana zin tomtom. ☆

⁹⁻¹⁰ Kwondo tamen tau. Mi ikamam uraata ru. Pa ipakurkur Tamanda Anutu ta Merere kiti na, mi iurri sua sananjan pa waende bizin ta Anutu iur zin kembei itunu rungunu na, mi ipasansaana zin. Tana sua mataana ru ta iwedet pa kwondo. O niom tomtomatizij tio, takam ta kembei pepe. ☆ ¹¹ Parei, ko tai ziru yok tilup mi tise pa yok bukukjana tamen? ¹² Som. Mi ko we iur jonoono kembei ta puke, som kanjar iur jonoono kembei ta kun? Som. Mi tai ta kembena. Ko irao be itooro ma iwe yok ambaijana be tiwin? Na som. ☆

Ngar ambaijana imarmar pa Anutu

¹³ Tomtom tiom sa, sombe ni le ngar ambaijana mi ikamam kat ngar, na bela ikototo itunu mi ikamam mbulu ambaijana men. Pa mbulu tana, ta ko iswe i kembei ni le ngar ambaijana. ☆

¹⁴ Tamen sombe motoyom mburmbur pa waeyom bizin, mi kakamam kaisiigi be ituyom zoyom iwe biibi, na kapakur ituyom mi koso koto sua jonoono pepe. Kokena kapakaam. ☆ ¹⁵ Pa ngar ta kembei imar pa kar saamba som. Ina ngar toono kana mi ngar kiti tomtom. Ngar ta kembei na, zin bubujana sananjan ta tipeyei. ☆ ¹⁶ Paso, mbulu ki matanda mburmbur mi takam kaisiigi pa itundu zanda be iwe biibi, ina ipiyotyoto mbulu sananjan matakija. Mi ko ikam ma koron sa irao iloondo kat na som. ☆

¹⁷ Tamen ngar ta ki kar saamba i, na ipiyotyoto mbulu ta kembei: Takamam mbulu

ngeezenjana men, mi lelende pa mbulu lumujana. Mi sombe tomtom tikam joobo ti, na topokot som. Mi tamarman pa itundu ngar kiti som, mi tumujaijai zin tomtom. Mi tipiyotyoto jonoono ambaimbaijan boozo. Mi takam mbulu boozomen tana ma imbol piti, mi takam raama lelende. ☆

¹⁸ Zin wal ta tikamam uraata be tiluplup zin tomtom ma lenen iwe tamen na, zin kembei tomtom ta iwaswaaza kini iweniwen ambaimbaijan. Kaimer uraata kizin tana kola iur jonoono, mi ipiyoto mbulu ambaimbaijan boozo. ☆

4

Tuur lelende pa koron toono kan pepe

¹ Uunu parei ta malmal mi ngori imbotmbot la mazwoyom? Keteyom izze pa koron bozboozo tau! Tabe ipiyotyoto mbulu tana. ☆ ² Pa sombe keteyom ise pa koron sa, to kakam kinkiini be kakam. Mi sombe karao be kakam som, to motoyom mburmbur pa waeyom bizin koron kizin. Tabe keteyom malmal, mi niomnan korogoro ma koporou, mi kaparpun yom mabe kemetmeete. Nio anso kat piom. Koron ta niom leleyom pa na, kakam som paso, kuzugzur Anutu pa koron tana som. ³ Mi sombe kusugi pa koron sa, na ni ko irao iley la surjana tiom som. Paso, ngar tiom ambai som, mi leleyom pa koron soroksorok ki kuliom men. ☆

⁴ Niom wal pakamkaamjoyom! Sua ta kumbuk pa Anutu be kewe ni lene kat, ta kipizil ndemeyom pa kek. Niom kuute som? Tomtom ta sombe iur kat leleene pa koron toono kan, na ni iwe Anutu ka koi. Pa wal boozomen ta so tiur kat lenen pa koron toono kan, ina tiur koi pa Anutu. ☆ ⁵ Ka sua tibeede pataaja kek ta kembei: "Bubujana ta Anutu iur la lelende na, ngar kini imbol be ikam ti ma tewe ni lene men." Sua tina jonoono men. Kokena niom kosombe ina sua sorok. ☆

⁶ Mi Anutu kamperjana kini, ina biibi ma ilip. Tana sua lwoono toro iso ta kembei: Zin wal ta tipakurkur zitun na, Anutu ikototo zin.

☆ 3:6: Mt 5:22; Mk 7:15 ☆ 3:8: Mbo 140:3; Ro 3:13+

☆ 3:14: Ro 2:23; 1Yo 4:20 ☆ 3:15: 1Kor 2:6+; Yems 1:5,17

☆ 3:16: 1Kor 3:3; Ga 5:19+ ☆ 3:17: Ro 12:9+; 1Pe 1:22; 1Yo 3:18 ☆ 3:18: Yesa 32:17; Mt 5:9; Pil 1:11; Ibr 12:11

☆ 4:1: Ro 7:23; 1Pe 2:11 ☆ 4:3: Mbo 66:18; 1Yo 3:22 ☆ 4:4: Mbo 73:27; Mt 6:24; Yo 17:14; Ro 8:7+; 1Yo 2:15

☆ 3:9-10: Un 1:26

☆ 3:12: Mt 7:16

☆ 3:13: Ep

☆ 3:16: 1Kor 3:3; Ga 5:19+

☆ 4:1: Ro 7:23; 1Pe 2:11

☆ 4:5: Kam 20:3, 34:14; Ga 5:17

Mi zin wal ta tikototo zitun na, ni ikampewe zin.[☆] ⁷ Tana kokoto ituyom, kembeze pa Anutu, mi koporou mboljana be kiziiri Tomtom Sanaana. Naso iko piom.[☆] ⁸ Mi kojuru Anutu. Naso ni imbot koloujana piom. O niom tomtom sananjoyom, kuurpe mbulu tiom ma ambai. Mi niom ta ngar tiom iwe ruruga na, kuurpe leleyom ma ingeeze.[☆] ⁹ Keseenge mi menmeen yom mini pepe. Kayamaana kat sanaana tiom, mi leleyom ipata pa, mi katarj. Kakam tinjiizi, mi leleyom ipata kat pa sanaana tiom.[☆] ¹⁰ Mi kokoto ituyom pa Merere mataana. Naso ni iwit yom.[☆]

Tangal sua pa waende bizin pepe

¹¹ O niom tojmatizij tio, niomjan waeyom bizin kapangal sua piom pepe. Pa tomtom ta some itirtiiri waene bizin pa mbulu kizin mi ingalngal sua pizin na, irepiili tutu ki Krisi, mi isombe iur itunu ma iwe biibi pa. Pa Krisi iso piti be tuur lelende pizin tomtom. Tana nu some tirtiiri waem bizin pa mbulu kizin, na nu to tutu kizi tana mini som.[☆] ¹² Pa Anutu itutamen ta tutu katuunu, mi zaana be itiiri zin tomtom pa mbulu kizin. Mi ni itutamen ta irao be ikamke zin, mi irao be ipasaana zin. Tana nu asij ta some tiiri waem bizin pa mbulu kizin, mi so zin sananjan?[☆]

Tapase pa itundu pepe

¹³ Kelenj! Niom ta kozzo ta kembei: “Koozi som gaaga, to amkwai ma amla pa lele toro. Mi ko ambot pa puulu pakan mi amkam mburoongo be amkam leyam koronj booze.”[☆] ¹⁴ Niom tina, wal kankaanjoyom! Koronj tabe ipet ta gaaga i, niom komboro? Som. Mi swoyom ta kembena. Ituyom komboro som. Pa mbotjana tiom isu toono ti, ina kembei ta you ka kakoi ta ikumuundu, mi imbot ri-men, to imap.[☆] ¹⁵ Tana koso men ta kembei: “Some Anutu leleene, inako tombot mi takam uraata ti. Mi so som, inako som.”[☆]

¹⁶ Tamen niom kozzo kembena som. Mi kapase pa ituyom mburoyom mi kaljoyom izalla sorok. Mbulu ta kembei, ina ambai som kat.[☆] ¹⁷ Mi kere. Tomtom sa, some iute mbulu ambaijana tabe ikam i, mi tamen ikam som, ina ni ikam sanaana.[☆]

5

Sua ta ila pizin mbio uunu

¹ Niom wal ta leynom koronj booze na, kelenj! Leleyom ipata mi kakam tinjiizi biibi. Pa patarjana biibi ta ingi be ikam yom i.[☆] ²⁻³ Pat gol ma silba mi mburu ambaim-baijan ta kondoundou lae pa ituyom na, munjaana men kola ibuuzu ma isaana lup, mi ikan yom kembei ta you. Pa ingi toono swoono igarau kek. Tamen niom kakamam kinkiini be kondou koronj booze mete pa ituyom. Koronj tiom tana, ta iswe yom pa sanaana tiom.[☆]

⁴ Kere! Wal ta tikamam uraata pa mokleene tiom na, kingingiimi kat zin som. Mi pat kizin pakan kalwoono ta kuruutu ma imbotmbot, ina iboboobo sala pa Merere. Pa tinjiizi kizin wal tiom uraata kan na, Anutu mbura keskeezejana ilej kek.[☆]

⁵ Niom, mbotjana tiom ta kakam su toono, ina ambai men. Kembel mbezejana pa koronj kuliyom kana. Tabe kutum kat leynom ma tau! Tana kere yom. Pa aigule tabe tikas yom i, ta ka nol igarau kek.[☆] ⁶ Pa zin tomtom ndeejanan ta len uunu sa isaana som na, niom kapamender zin, mi kupun zin ma timetmeete. Mi zin naman ise ma tiporoukaala zitun som.[☆]

Iti tagabiizi itundu, mi tasa Merere kiti

⁷ O niom tojmatizij tio, kemender mboljana mi kabaada patarjana, mi kazza Merere kiti be imiili ma imar mini. Kakam ngar pizin tomtom ta tiwaswaaza kizi pa mokleene kizin. Zin keten pitpit som. Tiur matan pa mai ambaijana tabe ipet pa kaimeer i, mi tizza zoj mi yanj be ikam ma toono ipiyooto kizi ngonono.[☆] ⁸ Ina mbulu raraate men piti. Bela temender mboljana

☆ 4:6: Mbo 138:6; Tut 3:34; Lu 14:11; 1Pe 5:5 ☆ 4:7: Ep 4:27, 6:11+; 1Pe 5:8+; 1Yo 5:18 ☆ 4:8: Mbo 24:4+, 73:28; Yems 1:8; 1Yo 3:3 ☆ 4:9: Mt 5:4; Lu 6:25 ☆ 4:10: Mt 23:12; 1Pe 5:6 ☆ 4:11: Mbo 15:3; Lu 6:37; Ro 2:1; 1Pe 2:1 ☆ 4:12: Mt 10:28; Ro 14:4 ☆ 4:13: Lu 12:16+ ☆ 4:14: Mbo 39:4-11, 109:23; Yems 1:10+ ☆ 4:15: Ugo 18:21; Ibr 6:3 ☆ 4:17: Lu 12:47; Yo 9:41 ☆ 5:1: Lu 6:24; 1Tim 6:9 ☆ 5:2-3: Mt 6:19 ☆ 5:4: Lo 24:14+ ☆ 5:5: Lu 12:19+, 16:19+ ☆ 5:6: Mt 5:39 ☆ 5:7: Mk 4:26+; Lu 21:19; Ibr 10:36+ ☆ 5:8: Ro 13:11+; Ibr 10:37; 1Pe 4:7

mi tabaada patanjana, mi tazza Merere kiti. Pa molo som to imiili ma imar mini. ☆

⁹ Tana koyyo kwoyom pa waeyom bizin pepe. Pa Ni tabe itiiri iti pa mbulu kiti i, imendernder kataama kwoono i. Kokena ingal motoyom. ☆

¹⁰⁻¹¹ O niom tojmatizir tio, motoyom ise ki Anutu kwoono bizin ta mungu tikam sua kini na. Iti tere zin kembei kampejana ki Anutu imbot se kizin. Paso, patanjana boozo izze kizin, mi timbot joobo kat. Tamen timender mboljana mi tibaada patanjana boozomen tana ma irao swon. Mbulu kizin tana, ina iwe kin ambaijana piom be koto. Mi kakam ngar pa Yop tomini. Mbol kini, niom kelejer kek. Ni, patanjana boozomen ikami. Tamen izem urlajana kini som, mi imender mboljana. Tanata kaimer Anutu iuuli mi ikampe i kat. Pa Anutu, ni leleene izanzaana piti, mi imujaigai iti. ☆

¹² Niom tojmatizir tio, koror biibi kat tabe motoyom ingalngal, ina ta kembei: Sombe kumbuk sua pa koror sa, na kapaata koror saamba kana, som koror toono kana, som koror toro sa zaana be ipombol sua tiom tana pepe. Tana sombe kumbuk sua be kakam koror sa, na koso ta kembei: “E, nio ko anjam.” Mi sombe leleyom be kakam som, na koso ta kembei: “Som, nio ko anjam som.” Koso men ta kembei, mi koto sua tiom. Ina irao. Kokena Anutu ingal motoyom. ☆

Surjajana kizin wal urlajana, ina koror mburaanajana

¹³ Sombe tomtom tiom tasa patanjana indeeri, na bela isur pa Anutu. Mi sombe tomtom sa imbot ndabok mi menmeeni, na bela imbo mboe mi ipakur Anutu zaana. ☆

¹⁴ Mi sombe tomtom sa, ni mete ikami, na bela iboobo zin mbororan ki lupjana tiom ma tila kini, be tisuulu ngere sala kuliini, mi tisur Anutu be iurpe i. ☆ ¹⁵ Mi sombe tisur raama lelen iurla, inako Merere iurpe tomtom tana, mi iwiti ma imanga. Mi sombe tomtom tana ikam sanaana, na Merere ko ireege pini. ☆ ¹⁶ Tana kaparswe sanaana tiom, mi kaparsur piom. Naso Anutu iurpe

yom ma niyom ambai. Pa surjajana ki tomtom ndeerjajana, ina koror mburaanajana mi iurur jonoono. ☆

¹⁷ Motoyom ise ki Anutu kwoono Ilia. Ni tomtom raraate kembei ta iti. Mi indeeri ta ni ikamam surjajana mboljana pa Anutu be yarj isu pepe, na Anutu ilerj surjajana kini, mi yarj sa isu som ma irao ndaama tel mi pakaana. ☆ ¹⁸ Mi kaimer ni isur mini be yarj isu, to Anutu ikam ma yarj isu. Tabe toono ipiyooto kini jonoono ma ipet mini. ☆

Lende uraata be tapazal zin tomtom ta tipajoobo

¹⁹ O niom tojmatizir tio, sombe tomtom tiom tasa ipajoobo pa zaala ki sua jonoono, na niom leyom uraata be kakami ma imiili mini. ☆ ²⁰ Mi lelejer be kuute kat ta kembei: Sombe tomtom sananjana sa isarjarj pa zaala ki Anutu, na tomtom ta so ikami ma imiili mini, nako ikampe tomtom tana pa meeterjana, mi iwe zaala pa sanaana kini ta boozomen be imap ma ila ne. ☆

☆ 5:9: 1Kor 4:5; Yems 4:11 ☆ 5:10-11: Kam 34:6; Yop 1:20+, 42:10; Mbo 103:8; Mt 5:12 ☆ 5:12: Mt 5:33+

☆ 5:13: Ep 5:19; Pil 4:6; Kol 3:16 ☆ 5:14: Mk 6:13,18 ☆ 5:15: Mt 9:2 ☆ 5:16: Mbo 34:15+; Yo 9:31; 1Yo 1:9

☆ 5:17: 1Kin 17:1+; Lu 4:25 ☆ 5:18: 1Kin 18:42+ ☆ 5:19: Mt 18:15; Ga 6:1 ☆ 5:20: 1Tim 4:16; 1Pe 4:8

Ro Mataana Kana Ta Petrus Ibeede

¹ Nio Petrus, ngorjana ki Yesu Krisi. Anbeede ro ti ima piom wal tau kombot lejaleja pa lele pakan ki Pontus, Galesia, Kapadosia, Asia, mi Bitinia, mi Anutu ipeikat yom ma kewe lene kek. Niom tina kewe leembe men pa toono ti.[☆] ² Tamen Tamanda Anutu leleene iur piom ta mungu kek be ikam yom ma kewe lene, mibe uraata ki Bubujana itooro yom ma kewe potomjyom. Naso koto Yesu Krisi, mi ni sinjiini ipus yom ma kengeeze.[☆]

Kampejana mi mbotjana ambaijana ta Anutu ikamam piti i ko izze tiom ma biibi. Jonoono.

Anutu ikam ti ma tewe popojanda, tanata tu'urur matanda pa mbotjana mata yaryaarajana

³ Iti tapakur Anutu tau Merere kiti Yesu Krisi Tamaana na. Pa ni imujai iti biibi, mi ipei Yesu Krisi ma imanga mini pa naala, bekeni ikam ti ma tewe popojanda. Naso zanda be takam mbotjana mata yaryaarajana. Tanata koozi tu'urur matanda pa mbotjana tana ma tombotmbot.[☆] ⁴ Matamur ambaijana ta Anutu iur piom be kakam, ina ingeeze men. Mi irao isaana, som imap na som. Pa Anutu itunu imborro ma izza yom ta saamba a.[☆] ⁵ Mi urlajana tiom ta iwe zaala piom ma Anutu mburaana iporoukalkaala yom. Mi ni ko ikamam ta kembei ma irao kere kat ulaaja biibi tabe ni iswe ma ipet mat pa mberj kaimer i. Ulaaja tana, ni ipararjarj piom pataaja kek.[☆]

⁶ Jonoono. Koozi, niom ko leleyom ipata. Pa ingi toombojana matakija izze tiom. Tamen toombojana tana, Anutu imborro. Mi ko imbot ma molo som. Mi niom kakam ngar pa Anutu muijajana kini mi kororj ambaijana ta ku'urur motoyom pa i, tanata ikam yom ma leleyom ambai ma ambai kat.[☆] ⁷ Kere: Pat gol, ina kororj

zaanajana. Tamen irao imbot ma alok na som. Sombe tiurpe, na tineneene pa you, bekeni ikan ka muk ma ila lene mi ingeeze kat. Mi urlajana tiom na, kororj biibi kat. Ilip pa gol. Tanata Anutu izem toombojana pakan ma tiwedet piom, bekeni itoombo urlajana tiom mibe ipengeeze, kembei ta you ikamam pa gol na. To urlajana tiom iwe kororj jonoono. Mi sombe Anutu iswe Yesu Krisi ma ipet mat, nako ipakur yom ma zoyom iwe biibi.[☆]

⁸ Jonoono, niom kere Krisi ki motoyom pasa zen. Tamen kuurla kini mi ku'urur kat leleyom pini. Mi ina ta ikam yom ma tau leleyom ndabok ma ndabok kat! Sombe koso sua pa, na som. Pa sua sa irao som.[☆] ⁹ Pa niom kuurla kembei kaimer, Anutu kola ikamke yom. Mi kerre tenten ka jonoono kek.[☆]

Mungu Anutu kwoono bizin tizzo sua pa uraata ki Krisi

¹⁰⁻¹¹ Ulaaja biibi mi kampejana tabe Anutu ikam piom i, mungu Anutu kwoono bizin tizzo ka sua. Mi tirru ka ngar mi tikamam kinkiini be tiute kat ka uunu. Ko Anutu ikamke zin tomtom jiji? Mi uraata tana ko ipet be parei? Pa Bubujana ki Krisi ta imbotmbot la lelen na, ipatoorj zin pa, mi izzo zin ta kembei: Krisi, ni kola ibaada patajana boozomen mi ire yoyoujana, mi kaimer to ikam zaana biibi.[☆] ¹² Mi Anutu iswe ngar kini turkejana pa kwoono bizin ma iso zin ta kembei: Sua kizin tana ko irao iur jonoono pa mazwaana kizin na som. Ko imbot ma mazwaana kiti, to iur jonoono. Sua tana imbot la uruunu ambaijana ta tisoyaara piom. Bubujana Potomjana ta imbot saamba mi Anutu ingo i ma isu, ta ipombol zin tomtom ma tiso yom pa. Mi kere. Kampejana tabe ise tiom i, zin ajela lelen ilip be tiute tomini.[☆]

Iti tewe Anutu wal kini kek. Tana matanda ingal be takam mbulu potomjana men

¹³ Tana kuurpe ngar tiom, kagabizbizi ituyom, mi ku'urur kat motoyom pa kampejana biibi tabe ise tiom i. Kampejana tana, Yesu Krisi isombe imiili ma

☆ 1:1: Pil 3:20; Ibr 11:13+; 1Pe 1:17 ☆ 1:2: Ro 8:29; 2Tes 2:13; Ibr 12:24 ☆ 1:3: Yo 3:3; Ep 1:17+; 1Pe 1:23+

☆ 1:4: Kol 1:5,12; 2Tim 4:8 ☆ 1:5: Yo 10:28+, 17:11+; Yud 1 ☆ 1:6: Mt 5:12; Ro 12:12; 2Kor 4:17, 6:10; 1Pe 5:10

☆ 1:7: Mbo 66:10+; 1Kor 3:12+; Yems 1:3 ☆ 1:8: Yo 20:29; 2Kor 5:7; Ibr 11:27 ☆ 1:9: Ro 6:22 ☆ 1:10-11:

Un 49:10; Mbo 22; Yesa 53; Mt 13:16+; Lu 24:26+; 2Pe 1:21 ☆ 1:12: Jgo 2:4,11; Ep 3:8+; Ibr 11:13,39+ ☆ 1:13: Lu

12:35, 21:34; Ro 13:13; Ep 6:14; 1Tes 5:6+

imar, to ipet kat mat. ¹⁴ Mungu, niom kakankaana pa Anutu, tana niyom izze pa kororj soroksorok boozo. Mi ingi kewe Anutu lutuunu bizin ta tilelley la sua kini na kek. Tana kezem leleyom sananjana ma ikam peeze piom mini pepe. ¹⁵⁻¹⁶ Pa Anutu ta iboobo yom ma kewe lene na, ni potomjana. Tana niom ta kembena, kakam mbulu ta potomjana men. Bela mbulu tiom ipa ndel, mi kewe Anutu lene kat. Pa tibeele sua pataaja kek ta kembei:

Nio potomjorj. Tana niom ta kembena. Kewe potomjorj. ¹⁷

¹⁷ Anutu ta kuzunguzj pini mi kawatwaati be Tomoyom na, ni ilae ki tomtom sa som. Sombe itiiri zin tomtom, na iurur kadoono pa tomtom ta boozomen ikot mbulu kizin kizin. Tana mazwaana ri ta so kombotmbot su toono ti, na komoto i mi kelej la kaljaana. Pa toono ti, kar tiom jonoono som. Ingi kewe leembe pa men. ¹⁸

Anutu ingiimi iti pa Krisi sijiini ma tewe lene

¹⁸ Mungu, niom kototo mbulu soroksorok ki tumbuyom bizin ta jnonon somjan i. Tamen Anutu ingiimi yom ma kewe lene, tana kamap pa mbulu tana kek. Mi niom kuute: Kororj ta ni ingiimi yom pa na, ina izanzaana kembei ta gol ma silba na som. ¹⁹ Kadoono ta ni ingiimi yom pa na, biibi mi zaanaana kat. Pa kadoono tana na, Krisi itunu sijiini. Ni kembei sipsip lutuunu ndabokjana kat. Kororjana sa isaana som. ²⁰ Mungu kat, indeeje Anutu iur saamba mi toono zen na, leleene iur pa Krisi kek, be ingo i ma imar mi ikamke iti. Mi indeeje mazwaana kaimer kana ta tingi na, Anutu iswe i ma ipet mat bekena iuulu yom. ²¹ Mi ipei Krisi ma imanga mini pa naala, mi ipakuri ma zaana iwe biibi kek. Mi Krisi ta iwe zaala piti ma tuurla ki Anutu. Tana ingi urlajana tiom ila ki Anutu, mi kapase pini, mi ku'urur motoyom pa kororj ambaijana tabe ni ikam piom i. ²²

Tuur kat lelende pizin tojmatizij kiti ta ki Krisi i

²² Niom kakan la sua jonoono mi koto kek. Mi ina ikam yom ma leleyom ingeeze, mi ku'urur leleyom pizin tojmatizij tiom ta ki Krisi i. Tana motoyom ingal be kikiskis kat mbulu ki lelende par piti. Bela kuur kat leleyom pizin tojmatizij tiom ta ki Krisi i. Kakam pakaamjana pa pepe. ²³ Pa kororj ta Anutu ipaaza sula leleyom, ta itooro yom ma kewe popogoyom kek. Kororj tana irao be isaana, som imap na som. Pa ina Anutu sua kini mata yaryaanaana tabe imbot ma alok i. ²⁴ Ka sua imbot pataaja kek ta kembei:

Tomtom ta boozomen, zin kembei ta mbutmbuutu.

Mi kororj boozomen ta ikam zin ma zan bibip, ina kembei ta manman pwoono.

Mbutmbuutu imelle, mi manman pwoono titoptop.

²⁵ Tamen Merere sua kini, ina imbol mi imbotmbot ma alok. ²⁶

Sua tana imbot la uruunu ambaijana ta tisoyaara piom. ²⁷

2

Takam kinkiini pa kini ambaijana ta ki Bubujana i

¹ Tana kezem mbulu sananjana ta boozomen ma timboren lup, mi kamap pa mbulu pakaamjana ta boozomen. Mi mbulu ambaijana ta so kakam, na kakam kat raama leleyom. Kakam pakaamjana pa bekena tomtom tire mi tiwit uruyom pa na pepe. Mi motoyom mburmbur mini pepe, mi kipiri sua sananjana sa pizin tomtom mini pepe. ² Ku'urur leleyom pa kini jonoono ta ki Bubujana i, kembei ta pikin sijsinjan lenen ilip pa tui ki nan bizin. Naso urlajana tiom izze, mi ila ila ma kewe kolman pa, mi kere ulaaja ki Anutu iur jonoono piom. ³ Pa niom kotoombo Merere kampejana kini mi kayamaana ka mbuyeene kek. ⁴

☆ 1:14: Ro 12:2; Ga 5:16+; Ep 2:3, 4:17+ ☆ 1:15-16: Wkp 11:44+; Mt 5:48; Lu 1:74+; 2Kor 7:1; Ibr 12:14 ☆ 1:17: Ro 2:11; Pil 2:12, 3:20; Ibr 11:13+ ☆ 1:18: 1Kor 6:20 ☆ 1:19: Kam 12:5; Yo 1:29+; Ijgo 20:28; 1Kor 5:7; Ibr 9:12+; Tur 5:9 ☆ 1:20: Ga 4:4; Ep 1:4; Kol 1:26; Ibr 9:26 ☆ 1:21: Yo 14:6; Ijgo 2:24; Pil 2:9 ☆ 1:22: Yo 13:34+; Ro 12:9+; 1Tim 1:5; 1Yo 3:18 ☆ 1:23: Lu 8:4+; Yo 1:13; Yems 1:18; 1Yo 3:9 ☆ 1:25: Mbo 90:5+, 103:15, 119:89; Yems 1:10+ ☆ 1:25: Mt 5:18, 24:35; Yo 1:1,14; 1Yo 1:1+ ☆ 2:1: Mt 23:5+; Ep 4:22,25; Kol 3:8+; Ibr 12:1; Yems 1:21 ☆ 2:3: Mbo 34:8; Ibr 6:5

Wal ki Krisi tiwe kembei Urum Merere be Bubujana imbot lela

⁴ Tana kamarmar koloujana pa Krisi bekeni ipombol yom. Pa ni kembei pat mboljana ta mata yaryaraanana i. Jonoono, tomtom tititi. Mi Anutu, ni ire i kembei ni zaanaana, mi leleene pini ilip. Mi ni ta ipeikati pa uraata kini. ⁵ Niom tomini kewe kembei pat mata yaryaraanana ta Anutu iwoo urum kini pa be Bubujana imbot lela. Naso kewe potomjoyom, mi kewe kembei patoronjana ka tomtom bizin. Mi Yesu Krisi ko iwe zaala piom be kakam patoronjana ta Anutu leleene pa i. Patoronjana tana na, mbulu ta Bubujana ipiyotyooto i. ⁶ Ka sua ta tibeede pataana kek:

Re. Nio anur pat zaanaana ta isu abal Sion. Pat tana, nio ituj anpeikati be iwe pat mataana kana mi ruumu mbuleene ise.

Mi zin tomtom ta so tipase pini mi tiurla kini, na tasa ko ka miar na som.

Zin ta boozomen ko nin se. Pa zin kola tire urlajana kizin ka jonoono. ⁷

Niom wal ta kuurla na, kere pat tana kembei koroj biibi mi koroj jonoono. Mi zin wal tau lenen be tiurla kini som na, sua lwoono ru indeeje kat zin:

Pat tau zin ruumu porjana kan matan repiili mi tipiri lae lene na, pat tamen tana ko iwe pat mataana kana be ruumu mbuleene ise. ⁸

Pat tana, tomtom pakan ko titutkat kumbun la, mi tisursur ma tila.

Mi pakan na, pat tana ko ikam zin ma titoptop.

Titoptop paso, tizorzooro Anutu sua kini. Mbulu tana, Anutu iur pizin pataana kek. ⁹

Anutu wal kini tiwe kembei patoronjana ka tomtom bizin ta timbesmbeeze pa king biibi

⁹ Mi niom na, Anutu ipeikat yom, mi ikam yom ma kewe wal tamen kek. Niom kembei patoronjana ka tomtom bizin ta timbesmbeeze pa king biibi. Mi niom wal

potomjoyom, mi Anutu itunu wal kini. Ni iboobo yom ma kezem zugut ka mbulu, mi kelela mat kini ndabokjana leleene kek, bekeni kosoyaara mbulu kini ndabokbokjan ta ni ikamam piom na. ¹⁰ Mungu niom kewe Anutu wal kini som. Mi koozi, ni ilup yom ma kewe wal kini potomjan. Mungu, kakam munajana kini som. Mi koozi na, kakam munajana kini kek. ¹¹

Tapa pai kiti ma ambai men pizin wal tau tiurla som na matan

¹¹ O niom wal tio, toono ti, ingi kar tiom jonoono som. Ingi kewe leembe pa men. Tana arso anpombol yom be kamap kat pa mbulu sananjan boozomen ta niyom ize pa i. Pa mbulu mi ngar ta kembei, ta ipasansaana kunuyom mata yaryaraanana. ¹² Motoyom ingal be kapa pai tiom ma ambai men pizin wal tau tiute Anutu som na matan. Jonoono, zin tingalgal sua piom ma tizzo niom kakam mbulu sananjan. Tamen sombe tire mbulu ambaimbaijan ta kakamam, inako ikam ma titooro lenen. To Anutu isombe imar be iur kadoono pizin tomtom, na zin tomini ko tipakur zaana. ¹³

Tombot la zin bibip kopon mbarman (Ro 13:1-7; Ep 5:22-6:9; Kol 3:18-4:1)

¹³ Wal boozomen ta tiur zin be tikam peeze piti na, niom kozo kombot la kopon mbarman mi kototo tutu kizin. Pa niom kewe Merere lene kek. Tana Kaisa ki Rom na, kombot la kopo mbarmana. ¹⁴ Mi zin wal ta ni iur zin be timboro lele pakan, mibe tiur kadoono pizin wal sananjan, mi tipakur zin wal ambaimbaijan na, zin tomini, kozooro zin pepe. Kombot la kopon mbarman. ¹⁵ Pa Anutu, ni leleene be kakam mbulu ambaijana men. Naso kupumun zin wal ta tingalgal sorok sua piom i kwon, ma sua kizin kankaanajana tana imap. ¹⁶ Jonoono, Krisi ikam yom ma kewe mbesoorjo mini som. Mi kere: Kokena koso ta kembei: "O, ingi angoro ituj. Tana sombe lelej be ankam mbulu sananjan sa, na irao ankam." Kakam ngar kembena pepe. Bela kakam mbulu tiom

☆ 2:4: Mbo 118:22; Mt 21:42 ☆ 2:5: Kam 19:6; Ro 12:1, 15:16; 1Kor 3:16; Ep 2:21+; Ibr 13:15+; Tur 1:6 ☆ 2:6: Yesa 28:16; Ro 9:33; Ep 2:20 ☆ 2:7: Mbo 118:22; Mt 21:42 ☆ 2:8: Yesa 8:14+; Lu 2:34, 20:18; Ro 9:22,33; Yud 4 ☆ 2:9: Kam 19:5+; Kol 1:13; Tur 5:10 ☆ 2:10: Ro 9:25+ ☆ 2:11: Mbo 39:12; Ro 8:13; Ga 5:16+; Pil 3:20; Ibr 11:13+; Yems 4:1 ☆ 2:12: Mt 5:16; Ro 12:17; 2Kor 8:21; Pil 2:15; Tit 2:8; 1Pe 3:16 ☆ 2:13: Mt 22:21; Tit 3:1 ☆ 2:15: Tit 2:8; 1Pe 2:12, 3:16 ☆ 2:16: Ro 6:18; 1Kor 7:22; Ga 5:13; 2Pe 2:19

kembe i Anutu mbesoongo kini.[☆] ¹⁷ Tana leyom nger pa tomtom ta boozomen, kuur leleyom pizin torjmatizirj tiom ta ki Krisi i, komoto Anutu mi keleŋ la kaljaana, mi leyom nger pa Kaisa ki Rom.[☆]

*Sua ta ila pizin mbesoongo
(Ep 5:22-6:9; Kol 3:18-4:1)*

¹⁸ Niom mbesoongo na, kokototo ituyom, kombot la bibip tiom kopon mbarman, mi leyom nger pizin. Sombe zin ambaimbainan mi tizzo sua luumuŋana piom, som zin sananjan mi tikeke piom, na toŋgo. Kombot la kopon mbarman, kembeeze pizin, mi leyom nger pizin.[☆] ¹⁹ Pa tomtom sa, sombe ikamam ngar pa Anutu, mi iwe le uunu be tomtom tiseeze sorok mataana mi tikam yoyouŋana pini, mi sombe ni ibaada patanana tana ma imap, inako Anutu leleene ambai pini mi ipakuri.²⁰ Mi sombe kakamam mbulu sananjanana, mi tibalisi yom mi kabaada patanana pa, ko tomtom sa iwit uruyom pa uunu tana? Som. Tamen sombe kakam mbulu ambainana mi kabaada patanana pa, na Anutu ko leleene ambai piom mi ipakur yom.[☆]

Toto Yesu kumbu tuunu

²¹⁻²² Pa Anutu, ni iboobo yom be kakam mbulu ta kembena. Naso koto Krisi kumbu tuunu. Kere. Krisi, ni ikam sanaana sa som, mi pakaamjanana sa ipet pa kwoono som. Tamen ibaada patanana biibi kat bekana iuulu yom. Mbulu kini tana iwe kin piom pa mbulu tabe koto.[☆] ²³ Indeeŋe ta tipiri sua sananjanana pini, na ni ipekel som. Mi tibalisi ma ire yoyouŋana, tamen ikam sua pamotoŋana sa pizin som. Patanana kini tana, ni izem la Anutu namaana. Pa ni ta itirtiiri zin tomtom mi iurur kadoono ndeeŋerjana pizin ikot mbulu kizin kizin.[☆] ²⁴ Tana Krisi ibaada sanaana kiti, mi kuliini ire yoyouŋana sala ke pambaarajanana, bekana tamap pa sanaana kamjanana mi takam mbulu ndeeŋerjana men. Zaaba ta tikam pini na, kwon murinmurin ta iurpe yom.[☆] ²⁵ Mungu niom kembei sipsip ta tisaŋsaŋ pa zaala. Mi koozi na, kotooro yom, mi kimiili ma kamar ki Krisi kek. Mi ni

ta imborro yom mi mataana piom kembei ta mborongan kizin sipsip.[☆]

3

Mbulu tabe takam pa kusindi bizin

¹⁻² Mi niom moori ulanoyom ta kembena. Kokototo ituyom mi kombot la kusiyom bizin kopon mbarman. Mi sombe zin pakan tizorzooro yom pa sua ki Merere, ina ambai. Kezem sua pizin. Pa zin ko tirre mae pa mbulu tiom ingeeze men, mi leyom nger pizin, mi komototo Anutu mi keleŋleŋ la kaljaana. Tana mbulu tiom ambainana tana ko iyaaru zin ma tiwe Krisi lene.[☆] ³⁻⁴ Kakam ngar biibi pa aigau mat kana be ipengeeze runguyom pepe. Pa mbulu kembei kumbuk uteyom ruunu, som kuur aigau milmiljanana ila kuliyom, som kezeebe yom pa mburu ndabokbokŋan, ina koronj sorok ki kuliyom. Mi niom kozo kakam kinkiini pa aigau ŋonoono ta leleyom kana i. Pa sombe leleyom luumuŋoyom mi manneŋoyom, na mbulu tiom tina ko iwe kembei aigau ŋonoono piom. Aigau ta kembena, ko imbotmbot ma alok. Mi Anutu ire kembei koronj biibi mi koronj ŋonoono.[☆] ⁵ Mungu zin moori ta tiwe Anutu lene mi tipase pini, mi tiurur matan pini na, tiurur aigau ta kembena. Pa tikototo zitun mi timbotmbot la kusin bizin kopon mbarman. ⁶ Kakam ngar pa Sara. Ni ilerleŋ la kusiini Abaraam kaljaana, mi iwatwaati be biibi kini. Mi niom kewe ni lutuunu moori bizin kek. Tana kakamam mbulu ambainana men. Mi sombe koronj pakan ikam yom ma komoto, na kakam ngar pa pepe. Kapase pa Anutu. Naso koto Sara pa mbulu kini.[☆]

⁷ Mi niom tomooto ta kembena. Kombotmbot raama kusiyom bizin na, kakam ngar pizin mi leyom nger pizin. Kokena kakam ŋoobo mbulu pizin, to ipakaala suŋŋana tiom. Pa niom kuute: Zin mburan biibi som. Tamen zin tomini zan be tikam kampejanana ki Anutu mi mbotjanana mata yaryaaranana kembei ta niom na. Tana kakam kat mbulu pizin.[☆]

☆ 2:17: Tut 24:21; Mt 22:21; Ro 12:10; Ibr 13:1; 1Pe 1:22

☆ 2:18: 1Tim 6:1+; Tit 2:9+

☆ 2:20: 1Pe 3:14,17,

4:14+ ☆ 2:21-22: Yesa 53:9; Mt 16:24; Yo 13:15; Iŋgo 14:22; 2Kor 5:21

☆ 2:23: Mt 27:39; Ro 12:19; 1Kor 13:5; 1Pe

3:9 ☆ 2:24: Yesa 53:5; Ro 6:10+; Ibr 9:28

☆ 2:25: Yesa 53:6; Mt 9:36; Yo 10:14; Ibr 13:20

☆ 3:1-2: 1Kor 7:14+;

Kol 3:18; Tit 2:5

☆ 3:3-4: 1Tim 2:9+

☆ 3:6: Un 18:12

☆ 3:7: 1Kor 7:3; Ep 5:25; Kol 3:19; 1Tes 4:4

Krisi wal kini bela tilup lenen mi nggar kizin ma iwe tamen

⁸ Ayo. Ingi be anjemet sua tio. Niom ta boozomen bela kulup leleyom mi nggar tiom ma iwe tamen. Sombe tomtom tiom pakan lenen ipata, na kagaaba zin pa patanjana kizin. Mi sombe lenen ambai, na niom tomini leleyom ambai. Ku'urur leleyom par piom kembei ta zin tonmatizij, mi kaparkampewe yom, mi kaparmunajjai yom. Mi kakam nggar biibi pa ituyom zoyom pepe. Kokototo ituyom.⁹ Mbulu sananjana na, kopokot pepe. Mi sombe wal pakan tipiri sua sananjana piom, na kepekel pepe. Kusurj Anutu be ikampe zin. Pa Anutu iboobo yom ma kewe lene bekena kakam mbulu ta kembena. Naso kamperjana kini ise tiom.¹⁰ Pa sua imbot pataanja kek ta kembei:

Tomtom ta so leleene be imbot ambai su toono ma molo, raama leleene ambai, na bela imboro kat kwoono.

Kokena sua sananjana sa, som pakaamjana sa ipet pa kwoono.¹¹

11 Mi bela ipizil ndemeene pa mbulu sananjana, mi ikam mbulu ambaijana men.

Mi ikam kinkiini pa mbulu luumujana, mi iru zaala be zijan tomtom ta boozomen tiparlup zin ma timbot ambai.¹²

12 Pa wal ndeenejan na, Merere mataana pizin.

Tamen zin wal ta tikamam mbulu sananjana na, ni iurur koi pizin.

Sua ta ila pizin wal ta tibaada patanjana pa Krisi zaana

¹³ Niom sombe kakam kinkiini pa mbulu ambaijana, na asij ko irao be ipasaana kat yom? Som.¹⁴ Tamen sombe kakam mbulu ndeenejan mi tiseeze motoyom pa, na leleyom ambai men. Pa kamperjana ki Anutu ko imbotmbot se tiom. Tana sombe tomtom tikam mbulu sa be tipamoto yom, na komoto pepe. Mi kakam nggar booza ma

kopoyom irru pa pepe.¹⁵ Kakam Krisi ma iwe biibi pa leleyom. Mi kuurpe nggar tiom pa mazwaana ta boozomen. Beso tomtom sa iwi yom pa uunu tau kapase pa Krisi mi ku'urur motoyom pini, nako karao be kepekel kat wijana kini.¹⁶ Mi motoyom inggal be koso sua luumujana men pini, mi leyyom nger pini. Mi kapa pai tiom ma ambai men pa Anutu mataana. Beso wal pakan tingal sua piom, mi tipasaana zoyom pa uunu tau kewe Krisi lene mi kototo mbulu kini, na mbulu tiom tana ko ikam zin ma kan mianj pa sua kizin.¹⁷ Tana sombe Anutu leleene be tibaada patanjana pa mbulu ambaijana ta takamam, ina ambai. Mi tere iti. Kokena takam mbulu sananjana mi tibaada patanjana pa. Pa mbulu ta kembei, ina ambai som. Ina tapasaana Krisi uruunu.¹⁸

Krisi, ni tomtom ndeenejan. Tamen ibaada patanjana bekena ikam ti ma tala ki Anutu

¹⁸⁻¹⁹ Kakam nggar pa Krisi. Ni tomtom ndeenejan. Tamen ikam iti tomtom sananjana murindi, mi ibaada patanjana ma ire yoyoujana pa sanaana kiti, bekena ikam ti ma tala ki Anutu. Mi uraata kini tana, ni ikam pa tamen mi imap. Kaimer ko irao ikam mini na som. Tana ni isu toono ma iwe tomtom, mi tipuni ma imeete. Mi Bubujana ipei i ma imanga mini, to ila ma ikam sua pizin bubujan ta tizeebe zin lela ruumu sanaana leleene na.²⁰ Zin bubujan tana, ta mungu tizooro Anutu sua kini indeene gorgor ki Noa na. Tamen Anutu iur kadoono pizin karau som. In-amnaama Noa ma iposop woongo ponjana ma imap kat, to iur kadoono pizin. Zin wal ta tilela woongo leleene na, booza pe som. Wal lamata tel men. Mi yok isur zin ma tila, tabe iwe zaala pizin ma Anutu ikamke zin ma timbot ambai.²¹ Mbulu tina iwe kin pa yok kamjana ta koozi ikamkewe yom na. Ingi anjo pa mbulu tau

☆ 3:8: Lu 6:36; Ro 12:10,16; Pil 2:1+; Kol 3:12 ☆ 3:9: Mt 5:44; Ro 12:14; 1Tes 5:15 ☆ 3:10: Mbo 34:12+; Yems 1:26

☆ 3:11: Mbo 37:27+; Yesa 1:16+; lbr 12:14 ☆ 3:13: Ro 8:35+ ☆ 3:14: Mt 5:10, 10:28; 1Pe 2:20, 4:14 ☆ 3:15:

Mbo 119:46; Dgo 4:8+; Kol 4:6 ☆ 3:16: Tit 2:8; lbr 13:18; 1Pe 2:12 ☆ 3:17: 1Pe 2:20 * 3:18-19: Sua ti ka

nggar imbot mat som. Tamen wal nggarjan pakan tiso ko ka uunu ta kembei: Zin ajela sananjan ta tito Sadan mi zijan titop na, tikam zooronjana biibi kat pa gorgor ki Noa mi tipei mbulu sananjan booza (Re Un 6:5). Tana Anutu iur zin lela ruumu sanaana be tinaama sua pa mbej kaimer (re 2Pe 2:4). Indeeje Krisi imanga mini pa naala mi isala pa saamba na, ila kizin bubujan sananjan tana, mi isoyaara sua pizin ta kembei: Ni ilip pa Sadan mi zin kek. ☆ 3:18-19: Ro 5:6,

8:11; 2Kor 13:4; lbr 9:15,28; 1Pe 4:6 ☆ 3:20: Un 6:5-7:24

yok ise kulindi mi inguuru muk ma isu na som. Pa yok kamjana ka ngar ŋonoono ta kembei: Anutu ipus ti ma lelede ingeeze, mi tumbuk sua be toto Anutu zaala kini.[✠]
²² Mi ina ikamke yom paso, Anutu ipei Yesu Kriisi ma imanga pa naala, mi isala pa saamba kek. Tana koozi, Kriisi imbotmbot la Anutu namaana woono, mi zin ajela zijan zin bubujan ta zangan mi mburanjan na, timap timbot la ni kopo mbarmaana.[✠]

4

Mbulu kizin wal tau tiwe poponjan

¹⁻² Tana Kriisi izem itunu, mi ibaada patanjana ma ire yoyoujana pa kuliini. Mi niom ta kembena. Kakam ngar kini tana ma iwe leyom. Naso iwe kembei mburu mal-mal kana be ipakaala yom pa toombojana. Pa tomtom ta so ibaada patanjana mi ire yoyoujana pa kuliini, na sanaana ko irao imboro i mini na som. Mi ko niini izze pa mbulu sananjana mini som. Ko itoto Anutu leleene. Mi ko ikamam ta kembei ma irao swoono imap.[✠] ³ Mbulu soroksorok tau zin wal matan munjan lelen pa i, na niom kakam irao kek. Pa mungu karao be kayaraama ituyom som, mi niyom izze pa mbulu bozboozo. Ku'urur nol, kiwinin ma kakankaana, kakamam mailanj, kuluplup yom pa wingjana, mi kembesmbeeze pizin merere pakaamjan tau tutu ki Anutu ingalsek pizin na.[✠] ⁴ Mi koozi na, waeyom bizin tikamam ngar boozo piom. Pa ingi kagabgaaba zin ma niomjan kolonloondo pa mbulu kizin sananjana mini som. Tanata tiwirri sua sananjana boozo piom.[✠] ⁵ Tamen Tiirijana Katuunu tabe iur kadoono pizin wal meetenjan mi wal matan yaryaaranjan i, ni iurur mataana ma imbotmbot. Mi molo som to zin timender su kereene uunu, mi tiso uunu kizin kizin ma ilerj.[✠] ⁶ Mi Anutu, ni leleene be tomtom tikam mbotnjana mata yaryaaranjana kembei ta ni itunu. Uunu tina ta wal kiti pakan tilerj uruunu ambaijana mungu, mana timeete. Timeete paso, tomtom boozomen ki toono ti na,

meetenjana ta iwe len kadoono pa sanaana kizin. Mi wal tana kunun na, timbot matan yaryaara.[✠]

Tuurpe itundu mi matanda inggal uraata ta Anutu iur mar namanda

⁷ Ingi kororj ta boozomen swon igarau kek. Tana kakam kat ngar, mi kagabiizi ituyom. Naso karao be kusun kat.[✠] ⁸ Mi mbulu ta ilip kat na, mbulu ki lelede par piti. Tana kikiskis kat mbulu tana. Pa ina ikam ti ma matanda imbirizikaala sanaana boozomen ta tomtom tikamam piti na, ma takam ngar pa mini som.[✠] ⁹ Mi mbulu ki leembe kamjana na, niyom gesges pa pepe. Kakamam mi kikiskis.[✠]

¹⁰ Anutu, ni ikampe yom, mi iur leyom uraata matakija ta ki Bubujana i ma ikot yom tataja. Tana uraata pareijana ta so ni iur piom, na motoyom ingal be kakam ni ku'uulu zin tomtom pa. Naso kewe mbe-soorjo ambaimbaijan ki Anutu, mi kewe zaala pa waeyom bizin be kamperjana ki Anutu ise kizin.[✠] ¹¹ Tana sombe tomtom sa, ni le uraata be ikam sua ki Anutu pizin tomtom, na mataana ingal be iso Anutu sua kini men. Kokena izzo pa itunu ngar kini. Mi sombe tomtom sa, ni le uraata be imbeeze pizin tomtom, na bela ikam uraata tana pa mburaana ta imarmar pa Anutu na. Tana motoyom ingal be kakamam ta kembei. Naso mbulu tiom ta boozomen ikam zin tomtom ma tipakur Anutu pa Yesu Kriisi zaana.

Kriisi, ni zaana mi mburaana biibi. Mi ko imbotmbot ta kembei ma alok. Ŋonoono.[✠]

Sombe tabaada patanjana pa Kriisi zaana, na lelede ipata pa pepe

¹² O niom wal tio. Ŋonoono, ingi patanjana sananjana kat kembei ta you i itomtoombo urlajana tiom. Tamen kumurur pa pepe. Pa ina mbulu poponjana som.[✠] ¹³ Ingi kagaaba Kriisi pa patanjana kini. Tana leleyom ambai mi kabaada men. Mi kaimer, sombe ni iswe mburaana mi zaana biibi ma ipet kat mat, to niom ko leleyom ndabok ma ndabok kat.[✠] ¹⁴ Sombe tipiri sua sananjana piom

✠ 3:21: Ro 10:10; Ep 5:26; Tit 3:5; Ibr 10:22 ✠ 3:22: Mbo 110:1; Ro 8:34,38; Ep 1:20+ ✠ 4:1-2: Ro 6:2,7,11, 12; 2Kor 5:15; Ga 2:20, 5:24; Ibr 12:1; 1Pe 2:21 ✠ 4:3: Ro 13:12; Ep 2:2+, 4:17+; Tit 3:3 ✠ 4:4: 1Pe 3:16 ✠ 4:5: Ŋgo

10:42; 2Tim 4:1; Yems 5:9 ✠ 4:6: Ro 6:23, 8:10; 1Pe 3:19 ✠ 4:7: Mt 24:13+; Lu 21:34; Ro 13:11+; Pil 4:5; 2Pe 3:9 ✠ 4:8: Tut 10:12; 1Kor 13:7; Kol 3:14; Ibr 13:1; 1Pe 1:22 ✠ 4:9: Ro 12:13; 2Kor 9:7; Ibr 13:2 ✠ 4:10: Mt 25:14;

Ro 12:6+; 1Kor 12:7+; Ep 4:11+ ✠ 4:11: 1Kor 3:10, 10:31 ✠ 4:12: Ŋgo 14:22; 2Tim 3:12; 1Pe 1:6+ ✠ 4:13: Ŋgo

5:41; Ro 8:17; Pil 3:10; Kol 1:24; 1Pe 1:5+; Tur 1:9

pa uunu tau kezzwe Krisi zaana, na leleyom ambai men. Pa kampejana ki Anutu ko imbotmbot se tiom mi Anutu Bubujana ta izzwe mburaana piti i, ko imbotmbot raama yom.[☆] ¹⁵ Mi kere. Kokena kupun tomtom sa ma imeete, som kekem, som kese leyom sua kizin wal pakan, som kakam mbulu sananjana toro sa. Pa sombe tiseeze motoyom mi kabaada patanjana pa uunu ta kembei, ina ambai som. Pa ina kapasaana Krisi uruunu. ¹⁶ Tamen sombe tomtom tikam patanjana piom pa uunu tau kototo Krisi, na koyom miaj pa pepe. Niyom se mi leleyom ambai pa Anutu, mi kapakuri pa Krisi zaana ta ise tiom kek na.[☆]

¹⁷ Iti wal ta tewe Anutu lene kek na, nol tabe ni itiiri iti pa mbulu kiti mi iur kadoono piti i, ta imar ipet kek. Pa ni isombe ikam piti mungu, mana ikam pizin wal pakan. Mi sombe ni itiiri iti pa mbulu kiti mi iur kadoono piti, inako parei pizin wal tau tizorzooro uruunu ambaijana ki Anutu? Ko timbot? Som.[☆] ¹⁸ Pa sua ki Merere iso ta kembei:

Zin wal ndeejejan na, zaala tabe Anutu ikamke zin pa i, na ipata pizin be tito.

Mi so kembena, na parei pizin wal sananjana tau tizorzooro Anutu na?

Ko mbulu pareijana ipet pizin?[☆]

¹⁹ Tana, sombe Anutu leleene be niom pakan kabaada patanjana pa Krisi zaana, na motoyom inggal be kikiskis mbulu ambaijana, mi kuur ituyom ila ni namaana. Ni ko mataana piom. Pa ni ta iur yom, mi mataana inggalngal sua kini mbukjana.[☆]

5

Mborongan bela timboro kat zin sipsip ki Anutu

¹ Ayo, nio lej sua pakan pizin mborongan tiom. Mi niom mborongan irao kelej la kaljoŋ. Pa nio tomini mborongan kembei ta niom na. Mi patanjana ta Krisi ibaada na, ituy ajre kat pa motoŋ. Mi kaimer sombe Krisi iswe mburaana ma zaana ma ipet mat, nako itiŋan tomtotmbot raami

lela azuŋka kini leleene.[☆] ² Anutu, ni iur uraata ima nomoyom kek be komboro zin sipsip kini. Tana motoyom pizin mi komboro kat zin. Mi uraata tiom tana, kokena timajmaj yom pa ma kakam. Motoyom sigsij pa mi kakam raama leleyom. Naso koto Anutu leleene. Mi kakam ngar biibi pa leyom kadoono pepe. Pa ngar ta kembei, ina ambai som.[☆] ³ Zin wal ta Anutu iur zin ima nomoyom be komboro zin na, kokoto zin, mi kapakur ituyom ma kewe biibi pizin pepe. Mbulu tiom bela iwe kin ambaijana pizin sipsip ki Anutu be tire mi tito.[☆] ⁴ Beso Krisi tau mborongan biibi ŋonoono kizin sipsip na, imiili ma imar mi ipet mat, na niom ko kakam leyom kadoono ambaijana ta irao isaana, o imap na som. Pa niom ko kombotmbot lela azuŋka kini leleene ma alok.[☆]

Tokoto itundu mi tezem patanjana kiti ila Anutu namaana

⁵ Mi niom nanŋaŋ ta kembena. Kombot la zin mborongan kopon mbarman. Niom ta boozomen irao kakam mbulu ki mbe-sooŋo ila niyom, mi kokototo ituyom, mi kaparmbesmbeze piom. Pa sua ki Merere iso ta kembei:

Zin wal ta tipakurkur zitun na, Anutu iurur koi pizin.

Mi zin wal tau tikototo zitun na, ni ikampewe zin.[☆] ⁶ Anutu, ni mbura keskeezejana, mi namaana alalajana. Tana kapase pini, mi kezem ituyom ila ni namaana. Naso kaimer, sombe ka nol ipet, to ni ipakur yom.[☆] ⁷ Mi patanjana tiom boozomen tau kopoyom rru pa i ta kembena. Kezem la Anutu namaana. Pa ni ikamam ngar biibi piom mi mataana piom.[☆]

⁸ Kozo kakam kat ngar, kagabiizi ituyom, mi motoyom ize. Pa Tomtom Sanaana, ta koyom koi ŋonoono, ni iwwa kembei laion tau kaljaana izalla mi irru tomtom be ikani.[☆] ⁹ Tana kikiskis kat urlanjana tiom, kemender mboljana, mi koporou be kokoto i. Pa niom kuute: Toŋmatizij tiom ta

☆ 4:14: Mbo 89:50+; Mt 5:11, 10:22; 1Pe 2:20 ☆ 4:16: Pil 1:20 ☆ 4:17: 2Tes 1:8 ☆ 4:18: Tut 11:31; Lu 23:31

☆ 4:19: Mbo 31:5; Lu 23:46; ŋgo 7:59; 2Tim 1:12 ☆ 5:1: Ro 8:17+; Tur 1:9 ☆ 5:2: Yo 10:11+, 21:15+; ŋgo 20:28;

1Tim 3:3; Tit 1:7 ☆ 5:3: 1Kor 11:11; Pil 3:17; 1Tim 4:12; Tit 2:7 ☆ 5:4: 1Kor 9:25; 2Tim 4:8; Ibr 13:20; 1Pe 1:4

☆ 5:5: Mt 23:12; Yo 13:14; Ep 5:21; Pil 2:3; Yems 4:6 ☆ 5:6: Lu 1:52, 18:14; Yems 4:10 ☆ 5:7: Mbo 37:5; Mt 6:25+;

Pil 4:6 ☆ 5:8: Lu 21:36, 22:31; 2Kor 2:11; 1Tes 5:6; Tur 12:12 ☆ 5:9: ŋgo 14:22; Ep 4:27, 6:11+; Yems 4:7

ki Krisi i, tibadbaada patanjana kembei ta niom na irao lele ta boozomen.✠

Sua pomboljana

¹⁰ Anutu ta kampejana katuunu, ni iboobo yom ma kewe Krisi lene kek, bekena ikam yom ma kala kombot raami lela azunja kini leleene ma alok. Patanjana ta kabadbaada i, ko imbot rimen mi imap. Mi kaimer na, Anutu itunu ko iurpe yom ma karao kat pa mbulu kini, mi ipombol yom be kemender mboljana ma irao kosa sa itok yom mini som.✠ ¹¹ Ni mbura keskeezejana, mi peeze kini imbotmbot ma alok. Ŋonoono.

Sua pemetjana

¹² Silas ta iuulu yo ma aŋbeede ro katjaari ti ima piom na, nio aŋre i kembei toŋmatizij tio ŋonoono ta iurla kat ki Krisi i. Ro ti, nio aŋbeede bekena aŋpaute yom pa kampejana ŋonoono ki Anutu, mibe aŋpombol yom ma kikis kat kampejana kini tana.✠

¹³ Zin tomtom tau Anutu ipeikat zin ma tiwe lene kembei ta niom, mi timbotmbot kar Babilon ti na, * tikam aigule kizin piom. Mi lutuŋ Markus tomini ikam aigule kini piom.✠

¹⁴ Niom ta boozomen leleyom par piom mi kaparteege nomoyom.

Niom wal ta kewe Krisi lene kek mi kesekap la kini na, Anutu ko imboro yom ta boozomen ma kombot ambai men. Ŋonoono.✠

✠ 5:10: 2Kor 1:21, 4:17; 1Tim 6:12; Ibr 13:21; 1Pe 1:6

Babilon ti imender pa kar biibi Rom.

✠ 5:12: 2Kor 1:19; 1Tes 1:1

✠ 5:13: Ŋgo 12:12, 13:5,13, 15:37*; 2Tim 4:11

* 5:13: Wal ŋgarjan tiso

✠ 5:14: Ro 16:16

Ro Ki Petrus Ta Iwe Ru Pa

¹ Nio Simon Petrus, mbesoongo mi ngorjana ki Yesu Krisi.

Ngbeede ro ti ima piom wal tau kakam urlajana gonoono raraate kembei ta niam na. Urlajana tiom tana, mbulu ndeerjana ki Yesu Krisi ta Anutu kiti mi ulaaja kiti na, ina iwe zaala piom ma kakam.[☆]

² Niom tina ku'urur leleyom pa Anutu kiti mi Merere kiti Yesu, mi kuute kat zin. Nggar tiom tana ko iwe zaala piom be kamperjana mi mbotjana ambaijana ta Anutu ikamam piti na, izze tiom ma biibi. Gonoono.

Mbulu pakan tabe takam, to bobi ki Anutu iur gonoono piti

³ Iti tomtom ta tuur lelende pa Krisi mi tuute kati na, ni itunu mburaana ikam lende korog ambaimbaijan boozomen kek, bekeni iuluu iti ma takam mbotjana kiti mi mbulu ta ni lelene pa i. Pa Anutu, ni kamperjana katuunu, mi zaana biibi pa mburaana mi mbulu kiti ndabokjana. Tanata iboobo iti ma tewe lene. ⁴ Mi ipomoozo iti, mi ikam ti ma zanda pa korog bibip mi korog gonoono ta ni imbuk sua pa na. Sua kiti mbukjan tina, ina irao be itooro iti ma lelende mi nggar kiti iwe kembei ta ni itunu. Mi itatke iti pa mbulu sananjana ki kulindi ta ikikis iti tomtom ta tomtot su toono ti na, mi ipasansaana iti.[☆]

⁵ Anutu ikam mbulu boozomen tana piti kek, tana kakam kinkiini be keseenge urlajana tiom pa mbulu ambaijana. Mi mbulu ambaijana na, keseenge pa nggar ambaijana. Tana kakam kinkiini be kuute kat Anutu mi sua kiti.[☆] ⁶ Mi nggar tiom tana na, keseenge pa mbulu ki tagabiizi itundu. Mi mbulu tana na, keseenge pa mbulu ki temender mboljana mi tabaada patajana. Mi mbulu tana na, keseenge pa mbulu ki tomtoto Anutu mi tototo mbulu kiti.[☆] ⁷ Mi mbulu tana na, keseenge pa mbulu ki tuur lelende pizin tojmatizij kiti ta ki Krisi i. Mi mbulu tana na, keseenge pa mbulu

ki tuur lelende pa tomtom ta boozomen.[☆]

⁸ Pa sombe mbulu ta boozomen tana izze be imbol piom, inako nggar ta kakamam pa Merere kiti Yesu Krisi na, iur gonoono ambaimbaijan boozomen.[☆] ⁹ Tamen tomtom ta so itoto mbulu tana som, na ni mata pisjana, mi mataana ilala pa korog ki Anutu som, mi mataana mbeleele uraata biibi ta Krisi ikam pini kek na. Uraata ta kembei: Ni ipusi pa sanaana kiti ta mungu ikamam na.[☆]

¹⁰ O niom tojmatizij tio, Merere ipeikat yom, mi bobi kiti ikam yom ma kewe lene kek. Tana kakam kinkiini pa mbulu ta boozomen tana. Naso ituyom kuute kat kembei bobi kiti ikam yom kek, mi bobi tana iur gonoono piom. Mi niom ko irao kotop ma kipizil kat ndemeyom pini na som. Som kat.[☆] ¹¹ Mi kaimer, sombe kelela kar saamba, nako tikam yom ma tau lelen ambai kat piom. Kar tana, Yesu Krisi ta Merere mi ulaaja kiti na, kola ikam peeze pa ma alok.

Petrus iso sua pa meetejana kiti

¹² Gonoono, sua ti, niom kuute lup kek. Pa niom kikikis sua gonoono ma imbol piom. Tamen nio leler be angpototo sua tio. Naso motoyom ingalngal mi kikikis kat. ¹³⁻¹⁴ Nio angute: Molo som to angzem beezee tio ta ki toono ti ^{*} ma imborene. Pa Merere kiti Yesu Krisi iso yo ta kembei. Tana mazwaana ta so angbotmbot men su toono na, angre kembei ambai be angpeyei nggar tiom pa sua ti.[☆] ¹⁵ Mi nio ko angre zaala pakan. Beso angzem yom ma ingi, tona motoyom ingalngal sua ta angkamam piom. Kokena motoyom mbeleele.

Petrus ire kat Krisi mburaana, tanata ipom-bolmbol ka sua

¹⁶ Indeerje tau amso yom pa Merere kiti Yesu Krisi mburaana mi miilijana kiti na, amto mbol soroksorok tau wal ngarjan pakan tipakamkaam zin tomtom pa i na som. Niam amre kat mburaana mi azujka kiti pa motoyam, tanata ampombolmbol ka sua.[☆] ¹⁷ Pa mungu, niam ambotmbot, mi amre Tamanda Anutu ipakuri, mi ikam

[☆] 1:1: Ro 1:12 [☆] 1:4: Yo 1:12; 2Kor 3:8, 7:1; Ep 4:24; 1Yo 3:2

5:22+

[☆] 1:7: 1Tes 3:12; 1Yo 4:21

[☆] 1:8: Yo 15:2; Tit 3:14

3:12,14; 2Pe 3:17 ^{*} 1:13-14: Beeze ti, ina Petrus iso pa itunu kuliini.

Mt 17:14; Yo 1:14; 1Kor 1:17, 2:1

[☆] 1:5: Ga 5:6; Kol 2:3

[☆] 1:6: 1Kor 9:25; Ga

[☆] 1:9: 1br 9:14; 1Yo 1:7, 2:9+

[☆] 1:10: 1br

[☆] 1:13-14: Yo 21:18+; 2Kor 5:1+

[☆] 1:16:

mburaana ma zaana biibi pini. Mi amleŋ kaljaana ta imbot lela azunŋka mburaanajana ki Anutu leleene ma ipet, mi iso pini ta kembei: “Ina nio lutuŋ ŋonoono ta leleŋ pini ilip.”[✠] ¹⁸Ŋonoono kat. Niamŋan Kriŋi ambotmbot sala abal potomjana, mi ituyam amleŋ kat Anutu kaljaana ta imbot saamba mi isu.[✠]

Sua ta munŋu Anutu kwoono bizin tibeede se ro na, iti bela tikiskis mi tototo

¹⁹Mbulu boozomen ta ipet pa Yesu na, ipombol yam ma amurla kat ta kembei: Sua ta munŋu Anutu kwoono bizin tibeede se ro na, sua ŋonoono men. Tana niom sombe kikiskis sua kizin mi kototo, mi ila ila ma irao pitik Birae[†] pok ma ise, mi iur mat pa leleyom, inako ambai. Pa sua kizin, ina kembei kai ta iyaryaara lela zugut leleene.[✠] ²⁰Mi kere. Koronŋ ta, ta biibi kat. Tana kakam kat nŋar pa. Merere sua kini ta munŋu kwoono bizin tiso mi tibeede se ro na, suruunu sa ipet pa tomtom zitun nŋar kizin som. ²¹Pa zitun lenen mi tiso sua tana som. Ina Bubunjana Potomjana ta isalakaala zin, mi ikam zin ma tiso Anutu sua kini, kembei ta miiri isala woongo lejana, mi ipusuk ma ila.[✠]

2

Petrus isope zin pizin wal pakamkaamŋan

¹Munŋu zin Israel, tomtom kizin pakan tiso tiwe Anutu kwoono, mi tipakamkaam zin pa sua ki Merere. Mi mbulu raraate men ko ipet piom tomini. Tana kere yom. Pa tomtom tiom pakan kola timanŋa, mi tipasaana urlanana kizin tomtom pa sua kizin pakaamjana tabe ipa ndel pa sua ŋonoono i. Uraata kizin tana, zin ko tikam ki kenjana. Mi Merere kizin ta ingiimi zin ma tiwe lene na, zin ko tipizil ndemen pini. Tana ko tikamam mbulu tana, mi molo som to Merere iur kadoono pizin karau men ma tila len. [✠] ²Tomtom boozomen ko titop la kizin mi tito zin pa mbulu kizin sananjanana. Mi mbulu kizin ko kembei ta me ma nŋe. Tabe iti takam, so kanda mianŋ biibi kat. Tana zin ko tikam ma tomtom

boozomen tipiri sua repiiliŋana pa zaala ki sua ŋonoono. [✠] ³Mi zin matan koronŋan. Tana ko tipakaam yom pa sua soroksorok ta ipet pa zitun nŋar kizin, bekena tiwatke len pat tiom. Kadoono tabe ise kizin na, Anutu leleene iur pa, mi iso ka sua ta munŋu kek. Ni ko ipasaana zin ma tila len. Kadoono tana imbotmbot, mi izza zin a. [✠]

Anutu iurur kadoono pa mbulu sananjanana

⁴Pa kere. Zin anŋela ta munŋu tikam sanaana na, Anutu ileele zin? Som. Ipiri zin sula kar sanaana ta zugut muriini na, bekena timbot mi tinamnaama nol tabe iur kat kadoono pizin i. [✠] ⁵Mi zin wal ta munŋu timbot su toono, mi tito zaala ki Anutu som na, zin ta kembena. Anutu ileele zin som, mi ikam nonor biibi ma ipet, mi ipambiriizi zin lup. Mi Noa ta izzoyaryaara sua pizin tomtom pa mbulu ndeeŋjanana na, Anutu ikamke i raama wal kini lamata mi ru tomen. [✠] ⁶Mi kar Sodom ma Gomora tomini. Anutu iur kadoono pizin, mi ikam ma you ikan zin ma tiwe kokou men. Tana zin tiwe kin pa mbulu tabe ipet pizin wal tau titoto zaala kini som na. [✠] ⁷Mi Lot na, Anutu ikamke i. Pa ni tomtom ndeeŋjanana, mi leleene ipata kat pa mbulu sananjanana ki kar ru tina. Pa zin tizorzooro mi tikamam mbulu kizin me ma nŋe tabe iti takam, so kanda mianŋ biibi pa. [✠] ⁸Tomtom ndeeŋjanana tana, ni imbotmbot la wal sananjan tina mazwan, mi irre mbulu kizin ta tizorzooro na, mi ileŋleŋ sua kizin. Tanata ikam ma gorgori imbotmbot raama leleene ipata kat. [✠]

⁹Mbulu boozomen tana ipaute iti ta kembei: Zin wal ta so titoto zaala ki Anutu, sombe toombojanana ise kizin, na Merere, ni irao kat be ikamke zin pa toombojanana tana. Mi zin wal ta so tikamam mbulu ndeeŋjanana som, na ra, tembel zin kek. Tirao be tiko pa Anutu na som. Ni iurur kadoono pizin mi ila ila ma irao nol biibi ki mbenŋ kaimer, to ikam kat kadoono pizin. [✠]

Mbulu kizin wal pakamkaamŋan

¹⁰Sua tana indeeŋe kat zin wal pakamkaamŋan ta titoto zitun lenen

✠ 1:17: Mt 17:5 ✠ 1:18: Mt 17:1+ † 1:19: Pitik Birae, ina imender pa Kriŋi mi miiliŋana kini. Re Tur 22:16 mi Nam 24:17. ✠ 1:19: Mbo 119:105; Yo 5:35; Tur 22:16 ✠ 1:21: Ŋgo 1:16, 3:18; 2Tim 3:16; 1Pe 1:10+ ✠ 2:1: Mt 24:11; Ŋgo 20:29+; 1Tim 4:1+; 2Tim 3:1+; Yud 4 ✠ 2:2: 2Tim 4:3 ✠ 2:3: Ro 16:18; 1Tes 2:5; 1Tim 6:5; Tit 1:11 ✠ 2:4: Yo 8:44; 1Yo 3:8; Yud 6; Tur 12:7+; 20:2+ ✠ 2:5: Un 7, 8; Ibr 11:7 ✠ 2:6: Un 19; Yud 7 ✠ 2:7: Un 19:1+ ✠ 2:8: Mbo 119:158 ✠ 2:9: Mbo 34:17+; Ro 1:18; 1Kor 10:13; Tur 3:10

sanangjan ta ki toono i, mi tikamam mbulu kizin me ma nge. Wal tana tipakurkur zitun, mi tirepilpiili Anutu mi zin peeze kan kini. Mi timototo kosa sa som. Tiwirri sua sanangjana pizin arjela ta zangjan mi mburangjan na. ☆ ¹¹ Mi zin arjela ta mburan bibip ma tilip kat pizin wal pakamkaamjan tana na, irao tingal sua pa wal tana isu Merere kereene uunu na som. ☆ ¹² Tamen wal tana tikam kat ngar sa som. Tanata tiwirri sorok sua repiilijana pa kororj ta zitun tikankaana pa. Zin kembei buzur sangsangjan ta len ngar somjan i. Sombe ngar sanangjana sa ipet pizin, na tila men. Zin kembei buzur ta timbotmbot toono be tomtom tipun zin ma tikan. Tana zin ko tila len kembei ta zin buzur. ☆

¹³ Zin tinoknok mbulu sanangjana, tana ko tikam len kadoono sanangjana. Kere. Zin tiwinin mi tikamam mbulu bozboozo isu mat keteene. Kan miarj som. Pa kulin imet pa kek, mi len pa ilip. Mbulu ta tikamam na, ingeeze pa Anutu mataana som kat. Tamen zin menmeen zin biibi pa pakaamjana ta tikamam na. Tana sombe tigaaba yom ma niomjan kulup yom pa kini kangana mi sunjana, na tipasansaana lupjana tiom mi tipamiarj yom. ☆ ¹⁴ Zin tizemzem sanaana kamjana som. Pa matan merjan. Mi zin wal ta urlangana kizin imbol zen na, wal tana tiyaryaaru zin ma tikamam sanaana. Mbulu ki matanda kororjganda na, zin tinoknok, tabe tirao pa kat. Tana Anutu kete malmalgana kini imbotmbot se kizin. ¹⁵⁻¹⁶ Pa tizem zaala ambairjana kek. Mbulu kizin na, kembei ta mbulu ki Beor lutuunu Biliam. Biliam tina, mungu ni iwe Anutu kwoono. Tamen leleene pa pat ilip, tanata iso ikam mbulu sanangjana bekena ikam le pat. Iti tuute: Dorjki, ina irao iso sua som. Tamen Anutu ikam ma dorjki ki Biliam iso sua kembei ta tomtom. Mi dorjki kini iyaambi pa mbulu kini sanangjana, tabe ni izem ngar kini kankaanangjana tana. ☆

¹⁷ Zin wal ta tiso tipakaam yom na, sua kizin ngon somjana. Zin kembei yok lepene ta zorj ikam ma imaaga kek. Mi zin kembei miiri tieene ta tere ma toso ko yarj isu, mi som. Miiri ikam ma ila

ne. Tana Anutu, ni iurpe len lele ndabokjana kek be timbot pa. Lele tana na, zugut mandij muriini. ☆ ¹⁸ Pa tipakurkur zitun pa sua kizin ta ngon somjana i, mi tipeyei ngar kizin tomtom pa mbulu sanangjan boozomen ta ki kulin i. Tana wal popongan tau tikamam be tizem zin wal ta tizorzooro sua ngonoono na, wal pakamkaamjan tana tiyaryaaru zin ma timilmiili mini. ☆ ¹⁹ Wal sanangjan tina tizzo ta kembei: “Niom koso koto yam, na kosa sa ko irao ipakaala yom mini na som. Ko karaa be koto ituyom leleyom pa kororj ta boozomen.” Tamen zitun tiwe mbesoorjo sorok pa mbulu sanangjana ta tikamam na. Pa sombe kororj sa imborro iti, na iti tewe mbesoorjo pa kororj tana kek. ☆

²⁰ Wal tana ra, tembel zin kek. Pa sombe tomtom sa iute Merere mi ulaanja kiti Yesu Krisi, mi izem mbulu sanangjana ki toono ti kek, to kaimer isu mini, mi mbulu sanangjana ikaukau i ma iloli, na ni ko isaana kat. Mungu na ambai ri. Mi buri na, ingi be isaana ma isaana kat. ☆ ²¹ Wal ta kembei tiute zaala ndeenjana ki Anutu som, so ndabok. Mi ingi tiute kek. Tamen tisu mini mi tipizil ndemen pa tutu potomjana ta tilej mi tikan la kek na. Tana ra, tembel zin kek. ☆ ²² Mbulu kizin indeenje kat sua ru ta gorgori tozzo i: “Me ilulu, to imiili ma ikan lulugana mini. Mi nge ta kembena. Sombe kuliini ingeeze, nako imiili ma ila ipunzubup mini.” ☆

3

Merere izwar som. Nol biibi ki mbej kaimer kola ipet

¹ O niom wal tio, ingi ro tio ta iwe ru pa, ta arjbeede ima piom i. Ro tio ru na, kan un tamen ta kembei: Anjo anpei ngar ambairjana piom. ² Naso motoyom ingal sua ta mungu Anutu kwoono bizin potomjan tiso na, mi kikikis tutu ta Merere mi ulaanja kiti iur piti na. Tutu tana, zin ngorjana kini tiso ma kelenj kek. ☆

³ Mi kere. Kororj biibi tabe niom kakam ngar pa, ina ta kembei: Mazwaana kaimer kana iso ipet, to tomtom kola titoto zitun

☆ 2:10: Yud 4:7+ ☆ 2:11: Yud 9 ☆ 2:12: Yud 10 ☆ 2:13: Ro 13:13; 1Kor 11:20+; Pil 3:19; Yud 12 ☆ 2:15-16: Nam 22:4+; Yud 11; Tur 2:14 ☆ 2:17: Yud 12+ ☆ 2:18: Yud 16 ☆ 2:19: Yo 8:34; Ro 6:16; 1Pe 2:16 ☆ 2:20: Mt 12:45; Ibr 6:4+; 1Yo 2:16 ☆ 2:21: Lu 12:47+; Yo 9:41 ☆ 2:22: Tut 26:11 ☆ 3:2: Yud 17

lelen sananjan, mi tikamam sua repiil-ijana pa Merere. ✧ ⁴ Ko tizzo ta kembei: "Lak, sua ta Krisi imbuk be imiili ma imar mini na, imar kek? Indeeje ta tumbundu bizin mi imar na, kosa sa itooro som. Koronj ta boozomen imbotmbot raraate men kembei ta Anutu iur zin ta mata popoten na." ✧

⁵⁻⁶ Mi zin tiute kek. Mungu kat, Anutu iso sua men, mi saamba ma toono ipet. Mi yok ikam uraata pa toono mi ikel, tabe toono ise mat, mi yok imbot meleebe. Mi kaimer ma nonor biibi ipet, to ilol toono mungunjana tana ma ipasaana kat. Tamen wal pakamkaamjan tana lenen be tikam ngar pa mbulu tina som. ✧ ⁷ Mi koozi na, sua ki Anutu ta ikiskis saamba mi toono ma timbotmbot. Mi ni kola ikiskis zin ma ila irao nol biibi ipet, to you biibi ikan zin. Nol tana isombe ipet, to Anutu kola iur kadoono pizin wal tau titoto zaala kini som na, mi ipasaana zin ma tila len. ✧

⁸ Mi niom wal tio, motoyom ingal koronj ta ti. Merere, ni ire aigule ta, ina kembei ta ndaama munjaana ta (1,000). Mi ndaama munjaana ta, ina kembei ta aigule ta. Ziru raraate men pa ni mataana. ✧ ⁹ Tamen tomtom pakan tikam ngar sorok ma tizzo ta kembei: Merere, ni inaunau pa sua kini mbukjana be ikam ma iur jonoono. Tamen som. Ni iurur kadoono pizin tomtom karau som, mi inamnaama paso, leleene be tomtom ta boozomen titooro lenen. Kokena tasa ila lene. ✧

¹⁰ Nol biibi ki Merere, ina ko ipamurur ti kembei ta tomtom kuumbunjana. To saamba imap raama kaljaana biibi, mi you ikan koronj boozomen ta timbotmbot sala majaanajana na, ma tila len lup. Mi toono ramaki koronj boozomen ta timbot pa na tomini, you ko ikan ma imap ma ila ne. ✧

Tuurpe itundu mi tazza nol biibi

¹¹⁻¹² Tana kakam kat ngar. Sombe koronj ta boozomen kola tila len lup, na niom be kakamam so mbulu i? Bela kewe potomjoyom, kototo Anutu zaala kini, kazza

nol kini, mi motoyom sigsir pa uruunu ambaijana soyaaranjana. Naso kakam ma nol tana ipet karau. Nol tana isombe ipet, to you bilbiljana kola ikan saamba ma ila lene, mi ikam ma koronj boozomen ta timbot sala majaanajana na, tireere mi timap ma tila len lup. ✧ ¹³ Mi iti matanda ingalngal sua mbukjana ki Anutu, tanata tu'urur matanda pa saamba ma toono poporjan tabe tipet pa kaimer i. Saamba ma toono poponjana tina na, wal ndeejejan men ta ko timbotmbot pa. ✧

¹⁴ O niom wal tio, mazwaana ta kombotmbot mi kazza mbulu ta boozomen tana be tipet na, kakam kinkiini be kuurpe mbulu tiom ta boozomen ma ingeeze pa Anutu mataana. Naso leyom uunu sa isaana som, mi niomjan Anutu kaparlup yom ma kewe tamen. ✧ ¹⁵ Tana mbulu ki Merere ta iurur kadoono piti karau som, mi inamnaama iti na, kakam kat ngar pa. Ina, ni ikamam ta kembei paso, leleene be imujai iti mi ikamke iti. Motoyom ingal sua ki tojmatizir kiti Paulus ta lelende pini ilip na. Ni, Anutu ikam le ngar biibi. Mi sua ta ni ibeede piom na, ka ngar raraate men tau. ✧ ¹⁶ Pa ro kini ta boozomen tizzo pa mujaijana ki Anutu. Jonoono, sua pakan ta ni ibeede se ro, ina ipata piti be takam kat ngar pa. Tanata zin wal ta len ngar biibi som, mi urlajana kizin imbol som na, tipingisngis sua kini kembei ta tikamam pa Anutu sua kini pakan ta tibeede se ro na. Mi ina tiwe uunu pa zitun be tisaana ma tila len. ✧

¹⁷ O niom wal tio, mbulu ta boozomen tana kola ipet pa kaimer. Mi ingi appaute yom pa ma kuute kek. Krisi, ni ikam yom ma kemender mboljana kek. Mi motoyom ingalngal ituyom. Kokena zin wal zorooronjan tiyaaru yom pa pakaamjana kizin, to kotop mi kipizil ndemeyom pini. ✧ ¹⁸ Yesu Krisi, ni Merere kiti mi ulaanja kiti. Kakam kinkiini be kuute kati mi kamperjana kini, mibe ngar tiom tana ize ma iwe biibi. ✧

Iti tapakur ni zaana ta buri, mi iseenge

✧ 3:3: 1Tim 4:14; 2Tim 3:14; Yud 18 ✧ 3:4: Yesa 5:19; Mt 24:48 ✧ 3:5-6: Un 1:1,6, 7:11,21; Mbo 33:6; Kol 1:17; Ibr 11:3 ✧ 3:7: Mbo 102:264; Mt 25:41; 2Tes 1:7+ ✧ 3:8: Mbo 90:4 ✧ 3:9: Ro 2:4; 1Tim 2:4; Ibr 10:37; 1Pe 3:20 ✧ 3:10: Mt 24:29,35,43; 1Tes 5:24; Tur 16:15, 20:11 ✧ 3:11-12: Mbo 50:3; Lu 12:36, 21:36; Tit 2:13 ✧ 3:13: Tur 21:1, 21:27 ✧ 3:14: 1Kor 1:7; Pil 1:10; 1Tes 3:13 ✧ 3:15: Ro 2:4 ✧ 3:16: Ro 10:3 ✧ 3:17: Mk 13:5,23,33 ✧ 3:18: 1Pe 2:2

iseenge ma ila. ŋonoono.

Ro Mataana Kana Ta Yoan Ibeede

Ni tau ikam mbotjana ta ki Anutu i piti

¹ Sua tau imbotmbot ta mata popoten mi imar, ta amzzo pa. Sua tana iswe Ni tau ikam mbotjana ta ki Anutu i piti. Ni ni-amjan ambotmbot, mi amlej kat kaljaana, amre kat mbulu kini pa motoyam, mi amteegi pa nomoyam. ² Tana mbotjana mata yaryaaraana katuunu, ta ipet mat mi niam amre i kek. Ni ziru Tamaana timbotmbot ta mungu mi imar. Mi ni ipet mat ma amre i, tanata amzzoyaryaara uruunu piom mi ampombolmbol sua kini. ³ Tana koronj ta niam amre mi amlej kat, ta amzzoyaryaara piom, bekeni niom tomini kagaaba yam mi itijan taparlup ti. Naso itijan Tamanda Anutu tulup ti ma tewe tamen. ⁴ Sua ti, ambeede ima piom, bekeni itijan lelende ambai ma ambai kat. ⁵

Tapa pai kiti pa mat leleene

⁵ Sua ta amlej la kini, ta amzzoyaryaara piom. Sua ta kembei: Anutu, ni mat katuunu. Tana zugut sa irao be igaabi na som. ⁶ Tana iti sombe toso itijan Anutu taparlup ti, mi tamen takamam zugut ka mbulu, ina tapakaam mi tototo sua jonoono som. ⁷ Mi sombe tapa pai kiti pa mat leleene kembei ta Yesu, inako taparlup ti ma tewe tamen, mi Anutu Lutuunu Yesu sijiini ipus ti pa sanaana kiti ta boozomen ma tengeeze kat. ⁸

Tawatkaala sanaana kiti pepe

⁸ Iti sombe toso sanaana sa imbot la lelende som, mi lelende ingeeze men, na tapakaam itundu, mi sua jonoono imbot la lelende som. ⁹ Mi sombe teswe sanaana kiti, mi tezemen, na irao tapase pa Anutu be ito sua kini mbukjana mi ireege piti, mibe ipus ti pa sanaana kiti ta boozomen ma tengeeze. Mi ni iso ikam ta kembei, ina indeenje men. ¹⁰ Tana iti sombe toso takam

sanaana sa som, na sua ki Anutu imbot la lelende som, mi iswe kembei tere Anutu sua kini kembei sua pakaamjana.

2

Krisi imender piti

¹ O lutujan, sua ti, nio anbeede piom, bekeni motoyom ingal ituyom. Kokena kotop pa sanaana. Tamen sombe tomtom tasa itop pa sanaana, na iti lende tomtom ndeenejana ta imendernder piti, mi izzo sua kiti ila ki Tamanda Anutu. Ni Yesu Krisi. ² Ni itunu imeete bekeni ireege sanaana kiti mi ikoto Anutu kete malmaljana kini. Mi uraata kini tana, ni ikam piti men som. Ikam pa wal boozomen ta timbot toono na. ³

Matanda ingal be toto tutu ki Krisi

³ Iti sombe tototo Krisi tutu kini, na iswe kembei iti tuute i. ⁴ Mi sombe tomtom sa isombe ni iute Krisi, mi tamen itoto tutu kini som, na mbulu kini tina iswe i kembei ni tomtom pakaamjana, mi sua jonoono imbot la lelene som. ⁵ Pa bela tototo sua ki Krisi, to mbulu ki Anutu ta ni iur lelene piti i, iur jonoono. Tana iti sombe takamam ta kembei, na iti tuute: Tewe Krisi lene, mi tesekep la kini kek. ⁶ Tana sombe tomtom sa iso ni iwe Krisi lene mi isekap la kini, na bela ipa pai kini ma kembei ta Krisi itunu. ⁷

Tuur lelende pizin tomtom

⁷ O niom wal tio, nio ingi anbeede tutu popojana piom som. Pa indeenje ta kuurla mata popoten mi imar na, niom kuute tutu ti. Pa tutu mungujana ti imbot la sua ta tizzo piom mi kelerj kek na. ⁸ Tamen tutu tingi, ingi popojana tomini. Pa ka mbulu jonoono tau tere ise ki Krisi mi iwedet piom i tomini. Pa ingi zugut ikamam be imap. Mi mat jonoono tau iyaryaara i. ⁹ Sombe tomtom sa iso ni imbotmbot la mat lelene, mi tamen iurur koi pa tojmatizij sa ta ki Krisi i, ina ni imbot mat lelene som. Ni imbotmbot zugut lelene men. ¹⁰ Mi tomtom ta sombe iurur lelene pizin

☆ 1:1: Lu 1:2, 24:39; Yo 1:1-14, 20:27; 2Pe 1:16 ☆ 1:2: Yo 21:24 ☆ 1:3: Yo 17:21 ☆ 1:4: Yo 15:11 ☆ 1:5: Yo 1:9; 2Kor 6:14+; 1Tim 6:16; Yems 1:17 ☆ 1:6: 1Yo 2:9 ☆ 1:7: Ibr 9:14; 1Pe 1:19; 1Yo 2:9+; Tur 7:14 ☆ 1:8: Ro 3:9-23 ☆ 1:9: Mbo 32:5, 51:2; Ro 3:26; Yems 5:16 ☆ 2:1: Ro 8:34; 1Tim 2:5; Ibr 7:25, 9:24 ☆ 2:2: Yo 1:29, 11:52; Ro 3:23+, 5:18 ☆ 2:3: Yo 13:34+, 14:21, 15:12 ☆ 2:5: Yo 14:21, 23 ☆ 2:6: Mt 11:29; Yo 13:15, 15:4+; 1Pe 2:21 ☆ 2:7: Yo 13:34+, 15:12 ☆ 2:8: Yo 1:9, 8:12; Ro 13:12; Ep 5:8; 1Tes 5:5, 8 ☆ 2:9: 1Kor 13:2; 2Pe 1:7+

tomtom, na ni imbotmbot la mat leleene. Tomtom ta kembei na, iti tuute: Ni ko ikam mbulu sa tabe ikam tomtom toro ma itop pa sanaana i na som. ☆ ¹¹ Tamen tomtom ta sombe iurur koi pa toymatizij sa ta ki Krisi i, na ni imbotmbot zugut leleene men. Tana ni iwwa lela zugut leleene, mi ikankaana pa zaala tabe ila pa i. Pa zugut izuk mataana kek. ☆

Tombot molo pa kororj toono kan

¹² O lutujan, sua ti, ingi anbeede piom paso, Tamanda Anutu ireege sanaana tiom pa Yesu Krisi zaana ma ila lene kek. ☆ ¹³ Mi niom kolman na, anbeede sua ti ima piom paso, Ni tau imbotmbot ta mata popoten mi imar na, niom kuute i kek. Mi niom nangarj poponoyom na, anbeede sua ti ima piom paso, niomjan Tomtom Sanaana koporou ma kilip pini kek.

Lutujan, nio anbeede sua ti ima piom paso, niom kuute Tamanda Anutu kek.

¹⁴ Mi niom kolman na, anbeede sua ti ima piom paso, Ni ta imbotmbot ta mata popoten mi imar na, niom kuute i kek. Mi niom nangarj poponoyom na, anbeede sua ti ima piom paso, niom kemendern-der mboljana, mi sua ki Anutu imbol la leleyom, mi niomjan Tomtom Sanaana koporou ma kilip pini kek. ☆

¹⁵ Toono ti ramaki ka mburu mi mbulu na, kuur leleyom pa pepe. Pa sombe tomtom sa iurur leleene pa kororj toono kan, inako iurur leleene ila ki Tamanda Anutu som. ☆

¹⁶ Mbulu toono kana na, iti tuute kek: Nindi zze pa kororj kulindi kana, matanda berber pa kororj matakija, mi tapase pa itundu mburanda mi tapakurkur itundu. Mbulu boozomen ta kembei imar pa Tamanda Anutu som. Ina mbulu toono kana men. ☆

¹⁷ Mi iti tuute: Toono ti ramaki ka mbulu ta tomtom nin zze pa i, ina kola imap. Tamen tomtom ta sombe itoto Anutu leleene, na ni ko imbot ma alok. ☆

Krisi ka koi bizin

¹⁸ Lutujan, kere yom! Pa ingi mazwaana kaimer kana kek. Mungu tiso yom pa sua ta

kembe. Tiso: “Kaimer ko Yesu ka koi” * sa ipet.” Mi buri taingi boozomen ta tipet kek. Tana iti tuute: Ingi mazwaana kaimer kana ipet kek. ☆ ¹⁹ Wal tana, mungu tigabgaaba iti, mi itijan tuluplup ti ma tombotmbot la mbata. Mi ingi tizem lupjana kiti kek. Tana ko mungu iti gaabajana honoono zin som. Pa kena so tizem ti som, mi itijan tombotmbot men lak. Mi ingi som. Tana tere iti. Pa mbulu kizin tana iswe kembei wal pakan ta timbotmbot la lupjana kiti leleene na, gaabajana honoono som. ☆

²⁰ Tamen niom na, Ni ta Potomjana na, ikam Bubujana mburaana ma isalakaala yom kek. Mi niom ta boozomen kuute sua honoono. ☆ ²¹ Kokena kakam ngar kembei nio anso niom kakankaana pa sua honoono, tanata anbeede sua ti ima. Na som. Sua honoono, ina niom kuute kek. Mi sua tana irao ipiyooto sua pakaamjana sa som. ☆

²² Mi asij ta izzo sua pakaamjana? Ina ni ta iurla ki Yesu som, mi izzo Yesu ni Mesia som. Tomtom ta kembei, ni iwe Krisi ka koi. Mi tomtom ta sombe iurla ki Krisi som, na ni iurla ki Tamaana som tomini. ☆ ²³ Pa tomtom ta sombe iurla ki Lutuunu som, na Tamaana tomini ko imbotmbot raami som. Tamen tomtom ta sombe iswe urlajana kini ila iwal matan kembei ni iurla ki Lutuunu, ina Tamaana ko imbotmbot raami tomini. ☆

²⁴ Tana sua honoono tau tiso piom ta mata popoten mi imar na, motoyom ingal be kikiskis ma imbol la leleyom. Naso kesekap la ki Tamanda Anutu ziru Lutuunu ma kombotmbot. ☆ ²⁵ Mi ina mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge ma ila. Mungu Yesu itunu imbuk sua be ikam lende mbotjana ta kembei. ☆

²⁶ Sua ti, nio anbeede piom paso, an-sombe ansope yom pizin wal tau tikamam be tipandelndel yom i. ²⁷ Mi niom na, kakam Bubujana mburaana ma isalakaala yom kek. Mi mburaana tana imbotmbot raama yom men i. Tana zin wal ta tiserseere be tipaute yom na, len uraata sa piom

☆ 2:10: Ro 14:13 ☆ 2:11: Yo 11:10, 12:35; 1Yo 1:5

☆ 2:15: Mt 6:24; Ro 12:2; Yems 4:4 ☆ 2:16: Ro 13:14; Yems 4:16; 1Pe 2:11

☆ 2:18: Yesu ka koi ti, Grik kaljan tipaata tisombe “Antikrais.”

☆ 2:19: Mbo 41:9; Ijgo 20:30 ☆ 2:20: 1Kor 2:15; 2Kor 1:21; Ep 1:13

☆ 2:22: 1Yo 4:3 ☆ 2:23: Yo 5:23, 14:7+, 15:23; 1Yo 4:15, 5:1; 2Yo 9

☆ 2:24: Yo 14:23 ☆ 2:25: Yo 6:40, 17:3; 1Yo 5:11

☆ 2:12: Lu 24:47; Ijgo 4:12, 10:43 ☆ 2:14: Ep 6:10

☆ 2:17: Mbo 15:5; Mt 7:24; 1Kor 7:31;

☆ 2:18: Mt 24:5,24; 2Tes 2:3; 1Tim

4:1; 2Pe 2:1; 1Yo 4:3 ☆ 2:21: Ro 15:14

☆ 2:24: Yo 14:23 ☆ 2:25: Yo 6:40, 17:3;

som. Pa Bubujana itunu ko ipaute yom pa kororj ta boozomen. Bubujana tana kororj jonoono. Pakaamjana sa som. Tana ngar ta so Bubujana ipaute yom pa na, motoyom ingal be kikiskis. Naso kesekap la ki Krisi ma kombotmbot. ☆ ²⁸ O lutujan, motoyom ingal be kesekap la ki Krisi ma kombotmbot. Beso ni imiili ma imar mini, na iti ko tomoto i som, kanda miarj som, mi toko pini som. Ko nindi se, mi temender la kereene uunu raama lelende ambai. ☆

²⁹ Iti tuute: Krisi, ni tomtom ndeegerjana. Tana tomtom ta sombe ikamam mbulu ndeegerjana men na, tuute: Ni, Anutu ikami ma iwe popojana mi iwe ni lutuunu kek. ☆

3

Anutu lutuunu bizin ko tipa ki Taman

¹ Kere. Tamanda Anutu, ni leleene piti ilip kat. Pa ipaata iti be itunu lutuunu bizin. Mi sua tina, jonoono kat. Ni lutuunu bizin ta iti. Tamen wal toono kan tikilaala kat iti som. Paso, tiute Anutu som. ☆ ² O niom wal tio, koozi iti tewe Anutu lutuunu bizin kek. Mi kaimer ko tewe pareijanda, ina takankaana pa. Pa Anutu iswe piti zen. Tamen iti tuute: Kaimer sombe Krisi iswe itunu ma imbot mat, mi tere kati, nako tewe kembei ta ni itunu. ☆ ³ Mi wal boozomen ta so tiurur matan pa mbulu tana be ipet, inako tiurpewe zitun be lenen mi mbulu kizin ingeeze kembei ni itunu. ☆

⁴ Wal boozomen ta sombe tikamam sanaana, ina timololo Anutu tutu kini. Pa sombe tomolo Anutu tutu kini, na takam sanaana. ⁵ Mi iti tuute: Krisi, ni isu toono beken a ipambiriizi sanaana ma ila lene. Mi ni itunu le sanaana sa som. ☆ ⁶ Tana tomtom ta sombe isekap la kini, inako irao inoknok sanaana kamjana mini som. Mi sombe tomtom sa inoknok sanaana kamjana, na ni ikilaala Krisi som, mi iute i som. ☆

⁷ Lutujan, kere. Kokena tomtom sa ipandelndel yom. Tomtom ta sombe ikamam mbulu ndeegerjana, ta iwe tomtom ndeegerjana pa Anutu mataana. Kembei

Krisi itunu. ☆ ⁸ Mi sombe tomtom sa inoknok sanaana kamjana, na ni tomtom ki Sadan. Paso, indeeje ta mata popoten mi imar na, Sadan inoknok sanaana kamjana. Tamen Anutu Lutuuunu, ni isu toono beken a ireege Sadan uraata kini. ☆ ⁹ Tana tomtom ta sombe Anutu ikami ma iwe popojana mi iwe ni lutuunu kek, inako inoknok sanaana kamjana mini som. Ni ko ipa ki Anutu. Pa Anutu kororj kini imbotmbot la leleene. Tana ni ko irao inoknok sanaana kamjana mini som. Pa Anutu ikami ma iwe popojana kek. ☆ ¹⁰ Tana iti irao tikilaala Anutu lutuunu bizin mi Sadan lutuunu bizin ta kembei: Sombe tomtom sa ikamam mbulu ndeegerjana som, na ni Anutu lutuunu som. Mi sombe tomtom sa iurur leleene pizin tojmatizij ta ki Krisi i som, ina ni tomini Anutu lutuunu som. ☆

Lelende par piti

¹¹ Pa indeeje ta kuurla mata popoten mi imar na, kelej sua ta kembei: Iti bela tuur lelende par piti. ☆ ¹² Tana kere yom: Kokena kakam mbulu kembei ta Kain. Pa ni, Tomtom Sanaana ikami ma iwe lene, to imanga mi ipun sorok tiziini Abel ma imeete. Mi ipuni ma imeete pa so uunu i? Ni itunu ikamam mbulu sananjana, mi tiziini na, ikamam mbulu ndeegerjana. ☆ ¹³ Tana niom tojmatizij tio, sombe wal toono kan tiurur koi piom, na kakam ngar boozo pa pepe. ☆ ¹⁴⁻¹⁵ Iti tuute: Iti tombot la zaala ki meetejana mini som. Ingi tototo zaala toro tabe tombot ambai pa ma alok. Paso, tu'urur lelende pizin tojmatizij ki Krisi. Mi tomtom ta sombe iurur koi pizin tojmatizij kini ta ki Krisi i, na ni imbotmbot men la zaala ki meetejana. Pa tomtom ta kembena, Anutu ire i ma raraate kembei ta tomtom ta ipun tomtom toro ma imeete. Mi niom kuute: Tomtom ta so ipun tomtom toro ma imeete, na ni ikam mbotjana ta ki Anutu i som. ☆

¹⁶ Indeeje Yesu Krisi ikam murindi, mi izem itunu ma imeete piti na, iswe kat mbulu kini ta iurur leleene piti. Tana iti

☆ 2:27: Yo 14:26, 16:13+; 1Kor 2:10; Ibr 8:10+ ☆ 2:28: Mk 8:38; 1Yo 4:17 ☆ 2:29: Yo 1:12+, 3:3+; Tit 3:5; 1Yo 3:7,9+ ☆ 3:1: Yo 1:12, 3:16, 16:2+; Ro 8:16 ☆ 3:2: Mt 5:8; Ro 8:29; 1Kor 15:49; 2Kor 3:18; 2Pe 1:4 ☆ 3:3: 2Kor 7:1; 1Pe 1:15 ☆ 3:5: Yesa 53:4+; Yo 1:29; 2Kor 5:21; Ibr 4:15; 1Pe 2:22+ ☆ 3:6: Ro 6:1-14; 1Yo 2:4 ☆ 3:7: Ro 2:13; Ep 5:6; 1Yo 2:29 ☆ 3:8: Un 3:15; Yo 8:44, 16:11; Ibr 2:14 ☆ 3:9: Yo 1:13, 3:3+; Ibr 8:10; 1Pe 1:23; 1Yo 5:18 ☆ 3:10: Mt 13:38+; 1Yo 2:29, 4:8 ☆ 3:11: Yo 13:34, 15:12; 1Tes 4:9 ☆ 3:12: Un 4:8; Ibr 11:4 ☆ 3:13: Mt 5:11+; Yo 15:18+, 17:14; 2Tim 3:12 ☆ 3:14-15: Mt 5:21+; Yo 5:24; Ga 5:19+; Tur 2:18

tomini bela takam mbulu raraate men, mi tezem itundu mi koronj kiti pizin tojmatizij kiti ta ki Krisi i. ¹⁷ Tana iti sombe tarao pa koronj ta ki toono ti, mi sombe tere tojmatizij kiti pakan tau timbot joobo, mi tamen tu'uulu zin som, inako mbulu ki tuur lelende pa Anutu mi zin tomtom imbot la lelende be parei? Som. ¹⁸ Lutujan, kere. Kokena tozzo sorok ma toso iti tuur lelende pizin tomtom, mi tamen takamam ka mbulu som. Pa sombe takam ta kembei, na takam pakaamjana biibi. Bela takam ka mbulu tomini, tona sua kiti iwe koronj jonoono. ¹⁹

Koronj pakan tabe ipombol ti ma tomoto Anutu mini som

¹⁹⁻²⁰ Tana iti tuur lelende pizin tomtom. Naso iuulu iti be tomoto Anutu mini som. Mi iswe kembei sua jonoono imbol la lelende. Mazwaana pakan, iti tayamaana la lelende kembei mbulu kiti irao pa Anutu mataana som. Ina jonoono. Tamen Anutu, munaigana kini ilip, mi ni iute koronj ta boozomen. Sombe takam ngar pa koronj ru taingi, nako tomoto be tala koloujana pini som. ²¹

²¹ O niom wal tio, sombe tayamaana la lelende kembei koronj sa iwe mbukuunu piti mi Anutu som, inako tomoto be tala koloujana pini som. ²² Mi sombe tusugi pa koronj sa, na ni kola ikam piti. Paso, iti tototo ni leleene mi tutu kini tau. ²³ Mi tutu kini ta ti: Iti bela tuurla ki Lutuunu Yesu Krisi, mi tuur lelende par piti kembei ta Yesu iso piti pa na. ²⁴ Tomtom ta sombe itoto tutu kini tana, na ni ziru Krisi ko tiparlup zin ma tiwe tamen. Mi Bubujana ta Krisi ikam piti i, ko ikam ti ma tikilaala kembei Krisi, ni imbotmbot raama iti. ²⁵

4

Bubujana ta imar pa Anutu mi bubujana sananjana

¹ O niom wal tio, kere yom. Kokena kakan la sorok sua kizin wal boozomen tau tima mi tiso piom ma tisombe: "Niam ti, Bubujana ta ikamam peeze piam." Bela

kitiiri kat zin mungu, tona kikilaala zin mi kuute: Zin, Anutu ingo zin ma tima, o som? Nio arso paso, wal boozo kat ta tiwwa pa toono, mi tipakamkaam ma tizzo sorok kembei zin Anutu kwoono bizin. ²

² Mi Bubujana ta imar pa Anutu na, niom karao be kikilaala uraata kini ta kembei: Wal boozomen ta tiso raama lenen: "Yesu Krisi, ni isu toono ma iwe tomtom," ina zin tikam Bubujana ta ki Anutu i. ³ Mi zin wal ta sombe tiyok pa sua tana som, na zin tikam bubujana toro tau imar pa Yesu ka koi tau. Bubujana tana, ta mungu tisotaara yom pini, mi ingi ni imar ipet kek. ⁴

⁴ O lutujan, Anutu wal kini ta niom na. Mi niom kokoto wal pakamkaamjan tana ma kilip pizin kek. Pa Bubujana ta imbotmbot la niom leleyom na, mburaana ilip pa bubujana tau izeebe zin wal toono kan. ⁵ Wal tana, mbulu mi sua kizin iswe zin kembei zin titoto ngar ki toono men. Tanata zin wal ta tikamam ngar ki toono na, lenen be tilengler la sua kizin. ⁶ Mi niam ngogana ki Krisi na, Anutu ta ingo yam. Tana tomtom ta so iute Anutu, nako ilerler la sua tiam. Mi zin wal ta so tiute i som, nako tilengler la sua tiam som. Ina zaala tabe tikilaala uraata ki Bubujana ta imar pa Anutu mi ipiyotyooto sua jonoono na, mi uraata ki bubujana sananjana ta ipandelndel zin tomtom na. ⁷

Iti bela tuur lelende pizin tomtom

⁷ O niom wal tio, iti ta boozomen bela tuur lelende par piti. Pa ina Anutu mbulu kini jonoono. Tana tomtom ta sombe iurur leleene pizin tomtom, ina Anutu ikami ma iwe popogana mi iwe ni lutuunu kek. Mi ni iute kat Anutu. ⁸ Mi sombe tomtom sa iurur leleene pizin tomtom som, na ni iute Anutu som. Pa mbulu ki tuur lelende pizin tomtom, ina Anutu mbulu kini jonoono. ⁹

⁹ Indeeje ta Anutu ingo Lutuunu tamengana ma isu toono ti bekene iwe zaala piti ma takam mbotjana ki Anutu na, Anutu iswe kat mbulu kini ta iurur leleene piti na. ¹⁰ Mbulu ki tuur lelende

¹ 3:16: Yo 3:16, 15:13; Ro 5:8; Ga 1:4; Ep 5:2,25 ² 3:17: Lu 3:11; Yems 2:15+ ³ 3:18: Yems 2:14-22; 1Pe 1:22
⁴ 3:19-20: Mbo 139:1+ ⁵ 3:21: Ro 5:1; lbr 4:16, 10:22 ⁶ 3:22: Mbo 34:15, 145:18; Mt 7:7+, 21:22; Yo 9:31, 14:13
⁷ 3:23: Yo 6:29, 13:34; 1Pe 4:8 ⁸ 3:24: Yo 14:23, 15:10; Ro 8:9; 1Yo 4:12+ ⁹ 4:1: Mt 7:15, 24:24; 1Kor 14:29; 1Tes 5:21; 2Yo 7; Tur 2:2 ¹⁰ 4:2: 1Kor 12:3; 1Yo 5:1 ¹¹ 4:3: 2Tes 2:7; 1Yo 2:18, 2:22; 2Yo 7 ¹² 4:4: Yo 16:33; 1Yo 5:4+
¹³ 4:5: Yo 3:31, 15:19 ¹⁴ 4:6: Yo 8:47, 10:26+ ¹⁵ 4:9: Yo 3:16; Ro 5:8, 8:32

pa Anutu, ina ambai. Tamen iti takam kat som. Mi Anutu na, ni iurur kat leleene piti. Kere. Ni leleene isaana piti, mi ingo itunu Lutuunu ma isu toono, bekena ikam murindi mi imeete pa sanaana kiti. ☆

¹¹O niom wal tio, sombe Anutu iur leleene piti ta kembei, na iti tomini, bela tuur leleende par piti. ☆ ¹²Jonooono, tomtom sa ire kat Anutu pasa zen. Tamen sombe tu'urur kat leleende par piti, ina iswe kembei Anutu imbotmbot raama iti, mi mbulu kini ta iur leleene piti na, iur jonooono piti kek. ☆

¹³Iti tuute: Itiŋan Anutu taparlup ma tomtombot. Paso, ni ikam Bubujana piti kek. ☆ ¹⁴Tamanda Anutu, ni ingo Lutuunu ma isu bekena iwe ulaaŋa piti tomtom ta tomtombot toono ti. Mi niam ti, amre kat uraata kini tana, mi amkilaala ka uunu. Tanata ampombolmbol ka sua. ¹⁵Tana sombe tomtom sa iswe urlaŋana kini ila iwal matan ma iso "Yesu, ni Anutu Lutuunu jonooono," inako ziru Anutu tiparlup zin ma tiwe tamen. ¹⁶Mbulu ki Anutu ta iurur leleene piti na, iti tikilaala mi tuurla kek.

Mbulu ki tuur leleende pizin tomtom, ina Anutu mbulu kini jonooono. Tana iti sombe tomtombot la mbulu tana mi tototo, inako itiŋan Anutu taparlup ti ma tomtombot. ☆ ¹⁷Naso mbulu kini tana imbol pa leleende, mi indeeŋe nol biibi tabe Anutu itiiri iti pa mbulu kiti i, inako tomtoto som, mi temender la kereene uunu raama leleende ambai. Paso, indeeŋe ta tomtombot su toono na, takamam mbulu ki Kriŋi. ☆ ¹⁸Sombe tomtom sa ikilaala kat Anutu mbulu kini ta iurur leleene piti tomtom, inako imoto i mini som. Pa motoŋana uunu imbot la ŋgar kiti tau toso Anutu ko iur kadoono sananŋana piti. Mi sombe tomtom sa imototo Anutu men, ina iswe kembei mbulu ki Anutu tau iurur leleene piti tomtom, ina imbol pa tomtom tana leleene zen.

¹⁹Anutu, ni iur leleene piti mungu, tanata iti tu'urur leleende pini mi zin tomtom. ²⁰Tana sombe tomtom sa iso ni iurur leleene pa Anutu, mi tamen iurur koi pizin toŋmatiziŋ ta ki Kriŋi i, na ni ipakaam. Pa zin toŋmatiziŋ kini tana na, ni ire kat zin.

Tamen Anutu na, tomtom sa irao ire kati som. Tana sombe tomtom sa iurur leleene pizin tomtom som, na ni iurur leleene pa Anutu som tomini. ²¹Tanata Kriŋi ikam tutu tinggi piti: Tomtom ta sombe iur leleene pa Anutu, na bela iur leleene pizin toŋmatiziŋ kini ta ki Kriŋi i tomini. ☆

5

Tikikis urlaŋana kiti, to tilip pa toono mburaana

¹Tomtom ta so iurla ki Yesu kembei ni Mesia, na ni Anutu ikami ma iwe popoŋana mi iwe ni lutuunu kek. Mi tomtom ta sombe iur leleene pa Tamanda Anutu, inako iur leleene pa Anutu lutuunu bizin tomini. ☆

²Mi iti tuute: Zaala tabe tuur leleende pa Anutu lutuunu bizin, ina ta kembei: Tuur leleende pa Anutu mi tototo tutu kini. ³Pa zaala tabe tuur leleende pa Anutu i, ina ta kembei: Matanda ingalŋgal tutu kini mi tototo. Mi tutu kini tana ipata piti som.

☆ ⁴Pa koron boozomen ta Anutu ipiyooto, inako ilip pa toono mburaana. Mi zaala tabe tilip pa toono mburaana na, imbot la urlaŋana kiti. ☆ ⁵Asiŋ ta iliplip pa toono mburaana? Ina ni ta iurla kembei Yesu, ni Anutu Lutuunu jonooono. ☆

Mbulu pakan ta iswe kembei Yesu ni Anutu Lutuunu

⁶Yesu Kriŋi, ni isu toono ma iwe tomtom, ikam yok, mi siŋiini ireere ma imeete. Tana ikam yok men som. Ikam yok, mi siŋiini ireere ma imeete. Mi Bubujana ta ipombolmbol ti be tuurla kini. Paso, Bubujana, ni izzo sua jonooono men. ⁷Tana koron tel ta tipombolmbol ti be tuurla ki Yesu, ina ta kembei: ⁸Bubujana Potomŋana, mbulu tau ipet pa Yesu indeeŋe ni ikam yok, mi mbulu tau ipet pini indeeŋe siŋiini ireere ma imeete. Koron tel tana, ta un tamen mi tipombol Yesu sua kini.

⁹Sua ta tomtom tizzo be tipombol tomtom toro sua kini na, iti takanan la mi toso ina jonooono. Mi Anutu sua kini na, ilip pa tomtom sua kizin. Tana sua tau ni iso bekena ipombol Lutuunu sua kini, na iti irao takan la kat. ☆ ¹⁰Tomtom ta sombe iurla ki Anutu Lutuunu, inako iyamaana la

☆ 4:10: Yo 15:16; Ro 3:24; Tit 3:4+; 1Yo 2:2 ☆ 4:11: Mt 18:33; Yo 15:12+ ☆ 4:12: Yo 1:18; 1Tim 6:16 ☆ 4:13: 2Kor 1:22 ☆ 4:16: 1Kor 13:13 ☆ 4:17: Yems 2:13; 1Yo 2:28, 3:19+ ☆ 4:21: Mt 22:39; Yo 13:34+; Ep 5:2; 1Tes 4:9 ☆ 5:1: Yo 1:12+ ☆ 5:3: Mt 11:30; Yo 14:15,21+ ☆ 5:4: Yo 16:33; Ep 6:16 ☆ 5:5: Ro 8:37; 1Kor 15:57 ☆ 5:9: Yo 5:32+, 8:17+

leleene kembei koronj ta ni iurla, ina koronj nonono. Mi sombe tomtom sa iurla kini som, ina ni ire Anutu kembei ni tomtom pakaamjana. Pa sua tau Anutu iso bekena ipombol Lutuunu sua kini na, tomtom tana iurla som. ☆¹¹ Sua ta kembei: Mbotjana ki Anutu ta iseenge iseenge mi ila na, Anutu ikam piti kek. Mi itunu Lutuunu ta iwe zaala piti be takam mbotjana tana. ☆¹² Tana tomtom ta sombe ziru Lutuunu tiparlup zin ma timbotmbot, na ni ikam mbotjana ta ki Anutu i kek. Mi tomtom ta sombe ziru Anutu Lutuunu tiparlup zin som, na ni ikam mbotjana ta ki Anutu i som. ☆

Mbulu ki sunjana

¹³ Sua boozomen taingi, nio angbeede ima piom wal tau kuurla ki Anutu Lutuunu i bekena angpombol yom ma kuute kat ta kembei: Niom kakam mbotjana ta ki Anutu i kek. ☆

¹⁴ Tana iti tomtom be tusunj Anutu pa kosa sa pepe. Pa sombe tusunji pa koronj sa, mi koronj tana irao pa ni leleene mi ngar kini, na ni ko ilej ti pa. ☆¹⁵ Iti tuute: Anutu, ni ilerljen sunjana kiti totomen. Tana sombe tusunji pa lende koronj, na ni kola ikam piti.

¹⁶ Iti sombe tere tonmatizij kiti sa ikam sanaana, mi tamen sanaana kini tana iyembut kati pa Anutu som, na lende uraata be tusunj Anutu be iurpe i, mibe ikami ma imiili mini pa mbotjana ta ki Anutu i. Kokena imbotmbot ta kembei, to kaimer ila lene kat. Mi zin wal tau tipizil kat ndemen pa Krisi, mi lenen be tikiskis sanaana kizin, ina nio arso kan sua som. Pa wal ta kembei na, len zaala sa mini som. Tana zin ko tila len. ☆¹⁷ Nonono, sanaana ta boozomen ipasaana iti pa Anutu mataana. Tamen sombe tomtom titooro zin mi tizem sanaana kizin na, zin ko tila len som. Ko timbot ambai.

Sua pemetjana

¹⁸ Iti tuute: Tomtom ta sombe Anutu ikami ma iwe popojana mi iwe ni lutuunu kek, nako irao inoknok sanaana kamjana mini som. Pa ni ta iyooto pa Anutu na, ko mataana pa tomtom tana. Tana Tomtom Sanaana ko irao be ikiskis tomtom tana na som. ☆¹⁹ Mi iti tuute: Anutu ikam ti

ma tewe lutuunu bizin kek. Mi tomtom boozomen ki toono ti, na som. Tomtom Sanaana ta ikamam peeze pizin. ☆²⁰ Mi iti tuute ta kembei: Anutu Lutuunu imar isu toono, mi ipei ngar kiti bekena tuute kat Anutu nonono mi tesekap la kini. Mi itijan Lutuunu Yesu Krisi taparlup ti ma tewe tamen kek. Yesu, ni izzo sua nonono men, mi ni Anutu nonono, mi ni ta ikam mbotjana ki Anutu piti. ☆

²¹ O lutujan, motoyom ingal ituyom, mi kombot molo pizin merere pakaamjan. ☆

☆ 5:10: Ro 8:16 ☆ 5:11: Yo 1:4, 3:16, 17:3 ☆ 5:12: Yo 3:36, 5:24 ☆ 5:13: Yo 20:31 ☆ 5:14: Yo 14:13, 16:23 ☆ 5:16: Mt 12:31; 1Br 6:4; 10:26+ ☆ 5:18: Yo 17:15; 1Yo 3:9 ☆ 5:19: Ga 1:4 ☆ 5:20: Yo 17:3
☆ 5:21: 1Kor 10:14; 2Kor 6:16

Ro Ki Yoan Ta Iwe Ru Pa

¹ O mooribi * tau Anutu ipei katu mi ikamu ma we lene kek na, nio ta aŋwe mborogan pa lupjana ki Krixi, ta aŋbeede ro ti ima pu niomjan lutum bizin.

Pa sua ŋonoono ta ilup ti ma lelej piom ilip kat. Mi nio ituy tamen som. Nio ni-amjan wal boozomen ta tiute sua ŋonoono, ta leleyam piom. ² Niam leleyam piom paso, sua ŋonoono imbotmbot la lelende. Mi sua tana ko imbotmbot raama iti ma alok.☆

³ Sua ŋonoono mi mbulu ki Tamanda Anutu mi Lutuunu Yesu Krixi ta tiur lenen piti na, ko iwe zaala piti be tikampe iti, mi timugai iti, mi tikam ti ma tombot ambai. ŋonoono.

Toto sua ŋonoono mi tuur lelende par piti

^{4,5} O mooribi, nio aŋleŋ lutum bizin pakan urun ta kembei: Zin titoto sua ta Tamanda Anutu iur piti na, mi tipa pai kizin ma indeeŋe men pa sua ŋonoono. Tabe ikam yo ma lelej ambai kat. Mi ingi aŋbeede ro ti ima piom bekena ipombol niomjan lutum bizin mini pa mbulu ki lelende par piti. Sua ti, popogana som. Ingi tutu tau teleŋ ta mata popoten mi imar.☆ ⁶ Mbulu ki lelende par piti na, ka zaala ta kembei: Tapa pai kiti ma indeeŋe men pa Anutu tutu kini ta boozomen. Mi tutu kini biibi tau keleŋ ta mata popoten mi imar na, ta kembei: Bela tuur lelende par piti mi tuur lelende pa Anutu.☆

Yesu ka koi bizin

⁷ Motoyom ingal ituyom! Pa wal boozomen tau tipandelndel zin tomtom, ta tiwwa pa toono i. Wal tana tiurla kembei Yesu Krixi isu toono ma iwe tomtom na som. Wal ta kembei na, wal pakamkaamjan, mi tiwe Yesu ka koi.☆

⁸ Tana motoyom ingal be kikiskis sua tiam. Naso kakam kadoono ambaijana ta Anutu isombe ikam piom na. Tana kere. Kokena uraata ta mungu amkam piom na isaana, to kadoono tiom tana iko piom.☆

⁹ Sombe tomtom sa ire kembei sua ki Krixi irao som, mi iseŋge pa ngar pakan, ina

ni, Anutu imbotmbot raami som. Tamen sombe tomtom sa ikiskis sua ki Krixi, inako ziŋan Tamaana mi Lutuunu tiparlup zin ma tiwe tamen.☆

¹⁰⁻¹¹ Tana niom, sombe tomtom sa ima ipet tiom, mi iso yom pa sua toro ta ipa ndel pa Krixi sua kini, na koso sua pini mi kakami ma ilema ruumu tiom pepe. Kokena kagaabi pa uraata kini sananjanana tana.☆

Sua pemetjana

¹² Nio moton ingalŋgal sua boozomen tabe aŋso piom. Tamen lelej be aŋbeede se ro pepe. Tana lelej be aŋma aŋre yom, mi itiŋan taparre iti, to toso lende sua mi lelende ambai kat.

¹³ Tizim moori ti, tau Anutu ipeikati na, ziŋan lutuunu bizin tikam aigule kizin piom tomini.

* 1:1 Ingi Yoan ibeede sua “mooribi,” mi ves 13 iso pa “tizim moori.” Wal ngarjan tiso ta kembei: Ingi Yoan ikam sua tooronjana: Moori ru ti timender pa lupjana ru ki Krixi. ☆ 1:2: Yo 8:31+ ☆ 1:4-5: Yo 13:34+ ☆ 1:6: Yo 14:15,21, 15:10 ☆ 1:7: 1Yo 2:18+, 4:1+ ☆ 1:8: Ga 4:11 ☆ 1:9: 1Yo 2:23 ☆ 1:10-11: Ro 16:17; Ep 5:11; 2Tes 3:6; Tit 3:10

Ro Ki Yoan Ta Iwe Tel Pa

^{1,2} O Gaius, nio ta aŋwe mborongan pa lupɲana ki Kriŋi, ta aŋbeede ro ti ima pu.

Pa sua ŋonoono ta ilup ti, mi leleɲ pu ilip kat. Tanata aŋzuɲzuɲ Anutu be iziiri mete ma imbot molo pu, mibe ipombol uraata ku ta boozomen ma iloondo ambai men, kembei ta kunum tomini imbot ambai. Ŋonoono.

³ Toɲmatizij kiti pakan timar mi tiso-taara yo pa urum kembei nu kiskis kat sua ŋonoono mi toto ka mbulu. Tana aŋleɲ na, ikam yo ma leleɲ ambai kat. ⁴ Pa sombe aŋleɲ kembei lutuɲ bizin ta aɲpaute zin pa Yesu na titoto sua ŋonoono ka mbulu, ina ta ikam yo ma leleɲ ambai ma ilip. Koronɲ toro sa irao ikam yo ma leleɲ ambai ta kembei na som.

⁵ O tizij, uraata ku ta kampewe zin toɲmatizij kiti, ina nu motom zze pa mi kamam kat. Ŋonoono, zin pakan na, nu ute zin som. Pa zin kar toro. Tamen tima tipet ku na, nu motom pizin mi mboro kat zin. ⁶ Kampeɲana ku tana, nio aɲute paso, wal tana tomtom kizin pakan timar mi tiso urum lela lupɲana tiam mi amlerɲ. Wal ta kembei, sombe timaŋga mini pa pai, na ambai be re zin pa koronɲ pakan. Mi so uulu zin, na uulu kat zin. Pa ina, zin tikam Anutu ruɲguunu ma timar. ⁷ Wal ta kembei, zin tizem kar kizin sorok na som. Tikam pa Kriŋi zaana tau. Mi zin tikamam kadoono sa la kizin matan munɲan som. ⁸ Tana iti lende uraata be takam zin wal ta kembei mi tu'uulu zin. Naso itijan takam uraata pa sua ŋonoono.

Mbulu sananɲana ki Diotrepes

⁹ Munɲu nio aŋbeede sua pakan pa lupɲana tiom. Tamen Diotrepes ta iserseere be iwe mataana pa lupɲana tiom na, ni itit yam mi ileɲ la kaɲɲoyam som. ¹⁰ Tana kaimer, sombe aɲma aɲlou yom, tona aŋswe mbulu kini ta boozomen ma ipet mat. Pa ni ininin kao piam, mi iyyo kwoono piam pa sua sananɲan boozomen. Mi ikamam mbulu tina men som. Pa ikamam zin toɲmatizij kiti ma tilala ruumu kini som. Mi zin wal pakan ta tisombe

tikam zin, to ni ipetekewe zin, mi iser zin pa lupɲana ki Kriŋi ma timbot mat.

Mbulu ambaiɲana ki Demitrius

¹¹ O tizij, mbulu sananɲana ta kembena na, to pepe. Kam mbulu ambaiɲana men. Pa sombe tomtom sa ikamam mbulu kini ma ambai men, ina ni Anutu tomtom kini. Mi sombe tomtom sa inoknok sanaana kamɲana, na ni iute Anutu som. ¹²

¹² Mi Demitrius na, wal boozomen tiwidit uruunu. Pa mbulu kini inderdeere men pa sua ŋonoono. Mi niam tomini amwidit uruunu. Mi nu ute: Sua tiam, ina ŋonoono men.

Sua pemetɲana

¹³ Nio motonɲ ingalɲgal sua boozomen tabe aɲso piom. Tamen leleɲ be aŋbeede se ro pepe. ¹⁴ Pa ingi aɲur motonɲ be molo som, to aɲma aɲre yom. Tonabe itijan taparre iti mi toso lende sua.

¹⁵ Merere ko imboro u ma mbot ambai men. Ŋonoono.

Toɲmatizij pakan ta niamɲan ambotmbot i, tikam aigule kizin pu. Mi nu ta kembena, kam aigule tiam pizin toɲmatizij kiti ta niomɲan kombotmbot na. Sinin zin ma timap.

☆ 1:6: Tit 3:13 ☆ 1:7: Mt 10:8; ɲgo 20:33,35 ☆ 1:11: Mbo 37:27; 1Pe 3:11; 1Yo 3:6+

Ro Ta Yudas Ibeede

¹ Nio Yudas, * mbesoorjo ki Yesu Krisi mi Yems tiziini.

Anbeede ro ti ima piom wal tau Tamanda Anutu iur leleene piom mi iboobo yom ma kewe lene kek, mi Yesu Krisi imborro yom na.☆

² Mujaigana, mi kamperjana, mi mbotjana ambaijana ta Anutu ikamam piti i, ko izeze tiom ma biibi. Nonoono.

Yudas isope zin pizin wal pakamkaamjan

³ O niom wal tio, mungu nio lelen anso anbeede sua piom pa ulaaja ki Anutu ta itijan zanda pa be takam. Tamen buri na, aye kembei nio bela anbeede sua toro piom, mi anpombol yom be koporou mboljana pa sua ta iti tuurla na. Pa iti ta tewe Anutu wal kini potomjan na, ni iur sua tana imar namanda pataaja kek be tomboro mi matanda pa.☆

⁴ Pa wal pakan ta titoto Anutu zaala kini som na, tima mi tigabgaaba yom sorok, bekeni tiyaaru yom ma koto zin pa ngar kizin. Mi niom kikilaala zin som. Yesu Krisi, ni itutamen ta Biibi kiti mi Merere kiti. Tamen wal pakamkaamjan tana tipizil ndemen pini kek. Mi tipingisngis sua ki Anutu ma tizzo ta kembei: Sombe takam sanaana, ina korog sorok. Pa Anutu ko imugai iti. Sua kizin tana iwe uunu pizin be tisu mi tikam mbulu bozboozo. Wal tana, tibeede kan sua ta mungu kek ta kembei: Anutu kola iur kadoono pizin ma tila len.☆

Mbulu pakan ta mungu ipet, ta iswe kembei Anutu iurur kadoono pizin wal sananjan

⁵ Mungu, Merere ikamke zin Israel ma tizem Aikuptu, mana kaimmer isu mi ipasaana wal kizin pakan ta tiurla kini som, mi tizoori na. Sua tingi popojana piom som. Niom kuute lup kek. Mi ingi anso anpei ngar tiom pa mini.☆ ⁶ Mi kakam ngar pizin ajela ta mungu tizooro ma titop na. Zin lelen be tiur nin mi tikam uraata biibi ta zan pa na som. Tanata

tizem zitun murin mi tila len. Uunu tina ta Anutu izeebe zin lela zugut leleene, mi ipo zin pa re tabe imbot ma alok i, be timbotmbot mi tinamnaama nol biibi tabe tikam kat kadoono kizin i.☆ ⁷ Mi Sodom ma Gomora raama kar pakan ta tigarau zin na, ta kembena. Zin tizem kat zitun pa mbulu sananjan ki kulindi, ta irao pa iti tomtom ngar kiti som. Tana mbulu ta ipet pizin, ina iwe kin pa mbulu tabe ipet pizin wal sananjan i. Pa wal ta kembei ko tila len pa you sananjan tabe imbotmbot ma alok i. Irao imap na som.☆

Mbulu kizin wal pakamkaamjan

⁸ Zin wal ta tiso tipakaam yom na, titoto mbulu tamen tau. Zin tingeeze pa Anutu mataana som kat. Pa miugana kizin soroksorok, ta ipombolmbol zin ma tikamam mbulu sananjan ki kulindi kembei ta me ma nge. Mi tirepilpiili Anutu mi zin peeze kan kini, mi tiwirri sua sananjan pizin ajela ta zangan mi mburanjan na.☆ ⁹ Mi kere. Mikael, ni ajela mataana kana. Tamen indeeje ziru Sadan tiparzooro pa Mose putuunu na, ni ipiri sua sananjan sa pa Sadan som, mi iyaambi som. Iso men ta kembei: “Ambai. Ingi korog tio som. Merere itunu ko iyaambu.” †☆

¹⁰ Tamen wal tana na, tiwirri sua repiil-igana pa korog ta zitun tikankaana pa. Zin len ngar ambaijana sa som. Ngar ta titoto, ina kembei ta zin mbili. Tanata tikamam mbulu tabe ipasaana zin ma tila len.☆

¹¹ Wal tana, tembel zin kek. Pa zaala ki sua nonoono na, tizem kek. Mi ingi zaala ki Kain ta titoto i. Zin lelen ilip pa pat, mi tiyaryaaru Anutu wal kini pa mbulu bozboozo kembei ta mungu Biliam ikam na. Mi tizorzooro zin peeze kan ki Anutu kembei ta mungu Kora ikam na. Tana Anutu kola ipasaana zin ma tila len kembei ta Kora na.☆

¹² Wal pakamkaamjan tana, mbulu kizin sa ingeeze pa Anutu mataana som kat. Tamen niom sombe kulup yom pa kini kanjana mi sunjana, na zin lelen be tigaaba yom. Timoto som, kan mian pa

* 1:1: Yudas ta ibeede ro ti, ni Yudas Iskariot som. Ni Yudas toro ta Yesu tiziini na. ☆ 1:1: Mt 13:55; Yo 17:11+; 1Pe 1:5 ☆ 1:3: Pil 1:27; 1Tim 6:12; 2Tim 1:13 ☆ 1:4: Tit 1:16; 2Pe 2:1 ☆ 1:5: Kam 12:50; Nam 14:29+; Mbo 106:19+; 1Kor 10:5; 1Ibr 3:17+ ☆ 1:6: 2Pe 2:4,9; Tur 20:10 ☆ 1:7: Un 19:1+; 2Pe 2:6,10 ☆ 1:8: 2Pe 2:10 † 1:9: Sua ti imbot la Sua Matamur som. Imar pa buk mungujan toro kizin Yuda. ☆ 1:9: Lo 34:6; Sek 3:2; 2Pe 2:11+ ☆ 1:10: 2Pe 2:12 ☆ 1:11: Un 4:3+; Nam 16:1+; 22:1+; 2Pe 2:15; 1Yo 3:12

mbulu kizin som. Mi so timar, na tikanan ma tiwinin, mi len nger pa wal pakan som. Tabe tipasansaana lupnjana tiom. Zin mboronjan ambaijan som. Pa tipututu zin sipisip som, mi matan ingalngal zitun men. Mi zin kembei miiri tieene ta tere ma toso ko yan isu. Mi som. Miiri iwilaala ma ila ne. Zin kembei ke ta iurur gonoono som mi imeete kek, tabe tomtom titaara, mi tipiri sala you ma ikan ma ila lene. Mungu zin kembei wal meetegan, mi ingi timeete mini ma iwe ru pa.¹³ Zin kembei duubu ta ipol sala peende mi ikel musmuuzu ma ise. Pa tipeyei mbulu sananjana tabe iti takam, so kanda mianj biibi pa. Mi zin kembei pitik ta tito zalan som, mi tipajobjoobo. Anutu iurpe len murin ndabokjana kek be timbotmbot pa ma alok. Lele tana na, zugut mandij muriini.

¹⁴ Iti tuute. Adam popojana kini tiparpekel pa lamata mi ta, to Enok ipet. Mi Enok tina, ni iwe Anutu kwoono mi iso sua pa mbulu tabe ipet pa wal pakamkaamjan tana. ‡ Sua ta kembei:

Kere. Merere kola imar raama zin ajela kini potomjan ta munjaana ma munjaana men, ¹⁵ be itiri tomtom ta boozomen pa mbulu kizin. Mi zin wal ta tizorzooro Anutu na, ni kola iur kadoono pizin pa zooronjana kizin ta boozomen, mi sua sananjan boozomen ta tiwirri pini na.[☆]

¹⁶ Wal pakamkaamjan tana, gorgori len ambai pa mboti kizin som. Tanata tiyyo kwon pizin tomtom, mi tikamam sua boozo. Mi titoto zitun lenen sananjana, mi tipakurkur zitun, mi kwon mbesmbeeze pizin tomtom, bekana tikam lenen mi tiwatke len koronj kizin.[☆]

Sua tutjana pakan

¹⁷ O niom wal tio, motoyom ingal sua ta mungu zin ngonjana ki Merere kiti Yesu Krisi tiso pa mbulu tabe ipet pa kaimer i.[☆] ¹⁸ Pa tiso ta kembei: “Mazwaana kaimer kana isombe ipet, to tomtom kola tizem zaala ki Anutu, mi titoto zitun lenen

sananjana, mi tikamam sua repiilijana pa Anutu.”[☆] ¹⁹ Mi ina zin wal tau Bubujana imbot la lenen som, mi tirekreege lupnjana tiom ta ki Krisi i, mi titoto ngar ki toono men.[☆]

²⁰ Mi niom wal tio, kemender se urlanjana potomjana kat ta Anutu ikam piom na, mi kaparpombolmbol yom. Naso urlanjana tiom ize ma imbol. Mi niom sombe kusun, na bela Bubujana Potomjana ikam peeze piom pa sunjana tiom.[☆] ²¹ Mi mbulu ki Anutu ta iurur leleene piti na, bela ikamam peeze piom, mi kazza Merere kiti Yesu Krisi be imugai yom, mi ikam yom ma kombot motoyom yaryaara ma alok.[☆]

²² Zin wal ta so urlanjana kizin imbol som mi lenen iwe ru na, kumugai zin. ²³ Mi wal tiom pakan na, timbot la sanaana leleene kek. Zin kembei ke ta imbot sala you, mi you ikanan. Tana lonja mi katatke zin pa mbulu tana. Mi wal pakan na, ngar sananjana ki kulin ipasaana kat zin, kembei mburu ta mbasirsir ise ma kuziini ma isaana kat. Wal ta kembei na, kumugai zin raama motojana. Kokena tikeske yom. Mi mbulu kizin sananjana tana na, kuur koi pa.[☆]

Sua pomboljana

²⁴⁻²⁵ Anutu tau ulaaja kiti i, ni itutamen ta Anutu gonoono mi king biibi, mi ilip pa koronj ta boozomen. Ni irao be imboro yom ma kotop som, mi ikam yom ma kala kombot lela azunja kini leleene isu kereene uunu raama leleyom ndabok kat. Pa ni ko ikam ma leylom uunu sa isaana som. Ni zaana mi mburaana biibi. Mi ni imborro koronj ta boozomen. Mungu kat, indeene kosa sa ipet zen na, ni imbotmbot ta kembei. Mi koozi tomini, ni imbotmbot ta kembei. Mi ko imbotmbot ta kembei ma alok. Tana iti tapakuri pa Merere kiti Yesu Krisi zaana. Gonoono.[☆]

☆ 1:12: Mt 15:13; 1Kor 11:20+; Ep 4:14; 2Pe 2:13,17 ‡ 1:14: Sua ti imbot la Sua Matamur som. Imar pa buk mungujana toro kizin Yuda. ☆ 1:15: Un 5:21+; Mbo 31:18, 94:4+; Mt 25:31+; 2Tes 1:7,10; Tur 1:7 ☆ 1:16: Mbo 73:8+; 2Pe 2:18 ☆ 1:17: 2Pe 3:2 ☆ 1:18: Ugo 20:29; 1Tim 4:1; 2Tim 3:1; 2Pe 2:1, 3:3 ☆ 1:19: 1Kor 2:14+ ☆ 1:20: Kol 2:7; 1Tes 5:11 ☆ 1:21: 1Kor 1:7; Tit 2:13 ☆ 1:23: 1Kor 3:15; Yems 5:19+ ☆ 1:24-25: Mbo 37:24; Ro 16:25+; 1Kor 1:8; Ep 3:20; 1Pe 5:10+; 2Pe 3:14,18

Sua Turkenjana Ta Merere Iswe La Ki Yoan

^{1,2} Inggi sua ta iswe Yesu Krisi. Sua tingi, Anutu ikam la ki Krisi be ni kadoono ikam pizin mbesoono kini. Naso tiute mbulu tabe molo som to ipet.

Sua tingi, Yesu iso la ki agela kini, to agela kadoono ila ipaute mbesoono kini Yoan pa. Koronj ta munjaana men tingi, Yoan ire. Tanata ipombol ka sua, mi iso inggi sua jonoono ki Anutu ta iswe kat Yesu Krisi.✠

³ Sua ta tibeede tingi na, Anutu itunu kaljaana. Tomtom ta so ipaata sua tingi pizin tomtom, na pomboljana ki Anutu ko ise kini. Mi zin wal ta so tilej, mi matan ingalngal mi titoto, na zin tomini ko tikam pomboljana. Pa nol tabe sua ti iur jonoono na, imar igarau kek.✠

Yoan ikam sua pa lupjana lamata mi ru ki Krisi

⁴ Inggi nio Yoan ta anbeede ro tingi ima piom lupjana lamata mi ru ki Krisi ta kombot lele pakaana ki Asia na. Anutu, ni imbotmbot ta mungu kek. Mi koozi imbotmbot. Mi kaimer na, ni kola imar. Ni, Yesu Krisi, mi Bubujana lamata mi ru * ta imbotmbot su Anutu kereene uunu ta muriini peeze kana na, ko tikampe yom, mi timboro yom ma kombot ambai men. Jonoono.✠ ⁵ Yesu, ni imender mboljana mi izzwe katkat sua jonoono. Mi ni ta iwe mataana pizin wal meetenjan ma imanga mini pa naala. Mi ni ta imborro king ta boozomen ko toono.✠

⁶ Ni iur kat leleene piti mi sinjiini ireere, bekana itatke iti pa sanaana mburaana. Mi ikam ti ma tombot lela peeze ambaijana ki Tamaana Anutu be tembeeze pini, mibe takam uraata kembei ta zin patoronjana kan. Yesu Krisi, ni zaana biibi mi mbura keskeezerejana. Tana iti ko tapakurkuri ma alok. Jonoono.✠

⁷ Kere. Ni kola ise miiri tieene ma isu.

Mi tomtom ta munjaana ko timap ma tire i.

Mi zin tau tingali na, zin tomini ko tire i.

Tana wal boozomen ta imbot toono na, ko timap ma tire i, mi titanj ma tiyeryer. Mi ko titanj ma som.

Sua ta tina. Jonoono.✠

⁸ Merere Anutu, ni mbura keskeezerejana.

Mi ni imunmuungu mi ikemermer. Ni imbotmbot ta mungu kek. Mi koozi imbotmbot. Mi kaimer na, ni kola imar. Iso ta kembei: “Nio ta anjwe mataana pa koronj ta munjaana men, mi sombe koronj ta boozomen imap, na nio ko anbotmbot men.”✠

Krisi ipet ki Yoan

⁹ Inggi nio Yoan. Iti tojmatizij ki Krisi tau. Nio gaabaronj ta niom na. Pa iti tombot la peeze ki Yesu mi temendernder mboljana mi tabadbaada patanana pa ni zaana. Inggi tiur yo mar mutu Patmos ti paso, anjzwe katkat Anutu sua kini, mi anpombolmbol sua jonoono ki Yesu.✠ ¹⁰ Indeeje agule potomjana ki Merere na, Bubujana izeebe yo. Beso anlej miili pa kaljaana ta imar pa ndemerj na, kaljaana biibi kembei ta twiiri i.✠ ¹¹ Iso ta kembei. Iso: “Koronj ta re i, kozo beede ise ro, mi sengeere ma ila pa lupjana lamata mi ru ki Krisi ta zan tingi: Epesus, Smerna, Pergamum, Tiatira, Sardis, Piladelpia, mi Laodisia.”

¹² Iso makin, mi motonj imiili be anje kat asij ta izzo sua pio i. Beso agtooro yo na, anje lam lamata mi ru ta tiurpe pa gol na. ¹³ Mi tomtom ta imbotmbot la lam tana mazwan. Ni runguunu kembei ta Tomtom Lutuunu i. Mi iur mburu kini molo kat. Mi mburu milmiljana ta imbot se ka mbooro mi iliu i.✠ ¹⁴ Mi ute ruunu na, imomoomo ma kembei kou. Mi mataana na, kembei ta you bilbiljana i.✠ ¹⁵ Mi kumbuunu na, ikilli kat kembei pat mbaras milmiljana ta tineene ma ingeeze kat. Mi kaljaana na, kembei yok ndundunjan ta ngurunguruj i.✠ ¹⁶ Mi namaana woono na, iteege pitik

✠ 1:1-2: Dan 2:28*; 1Yo 1:1; Tur 22:16 ✠ 1:3: Ro 13:11; Yems 5:8; 1Pe 4:7; Tur 22:7,10 * 1:4: Sombe Yoan ibeede pa koronj lamata mi ru, na koronj tana ambai komboono, som munjaana. Tana Bubujana lamata mi ru ti, ko timender pa Bubujana Potomjana. ✠ 1:4: Kam 3:14*; Mbo 89:27; Yo 1:1; Tur 4:5 ✠ 1:5: Yo 18:37; 1Kor 15:20,25

✠ 1:6: Kam 19:6; 1Pe 1:19, 2:9; 1Yo 4:10; Tur 5:10 ✠ 1:7: Dan 7:13; Sek 12:10; Mt 24:30; Yo 19:37; Jgo 1:11; 1Tes 4:17

✠ 1:8: Kam 3:14; Tur 4:8, 22:13 ✠ 1:9: Jgo 14:22; 2Tim 1:8, 2:12 ✠ 1:10: Kam 19:19; Jgo 10:10 ✠ 1:13:

Dan 7:13 ✠ 1:14: Dan 7:9 ✠ 1:15: Dan 10:6

lamata mi ru. Mi buza mata mbaaru iyooto pa kwoono. Buza tana na, mataana men. Tomtom tana runguunu na, kembei ta zoŋ mataana i. Iyaara ma kembei ta aigule palmaŋ i.✠

¹⁷Nio aŋre i na, mburoŋ imap mi aŋtop su kumbuunu uunu kembei tomtom meeteŋana. To namaana woono i, iteege su pio mi iso: “Moto pepe. Ingi nio tau. Aŋwe mataana pa koronj ta munjaana men. Mi sombe koronj ta boozomen imap, na nio ko aŋbotmbot men. ¹⁸Nio motorj yaryaaraŋonj. Nio aŋmeete ma kup. Tamen re. Ingi motorj iyaryaara i. Mi ko aŋbotmbot ta kembei ma alok. Nio ta aŋborro meeteŋana mi aŋborro Andewa.✠ ¹⁹Tana bedbeede koronj ta re i. Koronj ti, pakan ta iwedet i, mi pakan kola ipet pa kaimer. ²⁰Mi pitik lamata mi ru ta re imbot la nomorj woono na, mi lam lamata mi ru, ina koronj turkenjana. Tamen ka ŋgar ta kembei: Pitik lamata mi ru ti, ina tiwe kin pa aŋela lamata mi ru ta matan pa lupjana lamata mi ru ki Kriŋi na. Mi lam lamata mi ru, ina iwe kin pa lupjana lamata mi ru tana.✠

2

Ro ta ila pizin Epesus kan

¹“Aŋela tau ni mataana pa lupjana ki Kriŋi ta imbot kar Epesus na, beede sua ila pini ta kembei. So:

“Ni tau iteege pitik lamata mi ru ila namaana woono, mi iwwa la lam milmiljan lamata mi ru mazwan na, kaŋjaana ima ta kembei. Isombe:

²“Mbulu tiom, nio aŋute ma imap. Niom kembel uraata. Mi patanjaana ikamam yom, tamen kemendernder mboljana. Zin wal sananjaana na, niom kamanne pizin mi tika-mam som. Mi zin wal tau tipakamkaam ma tizzo sorok be zin ŋgonjana ki Anutu na, niom kitiiri zin mi kikilaala pakaamjana kizin kek.✠ ³Patanjana boozomen izze tiom pa nio zoŋ. Tamen niyom gesges som, mi kemendernder mboljana.✠

⁴“Mi mbulu tiom tamen, ta aŋrre pa. Pa indeeŋe ta kuurla mata popoten na, ku'urur kat leleyom pio. Mi buri na, pe som.✠ ⁵Tana kerre mi motoyom ingal mbulu ta munju kakamam na. Pa ingi kotop kat. Tana kuurpe mbulu tiom mi kakam mbulu kembei ta munju kakamam na. Kere beso som, inako nio aŋma mi aŋtatke lam tiom pa muriini.✠ ⁶Mi mbulu tiom toro ta nio aŋre kembei ambai. Mbulu kizin wal ta titoto ŋgar ki Nikolas ^{*} mi titeege tete ru na, niom ku'urur koi pa. Pa ina, nio aŋurur koi pa tomini.✠

⁷“Tomtom ta sombe taljaana, na ni bela ileŋ la sua tau Bubunjana izzo pizin lupjana ki Kriŋi.

“Tomtom ta so iporou mboljana ma ilip, na nio ko aŋyok pini be ikam ke ki mbotjana mata yaryaaraŋana ta imbot la mokleene ki Anutu na ŋonoono, mi ikan.✠

Ro ta ila pizin Smerna kan

⁸“Mi aŋela tau ni mataana pa lupjana ki Kriŋi ta imbot kar Smerna na, beede sua ila pini ta kembei. So:

“Ni ta iwe mataana pa koronj ta munjaana men. Mi sombe koronj ta boozomen imap, na ni ko imbotmbot men. Mi ni ta imeete ma kup, mi burup ma imanja mata yaryaara mini, ta kaŋjaana ima ta kembei. Isombe:

⁹“Nio aŋute: Patanjaana boozomen ikamam yom ma kombot ŋoobo kat. Tamen nio aŋre yom kembei karao kat. Nio aŋute: Zin wal ta zan Yuda na, tingalŋgal sorok sua piom. Mi wal tana, zin Yuda ŋonoono som. Ina zin timbotmbot la lupjana ki Tomtom Sanaana.✠ ¹⁰Nio aŋso kat piom. Molo som to toombojana ipet piom. Tamen komoto patanjaana tabe ise tiom i pepe. Ingi be Tomtom Sanaana ipiri tomtom tiom pakan lela ruumu sanaana. Tamen niom kola kere patanjaana pa aigule laamuru men to imap. Tana kikikis urlajana tiom ma irao kemetmeete raama. Naso aŋkam leylom mbotjana mata yaryaaraŋana. Pa ina iwe

✠ 1:16: Mt 17:2; Ep 6:17; Ibr 4:12 ✠ 1:18: Mbo 68:20+; Ro 6:9; Ibr 7:25; Tur 4:9 ✠ 1:20: Mt 5:15 ✠ 2:2: 2Kor 11:13; 1Tes 1:3; 2Pe 2:1; 1Yo 4:1 ✠ 2:3: Ga 6:9; Ibr 10:36, 12:3+ ✠ 2:4: 1Tim 5:12 ✠ 2:5: Mt 21:41+

* 2:6: Nikolas, ni ipaute zin urlajana kan ta kembei: Sombe tigabgaaba wal matan munjan pa mbulu kizin, mi tiurur nol, mi tikanan kini ta tikam pizin merere pakaamjan, ina koronj sorok. ✠ 2:6: Mbo 139:21 ✠ 2:7: Un 2:9, 3:22; Tur 22:2,14 ✠ 2:9: Yo 8:39+; Ro 2:17,28+; 2Kor 11:14+; Yems 2:5; Tur 3:9 ✠ 2:10: Mt 10:18,22,28, 24:13; 1Kor 9:25; 2Tim 4:8; Yems 1:12; Tur 3:11

kembe mogar ta tikamam pizin wal tau tiporou ma tilip na. ☆

¹¹ “Tomtom ta sombe taljaana, na ni bela ileŋ la sua ta Buburjana izzo pizin lupjana ki Kriŋi.

“Tomtom ta so iporou mboljana ma ilip, na ni tana ko imbot ambai. Pa meetejana tabe iwe ru pa i, ko irao be ipasaani na som. ☆

Ro ta ila pizin Pergamum kan

¹² “Mi aŋela tau ni mataana pa lupjana ki Kriŋi ta imbot kar Pergamum na, beede sua ila pini ta kembei. So:

“Ni tau le buza mata mbaaru ta mataanaŋana na, kaljaana ima ta kembei. Isombe: ☆

¹³ “Nio aŋute: Tomtom Sanaana muriini peeze kana imbotmbot kar ta niom kombotmbot pa na. Pa ni itunu ta ikamam peeze pa kar tiom. Mungu tomtom tiom ta, zaana Antipas, ni imender mboljana mi izzwe katkat uruŋ. Tanata tipuni ma imeete isu kar tiom tina. Mi ina ikam yom ma kezem urlaŋana tiom som. Mi koozi tomini, niom kikiskis nio zoŋ.

¹⁴ “Tamen mbulu tiom pakan na, nio aŋre pa. Pa wal tiom pakan na, titoto ŋgar ki Biliam. Motoyom la pa. Mungu Biliam tana, ni ipaute Balak ma iwat zin Israel, tabe titop pa urlaŋana kizin mi tikan sorok kini ta tipakur zin merere pakaamŋan pa na, mi tikam mbulu kizin me ma ŋge. ☆ ¹⁵ Mi wal tiom pakan na, titoto Nikolas pa ŋgar kini tomini. ¹⁶ Tana kuurpe mbulu tiom ta buri. Kere beso som, nako molo som to aŋma mi aŋkas wal tiom tana pa buza ta imbotmbot kwon i. ☆

¹⁷ “Tomtom ta sombe taljaana, na ni bela ileŋ la sua ta Buburjana izzo pizin lupjana ki Kriŋi.

“Tomtom ta so iporou ma ilip, na nio ko aŋkam ka kini manna turkejana ta ki kar saamba. Mi ko aŋkam le pat kokouŋana ta tibeede zaana popoŋana ise. Zaana tana, zin iwal irao tiute som. Tomtom tina itu-tamen to iute. ☆

Ro ta ila pizin Tiatira kan

- ☆ 2:11: Tur 20:6,14, 21:8 ☆ 2:12: Tur 1:16 ☆ 2:14: Nam 22:5, 25:1+, 31:16; 1Kor 6:13, 8:9+, 10:19+; 2Pe 2:15 ☆ 2:16: 2Tes 2:8; Ibr 4:12; Tur 1:16, 19:15,21 ☆ 2:17: Kam 16:14+, 16:33+; Yesa 62:2; Yo 6:48+; Tur 3:12, 19:12 ☆ 2:18: Tur 1:14+ ☆ 2:20: Kam 34:15; 1Kin 16:31; ŋgo 15:20,29; 1Kor 10:19+ ☆ 2:21: Ro 2:4; Tur 9:20+ ☆ 2:23: Mbo 7:9, 62:12; Ro 2:6; 2Kor 5:10; Tur 20:12+ ☆ 2:25: Tur 3:11

¹⁸ “Mi aŋela tau ni mataana pa lupjana ki Kriŋi ta imbot kar Tiatira na, beede sua ila pini ta kembei. So:

“Anutu Lutuuu, ta mataana kembei ta you bilbiljana i, mi kumbuunu ikili kat kembei ta pat mbaras milmiljana ta tiurpe ma ingeeze kat, ta kaljaana ima ta kembei. Isombe: ☆

¹⁹ “Mbulu tiom, nio aŋute ma imap. Niom kembel uraata, mi ku'urur kat leleyom pio mi pizin tomtom. Mi niom kuurla tio mi kembesmbeeze pio. Mi kemendernder mboljana mi kabadbaada patajana. Mi uraata ta buri kakamam i, ina ilip pa uraata ta mata popoten mi kakamam na.

²⁰ “Mi mbulu tiom tamen, ta nio aŋre pa. Pa moori ta zaana Yesebel na, ni ipakamkaam ma izzo sorok be iwe Anutu kwoono. Mi ipandelndel zin mbesoorjo tio ma tikamam mbulu kizin me ma ŋge, mi tikanan kini tau tipakur zin merere pakaamŋan pa i. Mi niom kerre i mi ikamam. ☆ ²¹ Nio aŋnaami be itooro leleene, mi izem mbulu kini soroksorok tina. Tamen ni leleene be itoori som. ☆

²² Tana ingi be aŋseeze mataana pa mete sa. Ni mi zin wal ta tigabgaabi pa mbulu kini sananŋana na tomini. Sombe tizem mbulu kizin sananŋana tana som, inako aŋur patajana biibi ise kizin. ²³ Mi lutuuu bizin tomini, nio ko aŋkas zin lup. Naso lupjana ki Kriŋi ta boozomen tiute: Nio ta aŋtirtiiri zin tomtom lenen mi ŋgar kizin. Mi aŋurur kadoono pizin ikot mbulu kizin kizin. ☆

²⁴ “Tamen niom Tiatira koyom pakan na, kototo Yesebel ŋgar kini som. Mi sua ta ti-sombe ŋgar turkejan ki Sadan, ina tomini, kuute som. Tana nio ko aŋur patajana toro sa ma isalakaala yom na som. ²⁵ Mi motoyom ingalŋgal be kikiskis kat koronj ŋonoono ta kakam kek na, ma irao aŋmiili ma aŋmar mini. ☆

²⁶⁻²⁷ “Tomtom ta so iporou mboljana ma ilip, mi ikiskis mbulu tio ma irao swoono imap, inako aŋuri be imboro zin karkari, mi peeze kini ko mboljana. Ni ko ipun-metmeete wal sananŋan mburan, kembei

ta tomtom ipetepaala kuuru ma imapal-paala. Zaana ma mburaana tabe ankam pini i, ko kembei ta Tamarj ikam pio. ☆ ²⁸ Mi pitik Birae ko iwe lene tomini. ☆

²⁹ ⁴⁴ “Tomtom ta sombe taljaana na, ni bela ilej la sua ta Bubujana izzo pizin lupjana ki Krisi.

3

Ro ta ila pizin Sardis kan

¹ “Mi ajela tau ni mataana pa lupjana ki Krisi ta imbot kar Sardis na, beede sua pini ta kembei. So:

“Ni ta imbotmbot raama Anutu Bubujana lamata mi ru, mi pitik lamata mi ru imbotmbot la namaana, ta kaljaana ima ta kembei. Isombe:

“Mbulu tiom, nio ajute ma imap. Niom tana, tomtom tire yom kembei urlajana tiom imbol ma imbotmbot. Tamen urlajana tiom, ra, imeete kek. ☆ ² Kekeene ndabok! Kamanga! Mi kitiyaara koyom pit, mi kopombol urlajana tiom rijarija ta imbotmbot na, ma imbol mini. Kokena imeete kat. Pa nio ajre kembei mbulu tiom itop la Tamarj Anutu ngar kini zen. ³ Tana kuurpe mbulu tiom. Mi sua ta mungu tiso ma kelej na, motoyom ingalngal mi kototo. Kere. Sombe motoyom se som, mi motoyom lawelawe sorok, inako ajma mi ajpamurur yom kembei tomtom kuumbujana. Pa nol tabe nio ajmiili pa i, na niom kuute som. ☆

⁴ “Tamen niom Sardis koyom, wal tiom tataja ta matan ingalngal zitun, mi tipatngitiingi mburu kizin som. Tana Anutu ko ipakur zin, mi ikam len mburu kokoujana be tiru pa, mi niamjan amwwa. ☆

⁵ “Tomtom ta so iporou mboljana ma ilip, inako tikam le mburu kokoujana be iru pa. Mi zaana ta imbot se ro ki mbotjana mata yaryaaranjana, nako irao ajmus la ne na som. Ko ajswae i la ki Tamarj mi zin ajela kini, mi ajso ni iwe lej kek. ☆

⁶ “Tomtom ta sombe taljaana, na ni bela ilej la sua tau Bubujana izzo pizin lupjana ki Krisi.

Ro ta ila pizin Piladelpia kan

⁷ “Mi ajela tau ni mataana pa lupjana ki Krisi ta imbot kar Piladelpia na, beede sua pini ta kembei. So:

“Ingi Ni ta potomjana kat mi izzo sua jonoono men na, sua kini. Ni ta imborro kar saamba ka kataama, kembei ta mungu Dabit imborro Yerusalem na. Mi ni isombe ikaaga, na tomtom sa ko irao ikotkaala na som. Mi sombe ikotkaala, na tomtom sa ko irao ikaaga na som. Mi iso ta kembei: ☆

⁸ “Mbulu tiom, nio ajute ma imap. Niom mburoyom biibi pe som. Tamen kawatkaala zoj som, mi kikiskis sua tio. Kere kataama ta nio ankaga piom ma imbotmbot na. Kataama tana, tomtom sa ko irao ikotkaala na som. ☆ ⁹ Mi kere yom pizin wal ta zan Yuda i. Wal tana, zin Yuda jonoono som. Ina timbotmbot la lupjana ki Tomtom Sanaana. Mi kaimer nio ko ankam zin ma tikilaala kembei nio ajur kat lelej piom. To zin ko timar, mi tingun kumbun mbukuunu isu kereyom uunu. ☆ ¹⁰ Pa niom tina kototo sua tio mi kemendernder mboljana. Tana toomborjana biibi tabe ipet pa wal boozomen ta timbot su toono na, ko irao ipasaana yom na som. Pa nio ituaj ko motoaj piom. ☆ ¹¹ Molo som to, nio ajma. Tana kikiskis koroj jonoono ta kakam kek na. Kokena kezem, to titatke mogar piom, mi komboreyom. ☆

¹² “Tomtom ta so iporou mboljana ma ilip, nako ajuri ma iwe kembei Anutu tio urum kini tiroono sa. Tuaj ma imbotmbot. Irao kiilijana na som. Mi nio ituaj zoj popojana, mi Tamarj Anutu zaana, mi Yerusalem popojana ta Tamarj Anutu kar kini na zaana tomini, ko ajbeede ise kini. Yerusalem popojana tana ko imbot Anutu tio muriini ta saamba a, mi isu. ☆

¹³ “Tomtom ta sombe taljaana, na ni bela ilej la sua ta Bubujana izzo pizin lupjana ki Krisi.

☆ 2:26-27: Mbo 2:8+; Mt 19:28; Lu 22:29; 1Kor 6:2+; Tur 3:21, 12:5, 20:4 ☆ 2:28: 2Pe 1:19; Tur 22:16 ☆ 3:1: 1Tim 5:6 ☆ 3:3: Mk 13:33; 1Tes 5:2,6; 1Tim 6:20; Tur 2:5, 16:15 ☆ 3:4: Yud 23; Tur 6:11, 7:9,13+ ☆ 3:5: Kam 32:32+; Mbo 69:28; Mt 10:32; Lu 10:20; Tur 19:8, 20:12, 21:27 ☆ 3:7: Lu 1:32 ☆ 3:8: 1Kor 16:9; 2Kor 2:12 ☆ 3:9: Yesa 45:14; Ro 2:28; 1Kor 14:25; Tur 2:9 ☆ 3:10: Yesa 43:2; Mt 24:30+; Lu 21:19; lbr 10:36; 2Pe 2:9 ☆ 3:11: 1Kor 9:25+; Tur 2:10,25, 22:7,12 ☆ 3:12: Yesa 62:2; Ga 2:9, 4:26+; lbr 12:22; Tur 14:1, 21:2

Ro ta ila pizin Laodisia kan

4

¹⁴“Mi aŋela tau ni mataana pa lupjana ki Kriŋi ta imbot kar Laodisia na, beede sua ila pini ta kembei. So:

“Ni ta imender mboljana mi izzwe katkat sua ŋonoono, mi iwe mataana pa koronj boozomen ta Anutu iur na, kaljaana ima ta kembei. Iso: ☆

¹⁵“Mbulu tiom, nio aŋute ma imap. Niom bayyounjoyom som, lomonyoyom som. Kozobe kombot la ki ta, so ambai. ☆ ¹⁶Mi ingi som. Niom kombot lukutuunu. Tana aŋre yom na, keterj salaklaaga mabe aŋluai yom. ¹⁷Pa niom kosombe: ‘Niam sa mbio uunu na. Amrao pa koronj ta boozomen kek. Amru sokorei toro?’ Tamen niom kikilaala kat ituyom som. Ni aŋre yom na, lelerj ra, izanzaana piom. Pa niom kasaana ma kombot ŋoobo kat. Niom motoyom piŋoyom, mi leyom kawaala sa be ipakaala yom som. ☆ ¹⁸Tana ingi aŋsope yom be loja kamar tio, mi kingiimi leyom gol ta tineene pa you ma ingeeze kat. Naso kewe mbio uunu pa koronj ŋonoono. Mi kingiimi leyom kawaala kokoujana be kapakaala yom pa. Kokena tire yom kombot sorok, to koyom miaŋ. Mi kingiimi leyom ŋgere tomini be kusuulu se motoyom. Naso kere kat lele. ☆

¹⁹“Wal boozomen ta nio aŋur lelerj pizin na, aŋyamaamba zin bekena aŋpazal zin. Tana kuurpe mbulu tiom mi niyom se pa mbulu tio kamjana. ☆ ²⁰Kere. Nio aŋmendernder kataama uunu, mi aŋbo-boobo. Mi sombe tomtom sa ilerj kaljorj mi ikaaga kataama, inako aŋlela kini mi niamru amkan kini ila mbata. ☆

²¹“Tomtom ta so iporou mboljana ma ilip, nako aŋyok pini be imar ma niamru mbuleyam su ta muriŋ peeze kana. Kembei ta nio aŋporou ma aŋlip, mi aŋla ma niamru Tamaŋ mbuleyam su ta ni muriini peeze kana. ☆

²²“Tomtom ta sombe taljaana, na ni bela ilerj la sua ta Bubujana izzo pizin lupjana ki Kriŋi.”

Anutu imbot sala muriini peeze kana mi tipakurkuri

¹Aŋbotmbot mi kaimer motorj isala pa saamba na, aŋre kataama ta ikakaaga ma imbotmbot. Mana kaljaana ta mungu aŋlerj na, imar pio mini kembei ta twiiri itaŋ. Iso sua pio ma iso: “Ou, se tis. To aŋpatoonj pa koronj tabe ipet pa kaimer i.”

²To loja men mi Bubujana iru pio. Beso aŋsala na, motorj ila to aŋre Biibi muriini peeze kana ta imbotmbot kar saamba a. ☆

³Mi Biibi tau mbuleene ise na, runguunu imilmil ma kembei pat ndabokbokjan ta tipaata be yaspa mi kanelian na. Mi za ta ka mos keskeezejana mi milmiljana kembei pat zaanaana ta tipaata be emerol na, iliu Biibi muriini peeze kana. ☆ ⁴Mi wal zanjaŋ tomoota mi paŋ ta mbulen se murin mi tipapiliu Biibi muriini. Wal tana tizeebe zin pa mburu kokoujana, mi mogar milmiljan imbot sala uten. ⁵Mi aŋre lolo niini iwedet pa Biibi muriini mi ilala. Mi aŋlerj lele ikurunruŋ. Mi Biibi kereene uunu na, aŋre you lamata mi ru ta tikanan. You tina, ina Anutu bubujana lamata mi ru tau. ☆ ⁶Mi aŋre koronj kembei ta tai i, ipot ta Biibi muriini uunu i. Koronj tana ingalaŋ kat kembei ta ŋgalas.

Mi aŋre koronj matan yaryaaraŋan paŋ ta timbot papiliu Biibi muriini peeze kana. Koronj paŋ tana na, matan boozo ma irao ŋonon. Matan irao keten ma sik, irao ndemen ma sik. Tana kosa sa irao ike pizin na som. ☆ ⁷Ta na, runguunu kembei ta laion. Mi iwe ru pa na, runguunu kembei ta bapalo lutuunu. Mi iwe tel pa na, runguunu kembei ta tomtom. Mi iwe paŋ pa na, runguunu kembei manboŋ ta irie i. ⁸Koronj paŋ tana, ina beŋen lamata mi tataŋa ikot zin. Mi matan na, irao ŋonon mi beŋen tomini. Mi tiur nin som. Mbeŋ ma aigule na, tiwidit Merere zaana ma tizzo ta kembei:

“Merere Anutu, ni mbura keskeezejana.

Ni potomjana, ni potomjana, ni potomjana!

☆ 3:14: Yo 1:3+; 2Kor 1:20; Kol 1:15+

☆ 3:15: Ro 12:11

☆ 3:17: Hos 12:8; Lu 12:21; 1Kor 4:8

☆ 3:18: Yesa

55:1; Mt 13:44; 1Pe 1:7; Yems 2:5; Tur 7:13, 16:15

☆ 3:19:

1Kor 11:32; Ibr 12:5+; Yems 1:12; Tur 2:5

☆ 3:20: Lu

12:37; Yo 14:21,23

☆ 3:21: Mt 19:28; Lu 22:30; 1Kor 6:2

☆ 4:2: Mbo 47:8; Yesa 6:1

☆ 4:3: Ezek 1:26+

☆ 4:5:

Kam 19:16; Tur 1:4

☆ 4:6: Ezek 1:5+

☆ 4:8: Yesa 6:2+

Ni imbotmbot ta mungu kek. Mi koozi imbotmbot. Mi kaimer na, ni kola imar.”[✠]

⁹ Biibi tau mbuleene se muriini peeze kana mi imbotmbot ma alok i, re beso koron matan yaryaaranan paɲ tana timanga be tipakur zaana mi tiwit uruunu pa kamperjana kini,¹⁰ tona wal zanjnan tomoota mi paɲ tizem murin, mi titoptop su Biibi tana kereene uunu, mi tipakuri. Mi mogar kizin ta imbot sala uten na, ina tiunke, mi tiur su Biibi kumbuunu uunu, mi tilup kwon ma tiso:

¹¹ “O Merere Anutu tiam, nu ndabokɲom, mi mburom ta ilip kat.

Tana sombe ampakur zom mi amwit urum, ina indeenje men.

Pa nu itum ta ur koron ta munjaana men.

E, ina itum lelem iur ta kembei. Tanata koron ta boozomen tipet ma timbot ta kembei.”[✠]

5

Sipsip ki Anutu ikam ro ta Anutu ɲgar kini imbot se na

¹ To moton isala mi aɲre Biibi tau imbotmbot se muriini peeze kana i, iteege ro ta imbot la namaana woono. Ro tana, tilul mi tiparooro bigil lamata mi ru ise ro kwopiriini be isekap ma tuɲ kat. Mi bigil tana na, Anutu itunu musiini imbot se. Mi ro tina, bude ise pakaana toro toro. [✠][✠]

² Mi aɲre aɲela mburaananan ta iboobo ma kaljaana kat. Isombe: “Asiɲ ta ni ndeeneɲana, mi irao be ikinke zin bigil mi ipeelee ro tinga?”

³ Beso titiiri wal saamba kan, mi zin toono kan, mi zin meeteɲan na, tindeene tomtom sa ta ni ndeeneɲana mi irao be ipeelee ro tana mi ire na som. ⁴ Tabe nio aɲmanga to aɲtaɲ ma biibi. Pa tomtom sa ni ndeeneɲana beken a ipeelee ro mi ire na som.

⁵ Aɲtaɲtaɲ ma aɲbotmbot, mi wal zanjnan tomoota mi paɲ, tomtom kizin ta imar to ipeteke yo. Iso: “Ai, taɲ pepe. Re tomtom ta tinga. Ni Laion ta iyooto pa Yuda na. Ni poporjana zaananan ki Dabit, mi iporou

ma ilip kek. Tana ni irao ikinke bigil lamata mi ru mi ipeelee ro tinga.”[✠]

⁶ To aɲre Sipsip ki Anutu ta mungu tipuni ma imeete na, imendernder koloujana kat pa Biibi muriini. Mi koron matan yaryaaranan paɲ zinan zin wal tomoota mi paɲ ta zanjnan na tiliu i. Ni ka kandaara lamata mi ru. Pa ni mbura keskeezeeɲana. Mi mataana ta kembena, lamata mi ru. Mataana, ina iwe kin pa Anutu bubujan lamata mi ru ta ni iggo zin ma tila tirao pa toono ta boozomen.[✠] ⁷ Aɲre i imar, to ikam ro ta imbotmbot la Ni tau mbuleene se muriini peeze kana i, namaana woono. ⁸ Beso ikam na, koron matan yaryaaranan paɲ zinan zin wal tomoota mi paɲ ta zanjnan na, tila ma titoptop su kereene uunu. Zitun tataɲa len kombom, mi titeege mbooro milmiljan ma ikot zin. Mbooro tana na, bok pa aigau rukjan ta kuziini ambaɲjana iwedet pa. Koron kuziiniɲana tina, ina Anutu wal kini potomjan, suɲjana kizin.[✠]

Mboe poporjana

⁹ Mi timbo mboe poporjana ta kembei:

“Nu na ndeeneɲom. Tana rao be kam ro, mi kinke zin bigil, mi peelee. Paso, nu tipunu ma siɲim ireere.

Mi siɲ ku ta ingiimi tomtom boozomen ma tiwe Anutu lene.

Zin tau kulin pareijan, kaljan pareijan, mi timar pa karkari ta boozomen.[✠]

¹⁰ Mi nu kam zin ma timap tiwe patoronjan ka tomtom bizin, be timbot la peeze ambaɲjana ki Anutu tiam mi tim-beeze pini.

Mi ina zin ta ko tikam peeze pa toono.”[✠]

¹¹ To moton ila na, aɲre aɲela ta munjaana ma munjaana ka tieene, mi aɲleɲ kaljan. Tinin zin na tarao som. Timbot papiliu Biibi muriini tau koron matan yaryaaranan paɲ mi zin wal tomoota mi paɲ ta zanjnan na timbotmbot pa.[✠] ¹² Mi kaljan izalla ma tizzo ta kembei:

“Sipsip ki Anutu ta tipuni ma imeete na, iti sombe tapakuri, na indeenje men.

[✠] 4:11: Un 1:1; ɲgo 17:24; Kol 1:16*; Tur 5:12

* 5:1: Ro ti imender pa mbulu boozomen ta Anutu lelene iur pa be

ipet. ɲgar kini tana, Kriɲi ta ko ikam na iur ɲonoono.

[✠] 5:1: Yesa 29:11; Ezek 2:9*; Dan 12:4

[✠] 5:5: Un 49:9*;

Yesa 11:1,10; Ro 15:12; Ibr 7:14; Tur 6:1

[✠] 5:6: Yesa 53:7; Sek 4:10; Yo 1:29-36; 1Kor 5:7; 1Pe 1:19

[✠] 5:8: Mbo

141:2; Tur 4:8*, 8:3*, 15:2

[✠] 5:9: Mbo 96:1*, ɲgo 20:28; 1Kor 6:20; Ibr 9:12; 1Pe 1:18*; Tur 14:3

[✠] 5:10: Kam

19:6; 1Kor 6:2*; 1Pe 2:5,9; Tur 1:6, 20:6, 22:5

[✠] 5:11: Mbo 68:17; Dan 7:10; Ibr 12:22

Pa ngar kini biibi, mi ni mbura keskeezenana.

Mburaana ilip pa kororj ta munjaana men. Mi ni irao kat pa kororj ta boozomen.

Mi zaana mi uruunu ta kembena, biibi kat.”

¹³ Mana anbotmbot mi anlerj kororj ta munjaana men tau Anutu iur zin na. Timbot saamba, timbot toono, timbot toono lelene, mi timbot tai. Timanga mi tilup kwon ma tiso ta kembei:

“Biibi tau mbuleene se muriini peeze kana, mi Sipsip kini na, niam ko ampakurkur zin pa kampejana kizin mi amwidit urun, mi iseenge iseenge ma ila.

Pa zan mi mburan na, biibi kat.

Mi peeze kizin na, mboljana.”[☆]

¹⁴ To kororj matan yaryaaranan parj tilup kwon mi tiso: “Jonoono.” Mana wal toomota mi parj ta zannan na, titoptop su mi tipakur Anutu mi Sipsip kini.

6

Sipsip ki Anutu ikinke zin bigil

¹ To anre Sipsip ki Anutu ila ma ikam ro ta bigil lamata mi ru ise na, mi ikinke bigil mataana kana ma isu lene. Mi anlerj kororj matan yaryaaranan parj, kizin ta imanga, to kaljaana biibi ma kembei ta lele ikuruj i. Iso: “Mar!” ² Beso motorj ila na, anre hos kokoujana. Mi tomtom ta ise na, iteege peene. Ni, tikam le mogar ta. Mogar tana, tomtom ta sombe iporou ma ilip, to tiur sala uteene. Tana tomtom zaananana tana imanga ma ila be iporou mini. [☆]

³ Beso Sipsip ki Anutu ikinke bigil toro ma isu na, anlerj kororj matan yaryaaranan parj, kizin toro ta iwe ru pa i, imanga to kaljaana biibi ma iso: “Mar!” ⁴ To hos toro iloondo ma ipet. Hos tana sijsinjana kat kembei you keseene. Mi tomtom ta ise na, tikam le buza biibi mi tiyok pini be ipasaana mboti kizin tomtom isu toono. Tabe ikam zin tomtom ma timanga mi tiparkazas zin. [☆]

⁵ Beso Sipsip ki Anutu ikinke bigil toro ta iwe tel pa i ma isu na, anlerj kororj matan yaryaaranan parj, kizin toro ta iwe tel pa

na, imanga to kaljaana biibi ma iso: “Mar!” Motorj ila na, anre hos gabgapjana. Mi ni tau ise i na, iteege kororj be ikin kini piizi tabe tomtom tikam. [☆] ⁶ Molo som na, anlerj sua ta imbot kororj matan yaryaaranan parj tana mazwan mi imar. Isombe: “O niom, peteele kola ipet. Tana kini kadoono ko isala. Mi kini ambainana, to isala kat. Tamen pasaana ke olib mi baen pepe.”

⁷ Beso Sipsip ki Anutu ikinke bigil toro ta iwe parj pa i ma isu na, anlerj kororj matan yaryaaranan parj, kizin ta iwe parj pa na, imanga mi kaljaana biibi ma iso: “Mar!” ⁸ To motorj ila na, anre hos wengary-gaaranana. Mi ni tau imbot sala na, tipaati be Meetenana. Ni imuungu, mi Andewa ito i. Mi tiyok pa wal ru tana be tikas zin tomtom ta timbotmbot toono na. Tana tikas tomtom pakan pa buza. Mi pakan na, peteele mi mete sananjanan ipun zin. Mi pakan na, buzur sananjanan tikan zin. Tamen wal boozomen na, timbot ambai. [☆]

⁹ Beso Sipsip ki Anutu ikinke bigil ta iwe lamata pa i ma isu na, anre wal boozomen tau mungu tizzwe katkat sua jonoono ki Anutu mi tomtom tikazas zin na, timbotmbot la artaal kopo mbarmaana. [☆] ¹⁰ Zin tina timanga, to kaljan biibi ma tiso: “O Merere, nu potomgom, mi mburom keskeezegom, mi zzo sua jonoono men. Jiizi na ur kadoono pizin tomtom ta timbot toono a, mi pokot sij tiam ta ireere na?” [☆] ¹¹ To tikam len mburu kokoujan ta mololo na, ma ikot zin, mi tiso pizin be timbot rimen mi tizza waen bizin mi toymatizij kizin pakan ta tomtom tikazas zin a. Pa zin wal ta Anutu iur zin be timeete pa zaala ta kembei na, bela timetmeete lup mungu, tona kadoono urnana ipet. [☆]

¹² To motorj ila na, anre Sipsip ki Anutu ikinke bigil ta iwe lamata mi ta pa i ma isu. To yenyeenge zazaana jonoono itok toono. Mi zong itoori ma igabgap kembei kawaala gabgapjana, mi puulu itoori ma isijsij lup. [☆] ¹³ Mi pitik ta timbot saamba a titoptop ma tisu toono kembei ke jononjan ta miiri biibi isala uten, to jonon titoptop sorok su toono. ¹⁴ Mi saamba ileleki ma ila, mi imbirizi ma ila ne. Mi

[☆] 5:13: Mbo 148:1+; Ro 9:5; Pil 2:9+; 1Tim 6:16; 1Pe 4:11

Mt 24:6+ [☆] 6:5: Ezek 4:16 [☆] 6:8: Ezek 14:21 [☆]

Lo 32:43; Mbo 79:10; Ro 12:19; Tur 11:18, 19:2 [☆] 6:11: Mt 23:31+

[☆] 6:2: Mbo 45:3+; Sek 1:8+; Tur 19:11 [☆] 6:4: Sek 6:2;

6:9: 2Tim 1:8; Tur 1:9, 12:17, 19:10 [☆] 6:10: Un 4:10, 9:5;

6:11: Mt 23:31+ [☆] 6:12: Kam 19:18; Mt 24:29+; Ugo 2:20

abalabal ta boozomen raama mutumutu ta boozomen tizem murin, mi tila timbot leñaleja. ☆

¹⁵ Tabe zin king ki toono, mi zin wal zangan mi zin bibip kizin zaaba kan, zin tau mbio uunu i, mi zin tau mburanjan i, mi zin mbesooŋo sorroŋjan, mi zin iwal biibi tilala ma tikewe lela toono sumbuunu ma pat sumbuunu ta abal uunu a. ¹⁶ Mi tiboboobo sala pa abal ma pat ma tiso: “Kopol salakaala yam lak! Kokena Biibi tau mbuleene ise muriini peeze kana na, ire yam mi kete malmalyana ki Sipsip kini ikam yam. ☆ ¹⁷ Pa aigule biibi tabe tiswe keten malmalyana kizin pa i, ta ingi imar kek. Ko asiŋ irao be imender?” ☆

7

Anutu kilalan kini ise kizin Israel munjaana ma munjaana (144,000)

¹ Kaimer beso motoŋ ila na, aŋre aŋela paŋ timender papiliu toono. Mi timender raama miiri uunu paŋ: Re, iwaara, kaagu, daudao. Mi tiyaramraama miiri paŋ tana. Kokena tiwilaala toono, tai, mi zin ke. ^{2,3} Molo som na, aŋre aŋela toro, ta iteege Anutu mata yaryaaraŋana kilalan kini, mi ise pa zoŋ uunu. Ise to kaljaana biibi pa aŋela paŋ tana ma iso: “Kozo kumbuulu toono ma tai mi zin ke loŋa pepe. Kombot mi niam amur kilalan ki Anutu kiti ise zin mbesooŋo kini ndomon mungu.” Ni iso ta kembena paso, Anutu ikam len mburan biibi be tipasaana toono mi tai. ☆

^{4,8} Aŋbotmbot mi aŋleŋ la pizin Israel piizi ta Anutu kilalan kini ise kizin na. Mi aŋleŋ na, zin munjaana ma munjaana (144,000).

* Zin Israel un tatana na, ka tomtom bizin munjaana laamuru mi ru (12,000) ma ikot zin. Tana Yuda popoŋana kini, Ruben, Gat, Aser, Naptali, Manase, Simion, Lebi, Isaka, Zebulun, Yosep, mi Benyamen na, tomtom kizin munjaana laamuru mi ruruŋa (12,000) ta kilalan ki Anutu ise kizin ma ikot zin.

Iwal munjaana ka tieene ta timbot kar saamba

⁹ Kaimer beso motoŋ ila mini na, aŋre zin iwal munjaana ka tieene. Tomtom sa irao inin zin na som. Zin tomtom ta kulin pareiŋan, kaljan pareiŋan, mi timar pa karkari ta boozomen, ta timap timender su Sipsip ki Anutu kereene uunu ta Biibi muriini peeze kana a. Wal biibi tana timbot la mburu kokouŋan men. Mi titeege komkom ruunu ma irao zin. ☆ ¹⁰ Mi kaljan biibi ma tizzo:

“Tapakur Anutu kiti ta imbotmbot se muriini peeze kana na mi Sipsip kini.

Pa zin ta tikamke iti.” ☆

¹¹ To aŋela ta munjaana men timender papiliu wal tomoota mi paŋ ta zangan na, ziŋan koron matan yaryaaraŋan paŋ, mi titoptop su Biibi kereene uunu mi tipakur zaana. ¹² Mi tilup kwon mi tiso:

“Ŋonoono kat.

Iti tapakur Anutu kiti pa kampejana kini, mi tiwit uruunu ma isala kor.

Pa ni ŋgar biibi, mi mbura keskeezegana.

Mburaana ilip pa koron ta boozomen.

Tana iti ko tapakurkuri ta kembei, mi iseŋge iseŋge ma ila.

Ŋonoono.” ☆

¹³ Nio aŋbotmbot mi wal tomoota mi paŋ ta zangan na, kizin ta, imar to iwi yo. Iso: “Wal ta timbot la mburu kokouŋana men na, zin ziŋoi? Nu ute zin? Timbot ki parei ta timar i?” ¹⁴ Mi aŋpekel ma aŋso: “Biibi, nu itum ute.” To ni iso pio ma iso:

“Inga zin tau tiporou sala patagana biibi kat, mi tamen timbol timbol, tana timar timbotmbot i. Mi tinjuuru mburu kizin pa Sipsip ki Anutu siŋiini, tabe ipuspuuzu ma injegeze kat.” ☆

¹⁵ “Tana zin tinga ta timendernder kolouŋana pa Biibi muriini peeze kana,

mi timbesmbeze pini lela urum kini ikot mber ma aigule.

Mi Biibi ta imbotmbot sala muriini peeze kana na, itunu ko imbotmbot raama zin mi ikuubukaala zin.” ☆

☆ 6:14: Mbo 102:27; lbr 1:11+; Tur 16:20 ☆ 6:16: Hos 10:8; Lu 23:30; Tur 9:6 ☆ 6:17: Mbo 76:7; Yoel 2:11;

Ro 2:5 ☆ 7:2-3: Ezek 9:4+; Ep 1:13+; 2Kor 1:22; Tur 9:4, 14:1, 22:4 * 7:4-8: Tomtom 144,000 tingi timender pa Anutu wal kini ta boozomen. Zin ta timbot pa mazwaana ki matamur munguŋana na, ziŋan zin ta timbot pa mazwaana ki matamur popoŋana. Kam ŋgar pa Yakop lutuunu bizin laamuru mi ru, mi zin ŋgoŋana laamuru mi ru. (12 × 12 × 1,000 = 144,000) ☆ 7:9: Ro 11:25; Tur 3:5, 5:9, 11:9, 13:7, 14:6 ☆ 7:10: Mbo 3:8 ☆ 7:12: Tur 5:12+ ☆ 7:14: Yesa

1:18; Mt 24:21+; lbr 9:14; 1Yo 1:7 ☆ 7:15: Yesa 4:5+; Tur 21:3

¹⁶ Tana zin ko irao petel zin mini som,
mi miri zin mini som.
Mi zoy ko irao ilas zin ma kulin iwidit mini
na som. ☆

¹⁷ Pa Sipsip ki Anutu ta imbotmbot
koloungana pa Biibi muriini na, ko
imborro zin.
Mi ni ko iyaaru zin ma tila yok mata
yaryaaranana ta bukuk ma ise mi
irereere totomen.
Mi matan luluunu na, Anutu itunu ko imus
ma ila ne lup. ☆

8

*Sipsip ki Anutu ikinke bigil ta iwe lamata
mi ru pa i*

¹ Beso Sipsip ki Anutu ikinke bigil ta iwe
lamata mi ru pa i ma isu na, saamba ikam
kiy ma irao mazwaana ri. ² To motoy ila na,
ayre ajela lamata mi ru ta timendernder su
Anutu kereene uunu. Mi tikam len twiiri
ma irao zin. ☆

*Anutu iley suyjana ki wal kini mi iur
kadoono pizin tomtom*

³⁻⁴ Mi ayre ajela toro ta iteege mbooro
milmilngana, mi imar ma imender su artaal
uunu. Mi tikam koroj kuzingjan boozo
ma ila kini be ilup raama Anutu wal kini
potomngan suyjana kizin, mibe iruk ma iwe
patorongana. To ni isala artaal milmilngana
ta imbot koloungana pa Biibi muriini na, mi
ikam patorongana. Tana kakoi kuziiningana
tana, ramaki Anutu wal kini potomngan
suyjana kizin isala ma Anutu iyoozo. ☆
⁵ To ajela ikam you artaal kana, mi iur sula
mbooro milmilngana, mi itiyaara ma isula
toono. Beso itiyaara ma isula na, lolo iwen-
weene, saamba ikurungrun, lele ikimitmit,
mi yenyeenge itok. ☆

*Twiiiri paj titay pa patangana tabe ipet mi
ipei ngar kizin tomtom*

⁶ Kaimer na, ajela lamata mi ru ta tiurur
zin raama twiiri na timanga be tiwi.

⁷ Ajela mataana kana ila besa iwi twiiri
kini na, tigibgiibi yanpat mi you ramaki
siy ma dodot su toono. To toono pakaana
ta, ramaki ke boozomen ta timbotmbot

pa toono pakaana tana na, you ikan ma
imap. Mi pakaana ru na, timbot ambai. Mi
mbutmbuutu na, you tana ineene ma imap
kat. ☆

⁸ To ajela ta iwe ru pa i ila ma iwi twiiri
kini. Beso iwi na, koroj kembei ta abal
siyaanabi kat, tipiri ma ila itop sula tai.
Abal tana, you ilol ma imap. To tai pakaana
ta itoori ma iwe siy. Mi pakaana ru na,
timbot ambai. ☆ ⁹ Mi buzur ma koroj
mungaana men ta tiwwa la tai pakaana tina
na, timetmeete lup. Mi woongo ta timbot la
pakaana tina tomini, timbiriizi lup.

¹⁰⁻¹¹ To ajela ta iwe tel pa i ila ma iwi
twiiri kini. Beso iwi na, pitik siyaanabi
kat ta you ikanan la ma ibilbil kembei ta
kai i, imbot saamba, mi itop ma isula yok
rereerejan mi yok bukukngan. Pitik tina
zaana ta kembei 'Naamba.' Ina ipasaana
yok boozomen ta timbot pa toono pakaana
ta. Tana wal boozomen ta so tiwin, nako
timetmeete. Mi yok ta timbot pa toono
pakaana ru na, tisaana som. ☆

¹² To ajela ta iwe parj pa i, ila ma iwi
twiiri kini. Beso iwi na, Anutu ipasaana zoy
pakaana ta, ma puulu pakaana ta, mi pitik
pakan ma tisaana. Mi zoy pakaana ru, mi
puulu pakaana ru, mi pitik boozomen na
timbot ambai. Tana zoy, puulu, mi pitik na,
pakaana ta, iurur zugut. Mi pakaana ru na,
tiurur mat. Tana aigule mi mberj na, zoy
ma puulu mi pitik tikamam kat uraata mini
som. ☆

¹³ To motoy ila na, ayre manboy ta imar
ma itababaaba sala ta mananganana i, mi
kaljaana biibi ma iso: "Weii, tembel zin
kek! A wal toono kan, tembel zin kek,
tembel zin kek! Pa ajela tel tomen ta
timbotmbot i. Tiwi twiiri kizin zen."

9

Twiiiri ta iwe lamata pa i

¹ Ta kembei mi ajela ta iwe lamata pa i ila
ma iwi twiiri kini. Beso iwi na, ayre pitik ta
mungu imbot saamba, mi itop ma isu toono
na. Mi pitik tana, tiuri be imboro naala ta
usomngana i kwoono. * ☆ ² Beso ikaaga

☆ 7:16: Mbo 121:6; Yesa 49:10; Tur 21:4 ☆ 7:17: Mbo 23:1+; Yesa 25:8; Ezek 34:23; Yo 7:37+, 10:11+ ☆ 8:2: Mt 24:31 ☆ 8:3-4: Mbo 141:2; Lu 1:10; Ibr 9:4; Tur 5:8, 9:13 ☆ 8:5: Kam 19:16+; Ugo 4:31; Tur 16:18 ☆ 8:7: Kam 9:23+ ☆ 8:8: Kam 7:20+ ☆ 8:10-11: Kam 15:23; Yesa 14:12; Yer 9:15 ☆ 8:12: Kam 10:21+; Mt 24:29+ * 9:1: Naala tina, bubugana sanangan murin tau. Sombe tisula, na irao segana mini som. Timbot ma irao Anutu iur kadoono pizin. ☆ 9:1: Lu 10:18; Tur 8:10, 20:1

naala kwoono na, kakoi buk ma isala. Mi kakoi ta isala i, ina kembei you ta irao you sa som. Tana izuk zong mataana ma saamba ipalakoikoi.

³ Kakoi tana na, zin kuungu tiyooto pa ma tisu toono. Mi tikam kuungu tana len mburan kembei zirkuumbu ta timbotmbot toono i. ⁴ Mi korog tana tikam sua pataanga kek. Ko irao tipasaana mbutmbuutu sa som, tipasaana ke sa som, mi korog sa ta indom i som. Mi tipasaana zin tomtom men. Tamen tipasaana tomtom ta boozomen som. Zin tau Anutu kilalan kini ise ndomon som na, to tipasaana zin. ⁵ Tamen Anutu iyok pizin be tipasaana zin tomtom ma timetmeete na som. Tana zin ko tikam zin tomtom ma tire yoyoungana biibi kat pa puulu lamata. Mi yoyoungana tabe tiyamaana i, ko kembei ta zirkuumbu ingal tomtom mi wiini ilelele pa i. ⁶ Indeeje mazwaana tina, tomtom ko tiru zaala be timetmeete ma tila len. Mi ko tindeeeje som. Ko titangtar be loja mi timetmeete. Tamen meetejana ko iko pizin. ⁷ Kuungu tana na, kembei hos ta tikamam nin be tila pa malmal. Uten na, tiur korog kembei ta mogar milmiljan. Mi rungun na, kembei ta tomtom. ⁸ Uten ruunu na, mololo. Mi zongon na, kembei ta laion ka mor. ⁹ Mburu kizin tabe ipakaala kan mbooro i, na mbolkenjengana kat. Mi begen na, itar kembei karis munjaana men ta hos tiyaaru zin pa malmal ma toono itar i. ¹⁰ Zin winjan. Mi tingal na, kembei ta zirkuumbu i. Mi mburan biibi ta imbot la win sipiini, be tipasaana zin tomtom pa ma irao puulu lamata. ¹¹ Mi zin len king be ikam peeze pizin tomini. King kizin na, ajela ta imborro naala ta usomjana i. Tipaata zaana ila iburu kaljan be Abadon. Mi tipaata ila Grik kaljan be Apolion. [†]

¹² Ina patajana sanangjana mataana kana ta ila na. Mi ru tomen tiwwa i. [☆]

Twiiri ta iwe lamata mi ta pa i

¹³ To ajela ta iwe lamata mi ta pa i, ila ma iwi twiiri kini. Mi anlej sua imar pa artaal milmiljana ta ka kandaara parj mi imbotmbot Anutu kereene uunu na. [☆]

¹⁴ Sua tana ila ki ajela ta iwe lamata mi ta pa na. Iso: "Putke re pa ajela parj ta timbit zin ma timbotmbot ta yok biibi Euprates kezeene na." [☆] ¹⁵ Ajela parj tana tizza ma indeeje kat nol ta Anutu iur na, to tiputke zin ma tila tikas tomtom boozomen. Mi tomtom pakan na, timbot ambai. [☆] ¹⁶ Mi anlej kembei ajela parj tana malmal kan kizin tabe tise hos i, na munjaana ma munjaana kat (200 million). [☆]

¹⁷ Mi zin hos raama kan tomtom bizin ta timbot se ndemen na, anje rungun ta kembei: Korog ta ipakaala kan mbooro na, ka mos sigsingjana kat, mi keskeezejana, mi wengargaarajana. Mi zin hos na, uten kembei ta laion. Mi korog sanangjan tel ta tiwedet pa kwon be tipasaana zin tomtom. Korog ta kembei: you, mi kakoi, mi korog ta wengargaarajana mi kuziini sanangjana kat. ¹⁸ Korog tel tana tipasaana tomtom boozomen ma timetmeete. Mi wal pakan na timbot ambai. ¹⁹ Hos tana na, mburan biibi ta imbot la kwon mi win. Win na, kembei mooto uteene. Ina tina tabe tipasansaana zin tomtom pa tau.

²⁰ Mi iwal biibi ta patajana sanangjan tel tina tipasaana zin ma timetmeete som na, zin tikam ngar be titooro lenen mi tizem uraata kizin sanangjana ta tikamam na som. Tinoknok mbulu sanangjana, mi tipakurkur bubugana sanangjan. Mi merere kizin pakaamjan ta tiurpe kunun pa pat matakaña ma ke na, zin lenen be tizem zin som. Tana korog ta tirao be tire lele som, tilerj sua som, mi tiwwa som na, wal tana tileklek kumbun pizin men. [☆] ²¹ Mi mbulu kizin ta tipunun zin tomtom, mi yaamba kizin, moori mbuulugana ma kuumbu kizin ma, zin lenen be tizem som.

10

Ajela ta iteege ro luljana musaari

¹ To motoj ila na, anje ajela toro tau mburaanajana kat, imbot saamba mi isu. Imbot lela miiri tieene, mi za imbot kor pa uteene. Runguunu iyaara kembei zong mataana. Mi kumbuunu ru na, kembei ta you miaana. [☆] ² Mi iteege ro musaari ta

☆ 9:3: Kam 10:12; Lu 10:11 ☆ 9:4: Tur 7:3 ☆ 9:6: Lu 23:30; Tur 6:16 ☆ 9:8: Yoel 1:6 ☆ 9:9: Yoel 2:5 † 9:11: Zaana ru 'Abadon' mi 'Apolion' na, kan un ta kembei: 'Tomtom ki ipambiriizi korog.' ☆ 9:12: Tur 8:13 ☆ 9:13: Tur 8:3 ☆ 9:14: Tur 16:12 ☆ 9:15: Tur 8:7+ ☆ 9:16: Mbo 68:17 ☆ 9:20: Mbo 106:37, 115:4; Ngō 7:41; 1Kor 10:19+ ☆ 10:1: Ezek 1:28; Mt 17:2; Tur 1:15+

tipeele pataana kek. Iur kumbuunu woono isu tai, mi kumbuunu nas na ise toono.³To iboobo ma kaljaana biibi kat kembei ta laion. Mi saamba ikuruj pa lamata mi ru be ipekel. Ikuruj raama sua. ✧⁴Ikuruj to, nio ankam be angbeede ka sua. Som, mi kaljaana imbot saamba mi isu ma iso: "Sua ta saamba ikuruj pa ma ima na, kozo beede pepe. Imbot turkenjana." ✧

⁵To ajela ta agre i imender se tai mi toono na, isara namaana woono isala pa saamba be ipombol sua kini. ✧⁶Mi kwoono imbol ma iso: "Jonono kat ta Tomtom Biibi tau imbot mataana yaryaara ma alok i. Ni ta iur saamba mi toono mi tai raama koronj boozomen ta timbotmbot pa. Ni ko irao inaama mini na som. ✧⁷Sombe ajela ta iwe lamata mi ru pa i, imanga be iwi twiiri kini, tona Anutu kola ikam ma uruunu ambaijana mi ngar kini turkenjana ta munjaana men imap ma iur jonono. Ngar tana, mungu ni iswe la ki mbesoonj kini ta tisoyaara kaljaana pizin tomtom na." ✧

⁸To kaljaana ta mungu angley imbot saamba mi isu na, iso mar pio mini. Iso: "La ma kam ro ta tipeele ma imbot se ajela ta imender se tai mi toono na namaana."

⁹Tana ajla kini, mi angwi i be ikam ro musaari tana imar. Mi ni iso pio. Iso: "Kam mi kan. Miombe kan, nako inamut kat kembei bigil suruunu. Miombe isula kopom, inako ikam ma kopom iyoyou." ✧

¹⁰To ankam ro ta ise ajela namaana na ma ankan. Ila kwonj na inamut kat kembei ta bigil suruunu. Beso anteene ma isula na, itotooro koponj ma iyoyou. ¹¹Mi sua imar tio ta kembei. Iso: "Kozo we Anutu kwoono mini, mi so kaljaana pa mbulu tabe ipet pizin king mi zin tomtom boozomen. Zin kulin pareijan, kaljan pareijan, mi timar pa karkari ta boozomen."

✧ 10:3: Mbo 29:3; Yo 12:29 ✧ 10:4: Dan 12:4,9 ✧ 10:5: Un 14:22; Kam 6:8 ✧ 10:6: Mbo 146:6 ✧ 10:7: Ng 3:21 ✧ 10:9: Ezek 3:3 ✧ 11:1: Zin wal ta tizunzuj lela Urum Merere na, timender pa Anutu wal kini jonono ta tiurla kat. Wal tana na, Anutu ko mataana pizin. ✧ 11:1: Ezek 40:3+ † 11:2-3: Wal ru ti ko tikam sua patarjana pizin tomtom. ✧ 11:2-3: Mbo 79:1; Dan 7:25, 12:7; Lu 21:24; Tur 12:6, 13:5 ✧ 11:4: Sek 4:11+ ✧ 11:5: Mbo 97:3; Yer 5:14 † 11:6: Mungu Anutu kwoono ilia ipumun saamba ma yarj isu som. Mi Mose ta itooro yok ma iwe sirj. Tana wal ru ti uraata kizin ko kembei ta ilia mi Mose. ✧ 11:6: Kam 7:17+; 1Kin 17:1; Yems 5:17 ✧ 11:7: Dan 7:21; Lu 13:32; Tur 13:1,5+, 17:8 ✧ 11:8: Yesa 1:9+; Mk 10:33+; Lu 13:34 ✧ 11:9: Mbo 79:2+ ✧ 11:10: Mbo 105:38; Yo 16:20

11

Anutu kwoono bizin ru

¹Angbotmbot mi tikam koronj molo kembei ta mbiizi ma imar tio. Koronj tana, ina be iwe kin. Imar mi angley sua ta kembei:

"La ma kin Urum Merere mi artaal. To nin zin tomtom ta tizunzuj lela na." ✧✧

^{2,3}Mi lele ta ipapiliu Urum Merere na, kin pepe. Pa ina Anutu izem ma iwe zin wal ta Yuda somjan i len ma irao puulu tomtooru mi ru. Tana zin ko tipadagdaaga kar potomjana ta Yerusalem na ma irao aigule 1,260. Indeeje mazwaana tana na, nio ko angotomtom tio ru be tiwe nio kwonj mi tipombolmbol sua tio. Ziru ko tingun muungu mi tiru pa mburu gabgapjan." †✧

⁴Ziru tiwe kembei ke olib ru mi lam ru ta timender su Merere ki toono ta boozomen kereene uunu na. Pa tikam Anutu runggunu mi tizzwe sua kini pizin tomtom. ✧⁵Mi kan koi sa iso ikam be ipasaana zin, to you miaana ko ipet pa wal ru tana kwon mi ikani. Tana tomtom sa isombe ipasaana zin, inako imeete pa zaala ta kembena. ✧⁶Sombe wal ru tina tiso zin tomtom pa Anutu kaljaana, na Anutu ko ipombol zin ma tirao be tipumun saamba ma yarj isu som. Mi ko len mburan be titooro yok ma iwe sirj tomini. Miombe lelen be tipasaana toono pa patarjana sa, na zin ko tirao. ✧✧

⁷Sombe ziru tiposop uraata kizin pa sua soyaarajana, tona koronj sananjana ta per ma ise pa naala ta usomjana na, ko imanga ma ilip pizin, mi ipun zin ma timetmeete. ✧

⁸Mi tomtom ko tizem uri ru tana ma timbot sorok su kar keteene. Kar biibi tana, ta tipun Merere kizin tomini ma imeete sala ke pambaarajana na. Mi titooro sua pa ma tipaata zaana be Sodom mi Aikuptu. ✧⁹Mi zin tomtom ta kaljan pareijan, mi kulin pareijan, mi timar pa karkari ta boozomen, ko timap ma tigeedgeede su pa ziru tana pa aigule tel mi suruunu. Mi ko tiyok be titwi ziru som. ✧¹⁰Pa mungu Anutu kwoono

bizin ru tana tikamam patarjana biibi pizin tau. Tana tomtom tau timap timbot su toono ko lenen ambai pa meeterjana kizin, mi menmeen zin biibi, mi tiparkamam koronj pizin.✠

¹¹ Beso aigule tel mi suruunu tina ilae na, Anutu iwi buburjana mata yaryaarjana pa wal ru tana, to timanga timender. Mi tomtom tire zin, to motojana biibi ikam zin.✠

¹² Molo som na, tilej kaljaana biibi imbot saamba mi isu pa ziru. Iso: "Kese tisl!" To kan koi bizin tigatedgeede zin, mi miiri tieene ikam zin ma tisala pa saamba.✠ ¹³ Indeeje kat mazwaana tina na, yenyeenge biibi kat itok toono, mi kar biibi tana pakaana ta ite ma imap. Mi pakaana lamata mi par na, imbot ambai. Mi tomtom munjaana lamata mi ru (7,000) timetmeete ma tila len pa yenyeenge tana. Mi zin ta timbot na, motojana biibi kat ikam zin. Pa tikilaala Anutu mburaana tau.

¹⁴ Ina patarjana biibi toro ta iwe ru pa. Mi iwe tel pa na, molo som to ipet.

Twiiri ta iwe lamata mi ru pa i itaj

¹⁵ Beso ajela ta iwe lamata mi ru pa i, ila ma iwi twiiri kini na, anlej iwal biibi ta timbot saamba a kaljan isala ma tiso ta kembei:

"Buri na, zin peeze kan ki toono mburan imap kat, mi koronj ta boozomen imbot la peeze ki Merere tiam mi Mesia kini.

Ni kola ikam peeze ma alok!"✠ ¹⁶ To wal tomoota mi par ta zangan na, tizem murin peeze kan ta timbot su Anutu kereene uunu na, mi titoptop su ma tiwit uruunu. ¹⁷ Tisombe:

"O Merere Anutu, nu biibi mi mburom keskeezenom.

Nu mbotmbot ta mungu kek. Mi ingi koozi tomini mbotmbot.

Mburom biibi mi peeze ku, ta ingi swe ma imbot kat mat kek.

Tana niam leleyam ambai pu, mi am-pakuru.✠

¹⁸ Zin karkari keten malmal ma tisaana kat. Mi ingi mazwaana tabe nu swe ketem malmaljana ku ma ipet mat.

Ingi be tiiri wal meeterjan, mi kam kadoono ambaijana pizin mbesoonjo ku ta tiwe kwom mi tiso kaljom pizin tomtom na.

Tana wal ku potomjan ta timototo u mi tileljenj la kaljom na, nu kola kam len kadoono ambaijana.

Zin ta zangan na, mi zin sorrokjan tomini. Mi zin wal ta tipasansaana mbulu su toono, ta ingi be pasaana zin i."✠

¹⁹ Tiso makinj, mi Urum Merere ta imbot saamba a ka kataama ikaaga ma Sua Mbukjana Ka Koror imbot mat. To lele ikimitmit, saamba ikurururuj, lolo iwenweene, yenyeenge itok, mi yarpat ilup mi isu pa toono.✠

12

Moori mi mooto

¹ To ajre uraata biibi ipet ta saamba a.

Moori ta, * ni iur zonj mataana ma iwe le mburu. Mi imender se puulu. Mi pitik laamuru mi ru imbot sala uteene ma iwe le mogar. ² Moori tana kopoono. Mi pikin ikamam be isu. Tabe ni iyamaana yoyoujana biibi mi iyak ma kaljaana.✠

³ Molo som na, uraata toro ipet ta saamba a. Mooto tau zazarjana kat, mi isiisij kembei ta you keseene i. Uteene ibogboogo ma iwe lamata mi ru. Mi ka kandaara laamuru. Mi mogar lamata mi ru ikot uteene lamata mi ru tana.✠ ⁴ Mi wiini ikokor pitik pakan ta timbot saamba a, mi ipalkeete zin su toono. Mi pitik boozomen na, timbot ambai. To ila ma imender su ta moori kereene uunu mi izarjaanja. Beso moori tina ikam pikin ma isu, tona iwoni pataaja.✠

⁵ Pikin tomooto ta moori tina ipeebe, ina ni ta ko ikam peeze pizin karkari ta boozomen. Mi peeze kini ko mbolkenjkenjana kat. Tanata mooto iso ikani. Som, mi titatke i ma isala ki Anutu ta imbot se muriini peeze kana na.✠ ⁶ Mi

✠ 11:11: Ezek 37:5+ ✠ 11:12: 2Kin 2:1+; Mk 14:62; Ugo 1:9; Tur 12:5 ✠ 11:15: Kam 15:18; Mbo 10:16, 22:29+; Tur 10:7, 12:10, 19:6 ✠ 11:17: Kam 3:14; Mbo 93:1, 97:1+, 99:1 ✠ 11:18: Mbo 2:1+, 46:6, 110:5, 115:13; Mt 20:8; Ro 2:5+ ✠ 11:19: Kam 9:24, 19:16; Ibr 9:4; Tur 8:5 * 12:1: Moori taiingi, ni imender pa Anutu wal kini. Mi lutuunu na, Yesu tau. Mi mooto, ina Tomtom Sanaana. Tana Tomtom Sanaana itoombo be ipasaana Yesu ma som, to imanga pa wal kini. Mi uraata kini tana, ta ingi ikamam men i. Tamen Anutu ko mataana pa wal kini. ✠ 12:2: Yesa 66:7; Ga 4:19 ✠ 12:3: Dan 7:7 ✠ 12:4: Dan 8:10 ✠ 12:5: Mbo 2:9; Yesa 66:7; Tur 2:27, 19:15

moori tana, ni iko ma ila lele bilimjana ta Anutu itunu iur pini pataana kek be imbot pa. Mi Anutu ko mataana pini mi ire i pa ka kini ma irao aigule munjaana ta tomo laamuru tomo tel (1,260).[☆]

⁷ To malmal imanja ta kar saamba a. Mikael zijan ajela kini tikam malmal pa mooto, to mooto mi zin ajela kini tipimiili malmal pizin.[☆] ⁸ Tamen mooto mburaana irao som. Tabe zijan wal kini tirao timbot mini kar saamba som. ⁹ To tipiri mooto zazaana tana ma isu pa toono. Anoj tau alingumuranjana na. Tipaati be Tomtom Sanaana, mi Sadan. Ni tina, ta ipandelndel zin tomtom ta boozomen, mi ipakamkaam zin ma titoto zaala sananjana. Tana tipiri i ma isu toono raama zin ajela kini.[☆]

¹⁰ Tona ajleja kaljaana biibi ta imbot saamba mi iso ta kembei:

“Ingi buri Anutu kiti ikamke zin wal kini ma timbot ambai.

Pa mburaana mi peeze kini, ta iswe ma ipet mat kek.

Ingi be Mesia kini ikam uraata kini ta ni zaana pa.

Pa Tomtom Sanaana ta koroj mi ingalngal sua pizin tojmatizij kiti isu Merere kereene uunu ikot mberj ma aigule na,

tipiri i ma isula le toono kek.[☆]

¹¹ Mi zin tojmatizij kiti tilip pini kek.

Pa tipase pa Sipsip ki Anutu sijiini, mi tizzwe katkat sua jonoono.

Mi timoto pa meetejana som, mi tizem kat zitun pa Yesu.[☆]

¹² Tana niom wal ta kombotmbot kar saamba na, menmeen yom mi leleyom ambai kat.

Mi niom ta kombotmbot toono mi tai na, tembel yom.

Pa Tomtom Sanaana, ta isuma i.

Mi ni keteene malmal biibi kat.

Pa iute swoono igarau kek.”[☆]

¹³ Tana mooto ire kembei ni tipiri i su le toono kek. Tabe ila iketoto moori ta ipeebe pikin tomoto na. ¹⁴ To tikam moori tana le

manboja beegene ru ta bibip kat, bekene irie ma ila muriini ta lele bilimjana a. Naso imbot molo pa mooto. Mi Anutu ko mataana pini mi ire i pa ka kini ma irao ndaama tel mi pakaana.[☆] ¹⁵ To mooto imanja na, ikaaga kwoono, mi yok itoogo ma ipet be isur moori tana ma ila ne. ¹⁶ Tamen toono iuulu moori, mi kwoono ikaaga ma isen yok ta ipet pa mooto kwoono na. ¹⁷ Tabe mooto keteene malmal kat pa moori. To imanja pa popojana pakan ki moori tana. Mi ina zin tau tilejleja la tutu ki Anutu mi titoto, mi tikiskis sua jonoono ki Yesu. ¹⁸ Mi mooto tana ila ma imender su peende.[☆]

13

Koroj sananjana ta bok ma ise pa tai

¹ To motorj la na, ajre koroj sananjana * ta bok ma ise pa tai. Ka kandaara laamuru, mi uteene na lamata mi ru. Mi mogar laamuru ta kizin king i, ta ikot zin kandaara tana. Mi uteene lamata mi ru tana zan imbot la makij. Mi zan tana, tomtom ta sombe ikam, na ni irepiili Anutu.[☆] ² Koroj sananjana tana ajre na, runguunu kembei ta lepat i. Mi kumbuunu na, kembei bea kumbuunu. Mi kwoono na, kembei laion kwoono. † Koroj tana na, ikam mooto runguunu. Tana mooto ikam koroj tana le mburaana, mi ikam zaana biibi pini, mi iur peeze kini ila ki koroj tana.[☆] ³ Mi ajre la pa koroj sananjana tana uteene ta na, ka mbeljana imbotmbot. Pa mungu tipuni ma imeete. Mi ingi imanja mini.

Mi zin tomtom ta timbot toono na, timap ma timurur pa koroj tana mi tito i.[☆] ⁴ Mi tilek kumbun pa mooto mi tipakuri. Paso, ni ta ikam mburaana mi zaana ila ki koroj tina. Mi tilek kumbun pa koroj sananjana tina tomini. Tabe timanga to tiso: “Lak, asij ta ni irao kembei koroj tingi? Som asij irao be ikam malmal ma ilip pini? Som. Ni kadoono tomtom sa som.”[☆]

☆ 12:6: 1Kin 17:1+; Dan 7:25; Tur 11:2+, 13:5 ☆ 12:7: Dan 10:13,21; Yud 9; Tur 20:2 ☆ 12:9: Un 3:1+; Lu 10:18,

22:31; Yo 12:31; 2Kor 11:3; Tur 20:2+ ☆ 12:10: Sek 3:1; Tur 19:1 ☆ 12:11: Lu 14:26; Ro 8:33+, 16:20 ☆ 12:12:

Mbo 96:11+; Yesa 44:23, 49:13; Tur 8:13, 18:20 ☆ 12:14: Kam 19:4; 1Kin 17:1+; Dan 7:25; Tur 11:2+, 13:5 ☆ 12:18:

Un 3:15; 1Yo 5:10; Tur 11:7, 13:7, 14:12, 20:4 * 13:1: Koroj sananjana ti imender pizin wal ta tikazas Krisi wal kini

mi tikamam patajana pizin. ☆ 13:1: Dan 7:2+; Tur 11:7, 17:3 † 13:2: Lepat, bea, mi laion, ina buzur sananjan

tel ta bibip kat mi keten malmaljan, mi tipasansaana zin tomtom. ☆ 13:2: Dan 7:4+; Tur 12:4 ☆ 13:3: Tur 17:8

☆ 13:4: Tur 18:18 ☆ 13:5: Dan 7:8,25, 11:36; Tur 11:2, 12:6

⁵ Mi Anutu izem puulu tomtooru mi ru ila koroy sananjana tina namaana. Mazwaana tana, koroy tana ipakurkur itunu mi irepilpiili Anutu. ⁶ Tana kwoono ikaaga mi izzo sua repiliijana pa Anutu. Irepiili zaana, irepiili muriini tau Ni imbotmbot pa i, mi irepiili zin wal tau timbot saamba a. ⁷ Mi Anutu iyok pini be ikam malmal pa wal kini potomjan ma ilip pizin. Mi iur zin tomtom ta boozomen ila koroy sananjana tana namaana be imboro zin. Zin kulin pareijan, kaljan pareijan, mi timar pa karkari ta boozomen. ⁸ Tana wal boozomen ta timbot su toono tingi na, tilek kumbun pa koroy sananjana tina mi tipakuri. Mi zin tau zan ise ro ki mbotjana mata yaryaaranjana na, tilek kumbun pa koroy sananjana tina som. Wal tana tibeede zan se ro ta mungu kek, mana Anutu iur saamba mi toono. Mi Sipsip ki Anutu ta tipuni ma imeete na, ta imborro ro tana. ⁹ Tana tomtom ta sombe taljaana, na ni bela ilerj la sua ti:

¹⁰ Zin wal tabe tilela ruumu sanaana i, inako tilela ruumu sanaana.

Mi zin wal tabe timeete pa buza i, inako timeete pa buza. ‡

Tana Anutu wal kini potomjan bela tikiskis urlajana kizin, mi timender mboljana. ☆

Koroy sananjana toro ta ber ma ise pa toono

¹¹⁻¹² To motonj la na, ajre koroy sananjana toro § ta ber ma ise pa toono. Ka kandaara ru men, kembei ta sipsip. Tamen iso sua na, kembei ta mooto. Koroy mataana kana mburaana, ta imap ma ise kini. Mi ikam koroy mataana kana runguunu, tabe ikam ma tomtom boozomen ta timbotmbot su toono i tilek kumbun pa koroy mataana kana. Anoy ta tipun uteene ta ma imeete, mana imanja mini na. ¹³⁻¹⁴ Mi koroy sananjana ta iwe ru pa na, Anutu iyok pini ma itor-tooro mos bibip ma iwedet. Irao ikam ma you tomini imbot saamba mi isu toono ma tomtom tire kat pa matan. Tabe uraata kini

tana ipandelndel zin tomtom ta timbot su toono tingi, mi ipakamkaam zin. Mi ipesese zin tomtom be tiurpe koroy mataana kana runguunu mi tipakuri. Anoy ta buza ikan uteene ma imeete, mana imanja mini na. ¹⁵ Mi Anutu iyok pa koroy ta iwe ru pa, ma ikam koroy mataana kana runguunu ma iwe kembei koroy mata yaryaaranjana be iso sua. Mi zin wal ta sombe tilek kumbun pa runguunu tana som, na ni irao iur sua, mi tipun zin ma timetmeete. ☆

¹⁶ Mi ni imanjmarj tomtom ta boozomen be tikam kilalan ta ise naman woono. Som na, ise ndomon. Wal zannan ma zin sor-rokjan, mi zin mbio uunu ma zin tau timbot njoo, mi zin ta tiwe mbesoorjo sorok pizin wal pakan, mi zin iwal biibi. ¹⁷ Mi tiur sua ta kembei: Bela tomtom le kilalan tana, tona ingomoono koroy kini mi ingiimi koroy. Mi so som, nako som. Mi kilalan tina, ina koroy sananjana zaana mi kin kini. ☆

¹⁸ Tana koroy imbot la ngar. Tomtom ta sombe le ngar, nako iute zaala tabe inin koroy sananjana tana kin kini, mi ikilaala ka uunu. Kin tana na 666. Mi ina imender pa tomtom. ☆

14

Sipsip ki Anutu zijan zin iwal munjaana ma munjaana kat (144,000) timbot su abal Sion ta kar saamba a

¹ Ajbotmbot mi motonj la na, ajre Sipsip ki Anutu zijan zin tomtom ta munjaana ma munjaana kat (144,000) timendernder sala abal Sion. Mi zin iwal tina na, ni zaana mi tamaana zaana ise ndomon. ☆ ² Molo som na, ajlerj kaljaana ta imbot saamba mi isu. Mi kaljaana tana na, kembei tau yok ngurungurungjan i. Mi kembei ta lele ikurungurung ma biibi. Mi kembei ta zin wal tizze kombom kizin ma timbotmbot. ³ Mi iwal munjaana ma munjaana kat (144,000) tana timbo mboe popogana isu Biibi muriini tau wal zannan tomoota mi paj mi koroy matan yaryaaranjan paj timbotmbot

☆ 13:7: Dan 7:21 ☆ 13:8: Kam 32:32; Mbo 69:28; Mt 25:34; Lu 10:20; Yo 1:29; Tur 17:8, 20:12+, 21:27 ‡ 13:10: Zaala toro ta tarao be totooro sua ti, ina ta kembei: Zin wal ta so tikam buza mi tipun zin tomtom ma timetmeete, nako zitun timeete pa buza tomini. ☆ 13:10: Yer 15:2, 43:11; Mt 26:52; lbr 6:12; Tur 14:12 § 13:11-12: Koroy sananjana toro ti imender pa urlajana pakaamjanana. ☆ 13:11-12: Mt 7:15, 24:11 ☆ 13:13-14: Lo 13:1+; Mt 24:24; 2Tes 2:9+ ☆ 13:15: Dan 3:4+ ☆ 13:16: Tur 14:9, 19:20, 20:4 ☆ 13:17: Tur 14:9+, 15:2, 16:2 ☆ 13:18: Tur 15:2, 17:9, 21:17 ☆ 14:1: Tur 7:3+

pa na. Iwal biibi tana, ina zin tomtom ki toono tingi ta Anutu ingiimi zin ma tiwe lene kek. Mi zin men ta tirao be tiute mboe tana. ☆ ⁴ Iwal biibi tana tipasaana zitun ma tila kizin moori som. Pa tipotom zitun.

* Mi tirenaana Sipsip ki Anutu. Sombe ila kena, som ila kena, na zin tito i men. Wal tana, Merere itatke zin la tomtom mazwan, mi ingiimi zin ma tiwe lene kek. Tana tiwe wal mataana kan ki Anutu ziru Sipsip kini.

☆ ⁵ Mi pakaamjana sa ipet pa kwon som. Tana len uunu sa isaana som. ☆

Agela tel

⁶ To motorj la na, aŋre agela toro ta irie sala maŋaanaana mi isoyaara uruunu ambaijana pizin tomtom ta imbotmbot su toono na. Zin kulin pareijan, kaljan pareijan, mi timar pa karkari ta boozomen. Uruunu ambaijana tana ko imbol mi imbotmbot ta kembei ma alok. ☆ ⁷ Agela tana imanga, to kaljaana biibi ma iso: “Kelek kumbuyom pa Anutu mi kapakuri. Pa ni ta iur saamba, iur toono, iur tai, mi iur yok bukukjan ta boozomen. Mi nol biibi tabe itiiri zin tomtom mi iur kadoono pizin i, ta ingi imar kek. Tana komoto i mi kapakur zaana.” ☆

⁸ Molo som na, agela toro ta ito i ma imar, mi kaljaana biibi ma iso: “Kar zaanaana Babilon ta isu kek. Kar ta iyaryaaru zin tomtom pa mbulu kini sananjana, mi ikamam ma ingi be zin tomtom tiwin la mbooro ki Anutu kete malmaljana kini, ta tireege ma borok su lene kek.” ☆

⁹ Agela tana imar ila, mi agela toro ta iwe tel pa i, ito zin ma imar. To iboobo ma kaljaana kat. Iso: “Tomtom sa isombe ilek kumbuunu pa kororj sananjana, som kororj sananjana runguunu, mi ikam kilalan kini ise ndomoono, som namaana, ☆ ¹⁰ na ni tomini ko iyamaana kat Anutu kete malmaljana kini. Kete malmaljana kini tana na, kembei ta yok mboljana. Pa kosa sa ila ramaki bekana ipunmeete mburaana som. Tana tomtom tina ko iwal in la mbooro

ta bok pa Anutu kete malmaljana kini. Mi ko tiseeze mataana pa you raama kororj ta wengarjgaaraana mi kuziini sananjana i ila zin agela potomjan mi Sipsip ki Anutu keren uunu. ☆ ¹¹ You ta ikanan wal tana, ka kakoi ko izalla lene ta kembei ma alok. Tana zin ta tilek kumbun pa kororj sananjana, som kororj sananjana runguunu, mi tikam kilalan kini, nako irao keten su risa som. Pa you ko imbotmbot ta kembei ikot mberj ma aigule. ☆ ¹² Tana zin wal ki Anutu ta titoto tutu kini mi tiurla ki Yesu na, zin bela timender mboljana mi tikiskis urlajana kizin.”

¹³ Agela iso sua tana ma imap, mi aŋlerj kaljaana ta imbot saamba mi isu pio. Iso: “Beede ta kembei. Koozi mi ila na, zin wal ta sombe tikiskis Merere ma irao meetejana kizin, nako menmeen zin pa kampejana ki Anutu.” Pa Bubujana iso ta kembei: ŋonoono kat. Zin ko keten su pa uraata mi patajana kizin ta boozomen, mi tipa raama mbulu mi uraata kizin ambaijana ma tila kar saamba. ☆

Kini ngaamaana ka nol

¹⁴ Tona motorj ila na, aŋre miiri tieene kokoujana. Mi Ni ta mbuleene ise miiri tieene tana na, runguunu kembei ta Tomtom Lutuunu i. Mi mogar milmiljana imbot sala uteene. Mi iteege buza keloogojana ta mataana men. ☆ ¹⁵ To agela toro iyooto ma ipet pa Urum Merere, mi iboobo sala pa Ni ta imbotmbot se miiri tieene na. Iso: “Kam buza ku keloogojana tana, mi ngaama kini. Pa toono iurpe i lup kek. Tana kini ngaamaana ka nol, ta ingi be ipet i.” ☆ ¹⁶ To Ni tau mbuleene ise miiri tieene na, ipiri buza kini, mi ingaama kini ta imbotmbot su toono na ma imap.

Anutu kete malmaljana kini ikam kat zin tomtom

¹⁷ Molo som na, agela toro imbot Urum Merere ta saamba a mi iyooto. Mi ni tomini, le buza keloogojana ta mataana men. ¹⁸ To agela toro imbot artaal uunu mi

☆ 14:3: Mbo 149:1; Tur 5:9, 15:3 ☆ 14:4: Sua ta Yoan ibeede na, iso ta kembei. Wal 144,000 tainggi tila kizin moori ma zijan tikeene som. Wal ngarjan boozo tiso ko ni ikam sua toorogana pizin wal ta titoto mbulu mbyeenejana ki toono som, mi titoto Anutu zaala kini. ☆ 14:4: Mt 25:1+; 1Kor 6:20; 2Kor 11:2; Ep 5:27; Yems 1:18; Tur 3:4 ☆ 14:5: Mbo 32:2; Kol 3:9 ☆ 14:6: Mk 13:10 ☆ 14:7: Mbo 124:8; Tur 15:4 ☆ 14:8: Yesa 21:9; Yer 51:8; Tur 17:2+ ☆ 14:9: Tur 13:12+ ☆ 14:10: Un 19:24; Mbo 11:6, 75:8; Yesa 51:17; Yer 25:15; Tur 15:7 ☆ 14:11: Yesa 34:10 ☆ 14:13: 2Tes 1:7; Ibr 4:10 ☆ 14:14: Ezek 1:26; Dan 7:13 ☆ 14:15: Mk 4:29

imar. Ni ta imborro artaal ka you i. Imar to kaljaana biibi mi iso la pa ajela toro ta le buza keloogojana ta mataanajana na. Iso: “Kam buza ku tina, mi yembut baen ta boozomen njonon. Pa baen ta imbot toono na, mazan kek.”¹⁹ Beso ajela tana ipiri buza kini isu toono na, baen njonon borok la lup lele tabe tomtom tipadagdaaga baen su pa i, mibe surun izzu i. Ina imender pa Anutu kete malmaljana kini tau. ☆²⁰ Mi baen njonon tana, ina tipadagdaaga su kar ziljaana, mi surun biibi kat. Ireere ma ila molo kat ma irao kembei 300 kilomita. Mi ipot ma ise ma raraate pa hos kwoono. Baen surun tana, ina imender pa tomtom sijin.

15

Ajela lamata mi ru titeege patajana lamata mi ru

¹To motorj isala saamba na, ajre uraata biibi toro ipet. Uraata tinga na, ipa ndel kat. Takam ngar pa ma tarao som. Ajre ajela lamata mi ru titeege patajana lamata mi ru ta sananjan kat. Ina be ikemer pa, mi iposop Anutu kete malmaljana kini. ☆

²Mi ajre kororj kembei ta tai i. Ingalarj kat. Mi you miaana ikam prikrik lela. Mi zin wal tau timender mboljana mi tikis urlajana kizin ma tilip pa kororj sananjana raama ruuguunu, mi tikam kilalan kini som na, ajre zin timender se tai tina, mi len kombom ma irao zin. Kombom tana, Anutu itunu ikam pizin. ☆³ Mi timbo mboe ki Mose ta Anutu mbesoorj kini i, mi Sipsip ki Anutu mboe kini. Tiso:

“O Merere Anutu, nu mburom keskeezegom.

Uraata ku biibi kat. Amkam ngar pa ma amrao som.

Nu king biibi njonoono ta mborro karkari ta boozomen.

Nu kamam peeze mi iseenge iseenge ma ila. Mi mbulu ku na, ndeengerjana mi njonoono men. ☆

“O Merere, nu itum tamen ta potomjom. Tana tomtom ta munjaana men ko timoto u, mi tilej la kaljom, mi tipakur nu zom.

Mi zin karkari ta boozomen ko timar, mi tilek kumbun pu, mi tipakuru.

Pa mbulu ku ta urur kadoono ndeengerjana pizin tomtom, ina ta swe ma imbot mat kek.” ☆

⁵Kaimer mana motorj ila na, ajre beeze ki Anutu ta imbotmbot saamba a, leleene ta potomjana kat na ka kataama ikaaga. Beeze tana na, sua ta Anutu iswe pa wal kini bekena ipombol zin ma tito zaala kini na imbotmbot lela. ☆⁶ Mi ajela lamata mi ru tana tiyooto ma tipet pa beeze raama patajana lamata mi ru ta sananjan kat. Ajela tana timbot la mburu kokoujan ta ngeezegan kat. Mi tiur mburu milmiljan ta imbot se kan mbooro ma iliu zin. ⁷To kororj matan yaryaraanjan pañ na, kizin ta imanga, to irai mbooro milmiljan lamata mi ru ma ikot ajela lamata mi ru tana. Mbooro lamata mi ru tana na, Anutu ta imbotmbot ma alok i kete malmaljana kini ila ma bokbok. ☆⁸ Mi urum lene ta saamba a, na bok pa you kakoi ta iyooto pa Anutu azunja kini mi mburaana na. Tabe ikam ma tomtom sa irao be ilela som ma irao ajela lamata mi ru tana tiposop uraata kizin ma imap. ☆

16

Anutu kete malmaljana kini ikam kat zin tomtom

¹To anlej kaljaana biibi ta imbot urum lene ta saamba a mi imar. Mi iso pa ajela lamata mi ru tana ma iso: “Kala ma kilirj Anutu kete malmaljana kini ta imbot sula mbooro tiom na, ma isula toono.” ☆

²To ajela ta imuungu na, ila to imanga pa mbooro kini, mi Anutu kete malmaljana kini werek su toono. Beso isu ta kembei, na zin wal tau kilalan ki kororj sananjana ise kizin, mi tizunzun pa kororj tana ruuguunu na, mbetmbeete ta sananjan kat i ikam zin. ☆

³Ajela ta iwe ru pa i, ila to imanga pa mbooro kini, mi Anutu kete malmaljana kini isu tai. Beso isula tai na, tai itoori ma iwe kembei sirj kutuunu gabgapjana tau kizin tomtom ta timeete kek na. Tabe kororj ta munjaana men tau timbot sula tai

☆ 14:19: Tur 19:15 ☆ 15:1: Tur 11:18 ☆ 15:2: Tur 4:6, 13:15*, 14:2 ☆ 15:3: Kam 15:1*; Mbo 86:9*, 111:2, 145:17 ☆ 15:4: Mbo 86:9 ☆ 15:5: Kam 40:20; Tur 11:19 ☆ 15:7: 2Tes 1:9; Tur 4:6,9, 10:6 ☆ 15:8: Kam 40:34 ☆ 16:1: Mbo 69:24; Tur 14:10, 15:1 ☆ 16:2: Kam 9:9*; Tur 13:12* ☆ 16:3: Kam 7:17*; Tur 8:8*

leleene na, timetmeete lup. Sa kalaɲana mini som.✠

⁴Ta kembei, mi aɲela ta iwe tel pa i, ila to imanga pa mbooro kini, mi Anutu kete malmalɲana kini isula yok boozomen ta tireere i mi yok bukbukɲan tomini. Mi ikam ma yok ta boozomen titooro ma tiwe siɲ men.✠ ⁵Mi aɲleɲ la pa aɲela ta imborro yok i, iso pa Merere ma iso:

“Nu potomɲom.

Ta mungu mi imar na, nu mbotmbot.

Mbulu ta kam ti be pokot sanaana kizin tomtom, ina indeeɲe men.✠

⁶Pa zin tipun wal ku potomɲan, mi zin wal ta tiwe kwom mi tiso kalɲom pizin tomtom na.

Tana nu sombe kam zin ma tiwin siɲ, ina itop la kat.”✠ ⁷Ta kembei, mi aɲleɲ kalɲaana ta imar pa artaal uunu. Iso:

“E. Merere Anutu, nu mburom keskeezem. Nu ute kat tomtom uunu kizin. Tana kadoono ta kamam be pokot mbulu kizin, ina indeeɲe men.”

⁸To aɲela ta iwe paɲ pa i, ila mi imanga pa mbooro kini, mi ipasaana zoɲ. Ikam ma zoɲ mataana men, beken a ineene zin tomtom mi iyespokpok zin kembei ta you.✠ ⁹Tana zoɲ ipasaana zin ma tisaana kat. Tamen lenen be titooro ngar kizin mi tipakur Anutu ta imborro pataɲana tana na som. Timanga mi tipiri sua sananɲana pini.✠

¹⁰To motonɲ ila na, aɲre aɲela ta iwe lamata pa i, ila to imanga pa mbooro kini, mi Anutu kete malmalɲana kini isula pa koron sananɲana muriini. To lele kini biibi ta ikamam peeze pa na, zugut izuk ma sik. Mi yoyouɲana biibi kat ikam zin tomtom, tabe tikarrut zurun.✠ ¹¹To tisu mi tipiri sua sananɲana pa Anutu saamba kana pa yoyouɲana biibi mi mbetmbeete sananɲan ta ikam zin na. Tamen titooro lenen mi tizem sanaana kizin som.✠

¹²Tona aɲela ta iwe lamata mi ta pa i, ila ma imanga pa mbooro kini. Ina be ikam ma

yok biibi Euprates imaaga. Naso iur zaala pizin king tabe timar pa zoɲ uunu na.✠ ¹³Mi aɲre bubuɲana sananɲan tel. Rungun kembei ta ngeu. Ta iyooto pa mooto kwoono, mi toro iyooto pa koron sananɲana kwoono. Mi ta iwe tel pa i na, iyooto pa ni tau ikam koron sananɲana tana runguunu na kwoono. Anon ta ipakamkaam zin tomtom na.✠ ¹⁴Ngeu tel tana, ina bubuɲana sananɲan tau. Zin ko titortooro mos bibip pakan. Mi sombe nol biibi ki Anutu mbolkenkenɲana igarau, to tila ma tiyogeege zin king irao toono ta boozomen mi tilup zin be tikam malmal.✠

¹⁵Mi Merere iso ta kembei: “Kere. Nio ko aɲmar mi aɲpamurur yom kembei tomtom kuumbuɲana. Mi tomtom ta sombe ipamatmaata, mi iparaɲraɲ itunu ma iurpe i lup, inako indeeɲe kampeɲana biibi. Pa sombe Biibi kini imar ma ingi, na burup mi pai men. Kokena iparaɲraɲ itunu som mi imbot sorok, to ka mianɲ pa itunu.”✠

¹⁶Tana bubuɲana sananɲan tina tila ma tiyogeege zin king, mi tilup zin la lele ta tipaata la lburu kalɲan be Amagedon.✠

¹⁷To aɲela ta iwe lamata mi ru pa i, ila ma imanga pa mbooro kini, mi Anutu kete malmalɲana kini isu pa majaanɲana. Mi kalɲaana ta musaana som, imbot urum lene ta Tomtom Biibi muriini na, mi iso: “A lagoi, ta imap na.” ¹⁸Ta kembei mi lele ikimitmit, saamba ikuruɲruɲ, lolo iwenweene, mi yenyeenge ta biibi nonoono i, itok. Yenyeenge tana, irao yenyeenge sa som. Mungu kat, indeeɲe ta Anutu iur tomtom mi imar na, yenyeenge sa ta kembea itok toono pasa zen. ¹⁹Ikam ma kar zaanɲana Babilon ibalak ma iwe pakaana tel. Mi kar bibip kizin karkari ta boozomen na, borok su len lup tomini. Tana Anutu mataana mbelelele kar zaanɲana Babilon

* uunu kini som, mi ikam yok mbolɲana kat pizin be tiwin. Yok tana, ina kete malmalɲana kini tabe iswe pizin na. Mi kar

✠ 16:4: Mbo 78:44 ✠ 16:5: Mbo 119:137 ✠ 16:6: Mbo 9:13, 79:3; Mt 23:34+; Tur 11:18 ✠ 16:8: Tur 8:12 ✠ 16:9: Dan 5:22+; Tur 9:20+ ✠ 16:10: Kam 10:21+; Tur 9:2 ✠ 16:11: Tur 9:20+ ✠ 16:12: Tur 9:14 ✠ 16:13: 1Yo 4:1+; Tur 12:3, 9, 13:1, 11 ✠ 16:14: Mbo 2:2+; Mt 24:24; 2Tes 2:9; Tur 17:14 ✠ 16:15: Mt 24:42+; Lu 12:39+; 1Tes 5:2+; 2Pe 3:10 ✠ 16:16: Sek 12:11; Tur 19:19 ✠ 16:19: Yoan ipaata kar tingi zaana be Babilon. Mi ina imender pa kar biibi Rom, ramaki mbulu mbyueɲeɲana ki toono ta iyaryaaru zin tomtom mi tipizil ndemen pa Anutu. Tamen ni leleene be ipaata kat Rom zaana som, tana ipaata kembei Babilon. Kaimer ko ipaata be moori zaala lwoono kana tomini (re sua pakaana 17). ✠ 16:19: Yesa 51:17+; Tur 14:8+, 17:18, 18:5

Babilon kola iwin ma imap. ²⁰ Mi mutu-mutu mi abalabal ta boozomen ko regan mini som. Pa timbiriizi ma tila len lup. ²¹ Mi yajpat barambaram ma isu pa saamba, to itoptop sala zin tomtom. Yajpat tana, sijansijana kat. Mi tipata kat. Ikam ma tomtom nin saana kat. Tabe tisu ma tipiri sua sananjana pa Anutu. Pa patanjana tana ambai som kat. [☆]

17

Moori zaala lwoono kana

¹ Zin ajela lamata mi ru ta titeege mbooro lamata mi ru na, kizin ta imar to iso pio. Iso: “Mar be ajso u pa kadoono tabe Anutu iur pa moori kaibiim ta zaala lwoono kana na. Moori tana na, kar biibi ta imbot igarau yok booza. [☆] ² Ni ta iyaryaaru zin king ki toono ma tikamam mbulu sananjana. Mi zin king men som. Ni ipakankaana tomtom toono kan boozomen ma tito i pa mbulu kini sananjana. Tabe ikam zin ma kembei tiwin yok ta mboljana kat ma tikankaana.” [☆]

³ Tona loja men mi bubujana iru pio, mi ajela iur yo su lele bilimjana. To ajre moori mbuleene ise koror sananjana ta sijansijana kat. Mi koror tana na, sua sanangan boozomen imbot se kuliini. Mi sua ta boozomen tana na, sua repiilijana pa Anutu men. Koror tana uteene na, lamata mi ru, mi ka kandaara laamuru. [☆] ⁴ Mburu ta moori tana izeebi pa na, ndabokjana kat. Mi ka mos na, totojana mi sijansijana. Mi ni ikam aigau pa mburu milmiljan, mi pat ndabokbokjan, mi koror kembei ta yorodij. Mi mbooro milmiljana ta imbot la namaana. Ina bok pa mbulu kini ta sananjana kat na. ⁵ Mi tibeede zaana turkerjana ila ndomoono ta kembei:

“Kar biibi Babilon. Ni ta ipiyooto moori zaala lwoono kan ta boozomen, mi ipeyei mbulu ta Anutu leleene pa risa som kat na isu toono.” [☆]

⁶ Mi ajre moori tina na, ni kembei tomtom ta imbel winjana ma igadgaada kat. Pa ni ta ipeyei ngar sananjana pizin tomtom ma tikazas Anutu wal kini potomjan zijan zin tomtom ta tizzwe katkat sua jonoono ki

Yesu. Tana ni kembei imbel sijin winjana. Tabe nio ajre i mi ajkam ngar booza. [☆]

⁷ To ajela iso: “Nu kam ngar booza paso? Moori tinga mi koror sananjana ta ni imbot sala a, ta uteene lamata mi ru mi ka kandaara laamuru na, ingi be ajpeeze ka uunu ma lej.

⁸ “Koror sananjana ta re na, mungu ni imbotmbot. Mi buri na muriini bilim. Mi molo som to ise mini pa naala ta usomjana na. Mi ko imbot ri, tona Merere ipambiriizi i ma ila ne kat. Mi ro ki mbotjana mata yaryaaranjana ta toono ti ipet zen mi tomtom zan ise na, zin wal ta sombe zan ise ro tana som, na zin tina ko tire koror sananjana tana mi kwon itaanda pini. Pa ni mungu na, imbotmbot. Mi buri na, muriini bilim. Mi ko ipet mini. [☆]

⁹ “Tana iti takam kat ngar pa. Tomtom ta sombe le ngar, nako iute zin koror tingi. Uteene ta lamata mi ru na, ina abal lamata mi ru ta moori tina mbuleene ise. Mi uteene lamata mi ru tina, ina tiwe kin pa king lamata mi ru tomini. [☆] ¹⁰ Kizin lamata na, tisu len kek. Mi ta, ta ikamam peeze i. Mi toro na, iwwa kaimer. Tamen sombe imar, na bela imbot risa. ¹¹ Mi koror sananjana ta mungu imbotmbot mi buri imbot som na, ina king ta iwe lamata mi tel pa i. Tamen ni ko iyooto pa king lamata mi ru tana. Mi ko imbot ma molo som. Pa Merere ko ipambiriizi i ma ila ne kat.

¹² “To kandaara laamuru ta re na, ina zin king laamuru ta tikam peeze zen. Miko timbot ma nol kizin be peeze ila naman, to zijan koror sananjana tana timboro toono pa mazwaana rimen jonoono. [☆] ¹³ Zin ta boozomen tina ko tiyok raraate ma ngar kizin iwe tamen, mi tizem peeze mi mburan ma imap ila ki koror sananjana tana be tipomboli. ¹⁴ Mi zin ko tikam malmal pa Sip-sip ki Anutu mi wal kini. Tamen ko tikam ma som, mi Sipsip ki Anutu ilip pizin. Paso, ni Merere jonoono ta ilip pizin merere ta boozomen. Mi ni king biibi jonoono ta ilip pizin king ta boozomen. Mi wal kini, ina zin ta ni itunu ipei kat zin, mi iboobo zin ma tiwe lene, mi tikiskis urlanjana kizin na.” [☆]

¹⁵ Tona ajela iseenge sua kini ma iso:

[☆] 16:20: Tur 16:14 [☆] 16:21: Kam 9:23+; Tur 11:19 [☆] 17:1: Yer 51:12+; Tur 18:16 [☆] 17:2: Yesa 23:17; Yer 51:7; Tur 14:8, 18:3 [☆] 17:3: Tur 13:1,5+ [☆] 17:5: Tur 14:8 [☆] 17:6: Tur 6:9, 12:11, 13:15, 16:6 [☆] 17:8: Mbo 69:28; Dan 12:1; Tur 13:8+ [☆] 17:9: Tur 13:1,18 [☆] 17:12: Dan 7:24 [☆] 17:14: 1Tim 6:15; Tur 16:14, 19:19

“Yok boozomen ta re moori zaala lwoono kana imbot igarau zin na, ina imender pizin tomtom boozomen tau kulin pareijan, kaljan pareijan, mi timar pa karkari ta boozomen. ¹⁶ Mi koron sananjana tana raama ka kandaara laamuru ta nu re na, inako titooro zin, mi tiur koi pa moori zaala lwoono kana tana, mi tipasaana kati. Ko tikiin mburu pini ma imbot sorok. Mi timanga pini, mi titatututi, mi tigiibi i isula you. ¹⁷ Pa Anutu, ni iur ngar tina imbot la king laamuru tana lenen kek. Tana zin ko tilup ngar mi lenen ma iwe tamen, mi tito Anutu ngar kini, mi tizem peeze kizin ila ki koron sananjana tana namaana, be ni imboro ma irao Merere sua kini iur nonoono.

¹⁸ “Mi moori ta nu re i, ina imender pa kar biibi ta ikamam peeze pa king boozomen ta timbot toono i.”

18

Babilon borok su lene

¹ Kaimer mana motor la na, anje anjela toro imbot saamba mi isu. Anjela tana mburaana biibi kat, mi ka azunja iyaara ma irao toono. ² Mi kaljaana biibi ma isombe: “Kar biibi Babilon borok su lene kek! Tireege ma borok su lene kek!

Inga muriini bilim. Matanda la na, tere mini som.

Inga be imbot ma iwe bubujana sananjan mi man sananjan boozomen ta lenende pizin risa som na murin. ³

³ Pa ni ta iyaryaaru zin king ki toono ma tikamam mbulu sanaana.

Mi ipakankaana zin karkari tomini ma tito i pa mbulu kini sananjana.

Tabe ikam zin ma kembei tiwin yok ta mboljana kat ma tikankaana.

Ni mata koronjana kat, ma iso ikam le koron ta boozomen.

Tana wal boozomen tilala kini be tingo-moono koron kizin, mibe tikam len kadoono.

Mi mbulu kini tana iwe zaala pizin ma tiwe mbio uunu. ⁴ To anjer kaljaana toro ta imbot saamba mi isu. Iso:

“O niom wal tio, koko pa kar tina, mi kala kombot ndel.

Kokena kagaabi pa sanaana kini, to kadoono kini sananjana ise tiom tomini. ⁵

⁵ Paso, sanaana kini ta boozomen indoundou mi isala isala mabe koron sala saamba.

Mi mbulu kini sananjan ta boozomen tana na, Anutu mataana ingalgal. ⁶

⁶ Tana mbulu ta ni ikam pizin tomtom, ingi be imiili pini ma ilip kat.

Pa mbulu kini sananjana, Anutu kola ipokot pa ru.

Mungu moori tana itooro yok mboljana, mi ipiwin zin tomtom pa.

Mi ingi be ni kadoono iwin yok ta mboljana kat la itunu mbooro kini. ⁷

⁷ Ni mungu ipakur itunu mi ikam le koron boozo kat irao itunu leleene.

Tana ni kola itantjan mi ire yoyoujana biibi ma ikot mbulu kini tana.

Pa ka gorok molo ta koron to isombe: ‘A, nio ingi mernan ta anborro koron ta boozomen. Ko anbutultul se murin mi anbomborejan ta kembei.

Nio kembei nora sa, be anbot noobo mi antantjan? Som.

Patajana sa ta kembei irao ipet pio na som. ⁸

⁸ Mi aigule tasa, nako iporou sala patajana boozomen ta Anutu iur pini na.

To meetejana, tijiizi, mi peteele ko indeenji,

mi you ko ikani ma gubuunu men.

Pa Merere Anutu tabe iur kadoono pini i, ni mbura keskezejana.” ⁹

⁹ Beso zin king ki toono ta tilala ma zijan moori tana tikamam kat mboti ambajana, mi tikamam mbulu sananjana na, matan ila na, tire you ka koi biibi izalla. To timanga na, titan ma tikam geezejana pini. ¹⁰

¹⁰ Tamen tila tigarau i som. Pa timoto kan pa yoyoujana biibi ta ise kini na. Tana timbot molo mi titwer la pini men. Tiso:

“Wei, tembeli kek!

A kar biibi, tembeli kek!

Babilon, ni kar zaanajana mi mburaanajana.

¹⁷:16: Ezek 16:37+; Tur 18:8,16

¹⁸:1: Ezek 43:2; Tur 10:1

¹⁸:2: Yesa 14:23, 21:9; Tur 14:8

¹⁸:3:

Tur 14:8, 17:2 ¹⁸:4: Un 19:12+; Yer 51:6; 2Kor 6:17

¹⁸:5: Un 18:20+; Yona 1:2; Tur 16:19

¹⁸:6: Mbo

137:8; Yer 50:29; 2Tes 1:6

¹⁸:7: Yesa 47:7+

¹⁸:8: Yer 50:34

¹⁸:9: Yer 50:46; Ezek 26:16+

¹⁸:10:

Mi ingi ikam kadoono kini ma imbirizi karau men pa aigule suruunu rimen nonoono ti.”[☆]

¹¹ Ikam ma zin wal toono kan ta tiŋgomonmoono kororŋ kizin ilala kini na, titarŋ biibi pini ma tiyeryer. Pa len tomtom sa be ingiimi kororŋ kizin mini som.”[☆]

¹² Kororŋ kizin ta kembei: Pat milmiljan mi zanjan tau ndabokbokjan mi kadon bibip i, mi mburu pakan kembei ta natabu, zaara, ze, mi kawaala ta kokoujan, totojan, mi siŋsiŋjan, mi pakan ta ambaimbaijan kat. Mi ke ta kuzinjan, mi kororŋ ambaimbaijan ta tiurpe pa elepan zoŋon, mi ke ambaimbaijan ta kadon bibip i, mi pat pakan ta ka mos yaryaaranjan i, ¹³ mi kororŋ pakan ta kuzin ambaimbaijan mi kadon bibip i. Mi baen, ngere, kini, makau, sipsip, mi hos raama karis. Ina zin kororŋ tina. Mi zin tomtom tomini, wal tana tiŋgomonmoono zin ila kizin wal pakan be tiwe len mbesoŋo. Tana kororŋ kizin ta munjaana men tina, ko irao tiŋgomoono mini na som. ¹⁴ Mi zin tau tiŋgomonmoono mburu ma kororŋ i ko timanga, mi tiso pini ma tiso:

“Wai, kororŋ munjaana men ta kar Babilon mata berber pa be ikam, ta ingi imap i. Mi kororŋ kini ambaimbaijan boozomen ta zaana biibi pa i, ta ila lene lup. Ma ingi ko irao kamjan mini som.”

¹⁵ Mi zin ta tiwe mbio uunu pa kororŋ boozo ta tiŋgomonmoono isu kar tana, nako timoto la pa yoyoujana biibi ta ise kini na, to timbot molo mi titarŋ pini. ¹⁶ Ko tiyeryer mi tiso:

“Tembelu kek!

A kar biibi, tembelu kek!

Mungu nu rru pa mburu kokoujan, totojan, mi siŋsiŋjan men.

Mi kamam aigau pa mburu milmiljan mi pat ndabokbokjan men.

¹⁷ Tamen, aigule suruunu rimen ti, mi mburu ku ambaimbaijan ta boozomen tina tisaana lup.”

Mi zin peeze kan ta boozomen ki woŋgo ta kembena. Ko zijan zin tomtom pakan ta zijan tikwayai pa tai keteene i, mi zin uraata kan ki woŋgo timbot molo pa tomini. ¹⁸ Mi tire la pa ka kakoi ta izalla na, mi titwer ma tiso ma kaljan biibi ta kembei:

“We, kar toro sa ko irao kar biibi tiŋga?”

¹⁹ Tana timorŋ zin pa koskoozo, mi titarŋ ma tiyeryer, mi kaljan biibi ma tisombe:

“Tembelu kek!

A kar biibi, tembelu kek!

La lem mi ingi be niam amru zoloyam i.

Niam tomtom tai koyam ta boozomen ti amwe mbio uunu pa nu tau.

Tamen aigule suruunu rimen ti, mi tipasaanu ma map kat!”

²⁰ Tana niom ta kombot kar saamba na, menmeen yom. Pa kar Babilon ila ne kek. Mi niom ta kewe Anutu wal kini potomjan na, niomjan zin tau tiwe Anutu kwoono, mi zin ngorjana kini na, menmeen yom. Pa mbulu ta Babilon ikam piom, ta Anutu ipokot kek.

²¹ Tona aŋre aŋela mburaanjanana ta ikam pat ta siŋaanabi kat, mi ipundu sula tai mi iso:

“Kar biibi Babilon, ko tipundu i ma isula lene ta kembei.

Mi ko irao tere i mini som.

²² Tomtom sa ko imbot kar Babilon mini be ise kombom, mi iwi twiiri ma mamaaza, mi imbo mboe ma iwal tileŋ na som.”[☆]

Mi wal kini ta tazabzap len kororŋ pakan be tiŋgomoono na, kizin sa ko ipa pa kar keteene mini som.

Mi pat bibip ta tiurpewe palawa pa na, inako tikam uraata pa mi kan orooro isala mini na som.

²³ Mi tomtom sa ko imbot mini be itun lam mi iyaara na som.

Mi ula ta kembena. Sa ko ipet su Babilon mini som.

Mungu wal kini ta tiŋgomonmoono kororŋ na, zin zan mi mburan bibip. Tilip pa wal boozomen ta timbotmbot toono na.

Mi naborou kini ta ipandelndel zin iwal karkari.

²⁴ Mi tere na, kembei wal potomjan ki Anutu mi kwoono bizin zijan wal ta boozomen, ta siŋ kizin isu kar tana ma isaana.”[☆]

19

Tipakur Anutu isu kar saamba

¹ Kaimer mana, anley iwal biibi ta timbot kar saamba na, orooro kizin isala. Kaljan izalla ma tiso:

“Haleluya!

Tapakur Anutu kiti zaana.

Pa ni mburaana mi zaana biibi.

Mi ikamke iti ma tombot ambai kek.✠

² Ni ta iute kat tomtom uunu kizin. Tana uraata kini ta ikamam be ipokot mbulu kizin, ina indeejeje men.

Moori kaibiim ta zaala lwoono kana na, ni ikeske zin tomtom toono kan pa mbulu kini sananjan, tanata Anutu iur kadoono pini.

Ni mungu ikazas zin mbesoojo ki Anutu ma sinjin ireere.

Mi ingi Anutu ipokot mbulu kini kek.”✠ ³ Ta kembei mi anley kaljan isala mini ma tiso:

“Haleluya!

Pa kar Babilon ta you ikanan, mi ka kakoi ko izalla ta kembea ma alok.”✠

⁴ To wal tomoota mi parj ta zannan na, raama koron matan yaryaaranan parj na, titoptop su mi tipakur Anutu ta imbutul se muriini peeze kana na, ma tisombe: “Haleluya! Honoono kat. Iti tapakur Merere zaana!”✠

⁵ Tona kaljaana ta imbot Biibi muriini mi imar. Isombe: “Niom mbesoojo kini munjaana men ta komototo i mi keleyley la kaljaana na, kapakur Anutu kiti zaana! Niom ta zoyomjoyom, mi niom pakan tomini.”✠

⁶ Molo som na, anley orooro kizin iwal biibi isala mini. Kaljan na, kembei ta yok boozomen ngurungurung ma kembei ta lele ikurung i. Mi kaljan biibi ma tisombe:

“Haleluya!

Iti tapakur Merere Anutu kiti zaana. Pa ni biibi mi mbura keskeezejana, mi ikamam peeze pa koron ta boozomen.✠

⁷ Tana iti menmeen ti mi lelende ambai, mi tiwit uruunu. Pa ni zaana biibi kat.

Ula ki Sipsip ki Anutu, ta ingi be ipet i. Mi waene, ni iurpe itunu kek.✠

⁸ Pa Anutu ikam le mburu kokoujana ta ngeezejana kat be iru pa.”

(Mburu kokoujana tana, ina imender pa mbulu ndeejejan kizin wal potomjan.)✠

⁹ Tona ajela iso pio. Iso: “Beede ta kembei: ‘Zin wal ta sua ikam zin be timar pa ula ki Sipsip ki Anutu, mibe tikan ka kini na, zin ko menmeen zin biibi pa kampejana tana.’” To iso seenge sua kini ma iso: “Ingi sua honoono ki Anutu.”✠

¹⁰ Ni iso ta kembei, tabe nio anlek kumbun pini, mi anjo anpakuri. Som, mi ni ipeteke yo. Iso: “Wal! Kam kembena pepe. Nio ingi mbesoojo sorok kembei nu mi zin toymatizij ku ta niomjan kikiskis sua honoono ta Yesu iswe na. Tana pakur yo pepe. Pakur Anutu itutamen. Pa Merere kwoono bizin honoono na, tipombolmbol Yesu sua kini.”✠

Malmal biibi ki mbenj kaimer

¹¹ To motoj la na, agre saamba ikaaga. Mi agre hos kokoujana. Mi tomtom ta mbuleene se hos tana ndemeene. Ni tomtom ta ikamam mbulu honoono men, mi itoto sua kini. Sombe iur kadoono, som ikam malmal, ina ikam ma indeeje men.✠ ¹² Mataana na, kembei ta you bilbiljana i. Mi uteene na, mogar boozomen imbot sala. Mi zaana, ina tibeede pataja kek. Zaana tana, tomtom toro sa iute som. Ni itutamen ta iute.✠ ¹³ Mi iru pa mburu ta sin ipasaana ma isaana. Mi tipaata zaana be “Sua ta iswe Anutu ngar kini.”✠

¹⁴ Ni imuungu mi zin malmal kan ki saamba tito i. Tise hos kokoujan men, mi tizeebe zin pa mburu kokoujan ta ngeezejan men.✠ ¹⁵ Biibi tana na, buza mataananjana iyooto pa kwoono be ikas zin karkari pa. Mi ni ko ikam peeze mboljana pa toono ta boozomen. Anutu ta mbura keskeezejana na, ni keteene malmal biibi kat. Tana ni ta ise hos kokoujana kola

✠ 19:1: Mbo 104:1 ✠ 19:2: Tur 6:10, 16:7, 18:20 ✠ 19:3: Tur 14:11, 18:9, 18 ✠ 19:4: Tur 4:2+, 4:10, 5:14

✠ 19:5: Mbo 22:23, 115:13, 134:1, 135:1; Tur 11:18, 20:12 ✠ 19:6: Mbo 93:1, 97:1; Tur 11:17+, 14:2 ✠ 19:7: Mt

22:2, 25:10; 2Kor 11:2; Ep 5:32; Tur 21:2, 9 ✠ 19:8: Mbo 45:13+; Yesa 61:10; Tur 3:5 ✠ 19:9: Lu 14:15+ ✠ 19:10:

Ng 10:25+; 1Yo 5:10; Tur 22:6+ ✠ 19:11: Mbo 45:3+, 96:13; Tur 1:5, 3:14, 6:2 ✠ 19:12: Dan 10:6; Tur 1:14, 2:17+

✠ 19:13: Yesa 63:1+; Yo 1:1 ✠ 19:14: Mt 28:3; Lu 2:13; Tur 4:4, 7:9+ ✠ 19:15: Mbo 2:9; 2Tes 2:8; Tur 1:16, 2:27,

12:5, 14:19+

ipadagdaaga zin tomtom ma siŋ kizin irereere ma kembei ta tomtom tikamam pa baen na. ¹⁶ Tomtom tana, tibeede zaana se kawaala kini ta indeeje ka soobo i. Iso ta kembei: “King biibi ŋonoono ta ilip pa king ta boozomen, mi Merere ta ilip pa merere ta boozomen.” ¹⁷

¹⁷ To aŋre aŋela ta. Imender la zoŋ mataana, mi kaljaana biibi ma iboobo la pizin man ta tirie pa maŋaanaŋana i. Iso: “Niom ta boozomen kamar kulup yom pa kini biibi ta Anutu iurpe ma imbotmbot i. ¹⁸ Kakan zin king, ma zin bibip kizin malmal kan, ma zin zaaba kan mburanŋan mazan. Mi kakan zin hos raama kan tomtom bizin mazan tomini. To zin tomtom ta boozomen ta kembena. Zin mbesoogo sorok, mi zin ta zanŋan ma zin iwal biibi, ina kakan zin men.”

¹⁹ Aŋleŋ ta kembei mi motoŋ la na, aŋre koroŋ sananŋana mi zin king ki toono ziŋan zin malmal kan kizin tilup zin be tikam malmal pa ni ta imbot sala hos kokouŋana ndemeene na, ziŋan wal kini ta malmal kan i. ²⁰ Tamen zin mburan irao ni ta imbot sala hos na som. Ni imanŋa to, karau lae pa koroŋ sananŋana ta ikazas Anutu wal kini, mi ni tau ikam koroŋ tana runguunu mi itortooro uraata bibip lala tomtom matan bekana ipakaam zin na. Uraata kini tana, ta ipandelndel zin tomtom ma tikam kilalan ki koroŋ sananŋana, mi tilek kumbun pa koroŋ tana runguunu. Tana wal ru tana matan yaryaara, mi ni tau mbuleene se hos kokouŋana na, iten zin, mi ipalkeete zin sula you biibi ta kakoi kuziini sananŋana kat izze pa i. ²¹ Mi wal sananŋan ta boozomen na, timetmeete pa buza ta iyooto pa ni ta imbot se hos ndemeene na kwoono. To man ta boozomen timar, mi timbot se koroŋ tana mazan, mi matan pis, mi titut zin, titut zin ma timap.

20

Ndaama munjaana ta (1,000)

¹ Kaimer mana motoŋ la, to aŋre aŋela toro imbot saamba mi isu. Ni imborro kataama ki naala ta usomŋana na, mi iteege

re ta mbolŋana kat. ²⁻³ Isula to ikiskis mooto tau. Anoŋ ta alingumuraŋana na. Tipaat i be Tomtom Sanaana mi Sadan na. Mi ipo i pa re tana, mi ipundu i sula naala ta usomŋana na, mi ipakaala kwoono ma tuŋ kat be imbot ma irao ndaama munjaana ta (1,000). Tana ni ko irao ipandelndel zin karkari mini som ma irao ndaama munjaana ta tina imap. Tamen kaimer na, bela tizemi, mi ipa lene pa mazwaana suruunu ri. ⁴

⁴ Beso motoŋ sala saamba na, aŋre zin wal tau Merere iur zin be titiiri zin tomtom i, mbulen se murin peeze kana ma timbotmbot. Mi aŋre zin wal ta tizzwe Yesu uruunu mi Anutu sua kini ma tiyembut ŋguren na, ziŋan wal boozomen ta tilek kumbun pa koroŋ sananŋana raama runguunu som, mi tiyok be tikam kilalan kini ise ndomon som, ise naman som. Ina zin tina ta timanŋa pa meeterjana, mi ziŋan Kisi tikam peeze pa ndaama munjaana ta tina. ⁵ Ina manŋana mataana kana. Mi zin iwal biibi ta timetmeete, nako manŋana zen ma irao ndaama munjaana ta tina imap. ⁶ Zin wal ta so timbot lela manŋana mataana kana tina, nako menmeen zin biibi pa kampejana tana. Pa zin tiwe Anutu wal kini potomŋan kek. Tana meeterjana ta iwe ru pa i, ko irao ikam kosa sa pizin na som. Mi zin ko tiwe zin patoronŋana kan, mi timbeeze pa Anutu mi Kisi. Mi ziŋan Kisi ko tikam peeze pa ndaama munjaana ta (1,000) tana. ⁷

Tomtom Sanaana imap

⁷ Kaimer ma ndaama munjaana tana imap, to tikaaga naala ta usomŋana na kwoono, mi tizem Tomtom Sanaana ma iyooto. ⁸ To ni ila be ipandelndel zin karkari ta timbot irao toono ta boozomen, mibe ilup zin pa malmal. Wal tana, tipaata zin be Magog mi Gog. ^{*} Tinin zin na, tarao som. Pa zin kembei magargaara tai kana. ⁹ Timanŋa na, tila tiliu lele ta Anutu wal kini potomŋan timbotmbot pa be tikam malmal pizin. Mi ina kar biibi ta Anutu leleene pa ilip. Tamen you imbot saamba

¹ 19:16: 1Tim 6:15; Tur 17:14 ² 19:17: Ezek 39:17+

30:33; Dan 7:11; Tur 13:13+, 14:10, 20:10 ³ 20:1: Tur 9:1

Yud 6; Tur 12:9 ⁴ 20:4: Dan 7:27; 1Kor 6:2+; 2Tim 2:12; Tur 6:9+, 13:12+

1Kor 6:2; 1Pe 2:5,9; Tur 1:6, 2:11, 20:14

⁵ 20:8: Magog mi Gog, ina timender pizin wal ta tizorzooro Anutu mi tiurur koi pa wal kini. ⁶ 20:8: Ezek 38:2,9,15; Tur 16:14

⁷ 19:19: Mbo 2:2; Tur 16:16, 17:13+ ⁸ 19:20: Yesa

⁹ 20:2-3: Mt 12:29; Lu 10:18+; Yo 12:31, 16:11; 2Pe 2:4;

^{*} 20:5: 1Tes 4:16 ^{*} 20:6: Ro 5:17;

mi isu, mi ikan Anutu ka koi bizin tana ma timap. ☆ ¹⁰ Mi Tomtom Sanaana ta ipandelndel zin tomtom, ina tipundu i sula you biibi ta kakoi kuziini sanangana kat na. Isula ki kororj sanangana ziru ni tau ikam kororj tana runguunu mi ipakamkaam zin tomtom na. Mi ko tiseeseeze wal tel tana matan ma tiyamaana kat. Mi yoyoujana kizin ko irao imap na som. Ko ikan zin pa mbey ma aigule, mi imbotmbot ta kembei ma alok. ☆

Tomtom timender pa sua

¹¹ To motorj sala na, aŋre Biibi mbuleene se muriini peeze kana kokoujana ta biibi kat. To saamba mi toono timbiriizi pa Biibi mataana ma rejan mini som. ☆ ¹² Mi aŋre zin tau timetmeete na, tila ma timender koloujana pa Biibi muriini. Zin zangjan, mi sorrokjan tomini. Mi tipeele ro pakan, mana tipeele toro ta ki mbotjana mata yaryaaranjana i. Tana zin meetejan timap timender su Anutu kereene unu be ni itiiri zin pa mbulu kizin. Pa ina ise ro lup kek. ☆ ¹³ Mi tai ipimiili zin tau timetmeete sula tai na ma tise. Mi Meetejana mi Andewa ta kembena. Irao ikis zin tomtom mini som. Ipimiili zin ma tise. To Anutu itiiri tomtom ta boozomen pa mbulu kizin. ¹⁴ Mi tipundu Meetejana mi Andewa isula you biibi ma you ikan ma imap. You biibi tana, ina meetejana tabe iwe ru pa i. ☆ ¹⁵ Mi zin ta sombe zan imbot se ro ki mbotjana mata yaryaaranjana som, na tipiri zin sula you biibi tina. ☆

21

Saamba popojana mi toono popojana

¹ To motorj la na, aŋre saamba popojana mi toono popojana. Pa saamba mi toono mataana kan ta timbiriizi ma tila len lup kek. Mi tai ta kembena. Imbot mini som. ☆ ² Mi aŋre kar potomjana ta zaana Yerusalem popojana na, imbot ki Anutu ta saamba a mi isu. Iurpe i ma kembei moori tabe iwoolo i. Mburu ki ula ila niini

be ila ki kusiini. ☆ ³ Molo som na, aŋlerj kaljaana ta imbot Biibi muriini mi imar. Isombe: “Ingi buri Anutu iur muriini ma imbot kat la tomtom mazwan kek. Tana ta koozi mi ila na, zijan zin tomtom ko timbot la mbata. Mi zin ko tire i kembei ni Anutu kizin. Mi ni ko imbotmbot raama zin mi ire zin kembei itunu wal kini. ☆ ⁴ Ni ko imus matan luluunu ma imap. Mi ko meetejana sa mini som, bai bai mini som, tiijiizi mini som, mi yoyoujana mini som. Pa ina kororj mungujan ta timap kek.” ☆

⁵ To Biibi ta mbuleene se itunu muriini peeze kana na, isombe: “Ingi nio anjam kororj ta boozomen ma tiwe popojan.” Mi iso pio mini ma iso: “Sua tingi, kozo beede ise. Pa ingi sua ŋonoono. Tana tomtom tirao tiurla kat.” ☆ ⁶ To iso mini ma iso: “A lagoi, ta imap na. Nio ta aŋmugmuuŋgu, mi anjkermermer. Mi nio ta aŋwe mataana pa kororj ta boozomen. Mi sombe kororj ta boozomen imap, na nio ko aŋbotmbot men. Tomtom ta sombe miri i, na nio ko anjam sorok ka yok mata yaryaaranjana ta bukbuk ma ise, mi irereere ma imbotmbot. ☆ ⁷ Mi tomtom ta so iporou mboljana ma ilip, na nio ko aŋwe Anutu kini, mi ni ko iwe nio lutuŋ mi ikam matamur tio. ☆ ⁸ Tamen zin tau timototo mi tizem urlajana kizin, mi zin tau tiurla som, zin ta lenen bok pa mbulu buzaanajana, zin tau tipunun tomtom ma timetmeete, zin tau tikam mam mbulu kizin me ma nge, wal yaambajan, zin tau timbesmbeeze pizin merere pakaamjan, mi wal pakamkaamjan na, wal boozomen ta kembena, zin murin za you biibi ta kakoi kuziini sanangana izze pa. Mi ina meetejana ta iwe ru pa i.” ☆

Yerusalem popojana

⁹ To aŋela lamata mi ru ta mungu mbooro kizin bokbok pa patanjana kaimer kan na, kizin ta, imar to iso pio. Iso: “Mar ma aŋso u pa moori tabe Sipsip ki Anutu iwooli i.” ☆ ¹⁰ Tona loja men mi Bubujana iru pio, mi aŋela iur yo sala abal biibi ta kor a, mi iso

☆ 20:9: Mbo 78:68, 87:2; Lu 9:54 ☆ 20:10: Mbo 11:6; Tur 14:10+, 19:20 ☆ 20:11: Mt 25:31+; 2Pe 3:7,10+
 ☆ 20:12: Dan 7:9+, 12:1; Mt 16:27; Lu 10:20+; Ro 2:6; 2Kor 5:10; Tur 13:8 ☆ 20:14: 1Kor 15:26,54+ ☆ 20:15: Mbo 69:28; Mt 25:41; Tur 19:20 ☆ 21:1: Yesa 65:17, 66:22; 2Pe 3:13; Tur 20:11 ☆ 21:2: Yesa 52:1, 61:10; 2Kor 11:2; Ga 4:26; Ibr 11:10,16, 12:22; Tur 3:12, 19:7 ☆ 21:3: Wkp 26:11+; Ezek 37:27; Yo 1:14; 2Kor 6:16; Tur 7:15+ ☆ 21:4: Yesa 25:8, 35:10, 65:19; 1Kor 15:26,54; Tur 20:14 ☆ 21:5: Yesa 43:19; 2Kor 5:17; Tur 19:9, 20:11 ☆ 21:6: Yesa 55:1; Yo 4:10,14, 7:37; Tur 1:8, 16:17, 22:13,17 ☆ 21:7: 2Sam 7:14; Mbo 89:26+; Sek 8:8; 2Kor 6:18; Ibr 8:10 ☆ 21:8: Un 19:24; 1Kor 6:9+; Ga 5:19+; Ep 5:5; Tur 19:20, 20:14+ ☆ 21:9: Ep 5:25+; 2Kor 11:2; Tur 19:7+

yo pa kar potomɲana Yerusalem. Imbot ki Anutu tau saamba a mi isu. ¹¹ Kar tana ka azunɲa biibi. Pa Anutu ta imbotmbot lela. Mi imilmil ma ingalan kat kembei pat ndabokbokɲan ta tiurpe ma tingeeze kat. ¹² Mi ka siiri mbolɲana kat ta iliu, mi isala ta kor a. Mi kar tana ka kataama laamuru mi ru. Mi zin aɲela laamuru mi ru ta timborro zin kataama tana. To kataama na, tibeede Israel un bizin laamuru mi ru zan ise. ¹³ Kataama tana, tel imbot ki iwaara, tel imbot ki re, tel imbot ki kaagu, mi tel imbot ki daudao. ¹⁴ Mi kar tana ka siiri na, imender se pat bibip laamuru mi ru. Pat tana na, ɲoɲana laamuru mi ru ki Sipsip ki Anutu, ta zan ise. ¹⁵

¹⁵ Mi aɲela ta izzo sua pio na, ni le ke milmilɲana ta. Ke tina be ikin kar tana raama ka siiri mi zin kataama pa. ¹⁶ Aɲela ikin molo ki kar mi babanana kini na, raraate men. Mi kor kana ta kembena irao kembei 12,000 stadia. ¹⁷ Be ikin siiri na, irao 144 kubit. Reo tana, ki aɲela. Mi iti tomtom sombe tuur reo pa, ina raraate men. ¹⁸ Siiri tana, tiurpe pa pat jaspas. Mi kar biibi na, tiurpe pa pat gol ta milmilɲana ma ingeeze kat. ¹⁹ Pat bibip ta kar tana ka siiri imender sala na, tingas pat ndabokbokɲan matakiɲa ta kan mos yaryaaranan i, beken a ipengeeze siiri uunu. Pat mataana kana na, jaspas. To tiur sapaia, aget, emerol, ²⁰ oniks, kanelian, krisolit, beril, topas, ayasin, krisopres, mi amatis. ²¹ Mi kataama laamuru mi ru na, tiurpe pa yorodin ma ingeeze kat. Mi zaala ta ipa pa kar leleene na, tiurpe pa pat gol ta milmilɲana ma ingeeze kat.

²² Mi kar potomɲana tina na, aɲre Urum Merere sa imbot lela som. Pa Anutu itunu, ta ni mbura keskeezanana na, ziru Sipsip ki Anutu murin ta kar tana. Tana zitun tiwe kembei ta urum. ²³ Mi kar tana na, Anutu itunu azunɲa kini ta iyaryaara ma iurur mat pa. Mi Sipsip ta iwe kembei ta

lam pa kar tana. Tana zoɲ ma puulu na, len uraata sa mini som. ²⁴ Iwal karkari ko timap ma tipa la azunɲa ki kar tina men. Mi zin king ki toono ko tikam koron kizin ta zan bibip pa i ma imap ma ila pa kar tana. ²⁵ Mi kar tana ka kataama, tikakaaga men. Kotkaalanana mini som. Pa kar tana, mber sa som. ²⁶ Mi zin karkari ta kembena. Ko tikam koron kizin ta zan bibip pa i ma tilela kar tana be tipakur Merere pa. ²⁷ Tamen koron ta sombe ingeeze som, nako irao ilela som. Mi tomtom ta so leleene bok pa mbulu buzaananana, som ipakamkaam na, ni ta kembena. Ko irao ilela som. Mi zin wal ta zan imbot se Sipsip ki Anutu ro kini, ina zin men ta ko tilela. Ro tana, ki mbotɲana mata yaryaaranana. ²⁸

22

Yok ki mbotɲana mata yaryaaranana

¹ Tona aɲela iso yo pa yok ki mbotɲana mata yaryaaranana ta ireere ma imbotmbot. Yok tana ingalan mi ikilli kat. Mi yok tana kunduunu imbot ki Anutu ma Sipsip kini murin peeze kana, mi ireere ma ipet. ² Ireere mi ito zaala lukutuunu. Zaala biibi tau iloondo pa kar lene i. Mi ke ki mbotɲana mata yaryaaranana imender su yok kezeene. Ke tana ɲonoono iwedet pa puulu ta boozomen. Mi ruunu, ina be iurpe zin karkari ma timbot ambai. ³

³ Kar tana, sanaana sa som. Tana ka patanana sa mini som. Paso, Anutu kete malmalɲana kini imap kek. Mi Anutu ziru Sipsip kini, murin peeze kana ko imbotmbot kar ta tana. Mi Merere mbesooyo kini ko timbotmbot kar tana mi timbesmbeezepini. ⁴ Zin ko tire kat mataana. Mi ni zaana ta imbot se ndomon. ⁵ Mi mber sa mini som. Pa Merere Anutu itunu ta iurur mat pizin. Tana kai ma zoɲ len uraata sa mini som. Mi zin iwal ta timbot kar tana na, zin ko tikamam peeze ma alok. ⁶

☆ 21:10: Ezek 40:2; Ibr 12:22; Tur 3:12 ☆ 21:11: Yesa 60:1-19; Tur 22:5 ☆ 21:12: Ezek 48:30+ ☆ 21:14:

Mt 16:18; Ep 2:20; Ibr 11:10 * 21:16: 12,000 stadia na 2,200 kilomita. Mi 144 kubit na 60 mita. Zin ngarɲan pakan

tiso kin tingi na, sua tooroɲana. Imender pa Anutu wal kini ta munɲaana men. Wal tana sorok som. Zin munɲaana ka tieene. Tana kar tabe timbot pa i, ko biibi kat. Mi kosa sa ko irao be ipasaana zin na som. Pa Anutu, ni mataana pizin.

Mi ni mbolɲana kat, kembei ta siiri tingi. ☆ 21:22: Yo 4:21+ ☆ 21:23: Yesa 60:19+ ☆ 21:24: Mbo 72:10+;

Yesa 60:3-11, 66:12 ☆ 21:25: Yesa 60:20 ☆ 21:27: Yesa 52:1, 60:21; Lu 10:20; 1Kor 6:9+; Tur 13:8, 20:12, 22:14+

☆ 22:1: Ezek 47:1; Sek 14:8 ☆ 22:2: Un 2:9, 3:22; Ezek 47:12; Tur 2:7, 22:14, 19 ☆ 22:3: Un 3:17; Ezek 48:35; Sek

14:11; Tur 7:15 ☆ 22:4: Mbo 17:15; Mt 5:8; 1Kor 13:12; 1Yo 3:2; Tur 3:12, 14:1 ☆ 22:5: Mbo 36:8+; Yesa 60:19+;

Dan 7:18, 27; 2Tim 2:12; Tur 5:10, 20:6, 21:23+

Merere Yesu iso molo som to imar

⁶ Anje koronj boozomen tana ma imap, to anjela isu mi iso pio. Iso: "Sua ta imbot se ro tingi na, sua nionoono men. Tana tomtom tirao tiurla kat. Merere Anutu ta ikamam Bubujanana ma irru pizin wal ta tiwe ni kwoono na, ni ingo anjela kini ma imar bekena ipaute zin mbesoonjo kini pa koronj tabe molo som to ipet." ☆

⁷ Mi Yesu isombe: "Kelenj. Molo som to ajma. Tana tomtom ta sombe ikiskis Anutu sua kini tau imbot se ro tingi mi itoto, na ni ko menmeeni biibi pa kampejana ki Anutu." ☆

⁸ Nio Yoan ta itunj anlerj mi anje kat zin koronj tingi. Anjela iso yo pa ma imap, to anlek kumbuj pini be anpakuri. ☆ ⁹ Som, mi ni ipeteke yo. Iso: "Wa, kam kembena pepe. Nio ingi mbesoonjo sorok kembei ta nu mi torjmatizij ku ta Anutu kwoono bizin na, mi wal boozomen ta tikiskis sua ta imbot se ro tingi mi titoto. Tana lek kumbum pio pepe. Pakur Anutu itutamen."

¹⁰ To anjela iso pio mini. Iso: "Sua ki Anutu ta imbot se ro tingi na, kozo watkaala ma iwe koronj turkenjana pepe. Pa nol tabe uraata tingi ipet, ta imar igarau kek. ☆ ¹¹ Tana tomtom ta sombe inoknok mbulu sananjana, na ni ikamam lak! Mi tomtom ta isombe ipasaana itunu pa mbulu ki kuliini, na ni tomini, ikamam lak. Mi tomtom ta isombe ikamam mbulu ndeerjajana, na ni mataana ingalngal be ikiskis mbulu kini tana. Mi tomtom ta isombe iwe Anutu lene kek, na ni tomini mataana ingalngal mi ikamam ka mbulu." ☆

¹² Yesu isombe: "Kelenj. Nio ingi molo som to ajmar be anjur kadoono pa tomtom ta boozomen ikot mbulu kizin kizin. ☆ ¹³ Nio ta anje mataana pa koronj ta boozomen. Mi sombe koronj ta boozomen imap, na nio ko anjbotmbot men. Anmuju-muungu mi anjekemermer. Mi nio ta anje uunu pa koronj ta boozomen, mi anjosop koronj ta boozomen." ☆

¹⁴ Zin tau tinjuuru kawaala kizin ma ingeeze, na zin ko menmeen zin kat. Pa zin ko tirao be tikan ke ki mbotjana mata yaryaraanana nionoono, mi tiloondo pa kataama ma tilela kar biibi. ☆ ¹⁵ Mi zin wal ta mbulu kizin ingeeze som, mi wal yaambajan, zin tau tikamam mbulu kizin me ma nge, zin tau tipunun sorok zin tomtom ma timetmeete, zin tau timbesmbeeze pizin merere pakaamjan, mi wal munjaana men ta lenen ilip pa mbulu pakaamjan mi tikamam, na wal boozomen ta kembei ko tirao be tilela kar biibi tana na som. Ko timbot ndel. ☆

¹⁶ "Ingi nio Yesu ta ango anjela tio ma ima iso sua tingi piom karkari ta kombot la lupjana tio na. Dabit popojana kini zanaanana ta nio i. Mi Pitik Birae ta iyaryaraa ma ise mana berek, ina nio tau." ☆

¹⁷ Bubujanana ziru moori ulajana tiso ta kembei: "Mar!" Mi tomtom ta sombe ilerj sua ti, na ni tomini irao iyok mi iso sua raraate ta kembea. Tomtom ta sombe miri i, na imar mi iwin yok mata yaryaraanana. Yok tana ka ngomo somjana. ☆

Yoan kwoono imbol

¹⁸ Wal ta so tilerj Anutu kaljaana ta imbot se ro tingi, na nio kwonj imbol pizin ta kembei: Tomtom sa isombe iyo sua pakan ise ki, nako Anutu iur patarjana ta ro tingi iso pa na ise kini tomini. ☆ ¹⁹ Tamen sombe tomtom sa izem Anutu sua kini pakan ta ise ro tingi ma imborene, na ni tomini Anutu ko izemi ma imborene. Mi koronj ambaimbaijan ki Anutu ta ro tingi iso pa na, ni ko irao ikam som. Mi ko irao be ikan ke ki mbotjana mata yaryaraanana nionoono mi ilela kar potomjana na som. Pa Anutu ko ingalsek pini. ☆

²⁰ Tana ni ta iswe koronj tingi iso ta kembei. Iso: "Jonoono kat. Molo som to ajma." E, sua ta tina. Merere Yesu, mar lak! ☆

²¹ Merere kiti Yesu, kampejana kini ko ise tiom ta boozomen. Jonoono.

☆ 22:6: Tur 1:1, 19:9, 21:5 ☆ 22:7: Tur 1:3, 3:11 ☆ 22:8: Tur 19:10 ☆ 22:10: Dan 8:26, 12:4,9; Tur 1:3, 10:4 ☆ 22:11: Ezek 3:27; Dan 12:10; 2Tim 3:13 ☆ 22:12: Mbo 28:4; Yesa 40:10, 62:11; Mt 16:27; Ro 2:6, 14:12; Tur 3:11 ☆ 22:13: Yesa 44:6, 48:12; Kol 1:18; Ibr 13:8; Tur 1:8,17 ☆ 22:14: Un 2:9, 3:22; 1Yo 3:3,5,7; Tur 7:14, 21:27 ☆ 22:15: 1Kor 5:11+, 6:9; Ga 5:19+; Kol 3:5+; Tur 2:18 ☆ 22:16: Nam 24:17; Yesa 11:1,10; Lu 1:78; Ro 1:3; 2Pe 1:19; Tur 2:28, 5:5 ☆ 22:17: Yesa 55:1; Yo 4:10, 7:37; Tur 21:2, 21:6,9 ☆ 22:18: Lo 4:2, 12:32 ☆ 22:19: Kam 32:33; Mbo 69:28; Tur 13:8 ☆ 22:20: Tur 1:7